

Anutu Täņo Man

Tuma-Irumu Bible

Contents

Ahähähäk	1
Rut	80
Sam	85
Jona	223
Matiyu	226
Mak	296
Luk	336
Jon	407
Aposoro	459
Rom	529
1 Korin	563
2 Korin	594
Galesia	615
Efesus	627
Pilipai	638
Kolosi	646
1 Tesalonaika	653
2 Tesalonaika	659
1 Timoti	663
2 Timoti	672
Taitus	679
Piremon	684
Hibru	686
Jems	710
1 Pita	719
2 Pita	728
1 Jon	734
2 Jon	742
3 Jon	743
Jut	744
Kwawak Iwoṅjärewani	747

Anutu Täño Man

The New Testament and portions of the Old Testament in the Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long long tokples Tuma-Irumu long Niugini

Language: Tuma-Irumu

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.
ce410022-3e21-5fa6-921b-e20052118bdf
ISBN: 978-1-5313-0304-4

(Stat)

Ahäkahäk

*Anututä yäput peŋpäŋ imaka
imaka täŋpäŋ peŋkuko, ba
ämawebe inita yämagutta tawaŋ
peŋkuko unitäŋo manbiŋam*

Anututä kunum kome pewän ahänkumäno unitäŋo manbiŋam

1 Yäput peŋpäŋ Anututä kunum kenta kome pewän ahänkumän.

²Täŋpäkaŋ kome u täŋkuräk-kuräk ikek, jopitä parirän bipmäŋ uranitä uwäk täŋkuk. Täŋpäŋ gwägu pähap terak uwä Anutu täŋo Munapiktä punin jop kuŋatkuk.

^{3a}Täŋpäkaŋ Anututä yänjkuk; Yäŋewän! Yäwänä yäŋeŋkuk. ⁴Yäŋeŋirän Anututä peŋyänjek u kawän tägaŋkuk. Kawän tagawäpäŋ bipmäŋ urani ba peŋyänjek yäpmäŋ daniŋpäŋ inigän inigän yepmaŋkuk. ⁵Ude yäpmäŋ daniŋpäŋ peŋyänjek täŋo wäpi Kepma yän iwetkuk. Täŋkaŋ bipmäŋ urani täŋo wäpi Bipani yän iwetkuk. Eruk, kome bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap kubä u täreŋkuk.

^{6b}Edap kubä u täreŋirän, eruk Anututä yänjkuk; Ume bämopiken бага kubä ahäŋpäŋ ume yäpmäŋ daniwän! ⁷Ude yäwänä ume bämopiken бага kubä ahäŋpäŋ ume yäpmäŋ daniŋkuk. Yäpmäŋ daniŋpäŋ punin kubä täŋkuko gubam. Täŋkaŋ kome terak umeinik. Ude täŋirän punin inigän, komen inigän täŋkuk. ⁸Ude ahäŋirän Anututä бага unitäŋo wäpi Kunum yän iwetkuk. Eruk, kome äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap yarä u täreŋkuk.

⁹Edap yarä u täreŋirän, eruk Anututä yänjkuk; Kunum gämoriken ume kubäkengän it moreŋirä kome kawuki ahäwän! Ude yäwänä ahänjkuk.

¹⁰Täŋpäŋä Anututä kome kawuki täŋo wäpi Kome yän iwetkuk. Täŋpäŋ ume kubäkengän it moreŋkuŋo unitäŋo wäpi Gwägu Pähap yän iwetkuk. Ude ahäŋirän Anututä kawän tägaŋkuk.

¹¹Ude täŋkaŋ Anututä yänjkuk; Imaka yeri-yeri kome terak tädorut! Ketem mujiŋi nitek mebäri mebäri ba päya mujiŋi nitek mebäri mebäri tädorut! Ude yäwänä udegän ahänkuŋ.

¹²Kometä towiŋirä ketem mujiŋi nitek doni iniken iniken terak, ba päya mujiŋi nitek doni iniken iniken terak ahänkuŋ. Ahäwäkaŋ Anututä yabäwän tägaŋkuŋ. ¹³Eruk, kome äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap yarakubä u täreŋkuk.

¹⁴Edap yarakubä u täreŋirän, eruk Anututä yänjkuk; Kunum terak kepma ba bipani yäpmäŋ danikta topän ahäwut! Unitä iwän kadäni, edap kadäni, orekirit kadäni api yänahäk täneŋ. ¹⁵Täŋpäŋ kunum täŋo topän u ahäŋpäŋ kometa peŋyänjek imut. Yäwänä udegän ahänjkuk. ¹⁶Anututä ude yänpäŋ topän pähap yarä pewän ahänkumän. Kubä taŋi uwä kepma watäni itta, kubä täpuri uwä bipani watäni itta u yepmaŋkuk. Täŋkaŋ guk bok pewän ahänjkuk. ¹⁷⁻¹⁸Pewän ahänkuŋo uwä kometa peŋyänjek imikta, bipani kepmata watäni itta, ba bipmäŋ urani ba peŋyänjek yäpmäŋ danikta u Anututä kunum gänaŋ yepmaŋkuk. Ude yepmaŋpäŋ Anututä yabäwän tägaŋkuŋ. ¹⁹Eruk, kome äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap yaräbok-yaräbok u täreŋkuk.

²⁰ Edap yaräbok-yaräbok u täreñirän, eruk Anututä yänkkuk; Ume gänañ tom bumtainik, jirañ ahäwut! Täñkañ barak punin terak piäñ kuñarut! Ude yäwänä udegän ahänkuñ. ²¹ Anututä gwägu tom tañi pähap ba imaka kuñat-kuñat ikek mebäri mebäri, wareñ täñpani mebäri mebäri gwägu gänañ kuñat täkañ, ba barak mebäri mebäri pewän ahänkuñ. Pewän ahänkuño u yabäwän tägañkuñ. ²² Täñpäkañ Anututä man yeri nitek ñode yäwetkuk; In bäyañ weñpäñ gwägu tokñewut, ba barak imaka, bäyañ weñpäñ kome tokñewut! ²³ Eruk, äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap ket kukñi kudup u täreñkuk.

²⁴ Edap ket kukñi kudup u täreñirän Anututä yänkkuk; Kome terak tom ñode ahäñpäñ ini-ini bäyañ wewut; Tom yepmäñ towikta yäwani ba tom ägwäri ba gämok kejima mebäri mebäri udegän bäyañ wewut! Ude yäwänä udegän ahänkuñ. ²⁵ Anututä tom ägwäri ba yepmäñ towikta yäwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ude u pewän ahäwäpäñ yabäwän tägañkuñ.

²⁶ Ude täñkañ Anututä yänkkuk; Eruk, ninin bumik äma pena ahäwut yäk. Ude täñitna äma unitä gwägu tom ba barak ba tom yepmäñ towikta yäwani ba kome terak irojän kuñarani, u kuduptagän kañ yabäñ yäwarut. ²⁷ Ude yänpäñ Anututä ini bumik äma pewän ahänkuñ. Ämani peñ webe peñ täñkuk. ²⁸ Täñpäñ man yeri nitek ñode yäwetkuk; Intä kome mähem täñpäñ bäyañ wewäpäñ kome tokñewut. Täñpäñ tom gwägu gänañ nanik ba barak ba imaka imaka kome terak kuñarani u kuduptagän kañ yabäñ yäwarut. ²⁹ Anututä ude

yänpäñ yäwetkuk; Ketem imaka yeri nitek kudup ba päya mujipi näñpani kudup u nakjinta peñ tamitat. ³⁰ Täñpäñ tom kejima, barak kejima ba imaka gwakgwak kome terak kuñarani unitä nakta tokän peyat.

³¹ Täñpäkañ Anututä imaka kudup täñpewän ahänkuño u yabäwän tägañmäñinik täñkuñ. Eruk, kome äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap 6 u täreñkuk.

2 Eruk, kunum kome yarä ukät äboriye pähap pewän ahän moreñkuño unitäño manbiñam uba. ^{2ef} Täñpäkañ edap 7 uken Anututä piäni täñkuko u täreñirän edap uken itpäñ-nadäkta orek itkuk. ³ Anututä edap 7 u ini kon täñ imiñpäñ ini pärik, kudupi api irek yän yänkkuk. Imaka kudup ahän morewäpäñ itpäñ-nadäk täñpa yänpäñ orek itkuko unita edap u ini pärik, kudupi peñkuk.

Adam kenta Iv täño manbiñam

⁴⁻⁵ ñowä kunum kome pewän ahänkuño unitäño manbiñam. Yawe Anututä kunum kome pewän ahänkuño kadäni uken päya ba ketem imaka mebäri mebäri kome terak nämo ahäwani. Yawe Anututä iwän takta nämo nadän imiñkuk. Ba piäni takta äma kubä nämo itkuk. ⁶ Täñpäkañ woñ tañi kome gänañ naniktä ahäñpäñ kome pähapta ume imiñkuk. ⁷ Täñpäkañ Yawe Anututä komepäñ äma kubä gatäñpäñ iñami gänañ irit täño woñ piäñ iwatkuk. Piäñ iwat-pewän äpmonirän äma u imaka irit ikek ahänkuk. ⁸ Ude täñpäñ Yawe Anututä edap abani käda ketem piä kubä Iden komeken täñkuk. Piä u täñpäñ äma gatäñkuko u Iden piä uken teñkuk. ^{9h} Teñpäñ Yawe Anututä päya mebäri

^c1:26 1Ko 11:7 ^d1:27 Mat 19:4; Mak 10:6; Stt 5:1-2 ^e2:2 Hib 4:4,10

^f2:2 Kis 20:11 ^g2:7 1Ko 15:45 ^h2:9 Rev 2:7, 22:2,14

mebäri kanğärip ikekät mujipi ätu täga nakta bok pewän ahänkuş. Täñkañ piä u bämopiken päya kubä wäpi Irit päya, kubäwä wäpi Waki ba Täga täño Mebäri Nadäwani päyatä itkumän.

¹⁰Täñpäkañ Iden kome bämopiken naniktä ume tañi kubä piäta gakñi imikta kuñkuk. Kuñkañ yäpmän daniñpäñ ume yaräbok-yaräbok ini-ini kuñkuş. ¹¹Ume kubä wäpi Pison, unitä Havila kome kudupken kuñat moreñkuk. Kome uken gol mobä kome gänañ itkuk. ¹²(Gol mobä uken nanik gwäki ärowani. Täñpäñ ukengän päya kubä umumi käbäñi säkgämän ikek itkuk, ba mobä kanğärip ikek wäpi Kanilian imaka itkuk.) ¹³Täñpäkañ ume kubä wäpi Gihon, unitä Kus komeken kuñat moreñkuk. ¹⁴Täñ, ume kubä wäpi uwä Taigris. Unitä Asiria kome edap abani käda u kuñkuk. Täñ, ume kubä wäpi Yufretis.

¹⁵Täñpäkañ Yawe Anututä äma gatänkuko u yäpmänpäñ Iden piä uken piä täkta, ba watäni irekta teñkuk. ¹⁶Teñkañ äma u man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk piä ño gänañ päya mujipi nikek it yäpmän kukañ unitäño mujipi täga api näñpen. ¹⁷Upänkañ Waki ba Täga täño Mebäri Nadäwani päya unitäño mujipi nämoinik näñpen! U nañpäñä kumäkinik api täñpen. U jop nämo gäwetat yäñ iwetkuk.

¹⁸Täñpäkañ Yawe Anututä yänkuk; Äma u inigän irirän nämo tägatak. Ini bumikgän not täñkentäki kubä gatäwa!

¹⁹Eruk, Yawe Anutu u tom mebäri mebäri, barak punin nanik komepäñ täñkuko u kudup äma unitä wäp yämikta iñamiken yäpmän äbuk. Yäpmän äbänjirän äma unitä yabänpäñ wäp ini-ini yämiñkuk. Wäpi yämiñkuko uwä wäpi ubayän. ²⁰Äma unitä ude täñkuko uwä tom yepmän towikta

yäwani, barak ba tom ägwäri u kuduptagänta wäpi yämiñkuk.

Ude täñkuko upänkañ täñkentäki ini bumik kubä nämo kan-ahänkuk. ²¹Unita Yawe Anututä äma u täñpewän däpmon patguş tañjirän äma unitäño jārapi kujat kubä dätpän toharipän äneñi täñpipiñkuk. ²²Ude täñkañ Yawe Anututä jārapi kujat yäpuko upän webe kubä täñpäñ äma uken imagut yäpmän kuñkuk. ²³Imagut yäpmän kuñjirän äma unitä kanpäñ yänkuk;

Wisik! ñowä kujatnek kubägän, tohatnek kubägän.

Ñowä ämaken nanik yäpani unita wäpi webe yäñ api iwetneñ.

²⁴ⁱEruk mebäri unita ämatä miñi nani yepmañpeñ webeni kentänjirän gupi tohari kubägän api tädeñ.

²⁵Täñpäkañ yanäpi yarä u morän bok itpäñ mäyäkät nämo itkumän.

Äbek ora wañkumäno unitäño manbiñam

3^jEruk, Yawe Anutu u tom ägwäri pewän ahänkuşo upänkañ gämok täño yänikñat mantä ärokinik täñpäñ tom päke u yärepmitkuk. Täñpäkañ gämok u webe ñode iwet yabänkuk; Anututä piä gänañ päya kuduptagän mujipi nämo nakta täwetkuk ba jide? ²Yänjirän webetä gämok u iwetkuk; Nek piä gänañ päya kuduptagän täño mujipi täga nädeñ yäñ niwetkuk yäk. ³Täñ, päya kubä piä bämopiken itak unitäño mujipi uwä Anututä iñitta ba nakta yäjjiwätkuk. Ude täñpäñä kumäkinik api tädeñ yäñ niwetkuk yäk. ⁴Yäwänä gämoktä webe iwetkuk; Ude nämo! Nämo api kumdeñ! ⁵U Imata, Anututä ñode nadänpäñ täwetkuk; Ek mujipi u nañjirän dapunjek ijiwän kwäpäñ ek Anutu ini bumik täñpäñ kädet täga

ba waki unitäno mebäri api nadäwän täreneŋ yän nadänkuk yäk.

⁶Gämoktä ude iweränpäŋ webetä päya u kaŋpäŋ ŋode nadänkuk; Päya unitäno mujipi kaŋgärip ikek. U täga näŋpet. U naŋpäŋ nadäk-nadäk kaŋ-ahäk ikek yän nadänpäŋ gäripi nadänkuk. Ude nadänpäŋ mujipi u dätpäŋ naŋkaŋä moräki äpita imän naŋkuk. ⁷Naŋpäŋä yarä u nadäk-nadäki piräreŋirän morän kuŋatkumäno u kawän täreŋkuŋ. Unita gupi täŋpipikta pähäm taŋi ätu yäpmänkaŋ bipumän.

⁸Tänkumäno kome komkom täŋirän Yawe Anututä piä gänaŋ kuŋarirän yanäpi yarä u mämäni nadänkumän. Nadänpäŋä umuntaŋpäŋ päya jopäniken käbop itkumän. ⁹Käbop irirän Yawe Anututä äma unita gera yänkuk; Adam, gäk de? ¹⁰Yänirän iwetkuk; Näk gäkä piä gänaŋ kädet kuŋariri mämäka nadänpäŋ morän kuŋatat unita umuntaŋpäŋ käbop itat yäk. ¹¹Yäwänä Anututä iwetkuk; Morän kuŋatan u netä gäwerak? Gäk päya mujipi näŋpentawä yän gäwetkuro u kubä nan ba? ¹²Ude yäwänä äma unitä yänkuk; Ude nämo! Webe näkkät itta naminkuno unitä päya mujipi u namän nat yäk.

¹³Ude yänirän Yawe Anututä webe iwetkuk; Imata ude tän? Ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Näk nämo! Gämoktä yänäkŋat-pewän nat yäk. ¹⁴Yäwänkaŋ Yawe Anututä gämok u ŋode iwetkuk; Gäk ude täno unita tom towiwani ba ägwäri päke u täga bumik irirä, tagwän gäkä terakgän peyat. Gäk kome terak iroŋän kuŋatpäŋ käpäpok naŋ yäpmän api kwen. ¹⁵Tänpäŋ gäkkät webekät iwan pähap täŋ yäpmän api kuden. Gäkŋo kodakikayekät webe täno kodakiniyekät iwan pähap api täŋ yäpmän kunen. Täŋpäŋ ukät

nanik kubätä gwäkka api yeŋ jakŋirek. Täŋirän kowatawä kuroŋiken api iwen yäk.

¹⁶Ude yänpäŋ Anututä webe uwä ŋode iwetkuk; Nanak kok itkaŋ kuŋariri komi bumta api gamet. Täŋira komi nadänpäŋ nanak api bäyawen. Täŋpäŋ äpkata gäripi nadänjiri, unitä intäjukun api it gamek yäk.

¹⁷Ude yänpäŋ Adam ŋode iwetkuk; Gäk webe täno man buramiŋpäŋ päya mujip nämo nakta gäwetkuro u nano unita kome terak tagwän peyat. Gäk komi piä tärek-täreki nämo api nadäwen. Komi piä täŋpäŋ ketemka api yabän ahäwen. ¹⁸Tänjiri dāräk-dāräk ba mup waki ätu piäkaken kuräk ahänjirä uken nanik ketem naŋpäŋ kaŋ kuŋat! ¹⁹Komi nadänopäŋ woŋ imätpäŋ ketem u mujipi naŋ yäpmän kuŋtängän kumänpäŋ gäk kome gänaŋ äneŋi äyänutpeŋ api äpmonŋpen, gäk komepäŋ täŋpani unita. Gäk komepäŋ täŋpanigän unita kumänpäŋä kome gänaŋ äneŋi api äpmonŋpen.

²⁰Eruk, Adam webeni unitä ämawebe kuduŋtagän täno miŋi intäjukun yäput peŋkuk. Unita Adamtä webeni wäpi Iv yän iwetkuk.

²¹Tänpäkaŋ Yawe Anututä tom gupipäŋ tekta bipmäŋpäŋ Adamkät webenikätta täŋ yämiŋkuk. ²²Tänpäŋ Yawe Anututä ŋode yänkuk; Apiŋo äma ŋo ninin bumik äworetak. Waki ba täga unitäno mebäri nadäwani. Unita äma u Irit päya unitäno mujipi yäpmänpäŋ nakta бага peŋ imine. U naŋpäŋ paot-paori nämo irek. ²³Ude yänpäŋ Yawe Anututä Adam yanäpi Iden piäken itkumänopäŋ yäwat kireŋkuk. Yäwat kireŋpäŋ bibikpäŋ Adam gatänkuko unita bibik inŋit-inŋit epän täŋpäŋ naŋpeŋ kuŋatta yepmaŋkuk. ²⁴Ude yäwat kireŋpewän kuŋirän, Anututä aŋero

ätu ba, päip pärañi, kädäp mebet ikek äyänutpäñ äyänutpäñ täñpani Iden piä yämaniken yepmañkuk. Ude täñpäñ Irit päya täño käderi täñpipiñkuk.

Kein kenta Abel täño manbiñam

4 Täñpäkañ Adamtä webeni Ivkät yanäpi täñpäñ kuñarirän nanak kok itpäñ nanak wäpi Kein bäyañkuk. Bäyañpäñ yäñkuk; Yawetä täñkentäñ naminirän nanak kubä bäyatat yäk. ²Täñpäñ mäden monäni Abel bäyañkuk. Bäyañkuko tägañpäñ Abeltä sipsip watä äma ude kuñat täñkukonik. Täñ Keintä ketem piä täk täñkukonik. ³Täñpäñ ittängän kepma kubäta Keintä piäniken nanik ketem ätu yäpmäñ äbäñpäñ Anututa biñam peñkuk. ⁴Täñirän Abeltä udegän tom intäjukun ahäwani uken nanik ätu däpmäñpäñ madäñpäñ gakiñ yäpmäñ äbä Anututa biñam peñkuk. Täñirän, Yawetä Abel ini ba tom peñkuko unita nadäñirän täga täñkuk. ⁵Täñ Kein ini ba ketem yäpuko unitawä nadäñirän gäripi nämo täñkuk. Anututä ude nadäñirän Keintä bänepi wawäpäñ iñami dapun äpuñkuk.

⁶⁻⁷ Ude täñirän Yawetä Kein iwetkuk; Imata bänepka wawäpäñ äpuitan? Gäk kudän siwoñi täñpeñ kuñariri uyaku not api täñ gamet. Upäñkañ kädet täga nämo iwareno uwä wakitä käbop itpäñ gäk gabäñ gäwarek. Waki uwä gepmäñjitta gäripi nadätak upäñkañ gäk kehärom täñpäñ kañ irepmit.

⁸Peruk, Anututä ude iweränä Keintä monäni Abel iwetkuk; Nek piäken kuda yäñ yäwänä piäken kuñkumän. Kuñpäñä Keintä monäni Abel iñitpäñ kumäñ-kumäñ utkuk. ⁹Täñirän Yawetä Kein ñode iwetkuk; Monäka Abel de? Iweränä Keintä iwetkuk; Näk nämo nadä-tat. Näk notnapak täño watä äma

ba? ¹⁰Yäwänä Yawetä iwetkuk; Gäk imapäñ täñ? Monäka täño nägät kome terak piwän kuño unitä näkken gera yäñirän nadätat yäk. ¹¹Unita tagwän gäkä terak pewa ärotak. Täñpäñ kome ño meni ajeñirän monäka täño nägät ketkaken nanik yäpmäñpäñ nako uken nanikpäñ yäñ-gawatat. ¹²Eruk apiñonitä päñku ketem piä täñjiri ketem bureni ket nämo api ahäneñ. Täñkañ gähä kuñat-kuñatgän api täñpen.

¹³Yäwänä Keintä Yawe iwetkuk; Kowata namitan u bäräpiinik. Näkä u täga kotanañi nämo. ¹⁴Gäk apiño piä täñpäñ nakna komeken nanik yäñ-nawatan unita näk iñamkaken nanik api paoret. Paot päñku uken irit api täñtän kuñaret. Täñjira, äma kubätä nabäñ ahäñpäñ kumäñ-kumäñ api nurek yäk.

¹⁵Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ude nämo! Äma kubätä Kein utpäñ kowata ärowaniinik api yäpek yäk. Ude yäñpäñ äma kubätä Kein kañ-ahäñpäñ kumäñ-kumäñ nämo urekta Yawetä Kein gupi terak wären täñkuk. ¹⁶Ude täñpäñ Keintä Yawe iñamiken nanik ämet päñku kome kubä wäpi Kuñat-kuñatgän uken itkuk. Kome u edap äbani käda, Iden kome gägäniken itak.

¹⁷Täñpäkañ Keintä webeni yäpmäñpäñ kuñattängän webeni nanak kok itkuk. Nanak kok itpäñ nanaki Enok bäyañkuk. Kadäni uken Keintä yotpärare kodaki kubä täñ irirän nanaki ahäñkuko unita yotpärare u wäpi Enok yäñ iwetkuk. ¹⁸Täñpäkañ Enok u tägañpäñ nanak kubä wäpi Irat bäyañkuk. Täñpäñ Irattä nanaki wäpi Mehujael bäyañkuk. Täñkañ Mehujaeltä Metusael bäyañkuk. Täñkañ Metusaeltä Lamek bäyañkuk.

19–20 Tännäpakaŋ Lamek uwä webe gwaräp yäpuk, kubä wäpi Ada, kubä wäpi Sira. Tännäpakaŋ Adatä nanaki Jabal bäyaŋkuk. Jabal uwä äma bipiken yottaba gänaŋ itkaŋ tom towik täkaŋ unitä intäjukun täŋkuk. ²¹Tännäpakaŋ monäni wäpi Jubal u kap tektek täŋo tuŋum mebäri mebäri u yäput peŋkuk. ²²Eruk, Lamek täŋo webeni kubä wäpi Sira unitä nanak kubä bäyaŋpän wäpi Tubalkein yänn iwetkuk. Äma unitä kome änek-änek täŋo tuŋum ainpäŋ täŋpani unitäŋo intäjukun täŋkuk. Tubalkein unitäŋo wanori wäpi Nama. ²³Tännäpakaŋ kadäni kubä Lamektä webeniyat ŋode yäwetkuk;

Webenayat Ada, Sira, ek juku peŋpän näkŋo man ŋo nadäwun.

Äma kubätä äbä nägät nuränkaŋ näkä akuŋpän kowata kumän-kumän utkut.

Ba äma gubaŋi kubätä komi naminükuko unita kowata utpewa kumbuk.

²⁴rÄma kubätä Kein utpänä, kowata täŋi käwep nadäwek.

Upänkaŋ äma kubätä näk nutpänä, kowata ärowaniinik api imet.

²⁵Tännäpakaŋ Adamä webenikät kuŋat-gän nanak kok äneŋi itkuk. Nanak kok itpäŋ nanak kubä bäyaŋpän ŋode yännpän wäpi Set iwetkuk; Keintä Abel utkuko unitäŋo komenita Anututä nadän naminjirän nanak kubä ahän namitak yäk. ²⁶Eruk Set uwä täganpäŋ nanak kubä bäyaŋpän wäpi Enos yänn iwetkuk.

Tännäpakaŋ kadäni ukengän ämawebetä Anutu wäpi yännpän kuŋat-kuŋat uken yäput peŋkuŋ.

Adam äboriye täŋo wäpi tawaŋ

5^sAdam äboriye täŋo wäpi tawaŋ ŋode kudän täwani;

Anututä ämawebe pewän ahänkuŋo uwä Anutu ini bumik gatänjuk. ²¹Ämani

bok webe bok gatännpän man yeri nikek yäwetpän wäpi täŋi Äma yänn yäwetkuk.

³Tännäpän Adamtä obaŋ 130 irirän nanaki gweki wäpi Set ahänjuk. Set u nani ini injami dapun bumik ahänjuk. ^{4–5}Set ahäwänkaŋ, nani Adam äneŋi obaŋ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 930 ude täreŋjirän kumbuk. ⁶Adam nanaki Set unitä obaŋ 105 täreŋjirän nanaki tuäni wäpi Enos ahänjuk. ^{7–8}Nanaki Enos u ahäwänkaŋ, nani Set uwä äneŋi obaŋ 807 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 912 ude täreŋjirän kumbuk.

⁹Tännäpän Enos unitä obaŋ 90 täreŋjirän nanaki tuäni wäpi Kenan ahänjuk. ^{10–11}Kenan u ahäwänkaŋ nani Enos uwä äneŋi obaŋ 815 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 905 ude täreŋjirän kumbuk.

¹²Tännäpän Kenan unitä obaŋ 70 täreŋjirän, nanaki tuäni wäpi Mahalalel ahänjuk. ^{13–14}Mahalalel u ahäwänkaŋ nani Kenan uwä äneŋi obaŋ 840 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 910 ude täreŋjirän kumbuk.

¹⁵Tännäpän Mahalalel unitä obaŋ 65 täreŋjirän, nanaki wäpi Jaret ahänjuk. ^{16–17}Jaret u ahäwänkaŋ nani Mahalalel uwä äneŋi obaŋ 830 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 895 ude täreŋjirän kumbuk.

¹⁸Tännäpän Jaret unitä obaŋ 162 täreŋjirän, nanaki tuäni wäpi Enok ahänjuk. ^{19–20}Enok u ahäwänkaŋ nani Jaret uwä äneŋi obaŋ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 962 ude täreŋjirän kumbuk.

²¹Tännäpän Enok unitä obaŋ 65 täreŋjirän, nanaki tuäni wäpi Metusela ahänjuk. ^{22–23}Metusela u ahäwänkaŋ Enoktä Anutukät kentännpän obaŋ 300

u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuñirä obaŋ 365 ude tärenjirän kumbuk. ²⁴uEnok uwä Anutukät kentänpän kuŋattängän paotkuk. Paotkuko uwä Anututä ini komegup ikek imagutkuk.

²⁵Tänpän Metusela unitä obaŋ 187 it yäpmän äronjirän nanaki tuäni Lamek ahänkuk. ²⁶⁻²⁷Lamek u ahäwänkaŋ nani Metusela uwä äneŋi obaŋ 782 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuñirä obaŋ 969 ude tärenjirän kumbuk.

²⁸Tänpän Lamek unitä obaŋ 182 tärenjirän nanaki tuäni ahänkuk. ²⁹Nanaki tuäni ahänjirän wäpi Noa yän iwetpän ŋode yänkuk; Anututä kome terak tagwän peŋkuko unita komi piä, butewaki piä pähap tänpän kuŋaritna nanak ŋonitä api niniŋ kawatawek yäk. ³⁰⁻³¹Noa u ahäwänkaŋ Lamek uwä äneŋi obaŋ 595 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuñirä obaŋ 777 ude tärenjirän kumbuk.

³²Tänpän Noa unitä obaŋ 500 tärenjirän nanaki yarakubä ahänkuŋ. Kubä wäpi Siem, kubäwä Ham, kubäwä Jafet.

Anututä ämawebe täŋo irit kuŋat-kuŋat kuñirän wakiinik täŋkuk

6¹⁻²vEruk ämatä kome terak mäyap ahän yäpmän äbuŋ. Täŋkaŋ äperiye bäyaŋkuŋo u Anutu täŋo nanakijetä iŋami dapun yabängärip tänpänjä iniken iniken gäripi terak webeniyeta yäpuŋ. ³Tänjirä, Yawetä yänkuk; Ämawebe u paotpaot ikek yäk. Kadäni karonjita nämo api täŋkentän yämet yäk. Näkŋo Munapiktä ämaken nämo it yäpmän äronjirän obaŋ 120 udegän itpän api kumneŋ yän yänkuk.

⁴wTänpäkaŋ Anutu täŋo nanakijetä komen äma täŋo äperiye ukät nädapi tänjirä nanakiye ahänkuŋ. Uwä äbot biani, inide kubä, ämik täkta kehäromi nikek. Ämawebetä äbot unitäŋo kudän pähap kaŋpän biŋam pähap yäk täŋkuŋonik. Tänpän wäpi Nefirim yän yäwet täŋkuŋonik. U kadäni uken, ba kämi imaka, kome terak it täŋkuŋonik.

⁵xTänpän ämatä kome terak wakiinik mebäri mebäri täŋit bänepiken nanik nadäk-nadäk wakigän nadän yäpmän äbänjirä Yawetä yabänpän-nadänkuk. ⁶Yabänpän-nadänkaŋ imata ämawebe u gatänpän kome terak peŋkut yän nadänpän bänepiken jägämiinik nadänkuk. ⁷Jägämi nadänpän yänkuk; Äma näkŋa kome terak pewa ahänkuŋo u kuduŋtagän kome terak nanik kaŋ awähut morewa! yäk. Bänepna jägämi täyak unita ämawebe ukät tom ba gwak ba barak bok, kuduŋtagän api däpmän morewet yän yänkuk. ⁸Tänpäkaŋ Yawetä Noata nadänjirän tägaŋkuk.

Noa täŋo manbiŋam

⁹yTänpäkaŋ Noa täŋo manbiŋam ŋode; Noa uwä siwoŋi kuŋat täŋkuŋonik. Ämawebe ätu päke u bämopiken, Noa-tägän kuräki, momini nämo, kuŋat täŋkukonik. Täŋkaŋ Anutukät kentänpän kuŋat täŋkukonik. ¹⁰Tänpäkaŋ unitäŋo nanaki yarä kubä. Kubä wäpi Siem, kubä Ham, kubä Jafet.

¹¹Eruk, komen äma kudup Anutu iŋamiken waŋ morenjirä kome terak ämik kädet mebäri mebäri bumta tokŋeŋkuk. ¹²Tokŋejirän Anututä kome kuñirän wakiwakitä komen äma täŋo irit kuŋatkuŋari u tänpän wakiniŋ täŋkuk. ¹³Tänpän wakiniŋ tänjirän Anututä Noa ŋode iwetkuk; Näk komen äma api däpmän paoret. Unitäŋo ämik

^u5:24 Hib 11:5; Jud 14 ^v6:1-2 Jop 1:6, 2:1 ^w6:4 Nam 13:33

^x6:5 Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pi 3:20 ^y6:9 2Pi 2:5

kädettä kome terak tokŋetak unita dāpmāŋ paorayāŋ. Nāk bureni yāyat, āmawebe bok kome bok api awähuret.

¹⁴Ude täŋpayāŋ täro unita gāk päya kehāromi kehāromi madāŋpāŋ upāŋ gāpe kubā kaŋ tä. Täŋpāŋ gāpe gānaŋ täŋkireki täŋkireŋpāŋ täŋkireŋpāŋ kaŋ pe yāk. Täŋpāŋ gupiken kukŋi kukŋi nāmākpāŋ kaŋ urumāŋpipi. ¹⁵Täŋpāŋ ŋode kaŋ tä; Järäpita 140 mita, kerāpinita 23 mita, käroŋnita 13 mita ude kaŋ tä. ¹⁶Täŋkaŋ pujiŋi peŋpāŋ, järäpi täŋpipiŋ yāpmāŋ äroŋjiri mäni kädettä bāgup jopi haf mita ude piri gāmoriken jop kaŋ irān. Täŋpāŋä järäpi bāmopiken yāma kubā kaŋ tä. Täŋpāŋ bukā yarā punin täŋkaŋ kubā gānaŋ umude kaŋ tä.

¹⁷Anututā ude yāŋpāŋ iwetkuk; Nadātan? Nāk kome terak, āmawebe ba imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kudup dāpmāŋ morewa yāŋpāŋ ume gwāgu taŋi api pewa ahāwek. Täŋpākaŋ imaka kudup kome terak itkaŋ u api paotneŋ. ¹⁸Upāŋkaŋ gākkāt topmāk-topmāk kubāgān täŋira gāpe gānaŋ äroŋpāŋ api iren. Täŋkaŋ u gākŋagān nāmo. Gāk ba nanakaye webeka ba äbekaye uwā gākkāt gāpe gānaŋ äro api itneŋ. ¹⁹⁻²⁰Täŋpāŋ tom mebäri mebäri kudup yarā-yarā, āmani webeni gākken äbāŋirā gāpe gānaŋ kaŋ yepmaŋ. Barak mebäri mebäri, tom mebäri mebäri, gāmok mebäri mebäri ba gwakgwak mebäri mebäri u yarā-yarā gākkāt bok nāmo paotneŋta äroŋpāŋ kaŋ irut. ²¹Ketem mebäri mebäri in ba barak tom unitā nak tākaŋ u kämi nakta yāpmāŋpāŋ gāpe gānaŋ pewi ärowut yāk.

²²Täŋpākaŋ Noatā Anututā man iwetkuko udegān buramiŋpāŋ täŋ moreŋkuk.

Noatā tom mebäri mebäri yāmagutkuk

7 Eruk Yawetā Noa ŋode iwetkuk; Gāk āma äbot ŋo bāmopiken siwoŋi kuŋariri gabāwa tāgatak unita gākkāt äbotkaye in kudup gāpe gānaŋ äroŋ morewut! ²Gāpe gānaŋ ärowayāŋtä tom nakta nāmo yājiwārani mebäri mebäri āmani 7, webeni 7 ude kaŋ yāpmāŋ äro. Ba tom nāmo nakta yājiwārani mebäri mebäri āmani yarā webeni yarā kaŋ yāpmāŋ äro. ³Täŋkaŋ barak mebäri mebäri udegān, āmani 7 webeni 7 ude yāpmāŋpāŋ pewi gākkāt bok gāpe gānaŋ kaŋ äroŋ morewut. Imaka mebäri mebäri irit kuŋat-kuŋat ikektā nāmo paotneŋta ude kaŋ tä. ⁴Kepma 7 täreŋirān nākā yāŋjira iwān pähap api tawek. Kome terak iwān taŋ yāpmāŋ kuŋtäyon kepma bipani 40 ude api tärewek. Iwān ude täŋirān imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kome terak pewa ahāŋkuŋo u kuduŋtagān api dāpmāŋ morewet.

⁵Ude iwerānkaŋ Noa Yawetā man iwetkuko uwā buramiŋpāŋ täŋ moreŋkuk.

⁶Täŋpānkaŋ Noa täŋo obaŋ 600 ude täreŋirān gwāgu pähap kome terak tokŋeŋkuk. ⁷Täŋirān Noa ume tokŋeŋkuko u irepmitta webeni nanakiye ba äbekiye kudup yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ äroŋ moreŋkuŋ. ⁸⁻⁹Täŋirān tom nakta nāmo yājiwārani ba nāmo nakta yājiwārani ba barak, gāmok, gwakgwak imaka mebäri mebäri āmani bok webeni bok Noaken äbuŋ. Äbāŋirā Anututā Noa iwetkuko udegān yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ äroŋkuk.

Kome terak gwägu pähap tokņeņkuk

¹⁰Gäpe gänaņ ärowäkaņ kepma 7 täreņirän kome terak gwägu pähap tokņeņkuk.

¹¹^bNoa täņo obaņ 600 unitäņo komepak yarä kepma 17 kadäni uken gwägu pähap kome gänaņ naniktä ume dapuri uken bäräņeņ ahäņirä kunum gänaņ nanik iwän pähap taņkuk. ¹²Taņ yäpmäņ kuņtäyon kepma bipani 40 ude täreņkuk.

¹³Täņpäkaņ kepma iwän pähap yäput peņpäņ taņkuko ugän Noa, webeni nanakiye Siem, Ham, Jafet ukät webeniyekät kudup Gäpe gänaņ äronkuņ. ¹⁴Täņpäņ tom ägwäri ba yepmäņ towiwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ba barak mebäri mebäri ba imaka piri nitek u kuduptagän bok äro itkuņ.

¹⁵Bureni, imaka irit kuņat-kuņat ikek mebäri mebäri kudup, yarä-yarä Noaken äbäņpäņ Gäpe gänaņ äronkuņ.

¹⁶Anututä Noa iwetkuko udegän äron moreņkuņ. Ämani bok, webeni bok äronkuņ. Äron moreņirä Yawetä Gäpe täņo yäma täņpipiņpäņ täņkehärom taņkuk.

¹⁷Täņpänkaņ kepma 40 udetä gwägu kome terak tokņeņ yäpmäņ äronirän Gäpe u punin oraņ yäpmäņ äronkuk.

¹⁸Bureni, kome terak ume umuri pähap tokņeņirän Gäpetä gwägu terak kuņ abäņ täņkuk. ¹⁹Gwägu uwä kome terak bumta tokņeņpäņ pom käroni käroni kuduptagän umetä uwäk täņkuk.

²⁰Ume gwägutä pom miņgupi 7 mita ude irepmitkuk. ²¹Ude täņpäņ imaka kome terak itkuņo u kuduptagän paot moreņkuņ. Barak, tom yepmäņ towiwani ba ägwäri, gwak, gämok ba ämawebe u kuduptagän kumäņ moreņkuņ. ²²Yarägän nämo paotkuņ.

Nämo, imaka mänit yäpmäk-yäpmäk ikek kuduptagän-inik kome terak kuņarani u paotkuņ. ²³Bureni, Anututä imaka irit kuņat-kuņat ikek kome terak irani kuduptagän, äma ba tom, gwak kejima, barak u kudup awähutkuk. Noakät Gäpe gänaņ itkuņo ugänpäņ yepmaņkuk.

²⁴Täņpäkaņ ume gwägu pähap kome punin terak tokņeņ irirän kepma 150 ude täreņkuk.

Ume gwägutä wädäņ äpäņirän kome keke yäņkuk

8 Täņpäkaņ Anututä Noakät tom ägwäri ba towiwani päke ukät Gäpe gänaņ itkuņo unita kudup nadäņ yämiņkuk. Nadäņ yämiņpäņ mänit pähap iniņ kireņpewän piäņirän gwägu pähap äpuk. ²Täņpäņ ume bian kome gänaņ nanik abuņo u kawuk taņkuņ. Ba iwän taņkuko u imaka, däkņeņkuk. ³⁻⁴Täņpäņ gwägu taņi u äneņi kwikinik kwikinik wädäņ äpmonkuk. Kepma 150 ude täreņirän ume gwägutä ätu wädäņ äpmonirän Gäpe u Ararat Pom terak döpän yewäpäņ itkuk. Kadäni Gäpetä pom terak itkuko u komepak 7 unitäņo kepma 17. ⁵Irirän ume gwägu pen wädäņ äpmonirän komepak 10 unitäņo kepma 1 kadäni uken pom miņgupi kwawak pat yäpmäņ kuņkuņ.

⁶Eruk äneņi kepma 40 ude täreņirän Noatä Gäpe täņo mänit kädet bian täņkuko u dätkuk. ⁷Dätpäņ Noa barak kubä yägu bumik pewän uken-uken piäņ kuņat irirän ume gwägu kawuk taņkuk. ⁸Täņpäkaņ Noatä kome terak ume itak ba nämo itak yäņ kaņpäņ nadäkta känäram kubä tewän kuņkuk. ⁹Tewän päņku känäram u maņira yäņkaņ gwägu pen parirän täņpäņ waņkuņ. Täņpäņ wawäpäņ äneņi äyäņutpeņ Noaken äbuk. Äbäņirän

Noatä ket kewarirän keru terak mañitkuk. Mañiränkañ yäpmäj gäpe gänañ äbuk.

¹⁰Tänpäj kepma 7 itkañ känäram u äneñi tewän kuñkuk. ¹¹Tewän yäpmäj päñku kuñattängän bipäda äneñi äyäjutpeñ äbäjirän kañkuk; Olip päya pähämi kodaki kubä meniken irirän kañkuk. Ude kañpäñä Noatä ñode nadänkuk; Ume wädäj äpmonjirän kome kwawak itak yäj nadänkuk. ¹²Tänpäj kepma 7 itkañ känäram u äneñi tewän kuñkuk. Eruk tewän kuñkuko uwä äneñi nämo äbuk.

¹³Noa obañ 601 unitäño komepak kubä täño kepma 1 täñjirän kome terak ume kawuk tañkuk. Tänpäj Noatä gäpe täño medäp däremutpäñ kañkuk; Kome terak ume kawuk tañjirän. ¹⁴Ätukät it-päñä komepak yarä unitäño kepma 27 täñjirän okä kudup kawuktañ moreñpäñ patkuk.

¹⁵Kometä ude kawuk tañjirän Anututä Noa iwetkuk; ¹⁶Gäk, webeka ba nanakaye äbekaye gäpe gänañ naniktä yäman aput. ¹⁷Tom, barak, gämok, gwakgwak u imaka yepmañpi äput. Yepmañpi äpäñpäñ bäyañ weñpäñ kome tokñewut yäk.

¹⁸Ude iwerirän Noakät webeni nanakiye äbekiye äpuñ. ¹⁹Ba tom kome terak kuñarani kudup, barak, gämok, gwakgwak u kuduptagän gäpe gänañ naniktä äbot ini-ini tawañ äpuñ.

²⁰Äpäñ moreñpäñä Noatä Yawe iniñ oretta mobä bukä kubä tänpäj tom ba barak nakta nämo yäjiwärani kudup ukät nanik ätu yäpmäñpäñ ijin imiñkuk. ²¹Ijin imiñjirän Yawetä kábäñi säkgämän nadäñpäñ bänepitä ñode nadänkuk; Ämata yäñpäñ kome terak tagwän wari nämo api täñpet. Äma nanakinik kentä

bäneñ nadäk-nadäki wakigän api täñ yäpmäj kuñatneño upäñkañ täñkuro udegän näk imaka imaka kuñat-kuñat ikek kuduptagän äneñi nämoinik api däpet.

²²Nämo!

Kome täño kadäni it yäpmäj ärowayän täyak udegän piñpäñ naknak, mäñit ba komi, iwän ba edap kadäni, kepma bipani u pen api it yäpmäj ärowek.

Anututä Noakät topmäk-topmäk täñkuk

9^cTänpäj Anututä Noakät nanakiye man yeri nitek ñode yäwetkuk; In nanak weñbäyak täñjirä kome kañ tokñewän. ²Tänpäkañ tom ägwäri, barak, gämok gwakgwak kome terak kuñat täkañ u ba gwägu tom u kuduptagän in ketjinken peyat. Ude täñjira inta umun pähap nadäñpäñ api kuñatneñ. ³Imaka irit kuñat-kuñat ikek u nakta tamitat. Bian tokän peñ tamikuro udegän apiño imaka imaka kudup nakta tamitat.

⁴^dUpäñkañä tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneñ, nägät u irit täño kehäromi nitek unita. ⁵Nadäkañ? Nägät pikpik täño kowata u näkä api däpmäj tärewet. Äma kubätä noripak kubä ureko uwä kowata näkä bureni-inik api täñpet. Ba tom kubätä äma kubä ureko uwä kowata udegän näkä api däpmäj tärewet.

⁶^eU imata, äma kubä täño injam dapun nämo.

Anutu näkña bumik täñpani unita äma kubätä noripak kubä utpewän nägäri piwän kunenjo unitäño kowata äma-tägän udegän äma u utpewän nägäri api piwän kunenjo.

^c9:1 Stt 1:28 ^d9:4 Stt 17:10-14; Wkp 19:26; Lo 12:16,23, 15:23

^e9:6 Stt 1:26; Kis 20:13

^{7f}Tänpäkañ Noa, intäwä yeri nıkeñ tänpäñ bäyañ weñıra kome kañ tokñewän.

⁸Anututä ude yänpäñ Noakät nanakiye ñode yäwetgän täñkuk; ⁹Näkä apiño in ba yerıjıyekät bok, topmäk-topmäk täyat. ¹⁰Tänpäñ imaka kome terak irit kuñat-kuñat ikek inkät penta gäpe gänañ naniktä äpuño, barak, tom ägwäri ba yepmäñ towiwani u kudup inkät topmäk-topmäk täyat yäk. ¹¹Näk inkät topmäk-topmäk täyat uwä ume putputtä imaka kome terak kuñat täkañ ba kome ini äneñi nämoinik api awähuret.

¹²Anututä ude yänpäñ äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Näk inkät imaka kuñat-kuñat ikek kuduhtagän inkät bok it täkañ, ba imaka kuduhtagän kämi ahäkta yäwanikät bok, topmäk-topmäk täyat unitäño kudän ñode; ¹³Näkño gämok wära kudän gubam terak peyat. Peyat u kañkañ topmäk-topmäk komekät täñkuro unita kañ juku piwut. ¹⁴⁻¹⁵Näkä tänpewa gubam gwägätpäñ gämok wära ahäñirän näkä inkät ba imaka irit kuñat-kuñat ikek mebäri mebäri ukät topmäk-topmäk täñkuro u api nadäwet. Nadäñira ume putputtä kome terak imaka irit ikek kudup wari nämo api däpek. ¹⁶Tänpäñ gubam terak gämok wära parirän kañpäñ kome terak imaka irit kuñat-kuñat ikek inkät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo täñkuro u api nadäwet. ¹⁷Anututä ude yänpäñ Noa ñode iwetkuk; Kome terak imaka irit kuñat-kuñat ikek in kuduhtagänta topmäk-topmäk täyat unitäño kudän u api kak täneñ.

Noa nanakiye täño manbiñam

¹⁸Noa nanakiye gäpe gänañ naniktä äpuño unitäño wäpi Siem, Ham, Jafet. Täñkañ Ham uwä Kenan täño nani. ¹⁹Noa nanakiye yarakubä uken naniktä

komen äma äbori äbori ahäñ patpat tänpäñ komeñi komeñi it yäpmäñ kuñkuñ.

²⁰Noa uwä ketem piä täkta, äma ude itkuk. Tänpäñ Noa u yäput penpäñ päya kubä wäpi wain, u piä täñkuk. ²¹Tänpäkañ kämiwä wain ume yäp-mänpäñ nañkañ tängugunñ tänpäñ yotaba gänañ moräñ patkuk. ²²Moräñ parirän Kenan täño nani Ham unitä nani Noa moräñ parirän kañpäñ noripakiyat äpmo biñam yäwetkuk. ²³Yäweränkañ Siem kenta Jafet tek kubä yäp-mänpäñ mädeni käda ämetpäñ yäp-mänpäñ nan moräñ parirän käde yäñ nadänpäñ mäde kädagän päro ämet imiñkumän.

²⁴Tänpäñ Noa u waintä urirän patkuk kädagän akuñpäñ nanaki gweki Hamtä imaka täñ imiñkuko unita nadänpäñ ñode yäñkuk;

²⁵Tagwäntä Kenan terak kañ ärowän! U äpaniinik itkañ noriye täño piä täñ yämiktagän.

²⁶Ude yänpäñ äneñi ñode yäkgän täñkuk;

Yawe, Siem täño Anutu u iniñ oretna! Täñkañ Kenan u Siem täño piä täñ imiktagän.

²⁷Tänpäkañ Anututä Jafet täñkentäñ imiñirän komeñi täñigän kañ pipiyäwän.

Täñirän Jafet täño yeriniyekät Siem täño yeriniye bok kañ irut.

Tänpäkañ Kenan täño uwä piä täñ imiktagän.

²⁸Tänpäkañ gwägu pähaptä paorirän Noa uwä äneñi obañ 350 ude it yäp-mäñ kuñkuk. ²⁹Kuñarirän obañ 950 ude täreñirän kumbuk.

Noa äbeki oraniye täño manbiñam

10 Gwägu pähaptä paoränkañ u punin terak Noa nanakiye Siem,

Ham, Jafet unitäno nanakiye ahänkuñ. Äma yaräkubä unitäno manbiñam ñode;

²Jafet täno nanakiye wäpi ñode; Gome, Magok, Madai, Javan, Tubal, Meseke ba Tiras.

³Gome täno nanakiye wäpi ñode; Askenas, Rifat, Togama.

⁴Javan täno nanakiye wäpi Elisa, Tasis. Täñkañ ämawebe Saipras kenta Dodan komeken nanik u imaka, Javanta äbotken nanik. ⁵Täñkañ äbot u bäyañ weñirä äbot mäyap ahän yäpmän kuñkuñ. Äbot mäyap unitäno komeki ba mani kotäk inigän inigän. U ini buap-buap gwägu dubiniken ba kome kubäkubä gwägu bämpiken ittän kuñkuñ.

⁶Ham täno nanakiye wäpi ñode; Kus, Isip, Libia, Kenan.

⁷Kus täno nanakiye wäpi ñode; Seba, Havila, Sapta, Rama, Sapteka. Rama uwä nanakiyat wäpi Seba kenta Dedan.

⁸Kus uwä Nimrot täno nani. Nimrot u tägañpäñ äma kehäromi, wäpi biñam nikek täñkuk. ⁹Yawetä täñkentän imiñirän tom däpmäkta intäjukun ämata itkuk. Mebari unita äma kehäromi ätuta U Nimrot bumik, Yawetä täñkentän imiñirän tom däpani ärowani itkuko u yän yawet täkañ.

¹⁰Täñpäñ Nimrot unitä Babilonia kome täñiken yotpärare mäyap täñkuk. Intäjukunä yotpärare ñode täñkuk; Babel, Erek, Akat, Kalne. ¹¹Eruk, Babilonia kome peñpeñ Asiria komeken kuñkuk. Kome uken yotpärare wäpi Ninive, Rehobot, Kala, Resen täñkuk. ¹²Resen yotpärare uwä Ninive Kala yotpärare bämpiken itak. U yotpärare pähap.

¹³Isip täno yeri äbot-äbot ñode ahänkuñ; Lidia nanik, Anam nanik, Lehap nanik, Naptu nanik, ¹⁴Patarus nanik, Kaslu nanik, Krit nanik. Krit naniktä Filistia nanik ahän patpat täñkuñ.

¹⁵⁻¹⁸Kenan nanaki wäpi Saidon intäjukun ahänkuk. Saidon ahänkuko u punin terak Kenan täno yeri äbot ätu wäpi ñode ahänkuñ; Hit, Jebus, Amo, Gilgas, Hivi, Alka, Sini, Alvat, Semar, Hamat. Äbot ude ahän yäpmän kuñkuñ.

Kadäni u punin terak Kenan nanakiye täno äbori äbori uken-uken kuñtäñpä kuñkuñ. ¹⁹Kuñtäñpä kuñkuño unita Kenan nanakiye äbori äboritä kome täñi tokneñ moreñkuñ. Kome täñi täñpäñ Saidon kometä päñku kome ban ätu unitäno бага terak tärenkuk. Kome ban u wäpi ñode; Geral, Gasa, Sodom, Gomora, Atma, Seboim, Lasa u tärenkuk.

²⁰Eruk tawañ it yäpmän äbäkañ u Ham nanakiye. Unitäno buap, mani kotäk, komeki, äbori u wäpi wäpi terak tawañ pewani.

²¹Jafet monäni wäpi Siem u imaka, nanakiye ätu ahänkuñ. Siem u Ebe nanakiye täno orani.

²²Siem nanakiye wäpi ñode; Elam, Asu, Apaksat, Lidia, Aram.

²³Aram nanakiye uwä ñode; Us, Hul, Geta, Mas.

²⁴Apaksat uwä Sela täno nani. Selawä, Ebe täno nani.

²⁵Ebe täno nanaki yarä ahänkumän. Kubä wäpi Pelek. Unitäno kadäniken ämawebetä äma äbot-äbotta kome yäpmän daniñkuño unita nanitä wäpi Pelek yän iwetkuk. Monäni wäpi Joktan.

²⁶⁻²⁹Joktan unitäno nanakiye wäpi ñode; Almodat, Selep, Hasamawet, Jera, Hadoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Ofi, Havila ba Jobap. Äma u kudup Joktan nanakiye.

³⁰Siem äboriye unitäno kome pom-pom ikek, edap dapuri abani käda itkuk. Mesa kome yäput peñpäñ päñku Sefa täretak. ³¹Tawañ it yäpmän äbäkañ u Siem nanakiye. Unitäno buap, mani kotäk, komeki, äbori u wäpi wäpi terak tawañ pewani.

³²Äma tawañ it yäpmäj äpäkañ ño u Noa nanakiye äbori äbori ahänkuño udegän. Gwägu pähap paotkuko u punin terak äbot u naniktä äbori äbori ba kome deken deken kuñtäñpä kuñkuñ.

Man kotäk yäpmäj daniwani täño manbiñam

11 Kadäni uken ämawebe komeni komeni man kotäk kubägän yäk täñkuñonik. Ba imaka wäpi wäpi uwä kudup kubägän yäk täñkuñonik. ²Täñpäñ ämawebe kome dapuri äpmonñanikentä bäyañ weñtäñ äbänkä awañ kubä wäpi Babilonia kome ahäñpäñ uken yotpärare täñpäñ itkuñ.

³Täñpäñä yot täna yänkañ yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Eruk, gänpäñ täñpena kwäkä yäwäkañ kädäpken ijiñpena kehärom tawut yäk. Ba gän kehärom täwani yäpurärätpän däpmäj gatäktä kome yäpmäki kome gänäñ nanik upän kañ däpmäj gatäna yäk. Ude täñkuño uwä äma kome ätuken naniktä yot mobäpäñ täk täñkuño u nämo täñkuñ. Ba mobä yäpurärätpän däpmäj gatäktä gänpäñ täk täñkuño u nämo täñkuñ. ⁴Täñpäkañ äma unitä yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Eruk yotpärare tañ kubä täna. Täñkañ yotpärare u bämopiken yot käronji kubä yäpurärätpän täñtäñ äronjitna miñgupitä kunum kañ yäpurän! Ude täñjitna wäpnin biñam nitek itpäñ komeni komeni kuñtäna kunetawä yäk.

⁵Ude yänpäñ yotpärare pähap ba yot käronji u täñ irirä Yawetä yabäwayäñ äpuk. ⁶Päpä yabänpäñ Yawetä yänkuk; Bureni, ñowä äma äbot kubägän, mani kotäk kubägän unita yot käronji ño täñpäñä mäden imaka imaka täna yänkañ tägagän api täneñ. ⁷Eruk, nin äpmonpäñ man kubägän yäk täkañ u awähutpena manta täñguñguñ kañ tañput yäk.

⁸Yawetä ude yänpäñ äma äbot pähap u yäpmäj daniñpäñ yepmañpäñ yotpärare pähap täñ itkuño u peñpeñ komeni komeni kuñtäñpä kuñkuñ. ⁹Täñpäkañ Yawetä kome uken mani kotäk kubägän yäpmäj daniñpewän imätpeñ komeni komeni kuñ moreñkuño unita kome, yot käronji täñkuño unitäño wäpi Babel yän iwetkuk. Babel mebäri u yänuruk-uruk pähap.

Siem nanakiye täño wäpi tawañ

¹⁰Siem täño äbekiye oraniye täño manbiñam ñode;

Gwägu pähap paoränkañ obañ yarä täreñirän Siem uwä obañ 100 täñkuk. Obañ 100 täñirän unitäño nanaki tuäni Apaksat ahänkuk. ¹¹Apaksat ahäwänkañ obañ 500 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

¹²Apaksat uwä obañ 35 täreñirän nanaki tuäni Sela ahänkuk. ¹³Sela ahäwänkañ Apaksat u obañ 403 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

¹⁴Sela uwä obañ 30 täreñirän nanaki tuäni Ebe ahänkuk. ¹⁵Ebe u ahäwänkañ Sela u obañ 403 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

¹⁶Ebe uwä obañ 34 täreñirän nanaki tuäni Pelek ahänkuk. ¹⁷Pelek ahäwänkañ Ebe u obañ 430 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

¹⁸Pelek uwä obañ 30 täreñirän nanaki tuäni Reu ahänkuk. ¹⁹Reu ahäwänkañ Pelek u obañ 209 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

²⁰Reu uwä obañ 32 täreñirän nanaki tuäni Seruk ahänkuk. ²¹Seruk ahäwänkañ Reu u obañ 207 it yäpmäj äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuñ.

²²Seruk uwä obaḅ 30 täreḅirän nanaki tuäni Naho ahänkuk. ²³Naho ahäwänkaḅ Seruk u obaḅ 200 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuḅ.

²⁴Naho uwä obaḅ 29 täreḅirän nanaki tuäni Tera ahänkuk. ²⁵Tera ahäwänkaḅ Naho u obaḅ 119 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänkuḅ.

²⁶Tera uwä obaḅ 70 täreḅirän nanakiye ḅode ahänkuḅ; Abram, Naho, Haran. ²⁷Eruk Tera täḅo manbiḅam ḅode; Tera nanakiye Abram, Naho, Haran ahänkuḅ. Täḅpän Haran täḅo nanaki Lot ahänkuk. ²⁸Haran nani wäpi Tera u pen irirän Haran uwä ini ahäwani yotpärare wäpi Ur uken kumbuk. Ur u Kaldia komeken itak. ²⁹Täḅpän Abram kenta Naho webe yäpumän. Abram webeni wäpi Sarai yäpuk. Täḅpän Naho webeni wäpi Milka yäpuk. Naho webeni u Haran täḅo äperi. Haran uwä äperiyat Milka kenta Iska. ³⁰Täḅpän Abram webeni Sarai äruḅ itkuk.

³¹Täḅpän Teratä nanaki Abram, Abram webeni wäpi Sarai, orani Haran täḅo nanaki wäpi Lot, u kudup yän-yänḅat yäpmän Kenan komeken kuḅkuḅ. Kome it täḅkuḅo u wäpi Ur, Kaldia kome bämopiken itak u peḅpeḅ kädät moräki yäput peḅkuḅ. Kuḅkä kädät bämopiken Haran komeken ahänpän itkuḅ.

³²Täḅpän Tera u obaḅ 205 it yäpmän äronpän Haran komeken kumbuk.

Anututä Abram inita biḅam yäpmän daniḅkuk

12⁸Eruk Yawetä Abram ḅode iwetkuk; Gäk komeka, notkaye, äbotkaye u yepmanjiri kome gäwönärewayän täyat uken pänku kaḅ it.

²Täḅpän näkä iron täḅ gamiḅira äbotkayetä äbot pähap api itneḅ.

Ude täḅ gamiḅira gäkä wäpka biḅam ikek itkaḅ ämawebe mäyap api täḅkentän yämen.

^{3h}Äma iron täḅ gaminayän täkaḅ uwä näkä udegän iron api täḅ yämet.

Täḅ kubätä gäk waki täḅ gameko uwä näkä udegän waki api täḅ imet.

Täḅpän gäkä terak ämawebe äbori äbori komei komei komei kuduptagantä iron pähap api yäpeḅ.

⁴⁻⁵Eruk Abram obaḅ 75 täreḅirän Yawetä iwetkuko ude man buramiḅpän komei wäpi Haran peḅpeḅ kuḅkuk. Inigän nämo kuḅkuk. Webeni Saraikät gweki täḅo nanaki Lot ba piä ämaniye tuḅumi Haran itkaḅ yäpuḅo päke u kudup yän-butuwänkaḅ Kenan kome taḅi u kuna yäḅpän komei Haran peḅpeḅ kuḅkuḅ. Kädät käroni kuḅtängän kome taḅi Kenan uken ahänkuḅ.

⁶⁻⁷ⁱAbram Kenan kome kuḅtängän kome täpuri kubä wäpi Sekem uken ahänkuḅ. Kome uken päya taḅi kubä äma kubä wäpi Moretä bian piwani itak. Kadäni uken ämawebe Kenantä äbotken nanik uken itkuḅopän Yawetä Abram ahän imiḅpän iwetkuk; Nanakjiye ba äbekjiye orajiyeta kome ḅo api yämet yäk. Man ude iwetkuko unita Abramtä Yaweta yänpän mobä bukä kubä täḅkuk, Yawetä ahän imiḅkuko unita.

⁸Ude täḅpän Sekem kome u peḅpeḅ äneḅi kuḅtängän edaptä äbani käda pom u dubiniken yottaba täḅpän itkuk. Betel kome edaptä äpmonpani käda, Ai kome edaptä äbani käda u bämopiken itkuk. Täḅpän kome uken Yaweta yänpän mobä bukä kubä täḅpän Yaweken yänapiḅkuk. ⁹Täḅpän äneḅi akumaḅ Negev komeken kuḅkuk.

Abram Isip komeken kuŋkuk

¹⁰Eruk kadäni uken kome Abramtä itkukken uwä nakta jop itkuŋ. Ketem nämoinik unita Isip komeken itpäŋ-nadäka kuŋkuk. ¹¹⁻¹²Eruk Isip kome keräp taŋpäŋ webeni Sarai ŋode iwetkuk; Nadätat yäk. Gäk webe säkgämän gabätat unita Isip ämatä gabänpäŋ api yäneŋ; Ai, ŋo webeni yän nadänkaŋä näk kumäŋ-kumäŋ nutkaŋ gäk api gabäŋ koreneŋ. ¹³JUde api yäneŋo unita ŋode kaŋ yäwet; Näk unitäŋo wanori yän kaŋ yäwet yäk. Gäk ude yäweriwä gäka yänpäŋ näk nabäŋ korenpäŋ täga käwep api täŋ namineŋ yäk.

¹⁴Ude yänpäŋ kuŋtäŋgän Abram Isip komeken ahäŋkuk. Ahäŋjirän Isip ämatä Sarai u säkgämäninik kaŋkaŋ kaŋgärip täŋkuŋ. ¹⁵Täŋpakaŋ Isip täŋo intäjukun äma Fero unitäŋo piä ämaniye ätutä Sarai u kaŋkaŋ päŋku Fero biŋam iwetkuŋ. Ude iweräwä Ferotä yäwerän Sarai imagut yäpmäŋ Ferotä ini yotken äroŋkuŋ. ¹⁶Ferotä yotken äroŋjirän kaŋpäŋ Saraita yänpäŋ Ferotä Abram iron täŋ imiŋkuk. Sipsip, bulimakau, doŋki ämani webeni, epän ämawebekät kamel ätu ude imiŋkuk.

¹⁷Upäŋkaŋ Abram webeni Saraita yänpäŋ Yawetä Ferokät äboriye käyäm wakiwaki pewän ahäŋ yämiŋkuŋ. ¹⁸Ude ahäŋ yämiŋjirän Ferotä Abramta yänpewän äbänpäŋ ŋode iwetkuk; Wa! Abram, jide täŋ namin? Iŋo webena yän imata nämö näwetkun? ¹⁹Imata ŋo wanotna yän näwetpewi webenata yäput? Eruk, webeka ŋo imagut yäpmäŋ ku! ²⁰Täŋpäŋä Ferotä piä ämaniye yäwet-pewän äbä Abram iwetkuŋ; Webeka tuŋumka kudup yäŋporiŋ yäpmäŋ ku! yän iwetkuŋ. Iweräwä kuŋkuŋ.

Abram Lot ini-ini kuŋkumän

13 Täŋpäŋ Abramtä webeni, Lot ba tuŋumi kudup yän-butuwänkaŋ Isip kome peŋpeŋ Negev komeken äneŋi äroŋkuŋ. ²(Abram u Isip kome itkukken tom towiwani, golkät siliwa moneŋ mäyap yäpmänpäŋ tuŋum äma täŋkuŋ.) ³⁻⁴Eruk, Negev kome u peŋpeŋ kuŋtäŋgän Betel kome bian itkukken u ahänpäŋ itkuk. Betel kome, Ai kome bämopiken bian yottaba täŋpäŋ mobä bukä täŋkukken u kuŋpäŋä Yawe iniŋ oretkuk.

⁵Täŋpakaŋ Lot Abramkät kuŋatkumäno u imaka, sipsip, bulimakau ba yot tom gupipäŋ täŋpani mäyap it imiŋkuŋ. ⁶Täŋpäŋ Abram kenta Lot bok ude irirän yawakiye mäyapinik ahäŋjirä tomtä nakta ketemta wäyäkneŋkuŋo unita bok itnaŋi nämö täŋkuk. ⁷Ude täŋpäŋ Abram täŋo piä ämaniyekät Lot täŋo piä ämaniye bämopiken yänwawak pewä ahäŋkuk. (Täŋpakaŋ kadäni uken Kenan täŋo äboriyekät Peres täŋo äboriyetä kome mähem täŋpäŋ itkuŋ.)

⁸Yänwawak yäŋtäko Abramtä Lot ŋode iwetkuk; Nek ba piä ämaniye bämopninken ämik man ahäŋjirän nämö tägatak. Nek yanani. ⁹Eruk käyan? Kome pähap pätak u! Unita yäpmäŋ danida yäk. Gäkä bure käda kwayän nadäwiwä näkä käpmäk käda api yäpet. Täŋ gäkä käpmäk käda kwayän nadäwiwä näkä bure käda api yäpet yäk.

¹⁰kEruk Lot dapun iŋjipewän kwäpäŋ Jodan awaŋ pähap, ume täga nikek. Kome uwä Iden piä Yawetä piwani ude bumik, ba Isip kome täga, Soa kome käda itak u bumik. (Kadäni uwä Yawetä Sodom Gomora yotpärare u nämö däpukken Jodan kometä ude itkuk.) ¹¹Täŋpäŋ Lottä Jodan awaŋ päke u

inital korekta yänkkuk. Ude yänpänj edap äbani käda u kuŋkkuk. Ude täŋkkuko uwä Abram kenta Lot ini-ini pänku itkumän. ¹²Tänpäkanj Abram Kenan komeken pen irirän Lottä Jodan kome täŋjo yotpärare itkuŋo u kubäwä wäpi Sodom u dubiniken kuŋpänj yot täŋpänj itkuk. ¹³Sodom uwä mähemiwä wakiinik. Imaka Yawetä momi yänj nadänkkuko u bumta täntänj kuŋat täŋkuŋonik.

¹⁴Eruk Lot Abram teŋpej kuŋirän Yawetä Abram ŋode iwetkkuk; Gäk bä-mop ŋo itkaŋ kome ŋo ijinj pärewat. ¹⁵Kome kudup käyan u gäka ba gäŋjo äbotkaye mäden ahänayänj täŋjo unita biŋam. ¹⁶Näkä yänpewa äbotkaye keŋkeŋ jiraŋ ude api ahäneŋ. Äma kubätä keŋkeŋ jiraŋ täga daniweko uwä äbotkaye mäden ahänayänj täŋjo u imaka, täga daniwek. Upänkaŋ täga nämo, u jiraŋinik api ahäneŋ. ¹⁷Eruk akumaŋ pänku kudup yabänj yäwattänj ku. Kome päke ŋo gäkagän ganiŋ kiretat yäk.

¹⁸Yawetä Abram ude iweränkaŋ tuŋumi kuduptagän yäpmanjkaŋ kuŋtängän Hebron kome päya äma kubä wäpi Mamretä piwani u dubiniken pänku ugän itkuk. Pänku u itkaŋ Yaweta yänpänj mobä bukä kubä täŋkkuk.

Iwantä Abram gweki täŋjo nanaki Lot topmänpänj yäpmanj kuŋkuŋ

14 ¹⁻⁷Kadäni uken äma Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa komeken naniktä Elam kome täŋjo intäjukun äma wäpi Kedolaomi unitäŋjo gämoriken obaŋ 12 ude it yäpmanj äbänkä eruk obaŋ 13 uken gaŋani pähap nadänpänj intäjukun ämaniyep wäpi Bela, Bisa, Sinap ba Semebetä bänep kubägän täŋpänj Kedolaomi, komi

piä täŋ yämiŋkkuko ukät ämik pewä ahäkta yänpänj-nadänkkuk.

Ude täŋjirä obaŋ 14 uken Kedolaomi, Elam kome täŋjo intäjukun äma unitä kome ätu täŋjo intäjukun ämakät äboriyeta gera yänpewä ämikken täŋkentänj imikta äbuŋ. Täŋkentänj imikta äbuŋo u Babilonia, Elasa ba Goim kome unitäŋjo intäjukun äma wäpi Amrafel, Ariok, Tidal. Eruk intäjukun äma ukät äboriyep äbäkanj pengän kome ätukät ämik täŋpänj kehäromini yäpmanj äpuŋ. Äma äbot-äbot kehäromini yäpmanj äpuŋo u wäpi Refa, Sus, Em, Hol. Täŋkaŋ kome ŋodeken ämik täŋkuŋ; Asterot-Kanaim, Ham, Save-Kiriataim, ba Sei kome täŋjo pomkentä pänku Elparan, kome jopi dubiniken itak u. Täŋpäkanj äbot ätu u kehäromini yäpmanj äpänkaŋ eruk äyänjut pänku Enmispat kome, wäpi kubä Kades u kuŋkuŋ. Kuŋpänj uken Amalek äbot kuduptagän däpmanj pänj yäwat kireŋkuŋ. Ude täŋkaŋ Amo äbotken nanik Hasason-Tama komeken irani u däpuŋ.

⁸⁻⁹Eruk ude täŋjirä Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa kome täŋjo intäjukun ämaniyekät äboriyetä Sidim Awaŋ, Kumbani Gwägu dubiniken itak u kuŋpänj Kedolaomi, Tidal, Amrafel ba Ariok ukät ämik pewä ahänkkuk. Ämik pewä ahänkkuko uwä kome 5 täŋjo intäjukun ämatä kome 4 täŋjo intäjukun ämakät ämik pewä ahänkkuk.

¹⁰Tänpäkanj Sidim Awaŋ uken gwägu karoŋi okä näbä nizek bumta itkuŋ. Täŋkaŋ iwaniyetä Sodom Gomora täŋjo äma ärowanikät äboriyep kudup yäwat kireŋjirä metänpej kuŋpänj ätu okä gwägu u gänaŋ äpmonpänj paotkuŋ. Täŋjirä ätu metänpej pänku pom terak äronpänj käbop itkuŋ. ¹¹Ude täŋjirä iwaniyep kome 4 uken nanik unitä

Sodom, Gomora yotpärare uken päñku u nanik täño tuñum ketem kudup yäyomä-gatkuñ. ¹²Abram gweki täño nanaki Lot Sodom yotpärare itkuko u imaka, injit-päñ tuñumi bok yäpmäñ kuñkuñ.

¹³Ämik täñirä Sodom nanik kubätä metäñpeñ päñku Abram u imaka ahäñkuko unitäño biñam iwetkuk. (Abram unita äma ätutä Hibru äbotken nanik yäñ yäk täñkuñonik. U päya äma kubä wäpi Mamretä bian piwani u dubiniken it täñkukonik. Mamre uwä Amotä äbotken nanik. Unitäño noripakiyat Eskol kenta Ane. Äma yarakubä ukät Abramkät bänep kubägän täñpäñ itkun.)

Abramtä Lot iwan keriken nanik imagutkuk

¹⁴Eruk, Abramtä nanaki topmäñpäñ yäpmäñ kuñkuño unitäño manbiñam nadäñpäñ ñode täñkuk; Inikät nanik ämik täñpäñ nadäwani ämaniye yarägän 318 ude yämagutkuk. Yämaguränpäñ iwan yäwat yäpmäñ kuñtängän Dan yotpärareken ahäñkuñ.

¹⁵Ahäñpäñ bipani ugän Abramtä ämaniye yäpmäñ daniñpäñ ini äbot-äbot yepmañpäñ yäwerän päñku iwaniye ahäñ yämiñkuñ. Ahäñ yämiñpäñ däpmäñpäñ yäwat kirentäñ kuñtängän Hoba yotpärare Damaskus guno käda uken ahäñkuñ. ¹⁶Uken ahäñpäñ tuñum iwantä yäyomägat yäpmäñ kuñkuño u kuduhtagän äneñi yäpuñ. Täñpäñ Abram gweki täño nanaki Lotkät Lot täño tuñum, ukät webe ba ämawebe ätu iwantä kubota täñkuño u äneñi yämagutkuñ.

¹⁷Täñkañ Abram Elam täño intäjukun äma Kedolaomi ukät intäjukun äma noriye däpmäñpäñ yäwat kirewä kuñirä

eruk äyäñutpäñ komeniken kuñkuk. Kuñirän Sodom täño intäjukun äma Abram käwayäñ Save Awañ komeken ahäñ imiñkuk. (Save Awañ kome u wäpi kubä Intäjukun Äma Täño Awañ.)

^{18m}Täñpäkañ Salem täño intäjukun äma wäpi Melkisedek u imaka, äbä Abram ahäñ imiñkuk. (Melkisedek uwä Anutu Ärowaniinik unitäño bämop äma epän täk täñkukonik.) Eruk, ahäñ imiñpäñ käräga kenta wain ume Abramta imiñkuk. ¹⁹Imiñpäñ kon man ñode iwetkuk;

Abram, Anutu Ärowaniinik kunum bibik gatäwanitä imaka tägatäga täñ gamiton!

²⁰Täñkañ Anutu Ärowaniiniktä iwankaye ketkaken yepmañkuko unita wäpi iniñ oretsi!

Ude iweränä Abramtä tuñum iwan keriken nanik yäyomägatkuño ukät nanik ätu buñät imiñkuk.

²¹Ude täñ imiñkañ ätu nanak kuñirän Sodom täño intäjukun ämatä Abram ahäñ imiñpäñ ñode iwetkuk; Ämawebenaye nomägatkuño u äneñi naniñ kire. Täñ, tuñumä gäkñata it gamikot yäk. ²²⁻²³Yäñirän Abramtä Sodom täño intäjukun äma u iwetkuk; Yawe Anutu Ärowaniinik, kunum kome täñkuko u wäpi terak man kehäromi ñode gäwetat; Näk tuñum täpuri-inik u ba u ketkaken nanik kubä nämoinik yäpayäñ. Imata, gäkä ñode yäwenta; Näkä Abramta tuñum mäyap imiñira tuñum äma täñkuk yäñ yäwenta yäk.

²⁴Täñpäkañ ketemka täpuri ämanayetä kädet miñin naño unita täga nañ yäñ nadäsi yäk. Ba äma näkkät ämikta kuñkumäño wäpi Ane, Eskol, Mamre, tuñum unitä täga yäpnañi nadäñ yämiñiri yäput yäk.

**Anututä Abramkät topmäk-topmäk
kubägän täñkuk**

15 Ude täñpän mäden Yawe täño mani kotäktä Abram ayäbu ahän imiñpän iwetkuk;

Abram, umun täwentawä!

Näkñagän gäkño kurepä ude api it yäp-män ärowet!

Tänkañ näkñawä gwäki ärowani ude api it gamet.

²Yäwänä Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, gäk imatäken kubä namayän yänpän yäyan? Näk kadäni käroni it yäpmän äbätat upänkañ nanakna kubä nämo. Näkño kome ba tuñum piä ämana Damaskus komeken nanik wäpi Eliesa unita biñam api täneñ yäk. ³Nadätan? Gäk nanak kubä nämo namiñkun! Unita epän ämana kubätä näkño kome ba tuñum api korewek yäk.

⁴Ude yäwänä Yawe täño mani kotäktä ñode ahän imiñkuk; Äma wäpi yäyan unitä gäkño kome ba tuñum nämo api korewek. Nämo, gäkñaken nanaka ahäwayän täyak unitä gäkño tuñum api korewek. ⁵Ude iwetpänä yänikñat pänku yäman umu ñode iwetkuk; Gäk dorañpän kunum terak ijiñpewi ärowän. Ijiñpewi ärowänpän guk täga dani-nañi täñpawä, eruk dani! Ude yänpän iwetkuk; Nanakaye ahänayän täño yabätan udegän api ahän yäpmän kuneñ yäk.

⁶Tänpäkañ Abram Yawetä iwetkuko u nadäkinik täñkuko unita äma siwonji yän yäñtäreñ imiñkuk.

⁷Tänkañ ñode iwetgän täñkuk; Näk Yawe, kome ño ganiñ kirewa gäkñata biñam täkta Ur yotpärare Kaldia komeken nanik gämagut yäpmän äburo u. ⁸Ude iweränkañ Abramtä iwetkuk;

Ekäni Yawe, jide täñpän kome ño näkä bureni korewetta yän nadäwet?

⁹Yäwänä ñode iwetkuk; Bulimakau gubañi kubä, meme kubä ukät sip-sip ämani kubä, obañ yaräkubä tärewani ukät känäram kubä notek kubä u yäpmän näkken äbi. ¹⁰Ude yäwänä Abram udegän täñkuk. Yäpmän pänku kwäk duñpän kukñi ini terak, kukñi ini terak tawañ peñkuk. Barakä kumän ikek peñkuk, kwäk nämo duñkuk. ¹¹Ude peñjirän barak tañi ätutä tom madän peñkuko u nänayän äpäñjirä Abramtä täñ-yäwatkuk.

¹²P¹²Eruk edap äpmonjpayän täñjirän Abram patguñguñ täñjirän bipmän urani umuri pähap kubätä uwäk täñkuk. ¹³Q¹³Tänpäkañ Yawetä Abram iwetkuk; Bureni-inik gäwera nadä; Kämiwä, äbotkaye kämi ahänayän täkañ uwä kome kudupiken pänku irirä kome unitäño mähemtä komi piäken api yepmaneñ. Obañ 400 udetä komi piäken itkañ äma kerä terak komi bumta api nadäneñ. ¹⁴r¹⁴Upänkañ komi piä täñ yäminayän täño unita kowata näkä api yämet. Täñpäkañ kämiwä äbotkaye komi piäken nanikpän tuñum ärowani nitek api äpämañ kuneñ. ¹⁵Gäkña uyaku tägawani täñpän kumänpän äbekaye orañkaye täño itpäñ-nadäk komeken api äpmonjen yäk. ¹⁶Tänpän Amo täño äboriye unitäño waki-wakini yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ täñ yäpmän äronjirä obañ 400 bumik tärewänkañ Amo äboriye däpmänpän yäwat kireñjira äbotkaye äneñi äyänutpen api ämneñ yäk.

¹⁷Yawetä ude iwerirän kome dapuri äpmonjpäñ bipmän urirän kädäp gäyäkät topän mebet ahänpän tom duñpän peñkuko u kukñi

^{15:5} Rom 4:18; Hib 11:12 ^{15:6} Rom 4:3; Gal 3:6; Jem 2:23

^{15:12} Jop 4:13,14 ^{15:13} Kis 1:1-14; Apos 7:6

^{15:14} Kis 12:40-41; Apos 7:7

kukŋi irirän bämopgän kuŋkumän. 18-21^sKepma ukengän Yawetä Abramkät topmäk-topmäk täŋpän iwetkuk; Kome ŋo gäkŋo äbotkayeta yämikta yänkehärom täyat. Kome uwä Isip täŋo ume wäpi Nail unitä pänku Yufretis ume u täretak. U Ken, Kenas, Katmon, Hit, Peres, Refaim, Amo, Kenan, Gilgas, Jebus unitäŋo komeŋi gäkŋo äbotkayeta api yämet.

Abramtä Haga webenita yäpuk

16 Täŋpakaŋ Abram täŋo webeni Sarai u nanak kubä nämo bäyaŋkuk. Täŋjirän Sarai täŋo piä watä webe Isip nanik kubä itkuko u wäpi Haga. 2Irirän Saraitä Abram ŋode iwetkuk; Nadätan, Yawetä nadänjirän äruf itat unita watä piä webena ukät pätkon. Parirän webe uterak nanak ätu käwep ahäj nimek yäk. Ude iweränä Abramtä Sarai täŋo man buramiŋkuk. 3Eruk, Abramtä Kenan komeken obaŋ 10 ude irän täreŋjirän, Saraitä Isip nanik watä piä webeni wäpi Haga u api Abram webenita iniŋ kireŋkuk. 4Iniŋ kirewän bok parirän nanak kok itkuk. Täŋpän Haga nanak kok itat yän nadänpän Saraitä nadäwän äpani täŋkuk. 5Ude täŋkuko unita Saraitä äpi Abram ŋode iwetkuk; Näkä mäyäk nadätat uwä gäka biŋam täyak yäk. Näkä watä webena gamiŋpän kupänka terak peŋkut. Täŋpän unita Hagatä nanak kok itat yän nadänpän näka nadänjirän äpani täyak yäk. Unita gäkkät nek bämopneken man pätak u Yawe ini-tägän yäpmän daniwän yäk.

6Ude yäwänä Abramtä iwetkuk; Ude nämo! Piä watä webe u mähemi gäkä täyan. Unita u ba u täŋ ima yänpänä täga api täŋ imen yäk. Yäwänä Saraitä Hagata iwan täŋ imiŋtäyon metänpeŋ kuŋkuk.

7Haga metänpeŋ pänku Su kädet kuŋtängän kome äma nämo iraniken ume täpuri kubäken ahänpän itkuk. Uken irirän Yawe täŋo aŋero ahäj imiŋkuk. 8Ahäj imiŋpänä ŋode iwetkuk; Haga, Sarai täŋo watä webe, gäk de naniktä äbätan? Ba de kwayän? Yäwänä Hagatä iwetkuk; Intäjukun webe Sarai kaŋumuntaŋ äbätat yäk.

9Ude iweränä Yawe täŋo aŋero unitä ŋode iwetkuk; Gäk intäjukun webeka äneŋi kuŋkaŋ mani kaŋ burami yäk. 10Nadätan? Näkä täŋpewa gäkŋo äbekaye oraŋkaye bumta, ämatä daninaŋi nämo ude api ahäneŋ yäk.

11Ude yänpän Yawe täŋo aŋero unitä ŋode iwetgän täŋkuk;

Nadätan? Gäk nanak kok itan. Nanak ämani u bäyaŋpänä wäpi Ismael kaŋ iwet, Yawetä konäm butewaki täŋjiri nadänkuko unita yäk.

12Tägaŋpän tom ägwäri udewani api irek yäk.

Nanaka uwä ämata iwan täŋ yämiŋjirän ämatä udegän api täŋ imineŋ.

Noriye kuduŋtagänta iwan täŋ yämiŋtäŋ api kuŋarek yäk.

13Ude iwetkuko unita Haga bänepitä ŋode nadänkuk; Nabänpän-nadäwani unitä kwawak ahäj namiŋjirän karo unita Yawe täŋo wäpi ŋode iwetat; Gäk Yawe nabänpän-nadäwani u yäk.

14Mebäri unita ume terak itkuko u wäpi ŋode yäk täkaŋ; Irit mähemi nabänpän-nadäwani unitäŋo ume dapuri. Ume u Kades yotpärare, Beret yotpärare bämopiken pen itak.

15^tEruk, kadäni täreŋjirän Hagatä Abramtä nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. Bäyawänä Abramtä nanak wäpi Ismael yän iwetkuk. 16Täŋpakaŋ Abram täŋo obaŋ 86 täreŋjirän Hagatä nanaki Ismael bäyaŋ imiŋkuk.

**Anututä Abramkät topmäk-topmäk
täjkuko unitäjo kudän**

17 Abramtä täjo obaŋ 99 täreŋirän Yawetä ahän imiŋpäŋ ŋode iwetkuk; Näk Anutu kehäromi mähemi yäk. Gäk gämotnaken itkaŋ siwoŋigän kuŋat täyi yäk. ²Täŋjiri näkä gäkkät topmäk-topmäk taŋpäŋ äbotkaye mäyap api pewa ahän gamineŋ.

³Ude iweränä Abramtä iŋami kome terak yäpän äpmonŋpäpän parirän Anututä iwetkuk; ⁴Nadätan? Näk gäkkät topmäk-topmäk täyat uwä ŋodeta; Gäk äma äbori äbori unitäjo nani api täŋpen. ⁵U^uTäŋkaŋ wäpka Abram uwä wari nämo api gäweret. Nämo, gäk äma äbori äbori unitäjo nani yän nadän gamiŋjira kuŋarayän täno unita wäpka Abraham api gäweret yäk. ⁶Täŋkaŋ näkä täŋpewa nanakaye mäyapinik api ahäneŋ. Ahäŋpäŋä ätutawä intäjukun äma irit piä api täneŋ. Nanakaye mäyap ahänayän täjo unitä äbori äbori komeni komeni api it yäpmän kuneŋ. ⁷vTopmäk-topmäk gäkkät täyat ŋonitä gäk ba nanakayetä äbotkentä äbekiye oraniyeken tärek-täreki nämo, api pat yäpmän kwek. Täŋjirän nähä gäka ba äbekaye oraŋkaye kämi-kämi ahänayän täkaŋ unitä mähemi tärek-täreki nämo täneŋta api taniŋ kirewet. Täŋpäŋ äbotkaye unitäjo Anutu api iret yäk. ⁸wApiŋo Kenan komeken itan ŋowä äbani ude itan upänkaŋ kome ŋo gäk ba äbekaye oraŋkaye kämi-kämi ahänayän täkaŋ unitä mähemi tärek-täreki nämo täneŋta api taniŋ kirewet. Täŋpäŋ äbotkaye unitäjo Anutu api iret yäk.

⁹Ude iwetpäŋ Anututä Abraham ŋode iwetgän täjkuk; Gähäwä topmäk-topmäk gäkkät täyat unitäjo käderi iwat yäpmän kaŋ kuŋat. Täŋjiri äbekaye oraŋkaye kämi ahänayän

täkaŋ u udegän kaŋ iwat täŋput. ¹⁰⁻¹³xTopmäk-topmäkna täjo kudän ŋode; Nanak ämani ahäŋpäŋ kepma 8 ude täreŋirän gupi moräk madän yämik täneŋ. Nanak ämani kuduŋtagän apiŋotä kämi ahänayän täjo uwä udegän kaŋ täk täŋput. Inä ude tänayän täjo uwä näkä gäkkät topmäk-topmäk unitäjo kudän ude api irek. Täŋpäkaŋ nanakayetagän nämo yäyat. Gäkŋo piä ämakaye täjo nanak ba kome kubäken nanik moneŋpäŋ suwawani unitäjo nanakiye udegän gupi moräk madän yämineŋ. Täŋkaŋ topmäk-topmäk näkä inkät täyat uwä tärek-täreki nämo api it yäpmän ärowek. ¹⁴Täŋpäkaŋ äma kubä gupi moräk nämo madäweko uwä äma uwä äboriken nanik iwat kirewäkaŋ inigän api kuŋarek, äma uwä näkŋo topmäk-topmäk yäpmän däkŋewayän täko unita.

¹⁵Ude yäŋpäŋ Anututä Abraham äneŋi kubä ŋode iwetgän täjkuk; Webeka Saraita gäwera; U wäpi Sarai yän nämo api iweren. Nämo, Sara yän kaŋ iwet. ¹⁶Bureni-inik, näkä iron täŋ imiŋjira Saratä koki itpäŋ nanak kubä api bäyaŋ gamek. Saraken nanik äma äbori äbori api ahäneŋ. Ba uken nanikgän ätu uwä äbot täjo intäjukun äma api ahän yäpmän kuneŋ.

¹⁷Anututä ude iweränä Abraham kome terak iŋami yäpän äpmonŋpäpän patkaŋ äräpi nadäŋpäŋ ŋode nadäŋkuk; Wära! Äma kubä obaŋ 100 tärewani näk udewanitä nanak kubä täga pewän ahäwek? Ba webena Sara obaŋ 90 tärewänkaŋ nanak kubä täga bäyawek? Nämoinik! ¹⁸Ude nadäŋpäŋ Anutu iwetkuk; Nanakna Ismael bian bäyaŋkuro unitä gäkŋo iron terak täga itnanji nämo?

^u17:5 Rom 4:17 ^v17:7 Luk 1:55 ^w17:8 Apos 7:5

^x17:10-13 Apos 7:8; Rom 4:11

¹⁹Yäwänä Anututä iwetkuk; Ude upäñkañ webeka Saratä nanak kubä bäyañ gamänkañ wäpi Aisak yäñ kañ iwet. Ahäñpäñ tägawänkañ ukät topmäk-topmäkna api täñpet. Täñpäñ äboriyekät udegän, topmäk-topmäk uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäñ kwet. ²⁰Täñ Ismaelta yäno u nadäñ gaminpäñ iron täñ iminpewa äboriye mayap api ahäñ imineñ. Täñpäñ nanakiye 12tä wäpi biñam ikek itkañ yabäñ yawat piä api täneñ. Täñkañ näkä täñkentäñ iminjira nanaki ahäñ yäpmäñ kuñtäko äbot tañi kubä api täñpek. ²¹Upäñkañ Ismael ukät topmäk-topmäkna nämo api täñpet. Nanaka Aisak ukät uyaku api täñpet. Täñkañ nanak uwä Saratä obañ kubä gunonita api bäyañ gamek yäk. ²²Eruk, Anutu Abrahamkät man yäñtäreñpäñ Abraham teñpeñ äronkuk.

²³Teñpeñ äronkuko kepma ugän Abrahamtä Anutu täño man buraminpäñ nanaki Ismael gupi moräk madäñ iminjkuk. Nanaki Ismaelkät piä ämaniye inikät irani ba kubäken nanik suwawani u ämani kudup gupi moräk madäñ yäminjkuk. ²⁴Täñpäkañ Abraham ini uwä obañ 99 tärewänkañ gupi moräk madäñ iminjkun. ²⁵Täñ nanaki Ismael uwä obañ 13 täreñjirän nanitä gupi moräk madäñ iminjkuk. ²⁶Burenä, kepma ugän, Abrahamkät nanaki Ismael gupi moräk madäñ yäminjkun. ²⁷Täñkañ Abraham täño piä ämaniye, ini ugän bäyawani ba kome kubäken nanik moneñpäñ suwawani u imaka, kuduptagän gupi moräk madäñ yäminjkun.

Anututä Abraham ahäñ iminjkuk

18 Kadäni uken Abrahamtä päya, äma kubä wäpi Mamre unitä piwani u dubiniken it täñkukonik.

Täñpäñ kadäni kubä, kepma bä mopiken Abraham yottaba yäman mañit irirän Yawetä ahäñ iminjkuk. ^{2y}Abraham mañit ittängän ijiwän kwäpäñ yabänjkuk; Äma yaräkubä injamiken käron wädäñ irirä. Yabänpäñ dubiniken bäräñeñ kuñkañ orañ yämikta gwäjin äpmonpäñ yäwetkuk; ³Ärowaninaye, in näka täga nadäñ naminpäñ piä ämajin näk, nämo närepmitneñ yäk. ⁴Näkä yäñpewa ume yäpmäñ äbäpäñ kuroñjin ärutkañ päya ño äyünken itpäñ-nadäk täkot. ⁵Täñjirä ketem ätu tama nañ täpäneñkañ kuna yäñpäñä kukot yäk. Näkä yotken äbäño unita nadäñ naminjirä ude täñkentäñ tama! Yäwänä iwetkuñ; Täga, yäyan ude täyi yäk.

⁶Täga yäñ iweräkañ Abrahamtä yot gänañ äro webeni Sara iwetkuk; Eruk, plaua ätu bumik gwetkañ awähutpäñ käräga säkgämän ätu bäräñeñ ijin yämisi yäk. ⁷Iwetpäñä Abraham bäräñeñ päñku bulimakau nanaki säkgämän kubä yäpmäñ päñku piä ämani kubäta imänkañ bäräñek madäñpäñ ijinjkuk. ⁸Täñjirän bulimakau nonoñ umeni ba gakñikät bulimakau madäñpäñ ijiko u penta yäpmäñ päbä yäminjkuk. Yämän nañ irirä iniwä päya äyünken käron wädäñ itkuk.

⁹Käron wädäñjirän iwet yabänjkun; Webeka Sara de? Yäwäwä yäwetkuk; Yot gänañ itak yäk. ^{10z}Yäñjirän Yawetä iwetkuk; Apiño kadäni itkamäñ ñodeken obañ kubä gunonita näk äneñi api äbet. Äneñi äbäñjira Saratä nanak kubä api bäyawek yäk. Täñpäkañ Sara äma itkuño u mädeniken yot yämaken itkañ man yänkuño u nadänjkuk. ¹¹Abraham kenta Sara uwä tægawaniinik täñkumän. Täñpäñ Saratä nanak bäyanañi nämo täñkuk. ^{12a}Unita Saratä ñode nadäñpäñ mägayänjkuk; Näk gupna tepmom ikek. Äpna u imaka, tægawanigän unita bok patpäñ jide täñpäñ gäripi nadäwet?

¹³Sara ude nadäñirän Yawetä Abraham ñode iwet yabäñkuk; Sara imata näk webe pähap täyat ñopäj nanak täga nämö bāyawet yäj nadäñkañ mägayätäk? ¹⁴^bYawetä imaka u ba u kubä täñpayäjä täga nämö täñpän waneñ. Nämoinik! Obañ kubä gunonita, kadäni gāweraro udeken äneñi äbäñira Sara nanak api bāyawek. ¹⁵Yawetä ude yäjirän Sara umuntañpäñ äwo yäjpäñ yäjñkuk; Näk nämö mägayät yäk. Yāwänä iwetkuk; Mägayänopäj jop yāyan yäk.

**Abrahamtä Sodom yotpärareta
Anutuken konäm butewaki täñkuk**

¹⁶Äma yaräkubä Abrahamkät itkuño u akumañ kuna yäjkañ Sodom yotpärare etä päpmo kañkuñ. Täñirä Abrahamtä kädet miñin yepmañpa kut yäjkañ bok kuñkuñ. ¹⁷Kuñkañ Yawe nadäk-nadäki-ken ñode nadäñkuk; Jide täkta nadätat uwä Abrahamta käbop nämö peñ imet. ¹⁸Nadäj imiñira Abraham täño oraniyetä bureni-inik äbot tañi ba kehäromi nitek api täneñ. U wäpi terak täñkentäj yämiñpewa ämawebe kuduptagän uken-uken nanik iron pähap api ahäj yämineñ. ¹⁹Abrahamtä nanakiye ba oraniye äbekiye näkño kädet yäwoñärenpewän näkño man buramiñpäñ kuñat-kuñat siwoñi iwatpäñ täneñta unita näk Abraham näkñata yäpmäj daniñkut. Ude täñirä näk Yawetä imaka Abrahamta biñam yäjkehärom täñpäñ iwetkuro unitäño bureni näk täga api pewa ahäj imineñ yäk.

²⁰⁻²¹Ude nadäñpäñ Yawetä Abraham iwetkuk; Sodom Gomora yotpärareken nanik täño irit kuñatkuñari wakiinik täñpewä jukunaken yäjñkuruk-kuruk bumta ahätäk unita yabäñpäñ-

nadäkta kwa yäk. Yäjñkuruk-kuruk nadätat uwä bureni ba jop käwep yäk.

²²Täñpäñ äma yarä u Abraham teñpeñ Sodom käda kuñkumänopäj Abraham Yawekät itkumän. ²³⁻²⁴Ittäñgän Abrahamtä Yawe iñamiken kuñpäñ butewaki man ñode iwetkuk; Bureni? Gäk äma waki ba äma siwoñi bok api däpmäj paoren? Ñode täga nämö täñpen? Ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude itneño uwä yotpärare kudup täñpi waneñtäwä. Äma siwoñi kuñarani 50 unita yäjpäñ päke u täga nämö yabäj korewen? ²⁵Ämawebe siwoñi bok waki täñpani bok däpayäj täno uwä imaka tänañi nämopäj täñpen. Gäkño mebärika nadätat. Gäkä äma waki täñpani ba äma siwoñi kuñarani yäpmäj daniñpäñ kudän siwoñi täk täyan unita äma täga ba waki bok u däpnañi nämö yäk.

²⁶Yāwänä Yawetä iwetkuk; Sodom ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude yabäñpäñä unita yäjpäñ ämawebe kudup api yepmañpet yäk. ²⁷⁻²⁸Yāwänä Abrahamtä iwetkuk; O Ekäni, gäk ärowani. Näk äma äpani upäñkañ näk nämö mäyäk tañkañ äneñi gāwetat. Näk 50ta yäropäj siwoñi äma 45 ude itneñowä gäk täga yepmañpen? Yāwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoñi 45 ude yabäñpäñä yotpärare u nämö yäpa waneñ. ²⁹Ude yāwänä Abrahamtä äneñi iwetgän täñkuk; Ämawebe 40gän ude yabäñpäñ däpen ba? Yāwänä iwetkuk; Eruk ämawebe 40 unita yäjpäñ kudup yabä kätāwet yäk. ³⁰Iweränä Abrahamtä yäjñkuk; O Ekäni äneñi gāwetat unita nämö nebewen! Ämawebe siwoñi kuñarani 30gän ude iräwä jide api täñpen? Api däpen ba nämö api däpen? Yāwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoñi kuñarani 30 unita yäjpäñ nämö api däpet yäk.

^b18:14 Luk 1:37

³¹Yäwänä äneji Abrahamtä iwetgän täŋkuk; O Ekäni, näk nämö mäyäk taŋkaŋ äneji gäwetat. Ämawebe siwoŋji 20gän itneŋo uwä däpen ba nämö däpen? Yäwänä Ekänitä iwetkuk; Ämawebe 20 ude itneŋo unita yänpän kudup yepmaŋpet yäk.

³²Ude yäwänä Abrahamtä yänkuk; O Ekäni, nämö nebewen! Kubäkät yäwayäŋ; E, ämawebe 10gän iräwä jide täŋpen? Yäwänä Ekänitä yänkuk; Ämawebe siwoŋji kuŋarani 10 ude iräwä yotpärare u nanik kuduŋtagän api yabäŋ korewet yäk.

³³Eruk Yawetä Abrahamkät ude yäwän tärewän kuŋirän Abraham äneji äyänŋutpän yotken kuŋkuk.

Sodom naniktä wakiwaki täk täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam

19 Eruk bipäda ugän Lottä Sodom yotpärare täŋo kädet moräkiken irirän aŋero yarä ukeŋo ahän imiŋkumän. Ahän imiŋirän yabänpän pänku iŋami yäpän äpmonpöpän yäniŋ oretkuk. Yäniŋ oretpän yänkuk; ²Ärowaninayat, näkä yotken äbänjirän täŋkentän tama! Näk kuroŋjek ärutpän bipani ŋo itpän pätna yänewänkaŋ kaŋ kun yäk. Ude yäwänä iwetkumän; Nämö, yotpärare täŋo käbeyä bägupken jop pätdayän yäk.

³Jop uken pätdayän yäwänä man kehäromigän yän täyön Lottä yotken kuŋkuŋ. Kuŋpän yot gänäŋ äro irirän Lottä käräga yiskät nämö awähurani u ba ketem tägatäga ätukät ijiŋ yämän naŋkuŋ. ⁴Naŋkaŋ döpmon pätnayän täŋjirä Sodom nanik äma ekäni gubaŋji päke u kudup Lot täŋo yot u it äyänŋutkuŋ. ⁵It äyänŋutpän Lot gera täŋpän iwetkuŋ; Äma yarä gäkken äbämäno ukeŋo de itkamän? Äma yarä u yän-yäkŋat yäpmän ninken äbi yäk.

Yarä u yäpmän ninken äbikaŋ yäjitna yän nadäkamän yäk.

⁶Ude yäwäwä man yäna yänkaŋ Lot yäman äpmonpän yäma ukät yäwatkuŋ. ⁷Yäma ukät yäwatpän yäwetkuŋ; O notnaye, wakiwaki tänayän nadäkaŋ u nämö täneŋ yäk. ⁸Nämö, näk äpetnayat gubaŋji yarä ŋo ämakät nämö pärani unita yarä u yäpmän äbä tamakaŋ ukät jide tänayän nadäkaŋ uwä täkot yäk. Täŋ äma yarä ba naniktä näkken äbumäno uwä näkä watäni it yämitat unita waki täŋ yämineŋo!

⁹Ude yäwänä iwetkuŋ; Keweŋ nimi! Gäk kome mähem nämö unita kädet udewanita gäkä man täga nämö niw-eren yäk. Nadätan? Yarä unita täŋ yäminayän täkamän uwä irepmitpän gäka waki-inikinik api täŋ gamine! yäk. Ude yänpän Lot pimiŋ iwat-pewä kwänpän yäma döpman eränayän täŋkuŋ.

¹⁰Tänjirä äma yarä yot gänäŋ itkumäno u bäräneŋ päbä yäma dätpän Lot kerigän iŋitkaŋ wädän yäpmän yot gänäŋ ärowänkaŋ yäma ukätkumän.

¹¹^cTänpän äma yarä unitä täŋpewän äma yäman itkuŋo uwä dapuri bipmän utkuŋ, äma ekäni bok, gubaŋji bok. Dapuri bipmän uräpän yämata puŋ ijiŋkuŋ.

Lotkät äboriye Sodom yotpärare peŋpeŋ kuŋkuŋ

¹²Eruk äma yarä unitä Lot iwetkumän; Gäk nanakaye äpetkaye yepmaŋkaye ba nägät moräkaye ätu yotpärare ŋoken iräwä kuduŋtagän yäwetpän yämagurikaŋ yotpärare ŋo peŋpeŋ kut yäk. ¹³Nek yotpärare ŋo döpman moredayän nadäkamak. Yotpärare ŋonitänjo waki mebäri mebitä yänkuruk-kuruk pähap ude Yawe jukuniken äpmonkuko unita peŋ

niwet-pewän yotpärare ɲo dāpmāɲ morekta äbumäk yäk.

¹⁴Lottä man iwetkumäno u nadānpāɲ pāɲku yepmaniyat, äperiyatta iwoyāwani u yāwetkuk; Oi, bārāɲeɲ! Yawetä kome ɲo dāpmāɲ morewayāɲ täyak yäk. Yāwerānkaɲ Lot jop yāɲnikɲatak yāɲ nadāɲkaɲ mani nämo buramiɲkumän.

¹⁵Eruk yāɲewänä tamimaɲ bipani aɲero yarä ukeɲonitā Lot peɲ iwetkumän; Bārāɲeɲ bārāɲeɲ! yäk. Webeka ba äpetkayat ɲo yāɲ-yäkɲat yāpmāɲ ku yäk. Ude täɲpayāɲ täno uyaku inä yotpärare ɲokät bok nämo paotnayāɲ yäk.

¹⁶⁻¹⁷^dTāɲpākaɲ Lot kwikinik kwikinik täɲirän Yawetä butewaki nadāɲ yāmiɲpāɲ aɲero ukeɲo yāwet-pewän nädamiɲi-nani kerigän yepmäɲitpāɲ yāɲ-yäkɲat yāpmāɲ yotpärare gägäniken kuɲpāɲ aɲero kubätä yāwetkuk; Bārāɲekinik kukot! Äyāɲutpāɲ ijik ba awaɲ uken itpāɲ-nadäk nämo täneɲ. Bārāɲeɲ kumaɲ pom uduken kaɲ kut. Uyaku nämo api kumneɲ yäk.

¹⁸Ude iweränä Lottä yāɲkuk; Ärowanina, ude nämo! yäk. Ude täga nämo täɲpet. ¹⁹Gäk iron taɲi täɲpāɲ oraɲ namiɲirän nämo kumaro upāɲkaɲ pom udu baninik itkaɲ unita waki ahāwayāɲ täyak unita pom uken nämo ahānkaɲ bā-mopiken paoret yäk. ²⁰Yotpärare täpuri udu ka! U täpuri, ei yāɲ? U uyaku tuän bumik yäk. Uken nepmaɲpi yāpmāɲ kwayāɲ täro uyaku nämo paoret yäk.

²¹⁻²²Ude yāwänä iwetkuk; Eruk yāyan unita täga nadätat yäk. Yotpärare gäkä yāyan u nämo dāpayāɲ upāɲkaɲ bārāɲeɲ metāɲpeɲ kut yäk. Yotpärare

uken ahāwikaɲ uyaku kome ɲo täga täɲpa wanayāɲ yäk.

(Yotpärare u Lottä täpuri yāɲ yāɲkuko unita wāpi Soa yāɲ yäk täkaɲ. Soa u nininken man terak täpuri.)

²³Kuɲtäyon edap dapuri äbāɲirän Lot yotpärare täpuri Soa uken ahāɲkuk. ²⁴⁻²⁵^eAhāɲirän Yawetä täɲpewän iwän kädäkut mebet ikek Sodom Gomora yotpärare terak äpuk. Iwän kädäkut mebet ikek äpuko u Sodom Gomora nanik ba awaɲ pähap uken nanik ämawebe ba ketem imaka imaka u kudup ijiɲ moreɲkuk. ²⁶^fTāɲirän Lot webeni kuɲtäɲgän äneɲi äyāɲutpāɲ Sodom yotpärare kaɲpāɲä bewe äworeɲkuk.

²⁷⁻²⁸Tāɲpākaɲ patkuko kome yāɲe-yāɲeta Abraham akumaɲ kumaɲ pāɲku kome bian Anutu iɲamiken itkukken uken ahāɲkuk. Pāɲku ahānpāɲ kaɲkuk; Sodom Gomora ba kome awaɲ pähap uwä gupe kädäp mebet ikek bumik akuɲirän.

²⁹Yawetä Sodom Gomora awaɲ pähap Lottä iraniken u nanik kudup dāpmāɲ moreɲkuko upāɲkaɲ Abrahamta nadānpāɲ Lot uken nanik imagut yāpmāɲ kuɲkuk.

Lot kenta äperiyat täno manbiɲam

³⁰Tāɲpāɲ Lot u Soa yotpärare täpuri uken itta umuntaɲpāɲ äperiyat yāwän yāpmāɲ pomken kuɲkaɲ mobä käwut kubäken it täɲkuɲonik. ³¹⁻³²Eruk kadäni kubäken Lot äperi mokitä wenäni iwetkuk; E, nek täɲo nannek tägawani täyak yäk. Täɲirän ämawebe komeni komenitā täk täkaɲ ude äma nek yāpmāɲpāɲ nektä nanak bāyakta nämoinik itkaɲ unita wain mujipi täɲo ume täkätpāɲ nanta imida nanpāɲ

^d19:16-17 2Pi 2:7

^e19:24-25 Mat 10:15, 11:23-24; Luk 10:12, 17:29; 2Pi 2:6; Jud 7

^f19:26 Luk 17:32

tänguḡ tawänpäj ukät patkaḡ nanak kok ikek kaḡ itda. Ude täñitda nan täño nägät moräk api it yäpmäj ärowek yäk.

³³Eruk bipani ugän wain ume imän naḡpäj tänguḡ takinik tänpäj nämo nadänjirän äperi moki nanikätkat patkumän.

³⁴Tänpäj äneḡi patkuḡo yäḡewänkaḡ mokitä wenäni iwetkuk. Näkkät uku kwep bipani päramäko u yäk. Unita apiḡo äneḡi wain ume imida naḡjirän gäkkät bipani kaḡ parun yäk. Ude tänpäj uyaku nek bok nannektä nanak kaḡ nimän yäk. ³⁵Eruk bipani ugän nanita wain ume imän naḡpäj tänguḡ takinik tänpäj nämo nadänjirän äperi wenänikätkat patkumän.

³⁶Tänpäj Lot äperiyat nanikätkat ude tänpäj nanak kok itkumän. ³⁷Ittäḡgän mokitä nanak ämani bäyaḡpäj wäpi Moap yäj iwetkuk. Apiḡo Moap äbot itkaḡ uwä Moap, Lot äperi mokitä bäyaḡkuko u täño orani pähap.

³⁸Tänpäkaḡ wenänitä udegän nanak ämani bäyaḡpäj wäpi Benami yäj iwetkuk. Apiḡo Amon äbot itkaḡ uwä Benami, Lot äperi wenänitä bäyaḡkuko u täño orani pähap.

Abraham kenta Abimelek täño manbiḡam

20 Abrahamtä Mamre kome peḡpeḡ kome taḡi kubä wäpi Negev uken kuḡkuk. Negev kome u Kades Su kome bämopiken uken. Tänpäj Abrahamtä yotpärare kubä wäpi Gera uken itkuk. ²Itkaḡ webeni Sarata u wanotna yäj yäḡkuk. Biḡam u nadäḡpäj Gera yotpärare täño intäjukun äma Abimelektä yäḡpewän Sara yäjikḡat yäpmäj päḡku imä webenita yäpuk.

³Tänpänkaḡ bipani kubäken Anututä Abimelek dāpmonken ahäj imiḡpäj iwetkuk; Gäk webe ḡo äpi nikekpäj

gäḡḡata yäpuno unita kumbayäj yäk. ⁴Ude iweränä Abimelektä iwetkuk; Näk Sarakät bok nämo päramäk. Ekänina, näk äma siwoḡi! Unita näkkät äbot-nayekät nämo nidäpen yäk. ⁵Abrahamtä ini-tägän wanotna yäj yänjirän webeni Saratä Abrahamta udegän wanotna yäj yäḡkuk yäk. Näk bänep siwoḡina terak täḡkuro unita näkken waki kubä nämo pätak yäk.

⁶Yäweränä Yawetä iwetkuk; Bänep siwoḡi terak täḡkuno u bureni nadätat. Unita webe u iḡirenta бага peḡ gamiḡpäj täḡkentäj gamiḡjira waki kubä nämo täḡkun yäk. ⁷Eruk, gäk webe u äpiken iniḡkire. Abraham uwä profet kubä unita gäka yäḡpäj näkken yäḡapiḡjirän gäk nämo api kumben. Täḡ webeni nämo imayäj täno uwä gäk ba äbotkaye bureni-inik api kumäj moreneḡ.

⁸Eruk patkuḡo kome api yäḡeḡjirän Abimelek akuḡpäj piä ämaniye änok yepmaḡpäj man dāpmonken nadäḡkuko u yäwerirän umun pähap nadäḡkuḡ. ⁹Ude täḡkaḡ Abimelektä Abraham yäḡpewän äbänkaḡ ḡode iwet yabäḡkuk; Gäk jide täḡ nimiḡkun? Näk waki kubä jide täḡ gamiḡkutta kowata komi näk ba äbotnaye terak peḡ nimiḡkun? Ude uwä nämo tänaḡipäj täḡkun yäk. ¹⁰Gäk jide nadäḡpäj ude uwä täḡkun?

¹¹Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Kome ḡo naniktä Anutu nämoinik oraḡ imik täkaḡ unita webena yäj yäwawä api nutneḡ yäj nadäḡpäj ude täḡkut yäk. ¹²Etäj, u bureni wanotna yäk. U nannek kubägän upäḡkaḡ meḡnek inigän inigän. Upäḡkaḡ webenata yäpüt yäk.

¹³Tänpäkaḡ Anututä näwet-pewän nana täño yotpärare peḡpäj kome kudupiken äba yäḡpäj Sara iwetkut;

Kome uken ba uken kuṇpänjä nadän namikinik tänpänjä ṇo wanotna yän kaṇ yäwet tä yän iwetkuk. ¹⁴Ude iwerirän Abimelektä sipsip, bulimakau ba piä ämawebe yäpmänpän Abrahamta biṇam iniṇ kireṇkuk. Tänpän webeni Sara bok iniṇ kireṇkuk. ¹⁵Iniṇ kireṇpän Abraham iwetkuk; Nadätan! Iṇamkaken komena pat kuyak ṇo gäk uken ba uken ira yänpänjä täga api iren yäk.

¹⁶Ude yänpänjä Sara ṇode iwetkuk; Äbotkayetä nadän gaminirä mäyäk nadäweno ujeta ba gabänpän gäk webe siwoṇi yän nadän gaminenṭa wanotka Abrahamta siliwa moneṇ 1,000 ude imitat yäk.

¹⁷⁻¹⁸Tänpäkaṇ Abimelektä Sara webenita yäpuko kadäni uken Anututä Sarata yänpän Abimelek webeni ba piä webeniye nanak nämo bäyakta kädet tänpipiṇ yämiṇkuk. Äruṇ itneṇta nadän yämiṇkuko uwä Abrahamtä Sara äneṇi yäpmänpän Anutuken yänapiṇirän nanak bäyakta kädet äneṇi peṇ yämiṇkuk.

Aisak ahänkuk

21 ^{1-2h}Kadäni uken Yawetä ini bian yänkehäromtak man yänkuko uterakgän Sarata iron täṇ imiṇirän nanak itpän Abraham tägawani täṇirän nanak bäyaṇ imiṇkuk. Anututä kadäni uken api bäyawen yän bian yänkehärom taṇkuko kadäni ukengän bäyaṇkuk. ³Tänpäkaṇ nanak Saratä bäyaṇ imiṇkuko u Abrahamtä wäpi Aisak iwetkuk. ⁴ⁱAisak ahänpän kepma 8 täreṇirän Abraham u Anututä man iwetkuko u iwatpän Aisak u gupi moräk madän imiṇkuk. ⁵Tänpäkaṇ Abraham obaṇ 100 täreṇirän nanaki Aisak u ahänkuk. ⁶Ahänirän Saratä ṇode yänkuk; Anututä kädet täwit

namiṇkuko unita bumta oretat yäk. Kubätä nadänpänjä bok api oretde. ⁷Ude yänpän yäkgän ṇode täṇkuk; Netätä Abraham Saratä nanak kubäta nonoṇ api imek yän iwerän? Täga nämo, upänkaṇ Abraham tägawaniinik täṇirän nanak kubä bäyaṇ imitat yäk.

Abrahamtä Ismael iwat kireṇkuk

⁸Eruk, nanak u tägaṇpän nonoṇ peṇkuko kepma uken Abrahamtä äṇnak-äṇnak pähap täṇkuk. ^{9-10j}Tänpäkaṇ kadäni kubäken nanak Isip webe Hagatä Abrahamta bäyaṇ imiṇkuko u Aisakkät täṇoret täṇ irirän Saratä yabänpän Abraham iwetkuk; Gäk piä webe ukät nanaki bok yäwat kire! yäk. Piä webe u täṇo nanakikät nanakna Aisak, yarä unitä gäkṇo tuṇum bok nämoinik api koredeṇ yäk. Nanakna Aisak unitägän gäkṇo tuṇum api korewek yäk.

¹¹Saratä ude yänirän Abraham jägämi nadänkuk, Ismael imaka, u unitäṇo nanakigän unita. ^{12k}Jägämi nadänirän Anututä Abraham ṇode iwetkuk; Nanaka ba piä webeka unita nadäwätäk nämo täṇpen yäk. Saratä man gäwerako u burami yäk. U imata? Aisak täṇo nanakiye-tägän wäpka biṇam u terak api pat yäpmän äroweko unita yäk. ¹³Upänkaṇ näkä tänpewa piä webeka täṇo nanaki uterak äma äbot pähap kubä api ahäneṇ. Ismael u gäkṇo nanakgän unita api nadän imet yäk.

¹⁴Eruk patkuko yänṇirän Abraham akumaṇ ketemkät ume ehät täntuṇum tänpän Haga täṇo piriken peṇkaṇ nanaki iniṇ kireṇpän yäwet-pewän kuṇkumän. Kuṇtängän Beseba kome äma nämo iraniken uken täṇguṇguṇ täṇtän kuṇatkumän. ¹⁵⁻¹⁶Kuṇattäkon umetä paorirän nanaki päya äyuṇken tewän irirän nanaki kaṇirän kumäkta

^h21:1-2 Hib 11:11 ⁱ21:4 Stt 17:12; Apos 7:8 ^j21:9-10 Gal 4:29-30

^k21:12 Rom 9:7; Hib 11:18

bitnäppäj inigän ban bumik päñku itkuk. Päñku itkañ butewaki nadäppäj konäm kotkuk.

¹⁷Täppäkañ nanaki imaka, konäm korirän Anutu nadäñkuk. Nadäñjirän Anutu täño aņero kunum gänañ itkañ Hagata gera ñode yänjuk; Jide ahäj gamänpäj kotan? Umuntäweno! Anututä nanaka pat itkañ kotak u nadatak yäk. ¹⁸Akumañ päñku nanaka yäpmäj akuñpäñ iniñ bitnä. Nadätan? Näkä tänpewa nanak uterak äbot pähap api ahäneñ yäk.

¹⁹Täppäj Anututä nadäj imänpäj dapun iñjipewän kwäpäñ ume dapuri kubä kañkuk. Ude kañpäñ päñku ume ehät piwän tokñewänkañ yäpmäj päñku nanaki towiñkuk.

²⁰Täppäkañ Anututä nanak u watäni irirän tägañkuk. Kome jopi uken it yäpmäj kuñpäñ tom däpmäkta mebäri kudup nadäñkuk. ²¹Täñkañ kome jopi wäpi Paran u irirän miñjitä Isip webe kubä yäpmänpäj imiñkuk.

Abraham kenta Abimelek bänep kubägän täñkumän

²²¹Kadäni uken Abimelek ba komi ämaniye täño watä äma wäpi Fikol ukät päñku Abraham iwetkumän; Imaka u ba u täk täyan uwä Anututä täñkentäj gamiñjirän täk täyan yäk. ²³Unita näk ba nanaknaye ba nanaknaye täño nanakiye jop kubä nämo yäj-yäkñarenta apiño kome ñokengän Anutu wäpi yänpäj yänkehäromtañ nimi yäk. Gäk kome mähemi nämo itan unita näkä iron täñ gamik täyat udegän gäkä näka ba ämawebe ño nanikta iron täñ nimik täyi yäk. ²⁴Ude iweränä Abrahamtä ñode iwetkuk; Näwetan ude yänkehärom täyat yäk.

²⁵Ude yänpäj Abrahamtä Abimelek ñode yänhähänpäj iwetkuk; Nadätan?

Gäkño piä ämakayetä ume nakta awañ äneñpani kubä niyomägatkuñ yäk. ²⁶Iweränä Abimelektä iwetkuk; Äma netä ude täñ gamiñkuño u näk nämo nadätat yäk. Bian man täpuri kubä nämo näweriri nadäñkuropäñ apiñogän yänjiri nadätat yäk. ²⁷Ude iweränkañ Abrahamtä sipsip ba bulimakau mäyap Abimelektä buñät imänpäj bänep kubägän täñkumän. ²⁸Täppäj Abrahamtä sipsip nanaki, webeni 7 ude yäpmäj daniñpäñ inigän yepmañkuk. ²⁹Yepmañjirän Abimelektä yabänpäj yänjuk; Ima mebärita sipsip webeni 7 ño yäpmäj danitan? ³⁰Yänjirän iwetkuk; Näkä ume awañ äneñkuro näkñaken yäj nadäppäj sipsip webeni 7 gamitat ño yäpmäñkañ bureni yäj nadäwen yäk. ³¹Täppäkañ Abraham kenta Abimelek kome uken bänep kubägän täñkumäno unita kome u wäpi Beseba yäj iwetkuñ.

³²Eruk bänep kubägän täppäj itkañ Abimelekkät komi ämaniye täño watä äma Fikol ukät Filistia komeken äneñi kuñkumän. ³³Kuñjirän Abrahamtä päya kubä Beseba komeken piñkuk. Täppäj ukengän Ekäni Yawe Tärektäreki Nämo u iniñ oretkuk. ³⁴Ude täppäj Abrahamtä Filistia kome uken kadäni karoni itkuk.

Abrahamken tänyabäk ahäñkuk

22^mIt yäpmäj kuñtängän Anututä Abraham iwet yabäñkuk; Abraham! Yäwänä yänjuk; Ei! Näk ño yäk. ²Yäwänä iwetkuk; Gäk nanaka kubägän, gäripi nadäppäj orañ imik täyan u imagut yäpmäj Moria komeken ku. Kuñpäñ pom kubä gäwoñärewapäj uken Aisak utpäñ ärawata kañ iñjñ nam yäk. ³Eruk patkuko kome ket nämo yänjirän Abrahamtä akuñpäñ doñkini kädet kukta ket utkuk. Täppäjä Aisakkät piä ämani yarä yämagurän yäpmäj

kuŋkuŋ. Ärawa ijikta kädäp duŋpäŋ däkänkuko u imaka yäpmanpäŋ Anututä kome iwetkukken ukäda kuŋkuŋ. ⁴Kuŋtäko kepma yarakubä täreŋirän kome yänkuko bankentä kaŋkuk. ⁵U kaŋpäŋ piä ämaniyat yäwetkuk; Ek ŋo doŋki watäni irirän Aisakkät nek udu päŋku Anutu iniŋ oretkaŋ ämdayäŋ yäk.

⁶Ude yänpäŋ Abrahamtä kädäp Aisakta imän yäpänkaŋ kädäp moräkkät mujuk imaka bok yäpmankaŋ kuŋkumän. ⁷Kuŋtänŋän Aisaktä nan yäŋ iweränä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, ima? Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nan, kädäp moräk ba kädäp yäpmankamäk ŋo. Täŋkaŋ ärawa täkta tom de? ⁸Yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, Anututä ini-täŋän tom ärawa täkta biŋam pewän ahäwayäŋ yäk. Ude iweränkaŋ kuŋkumän.

⁹Kuŋtänŋän Abraham Anututä kome yänkukken ahänpäŋ mobä bukä kubä täŋpäŋ kädäp uterak peŋkuk. Kädäp peŋpäŋä Aisak inŋitpäŋ pädä täŋkaŋ kädäp-bukä mobä bukä terak peŋkuko u terak punin teŋkuk. ¹⁰⁻¹¹Punin teŋpäŋ mujuk yäpman akunpäŋ nanaki urayäŋ täŋirän Yawe täŋo aŋero kunum gänäŋ itkaŋ gera yänpäŋ iwetkuk; Abraham! Abraham! yäŋ yänŋirän Abrahamtä yänkuk; Ei, näk ŋo yäk. ¹²Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Nanaka ŋo u ba u täŋ imeno! Gäk nanaka kubäŋinik näka namikta nämo iyap täŋiri gabänpäŋ gäk Anutu u umuri yäŋ nadänpäŋ oraŋ naminpäŋ kuŋat täyan yäŋ nadätat yäk. ¹³Ude iwerirän Abrahamtä dapun ijiwän kwäpäŋ kaŋkuk; Sipsip ämani kubä yen obättä joŋanigän wabiwänkaŋ irirän kaŋkuk. Irirän kaŋpäŋ päŋku sipsip u yäpmanpäŋ nanaki komenita Anututa ärawa täŋ ima yänpäŋ ijiŋ iminŋkuk. ¹⁴Tänpäkaŋ Abrahamtä kome u wäpi Yawetä Api Täŋkentäŋ Namek yäŋ

iwetkuk. Unita apiŋo Yawe iniken pomi terak api täŋkentäŋ nimek yäŋ pen yäk täkaŋ.

¹⁵⁻¹⁷ÖTänpäkaŋ Yawe täŋo aŋerotä Abrahamta gera äneŋi yänkuk. Yawe näkä ŋode yäyat yäk. Gäk nanaka kubäŋän nämo iyap tano unita täŋkentäŋ gaminŋpewa kunum terak guk mäyapinik itkaŋ ude, ba gwägu gägäniken mobä jiraŋ ude oraŋkayetä api ahäneŋ. Täŋkaŋ oraŋkayetä iwan täŋo yotpärare inita api koreneŋ yäk. ¹⁸Pa oraŋkaye terak näkä nadäŋ yäminŋpewa äma äbot uken-uken nanik kuduŋtagantä iron pähap api yäpneŋ yäk. U imata, gäk näkŋo man buramik täyan unita. Man yäyat ŋo Yawe näkŋa wäpna terak yänkehärom täyat yäk.

¹⁹Ude täŋpäŋ Aisak yanani äneŋi päŋku piä ämaniyat yämaguränkaŋ Be-seba komeken penta kuŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Abraham kome uken pen it yäpman kuŋkuk.

²⁰⁻²³It yäpman kuŋtäyon kadäni kubäken Abraham manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Monäka Naho unitäŋo webeni Milkatä nanaki ŋode bäyaŋ iminŋkuk; Usi intäjukun, eruk mäden Busi, Kemuel (u Aram täŋo nani), Keset, Haso, Pildas, Jitlap, Betuel yäk. Täŋpäkaŋ Betueltä Rebeka bäyaŋkuk. ²⁴Tän Naho täŋo webeni kubäwä wäpi Reumatä nanak ätu bäyaŋkuko wäpiwä ŋode; Teba, Gaham, Tahas, Maka.

Abrahamtä äma kumbani änehta kome suwaŋkuk

23 Täŋpäkaŋ Sara obaŋ 127 tärewänkaŋ kumbuk. ²Yotpärare Hebron, Kenan komeken kumbuk. Kumänŋirän Abrahamtä päŋku konäm butewaki täŋ iminŋkuk. ³Abraham konäm kottänŋän eruk akumaŋ Hit äboriyetä itkuŋken u kuŋpäŋ yäwetkuk;

⁴Ƴäk kome mähem nämo, äma äbanitä in bämojjinken it täyat unita in webena kumbuko u änehta kome kubä näwoŋärewäkaŋ moneŋ tamayaŋ yäk.

⁵⁻⁶Yäwerirän Hit ämatä iwetkuŋ; Ärowaninin, juku peŋiri gäweritna nadä; Nin gäka äma ekäni pähap yäŋ nadäŋ gamik takamaŋ unita nintäŋo äma kumbani änehta awaŋ äneŋpani kubä kawi gärip tawänä upäŋ täga gamine yäk. Ninken nanik kubätä iyap tänaŋi nämo yäk. Uken ba uken ba webeka kumbuko u täga api äneŋpen yäk. ⁷Yäŋirä Abrahamtä Hit äma gwäjiŋ äpmoŋ yämiŋpäŋ yäwetkuŋ; ⁸⁻⁹Intä webena komejjinken äneŋpetta bureni nadäŋ namiŋpäŋä ŋode täŋ namikot; Mobä awaŋ wäpi Makpela upäŋ yäpayäŋ nadätat unita kome u mähe mi näka biŋam iwerirä naniŋ kirewänkaŋ api suwawet yäk. Mobä awaŋ uwä mähe mi Efron, Soha täŋo nanaki u. Awaŋ uwä unitäŋo kome moräkiken itak yäk. Iŋamjinken mobä awaŋ u gwäki mähe mitä yäwänkaŋ uterakgän api imet yäk. Ude täŋ namiŋirä webena bämojjinken api äneŋpet yäk. ¹⁰⁻¹¹Täŋpäkaŋ Efron ini bok itkaŋ yäŋirän nadäŋkuk. Nadäŋpäŋ noriye käbeyä täŋkuŋken äbä itkuŋo unitä nadäŋirä Abraham iwetkuŋ; Ärowanina, yäyan ude nämo yäk. Näkä nadätat ude gäwera. Kome ukäda gäka biŋam ganiŋ kiretat. Mobä awaŋ äma kumbani änehta biŋam ukät kome u käda bok jop ganiŋ kiretat yäk. Notnaye itkaŋ ŋo kudup iŋamiken ganiŋ kiretat yäk. Gäka biŋam täyak unita webeka u kaŋ äneŋ yäk.

¹²⁻¹³Iweränkaŋ Abrahamtä kome u nanik gwäjiŋ äpmoŋ yämikgän täŋpäŋ ämawebe itkuŋo u nadäŋirä Efron ŋode iwetkuŋ; Ude nämo, näkä nadätat ude gäwera nadäsi; Kome u jop naminanji

nämo. Kome gwäkita gama yäpmäŋiri webenawä api äneŋpet yäk. ¹⁴Iweränä Efrontä yäŋkuk; ¹⁵Ärowanina, kome yäyan unitäŋo gwäki siliwa moneŋ 400 peyat yäk. Imata man wari yäde? Webeka yäpmäŋ päŋku u äneŋ yäk. ¹⁶Iwerirän Abrahamtä täga yäŋ nadäŋpäŋä gwäki Hit ämawebe tä nadäŋirä yäŋkuko ude yäpmäŋ daniŋpäŋ imiŋkuk. Kome mähem täŋo siliwa moneŋ täŋo bäräpini kaŋpäŋ nadäwani uterak siliwa moneŋ 400 ude yäpmäŋ daniŋpäŋ imiŋkuk.

¹⁷⁻¹⁹Eruk, moneŋ imänpäŋ Hit ämawebe käbeyä täŋkuŋken äbä itkuŋo u iŋamiken Abrahamta biŋam kome Makpela, Mamre kome käda yäŋkuko u iniŋ kireŋkuk. Kome, päya ba awaŋ äma kumbani pekta biŋam äneŋpani u kudup iniŋ kireŋkuk. Täŋpäkaŋ Abrahamtä mobä awaŋ suwaŋkuk-ken webeni Sara u äneŋkuk. Kome uwä Kenan kome bämojpiken itkuk.

²⁰Ude täŋkuŋo uwä Hit kome mähe mtä kome ba awaŋ uwä Abrahamta biŋam yäntäreŋ imiŋpäŋ iniŋ kireŋkuk.

Abraham Aisakta webe kubä kaŋ-ahäŋkuk

24 Abraham kadäni käroŋi it yäpmäŋ äroŋtäŋgän tägawani täŋkuk. Imaka imaka täŋkuko uwä Yawetä iron täŋ imiŋirän säkgämän ahäŋkuŋ. ²⁻⁴Tägawani taŋpäŋ kadäni kubäken Abrahamtä piä watä ämani intäjukun täŋpani, tuŋumi kuduptagänta watä irani u ŋode iwetkuŋ; Ketka gäyeknaken peŋpäŋ Yawe, kunum täŋo Anutu ba kome täŋo Anutu u iŋamiken yäŋkehäromtak man ŋode näwet; Nanakata Kenan webe, kome itkamäŋ ŋoken nanik kubä nämo inik kaŋ-ahäŋ imet yäŋ näwet! Gäk Aisakta webe kaŋ-ahäŋ imayaŋ

nadänpänjä näkŋa komeken kuŋkaŋ näkŋo äbotken nanik webe kubä kaŋ yäpmänj imi. ⁵Ude yäwänä piä watä ämanitä iwetkuk; Webetä näkkät ŋo äbäkta gäripi nämo nadäwänä jide kaŋ tänpet? Nanaka kome ŋo peŋpeŋ komekaken käwep api imagut yäpmänj kwet?

⁶Yäwänä iwetkuk; Nämö! Nanakna u komenaken nämoinik imagut yäpmänj kwen! ⁷Kunum täŋo Anutu Yawetä näkŋa kome kujatna ba nanatä äbot bämopiken nanikpänj nämagut yäpmänj äbänpänj man kehäromi ŋode näwetkuk; Yerikayeta kome itan ŋo bureni api yämet yänj näwetkuk. Unita nanaknata webe kubä näkŋa komeken nanikpänj kaŋ-ahänj imayänj täŋiri Yawetä aŋeroni iwerän pänku intäjukun kuŋ gamiŋpänj api täŋkentänj gamek yäk. ⁸Webe kaŋ-ahäwayänj täno unitä gäkkät äyänjutpeŋ äbäkta gäripi nämo nadäwänä eruk yänkehäromtak man näwetan unita nadäwätäk nämö tänpen. Upänkaŋ ŋode nadä! Nanakna komenaken nämoinik imagut yäpmänj kwen! ⁹Ude yäwän nadänpänjä piä watä ämani uwä kerä, mähemi Abraham gäyekiken peŋkaŋ man iwetkuko u täkta yänkehärom taŋkuk.

¹⁰⁻¹¹Ude yänkaŋ piä watä ämani uwä mähemi Abraham täŋo kamel ätu itkunjo ukät nanik 10 yämagutkuk. Tänpänj mähemi täŋo tuŋum imaka tägatäga mebäri mebäri kobet täŋ yäpmänj kuŋkuk. Tuŋum ude tänpänj yäpmänj kuŋtängän Mesopotemia komeken Naho täŋo yotpärare keräp tänpänj ume näŋpaniken ahänkuk. Ahänpänj itpänj kamel yäwerän gukuri imäpmok täŋkuŋ. U bipäda ahänkuk, webe u nanik täŋo ume gwetgwet kadäni bumik täŋirän. ¹²Tänkaŋ piä watä äma unitä Anutuken ŋode yänapiŋkuk; O Yawe, mähemna Abraham täŋo Anutu, gäk apiŋo Abrahamta yänpänj iron täŋ imiŋpänj täŋken-

tänj namiŋiri piä täga tänpa. ¹³Näka nabä! Näk ume dapuriken ŋo irira kome ŋo nanik täŋo webe gubaŋi umeta äbäkaŋ yäk. ¹⁴Ŋode irira webe gubaŋi kubä äbänpänj ume gwet nami näŋpayänj iwerapänj ŋode näwerän; Ŋo nanjiri kamelkayeta gwet yäma nanput yänj. Ude yäwayänj täko webe u uwä piä ämaka Aisakta biŋam iwoyänjkun yänj nadäwayänj yäk. Ude näweränä mähemna Abrahamta iron täŋ imitan yänj nadäwayänj yäk.

¹⁵Man ude Anutu nämö iwet moreŋirän uterakgän Rebekatä ume gwetta ume käbot buramiŋ yäpmänj äbuk. Webe uwä Milka nanaki Betuel unitäŋo äperi. Milka uwä Abraham monäni Naho täŋo webeni. ¹⁶⁻¹⁷Tänpäkaŋ Rebeka uwä iŋami dapun säkgämän. Webe gubaŋi, ämakät nämö pärani ba kuŋarani. Webe unitä ume dapuriken äpmo ume gwetkaŋ äneŋi äbänjirän piä watä äma unitä dubiniken bäräŋeŋ kuŋpänj iwetkuk; Nadänj namiŋiri ume käbotken ŋo ätu näŋpa yäk. ¹⁸Ude iweränä Rebekatä ume käbot u piriken nanik yäpmänj äpänpänj iwoŋärenpänj iwetkuk; Ekänina ŋo naŋ yäk. ¹⁹Naŋpikaŋ kamelkayeta udegän gwetpänj yämiŋira nanpä koki tänpüt yäk. ²⁰Ude yänpänj ume käbotken nanik kamelta gäpe gänäŋ bäräŋeŋ piwän äpmonkuŋ. Piwän äpmonpäkaŋ äneŋi bäräŋeŋ pänku ume ätukät gwet yäpmänj äbuk. Ude täntäyon kamel 10 u ume nanpä tägaŋkuŋ. ²¹Ude täŋ irirän Yawetä nadänj imiŋpänj piäni täŋo bureni webe ŋo terak pewän ahätak ba nämö yänj u kaŋpänj nadäkta piä äma unitä webe u ket tänpänj kaŋiwat itkuk. ²²Eruk, kameltä ume naŋ morewäkaŋ piä äma uwä iŋami epmäget täŋ imiŋpänj siworok yarä kerä kukŋi kukŋi peŋ imiŋkuk. Epmäget uwä golpänj täŋpani, gwäki taŋipänj peŋ imiŋkuk. ²³Peŋ

imiŋpäŋ iwet yabänkuk; E nanka wäpi netä? Täŋkaŋ ninä intä yotken täga pätnayän? ²⁴⁻²⁵ Ude iweränä iwetkuk; Nana wäpi Betuel, Naho kenta Milka täŋo nanaki yäk. Ninkät täga pätnayän. Täŋkaŋ nintä yotken ketem kamelkayetä nakta mäyap itkaŋ ba unitä döpmon patta bägup täga itkaŋ yäk.

²⁶⁻²⁷ Yäwänkaŋ piä watä ämatä gwäjiŋ äpmonpäŋ Yawe iniŋ orepän yänkuk; Mähemna Abraham täŋo Anutu Yawe u wäpi yäpmän akutat yäk. Anutu uwä mähemna Abrahamta nadän imiŋpäŋ bänep iron täŋpäŋ yänkehäromtak man yänkuko unitäŋo bureni nämo iyap taŋkuko unita iniŋ oretat yäk. Täŋkaŋ näka imaka, nadän namitak. Yawe u kädet siwoŋi nämagut päbä nepmaŋpäŋ mähemna täŋo nägät moräktä yotken ahätat yäk.

²⁸ Täŋpäkaŋ webe gubaŋi uwä bäräŋeŋ päŋku miŋitä yotken ahäŋpäŋ ämawebe itkuŋo u ume terak imaka ahäŋkuko u manbiŋam kudup yäwetkuk. ²⁹⁻³⁰ Iwerirän Rebeka wanori wäpi Laban unitä epmäget iŋamiken ba siworok keriken u yabänkaŋ manbiŋam yänkuko u nadäŋpäŋ bäräŋeŋ kumaŋ Abraham täŋo piä watä äma kamelkät ume terak irirä yabän ahäŋkuk. ³¹ Yabän ahäŋpäŋ iwetkuk; Anututä iron täŋ gamani gäk äbikaŋ kuna yäk. Yotpärare gägäniken ŋo imata itan? Näk gäka ba kamelkayeta irit patpat kome ket urat yäk.

³² Ude yänpäŋ äma ukät kamelniye yämagut yäpmän Rebeka miŋitä yotken kuŋkuk. Kuŋkaŋ kamel terak nanik tuŋum ketäreŋpäŋ peŋkaŋ kamelta ketem yämän naŋ irirä äma yarä u yot gänaŋ äroŋkumän. Äroŋpäŋ Abraham täŋo piä watä äma ukät piä ämaniye bok äbuŋo unita kuroŋi ärutta ume gäpe gänaŋ piŋ yämiŋkuk. ³³ Ude täŋkaŋ ketem peŋ yämiŋkuŋ. Peŋ yämiŋirä

Abraham täŋo piä watä ämatä yänkuk; Nadän namiŋirä man nadätat u yäwa tärewänkaŋ ketem kämi näŋpayän yäk. Yäwänä Labantä iwetkuk; Yäyan ude tä yäk.

³⁴ Yäwänä watä äma unitä yänkuk; Näk Abraham täŋo piä äma yäk.

³⁵ Yawetä mähemna Abrahamta iron pähap täŋ imiŋkuko unita tuŋum äma täyak yäk. Sipsip, bulimakau, siliwa ba gol moneŋ, piä äma, piä webe, kamel, doŋki ude imani. ³⁶ Täŋpäkaŋ mähemna täŋo webeni Sara uwä webe pähap terak nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. Bäyaŋ imän tägawänkaŋ Abrahamtä tuŋumi kuduŋtagän nanakita äriwän äpmon imiŋkuk. ³⁷ Täŋpäŋ mähemnatä mani buramikta man kehäromi näwet-pewän yänkehärom taŋkut yäk. Ŋode täŋpen yän näwetkuk; Gäk nanaknata webe kubä Kenan kome it täyat ŋoken nanik nämo yäpmän imen yän näwetkuk. ³⁸ Nanatä komeken näkŋa äbotken kuŋkaŋ nanaknata webe uken nanikgänpän kaŋ yäpmän imi. Ude näwetkuk. ³⁹ Ude näwerirän mähemna ŋode iwetkut; Webe unitä ŋo äbäktä gäripi nämo nadäwänä jide api täŋpet? yän iwetkut. ⁴⁰ Ude iwerawä kowata ŋode näwetkuk; Yawe iŋamiken it yäpmän äbäk täyat unitä aŋero kubä peŋ iwet-pewän gäkkät itpäŋ täŋkentän gamiŋirän piä gamitat ŋo unitäŋo bureni api ahäwek yän näwetkuk. Gäk näkŋa kome kujat nanatä koŋken nanik nanaknata webe kubä api yäpmän imen yän näwetkuk. ⁴¹ Näkŋo äbotken naniktä webe kubä nanaknata nämo gamäwä, eruk, yänkehärom täyan unita nadäwätäk nämo täŋpen yän näwetkuk.

⁴² Täŋpäkaŋ apiŋo ume dapuriken ahäŋpäŋ Anutu ŋode iwerat; Yawe, mähemna Abraham täŋo Anutu, piä täŋpayän äbätat unita gäk täŋkentän namiŋiri bureni täga ahäwayän? ⁴³⁻⁴⁴ Ume dapuriken ŋo irira webe

gubaŋi kubätä äbänpäŋ ume täpuri gwet nami näŋpayäŋ iwerapäŋ ɲode näwerän; ɲo naŋiri kamelkayeta gwet yämayäŋ. Ude yäwayäŋ täko webe uwä mähemna täŋo nanaki unita biŋam, Yawetä iwoyäŋkuko u yäŋ nadäwayäŋ yäk. ⁴⁵⁻⁴⁶Eruk, bänepnatä ude nämo yäntäreŋira uterakgän Rebekatä ume käbot buramiŋ päbä ume dapuriken ahänpäŋ ume gwerak. Täŋirän ɲode iwerat; Ume nami näŋpa yäŋ iwerira uterakgän ume käbot piriken nanik yäpmäŋ äpänpäŋ ume gwetpäŋ näwerak; Naŋiri kamelkayeta udegän gwet yämayäŋ yäk. Ude yäŋ nadäŋä ume gwet namän naŋira kamelta udegän gwet yämän naŋ. ⁴⁷Ude täŋpänä iwerat; Gäk netä täŋo äperi? Ude yäwawä näwerak; Näk Naho Milka nanaki Betuel unitäŋo äperi yäk. Ude näweränä epmäget iŋamiken peŋpäŋ siworok keru kukŋi kukŋi peŋ imit. ⁴⁸Ude täŋpäŋ gwäjiŋ äpmonpäŋ Yawe iniŋ orerat yäk. Bureni, mähemna täŋo Anutu Yawetä monäni täŋo äbeki nanakita webe biŋam yäpmäkta kädet täga terak nämagutkuko unita wäpi yäpmäŋ akut! ⁴⁹Eruk näwerut; In mähemnata nadäŋ imikinik täŋpäŋ iron täŋ imikta nadäkaŋ ba nämo? Nämo yäŋ nadänpäŋä näweräkaŋ u ba u api täŋpet yäk.

⁵⁰Ude yäweränkaŋ Labankät nani Betueltä iwetkumän; ɲowä Yawe täŋo kudän unita nektä u ba u yänäŋi nämo yäk. ⁵¹Rebeka iŋamkaken itak ɲo. Mähemka täŋo nanakita webe biŋam Yawetä yäŋkuko udegän täŋpäŋ kaŋ imagut yäk. ⁵²Ude yäŋirä nadänpäŋ Abraham täŋo piä watä ämatä Yawe gwäjiŋ äpmon iŋiŋkuk. ⁵³Ude täŋpäŋ epmäget siliwa golpäŋ täŋpani, tek kejiŋa Rebekata imiŋkuk. Täŋpäŋ tuŋum gwäki ärowani ätu uwä Rebeka miŋi wanorita yämiŋkuk. ⁵⁴Yämänkaŋ Abraham täŋo piä watä äma ukät äma ätu bok äbuŋo u ketem ume yämän naŋpäŋ ugän

patkuŋ. Patkuŋo yäŋewänä yäwetkuk; Nepmaŋpakaŋ mähemnaken kwa yäk.

⁵⁵Ude yäwänä miŋi wanoritä yäŋkumän; Webe gubaŋi uwä kepma 10 ude bumik ninkät itkaŋ kaŋ kut yäk. ⁵⁶Yäwawä piä watä äma unitä yäwetkuk; Nabä kätäwä kwa yäk. Yawetä täga täŋ namiŋirän piäna täŋo bureni ahäŋirän imata nepmäŋitkamän? Mähemnaken nabä kätäwä kwa yäk. ⁵⁷Ude yäwänä iwetkumän; Eruk webe gubaŋi u imagutpäŋ iwetpäŋ-nadäna yäk. ⁵⁸Ude yäŋpäŋ yäŋpewän äbäŋirän Rebeka iwet yabäŋkumän; Gäk äma ɲokät kukta nadätan? Iweränä Ei, näk kwayäŋ nadätat yäŋ yäwetkuk. ⁵⁹⁻⁶⁰Ei yäŋ yäwänä miŋi wanoritä Rebekakät iniken watä irani webe ba Abraham täŋo piä watä äma ukät yepmaŋpän kunayäŋ täŋirä Rebekata kon man ɲode iwetkumän;

O wanotnin, gäk äbot pähap täŋo miŋi täyi.

Täŋiri äbotkayetä iwaniye yäwat kireŋpäŋ kome mäheŋi täkot!

⁶¹Ude iweräkaŋ Rebekakät piä webeniyetä tuŋum täŋpäŋ kamel terak ärowäkaŋ piä äma unitä yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ.

⁶²Täŋpakaŋ kadäni uken Aisak ume kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u peŋpeŋ Negev kome päŋku it täŋkukonik. ⁶³Eruk kadäni kubäta bipäda itpäŋ-nadäkta piäken kuŋkuko ittängän dapun ijiŋpewän kwäpäŋ kamel äbäŋirä yabäŋkuk. ⁶⁴Täŋirän Rebekatä udegän dapun ijiŋpewän kwäpäŋ Aisak kaŋkuk. Kaŋpäŋ kamel terak naniktä äpmonpäŋ piä äma ɲode iwet yabäŋkuk; Äma piäken naniktä äbatak u netä? ⁶⁵Ude yäwänä piä watä ämatä iwetkuk; U mähemna ubayäŋ yäk. Ude yäŋirän iŋami dapun peŋpipikta tek wädäŋ pewän äroŋkuk. ⁶⁶Täŋpäŋ dubiniken ahänpäŋ itpäŋ piä ämanitä imaka imaka täŋkuko

u Aisak biŋam iwetkuk. ⁶⁷Iwerän tärewänkaŋ Aisaktä Rebeka imagut yäpmanj miŋi Saratä yotken yäpmanj äronpänj webenita yäpmanjpänj nadänj imikinik täŋ imiŋirän it täŋkumänonik. Ude täppänj miŋi kumäŋirän butewaki nadänpeŋ kuŋatkuko u paotkuk.

Abraham täŋo nanakiye ätu

25 Saratä kumbänkaŋ Abraham äneŋi webe kubä yäpuk, wäpi Ketura. ²Unitäwä nanak ŋode bäyaŋ yepmanjkuk; Simran, Joksan, Medan, Midian, Isbak, Sua. ³Joksan uwä Seba kenta Dedan unitäŋo nani. Täŋkaŋ Dedan uwä äma äbot ŋode täŋo orani; Asu, Letus, Leum. ⁴Täŋkaŋ Midian täŋo nanakiye ŋodetä ahänjkuk; Efa, Efe, Hanok, Abida, Elda. Äma u kudup u Ketura täŋo oraniye.

⁵Täŋpäkaŋ Abraham uwä moneŋ tuŋumi kuduptagän Aisakta biŋam buŋät imiŋkuk. ⁶Upänkaŋ kodak pen itpänj webeniye ätu unitäŋo nanakiyeta tuŋum ätu yämiŋpänj nanakna Aisakkät nämo itneŋ yänpänj edap äbani käda yäwerän kuŋ moreŋkuŋ.

Abraham kumbuk

⁷⁻⁸Abraham u it yäpmanj ärontäyon tägawaniinik täppänj obaŋ 175 ude tärewänkaŋ kumbuk. Kumbänkaŋ äneŋkuŋ. ⁹Nanakiyat Aisak, Ismael unitä Makpela awaŋken äneŋkumän. Awaŋ uwä Hit äma Soha nanaki Efron unitäŋo piä Mamre udude käda itkuk. ¹⁰Piä u Abrahamtä bian Hit nanikpänj suwaŋpänj webeni Sara äneŋpani-kengän äneŋkumän. ¹¹Täŋpäkaŋ Abraham kumäŋirän Anututä nanaki Aisakta iron pähap täŋ imiŋkuk. Aisak uwä ume awaŋ kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u dubiniken it täŋkukonik.

Ismael täŋo oraniye

¹²⁻¹³Eruk Abraham nanaki Ismael, Sara täŋo watä piä webe Isip nanik wäpi Haga unitä bäyaŋ imiŋkuko unitäŋo nanakiye wäpi tawaŋ ŋode; Tuäni Nebaiot, monäni Keda, gweki Atbel, awäni Mipsam. ¹⁴⁻¹⁵U punin terak Misma, Duma, Masa, Hadat, Tema, Jetu, Nafis, Kedema. ¹⁶Ismael täŋo nanakiye 12 unitä äma äbot 12 unitäŋo oraniye pähap ude täŋkuŋ. Äma äbot 12 unitäŋo yottabatä ittänj kuŋkuŋo u yotpärare wäpi udegän yän-daniŋkuŋ. ¹⁷Eruk Ismael it yäpmanj ärontäŋgän obaŋ 137 ude täreŋirän kumbänkaŋ äneŋkuŋ. ¹⁸Ismael oraniye täŋo irit kome uwä Havila kenta Su kome u bämopiken, u Isip kome täŋo edaptä äbani kädatä päŋku Asiria baganiken it yäpmanj kuŋkuŋonik. Täŋkaŋ Ismael oraniye täŋo äbot unitä Abraham täŋo nanakiye ätukät not nämo täppänj inigän inigän it täŋkuŋonik.

Jekop kenta Iso täŋo manbiŋam

¹⁹⁻²⁰Täŋpäkaŋ Abraham täŋo nanaki Aisak unitäŋo manbiŋam ŋode; Aisak u obaŋ 40 ude täreŋirän Betuel täŋo äperi Rebeka webenita yäpuk. Betuel u Aramtä äbotken nanik Mesopotemia kome mähemi. Rebeka wanoriwä Laban.

²¹Rebeka äruŋ ittäyon äpi Aisaktä webenita yänpänj Yaweken yänjapik man yäwän nadänj imiŋirän Rebekatä nanak kok itkuk. ²²Nanaki yarä nikek miŋi koki gänaŋ patkaŋ kowat ämiwän täŋkumän. Täŋirän miŋitä yänjkuk; Wära! Imata näkä terak ude ahänj namitak? Ude nadänpänj Yawe iwet yabänjkuk. ²³^sIwet yabäwänä Yawetä iwetkuk; Äma äbot yarä kokka gänaŋ itkamän. Äbot yarä gäkken naniktä ahänpänjä ini äbot-äbot api itneŋ. Äbot

kubä täño kehäromitä kubä täño api irepmirek. Intäjukun naniktä mäden nanikta watä piä api täñpek yäk.

²⁴Tänkañ nanak ahäk-ahäk kadäni täñjirän eruk, gwabäyak ahänkumän.

²⁵Intäjukun ahänkuko u gupi gämäni täñkañ pujiñ-pujiñ ikek, tom pujiñi ude bumik unita wäpi Iso yäj iwetkuñ. (Ninin man terak Iso uwä pujiñ yot.)

²⁶Täj mäden ahänkukotä tuäni Iso täño mämeki iñitkañ ahänkuk, u wäpi Jekop yäj iwetkuñ. (Jekop u ninin man terak mämeki iñirani. Täñkañ Isrel naniktä man wärani yänkañ äma jop man yawanita mämeki iñirani yäj yäwet täñkuñonik.)

Aisak u obağ 60 ude täreñjirän nanakiyat uwä ahänkumän.

²⁷Täñpäkañ nanaki yarä ahänkumäno u tägañpäñ Isotä äwanken kuñatpäñ tom däpmäkta mebäri nadänkuk. Ude täñjirän Jekop uwä kwikinik irani, yotkengän irani. ²⁸Täñpäkañ nani Aisak u tom ägwäri täño toharita gäripi nadänkuko unita gäripini Iso terak patkuk. Upänkañ miñi Rebekatä Jekopta gäripi nadäj imiñkuk.

²⁹⁻³⁰Eruk kadäni kubäken Jekop käpek gämäni käbot ijiñ irirän Iso bipiken naniktä äbänpäñ nakta wakiinik iñkuñ. Äbänpäñ Jekop iwetkuk; Bäräñeñ, imaka gämäni ijitan u ätu nami näñpa. Nakta bumta nekañ! yäk. Mebäri unita wäpi kubä Edom yäj iwerani. (Ninin man terak Edom u imaka gämäni.)

³¹Ude iweränä Jekoptä ñode iwetkuk; Gäk intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñam wäp u naniñ kirewikañ uyaku yäk. ³²Yäwänä Isotä man kowata ñode iwetkuk; Eruk yäk. Wäpna biñam unitä täñkentäk jidewani api namek? Nämö! Nakta kumäkinik täyat yäk. ³³Ude yänjirän Jekoptä iwetkuk; Naniñ

kirekta yänkehäromtañ nam! Ude yäwänä Isotä intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñamta yänkehärom tañpäñ Jekopta iniñ kireñkuk. ³⁴Iniñ kireñjirän Jekoptä Isota kärägakät käpek gämäni ijiñkuko u imiñkuk. Imän nañkañ kuñkuk. Bureni, Isotä intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñam wäpi unita nadäwän mewuni täñkuk.

Aisak täño manbiñam

26 Kadäni uken nakta jop irit äneñi ahänkuk. Bianä Abraham täño kadäniken kubä ahänkuk. Täj äneñi ahätak ñowä Aisaktä Filistia äbot täño intäjukun äma wäpi Abimelek, Gera yotpärareken irirän päñku ahäj imiñkuk. ²Täñpäkañ Yawetä Aisak ahäj imiñpäñ ñode iwetkuk; Isip komeken nämö kwen. Näkä kome kubä gäwoñärewakañ uken päñku kañ it yäk. ³Ukome uken ätu iriri näkä gäkkät itpäñ api täñkentäj gamet. Täñkentäj gamiñpäñ gäk ba nanakaye orañkayeta kome kudup u api tamet. Bureni, yänkehäromtak man nanka Abraham iwetkuro u api täñkehärom tawet yäk. ⁴Näkä täñpewa orañkayetä nanak bäyañ weñjirä kunum terak guk itkañ ude bumta api ahäneñ. Äbekaye orañkaye äbot u terak ämawebe äbot komeni komeni kudupta iron pähap api täñ yämet. ⁵U Abrahamtä näkño бага man ba jukumanna u kudup nadänpäñ buramiñ moreñkuko unita ude uwä api täñpet yäk. ⁶Yawetä ude iweränkañ Aisak Gera yotpärare uken it yäpmän äronkuk.

⁷Irirän kome u naniktä webenita iwet yabäk täñjirä Aisaktä yäwetkuk; U wanotna yäk. Webena yäj yäwetta umuntañkuk. Man bureni yäwawä ño naniktä Rebeke iñami dapun säkgämän u kañgärip täñpäñ näk api nutneñ yäj

nadänjuk. ⁸Eruk uken kadäni käronji itänjgän kadäni kubäken Aisaktä webeni Rebekakät täjoret täjirän Abimelek, Pirstia täjo intäjukun ämatä ini yotken itkañ dapun pärewat tänpänj yabänjuk. ⁹Yabänpänj Aisak yänpewän äbänjirän iwetkuk; Nadätat! Rebeka u webeka yäk. U wanotna yän imata yänjuk? Yänjirän Aisaktä yänjuk; Bureni, näk Rebeka injami dapun täga u kañpänj nutneñ yän nadänpänj ude yänjuk yäk. ¹⁰Yänjirän Abimelektä iwetkuk; Wa! Umuri pähap täjnkun yäk. Ämanaye kubätä webeka Rebekakät patkumän yäwänä momi pähap nintä terak pätek yäk. ¹¹Ude yänpänj ämawebeniye ñode yäwetkuk; Kubätä äma ño ba webenita imaka waki kubä täj yämayañ täko uwä kumäk-kumäkta biñam api täñpek yäk.

¹²Tännpäkañ Aisaktä kome uken ketem piä täjnkuk. Täjirän Yawetä iron täñ iminjirän obañ ugän ketem bumtainik ahäj iminjuñ. ¹³⁻¹⁴Aisak uwä sipsip bulimakau ba piä watä ämaniye ahäj bumbum täjirä tuñum äma pähap täjnkuk. Ude täjirän Filistia ämatä kañpänj nadäwäwak täñ iminjuñ. ¹⁵Nadäwäwak täñ iminjpänj ume awañ bian nani Abrahamtä itkañ piä ämaniye yäwerän äneñpani u Filistia ämatä kome äneñji kudup yejambuñ.

¹⁶Ude täjirä Abimelektä Aisak ñode iwetkuk; Gäk nin nirepmipänj äma kehäromi nitek itan unita nipmanpeñ kome kubäken ku yäk. ¹⁷Ude yäwänkañ Aisak Gera kome pipiyäwani pähapken äpmonpänj yottaba tänpänj kome uken kadäni käronji bumik itkuk. ¹⁸Tännpäkañ ume awañ Abrahamtä irirän äneñpani Filistia ämatä Abraham kumänjirän yejambuño u äneñji äneñtänj kuñjuk. Ude tänpänj ume awañ unitäño wäpi wäpi nanitä yäwani udegän yänjtänj kuñjuk. ¹⁹Täj Aisak täjo piä watä

ämанийetä ume dapuri kudupi kubä kome äneñpänj kañ-ahänjuk. ²⁰Kañ-ahänjirä Gera kome täjo sipsip watä ämatä Aisak täjo sipsip watä ämakät yänjawätpäñ yänjuk; Ume ño nin täjo yäk. Yänjawätkuño unita Aisaktä ume awañ uwä wäpi Esek yän iwetkuk. (Ninin man terak Esek uwä yänjawät-awät.) ²¹Ude täjirä äneñji ume awañ kubä änekgän täjnkunopänj unita äneñji yänjawätgän täjnkun. Äneñji yänjawätgän täjnkun unita wäpi Sitna yän iwetkuk. (Ninin man terak Sitna u iwan täktäk.) ²²Ude täjirä kome u peñpeñ päñku ume awañ äneñji kubä äneñjuk. Ume unita man nämo ahänjuk. Man nämo ahäwänpänj Aisaktä yänjuk; Yawetä kome täji ño namiñirän nanak bäyañ weñpänj api itne yän yänpänj ume awañ u wäpi Kome Täji yän iwetkuk.

²³Eruk, Aisak kome uken naniktä Be-seba komeken päñku ahänjuk. ²⁴Pänju ahänjirän bipani ugän Yawetä ahäj iminjpänj iwetkuk; Näk nanka Abraham täjo Anutu. Näk gäkkät api itdero unita nämo umuntäwen yäk. Piä ämana Abrahamta yänpänj näk gäkkät itkañ täjnkentänj gaminjpänj äbekaye orañkaye mäyap api pewa ahäneñ. ²⁵Yawetä ude iwerirän Aisaktä mobä bukä kubä tänpänj Yawe iniñ oretkuk. Ude tänpänj yottaba kome uken täjirän piä ämaniyetä ume awañ kubä äneñjuk.

Aisak Abimelekkät bänep kubägän täjnkumän

²⁶wKadäni kubäken kome uken nanik täjo intäjukun äma Abimelek ukät watä äma wäpi Ahusat ba komi ämaniye täjo intäjukun äma wäpi Fikol u Gera komeken naniktä äbä Aisak ahäj iminjuñ. ²⁷Ahäj iminjirä Aisaktä yäwetkuk; Imata näkken äbäkañ? Iwan täj namiñpänj näwat

kireppewä kome ŋoken äburopäŋ imata äbäkaŋ? ²⁸⁻²⁹ Ude yäwänä Gera naniktä yänkuŋ; Nin Yawetä gäkkät it täyak u kakinik täŋkumäŋo unita bämopninken yänkehäromtak man kubä peŋpäŋ gäkkät bänep kubägän tänayän nadäkamäŋ yäk. Nintä gäka waki kubä nämo täŋ gamiŋpäŋ bätaki terak gepmanapän ŋoken äbun. Äbänjiri Yawetä täŋkentän gamiŋkuk. Unita gäk udegän, waki kubä nämo täŋ nimenta bänep kubägän kaŋ täna yäk.

³⁰ Ude yänjirä Aisaktä äŋnak-äŋnak pähap täŋ yämän naŋkuŋ. ³¹ Naŋpäŋ patkuŋo yänewänä bänep kubägän itta Aisakkät äma äbuŋo u yänkehäromtak man yänkuŋ. Ude täŋkaŋ Aisaktä bänep kwini terak yepmaŋpäŋ kuŋkuŋ. ³² Eruk, edap ugän Aisak täŋo piä ämaniye äbä ume awaŋ äneŋkuŋo unita Aisak biŋam ŋode iwetkuŋ; Nin ume kaŋ-ahäkamäŋ yän iwetkuŋ. ³³ Iwerirä ume awaŋ unitäŋo wäpi Seba yän iwetkuk. Unita yotpärare unitäŋo wäpi Beseba yän iwetkuŋo unitä pen itak. (Ninin man terak Beseba u Yänkehäromtak Man.)

³⁴ Täŋpakaŋ Iso obaŋ 40 ude täreŋjirän Hit nanik kubä wäpi Beri unitäŋo äperi Judit webenita yäpuk. Täŋpäŋ Hit nanik kubä wäpi Elon unitäŋo äperi Basemat u bok yäpuk. ³⁵ Täŋpakaŋ webe yarä Isotä yäpuko unitä Aisak yanäpita goret täŋ yämiŋjirän bänepitä jägämi pähap nadäk täŋkumänonik.

Jekoptä nani täŋikŋat-pewän kon man imiŋkuk

27 Täŋpakaŋ Aisak u it yäpmäŋ äroŋpäŋ äma tägawani täŋpäŋ dapuri waŋjirän imaka imaka ket nämo yabänkuk. Eruk, kadäni uken nanaki tuäni Iso yänpewän äbänpäŋ Nanakna! yän yäwänä Näk ŋo yän iwetkuk. ² Iweränä nani Aisaktä iwetkuk; Nadätan? Näk äma tägawani täyat. Äma tägawani täŋpäŋ kumäk-kumäkna

kadäni u nämo nadätat. ³ Unita äpa kuwek yäpmäŋ päŋku bipiken tom kubä kaŋ ut nam. ⁴ Utpänä ketem näkŋa gäripi nadäk täyat ude kaŋ ijiŋ nami näŋpa. Naŋ paotpäŋä näk nämo kumänkaŋ kon manna kaŋ gäwera tärewän yäk. ⁵⁻⁶ Eruk Aisak nanaki Isokät man yänpäŋ-nadäk ude täŋjirän Rebekatä juku peŋpäŋ nadänkuk. Nadänpäŋä Iso tomta bipiken kuŋjirän Rebekatä nanaki Jekop iwetkuk; Ai, nadätan? Nankatä tuäka ŋode iwerirän nadätat yäk. ⁷ Gäk tom kubä yäpmäŋ päbä ketem gäripi nitek ijiŋ namiŋjiri Yawe iŋamiken kon manna gäwetkaŋ kaŋ kumba yän iwetak. ⁸ Ude iwetak unita nanakna, näkä man gäwera nadänpäŋä burami. ⁹ Gäk ŋodetä kuŋkaŋ meme gubaŋi säkgämän yarä yäpmäŋ äbi. Yäpmäŋ äbänjiri nankata ketem ini gäripi nadäk täyak u ijiŋ imayän yäk. ¹⁰ Ijiŋ imakaŋ yäpmäŋ nankaken yäpmäŋ ärowipän naŋkaŋä gäkpän kon mani gäwetkaŋ kaŋ kumbän yäk.

¹¹ Ude iwerirän Jekoptä miŋi Rebeka iwetkuk; Ude täga upänkaŋ Iso u pujiŋ yot, nähä dudumi yäk. ¹² Nanatä nepmäŋitpäŋ nadäwektagän yäk. Ude täŋpero uwä gäk täŋikŋarani äma yän näwetpäŋ kon manta kowata tagwän man näwerek yäk. ¹³ Yänjirän miŋitä iwetkuk; Nanakna, ude nämo! Tagwän man uwä näkä terak kaŋ ärowän yäk. Gähäwä manna buramiŋpäŋ imaka unita gäwetat u päŋku yäpmäŋ äbi yäk. ¹⁴ Ude iweränkaŋ Jekop päŋku meme yäpmäŋpäŋ miŋita imiŋkuk. Imänkaŋä miŋitä ketem nanitä gäripi nadäk täŋkuko ude ijiŋ imiŋkuk. ¹⁵ Ude täŋkaŋ nanaki tuäni täŋo tek täga kubä eŋi gänaŋ itkuko u yäpmäŋpäŋ Jekopta täŋ imiŋkuk. ¹⁶ Täŋ imiŋpäŋ tom däpuko unitäŋo pujiŋi yäpmäŋpäŋ keri kotäki dudumi uwä uwäk täŋkuk. ¹⁷ Uwäk täŋ imiŋpäŋä tom ba käräga gäripi

nikek ijiŋkuko u imiŋkuk. ¹⁸ Imänkaŋ ketem u yäpmanŋkaŋ naniken kuŋpäŋ iwetkuk; Nan yäk. Yäwänä iwetkuk; Nanakna, gäk netä? ¹⁹ Yäwänä Jekoptä nani iwetkuk; Näk nanaka tuäka, Iso yäk. Man näwerano u täŋ moretat. Gäk akuŋpäŋ itkaŋ ketem yäpmanŋ äbätat ŋo naŋkaŋ kon man näwet yäk.

²⁰ Yäwänä Aisaktä nanaki iwetkuk; Nanakna, jide täŋpäŋ tom u bäräŋekinik kaŋ-ahätan? Yäwänä ŋode iwetkuk; Yawe, gäŋŋo Anutu unitä näwoŋärewänkaŋ kaŋ-ahätat yäk. ²¹ Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nanakna, äbikaŋ gäk nanakna Iso yäŋ siwoŋi nadäkta gepmänjit nadäwa. ²² Ude yäwänä Jekoptä nani dubiniken kuŋjirän iŋit nadäŋkuk. Iŋit nadäŋpäŋ yäŋkuk; Manka kotäk nadäŋjira Jekop täŋŋo man kotäk bumik täyak upäŋkaŋ ketka gepmänjitpäŋ nadäwa Iso täŋŋo bumik täyak yäk.

²³ Ude yäŋpäŋ keru Iso täŋŋo bumik pujiŋi nikek yäŋ nadäŋpäŋ nämo kaŋkuko unita kon imayäŋ nadäŋpäŋ yäŋyabäk ŋode täŋkuk; ²⁴ Gäk bureni nanakna Iso ba? Yäwänä Jekoptä yäŋkuk; Näk ubayäŋ. ²⁵ Näk ubayäŋ yäŋ yäwänä nanitä iwetkuk; Nanakna, tom ketem ijiwani u yäpmanŋ äbi naŋpäŋä kon manna gäwerayäŋ yäk. Ude iwerirän Jekoptä ketem u yäpmanŋpäŋ imän naŋkuk. Täŋpäŋ wain ume bok imän naŋkuk.

²⁶ Naŋ paotpäŋä nani Aisaktä ŋode iwetkuk; Nanakna, dubinaken äbäŋpäŋ bumumnaken neŋpäŋ naniŋ oret yäk.

²⁷ ^xUde iweränä Jekop nani dubiniken kuŋpäŋ iniŋ oretpäŋ nani bumumiken iŋkuk. Täŋjirän teki käbäŋ nadäŋpäŋ kon man ŋode iwetkuk;

Nanakna täŋŋo gupi käbäŋ u äwan täŋŋo käbäŋ bumik, säkgämän, Yawetä gäripi nikek peŋkuko u bumik yäk.

²⁸ Anututä guk näburum ba kome täŋŋo gäkŋi gamiŋjirän säguom ba wain ahäŋ bumbum täkot.

²⁹ ^yÄma komeni komenitä oraŋ gamiŋpäŋ piä täŋ gamik täkot.

Täŋjirä notkayeta intäjukun täŋ yämisi.

Ba meŋka täŋŋo äbotken naniktä oraŋ gamik täkot.

Täŋkaŋ kubätä tagwän man gäweränä unita kowata tagwän man u terak äroton.

Ba kubätä ganiŋ orerirän kowata udegän ahäŋ imiton.

Iso, nantä kon man näwerän yäŋkaŋ butewaki man iwetkuk

³⁰ Aisaktä Jekop kon man ude iweränkaŋ Jekoptä nani mäden täŋ imiŋjirän uterakgän tuäni Iso bipiken naniktä äbuk. ³¹ Äbäŋpäŋ ketem gäripi nikek Jekoptä ijiŋkuko udegän ijiŋpäŋ naniken yäpmanŋ äbäŋpäŋ iwetkuk; Nan, akuŋpäŋ itkaŋ ketem yäpmanŋ äbätat ŋo naŋpäŋ kon manka näwet yäk. ³² Iweränä Aisaktä iwetkuk; Gäk netä? Iweränä Näk nanaka tuäka Iso yäŋ iwetkuk. ³³ Iwerirän Aisaktä bärom pähap täŋpäŋ yäŋkuk; Netä unitä tom utpäŋ ijiŋ päbä namän nat? Gäk api äbäŋjiri tom ketem u naŋpäŋ kon manna iwera tärek. Kon manna imiro uwä bureni yäpmanŋtak, jopi nämo api täŋpek yäk.

³⁴ Aisaktä ude iwerirän Isotä konäm kotpäŋ jäpi nadäŋkaŋ nani iwetkuk; Nan! Kon manka näka udegän näwet yäk. ³⁵ Yäwänä iwetkuk; Monäkatä yäŋnäŋkatpäŋ kon manna gäka biŋam u gomägarak yäk. ³⁶ ^zUde iweränä Isotä yäŋkuk; Wa! Wäpi Jekop yäŋ iwerani uku ubayäŋ! Kadäni yarä yäŋnäŋjarani täyak. Kubäwä intäjukun ahäk-ahäk täŋŋo tuŋum yäpmanŋtak biŋam wäp uwä nomägakuk yäk. Täŋpäkaŋ apiŋowä

nana täjo kon man näka namikta yäwani nomägatak yäk. Ude yänpäj yäjku; Näka bijam kon man kubä itak ba nämo?

³⁷ Ude yäwänä Aisaktä nanaki Iso iwetkuk; Nadätan? Ude täj imiro uterak monäkatä intäjukun api täj gamek. Ba noriye kuduhtagäntä watä piä api täj iminej. Ba säguom ba wain umetä ahäj bumbum api täj iminej. Unita nanakna, jide tänpäj imaka de nanikpäj gamet?

^{38 a} Ude yäwänä Isotä iwetkuk; O nana, kon manka kubägän paorako uba? Näk imaka, kon man näwet yäk. Ude yänpäj konäm kähän yänpäj kotkuk.

^{39 b} Konäm korirän Aisaktä iwetkuk; Guk näburumtä nämo api täj kentäj gamek.

Ba kome gakji nämoken api kuşaren.

^{40 c} Bureni, gäk ämik tänpäj ketem api kaş-ahäwen.

Täjkaş gäk monäkata watä piä api täj imen.

Upäjkaş gäk piä täj imikta gaşani nadänpäjä ärowani täj imiņpäj kaşumuntaş api kwen.

⁴¹ Täjpäkaş Isowä nanitä kon mani Jekopta imiņkuko unita yänpäj kokwawak nadäj yäpmäj kuşatkuk. Tänpäj bänepitä ñode nadäjku; Nana täjo kumäk-kumäki keräp täyak. Kumäjirän butewaki nadäwa täreñirän monäna Jekop kumäj-kumäj api uret yäk.

⁴² Eruk Rebekatä nanaki tuänitä man yäjku u bijam nadänpäjä Jekop yänpewän äbänkaş ñode iwetkuk; Nadätan? Tuäka Iso uwä bänepitä kowata däpmäj tärekta nadänpäj gäk kumäj-kumäj gutta nadäppeş kuşatak yäk.

⁴³ Unita nanakna, gäk akumaş ämetpeş wanotna Labantä itakken Aran yot-

pärareken ku! Gäwetat udegän pengän iwat. ⁴⁴ Wanotna ukät kadäni keräpigän iriri tuäka täjo kokwawak u kaş bam tawän. ⁴⁵ Bam täjirän imaka täj imiņkuno unita täjguş täjirän man pe-wakaş kaş äbi. Imata kepma kubägän tabäj äwaräkuk täjira nanaknyat bok paotdeş?

Jekop ämetpeş kuşku

⁴⁶ Täjpäkaş Rebekatä äpi Aisak ñode iwetkuk; Yäke! Näk Iso täjo webeniyat Hit äbotken nanik unita bitnäkinik täyat yäk. Jekoptä udegän kome ño nanik, Hit webe ude wani kubä yäpeko uwä kaş kumba yäj api nadäwet!

28 Rebekatä man ude iwetkuko unita Aisaktä Jekop yänpewän päbä kon man äneji iwetpäş man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk Kenan kome ño nanik webe kubä nämoinik yäpen yäk. ² Unita akumaş Mesopotemia komeken meñka täjo nani Betuel uken ku. Uken meñka täjo wanori Laban unitäjo äperi kubä webekata kaş yäpmäj. ³ Ude täjiri Anutu Kehäromi Mähemitä täj kentäj gamiñirän nanakaye mäyap ahäkot. Nanakaye mäyap ahäjirä gäk äbot mäyap täjo nani ude isi. ^{4 d} Anututä Abraham täj kentäj imiņkuko gäk ba äbekaye orañkaye udegän täj kentäj tamiñirän kome ño kaş kore. Kome ñowä Anututä Abrahamta iniñ kireñkuko upäjkaş apiño gäk kome mähem bureni nämo, äbani ude itan. ⁵ Man ude yänpäj Aisaktä Jekop tewän yäpmäj Mesopotemia komeken äwäñi Labanken kuşku. Laban uwä Betuel, Aramtä äbotken nanik unitäjo nanaki ba Rebeka wanori, Jekop kenta Iso täjo miñi u.

^a27:38 Hib 12:17

^b27:39 Hib 11:20

^c27:40 Stt 36:8; 2Kin 8:20

^d28:4 Stt 17:4-8

Isotä webe kubäkät yäpuk

⁶⁻⁷Tänpäkañ Isotä biñam ñode nadänjuk; Nantä Jekop kon man iwetpäñ Kenan webe yäpmäkta yäji-wätpäñ webe yäpmäkta Mesopotemia komeken kukta peñ iwetkuk. Biñam ude nadänpäñ pen ñode nadäkgän täñjuk; Peñ iwerirän Jekoptä miñi nani täño man buramiñpäñ Mesopotemia komeken kuñjuk. ⁸Isotä biñam ude nadänpäñ bänepiken ñode nadänjuk; Nana Aisaktä webe Kenan nanik yäpuro unita nadäwän täga nämö täk täyak yäj nadänjuk. ⁹Ude nadänpäñ päñku Abraham nanaki kubä Ismael unitäño äperi kubä wäpi Mahalat, Nebaiot täño wanori u webenita yäpuk. Yäpmänpäñ webeniyat itkumänkengän tewän yaräkubä täñkuñ.

Jekoptä kunum täño terak kañjuk

¹⁰Tänpäkañ Jekoptä Beseba kome peñpeñ Haran yotpärareken kuñjuk. ¹¹Kuñtäyon edap äpmonjirän kädet bämopiken dämmon pärayäj täñjuk. Kome uken mobä mäyap itkuño u kubä yäpmänpäñ kunowäta peñpäñ patkuk. ¹²Patpäñ dämmonken, terak kubä moräki kome terak, moräki kunum gänañ yäputpäñ irän kañjuk. Terak u terak Anutu täño añerotä äron äpäñ täñjä yabänjuk. ¹³Ude täñjä Yawetä terak moräkiken unu itkañ yäjkuñ; Näk Yawe, orañka Abraham ba nanka Aisak täño Anutu. Kome pätan ño gäk ba äbotkayeta api taniñ kirewet. ¹⁴Äbotkayetä ahäj bumbum täñtäko kome terak keñkeñ jirañ pätkañ ude api ahäneñ. Tänpäñ kome kukñi kukñi umude ba unude api tokneñ yäpmäj kuneñ. Täñjä gäk ba äbekaye orañkaye terak ämawebe komeni komeni u kuduptagänta iron

pähap api täñ yämet. ¹⁵Nadätan? Näk gäkkät itkañ kome kuñarayäj täno udegän watäni api it gamet. Tänpäñ gämagut yäpmäj äbänjira kome ñoken äneñi api äben. Näk nämö gepmañpäñ gäkkät irira imaka imaka api gamet yäj yäjkehärom täñkuro u api ahäj morewek yäj iwetkuk.

¹⁶Ude iweränkañ Jekoptä akuñpäñ ñode nadänjuk; Wära! Näk jop pätat yäj nadäropäñ Yawetä kome ño it-inik täyak yäk. ¹⁷Ude nadänpäñ umuntapäñ yäjkuñ; Kome ño umuri-inik. Bureni-inik, ñowä Anutu täño irit kome. Eruk kunum täño yäma ño yäk.

¹⁸Eruk kome yäñeñburu täñjäñ Jekop akuñpäñ mobä kunowäta peñ patkuko u yäpmäj akuñpäñ kämi kañpäñ nadäkta käron yäputkuk. Tänpäñ Anututa biñam täkta olip gakñi umeni piñ ibatkuk. ¹⁹Gakñi piñ ibatpäñä kome u wäpi kodaki Betel yäj iwetkuk. (Ninin man terak Betel u Anutu täño yot.) Kome unitäño wäpi biani Lus yäj iwerani.

²⁰⁻²¹Ude tänpäñ Jekoptä ñode yäjkehärom täñjuk; Anutu gäkä näkkät itkañ kädet kuñarayäj täro uken nabäj näwatpäñ ketem ba tek pewi ahäj namiñjäñ nanatä yotken äneñi säkgämän äbänpäñä eruk Yawe gäka näkño Anutu yäj api nadän gamet. ²²Eruk mobä yäputat ñonitä Anutu ganiñoret bägup api irek yäk. Täñkañ imaka imaka namayäj täyan u kuduptagän yäpmäj daniñpäñ moräki gäka api gamik täñpet yäk.

Jekop äwäñi Labanken ahäjkuñ

29 Tänpäkañ Jekop kuñtäggän ämawebe edap äbani käda itkuñken uken ahäjkuñ. ²Ahänpäñ dapuri ijiwän kwäpäñ ume awañ kubä kañjuk. Uken sipsip äbot yaräkubä

yabänjuk. Kome mähemitä awaŋ uken yawakiye yepmäŋ towik täŋkuŋonik. Täŋkaŋ ume awaŋ unitäŋo meni mobä pähap kubäpäŋ täŋpipiwani. ³Mähemiyetä sipsipta ume gwet yäminayän nadänpäŋä mobä uwä kireŋ täbot-pewä kuŋirän ume gwetpäŋ sipsip yepmäŋ towik täŋkuŋonik. Yepmäŋ towiŋ moreŋpäŋä mobä u yäpmänpäŋ äneŋi komeniken täŋpipik täŋkuŋonik. ⁴Eruk, Jekoptä sipsip watä äma uwä ŋode yäwet yabänjuk; Notnaye, in de nanik? Yäwänä iwetkuŋ; Nin Haran nanik yäk. ⁵Ude iwerirä yäwet yabänjuk; In Naho orani wäpi Laban u nadäkaŋ? Yäwänä Ei, u nadäkamäŋ yäk. ⁶Nadäkamäŋ yäŋ iweräwä yäwetkuk; U täga itak? Yäwänä iwetkuŋ; Ei, itak yäk. Äperi Resel sipsip yämagut yäpmän äbatak udu käyan? ⁷Ude yäwäwä Jekoptä yänjuk; Ai! Sipsip yotken yepmakta kadäni nämo täyak. Ŋo kepma yäk. Unita ume gwetpäŋ yepmäŋ towiŋpäŋ yämagut yäpmän ketemi näŋpaniken äneŋi yepmanäŋi yäk. ⁸Ude yäwänä iwetkuŋ; Ude nämo. Yawak äbot äbän morewäkaŋ uyaku ume awaŋ meni täŋpipiwani mobä kireŋ täbotpena kuŋirän sipsip kudup ume yepmäŋ towinayän yäk.

⁹Man ude yänpäŋ-nadäk täŋ irirä Reseltä nani täŋo sipsip yämagut yäpmän äbuk, u sipsip watä webe ude itkuko unita. ¹⁰Eruk, Jekop Reseltä äwäŋi Laban täŋo sipsip yämagut yäpmän äbänjirän kaŋpäŋ päŋku awaŋ meni täŋo mobä kireŋ täbotkuk. Mobä kireŋ täbot-pewän kuŋirän Laban täŋo sipsip ume yepmäŋ towiŋjuk. ¹¹Ude täŋpäŋ Jekoptä Resel bumumiken iŋpäŋ konäm bumta kotkuk. ¹²Konäm ude kotpäŋ itkaŋ Resel iwetkuk; Näk nanka täŋo nägät moräk, Rebeka täŋo nanaki yäk. Ude iwerirän Resel kuŋpäŋ nani manbiŋam u iwetkuk.

¹³Pänku iweränä Labantä wanori täŋo nanaki Jekop unitäŋo biŋam nadänpäŋ bäräŋeŋ päŋku bäyaŋ imiŋpäŋ bumumiken iŋjuk. Täŋpäŋ imagut yäpmän yoriken äroŋjuk. Äro itkaŋ Jekoptä manbiŋam kuduŋtagän Laban iwetkuk. ¹⁴Iwet morewänä Labantä iwetkuk; Bureni, gäk näkŋo nägät moräkna yäk.

Jekoptä Lea kenta Resel webeniyatta yäpuk

Eruk Jekop komepak kubä irirän Labantä iwetkuk; ¹⁵Gäk nägät moräkna itan upänkaŋ imata piä jop api täŋ namiŋ iren? Gwäki jide yäpayän nadätan? ¹⁶Tänpäkaŋ Laban äperiyat yarä, moki wäpi Lea, wenäni wäpi Resel. ¹⁷Lea u dapuri waki. Täŋ Resel uwä iŋami dapun säkgämän, gäripi nikek. ¹⁸Jekoptä Reselta gäripiinik nadänjukoko unita äwäŋi iwetkuk; Näk obaŋ 7 ude piä täŋ gamiŋira äpetka wenäka Resel u kaŋ nam yäk.

¹⁹Ude iweränä äwänjitä yänjuk; Täga yäk. Äma kudupita imiŋira waki täŋpek. Gäka gamayän täro uyaku täga api täŋpek yäk. Unita näkkät ŋo kaŋ itda. ²⁰Ude yänjirän Jekoptä Reselta nadänpäŋ obaŋ 7 äwänjita piä täŋ imiŋ yäpmän äroŋjuk. Upänkaŋ Reselta gäripi nadänjukoko unita obaŋ 7 unita nadänjirän kepma yarägän bumik täŋjuk. ²¹Eruk obaŋ 7 täreŋjirän Jekoptä äwäŋi iwetkuk; Kadänina täretak unita webena Resel namikaŋ kuŋatkäda yäk. ²²Ude yäwänä Labantä äŋnak-äŋnak pähap täŋkaŋ kome mähem kuduŋtagän yämagutkuk. ²³Äŋnak-äŋnak pähap täŋkaŋ bipani ugän Labantä äperi moki Lea uwä Jekopen tewänkaŋ bok patkumän. ²⁴(Labantä piä watä webe Silpa Leata piä watä täŋ imikta imiŋjuk.)

²⁵Eruk patkumäno yäŋeŋjirän Jekoptä Lea kaŋpäŋ kikuŋtuk. Kaŋpäŋ äwäŋi Laban päŋku iwetkuk; Ai, ima kudän

täj namitan? Näk Reselta nadänpäj piä täj gamiŋkut yäk. Imata ɲode täjnakŋatan? ²⁶Yäwänä iwetkuk; Kome ɲo nanik täjo kädet uwä moki jop irirän wenänitä jukun äma yäpnaŋi nämo yäk. ²⁷Unita gäk mokikät kuŋarirän yanäpi täjo oretoret äjnak-äjnak kepma 7 ude täreŋjirän wenäni api gamet yäk. Up-äjkaŋ webe unita gwäki uwä äneŋi obaŋ 7 ude piä kaŋ täj nam yäk. ²⁸Labantä Jekop ude iwetkuko udegän täjnkuk. Leakät yanäpi täjnkumäno unitäjo oretoret äjnak-äjnak täreŋjirän Labantä äperi Resel webenita imiŋkuk. ²⁹Täjpäj Reselta watä epän täj imikta webe kubä wäpi Bilha imiŋkuk. ³⁰Täjkaŋ Jekop Reselkät patpäj unita gäripi nadäŋkuko u webeni Lea pengän yäpuko unita nadäŋkuko u irepmitkuk. Täjpäkaŋ Jekop Labanta piä täj imiŋ yäpmäj äroŋjirän obaŋ äneŋi 7 ude täreŋkuk.

Jekop nanakiye ahäjkuŋ

³¹Täjpäkaŋ Yawe Jekoptä Leata gäripi nämo nadäŋ imiŋjirän kaŋpäjä Lea nanak bäyakta nadäŋ imiŋjirän Resel äruŋ itkuk. ³²Täjpäj Leatä nanak kok itpäj bäyaŋkuko u wäpi Ruben yäj iwetkuk. ɲode nadänpäj Ruben yäj iwetkuk; Anututä butewakina kaŋpäj nadäk tänpäj täjnkentäj namitak yäk. Nanak bäyaŋ imitat unita äpnatä gäripi bureni käwep api nadäŋ namek yäk. ³³Ude täjkaŋ it yäpmäj äroŋpäj äneŋi nanak kubäkät bäyaŋkuk. Bäyaŋpäj yäjnkuk; Äpnatä gaŋani nadäŋ namiŋjirän Anututä nadäŋ namiŋpäj äneŋi nanak kubä ɲo namitak yäk. Mebäri unita wäpi Simeon yäj iwetkuk. ³⁴Ude täjkaŋ it yäpmäj äroŋpäjä äneŋi nanak kok itpäj kubä bäyaŋpäj yäjnkuk; Eruk, näk nanak yaräkubä bäyaŋ imitat unita äpnatä näka gäripi bureni api nadäwek yäk. Mebäri unita wäpi Livai yäj iwetkuk. ³⁵Täjpäj äneŋi it yäpmäj äroŋtängän nanak kok

itpäj bäyaŋpäjä yäjnkuk; Apiŋo Anutu iniŋ oretat yäk. Ude yänpäj wäpi Juda yäj iwetkuk. Täjkaŋ äneŋi nanak kubä bäräŋeŋ nämo bäyaŋkuk.

30 Täjpäkaŋ Resel äruŋ itpäj Jekopta nanak kubä nämo bäyaŋ imiŋkuk. Iniken mebäri ude nadänpäj moki Leata nadäwäwak täj imiŋpäj Jekop ɲode iwetkuk; Näka nanak kubä kaŋ nam! Nämo namiwä api kumbet yäk. ²Ude yäjirän Jekoptä jäpi nadäŋ imiŋpäj iwetkuk; Anututä nadäŋ gamiŋpäj nanak nämo gamiŋjirän näkä u irepmitpäj nanak täga gamet? ³Ude iweränä Reseltä yäjnkuk; ɲo watä piä webena Bilha. Ukät patpäj nanak bäyaŋjirän näka biŋam täjnpäkaŋ nanak täjo miŋi kaŋ ahäwa yäk. ⁴Reseltä ude yänpäj piä watä webe Bilha imän Jekopkät patkumän. ⁵Patkumäno Bilhatä nanak kok itpäj Jekopta nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. ⁶Bäyaŋjirän Reseltä yäjnkuk; Anututä täjnkentäj namikta nadäwän tägawäpäj manna nadänpäj nanak kubä namitak yäk. Mebäri unita wäpi Dan yäj iwetkuk. ⁷Täjpäkaŋ Resel täjo watä piä webe äneŋi nanak kok itpäj Jekopta nanak kubä bäyaŋjirän yarä ude täjnkuk. ⁸Täjkaŋ Reseltä yäjnkuk; Moknakät ämiŋtängän eruk irepmitat uba yäk. Ude yänpäj nanak wäpi Naptali yäj iwetkuk.

⁹Täjpäkaŋ Leatä nanak bäyak-bäyak kadänini paotak yäj nadänpäjä watä piä webeni Silpa Jekop webenita iniŋ kireŋkuk. ¹⁰Iniŋ kirewänkaŋ Silpatä Jekopta nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. ¹¹Bäyaŋ imiŋjirän Lea wisikna yäj nadänpäj wäpi Gat yäj iwetkuk. ¹²Eruk, it yäpmäj äroŋpäj Silpatä Jekopta äneŋi nanak kubä bäyaŋjirän yarä ude täjnkuk. ¹³Täjjirän Leatä ɲode yäjnkuk; Näk bumta oretat unita notnaye ätutä näka oretoret täjpani

yäj api näwetnej yäk. Ude yäjpäñ nanak u wäpi Ase yäj iwetkuk.

¹⁴Täjppäkañ wit bureni däpmäk-däpmäk kadäniken Lea täño nanaki tuäni Rubentä piäken kuñkañ päya päham nanak itta näñpani u ätu yabäj ahäjkkuk. Yabäj ahäjpäñ yäpmäjkañ miñji Leaken yäpmäj kuñkkuk. Yäpmäj päñku imänkañ Reseltä u kañpäñ Lea iwetkuk; Ai, päya päham nanak itta näñpani nanakatä yäpmäj äbuko u ätu täga namayäj? ¹⁵Iweränä Leatä iwetkuk; Äpna nomägakuno unita nadäwi pidäm tawänpäñ päya päham nanak itta näñpani nanakatä yäpmäj äbuko u imaka, nomägarayäj täyan? Yäwänä Reseltä iwetkuk; Eruk, päya päham yäpmäj gamiñkuko u namiwä apiño bipani gäk äpnakät täga patdayäj yäk. Ude yäwänä Leatä nadäj imiñkkuk.

¹⁶Nadäj imiñpäñä bipäda Jekop piäken naniktä äbäjirän Leatä päñku kädet miñjin ahäj imiñpäñ iwetkuk; Apiño gäk näkkät pätdayäj yäk. Nanakna täño päya päham nanak itta näñpani upäj gäk suwatat yäk. Yäwänkañ bipani uken bok patkumän. ¹⁷Täjppäkañ Anututä Lea nadäj imiñirän nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ imiñirän nanakiye 5 ude itkuñ. ¹⁸Bäyañpäñ yäjkkuk; Näk watä piä webena äpnata imiñkuro unita kowata Anututä nanak kubä namitak yäk. Ude yäjpäñ nanak u iniken man terak wäpi Isaka yäj iwetkuk.

¹⁹Eruk ude täjkañ it yäpmäj äronjirän Leatä nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ imiñirän nanakiye 6 ude itkuñ. ²⁰Bäyañpäñ yäjkkuk; Anututä iron täga täñ namiñirän äpnata nanak 6 ude bäyañ imiñkut yäk. Unita näk api orañ namek yäk. Ude yäjpäñ nanak u iniken man terak wäpi Sebulun yäj iwetkuk. ²¹Eruk it yäpmäj ärontäggän äperi kubä bäyañkuko u wäpi Daina yäj iwetkuk.

²²Ude ahäj moreñirä Anutu Reseltä yäjapik man yäjkkuko u nadäj imiñirän äruñ iranitä nanak kok itkuk. ²³Nanak kok itpäñä nanak kubä bäyañpäñ yäjkkuk; Äruñ itpäñ mäyäk nadäjkkuro uwä Anututä nomägatak yäk. ²⁴Eruk, Anututä nanak äneñi kubä kañ namän! yäj yäjpäñ nanak u wäpi Josep yäj iwetkuk.

Jekop tuğum äma täjkkuk

²⁵Reseltä Josep bäyawänkañ Jekoptä äwäjni Laban iwetkuk; Komenaken kwayäj nadätat unita nabä kätäwi kwa yäk. ²⁶Webenayat nanaknayeta nadänpäj watä piä täñ gamiñkuro unita naniñ kirewipäj yämagut yäpmäj kwa yäk. Piä jide täñ gamiñkuro uwä gäkña nadätan yäk. ²⁷Ude iweränä äwäjnitä iwetkuk; Ude nämo. ñode gäwera nadäsi. Näk kären ñode kañkut; Yawetä gäka yäjpäñ iron tañi täñ namiñkkuk. ²⁸Unita piäka täño gwäki ude nami yäj nadänpäj yäwikañ api gamet yäk. ²⁹Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Näk piä tañi täñ gamiñkuro u kañpäñ nadätan? Gäkño bulimakau sipsip yabäj yäwarira jide ahäjkuño u gäkña nadätan yäk. ³⁰Näkä nämo äbutken ähan yarägän bumik itkuñopäj apiñowä ahäj bumbum täñ gamikañ. Näk piä täñ gamiñira Yawetä gäk täñkentäj gamiñ yäpmäj äbatak yäk. Unita kadäni ñoken näkñaken äbotnayeta piä täñ yämiñpäñ täñkentäj yämayäj nadätat.

³¹Ude yäwänä äwäjnitä iwetkuk; Unita kowata jide api täñ gamet? Ude yäwänä Jekoptä iwetkuk; Gäk imaka kubä nämo namen yäk. Näk bänepnaken man pä-tak u gäwera nadäjiri täga täjpeko uwä gäkño sipsip meme äneñi watäni api iret yäk. ³²Uwä ñode; Näk apiño tom äbori äbori yabäjpäñ sipsip kudäri ba yäput-toroktorok ikek, sipsip nanaki kubiri ba meme nanaki yäput-toroktorok ikek u kudup yäpmäj daniñpäñ inigän

yepmaṇpayän yäk. Tom yarägan ude-wanita piä täṇ gamik täyat unitäṇo gwäki api yäpet yäk.³³ Ude täñjira kudän siwoṇi täyak ba siwoṇi nämo täyak yän täga api kaṇpäṇ nadäwen. Gäk piä täk täyat unitäṇo gwäki siwoṇi yäpmäṇtak yän kaṇpäṇ nadäwayän äbäṇpäṇä meme yäput-toroktorok ikek nämo, ba sipsip nanaki kubiri nämo, näkṇo äbotken irirä yabäṇpäṇ kubota täyak yän kaṇ nadäk tä yäk.

³⁴ Ude yäwänä äwäñitä yänkuk; Yäyan u täga. Ude kaṇ ahäwän yäk. ³⁵ Ude yänpäṇ äwäñi Labantä kepma ugän meme ämani jaum ba yäput-toroktorok ikek, meme webeni yäput-toroktorok ikek ba pujiṇi bämop uken paki, ba sipsip nanaki kubiri u kudup nanakiyetä watäni itneṇta yäpmäṇ daniṇpäṇ yepmaṇkuk. ³⁶ Ude täñpäṇ Jekop peṇpeṇ kepma yaräkubä udeta kuṇtäṅgän kome ban kubäken ahänkuk. Ahänpäṇ u irirän Jekoptä äwäñi täṇo meme sipsip ätuta watäni itkuk.

³⁷ Eruk Jekoptä päya mebari yaräkubä unitäṇo karäni kodaki tokätpäṇ gupi uken-uken tätuṇ äyänutkuk. Uken-uken tätuwänkaṇ bänepi paki kwawak ahänpäṇ kudän ikek täñkuṇ. ³⁸⁻³⁹ Täñpäṇ päya karäni tätuṇkuko u yäpmäṇpäṇ sipsip memetä u kaṇkaṇ ume kaṇ naṇput yänpäṇ ume näṇpaniken peṇkuk. Eruk sipsip memetä webeniye yäwatnayän äbäṇpäṇä ume naṇpäṇ päya karänitä iṇamiken irirän webeni yäwaräntäk täñkuṇ. Ude täñpäṇ nanak bäyaṇkuṇo u päya karäni udewanigän kudän-kudän nikek ahänkuṇ. ⁴⁰ Nanak ahänkuṇo u yäpmäṇ daniṇpäṇ inigän yepmaṇkuk. Yepmaṇpäṇä sipsip meme biani uwä Laban täṇo sipsip meme kudän-kudän nikek itkuṇ käda ukäda kowat yabäwän täṇput yänpäṇ yepmaṇpän itkuṇ. Ude täñpäṇ sipsip meme inita yäwani yäpmäṇpäṇ inigän yepmaṇkuk. Ude

täñpäṇ yepmaṇpän Laban täṇo inigän inita yäwani inigän itkuṇ. ⁴¹ Kadäni kadäni meme sipsip gupi tägatä iniken täñjirä Jekoptä päya karäni ukeṇo äneṇi yäpmäṇpäṇ ume näṇpaniken peṇkuk. Ude täñjirän meme sipsip päya karäni u kaṇkaṇ webeni yäwaräntäk täñkuṇonik. ⁴² Upänkaṇ meme sipsip gupi waki uwä päya karäniken nämo yepmak täñkukonik. Ude täñjirän meme sipsip gupi waki Labantagän itkuṇ. Meme sipsip gupi tägatäga u Jekop täṇo biṇamgän täñkuṇ. ⁴³ Ude täñ yäpmäṇ kuṇtäṅgän Jekoptä tuṇum äma täñkuk. Meme sipsip bumta, piä watä webe bok äma bok ba kamel doṇki nikek itkuk.

Jekoptä äwäñi Laban kaṇumuntaṇ metänpeṇ kuṇkuk

31 Jekoptä kädet ude täñ yäpmäṇ äbäñtäyon Laban täṇo nanakiyetä kaṇpäṇ yänkuṇ; Jekoptä nan täñjiktatpäṇ nan täṇo tuṇum kudup yäyomägatak. Tuṇum äma täyak uwä nan täṇo tuṇum terak täyak yäk. Man ude yänjirä Jekoptä nadänkuk. ² Täñpäṇ ṇode imaka kaṇpäṇ nadänkuk; Äwo apiṇo not säkgämän nämo täñ namik täyak uwä bian nämo täñ namik täñkukopän udewä täyak yäk. ³ Ude nadänjirän Yawetä Jekop iwetkuk; Gäk äneṇi äyänutpeṇ nankaye nägät moräkkayetä kome kujatken kaṇ ku! Kuñiri watä api it gamet yäk.

⁴ Anututä ude iwetkuko unita Jekoptä webeniyat Resel kenta Lea ṇode yäwetkuk; Näk tom epänaken kuñjira ek ätu itkaṇ kaṇ äbun yäk. Eruk man ude yäwetpäṇ kuñjirän ätu itkaṇä yarä uwä päñku ahän imiṇkumän. ⁵ Ahän imänä yäwetkuk; Näk ṇode käyat yäk. Nanjek u bian not täñ namiṇpäṇ kuñatkuko udegän apiṇo nämo täñ namitak. Upänkaṇ nana täṇo Anututä näk täñkentän namik täyak yäk. ⁶ Näk nanjekta watä piä kehäromi täkinik täñ

yäpmäj äbäk täyat u nadäkamän, ei yäj? ⁷Ude täk täyat upäjkañ nanjektä piä täñ imik täyat unitäño gwäki namikta yäjnañjat yäpmäj äbäjirän kadäni 10 täreñkuk. Upäjkañ nanjektä waki ude täñ namayäj täñirän Anututä ukätpipik ñode täñ imik täñkukonik; ⁸Nanjektä tom yäput-toroktorok ikek piä gwäkita kañ yäpmäj yäj näwerirän eruk Anututä nadäjirän tom miñitä nanaki yäput-toroktorok ikekgän bäyañkuñ. Täñ tom gwärärek kudän ikek gäkñata yäpmäj yäj näwerirän eruk Anututä nadäjirän tom miñitä nanaki gwärärek kudän nikekgän bäyañkuñ yäk. ⁹Ude täñ yäpmäj äbätängän Anututä nanjek täño tom kudup yomägatpäñ näkñata biñam naniñ kireñkuk yäk.

¹⁰Ude yäjpäñ ñode yäwetkuk; Kadäni kubä yawaktä iniken täñirä döpmonken ñode täñkut; Kadäni uken meme ämanitä webeni yäwatkuño uwä yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikek yäk. ¹¹Täjpäñ Anutu täño añerotä döpmonken ñode näwetkuk; Jekop! yäk. Jekop yäj yäwänä Itat ño yäj iniñ yäjkut. ¹²Yäwawä näwetkuk; U yabä! yäk. Meme ämanitä webeni yäwatkañ u yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikekgän yäk. Äwänka Labantä yängäkñat yäpmäj äbuko u kak täyat unita nadäjira udewä ahäkañ yäk. ¹³^hTäjpäñ nadätan? Gäk Betel komeken näka yäjpäñ mobä änok kubä buñatkañ olip gäkñi uterak piñ ibatpäñ yäjkehäromtak man yäjkun. Eruk, kome uken iriri ahäj gamiñkuro uwä Anutu näk ño yäk. Unita akuñkañ äyäjutpeñ kome kujatkaken kañ ku yäk. Man ude näwetkuk.

¹⁴Eruk, ude yäweränä webeniyattä iwetkumän; Nanta butewaki nämo nadäkamak yäk. Nekta biñam tuñum

kubä nämo iwoyäj nimiñkuk. ¹⁵Nan uwä äbani bumik nibäk täyak yäk. Gäkken moneñ yäpmäkta niniñ kireñkuk. Upäjkañ moneñ yäpuko uwä kudup nañkuko unita imata ño itde? ¹⁶Ude yäjpäñ yäjnumän; Anututä nannek täño tuñum kuduptagän yomägarirän nin ba nanakniye ninta biñam täyak yäk. Unita Anututä gäwetak ude kañ tä yäk.

¹⁷Ude yäwänä Jekop komeniken äneñi kukta tuñum täñpäñ webeniye nanakiye kamel terak yepmañkuk. ¹⁸Ude täñpäñ sipsip, bulimakau, tuñum ba imaka kudup Mesopotemia komeken irirän ahäj imiñkuño u yäpmäjpäñ Kenan komeken nani Aisaktä itkukken kwa yäjpeñ kuñkuk.

¹⁹Akumañ kunayäj täñkuño kadäni uken tuñum ñode täñkuñ; Labantä sipsip pujiñi madäwa yäjkañ kuñirän Resel nanitä yotken äronpäñ nani täño äboriyeta watä irani yäwik kubo täñpäñ yäpmäj äpämañ kuñkuk. ²⁰Täj Jekoptäwä äwänji Laban, Aramtä äbotken nanik u täñiñkatpeñ nämo iwerän nadäjirän kuñkuk. ²¹Eruk tuñum ude täñ paotpänjä tuñumi kuduptagän kobet täñ yäpmäj Yufretis ume wenpeñ Gileat pom käda kuñkuñ.

Labantä Jekop iwat yäpmäj kuñkuk

²²Jekop kuñirän kepma yaräkubä tärewänkañ Jekoptä metäjpeñ kuñkuko unita manbiñam Laban iwetkuñ. ²³⁻²⁵Eruk manbiñam u nadäjpäñjä ämaniye yämaguränkañ Jekop iwat yäpmäj kuñtäyon kepma 7 tärewänkañ Gireat pom Jekoptä ahäjpäñ yottaba täñpäñ itkuko u ahäkta keräp tañkuñ. Uken ahäjpäñ Laban ba ämaniye yottaba täñpäñ patkuñ. Parirä Anututä Laban döpmonken ñode iwetkuk;

Laban! Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä! yäk.

²⁶ Patkuŋo yäjewänkaŋ Labantä Jekop ahäj imiŋpänä iwetkuk; Ima kudän täŋ namitan? Imata jop täŋnäknjatpän iwan täŋ gamapän bumik äpetnayat nomägatpän yäpmäj äbätan?

²⁷ Yänähäŋpän näwetkuno uyaku kap teŋpän gepmana yäpmäj äbim yäk.

²⁸ Näk äpetnayat oranaye nämo yäniŋ orerira yämagut yäpmäj äbän. Gäk guŋ kudän täŋ yäk. ²⁹ Näk gäk gutnaŋipän nanka täŋo Anututä bipani dāpmonken ŋode näwetpän naniŋ bitnäk; Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä yäj näwetkuk. ³⁰ Gäk komekata nadawätäk täŋpän ämetpeŋ äbäno uwä täga upänkaŋ näkŋo äbotnayeta watä irani yäwik imata kubo täŋpän yäpmäj äbän?

³¹ Ude yänjirän Jekoptä Laban man kowata ŋode iwetkuk; Gäka umuntaŋkuro uwä ŋodeta; Gäkä äpetkayat nomägaren yäj yänpän unita nämo gäwetkaŋ äbämäj yäk.

³² Upänkaŋ itkamäj ŋo kubätä yäkken yäwikka u kaŋ-ahawayäj täno uwä äma ba webe u kumäkta biŋam täŋpän. Ämaniye iŋamiken tuŋum päke yäpmäj kuŋatat ŋo gäkŋata biŋam kubä kaŋpänä kaŋ yäpmäj yäk. Jekop uwä webeni Reseltä yäwik kubo täŋkuko u nämo nadänkaŋ man kehäromi u yänkuk.

³³ Eruk, Laban Jekoptä yottaba gänaŋ äronpän yäwik ukeŋonita kawän wawäpän, Leatä yottaba gänaŋ äronpän udegän kawän waŋkuŋ. Täŋpän piä watä webe yarä unitä yottaba gänaŋ udegän kawän waŋkuŋ. Ude täŋkaŋ kumaŋ Reseltä yottaba gänaŋ äronkuk.

³⁴ Reseltä yäwik kubo täŋkuko ukeŋo kamel täŋo yäk tuŋum pewani u gänaŋ käbop daiŋkukopän uterak maŋjirirän Labantä yottaba u gänaŋ wäyäkŋewän waŋkuŋ. ³⁵ Ude täŋkaŋ Reseltä nani

iwetkuk; Nana, gäk näka kokwawak nadaweno. Näk täga nämo akwayäj. Webetä nininken käyäm ahäj nami-tak unita täga nämo akwayäj yäk. Iweränkaŋ nanitä pänku yot kudup gänaŋ yäwikta wäyäkŋewän waŋkuŋ.

³⁶ Ude tänjirän Jekoptä koki wawäpän Laban ŋode kaŋ yänkuk; Oi! Näk waki jide täŋ gamiŋkuro unita tom bumik nurayäj näwarän täyan? ³⁷ Gäkä näkŋo tuŋum päke ŋo yabäwi tärekaŋ. Unita gäkä imaka kubä gäkŋopän näk ba äbotnaye ŋo bämopninken käyan u täŋpawä notniye täŋo iŋamiken kwawak pewipän kaŋkaŋ nek täŋo mebäri kaŋ yäpmäj daniwut! ³⁸ Näk gäka watä piä täŋ gamiŋjira obaŋ 20 ude täreŋkuk. Kadäni u bämopiken gäkŋo yäwakaye watäni ket irira sipsip ba meme nanaki kubä nämo dātdät maŋkuŋ. Ba gäkŋo sipsip äbotken nanik sipsip ämani kubä nämo utpän naŋkut yäk. ³⁹ Ba tom ägwäritä gäkŋo sipsip yewa gänaŋ äronpän sipsip kubä utpän naŋpänä näkŋakenpän komenita peŋ gamiŋkut. Täŋkaŋ kepma ba bipani kubäta gäkŋo sipsip kubä kubo täŋkuŋo unita komenita näkŋakenpän gamikta näwet täŋkunonik. ⁴⁰ Näk gäkŋo sipsipta watä irira edaptä bumta nek täŋkukonik. Bipaniwä mäniŋ nadänpän dāpmon säkgämän nämo pat täŋkuronik yäk. ⁴¹ Näk komi piä ude gäka obaŋ 20 täŋkut. Obaŋ 14 äpetkayatta nadänpän watä piä täŋ gamiŋkut. Ba obaŋ 6 äneŋi tom ätu näka biŋam täneŋta watäni it gamiŋkut. Täŋpän kadäni u bämopiken piä täŋ gamiŋkuro unitäŋo gwäki namikta täŋnäknjariri kadäni 10 ude täŋkuk. ⁴² Gäk ude täŋ namiŋkuno upänkaŋ nana täŋo Anututä näka watä it namiŋkuk. Anutu uwä orana Abraham ba nana Aisak unitäŋo Anutu pähap. Anututä näka watä nämo itkuk yäwänä jopinik nepmaŋpi äbätet. Upänkaŋ Anututä butewaki terak

komi piä täj yäpmäj äburo u kaŋpäj imaka kubä näka nämo täj namenta dāpmonken man kehāromi gāwetkuko u yäk.

Laban Jekoptät bānep kubägän täj kumän

⁴³ Jekoptä man ude yāwänä Labantä iwetkuk; Webekayat ŋowä äpetnayatt, ba nanakaye ŋowä näkŋaken äbeknaye oranaye. Ba tom kuduŋtagän päke ŋo u imaka, näkŋakengän. Imaka kudup-tagän iŋamnaken itkaŋ ŋowä näkŋak-engän. Upänkaŋ apiŋowä jide täj pāj äpetnayatt ba äbeknaye oranaye äneji yäpet? U täga nämo. ⁴⁴ Unita nek bānep kubägän täda yäk. Täj pāj bānep kubägän täkamäk ŋonita nämo guŋ tädeŋta mobä änok kubä ŋo peda yäk.

⁴⁵ Man ude yāwänkaŋ Jekoptä mobä kārōji kubä yäpmāj pāj siwoŋ yäputkuk. ⁴⁶ Täj pāj nariye yāwet-pewän mobä u dubiniken mobä ätukät buŋätkuŋ. Ude täj pāj mobä änok u dubiniken ketem naŋkuŋ. ⁴⁷ Täj pākāŋ Labantä mobä änok peŋkumāno iniken Mesopotemia man terak wāpi Jega-Sahaduta yāj iwetkuk. Täj pāj Jekop uwä iniken Hibru man terak wāpi Galet yāj iwetkuk. (Ninin man terak “nämo guŋtakta”.)

⁴⁸ Täj pāj Labantä Mobä änok pekamäk ŋo kaŋpāj bānep kubägän täkamäk unita nämo api guŋ täde yāj Jekop iwetkuko mebāri unita mobä änok unitājo wāpi Galet yāj iwetkumän. ⁴⁹ Täj Labantä kome u wāpi kubä Mispa iwetkuko uwä man ŋode yāj kuko unita; Yawetä gäk gākŋagän, näk näkŋagän kuŋaritda nek nibāj pāj nadāwän. ⁵⁰ Täj pākāŋ Labantä Jekop äneji kubä ŋode iwetkuk; Gäk äpetnayatta gaŋani nadāj pāj komi yāmeno, ba näkä nämo nadājira webe kodaki ätu yāpeno uwä ŋodeta ket nadāwen; Anutu nibätak

yāj nadāwen yäk. ⁵¹⁻⁵² Mobä kārōji yäputatt ŋo ba mobä änok bānopnekken peyatt ŋo ka! ŋowä kaŋpeŋ kuŋat pāj bānep kubägän täkamäk ŋonita nämo api guŋ täde yäk. Näk ŋo irepmit pāj nämo guret. Gäk udegän, ŋo irepmit pāj nämo nuren. ⁵³ Täj pāj gäk ba näk bānep kubägän täkamäk ŋopāj irepmitdawä Anutu, Abraham kenta Naho täjo Anutu unitä kowata kaŋ nimän yäk.

Ude yāwänkaŋ Jekoptä Anutu, nani Aisaktä gāmōriken kuŋarani unitājo wāpi terak yāj kehārom taŋkuk. ⁵⁴ Täj pāj Anutu iniŋ oretta pom terak āron pāj gupe ijiŋ ima yāj pāj tom kubä utpāj ijiŋ imiŋkuk. Ude täj pāj äboriyekät ketem bok näna yāj kaŋ yāmagutkuk. Yāmagurānpāj ketem naŋkaŋ pom terak ini ugän patkuŋ. ⁵⁵ Patkuŋo yājewänä Laban akuŋ pāj äperiyatt, oraniye äbekiye yeŋ pāj yāniŋ oret pāj kon man yāwetkaŋ komeniken äyāj utpeŋ kuŋkuk.

Jekop tuāni Iso kaŋ-ahāj kuk

32 Eruk Jekop kome u peŋpeŋ kuŋirän Anutu täjo aŋero ätutä kädett miŋin ahāj imiŋkuŋ. ² Ahāj imiŋirä yabāj pāj nadāj kuk; Wa! ŋowä Anutu täjo äbot yäk. Ude yāj pāj unita kome u wāpi Mahanaim yāj iwetkuk.

³ Kadāni uken Jekop täjo tuāni Iso Sei kome, wāpi kubä Idom uken itkuk. Irirän Jekoptä tuāna uken itak yāj nadāj pāj watä äma yāwet-pewän intāj ukun kuŋkuŋ. ⁴ Kunayāj täj irä yāwetkuk; In ekānina Iso ŋode iwerutt yäk. Watä piä ämaka Jekoptä ŋode yāyak; Näk kome ban pāj ku äwāj nek Labankät kadāni kārōji it yäpmāj äbut. ⁵ It yäpmāj äbāj kä sipsip, bulimakau, doŋki, watä ämawebe it namikaŋ. Unita ekānina, gäk not täj nam yāj nadāj pāj manbiŋam ŋo gāka pewa ärekaŋ yäk. Jekoptä manbiŋam ude pewän kuŋkuŋ.

⁶Watä piä ämaniyetä manbiñam ude yäpmäj kuñkuñotä äneñi äyäjutpeñ äbäñpäñ Jekop ñode iwetkuñ; Nin tuäka Iso kañ-ahänkumäj yäk. Unitä gäk gabäj ahawayäj nadäñpäñ ämaniye 400 yämagurän äbäj itkañ yäk. ⁷Ude iweräkañ Jekop umun pähap nadäñpäñ nadäwätäk täñkuko unita ämaniye, sipsip, bulimakau, kamel kudup yäpmäj daniñpewän äbot yarä täñkuñ. ⁸U ñode nadäñpäñ yäpmäj daniñkuk; Isotä äbäñpäñ änok kubä nidäpänä änok kubätä api ämetpeñ kuneñ yäk.

⁹Ude nadäñpäñ Jekoptä Anutu yäñapik man terak ñode iwetkuk; O Anutu, orana Abrahamkät nana Aisak täño Anutu! Gäk ñode näwetkun; Gäk komekaken ba notkaye itkañken äyäjutpeñ kuñiri api täñkentäj gamet. Man ude näwetkun. ¹⁰Näk piä ämaka täga nämo upäñkañ nadäj namikinik täñpäñ bänep iron täñ namiñ yäpmäj äbäk täyan. Bianä ähottaba-gänpäj yäpmäñkañ Jodan ume weñpeñ kuñkut. Apiñowä näk äbot tañi yarä ño nitek äbätat yäk. ¹¹Unita gäk täñkentäj namiñiri tuäna Isotä nurektawä. Tuänatä äbäñpäñ näkña ba nanak nädamiñi nidäpek yäñpäñ umuntäyat yäk. ¹²Gäk bian ñode näwetkuno äneñi nadäsi; Näk bänep täga nadäj gamiñpäñ nanakaye pewa gwägu pomiken mobä jirañ mäyap, daninañi nämo itkañ ude api ahäneñ. Ude näwetkun yäk.

¹³Eruk, patkuko yäñewänä Jekoptä akunpäñ tuäni Iso iron imikta tuñumi päke uken nanik ätu iwoyäj imiñkuk. Tuñum irona iwoyäj imiñkuko uwä ñode; ¹⁴⁻¹⁵Meme webeni 200, ämani 20, sipsip webeni 200, ämani 20, kamel webeni nanakiye nitek 30, bulimakau webeni 40, ämani 10, doñki webeni 20, ämani 10 ude iwoyäj imiñkuk.

¹⁶Iwoyäj imiñpäñä memeta watä äma kubä peñkuk, sipsipta kubä, kamelta kubä, bulimakauta kubä, doñkita kubä. Ude yepmañpäñ watä äma u ñode yäwetkuk; Intäjukun kut yäk. Näk mäden täwarayäj. Upäñkañ änok kubägän kuneño. Banban kut yäk.

¹⁷⁻¹⁸Eruk kunayäj täñirä Jekoptä watä äma intäjukun kwayäj täñkuko u iwetkuk; Gäk kuñiri tuäna Isotä gabäj ahäñpäñ gäwet yabäk ñode api täñpek; In netä täño watä äma? De kukañ? Tom äbot ño mähe mi netä? yäj gäwerirän ñode kañ iwet; ñowä watä ämaka Jekop, unitäño yäk. Tom äbot ño ekänini gäka iron täkta pewän äbäkañ. Täñkañ monäka mäden näwatak yäj kañ iwet.

¹⁹⁻²⁰Ude iwetkañä piä watä äma mäden kunayäj täñkuño u man piä watä äma intäjukun iwetkuko udegän ñode yäwetkuk; In Iso kañ-ahäñpäñä äma intäjukun kuyak u iweraro udegän kañ iwerut yäk. Watä ämaka niwatak yäj ude iwetneñ yäk. Täñpäkañ Jekoptä ñode nadäñkuk; Näk tom äbot ño irona intäjukun pewa kuñirä tuäna Iso näka bänep waki nadätäk u peñpäñ kowat kawän täñpäñä not käwep täñ namek yäk. ²¹Ude nadäñpäñ tom äbot ukeño intäjukun pewän kuñirä bipani ini ugän patkuk.

Jekop Anutukät ämik täñkumän

²²Eruk bipani bämopiken Jekoptä akunpäñ webeniyatkät watä webeni yarä ukät nanakiye 11 ude yämagut yäpmäj päñku Jabok ume pipiyawaniken weñkuñ. ²³Weñpeñ kuñ moreñirä Jekoptä tuñumi päke u kudup ume ani kukñi udude pewän kuñkuñ. ²⁴¡Pewän kuñ moreñirä ume ani kukñi ño käda inigän itkuk. U irirän äma kubätä ahäj imänkañ ämiñtäkon kome yäñeñburu-buru täñkuk. ²⁵Ämiñtängän

äma Jekop ahäj imiņkuko u Jekop täņo kehäromini täga nämo yäpmäj äpayäj yäj nadänpäj keritä Jekop jopänikengän iņirirän jopäni jok tädotkuk. ²⁶Tädorirän äma unitä Jekop iwetkuk; Kome yäjewayäj täyak unita nabä kätäwi kwa! yäk. Yäwänä Jekoptä kowata ņode iwetkuk; Ude nämo! Gäk kon man kubä näwerikaņ uyaku gabä kätäwayäj yäk.

²⁷Yäwänä iwetkuk; Wäpka netä? Yäwänä Näk wäpna Jekop yäj iwetkuk. ^{28k}Jekop yäj iweränä äma unitä yäjnkuk; Gäk Anutukät ba äma ätukät ämiņpäj gäkägän yärepmitan unita gäk wäpka Jekop peņpäj wäpka kodaki Isrel yäj gäwetat. (Ninin man terak Isrel uwä Anutukät ämiņkumän) ^{29l}Wäpi kodaki Isrel yäj iweränä Jekoptä yäjnkuk; Eruk, gäkņo wäpka täga näwerayäj? Yäwänä iwetkuk; Imata wäpna nadäwayäj yäyan? Ude yäjnpäj kon man kubä iwetpeņ kuņkuk.

³⁰Kuņirän Jekoptä nadäņkuk; Wära! Näk Anutu iņami dapun karo unita nutnaņipäj nabäj orerak yäk. Näk Anutu iņami dapun kat yäj nadäņkuko unita kome u iniken man terak wäpi Peniel yäj iwetkuk. ³¹Täņpäj tami- maņ edap dapuri abäņirän Jekop Peniel kome u peņpeņ kuņkuk. Peņpeņ kuņkukopäņkaņ kuroņ säkgämän nämo yeņtäj kuņkuk. Jopäni jok tädotkuko unita täņäro pärentäj kuņkuk.

³²Täņpäkaņ mebäri unita kadäni ukentä päbä apiņo Juda ämawebetä tom tohari jopäni jokken nanik nämo nak täkaņ, Jekop jopänikengän iņirirän jopäni jok tädotkuko unita.

Jekop tuäni Isokät abä peronkumän

33 Eruk Jekop täņäro pärentäj kuņtängän Iso, ämaniye 400 udekät äbäņirä yabäņkuk. Eruk

yabäņpäj Jekoptä nanakiye yäpmäj daniņpäj webeni Resel kenta Leata, ba watä webeni yarä unita yämiņkuk. ²Ude täņpäj watä webe yarä ukät nanakiye intäjukun yepmaņpän kwäwä nanaki ätukät Leakät u mädeniken yepmaņpän kuņkuņ. Yepmaņpän kuņirä nanaki Josepkät Resel mädeninik yepmaņpän kuņkumän. ³Tuņum ude täņpäj ini intäjukuninik kuņirän iwatkuņ. Intäjukuninik päņku tuäni kaņkaņ oraņ imikta kadäni 7 ude iņami yäpän äpmonpöpäj patkaņ akuk täņtäj kuņkuk.

⁴Täņtäj kuņirän tuäni Isotä kaņpäjä bäräņeņ äbä bäyaņ imiņpäj iņpäj iniņ oretkuk. Ude täņpänkaņ konäm kotkumän. ⁵Täņpäj Isotä Jekop webeniyekät nanakiye yabäņpäj Jekop iwetkuk; Ai! Webe nanak päke ņo netäņo? Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Anututä watä ämaka näka iron täj namiņirän imaka päke yabätan ņo ahäj namiņkuņ. ⁶Ude yäwänkaņ watä webe yarä u nanakiye yäj-yäkņat yäpmäj Iso dubiniken kuņpäj gukut imäpmok täņkuņ. ⁷Täņirä Lea nanakiyekät äbäņpäj udegän täņkuņ. Mädeninik Resel nanaki Josepkät äbäņpäj udegän gukut imäpmok täņkumän.

⁸Täņirä Isotä iwetkuk, Ai, tom äbot intäjukun yäpmäj äbäņirä yabäro u imata? Yäņirän Jekoptä iwetkuk; Ekän- ina, gäk bänep täga nadäj nami yäņpäj pewa äbäņo u! yäk. ⁹Ude iweränä Isotä yäjnkuk; Monäna waki! Näkņo tuņum mäyapinik it namikaņ unita tuņum u gäkņata yäpmäņsi! ¹⁰Yäwänä Jekoptä yäjnkuk; Ude nämo! Gäk bänep paki nadäj namiņpäjä tuņum gami- tat u gäkņata biņam yäpmäj yäk. Gäk gabäņpäj tägagämän nadätat. Gäk not täj namitan unita iņamka gabäņira Anutu iņami bumik täyak yäk. ¹¹Ude

yänpäj äneji gwäk pimijpäñ iwetgän täñkuk; Tuñum gamiro u gäkñata yäp-mäj yäk. Anututä täñkentäj namiñirän imaka täpuri kubäta nämo wäyäkñek täyat. Ude peñ iwettäyon Isotä tuñum u yäpuk.

¹²Yäp-mänpäj Isotä yäñkuk; Eruk kuna! Näkä jukun kuñira näwarut yäk.

¹³Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Ekänina, gäk nadätan? Nanaknaye bäräñej kukta kehäromini nämo. Ba sipsip bulimakau nanakiye nitek unita imaka, nadäwätäk täyat. Bäräñej jide tänpäj kuneñ? Bäräñej kuñpäjä nanakiye kuduhtagän kumneñ yäk. ¹⁴Unita gäkä jukun Idom kome päñku ninta itsämäjiri näk mäden tomkät nanaknaye-kät nin kwikinik äreñpäñ api gabäj ahäne. ¹⁵Ude yäwänä Isotä iwetkuk; Eruk, täñkentäj tamikta ämanaye ätu gäkken yepmanpakañ tämagut yäp-mäj kunayäj yäk. Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Iron tañi täyan upäñkañ man yäyan ude nämo. Jop waki, näka bänep täga nadäñpeñ kweno uwä täga yäk.

¹⁶Eruk man yäwän tärewänpäj Iso uwä iniken kome wäpi Idom kepma ugän äneji kuñkuk. ¹⁷Idom kome kuñkukopäj Jekop uwä Sukot komeken päñku itkuk. Kome uken inita yottaba kubä täñit, tomta yottaba ätu täñit täñkuk. Päñku yottaba tänpäj itkuko unita iniken man terak kome u wäpi Sukot yäj iwetkuñ. ¹⁸Eruk, Mesopotemia kome peñpeñ äbuko, Sukot kome uken ätu it yäp-mäj kuñtägän eruk akumañ päñku Kenan kome Sekem täño yotpärare wäpi Salem uken ahänpäj u dubiniken kome yäp-mänpäj itkuk. ¹⁹^mKome yäp-mänpäj itkuko unitäño mähemitä kome gwäkita siliwa monenña iwetkuk. Iwerä udegän yämiñkuk. Kome mähemi uwä Hamo täño nanakiye. Hamo

uwä Sekem täño nani. ²⁰Tänpäkañ Jekop kome uken mobä bukä kubä tänpäj Anutu iniñ oretta tom uterak däp-mänpäj ijik täñkukonik. Ude täñkañ wäpi “Anutu, Isrel täño Anutu” yäj iwetkuk. Iniken man terak wäpi “El, Elohe Isrel” yäj iwetkuk.

Sekemtä Daina iwarän täñkuk

34 Eruk, kepma kubäta Jekop kenta Lea äperi wäpi Daina uwä webe kome uken nanik ätukät itpäñ-nadäk tänpayäj kuñkuk. ²Kuñirän äma kubä wäpi Sekem unitä Daina u kañgärip tänpäj iwarän tänpäj iñitpäñ waki täñ imiñkuk. Sekem nani wäpi Hamo uwä Hivitä äbotken nanik, kome unitäño in-täjukun äma itkuk. ³Tänpäkañ Sekemtä Daina waki täñ imiñpäjä eruk webe unita gäripi nadänpäj näkñata kañ yäpa yäñkañ man gäripi nitek ätu iwetkuk. ⁴Ude tänpäj päñku nani Hamo ñode iwetkuk; Nan! Webe gubañ ño näka biñam yäp-mäj nam yäk.

⁵Tänpäkañ Sekemtä Daina waki täñ imiñkuko manbiñam u Jekoptä nadäñkañ itkukonik. Nanakiye tomta watä itta kuñ moreñkuño unita ini äbäkañ manbiñam u yäwera yänpäj itsämbuk. ⁶Nanakiyeta itsämäj irirän Sekem nani Hamo uwä äbuko Jekopkät man yänpäj-nadäk täñ itkumän. ⁷Man nämo yäñtäreñirän Daina wanoriye tom piäken naniktä yoriken äbänpäj biñam u nadäñkuñ. Sekemtä Daina waki täñ imiñkuk yäj nadänpäj Isrel ämawebe ninta mäyäk pähap täñ nimitak yäj nadäñkuñ. Imaka tänañi nämopäj täñkuko unita bänepi utpäñ kokwawak tañi pähap nadäñkuñ.

⁸⁻⁹Kokwawak nadäñ irirä Hamotä Jekopkät nanakiye ñode yäwetkuk; Nanakna Sekem uwä äpetka yäp-mäktä gäripiinik nadätäk yäk. Iniken gärip

u iwatpäñ gäwet yabätat yäk. Jide nadätan? Täga api yäpek ba nämo? Eruk, bänep kubägän pedayäñ tämäko uyaku kämiwä nanakniye äpetniye kowat wapiwän täga api täneñ. ¹⁰ Kowat wapiwän täñpäñ in nintä komeken ño penta kañ itna yäk. Ude täñpäñ itkañ intä ninken tuñum suwañ namiñ gamiñ täga api täne yäk. Ba nintäño kome ätu imaka, injinta täga api yäpneñ.

¹¹ Sekem nanitä ude yäwänä Sekem ini uwä Daina nani wanoriye ñode yäwetkuk; Intä ei yäñ yäwäwä imaka kubä injin gäripi nadänayäñ täño ugänpäñ api tamet yäk. ¹² Ba moneñ udepäñ nimi yäñ näweräwä täga api tamet yäk. Upäñkañ webe ño iwoyäñ namiñirä näka biñam ude täñpäñ yäk. ¹³ Sekemtä ude yäwänä Jekop nanakiyetä Wanotninta imaka mäyäk ikek täñ imiñkuko unita jop yäñ-yäkñatna yäñpäñ Sekemkät nani ñode yäwetkuñ; ¹⁴ Ude nämo yäk. Nin wanotnin uwä äma gupi moräk nämo madäwaniken täga nämo tena kwek yäk. Ude täkta mäyäk ikek yäk. ¹⁵ Upäñkañ in äma kuduptagän gupjin moräk madäñpäñ nin bumik äworeneño uyaku täga api nadäñ tamine yäk. ¹⁶ Nintä kädet pekamäñ u bureni iwaräwä eruk inkät bänep kubägän täñpäñ äbot kubägän ude itkañ kowat wapiwän täga api täñ yäpmäñ kune. ¹⁷ Täñ gupjin moräk madäkta täwetkamäñ u nämo täñpäwä nin kome ño peñpäñ wanotnin u yäñikñat yäpmäñ api kune yäk.

¹⁸ Ude yäñirä Hamokät nanaki Sekemtä nadäwän tägañkuñ. ¹⁹ Nadäwän tägawäpäñ Sekem Jekop äperi yäpmäkta gäripiinik nadäñkuko unita man Jekop nanakiyetä yäwetkuño u bäräñeñ buramiñkuk. (Sekemtawä iniken äboriyetä nadäwä ärowani täk täñkuñ.) ²⁰ Eruk, Sekemkät nani Hamotä yotpärare u täño käbeyä

komeken päñku äma uken nanikkät käbeyä täñpäñ man ñode yäwetkumän; ²¹ Nadäkañ? Jekopkät äboriye uwä ämawebe täga. Ba komenin imaka, tañi unita nadäñ yämiñitna kome ño yäpmäñpäñ itkañ suwañ namiñ gamiñ täñit kowat wapiwän täñpäñ api täk täne yäk. ²² Upäñkañ nintä täkinik täñput yäñ nadäkañ uwä ämani nin kuduptagän gupnin moräk madänero uyaku penta ñogän itta täga api nadäneñ. ²³ Täñkañ äbot kubägän itpäñ sipsip, bulimakau ba tuñumi päke u ninta biñam api täneño unita penta kañ itna yäñ nadäñ yämينا! ²⁴ Ude yäweränä yotpärare u nanik ämawebe kuduptagäntä Sekem yanani täño man unita nadäwä tägañkuñ. Nadäwä tägawäpäñ ämani kuduptagän gupi moräk madäñkuñ.

²⁵⁻²⁶ Eruk, gupi moräk madäñkuño kepma yarakubä ude täreñirän unitäño komi nämo paorirä Daina wanoriyat, Simeon kenta Livai, yarä unitä ämik täkta päip yäpmäñpäñ käbop peñkañ äma täga dapun jop täñyäkñatkañ yotpärare u kuñatkumäno u naniktä yabäñpäñ-nadäk nämo täñkuñ. Yabäñpäñ-nadäk nämo täñirä Simeon kenta Livai ämik pewän ahäñkuñ. Ämik täñpäñ Sekem yanani ba ämaniye kudup kumäñ-kumäñ däpuman. Däpmäñpäñ Daina Sekemtä yäpukopäñ imagut yäpmäñ kuñkumän. ²⁷ Ude täñpeñ kuñirän noriye ätu mäden yäwatkuño unitäwä wanori waki täñ imiñkuko unita kowata däpmäñ tärekta yotpärare u kuñpäñ äma däpumanö u yapmittäñ kuñpäñ tuñum tägatäga inita koreñkuñ. ²⁸⁻²⁹ Uwä sipsip, bulimakau, doñki ba webeniye nanakiye ba imaka tägatäga yori gänäñ ba piäniken itkuño u kuduptagän porinñkuñ.

³⁰ Ude täñirän nani Jekoptä biñam nadäñpäñ kikuñtuñpäñ Simeon kenta Livai yäwetkuk; Wa! Ek ämawebe ño nanik

injamiken näk wäpna tänpän wakaŋ yäk. Ektä ude tänjirän Kenantä äbotken nanik ba Perestä äbotken nanik ba äbot kuduŋtagän näka gaŋani pähap api nadäŋ namineŋ. Näkä äbotken äma mäyap nämo ŋo unita äma äbori äbori unitä yäj-akuŋpänä nin nädamiŋi-nani kumän api nidäpneŋ yäk. ³¹Nanitä ude yäwerirän nanakiyat unitä Jekop kowata man ŋode iwetkumän; Umun man täga niwetan upänkaŋ wanotnin kubokäret webe bumik waki täŋ imiŋkuko u täga nadätan ba?

Jekop Betel komeken äneŋi kuŋkuk

35 ¹Kome uken ittängän Anututä Jekop ŋode iwetkuk; Gäk Betel komeken kuŋpän kome kaŋ yäpmanpän it yäk. Kome uken Anutu näk naniŋ oretta mobä bukä kubä kaŋ tä. Nähä Anutu gäk tuäka Isota umuntaŋ päŋku pariri ahäj gamiŋkuro u yäk.

²Anututä ude iweränä Jekoptä webeniyat äperiye nanakkät piä ämawebeniye kudup yänpabä yepmaŋpän ŋode yäwetkuk; Bämopjinken yäwikta anutunin yäj nadäk täkaŋ u ureŋ tänpä kwäpän bänepjin ket utpän tekjin imaka, ärutpak täwanipän wädawä ärokot yäk. ³Nadäkaŋ, nin Betel komeken api kune yäk. Näk butewaki nadawätäk terak kuŋarira Anutu kädet miŋin ahäj namiŋkuko u iniŋ oretta mobä bukä kubä uken api tänpet yäk. Anutu unitä uken-uken kuŋatkutken u täŋkentän namiŋirän kuŋatkut yäk. ⁴Ude yäweränkaŋ guŋ äbot täŋo yäwik yäpman kuŋatkuŋo u ba jukuwabik imaka kudup Jekopta imiŋirä Sekem täŋo kome u gägäniken kupähä päya kubä mebäriken awaŋ äneŋpän yejämbuk. ⁵Ude tänpän kuŋirä Anututä ämawebe yotpärare kukŋi kukŋi itkuŋo unita umun pähap

pewän ahäj yämiŋirän Jekop nanakiye däpmäkta nämo yäwarän täŋkuŋ.

⁶Eruk kuŋtängän Jekopkät äboriye Kenan komeken kome täpuri wäpi Lus, wäpi kubä Betel uken ahäjkuŋ. ⁷Uken Jekoptä mobä bukä kubä tänpän wäpi Betel Kome Täŋo Anutu yäj iwetkuk. Tuänita umuntaŋpeŋ kuŋirän Anututä Betel kome uken ahäj imiŋkuko unita wäpi ude yäjkuŋ.

⁸Uken ittängän Rebeka täŋo watä piä webe wäpi Debora u kome uken kumäŋirän Betel kome gägäni kupähä päya mebäriken äneŋkuŋ. Päya kupähä u mebäriken Konäm Butewaki Kome yäj iwetkuk.

Anututä Jekop wäpi kodaki Isrel yäj iwetkuk

⁹Tänpäkaŋ Jekoptä Mesopotemia komeken naniktä äbänpän itkuko kadäni uken Anututä äneŋi ahäj imiŋpän kon man ŋode iwetkuk; ¹⁰Gäk wäpka Jekop upänkaŋ wäpka Jekop wari nämo gäwetpän wäpka kodaki Isrel yäj api gäwetneŋ. Ude yänpän Anututä wäpi Isrel yäj iwetkuk.

¹¹Tänpän iwetkuk; Nadätan, näk Anutu kehäromi mäheŋi. Gäk nanak bäyaŋ wek tänpän ahäj bumbum tänjiri äbot kubägän nämo, äma äbot ini-ini api ahäj yäpman kuneŋ. Ba gäkä äbotken nanik intäjukun äma imaka, api ahäneŋ. Ahäŋirä gäk orani pähap api iren yäk. ¹²Tänpäkaŋ Abraham Aisakta kome yäniŋ kireŋkuro u gäka biŋam api ganiŋ kirewet. Täŋkaŋ äbekaye oraŋkaye kämi ahänyaŋ täkaŋ unita biŋam imaka, api yäniŋ kirewet yäk. ¹³Eruk, Anututä ude yänpän Jekop teŋpeŋ kuŋkuk.

¹⁴Tänpäkaŋ Jekop Anututä man iwetkukken mobä käroni kubä kämi kaŋpän nadäkta yäputkuk. Tänpän

¹35:1 Stt 28:11-17

²35:10 Stt 32:28

³35:11 Stt 17:4-8

⁴35:14 Stt 28:18-19

Anututa biñam täkta wain ume piñ ibatpäj olip gakñi imaka piñ ibatkuk. ¹⁵Ude täñpäj Anututä Jekop man iwetkuko kome u täño wäpi Betel yäj iwetkuk.

Resel kumbuk

¹⁶Eruk Efrata kome kuna yäñpäj Betel kome u peñpeñ kuñkuñ. Kuñtäñgän kädet bämopiken Resel nanak bāyawayäj komi nadäñkukopäj nanak bārājeñ nämo ahäñkuk. ¹⁷Komi tañi ude nadäj irirän täñkentäki kubätä ñode iwetkuk; Umuntäweno! Nanak ämani äneñi kubä ahätak yäk. ¹⁸Eruk nanak kwawak ahäwänkañ miñi Resel kumbayäj täñpäj nanaki wäpi Benoni yäj iwetpäj pengän kumbuk. Täñpākañ Benoni yäj iwetkukopāj kumäñjirän nanitā nanaki uwā wäpi Benjamin yāj iwetkuk. (Ninin man terak Benoni uwā Komi piāna täño nanak. Täñ Benjamin uwā Nanakna bānepnaken nanik.)

¹⁹Eruk, Resel kumbānkañ Efrata kome nämo ahäñkañ kome bāmopiken, kädet gāgāniken äneñkuñ. Efrata uwā apiño wäpi Betlehem yāj yäk täkamāj. ²⁰Resel äneñpājā awāj terak mobā kārōñi kubā, kämi kañpāj nadākta äneñkuk. Äneñkuko apiño pen itak. ²¹Eruk Jekop kome u peñpeñ kome täpuri wäpi Mikita-Ede u irepmiñpāj ätukät kuñpāj yottaba täñpāj itkuñ. ²²Uken itkañ Jekop nanaki tuāni wäpi Rubentā nani täño watā piā webe kubā wäpi Bilha ukät pāñku parirän nanitā biñam nadāñpāj kokwawak tañi nadāj imiñkuk.

Jekop nanakiye täño manbiñam

²³Jekop täño nanakiye 12. Webeni Leatā bāyañkuko uwā ñode; Ruben u intājukun nanik. Mädenä Simeon, Li-vai, Juda, Isaka, Sebulun unitā ahäñkuñ. ²⁴Täj webeni Reseltāwā Josep kenta

Benjamin bāyañkuk. ²⁵Täñkañ Resel täño watā piā webe Bilha u nanakiyat Dan kenta Naptali. ²⁶Täj Lea täño watā piā webe wäpi Silpa uwā nanakiyat Gat kenta Ase. Jekop nanakiye uwā Mesopotemia komeken ahäñkuñ.

Jekop nani Aisak kumbuk

²⁷Täñpāj Jekop, nani käwa yäñpāj Mikita-Ede kome peñpeñ Mamre kome, nani Aisaktā itkukken u kuñkuk. Mamre kome u Hebron yotpārare u dubiniken itkuk. Hebron wäpi kubā Kiriāt-Aba, Abraham kenta Aisaktā bian itkumāno u. ²⁸⁻²⁹Aisak tågawaniinik täñjirän obañ 180 ude täreñjirän kumbuk. Kumäñjirän nanakiyat Iso kenta Jekoptā äneñkumän.

Iso nanakiye täño manbiñam

36 Iso, wäpi kubā Idom, unitājō manbiñam ñode; ²Webeniye Kenan komeken nanik ñode yāpuk; Kubāwā Elon täño äperi Ada. Elon uwā Hit äbotken nanik. Kubāwā Ana täño äperi Oholibama. Ana uwā Sibeon nanaki, Hivi äbotken nanik. ³Webeni kubāwā Ismael äperi wäpi Basemat yāpuk. Basemat uwā Nebaiot täño noripak. ⁴Täñkañ Iso webeni Ada uwā nanaki kubāgän wäpi Erifas bāyañkuk. Täñ webeni Basemat uwā nanaki kubāgän wäpi Ruel bāyañkuk. ⁵E, webeni Oholibama uwā nanakiye Jeus, Jalam, Kora bāyañkuk. Täñpākañ Iso nanakiye wäpi tawañ danikamāj uwā Kenan komeken itkañ ahäñkuñ.

⁶⁻⁷Täñpākañ Jekop tuāni Isokät Kenan kome u bok itdeñta nadāwän kome tañi nämo täñkuk. Äboriye ba yawakiye mäyap unita jide täñpāj ketem ninekta ba yawaktā nakta yabāj ahāde yāj nadāñkumän. Ude nadāñpāj eruk Isotā monāni Jekop kakätāñpeñ

kome kubäken kwa yänpäj webeniye nanakiye piä ämawebeniye yawakiye ba tuḡumi Kenan kome itkaḡ yäpuko u kuduḡtagän kome ban kubäken kuḡkuk. ⁸Kuḡtängän Idom kome pom-pomken ahänpäj kome u yäpmänpäj itkuk.

⁹Iso uwä Idom äma äbot kome uken ahänkuḡo unitäḡo orani itkuk. Nanakiye oraniye täḡo wäpi tawaḡ ḡode; ¹⁰Iso webeni wäpi Ada unitä nanak Erifas bäyaḡkuk. Täḡ webeni kubäwä wäpi Basemat unitä nanaki Ruel bäyaḡkuk. ¹¹Eruk, nanaki Erifas unitäḡo nanakiye 5 ude ahänkuḡ. Nanakiye 5 ahänkuḡo u wäpi ḡode; Teman, Oma, Sefo, Gatam, Kenas. ¹²Täḡ Erifas webeni burenitä nanak 5 ude bäyaḡkuk. Täḡkaḡ watä piä webeni wäpi Timna yanäpi tänpäj nanak Amalek bäyaḡkumän. Nanak uwä Iso webeni Ada unitäḡo oraniye.

¹³Täj Iso nanaki Ruel unitäḡo nanakiye yaräbok-yaräbok ḡode; Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat unitäḡo oraniye.

¹⁴E, Iso webeni mäden yäpuko uwä Oholibama. Oholibama uwä Ana täḡo äperi, Sibeon täḡo äbeki. Oholibama unitäḡo nanakiye uwä Jeus, Jalam, Kora.

¹⁵⁻¹⁶Tänpäkaḡ Iso täḡo oraniye ätu äboriye täḡo äma ekänita itkuḡ. Äma ekäni itkuḡo uwä wäpi tawaḡ ḡode; Iso nanaki tuäni Erifas unitäḡo nanakiye äma ekänita itkuḡo u wäpi Teman, Oma, Sefo, Kenas, Kora, Gatam, Amalek. U uwä Iso webeni Ada täḡo oraniye.

¹⁷Täj Iso nanaki Ruel unitäḡo nanakiye äboriye täḡo äma ekänita itkuḡo u wäpi Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat täḡo oraniye.

¹⁸E, Iso webeni Oholibama unitäḡo nanakiye äboriye täḡo äma ekänita itkuḡo uwä wäpi Jeus, Jalam, Kora. U uwä Iso webeni Oholibama, Ana äperi unitäḡo oraniye.

¹⁹Tänpäkaḡ wäpi tawaḡ it yäpmän äpäkaḡ uwä Iso, wäpi kubä Edom, unitäḡo nanakiye oraniye äma ekäni itkuḡ.

Sei oraniye täḡo manbiḡam

²⁰⁻²¹Tänpäj Sei, Ho äbotken nanik, unitäḡo nanakiye Idom komeken itkaḡ ahänkuḡo u wäpi ḡode; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Sei täḡo nanakiye u Ho äboriye täḡo äma ekänita itkuḡ. ²²Tänkaḡ Lotan nanakiyat Hori, Heman. (Timna, Iso täḡo watä piä webeni uwä Lotan täḡo wanori.) ²³Tänkaḡ Sobal nanakiye ḡode; Alvan, Manahat, Ebal, Sefo, Onam.

²⁴Tänkaḡ Sibeon nanakiyat Aia, Ana. Ana uwä kome äma nämo iraniken itkaḡ nani täḡo donkinyeta watä it täḡkukken u ume komi nitek kome gänäḡ nanik äbänirän intäjukun kaḡ-ahänkuḡ. ²⁵Tänpäkaḡ Anatä nanak yarä bäyaḡkuk. Nanaki Dison, äperi Oholibama. ²⁶Dison nanakiye ḡode; Hemdan, Esban, Itran, Keran. ²⁷Täj Ese nanakiye ḡode; Bilhan, Savan, Akan. ²⁸E, Disan nanakiyat Us, Aran.

²⁹⁻³⁰Tänpäkaḡ Ho äboriye täḡo äma ekäni ḡode itkuḡ; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Äma uwä äma äbori äbori Idom komeken ittän kuḡkuḡo unitäḡo äma ekäni.

Idom kome äma äbori äbori unitäḡo intäjukun äma wäpi tawaḡ

³¹Tänpäkaḡ Isrel ämawebetä intäjukun äma kubä nämo yäpmänirä Idom ämawebe täḡo intäjukun äma mäyap ḡode it yäpmän äbuḡ; ³²Intäjukunä Beho nanaki wäpi Bela, u Idom komeken yabäj yawat piä täḡkuk. Äma u Dinhaba yotpärareken nanik. ³³Eruk, Belatä it yäpmän äronpäj kumänirän Sera täḡo nanaki wäpi Jobaptä komeni yäpmänpäj intäjukun ämata itkuk. Äma unitäḡo komeni

Bosra. ³⁴Eruk Jobaptä it yäpmäj äronpäñ kumäjirän Husamtä komenita itkuk. Husam uwä Teman komeken nanik.

³⁵Eruk Husamtä it yäpmäj äronpäñ kumäjirän Bedat nanaki wäpi Hadattä intäjukun ämata itkuk. Hadat uwä Moap komeken ämik täñpäñ Midian kome täño komi äma kehäromini yäpmäj äpuk. Hadat uwä yotpärareni Avit.

³⁶Eruk Hadattä it yäpmäj äronpäñ kumäjirän Samlatä komeni yäpuk. Samla uwä Masreka komeken nanik.

³⁷Eruk Samlatä it yäpmäj äronpäñ kumäjirän Saultä komenita itkuk. Uwä Rehobot yotpärare, Yufretis ume ani kukñi uken nanik. ³⁸Eruk Saultä kumäjirän Akbo nanaki Balhanantä komeni yäpuk. ³⁹Balhanantä it yäpmäj äronpäñ kumäjirän Hadattä komeni yäpuk. Äma uwä Pau yotpärareken nanik. Webeniwä Matret äperi wäpi Mehetabel. Matret uwä Mesahap äperi.

⁴⁰⁻⁴³Iso äboriye täño äma ekäni ekäni wäpi ñode; Timna, Alva, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mipsa, Makdiel, Iram. U uwä Idom nanik ämawebe äbori äbori unitäño äma ekäni. Täñpäkañ wäpi Idom uwä Iso täño wäpi kubä. Isotä orani pähap itkuko unita kome u ba ämawebe äbot u wäpi Idom yäpuñ. Äbot kubägän nämö itkuñ. Äbori äbori itkuño u kome ini-ini yäpuñ. Kome u ini-ini yäpmäjpäñ äma ekäni wäpi tawañ it yäpmäj äpäkañ ño äbori äbori unitäño äma ekänita itkuñ.

Josepkät noriye täño manbiñam

37 Täñpäkañ Jekop, nanitä bian itkukken, Kenan komeken u itkuk. ²Eruk Jekop nanakiye täño manbiñam u ñode; Nanaki kubä wäpi Josep u gubañi, obañi 17 ude. Uwä noriyekät sipsip kenta memeta watäni ittätñ kuñat täñkuñonik. Noriye uwä nani täño watä piä webe Bilha kenta

Silpa unitäño nanakiye. Täñkañ Josep uwä noriyetä kädet wakiwaki täñpeñ kuñat täñkuño u yabäñpäñ päñku nani Jekop manbiñam iwet täñkukonik.

³Täñpäkañ nani tägawaniinik täñjirän Josep ahäñkuko unita nanitä Josepta gäripiinik nadäk täñkukonik. Unita tek säkgämän käroni kubä, kerä käronipäñ bipmäñ imiñkuk. ⁴Täñpäkañ noriyetä ñode kañpäñ nadäñkuñ; Nanitä Josepta gäripi nadäñ imiñkuko u ninta nadäñ nimik täyak u irepmetak yäñ kañpäñ nadäñkuñ. Ude kañpäñ nadäñpäñä Josepta gañani pähap nadäñ imiñkuñ. Kokwawak iñam dapun iñjipäñ man täga kubä nämö iwet täñkuñonik. ⁵⁻⁷Kokwawak ude nadäñ imiñpäñ kuñarirä eruk bipani kubä Joseptä döpmonken täñkuk. Täñpäñ yäñjirän döpmonken kañkuko u ñode yäwetkuk; Näkä döpmonken karo u yäñahäwa nadäwut yäk. Nin kuduhtagän piä gänañ itkañ tepärañ ätu pädä täñ iramäñonik yäk. Tämäñopäñkañ näkä pädä täro uwä akuñpäñ käron wädäñ irak yäk. Täñjirän intä täño unitäwä näkä täro u it äyänutpäñ gukut imäpmok täñ imiñjirä yabät yäk. Döpmonken karo ubayäñ yäk. Ude yäwerirän nadäñpäñ noriyetä gañani nadäñ imiñkuño u irepmiñpäñ gañaniinik nadäñ imiñkuñ.

⁸Ude yäwänä noriyetä iwetkuñ; Gäk ninta intäjukun äma api iret yäñ nadätan? Bure? Ude iwetpäñ döpmonken kañkuko u ba man yäk täñkuko u nadäñpäñ kokwawak tañi pähap nadäñ imiñkuñ. ⁹Eruk bipani kubäta döpmonken äneñi kubä kañkuk. Kañpäñ noriye ñode yäwetkuk; Döpmonken karo u ñode yabät yäk. Edap dapuri, komepakkät guk 11 ude iñamnaken gukut imäpmok täñ namiñjirä yabät yäk.

¹⁰Eruk noriye ude yäwetkañ nani imaka, päñku iwetgän täñkuk. Iweränä

nanitä kaŋ-yänpäj ɲode iwetkuk; Wa! Däpmonken jidewanipäj tän! Gäk meŋka notkayekät nintä iŋamkaken guket imäpmok kaŋ täŋ namut yäj nadätan? ¹¹ Tänpäkaŋ Josep noriyetä kokwawak nadäj imik täŋkuŋo upäjkaŋ nani Jekop uwä nanakitä man yäjkuŋo u kudup nadänpäj iyap taŋkuk.

Noriyetä Josep ämata iniŋ kirenpäj gwäki yäpuŋ

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä Josep noriye Sekem komeken sipsipta watäni itta kuŋkuŋo irirä nani Jekoptä Josep iwetkuk; Notkaye sipsipta watäni itnayäj Sekem komeken kuŋkuŋo itkaŋ yäk. Gepmaŋpa yäpmäj notkayeken kwayäj unita tuŋum täyi yäk. Yäwänä Joseptä Täga, kwayäj yäj iwetkuk. ¹⁴ Yäwänä nanitä iwetkuk; Gäk kome udeken kuŋkaŋ notkaye ba tom imaka, säkgämän itkaŋ ba, goret itkaŋ yäj kaŋ yabä yäk. Kudup yabänpäj-nadänkaŋ äbä manbiŋam kaŋ näweri nadäwa yäk. Jekoptä ude iwetpäj Hebron awaŋ u nanik nanaki Josep tewän yäpmäj kuŋkuk. Eruk Josep kumaŋ Sekem komeken ahänkuk.

¹⁵ Sekem komeken ahänpänä noriyeta wäyäkŋeŋtän kumän kuŋat moreŋkuk. Kuŋattängän äma kubä ahän imänä iwetkuk; Gäk imata wäyäkŋetan? ¹⁶ Iweränä Joseptä iwetkuk; Näk notnaye yawakiyeta watäni itkaŋ unita wäyäkŋetat yäk. Gäk uken itkaŋ yäj nadätan? ¹⁷ Iweränä äma unitä iwetkuk; Notkaye kome ɲo peŋpeŋ kuŋkuŋ yäk. Uwä kome ɲo peŋpeŋ Dotan komeken kuna yäjirä nadänkut yäk. Ude iweränä eruk Josep noriye yabäj ahäkta kuŋtängän Dotan komeken ahänkuk. ¹⁸ Ahänpäj ban uduken kuŋ irirän noriyetä kaŋpäj kumäj-kumäj utta

ɲode yäjkuŋ; ¹⁹ Wisiknin! Äma däpmonken käwani ukeŋo äbatak udu yäk. ²⁰ Eruk, iŋitpäj kumäj-kumäj utpäj ume awaŋ kubä gänaŋ pena äpmonpän yäk. Utnakaŋ däpmonken kak täŋkuko u jide tänpäj bureni api ahäneŋ? Ude täŋkaŋ päŋku nan ɲode kaŋ yäjikŋatna; Tom ägwäri kubätä utpäj naŋkuk yäj kaŋ iwetna yäk.

²¹ Eruk noriyetä ude yäjirä tuäni Rubentä nadänpäj Josep täŋkentänpäj tewa yäpmäj nanken kaŋ kwän yäj nadänpäj man ɲode yäwetkuk; Kumäj-kumäj utnero! ²² Ba nägät iminero. Josep jop iŋitpäj kome jopi ɲoken ume awaŋ kubä gänaŋ tena äpmonpän yäk. Uwä yabäj paotpäj Josep äneŋi yäpmänpäj nanken kaŋ tewa kwän yäj nadänpäj man ude yäwetkuk. ²³ Ude yäwerän nadänpäj irirä Josep, noriye dubiniken äbänjirän iŋitpäj tek kerä karoni täŋkuko u weŋ tänpä kuŋ imiŋkuŋ. ²⁴ Weŋ tänpä kuŋ imiŋjirä iŋit yäpmäj päŋku ume awaŋ gänaŋ tewä yäpmäj äpmo itkuk. Awaŋ uwä kawuki, umeni nämo. ²⁵ Ude täŋkaŋ päŋku maŋit itpäj ketem naŋkuŋ. Ketem naŋ itkaŋ Ismael äbotken nanik ätu Gileat komeken naniktä Isip kunayäj äbänjirä bankentä yabänkuŋ. Äma äbuŋo unitäŋo kamel terak imaka gäripi ba käbäŋi säkgämän nitek Isip komeken Isip naniktä yämiŋpäj gwäki yäpmäkta bumta peŋpäj yäpmänkaŋ äbuŋ. Ismael äbot uwä wäpi kubä Midian.

²⁶ Ismael äbot wäpi kubä Midian u äbänjirä yabänpäj Josep noripak kubä wäpi Judatä noriye ätu ɲode yäwetkuk; Notninpak utpäj käbop penayäj täkamäj u kowata imataken upäj api yäpne? ²⁷ Unitä utnero. Ismael äbot äbäkaŋ unita yämiŋpäj gwäki yäpna yäk. Ude tänayäj täkamäj unitä täga bumik. Josep uwä notninpak,

nägät moräk kubägan yäk. Judatä ude yäweränä noriye ätu u nadäwä täganķuņ. ²⁸Ude yäj irirä Midian moneņ tuņum äma u dubiniken äbuņ. Äbänirä noriyetä Josep awaņ gänaņ nanik wädäņ yäpmäņ äbuņ. Ude täņķaņ Ismael äbot unita yämiņķuņ. Yämäwä Josep gwäkita siliwa moneņ 20 ude yämiņķuņ. Yämiņpäņ yäjikņat yäpmäņ Isip komeken kuņķuņ.

²⁹Ude täņirä eruk Ruben mäden äbä awaņ gänaņ Josepta kawän wawäkaņ butewaki täņiinken nadänpäņ konäm kotpäņ teki weņ-gajähutķuk. ³⁰Ude tänpäņ päņķu noriye yäwetķuk; Nanak u awaņ gänaņ nämo itak yäk. Unita näk jide täņpayäņ? ³¹Ude yäjirän noriye ätutä päņķu meme gubaņi kubä utpäņ Josep täņo tek käroņi uterak nanitä kakta nägäri däpä jikķuņ. ³²Däpä jiwäpäņ yäpmäņķaņ nani iwonärekta eņiken kuņķuņ. Päņķu nani ahäņ imiņpäņ tek kerä käroņi, meme nägäri nikek u iwonärenpäņ ŋode iwetķuņ; Nan, ŋo ka! ŋo Josep täņo tek ba? ³³Ude iwet yabänirä nanitä kaņpäņ yäjķuk; Wära! ŋo bureni nanakna Josep täņo tek yäk. Tom ägwäri kubätä utpäņ nak yäj nadätat yäk. ³⁴Jekop ude yänpäņ butewaki täņi nadänpäņ iniken teki weņ-gajähut maņpän kuņķuņ. Weņ-gajähut maņpän kwäkaņ tek wakiwaki yäpmänpäņ täņķuk. Tänpäņ nanaki Josepta yänpäņ kadäni käroņi konäm butewaki täņ itķuk. ³⁵Ude täņirän nanakiye äperiye kuduptagän nanitä itķukken ugän äbäņ moreņķuņ. Äbänpäņ nani iniņ bitnänayäņ nadäņķuņopäņ konäm butewaki pekta nämo nadäņķuk. Tänpäņ yäjķuk; Nämo! Konäm kot yäpmäņ kuņtängän kumänpäņ nanaknatä kukken ugän api iwaret yäk.

³⁶Tänpäkaņ Isip kome uken Midian nanik ukeņonitä gwäki yäpmäkta

Josep Potifata imiņķuņ. Potifa uwä Isip kome täņo intäjukun äma Fero unitäņo täņķentäki kubä, komi äma Fero täņo eņi watä itķuņo unitäņo äma ärowani.

Juda kenta Tama täņo manbiņam

38 Kadäni uken Juda, noriye yepmaņpeņ päņķu äma kubä wäpi Hira ukät itta Adulam yotpärareken kuņķuk. ²⁻³Päņķu ittängän webe gubaņ kubä kaņgärip tänpäņ webenita yäpuk. Webe uwä nani wäpi Sua, Kenan komeken nanik. Eruk yanäpi tänpäņ bok ittängän webeni nanak kok itpäņ nanaki tuäni bäyaņķuk. Bäyawänpäņ nani Judatä wäpi Era yäj iwetķuk. ⁴Tänpäņ ittäņ kuņtängän webeni äneņi koki itpäņ monäni bäyaņķuk. Bäyaņpäņ wäpi Onan yäj iwetķuk. ⁵Tänpäņ ätu it yäpmäņ kuņtängän nanak kok äneņi itpäņ nanak gweki bäyaņpäņ wäpi Sela yäj iwetķuk. Sela uwä Kesip yotpärareken ahäņķuk.

⁶Eruk Judatä nanaki tuäni Erata webe kubä iwoyäj imiņķuko uwä wäpi Tama. ⁷Tänpäkaņ Era u kädet goretgoret kuņarirän Yawetä kawän nämo tägawäpäņ kumäņ-kumäņ utķuk. ⁸Ude täņirän Judatä nanaki monäni Onan iwetķuk; Tuäkatä nanak kubä nämo bäyaņķaņ kumäņtak unita gäkä nin täņo kädet u iwatpäņ webeni kajat gäkä korenpäņ tuäkata nanak kaņ bäyaņ imi yäk.

⁹Nanitä ude iwetķukopäņ monänitä ŋode juku piņķuk; Näk tuäna webeni kajat yäpayäņ täyat uwä nanak bäyaņirän ämawebetä U gäkņaken nanak nämo yäj api näwetneņ. U tuäka kumbuko u täņo biņam yäj api yäneņ yäj nadäņķuk. Ude nadänpäņ eruk bok pat täņķumänken nanak kok irektawä yäj nadänpäņ ibini jopiken piak täņķukonik. Ude täņtjäņ kuņķuko unita tuänita biņam nanak

kubä nämo ahäñkuk. ¹⁰ Onantä ude täk täñkuko uwä Yawetä kawän täga nämo täñpänpäñ u imaka, kumäj-kumäj utkuk. ¹¹ Urirän kañpänä Judatä äbeki Tama ñode iwetkuk; Nankaken kañ ku! yäk. Päñku iriri gwekna Sela unitä tägañpän webe yäpnañi ude täñjirän äneñi äyäjutpeñ näkken ño kañ äbi yäk. Judatä tuäke monäke webe yäpmänpäñ kumbumäno udegän yäpmänpäñ kumäkän täñpeñ yäj nadänpäñ äbeki iwet-pewän naniken kuñkuk.

¹² Ude iwet-pewän kuñjirän it yäpmän äronätängän Juda webeni (u Sua äperi) kumbuk. Kumbänpäñ äneñkañ kupämta irän täreñjirän eruk kepma kubäta noripaki Adulam yotpärareken nanik wäpi Hira u imaguränkañ Timna komeken piä ämaniyetä sipsip pujiñi madäj itkuñken u kuñkumän. ¹³ Kome uken ahäñpän irirän äma kubätä Tama iwetkuk; Nadätan? Orañka sipsip pujiñi madäwayäj Timna komeken kuñkuk yäk. ¹⁴ Ude iwerirän Tamatä nadäñkuk; Orana Juda, nanaki gweki wäpi Sela u tägatak upäñkañ näka biñam nämo iniñ kiretak yäj nadäñkuko unita ñode täñkuk; Tek webe kajattä täñpeñ kuñarani u yäjopmänpäñ tek kudupi kubä täñpän ämatä nämo kañpän nadäkta injami dapun uwäk täñpipiñkuk. Ude täñkañ Judatä Temna kädet ño äbayäj nadänpäñä päñku Enaim yotpärare kädet moräkiken mañit itkukonik.

¹⁵⁻¹⁶ Eruk Judatä kuñtängän webe u kädet miñin mañit irirän kañpän ñode nadäñkuk; Webe ño tektä injami dapun täñpipiñkuko unita kubokäret webe käwep yäj nadäñkuk. Ño äbekna yäj nämo nadäñkuk. Täñpän dubiniken kuñpänä iwetkuk; Nadäj namiñiri nek bok pätdayäj yäk. Iweränä webe unitä man ñode iwetkuk; Bok pätdayäj näwetan unita imapän namayäj? ¹⁷ Yäwänä Judatä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno yäk. Kowatawä meme gubañi kubäpäñ

pewa äbayäj yäj iwetkuk. Yäwänä iwetkuk; U täga upäñkañ imaka kubä namikañ uyaku u kañpän meme bureni api namen yäj nadäwayäj. Meme u bureni namiwä tuñum ño äneñi api gamet yäk. ¹⁸ Yäwänä Judatä iwetkuk; Kañpän nadäkta imatäkenpäñ gamet? Yäwänä iwetkuk; Imaka kubä gäkña wäpka kudän nikek ukät ähottaba inñitan u bok nam! Ude iweränä mani buramiñpäñ yäjñkuko udegän täñkuk. Täñpän eruk bok parirän webe u nanak kok itkuk. ¹⁹ Täñpänkañ Tama yotken päñku tek injami dapun täñpipiñkuko u yäjopmänpäñ peñpäñ tek webe kajattä täñpani upäj äneñi täñpän itkuk.

²⁰⁻²¹ Täñpäkañ Judatä iniken tuñumi ätu webe unita imiñkuko ukeño äneñi yäpayäj nadänpäñ noripak Hira u meme gubañi kubä imiñkañ webe unita imikta peñ iwet-pewän kuñkuk. Peñ iwet-pewän päñku webe unita wäyäkñewän wawäpäñ äma ätu Enaim yotpärare u nanik ñode yäwet yabäñkuk; Kubokäret webe kädet miñin mañit irani u de itak? Yäwänä iwetkuñ; Kubokäret webe udewani ño nämo yäj iwetkuñ. ²² Ude iwerirä Hira äneñi äyäjutpeñ Judaken kuñkuk. Kuñpän iwetkuk; Webe ñokeño nämo kañ-ahätat yäk. Webe udewani kome ñoken kubä nämo itak yäj näwetkuñ.

²³ Ude iwerän nadänpäñ Judatä yäjñkuk; Täga yäk. Näk nadäwätäk nämo täyat. Tuñum imiñkuro uwä inita biñam täyak. Webe unita wari nämo wäyäkñewen. Pen wäyäkñeñtän kuñaritda ämawebetä api nibäj mägayäneñ. Meme gubañi u webe unita imikta yäwanipän wäyäkñewi wakañ unita täga, ini jop kañ irän yäk.

²⁴ Täñpäkañ it yäpmän äronätängän komepak yäräkubä täreñjirän äma ätutä äbänpäñ Juda iwetkuñ; Äbeka Tama ukeñowä kubokäretta kuñattängän nanak kok ikek irirän käkamäj yäk. Ude

iwewäwä kokwawak pähap nadänjuk. Tänpän yänjuk; Pänku inät yäpmän päñku kädap gänäñ pewä ijiputpeñ kwän! yäk. ²⁵Ude yäweränä pengän inät yäpmän yäman äpäñirä webe ñokeño orani man ñode iwetkuk; Nabäwut! Nanak kok itat ño netäño? Imaka wäpi kudän nitek ba ähottaba inätat ñonitä äma unitäño yän yänahäwayän yäk. ²⁶Tamatä ude yäwänä Judatä imaka imaka iminjuko u yabänpäñ ñode yänjuk; Wära! Webe ñonitäño momi nämo. Näkä goret täñkut! Näk nanakna Sela tägawänkañ webe ñonita iniñ kirekta yäwanipänkañ nämo iniñ kireñkuro unita udewä täñjuk yäk. Ude yänpäñ eruk webe ukät bok wari nämo patkumän.

²⁷⁻²⁸Tänpän ätu it yäpmän äronpäñ webe u nanak kok itkuko u bäyawayän täñirän webe täñkentän imikta äbuko unitä kanpäñ nadänkañ iwetkuk; Nanak kokkaken ño nanak yarätä itkamän yäk. Ude iwerirän nanak kubätä jukun keru pewän kwawak ahänirän tek moräk gämäni kubä yäpmänpäñ keriken topuk. Tänpän yänjuk; Nanak ñonitä jukun ahätäk yäk. ²⁹Ude yäwänä nanak u keru äneñ wädän yäpmän äronjuk. Täñirän noripak kubä käbop itkuko unitä jukun ahänjuk. Täñirän watä webe unitä kanpäñ yänjuk; Wa! Baga imata yeñ weñpäñ intäjukun ahätan? Baga yeñ weñpäñ intäjukun ahänjuk unita iniken man terak wäpi Peres yän iwetkuk. ³⁰Tän noripak kubä tek gämäni topuko u mäden ahänjuk. Ahänirän wäpi Sera yän iwetkuk.

Joseptä Potifata watä piä täñ iminjuk

39 Tänpäkañ Ismael naniktä Josep u Isip komeken yänikñat yäpmän kuñirän Isip täño intäjukun äma unitäño täñkentäki kubä wäpi Potifa

unitä moneñ yäminpäñ Josep watä piä jop täñ imekta imagutkuk. Potifa uwä Isip kome täño intäjukun äma wäpi Fero unitäño watä ämata itkuk. Täñkañ komi äma täño intäjukun äma ude itkuk. ^{2x}Eruk, Anutu Josepkät irirän Potifa täño eñi gänäñ watä piä täñ yäpmän kuñkuko u täñirän bureni säkgämän ahänjuk. ³Ude täñ irirän Potifatä kanpäñ nadänjuk; U Yawetä bok itkañ kehäromi imik täyak unita imaka imaka täk täyak u kudup säkgämän ahäk täkañ yäk. ⁴Ude kanpäñ nadäwän tägawäpäñ eñini ba tuñumi päke u yabän yäwatta teñjuk. ⁵Täñirän Yawetä Josepta yänpäñ iron tañi täñirän Potifa täño äbot, tuñumi ba epäni kudup säkgämäninik ahänjuk. ⁶Yawetä ude täñirän Potifatä Josep imaka imaka päke u yabän yäwatta iniñ kireñjuk. Iniñ kireñpäñ ini uwä imaka kubäta nadäwätäk nämo täñjuk. Ketemgän nañkañ nadäwätäk ikekät nämo it täñjukonik.

Josep komi yotken teñjuk

Tänpäkañ Josep uwä gupi ba inami dapun säkgämän. ⁷Unita kadäni käroni nämo itkañ Potifa webenitä Josep u kangärip tänpän iwetkuk; Bok pätda yäk. ⁸⁻⁹Ude iweränä Josep bitnänpän yänjuk; Imata näk kädet waki udewani täñpet? Ino yabä; Tuñum päke itkañ ñonitäño mähemitä watäni itta nepmañjuk. Watäni irira ini uwä imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyak. U eñi ño watäni itta wäpi biñam iniken bumik namiñpäñ imaka kubäta nämo naniñ bitnäñjuk. Upänkañ imaka kubätagän naniñ bitnäñjuk, uwä gäk yäk. Unitä imata näk kädet waki udewani tänpän Anutuken momi täñpet? ¹⁰Ude iwerirän gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni pen iwet yabäk täk täñjukopän Joseptä

nämoink nadäj imiņpāj bok patta ba dubiniken kukta bitnäk tājkkukonik.

¹¹Tājpkāķ kaj kepmā kubāta piā āma kudup kuņ moreņirā Josep piā tājpayāj yot gānaņ āronķkuk. ¹²Āronjirān webe unitā iwatpāj tekigān iņitpāj wādāņkaņ iwetkuk; Eruk, apiņo bok pātdayāj yāk. Tājirān Josep umuntāņpāj teki punin nanik u webe keru terak yāņopmāņpāj peņpeņ yāman umu āpāmaņ kuņkuk. ¹³⁻¹⁴Āpāmaņ kuņjirān webe u Josep tājto tek ņokeņo iņit itkaņ piā āma ātuta gera yāņkuk; Oi! Ābā ņo kawut! Hibru āma āpnatā nintā yotken imagut yāpmāj ābuko ukeņonitā māyāk nimitak yāk. Nākā dāpmon patpat bāgupken ābā nepmāņirayāj tājirān kāhān yāyat yāk. ¹⁵Kāhān yāņira metāņpeņ kuyak! Tājkaņ teki gupi terak nanik ņo yāņopmāņpāj ketna terak peņpeņ kuyak ņo kawut! yāk.

¹⁶Ude tājnpāj tek u pen iņitkaņ irirān āpi Potifatā yoriken ābānā Josep tājto tek u iwoņāreņkuk. ¹⁷Iwoņāreņpāj manbiņam piā āma ātu yāwetkuko udegān āpi iwetgān tājkkuk; Gākā āma imagut yāpmāj ābuno ukeņowā nākā dāpmon patpat bāgupken ābāņpāj māyāk namik yāk. ¹⁸Ude tājirān nākā kāhān yāņpewa kikņutpāj teki peņpeņ yāman āpāmaņ kuk yāk.

¹⁹Potifa, webenitā jop manman ude iwerirān nadāņpāj kokwawak pāhap nadāņkuk. ²⁰Tājnpāj komi āma yāwerān Josep iņitpāj Fero tājto komi yotken teņkuņ. ²¹Eruk Josep komi yotken teņkkuko irirān Yawetā orakorak tāj imiņjirān komi yot tājto watā āma intājukun tājpanitā Josep kaņpāj nadāwān āma tāga tājkkuk. ²²Ude kaņpāj nadāņkaņ Joseptā āma komi yot gānaņ irani u ba epān u gānaņ tākta yāwani u kudup yabāņ yāwatta teņkkuk. ²³Tājpkāķ kaj Yawetā Josep

tājkkentāj imiņpāj watā āmata teņjirān piā tājkkuko u tāgagān ahāj moreņirā intājukun āma unitā kaņpāj nadāwātāk kubā nāmo tājkkuk.

Joseptā dāpmonken tājto mebāri yāņahāņkuk

40 It yāpmāj āronjtāngān kadāni kubāken Isip tājto intājukun āmata wain ume piņ imik tājpani ukāt kārāga ijiņpāj imik tājpani, āma yarā unitā piā goret tājkkumān. ²⁻³Piā goret tājirān Ferotā nadāwān wawākaņ komi yot kubā, komi āma tājto watā intājukun tājpanitā watāni it tājkkuko uken yepmaņpāj itkumān. Komi yot uwā Josep pewā itkukken ukengān āma yarā u pāņku yepmaņkuņ. ⁴⁻⁵Tājkaņ komi yot watā āmatā āma yarā unita watā irekta Josep iwoyāņkuk. Eruk komi yotken kadāni kārōņi it yāpmāj āronpāj bipani kubāken āma yarā unitā dāpmonken kaņkkumāno uwā mebāri inigān inigān yabāņkkumān.

⁶Patkkumāno yāņewākaņ Joseptā āma yarā unitā itkkumānken āronpāj nadāwātāk tāj irirān yabāņkkuk. ⁷Yabāņpājā yāwetkuk; Oi, ek imata nadāwātāk tāj itkkamān? ⁸Yāwerānā iwetkkumān; Nek dāpmonken tāmāko unita mebāri netā niwerek yāņpāj nadāwātāk tāj itkkamāk yāk. Ude iwerānā Joseptā yāwetkuk; Nadāwun! Dāpmonken tājto mebāri nadāk-nadāk u Anutu tājto epān unita nāwerun! ⁹Ude yāwerānā āma Ferota wain ume piņ imik tājpani unitā dāpmonken tājkkuko unitājto manbiņam ņode iwetkuk; Nāk ņode kaņkut yāk. Nāk kaņ-iwarira wain pāya kubā tādotpāj āronķkuk. ¹⁰Tājnpāj unitājto kānani yarākubā āronpāj irori tājkkuk. Irori tājnpāj bureni ahāņpāj gāmāneņkuņ yāk. ¹¹Bureni gāmāneņjirā nāk Fero tājto ume ehāt

ketna kukñitã iñitkañ ketna kukñitã wain bureni iñitpãñ tãkãtpewa umeni ehãt gãnañ äpmonkuñ. Äpmonpãkañ Ferota imiñkut yãk.

¹²Ude yãñirãn Joseptã iwetkuk; Mebãri ñode gãwera yãk. Kãnani yarãkubã uwã edap yarãkubã ude itta kañkun. ¹³Edap yarãkubã tãrenjirãn Ferotã gãmagut pãñku piãkaken äneñi api gepmañpek. Tãñpãkañ gãk bian wain umeni piñ imik tãñkuno äneñi udegãn api piñ imik tãñpen yãk. ¹⁴Ude tãñpãñ bãnep tãga terak kuñatpãñã nãka butewaki nadãñpãñ Fero iwerikañ yot ño penpen kañ kwa! ¹⁵Nadãtan? Nãk Kenan komeken nanik kubota nãmagut pãbã kome ñoken komi piã tãkta nepmañkuñ. Tãñkuñopãñ waki kubã nãmo tãñira jop nadãñ komi yot ñoken nepmañkuñ!

¹⁶Joseptã ude yãñirãn äma Ferota kãrãga iñiñpãñ imik tãñpani unitã Joseptã noripaki u dãpmonken tãño mebãri tãga yãñahãñpãñ iwetak yãñ nadãñpãñ ñode iwetkuk; Nãk dãpmonken udegãn kañkut yãk. Uwã ñode; Nãk kãrãga basket yarãkubã gwãknaken penpãñ yãpmãñ kuñatkut. ¹⁷Yãpmãñ kuñarira basket punin u gãnañ Ferota biñam kãrãga gãripi mebãri mebãri irirã baraktã äbãñpãñ nañ paotkuñ yãk.

¹⁸Ude iwerirãn Joseptã man kowata ñode iwetkuk; Mebãri ñode gãwera; Basket yarãkubã uwã edap yarãkubã ude itta kañkun. ¹⁹Edap yarãkubã tãrenjirãn Ferotã yãniñ kireñpewãn kotãkka madãñ tãkñepãñ gupka pãya terak wabiñirã baraktã api nañ paotneñ. ²⁰Joseptã ude yãwerãnkañ edap yarãkubã tãrenjirãn Fero iniken ahãk-ahãk kadãni tãñjirãn äñnak-äñnak pãhap tãñpa yãñkañ piã ämaniye intãjukun tãñpani yãmagutkuk. Ude

tãñpãñ äma Ferota wain ume piñ imik tãñpani ukãt äma Ferota kãrãga iñiñpãñ imik tãñpani yarã u komi yot gãnañ nanik bok yãmagutkuk. ²¹Yãmagutpãñ äma wainta mebãri nadãwani uwã piã bian tãñpani äneñi tãñpekta iniñ kireñkuk. ²²Upãñkañ kãrãga iñiñ imani äma uwã Joseptã iwetkuko udegãn kotãki madãñ tãkñepãñ gupi pãya terak wabiñkuñ.

²³Ferotã ude tãñpãnkañ wainta mebãri nadãwani äma unitã Josepta juku nãmo penpãñ guñ tãñpãñ itkuk.

Ferotã dãpmonken kubã tãñkuk

41 ¹⁻²Eruk it yãpmãñ äronãtãko obañ yarã tãrenjirãn Ferotã dãpmonken ñode tãñkuk; Fero ini Nail ume dubiniken kãron itkañ bulimakau 7 gupi tãga Nail ume gãnañ naniktã abãñpãñ tepãrañ nañ irirã yabãñkuk. ³⁻⁴Bulimakau 7 ude abãkañ bulimakau 7 äneñi abuño uwã kujarigãn, intãjukun ahãñkuño udewani nãmo. Unitã abãmañ noriyetã itkunken u kuñkuñ. Kuñpãñã noriye gupi tãga uwã nañpãñ kãmã äpmonkuñ. Eruk Fero ude kañpãñ kikñutkuk. ⁵Kikñutkañ äneñi patpãñ dãpmonken äneñi kubã ñode tãñkuk; Säguom kubã tãdotpãñ äronjirãn kañkuk. Uterak bureni 7 tañi, tãgatã ahãñkuñ. ⁶Eruk u punin terak äneñi kubã tãdotpãñ äronjukuko uwã bureni 7 mãnit kãdãp ikektã dãpani pogopigãn ude ahãñkuñ. ⁷Tãñpãkañ bureni pogopigãn unitã bureni tãga uwã kudup kãmã äpmonkuñ. Kãmã äpmonjirã kañpãñ Fero äneñi kikñutkuk. Kikñutpãñ ño dãpmonken tãyat yãñ nadãñkuk.

⁸Patkuko yãñewãnã Ferotã dãpmonken tãñkuko unita nadãwãtãk pãhap tãñpãñ ämaniye nadãk-nadãk ikekkãt kãren kãwani äma u kudup

yämagut päbä yepmaᅇkuk. Yepmaᅇpän irirä dāpmonken täᅇkuko yāwetpāᅇ unitāᅇo mebārita yāwet yabāᅇkuk. Yāwet yabāᅇjirān dāpmonken täᅇo mebāri kubā nāmo yāᅇahāᅇpāᅇ iwetkuᅇ.

⁹Tāᅇpākaᅇ āma Ferota wain ume piᅇ imik täᅇpani unitā Fero ᅇode iwetkuk; Wāra! Nāk apiᅇo momina kubā nadātat u yāᅇahāᅇpāᅇ gāwera yāk. ¹⁰Gāk piä āmakayat nekta nadāwāwak täᅇ niminᅇpāᅇ āma kārāga iᅇinᅇpāᅇ gamik täᅇpani ukāt nek komi yot kubā, komi āma täᅇo watā intājukun täᅇpanitā watāni it täᅇkuko uken nipmaᅇkun. ¹¹Komi yotken nipmaᅇkuno kadāni uken bipani kubākengān nek dāpmonken bok täᅇkumāko uwā mebāri inigān inigān. ¹²Tāᅇpāᅇ kadāni uken Hibru āma gubaᅇi kubā komi yot täᅇo intājukun āma unitāᅇo watā piä täᅇ imani itkuko unitā dāpmonken täᅇkumāko u iwetdapāᅇ mebāri ini-ini niwetkuk. ¹³Mebāri niwetkuko udegān ahāᅇ niminᅇkuk; Nāk nāmagut päbä piānaken āneᅇi nepmaᅇkun. Täᅇ, āma gāka kārāga iᅇinᅇpāᅇ gamik täᅇpani uwā päya terak wabiᅇkun yāk.

¹⁴Ude iwerirān Ferotā komi āma peᅇ yāwet-pewān Josep bārāᅇᅇ imagut yāpmāᅇ ābuᅇ. Imagut yāpmāᅇ ābāᅇpāᅇnā gwāki geᅇi puᅇiᅇ bok madāᅇ iminᅇpāᅇ tek kodaki täᅇ iminᅇkaᅇ Fero iᅇamiken yāᅇikᅇat yāpmāᅇ kuᅇkuᅇ. ¹⁵Yāᅇikᅇat yāpmāᅇ kwāwā Ferotā Josep ᅇode iwetkuk; Nadātan? Nāk bipani dāpmonken täᅇkuro unitāᅇo mebāri nadākta yāwet yabāwapaᅇ kubātā dāpmonken täᅇo mebāri nāmo nāwerak yāk. Täᅇkaᅇ gāka ᅇode yāᅇirā nadāt; Gāk dāpmonken täᅇpāᅇ gāwerirā mebāri yāᅇahāᅇpāᅇ yāwet täyan. U bureni ba? ¹⁶Ude iwerirān Joseptā Fero man kowata ᅇode iwetkuk; Nākᅇa-tāgān tāga nāmo täᅇpet. Mebāri nadāwayāᅇ täyan uwā Anututā gāwerayāᅇ yāk.

¹⁷⁻¹⁸Ude iwerānā Ferotā Josep iwetkuk; Nāk dāpmonken ᅇode täᅇkut. Nāk Nail ume dubiniken kārōᅇ wādāᅇ itkaᅇ bulimakau 7 gupi tāga Nail ume gānaᅇ naniktā abāᅇpāᅇ tepāraᅇ naᅇ irirā yabāᅇkut. ¹⁹Bulimakau 7 ude intājukun abākaᅇ uterak āneᅇi 7 ude abuᅇo uwā kujariᅇān, Isip komeken nākā nāmo yabāwani. ²⁰Bulimakau kujariᅇān unitā abāmaᅇ noriyetā itkunᅇen kuᅇkuᅇ. Kuᅇpāᅇnā noriye gupi tāga uwā naᅇpāᅇ kāmā āpmonᅇkuᅇ. ²¹Naᅇpāᅇ kāmā āpmonᅇkuᅇopāᅇ ude täᅇkuᅇ yāᅇ nāmo yabāᅇpāᅇ-nadāwen. Nāmo, koki nāmo tokᅇᅇpāᅇ irani udegān itkunᅇ. Dāpmonken ude täᅇpāᅇ kikuᅇtkut yāk.

²²Kikuᅇtpāᅇ akuᅇkaᅇ āneᅇi patpāᅇ dāpmonken ᅇode täᅇkut; Säguom kubā tädotpāᅇ āroᅇjirān kaᅇkut. Uterak bureni 7 taᅇi, tāgatā ahāᅇkuᅇ. ²³U punin terak āneᅇi kubā tädotpāᅇ āroᅇkuko uwā bureni 7 mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ude ahāᅇkuᅇ. ²⁴Tāᅇpākaᅇ bureni pogopigān unitā bureni tāga uwā kudup kāmā āpmonᅇkuᅇ. Dāpmonken ude täᅇkut yāk. Dāpmonken ude täᅇkuro unita kārēn kāwani āmatā mebāri nāwerut yāᅇkaᅇ yāwerakaᅇ mebārita täᅇguᅇ taᅇkuᅇ yāk.

²⁵Ude iwerānā Joseptā Fero ᅇode iwetkuk; Dāpmonken yarā täᅇkuno unitāᅇo mebāri kubāgān. Anututā kudān kubā pewān ahānayaᅇ tākaᅇ unita kwawak gāwoᅇāreᅇkuk. ²⁶Bulimakau 7 gupi tāga dāpmonken yabāᅇkuno uwā obaᅇ 7 ude itta täyak. Ba säguom bureni tāga nīkek 7 yabāᅇkuno uwā udegān obaᅇ 7gān. Dāpmonken yarā unitāᅇo mebāri kubāgān. ²⁷Tāᅇ bulimakau 7 gupi kujariᅇān, tohari nāmo uwā obaᅇ 7 nakta jop itnayāᅇ tāmaᅇo unitāᅇo wārani. Ba säguom bureni mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ahāᅇjirā

yabänjkuno u imaka, udegän. ²⁸Unita nadäsi! Gäwetat ɲo bureni api ahäwek. Anututä pewän ahänayän tãjo uwä gäwönjärenjkuko u yäk. ²⁹Nadätan? Isip kome pähap ɲoken obaɲ 7 u gänaɲ ketem ahän bumbum api täneɲ. ³⁰⁻³¹Upänkaɲ kadäni täga u täreɲirän u punin terak nakta jop irit obaɲ äneɲi 7 api it yäpmän äroneɲ. Kadäni uken nakta jop irit wakiinik ahänjirän säkgämän itkuɲo unita guɲ takinik api täneɲ. Bureni, kome ɲo api waɲ morewek. ³²Unita Fero, gäk ɲode nadäsi; Däpmonken kadäni yarä tänkuno u mebäri kubägän tänkuno uwä mebäri ɲodeta; Anututä imaka u bureni api pewa ahäneɲ yän nadäk peyak. Täɲkaɲ imaka u ahäkta kadäni keräpi täyak yäk.

³³Ude yänpän Joseptä Fero ɲode iwetgän tänkuk; Eruk, gäk äma nadäk-nadäki täga kubä iwoyänpän Isip kome pähap u kudup watäni irekta epän kaɲ imi yäk. ³⁴Ude tänpän kaɲiwat äma ätu yepmanpiän obaɲ 7, täɲ-bumbum kadäni ahäwayän täko u gänaɲ ketem ahänjirä äma unitä ketem moräki gap-manta biɲam yäpmänpän kämita kaɲ pek tänpüt yäk. ³⁵Kaɲiwat äma uwä kadäni täga uken ketem kämi nakta u yäpmän daninayän tãjo uwä kudup yot-pärare kubäkubä tãjo ketem pewani yot gänaɲ pewä kuɲjirä watäni kaɲ irut yäk. Tänpäkaɲ Fero, epän uwä gäkɲa wäpka terak kaɲ tänpüt. ³⁶Ketem penayän tãjo uwä nakta jop irit obaɲ 7 ahäwayän täko unita biɲam kaɲ pewut. Ude tänayän täkaɲ uwä nakta jop irit kadäni uken kubätä nämo api kumbek.

Ferotä Josep watä äma ärowani ude teɲkuk

³⁷Ude iweränä Ferokät piä ämaniye Joseptä man yänjkuko u nadäwä tä-

ganjuɲ. ³⁸Nadäwä tägawäpän Ferotä piä ämaniye ɲode yäwetkuk; Nin äma Josep udewani, Anutu tãjo Munapik ikek, netäpän api kaɲ-ahäne? Imata äma kubäta wäyäkɲene? ³⁹Ude yänpän Josep iwetkuk; Bureni, man niwetan u Anututä yänhänpän gäwetak. Unita äma nadäk-nadäk ikek gäk ɲodewani kubä nämo itak yäk. ⁴⁰^aUnita gäkä näkɲo kome pähap ɲo watä irenta gepmanɲat yäk. Gäk man yänjiri ämawebe-naye kudup gäkɲo man api buramineɲ. Tänpäkaɲ äma kubätä gärepmitnaɲi nämo. Nämo, näkägän gäkɲo ärowani api iret yän iwetkuk.

⁴¹Ferotä ude yänpän ɲode iwetgän tänkuk; Eruk, Isip kome pähap tãjo watä äma ärowani gepmanɲat yäk. ⁴²^bUde iwetpän siworok keru nanakiken pewani Fero ini wäranu nikek u keriken nanik ketärenpän Josep keru nanakiken peɲ imiɲkuk. Tänpän tek säkgämän wädäwän äron imiɲpänä meran kubä golpän tänpäni meran täɲ imiɲkuk. ⁴³Ude tänpän Ferotä Josep ɲode iwetkuk; Gäk näkɲo äpani ude itan unita näkɲo karis namba 2 hostä wädäwani uterak kuɲat täyi! Uterak kuɲariri äma ätutä intäjukun kuɲpän ɲode api yäwettän kuneɲ; Gukut imäpmok täɲ imut! yän ude api yäwettän kuneɲ yäk. Ude tänkuko uwä Ferotä Josep Isip tãjo watä äma pähap teɲkuk.

⁴⁴Ude yänpän Josep äneɲi ɲode iwetgän tänkuk; Näk Isip tãjo intäjukun äma itat upänkaɲ gäkä nämo nadän yämiɲjiri Isip komeken äma kubätä ini nadänpän imaka kubä täga nämo api tänppek. Gäkä nadänjiri uyaku täga api tänppek yäk. ⁴⁵Tänpän Ferotä wäpi kodaki Safenat-Panea yän iwetkuk. Wäpi kodaki iwetkaɲä eruk webenita Heriopolis yotpärare tãjo bämop äma wäpi

^a41:40 Apos 7:10 ^b41:42 Dan 5:29

Potifera unitäjo äperi wäpi Asenat u imiņkuk. Täņpākaņ Joseptä Isip kome pähap täjo watä äma intäjukunta itkuk.

⁴⁶Josep uwä obaņ 30 ude täreņirän Ferotä Isip kome kaņiwat piä u täkta iniņ kireņkuk. Täņirän Josep Fero teņpeņ päņku Isip kome kudup kaņiwat piä täņtāņ kuņatkuk. ⁴⁷Ude täņpāņ kuņarirän Isip komeken obaņ 7 ketem ahāņ bumbum täņkuņ. ⁴⁸Tāņkaņ obaņ 7 u gānaņ ketem kāmi nakta u kudup yotpārare kubäkubä täjo ketem pewani yot gānaņ pewä kuņ moreņkuņ. Ketem kāmita peņkuņo uwä yotpārare kubäkubä epān iniken iniken u gānaņ nanik. ⁴⁹Joseptä ude täkta yāwettāņ kuņarirän ketemtä yot tokreņpāņ jiraņ ude patkuņ, āmatä täga daninaņi nāmo täņpākaņ ketem danik-danik epān u peņkuk.

⁵⁰Tāņkaņ nakta jop irit kadāni u nāmo ahāņirän Josep webeni Asenat uwä nanaki yarä bäyaņkuk. ⁵¹Nanaki tuānitä ahāņirän Joseptä ņode yāņkuk; Anututä täņkentāņ namiņirän notnaye meņna nanata nadāwātāk täņkuro u tāretak, ba komi nadāņ yāpmāņ āburo u tāretak. Unita nanakna tuä ņo wäpi Manase yāņ iwetat. ⁵²Tāņpāņ nanaki monānitä ahāņirän ņode yāņkuk; Komi piāna kome ņoken Anututä nanaknaye namitak unita wäpi Efraim yāņ iwetat yäk.

⁵³Tāņpākaņ Isip komeken ketem ahāņ bumbum obaņ 7 u täreņkuk. ⁵⁴cTärewākaņ nakta jop irit obaņ 7 Joseptä bian yāņkuko u ahāņkuk. Ude ahāņirän kome päke uken ketem nāmo upāņkaņ Isip komeken ketem täga naņpāņ itkuk. ⁵⁵dEruk nakta jop irit u wakiinik täņirän Isip āmawebetä nakta Ferotä ketem yāmikta yāņapiņkuņ. Yāņapiņirä Ferotä ņode yāwetkuk; In

Josepken kwākaņ unitä yāwānkaņ uterakgān kaņ täņput yäk.

⁵⁶Tāņpākaņ nakta jop irit u wakiinik täņpāņ Isip kome u kudup pat yāpmāņ kuņkuk. Ude ahāņirän Joseptä ketem yot it yāpmāņ kuņkuņo u dāt yāmiņirän Isip āmawebetä suwaņpāņ nak täņkuņonik. ⁵⁷Tāņkaņ kome ātuken udegān, nakta jop irit waki ahāņirän āmawebe uken nanik-naniktä ābāņpāņ Josepken yāņapiwāpāņ nadāņ yāmiņirän ketem suwaņkuņ.

Josep täņo noriyetä Isip komeken ketemta kuņkuņ

42 Kenan komeken nakta jop udegān itkaņ Jekoptä manbiņam ņode nadāņkuk; Isip komeken ketem suwaņpāņ-nak täņ itkaņ. Ude nadāņpāņ nanakiye yāwetkuk; In imata jop itkaņ kowat kawān täņ itkaņ? ²eIsip komeken ketem itkaņ yāņ nadātat unita uken kuņpāņ ketem suwaņpāņ yāpmāņ ābut, jop itpāņ nakta kumneta!

³Nanitä ude yāņpāņ yāwet-pewān Josep noriye 10 udetä ketem suwanayāņ Isip komeken kuņkuņ. ⁴Upāņkaņ Jekoptä Josep noripaki māden nanik-inik wäpi Benjamin u noriyekāt kukta yājiwātuk. Kādet miņin kuņtāngān bārāpi kubä ahāņ imek yāņ nadāņpāņ iyap taņkuk. ⁵Tāņkaņ Jekop täņo nanakiye uwä Kenan kome māhemkāt penta kuņkuņ, nakta jop irit Kenan komeken imaka, ahāņkuko unita.

⁶Tāņpākaņ Joseptä Isip kome täņo watä äma pähap itkaņ, āmawebe uken-uken nanikta ketem yāmiņirän suwaņkuņ. Ude täņ irirän Josep noriye ukeņo päņku ahāņ imiņpāņ gwājiņ āpmoņ imiņkuņ. ⁷Tāņirä Joseptä noriye yabāņpāņ-nadāņkukupāņ mebāriini nāmo yāņahāņpāņ yāwetkaņ man

kädäp ikek ñode yäwet yabänjuk; In de naniktä äbäkañ? Ude yäwänä iwetkuñ; Ketem suwanayäj Kenan komeken naniktä äbäkamäj yäk. ⁸Joseptä notnaye yäj nadänjukopäj kowata nämö kañpäñ nadänjuk. ⁹Tänpäñ Joseptä dämpmonken bian täñkuko unita juku piñpäñ ñode yäwetkuk; Nadätat! In nintäño iwaniyetä nibänpäñ nadäk tänayäj äbäkañ. In ninkät ämik täkta nadänpäñ kome kubä de uken watäni nämö itak yäj kañpäñ nadäk tänayäj äbäkañ. Ude nibänpäñ nadänkañ komejinken kuñpäñä intäjukun ämajije ñode api yäwetneñ; Uken ba uken watäni nämö itkañ yäj api yäwetneñ!

¹⁰Ude yäweränä noriyetä yänkuñ; Ärowanina, ude nämö! Watä ämakaye ninä, ketem suwakta äbäkamäj. ¹¹Nin äma kubä täño nanakiyegän. Ninä jop man nämö yäwani. Yäyan udetä nämö äbäkamäj yäk. ¹²Iweräwä yäwetkuk; Jop man yäkañ! Nintäño iwantä nibänpäñ nadäk täna yänpäñ äbäkañ yäk. ¹³Yäwänä iwetkuñ; Yäke, ude nämö! Nin ninin buap 12 ude ahänkumäj, äma kubä täño nanakgän, Kenan komeken irani. Täñkañ nintäño mäden nanik kubä naninkät itkamän. Täñ notninpak kubä paotkuk yäk.

¹⁴Ude yänirä Joseptä yäwetkuk; Ude nämö. Näk bian täweraro ude; In nintäño iwaniyetä nibänpäñ nadäk tänayäj äbäj ño unita mebäri kwawak ahätak.

¹⁵Näk Fero täño wäpi terak man kehäromi ñode täwetat; Intäño notjinpak mäden nanikjin unitä kome ño nämö äbeko uwä in kome ño naniktä äneñi äyänutpeñ komejinken nämö api kuneñ yäk. ¹⁶Unita notjinpak kubä peñ iwetpewä päñku notjinpak nanikät itkamän u imaguränkañ äbun! In ätuwä komi yotken irirä man yäkañ u jop ba bureni yäj api kañpäñ nadäwet. Notjinpak

nämö ahäwänä in jop man yäwani, nintäño iwantä nibänpäñ nadäkta äbäkañ yäj bureni-inik api nadäwet yäk. ¹⁷Ude yänpäñ komi yotken yepmañirän edap yaräkubä ude tärenjuk.

¹⁸⁻¹⁹Edap yaräkubä tärewäkañ Joseptä ñode yäwetkuk; Nadäkañ? Näk Anutu u umuri yäj nadänpäñ kuñat täyat yäk. Unitä näkä tepmañpa kukta nadänpäñä ñode kañ täñput; In äma täga siwoñi kuñatkañ u täñpäwä, notjinpak kubägänpäñ tewa komi yot gänäñ irirän in ätuwä ketem tama yäpmäj päñku mähemjiye ketemta jopinik itkañ unita yämut yäk.

²⁰Yämiñkañ notjinpak mäden nanik uwä imagut yäpmäj äbut. Intä ude täñpäwä in man bureni näwetkañ yäj nadänpäñ kumäj-kumäj nämö api tadäpet yäk. Joseptä ude yäweränä yänjukko udegän täkta nadänjuk.

²¹Tänkañ ini-tägän näwetgäwet täñpäñ yänkuñ; Bureni! Mäden naniknin waki täñ imiñkumäño unita kowata umuri pähap ño ahäj nimitak yäk. U konäm butewaki täñ nimiñirän mani nadänpäñ kowata nämö täñkentäj imiñkumäño unita kudän umuri ño kowata ahäj nimitak yäk. ²²Ude yänpäñ Rubentä yäwetkuk; Näk täwetkuro uwä! Notninpak u waki täñ imineño yäj täwerakañ nämö nadäj namiñkuño unita kumäk-kumäki täño kowata ahäj nimitak ño yäk.

²³Joseptä noriye täño man nadänjukopäj man yäwerayäj nadänkañ man yäpmäj äyänurani äma iwerirän äma unitä man yäpmäj äyänutpäñ yäwetkuko unita noriyetä nin täño man nämö nadätak yäj nadänjuk. ²⁴Ude täñpäñ inigän päñku konäm kotkuk. Konäm korän tägawäkañ äneñi äbänpäñ noriyetä kañirä Simeon injtpäj keriyat pädat

tänjuk. ²⁵Ude tänkañ piä ämaniye yäwet-pewän ketem ini yäkken-yäkken daiñ yämiñkuñ. Yäkken daiwä tokñewäpäñ uterak moneñ ketem u suwakta yäpmäñ äbuño u äneñi daiñ yämiñkuñ. Ude täñpäñ kädetta däkum yämikta yäwetkuk. Yäwerirän udegän täñkuñ.

²⁶Ude täñpäkañ Josep noriye ketem suwañkuño u doñki terak peñpäñ yäpmäñ kuñkuñ. ²⁷Kuñtängän kome bipänpäñ patkuñken noripak kubätä doñkinita ketem imayäñ nadänpäñ iniken yäk meni pitpäñ kañkuk; Moneñ ketem suwañkuko u yäk meniken irirän. ²⁸Kañpäñ noriye yäwetkuk; Näkño moneñ äneñi peñ namiñkuño yäk meniken itak ño yäk. Ude nadänpäñ nadäwätäk pähap täñpäñ yäñpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Nin kädet siwoñi tämäñopäñkañ mebari imata Anututä bäräpi ño pewän ahäñ nimitak yäk?

Josep noriye nani Jekopken äneñi kuñkuñ

²⁹Parä yäñewänkañ kuñtängän Kenan komeken ahäñpäñ nani Jekop manbiñam kuduptagän iwet moreñkuñ. ³⁰Manbiñam ñode iwetkuñ; Isip kome unitäño äma ärowanitä man kädäp ikek ñode niwetkuk; In iwan täñ nimikta äbäkañ yäñ niwetkuk. ³¹⁻³²Ude niweränä ñode iwetkumäñ; Nin äma täga, ninin buap 12, nanin kubägän. Ninkät nanik kubä-tägän paotkuk. Täñ mäden nanik-inikä naninkät komenin Kenan u itkamän yäñ iwetkumäñ. ³³Ude iwetnawä kowata ñode niwetkuk; In äma täga ba waki yäñ nadäkta ñode täñirä kañ nadäwa; Inkät nanik kubä ñogän irirän in ätuwä mähemjiye nakta jop itkañ unita ketem yäpmäñ päñku kañ yämut yäk. ³⁴Äneñi äbäñpäñjä mäden nanikjin imaguräkañ kañ äbut yäk. Intä ude täñpäwä In äma täga yäñ api nadäwet. In äma

täga yäñ nadäñ tamiñpäñ notjinpak ño taniñ kirewapäñ in kome ñoken ketem suwakta täga äbäñkañ kuk api täneñ yäk. Man ude niwetkuk.

³⁵Nani manbiñam ude iwetkañä ketem yäkken nanik ketem pewaniken äreñpä kuñkuñ. Ude täñpäñjä moneñ ketem suwakta yämani ukeño kuduptagän yäk meniken yabäñ ahäñkuñ. Moneñ u yabäñpäñ nani ba nanakiye kudup umun pähap täñkuñ. ³⁶Moneñ yabäñpäñ nani Jekoptä ñode yäwetkuk; In ude täñpäñ nanaknaye kudup nomägatnayäñ. Josep paotkuk, udegän Simeon ño nämo itak. Täñpäñ Benjamin imaka, nomägatnayäñ täkañ uwä butewaki pähap u näkägän api nadäwet yäk. ³⁷Ude yäñirän Rubentä nani iwetkuk; Näk Benjamin äneñi nämo yäpmäñ äbawä unita kowata nanaknayat bok kañ däpmäñ yäk. Unita Benjamin näk ketna terak pe. Näkä äneñi täga api yäpmäñ äbäñ gamet yäk.

³⁸Ude iweränä Jekoptä yäñkuk; Nanakna ño inkät nämoinik api kwek! Bianinitä kumbukopäñ inigän it namitak. In kädet miñin kuñtängän umuri kubä ahäñ tamiñirän nanakna Benjamin ño käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täñpewä äma tägawani näk kumbet yäk.

Josep noriye Isip komeken äneñi kuñkuñ

43 Täñpäkañ nakta jop irit uwä Kenan komeken pen wakiinik itkuk. ²Ude irirän Isip komeken nanik ketem yäpmäñ äbuño uwä nañpä paorirän Jekoptä ñode yäwetkuk; In ninta ketem suwakta äneñi kañ kut yäk. ³Ude yäñirän Judatä nani iwetkuk; Nan, nadätan? Isip täño intäjukun äma unitä man kehäromi ñode niwetkuk; In mäden nanikjinkät bok nämo äbawä näk nämo api tabäwet yäk. Injingän äbäñkañ inam-naken nämoinik api ahäneñ yäñ ude ni-

wetkuk. ⁴Unita nan, gäkä Benjamin bok kukta ninij kireweno uwä täga päñku ketem api suwane yäk. ⁵Upäñkañ iyap tawiwä nämo api kune, äma unitä ñode yäñkuko unita; Injingän nämoinik ämneñ yäk. Notjinpakkät bok nämo äbäwä nämo api nadäñ tamet yäñ niwetkuk.

⁶Judatä ude yäwänä nani Jekoptä yäwetkuk; In Benjamin täño manbiñam äma u imata iwetkuñ? Ude täñkuño uwä komi namikañ yäk. ⁷Yäwänä nanakijetä iwetkuñ; Äma unitä yäñyabäk mäyap ñode niwetkuk; Nanjin kumbuk ba itak? Ba notjinpak mäden nanik kubä itak? Yäñyabäk ude niwerirän itkamäñ ude manbiñam iwetkumäñ. Ude iweritna kowata ude api niwerek yäñ nämo nadäñkañ iwet moreñkumäñ.

⁸Ude yäñpäñ Judatä nani iwetkuk; Benjamin näka naniñ kirewipäñ akumañ kuna yäk. Ude täñpeno uyaku gäk ba nintäño webe nanak kudup nakta nämo api kumne. ⁹Täñkañ ñode yäñkehärom täyat; Näkña Benjaminta watäni api ired. Täñ äneñi nämo imagut yäpmäñ äbawä unitäño momi näka biñam irirän kome terak it yäpmäñ kuñjira api tärewek yäk. ¹⁰Eruk kuna! Kadäni käronji jop itkamäñ. Yäñ-nadäwätäk nämo täñkumäñ yäwänäku Isip kome kuñkañ äbäk kadäni yarä uku tänam yäk.

¹¹Yäñjirän nanitä yäwetkuk; Yäyan ude tänanji täñpäwä in kuna yäñpäñ imaka gäripi nitek kome ño nanik upäñ yäkjinken daiñpäñ yäpmäñ kañ kut yäk. Päya mujipi näñpani, päya umumi käbäñi nitek ba kähäräp umeni näñpani, imaka udewani ätu ironjinta yäpmäñ päñku äma unita kañ imut! ¹²Täñpäñ moneñ tañi yäpmäñkañ kut yäk, moneñ kodaki bok bian ketem yäk meniken daiñkañ tamiñkuño u bok. Täñguñ tañpäñ tamiñkuñ käwep yäk. ¹³Ude täñkañ Benjamin imaguräkañ äma ukenä kut! yäk. ¹⁴Intä kuñjirä

Anutu Kehäromi mähemitä täñkentäñ tamiñjirän notjinpak Simeon ba Benjamin ño bok tepmañpäñkañ kañ äbut. Täñ nanaknaye paot namikta biñam täñpäwä ini kañ paot namut!

¹⁵Ude yäwänkañ eruk nanakijetä iron täño tuñum, moneñ kodaki ba biani bok yäpmäñkañ Benjamin imaguräkañ Isip komeken kumañ päñku Josep ahäñ imiñkuñ. ¹⁶Ude täñjirä Joseptä Benjamin kañpäñ yori watä äma iwetkuk; Äma äbäkañ u yäñ-yäkñat yäpmäñ päñku yotna gänañ yepmañ yäk. Ude täñkañ tom kubä utpäñ ijiwut. Ijiwäpäñ kepma äma ukät ketem bok nänanayäñ yäk. ¹⁷Ude iweränkañ yäñkuko udegän iwatpäñ Joseptä yotken yämagut päñku yämaken yepmañkuk.

¹⁸Joseptä ini yotken yämagut yäpmäñ kuñjirän noriyetä bumta umuntañpäñ yäñkuñ; Wära! Intäjukun äbumäño ugän yäkninken moneñ äneñi daiñ nimiñkuño unita käwep ño nipmañkañ yäk. Nin yot ño iritna äbä nidäpmäñpäñ donkinin niyomägatpäñ komi piäniken api nipmaneñ yäk. ¹⁹Ude yäñpäñ Joseptä yot yämaken ahäñpäñ itkañ yot watä äma u ñode iwetkuñ; ²⁰⁻²¹Nadätan? Nin bian ketem suwakta äbumäñopäñ ninin komeken äneñi kuñtängän kädet miñin patkumäñken yäk gänañ nin kubäkubä täño moneñ kudup irirä yabäñkumäñ. Ude täñkumäñopäñ moneñ u äneñi yäpmäñ äbäkamäñ yäk. ²²Ba ugän nämo, moneñ kodaki, ketem äneñi suwakta yäpmäñ äbäkamäñ. Moneñ biani u netä daiñ nimiñkuño u nämo nadäkamäñ yäk.

²³Ude yäwäwä yäwetkuk; Umuntäneño! Anutujin, Nanjin täño Anutu unitä yäkjinken daiñ tamiñkuk yäñ nadäwut! Näk moneñjin uku täga yäput yäk. Ude yäñkañ päñku Simeon komi yot gänañ nanik imagut yäpmäñ noriyetä itkunken äpuk. ²⁴Imagut yäpmäñ äpäñpäñä noriye

kudup Joseptä ini yot gänaŋ yäj-yäkŋat yäpmäj äronpäj ume gwet yämiŋirän kuroŋi ärutkuŋ. Ume gwet yämiŋkaŋ doŋkinita imaka, ketem yämiŋkuk. ²⁵Ude täŋkaŋ Joseptä ketem bok nakta kepma äbayäj yäj ude nadänpäj irona tuŋum yäpmäj äbuŋo u täntuŋum täŋkuŋ.

²⁶Ude täŋ irirä Joseptä äbänä iron tuŋumi yäpmäj äbuŋo u iŋamiken peŋkuŋ. Peŋpäj gwäjij äpmoŋ imiŋkuŋ. ²⁷Gwäjij äpmoŋ imiŋirä Joseptä yäwetkuk; Ai, näwerut! Nanjin tägawanita näwetkuŋo ukeŋo apiŋo jide itak? Täga itak ba kumbuk? ²⁸Yäwänä yäjkuŋ; Piä ämaka nanin u täga itak yäk. Ude yänpäj gukuri imäpmok tänpäj gwäjij äpmoŋ imiŋkuŋ. ²⁹Gwäjij äpmoŋ imiŋkaŋ akuŋirä iniken monäni Benjamin u kaŋpäj yäjkuŋ; Notjinpak nanjinkät irirän näwetkuŋo ukeŋo ŋo? Ude yänpäj Benjamin iwetkuk; Nanakna, Anututä täŋkentäj gamiton! yäk. ³⁰Ude iwetpäj iniken monäni kaŋkuko unita butewaki nadänpäj konäm korayäj uruŋ käda bäräŋeŋ päŋku kotkuk. ³¹Konäm korän tärewäpäj iŋami dapun umetä ärutpäj kehärom tänpäj äneŋi noriye dubiniken kuŋkuk. Noriye dubiniken kuŋpäj watä äma iwetkuk; Ketem gwet nimi! yäk.

³²Ude iweränä watä äma unitä ketem ini äbot-äbot peŋ yämiŋkuk. Josepta inigän, Josep noriyeta inigän, eruk Josep täŋo piä ämaniye, Isip nanik unita inigän peŋkuk. Isip naniktä Hibru ämakät ketem penta nakta taräki nadäk täŋkuŋo unita udewä täŋkuk. ³³Josep inigän irirän noriye Josep iŋamiken inigän tawaŋ terak tuänitä it päŋku mäden nanik Benjaminken täreŋkuk. Ude itkaŋ Josepkät kowat kawän täŋ itkaŋ nadäwä inide kubä täŋkuŋ. ³⁴Ude irirä watä äma unitä ketem gäripi niked Josep inita pewani yäpmänpäj yämiŋkuk. Ude tänpäj noriyeta kubäkubä yämiŋkaŋ Benjam-

inta mäyap peŋ imiŋkuk. Eruk, ketem naŋpäj ume komi bok naŋpäj kudup-tagän oretoret täŋkuŋ.

Joseptä noriye tänyäkŋarani täŋkuk

44 Komeniken äneŋi kunayäj täŋirä Joseptä yot watä irani ŋode iwetkuk; Gäk äma ŋonita ketem mäyap, ini yäpnaŋi uterakgän yäkiŋen gwet yämi yäk. Ude tänpäjä iniken iniken moneŋ ketem suwakta yäpmäj äbuŋo u udegän ini yäken-yäken meniken äneŋi daiŋ yämi. ²Tänpäj näkŋaken ume gwet näŋpani siliwapäj täŋpani u mäden naniki täŋo yäk meniken peŋkaŋ ketem täŋo moneŋ bok daiŋ imi yäk. Joseptä watä äma iwet-pewän udegän täŋ moreŋkuk. ³Tänpäj patkuŋo yäjewänä eruk noriye u, doŋki tuŋumikä t yepmaŋpän yäpmäj kuŋkuŋ. ⁴⁻⁵Yotpärare peŋpeŋ ban nämo kuŋirä Joseptä yot watä ämani iwetkuk; Eruk, gäk yawat yäpmäj ku! Päŋku yabänpäj ŋode yäwet; Imaka umuri pähap täkaŋ yäj päŋku yäwet. Täga täŋ tamänkaŋ kowata imata waki täŋ imiŋpäj ume gwet näŋpani siliwapäj täŋpani u kubota yäpmaŋ? Ärowaninata ukengän ume nak täyak. U it imiŋirän däpmonken täŋo mebäri yäjahäk täyak. Ude täŋirä wakiinik täyak! yäj yäwet yäk.

⁶Man ude iwetpäj peŋ iwet-pewän päŋku yabäj ahänpäj Joseptä yäjkuŋo udegän yäwetkuk. ⁷Ude yäweränkaŋ kowata ŋode iwetkuŋ; Ärowanin! Man ude imata niwetan? Nin kudän udewani nämo täk täkamäj. ⁸Nin bian ketem yäk meniken moneŋ yabäj ahäŋkumäjŋo u Kenan komeken nanik äneŋi yäpmäj äbumäj. Unita imata äma ärowanika täŋo moneŋ tuŋum kubota yäpne? ⁹Unita tuŋum u ninken nanik kubä täŋo yäk gänaŋ kaŋ-ahäwiwä kumäkta biŋam kaŋ tänpän! Tänpänkaŋ nin ätu gäka komi piä api täne yäk. ¹⁰Yäwäwä

yäwetkuk; Yäkaŋ ude kaŋ ahäwän! Ume gwet näŋpani ukeŋo kubätä yäkken kaŋ-ahäwawä äma unitäŋän näkŋo watä piä api täŋpek. Ätu uwä yepmaŋpa jop api kuneŋ yäk.

¹¹ Ude yäwänä yäki bäräŋeŋ yäp-mäŋpäŋ komeŋ peŋpäŋ meni kudup pitkuŋ. ¹² Meni kudup pitkaŋ irirä Josep täŋo watä äma unitä yäk kubä kubäken duiŋ iŋiŋkuk. Tuäniken jukun yäput peŋkaŋ yabäntäŋ päŋku mäden nanik Benjaminä yäkken ume gwet näŋ-pani ukeŋo bureni kaŋ-ahäŋkuk. ¹³ Kaŋ-ahäwänä umuri pähap nadäŋpäŋ teki weŋpäŋ tuŋum ketem täŋ butuŋpäŋ doŋki terak peŋpäŋ äyänutpeŋ yot-pärareken äneŋi kuŋkuŋ.

¹⁴⁻¹⁵ Kuŋpänä Josep yoriken pen irirän Judakät noriyekät yori gänaŋ äronpäŋ Josep gwäjiŋ äpmonŋ imiŋirä yäwetkuk; Wa! In kudän ude imata täkaŋ? Äma näk ŋodewanitä kären täŋpäŋ intäŋo mebäri käbop irani täga kaŋpäŋ nadäwek yäŋ nämo nadäŋkuŋ? ¹⁶ Yäwänä Judatä yänkuk; Yäke, ima manpäŋ gäwetne? Anututä nintäŋo mebäri kwawak peyak unita jide gäweritna nadäwi tägawek? Nadätan? Notninpak mäden nanik unitäŋo yäk meniken ume gwet näŋpani kaŋ-ahätak unitäŋän nämo, nin kumäntagän gäka watä piä api täŋ gamine.

¹⁷ Ude iweräwä Joseptä yänkuk; Ude nämo! Yäk meniken ume gwet näŋpani kaŋ-ahätak unitäŋän näka watä piä api täŋ namek. In ätuwä säkgämän kumaŋ nanjinken kukot! ¹⁸⁻²⁰ Yäwänä Judatä Josep iwetkuk; Ärowanina! Nadäŋ namiŋiri man gäwerira kokwawak nadäŋ nameno yäk. Gäk Fero bumikgän itan unita kadäni kubä äbäŋitna ŋode niwetkun; Nanjin itak? Ba notjinpak kubä itak? yäŋ ude niweriri ŋode gäwetkumäŋ; Ei, nanin itak. Täŋkaŋ mäden naniknin kubätä itak. Uwä nanin tägawani irirän ahäŋkuk. Täŋ

iniken tuäni uwä kumbuk. Miŋitä nanak yaräbok ugän bäyaŋ yepmaŋkukopäŋ kubä-tägän itak. Unita nanintä mäden nanik unita gäripi taŋi nadäk täyak. ²¹⁻²² Ude gäweritna ŋode niwetkun; In u imagut yäpmäŋ näkken äbäŋirä api käwet yäŋ niweriri ŋode gäwetkumäŋ; Nanak unitä nani teŋpeŋ kunaŋi nämo. Teŋpeŋ kuŋirän nani butewakita kumbek. ²³ Ude gäweritna niwetkun; Mäden nanikjin u nämo imagut yäpmäŋ äbäŋpänä näk äneŋi nämo api nadäŋ tamet! ²⁴ Man ude yänjiri nintä kuŋpän watä piä ämaka nanin gäkŋo manbiŋam iwetkumäŋ.

²⁵ Iweritna nanintä Ketem suwakta äneŋi kut! yäŋ niwetkuk. ²⁶ Ketem suwakta äneŋi kut yäŋ niwerirän iwetkumäŋ; Täga nämo api kune yäk. Benjamin bok kunayäŋ takamäŋ uyaku täga api kune. Benjaminkät bok nämo kunero uwä Isip kometa watäni pähap itak unitä täga nämo api nadäŋ nimek. ²⁷⁻²⁸ Ude iwetnapäŋ nanintä niwetkuk; Webenatä nanakna yarä ugän bäyaŋ namiŋkuko u nadäkaŋ? Kubätä waki nepmaŋ paotkuk. Tom ägwäritä käwep utpäŋ naŋ paotkukopäŋ nämo kak täyat yäk. ²⁹ We! Nanakna mäden nanik-inik ŋo nomägatnayäŋ täkaŋ? In kädet miŋin kuŋtängän umuri kubä ahäŋ tamiŋirän nanakna Benjamin ŋo käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täŋpewä äma tägawani näk api kumbet yäŋ niwetkuk.

³⁰⁻³¹ Nanin uwä man ude niwetkuko unita notninpak mäden nanik ŋo täga nämo teŋpeŋ kune yäk. Nanintä notninpak mäden nanik ŋonita gäripi taŋi nadäk täyak unita watä piä ämakaye nintä teŋpeŋ kunero uwä nanintä iŋamita wäyäkŋewän wawäpäŋ api kumbek. Kumäŋirän momi nintä yäpne yäk. ³² Näk notnapak mäden nanik ŋo nan iŋamiken äneŋi yäpmäŋ kwetta man kehäromi ŋode iwetkut;

Näkŋa Benjaminta watäni api iret. U äneŋi nämö imagut yäpmäŋ äbero uwä unitäŋo momi näka biŋam irirän kome terak it yäpmäŋ kuŋira api tärewek yäŋ iwetkut. ³³Unita ärowanina, nadäŋ namipäŋ notnapak mäden nanik ŋonita kowata näkä itpäŋ gäkŋo watä piä täŋ gamiŋira noriyekät kaŋ kut! yäk. ³⁴Niningän täga nämö api kune. Butewaki ärowani pähap udewani nana terak ahäŋirän kakta nämö nekaŋ yäk.

Joseptä iniken mebäri yäwetkuk

45^hNoriyetä ude yänjirä Joseptä piä ämaniye itkuŋo u yabänpäŋ iŋamiken koret yäŋ nadäŋpän ŋode yänŋkuk; In kuduŋtagän äpämaŋ kut! yäk. Ude yänjirän äpämaŋ kuŋirä Joseptä noriye mebärini yänahänpäŋ yäwetkuk. ²Ude täŋpän konäm mabiŋ kot täŋirän piä ämaniye yäman itkuŋo u nadäŋpän Ferotä yotken biŋam man tewän kuŋkuŋ. ³Tänkaŋ Joseptä noriye ŋode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep! Nana itak? Ude yäwerän nadänpän noriyetä bumta umuntaŋpän kowata man nämö iwetkuŋ.

⁴Umuntaŋ irirä Joseptä noriye yäwetkuk; In tuän ŋogän äbut yäk. Yäwet-pewän dubiniken äbäŋirä ŋode yäwetkuk; Näk mäden nanikjin Josep yäk. Intä gwäki yäpmäkta Isip komeken nepmaŋpä äburo u näk ŋo! yäk. ⁵Nadäwätäk täneŋo. In moneŋ yäpmänpän kome ŋoken naniŋ kireŋkuŋo unita injinta kokwawak nämö nadäneŋ. Ämawebetä kumneŋ yänpän Anututä ini nadänpän nepmaŋpän äbut yäk. ⁶Apiŋo nakta jop irit ahäŋirän obaŋ yarä täretak. Piä kodakiken yänat täktäk kadäni nämö keräp täyak. Uita jop it yäpmäŋ äronayän täkamäŋ u obaŋ 5 ude äneŋi it yäpmäŋ api äroneŋ yäk. ⁷In ba äbotjiye

paotneŋ yänpän Anututä intäjukun nepmaŋpän äbut yäk. Anututä näkä täŋkentäŋ tamikta ude täŋkuko uwä ini pärik kubä täŋkuk yäk. ⁸U nadäkaŋ? Intä nämö nepmaŋpä äbut. Nämö, Anututä ini-tägän nepmaŋpän äburo unita Fero nadäŋ imiŋirän Ferotä iniken yot watä ba Isip täŋo watä äma ärowani iretta nepmaŋkuk yäk.

⁹iUde yänpän yänŋkuk; Eruk, inä bäräŋeŋ kuŋkaŋ nana manbiŋam ŋode kaŋ iwerut; Nanaka Joseptä gäka man ŋode yänŋkuk; Anututä Isip kome pähap unita äma ärowani nepmaŋkuk. Uita kadäni käroni nämö iren. Bäräŋeŋ näkken kaŋ äbi yän iwerut. ¹⁰Äbikaŋ Gosen komeken tuän ugän api tepmaŋpet. Äbayän täno u gäkŋagän nämö. Nanakaye, äbekaye, oraŋkaye, yawakaye it tamikaŋ u kudup yämagurikaŋ kaŋ äbut yän iwerut. ¹¹Nadäkaŋ? Nakta jop irit uwä pen it yäpmäŋ kuŋirän obaŋ 5 ude api tärewek. Uita in uken irirä näkä tabän täwarira gäk ba äbotkaye yawakaye nakta nämö api kumneŋ.

¹²Näkŋo mebäri apiŋo nadäkaŋ. Dapunjintä nabäŋirä näkŋaken monäna Benjamin imaka, udegän nabätak yäk. ¹³Näk Isip komeken piä ärowani täŋpän itat unitäŋo manbiŋam bok, imaka imaka yabänpän-nadäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam nana kaŋ iwerut! Ude täŋpän bäräŋeŋ kaŋ imagut yäpmäŋ äbut. ¹⁴Ude yäwetpän monänikät kowat bäyaŋ imän täŋpän korän kotkumän. ¹⁵Konäm korit-korit päŋku noriye ätuwä bäyaŋ yämiŋpän bumumiken yenpän konäm kot yebatkuk.

¹⁶Ude täŋ irirä äma kubätä Ferotä yotken kuŋpän Ferokät ämaniye manbiŋam ŋode yäwetkuk; Josep noriye äbäkaŋ yäk. Yäwerirän bänep täga nadäŋkuŋ. ¹⁷⁻¹⁸Ude täŋpänä Ferotä

^h45:1 Apos 7:13 ⁱ45:9 Apos 7:14

Josep iwetkuk; Notkaye ñode yäwet yäk. In doñki terak tuñum ketemjin peñpäj Kenan komejinken äyäjutpeñ kuñpäj nanjin ba webe nanakjiye yämaguräkan näkken kañ äbut! Täñpäkan kome täga taniñ kirewapäj Isip komeken ketem ahäj bumbum pätak ño nanpäj kañ irut yäk. ¹⁹Ferotä ude yäñpäj ñode yäkgän täñkuk; Ñode yäwet yäk. In webejiye nanakjiyeta nadäñpäj Isip komeken nanik karis tomtä wädawani ätu kañ yäpmäj kut. Täñkan nanjin bok kañ imagurut! yäk. ²⁰Ude täñkan imaka tuñum yot gänañ nanik unita nadawätäk täneñtawä. Isip komeken tuñum udewanigän tägatäga itkan u api tamine yäk.

²¹Ferotä man iwetkuko u Joseptä noriye yäwetpäj karis tomtä wädawani ätu ba ketem kädet miñin nakta yämiñkuk. ²²Täñkan noriye ätuta tek kubäkubä daiñ yämiñkuk. Ude täñpäjä Benjaminta tek säkgämän 5 ude imiñpäj uterak moneñ tañi siliwa moneñ 300 ude imiñkuk. ²³Täñkan nanitawä doñki 10 terak Isip kome täño tuñum gäripi nitek ätu peñkuk. Täñpäj äneñi doñki webeni 10 uterak ketem ätu nanita biñam nanpäñ Isip komeken äbekta peñpäj peñ yäwet-pewän kuñkuñ. ²⁴Peñ yäwet-pewän kunayäj täñirä ñode yäwetkuk; In kuñtäñgän kädet miñin yäñawät-awät nämo täneñ yäk.

²⁵Ude yäwet-pewän Isip kome peñpeñ kumañ päñku Kenan komeken nani Jekop ahäj imiñkuñ. ²⁶Ahäj imiñpäj manbiñam ñode iwetkuñ; Nanaka Josep itak! yäk. Unitä Isip kome pähap unitäño äma ärowani itak. Ude yäñirä Jekoptä man iwetkuño u nadäñpäj kikuñutpäñ nadawän bureni nämo täñpöpäj jop yabäj itkuk. ²⁷Nadawän bureni nämo täñpäkan

Joseptä man yäwetkuko udegän iwet moreñkuñ. Täñpäj karis tomtä wädawani Joseptä nanita biñam pewän kuñkuño u yabäñpäj bäneptä oretoret nadäñkuk. ²⁸Ude täñpäj yäñkuk; Täga. Nanakna Josep itak unita näk nämo kañkan kumbero udetä eruk päñku kañ käwa! yäk.

Jekop Kenan kome peñpeñ Isip komeken kuñkuñ

46 Ude yäñpäj Jekoptä imaka imaka kuduñtagän kobet täñpäj päñku Beseba komeken ahäñpäj nani Aisak täño Anutu iniñ oretta tom kubä utpäñ ijiñ imiñkuk. ²Ude täñjirän Anututä däpmonken ñode iwetkuk; Jekop! Jekop! Yäwänä Jekoptä yäñkuk; Näk ño yäk. ³Yäwänä yäñkuk; Näk nanka Aisak täño Anututä nadäñ gamitat unita Isip komeken kukta umuntäweno. Uken uyaku gepmanpa nanak weñbäyak täñiri äbotkaye tañi api ahäj yäpmäj kuneñ. ⁴Näk gäkkät bok Isip komeken api kude yäk. Täñpäkan ittäñgän uken nanikpäñ äneñi api gämaguret. Täñkan nanaka Joseptä watä it gamiñ yäpmäj kuñjirän api kumben yäk.

⁵Anututä ude iweränkan Jekoptä Beseba kome pena yäñ yäñjirän nanakiyetä nani ba webeniye nanak kudup karis tomtä wädawani Ferotä pewän äbuño uterak yepmanpä äronkuñ. ⁶⁻⁷Kenan komeken itkan tuñum päke yäpuño ukät yawakiye kudup bok yämagut yäpmäj kuñkä Isip komeken ahäñkuñ. Jekoptä äperiye nanakiye äbekiye oraniye u kudup Isip komeken yämagut yäpmäj kuñkuk.

Jekop nanakiye oraniye wäpi tawan

⁸Ñowä Jekop nanakiye oraniye Isip komeken kuñkuño unitäño wäpi

tawaŋ. Täŋkaŋ webeni kubä wäpi Leatä nanakiye ɲode bäyaŋ imiŋkuk; Nanaki tuäni Ruben. ⁹Ruben nanakiye Hanok, Palu, Hesron, Kami. ¹⁰Täŋ nanaki kubä wäpi Simeon. Unitäŋo nanakiye ɲode; Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Soha, Saul. (Saul uwä, Simeon webeni Kenan komeken nanik yäpuko unitä bäyaŋkuk.) ¹¹Täŋ nanaki kubäwä wäpi Livai. Unitäŋo nanakiye ɲode; Geson, Kohat, Merari. ¹²Täŋ nanaki kubäwä wäpi Juda. Unitäŋo nanakiye ɲode; Era, Onan, Sela, Peres, Sera. (Era kenta Onan u Kenan komeken kumbumän.) Peres uwä nanakiyat Hesron, Hamul. ¹³Täŋ nanaki kubäwä wäpi Isaka. Isaka täŋo nanakiye ɲode; Tola, Puva, Iop, Simron. ¹⁴Täŋ nanaki kubäwä wäpi Sebulun, unitäŋo nanakiye ɲode; Seret, Elon, Jalel. ¹⁵Nanakiye u Leatä Mesopotemia komeken Jekopta bäyaŋ imiŋkuk. Äperi kubä wäpi Daina kome ugän ahäŋkuk. Äperi nanakiye ba oraniye kuduŋtagän 33 ude. Uwä Leatä bäyawani.

¹⁶Eruk, Jekop webeni kubä wäpi Silpatä nanakiye bäyaŋkuko uwä ɲode; Kubäwä Gat. Gat nanakiye Sefon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi, Areli. ¹⁷Täŋ nanaki kubä Ase. Unitäŋo nanakiye ɲode; Imna, Isva, Isvi, Beria. Äperi kubägän wäpi Sera. Beriawä nanakiyat Hebe kenta Malkiel. ¹⁸Nanakiye oraniye uwä Silpatä tawaŋken ahäŋkuŋ. Silpa uwä Lea täŋo watä piä webe, nani Labantä imiŋkuko u. Nanakiye oraniye 16 ude ahäŋkuŋ.

¹⁹Täŋpäkaŋ Jekop webeni Reseltä nanakiyat Josep kenta Benjamin bäyaŋkuk. ²⁰^kJoseptä Isip komeken webeni wäpi Asenat yäpmäŋirän nanakiyat Manase kenta Efraim bäyaŋkuk. Webeni uwä Potifera, Heliopilis kome täŋo bämop äma, unitäŋo äperi.

²¹Täŋ Benjamin täŋo nanakiye ɲode; Bela, Beke, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros, Mupim, Hupim, At. ²²Jekop webeni Reseltä nanak ude bäyaŋ imiŋkuk. Nanakiye, oraniye 14 ude Reseltä tawaŋken nanik.

²³Täŋpäkaŋ Jekop webeni kubä wäpi Bilhatä nanakiye ɲode bäyaŋkuk; Kubäwä Dan. Dan nanaki kubägän wäpi Husim. ²⁴Täŋ nanaki kubä Naptali. Unitäŋo nanakiye ɲode; Jasel, Guni, Jese, Silem. ²⁵Nanakiye oraniye 7 u Bilhatä tawaŋken nanik Jekopta biŋam bäyawani. Bilha uwä Resel täŋo watä piä webe, nani Labantä imiŋkuko u. ²⁶Eruk ämawebe Jekoptä äbotken ahäwani Isip komeken kuŋkuŋo u kuduŋtagän 66 ude. (Nanakiye täŋo webeniye u nämo daniŋkaŋ 66 ude ahäŋkuŋ.) ²⁷^lJoseptä Isip komeken irirän nanak yarä ahäŋkumäno u bok daniŋpäŋ Jekop äboriye Isip komeken itkuŋo u 70 ude itkuŋ.

Jekop Isip komeken päŋku ahäŋkuk

²⁸⁻²⁹Täŋpäŋ Jekoptä Gosen komeken kwa yäŋpäŋ nanaki Juda intäjukun Josepken iwet-pewän kuŋkuk. Päŋku Josep iweränkaŋ karis hostä wädäwani kubä tuŋum täŋpäŋ uterak nani imagutta Gosen komeken kuŋkuk. Josep päŋku nani Jekop kaŋ-ahäŋpäŋ bäyaŋ imiŋpäŋ kadäni käroni kot ibat itkuk. ³⁰Konäm kot ibattäyon Jekoptä nanaki Josep iwetkuk; Eruk, injamka dapun gabäŋpäŋ itan yäŋ nadätat unita kumäkta pidäm täyat yäk.

³¹Ude iwerirän Joseptä noriyekät nani pähap ɲode yäwetkuk; Näk päŋku Fero man ɲode iwerayäŋ; Notnaye ba nana täŋo äboriye Kenan komeken iranitä näkken äbäkaŋ. ³²Äbot uwä sip-sipta watäni itkaŋ bulimakau piä bok täk täkaŋ. Yawakiye, tuŋumi kudup-

tagän yäpmänj äbuŋ. Näk Fero man ude iwerayän yäk. ³³⁻³⁴Unita nadäwut! Ferotä yän-tämagut päñku tepmañpän In ima piä täk täkañ? yän täwet yabänjirän ŋode kañ iwerut; Watä piä ämakaye nin nanak täpuriken sipsip yawakta watäni itkumänjonitä it yäpmänj äbäkamänj, oraniyetä täñpani udegän. In man ude iweräwä Ferotä nadäwän taräki täñjirän kome gägäni kubä wäpi Gosen uken api tepmañpek. Isip naniktä piä ude täñpanita taräki nadäk täkañ unita yäk.

Jekoptä Fero ahänj imiñkuk

47 Eruk Joseptä man ude yäwet paotpäñjä Feroken kuñpänj iwetkuk; Nana, notnaye, yawak ba tuñumi u kudup yäpmänjpäñ Kenan kome ni peñpeñ äbuŋo Gosen komeken itkañ yäk. ²Ude iwetkañ noriye 5 udepänj Fero ijamiken yepmañkuk. ³Yepmañjirän Ferotä Josep noriye ŋode yäwet yabänkuk; E! In ima piä täk täkañ? Ude yäweränä yänkuñ; Watä piä ämakaye nin yawak sipsip watäni it takamänj, oraniyetä täñpani udegän yäk. ⁴Nin kome ŋoken itpäñ-nadäkta äbumänj. Kenan kome ninken nakta jop irit pähap ahänjkuko unita yawakninta ketem kubä nämo itkuñ. Urita gäkä nadänj nimiñjiri Gosen komeken api itne yäk.

⁵⁻⁶Ude yäwänä Ferotä Josep iwetkuk; Nankakät notkaye gäkken täga äbuñ yäk. Nadätan? Isip kome pähap ŋo gäk ketka terak itak. Urita nankakät notkaye Gosen kome tägaken yepmañpipänj itkot. Uken itkañ äbotkaye ukät nanik kubä äma nadäk-nadäk ikek u täñpäwä yepmañpipänj näkño yawaknayeta watäni kañ irän yäk.

⁷Ferotä ude yäweränkañ Joseptä nani imagut yäpmänj Feroken kuñkuk. Päñku ahänj imiñpänj Jekoptä Fero kon man iwetkuk. ⁸Kon man iweränä

Ferotä iwet yabänkuk; Gäkño obañ jide? ⁹Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Kome terak ittänj kuñatkuro uwä obañ 130 ude täreñkuk. Kadäni keräpi u komi butewaki nitek itkut. Upänkañ nanaye oranayetä kome terak itpäñ-nadäk kadäni käreñji täñkuño udegän nämo kañ-ahätat. ¹⁰Ude yänpänj kon man iwetpeñ kuñkuk.

¹¹Täñpäkañ Ferotä man yänjkuko ude Joseptä noriye kät nanita Isip kome kuñji inita biñam yäniñ kireñkuk. Kome u tägagämän, Rameses yotpärare käda yepmañpänj itkuñ. ¹²Josep ude täñpänj nani ba noriye ba noriye täño webeniye nanakiye yawakiyeta ketem yämiñkuk. Uwä nanakiye jide itkuño u terak ketem yämiñkuk.

Joseptä Isip kome watäni itkuk

¹³Täñpäkañ kome ni kome ni nakta jop irit ahänjtänj kuñtäyon Isip kome ba Kenan kome mähe mi bok, nakta bumta yenkuñ. ¹⁴Ude ahänjirän ämawebe u naniktä äbä ketem gwäkita moneñ peñkuñ. Peñjirä Joseptä moneñ u kudup yäpmänjpäñ Ferotä yotken kubäkengän peñkuk. ¹⁵U punin terak, eruk Isip ba Kenan komeken moneñ paotkuk. Moneñ paorirän kome mähe mtä äbänpänj Josep iwetkuñ; Gäk ketem jop nimi. Ketem nämo nimiñpänj nibänj äwaräkuk täñjiri dapunkaken kumnayänj. Nintänjo moneñ kudup paotkuko ubayänj yäk.

¹⁶Ude yäwäwä Joseptä yäwetkuk; Moneñjin paoräwä yawakjiye kañ yäpmänj äbut! Yäpmänj äbänjirä unita kowata ketem api tamet yäk. ¹⁷Ude yänjirän yawakiye ketem gwäkita yäpmänj äbuñ. Hos, sipsip, meme, bulimakau, doñki kuduhtagän yäpmänj äbänjirä kowata Joseptä ketem yämiñkuk. Ude täñ yäpmänj kuñtäko obañ u täreñkuk. ¹⁸Obañ u täreñjirän obañ äneñji kubä keräp täñjirän Josepken äbänpänj iwetkuñ; Ärowaninin, imata

jop man gäwetne? Nin täño monej kudup paotkuj, ba tom imaka, u gäka biñamgän täj moreñkuj. Unita ninin ba komenin ugänpäj täga ganiñ kirene. ¹⁹Tänñkañ iñamkaken imata ninin ba komenin bok jop paotneñ? Ude nämö! Gäk nin ba komenin suwañpäñ ketem nimikañ komenin Ferotä inita biñam täñirän nininä Ferota watä piä kañ täñ imina. Kumäñpäñ paoritna kometä jop päreko udetä ketem yeri nimiñiri yeri piñpäñ nañpäñ nämö api kumne.

²⁰Ude iweräkañ Joseptä Isip kome kudup Ferota biñam suwañkuk. Ketem kubä nämö irirän unita ämawebe Isip komeken nanik kuduptagän ini komen komen ketem gwäkita Ferota biñam iniñ kireñkuj. ²¹Ude täñirä Joseptä Isip kome kukñi kukñi umude unude äma itkuño u kuduptagän Ferota watä piä täkta biñam yämagutkuk. ²²Kome päke u suwañkañ bämop äma täño kome ugänpäj nämö suwañkuk. Ferotä bämop äma piäni gwäkita ketem yämik täñkuko unita komeni nämö yäpuk.

²³Ude täñpäñ Joseptä ämawebe ñode yäwetkuk; Näk apiño injin ba komejin suwawapäj Ferota biñam täkañ unita ketem yeri ño yäpmäj päñku piwut! yäk. ²⁴Ketem piwäpäñ bureni ahäñirä äbot 5 ude kañ pewut. Eruk, ketem äbot 4 uwä in ba webejiye nanakjiyetä nakta ba yerita peñkañ äbot kubäwä Ferota biñam kañ pewut yäk. ²⁵Ude yäweränä ämawebetä iwetkuj; Gäkä täñkentäj nimiñiri nämö kumbumäño unita nibäwi tagawäpäñ Fero täño watä piä kañ täna yäk.

²⁶Ude täñpäñ Joseptä Isip kometa kädet ñode pewän ahäñkuko pen itak; Ketem piäken nanik äbot 5 ude peñkañ äbot 4 piä mähemi inita biñam. Täñ äbot kubäwä Ferota biñam. Täñpäkañ

bämop äma täño komewä Ferotä nämö suwañkuk.

Jekop täño kumäk-kumäk kadäni keräp tañkuk

²⁷Isrel ämatä Gosen kome mähem ude täñpäñ irirä äperiye nanakiye mäyap ahäñkuño udegän tuñum ahäj bumbum täñkuj. ²⁸Täñpäkañ Jekop Gosen komeken obañ 17 it yäpmäj äronjirän iniken obañ 147 täreñkuk. ²⁹^mEruk, kumäk-kumäk kadänini keräp täñirän nanaki Josep yäj-imagutpäñ ñode iwetkuk; Näka gäripi nadäñpäñjä orañ namiñpäñ ketka gäyeknaken peñkañ gupna Isip komeken nämö api äneñpet yäj yänkehäromtä. ³⁰Isip nanik nämagut päñku nanaye oranaye äneñpani-kengän kañ nepmañ yäk. Yäwänä Joseptä iwetkuk; Yäyan ude api täñpet yäk. ³¹Yäyan ude api täñpet yäj iwerirän Jekoptä yänkuk; Man yäyan u bureni yänkehäromtä! yäk. Ude iweränä Joseptä yänkehäromtak man iwetkuk. Iwerän täreñjirän ähottaba iñitkañ gwäjiñ äpmonkañ Anutu iniñ oretkuk.

Jekoptä Josep nanakiyat kon man yäwetkuk

48 It yäpmäj äronjtängän Josep manbiñam ñode iwetkuj; Nanka käyäm täyak yäk. Ude iwerirä Joseptä nanakiyat Manase Efraim yämagurän yäpmäj oranitä yotken kuñkuj. ²Päñku ahäñirä äma kubätä Jekop iwetkuk; Nanaka äbatak yäk. Ude iwerirän nadäj moreñ aku itkuk. ³ⁿTäñpäñ Josep iwetkuk; Nadätan? Anutu Kehäromi Mähemitä Lus yotpärare Kenan komeken bian ahäj namiñpäñ ñode näwetkuk; ⁴Näkä nadäj gamiñira äpetkaye nanakaye, äbekaye, orañkaye mäyap ahäj bumbum api täneñ.

Tänpäkaŋ gäk äma mäyap täŋo nani pähap täŋiri äbotkayeta kome ŋo yämiŋira inita biŋam yäpmanpän kome ŋo mäheŋi api täneŋ. Anututä ude näwetkuk. ⁵Näk Isip komeken nämo äbänjira nanakayat Isip komeken ahänkumäno uwä näka biŋam! yäk. Efraim, Manase uwä nanaknayat Ruben kenta Simeontä it namikamän ude itdenŋta yäwani yäk. ⁶Tän äpetkaye nanakaye mäden ahänayän täŋo unitä gäkŋata biŋam kaŋ täŋput yäk. Mäden ahänayän täŋo uwä tuäni monäni yarä u wäpi terak kome mäheŋi api täneŋ. ⁷Näk Mesopotemia komeken naniktä äbänjira Efrata yotpärare keräp täŋirän Kenan komekengän webena Reseltä kädet miŋin kumbuk. Kumänjirän butewaki nadänpän äneŋkut. (Apiŋowä Efrata yotpärare u wäpi Betlehem yän iwet täkaŋ.)

⁸Eruk Jekoptä Josep nanakiyat yabänpän iwet yabänkuk; Ai! Nanak ŋo netä täŋo? ⁹Yäwänä Joseptä nani iwetkuk; Nanaknayat kome ŋo irira Anututä namiŋkuko u yarä ŋobayän yäk. Yäwänä Jekoptä yänkuk; Yepmanpi dubinaken äbänkaŋ kon man yäwera yäk. ¹⁰Jekop tägawani täŋirän dapuri waŋkuŋo unita oraniyat ket nämo yabänpän-nadänkuk. Ude täŋkaŋ Joseptä nanakiyat orani dubiniken yepmanjirän bäyaŋ yämiŋpän bumumiken yeŋkuk.

¹¹Ude tänpän Josep ŋode iwetkuk; Näk äneŋi nämo api gabäwet yän nadänkuropan Anututä nadänjirän gäk nanakayatkät bok tabätat. ¹²Ude iwerirän Joseptä nanakiyat orani bakäniken nanik pudätpäŋ yepmanpän irirän iŋami kome terak yäpän äpmonkuŋ. ¹³Ude tänpän Jekop kerä käpmäk käda nanaki monäni Efraim teŋkuk. Tänpän kerä bure käda nanaki

tuäni Manase teŋkuk. ¹⁴Joseptä ude yepmanjirän Jekoptä kerä bure käda tuäni Manase gwäkiken penaŋipän kerä kowat irepmirän kerä bure käda monäni Efraim gwäkiken peŋkuk. Peŋpän kerä käpmäk käda Manase gwäkiken peŋkuk. ¹⁵Ude tänpän nanaki Josep kon man ŋode iwetkuk;

Nana Aisak ba orana Abraham, Anututä yabän yäwarirän iŋamiken kuŋatkuŋän. Anutu unitägän näka watäni itkukotä itak. Unitä nanak yarä ŋo kon täŋ yämän.

¹⁶Tänkaŋ Aŋero, komi butewaki mebäri mebäri uken nanikpän nämagutkuko unitä nanak yarä ŋo kon täŋ yämiŋirän näkŋo wäpnatä yarä ŋoniterak pat yäpman kuyon, ba nana Aisak, orana Abraham unitäŋo wäpitä bok. Anututä nadän yämiŋirän nanak yarä ŋonitä nanak weŋbäyak täŋirän kome terak ahän bumbum kaŋ täŋput.

¹⁷Kon man ude yän paorirän nanitä kerä bure käda Efraim gwäkiken peŋkuko unita Joseptä kawän nämo tägawäpän nani kerä bure käda yäpmankaŋ Efraim gwäkiken nanik Manase gwäkiken pe-wayän yäpuk. ¹⁸Ude tänpän yänkuk; Nan! Ude nämo. Nanak ŋonitä intäjukun nanik unita ketka bure käda ŋo tuä gwäkiken pe! ¹⁹Yäwänä Jekoptä Josep täŋo man utpäŋ yänkuk; Näk nadäwa tärewäkaŋ ude täyat yäk. Manase u äma wäpi biŋam ikek itpäŋ kuŋarirän oraniye mäyap api ahäneŋ. Upänkaŋ monänitä irepmipän nanakiye oraniye äma äbot pähap tänpän api itneŋ. ²⁰Ude yänpän kepma ugän kon man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; Kämi-kämi Isrel ämawebetä äma kubä kon man iwerayän nadänpän ek wäpjek terak wohutpäŋ ŋode api yäneŋ; Anututä Efraim Manase täŋken-

tänj yämiņkuko gäk udegän täņ gamiton! Jekoptä ude yänpänj monäni Efraim intäjukun penpänj tuäni Manase mäden teņkuk.

²¹Jekoptä ude täņpänj nanaki Josep ñode iwetkuk; Nadätan? Näk kumbayänj täyat upänkaņ Anututä gäkkät itpäņ kämiwä tämagut yäpmänj orajiyetä kome kujatken äneņi api kwek yäk. ²²Tänpäkaņ Amo ämawebe äbot däpmanpänj yawat kireņpänj komeni wäpi Sekem yäyomägakuro u notkaye ätuta biņam nämo, gäka biņam ganiņ kiretat yäk.

Jekoptä nanakiye imaka kämi ahänj yämikta yawetkuk

49 Jekop nanakiye yänpäbä kubäkengän yepmanpänj imaka kämi ahänj yämayänj täņkuko u kudup ñode yawetkuk; ²Nanaknaye, in ket nadäwut! Nanjin näkä man täwerayänj täyat u yäpmanpänj nadäk-nadäkjin-ken pekot. ³Eruk, nanakna tuäna Ruben, gabänpänj kehäromtak täyat! Näk gubaņi itkaņ intäjukun gäk bäyaņkut. Bäyawaqaņ ämawebetä nabänjirä näk äma bureni kehäromina niked ahänkut. Gäkņo kehäromikatä notkaye ätu yärepmit morek täyak. ⁴Upänkaņ gäkņo irit kuņat-kuņat uwä umetä wakiinik tokätpänj päna täk täyak udewani. Gäk näka nämo nadänj namiņpänj watä webena kubä yänjikņatpänj däpmon bok patkumäno unita näk mäyäk nadänkut. Mebäri unita gäk notkaye täņo intäjukun äma nämo inik api iren yäk. ⁵Jekoptä Ruben man ude iwet moreņpänj eruk nanakiyat Simeon kenta Livai ñode yawetkuk; Ek mebärijek kubägän. Ek ämik täņo tuņum yäpmanj kuņatpänj ämik täk takamän. ⁶Unita näk ekkät itpäņ-nadäk penta täga nämo täne yäk. Ek äma däpmahta

man yänpänj-nadäk takamän unita. Ek kokwawak täņpänj äma bäränek däpmäk takamän. Ba gäripita tom päriki jop-nadänj däpmanj tokät takamän yäk. Kädet wakiwaki udewani täk takamän. ⁷Ek kokwawak wakiinik nadänpänj täņpeņ kuņat takamän unita injek terak bäräpi ñode api kotadenj; Näkä ek ba nanak pewän ahänayänj täkaņ u täwat kireņpewa päņku Isrel äma äbot ätu gänaņ kubäkubä api ittänj kuneņ. Äbot kubägän nämo api itneņ yäk.

⁸Jekoptä man ude yawetpänj nanaki Juda ñode iwetkuk; Juda, notkayetä wäpka biņam yäpmanj akuņpänj punin api penen yäk. Ba iwankayetä gutna yänkaņ api täņburut täneņ. Täņjirä gäkägän yepmäņitpäņ ureņ täņpi kuk api täņpen. Gäk ude täņjiri notkayetä api gwäjiņ äpmonj gamineņ yäk. ⁹Gäk laion gubaņi udewani. Laion u kepma tom däpmanj naņtänj kuņattänjän kome bipmäņjirän äneņi äyänjutpeņ däpmon patpat bägupken kuņkaņ parirän tom kubätä äbä täga nämo täņikņareko udegän ämawebe kudup gäka api umuntak täneņ. ¹⁰Juda, gäkņo äbotken nanik äma yabänj yawat piä takta api ahänj yäpmanj kuneņ. Bureni, oraņkaye ahänayänj täkaņ unitä intäjukun äma ude itkaņ yabänj yawat piä täņjirä äma äbot komeni komenitä äbä gwäjiņ äpmonj yämiņpänj tuņum api buņät yämik täneņ. ¹¹Juda uwä wäpi biņam ikek it täyak. Unitäņo wain piäni taņi pähap unita doņkinatä bureni näneņ yänj yänpänj nadäwätäk nämo täņkaņ wain päya terakgän topmäk täyak. Ba äma jopitä tek umepänj ärut täkaņ ude nämo. Äma unitä moneņ ikek unita wain umenigänpänj tek ärut täyak. ¹²Umeta iwäwä wain umenigänpänj näntäyon dapuri gämänek täyak. Ba bulimakau nonoņi takätpänj nak täyak

unita meni kujat kuräki pakiinik täk täkaŋ. Bureni! Juda uwä jäwäri nämo, äma ini pärik kubä api irek.

¹³Eruk, Jekoptä Judata man ude yänpän nanaki Sebulun ɲode iwetkuk; Sebulun, gäk gwägu taŋi gägäniken api iren yäk. Kome irayän täyan u säkgämän, gäpe taŋi taŋitä äbä täga itneŋ yäk. Gwägu pomi terak gäkä irayän täyanken unitä päŋku Saidon kome unitäŋo kome mähemu ude api iren yäk. ¹⁴Ude yänpän nanaki Isaka ɲode iwetkuk; Isaka, gäkäwä doŋki kehäromi kubä. Tuŋum bäräpi bäräpi mädeka terak peŋirä kädet kuŋatta bitnäŋpän jop uken maŋit itan yäk. ¹⁵Upänkaŋ komeka ba irit bägup täga kubä kaŋpän piä täga täŋpen. Äma täŋo watä piä äma ude api täk täŋpen yän iwetkuk.

¹⁶Jekoptä Isaka man ude iwetpän nanaki Dan ɲode iwetkuk; Dan, gähäwä intäjukun ämatä itkaŋ ämawebe äbotkaye api yabän yäwaren, notkayetä iniken äboriye yabän yäwat täkaŋ ude yäk. ¹⁷Nanakna, ude irayän täyan upänkaŋ gäk gämok komi kubä, kädet jämjäm pärani ude api iren. Gämok jämjäm irirä hos kubätä äbänä mämekiken inpewän hostä kikäŋutpän äma uterak maŋirani u api kwarut maŋpän kuneŋ. Gäk udewani yäk.

¹⁸Jekoptä man ude yän moreŋpän ɲode yänkuk; Yawe, gäkŋo täŋkentäk piä kehäromi niked ahäwayän täko unita itsämäntat! yäk. ¹⁹Eruk ude yänpän nanaki Gat ɲode iwetkuk; Kadäni ätuken kubo äma ätutä gäk ba äbotkayekät ämik api pewä ahäk täneŋ yäk. Upänkaŋä in kehärom taŋpän api yäwat kirek täneŋ yäk.

²⁰Ude yänpän yänkuk; Nanakna Ase, gähäwä kome tägaken itkaŋ piä täŋpayän täyan u ketem tägatäga ahän bumbum api täneŋ yäk. Ketem ahänayän täkaŋ uwä säkgämän, äma wäpi nikedtä yabänŋärip täŋpän api nak täneŋ yäk.

²¹Ude yänpän nanaki Naptali iwetkuk; Gäk meme ägwäri bumik. Uwä iniken gäripi terak kuŋatkaŋ nanak säkgämän bäyak täkaŋ udewani yäk.

²²Jekop ude yänpän eruk nanaki Josep ɲode iwetkuk; Josep, gäk wain päya täga muŋipi bumta pewä wädäk täkaŋ udewani yäk. Päya uwä ume gägäniken itkaŋ kubirigän äroŋirän momitä bumta iriŋ wädäk täyak.

²³Gäk ittän kuŋariri äma komi gäka kokwawak nadänpän gabän ahänpän äpatä gamneŋ yäk. ²⁴Tänjirä gäkä ehutpän äpa gwäjiŋpän pära nämo api yamben yäk. Ketka kujat kehäromi täŋpayän täko uwä nanka Jekop täŋo Anutu kehäromi mähemu, unitä täŋkentän gamiŋirän kehäromi niked api iren yäk. Anutu uwä Isrel täŋo Watä Pähap ba Isrel täŋo Mobä Kujat, unitäŋo kehäromitä api täŋkentän gamek yäk.

²⁵Bureni, nanka täŋo Anutu unitägän täŋkentän gamik täyak. Anutu kehäromi mähemu uwä iron mebäri mebäri ɲode pewän ahän gamik täkaŋ; Iwän punin nanik ba ume kome gänaŋ nanik, ba nanakaye mäyap, ba yawakaye imaka mäyap. Iron ude pewän ahän gamik täkaŋ. ²⁶Nanka näkŋo kon man terak iron ahän gamayän täyak uwä buŋät yäpmän ärok täyon pom biani biani u kaŋ yärepmirän. Ba iron u imaka säkgämän oranayetä bian yäpuŋo u imaka, kaŋ yärepmirän yäk. Täŋpän Josep, gäk yäpmän daniŋpän notkaye yärepmiŋpän wäpka biŋam ikek itan unita iron pähap yäyat ɲo gäka terak kaŋ äroŋ morewut yäk.

²⁷Jekoptä Josep man ude iwetpän nanaki Benjamin ɲode iwetkuk; Gäk aŋ komi tom däpmänpän näŋpani kubä udewani yäk. Tamimaŋä tom ätu däpmänpän pengän kudup nak täyak. Täŋpän bipäda ätu däpmänpän naŋkaŋ ätu däkumta pek täyak.

²⁸Eruk, Jekop täño nanakiye uwä ini äbot-äbot ittän kuñkuño u Isrel kome täño äma äbot 12 udetä itkuñ. Jekop nanakiye 12 u kubäkubä täño mebärikiye yabänpän-nadäk tänpän uterakgän kon man yäwetkuko u äbä täretak ño.

Jekop kumbänpän äneñkuño unitäño manbiñam

²⁹⁻³⁰^rJekop nanakiye man ude yäwet pootpänjä ini kumäkta manbiñam ñode yäwetkuk; Näk kumbani notnayetä itkanken u kukta keräp täyak yän nadätat. Näk kumänjira kome nanaye oranaye äneñkuñken kañ äneñput yäk. Kome u Kenan komeken, kome täpuri wäpi Makpela, Mamre kome edap abani käda uken itak yäk. U äma Hit nanik wäpi Efron unitäño piä tobät gägäniken itak, kome orana Abrahamtä ini ba äboriye änenenğa suwañkuko u yäk. ³¹^sKome uken äbekna orana Abraham yanäpi äneñkuñ. Tänpän meña nana Aisak yanäpi pähap u imaka ugän äneñkuñ. Webena Lea imaka u äneñkut yäk. ³²Kome ba awañ uwä Abrahamtä Hit nanik täñopän suwañkuk. Näk u kañ äneñput. ³³^tEruk Jekop nanakiye man ude yäwet morenpän patpänjä eruk kuroñi mugwäjinpän waki kumbuk.

50 Eruk nani kumbuko parirän Josep nani bäyañ iminpän konäm butewaki tänpän inamiken inçkuk. ²Ude tänpän itkañ eruk mäden Josep nani täño komegup bäräneñ nämo parañpän kehäromigän pen irekta yänpän Isip täño äma nadäwani ätu ñode yäwetkuk; In imaka käbänji säkgämän nitek u yäpmän päbä nana gupi terak ño kañ ärut imut yäk. ³Ude yäweränä äma u Isip äma ätutä kumänjirä täk täñkuño u Jekoptä

kumbänä udegän gupiken ärut imik täñ yäpmän kuñ irirä kepma 40 ude täreñkuk. Eruk ude täñ morenpän Isip nanik ämawebe Jekopta konäm butewaki täñ yäpmän kuñirä kepma 70 ude täreñkuk.

⁴Konäm butewaki täñ yäpmän kwä täreñjirän Joseptä Fero täño watä piä ämaniye ñode yäwetkuk; In näka gäripi nadäkañ u tänpäwä man yäyat ño yäpmän päñku Fero ñode iwerut; ⁵^uNana täño kumäk-kumäki kadäni keräp täñjirän man kehäromi kubä ñode näweränpän yänkehärom täñkut; Näkä kumbawä Kenan komeken kome muni kubä näkña kumänjira änenenğa suwañkutken ukengän kañ äneñ yäk. Nana ude näwetkuko unita Fero gäk nepmañpi päñku nana kome uken äneñkañ äneñi äyänutpeñ ño api äbet yäk.

⁶Ude yänjirän Ferotä nadänpän kowata man Josepken ñode tewän kuñkuk; Gäk päñku nankatä man gäwerirän yänkehärom täñkuno udegän täñkañ äneñi kañ äbi yäk. ⁷Ude iwerirän Josep päñku nani Kenan kome uken äneñkuk. Jekop änekta kuñkuño u Fero täño äma wäpi nitek ba äma ekäni ekäni ba Isip kome täño intäjukun äma kuduptagän Josepkät bok kuñkuñ. ⁸Josep webeni nanakiye ba noriye kuduptagän ba Jekop täño äboriye kuduptagän kuñkuñ. Ironi täpuri täpuri ukät sipsip, bulimakau unitägän Gosen kome uken itkuñ. ⁹Tänä äma ätu karis hostä wädäwani uterak ba hos terak Josepkät penta kuñkuñ. Äma äbot kuñkuño u kubägän nämo. Ämawebe bumta akuñ kireñkañ Jekop änekta kuñkuñ.

¹⁰Eruk kuñtängän Atat kome wit gupi tätuwani bägupken Jodan ume

^r49:29-30 Stt 23:3-20 ^s49:31 Stt 25:9-10, 35:29 ^t49:33 Apos 7:15

^u50:5 Stt 47:29-31

ani kukŋi udude uken ahänkuŋ. Eruk uken ahänpänjä konäm butewaki pähap täŋkuŋ. Ude täŋpän itkaŋ Josep u täŋbute-bute täŋpän konäm butewaki täŋ yäpmän kuŋirän kepma 7 ude täreŋkuk. ¹¹ Konäm butewaki täŋ irirä Kenan ämawebetä yabänpän man ŋode yänkuŋ; U yabäwut! Isip naniktä konäm butewaki taŋi pähap, kadäni käroni täŋ yäpmän äbäkaŋ yäk. Ude yänkuŋo unita kome u wäpi Abel-Misraim yän yäk täkaŋ. Wäpi u mebäri Isip nanik täŋo butewaki pähap.

¹²⁻¹³ ^v Jekop nanakiye ude täŋkuŋo uwä nani täŋo man buramiŋpän Kenan kome uken äneŋkuŋ. Kome nani äneŋkuŋken u wäpi Makpela, Mamre kome dubiniken, kome Abrahamtä bian äma kubä Hit nanik wäpi Efron unita moneŋ imiŋpän kome u inita yäpukken u. ¹⁴ Täŋpakaŋ Josep nani Jekop u äneŋpän yejämänpän peŋkaŋ mäden nanakiye, noriye, wanoriye, piä ämaniyebok kuŋkuŋo u kudup äneŋi äyänutpeŋ Isip komeken kuŋkuŋ.

Norietä Josepta umuntänkuŋ

¹⁵ Eruk nani äneŋpeŋ äbä komeniken itkaŋ noriyetä yänkuŋ; Eruk apiŋo jide itkamän? Josep ninta kokwawak pen nadänpän yäwänäku imaka goret täŋ imiŋkumäŋo unita kowata udegän täŋ nimitäk yäk. ¹⁶ Ude yänpän man ŋode pewä yäpmän Josepken kuŋkuk; Kadäni nanka nämo kumänkaŋ man ŋode niwetkuk; ¹⁷ In goret täŋkuŋ. Notjinpak Josepta waki täŋ imiŋkuŋo unita Josepken päŋku ŋode iwerut; Ninä waki täŋ gamiŋkumäŋo unita kowata nämo täŋ nimen. Momi täŋkumäŋo u peŋ nimisi yäk. Unita Josep, nin nanka täŋo Anutu unitäŋo piä ämaniyetä ŋode gäwetkamäŋ; Nantä man ude niwetkuko unita butewaki nadän nimiŋpän mo-

minin nämo yäpmän kuŋaren yäk. Yänjirä Joseptä nadänpän konäm kotkuk.

¹⁸ Josep ude täŋirän noriye dubiniken äbänpän inami yäpä äpmonpän patkaŋ ŋode iwetkuŋ; Nin apiŋo gäkŋo watä piä äma ude itkamän yäk. ¹⁹ Yänjirä Joseptä yäwetkuk; In näka umuntäneŋtäwä yäk. Näk Anutu täŋo bägup yäpmänpän Anutu bumik täga nämo iret. ²⁰ In bian näk yäpawakta man yänpän-nadäk täŋkuŋo upänkaŋ Anututä waki u yäpmän äyänutpän imaka täga kubä ŋode pewän ahänkuk; Ämawebe mäyaptä nakta jop itpän kumanaŋ upänkaŋ Anututä intäŋo waki yäpmän äyänutpän näkä terak täŋkentäk pähap pewän ahänjirän näkä in täŋkentän tamitat ŋo. ²¹ Unita in nadäwätäk täneŋtäwä. Näk täŋkentän tamiŋira in ba nanakjiye täga api itneŋ yäk. Josep noriye man säkgämän ude yäwettäyon noriye umun pähap nadänkuŋo u paotkuk.

Josep kumbuko unitäŋo manbiŋam

²² Eruk Josep täŋo kumäk-kumäki kadäni keräp täŋirän Jekop täŋo äboriye ukät Isip kome it yäpmän kuŋirän obaŋ 110 täreŋjirän kumbuk. Unitäŋo manbiŋam ŋode; ²³ Josep nämo kumänkaŋ nanaki monäni wäpi Efraim unitäŋo nanakiye oraniye yabänkuk. Ba kodak irirän nanaki tuäni wäpi Manase unitä nanaki kubä wäpi Maki bäyanjuk. Eruk Maki unitäŋo nanakiye ahänjirä Joseptä inita iwoyänpän watäni it yämiŋkuk.

²⁴ Eruk Joseptä kumbayän nadänkaŋ noriye yänpabä yepmanpän ŋode yäwetkuk; Eruk näk kumbayän täropänkaŋ Anututä ini inta watä api it tamek yäk. Täŋpän in yän-täkŋat yäpmän kome ŋo kakätänpeŋ kome kubäken api tepmanpek. Kome u Anututä Abraham, Aisak kenta Jekopta bureni api tamet yän yäwetkukken u

api yän-täkɲat päŋku api tepmaŋpek yäk. ^{25w}Man ude yänpän noriye ɲode yäwetkuk; In ɲode täneŋta yänkehärom tawut. Anututä tämagurirän Isip kome ɲo peŋpeŋ kunayän tänpänä näk kumbayän täro u näkɲo kujatna imaka, yäpmänkaŋ kaŋ kut yäk. Ude yäwerirän yänkehärom taŋkuɲ.

²⁶Tänpäkaŋ Josep obaŋ 110 täreŋirän Isip komeken kumbuk. Kumbänkaŋ Isip nanik täŋo äma nadäwani ätutä komegup nämo parawekta imaka kábäŋi täga nitek gupi terak ärutkaŋ bokis gänaŋ peŋpäŋ äneŋkuɲ.

^w50:25 Kis 13:19; Jos 24:32; Hib 11:22

Rut

*Webe kubä Moap komeken
nanik unitäŋo manbiŋam*

Yanäbeki Naomi kenta Rut täŋo manbiŋam

1¹⁻² Bian yäpmän daniwani ämatä Isrel ämawebe yabän yawat täŋkuŋo kadäni ugän ketemta jop itkuŋ.

Irirä äma kubä wäpi Elimelek, Efrata äbotken nanik Betlehem yotpärare Juda komeken it täŋkuko unitä webeni Naomikät nanakiyat Malon kenta Kilion yämaguränkaŋ Moap komeken itpäŋ-nadäktä kuŋkuŋ. ³Pänku ittängän Elimelek kumbänkaŋ webeni Naomi nanakiyat ukät itkuŋ. ⁴⁻⁵Itkaŋ nanak yarä u webe yarä Moap komeken nanik wäpi Opa kenta Rutpäŋ yäpumän. Yäpmänpäŋ itkaŋ obaŋ 10 täreŋirän Malon kenta Kilion bok kumänirän Naomi inigän, äpi nanakiye nämotä itkuk.

⁶Naomi ittängän nadänkuk; Juda komeken Yawetä ämawebeniye täŋkentän yämikta täŋ-bumbum pewän ahäkaŋ yän nadänpäŋ äbekiyat yäwerän bok kukta tuŋum täŋkuŋ. ⁷Tänpäŋ äbekiyatkät kome it täŋkuŋo u peŋpeŋ Juda kädet moräki yäput peŋpäŋ kuŋkuŋ. ⁸Kuŋtängän Naomitä äbekiyat ŋode yäwetkuk; Ektä näk ba äpjekyat kumbumäno unita watä it nimik täŋkumäno udegän Yawetä ekta watä it tamiŋirän päŋku menjekyat-kät irun. ⁹Tänpäŋ Yawetä täŋkentän tamiŋirän äma yarä äneŋi kaŋ yäpmänkaŋ irun. Ude yäwetpäŋ kowat bäyaŋ imän täŋpäŋ konäm bumta kotkuŋ. ¹⁰Konäm kotpäŋ ŋode iwetkumän; Ude nämo! Nek gäkkät mähemkayeken u bok api kune yäk.

¹¹Ude yäwänä Naomitä äneŋi yäwetgän täŋkuk; Äbeknayat, äyänutpeŋ notjiyeken kun. Mebäri imata näk näwatta nadäkamän? Näkä jide täŋpäŋ nanak ätu bäyawakaŋ api yäpdeŋ? ¹²⁻¹³Ude täga nämo. Näk webe pähap täyat. Äma äneŋi täga nämo api yäpet unita kun. Ba äma apiŋogän yäpmänpäŋ nanak pengän bäyawero u yäpmäkta kadäni käroni täga nämo itsämdeŋ. Kadäni käroni irän wawäpäŋ äma ätupän yäpdeŋ yän nadätat. Äbeknayat, butewaki pähap. Yawetä mäde ut namitak unita butewaki ärowani nadän tamitat.

¹⁴Ude yäweränä Rut kenta Opa konäm äneŋi kotkumän. Kotpäŋ Opa äbeki bäyaŋ imiŋpäŋ teŋpeŋ kuŋirän Rut kukta bänepi bitnäkinik täŋpäŋ Naomikät itta nadänkuk. ¹⁵Ude täŋpäŋä Naomitä Rut iwetkuk; U ka! Gwaräpka noriyeken ba anutuniyeken kuyak. U iwat yäk. ¹⁶Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Nämo, näk gäkkät bok kudayän. Näkä gäk gepmanpeŋ kukta man näwereno. Gäkä deken kwayän täno u näk bok api kude yäk. Gäk de irayän täno u bok api itde. Gäkŋo notkaye u näkŋo notnaye ude api itneŋ. Ba gäkŋo Anutu u imaka, näkŋo Anutu ude api irek. ¹⁷Gäkä kome deken kumbipän änenayän täŋo uwä näk kome ugän api äneŋeŋ. Imaka kubätä nek bämopnekken madän täkŋewektawä. Kumäk-kumäk kubä-tägän api madän täkŋewek. Bureni-inik yäyat. Näkä man yäyat ŋo kudup nämo iwarawä Yawetä kowata wakiinik kaŋ namän. ¹⁸Naomitä Rut man kehäromi ude yänirän nadänpäŋ teŋpäŋ kukta man kubä äneŋi nämo yänkuk. ¹⁹Ude täŋpäŋ bok kumaŋ Betlehem yotpärareken kuŋkumän. Eruk kumaŋ Betlehem yotpärareken ahänirän kome u nanik webetä bumta kikŋutpäŋ yänkuŋ; Ijo Naomi ini ba? ²⁰Ude yäwawä Naomitä yäwetkuk;

Wäpna Naomi yäj nämo näwetnej. Unitäño mebäri uwä säkgämän. Upänkañ kehäromi mähemitä mäde ut namiñkuko unita wäpna säkgämän yäj nämo näwetnej. Mara yäj näwerut. Unitäño mebäri jägämi yäk. ²¹Kome ño peñpeñ kuñkuro ugänä tuñum webe bumiktä kuñkut. Upänkañ apiño Yawetä jopi jäwäriinik irira nämagut yäpmäj äbatak. Ude täñjirän mebäri imata Naomi, webe säkgämän yäj näwetnej. Kehäromi mähemi unitä yäñpewän näk wakiniñ täñkut.

²²Eruk, manbiñam ño Naomitä äbeki Rut Moap komeken nanik imaguränkañ Moap kome peñpeñ Betlehem yot-pärareken wit madäk-madäk kadäniken ahänñkumäno unitäño manbiñam.

Ruttä Boastä piäken piä täñkuk

2 Betlehem kome uken Naomi äpi kumbuko unitäño nägät moräk kubä wäpi Boas unitä itkuk. Boas uwä Elimelektä äbotken nanik, äma ekäni kubä, tuñum äma. ^{2x}Täñpäkañ kepma kubä Ruttä äbeki Naomi ñode iwetkuk; Nadäj namiñjiri äma kubätä piäken kuñkañ piä äma wit madäñtäj kuñjirä ätu jop mäñpani u kañ yäpa yäk. Äma kubätä nadäj namänä unitä piäken api täñpet yäk. Ruttä ude iweränä Naomitä iwetkuk; Äbekna, yäyan ude tä yäk. ³Ude yäwänä eruk Rut piä kubäken kuñpäñ piä ämatä wit madäñtäj kuñjirä mäñpani u yäpmäñtäj yäwatuk. Piä ude täñkuko uwä Boas, Elimelek täño nägät moräk kubä unitä piäken täñkuk.

⁴Piä täñj irirän Boas Betlehem yotpärare peñpeñ piäniken äbäñpäñ piä ämaniye yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Yawetä inkät iton. Ude yäwänä kowata ñode iwetkuñ; Yawetä kon täñ gamiton yäk.

⁵Täñpäñ Boastä piä äma täño intäjukun äma ñode iwet yabäñkuk; Webe gubañi u netätä äbotken nanik?

⁶Yäwänä iwetkuk; U kome kubäken nanik, äbeki Naomikät Moap komeken naniktä äbumän yäk. ⁷Webe unitä ñode näwerak; Nadäj namiñjiri piä ämakaye yäwarän täñpäñ wit pewä mäñpani kañ yäpa yäj näwerak. Ude näweränpäñ täga yäwapäñ piä tamimañ yäput peñpäñ täñ yäpmäj äbäko apiñogän itpäñ-nadäk täyak u yäk.

⁸Ude iweränkañ Boastä päñku Rut iwetkuk; Äpetna, man kubä gäwera nadä yäk. Äma kubätä piäken wit yäpmäkta kwentawä. Näkä piäken ñogän webe kwayak ñokät kañ täk täñput. ⁹Webe u wit madäñjirä yabäñkañ ugän yäwarän täk täyi. Nadätan? Näk piä ämanaye gäk waki nämo täñ gamineñta yäjiwät man uku yäwerat. Täñpäñ umeta gewäwä ume käbotken gwetpäñ peño u täga api näñpen yäk.

¹⁰Boastä ude iweränä Ruttä Boas dubiniken iñami kome terak yäpän äpmonpöpäñ iwetkuk; Näk kome kubäken nanikpäñ mebäri imata nadäj namiñpäñ orañ namitan? ¹¹Ude iweränä Boastä ñode iwetkuk; Äpkatä kumäñjirän äbekka Naomita täñkentäk mebäri mebäri täñ imiñkuno unitäño manbiñam yäñjirä kudup nadäñkut. Gäk kome kujatka ba meñkaye nankaye yepmañpeñ äbot kudupi gänañ itta äbuno u nadäj gamitat. ¹²Unita Yawe, Isrel täño Anututä watä it gamekta dubiniken äbuno unitä imaka täga täñkuno unita gwäki tägagämän kubä gamiton.

¹³Ude yäwänä Ruttä ñode iwetkuk; O intäjukun ämana, näk piä watä we-bekayetä itkañ ude nämo itat upänkañ orañ namiñpäñ man kwini näweriri bänepna pidäm täyak yäk.

¹⁴Tänpäkaŋ ketem naknak kadäniken Boastä Rut ɲode iwetgän täŋkuk; Äbä käräga kubä yäpmpäpän wain ume gänaŋ yäputpän naŋ. Ude iweränä Ruttä wit madäwani ämawebekät bok maŋitkuŋ. Maŋit irirän Boastä wit mujipi iŋŋkuko u imän naŋpän koki tänpäpän moräki pewän itkuŋ. ¹⁵⁻¹⁶Ketem naŋ paotpän akumaŋ päŋku wit mäŋpani äneŋi butuŋkuk. Ude täŋ irirän Boastä piä ämani ɲode iwetkuk; Nadäŋ imiŋirä nämo yäpnaŋiken, wit pädä täwani bämopiken mäŋpani kaŋ yäpän. Ba ugän nämo, madäk-madäk kadäniken ätu yäpmän däkŋepän pewä maŋ imiŋirä kaŋ yäpän. Ude täŋirän nämo ibeneŋ.

¹⁷Tänpäkaŋ Rut piä täŋ yäpmän kuŋtäyon edap dapuri äpmonkuk. Ude tänpän wit kujari yäpuko u däpmän-pewä bureni täreŋirä taŋi, 10 kilos ude ahäŋkuk. ¹⁸Ude tänpän yäpmän päŋku wit bureni yäpuko ukät ketem naŋkaŋ moräki peŋkuko u äbeki Naomi iwoŋäreŋkuk. ¹⁹Iwoŋäreŋirän Naomitä Rut ɲode iwetkuk; Yäke, gäk netä piäken piä tänpän wit ɲo yäpmän äbätan? Anututä äma nadäŋ gamiko u säkgämän täŋ imiton. Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Näk piä uwä äma kubä wäpi Boas unitä piäken tät yäk.

²⁰Ude iweränä Naomitä yäŋkuk; Yawetä Boas kon täŋ imiton! Yawe uwä äma kumbani ba kodak irani watäni itta yäŋkehäromtak man yäwani u nämo irepmit täyak. Ude yänpän ɲode iwetgän täŋkuk; Nadätan? Äma uwä nintäŋo nägät moräk bureni, watä it nimikta yäwani yäk. ²¹Yäwänä Ruttä iwetkuk; Äneŋi man täga kubä ɲode näwetkuk yäk. Gäk piä watä webenayekät itpän piä täŋ yäpmän kuŋiri wit madäk-madäk kadäni kaŋ tärewän. ²²Ude iweränä Naomitä ɲode iwetkuk; Äbekna, u

täga gäwerak yäk. Piä watä webeniyekät piä tänayän täŋo u tägagämän. Kubätä piäken kweno uwä piä ämaniyetä waki täŋ gamineŋ! yäk.

²³Tänpäkaŋ Ruttä Boas täŋo piä webeniyekät piä täŋ yäpmän kuŋirä wit madäk-madäk kadäni täreŋkuk. Täreŋirän äbekikät pen it yäpmän äronkumän.

Rut äma kubä kaŋ-ahäŋkuk

3 Eruk ittängän Naomitä äbeki Rut ɲode iwetkuk; Gäkä säkgämän irentä äma kubä kaŋ-ahän gaminanŋi yäk. ²ɲode nadäsi; Boas, watä piä webeniye piä bok täŋkuŋo u nägät moräknin yäk. U apiŋo bipäda wit bureni yäpmäkta kujari madäŋkuŋo u däpmän käkärayän yäk. ³Unita gäk ume ärutpän tek säkgämän täŋkaŋ imaka kábänŋi nitek gupka terak ärutpän Boastä piä tänpayän täyakken kuŋpän iŋamiken kwawak nämo ahän imen. Nämo, kábop iriri unitä epän tänpän tärewäpän ketem ume kaŋ naŋ paorän. ⁴Täŋkaŋ däpmon pärayän täŋirän unitä pärayän täko u ket kaŋ kaŋpän nadä. Tänpän däpmon patguŋ täŋirän päŋku tek ämet pärayän täko u yäpmän akuŋpän kuroŋi käda kaŋ pat. Pariri unitä kikuŋtpän imaka gäkä tänaŋi u api gäwerek. ⁵Naomitä ude iweränä Ruttä iwetkuk; Täga, näwetan ude api täŋpet yäk.

⁶Ude yäŋkaŋ Ruttä wit däpmän käkärani bägupken päŋku äbekitä piä man iwetkuko u kudup täŋkuk. ⁷Boas ketem ume naŋpän bänep oretoret terak itpänä däpmona inpwä päŋku wit bureni änok itkuŋken u patkuk. Parirän Rut yeŋ-yeŋ päŋku Boas täŋo tek yäpmän akuŋpän kuroŋiken patkuk. ⁸Ude parirän Boas bipani bämopiinik kikuŋtpän äyänutpän kaŋkuk; Webe

kubä kuroŋi käda parirän! ⁹Kaŋpän iwetkuk; Gäk netä? yäk. Yäwänä iwetkuk; Näk Rut, piä webeka yäk. Gäk Elimelek täŋo nägät moräk, näk watä it namikta yäwani. Unita näk webekata kaŋ nämagut yäk. ¹⁰Ude iweränä Boastä ŋode iwetkuk; Äpetna, Yawetä kon täŋ gamiton! Kudän täyan ŋo imaka täga äbekkata täŋ imiŋkuno u irepmitpäŋ täyan. Äma gubaŋi, tuŋum ikek ba tuŋumi nämo u kubä täga yäpnaŋi upäŋkaŋ nämo, äbekka täŋo nägät moräk näkken äbätan. ¹¹Unita äpetna, umuntäwentawä. Imaka kubäta näwet yabäwayäŋ täyan uwä api täŋkentäŋ gamet yäk. U imata, yotpärare ŋo nanik kudup u mebärika nadäkaŋ. Gäk webe täga. ¹²Täŋpäkaŋ näkä gäk watä it gamikta yäwani yäŋ näwetan u man bureni upäŋkaŋ näk gägäni bumik. Nägät moräk bureniwä äma kubä itak. ¹³Unita ŋo pariri kome yäŋewänkaŋ näkä tami päŋku äma u iwet yabäwa gäka watä itta täga yäwänä täga. Täŋ täga nämo yäwänä eruk, näkŋa watäka api it gamet. Yawe irit mähe mi u wäpi terak ude yäŋkehärom täyat. Eruk päsi yäk.

¹⁴Ude täŋpän Boas kuroŋiken parirän kome yäŋeŋ buruburu täŋjirän akwänkaŋ Boastä iwetkuk; Ämawebetä gäk ŋo päran yäŋ nadäneŋo unita kome ket nämo yäŋeŋjirän kuyi yäk. ¹⁵Kwayäŋ täŋjirän Boastä ŋode iwetgän täŋkuk; Tekka punin nanik yäŋopmäŋpän ŋo iri yäk. Iwerän ude täŋpänä wit bureni tek terak äreŋpän kuŋjirän 20 kilos ude täŋkuk. Täŋpänkaŋ Rut täŋkentäŋpän wit uwäk u pudätpän piri terak peŋkuk. Piri terak pewänkaŋ yotpärareken kuŋkuk. ¹⁶Kumaŋ päŋku Naomi ahäŋ imiŋjirän äbeki u ŋode iwet yabäŋkuk; Äbekna, kädet jide ahäŋ gamik? yäk. Ude iweränä Ruttä

imaka Boastä täŋ imiŋkuko u kudup iwetkuk. ¹⁷Iwetpäŋ yäŋkuk; Äma unitä äbekkaken ketäŋ täga nämo kwen yäŋ näwetpäŋ wit ŋo namän yäpmäŋ äbätat yäk.

¹⁸Ude iweränä Naomitä iwetkuk; Eruk äbekna, nadäŋit nadäŋit isi yäk. Imaka bureni ahäŋjirän kaŋ käda. Nadätan, Boas imaka täŋpayäŋ gäwerako unita nämo maŋjirän äpmonayäŋ.

Boastä Rut webenita yäpuk

4 Eruk, Boastä käbeyä bägup, yotpärare täŋo yämabamken päŋku maŋitpäŋ itkaŋ Elimelek täŋo mäden naniki Boastä Rut iwetkuko u äbänjirän kaŋkuk. Kaŋpän iwetkuk; Notnapak, äbikaŋ bok itda yäk. Ude iweränä päŋku Boastä itkukken maŋitkuk. ²Täŋpänä Boastä yotpärare täŋo äma ekäni 10 udetä man pewän kwäkaŋ äma ekäni ekäni äbuŋ. Äbäwä yäwerän bok maŋitkuŋ. ³Maŋit irirä noripaki u ŋode iwetkuk; Nadätan? Naomi Moap kome peŋpeŋ äbuko uwä moneŋ yäpayäŋ notnekpak Elimelek täŋo kome kujat u äma kubäta imikta nadätak yäk. ⁴Unita ŋode gäwetta nadätat; Kome u suwayäŋ nadäŋpänä äma ekäni ekäni itkaŋ ŋo iŋamiken yäŋtäre. Täŋ nämo yäpayäŋ nadäŋpänä siwoŋi yä. U imata, kome u gäkä mähe mi tänaŋi bumik, näkä jukun “ei” täga nämo yäwet yäk. Ude iweränä äma unitä täga, api suwawet yäŋ yäŋkuk.

⁵Ude yäwänä Boastä iwetkuk; Nadätan? Kome u Naomi keriken suwaŋpänä Moap nanik webe kajat Rut u imaka, webekata yäpnaŋi yäk. Ude täŋjiri notnekpak kumbuko unitäŋo wäpi nämo api paorek. Nämo, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayäŋ täkaŋ unita biŋamgän api it yäpmäŋ ärowek yäk. ⁶Ude iw-

eränä noripaki u ñode iwetkuk; Bureni, kome kujat u näkä mähe mi tänäñi upäñkañ näkä suwawero uwä kome u näkñaken nanaknayeta biñam nämo api ireko unita täga nämo yäpayäñ. Unita gäñgata biñam yäk.

^{7a}Kadäni uken Isrel naniktä ñode täk täñjukonik; Äma kubätä kubä täño tuñum kubä suwaweko ba äma yarätä tuñumi kowat imän tädeño u täñkehärom takta tuñum unitäño mähe mi tä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ äma tuñum yäpeko unita imek. Ude täñirä piä u täretak yäñ nadäk täñkuñonik.

⁸Mebäri unita äma noripak unitä kome kujat u Boas gäñgata suwa yäñ ude iwetpäñä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ imiñkuk. ⁹Ude täñirän Boastä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; Eruk nabäñirä in iñamjinken Elimelek-kät nanakiyat Kilion kenta Malon unitäño tuñum Naomitä inigän yäpmäñ kuñatkuko u apiño näkä suwañpäñ mähe mi täyat yäk. ^{10b}Ba ugän nämo. Malon täño webe kajat Rut, Moap nanik u imaka, webenata imagutat. Ude täñira notninpak kumbuko unitäño wäpi yotpärareni ñoken nämo api paorek. Nämo, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayäñ täkañ unita biñam api it yäpmäñ ärowek yäk. In iñamjinken kudän ño täyat.

^{11c}Ude yäwerirä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ei-gera yäñpäñ yäñkuñ; Täñjiri gabäñpäñ-nadäkamäñ. Unita Yawetä webeka täñkentäñ imiñirän Resel kenta Lea, Isrel äbot nintäño äbeknin pähap yarä ude äworeñpäñ nanak mäyap kañ bäyañ gamän. Ude täñirän gäñgawä

Efrata äbot täño tuñum äma kubä täñpäñ Betlehem yotpärareken wäp biñam ärowani nitek kañ it. ^{12d}Täñkañ Yawetä ekta nanak mäyap tamiñirän Juda kenta Tama täño nanaki Peres unitäño äbot pähap udegän kañ ahäwut.

Boas täño nanak ba oraniyeta man

¹³Täñpäkañ Boastä Rut webenita yäpuk. Täñirän Yawetä nadäñ imiñirän nanak kok itpäñ nanak ämani kubä bäyañkuk. ¹⁴Bäyañirän kome u nanik webetä Naomi ñode iwetkuñ; Yawe täño wäpi iniñ oretna! Unitä watä it gamikta orañka kubä gamitak yäk. Nanak unitä Isrel ämawebe bä mopiken wäp biñam ärowani nitek iton. ¹⁵Nadätan? Äbekka Ruttä gäka gäripi nadäñ gamikinik täñpäñ täñkentäk tañi täñ gamik täyak uwä nanak 7tä täñkentäñ gamineño u irepmitak. Unita nanak apiño bäyatak unitä webe pähap täñjiri täñpidäm-pidäm täñ gamiñpäñ watä säkgämän api it gamek yäk. ¹⁶Ude iweräwä Naomitä nanaki bäyañ imiñpäñ ini bäyawani bumik watäni it imik täñjukonik. ¹⁷Täñpäkañ webe kome u naniktä nanak u wäpi Obet yäñ iwetkuñ. Ude yäñpäñ yäñkuñ; Wisiknin! Naomitä nanak kubä yäpmäñtak! Täñpäkañ Obet uwä Jesi täño nani. Täñ Jesi uwä Devit täño nani.

¹⁸⁻²²Eruk ñowä Perestä äbotken nanik täño wäp tawaj; Peres uwä Hesron täño nani. Hesron uwä Ram täño nani. Ram uwä Aminadap täño nani. Aminadap uwä Nason täño nani. Nason uwä Salmon täño nani. Salmon uwä Boas täño nani. Boas uwä Obet täño nani. Obet uwä Jesi täño nani. Täñpäkañ Jesi uwä Devit täño nani. Ugän.

Sam

Juda nanik tajo kap buk

Äma täga ba äma waki tajo kädet

1^eÄma kubätä äma wakiwaki tajo man nämo buramiwayäj täyak uwä bänep oretoret terak api kuñarek.

Äma unitä kädet äma wakiwakitä iwat täkañ u nämo iwat täyak. Ba äma Anututa yäjärok man yäk täkañ udewanikät itpäñ yänpäñ-nadäk nämo täk täyak.

2^fÄma unitä Ekäni tajo man ba kädet siwoñita gäripi-inik nadäk täyak. Gäripiinik nadänpäñ unita kepma bipani nadäk-nadäk epän täk täyak.

3^gÄma uwä päya ämatä ume pomi terak piwani ude bumik. U kehäromigän it täkañ. Pahämi kubirigän itkañ bureni kadäni terakgän pat täkañ. Imaka imaka äma unitä tänpäko uwä kudup tägagän ahäneñ.

4Tänpäkañ äma waki tänpäni uwä ude-wani nämo. U pen nämo api itneñ. Nämo, u täpun-täpun mänittä piäj äreyäj tänpän kuk täkañ ude bumik.

5Unita Anututä äma wakita komi yämayäj täyak u täga nämo api irepmitneñ. Tänpäñ äma udewaniwä äma täga bämopiken itpäñ Anutu nämo api iniñ oretneñ. Nämoinik!

6^hTänpäkañ äma Anutu tajo man iwat täkañ, äma udewani Anututä orañ yämiñpäñ watä it yämik täyak. Täñ, äma waki tänpäni kuduhtagän api pewän paotneñ.

Kome tajo intäjukun ämatä inita nadawä ärowani nämo täneñ

2ⁱGuñ ämawebetä imata ärowani täkta gäripi nadäk täkañ? Ba imata kädet wakiwaki täkta man yänpäñ-nadäk jop täk täkañ?

2^jKome tajo intäjukun äma uken-uken nanik imaka, ämik tänayäj tuñum täkañ. Tänpäñ Anutu ini ba äma Anututä intäjukun-inik itta iwoyäñkuko u wäpi yäpmäj äpäkta käbeyä tänpäñ man yänpäñ-nadäk täkañ.

3Man yänpäñ-nadäk tänpäñ ñode yäkañ; Yarä unitä topmänpäñ ini gämoriken nipmañkumän yäk. Unitä ketnin pädät täñkumäno u yäpmäj däkneñ täna kwäpäñ nininken gärip terak itna yäk.

4^jKomen ämatä ude yäjirä Ekänitä kunum gänañ itkañ yabäj mägayänpäñ sära yäwet täyak.

5Täñkañ koki wawäpäñ jukuman kehäromi yäwerirän bumta umuntänpäñ kwaik täkañ.

6Koki wawäpäñ ñode yäwet täyak; Wa! Äma intäjukun itta yäwani iwoyäñkuro u näkña teñkuro itak yäk. U pom kudupina wäpi Saion uken teñkuro intäjukun-inik itak yäk. U nadäj imut!

7^kTänpäkañ intäjukun äma Ekänitä iwoyänpäñ teñkuko unitä ñode yäyak; Eruk ämawebenaye, man Ekänitä kwawak yäjahäñkuko u täwera nadawut. Ekäni uwä ñode näwetkuk; Gäk näkño nanakna. Apiño näkä gäkño nanka ude itat yäk.

^e1:1 Sam 26:4; Snd 14:15; Jer 15:17 ^f1:2 Jos 1:8; Sam 119:1, 119:35, 119:47, 119:92 ^g1:3 Ais 3:10; Jer 17:8; Ese 47:12 ^h1:6 Jon 10:14; 2Ti 2:19

ⁱ2:1 Sam 46:6; Apos 4:25-26 ^j2:4 Sam 37:13, 59:8; Snd 1:26

^k2:7 Apos 13:33; Hib 1:5, 5:5

⁸Tänpän ñode näwetgän tänkuk; Gäk näwerikañ guñ ämawebe gäkña-tägän watä it yämenta api ganiñ kirewet yäk.

⁹mUde täñjira gämotnaken kañ irut yänpän pärip-pärip kehäromi iñitkañ äma komitā-yāñ intäjukun api it yämen yäk.

Bureni, ämatä käbotinik däpmän käräpmit täkañ ude gäk pärip-päriptä guñ ämawebe api däpmän käräpmiren. Ekäninatā man ude näwetkuk.

¹⁰Unita kome täño intäjukun äma in, ba äma wäpi nikek in, jukujin peypän man täwerayän täyat ñonita ket nadäkot.

¹¹nIn Ekänita umuntanpän gämori-kengän it täkot.

¹²oNadäkañ? Anutu täño nanakitā äma wakita kokwawak bäräñeñ täk täyak unita kumän-kumän nidäpek yänpän kañ orañ imut.

Tänpäkañ ämawebe Anututā watä it nimän yänpän dubiniken kuk täkañ uwä Ekäni täño oretoret terak it täkañ.

Tamimañ täño yäñapik man kubä

Kap ñowä Devittä nanaki tuäni Apsalom kañ-umuntañ kuñatkañ teñkuk.

3 ^pEkäni, iwanaye bumta ahänkañ näk tänpä wanayän täkañ.

²Tänkañ yänjrok ñode näwet täkañ; Anututā täga nämo täñkentän gamek.

³qUde näwet täkañ upänkañ Anutu gäk näkño kurepäna ude itan. Gäkña-

tägän tänpewi iwanaye yärepmit täyat.

Anutuna tägagämän, gäk bänep nadän bäräpna täñpidäm tañ namiñpän nepmañpi iwan iñamiken bätakigän it täyat.

⁴rNadäkañ? Ekänitā täñkentän namän yänpän gera yänjira iniken pom kudupi terak itkañ gerana nadän namik täyak.

⁵Unitā watä it namik täyak unita bipani däpmon patguñguñ täñtängän akuk täyat.

⁶sIwanaye bumta näk it gwäjik täkañ up-änkañ nämo umuntak täyat.

⁷tEkäni, gäkä iwanaye däpmäk täyan. Täñkañ äma waki u meni däpmän tokäriri näk nutta tänpä wak täkañ. Unita Ekäni Anutuna, täñ namiñkuno udegän, gäk äbä iwan kerit terak nanik nämagut!

⁸uEkäni gäk kubä-tägän ämawebekaye täga täñkentän yämen. Unita Ekäni, ämawebekaye watä säkgämän it yämi.

Bipani kubäken Devittä kehäromi yäpmäkta yäñapik man yänkuk

4 ^vSiwoñi Anutuna, gäkken yäñapiñira nadän namisi. Bian bänep nadän bäräpna ketäreñ namiñkuno unita apiño gerana nadänpän orañ nami.

²Ämawebe, in kadäni jidegän wäpna yäpmän äpäkta piäni täk täkañ u api peney? Ba imaka jopi-jopi yäpmän kuñat täkañ ba jopman nadäkta gäripi pähap nadäk täkañ u kadäni jidegän api peney?

¹2:8 Sam 72:8; Dan 7:13-14; Jon 17:4-5

^m2:9 Sam 89:23; Rev 2:26-27, 12:5, 19:15 ⁿ2:11 Plp 2:12; Hib 12:28

^o2:12 Jon 5:23; 1Pi 2:6 ^p3:1 2Sml 15:13-17:22 ^q3:3 Sam 62:7

^r3:4 Sam 4:3, 43:3 ^s3:6 Sam 23:4, 27:3, 118:10-13 ^t3:7 Jop 16:10; Sam 22:21,

57:4, 58:6 ^u3:8 Sam 28:8, 29:11 ^v4:1 Sam 17:6, 18:6, 18:18-19

³Wode nadäkot; Ämawebe Ekäni täjo gämoriken kuḡat täkaḡ u inita biḡam iwoyäk täyak. Unita näkä gera yäḡira nadäḡ namik täyak.

⁴xUnita ämawebe, in kuḡatjin kwai-wäpän momi täktäk kädet pewut. Täḡkaḡ dāpmon patpat kadäniken kwikinik patpän man täwetat ḡonita juku pik täkot.

⁵yTäḡkaḡ inä Ekänita nadäḡ imikinik täḡpän ärawa täktäk kädet ini gäripi nadäk täyak ude täḡ imik täkot.

⁶zEkäni, ämawebe mäyaptä gäkken gera jop ḡode yäk täkaḡ; Iron täḡ nimi! Nadäḡ nimeno uyaku oretoret täga täne yäḡ yäk täkaḡ.

⁷aKetem piäniken ahäḡ bumbum täḡjirä äma unitä oretoret nadäk täkaḡ. Upänkaḡ Ekäni, oretoret nadäk täkaḡ u jopigän. Bänep oretoret gäkä namik täyan u taḡi pähap. Bänepna täḡpidäm taḡ namiḡiri oretoret bumta nadäk täyat.

⁸bEkäni gäkḡa-tägän watä it namiḡiri säkgämän it täyat. Unita imaka kubäta nämo umuntaḡkaḡ dāpmon bäräḡek-inik pänku säkgämän pat-guḡguḡ täk täyat.

Anututä watä it imikta äma kubätä yäḡapiḡkuk

5O Ekäni, näk komi nadäḡpän yäḡkähän-kähän yäḡira juku peḡpän nadäḡ namisi.

²cAnutu intäjukun ämana, juku peḡpän täḡkentäktä konäm kotat ḡo nadäḡ nam.

³dEkäni, tami tami gäkken yäḡapik man yäk täyat. Edap dapuritä

abänjirän näk gäkken yäḡapik man kehäromigän yäḡpän gäkä kowata jide näwoḡärewayäḡ täyan unita dapun täk täyat.

⁴Anutu, anutu jopi ätu kudän wakita gäripi nadäk täkaḡ upänkaḡ gäk anutu udewani nämo. Nämoಿನಿಕ, äma waki täḡpanitä gäk dubikaken täga nämo itneḡ.

⁵eBa äma inita nadäwä ärowani täḡpani uwä iḡamkaken täga nämo itneḡ. Äma waki täḡpani udewanita gaḡani pähap nadäk täyan.

⁶fTäḡkaḡ äma jop manman yäwanita täḡpäwak täḡ yämik täyan. Ba äma iwan täḡpän kumän-kumän däpanikäät äma täḡyäkḡarani täḡpanita wakiinik nadäk täyan.

⁷gUpänkaḡ gäk näka butewaki pähap nadäḡ namik täyan unita gäkḡo kudupi yotken täga api ärowet. Äroḡpän gaḡiḡ oretta gukut imäḡmok api täḡpet.

⁸hO Anutu, iwanaye bumta itkaḡ unita näkḡo irit kuḡat-kuḡatnata watä it namiḡiri gäkḡo kädet siwoḡi kaḡ iwara.

Kädet näkä iwatta nadäwikaḡ pätak u näwoḡäre.

⁹iNäkḡo iwanayetä man bureni kubä nämoಿನಿಕ yäk täkaḡ. Uwä äma täḡpän waktagän nadäk täkaḡ.

Unitäḡo meni jinom uwä säkgämän, gakḡi nikektä äma täḡyäkḡatpän kumän-kumän kädetken yämagut täkaḡ.

^w4:3 Sam 6:8-9, 50:5, 135:4 ^x4:4 Sam 77:6, 119:11; Efe 4:26

^y4:5 Lo 33:19; Sam 51:19, 62:8 ^z4:6 Nam 6:26; Jop 7:7, 9:25

^a4:7 Sam 97:11-12, 119:14, 119:72 ^b4:8 Jop 11:19; Sam 16:9

^c5:2 Sam 3:4, 65:2 ^d5:3 Sam 30:5, 88:13, 130:6 ^e5:5 Hab 1:13

^f5:6 Sam 55:23; Rev 21:8 ^g5:7 1Kin 8:29-30; Sam 132:7, 138:2

^h5:8 Sam 24:4-5, 27:11 ⁱ5:9 Sam 62:4; Luk 11:44; Rom 3:13

¹⁰JUnita Anutu, manken yepmanpän komi piä kaŋ yämi. Täŋiri iniken nadäk tawaŋ wakiwakitä äyänutpän kaŋ täŋpä wawut.

Ärowani täŋ gamiŋpän momi bumta täk täkaŋ unita inamkaken nämo itta kaŋ yawat-kire!

¹¹^kTäŋpäkaŋ ämawebe nadän gamiŋirä watä it yämik täyan uwä oretoret täk täkot. Bänep täga nadänpän oretoret kap kadäni kadäni tek täkot.

Ude täŋirä watä säkgämän it yämik täyi. U imata, ämawebe uwä gäka gäripi pähap nadän gamiŋpän gäka yänpän oretoret bureni täk täkaŋ.

¹²^lBureni Ekäni, äma gäkŋo man bureni iwaräntäk täkaŋ unita kudän säkgämän täŋ yämik täyan.

Nadän yämik täyan unitä kurepätä-yän watä bureni it yämik täyak.

Äma bäräpiken irani täŋo yänpik man

6 ^mO Ekäni, mominata yänpän kokwawak nadänkaŋ nämo nebewen, ba momina täŋo kowata nämo namen.

²ⁿEkäni, kehäromina paotinik täyak unita butewaki nadän namiŋpän kehäromi äneŋi nam.

³^oBänepnaken nadän bäräp pähap ahätak upänkaŋ Ekäni, gäk bäräŋeŋ nämo täŋkentän namitan. Unita jidegän api nadän namen?

⁴⁻⁵^pNutpewi kumbero uwä täga nämo ganiŋ oreret. Äma kumbanitä nämo nadän gamik täkaŋ. Udewaniwä gäk täga nämo ganiŋ oretneŋ.

Unita Ekäni, päbä bäräpi terak nanik nämagut. Gäk butewaki mähe mi unita

nadän namiŋpän kumän-kumän dubiniken nanik nämagutsi.

⁶Konäm kot yäpmän äbäntäyiwa kehäromina kudup paotak. Täŋpän bipani bipani dapunna konäm pitotä ämetpärani tekna ba gwäk kunowäna näbatak täyak.

⁷^qIwanaye mäyap unita konäm pen kot täyat. Konäm kottäyiwa dapunna pom tokŋewäkaŋ dapun täga nämo ijik täyat.

⁸^rTägägämän! Ekänitä konäm korira nadätak. Unita äma wakiwaki täŋpani in keweŋ namut!

⁹Tänkentäktä gera yäk täyat u nadän namitak. Bureni, yänapiŋira täŋkentän namik täyak.

¹⁰Unita nadätat; Iwanaye bäräpi pähap gänaŋ itkaŋ umun bumta api täneŋ. Täŋpän mäyäk pähap nadänpän nepmankaŋ täŋguŋ-gurap täŋtäŋ api ämetpeŋ kuneŋ.

Äma ŋo bäräpi nadänkaŋ Anutuken gera yänjuk

7 ^sEkäni Anutuna, iwanaye yabän umuntaŋ gäkken käbop itta ärek täyat. Täŋkentän namiŋiri äma näk kumän-kumän nutnayän näwarän täkaŋ uwä nutneŋtawä.

²Tän ämatä täŋkentän namikta nämo iräwä, iwanayetä tom ägwäri ude wädän gärepmän päŋku gupna api yäpmän däkŋeneŋ.

³⁻⁴^{tu} O Ekäni Anutuna, näk kudän waki kubä nämo täŋkut yän nadätat. Upänkaŋ näkken kudän waki ätu itneŋo, ba not kubäta täŋpawak täŋpero, ba notnapak täŋ-ikŋatpän man uterak yänmaŋpa äroweko,

J5:10 2Sml 15:31, 17:14, 17:23 **k5:11** Ais 65:13 **l5:12** Sam 115:13

m6:1 Sam 38:1; Jer 10:24 **n6:2** Sam 41:4; Hos 6:1 **o6:3** Sam 90:13

p6:4-5 Sam 88:11, 118:17; Ais 38:18 **q6:7** Jop 17:7; Sam 38:10; Kra 5:17

r6:8 Sam 119:115; Mat 7:23; Luk 13:27 **s7:1** Sam 31:1, 31:15, 71:1

t7:3-4 1Sml 24:11 **u7:3-4** 1Sml 24:7, 26:7; Sam 109:4-5

ba jop nadäj iwanaye tänpäwak tänpäro u tänpäwä, eruk ñode täga tänpän;

⁵Iwanaye jop yabäjiri näwarän tänpäñ kañ nepmäñirut! Nut-mañpä äp-monjapapäj kumäj-kumäj täga api nutneñ. Tänpäñ gupna kome terak jop uken täga api pewä pärek.

⁶Upäñkañ näk ude nämo tänpäni unita Anutu, gäk kokwawak pähap nadäñkañ akuñpäñ iwanaye nutnayäj piä bumta täkañ u däpmäñpäñ yäwat-kire!

Imata, gäkäwä kudän siwoñitagän nadäk täyan unita äbä täñkentän namisi.

⁷Ude tänpäñ punin unu itkañ ämawebe kuduhtagän yäweri gämotkaken irirä yabäj yäwasi.

⁸Gähäwä ämawebe kuduhtagän täño kudän yäpmäj daniwani unita Ekäni, iwanaye iñamiken näka äma siwoñi yäj näwet!

Imata, näk waki täñjira kowata yäpmäkta yäwani nämo yäj nadätan unita.

⁹Anutu, gäk äma siwoñi pähap. Gäk äma täño nadäk-nadäk ba gäripini kudup nadäwi tärek täkañ.

Unita gäk äma waki täño kudän waki kudup kañ pewi paorut. Täñkañ äma siwoñita gwäki täga kañ yämi.

¹⁰Ämawebe, in nadäkañ? Anutu u näkño watä ämana. Äma unitäño man buramik täkañ u täñkentän yämik täyak.

¹¹^aAnutu uwä man yäpmäj daniwani tagagämän. U äma wakiwaki nämo yabäj oretpäñ kowata yäpmäkta biñam yäñtären yämik täyak.

¹²^bTänpäkañ äma waki u kudän waki nämo penayäj täño uwä Anututä päip boham täño meni api wädäwek. U äpa topmäñkañ gwäjikta pidäm täyak.

¹³^cTänpäñ ämik täño tuñum komi komi u yäpmäñpäñ kuwek kädäp mebet ikek äma u yamäkta täñtuñum täyak.

¹⁴^dEruk, äma waki unita nadäwut. U kudän waki täkta tawañ pek täkañ. Täñkañ täñjikañarani kudän mebäri mebäri wari wari täk täkañ.

¹⁵^eUwä äma ätuta buñep täk täkañ. Upäñkañ buñep iniken unitä api äyäjutpäñ yepmäñjirek.

¹⁶^fU udegän, kudän waki iniken unitägän äyäjutpäñ ini terak tänpäwak api pewän ahäneñ.

¹⁷U kawut! Anutu u siwoñi pähap unita bänep täga iwet täyat. Tänpäñ Ekäni Anutu ärowani unitäño wäpi biñam kap terak iniñoret täyat.

Anutu ima mebärita komen äma nin nadäj nimik täyak?

8 ⁸Ekäni Mähemnin, wäpka biñam gäripini gäkñi nikektä kome kudup-tagän intäjukun itak!

Wäpka biñam ärowani unita kunum gänaj naniktä gäk ganiñoret täkañ.

²^hTänpäkañ iwankayetä mäyäk nadäwut yäñpäñ nanak pakikat ironironi yäwetpäñ yäwoñärek täñjiri kap terak ganiñoret täkañ.

Teñjirä iwankayetä nadäñpäñ umuntäñpäñ man kum api itneñ.

³ⁱTänpäkañ Ekäni, näk kunum terak dapun tänpäñ imaka säkgämän ketkatä täñ peñkuno, komepak ba

^v7:6 Sam 35:23, 94:2, 138:7 ^w7:7 Sam 22:27 ^x7:8 Sam 26:1, 43:1, 98:9

^y7:9 Sam 34:21, 40:2, 94:23; Rev 2:23 ^z7:10 Sam 18:2, 18:30, 97:10-11

^a7:11 Sam 50:6, 90:9 ^b7:12 Lo 32:41-42 ^c7:13 Sam 18:14, 45:5

^d7:14 Jop 15:35; Ais 59:4; Jem 1:15 ^e7:15 Sam 57:6 ^f7:16 Sam 140:9-11

^g8:1 Sam 113:4, 148:13 ^h8:2 Sam 44:16; Mat 21:16; 1Ko 1:27 ⁱ8:3 Sam 111:2

guk komeniken yepmaņkuno u yabāņ yāwatpāņ nadāwātāk ȳode tāk tāyat;

^{4j}Anutu, imata gāk āma mewuni ninta nadāwi ārowani tāk tākaņ? Imata āmawebe watā sākgāmān it nimik tāyan?

⁵Nin āpani ude itnaņipāņ wāpnin biņam epmāget kudān nīkek ude nipmaņkun. Bureni, imaka pāke u kudup yārepmītpāņ gākņa bumik nipmaņkun.

^{6k}Ude tāņkaņ imaka kudup ketkatā tāņ-peņkuno u yabāņ yāwatta nipmaņkun. Ude tāņjiri imaka kudup u gāmotninken itkaņ.

⁷⁻⁸Yawakkāt tom āgwāri, barak ba imaka imaka gwāgu pāhap gānaņ kōmeni kōmeni kuņat tākaņ u kuduṭtagān āma gāmoriken yepmaņkunotā itkaņ.

⁹Unita Ekāni Māhemnin, wāpka biņam gāripi gākņi nīkektā kōme kudup-tagān intājukun itak!

Anutu tāņo kudān siwoņi unita bānep tāga man

9 Ekāni, bānep nadāk-nadākna kuduptā api ganiņoret tāņpet. Tāņpāņ nāk āmawebe gākā piā tāgagāmān tāk tāyan unita api yāwet tāņpet.

^{2l}Tāņkaņ Anutu ārowani, nākā nadāņ gamiņpāņ oretoret kap teņpāņ wāpka biņam api yāpmāņ ārok tāņpet.

³Gākā tāņkentāņ namikta ābāņjiri iwanayetā gabāņ umuntaņ metāņpeņ kuk tākaņ. Metāņpeņ

kuņkā maņ-dāpmāņpāņ kumāk tākaņ.

⁴Tāņpākaņ yāpmāņ danik piā tāk tāyan uwā siwoņigān tāk tāyan. Tāņkaņ nākņo manna yāpmāņ daniņpāņ momika nāmo yāņ yāntāreņ namiņkun.

^{5m}Gāk guņ ābot ābori ābori nāmo nadāņ gamik tākaņ u yebeņpāņ āma waki-waki u kumān dāpmāņ moreņkun. Tāņjiri āmawebetā āma udewanita api guņ tāneņ.

⁶Bureni, iwaniye waņkuņo ubayāņ. Inide ude api itneņ. Gāk unitāņo yotpārare yāpi waņkuņo unita āmawebetā kōme unita tāņguņ taņpāņ nāmoinik api nadāneņ.

⁷ⁿTāņpākaņ Ekāni uwā intājukun āma inide api it yāpmāņ ārowek. Uwā intājukun-inik itkaņ āmawebe yāpmāņ danikta pidām tāyak.

^{8o}Tāņpāņ kudān siwoņi terak api yāpmāņ daniwek. Ude tāņkaņ āmawebe kudup-tagān iniken nadāk siwoņi terak api yabāņ yāwarek.

^{9p}Ekāni uwā eņi kehāromi kubā ude itak. Iwantā āma kubāta tāņpāwak tāņpānā, āma u Ekānīken pāņku tāga irek.

Ba bārāpi kadānīkenā Anutuken kābop tāga pāņku irek.

^{10qo}Ekāni, āma gāk gabāņ tarek tākaņ u kubā māde nāmoinik ut imiņkuno unita āmawebe mebārīka nadāwā tārek tākaņ uwā gākā terakgān api yengāmā penēņ.

^{11r}Unita āmawebe, in Ekāni, Saion yotpārareken intājukun itkaņ yabāņ yāwat piā tāk tāyak u wāpi biņami iniņoret tākot!

j8:4 Jop 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8

k8:6 Stt 1:26-28; 1Ko 15:27; Efe 1:22; Hib 2:8 l9:2 Sam 5:11, 83:18

m9:5 Lo 9:14; Snd 10:7 n9:7 Sam 102:12, 102:26; Hib 1:11

o9:8 Sam 96:13, 98:9 p9:9 Sam 37:39, 46:1, 91:2

q9:10 Lo 31:6-8; Sam 37:25, 70:4, 91:14 r9:11 Sam 107:22

Epän pähap ták täyak unita ämawebe komeni komeni yänjahänpäj yäwet tákot.

¹²^sBureni, Ekäni uwä äma komi nadäk tákañ unitäño konäm gerata juku peñpäñ nadäñ yämik täyak. Ude täñpäñ äma netätä komi u yämik tákañ unita kowata täñpäwak täñ yämik täyak.

¹³Unita Ekäni, näka waki, butewaki nadäñ namisi. Iwantä komi ba bäräpi namikañ ño yabä!

Kumäñ-kumäñ dubiniken itat ño nämaguri äneñi täga kañ ira!

¹⁴^tUde täñpayäñ täno uwä näk päñku Jerusalem nanik ämawebe injamiken itkañ wäpka api ganiñ oreret!

Ba waki keriken nanik nämagurayäñ täyan unita oretoret pähap nadäñpäñ wäpka api yäpmäñ ärowet.

¹⁵^uTäñpäkañ äma guñ äbotken naniktä nintä ärikta awañ äneñkuño upäñkañ ini-tägän awañi gänañ äriñkuñ.

Nin nipmäñitta buñep täñkuño upäñkañ buñep iniken unitä yepmäñitkuk.

¹⁶^vBureni-inik, Ekänitä äma täño täktäki, kudän siwoñi terak yäpmäñ daniñpäñ kowata yämik täyak. Täñjirän äma waki uwä iniken kudän wakitä äyänutpäñ täñpäwak täñ yämik tákañ.

¹⁷^wÄma waki komeni komeni Anututa nadäñ äwaräkuk ták tákañ unitäño komeniwä kumbani kome ubayäñ.

¹⁸^xTäñpäkañ ämawebe tuñumi nämo, täñbute-bute täñpaniwä Ekänitä jop yabäñ äwaräkuk nämo ták täyak.

Nämo, äma bäräpi nitek udewani bureni-inik api täñkentäñ yämek.

¹⁹Unita Ekäni, äbi! Äbä jop yabäñjiri komen ämatä ärowani täñ gamineñtawä! Äma nämo nadäñ gamik tákañ u kudup yepmañpikañ gäknjo man piäken kañ irut. Täñpäñ unitäño täktäki kañ yäpmäñ dani.

²⁰^yEkäni, ude täñjiri kañ umuntäwut. Kehäromika ude yäwoñäreñjiri inita nadäwä äpani-inik kañ täñput.

Äma waki täñpani u Anututä kehäromini täga yäpmäñ äpek

10 Ekäni, komi butewaki ahäñ namiñjirän gäk imata nepmañpeñ päñku käbop itan?

²^zEkäni, äma waki täñpanita nadä! U ärowani täñpäñ äma jopi jäwäri iwan täñ yämiñpäñ däpmäñpäñ yäwat-kirek tákañ u nämo nadätan?

³^aÄma waki täñpani uwä iniken bänepi täño gäripi ugän iwatpäñ ärowani ták tákañ. Moneñ tuñumta nadäñgärip täñpäñ Ekäni mäde ut imik tákañ.

⁴^bÄma udewanitä nin ärowani yäñpäñ Anututa nämoinik nadäñ imik tákañ. Nämo, Anututa nadäwä nämo itak bumik yäñ nadäk tákañ.

⁵^cTäñpäñ äma udewani tuñum pähap ikek itkañ kome terak säkgämän it tákañ. Upäñkañ Anutu, äma uwä inita nadäwä ärowani täñpäpäñ gäknjo бага manta nadäwä äpani ták

⁹9:12 2Sml 4:11; Sam 9:18, 10:17, 22:24, 37:25; Ais 49:14-15; Hib 13:5

⁹9:14 Sam 13:5, 20:5, 35:9 ^u9:15 Sam 7:15, 94:23; Snd 5:22, 26:27

^v9:16 Kis 14:31; Snd 5:22 ^w9:17 Jop 8:13; Sam 50:22

^x9:18 Sam 12:5; Snd 23:18, 24:14 ^y9:20 Sam 62:9; Ais 31:3; Ese 28:2

^z10:2 Sam 7:16, 9:15; Snd 5:22 ^a10:3 Sam 94:4; Rom 1:32

^b10:4 Sam 14:1-2, 53:1 ^c10:5 Sam 12:5; Ais 26:11

täkaŋ ba iwaniyeta udegän yänärok yäwet täkaŋ.

^{6d}Tänpän bänepitä ɲode nadäk täkaŋ; Imaka kubätä nin täga nämo tänpän waneŋ. Nin tägagan api itne yän nadäk täkaŋ.

^{7e}Äma udewani uwä meniken äma tagwän man yäwet-yäwet unitägan abamaŋ kuk täkaŋ. Meberitä jop manman, umun man ba tänpäwak man yäk täkaŋ.

^{8-9fg}Tänpän kädet moräkken käbop itpäŋ äma siwoŋi ba äma kehäromini nämo, jop nadän däpmäk täkaŋ, aŋ komitä käbop itpäŋ tom däpmäk täkaŋ ude.

¹⁰Äma wakiinik tänpäni uwä äma jäwäri u jiraŋ yän nadänkaŋ yeŋ yäwat päpmo yepmaŋpäŋ ärowani täŋ yämik täkaŋ.

^{11h}Tänkaŋ bänepitä ɲode yäk täkaŋ; Anutu u ninta guŋ taŋpäŋ dapuri täŋpipik täŋkuko unita nin nämo nibäk täyak yäk.

^{12o}Ekäni, gäk akuŋpäŋ äma waki tänpäni unita kowata yämi! Täŋkaŋ äma kehäromi paorani ninta guŋ täwentawä!

¹³Anutu, äma waki tänpäni imata gäk ganiŋ wärät täkaŋ? ɲode uwä jop nadäk täkaŋ; Kowata nämo api nimek!

¹⁴ⁱUpänkaŋ Ekäni, gäk äma kädet waki tänpäni u yabäk täyan. Äma udewaniitä komi niniŋirä nibän äwaräkuk nämo täk täyan.

Unita äma kehäromini nämo, gäkä täŋkentän nimi yänpän gäkgän gabän tarek täkaŋ. U imata,

gäk kubä-tägän äma jopi jäwäri täŋkentän yämik täyan.

¹⁵Unita Ekäni, gäkä äma waki tänpäni täŋo kehäromi yäyomägatpäŋ kowata komi kaŋ yämi!

^{16j}Ekäni gäk intäjukun-inik it yäpmän päŋku pen api it yäpmän ärowen, paot-paotka nämo.

Unita äma gäka nämo nadän gamik täkaŋ u yäwat kireŋpewi kaŋ kuŋtänpä kut!

^{17k}Ekäni, gäk äma jäwäri täŋo yänapik man nadän yämiŋpäŋ bänepi täŋtäpäneŋ yämiŋiri säkgämän api itneŋ.

^{18l}O Ekäni, ironi kodänjanikät äma bäräpi nadawani unitäŋo yänapik man nadän yämiŋpäŋ komi nadäk täkaŋ u datäreŋ yämik täyi.

Ude täŋiri komen ämata äneŋi nämo api umuntäneŋ!

Äma kubätä Anututa nadäkinik täŋkuk

11^{1-2mn} Umuri kubä ahän namiŋirän Ekäniitä watä it namän yänpän uken kuk täyat.

Unita notnapak, imata guŋtä-yän ɲode näwetan? Ai! Metänpeŋ ku! Äma waki tänpäniitä äma siwoŋi däpmäkta bipmän uraniken käbop itkaŋ kuwek gwäjikaŋ u nämo yabätan? Gäk barak umuritä-yän metänpeŋ pom udu ku! yän man ude imata näwetan?

^{3o}Yäke! Äma kuduptagäntä kädet siwoŋi mäde ut imäwä äma siwoŋi jide täneŋ? Käwep api metänpeŋ kunenŋ.

^d10:6 Ais 56:12; Rev 18:7 ^e10:7 Jop 20:12; Sam 12:2; Rom 3:14 ^f10:8-9 Sam 17:11 ^g10:8-9 Sam 17:12 ^h10:11 Jop 22:13; Sam 94:7; Ese 9:9

ⁱ10:14 Sam 68:5; 2Ti 1:12; 1Pi 4:19 ^j10:16 Sam 145:13; Jer 10:10; Dan 4:34; 1Ti 1:17 ^k10:17 Kis 22:23; Sam 9:12 ^l10:18 Sam 82:3; Ais 11:4 ^m11:1-2 Sam 2:12, 121:1 ⁿ11:1-2 Sam 7:12, 37:14, 64:3-4 ^o11:3 Sam 87:1, 119:152

^{4p}Upäñkañ nähä nämö api metäñpeñ kwet! Nämö, Anutu ini kudupi tähaken itkañ dapun täñ itak.

Kunum gänañ mañitkañ intäjukun-inik it nimipäñ äma täñjo täktäki u kuduptagän yabäñpäñ-nadäk täyak.

^{5q}Ekäni ini äma siwoñi ba äma waki täñpani yäpmäñ daniñpäñ äma бага mani nämö buramik täkañ unita kokwawak pähap api pewän ahäñ yämek.

^{6r}Ude täñpäñ kädäp mebet komigämän upäñ piñ yabat-pewän komi bumta api nadäneñ. U imata, kowata u dewani yäpmäkta biñam täkañ ubayäñ.

^{7s}Täñpäkañ Ekäni ini uwä siwoñi unita äma siwoñi kuñaranita gäripi nadäk täyak.

Äma Ekäni täñjo meni jinom iwatpäñ kuñat täkañ uwä Ekäni iñami api käneñ.

Äma kubä Anututä täñkentäñ imikta yäñapik man yäñkuk

12 ^tEkäni, äma siwoñi kubä nämö-moinik itak. Ba äma man bureni yäwani kudup paotkañ unita äbä täñkentäñ nimisi!

^{2u}Ämawebe kuduptagäntä noriye bänepi ärikta jop täñyäkñarani täk täkañ.

³Unita Ekäni, gäk äma ätu jop yäñ-yäkñatpäñ waki kädet terak yämagut täkañ ba ärowani täk täkañ uwä meni teñpipiñ yämi!

⁴Äma udewanitä ñode yäk täkañ; Nin äma ätu jop yäñ-yäkñatpäñ imaka yäpmäkta gäripi nadäk täkamäñ u täga api yäpne.

Ba man yänayäñ nadäñpäñä udegän täga api yäk täne yäk. Ude täñitna äma kubätä täga nämö niniñ bitnäwek yäñ yäk täkañ.

^{5v}Ude yäk täkañ upäñkañ Ekänitä ini ñode yäyak; Eruk täga! Näk ärewayäñ! Ämatä äma jäwäri yäpmäñ äpäñpäñ komi piä yämiñirä yäñkähän-kähän yäñ itkañ u nadätat.

Äreñpäñ säkgämän itta gäripi nadäk täkañ u täñkentäñ yämiñira udegän api itneñ yäk.

^{6w}Ämawebe, in nadäkañ? Ekänitä täñkentäñ nimikta man kehäromi yäñkuko uwä man bureni-inik yäñkuk. Man yäk täyak u siliwa mobä kädäpken iñipewä kodaki paki-inik äworek täkañ u dewani.

^{7x}Unita Ekäni, watä säkgämän kadäni kadäni it nimiñiri iwantä nidäpneñtäwä.

^{8yU} imata, äma waki bämopiken itkamäñ. U kudup kädet wakita tägagämän yäñ nadäk täkañ.

Äma kubä Anututä äneñi nadäñ imikta yäñapik man yäñkuk

13 ^zEkäni, kadäni jidegän äneñi api nadäñ namen? Gäk näka mäde kadäni käroñi api ut namen ba? Kadäni jidegän nadäñ namiñiri iñamka äneñi api gabäwet?

²Kadäni jidegän bäräpina ño api ketäreñ namen? Butewaki pähap nadäñ itat ño kepma bipani jide nadäñ yäpmäñ kuñira api paot namek? Kadäni jidegän täñkentäñ namiñiri iwanaye gämoriken nämö api iret?

^p11:4 Mai 1:2; Mat 5:34 ^q11:5 Stt 22:1; Sam 34:19; Jem 1:12

^r11:6 Sam 75:8; Jer 4:11-12; Ese 38:22 ^s11:7 Sam 7:9-11, 16:11, 33:5

^t12:1 Ais 57:1; Mai 7:2 ^u12:2 Sam 41:6; Jer 9:8; Rom 16:18

^v12:5 Sam 10:18, 34:6, 35:10; Ais 33:10 ^w12:6 Sam 119:140; Snd 30:5 ^x12:7

Sam 37:28, 97:10 ^y12:8 Sam 55:10-11 ^z13:1 Jop 13:24; Sam 88:14; Ais 59:2

^{3a}Ekäni, gäk näkŋo Anutuna unita yäŋapik manna ŋo nadäŋ namiŋpäŋ butewaki nadäŋ nami. Täŋpäŋ kehäromi namiŋiri nämo api paoret.

^{4b}Iwanaye yabä kätäŋiri nintä irepmitkamäŋ yäŋpäŋ nabäwä maŋ parira oretoret nämo täneŋ.

⁵Upäŋkaŋ ude nämo! Gäk nadäŋ namikinik täk täyan unita nadäkinik täyat. Butewaki nadäŋpäŋ täŋkentäŋ namayaŋ täyan unita oretoret täŋ gamitat.

^{6c}Bureni Ekäni, gäk näka säkgämän täŋ namiŋ yäpmäŋ äbuno unita kap teŋpäŋ wäpka api ganiŋ oreret.

Äma waki täŋo täktäk

14^dÄma Anutu nämo itak yäŋ yäk täkaŋ uwä guŋ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbäŋ täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkaŋ. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.

^{2e}Nadäkaŋ? Ekänitä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäwä tumbäpäŋ Anutu kaŋ-ahäkta piäni täŋpani udewani ätu itkaŋ ba nämo yäŋ nadäŋpäŋ yabäŋ ahäkta dapun pärewat täk täyak.

^{3f}Upäŋkaŋ nämo, kudup u kädet siwoŋi irepmit moreŋpäŋ kädet waki täŋpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämo täk täyak. Nämoinik.

^{4g}Unita Ekänitä ŋode yäyak; Jide? Ämawebe u nadäk-nadäki nämo? U jop orek patkaŋ näkŋo ämawebe-naye uken täŋyäkŋatpäŋ kubota täŋ yämik täkaŋ.

Ude täŋkaŋ näkken yäŋapik man kubä nämoinik yäk täkaŋ.

⁵Upäŋkaŋ Anututä ämawebeŋiye ukät itkentäk-inik täyak unita äma waki täŋpani unita imaka umuri-inik kubä api ahäŋ yämek.

^{6h}Äma waki uwä äma äpani jopi täŋo piä tawaŋ kaŋkaŋ yäniŋ wärät täkaŋ. Upäŋkaŋ Ekäni uwä äma äpanita watä it yämik täyak.

⁷ⁱEruk, Isrel ämawebe täŋkentäŋ yämikta Ekänitä äma kubä Saion nanik kaŋ pewän äbän yäŋ nadätat. Ekänitä ude täŋiran äneŋi säkgämän itnayäŋ takamäŋken uken oretoret pähap api nadäne!

Kädet siwoŋi Anututä gäripi nadäk täyak

15^jEkäni, kudupi yotkaken äma jidewanitä täga ärowek? Ba kudupi yotpärarekaken äma jidewanitä kadäni käroŋi täga it yäpmäŋ ärowek?

^{2k}Eruk, nadätat, äma ŋodewanitä Anutu iŋamiken täga it yäpmäŋ ärowek;

Äma, Anutu täŋo manta gäripi nadäŋpäŋ kädet siwoŋigän iwarani u. Ba äma kadäni kadäni man bureniŋän yäk täŋpani u.

^{3l}Äma udewanitä noriye täŋo wäpi jop man terak nämo yäpmäŋ äpek. Ba noriyeta imaka wakiwaki nämo täŋ yämek. Ba äboriye bämopiken yäŋ-yäkŋarani man kubä nämoinik yäwek.

Anututä äma udewanita gäripi nadäk täyak.

^a13:3 Jem 4:15 ^b13:4 Sam 25:2, 35:19, 38:16 ^c13:6 Sam 116:7, 119:17

^d14:1 Sam 10:4, 53:1 ^e14:2 Sam 33:13, 102:19 ^f14:3 Rom 3:10-12

^g14:4 Ais 64:7; Jer 10:25; Amo 8:4 ^h14:6 Sam 9:9, 142:5

ⁱ14:7 Jop 42:10; Sam 53:6, 126:1 ^j15:1 Sam 23:6, 24:3, 27:4, 61:4

^k15:2 Ais 33:15; Sek 8:16; Efe 4:25 ^l15:3 Kis 23:1; Sam 28:3, 50:20

^{4m}Äma udewanitä äma wakiwaki tänpanita gäripi nämo nadäk täyak. Nämo! Ämawebe Anutu täjo kädet siwoŋi iwat täkaŋ unitagän oraŋ yämik täyak.

Äma udewanitä imaka api tänpet yän yawani ugän iwatpäŋ täk täyak. Iniken mani u iwatpäŋ tänjirän bäräpi mebäri mebäri ahän imäpäŋ waweko upäŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ mani ugän iwatpäŋ tänpök.

⁵ⁿÄma udewanitä kädet siwoŋi ŋode täk täyak; Äma ätuta moneŋ yämiŋkaŋ yawerek; Kowata kämi kaŋ namut yäk. Eruk ude yawerekopäŋ kowata imikimik kadänikenä jide yämeko udegän yöpek, u irepmitpäŋ nämo.

Tänpäŋ äma udewanitä man käbeyäken man bureniŋän yawek. Tänpäkaŋ äma ätuwä noriye manken yepmakta jop manman yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ äma siwoŋitä kädet ude waniwä nämoinik tänpök.

In nadäkaŋ? Äma kädet tägatäga ude wani iwat täkaŋ uwä paot-paotta biŋam nämo täkaŋ.

Äma kubätä Anututa nadäŋ imikinik täk täyak

16 ^oAnutu, näk nadäŋ gamikinik täk täyat unita gäk watä säkgämän it namik täyi!

²Näk Ekäni ŋode iwetkut; Ekäni, gäk näkŋo intäjukun ämana. Imaka tägatäga näkken itkaŋ u gäkŋo ketka terak nanik-tägän äbäk täkaŋ yän iwetkut.

^{3p}Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkaŋ udewanikät itta gäripi nadäk täyat.

^{4q}Upäŋkaŋ ämawebe mäjo wära nadäŋ yämik täkaŋ uwä komi api nadäneŋ. Nähä mäjo wärata ärawa nämoinik api täŋ yämet. Ba wäpi menaken nämo api irek. Nämoinik!

^{5r}Imaka imaka päke itkaŋ ŋonitä näka watä nämo it namik täkaŋ. Ekäni, gäk kubä-tägän watä it namik täyan. Tänpäkaŋ imaka imakata wäyäkŋek täyat uwä gäkägän namik täyan.

^{6s}Gäk watä säkgämän it namiŋjiri näk kome terak ŋo gäripi nikel it yöpmän äbätat. Näk imaka kubäta nämo wäyäkŋek täyat.

^{7t}Unita Ekänina wäpi biŋam yöpmän akutat. Imata, uwä kädet siwoŋi kuŋatta nepmäŋit näwat täyak. Tänpäŋ bipani imaka, Ekänitä nadäk-nadäk siwoŋi näwetpäŋ näwoŋärek täk täyak.

^{8u}Tänpäkaŋ Ekänita guŋ taŋpäŋ nämo kuŋat täyat. Nämo, Ekäni uwä dubinaken it täyak unita imaka kubätä täŋyäkŋat-pewän umuntaŋpäŋ täga nämo kwaiwet.

^{9v}Unita bänepna pidäm taŋjirän oretoret pähap nadäk täyat. Täŋkaŋ imaka kubäta nämoinik umuntak täyat.

^{10w}Tänpäkaŋ Ekäni, gäk watä säkgämän it namik täyan. Ude täjiri näk kumän-kumän komeken nämo api kwet. Gäkŋo piä ämaka täga näk, nabäŋ äwaräkuk täjiri kumäŋpäŋ jop nämo api parawet.

^{11xy} Täŋkaŋ gäkŋa-tägän kädet gäripi nadäk täyan u näwoŋärek täyan.

^m15:4 Jos 9:18-20; Het 11:35; Apos 28:10 ⁿ15:5 Lo 16:19; Ese 18:8

^o16:1 Sam 7:1, 17:8 ^p16:3 Sam 101:6, 119:63

^q16:4 Jos 23:7; Sam 32:10, 106:37-38

^r16:5 Sam 23:5, 119:57, 125:3; Kra 3:24 ^s16:6 Jer 3:19

^t16:7 Sam 73:24, 77:6 ^u16:8 Sam 27:8, 73:23

^v16:9 Sam 13:5, 30:12, 108:1 ^w16:10 Sam 49:15, 86:13; Apos 13:35

^x16:11 Sam 36:7-8, 43:4 ^y16:11 Apos 2:25-28

Täjiri gäk dubikaken itkañ bänep oretoret terak kuñat täyat uwä tärek-täreki nämo!

Äma kubä Anututä watä it namän yänpän gera yänkuk

- 17** Ekäni, gäkken gera yäjira nadän namisi! Kädet siwoñi iwat täyat unita nadän bäräpna gäkken yäpman äbäjira täñkentän nami. Gäk yängakñatta nämo täyat unita yänjapik manna ño nadän namisi.
- ²Näk nadätat, dapunka pärañi-inik unita kudän siwoñi u kudup kañpän nadäwi tärek täkañ. Unita iwan iñamiken äma siwoñi yän api yänjäreñ namen.
- ³Bänep nadäk-nadäkna kudup kawäi tärek täyak. Bipani bipani nabäñpän-nadäk täyanken nadäk waki kubä nämo kañ-ahäk täyan. Imata, näk man waki, äma ätutä yäk täkañ ude nämo yäk täyat.
- ⁴Gäkño man ugänpän buramiñpän äma täñpäwak kädet kudän unita mäde ut imik täyat.
- ⁵aGäkño kädet siwoñi nämo irepmitpän wari wari ugän iwat täyat.
- ⁶O Anutu, gäkken yänjapiñira nadän namik täyan. Unita apiño gäkken gera yäkgän täjira juku peñpän nadän namisi.
- ⁷bDubikaken irira iwanayeta yänpän watä säkgämän it namik täyan unita Anutu, nadän namikinik täk täyan u kwawak pewi ahäwäpän iwan keriken nanik nämagut.
- ⁸⁻⁹cDapunka mujipta watäni it täyan udegän näka watä it namisi. Äma waki täñpanitä näk nutta itgwäjineño udetä nämagut päñku jirokka gäriñ käbop nepmañsi.

¹⁰dÄma udewani äma ätuta butewaki nämo nadän yämik täkañ. Meni jinomkenä gup yäpman ärokärok man unitägan abäk täkañ.

¹¹U näwarän täñkä nabän ahäñpän nutta yewa täkañ. Ude täñkañ näk täñpäwakta pidäm täñpän itkañ.

¹²Añ ägwäri tom yenayän pidäm täñpän it täkañ ude näk neñpän kwinit äwatta nabän nawat itkañ.

¹³Unita Ekäni, äbi! Äbä täñkentän namiñpän iwanaye däpman yäwat kireñpän unitäño kehäromini yäpman äpäsi. Päip bohamka u yäpman päbä ämik täñpän äma waki keriken nanik nämagut.

¹⁴Bureni Ekäni, äma kome terak ño imaka täpuri kubäta nämo wäyäkñek täkañ u keriken nanik nämagut. Komi piä yämikta yäwani yän yämiñkuno u yäniñ kiresi. Komi piä uwä yeritä yerita pen kañ yäniñ kire!

¹⁵eTäñpäkañ nähä waki nämo täñpani unita kämi gäkkät kowat kawän bureni api täde. Täñkañ däpmon terak naniktä akuñpän dubinaken itan yän nadänpän bänep oretoret pähap tokñek api nadäk täñpet.

Devittä iwaniye yärepmitpän oretoret täñkuk

Ekänitä Devit, Sol ba iwaniye ätu kerit terak nanik imaguränpän kañ ño teñkuk.

18 O Ekäni, gäk näkño kehäromina unita gäka gäripi pähap inide kubä nadätat!

²fGäk näkño watä ämana, möbä yewa ude it namitan. Bureni, Anutunatä ude täñkentän namiñirän gupna ko-reñpän säkgämän it täyat.

²17:3 Sam 16:7; Sek 13:9; Mal 3:2-3; 1Pi 1:7 ^a17:5 Sam 119:133 ^b17:7 Sam 31:21 ^c17:8-9 Lo 32:10; Sam 91:1, 91:4; Sek 2:8; Mat 23:37 ^d17:10 1Sml 2:3; Jop 15:27; Sam 73:7 ^e17:15 Sam 4:6-7, 16:11; 1Jo 3:2 ^f18:2 Hib 2:13

U kurepä ude itpipiņ namik täyak.
Unitä itkentäņ namiņirän iwantä
täga nämo nutneņ.

³Näk Ekäniken gera yänjira nadäņ
namiņpäņ iwan keriken nanik
nämagut täyak. Unita Ekäni iniņ
orera!

⁴^sKumäņ-kumäņ täņo yentä
kwasikotpäņ nepmaņkuņ.
Täņpäwak täņo kehäromitä näk
uwäk täņpäņ nepmaņkuņ.

⁵Bureni, kumbani kome täņo yentä
pädät täņpäņ nepmäņ irirän awaņtä
näk nepmäņitta buņeptä-yäņ
itsämbuk.

⁶^hUpänkaņ bäräpina u gänaņ Ekäni
Anutuna uken täņkentäktä gera
yänkut. Täņkentäktä ude yänjira ini
kudupi yotken itkaņ gera kotäkna
ba konäm butewakina nadäņ
namiņkuk.

⁷Nadäņ namiņirän kome bārom täņpäņ
kwaņkuk. Jop puningän nämo,
mebāriken umu imaka, kwaņkuk.

U imata, Anututä iwanayeta kokwawak
nadäņirän ude uwä ahäņkuk.

⁸Iņami gāriņ gānaņ nanik gupe yāņ
täņpäņ äpuņ. Täņpäņ meni gānaņ
nanik täņpäwak kädäp mebet gāyek
ikek aņeņ täņpäņ abuņ.

⁹Ude täņkaņ kunum yäpmäņ weņpewän
kukņi kukņi kuņirän gubam kubiri
pähap terak yeņtäņ äpuk.

¹⁰ⁱU imaka kunum gānaņ nanik piri
nikek uterak maņitkaņ ukeņode
äpuk. U bārāņek-inik äpuk, mänit
täņo piri māmā terak yāņ.

¹¹U bipmäņ uraniņpäņ tek ude uwäk
täņkuk. Gubam tobori tobori ume
nikek it gwäjiņ imiņkuņ.

¹²Kädet täwit imikta yäpätä gubam
kubiri u gānaņ madäņ kireņtäņ

äbäņirän mim ba kädäp mebet kome
terak maņkuņ.

¹³Täņpäkaņ Ekänitä iromaņtä-yäņ
kunum gānaņ kārakņeņirän Ekäni
Ärowani-inik unitäņo man kotäk
nadäņkuņ.

¹⁴Täņkaņ äņini yäpä ude, gwäjiņ
täņpäņ äbäņirä iwaniye ämet täņpä
kuņkuņ.

¹⁵Ekäni kokwawak täņpäņ iwaniye
yabäņ yänpäņ yabäņ kārakņeņkuk-
ken gwägu pähap kawuk taņjirän
kome mebāri kwawak patkuk.

¹⁶Ude täņpäņ Ekänitä punin unu
naniktä näk nepmäņitta kewatpäņ
ume gwägu kārōņiken nanik
wädäņpäņ nepmaņkuk.

¹⁷Bureni, äma näka kokwawak täņpani,
kehāromini näkä yārepmittaņi
nämo u keriken nanik nämagutkuk.

¹⁸Iwanaye u bāräpi terak irira äbä
nutnayäņ täņjirä Ekänitä itpipiņ
namiņkuk.

¹⁹^jWakiken-inik itkuro upänkaņ
bānepna gāmāni-inik yāņ nadäņpäņ
unita wakiken nanik nämagutkuk.

²⁰^kEkänitä näk kädet siwoņi tāk täyat
unita gwäki säkgāmān namik täyak.
Näk momina nämo unita iron täņ
namik täyak.

²¹Näk Ekäni Anutuna unita mäde nämo
ut imiņpäņ unitäņo бага mani bu-
ramiņpäņ iwat täyat.

²²Baga mani kudup iwatpäņ unitäņo
man käderi kubāta peņawäk nämo
tāk täyat.

²³U iņamiken momina nikek nämo it
täyat. Waki kubä täņpet yänpäņ
nadäņit nadäņit kuņat täyat.

²⁴^lIņamiken näk momina nämo, siwoņi
kuräki-inik kuņat täyat unita gwäki
säkgāmān udegän namik täyak.

^s18:4 Sam 116:3 ^h18:6 Jna 2:5-7 ⁱ18:10 Sam 104:3

^j18:19 Sam 31:8, 118:5 ^k18:20 1Sml 24:19 ^l18:24 1Sml 26:23

- ²⁵^mUnita Ekäni, ɲode nadätat; Äma nadäŋ gamikinik täŋpäŋ nämo gepmak täkaŋ unita kowata udegän nadäŋ yämiŋpäŋ oraŋ yämik täyan. Täŋpäŋ äma siwoŋi kuŋat täkaŋ unita kudän siwoŋigän täŋ yämik täyan.
- ²⁶Täŋpäŋ äma bänep paki kuräki-inik kuŋat täkaŋ unita kudän tägagän täŋ yämik täyan. Täŋkaŋ äma waki täk täkaŋ unita iwan täŋ yämik täyan.
- ²⁷ⁿTäŋpäkaŋ ämawebe äpani kuŋat täkaŋ u täŋkentäŋ yämik täyan. Täŋkaŋ äma inita nadäwä ärowani täŋpäpäŋ kuŋat täkaŋ u mäyäk yämik täyan.
- ²⁸^oEkäni, bipmäŋ urani näk uwäktäŋ äyäŋutak u iwat kirekta topän ijiŋ-yäŋeŋ namik täyan.
- ²⁹Bureni, kehäromi namiŋiri iwanaye täga däp-mäŋpäŋ yäwat kirewet. Ba unitäŋo kehäromi täga yäp-mäŋ äpet.
- ³⁰^pUnita ämawebe, ɲode yäŋira nadäwut; Yawe Anutu ɲowä täktäki säkgämän, man yäk täyak u bureniŋän ahäk täkaŋ.
- Uwä äma watä it nimän yäŋ nadäŋpäŋ uken kuk täkaŋ unita kurepä ude it yämik täyak.
- ³¹^qEkäni kubä unitägän Anutu. Ba Anutu unitägän nin gäarak itpäŋ täŋkentäŋ nimik täyak.
- ³²^rAnutu unitägän kehäromi namik täyak, ba kädet kuŋat-kuŋatnaken watä säkgämän it namik täyak.
- ³³^sU tägaken ba geŋiken kuŋatta kuroŋna täŋpidäm taŋ namiŋirän kwamäktä-yäŋ pidämigän kuŋat täyat.
- ³⁴Täŋkaŋ ämik täkta täŋpäŋ-näwoŋäreke täyak unita ämik kadäniken äpa kehäromi täga gwäjiwet.
- ³⁵Ekäni, watä it namiŋpäŋ wakiken nanik nämagut täyan. Ketka kehäromitä mehamtäŋ namiŋpäŋ watä it namiŋiri säkgämän, wäpna biŋam nikek it täyat.
- ³⁶^tGäk kädet säkgämän täwit namiŋiri kuŋat täyatken yewa kwäpäŋ nämo maŋnut täkaŋ.
- ³⁷Nämo, iwanaye gwäk pimiŋpäŋ yäwat kireŋkä yepmäŋitpäŋ däp-mäŋ-äŋan täŋkaŋ it täyat.
- ³⁸Täŋkaŋ akukta nämo, bumta däp-mäŋpäŋ yepmaŋpa gämotnaken it täkaŋ.
- ³⁹Bureni Ekäni, gäk ämik täkta kehäromi namiŋiri iwanaye täŋo kehäromi yäp-mäŋ äpäŋ morek täyat.
- ⁴⁰Ba gäkä täŋpewi iwanaye näka umuntaŋpäŋ metäŋpeŋ kuŋtäŋpä kuk täkaŋ. Bureni, äma kokwawak täŋ namik täkaŋ u täŋpawak täkaŋ.
- ⁴¹Ude täŋira täŋkentäktä konäm gera täk täkaŋ upäŋkaŋ kubätä nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Ba Ekäniken gera yäk täkaŋ upäŋkaŋ kowata nämo yäniŋ-yäk täyak.
- ⁴²Nämo, näk yeŋ kokoyäŋ-pewa keŋkeŋ äworeŋirä mänittä piäŋ äreyäŋ täŋpän kuk täkaŋ. Ba okä kädetken nanik ude äma u terak yeŋtäŋ kuk täyat.
- ⁴³Bureni Ekäni, äma äbot peŋawäk täŋpani u keriken nanik nämagutpäŋ guŋ äbot yabäŋ yäwatta iwoyäŋpäŋ nepmaŋkun.
- Ude täŋiri äma bian nämo nadäŋkuro u apiŋo näkŋo watä piä ämanaye ude itkaŋ.

^m18:25 Sam 25:10, 31:23, 37:28, 40:11, 89:24 ⁿ18:27 Sam 101:5; Snd 6:17

^o18:28 Jop 29:3 ^p18:30 Sam 17:7, 119:140; Dan 4:37

^q18:31 Lo 32:31, 32:39; 1Sml 2:2; Ais 45:5 ^r18:32 Sam 91:2

^s18:33 Lo 32:13; Hab 3:19 ^t18:36 Snd 4:12

⁴⁴⁻⁴⁵Tänpän man yänjira äma kubäken naniktä umuntänpän kwaiŋkaŋ kábop irani uken nanik kwawakgän ahänkaŋ gwäjiŋ äpmonŋ namik täkaŋ. Ude täŋkaŋ manna buramik täkaŋ.

⁴⁶Unita ɲode yäwa; Ekäni itak! Täŋkentäkna iniŋ orerut! Anutu waki keriken nanik nämagurani unitäŋo biŋam yänjahäwut!

⁴⁷^uU imata, iwanaye yärepmitta kehäromi namik täyak. Tänpän äma äbori äbori täŋo kehäromi yäpmän äpänpän gämotna-kengän yepmak täyak.

⁴⁸Bureni Ekäni, iwanaye yärepmitta kehäromi namik täyan. Täŋkaŋ watä it namiŋjiri tänpäwak äma komi komitä nämo nut täkaŋ.

⁴⁹^vUnita äma äbori äbori bämopiken kap terak yän-teŋpän api ganiŋoret täŋpet.

⁵⁰U imata, Anututä Devit näk, intäjukun ämani itta iwoyänkuk. U kehäromi namiŋjirän iwanaye kudup yärepmit morek täyat.

U kadäni kadäni nadän namikinik täk täyak. Ba kämiwä yerinayeta udegän tärek-täreki nämo api nadän yämik täŋpek.

Anutu täŋo ket kudän ba meni jinom täŋo biŋam man

19^wKunumtä Anutu täŋo wäpi biŋam jidewani yän u kwawak pewän ahäk täkaŋ! Imaka imaka kudup kunum terak naniktä kerik kudän säkgämän-inik u kwawak niwoŋärek täkaŋ!

²^xKepma kubäkubätä yäpurärätpäŋ yäpurärätpäŋ pen yänjahäk täyak. Ba bipanitä udegän täk täyak.

³Bipani kepma yarä uwä man yäkyäktä meni nämotä man kwawak yänjirän jukunintä nämo nadäk täkamän.

⁴^yUpänkaŋ biŋam man yänpewän komeŋi komeŋi, yotpärare kubäkubä kuŋ morek täyak.

Tänpäkaŋ kunum terak Anututä eŋi kubä edap dapurita täŋ imiŋkuk.

⁵Tänjukko unita edap dapuritä ɲode täk täyak; Äma gubaŋi kubätä webeni käwayän oretoret terak eŋi gänän naniktä äpämaŋ kweko ude abäk täyak. Ba äma kubä närepmirek gärepmirek-ken bäränjekta pidämtak täyak ude täk täyak.

⁶^zEdap dapuri u pom kukŋi kända naniktä abämaŋ kumaŋ kukŋi udude äpmok täyak. Imaka kubätä unitäŋo ägonita kábop täga nämo irek.

⁷^aTänpäkaŋ Ekäni täŋo бага man uwä siwoŋi-inik. Unitä bänep nadäk-nadäknin täŋ-kodaktak täyak. Täŋkaŋ Ekäni täŋo man unita nadänitna bureni-inik täk täyak. Unitäŋo man kubä pära nämo täk täyak. Unitä äma nadäk-nadäki täpuri unita nadäk-nadäk taŋi Anutuken nanikpäŋ yämik täyak.

⁸^bTänjirän Ekänitä man tägagämän u yänpän niwoŋärek täŋjirän oretoret täk täkamän. Täŋkaŋ Ekäni täŋo man kädet u kudupi säkgämän-inik unita ämawebe nadäk-nadäki täŋpirärek tak täyak.

⁹^cTänpäkaŋ Ekäni oraŋ imikimik kädet u kädet säkgämän. U tärek-täreki nämo it täyak. Tänpän Ekänitä ini

^u18:47 Sam 94:1 ^v18:49 Rom 15:9 ^w19:1 Sam 8:1, 50:6; Rom 1:19-20

^x19:2 Sam 74:16, 139:12 ^y19:4 Rom 10:18 ^z19:6 Sam 113:3

^a19:7 Sam 119:130 ^b19:8 Sam 12:6, 36:9, 119:128

^c19:9 Sam 119:138, 119:142

kädet nintä iwatpäñ täkta yäñpäñ niwet täyak u siwoñi bureni-inik.

^{10d}Ekäni täño man u gol säkgämän-inik u irepmetak unita man unita gäripi pähap nadäk täkana! Uwä gäripi-inik, tom gakñi täño gäripini irepmi moretak.

^{11e}Bureni Ekäni, gäkño man u jukuman täga niwet täyak. Ämawebe u buramiñpäñ iwat täkañ uwä kowata täga ahäj yämik täkañ.

^{12f}Upäñkañ Ekäni, äma kubätä iniken momi kuduhtagän täga nämo kañpäñ nadäwän täreneñ. Unita momi ätu käbop itkañ unita nämo nadätat u ärut nami!

^{13g}Ärut namiñpäñ watä it namiñiri momi nadäj parit wari täñpetawä! Ude nämo täñ namiwä momi unitä intäjukun täñ namiñirän unita watä piä täñ imetta! Unita watä ude it namiñiri siwoñi-inik itkañ gäk mäde ut gamettawä.

^{14h}Täñpäkañ Ekäni gäk käbop irit mobä käwutna, ba täñkentäk ämana bureni! Unita näkño gäripna tañi uwä ñode yäñahätat; Mena jinom, nadäk-nadäkna kañ kawi tägawut yäj nadäk täyat.

Äma kubätä intäjukun ämata yäñpäñ Anutuken gera yäñkuk

20 Intäjukun ämanin, gäk bäräpi terak irayäj täno uwä, Ekäni, Jekop täño Anuttutä täñkentäj gamiñpäñ watä it gamik täyon!

²Anutu u Saion komeken itak. Itkañ ini täha gänañ nanik täñkentäk täga ganiñ kirek täyon.

³Iniñ oretta gupe käbäñi nitek iñi imayäj täno ba bänep tägata

bänep iron peñ imayäj täno unita gäripi nadäj gamik täyon.

⁴ⁱImaka imaka bänepkatä gäripi pähap nadäk täyan u ganiñ kirek täyon. Ba täñkentäj gamiñirän nadäk-tawañ pewayäj täno u bureni säkgämän kañ ahäwän!

^{5j}Ude täñkentäj gamiñirän iwan täño kehäromi yäpmäj äpayäj täno uken nin oretoret pähap täñpäñ Anutunin api iniñ oretne! Täñpäkañ Ekänitä yäñapik manka kudup nadäj gamik täyon.

⁶Eruk, näk nadätat! Ekänitä intäjukun äma ini iwoyäñpäñ tewani u täñkentäj imik täyak. U kunum gänañ itkañ yäñapik mani nadäj imik täyak. Täñkañ kerä kehäromitä täñkentäj imiñirän iwaniye täño kehäromi yäpmäj äpäc täyak.

^{7k}Täñpäkañ äma ätu ämik täño tuñum kehäromi kehäromi unitagän nadäkinik kehäromi täc täkañ. Upäñkañ ninä Ekäni Anutunin unitäño kehäromita nadäkinik täc täkamäj.

⁸Äma udewani täño kehäromi kudup paoräkañ api mañ-patäbotneñ. Upäñkañ ninä akuñpäñ kehärom tañpäñ api it yäpmäj kune.

⁹Ekäni, gäkken gera yänayäj täkamäjken uken nadäj nimiñpäñ intäjukun ämanin täñkentäj imiñiri iwaniye täño kehäromi kudup kañ yäpmäj äpäñ morewän!

Isrel täño intäjukun ämatä Ekäni wäpi iniñ oretkuk

21 Ekäni, intäjukun ämata kehäromi imiñiri iwaniye täño kehäromi

^d19:10 Sam 119:72, 119:103, 119:127 ^e19:11 Sam 17:4

^f19:12 Sam 40:12, 51:1-2, 90:8 ^g19:13 Sam 18:32, 25:11, 119:133

^h19:14 Sam 18:2, 31:5, 104:34 ⁱ20:4 Sam 21:2 ^j20:5 Sam 9:14, 60:4

^k20:7 Sam 33:16-17; Snd 21:31; Ais 31:1

yäpmäj äpäñ moreñkuko unita ore-toret täk täyak.

²Imaka bänepitä gäripi pähap nadäñpäñ unita gäkken yänapiñkuko u imiñkun.

³Gäk not täñ imiñpäñ iron tañi täñ imiñkun. Täñkañ wäpi biñam kwawak niwoñärehta gwäpä golpäñ täñpa-nipäj ähäät imiñkun.

⁴U irit käronji itta gäkken yänapiñkuko u nadäj imiñiri udegän kadäni käronji it yäpmäj abukotä pen api it yäpmäj ärowek.

⁵Tänjkentäj imiñiri iwan täño kehäromi yäpmäj äpuko unita wäpi biñam ikektä tañi itak. Wäpi biñamkät kehäromi u gäkña imiñkun.

⁶Gäk iron pähap täñ imik täyan u paot-paori nämo, pen api it yäpmäj ärowek. Ba dubiniken iriri unita ore-toret pähap täk täyak.

⁷O Ekäni täñpämörek mäheми, intäjukun äma u gäka nadäkinik täk täyak. Gäk nadäj imikinik täk täyan unita kehäromigän api irek.

⁸Ude täñkañ iwankaye kokwawak nadäj gamani u kuduhtagän yäpmäj äpäñpäñ gäkña gämotka-kengän api yepmañpen.

⁹Täñpäkañ Ekäni, gäkä kwawak ahäwayäj täyanken uken kädäp mebet tañitä imaka imaka ijinpewä paot täkañ ude iwan u kudup api däpmäj paoren. Bureni, kokwawak tañi nadäj yämiñpäñ däpmäñpäñ kädäptä kudup ijinpewi api paotneñ.

¹⁰Tänjiri unitäño yeri kubä nämo api irek. Nämo, u kuduhtagän api däp-mäj morewen.

¹¹PÄma udewanitä waki täñ gamikta yänpäñ-nadäk täk täkañ upänkañ täga nämo täneñ.

¹²Nämo, kuwek gwäjinpewi yäwarirän api metänpeñ kuneñ.

¹³O Ekäni, gäk kehäromika nitek unita wäpka biñam kap terak ganiñoret yäpmäj api kune!

Äma kubä komi nadäñpäñ Anutuken konäm gera täñkuk

22^qAnutuna, Anutuna, imata nep-mañtan? Imata ban itkañ konäm kähänna nämo nadäj namitan?

²rWära! Anutuna, näk kepma konäm kähän yänjira kowata nämo nanij yäk täyan. Ba bipani udegän ehut-päj gäkken gera yänjira nämo nadäj namik täyan.

³Upänkañ näk nadätat; Gäk Anutu kudupi intäjukun iriri Isrel naniktä gäk wäpka yäpmäj akuk täkañ.

⁴sTänpäñ bian äbekniye oraniyetä irit kuñat-kuñari gäk ketka terak peñpeñ kuñarirä täñkentäj yämik täñkunonik.

⁵Uwä gäkken yänapiñirä iwan keriken nanik yämagut täñkunonik. Täñiri gäka nadäkinik täñ gamiñirä nadäkiniki jopi nämo täñkuk.

⁶tUpänkañ nähä imaka jopi ude. Näk äma nämo! Ämawebetä nabänjirä äpani täñpäkañ yänjärok näwerit injam täñ namiñit täk täkañ.

⁷uTänpäñ nabäj mägayänit mebet ogät näreñit täk täkañ.

⁸vTänpäñ sära ñode näwet täkañ; Ekäniken gera yänjiri käwep täñkentäj gamayäj yäk. Gäka gäripi nadäñpäñä imata nämo

¹21:4 Sam 61:5-6, 91:16 ^m21:6 Sam 16:11, 45:7; Apos 2:28

ⁿ21:7 Sam 16:8 ^o21:9 Sam 18:8; Ais 26:11; Mal 4:1 ^p21:11 Sam 2:1

^q22:1 Sam 10:1; Mat 27:46; Mak 15:34 ^r22:2 Sam 42:3, 88:1

^s22:4 Sam 78:53, 107:6 ^t22:6 Jop 25:6; Sam 31:11; Ais 41:14, 49:7

^u22:7 Ais 53:3; Mat 27:39; Mak 15:29; Luk 23:35 ^v22:8 Mat 27:43

- gämagut täyak? Man ude näwet täkaŋ.
- ^{9w}Anutu, gäkä bian meŋ koki gänaŋ nanik täŋpewi ahäŋkut. Näk nonoŋ naŋ parira gäkä täŋkentäŋ namiŋkun.
- ^{10x}Gäk näkŋo Anutu. Gäka nadäkinik täk täyat uwä meŋtä bäyaŋpäŋ nepmaŋkukken unitä pen it yäpmäŋ äbätat ŋo.
- ^{11y}Unita apiŋo nepmaŋpentawä! Bärapä ahäŋ namitak ŋonita näk täŋkentäktä kubä nämo! Unita gäk ban nepmaŋpeŋ kweno.
- ¹²Iwantä bulimakau komitä äma yäwat-kirek täkaŋ ude näwat-kirek täkaŋ. Burimäkau kehäromi Basan komeken nanik udewanitä-yäŋ näk yewa täk täkaŋ.
- ¹³Aŋ komitä tom yenayäŋ yabäŋ kärkeŋpeŋ meni aŋek täkaŋ ude iwantä näk ude nenayäŋ täk täkaŋ.
- ^{14z}Täŋpäkaŋ kehäromina kudup paotak, ume piwä kwäkaŋ kome terak paŋku paot täkaŋ ude. Täŋpäŋ kujatna kudup gapun täkaŋ. Ba nadäk-nadäkna tom gakŋi kädäpken pewäkaŋ mutpäŋ paot täkaŋ ude täyak.
- ^{15a}Täŋpäŋ kotäkna kawuk tawäkaŋ mebetna därawän täkaŋ. Gäk nabäŋ näwaräkuk täŋiri kumbayäŋ täyat.
- ¹⁶Täŋpäŋ waki täŋpani äbot pähaptä bipmäŋ gwäjiŋpäŋ aŋtä tom yek täkaŋ ude gupna neŋpäŋ yäpmäŋ däkŋek täkaŋ.
- ¹⁷Täŋpäkaŋ kujatna kwawak parirä nabäŋkaŋ oretoret täk täkaŋ.
- ^{18b}Ba näkŋo tek inita yäpmäkta närepmirek-gärepmirek ude täk täkaŋ.
- ^{19c}Unita Ekäni, nepmaŋpeŋ ban kweno. Täŋkentäŋ namik täyan udegän apiŋo bäräŋeŋ abäŋkaŋ täŋkentäŋ nam!
- ²⁰Gäk äneŋi nämaguriri nutna yäkŋat täŋpä wawut! Gäk täŋkentäŋ namiŋiri äma aŋ bumik ŋowä kumäŋ-kumäŋ nutneŋo.
- ^{21d}Näk aŋ ägwäri keriken nanik yä-omägariri tom ägwäri yek täkaŋ ude näk nekta täŋpä wawut! Täŋpäkaŋ bulimakau ägwäri itkaŋ ŋo joŋanitä näputneŋo, Ekäni näk nämagut.
- ^{22e}Ude täŋpikaŋ manbiŋam gäkä täŋ namik täyan u notnaye api yäw-eret. Täŋpäŋ gäk ganiŋ oretta äbot kubägän itkaŋ näkä gäkŋo wäpka biŋam api yäpmäŋ akwet.
- ²³Eruk näk ŋode yäyat; Anutu täŋo äbot täŋpani in Anutu wäpi yäpmäŋ akuwut! Jekop täŋo äboriye in Ekäni oraŋ imikot! Bureni, Isrel äbot in, gwäjiŋ äpmon imut!
- ^{24f}U imata, Anutu uwä äma jäwärita mäde nämo ut yämik täyak. Unitäŋo komi nadäwätäkita nadäŋirän jopi nämo täk täyak. Nämoink! U yäŋapiŋirä nadäŋ yämiŋpäŋ dubiniken äbäk täyak.
- ^{25g}Unita Ekäni, ämawebekayetä ganiŋ oretta käbeyä täŋirä gäkŋo täktäkkata yäŋpäŋ käbeyä iŋamiken api ganiŋoret täŋpet. Bureni, oraŋ gamikta gupe käbäŋi nitek ijiŋ gamikta yäŋkehärom taŋkuro u ämawebe gäka umuntak täkaŋ u iŋamiken api täŋpa-tärewek.

^w22:9 Sam 71:5-6 ^x22:10 Ais 46:3, 49:1 ^y22:11 2Kin 14:26; Sam 72:12; Ais 63:5 ^z22:14 Sam 73:26; Dan 5:6 ^a22:15 Sam 38:10

^b22:18 Mat 27:35; Mak 15:24; Luk 23:34; Jon 19:24 ^c22:19 Sam 22:11, 70:5

^d22:21 Sam 34:4, 118:5 ^e22:22 Sam 40:10; Hib 2:12

^f22:24 Sam 31:22, 69:17, 69:33; Hib 5:7 ^g22:25 Sam 35:18, 40:9-10, 61:8

²⁶^hKadäni uken äma jäwäri imaka, naŋ tokŋek api täneŋ. Ba ämawebe Ekäni dubiniken kuk täkaŋ uwä wäpi api iniŋ oretneŋ. Eruk, ude täŋkaŋ tärek-täreki nämo säkgämän it yäpmäŋ ärok täkot!

²⁷ⁱTänpäkaŋ ämawebe komeni komeni Ekänita nadäŋpän äyäjutpeŋ gä-moriken api kuŋ moreneŋ. Kuŋ morenpän api iniŋoret täneŋ.

²⁸^jU imata, Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuduŋtagän intäjukun it yämiŋpän yabän yawat täyak.

²⁹^kÄma inita nadäŋirä ärowani täŋpanitä gukut imäpmok tänpän Anutu api iniŋ oretneŋ. Bureni, komen ämawebe kumänpän parakta yäwani u kuduŋtagäntä Ekäni api oraŋ imineŋ.

³⁰^lTäŋkaŋ ämawebe mäden ahänayän täkaŋ uwä Ekänita watä piä api täŋ imineŋ. Ude täŋkaŋ yeriniye ahänayän täkaŋ unita Ekäni täŋo täk-täkita yänahänpän api yäwet täneŋ.

³¹^mBureni, ämawebe nämo ahäwani uwä kämi ahäŋirä Ekänitä ämawebeniye waki keriken nanik yämagurani unita yänpän-yäwoŋäreŋ api täneŋ.

Ekäni täŋo iron säkgämän

23 ⁿÄmatä sipsip watä it yämik täkaŋ udegän, Uraktä näka watä säkgämän it namik täyak. Unita näk imaka kubäta wäyäkŋek piä nämo täk täyat.

²^oTänpäkaŋ näk yännäŋŋat päŋku nepmaŋpän ume dapuriken näŋpakaŋ

eruk äneŋi nämagut päŋku äyünken nepmaŋpän kwiniŋän itpäŋ-nadäk täk täyat.

³^pUde täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatna täŋ-kehäromtak täyak. Tänpän iniken wäpi täga terak kädet siwoŋi-kengän nämagut yäpmäŋ kuk täyak.

⁴^qEkäni, kumän-kumän täŋo bipmäŋ uranitä uwäk tänpän nepmäŋirayän täko upänkaŋ umuri udewanita nämo umuntäwet. Imata, gäk näkkät bok itkaŋ kadä ba käyöp iŋiriri gabäŋpän nämo umuntak täyat.

⁵^rUde täŋkaŋ näk nepmäŋ towikta ketem tuŋum tänpän nämaguriri iwanaye jop nabäk täkaŋ. Ude täŋkaŋ nämagut päŋku dubikaken nepmaŋpän täŋ-bumbum pewi ahän namik täkaŋ.

⁶^sEkäni, gäk irit kuŋat-kuŋatnaken watä säkgämän it namiŋpän bänep iron täŋ namik täyan.

Unita gäripi pähap tärek-täreki nämo, nadäk täyat. Ba näk gäkkät bok pen api it yäpmäŋ ärode.

Anututä äma jidewanita gäripi nadäk täyak?

24 ^tKome pähap ukät ämawebe ba imaka kome terak itkaŋ u kudup-tagän Anututä mäheminiŋ täyak.

²^uAnutu unitägän kome u gwägu pähap terak peŋpän täŋ-kehärom täŋkuk.

³^vUnita äma jidewanitä Anutu unitäŋo kudupi pom terak täga äroneŋ? Ba

^h22:26 Sam 40:16, 69:32 ⁱ22:27 Sam 2:8, 82:8, 86:9 ^j22:28 Sam 47:7-8; Sek 14:9 ^k22:29 Sam 89:48; Ais 10:16 ^l22:30 Sam 102:18, 102:28

^m22:31 Sam 71:18, 78:6 ⁿ23:1 Sam 34:9-10; Ais 40:11; Jon 10:11; 1Pi 2:25

^o23:2 Sam 36:8, 65:11-13; Ese 34:14; Rev 7:17 ^p23:3 Sam 5:8, 19:7, 85:13

^q23:4 Sam 16:8, 27:1; Ais 43:2; Mai 7:14 ^r23:5 Sam 78:19, 92:10; Luk 7:46

^s23:6 Sam 25:7, 25:10, 27:4-6; 2Ko 5:1 ^t24:1 Kis 19:5; Lo 10:14; Sam 50:12; 1Ko 10:26 ^u24:2 Sam 104:5, 136:6; 2Pi 3:5 ^v24:3 Sam 15:1

äma jidewanitä kudupi yoriken täga
äroŋpäj iniŋ oretneŋ?

^{4w}Ämawebe ŋodewani; Äma keritä
kudän waki nämo täk täkaŋ u, ba
äma bänepi kuräki-inik u. Ba äma
bänep nadäk-nadäki mäjo wära
terak nämo pek täkaŋ u, ba äma
imaka udewani täŋo wäpi yänpäj
jop manman nämo yäk täkaŋ u.

⁵Ekänitä ämawebe udewanita nadän
yämipäj iron säkgämän api täŋ
yämek. Bureni-inik, yämagurani
Anutu unitä Siwoŋi ämawebenaye
yän api yäwerek.

^{6x}Tänpäkaŋ ämawebe udewaniwä gwäk
pimiŋpäj Jekop täŋo Anutu iwarän
täŋpäj täŋkentäktä Anutu ukengän
kaŋ-tarek täkaŋ.

^{7y}Unita Jerusalem täŋo yämabam biani
biani, in keweŋ imiŋirä peŋyänek
pähap täŋo intäjukun äma ärowani-
inik u kaŋ ärowän!

⁸Tänpäkaŋ peŋyänek täŋo intäjukun
äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi
mähemi, iwan täŋo kehäromi yäp-
mäŋ äpani ubayän! Äma unitägän
peŋyänek pähap täŋo intäjukun äma
itak.

⁹Unita äneŋi täwera! Jerusalem täŋo
yäma biani biani, in keweŋ imiŋirä
peŋyänek pähap täŋo intäjukun äma
ärowani-inik u kaŋ ärowän!

¹⁰Tänpäkaŋ peŋyänek täŋo intäjukun
äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi
mähemi ubayän! Äma unitägän
peŋyänek pähap täŋo intäjukun äma
itak. Bureni-inik!

Devit täŋo yänpajik man kubä

25^zEkäni, yänpajik man gäwerayän
äbätat!

^{2a}Gäk Anutuna unita näk gäkagän
nadäkinik täk täyat. Gäk täŋkentän
nam! Nabän äwaräkuk täŋiri
iwantä kehäromina yäpmän
äpäŋpäj yänärok näwerirä mäyäk
nadäwetawä.

^{3b}Tänpäkaŋ näk ŋode nadätat; Äma
gäkä terak yengämä pek täkaŋ u
yabän äwaräkuk täŋiri nadäkiniki
jopi nämo täŋpek. Nämo inik, äma
gäka bitnäc täkaŋ unitägän komi
nadänpäj mäyäk api nadäneŋ.

^{4c}Unita Anutu, gäk nadäk-nadäk si-
woŋika näwetpäj näwoŋärek täŋiri
gäkŋo kädet täga u nadäwa tärewut.

^{5d}Tänpäj nämagurani Anutu, gäkŋo
man bureni pätak u näwetpäj nä-
woŋäreŋiri kädet siwoŋi u kaŋ
iwara. O Ekäni, näc gäka nämo guŋ
täŋpäj gepmäŋit-inik täŋpäj kuŋat
täyat.

^{6-7ef}Ekäni, ironka ba butewaki käde-
tka bian täŋkunoniktä täŋ yäp-
mäŋ äbätan unita nadänpäj näc
gubaniken kädet wakiwaki täŋkuro
u peŋ namisi. Gäk kudän täga ba
iron mähemi unita nadän namisi!

^{8g}Ämawebe, in nadäkaŋ? Ekäni uwä
tägagämän, siwoŋi-inik itak. Unitä
äma momi täŋpani kädet siwoŋi
iwatta yäwetpäj yäwoŋärek täc
täyak.

^{9h}Ba äma gämori-kengän kuŋat täkaŋ u
kädet ini gäripi nadäk täyak ude yä-
woŋärek täyak.

^w24:4 Sam 15:4; Ais 33:15-16; Mat 5:8; 1Ti 2:8 ^x24:6 Sam 27:8, 105:4

^y24:7 Ais 26:2; Hag 2:7; Mal 3:1; 1Ko 2:8 ^z25:1 Sam 86:4, 143:8 ^a25:2 Sam
31:1, 41:11 ^b25:3 Ais 21:2, 49:23; Hab 1:13 ^c25:4 Sam 27:11, 86:11

^d25:5 Sam 40:1, 43:3, 79:9 ^e25:6-7 Sam 98:3, 103:17 ^f25:6-7 Jop 13:26; Sam
31:19, 51:1 ^g25:8 Sam 32:8, 86:5, 92:15 ^h25:9 Sam 23:3, 27:11

¹⁰ⁱBureni, ämawebe topmäk-topmäk kubägan Anututä pewän ahänkuko u ba mani bişam buramiñpäñ iwat täkañ unita nadäñ yämik-inik täk täyak.

Anutu uwä nadäk-nadäk yarä nikek nämo täk täyak, nadänkuko udegän pen api nadäñ yäpmän ärowek.

¹¹^jEkäni, momina mäyap upänkañ wäpka bişamta yänpäñ peñ namisi.

¹²Tänpäkañ ämawebe Ekäni täño mani buramik täkañ, ämawebe u Ekänitä kädet siwoñi iwatta u yäwoñärek täyak. Yäwoñärenjirän ugän iwat täkañ.

¹³^kÄma udeyani säkgämän it täkañ. Ba unitäño nanakiye imaka, kome terak täga api itneñ.

¹⁴^lBureni-inik! Ekänitä ämawebe mani buramik täkañ u not säkgämän täñ yämik täyak. Täñpäñ topmäk-topmäk kubägan bian pewän ahänkuko unitäño mebäri kudup yäwetpäñ yäwoñärek täk täyak.

¹⁵^mTänkentän namikta Anutu-kengän gera yäk täyat. Täñjira umuri u ba u keru terak nanik yäyomägat täyak.

¹⁶ⁿUnita Anutu, gäk näkken äbänpäñ täñkentän namisi. Gäk ban iriri näkñagan itpäñ kehäromi nikek nämo nadätat.

¹⁷^oUnita gäk nadäñ bäräpna yäpmän kewej namiñjiri bänepnatä kwikinik kañ irän. Täñkentän namiñjiri bäräpitä kehäromina yäpmän äpäk-inik nämo täñpek.

¹⁸^pBureni Anutu, komi nadäwätäkna yäpmän kewej namiñpäñ momina kudup peñ namisi.

¹⁹^qEkäni, iwanaye mäyap u yabätan? Unitä kokwawak pähap jop nadäñ-nadäñ namik täkañ.

²⁰Tänpäkañ gäk näkño watä ämana unita näk nämagutpäñ watä säkgämän it namiñjiri iwantä nurirä mäyäk yäpettawä.

²¹^rNäk nadäñ gamikinik täk täyat unita gäkä nadäñ namiñpäñ kädet ba nadäk-nadäkna siwoñi unita yänpäñ kadäni kadäni watä säkgämän it namiñjiri wawetawä.

²²^sTänpäkañ Ekäni, gäk äbotkaye Isrel, bäräpi mebäri mebäri gänäñ nanikpäñ wädäñ tädotpäñ yepmanñpi säkgämän kañ irut.

Äma siwoñi kubä täño yänpäpik man

26 ^tNäk kudän täga täk täyat upänkañ iwanayetä yänärok näwet täkañ. Uunita Ekäni, iwanaye iñamiken gäkäwä äma siwoñi yän kañ näwet! Näk gäkagan nadäñ gamikinik täk täyat.

²^uEkäni, man yäkyäk ba täktäkna kuduhtagän siwoñi itak yän nadäkta nabänpäñ-nadäk täyi. Täñpäñ bänep nadäk-nadäkna jide itak yän nadäkta yäpmän danisi.

³^vEkäni, gäk näka iron pähap täñ namiñpäñ kadäni kadäni kädet siwoñi näwoñärek täyan. Gäk in-täjukun it namiñpäñ nämo nepmak täyan.

⁴^wTänpäkañ Anutu, gäk näkño mebärina nadätan. Näk äma waki täñ-

ⁱ25:10 Sam 40:11, 103:18 ^j25:11 Kis 34:9; Sam 79:9

^k25:13 Sam 69:36; Snd 1:33; Jer 23:6 ^l25:14 Stt 17:1; Jop 29:4; Snd 3:32

^m25:15 Sam 123:2, 124:7 ⁿ25:16 Sam 69:16, 143:4

^o25:17 Sam 40:12, 107:6 ^p25:18 Sam 31:7, 103:3 ^q25:19 Sam 3:1-2, 9:13

^r25:21 Sam 41:12 ^s25:22 Sam 130:8 ^t26:1 2Kin 20:3; Sam 28:7; Snd 20:7

^u26:2 Sam 17:3, 139:23; Sek 13:9 ^v26:3 2Kin 20:3 ^w26:4 Sam 1:1; Jer 15:17

panikät nämo kuḡat täkamäj. Ba äma jop manman yäwanikät nämo it täkamäj.

^{5x}Bureni, näk äma goret tänpänikät it-päj yänpäj-nadäktä gäripi nämo nadäk täyat. Äma udewani mäde ut yämik täyat.

^{6y}Ekäni, bänepna, täktäkna siwoḡi yäj gäwoḡärektä ketna ärutpäj gäkḡo eḡi gänaḡ alta dubiniken ganiḡ oretkaḡ teḡ gwäjik täyat.

⁷Näk ude täḡ gamiḡpäj kap kubä bänep täga man gäwetta teḡpäj täktäkka säkgämän u ämawebe yäwetpäj yäwoḡärektäk täk täyat.

⁸Ekäni, eḡi gäkä it täyanken wäpka biḡam kwawak itak. Eḡi unita gäripi taḡi nadäk täyat.

^{9z}Unita Anutu, näk äma waki täḡpani ba ämawebe kumäj-kumäj däpani ukät bok nämo nidäpen!

^{10a}Äma udewanitä kädet wakiwaki pen täk täkaḡ. Moneḡ yäpmäkta kädet waki mebäri mebäri täkta nämo umuntak täkaḡ.

¹¹Upäḡkaḡ Ekäni, nähä kädet udewani täga nämo täḡpet. Näk gäkḡo kädet siwoḡi ugän iwata täyat unita näk nadäj namiḡpäj gäkḡata biḡam nämagut.

^{12b}Wisikna! Näk bägup tägaken itat yäj nadätat. Imaka kubätä näk täga nämo täḡpän waneḡ.

Unita Anutu, ämawebe gäk ganiḡoret käbeyä täḡ irirä wäpka biḡam api yäjahäk täḡpet.

Äma kubätä nadäkiniki yäjahäkuk

27 ^cEkäni uwä näkḡo peḡyäjekna. Unitägän täḡkentäj namiḡpäj watä it namik täyak. Unita netäta umuntäwet?

^{2d}Anututä täḡkentäj namiḡjirän äma wakiwakitä gupna awähutta täḡpäwak täkaḡ. Ba iwantä näka kokwawak nadäjpäj nutna yäjkaḡ äbä Anutu kaḡ-umuntaḡ ämetpeḡ päjku yewä kwäpäj maḡdäpmäk täkaḡ.

^{3e}Nadäkaḡ? Irit kuḡat-kuḡatna Anutu-kengän pek täyat unita iwan äma äbot pähaptä nutna yäjkaḡ näk it gwäjineḡo upäḡkaḡ nämo umuntäwet. Nämo inik!

^{4f}Näk Anutuken imaka kubätägän yäjapiḡkut. Iḡode täḡ namikta gäripi-inik nadäjpäj yäjapiḡkut; Anutu, gäk nadäj namiḡjiri gäkḡa eḡi-kengän ittägän kaḡ paora. Eḡikaken itkaḡ dapun täḡpäj gabäḡgärip täk täyiwa.

^{5g}Näk iḡode nadätat; Kadäni waki ahäj namayäj täyak upäḡkaḡ Anututä yäjnäḡat päjku tähani gänaḡ nepmaḡpäj yäma ukätpäj watä säkgämän api it namek. Ude täḡjirän näk tägagän api iret.

^{6h}Watä säkgämän it namiḡjirän iwan näk it gwäjinaḡyäj täkaḡ u yärepmitpäj kehäromini api yäpmäj äpet. Täḡpäj bänep pidäm nadäjpäj oraḡ imiḡpäj Anututä ini eḡi gänaḡ kap terak wäpi biḡam api yäpmäj akwet.

^x26:5 Sam 1:1, 31:6, 139:21-22 ^y26:6 Sam 73:13; 1Ti 2:8

^z26:9 1Sml 25:29; Sam 28:3 ^a26:10 Lo 16:19; 1Sml 8:3; Ais 33:15

^b26:12 Sam 22:22, 27:11, 40:2, 107:32

^c27:1 Sam 118:14; Ais 33:2, 60:20; Mai 7:8 ^d27:2 Sam 9:3, 14:4

^e27:3 Jop 4:6; Sam 3:6 ^f27:4 Sam 18:6, 23:6, 90:17

^g27:5 Sam 17:8, 31:20, 40:2, 50:15 ^h27:6 Sam 3:3, 107:22

⁷iO Ekäni, näkä gäkken gera yäwayän täyatken u butewaki nadän namiŋkaŋ täŋkentän nam.

⁸jNäkken äbi yän näwetkuno udegän Ekäni, gäk ganiŋ oretta äretat.

⁹kÄreŋjira näkä käbop nämo iren. O Anutu, näk piä ämaka unita täŋkentän nam! Näkä kokwawak nadän namiŋpäŋ nämo näwat kirewen. Nämo nepmaŋpen ba mäde nämo ut namen.

Kadäni kadäni täŋkentän namik täŋkuno udegän täŋkentän namik täyi.

¹⁰lMeŋnaye nanayetä mäde ut namineŋo upäŋkaŋ Ekäni gähä täga nabän näwaren.

¹¹mUnita Ekäni, imaka kaŋ tä yän nadätan udegän näwojäreŋjiri kaŋ täŋpa. Iwanaye mäyap itkaŋ unita kädet kukŋi kädagän kaŋ yännäkrat yäpmäŋ ku.

¹²nEkäni, iwan yabän äwaräkuk täŋjiri näk nämo nepmäŋitneŋ. Iwan uwä näkä jop manman yänjit umun man näwerit täk täkaŋ.

¹³oBureni-inik nadätat! Itkaŋ kämi Ekänitä ämawebeniye täŋkentän yämiŋirän api yabäwet.

¹⁴pUnita ämawebenaye, ŋode täwera nadäwut; In Anututa nadäkinik täŋpäŋ Anututä ini täŋkentän tamekta kaŋ itsämbut. Nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo inik! Kehärom taŋpäŋ kaŋ irut.

Äma kubätä bäräpi gänaŋ itkaŋ Anutuken gera yänkkuk

28^qTäŋkentäkna bureni Anutu, gäkä täŋkentän nami yänpäŋ yänjapitat. Gera yänjira nadän namisi. Gäk gerana nämo nadän namiwä näk äma kumäŋpeŋ kwani ude äworewayän.

²rNäk täŋkentän nami yänpäŋ kudupi yotka käda ketna yaräbok kewatat. Täŋpäŋ yänjapiŋjira manna kotäk nadän namisi!

³sAnutu, näk äma waki-waki-kät bok nämo niwat kirewen. Äma waki udewani uwä noriyeta menitä not täŋ yämik täkaŋ upäŋkaŋ bänepitä nadäwäwak yäpmäŋ kuŋat täkaŋ.

⁴tUnita Ekäni, kädet waki täŋkuŋo u kowata udegän kaŋ yämi.

⁵uGäk piä tägatäga täk täyan upäŋkaŋ äma udewani gäka mäde ut gamik täkaŋ. Unita nadätat, äma udewani uwä kumän api däpmäŋ morewen!

⁶Bänep täga pähap! Näk Ekäniken yänjapik man yänjira nadän namiŋkuko unita ämawebenaye, Ekäni wäpi iniŋoret täkot!

⁷vEkäni uwä näkjo kehäromina. U kurepäna. Bänep nadäk-nadäkna u terak peŋ moretat. U täŋkentän namik täyak.

Unita bänep tägagämän nadäŋpäŋ kap terak wäpi yäpmäŋ akutat ŋo!

⁸Ekäni uwä kehäromi-inik. Unitä iniken ämaniyeta kehäromi yämiŋpäŋ inita iwoyäwani näk watä it namik täyak.

ⁱ27:7 Sam 4:3, 13:3, 61:1 ^j27:8 Sam 34:4, 105:4; Amo 5:6

^k27:9 Sam 6:1, 40:17, 69:17, 94:14

^l27:10 Ais 40:11, 49:15; Jon 16:32; 2Ti 4:16-18 ^m27:11 Sam 5:8, 25:4, 86:11

ⁿ27:12 Lo 19:18; Mat 26:60; Apos 9:1 ^o27:13 Sam 31:19; Jer 11:19

^p27:14 Sam 62:5; Snd 20:22; Ais 25:9 ^q28:1 Sam 83:1, 88:4, 143:7 ^r28:2 Sam 5:7, 138:2 ^s28:3 Sam 26:9, 55:21; Jer 9:8 ^t28:4 2Ti 4:14; Rev 18:6, 22:12

^u28:5 Jop 34:27; Ais 5:12 ^v28:7 Sam 13:5, 18:2, 22:4

⁹W^wTänpäkaŋ Anutu, ämawebekaye waki keriken nanik ketäreŋ yepmaŋ. Täŋkaŋ gäkŋata iwoyäwani ämawebekayeta nadäŋ yämiŋpäŋ watä säkgämän kadäni kadäni kaŋ it yämi.

Iwän mänittä Anutu täŋo kehäromini kwawak pewän ahäk täkaŋ

29 ^xEi! Kunum gänaŋ it täkaŋ in Anutu gämoriken itkaŋ wäpi yäp-mäŋ akuwut! Anutu-tägän kehäromi nitek unita wäpi biŋamta ba kehärominita yänpäŋ oretoret tänpüt.

²yAnutu u kudupi inipärik kubä itak unita gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ wäpi biŋam iniŋ orerut!

³Gwägu pähap u punin terak iromäŋ pähap yäŋirän äma komeni komenitä nadäk täkaŋ. U Anutu täŋo gera mämä.

⁴Bureni! Anutu uwä kehäromini nitek. Gerani u yäŋirän kome ämawebetä nadäwä kehäromi ini pärik kubä täk täkaŋ.

⁵Tänpäkaŋ mänit piäŋirän puamäk täk täkaŋ uwä Anutu täŋo mämä. Anutu täŋo mämä unitä Lebanon komeken päya taŋi taŋi tokät tänpä kuk täkaŋ.

⁶Unitä karak yäŋirän Lebanon kome täŋo pomtä oretoret nadänpäŋ piäŋ äronkaŋ mak, bulimakau nanakitä täk täkaŋ ude täk täkaŋ.

⁷⁻⁸Bureni, Ekänitä karak yäŋirän yäpä kwinit täyak. U karak yäŋirän kome kawuki wäpi Kades unitä kwaik täyak.

⁹Ekänitä gera yäŋirän tomtä nanaki bäyak täkaŋ. Ba gera yänpewän päya pähämi äreyäŋ kuk täkaŋ.

Ude täŋirän Ekäni täŋo kudupi yot gänaŋ ämawebenyetä ŋode yäk täkaŋ; Ekäni täŋo wäpi biŋam taŋi kaŋ tänpän! yäk.

¹⁰zEkäni u ume ba gwägu pähap yänpewän tokŋeŋkaŋ äneŋi wädäŋ äpmok täkaŋ. Tänpäkaŋ Ekäni u intäjukun-inik, paot-paori nämo it täyak.

¹¹Täŋkaŋ ämawebenyeta kehäromi yämiŋpäŋ nadäŋ yämiŋirän säkgämän it täkaŋ.

Kumäŋ-kumäŋken nanik wädäŋ tädotpäŋ niŋmaŋpani täŋo bänep täga kap

30 Ekäni, näk käyäm tänpäŋ kumnaŋi upäŋkaŋ gäkä äneŋi nämagutkuno unita ganiŋ oretat! Gäkä täŋkentäŋ namiŋiri iwanaye yäŋärok nämo näwetkuŋ.

²aO Ekäni Urakna, näk gäkä täŋkentäŋ nam yänpäŋ yäŋapiŋjira bäräpi ahäŋ namiŋkuko u ketäreŋ namiŋkun.

³bNäk kumäŋ-kumäŋta biŋam täŋkuropäŋ äneŋi wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋkun. Näk kumbani äworeŋpäŋ patkuropäŋ kumbaniken nanik äneŋi nämagutkun.

⁴cAi! Ekäni täŋo ämawebeniye, in oretoret tänpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuwut! Ekänitä imaka imaka täk täŋkuko unita nadäkinik tänpäŋ wäpi kudupi iniŋ orerut!

⁵dUraknin uwä kokwawak kadäni käreŋita nämo nadäk täyak. Täŋ, iron täŋ nimik täyak uwä paot-paori nämo.

Tänpäkaŋ konäm butewaki kadäni keräpitaŋän täŋkaŋ butewaki

^w28:9 1Kin 8:51-53; Sam 78:1 ^x29:1 Sam 96:7-9 ^y29:2 2Sto 20:21

^z29:10 Stt 6:17; Jop 38:8, 38:25; Sam 28:8 ^a30:2 Sam 6:2, 88:13, 103:3

^b30:3 Sam 28:1, 86:13 ^c30:4 Kis 3:15; Sam 135:13, 149:1

^d30:5 Sam 103:9; Ais 26:20; 2Ko 4:17

paoränkaŋ äneŋi oretoret täk täkamäj.

^{6e}Täŋpäkaŋ näk säkgämän itkutken uken ŋode nadänkut; Imaka kubätä täga nämo nepmäŋirek. Kehäromina nikek pen api iret yäj nadänkut.

⁷Ekäni, kadäni uken näk pom ude, iŋamkaken kehäromi nikek itkut. Upänkaŋ gäk nabäj umuntaŋ kuŋiri umuntä kehäromina yäpmäj äpuk.

⁸Ekäni, näk umun ude nadänkaŋ, gäkä butewaki nadäj nam yänpäj, gäkken yänapiŋkut.

⁹Näk ŋode gäwetkut; Näk kumänpäj äneŋi kome äworeŋira nämo tä-gawek. Nämoinik! Ba äma kumbanitä wäpka biŋam täga nämo yäpmäj akwek. Ba äma kumbanitä gäkŋo täktäkka täŋo biŋam täga nämo yänjahäwek yäj gäwetkut.

¹⁰Unita Ekäni, näk gäkken yänapiŋira butewaki äneŋi nadänpäj täŋkentäj nam!

^{11f}Eruk, käyäm täŋkaŋ butewaki nadäj bäräp täŋkuro u ketäreŋ namiŋpewi oretoret kap teyat ŋo! Butewaki pähap nadänkuro u yäpmäj keweŋ namiŋpäj bänep oretoret peŋ namiŋkun.

¹²Unita mankum nämoinik api iret. Näk wari wari wäpka biŋam api yänjahäk täŋpet!

Iwantä nidäpnayäj täjirä Ekänitä api täŋkentäj nimek

31 ⁸Ekäni gäkä käbop nepmaŋ yänpäj dubikaken äretat. Gäk täŋkentäj namiŋpäj iwan yabäj äwaräkuk täjiri nämo nutneŋ.

Gäk kudän siwoŋi-inik täŋpani unita täŋpewi iwantä nurirä mäyäk yäpettawä!

^{2h}Tänpäj gäk nadäj namiŋpäj bäräŋek nämagut. Gäk mobä käwutna, watä ämana unita käbop nepmaŋiri iwantä nutneŋtawä.

³ⁱWatä ämana gäkä wäpka biŋamta yänpäj nämagut yäpmäj kädet tä-gaken ku!

⁴Ekäni, iwantä näk nepmäŋitta buŋep täkaŋ. Unitä nabäj näwariri jibi kubä yäpettawä! Gäk kubä-tägän watä ämana kehäromi.

^{5j}Ekäni Anutuna, man bureni täŋo mäheŋi, bänep nadäk-nadäkna ba irit kuŋat-kuŋatna gäk-kengän peŋira näk nämagut.

⁶Gäk ämawebe ätutä mäjo wära yäniŋ oret täkaŋ unita bitnäk täyan. Upänkaŋ näk gäka nadäj gamikinik täyat.

⁷Gäk nadäj namikinik täk täyan unita oretoret täyat. Näk bäräpi täŋira nabänpäj bäräpina datäreŋ namiŋkun. Komi nadänira nabänpäj komina utpewi maŋkuk.

^{8k}Iwan yabäj äwaräkuk täjiri komi piäken nämo nepmaŋkuŋ. Nämo. Watä säkgämän it namiŋiri tagagän itat.

⁹Ekäni, gäk butewaki nadäj nam. Näk bäräpi kotatat. Näk konäm kot-täyiwa dapunna pomi tokŋekaŋ. Täŋpäkaŋ kujatna imaka, kudup kwitakaŋ.

^{10l}Bänep nadäj bäräpnatä irit kuŋat-kuŋatna urayäj täyak. Täjirän konäm kotkä kadäni käroŋi nämo iret yäj nadätat. Bäräpinatä kehäromina yäpmäj äpäŋpewän

^e30:6 Jop 29:18; Sam 10:6, 62:2, 62:6 ^f30:11 Sav 3:4; Ais 20:2; Jer 31:13

^g31:1 Sam 22:5, 71:1; Ais 49:23 ^h31:2 Sam 71:2

ⁱ31:3 Sam 18:2, 23:3, 25:11 ^j31:5 Luk 23:46; Apos 7:59 ^k31:8 Sam 18:19

^l31:10 Sam 32:3, 102:3

paotak. Täñjirän kujatna imaka, kudup kwitakañ.

¹¹ Kehäromina nitek nämo ude irira iwanayetä yänjårok man näwet täkañ. Notnaye imaka, injam täñ namik täkañ. Täñpänj täñkentänj namanitä näka gaña tañpänj nabä-kätäkañ.

¹² ^mTäñjirä ämawebe näka guñ täkañ, äma kubäpänj äneñpänj täñguñ tañpänj it täkañ ude. Näk käbot awäram jirañken mañpä kuk täkañ ude wani.

¹³ ⁿTäñpänj iwan mäyaptä yänpänj-nabänj näwat täñjirä nadäk täyat. Näk nutta man yänpänj-nadäk täñjit waki täñ naminayänj yänjit täñpewä bumta umuntak täyat.

¹⁴ Upänkañ gäk näkño Anutuna bureni-inik yänpänj-nadänj gamikinik täk täyat.

¹⁵ Näk gäk ketka terakgän it täyat unita iwan nepmäñitnayänj näwat-kirek täkañ uken nanik nämagut.

¹⁶ ^oGäkño piä ämaka näk, iron täñ nami. Gäk iron mähe mi unita äneñj nämagut.

¹⁷ ^pEkäni, näk gäka gera yäyat unita täñkentänj nam. Gäk iwan yabänj äwaräkuk täñjiri näkño kehäromina nämo yäpmänj äpneñj.

Upänkañ äma waki ini wawut! Ini kumänpänj kumäk-inik täñput!

¹⁸ ^qÄma ude waniitä ärowani täñpänj yänjårok man ñode yäk täkañ; Äma siwoñi kuñarani u äma waki yänj yäwetpäñ ye bek täkañ.

Unita Anutu, äma ude wani täño meni täñpipi.

¹⁹ ^rAnutu, ämawebe gäka nadänj gamikinik täñpeñ kuñat täkañ unita iron säkgämän-inik täñ yämik täyan.

Ämawebe gäka terak tubeñ kuk täkañ u watä kehäromi it yämik täyan. Ude täñjiri ämawebe komeni komenitä kañpänj nadäk täkañ.

²⁰ ^sTäñpänj ämawebekaye u iwantä täñpäwak täñ yämineñ yänpänj dubikaken käbop yepmak täyan.

Täñjiri iwantä komi yämikta täñpä wak täkañ. Ba äma waki täño mäyäk mantä täga nämo yäpmänj äpäc täkañ.

²¹ ^tUnita näk Ekäni iniñj orera! Iwantä yotpärarena däpmänj eränayänj täñjirä Ekäni uwä iron pähap täñ namiñkuk.

²² ^uBureni! Näk komi nadänjkañ gäk käwep nepmañkun yänj nadänjkuropänj konäm butewaki täñjira nadänpänj täñkentänj namiñkun.

²³ Ekäni, gäk ude täñ namiñkuno unita ämawebe ñode yäwera; Ekäni täño äboriye in uwä Ekänitä gäripi-inik nadäk täkot! U ämawebe mani buramik täkañ u watä säkgämän it yämik täyak.

Upänkañ äma initä nadäwä ärowani täk täkañ unita kowata yämik täyak.

²⁴ ^vUnita ämawebe Ekäni nadänj imikinik täk täkañ, in kuduptagän Ekäni itak yänpänj kehäromigän it täkot.

Täñpänj imaka umuritä ahänj tamijnirä bätakigän kuñat täkot!

^m31:12 Sam 88:4-5 ⁿ31:13 Jer 6:25, 20:3, 20:10; Mat 27:1

^o31:16 Nam 6:25-26; Sam 4:6, 67:1 ^p31:17 1Sml 2:9; Sam 25:2, 115:17

^q31:18 1Sml 2:3; Sam 12:3; Jud 15 ^r31:19 Ais 64:4; 1Ko 2:9

^s31:20 Jop 5:21; Sam 27:5, 32:7 ^t31:21 1Sml 23:7; Sam 17:7

^u31:22 Ais 38:11-12; Jna 2:4 ^v31:24 Sam 27:14

**Momi ärutärut uwä
imaka tägämän kubä**

32^wAnututä äma kubä täjo momi peñ iminjirän säkgämän it täyak.

^{2xy}Bureni, ämawebe Anututä momini ärut yämijpäñ momijin nämo yäj yawet täyak uwä säkgämän it täkañ. Ämawebe udewani Ekäni täñiknarani äneñi nämo täk täkañ.

^{3z}Bureni Anutu, momina gäkken nämo yäjähäñkañ kábop peñpäñ kepma bipani konäm kotkä gupna kudup putärenkuk.

⁴Kadäni uken kepma bipani bänepna sukurekta komi naminjiri kehäromina kudup paotkuk, edap tañi ijijpäñ kome kawuktak täyak ude.

^{5a}Täñpäñ kämi ñode nadäñkut; Näk momina Anutuken yäjähäwa! Ude nadäñpäñ momina kwawakgän peñpäñ yäjähäñjira waki täñkuro unitäjo momi ärut namijkun.

^{6b}Mebäri unita ämawebe gäkño manka buramik täkañ u kudup bäräpi ahäj yämäwä gäkken bäräñeñ kañ yäjapiwut! Täñjirä bäräpi tañi-inik, umetä tokätpäñ äma yäpmäj kuk täkañ ude täñpäñ nämo api däpek.

^{7c}Bureni Anutu, näk imaka kubäta umuntapäñ gäkken päñku kábop täga iret. Bureni, gäkä watä it naminjiri bäräpitä näk nämo yäpmäj äpäk täkañ.

Wakiken nanik nämagut täyan unita näk ganiñ oretta kap tañigän tek täyat.

^{8d}Täñpäkañ Ekänitä ñode näwetkuk; Kädet iwarayäj täyan u näkä

nadäk-nadäk siwoñigän gamiñpäñ api gabäj gäwaret yäk.

⁹Unita gäk hos kenta but ude nämo äworewen yäk. Yarä uwä nadäk-nadäki nämo yäk. U yen topmäñpäñ wädäwikañ manka buramiñpäñ gäkken ämdeñ yäk. Täñpäkañ gäkä udegän nämo äworewen yäj näwetkuk.

^{10e}Ämawebe, näkä ñode täwera nadäwut; Äma kadet wakiwaki täk täkañ udewani terak bäräpi mebäri mebäri ahäj yämik täkañ.

Upäñkañ ämawebe Anututa nadäj imikinik täk täkañ u säkgämän yabäj yäwat täyak.

^{11f}Unita ämawebe siwoñi, in bänep täga nadäk täkot! Täñpäñ imaka imaka täñ tamijkuko unita oretoret täk täkot!

In ämawebe bänep sukurewani kudup, Anutu ijamiken kap teñpäñ gera terak oretoret täk täkot!

Anutu iniñoret-oret kap kubä

33 Ämawebe siwoñi kuñarani, in oretoret täñpäñ Anutu kap iniñ ubiñ tewut. Jop manman nämo yäwani intä iniñoret kap teñ iminjirä tägawek.

²Unita wagäm utpäñ wäpi biñam iniñorerut!

³Wagäm bigoñ säkgämän utpäñ kap kodaki kubä oretoret terak teñ imut!

⁴Anutu täjo man u bureni-inik. Ba imaka täk täyak uwä tägagän täk täyak. Goret kubä nämo täk täyak.

^{5g}Unitä kudän siwoñitagän gäripi nadäk täyak. Täñkañ unitäjo butewakitä

^w32:1 Sam 85:2, 103:3 ^x32:2 Jon 1:47; 2Ko 5:19 ^y32:2 Rom 4:7-8

^z32:3 Sam 31:10, 38:8, 39:2-3

^a32:5 Wkp 26:40; 2Sml 12:13; Jop 31:33; Sam 103:12; 1Jo 1:9

^b32:6 Sam 46:1-3, 69:1, 69:13 ^c32:7 Het 5:1-31; Sam 31:20, 91:1, 121:7

^d32:8 Sam 25:8, 33:18 ^e32:10 Sam 16:4; Snd 13:21; Rom 2:9

^f32:11 Sam 7:10, 64:10, 97:12 ^g33:5 Sam 11:7, 37:28, 119:64

kome pähap ʒo terak tokʒek täyak.
Uwä nämo paot täyak.

⁶^hTänpäkaŋ Anututä man yäñirän kunum, edap dapuri, komepak ba guk u kuduptagän ahänkuŋ.

⁷ⁱU man yäñirän ume kubäkengän äbä gwägu taŋi ahänkuk. Ahänpän mani buramiŋkaŋ bagani nämo irepmitpäñ ini iraniken ugän it täyak.

⁸⁻⁹^jUnita ämawebe komeni komeni, in Anututa nadäwä umuri kubä tänpäpäñ iniŋ orerut! Iniŋ orepän mani buramiwut!

¹⁰^kTänpän ʒode nadäwut; Ekäni u intäjukun itak. Komen ämatä ude api täne täne yän man topmäk täkaŋ upänkaŋ Anututä nadänirän imaka u bureni täga nämo täk täkaŋ.

U täna yäkuŋat tänpä wak täkaŋ.

¹¹^lTänpäkaŋ Anutu ini, ude api tänpet yän nadäk täyak uwä bureniŋän pewän ahäk täkaŋ. Nadäk-nadäki kubä jop nämoinik kuk täyak, ba nämo api kwek.

¹²^mUnita äma äbot Anutu Bureni unitagän nadäk täkaŋ u oretoret terak kuŋat täkaŋ. Ämawebe inita biŋam iwoyäwani uwä bänep pidäm terak it täkaŋ.

¹³⁻¹⁴^{no}Tänpäkaŋ Ekäni uwä kunum gänäñ intäjukun-inik itkaŋ ämawebe kuduptagän kome terak kuŋarirä yabän yawat itak.

¹⁵^pAnututä ini-tägän ämawebe täño nadäk-nadäki pewän ahänkuŋo

unita mebärinin nadän morek täyak.

¹⁶⁻¹⁷^{qr}Tänpäkaŋ kome täño intäjukun ämatä ini-ini ʒode nadäk täkaŋ; Nin täño komi äma mäyap-inik itkaŋ unita iwan täño kehäromini täga yäpmän äpne.

Ba ʒode nadäk täkaŋ; Nin täño ämik tuŋum u kehäromi niked unita nin intäjukun itkamän yän nadäk täkaŋ. Upänkaŋ täga nämo! Ämik täño tuŋum unitäño kehäromi terak säkgämän nämo itneŋ. Nämoinik!

¹⁸^sTän ämawebe Ekäni täño mani buramik täkaŋ ba unitäño iron paot-paori nämo u terak yengämä pewäpäñ it täkaŋ uwä Ekänitä watä it yämiñirän säkgämän kuŋat täkaŋ.

¹⁹^tEkänitä ini täñkentän yämiñirän käyäm ba imaka umuri kubätä bäräñeŋ nämo däpmäk täyak.

²⁰^uUnita Ekäni kubä unitägän täñkentän nimikta itsämäk täkamän. Ekänitä ini-tägän täga täñkentän nimek. Uwä nintäño ukätpipik kurepä.

U watä it nimiñirän säkgämän it täkamän.

²¹Unita Ekänitagän gäripi pähap nadäk täkamän. Unitäño wäpi kudupi terakgän tubeŋ kuŋpäñ it täkamän.

²²^oEkäni, nin irit kuŋat-kuŋatnin gäkä terakgän peñpäñ täñkentäktä itsämänjitna gäkño ironka pähap paot-paori nämotä nintä terak äroton!

^h33:6 Stt 1:6, 2:1; Sam 104:30; Hib 11:3

ⁱ33:7 Kis 15:8; Jos 3:16; Sam 78:13 ^j33:8-9 Sam 148:5 ^k33:10 Sam 2:1-3; Ais 8:10, 19:3 ^l33:11 Jop 23:13; Sam 40:5; Snd 19:21; Ais 55:8 ^m33:12 Lo 7:6; Sam 28:9, 144:15 ⁿ33:13-14 Jop 28:24; Sam 11:4, 14:2 ^o33:13-14 1Kin 8:39, 8:43; Sam 102:19 ^p33:15 2Sto 16:9; Jop 10:8; Sam 119:73

^q33:16-17 Sam 44:6, 60:11 ^r33:16-17 Sam 20:7, 147:10; Snd 21:31

^s33:18 Jop 36:7; Sam 32:8-10; 1Pi 3:12

^t33:19 Jop 5:20; Sam 37:19; Apos 12:11 ^u33:20 Sam 62:1, 115:9; Ais 8:17

Ekäni täño ironi tägata kap tewani

Kadäni kubä Devittä nepmanpän kwa yänkañ iwani Abimilek inamiken guñ ude äworeñirän Abimilektä kakätän-pewän kuñkuk. Täñjirän Devittä kap ño teñkuk.

34^{vw} Näk kadäni kadäni Ekäni wäpi biñam yäpmän akuk täyiwa!

²Imaka täga täñ namik täyak unita nadänpäñ ininoret täyat. Ude täñjira ämawebe nadäwätäk ikektä näkño man u nadänkañ bänep oretoret täkot.

^{3x}Ai! In äbäkañ Ekäni täño wäpi biñam bok yänhäñitna nadäwut! Täñpäñ penta iniñ oretna!

^{4y}In nadäwut! Näk Ekänitä täñkentän namikta yänpäñjira nadän namiñkuk. Täñpäñ umun mebäri mebäri nadäk täñkuro u iwat kireñjirän bänep kwini terak batakigän itkut.

⁵Unita nadäkot; In nadän bäräp täñpäñ Ekäniken täñkentäktä yänpäñayän täño uwä bänep oretoret pähap api nadäneñ. U imata, Ekänitä inta nämo bitnäc täyak unita.

^{6z}Täñpäkañ äma jopi jäwäritä Ekäniken gera yänjirä nadänpäñ täñkentän yämik täyak.

^{7a}Bureni! Ämawebe Ekänitä nadän imikinik täk täkañ u Ekäni täño añerotä dubiniken itpäñ täñkentän yämik täkañ.

^{8b}Ekäni uwä tägagämän-inik. Unita ketem kudupi kubä nabän nadäwä gäripi täk täkañ udegän Ekäni du-

biniken kuñkañ täñpäñ-kawut. Ude tänayän täño uwä Ekäni uwä gäripi-inik yän api nadäneñ!

^{9c}Täñpäkañ Ekäni täño äboriye, in gämori-kengän itkañ imaka kubäta nämo api wäyäkñeneñ.

^{10d}Tom ägwäri uwä nakta kadäni kubäkubä wäyäkñewä waneño upänkañ ämawebe Ekänigän iwat täkañ u imaka täga kubäta nämo wäyäkñek täkañ.

¹¹Unita nanaknaye, in äbä dubinaken itpäñ Ekäni wäpi biñam orañ imikta täwetpäñ täwoñärewayän täyat ño ket nadäwut.

¹²Uwä ñode; In säkgämän itkañ oretoret terak kañ it yäpmän ärona yän nadäkañ?

^{13e}Eruk ñode täñput! In jop manman ba man käbänji kubä nämo yäneñ. Nämooinik!

^{14f}In kädet waki u mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän kañ iwarut. Täñpäñ kädet täga u kañ-ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän kañ täñput.

Gwäk pimiñpäñ kädet tägatäga u kudup kañ iwarut.

^{15g}U imata, Ekänitä ämawebe siwoñji yabän yäwatpäñ yänpäñik man yäk täkañ u nadän yämik täyak.

^{16hi}Tän äma Ekäni täño mani nämo buramiwani uwä mäde ut yämik täyak. Mäde ut yämiñjirän äma udewani kumänjirä ämawebetä waki täñpani unita bäräneñ guñ täñpäñ äneñji täga nämo api juku pineñ.

^{17j}Unita äneñji täwera nadäwut; Ämawebe siwoñjitä Ekäniken

^v34:1 1Sml 21:13-15 ^w34:1 Efe 5:20; 1Te 5:18; 2Te 1:3, 2:13

^x34:3 Sam 69:30; Luk 1:46 ^y34:4 Sam 18:6; Mat 7:7; Luk 11:9

^z34:6 Sam 3:4, 34:17-19 ^a34:7 2Kin 6:17; Dan 6:22; Sek 9:8; Hib 1:14

^b34:8 Sam 2:12; 1Pi 2:3 ^c34:9 Sam 31:23 ^d34:10 Jop 4:10-11; Sam 84:11

^e34:13 1Pi 2:22 ^f34:14 Ais 1:16-17; Rom 12:18; Hib 12:14

^g34:15 Jop 36:7; Sam 34:6, 34:17 ^h34:16 Snd 10:7; Jer 44:11; Amo 9:4

ⁱ34:16 1Pi 3:10-12 ^j34:17 Sam 34:6, 34:15, 34:19, 145:19-20

yänpäñirä nadäñ yämik täyak.
Nadäñ yämiñpäñ täñkentäñ
yämiñirän bäräpi kubätä
kehäromini nämo yäpmäñ äpäc
täyak.

¹⁸kNäk bureni täwetat. Ekäni uwä
ämawebe nadäwätäk ikek u
dubiniken it yämik täyak.

Ba ämawebe butewaki pähap terak
it täkañ u orañ yämiñpäñ bänepi
täñpidäm tañ yämik täyak.

¹⁹lBureni, bäräpi mebäri mebäri uwä
ämawebe siwoñi kuñaraniken ahäñ
yämik täkañ upäñkañ Ekänitä
täñkentäñ yämiñpäñ bäräpi u
ketäreñ yämik täyak.

²⁰mTäñpäñ watä it yämiñirän kujari
kubä nämo tokät täkañ.

²¹Täñpäkañ imaka wakiwakitä äma
waki täñpani kumäñ-kumäñ api
däpneñ. Täñ ämawebe, äma
nadäkinik täñpanita iwan täñ
yämik täkañ uwä Ekänitä komi api
yämek.

²²nTäñpäkañ Ekänitä watä piä
ämawebeniye watä it yämiñirän
säkgämän it täkañ. Täñpäñ
ämawebe nadäkiniki u terakgän
pek täkañ uwä paot-paotta biñam
nämo api täneñ. Nämoïnik.

Äma kubä Anututä täñkentäñ namän yäñpäñ yänpäñkuk

35 Ekäni, äma iwan täñ namik täkañ
u iwan täñ yämisi. Ba äma näkkät
ämik täc takamäñ ukät ämik udegän
täkot!

²Kurepäcät kupäñtek yäpmäñkañ
täñkentäñ namikta äbäsi.

³Täñpäñ äma näwat kirek täkañ u
kadä bohamka yäwoñäresi. Täñkañ

bänepna kwiniñän itta api täñken-
täñ gamet yäñ näwet.

⁴oTäñpäkañ äma näc nutpewä kumäkta
yäñpäñ-nadäk täñpäñ näwat-kirek
täkañ u ämikken kehäromini
paoräpäñ mäyäk nadänpäñ äneñi
äyänutpäñ metäñpeñ kañ kut!

⁵Ekäni täño añerotä yäwat kireñirän
täpun-täpun mänittä piäñ äreyäñ
täñpän kuk täkañ ude kañ
äworewut.

⁶Metäñpeñ kuñirä käderi bipmäñ urani
täñpäñ itärop kañ täñpän. Täñjirän
Ekäni täño añerotä kañ däpän!

⁷Mebäri nämo näka buñep pek täkañ.
U nepmäñitta awañ karonji kädet-
naken änek täkañ.

⁸Unita nämo nadäñirä täñpäwaktä kañ
ahäñ yämän. Täñkañ buñepi iniken
unitä yepmäñ irirän kañ wawut!

⁹Ude täñjirä Ekänitä yäñpäñ oretoret api
täñpet, täñkentäñ namayäñ täyak
unita.

¹⁰Bänep nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni
ñode api iweret; Gäc bumik äma
kubä nämo itak. Äma kwini äma
kehäromi nikektä däpneñ yäñpäñ
täñkentäñ yämik täyan.

Ba äma jäwäri äma tuñum ikektä
täñyäkñatneñta watä it yämik
täyan.

¹¹Äma waki täñpani manken
nepmañpäñ waki ude täñpani yäñ
jop näcñat täkañ.

¹²pTäñpäñ täktäkna tägata kowata waki
namik täkañ. Ude täñjirä netätä
täñkentäñ namek yäñ nadäñkañ
nadäñ bäräp bumta täc täyat.

¹³⁻¹⁴qUpäñkañ kadäni unitä käyäm
täñjiräwä, butewaki tek täñpäñ
nakjop it täñkuronik. Ude täñkañ

^k34:18 Sam 51:17; Ais 57:15, 66:2 ^l34:19 Snd 24:16; 2Ti 3:11-12

^m34:20 Jon 19:36 ⁿ34:22 2Sml 4:9; 1Kin 1:29; Sam 103:4

^o35:4 Sam 40:14, 70:2, 129:5 ^p35:12 Sam 38:20; Jer 18:20; Jon 10:32

^q35:13-14 Jop 30:25; Mat 10:13; Luk 10:6

notnapak burenita yäj gwäjij
 äpmonpäj Ekänitä täj kentäj
 yämikta gera yäk täj kuronik.

Ba äma kubä miñitä kumäjirän konäm
 butewaki täjpeko ude täk täj kut.

¹⁵ Täjpäkañ kadäni näkä bäräpi gä-
 nañ irira wisik-inik yäj yänpäj
 näk it gwäjijpäj yäjärok näwet
 täjkuñonik. Äma kome kubäken
 nanik u nutpäj nutgän täk täj kuñ.

¹⁶ Ba äma wakitä guñ yäniñ wärätpäj
 ibeneño ude neberpäj naniñ wärät
 täkañ.

¹⁷ Unita Ekäni jop yabäj äwaräkuk täk
 täyan u jidegän api pewen? Bäräñej
 äbä añ ägwäri nutnayäj täkañ ño-
 ken nanik nämagut!

¹⁸ Ude täjiri ämawebekaye käbeyä
 täjirä iñamiken bänep täga man
 kwawakgän gäwetpäj api ganiñ
 oreret.

¹⁹ ^rTäjpäkañ iwanaye jop manman
 yäwani u yabäj äwaräkuk täjiri
 näk närepmiñpäj wisik-inik,
 kehäromini yäpmäj äpakamäj yäj
 nämo näwetneñ.

Ba jop yabäjiri äma jop nadäj kok-
 wawak täñ namik täkañ u komi
 namiñpäj yäjärok nämo näwetneñ.

²⁰ Äma udewani uwä kwini man nämo
 yäk täkañ. Nämo, u äma kwini terak
 kuñaranita jop manman mebäri
 mebäri pewä ahäk täkañ.

²¹ Täñkañ, ude täjiri gabämäño yäj jop
 yäjñäkñatpäj wohut-wohut man
 bumta yäk täkañ.

²² Ude täjirä upäñkañ Ekäni, kañpäj
 nadäno unita man kum nämo iren.
 Ekäni, näk nabäj umuntañ päñku
 ban nämo iren.

²³ Nämo! Kikñutpäj ijiwä kwäpäj nabä!
 Äbä näk gäarak itkañ iwanaye näka
 äma täga yäj yäwet!

²⁴ Ekäni, gäk siwoñi-inik unita näka
 momini nämo yäj kañ yäwet.
 Ude täjiri iwanaye yäjärok nämo
 näwetneñ.

²⁵ Yabäj äwaräkuk täjiri näka ñode
 nämo yäneñ; Tägağämän! U paotak!

²⁶ Eruk, äma komi nadätat ñonita
 yäjärok näwet täkañ u kehäromini
 kudup paorirä täñguñ tañpäj kañ
 irut!

Ba äma näka nadäwä äpani täjpäpäj
 inita nadäwä ärowani täk täkañ uwä
 wäpi biñam paorirän mäyäk pähap
 kañ nadäwut.

²⁷ Täjpäkañ Ekäni, gäk täj kentäj
 namiñjiri ämawebe näka äma
 siwoñi yäj nadäkinik täk täkañ u
 oretoret gera wari wari ñode kañ
 yäwut;

Ekäni wäpi biñam punin-inik it täyon!
 Epän ämani ñonitä säkgämän irirän
 gäripi nadäk täyak.

²⁸ Ude yäjirä näk imaka, täktäkka si-
 woñi unitäño biñam api yäjähäwet.
 Täñkañ yäjetak bipmäñtak wäpka
 biñam api ganiñoret täjpet.

Äma waki täño mebärikät Anutu täño bänep iron

36 ^uMomitä äma waki bänepiken
 tokñek pat täkañ. Momi unitä
 peñ yäwerirä Anututa nämo
 umuntañkañ mäde ut imikinik täk
 täkañ.

² Bänepitä täñyäkñarirän inita nadäwä
 ärowani täjpäpäj ñode nadäk
 täkañ; Wakinin käbop itak. Anututä
 unita yäjpäñ manken täga nämo
 nipmäñpek! yäj nadäk täkañ.

³ Meni jinomken man, nadäk ba täk-
 täk waki unitägän abäk täkañ. Unita
 jop manmangän yäk täkañ. Imaka

^r35:19 Sam 69:5; Jon 15:25 ^s35:24 Sam 26:1, 43:1

^t35:28 Sam 51:14, 71:15, 71:24 ^u36:1 Rom 3:18

täga täkta nadäk tawaņ siwoņi kubä nämo pek täkaņ.

⁴Nämo, dämpmon patpari-kenä kädet waki täkta nadäk tawaņ pek täkaņ. Imaka täga täpuri-inik kubä nämo täņkaņ waki täktäk kädet unita mäde nämoinik ut imik täkaņ.

⁵^vTäņpäkaņ Ekäni, gäkä ninta butewaki nadäņ nimik täyan u käroņi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk ninta nadäkinik täņ nimik täyan u ärowani.

⁶Imaka imaka tägagän täk täyan u yabäņpäņ-nadäņitna inide kubä täk täyak. Gäkä piä siwoņi täk täyan uwä ämatä nadäwä tärenanji nämo. Äma ba imaka tom tom gäkägän yabäņ yäwat täyan.

⁷^wAnutu gäkä komen äma ninta watä it nimik täyan unita gäka gäripi pähap inide kubä nadäk täkamäņ. Watä it nimik täyan uwä baraktä nanaki uwijij pat täkaņ ude täņ nimik täyan.

⁸^xKetem tägatäga gäripi nitek kawutkaken nanikpäņ nimik täyan. Nadäņ niniņiri gäkņo ume gäripi nitek u nak täkamäņ.

⁹Irit kuņat-kuņat täņo mähehi u gäk kubägän. Gäk peņyänekka bänepninken peņyäneņ niniņiri kwawagän it täkamäņ.

¹⁰Unita ämawebe gäka nadäņ gamikinik täk täkaņ unita bänep iron pen täņ niniņ yäpmäņ kwen.

¹¹Täņpäņ äma ärowani täņpani yabäņ äwaräkuk täņiri näk nämo yeņ jakņitneņ. Ba waki täņpani yabäņ äwaräkuk täņiri näk nämo yokut täreneņ.

¹²Wisik! Äma waki täņpani akukta nämo, maņ-däpaniken ugän pätkaņ. U kaņpäņ nadäwut!

Äma waki ba äma tägatä gwäki yäpmäk-yäpmäk täņo manbiņam

37 ^zNotnapak, äma wakiwaki täņo täktäkita yäņpäņ nadäwätäk nämo täņpen. Ba äma unitäņo tuņumita nadäņ gärip täņpäņ kokwawak nämo täņpen.

²^aÄma udewaniwä piä täņpäņ pewä muyeņ bäräņeņ kubitak täkaņ ude api paotpeņ kuneņ.

³Unita gäk nadäwätäk nämo täņpäņ Ekänitagän nadäkinik täņpäņ kudän täga ugän täņpeņ kuņat täyi. Ude täņpayäņ täno uyaku kome yäņ gamaniken u säkgämän api iren.

⁴^bTäņpäkaņ oretoret bureni kaņ-ahäkta Ekäniken kuņiri ini bänep nadäk-nadäkka täņo gäripi api dämpmäņ täreņ gamek.

⁵^cIrit kuņat-kuņatka kudup Ekänita iniņ kireņpäņ nadäkinik täņ imiņiri api täņkentäņ gamek.

⁶^dUde täņiri Ekänitä täktäkka täga u täņpewän edap täņo peņyänekitä säkgämän ijik täyak ude ämawebe iņamiken api iij-yaņewek. Täņkaņ Ekänitä ämawebe kwawak ñode api yäwoņärewek; Äma ñowä iņam-naken siwoņi-inik itak.

⁷^eUnita äma kädet waki iwatpäņ tuņum äma täk täkaņ udegän itta nadäwätäk nämo täņpen. Nämo, Ekänitä täņkentäņ gamikta dapun täņpäņ kwikinik iren.

^v36:5 Sam 57:10, 108:4 ^w36:7 Rut 2:12; Sam 17:8, 31:19, 91:4

^x36:8 Jop 20:17; Sam 16:11; Rev 22:1 ^y36:9 Jer 2:13; Jon 4:10, 4:14; 1Pi 2:9

^z37:1 Sam 73:3; Snd 23:17, 24:1, 24:19 ^a37:2 Sam 90:5-6

^b37:4 Ais 58:14 ^c37:5 Snd 16:3; Mat 6:25; Luk 12:22; 1Pi 5:7

^d37:6 Jop 11:17; Mai 7:9 ^e37:7 Sam 62:1; Ais 30:15; Jer 12:1

- ^{8f}Nadawätäk tänpäj kokwawak täktäk kädēt u mäde ut imi. Kädēt udewani uwä bäräpi pewä ahäk-ahäk kädēt.
- ^{9g}Nadätan? Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkañ unitäwä kome yäj yämani u api koreñpäj itneñ. Tänpäkañ waki täñpaniwä Anututä yäwat kireñpewän api apämañ kuneñ.
- ^{10h}Yäwat kireñpewän apämañ kuñpäjä api paot tänpä kuneñ. Täñjirä yabäj ahäkta wäyäkñewayäj täno up-änkañ täga nämo api yabäj ahäwen.
- ¹¹ⁱNämo! Ämawebe inita nadäwä äpani täñpani uwä täñ-bumbum kome iwoyäj yämani u koreñpäj irit gapuni terak itkañ oretoret api täneñ.
- ¹²Bureni, äma wakiwaki täñpanitä äma siwoñita kokwawak täñ yämiñpäj täñpäwakta nadäk täkañ.
- ¹³Upänkañ Ekänitä äma udewanita yänärok yäwet täyak. Imata, itkañ nämo, api wañ moreneñ yäj nadäk täyak.
- ¹⁴Äma äpani jäwäri u siwoñi upänkañ äma wakiwaki täñpanitä äma däp-mäkta äpa kuwek gwäjinjit päip boham wepmärit täk täkañ.
- ¹⁵Ude täk täkañ upänkañ päip boham iniken unitägän äyänutpäj ini api yäput täneñ. Täñkañ äpa kuweki uwä Anututä api ubiñ jukut tänpän kuneñ.
- ^{16j}Tänpäkañ äma tägatäga tuñum täpuri pat yämিতak unitä äma waki täño tuñum päke itkañ unitäño kehäromi Anutu iñamiken kudup yärepmitak.
- ¹⁷Imata, Ekänitä ini äma waki täñpani täño kehäromi yäyomägatpäj äma tägata watä api it yämek.
- ¹⁸Bureni, Ekänitä ämawebe mani buramiñpäj iwat täkañ u watä

- säkgämän it yämiñpäj kome iwoyäj yämani u inita biñam yäniñ kirewänpäj uken tärek-täreki nämo api itneñ.
- ¹⁹Täñkañ äma udewaniwä kadäni waki äbänjirän tägagän api itneñ. Ba tagwän irit ahäwayäj täyakken imaka, ketem tokñek api näneñ.
- ²⁰Upänkañ äma waki täñpani uwä Ekäni täño iwan itkañ unita api kuneñ. Päya irori kadäni keräpitağän ahäñpäj paot täkañ ude, ba gupetä äbutkuk täkañ ude api paotpeñ kuneñ.
- ²¹Äma waki täñpani uwä äma täño tuñum yäpmänkañ kowata äneñi bäräñeñ nämo yämik täkañ. Up-änkañ äma täga uwä iron säkgämän täñpäj tuñumi ämata ño yämiñ-yämiñ täk täkañ.
- ²²Tänpäkañ ämawebe Ekäni täño iron ikek unitäwä kome yäj yämani u api koreñpäj itneñ. Täñ äma Ekäni täño kokwawak terak it täkañ uwä yäwat kireñpewän api kuñtänpä kuneñ.
- ^{23k}Täñkañ Ekänitä äma kubä täño irit kuñat-kuñari kañpäj gäripi nadänpäjä irit kuñat-kuñari kädēt u täñ-kehäromtañ imik täyak.
- ²⁴Ude täñjirän äma udewani yewän kuneño uwä täga nämo mañutneñ. Nämo, Ekänitä täñkentäj imiñjirän yeñ täpäneñpäj irek.
- ^{25l}Eruk, ñode nadäwut; Kadäni käroni it yäpmäj äbänkä äma tägawani täyatken ño bämopiken Anututä äma siwoñita mäde ut yämiñjirän nanakiye nakta yänapik-apik kubä nämo täñjirä yabäj yäpmäj äbätat.
- ²⁶Nämo, äma täga udewani kadäni kadäni äma täñkentäj yämikta

^f37:8 Sam 73:3; Efe 4:26 ^g37:9 Jop 27:13-14; Ais 57:13 ^h37:10 Jop 20:9; Hib 10:36-37 ⁱ37:11 Mat 5:5 ^j37:16 Snd 15:16, 16:8; 1Ti 6:6
^k37:23 1Sml 2:9; Snd 16:9 ^l37:25 Sam 37:28, 59:15, 109:10

iron taġatäga jop täñ yämik täkañ. Täñkañ äperiye nanakiyetä täga kuñarirä miñiye naniyetä yabänpäñ oretoret api täk täneñ.

²⁷Unita notnapak, kädet waki täkta mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän kañ tä. Ude täñiri kämiwä gäkño yerikaye uwä kome iwoyäwaniken ugän säkgämän api itneñ.

²⁸^mImata, Ekäni uwä ämawebeniye kudän täga täñpäñ nadäñ imikinik täk täkañ u mäde nämo ut yämik täyak. Nämo, u yabäñ yawat piä tärek-täreki nämo täñ yämik täyak. Täñpäkañ waki täñpani ini ba unitäño yeriniye uwä yawat kireñpewän api kuneñ.

²⁹Täñ ämawebe siwoñitä kome yäñ yämani u koreñpäñ uken tärek-täreki nämo api itneñ.

³⁰Täñpäkañ äma siwoñi täño meni jinomkenä man säkgämän säkgämän Anutuken nanik unitägän ahäk täkañ. Mani unitä ämawebe täñkentäñ yämik täyak.

³¹ⁿÄma udewani Anutuni täño бага man bänepiken iñit-inik täñpeñ kuñat täkañ uwä nämo kakätäk täkañ.

³²Täñ äma waki täñpani uwä äma täga däpmäkta yabäñ yawat piä täk täkañ.

³³Upäñkañ Ekänitä äma täga uwä yabä kätänjirän iwaniyetä kehäromini täga nämo yäpmäj äpneñ, ba manken täga nämo yepmaneñ.

³⁴Unita Ekänitä täñkentäñ gamikta unitäño man kädet u kudup iwatkañ dapun täyi. Ude täñiri orañ gamiñpäñ kome iwoyäwani u ganiñ kireñpäñ iwankaye dapunka

terak yawat kireñpewän kuñirä api yabäwen.

³⁵^oEruk, äma kubäta ñode täwera nadäwut; Äma waki kubä itkuko u ämawebeta komi yämik täñkuk. U äma kehäromini nikek, päya tañ, mäbi ude.

³⁶Upäñkañ mäden, äma unitä iraniken u kuñpäñ ini ba tuñumi nämo irirän kañkut. Kañ-ahäwayäñ wäyäkneñkuro upäñkañ täga nämo kañ-ahäñkut. U paotkuk.

³⁷^pTäñ äma täga siwoñi kuñarani unita nadäwut; Äma bänep kwini terak kuñarani täño yeriniye uwä mäyap.

³⁸Täñpäkañ momi täñpani uwä paotpäñ paot-inik api täneñ. Ba yeriniye imaka, kudup api awähutneñ.

³⁹Upäñkañ bäräpi kadäniken Ekänitä äma siwoñi täñkentäñ yämiñpäñ watä it yämik täyak.

⁴⁰^qÄma udewanitä waki mebäri mebärita umuntanpäñ käbop nipmanpäñ yäñpäñ Ekäniken kuk täkañ unita äma waki täñpani keriken nanik yäyomägatpäñ watä it yämik täyak.

Äma kubä bäräpiken itkañ Anutuken yäñapiñkuk

38 ^O Anutu, kokwawak nadänkañ nämo nebewen, ba momina täño kowata nämo namen.

²Gäk kuwektä-yäñ namäk täyan. Täñpäñ nut-mañpi kome terak äpmok täyat.

³^rGäkä nadäñ wañ namiñiri käyäm tañi täyat. Täñpäñ momi täñkuro unita gupnaken kehäromi nikek nämo nadäk täyat.

^m37:28 Sam 11:7; Snd 2:22; Ais 14:20

ⁿ37:31 Lo 6:6; Sam 40:8, 119:98; Ais 51:7 ^o37:35 Jop 5:3

^p37:37 Ais 32:17, 57:2 ^q37:40 1Sto 5:20; Ais 31:5; Dan 3:17, 3:28, 6:23

^r38:3 Jop 33:19; Sam 32:4, 102:10; Ais 1:6

- ⁴ Momina unitä uwäk ude tänpäj nepmak täyak. Täñjirän tuñum bäräpi kubä, buraminañi nämo, ude bumik yäpmäj kuñat täyat.
- ⁵ Gupnaken womäntä tabä täñkañ kábäñi bumta piäk täkañ. Näkña kudän goret täñkuro unita udewä ahäñjirän taräki-inik täk täkañ.
- ⁶ Bänepnaken bäräpi bumta parirä nadäñjira wakiinik täk täyak. Ude täñkañ kepma käroñ butewaki nadäñpäñ konäm kottäj kuñat täyat.
- ⁷ Tänpäj gupna kädäptä-yäj iñjirän käyäm pähap täk täyat.
- ⁸ Komi tañi nadäñkañ goret-goret itat, imaka tañi kubätä yeñ nepmäñjipäj irirän bumik.
- ⁹ Ekäni, gäk näkño nadäj gäripna u nadätan, ba bänepnatä yäñkähän-kähän täyak u imaka, nadätan.
- ¹⁰ Bänepnatä tuptup yäpurirän kehäromina kudup paot-inik täyak. Ude täñjirän dapunna imaka, säkgämän nämo ijitak.
- ¹¹ Ude täñjira notnaye jibinata yänpäj dubinaken äbähta bitnäk-inik täk täkañ. Ba meñ nan ba notnaye wanotnaye imaka, nabäj umuntanpäñ päñku ban it täkañ.
- ¹² Tänpäkañ ämatä näk nutpäñ waki täñ namikta man yänpäj-nadäk täk täkañ. Tänpäj waki täñ namikta juku piñtäj kuñat täkañ. Ude täñkañ näk nutta buñep täk täkañ.
- ¹³ Täñjirä nähawä guñ ude äworeñpäñ man yäk täkañ u nämo nadäk täyat. Tänpäj man waki yäk täkañ uwä kowata täga nämo yäk täyat.
- ¹⁴ Butewaki! Näk man nämo yäwani, ba man nämo nadäwani ude äworeñpäñ man kum it täyat.

- ¹⁵ Upäñkañ Ekäni, gäk yäpmäj wädäñpäñ itat. Tänpäj Ekäni Anutuna, näk nadätat; Gäkä nadäj namiñpäñ api täñkentäj namen.
- ¹⁶ Unita iwanaye jop yabäjiri näk komi nadäñpäñ goret irira nabäñpäñ wisik-inik yäj näwetneñtawä.
- ¹⁷ U imata, komi pen nadäj itkañ wakinik tänpayäj keräp täyat.
- ¹⁸ Tänpäkañ Anutu, momi täñkuro unita nadäwätäk pähap tänpäj iñamkaken kwawak yäñahäk täyat.
- ¹⁹ Täñ iwanaye bumta-inik uwä kehäromi nikekgän itkañ jop nadäj kokwawak nadäj namik täkañ.
- ²⁰ Näk kudän siwoñi täñjira äma unitä iwan täñ namik täkañ. Äma udewaniwä kudän tägata kowata wäkiğän täk täkañ.
- ²¹ Unita Ekäni, mäde ut namentawä! Ban nämo iren!
- ²² Gäk Ekäni, wakiken nanik wädäj tädotpäñ nepmañpani unita bäräñeñ täñkentäj namisi!

**Devittä mominita
nadäj bäräp täñkuk**

- 39** ^vNäk ñode yäñkehärom tañkut; Irit kuñat-kuñatnata watä ket api iret. Tänpäj mebetnatä momiken nepmañpekta watä imaka, api iret. Unita äma waki dubinaken irirä man kubä nämo api yäwet.
- ² Ude yäñkuro unita bäräpi ño ahäj namiñjirän man kum-inik itkut. Man täpuri kubä, waki ba täga nämo yäñkuro upäñkañ nadäj bäräpna tañi täñkuk.
- ³ Tänpäj nadäwätäk unitä bänepnaken agekotkuk. Nadäwätäkgän täñkä bäräpi bumta kañ-ahäñkuro unita ñode yäñkut;

⁴xEkäni, kome terak ʒo kadäni jide api it yäpmäj ärowet? Ba jidegän api kumbet? Iritna jidegän api täreweko unitäʒo kadäni näwet!

⁵yButewaki! Kome terak itta kadäni keräpitaḡän tänpäj nepmaḡkun! Kodak irayäj täyat u kaḡiri imaka jopi ude täyak.

Bureni, äma kuduḡtagän itkaḡ u me woḡ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.

⁶Ba wärani, edap ägonitä ahänpäj paot täkaḡ u irepmitpäḡ nämo. Tänpäkaḡ äma piä täk täkaḡ u imaka kehäromi kubä nämo pewä ahäk täkaḡ. Moneḡ tuḡum pewä ahäk täkaḡ u netätä api koreneḡ yäj nämo nadäk täkaḡ.

⁷Unita Ekäni, imataken kubäta itsäm-bet? Gäk kubä-tägän täga täḡkentäj nameno unita gakaḡän itsämḡtat.

⁸Unita momi täk täyatken unitäʒo kowata yäpnaḡiken nanik nämagusi. Ba yabäj äwaräkuk täḡiri äma Gäka nämo nadäj gamanitä yäjärok näwetneḡtäwä.

⁹Nämo, Gäkḡa täḡpewi komi ʒo nadätat unita man kum irayäj. Man täpuri kubä nämoinik yäwayäj.

¹⁰Unita komi piä wari namentawä! Nut yäpmäj äbäjiri kumbayäj täyat!

¹¹Gäkḡo mebarika nadätat. Gäk momi täḡo kowata äma yabäj yänpäj komi piä yämik täyan. Ba imaka unita gäripi nadäk täkaḡ u gwaktä tek nänpä tumäk täkaḡ ude täḡpiwak täkaḡ.

Bureni, ämawä me woḡ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.

¹²Unita Ekäni, juku peḡpäḡ butewaki gera ba yäḡapik manna nadäj

namisi. Tänpäj konäm korira nabänpäj äbä naniḡ kawat tä.

Näk äbeknaye oranaye udegän kome terak ʒo Gäkkät kadäni keräpitaḡän itta iwoyäjkun.

¹³Eruk nabä kätäjiri oretoret ätu täḡkaḡ kaḡ kuḡ kewewa!

Anutu wäpi iniḡoret kap kubä

40 Näk Ekäniken gera yäjkaḡ täḡkentäj namikta kwikinik itkut. Iriira butewaki nadäj namiḡpäḡ gera yäjkuro u nadäj namiḡkuk.

²zNähä äma kubä awaḡ käronḡi kubä gänaḡ käbop itkaḡ kumbeko ude. Ude irira Ekänitä nabänpäj awaḡ gänaḡ nanik wädäjpäḡ nepmaḡkuk.

Ba näk äma kubä okä näbä gänaḡ äpmonpäḡ ireko ude irira Ekänitä wädäjpäḡ kome tägaken nepmaḡpäḡ äneḡi täga kuḡatkut.

³aEruk, ude tänpäj kap kodaki kubä nadäk-nadäkna-ken pewän ahäḡkuḡ. Uwä Anutunin wäpi biḡam iniḡ oretta.

Kap u teḡira nabänpäj ämawebe mäyaptä Anutu täḡo kehäromita nadäwä inide kubä täḡpäpäj Ekänitä nadäkinik api täneḡ.

⁴bIn nadäkaḡ? Ämawebe Ekäni terak yeḡgämä pek täkaḡ uwä Ekäni täḡo iron nitek. Äma udewanitä äma ärowani täḡo kädet nämo yäwat täkaḡ.

Ba Ekäni mäde ut imiḡpäḡ mäjo wära nämo yäniḡ oret täkaḡ. Nämoinik!

⁵cO Anutu Ekänina, Gäk piä tägatäga tänpäj täḡkentäj nimiḡkun. Äma Gäk udewani kubä nämo itak! Gäkäḡän intäjukun itan!

^x39:4 Sam 90:12 ^y39:5 Sam 62:9, 90:4, 144:4

^z40:2 Sam 27:5, 69:2; Jer 38:6, 38:10-13 ^a40:3 Sam 32:7, 33:3, 64:9

^b40:4 Sam 84:12, 125:5 ^c40:5 Sam 71:15, 139:17-18; Ais 55:8-9

Tänkentäk bumta tän nimikta nadäk tawaņ pek täyan unita täga nämo yäwetpäņ yäwojärewa täreneņ. Nä-moinik! Täņkentäk nimik täyan uwä bumta-inik, daninaņi nämo.

^{6d}Anutu, gäk ganiņ oretta tom dāp-māņpäņ ijik takamāņ unita nämo gek tākaņ. Ba gupe kābāņi nīkek mominin ärutta ijik takamāņ ude-wanīta nadāwi ärowanī nämo tāk tākaņ.

Upāņkaņ nāk gākņata biņam iwoyāņpäņ manka nadākta jukuna biori tumbuņ. Täņpäņ gākä nadäk-nadäk namiņiri manka buramik täyat.

^{7e}Eruk Anutu, nāk äretat. Man näka bian kudān täņkuņo udegān iwat-pāņ äretat.

^{8f}Anutuna, kädēt gākä gäripi nadäk täyan nāk kädēt udegān tākta gäripi nadätat. Gäkņo kädēt siwoņi u nadäk-nadäkna-ken pätak.

^{9-10g}Unita Ekāni, nāk man kum nämo itkaņ kābeyāken ämawebekaye gäkņo bānep irona ñode pen api yāņahāņpäņ yāwet täņpet;

Ekāninintä nadāņ nimikinik täņpäņ wakīken nanik wādāņ tädotpäņ nīpmak täyak yāņ api yāwet täņpet. Täņpäņ manka täktākka täņo biņam kābop nämo pek täyat.

Ironka pähap ba imaka bureniğān tāk täyan u ämawebe yāwet täyat.

¹¹Unita Ekāni, näka nadāņ namisi! Gäk butewakika kābop nämo pewen. Nämo, nadāņ namiņiri ironka ba manka burenitä watä säkgāmān it namiton.

^{12h}Bäräpi mebäri mebäri ahāņ namik tākaņ, u daninaņi nämo. Täņpākaņ momi tāk täņkuro unitä kehäromina yāpmāņ äpäkaņ.

Bäräpi u ba u yärepmitta kädetta wäyäkņewa wakaņ. Momina mäyap iniktä gwäkna pujiņ itkaņ u yärepmitkaņ. Unita umun terak itat.

¹³Unita Ekāni, bärāņeņ abä täņkentāņ namisi!

¹⁴Äma nutnayāņ tākaņ u kehäromini yāpmāņ äpäņpäņ nadäk-nadäki täņpewi guņtaņirä mäyäk tawut. Mäyäk taņpäņ nabä-kätāņpeņ kut!

¹⁵Äma yājärok man näwet tākaņ u meni täņpipiņpäņ yāwat kireņiri mäyäk nadāwut.

¹⁶Täņpākaņ Ekāni, ämawebe gäk gāwarāntäk tākaņ u oretoret tāk tākot! Imata, gäkņa waki keriken nanik wādāņ tädotpäņ yepmaņkuno unita gäka gäripi pähap nadäk tākaņ.

Täņpäņ kadāni kadāni ñode yäk tākot; Ekāni uwä wäpi biņam ikek kaņ irān!

^{17o}Ekāni, nähä waki, kehäromina nīkek nämo. Upāņkaņ nadāņ namisi. Gäk kubä-tägān näkņo täņkentākna ba yäpätagak ämana.

O Anutuna, bärāņeņ abä täņkentāņ namisi!

Devittä käyäm täņpäņ yägapik man yäņkuk

41 ⁱÄma, äma jäwärita nadāņ yämik tākaņ uwä Anutu täņo oretoret terak kuņat tākaņ. Udewanitä bäräpi kaņ-ahānayāņ tākaņ uwä Ekānitä api täņkentāņ yämek.

^{2j}Bureni, Ekānitä watä it yämiņpäņ irit kuņat-kuņari api täņ-mehamtaņ yämek. Täņpäņ äma udewani täņpewān komeniken oretoret terak api itneņ.

^d40:6 Ais 1:11; Jer 6:20; Mai 6:6-8 ^e40:7 Hib 10:5-7

^f40:8 Sam 37:31; 2Ko 3:3 ^g40:9-10 Sam 89:1; Apos 20:20, 20:27

^h40:12 Sam 18:5, 38:4, 65:3 ⁱ41:1 Snd 14:21 ^j41:2 Sam 27:12

Irirä yabä kätänjirän iwaniyetä kehäromini täga nämo api yäpmäj äpneḡ.

³Täppäj käyäm tänjirä Ekänitä täḡkentäj yämiḡirän gupi äneḡi api koreneḡ.

⁴Täppäkaḡ nähä Ekäni ḡode iwetkut; Ekäni, näk gäkken momi täḡkut. Up-äḡkaḡ butewaki nadäj namiḡpäj nepmaḡpi tägasiwa.

⁵Iwanayetä käyäm tänjira nabäḡpäj man jägämi näwet täkaḡ. Uwä näkä kumäjira wäpita kaḡ guḡ täna yäj nadäk täkaḡ.

⁶Täppäj äma u nabänayäj äbäk täkaḡ u jop gupi-tägän äbäk täkaḡ. U näka waki ude itak yäj yäḡpäj yäḡtän kukta jop nabänayäj äbäk täkaḡ.

⁷Äma kokwawak täḡ namik täkaḡ uwä näka waki ude ahäj imitak yäḡpäj yäḡjiap-jiap yäḡtän kuk täkaḡ.

⁸Näka ḡode yäk täkaḡ; Wisik! U käyäm wakiinik kubä täḡkaḡ kumäkta biḡam täyak. U täga nämo api tägawek yäj yäk täkaḡ.

⁹^kButewaki! Notnapak bureni, nadäj imikinik täḡpäj ketem namiḡ-gamiḡ täḡpäj nak täkamäk u imaka, näka iwan täḡ namik täyak.

¹⁰Unita Ekäni, butewaki nadäj namiḡpäj nepmaḡpi tägaḡpäj iwanayeta kowata api yämet.

¹¹Ude täḡkentäj namiḡiri iwantä nämo närepmiräwä ḡode api nadäwet; Anutu, gäk näka bänep täga nadäj namitan yäj api nadäwet.

¹²Näk kudän tägagän täk täyat unita oraḡ namiḡpäj iḡamkaken kwawakgän nepmaḡ iriri tärek-täreki nämo api iret.

¹³^lUnita ämawebe, Ekäni, Isrel täḡo Anutu u iniḡoret täkäna! U tärek-täreki nämo iniḡoret täkäna! Burenitä bureni-inik!

Äma kubätä Anutu dubiniken kukta gäripi nadatak

42^mAnutu, tomtä umeta yek täkaḡ ude, näk gäka udegän nek täkaḡ.

²ⁿAnutu, Anutu irit mäheḡi, bänepnatä gäka nek täkaḡ unita kadäni jidegän gäkkät man yäḡpäj-nadakta kaḡ ärewet?

³^oKepma bipani butewaki nadäḡpäj konämna pitotä ketemna ude täk täyak. Kepma käroḡ yäḡärok ḡode näwet täkaḡ; Anutuka de? Imata nämo täḡkentäj gamik täyak? yäj näwet täkaḡ.

⁴^pNäk komi nadäḡpäj imaka ḡode juku pik täyat u yäḡahäjira bänepna pidäm tawän!

Bian näk komenaken itkaḡ ämawebe tawaḡ käroḡ näkä jukun yäj-yäkḡat yäpmäj oretoret terak Anutu täḡo kudupi yot gänaḡ ärok täḡkumäjönik.

Äroḡkaḡä Anututa oretoret kap teḡ imiḡitna unitä täḡpidäm taḡ nimik täḡkukonik.

⁵^qYäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ḡode täḡpet yäj nadätat; Näk Anutu tubeḡ kuḡkaḡ pen api iniḡoret täḡpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

⁶Näk komenata nadäwätäk täḡ itat. Up-äḡkaḡ Anutu, ban kome ḡo Jordan ume dapuri kädakät pom yarä

^k41:9 2Sml 15:12; Sam 55:12-13, 55:20; Jer 20:10; Mat 26:23; Mak 14:20; Luk 22:21; Jon 13:18 ^l41:13 Sam 106:48 ^m42:1 Sam 119:131

ⁿ42:2 Sam 42:11, 43:5, 63:1, 143:6; Jer 10:10; Dan 6:26; Mat 26:63; Rom 9:26

^o42:3 Sam 80:5 ^p42:4 1Sml 1:15; Jop 30:16; Sam 95:2, 100:4; Ais 30:29

^q42:5 Sam 9:1, 38:6; Mat 26:38

Hemon kenta Misa ḡoken itkaḡ gäka nadäḡ gamayäḡ.

⁷Wära! Ume damuntä gwägu gänäḡ äpmonjirän gwägutä gera yäḡ itak. Wära! Waki nadätat! Täḡpäik-päikkatä näk yejämäḡ moretak.

⁸Upänkaḡ ude nämo! Kepma kepma Ekänitä butewaki nadäḡ namik täyak. Ude täḡjirän bipani bipani Anutu iniḡoret kapnatä mena-kengän it täyak.

Kap teḡkaḡ Anutuna, irit kuḡat-kuḡatna täḡo mäheḡi uken yäḡapik täyat.

⁹Täḡpän kadäni kadäni Anutu, möbä kuḡatna ḡode iwet täyat; Imata näka guḡtak täyan? Imata iwan yabäḡ äwaräkuk täḡjiri komi namik täkaḡ?

¹⁰Kadäni kadäni iwantä sära ḡode näwet täkaḡ; Anutuka de? Man ude näwet täkaḡ u äpa kuwektä-yäḡ namäk täkaḡ.

¹¹Yäke! Butewaki imata nadätat? Bäneḡna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ḡode täḡpet yäḡ nadätat; Näk Anutu tubeḡ kuḡkaḡ pen api iniḡoret täḡpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

Äma kubätä iwan it gwäḡjirä Ekäniken yäḡapiḡkuk

43 ^tAnutu, äma mäde ut gamik täkaḡ u wäpna yäpmäḡ äpnayäḡ täkaḡ. Unita gäkä näk gäarak itkaḡ jop man yäwani unitäḡo mani utpäḡ ḡode yäwet; U siwoḡi kuḡat täyak.

²Anutu, gäk näkḡo kehäromina ude itan upänkaḡ imata mäde ut namitan? Iwantä kehäromina yäpmäḡ äpäḡjirä wakiinik nadätat.

^{3u}Unita Anutu, kädetka bureni näwoḡäre! Topänka peḡyäḡeḡ namiḡjiri akuḡpäḡ kädet täga iwet yäpmäḡ Saion Pom terak, itanken u kaḡ ärewa.

⁴Ude täḡ namiḡjiri enikaken äronḡpäḡ gäk ganiḡ orerayäḡ kudupi bukäkaken kwa. Bureni, Anutuna, gäk dubikaken kwa.

Gäk bäneḡna täḡpidäm täḡ namiḡjiri ore-toret pähap nadäk täyat unita Anutu Anutuna, wagäm utpäḡ api ganiḡ oreret.

⁵Yäke! Butewaki imata nadätat? Bäneḡna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ḡode täḡpet yäḡ nadätat; Näk Anutu tubeḡ kuḡkaḡ pen api iniḡoret täḡpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni-inik!

Isrel ämawebetä Anututä watä it yämeḡta yäḡapiḡkuk

44 ^vO Anutu, äbekniye oraniyeta imaka tägatäga bian-inik täḡ yämiḡkuno unitäḡo biḡam ḡode ni-werirä ninin nadäḡkumäḡ.

^{2w}Kome iwoyäḡ yämani uken nanik guḡ äbot komi yämiḡpäḡ yäwat kireḡpäḡ ämawebekaye gäkḡaken unita yäniḡ kireḡkun. Yäniḡ kireḡjiri täḡ-bumbumka u koreḡkuk.

^{3x}Ämawebekaye u iniken kadä boham ba iniken kehäromi terak kome u nanik ämawebe nämo däpmäḡ yäwat kireḡkuk. Nämo, gäkḡo kehäromika terak yengämä pewäpäḡ täḡkuk. Ba gäkä nadäḡ yämik-inik täḡpäḡ dubiniken itkentäḡ yämiḡpäḡ kehäromi yämiḡjiri täḡkuk.

^f42:7 Sam 69:1-2, 88:7; Jna 2:3 ^s42:8 Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5

^t43:1 1Sml 24:15; Sam 5:6, 26:1, 38:12 ^u43:3 Sam 36:9 ^v44:1 Kis 12:26-27;

Sam 78:3 ^w44:2 Sam 78:55, 80:8 ^x44:3 Lo 8:17; Jos 24:12

- ⁴Gäk intäjukun ämana ba Anutuna bureni. Isrel äbot nintäño iwaniye yärepmitta kädet peŋ nimiŋkun.
- ⁵Täŋkaŋ gäkä täŋkentäŋ nimiŋjiri iwaniye täño kehäromi yäpmäŋ äpäc takamäŋ.
- ⁶YUnita näc äpa kuwekna ba päip boham unitä api täŋkentäŋ namineŋ yäŋ nämo nadäk täyat.
- ⁷Nämo, gäkŋa-tägän täŋkentäŋ nimiŋpäŋ iwaniye kokwawak nadäŋ nimik täkaŋ u däpmäŋ yäwat kireŋpäŋ u keriken nanik yäyomägatpäŋ nipmak täyan.
- ⁸Unita gäkŋo wäpka yäpmäŋ akuŋpäŋ bänep täga man tärek-täreki nämo api gäwet täne.
- ⁹Upäŋkaŋ waki, apiŋode nibä kätäŋjiri iwaniyetä ämikken nirepmit täkaŋ. Komi ämaniye nämo itkentäŋ yämik täyan.
- ¹⁰Ude täŋjiri iwaniye yabäŋ umuntaŋ metäŋpeŋ kuŋitna nintäño tuŋum korek täkaŋ.
- ¹¹Nibä kätäŋjiri sipsip däpmäk täkaŋ ude iwaniyetä nin mäyap nidäpuŋ. Ude täŋjiri ämatä komeken kubäkubä kuŋ täna kuŋkuŋ.
- ¹²Ämawebekaye ninta nadäŋjiri äpaninik täŋpöpäŋ nin iwaniyeta jop yäniŋ kireŋkun.
- ¹³Gäk kudän nintä terak pewi ahäŋ nimiŋkuŋo u kaŋpäŋ, äma nintä äbotken nanik nämo unitä yäŋärok niwetpäŋ yäŋpäŋ-nibäŋ mägayäk täc takäŋ.
- ¹⁴Täŋpewi imaka jopi ude äworeŋitna guŋ äbotken naniktä yäŋpäŋ-nibäŋ niwat täkaŋ.
- ¹⁵⁻¹⁶Iwanaye ba äma näka kokwawak täc takäŋ unitä yäŋärok ude yäŋjirä mäyäk pähap nadäŋpäŋ umuri nadäk täyat.
- ¹⁷Jide? Gäka guŋ taŋpäŋ gäkkät topmäc-topmäc kubägän täŋpani u irepmitnapäŋ imaka waki ude pewi ahäŋ nimitak? Nämo, nin ude nämo täŋkumäŋ.
- ¹⁸ZGäk gepmaŋpäŋ бага mankata mäde nämo utkumäŋ.
- ¹⁹AUpäŋkaŋ gäkä nipmaŋpikaŋ nin täŋkentäknin nämo, tom ägwäri bämopiken itkamäŋ. Ba bipmäŋurani pähap gänaŋ ude itkamäŋ.
- ²⁰⁻²¹BNin Anutunin bureni gäk ganiŋ oretta bitnäŋpäŋ kome kubä täño anutu jopi-jopi nadäŋ yämiŋkumäŋo yäwänäku uwä gäkku bian nibäŋ ahäwim. Imata, gäk bänep nadäk-nadäknin käbop itkaŋ u kudup nibäwi tärek täyak unita. Upäŋkaŋ ude nämo täŋkumäŋ!
- ²²CNin gäkŋo ämawebekaye itkamäŋ unita yäŋpäŋ kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkaŋ. Ba nibäŋjirä sipsip nakta däpmäk täkaŋ ude itkamäŋ.
- ²³DUnita Ekäni ijiwi kut! Imata dupiŋkaŋ itan? Mäde wari nämo ut nimen. Aku!
- ²⁴Ninta imata käbop it nimitan? Komi bäräpi gänaŋ itkamäŋ ŋonita ninta nämo guŋ täwen.
- ²⁵Yäke! Däpmäŋ jakŋitpäŋ nipmaŋpä kumbanitä-yäŋ kome terak pätkamäŋ.
- ²⁶Unita äbä täŋkentäŋ nimisi! Gäk nadäŋ nimikinik täc täyan udegän waki keriken itkamäŋ ŋo nimagutsi!

^y44:6 Sam 33:16; Hos 1:7 ^z44:18 Jop 23:11 ^a44:19 Sam 23:4

^b44:20-21 Sam 139:1; Jer 17:10 ^c44:22 Rom 8:36 ^d44:23 Sam 35:23, 78:65

**Äma ekäni kubätä webe yäpmanjirän
iniñ oretoret kap tewani**

*Kora täño nanakiyetä intäjukun ämata
gäripi pähap nadänpän kap ŋo tenkuñ.*

45 Man säkgämän säkgämän nadäk-nadäkna-ken tokñek parirän intäjukun äma u iniñ ubiñpän tewayäñ. Äma meni pidämitä man säkgämän yänjahäk täkañ ude menatä äma ekäni u ŋode iniñ ubiñ tekta pidäm täyat;

²Gäk äma säkgämän, man yäkyäkka imaka, gäripi nitek. Äma gäk ude-wani kubä nämo itak. Bureni, Anututä iron täñ gamiñkukotä pen api täñ gamiñ yäpmanjirän ärowek.

³Gäk intäjukun äma kehäromi pähap, wäpka biñam ärowani-inik. Unita kehäromika niwoñärektä päip bohamka inñitpän isi!

⁴Kehäromika nitek unitä iwan täño kehäromi yäpmanjirän äpäk täyi. Täñpän man bureni ba kudän siwoñi unitägän irun yänpän täñ-mehamtak täyi. Kehäromikatä ämik täñpän iwan däpmanjirän kanpän umun pähap täk täkot!

⁵Tänkañ tenän kuwek-kuwekkawä pärañi-inik. U iwankaye yabä-tumäkta nitek. Täñjiri äma äbori äbori gabänpän gämotka-kengän mañ pat täkañ.

⁶Bureni Anutu, gäk intäjukun-inik itkunonitä api it yäpmanjirän ärowen. Kanjwat piäka u kudän siwoñi terakgän täk täyan.

⁷^{fg} Gäk kädet wakita taräki nadänpän kädet siwoñitagän gäripi nadäk täyan. Unita Anutukatä ini gäkä kanjwat piä täkta iwoyänkuk. Piä ude täkta iwoyänkuko unita

notkaye yärepmitpän oretoret pähap nadäk täyan.

⁸Gäkño tek karoñi kudup käbäñi säkgämän-inik, jä däropä käbäñi ikek bumik. Ba intäjukun äma ätutä gäkä enjen abä kap tenkañ ganiñoret täkañ.

⁹Tänpakañ äma jopi täño äperiyetä watä nämo it gamik täkañ. Nämo, kome ätu täño intäjukun äma täño äperiye unitä gäkä enjen itkañ watä it gamik täkañ. Täñpakañ webekawä omäk meran säkgämän täñpän dubikaken it täyak. Omäk meran uwä gol mobä säkgämän-inik, Opiä komeken nanik upän täñpani.

¹⁰Eruk webeni, gäka ŋode yänjira nadä; Gäk komekaken nanik ämawebe ba nägät moräkaye mäde ut yämiñpän unita juku kubä nämo pewen.

¹¹Ude täñjiri intäjukun ämakatä gabäñgäripi täñpän gäka webe säkgämän yän api gäwerek. Täñ äpka uwä ekänika unita mani buramiwen.

¹²Tänpakañ Tire komeken ban naniktä äbä bänep tägata iron api täñ gamineñ, ba tunum ämatä gäk ganiñ oretta api ämneñ.

¹³⁻¹⁴Eruk ämawebe, nadäkot! Intäjukun ämajin täño webeni uwä ini enji gänañ säkgämän, kangäripi ikek ude itak. Teki uwä golkät bok täñpani, unita ägo-ägo weñjirän intäjukun äma dubiniken yänikñat yäpmanjirän kukañ. Kuñjirä webe gubañ noriye imaka, iwarän täñjirä ugän yän-yäkñat yäpmanjirän kukañ.

¹⁵U kudup, bänep täga pähap nadänpän oretoret terak intäjukun äma täño enji pähap gänañ kumañ ärokañ.

¹⁶Tänpakañ intäjukun ämana, gäka ŋode yäyat; Gäkño nanak ämani mäyap ahänpän gäk ba orañkaye

^e45:6 Sam 93:2, 98:9

^f45:7 Sam 11:7

^g45:7 Hib 1:8-9

täŋo kome yäpmanpäŋ intäjukun äma udegän api itneŋ. Täŋirä ämawebe komeni komeni yabän yäwatta wäpi biŋam ärowani api yämen.

^{17h}Täŋpäkaŋ nähä ätu mäden ahänaŋäŋ täkaŋ unitä nadäŋpäŋ kuŋatneŋta kap ŋo teŋira wäpka biŋamtä punin api kuŋarek. Ude täŋira ämawebe kuduptä wäpka biŋam u tärek-täreki nämo api ganiŋoret täneŋ.

Anutu u ninkät itkamäŋ

46ⁱAnutu u nintäŋo äyuuŋnin ba nintäŋo kehärominin. Bäräpi gänaŋ täŋkentäŋ nimikta pidämtak täyak.

²Unita nin imaka kubäta nämoinik umuntäne. Nämoinik! Kenäŋ kwaiŋirän kome kwähärep duneŋo uwä täga. Ba pom gwägu bämopiken duŋpeŋ äpmoneŋo u imaka täga. Nämo api umuntäne.

^{3j}Ba gwägu pähap mämä taŋi yäŋpäŋ tokätpäŋ porärak pakipaki täŋpek. Täŋirän pom taŋi taŋi wareŋ täneŋo upäŋkaŋ imata umuntäne? Ninä nämoinik api umuntäne!

^{4k}U imata, Anutu täŋo yotpärare bämopiken ume taŋi kubätä pätak. Ume unita ämawebe oretoret pähap nadäk täkaŋ. Yotpärare u kudupi-inik, Anutu ärowani täŋo irit bägup.

^{5l}Uken Anututä it täyak unita nämo api wawek. Nämoinik, kepma bipani Anututä watä api it imik täŋpek.

^{6m}Bureni, Anutu u kehäromi-inik. Unita äma äbori äbori umun pähap nadäŋpäŋ kujari kwaik täkaŋ. Täŋirä Anututä kärkeŋ yäŋirän kometä ume bumik äworewek!

⁷Upäŋkaŋ ninäwä nämo api umuntäne. Nämo, Ekäni kehäromi mäheŋi u

ninkät it täkamäŋ. Bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täŋo Anutuken käbop täga api itne.

⁸Ai, ämawebe in äbut! Äbäŋpäŋ Ekänitä piä täk täŋkuko u ŋo kawut! Imaka imaka täk täŋkuko u yabäŋpäŋ jäkjäk yamäŋpäŋ nadäwä inide kubä täk täyon!

⁹Ekäni uwä komeni komeni täŋo ämik däpmäŋ täkŋek täyak. Täŋpäŋ äpa kuwek yäpmanpäŋ tokät jukutpäŋ kurepä kädäp gänaŋ ureŋ täŋpäŋ äpmok täkaŋ.

¹⁰ⁿUnita Ekänitä ŋode yäyak; Kwikinik itkaŋ näka ŋode nabäŋpäŋ-nadäwut; Näk Anutu bureni-inik. Näk intäjukun irira ämawebe komeni komeni ittäŋ kukaŋ u gämotna-kengän it täkaŋ.

Kome kuduptagän täŋo Ekäni-inik u näk! yäk.

¹¹Unita ämawebe, in ŋode nadäwut! Ekäni kehäromi mäheŋi, u ninkät it täkamäŋ. Bureni, bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täŋo Anutuken käbop täga itne.

Anutu u äma komeni komeni täŋo ekäni pähap

47 Ämawebe kuduptagän kap teŋkaŋ ketjin utpäŋ oretoret täk täkot! Täŋkaŋ oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!

²Ekäni ärowani pähap uwä ini pärik-inik kubä itak. Kehäromini uwä umuri pähap. Uwä kome pähap ŋonitäŋo Ekäni ärowani-inik.

³Uwä täŋkentäŋ niniŋpäŋ guŋ ämawebe äbori äbori unitäŋo kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ gämotninken yepmaŋkuk. Täŋkaŋ komeni ninta niniŋ kireŋkuk.

^h45:17 Sam 138:4; Mal 1:11 ⁱ46:1 Sam 62:7-8, 91:2, 142:5 ^j46:3 Sam 93:3-4;

Jer 5:22; Mat 7:25 ^k46:4 Sam 48:1, 48:8 ^l46:5 Jol 2:27; Sef 3:15; Sek 8:3

^m46:6 Jos 2:9, 2:24; Sam 2:1 ⁿ46:10 Lo 4:35; 1Kin 18:36-39; Ais 2:11, 2:17

⁴Täppäkaŋ bian Anututä ini kome u iwoyänpäj nimiŋkuko unita ɲode nadäkamäj; Jekop täŋo äboriye ninta nadäj nimikinik täk täyak.

⁵Ai, nadäwut! Anututä maŋirani bägupken äronkuko itak. Äro irirän ämawebetä bänep pidäm oretoret kap womat mämä terak teŋkuŋ.

⁶Eruk! Unita nadänpäj in imaka, Anututa oretoret kap teŋ imut! Teŋkaŋ iniŋ orerut! Ekäni pähapnin oretoret kap teŋ imut.

Änerji täwetat; Iniŋ orerut!

⁷Anutu uwä kome pähap ɲonitäŋo Ekäni ärowani itak unita oretoret kap teŋ imut!

⁸Anutu ärowani pähap unitä maŋirani bägup kudupiken maŋitkaŋ ämawebe komeni komeni intäjukun-inik it yämiŋpäj yabäj yäwat täyak.

⁹Täŋirän guŋ ämawebe äbori äbori täŋo ärowaniniyekät Abraham täŋo Anutu unitäŋo äbot ninkät käbeyä täk täkamäj. U imata, kome täŋo intäjukun äma kudup u Anutu gämori-kengän itkaŋ.

Anutu unitäŋo kehärominitä päke u yärepmit moretak! U intäjukuntä intäjuninik itak.

Anutu täŋo yotpärare wäpi Jerusalem unita oretoret kap

48 Ekäni uwä wäpi biŋam ärowani nitek. Unitäŋo yotpärare wäpi Jerusalem u pom kudupi kubä terak itak. Unita yotpärare uken äronpäj wäpi biŋam yäpmäj akuna!

²°Saion Pom kudupi uwä käroŋi boham, tägagämän-inik, kaŋoret ikek. Ämawebe kome pähap ɲo nanik kuduptagäntä Anutu täŋo pom u kaŋpäj oretoret täk täkaŋ.

Täppäkaŋ Ekäni Ärowani unitäŋo yotpärare pom u terak itak.

³Anutu uwä kudupi yotpärare u bämopiken itkaŋ ämik kadäniken ämawebe uken nanikta yewa kehäromi täŋ yämik täyak.

⁴Bian kome ätu täŋo intäjukun ämatä Saion ämawebekät ämik tänayäj yotpärare u dubiniken äbuŋ.

⁵Äbänkaŋ yotpärare kudupi u kaŋpäj jäkjäk yämänpäj umuntaŋkaŋ metäŋpeŋ kuŋkuŋ.

⁶°Umuntaŋkuŋo uwä komi webetä nanak bäyanayäj nadäk täkaŋ ude nadänpäj kujari kwaiŋkuŋ.

⁷Ämik tänayäj gäpe taŋi taŋi pähap terak äbuŋo u gäkä mänit pähap iniŋ kireŋpewi gäpe uwä yäpmäj kärapmit täŋpän kuŋkuŋ.

⁸Täppäkaŋ bianä, Anutu täŋo täktäki kehäromi nitek unitäŋo manbiŋamgän nadäk täŋkumäŋonik. Upänkaŋ apiŋo dapunintä kaŋpäj nadäk täkamäj.

Ekäni uwä iniken yotpärare ɲo watäni säkgämän irirän kehäromigän pen api it yäpmäj ärowek. Yotpärare uwä Ekäninin, Anutu kehäromi mähemitä iniken.

⁹°Anutu, kudupi yotka gänaŋ äronpäj ironka tärek-täreki nämo unitäŋo mebärita yänpäj-nadäk täk täkamäj.

¹⁰Wäpka biŋam komeni komeni kuŋ moreŋkuko unita ämawebe komeni komenitä udegän ganiŋoret täkaŋ. Täŋpäj yabäj yäwat piä täk täyan uwä nadäk-nadäk siwoŋi terakgän täk täyan.

¹¹Gäk ämawebe täŋo irit kuŋat-kuŋari u siwoŋigän yäpmäj danik täyan unita ämawebe Saion yotpärareken nanik ba yotpärare taŋi täpuri Juda

komeken it yäpman kukaŋ u nanik kudup, oretoret tāk tākaŋ.

¹²⁻¹³Eruk, Anutu tāŋo āmawebe, in Anutu tāŋo kehāromini kaŋpāŋ nadāna yāŋpāŋā ŋode kaŋ tāŋput; Jerusalem yotpārare gāgāniken kuŋat āyāŋutpāŋ yewa kehāromikāt āmik tāŋo tuŋum tuŋum ukāt yabāŋpāŋ-nadāwut.

Yabāŋpāŋ-nadānayāŋ tāŋo unitāŋo biŋam uwā nanakjiye orajiye māden ahānayāŋ tākaŋ u ŋode kaŋ yāwerut;

¹⁴qAnutu unitāgān nibāŋ niwat tāyak. U nintāŋo Anutu, paot-paori nāmo. Tāŋpākaŋ unitā kadāni kadāni api nipmāŋit niwarek.

Moneŋ tuŋumta nadāwātāk tāneŋtawā

49 Äma äbot, kome terak it yäpman kukaŋ in kudup man ŋo nadāwut.

²Äma wāpjin biŋam nikek ba wāpjin nāmo, äma moneŋ ikek ba äma jāwāri, in kuduŋtagān man tāwerayāŋ tāyat ŋo juku peŋpāŋ nadāwut.

³Man kādet siwoŋi kubā nadātāt u intā nadāneŋta yāŋahāwayāŋ.

⁴Man siwoŋi u man wārani terak tāwerayāŋ. Tāwet paotpāŋā man wārani unitāŋo mebāri kap terak api yāŋahāwet.

⁵⁻⁶Imata äma waki-wakita umuntāwet? Äma uwā moneŋta nadākinik tāk tākaŋ. U nāk moneŋ ikek yāŋkaŋ iniken wāpi biŋam yäpman akuk tākaŋ.

Tāŋpākaŋ äma waki udewanitā nāk it gwājiŋpāŋ nutnayāŋ tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ, äma udewanita imata umuntāwet?

⁷sMoneŋi päke unitā nāmo api tāŋkentāŋ yāmek. Nāmoinik! Nin nadākamāŋ; Äma kubātā iniken gupi moneŋpāŋ tāga nāmo suwawek. Nāmo, äma kubātā irit kehāromi kaŋ-ahāwa yāŋpāŋ Anututa moneŋ peŋ imikimik kādet nāmo pätak.

⁸tNāmoinik, äma tāŋo gwāki suwak-suwak ārowani pähap. U moneŋ taŋi penenjo upāŋkaŋ bārāneŋ tāga nāmo pewā tāgawek.

⁹Moneŋ terak äma kubātā irit kehāromi tāga nāmo kaŋ-ahāwek. Nāmo, äma kuduŋtagān paot-paotta biŋam.

¹⁰Bureni nadākamāŋ. Äma kuduŋtagān kumāk tākaŋ. Äma nadāk-nadāk ikek kumāk tākaŋ.

Ba guŋ āmakāt äma kādet goret-goret tāŋpani u imaka, kumāk tākaŋ. Kumāŋpāŋ moneŋi peŋirā äma ätutā yäpman tākaŋ.

¹¹Bianā, äma udewani kome ni kek. Upāŋkaŋ apiŋo kubāpāŋ āneŋirā kome ukengān paot-paori nāmo api itneŋ.

¹²Äma tāŋo wāpi biŋamtā kumāk-kumākita kādet nāmo api tāŋpipiŋ yāmek. Nāmoinik! Tomtā kumāk tākaŋ udegān api kumneŋ.

¹³Kumāk-kumāk kādet uwā, äma inita nadākinik tāŋpāŋ tāga itkamāŋ yāŋ nadāk tākaŋ uken api ahāŋ yāmek. U kawut!

¹⁴Äma udewani uwā tom udegān, kumāk-kumāk ikek. Kumāŋirā kumāŋ-kumāŋtā watā āmani ude api tāŋpek. Äma āneŋpaniken āpmonirā gupi bārāneŋ paraŋirā āmawebe siwoŋitā Wi! api yāwatneŋ.

⁹48:14 Ais 58:11 ^r49:5-6 Jop 31:24; Sam 52:7; Mak 10:24

^s49:7 Jop 36:18-19 ^t49:8 Sam 16:10, 22:29, 89:48

- ¹⁵U Tänpäkaŋ nähä Uraktä nämagutpäŋ kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromiken nanik api wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋpek.
- ¹⁶Unita nadäkot! Äma moneŋ tuŋum ikek ba eŋi säkgämän niked, ude-wanita ninin jide tänpäŋ äma ude kaŋ äworene yäŋ nadäwätäk nämö täneŋ.
- ¹⁷^vNämoinik! Äma ude-wani kämi kumäŋkaŋ tuŋumi u yäpmäŋkaŋ täga nämö api kuneŋ. Ba wäpi biŋamikät bok nämö api kuneŋ.
- ¹⁸Tänpäŋ äma ude-wani kodak itkaŋ kome täŋo tuŋumta gäripi nadäŋpäŋ Anutu täŋo iron terak itkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ. Säkgämän irirä äma ätutä wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täkaŋ.
- ¹⁹Upäŋkaŋ äma ude-wani kumäŋkaŋ, bian äbekiye oraniyetä kumäŋpeŋ päŋku bipmäŋ urani gänaŋ itkuŋken ugän api yäwatneŋ.
- ²⁰Bureni-inik! Äma moneŋ tuŋum ikek upäkaŋ nadäk-nadäki nämotä irit kehäromita biŋam nämö api täneŋ. Uwä tomtä kumäŋpäŋ parak täkaŋ ude-wani.

**Anututä ämawebe täŋo täktäki
yäpmäŋ danik täyak**

- 50** Ai! Ämawebe in nadäwut! Anutu ärowani, Ekäninin unitä man yäwayäŋ täyak. U ämawebe komeni komeni päke unita gera yäyak.
- ²Anutu täŋo peŋyäŋek kudän Jerusalem yotpärare säkgämän uken naniktä kwawakinik teŋ yäŋetak. U kawut!
- ³Bureni! Anutunin kehäromi niked u man yäwayäŋ äbätak. Kädäp me-bettä intäjukun kuŋjirän iwän mänit pähaptä itgwäjinjirän äbätak.

- ⁴⁻⁵Anututä ämawebeniye täŋo kudän yäpmäŋ daniwayäŋ yäŋpäŋ kunum kenta kometa gera ŋode yäyak; Ek äbä ämawebe naniŋ oret täkaŋ u kuduŋtagän yämagut päbä inam-naken yepmaŋpun yäk.
- Ämawebe uwä näkkät topmäk-topmäk kubägän tänpäŋ täŋ-kehäromtakta tom däpmäŋpäŋ ijiŋ namiŋkuŋo u yäk.
- Eruk, ude tänpänkaŋ man piä tänjira kaŋ nabäwut yäk.
- ⁶^wAnututä ude yänjirän kunumtä kwawak ŋode yänjahäk täyak; Anutu ini uwä man yäpmäŋ daniwani äma siwoŋi-inik. Jop man kubä nämö yäk täyak.
- ⁷Eruk, Anututä ämawebeniye ŋode yäwetak; Isrel ämawebenaye, juku peŋkaŋ nadäwut! Anutu bureni-inik, intäŋo Anutuŋin näkŋa in manken tepmaŋpayäŋ yäk.
- ⁸Tom käbäŋi niked ijiŋ namik täkaŋ unita nämö tebetat yäk. Nämö, kadäni kadäni in tom käbäŋi niked ijiŋ namik täkaŋ yäk.
- ⁹Upäŋkaŋ ŋode täwera nadäwut; Näk bulimakau ba memeta nämö wäyäkŋek täyat yäk.
- ¹⁰⁻¹¹Nämoinik, tom ägwäri bipiken itkaŋ, ba bulimakau pomken itkaŋ, barak ba gwakgwak imaka u kuduŋtagän näkŋogän yäk.
- ¹²^xNakta newäwä inken nämö yänjapi-wet yäk. Nämoinik, kome pähap ba imaka imaka u terak itkaŋ u mähe-mi näk yäk.
- ¹³Näk inipärik kubä. Tom koyani ba nägäri nämö nak täyat yäk.
- ¹⁴Tänpäkaŋ naniŋ oretoret kädet bureni gäripi näkä nadäk täyat uwä ŋode; In naniŋ orepäŋ bänep täga man

^u49:15 Sam 16:10-11, 73:24; Hos 13:14 ^v49:17 Sam 17:14; 1Ti 6:7

^w50:6 Sam 75:7, 97:6 ^x50:12 Sam 24:1; 1Ko 10:26

yäk täkot. Uwä ärawa bureni ude
api täj naminej.

Täjpänj Anutu ärowani näka bänep täga
täj namikta yäk täjkuņo uwä bu-
reni täj naminej!

¹⁵y In ude tänejo uwä bäräpi kubä inken
ahäwänä näkken gera yäjirä näkä
in täjkentäk-inik api täjpet. Täj-
pakaņ in wäpna bijam punin api
yäpmäj akunej yäk.

¹⁶Täjpäkaņ Anututä äma waki täjpani
man ŋode yäwetak; In jop, mejin-
tägän näkjo бага man ba topmäk-
topmäk kubägän u yäjahäk täkaņ.
Täjirä nadäwa siwoņi nämo täk
täkaņ.

¹⁷z Täjpänj näkä in yäpä tägakta bit-
näņkaņ kadäni kadäni näkjo man ut
täkaņ.

¹⁸In kubo äma yabäņkaņ ukät not
täjpej kuņat täkaņ. Yabäņirä in-
täņo notjiye ude äworek täkaņ.

Ba ämawebe kubokäretta täjpani ba nä-
dapitä duj-wepänj ini-ini iranikät
not täj yämipänj kuņat täkaņ.

¹⁹In mejinta watä nämo itkaņ man
jop manman ba man wakiwaki yäk
täkaņ.

²⁰Täjkaņ notjiye manken yepmaņit
yänpänj-yabäj yäwarit täk täkaņ.

²¹a Intä ude täjirä näkä jop dapun
tabänpänj man kubä nämo yäk täyat.
Ude täjira intä Anutu u nin bumik
yäj nadäk täkaņ.

Upänkaņ nämoink! Apiņo tebenpänj
manken kwawak tepmaņpayäj.

²²Unita ämawebe näka mäde ut namik
täkaņ, in ŋode nadäwut; In itkaņ

ude pen udegän itpäņä api waņ
moreneņ.

Täjkaņ äma kubätä in täga nämo api
täjkentäj tamed.

²³b^TTäjpäkaņ bänep täga man näwet-
näwet unita gäripi nadäk täyat.
Unita nadäwa ärawa bureni ude täk
täkaņ.

Ämawebe ude täj namiņkaņ näkjo man
buramik täkaņ uwä bureni-inik api
yämaguret.

Wakini yäjahäk-ahäk

*Devit Basiba kubo täjirän Natantä
kaņ-yäjkuکو unita nadänpänj
man ŋo kudän täjkuکو.*

51^{cd} Anutu, gäk butewaki mähe-
mi unita näka butewaki nadäj
namisi. Butewaki nadäj namiņpänj
wakina kudup ketärej nami.

^{2e}Ude täjkaņ wakiwakina ärut paktaņ
nami.

^{3f}Anutu, momi äma näk, wakina unita
nadäwätäk täjpänj kuņat täyat.

^{4g}Momina uwä ämaken nämo,
gäkkengän täjkuکو. Imaka u täjira
gäkä nabäņiri taräki täjkuکو.

Unita ijam man näwetkuno u bu-
renigän näwetkun. Ba täktäkna yäp-
mäņ daniņkuno u siwoņigän yäp-
mäņ daniņkun.

^{5h}Wära! Kädet wakina ŋowä kädet
kodaki nämo täyat. Nämo! Näk
meņnatä momikät bok bäyaņpänj
nepmaņkuکو.

Täjpänkaņ momi täjpani pen udegän it
yäpmäj äbätat.

^y50:15 Sam 91:15, 107:6, 107:13, 107:19; Sek 13:9

^z50:17 Neh 9:26; Rom 2:21-22 ^a50:21 Sam 90:8; Ais 55:8-9, 57:11; Rom 2:4

^b50:23 Sam 27:6 ^c51:1 2Sml 12:1-15

^d51:1 Sam 109:26; Ais 43:25; Apos 3:19; Kol 2:14

^e51:2 Ais 1:16; Jer 4:14; Hib 9:14 ^f51:3 Ais 59:12

^g51:4 2Sml 12:13; Luk 15:21; Rom 3:4 ^h51:5 Jop 15:14; Efe 2:3

⁶ⁱAnutu, gäk näkä jop manman yäkta gäripi nämo nadäk täyan unita gäkŋaken nadäk-nadäk bureni näwoŋäre.

^{7j}Tänpän gäk momina ketäreŋ namiŋiri pakigän-inik ira.

^{8k}Bureni Anutu, bäräpi pähap namiŋkuno u ketäreŋ namiŋpän bänep oretoret peŋ nami.

^{9l}Momi täŋkuro u ärut paktaŋ namiŋpän momina unita kaŋ täŋguŋta!

^{10m}O Anutu, gäk bänep pakigän pewi ahän namikot. Bänepna täŋ kodaktaŋ namiŋiri gäkŋänpän kaŋ gäwaräntäwa!

¹¹ⁿŊamkaken nanik näwat kireweno, Anutu. Ba gäkŋaken Munapikka nomägareno!

^{12o}Bian gäkŋata biŋam nämaguriri bänep oretoret nadäŋkuro u, apiŋo bänep oretoret udegän täŋ namisi yän nadätat!

Gäkŋo man iwatta gäripi pewi ahän namänkaŋ gäkä mehamtäŋ namiŋiri man u buramiwa.

^{13p}Ude täŋ namiŋiri peŋawäk äma gäkŋo kädet siwoŋi api yäwoŋärewet. Täŋjira momi äma udewanitä bänepi api sukureneŋ.

^{14q}Anutu, yäpätägak ämana, näk kumäkta biŋam täyat upänkaŋ näk kumän-kumän nämo nuren. Ude täŋpayän täno uwä bänep oretoret terak gäkŋo kudän siwoŋi u pen api yänjahäk täŋpet.

^{15r}Ekäni, mena jinom täŋpidäm taŋjiri wäpka biŋam yänhahnpän ganiŋ orera!

^{16s}Nadätat! Anutu, oraŋ gamikta gupe käbäŋi nikek ijiŋ gamik-gamikta bit-näk täyan. Unita gäripi nadäwipän uyaku ijiŋ gamitet.

^{17t}Upänkaŋ oraŋ gamik-gamik kädet gäkä gäripi nadäk täyan uwä ŋode; Äma manka buramiŋpän gämotkaken kuŋat täkaŋ unita gäripi nadäk täyan.

Näk nadätat, gäk äma iniken momita nadän bäräp tänpän inita nadäwä äpani täk täkaŋ äma udewanita mäde nämo ut yämik täyan.

¹⁸Anutu, gäkŋaken gärip iwatpän ämawebe Jerusalem nanik täŋkentän yämiŋiri säkgämän kaŋ irut. Tänpän Jerusalem täŋo yewa pähap äneŋi täŋkodak taŋpän kaŋ pe!

¹⁹Ude täŋjiri ämatä gupe käbäŋi nikek ijiŋ gamiŋirä gäripi taŋi api nadäwen.

Nin ima terak yengämina pek täkaŋ?

Devit täŋo iwan kubätä päŋku Sol, Devit Ahimalektä yotken käböp itak yän iwetkuko unita nadäŋpän Devittä kap ŋo teŋkuk.

52 ^uÄma kehäromi gäk, imata täktäkka wakita yänbiŋam-biŋam yäntän kuŋat täyan? Anutu iŋamiken mäyäk tänaŋipän imata wakika unita biŋam wari wari yäntän kuŋat täyan?

^{2v}Gäk äma täŋpawakta nadäk tawaŋ pek täyan. Meka jinom päraŋi-inik, mujuk päraŋ bumik. Jop manman

ⁱ51:6 Sam 15:2; Snd 2:6; Jem 1:5 ^j51:7 Nam 19:18; Ais 1:18; Hib 9:19

^k51:8 Sam 35:10; Ais 35:10; Jol 1:16 ^l51:9 Jer 16:17 ^m51:10 Sam 78:37; Mat 5:8; Apos 15:9; Efe 2:10 ⁿ51:11 2Kin 13:23; Ais 63:10-11; Jer 7:15

^o51:12 Sam 13:5 ^p51:13 Sam 22:27; Apos 9:21-22

^q51:14 2Sml 12:9; Sam 35:28, 71:15 ^r51:15 Kis 4:15; Sam 9:14 ^s51:16 Sam 40:6 ^t51:17 Sam 34:18 ^u52:1 1Sml 22:9-10 ^v52:2 Sam 50:19, 59:7, 64:3

kädet mebäri mebäri pewä ahäkta nadäk täyan.

³Kudän tägata nadäwi äpani tänpäpän waki täkta gäripi nadäk täyan. Ba jop manmanta nadäwi ärowani tänpäpän man bureni ta ganani nadäk täyan.

⁴Jop manman yäwani gäk, ämawebe meka jinomtä komi yämikta gäripi pähap nadäk täyan.

⁵Unita Anututä gäka komi gamayän täyak u tärek-täreki nämo. U enjikaken nanik u wädän manpän kuñjiri äma itnayän täkañ u wari nämo api nadän gamineñ.

⁶Anututä ude täñjirän äma siwoñi kuñjaranitä u kañpän api umuntäneñ. Tänpän gabän mägayänpän ñode api yäneñ;

⁷^wU kawut! Äma ñowä säkgämän itta Anutu terak nämo yeñgämän pek täñkukonik. Nämo, moneñ tuñumna pähaptä täga täñkentän namineñ yän nadänpän säkgämän itta waki mebäri mebäri ehutpän täk täñkukonik.

⁸Tänpäkañ nähä olip päya säkgämän Anutu täño eni dubiniken ärowani ude bumik itat. Tänpän unitäño iron tärek-täreki nämo uterak yeñgäma pewäpän it täyat.

⁹Unita Anutu, imaka täñ namik täyan unita bänep täga man api gäwet yäpmän ärowet.

Tänpän ämawebekaye injamiken gäk tägagämän yän yänahänpän api yäwet täñpet.

Äma waki täño täktäk

53 ^xÄma Anutu nämo itak yän yäk täkañ uwä guñ bureni-inik! Äma udewani bänepi kábän täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk

täkañ. Kubätä kudän täga kubä nämo inik täk täyak.

^{2 yz}Nadäkañ? Anututä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäk-nadäk täga nitek näk naniñ orerani udewani ätu itkañ ba yän nadänpän yabän ahäkta dapun pärewat täk täyak.

³Upänkañ nämo, kudup u kädet siwoñi irepmit moreñpän kädet waki täñpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämo inik täk täyak.

⁴Unita Anututä ñode yäyak; Jide? Ämawebe udewani uwä nadäk-nadäki nämo ba? U näkño ämawebenaye uken täñyäkñatpän kubota pidämigän täñ yämik täkañ. Ude täñkañ näkken yänapik man kubä nämo inik yäk täkañ.

⁵Upänkañ umuri pähap kubä api nadäneñ. Bian umun udewani kubä nämo inik nadänkuñ. Anututä ämawebeniye täño iwan kudup däpmänpän kujari api ureñ tänpän kuneñ. Bureni, Anututä mäde ut yämiñkuko unita Isreltä iwaniye u tänpäwakinik api täñ yämineñ.

⁶Eruk, Anututä Isrel ämawebe täñkentän yämikta äma kubä Saion nanik pewän äbän yän nadätat. Anututä ude täñjirän äneñi säkgämän itnayän täkañ unita oretoret pähap api nadäneñ!

Devittä Anutuken täñkentäkta yänapinikuk

Sifa nanik ätutä päñku Sol, Devit nintä komeken kábop käwep itak yän iwetkuño unita nadänpän Devittä kap ño teñkuk.

54 ^aAnutu, kehäromika terak iwan keriken nanik nämagutpän nepmanñi äneñi säkgämän kañ kuñjara.

^w52:7 Sam 49:6 ^x53:1 Sam 10:4, 14:1 ^y53:2 2Sto 15:2, 19:3; Sam 33:13

^z53:2 Rom 3:10-12 ^a54:1 1Sml 23:19, 26:1

²Gäkken yänjapinjira juku peņpän nadän namisi.

³Äma komi komi ba peņawäk täņpanitä näk kumän-kumän nutnayän äbäkaņ. Äma udewanitä Anututa nadänjira jopi täk täyak.

⁴Tänpäkaņ Anutu iniwä täņkentän namik täyak. Intäjukun ämanatä watä säkgämän it namiņirän täga it täyat.

⁵Nämo nepmak täyak unita iwan komitä näka täņ namik täkaņ ugänpäņ Uraktä äyänutpäņ kowata udegän yämiņirän paot-inik api täneņ.

⁶O Ekäni, gäk tägagämän unita bänep täga man gäwetpäņ iron kowata täņ gamayän nadätat.

⁷^bO Ekäni, gäk täņkentän namiņiri bäräpi yabäņ ahänjkuro u kudup paot moreņkuņ.

Tänpän yabänjira gäkä iwanaye kudup-tagän däpmän moreņkun.

Äma kubä noripakitä iwan täņ imänkaņ yänjapik man yänjuk

55 O Anutu, yänjapik mannata juku peņpän nadä. Butewaki terak gäwet yabänjira mäde nämo ut namen!

²Nämo, juku peņpän kowata näwet. Imata, nadäwätäknatä kehäromina kudup yäpmän äpätak.

³Iwanayetä umun man näwerirä bumta umuntaņ itat. Äma waki täņpani uwä näka gaņani nadänpäņ kokwawak nadän namik täkaņ unita nadän bäräp taņi täyat.

⁴⁻⁵^cBänepnatä komi inide kubä nadätat. Kujatna bumta kwaiwäkaņ umun pähap nadätat ñonitä täga nurek yän nadätat.

⁶^dUnita ñode nadätat; Näk pitna nikek täņpän yäwänäku barak ude orek itta piän päņku kubäken itet.

⁷Ban kubäken-inik piän päņku kome ämani nämoken täha bägup täņpän itet.

⁸Ude täņkaņ umuri ahän namitak ñonita uken käbop itet.

⁹Unita intäjukun ämana bureni, iwanaye täņo man yäkyäki täņ-kuruktaņ yämi. Imata, yotpärare taņiken ämatä ämik kowata kowata täņkaņ ut täpätet mämä bumta täjirä yabätat.

¹⁰U kepma bipani yotpärare u yewa täņpän it gwäjiņkaņ ämik ba kubota kudän bumta pewä ahänpäņ tokņeņ pätak.

¹¹Tänpäkaņ waki kädet mebäri mebäritä uken-uken kudup ahän pätak. Yotpärare gänaņ kädet täpuri täpuriken täņyäkņat-yäkņat ba komi jop nadän yämik-yämik kädettä udegän pätak.

¹²Butewaki pähap! Iwan kubätä yänjärok ude näwet täņpän yäwänäku täga bumik nadätet. Ba kubäken nanik kubätä näka ude täņ namän yäwänäku käbop päņku täga itet.

¹³^eUpänkaņ waki, notnapak bureni-inik, imaka imaka bokgän täņpani gäkä ude täņ namitan!

¹⁴Nek iņam kowat-kawän täņpän man yänpäņ-nadäk säkgämän täņkaņ Anutu iniņ oretta kudupi yofken bokgän kuk täņkumäko upän udewä täyan.

¹⁵Unita iwanaye täņo kadänini nämo täreņjirän kaņ paorut! Ba kodak itpäņ kumbani komeken kaņ äpmonņut! Imata, kudän wakiwakitä

^b54:7 Sam 59:10 ^c55:4-5 Sam 18:4-5, 116:3 ^d55:6 Jop 3:13

^e55:13 2Sml 15:12; Sam 41:9

äma udewanikät kentänpäj it-inik täk täkañ.

¹⁶Upäñkañ näk Ekäni Anutuken gera yäjira api täñkentäj namek.

¹⁷Tamimañ ba kepma bipani bäräpinata nadänpäj yäñapik-apik gerana uken pewa äronjirän api nadäj namek.

¹⁸Ude täñkañ ämik pähap gänañ iwanaye mäyapkät ämik tänyäj täkamänken uken nanik äneñi säkgämän nämagut yäpmäj api äbek.

¹⁹Bureni, Anutu intäjukun itpäñ kañiwat piä ärowani täñ yäpmäj äbukotä itak, pen api it yäpmäj äroweko unitä yäñapik manna nadäj namiñpäñ iwanaye komi piäken api yepmañpek. Imata, äma uwä Anututa nämö umuntañkañ kädet wakita mäde utta bitnäc täkañ.

²⁰Täñpäkañ notnapak iwan täñ namani unitä yäñkehäromtak mani irepmiñpäñ noriye mäyapta iwan täñ yämik täyak.

²¹Menitä gakñi ärut namik täyak upäñkañ bänepitä näka kokwawak namik täyak. Mani säkgämän, gakñi nikek upäñkañ päip pärañi udewani.

²²Unita ämawebenaye, ñode täwera nadäwut; Ekänitä äma siwoñi yabäj äwaräkuk täñjirän iwanijetä täga nämö yärepmitneñ. Uita nadäj bäräpjin kudup Ekänikengän peñjirä api täñkentäj tamek.

²³Täñpäkañ Anutu, gäk äma kumäj-kumäj däpami ba jop manman yäwani unitäño irit kuñat-kuñari kudup nämö täreñjirän yäj-yäkñat yäpmäj päñku ini awañ gänañ api

yepmañpen. Täñ nähä gäka nadäj gamikinik pen api täñ yäpmäj ärowet.

Devittä Anututa nadäj imikinik täñpäñ yäñapik man ño yäñkuk

Filistia naniktä Devit Gat komeken ijitkuño unita nadänpäj kap ño teñkuk.

56¹⁰ Anutu, iwanaye jop nadäj komi wari wari namik täkañ unita butewaki nadäj namiñpäñ täñkentäj namisi!

²Yäñetak bipmäñtak iwanaye nutnyäj täk täkañ. Iwanaye u yarägän nämö, mäyap-inik.

³Ude täñjirä umuntañpäñ, Ekäni ärowani, gäkä terak tubeñ kuñpäñ it täyat.

⁴Bureni, Anutu terak tubeñ kuñpäñä nämö umuntak täyat. Nämö, täñkentäj namikta yäñkehäromtak man yäñkuko u juku piñpäñ iniñoret täyat.

Ude täñjira ämatä imaka kubä täñ namikta nämö umuntak täyat.

⁵Täñpäkañ kepma kepma iwanayetä bäräpi mebäri mebäri namik täkañ. U täga kubä täñ namikta nämö nadäk täkañ.

Nämö, waki täñ namiktagän yäñpäñ-nadäk täk täkañ.

⁶U kubäkengän päñku käbop itpäñ näk nutta yäñpäñ-nadäk täñkañ nabäj näwat täkañ.

⁷Unita Anutu, wakinita kowata komi piäken yepmañ! Yabäj koreweno! Kokwawakka terak kehäromini däpmäj tokät yämi.

⁸Näk bäräpi gänañ jide itat u kudup nadäj namitan. Ba konämna pito

^f55:17 Sam 92:2; Apos 10:3, 10:30 ^g55:21 Sam 12:2, 28:3, 59:7; Snd 5:3-4

^h55:22 Sam 15:5, 37:5; 1Pi 5:7 ⁱ56:1 1Sml 21:13-15

^j56:3 1Sml 30:6; 2Sto 20:3 ^k56:4 Sam 118:6; Ais 31:3; Hib 13:6

jide mänkaŋ u kudup danipän nadäk täyan.

Bureni, u kudup tawaŋ terak kudän täk täyan.

⁹Unita Anutu, gäkken gera yäwayän täyatken nadän namiŋiri iwanaye nabän umuntaŋpäŋ äneŋi äyänut-peŋ api kuneŋ. Ude täŋiri ŋode kaŋpäŋ api nadäwet; Anutu näk gäarak itak yän api nadäwet.

¹⁰Ekäni uwä täŋkentän namikta yänke-häromtak man yänkuko u juku piŋpäŋ iniŋoret täyat.

¹¹^mUde täŋpäŋ Anutu terak tubeŋ kuŋpäŋä nämo umuntak täyat. Bureni, ämatä imaka kubä täŋ namikta nämo umuntak täyat.

¹²Unita Anutu, imaka gamikta yänke-härom taŋkuro u bureni api gamet. Uwä bänep täga man yänpäŋ api gamet.

¹³U imata, näk awaŋ pomiken nanik nämagutkuno unita. Eruk, apiŋo Anutu iŋamiken irit täŋo peŋyänke gänaŋ itat.

Äma kubä Anutuken täŋkentäk yäpmäkta gera yänkuk

Devittä Solta umuntaŋpäŋ metänpeŋ päŋku mobä käwut kubä gänaŋ käbop itkukken uken kap ŋo teŋkuk.

57no O Anutu, näk watä it nami yänpäŋ dubikaken äretat unita butewaki nadän namisi. Jirokaken äyuŋ täŋ namiŋ yäpmän kuŋiri imaka umuri näk täŋpäwakta itak ŋo kaŋ paorän!

²^pNäk Anutu täŋpämerek mähemiken täŋkentäk yäpmäkta gera yäyat. Anutu u täŋkentän namiŋirän imaka kubäta nämo wäyäkŋek täyat.

³Unita nadätat; Anututä näka nadän namikinik täŋpäŋ nämo nepmak täyak. Nämo! U kunum gänaŋ itkaŋ näkŋo yänapik manna nadänpäŋ wakiken nanik api nämagurek. Nämagutpäŋ iwanaye täŋo kehäromi api yäpmän äpek.

⁴^qAŋ ägwäri, äma yeŋpäŋ nänpanitä-yän näk it gwäjikaŋ. Meni uwä päraŋi-inik, tenän kenta boham ude-wani. Täŋkaŋ meberi uwä päip päraŋi ude.

⁵Unita Anutu, wäpka biŋam ärowani kwawak pewi kunum gänaŋ ba komeni komeni ahänjirän ämawebe kuduŋtagän kaŋ kaŋpäŋ nadäwet.

⁶Nadätan? Iwantä näk nepmäŋitta buŋep näkä kädetken täŋpäŋ peŋkuŋo unita nadän bäräptä näkŋo kehäromina kudup yäpmän äpätak. Täŋpäkaŋ wisik! Näk nepmäŋitta buŋep täŋkuŋo unitä äyänutpäŋ ini yepmäŋitkuk!

⁷^rO Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täŋ gamitat unita kap terak ganiŋoret täyiwa!

⁸Eruk bänepna, pidäm täyi! Täŋkaŋ wagäm gita in udegän, kap tekta pidäm täkot! Pidäm taŋpäŋ kome nämo yänjirän kap tena!

⁹Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe gäka nämo nadäk täkaŋ u bämopiken bänep täga terak wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

¹⁰^sTäŋpäkaŋ Anutu, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käroni boham, kunum yäpureko ude bumik. Täŋkaŋ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.

¹¹Unita Anutu, wäpka biŋam ärowani kwawak pewi kunum gänaŋ ba

¹56:9 Sam 56:4; Rom 8:31 ^m56:11 Sam 56:4 ⁿ57:1 1Sml 22:1, 24:3

^o57:1 Sam 56:1, 63:7; Ais 26:20 ^p57:2 Sam 38:8 ^q57:4 Sam 55:21, 64:3; Snd 30:14 ^r57:7 Sam 108:1 ^s57:10 Sam 36:5, 103:11, 108:4

komeni komeni ahänjirän ämawebe
kuduptagän kaŋ kaŋpäŋ nadäwut!

**Anututä äma waki täŋpanita
kowata yämikta yänpik man**

58 Intäjukun äma, in man yäpmän
danik piä täk täkaŋ u siwoŋi täk
täkaŋ ba nämo? Täŋkaŋ man siwoŋi
burenigän yäk täkaŋ ba nämo?

²Nämo inik! Waki jide täkta nadäk täkaŋ
ugänpäŋ täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ
ämata komi jop nadän bumta yämik
täkaŋ.

³Äma waki udewani goretgän kuŋat
täkaŋ. Uwä jop manman yäkyäk
kädet pengän ahänpäŋ yäwanitä
yänätän äbäk täkaŋ.

⁴Meni jinom u komi, gämok komi täŋo
meni ude. Ba jukuni pik täŋpani.

⁵U but ägwäri bumik. Mähemitä man
yänjirän täga nämo nadäwek. Iniken
gärip terakgän kuŋarek.

⁶Eruk Anutu, aŋ komi umuri ŋonitänjo
meni däpmän tokät täŋpi kut.

⁷Ude täŋjiri ume madänpewä kuk täkaŋ
ude kuŋpäŋ paot-inik kaŋ täŋput. Ba
mup kädet miŋin ämatä weŋ gatäk
täkaŋ ude weŋ gatäwut.

⁸U gatäk-kubit weŋ kokoyän täŋpä kuk
täkaŋ ude weŋ kokoyäwut. Ba nanak
paki meŋ koki gänaŋ kumänkaŋ
ahänpäŋ dupik ikek pat täkaŋ ude
kaŋ äworewut.

⁹Ba mup däpmän täkŋek täkaŋ ude
nämo nadänjirä bäränjek-inik kaŋ
däpmän täkŋeŋ täŋpä kut. Bureni,
Anututä iniken kokwawaki pähap
terak pen irirä api piän äreyän
täŋpän kuner.

¹⁰Täŋpakaŋ waki täŋpanitä komi
nadänjirä äma siwoŋitä yabänkaŋ
oretoret api täneŋ. Täŋpäŋ waki
täŋpani täŋo nägät gwägu ude

tokŋeŋjirän äma siwoŋi kuroŋitä api
weŋ weneŋ.

¹¹Ude ahänjirän ämawebe ätutä api
yäneŋ; Siwoŋi ämawebe gwäki täga
bureni-inik yäpmäk täkaŋ.

Apiŋo nadäkamän; Anutu kubä unitägän
ämawebe kuduptagän kädet siwoŋi
terakgän yäpmän danik täyak. Ude
api yäneŋ.

**Iwantä utnayän jämjam parirä
Devittä Anutuken gera yänkuk**

*Soltä komi ämaniye ätu Devit
kumän-kumän utta yäwerän päŋku
yot yämaken jämjam patkuŋo
unita nadänpäŋ kap ŋo teŋkuk.*

59 ^vAnutuna, watä it namiŋpäŋ
iwan nutnayän wari wari äbäk
täkaŋ unita itpipiŋ namisi.

²Äma waki inik, äma kumän-kumän dä-
pani u bämopiken nanik nämagusi!

³U yabä! Äma komi komi u änok
kubägän itpäŋ näk nutta
itsämänkaŋ u. Uwä näkä momi ba
goret kubä täŋkuro unita nämo.

⁴Nämo! Ekäni, näk waki kubä nämo
täŋjira näk nutta bäränjeŋ äbäkaŋ.

⁵Unita Ekäni Anutu ärowani, gäk
kikŋutpäŋ bäränjeŋ äbä täŋkentän
namisi. Isrel täŋo Anutu gäk äbä
äma waki täŋ namik täkaŋ u kaŋ
yabänpäŋ-nadä!

Ude täŋkaŋ guŋ äbot, äbori äboriken
nanik äma waki inik täŋpani ŋo
komi yämiŋkaŋ nämo yabän
korewen.

⁶Äma uwä bipani bipani aŋtä-yän
yängera-gera yänkaŋ yotpärare
gänaŋ käbop käbop kuŋat täkaŋ.

⁷Man komi komi ba yänjörök man yäk
täkaŋ unita juku peŋpäŋ nadäsi.
Meni jinom uwä päraŋi-inik, päip
bumik.

Tänkañ äma kubä nämo nibänpän nadä-tak yän nadäk täkañ.

⁸Upänkañ nämo! Ekäni gäk guñ äbot u yänärok yäwetpän yabän mägayäk täyan.

⁹wUde täñiri unita kehäromikata nadäkinik täyat. O Anutu, gäk käbop irit mobä käwutna.

¹⁰Ämawebe, in nadäkañ? Anutuna uwä nadän namikinik tänpän dubinaken äbä it namiñirän iwanaye täño kehäromini api yäpmän äpäñ morewet.

¹¹Tänpäkañ Anutu, kumän-kumän bäräneñ nämo däpen. Ude tänpayän täno uwä ämawebenayetä gäkño kehäromikata bäräneñ guñ täneñta.

Unita Ekäni watä ämanin, kehäromika terak kehäromini yäpmän äpänpän jop yäwat kireñpewi kañ kuñtänpä kut.

¹²Äma uwä meni jinomken, man yäkyäkiken u momi täktäk täño man ugänpän yäk täkañ unita ärowani kudän unitä äyänutpän buñepta-yän yepmäñiton.

¹³Tänpäkañ man wakiwaki ba jop man-man yäk täkañ unita yänpän kok-wawakka terak kumän-inik kañ täñpi wawut.

Ude täñiri ämawebe kudup ñode api nadäneñ; Anututä Isrel ämawebe uwä yabän yäwat täyak.

Tänpän ugän nämo. Kome pähap pat yäpmän kuyak u kudup kañiwat täyak yän api nadäneñ.

¹⁴Iwanaye uwä bipani bipani aña-yän yängera-gera yänkañ yotpärare gänän käbop käbop kuñat täkañ.

¹⁵U aña ketem nañpän nämo tokñewäpäñ ijñtäñ kuñat täkañ ude kuñatkañ nakta yewäpäñ

yänkähän-kähän yäñtäñ kuñat täkañ.

¹⁶*Tänpäkañ nähä kehäromikata yänpän kap terak ganiñ ubiñ api tek täñpet. Tamimañ tamimañ näka nadän namikinik täk täyan unita nadänpäñ kap kwawakgän api tek täñpet.

U imata, gäk käbop irit mobä käwutna ude it namik täyan. Ba bäräpi kadäniken äyüñ täñ namik täyan.

¹⁷yUnita Anutu itkentäkna, gäk wäpka api ganiñoret täñpet. Gäk käbop irit mobä käwutna unita.

Anutu, gäk nadän namikinik täñpani Anutuna.

Juda ämawebe Ekänitä äneñi yämagutta gera yänkuñ

60 ^zAnutu, gäk mäde ut nimiñpän kehärominin kudup yäpmän äpäñ moretan. Gäk kokwawak nadän nimiñkunopän apiño äneñi nimagut.

²Gäkä ude täñ nimiñkuno uwä täñpewi kome kwaiñpän kudup duñ-weko ude bumik. Uunita äneñi yäpi tägawut!

³Ämawebekaye ninta bäräpi tañi nimiñiri, ämatä wain ume nañpän tängunguñ täk täkañ ude täñtäñ kuñatkamän.

⁴aUpänkañ ämawebe gäk gämotkaken kuñat täkañ unitä kakta kudän kubä kwawak peñkun. U kañpän nadänpäñ iwan yärepmiñpän gäkken säkgämän itta bäräneñ päñku dubinaken irut yänpän ude täñkun.

⁵Unita yänapik mannin nadän nimiñpän ketka kehäromitä täñkentän nimi. Ude täñiri ämawebe gäkña gäripi

^w59:9 Sam 9:9, 18:17 ^x59:16 2Sml 22:3; Sam 46:1, 88:13

^y59:17 Sam 59:9-10 ^z60:1 2Sml 8:13; 1Sto 18:12 ^a60:4 Ais 5:26, 11:10-12

nadāṅ nimik täyan nin säkgämān kaṅ itna.

⁶Anutu ini eṅiken itkaṅ ḡode yāṅkuk; Iwan tāṅo kehāromi kudup yāpmāṅ āpāṅ moreṅpāṅ oretoret terak ḡode api tāṅpet; Sekem kenta Sukot kome yāpmāṅ daniṅpāṅ āmawebenayeta api yāmet yāk.

⁷Tāṅpāṅ ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākḡo. Tāṅkaṅ Efraim kome u nākḡo kurepā ude, ba Juda kome u kehāromina kwawak pewā ahāwani yāk.

⁸Tāṅpākaṅ Moap kenta Idom kometā watā piā tāṅ namik tākaṅ. Tāṅkaṅ Filistia nanik tāṅo kehāromini yāpmāṅ āpāṅpāṅ oretoret täyat yāk.

⁹Eruk Anutu, netätā yotpārare yewa kehāromi nīkek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmāṅ kwek?

¹⁰Nāmo! Gāk māde ut nimiṅkuno unita jop itkamāṅ. Gāk imata nintāṅo komi āmakāt āmikken bok kukta gaṅa tāk täyan?

¹¹^bEruk Anutu, gāk tāṅkentāṅ nimiṅjiri uyaku iwan tāga dāpmāṅpāṅ yāwat kirene. Amatā tāṅkentāk tāk tākaṅ u jopi, kehāromini nāmo.

¹²Unita nadākamāṅ! Anutu, gākkāt bok uyaku iwan tāṅo kehāromini tāga api yāpmāṅ āpne!

Anututā watā it imikta yāṅapik man yāwani

61 O Anutu, nāk gākken gera yāṅjira nadāṅ nami! Ba yāṅapik mannata juku peyi.

²^cKomena peṅpeṅ pāṅku kome gāgāni kāda itpāṅ nadāṅ bārāp täyat. Unita gākā tāṅkentāṅ nam yāṅ nadāṅpāṅ gākken gera yāyat.

Gākā äbā nāmagut pāṅku pom migupi terak ude bumik nepmaṅjiri iwantā nāk tāṅpā wanēṅtawā.

³^dO Anutu gāk kubā-tāgān watā säkgämān it namik täyan. Ba gāk kubā-tāgān yewa kehāromi tāṅ namiṅjiri iwantā tāga nāmo nutneṅ.

⁴^eUnita gāk nadāṅ namiṅjiri dubikaken tārek-tāreki nāmo kaṅ it yāpmāṅ ārowa. Barak miṅjitā nanaki piri gānaṅ uyiy-piṅitpāṅ pat tākaṅ ude tāṅ nam.

⁵O Anutu, imaka imaka tākta gākken yāṅkehāromtak man yāṅjira nadāṅkun. Tāṅpāṅ āmawebe gāk ganiṅoret tākaṅ unita imaka imaka yāmikta yāṅkehāromtak man yāṅkuno udegān nāka imaka, namiṅkun.

⁶Unita Anutu, intājukun āma tāṅkentāṅ imiṅjiri kome terak ḡo kadāni kāroṅi kaṅ it yāpmāṅ ārowān.

⁷Uwā gāk iṅamkaken irit bāgupiken kehāromigān kaṅ irān. Tāṅpāṅ iron gākā nanik unitā tāṅkentāṅ imiṅjirān kaṅ kuṅarān. Ba watā it imiṅpāṅ nāmo tewen.

⁸^fUde tāṅjiri yāṅkehāromtak man yāṅkuro uwā nāmo api guṅ tāwet. Tāṅkaṅ kepma kepma kap terak wāpka api ganiṅoret tāṅpet.

Anutu kubā unitāgān nintāṅo watā āma bureni

62 ^gTāṅkentāṅ namikta Anutu unitagān kwikinik itsāmāk täyat. U kubā terakgān yēṅgāma pek tākaṅ.

²^hU kubā-tāgān nabāṅ nāwatpāṅ wakiken nanik nāmagut täyak. U nāk gārak irirān iwanayetā nāk tāga nāmo api nārepmitneṅ.

^b60:11 Sam 118:8, 146:3 ^c61:2 Sam 18:2, 42:6, 77:3, 94:22

^d61:3 Snd 18:10 ^e61:4 Sam 17:8, 27:4, 91:4 ^f61:8 Sam 56:12

^g62:1 Sam 37:39, 59:9 ^h62:2 Sam 62:6, 89:26

³Eruk iwanaye, in ɲode yāɲira kowata nāwerä nadāwa; Nāk nutta wari wari api tāk täneɲ ba? Nāk kehäromina nitek nāmo, yewa yeɲ wewani udewani unita nāk täɲpāwakta tāk tākaɲ u jidegän api peney? Kowata näwerut!

⁴Ämawebe naniɲ oret tākaɲ upāɲkaɲ inä wäpna biɲam yäpman äpāktägän nadäk tākaɲ. Täɲpāɲ jop yāɲnākɲatta gäripi nadäk tākaɲ.

Tāɲkaɲ mejintāwä man säkgämän näwet tākaɲ upāɲkaɲ bānepjin-tāwä ini kaɲ wawän yāɲ nadäk tākaɲ.

⁵ⁱUpāɲkaɲ jop uken! Anutu kubä uterakgän yeɲgäma pek tākaɲ. U kubätägän täɲkentäɲ namikta itsämäk täyat.

⁶U kubätägän nabäɲ näwatpāɲ wakiken nanik nämagut täyak. U nāk gäarak irirän iwanayetä nāk täga nāmo api närepmitneɲ.

⁷^jTäɲpāɲ Anutu unitägän täga api nämagurek, ba wäp biɲam api namek yāɲ nadäɲpāɲ it täyat. U kubätägän watä kehäromi it namiɲpāɲ käbop nepmak täyak.

⁸^kUnita ämawebenaye, kadäni kadäni Anutu terakgän yeɲgämä pek täkot. U käbop irit mobä käwutnin unita nadäɲ bäräpjin u ba u kudup yāɲahāɲpāɲ iwet täkot.

⁹Täɲpākaɲ ämawä imaka jopi, me woɲ bumik. Äpani ba ärowani u kubägän, jopigän. Anutu iɲamiken imaka bäräpi-inik nāmo, pidäminik, ehät woɲ ude bumik.

¹⁰^lUnita moneɲ tuɲum terak nadäk kehäromi nāmo peney. Äma täɲyäkɲatpāɲ tuɲumi nāmo kubo täneɲ.

Nāmo, kädet udewani terak imaka bureni kubä nāmo api kaɲ-ahāneɲ. Ba moneɲ tuɲumjin taɲi pat tamineɲo upāɲkaɲ uniterak nāmo yeɲgämä pewäpāɲ itneɲ.

¹¹Ude nāmo! Anututä man ɲode yäkgän täɲirän nadäɲkut; Kehäromi mähemi u Anutu näkɲa itat yäk.

¹²^mBureni Ekäni, nadäɲ nimikinik tāk täyan uwä siwoɲi uterakgän. Gäkɲatägän ämawebe kudup täktäki terak gwäki kowata yämik täyan.

Äma kubätä Anutu dubiniken itta gäripi nadätak

Devit Juda kome kawukiken kuɲatkaɲ kap ɲo teɲkuk.

63no Anutu, gäk näkɲo Anutu. Gäkägän gäripi nadäk täyat. Nāk dubikaken itta bānepnatä etä itak.

Äma kome kawukiken kuɲatkaɲ umeta wakiinik yek tākaɲ, nāk gäka udegän nadäk täyat.

²Nadäɲ namiɲiri kudupi yotken äronpāɲ gäk gabäwa! Äronjira kehäromika ba wäpka biɲam säkgämän kaɲ näwoɲäre!

³Anutu, gäkä iron täɲ namik täyan unitä kome terak irit täɲo gäripi u irepmit täyak. Ude täɲ namik täyan unita ganiɲ oretat.

⁴Täɲkaɲ kome ɲo terak irayäɲ täyat udegän ganiɲ orettängän api paoret. Ba ketna yäpman akuɲpāɲ gäkkengän yäɲapik man api yäk täɲpet.

⁵Anutu, gäk mäjona towiɲiri säkgämän it täyat, ämatä ketem gäripi nitek nanɲkaɲ it tākaɲ ude. Unita ore-

ⁱ62:5 Sam 62:1 ^j62:7 Sam 46:1, 85:9 ^k62:8 1Sml 1:15; Sam 52:8; Ais 26:4

^l62:10 Ais 61:8; Ese 22:29; Luk 12:15; 1Ti 6:10 ^m62:12 Jop 34:11; Sam 103:8; Jer 17:10; Mat 16:27; Rom 2:6; 1Ko 3:8; Rev 2:23 ⁿ63:1 1Sml 23:14

^o63:1 Sam 42:2, 84:2, 143:6

toret tänpän menatä kap terak api ganioret tänpet.

⁶PBipani, patpat bāgupnaken kadāni kārōṅi gāka nadāṅ gamiṅkaṅ pat täyat.

⁷QBureni Anutu, gāk täṅkentäkna. Unita gākä nabāṅ nāwariri jirokka gānaṅ oretoret kap teṅpāṅ pat täyat.

⁸ᵀNāk gāk tubeṅ kuṅira ketka bure kädätä täṅ-mehamtaṅ namik täyan.

⁹Ude täṅkentāṅ namik täyan unita äma ätutä nutnayāṅ täkaṅ unita näk ṅode nadätat; Äma udewani täṅpä wawāpāṅ kumāṅ-kumāṅ komeken api äpmonēṅ!

¹⁰Bureni, ämik ahāṅirān iwanaye u paorirä aṅ ägwäritä tohari api naṅ paotneṅ.

¹¹ᵀTänpäkaṅ Juda täṅo intäjukun äma näk, Anututa bānep täga api nadāṅ yāpmāṅ ärowet. Täṅjira äma Anutu täṅo wāpi terakgān it täkaṅ, u kuduptagāntä Anutu api iniṅ oretneṅ.

Täṅ Anututä jop manman yāwani unitäṅo meni täṅpipiṅirān mankum-inik api itneṅ.

Devit Anututä watä it namän yānpāṅ yāṅapiṅkuk

64 Eruk Anutu, näk bārāpi terak itat unita butewaki gerana ṅo nadāṅ nami! Iwanayeta bumta umuntak täyat unita watä it naminiṅiri paoretawä.

²Äma wakiwaki komi namikta änok änok kuṅatkaṅ yānpāṅ-nadäk täk täkaṅ unita itpipiṅ namisi.

³Äma uwä meberi pärāṅi-inik, päip wädāwani ude. Man yäk täkaṅ u tenāṅ ukeṅo ude namäkta gwājik täkaṅ.

⁴U jop manman yäkta mäyäkät nämo pidämigān yāṅtäṅ kuṅat täkaṅ. U yānpāṅ-yabāṅ yāwat man terak äma täga tänpāwakta batakigān nadäk täkaṅ.

⁵ᵀWaki täkta täṅkentäk-kentäk terak täk täkaṅ. Tänpāṅ äma yepmāṅitta buṅep udeken udeken kaṅ täna yāṅ yānpāṅ-nadānpāṅ ṅode yäk täkaṅ; Täṅitna ämatä täga nämo nibāneṅ yäk.

⁶Bureni, waki täkta yānpāṅ-nadānpāṅ ṅode yäk täkaṅ; Tawaṅ pekamāṅ ṅo säkgāmān täkamāṅ yäk. Ämatä wärämutnaṅi nämo yāṅ yäk täkaṅ.

Yäke! Äma täṅo bānep nadäk-nadäkken waki pätak u nadāwä tärenaṅi nämo!

⁷Upāṅkaṅ äma udewaniwä Anututä tenānpāṅ yamāṅirān jibi bārāneṅ api yāpneṅ.

⁸Meni jinom komi unita yānpāṅ tänpāṅ waṅirä äma u yabāṅkaṅ wisik yāṅ api yāneṅ.

⁹Ude täṅjirān kaṅkaṅ ämawebe kuduptagāntä umuntaṅpāṅ Anutu täṅo täktäki unita pen juku piṅpāṅ biṅami api yāṅtäṅ kuneṅ.

¹⁰ᵀBureni-inik, Anututä ude täṅjirān ämawebe siwoṅitä kaṅkaṅ oretoret täṅpeṅ säkgāmān itta uken api kuneṅ.

Täṅkaṅ ämawebe tägatäga u Anutu api iniṅoret täneṅ!

Anututa oretoret tänpāṅ bānep täga man iwetkuṅ

65 Anutu, nin pomka wāpi Saion u äroṅpāṅ wāpka ganiṅ oretpāṅ imaka imaka täṅ gamikta yāṅkehäromtak man yāṅkumāṅo u nämowä nämo api täne.

^P63:6 Sam 42:8, 119:55, 149:5 ^Q63:7 Sam 61:4 ^r63:8 Ais 26:9

^s63:11 Lo 6:13; Ais 45:23 ^t64:5 Sam 10:11, 59:7; Snd 1:11

^u64:10 Sam 32:11, 58:10, 68:3

²Gäk komen äma nintäŋo yänapik man nadän nimik täyan unita ämawebe kuduŋtagän ganiŋ oretta gäckengän äpi ärenek.

³Tänkaŋ momininta nadänpäŋ mäyäk nadäwätäk pähap täk tākamän up-änkaŋ Anutu gākä mominin peŋ nimik täyan.

⁴^vBureni Anutu, äma gākŋa iwoyänpäŋ enjikaken yän-yäkŋat yäpmän kuk täyan, äma udeyani oretoret terak kuŋat tākāŋ.

Imata, kudupi yotka u gänāŋ imaka gäripi mebäri mebäri itkaŋ u nimik täyan unita.

⁵Anutu, nin gākken yänapiŋitna gākŋa-tägän äneŋi nimagut täyan. Täŋjiri säkgämän it tākamän. Imaka imaka täŋ nimik täyan unita nadäna gäripi inide kubä tāk tākāŋ.

Gäk ude tāk täyan unita ämawebe komeni komeni, tuän ba gwägu pähap udude käda itkaŋ u gäk nadän gamikinik tāk tākāŋ.

⁶Ekäni, gäk kehäromika nitek. Unita gākä täŋpewi pom pähap-pähap ahänŋtäŋ kuŋkuŋo itkaŋ.

⁷Gäk kubä-tägän gwägu pähap täŋpewi mänit paoränkaŋ kwikinikgän it täyak. Udegän, komen ämawebe täŋo ämik täŋ-urukuruk unitäŋo kehäromini yäpmän äpäk täyan.

⁸Täŋpākāŋ nin-tägän nämo ganiŋoret tākamän. Nämo, ämawebe komeni komeni, edap äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda u kudän kudupi tāk täyan unita nadäwätäk pähap tāk tākamän.

Täŋpäŋ gäk wäpka biŋam kap terak ganiŋoret tākamän.

⁹^wAnutu, gäk kometa watäni säkgämän itpäŋ iwän iweri täŋjirän kome gākŋi nitek tāk täyak.

Gäkä komeni komeni ume kuduŋtagän peŋkuno u nämo kumänjirä ketem säkgämän ahäk tākāŋ. Gākŋa täŋpewi ahäk tākāŋ.

¹⁰Bureni, gākä iwän yänpewi täŋjirän piä gänāŋ kome näbäni täŋjirän ketem säkgämän ahäk tākāŋ.

¹¹Gäk kome nadän imiŋiri kome uken ketem ahän bumbum tāk tākāŋ.

¹²⁻¹³Ude täŋjiri kome kawukiken up-änkaŋ ketem säkgämän ahänjirä pom terak sipsip imaka, ahän bumbum tāk tākāŋ.

Täŋpākāŋ pom ba imaka imaka kuduŋtagän gākä oretoret pähap nadänpäŋ kap tek tākāŋ.

Uraktä imaka imaka tägäŋ tāk täyak

66^xÄma ba imaka kome terak kuŋat tākāŋ, in kuduŋtagän bänep oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!

²Wäpi biŋam yäpmän akuŋpäŋ kap teŋ imut! Iniŋ oretoret kap tek-inik täŋ imut.

³Täŋpäŋ Anutu ŋode iwerut; Imaka tāk täyan uwä tägagämän-inik! Kehäromikatä täŋpewän iwankaye gämotkaken maŋ-patäbot tākāŋ.

⁴^yÄmawebe kuduŋtagän oraŋ gamik tākāŋ. Oraŋ gamiŋpäŋ wäpka biŋam yäpmän akuk tākāŋ.

⁵^zÄmawebe, in äbut! Äbänkaŋ Anuttutä imaka imaka tāk täŋkuko unitäŋo biŋami nadäwut. Äbä imaka kudupi, ämawebe bämopiken täŋkuko unitäŋo manbiŋam nadäwut.

^v65:4 Sam 33:12, 36:8, 84:4

^w65:9 Lo 32:2; Sam 46:4, 72:6, 104:13, 104:24, 147:8, 147:14

^x66:1 Sam 100:1 ^y66:4 Sam 67:3, 96:1-2, 117:1 ^z66:5 Sam 46:8

^{6a}Anutu uwä ñode täñkuk; Ume tañi täñpewän däkñeñpeñ kukñi kukñi kuñjirän kome kawuk tañjirän kädet patkuk. Kädet parirän ämawebe kuroñitä bämopgän yeñtäñ kuñkuñ. Anututä ude täñ yämiñkuko u juku piñpäj oretoret pähap nadäkot!

⁷Anutu uwä intäjukun itkañ kehäromini terak kañiwat piäni täk täyak. Täñkañ guñ äbottä peñawäk täñ namineñ yäj nadänpäj yabäj yäwat täyak.

⁸Unita ämawebe, in Uraknin u iniñ oretur! Wäpi biñam yäpmäj akukta kap tañjigän teñjirä ätutä nadäwut!

^{9b}Imata, Anutu unitä watä kehäromi it nimiñjirän kadäni károñi it yäpmäj äbäkamäj. Watä kehäromi it nimiñjirän iwantä kehärominin täga nämo yäpmäj äpneñ.

^{10c}Anutu, gäk tänyabäkken nipmañkun. Upäñkañ tänyabäk uken jop nämo nipmañkun. U nintäño irit kuñatkuñatnin yäpä tægakta nipmañkun.

¹¹Gäk nibäj äwaräkuk täñjiri buñeptañ nipmäñitkuk. Täñpäj bäräpi tañi nintä terak kotañ niwatkun.

¹²Gäk nibäj äwaräkuk täñjiri ämatä yeñ niwat päpmo nipmañkuñ. Gäk nadäñjiri ume ba kädäp gänañ nipmañpä äpmonkumäj.

Ude täñkuñopäj gäkä wädäj päbä kome säkgämän-ken nipmañkun.

¹³⁻¹⁴Täñpäkañ Anutu, bian bäräpi ahäj namiñjirän u ba u api täñpet yänpäj yäñkehärom tañkuro unita nämo guñ täyat.

Nämo, ganiñ oretta ñode api täñpet; Kudupi yotken äbä tom api iñiñ gamet.

¹⁵Tom gupi tañi, sipsip, bulimakau ba meme ämanipäj api iñiñ gamet.

¹⁶Eruk, ämawebe Anutu orañ imik täkañ, in kudup äbäkañ imaka imaka Uraktä täñkentäj namik täñkuko unita yäjira nadäwut.

¹⁷Bian gera yäjira nadäj namiñkuko unita kap terak wäpi biñam yäpmäj akuñkut.

^{18d}Täñpäj kädet waki täkta gäripi nadäñkañ Anutuken gera yäñkut yäwänäku nämo nadäj namän.

^{19e}Upäñkañ, bureni-inik! Näkjo yäñapik manna nadäj namiñkuk.

²⁰Unita Anutu iniñ orerut! Imata, näkjo yäñapik geranata mäde nämo utkuk. Täñpäkañ butewaki nadäj namiñpäj nämo nepmañkuk.

Anututa bänep täga kap tewani

67 ^fAnutu, gäk butewaki nadäj nimiñpäj iron täñ nimi. Ude täñ nimiñjiri säkgämän kañ itna!

²Ude täñjiri komen äma äbori äboritä gäkño ironka ba yäpätagak piäka u kudup kañ kawä tärewut.

³Anutu, gäk ude täñjiri äma äbot kudup-tagän uken-uken naniktä bänep täga nadänpäj kañ ganiñ orerut.

⁴Täñpäkañ äma mebäri mebäritä bänep täga nadänpäj oretoret kap terak kañ ganiñ orerut.

Imata, gäkä äma äbot täño mani ba nadäk-nadäki kädet siwoñi terak yäpmäj danik täyan. Ba komen äma uken-uken nanik kädet tægaken yämagut yäpmäj kuk täyan.

⁵Unita Anutu, äma uken-uken naniktä Anutu gäk kañ ganiñ orerut. Äma äbori äbori kuduptagäntä wäpka yäpmäj akuk täkot!

^a66:6 Kis 14:21; Jos 3:14-17 ^b66:9 Sam 121:3

^c66:10 Sam 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; 1Pi 1:6-7

^d66:18 Ais 1:15; Jon 9:31; Jem 4:3 ^e66:19 Sam 116:1-2

^f67:1 Nam 6:25; Sam 31:16, 119:135 ^g67:4 Sam 96:10, 96:13, 98:9

^{6h}Ai, ämawebe, in nadäkaŋ? Anutu täŋo iron pähap terak kometa ketem bureni nimik täyak.

Anutunin, Anutu Bureni-inik uwä iron pähap täŋ nimik täyak.

⁷Bureni! Anututä iron täŋ nimik täyak unita ämawebe it yäpmäŋ päŋku kome tärek-tärecken itkaŋ in kuduptagän Ekäni oraŋ imut!

Isrel ämawebe Anututä täŋkentäŋ yämiŋkuko unita oretoret kap tewani

68 Anutu, bäräŋeŋ akuŋpäŋ iwankaye kokwawak nadäŋ gamik täkaŋ u däpmäŋ yäwat-kireŋ-pewi kuŋtäŋpä kut!

²Mänittä gupe piäŋ iwat-pewän paotpeŋ kuk täkaŋ ude däpmäŋ yäwat kireŋpewi kut. Ba tom gakiŋi kädäpken iŋiŋpewä mutpäŋ ume äworeŋpäŋ paot täkaŋ ude, wakiwaki täŋpani Anututä äbäŋirän udegän kaŋ täŋput!

³Täŋpäkaŋ äma siwoŋitä Anutu iŋamiken ŋode kaŋ täŋput; Bänep täga nadäŋpäŋ oretoret gera kaŋ yäk täŋput!

⁴Anututa kap teŋ imiŋpäŋ wäpi punin-inik pewut! Gubam terak äbatak unita kädet ket ut imikot! U wäpi Ekäni, iŋamiken oretoret täŋput!

⁵ⁱAnutu u kudupi yoriken itkaŋ nanak kodäŋa ba webe kajatta watä it yämik täyak.

^{6j}Äma noriye nämota eŋi yämiŋpäŋ komi eŋiken nanik yäniŋ kireŋpewän äpämaŋ päŋku oretoret terak it täkaŋ. Täŋ peŋawäk täŋpani yäwat kireŋpewän kome kekekiken ittäŋ kuŋat täkaŋ.

^{7-8k}O Anutu, ämawebekaye yämaguri yäpmäŋ kome kawukiken kuŋat

täŋkuŋo kadäni uken kome u kwiŋirän kunum gänaŋ nanik iwän taŋi taŋkuk. Imata, Isrel nanik täŋo Anutu, Sainai pomken kehäromini kwawak yäwoŋäreŋkuko u äbäŋirän ude täŋkuk.

⁹Täŋpäkaŋ kome iwoyän yämiŋkuno u gakiŋi nämo irirän iwän yäŋpewi taŋirän kome uken gakiŋi taŋi äneŋi täŋkuk.

^{10l}Täŋiri ämawebekaye yotpärare u täŋpäŋ irirä ämawebe jäwäri unita iron täŋpäŋ yepmäŋ towiŋkun.

¹¹Ekäniitä peŋ yäwerirän webetä manbiŋam ŋo yäpmäŋ kuŋatkuŋ;

¹²Iwaniye täŋo komi ämakät intäjukun ämaniye ämet täŋpä kuŋkuŋ. Ude täŋirä webe täha-kengän itkuŋo u iwan täŋo tuŋum yäyomägatkuŋo u yäpmäŋ daniŋpäŋ yäpuŋ.

¹³Tuŋum säkgämän säkgämän yäpuŋo ätu ŋode; Barak wärani siliwapäŋ uwäk täwani. Täŋkaŋ piritawä gol säkgämän-inikpäŋ täŋpani. Täŋ, in ätu imata ämik kadäniken yawakkät käbop jop itkuŋ?

¹⁴Täŋpäkaŋ Anutu kehäromi mäheimitä kome ätu täŋo intäjukun äma Salmon pomken yäwat kireŋ täŋpäŋ kuŋtäŋpä kuŋirä mim täŋpewän pom uken bumta maŋkuŋ.

¹⁵Wära! Basan pom pähap u jidewani? Pom äroŋkaŋ äpmok täŋpani mäyap-inik.

¹⁶Upäŋkaŋ Basan pom taŋi, gäk imata Saion pom Anututä ini itta iwoyänkuko unita iŋam täŋ imitan? Nämo nadätan? Ekäni uken tärek-täreki nämo api irek!

¹⁷Ekäniitä komi ämaniye mäyap-jiraŋkät Sainai pomken naniktä äbämaŋ kudupi yori gänaŋ äroŋkuk.

^h67:6 Wkp 26:4; Sam 85:12 ⁱ68:5 Sam 10:14, 10:18, 146:9

^j68:6 1Sml 2:5; Sam 107:10, 107:34; Apos 12:6 ^k68:7-8 Kis 19:18

^l68:10 Lo 26:5, 26:9; Sam 74:19

- ¹⁸^mU iwaniye yentä topmänpäj wädäj yäpmäj punin unu äronkuk. Täñjirän uken äma pejawäk täñ imanitä gämoriken itpäñ tuñum imiñkuñ. Täñpäkañ Ekänitä ukengän api irek.
- ¹⁹ⁿUnita Ekäni iniñ oretna! U bäräpinin kepma kepma ketäreñ nimiñpäñ täñkentäj nimik täyak unita.
- ²⁰^oAnutunin uwä waki keriken nanik nimagurani Anutu u. U Ekäni, nin-täño Ekäninin kumäj-kumäj-ken nanik nimagurani.
- ²¹Anututä iwaniye, gwäk pimiñpäñ momi kädet iwarani unitäño gwäki bureni-inik api dämpäj kokoyäwek.
- ²²⁻²³Unita Ekänitä ñode niwetkuk; Intä iwanjiye dämpänpäj unitäño nägäri terak yeñtäñ kukta, ba anjiyetä unitäño nägäri nañpä koki takta inken yämagut yäpmäj api äbet. Ukäda-käda nanik, Basan pomken nanik ba gwägu mebariken nanik iwanjiye kudup u gämotjinken yäpmäj päbä api yepmañpet yäj niwetkuk.
- ²⁴O Anutu, u bureni-inik täñkun. Gäk iwankaye täño kehäromi yäpmäj äpäk-inik täñkun. Ude täñkuno unita ämawebe kuduptagän gabäñirä oretoret terak kudupi yotka gänañ ärotan.
- ²⁵Äronjiri kap menitä yäj-tewani intäjukun kukañ. Kuñjirä wagäm mämä mebari mebari täñpani u mäden äbäkañ. Täñjirä u bämopikenä webe gubañi wagäm täpuri täpuri uttäñ kukañ.
- ²⁶Täñjirä kap ñode tekamäj; Ämawebeniye täño käbeyäken Anutu iniñ oretna! Jekop täño äbotken nanik nin, Ekäni iniñ oretna!
- ²⁷Täñpäñ tawañ terak kudupi yotken ñode ärokamäj; Bejamin täño äbot täpuri unitä jukun kukañ. Täñpäkañ u mädeniken Juda äbot täño äma ekäni ekäni. U mädenikenä Sebulun kenta Naptali äbot täño äma ekäni ekäni.
- ²⁸Unita Anutu, gäkño kehäromika bian niwoñäreke täñkuno udegän kwawak pewi ahäñjirän kañ käna!
- ²⁹Jerusalem täño kudupi yotka unita yänpäj komeni komeni täño intäjukun ämatä gämotkaken itpäñ tuñum gamik takañ.
- ³⁰Eruk Anutu, iwanka Isip, tom ägwäritä-yäj komi täyak u ibe! Ba guñ äbot kehäromi kehäromi u yebe! Ba äbot ämik takta gäripi nadäk takañ u yawat kireñ täñpi ini-ini kuñtäñpä kut! Ude täntäyi gämotka-kengän päbä gwäjiñ äpmonñ gamiñpäñ siliwa moneñ tuñumi kañ ganiñ kirewut!
- ³¹Bureni, Isip nanik täño intäjukun ämatä iniken piä ämaniye Anutu gwäjiñ äpmonñ imikta api yepmañpäñ kuneñ. Ba Itiopia naniktä äbä ket kewatpäñ Anutu bureniken yäñapik man api yäneñ.
- ³²Unita kome terak äbori äbori Anututa iniñoret kap teñ imik takot!
- ³³Ekänitä kunum ini bian pewän ahäwani uterak kuñ äbäk täñ itak unita iniñ orerut! Täñkañ kehäromigän kärkeñeñirän juku peñpäñ nadäwut!
- ³⁴Anutu uwä Isrel äbotta intäjukun täñ yämitak. Täñkañ kehäromini kunum terak kwawak pewän ahäk täyak. Unita ämawebe nin imaka,

^m68:18 Efe 4:8 ⁿ68:19 Sam 55:22, 65:5; Ais 46:4

^o68:20 Lo 32:39; Sam 49:15, 56:13, 106:43

Anutu unitäŋo kehäromi u kwawak
yänjahäk täkäna!

³⁵ Isrel täŋo Anutu kudupi yoriken
nanik äpätak u kawut! U umuri
pähap, inide kubä! Täŋpäkaŋ ini
uwä ämawebenyeta kehäromi
yämik täyak.

Unita Anutunin u iniŋ oretna!

**Äma kubätä täŋkentäŋ namän
yänpän Anutuken gera yänkuk**

69 ^PAnutu, täŋkentäŋ namisi! Ume
tokŋeŋ yäpmän abänpän kotäk-
naken itak.

² ^QNäk gwägu gänaŋ äpmonjira umetä
tokŋeŋpän nut maŋpän äpmotat.
Yeŋ-täpäneŋpän itta bägupta
wäyäkŋetat.

³ Anutu, gera yäntäyiwa kotäkna kawuk
tawäpän kehäromi nämo nadätat.
Täŋpän dapunna imaka, Anutu gäka
dapun käroŋ täŋtäyiwa dapunna
komi nekaŋ.

⁴ Täŋpäkaŋ imaka kubä nämo tänjira,
äma mäyapiniktä jop nadän kok-
wawak täŋ namik täkaŋ. Äma uwä
kehäromi nikektä jop näkŋatpän
nutnayän täk täkaŋ. Imaka kubä
nämo kubo täŋkuro upänkaŋ äneŋi
nimi yän näwet täkaŋ.

⁵ Anutu, gäk näkŋo mebärina bureni
nadätan. Momi kubäkubä täk täyat
uwä iŋamkaken kwawak itak.

⁶ Ekäni kehäromi mähem, Isrel täŋo
Anutu, näk nabän äwaräkuk
täŋjiri näkä kädet waki ätu tänjira
ämawebe gäk nadän gamik täkaŋ
unitä näka yänpän mäyäk nämo
yäpneŋ.

⁷ Nadätan? Näk nadän gamik täyat
unita äma ätutä yänärok man näwet
täkaŋ. Näwerirä mäyäk nadäk täyat.

⁸ Näkŋaken notnayetä nabänjirä jiraŋ
udewani täyat. Ba näkŋaken

mähemnaye imaka, eroni nabäk
täkaŋ.

⁹ ^rUpänkaŋ Anutu, gäkŋo enjita yänpän
bänepna kädap ijik täyak. Unita
ämawebetä gäka yänärok yänjirä
yänärokitä näkä terak ärok täyak.

¹⁰ Täŋpän gäk ganiŋ oretta ketem nakta
jop irira ämawebetä yänärok näwet
täkaŋ.

¹¹ Ba butewaki nadänpän tek waki
peŋpän äpani kuŋarira nabän mä-
gayäk täkaŋ.

¹² Ba ugän nämo, ämatä kädet miŋin
käbeyä täŋpän näk yänpän-nabän
näwat täk täkaŋ. Täŋjirä äma
ärowani, wain ume naŋpän
täŋgunguŋ täŋpanitä kap naniŋ
ubiŋ tek täkaŋ.

¹³ Upänkaŋ jop uken! Näk yänapik
manna Ekäni gäkken pewa ärek
täyak. O Anutu, gäkŋo iron
tokŋekinik pat täyak unita kadäni
uken ba uken nadäwi tägawänä kaŋ
nadän nami!

¹⁴ Täŋkentäŋ namiŋjiri okä näbä gänaŋ
äpmonpettawä. Iwanken nanik ba
ume gwäguken nanik wädän tädot-
pän nepmaŋsi!

¹⁵ Ekäni, näk nabän äwaräkuk täŋjiri
umetä tokätpän uwäk täwektawä.
Bureni, watä it namiŋjiri iwantä ke-
häromina yäpmän äpänjirä awaŋ gä-
naŋ äpmonpettawä.

¹⁶ O Ekäni, bänep ironka ärowani unita
nadän nami. Gäk kadäni kadäni
butewaki nadän namik täyan
udegän täŋkentäŋ nami.

¹⁷ Piä ämaka näka bitnäŋpän käbop
nämo iren. Näk bäräpi taŋi-inik
nadätat unita näkŋo yänapik gera
bäräŋeŋ nadän nam!

¹⁸ Ekäni, dubinaken abänpän näk iwan
keriken nanik yäyomägat!

- ¹⁹ Ekäni, mäyäk nadäk täyat uwä nadätan, ba näk man waki näwetpäñ wäpna yäpmäñ äpäk täkañ uwä nadätan.
- ²⁰ ^sYänjärok näwet täkañ unita bänepnaken butewaki pähap nadäk täyat. Täñjira kehäromina paotak. Ätutä butewaki nadäñ namut yänpäñ dapun täñpa wañkuñ. Ba naniñ kämätta äma kubä nämö kañ-ahänkut.
- ²¹ ^tTäñpäñ nakta neñirä täñ-näkñatpäñ näk täñpäwakta ketem wakipäñ namiñkuñ. Täñkañ umeta neñirä ume jägämi namiñkuñ.
- ²² ^uUnita ñode nadätat; Äma u ketem nak-nakiken ketem oretoret terak nañirä unitä äyänutpäñ kowata kañ täñpä wawut! Täñkañ Anututa ärawa täñ imiñirä unitä äyänutpäñ buñep ude äworeñpäñ kañ däpäñ!
- ²³ Ekäni, dapuri yäpuri-tumbut. Täñkañ mädeni kujat imaka, yäpi wawut!
- ²⁴ Täñpäñ kokwawakka äma udewani terak kwawak pewi ahäwäpäñ komi nadänpäñ kañ paorut!
- ²⁵ ^vPaorirä komeni u jop kañ parän! Äma kubä nämoinik kañ-korewen, kuduptagän kañ däpmäñ more!
- ²⁶ U imata, äma udewaniä äma gäkä momita kowata komi yämani unita yäpurärätpäñ komi yämikgän täñpäñ yänjärok yäwet täkañ.
- ²⁷ Unita Anutu, äma udewani täño momi täpuri kubäta nämoinik guñ täwen. Ba imaka täga kubä nämoinik täñ yämen.
- ²⁸ ^wTäñpäñ irit kehäromi täño wäp tawañken wäpi itkañ u awähutpäñ uken nanik äma kubä näkñata biñam täkañ yän kubä nämö yäwen.
- ²⁹ Yäke! Komi bäräpi nadänjira unitäño butewakitä nutak. Unita Anutu nämagutpäñ yäpi-tägañ namut!
- ³⁰ Täñjiri wäpka pähap kap terak api ganiñ oreret. Täñkañ bänep täga nadänpäñ unitäño biñam api yänjahäk täñpet.
- ³¹ Ude täñjira Ekäniä gäripi api nadän namek. U bulimakaupäñ gupe ijiñ imero u irepmiñpäñ täñpek.
- ³² Ude täñjira ämawebe bäräpi kotañkañ itkañ unitä kañpäñ oretoret api täneñ. Bureni, ämawebe Anutu iniñoret täkañ u bänep nadäk-nadäki äneñi api täñ-kehärom täneñ.
- ³³ U imata, Ekäniä äma jopi jäwäri täño gera nadän yämik täyak. Ba iniken ämawebeñiye iwantä yepmäñitpäñ komi eñiken yepmañkuño itkañ unita nämö guñtak täyak.
- ³⁴ Unita kunum, kome, gwägu ba gwägu tom imaka imaka gwägu gänañ itkañ in kuduptagän Anutu wäpi yäpmäñ akuwut!
- ³⁵ Nadäkañ? Anutu u Jerusalem täñkentän imiñpäñ iwan däpmäñ yäwat kireñirän äneñi gupi koreñpäñ api irek. Ba Juda täño yotpärare ätu iwantä täñpä wawani u imaka, äneñi täñkodak täñpäñ api pewek. Ude täñjirän ämawebeñiyetä komeni äneñi koreñpäñ uken säkgämän api itneñ.
- ³⁶ Täñpäñ watä piä ämaniye unitäño yeriniyetä ahänpäñ kome ugän koreñpäñ api it yäpmäñ kuneñ. Bureni, ämawebe Anututa gäripi nadäñ imik täkañ u kome uken api it yäpmäñ kuneñ.

^s69:20 Jop 16:2; Sam 142:4; Ais 63:5

^t69:21 Mat 27:48; Mak 15:36; Luk 23:26; Jon 19:28-29 ^u69:22 Rom 11:9-10

^v69:25 Apos 1:20 ^w69:28 Kis 32:32; Rev 3:5, 13:8, 17:8

Bäränej äbä täŋkentäj namisi!

70^xAnutu, bäränej äbä täŋkentäj namisi!

²Äma nutnayäj täkaŋ u kehäromini yäpmäj äpäŋpäŋ nadäk-nadäki täŋpi guŋtaŋirä mäyäk tawut. Mäyäk taŋpäŋ nabä-kätäŋpeŋ kut!

³Äma yänärok man näwet täkaŋ u meni täŋpipiŋpäŋ yäwat kireŋiri mäyäk tawut.

⁴Täŋpakaŋ ämawebe gäk gäwaräntäk täkaŋ u oretoret täk täkot! Anutu, gäk waki keriken nanik wädäj tädotpäŋ yepmaŋkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkaŋ.

Täŋpäŋ kadäni kadäni ŋode yäk täkot; Anutu u wäpi biŋam ikek kaŋ irän!

⁵O Anutu, nähä waki kehäromina nikek nämo unita bäränej äbi! Gäk kubä-tägän näkŋo täŋkentäk ba yäpätä-gak ämana.

O Anutuna, bäränej äbä täŋkentäj namisi!

Äma tagawani kubä täŋo yäŋapik man

71^yEkänina, watä it namiŋiri iwantä näk täga nämo täŋpä wanep. Gäk iwan yabäj äwaräkuk täŋiri mäyäk nämo namineŋ.

²Täktäkka u siwoŋi-inik unita täŋkentäj namiŋpäŋ iwan keriken nanik yäy-omägasi! Gäkken yäŋapiŋira nadäj namisi.

³Gäk yewa ba eŋi kehäromi ude it namik täyan. It namiŋiri näk u gänaŋ äroŋpäŋ iwan yabäj umuntaŋ päŋku käbop irira watä säkgämän it namik täyan.

⁴Anutuna, äma waki keriken nanik wädäj tädotpäŋ nepmaŋsi. Nadä-

tan? Iwantä kehäromi-inik täŋpäŋ nepmäŋitnayäj täkaŋ.

⁵Unita Anutu Ekänina, gäk kubä-tägän irit kuŋat-kuŋatnata watä täga iren yäj nadäkinik täyat. Näk ironiken umunitä gäka nadäkinik täŋ yäp-mäj äbätat.

⁶Bureni! Gäk ketka terakgän it täyat. Näk nanak paki ahäŋkutken unitä apiŋo nepmäŋ towiŋ yäpmäj äbätan. Unita näk wäpka biŋam kadäni kadäni ganiŋoret täyat.

⁷Anutu, gäk watä kehäromi it namiŋ yäpmäj abuno unita ämawebe mäyaptä irit kuŋat-kuŋatna täga u kaŋpäŋ nadäŋpäŋ gäk Anutu udewani yäj nadäwä tärek täŋkuŋ.

⁸Täŋpäŋ kepma kepma, tamimaŋtä päŋku bipäda menatä wäpka biŋam ärowani u ganiŋoret täyat.

⁹^aUnita tagawani täŋpäŋ kehäromina nämo itatken ŋoken mäde ut namiŋpäŋ nämo nepmaŋpen.

¹⁰Nämo, iwantä näk nutta käbeyä täŋpäŋ man yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ.

¹¹Täŋpäŋ ŋode yäk täkaŋ; Eruk! Iwat kireŋpäŋ iŋitna yäk. Anututä mäde ut imiŋirän u täŋkentäj imikta äma kubä nämo itak yäj yäk täkaŋ.

¹²^bUnita Anutuna, nabä kätäŋpäŋ gäkŋagän päŋku nämo iren. Nämo, täŋkentäj namikta bäränej äbi!

¹³Ude täŋiri äma iwan täŋ namik täkaŋ u komi nadäŋpäŋ mäyäk pähap nadäk täkot. Täŋkaŋ iwaniyetä däp-mäj yäwat kireŋirä paot-inik kaŋ täŋput.

¹⁴^cUpäŋkaŋ nähä gäkä täŋkentäj namenta nadäkinik täŋpäŋ api itsäm-bet. Ude täŋkaŋ wäpka biŋam wari wari api ganiŋoret yäpmäj ärowet.

^x70:1 Sam 40:17, 141:1 ^y71:1 Sam 31:1-3

^z71:3 Sam 18:2, 42:8, 90:1, 91:9 ^a71:9 Sam 92:14; Ais 46:4

^b71:12 Sam 22:11, 38:21-22, 70:5 ^c71:14 Sam 130:7

- ¹⁵ Tǎŋpǎŋ säkgämǎn tǎŋkentǎŋ namik täyan unita yǎŋpǎŋ biŋam api yǎk tǎŋpet. Täktǎkka täga u kumǎn nadǎwa-tǎrenaŋi nǎmo upǎŋkaŋ, jop uken, kepma kepma unitǎŋo biŋam api yǎŋahǎk tǎŋpet.
- ¹⁶ Ekǎni Anutuna, kehǎromika u nadǎŋpǎŋ wǎpka api yǎpmǎŋ akuk tǎŋpet. Tǎŋpǎŋ manbiŋam ŋodegǎn api yǎŋahǎwet; Ekǎni-tǎgǎn ǎma siwoŋi-inik itak yǎŋ ude api yǎŋahǎk tǎŋpet.
- ¹⁷ Anutu, nǎk ironiŋken umunitǎ apiŋo nǎwetpǎŋ nǎwoŋǎrek tǎŋ yǎpmǎŋ ǎbǎtan. Unita imaka tǎgatǎga tǎk täyan u yǎŋahǎŋ yǎpmǎŋ ǎburotǎ pen yǎŋahǎk tǎyat.
- ¹⁸ ^dUnita Anutu, apiŋo tǎgawani tǎŋpǎŋ gwǎkna pujiŋ paki tǎdotak ŋoken nǎmo nabǎ-kǎtǎwen! Nǎmo, watǎ pen it namiŋiri gǎkŋo kehǎromika pǎhap unita yǎŋpǎŋ ǎmawebe mǎden ahǎnayǎŋ tǎkaŋ u yǎŋahǎŋpǎŋ api yǎwet tǎŋpet.
- ¹⁹ U imata, Ekǎni, kudǎnka siwoŋi u kǎroŋi bohama, kunum yǎpureko ude bumik. Gǎk imaka umuri kudupi kudupi tǎŋ yǎpmǎŋ ǎbun. Komen ǎma gǎk udewani kubǎ nǎmo itak. Nǎmoinik, gǎkǎgǎn kudup yǎrepmiŋ moretan.
- ²⁰ Gǎk komi bǎrǎpi mebǎri mebǎri namiŋkuno upǎŋkaŋ nadǎtat; ǎneŋi api tǎŋ-kehǎromtaŋ namen. Kumbani ude iraropǎŋ ǎneŋi nǎmagutan.
- ²¹ Ude tǎŋpǎŋ wǎp biŋam bian yǎpuro u irepmiŋpǎŋ namitan. Tǎŋkaŋ komi bǎrǎpi gǎnaŋ irira ǎneŋi api naniŋ kawat tǎwen.
- ²² O Anutuna, tǎŋkentǎŋ namikta yǎŋkehǎrom taŋkuno udegǎn iwatpǎŋ tǎŋkentǎŋ namik täyan unita Isrel tǎŋo kudupi ǎma gǎk wagǎm utpǎŋ

wǎpka yǎpmǎŋ akuŋpǎŋ api ganiŋ ubiŋ tewet.

- ²³ Bǎnep oretoret pǎhap nadǎŋpǎŋ bumta api teŋ gǎrepet. Bǎnep nadǎk-nadǎkna ba gupna kudup mǎba ǎrowǎpǎŋ api tek tǎŋpet. Gǎk wakiken nanik nǎmagutkuno unita yǎŋpǎŋ ude api tǎŋpet.
- ²⁴ Bureni, kepma kepma täktǎkka siwoŋi unita yǎŋpǎŋ ǎmawebe yǎŋahǎŋpǎŋ api yǎwet tǎŋpet. Imata, ǎmatǎ nǎk tǎŋpǎ wanayǎŋ tǎŋkuŋo upǎŋkaŋ gǎkǎ unitǎŋo kehǎromi yǎpmǎŋ ǎpǎŋiri mǎyǎk bumta nadǎŋkuŋ.

Intǎjukun ǎmata yǎŋpǎŋ yǎŋkuk

72 O Anutu, gǎkǎ nintǎŋo intǎjukun ǎma gǎkŋaken kudǎn siwoŋi ugǎnpǎŋ tǎŋpǎŋ-iwoŋǎre. Tǎŋiri yǎpmǎŋ danik-danik piǎ siwoŋigǎn kaŋ tǎŋpǎn.

² Ba ǎmawebekaye kudǎn siwoŋi terak yabǎŋ yǎwatpǎŋ ǎma jǎwǎri kaŋ tǎŋkentǎŋ yǎmǎn.

³ Tǎŋpǎŋ kadǎni irayǎŋ tǎyakken ǎmawebeniye piǎ tǎnayǎŋ tǎkaŋken imaka ahǎŋ bumbum api tǎneŋ. Ude tǎŋirǎ ǎmawebe u kǎdet siwoŋika ugǎn api iwatneŋ.

⁴ Tǎŋpǎkaŋ intǎjukun ǎma unitǎ ǎma jǎwǎri tǎŋo bǎrǎpi api tǎŋpidǎm taŋ yǎmek. Ba ǎmatǎ tuŋumta wǎyǎkŋek tǎkaŋ u api tǎŋkentǎŋ yǎmek.

Tǎŋ, ǎmatǎ noriye tǎŋpǎwak tǎkaŋ udewanita kowata api yǎmek.

⁵ Tǎŋpǎkaŋ intǎjukun ǎma u kome terak irayǎŋ tǎyak uwǎ edap ba komepaktǎ ijiŋ yǎpmǎŋ kudayǎŋ tǎmǎno udegǎn api irek.

⁶ Unitǎŋo täktǎki säkgämǎn-inik api ahǎwek, iwǎntǎ piǎ gǎnaŋ maŋirǎn ketem säkgämǎn ahǎk tǎkaŋ ude.

⁷Ba kadäni yabäj yawat piä täñ-payäj täyakken u äma siwoñigän kuñaranitä säkgämän api itneñ. Ba komepaktä ijiñ yäpmäj kwayäj täyak udegän täñ-bumbum terak api it yäpmäj äroneñ.

⁸^eTäñpäkañ kome yabäj yawat täyak u gwägu pähap ño kädatä päñku ban udude pätak ude. Komeni täño бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peñkañä komeni komeni api kuñ morewek.

⁹Täñpänkañ ämawebe komeni komenitä api orañ imineñ. Ba iwaniye kudup gämori-kengän api mañ uyineñ.

¹⁰Täñpäñ intäjukun äma u ärowani-inik irirän guñ ämawebe täño intäjukun äma Spen kome, Itiopia kome ba Arebia komeken naniktä päbä iron täñ imiñpäñ takis moneñ kañ imut.

¹¹Bureni, kome kudup täño intäjukun ämatä api gwäjiñ äpmon imineñ. Ba äma äbori äboritä watä piä api täñ imineñ.

¹²⁻¹⁴^fTäñpäkañ äma jäwäri ba äma kehäromini nämotä yäñapiñirä api täñkentäj yämek. Ba ämawebe äma ätutä täñkentäj yäminañi nämo unitä gera yäñirä api täñkentäj yämek.

Äma udewanita gäripi nadäk täyak unita äma wakitä däpnayäj täñirä äneji api yämagurek.

¹⁵Intäjukun äma u kadäni käroni kañ irän! Täñpäkañ Arebia kome täño äma ekäni ekänitä gämoriken kuñatpäñ gol moneñ pähap kañ imut!

Täñpäñ ämawebeniyetä Anutu täñkentäj imän yäñ nadäñpäñ yäñapik man yäñirä Anututä api täñkentäj imik täñpek.

¹⁶Intäjukun äma unitä kome kañ iwarirän saguom ba ketem ätutä ämawebe täño piäken kañ ahäwut, Lebanon komeken ahäk täkañ ude.

Täñpäkañ muptä piäken tädot täkañ udegän ämawebe kome uken ahäj bumbum kañ täñput!

¹⁷^gTäñpäkañ intäjukun äma täño wäpi biñamä edaptä pen ijiñ yäpmäj kuk täyak ude kañ it yäpmäj kwän.

Täñpäkañ ämawebe äbori äboritä u wäpi terak täñ bumbum pähap terak kañ irut. Itkañ wäpi biñam yäpmäj akuñpäñ iniñoret-oret epän tärektäreki nämo kañ täk täñput.

¹⁸Täñpäkañ ämawebe komeni komenitä Ekäni Anutu, Isrel täño Anutu u wäpi biñam kañ iniñoret täñput.

Unitägän kudän kudupi ini pärik kubä täk täyak.

¹⁹Wäpi biñam säkgämän u pen orañ imik täkot. Wäpi biñamtä komeni komeni kañ tokneñ morewän! Burenitä bureni-inik!

²⁰Devit, Jesi täño nanaki, unitäño yäñapik kap teñirän kudän täk täñkuño u kudup äbä tärekañ ño. Ugän.

Äma kubä nadäkiniki täño mebäri yäñahäñkuk

73 Näk bureni ñode nadätañ; Anututä Isrel ämawebeta säkgämän täñ yämik täyak. U ämawebe bänep nadäk-nadäki kuräki säkgämän unita nadäj yämik-inik täyak.

²⁻³^hUpäñkañ Anutu, nadäkinikna pära pewa putäreñkuk. Äma wakiwaki täñpanitä säkgämän itkañ tuñum pähap ikek kuñarirä yabäñpäñ-nadäñkañ näkñata jop

waki ɲode nadəŋkut; Udegän itet yəŋ nadəŋkut.

⁴ ɲode yabəŋpəŋ-nadək täyat; Äma ude-wani bäräpi nämo nadək täkaŋ ba käyäm nämo kaŋ-ahäk täkaŋ.

⁵ Kome täŋo bäräpi ninta ahəŋ nimik täkaŋ uwä äma udewanita nämo ahəŋ yämik täkaŋ.

⁶ Täŋpəkaŋ iniken täktäki waki u käböp nämo peŋpəŋ gup yəpməŋ ärokärok kudän ba ämata komi jop nadəŋ yämik-yämik kädət iwarän täŋpəŋ täk täkaŋ u kwawakgän täk täkaŋ.

⁷ Bänep nadək-nadäki-ken wakitä tokŋek patkaŋ abämaŋ kuk täkaŋ. Täŋpəkaŋ waki ätu täkta nadək-nadäki-ken ini yəŋpəŋ-nadək wari wari täk täkaŋ.

⁸ Ude täŋkaŋ äma ätu yəŋärok yäwet-pəŋ kokwawak man yäwetgän täk täkaŋ. U ärowani kudän täŋpəŋ äma ätu komi yämikta umun man yäwet täkaŋ.

⁹ Täŋkaŋ Anutu kunum gənaŋ itak unita man waki yäk täkaŋ. Ba iniken wäpi yəpməŋ akuŋpəŋ ämawebe komeni komenitä nintäŋo gärip ugän iwarut yəŋpəŋ peŋ yäwet täkaŋ.

¹⁰ Yäke! Ude täŋirä unita Anutu täŋo ämawebe ätutäwä gäripi nadəŋpəŋ man yäk täkaŋ unita nadäwä bureni täŋpəpəŋ yäwarän täk täkaŋ.

¹¹ Täŋirä äma waki unitä ɲode yäk täkaŋ; Anutu ärowani täŋpəmorek mähemitä nintäŋo wakinin u yabəŋ ahäkta kädət kubä nämo pat imitak.

¹² Wära! Äma waki täŋpani täŋo mebäri udegän pätak! Tuŋum mäyap pat yämiŋirä upəŋkaŋ äneŋi ätukät yäp-mäkta piäni täkgän täk täkaŋ.

¹³ Butewaki! Siwoŋi kädət kuŋatpəŋ momi täŋpet yəŋpəŋ näkŋatta watä itpeŋ kuŋat täyat u jide? Jopi täyak ba?

¹⁴ Anutu, ude bumik täŋpapəŋ yəŋ ukeŋode kadäni kadäni keŋma bipani komi mebäri kubä namik täyan.

¹⁵ Upəŋkaŋ ude nadäwero! Anutu, äma waki täŋpanitä yəŋärok gäwet täŋkuŋo udegän yäwero uwä ämawebekaye-kät nanik kubä bumik nämo iret. Nämo, äma waki udewanigän äworewet!

¹⁶ Täŋpəkaŋ bäräpi ɲonitäŋo mebäri nadäwa tärewut yəŋpəŋ piäni täŋkuropəŋ mebäri täga nämo kaŋ-ahəŋkut.

¹⁷ Ude täŋkä eruk, pəŋku kudupi yotka gənaŋ äroŋpəŋä eruk nadäwa täreŋkuk. Äma waki terak kämi jide api ahäwek yəŋ u nadäwa täreŋkuk.

¹⁸ Bureni, äma waki udewani yäniŋ kirewikaŋ itärop yewä kwäpəŋ maŋdäpmäk-inik täŋpəŋ api waŋ moreneŋ!

¹⁹ Maŋdäpnayəŋ täkaŋ uwä komi piä umuri kubäkengän api itneŋ. Ude täŋpəŋ pit kubägän api kuməŋ moreneŋ.

²⁰ Uwä ämatä bipani däpmonken täŋpəŋ pewä kwäkaŋ tamimaŋ pəŋaku täŋguŋtaŋ it täkaŋ ude bumik. Bureni Ekäni, gäkä äbäŋiri äma udewani api paotpeŋ kuneŋ.

²¹⁻²² Täŋpəkaŋ äma udewanita yəŋpəŋ bänepnatä nadäwa jägäm tawäpəŋ kadäni uken gäkŋo mebärika täga nämo nadäwa täreŋkuŋ. Nämo, iŋamkaken kudän jide täŋkuro u tomtä-yəŋ guŋ ude kuŋatkut.

²³ Upəŋkaŋ apiŋo näk gäkkät it-inik täŋjira gäkä ketnagän nepmənjit näwariri it täyat.

²⁴ Ude täŋkaŋ juku-mankatä näk jide itpəŋ kuŋaretta näwetpəŋ näwoŋärek täk täyan. Ude täŋ

yäpmäj kuŋkä mäden nämagutpäŋ epmägetka kudän api meran täŋ namen.

²⁵^kO Ekäni, näka watä itta kunum gänaŋ gäk udeyani kubä nämo itak. Nämo inik. Gäk kubägän it namitan unita gäka gäripi inide kubä nadäk täyat. Unita kome täŋo tuŋumta imata gäripi nadäwet?

²⁶^lNämo inik! Gup nadäk-nadäkna täŋo kehäromi paoreko upäŋkaŋ Anutu gäk näkŋo kehäromina. Gäk näkkät tärek-täreki nämo it-inik api täŋpen.

²⁷Täŋpäkaŋ ämawebe gäka mäde ut gamik täkaŋ u kudup paot-inik api täneŋ. Ba äma gäk gabäŋ umuntaŋpäŋ iniken gärip terak kuŋarani u kudup api täŋpi waneŋ.

²⁸^mUpäŋkaŋ tägagämän-inik! Nähä gäk dubikaken itat unita säkgämän itat. Anutu Ekänina, gäk näkŋo yewana unita imaka täŋ namiŋkuno unita nadäŋpäŋ u kudup kwawakgän yäŋahäwayäŋ!

Anututä Isrel äbot äneŋi täŋkentäŋ yämikta yäŋapik man yäwani

74 O Anutu, imata nipmaŋpi kodäŋani ŋode itkamäŋ? Ämawebekaye ninta kokwawak pen api nadäŋ yäpmäj ärowen ba?

²Ämawebekaye gäkŋata biŋam bian iwoyäŋpäŋ komi piäken nanik nimagut yäpmäj äpämaŋ kuŋkuno ninta äneŋi nadäŋ nimen. Ba Saion Pomka ŋo terak gäkŋa bian bämopninken irani unita nadäwen.

³Komeka biani täŋpäwawani ŋo pärewatkaŋ ka! Iwaniyetä kudupi yot gänaŋ nanik imaka imaka kudup täŋpä waŋkuŋ.

⁴Anutu, iwankayetä yärepmitkamäŋ yäŋpäŋ kudupi yot gänaŋ oretoret gera mämä täŋpäŋ eŋi ŋo ninta biŋam täyak yäŋpäŋ wären täŋkuŋ.

⁵⁻⁶Ämatä bipiken päya madäk täkaŋ ude kudupi yot gänaŋ päya kuŋat säkgämän säkgämän paiŋpäŋ täŋpani u kudup gwem kuŋat ba pinigoŋtä däpmäj äreyäŋ täŋpä kuŋkuŋ.

⁷Kudupi yotka u ude täŋpä wawäpäŋ kädäp pewä ijiŋirän iŋamkaken gäk ganiŋ oretta biŋam täha nämo täŋkuk.

⁸Ämawebekaye nin täŋpäwakinik tänyäŋ nadäŋpäŋ komeninken ŋoken ganiŋ oretta bägup kudup pewä ijiŋ paotkuŋ.

⁹Ude täŋirä apiŋo kudän kudupi kubä nämo täŋiri kak täkamäŋ. Ba meka jinom yäŋahäwani äma u kudup paotkuŋ. Unita bäräpi ŋo udeken api paorek yäŋ äma kubätä nämo nadatak.

¹⁰Iwantä gäkŋo wäpka yäŋpäŋ gabäŋ mägayäk täŋirä kadäni jide api täŋpek? Wäpka biŋamta yäŋärok man yäŋirä tärek-täreki nämo api pärek ba?

¹¹Anutu, imata nin täŋkentäŋ nimikta bitnäk täyan? Imata jop nadäŋ itkentäŋ nimik täyan?

¹²Täŋpäkaŋ näk nadätat; Gäk nintäŋo intäjukun äma ude yäput peŋpäŋ it nimiŋ yäpmäj äbun. Ude täŋkaŋ kadäni mäyap iwan keriken nanik nimagut täŋkun.

¹³⁻¹⁴^{no} Kehäromika terak gwägu däpmäj täkŋeŋpäŋ gwägu gämok pähap wäpi Levitan unitäŋo gwäki däpmäj kokoyäŋpäŋ gupi madäŋ

^k73:25 Sam 16:2 ^l73:26 Sam 16:5, 40:12, 84:2

^m73:28 Sam 14:6, 40:5; Hib 10:22; Jem 4:8 ⁿ74:13-14 Kis 14:21

^o74:13-14 Jop 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1

jukutpāj kome kawukiken nanik tomta yepmāj towiņkun.

¹⁵ Ude tāņkaņ ume dapuri tāwitpewi ume āpuņ. Tāņkaņ ume taņi taņi tāņpewi kawuktaņ yāpmāj kuņkuņ.

¹⁶ P Gākja-tāgān kepma bipani yāņpewi ahāņkumān. Tāņpāj edap kenta komepak komeņiken yepmaņkun.

¹⁷ Tāņkaņ kome pāhap ņonitāņo бага kukņi kukņi tāņ-kehārom taņpāj peņkun. Tāņpāj iwān edap tāņo kadāni yāpmāj daniņpāj peņkun.

¹⁸ Tāņpākaņ Ekāni, iwankaye gāka gaņjani pāhap nadāņpāj Anutu bureni yāņ nāmo nadāņ gamiņpāj gabāņ māgayāk tākaņ. Unita nadāņpāj kowata yāmen.

¹⁹ Tāņpāj āmawebekaye tāņkentāki nāmo, iwan tāņo komi piā terak itkaņ u nāmo nibā-kātāwen.

²⁰ Nāmo, topmāk-topmāk kubāgān ninkāt bian tāņkuno unita āneņi juku pi! Imata, kome ņo tāņo kāwuri kukņi kukņiken āma komi nimikta kābop ittāņ kukaņ.

²¹ Unita iwan yabā-kātāņjiri māyāk nāmo nimineņ. Nāmo, tāņkentāņ nimiņjiri āma jopi jāwāri mewuni nin wāpka kaņ ganiņ oretna!

²² Eruk Anutu, bārāneņ akuņpāj iwankaye yabāņ yāņjiri goret tākamāj yāņ nadāwut. Āma udewāni nāmo nadāņ gamiņkaņ kepma kāroņ gāk gabāņ māgayāktāgān nadāk tākaņ u nadā!

²³ Tāņkaņ iwankaye u kokwawak tāņpāj yāņgera-gera wari wari yāk tākaņ unita nāmo guņ tāwen! Nāmo, komi kaņ yāmi.

Anutu uwā āmawebe tāņo tāktāki yāpmāj daniwani

75 Bāneņ tāga, Anutu, bāneņ tāga gākagān nadāņ gamikamāj! Imaka sākgāmān sākgāmān, ba kudān kudupi kudupi tāņ yāpmāj ābuno unitāņo biņam yaņahāk tākamāj.

² Anutu, gākā ņode yāņkun; Yāpmāj danik-danik epān tākta kadāni kubā iwoyāņpāj peņkuro itak. Kadāni uken kudān siwoņi terak āmawebe uwā api yāpmāj daniwet.

³ Tāņpākaņ imaka imaka kome terak it tākaņ ba kome ini bārom tāņpeko upāņkaņ Anutu nākā meham tāņjira api kehārom tāneņ.

⁴⁻⁵ Nāk āma waki tāņpani gup yāpmāj ārokārok kādet peņpāj injinken kehāromita nadāwā ārowani nāmo tāņpek yāņ yāwet tāyat yāk. Anututā ude yāņkuk.

⁶ Nadākaņ, kome āma uken-uken nanik kubātā āma kubātā wāp biņam bureni yāmik-yāmik uwā tāga nāmo tāņpek.

⁷ Nāmo, u Anutu ini kubā unitāgān āmawebe yāpmāj daniņpāj ātu kowata waki yāpmākta biņam yepmaņkaņ ātu wāpi biņam yāpmākta biņam yepmak tāyak.

⁸ Imata, Ekānitā ini kokwawaki umuri pāhap, ume komi nitek bumik gāpe nitek iņitak. Tāņpāj u piwān kuņjirān āma waki tāņpanitā kudup api naņ paotneņ. Kubātā nāmoinik api irepmirek.

⁹ Tāņ nāhā Isrel tāņo Anutu unitāņo tāktākita wari wari api yāņahāk tāņpet. Ba kap terak iniņ oretta nāmoinik api gaņa tāwet.

^{74:16} Stt 1:14 ^{74:17} Stt 8:22; Apos 17:26

^{75:7} 1Sml 2:7; Sam 50:6, 147:6; Dan 2:21

¹⁰Nämo, Anutu u waki tänpäni täjo kehäromi api pewän paotneḡ. Täñkaḡ äma siwoḡi täjo kehäromi ätukät api yäpuräräreḡ.

**Anututä ämikken ämawebeniye
täñkentäḡ yämiḡkuk**

76 Juda naniktä Anutu täjo mebäri nadäkaḡ. Ba Isrel nanik imaka, wäpi oraḡ imik täkaḡ.

²Anutu täjo eḡini Jerusaleḡ itak. Saion pom terak it täyak.

³Kome uken itkaḡ iwan ämik tänyäḡ äbuḡo unitäḡo äpa kuwek, kurepä, käda boham u kudup ubiḡ-jukutkuk.

⁴O Anutu, Gäka nadänjira epmäget kudän inipärik-inik kubä täk täyak. Ba täktäḡka täjo mebäri ärowani inipärik kubä, pom käroḡi käroḡiken tom ahäḡ bumbum täk täkaḡ u kudup yäreḡmit moretak.

⁵Iwan täjo komi äma uwä kehäromi nitek upänkaḡ gäkä däpmanpän tuḡumi kudup yäyomägatkun. Täñjiri kumänpän däpmon patguḡ-guḡ ude täḡ itkaḡ.

U ka! Kehäromini ba nadäk-nadäki u jopigän.

⁶Jekop täjo Anutu, däpayän täñyäkḡariri komi ämakät hosniye päjḡ kumäḡ maḡkuḡ.

⁷Bureni Ekäni, äma kuduptagän Gäka umuntak täkaḡ. Kokwawak täñjiri kubätä inamkaken täga nämo kehärom taḡpän irek.

⁸Gäk kunum gänäḡ itkaḡ iwanta kowata ude yänträḡ yämiḡjiri ämawebe komeni komeni umuntanpän man kum itkuḡ.

⁹Kowata yänträḡ yämiḡkuno uwä ämawebe iwan keriken irani u kudup yämagutta yänkun.

¹⁰^sBureni Ekäni, äma ätutä kokwawak tänpän ämik täneḡo upänkaḡ

kowata yämiḡjiri ämawebe nadäwä täga tänpän ganiḡoret täkaḡ.

Tänjirä äma ämikken kehärom taḡpän it täkaḡ uwä api ganiḡoret täneḡ.

¹¹Unita ämawebe, Ekäni Anutujinta täḡ imikta bian yänkehärom taḡkuḡo u inita täḡ imineḡ.

Tänpän äma äbot tuän tuän itkaḡ in, iron yäpmän äbänpän kaḡ imut. U imata, Anutu unitagän umuntanäḡi.

¹²Bureni, Anutu u äma wäpi biḡam ikek täjo wäpi yäpmän äpäḡ täyak. Ba intäjukun äma ärowani ärowani tänpewän bumta umuntak täkaḡ.

**Äma ḡo bäräpi ahän imiḡirän
Anutuken gera yänḡkuk**

77 ^tAnutuken konäm butewaki gera yäk täyat. Gera yänjira nadän namik täyak.

²Bäräpi kadäniken Ekäniken yänḡapik täyat. Bipani käroḡ yänḡapik man yäk täyatken uken ketna yäpmän akuḡkaḡ Ekäni iwet täyat. Upänkaḡ bänepna nämo pidämtak täyak.

³Ude täñkaḡ Anutu täjo täktäkita nadänpän bäräpi nadäk täyat. Unita juku piḡira nadän bäräp ahän namik täyak.

⁴Unitä tänpewän bipani bipani däpmon kubä nämo pat täyat. Nadäwätäk taḡi tänpän man kubä täga nämo yäwet yän nadäk täyat.

⁵Ude täñkaḡ bian täga itkutken unita juku pik täyat.

⁶^uBipani käroḡ nadäk-nadäk pähap tänpän näḡḡaken bänepna ḡode iwet yabäk täyat;

⁷Jide? Ekänitä ninta mäde pen api ut nimeḡ? Ninta gäripi äneḡi nämo api nadän nimeḡ?

⁸Nadän nimikinik täk täḡkuko u nibäkatänkuko ugän? Ba yänkehärom-

tak mani wari nämo käwep api iwarek?

⁹Orakoraki pewän paotkuko ubayän? Kokwawakitä orakoraki komeni yäpuk ba?

¹⁰Ude nadänpän yänkut; Imaka ñonita nadänjira bänepnaken däpmän päretak; Anututä kadäni käronji kehäromini näwoñären yäpmän äbukopän apiño de itak?

¹¹Tänpakan ude nämo! Ekäni, imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi bian tänkuno unita äneji juku piwa!

¹²Imaka tagatäga kehäromi nitek tän yäpmän äbuno unita nadäk-nadäk epän kañ tak tänpa!

¹³Bureni Anutu, imaka imaka tak täyan u kumän kudupi siwoñi-inik. Anutu kehäromi nitek gäk udewani kubä nämo itak.

¹⁴Kudän kudupi pewä ahäwani Anutu u gäk kubägän. Kehäromika ärowani guñ äbot bämopiken pewi ahänjirän kañpän nadänkun.

¹⁵Ketka kehäromikatä ämawebekaye, Jekop kenta Josep täño äboriye u komi epänken nanik yämagutkun.

¹⁶Tänpakan ume gwägu pähaptä Anutu gäk gabänkan umuntañpän bärombärom tänkuk.

¹⁷Yänpewi gubam gwägärrirän yäpä iromän iwän bukña tänkuk.

¹⁸Iromän tänpewi yänpän-wädän iwarirän yäpä kwinitpän peñyänjirän komeni komeni kwawagän itkun. Ude tänjirän kome kwainkuk.

¹⁹Anutu, gäk gwägu käronji boham u bämopiken kädet täwitkun. Tänkuno upänkan kuroñka bäräm äma kubätä täga nämo kañkuk.

²⁰Ude tänkan ämawebekaye yawak ude irirä yän-yämagutkun. U

Moses kenta Arontä watä it yämiñirän yämagut päñku tagaken yepmanñkun.

Anututä ämawebeniye Isip komeken nanik yämagutkuk

78 Eruk ämawebenaye, in näkño jukuman ño nadäwut. Juku säkgämän peñpän man täwerayän täyat ño nadäwut!

^{2v}Jukuman ño man wärani terak täwerayän. Imaka bian ahäwani mebäri nitek unita täwerayän.

³Bian oraniyetä yänpän niwerirä nadänkumäño nadäk-nadäknin-ken pätak u tärewayän.

⁴Man ño nanakniye ahänayän täkan unita käbop nämo peñ yämine. Nämo inik! Ekäni u imaka säkgämän säkgämän tänkuk. Unita yäwetpän yäwoñärek täñitna epän kehäromi kehäromi tak tänkuko u ba kudän kudupi tänkuko unita kañ nadäwä tärewut.

⁵Ekäni u Jekop täño oraniye, Isrel ämawebe it yäpmän äbäkamän nintä iwatta бага mani bian peñkuk. Tänpän oraniye man kehäromigän ñode yäwetkuk; In näkño бага man ño nanakjiye yäwetpän yäwoñärek kañ tak tänpüt yän yänkuk.

⁶Ude tänayän täño uyaku yerijiye mäden ahänayän täkan unitä yänpän-nadäk pen api tak täneñ. Ude tänkan unitäño yeri ahänayän täkan unitä udegän api yäwetpän yäwoñäreneñ.

⁷Ude tänayän täño uwä äbot u imaka, Anututa nadäkinik tän imiñ yäpmän kuñpän kudän kudupi tänkuko unita nämo api guñ täneñ. Ba бага mani u api buramik täneñ.

⁸Baga mani buramiñpänä oraniyetä tänkuño ude nämo api täneñ.

Oraniye uwä Anutu täño manta nadäkinik nämo tänpäj bänepitä Anutu injit-inik nämo täñkuñ. Tänpäj Anutu mäde ut imiñkuñ.

⁹ Bian uken Efraim äbot unitäño komi äma uwä äpa kuwek yäpmäj kuñat täñkuño upäjkañ ämik ahäjirän umuntanpäj ämetkuñ.

¹⁰ U Anutukät topmäk-topmäk tänpäni unita nadäj äwaräkuk tänpäj бага mani iwatta bitnäñkuñ.

¹¹ Ba imaka kudän kudupi injamiken täñkuko unita guñ tak-inik täñkuñ.

¹² ^wEkänitä Isip täño kome kubä wäpi Soan uken kudän kudupi oraniye naniye ñode tänpäj yäwoñareñkuk;

¹³ ^xU gwägu tañi däpmäj täñgewänkañ kukñi kukñi kuñirän Isrel ämawebe bämopgän yäj-yäkñat yäpmäj kuñkuk.

¹⁴ ^yYäj-yäkñat yäpmäj kuñpäjä kepmawä gubam kubä iwerän kädet yäwoñarekta intäjukun kuñirän iwatkuñ. Täñ bipaniwä kädäp täño peñyäjeki ägonitä udegän intäjukun kuñirän iwatkuñ.

¹⁵ ^zTänpäkañ kome kawukiinikken mobä yäpurän tumäjirän ume gänañ umu nanik bumta abäjirä nañkuñ.

¹⁶ Bureni, mobä jopi tänpewän ume dapuri abani ude täñkuk. Ude täñirän ume tañi ahäjñkuk.

¹⁷ Ekäni ärowani pähaptä iron ude täñ yämiñkukopäj kome kawuki uken ehutpäj ärowani kudän pen ñode täñ imiñkuñ;

¹⁸ ^aAnutu iyapi yäj nadänpäj yäjñkñatpäj kakta ketem gäripi niked ätukät nimi yäj peñ iwetkuñ.

¹⁹ Ude tänpäj Anutu yäjärok ñode iwetkuñ; Anutu kome kawuki ñodeken ketem täga käwep pewän

ahäwäpäñ nimek? Ba täga nämo käwep! yäk.

²⁰ Bureni, pengänä mobä yäpurän tumäjirän ume uken nanik abuk yäk. Upäjkañ jide? Tom ketem udegän nimanaji nämo käwep? yäk.

²¹ Yäjärok ude yäjirä Ekänitä mani u nadänpäj kokwawak tañi tänpäj Jekop täño äbot uken kädäp mebet iniñ kireñpewän äpuk.

²² U imata, ämawebe uwä Anututa nadäkinik nämo täñkuñ. Ude täñkañ Anutu ninta nadäkinik tänpäj täñkentäj nimik täyak yäj nadäwä bureni nämo täñkuk.

²³ Ude täñkuño upäjkañ Anututä kunum iwerän ajeñkuk.

²⁴ ^bAjeñirän kunum gänañ nanik ketem inide kubä pewän mañirä yäpmäjpäñ nañkuñ.

²⁵ Ketem nañkuño u ketem tägagämän, ajero täño ketem bumikpäñ nañkuñ. Anututä iron täñ yämiñkuko u nañpäñ koki täñkuñ.

²⁶⁻²⁷ Ude tänpäj mäniñ pähap kubä iwerän piäjñkuk. Piäjirän ämawebetä itkuñken u barak punin nanik päke uwä iwän ude bumik pewän nañkuñ. Barak uwä bumta, mobä jirañ ude.

²⁸ Tänpäkañ u kome jopiken nämo pewän nañkuñ. Nämo! Ämawebetä yottaba tänpäj itkuñken ugän pewän nañkuñ.

²⁹ Eruk, ude tänpäkañ ämawebetä barak päke u nañ tokñeñkuñ. Bureni, imaka Anutuken yäpmäkta yäjapiñkuño u yäniñ kireñ yämiñkuk.

³⁰⁻³¹ Ude täñkentäj yämiñkukopäj momi kädet nämo peñkuñ. Unita

^w78:12 Kis 7:8-12:32 ^x78:13 Kis 14:21-22 ^y78:14 Kis 13:21-22

^z78:15 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 ^a78:18 Kis 16:2-15; Nam 11:4-23, 11:31-35

^b78:24 Jon 6:31

- ketem u pen naŋ irirä Anututä kokwawak nadäŋ yämiŋpäŋ Isrel äma gubaŋi gubaŋi kehäromi nitek u pit kubägän däpmäŋ moreŋkuk.
- ³²Upäŋkaŋ momi pen täŋ yäpmäŋ kuŋkuŋ. Anutu kudän kudupi päke täŋ yäpmäŋ äbuko unita nadäkinik nämo täŋkuŋ.
- ³³Nadäkinik nämo täŋkuŋo unita ehät woŋ pit kubägän abäŋpäŋ paot täkaŋ ude Ekänitä imaka umuri kubä pewän ahäŋjirän uterak pit kubägän kumäŋ moreŋkuŋ.
- ³⁴Eruk Anututä ätuniye ude däpmäŋ paorirän yabäŋpäŋä ätu bänepi äyänutpäŋ Ekäni äneŋi iwatta bänep pek täŋkuŋ.
- ³⁵^cTäŋpäŋ nadäŋkuŋ; Ekäni uwä nintäŋo mobä kujat kehäromi ude it nimitak. Unitägän wakiken nanik nimagut täyak.
- ³⁶Ude nadäŋkuŋo upäŋkaŋ bänep äyänut-äyänut man yänkuŋo u jop yänikŋatkuŋ. Man yäkyäki täktäki u jopigän, bureni nämo.
- ³⁷^dEkänikät topmäk-topmäk täŋpani u nadäŋ äwaräkuk täŋpäŋ mani nämo buramiŋkuŋ.
- ³⁸Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ Anututä kudup nämo däpmäŋ moreŋkuk. Nämo, oraŋ yämiŋpäŋ momini peŋ yämiŋkuk. Kokwawak taŋi täga täŋ yäminäŋpäŋ kadäni kadäni kokwawaki pewän maŋpöpäŋ ähan täŋ yämik täŋkuk.
- ³⁹^eU imata, ämawebe unitäŋo mebäriŋi ŋode nadäŋkuk; Uwä ämawebe jopigän, kadäni käroni itta yäwani nämo. Mänittä abämaŋ paotpeŋ kuk täyak udewani.
- ⁴⁰Wära, kome kawukiken peŋawäk wari wari täŋ imiŋjirä nadäwän jägämi täk täŋkuk!
- ⁴¹Isrel täŋo Kudupi Anutu u kadäni kadäni täŋikŋat-ikŋat kädet mäyap täŋ imiŋjirä komi nadäk täŋkuk.
- ⁴²Uwä iniken kehäromini terak iwan keriken nanik bian yämagutkuko unita juku kubä nämo peŋkuŋ.
- ⁴³Nämo, Isip kome Soan käda uken kudän kudupi ŋode täŋkuko unita nadäwä ärowani nämo täŋkuk.
- ⁴⁴^fKome uken Anututä ume yänpewän nägät äworeŋjirän Isip nanik täga nämo naŋkuŋ.
- ⁴⁵^gBa gäbäräm bipi ätu yäniŋ kirewänkaŋ abä äma gupi tätuŋ naŋkuŋ. Ude täŋpäŋä wirit udegän yäniŋ kirewänkaŋ äbä imaka imakani kudup täŋpä waŋ yämiŋkuŋ.
- ⁴⁶^hTäŋpakaŋ kapukbam mebäri mebäri ketemi epäni täŋpawakta yäniŋ kireŋkuk.
- ⁴⁷ⁱUde täŋpäŋä mimitä maŋpäŋ wain päya ba ketemi epän kudup täŋpäŋ waŋkuŋ.
- ⁴⁸Ba ugän nämo, mim kenta yäpätä yawakiye kudup udegän däpmäŋ moreŋkuk.
- ⁴⁹Yäke! Anututä kokwawak wakiinik täŋpäŋ aŋero täŋpawak pewä ahäwani u yäniŋ kireŋkuk.
- ⁵⁰Kokwawaki kwawak yäwoŋäreka kädet täwitpäŋ ämawebe yabäŋ äwaräkuk kubä nämo täŋkuk. Nämo, käyäm wakitä mäyap däpmäŋ moreŋkuk.
- ⁵¹^jEkänitä ude täŋpäŋä Isip nanik täŋo nanak ämani intäjukun ahäwani kudup däpmäŋ paotkuk.

^{78:35} Kis 15:13; Lo 7:8; Ais 41:14, 63:9 ^{d78:37} Apos 8:21

^{78:39} Sam 103:14-16; Jon 3:6-8; Jem 4:14 ^{f78:44} Kis 7:17-21

^{78:45} Kis 8:1-6, 8:20-24 ^{h78:46} Kis 10:12-15 ^{i78:47} Kis 9:22-25

^{j78:51} Kis 12:29

- 52^kTäj iniken ämawebeniye yawak ude kome kawukiken kädet yäwoŋäreŋpäj yämagutkuk.
- 53^lYämagut päŋku yepmaŋpän umunkät nämo, säkgämän itkuj. Täjpäkaŋ iwaniye uwä gwägutä uwäk täŋpäj däpmäj moreŋkuk.
- 54^mEruk, yäj-yäkŋat yäpmäj kuŋtäŋgän iniken kudupi kome dubinken ahäŋkuŋ. Täjkaŋ kome uwä iniken kehäromi terak ämawebeniyetä yämikta ŋode täjkkuk;
- 55ⁿKome u mähemiyä yawat kireŋpäj iniken ämawebeniyetä yäpmäj danijpäj yämiŋtäŋ kuŋkuk. Ude täŋpänkaŋ Isrel äbori äbori eŋi täŋpäj ittäj kuŋkuŋ.
- 56^oAnututä ude täj yämiŋkuko upäŋkaŋ Isrel ämawebetä Anutu ärowani unita täjŋikŋarani täŋpäj peŋawäk täj imiŋkuŋ. U jukumani kubä nämo inik iwatkuŋ.
- 57 Kudän waki oraniyetä bian täjkuŋo udegän iwatpäj nadäj imikinik nämo täj imiŋkuŋ. Uwä äŋin gwäjiwani gwäjiwäkaŋ siwoŋi nämo kweko ude bumik.
- 58-59 Uwä anutu jopi yäniŋ oretta kome iwoyäŋpäj peŋkaŋ u kuk täjkuŋonik. Ude täjirä Anututä yabäŋpäj näk nadäj naminaj jidepäj täkaŋ yäj nadäŋpäj kokwawak täj yämik täjkkuk.
- Ude täŋpäj Isrel äbot u mäde ut yämikinik täjkkuk.
- 60^pTäŋpäj Silo komeken yottaba Anutu burenitä bämopiken itta yäwerän täj imiŋkuŋo u Anutu uken äneŋi itta nadäk kubä nämo peŋkuk.
- 61^qUde täjkaŋ iwan yäniŋ kireŋirän topmäk-topmäk täjo kudupi gäpe yottaba u gänaŋ itkuko u yäyomä-gatkuŋ. Gäpe u terak Anutu täjo kehäromi ba peŋyäneki kwawak kak täjkuŋonik.
- 62 Ude täjkaŋ ämawebeniyetä kokwawak nadäŋpäj iwaniye yäniŋ kireŋirän däpuŋ.
- 63 Kadäni uken Isrel täjo äma gubaŋi ämik pähap gänaŋ kumbuŋ. Kumäŋirä webetä äma deken yäpne yäj yäŋpäj jop itkuj.
- 64 Kadäni ugän bämop ämaniye udegän däpakaŋ webeniye konäm kotkä nämo, jop kawuk täŋpäj itkuj.
- 65 Eruk ude täjtäj äbäŋkä Ekäni däpmon terak naniktä-yäj akuŋkuk. U äma wain ume naŋkaŋ täjguŋguŋ täŋpäj pärekopäj kikuŋutpäj akuŋpäj karak yäweko ude bumik täjkkuk.
- 66 Ude akuŋpäj iwaniye däpmäŋpäj pimiŋ yawat kireŋirän mäyäk tärek-täreki nämo nadäŋpäj ämik äneŋi täkta nämo nadäŋkuŋ.
- 67 Ude täjkaŋ Josep täjo oraniye äbot unita mäde ut yämiŋpäj, Efraim täjo äboriye imaka, nämo iwoyäŋkuk.
- 68 Täj Juda täjo oraniye äbot u iwoyäŋkuk. Täjkaŋ Saion pom, Juda täjo komeken itkuko unita imaka, gäripi nadäk täjkkuko unita iwoyäŋkuk.
- 69 Täjkaŋ pom uken kudupi yori, pom käreŋi ude punin unu täjkkuk. Täŋpäj kehäromi-inik täjkkuk, kome pähap täŋpäj peŋkuko inide it täyak ude bumik täjkkuk.

^k78:52 Kis 13:17-22 ^l78:53 Kis 14:26-28 ^m78:54 Kis 15:17; Jos 3:14-17

ⁿ78:55 Jos 11:16-23 ^o78:56 Het 2:11-15

^p78:60 Jos 18:1; Jer 7:12-14, 26:6 ^q78:61 1Sml 4:4-22

⁷⁰⁻⁷¹rTänpäkaŋ Juda äbot uken nanik epän watä ämani Devit epäni täkta iwoyänjuk.

U sipsip watä epän äma ude iraniken nanik imagutpäŋ Isrel ämawebe ekäni ba täpurita watä irekta iwoyänjuk.

⁷²sUde iwoyänpäŋ teŋirän Devit iniken epän unitagän nadänpäŋ ämawebenyeta watä säkgämän it yämik täŋjuk. Eruk unita Devit uwä Isrel äbot täŋo watä äma tägagämän-inik ude itkuk.

Anututä iwan keriken nanik yämagutta yänapiŋjuk

79^tO Anutu, guŋ äbottä gäkŋo kome inita korenayän äbuŋo itkaŋ, u yabätan? U kudupi yotka tänpä waŋirä imaka jopi äworetak.

Ude täŋkaŋ Jerusalem yotpärare imaka, tänpewä waŋ moretak.

²Ämawebekaye, epän watä ämakaye u däpmänpäŋ yepmaŋirä siän ba tom ägwäritä naŋ-irähut täkaŋ.

³Ude täŋkaŋ ämawebekaye jopjop däpmänjirä unitäŋo nägäri umeyäwa tägata kweko ude Jerusalem yotpärare bämopiken tokŋeŋjuk.

Tänpäkaŋ u änekta äma kubä nämo itkuk. U kumän paotkuŋ.

⁴Tänpäkaŋ guŋ äbot kukŋi kukŋi iranitä yänjärok niwetpäŋ nibän mägayäkuŋ.

⁵Unita Ekäni, jide? Ninta kokwawak pen api täŋpen? Ba kokwawakka u kädäptä-yän pen api ijin yäpmän kwek?

⁶Kokwawakka u ninta nämo, äbori äbori gäk nämo ganiŋoret täkaŋ ba gäkken yänapiŋ man nämo yäk täkaŋ unita täŋ yämissi.

⁷Äma äbot unitä gäkŋo ämawebekaye däpmän-pewä kubäpäŋ komeka u tänpä waŋkuŋ.

⁸vÄbekniye oraniyetä bian momi täŋkuŋo unita yänpäŋ komi epän nämo nimen. Nämo, bänep nadäk-nadäknin putärewani ninta butewaki nadän nimisi.

⁹wO Anutu, täŋkentän nimiŋpäŋ iwan keriken nanik nimagusi. Ude tänpäŋ wäpka biŋamta yänpäŋ mominin peŋ nimisi.

¹⁰Guŋ äbottä Anutuŋin de yän niwerirä tägawek? Ude nämo, unita Anutu, guŋ äbottä epän watä ämakaye täŋo nägäri piwä kuŋkuŋo unita kowata komi yämiŋjiri kaŋ yabäna!

¹¹Täŋkaŋ notniye komi eŋiken yepmaŋkuŋo yänkähän-kähän yän itkaŋ u nadän yämiŋpäŋ kehäromika ärowani terak äma kumäkta biŋam yäntärewani u yäniŋ kireŋpewi äpämaŋ kut.

¹²O Ekäni, guŋ äbot uken-uken nanik yänjärok gäwet täŋkuŋo unita kowata kwini nämo täŋ yämen.

Nämo, täŋ gamiŋkuŋo u irepmitpäŋ wakiinik täŋ yämen.

¹³Ude täŋjiri ämawebekaye nin, yawakaye ude itkaŋ bänep täga man tärek-täreki nämo gäwetpäŋ ganiŋ oretoret api täŋ yäpmän kune.

Isrel ämawebe Anututä täŋkentän yämikta yänapiŋ man yänkuŋ

80^xAnutu, Isrel täŋo watä äma, gäk nadän nimisi! Gäk Josep täŋo äbot nin, yawak ude watä it nimik täyan. Gäk aŋero täŋo intäjukun äma iriri it gwäjik täkaŋ.

^{78:70-71} 1Sml 16:11-12; 2Sml 7:8; 1Sto 17:7 ^{78:72} 1Kin 9:4

^{79:1} 2Kin 25:8-10; 2Sto 36:17-19; Jer 52:12-14 ^{79:5} Sam 85:5; Ese 38:19

^{79:8} Sam 106:6; Ais 64:9 ^{79:9} 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3 ^{80:1} Kis 25:22

- ²Unita gäk kehäromika oraniye Efraim, Benjamin kenta Manase täño äbot ninken kwawak pewi ahäwän! Äbä kehäromika nimiñpän täñkentän nimi!
- ³Anutu, gäk äneñi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän nimiñpän täñkentän nimiñiri paotnetawä!
- ⁴O Anutu kehäromi mähemi, äbotkaye nintä gäkken yäñapiñitna kokwawak nadän nimiñkä kadäni jidegän api pewen?
- ⁵Gäkä ude täñjiri konämpän ketem ude nañ itkamän.
- ⁶Täñpakañ iwaniyetä kukñi kukñi itkañ yabän äwaräkuk täñjiri nidäpmänpän nintäño kome korenayän täkañ. Täñpän yänjärok niwetpän nibän mägayäk täkañ.
- ⁷Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän nimiñpän täñkentän nimiñiri paotnetawä!
- ⁸Ekäni, bian gäk äbekniye oraniye, wain yeri kubä ude, Isip komeken nanik yäpmän päbä kome kubäken piwayän yänpän äma kome uken nanik yawat kireñkun. Täñpän wain yeri uwä kome u piñkun.
- ⁹Täñpän yeri u pikta komeni ket täñpän piñkun. Täñpikañ jäwäri äpmonpän tañi-inik täñpän kome tañi iriñ wädän yäpmän kuñkuk.
- ¹⁰Täñpän wain päya unitäño momitä pom ba päya tañi tañi päke itkuño u kudup äyuñ täñ yämiñkuk.
- ¹¹Täñpakañ momini uwä kumañ päñku gwägu tañi wäpi Mediterenian unitä päñku Yufretis umeken täreñkuk.
- ¹²Upän gäk imata wain epän täño yewa u däpmän weñkun? Täñkunopän

ämawebe kädet miñin kuñat täkañ unitä bureni kubota täk täkañ.

- ¹³Täñpakañ but ägwäritä jäwäri metän gwäjik täkañ. Täñjirä tom ägwäritä mujipi nak täkañ.

- ¹⁴Unita Anutu kehäromi mähemi, gäkä ninta äneñi nadänpän kunum terak ununitä dapun täñpän nibän niwat. Täñpän wain päyaka nin täñkentän nimi.

- ¹⁵Ninäwä wain päya gubañi gäkä täñpewi kehärom tañkuko udewani. Gäkä yeri u ketka kehäromitä piñkun. Täñkuno unita täñkentän nimik täyi.

- ¹⁶Upänkañ wain päyaka uwä madänpän kädap ijiwani. Urita iwaniye yabän yänjiri paot-inik täñput!

- ¹⁷O Anutu, ämawebe ninä gäkñata biñam iwoyänkuno u täñkentän nimiñpän äneñi nibän niwat täyi. Ba kehäromi äneñi nimik täyi.

- ¹⁸Ude täñ nimiñiri nin ärowani täñpän manka äneñi nämo api irepmitne.

Täñkañ wäpka biñam api ganiñ oretne.

- ¹⁹Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän nimiñpän täñkentän nimiñiri paotnetawä!

Kadäni pähap kubäken kap tekta jukuman yänkuk

81 Anutu u kehärominin. Urita bänep oretoret kap teñ imina. Jekop täño Anutu u kap gera terak teñ imut.

- ²Oretoret kap yäput pena yänpänä wagäm utkañ gita kurere bok utpän iniñoret kap teñ imut.

- ³Täñpän komepak api äbänjirän womat kañ piäwut, ba komepak bämop tañjirän orekirit kadäni uken womat piänpän kap kañ teñ imut.

⁴ Isrel äbottä kap ude tekta бага пätäk. Jekop täño Anututä man u yänkehärom täñkuk.

⁵ Anututä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuko kadäni uken man u Josep iwetpäñ iwoñäreк täñkuk.

Täñpäkañ näk man kotäk kudupi kubä ñode ahänjirän nadänkuk;

⁶ Pitjin terak bäräpi patkuko u ketäreñ tamiñkut yäk. Ba komi epänjin täño tuñum u täyomägatpäñ peñ tamiñkut yäk.

^{7a} Täñpäkañ intä komi nadänpäñ gera yänjirä nadänpäñ täñkentän tamiñkut yäk. Iromän mämä gänañ käbop itpäñ nadän tamiñkut yäk.

Täñpäñ komi gänañ nanik tämagut yäpmän äbätängän Meriba ume terak täñyabäkken tepmañkut.

⁸ Unita Isrel ämawebe äbotnaye, in jukuman täwerayän nadätat ño ket nadänayän ba nämo?

^{9b} In mäjo wära nadän yämiñpäñ nämoinik yäpmän kuñatneñ yäk. Ba guñ äma täño yäwik nämo gwäjin äpmon yämineñ.

^{10c} Nadäkañ? Näk Ekäni, intäño Anutu bureni-inik. Isip komeken nanik tämagut yäpmän äburo u yäk. Unita in mejin añejirä ketem tepmäñ towiwa.

¹¹ Ude yänkuro upän ämawebenayetä mäde ut namiñpäñ näkño man unita juku nämo peñkuñ.

^{12d} Ude täñjirä yabän äwaräkuk täñjira iniken nadäk-nadäk terak kädet wakiwaki iwatkuñ.

¹³ Butewaki! Ämawebenaye, jide? In näkño man ño juku peñpäñ nadänäñi. Isrel äbotnaye, in näkño kädet iwatnañi.

¹⁴ Ude täñjirä uyaku iwanjiye täño kehäromi yäpmän äpätet. Ba ketnatä iwanjiye däpmän paotet.

¹⁵ Ude täñjira iwanjiye, näka bitnäк täkañ uwä näka umuntañpäñ gwäjin äpmon namikäneñ. Täñpäkañ komi epän tärek-täreki nämo yämitet yäk.

¹⁶ Upänkañ ämawebenaye, näk inta ketem säkgämän säkgämän tamakañ nañ tokjewut yän nadätat.

Anutu u intäjukun-inik itak

82 Anututä äma ekäni ekäni unita gera yänpewän äbänpäñ käbeyä täñjirä Anututä ini käbeyä täño intäjukun äma itak.

Intäjukun itkañ käbeyäken äma itkañ uwä ñode yabän yäyak;

² In goret täк täkañ yäk. In man käbeyäken äma kädet goret täñpanita in täga täkañ yän yäwet täkañ.

Ba inä yabän äwaräkuk täñjirä äma wäpi biñam ikektä äma äpani täño wäpi yäpmän äpäк täkañ yäk. Kädet u jidegän api peney?

³⁻⁴ Unita in kädet täga ñodepäñ kañ täñput; Man käbeyäken äma jopi jäwäri ba ironji kodäña udewani yänkentän yämineñ.

Täñpäñ ämawebe guñ ba ini gupi täga nämo täñkentänäñi udewanita kädet siwoñi täñ yämineñ yäk.

Täñpäñ ämatä äma udewani komi epän täñ yäminayän täkañ uwä kañ yänin bitnäwut.

^{5e} Inä guñ, nadäk-nadäkjin nämo! Injin bipmäñ urani gänañ kuñatpäñ ämawebe kädet siwoñi nämo yäwoñäreк täkañ.

^a81:7 Kis 17:7; Nam 20:13

^b81:9 Kis 20:2-3; Lo 5:6-7, 32:12; Sam 44:20; Ais 43:12

^c81:10 Kis 20:2; Sam 37:4, 107:9 ^d81:12 Jop 8:4; Apos 7:42; Rom 1:24-26

^e82:5 Sam 11:3, 75:3

^{6f}Näk bian ɲode täwetkut; Inä anutu bu-
mik, Anutu ärowani täño nanakiye
itkañ yäj täwetkut.

⁷Ude täwetkuro upäj apiño ɲode täwera
nadäwut! Inä kodak nämo api itneñ
yäk.

In äma mewunitä kumäk täkañ udegän
api kumneñ! Ba intäjukun äma ätutä
kumäk täkañ udegän kumänpäj
paot-inik api täneñ yäk.

⁸Anutu, bureni yäyan! Gäk akuñpäñ
kome terak yäñtärek epän tä! Äma
äbori äbori kuduptagän u gäkño
biñam.

Isrel täño iwaniyetä paotta Asapatä yäñapik man ɲo yäjku

83 O Anutu, man kum nämo iren. Ba
kubäkengän kwikinik nämo iren.

²Iwankaye yabäsi! Äma gäka gañani
pähap nadäj gamik täkañ u ärowani
täñ gamikañ.

³Guñ äma u ämawebekaye watä it
yämik täyan u däpmäkta man käbop
käbop yäñpäñ-nadäj itkañ.

⁴Täñpäñ ɲode yäkañ; Eruk, Isrel äbot
u wari nämo itta däpmäj morena.
Ude täñitna wäpi paotpäj paot-inik
kañ täñpäñ.

⁵Anutu, gäk täñpäwakta guñ äma äbori
äbori ɲodetä bänep kubägän täkañ;

⁶Idom kenta Ismael nanik, Moap kenta
Hakri nanik,

⁷ba Gebal, Amonkät Amalek nanik, ba
Filistia kenta Tire nanik.

⁸Täñpäñ Siria nanik, äbot kehäromi Lot
täño oraniye täñkentäj yämiñkuño
u imaka, yäpurärätgän täñkuñ.

⁹Äma äbori äbori u gäk täñpäwakta
bänep kubägän pekañ unita Midian
nanikta bian jide täñ yämiñkuno
ude täñ yämen. Ba Kison umeken

Sisera kenta Jabinta jide täñ
yämiñkuno udegän täñ yämen.

¹⁰Äma uwä Endo komeken däpmäj-
pewi kumänpäj kome äworeñkuño
u.

^{11h}Täñpäkañ Orep kenta Septa jide täñ
yämiñkuno u intäjukun ämaniyeta
udegän täñ yämen.

Ba Sepa kenta Salmuna täñpäwak täñ
yämiñkuno u äma ärowaniniyeta
udegän täñ yämen.

¹²Äma uwä ɲode yäjkuño unita
täñpäwak täñ yämiñkun; Anutu
täño kome u nininta api korene yäj
yäjkuñ.

¹³O Anutu, iwaniye u täñpewi mänittä
keñkeñ jirañ kenta täpun-täpun piäj
äreyäj täñpäñ kuk täkañ ude kañ
täñput.

¹⁴⁻¹⁵Täñpäñ kädäptä pom terak tepärañ
pit kubägän ijiñ paoreko ude täñ
yämen.

Täñpäñ yäpä iromäj mänitka terak
yawat kireñ täñpi kuñtäñpä kuneñ.

¹⁶Ude täñpäñ kehäromika kañpäñ
nadäwä tärekta mäyäk pähap
yämen.

¹⁷Ude täñjiri kehäromini paoräpäñ gäka
tärek-täreki nämo umuntäneñ.
Täñpäñ mäyäki pen pat yämiñjirän
kañ kumbut.

¹⁸ⁱO Ekäni, kwawak yäwoñjäreñjiri
ɲode kañpäñ nadäwä tärewut; Gäk
kubä-tägän Ekäni, kome pähap ɲo
kañiwatta kehäromi ärowani pat
gamitak.

Kora nanakiyetä Anutu täño eñita gäripi nadänpäj kap ɲo teñkuñ

84 O Ekäni ärowani, kudupi yotkata
gäripi inide kubä nadätat!

^{2j}U gänañ Ekäni iñamkaken itta
bänepna kädäp ijik täyak u inipärik

^f82:6 Jon 10:34 ^g83:9 Het 4:6-22, 7:1-23 ^h83:11 Het 7:25, 8:12

ⁱ83:18 Kis 6:3; Sam 59:13, 92:8 ^j84:2 Sam 42:2, 63:1

kubä. Bänep nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anutu irit mäheimi u oretoret kap yän̄teŋ in̄joret täyiwa.

³Barak imaka, en̄ikata gäripi nadäk täkaŋ. Kurasisiptä gäripi nadänpäŋ tähani kudupi yotka piriken täk täkaŋ.

Ekäni ärowani Anutuna, barak ätu imaka, bägup säkgämän yän̄kaŋ en̄jini tänpäŋ kudupi bukäka dubiniken mujipi pek täkaŋ.

⁴Bureni, ämawebe kudupi yotkaken itkaŋ kap terak wari wari ganījoret täkaŋ uwä gäk̄ŋo oretoret terak it täkaŋ.

⁵^kBa ämawebe kehäromi yäpmäkta gäckengän kuk täkaŋ u imaka, oretoret terak it täkaŋ.

Ämawebe udewani ganīj oretta Saion pom terak ärokta pidämtak täkaŋ.

⁶Äron̄tängän ämawebe täga u kome kawuki kubä wäpi Baka u irepmirirä iwän säkgämän tan̄jirän ume dapuri abänpäŋ gwägu tokneŋ yäpmän̄ kuk täkaŋ.

⁷^lUde ahän̄jirän kaŋkaŋ oretoret tänpäŋ Saion pom kaŋ-ahäkta ehutpäŋ kuŋkä nämo gaŋatak täkaŋ.

Nämo, u anutu jopi-jopi kudup yärepmirani Anutu bureni u Saion pom terak api känejo unita.

⁸Ekäni Anutu ärowani, Jekop täjo Anutu, juku peŋpäŋ yän̄japik man-nata nadäsi!

⁹O Anutu, intäjukun ämanin iwoyän̄kuno u iron täj imisi.

¹⁰^mTän̄päŋ ñode yäwa; Kudupi yotkata gäripi pähap nadätat. Kepma kubä uken irero uwä kepma mäyap uken-uken ittän̄ kwero u irepmitpäŋ iret.

Äma ätutä äma waki täjo täha säkgämän säkgämän gänaŋ itta gäripi nadäk täkaŋ upän̄kaŋ nähä äma jopigän itkaŋ Anutuna täjo en̄j yäma täjo watä ude irero unita nadän̄jira inide kubä täŋpek.

¹¹ⁿU imata, Ekäni uwä watä it nimiŋpäŋ intäjukun täj nimik täyak. U kudän tägatäga terak iron täj nimiŋpäŋ oraŋ nimik täyak.

U äma siwoŋi kuŋaranita imaka täga yämikta nämo bitnäk täyak.

¹²Bureni-inik! Ekäni ärowani, ämawebe gäka nadäkinik tänpäŋ gäkä terak yengämä pek täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ.

Ekänitä äboriye watä it yämekta yän̄japik man yän̄juk

85 Ekäni, komeka ba Isrel ämawebe bekaye ninta iron täj nimiŋjiri äneŋi säkgämän itkumäj.

²Gäk ämawebekaye nintäjo mominin peŋ nimiŋpäŋ waki täk täŋkumäjo unitäjo kowata awähutkun.

³Kokwawak ninta nadän̄j nimiŋkuno upän̄kaŋ peŋ nimiŋkun. Nidäpnäŋpäŋ kokwawakka äneŋi mäde käda peŋkun.

⁴Unita Ekäni, waki keriken nimagurani, äneŋi gäk̄jata biŋam nimagusi. Butewaki Anutu, gäk ninta nadäwäwak wari täj nimentawä.

⁵Ekäni, ninta kokwawak pen api täŋpen? Ba gäk̄ŋo nadäwäwakka pen api it yäpmän̄ ärowek ba?

⁶^oUde nämo! Gäk täŋkentän̄j nimiŋpäŋ irit kuŋat-kuŋat säkgämän äneŋi nimiŋjiri ämawebekaye nin oretoret tänpäŋ kaŋ ganījoret täna.

⁷O Ekäni, bänep ironka äneŋi niwoŋäreŋpäŋ waki keriken nanik

^k84:5 Sam 81:1, 86:11, 122:1; Jer 31:6

^l84:7 Sam 42:2; Ais 40:31; Jon 1:16; 2Ko 3:18 ^m84:10 1Sto 23:5; Sam 27:4

ⁿ84:11 Sam 34:10, 85:9; Ais 60:19-20; Mal 4:2 ^o85:6 Hab 3:2

wädäj tädotpäñ tågaken nipmanjiri säkgämän kañ itna.

⁸ Ai, ämawebenaye, nin kädet waki bian tåk täñkumäño u äneñi tåk tänetawä. Nadäkañ? Ämawebe iniñoret täkañ uwä Ekäni itrit säkgämän yämiñpäñ äbot kubägän yepmak täyak.

Mebäri unita Ekäni Anututä man yäñahänjirän näk api nadäk täñpet.

⁹ Buren! Ämawebe Anutu orañ imik täkañ u inita biñam yäpmäkta nämö bitnäk täyak. Nämo inik.

U nin äneñi nimagutpäñ Anutu ini ninkät penta itkañ komeninken säkgämän api itne.

¹⁰ Täñpäñ kadäni uken Anututä nadäj yämik-inik täñjirän ämawebeniyetä bänep nadäk-nadäk Anutu-kengän api peney.

Ba Anututä iniken kädet siwoñi ämawebeniyä bämopiken pewän ahänjirän säkgämän, äbot kubägän api itneñ.

¹¹ Buren! Kome terak Anutu täño ämawebeniyetä Anutu nadäj imikinik täñjirä Anututä käderi siwoñi api yäwetpäñ yäwoñärewek.

¹² Ude täñkañ iron täñ nimiñjirän imaka imaka täñayäj takamäj u kudup säkgämän ahänjirä epäninken ketem ahäj bumbum api täneñ.

¹³ Täñpäkañ Anutu täño kädet siwoñitä intäjukun kuñkañ Ekäni täño äbäkäbäk kädet api täwirek.

Äma kubätä Anutu täñkentäj namän yäñpäñ yäñapiñkuk

86 Ekäni, äma mewuni näka butewaki nadäj namiñpäñ täñkentäj nam!

² Nadäk-nadäkna kudup gäckengän peñpäñ watä epän ämaka ude itat unita watä säkgämän it namiñjiri wawetawä.

³ Ekäni, kepma käron gäckken gera yäñtäyiwa butewaki nadäj namiñpäñ geranata juku peyi.

⁴ Gäckgän ganiñoret täyat unita nadäj namiñpäñ täñpewi bänepnaken ore-toret pähap kañ nadäwa.

⁵ Ekäni, gäk orakorak mähe mi unita mominin peñ nimik täyan. Ämawebe gäckken täñkentäk yäpmäkta gera yäk täkañ u gäripi pähap nadäj yämik täyan.

⁶ Unita Ekäni, näkño yäñapik manta juku peyi. Näk gäkä butewaki nadäj nami yäj yäñpäñ gera yäyat u nadäj nam.

⁷ Näk nadätat, gäckken gera yäwayäj täyat u api nadäj namen unita bäräpi kañ-ahawayäj täyatken gäckken gera api yäk täñpet.

⁸ Ekäni, gäk ude wani Anutu kubä nämö itak. Gäckgän kuduptagän yärepmitan. Täñpäñ gäkä epän täga tåk täyan u udegän kubä nämö tåk täkañ.

⁹ Guñ äbot täñpäñ yepmanjuno u kudup abä gäk gämotkaken gwäjij äpmon gamiñpäñ wäpka api ganiñoret täneñ.

¹⁰ U imata, Ekäni gäk kubä-tägän imaka kudupi kudupi tåk täyan. Gäk kubä-tägän Anutu bureni-inik.

¹¹ Unita Ekäni, gäk kädetka näwoñäreñjiri manka bureniğän iwat täyiwa!

Ket näwoñäreñjiri gäckgän nadäj gamiñpäñ ganiñoret täyiwa!

¹² Ekäni Anutuna, näk bänepna gupna kuduptagäntä api ganiñoret täñpet.

^{86:5} Neh 9:17; Sam 25:8; Jol 2:13; Jna 4:2 ^{86:7} Sam 17:6, 50:15, 77:2

^{86:8} Lo 3:24; 2Sml 7:22; Jer 10:6 ^{86:9} Sam 66:4; Ais 66:23; Rev 15:4

^{86:10} Sam 72:18; Ais 44:6-8; Mak 12:29 ^{86:11} Sam 25:5; Jer 32:39

Tänpän wäpka biŋam api oraŋ gamiŋ yäpmän ärowet.

¹³ Gäk butewaki taŋi nadän namik täyan. Kumäkta biŋam täŋkuropan wädän tädotpän nepmaŋkun.

¹⁴ Anutu, äma inita nadäwä ärowani tänpäni ätutä mäde ut namik täkaŋ. Uwä gäkŋo manka utpän nämoinik iwat täkaŋ.

Tänpän näka butewaki nämo nadän naminpän käbeyä tänpän näk nut-tagän man yänpän-nadäk täkaŋ.

¹⁵ Upänkaŋ Ekäni, gäk butewaki ba iron mähe mi, kokwawak bäräŋej nämo täk täyan.

Gäk ämawebekayeta gäripi-inik nadäk täyan. Tänpän nämo nipmak täyan.

¹⁶ Unita äneŋi nadän naminpän butewaki nadän nam. Piä ämaka näk kehäromi namisi. Piä watä webeka nanaki näk täŋkentän nami!

¹⁷ Näka not täŋ namik täyan unitäŋo bureni kwawak peŋiri käwayän nadätat.

Ude täŋiri kaŋpän iwanaye imaka, Ekänitä täŋkentän imik täyak yänpän kaŋ mäyäk tawut!

Saion uwä äma äbori äbori täŋo yotpärare täga bureni-inik

87 Ekänitä pom kudupi terak yotpärareni wäpi Saion tänpän peŋkuk.

² Tänpän Isrel täŋo kome ätuta gäripi nadäk täyak u irepmitpän Saion yotpärareta gäripi ini pärik kubä nadäk täyak.

³ Unita Anutu täŋo yotpärare, gäk juku peŋkaŋ Anututä gäka man tägatäga ŋode yäyak u nadä;

⁴ Kome näkŋo man buramik täkaŋ unitäŋo wäpi tawaŋ api täŋpet. U täŋpayän täyatken uken guŋ kome, Isip kenta Babilon täŋo wäpi imaka, bok api kudän täwet. Ba Saion itta biŋam wäpi kudän täwayän

täyatken uken guŋ kome Filistia, Tire ba Itiopia nanik imaka, bok api kudän täwet.

⁵ Kadäni uken Saionta ŋode api yäneŋ; Komeni komeni ämawebe täŋo eŋi meŋ bureni täyak. Tänpän Anutu tänpämorek mähe mi täŋ-kehärom tänpän api pewek.

⁶ Tänpän Saion täŋo kome mähem bureni-inik täŋo wäpi tawaŋ kudän täwayän täyakken uken ämawebe komeni komeni nanik täŋo wäpi u kudup u gänaŋ api pewek.

⁷ Ude täŋirän ämawebe uwä kap teŋ ore-toret bumta tänpän ŋode api yäneŋ; Saion kome ŋowä iron kädet mebäri mebäri pewä ahäŋ nimani unitäŋo dapuri bureni-inik!

Äma kubä komi butewaki terak itpän Anutuken gera yänkuk

88 Ekäni Anutu täŋkentäkna, kepma bipani konäm butewaki terak gäkken gera yäk täyat.

² Unita yänpik manna terak gera yäyat ŋo nadänpän täŋkentän nami.

³ Bäräpi mebäri mebäri näkä terak äroŋirä kumän-kumän dubiniken itat.

⁴ Ämatä näka nadäŋirä kumänpän awaŋ gänaŋ pat täkaŋ ude täyak, kehäromina kudup paotkaŋ unita.

⁵ Näk kumbani ude nepmaŋpakaŋ it täyat. Ba ämikken däpmän-pewä kumbani, awaŋ gänaŋ pat täkaŋ udewani itat. Ba äma gäkä unita guŋ tak-inik tänpän nämo täŋkentän yämeno ude bumik itat.

⁶ Nähä awaŋ käroŋi-inik bipmän urani gänaŋ mebäri-ken-inik umu maŋpi äpmonpero ude itat ŋo!

⁷ Kokwawakkatä näk kudup uwäk tänpän yejämäŋtak.

⁸ Gäkä nadäŋiri notnayetä nabänpän-nadäŋirä imaka taräki tänpäpän nabäŋkaŋ umuntak täkaŋ.

Näk yewa kehäromi täga nämo abämañ kunañ, udewani gänañ itat.

⁹Täñpäñ dapunna gäyamigän ijiñ itat. Ude itkañ, Ekäni, kepma kepma ketna kewatpäñ yäñapik man terak gäkken gera yäk täyat.

¹⁰Jide? Kumbanitä kakta kudän kudupi pewi ahäk täkañ? Nämo! Ba ude täñiri kumbanitä akuñpäñ wäpka yäñpäñ ganiñoret täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!

¹¹Kumbani komeken naniktä gäkä nadäñ nimikinik täñpäñ nämo nipmak täyan unitäño biñam yäñahäk täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!

¹²Bipmäñ urani kome uken kudän kudupi kak täkañ? Nämo! Ba peñpäñ guñ täñpäñ irani kome udeken naniktä gäkño bänep iron täga kañpäñ nadäk täkañ? Nämotä nämoinik!

¹³Unita Ekäni, jop kumbero udetä täñkentäkta gera yäyat. Tamimañ tamimañ gäkken gera yäk täyat.

¹⁴Täñjira imata nämo nadäñ namik täyan? Ba Ekäni, imata mäde ut namik täyan?

¹⁵Näk gubañiken umunitä komi namiñ yäpmäñ äbäñjiri kumäñ-kumäñ dubiniken it täyat. Komi unitä kehäromina kudup näyomägatak.

¹⁶Näk nutta kädet mebäri mebäri terak nepmañpi wak täyat. Gäkño kokwawakka wakiinik unitä näk däpmäñ jakñitpäñ nepmañtak.

¹⁷Komi u kepma karonñ näk itgwäjiñpäñ umetä tokätkañ täk täkañ ude yewa täñpäñ nepmak täyak.

¹⁸Täñpäñ notnaye-inik u imaka, täñpewi nabä-kätäñjirä bipmäñ

urani-tägän näkño notnapak bureni ude itak.

Ekänitä ämawebeniye nadäñ yämik-inik täk täyak

89^{vw} O Ekäni, wari wari nadäñ nimik täyan unita juku piñpäñ kap api tek täñpet. Ba nämo nibäkätäk täyan unitäño manbiñam pen api yäñahäk täñpet.

²Imata, nadäñ nimikinik täk täyan uwä nämo api paorek yäñ nadäk täyat. Ba kunum inide it täyak udegän nämoinik api nibä-katäweno unita nadäkinik täñpäñ api yäñahäk täñpet.

³Ekäni, gäk man ñode yäñkun; Äma iwoyänjkuro Devit ukät topmäk-topmäk kubägän täñpäñ ñode yäñkehärom tañkut; Äma kubätä äbotken naniktä intäjukun äma nämo api irek.

^{4x}Nämo, intäjukun ämata gäkä äbotken nanik-tägän api ahäñ yäpmäñ ärok täneñ yäñ yäñkun.

⁵Ekäni, kunumtä ini ba imaka u terak it täkañ unitä gäkño täktäkka tägagämän unita kap terak ganiñ ubiñ tek täkañ.

Ba nadäñ nimikinik täk täyan unita yäñpäñ añero kudupitä kap teñpäñ wäpka yäpmäñ akuk täkañ.

^{6y}Kunum gänañ kudupi añero ba imaka kubä gäk udewani nämo itak.

⁷Bureni, kudupi añerotä Anutu kañpäñ nadäwä inipärik kubä, kehäromi nitek täñpäpäñ umuntak täkañ.

⁸Unita Ekäni Anutu kehäromi mäheми, gäka imaka kehäromi kubä terak utpäñ täga nämo yäwet. Nämoinik, gäk kehäromi-inik, ba manka kudup iwat-inik täk täyan.

^v89:1 1Kin 4:31 ^w89:1 Sam 101:1

^x89:4 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 132:11; Apos 2:30

^y89:6 Sam 40:5, 86:8, 113:5

- ⁹Gwägu pähap gäk kubä-tägän kaŋiwat täyan. Ba gwägu tokärrän gäk kubä-tägän täga iniŋ bitnäwen.
- ¹⁰Gäk kubä-tägän Isip täŋo kehäromi kudup yomägatpäŋ kehäromikata iwankaye ätu kudup däpmanpäŋ yawat kireŋkun.
- ¹¹Kunum u mähemi gäk, ba kome imaka. Kunum kenta kome gäkägän täŋ yepmaŋkun.
- ¹²Kome moräki moräki, unudetä umude gäkä täŋkun. Unita pom taŋi yarä wäpi Tabo kenta Hemon unitä oretoret terak ganiŋoret täkamän.
- ¹³O Ekäni, gäk ärowani, kehäromi-inik.
- ¹⁴Kaŋiwat epän täk täyan uwä kudän siwoŋi terakgän täk täyan. Nadän yämik-inik täŋo mähemi gäk.
- Ba yäŋkehäromtak man siwoŋi iwarani u mähemi gäk.
- ¹⁵Unita Ekäni, ämawebe kap terak ganiŋoret täkaŋ ba orakorakka täŋo peŋyänek gänaŋ kuŋat täkaŋ uwä oretoret pähap nadäk täkaŋ.
- ¹⁶Gäka juku piŋpäŋ kepma käron bänep oretoret terak it täkaŋ. Täŋpäŋ iron täŋ yämik täyan unita nadänpäŋ wäpka biŋam yäpman ärok täkaŋ.
- ¹⁷Ämawebe unitäŋo kehäromi u gäk. Ba unitäŋo epmäget kudän u gäk. Bureni Anutu, gäk oraŋ niniŋiri iwaniye yärepmit morek täkamän.
- ¹⁸Ekäni, Isrel ämawebe täŋo Anutu kudupi gäkä watä ämanin iwoyänkuno unitä intäjukun it nimik täyak.
- ¹⁹Anutu, bian-inik, gäk ayäbu terak epän ämakaye täga ŋode yawetkun; Näk komi äma kubä kaŋ-ahänpäŋ kehäromi imiŋkut. Äma u ämawebe-naye bämopiken iwoyänpäŋ intäjukun äma ude teŋkut.
- ²⁰^aÄma uwä epän ämana Devit. U intäjukun it tamikta olip umeni piŋ ibatpäŋ iwoyänpäŋ teŋkut.
- ²¹Unita kehäromi imiŋira kehäromigän api it yäpman ärowek.
- ²²Ude irirän iwaniyetä ämik täŋpäŋ kehäromini täga nämo api yäpman äpneŋ, ba äma wakitä täga nämo api irepmitneŋ.
- ²³Nämoinik, iwaniye näkŋa-tägän api yeŋ jakjiret. Äma iwan täŋ iminayän täkaŋ upäŋ api däpet.
- ²⁴Täŋpäŋ nadän imikinik täŋpäŋ nämoinik api kakätawet. Nämo, wäpna terak kehäromigän itkaŋ iwaniye api yärepmit morewek.
- ²⁵Täŋpäŋ täŋkentän imiŋira kome taŋi pähap, gwägu wäpi Mediterenian unitä päŋku ume wäpi Yufretis u inita koreŋpäŋ api kaŋiwarek.
- ²⁶Ude täŋ imiŋira ŋode api näwerek; Gäk näkŋo nanna ba Anutuna. Gäk watä ämana kehäromi pähap, mobä ude. Watä it namiŋiri säkgämän it täyat.
- ²⁷^bYäŋirän gäk nanakna intäjukun nanik yän iwetpäŋ intäjukun äma wäpi biŋam ärowani nitek ude teŋira wäpi biŋamtä kome täŋo intäjukun äma päke u kudup api yärepmirek.
- ²⁸Topmäk-topmäk kubägän ukät täŋkuro ba ude api täŋ gamet yän yänkehärom taŋkuro u nämo api guŋ täwet. Nämo, u pen api nadän yäpman kuŋaret.
- ²⁹Ude täŋpäŋ näkä täŋpewa kunumtä inide itpäŋ nämo paot täyak udegän Isrel täŋo intäjukun ämawä, unitä äbotken nanik-tägän api ahän yäpman ärok täneŋ.
- ³⁰⁻³²Täŋpäkaŋ unitäŋo äboriye ahänayän täkaŋ u бага manna nämo

⁹89:11 1Sto 29:11; Sam 24:1-2, 50:12^a89:20 1Sml 13:14, 16:12; Apos 13:22^b89:27 Rev 1:5

- buramiŋpäŋ man kädetna mäde ut iminayäŋ täkaŋ uwä momini unita kowata yämiŋira komi api nadäneŋ.
- ³³Upäŋkaŋ Devit ba nanakiye oraniye nämoinik api yabäŋ kätäwet. Yän-kehäromtak man iwetkuro u nämö api irepmiret. Nämö! Pen nadäŋ imikinik api täk täŋpet.
- ³⁴^cBureni-inik! Topmäk-topmäk ukät täŋkuro u nämö api madäŋ täkŋewet ba manna täpuri-inik kubä nämoinik api irepmiret.
- ³⁵Wäpna kudupi u terak bureni-inik ŋode yäyat; Devit jopman kubä nämö iwetkut ba nämoinik api iweret.
- ³⁶Nämö, äboriye pen api weŋ bäyaner. Näk mehamtäŋ imiŋira edaptä ijiŋ yäpmäŋ kwayäŋ täyak udegän kaŋi-wat epänitä pen api it yäpmäŋ ärowek.
- ³⁷Ba komepaktä inide peŋyäŋek täyak udegän it yäpmäŋ äroŋirä ämawebetä ŋode api nadäneŋ; U ka! Komepak inide it täyak ude, Anututä mani nämö guŋ täŋpäŋ kehäromigän iwat täyak.
- ³⁸Ekäni, ude yänkuno upäŋkaŋ apiŋo intäjukun ämaka iwoyänkuno unita kokwawak nadäŋ imitan. Täŋpäŋ mäde ut imiŋpäŋ itan.
- ³⁹Täŋpäŋ topmäk-topmäk kehäromi epän ämaka ukät täŋkuno u madäŋ täkŋeŋpäŋ gwäpäni säkgämän yäpmäŋpäŋ okä näbä gänaŋ maŋpi-äpmokaŋ.
- ⁴⁰Täŋpäŋ yotpärareni täŋo yewa kehäromi pähap u wärämутkun.
- ⁴¹Wärämuriri äma kuŋ-äbäŋ täk täkaŋ uwä tuŋumi kubotäŋ imiŋpäŋ kaŋ-mägayäk täkaŋ.
- ⁴²Yäniŋ kireŋiri iwaniyetä kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ oretoret bumta nadäk täkaŋ.
- ⁴³Ämik täŋpäŋ gäk täŋpewi ämik täŋo tuŋumitä nämö täŋkentäŋ imiŋirä iwaniyetä irepmitkuŋ.
- ⁴⁴Gäk wäpi biŋam yomägatpäŋ gwäpäni säkgämän u jop maŋpi kuŋkuŋ.
- ⁴⁵Ude täŋiri kadäni nämö täreŋirän äma tägawani, kehäromi nitek nämö, bäräŋer äworetak. Täŋpäŋ mäyäk pähap nadatak.
- ⁴⁶Ekäni, butewaki. Käbop pen api iren? Ba kokwawakka kädäptä ijik täyak ude pen api täŋpen.
- ⁴⁷Näkŋo mebärinata guŋ täwentawä. Kome terak iritna u keräpigän. Nin kudup kumäk-kumäk ikek täŋ nipmaŋkun.
- ⁴⁸Netätä nämö kumäŋpäŋ kadäni käreŋi irek? Äma kubätä kehäromigän itkaŋ awaŋ gänaŋ täga nämö äpmonpek? Nämoinik.
- ⁴⁹O Ekäni, bian nadäŋ nimikinik täŋkuno u de pewi kukaŋ? Täŋpäŋ yänkehäromtak man Devit iwetkuno unita jide nadätan?
- ⁵⁰Guŋ ämatä epän watä ämaka näka yänjärok näwet täkaŋ unita nadäŋ äwaräkuk nämö täŋpen. Nämö, kowata yämen!
- ⁵¹Ekäni, nadä! Intäjukun ämaka näk iwoyänkuno u kome deken deken kuŋarira guŋ ämatä sära man näwet täkaŋ u nadätan?
- ⁵²Eruk, Ekäni wäpi biŋam tärek-täreki nämö iniŋoret takäna!

**Anutu u pen api it yäpmäŋ ärowek,
täŋ ninä paotpaotnin ikek**

*Anututa nadäkinik täŋpani Mosestä
yänŋapik man ŋo yänkuk*

90^dEkäni, gäk eŋinin bureni ude bian itkunonitä pen it yäpmäŋ äbätan.

^{2e}Kunum kenta kome nämo pewi ahäñjirän gäk Anutu itkun. Gäk Anutu pengän itkunonitā pen api it yäpmäj ärowen. Paotpaotka nämo.

³Gäk äma ñode yäwet täyan; In äneñi kome äworewut. Ude yäñpäj äma täñpewi kome äworek täkañ.

^{4f}Täñpäkañ kadäni käroni pähap, obañ 1,000 ude u nadäñiri kepma kubägän ude täk täyak. Däpmon paritna bipani kubä ahäñpäj paot täyak ude bumik.

⁵Täñpäkañ ume tokätpäñ äma kumäj-kumäj däpmäñpäj yäpmäj kuk täyak gäk äma täño irit ude täñpewi paot täkañ.

Täñjiri ämatä kome terak kadäni keräpi ayäbu täk täkamäj ude it täkamäj. Ba wädantä bäräñeñ ärok täkañ ude it täkamäj.

⁶Tamimañ mäñit säkgämän yäpmäñpäj itkañ kome iñjirän bipäda bäräñeñ kubitak täkañ. Äma uwä udewanigän.

⁷Täñpäkañ gäkño kokwawaktä nidäp-mäk täyak. Ba gäkño bäñep wak-wakta bumta umuntak täkamäj.

⁸Imaka wakiwaki käbop ba kwawak täk täkamäj u gäkä kwawakgän penpäñ yabäk täyan.

⁹Kokwawak nadäj nimiñjiri nin kome terak ahäj paot täk täkamäj. Täñpäkañ nin kähän yäñpäj paot täkamäj.

¹⁰Nin kadäni käroni nämo it täkamäj. Obañ 70 ude nämo itkañ paot täkamäj. Ba kehäromigän pen it-päjä obañ 80 täga käwep kañ-ahäne.

¹¹Ekäni, kokwawakka täño kehäromi kudup niwoñärewi yäwänäku äma

kubätä täga nämo itek. Ba umun pähap jidewanipäj nadäkkäne?

^{12g}Unita gäk kwawak niwoñäreñjiri kome terak irit kuñat-kuñatnin u keräpigän it täkamäj yäj meböri nadäna tumbut.

Ket ude nadäna tumbäpäñ nininta nadäna äpani täñpäpäñ gäkken nanik nadäk-nadäk säkgämän u terakgän kañ kuñatna.

^{13h}O Ekäni, gäkño kokwawak jidegän api paorek? Ba gäk jidegän äneñi äyäjutpäñ epän ämakaye ninta butewaki api nadäj nimen?

¹⁴Täñpäkañ gäk tamimañ tamimañ ironka pähap iritninken pewi tokñeñjirän bäñep oretoret nadäñpäj ganiñoret kap tek täkana.

¹⁵Nin kadäni käroni-inik bäräpigän nadäj yäpmäj äbumäj. Eruk apiño gäk bäñep oretoret tañi nimisi, obañ jide bäräpi nimiñ yäpmäj äbuno udegän.

¹⁶Kehäromika terak imaka tägatäga täk täyan u epän ämakaye niwoñäre. Täñpäj ironiñiye ba oraniye ahänayäj täkañ uwä udegän kañ yäwoñäre.

¹⁷ⁱTäñpäkañ Ekäni Anutunin, konka pähaptä nintä terak äronjirän imaka imaka tänayäj täkamäj unitäño bu-reni kwawak kañ ahäwut.

Anututä ninta watä säkgämän it nimik täyak

91^jÄma kubätä iwantä nutneñ yäñpäj Anutu ärowani-inik dubiniken kuñjirän käbop tewek.

^{2k}Täñpäj Ekäni ñode iwerek; Näk käbop irit bägupkaken äreñjira watä it namik täyan yäk.

^e90:2 Snd 8:25-26 ^f90:4 2Pi 3:8 ^g90:12 Sam 39:4 ^h90:13 Kis 32:12-13

ⁱ90:17 Sam 27:4; Ais 26:12 ^j91:1 Sam 31:20, 121:5; Ais 25:4, 32:2

^k91:2 Sam 14:6, 18:2, 56:4; Jer 16:19

Anutuna, nāk nadāḡ gamikinik tāk t̄yāt yāḡ iwerek.

³^lBureni-inik, Anututā watā kehāromi it gamiḡirān, imaka kābop itak unitā gāk nāmo tāḡpān wanēḡ. Ba kāyām wakitā gepmāḡirekta api tāḡkentāḡ gamek.

⁴^mAnututā sākgāmān uwāk tāḡpāḡ api gepmaḡpek, baraktā nanaki uy-iḡḡiḡit pat tākaḡ ude. Nāk watā it gamik t̄yāt yāḡ yāk t̄yāk uwā bureni-inik tāk t̄yāk.

Unita gāk Ekānikāt iriri āmatā āmik tāḡo kurepā tagēḡpāḡ it tākaḡ ude Ekānitā ude api tāḡ gamek.

⁵ⁿAnututā watā it gamiḡirān gāk bipani imaka umuri kubāta nāmo umuntāwen. Ba kepma imaka kubā gākā terak bārāḡeḡ-inik āroḡpāḡ tāḡpān wanēḡ yāḡpāḡ nāmo umuntāwen.

⁶^oTāḡpākaḡ gāk kāyām taḡi ba imaka wakitā kepma ba bipani ahāḡ namineḡ yāḡpāḡ nāmo umuntāwen.

⁷^pĀma māyapiniktā dubikaken kumāḡirā nāk udegān kumbet yāḡ nāmo nadāwen.

⁸^qNāmo! Gāk sākgāmān api iren. Tāḡpākaḡ āma waki tāḡpani u kowata Anututā kwawak yāḡḡirān api yabāwen.

⁹Ekāni u gāka watā kehāromi-inik it t̄yāk. Anutu ārowani uken pāḡku imaka wakita kābop it tāyan.

¹⁰U iriri imaka wakitā gākā terak nāmo api ahāwek. Ba kāyām wakitā gākā eḡi gānaḡ nāmo api ārowek.

¹¹⁻¹²^{rs} Anututā aḡeroniye watā it gamikta yepmaḡkuko unitā api oraḡpāḡ gepmanēḡ. Ude tāḡirā

kuroḡka ba gukutka nāmo api pimiḡ tādoren.

¹³^tTāḡpākaḡ gāk aḡ komi ba gāmok tāga api yeḡ yepmāḡiren.

¹⁴^uTāḡpāḡ Anututā ḡode yāḡkuk; Āmawebe nāka gāripi nadāk tākaḡ uwā api tāḡkentāḡ yāmet yāk.

Ba āmawebe nadāḡ namikinik tāk tākaḡ uwā watā it yāmet yāk.

¹⁵^vĀma udewani nākken gera yānayāḡ tākaḡ uwā api nadāḡ yāmet yāk. Tāḡpākaḡ bārāpi ahāḡ yāḡḡirā nāk tāḡkentāḡ yāḡḡpāḡ wāpi biḡam ikek api yepmaḡpet yāk.

¹⁶Tāḡpākaḡ nākā kome terak irit kuḡat-kuḡari yāpurārāt-pewa api kāroḡtaḡ yāmek yāk.

Ude tāḡira āma u ḡode api yāneḡ; Uraknin u tāḡkentāknin bureni yāḡ api yāneḡ.

Anutu tāḡo irona bānep tāga kap tewani

*Juda naniktā kap ḡo Sabat kadāni
kubākubāken tek tāḡkuḡonik.*

92 Ekāni, gāk ārowani pāhap. Gāka bānep tāga man gāwetpāḡ ganiḡ orerira bānepna pidāmtak t̄yāk.

²Tāḡpāḡ iron tāḡ namik tāyan unita tami tami yāḡahāḡit watā sākgāmān it namik tāyan unita bipani bipani yāḡahāḡira bānepna pidāmtak t̄yāk.

³Unita nāk gita utpāḡ gāk wāpka yāp-māḡ akuk tāyiwa.

⁴O Ekāni, gāk epān tāḡiri kaḡpāḡ bānepna tāgak t̄yāk. Ba ketka kudān kaḡpāḡ oretoret kap tek t̄yāt.

^l91:3 1Kin 8:37; Sam 124:7; Snd 6:5 ^m91:4 Sam 36:7, 40:11, 63:7; Ais 51:16

ⁿ91:5 Jop 5:19-23; Sam 23:4, 27:1, 64:4 ^o91:6 2Kin 19:35; Jop 5:22

^p91:7 Jos 14:10 ^q91:8 Sam 37:34, 58:10 ^r91:11-12 Sam 34:7; Mat 4:6; Luk 4:10 ^s91:11-12 Mat 4:6; Luk 4:11 ^t91:13 Het 14:6; Dan 6:22; Luk 10:19

^u91:14 Sam 9:10, 59:1, 145:20 ^v91:15 1Sml 2:30; Jop 12:4; Jon 12:26

⁵Wäk nadäk-nadäkka ärowani-inik. Tänpän epän täk täyan u imaka, ärowani-inik.

⁶Tänjiri äma bänep nadäk-nadäki nämotä gäkjo täktäkkata tängunjak täkañ. Ba äma nämo nadän tumbani, guñ udewanitä täga nämo nadän gamik täkañ.

⁷Äma kädet waki tänpäni udewanitä nämo nadän gamik täkañ upänkañ wädantä tägak täkañ ude täganpäñ imaka imaka yäpmäk täkañ.

Ude täk täkañ upän kämiwä kudup api wañ moreneñ.

⁸Imata, Ekäni gäk intäjukun-inik, paot-paotka nämo it täyan unita.

⁹Ekäni, äma udewani unita ñode nadäkamän; Äma waki tänpänitä täga nämo api itneñ. Nämoinik! Gäka iwan täñ gamik täkañ uwä kudup api däpmän morewen.

¹⁰Tänpäkañ gäkä kehärominawä bulimakau ägwäri täño kehäromi ude peñ namiñkun. Ude tänpän nadän namiñpäñ ume käbäñi nitek ärut namiñkun.

¹¹Tänpän täñkentän namiñjiri iwanaye kumän wañ moreñirä yabätat. Ba äma waki tänpänitä kähän yänjirä nadätat.

¹²^xTänpäkañ ämawebe siwoñi kuñaraniwä agäba päyani ärok täkañ udewani. Ba päya karonitä äromañ kuk täkañ ude säkgämän api it yäpmän äroneñ yäk.

¹³^yUwä päya Ekäni täño eñi yämaken piwani, säkgämän, kehäromi nitek udewani.

¹⁴^zÄma udewani uwä nadäkiniki kodakigän pen api it yäpmän kwek. Uwä päya biani-pänkañ kodakigän

itkañ bureni säkgämän pat täkañ ude bumik.

¹⁵Unita ñode api yänahäneñ; Ekäni u tägagämän yäk. Nin kehäromigän täñkentän nimik täyak yäk.

Uken kädet goret kubä nämo kak täkamän. Nämoinik!

Anutu ärowani-inik itak

93 Ekäni uwä intäjukun-inik itak. Uwä ekäni ärowani. Wäpi biñam säkgämäntä teki ude it täyak.

Tänkañ pion yamäk täkañ ude kehärominipän yamäk täyak. U komeni komeni täñmeham tänpän pewän wareñi nämo it täyak.

^{2a}Ekäni, gäk bian kome ñoken imaka kubä nämo itkukken intäjukun itkun. Täñkañ bian umuken intäjukun itkunonitä paot-paori nämo intäjukun it yäpmän äbätan.

³⁻⁴Tänpäkañ kome terak imaka imaka kehäromi nitek itkañ uwä gäkä yärepmitan. Gwägu karoni boham uwä mämä tañi yäk täyak.

Ba gwägutä tañi tokätpän mämä pähap yäk täyak upänkañ Ekäni, gäkjo kehäromika uwä ärowani pähap.

Gäkjo kehäromikatä imaka imaka kuduhtagän yärepmitak.

^{5b}Ekäni, gäkjo man kädet u kehäromigän, paot-paori nämo. Ba gäkjo kome uwä kudupi-inik itkukoniktä api it yäpmän ärowek!

Anutu-tägän yäpmän daniwani äma ude itak

94 ^cEkäni, gäk äma wakita kowata yämäni Anutu. Unitä apiño kokwawakka kwawak pewi ahänjirän käwa!

^w92:5 Sam 139:17; Ais 28:29, 55:8-9; Rom 11:33-34

^x92:12 Sam 1:3, 52:8; Ais 65:22; Hos 14:5-6 ^y92:13 Sam 100:4, 135:2

^z92:14 Sam 1:3; Jon 15:2 ^a93:2 Sam 45:6, 90:2; Kra 5:19

^b93:5 Sam 19:7, 29:2, 96:9; 1Ko 3:17 ^c94:1 Ais 35:4; Nah 1:2; Rom 12:19

- ²Gäk ämawebe kuduhtagän täjo täk-täki yäpmäj daniwani Anutu. Unita bäränej päbä äma gup yäpmäj ärokärok täjpani komi yäpnañi u yämi!
- ³^dO Ekäni, äma wakiwaki täjpanitä wakinita yänpäj oretoret täj yäpmäj kuñirä kadäni jidegän api tärewek? Kowata jidegän api yämen?
- ⁴Äma udewanitä täjpäwak kudänita gupi yäpmäj äronpäñ inita biñam wari wari yäk täkañ.
- ⁵Äma udewani ämawebe gäkñata biñam iwoyänkuno u komi bumta yämiñpäñ yeñ däpmäk täkañ.
- ⁶U webe kajat ba nanak kodäñani däpmäj-pewä kumäk täkañ. Ba kubäken nanik ninkät bok irani unita udegän jop nadäñ däpmäk täkañ.
- ⁷Ude täjkañ ñode yäk täkañ; Kudän ude täk tämañ uwä käbop täk tämamäj. Ekäni, Isrel täjo Anutu u nämo nibänpäj nadäk täyak yäk.
- ⁸Äma täjpäwak täjpani in ude yäk täkañ upänkañ jidegän api nadäwä täreneñ? Inä guñ bureni-inik!
- ⁹^eMan ude yäk täkan uwä yänañi nämopäj yäk täkañ. Anutu, jukunin dapunin täjkuko u täga nämo tabänpäj nadäwek? U siwoñi tabänpäj-nadäk tayak!
- ¹⁰^fU guñ äbotta komi yämik täyak unita inta komi udegän täga api tamek. U ämawebe kuduhtagän täjo yänpäj-yäwoñärek äma unita nadäk-nadäki nämo yäj nämo nadänej.
- ¹¹^gNämo! Anututä äma täjo nadäk-nadäki kudup yabänpäj-nadäk täyak. Nadäk jide pewä ahäk täkañ u jopigän yäj nadäk täyak.
- ¹²^hTäjpäkañ Ekäni, äma gäkä jukuman yäwetpäñ yäwoñärek täjiri buramik täkañ u gäkjo oretoret terakgän kuñat täkañ.
- ¹³Gäk bäräpi ketäreñ yämiñiri gup gapun terakgän it täkañ. Ude it yäpmäj kuñirä äma waki täjpani awañ gänañ äpmoñirä kañ yabäwut!
- ¹⁴ⁱUnita bureni-inik nadätat, Ekäni gäkä ämawebe gäkñata biñam iwoyänkuno u nämoinik api yabä-kätäwen.
- ¹⁵Nämo, äma waki täjpani unitä ämawebe täjo man goret yäpmäj danik täkañ u gäkä täjpewi siwoñi api ahäwek. Ude täjiri äma siwoñi siwoñitä kädät u api täj-kehärom täneñ.
- ¹⁶Ämawebe, yänjabäk ñode täwet yabäwa; Netätä äma wakiwaki täjpani iñamiken näk gäarak itkuk? Ba näkjo man netätä yänkentäj namiñkuk?
- ¹⁷Unita man ñode täwera nadäwut; Ekänitä täjkentäj namiñkuk! Nämo täjkentäj namiñkuk yäwänäku näk bäränej kumänpeñ päñku kum irit komeken iram.
- ¹⁸^jYäke! Näk mañ nutnayäj täkañ! yäj yänkut. Upänkañ nämo! Ekäni, butewakika tärek-täreki nämo u terak orañ namiñiri nämo mañ nutkuñ.
- ¹⁹Nadäwätäk bäräpi mebäri mebäri ahäj namiñirä upäkañ gäkä naniñ kawat täjiri oretoret terak kuñat täyat.
- ²⁰Ekäni, näk nadätat. Gäk äma ekäni ekäni waki täjpanikät epän bok nämo täk täkañ. Äma udewaniwä kudän wakita siwoñigän yäj yäk täkañ.

^d94:3 Jop 20:5; Sam 13:2 ^e94:9 Kis 4:11; Snd 20:12 ^f94:10 Jop 35:11; Sam 44:2; Ais 28:26 ^g94:11 Jop 11:11; 1Ko 3:20 ^h94:12 Jop 5:17; Snd 3:11; 1Ko 11:32; Hib 12:5 ⁱ94:14 1Sml 12:22; Rom 11:1-2 ^j94:18 Sam 38:16

- ²¹ Ude täñkañ ämawebe siwoñita komi yämikta tawañ peñpāñ äma momini nämo, jop nadāñ kumäkta yāniñ kirek täkañ.
- ²² ^kUpāñkañ Ekāni Anutunatā äma waki iñamiken näk gārak itpāñ täñkentāñ namik täyak.
- ²³ Täñkañ Ekāni Anutunintā äma waki mominita yāñpāñ komi yāmiñpāñ kudup api täñpāñ waneñ.

Iniñoret mankät jukuman

- 95** Ämawebe, in äbut! Äbākañ Anututa iniñoret kap teñ imina! Anutu u watā it nimiñkañ umuriken nanik nimagut täyak unita iniñ oretna!
- ² Iñamiken ahāñpāñ bānep täga kap iniñ ubiñ tena!
- ³ Nadākañ? Ekāni u Anutu pähap. Uwä wābāt ba imaka anutu yāñ yāwet täkañ u kudup intājukun-inik it yämik täyak.
- ⁴ Ume kubat ba pom kāronji kāronji kuduptagān u Ekāni täñoniktā itkañ.
- ⁵ Ini-tägān kome ba gwāgu pähap yāñirān ahāñkuño unita māhemi bureni-inik itak.
- ⁶ Unita in äbut! Ekāni nin kudup täñpāñ-nipmanpani u dubiniken äbāñpāñ gwājijñ äpmonpāñ iniñ oretna!
- ⁷ ^{lm} Uwä nintāño Anutu itkañ yawakiye ude iritna nibāñ niwatpāñ ketem nipmāñ towik täyak.
- ⁸ ^{no} Unita Ekānitā ñode niwerirān nadāna; Äbekjiye orajiyetā bian Meriba Masa komeken näkño man bitnāñpāñ ärowani tāk täñkuño u in udegān nämo täneñ.
- Apiño näkño man nadāñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk.

- ⁹ Nämo! Näk imaka tägatāga täñira yabāñkuño upāñkañ äbekjiye orajiyē uwä mäde ut namikinik täñkuñ.
- ¹⁰ ^pUde täñ namiñirā kokwawak nadāñ yāpmāñ kuñira obañ 40 ude tärenkuk. Täñpāñ yāñkut; Näka nadākinik nämo täñ namiñpāñ näkño kädēt iwatta bitnäk täkañ.
- ¹¹ ^qUnita kokna wawāpāñ man kehāromi ñode yāñkut; Äbot uwä äbā orek näkkät nämoinik api itneñ.

Anutu uwä intājukun-inik itkañ komek ämawebe yabāñ yāwat täyak

- 96** Komek ämawebe kuduptagān, nin Ekānita kap kodaki kubā teñ imina!
- ² Ekānita kap teñ imiñpāñ wāpi iniñ oretna! Täñpāñ yāpätägak epān täñkuko unitāño manbiñam kepma kepma ämawebe kap terak yāwet tākāna!
- ³ Bureni! Wāpi biñam ärowani ba kudān kudupi tāk täyak unitāño manbiñam ämawebe komek komek yāñahāñpāñ yāwetna!
- ⁴⁻⁵ Imaka imaka ämawebe komek komekitā nadāñ yämik täkañ uwä jopigān. Upāñkañ Ekāni ini-tägān kunumkät imaka imaka punin itkañ u täñpāñ peñkuk.
- Bureni! Ekāni u wāpi biñam ikek unita unitāño wāpi biñamā yāpmāñ akuñpāñ punin unu pena!
- Tāñ, wābāt nämo nadāñ yāmine. Nämoinik! Ekānitagān umuntak tākāna!
- ⁶ Ekāni uwä wāpi biñam pähap ikek unitā Intājukun Äma itak. Ba iniken eñini udegān, kehāromi, epmāget tägagāmān ikek.

^k94:22 Sam 59:9, 62:2, 62:6 ^l95:7 Sam 80:1, 100:3 ^m95:7 Hib 3:15, 4:7

ⁿ95:8 Nam 14:22; Lo 6:16 ^o95:8 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

^p95:10 Hib 3:7-11 ^q95:11 Nam 14:20-23; Lo 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5

⁷Unita äma äbori äbori, in kuduhtagän Ekäni iniñ orerut! Ekänitä iniken täktäki ba kehärominita yänpän wäpi biñam yäpmän akukot!

⁸Wäpi biñam iniñ oretkañ imaka kubä Ekäni iniñ oretta pewani yäpmän iniken eñi gänañ ärowut!

⁹^sNadäkañ? Ekäni u kudupitä kudupi-inik unita ämawebe komeni komeni Anututa nadänpän kwainej.

¹⁰^tTänpäkañ Anutu täño ämawebe, in äma äbori äbori ñode kañ yäwerut; Ekäni uwä intäjukun itkañ kome täñ-kehärom tañkuk. Tänpäkañ kometä säkgämän itpäñ wareñi nämo pat täyak.

Tänpäkañ kämi Ekänitä iniken nadäk-nadäk siwoñi terak äma äbori äbori yäpmän daniñpän api yabän yäwarek. Ude kañ yäwerut!

¹¹Ai! Kunum ba kome, ek oretoret täkon! Tänpän gwägu pähap, gäk ba imaka imaka gäk gänañ kuñat täkañ in gera mämä täñput!

¹²Epän, inkät ketem in gänañ itkañ u kudup Ekäni iniñ orerut! Tänpäkañ Anutu inamikenä päya bipiken päke itkañ u kuduhtagän kap tenpän oretoret kañ täñput!

¹³^uU imata, Ekäni uwä äbayän täyak. Äbänpäñä ämawebe komeni komeni iniken nadäk-nadäk siwoñi terak yabän yäwatpäñ man bureni terak api yäpmän daniwek.

**Ekäni uwä kañiwat
epän ärowani täñpani**

97 Ekänitä intäjukun-inik itak. Urita kome tañi, ba kome täpuri täpuri gwägu bämopiken itkañ, in

bänep täga nadän imiñpän oretoret täkot.

²Ekäni uwä kudupi-inik. Gubam kenta bipmän uranitä kumän uwäk täñ paot täyak. Täñkañ unitä ämawebe yabän yäwat epän säkgämän siwoñi täk täyak.

³Tänpäkañ uwä jop nämo kuñat täyak. Nämo inik, kädäp mebet täñpewän intäjukun kuñkañ iwaniye iñiñ paot täyak.

⁴Ekäni Anututä yänpewän yäpä kwiniñirän kome yänjek täyak. Ude ahänjirän kometä kañkañ kwaik täyak.

⁵Anutu uwä kome pähap täño intäjukun. U äbänjirän kome pähap ño kokoyäk täyak.

⁶Kunum ba imaka imaka u terak it täkañ unitä Anutu kudän siwoñi täk täyak unitäño manbiñam pewä ahäk täkañ. Täñjirä ämawebe u kañpän nadäk täkañ.

⁷^vUnita ämawebe anutu jopi-jopi yäniñ oret täkañ uwä bumta mäyäk tänañi. Anutuniye u tägagämän yän yäk täkañ.

Upänkañ nämo! Anutu jopi-jopi kudup-tagän u Ekäni iniñ oretnañipän.

⁸Anutu, yäpmän danik-danik epän täk täyan u siwoñi unita ämawebe kuduhtagän Saion yotpärareken nanik ba Juda komeken nanik bänep täga pähap nadänpän oretoret pähap täk täkañ.

⁹^wEkäni, gäk ekäni ärowani. Gäkä kome pähap ño watä it täyan. Gäkä wäpka ärowani pähap. Imaka kome terak ba anutu jopi-jopi kumän yärepmitan.

^r96:7 Sam 29:1-2 ^s96:9 2Sto 20:21; Sam 33:8, 93:5, 114:7

^t96:10 Sam 9:8, 67:4, 93:1, 98:9 ^u96:13 Sam 98:9

^v97:7 Kis 20:4; Lo 5:8, 27:15; Jer 10:14; Hib 1:6; Jem 2:19

^w97:9 Kis 18:11; Sam 83:18, 95:3, 96:4

¹⁰Tänpäkaŋ Anututä ämawebe imaka waki-wakita taräki nadäk täkaŋ unita gäripi nadäŋ yämik täyak.

Tänpäŋ ämawebeniye watä säkgämän it yämiŋpäŋ äma wakiwaki keru terak nanik yämagut täyak.

¹¹Bureni, ämawebe kudän täga tänpäni u Anututä penyäjek bänepiken peŋirän oretoret terak it täkaŋ.

¹²Ai! Ämawebe siwoŋi kuŋat täkaŋ, in Ekäniŋin unita yänpäŋ bänepjinken oretoret pähap nadäk täkot!

Piä taŋi täk täyak u nadänpäŋ iniŋ oretkaŋ U äma kudupi-inik yäŋ nadäk täkot!

Anutu ärowani uwä kehäromi ba kudän siwoŋi mähemu

98 ^xEkänitä imaka mebäri mebäri tägagämän pewän ahäŋ niŋkuŋo unita kap kodaki kodaki terak iniŋoret täkäna!

Ekäninin u siwoŋi, kehäromini terak iwaniye kudup täŋo kehäromini yäpmäŋ äpuk.

²Ekänitä ämawebeniye iwan keriken nanikpäŋ yämagurirän ämawebe komeŋi komeŋitä kehäromini kwawakinik kaŋpäŋ nadäŋkuŋ.

Ude täŋirän kudän siwoŋi-inik täk täyak yäŋ kaŋpäŋ nadäwä täreŋkuŋ.

³Isrel ämawebeta watä pen api it yämet yäŋ bian yäŋkuko u nadänpäŋ ämawebeniye nämo yepmaŋkuk.

Täŋirän ämawebe komeŋi komeŋi naniktä täktäki u kaŋpäŋ nadänpäŋ yäŋkuŋ; Anutu u ämawebeniye iwan keru terak nanikpäŋ yämagutkuk yäk.

⁴Unita ämawebe in kuduptagän kome terak itkaŋ, in Ekäni iniŋoret kap teŋpäŋ wäpi yäpmäŋ akuk täkot!

⁵⁻⁶Ude tänpäŋ bigoŋ utpäŋ iniŋoret kap teŋit womat piäŋit, uhuwep bok piäk täkot yäk. Bänep tägagämän nadänpäŋ Ekäni ärowani gera terak iniŋoret täkot!

⁷Ai! Gwägu taŋi, tom gäk gänaŋ itkaŋ u ba kome ba ämawebe, in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuk täkot!

⁸Ume, in mämä taŋi yäk täkot! Pom, in imaka udegän, Ekäni iŋamiken oretoret tänpäŋ kap tek täkot!

⁹U imata, uwä Anutu Bureni-iniktä äbänpäŋ yabäŋ yawat epän säkgämän siwoŋi täŋkaŋ iniken nadäk-nadäk siwoŋi terak ämawebe api yäpmäŋ daniweko unita!

Anutu intäjukun-inik itak

99 ^zEkäni u intäjukun-inik itak. Aŋero keru kukŋi kukŋi irirä u bämopiken maŋit itak.

Unita ämawebe uken-uken nanik kaŋpäŋ nadänpäŋ umuntaŋpäŋ kwaik täkot!

²Ekäni uwä Jerusalem yotpärareken itkaŋ wäpi biŋam ärowani niked it täyak. Itkaŋ ämawebe äbori äbori komeŋi komeŋi intäjukun it yämik täyak.

³Bureni! Ekäni u kudupi unita ämawebe päke u Ekäni intäjukun-inik itak yäŋ nadäk täkot. Ude nadänpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täkot!

⁴Intäjukun ämanin, gäk kehäromika niked itkaŋ kädet siwoŋitagän gäripi nadäk täyan. Ekäni, bureni, gäk Isrel ämawebe nin kädet siwoŋi niwoŋäreŋjiri ugän iwat täkamäŋ.

Niwoŋäreŋjiri ämawebe ätu nämo täŋyäkŋat täkamäŋ. Nämo, kudän täga-tägagän yäwoŋärek täkamäŋ.

^x98:1 Kis 15:6; Sam 33:3, 40:5; Ais 52:10

^y98:3 Sam 22:27; Luk 1:54, 1:72

^z99:1 Kis 25:22

⁵Unita ämawebe, Ekänijin wäpi yäpman akuk takot! U Anutujin bureni. U kudupi-inik unita dubiniken kuñpän wäpi iniñoret takot!

⁶Nadäkan? Moses kenta Aron uwä Ekäni unitäño bämop äma ude itkumän. Ba Samuel u imaka, Anutu iniñ orerani äma kubä.

Äma uwä Ekäniken yänapiñirä nadän yämik täñkukonik.

⁷aTänpäkan Ekäni uwä gubam gänañ itkanj бага man yämiñkuk. Yämänkanj бага man u kudup iwatkuj.

⁸bEkäni Anutunin, gäk ämawebekaye täño yänapik man u nadän yämik täñkun. Gäk gäkña-tägän ämawebekaye ñode yäwoñäreñkun; Gäk momini peñ yämani Anutu.

Momini peñ yämik täñkuno upänkanj wakini u yäpä-siwonjtakta komi yämik täñkun.

⁹Unita ämawebe, Ekäni Anutunin wäpi yäpman akuk takäna! Tänpän unitäño pom kudupiken kuñpän gwäjij äpmonj imiñpän iniñoret takäna.

U imata, Ekäni Anutunin u kudupitä kudupi-inik itak.

Ämawebe, in äbä Anutu iniñ orerut!

100 Ämawebe uken-uken nanik, in kuduhtagän oretoret gera terak Anutu iniñoret takot!

²Tänpän Anutu täño epän bänep pidäm terak tänpän kap tenpän inamiken kwawak äbut.

³cEkäni uwä Anutu itak u nadäwut! Keri terak ahänjkumäño unita mähemi-

nin ude itak. Tänpäkanj ninä unitäño ämawebeniye.

Tänkanj ninä yawakiye unita nibän niwat täyak.

⁴Eruk ämawebe, in kap tenpän iniñ orepän Ekäni täño yotpärareken äbut! Tänpän bänep täga man iwetpän wäpi yäpman akuwut!

⁵dImata, Ekäni uwä tägagämän. Bänep ironi paot-paori nämo. Watä säkgämän pen api it nimiñ yäpman ärowek.

Devittä intäjukun äma itkanj siwoñi kuñatta Ekäni iwetkuk

101 Ekäni, gäkä nadakta kap yän tewayän täyat ñowä siwoñi kuñatta ba gäkänpän gäwarän-takta tewayän.

²Näk siwoñigän kuñatta nadänjit nadänjit api kuñarero unita gäk näkken jidegän api äben? Tänpän ämawebenaye yabän yawat täyat uwä bänep kuräki terak tak täyat.

³eTänpän kudän wakita not nämoinik api tänpet. Ba äma Anutu mäde ut imik takan unitäño täktäkita taräki nadänpän unita ukät itpäñ-nadäk kubä nämoinik api tänpet.

⁴Näk tänyäkjarani kudän ba kudän waki ätu täño täktäkita bänep nämo api pewet.

⁵fTänpän äma yänpän-yabän yawat tänpäni u api yawat kirewet. Ba äma inita nadäwä ärowani tänpäpän gup yäpman ärokärok tänpäni u nämo api yabän korewet.

⁶gTänpäkanj ämawebe nadäk kubägän penpän Anutu unitagän nadän

^a99:7 Kis 33:9 ^b99:8 Nam 14:20; Lo 9:20; Jer 46:28; Sef 3:7

^c100:3 Sam 79:13, 95:7; Ese 34:30-31; Efe 2:10 ^d100:5 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

^e101:3 Lo 15:9; Sam 5:5, 40:4 ^f101:5 Sam 18:27, 50:20; Jer 9:4

^g101:6 Sam 119:1

imikinik tänpän kujat täkaŋ u not täŋ yämiŋpän api yämaguret.

Ba nadän yämiŋjira äma kudän siwoŋigän tänpänitä watä epän api täŋ namineŋ.

^{7h}Upänkaŋ jop manman yäwani ba täŋyäkŋarani tänpänitä dubinaken täga nämo api itneŋ.

⁸Nämo, kepma kepma äma waki tänpäni Ekäni täŋo yotpärareken ba komeinin kudupken nanik api dämpmäŋ yäwat kirek täŋpet.

Äma nadän bäräp terak irani täŋo yäŋapik man

Kap ŋowä äma kubä nadän bäräp terak irirän kehäromini kudup paoräpän itkaŋ nadän bäräpi u Ekäni yänahänpän iwetkuk.

102 O Ekäni, yäŋapik manna ŋo nadän nami. Gäkä täŋkentän nami yänpän gera ŋo yäyat.

²Bäräpi taŋi kaŋ-ahänpän nadän bäräp terak irira näka mäde nämo ut namen. Nämo, gera yänjira nadänpän bäräneŋ täŋkentän nam.

³Näkŋo iritna gupe kadäni keräpitagän äronpän abutkuk täkaŋ ude. Tänpän gupna kädäp ijitak, kädäp gäyek ude.

⁴Muyeŋ päripmäŋpän pewä kubitak täkaŋ udewani bumik itpän ketem nakta bänep kubä nämo nadätat.

⁵Yäke! Gupna nämo, kujatna-tägän itkaŋ yänkähän-kähän yän itat.

⁶Näk kwäwukbam kome jopiken inigän it täkaŋ ude itat.

⁷Ba barak kubä inigän-inik päya moräk terak ireko ude. Dämpmon bureni nämo pat täyat.

⁸Butewaki, kepma käron iwantä nebeŋpän yänärok bumta näwet

täkaŋ. Täŋkaŋ wäpna täktäk waki terak peŋkentänpän yäk täkaŋ.

⁹⁻¹⁰O Ekäni, gäk näka kokwawak nadän namitan unita ketemta waki, kädäkutpän nak täyat. Täŋkaŋ konäma pitopän umeta ude nak täyat. Näk jiraŋ moräk ude ureŋpän maŋpi kukaŋ.

¹¹Näk kadäni käroni kome terak nämo api iret yän nadätat. Mup dämpmäŋ pewanitä bäräneŋ kubitak täkaŋ udewani.

¹²O Ekäni, gäk intäjukun itkaŋ kaŋiwat epänka tärek-täreki nämo täk täyan. Unita wäpka biŋamtä udegän api it yäpmäŋ ärowek.

¹³Tänpäkaŋ Jerusalem ämawebeta oraŋ yämiŋpän täŋkentän yämikta kadäni ahätak ubayäŋ. Unita butewaki nadän nimiŋpän äbä täŋkentän nimisi.

¹⁴Butewaki, Jerusalem yotpärare yäpawawani upänkaŋ epän ämakaye nintä unita gäripi pen nadäkamäŋ. U täŋo moräk-moräki yabänkaŋ butewaki taŋi nadäk täkamäŋ.

¹⁵⁻¹⁶Upänkaŋ Ekänitä Jerusalem u äneŋi yäpmäŋ akunpän uterak kehäromini kwawak pewän ahänjirän api käneŋ. Kaŋpän ämawebe äbori äboritä Ekänita umuntanpän intäjukun ämaniye gämori-kengän itpän api oraŋ imineŋ.

¹⁷Tänpäkaŋ kadäni uken äma jäwäritä Ekäniken yänapiŋirä nämo gaŋa taŋpän api nadän yämek.

¹⁸Eruk Ekänitä imaka täŋkuko ŋonitäŋo manbiŋam kaŋ kudän täwut. Ude tänyäŋ tämäŋo uyaku oraniye mäden ahänayäŋ täkaŋ unitä kaŋpän nadänpän Ekäni ŋode api yän-iniŋ oretneŋ;

¹⁹ Ekäni ini iraniken punin unu itkañ kome terak iññepewän äpuk.

²⁰ Ude täñpäj nadäñkuk; Äboriye komi eñiken irani, kumäkta biñam täñkuño u komi nadäñkañ yäñkähän-kähän yäñjirä. Ude nadäñpäj äpämañ kukta yäniñ kireñkuk.

²¹ Unita Ekäni täño wäpi u Saion pom terak Jerusalem yotpärareken api iniñ oretneñ.

²² Kadäni ugän äma äbori äbori äbä kubäkengän api itneñ. Täñpäj in-täjukun ämaniye ba äboriye kudup u Ekänitagän watä epän api täñ imineñ.

²³ Täñpäkañ irit kuñat-kuñatna bämopiken Ekänitä kehäromina täñpän wawäpäñ nepmañkuk.

²⁴ iUnita ñode iwetkut; Anutuna, gäk itkunotä it yäpmäj äbätan. Api it yäpmäj ärowen. Näk tägawani nämo täñjira gäk näk bäräñeñ nämo nämaguren!

²⁵ jAnutu, bian-inik kome ño gäkä täñkun. Täñpäj kunum peñpäj imaka imaka kudup peñ moreñkun, kome terak ba kunum gänañ.

²⁶ Imaka imaka kehäromi u kudup api paot moreneño upäñkañ gäk pen api iren, paot-paotka nämo. Täñjiri imaka kunum ba kome terak peñkuno uwä ämatä tek täñ yäpmäj kuñarirä wek täkañ udegän api täneñ.

Täñpäj ämatä tek biani mañpäkuk täkañ gäk udegän täñpewi ämawebe paot täkañ. Ude täk täyan unita ämawebe kadäni käreñi nämo it täkañ.

²⁷⁻²⁸ kAnutu, gäk itan ude pen api ireno unita nanakniyeta watä it yämiñjiri säkgämän api itneñ. Täñkañ

unitäño nanakiye udegän, gäkñata biñamgän api itneñ.

Anutu iron mähe-mi-inik iniñ oretoret kap

103 Näk Ekäni täño wäpi biñam u yäpmäj akuk täyiwa! Bureni! Gupna, nadäk-nadäkna u kuduptä Ekäni täño wäpi kudupi u iniñoret täñpa!

² Ekänitä iron täñ namik täyak unita guñ täwetta yäñpäj wäpi biñam yäpmäj akuk täyiwa!

³ lEkäni unitä momina kudup peñ namiñ morek täyak. Täñpäj käyämna imaka, kudup nepmañpän tägak täyat.

⁴ mEkänitä täñkentäj namiñirän nämo paot täyat. Bureni! Iron pähap näkä terak buñät täyak.

⁵ nImaka imaka gakñi gäripi nikek namik täyak unitä tokñek itkañ yäñ nadäk täyat.

Täñpäj gupna kwitañjirä kehäromi namiñirän gubañi äneñi äworeñpäj pidämigän kuñat täyat, siäñtä kuñat täkañ ude bumik.

⁶ Ekäni u kudän siwoñi terak ämawebe yabäj yäwat täyak. Äma ätu iwantä kädet waki täñ yämik täkañ, äma udewani täñkentäj yämik täyak.

⁷ Täñpäkañ bian, Anututä imaka imaka täñpayäj nadäñkuko u kudup Moses iwet moreñkuk. Ba imaka imaka ämatä täga tänañi nämo u täñjirän Isrel ämawebetä yabäñpäj-nadäñkuñ.

⁸ oBureni! Ekäni uwä butewaki ba iron pähap täñ nimik täyak. U komen äma ninta kokwawak bäräñeñ nämo täk täyak.

ⁱ102:24 Jop 36:26; Sam 90:2; Ais 38:10; Hab 1:12 ^j102:25 Hib 1:10-12

^k102:27-28 Ais 43:10; Mal 3:6; Jem 1:17 ^l103:3 Ais 33:24; Jer 17:14

^m103:4 Sam 34:22, 56:13 ⁿ103:5 Ais 40:31 ^o103:8 Jem 5:11

Nämo, iniken bänepi dätpäñ nimik täyak.

⁹U ninta kokwawak jop nadäñ nämo täk täyak. Ba kokwawaki kadäni käronji nämo yäpmäñ kuñat täyak.

¹⁰P^TTäñpäkañ momininta ba wakiwakininta kowata tañi niminañjipäñ nämo nimik täyak. Nämoïnik!

¹¹Q^EEkäni uwä äma orañ imik täkañ udewanita butewaki pähap nadäñ yämik-inik täk täyak, kunum kenta kome u tañi pähap ude.

¹²r^TTäñpäkañ mominin yäpmanpäñ baninik mañpän kuk täkañ uwä edap dapuri äbani kädatä äpmok täyak käda u ban-inik itkamän ude.

¹³s^BBa naniyetä ironiyeta nadäñ yämik-inik täk täkañ udegän Ekänitä ämawebe orañ imik täkamäñ, ninta nadäñ nimikinik täk täyak.

¹⁴t^EEkäni u nintäño mebarinin nadätak. Ninä kehärominin niked nämo, ninä komepäñ gatəwanigän.

¹⁵u^IIritninä mup ba irori udewani.

¹⁶Mänittä piäñjirän irori u bäräñeñ paotpeñ kuk täkañ. Kokoki kubä nämo irek.

¹⁷v^UUpänkañ äma Anututa nadäñ imikinik täk täkañ unita iron pen api täñ yämiñ yäpmäñ ärowek. Ba nanakiyetä oraniye terak pen api täñ yäpmäñ ärowek.

¹⁸Bureni, Ekäni täño man kädet bian yämiñkuko u iwarani, ba unitäño jukuman buramiwani udewanita butewaki pen api nadäñ yämiñ yäpmäñ ärowek.

¹⁹Ekäni uwä kunum gänañ intäjukun-inik itak. Itpän imaka

imaka kunum gänañ ba kome terak unitäño mäheми pähap itak.

²⁰Unita Ekäni täño añero, in wäpi biñam yäpmäñ akuwut! In Ekäni täño man buramik äma kehäromi niked ude itkañ unita manita juku pekot!

²¹Täñpäkañ Ekäni täño komi äma kunum gänañ itkañ, in udegän, wäpi biñam iniñ orerut. Inä epän ämaniye unita mani buramiwut!

²²Bureni! Imaka imaka komeni komeni Anututä pewän ahäñkuño in kudup-tagän Ekäni iniñ orerut. Ekänitä deken deken tabäñ täwat täyakken uken iniñ orerut.

Ba näk udegän, gupna, nadäk-nadäknä kuduptä Ekäni täño wäpi biñam yäpmäñ akuk täyiwa!

Anutu imaka kuduptagän pewän ahäwani u iniñ oretna!

104 Bänep nadäk-nadäknatä Ekäni iniñ orera!

O Ekäni Anutuna, gäk ärowani pähap. Gäk intäjukun-inik itkañ epmäget kudän säkgämän-inikkatä uwäktäñ gamiñjirän itan.

²w^PPenyänekka pähappäñ tek ude yamäk täyan. Täñpäñ kunum terak guk ke-jima ämatä tek iriñ wädänpäñ pek täkañ ude peñkuno itkañ.

³x^TTänkañ irit bägupka ume punin itak u terak täñkun. Täñpäkañ gubam terak mañjiriri mänittä yäpmäñ kuñat täyak.

⁴y^UUde täñkañ yänjiri mänittä gäkño meka jinom komeni komeni yäp-mäñ kuñat täyak, ba yäpätä epän ämakaye ude itak.

^P103:10 Esr 9:13 ^Q103:11 Sam 57:10; Efe 3:18

^r103:12 Ais 43:25; Mai 7:18 ^s103:13 Mal 3:17 ^t103:14 Stt 3:19; Sam 78:39; Sav 12:7 ^u103:15 Jop 14:1-2; Jem 1:10-11; 1Pi 1:24 ^v103:17 Luk 1:50

^w104:2 Ais 40:22; Dan 7:9 ^x104:3 Sam 18:10 ^y104:4 Hib 1:7

- ⁵ Tänpäkaŋ kome pähap ɲo täŋ-kehärom taŋpäŋ peŋkuno iniken beki terak wareŋi nämo it täyak.
- ⁶ Kome täŋ-kehärom taŋpäŋ peŋkaŋ gwägu täŋpäŋ pewi kome pähap ba pom imaka, kudup yejämänpäŋ peŋkuk.
- ⁷ Ude täŋkunopäŋ mäden man kehäromi, iromäŋ ude yänjiri gwägu ämetkuk.
- ⁸ Gwägu pähap uwä pom kakätänpäŋ wädäŋ äpä kubari yän imiŋkunken ugän itkuk.
- ⁹ Ude täŋkuno unita бага peŋ imiŋkuno u täga nämo wärämut täyak. Ude täŋkuno unita gwägutä kome äneŋi kudup nämo api yejämbeŋ.
- ¹⁰ Tänpäkaŋ gäkŋa-tägän täŋpewi ume ini kubat-kubatken äpämaŋ päŋku pom mebäriken ämiŋkaŋ kubägän kukaŋ.
- ¹¹ Täŋjirä tom ägwäri mebäri mebäri u naŋpäŋ kotäki irok tawäpäŋ it täkaŋ.
- ¹² Ba baraktä ume pomi terak nanik päya uniterak eŋini täŋpäŋ itkaŋ iniken manman yäk täkaŋ.
- ¹³ Tänpäkaŋ kunum gänaŋ nanik iwän yänjiri tak täyak. Iwän taŋpäŋ kometa gäkŋi tokŋek-inik imik täyak.
- ¹⁴ Ude täŋjiri ketem tomtä nakta ba ämatä piŋpäŋ nakta ahän bumbum täk täkaŋ.
- ¹⁵ Bureni Ekäni, gäk wain ume nim-iŋjiri naŋpäŋ oretoret täk takamäŋ. Ba orip gäkŋi iŋamninken äurutna ägo weŋirä kuŋatta nimik täyan. Täŋpäŋ gupnin täŋ-kehärom takta ketem nimik täyan.
- ¹⁶ Tänpäkaŋ Ekäni, nadäŋjiri gäkŋaken päya taŋi taŋi Lebanon komeken itkaŋ u iwäntä gäkŋi säkgämän yämik täyak.
- ¹⁷ Ude täŋjirä barak mebäri mebäritä päya uterak eŋini täŋpäŋ it täkaŋ.
- ¹⁸ Tänpäkaŋ tom taŋi taŋi pom käroŋi terak kuŋarirä täpuri täpuri ätutäwä mobä gänaŋ pat täkaŋ.
- ¹⁹ Täŋpäŋ komepak täŋpäŋ peŋkuno unitä imaka imaka täŋo ahäk-ahäk unitäŋo kadäni wädäŋ yäpmäŋ äbäk täyak.
- Tänpäkaŋ edap uwä käderi iwatpäŋ kadäni udeken äpmok täyat yän nadätak.
- ²⁰ Yänpewi edap äpmonjirän bipmäŋu-rani äbäk täyak. Ude täŋjirän tom bipani kuŋarani u kuŋat täkaŋ.
- ²¹ Äŋ ägwäri tomta wäyäkŋeŋkaŋ gera yäntäŋ kuŋat täkaŋ. U, Anutu gäkä nimi yänkaŋ gabäŋ tarek täkaŋ.
- ²² Eruk edap abäŋjirän patpat bägupi, gänaŋken äneŋi äpmok täkaŋ.
- ²³ Ude täŋjirä ämawä akumaŋ epäniken päŋku epän täŋ yäpmäŋ kuŋjirä edap äpmok täyak.
- ²⁴ O Ekäni, gäk imaka mebäri mebäri pewi ahänkuŋo u daninaŋi nämo. Nadäwi tärewäpäŋ täŋ moreŋkun. Kome ɲo terak ketka kudäntä tokŋeŋ moreŋkuko pätak.
- ²⁵ Tänpäkaŋ gwägu pähap ɲode yäwa; U pipiyäwani pähap. U gänaŋ tom ba imaka imaka täga daninaŋi nämotä pätkäŋ.
- ²⁶ U terak ämatä gäpe yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. Ba tom pähap kubä wäpi Levitan täŋpäŋ yepmaŋkuno u gänaŋ täŋoret täk täkaŋ.
- ²⁷ Imaka imaka irit ikek kuduptä gäkä ketem nimi yänkaŋ gabäŋ tarek täkaŋ.
- ²⁸ Tänpäkaŋ gäkŋa-tägän ketem yämi naŋpä koki täk täkaŋ.
- ²⁹ Upänkaŋ gäkä mäde ut yämiŋjiri umuntak täkaŋ. Gäk irit

kuŋat-kuŋari yäyomägariri
kumänpän kome äworek täkaŋ.

³⁰Tänpäkaŋ gäk meka woŋ piän
yäwariri komenita ätu kodaki ahäk
täkaŋ. Täñiri imaka imaka kome
terak kodaki ahäk täkaŋ.

³¹Unita ɲode yäwa; Ekäni täño wäpi
biŋam ba peŋyäneki u paot-paori
nämo it täyon! Tänpäkaŋ Ekäni
iniken ket kudän unita kaŋpäŋ
kaŋgärip täk täyon.

³²Ekäni uwä kehäromi pähap ikek.
Kome jop kaŋirän kwaik täyak. Ba
keritä pom jop tensumurän gupe
ärok täkaŋ.

³³Unita irayän täyat udegän Ekäni täño
täktäki tägata yänpän kap api teŋ
imik tänpet.

Bureni, it yäpmän kwayän täyat udegän
kap teŋpäŋ Anutu api iniŋoret
tänpet.

³⁴Tänpän imaka täga-tägatagän yänpän-
nadäk täñira Anututä kawän tä-
gawut yän nadäk täyat. U imata, näk
Ekäninata yänpän oretoret pähap
nadäk täyat.

³⁵Upänkaŋ Ekäni, gäk äma momi täŋ-
pani kudup kaŋ däpmän! Äma waki
täŋpani kudup paorut yän nadätat!
Eruk, Bänep nadäk-nadäknatä Anutu
iniŋ orera!

Täñira, ämawebe in kuduŋtagän Ekäni
udegän iniŋ orerut!

Anututä Isrel ämawebeken yäpätägak epän täŋkuk

105¹⁻² Eruk, Ekäni täño
ämawebe, Anutu-kengän
bänep täga man iwerit täŋkentän
nimikta yäŋapik täk täkäna!

Uwä wäpi biŋam ikek unita epän
pähap täŋkuko unitäño manbiŋam
ämawebe komeni komeni kaŋ

yänahänpän yäwetna. Tänpän kap
teŋpäŋ wäpi kaŋ yäpmän akuna.

³Nin unitäño ämawebe itkamän unita
oretoret terak kuŋat täkäna. Bu-
reni! Ämawebe Anutuken yäŋapik
täkamän nin, oretoret täk täkäna!

⁴Tänpän Anutu dubini-kengän kuŋitna
täŋkentän nimik täyon. Ba kehäromi
yäpna yänpänjä ukengän yäŋapik
täkäna.

⁵⁻⁶Isrel ämawebe, in nadäkaŋ? Inä
Anutu täño epän ämaniyat wäpi
Abraham kenta Jekop unitäño
oraniye. Inä Anututä inita biŋam
iwoyäwani. Unita kudän kudupi
Anututä bian täŋkuko unita
nadäneŋ. Ba äma wakita komi
yämik täŋkuko unita juku pineŋ.

⁷Ekäni uwä Anutunin. Unitäño бага
man uwä komen äma uken-uken
naniktä buramikta yäwani.

⁸Ninkät topmäk-topmäk kubägan
peŋkuko u paot-paori nämo. Ba
imaka imaka api täŋ tamet yän
yänkuko u kadäni kadäni yeritä
yeri ahänayän täkaŋ udegän
iwatpäŋ api täŋ nimek.

⁹^bTopmäk-topmäk kubägan uwä bian
oranin Abraham kenta Aisakkät
täŋkuŋ. Yän-kehäromtak man
yänkuko u nämoinik api irepmirek.

¹⁰^cTänpän man ugänpän Jekop iwetgän
täŋkuk. Bureni, topmäk-topmäk Is-
rel äbotkät täŋkuko uwä itkukonitä
itak.

¹¹Tänpän man kehäromi yäwetkuko
uwä ɲode; Kenan kome taniŋ kire-
wayän täyat u gäk ba oraŋkaye mä-
den ahänayän täkaŋ inta biŋam api
tänppek yäk.

¹²Tänpäkaŋ äbekniye oraniye bian äbot
taŋi nämo, täpuri. Uwä komeni
nämo ude kome ɲoken itkuŋ.

- ¹³ Kome kubäkengän iräpmok-inik nämö täñkuj. Nämö, ämatä komeken it-päj wärämüt täñtäj kuñatkuj.
- ¹⁴ ^d Ude täñkujo upäjkañ Ekänitä yabäj äwaräkuk täñjirän ämatä nämö täñpä wañkuj. Nämö, ämawebenyeta yäñpäj intäjukun äma ittäj kuñkujo u jukuman kehäromi ñode yäwetkuk;
- ¹⁵ Ämawebe näknata biñam iwoyäwani unita waki kubä täñ yämikta nämoinik nadänej yäk. Ba näkño man yäjahäwani ämanayeta udegän nämö täñ yäminer yäj yäwetkuk.
- ¹⁶ ^e Eruk, it yäpmäj kuñtäko Ekänitä nadäjirän kome uken nakta jop irit kadäni ahäjnkuk. Ketem päke u kudup pewän paotkuj.
- ¹⁷ ^f Ude täñkañ Josep iniñ kireñpewän intäjukun Isip komeken päñku itkireñkuk. U noriyetä gwäki yäpmäkta nadänpäj epän watä äma jopi ude itta ämata yäniñ kireñkuj.
- ¹⁸ ^g Eruk, imagut yäpmäj kuñpäñä komi eñiken teñpäj yen kehäromitä kuroñiken topmäjkañ kotäkikenä udegän imaka bäräpi kubäpäñ topmäjpäñ tewä wädäjnkuk.
- ¹⁹ Komi eñiken ugän it yäpmäj kuñtäyon imaka ahäkta Ekänitä iwerirän yäjahäjnkuko u ahäjirän kañpäñ nadäjkuj. Kañpäñ nadänpäj Josep täño man u bureni yäj nadäjkuj.
- ²⁰ ^h Eruk, Isip täño intäjukun ämatä ude nadänpäjä äma kubä iwerän päñku Josep komi eñiken nanik iniñ kireñpewän äpämañ kuñkuk.
- ²¹ ⁱ Ude täñpäjä intäjukun äma u Josep tuñum ba imaka imakani kudup unita watä it yämikta wäp imiñkuk.
- ²² Ba ugän nämö. Iniken noriye Joseptä iniken gärip terak yabäj yäwatta kehäromi imaka imiñkuk. Ba unitäño nadäk-nadäk ämaniye yäwetpäñ yäwoñärekta wäp imiñkuk.
- ²³ ^j Eruk, u punin terak, Jekoptä Isip komeken päñku itkuk.
- ²⁴ ^k U irirän Ekänitä nadäj imiñjirän äboriyeken yeriniye ahäj bumbum täñkuj. Ahäj bumbum täñpäj unitäño kehäromitä iwaniye täño kehäromi yärepmitkuj.
- ²⁵ Täñpäkañ Ekänitä Isip nanik täñpewän epän watä ämawebenyete unita kokwawak täñ yämiñpäj komi yämikta kädetta yäñpäj-nadäk täñkuj.
- ²⁶ ^l Eruk ude täñkañ mäden Ekänitä epän watä ämani yarä iwoyäjpäñ yepmañkuko Moses kenta Aron yäniñ kireñpewän Isip äbumän.
- ²⁷ Äbäjpäñ Isip ämawebe bämopiken Anutu täño kudän kudupi ñode pewän ahäjkuj;
- ²⁸ ^m Anututä yäjirän bipmäj uranitä kome pähap u kudup uwäk täñpäj peñkuk. Upäjkañ Isip nanik u Anututä Moses meniken man yäjahäjnkuko u kudup bitnäñkuj.
- ²⁹ ⁿ Ude täñkujo unita äneñi ume täñpewän nägät äworeñjirän ume gänañ nanik tom kudup kumäj moreñkuj.
- ³⁰ ^o Ude täñkañ äneñi kubä ñode täñkuk; Yäjirän wirit ahäj bumbum täñpäj kome päke u kudup tokñeñpäñ patkañ, intäjukun äma täño pat-

^d105:14 Stt 20:3-7 ^e105:16 Stt 41:53-57 ^f105:17 Stt 37:28, 45:5

^g105:18 Stt 39:20–40:23 ^h105:20 Stt 41:14 ⁱ105:21 Stt 41:39-41

^j105:23 Stt 46:6, 47:11 ^k105:24 Kis 1:7-14 ^l105:26 Kis 3:1–4:17

^m105:28 Kis 10:21-23 ⁿ105:29 Kis 7:17-21 ^o105:30 Kis 8:1-6

pat bāgupken udegān tokņepņā
patkuņ.

³¹P^EEruk Ekānitā āneņi yāņirān gābārām
kenta nāmāk-nāmāk pādā nīkek
ahāņ patpāņ komeņi komeņi kudup
tokņep moreņkuņ.

³²Q^UUde tāņkaņ Ekānitā nadāņirān
iwān bureņi nāmo taņkaņ yāpā
kwīnīrirān mim-tāgān maņkuņ.

³³Mimtä maņpāņ wain pāya ba ketemi
epān kudup tāņpān wawāpāņ
yāpātā pāya ijiņ-gariņpāņ peņkuk.

³⁴R^AĀneņi yākgān tāņirān kāpukbam dan-
inaņi nāmo, bumta ahāņkuņ.

³⁵Ahāņ patpāņ gwaktā imaka pāhāmi
nīkek kudup naņ moreņkuņ. Ba
Isip naniktā ketem piwani imaka,
pāhāmi kudup naņkuņ.

³⁶S^UUde tāņtāņ kuņtāņgān Ekānitā Isip
nanik tāņo nanak āmani intājukun
nanik u kudup dāpmāņ moreņkuk.

³⁷T^EEruk, ude tāņkaņ Isrel āmawebe Isip
nanik tāņo siliwa gol moneņ bumta
yāpākaņ Ekānitā watāni itpāņ Isip
komeken nanik yāmagut yāpmāņ
āpāmaņ kuņkuk. Tāņirān kubātā
bārāpi kubā nāmo kaņ-ahāņkuk.

³⁸Tāņpākaņ Isip nanik Isrel nanikta
umuntaņkuņo unita yepmaņpeņ
kuņirā oretoret tāņkuņ.

³⁹U^TTāņpākaņ āmawebeniye kuņirā
Ekānitā nadāņirān gubamtā āyuj
tāņ yāmikta gwāki terak itkuk.
Tāņpākaņ bipani peņyāņek yāmikta
kādāp mebet peņkuk.

⁴⁰V^UUde tāņkaņ ketemta yāņapiņirā
barak ātu yāmiņirān nak tāņkuņ.
Ba kārāga kunum gānaņ nanik
yāmiņirān naņ tokņek tāk tāņkuņ.

⁴¹W^TTāņpākaņ mobā kubā yāņirān
imārānkaņ ume u gānaņ naniktā

āpāņirān naņkuņ. Kome kawuki
umeni nāmo upāņkaņ mobā
gānaņ nanik yāņirān āpuko unitā
tāņkentāņ yāmiņkuk.

⁴²Imaka pāke ude tāņ yāmiņkuko uwā
bian epān watā āmani Abraham
ukāt yāņkehāromtak man yāņkuko
u iwatkaņ tāņkuk.

⁴³Bureņi, āmawebeniye inita biņam
iwoyāwani u yāņ-yāķņat yāpmāņ
kuņirān teņ oretoret terak kuņkuņ.

⁴⁴X^YYāņ-yāķņat yāpmāņ kuņpāņ ābot ātu
tāņo kome yāniņ kirewān koreņkuņ.
Kome āma ātutā ket urani koreņpāņ
itkuņ.

⁴⁵Tāņpākaņ tāņkentāk taņi tāņ yāmiņ
yāpmāņ ābuko u jop nāmo tāņ
yāmiņkuk. Nāmo, u jukumani ba
baga mani u kudup buramiņpāņ
kuņatneņta tāņ yāmiņkuk.

Unita Ekāni wāpi iniņ orerut!

Isrel naniktā momini yāņahāņkuņ

106 ^YEkāni wāpi iniņ oretna! U
sākgāmān tāņ nimik tāyak
unita bānep tāga nadāņ imik tākāna!
Nadāņ nimikinik tāk tāyak uwā
tārek-tāreki nāmo.

²Imaka imaka taņi taņi tāk tāyak
unitāņo mebāri netātā kudup tāga
yāņahāwek? Ba netātā iniņ orerān
tārewek? Nāmoinik!

³Āmawebe mani buramiņpāņ kādet si-
woņigān kuņat tākaņ uwā Ekāni
tāņo oretoret terak kuņat tākaņ.

⁴Unita Ekāni, āmawebekaye tāņken-
tāņ yāmiņpāņ iwan keriken nanik
yāmagurayāņ tāyanken uken nāk
imaka, bok kaņ nimagut!

⁵Ude tāņiri āmawebekayetā āneņi tāņ-
bumbum terak irirā yabāņpāņ ore-

^P105:31 Kis 8:16-17, 8:20-24 ^Q105:32 Kis 9:22-25 ^r105:34 Kis 10:12-15

^s105:36 Kis 12:29 ^t105:37 Kis 12:33-36 ^u105:39 Kis 13:21-22

^v105:40 Kis 16:2-15 ^w105:41 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

^x105:44 Jos 11:16-23 ^y106:1 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5

toret bok kaŋ täna. Ude täjiri ketka kudänkaye nintä gäka gäripi inide kubä nadäk täkäna!

⁶ Butewaki, äbekniye oranijetä momi täŋkuŋo nin udegän täŋkumäj. Täŋpawak mebäri mebäri täŋkumäj.

⁷ Äbekniye oraniye Isip komeken itkuŋo u Anutu täŋo kudän tägatäga kaŋpäŋ nadänkaŋ upänkaŋ unita nadäwä äpani täŋkuk. Nadän yämik-inik täŋpäŋ täŋkentäk mebäri mebäri täŋ yämiŋkuko upänkaŋ guŋ taŋpäŋ Gwägu Gämäniken peŋawäk täŋ imiŋkuŋ.

⁸ Ude täŋkuŋo upänkaŋ yänkehäromtak mani iwatpäŋ kehäromini ärowani u kwawak yäwoŋärektä ŋode täŋkentäŋ yämiŋkuk;

⁹ ^aU Gwägu Gämäni peŋ iwerirän däŋŋeŋpäŋ kukŋi kukŋi kuŋirän kädet parirän ämawebeniye kome terak weŋtäŋ kuŋkuŋ.

¹⁰ Ude täŋkaŋ äma komi yämani, iwaniye u keriken nanik yämagut yäpmäj äpämaŋ kuŋkuk.

¹¹ Ude täŋpäŋ iwaniye uwä täŋpewän umetä kudup däpmäj moreŋkuk, kubätä nämo itkuk.

¹² ^bUde täŋjirän ämawebeniye täŋpäŋ yänkehäromtak mani unita nadäwä bureni täŋpöpäŋ kap terak iniŋ oretkuŋ.

¹³ Upänkaŋ täŋ yämiŋkuko unita bäräŋeŋ guŋ taŋpäŋ jukumani nadäkta juku kubä nämo peŋkuŋ.

¹⁴ ^cNämo, kome jopiken kuŋatkä ketem mebäri kubä nakta wakiinik kubä nadäŋpäŋ Anutu jop nadän peŋ iwetkuŋ.

¹⁵ Täŋjirä imatäkenta nadäŋpäŋ yänjapiŋkuŋo u bureni yämiŋkuko

upänkaŋ käyäm waki kubä bok bämopiken pewän ahänkuŋ.

¹⁶ ^dKome jopiken u ittän kuŋattängän Isrel äbotken nanik ätutä Moses ba Ekäni täŋo epän watä äma kudupi wäpi Aron, yarä unita kokwawak nadän yämiŋkuŋ.

¹⁷ Täŋjirä kome aŋeŋjirän Datankät Abiram ini ba äboriye kudup kome gänaŋ äpmoŋirä kome äneŋi ämiŋ pipiŋkuk.

¹⁸ Ude täŋjirä kädap mebettä päpä äma yarä unitäŋo iwaräntäkiye wakiwaki täŋpani u kudup ijiŋ moreŋkuk.

¹⁹ ^eEruk, ittän kuŋtängän Sainai pom mebäriken bulimakau wärani kubä golpäŋ täŋpani täŋkuŋ. Täŋpäŋ peŋkaŋ unita gwäjiŋ äpmoŋ imik täŋkuŋ.

²⁰ U Anutu wäpi biŋam ärowani nitek mäde ut imiŋpäŋ u komenita tom muyeŋ näŋpani u peŋpäŋ wäpi iniŋoret täŋkuŋ.

²¹ Ude täŋkuŋo uwä Anutu Isip komeken iwaniye keriken nanik yämagutta kudän kehäromi mebäri mebäri täŋkuko unita guŋ taŋpäŋ ude täŋkuŋ.

²² U kawut! Imaka kudupi kudupi Isip kome täŋkuko ba imaka ämatä nämo tänaŋi Gwägu Gämäniken täŋkuko unita nadäna inide kubä täŋpän!

²³ Täŋpakaŋ Anutu ämawebeniye kudup täŋpän wanayän yänjirän epän watä ämani Moses unitä ämawebeniye gäarak itpäŋ Anutu täŋo kokwawaki ukät-pipiŋjirän nämo däpuk.

²⁴ ^fIt yäpmäj kuŋtängän Anutu täŋo yänkehäromtak man yänkuko unita nadäwä bureni nämo

^z106:7 Kis 14:10-12 ^a106:9 Kis 14:21-31 ^b106:12 Kis 15:1-21

^c106:14 Nam 11:4-34 ^d106:16 Nam 16:1-35 ^e106:19 Kis 32:1-14

^f106:24 Nam 14:1-35

tänpäpän kome säkgämän Anututä yäniḡ kirekta yänkuko u korekta bitnäḡkuḡ.

²⁵ Bitnäḡpän eḡi jopikengän itkaḡ Ekäni täḡo manta juku kubä nämo peḡkaḡ iniken gärip iwatpän yänuruk-uruk man bumta yänkuḡ.

²⁶ Ude täḡirä Ekänitä jukuman kehäromi ḡode yäwetkuk; Kome jopiken täḡpewa in api paotneḡ yäk.

²⁷ ^gYerijiye yäpmän daniḡpän yepmanpa guḡ äbotken kukḡi käda päḡku api kumän täḡpä kuneḡ yän yäwetkuk.

²⁸ ^hEruk ittän kuḡtäḡgän Peo komeken Anutu täḡo äbottä guḡ äbot täḡo anutu jopi kubä wäpi Bal u iniḡ oretta biḡam täḡkuḡ. Täḡpän anutu jopi, iriri nämo, u iniḡ oretta tom iji-wani u nak täḡkuḡ.

²⁹ Ude täḡpewä Ekäni täḡo kokwawaki bumta ahäwänpän nadäḡirän ämawebe bä mopiken käyäm wakiinik kubä weḡ patkuk.

³⁰ Ude ahäḡirän Finiastä kaḡpän nadäḡpän ämawebe momi täḡkuḡo u komi yämiḡirän eruk Anututä käyäm waki u täḡpewän paotkuk.

³¹ Finiastä ude täḡkuko uwä Anututä kawän tägawäpän äma siwoḡi yän pen, paot-paori nämo api nadän yäpmän ärowek.

³² ⁱTäḡpäkaḡ Meriba ume dapuriken ämawebe äneḡi waki täḡirä Anututä kokwawak äneḡi nadän yämiḡkuk.

³³ Täḡirän Moses nadän bäräp terak it-pän bänepi jägäm tawäpän man jopjop mäyap yänkuk.

³⁴ ^jEruk kome Anututä iwoyän yämani uken ahäḡkuḡo upäḡkaḡ Anututä kome u nanik guḡ ämawebe päke u

däpmäkta yäwetkuko udegän nämo täḡkuḡ.

³⁵ Nämo, yabän koreḡpän ämawebe u nanikkät kowat-yäpän täḡpän guḡ äbot täḡo kädet wakiwaki u iwarän täḡkuḡ.

³⁶ Anutu täḡo ämawebeniye unitäḡän kome unitäḡo mäjo wära nadän yämiḡpän gwäḡiḡ äpmon yämiḡkuḡ. Nadän yämiḡkuḡo unita waḡ moreḡpän ḡode täk täḡkuḡ;

³⁷ ^kIniken äperiye nanak ätu däpmänpän Kenan nanik täḡo anutu jopi unita ärawa ude täḡ yämik täḡkuḡ.

³⁸ ^lU äperiye nanak waki kubä nämo täḡirä jop nadän däpmänirä nägäritä kome u Anutu iḡamiken täḡpän waḡkuḡ.

³⁹ Täḡpäkaḡ iniken täktäki unitä ini imaka, Anutu iḡamiken taräki-inik ude itkuḡ. Ude täḡkuḡo unitäwä Anutukät bäneḡ kubäḡän nämo täḡkuḡ. Nämo, iniken gärip iwarän täḡkuḡ.

⁴⁰ ^mUde täḡirä Ekänitä iniken ämawebeniye unita gaḡani pähap nadäḡpän kokwawak täḡ yämiḡkuk.

⁴¹ Ude täḡpän Anututä ini nadäḡpän ämawebeniye yabä-kätäḡirän guḡ ämawebetä äbä intäjukun täḡ yämiḡirä gämoriken kuḡatkuḡ.

⁴² Täḡirä iwaniyetä komi epän mebäri kubä täḡ yämiḡkuḡ.

⁴³ Täḡpäkaḡ kadäni kadäni Ekänitä ämawebeniye wakiken nanik yämagut täḡirän upäḡkaḡ waki täkta gwäk pimḡpän äpmok-inik täk täḡkuḡ.

⁴⁴ Ude täk täḡkuḡo upäḡkaḡ Ekänitä konäm butewakini nadän yämik täḡkuk.

^g106:27 Wkp 26:33 ^h106:28 Nam 25:1-13 ⁱ106:32 Nam 20:2-13

^j106:34 Het 2:1-3, 3:5-6 ^k106:37 2Kin 17:17 ^l106:38 Nam 35:33

^m106:40 Het 2:14-18

⁴⁵ Butewaki nadān yāmiņpān
topmāk-topmāk kubāgān
āmawebeniye kāt bian tājukuo
u juku piņpān nadān yāmik-inik
tāņpān jop yabān oretkuk.

⁴⁶ Yabān oretkaņ āma komi epān yā-
mani u tāņpewān āmawebeniye
gāmoriken itkuņo unita butewaki
nadān yāmiņkuņ.

⁴⁷ Eruk Ekāni Anutunin, ude tāņkuno
unita nin udegān tāņkentān nim-
iņpān guņ ābot tāņo komi epānken
itkamāņken ņo nanik āneņi nimagut
yāpmāņ āpāmaņ kuyi! Ude tāņjiri
bānep tāga nadān gamiņpān wāpka
kudupi u tāga api ganiņoret tāne.

⁴⁸ Eruk āmawebe, Ekāni, Isrel tāņo
Anutu u iniņ oretna! Apiņotā tārek-
tāreki nāmo pen inide iniņoret
tākāna!

Unita kudup ņode yāna; U Bureni. Ekāni
wāpi iniņ oretna!

**Anututā komi epānken nanik
yāmagutkuko unita
oretoret kap tewani**

107 ¹Ekāni iniņ orerut! Uwā tāņ-
bumbum māhemi-inik. Unitā
iron tāņ nimik tāyak uwā paot-paori
nāmo patkukotā pātak.

² Ekānitā komi epānken nanik tāmagu-
rani in kudup Ekāni iniņoret man
ude kaņ yāwut.

³ Ekāni uwā āmawebe komeni
komeni kuņtāņpā kuņkuņo u
āneņi yāmagutpāņ kubākengān
yepmaņkuko unita yāņpāņ ude kaņ
yāwut!

⁴ Komeni komeni kuņtāņpā kuņkuņo
uken nanik ātutā kome kawuki
bāmopiken kuņatkaņ yotpārare

kubāken pāņku itta kādetta ņoba
kuna-kuna tāņtāņ kuņatkuņ.

⁵ U ketem ba umeta bumta yewākaņ ņo-
ken kumne yāņ nadāņkuņ.

⁶ Komi bārāpi u gānaņ itkaņ Ekāniken
gera yāņirā ketāreņ yāmiņkuk.

⁷ Ketāreņ yāmiņpāņ yāmagut yāpmāņ
yotpārare eņi tāga tāņpāņ itnaņiken
u ahāņkuņ.

⁸ Unita āmawebe u Ekāni tāņo iron
tārek-tāreki nāmo unita yāņpāņ
bānep tāga pāhap nadāņ imik tākot.
Ekāni uwā komen āma tāņkentāk
sākāmān tāņ yāmik tāyak.

⁹ ^oU āma umeta yeņirā ume yepmāņ
towiwān naņpāņ tāga it tākaņ.
Ba āma nakta yek tākaņ u ketem
tāgatāga yepmāņ towiwān naņ
tokņeņpāņ it tākaņ.

¹⁰ ^pEruk, āmawebe kuņtāņpā kuņkuņo u
ātutāwā yen terak komi eņiken bip-
māņ urani gānaņ itkaņ komi bumta
nadāk tāņkuņonik.

¹¹ U imata, Anutu ārowani unitāņo
manta māde ut imiņpāņ iniken gārip
iwarani unita.

¹² Ude tāņkuņo unita Ekānitā komi
epān pāhapken yepmaņkuk. Ude
yepmaņirān kehāromini paorākaņ
kwaņ āronāņ kuņatkuņ. Tāņken-
tāņ yāmikta āma kubā nāmo itkuk.

¹³ Komi epānken ude itkaņ Ekāniken
konām butewaki gera yāņkuņ.
Yāņirā nadāņ yāmiņpāņ komi
butewaki nadāņkuņo u ketāreņ
yāmiņpāņ yāmagutkuk.

¹⁴ ^qBureni, u bipmāņ urani pāhap gānaņ
nanikpāņ yen yāpmāņ dākņeņpāņ
yāmagutkuk.

¹⁵ Unita āmawebe u Ekāni tāņo iron
tārek-tāreki nāmo unita yāņpāņ
bānep tāga pāhap nadāņ imik tākot.

¹107:1 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Jer
33:11 ^o107:9 Sam 34:10; Luk 1:53

^p107:10 Jop 36:8; Ais 9:2, 42:16; Luk 1:79 ^q107:14 Sam 68:6, 146:7; Apos 12:7

Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.

- ¹⁶ U komi epän täño yewa kehäromi yeñ wek täyak. Ba komi eñi täño eñi ku-jari däpmän jukut täyak.
- ¹⁷ Eruk, ämawebe kuñtäñpä kuñkuño u ätutawä guñ ude äworeñpäñ Anututa mäde ut imiñkuñ. Ude täñpäñ momi kädet mebari mebari täñkuño unita käyäm waki kubäken yepmañkuk.
- ¹⁸ Täñpäñ käyämtä täñpewän ketem nakta kudup bitnäñpäñ pära kumäk täñkuñ.
- ¹⁹ Wakiinik ude itkañ Ekäniken gera yänjirä ñode täñkentäñ yämiñkuk;
- ²⁰ U meni jinomtä yäpäñ tägawäpäñ yepmañkuk. Awañ pomi terak nanikpäñ yämagutkuk.
- ²¹ Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yänppäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- ²² Bänep täga nadäñ imiñpäñ ärawa täñ imiñpäñ bänep oretoret kap terak kudän täga täñ yämiñkuko unita yänppäñ teñ imik täkot.
- ²³ Eruk, ämawebe kuñtäñpä kuñkuño u ätutawä moneñ epän täkta gäpe terak gwägu pähap terak kuñatkuñ.
- ²⁴ Gwägu terak kuñarirä Ekänitä kudän kudupi ätu pewän ahänjirä ñode kañpäñ nadäk täñkuñ;
- ²⁵ Ekänitä yänjirän mäniñ pähap kubä piänppäñ gwägu täñpewän tokätkuk.
- ²⁶ Gwägutä tokätpäñ gäpe pudät mañpäñ äronkañ mak täñkuk. Ude täñjirän äma gäpe terak kuñatkuño unitä kumne yän nadäñpäñ bumta umuntañkuñ.
- ²⁷ Umuntañpäñ täñguñguñ täñkañ gäpetä säkgämän kukta nadäk täga kubä nämo yäpuñ.
- ²⁸ Ude täñppäñ imaka umuri pähap u gänañ itpäñ Ekäniken gera yänjirä

täñkentäñ yämiñpäñ bäräpi u ketäreñ yämiñkuk.

- ²⁹ Täñpäñ Ekänitä äneñi yänjirän mäniñ pähap u paorirän gwägu wareñi nämo patkuk.
- ³⁰ Eruk gwägu wareñi nämo parirän kañpäñ bänep oretoret pähap täñkuñ. Ude täñjirä Ekänitä yän-yäkñat yäpmän päñku kome kunayäñ nadäñkuñken u yepmañkuk.
- ³¹ Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yänppäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- ³² Unita Anutu täño ämawebekät käbeyä täñpäñ Ekäni wäpi pähap yänppäñ punin unuken kañ yäpmän akuwut! Ba äma ekäni ekäni täño käbeyäken udegän Ekäni wäpi biñam yänppäñ kañ orañ imik täñput.
- ³³ Täñpäkañ Ekänitä kome täga täñpewän ume täpuri ba tañi kawuk tañjirä kome kekeki patkuk.
- ³⁴ Täñpäñ ketem pikpik komeken täñpewän mobä gäjäräk ikek patkuk. Imata, ämawebe kome uken iranitä kudän waki mebari mebari täñkuño unita ude täñkuk.
- ³⁵ Ekänitä ude täñkuko upañkañ kome kawukiken yänpewän ume äpäñit, gwägu parit täñkuk.
- ³⁶ Ude täñkañ ämawebe nakta jop irani u yepmañpäkañ kome uken yot-pärare täñpäñ itkuñ.
- ³⁷ Eruk yotpärare täñpäñ itpäñä ketem piñit wain päya piñit täñpäñ pewä bureni bumta ahänkuñ.
- ³⁸ Ekänitä iron täñ yämiñjirän nanak weñbäyak täñkuñ. Ba yawakiye imaka, bumta weñbäyañkuñ.
- ³⁹ Täñpäkañ kehäromi nitek ude kadäni käronjita nämo itkuñ. Nämo, iwantä abänppäñä komi epän ba butewaki

terak yepmanjirä ämawebe jopi ude itkuņ.

⁴⁰ Bureni, Ekäni uwä äma wäp biņam ärowani nitek täņo wäpi biņam yäp-mäņ äpani. Äma udewani yäwat kireņjirän kome jopiken kuņtäņpä kuk täņkuņ.

⁴¹ Upäņkaņ äma jäwäri komi butewaki gänaņ nanik täņken täņpäņ yepmaņkaņ iron täņ yämiņjirän nanakiye sipsiptä nanak weņbäyak täk täkaņ ude bumta ahäņkuņ.

⁴² Anutuä ude täņjirän ämawebe si-wonitä kaņpäņ bänep täga nadäk täkaņ. Täņ äma wakitä kaņpäņ jop, man kum it täkaņ.

⁴³ Unita äma nadäk-nadäk ikek in Ekäni täņo kudän päke u kaņpäņ nadäwä tärewut. Kaņpäņ nadäwä tärewäpäņ Ekäni täņo iron pähap unita yäņpäņ-nadäk kaņ täņpeņ kuņarut.

Iwantä nidäpneņ yäņpäņ Devittä Anutuken gera yäņkuk

108 O Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täņ gamitat unita kap terak ganiņoret täyiwa!

² Eruk, bänepna pidäm täyi! Udegän, wagäm gita in kap tekta pidäm täkot! Pidäm taņpäņ kap teņitna kome yäņewän!

³ Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe gäka nämo nadäk täkaņ u bämopiken bänep täga terak wäpka biņam api ganiņ oreret.

⁴ Täņpäkaņ Anutu, gäkä ninta butewaki nadäņ nimik täyan u käroņi boham, kunum irepmireko ude bumik. Täņkaņ ninta nadäņ nimikinik täk täyan u ärowani.

⁵ Unita Anutu, wäpka biņam ärowani kwawak pewi kunum gänaņ ba komeni komeni ahäņjirän ämawebe kuduptagäntä kaņ kaņpäņ nadäwut!

⁶ Täņpäņ ninta nadäņ nimikinik täk täyan unita yäņapik manna nadäņ namiņpäņ ketka kehäromitä täņken-täņ nimi. Ude täņjiri säkgämän kaņ itna.

⁷ Anutu ini eņiken itkaņ ñode yäņkuk; Iwan täņo kehäromi kudup yäpmäņ äpäņ moreņpäņ oretoret terak ñode api täņpet; Sekem kenta Sukot kome yäpmäņ daniņpäņ ämawebenayeta api yämet yäk.

⁸ Täņpäņ ugän nämo. Gileat Manase kome u imaka, näkņo. Täņkaņ Efraim kome u näkņo kurepä ude, ba Juda kome u kehäromina kwawak pewä ahäwani yäk.

⁹ Täņpäkaņ Moap kenta Idom kometä watä epän täņ namik täkaņ. Täņkaņ Filistia nanik täņo kehäromini yäp-mäņ äpäņpäņ oretoret täyat yäk.

¹⁰ Eruk Anutu, netätä yotpärare yewa kehäromi nitek, Idom komeken itak uken ämik täkta nämagut yäpmäņ kwek?

¹¹ Nämo! Gäk mäde ut nimiņkuno unita jop itkamäņ. Gäk nintäņo komi ämakät ämikken bok täga nämo api kuneņ ba?

¹² Eruk Anutu, gäk täņkentäņ nimiņjiri uyaku iwan täga däpmäņpäņ yäwat kirene. Ämatä täņkentäk täk täkaņ u jopi, kehäromini nämo.

¹³ Unita nadäkamäņ! Anutu, gäkkät bok uyaku iwan täņo kehäromini täga api yäpmäņ äpne!

Äma kubätä Anutuken butewaki man ño yäņkuk

109 Anutu, näk ganiņoret täyat unita nadäņ äwaräkuk nämo täņpen.

² Nämo, äma wakiwaki täņpani ba jop manman yäwanitä näk jop man näkņatpäņ nut täkaņ.

³ Mebärini nämo, man waki näwetpäņ jop nepmäņit täkaņ.

- ⁴Not tãñ yãmiñpãñ tãñkentãñ yãmikta yãñapik man yãk tãyat upãñkañ naniñ wãrãt tãkañ.
- ⁵Tãñkañ not tãñ yãmiñpãñ tãñkentãñ yãmiñjira unitã kowata kokwawak nadãñ namiñpãñ waki tãñ namik tãkañ.
- ⁶Unita Anutu, iwannaye u man kãbeyãken yepmanpãñ mani nadãkta ãma waki kubã iwoyãñpãñ kañ te! Bureni, inikãt nanik kubãtã mani kotãk yãpmãñ daniñpãñ kañ iniñ wãrãrãn.
- ⁷Tãñpãñ mani yãpmãñ daniñpãñ ãma ŋo waki tãñpani yãñ kañ yabãñ-ahãwãn. Tãñkañ yãñapik man terak yãñikŋarani yãk tãkañ unita imaka, wakigãn yãñ kañ yãwãn.
- ⁸Ude tãñjirãn irit kuñat-kuñari udegãn bãrãñeñ kañ paorãn! Paorirãn moneñ tuñumi ãma kubãtã ahãñpãñ kañ korewãn yãñ nadãtat.
- ⁹Paorirãn ãperiye nanak kodãñjani kañ irut. Ba webeni imaka udegãn, webe kajat, tãkentãki nãmo kañ irãn.
- ¹⁰Nanakiye kome kujari nãmo ude itkañ ãriñ tãpãtek tãñtãñ kañ kuñarut! Ude tãñtãñ kuñarirã tãhani wãrãmutpãñ kañ yãwat kireñ pewãkut!
- ¹¹Tãñpãñ ãma kubãken nanikãtã ãma unitãño kome ni ba moneñ tuñumi komi epãn tãñpãñ yãpani u kudup kañ yomãgarut yãñ nadãtat!
- ¹²Tãñpãkañ kubãtã not tãñ imiñpãñ ãperiye nanak kodãñjani unita watã irektawã yãñ nadãtat.
- ¹³Tãñpãñ yeriniye mãden ahãnayãñ tãkañ u kudup kañ kumbut yãñ nadãtat. Tãñjirã wãpitã paot-inik kañ tãñpãn!
- ¹⁴Tãñpãkañ ãbekiye oraniye tãño kudãn wakiwaki unita Ekãnitã pen juku piñpãñ miñji tãño momini peñ imektawã.
- ¹⁵Ude tãñkañ ãmawebetã äbot unitãño wãpita guñ tak-inik tãñjirã upãñkañ Ekãnitã momini pen nadãñ yãpmãñ kañ kuñarãn yãñ nadãtat.
- ¹⁶Iwanna uwã orakorak kãdet tãpuri kubã nãmoinik tãñkuk. Nãmo, u ãma jopi jãwãri, tãñkentãkiye nãmo u komi jop nadãñ yãmiñpãñ dãpmãkgãn tãk tãñkuk.
- ¹⁷U tãñpãwak man yãkta gãripi nadãñkuko unita äyãñutpãñ ini kañ tãñpã wawut. Ba iron kãdet tãkta gañjani nadãñkuko unita kubãtã iron nãmo tãñ imek.
- ¹⁸Tãñpãwak man u tek gupi terakgãn irani ude tãñkuk. Unita tãñpãwak man u ini gupi kujari gãnanã kudup umetã-yãñ ãpmonpãñ tokŋeñ morewut!
- ¹⁹Ba tektã-yãñ tãktãki waki unitã gupi kudup uwãk tãñpipiñpãñ, piõñpãñ yãñ puñ topmãñkañ pen it tãyon.
- ²⁰Unita Ekãni, iwanaye man waki nãk peñkentãñpãñ nãwet tãkañ unita yãyat udegãn tãñ yãmi.
- ²¹Ude tãñkañ Ekãni Anutuna gãkŋa wãpka biñam tãga unita yãñpãñ tãñkentãñ nam. Tãñpãñ sãkgãmãn nadãñ namikinik tãk tãyan unita iwan kerã terak nanik nãmagut.
- ²²Butewaki! Nãk tãñkentãkna nãmo, jopi. Nadãñ-bãrãpnatã bãnepnaken komi, womãntã yãñ neyak.
- ²³Edap ãpmonjirãn edap ägoniken wãrana paot tãyak ude paoret yãñ nadãtat. Mãnitã gwakgwak piãñ äreyãñ tãñpãn kuk tãkañ ude tãñpet.
- ²⁴Butewaki nadãñpãñ ketem bitnãñkuro unita gupna kudup putãrewãkañ kehãromina nãmo, kujatna kwini unitãgãn itat.
- ²⁵Ude irira iwanayetã nabãñkañ nabãñ mãgayãñpãñ yãñãrok nãwet tãkañ.

- ²⁶ O Ekäni Anutuna, täñkentäj nam!
Butewakika tärek-täreki nämo unita
nämagut.
- ²⁷ Ude täñjiri iwanayetä ñode kañpäj
nadäwut; Ekäni uwä täñkentäki
bureni.
- ²⁸ Unitä täñpäwak man näwetneño up-
añkañ gäkä iron api täñ namen.
Komi jop namani u täñpewi mäyäk
tañirä näk epän watä ämaka ore-
toret kañ täñpa.
- ²⁹ Äneñi yäkgän ñode täyat; Mäyäktä
iwanaye tek ämet përanipäj yäj
kumän kañ uwäk täwut!
- ³⁰⁻³¹ Ekänitä äma täñkentäki nämo
itkentäj yämiñpäj äma wakitä
kumäkta biñam yäñtäreñ yämiñirä
täñkentäj yämik täyak.
- Unita, Anutu täño ämawebe käbeyä
täñirä u bämopiken itpäñ bänep
täga pähap nadäñpäj menatä Ekäni
bumta api iniñoret täñpet.

**Anututä Intäjukun ämani
man ño iwetkuk**

- 110** ¹Ekänitä intäjukun äma
ekänina ñode iwetkuk; Ketna
bure käda mañjiriri iwankaye
gämotkaken yepmañira kañ yabä!
Ude iwetkuk.
- ² Nadätan? Yawetä Saion pom terak
itkañ komeni komeni yabäj yäwatta
wäp biñam gamiñpäj ñode api
gäwerek;
- Iwankayeta intäjukun täñ yämiñpäj kañ
yabäj yäwat.
- ³ Täñpäkañ iwankayekät ämik tänayäj
täkañken ämawebekayetä täñken-
täñ gamikta gupi api yäniñ kireneñ.
Täñkañ tamimañ tamimañ näburum
yabäk täkamäj ude äma
gubañikayetä dubikaken ude api
gäwarän täneñ.

- ⁴ Yawetä ñode yäjkehärom tañkuko u
äneñi nämo api wärämurek; Gäk
bämop äma tärek-täreki nämo api
iren, bämop äma biani kubä wäpi
Melkisedektä itkuko ude.

- ⁵ Eruk, ñode nadä; Ekäni u bure käda
itkentäj gamiñkañ kokwawak
täñpäjä kome ätu täño intäjukun
äma täño kehäromi api yäpmäj
äpek.

- ⁶ Ba guñ äbottä kowata yäpmäkta
yäñtäreñ yämiñpäj ämikken bumta
däpmäñirän ini ugän api kumäj
manej.

- Bureni, komeni komeni täño intäjukun
ämaniye täño kehäromi u kudup api
yäpmäj äpek.

- ⁷ Upäñkañ intäjukun ämana gäk,
ume kädet miñin säkgämän nañ
täpäneñpäj iwan täño kehäromi
kudup yäpmäj äpäñ moreñpäj
oretoret terak täpäneñpäj api iren.

**Anutu täño ironita
yäñpäj iniñ oretna**

- 111** Eruk, Ekäni wäpi iniñ oretna!
Anutu täño ämawebeniye
täga u käbeyä täñirä näk
bämopiken itkañ bänepna gupna
nadäk-nadäkna kuduptagän Anutu
bänep täga man iwet täyiwa!
- ² Ekäni u epän tägagämän täk täyak.
Täñirän ämawebe epäni unita gäripi
nadäk täkañ uwä Anutu täño täk-
täkita juku piñtäñ kuñat täkañ.
- ³ Bureni-inik! Epän Anututä täk täyak u
tägagämän-inik. Unita nadäwa inide
kubä täk täyak. Täñkañ kudän si-
woñini uwä paot-paori nämo. U pen
api it yäpmäj ärowek.
- ⁴ Kudän kudupi Ekänitä täk täyak u
inide kubä täk täyak. Unita bäräneñ
nämo guñtak täkamäj. U butewaki

pähap nadäj nimiŋpäŋ iron täŋ nimik täyak.

⁵Ämawebe oraŋ imik täkaŋ u Ekänitä ketem yepmäŋ towik täyak. Ba topmäk-topmäk ninkät täŋkuko unita nämo guŋtak täyak. Nämo inik!

⁶Täŋpakaŋ äbot ätu täŋo kome, iniken ämawebenijeta yäniŋ kireŋkuko uwä iniken kehäromini kwawak pewän ahänkuk.

⁷Bureni-inik! Imaka u ba u täk täyak uwä kädet siwoŋi terakgän täk täyak. Man kädet ba jukuman niwet täyak u kuduptagän täga täŋkentäŋ nimek.

Man jopi kubä nämo niwet täyak!

⁸Ba unitäŋo бага man kubä nämo inik api paorek. Nämo, uwä kudup siwoŋigän peŋkuko unitä pen api it yäpmäŋ ärowek.

⁹Täŋpakaŋ Ekäni u ämawebeniye nin komi epänken nanik nimagutpäŋ ninkät topmäk-topmäk täga, tärek-täreki nämo täŋkuk.

Unita ŋode yäna; Anutu u kudupi, tägagämän-inik.

¹⁰vUnita ämawebe, in ŋode nadäwut; Äma kubä nadäk-nadäk ikek ude kaŋ irayäŋ nadäŋpäŋä, eruk, Ekänitä umuntaŋpäŋ oraŋ imek.

Bureni, ämawebe Ekäni täŋo man buramik täkaŋ uwä nadäk-nadäk täga nimek.

Unita Ekäni wäpi iniŋ oretpäŋ pen in-ŋoret takäna!

Anutu oraŋ imanitä säkgämän-inik api itneŋ

112 Ekäni wäpi yäpmäŋ akuna!
Äma Anutu oraŋ imik täkaŋ uwä Ekäni täŋo oretoret terak kuŋat

täkaŋ. Äma udewanitä Anutu täŋo man buramikta gäripi nadäk täkaŋ.

²Äma udewani täŋo äbekiye oraniyetä kome terak kehäromigän api itneŋ. Siwoŋi äma täŋo nanakiyetä Anutu täŋo täŋkentäk ikek api itneŋ.

³Äma udewani täŋo äboriyeken iron pähap ahäŋ bumbun api täŋ yämek. Täŋpäŋ tärek-täreki nämo, säkgämän pen api irek.

⁴wJop manman nämo yäwani ämata bipmäŋurani gänaŋ peŋyäŋek pähap api ahäŋ yämek. Täŋpakaŋ äma siwoŋi, bänep iron täŋpani ba äma ätuta täŋkentäŋ yämani unita peŋyäŋek api ahäŋ yämek.

⁵⁻⁶Äma noriyeta butewaki nadäŋ yämik täkaŋ uwä säkgämän kuŋat täkaŋ. Täŋpäŋ äma moneŋ epän siwoŋigän, täŋyäkŋarani nimek nämo täk täkaŋ uwä oretoret terak kuŋat täkaŋ.

Äma udewani täŋo kehäromi pen api irek. Äma mäden ahänayäŋ täkaŋ unitä wäpi biŋam pen api yäŋ yäpmäŋ äroneŋ.

⁷xÄma udewanitä bäräpi kukŋi käda ahänjirän nadäŋpäŋ nämo umuntak täkaŋ. Bänepitä Ekäni kwasikotpäŋ unita nämo kwitak täkaŋ.

⁸Äma udewanitä bätakigän kuŋatpäŋ imaka kubäta nämo umuntak täkaŋ. Ittäŋgän iwaniye iŋamiken kehärom taŋpäŋ bäri kap api teneŋ.

⁹yÄma udewani jopi jäwärita butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ iron täŋ yämik täkaŋ. Kädet siwoŋini u paot-paori nämo api irek.

Unita ämatä wäpi biŋam api yäŋahäŋ yäpmäŋ kuneŋ.

¹⁰Täŋpakaŋ äma wakitä u kaŋkaŋ kokwawak nadäk täkaŋ upäŋkaŋ gupi pewä putäreŋjirän meni nänäm

^v111:10 Jop 28:28; Snd 1:7, 9:10 ^w112:4 Jop 11:17; Sam 97:11

^x112:7 Sam 57:7, 64:10 ^y112:9 2Ko 9:9

tawäpäŋ ämik täkta täŋpäwak täkaŋ.

Täŋpäŋ imaka täga kämi yäpmäkta it-sämäk täkaŋ uwä bureni nämo yäp-mäk täkaŋ.

Imaka imaka täga täŋ nimik täyak unita Anutu iniŋoret täkäna!

113 Ekäni iniŋoret täkäna!

Ekäni täŋo epän watä ämaniye nin u wäpi iniŋoret täkäna! Äneŋi yäwa! Ekäni wäpi yäpmäŋ akuna!

²Yäŋetak bipmäŋtak tärek-täreki nämo iniŋoret täkäna!

³Ämawebe kukŋi kukŋi nanik in imaka, kudup Ekäni wäpi iniŋoret täkot!

⁴Ekänitä ämawebe komeni komenita intäjukun-inik it nimik täyak. Wäpi biŋamtä imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ itkaŋ u kumän yärepmitak.

⁵Ekäninin Anutu udewani kubä nämo itak! Nämo inik, Ekäninin u punin-inik unu it täyak.

⁶Bureni, u punin-inik unu it täyak up-äŋkaŋ kunum kenta kome unita nadäŋpäŋ etä päpä yabäŋ yäwat täyak.

⁷⁻⁸Ekäninin kudän tägagämän täk täyak. U äma äpani-inik, jopi jäwäri täŋkentäŋ yämiŋpäŋ yepmaŋpäŋ äma wäpi biŋam ikekät kentäŋpäŋ it täkaŋ.

⁹Täŋpäkaŋ webe äruŋ iranita nadäŋ yämiŋjirän nanak bäyaŋkaŋ oretoret pähap nadäk täkaŋ.

Unita Ekäni iniŋoret täkäna!

Ekänitä ämawebeniyekeŋ kudän kudupi pewän ahäŋkuŋ

114¹⁻² Kadäni Isrel nanik Jekop täŋo äbot unitä Isip komeken

nanik äpämaŋ kuŋkuŋo uken, Juda äbot u Ekäni täŋo kudupi ämawebe ude äworeŋkuŋ.

Bureni, kadäni ugän Isrel ämawebetä Ekänitä inita biŋam täŋkuŋ.

^{3a}Kadäni uken Gwägu Gämänitä Ekäni kaŋ-umuntaŋ ämetpeŋ kuŋkuk. Ba kadäni kubä Jordan ume imaka, bit-näŋpäŋ itkuk.

⁴Täŋkaŋ pom taŋi taŋi oretoret täŋpäŋ memetä-yäŋ tubupeŋtäŋ kuŋjirä, täpuri täpuriwä udegän sipsiptä-yäŋ tubupeŋtäŋ kuŋkuŋ.

⁵Eruk näwerut; Gwägu, gäk imapaŋ kaŋkaŋ metäŋpeŋ kuŋkuŋ? Ba Jordan ume, gäk ima mebärita äpäkta bitnäŋpäŋ itkun?

⁶E, pom taŋi taŋi, in ima mebärita memetä-yäŋ tubupeŋtäŋ kuŋkuŋ? Ba täpuri täpuri in udegän, imapaŋ kaŋkaŋ sipsiptä-yäŋ tubupeŋtäŋ kuŋkuŋ?

⁷Ai, kome pähap, Yawe, Jekop täŋo Anututä äbäŋjirän kaŋkaŋ iŋamiken bäromtä!

^{8b}Imata, Ekäni uwä yäŋpewän mobä kehäromi kubätä imäriirän ume gwägu ahäŋkuk. Ba yäŋpewän geŋi kawukiken ume dapuri äpuk.

Anutu bureni u kubägän itak

115 Ekäni, nintäŋo wäpnin biŋam punin nämo irek. Nämo, nin täga nämo! Gäkŋaken wäpka biŋam peŋyäŋek ikek unitägän punin kwawakinik it täyon, gäk nadäŋ nimikinik täŋpäŋ nämo nipmak täyan unita.

²Guŋ äbottä sära man ŋode imata niwet täkaŋ; Anutujin u de itak?

³U nämo nadäkaŋ? Nin täŋo Anutu u kunum gänaŋ kehäromi nikek

^a114:1-2 Kis 12:51 ^a114:3 Kis 14:21; Jos 3:16

^b114:8 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

- itak. U itkaŋ imaka kubä täŋpayäŋ nadäŋpäŋä u bureniŋän täk täyak.
- ^{4c}Täŋ äma unitäŋo anutuwä siliwa kenta gol mobäpän keritä inŋitpän puŋ gatäŋpän pek täkaŋ.
- ⁵U meni nitek täk täkaŋ upänkaŋ meni man täga nämo yäneŋ. Ba dapuri nitek täk täkaŋ upänkaŋ dapuri wareŋ täga nämo täneŋ.
- ⁶Ba jukuni nitek täk täkaŋ upänkaŋ man täga nämo nadäneŋ. Ba inami nitek täk täkaŋ upänkaŋ imaka kubä täga nämo piän nadäneŋ.
- ⁷Keri nitek täk täkaŋ upänkaŋ keru wareŋ täŋpän imaka kubä täga nämo inŋitneŋ. U kuroŋi nitek täk täkaŋ upänkaŋ kädet täga nämo kuneŋ. Ba wareŋ täŋpän mäma täga nämo täneŋ.
- ⁸Unita äma imaka udewani täŋpani, ba äma unita nadäŋ yämik-inik täk täkaŋ u imaka, imaka wärani täŋpän nadäŋ yämineŋo udewanigän api äworeneŋ!
- ⁹Eruk, Isrel ämawebe, Ekäniŋin täŋkentäŋ tamiŋpän watä it tamik täyak unitagän nadäŋ imikinik täŋput.
- ¹⁰Anutu täŋo bämop äma, in udegän täŋkentäŋ tamiŋpän watä it tamik täyak unita Ekäni unitagän nadäŋ imut.
- ¹¹Bureni, ämawebe Anutu bureni u inŋ orerani in kudup Ekäni täŋkentäŋ tamiŋpän watä it tamik täyak unitagän nadäkinik täŋput.
- ¹²Ekäni u ninta nämo inik guŋtak täyak. Nämo, u Isrel ämawebe ba Anutu täŋo bämop äma ninta nadäŋ nimikinik täŋpän iron pen api täŋ nimik täŋpek.
- ^{13d}Anutu u ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowani inŋoret täkaŋ unita iron api täŋ yämek.

¹⁴⁻¹⁵Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä yeri kon täŋ tami-ton. Kon täŋirän nanak weŋ bāyak pen kaŋ täŋ yäpmän kut! Ba nadäŋ tamiŋirän nanakjiyetä udegän kaŋ täŋ yäpmän kut!

¹⁶Täŋpākaŋ kunum uwä Ekäni-tä inita biŋam. Täŋ kome uwä ninta ninŋ kireŋkuk.

¹⁷⁻¹⁸Unita ämawebe kodak irani nin, Ekäni-tä bānep täga tärek-täreki nämo nadäŋ imik täkäna. U imata, kumäŋpeŋ pänku kum irit komeken naniktä Ekäni täga nämo inŋ oretneŋ.

Eruk, Ekäni wäpi inŋ oretna!

Ekäni-tä bānep täga kap tewani

116 Ekäni täŋkentäŋ nam yäŋpän gera butewaki terak yäŋira nadäŋ namik täyak unita Ekäni-tä gäripi pähap nadätat.

^{2e}Näkŋo gerata juku pek täyak unita näk it yäpmän kwayän täyat ude Anutu inŋoret yäpmän kaŋ kwa.

^{3-4f}Näk pära kumäŋpän unita bumta umuntaŋkut. Kadäni uken Ekäni-tä gera yäŋpän ŋode yänkut; Ekäni, butewaki nadäŋ namiŋpän täŋkentäŋ nam! yän yänkut.

⁵Ekäni uwä ninta bānep täga nadäŋ nimiŋpän täŋkentäŋ nimik täyak ba butewaki nadäŋ nimik täyak.

⁶Bureni! Äma ätu ini täga nämo täŋkentänaŋi uwä Ekäni-tä täŋkentäŋ yämik täyak. Näk ude itkuro upänkaŋ täŋkentäŋ namiŋkuk.

⁷Täŋpän Ekäni-tä näk nabän näwatpän täŋkentäŋ namiŋkuko unita apiŋo imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyat.

^c115:4 Sam 135:15-18; Jer 10:5; Rev 9:20 ^d115:13 Rev 11:18, 19:5

^e116:2 Sam 17:6, 40:1 ^f116:3-4 Sam 18:4-6

⁸Näk konäm kottäyiwa Ekäni gäkä naniņ bitnānpāņ konāmna pito ärut naniņpāņ nepmäņit näwatkun.

Näk kumbayāņ tājkuropāņ Anutu gäkä tājkentāņ namiņkun.

⁹Unita näk kome terak irayāņ täyat uwä Ekänikät bok api it yäpmāņ kuņatde.

¹⁰ḡNäk bumta wayat yāņ nadāņkuro upāņkaņ Ekäni jop waki nadāņ imiņkut.

¹¹Tāņpāņ näk äma tāņo manta nadāwa bureni nämo tāņpākaņ Anutugāņ nadāņ imiņkut.

¹²Ekänitä säkgämāņ tāj naniņ yäpmāņ äbuko unita kowata jide api tāj imet?

¹³⁻¹⁴Näk nadätat! Ude api tāj gamet yāņ yāņkehärom tājkuuro unita ämawebe kudup iņamiken ŋode täga api tājpet;

Anututa iron imikta wain ume gäripi nikek inita biņam kaņ piņ ima, Ekänitä nämagutkuko unita kowata. Ude tājkaņ Ekäniken yāņapik man api yäwet.

¹⁵^hTāņpākaņ Ekänitä ämawebeniyeta nadāwāņ ärowani tāk tākaņ. U kubätä kumāņirāņ nadāwāņ jopi nämo tāk täyak.

¹⁶Unita Ekäni, ŋode gäwera; Näk gäkņo epāņ ämaka ude kuņat täyat, meņnatä kuņat tājkuuro ude.

Näk yentä topmäņpāņ nepmaņkuņopāņ gäkä pit namiņkun.

¹⁷Unita näk gäkä bānep tägata iron tāj gamiņpāņ api ganiņ oreret.

¹⁸Tāņpāņ näk ude api tāj gamet yāņ gäwetkuro ude ämawebekaye iņamiken api tāj gamet.

¹⁹Ekäni, näk tāņpayāņ täyat u Jerusalem kudupi yotkaken api tāj gamet.

Unita Ekäni wäpi yäpmāņ akukot!

Äma uken-uken nanik Ekäni wäpi iniņoret täkot!

117ⁱÄma äbori äbori, in Ekäni iniņ orerut! Ämawebe kuduptagāņ in wäpi biņam yäpmāņ akuwut!

²Ekänitä ninta gäripi pähap nadāņpāņ wari wari nadāņ nimikinik tāk täyak. Unita iniken yāņkehäromtak man bian yāņkuko udegāņ iwatpāņ nämoinik api niņmaņpek.

Unita ämawebe kuduptagāņ Ekäni wäpi iniņoret tākäna!

Anututä tājkentāņ yämiņkuko unita nadāņpāņ bānep täga man yāņkuņ

118^jEkäni nadāņ nimik täyak unita bānep täga man iwet tākäna. Bānep iron tärek-täreki nämo tāj nimik täyak.

²Unita Isrel ämawebe ŋode yäkot; Bānep iron tärek-täreki nämo tāj nimik täyak!

³Anutu tāņo bāmop äma udegāņ ŋode yäkot; Bānep iron tärek-täreki nämo tāj nimik täyak!

⁴Ämawebe Anutu tāņo man buramik tāk tākaņ unitä ŋode yäk täkot; Bānep iron tärek-täreki nämo tāj nimik täyak!

⁵^kNäkä bäräpi taņi kotaņpāņ Ekänitä gera yāņkut. Gera yāņira nadāņpāņ Ekäni uwä bäräpina ketären namiņirāņ pidām taņkut.

⁶^lEkäni uwä näkkät irirāņ nämo api umuntäwet. Nämo, ämatä imaka

⁸116:10 2Ko 4:13

^h116:15 Sam 72:14 ⁱ117:1 Rom 15:11 ^j118:1 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 136:1; Jer 33:11 ^k118:5 Sam 18:19, 120:1

^l118:6 Sam 56:4, 56:11; Ais 51:12; Hib 13:6

kubä täj namikta nämo umuntak täyat.

⁷ Ekäni näkkät it takamak. Täjkañ ini täjkentäñ namik täyak unita kämi iwanaye däpmäñirän api yabäwet.

⁸ Bureni! Äma täjo täktäki-tagän nadäñitna ärowani nämo täjppäpäj Anututagän nadäñ imikinik täjpeñ kuñatnejo u tägagämän.

⁹ Komen äma täjo täjkentäk u äpanigän. Ekäni täjo täjkentäk u ärowani.

¹⁰ Unita iwan mäyaptä it gwäjiñ namiñkuñopäj Ekäni täjo wäpi terak kehäromini yäpmäj äput.

¹¹ Näk it gwäjiñkuñopäj Ekäni täjo kehäromi terak däput.

¹² Iwanayetä nämäk-nämäktä nintä terak bipmäk täkañ ude täjkuño upäñkañ däpmäj-pewa kumbuñ, kädäptä tepärañ bäräñeñ ijiñ paot täkañ ude.

Ekäni täjo kehäromi terak däpmäj moreñkut.

¹³ Ämik pähap täjppäj nepmäñitpäj nutnayäj täñirä Ekänitä täjkentäñ namiñirän nämo nutkuñ.

¹⁴ Bureni, Ekänitä kehäromi pähap namiñpäj täjkentäñ namik täyak. U wakiken nanik nämagutkuk.

¹⁵ Täjppäj unita Anutu täjo ämawebe tähaniken iniñoret kap teñit gera ñode yäk täkañ;

Anutu täjo kehäromitä epän kehäromi-inik täk täyak! yäk.

¹⁶ Ekäni täjo kehäromitä täjkentäñ nimiñirän iwan täjo kehäromi yäpmäj äpumäj.

¹⁷ Näk pengän ñode nämo api kumbet. Nämo! Näk kodak itkañ Ekäni täjo täktäki unitäjo manbiñam api yäñahäk täjpet.

¹⁸ Bureni, Ekäni uwä kumäj-kumäj nutta bitnäjpäj näk yäpä-siwonjtakta komigän namiñkuk.

¹⁹ Unita kudupi yot yäma dät namiñirä äro Anutu wäpi yäpmäj akwa!

²⁰ ño ñowä Ekäni täjo yäma, ämawebe siwonji kuñarani unitägän täga äroneñ.

²¹ Ekäni, gäk näkjo yäñapik man nadäñ namiñpäj täjkentäñ namiñiri säkgämän it täyat. Unita ganiñ oretat!

²² Bek eni täjpani ämatä kawä wawäpäj gägäniken mañpä kuñkuño unitä eni täjo bek bämopi ude itak.

²³ Imaka uwä Ekäni ini-tägän täñirän kañpäj gäripi pähap nadäkamäj.

²⁴ Täjppäj kadäni ñowä Ekänitä peñ nimiñkuk. Unita oretoret täjppäj bänep tägagämän nadäna!

²⁵ Ekäni, gäk täjkentäñ nimi. O Ekäni, täjpewi bureni säkgämän ahäj nimiñ!

²⁶ Anutu, äma gäkñaken wäpka terak äbayäj täyak uwä kañ orañ imi. Täñiri nin udegän kudupi yot gänañ äronpäj wäpka api yäpmäj akune.

²⁷ Ekäni ini-tägän Anutu bureni! Initägän ninta watä säkgämän it nimiñ täyak. Unita päya päham kehap täjppäj alta teñ äyäjut täkot.

²⁸ Gäk Anutuna! Bänep täga man gäwetat. Gäk Anutuna! Gäkjo wäpka yäpmäj akutat.

²⁹ Eruk ämawebe ñode nadäkot; Ekänitä ninta gäripi nadäjpäj iron täñ nimiñ täyak u paot-paori nämo unita bänep täga man iwet täkot.

^m118:14 Kis 15:2; Ais 12:2 ⁿ118:22 Luk 20:17; Apos 4:11; 1Pi 2:7

^o118:22 Mat 21:42; Mak 12:10-11 ^p118:25 Mat 21:9; Mak 11:9; Jon 12:13

^q118:26 Mat 21:9, 23:39; Mak 11:9; Luk 13:35, 19:38; Jon 12:13

Anutu täño man u tägagämän-inik

119 ^rÄma kädet siwoņigän säkgämän kuņat täkaņ uwä

Ekäni täño oretoret terak it täkaņ.

Äma udewaniwä Ekäni täño man buramiwani äma.

²Äma Ekäni täño kädet siwoņi iwat täkaņ, äma udewani Ekäni täño oretoret terak it täkaņ.

Ekäni täño kädet u iwatta gäripi pähap nadänpäj ehutpäņ iwat täkaņ.

³Bureni-inik, äma udewani kädet waki iwatta bitnänpäj Ekäni täño kädet siwoņi ugän iwat täkaņ.

⁴Anutu, gäk man kädetka siwoņi u kudup niwetpäņ ņode yäņkun; Watäni itpäņ näkņaken kädet siwoņi ugän kaņ iwarut yäņ niwetkun.

⁵Unita Anutu, näk gäkņo man kädet siwoņi u iwatta gäripi pähap nadäk täyat udegän wari wari kaņ iwat täņpa yäņ nadätat!

⁶Bureni, gäkņo jukuman kuduptagänta ket nadänpäj kuņarayäņ täyat uwä momi täņpäņ nämo api mäyäk täwet.

⁷Ekäni, kadäni gäkņo man kädet siwoņi yäņpäņ-nadäk täņpayäņ täyatken uken bänepna säkgämän paki-inik api irek.

Ude täņkaņ gäkņo wäpka biņam api yäp-mäņ akuk täņpet.

⁸Näk gäkņo irit kädetka kudup iwatta nadätat unita nämo nepmaņpen.

Anutu täño jukuman buramiwani äma täño manbiņam

⁹Äma gubaņi näk jide täņpäņ kädet siwoņigän täga kuņaret? Näk gäkņo man iwarero uyaku äma siwoņi ude iret.

¹⁰Unita Anutu, näk gäkņo kädet u iwatta gäripi pähap nadänpäj ehutpäņ iwat täyat.

Gäkä täņkentäņ namiņiri kädet siwoņita nämo bitnänpäj ugän api iwaret.

¹¹Näk gäkken momi täņpetawä yäņpäņ gäkä nanik man ugänpäj bänepnaken pek täyat.

¹²Ekäni, kädetka siwoņi näwetpäņ näwoņarek täņiri ugän iwatpäņ wäpka biņam kaņ ganiņ orera.

¹³Näk kädet kuduptagän yäņahänpäj niwetkuno u ämawebe kudup yäņahänpäj yäwet täyat.

¹⁴Ämatä moneņ tuņumta gäripi pähap nadäk täkaņ u irepmitpäņ näk gäkņo man iwatta gäripi udegän nadäk täyat.

¹⁵Gäkņo manka juku piņpäņ manka kädet siwoņi u yäņpäņ-nadäk täk täyat.

¹⁶Anutu, gäkņo kädet siwoņi iwatta gäripi nadänpäj gäkņo mankata nämo api guņ täwet.

Ekäni täño man kädetta gäripi nadäņkuk

¹⁷Unita Ekäni, epän watä ämaka näka täņkentäk säkgämän täņ namiņiri säkgämän itpäņ gäkņo mangän kaņ iwara.

¹⁸Bänepna täño dapuri birik ärut täņpi kuņirä ijiwa-kwäpäņ man bureni gäripi nikek gäkņo man kudän terak pätkaņ u kudup nadäwa tärewut.

¹⁹Näk kome ņo terak kadäni käroņi itta biņam yäwani nämo unita gäkņaken man kädet u näka käbop nämo peņ namen. Nämo!

²⁰Näk gäkņo manka biņam u kepma kepma yäņpäņ-nadäk täņpäņ iwatta bänepnatä kädäp ijik täyak.

^r119:1 Sam 128:1 ^s119:10 Sam 119:2, 119:21, 119:118, 119:145

^t119:16 Sam 119:35, 119:70, 119:92-93, 119:174

- ²¹ Ekäni, näk nadätat. Äma inita nadäwä ärowani tänpäpäj manka mäde ut imik täkaņ u yebeņpäj mäde ut yämiņiri paotta biņam täk täkaņ.
- ²² Tänpäkaņ näk gäkņo man buramiņpäj iwat täyat unita äma udewani yabäj äwaräkuk täņiri yänjrok ba mäde käda man wari nämo näwetneņ.
- ²³ Bureni Ekäni, äma wäpi biņam ikektä käbeyä tänpäj näk wäpna yäpmäj äpäkta yänpäj-nadäk täk täkaņ up-äņkaņ epän watä ämaka näk gäkņo jukuman ehutpäj yänpäj-nadäk api täk täņpet.
- ²⁴ Imata, gäkņo jukuman unitä bänepna täņpidäm tänpäj kädet näwoņäreke täyak.

**Anutu täņo бага man
ehutpäj iwatkuk**

- ²⁵ Wära! Iwanayetä näk nutpäj näwat kireņpewä kehäromina kudup paotak unita gäk bian näwetkuno ude täņkentäj namiņpäj kehäromi äneņi namisi.
- ²⁶ Irit kuņat-kuņatna täņo mebäri kudup yänahäņpäj gäwerira kowata näwetkun.
- Unita apiņo gäkņaken man kädet u näwetpäj näwoņäresi!
- ²⁷ Tänpäj nadäk-nadäkna täņpewi piräreņirän gäkņo jukuman nadäwa tärewäkaņ kudän kudupi täņkuno unita kaņ juku piwa.
- ²⁸ Wära! Butewakitä nutpewän kumbet yän nadätat unita näwetkuno udegän kehäromi äneņi namisi.
- ²⁹ Tänpäkaņ bänepnatä täņ-näkņat-pewän kädet wakiwaki täņpetta yänpäj бага peņkireņpäj yewa täņ namisi.

- Tänpäj bänep täga nadäj namiņpäj бага manka näwetpäj näwoņäreke täyi.
- ³⁰ Imata, näk gäkņo kädet bureni iwatta iwoyänpäj yänkehärom taņkut. Ude täņkaņ man kädetka wari wari pen juku piņpäj kuņat täyat.
- ³¹ O Ekäni, näk juku-manka iņit-inik tänpäj yäpmäj kuņat täyat unita yabäj äwaräkuk täņiri iwantä mäyäk nämo namineņ!
- ³² Eruk, wisik-inik! Bänepna täņpidäm taņ namik täyan unita gäkņo бага man kädetka ugänpäj kaņ iwat täņpa!

**Nadäk-nadäk yäpmäkta
Anutuken yänapiņkuk**

- ³³ Ekäni, бага man kädetka ket näwoņäreņiri näk kädet u pen iwat yäpmäj äroņtängän kaņ kumba!
- ³⁴ Nadäk-nadäk täņkentäj namiņiri бага manka buramiņpäj kaņ yäpmäj kuņara.
- Gupna bänepna bok kaņ yäpmäj kuņara!
- ³⁵ Ekäni, бага manka kädetkaken yännäķņat yäpmäj ku. Imata, u iwat täyatken uken bänep oretoret nadäk täyat.
- ³⁶ WUnita bänepna täņpidäm täņiri moneņ wädäk-wädäk täņo gärip mäde ut imiņpäj gäkņo бага man iwattagän gäripi kaņ nadäk täņpa!
- ³⁷ Dapunna teņ-pipiwayäj täyan uyakuwä imaka jopi-jopita yabängärip nämo api täņpet.
- Ude täņkaņ näwetkuno udegän iritnata watä säkgämän it namisi.
- ³⁸ Anutu, ämawebe nadäj gamik täkaņ u täņkentäj yämikta yänkehärom

^u119:32 1Kin 4:29; Ais 60:5; 2Ko 6:11-13

^v119:34 Sam 119:73; Snd 2:6; Jem 1:5

^w119:36 Mak 7:21-22; 1Ti 6:10-11; Hib 13:5

taŋkun. Eruk, epän ämaka näkken udegän pewi kaŋ ahäj namän.

³⁹ Iwantä mäyäk man näwetta umuntäyät unita nadäj namiŋiri kaŋ närepmirän.

⁴⁰ O Ekäni, бага manka ba juku-manka iwatta gäripi pähap nadätat unita gäkŋaken nadäk siwoŋi terak iwatpäj irit säkgämän u namisi.

Anutu täŋo man yeŋgämän pewäpäj kuŋatkuk

⁴¹ Täŋkaŋ Ekäni, gäk iron mäheми unita ironka u kwawak näwoŋäreŋpäj näwetkuno udegän wakiken nanik täŋken täŋpäj kaŋ nämagut.

⁴² ^xUde täŋ namiŋiri äma yäŋärok näwet täkaŋ unitäŋo man täga uret. Imata, gäkŋo manta nadäkinik täyat unita.

⁴³ O Ekäni, mena täŋpidäm taŋiri manka bureni u yäŋahäk täyiwa.

Imata, kehäromi kubäken nämo yäpmäk täyat, gäkŋo man terakgän yäpmäk täyat.

⁴⁴ Unita gäkŋo jukuman u tärek-täreki nämo buramiŋpäj api iwat täŋpet.

⁴⁵ Bureni, gäkŋo jukuman iwatta nadäk täyat unita iwanayetä täga nämo api topmäŋpäj nepmäŋitneŋ.

Nämo, bätakigän api kuŋaret.

⁴⁶ Täŋpäkaŋ kome täŋo intäjukun äma iŋamiken gäkŋo jukuman api yäŋahäk täŋpet.

Ude täŋjira manna u utpäj mäyäk täga nämo api namineŋ.

⁴⁷ ^yU imata, gäkŋo mankata gäripi pähap nadäŋpäj buramiŋjira bänepnatä pidämtak täyak.

⁴⁸ Ekäni, man kädetkata gäripi nadäk täyat unita nadäŋjira ärowani täŋpöpäj yäŋpäj-nadäk täk täyat.

Anutu täŋo бага manta nadäwän bureni kubä täŋkuk

⁴⁹ Ekäni, yäŋkehäromtak man bian epän watä ämaka näk näwetkuno u nadäŋpäj täŋkentäj nam.

Man näwetkuno unitä bänepna täŋkehäromtak täyak.

⁵⁰ Bäräpi kadäniken man unitä bänep kwini pewän ahäj namik täkaŋ ba iritna täŋ-mehamtak täyak.

⁵¹ Täŋpäkaŋ butewaki pähap! Äma ärowanitä yäŋärok man bumta näwet täkaŋ. Upäŋkaŋ näk gäkŋo man unitagän gwäk pimiŋpäj manka ugänpäj iwat täyat.

⁵² Ekäni, бага manka bianiŋinik uterak kehäromi yäpmäk täyat unita u pen juku pik täyat.

⁵³ Unita äma wakiwakitä gäkŋo бага man u pekinik täŋirä yabäŋpäj bänepna täŋpawak täkaŋ.

⁵⁴ Täŋpäkaŋ uken-uken ittäj kuŋat täyatken gäkŋo бага manta gäripi nadäŋpäj unita kap ganiŋ ubiŋ teŋtäj kuŋat täyat.

⁵⁵ Ekäni, bipani bipani näk gäka juku pik täyat. Täŋkaŋ бага manka u nämo api pewet. Nämoŋinik!

⁵⁶ Baga manka wari wari iwat täyat unitä bänepnaken oretoret pewän ahäk täkaŋ.

Anutu täŋo бага man iwatta gäripi nadäŋkuk

⁵⁷ ^zEkäni, gäk it namitan unita imaka gäripi nitek äneŋi kubäta nämo wäyäkŋek täyat.

Mebäri unita gäkŋo man kädet kudup iwatta nadäŋpäj yäŋkehärom taŋkut.

⁵⁸ Täŋpäkaŋ Ekäni, gäk bian täŋkentäj namikta yäŋkehäromtak man

^x119:42 Sam 102:8, 119:39; Snd 27:11

^y119:47 Sam 119:16, 119:97, 119:127, 119:159 ^z119:57 Sam 16:5

yänkun. Unita gäkno man u nadänpäj täñkentäj namikta bänep nadäk-nadäkna kudup gäkagän ganiñ kiretat.

⁵⁹ aNäk irit kuñat-kuñatna täño mebäri kudup nadäwa-tärewäpäj apiño gäkno man buramiñpäj iwatta bänep peyat.

⁶⁰ Unita gäkno jukuman iwatta kämi kañ yänkañ nämo itsämäj yäpmäj kwet. Nämo, pengän yäput peyat no.

⁶¹ Bureni, äma wakitä näk nutta nadänpäj buñep täñkuño upänkañ näk bänepna äreyäwäpäj gäkno jukuman unita nämo guñ täyat.

⁶² Nämoinik, gäkno бага manka siwoñi unita nadänpäj ganiñ oretta bipani bämop-inik akuk täyat.

⁶³ Ba ämawebe gäk orañ gamiñpäj juku-manka iwat täkañ ukät not täñpäj kuñat takamäj.

⁶⁴ Bureni Ekäni, kome no terak ironka tokneñ pätak. Unita man kädetka täño mebäri näwetpäj näwoñäreñiri kañ nadäwa tärewut!

Ekäni täño бага mantä täga täñkentäj nimek

⁶⁵ Ekäni, täñkentäj namikta yänkuno u iwatpäj epän ämaka näka säkgämän täñ namik täyan.

⁶⁶ Näk бага mankata nadäkinik täyat unita nadäk-nadäk täga namiñiri бага man täño mebäri kañ nadäwa tärewut.

⁶⁷ bTäñpäkañ bian goret kuñatkuro unita yäpä-siwontakta komi namiñkun. Ude täñiri eruk apiño gäkno man buramitat.

⁶⁸ O Ekäni, täñkentäj namik täyan u tagagämän. Gäk orakorak täño mähemi bureni.

Unita gäkñaken man kädetka täño mebäri näwetpäj näwoñärek täyi.

⁶⁹ Äma ärowani näka jop manman yäk täkañ upänkañ bänep nadäk-nadäkna kudup gäkno juku-manka uteragän pek täyat.

⁷⁰ Täñpäj äma ärowani uwä bänep nadäk-nadäki kumbani upänkañ nähä juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat.

⁷¹ Täñpäkañ nadätat; Komi nadäj itkuro u täñkentäj namiñkun.

Unitä bänepna yäpmäj sukureñpewän bänep nadäk-nadäkna pewa бага manka teragän kuyak.

⁷² Unita Ekäni, apiño no de yäyat; Бага man mekatä pewi ahäwani unita nadäwa säkgämän-inik täyak, moneñ tuñum pähapta gäripi nadäk täkañ u irepmit moretak!

Anutu täño бага man u siwoñi-inik

⁷³ Ekäni, gäkña ketkatä puñ gatänpäj nepmanñkuno unita nadäk-nadäk namiñiri juku-manka unita yäñpäj-nadäk tak täyiwa!

⁷⁴ Täñira ämawebe gäk orañ gamik täkañ u näk nabänpäj no de nadäk takot;

Äma no Ekäni täño jukumanta nadäkiniki kehäromi uterak pek täyak! Ude nadänpäj oretoret tak takot.

⁷⁵ Ekäni, näk bureni no de nadätat; Näk yäpä-siwontakta komi namiñkuno uwä nadäj namikinik täñpäj unita namiñkun.

Täñpäkañ gäkno man kädet uwä siwoñi-inik.

⁷⁶ Eruk, watä epän ämaka näk täñkentäj namikta bian yänkuno u iwatpäj ironka paot-paori nämo u pewi ahäj namiñiri butewaki nadäwätäk terak itat no täñ-kehäromtañ nami.

⁷⁷Näk gäkŋo бага манта гäripi nadäk täyat unita butewaki nadän namiŋiri äneŋi säkgämän kaŋ ira.

⁷⁸Tänpäkaŋ äma inita nadäwä ärowani tänpänitä jop manman terak manken nepmak täkaŋ.

Ude täk täkaŋ unita mäyäk kaŋ yäput! Upänkaŋ nähä gäkŋo jukuman unita pen juku piŋpäŋ api kuŋaret.

⁷⁹Täŋira ämawebe gäk oraŋ gamiŋpäŋ gäkŋo jukuman nadäk täkaŋ unitägän näkken äbäkaŋ bok kaŋ itna.

⁸⁰Tänpäkaŋ Ekäni, gäripna ŋode pätak; Iŋamkaken täktäkna terak mäyäk yäpettawä yänpäŋ gäkŋo jukuman kudup siwoŋigän iwatta nadätat.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yänjkuk

⁸¹Ekäni, gäkä täŋkentän namikta it-sämän yäpmän äbäŋira kehäromina paoränkaŋ kehäromina nikek nämo itat.

Upänkaŋ man bian yänjkuno u bureni api tänpän yän nadäkinik täyat.

⁸²Tänpäkaŋ man yänjkuno u bureni jidegän iwatpäŋ bänepna tänpidäm täwayän? U kakta dapun täŋ yäpmän äbäŋira dapunna komi nekaŋ.

⁸³Näk imaka wawäpäŋ maŋpäkuk täkaŋ ude itat upänkaŋ gäkŋo juku-manka unita nämo guŋtak täyat.

⁸⁴Wära! Piä watä ämaka bäräpi terak it yäpmän äbätat ŋo äneŋi udegän kepma bipani jide api iret?

Ba äma komi namik täkaŋ unita kowata jidegän api täŋ yämen?

⁸⁵Nadätan? Äma inita nadäwä ärowani tänpäni, gäkŋo бага манта mäde ut imik täkaŋ u näk tänpäwakta näkä kädetken awaŋ änek täkaŋ.

⁸⁶⁻⁸⁷U jop nadän komi namik täkaŋ unita täŋkentän nam! Äma udewan-itä nuttäko paotnaŋipän itat.

Tänpäkaŋ juku-manka kudup u siwoŋi tägagän, ämatä nadänpäŋ iyap tänpäŋ yäpmän kuŋatnaŋigän.

Tänpäŋ komi butewaki terak itat upänkaŋ juku-manka unita mäde nämo utat.

⁸⁸Unita ironka tärek-täreki nämo unita yänpäŋ iritna täŋmeham täŋiri juku-manka, mekatä yäniri ahäwani u kudup kaŋ iwara.

Anutu täŋo бага man unita nadäkinik täŋkuk

⁸⁹cO Ekäni, gäkŋo manka u kunum gänaŋ, kehäromi tärek-täreki nämo pätak.

⁹⁰Ironkatä kodakitä kodaki api it yäpmän kwek. Kome pähap ŋo inide itta täŋ-kehärom tänpäŋ peŋkuno wareŋi nämo it täyak.

⁹¹Imaka imaka kuduptagän u gäkŋo man buramiwanitä itkaŋ unita gäkŋo meka jinom terakgän it yäpmän äbäŋ itkaŋ.

⁹²Tänpäkaŋ gäkŋo бага manka unita gäripi nämo nadänkut yäwänäku komi namiŋkuno unitä nutpewän paoram.

⁹³Upänkaŋ nämo! Gäk juku-manka terak iritna täŋ-mehamtaŋ namiŋkuno unita juku-manka unita wari nämo api guŋ täwet.

⁹⁴O Ekäni, näk gäkŋata biŋam itpäŋ gäkŋo juku-manka kadäni kadäni iwatta ehutpäŋ epäni täk täyat unita wakiken nanik nämagut.

⁹⁵Nadätan? Äma waki käbop itkaŋ näk nutta täŋtuŋum täkaŋ. Upänkaŋ näk nadäwätäk nämo tänpäŋ gäkŋo jukumanta yänpäŋ-nadäk pen täk täyat.

⁹⁶Tänpäkaŋ ɲode yabänpäŋ-nadäk täyat; Imaka kome ɲo terak täga yän yäk täkamäŋ u kudup api paot moreneŋ.

Täŋ gäkŋo man u imaka bureni-inik, tärek-täreki nämo, inide itta yäwani.

Anutu täŋo бага mantä äma ɲo nadäk-nadäk säkgämän imiŋkuk

⁹⁷Wisikna! Gäkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat. Tänpäŋ unita kepma bipani yänpäŋ-nadäk täk täyat.

⁹⁸Jukumanka u wari wari yänpäŋ-nadäk täk täyat unita nadäk-nadäkna uwä iwanaye täŋo nadäk-nadäki yärepmitak.

⁹⁹Ba ugän nämo. Man kädetka unitagän juku piŋpäŋ kuŋat täyat unita nadäk täga iŋitat uwä yänpäŋ-näwoŋärek täŋpani ämanaye unitäŋo nadäk yärepmitpäŋ iŋitat.

¹⁰⁰Ba бага manka u buramik täyat unita nadäk-nadäk äma ekäni ekänitä nadäk täkaŋ u näkä yärepmitpäŋ nadäk täyat.

¹⁰¹^dTänpäkaŋ gäkŋo juku-manka kubä irepmiret yän nadänpäŋ kädet waki-waki u kudup yabäŋ umuntänpäŋ kukŋi kädagän yärepmit täyat.

¹⁰²Ekäni, gäkŋa-tägän meka jinom unita yänpäŋ-näwoŋärek täk täyan unita nämo guŋ taŋpäŋ irepmit täyat.

¹⁰³^eYäke! Gäkŋo jukuman unita nadäwa gäripi pähap, inide kubä täk täkaŋ, imaka gäkŋi nikek nakta gäripi nadäk täyat unitäŋo gäripi irepmitak.

¹⁰⁴Burenitä bureni-inik, gäkŋo mantä nadäk-nadäk kädet säkgämän näwoŋärek täyak unita waki kädet kudupta taräki nadäk täyat.

Ekäni täŋo jukumantä penyänjek ude täyak

¹⁰⁵^fEkäni, gäkŋo meka jinom u kädet kuŋat-kuŋatna täŋo topän ude täŋ namitak. Täŋkaŋ kädetnaken penyänjeŋ namitak.

¹⁰⁶Unita man kädetka siwoŋi u iwatta iŋamkaken yänkehäromtak man yänkuro udegän api täŋpet.

¹⁰⁷Upäŋkaŋ Ekäni, bäräpi taŋitä näk nepmäŋitak unita gäkŋa yänkuno ude iritna äneŋi täŋ-kehäromtaŋ namisi.

¹⁰⁸Tänpäkaŋ gupe käbäŋi nikek ude, ganiŋoret man pewa-ärek täkaŋ unita gäripi nadäŋ namisi.

Ude nadäŋ namiŋkaŋ gäkŋaken manka u säkgämän näwetpäŋ näwoŋärek täk täyi.

¹⁰⁹Näk kadäni kadäni kumäŋ-kumäŋ dubiniken it täyat upäŋkaŋ gäkŋo juku-manka unita nämo guŋtak täyat.

¹¹⁰Äma wakitä näk nepmäŋitta buŋep täk täkaŋ upäŋkaŋ näk gäkŋo man kädetka u penpäŋ näkŋaken gärip terak nämo iwat täyat.

¹¹¹Nämoinik, gäkŋo juku-mankatä bänep oretoret pewän ahäŋ namik täkaŋ. Unita iyap taŋpäŋ tärek-täreki nämo api iwat täŋpet.

¹¹²^gTänpäŋ gäkŋo man kädetka u iwatta nadäk kehäromi peyat. U iwat yäp-män kuŋtäŋgän kaŋ kumba!

Ekäni täŋo man käderitä watä it nimik täyak

¹¹³Ekäni, äma gäk gäwaräntäktä bänep yarä pek täkaŋ unita gaŋani pähap nadäŋkaŋ gäkŋo juku-manka unitawä gäripi nadäk täyat.

^d119:101 Snd 1:15 ^e119:103 Sam 19:10; Snd 8:11 ^f119:105 Snd 6:23

^g119:112 Sam 119:33, 119:36

¹¹⁴hU imata, gäk näkŋo kurepäna ba mobä käwutna, iwantä nutnayän täjirä käbop iretta.

Tänpäkaŋ man bian yänkuno u bureni iwatpäŋ api tänpän yän nadäkinik täyat.

¹¹⁵Ai! Waki tänpäni in nabä kätänpeŋ kut! Näk Anutuna täŋo jukumani iwarayän nadätat!

¹¹⁶Eruk Anutu, näkŋo iritna täŋ-kehäromtakta man kehäromi yänkuno u juku piŋpäŋ udegän kaŋ tä.

Ude täjiri uyaku näkŋo nadäkinikna kehäromigän itkaŋ бага manka pen täga api iwarän täwet.

¹¹⁷Unita mehamtäŋ namiŋiri bäräpi gänaŋ nämo api paoret. Ude täjiri juku-manka wari wari api nadän gamet.

¹¹⁸O Ekäni, näk nadätat. Gäk ämawebe gäkŋo jukuman iwatta bitnäk täkaŋ unita mäde ut yämik täyan.

Ude täjiri tänyäkŋarani täktäki kädet u jopi ude api täŋpek.

¹¹⁹Tänpäŋ, gäk ämawebe ude wani kudup jiraŋ ude bumik ureŋ täŋpi kuk täkaŋ. Tänpäkaŋ nähä gäkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat.

¹²⁰O Ekäni, gäkŋo täktäkka inipärik unita nadäwa umuri tänpäpäŋ kujaŋ kwaik täk täyat. Ba gäkŋo man kädetka unita nadäwa umuri täk täkaŋ.

Anutu täŋo jukuman iwarani

¹²¹O Ekäni, näk kädet täga siwoŋi iwat täyat unita nabäŋ äwaräkuk täjiri iwantä näk nämo tänpä wanen!

¹²²Ekäni, näk epän watä ämaka unita api täŋkentäŋ gamet yän näwet. Täŋkentäŋ namiŋiri äma inita nadäwä ärowani tänpäniä bäräpi namineŋtawä.

¹²³Wära! Gäk bian täŋkentäŋ namikta siwoŋi näwetkuno ude täŋkentäŋ nami yänpäŋ dapun täŋ yäpmän äbänjira dapunna komi nekaŋ.

¹²⁴Unita Ekäni, butewakika paot-paori nämo unita nadän namisi! Täŋkaŋ gäkŋaken juku-manka u näwetpäŋ näwoŋäreŋ täyi.

¹²⁵Näk epän watä ämaka itat unita gäkŋo meka jinom u nadäwa-täreŋta nadäk-nadäk namisi.

¹²⁶Ekäni, ämawebe gäkŋo бага man irepmit täkaŋ u yabätan? Eruk, gäk bäräŋeŋ akuŋpäŋ kowata yäwoŋäre!

¹²⁷⁻¹²⁸Näk kädet wakiwaki äma ude wanitä iwat täkaŋ unita taräki-inik nadäk täyat.

U imata, gäkŋo juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat, ämatä gol moneŋ säkgämän-inik unita gäripi nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ nadäk täyat.

Ba gäkŋo бага manka u kudup iwat täyat.

Anutu täŋo kädet iwatta gäripi nadänjuk

¹²⁹Ekäni, gäkŋo man uwä säkgämän unita buramiŋpäŋ kuŋat täyat.

¹³⁰iÄma kubätä gäkŋo man bänepiken peŋpäŋ kuŋarayän täko uwä bänepiken peŋyänek api irek.

Ba guŋ äma kubätä gäkŋo man yänpäŋ-nadäk tänpayän täko uwä nadäk-nadäk ikek api kuŋarek.

¹³¹Tänpäkaŋ Ekäni, näk gäkŋo бага manta gäripi-inik nadäk täyat. U iwatta mena bänepna pidämtak täkamän.

¹³²Unita Ekäni, ämawebe nadän gamikinik tänpäniä nadän yämik täyan udegän, näk nabänpäŋ butewaki nadän namisi.

- 133 Təŋkaŋ gəkŋo mankatä kädət näwoŋärenjirän momitä näka intäjukun nämo təŋ namek.
- 134 Təŋpəkaŋ Ekäni, təŋkentəŋ namiŋiri ämatä näka təŋpəwak täneŋtawä. Ude təŋ namiŋiri manka kaŋ bu-ramik təŋpa.
- 135 Gäk dubinaken itkaŋ säkgämän təŋ namiŋpəŋ gəkŋaken kädət siwoŋika kudup kaŋ näwetpəŋ näwoŋäre.
- 136 Təŋpəkaŋ Ekäni, ämawebe mäyaptä gəkŋo man nämo iwət təkaŋ unita konämna pito ume dapuriken äpək täyak ude mak täyak.

Anutu təŋo jukuman u siwoŋi-inik

- 137 O Ekäni, kudän siwoŋi säkgämän təŋo mähemu u gäk. Təŋpəkaŋ gəkŋo meka jinom kudup u ude-wanigän, siwoŋi säkgämän.
- 138 Bureni, jukuman bian pewi ahəŋkuŋo u kudup siwoŋi təgagän, ämatä nadəŋpəŋ iyap taŋpəŋ yəpməŋ kuŋatneŋtagän.
- 139 Upəŋkaŋ iwanayətä бага manka u mäde ut imik təkaŋ unita bənepna kädəp ude ijik täyak.
- 140 Ekäni, yəŋkehəromtak manka u pära nämo ahək täyak. Burenigän ahək täyak.
- Unita epän watä ämaka näkä manka unita gəripi-inik nadək täyat.
- 141 Təŋpəŋ ämatä näka nadəwä äpani, jiraŋ ude tək təkaŋ upəŋkaŋ meka jinomta nämo gaŋatak täyat.
- 142 U imata, kudän siwoŋi säkgämän säkgämän tək täyan u pen udegän api təŋ yəpməŋ əroweno unita.
- Təŋpəkaŋ бага manka u burenigän ahəŋ yəpməŋ kukta yəwani.
- 143 Bureni, komi epän gənaŋ itat, upəŋkaŋ juku-manka unitä bənepna təŋpidäm taŋirän oretoret nadək täyat.

- 144 Təŋpəkaŋ бага manka uwä siwoŋi tərek-təreki nämo. Unita Ekäni, nadək-nadək namiŋiri säkgämän kaŋ it yəpməŋ ərowa!

Wakiken nanik imagutta Anutuken yəŋpaŋjuk

- 145 Bənep nadək-nadəkna kudup gəkken peŋpəŋ gera yəyat. Unita Ekäni, nadəŋ namiŋiri juku-manka kudup kaŋ buramiwa!
- 146 Gəkken gera yəŋira wakiken nanik nämagut. Nəmaguriri бага manka kudup u kaŋ iwara.
- 147 Təŋpəŋ gəkŋo manka unitä bureni ahəwekta nadəkinik täyat unita kome ket nämo yəŋeŋirän akuŋpəŋ təŋkentəŋ namikta gəkken gera yək täyat.
- 148 Təŋkaŋ gəkŋo manka yəŋpəŋ-nadək təŋpayəŋ nadəŋpəŋ bipani kəroŋ pəke u kodəgän it täyat.
- 149 Ekäni, ironka tərek-təreki nämo unita nadəŋ namisi. Təŋpəŋ butewakika kwawak näwoŋəreŋpəŋ iritna təŋ-kehəromtaŋ namisi.
- 150 Nadətan? Äma komi epän namik təkaŋ u dubinaken itkaŋ. Äma uwä gəkŋo jukuman iwatta bitnək-inik tək təkaŋ.
- 151 Təŋpəkaŋ Ekäni, gäk imaka, näk dubinaken itgän täyan. Təŋpəŋ gəkŋo бага manka u kehəromigän pen itta yəŋkehərom təwani.
- 152 Bian gəkŋo juku-mankata yəŋpəŋ-nadək ŋode təŋkut; U tərek-təreki nämo itta pewi ahəŋkuŋ.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yəŋjuk

- 153 Ekäni, näk gəkŋo juku-mankata nadəŋ əwarəkuk nämo tək täyat unita komi bəräpi gənaŋ itat ŋo

nabänpäj-nadänkañ täñkentäj
namisi.

¹⁵⁴ Bian yänkehärom tañkuno ude
iwanaye iñamiken näk gäarak
itpäñ täñkentäj namiñiri iwan
nabä-kätäñpeñ kut.

¹⁵⁵ Äma waki täñpani u gäkño
juku-manka nämö buramik täkañ
unita gäkñjata biñam täga nämö api
yämaguren.

¹⁵⁶ Upänkañ Ekäni, nähä täñkentäj
nam! Butewakika u ärowani pätak
unita yänjkuno udegän wakiken
nanik nämagut.

¹⁵⁷ Iwan mäyap näk täñpäwakta it
gwäjijñ namikañ upänkañ gäkño
man kädetka bureni u nämoinik
irepmit täyat.

¹⁵⁸ Täñ Isrel ämawebe ätu gäkño manta
nadäj parit täk täkañ unita kok-
wawak nadäj yämik täyat.

¹⁵⁹ Täñpäkañ Ekäni, gäkño meka ji-
nomta gäripi pähap nadäk täyat u
nabänpäj-nadäsi.

U nabänpäj-nadänkañ ironka
tärek-täreki nämö unita iritna
täñ-kehäromtañ namisi.

¹⁶⁰ Ekäni, бага manka u bureniğän
ahän yäpmän kukta yäwani. Manka
siwoñi u kudup tärek-täreki nämö.

**Anutu täño бага man iwatta
gäripi-inik nadänkuk**

¹⁶¹ O Ekäni, äma wäpi ärowani nikek
ätu jop nadäj näk täñpäwak täkañ
upänkañ näk juku-manka unita
nadäwa umuri täñpäpäñ orañ imik
täyat.

¹⁶² Täñpäñ kudän tägatäga täkta yänke-
härom tañkuno unita nadänkañ ore-
toret pähap nadäk täyat.

Äma kubätä moneñ tañi mämäram
yäpmänkañ oretoret nadäweko ude
nadäk täyat.

¹⁶³ Täñpäkañ jop-manmanta taräki-inik
nadänkañ gäkño man kädetkata
gäripi-inik nadätat.

¹⁶⁴ Unita kepma kubä gänañ kadäni
7 ude бага manka siwoñi unita
yänpäñ ganiñoret täyat.

¹⁶⁵ Burenitä bureni-inik! Ämawebe
gäkño manta gäripi nadänpäñ
iwat täkañ unitawä watä it
yämiñiri bänep kwini terakgän
it täkañ imaka kubä täñpewän
bänep nadäk-nadäki täga nämö
putärewek.

¹⁶⁶ Unita Ekäni, gäk kubä-tägän wakiken
nanik nämagutta itsämänjat. It-
sämänkañ gäkño бага manka u
iwaräntäk täyat.

¹⁶⁷ Täñpäkañ äneñi ñode yäkgän täyat;
Jukumanka unita gäripi-inik
nadänpäñ iwat-inik täk täyat.

¹⁶⁸ Bureni, gäk näkño irit kuñat-kuñatna
u kudup nabänpäj-nadäwi-tärek
täkañ unita meka jinom kudup
buramik täyat.

**Anututä täñkentäj
imikta yänpäñkuk**

¹⁶⁹ Ekäni, gäkken gera yäyat ño nadäj
namisi. Nadäj namiñpäñ bian
yänjkuno udegän nadäk-nadäk täga
näwetpäñ näwoñärek täyi.

¹⁷⁰ Yänpäñ manna ño iñamkaken
ärenjirän yänkehäromtak manka u
iwatpäñ wakiken nanik nämagusi.

¹⁷¹ Ude täñiri menatä gäk ganiñoret
täyiwa! Imata, gäk juku-manka
kudup u säkgämän näwetpäñ
näwoñärek täk täyan unita yänpäñ.

¹⁷² Mena täñpidäm tañiri gäkño
manka kädet unita nadänpäñ

^k119:160 Sam 119:89, 119:142, 119:152

^l119:165 Ais 32:17

^m119:172 Sam 51:14, 119:138

kap ganiņ ubiņpāņ tentāņ kuņat
tāyiwa, manka kudup u sākgāmān
siwoņigān unita.

¹⁷³Nāk gākņo man kādetka bureni
iwatta yāņkehārom taņkuro unita
tāņkentāņ namikta pidāmtak tāyi.

¹⁷⁴O Ekāni, gākā tāņkentāņ namikta da-
pun kāroņ tāņ itat ņo. Ba gākņo
manta bānep tāga pāhap nadāk
tāyat.

¹⁷⁵Unita Ekāni, iritna tāņ-mehamtaņ
namiņiri wāpka biņam oraņ gamik
tāyiwa.

Ude tāņjira manka kuduptā
tāņ-mehamtaņ namik tāyon.

¹⁷⁶nNāk yawak āgwān taņpeņ kwani
udewani unita gāk epān watā āmaka
nāka wāyākņeņpāņ nabāņ ahāsi.

Imata, nāk gākņo juku-manka iwatta
epāni kehāromi tāk tāyat.

Āma kubā Anutuken tāņkentākta yāņapiņkuk

*Anutu iniņ oretoret kābeyā yāput
pekta kap ņo tek tāņkuņonik.*

120^oBian, komi butewaki
terak itkaņ Ekāni, gākken
yāņapiņjira nadāņ namiņkun.

²Unita apiņo udegān jop manman
yāwani ba tāņyākņarani āma
bāmopiken nanik nāmagusi!

³Ai, jop manman yāwani in, Anututā
jide api tāņ tamek? Ba komi epān
jidewani upāņ api tamek?

⁴Komi epān ņodewanipāņ api tamek;
Komi āma tāņo pāip bohamtā api
tapmaņpek. Ba kādāp mebetpāņ
intā terak api piņ tābarek.

⁵Wāra! Āma waki tāņpani, inta gaņani
pāhap nadātāt! In bāmopjinken

itkaņ gaņani nadātāt u Mesek kome
ba Keda āmawebe bāmopiken itkaņ
nadāwero ude.

⁶Bānep kwini terak itta gāripi nāmo
nadāk tākaņ u bāmopiken kadāni
kāroņi it yāpmāņ ābut. Unita kaņ
pewa yāņ nadātāt.

⁷Imata, bānep kwini itta man yāņjira
unitāwā āmik mangān yāk tākaņ.

Ekāni u watā āmanin tāgagāmān

*Anutu iniņ oretoret kābeyā yāput
pekta kap ņo tek tāņkuņonik.*

121^pNāk pom taņi taņi udu terak
dapun kāroņ tāņ itat up-
āņkaņ tāņkentākna dekaken naniktā
ābāņkaņ tāņkentāņ namayāņ?

²qEruk nāk nadātāt, Ekāni kunum kenta
kome tāņ-peņkuko unitāgān api
tāņkentāņ namek.

³rNadātān? Ekāni unitā gabāņ āwarākuk
tāņjirān nāmo mangurek. Nāmo,
watā āmaka u dāpmon nāmo pat
tāyak.

⁴Bureni-inik, Isrel tāņo watā āma unitā
kodakigān itpāņ watā sākgāmān it
gamik tāyak.

⁵⁻⁶sU dubikaken itkaņ watā it gamiņpāņ
āyūņka ude it gamik tāyak.

Ude it gamiņjirān kepma edaptā tāga
nāmo gurek ba bipani komepaktā
gāk tāga nāmo tāņpān waneņ.

⁷tTāņpākaņ Ekāni u gabāņ gāwatkaņ
imaka umuri pāhapken wādāņ tā-
dotpāņ gepmaņpān sākgāmān api
iren.

⁸uTāņpāņ tāha peņpeņ deken kwenopāņ
āneņi tāhaken ābeno uwā Ekānitā
watā it gamiņjirān umun terak nāmo
api iren.

^m119:176 Ais 53:6; Jer 50:6; Mat 18:12; Luk 15:4

^o120:1 Sam 118:5; Jna 2:2 ^p121:1 Sam 87:1, 123:1

^q121:2 Sam 115:15, 124:8 ^r121:3 Sam 41:2, 66:9, 127:1 ^s121:5-6 Ais 49:10;

Rev 7:16 ^t121:7 Sam 91:10-12 ^u121:8 Sam 113:2, 115:18

Tänpäkaŋ apiŋogän nämo gabän
gäwarek. Nämo, watä kadäni nämo,
api it gamik tänpök.

**Jerusalem ämawebe
oretoret terak it täkaŋ**

*Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.*

122 ^vEkäni täŋo kudupi yotken
ärona yän näwerirä bumta
oretkut!

²Eruk, ahäkamän, Jerusalem täŋo yewa
gänaŋ itkamän ŋo.

³Tänpäkaŋ Jerusalem u yotpärare
tägagämän-inik. Täŋkodak täŋkuŋo
unita kehäromigän, kaŋoret ikek
itak.

⁴Uken Isrel ämawebe kuduŋtaŋ
Anutu täŋo jukuman iwatpäŋ iniŋ
oretta ärok täkaŋ.

⁵Ba uken Isrel täŋo intäjukun ämaniye
itkaŋ ämawebeniye täŋo man epän
täk täkaŋ.

⁶Unita Jerusalem komeken iranitä
säkgämän irut yänpän Ekäniken
ŋode yänapitat; Ekäni, täŋkentän
yämiŋiri ämawebe Jerusalem
yotpärareta gäripi nadäk täkaŋ u
tägagän kaŋ irut!

⁷Ude yänapiŋira Jerusalem ämawebetä
kwini terak irirä watä ämaniye
imaka, säkgämän kaŋ irut.

⁸Tänpäkaŋ mähemnayeta yänpän äneŋi
ŋode yäkgän tänpa; Jerusalem
ämawebe säkgämän, kwini terak it
täkot!

⁹Ba Ekäni Anutunin täŋo kudupi yotta
yänpän ŋode yäyat; Tägagän it
täyon.

Anututaŋän dapun ijik täkäna!

*Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.*

123 ^wEkäni, ijiŋpewa kunum
gäkä itkaŋ kaŋiwat epän täk
täyanken ärotak.

²*Tänpäkaŋ Ekäni Anutunin, watä epän
äma jopitä epän mähe mi terak it
täkaŋ, ba watä epän webetä in-
täjukun webeni täŋo kehäromi terak
it täkaŋ, nin udegän gäkaŋän dapun
käronŋ pen api täŋ yäpmän kune.

Ude täŋ yäpmän kuŋtäkäna, eruk bute-
waki api nadän nimen.

³Unita Ekäni, butewaki bäräŋeŋ nadän
nimisi. Imata, äma wakitä waki
täŋ nimik täkaŋ unita gaŋani
nadäkamän.

⁴Ba tuŋum ämatä yänärok bumta ni-
wet yäpmän äbäŋirä äneŋi udegän
nadäkta nämo nikaŋ.

Ba äma gup yäpmän ärokärok täŋpanitä
komi epän nimiŋpän sära niwet yäp-
män äbäŋirä gaŋani nadäkamän.

Unita Ekäni, butewaki nadän nimiŋpän
täŋkentän nimisi.

**Anutu uwä ämawebeniye
täŋo täŋkentäk**

*Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.*

124 Ekänitä nämo täŋkentän nim-
iŋkuk yäwänä jide tänam? Is-
rel ämawebe, in yänjabäk ŋonikta
kowata yäwut!

²⁻³Bian ämatä kokwawak nadän
nimiŋpän ninkät ämik täŋkuŋ.
Täŋkuŋopän Ekänitä nämo
täŋkentän nimiŋkuk yäwänä iwantä
kudup nidäpäm.

⁴⁻⁵ Umetä tokätpän nidäpmanpän
 yejamäk takan ude tanañpän nāmo
 täñkuk!

⁶ Unita nin Ekānita bānep täga
 nadānpän iniñoret täkana!
 Täñpākañ iwan yabāñ āwarākuk
 täñjirān nāmo nidāpuñ.

⁷ Amatā buñep täñpākañ barak yep-
 māñirākañ ehutpän buñep dārā-
 mutpeñ kuk takan nin udegān
 täñkumāñ. Buñep uwā dākñeñkuk.
 Täñpākañ ninā apiño buñep terak nāmo
 itkamāñ.

⁸ Ekāni, kunum kenta kome pewān
 ahāñkuño uniktā ini-tägān täñken-
 täñ nimik täyak!

Anututā āmawebeniye āyup täñ yāmik täyak

*Anutu iniñ oretoret kābeyā yāput
 peкта kap ño tek täñkuñonik.*

125 Āmawebe Ekāni terakgān
 yengāmā pek takan uwā
 Saion pomtā kehāromi-inik it täyak
 ude bumik it takan.

Bārāpi mebāri mebāri ahāñjirā kwainpän
 täga nāmo tokāt maneñ.

² Täñpākañ pomtā Jerusalem
 yotpārare it gwājikan ude, Ekānitā
 āmawebeniye tārek-tāreki nāmo
 ude yewa täñpän täñkentāñ yāmik
 täyak.

³ Nāk ñode nadāt; Waki täñpanitā si-
 woñi āmawebe täño komeken watā
 warī nāmo api itneñ. Ude tänayāñ
 täño uwā kāmiwā siwoñi āmawebe
 ini imaka, kāderi waki iwatpän waki
 täneñ.

⁴ Unita Ekāni, āma täga, gākño man bu-
 ramik tāk takan unita säkgāmān täñ
 yāmisi.

⁵ Täñpākañ waki täñpanita kowata komi
 yāmiñpänjä āma ātu gākño ābot
 täñpanipän gabā-kätānpän māde ut
 gamik takan u imaka, kowata komi
 yāmisi.

Eruk, Isrel āmawebe säkgāmān kañ irut!

Isrel āmawebetā Anututā täñkentāñ yāmikta gera yāñkuñ

*Anutu iniñ oretoret kābeyā yāput
 peкта kap ño tek täñkuñonik.*

126 ^zEkānitā komi epānken
 nanikpän yāñnikñat yāpmāñ
 Jerusalem yotpārareken āneñi
 ābāñjirān ayābu tākamāñ yāñ
 nadāñkumāñ.

² Āneñi abāñkañ gārīpi nadānpän
 māgayāk oretoret kap teñkumāñ.
 Täñjitna āmawebe Anututa nāmo
 nadāñ imanitā nibāñpän yāñkuñ;

Ekāninitā Isrel āmawebeta täñkentāk
 tañi täñ yāmitak yāñ yāñkuñ.

³ Bureni, Ekāni uwā täñkentāk pähap täñ
 nimiñkuko unita bānep täga nadāñ
 imiñkumāñ.

⁴ Unita Ekāni, gākā bian ude täñ nim-
 iñkuno udegān komeninken āneñi
 kañ yāñnikñat yāpmāñ ku!

Ude täñpayāñ täyan uwā ñode bumik;
 Kome kawukiken ume kubat kawuk
 tak-inik täñpanipän yāñpewi iwān
 täñjirān kubat kawuk tāwani u ume
 āneñi āpāk takan ude bumik.

⁵ ^aUnita nadākamāñ; Āma kubātā apiño
 konām butewaki terak ketem yeri
 piweko upāñkañ oretoret terak
 ketem bureni ahāñjirān pugerek.

⁶ Bureni, webe kubātā nadāwātāk terak
 yānat täñpeko upāñkañ bureni
 ahāñjirān kap teñpän oretoret terak
 ketem uwā eñiken yāpmāñ ābek.

**Imaka u ba u tänayäj yäjpäjä
Anutu täño kehäromini ba
nadäk-nadäki terakgän täne**

*Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

127^bÄma kubätä eñi kubä
täñpayäj nadäñpäjä Ekänita
nämo nadäñpäñ täñpayäj täko uwä
täñpäñ Anutu iñamiken jopi api
täñpek.

Ba udegän, ämatä Ekäni täño nadäk-
nadäki terak äboriyeta watä nämo
itnayäj täño uwä äma unitäño watä
epän u jopigän api täñpek.

²Ba udegän, gäk kome ket nämo
yäjñirän akumañ päñku epän täñ
dämiñ yäpmäj kuñiri kome bipek.

Ude täñpayäj täno upäñkañ Ekäni nämo
nadäñ imiñkañ jop täñpayäj täno
uwä epän u Anutu iñamiken jopi api
täñpek.

Unita nadäkañ? Ekänitä ini
ämawebeniye bureni uwä yabäj
yäwatpäñ imaka imaka täñkentäj
yämñirän bipani säkgämän pat
täkañ.

³Täñpäkañ nanak bäyak täkañ uwä
Ekäni täño iron. Ba nanakjiye uwä
Anutu täño kon pähap.

⁴E, äma gubañi itkañ nanakiye mäyap
bäyak täkañ uwä äma unitäño ke-
häromi. Ironiñonji uwä tägañpäñ
watä säkgämän api it imineñ.

⁵Bureni, äma udewani uwä oretoret
pähap terak it täkañ. Täñpäkañ
iwaniyetä man epänken yepmañirä
kehärom tañpäñ täga yärepmitneñ.

**Irit kuñat-kuñat säkgämän
unitäño mebäri**

*Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

128 Ämawebe Ekäni täño man bu-
ramiñpäñ nadäkinik täñpeñ
kuñat täkañ äma udewani uwä
Ekäni täño oretoret terak it täkañ.

²Gäk äma udewaniyetä epän täñiri bureni
ahäj gaminayäj täkañ uwä iritka
säkgämän api meham täwek.

³Yen tägatä mujipi bumta pewän wädäk
täkañ ude webekata nanak mäyap
api bäyañ gamek. Ba nanakayetä
gewet gukñitä it gwäjik täkañ ude
api täneñ.

⁴Bureni-inik, äma Ekäni täño mani bu-
raminayäj täño uwä irit kuñat-
kuñariken imaka tägatäga udewani
api ahäj yämineñ.

⁵Eruk, Ekäni Saion pom terak it täyak
unitä iron täñ tamiton. Ude täñirän
komejin Jerusalem uwä säkgämän
kañ it yäpmäj ärowän.

⁶Ba in kadäni käronji säkgämän itkañ
orajiye ahäjirä kañ yabäwut.

Unita Isrel ämawebe inä bänep kwini
terakgän kañ it yäpmäj ärowut.

**Isrel ämawebetä Ekänitä iwaniye
täñpäwakta yäjapiñkuñ**

*Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

129 Isrel, gäk äbot yäput peñpäñ
ahäjkunken iwankayetä
komi gamiñ yäpmäj äbuño unitäño
manbiñam ñode yäjahä;

²Äbot täpuri ude it yäpmäj äbäjira
iwanayetä komi epän jop nadäj
namiñkuñ. Upäñkañ nämo
närepmitkuñ!

^b127:1 Sam 121:4, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

- ³U pärip-päriptä mädenaken nutpäñ nepmañpä gupna terak bäräm bäräm bumta patkuñ.
- ⁴Ude täñ namiñkuño upañkañ Ekäni siwoñi täktäk kädet mähemi unitä komi epän uken nanik nämagutkuk.
- ⁵Unita Saion kometa kokwawak nadäk takañ uwä Ekänitä kañ däpmän yäwat kirewän!
- ⁶U muyeñ kome kawukiken ahänkañ kawuk tañpäñ paot takañ ude kañ äworewut.
- ⁷U epäni nämo, jirañ ude. Unita ini kubäkubä jop kañ parawut.
- ⁸Tänjirä ämatä yärepmit kuñ äbäk täñkañ yabäñpäñ kubätä ñode nämo api yäwek; Ekäni wäpi terak kwikinik irirä Ekänitä iron täñ tamiton yäñ nämo api yäwetneñ. Nämoinik!

Äma kubätä Anutu butewaki nadäñ nami yäñpäñ yäñapik man ño yäñkuk

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 130** ^cEkäni, näk bäräpi pähap nadäñpäñ täñkentäktä gäkken gera yäyat.
- ²O Ekäni, gera yänjira nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namisi.
- ³^dEkäni, gäk mominin terak nidäpmäk täñpi yäwänä netä itek? Nin kudup paotnam.
- ⁴^eUpañkañ, gäk mominin peñ nimik täyan unita gäkña gämotka-kengän kañ it täna.
- ⁵^fNäk Ekänitä täñkentäñ namän yäñpäñ kwikinik it täyat. Näk unitäño man-

- tagän nadäkinik täyat. Unitägän bänepna täñkentäñ namik täyak.
- ⁶^gÄma epän kubä täñpa yäñpäñ kome bäräñeñ yäñewi täñpayäñ nadäk takañ ude, näk Anutu bäräñeñ abä täñkentäñ namän yäñpäñ itsämän itat.
- ⁷Unita Isrel ämawebe, nadäk-nadäknin Anutu-kengän kañ pena. Ekäni u iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak ba waki keriken nanik nimagutta pidämtak täyak.
- ⁸^hTäñpäkañ mominin terak kumäk-kumäkta biñam tänañipäñ Anututä ämawebeniye nintäño mominin kudup peñ moreñpäñ api nimagurek.

Ekäni terakgän yengämina pewäpäñ it täkäna

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 131** O Ekäni, näk gup yäpmän ärokärok nämo täk täyat. Ba näkñata nadäñjira ärowani nämo täk täyak.
- Nadäk-nadäkna ärowani nitek itta ba imaka näkä täga nämo nadäwa tärenañi unita nadäwätäk wakiinik nämo täk täyat.
- ²Ude nämo. Imaka jide pat namitak unita täga nadätat. Nanak pakitä miñjiye bakani terak nadäwätäkkät nämo, gup gapun gapun pat takañ ude, bänepnaken ude nadätat.
- ³Unita Isrel ämawebe, tärek-täreki nämo Ekäni terakgän yengämä pewäpäñ it täkot!

^c130:1 Kra 3:55; Jna 2:2 ^d130:3 Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24

^e130:4 Jer 33:8-9 ^f130:5 Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18

^g130:6 Sam 63:6, 119:147 ^h130:8 Mat 1:21; Tai 2:14

Saion pom täño yänjapik man kap

*Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

132 Ekäni, Devittä gäka yänpän komi epän gänañ itkuko unita nämo guñ täwen.

²Tänkañ Isrel täño Anutu kehäromi gäka täñ gamikta yänkehäromtak man yänjkuko u imaka, juku piwen.

³⁻⁵Devit uwä yänkehärom tanpän ñode yänjkuk; Näk enjken ba döpmon patpatken bäräñer nämo api kwet. Nämo, Ekäni, Isrel täño Anutu kehäromi unitä itta kome täñ-kerutpän peñkañ uyaku enjken pänku orek itpän döpmon täga api päret.

⁶ij Eruk, Betlehem yotpärareken itkañ topmäk-topmäk täño kudupi gäpe u itak yän manbiñam nadänkumän. Nadänkañ pänku Ja komeken bureni kañ-ahänjkumän.

⁷Kañ-ahänpänjä yänjkumän; Ekäni täño enjken kuñpän ini irani gämoriken gwäjij-äpmon imina!

⁸Eruk Ekäni, kudupi yotka ñoken tärek-täreki nämo itta äbi! Tänpän topmäk-topmäk täño gäpe, kehäromika täño wärani, ukät bok kañ äbi!

⁹Äbänjiri bämop ämakayetä kudän siwonjigän kañ täk täñput. Ude täñirä ämawebekayetä oretoret gera kañ yäk täñput.

¹⁰Ekäni, gäk intäjukun äma itta iwoyäwani Devit u imaka kubä täñ imikta yänkehäromtak man yänjkun. Unita epän ämaka u mäde nämo ut imen.

¹¹kyän-kehäromtak man iwetkuno u bureni-inik api täñ gamet yän yänjkun. Gäk ñode iwetkun; Gäkño yeriken nanik kubä gäkä kumänjiri mädekaken intäjukun äma itkañ kañiwat epän täkta api iwoyäwet.

¹²Tänpäkañ yerikaye unitä topmäk-topmäk kubägän inkät täñkuro u mäde nämo ut imiñpän бага man yämäyän täyat u buramiñpän yäp-män kuñatnayän täño uwä, unitäño yeritä yeri intäjukun äma itta ude api ahän yäp-män kuk täneñ.

¹³Nadäkañ? Ekänitä Saion yotpärare inita biñam iwoyänpän ñode yänjkuk;

¹⁴Yotpärare ñowä näkä tärek-täreki nämo itkañ kañiwat epän täkta gäripi nadätat.

¹⁵Saion yotpärare ñoken itkañ unitäño ämawebeniye täñ-bumbum terak api yepmän towiwet. Tänpän äma jäwäri bämopiken it täkañ u imaka, ketem yepmän towiñira nanpä tokñewäpän oretoret api täk täneñ.

¹⁶Ude täñkañ bämop ämaniye täño epäni täñ-mehantañ yämiñira ämawebeniye-tä kañpän nadänkañ kap teñpän oretoret gera mämä api täneñ.

¹⁷Tänpäkañ kome ñoken Devit täño orani kubä intäjukun äma ärowani-inik ude api pewa ahäwek. Äma uwä näkña iwoyäwani. Kañiwat epän täñpayän täyak u tänpewa tärek-täreki nämo pen inide api täñ yäp-män ärowek.

¹⁸Tänkañ iwaniye tänpewa mäyäk tañi nadänjirä upänkañ kañiwat epän täñpayän täyak uwä wawaki nämo, säkgämän api it yäp-män ärowek.

Bänep kubägän irit kädet u imaka säkgämän

*Anutu iniñ oretoret kabeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

133^mAnutu täño ämawebeniye bänep kubägän terak it täkañ uwä imaka säkgämän, gäripi niked kubä.

²Bänep kubägän irit kädet u orip gakñi säkgämän Anutu täño bämop äma Aron täño gwäkiken piñ ibarirä iñami dapunken yawat imiñ äpämañ kotäkiken äpuño udewani.

³Ba uwä guk näburum Hemon pom terak säkgämän mak täkañ u Saion pom terak mäneño ude.

U imata, Saion pom uken Ekänitä irit paot-paori nämo täño ironi nimikta yänkehärom tañkuko unita.

Anutu wäpi biñam iniñoret täkäna

*Anutu iniñ oretoret kabeyä yäput
pekta kap ño tek täñkuñonik.*

134 Ekäni täño epän watä ämawebeniye in kudup äbut! Äbänpän Ekäni u iniñ orerut!

Bureni, bipani Ekäni täño kudupi yotken epän täk täkañ in udegän kañ täk täñput.

²Kudupi yot gänañ ketjin kewatpän yänpik man yänpän Ekäni iniñ orerut!

³Ude täñjä Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä Saion pom terak itkañ iron täñ tamiton!

Anutu iniñoret kap tewani

135 Ekäni wäpi iniñ orerut!
Ekäni täño epän ämaniye, in wäpi biñam yäpmäñ akuwut!

²⁻³Täñpäkañ ämawebe Ekäni täño kudupi yot unita watä it täkañ, in wäpi biñam yänpän iniñ orerut.

Imata, Ekäni uwä kädet tägatäga niwoñärek täyak ba täktäki unita kap terak wäpi iniñ orerut!

⁴Bureni-inik! Ekänitä Jekop täño äboriye, Isrel ämawebe äbot nin, inita biñam iwoyänpän nipmañkuk.

⁵Unita näk nadätat; Ekäninin uwä ärowani pähap, imaka imaka komen ämawebetä yänñ oret täkañ ba unita umuntak täkañ u kudup yärepmit moretak.

⁶Ekänitä ini imaka kubä kunum gänañ ba kome terak, gwägu gänañ ba gwägu mebariken ban umu täñpayän nadänpänä u bureni täk täyak.

⁷Ba nadänjirän gubam gwägätpäñ yäpä kwiniñirän mäñit pähap u gänañ naniktä äbäk täyak.

⁸ⁿTäñpäkañ Isip komeken äma ba tom nanaki ämani intäjukun nanik kudup däpmäñ moreñkuk.

⁹^oTäñpän Isip kome unitäño intäjukun äma ukät epän ämaniyeta komi yämikta Ekänitä kudän kudupi mebari mebari pewän ahänkuñ.

¹⁰Eruk ude täñkañ ämawebe komeñi komeñi täño intäjukun äma u kumän-kumän däpmänpän ämawebeniye täño kehäromini yäpmäñ äpuk.

¹¹^pAmo kome täño intäjukun äma wäpi Sihon u ba Basan kome täño intäjukun äma wäpi Oki u imaka kumän-kumän däpuk.

Täñpän udegän Kenan kome täño intäjukun ämaniye kudup däpmäñ moreñkuk.

^m133:1 Stt 13:8 ⁿ135:8 Kis 12:29 ^o135:9 Kis 7:14–10:29

^p135:11 Nam 21:21-35; Jos 12:7-24

- ¹²Tänkañ intäjukun äma unitäño kome yäpmäñ daniñpäñ Isrel ämawebeniyeta yäniñ kireñkuk.
- ¹³Unita Ekäni, wäpka biñamä pen api it yäpmäñ ärowek. Äronjirän ämawebe mäden ahän yäpmäñ kunayäñ täkañ u gäkagän pen api nadäneñ.
- ¹⁴Ude täñjirä Ekäni gäkä ämawebe kayeta butewaki nadäñ yämiñpäñ watä säkgämän api it yämen.
- ¹⁵^qTänpäkañ in ket nadäwut; Anutu kome kukñj käda naniktä yäniñ oret täkañ uwä anutu jopigän, äma keritä siliwa ba goräpäñ täñpani.
- ¹⁶Uwä meni nitek upänkañ man täga nämo yäneñ. Ba dapuri nitek upänkañ imaka imaka täga nämo yabäneñ.
- ¹⁷Ba jukuni nitek upänkañ man täga nämo nadäneñ. Ba tämanitä mäniñ täga nämo yäpneñ.
- ¹⁸Tänpäkañ äma yäwik udewani yäniñ oret täkañ uwä ini yäwik udegän kañ äworewut!
- ¹⁹Eruk, Isrel täño oraniye in Ekäni wäpi punin unu pewut! Ba Anutu täño bä-mop äma in imaka, wäpi iniñ orerut.
- ²⁰Ba kudupi yot täño epän äma, in udegän, Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut! Tänpäkañ ämawebe Anutu bureni iniñoret täkañ, in kuduhtagän Ekäni wäpi biñam yäpmäñ akuwut!
- ²¹Täñjirä Jerusalem ämawebe, Ekänitä ini irit bägupken, Saion pom terak äronpäñ iniñ orerut. Imata, Anutu uwä ärowani-inik.
- Unita äneñi yäwa, Ekäni wäpi iniñ orerut!

Anuttuta bänep täga kap tewani

- 136** ^rEkäni u täñkentäk säkgämän täñ nimik täyak unita bänep täga pähap nadäñ imina!
- Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukotä pätak, api pat yäpmäñ ärowek.
- ²Anutu intäjukun-inik itak unita bänep täga nadäñ imina!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ³Ekäni ärowani intäjukun-inik itak u iniñ oretna!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁴U kubä-tägän kudän kudupi ini pärik kubä pewän ahäk täkañ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁵^sU iniken nadäk-nadäk terak kunum pewän ahänkuñ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁶^tTänkañ komewä ume tañ pähap u bä-mopiken täñpäñ penjuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁷^uUde täñkañ edap dapuri kenta komepak täñpäñ yepmañkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁸Edap dapuriwä kepmata watäni itta teñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ⁹Täñ, komepak kenta gukä bipanita watä itta yepmañkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ¹⁰^vEkäni unitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani u däpmäñ moreñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ¹¹^wTänkañ Isrel äbot Isip nanik yäñ-yäkñat yäpmäñ äpämañ kuñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- ¹²Iniken kehäromi terak keritä ude uwä täñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

^q135:15 Sam 115:4-8; Rev 9:20 ^r136:1 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Jer 33:11 ^s136:5 Stt 1:1 ^t136:6 Stt 1:2
^u136:7 Stt 1:16 ^v136:10 Kis 12:29 ^w136:11 Kis 12:51

¹³xTänkaŋ Gwägu Gämäni bämopgän dāpmāŋ tākŋeŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁴Ude tänkaŋ āmawebeniye bāmop ugān yāmagut yāpmāŋ kuŋpāŋ sākgāmān yepmaŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁵Tāŋpākaŋ Isip nanik tāŋo intājukun āma ba komi āmaniye u tāŋpewān ume gānaŋ āpmoŋ moreŋkuŋ.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁶yTänkaŋ āmawebeniye kome kawukiken yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁷U kome ātu tāŋo intājukun āma kehāromi kehāromi dāpmāŋ moreŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁸Bureni, u intājukun āmaniye wāpi biŋam ikek dāpmākgān tāŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

¹⁹zAmo nanik tāŋo intājukun āma wāpi Sihon u kumāŋ-kumāŋ utkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²⁰aBa Basan nanik tāŋo intājukun āma wāpi Oki u kumāŋ-kumāŋ utkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²¹Ude tänkaŋ komeni kujat u āmawebeniye tāniŋ kireŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²²Kome u Isrel āmawebe, epān āmaniye unita yāmiŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²³Tāŋpākaŋ iwantā āmikken nirepmirirā nibāŋ āwarākuk nāmo tāŋkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²⁴Nāmo, u iwan keri terak nanik nimaŋgutkuk.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²⁵Ekāni uwā imaka irit ikek pāke u kudupta ketem yepmāŋ towik tāyak.

Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

²⁶Unita Kunum tāŋo Anutu unita bānep tāga man iwet tākāna!

Imata, unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo patkukonitā pātak, api pat yāpmāŋ ārowek.

Isrel naniktā āma tāŋo komeken itkaŋ butewaki kap tenkuŋ

137^bBabilon ume pomiken maŋitkaŋ komenin kujat Saionta juku piŋpāŋ konām bumta kot tāŋkumāŋonik.

²Pāya ume pomiken itkuŋo u terak wagāmnin wabiŋkaŋ āneŋi nāmo utkumāŋ.

³Iwan nipmāŋitpāŋ komeniken yāŋnikŋat yāpmāŋ kuŋkuŋo unitā kap gāripi nitek teŋjirā oretoret nadāna yāŋ niwet tāŋkuŋ. Saion kome tāŋo kap kubā teŋ nimut yāŋ niwet tāŋkuŋ.

⁴Upāŋkaŋ jide? Ban kome kubāken itkaŋ Ekāni tāŋo kap kubā tāga tene? Nāmoinik!

⁵O komenin Jerusalem, gāka juku pikamāŋ. Gāka guŋ tānero uwā ketnin gapun tawāpāŋ wagām wari nāmo api utne!

⁶Ba gāka nadāŋitna gāripi pāhap nāmo tāŋpeko uwā kotāknin wawākaŋ kap wari nāmo yāŋpāŋ tene!

⁷Unita Ekāni, Idom naniktā Babilon āma tāŋken tāŋpāŋ pāŋku Jerusalem tāŋpā waŋkuŋo unita nāmo guŋ tāwen. Iwaniye unitā ŋode yāŋkuŋ; Yotpārare ŋo dāpmāŋ āreyāŋ tāna kut! Tāŋitna mobā kubātā kubā terak itneŋtawā!

⁸cEruk Babilon nanik, in umuntākot! In api waŋ moreneŋ. Bureni, āma kowata tamayāŋ tāyak uwā āma

^x136:13 Kis 14:21-29 ^y136:16 Kis 13:18, 15:22 ^z136:19 Nam 21:21-30

^a136:20 Nam 21:31-35 ^b137:1 Neh 1:4 ^c137:8 Rev 18:6

täga, Ekäni täjo oretoret terak api kuḡarek.

⁹Äma unitä intäjo nanak paki yäp-mänpäj mobä terak kaḡ däpmäj-taräk tawän!

Anutu täjo irona kap tewani

138 Ekäni, gäk ganiḡ oretta bänepna kehäromi-inik peyat. Tänpäj urak kome terak nanik u iḡamiken gäk ganiḡoret kap api tek tänpet.

²Täjkaḡ kudupi yotka itak käda iḡamna dapun ukäda iḡiḡkaḡ api oraḡ gamet.

Ekäni, gäk näka nadäj namik täyan unita, ba iron täḡ namik täyan unita bänep täga man api gäweret.

Gäk wäpka biḡam ba mankatä intäjukun-inik it täyak.

³Tänpäkaḡ kadäni kubä näkä yäḡapik man yäḡkuro u nadäj namiḡkun. Tänpäj gäkḡaken kehäromika namiḡpäḡ bänepna täḡ-kehäromtaḡ namiḡkun.

⁴Ekäni, kome täjo intäjukun äma kuduḡtagän gäkḡo manbiḡam nadäj moreḡkuḡ. Nadäj moreḡkuḡo unita wäpka biḡam kaḡ yäpmäj akuwut!

⁵Gäkḡo täktäkka ba epmäget peḡyäjek pähap unita kap teḡ gamik täkot.

⁶^dEkäni gäk intäjukun ärowani it täyan unita ämawebe inita nadäwä äpani täk täkaḡ uwä yabäj yawat täyan.

Upänkaḡ ämawebe inita nadäwä ärowani täk täkaḡ unita mäde ut yämik täyan.

⁷^eO Ekäni, bäräpi mebäri mebäri ahäj namiḡirä watä it namik täyan. Tänpäkaḡ iwantä kokwawak nadäj namiḡirä gäkä däpmäj

yawat kireḡpäḡ kehäromika terak nämagut täyan.

⁸Ekäni, gäk täḡkentäk epän bumta täḡ namik täyan. O Ekäni, ironka paot-paori nämo pätak.

Unita gäkḡaken ketka kudän nin nämo nipaḡpen.

Anututä nintäjo mebäriḡin nadäwän tärek täkaḡ

139 ^fEkäni, gäk näk ket-inik nabäḡpäḡ-nadäḡkaḡ mebäriḡa kudup nadäwi tärek täkaḡ.

²^gIrit kuḡat-kuḡatnaken imaka imaka täk täyat u kudup nabäḡpäḡ-nadäk täyan. Banken itkaḡ näkḡo nadäk-nadäkna kudup kaḡpäḡ nadäwi tärekaḡ.

³^hPiä täk täyatken ba orek it täyatken kudup nabäḡpäḡ-nadäk täyan.

⁴ⁱMan jide yäwayäj nadäk täyatken gäkä jukun nabäḡpäḡ-nadäwikaḡ mäden yäk täyat.

⁵Gäk intäjukun mäden it namiḡkaḡ ketkatä oraḡ namikinik täk täyan.

⁶Yäke! Gäkä näkḡo mebäriḡa nadäwi tärek täkaḡ u äpmonḡani-inik. Unita nadäwa ärowani inipaḡik kubä täk täyak.

⁷^jUnita Munapikka u peḡpäḡ deken päḡku käbop täga iret? Ba gabäj paot päḡku käbop deken täga iret? Nämoinik!

⁸Kunum gänaḡ ärowero uwä gäk u iren. Kumbanitä yotpärareken kwayäj täro uwä u imaka, iren.

⁹⁻¹⁰Ba ban-inik, edap dapuritä itkaḡ abäk täyakken ukäda kwayäj täro uwä gäk näk yäj-nämagutta u itgän täḡpen.

^d138:6 Ais 57:15; Jem 4:6; 1Pi 5:5 ^e138:7 Sam 23:3-4

^f139:1 Sam 17:3; Jer 12:3 ^g139:2 2Kin 19:27; Mat 9:4; Jon 2:24-25

^h139:3 Sam 17:3; Jer 12:3 ⁱ139:4 Hib 4:13 ^j139:7 Jer 23:24; Jna 1:3

Ba edap dapuritä äpmonpäj it täyakken ukäda pänku irayäj taro uwä gäk näk täñkentäj namikta ukäda itgän täñpen.

¹¹⁻¹²kTäñpäkañ bipmäj urani iwera käbop nepmañpek, ba peñyäjek iwera bipmäj urani äworeñpäj uwäk-täj nameko upänkañ gäkä bipmäj urani kañiri bipmäj urani bureni nämo täk täyak.

Ba bipani uwä kañiri kepma ude täk täyak. Unita bipani kepma uwä gäkä kañiri kepmagän it täyak.

¹³O Ekäni, meñ koki gänañ gupna täño moräki moräki kudup täñ moreñkun.

¹⁴Gäk näk inide kubä käbop säkgämän-inik kubä täñpäj nepmañkuno unita ganiñ oretat.

Bänepnatä bureni-inik ñode nadätat; Imaka kudup u udegän kañkorek ikek täñpäj peñkun.

¹⁵¹Gäk nabäjiri näk meñ koki gänañ käbop kujatna tohatna nämo tänañipäj kwikinik yäpurärätpäj tägañ itkut.

¹⁶Näk nämo ahäjira gäkä jukun nabäjunkun. Ba nämo ahäjira kome terak jide api irero unitäño kadäni u kudup intäjukun tawañ peñ namiñkun.

¹⁷Anutu, nadäk-nadäkka mäyap. Näk jide täñpäj daniñpäj nadäwa täreneñ. Täga nämo!

¹⁸Näkä u daniwero uwä mobä jirañ irepmitneñ, unita täga nämo daniwa täreneñ! Täñpäkañ däpmon terak nanik akuñpäj gäkkät bok pen it täkamäk.

¹⁹Yäke! Anutu, gäk äma waki täñpani däpmäj yäj nadätat! Täñjiri ämata komi jop nadäj yämik täkañ u nabäkätäwut!

²⁰Äma udewani gäka man waki yäk täkañ. Ba wäpka ganiñ wärät täkañ.

²¹O Ekäni, äma gäka kokwawak nadäj gamik täkañ unita näk udegän kokwawak nadäj yämik täyat.

Ba äma peñawäk täñ gamik täkañ unita taräki pähap nadäk täyat.

²²Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kuduptä äma udewanita gañani pähap nadäk täyat. U yabäjira iwanaye bureni ude täk täkañ.

²³mO Anutu, bänep nadäk-nadäkna ket täñpäj yäpmäj daniñpäj nadä.

²⁴nUde täñkañ nadäk waki ätu näk gänañ itneñta epän täñpäj yabäj ahä. Täñpäkañ irit kehäromi täño kädetken yäjñäkñat yäpmäj ku!

Devittä Anututä watäni säkgämän it imikta yäjapiñkuk

140 O Ekäni, äma waki ba äma komi komitä nutneñta itken-täj namisi.

²Äma udewani waki täkta däpmona nämo yek täkañ. Ba yäjawät-awät kädet pewä ahäkta gäripigän täk täkañ.

³oMeni jinom u pärañi-inik, gämok komi täño meni bumik. Man yäkyäki u komigämän, gämok äma däpani udewani bumik.

⁴Unita Ekäni, äma wakitä nepmäñitneñta watä it namik täyi. Äma u näk täñpäwakta nadäk tawañ pek täkañ unita itpipiñ namisi.

⁵Äma uwä inita nadäwä ärowani täñpöpäj kädetnaken näka buñep täk täkañ.

⁶Täñpäkañ Ekäni ñode iwet täyat; Näkño Anutu uwä gäk kubägän. Unita Ekäni, täñkentäkta butewaki gera yäyat ño nadäj namisi.

^k139:11-12 Jop 34:22; Dan 2:22; Hib 4:13 ^l139:15 Jop 10:8-9; Sav 11:5

^m139:23 Jop 31:6; Sam 26:2 ⁿ139:24 Sam 5:8, 143:10 ^o140:3 Rom 3:13

- ⁷Yawe Ekänina, itkentäkna bureni, gäkä ämikken watä kehäromi it namiņkun.
- ⁸Unita Yawe, apiņo äma waki u nämo nadāņ yāmen. Yabāņ äwaräkuk täņjiri täņpāwaki unitāņo bureni nämo kaņ-ahāneņ.
- ⁹Ba yabāņ äwaräkuk täņjiri iwanayetä ämikken närepmitpāņ kehāromina yāpmāņ āpneņtawä. Nämo, täņpewi täņpāwaki näka täk täkaņ u äyāņutpāņ ini terak kaņ ärowān.
- ¹⁰Tāņkaņ kādāp gāyek komigāmān äma uterakgān kaņ maņpān! Täņpāņ ureņ täņpā awaņ kāroņi gānaņ, āneņi nämo abäkta, kaņ āpmoņput.
- ¹¹Ba äma jop manman terak äma manken yepmak täkaņ unitä imaka bureni kubä kaņ-ahāneņtawä. Nämo, täņpāwaktä äma komi komi uterak äroņpāņ kaņ täņpān wawut!
- ¹²Täņpākaņ Yawe, äma jopi jāwāri itkentäņpāņ äma wakitä täņyākņatneņo udetā watä it yāmik täyan.
- ¹³Unita ämawebe siwoņitā dubikaken itpāņ wāpka bureni-inik api ganiņoret täneņ.

**Devittä yāņapik man ŋo
bipani kubä yāņkuk**

- 141** O Ekāni, täņkentäkta gākken gera yāyat ŋo nadāņ namiņpāņ bārāneņ täņkentāņ nam.
- ²P^TTäņpāņ yāņapik manna ŋonita nadāņjiri gupe kābāņi nitek gākken ärowani ude täyon. Täņkaņ ketna kewatat ŋonita nadāņjiri gāk ganiņ oretta bipani täņo ärawa säkgāmān ude täyon.
- ³Eruk Ekāni, man waki kubä yāwetta mena jinomta watä ket it namik täyi.

⁴^rBa waki täkta gāripi nadāņpāņ äma waki täņpanikät bok kuņatneta бага penkireņ namisi. Ude täņjiri ude-wani täņo kap teņ oretoret āņnak-āņnakken bok nämo api itne.

⁵Täņpākaņ äma täga kubätä kädēt siwoņi näwoņärektā nabāņ yāņpāņ komi namiņirān nadāņjira täga täņpek. Upāņkaņ äma waki täņpanitā naniņ orerirä täga nämo nadāņ yāmet.

Nämo, näk unitāņo täktäki wakitä paorut yāņpāņ unita yāņapik man yäk täyat.

⁶Täņpākaņ kudān wakita kowatawā iwantä äma udewani täņo intājukun äma geņiken ureņ täņpā kunayāņ täkaņken uken ämawebetä kaņpāņ näka ŋode api nadāneņ; Unitāņo meni jinom u bureni yāņ api nadāneņ.

⁷Äma udewani kumāņirä ämatä kādāp täpuri täpuri duņ-jukut täkaņ ude kujari awaņ gāgāniken ude api täņjirāhutneņ.

⁸^sTäņpākaņ Yawe Ekänina, nähä dapunna gākkengān api pewa äreneņ. Iwanta kābop itta gākken ärek täyat unita nabä-kätāņjiri nämo kumbet.

⁹Nämo, iwanayetä buņep täņ namik täkaņ uterak ärowetta nepmāņit näwasi.

¹⁰Ude täņjiri näk gupna koreņ kuņarira buņepi terak äma waki unitä ini täga äroneņ.

**Äma kubätä Anututä watä it
namān yāņpāņ yāņapiņkuk**

*Devit mobä kāwut gānaņ kābop
itkaņ Anutuken yāņapiņkuk.*

142 ^tNäk butewaki terak Anutuken gera yāņ itat ŋo.

^p141:2 Rev 5:8 ^q141:3 Sam 34:13; Jem 1:26, 3:8 ^r141:4 Snd 23:6

^s141:8 2Sto 20:12; Sam 25:15, 123:1-2 ^t142:1 1Sml 22:1, 24:3

Tänkentäj namän yänpäj gera yäj itat.

²Näk nadawätäkna yäjähänpäj iwet it täyat.

³Ujide tänpäj ŋoba ŋo tänpet yänpäj peŋpeŋ kwayäj nadäjira Anutuä nadawätäkna yäpmäj äpänpäj ude kaŋ tä yäj kädet täwit namik täyak.

Wära, wära! Kädet kuŋat täyatken ämatä näk nepmäŋitta yen kädetken pek täkaŋ.

⁴Uväŋirä näk dapun tänpäj täŋkentäkna kubä nämo kaŋ-ahätat. Näkä säkgämän itta bägup kubä nämoinik itak.

Ude irira äma kubätä butewaki nämo nadäj namitak.

⁵Tänpäkaŋ Ekäni, gäkken täŋkentäka gera ŋode yäyat; Gäk kubä-tägän watä it namik täyan.

Gäripna kudup gäkä terakgän peyat.

⁶Unita gerana ŋo nadänpäj täŋkentäj nami. Näk kehäromina nämo. Äma näwat kirekaŋ u kehäromina kudup yäpmäj äpnayäj täkaŋ.

⁷Uväŋirä näk bäräpiken itat ŋo tänpidäm taŋ nami. Ude täŋ naminjiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpäŋ nadänpäj äbä irirä näk iŋamiken wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

Devittä kumäj-kumäj nutneŋ yänpäj Anutuken gera yäjkuuk

143 Ekäni gäk yäŋapik geranata juku peŋpäŋ nadäj nami. Gäk iron mäheŋi, äma siwoŋi-inik unita butewaki nadäj nam.

²Uväŋirä näk bäräpiken itat ŋo tänpidäm taŋ nami. Ude täŋ naminjiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpäŋ nadänpäj äbä irirä näk iŋamiken wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

Nadätan, kome ŋo terak dapunkaken äma siwoŋi-inik kubä nämo itak.

³Ekäni, iwanayetä näwat kirenpäj näkŋo kehäromina yäpmäj äpäk-inik täkaŋ. Tänpäkaŋ kome bipmäj uraniken nepmaŋpä äma bian kumbanitä pat täkaŋ ude pat täyat.

⁴Ude tänpäj nadäk-nadäkna wakiinik tänpäj umun terak itat.

⁵Uväŋirä näk bäräpiken itat ŋo tänpidäm taŋ nami. Ude täŋ naminjiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpäŋ nadänpäj äbä irirä näk iŋamiken wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

⁶Tänpäj gäkken yäŋapik man yäjira mäjonatä gäka gäripi pähap nadäk täyak, ämatä kotäki kawuk täŋirä ume nänayäj nadäk täkaŋ ude.

⁷Unita Ekäni, kehäromina paotak unita gäk nadäj nami. Nepmaŋpi kumänpäj äma kumbani nämo äworewet!

⁸Näk gäka nadäj gamikinik täk täyat unita tami tami ironka kädet näwetpäŋ näwoŋärek täyi.

Täjiri näk gäkkengän yäŋapik täyat unita kädet siwoŋigän näwoŋärenjiri iwat täyiwa.

⁹Ekäni, näk gäkä watä it nam yäj yänpäj gäkken äretat unita iwan keriken itat ŋo nämagut.

¹⁰Gäk näkŋo Anutu unita gäkŋaken gärip iwaretta näwetpäŋ näwoŋärek täyi. Ude täjiri gäkŋo Munapikkatä kädet bähätgän nämagut yäpmäj kukta gäripi pähap nadätat.

¹¹Unita Ekäni, gäkŋa yäjkuuk ude äneŋi nämagut. Gäk Ekäni siwoŋi pähap unita bäräpi mebäri mebäri ahäj naminayäj täkaŋ u keriken nanik kaŋ nämagut.

^u142:3 Sam 77:3, 140:5, 143:4 ^v142:4 Jop 11:20; Sam 88:8, 88:18

^w142:7 Sam 13:6, 143:11, 146:7 ^x143:2 Rom 3:20; Gal 2:16

^y143:5 Sam 77:5, 77:10-11 ^z143:8 Sam 5:8, 25:1, 46:5

^a143:10 Sam 31:14, 119:12, 139:24

¹²Näk gäkŋo epän ämaka unita ironka pähap terak iwanaye ba äma näk tänpäwak täkaŋ u kudup kumäj-kumäj däpmäj.

Oretoret ba yäjapik man kap

144 Ekäni u watä äma bureni unita iniŋoret man unitagän yäj imik täkäna! U ämik täkta tänpäj-näwoŋarek täyak unita ämik gänaŋ pidämigän kuŋat täyat.

²U watä it namiŋpäj iwan iŋamiken näk gäarak it täyak. U wakiken nanik nämagutpäŋ äyuŋna ude it namik täyak. Unitagän watä it namikta nadäkinik täŋ imik täyat.

U guŋ äbot, äbori äbori täŋo kehäromini yäpmäj äpänpäj gämotnaken yepmak täyak.

³^bTänpäj Ekäni, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkaŋ? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?

⁴Nin kuduptagän u me woŋ udegän bu-mik, kadäni keräpi-inik itta yäwani. Ba kome terak itnayäj täkamäj uwä wärani edap ägoniken ahänpäj paot täkaŋ ude.

⁵Upänkaŋ Ekäni, kunum duŋ weŋpewi aŋeŋpeŋ kukŋi kukŋi kuŋirän kaŋ äpi. Täŋkaŋ pom jop tensumuriri gupe pähap bäräŋeŋ kaŋ äbän.

⁶Tänpäj iwankaye yäwat kireŋpewi kuŋtänpä kukta äŋin gwäjik täkaŋ ude tänpewi yäpä joŋani käronŋ ude äbäton.

⁷Ude täŋkaŋ punin unu naniktä näk nepmäŋitta kewatpäŋ ume gwägu käronjiken nanik wädänpäj nepmaŋsi.

Tänpäj iwan kome kubäken nanik täŋo keriken nanik nämagusi.

⁸Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkaŋ. Nämo, Anutu iŋamiken man bureni yäkamäj yäj yänkaŋ man jop manman yäk täkaŋ.

⁹Tänpäkaŋ Anutu, näk wagäm utpäŋ kap kodaki terak api ganiŋoret täŋpet.

¹⁰U imata, gäk intäjukun ämakaye ämikken täŋmeham taŋ yämiŋiri iwaniye yärepmi täkaŋ. Täŋkaŋ epän watä ämaka Devit näk iwan keriken nanik nämagut täyan.

¹¹Unita apiŋo udegän täŋ namisi. Itpipiŋ namiŋiri iwanaye komi komitä nutneŋtawä. Tänpäj iwan kome kubäken nanik täŋo keriken nanik nämagusi.

Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkaŋ. Nämo, Anutu iŋamiken man bureni yäkamäj yäj yänkaŋ man jop manman yäk täkaŋ.

¹²Eruk Anutu näkŋo gäripna ŋode yänahäwa; Nanakniye gubaŋiken kehäromigän, päya kehäromitä it täkaŋ ude it täkot.

Tänpäkaŋ äpetniye siwoŋi säkgämän, intäjukun äma täŋo eŋi bek säkgämän säkgämänpäj täŋpani ude it täkot.

¹³Tänpäj ketem mebäri mebäri epäninken ahäj bumbum täk täkot. Ba yawakniye yewa gänaŋ nanak bäyaŋ-wek bumta täk täkot.

¹⁴Tänpäj bulimakau nanak bäyaŋ-wek täŋirä ätu täŋguräj tänpäj nämö paotneŋ. Ba yotpärareken konäm butewaki kähän nämö ahäwek.

¹⁵^cÄma äbot, imaka udewani ahäj yämik täkaŋ uwä, Ekäni täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Bureni, ämawebe Anutunita Yawe yäj nadäj imik täkaŋ uwä oretoret bureni terak it täkaŋ.

Anutu iniŋ oretta kap tewani

145 Anutu, intäjukun ämana, gäk wäpka pen api yäŋahäŋ yäp-mäŋ äroŋ ired.

² Kepma kepma wäpka biŋam bänep täga terak api ganiŋoret täŋpet. Bänep täga terak pen ude api ganiŋoret yäp-mäŋ ärok täŋpet.

³ Ekäni uwä wäpi biŋam ikek unita wäpi biŋam pen ude iniŋoret täkana! Wäpi biŋam ärowani pähap unita jide täŋpäŋ mebarini nadäna täreneŋ? Nämoinek! Nin täŋo nadäk-nadäknin uwä keräpigän.

⁴ Upäŋkaŋ meŋ nantä ironjiniye gäkŋo täktäcca yäŋahäŋpäŋ api yäwet täneŋ. Epän pähap täŋkuno unitäŋo manbiŋam api yäwet täneŋ.

⁵ Bureni! Ämawebetä Anutu intäjukun äma kehäromi nitek ude itak yäŋ api yäŋahäk täneŋ. Täŋirä näk imaka, gäkŋo epän täga unitagän api nadäk täŋpet.

⁶ Täŋpäkaŋ ämawebetä kehäromika terak epän täk täyan unitäŋo manbiŋam api yäneŋ. Ude täŋirä näkŋawä wäpka biŋam pähap u api yäŋahäwet.

⁷ Unita gäkä kudän tägagämän, ba iron täk täyan unita kap terak api ganiŋ oretne.

⁸ ^dKap ŋode api tene; Ekäni uwä ninta nadäkinik täŋ nimiŋpäŋ iron täŋ nimik täyak. Täŋkaŋ butewaki nadäŋ nimiŋpäŋ kokwawak bäräŋek nämo nadäk täyak.

⁹ Ekäni uwä ämawebe kuduŋtagän säkgämän täŋ yämik täyak. Imaka kudup pewän ahäŋkuŋo unita nadäkinik täk täyak. Kap ude api tene.

¹⁰ Ekäni, ämawebekaye nin kap u teŋitna imaka imaka kudup

peŋkuno unitä nadäŋpäŋ wäpka biŋam api yäp-mäŋ akuk täneŋ. Täŋpäkaŋ ämawebekayetä bänep täga man api gäwet täne.

¹¹ Täŋpäŋ kaŋiwat epänka biŋam ikek unitäŋo manbiŋam api yäŋahäne. Ba kehäromikata udegän api yäŋahäŋ yäp-mäŋ kune.

¹² Ude täŋitna epän kehäromi nitek täk täyan unitäŋo manbiŋam ämawebe komeŋi komeŋi kuduŋtä kaŋ nadäwut! Kaŋiwat epänka täŋo peŋyäŋek epmäget ikek unita täŋguŋ täneŋtawä!

¹³ Kaŋiwat epän täk täyan uwä nämoinek api paorek. Gäk kaŋiwat epän äma intäjukun tärek-tärecca nämo api it yämiŋ yäp-mäŋ ärowen.

Ekäni gäkŋo man uwä jopi nämo. Ba täk-täcca kudup kudari säkgämän.

¹⁴ Äma bäräpi kaŋ-ahäk täkaŋ u täŋken-täŋ yämiŋit, äma kehäromini paorani täŋ-kehäromtaŋ yämiŋit täk täyan.

¹⁵ Ekäni, imaka imaka irit ikek nakta yewäkaŋ gäkken gabäŋ tareŋirä ketem ini täga nänaŋi u yämik täyan.

¹⁶ Täŋpäkaŋ ketem imaka yämi naŋpäŋ säkgämän it täkaŋ.

¹⁷ Nadäkaŋ? Ekäni tä imaka imaka siwoŋigän täk täyak. Imaka imaka peŋkuko u kudup ironi terakgän yabäŋ yäwat täyak.

¹⁸ Ämawebe Anutuken bänep kubägän peŋpäŋ gera yäk täkaŋ unita nadäŋ yämiŋpäŋ dubiniken it yämik täyak.

¹⁹ Ba ämawebe oraŋ imik täkaŋ unitä imaka kubäta yäŋapik man yäŋirä yämik täyak. Ba gera kotäki nadäŋpäŋ imaka umuri gänaŋ nanik wädäŋ tädotpäŋ yepmak täyak.

^d145:8 Nam 14:18; Sam 103:8

²⁰Tänpän ämawebe Anututa gäripi-inik nadän imik täkañ unita watä säkgämän it yämik täyak. Upänkañ äma wakiwaki tänpäni kudup api däpek.

²¹Tänpäkañ näk menatä Ekäni täño biñami yänahäk täyiwa! Ba ämawebe komeni komeni kuduptagäntä wäpi kudupi tärek-täreki nämo u kañ yänahän yäpmän ärowut!

**Anutu u äma kehäromini
nämo täño täñkentäk**

146 Anutu wäpi iniñ orerut!
Tänpäkañ näk imaka, bänepna gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Anutu wäpi biñam yäpmän akusiwa!

²Kome terak irayän täyat ude Anutuna täño wäpi biñam kap terak api in-ijoret yäpmän kwet.

³Ämawebe, in ñode nadäwut; Kome täño intäjukun ämatä täñkentäk bureni täga nämo tamek.

Unita komen äma udewanita nadäkinik nämo täneñ.

⁴Nadäkañ? Komen ämatä kumänpän kome äneñi äworek täkañ. Kumänpän imaka imaka api tänpet yän yäwani u täga nämo täk täkañ.

⁵Upänkañ äma kubätä oranin Jekop täño Anutu kwasikotpäñ kuñarayän täko uwä bänep oretoret terak irek. Äma udewani uwä Anututä ini täñkentän yämek.

⁶eAnutu uwä kunum kenta kome, ba gwägu pähap ba imaka imaka itkañ u pewän ahänkuñ.

Ba imaka u ba u api täñ tamet yän yäk täyak u bureniñän täñ nimik täyak.

⁷Tänpän ämawebe iwan gämoriken it täkañ, u ba ketemta wäyäkñek

täkañ, u ba komi epän gänañ it täkañ uwä Ekänitä täñkentän yämik täyak.

⁸Tänpän ñode imaka täk täyak; Äma dapuri tumbani yäpän tägañpewän äneñi dapun ijik täkañ. Ba äma bäräpi kotak täkañ unitäño bäräpi ketären yämik täyak.

Bureni! Ekäni uwä iniken äbot siwonjita gäripi-inik nadänpän täñkentän yämik täyak.

⁹Tänpän äma komeni nämo, webe kajat ba ironji kodäña unita butewaki nadän yämiñpäñ watä säkgämän it yämik täyak.

Upänkañ äma waki tänpäni unitäño kehäromini kumän yäpmän äpäc täyak.

¹⁰Bureni! Ekäni uwä intäjukun-inik pen api it yäpmän ärowek! Saion ämawebe, in ñode nadäwut; Ekäniñin uwä paot-paori nämo api irek.

Unita Ekäni täño wäpi biñam punin yäpmän äkuwut!

Ekäni käbop nämo itak

147 Ekäni iniñ oretna!
Anutunin kap terak iniñ oreritna bänepninken oretoret ahäk täyak, ba wäpi yäpmän akuñitna tägak täyak.

²Nadäkañ? Ekänitä Jerusalem äneñi täñkodak tänpän ämawebeniye iwantä yämagut yäpmän kwani äneñi yämagut yäpmän abatak.

³fÄmawebe nadän bäräp terak irani u tänpidäm tañ yämiñpäñ jibi meni uwäktän yämik täyak.

⁴gTänpäkañ guk päke u ini nadänkuko udegän ahänjirä wäpi ini-ini yämiñkuk.

^e146:6 Sam 115:15, 117:2; Apos 4:24, 14:15

^f147:3 Sam 51:17; Ais 57:15, 61:1; Luk 4:18

^g147:4 Stt 15:5; Ais 40:26

- ⁵ Bureni, Ekäninin unitäŋo wäpi biŋam ärowani, ba kehäromini u taŋi. Täŋkaŋ nadäk-nadäki u käronji boham, nintä kaŋpəŋ nadäna tärenaŋi nämo.
- ⁶ Uwä äma äpani jopi-inik u kehäromi yämiŋpəŋ täŋ-mehamtaŋ yämik täyak. Täŋkaŋ äma waki täŋo kehäromini yäyomägaŋpəŋ kome terak yeŋ täreŋ täŋpən kuk täkaŋ.
- ⁷ Unita bänep täga nadäŋpəŋ kap terak Ekäni wäpi iniŋ oretna! Wagäm utpəŋ Anutunin u iniŋ ubiŋ tena.
- ⁸ Imata, u gubam täŋpewän ahäk täkaŋ. Täŋpəŋ kome towikta iwän yäŋpewän taŋirän pom terak muyeŋ mebari mebari ahäk täkaŋ.
- ⁹ Täŋkaŋ tomta ketem yepmäŋ towik täyak. Ba barak nanak imaka, kähän yäŋirä yepmäŋ towik täyak.
- ¹⁰ ^hNadäkaŋ? Hos ba komi äma ba imaka kome täŋo kehäromi nikekta ämatä nadäŋirä ärowani täk täkaŋ udewanita Ekänitä oretoret nämo täk täyak. Nämoinik!
- ¹¹ Ämawebe Ekäni initagän umuntaŋpəŋ nadäŋ imikinik täk täkaŋ, ba bänep ironi terak yeŋgämä pewäpəŋ it täkaŋ unita oretoret täk täyak.
- ¹² Unita Jerusalem ämawebe, in Ekäni iniŋ orerut. Uwä Anutujin unita wäpi yäpmäŋ akuwut.
- ¹³ Ekäni uwä yotpärarejin täŋo watä kehäromi itkaŋ iron pähap täŋ tamik täyak.
- ¹⁴ Ekäni uwä nadäŋ tamiŋirän in säkgämän, bänep kwini terak irirä Ekänitä epänjinken täŋpewän ketem ahəŋ bumbum täk täkaŋ.
- ¹⁵ Täŋpəkaŋ Ekäni unitägän kome pähap päke ŋonitäŋo mähemi itak unita man yäŋirän kometä mani buramik täyak.

- ¹⁶ Man yäŋirän gubam gwägärirän iwän mänit täk täyak.
- ¹⁷ Peŋ iwerirän kome mäniri-inik täŋpəpəŋ ämawebe bärom bumta täk täkaŋ.
- ¹⁸ Täŋpəkaŋ man äneŋi yäŋirän kome tägaŋpəŋ edap säkgämän ijik täyak.
- ¹⁹ Eruk, Ekäni unitägän Isrel ämawebe not täŋ yämiŋpəŋ iniken kädet kuroŋ yäwoŋäreŋpəŋ бага mani yäwetpəŋ yäwoŋäreŋkuk.
- ²⁰ Täŋpəkaŋ äma äbot ätuta nämo, Isrel ämawebe intagän man käderi täwoŋäreŋkuk, äma ätu uwä guŋ itkaŋ.

Unita Ekäni iniŋ oretna!

Imaka kuduŋtagän Anutu wäpi biŋam iniŋ oretta yäwani

- 148** Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut! Kunum gənaŋ nanik in kuduŋtagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut.
- ² Aŋero äboriye in kuduŋtagän Ekäni iniŋ orerut. Ba kunum gənaŋ nanik ämik ämaniye in imaka, Ekäni iniŋ orerut!
- ³ Edap dapuri kenta komepak ek imaka Ekäni wäpi iniŋ orerun! Ba guk taŋi ijiŋ-yəŋek täkaŋ in kudup Ekäni iniŋ orerut!
- ⁴ Kunum ban-inik unu gäk, ba ume gäk gənaŋ nanik, in Ekäni wäpi iniŋ orerut.
- ⁵ Bureni! Ekänitä ini yäŋirän imaka imaka u ahəŋkuŋotä itkaŋ unita u kuduŋtagän Ekäni wäpi iniŋoret täkot.
- ⁶ ⁱEkänitä ini yäŋirän käderi peŋ yämiŋkuko u paot-paori nämo yäwat täkaŋ. Käderi u täga nämo yärepmitneŋ.
- ⁷ Eruk, kome terak nanik in kuduŋtagän Ekäni iniŋ orerut. Ume tom taŋikät

^h147:10 Sam 33:16-18; Hos 1:7 ⁱ148:6 Jop 38:33; Jer 33:20, 33:25

imaka imaka u gwägu mebäriken
ban umu itkañ in,

⁸Ba yäpä iromañ, iwänkät mim, ba
mänit tañi in kudup Ekäni täño man
buramik täkañ, wäpi biñam iniñ
orerut.

⁹⁻¹⁰Pom tañi ba täpuri, päya piwani ba
bipiken nanik, tom towiwani ba äg-
wäri, gämok, gejirañ ba barak, in
kudup Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut.

¹¹Täñpakañ komeni komeni täño in-
täjukun ämakät ämawebejiye, gap-
man ba äma wäpi nikek, in imaka,
Ekäni iniñ orerut.

¹²Ba ämawebe gubañi, ämawebe ekäni,
ba ironironi, in kuduhtagän Ekäni
wäpi biñam yäpmäñ akuwut!

¹³Bureni-inik, in kudup Ekäni wäpi iniñ
orerut. Ekäni täño wäpi biñamtä
ämawebe täño wäp biñam päke u
kudup yärepmit morek täyak. Ep-
mäget peñyänjek kudänitä imaka
kome kenta kunum gänañ itkañ
unitäño yärepmit morekinik täyak!

¹⁴Täñpakañ Ekäni u Isrel ämawebeta
gäripi nadäñ yämiñpäñ kehäromi
yämiñirän unita iniken kudupi
ämawebeniye uwä Ekäni wäpi
iniñoret täkañ.

Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut!

Isrel täño Anutu iniñ orerut!

149 Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut!
Ämawebeniye, in käbeyä
täñpäñ iniñoret kap kodaki kubä
teñ imut!

²Isrel ämawebe, Anututä gatäñpäñ tep-
mañkuko unita bänep täga nadäñ
imut! Jerusalem yotpärareken nanik
inä intäjukun ämajin Ekäni unita
oretoret täñ imut!

³Täñpakañ in jop nämo itneñ. Gukut
tokätpäñ wäpi yäpmäñ akukta

wagäm ba gita utpäñ iniñoret kap
teñ imut.

⁴In nadäkañ? Ekänitä ämawebeniye
nadäñirän tägak täyak. Täñpakañ
ämawebe inita nadäwä äpani täk
täkañ u täñkentäñ yämik täyak.

⁵Unita ämawebe Ekäni iniñoret täkañ
in bänep oretoret täk täkot. Ba pat-
pat bägupjinken udegän oretoret
kap teñ imik täkot.

⁶Täñpakañ ämik täño tuñum inñitpäñ
gera terak wäpi biñam yäpmäñ
akuwut!

⁷Ude täñpäñ iwanjiye täño momi
kowata api däpmäñ täreneñ.

⁸Ba iwan täño ekäni ekäni ba in-
täjukun ämaniye yen kehäromipäñ
topmäñpäñ api yepmaneñ.

⁹Ude täñirä Anututä man bian yäñkuko
u iwanjiyeken bureni api ahäwek.
Unita ämawebeniye, in Anutu iniñ
orerirä wäpi biñam ärowani täk
täyak.

Eruk, Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut!

Kap teñkañ Anutu iniñ oretna!

150 Anutu wäpi yäpmäñ akuwut!
Kudupi yori gänañ wäpi yäp-
mäñ akukot. Ba kehäromi pähap
ikek kunum gänañ itak ununita iniñ
orerut!

²Epän tañi täk täñkuko unita orañ im-
ina! U intäjukun äma pähap, wäpi
biñam ärowani nikek u iniñ oretna!

³Täñpäñ womat piäñpäñ uterak wäpi
yäpmäñ akuna! Ba gita utpäñ uterak
iniñ oretna!

⁴Täñpäñ wagäm utpäñ kap teñpäñ
gukut tokätpäñ iniñ oretna! Uhuwep
piäñkañ u kotäk terak wäpi yäpmäñ
akuna!

⁵Päräpäpäñ täñpäñ däpâyäk ärena
kwäpäñ Anutu iniñ oretna! Täñpäñ
päpäpäpäñ däpâyäk mämä tañigän

täppäj Anutu kunum gänaŋ unu Ekäni wäpi yäpmäj akuwut!
iniŋ oretna!

⁶Kome terak imaka imaka irit kuŋat-
kuŋat ikek in kuduŋtagän Ekäni
wäpi yäpmäj akuwut!

Jona

*Profet kubä Anutu täjo man
buramikta bitnäjkuk*

Yawetä Jona piä man iweränkañ ämetpeñ kuñkuk

1^kYawetä Jona, Amitai täjo nanaki ñode iwetkuk; ²Eruk gäk yotpärare pähap wäpi Ninive uken ku yäk. Kuñat-kuñari gwäjiwani wakiinik yabäñpäñ-nadäk täñkuro unita päñku kome mähem man kehäromi, komigämän kañ yawet yäk. ³¹Anututä Jona man ude iweränkañ Jonatä Yawe täjo man bitnäñpeñ ämetkuk. Ämetpeñ gäpe terak Tasis yotpärareken kwa yäñpäñä Jopa yotpärare gwägu dubiniken kuñkuk. Uken gäpe kubä Tasis komeken kwayäñ täñjirän kañ-ahäñkuk. Kañ-ahäñpäñä Yawe kañumuntañ käbop irayäñ nadänkañ Tasis kwayäñ gäpe suwañpeñ äronkuk.

⁴Eruk äronpeñ kuñjirän Yawetä mänit pähap peñ iwet-pewän piänjirän gwägu wakiinik täñkuk. Wakiinik täñpäñ gäpe imarayäñ täñkuk. ⁵Imarayäñ täñjirän gäpe täjo piä äma umuntañpäñ anutu iniken iniken uken gera yänkuñ. Täñpäñ gäpetä pidäm tawän yäñpäñä tuñum ätu gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. Ude täñ irirä Jona uwä gäpe miyäkiken äpmo dämpmon patguñ täñkuk.

⁶Patguñ täñjirän gäpe täjo mähemitä äpmonpäñ Jona kañpäñ ñode iwetkuk; Gäk mebari jideta dämpmon ño pat itan? Eruk aku! Gäkño anutuken gera yä! Yänjiri butewaki käwep nadäñ nimiñpäñ täñkentäñ nimiñjirän nämo paotne yäk. ⁷Ude yänjirän gäpe täjo piä ämatä yäñpäñ-nadäk täñpäñ yänkuñ; Eruk, netä täjo mebarita imaka umuri pähap

ño ahäñ nimitak yän kañ-ahäkta kären täñpäñ käna yäk. Ude yäñpäñ kären täñjirä Jonaken ahäñkuk.

⁸Jonaken ahänjirän kañpäñ ñode iwetkuñ; Gäk niwet yäk. Imaka ño netä täjo mebari terak ahäñ nimitak? Gäk ima piä täk täyan? Gäk de naniktä äbätan? Gäk komeka de nanik? Ba netä täjo äma äbotken nanik? ⁹Yänjirä yawetkuk; Näk Hibru äma yäk. Yawe Anutu kunum gänañ nanik kome gwägu pähap yawän ahänkuño u orañ imik täyat yäk.

¹⁰Ude yäñpäñ Yawe kañumuntañ ämetkut yän yaweränä äma gäpe gänañ itkuño unitä umun pähap täñpäñ iwetkuñ; Yäke! Gäk umuri udewani imata täñkun? ¹¹Tänkañ gwägu wakiinik täñpewän äneñi iwet yabänkuñ; Jide täñ gaminapän gwägutä wareñi nämo pärek? ¹²Yäwawä Jonatä yawetkuk; Näk yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonjira uyaku gwägu wareñi nämo pärek yäk. Nadätat, gwägu wakiinik täyak u näka yäñpäñ täyak yäk.

¹³Ude yaweränkañ Jona täjo man nämo buramiñpäñ gäpe gwägu gägäni käda kwän yäñpäñ keritä bumta täñ-iwatkuñ. Täñ-iwatkuño upänkañ gwägu wakiinik-inik täñkuko unita täñpä wañkuñ. ¹⁴Täñpä wañtäko Yaweken butewaki gera ñode yänkuñ; O Yawe, äma ño gwägu gänañ mäna äpmonjirän, gäk mebari injinken itak yän niwetkañ nibän äwaräkuk täñjiri nämo paotne! Yawe, gäkña nadäñpäñ täñkañ nintä terak nämo yawen yäk. ¹⁵Täñpäñ äma unitä Jona yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonjirän gwägu wareñi nämo patkuk. ¹⁶Tänjirän äma itkuño unitä Yaweta bumta umuntañpäñ bänep täñkwitakta gupe

^k1:1 2Kin 14:25 ¹1:3 1Jo 4:2; Jer 20:7-9; Luk 9:62; 1Ko 9:16

käbäñi nitek ijiñ imiñpäj Yaweta watä piä täñ imineñta yänkehärom tañkuñ.

¹⁷ Tännäpäkaj Yawetä gwägu tom tañi pähap kubä iniñ kireñpewän Jona kämän äpmonkuñ. Kämän äpmonjirä Jona gwägu tom pähap u koki gänañ kepma bipani yaräkubä ude patkuk.

Jonatä Anutu man iwerirän nadäj imiñkuk

2 Jona tom koki gänañ patkaj Yawe Anutuni yänapik man terak ñode iwetkuk;

² Näk komi piäken patpäñ Yawe gäkken gera yänjira naniñ yänkun.

Paotpaot komeken patkaj täñkentäj nam yänpäñ gera yänjira nadäj namiñkun yäk.

³ Imata, gäk gwägu pähap gänañ pudät mabi baninik, gwägu mebariken umu äpmonkuro unita.

Täñpäñ gäkño gwägu pähaptä näk uwäktäj namiñpäñ gwägutä tañi tokätpäñ nut mabän äpmonkut yäk.

⁴ Ude ahäj namänpäñ ñode nadäñkut; Näk injamka dapunken nanik näwat kireñkuno upänkañ ñode nadätat; Gäkño kudupi yotkaken äneñi api ärowet.

⁵ Ume pähaptä uwäk täñpipiñpäñ nepmañpäñ paorayäj täñkut. Gwägutä näk it gwäjiñpäñ gwägu yenitä gwäknaken kwasikotkuñ.

⁶ Näk gwägu gänañ kome mebariken äpmonpäñ äpmokinik täñkut.

Äpmonpäñ ukädagän itnañipäj Yawe Anutuna, gäk komi piäken nanikpäñ wädäj tädotpäñ nepmañpi pen api iret yäk.

⁷ Iritna jirupmirayäj täñjirän Yawe, gäka nadäñpäñ gerana gäkño kudupi yotkaken ahäñkuk.

⁸ Tännäpäkaj ämawebe yäwik pukpuki orañ yämik täkañ uwä gäka nadäj gamikinik tänañipäj mäde ut gamik täkañ.

⁹ Täñ nähä bänepnatä kap teñoret gamiñpäñ ärawa api täñ gamet. Täñpäñ yänkehäromtak man gäwetkuro u täkinik api täñpet.

Yäke! Paotpaotken nanikpäñ yämagurani mäheми u Yawe ubayäj!

¹⁰ Tännäpäkaj Yawetä gwägu tom iwet-pewän gwägu tomtä Jona gwägu gägäniken anej mañpäñ kuñkuk.

Ninive kome mähemitä bänepi äyäjutkuñ

3 Tännäpäkaj Yawetä Jona äneñi ñode iwetkuk;

² Eruk, gäk Ninive yotpärareken ku yäk. Kuñkañ manbiñam gäwerayäj täyat u kañ yäwet. ³ Ude yänjirän Jonatä mani buramiñpäñ Ninive yotpärareken kuñkuk. Ninive uwä yotpärare tañiinik, kukñi ñonitä kukñi udude kweno uwä edap yaräkubä tärewek. ⁴ Eruk, Jona yotpärare gägäniken yäput peñpäñ kepma kubä kuñpäñ yotpärare bämopiken itkañ gera terak ñode yänjahäñkuk; Edap 40 ude täreñjirän Ninive yotpärare api peñ awähurek! yäk.

⁵ Jonatä ude yänjirän eruk, Ninive mähemitä Anutu täño man nadäwä bureni täñkuk. Nadäwä bureni täñpäpäñ mominita nadäwätäk täñpäñ, nak jop irit kadäni peñpäñ tek waki-wakipäj täñkuñ. Ekäni ironi kudup udegän täñkuñ. ⁶ Täñjirä Ninive nanik täño intäjukun ämatä biñam u nadänkañ akuñpäñ tek täga yänjopmäñpäñ peñpäñ tek waki-wakipäj täñpäñ päñku kädäkut gänañ mañit itkuk.

^m1:17 Jon 4:6; Mat 12:40, 16:14; Luk 11:30 ⁿ2:8 Sam 31:6

^o3:4 Mat 12:41; Luk 11:32

⁷Täñkañ Ninive ämawebe kuduptagäntä nadäkta manbiñam ñode pewän kuñkuk; Intäjukun ämakät epän ämaniyetä ñode peñ täwetkañ, Kubätä ketem kubä nämoinik näñpek. Äma ba yawak, ketem ume nämoinik näneñ yäk. ⁸Nämo! Äma ba yawak imaka, tek waki-wakipäj täñput. Täñpäñ ämawebe kuduptagäntä Anutuken yäñapik man kehäromi yäneñ. Täñpäñ kuñat-kuñari waki u ba ämik täktäk täk täkañ u peneñ! yäk. ⁹Ude täñirä Anututä butewaki käwep nadäj nimipäj ninta kokwawak nadätak u peñirän nämo paotne yäk.

¹⁰Täñpäkañ manbiñam pewän kuñkuko u nadänpäj buramiñpäñ ämawebe kudup wakiwaki mäde ut imiñirä Anututä yabäñkuk. Yabäñpäñä nadäk inçitkuko u yäpmäj äyänutpäñ kowata pewän ahäj yämikta nadäñkuko u peñkuk.

Anututä Jona bänep äyänutta man iwetkuk

4 Anututä ude täñirän Jona u kawän nämo tagawäpäñ kokwawak tañi nadäñkuk.

²P Kokwawak nadänpäj yäñapik man terak Yawe ñode iwetkuk; Yawe, jide? Näk komenaken itkañ gäk ude api täñpen yäj nämo yäñkut? Bureni, ude api täñpen yäj nadäñkuro unita Tasis komeken ämetpeñ kuñkut yäk. Mebärika ñode nadäñkut; Gäk Anutu orakorak mäheми. Gäk bänep ironka nitek. Kokwawakka bäräñek nämo ahäk täyak. Butewaki nadäk-nadäkka u ärowani. Täñpäñ bänepkä äyänutpäñ äma täño momi peñ yämikta pidäm tak täyan. ³Q Unita Yawe, gäk nabä kätäjiri kañ kumba yäk. Näk kumäkta gäripi nadäñkañ, itta gañani nadätat yäk.

⁴R Ude yäwänä Yawetä ñode iwetkuk; Kokwawak nadätan u täga täyan? Nämo! ⁵Yawetä ude iweränkañ Jona yotpärare gägäniken edaptä abani käda kuñkuk. Ukäda päñku yottaba kubä täñpäñ äyünken mañit itkuk. Yotpärare u jide ahäj imän kawa yäñkañ itkuk. ⁶Irirän Yawe Anututä nadäñirän päya keräpi kubä tädotpäñ bäräñek tägañkuk, u Jonata äyuj täñ imiñpäñ edap täño komi yäpmäj äpäkta. Täñirän Jonatä päya unita gäripi pähap nadäñkuk. ⁷Täñpäkañ patkuko yäñeñirän tamimañ Anututä gwak kubä iwet-pewän äbäñpäñ päya u mebäri näñ täkñeñpewän kubit tañkuk. ⁸Eruk edap bämop tawänä Anututä nadäñirän mänit kädäp ikek piäñkuk. Piäñirän edaptä Jona gwäkiken inçewän kehäromini paorirän ini kumba yäj nadänpäj yäñkuk; Näk itta gañani nadänpäj kumäkta täga nadätat yäk.

⁹Ude yäwänä Anututä iwetkuk; Gäk päyata kokwawak nadätan u täga täyan? Ude yäwänä Jonatä yäñkuk; Ei, kokna wañirä tagatak! Kokwawak tañi nadäk täyat unita kumäkta gäripi nadätat yäk.

¹⁰Yäwänä Yawetä kowata ñode iwetkuk; Gäk päya unita piäni kubä nämo täñkun yäk. Ba watäni iriri nämo äronpäñ tägañkuk. Päya u bipani kubäken ahäñkañ bipani kubäken paorako unita imata butewaki nadäñ imitan? ¹¹S Täñ nähä Ninive yotpärare pähap unita butewaki täga nämo nadäwet? Yotpärare uken ämawebe 120 tausen ude bumik it täkañ. U kädet täga iwatta guñtak täkañ. Ba yawak imaka bumta itkañ. Unita imata butewaki täga nämo nadäñ yämet?

P4:2 Kis 34:6 94:3 1Kin 19:4 14:4 Mat 20:11-15

84:11 Sam 145:8-9,15-16; Mat 18:33; Luk 15:29-32

Matiyu

*Matiyutä Juda ämawebeta yäppäj
Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk*

Jesu täño oraniye wäpi tawañ

Luk 3:23-38

1 ^tMan pätkañ ñowä Jesu Kristo oraniye täño wäpi tawañ. Täñpäñ Jesu täño orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Täñpäñ Abraham täño yeri ahäj yäpmäj abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahäjnkuk. Täñpäñ Devit täño yeri ahäj yäpmäj abänkä u punin terak Jesu ahäjnkuk. ²Eruk Jesu täño oraniye tawañ ahäj yäpmäj äbuño unitäño manbiñam u ñode; Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bayañkuk.

Täñpäñ Aisaktä Jekop bayañkuk. Jekoptä Judakät noriye ätu bayañ yepmañkuk.

³ ^uJudatä Peres-kät Sera bayañkuk. Yará unitäño miñi wäpi Tama.

Täñpäñ Perestä Ebron bayañkuk.

Esrontä Ram bayañkuk.

⁴ Ramtä Aminadap bayañkuk.

Täñpäñ Aminadaptä Nason bayañkuk.

Nasontä Salmon bayañkuk.

⁵ ^vSalmontä Boas bayañkuk. Boas täño miñi Rahap.

Täñpäñ Boastä nanaki Obet bayañkuk. Obet täño miñi u Rut.

Obettä Jesi bayañkuk.

⁶ ^wJesitä Devit bayañkuk. Devit u Juda täño intäjukun äma itkuk.

Täñpäñ Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä Uria webeni yomägatkuko unitä bayañkuk.

⁷ Täñpäñ Solomontä Rehoboam bayañkuk.

Rehoboamtä Abiya bayañkuk.

Abiyatä Asa bayañkuk.

⁸ Täñpäñ Asatä Jehosofat bayañkuk.

Jehosofattä Jehoram bayañkuk.

Jehoramtä Usia bayañkuk.

⁹ Täñpäñ Usiatä Jotam bayañkuk.

Jotamtä Ahas bayañkuk.

Ahastä Heskia bayañkuk.

¹⁰ Täñpäñ Heskiatä Manase bayañkuk.

Manasetä Emon bayañkuk.

Emontä Josaiä bayañkuk.

¹¹ ^xTäñpäñ Josaiatä Jehokin-kät noriye bayañ yepmañkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päñku Babilon komeken yepmañpäñ komi epänken yepmañkuño kadäni uken ahäjkuñ.

¹² ^yTäñpäñ komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bayañkuk.

Sealtieltä Serubabel bayañkuk.

¹³ Serubabeltä Abiut bayañkuk.

Abiuttä Eliakim bayañkuk.

Eliakimtä Aso bayañkuk.

¹⁴ Täñpäñ Asotä Sadok bayañkuk.

Sadoktä Akim bayañkuk.

Akimtä Eliut bayañkuk.

¹⁵ Eliuttä Eleasa bayañkuk.

Eleasatä Matan bayañkuk.

Matantä Jekop bayañkuk.

¹⁶ Jekoptä Josep bayañkuk.

Josep uwä Maria Jesu bayañkuko unitäño äpi.

Tänkañ Jesu uwä Kristo, Anutu täño iwoyāwani äma u.

¹⁷ ^ñÑode ahäj yäpmäj äbuñ; Abrahamtä nanaki bāyāwānā nanaki unitä nan täñpäñ nanak bayañkuk. Pen udegän udegän täñ yäpmäj abäñtāko Devit ahäñirän kadäni 14 ude täñkuk. Täñpäkañ Devittä nanaki bāyāwānā nanaki unitä nan täñpäñ nanak bayañkuk. Pen udetä udegän täñ yäpmäj abäñtāko kadäni Babilon

^t1:1 1Sto 17:11; Stt 22:18 ^u1:3 Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 ^v1:5 Rut 4:13-17

^w1:6 2Sml 12:24 ^x1:11 2Kin 24:14-15; 2Sto 36:10; Jer 27:20 ^y1:12 Esr 3:2

komeken komi epän yämikta yämagut yäpman kuñirä kadäni äneñi 14 ude täñkuk. Kadäni uken yäput peñpän nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täñkuk. Pen udetä udegän täñ yäpman abäntäko kadäni äneñi 14 ude täreñirän Kristo, Anutu täño iwoyäwani ahäñkuk.

Mariatä Jesu Kristo bäyañkuk

Luk 2:1-7

^{18z}Jesu, Anutu täño iwoyäwani Kristo ahäñkuko unitäño mebari ñode pätak; Miñi Maria u Josepta biñam iwoyäwakañ inigän inigän kuñarirän Munapiktä ini kudän täñpewän Maria nanak kok irirän kañpän nadäñkuñ. ¹⁹Ude ahäñirän äpi Josep u äma siwoñi kuñatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kañpän kañ pewa yäñkañ ñode nadäñkuk; Kwawak yäñahäwapän mäyäk nadäweko unita käbop kañ pewa yäk. ²⁰Josep ude täñpayän nadäñpän kuñarirän, Ekäni täño ajero kubätä döpmonken ahäñ imiñpän ñode iwetkuk; Gäk Devit täño äbotken naniktä webeka Maria yäpmäkta nadäwätäk nämo täñpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän täñpewän ahätäk. ^{21a}Nanak bäyawayän täko uwä ämani api bäyawek. Bäyañirän wäpi Jesu yän kañ iwet. Täñpakañ wäp Jesu u mebari ñode; Unitä iniken äboriye momi täño topmäk-topmäkken nanik ketäreñpän api yepmañpek yäk. ²²Täñkañ imaka kudup ahäñkuño u Ekänitä nadäñirän man profet biani kubätä ñode yänkuko u bureni ahäñkuk;

^{23b}Webe gubañ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäñ bäyawayän täko unitäño wäpi “Immanuel” yän api iwetneñ.

Täñkañ wäpi “Immanuel” unitäño mebari uwä Anutu ninken itak. ²⁴Täñpakañ Joseptä man u nadäñpän kikuñtpän aku Anutu täño ajerotä man iwetkuko u buramiñpän Maria webenita yäpuk. ^{25c}Webenita yäpukopän bok nämo pat yäpman kuñirän nanak u ahäñkuk. Nanak u ahäñirän Joseptä wäpi “Jesu” yän iwetkuk.

Guñ äbotken nanik ätu Jesu känayän äbuñ

2Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bäyañkuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabän yäwat täñkuko kadäni ugän bäyañkuk. Bäyawänkañ ätu itpäñ äma guk täño kuñat-kuñat yabäñpän-nadäwani ätu edap dapuri äbani käda naniktä Jerusalem äbuñ. ^{2d}Äbä ämawebe ñode yäwet yabäñkuñ; Nanak paki Juda ämawebe yabän yäwarayän täyak u de? Nin komenin-ken udu itkañ nanak paki u ahäñirän guk täñ ahäñkuko u kañpän nadäñpän akumañ iwet yäpman äbäkamän. Nanak paki u kañpän iniñ oretnayän äbäkamän yäk. ³Ude yänirä Herottä nadäñkañ kikuñtpän nadäwätäk pähap täñkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiñam u nadäñpän nadäwätäk udegän täñkuñ. ⁴Herottä nadäwätäk täñpän Juda ämawebe täño bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani äma kumän-tagän yän-päbä yepmañpän yäwet yabäñkuk; E, Anutu täño iwoyäwani Kristo yän yäk täkañ u kome de ahäkta yäwani? ⁵Ude yäwet yabäñirän iwetkuñ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yän yäk täkamän yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yän yänkuko u profet kubätä ñode kudän täñkuk;

^z1:18 Luk 1:27,35 ^a1:21 Luk 1:31, 2:21 ^b1:23 Ais 7:14

^c1:25 Luk 2:7,21 ^d2:2 Nam 24:17

⁶eAi! Ämawebe Juda kome Betlehem
yotpärare-ken nanik, in ñode nämö
nadäneñ;

Nin kome jopi-ken itkamäj. Bämopnin-ken
äma ekäni kubä nämö itak, ba bian
nämö itkuk yäj nämö nadäneñ.

Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap
kubä api ahäwek. Ahäñpäñ näkñaken
äbot, Isrel ämawebe u api yabäj
yawarek. Mai 5:2

⁷Täñpäñ Herottä man u nadänpäj
nadäwätäk täñpäñ äma nadäk-nadäk
ikek edap dapuri äbani käda äbuño
ukeño yäj-päbä inigän yepmanpäñ
yäwetkuk; Guk tañi kañkañ äbäkamäj
yäj näwetkuño ukeño kadäni jidegän
ahäñjirän kañkuñ? ⁸Ude yäwänä
kowata iwerä nadänpäjä jop ñode
yäwetpäñ peñ yäwetkuk; In päñku
ehutpäñ yäj-wäyäkñeñpäñ nanak
paki u kañ-ahäñpäñä äneñi päbä kañ
näwerä nadäwa. Ude täñpäkañ näk
imaka, päñku api iniñ oreret yäk.
⁹⁻¹⁰Ude yäweränkañ kuñkuñ. Kumañ
päñku guk tañi ini komeken kañkuño
u äneñi kañkuñ. Kañpäñ oretoret
pähap nadäñkuñ. Täñpäkañ guk u
intäjukun kuñjirän kañtäñ iwatkuñ.
Kañtäñ iwarirä guk uwä yot nanak
yamiñitä patkumäno u punin terak
itkuk. ¹¹fTäñpäkañ yot gänäñ äronpäñ
Maria nanakikät irirän yabäñpäñ gukut
imäpmok täñpäñ nanaki u iniñ oretkuñ.
Ude täñpäñ tuñum tägatäga, gol ba
imaka käbäñi tägatäga gwäki ärowani
peñpäñ yäpmäj äbuño upäj peñ
imiñkuñ. ¹²Ude täñkañ parirä Ekänitä
däpmonken yäweränkañ yäjewänä
Herot irepmitpeñ käbop kukñi kädagän
kumañ ini komeken kuñkuñ.

Jesu nädamiñi nani Isip komeken kuñkuñ

¹³Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukeño
äyäjutpeñ ini komeken kuñjirä Ekäni
täño añero kubätä Josep däpmonken
ahäj imiñpäñ iwetkuk; Josep, gäk ño
irentawä. Akuñkañ nanak yamiñi yäj-
yäkñat yäpmäj metäñpeñ päñku Isip
komeken ahäñpäñ itkañ näkño manta
juku päram kañ täñpun yäk. Nadätan?
Herottä nanak paki ño utta nadäñkañ
kädetta wäyäkñetak. ¹⁴Añerotä ude iwer-
eränä akuñpäñä nanak yamiñi yäj-
yäkñat yäpmäj bipaniñän Isip komeken
metäñpeñ kuñkuk. ¹⁵gPäñku uken it-
täñ kuñjirän Herot kumbuk. Täñpäkañ
imaka ahäñkuko unita profet kubätä
bian, Anutu täño meni jinom yäp-
mäñpäñ ñode kudän täñkuk;
Nanakna Isip komeken irirän gera yäjira
äneñi äyäjutpeñ äbuk.

Profettä man kudän täñkuko u kämi
ude bureni api ahäwek yäj nadänpäj
yäjkuñ.

Herottä nanak paki ämäni kudup däpuk

¹⁶Täñpäkañ äma nadäk-nadäk
ikek ukeño Herot täñjiktatpeñ kuñjirä
nadänpäj kokwawak pähap nadäñkuk.
Kokwawak nadäñkuko unita komi
ämäniye peñ yäwet-pewän Betlehem ba
kome gägäni gägäni uken nanik nanak
ämäni obañ yarä nämö tärewani kudup
kumäj-kumäj däpmäj moreñkuñ. Äma
nadäk-nadäk ikek ukeñonitä guk tañi
u kadäni uken ahäñkuk yäj iwetkuño
kadäni u nadäj iwatpäñ nanak ämani
obañ yarä nämö tärewani ugänpäj
kumäj-kumäj däpuñ. ¹⁷Herottä ude
täñkuko unita man profet Jeremiaatä
ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

¹⁸*h*Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yäjirän nadänkuj. Nanakiye kumbujo unita konäm kähän yäjirän inij bitnäna yänkañ tänpä wanjuj. Jer 31:15

**Jesu nädamiñi nani
äneñi ini komeken äbuñ**

¹⁹Tänpäkañ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täño aņero kubätä dāpmonken ahāñ imiñpäñ iwetkuk; ²⁰ⁱJosep, äma nanak ņo urayāñ yänkuko ukeņo kumbuk. Unita gāk akuñkañ nanak yamiñi ņo yāñ-yākñat yāpmāñ Isrel komeken ku yāk. ²¹Ude iweränä Josep iroņi yamiñi yāmagurän yāpmāñ Isrel komeken kuñkuj. ²²⁻²³^jKuñpāñä nadänkuk; Herottä kumbänkañ nanaki wāpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun tänpāñ itkuko unita Josep uken kwayāñ umuntañkuk. Tänpāñ Anututä dāpmonken jukuman ätukät iweränä kukñi kädagän kumañ Galili komeken kuñkañ Nasaret yotpārare-ken yot tänpāñ itkuj. Tänpāñ Jesuta profet ätutä bian yänkuņo u bureni ahänkuk. Ȧode yänkuñ; Äma ņo Nasaret nanik yāñ api iwetneñ.

**Jontä Anutu täjo
manbiñam yāñahänkuk**

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

3 Eruk kadäni uken ume ärut yāmani äma wāpi Jontä kome jopi Judia täño kome bāmopi-ken u pänku itkuk. Itkañ manbiñam yāñahäk-ahäk epän täñ itkuk. ²^kTänpāñ manbiñam ņode yāñahäk täñkuk; Kadäni ņo Anututä intäjukun itkañ yabāñ yāwat epän bureni täñ yāmayāñ täko u kerāp täyak unita

bānepin sukureñpäñ kädet wakiwaki täk täkañ u kumän peñ morewut! yäk. ³^lTänpäkañ bianä profet Aisaiatä Anutu meni-ken yāpmāñpäñ Jonta yāñpäñ man ņode kudän täñkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken pänku itkañ gera ņode yāñ itak;

Ekänitä äbäkta kädet täwirut!

Irit kuñat-kuñatjin kañ täñsiwoñ tawut! Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täñkuk.

⁴^mTänpäkañ Jon uwä tektawä but kubä wāpi kameri unitäño pujiñipäñ tänpāni upāñ täñkañä piontawä but gupipāñ tänpāni upāñ yamāñ täpäneñpäñ kuñat täñkukonik. Täñkañ ketemtawä kápukbam-kät kähärāp umeni bipiken nanik ugānpāñ nak täñkukonik. ⁵Ude täñkañ manbiñam u yāñahänjirän ämawebe Jerusalem yotpārare ba Judia kome ba Jodan ume kukñi kukñi uken naniktä bumta äbä ahāñ imiñpäñ manbiñam nadänkuj. ⁶Manbiñam nadänpäñ wakini yāñahänjirä Jontä Jodan ume gānañ yāñ-yākñat päpmo ärut yämik täñkuk.

⁷ⁿUde täñkañ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yänkañ uken äbänjirä yabänkuk. Yabäñpäñ Jontä yāwetkuk; Wa! In bānepin nämo sukureñkañ äbäkañ. In gämoktä äbotken nanik! Anututä intäño momita kokwawak nadänkañ tadāpayāñ täko unita umuntañkañ gupjin-tägän äbäkañ? ⁸Inä bānepin bureni-inik sukureñpäñ äma bānepi sukurewani täño kudän kañ pewä ahāwut! ⁹^oȦode nämo nadāneñ; Bānepnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biñam itkamāñ yāñ nämo nadāneñ. Nämo! Anututä Abraham täño

^h2:18 Jer 31:15; Stt 35:19 ⁱ2:20 Kis 4:19 ^j2:22-23 Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2;

Jon 1:46 ^k3:2 Mat 4:17; Mak 1:15 ^l3:3 Ais 40:3 ^m3:4 2Kin 1:8

ⁿ3:7 Mat 12:34, 23:33 ^o3:9 Jon 8:33,39; Rom 2:28-29; Rom 4:12

äboriye ätu ahäwut yäj nadänpäjä mobä jopi ñopäj täga tänpewän ahäneñ! yäk.

¹⁰PUpänkañ man ñode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäktä pinigoñ ket utak. Päya, mujipi pogopigän wädäk täkañ u kudup madänpäj ureñ tänpän kädäpta biñam api kuneñ yäk.

¹¹QNäkä ume ärut tamik täyat unitäño mebari ñode; In wakiwaki täk täkañ u kumän peñ moreñpäñ bäneppin sukureñpäñ irit kuñat-kuñat siwoñi täñpeñ kuñatta ume ärut tamik täyat. Tänpäkañ äma kubä wäpi biñam ikek mäden näwatak. Unitäño kehärominitä näkño kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnañi nämo. Näk ume-inikpäñ ärut tamitat. Upänkañ äma unitäwä Anutu täño Munapik ba kädäp mebetpäñ bok api ärut tamek yäk.

¹²rÄma ekäni uwä ämawebe yäpmäj danik epän täkta äbayäj täyak. Yäpmäj danik epän u man wärani ñode bumik api täñpek; Wit mujipi-kät gupi kubäkengän itkañ u yäpmäj daniñpäñ mujipi bureni inita yot kubäken peñkañä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureñ tänpän äpmonañ yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiñkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

¹³Tänpäj Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu Jontä ärut namän yänkañ Galili komeken naniktä abämañ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbänpäj Jon iwetkuk; Näka ume ärut nami yäk. ¹⁴Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämo! Gäkä näka uyaku täga ärut

namen. Imata gäkä ärut nami yäj näwetan? ¹⁵Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upänkañ apiño gäkä täga ärut namayäj. Nek Anututä nadänpäj kädet peñkuko ugänpäj iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiñpäñ ume ärut imiñkuk.

¹⁶sÄrut imänkañ ume gänañ naniktä abä itpäñ uteragän kañkuk; Kunum ajeñirän Anutu täño Munapiktä känäram ude äpäñkañ gwäki terak mañirayäj täñkuk. ¹⁷tTäñirän Anutu kunum gänañ gera kubä ñode yänkuk; Ñowä näkñaken bäneppa gämäni yäk. U kañpäñ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

Satantä Jesu yäj-ikñatkuk

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

4 ^uJontä Jesu ume ärut imän täreñirän Satantä Jesu tänyabäktä Munapiktä yänikñat yäpmäj kome jopi-ken päñku teñkuk. ²vKome jopi-ken tewänkañ ketem kubä nämo nañkañ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubä nämo nañkañ it yäpmäj kuñtäyon nakta wakiinik kubä iñkuñ. ³Ude täñirän Satantä ahäj imiñpäñä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanak bureni-inik tänpäwä mobä itkañ ño yäweri ketem äworewäkañ nañ yäk. ⁴wYäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo täñpayäj. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek. Anutu täño man kumän nadänpäj bänepi-ken peñpäñ kuñareko uyaku täga yäk.

⁵⁻⁶Ude yäwänä Satantä yänikñat yäpmäj Jerusalem kuñpäñ kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu teñkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani;

^{P3:10} Mat 7:19; Luk 13:6-9 ^{Q3:11} Jon 1:26-27,33; Apos 1:5

^{r3:12} Mat 13:30 ^{s3:16} Jon 1:32 ^{t3:17} Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 ^{u4:1} Hib 2:18, 4:15 ^{v4:2} Kis 34:28; Stt 3:1-7 ^{w4:4} Lo 8:3

Anututä aŋeroniye watä it gamikta yepmaŋkuko unitä api oraŋpäŋ gepmanej.

Täŋpäkaŋ kuroŋka ba gukutka nämo api pimiŋ tädoren. Sam 91:11,12

Man ude pätak unita gäk Anutu täŋo nanak bureni-inik täŋpäwä man u nadäŋpäŋ punin ŋonitä komen umu tubäpe! yäk. ⁷Ude iweränä Jesutä yänjuk; Näk ude nämo täŋpayäŋ. Anutu täŋo manbiŋam terak man kubä ŋode pätak; Gäk Ekäni Anutuka mebarika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peŋ iweren yäk.

⁸Yäwänä Satantä Jesu pom karonji kubäken yänjikŋat yäpmäŋ päro itkaŋ komeni komeni äma äbori äbori u ba unitäŋo tuŋum pähap gäripi mebari mebari u iwoŋäreŋkaŋ ŋode iwetkuk; ⁹Gäk gukut imäpmok täŋ namiŋpäŋ naniŋ oreriri imaka päke yabätan ŋowä täga ganiŋ kirewet yäk. ¹⁰Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Satan, gäk nabä kätäŋpeŋ ku! Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Ekäni Anutuŋin u kubägän iniŋ oretneŋ. Unitagän watä epän täŋ imineŋ. Man ude pätak. ¹¹Eruk Jesutä Satan ude iweränä teŋpeŋ kuŋirän Anutu täŋo aŋeroniyetä äbä täŋkentän imiŋkuŋ.

Jesu Galili komeken epän yäput peŋpäŋ täŋkuk

Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

¹²aTäŋpäkaŋ Jon komi yot gänaŋ tewä irirän Jesutä biŋam nadäŋpäŋ äyänjut-peŋ Galili komeken kuŋkuk. ¹³bPänku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk peŋpeŋ Kapeneam kuŋkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täŋo kome. Ukäda päŋku itkuk.

¹⁴Jesutä kome u kuŋatkuko unita bian profet Aisaiatä man ŋode kudän täŋkuko u bureni ahänjuk;

¹⁵Ai! *In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jordan ume udude käda Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guŋ äbotken nanik.*

¹⁶*Upänkaŋ bipmäŋ urani-ken it täkaŋ u in peŋyänjek pähap api käneŋ.*

Kumbani komeken bumik it täkaŋ, nadäk-nadäkjin nämo pirärewani, inta peŋyänjek pähap kubä ahän tamayän täyak. Ais 9:1,2

Aisaiatä man ude kudän täŋkuko u bureni ahänjuk.

¹⁷cTäŋpäŋ Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuŋkuko kadäni uken manbiŋam yänahäk epän yäput peŋpäŋ ŋode yänahäŋpäŋ yäwetkuk; Bäneŋjin sukureŋpäŋ siwoŋigän kuŋarut. Anututä intäjukun itkaŋ äboriye yabän yäwatiniŋ täŋpayäŋ täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mak 1:16-20

¹⁸Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuŋattängän yabänjuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta monäni Andru gwägu tom yäpdayän tom wädäwani yäk maŋpän äpmonirä yabänjuk. Äma yarä uwä moneŋ epänta gwägu tom yäpmäk täŋkumänonik. ¹⁹dYäk maŋpän äpmon irirän Jesutä yabänpäŋ yäwetkuk; Eruk! Epän u peŋkaŋ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk täkamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ²⁰eYäweränä uterakgän epäni u peŋpeŋ iwatkumän. ²¹Eruk, ätukät kuŋpäŋä Sebedi nanakiyat wäpi Jems

^x4:7 Lo 6:16 ^y4:10 Lo 6:13 ^z4:11 Hib 1:6,14

^a4:12 Mak 6:17; Luk 3:19-20

^b4:13 Jon 2:12 ^c4:17 Mat 3:2

^d4:19 Luk 5:1-11; Mat 13:47

^e4:20 Mat 19:27

kenta Jon nani Sebedi-kät gäpe terak itkañ yäk tañ gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabäñkuk. ²²Yabäñpäñä näk näwarun yäñ yäwerirän uterakgän nani gäpe terak ugän irirän teñpeñ Jesu iwatkumän.

**Jesutä ämawebe käyäm
ikek yäpän tägañkuñ**

²³fTäñpäñ Jesutä kome Galili dubini-ken itkuño u kudup kuñat moreñpäñ ämawebe käyäm mebari mebari nitek yäpän tägañjit, käbeyä yot gänäñ äronpäñ man yäwerit täñ yäpmäñ kuñkuk. Manbiñam Täga ñode yäñahäñtäñ kuñatkuk; Anututä intäjukun itkañ äboriye yabäñ yäwatnik täñpayäñ täyak u ahätak yäk. ²⁴gUde yäwerirän biñami Siria komeken kuñat moreñirän nadäñkuñ. Nadäñpäñä ämawebe käyäm mebari mebari nitek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magärani, äma kwäyähäñeñ täñpani, kumäñ-däpurek täñpani ba käyäm mebari mebari täñpani u kudup noriyetä yäñ-yäkñat yäpmäñ äbäñirä Jesutä yäpän tägañkuñ. ²⁵hTäñpäñkañ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän täñkuñ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän täñkuñ.

**Jesutä pom terak päro man
kudupi kubä yäwetkuk**

Luk 6:20-26

5¹⁻² Jesutä ämawebe äbot päke iwatkuno u yabäñpäñ pom keräpi kubä terak äro mañjipäñ irirän

iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiñam ñode yäwetpäñ yäwoñarek täñkuk;

³iÄma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yäñ nadäk täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabäñ yäwat täyak.

⁴jTäñpäkañ äma iniken mominita nadäwä waki täñpäpäñ konäm butewaki terak kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Anututä ini bänepi api täñpidäm tañ yämek.

⁵kBa äma bänep kwini terak kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ño inita biñam api yäñiñ kirewek.

⁶lTäñpäñ äma irit kuñat-kuñat siwoñi u iwatta gäripi-inik nadäñpäñ ehutpäñ täk täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Anututä äma udewani täño gäripini uwä api däpmäñ täreñ yämek.

⁷mTäñpäkañ äma noriyeta butewaki nadäñ yämik täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegän api nadäñ yämek.

⁸nBa äma bänep nadäk-nadäk imaka täga täktagän nadäñpeñ kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kañ-ahäñeñ.

⁹oTäñpäñ äma ämik ba duñwekwek däpmäñ täkñek täkañ uwä säkgämän itkañ.

Bureni! Anututä äma udewani Näkño ironinaye yäñ api yäwerek.

^f4:23 Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38 ^g4:24 Mak 6:55 ^h4:25 Mak 3:7-8

ⁱ5:3 Ais 57:15 ^j5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17 ^k5:5 Sam 37:11 ^l5:6 Ais 55:1-2

^m5:7 Jem 2:13 ⁿ5:8 Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 ^o5:9 1Jo 3:2-3

¹⁰ ^PBa äma Anutu täño kädet siwoñi iwarirä äma ätutä iwan täñ yämik täkañ uwä säkgämän itkañ. Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabäñ yäwat täyak.

¹¹⁻¹² ^q Täñpäkañ intä näk nadäñ namikinik täñirä ämawebetä man jop yän-täkñatpäñ, man wakiwaki täwetpäñ täwat kireñit api täneñ. Upäñkañ ude täñirä nadäwätäk nämo täneñ. Nämo, in säkgämän itkañ. Nadäkañ? Bäräpi udewani intagän nämo täñ tamik täkañ. Profet biani itkuño unita udegän täñ yämikuñ. Täñpäkañ in kunum gänañ kowata täga api yäpneño unita bänep täga nadänpäñ oretoret terak kuñat täkot!

Inä ämawebe täño pañ kenta topän ude itkañ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

¹³ Täñpäkañ Anutu täño ämawebeniye intä, ämawebe päke u bämopi-ken pañ gäripi nitek ude kañ kuñarut. Täñpäkañ gäripi paoreko uwä jide täñpena äneñi gäripi ahäwek? Nämo, pañ gäripi nitek nämo uwä mañpä kuñirä ämawebetä yeñ awähutneñ. Unita pañ gäripi nitek ude kañ kuñarut!

¹⁴⁻¹⁵ st Ba kubä pen ñode; Topäntä tañi ijinpäñ ägoni säkgämän peñyänek täkañ. In-täño irit kuñat-kuñatjin udegän. Äma kubätä topän ijinpäñ käbop imata pewek? Ude nämo, ijinpäñ kwawak peñirän ägonitä kädet-ken peñ-yänepirän ämawebetä kwawakgän kañtäñ kuñatneñ. Ba yotpärare tañi kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo, kwawakinik irirän

ämawebe bankentä täga käneñ. ¹⁶ ^u Täñpän in, irit kuñat-kuñatjin udegän. Anutu täño peñyänek kudän bänepjin-ken itak u täñpewä kwawak irirän kädet siwoñi kuñarirä ämawebetä tabänpäñ oretoret täñpän Anutujin kunum gänañ nanik u iniñoret täneñ.

Jesu Anutu täño man biani wärämutta nämo äpuk

¹⁷ ^v Jesutä ude yänpänä äneñi ñode yänjuk; In Anutu täño бага man ba profet biani täño yäwetpäñ yäwoñärek man täñpani u näkä däpmänj täkñekta äpuk yän nämo nadäneñ. Näk u däpmänj täkñekta nämo äput. Nämo, u täñkehärom tañpewa bureni kwawak kañ ahäwän yänpän äput. ¹⁸ ^w Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräñeñ nämo api paorek. Imaka u ba u ahäkta yäwani Anutu täño man terak kudän täñkuño u bureni ahäwäkañ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

¹⁹ ^x Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpäñ ätu kädet udegän kañ iwarut yän yänpän-yäwoñärek täñpayän täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ wäpi biñam nitektä nämo api irek. Täñ, äma kubätä бага man u buramiñpäñ ätu kädet udegän kañ iwarut yän yänpän-yäwoñärek täñpayän täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ wäpi biñam nitektä api irek. ²⁰ Unita ñode täwera nadäwut; Baga man yäwoñärewani äma ba Parisi ämatä ñode yäk täkañ; Bureni, nin Anutu täño Baga man iwatpäñ siwoñi kuñat täkamänj yäk. Ude yäk täkañ upäñkañ in u yärepmitpäñ Anutu täño gärip ugän kañ iwarut. Ude nämo tänayän täkañ

^P5:10 Hib 12:4; 1Pi 3:14 ^Q5:11-12 1Pi 4:14; Jem 1:2

^R5:11-12 2Sto 36:16; Apos 7:52; Hib 11:32-38; Jem 5:10

^S5:14-15 Jon 8:12, 9:5 ^T5:14-15 Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33

^U5:16 Efe 5:8-9; 1Pi 2:12 ^V5:17 Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4

^W5:18 Luk 16:17, 21:33 ^X5:19 Jem 2:10

uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämo api äroneñ.

**Kokwawak nadänpəñ
kuñat-kuñatta man**

Luk 12:57-59

²¹y Jesutä ude yänpəñ äneñi ñode yänkkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubä kumän-kumän nämo uren. Äma kubä kumän-kumän urayän täyan uwä manken api iren yäk. ²²z Man ude yäwetkuko upänkañ apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadänpəñ kuñarayän täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayän täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadänpəñ iniy wärät man iwerayän täyak uwä geñi kädäp mebet ikek unita biñam api täñpek.

²³⁻²⁴a Unita ket ñode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täñ ima yänpəñä ñode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täñkuro unita notnapak näka kokwawak nadätak. Ude nadänpəñä imaka Anututa imikta yäwani u pewi irirän äneñi äyänutpəñ pänku notkapak kokwawak nadän gameko uwä yänahänpəñ yänpak tañkañ eruk äneñi äyänut pänku imaka u Anututa täga imen.

²⁵b Ba notkapak kubätä iwan täñ gamiñpəñ manken gepmanpayän yänjirän nadänpəñä manken nämo ahänkañ pänku notkapak-kät yänpəñ-nadänpəñ bänep kubägän tädeñ. Ude nämo täñkañ notkapaktä jukun pänku gäkño mebärika yänahäwänkañ gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yänij kireñpewän gepmənjit pänku komi

yotken gepmanəñ. ²⁶Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täñ imeno u nämo täreñirän gäk jop täga nämo ganiñ kirewä äpämañ kwen. Nämo, gäk notkapakta momi täñ imeno u suwawi tärewänkañ uyaku ganiñ kireñpewä äpämañ kwen! Upänkañ jide täñpəñ monəñ yäpmänkañ suwawi tärewäpəñ äpämañ kwen?

²⁷c Jesutä man ude yäwetpəñ äneñi ñode yäkgän täñkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; In kubökäret nämo täneñ yäk. ²⁸d Man ude yäwetkuko upänkañ apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä webe kubä kañgärip täñpəñ ukät päde yän bänepi-ken ude nadäwewo uwä kubökäret täyak uba. ²⁹e Unita dapunka kubätä waki täño buñep-ken gepmanpayän täñpənä dapunka u dätpəñ mañpi kuneñ. Dapunka bok yäpmän kuñatkañ geñi-ken äpmonpenta. ³⁰f Ba ketka kubätä waki täño buñep-ken gepmanpayän täñpənä ketka u madän täkñeñpəñ mañpi kuneñ! Gupka kumän nitek yäpmän kuñatpəñ wañpəñ geñi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duñwek täkañ unitäño man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

³¹g Jesutä man ude yäwetpəñ äneñi pen ñode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayän nadänpəñä webena peyat yän man kudän kwawak ude täñpəñ imeko uyaku täga yänjihat-pewän kwek yäk. ³²In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täñpekopän jop nadän yänjihat-pewän pänku äma

^y5:21 Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 ^z5:22 1Jo 3:15 ^a5:23-24 Mak

11:25 ^b5:25 Mat 6:14-15; Mat 18:34-35 ^c5:27 Kis 20:14; Lo 5:18

^d5:28 2Pi 2:14 ^e5:29 Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5

^f5:30 Mat 18:8; Mak 9:43 ^g5:31 Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11

kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täñpek. Täñkañ äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täñpek.

Yän-kehäromtak man yäkta man

^{33h}Jesutä ude yäwetpän äneñi man kubä pen ñode yänähänpän yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Gäk yänkehäromtak man jop nämo yäwen. Yän-kehäromtak man u Anutu inamiken yäwani unita udegän bureni täñpen yäk. ³⁴ⁱIn-täño бага man terak ude itak upänkañä apiño näkä ñode täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpänä imaka kubä wäpi terak utpän nämo yäneñ. Kunum wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ^{35j}Ba kome wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kome u imaka, Anutu täñogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun täñpani, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶Ba gwäkjin kujat terak wohutpän nämo yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nikek nämo. Jide? In gwäkjin pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjin pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämo inik, in ämagän! ^{37k}Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yän nadäkta gäwet yabänjirän gäk “Bureni” yän yänpänä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämo” yän yänpänä “Nämo”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkañ gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpän yäweno uwä Satantä pewän ahänjirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneñ

Luk 6:27-36

^{38l}Jesutä man ude yäwetpän äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tum-bäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmanj tokäränä kowata udegän däpmanj tokät imen yäk. ^{39m}In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi iniñ kirewen. ⁴⁰ⁿBa äma kubätä gäka kokwawak nadänpän manken gepmanpän gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. ⁴¹Ba äma kubätä täñkentän pänku tuän uduken nepmankañ äbi yän gäweränä täñkentän pänku ban uduken teñkañ äben. ⁴²Ba äma kubätä imaka kubä yänapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmanj pänku täñkañ api gamet yän gäweränä iniñ kirewen.

^{43o}Jesutä ude yänpän man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkañ; Notjiyeta bänep iron täñ yäminkañ äma iwan täñ tamik täkañ unita mäde ut yämineñ. ^{44p}Man ude nadäkañ upänkañ näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkañ unita bänep iron täñ yämineñ. Ba äma nadäkinikjinta yänpän komi tamik täkañ unita Anututä täñkentän yämikta Anutu-ken yänpänineñ. ^{45q}In ude täneño uyaku Nanjin kunum gänañ nanik täño nanakiye bureni-inik api itneñ. Täñpakañ mebari

^h5:33 Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

ⁱ5:34 Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 ^j5:35 Sam 48:2; Ais 66:1

^k5:37 Jem 5:12 ^l5:38 Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

^m5:39 Wkp 19:18; Jon 18:22-23 ⁿ5:40 1Ko 6:7 ^o5:43 Wkp 19:18

^p5:44 Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20 ^q5:45 Efe 5:1

imata äma waki ba äma täga bok iron täñ yämineñ? Uwä ñode; Nanjin unitä yäñpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok penyäñeñ yämik täyak. Ba Anututä nadäñ yämiñirän äma siwoñi-ken ba äma goret kuñarani-ken iwän tak täyak. ⁴⁶Täñpäkañ äma gäka bänep iron kowata täñ gamik täkañ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yäñ nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täñ yämik täkañ. ⁴⁷Ba guñ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkañ unitagän bänep iron täga täñ yämik täkañ. Täñ, inä kädet ude nämo täneñ. In notjiye-tagän iron täñ yämineño uwä injinta nadäwä täga nämo täneñ. Äma kowata nämo täñ tamanita iron täñ yämineño uyaku! ⁴⁸In nadäkañ? Kunum gänañ Nanjintä kädet ude iwat täyak. Uwä kädet tägagän täk täyak unita nanakiye inä udegän kädet tägagän kañ täk täñput!

Äma jäwäri täñkentäñ yämikta man

6 ⁵Jesutä ude yäñpän ñode yäwetkuk; In ket nadänkañ kuñat täkot. Imaka täga kubä täñpa yäñpänjä ñode nämo nadänpän täñpen; Kwawak täñjira ämawebetä nabänpän wäpna yäpmän akut yäñ nadänkañ nämo täñpen. In ude tänayän täkañ uwä kunum gänañ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek. ²Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpänjä eruk ämawebetä nabäwut yäñ nadänkañ iñamiken kwawak nämo täñpen. Äma yäñ-yäkñaranitä kudupi yot gänañ ba kädet miñin täk täkañ ude nämo täñpen. Äma udewaniwä ämawebetä nibänpän wäpnin biñam yäpmän akut yäñ nadänkañ täk täkañ. Näk

bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmänirä täretak ubayän! ³Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpänjä käbop-inik, notkapak kubä dubika-ken ireko unitä gabänpän-nadänirän nämo. ⁴Ude täñjiri Nanka, imaka käbop täñjiri kañpän nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

Anutu-ken yäñapik man yäkyäk täño käderi

Luk 11:2-4

⁵Jesutä man ude yäñpän man kubä pen ñode yäkgän täñkuk; In Anutu-ken yäñapina yäñpänjä äma yäñ-yäkñaranitä täk täkañ ude nämo täneñ. Yäñ-yäkñarani äma uwä kudupi yot gänañ ba kädet miñin itkañ Anutu-ken yäñapik man käreñi boham yäkta gäripi nadäk täkañ. Ämawebetä nibäwut yäñkañ udewä täk täkañ. Näk bureni täwetat. Ämawebetä äma udewani yabänirä gwäki yäpä täretak ubayän! ⁶Unita Anutu-ken yäñapiwa yäñpänjä gäkña yot gänañ päro yäma yäputpän itkañ Nanka käbop it täyak ukät man yäñpän-nadäk tädeñ. Ude täñjiri Nanka imaka käbop kañpän nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

⁷Wä in Anutu-ken yäñapina yäñpänjä guñ ämatä täk täkañ ude nämo täneñ. Guñ äma uwä anutunita man käreñi, mebärini nämo yäñiwat yäpmän kuk täkañ. Käreñi ude yäñ yäpmän kuñitna uyaku anutunintä käwep nadän nimek yäñ nadäk täkañ. ⁸Upänkañ inä ude nämo täneñ. In imaka imakata wäyäkñepän Anutu Nanjinken yäñapinayän nadänirä Nanjin uku tabänpän-nadäk täyak. Unita imata man käreñi mebärini nämo yäñiwat yäpmän kunen? Nanjin uwä täñkentäñ tamikta

⁵5:48 Wkp 19:2; Lo 18:13 ⁶6:1 Mat 23:5 ⁷6:3 Mat 25:37-40 ⁸6:5 Mat 23:5; Luk 18:10-14 ⁹6:6 2Kin 4:33 ¹⁰6:7 Ais 1:15; 1Kin 18:26-29 ¹¹6:8 Mat 6:32

gäripi nadäk täyak. ^{9y}Unita Anutu-ken yänapinayäj nadänpäjä man siwoŋi ɲode yäneŋ;

Kunum gänaŋ Nanin taŋi,

Gäk wäpka inipärik kubä pat täyon.

^{10z}Äbänpäj bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni taŋ nimi.

Kunum gänaŋ gäkken man buramik pä-tak, kome terak ninken udegän man buramik pat täyon.

¹¹Kadäni ɲonitäŋo ketem nimisi.

^{12a}Nin notniye täŋo momi pek takamäj, gäk udegän mominin peŋ nimisi.

^{13b}Täŋyabäk-ken nämo nipmanpen.

Wakiken nanik wädäj tädotpäj nipmanŋsi.

^{14c}Ude yänpäj yänkuk; Äma kubätä waki täŋ gamiŋirän, waki täŋ gameko u peŋ imiŋkaŋ nämo yäpmäj kuŋariwä Nanka kunum gänaŋ naniktä udegän gäkɲo wakika api peŋ gamek.

¹⁵Upänkaŋ äma kubätä waki täŋ gamiŋirän waki täŋ gameko u nämo peŋ imiŋkaŋ yäpmäj kuŋariwä Nankatä udegän gäkɲo waki nämo api peŋ gamek.

Nakta jop iritta man

^{16d}In kadäni ätu Anutu iniŋ oretta nakta jop itna yänpäjä butewaki iŋam dapun nämo ijiŋkaŋ kuŋatneŋ, yäj-yäkɲarani ämatä täk täkaŋ ude. Äma udewani uwä ämawebetä nibänpäj in äma kädet täga täŋpani yäj nadäwut yänkaŋ iŋam dapun butewaki ijiŋkaŋ kuŋat täkaŋ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmänjirä täretak ubayäj! ¹⁷Upänkaŋ inä, Anutu iniŋ oretta nakta jop itna

yänpäjä ume ärutpäj gwäkjin pujiŋ täŋket utkaŋ kuŋatneŋ. ¹⁸Ude täŋjirä ämawebetä in Anutu iniŋ oretta nakta jop kuŋatkaŋ yäj tabänpäj nämo nadäneŋ. Nanjin käbop it täyak unitägän tabänpäj-nadäk täŋpek. Nanjin uwä imaka käbop täŋjirä tabänpäj-nadäk täyak unitä gwäkiwä api tamek.

Tuŋum burenita man

Luk 12:33-34

^{19e}Jesutä man ude yänpäj äneŋi kubä pen ɲode yäkgän täŋkuk; In kome terak ɲo imaka tägatäga yäpmäkta nadäwätäk nämo täneŋ. Kome täŋo tuŋum u kehäromi nämo. Äpusit ba gwakgwaktä nak täkaŋ ba gämäneŋ ärok täkaŋ. Ba kubo ämatä yot däpmäj äreyänpäj kubo täneŋ. ^{20f}Unita kunum täŋo tuŋum yäpmäkta epäni täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. Kunum täŋo tuŋum nämo wak täkaŋ. Äpusit ba gwakgwak u nämo nak täkaŋ ba u nämo gämäneŋ ärok täkaŋ. Kunum täŋo tuŋum uwä kubo ämatä täga nämo däpmäj äreyänpäj yäpneŋ. ²¹Bureni-inik, imatäken tuŋumta nadäwi ärowani täŋpeko uwä bänep nadäk-nadäkka uter-akgän peŋpäj kuŋaren.

²²In nadäkaŋ? Dapunjin u gupjin täŋo topän. Dapunjintä täga ijineŋo uwä gupjin imaka, peŋyänek ikek irirän kädet siwoŋi täga kuŋatneŋ. ²³Täj, dapunjin waneŋo uwä jide tänpäj imaka imaka täga kaŋpäj täŋpeŋ kuŋatneŋ? Nämo, gupjin bipmäj urani gänaŋ irek. Täŋpakaŋ peŋyänek bänepjin-ken itak unitä bipmäj urani täŋpeko uwä bipmäj urani pähap gänaŋ api itneŋ.

^{y6:9} Jon 17:6 ^{z6:10} Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42

^{a6:12} Mat 6:14-15; Mat 18:21-35

^{b6:13} Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; 1Sto 29:11-13

^{c6:14} Mak 11:25-26 ^{d6:16} Ais 58:5-9 ^{e6:19} Jem 5:1-3

^{f6:20} Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2

**Gup täño tujumta
nadawätäk nämö täneḡ**

Luk 16:13, 12:22-31

²⁴Äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä epän täga nämö täñ yämek. Nämö, u kubäta gäripi nadänkañ kubäta gañani nadäwek. Ba kubä täño epän täñkañ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moner tujum terak bok täga nämö penper kuñatneḡ.

²⁵gUnita ḡode täwetat; In gupjinta nadawätäk ḡode nämö täneḡ; Ketem depän näñpet? Ba tek depän täñpän kuñaret? yän nämö nadäneḡ. Nämö, ketem ba tek uwä bureni nämö. Uwä irit kuñat-kuñatjin täño täñkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak pener. ²⁶hIn imata Anutu u watä säkgämän nämö käwep it nimek yän nadäk täkañ? Eruk, in barakta yabänpän-nadawut! U ketem nämö piñpän puget täkañ ba pugetpän kämita nämö pek täkañ. Upänkañ Nanjin kunum gänañ naniktä yabän yawatpän yepmän towik täyak. Imaka äpani udewani yabän yawatpän yepmän towik täyak u täñpänä imata äma inta udegän nämö tabän täwatpän tepmän towiwek? ²⁷Nadawätäkjintä kome terak iritjin täga wädawän käron täwek? Nämoinik!

²⁸Unita gupjin täño tujumta imata nadawätäk täk täkañ? Päya irori bipiken it täkañ unita yabänpän-nadawut! U inita tekta epäni nämö täk täkañ upänkañ yabängärip ikek. ²⁹iBureni, imaka kubä täño kañgäriptä päya

irori unitäño kañgärip u täga nämö irepmirek. Unitäño yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäño moner tujum ba tek säkgämän kañgärip ikek päke u yärepmit täyak.

³⁰U uwä Anututä ini tek gäripi nikek ude päya irori jopi unita uwäktän yämik täyak. Täñpäkañ u kadäni keräpigän itpän paot täkañ. Apiño ahäneḡopän kwep ude äneñi täreñ mäneḡ. Eruk, päya irori unita yabän yawat täyak upän imata inta udegän täga nämö tabän täwatpän tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämö pek täkañ?

³¹Unita ketem ba ume deken yäpmänpän näne yänkañ nadawätäk nämö täneḡ. Ba tek deken yäpmänpän täne yänkañ nadawätäk nämö täneḡ.

³²jNämoinik! U guñ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkañ. Täñ, inä imaka udewanita nadawätäk pähap nämö täneḡ. Nämö, nanjintä in imaka udewanita wäyäkñek täkañ yän tabänpän-nadäk täyak unita api täñkentän tamek. ³³kUnita inä imaka kubäta nadawä intäjukun nämö täñpek. Nämö, Anututä intäjukun it tamipän tabän täwatta ba unitäño kädet siwoñi u iwatta unitagän gäripi-inik nadänpän epäni täk täkot. Ude täñirä uyaku ketem tujumta wäyäkñek epän tänayän täkañ u api tanij kirewek. ³⁴lUnita kwep täño irit kuñat-kuñat jidewani api itner yän nadänkañ nadawätäk nämö täneḡ. Kwep yäñen täño bäräpi ini irirä apiño täño unitagän nadawätäk täneḡ.

⁸6:25 Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7 ^h6:26 Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

ⁱ6:29 1Kin 10; 2Sto 9 ^j6:32 Mat 6:8

^k6:33 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17 ^l6:34 Kis 16:4,19; Mat 6:11

Äma yänpän-yabän yawat nämo täneḡ

Luk 6:37-38,41-42

7^{1-2mn} Jesutä man äneḡi kubä pen ḡode yäwetkuk; In äma kubä yänpän-kaḡiwat nämo täneḡ, Anututä in udegän yäpmänḡ daniwekta nadänkaḡ. In nadäkaḡ? In ämawebeta jide nadänpänḡ kuḡatnayänḡ täkaḡ uterakgän Anututä inta api nadänḡ tamek.

³⁻⁴Unita gäk imata täpun-täpun taḡi dapunka-ken itak u nämo kaḡpänḡ nadänkaḡ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaḡpänḡ yokut gamayänḡ iwet täyan? Täpüntäpun gäkḡa dapunka-ken itak u imata nämo kaḡpänḡ nadäk täyan? ⁵Gäk yän-yäkḡarani äma! Intäjukunä gäkḡa dapunka-ken täpun-täpun taḡi itak u yokutkaḡ uyaku dapun täga iḡiḡpänḡ kaḡpänḡ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ^{6o}Ude yänpänḡ yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämo nadäk täkaḡ unita Anutu täḡo man kudupi u jop nämo yäwetneḡ. Aḡtä äma yek täkaḡ udegän äma udewani uwä Anutu täḡo man unita bitnänpänḡ taniḡ wärätneḡ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkaḡ-ken tuḡumka täga kubä jop nadänḡ täga maḡpi kuneḡ? Nämo, buttä tuḡumka u yeḡ gatäntänḡ kuḡkaḡ abäk täneḡ. Äma uwä udegän täneḡ yäk.

Anutu-ken yäḡapiḡtäko api nadänḡ tamek

Luk 11:9-13

^{7p}Jesutä man ude yänpänḡ yäwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yäḡapiḡirä

api nadänḡ tamek. Uwä äma kubäta wäyäkḡek epän täḡ yäpmänḡ kuḡtäḡgän kaḡ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmänḡ kuḡirän yäma dät imeko ude. ^{8q}Näk bureni täwetat. Äma kubäta yäḡapiḡ epän täḡpänḡa bureni api yäpek, äma kubäta wäyäkḡek epän täḡ yäpmänḡ kuḡtäḡgän bureni kaḡ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadänḡ imiḡpänḡ yäma dät imeko ude.

⁹Eruk, jide nadäkaḡ? Nanakka kubäta ketemta yäḡiränḡ mobä täga imen? Nämo! ¹⁰Ba tomta yäḡapiḡiränḡ gämokpänḡ täga imen? Nämo inik! ^{11r}Inä äma waki upänkaḡ nanakḡiyeta imaka tägatäga yämik täkaḡ. Unita ḡode nadäwut; Kunum gänäḡ Nanjin iron mäheḡi itak uken yäḡapiḡirä imaka tägatäga imata täga nämo tamek? Nämo, u gäripi nadänḡ tamiḡpänḡ bureni-inik tamek yänḡ täwetat!

^{12s}Unita ḡode täwetat; Kädet äma ätutä täḡ nimut yänḡ nadäk täkaḡ in udegän täḡ yämineḡ. Man täpuri unitäwä man profet bianitä yäḡahäwani u ba бага man Mosestä yäḡahäwani u kumän uwäk täyak.

Kunum kädet u täpuri

Luk 13:24

^{13t}In kunum kädet iwatta yäma täpuri-ken kaḡ ärowut. Kumänḡ-kumänḡ kädet u taḡi ba yämani udegän u taḡigän. Kädet taḡi uken ämawebe mäyaptä kuḡ äbänḡ täk täkaḡ. ^{14u}Täḡpäkaḡ irit kehäromi täḡo yäma uwä täpuri ba käderi udegän gäkḡi. Kädet uwä ämawebe kubäkubä-tägän iwat täkaḡ.

^{m7:1-2} Rom 2:1; ^{1Ko} 4:5; ^{Jem} 4:11-12 ^{m7:1-2} Mak 4:24 ^{o7:6} Mat 10:11

^{p7:7} Mak 11:24; ^{Jon} 14:13, 15:7; ^{Jon} 16:23-24

^{o7:8} Jem 1:5; ^{1Jo} 3:22; ^{1Jo} 5:14-15 ^{r7:11} Jem 1:17 ^{s7:12} Mat 22:39-40; ^{Luk} 6:31; ^{Rom} 13:8-10 ^{t7:13} Jon 10:7,9 ^{u7:14} Apos 14:22

Päya wakitä mujipi näŋpani täga nämö wädäwek

Luk 6:43-44

¹⁵vIn nadäkaŋ? Äma ätu Anutu täŋo man yänahäk täkaŋ upänkaŋ ämawebe tänyäkŋatna yänkaŋ Anutu täŋo man siwoŋi nämö yänahäk täkaŋ. Äma ude-wanita ket nadänkaŋ kuŋatneŋ. Äma uwä bänep ärik-ärik man täwet täkaŋ upänkaŋ bänepi-ken nadäk wakiwaki yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. ¹⁶wUnitäŋo irit kuŋat-kuŋariken bureni jide pewä ahäk täkaŋ u yabänpän-nadänkaŋ mebarini täga nadäneŋ. Uwä päya ude. Bärop terak wama mujip täga nämö wädäneŋ ba gupmom yen terak wäyän täga nämö wädäneŋ. ¹⁷Nämö, päya mebari täga terak bureni gäripi niked wädäneŋ. Täŋ, päya mebari wakitä mujipi näŋpani nämö wädäneŋ. ¹⁸Päya mujipi näŋpani terak bureni waki wädäkta käderi nämö pätak. Ba päya mujipi nämö näŋpani terak bureni näŋpani uwä täga nämö wädäneŋ. ¹⁹xTänpakaŋ päya, bureni goret pewä ahäk täkaŋ uwä madänpän kädäp pewä ijik täkaŋ. ²⁰yU udegän, äma Anutu täŋo man jopjop yänahäwani unitäŋo mebarini nadäna yänpänä irit kuŋat-kuŋari upän yabänpän-nadäneŋ.

Jesutä ämawebeniye burenita yäwetkuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹zUnita ŋode täwera nadäwut; Äma mäyaptä näka Ekänina yän näwet täkaŋ upänkaŋ u kuduptagän Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämö api äroneŋ. Nämö! Nana kunum gänaŋ unitäŋo mani buramik täkaŋ ämawebe unitägän api äroneŋ. ²²Äma mäyaptä

kadäni pähapken ŋode api näwetneŋ; Ai! Ekäni! Gäkŋo biŋam man ämawebe yänahänpän yäwetkumän. Ba gäk wäpka terak kudän kudupi mebari mebari täŋit mäjo yawat kireŋit täŋkumän. ²³aMan ude yänjirä näkä ŋode api yäweret; Wakiwaki täŋpani in kewewut! Näk inta nämö nadätat!

²⁴Eruk, ämawebe man täwet täyat ŋo buramiŋpän iwatnayän täŋo uwä äma yot täkta mebari nadäkinik täŋpani ude-wani bumik. Kadäni kubä äma nadäk-nadäk ikek ude-wani kubätä yori mobä kehäromi terak täŋpek. ²⁵Tänpekopän iwän mänit täŋjirän ume tokätkaŋ gwägu tokŋewek. Tänpäkaŋ yot uwä mobä kehäromi terak täŋpani unita nämö wärä-murek. ²⁶Eruk kadäni kubä äma guŋ ude-wanitä yori mobä jiraŋ terak täŋpek. ²⁷Tänpekopän iwän mänit täŋjirän ume tokätkaŋ gwägu pähap tokŋewek. Ude tänpän yot uwä äneŋ kwinit tänpän kuneŋ. Bureni, u paot-inik täŋpek! Tänpäkaŋ ämawebe näkŋo man täwet täyat ŋo nadänkaŋ nämö buramiŋpän iwatnayän täŋo uwä äma yot täkta mebari nämö nadäwani, guŋ ude-wani.

²⁸Tänpäkaŋ Jesutä man päke u yän moreŋjirän ämawebe dubini-ken itkunjo u man u nadänpän nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁹ŋode nadänkuŋ; Baga man yäwoŋäre-wani ämatä man yänpän-yäwoŋäre-k tak täkaŋ ude bumik nämö yäyak yäk. Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yän nadänkuŋ.

Jesutä äma kubä paräm ikek yäpän tägaŋkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

8 Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpäŋjirän ämawebe äbot pähap

v7:15 Mat 24:4,24; Apos 20:29; 2Pi 2:1 **w7:16** Gal 5:19-22; Jem 3:12

x7:19 Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 **y7:20** Mat 12:33

z7:21 Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25 **a7:23** Sam 6:8; Mat 10:33,

25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19 **b7:29** Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46

unitä iwatkuḡ. ²Tänjirä äma kubä gisik paräm ikek unitä Jesuken kuḡpän kukut imäpmok tänpän iwetkuk; Ekäni, gäk täḡkentän namayän nadänpänä näk täga nepmaḡpi kudupi iret yän nadätat. ³Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak peḡpän yänkuk; Täga täḡkentän gamayän. Paräm ḡo paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tägawänpän säkgämän itkuk. ⁴Jesutä ude täḡ imiḡpän iwetkuk; Gäk imaka täḡ gamitat ḡonitänḡo manbiḡam äma nämo yäweren. Nämo, gäk pänku gupka Anutu täḡo bämop äma iwoḡäre. Ude tänpän äneḡi säkgämän itta Moses täḡo бага man iwatpän gupe käbänji nikek iḡiḡiri ämawebetä paräm tägakan yän api gabänpän-nadäwä täreneḡ yäk.

**Jesutä epän watä äma
kubä yäpän tägaḡkuk**

Luk 7:1-10

⁵Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kumaḡ äronjirän komi äma kubätä Jesuken ahänpän butewaki man ḡode iwetkuk; ⁶Ärowanina! Epän watä ämana komi pähap nadänpän kwäyähäneḡ tänpän yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸Yäwänä iwetkuk; Näkä ärenkanjä yäpa täganayän yäk. Ude iweränä komi äma unitä ḡode iwetkuk; Ärowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ḡogän itkanjä mangän yänjiri kan tägawän! ⁹Ude täga täḡ namen yän nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täḡo gämori-ken itkanḡ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkanḡ. U kubäpän, Ku! yän iwerawä, man buramiḡpän kwek. Ba kubä, Äbi! yän iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana

kubä, Epän ḡo tä! yän iwerawä u täḡpeḡ yäk.

¹⁰Man ude yänjirän Jesutä nadäwän inide kubä tänpäpän ämawebe iwarän täḡkuḡo u ḡode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ḡodewani Isrel komeken nanik kubä nämo kanpän nadäk täyat! ¹¹Unita ḡode täwetat; Ämawebe mäyap guḡ äbotken nanik uken-uken naniktä abänpän Juda täḡo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu täḡo kanjwat yewa gänäḡ ärawa pähapken bok api itneḡ. ¹²Upänkanḡ Juda ämawebe ätu Anutu täḡo kanjwat yewa gänäḡ äronaḡipän Anututä yawat kireḡpewän bipmäḡ urani gänäḡ äpmonkanḡ konäm butewaki täḡkanḡ meni api jiwätpeḡ itneḡ. ¹³Ude yänpän komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka täḡo bureni ahän gamayän. Ude iwerirän uterakgän komi äma täḡo epän watä äma uwä tägaḡkuk.

**Jesutä ämawebe mäyap
yäpän tägaḡkuḡ**

Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴Ude täḡkanjä Jesu Pitatä yot gänäḡ äronpän kanḡkuk; Pita yepmani webe uwä gup kädäp käyäm täḡkanḡ parirän. ¹⁵Kanpän Jesutä kerigän iḡirirän käyäm u paotkuk. Täḡjirän webe uwä akunpän Jesuta ketem gwet imiḡkuk.

¹⁶Tänpakanḡ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yän-yäkḡat yäpmän Jesuken äbuḡ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peḡ yäwet-pewän ämawebe yabä kätänpeḡ kuk täḡkuḡ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän tägaḡkuḡ. ¹⁷Ude täḡjirän profet Aisiatä bian man ḡode kudän täḡkuko u bureni ahänkuk;

^{8:4} Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 ^{d8:5} Jon 4:47

^{e8:10} Mat 15:28 ^{f8:11} Sam 107:3; Luk 13:29

^{8:12} Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28 ^{h8:14} 1Ko 9:5

Nintäŋo käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomáŋatpän yäpman kuŋkuk. Ais 53:4

Jesu iwat-iwat täŋo man

Luk 9:57-62

¹⁸Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjinjirä yabänpän iwarantäkiye ñode yawetkuk; Eruk, gwägu kukŋi udude käda kuna! yäk. ¹⁹Ude yaweranä Baga man yawoŋarewani äma kubätä abänpänä Jesu iwetkuk; Yänpän-yawoŋarek äma, gäkä deken kwayän yäñiwä näk imaka, api gawarän täwet yäk. ²⁰Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkaŋ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nitek. Barak udegän, bukäni nitek. Upänkaŋ Äma Bureni-inik iwarayän yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkŋek täyak.

²¹JUde yänjirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän namiñiri näk päñku nana kumbänpän äneŋkaŋ mäden kaŋ gawara yäk. ²²Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñiri, kumbanitä kumbani noriye kaŋ äneŋput.

Jesutä gwägu kenta mäniŋ yäniŋ bitnäŋkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³Eruk man ude yän paotpänä Jesu iwarantäkiye-kät gäpe terak äroŋpeŋ gwägu kukŋi udude käda kuna yänkaŋ kuŋkuŋ. ²⁴Kuŋtäko pengän mäniŋ pähap piänjirän gwägutä taŋi tokätpän gäpe gänaŋ äpmonkuk. ²⁵Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwarantäkiyetä yäwä kikŋuränpän iwetkuŋ; Wära! Ekäni, täñkentän nimiwä! Gwägu gänaŋ äpmonayän takamän ŋo! yäk. ²⁶Yäwäwä Jesutä yawetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin äreyäwani!

Imata bänepjin bäräŋeŋ putärekaŋ? Ude yawetkaŋ akuŋpän mäniŋ pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpän yäniŋ bitnäŋpewän kwikinik itkumän.

²⁷Ude täñjirän kaŋpän iwarantäkiyetä nadäwätäk pähap täŋpän yänkuŋ; Wära! Äma ŋo jidewani? Mäniŋ kenta gwägutä mani buramikamän ŋo! yän yänkuŋ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpän tägaŋkuŋ

Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

²⁸Eruk kuŋtängän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahänkuŋ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita täñjirän ämawebe umuntaŋkaŋ uruŋ kädagän yärepmitpeŋ kuŋ abän täk täŋkuŋonik. ²⁹Ude Eruk yarä unitä Jesu kaŋpän bäräŋeŋ päñku ahän imiŋpän kähän yänpän ñode yänkumän; Ee! Anutu täŋo ironji gäk jide täŋ nimayän abätan? Gäk kadäninin nämo täreñjirän komi nimayän ba abätan?

³⁰⁻³¹Ude yänpän ban uduken but äbot pähap itkaŋ ketem naŋ irirä yabänkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ñode iwetkuŋ; But äbot itkaŋ udu yabätan? Niwat kirewayän yänpänä niwat kireŋpewi jopi-ken kunero. Niweri päñku but äbot itkaŋ udu gänaŋ äpmona yäk. ³²Ude yäwänä Jesutä peŋ yawetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätäŋpeŋ kumaŋ but gänaŋ äpmonkuŋ. But u gänaŋ äpmonpakaŋ but päke unitä bäräŋeŋ kumaŋ geŋi äriŋpeŋ gwägu gänaŋ äpmonpän kumän moreŋkuŋ.

³³Ude täñjirä äma but watäni irani uwä metäŋpeŋ kumaŋ yotpärare-ken päñku imaka umuri ahänkuko unitäŋo

¹⁸8:20 2Ko 8:9 ¹⁹8:21 1Kin 19:20; Jon 5:25 ²⁰8:24 Sam 4:8

²¹8:26 Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9 ²²8:29 Mak 1:24; Luk 4:34,41

biŋami yäwetkuŋ. ³⁴Yäweräkaŋ ämawebe päke u Jesu kakta yotpärare uken naniktä äbuŋ. Eruk äbä kaŋpänjä Jesu butewaki nadäŋ nimiŋpänj kome ŋo peŋpeŋ ku! yän iwetkuŋ.

Jesutä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

9ⁿJesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda ini yotpärare-ken kuŋkuŋ. ²Kumaŋ päŋku yotpärare-ken ahänjirä äma ätutä kwäyähäneŋ täŋpani kubä garaŋ täŋ yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuŋ. Yäpmän äbänjirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekaŋ yän nadänpänjä kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkaŋ!

³Jesutä man ude yänjirän Baga man yäwoŋärewani äma ätu uken itkuŋo unitä nadänpänj yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Äma ŋonitä man Anututä yänäŋipänj yäyak yäk. ⁴Ude yänjirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpänj ŋode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadäkaŋ? ⁵Äma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahänjirän känäyän? Momika peŋ gamitat yän iweret ba Akumaŋ ku yän iweret? ⁶Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi peŋ yämik täŋo kehäromi itak yän nadäkta ŋode täŋjira kawut. Ude yänpänj äma kwäyähäneŋ täŋpani u iwetkuk; Aku! Patpat bägupka yäpmänkaŋ yotka-ken kuyi! ⁷Ude iweränä äma u akumaŋ yori-ken kuŋkuk. ⁸Kuŋjirän ämawebe päke unitä u kaŋpänj jäkjäk yänpänj Anututä kehäromi udewani äma kerä terak peŋ yämiŋkuko unita wäpi yäpmän akunpänj iniŋ oretkuŋ.

Jesutä Matiyu ini iwaräntäktä imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹Jesutä Kapeneam yotpärare peŋpeŋ kuŋtänŋän Matiyu kaŋkuk. Matiyu uwä takis moneŋ yäpmäk-yäpmäk täŋo yot gänaŋ irirän kaŋpänj iwetkuk; Gäk u peŋpän näk näwat! yäk. Iweränä uterakgän mani buramiŋpänj akumaŋ iwatkuk. ¹⁰Tänpänj Jesu-kät ketem bok näna yänpänj ini yot gänaŋ yänjikat yäpmänj äronkuk. Ude täŋjirän takis moneŋ yäpani ämakät waki täŋpani yän yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpänj ketem naŋkuŋ. ¹¹Naŋ irirä Parisi äma ätutä yabänpänj Jesu täŋo iwaräntäkiye ŋode yäwetkuŋ; Ai! Yäwoŋärewani ämajin u imata takis moneŋ yäpani ba äma wakiwaki täŋpani-kät penta itpänj ketem näyak?

¹²Man ude yänjirä Jesutä nadänpänj ŋode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken epän nämo täk täkaŋ. Käyäm ikek-kengän täk täkaŋ. ¹³Anututä bian ŋode yänkuk; Imaka imaka näk naniŋ oretta pek täkaŋ unita gäripi nämo nadäk täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädät iwat täkaŋ unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuŋkaŋ man yänkuko unitäŋo mebäri kaŋ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwoŋi yän nadäk täkaŋ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi täŋpani yän nadäk täkaŋ unita yänpänj äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuŋ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäŋo iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbänpänj iwet yabänkuŋ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadän imiŋpänj kadäni ätuta nakta

ⁿ9:1 Mat 4:13 ^o9:4 Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 ^p9:6 Jon 17:2, 5:8

^q9:11 Luk 15:2, 19:7 ^r9:13 Mat 12:7; Hos 6:6 ^s9:14 Luk 18:12

jop it takamān. Upānkaŋ gākŋo gāwarāntākaye udegān nāmo tāk takān yāk. Imata kadāni kadāni ketem nak-nakgān tāk takān? Anututa nāmo nadān imiŋkaŋ udewā tāk takān ba? ¹⁵Ude yānjirā Jesutā man wārani ŋode yāwetkuk; Āma ātu noripaki wāpi biŋam ikek kubākāt oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadānpān nakta jop itneŋ? Nāmo inik! Tānpākaŋ iwantā pābā āma uwā iŋit yāpmān kuŋirā uyaku noriyetā wāyākŋewā wawāpān butewaki nadānpān nakta jop itneŋ yāk.

¹⁶Ude Jesutā ude yānpān iniken man kudupi-kāt Parisi āma tāŋo man ukāt bok nāmo awāhutneŋ yānpān man wārani yarā ŋode yāwetkuk; Āma kubātā tek wewani bipa yānkaŋ tek morāk kodakipān tek wewani uterak tāga nāmo peŋpān bipek. Ude tānkaŋā tek u ārurānā tek kodaki unitā tāpuri tānpānā biani yāpmān dākŋewek. ¹⁷Udegān, āma kubātā wain umeni api tānpanipān kābot tom gupipān tānpani biani kubā gānaŋ tāga nāmo piwek. Ude tānpānā wain umeni api tānpani unitāŋo kehāromitā tānpewān tom gupi kābot biani kehāromi nāmo u tumānpān wain umeni ba kābori u bok jop awāhutneŋ. Unita wain umeni api tānpanipān kābot kodaki kehāromi gānaŋ piweko uyaku tāga yāk.

Jesutā webe yarā yāpān tāgaŋkuŋ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸Jesutā man ude yān irirān kābeyā yot tāŋo watā āma kubā wāpi Jairas unitā ahānpān Jesu kaŋpān gāmori-ken kukut imāpmok tānpān ŋode iwetkuk; Āpetna apigān kumāntak yāk. Unita gākā pānku ketkatā iŋiriri āneŋi kodak tānpān akwān! ¹⁹Ude iwetpān imagurān

yāpmān kuŋirān iwarāntākiye imaka yāwatkuŋ.

²⁰⁻²¹VKuŋirā webe kubā kāyām mebāri kubā nitek itkuk. Webe unitā nāgāt piŋ yāpmān kuŋirān obaŋ 12 ude tānkuŋ. Webe unitā Jesu mādeni-ken iwatpān Jesu tāŋo tekgān iŋirira kāyāmna paorān yānkaŋ pānku mādeni-ken tekgān iŋitkuk. ²²Ude iŋirirān Jesu āyānutpān webe u kaŋpān ŋode iwetkuk; Wanotna! Bānepka-ken oretoret pāhap nadāsi! Nadākinikka nākken peyan unitā gāk yāpān tāgatan yāk. Ude iwerānā webe unitāŋo kāyāmi paotkuk.

²³⁻²⁴WUde tānkaŋ kuŋtāngān Jairastā yotken ahānpān nadānkuŋ. Yāntābātet yānpān konām butewaki pāhap tāŋit āma ātu butewaki kap uhuwep terak piāŋit tānjirā yabānpān Jesutā yāwetkuk; Peŋpeŋ akumaŋ kut! Webe gubaŋ u nāmo kumak. Jop dāpmon patak yāk. Yāwānā kaŋ-māgayānkuŋ. ²⁵Ude tānpākaŋ yān-yāwat-pewān kudup akumaŋ kuŋirā webe gubaŋ unitā itkuk-ken uken āroŋkuŋ. Āroŋpānā kerigān iŋirirān akuŋkuŋ. ²⁶Tānpānkaŋ unitāŋo biŋamtā komeni komeni kuŋat moreŋkuŋ.

Jesutā āmawebe ātukāt yāpān tāgaŋkuŋ

²⁷XJesu yotpārare u peŋpeŋ kuŋirān āma dapuri tumbani yarātā gera ŋode yāntān iwatkumān; Devit orani! Butewaki nadān nimirān tāŋkentān nimi! yāk. ²⁸Yāwān nadānkaŋ Jesu yot kubā gānaŋ āroŋkuŋ. Āro irirān āma yarā unitā ābānā Jesutā yāwet yabānkuŋ; Dapunjek yāpā tāgakta kehāromi pat namitak u nadākinik takamān? Yāwerānā iwetkumān; Ei, nadākinik takamāk. ²⁹Yāwānā

⁹:15 Jon 3:29 ^u:16 Jon 1:17 ^v:20-21 Mat 14:36

^w:23-24 Jon 11:11 ^x:27 Mat 20:29-34 ^y:29 Mat 8:13

dapuri-ken yepmäñitpäñ yäwetkuk; Nadäkinikjek täño bureni ahäj tamän!^{30z} Ude yänjirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Dapuri ijiwän kuñirä Jesutä yäniñ bitnäñpäñ yäwetkuk; Täñ tamitat ñonita äma kubä iwetdentawä!³¹ Ude yäwetpäñ yäniñ bitnäñkuko upänkañ mani nämo buramiñkañ manbiñam u yänjahäñpewän yäpmäj komeni komeni kuñatkuk.

³² Ude täñpäñ yepmañpän äma yarä u kuñjirän äma ätutä äma mäjotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yän yäpmäj äbuñ. ^{33a} Äbänjirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireñ imänkañ äma u man yänjkuk. Äma unitä man yänjirän ämawebe päke itkuñjo u kañkañ keru inñpäñ yänkuñ; Imaka ñodewani Isrel komeken nämo ahänjirän kañpäñ nadäwani yäk. ^{34b} Ämawebetä ude yänjirä Parisi ämatä ñode yänkuñ; U uwä mäjo täño intäjukun ämatä kehäromi iminirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabänpäñ butewaki nadänjkuk

^{35c} Täñpäñ Jesu yotpärare tañi täpuri kudup kuñatkuk. Kuñatkañ käbeyä yot ini-ini äronpäñ Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño Manbiñam Täga u yäwetpäñ yäwoñärekañ täñit, paräm käyäm mebari mebari niked yäpän täganit täñjkuk. ^{36d} Ude täñkañ ämawebe päke u yabänpäñ butewaki nadänjkuk. Ämawebe uwä nanak kodänani bumik, kehäromini nämo, nadäwätäk terak kuñjarirä yabänjkuk. ^{37e} Yabänpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Epän tañi kubä ahäj nimiñirän käyat yäk. Epän it yäpmäj

kukañ-ken uken ketem ahäj bumbum täkañ. Upänkañ ketem u yäpmäkta epän äma yarägan. ³⁸ Unita epän mäheki-ken yänjapinirä ketem gämäneñ itkañ u yäpmäkta epän äma ätukät kañ pewän äbut.

Jesu iwaräntäkiye täño wäpi tawañ

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

10^f Jesutä iwaräntäkiye 12 u yän-yäkñat päbä kubä-kengän yepmañpäñ mäjo yawat kirekta ba käyäm paräm mebari mebari niked yäpä tägakta kehäromi yämiñkuk. ²⁻⁴ Iwaräntäkiye 12 unitäño wäpi tawañ ñode; Kubä Saimon, wäpi kubä Pita. Kubä Andru, Saimon monäni u. Yaräwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u. Kubä Filip. Kubä Batorom. Kubä Tomas. Kubä Matiyo, takis moneñ yäpani u. Kubä Jems, Alfias nanaki. Kubä Tadius. Kubä Saimon Selot. Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak peñkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

^{5g} Ude täñpäñ Jesutä äma 12 u epän man ñode yäwetkañ yäniñ kireñpewän kuñkuñ; In kuñkañ guñ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmäj kukañ-ken u kuneñtawä. ^{6-8hi} Isrel äma äbot kodänani bumik, watä ämani nämo, itkañ ukengän kuñkañ man ñode yänjahänpäñ kañ yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkañ

^z9:30 Mat 8:4 ^a9:33 Mak 2:12 ^b9:34 Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

^c9:35 Mat 4:23; Mak 1:39 ^d9:36 Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5

^e9:37 Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 ^f10:1 Mak 6:7; Luk 9:1

^g10:5 Apos 13:46 ^h10:6-8 Jer 50:6; Mat 15:24 ⁱ10:6-8 Apos 20:33

yabāŋ yāwat epān tānpayāŋ tāko u kerāp tāyak. Ude yāwerit, kāyām nīkek yepmaŋpā tāgaŋit, parām mebāri mebāri nīkek komi nadāŋ itkaŋ u yāpā tāgaŋit, mājo yāwat kireŋit ba āma kumbani yāpmāŋ pāŋaku yepmaŋit kaŋ tāk tāŋput. Epān u tākta kehāromi jop tamitat, gwāki nāmo unita in udegān tāŋkentāk epān u gwāki nāmo, jop kaŋ tāŋtāŋ kut. ⁹⁻¹⁰^{jk} Kuroŋjin ārārani ba āhottaba nāmo yāpneŋ. Moneŋ nāmo yāpmāŋ kuneŋ, yāk imaka nāmo yāpneŋ. Ba tek yarā nīkek nāmo yāpneŋ, gupjin terak itkaŋ unitagān kaŋ kut. U imata, epān tānayāŋ tāŋo unitāŋo kowata tāga tāŋkentāŋ tamināŋi.

¹¹In yotpārare kubāken ahānjirā āma kubātā yori-ken yāŋ-tākŋat yāpmāŋ ārowānā ugān itpāŋ epān tāŋ paotpāŋ kome kubāken kaŋ kut. ¹²^lTāŋpākaŋ āma kubā tāŋo yot gānaŋ āroŋkaŋā yot māhemi u ŋode kaŋ iwerut; Anutu tāŋo bānep iron gākken pat tāyon! ¹³Ude iw-erirā not tāŋ tamiŋjirān intāŋo man unitā uken bureni api ahāŋ imek. Upāŋkaŋā not nāmo tāŋ tamiŋjirān man iwet-nayāŋ tākaŋ unitā uken bureni nāmo api ahāwek. ¹⁴^mĀma kubā ba āmawebe yotpārare kubāken naniktā not nāmo tāŋ tamiŋjirā ba intāŋo manta gaŋa tawāwā māde ut yāmiŋpeŋ kaŋ kut! Tāŋpākaŋ āmawebe uken naniktā momi nininken patak yāŋ nadākta kugun kuroŋjin terak nanik pewā maŋpāpeŋ kaŋ kut. ¹⁵ⁿNāk bureni tāwetat. Kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken āmawebe yotpārare udewani-ken naniktā kowata Sodom Gomora naniktā yāpnayāŋ tāŋo u irepmitpāŋ ārowani pāhap api yāpneŋ.

Bārāpi mebāri mebāri api ahāneŋ

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶^oUde yāŋpāŋ yāŋkuk; In nadākaŋ? Iwan bāmopi-ken taniŋ kiretat yāk. Aŋ komitā but nanak dāpmāŋpāŋ nak tākaŋ in udegān api tadāpmāŋpāŋ nāneŋ. Unita in ket kaŋiwatpāŋ nadāŋit kaŋ kuŋarut. Upāŋkaŋ bānep kwini terak kuŋatpāŋ waki kubā tākta nāmo nadāneŋ. ¹⁷^pBureni, in watāni ket itpāŋ kaŋ kuŋarut! Āma ātutā manken tepmaŋit kābeyā yot gānaŋ kadātā api tadāpneŋ. ¹⁸^qBa ugān nāmo, nāka nadākinik tāk tākaŋ unita tāmagut pāŋku kome tāŋo kaŋiwat āma ba intājukun āma iŋamiken api tepmaneŋ. Tepmaŋpāpāŋ intājukun āma u ba āmawebe guŋ ābotken nanik u nākŋo manbiŋam api yāwetneŋ. ¹⁹Kadāni uken yāŋ-tākŋat yāpmāŋ manken kuŋjirā man jide yāwetnayāŋ nadāŋkaŋ nadāwātāk nāmo tāneŋ. Kadāni uken man ahāŋ tamiŋjirān nadāŋpāŋ ugānpāŋ yāwetneŋ. ²⁰^rTāŋkaŋ man yānayāŋ tāŋo uwā injinken man nāmo, u Nanjin tāŋo Munapiktā bānepjin-ken peŋjirān api yāŋahāneŋ.

²¹^sTāŋpākaŋ kadāni uken āmatā ŋode api tāneŋ; Tuānitā monāni iwan keri-ken peŋjirān kumāŋ-kumāŋ api utneŋ. Ba naniyetā nanakiye udegān api tāneŋ. Ba āperiye nanakiyetā miŋiye naniye iwan tāŋ yāmiŋpāŋ manken yepmaŋjirā kumāŋ-kumāŋ api dāpneŋ. ²²^tTāŋpākaŋ in nāka nadākinik tāŋpāŋ nāwat tākaŋ unita āmawebe māyaptā inta kokwawak api nadāŋ tamineŋ. Upāŋkaŋ āma kubātā gwāk pimiŋpāŋ

^j10:9-10 Luk 10:4 ^k10:9-10 Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18

^l10:12 Luk 10:5-6 ^m10:14 Luk 10:10-12; Apos 13:51, 18:6 ⁿ10:15 Mat 11:24;

Jud 7 ^o10:16 Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19

^p10:17 Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 ^q10:18 Apos 25:23, 27:24

^r10:20 Jon 14:26; 1Ko 2:4 ^s10:21 Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

^t10:22 Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21

näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmän kuŋarayän täko uwä tarek-tarek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ²³uTänpän yotpärare kubäken kuŋirä tadäpmänpän täwatkierek tänpäwä yotpärare kubäken metänpeŋ kuneŋ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmän kuyak u nämo kuŋarä tärenjirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴vUde yänpän yänjuk; Jide nadäkaŋ? Netätä intäjukun itak? Yäwoŋärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, yäwoŋärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵wUnita yäwoŋärek ämata waki täŋ imineŋo uwä, nanakiyeta udegän täŋ yämiŋirä ŋode nadäneŋ; Täga! Ekäninin udegän äworekamän yän nadäne. Tänpäkaŋ Bilisibap yän näwetkuŋo unita imata näwaräntäknaye in man waki nämo api täwetneŋ? Nämo, u man wakiinik api täwetneŋ yäk.

Netätä umuntäne?

Luk 12:2-7

²⁶xUnita in äma udewanita nämo umuntaŋkaŋ näkŋo man kwawak yänahäneŋ. Imaka täŋ-yejambani pätak u wari nämo api pärek. Anututä api täŋkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷Jiap man niningän itkaŋ täwet täyat u äma äbot gänaŋ kwawakgän kaŋ yänahäwut! ²⁸yIn ämata nämo umuntäneŋ. Äma uwä gupjingän täga awähutneŋ, upänkaŋ mäjojin utta api tänpä wanenŋ. Unita

in Anutu kubä unitagän umuntäneŋ. Unitä uyaku äma täŋo gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹Bureni täwetat; Ämata nämo umuntäneŋ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadäwut. Barak u äpani-inik, biŋami nikek nämo upänkaŋ Nanjintä udewanita ket yabän yäwat täyak. Kuŋat-kuŋari ba kumäk-kumäki yabänpän-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹zUpänkaŋ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmiak unita täga nämo tepmaŋpek. Gwäkjin pujiŋ jide itkaŋ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneŋ.

Jesu wäpi yänahähta nämo umuntäneŋ

Luk 12:51-53, 14:26-27

³²Man ude yänpän äneŋi ŋode yänjuk; Äma kubäta ämawebe iŋamiken näk Jesuta nadäkinik täŋ imitat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänaŋ nanik u iŋamiken äma uwä näkŋata biŋam yäpmänat yän api yänahäwet. ³³aTän, äma kubäta ämawebeta umuntaŋpän näk Jesuta nämo nadätat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänaŋ nanik u iŋamiken äma ŋonita nämo nadätat yän api iweret.

³⁴In näka ŋode nämo nadäneŋ; Uwä kome terak bänep kwini pewän ahähta äpuk yän nämo nadäneŋ. Näk bänep kwini pewa ahähta nämo äput. Nä-moinik! Näk komen ämawebe bämopiken duŋ-wewek pewa ahähta äput. ³⁵⁻³⁶Näk ämawebe yäpmän danikta äpuro unita man ŋode profet biani kubäta kudän täŋkuko u bureni api ahäwek;

^u10:23 Mat 16:28 ^v10:24 Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20

^w10:25 Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^x10:26 Mak 4:22; Luk 8:17

^y10:28 Jem 4:12 ^z10:30-31 Mat 6:26, 12:12

^a10:33 Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

Yanani yarä duŋ-wewek api tädeŋ, ba yamiŋi yarä udegän api duŋ-wedeŋ. Ba yanäbeki yarä duŋ-wewek api tädeŋ. Ba äma kubä iniken noriyeiniktä iwan api täŋ imineŋ. Mai 7:6

³⁷ ^bBa äma kubäwä miŋi nanita gäripi taŋi nadän yämiŋkaŋ näka täpuri nadän namayän täko uwä äma udewani näka biŋam nämo api täŋpek. Täŋpäkaŋ meŋ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gäripi taŋi nadän yämiŋkaŋ näka täpuri nadän namayän täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁸ ^cBa kubätä näkä komi päya kwakäp terak nadäwayän täro udegän nadäkta umuntaŋpäŋ nämo näwarayän täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁹ Ba kubätä kome terak irit kuŋat-kuŋatta gäripi nadänpäŋ nadäkinik täŋpeŋ kuŋarayän täko uwä irit kehäromi nämo api kaŋ-ahäwek. Täŋ, kubätä näka nadäkinik täŋ namiŋpäŋ kome ŋonitänŋo irit kuŋat-kuŋat mäde ut imayän täko uwä irit kehäromi api yäpek.

⁴⁰ ^dTäŋpäkaŋ äma kubätä oraŋ tamayän täko uwä näk udegän api oraŋ namek. Ba näk oraŋ namayän täko uwä näk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek. ⁴¹ Täŋkaŋ kubätä Anutu täŋo man yänahäwani äma kubätä nadän imayän täko uwä gwäki Anutu täŋo man yänahäwani ämatä yäpmäk täkaŋ udegän api yäpek. Täŋpäkaŋ äma kubätä äma siwoŋi kuŋarani kubä kaŋ-ahänpäŋ ŋode nadäwek; A! Äma uwä siwoŋi kuŋarani unita täŋkentän ima yän nadäwek. Äma ude nadäwayän täko uwä gwäki äma unitä yäpayän täko udegän api yäpek. ⁴² ^eNäk bureni täwetat. Äma kubätä näwaräntäknaye äpani-inik kubä kaŋ-ahänpäŋ U Jesu

täŋo iwaräntäki kubä yän yänpäŋ ume gwetpäŋ imayän täko uwä gwäki täga api yäpek.

Jontä Jesu täŋo mebäri nadäkta man pewän kuŋkuŋ

Luk 7:18-35

11 Jesutä iwaräntäkiye 12 epän man ude yäwerän täreŋirän kome u peŋpeŋ Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋpayän yotpärare ätu tuän it-tän kuŋkuŋ-ken uken kuŋkuk. ² ^fKuŋjirän Jon ume ärut yämani uwä komi yotken itkaŋ Jesutä epän täk täŋkuko u biŋam nadänkuk. Biŋam u nadänpäŋ iniken iwaräntäkiye yäwet-pewän päŋku Jesu iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; ³ ^gÄbäkta biŋam yäwani uwä gäk ŋo ba? Ba kubätä itsämne? yäk. ⁴ Ude iwet yabäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Inä äyänut-pän päŋku imaka nadänit kaŋit täkaŋ ŋo, unitänŋo manbiŋam päŋku Jon kaŋ iwerut. ⁵ ^hÄma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyähäneŋ täŋpani äneŋi tägaŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Paräm wakiwaki tokŋewani tägaŋpäŋ gupi dudum tak täkaŋ. Ba jukuni täŋguŋ täwani nadäwä tumäk täkaŋ, ba kumbani kodak täŋpäŋ akumaŋ kuk täkaŋ. Ba äma jäwäri-jäwäri Manbiŋam Täga u yäwera nadäk täkaŋ. ⁶ ⁱBa äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerut; Äma näka yänpäŋ nadäkiniki nämo pewä putäreŋ täkaŋ uwä bänep oretoret terak kuŋat täkaŋ yäk.

⁷ ^jUde yäweränkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiye u äneŋi äyänutpeŋ kuŋjirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täŋo täk-täki ba kuŋat-kuŋarita manbiŋam ŋode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känayän nadänpäŋ kuŋkuŋo u äma

^b10:37 Lo 33:9 ^c10:38 Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25 ^d10:40 Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 ^e10:42 Mat 25:40

^f11:2 Mat 14:3 ^g11:3 Mal 3:1 ^h11:5 Ais 35:5-6; Ais 61:1

ⁱ11:6 Mat 13:57, 26:31 ^j11:7 Mat 3:5

jidewanipäj kånayäj kuñku? Pidäm eñini bumik, mänittä piñpewän wareñ-wareñ tåk tåkañ, åma udeyani kånayäj kuñku? ⁸Ba ima kånayäj kuñku? Åma tek säkgämån tånpani kåwep? Ude nåmo! Åma udeyani uwå åma wåpi nikektå yot gånaj it tåkañ. ⁹kUnita nåwerut! Åma jidewani u kånayäj kuñku? Profet kubå kåwep kånayäj kuñku? Bureni, profet kubå kañkuo upånkañ Jon uwå profet inipårik kubå. ¹⁰lTånkañ Anutu tånjo man ñode kudån tåwani uwå Jonta kudån tåwani; *Nåkoñ biñam yånahåwani åma kubå ño yåk.*

Intåjukun kådet tåwit gamikta api inij kirewet yåk. Mal 3:1

¹¹Unita nåk bureni tåwetat; Jon tånjo wåpi biñamtå åma it yåpmån åbujo unitånjo wåpi biñam yårepmi moretak. Upånkañ åmawebe åpani Anututå intåjukun it yåmiñpån yabån yåwat tåyak unitånjo wåpi biñamtå Jon tånjo wåpi biñam irepmiatak. ¹²mJon intåjukun åbå Anututå yabån yåwat epån tåk tåyak unitånjo manbiñam yånahån yåpmån åbuk. Apiño udegån nåhå manbiñam ugånpan yånahåk tåyat. Upånkañ åma waki åtutå mannata bitnånpan Anutu tånjo kañiwat yewa gånaj åronpan itta kådet ukåt-pipinayån tåk tåkañ. ¹³Moses ba Profet biani kuduptå manbiñam ñode yånahån yåpmån åbu; Anutu tånjo iwoyåwani åma ahånpan Anutu tånjo yabån yåwat epån api yåput pewek yåk. Manbiñam u yånahån yåpmån abånåtko Jonken tåreñkuk. ¹⁴nBa man kubå ñode yånahånku; Profet kubå Elaija udeyani api ahåwek! yån yånku. Unita nåk man tåwetat ño nadåkinik tånput! Profet Elaijata åbåkta yånkuo uku Jon åbåtak ño. ¹⁵Åma

jukuni nikektå nåkño man ño ket nadåwut! yåk.

¹⁶Åmawebe åbot itkañ ñonita jide yåwet? Uwå ironironi tånoret bågup-ken itkañ kowat yåwån ñode tåk tåkañ ude bumik;

¹⁷Niwerå oretoret kap teñitna gukut nåmo tokåt tånku.

Ba niwerå butewaki kap teñitna, konån nåmo kotku yån yåk tåkañ.

Tånpankañ in uwå udeyani, nadåk siwoñi kubågån nåmo peñkañ ñode tånku;

¹⁸oJon uwå åbånkañ ketem åma åtutå nak tåkañ ude nåmo nañkuk ba wain ume imaka, nåmo nañkuk. Tånjirån intå kañpan yånku;

U mājotå kotawani! ¹⁹pTån, Åma Bureni-iniktå åbånpan ketem nañit wain ume nañit tånkuk.

Tånjirån intå kañpan yånku; Åma ño kawut! Nak åmån tånpani! yåk. Uwå åma waki-waki-kåt takis moneñ yåpani tånjo noripaki! yån yånku.

Upånkañ in nåmo nadåwå tumbåkañ ude yåk tåkañ. Åma yarå unitå Anutu tånjo nadåk-nadåk siwoñi iwatpan tåk tåkamån. Tånpankañ nadåk-nadåk u iwatpan tåktåki siwoñitå Anutu tånjo nadåk-nadåk kwawak pewån ahånjirån åmawebetå kañpan nadåwå bureni api tåneñ yåk.

Bånepi nåmo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

²⁰Kadåni uken Jesutå yotpårare åtuken epån tånit kudån kudupi imaka tånit tån yåpmån åbånjirån kañpan bånepi nåmo sukureñkuo unita yabån yånpan ñode yånkuk; ²¹qWa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadåneñ! Inken kudån kudupi tåk tånkuro udegån Tire Sidon åmawebe, Anututa nåmo nadåwani u

^k11:9 Luk 1:76 ^l11:10 Mak 1:2; Jon 3:28 ^m11:12 Luk 16:16

ⁿ11:14 Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 ^o11:18 Mat 3:4

^p11:19 Mat 9:14 ^q11:21 Jna 3:6

ahäj yämiŋkuk yäwänäku mominita yänpäj konäm butewaki tänpäj bänepi bian sukurewäm! ²²rUnita bureni ɲode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmäj danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäj yämayäj täko u irepmiŋpäŋ inä ärowani-inik api kaŋ-ahäneŋ! ²³sTäj, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänaŋ api yäŋnikŋat yäpmäj ärowek yäj nadäkaŋ? Wära! Nämoinik! In kumäj-kumäj komeken api äpmoŋ moreneŋ. Näkä kudän kudupi inken täk täŋkuro u Sodom komeken ahäjnkuk yäwänäku ämawebe momini peŋirä Anututä kome nämo awähurän. Nämo, pen kadäni käroŋi it yäpmäj kuk täyek. ²⁴tUnita Juda äma in ɲode täwera nadäwut; Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata waki ärowani api yäpneŋ. In Sodom naniktä yäpnayäj täŋo u irepmiŋpäŋ ärowani pähap api yäpneŋ.

**Näkken äbänpäj
itpäŋ-nadäk kaŋ tänpüt**

Luk 10:21-22

²⁵uKadäni uken Jesutä nani ɲode iwetkuk; Nana, kunum kenta kome täŋo mäheми gäka bänep täga nadäj gamitat. Imata, gäk manka biŋam täŋo mebari äma kome täŋo nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peŋ yämik täyan. Täŋ, äma äpanita täŋ-kwawataŋ yämik täyan. ²⁶Nan, gäkŋa ude kaŋ ahäwän yäj nadäŋkuno udegän ahätäk yäk.

²⁷vUde yänpäj ämawebe päke u ɲode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak peŋ

moreŋkuk. Tänpäkaŋ äma kubätä Anutu täŋo nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkaŋ. Nämo, Nana kubä-tägän mebarina nadäwän tärek täkaŋ. Ba äma kubätä ini Nana täŋo mebari u nämo nadätäk. Nämo, nanaki näkŋa-tägän nadätat. Täŋ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täŋo mebari yäwoŋäreŋira Nana täŋo mebari täga nadäneŋ.

²⁸wJesutä ude yänpäj äneŋi ɲode yäwetkuk; Ämawebe in bäräpi kotäŋkaŋ nadäwätäk pähap täk täkaŋ uwä näk-kengän äbut! Näkken äbäŋirä bäräpi ketäreŋ tamiŋira itpäŋ-nadäk täkot. ²⁹⁻³⁰xy Näkken äbäŋkaŋ epän tamakaŋ u bok tänpäj uyaku näkŋo mebarina nadäwä tärenayäj. Näk orakorak mäheми, näk bänep kwini ba äpani kuŋat täyat. Näkken äbänpäjä nadäwätäk ikek nämo api kuŋatneŋ. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

Jesu uwä Sabat täŋo mäheми

Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11

12^zEruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikät iwaräntäkiye säguom epän gänaŋ kuŋatkuŋ. Kuŋattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom weŋpäŋ naŋkuŋ. ²aWeŋpäŋ naŋirä Parisi äma ätutä u yabänpäj Jesu iwetkuŋ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gäwaräntäkayetä epän täkaŋ uwä nämo tänaŋpäŋ täkaŋ. U nintäŋo бага man irepmiŋpäŋ täkaŋ yäk.

³bIweräwä Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäŋ täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Anutu täŋo man

^r11:22 Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

^s11:23 Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 ^t11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 ^u11:25 1Ko 1:26-29 ^v11:27 Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15

^w11:28 Jer 31:25 ^x11:29-30 Jer 6:16 ^y11:29-30 1Jo 5:3

^z12:1 Lo 23:25 ^a12:2 Kis 20:10 ^b12:3 1Sml 21:1-6

terak nämo daniñpāj nadāk tākañ?
^{4c}Uwā ñode tāñkuñ; Devit u noriye-kāt Anutu tāño yot gānañ āronpāj kārāga kudupi yāñ yāwani u yāpmāñpāj nañkañ noriyeta imaka, yāmān nañkuñ. Tāñkañ kārāga uwā bāmop āma-tāgān nānañipāj nañkuñ. Āma jopitā udewani nakta yājiwārāni upāñkañ Devit u noriye-kāt nañkuñ. ^{5d}Tāñpāj in Baga man terak kudān tāwāni ñode imaka nämo daniñpāj nadāk tākañ ba? Bāmop āma uwā Sabatken kadāni kadāni kudupi yot gānañ āronpāj Sabat tāño бага irepmiñpāj epān tāk tākañ. Baga irepmit tākañ upāñkañ waki tāk tākañ yāñ nämo yāwet tākañ.

^{6e}Unita näkä ñode tāwera nadāwut; Injamjin-ken itat ñonitā kudupi yot irepmitat. ^{7f}Anututā man kubā yāñkuko uwā ñode kudān tāwāni;
Gupe ijik-ijik näk naniñ oretta pek tākañ unita gāripi nämo nadāk tāyat.
Āmawebetā bānep iron kādet iwarirā unita uyaku gāripi-inik nadāk tāyat. Hos 6:6
 In man u nadāñpāj yāwānāku nāwarān-tāknaye momini nämo ño man nämo yāwerām. ^{8g}Nadākañ? Āma Bureni-inik uwā Sabat tāño māhemi.

Jesutā Sabat kubāken āma kubā yāpān tāgañkuk

^{9-10h}Ude yāñpāj peñpeñ kumañ kābeyā yot gānañ āronpāj āma kubā kerī kukñi tāñgurāñ tāwāni uken irirān kañkuk. Kawānā Juda tāño ekāni ātutā Jesu u goret kubā tāñpān kañpāj manken tena yāñkañ iwet yabāñkuñ; Sabat kadāni-ken āma kubātā kāyām ikek yāpān tāganeño u бага irepmirek ba nämo irepmirek? ¹¹ⁱUde yāñirā Jesutā kowata ñode yāwetkuk; Jide?

Inken nanik kubātā yawaki tepi kubātā awañ gānañ āpmonjirān Sabat unita yāñpāj kañawarākuk tāñpek? Nämo, topmāñpāj wādāwek! ¹²Tāñkañ yawak uwā imaka jopi udewani. Āma uyaku bureni. Unita Sabat kadāni-ken tāñkentāk epān uwā tāga tāñpen.

¹³Ude yāñpāj āma kerī tāñgurāñ tāwāni u iwetkuk; Ketka tāñ-siwonja! yāk. Ude iwerānā kerī tāñ-siwonj tanjirān tāgañpāj kerī kukñi tāga udegān itkuk. ^{14j}Tāñjirān Parisi āmatā u kañpājā peñpeñ pāñku kābeyā tāñpāj Jesu kañ utna yāñ yāñpāj man topuñ.

^{15k}Tāñpākañ Jesu Baga man nadāwanitā man topuño u nadāñpāj kome u peñpeñ kubāken kuñkuk. Kuñjirān āmawebe māyap iwarān tāñkuño u gānañ kāyām ikek u kudup yāpān tāgañkuñ. ^{16l}Ude tāñpāj āmawebe pāke unitā mebāriñi yāñahākta yājiwāt-inik tāñkuk. ¹⁷Ude tāñjirān Profet Aisaiatā man bian ñode kudān tāñkuko u bureni ahāñkuk;

^{18m}Ŋowā epān āmanata nākña iwoyāñkut yāk.

Ŋowā nākñaken bānepna gāmāni. U kañpāj gāripi nadāk tāyat.

Uterak Munapikna peñ ima tāñkentāñ imiñjirān āmawebe Anutu tāño ābot nämo tāñpani kuduptagān nākño kādet siwoñi iwatta yāwetpāj yāwōñārek api tāñpek.

¹⁹Uwā yāñawāt-awāt ba yabāñ kārakñek nämo api tāñpek. Ba mani kotāk kādet miñjin-miñjin gera yāñpāj yāk tāñjirān nämo api nadāneñ.

²⁰Bānep kwini terak api kuñjarek.

Uwā tepārañ kujat pidāmi kubā nämo tokārek ba kādāp tāpuri iñjirān nämo dāpān kumneñ.

^c12:4 Wkp 24:5-9 ^d12:5 Nam 28:9-10 ^e12:6 Mat 12:41-42; Luk 11:31-32

^f12:7 Hos 6:6; Mat 9:13 ^g12:8 Mat 8:20 ^h12:9-10 Luk 14:3

ⁱ12:11 Luk 14:5 ^j12:14 Jon 5:16 ^k12:15 Mak 3:7-10

^l12:16 Mat 8:4; Mak 3:12 ^m12:18 Mat 3:17

Tänpäkañ epäni täñ yäpmäj kuñirän kadet siwoñi säkgämän api ahäj morewek.

²¹ *Tänpäj ämawebe äbot nämo tänpäni kuduptagän bänepi wäpi bijam terakgän api wohutneñ yäk. Ais 42:1-4*

Jesu mäjotä magärrirän epän täk täyak yäj iwetkuñ

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

²² ⁿTänpäkañ kadäni uken äma kubä mäjotä magäräni kubä Jesuken yäpmäj äbuñ. Äma uwä mäjotä magärrirän dapuri tumbänpäj guñ tañkuk. Guñ tañpäñ man imaka, nämo yäk täñkukonik. Eruk äma upäj Jesuken yäpmäj äbäkañ yäpän tägañ-pewän dapun ijñit man yäjñit täñkuk. ²³ Ude täñjirän ämawebe päke itkunjo u kañpäñ kikñutpäñ jäkjäk yäjkuñ. Tänpäj yäjkuñ; Wära! Devit täñjo orani äbäktä yäjkuñjo ukeñjo ño käwep yäk.

²⁴ ^oUde yäjñirä Parisi ämatä nadänpäjñ ñode yäjkuñ; Jop yäkañ! Mäjo täñjo äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magärrirän mäjo yäwat kirek täyak! yäk. ²⁵ Ude yäjñirä Jesutä bänepi-ken yabänpäjñ-nadäñkañ yäwetkuñ; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duñ-wewek tänpäjñä kehäromi itneñ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duñ-wewek tänpäwä tagawek ba nämo? Ba ini buaptä duñ-wewek tänpäjñ ämik tänpäwä tagawek? Nämoïnik! ²⁶ Unita ñode täwetat; Satantä iniken ämaniye yäwat kireweko uwä jide tänpäjñ Satan täñjo äbot kehäromi nitek irek? U täga nämo irek! ²⁷ Intä Näkä Satan täñjo kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yäj näwetkañ upäñkañ näkä ude bureni täyat u tänpäwä intäñjo ämajijetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkañ? Satan täñjo wäpi terak yäwat

kirek täkañ yäj täga nämo yäneñjo unita jop täñ-näkñatkañ unitäñjo mebäri kwawak ahatak! ²⁸ ^pNäk Anutu täñjo Munapiktä täñkentäñ namiñirän täk täyat unita ñode nadäneñ; Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täñjo bureni inken ahatak ño.

²⁹ ^qNäk Satan täñjo kehäromi yäpmäj äpäc täyat unitäñjo man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänañ irirän äma kubätä siwani yäjñkañ päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyañ ijñitpäñ yentä keru kuroñi pädat tänpäjñ peñkañ uyaku tuñumi täga yomägarek.

³⁰ ^rNadäkañ? Äma not nämo täñ namik täkañ uwä iwan täñ namik täkañ. Ba äma näkñjo epäntä watä nämo it täkañ uwä epäna yäpawak täkañ.

³¹ ^sUnita ñode täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yäjñärok man mebäri mebäri näk näwet täkañ unitäñjo momi u täga penañi. Upäñkañ äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yäjñärok man iwereko uwä momi u penañi nämo. ³² Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yäjñärok man yäwayäjñ täko uwä momini u täga ärut imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yäjñärok man yäwayäjñ täko uwä momini nämoïnik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yäjñahatak

³³ ^tTänpäjñ Jesutä äneñi ñode yäkgän täñkuk; In päya kubätä täga yäjñ nadänpäjñä burenita udegän täga yäjñ nadäneñ. Ba päya kubätä waki yäjñ nadänpäjñ burenita udegän waki yäjñ nadäneñ. Päya täñjo mujipi kañpäññ nadänpäjñ päya uwä täga ba waki yäjñ

ⁿ12:22 Mat 9:32-33 ^o12:24 Mat 9:34, 10:25 ^p12:28 Apos 10:38; 1Jo 3:8

^q12:29 Ais 49:24; 1Jo 4:4 ^r12:30 Mak 9:40; Luk 9:50

^s12:31 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26 ^t12:33 Mat 7:16-20

nadäneḡ. ³⁴uWa! Gämok täḡo äbotken nanik in jide täḡpän man täga kubä yäneḡ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkaḡ. ³⁵Äma täga täḡpani u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuḡat-kuḡariken kädet täga pewä ahäk täkaḡ. Täḡ, äma waki täḡpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuḡat-kuḡariken kädet waki pewä ahäk täkaḡ. ³⁶Upänkaḡ näk ḡode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yän yäpmän äbuḡo unita yänpän Anututä manken api tepmaḡpek. ³⁷In kome terak kuḡatkaḡ man yän yäpmän kunayän täḡo uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täneḡ. Waki täḡpänä manken api tepmaḡpek. Täga täḡpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi känayän yänkuḡ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸vJesutä man ude yäweränä Parisi ämakät Baga man yäwoḡärewni äma ätu itkuḡo unitä Jesu man kowata ḡode iwetkuḡ; Yänpän-yäwoḡärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kaḡpän nadäkta täḡiri kana! yäk.

³⁹wUde yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wa! Waki täḡpani ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkaḡ? Upänkaḡ kudän kudupi mebäri kubä nämo täḡjira känayän! ḡodegän api käneḡ; Kudän bian profet Jona terak ahänjkuko udegän ahänjirän api käneḡ. ⁴⁰xJona uwä kepma bipani yarakubä gwägu tom pähap koki gänäḡ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yarakubä kome gänäḡ api

päreḡ. ⁴¹yTänpakaḡ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneḡ. Ämawebe uwä intäḡo momijin kwawak api pewä ahäneḡ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpän bänepi sukureḡkuḡ. Upänkaḡ äma Jonatä täḡkuko u irepmitak uwä itat ḡo!

⁴²zBa kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude käda nanik täḡo intäjukun webe unitä inkät Anutu injamiken bok itkaḡ momijin kwawak api pewän ahäneḡ. Webe unitä Juda täḡo intäjukun äma Solomon unitäḡo nadäk-nadäk ärowani yänahänjirän nadäkta gäripi nadänjkuko unita kome ban naniktä kädet käroḡi-inik äbuk. Täḡpakaḡ äma Solomontä täḡkuko u irepmitak uwä itat ḡo!

Ämawebe äbot u waḡ moreḡkuḡ

Luk 11:24-26

⁴³Tänpän Jesutä man äneḡi kubä ḡode yäwetgän täḡkuk; Äma äbot ḡowä ḡode bumik. Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätänpeḡ pänku kome kuräki-ken irit bäḡup kodakita wäyäkḡeḡtän kuḡareko upänkaḡ nämo kaḡ-ahäwek. ⁴⁴Nämo kaḡ-ahänpänä yäwek; Bian itkut-ken äyänjutpeḡ kwa yän yäwek. Ude yänpän äyänjutpeḡ pänku käwek; Irit bäḡup biani uwä ärutpän ket urani, mäheḡi nämo. ⁴⁵aUde kaḡpänä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkaḡ äbä ukengän itneḡ. Täḡpakaḡ äma uwä pengän-inik waki irekopän mäden waki inikinik täḡpän irek yäk. Eruk, äma äbot waki ḡo äbot udegän api itneḡ.

^u12:34 Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7

^v12:38 Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30; 1Ko 1:22 ^w12:39 Mat 16:4 ^x12:40 Jna 1:17 ^y12:41 Jna 3:5 ^z12:42 Mat 12:6; 1Kin 10:1-10 ^a12:45 2Pi 2:20

Jesu täño nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

^{46b}Täñpän Jesu man pen yäwet irirän miñi-kät noriye man iwetnayän äbä yäman umu itsämbuñ. ⁴⁷Täñirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meñka notkaye man gäwetnayän yäman itkañ gumo yäk. ⁴⁸Yäwänä Jesutä ñode yänjkuk; Meñna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹Ude yänpän iwaräntäkiyetä itkuñ-ken u käda ketsiwoñ tañpän yänjkuk; Yabäwut! Näkño meñnaye notnaye ño! ^{50c}Ämawebe Nana kunum gänañ nanik täño man buramik täkañ uwä näkño meñnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

Mujipi pikpik täño man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

13 Kepma ukengän Jesu yot gänañ naniktä äpämañ päñku gwägu gägäni-ken mañit itkuk. ^{2d}Mañit irirän ämawebe äbot pähap ahäñpän tokñewä yabäñpänä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuñ. ³Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkañ man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä ketem mujipi pikta epäni-ken päñku mujipi täñ-irähuttän kwek. ⁴Täñ-irähuttän kuñirän mujipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño uwä baraktä yabän ahäñpän nañ paotneñ. ⁵⁻⁶Täñkañ mujipi ätuwä kome tañi nämo, gänañ umu mobä, uterak mañ tädotneñ. Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkañ bäräñeñ tädotneñ. Bäräñeñ tädotneño upänkañ edaptä yeñpewän kubit täneñ. ⁷Täñ, mujipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup

waki gänañ mañirä mup waki unitä äronpän uwäk täñpipiñ-pewä wañpän bureni nämo pätnen. ⁸Täñpäkañ mujipi ätuwä kome gakñi nikekken mäneño uwä täga äroneñ. Äronpän bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tañi bumik pätnen. Täñ, ätuwä bumta pätnen.

⁹Jesutä ude yänpän yänjkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

Jesu imata man wärani yänpän-yäwoñäre k täñkuk?

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä ñode iwet yabänkuñ; Imata man wärani terak yäwet täyan? ¹¹Yäwäwä ñode yäwetkuk; Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epän täk täyak unitäño manbiñam käbop irani u injingän nadäkta yäwani unita in-gänpän täwetat. Äma ätukät nadäkta nämo. ^{12e}Unita ket ñode täwera nadäwut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmän kuñarayän täko uwä yäpurärätpän bumta imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka ude wani nikek yän nadäk täkañ upänkañ nämo! Täñpäkañ imaka injikamän yän jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ^{13f}Mebäri unitagän man wärani terak yänpän-yäwoñäre k täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä känäyän täño upänkañ nämo api kawä tärewek. Ba jukunitä nadänayän täño upänkañ mebäri nämo api nadäwä tumneñ. ^{14g}Man täwetat ño man profet biani Aisaiatä ñode kudän täwani udegän; *Jukujin täwä api nadäneño upänkañ bänepjintä nämo api nadäwä täreneñ.*

^b12:46 Mat 13:55 ^c12:50 Jon 15:14; Rom 8:29 ^d13:2 Luk 5:1-3

^e13:12 Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26 ^f13:13 Lo 29:4

^g13:14 Jon 12:40; Apos 28:26-27

Dapunjintä api ijinejo upänkañ nämo api kawä tärenej.

¹⁵ *Ämawebe äbot ɲo bänepi nämo imärani. Jukuni pik täñpani ba dapurita pimiñ ijtwani.*

Bänepi sukurenjirä uyaku yäpa tägawäpäñ yepmañpam.

Upänkañ ude täneñtawä yänkañ näkä täñpewa dapuritä nämo kawä tärek täkañ ba jukunitä nämo nadäwä tärek täkañ, ba bänepitä nadäkinik nämo täk täkañ. Ais 6:9,10

¹⁶ ^hAisaiatä äma äbot ɲonita ude yänkuko upänkañ Anututä nadäñ tamiñirän inä dapunjintä kawä tärek täkañ ba jukuñintä nadäwä tärek täkañ.

¹⁷ Näk bureni täwetat. Anutu täño kehäromi kak täkañ uwä profet biani ba äma siwonji kuñarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkañ ɲo nadäkta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo nadäk täñkuñ.

Mujiipi pikpik täño man wärani unitäño mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Eruk notnaye, mujiipi pikpik täño man wärani täwetkuro unitäño mebäri täwerayän. ¹⁹ Mujiipi täñ-irähuttän kuñirän kädet miñin mänejo u jidewani? Mujiipi uwä ɲode; Äma kubätä Anutu täño yewa gänañ ärokärok täño man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmäñ kwek. ²⁰ Täñ, mujiipi kome pidämi, gänañ umu mobä uterak mänejo u jidewani? Uwä ɲode; Äma kubätä näkño manbiñam kudupi nadäñpäñ ukengän gäripi nadäñpäñ yäpmäñ kuñarek. ²¹ Upänkañ bänepi-ken jäwäri nämo täñpani unita kadäni keräpiğän irek. Täñpakañ näkño manta yänpäñ

ämatä yänärok man iwerit iwan täñ imiñit täñpawä, nadäkiniki bäräñej putärewek. ²² ⁱTäñ, mujiipi mup waki gänañ mänejo u jidewani? U äma kubätä näkño man kudupi u nadäñpäñ bänepi-ken daiñpäñ yäpmäñ kuñareko uwä kome täño tuñumta nadäwätäk täñpäñ monej tuñum täñbumbum unitäño gäriptä täñikñat-pewä näkño man kudupi u utpewän kumänjirän bureni nämo täñpek. ²³ Täñ, mujiipi kome gäkñiken piweko u jidewani? Uwä ɲode; Äma kubätä näkño man kudupi nadäñpäñ bänepi-ken peñpäñ täñkehärom tañpäñ yäpmäñ kuñarek. Täñpakañ äma ätuken bureni ähan pätnej. Ätukenä tañi bumik pätnej. Täñ, ätukenä bumta pätnej.

Mup waki täño man wärani

²⁴ Ude yäwet paotpän äneñi man wärani kubä pen ɲode yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabän yäwarayän täyak uwä ɲode bumik; Äma kubätä ketem mujiipän yäpmäñ päñku epäni-ken piwek. ²⁵ Ketem mujiipi piñkañ päñku parirän bipani ugän iwanitä epän uken päñku mup mujiip, ketem mujiipi epän mähemitä piweko ukengän täñ-irähuttän kwek. ²⁶ Ude täñpeñ kuñirän mujiipitä imätpän kärük äbänjirä mup mujiip waki iwantä täñ-irähuttän kweko u bok tädotnej. ²⁷ Tä-dorirä epän watä ämaniyetä u yabänpäñ epän mähemii wetnej; E! Gäk epänka-ken ketem mujiipi tägagänpäñ piñkun yäk. Piñkunopän mup waki äbäkañ u jide täñpäñ bok ärokañ? ²⁸ Yäwäwä yäwerek; Uwä iwan kubätä piñkukotä ärokañ. Yäwänä iwetnej; Mup waki u nintä dätnä? ²⁹ Yäwäwä epän mähemitä yäwerek; Nämo! In mup waki dätna yäkñat ketem mujiipi piwani u bok dätnä

^h13:16 Luk 10:23-24 ⁱ13:22 Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

neŋta yäk. ³⁰JKetem mujipi piwani bok mup waki ini bok kaŋ arowut. Äronjira ketem bureni yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ketem bureni yäpani äma yäwer-akaŋ yäpmänj daniŋpänj mup waki däp-mänpänj kädäp gänaŋ pewä ijiwäkaŋ ketem bureni nakta yäwani ugänpänj yotna gänaŋ kaŋ pewut yänj yäwerek.

**Äbot Anututä yabänj
yawat täyak u jidewani?**

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹Ude yänpänj man wärani kubä pen ŋode yänjkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiŋpänj yabänj yawat täyak u päya mujipi kubä wäpi mastat ude-wani. Ämatä mastat mujipi uwä epänken pik täkaŋ. ³²Mujipi u täpuri, päya mujipi ätu täŋo gämori-ken itkaŋ. Upänkaŋ tädotpänj äronkaŋ tokän ätu yärepmit täkaŋ, päya bumik ärok täkaŋ. Äronpänj taŋi tänpänj pähämi obät täk täkaŋ. U momi terak baraktä yori täk täkaŋ.

³³Ude yänpänj yänjkuk; Man wärani kubä ŋode. Äbot Anututä yabänj yawat täyak u yis udewani. Webe kubätä käräga tänpa yänkaŋ yis täpuri yäpmänpänj parawa taŋi-kät awähurek. Ude tänjirän yistä parawa kudup gänaŋ kuŋatkaŋ epäni tänpök.

³⁴Jesutä man yäwet tänjukuko uwä man wärani gän yäwet tänjukuk. Man kwawak kubä nämo yänhänpänj yäwet tänjukukonik. ³⁵Ude tänjirän profet kubätä man ŋode yänjkuko u bureni ahänjkuk; *Näk ämawebe man yäwerayänj nadänpänjä man wärani gän api yäk tänpet.*

Man käböp kome ahänjkuk-ken unitä it yäpmänj äbuko uwä api yänhähawet.

Sam 78:2

**Mup waki täŋo man
wärani unitäŋo mebäri**

³⁶Ude yänpänj eruk Jesutä äma yepmaŋpänj kuŋ morenjirä yot gänaŋ äronjkuk. Pärö irirän iwaräntäkiyetä iwet yabänjkuŋ; E! Saguom epän gänaŋ iwantä mup mujip täŋ-irähuttänj kuŋkuko unita mebäri yänhäwä nadäna yäk.

³⁷Ude ireräwä yänjkuk; Äma säguom mujipi piŋkuko uwä Äma Bureni-inik. ³⁸kEpäni uwä kome pähap ŋo. Ketem mujipi piŋkuko uwä ämawebe Anututä yabänj yawat täyak. Täŋ, mup waki uwä äma waki Satan täŋo äboriye. ³⁹Ba iwanä, epänken mup waki piŋkuko u Satan. Saguom yäpmäk-yäpmäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Tänpäkaŋ ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täŋo aŋeroniye.

⁴⁰lMup waki dätpänj kädäp-ken pewä kuŋkuŋo uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. ⁴¹⁻⁴²mn Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aŋeroniye yäwerän pänku komeni komeni ämawebe yabänj yawat täyak u yäpmänj daniŋpänj ämawebe kädet siwoŋi yäpäwak tänpäni ba ämawebe wakiwaki tänpäni yäpmänpänj kädäp pähap gänaŋ yepmaŋpä api äpmonen. Uken konäm butewaki pähap tänpänj meni api jiwätperŋ itnen. ⁴³oTänpäkaŋ ämawebe Anututä inita yäpmänj daniwayänj täyak uwä yewani gänaŋ itkaŋ kudän siwoŋi täŋ yäpmänj äbuŋo unitä edap ude api ijiŋ-yänjenen. Eruk, äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

**Tuñum säkgämän kañ-ahäwani
täño man wärani**

⁴⁴^pJesutä man ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkañ uwä ñode bumik; Kadäni kubä äma kubätä epän tobät kubäken kuñatkañ tuñum säkgämän kubä ämatä bian-inik pewani u kañ-ahäwek. Kañ-ahäñpäñ yäwek; Wisikna! Näkñata korewayäñ nadätat yäk. Jide täñpäñ yäpet? Ude yäñpäñ tuñum u yäpmäñkañ kome ini ukengän äneñi käbop pewek. Eruk peñkañ päñku iniken tuñum kuduptagän ämata yämiñpäñ moneñ yäpek. Moneñ yäpmäñkañ kome, tuñum säkgämän kañ-ahäweko u inita suwañkañ tuñum uwä yäpek.

**Omäk tägagämän kubä
täño man wärani**

⁴⁵Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkañ uwä ñode bumik; Äma kubätä omäk tägatäga yäpmäkta wäyäkñek epän täñpek. ⁴⁶Kadäni kubäken äma uwä omäk tägagämän-inik kubä kañ-ahäwek. Ude kañpäñ nadäñkañ päñku iniken tuñum kudup ämata yämiñpäñ moneñ yäpmäñkañ päñku omäk tägagämän-inik u suwawek.

**Yäk gwägu tom
yäpani täño man wärani**

⁴⁷Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Anututä ämawebe intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwarayäñ täyak uwä ñode bumik; Ämatä yäk gwägu tom

yäpani pewä gwägu gänañ äpmonjirän gwägu tom mebäri mebäri u gänañ äpmonej. ⁴⁸^qÄpmonjipäñ tokñejirä gägäni-ken wädäñ-pewä äbäñjirän tom yäpmäñ daniñpäñ gwägu tom näñpani gäpe-ken säkgämän peñkañ waki, nämö näñpani äneñi ureñ täñpä gwägu gänañ äpmonej. ⁴⁹⁻⁵⁰^rTärektäreke kadäni-ken ude api ahäwek. Uken Anutu täño añeroniyetä komeni komeni kuñatpäñ ämawebe yäpmäñ daniñpäñ äma siwoñi kuñarani inigän peñkañ äma wakiwaki täñpani kädäp pähap gänañ ureñ täñpä api äpmonej. Uken konäm butewaki pähap täñpäñ meni api jiwätpeñ itneñ.

⁵¹Jesutä ude yäñpäñ iwaräntäkiye yäwet yabäñkuk; In man wärani yäro u mebäri nadäwä tumäñkañ? Yäwänä yäñkuñ; Nadäna tumäñkañ yäk. ⁵²Ude yäñjirä yäwetkuk; Inä Anutu täño man yäñpäñ-yäwoñäreke äma ude itkañ. Anututä yabäñ yäwat epän täk täyak unitäño man kädetta mebäri nadäk täkañ unita in yot mähemmi kubä udewani. Yot mähemmi uwä yori gänañ äronjipäñ tuñum käwut-ken nanik tuñum biani bok kodaki bok yäpmäñpäñ äbot kubä-kengän pewek. Täñpäkañ in udegän, Anutu täño man biani nadäñjit, apiño Anutu täño man kädet kodaki täwetpäñ täwoñäretat u nadäñjit täk täkañ.

**Nasaret ämawebetä
Jesu mäde ut imiñkuñ**

Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

⁵³^sJesu u man wärani mebäri mebäri yäñkä yäñ paotpäñ yotpärare u peñpeñ kuñkuk. ⁵⁴^tKumañ päñku ini yotpärare-ken ahäñpäñ käbeyä yot gänañ äronjipäñ Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñäreke täñjirän ämawebetä nadäwä inide kubä täñpäpäñ yäñkuñ; Nadäk-nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de

^p13:44 Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7 ^q13:48 Mat 22:9-10

^r13:49-50 Mat 13:42; Luk 13:28 ^s13:53 Mat 7:28 ^t13:54 Jon 7:15

yäpuk? ^{55u}Unitäno mebäri nadäkamäj. U äma jopi, yot tänpäni täno nanak yäk. Miñi wäpi nadäkamäj, u Maria. Noriye imaka, nadäkamäj, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. ⁵⁶Ba wanoriye ninkät penta it takamäj no. Upänkañ imaka kudän kudupi takta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? ^{57v}Ude yänpän nadäwä wañkuñ. Ude täñirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täno epän äma orañ yämik takan upänkañ ini komeken nanik ba noriye miñje naniye u bitnäk takan.

⁵⁸Tänpäkañ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täñkañ bitnawäpän kome uken kudän kudupi mäyap nämo täñkuk.

Jon ume ärut yämani kumäj-kumäj utkuñ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

14 Kadäni uken Galili kome täno äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täno biñam nadänkuk. ²Nadänpän epän ämaniye no de yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumäj-kumäj utkuropän äneñi käwep akuñkuko unita kehäromi niked kuñatak yäk.

^{3-4 wx} Herottä Jon u bian kumäj-kumäj utkuko unitäno manbiñam no de; Bian Herot uwä noripaki Filip täno webeni wäpi Herodias yomägakuk. Ude täñirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomägatan u goret täyan yän iweränpän Herottä kokwawak nadänpän epän ämaniye yäwerän keru kuroñi pädat tänpän päñku komi yot gänäñ teñkuñ. ^{5y}Herottä Jon kumäj-kumäj urayän nadänkukopän ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yän nadänkuño unita umuntañpän nämo utkuk.

⁶Tänkukopän Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täñirän äñnak-äñnak tänpa

yänpän äma wäpi biñam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmañpän irirä Herodias täno äperitä äma wäpi biñam ikek itkuño u inamiken kap, kuroñ tänpän teñirän kañkuñ. Kañpän gäripi nadänpän Herottä webe gubañ u man kehäromi no de iwetkuk; ⁷Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikañ u kubä nam yän yäwiwä api ganiñ kirewet yäk. ⁸Ude yänirän webe gubañ uwä miñitä peñ iwerirän no de yänkuk; Gäk Jon kotäki madän täkñepän gwäki gäpe gänäñ peñkañ pengän namikañ wisik yän kañ yäwa! yäk. ⁹⁻¹¹Ude yänirän Herottä nadäwätäk täñkuk. Upänkañ Anutu inamiken ba äma itkuño u inamiken yänkehärom tañkuko unita epän ämaniye yäwet-pewän päñku Jon komi yot gänäñ irirän kotäki madän täkñepän gäpe gänäñ peñpän yäpmän päbä imiñkuñ. Imäkañ webe gubañ unitä miñi Herodiasta imiñkuk. ¹²Tänpäkañ Jon u kotäki madänkuñ-ken u parirän iwarantäkiyetä päbä yäpmän päñku äneñkuñ. Äneñkañ päñku Jesu manbiñam iwetkuñ.

Jesutä äma 5,000ta ketem yepmäj towiñkuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

¹³Jesutä Jon kotäki madänkuño unitäno manbiñam nadänkañ gäpe gänäñ äronpänjä kome kubäken äma nämo irani-ken inipärik irayän nadänpän kuñkuk. Kuñirän ämawebe Jesu ude kuk yän nadänkañ ämawebe uken-uken nanik yotpärareni peñpeñ Jesutä irayän kuñkuk-ken u päñku it kireñkuñ. ^{14z}Täñirä kome uken ahänpän gäpe terak naniktä äpä ämawebe äbot pähap u yabänpän butewaki nadän yämiñkuk. Täñkañ

^u13:55 Jon 6:42 ^v13:57 Jon 4:44 ^w14:3-4 Mat 11:2

^x14:3-4 Wkp 18:16; Wkp 20:21 ^y14:5 Mat 21:26 ^z14:14 Mat 9:36

käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñkuñ.

¹⁵ Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ŋo jopi-ken itkamäj. Iritna kome bipayäj täyak. Unita ämawebe ŋo yepmañpi ini komen komen kuñpäñ ketem yäpmanpäñ nañput yäk. ¹⁶ Ude yäwäwä Jesutä yänjkuk; A! Imata kut yäj yäwetkañ? Injin yepmäj towiwurä! ¹⁷ Ude yäweränä yänkuñ; Ninä käräga 5kät gwägu tom yarä-gänpäñ injtkamäj yäk.

¹⁸ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; U näka namut yäk. ¹⁹ ^aUde yänppäj ämawebe yäwet-pewän wädan gänäñ mañit yäpman kuñkuñ. Täñirä käräga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmanpäñ kunum terak doranpäñ ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpäj yäpman daniñpäñ iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmanpäñ ämawebe päke unita yämiñtäñ kuñkuñ. ²⁰ ^bTäñpakañ ämawebe kudup nañpä koki täñpöpäj ätu jop peñkuñ. Täñpakañ jop patkuño u yäpmanpäñ yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ. ²¹ Ämawebe Jesutä yepmäj towiñkuko uwä 5,000 ude. Täñpakañ u äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe iroñi-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yeñtäñ kuñkuk

Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

²²⁻²³ ^cEruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kireñpewän gäpe terak äroman gwägu udude käda intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpäñ kuñ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpäñ nani-kät man yänppäj-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmanjirän Jesu inigän-inik itkuk.

²⁴ Täñpäj kañkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpman kuñkuño u kumañ gwägu bämopi-ken ahänjkuk. Ahänjirän gäpetä kwayäj täñkuk käda mäniñ täñi pähaptä äbuk. Täñirän gwägutä täñi tokätpäj gäpe gänäñ äpmonpayäj täñkuk. Ude täñirän kuna yäknat pipiri pähap täñkuñ.

²⁵⁻²⁶ ^dBipani käron pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñeñkuk. Yäñewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabänpäñ gwägu terak yeñtäñ kuñirän bankentä kañpäñ yänkuñ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yäj yänppäj kähän yänkuñ. ²⁷ Ude yänjirä Jesutä yäniñ bitnänpäñ yäwetkuk; Umuntäneño. Näkña äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadänppäj iwetkuk; Ekänina! Gäkña äbänppäjä yäwikañ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ ^eYäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yäj iweränkañ Pitatä gäpe terak naniktä äpamañ gwägu terak yeñtäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. ³⁰ Yeñtäñ kuñtängän mäniñ pähap piänjirän gwägu tokärän kañkañ umuntañpäñ gwägu gänäñ äpmonpayäj täñkuk. Täñpäj gera yänjkuk; Wära! Ekäni gäk nepmäñit yäk. ³¹ ^fYäwänä uteragän Jesutä kerä injtpäj iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä nikek peyan?

³² Ude iwetpäñ injiränkäñä gäpe terak äronjirän mäniñ u bitnänjkuk. ³³ ^gTäñirän äma gäpe terak itkuño unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpäj iniñ oretkuñ. Täñpäj ñode iwetkuñ; Gäk Anutu täño iroñi bureni-inik! yäk.

³⁴ Eruk ude täñpäj gwägu irepmitpäñ Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahänjkuk. ³⁵ Ahänppäj irirä ämawebe ätu Jesu kañpäñ nadänppäj man pewä

^a14:19 Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 ^b14:20 2Kin 4:44

^c14:22-23 Luk 6:12, 9:28 ^d14:25-26 Luk 24:37 ^e14:29 Jon 21:7

^f14:31 Mat 8:26 ^g14:33 Mak 4:39

yäpmäj yotpärare it yäpmäj kuŋkuŋo ude kuŋatku. Kuŋarirän ämawebe käyäm ikek yäj-yäkŋat yäpmäj Jesuken äbuŋ. ^{36h}Äbänpäj Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; Nadäj yämiŋiri tekka moräkigän inirirä käyami paorut yäj iwetkuŋ. Ude iwerä nadäj yämiŋirän käyäm ikek teki moräkigän initkuŋo u kudup tägaŋ moreŋkuŋ.

Ketemtä bänepnin nämo tänpän wak täkaŋ

Mak 7:1-23

15 Kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken nanik Parisi ba Baga man yäwoŋärewani äma ätutä Jesuken ahänpäj ŋode iwet yabänkuŋ; ²ⁱGäwaräntäkaye imata oraniye täŋo man kädet irepmit täkaŋ? U ketem näna yänpäj kerä nämo ärutkaŋ jop yäpmänpäj nak täkaŋ yäk.

³Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuŋ; In imata orajiye täŋo man kädet iwatpäj Anutu täŋo бага man irepmit täkaŋ? ^{4j}Anututä bian ŋode yänkuk; Gäk meŋka nanka oraŋ yämen. Ba kubä ŋode; Äma kubätä miŋi nani yebewänä kumäj-kumäj utneŋ. ⁵Inä man bureni u nadäkaŋ upänkaŋ u mäde ut iminpäj ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä imaka täga kubäta miŋi nani täŋkentän yämikta yäwekopäj ŋode yäwerek; Ŋo ekta taminanpäj ek jop irirän Anututa biŋam peyat yäj yäwerek. Wa! Miŋi nani nämo nadäj yämiŋpäj ude yäweko uwä in täga täyan yäj iwetneŋ. ⁶In ude tänpäj Anutu täŋo man yäpmäj äpänkaŋ injinken man meham täk täkaŋ. ⁷Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peŋirän ŋode yänkuko uwä bureni ahätaŋ;

⁸⁻⁹Äma äbot ŋo menitä näk naniŋ oret täkaŋ upänkaŋ bänepitä näka bitnäk täkaŋ.

Äma täŋo бага mangän iwat täkaŋ unita naniŋ orerirä näk nämo nadäj yämik täyat. *Ais 29:13*

¹⁰Jesutä man ude yänpäj ämawebe ätu yäj yän-yäkŋat päbä yepmaŋpäj yäwetkuŋ; Man ket ŋode täwera nadäwä tärewut; ^{11k}Imaka mejin gänaŋ äpmok täkaŋ unitä bänepjin nämo tänpänwak täkaŋ. Imaka bänepjin-ken naniktä äbämaŋ mejin-ken äbäk täyak unitä tänpewän bänepjin wak täkaŋ. ¹²Ude yäwänä iwaräntäkiyetä dubini-ken kuŋpäj iwetkuŋ; Gäk nadätan? Gäk man u yänjiri Parisi ämatä nadänpäj gäka kokwawak nadäkaŋ yäk.

¹³Ude yänjirä Jesutä yänkuk; Päya kudup Nana kunum gänaŋ naniktä nämo piŋkuko uwä däyamänpäj api buŋarek. ^{14l}In Parisi äma mäde ut yämik täkot. Uwä dapuri tumbanitä noriye dapuri tumbani kädet yäwoŋäreŋ täkaŋ. Upänkaŋ äma dapuri tumbani yarätä kerä kowat inirän täŋkaŋ kuŋtängän awaŋ gänaŋ bok äpmodeŋ yäk. ¹⁵Jesutä ude yäwänä Pitatä iwetkuŋ; Gäk man wärani niwetan unitäŋo mebäri yäwi nadäna yäk.

¹⁶Yäwänä Jesutä yänkuk; Ai! In udegän, man yänjira nämo nadäwä tumäk täkaŋ. ¹⁷Mebäri ŋode nämo käwep nadäk täkaŋ; Mejintä imaka nanjirä kokjin gänaŋ päpmo ini irani-ken itkaŋä käderi-kengän äpamaŋ kuk täkaŋ. ¹⁸Tänpäkaŋ imaka waki bänepjintä nadäk täkaŋ unitä bänepjin tänpänwak täkaŋ. ^{19m}Äma bänepitä imaka wakiwaki ŋode pewän ahäk täkaŋ; Nadäwäwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yäniŋ wärät man, ba jop

^h14:36 Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 ⁱ15:2 Luk 11:38

^j15:4 Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 ^k15:11 Mat 12:34

^l15:14 Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19 ^m15:19 Stt 8:21; Mat 12:34

manman. ²⁰Imaka udewanitá Anutu injamiken táñpewän wak täyak yäk. Táñpákañ ketjin námo árutkañ ketem piñitpäñ nak tákañ unitá bänepjin námo táñpänwak tákañ yäk.

Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuk

Mak 7:24-30

²¹Jesutá ude yäñpäñ kome u peñpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkuk. ²²Päñku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yäñkuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitá näka butewaki nadäñ nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadäñ it täyak yäk. ²³Ude yäwänä Jesutá nadäñpäñ man kowata kubä námo iwetkuk. Ude täñjirän iwarántäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk webe ño yäñ iwatpewi kwän! U yäñ-urukuruk yäñtäñ niwatak yäk.

²⁴ⁿYäwäwä Jesutá yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, peñ awähutpeñ kuñarani, ugänpäñ täñkentäktä näwerän äput yäk.

²⁵Täñpákañ webe u ehutpäñ äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpäñ yäñkuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentäñ nam! ²⁶Ude iweränä Jesutá iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ añta yämiwä námo tágawek. ²⁷Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upäñkañ añä mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak tákañ yäk. ²⁸^oUde yäwänä Jesutá iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yäñjirän uterakgän äperi táganjkuk.

Jesutá ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ táganjkun

Mak 7:31-37

²⁹^pUde täñpäñ Jesu kome u peñpeñ Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. ³⁰Mañit irirän ämawebe bumta Jesu kánayäñ äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode täñpani yäñ-yäkñat yäpmäñ äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tum-bani, kwäyähäneñ täñpani ba man námo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmäñ äbänjirä Jesutá kudup yäpäñ táganjkun. ³¹^qYäpäñ tágawäpäñ yepmañpäñ man námo yäwanitá man yäñkuñ. Ba kwäyähäneñ täñpanitá kädet ini kuñatkuñ. Täñpäñ äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tum-banitá dapun ijiñkuñ. Ude täñpákañä ämawebe päke unitä yabäñpäñ jäkjak yäñpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude täñpäñ Isrel nanik täño Anutu bumta iniñ oretkuñ.

Jesutá äma 4,000ta ketem yepmäñ towiñkuk

Mak 8:1-10

³²^rTäñpákañ Jesu uwä iwarántäkiye yäñ-yäkñat päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmäñ abänkä nakta bumta yekañ. Täñjirä jop yepmana päñku kädet miñin nakta kumneñ yäñpäñ nadäwätäk täyat yäk. ³³Ude yäwänä iwarántäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken yäpmäñpäñ äma äbot pähap ñode-wani yepmäñ towina nañ tokñeneñ? ³⁴Ude iweräwä Jesutá yäwet yabänjkuk; Injinken däkum jide itkañ? Yäwänä iwetkuñ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

ⁿ15:24 Mat 10:6 ^o15:28 Mat 8:10,13
^q15:31 Mak 7:37 ^r15:32 Mat 14:14

^p15:29 Mak 7:31

³⁵ Ude iwerä nadänkañ ämawebe päke u yäwet-pewän mañit yäpmäj kuñkuñ. ³⁶ Ude täñirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpäj Anutu-ken bänep täga man yänpäj iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmäj daniñpäj ämawebe päke unita yämiñ yäpmäj kuñkuñ. ³⁷ Yämäkañ ämawebe päke u nañpä koki tänpäpäj ätu jop peñkuñ. Jop patkuño u yäpmänpäj yäk 7 ude daiwä tokneñkuñ. ³⁸ Tänpäkañ äma ketem nañkuño u 4,000 udetä nañkuñ. Webe ironi-kät nämo daniwani. ³⁹ Eruk ude täñkañ ämawebe u yep-manpän kuñirä Jesu ini uwä gäpe terak äromañ kuntängän Magadan komeken ahäñkuk.

Kudän kudupi kakta äneñi yäñkuñ

Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

16 ¹ Eruk Magadan komeken ahänpäj irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbänpäj Jesutä goret kubä tänpän kañpäj manken kañ tenayäj nadänpäj peñ iwetkuñ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täñiri kañpäj Anututä gepmanpän äpun yäj nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täño kudän ñode yabänpäj-nadäk täkañ; Bipäda kome gämäni ijiñirän kwep edap api ijiwek yäj yäk täkañ. ³ Ba yäjewänkañ tamimañ gubam kubiri gwägärirän iwän tañi tawayäj yäj yäk täkañ. Tänpäj in kome täño kudän jopi udewani yabänpäj-nadäk täkañ upäñkañ näk kudän kudupi täñ yäpmäj äburo unitäño mebari imata nämo kañpäj nadäk täkañ? ⁴ In nadäkañ? Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäkta näwet yabäk täkañ. Upäñkañ kudän kudupi mebari kubä nämo täñjira känayäj! Nämo,

kudän bian profet Jona terak ahäñkuko udegän ahäñirän api käneñ.

Äma täño nadäk wakita dapun ket täk täkot

Mak 8:14-21

⁵ Tänpäj iwaräntäkiye käräga däkuñ guñ tañpäj peñpeñ Jesu-kät gäpe terak äronpeñ gwägu kukñi udude käda kuñkuñ. ⁶ Pänku itkañ Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño yista ket nadänpäj kañ kuñarut! ⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyeta näwetgäwet ñode tänpäj yäñkuñ; Yista yäyak u imata yäyak? Käräga guñ tañpäj peñpeñ äbämäño unita käwep nadänpäj niwetak yäk.

⁸ Man ude yäjirä Jesutä nadänpäj yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käräga peñpeñ äbäño unita man yänpäj-nadäk täkañ? Unita nämo yäyat. ⁹ Näkä imaka bian täñkuro unita tängguñ täkañ ba? In imata guñ tañpäj näwetgäwet täkañ? Näk käräga 5 upäj äma 5,000 ketem yepmäj towiwa nañpä tägawäpäj ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokneñkuñ? ¹⁰ Ba käräga 7 upäj äma 4,000 yepmäj towiñjira nañpä koki tänpäpäj ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokneñkuñ? ¹¹ Unita in imata nämo nadäwä tärekañ? Näk yis yäro uwä kärägata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño kädet kuñat-kuñatta yänpäj yis terak utpäñ täwetat. Äma u nämo yäwarän täneñ yänpäj man u täwetat. Unitäño nadäk-nadäk waki unita ket kañiwatpäñ kañ kuñarut yäj ude nadänpäj täwetat. ¹² Man ude yäweränkañ eruk nadäwä tärewäpäj yäñkuñ; Buren! Yis, käräga-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täño

^{16:1} Mat 12:38; Luk 11:16 ^{16:4} Mat 12:39; Luk 11:29 ^{16:6} Luk 12:1

^{16:9} Mat 14:17-21 ^{16:10} Mat 15:34-38

man yäkyäki ba kädet kuŋat-kuŋarita ket kaŋiwatpäŋ kaŋ kuŋarut yäŋ yäŋpäŋ niwetak yäk.

Pitatä Jesu täŋo mebari yäŋahäŋkuk

Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

¹³Jesutä ude yäŋpäŋ iwaräntäkiye yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ Sisaria Pilipai komeken kuŋkuk. Kuŋtäŋgän Jesutä kädet miŋin iwaräntäkiye ŋode yäwet yabäŋkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yäŋ iwet täkaŋ? ¹⁴xYäwänä iwetkuŋ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yäŋ yäk täkaŋ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yäŋ yäk täkaŋ. Täŋ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yäŋ yäk täkaŋ yäk.

¹⁵Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täŋpäkaŋ injinä näkawä netä yäŋ yäk täkaŋ? ¹⁶yYäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäŋo nanaki yäŋ iwetkuk. ¹⁷zYäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Saimon, Jona täŋo nanaki, gäka gäripi nadätat! Nadäk-nadäkka uwä ämaken naniktä nämo ahätak. Nana kunum gänaŋ naniktä yäŋkwawa täŋ gamitak. ¹⁸aUde yäŋpäŋ iwetkuk; Bureni ŋode gäwera nadä; Wäpka Pita yäŋ gäwet täkaŋ u mebari mobä unita gäkä terak äbotnaye yepmaŋpa kehäromi irirä äma waki täŋo kehäromitä nämo api däpek. ¹⁹bTäŋpäŋ näk Anutu täŋo kaŋiwat yewa unitäŋo yäma därani täŋo ki api gamet. Ude täŋkaŋä gäkä imaka kubä kome terak nämo yäniŋ kireŋjiri Anututä kunum gänaŋ udegän nämo api yäniŋ kirewek. Täŋ, gäkä imaka kubä kome terak yäniŋ kireŋjiri Anututä kunum gänaŋ udegän api yäniŋ kirewek yäk. ²⁰cUde yäŋpäŋ iwaräntäkiye yäjiwät

man kehäromi ŋode yäwetkuk; Intä näka Anutu täŋo iwoyäwani äma Kristo yäŋ ämawebe nämoinik yäwetneŋ.

Jesutä näk api kumbet yäŋ yäŋkuk

Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27

²¹Kadäni uken Jesutä yäput peŋpäŋ imaka ahäŋ imikta yäŋ imani unita iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk komi pähap api nadäwet. Täŋpäkaŋ Juda täŋo äma ekäni ba bämop äma intäjukun täŋpani-kät Baga man yäwoŋärewani ämatä mäde api ut namineŋ. Täŋkaŋ nutpäŋ änenayäŋ täŋopäŋ kepma yaräkubä täreŋjirän kodak taŋpäŋ äneŋi api akwet.

²²Ude yäweränä Pitatä Jesu inipärik yäŋikŋat päŋku ibeŋpäŋ yäŋkuk; Ekäni, Anututä täŋkentäŋ gamiŋjirän imaka udewani nämoinik api ahäŋ gamek yäk. ²³Yäwänä äyäŋutpäŋ Pita ŋode iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk kädet täŋpipiŋ nameno! Nabä kätäŋpeŋ ku! Gäk man yäyan uwä Anutu-ken nanikpäŋ nämo yäyan. Uwä äma gäkŋaken mangänpäŋ näwetan yäŋ iwetkuk.

²⁴dTäŋpäkaŋ Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayäŋ nadäŋpäŋä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiŋpäŋ bäräpi näkä kotawayäŋ täyat udegän päya kwakäpi buramiŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ kaŋ näwarän. ²⁵eTäŋpäkaŋ, äma kubätä säkgämän kaŋ irayäŋ nadäŋkaŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpäŋä u api paorek. Upäŋkaŋ äma kubätä näka yäŋpäŋ irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirewayäŋ täko uwä irit täga api kaŋ-ahäwek. ²⁶fTäŋ, äma kubätä kome täŋo imaka kudup peŋ bäyaŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä kumäŋjirän imaka

^x16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ^y16:16 Jon 6:69 ^z16:17 Mat 17:5;

Gal 1:15-16 ^a16:18 Jon 1:42; Efe 2:20 ^b16:19 Mat 18:18; Jon 20:23

^c16:20 Mat 17:9; Mak 9:9 ^d16:24 Mat 10:38; Luk 14:27

^e16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 ^f16:26 Mat 4:8-9

imakani unitä irit kehäromi kakta täga nämo api täjkenätän iminej. Unita irit kehäromi kañ-ahäkta imatäkenpäñ täga suwawek? Nämoinik!

²⁷g Jesutä ude yäñpäñ äneji ñode yäñkuk; Äma Bureni-inikä nani täño ep-mäget kudän ikek kudupi aņeroniye-kät api äpneñ. Äpäñpäñ ämawebe kudup-tagän kädet jide jide täñpeñ kuñat täkañ uterakgän kowata api yämek. ²⁸Näk bureni täwera nadäwut; Itkañ ño inken nanik ätu nämo kumäñirä Äma Bureni-inik intäjukun äma täño kudän ikek äpäñirän api kañpäñ nadäneñ yäñ yäwetkuk.

Jesu gupi inide kubä ahäñkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

17 Eruk Jesu kepma 6 ude it yäpmäj kuñtängän Pitakät noripakiyat Jems Jon u yäñ-yäkñjat yäpmäj pom kubä terak äronkuk. Uken päro inigän itkuñ. ²h Itpäj kañirä Jesu gupi inide kubä ahäñkuk. Inami dapuntä edap dapuri täño peñyäneñ ude äworeñkuk. Teki imaka paki inikinik täñpäñ ägo weñkuk. ³Ude ahäñirän yabäñkuñ; Profet bian irani yarä, Moses kenta Elaija inami terak ini ugän ahäñpäñ itkumän. ⁴Yarä uwä ahäñpäñ Jesu-kät man yäñpäñ-nadäk täñirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamäj ñonita oretoret täkamäj yäk. Unita gäkä yäwikañ yottaba yaräkubä kañ täñpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

⁵i Ude yäñ irirän pengän gubam peñyäneñ ikek kubätä äpä uwäk täñpäñ yepmañkuk. Uwäk täñpäñ

yepmañirän gubam gänañ man kubä ñode ahäñkuk; ñowä näkño nanakna bureni-inik. U kañpäñ gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kañ buramik täñput yäñ yäwetkuk. ⁶Eruk iwaräntäkiye yaräkubä unitä man u nadäñpäñ umuntañkañ kome terak päñku inami yäpä äpmonpöpäñ patkañ bumta kwañkuñ. ⁷Ude täñirä Jesu dubini-ken kuñpäñ yepmäñit täñpäñ yäwetkuk; In umuntänejo! Akuwut! ⁸Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwäpäñ Jesu inigän irirän kañkuñ. ⁹j Ude täñkañ pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi käkäñ unitäño manbiñam äma ätu pengän nämo yäwetneñ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak täñpäñ akwänkañ kañ yäwerut yäk.

¹⁰k Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabäñkuñ; Baga man yäwoñärewani äma imata ñode yäk täkañ? Elaijata jukun ahäwänkañ Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

¹¹Iweräwä Jesutä kowata ñode yäñkuk; Elaijata jukun ahäwänkañ Kristo mäden api ahäwek yäñ yäk täkañ u täga yäk täkañ. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahäñkuk. Ahäñpäñ Kristo ahäwayäñ täko unita kädet täwit imiñkuk. ¹²l Ahäñpäñ irirän nämo kañpäñ nadäñkañ kudän waki mäyap täñ imiñkuñ. Täñkuño Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täñ imineñ. ¹³m Jesutä ude yäweränkañ nadäwä tumbuñ; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yäñ nadäñkuñ.

⁸16:27 Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12

^h17:2 2Pi 1:16-18

ⁱ17:5 Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15

^j17:9 Mat 16:20 ^k17:10 Mal 4:5 ^l17:12 Mat 11:14, 14:10 ^m17:13 Luk 1:17

Iwaräntäkiyetä tänpä waŋkuŋ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴Eruk pom terak naniktä äpänpän ämawebe itkuŋ-ken u ahänjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjiŋ äpmoŋpän iwetkuk; ¹⁵Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadän imi yäk. U täŋguŋguŋ taŋpän maŋ-patäbotkaŋ kädäp gänaŋ ba ume gänaŋ äpmok täyak. ¹⁶Ude tänjirän nanakna yäpmän gäwaräntäkaye-ken äbänjira yäpna tägawut yänkaŋ tänpä waŋ yäk. ¹⁷ⁿYäwänä Jesutä gaŋani nadänpän ŋode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjiŋ ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tunneŋ? Äma in udewani-kät wari kuŋatta nämo nekaŋ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, ironji uwä yäpmän äbi! ¹⁸Ude yäwänä ironji u yäpmän äbänjirän mäjo ibenpewän nanak u kakätänpeŋ kuŋkuk. Kakätänpeŋ kuŋirän tägaŋpän itkuk.

¹⁹^oTänjirän iwaräntäkiyetä Jesu inigän irirän iwet yabänkuŋ; Nin imata mäjo u iwat kirekta täna wawäpän pemän? ²⁰⁻²¹^pYäwäwä yäwetkuk; Nadäkinikjin täpuri-inik unita tänpä waŋ yäk. Näk bureni täwetat; Nadäkinik bureni u imaka kubä kehäromi niked. Nadäkinikjin bureni, bak mujip udewani täpuri ireko uwä pom ŋo ŋode iwetneŋ; Wädän udu ku! Iweräwä man buramiŋpän täga wädän kwek. Nadäkinikjin täpuri it tameko uwä imaka kubä tänpäwä bureni nämowä nämo ahäwek.

²²^qJesutä ude yäwetpän päŋku Galili komeken iwaräntäkiye-kät käbeyä tänpän yäwetkuk; Kadäni käroŋi nämo iritna äma kubätä Äma Bureni-inik

jop nadän äma keru terak api pewek. ²³Peŋjirän kumän-kumän utpän äneŋjirä kepma yarakubä täreŋjirän api akwek yäk. Ude yäwän nadänpän iwaräntäkiye butewaki pähap nadänkuŋ.

Jesu takis moneŋ pekta manbiŋam yäwetkuk

²⁴^rTänpän äyänjutpeŋ Kapeneam yotpärare-ken kuŋirä kudupi yot täŋkentäktä takis moneŋ yäpni äma ätutä äbänpän Pita ŋode iwet yabänkuŋ; Täwoŋäreke ämajintä kudupi yot täjo takis moneŋ pek täyak ba nämo pek täyak? ²⁵Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yänpän yot Jesutä itkuk-ken u äroŋpän man nämo iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabänkuŋ; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täjo intäjukun ämatä iniken epän täŋkentäktä takis moneŋ yäpmäk täkaŋ u netä keru-ken nanik yäpmäk täkaŋ? Iniken mähekiye-ken nanik bok yäpmäk täkaŋ ba ämawebe gägäni täjo-gänpän yäpmäk täkaŋ? Jide nadätan?

²⁶Yäwäwä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täjo-gänpän yäpmäk täkaŋ, iniken mähekiye-ken nanik nämo yäpmäk täkaŋ yäk. Pitatä ude yäwäwä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähekiye uwä takis moneŋ nämo pek täkaŋ. U jop it täkaŋ. ²⁷Upänkaŋ ninta nadäwä wak täj nimineŋo ude tä gwägu-ken kuŋkaŋ gwägu tom kubä pengän wabiwayän täyan u wädänpän yäpmänkaŋ meni yäpmän aŋeppän moneŋ kubä kaŋpän ninek-tagän yänpän moneŋ u takis yäpni äma unita kaŋ yämi.

^{17:17} Lo 32:5,20; Jon 14:9 ^{17:19} Mat 10:1

^{17:20-21} Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 ^{17:22} Mat 16:21

^{17:24} Kis 30:13; Kis 38:26

In nanak täpuri ude bumik kuŋatneŋ*Mak 9:33-37; Luk 9:46-48*

18^sKepma uken Jesu täŋo iwarän-täkiyetä Jesuken kuŋpän ŋode iwet yabänkuŋ; Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ netätä intäjukun tänpän itak? ²Eruk ude yänjirä Jesutä nanak täpuri kubä yänpewän äbänpän bämopiken teŋkuk. ³^tTeŋpän ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani tänpäpän nanak täpuri ŋodewani bumik nämo kuŋatnayän täkaŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämoinik api äronen. ⁴Tänpäkaŋ äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäp-män äpänpän nanak täpuri bämopjinken itak ŋodewani bumik kuŋarayän täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ intäjukun äma ude tänpän api irek.

⁵^uTänkaŋ äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; In nadäkaŋ? Äma kubätä näka nadänpän nanak täpuri ŋodewani kubäta oraŋ imayän täyak uwä näka udegän api oraŋ namek. ⁶^vUpänkaŋ äma kubätä nanak ŋodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yän-yäkŋat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpän ume gänaŋ maŋpä äpmonenjo u irepmirek.

⁷Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täŋ-täkŋat-pewä inken nanik mäyap api waŋ moreneŋ. Bureni, tänyäkŋarani äma udewani itkaŋ, upänkaŋ jide tänpän kowata api irepmitneŋ? ⁸^wUnita ketka ba kuroŋkatä wakiken gepmaŋpayän

tänpänä u madän täkŋeŋpän kaŋ maŋpi kut yäk. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayän nadänpänjä jop kwäyähäneŋ tänpän kaŋ it. Ude nämo täŋkaŋ ketka kuroŋka bok yäpmän kuŋarayän täno uwä kädäp pähap gänaŋ api äpmonen! ⁹Ba dapunkatä wakiken gepmaŋpayän tänpänä dapunka dätpän kaŋ maŋpi kut. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayän nadänpänjä ude täŋkaŋ dapunka tumbani kaŋ kuŋat. Dapunka bok ijinkaŋ kuŋatpänjä geŋi täŋo kädäp pähap gänaŋ api äpmonen.

Yawak kubä paotkuko unitäŋo man wärani*Luk 15:3-7*

¹⁰⁻¹¹^{xy} Man ude yänpän äneŋi pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Inä kwikinik kuŋatpän ironi täpuri täpuri ŋonita nadänjirä äpani nämo täneŋ. Näk unita ŋode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuŋat täkaŋ. Nämo, u aŋeroniye nikek. Aŋero kunum gänaŋ Nana-kät bok itkaŋ unitä watäni it yämik täkaŋ.

¹²In jide nadäk täkaŋ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yän täga yäwek? Nämoinik, yawaki 99 u yepmaŋkaŋ yawak paotpeŋ kweko unita pänku wäyäkŋewek. ¹³Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkŋeŋkä kaŋ-ahänpänjä oretoret 99 itneŋo unita nämo täŋpek. Nämo, paotpeŋ kwanipän kaŋ-ahäwewo unita oretoret pähap täŋpek. ¹⁴Tänpäkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä ämawebe äpani ukeŋonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

^s18:1 Luk 22:24 ^t18:3 Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17^u18:5 Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 ^v18:6 Luk 17:1-2^w18:8 Mat 5:29-30 ^x18:10-11 Hib 1:14 ^y18:10-11 Luk 19:10

Momi tänpäni yäpätägakta man

Luk 17:3

^{15z}Jesutä ude yänpän yänkuk; Notkapak kubätä waki täñ gamiñirän gäk kuñkañ äma ukät injekgän itpäñ waki täñ gameko u kwikinik yän paideñ. Täñkañ man yäwi gäkño man buramiwänä äneñi not täñpeñ kuñatdeñ. ^{16a}Upänkañ gäkño manta bitnäwänä äma kubä ba yarä yämagurikañ ukät bok yänpän yäpä-siwon tawäpäñ teneñ. Ude täneño uyaku nadän gamek. ^{17b}Tänpäkañ äma yarakubä intäño manta bitnäwänä äbot tänpäni täño käbeyä-ken täga teneñ. Ba äbot tänpäni käbeyä täño man unita udegän bitnäwänä äma u mäde ut imiñirä guñ äma, ba takis moneñ yäpāni ude kuñarek.

^{18c}Näk bureni täwetat. In imaka kubä kome terak nämo yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän nämo api yäniñ kirewek. Ba in kome terak yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek. ^{19-20de} Ba äneñi ñode täwetgän tänpa nadawut; Äma yarä ba yarakubätä näka yänpän käbeyä täñirä näk u bämopi-ken api iret. Unita inken nanik yarätä imaka kubäta bänep kubägän peñpäñ Anutu-ken yänpäñirän kunum gänañ Nanatä nadän yämiñpäñ mani api buramiwek.

Momi pekpek täño man

Luk 17:3-4

²¹Jesutä man ude yänjirän Pitatä iwetkuk; Ekäni! Notnapak kubätä waki täñ namik täñjirän momini u kadäni kadäni peñ imiñ yäpmän kuñtäyiwä kadäni 7 ude täreñjirän äneñi wari peñ imettawä? ^{22f}Pitatä ude yäwänä Jesutä

iwetkuk; Ude nämo. Gäk notkapak täño momini kadäni kubä ba yarätagän ude nämo peñ imen. Pen waki udegän täñ gamiñ yäpmän äronjirän gäk pen wakini pekpek kañ täñ yäpmän ku.

²³Tänpän man yänkuko unita man wärani kubä ñode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabän yäwat täyak uwä ñode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Tänpäkañ epän ämawebeniye mäyaptä äma uken nanik tuñum jop yäpmänkañ gwäki nämo pek täneñ. ²⁴Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tuñum jop yäpāni unitäño gwäki yäpa yänkañ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpmäñtäñ kuñtängän epän ämani kubä kañ-ahäwek. Äma u tuñum jop yäpeko unitäño gwäki ärowani-inik. ²⁵Unita äma u gwäki tañi päke u jide tänpän pewa täreñeñ yän nadänpäñ mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ñode yäwek; Imaka imaka it gamikañ u ba webe nanakaye kuduptagän ämata yäniñ kirenpän gwäki yäpmänkañ kañ nam yän iwerek. ²⁶Ude iwerirän inita butewaki nadänpäñ mähemi dubini-ken kuñpäñ gukut imäpmok tänpän butewaki man ñode yäwek; Butewaki nadän namiñpäñ kwikinik iriri kañ-ahänkañ waki kañ gama yäk. ²⁷Iwerirän mähemi u butewaki nadän imiñpäñ momini kudup peñ moreñ imiñkañ jop tewän kwek.

²⁸Eruk, tewän päñku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kañ-ahänpäñ kotäkigän iñitkañ näkño moneñ ukeño nam yän iwerek. ²⁹Ude täñjirän noripak u inita butewaki nadänkañ gwäjiñ äpmonpäñ ñode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kañ-ahänkañ api gamet

^z18:15 Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1

^a18:16 Lo 19:15; Jon 8:17

^b18:17 1Ko

5:13

^c18:18 Mat 16:19; Jon 20:23

^d18:19-20 Mak 11:24; Jon 15:7

^e18:19-20 Mat 28:20; Jon 14:23

^f18:22 Luk 17:4

yäj iwerek. Ude iweränä yäwek; ³⁰Kämi kaŋ gamayäj näwetan upänkaŋ nämoinik yäk. Ude yänpäj iŋit yäpmaŋ päŋku komi yot ganaŋ teŋkaŋ iwerek; Moneŋ nami täreŋirän api gaba kätäwä äpamaŋ kwen yäj iwerek. ³¹Ude täŋirän noriye epän penta täŋpani unitä kaŋkaŋ kokwawak nadäŋpäj päŋku ekänini-ken manbiŋam u iwetneŋ.

³²Ude iweräwä äma ekäni unitä nadäŋpäj epän äma unita yänpewän äbänpäj iwerek; Wa! Gäk äma waki-inik yäk. Gäk näkken momi täŋkunopäj butewaki man näweriri näk gäkŋo momika kumän peŋ gamiŋkut yäk. ³³Näkä ude täŋ gamiŋkuropäj gäk imata notkapakta udegän nämo täŋ imitan? ³⁴Ude yänpäj kokwawak taŋi nadäŋ imiŋpäj komi äma keru terak peŋkaŋ yäwerek; Äma ŋo komi imiŋ yäpmaŋ kuŋirä näkken tuŋum yäpuko unitäŋo gwäki namänkaŋ kaŋ kakätäwut yäj yäwerek.

³⁵Jesusä man wärani ude yänpäj yäwetkuk; Nana kunum ganaŋ naniktä inta udegän api täŋ tamek. In mejintägän nämo yäneŋ. Bäneŋjin nadäk-nadäkjin kuduptä notjiye täŋo wakini nämo peŋ yämiŋpänjä komi api nadäneŋ.

Ämatä webeniye yänjät täkaŋ unitäŋo manbiŋam

Mak 10:1-12; Luk 16:18

19 Eruk Jesusä man ude yäj paot-päj Galili kome peŋpeŋ Judia kome Jodan ume kukŋi udude käda kuŋkuk. ²Uken kuŋirän ämawebe mäyap pähap iwarän täŋirä käyäm mebäri mebäri yäpän tägaŋ yämiŋkuk. ³Täj irirän Parisi äma ätutä ahäj imiŋpäj täŋ-ikŋatpena man kubä goret yäwänkaŋ manken tenayäj nadäŋpäj

man kubä ŋode iwetkuŋ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täŋo webenitä kädet mebäri mebäri u ba u täŋirän webeni u yäj iwareko uwä täga ba waki?

⁴JUde yäwäwä Jesusä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täŋkuko u nämo daniŋpäj nadäk täkaŋ? Man kubä ŋode kudän täŋkuk; Anututä imaka imaka pewän ahäj moreŋirä äma bok, webe bok täŋ yepmaŋkuk. ⁵KTänpäj ŋode yänkuk; Ämatä miŋi nani yabä kätänpäj webeni-kät epmäŋpäj irirän tohari gupi kubägän api tädeŋ. ⁶Mebäri unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägän itdentä yepmaŋpanipäj ämatä täga nämo yäpmaŋ danineŋ.

⁷Yänirän Parisi ämatä iwetkuŋ; Ude yäyan upänkaŋ imata Mosestä manbiŋam kubä ŋode niwetkuk? Gäk webeka pewayäj nadäŋpänjä webekata yänjwat-iwat man kudän keräpi kubä täŋpäj imiŋkaŋ kaŋ yänjwat yäj yänkuk. ⁸Ude yänirä Jesusä kowata ŋode yäwetkuk; Manbiŋam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täŋo man irepmitkaŋ injinken gäripjin terak kuŋat täkaŋ unita webejiye täga api yäj-yawatneŋ yäj yänkuk. Upänkaŋ pengän Anututä kädet ude täkta yäjiwätkuk. ⁹MNäk ŋode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täŋpekopäj jop nadäŋ yänjwatpäj webe kubä yäpeko uwä kubokäret ude täŋpek.

¹⁰NEruk ude yänirän iwarantäkiyetä iwetkuŋ; Wära! Nädapi irit kuŋat-kuŋatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? ¹¹Yänirä Jesusä kowata ŋode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkaŋ upänkaŋ Anututä täŋkentäj yämiŋirän

⁸18:34 Mat 5:25-26 ^h18:35 Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13

ⁱ19:3 Mat 16:1 ^j19:4 Stt 1:27, 5:2 ^k19:5 Stt 2:24; Efe 5:31 ^l19:7 Lo 24:1-4; Mat 5:31 ^m19:9 Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 ⁿ19:10 1Ko 7:1-2,7-9

ämawebe ätutä man u täga iwatneŋ.
¹²In nadäkaŋ? Äma ätu webe täga nämo yäpneŋ. Imata, miŋiyetä inide bäyaŋ yepmak täkaŋ. Äma udewaniwä webe yäpmäkta gäripi nämo nadäk täkaŋ. Täŋ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämo yäpneŋ. Ba äma ätuwä Anutu täŋo epänta yänpäŋ webe nämo yäpmäk täkaŋ. Upäŋkaŋ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täŋo man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä keru gupi terak peŋkaŋ nani-ken täŋkentäŋ yämikta yäŋapik man yäwän yänpäŋ Jesuken yäŋ yäpmäŋ äbuŋ. Yäŋ yäkŋat yäpmäŋ äbäŋjirä iwaräntäkiyetä yabäŋ yänpäŋ yäwetkuŋ; Nanakiye yäpmäŋ ämneŋo! Kut! yäŋ yäwetkuŋ. ¹⁴OYäŋjirä Jesutä nadänpäŋ yäŋkuk; Yäwat kireneŋo! Yabä kätawä ironjironji näkken yäpmäŋ äbäk täkot yäk. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironjironji ŋodewani äworenpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Anututä bureni yabäŋ yäwat täyak. ¹⁵Eruk Jesutä man ude yänpäŋ keru gupi terak peŋkuk. Ude tänpän tärewäkaŋ kome u peŋpeŋ kuŋkuk.

Äma gubaŋi tuŋum mähemitä Jesuken äbuk

Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

¹⁶Tänpäkaŋ äma kubä Jesu ahäŋ im-
 iŋpäŋ iwetkuk; Yäwoŋäremani, näk täga jide u täŋkaŋ irit kehäromi kaŋ yäpet?
¹⁷PYäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mähe mi Anutu ini. Täŋ, irit kehäromi

yäpayäŋ nadänpäŋä Anututä kädet pe-
 wani u iwarayäŋ täno uyaku api kaŋ-
 ahäwen.

¹⁸QYäwänä äma unitä yäŋkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yäŋkuk; Gäk äma kumäŋ-kumäŋ nämo uren, kubokäret nämo täŋpen, kubota nämo täŋpen, äma kubä manken teŋkaŋ jop manman nämo ikŋaren.
¹⁹†Ba gäk meŋka nanka oraŋ yämen. Täŋkaŋ gäkŋata nadäk täyan udegän notkapakta nadänpäŋ iron täŋ imen.
²⁰Ude iweränä yäŋkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmäŋ äbätat. Upäŋkaŋ imaka ätu jide upäŋ täŋkaŋ irit tägawä kaŋ yäpet?

²¹SUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoŋi-inik kaŋ ira yäŋ nadänpäŋä ŋode kaŋ tä; Moneŋ tuŋum ba imaka it gamikaŋ u kudup ämata yäniŋ kirenpäŋ moneŋ yäpmäŋkaŋ ämawebe jäwärita kaŋ yämiŋ more. Ude täŋpayäŋ täno uyaku kunum gänaŋ tuŋum tägagämän api korewen. Eruk, ude täŋ moreŋkaŋ äbä näk kaŋ näwat! ²²Tänpäkaŋ äma gubaŋi unitä man ude nadänpäŋ moneŋ tuŋum päke unita bänepitä nadäŋ bäräp täŋi täntäŋ kuŋkuk.

²³Kuŋjirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk bureni-inik täwetat; Moneŋ ämatä Anutu gämori-ken itkaŋ unitäŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärokta api täŋburut täneŋ. ²⁴Unita jide nadäkaŋ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänaŋ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiŋ täwek. Tuŋum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwatta api täŋburut täneŋ. ²⁵Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä bumta kikuŋutpäŋ yäŋkuŋ; Wära! Anututä äma moneŋ ikek bäräŋeŋ nämo api yämagurek yäŋ yäyan upäŋ äma jopi

^o19:14 Mat 18:2-3 ^p19:17 Wkp 18:5; Luk 10:28

^q19:18 Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 ^r19:19 Wkp 19:18

^s19:21 Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37

nin ñodewani jide tänpän irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁶tUde yäwäwä Jesutä yabänpän yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äroneñ. Upänkañ ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga tänpök.

²⁷Ude yänjirän nadänpän Pitatä kowata man ñode iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän takamän ñonita kowata jide api yäpne? ²⁸uYäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Anututä tänpewän kome ba imaka imaka äneñi kodak tänayän täkañ-ken uken Äma Bureni-iniktä wäpi biñam ikek itkañ imaka imaka api yabän yäwarek. Tänpäkañ in näk näwaräntäk täkañ u imaka, näk dubina-ken itkañ Isrel äbot 12 unitäño intäjukun äma ude api itneñ. ²⁹vTänpän äma kubätä näk näwarayän nadänpän noriye wanoriye, miñiye naniye, ironjiye ba imaka kuduhtagän peñkañ näk näwarayän täko uwä imaka peñkuko u yärepmitpäñ kowata tagagämän api kañ-ahäwek. Tänpän irit kehäromi imaka, api yäpek. ³⁰wUpänkañ äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde käda kwäkañ ämawebe apiño äpanti itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yän yäwetkuk.

Äma wain epän tänpäni täño man wärani

20 *Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epän täk täyak uwä ñode bumik; Epän mähe mi kubätä tamimañ bipani akuñpäñ wain epäna kañ täñ namut yän yänpäñ äma ätu yämagurayän kwek. ²Kuñkañ äma jop irani ätu yabän ahänpän yäwerek; Ai! In näkño wain epän täñ namiñirä gwäki

K20 K20 tamayän yäk. Ude yäweränkañ äma unitä nadäwä täga tänpäpäñ wain epän mähe mi u iwatneñ. ³⁻⁴Eruk 9'kirok täñjirän äneñi päñku äma mäyap namiñgamiñ bägup-ken jop irirä yabänpän ñode yäwerek; Ai, in päñku wain epän täñ namiñirä näk gwäki tamayän yäk. ⁵Yäwerän nadänkañ wain epäni-ken kuneñ. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimañ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶Ätu itkañ kome bipayän täñjirän äneñi päñku äma jop irani ätu irirä yabänpän yäwerek; In kepma käroñ päke ño ima täñ irirä kome bipmäñtak? ⁷Yäwänä iwetneñ; Äma kubätä epän täñ imikta nämo nimagurako unita jop iramänonik yäk. Yäwäwä yäwerek; Päñku wain epäna täñ namut yäk. Ude yäweränkañ kuneñ.

⁸yEpän mähemitä ude täñjirän kome bipmäñjirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiño yämaguraro u yän-päbä kubä-kengän yepmañpäñ epän täkañ unitäño gwäki yämi yäk. Tänpän epän äma mäden yämaguraro unita yämiñ päñku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹Ude täñkañ eruk mäden yän-yäkñat yäpmän äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneñ. ¹⁰Eruk, K20 K20 yämän yäpmänjirä intäjukun yämagureko unitä kañpäñ ñode nadäneñ; Täga gämän! yäk. Nintawä wädän päro punin käda käwep nimek yän nadäneñ. Ude nadänjirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeko uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹²Ude yämän kañpäñ epän mähe mi yänpäñ-kañiwat tänpän iwetneñ; A! Mäden äbäño uwä epän jop iñamgän iwoñäreñ yäk. Nin uwä tamimañ naniktä epän komi nadänpän täñ yäpmän äbänjitna

^t19:26 Stt 18:14; Jop 42:2 ^u19:28 Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21

^v19:29 Hib 10:34 ^w19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 ^x20:1 Mat 21:33

^y20:8 Wkp 19:13; Lo 24:15

bipmāntak. Tāmāņopāņ imata gwāki māden ābāņo ukāt bok uterakgān nimitan? ¹³ Ude iwerirā epān māhemitā epān āma u kubā ņode iwerek; Notnapak yāk. Nākā gāk nāmo tāņpa wakaņ. Nāk gwāki K20 K20 ude api tamet yāņ tāwerat. Tāwerira tāga yāņ nāweraņ yāk. ¹⁴ Unita gwāki tamitat udegān yāpmāņkaņ kukot. Nākņawā in intājukun ābāņo-kāt māden ābāņo ukāt gwāki kubāgān tamikta nadātāt yāk. ¹⁵ Tuņum nākņa-kenpāņ ude ba ude tāņpa yāņkaņ tāga nāmo tāņpet? Nāk iron tāga tāropāņ imata bānepjin tāņpā wakaņ? yāņ yāwerek.

¹⁶ ^zJesutā man wārani ude yāņpāņ yāņkuk; Unita āmawebe apiņo māden itkaņ unitā intājukun api itneņ. Ba āmawebe apiņo intājukun itkaņ unitā māden api itneņ.

**Jesutā ini kumākta
man āneņi yāņkuk**

*Mak 11:11-24; Luk
19:45-48; Jon 2:13-22*

¹⁷ Jesu uwā Jerusalem yotpārare-ken ārowa yāņkaņ iwarāntākiye 12 ugānpāņ yāmagurān yāpmāņ inigān kuņkuņ. Tāņkaņ kādet kuņit kuņit ņode yāwetkuk; ¹⁸ ^aKet nadāwut yāk. Nin kuņtāņgān Jerusalem yotpārare api ahāne. Ahāņpāņā Āma Bureni-inik uwā Baga man yāwoņārewani ba bāmop āma intājukun tāņpani tāņo kerī terak āroņirān kumākta man api topneņ. ¹⁹ Tāņpāņ āma guņ ābotken nanik unita iniņ kireņirā yāņārok man iwerit, kaņ-māgayāņit tāņpāņ pārip-pāriptā utpāņ pāya kwakāp terak api utpewā kumbek. Kumbānpāņ āneņirā edap yarakubā tāreņirān api akwek.

**Jems kenta Jontā
intājukun itta yāņkumān**

Mak 10:35-45

²⁰ Kadāni uken Sebedi webenitā Jesu-ken imaka kubāta yāņapiwa yāņkaņ nanakiyat wāpi Jems kenta Jon yāņ-yākņat yāpmāņ pāņku Jesu iņamiken gwājiņ āpmoņpāņ itkuk. Tāņirān Jesutā iwetkuk; ²¹ ^bJide nāwerayāņ ābātan? Yāwānā yāņkuk; Gākā yāwikaņ wāpka biņam ikek irayāņ tāno uken nanaknayat ņo dubika-ken kubātā kāpmāk kāda, kubātā bure kāda kaņ irun yāk. Ude tāņpāņ wāpi biņam ikek gākkāt bok kaņ irut yāk. ²² ^cUde yāwānā Jesutā yāwetkuk; In mebāri nāmo nadāņkaņ yākaņ. Ume komi nīkek nākā nāņpayāņ tāyat u ek udegān tāga api nādeņ?

Yāwānā Jems kenta Jontā iwetkumān; Tāga api nāde! yāk.

²³ Ude yāwānā Jesutā yāwetkuk; Bureni yākamān. Komi nadāwayāņ tāyat u in udegān api nadādeņ. Upāņkaņ nāk jārāpna kukņi kukņi itdayāņ yākamān unita nākā tāwetnaņi nāmo. Nanatā iwoyāņkuko unitāgān jārāpna kukņi kukņi bok api itneņ. ²⁴ Ude yāwānkaņ iwarāntākiye 10 unitā man u nadāņpāņ noripak yarā unita nadāwāwak tāņ yāmiņkuņ.

²⁵ ^dTāņpākaņ Jesutā iwarāntākiye yāņpewān ābāpāņ ņode yāwetkuk; In nadākaņ? Guņ ābot tāņo intājukun āmatā āmawebeniye ārowani tāņ yāmikta gāripi nadāk tākaņ. Ba unitāņo āma ekāni ekānitā āmawebe epān āmaniye ude yāpmāņ kuņat tākaņ. ²⁶⁻²⁷ ^eUpāņkaņ inā ude nāmo tāneņ. Inken nanik kubātā intājukun irayāņ nadāņpāņā eruk, kowata yāpmākta nāmo nadāņpāņ intāņo watā epān

^z20:16 Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 ^a20:18 Mat 16:21; Mat 17:22-23

^b20:21 Mat 19:28; Luk 22:30 ^c20:22 Mat 26:39; Jon 18:11

^d20:25 Luk 22:25-26 ^e20:26-27 Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48

äma jopigän ude tänpəŋ kuŋarek. Intäjukun irayän nadänpänä noriye täŋo gämori-ken kuŋatpän unitäŋo watä äma ude irek. ^{28f}Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täŋo watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täŋ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniŋ kirenpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketäreppän inita biŋam yäpayän äpuk.

Äma dapuri tumbani yarä äneji dapun ijinikumän

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare peŋpeŋ kuŋirä ämawebe bumta yäwatkuŋ. ^{30g}Tänpäkaŋ äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miŋin itkaŋ Jesu äbätak yän yäwä nadänpän gera taŋi ŋode yänikumän; Ekäni, Devit täŋo orani, butewaki nadän nimi! yäk. ³¹Ude yänjirän ämatä yabän yänpän Wari yädeŋo! yän yäwetkuŋ. Yäniŋ bitnäŋkuŋo upänkaŋ gwäk pimiŋpän gera pen yänikumän; Ekäni, Devit täŋo orani, nekta butewaki nadän nimi yäk.

³²Eruk ude yänjtäkon Jesu kädet miŋin itkaŋ yänpewän dubini-ken äbänjirän yäwetkuk; Ima täŋ nimän yänpän näkken gera yäkamän? ³³Yäwänä ŋode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi tägaŋirä ijida kut yänpän yäkamäk yäk. ³⁴Ude yäwänä Jesutä butewaki nadän yämiŋpän dapuri-ken yepmäŋjirän uteragän dapun ijinpän Jesu iwarän täŋikumän.

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äroŋkuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

21 Kuŋtängän Jerusalem yotpärare keräp taŋpän Olip pom mebäri-

ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahänkuŋ. Uken ahänpän itpänä Jesutä iwaräntäki yarä ŋode yäwetpän peŋ yäwet-pewän kuŋkumän; ²Ek yotpärare täpuri udu käkamän uken kuŋkaŋ doŋki nanak yamiŋi topmäk terak itkamän u yabänpän pitpän wädän yäpmän äbun. ^{3h}Ektä ude tänjirän äma kubätä täwet yabäk tänpänä ŋode kaŋ iwerun; Ekänitä doŋki ŋonita yäwänpän äbä pitkamäk yän kaŋ iwerun. Ude iweränkaŋ taŋiŋ kirewayän yäk.

⁴Tänpäkaŋ doŋki topmäk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ŋode yänpän kudän täŋkuko udegän ahänkuk;

⁵ⁱ*Pänku Jerusalem nanik ämawebe ŋode yäwerut;*

Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini täŋpanitä doŋki nanak terak maŋitkaŋ api äbek yän kaŋ yäwerut.

Sek 9:9

⁶⁻⁷Tänpän iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän doŋki nanak yamiŋi u pitpän yän-yäkŋat yäpmän äbänkaŋ iniken tek punin nanik yänopmänpän doŋki terak iriŋ imänkaŋ Jesu uterak äro maŋitkuk. ^{8j}Tänjirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miŋin iriŋ wädän yäpmän kuŋkuŋ. Ba ätutä päya päham tokätpän kädet miŋin udegän peŋ wädän yäpmän kuŋkuŋ. ⁹Ude täŋkaŋ ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuŋkuŋo u gera ŋode yänkuŋ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ŋonita iniŋ oretna!

Anutu ärowani kunum gänäŋ itak u iniŋ oretna! yäk.

¹⁰Yänjirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äroŋjirän ämawebe u naniktä yänjtäbätek yänkuŋ. Tänpän yänkuŋ; Wära! Äma äbätak ŋo netä? ^{11k}Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuŋo unitä yäwetkuŋ; In

^f20:28 Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6 ^g20:30 Mat 9:27, 15:22

^h21:3 Mat 26:18 ⁱ21:5 Sek 9:9 ^j21:8 2Kin 9:13 ^k21:11 Mat 21:46

nämo nadäkan? Ñowä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yäj yäwetkuñ.

Jesu kudupi yot gänañ äronjuk

*Mak 11:11-24; Luk
19:45-48; Jon 2:13-22*

¹²Täjkañ Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ yabänjuk; Ämatä moneñ ba barak imaka imaka kowat imän täñ irirä. Yabänpäñ yawat kirenpäñ bukäni imaka, däpmäj äreyäj tänpän kuñ yämiñkuñ. ¹³Täjpäñ yäwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani; Näkño Yotta nadäñirä yäñapik man yot ude täñpek. Upänkañ intä ñode täñirä kubo äma täño käbop irit bägup ude äworetak!

¹⁴Ude yäwetkañ Jesu kudupi yot gänañ irirän äma dapuri tumbani ba kwäyähäneñ täñpani mäyap Jesutä itkuk-ken u yäj-yäkñat yäpmäj äbäñirä yepmañpän tägañkuñ. ¹⁵Ude täñirän ironironi kudupi yot gänañ itkuño unitä kañpäñ gera ñode yäj itkuñ; Devit orani äbäj nimitak ñonita oretoret täñ iminal yäj yäj itkuñ. Täñpäkañ ironironitä Jesu wäpi biñam yäpmäj akuñirä nadänpäñ bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani äma ätu ukät nadäwä wañkuñ. Ba kudän tägatäga Jesutä täñkuko u kañpäñ nadäwäwak täñ imiñkuñ.

¹⁶Nadäwäwak täñ imiñpäñ Jesu iwetkuñ; Ironironi gäka man yäkañ u nadätan? Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Ei, nadätat yäk. Täñ, in man ñode kudän täwani u nämo daniñpäñ nadäk täkañ ba?

Ironironi ba nanak täpuri-inik nonoñ-ken nanik täño bänepi täñpidäm tañ

yämiñjiri gäk ganiñoret man yäkañ yäk. Sam 8:2

¹⁷Jesutä ude yäwetpäñ mäde ut yämiñpäñ Jerusalem yotpärare peñpeñ päñku Betani yotpärare-ken ahäñirän kome bipänpäñ u patkuk.

Nadäkinik bureni u kehäromi nitek

Mak 11:12-14,20-24

¹⁸⁻¹⁹mPatkuko yäjewänä Jesu akumañ Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuk. Kuñtäyon nakta iwäkañ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-tägän irirä kädet miñin kañkuk. Kañpäñ wama u ñode iwetkuk; Gäkä terak mujipka kubä mäden nämo ahäwek! Yäwänä uterakgän wama uwä gämäneñ äronjuk. ²⁰Täjpäkañ iwaräntäkiyetä u kañpäñ keru inpäñ yäjkuñ; Wära! Wama ñowä jide täñpäñ bäräñek-inik gämäneñ ärotak?

²¹nYäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In bänep yarä nitek nämo peñpäñ nadäkinikjin Anutu-kengän penayäj täkañ uwä wamata täro udegän täga täneñ. Täñpäñ ugän nämo. In Anutu nadäñ imikinik täñpäñ pom gudo ñode täga iwetneñ; Pom, gäk tokätpeñ gwägu gänañ äpmo yäj iweräwä manjin api buramiwek. ²²oTäjpäkañ nadäkinikjin nitek kuñatpäñ imaka u ba u unita yäjapinjirä api tamek.

Jesu kehäromini täño mebarita iwet yabänjuk

²³pJesutä kudupi yot gänañ äronpäñ man yäjpäñ yäwoñärek täñ irirän Baga man yäwoñärewani ämakät Juda täño watä äma ätutä ahäj imiñpäñ iwetkuñ; Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ²⁴Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk;

¹²21:13 Ais 56:7; Jer 7:11 ^m21:18-19 Luk 13:6

ⁿ21:21 Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12

^o21:22 Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 ^p21:23 Jon 2:18

Näk man kubägan-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayän. ²⁵Eruk näwerut! Jontä ume ärut yämik tänkuko u netä iweränkañ ume ärut yämik tänkukonik? Anututä iweränkañ tänkuk ba ini nadänpän täk tänkukonik? Ude yäwet yabäwänä jide yäne yän nadänpän yänpän-nadäk ñode tänkuj; Nin Anututä iwerän tänkuk yän yänawä Jesutä ñode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadänkuñ? yän niwerayän yäk. ²⁶¶Tän, Jon uwä ini nadänpän tänkuk yän yänawä ämawebetä Jon uwä profet kubä yän nadänpän ninta kokwawak nadän nimineñ yäk.

²⁷Nadän-bäräp yarä nikek ude tänpän Jesu iwetkuñ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkañ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäño mebäri nämo täwerayän.

Tuäke monäke täño manbiñam

²⁸⁻³⁰†Jesutä man ude yänpän äneñi ñode yäwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it tänkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ñode iwetkuk; Tuä, gäk kuñkañ wain epän täñ namisi yäk. Iweränä yänkuk; Nan, täga tänpayän yäk. Täga tänpayän yänkukopän peñawäk täñpeñ epän nämo tänkuk. Täñjirän ätu itpäñ nanitä monäni man udegän iwetkuk. Iweränä yänkuk; Nämo tänpayän! yäk. Nämo tänpayän iwetkukopän mäden bänepi sukurenpän päñku epän tänkuk. ³¹Jesutä man wärani u yäwet paotpäñ yäwetkuk; In jide nadäkañ? Nanak netätä nan täño man buramiñkuk? Yäwänä iwetkuñ; Nanaki monänitä buramiñkuk yäk.

Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Ämawebe wakiwaki täñpani, takis moneñ yäpani äma ba kädet miñin webe udewanitä in tärepmiñpäñ Anutu täño kañiwat yewa gänäñ intäjukun api äroneñ. ³²§Jontä ahänpän siwoñi kuñat-kuñat täño kädet täwoñäreñjirän inä unitäño man nadäka bitnäwäkañ takis moneñ yäpani äma ba kädet miñin webetä nadänpän bänepi sukureñkuñ. Ude täñjirä yabänkuño upänkañ gwäkjin nämo imätkuñ. Man Jontä yänkuko u nämo nadän imiñpäñ bänepjin nämo sukureñkuñ.

Wain epän täño watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³†Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Näk man wärani kubä täwera nadäwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täñ moreñpäñ yewa täñ-äyänjurek. Tänpän wain mujipi yeñ yäwatpäñ umeni yäpmäka komeñi täñkañ watä ämata yot kubä täñ yämek. Ude täñ moreñpäñ wain epän u kañiwatta äma ätu yepmañpän irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴Kwekopän mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täñjirän mujipi ätu inita ketpäñ yäpmän imiñ äbäka epän ämaniye yäwerän kuneñ. ³⁵¶Kuñjirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäñitpäñ däpneñ; Kubä injitpäñ päripneñ, kubäwä kumän-kumän utneñ, kubäwä mobätä utneñ. ³⁶Täñjirä wain epän mähemitä nadänpän äneñi epän ämaniye mäyap yäwerän kuñjirä udegän yepmäñitpäñ däpneñ. ³⁷Eruk mäden-inik ñode nadäwek; Nanakna bureni-iniktä päñku yäwänä orañ imiñpäñ mani api buramineñ yäk. Ude nadänpän iniken nanaki iwerän kwek. ³⁸¶Eruk

¶21:26 Mat 14:5, 21:46 †21:28-30 Luk 15:11

§21:32 Luk 3:12; Luk 7:29-30 †21:33 Ais 5:1-2; Mat 25:14

¶21:35 Mat 22:6 †21:38 Mat 27:18

kwänkañ wain epän täño watä äma unitä nanaki-inik u kañpäñ yäñpäñ-nadäk ñode täneñ; Unitä epän ño mäheми api täñpek yäk. Unita uritna epän ño ninta biñam kañ täñpäñ!
³⁹wUde yäñpäñä iwat kireñpewä yewa gägäni-ken kuñjirän kumäj-kumäj utneñ. ⁴⁰Jesutä man wärani ude yäñpäñ ñode yäwetkuk; Jide nadäkañ? Epän mäheмиtä kuñpäñ watä äma u kowata jide täñ yämek?

⁴¹Yäwänä bämop äma ba Juda täño watä äma uken itkuño unitä iwetkuñ; Imaka waki-waki täñkuño unita udegän kowata waki täñ yämiñjirän paotneñ yäk. Täñpäñ watä äma biani yawat kireñpäñ komeñi-ken watä äma tägagänpäñ yepmañjirän unitä kadäni kadäni wain mujiñpi yäpmäj imik täneñ yäk.

⁴²xYäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo daniñpäñ nadäk täkañ?

Äma yot täñpanitä bek kubä kawä wawäpäñ peñkuño unitä bek bämopi ude itak.

Anututä ude täñpewän ahäñjirän kañitna gäripi nitek täyak. Sam 118:22

⁴³Unita ñode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeño ude-wani. Unita Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokta kädet täñpipiñ täwatkañ äma äbot kudupi kubä Anutu täño gärip terak kuñatnayän täkañ unita kädet api peñ yämek. ⁴⁴yBek bämopi täweraro uterak äma kubätä mañpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak mañpäñä äma u api däpmäj jakñirek yäk. ⁴⁵Jesutä man wärani ude yäñjirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpäñ yäñkuñ; ⁴⁶zBureni! Man wärani wain epän terak utpäñ yäyak u ninta yäyak! Ude yäñpäñ inñit-

päñ utnayän nadäñkuñopäñ ämawebeta umuntañpäñ peñkuñ.

Äñnak-äñnak pähap kubä täño man wärani

Luk 14:16-24

22 Jesutä man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; ²⁻³Anututä in-täjukun itkañ yabäj yawat epän täk täyak uwä ñode bumik; Äma ekäni kubä täño nanaki webeni-kät keräntäk tädayän täñjirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñpayän tuñum täñpek. Tuñum täñ itkañ ämawebe ätu ninkät bok kañ nänayän nadäñpäñ kadäni udeken api näne yäj man pewän kuneñ. Eruk, äñnak-äñnakta tuñum täñ paotpäñ epän ämaniye yäwerän ämawebe yämagutta kuneñ. Päñku yäwetneño up-äñkañä äbäкта bitnäneñ.

⁴aBitnäñjirä biñami nadäñpäñ äneñi epän ämaniye ätu ñode yäwerek; In kuñkañ äma bitnäñkañ itkañ u ñode yäwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnakta tuñum täñ moretak. Bulimäkau ba tom ätu däpmänpäñ peñ tamitak yäk. Äñnak-äñnak mäheмиtä man ude yäweränkañ kuneñ. ⁵Eruk epän ämaniye u päñku yäwetneño upäñkañ nämo nadäñ yämineñ. Täñpäñ ini-ini kuñtäñpä kuneñ. Kubäwä ketem epäni-ken kwek. Kubäwä moneñ epäni-ken kwek. ⁶bÄtuwä epän äma u yepmäñitpäñ komi yämiñpäñ kumäj-kumäj däpneñ. ⁷Täñjirä äma ekäni unitä biñam nadäñpäñ kokwawak tañi täñpäñ komi ämaniye yäwet-pewän päñku äma kumäj-kumäj däpani u yori nitek wärämuppäñ äma u kudup däpmäj paotneñ.

⁸Täñpäkañ mäden äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Tom ketem yäpmäñpäñ pero ño jop itkañ yäk. Äma

w21:39 Hib 13:12 x21:42 Apos 4:11; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8

y21:44 Dan 2:44-45 z21:46 Mat 21:26

a22:4 Mat 21:36

b22:6 Mat 21:35

pengän man pewa kuŋkuŋo u nämo äm-nayän. Äŋnak-äŋnak täyat ŋo äma ude-wanita biŋam nämo täyat yäk. ⁹Unita in päŋku kädet moräk-ken ämawebe it-tän kukaŋ u yämagut yäpmän äbäkaŋ ketem penta kaŋ näna! yäk. ¹⁰Eruk man ude yäwet-pewän päŋku kädet miŋin ba itpäŋ-nadäk täŋpani-ken ämawebe jopi täga ba waki bok yämagut päbä yep-manpä yot äŋnak-äŋnak täneŋ-ken u tokŋeŋ moreneŋ.

¹¹Ämawebe ude tokŋeŋ morenpän irirä äma ekäni uwä u yabäwayän yot u gänaŋ äroŋpän käwek; Äma kubä kadäni unitäŋo tek nämo täŋkaŋ äbeko irirän. ¹²Kaŋkaŋ iwerek; Notnapak! Gäk imata kadäni ŋonitäŋo tek nämo täŋkaŋ äbäno ŋo maŋit itan? Ude yäwänä man kowata kubä nämo iwerek. ¹³^cTäŋpänkaŋ äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Äma ŋo iŋitpäŋ yentä keru kuroŋi pädät täŋpän bipmän urani gänaŋ maŋpä kut! yäk. Bipmän urani gänaŋ u itkaŋ konäm butewaki terak meni kaŋ jiwätpeŋ it yäpmän ärowän yäk.

¹⁴Jesutä man wärani u yän paotpäŋ ŋode yäwetkuk; Bureni täwera. Anutu täŋo mantä ämawebe mäyap yämagut täyak upänkaŋ yarä-gänpäŋ inita biŋam api yäpek.

Takis moneŋ pene ba nämo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵⁻¹⁶^dParisi ämatä man Jesutä yänkuko u nadänpän Jesu kakätäŋpeŋ päŋku inigän itkaŋ käbeyä täŋkuŋ. Tänpän Jesutä man goret kubä yäwän kaŋpäŋ manken tena yänkaŋ noriye ätukät Herot täŋo ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuŋkuŋ. Päŋku ahän imiŋpän bänep ärik-ärik man ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewni äma, nin gäkŋo mebäri nadäkamän yäk. Gäk jopman

nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo tänpän man bureniŋän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän danipän kuduŋtagän Anutu täŋo kädet siwoŋigän niwetpäŋ niwoŋäreŋäk täk täyan. ¹⁷Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintäŋo бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäŋ-nadänkaŋ yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yännäŋkatkaŋ? ¹⁹Eruk, moneŋ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneŋ kubä imiŋkuŋ. ²⁰Täŋirä yäwet yabänkuk; Moneŋ ŋo terak netä täŋo iŋami dapun ba wäpitä itak? ²¹^eYäwänä iwetkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ŋode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kaŋ imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kaŋ imut yäk. ²²Ude yäwänkaŋ kikuŋtpän nadäwätäk tänpänä kuŋtänpä kuŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³^fKeŋma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täŋkuŋonik.) ²⁴^gEruk abänpäŋ Jesu ŋode iwet yabänkuŋ; Yäwoŋärewni äma, Mosestä ninta man kudän ŋode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmänpäŋ komenita yeri kubä nämo bäyaŋkaŋ kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpäŋ tuänita biŋam yeri bäyaŋ imek yän yänkuk. ²⁵U nadänjiri manbiŋam kubä ŋode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋo uwä tuänitä webe kubä

^c22:13 Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28 ^d22:15-16 Mak 3:6 ^e22:21 Rom 13:7

^f22:23 Apos 23:8 ^g22:24 Lo 25:5

yäpmanpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. ²⁶Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmanpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpäñ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmanpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumän-tagän kumbuñ. ²⁷Täñkañ äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biñam api täñpek? yäñ iwetkuñ.

²⁹Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik täk täkañ. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkañ! ³⁰Ittäñgän kumbani-ken naniktä akuñpäñ ämawebe u nädapi nämo api täneñ. Añero kunum gänañ itkañ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkañ ude ämawebe jop api itneñ.

³¹Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwetat; Mosestä man bian kudän täñkuko u nämo daniñpäñ nadäk täkañ ba? ³²^hAnututä Moses ñode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itat yäñ yäñkuk. Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u kumbani täño Anutu nämo. Uwä kodak irani täño Anutu. Unita inä ämatä kumänpeñ u kädagän kuk täkañ yäñ yäk täkañ uwä goret-inik yäk täkañ.

³³Jesutä man ude yäñjirän ämawebe päke itkuño unitä nadänkañ kikuñpän nadäwätäk pähap täñkuñ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkñeñpäñ kuñjirä

Parisi ämatä biñam u nadänpäñ ämaniye yäñporiñ yäpmäñ Jesutä itkuk-ken u ahän imiñkuñ. ³⁵Ahäñ imiñpäñ noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuñ. ³⁶Äma unitä Jesu ñode iwet yabänkuk; Yäwoñäre-wani äma, Anututä man kädet peñ nim-iñkuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ⁱIweränä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ñode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹^jBa kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadän yämen. ⁴⁰^kMan yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabänkuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹Täñpäkañ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabänkuk; ⁴²^lIn Anutu täño iwoyäwani Kristo unita jide nadäkañ? U netä täño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit täño orani yäñ nadäk takamäñ yäk.

⁴³^mUde yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täño orani jopi kubä, komen ämagän yäñ yäk täkañ upänkañ Devit imata Ekänina yäñ iwetkuk? Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yäñkuk; ⁴⁴*Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadänkut;*

Gäk dubina-ken äbä mañjiri wäpka biñam gamiñkañ iwankaye yäpmanpäñ gämotka-kengän api yepmañpet yäk. Sam 110:1

⁴⁵Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäñ yäñkuko unita imata Kristo

^h22:32 Kis 3:6; Mat 8:11 ⁱ22:37-38 Lo 6:5 ^j22:39 Wkp 19:18

^k22:40 Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14 ^l22:42 Jon 7:42 ^m22:43 Mat 26:64

u Devit täño orani jopi kubä yäj yäk täkañ?

⁴⁶Jesutä ude yäwän nadänpäj Parisi ämatä kowata man kubä täga nämo iwetne yäj nadänkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpmäj äpne yäj nadänpäj man wari nämo iwetkuñ.

Watä äma täño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

23 Jesu Parisi ämakät man yäj morenpäj iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ²In nadäkañ? Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani ämatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet täkañ. ³Ude täwerirä man u nadänpäj kañ buramik täñput. Upänkañ täktäki uwä täga nämo. Ude kañ täñput yäj täwet täkañ upänkañ ini uwä nämo täk täkañ. Unita watä ämajin ätutä täñpeñ kuñat täkañ in udegän nämo täneñ. ⁴Ude täk täkot yäj täwet täkañ uwä yäk tuñum bäräpitä kehäromijin yäpmäj äpäk täyak ude bumik. Ude täñ tamik täkañ upänkañ ini uwä bäräpi udewani kubä nämo buramik täkañ.

⁵Ude yänpäj yäwetkuk; Watä äma udewanitä kädet mebäri mebäri täk täkañ. Ämawebetä nibänpäj siwoñi kuñarani yäj nadäwut yänkañ ñode täk täkañ; Anutu täño man mujipi ätu pipa terak kudän tänpäj uwäk täñkañ yentä topmännpäj damani-ken peppäj pädat täk täkañ. Täpuri-inik, äma ätutä täk täkañ ude nämo täk täkañ. Nämo, tañi täk täkañ! Ba tek täk täkañ uwä, äma ätutä keräpi täk täkañ udewani nämo. Käronpäj täñkañ ämawebetä nibäwut yänkañ imaka yabängärip ikek tek terak topä wädäk täkañ. ⁶Ba äñnak-

äñnak tañi täktäk kadäni-ken intäjukun, ämawebe iñamiken it täkañ. Tänpäj käbeyä yot gänañ äronpäj udegän täk täkañ. ⁷Ba ämawebetä orañ nim- inpäj wäpjin biñam ikek yäj niwerut yänkañ ämawebe iñamiken kwawak kuñat täkañ.

⁸Täj, inä kudän udewani nämo täneñ. Äma wäpi biñam ikek ude nämo kuñat- neñ. Unita äma kubätä Ekänina yäj gäw- eränä kañ iniñ bitnä. In iniñ buap. Kubätä ätuta intäjukun nämo irek. Ekänijin kubä-tägän itak. ⁹Tänpäkañ kome terak ño in äma kubäta gäk nin- täño intäjukun äma yänpäj Nanin yäj nämo iwetneñ. ¹⁰Nämo, Kristo unitägän Ekäni it tamitak. ¹¹¶Täj, notjinpak kubätä watä epän täñ tamayäj täyak, äma u uwä Anutu iñamiken intäjukun- inik itak. ¹²¶Tänpäj äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäj ärowayäj täko uwä Anu- tutä wäpi biñam api yäpmäj äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani tänpän- päj kuñarayäj täko uwä Anututä api orañ imek yäk.

Jesutä Parisi äma jukuman yäwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³Jesutä ude yänpäj Parisi äma Baga man yäwoñärewani ämakät man kädäp ikek ñode yäwetkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! In jopman yänkañ täñyäkñarani täk täkañ. In Anututä intäjukun it tamikta bitnänpäj mani nämo buramik täkañ. Ude täñjirä ämawebe Anutu täño kädet siwoñi iwatta kädet täñpipiñ yämiñpewä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo ärok täkañ. [¹⁴Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä webe kajattä yot gänañ äronkañ tuñumi yäyomägat täkañ. Ude täñkañ mäyäk

^{¶23:3} Mal 2:7-8 ^{°23:5} Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39

^{¶23:6} Mat 6:5; Luk 14:7 ^{¶23:11} Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

^{¶23:12} Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14

nämo nadänkaŋ Anutu-ken yänjapik man käronji jop yäk täkaŋ.]

¹⁵ Wa! Tänyäkŋarani äma in kudup api waŋ moreneŋ! In ämawebetä kädet nintä täk takamän ugän iwarut yänkaŋ yäwettän komeni komeni tuän ba ban kuŋat täkaŋ. Täñirä äma kubätä intäŋo kädet u iwarayän täyak uwä in bumikgän geŋita biŋam ude api täñpek.

¹⁶ Jesutä ude yänpän äneŋi yäkgän täñkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tänyäkŋarani äma intä äma dapuri tumbani ude bumik kuŋat täkaŋ. Dapunjin tumbani intä ämawebetä kädet täga nämo yäwoŋäreneŋ. In Anutu täŋo mebärini nämo nadänkaŋ imaka täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täñpakaŋ imaka bureni taŋi unita nadäwä äpani täk täkaŋ. Täñkaŋ in ämawebe man goret ŋode yäwet täkaŋ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta kudupi yot täŋo wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkaŋ. Upänkaŋ äma unitä tuŋum täpuri täpuri säkgämän kudupi yot gänaŋ itkaŋ uterak wohureko uyaku, bureni yän yäk täkaŋ. ¹⁷ In ude goret yäk täkaŋ! Imataken unitä bureni täyak? Tuŋum täpuri täpuri kudupi yot gänaŋ itkaŋ u, ba kudupi yot ini? Tuŋum unitä bureni nämo täyak. U yot gänaŋ jop itkaŋ yot unitä bureni! yäk.

¹⁸ Ba kubä pen ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta, imaka alta terak pek täkaŋ u wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkaŋ. Täñpakaŋ äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yän yäk täkaŋ. ¹⁹ In ude goret yäk täkaŋ. Imataken unitä bureni täyak? Imaka alta terak pek täkaŋ u, ba alta ini? Iron pek täkaŋ u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni täñpek. ²⁰ Alta uwä

imaka alta terak itkaŋ u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹ Täñ, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täŋo mäheŋi Anutu u bok uwäk täyak. ²² Ba äma kubätä kunum yänpän u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täŋo irit bägup unita Anutu täŋo wäpi uterak man wohurek.

²³ Jesutä ude yäwetpän äneŋi ŋode yäwetgän täñkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tänyäkŋarani äma intä Nin Anutu täŋo kädet siwoŋi iwat takamän yän yänpän бага man täpuri täpuri iwatpän ŋode täk täkaŋ; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmän daniŋpän moräki Anututa biŋam pek täkaŋ. Ude täk täkaŋ upänkaŋ Anutu täŋo man bureni pähap päke ŋodewani yärepmit täkaŋ; Äma tänyäkŋarani nämo täñpen. Bänep kwini iron kädet täñpeŋ kuŋaren. Ba, ämawebetä nadäkinik täñpeŋ kuŋaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwat täkaŋ u bok iwaräpän uyaku tägawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwatpän man taŋi irepmitpeŋ kuŋat täkaŋ u ŋode bumik täk täkaŋ; Äma kubätä ume näŋpa yänkaŋ täpun-täpun yäpmän täñpän kwäpän tom taŋi kubä nämo kaŋkaŋ ukät bok kämän kuneŋo in ude täk täkaŋ.

²⁵ Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani äma in kumän api waŋ moreneŋ. Tänyäkŋarani äma intä ketem peŋ-nakjin gupigän ärut täkaŋ upänkaŋ bänepjin-ken imaka waki kubota ba kome täŋo kaŋgärip upän nämo ärut täñpä kuk täkaŋ. ²⁶ Dapunjin tumbani! Inä gänaŋ umu jukun ärutpewä pak taŋirä eruk gupjin uwä kuräki api itneŋ.

²⁷ Wa! Tänyäkŋarani äma in kumän api waŋ moreneŋ. Kuŋat-kuŋatjin u

⁹23:16 Mat 15:14 ^t23:22 Ais 66:1; Mat 5:34 ^u23:23 Wkp 27:30; Mai 6:8

^v23:25 Mak 7:4 ^w23:27 Apos 23:3

ämätä äma kubä äneṅpāṅ punin simen tāk tākaṅ ude bumik. Simen u säkgämān kāweno upāṅkaṅ gānaṅ umu kumbani tāṅo kujari ba imaka tarāki tarāki unitä itkaṅ. ^{28 x}Tāṅkaṅ in udewanigān. Ämatä tabāk tākaṅ uwä täga upāṅkaṅ bānepjin-kenä täṅyākṅarani kädet waki mebäri mebäri unitä itkaṅ.

²⁹ Wa! Parisi ämakät Baga man yä-woṅärewani äma in kumān api waṅ moreneṅ. Täṅyākṅarani äma intä profet biani äneṅpani-ken säkgämān ket ut tākaṅ. Ba äma siwoṅi kuṅarani äneṅpani-ken imaka, mebäri ket ut tākaṅ. ³⁰ Tāṅkaṅ in ṅode yäk tākaṅ; Oraniyetä bian itkuṅo ude itkamāṅ yāwänäku profet nämo däpmäk tākäne yāṅ yäk tākaṅ. ^{31 y}Ude yäk tākaṅ up-āṅkaṅ jopman yäk tākaṅ. Kudän tāk tākaṅ unitä ṅode niwoṅäreṅ tāk; In profet dāpuṅo unitāṅo oraniye unita mebärijin kubägān. ³² Unita kädet waki orajiyetä tāṅkuṅo inä udegān api tāṅ tāreneṅ.

^{33 z}Gämok tāṅo äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de pāṅku api itneṅ? Nämo! Momijin unita geṅi-ken api äpmoner. ^{34 a}In nadākaṅ? Näkä profet ba siwoṅi äma peṅ yäwetpewa äbāṅirä in ukät nanik ätu api däpmāṅ tāṅpā kuneṅ. Ba ätu uwä komi api yämineṅ. Ätu uwä päya kwakāp terak api dāpneṅ. Tāṅ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmāṅpāṅ yāwat kirek api täneṅ. ^{35 b}Ude tāṅirä ämawebe siwoṅi däpmāṅ yäpmāṅ äbuṅo u kuduṅta intä kowata api yäpneṅ. Bian-inik äma siwoṅi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput peṅpāṅ däpmāṅ yäpmāṅ äbāṅtāko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot tāṅo

alta dubini-ken urirä tāreṅkuk. ³⁶ Unita apiṅo bureni ṅode täwera nadāwut; Ämik ahāṅ yäpmāṅ äbuṅo unita kowata in itkaṅ ṅonitā api yäpneṅ.

Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadāṅkuk

Luk 13:34-35

^{37 c}O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmāṅpāṅ epān ämanaye tāṅkentāṅ tamikta pewa äbuṅo u mobätä kumāṅ-kumāṅ däpmäk tākaṅ? Baraktä nanakiye uyiṅṅeṅ pat tākaṅ ude näkä in uyiṅṅeṅ patta bitnāṅ yäpmāṅ äbuṅ. ^{38 d}Unita Anuttutä tabä kätāṅjirān watä ämajiyē nämo, jop api itneṅ. ^{39 e}In nadāwut! Äneṅi nämo nabāṅkaṅ it yäpmāṅ äronṅtāṅgān Anutu wäpi terak abätak unita iniṅ oretna yāṅ yānayāṅ tāṅo ugān api nabāneṅ.

Kudupi yot api däpmāṅ äreṅyāneṅ yāṅ yāṅkuk

Mak 13; Luk 21:5-36

24 Eruk Jesu kudupi yot gānaṅ naniktä äpāmaṅ kuṅjirān iwarāntākiyetä kudupi yot pähap kaṅkaṅ biṅam yāṅpāṅ Jesu iwoṅäreṅkuṅ. ^{2 f}Ude tāṅirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadākot! Kudupi yot ṅo kaṅgärip tākaṅ upāṅkaṅ mädenä api tokät mäṅpek. Mobä uterak-terak itkaṅ uwä api erāṅ mäneṅ. ³Ude yäwerānkaṅ kumaṅ pāṅku Olip pom terak äronṅpāṅ maṅit itpāṅ iwarāntākiyetä inigān iwet yabāṅkuṅ; Yāno ukeṅowä jidegān api ahāwek? Ba gākṅo äbākābāk kadäni ba kome tāṅo tārek-tārek kadäni kerāp tāṅjirān kudän jide ahāṅjirān api käne?

⁴Ude iwerāwä Jesutä yäwetkuk; Bānepjin peṅ awähutneṅta ket

^x23:28 Luk 16:15 ^y23:31 Apos 7:52 ^z23:33 Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7

^a23:34 1Te 2:15; Mat 10:23 ^b23:35 Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21

^c23:37 Apos 7:59; 1Te 2:15 ^d23:38 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5

^e23:39 Sam 118:26; Mat 21:9 ^f24:2 Luk 19:44

kañiwatpäñ kuñatneñ. ^{5g}Äma mäyaptä ahäñpäñ näk wäpna yäñpäñ Anutu täño iwoyäwani Kristo u näk yäñ jopman api täwetneñ. Ude yäñ-täkjarirä ämawebe mäyaptä nadäwä bureni api täneñ. ⁶Kadäni uken ämik mämä ba ämik biñam nadäñkañ Wära! Kadäni täretak yäñ nadäñkañ nämo kikñutneñ. Kudän ude ahäkta yäwani upäñkañ kadäni bäräñeñ-inik nämo api tärewek. ^{7h}Nämo, kome tañi täpuri kowat ämiwän api täneñ. Täñpäñ kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenäñ komeni komeni api kwaiwek. ⁸Upäñkañ kudän uwä bäräpi bureni ahänayäñ täño unitäño wärani. Bureni kämi api ahäwek.

⁹ⁱKadäni uken näka yäñpäñ ämawebetä iwan täñ tamiñpäñ manken tepmañit, komi tamiñit, kumäñ-kumäñ tadäpmañit api täneñ. ¹⁰Ude täñ tamiñirä äbot täñpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewä putärewäkañ iwan kowata kowata api täneñ. ^{11j}Täñpäñ profet jopi-jopi mäyap ahäñpäñ tänyäkjarani täñirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineñ. ¹²Täñpäñ kädet wakiwaki ahäñ yäpmäñ kuñirän äma täño bänep iron api paorek. ^{13k}Upäñkañ äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkño man nämo peñkañ yäpmäñ kuñarayäñ täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. ^{14l}Täñpäkañ Anutu täño kañiwat yewa gänäñ ärokärok unitäño manbiñam yäwetpäñ yäwoñarek täñtäñ kuñirä ämawebe kudup komeni komeni itkañ unitä nadäñ moreñirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

Imaka wakiinik kubä api ahäwek

Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

^{15m}Jesutä ude yäñpäñ kubä pen ñode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä peñawähut ikeкта yäñkuk. Imaka yäñkuko u Anutu täño kudupi yot gänäñ irirän api käneñ yäk. (Äma man ño kañpäñä mebari ket nadäkot.) ¹⁶Täñpäkañ kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräñeñ akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. ¹⁷ⁿÄma kubätä yot yäman irayäñ täko uwä tuñumi yäpmäkta yot gänäñ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän! ¹⁸Ba äma kubä ketem epänken irayäñ täko uwä äneñi äyäñutpeñ päñku mäñit siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän! ¹⁹Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! ²⁰Unita in Ekäniken yäñapiñirä ämetpeñ kukkuk kadäni u mäñit kadäni-ken ba Sabat kadäni-ken ahäwektawä! ^{21o}Bureni, imaka ahäwayäñ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahäñkumän-ken umunitä päbä apiño umuri pähap udewani kubä nämo ahäñkuk. Ba udewanitä äneñi nämo api ahäwek. ²²Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäñ täkñeñkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upäñkañ Anututä ämawebe inita iwoyäñkuko unita butewaki nadäñpäñ kadäni keräpigän api däpmäñ täkñewek.

^{23p}Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ño ahätak! yäñ täwerirä unita

^g24:5 Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18 ^h24:7 2Sto 15:6; Ais 19:2 ⁱ24:9

Mat 10:22; Jon 15:18 ^j24:11 Mat 24:5,24; 1Jo 4:1 ^k24:13 Mat 10:22

^l24:14 Mat 10:18, 28:19 ^m24:15 Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11

ⁿ24:17 Luk 17:31 ^o24:21 Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 ^p24:23 Mat 24:5,11

nadänjirä bureni nämo täñpek. ²⁴¶Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop man-man yän-täkñatpäñ näk Kristo ba profet kubä yän api yäneñ. Äma udewan-itä kudän kudupi mebäri mebäri api täneñ. Ämawebe Anututä inita yäpmän daniwani unitäño bänepi peñ awähutna yänkañ kädäri parän epän pähap ude api täneñ. ²⁵¶Tänkañ imaka udewani nämo ahänjirän intäjukun täwetat.

²⁶¶Tänpäñ äma kubätä Kristo u kome jopi kubäken itak yän täwerirän in uken nämo kuneñ. Ba kubätä Kristo u yot gänañ itak ño yän täwerirän u nadän imineñtäwä. ²⁷¶In nadäkañ? Yäpä kwiririrän äma deken deken kwawak kak täkañ udegän Äma Bureni-iniktä ahänjirän ämawebe kuduhtagän uken-uken naniktä kwawak api käneñ. ²⁸¶Tom kubä kumänkañ parirän baraktä u näna yänkañ punin unu änok piän kuñarirä u yabänpäñ-nadäk täkañ. Udegän, kudän täwetat udewani kañpäñä Äma Bureni-inik ahätäk yän api nadäneñ.

²⁹¶Imaka umuri umuri u ahänpäñ paorirän uteragän ñode api ahäwek; *Edap täño peñyänjektä nämo ijñirän, komepak udegän api bipmäj urek. Täñjirän guk api täreñ mäneñ. Ude ahänjirän imaka kehäromi nitek kunum gänañ it täkañ u kudup wareñ api täñ moreneñ. Ais 13:10, 34:4*

³⁰¶Ude ahän irirä kudän kudupi kubä kunum gänañ ahänjirän kañpäñä Äma Bureni-inik äbän itak yän api nadäneñ. Ude nadänpäñ ämawebe kuduhtagän konäm butewaki api täneñ. Täñjirä Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi ba epmäget kudän ikek äbänjirän ämawebe api käneñ. ³¹¶Kañ-yäpurirä

äma unitä womat täñ piänkañ añero peñ yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutneñ.

³²¶Jesutä ude yänpäñ man kubä pen ñode yäwetkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpäñ täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpäñ edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkañ. ³³¶Unita udegän, in imaka imaka api ahäneñ yän täwetat unitä ahänjirä yabänpäñ tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneñ. ³⁴¶Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahänj moreneñ. ³⁵¶Tänpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upänkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Jesu u äneñi jidegän api äbek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶zÄma Bureni-inik äneñi äbayän täyak unitäño kadäni äma kubätä nämo nadatak. Añero kunum gänañ itkañ u imaka, nämo nadäkañ. Ba Anutu täño Nanak u imaka, nämo nadatak. Nanitä ini-tägän nadatak. ³⁷aTänkañ Äma Bureni-iniktä äneñi äbayän täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ³⁸Kadäni uken gwägu nämo tokneñjirän ämawebetä nin täga itkamän yän nadänkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. ³⁹bNin täga itkamän yän nadänkañ ude täñ irirä gwägu täñ pähap tokneñpäñ ämawebe päke u däpmän moreñkuk. Täñpäkañ ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä

¶24:24 Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14 ¶24:26 Luk 17:23-24 ¶24:27 Mat 24:37-39 ¶24:28 Luk 17:37 ¶24:29 Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10

¶24:30 Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 ¶24:31 Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 ¶24:34 Mat 16:28 ¶24:35 Mat 5:18

¶24:36 Apos 1:7; 1Te 5:1-2 ¶24:37 Stt 6:5-8 ¶24:39 Stt 7:21-23; 2Pi 3:6

Äma Bureni-inik api äbek. ⁴⁰Kadäni uken äma yarä epän täj irirän kubä yäpman̄kañ kubä ugän api tewek. ⁴¹Ba webe yaräwä ketem äñnañ irirän kubäwä yäpman̄kañ kubä ugän api tewek.

⁴²cUnita in ket täñpän kañiwatpän kuñarut. In Ekäni udeken api äbek yäj nämo nadäkañ. ⁴³dIn mebäri ñode nadäwut; Täha kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yäj, ude nadänpän pidäm tañpän irirän kubo äma u yot gänañ täga nämo ärowek. ⁴⁴Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yäj nämo nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm tañpän itkot.

⁴⁵Jesutä ude yäñpän ämawebetä udegän täneñ yäñpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä epän watä ämaniye-kät nanik kubäta epän man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayäj unita epän watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmäj towi yäj iwerek. Eruk, epän watä äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yäj iwerek? ⁴⁶Epän watä äma u, yäj imani ude täñpän irirän ekänini äneñi äyäjutpeñ äbek. Äbänpän epän watä äma u orañ imek. ⁴⁷eNäk bureni täwetat. Ekäninitä orañ imiñpän tuñumi kuduhtagän watäni it imekta iniñ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹Täj, epän watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yäj nadäwek. Ude nadänpän epän watä noriye wanoriye ätu däpman̄pän yäwat kireñit, ba tängugun̄ ume nañkañ tängun̄ tañpän irek. ⁵⁰⁻⁵¹fUde täñkañ ekäninita guñ tañpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki

täj irirän kañpän epän watä äma u utkañ madäñ jukutpän täñyäkñarani ämatä kumänpeñ päñku irani-ken man̄pän kuneñ. Ukät itkañ komi nadänpän konäm butewaki täñkañ meni jiwätpeñ itneñ yäk.

Webe gubañi 10 unitäño manbiñam

25 ^gJesutä ude yäñpän pen ñode yäwetgän täñkuk; Tärektäreke kadäni uken Anututä yabäj yäwat epän täñpayäj täyak u ñode bumik; Webe gubañi 10 udetä ñode täneñ; Äma ekänini kädet miñin imagutta kuneñ. ²Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piñpän ijikta nämo nadäneñ. ⁴Täj, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miñin paorirä piñpän ijikta nadänpän yäpneñ. ⁵Täñpäkañ äma ekänini uwä bäräneñ nämo äbänjirän irä wawäpän gurän täñpän däpmon patneñ.

⁶Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ñode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumañ päñku imagurut! yäk. ⁷Yäwänä webe gubañ uwä kudup kikuñutpän päñaku topäni yäpneñ. ⁸Täñpäkañ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpän umeni yäpneño uwä ñode yäwetneñ; Nin täño topän ijinapän kumänkañ yäk. Unita intä umeni ätu piñ nimut yäk. ⁹Yäjirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneñ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpman̄ äbämäño unitä nin kudup täga nämo täñkentän nimek yäk. Injin kuñkañ gwäki peñpän kodaki yäput yäk.

¹⁰Ude yäwäwä topän umeni suwanayäj kuñirä äma ekäni u ahänpän webe gubañ 5 nadäwä tubani

^c24:42 Mat 25:13 ^d24:43 Luk 12:39-40; Rev 16:15 ^e24:47 Mat 25:21,23

^f24:50-51 Mat 8:12 ^g25:1 Rev 19:7; Luk 12:35

u yän-yäkŋat yäpmäj kwek. Kumaŋ yotpärare-ken ahänpäj yot gänaŋ äro yäma ukätpäŋ ketem naŋ itneŋ. ¹¹hKetem ude naŋ irirä nämo nadäwä tumbani webe 5 u äbänpäj yäman umu itpäŋ yäneŋ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ¹²iYäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

¹³lJesutä ude yänpäj ämawebe ɳode yäwetkuk; Unita in udegän, tänpidäm-pidäm taŋkaŋ kaŋ kuŋarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yän kadäni nämo nadäkaŋ.

Äma moneŋ uwäk yämani unitäŋo manbiŋam

Luk 19:12-27

¹⁴kJesutä ude yänkaŋ äneŋi Anututä yabäj yawat epän täk täyak u jidewani yän nadäkta man wärani kubä pen ɳode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yänkaŋ watä ämaniye yarakubä yän-yäkŋat päbä moneŋi watäni it imineŋta yäpmäj daniŋpäŋ yämek. ¹⁵lUde tänpäj epän täktäki täŋo kehäromi pat yämeko udegän nadäŋit watä ämani kubätä moneŋ uwäk 5 imek. Äneŋi kubätä yarä imek. Täŋ, kubätä kubägän imek. Moneŋ uwäk ude yämiŋkaŋ kwek. ¹⁶Kweko kuŋarirän watä ämani kubä moneŋ uwäk 5 imeko uwä bäräneŋ päŋku epäni kehäromi tänpäj moneŋ uwäk 5 imeko udegän äneŋi uwäk 5 ude yabäj ahäwek. ¹⁷Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi tänjirän äneŋi uwäk yarä kaŋ-ahäwek. ¹⁸Tän, uwäk kubägän moneŋ mähemitä imeko u yäpmäj päŋku awaŋ äneŋpäŋ kome gänaŋ peŋpäŋ yejämbe.

¹⁹Ude tänjirä äma ekäni u kadäni käroni ittän kuŋattängän äneŋi äbek. Äbänpäj watä ämaniye yarakubä u äbot

kubägän yepmaŋpäŋ moneŋi yämeko unita yäwet yabäwek. ²⁰Tänpänä äma moneŋ uwäk 5 imeko unitä moneŋ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peŋpäŋ yäwek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk 5 namiŋkuno ukeŋo epäni täntäyiwa äneŋi uwäk 5 ahänkuŋo u ɳo yäk. ²¹mYäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik tänpäj epän säkgämän täŋkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka bureni watä itta api gepmaŋpet yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak itta yäk.

²²Ude yäwänä watä ämani kubä moneŋ uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk yaräbok namiŋkun. U näkä epäni kehäromi tänjira äneŋi uwäk yarakät ahänkumän yäk. ²³Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka bureni watä itta gepmaŋtat yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak kaŋ it yäpmäj äroda yäk.

²⁴⁻²⁵Yäwänä mäden moneŋ uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebarika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkaŋ unitäŋo bureni ahänjirä gäkä yäpmäk täyan yän nadänpäj umuntaŋkut. Unita näk moneŋ uwäk kubägän namiŋkuno u awaŋ äneŋpäŋ peŋkuro u yäpmäj äbätat ɳo! yäk. ²⁶Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näka äma ude-wani yän nadäŋkaŋ imata näkɳo moneŋ jop peŋkun? ²⁷Gäk ɳode tänaŋi täŋkun; Näkɳo moneŋ gamiŋkuro u moneŋ äma keru terak peŋiri uyaku täŋpewä taŋi ahänjirän äbäŋkaŋ yäpmäŋtet yäk.

²⁸Ude yänpäj epän ämaniye ätu yäwerek; In moneŋ uwäk yomägatpäŋ uwäk

^h25:11 Luk 13:25-27

ⁱ25:12 Mat 7:23

^j25:13 Mat 24:42

^k25:14 Mak 13:34

^l25:15 Rom 12:6

^m25:21 Mat 24:45-47; Luk 16:10

10 yäpmäj kuḡatak unita imut yäk. ²⁹ᵐNadäkaḡ? Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuḡarayäj täko uwä ätukät bumta-inik buḡät imikta yäwani. Täḡ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäj nadäk täkaḡ upäjkaḡ nämo! Imaka iḡitkamäj yäj jop nadäk täkaḡ uwä yäy-omägatta yäwani. ³⁰ᵒUde yäjpäḡ ekäni unitä yäwek; Watä ämana gaḡani ḡo bipmäj urani gänaḡ pudät maḡpä äp-moḡpäḡ yäk. Uken konäm kähän yäj ji-wätpeḡ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmäj daniwek

³¹ᵐTäjpäḡ Äma Bureni-iniktä kunum täḡo epmäget kudän nikek aḡeroniye-kät äbäjpäḡ intäjukun äma ärowani pähap wäpi biḡam ikek api irek. ³²ᵒTäjirän ämawebe komeni komeni uken naniktä päbä u iḡamiken api itneḡ. Äbä iräkaḡ yäpmäj daniḡpäḡ äbot yarä api yepmaḡpek, sipsip watä ämatä sipsip meme yäpmäj danik täkaḡ ude. ³³ᵒTäjpäḡ äma wakiwaki keru käpmäk käda yepmaḡpäḡ äma tägatäga keru bure käda api yepmaḡpek.

³⁴Ude täḡkaḡ intäjukun äma unitä ämawebe keru bure käda itnayäj täḡo uwä api yäwerek; Nana inta nadäj tamitak unita näkken äbut yäk. Äbäjkaḡ kome säkgämän Anututä bian-inik kunum kenta kome pewän ahäwäpäḡ inta biḡam kome iwoyäjnkuko ḡo korewut yäj api yäwerek. ³⁵ᵒNäk nakta neḡirä nepmäj towiḡkuḡ, ba umeta neḡirä ume gwet namiḡkuḡ. Ba näk äma kudupi ude kuḡarira nämagut yäpmäj yotjin-ken kuḡkuḡ. ³⁶ᵒBa moräj irira tek täḡ namiḡkuḡ. Ba käyäm täḡjira watä it

namiḡkuḡ. Ba komi yot gänaḡ irira nabäj tareḡkuḡ yäk.

³⁷Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata ḡode api iwetneḡ; Ekäni, jidegän uken nakta geḡirä gepmäj towiḡkumäj? Ba umeta geḡirä jidegän uken ume gwet gamiḡkumäj? ³⁸ᵒBa gäk jidegän äma kudupi ude äbäjiri gämagut yäpmäj yotnin-ken kuḡkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek täḡ namiḡkumäj? ³⁹ᵒBa jidegän käyäm täḡjiri watä it gamiḡkumäj? Ba komi yotken iriri gabäj gawat epän jidegän uken täḡ gamiḡkumäj?

⁴⁰ᵒUde iweräwä intäjukun äma unitä kowata ḡode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpami ḡo kubäta täḡ imik täḡkuḡo u näka täḡ namik täḡkuḡ yäk.

⁴¹ᵒTäjä ämawebe keru käpmäk käda itnayäj täḡo uwä ḡode api yäwerek; Kewewut! Kädap äbot Anututä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yäjpäḡ peḡkuko uken äpmo api itneḡ yäk. ⁴²ᵒImata, in ḡode täḡ namiḡkuḡo unita; Näk nakta neḡirä ketem nämo namiḡkuḡ. Umata neḡirä ume nämo gwet namiḡkuḡ. ⁴³ᵒNäk äma kudupi ude kuḡarira yotjin-ken nämo yäj-yäkḡat yäpmäj kuḡkuḡ. Ba moräj irira tek nämo täḡ namiḡkuḡ. Käyäm täḡjira watä nämo it namiḡkuḡ. Ba komi yot gänaḡ irira nämo nabäj näwatkuḡ.

⁴⁴Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ḡode api iwetneḡ; Ekäni, jidegän uken nakta geḡirä nämo gepmäj towiḡkumäj? Ba umeta geḡirä jidegän uken ume nämo gwet gamiḡkumäj? Gäk äma kudupi ude äbäjiri jidegän nämo gämagut yäpmäj yotnin-ken kuḡkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek nämo täḡ

^{ᵐ25:29} Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18

^{ᵒ25:30} Mat 8:12

^{ᵒ25:31} Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

^{ᵒ25:32} Rom 14:10; Ese 34:17

^{ᵒ25:35} Ais 58:7

^{ᵒ25:40} Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41

^{ᵒ25:41} Mat 7:23; Rev 20:10

gamiŋkumäŋ? Käyäm täjiri jidegän uken watä epän nämo täŋ gamiŋkumäŋ? Ba komi yotken iriri jidegän gabäŋ gawat epän nämo täŋ gamiŋkumäŋ?

⁴⁵Ude iweräwä intäjukun äma unitä ŋode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ŋo kubäta nämo täŋ imik täŋkuŋo u näka täŋ namik täŋkuŋ. ⁴⁶U Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmaŋpän äpmoner. Täŋkaŋä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmaŋpek.

Jesu utta man topuŋ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

26¹⁻²vEruk, Jesutä man kudup yäwet moreŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; In nadäkaŋ? Yäŋen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye kerit erak pewäkaŋ iwaniyetä päya kwakäp erak api utner.

³Täŋpäkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifastä yotken käbeyä täŋkuŋ. ⁴Käbeyä täŋpän Jesu käbop inŋitpän utta man topuŋ. ⁵Ude täŋpän yänkuŋ; Nämo yäk. Orekirit kadäni-ken täŋpena ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäŋi tägapän ärut imiŋkuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶Täŋpäkaŋ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok naŋkumän. ⁷wKetem naŋ irirän webe

kubätä ume käbäŋi säkgämän u gwäki ärowani peŋpän yäpuko upän yäpmän abuk. Yäpmän päbä Jesu ketem naŋ irirän gwäki-ken kudup piŋ ibatkuk.

⁸Ude täŋjirän iwaräntäkiye bok itkuŋo u kaŋkaŋ kokwawak nadäŋpän yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Mebäri imata moneŋ pähap ŋo jop awähutak? ⁹Ume u ämata yämiŋpän moneŋ taŋi yäpmaŋkaŋ äma jäwäri tä yämiŋjirän uyaku käna tägatek yäk.

¹⁰Ude yänjirä Jesutä bäräŋer yabäŋpän-nadäŋkaŋ yäwetkuk; In webe ŋo imata ibekaŋ? U iron säkgämän kubä täŋ namitak. ¹¹xÄma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täŋ yämına yänpänjä kaŋ täŋ yämüt! Upänkaŋ näk inkät wari nämo api itne. ¹²Näk kumbapän api äneneŋo unita awaŋken kukta gupna ume käbäŋi nitek u ärut namitak. ¹³Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yänhäŋ yäpmän kunayän täŋo udegän webe ŋonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yän yäpmän kuneŋ. Ude täŋjirä ämawebetä webe ŋonita nämo api guŋ täneŋ yäk.

Judas Jesuta iwan täŋ imiŋkuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴⁻¹⁵yz Täŋpäkaŋ iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan kerit erak kaŋ pewa yänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpanitä itkuŋ-ken päŋku ŋode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä moneŋ jide api namineŋ? Yäwänä siliwa moneŋ 30 ude imiŋkuŋ. ¹⁶Imäkaŋ Judastä päŋku iwan kerit erak kaŋ pewa yän nadäŋpän Jesu iwaräntän yäpmän kuŋatkuŋ.

^u25:46 Dan 12:2; Jon 5:29 ^v26:1-2 Kis 12:1-27; Mat 20:18

^w26:7 Luk 7:37-38 ^x26:11 Lo 15:11 ^y26:14-15 Jon 11:57

^z26:14-15 Sek 11:12

Pasova Orekirit täjo ketem nanjukun

*Mak 14:12-21; Luk
22:7-14,21-23; Jon 13:21-30*

^{17a}Tänpäkan orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani täjo äñnak-äñnak u yäput peñjukun. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkunj; Nin apiño yot deken päñku Pasova täjo imaka imaka u täñtuñum täne?

^{18b}Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yotparare-ken äronpäñ äma kädet moräk-ken itak u kanpäñ ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täjo ketem nänetä nadätat. ¹⁹Ude yäweränkan iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko udegän päñku yot mäheми u iwetkan Pasova täñtuñum täñjukun.

²⁰Ude täñkan kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nanjukun. ²¹Nañ ittängän Jesutä man ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayän yäk. ²²Ude yänjirän nadänpänä butewaki nadänpän ini-ini iwet yabänjukun; Ekäni, näka yäyan?

^{23c}Ude yäñtäko Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmanpayän. ²⁴Nadäkan? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwerek. Upänkan äma iwan keriken terak nepmanpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵Ude yänjirän Judas, Jesu iwan keriken terak pewayän täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näka ba

yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayän yäk.

**Bänep kubägän
äñnak-äñnak yäput peñjukun**

*Mak 14:22-26; Luk
22:14-20; 1Ko 11:23-25*

^{26d}Eruk ketem nañ irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetkan tokät jukutpäñ iwaräntäkiyetä ñode yäwetpäñ yämiñtäñ kuñjuk; Ñjo yäpmänpäñ nanput. Ñowä näkño gupna yäk. ²⁷Ude yänpäñ wain ume yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetpäñ yämiñtäñ kuñjuk; In kudup ño nanput. ^{28e}Ñowä näkño nägätna, Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Tänpän ämawebe mäyap täjo momi awähuretta yänpäñ nägätna piwayän täyat. ²⁹Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämo nankan it yäpmän kuñtängän Nana täjo yewa gänäñ äronkan wain ume mebari kubä inkät bok api näne yäk. ^{30f}Ude yäweränkan kap kubä tenpäñ yot penpen kuman Olip Pom terak äronjukun.

**Pitatä wäpna käbop api
pewek yän yänjukun**

*Mak 14:27-31; Luk
22:31-34,40-46; Jon 13:36-38*

^{31g}Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; Bi-pani ñogän in kuduptagän näka mäde ut naminpän ämetpen kuñtänpä kunayän. Ude täñjirä Anutu täjo man ñode kudän täwani u bureni ahäwayän; *Näk sipsip täjo watä äma urira sipsip api kuñtänpä kuneñ yäk. Sek 13:7*

^{32h}Upänkan kumbani-ken nanik äneñi akunpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api it kirewet. ³³Yäwänä Pitatä

^a26:17 Kis 12:14-20 ^b26:18 Mat 21:3 ^c26:23 Sam 41:9

^d26:26 Mat 14:19 ^e26:28 Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

^f26:30 Luk 22:39; Jon 18:1 ^g26:31 Sek 13:7 ^h26:32 Mat 28:7,16

iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineŋ, upänkaŋ näk ude nämö api täŋpet yäk. ³⁴ⁱUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera. Apiŋo bipani purup gera nämö yänjirän gäkä kadäni yarakubä ude wäpna käbop pewayän.

^{35j}Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpän man kehäromigän ŋode yänjuk; Nämö! Gäk gutpän näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämö api pewet yäk. Ude yäwänkaŋ noriyetä udegän yänjuk.

**Jesu inigän pänku
yänjapik man yänjuk**

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶Tänpän Jesu iwaräntäkiye-kät kuŋtängän Getsemane epän tobätken ahänpän yäwetkuk; In ŋode irirä näk pänku yänjapik man yäwayän yäk.

³⁷Ude yäwetkaŋä Pitakät Sebedi täŋo nanakiyat Jems kenta Jon, ugänpän yämaguränkaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtängän nadäwän umuri pähap täŋpänpän äma yarakubä u yäwetkuk; ^{38k}Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ŋogän kodak itkaŋ nabän näwatkot.

^{39l}Ude yänpän ätu nanak kuŋpänjä kukut imäpmok täŋpän yänjapik man ŋode yänjuk; Nana, tänaŋi täŋpawä nadänjiri komi bäräpi nadäwayän täyat u närepmirän. Ude upänkaŋ näkŋo nadäk nämö, gäkŋo mantä kehärom tawän. ⁴⁰Ude yänpän äma yarakubä unitä itkuŋ-ken äyänutpeŋ kuŋpän yabäwän dämpmon pat itkuŋ. Dämpmon parirä yabänpän Pita iwetkuk; In imata dämpmon pat itkaŋ? In kadäni keräpi näkkät kodak täga nämö itneŋ? ^{41m}Tänjyabäk-ken kwitanenŋta ket nadänpän yänjapik man yän itkot.

Bänepjintä näk näwatta pidäm täkaŋ upänkaŋ kehäromijin nämö yäk.

⁴²Ude yäwetkaŋä äneŋi pänku nani ŋode iwetkuk; Nana, komi nadätat ŋo täga nämö närepmitnaŋi täŋpawä jop waki nadän naminjiri komi ŋo nadäwa täreŋirän gäkŋo mantä kehärom tawän yäk.

⁴³Man ude yän paotpän äyänut päbä äma yarakubä u dämpmon pen parirä yabänjuk. ⁴⁴ⁿUde yabänkaŋ äneŋi pänku yänjapik man yänjuk udegän yänjirän kadäni yarakubä täjuk. ⁴⁵Ude täŋkaŋ iwaräntäkiyetä patkuŋ-ken u kuŋpän yäwetkuk; Ai! In dämpmon pen pat itkaŋ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keritak ärokärok kadäni keräp täyak ŋo. ^{46o}Unita akwäpän pänku yabän ahäna! Äma iwan keritak-ken nepmakta yäwani uwäku äbatak ŋo yäk.

Iwantä Jesu injtkuŋ

*Mak 14:43-50; Luk
22:47-53; Jon 18:3-11*

⁴⁷Jesu man ude yäwet irirän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u pengän ahän yämiŋkuk. Iwan äma mäyap kadä boham ikek penta äbuŋ. Iwan äma uwä bämop äma intäjukun täŋpani ba Juda täŋo äma ekäni ekäni unitä peŋ yäwetpewä äbuŋ. ⁴⁸Intäjukunä Judastä man kädet ŋode yäwetkuk; Näkä pänku äma u bayän iminpän inin orerirä nabänkaŋ upän kaŋ injirut yän yäwetkuk. ⁴⁹Eruk Jesu ahän iminpän iwetkuk; Yäwoŋjäre-wani ämana! Ude yänpän bayän iminpän inin oretkuk.

⁵⁰Judastä ude tänjirän Jesutä iwetkuk; Notnapak, epän täŋpayän nadänpeŋ äbätan ude täyi! Yäwänä iwantä äbuŋowä injitpän kerigän topuŋ.

ⁱ26:34 Mat 26:69-75 ^j26:35 Mat 26:56 ^k26:38 Jon 12:27

^l26:39 Hib 5:7-8; Mat 6:10 ^m26:41 Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15

ⁿ26:44 2Ko 12:8 ^o26:46 Jon 14:31

⁵¹P Ude täñirä iwaräntäki kubätä päipi pioŋ gänaŋ nanik wädawän kwäpäñä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäknjat jukuni painkuk. ⁵²Q Ude täñpänä Jesutä iwetkuk; Ai! Päipka pe! Äma kubätä ämik täñpeko uwä kowata udegän utneŋ. ⁵³Ŋ odeta nämo nadätan? Nanaken gera yänjira aŋeroniye mäyap peŋ yäwet-pewän äbä täga täñkentän namineŋ. ⁵⁴U päñkaŋ täñkentän namineño uwä Anutu täño man kudän täwani u jide täñpäñ bureni ahäwek?

⁵⁵r Ude iwetpäñä Jesutä komi äma äbuño u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik täñpani ude täñpapäñ kadä boham ikek nutnayän äbäkaŋ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaŋ äroŋkaŋ inkät ämawebe Anutu täño man yäwetpäñ yäwoŋäre k täk täñkut-ken ugän imata nämo nepmäñitkuŋ? ⁵⁶s Upäñkaŋ in ñode täñ namiñirä Anutu täño manbiŋam terak profet bianitä näka man kudän täñkuño u bureni ahäwän! Ude yäwänkaŋ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätänpeŋ kuñtäñpä kuñkuŋ.

Jesu manken teŋkuŋ

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71;

Jon 18:12-14,19-24

⁵⁷Täñpäkaŋ komi äma unitä Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun täñpani wäpi Kaifas unitä yotken kuñkuŋ. Yot uken kuñpäñ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täño äma ekäni ekäni kuduŋtagän kubäken ugän itkuŋ. ⁵⁸Irirä Pita mädengän käbop itpäñ-yabäk täñtän kumaŋ yot unitäño yewa gänaŋ äroŋkuk. Äroŋpäñä Jesu jide täñ iminayän yän

yabäñpäñ-nadäktä yot täño watä ämakät bok mañitkuŋ.

⁵⁹Täñpäkaŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täño äma ekäni ekäni u kuduŋtagän itpäñ Jesu kumaŋ-kumaŋ utna yänkaŋ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkneŋkuŋ. ⁶⁰⁻⁶¹t Ude täñirä äma mäyaptä Jesu imaka waki-waki ude täk täñkukonik yän jopman ude yänkuño upäñkaŋ Jesuken imaka goret kubä nämo kaŋpäñ nadänkuŋ. Täñirä äma yarätä äbäñpäñ yänkumän; Äma ñowä ñode yänjirän nadänkumäk yäk. U näk kudupi yot wärämütkaŋ kepma yaräkubä-tagän äneŋi täga täñpet yän yänjirän nadänkumäk yäk.

⁶²Ude yäwerirä bämop äma intäjukun täñpani unitä akuñpäñ Jesu iwet yabänkuk; Man kowata kubä nämo yäwerayän? Äma päke ño gäka man yäkaŋ ño nadäwi jide täyak? ⁶³u Yänjirän Jesutä kowata nämo yänkuk. Man nämo yänkaŋ kum irirän intäjukun äma unitä äneŋi iwet yabänkuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yänkehärom tañpäñ niwet! Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täño Nanaki ba nämo?

⁶⁴v Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Unita näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täño keru bure kädä ittänngän kunum gänaŋ gubam terak äbänjirän api käneŋ. ⁶⁵⁻⁶⁶wx Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani u nadäwän wawäpäñ iniken tek weŋ-gäjähutpäñ yänkuk; Mangämän imata wari yäne? Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkaŋ? Yäwänä äma päke itkuño unitä kumän-tagän ñode yänkuŋ; U kumäktä biŋam täyak! yäk.

^p26:51 Jon 18:26 ^q26:52 Stt 9:6; Rev 13:10 ^r26:55 Luk 19:47, 21:37

^s26:56 Mat 26:31 ^t26:60-61 Jon 2:19-21 ^u26:63 Ais 53:7; Mat 27:12

^v26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30

^w26:65-66 Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 ^x26:65-66 Wkp 24:16; Jon 19:7

⁶⁷⁻⁶⁸Ude yäwäkañ ätutäwä iwit ut ibarirä ätutäwä dapuri tänpipiñkañ keru mugwäjiñpäñ utkuñ. Ätutäwä keru pipiyäñpäñ bumumi-ken utkañ yänärok man ñode iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäño wäpi niwet! yäk.

Pitätä Jesu wäpi käbop peñkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62;

Jon 18:15-18,25-27

⁶⁹Täñpäkañ Pita yäman umu, man yot yewa gänañ mañjirän yot unitäño watä webe kubätä ahäñ imiñpäñ iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukät kuñarani kubä gäk yäk. ⁷⁰Yäwänä yänkuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guñ täyat yäk. ⁷¹Ude yänkañ äpämañ kwayän täñjirän yäma-ken webe kubätä kañpäñ äma itkuño u yäwetkuk; Äma ño Jesu Nasaret nanik täño äbotken nanik kubä yäk. ⁷²Yäwänä äneñi äwo yänkuk.

⁷³Eruk ätu itpäñä äma itkuño unitä iwetkuñ; Nadäkamañ! Gäk äbot uken nanik yäk. Galili man kotäk terak yäk täyan unita nadäkamañ yäk. ⁷⁴Ude yäwäwä Pitätä yänkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkañ u nämoinik nadätat. Jop man yäwawä Anututä kowata namän yäk. Ude yänjirän pengän purup gera yänkuk. ⁷⁵Yänjirän Pita u Jesutä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenkuk; Purup man nämo yänjirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayän yäk. Man u juku piñpäñ bänepi-ken jägämi pähap nadäñpäñ äpämañ päñku konäm bumta kotkuk.

Judas kotäki topuk

27 Eruk, kome yäñeñ pak täñjirän bämop ämakät Juda täño ekäni ekäni kuduptagän kubä-kengän itkañ Jesu utpewä kumbekta yänkehärom

tañkuñ. ²Ude yänpäñ keru pädat täñpäñ yäpmän päñku Pailat keru terak peñkuñ. (Pailat uwä Rom gapmantä iwerirän Juda ämawebe yabän yäwarani.)

³Ätäñjirä Jesu kumän-kumän utneñta yäniñ kireñkuko u nadäñpäñ äma iwan keru-ken pewani Judas ini täñkuko unita waki nadäñku. Ini täñkuko unita waki nadäñpäñ siliwa moneñ 30 ude yäpuko u poriñ yäpmän äma ekäni ekäniken äneñi kuñkuk. ⁴Päñku yäwetkuk; Näk jopman yänpäñ äma siwoñi kubä kumäkta taniñ kireñkuro unita nadäñjira jägämi täyak yäk. Yäwänä iwetkuñ; Ninken imata yäyan? Gäkña täñkuno yäk.

⁵Ude iweräwä Judastä moneñ u kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuñ. Täñpäñ yepmanpeñ kotäki topayän kuñkuk.

⁶Kuñjirän bämop äma ekäni ekänitä moneñ kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuño u butuñpäñ kubä-kengän peñpäñ yänkuñ; Moneñ ño äma täño nägät suwawani unita moneñ ñopän Anututa biñam kudupi yotken pekta baga mantä yäjiwät täyak yäk. ⁷Ude yänpäñ man yäñtäñ kuñtängän bänep kubägän täñpäñ ñode yänkuñ; Moneñ ñowä äma kubä wäpi Pota unitäño epän tobät kañ suwana yäk. Täñpäñ kome suwañkuño u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbänpäñ kumänjirä äneñta iwoyänpäñ peñkuñ. ⁸Mebäri unita kome u wäpi “Nägät Kome” yän yäk täkañ.

⁹⁻¹⁰^bUde täñkuño unita man kudän profet Jeremiaätä bian ñode kudän täwani u bureni ahänkuk; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpäni täñjirä moneñ gwäki täpuri siliwa moneñ 30 udegän peñkuñ. Ekänitä näwetkuko udegän moneñ upän Pota täño epän tobät suwañkuñ.

^y26:67-68 Ais 50:6, 53:5

^z26:75 Mat 26:34

^a27:3 Mat 26:14-15

^b27:9-10 Sek 11:12-13

Pailattä Jesu iwet yabäk täŋkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹ Jesu Pailat injamiken irirän Pailattä ñode iwet yabäŋkuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. ^{12c}Täŋpäkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät äma ekäni ekänitä Jesu yäŋpäŋ-kaŋiwat man mäyap yäŋkuŋo upäŋkaŋ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. ¹³ Jesu man nämo yäŋkaŋ irirän Pailattä äneŋi iwetkuk; Man mebäri mebäri gäkä terak wohutkaŋ ŋonita kowata imata nämo yäyan? ^{14d}Ude yäwänä Jesu man kubä nämo iniŋ yäŋkaŋ kum irirän Pailattä nadäwätäk taŋi täŋkuk.

Pailattä Jesu kumbän yäŋpäŋ yäniŋ kireŋkuk

*Mak 15:6-15; Luk 23:13-25;
Jon 18:39–19:16*

¹⁵ Täŋpäkaŋ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täño watä ämatä ñode täk täkaŋonik; Ämawebetä äma komi yot gänaŋ irani kubäta gäripi nadäŋpäŋ Rom gapman täño watä äma iweräwä äma ugänpäŋ dät imän yäpmäŋ kuk täŋpani. ¹⁶ Eruk, kadäni uken äma waki kubä wäpi Barabas u komi yot gänaŋ irani. ¹⁷ Täŋpäŋ ämawebe Pailattä yot yäma-ken käbeyä täŋpäŋ irirä yäwet yabäŋkuk; Netäpäŋ dät ima äpämaŋ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yäŋ iwerani u? ^{18e}(Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadäŋpäŋ yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadäŋkuŋo unita Jesu näkken pewä äbuk yäŋ nadäŋkuk.)

¹⁹ Täŋpäkaŋ Pailattä man epän täŋ irirän webenitä manbiŋam kubä ñode

pewän yäpmäŋ äbuk; Äma siwonji unita imaka kubä täŋ iminaŋi nämo yäk. Näk bipani däpmonken äma unitagän yäŋpäŋ nadäwätäk pähap tät yäk.

²⁰ Pailattä manbiŋam ude nadäŋkukopäŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täño äma ekäni ekäni unitä ämawebe päke u yäwetkuŋ; Pailattä täwet yabäk täŋpäŋ ñode kaŋ yäwut; Barabas pit imiŋ pewi kuŋiraŋ Jesupäŋ kumäkta kaŋ tewi yäpmäŋ äpäŋ yäk. ²¹ Eruk Pailattä ämawebe päke u yäwet yabäŋkuk; Netäpäŋ pit imiŋpewa jop äpämaŋ kwek? Ude yäŋiraŋ gera terak yäŋkuŋ; Barabas u! yäk. ²² Yäwäwä yäwetkuk; Täŋ, Jesu, Kristo yäŋ iwerani unitawä jide täŋpet? Ude yäwet yabäwänä yäŋkuŋ; Päya kwakäp terak utpewä kumbän! yäk.

²³ Ude yäwäwä Pailattä yäŋkuk; Waki kubä jide täŋkukta? Ude yäwänä ämawebe päke unitä gera taŋi terak ñode yäkgän täŋkuŋ; Päya kwakäp terak kaŋ kumbän! ^{24f}Ude yäŋ ittänggän Pailattä nadäŋkuk; Näkŋo man kumän yäpmäŋ äpäkaŋ yäk. Pen yäntäyiwa ämik pähap ahäwek yäk. Ude nadäŋpäŋä ume yäpmäŋpäŋ ämawebe injamiken keru ärutpäŋä yäŋkuk; Äma ŋonitä kumbayäŋ täyak uwä momi näkŋo nämo. Momi injinta biŋam yäk.

^{25g}Ude yäwänä ämawebe päke unitä yäŋkuŋ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäño nanakta biŋam kaŋ täŋpäŋ! ²⁶Ude yäwäkaŋ Pailattä Barabas jop tewän äpämaŋ kuŋiraŋ Jesu kadätä päripmäŋpäŋ päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmäŋ kuŋkuŋ.

^c27:12 Ais 53:7; Mat 26:63 ^d27:14 Jon 19:9

^e27:18 Jon 11:47-48; Jon 12:19 ^f27:24 Lo 21:6-9; Mat 27:4

^g27:25 Mat 23:35; Apos 5:28

Jesu utpän täjirek-irek täjkuņ

Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

²⁷⁻²⁸hYämän yäpmäj kuņpänä Pailat täņo komi ämatä Jesu yänikņat yäpmäj komi äma täņo yot gänaņ äronpän komi äma ätuta yänpewä äbuņ. Äbänpänä Jesu it gwäjinpän teki yänopmäj imiņpänä tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkaņ udewani täņ imiņkuņ. ²⁹Ude täņ imiņpän gupmom yen kedon täņpän gwäki-ken ähäť imiņkuņ. Täņpän iwänap kujat, intäjukun ämatä iņit täkaņ udewani kubä imä keru bure kăda iņitkuk. Ude täņ imiņpänä sära man iwetpän yänkuņ; Juda täņo intäjukun äma, gäk ganiņ oretkamän! yäk. ³⁰iTänpän iwit ut ibatpän iwänap kujat imä iņitkuko ugänpän yäpmänpän gwäki-ken ut täņkuņ. ³¹Täņirek-irek ude täņ imiņ paotpänä tek gwagäri ŋokeno yänopmäj imiņpän tek iniken upän äneņi täņ imiņkuņ. Ude täņ imiņpänä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmäj kuņkuņ.

Jesu päya kwakäp terak utkuņ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³²Imagut yäpmäj kuņpänä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Saimon kaņ-ahänpänä komi ämatä peņ iwetpewä Jesu täņo päya kwakäp burami-wänkaņ penta kuņkuņ. ³³Kuņtängän kome kubä wäpi Golgota uken ahänkuņ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴jUken ahänpänä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpän wain ume jägämi imiņkuņ. Imäkaņ bitnänkuk. ³⁵kImä bitnawänä komi ämatä teki yänopmäj imiņpän päya kwakäp terak utkuņ. Täņkaņ

teki yäpmäkta komi ämatä närepmirek gärepmirek täņkuņ. ³⁶Ude täņkaņ maņit itkaņ kaņiwat itkuņonik. ³⁷Tänpäkaņ Jesu gwäki-ken punin kăda man kudän ŋode kudän täņkuņ;

Ŋowä Jesu, Juda Ämawebe Täņo Intäjukun Äma.

³⁸lTänpäkaņ kubo äma yarä, kubä kukņi kubä kukņi yepmaņpän bok dăpuņ.

³⁹⁻⁴⁰mn Ude täņkaņ ämawebe kuņkaņ äbäk täņkuņo unitä yänärok iwetpän ketsiwon täņpän yänkuņ; A! Gäk ŋonitä kudupi yot wärämutkaņ kepma yaräkubäta äneņi api täņpet yän yänkun yäk. Unita gäk Anutu täņo nanak bureni täņpawä päya kwakäp terak naniktä ketäreņpän äpiwä!

⁴¹⁻⁴²oUde yänirä bämop äma ba Baga man yäwonärewani ämakät äma ekäni ekänitä udegän täņ-ireņpän näwetgäwet täņpän yänkuņ; Äma ŋowä äma ätu täga täņkentän yämik täņkukopän ini gupi täņkentäktawä täņpän wakaņ yäk. Ämawebetä äma ŋonita U Isrel ämawebe täņo intäjukun äma yän yäk täkaņ. Intäjukun äma bureni täņpänä päya kwakäp terak naniktä äpäņirän kaņkaņ nadäkinik täņ iminawä! ⁴³PU Anutu terak yeņgäma pek täkaņ yän yäk täyak, ba Näk Anutu täņo nanaki yän yäk täyak unita itpän kăna yäk. Anututä käwep täņkentän imek yäk. ⁴⁴Tänpäkaņ äma waki täņpani yarä, kukņi kukņi dăpuņo unitä yänärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵Tänpän kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumänjirän kome kudup bipmäj urani it yäp-

^h27:27-28 Luk 23:11 ⁱ27:30 Ais 50:6 ^j27:34 Sam 69:21

^k27:35 Sam 22:18 ^l27:38 Ais 53:12 ^m27:39-40 Sam 22:7; Sam 109:25

ⁿ27:39-40 Mat 26:61; Jon 2:19 ^o27:41-42 Jon 11:50 ^p27:43 Sam 22:8

mäj kuñirän 3'kirok täñkuk. ⁴⁶†Täñpän 3'kirok ude täñirän Jesutä iniken man terak gera tañi ñode yänjuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmanñan?) ⁴⁷Ude yänjirän äma kañ itkuño unitä nadänpän yänjuk; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸†Ude yänjirä äma kubätä bäräñej pänku imaka kubä bima yabut bumik yäpmanñan wain ume jägämi gänäñ yäputpän jikon terak pädat täñkañ Jesuta iminjirän noriye ätutä iwetkuñ; ⁴⁹Pewut! Jop itpän këna. Elaijata bureni päbä ketärewayän käwep yäk.

⁵⁰Ude täñirä Jesu äneñi gera tañi yänpän kumbuk. ⁵¹§Kumänjirän kudupi yot gänäñ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän täreñkuñ. Täñirän kome imaka, kwaiñirän mobä imät täñpä kuñkuñ. ⁵²Ba äma äneñpani awañtä udegän tumäj eränjirä äma mäyap Anututa nadäj imiñpän kumbanitä kodak tañkuñ. ⁵³Kodak täñpän itkañ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneñi akuñirän ämawebe kodak tañkuño u awañ peñpeñ akumañ Jerusalem yotpärare-ken äronjirä ämawebe mäyaptä yabänjuk.

⁵⁴Kome kwaiñkuko ba imaka imaka ahänjuk u kañpän komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kañ itkuño unitä umuntañpän bärom täñpän yänjuk; Wära! ñowä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

⁵⁵†Täñpäkañ Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkañ kañkuñ. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän täñpän täñkentäk epän täñ imiñ yäpmanñ äbuño u. ⁵⁶¶Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken

nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño miñi, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño miñi u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷Täñpän bipäda ugän äma tuñum mäheñi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadäwani. ⁵⁸¶Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken pänku Jesu täño komegup yäpmanñ pänku äneñpayän iwet yabänjuk. Iwet yabänjirän Pailattä nadäwän tagawapän komi äma yäwet-pewän pänku Jesu täño komegup ketäreñpän imiñkuñ. ⁵⁹Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmanñpän tek paki säkgämän ärurani kubäpän uwäk täñpän yäpmanñ kuñkuk. ⁶⁰¶Yäpmanñ pänku mobä awañ inita äneñpani u gänäñ peñkuk. Awañ gänäñ peñpän mobä tañi kubä pimiñ iwet-pewän pänku mobä awañ meni uwä yäput pipiñkuk. Ude täñkañ kuñkuk. ⁶¹Täñpäkañ Jesu mobä awañ gänäñ peñkuko u Maria Makdala ukät wahupikät kañ iwarirän Jesu äneñkuk.

⁶²Eruk pänku patkuño kome yäñewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ⁶³×Kuñpän iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäño u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkañ ñode yänjuk; Näk kumänkañ edap yaräkubä täreñirän kodak tañpän api akwet yäk. ⁶⁴Ude yänjukko unita komi äma yäwari pänku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kañ tärewän yän yänjuk. Iwaräntäkiyetä pänku komegup yäpmanñ metänpeñ kuñkañ kumbani-ken naniktä akuñjuk

¶27:46 Sam 22:1

†27:48 Sam 69:21

§27:51 Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

¶27:55 Luk 8:2-3

¶27:56 Mat 20:20

¶27:58 Lo 21:22-23

¶27:60 Ais 53:9

×27:63 Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21

yäj ämawebe jopman yäknatneŋta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotäj yäpmäj kuŋirä bureni yäj nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk tänpäj gäwetkamäj yäk.

⁶⁵Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yäj-yäknat päñku injin nadäkañ ude yäweräkañ awaŋ meni watäni ket kañ irut. ⁶⁶Ude yäweränkañä komi ämakät penta päñku awaŋ meni ket tänpäj tänpipiñpäñ komi ämatä watäni itkuñ.

Jesu akuñkuk

Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18

28 Tänpäkañ Juda täño Sabat kadäni täreñirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awaŋ gänañ äneñkuño u käda yänkañ kuñkumän. ²Tänpäkañ kadäni ukengän koñ pähap kwaiñirän Ekäni täño aŋero kubätä kunum gänañ naniktä äpäñpäñ mobä awaŋ meni-ken tänpipiwani u yäpmäj keweñpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ³^zGupi iñami dapun yäpätä kwinit täkañ ude. Teki u paki-inik. ⁴Täñirän komi äma u kañpäñ umun pähap nadäñpäñ kwaiñpäñ kumäj mañpäñ pattäj kuñkuñ.

⁵Täñirä webe yarä unitä ahäwänä aŋerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kadayäj äbäkamän yäk. ⁶aUpänkañ ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abäñkañ patpat bägupi ño kawun yäk. ⁷bTänkañä bäräñeñ kuñkañ iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumañ kuk. Akumañ päñku Galili komeken

intäjukun it kireñirän päñku uken kañ kawut! yäj yäwerun. Aŋerotä ude yäwetkañ yänkuk; Man täwetat uba yäk.

⁸Tänpäkañ webe yarä uwä umuntañkumäno upänkañ awaŋ peñpeñ kuñkañ oretoret terak iwaräntäkiye yäwetdayäj bäräñeñ kuñkumän. ⁹Kuñirän kädet miñin Jesutä pengän ahäj yämiñpäñ tamimañ yäj yäwetkuk. Tamimañ yäj yäweränä gukut imäpmok tänpäj kuroñi iñitpäñ inñ oretkumän. ¹⁰cUde tänpänkañ Jesutä yäwetkuk; Ek umuntädeño! Kuñkañ notnaye yäwerän päñku Galili komeken kañ nabäwut yäk.

Komi ämatä bämop äma manbiñam yäwetkuñ

¹¹Webe yarä u kuñirän komi äma awaŋ watäni itkuño u ätutä bäräñeñ kumañ päñku yotpärare-ken äronpäñ imaka umuri ahäñkuko unitäño biñam bämop äma yäwetkuñ. ¹²Yäweräkañä bämop ämakät Juda täño ekäni ekänitä käbeyä tänpäj man yäñpäñ-nadäk tänpäj komi äma awaŋ watäni itkuño unita moneñ tañi yämiñkuñ. ¹³dYämiñkañ yäwetkuñ; In ñode kañ yäwerut yäk. Bipani nin dāpmon paritna Jesutä iniken iwaräntäkiyetä päbä komegup kubo tänpäj yäpmäj kuñ yäj kañ yäwerut. ¹⁴Pailattä jopman u nadäñpäñ goret kubä täñ nimek yäj nämo umuntäneñ. Nämo, nintä täga api iniñ bitnäne yäk. ¹⁵Ude yäñpäñ yäwerä komi äma uwä moneñ u yäpmäñpäñ man yäwetkuño u buramiñkuñ. Täñkuño unita jopman u Juda ämawebe-ken patkuko unitä pen pätak.

^y27:66 Dan 6:17 ^z28:3 Mat 17:2; Apos 1:10 ^a28:6 Mat 12:40, 16:21

^b28:7 Mat 26:32 ^c28:10 Hib 2:11 ^d28:13 Mat 27:64

Jesutä iwaräntäkiye man yäwetkuk

*Mak 16:14-18; Luk
24:36-49; Jon 20:19-23*

^{16e}Tänpäkañ Jesu iniken iwaräntäkiye 11 uwä Galili komeken pom kubä Jesutä ini bian yäwetkuko u äronkuñ. ¹⁷Äronpäñ Jesu ini kañpäñ ukengän gwäjiñ äpmon imiñpäñ iniñ oretkuñ. Upäñkañ ätutäwä bänep yarä tänpäñ U Jesu nämo käwep yän nadänkuñ. ^{18f}Täñjirä Jesutä dubini-ken äbänpäñ ñode yäwetkuk; Anututä

kehäromi kuduhtagän, kunum täño ba kome täño, näka namiñ moreñkuk yäk. ^{19g}Unita in komeni komeni kuñkañ äma äbori äbori näwaräntäknaye ude kañ täñ yepmañput. Näk näwaräntäknaye tänpäkañ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wäpi terak ume kañ ärut yämut. ^{20h}Tänpäñ man täwetpäñ täwoñärek täñkuro u kudup yäwetpäñ yäwoñäreñirä kañ buramiñ morewut. Bureni ñode täwera nadäwut; Näk edapi edapi inkät irira kome ñonitäño kadäni api tärewek yäk.

^e**28:16** Mat 26:32; Mat 28:7,10 ^f**28:18** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22

^g**28:19** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27

^h**28:20** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak

*Maktä Jesu u kehäromini inigän
kubä yäj niwojärektä
manbiñam ŋo kudän täñjuk*

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

1 Jesu Kristo u Anutu täño Nanaki. Unitäño Manbiñam Täga yäput peñpän ahänjukko u ñode; ²ⁱBianä Anutu täño profet kubä wäpi Aisaiatä manbiñam kubä ñode kudän täñjuk; Näkño biñam yäñahäwani äma kubä ŋo. U intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet yäk. *Mal 3:1*

³Uwä kome jopi-ken päñku itkañ ñode api yäwek; Ekänitä äbäktä kädet kañ täwirut! Irit kuñat-kuñatjin kañ täñsiwoñ tawut! *Ais 40:3*

⁴Jeruk, man Aisaiatä kudän täñjukko udegän Jontä ñode täñjuk. Kome jopi-ken päñku itkañ ämawebeta ume ärut yämiñpän man ñode yäñahänjit täñjuk; In bänepjin sukurewäkañ ume ärut tamiñira Anututä momijin api peñ tamek yäk. ⁵Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u päñku wakini yäñahänjirä Jontä Jodan ume gänañ yäj-yäkñat päpmo ärut yämik täñjuk. ⁶^kTäñpäkañ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäño pujiñipän täñpani upän täñkañä pioñtawä but gupipän täñpani upän yamäj täpäneñpän kuñat täñjukonik. Täñpän ketemtawä kápukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpän nak täñjukonik. ⁷^lUde täñkañ manbiñam ñode yäñahäk täñjuk; Äma

kubä biñam ikek mäden näwatak yäk. Unitäño kehäromitä näkño kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnañi. ⁸Nadäkañ? Näk ume-inikpäñ ärut tamitat. Täñpäkañ äma mäden näwatak unitäwä Anutu täño Munapikpäñ api uwäktän tamek yäk.

Jontä Jesu ume ärut imiñjuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹Kadäni uken Jesutä Galili kome Nasaret yotpärare u peñpeñ abänjirän Jontä Jodan ume gänañ yäjikñat päpmo ärut imiñjuk. ¹⁰Ärut imänkañ Jesu ume gägäni-ken äbänpän kañjuk; Kunum aņeñirän Anutu täño Munapiktä imaka känaräm bumik unitä äpäñkañ gwäki terak mañirayäj täñjuk. ¹¹^mUde täñjirän kunum gänañ nanik gera kubä ñode ahänjuk; Gäk näkñaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkañ gäripi pähap nadäk täyat yäj yänjuk. ¹²⁻¹³ⁿUde yänjirän uterakgän Munapiktä iniñ kireñpewän Jesu kome jopi-ken, tom ägwäritä kuñarani-ken päñku itkuk. Uken kepma 40 ude irirän Satantä yäjikñat täñjukonik. Ude täñjukko upänkañ Anutu täño aņerotä täñkentän imiñirä it yäpmän kuñjuk.

Jesutä äma yaräbok-yaräbok yämagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴^oEruk, Jon komi yotken tewä irirän kadäni uken Jesu Galili komeken kuñjuk. Päñku Anutu täño Manbiñam Täga yäñahänpän ämawebe ñode yäwetkuk; ¹⁵^pKadäni ahätäk yäj yäwetkuk. Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epän täñpayäj täyak u tuän keräp täyak! Unitä bänepjin

¹1:2 Mat 11:10 ^j1:4 Apos 13:24, 19:4 ^k1:6 2Kin 1:8; Mat 11:8

^l1:7 Apos 13:25 ^m1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

ⁿ1:12-13 Sam 91:11-13 ^o1:14 Mak 6:17 ^p1:15 Mat 3:2; Gal 4:4

sukureppäj Anutu täño Manbiñam Täga uwä nadänpäj bänepjin-ken peñpäj kañ yäpmäj kuñarut!

¹⁶Ude yäwetpäj Jesutä Galili gwägu pomi terak kuñattängän yabäñkuk; Saimon-kät noripaki Andrutä yäk tañi, gwägu tom yäpani u gwägu gänañ mañpän äpmoñ irirän yabäñkuk. Äma yarä uwä moneñ epänta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik. ¹⁷Yäk mañpän äpmoñ irirän Jesutä yäwetkuk; Eruk! Epän u peñkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk täkamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ¹⁸Yäweränä uterakgän epäni u peñpeñ iwatkumän. ¹⁹Iwaränkañ ätukät kuñpäjä Sebedi täño nanaki yarä wäpi Jems kenta Jon u gäpe terak itkañ yäk tañi, gwägu tom yäpani u ket täñ irirän yabäñkuk. ²⁰Yabäñpäj pengän yarä unita gera yänjirän nani Sebedi-kät epän ämaniye gäpe terak itkuño u yepmañpeñ Jesu iwatkumän.

**Jesutä mäjo äma magärani
kubä iwat kireñkuk**

Luk 4:31-37

²¹⁻²²^{rs}Eruk ude tänpäj penta kuñtängän Kapeneam yotpärare-ken ahäñkuñ. Uken Sabat kadäni tänjirän Jesu Juda täño käbeyä yot gänañ äronpäj manbiñam yäwetpäj yäwoñäreñkuk. Tänjirän ämawebe kikñutpäj nadäwä kudupi kubä täñkuk. Ude tänpäj ñode nadäñkuñ; Baga man yäwoñärewni ämatä man yänpäj-yäwoñäreñkuk täk täkañ ude bumik nämo yäk. Äma ñowä man mähemitä yäyak yäj nadäñkuñ. ²³Tänpäkañ kadäni ukengän mäjo wakitä magärani kubä käbeyä yot gänañ penta itkuño unitä kähän yänkañ ñode yänkuk;

²⁴Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täñ nimayäj äbätan? Nidäpayäj äbätan? Gäka nadäkamäj. Gäk Anutu täño Kudupi Äma u! yäk.

²⁵Yäwänä Jesutä kañ-yänpäj ñode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ño kakätäñpeñ ku! ²⁶Ude iweränä mäjotä äma uwä inñitpäj kwañkañ kähän yänpäj kakätäñpeñ kuñkuk.

²⁷Tänjirän ämawebe u kañkañ nadäwätäk pähap tänpäj ini-tägän näwetgäwet tänpäj yänkuñ; Wära! U imatäken? Man kudupi kehäromi nitek yäyak! Unitä man yänjirän mäjo mani buramik täkañ. Äma jopitä ude täga tänañi nämo yäk. ²⁸Ude yänpäj Jesu täño biñam u bäräñeñ Galili kome uken-uken yänpäj-nadäñtän kuñkuñ.

**Jesutä ämawebe mäyap
yöpän tägañkuñ**

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

²⁹Tänpäkañ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot peñpeñ Andru kenta Saimontä yotken kuñkuñ. ³⁰Kuñpäj Jesu yot gänañ äronjirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädäp käyäm täñkañ patkuko unita iwetkumän. ³¹Iweränkañ päñku kerigän inñitpäj yäpmäj akuñkuk. Ude tänjirän uterakgän käyäm u paoränkañ päñku ketem gwet yämñkuk.

³²Eruk kome bipmäñirän äma käyäm ikek ba äma mäjotä magärani u yän-yäkñat yäpmäj Jesuken äbuñ. ³³Yän-yäkñat yäpmäj äbänpäj ämawebe yotpärare uken nanik kudup bumik yot yäma-ken itkuñ. ³⁴wÄbä irirä Jesutä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yöpän tägañit mäjotä magärani yäwat kireñjit täñkuk. Ude täñkañ mäjo u Jesu täño mebäri nadäñkuño unita man yäkta yäniñ bitnäñkuk.

^{q1:17} Mat 13:47; Luk 5:1-11 ^{r1:21-22} Mat 4:13 ^{s1:21-22} Mat 7:28-29

^{t1:24} Mak 5:7 ^{u1:26} Mak 9:26 ^{v1:28} Mat 4:24 ^{w1:34} Mak 3:11-12

Jesu nani-kät inigän man yänkumän

Luk 4:42-44

³⁵xUde tänkañ patkuko kome ket nämo yäñerirän Jesu akumañ yot peñpeñ uruñ käda päñku nani-kät man yänkumän. ³⁶⁻³⁷Yäj irirän Saimon-kät noriye ätutä Jesuta wäyäkñentän päñku kañ-ahäñpäñ iwetkuñ; E! Gäk imata ño itan? Ämawebe kudup gäka wäyäkñeñ itkañ! ³⁸Ude iweräwä ñode yäwetkuk; Nin yotpärare kukñi kukñi it yäpmän kukañ-ken u käda kuna! Uken kuñkañ Anutu täño man yänahäñpäñ kañ yäwet täñpa. Näk epän u täkta äbut. ³⁹yUde yäñpäñ Galili komeken yotpärare kubäkubä täño käbeyä yot gänañ äronpäñ man yäwerit mäjo yäwat kireñit täñkuk.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpäñ tägañkuk

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16

⁴⁰Täñpäkañ kadäni kubä äma kubä gisik paräm ikektä Jesuken kuñpäñ kukut imäpmok täñpäñ butewaki terak ñode iwetkuk; Gäk täñkentän namayän nadäñpäñä näk täga nepmañpi kudupi iret yän nadätat. ⁴¹Ude yäwänä Jesutä äma u kañpäñ butewaki pähap nadän imiñpäñ kerä gupi terak peñkañ iwetkuk; Täga täñkentän gamayän. Eruk, paräm ño paorut! ⁴²Ude yäwänä uterakgän paräm u paorirä säkgämän itkuk.

⁴³⁻⁴⁴zTäñpäñ Jesutä äma u man kehäromi ñode iwetkuk; Täñ gamitat ñonita ämawebe biñam nämo yäweren. Gäk päñku gupka bämop äma iwoñäre. Ude täñpäñ äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpäñ gupe käbäñi nikek ijiñiri ämawebetä paräm tägakañ yän api nadäwä täreneñ. Jesutä ude

yäñpäñ iwet-pewän kuñkuk. ⁴⁵Päñku Jesutä iwetkuko ude nämo täñkuk. Nämo, Jesutä gupi yäpäñ tägañkuño unitagän ämawebe kumän yänahäñpäñ yäwettän kuñkuk. Ude täñjirän kañpäñ Jesu yotpärare bämopi-ken kwawak täga nämo kwet yän nadäñkuk. Ude nadäñpäñ kukñi käda, äma mäyap nämo irani-ken kuñat täñkuk. Äma mäyap nämo irani-ken kuñatkukopän ämawebe uken-uken naniktä ehutpäñ pen iwarän täk täñkuñonik.

Jesutä äma kubä yäpäñ tägañkuk

2¹⁻²Eruk kepma yarägän itpäñ Jesu äneñi Kapeneam yotpärare-ken kuñjirän ämawebetä Jesu äbäko ude itak yän nadäñpäñä yot itkuk-ken u äbä bumta tokñeñpäñ yäman imaka, it tokñeñpäñ bägup kubä nämo peñkuñ. Bumta tokñeñpäñ irirä Jesutä Anutu täño manbiñam yäwetkuk. ³Tänkañ äma kwäyähäneñ täñpani kubä äma yaräbok-yaräboktä gärañ täñpäñ Jesuken yäpmän äbuñ. Täñpäñ noriye ätu täñkentäktä penta äbuñ. ⁴Yäpmän äbäñpäñ yabäñkuñ; Ämawebe kätum-kätum irirä. Ude yabäñpäñä Jesu dubini-ken pekta kädetta wäyäkñewä wawäpäñ yot medäp terak punin yäpmän äronkuñ. Punin päro medäp äriwä tumbäpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u gärañ ikek tewä äpmonkuk. ⁵aUde täñjirä Jesutä nadäkiniki yabäñpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Notnapak, gäkño momika peñ gamitat!

⁶⁻⁷bUde yänjirän Baga man yäwoñäre-wani äma ätu penta itkuño unitä ñode nadäñkuñ; Ai, äma ño imata ude yäyak? Anututa yänärok man yäyak yäk. Äma kubätä äma täño momi penañi nämo.

^x1:35 Mat 14:23; Mak 6:46 ^y1:39 Mat 4:23, 9:35

^z1:43-44 Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32 ^a2:5 Luk 7:48

^b2:6-7 Ais 43:25; 1Jo 1:9

Anutu-tägän momi peŋ yämik täyak yän nadänkuŋ.

⁸Ude nadänjirä Jesutä Ude nadäkaŋ yän nadänpän ñode yäwetkuk; Imata ude nadäkaŋ? ⁹Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahänjirän känayän?; Momika peŋ gamitat yän iweret ba Akumaŋ ku yän iweret? ¹⁰⁻¹¹Eruk, in kome terak ño Äma Bureni-inik-ken momi peŋ yämik täño kehäromi itak yän nadäкта ñode täñjira kawut. Ude yänpän äma kwäyhäneŋ täñpani u iwetkuk; Näk ñode peŋ gäwetat; Aku! Patpat bägupka yäpmanŋkaŋ yotka-ken kuyi! ¹²cUde iwerirän ämawebe itkuŋo u injamiken akumaŋ patpat bägupi yäpmanŋkaŋ kuŋkuk. Täñjirän ämawebetä kaŋpän nadäwä inide kubä täñkuk. Täñpän yänkuŋ; Wära! Imaka kudupi kubä käkamän! Kudän ñodewani bian kubä nämo kak täñkumänjonik. Ude yänpän Anutu iniŋ oretkuŋ.

Jesu Livai imagutkuk

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³Ude täñpän Jesu Kapeneam yotpärare peŋpeŋ äneŋi Galili gwägu u gägäni-ken kuŋkuk. Pänku irirän ämawebe mäyaptä ahän iminpän it gwäjijkuŋ. It gwäjijirä Anutu täño manbiŋam yäwetpän yäwoŋärek täñkuk. ¹⁴dYäwetpän yäwoŋärek täntän kuŋattängän Alfias nanaki wäpi Livai u takis moneŋ yäp-mäk-yäp-mäk täñ irirän Jesutä kaŋpän iwetkuk; Gäk akumaŋ näk näwat yäk. Ude iweränä Livai mani buramiŋpän epäni u peŋpeŋ akumaŋ iwatkuk.

¹⁵Eruk kumaŋ pänku Jesu Livaitä yotken äronpän Livaikät ketem bok naŋkumän. Jesu täño iwaräntäkiye-kät äma takis moneŋ yäpani ätu ba äma waki täñpani yän yäwerani mäyap Jesu iwat täñkuŋo u ketem penta naŋkuŋ.

¹⁶eKetem naŋ irirä Baga man yäwoŋäre-wani äma ätu Parisi äma äbotken nanik äbä yabäwä siwoŋi nämo täñpän Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuŋ; E! Jesu imata takis moneŋ yäpani äma ba äma waki täñpani-kät bok itpän ketem näkaŋ?

¹⁷Man ude yänjirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Äma kubä näk käyäm nämo yän nadänpänä yäpätägak ämaken nämo kwek. Täñ, äma kubä näk käyäm täyat yän nadäweko unitä uyaku yäpätägak ämaken kwek yäk. Näk epän udewani täкта äput. Näk äma inita siwoŋi yän yäk täkaŋ unita nämo äput. Nämo, äma inita näk momi täñpani yän nadänpän äpani-inik kuŋat täkaŋ äma udewanita yänpän äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuŋ

Mat 9:14-17

¹⁸Täñpäkaŋ kepma uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ba Parisi äma ätukät бага man iwatpän nakta jop itkuŋ. Ude täñjirä äma ätutä Jesu pänku ñode iwetkuŋ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi äma täño yäwaräntäkiye u бага iwatpän nakta jop it täkaŋ. Täñ, gäkño gäwaräntäkaye imata nakta jop udegän nämo it täkaŋ?

¹⁹Iweräwä Jesutä kowata man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biŋam ikek kubäkät oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadänpän nakta jop itneŋ? Nämo inik! ²⁰Täñpäkaŋ iwantä päbä äma u iŋit yäpmanŋ kuŋjirä uyaku noriyetä wäyäknewä wawäpän butewaki nadänpän nakta jop itneŋ.

²¹Jesutä ude yänpän iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneŋ yän nadänpän man wärani yarä yäwetkuk. Kubä ñode; Äma kubätä tek wewani bipa yänkaŋ

tek moräki kodakipäj tek wewani biani terak täga nämö peŋpäj bipek yäk. Ude täŋpeko uwä tek kodaki unitä täŋpewän tek biani u taŋi wewek. ²²Ude yänpäj äneŋi man wärani kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma kubätä wain umeni api täŋpanipäj käbot tom gupipäj täŋpani biani kubä gänaŋ täga nämö piwek. Ude täŋpänä wain umeni api täŋpani unitäŋo kehärominitä täŋpewän käbot biani kehäromi nämö u tumänpäj wain umeni ba käbori u bok jop awähutneŋ. Ude täga nämö täŋpek. Wain umeni api täŋpanipäj käbot kodaki kehäromi gänaŋ piweko uyaku täga.

Jesu u Sabat täŋo mähemi

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³Eruk Juda täŋo Orekirit kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät säguom epän bämopi-ken kuŋatkuŋ. Kuŋattäŋgän iwaräntäkiyetä säguom ätu weŋpäj yäpuŋ. ²⁴fWeŋpäj yäpmanjirä Parisi äma ätutä Jesu ŋode iwetkuŋ; U yabä! Orekirit kadäni-ken epän ude täkta yäjiwäranı ukeŋopäj ude imata täkaŋ?

²⁵gUde iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämö! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäj täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Anutu täŋo man terak nämö daniŋpäj nadäk täkaŋ? ²⁶hManbiŋam u ŋode pätak; Bian-inik Devit noriye-kät Anutu täŋo yot gänaŋ äronpänjä käräga Anututa pewanipäj yäpmanpäj naŋkaŋ noriyeta imaka yämän naŋkuŋ. Bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Abiata kadäni unitä itkuk-ken uken ude uwä täŋkuk.

²⁷iUde yäwetpäj ŋode yäwetgän täŋkuk; Orekirit kadäni uwä Anututä

ämawebe täŋkentäkta peŋkuk. Kadäni uwä ämawebeta bäräpi yämikta nämö. ²⁸In nadäkaŋ? Äma Bureni-inik u imaka kuduŋtagän ba Sabat täŋo mähemi bok.

Jesu epän Sabat kubäken täŋkuk

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

3 Kadäni kubä Jesutä Juda täŋo käbeyä yot kubä gänaŋ äronpänjä äma kerı kwäyähäneŋ täŋpani kubä irirän kaŋkuk. ²Kepma u Sabat unita Parisi ämatä Jesu jide täŋpäj manken kaŋ tene yän nadänpäj Jesu ket täŋpäj kaŋiwat itkuŋ. Jesutä äma kerı kwäyähäneŋ täŋpani ŋokeŋowä Sabat kadäni ŋo käwep yäpän täganen yän nadänpäj unita. ³Ude kaŋ iwarirä Jesutä kerı kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuk; Ämawebe päke ŋo gabänjirä aku!

⁴jUde iweränkaŋ akuŋpäj irirän Jesutä Parisi äma yäwet yabänkuk; In jide nadäkaŋ? Orekirit kadäni-ken kädet jidewani uwä täga täne? Kädet täga täne ba kädet waki täne? Ba äma käyäm ikekta jide täŋ yämine? Täŋkentäj yämine ba nämö täŋkentäj yämiŋitna ini kumneŋ? Ude yäweränä kowata man nämö yänkaŋ kum itkuŋ.

⁵kUde täŋpawä Jesutä bänepi nämö imärani yabänpäj-nadäwän nämö tägawäpäj koki täŋpän waŋkuŋ. Koki täŋpän wawäpäj äma kerı kwäyähäneŋ täŋpani uwä iwetkuk; Ketka pirärenpäj yäpi-siwon tawut! Ude iweränä kerı pirärenpäj yäpän-siwon taŋkuŋ. ⁶lEruk, ude täŋjirän Parisi ämatä kaŋpäj Jesu jide täŋpäj kaŋ utne yän nadänpäj gapman täŋo intäjukun äma wäpi Herot unitäŋo äbotkät paŋku käbeyä täŋpäj yänpäj-nadäk täŋkuŋ.

Ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ

⁷⁻⁸m Ude täñkañ kome u peñpeñ Jesutä iwaräntäkiye yäwän yäpmän Galili gwägu-ken kuñkuñ. Kuñjirä ämawebe bumta yäwatkuñ. Kome mäyap ñode u naniktä yäwatkuñ; Galili kome, Jerusalem yotpärare, Judia kome, Idumea kome, kome Jordan ume udude käda itkañ, Tire yotpärare, Sidon yotpärare, kome uken naniktä Jesutä imaka imaka täk täñkuko biñami u nadänpän Jesutä itkuk-ken ukengän tokñeñ moreñkuñ. ⁹⁻¹⁰no Ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägañkuño unita äma käyäm mebari mebari nikektä Jesu gupi iñitnayän nadänpän noriye dumän yäwat yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Äbä bumta tokñewäwä Jesu ämawebetä uyiñ-kätupneñ yän nadänpänä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmän päbä tuän pekot yän yäwetkuk. ¹¹p Täñpän kadäni kadäni äma mäjotä magäranitä Jesu kañpän mäjo uwä kome terak iñami yäpä äpmonpäpän kähän yänpän ñode yäk täñkuñonik; Gäk Anutu täño nanaki yäk. ¹²q Ude yäwäwä Jesutä iniken mebari yänahäkta yäjiwät-inik täñkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Ude yänpän pom kubäken äronpän Jesutä äma ini bänepitä nadäñkuko u yänpewän äbuñ. ¹⁴⁻¹⁵ Ude täñpän äma 12 ude yänpewän äbuño u Jesu inikät kuñatta ba Anutu täño man kudupi yänahänjit, kehäromini peñ yämiñirän mäjotä äma magärani yäwat kireñit täkta yäpmän daniñkuk. ¹⁶r Äma 12 uwä

wäpi ñode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yän iwetkuk. ¹⁷s Yaräwä Sebedi täño nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yän yäwetkuk. U ninin man terak Iromän. ¹⁸ Täñä ätu täño wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täño nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. ¹⁹ Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan keru terak peñkuk.

Jesu mäjotä magärirän epän täyak yän iwetkuk

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

²⁰ Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmañkañ Jesu yotken kuñkuk. Kuñkukopän ämawebe bumta äbuño unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide täñpän ketem nañpäm! ²¹t Ude täñjirä Jesu täño noriyetä biñam u nadänpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuñ.

²²u Täñpäkañ äma Baga man yäwoñäremani Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuñ. Äbänpän ñode yänkuñ; Mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärirän unitäño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyak! yäk.

²³⁻²⁵ Täñpän man yänkuño Jesutä u nadänpän ämawebe yän-päbä yepmañpän man wäranu terak ñode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yäwat kirewek? Nämoinik! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneño uwä jide täñpän kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineño uwä kehäromini paorek. ²⁶ Täñpän udegän Satantä iniken äboriye däpmañpän yäwat kireweko uwä kehäromi täga yäpneñ? Nämoinik! Satan ini paot-inik täñpek.

^m3:7-8 Mat 4:25 ⁿ3:9-10 Mak 4:1; Luk 5:1-3 ^o3:9-10 Mat 14:36

^p3:11 Luk 4:41 ^q3:12 Mak 1:34 ^r3:16 Jon 1:42 ^s3:17 Luk 9:54

^t3:21 Jon 10:20 ^u3:22 Mat 9:34, 10:25

²⁷Ude yānpān yāwetkuk; Āma komi kubätä iniken yot gānaŋ irirān āma kubätä siwani yānkaŋ päro tuŋumi täga yomāgarek? Nāmo! Āma komi u bāyaŋ iŋitpān yentä keru kuroŋi pādāt tānpān peŋkaŋ uyaku tuŋumi täga yomāgarek. ²⁸Unita ket täwera nadāwut; Waki mebāri mebāri ba Anututa yānjārok man yākyäk unitāŋo momi u täga penaŋi. ²⁹Upānkaŋ āma kubätä Anutu tāŋo Munapikta yānjārok man yāwayān tāko uwā momini uwā tārek-tāreki nāmo pen api pärek yäk. Anututä momini uwā täga penaŋi nāmo. ³⁰Āma ekāni ekānitä Gāk mājotä magārānkaŋ unitāŋo kehāromi terak tāk täyan yāŋ iwetkuŋo unita Jesutä ude yāwetkuk.

Jesu tāŋo miŋiye noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹Man ude yāŋ irirān miŋi noriye-kāt Jesutä itkuk-ken u ahāŋkuŋ. Ahānpān yāman umu itkaŋ Jesutä yāman āpān yāŋ nadānpān āma kubä iwerä āroŋkuk. ³²Āroŋpān Jesu āma bāmopi-ken irirān kaŋpān ŋode iwetkuk; Ai! Meŋka notkaye yāman itkaŋ gāka yākaŋ yäk. ³³Ude iwerānā Jesutä iwetkuk; Meŋnaye notnaye bureni-inik u netä? ³⁴Ude yānpān āmawebe it gwājijkuŋo u yabānpān yāŋkuk; Meŋnaye, notnaye bureni ŋo! ³⁵Āmawebe Anutu tāŋo man buramik tākaŋ uwā näkŋo meŋnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

Mujiipi pikpik tāŋo man wārani

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

4^wJesutä āneŋi Galili gwāgu gāgāni-ken āpmonpān āmawebe man yāwetpān yāwoŋārek tāŋkuk. Tāŋ irirān āmawebe māyap ābā itgwājijpewä Jesu uwā gāpe terak

punin āro maŋit itkaŋ āmawebe gwāgu gāgāni-ken it yāpmāŋ kwākaŋ Jesutä manbiŋam yāwetpān yāwoŋārek tāŋkuk. ²xTānpānā man wārani māyap yāwetpānā kubä pen ŋode yāwetkuk; ³Juku peŋpān man wārani täwerayān täyat ŋo ket nadāwut! Āma kubätä ketem mujipi pikta epāni-ken pāŋku mujipi tāŋ-irāhuttāŋ kwek. ⁴Tāŋ-irāhuttāŋ kuŋirān mujipi ātu kädēt miŋin māneŋ. Kädēt miŋin māneŋo uwā baraktä yabāŋ ahānpān naŋ paotneŋ. ⁵Tāŋkaŋ mujipi ātuwä kome taŋi nāmo, gānaŋ umu mobā, uterak maŋ tädotneŋ. ⁶Kome u pidāmigān, gānaŋ umu mobā unita jāwāri punin itkaŋ bārāneŋ tädotneŋ. Bārāneŋ tädotneŋo upānkaŋ edaptä yeŋpewān kubit tāneŋ. ⁷Tāŋ, mujipi ātuwä mup waki gānaŋ māneŋ. Mup gānaŋ maŋirā mup waki unitä āroŋpān uwāk tāŋppiŋ-pewä waŋpān bureni nāmo pātneŋ. ⁸Tāŋpākaŋ mujipi ātuwä kome gakŋi nikekken māneŋo uwā täga āroneŋ. Āroŋpān bureni ātu āhan pātneŋ. Ātuwä taŋi bumik pātneŋ. Tāŋ, ātuwä bumta pātneŋ.

⁹Man ude yānpān yāŋkuk; Āma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadāwut!

¹⁰Tāŋpākaŋ āmawebe ātu kuŋ moreŋirā Jesu iniken iwarāntākiye-kāt noriye ātukāt man wārani yāwetkuko unitāŋo mebārita iwet yabāŋkuŋ. ¹¹Iwet yabāwāwā yāŋkuk; Anututä intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epān tāk täyak unitāŋo manbiŋam kābop irani injingān nadākta yāwani unita in-gānpān täwetat. Upānkaŋ āmawebe päke u nāmo nadāwā tumäk tākaŋ unita u man wārānigān yāŋ nadāk tākaŋ. ¹²yMan unitagān profet kubätä bian ŋode kudān tāŋkuk;

^v3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14 ^w4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

^x4:2 Mat 13:34; Mak 4:33-34 ^y4:12 Jon 12:40; Apos 28:26-27

Jukujin täwä api nadänejo upänkaŋ bänepjintä nämo api nadäwä tärenej.

Ba dapunjintäwä api känejo upänkaŋ nämo api kawä tärenej.

Upänkaŋ nadäwä tärewäpän bänepi nämo sukurek täkaŋ unita Anututä momini nämo peŋ yämik täyak yäk.

Ais 6:9,10

¹³ Jesutä ude yänpän yänkuk; Man wärani täweraro unitäŋo mebari nadäkaŋ ba nämo? In mebari nämo nadäwä tumänjirä man wärani ätu yäwawä jide tänpän nadäwä tärenej?

¹⁴ Man wärani täweraro unitäŋo mebari ŋode; Äma näkjo man kudupi yänjahäk täkaŋ uwä äma mujipi täŋ-irähuttän kweko ude wani.

¹⁵ Täŋä ämawebe ätu näkjo man kudupi nadänpän bänepi-ken peŋirä Satantä yäyomägat täyak uwä mujipi kädet miŋin pewän mänejo ude wani.

¹⁶ Tänpän ämawebe ätu näkjo man kudupi pengän nadänkaŋ gäripi nadäk täkaŋ uwä mujipi kome pidämi, gänaŋ umu mobä uterak piweko ude wani.

¹⁷ Unita ämawebe ude wani uwä näkjo man bänepi-ken jäwäri ket nämo äpmonpani unita man u kadäni keräpigän yäpmän kuŋatneŋ. Bäräpi kubä ba näkjo man yänjahänjirä yänjärok man yäwerit iwan täŋ yämiŋit tänpäwä kwitanpän näkjo man kudupi u bäräneŋ penen.

¹⁸⁻¹⁹ ^aTäŋä ämawebe ätu näkjo man kudupi nadäk täkaŋ upänkaŋ nadän bäräp ba moneŋ wädäk-wädäkta ämäŋi täktäk ba tuŋum imaka imakata yabänjärip tänjirä unitä näkjo man utpewä kumänjirän näkjo man jopi tänppek. Uwä mup wakiwaki gänaŋ mänejo ude wani.

²⁰ Tänpäkaŋ ämawebe ätu näkjo man kudupi nadänkaŋ bänepi-ken peŋpän kehäromi

yäpmän kuŋat täkaŋ uwä mujipi kome gakŋi terak piweko u bureni ähan ba taŋi bumik ba bumta ahänejo ude wani.

Topän uwä kwawak pewän ijikta yäwani

Luk 8:16-18

²¹ ^bJesutä manbiŋam u yän paotpänä äneŋi yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpän käbot gänaŋ ba käwut-ken pewek? Nämo inik! Kwawakgän pewänkaŋ ijin-yänjewek.

²² ^cBureni! Imaka imaka apiŋo käbop itkaŋ uwä mäden kwawak ahänjirä api yabänpän-nadäneŋ. Ba imaka imaka ämatä yejämak täkaŋ uwä äneppän kwawak api penen.

²³ Unita äma jukuni nikektä näkjo man ŋo ket nadäwut!

²⁴ ^dMan täwet täyat uwä ket nadäk täkot. In näkjo man kudupi nadän namiŋpän nadäk-nadäkjin-ken ähan peŋpän nadänejo uwä Anututä ätukät yäpurärät tamiŋirän taŋi nadäneŋ.

²⁵ ^eUnita in ŋode nadäwut; Äma kubätä imaka imani u yäpmän kuŋarayän täko uwä imaka imani uwä yäpurärät pän bumta imikta yäwani. Upänkaŋ äma kubätä imaka imani u nämo yäpmän kuŋarayän täko uwä imaka imani u äneŋi yomägatta yäwani.

Mujipi tädot täkaŋ unitäŋo man wärani

²⁶ Ude yänpän äneŋi man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Man wärani kubä ŋode täwera nadäwut; Äbot Anututä yabän yäwat täyak uwä ŋode wani; Äma kubätä mujipi epäni-ken piŋtän kwek.

²⁷ ^fPiŋ moreŋkaŋ kuŋirän bipani kepma yarä-yarä itpän mebari nämo kaŋpän nadänjirän kärük imät pän amneŋ.

²⁸ Kometä ini-tägän gakŋi yämiŋirän tädot pän pähämi piŋpän äronpän bureni

⁴4:17 Mat 26:31 ^a4:18-19 Mat 19:23-24

^b4:21 Mat 5:15

^c4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 ^d4:24 Mat 7:2

^e4:25 Mat 13:12

^f4:27 Jem 5:7

pätneĵ. ²⁹gEruk bureni patpän tägaŋirä pugerek. Tänpäkaŋ äbot Anutuä yabän yawat täyak u udeyani.

Mastat muĵipi täŋo man wärani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Man wärani jide u täwerira Anutu täŋo yabän yawat epän unitäŋo mebarita nadäwä täreneŋ? Eruk, kubä ȳode; Äbot Anutuä yabän yawat täyak u ȳodewani; ³¹⁻³² Päya kubä wäpi mastat unitäŋo muĵipi täpuri-inik, päya ätu täŋo muĵipi gämori-ken itkaŋ. Upänkaŋ muĵipi u piweno uwä tädotpänä taŋi tänpän pähämi obät tänppek. Obät täŋirän barak u gänaŋ äyuŋ säkgämän itneŋ.

³³ Tänpäkaŋ Jesutä ämawebe täŋo nadäk-nadäki yabänpän-nadänkaŋ nadäk-nadäkitä täga inĵitnaŋi udegän Anutu täŋo manbiŋam man wärani terakgän yäwet täŋkukonik. ³⁴ Man mebari kwawak nämo yäwetkaŋ man wärani terakgän yäwet täŋkukonik. Tänpäkaŋ man mebari uwä iwaräntäkiye-kät inigän itkaŋ yäwet täŋkukonik.

Mänittä Jesu täŋo mani buramiŋkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Eruk kepma ukengän kome bipmäŋirän Jesutä iwaräntäkiye ȳode yäwetkuk; Gwägu kukŋi udude käda kuna yäk. ³⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ämawebe Jesu kakta äbuŋo päke u yepmaŋpeŋ gäpe Jesutä itkuk-ken u gänaŋ ärowäkaŋ penta kuŋkuŋ. Kuŋirä ämawebe ätu gäpe ätu yäpmänkaŋ mäden yäwatkuŋ. ³⁷⁻³⁸ Eruk, Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak kuŋtängän Jesu dämponta iwäwä gäpe mädeni käda gwäkita kunowä peŋpän uterak dämpom patguŋ-guŋ täŋkuk. Parirän mänit pähap piänirän gwägu tokätük.

Tokätpän gäpe gänaŋ äpmonirän gäpetä gwägu gänaŋ äpmonpayän täŋkuk. Ude tänpänä iwaräntäkiyetä Jesu yäwä kikäŋuränpän iwetkuŋ; Ai! Yäwoŋärewani, gwägu gänaŋ äpmonayän täkamän ȳo yäk. Gwägutä nidäpayän täyak ȳo. Gäk ninta butewaki nämo nadätan? ³⁹ Iwaräntäkiyetä ude iweräwä eruk, Jesutä akuŋpän mänit kaŋ-yänpän gwägu ȳode iwetkuk; Bitnänpän kwikinik isi! yäk. Yäweränä mänit kenta gwägu bitnänpän wareŋ mämäni nämo itkumän. ⁴⁰ Ude tänpän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin näkken nämo peŋpän umuntäkaŋ ba?

⁴¹ Tänpäkaŋ Jesutä mänit kenta gwägu yäniŋ bitnäŋkuko u kaŋpän umun pähap nadänpän ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuŋ; Wa! Äma ȳo jidewani! Äma jopi kubätä ude täga tänaŋi nämo. Upänkaŋ äma ȳonitä mänit kenta gwägu man yäwerirän mani buramikamän! yäk.

Äma mäjotä magät-pewän täŋguŋguŋ täŋpani

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

5 Eruk kumaŋ päŋku gwägu kukŋi udude käda Gerasa komeken ahänkuŋ. ^{2h} Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä äpäŋirän äma mäjotä magärani kubä, äma kumbani äneŋpani-ken naniktä ahän yämiŋkuk. ³⁻⁴ Äma u noriyetä inĵitna yänkaŋ kadäni kadäni keri kuroŋi yen kehäromipän pädät täwäkaŋ yäpmän däkäŋek täŋkukonik. Uwä äma kubätä unitäŋo kehäromi yäpmän äpnaŋi nämo, kehäromigämän. ⁵ Tänpän kepma bipani mobä gänaŋ ba pom terak-terak kuŋatkaŋ mobä yäpmänpän gupi awähutkaŋ kähän yäntän kuŋat täŋkukonik.

⁶Kuŋattängän Jesu ban udu irirän kaŋkaŋ bäränej dubini-ken pänku kukut imäpmok täŋkuk. ⁷⁻⁸ⁱUde täjirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ŋo kakätänpeŋ ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yänpän ŋode yänkuk; Jesu, Anutu Ärowani täjo nanaki, gäk jide täj namayän äbätan? Anutu iŋamiken komi epän nämo gamayän yän näweri nadäwa!

⁹Yänirän Jesutä iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iweränä yänkuk; Nin mäjo mäyaptä äma ŋo terak itkamän unita wäpnin Mäyap yän niwet täkaŋ yäk. ¹⁰Ude yänpän butewaki terak wari wari iwetkuŋ; Kome itkamän ŋoken nanik niwat kireweno! yäk.

¹¹Man ude yänängän pom kubä tuän itkuko uken but äbot pähap ketem naŋ irirä yabänkuŋ. ¹²Yabänpän Jesu butewaki terak iwetkuŋ; But äbot udu yabätan? Niwat kireŋpewi uterak ärona yäk. ¹³Yänirä Jesutä yäniŋ kireŋpewän mäjotä äma kakätänpeŋ kumaŋ but uterak äronkuŋ. Äronirä but 2,000 udetä bäränej kumaŋ pänku geŋi-ken äriŋpän gwägu gänaŋ äpmonpän ume naŋpän kumbuŋ.

¹⁴Ude täjirä äma but watäni iranitä yabänpän ämetpeŋ pänku ämawebe yotpärare ba deken deken ittän kuŋkuŋo u manbiŋam u yäwetkuŋ. Yäweräkaŋ umuri ahänkuko u käna yänkaŋ kuŋkuŋ. ¹⁵Kumaŋ pänku Jesuken ahänpän kaŋkuŋ. Äma mäjo mäyaptä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik maŋit irirän. U kaŋpän äma päke äbuŋo uwä umuntaŋkuŋ. ¹⁶Tänpän äma kaŋpän nadänkuŋo unitä äma mäjotä magärani u ba but geŋi-ken äriŋpän kumbuŋo unitäŋo manbiŋam yäwetkuŋ. ¹⁷Man u nadän moreŋpänä

Jesu iwetkuŋ; Gäk nintäjo kome ŋo peŋpeŋ ku! yän iwetkuŋ.

¹⁸Ude iweräwä Jesu gäpe terak ärowayän täjirän äma mäjo yäwat kireŋ imiŋkuko unitä Jesu iwetkuk; Nadän namiŋiri bok kuda! yäk. ¹⁹Iweränä Jesutä iwetkuk; Nämö! Gäk komeka-ken ku! Pänku meŋkaye notkaye Ekänitä täŋkentäk ba iron ude täj namitak yän biŋam kaŋ yäwet. ²⁰Iweränä äma u mani buramiŋpän kuŋkuk. Kuŋpänä Jesutä täj imiŋkuko unita ämawebe yotpärare kubäkubä manbiŋam u yäweränkaŋ yänkuŋ; Wära! Imaka kudupipän nadäkamän yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaŋkuŋ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³^kTänpän Jesutä Gerasa kome peŋpeŋ gäpe terak äromaŋ gwägu kukŋi ŋode käda äbuk. Äbänkaŋ ämawebe bumta itgwäjiŋkuŋ. Tänpän ätu nanak irirän käbeyä yot täjo watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpän Jesu kaŋpän gämori-ken iŋami yäpän äpmonpän butewaki terak ŋode iwetkuk; Näkŋo äpetna kumbayän täyak unita gäk päbä yäpä tägakta ketka uterak täga pewayän? Ude tänpayän täno uyaku nämo api kumbek yäk. ²⁴Ude iwetpän imaguränkaŋ bok kuŋkumän. Kuŋirän ämawebe mäyap täkŋun nikek iwatkuŋ. ²⁵⁻²⁶Iwarirä webe kubä käyäm ikek ämawebe bämopi-ken itkuk. Webe u komepak käyäm kadäni kadäni täj yäpmän kuŋtäyon obaŋ 12 ude täreŋkuk. U yäpätägak äma mäyaptä tänpäna tägawän yänkaŋ epän täj yäpmän kuŋirä komi pähap nadänkaŋ moneŋi jop ahäwut yäpmän äbän itkuk. Täŋkaŋ käyämi nämo paotkaŋ wakiinik täŋkuk. ²⁷⁻²⁸^lUde täŋkaŋ webe unitä

ⁱ5:7-8 Mak 1:24 ^j5:20 Mat 4:25; Mak 7:31 ^k5:21-23 Mat 8:3; Mak 7:32

^l5:27-28 Mat 14:36

Jesu tãjo manbiŋam nadãnpãnjã ämawebe päke u gãnaŋ pãnku Jesu tãjo tekgãn injirira käyãmna paorãn yãnkaŋ pãnku mãdeni-ken tekgãn injitkuk. ²⁹Ude injirirãn uterakgãn nãgãt kawuk taŋpãnj gupi-ken komi nadãnkuko u paotkuk.

³⁰mTãnjirãn kadãni ukengãn Jesu kehãromini ätu äma kubã terak kuŋtãnjirãn nadãnkuk. Nadãnpãnj äyãnjutpãnj yãwetkuk; Nãkjo tek netãtã injitak? ³¹Yãwãnã iwarãntãkiyetã iwetkuŋ; Etãnj, ämawebe mãyap dumãnj gãwatkaŋ u nãmo yabãtan? Imata netãtã nepmãnjitak yãnj yãyan? ³²Yãnjirã Jesutã u netãtã nãkjo tek injitak yãnpãnj äyãnjutpãnj yabãnj äyãnjutkuk. ³³Yabãnj äyãnjurirãn webe ukeŋjo Nãkã tãyat yãnpãnj umun pãhap nadãnpãnj äbã Jesu gãmori-ken injami yãpãn äpmonpãpãnj mebãrini yãnjahãnpãnj iwetkuk. ³⁴nIwerirãn Jesutã iwetkuk; Äpetna, nãka nadãnj namikinik tãyan unita gepmaŋpa tãgatan. Pãnku tãganpãnj säkgãmãn kaŋ it!

³⁵Man ude iwerirãn äma ätu kabeyã yot tãjo watã äma wãpi Jairas unitã yotken naniktã abãnpãnj Jairas iwetkuŋ; Äpetka kumak yãk. Kumakopãnj imata Jesu jop yãnjikŋat yãpmãnj kwayãnj? ³⁶Yãwãwã Jesutã man yãnkuŋjo u nadãnpãnj Jairas iwetkuk; Umuntãweno! Nadãk-nadãkka nãkagãn kehãromi peyi!

³⁷Ude yãnpãnj ämawebe päke itkuŋjo unita yãjiwãtpãnj äma yarãkubã Pita, Jems-kãt Jems noripaki Jon ugãnpãnj yãmagut yãpmãnj kuŋkuk. ³⁸Yãmagut yãpmãnj kuŋtãngãn Jairas tãjo yotken ahãnpãnj yabãnkuŋ; Yãnjtãbãtet yãnpãnj konãm butewaki pãhap tãnj irirã. ³⁹Ude yabãnkaŋ yot gãnaŋ äronpãnj yãwetkuk; Mebãri imata yãnjtãbãtek

yãnpãnj konãm butewaki ŋo tãnj itkaŋ yãk? Webe gubaŋ ŋo nãmo kumak. Dãpmon pat itak. ⁴⁰Ude yãwãnã kaŋ-mãgayãnkuŋ. Kaŋ-mãgayãwãwã yãnj-yãwat-pewãn yãman äpãmaŋ kuŋjirã webe gubaŋ kumbuko unitãjo miŋi nani-kãt iwarãntãkiye yarãkubã ukãt webe gubaŋ kumbanitã patkuŋ-ken u äronkuŋ. ⁴¹pÄronpãnjã webe kumbani u kerigãn injitpãnj iniken man terak ñode iwetkuk; Webe gubaŋ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yãnj iwetkuk.) ⁴²Ude yãnjirãn uterakgãn webe gubaŋ uwã akumaŋ kuŋatkuŋ. (Webe gubaŋ unitãjo obaŋ 12 ude.) Tãnjirãn kaŋpãnj miŋi nani-kãt iwarãntãkiye yarãkubã u keru injkuŋ. ⁴³qTãnjpãnj Jesutã manbiŋam u nãmo yãnjahãneŋ yãnpãnj webe gubaŋi u miŋi nani-kãt iwarãntãkiye yarãkubã u yãwetpãnj yãniŋ bitnãnkuk. Yãniŋ bitnãnpãnj ketem imã naŋpãn yãnj yãwetkuk.

Nasaret naniktã Jesu mãde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

6 Jesu iwarãntãkiye-kãt yotpãrare u peŋpeŋ Jesutã ini yotpãrare-ken kuŋkuŋ. ²rPãnku irirã Juda tãjo Orekirit kadãni tãnjirãn kabeyã yot gãnaŋ äronpãnj Anutu tãjo manbiŋam yãnjahãnpãnj yãwetkuk. Yãwerirãn nadãnkaŋ mãyaptã nadãwãtãk taŋi tãnpãnj yãnkuŋ; Äma ŋo nadãk-nadãk pãhap ŋowã de yãpuk? Ba imaka imaka ämatã tãga tãnaŋi nãmopãnj tãk tãyak u kehãromi netã imiŋkuk? ³sÄma ŋo yot tãŋpanigãn ŋo yãk. U Maria tãjo nanakigãn. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadãkamãnj yãk. Ba wanoriye ninkãt penta it tãkamãnj ŋo yãk. Ude yãnpãnj Jesuta nadãwã wakŋkuŋ.

^m5:30 Luk 6:19 ⁿ5:34 Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19 ^o5:40 Jon 11:11

^p5:41 Luk 7:14 ^q5:43 Mak 1:44, 7:36 ^r6:2 Jon 7:15 ^s6:3 Jon 6:42

⁴Täjirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täño epän äma oraņ yämik täkaņ upañkaņ ini komeken nanik ba noriye miņiye naniye u bitnäk täkaņ yäk. ⁵Eruk, ini yotpärare-ken naniktä mäde ude ut imiņpewä Jesutä kudän kudupi ŋoken täga nämo täņpet yäņ nadäņkuk. Äma käyäm ikek yarä-gänpäņ keritä yepmäņit-pewän tägaņkuņ. ⁶Täņpäkaņ ämawebe nadäk-nadäkitä kehäromi nämo nadäņ imiņkuņo unita nadäwän täga nämo täņkuņ.

**Jesutä iwaräntäkiye
epän man yäwetkuk**

Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

Eruk yotpärare it yäpmäņ kuņkuņo udegän päņku Anutu täño manbiņam yäwetpäņ yäwoņäreķ täņtäņ kuņkuk. ⁷⁻⁹U^tTäņtäņ kuņtäņgän iwaräntäkiye 12 yäņpäbä yepmaņpäņ yarä-yarä yäpmäņ daniņpäņ mäjo yäwat kirekta kehäromi yämiņpäņ jukuman ŋode yäwetkuk; In imaka kubä nämo yäpmäņkaņ kuneņ. Yäk, ketem, moneņ imaka nämo yäpneņ. Ähottaba-kät kuroņjin ärärani ugänpäņ kaņ yäput. Ba tek gupjin terak itkaņ unitagän kaņ kut. ¹⁰Päņku kome kubäken ahäņpäņ äma kubätä yori-ken yäņ-täkņat yäpmäņ ärowänä ugän itpäņ epän täņ paotkaņ kome kubäken kaņ kut. ¹¹V^tTäņ, kome kubäken ahäņirä not nämo täņ tamiņpäņ manjin bitnäwäwä mäde kaņ ut yämüt. Mäde ut yämiņpäņ kugun kuroņjin-ken nanik pewä maņpäpeņ kaņ kut. Ude täņirä tabäņpäņ kaņ umuntawut!

¹²Jesutä jukuman ude yäwetpäņ yäniņ kireņpewän päņku ämawebe bänepi sukurekta manbiņam yäwetkuņ. ¹³W^uUde täņit mäjo äma magärani bumta

yäwat kireņit, käyäm ikek mäyap ume gakņi ärut yämiņpewä tägaņit täņkuņ.

Herottä Jon utpewän kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹⁴X^eEruk, Jesu ba iwaräntäkiyetä yäpätägak epän täņ yäpmäņ kuņtäko ämawebetä nadäņpäņ biņam pähap yäņirä Herottä nadäņkuk. Man mebäri mebäri ŋode yäk täņkuņonik. Ätutä ŋode yäk täņkuņonik; U Jon ume ärut yämani äma u kumbani-ken naniktä akuņkuko unita kehäromini nikeķ yäņ yäņkuņ. ¹⁵Ätu täwä Äma u Elaija yäņ yäņkuņ. Ba ätu täwä Äma u Anutu täño man yäņahäwani äma kubä bian itkuņo udewani yäņ yäņkuņ. ¹⁶Yäņtäko Herottä nadäņpäņä yäņkuk; Ude nämo! yäk. Jon kotäki madäņkuro ukeņonitä äneņi akuņkuk! yäk.

¹⁷⁻¹⁸Y^eHerottä man yäņkuko unitäño manbiņam ŋode; Bian Herottä yäņpewän komi ämatä Jon iņitpäņ keri kuroņi pädät täņpäņ komi yotken teņkuņ. Mebäri ŋodeta; Herottä monäni Filip unitäño webeni wäpi Herodias yomägatpäņ inita yäpuko unita Jontä kadäni kadäni ŋode iwet täņkukonik; Gäk monäka Filip täño webeni yomägatkuņo uwä бага man irepmitpäņ täņkun yäk. ¹⁹⁻²⁰Ude iwet täņkuko unita Filip webeni Herodias uwä Jonta kokwawak nadäņ imiņpäņ utta kädetta wäyäkņek täņkukonik. Täņirän Herottä ini uwä Jon uwä Anutu täño kädet siwoņi iwarani äma yäņpäņ watäni it imik täņkukonik. Unita Jontä man yäņirän nadäwän inide kubä täņpäpäņ nadäwätäk täņkaņ Jon täño man nadäkta gäripi nadäk täņkukonik.

²¹Eruk Herodiasstä Jon utta kädetta wäyäkņeņtäņ kuņtäyon kädet ŋode ahäņkuk; Herottä ini ahäwani

^t6:4 Jon 4:44 ^u6:7-9 Luk 10:1 ^v6:11 Apos 13:51 ^w6:13 Jem 5:14

^x6:14 Mat 16:14; Mak 8:28 ^y6:17-18 Wkp 18:16

kadäni-ken äma ärowani ba iwan täño watä äma ba Galili kome täño ekäni ekäni yänpäbä yepmanpän ännak-ännak pähap täñ yämiñkuk. ²²⁻²³ Ude täñ yämän nañ irirä Herodias äperi yänpewän päñku äma ketem nañ itkuño u iñamiken itpäñ kap kuroñ täñkuk. Kap kuroñ täñ irirän Herot ini ba ämaniye-kät kangärip täñkuñ. Kangärip täñpäñ Herottä äma ärowani itkuño u iñamiken webe uwä yänkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk imaka jopi u ba u unita yäwiwä gamayän yäk. Ba tuñumna ba kome kañiwat täyat unita yäwiwä yäpmän daniñpäñ moräki gamayän yäk. ²⁴ Webe uwä man u nadäñpäñä yämän äpmonpäñ miñi iwet yabäñkuk; Meñ, näk imatakenta yäweret? Yäwänä miñitä iwetkuk; Kuñkañ Jon, ume ärut yämani unitäño gwäkita yäwet yäk.

²⁵ Ude iweränkañ äperi bäräñeñ päñku intäjukun äma u iwetkuk; Gäk Jon, ume ärut yämani unitäño kotäki madän täkñeñpäñ gwäki gäpe gänañ peñkañ äbä nam yäk. ²⁶ Yänjirän Herot butewaki pähap nadäñkuk. Butewaki nadäñkukopän äma ärowani iñamiken ba noriye iñamiken man kehäromi yänkuko u nadäñpäñ näka nadänjirä äpani täñpek yänpäñ nadän imiñkuk. ²⁷⁻²⁸ Nadän imiñpäñ bäräñeñ Jon kotäki madän täkñeñpäñ gwäki yäpmän äbäkta komi äma kubä iwerän kuñkuk. Komi äma unitä komi yot gänañ äronpäñ Jon u kotäki madän täkñeñpäñ gäpe gänañ peñpäñ yäpmän päbä Herodias äperita imiñkuk. Imänkañ webe gubañi unitä miñiken yäpmän kuñkuk. ²⁹ Ude täñjirä Jon täño iwaräntäkiyetä biñam u nadäñpäñ Jon gupi yäpmän päñku awañ äneñkuñ. Ugän.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäñ towiñkuk

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

³⁰ aTäñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yäwerän kuñtäñpä kuñkuño u äneñi äyänutpeñ Jesuken päbä manbiñam ämawebe yänpäñ-yäwoñärek täñkuño u ba imaka imaka täñtäñ kuñatkuño unitäño manbiñam iwetkuñ. ³¹ bTänjirä ämawebe mäyap Jesu këna yänkañ kuñkañ äbäk täñkuñ. Unita jide täñpäñ ketem näne yänpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Päñku kome äma nämo itkäñ-ken itpäñ-nadäk täna yäk. ³² Ude yänkañ kuna yänpeñ gäpe terak äronpäñ äma nämo itkuñ-ken u kuñkuñ. ³³ Kuñjirä ämawebe mäyaptä yabäñpäñ-nadäk täñkañ komeni komeni akuñ kireñpäñ intäjukun päñku kome Jesu-kät iwaräntäkiyetä itpäñ-nadäk tänañ yänkuñ-ken u it kireñkuñ.

³⁴ cEruk Jesutä gwägu gägäni-ken udu ahäñpäñ gäpe terak naniktä äpäñpäñ ämawebe äbot pähap yabäñkuk. Yabäñpäñ ironi kodäñatä butewaki täñtäñ kuñat täkañ ude bumik täñ irirä yabäñpäñ butewaki nadän yämiñkuk. Ude nadäñpäñ pengän Anutu täño kädet mebäri mebärita yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk.

³⁵ dUde täñ irirän kome dapuri äpmonpäyän täñkuk. Täñjirän iwaräntäkiyetä päñku Jesu iwetkuñ; Kome ño gägäni-ken iritna kome bipayän täyak. ³⁶ Unita ämawebe yäwetpewi päñku yotpärare it yäpmän kukañ-ken uken päñku ketem ini-ini gwäki peñpäñ yäpmänpäñ nañput yän iwetkuñ. ³⁷ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Intä täga nämo yämineñ? Ude yäweränä yänkuñ; Jide täñpäñ yämine? Moneñ tañipän uyaku ämawebe päke ñonita ketemä yämine yäk. Upänkañ

^{26:22-23} Est 5:3,6, 7:2 ^{a6:30} Luk 10:17 ^{b6:31} Mak 3:20

^{c6:34} Mat 9:36 ^{d6:35} Mak 8:1-9

monej taŋi de yäpmanpäŋ ämawebe mäyap ŋo yepmäŋ towinayäŋ?

³⁸Ude yäwawä Jesutä yäwetkuk; Pänku ämawebe yäwet yabäwut. Iniken däkum jideka itkaŋ? Ude yäwänä pänku yabänpäŋ-nadänkaŋ äbä iwetkuŋ; Käräga 5kät gwägu tom yarä ude itkaŋ yäk. ³⁹⁻⁴⁰Ude yäwawä Jesutä yäwet-pewän ämawebe kome terak äbot-äbot maŋirantän yäpman kuŋkuŋ. Äbot ätu 100, äbot ätu 50 ude maŋirantän yäpman kuŋkuŋ. ⁴¹eEruk maŋirantän yäpman kuŋirä Jesu käräga 5 ukät gwägu tom yarä ukät yäpmankaŋ kunum terak doranpäŋ Anutu-ken bänep täga man iwetkuk. Iwetpäŋ käräga tokätpän iwarantäkiyeta yämänkaŋ unitawä ämawebe bumta päke unita yämiŋtän kuŋkuŋ. Tänpänjä gwägu tom udegän täŋkuk. ⁴²⁻⁴³Ude täŋkaŋ ämawebe päke unita nanpä koki tänpäpän ätu jop peŋkuŋ. Tänpäkaŋ jop patkuŋo u iwarantäkiyeta yäpmanpäŋ yäk 12 ude daiwä tokŋeŋkuŋ. ⁴⁴Ämawebe Jesutä yepmäŋ towiŋkuko uwä 5,000 ude. Tänpäkaŋ u äma ekäni-gänpäŋ daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesu gwägu terak yeŋtän kuŋkuk

Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

⁴⁵Tänpäkaŋ pengän Jesutä iwarantäkiye yäwet-pewän gäpe terak äroman gwägu gägäni kukŋi udude käda Betsaida kome käda intäjukun kuŋkuŋ. Kuŋirä Jesutä ämawebe päke u yäwerän kuŋtänpä kuŋkuŋ. ⁴⁶fÄmawebe kuŋtänpä kuŋirä Jesu iniwä nani-kät man yädayän pom terak äronkuk.

⁴⁷Äronkuko ittänğan kome bipmäŋ uränkaŋ gäpe iwarantäkiyeta yäpman kuŋkuŋo u gwägu bämopi-ken kuŋirä Jesu inigän pom terak itkaŋ yabänkuk.

⁴⁸Iwän mäniŋ taŋi pähap piänjirän iwarantäkiyeta gäpe tänpäna kwän yänkaŋ pipiri kubä täŋ irirä. Eruk tamimaŋ barak nämo maŋirirä Jesu uwä iwarantäkiyeta itkuŋ-ken uken kwa yänpäŋ gwägu terak yeŋtän kuŋkuk. Gwägu terak yeŋtän kumaŋ päŋku iwarantäkiye dubini-ken ahän yämiŋjirän kaŋkuŋ. ⁴⁹⁻⁵⁰gKaŋpäŋjä mäjo kubätä äbatak yänkaŋ umun pähap nadänpäŋ kähän yänkuŋ. Kähän yänjirä Jesutä pengän yäwetkuk; Umuntänejo, näkja äretat yäk.

⁵¹⁻⁵²hi Ude yänpäŋ gäpe iwarantäkiyeta itkuŋo uterak äronpäŋ bok irirä iwän mäniŋ bitnäŋkuk. Iwän mäniŋ bitnäŋjirän nadawä umuri pähap kubä täŋkuk. Imata, Jesutä ketem yäpman danipän ämawebeta yämiŋjirän kaŋkuŋo upänkaŋ Jesu täŋo mebäri ket nämo nadänkuŋo unita nadäk-nadäki-ken nadawä nämo tärenkuk.

Jesutä käyäm ikek mäyap yäpän tägaŋkuŋ

Mat 14:34-36

⁵³Jesutä gäpe terak ärowänkaŋ penta kuŋtänğan Genesaret komeken ahänkuŋ. Ahänpäŋjä gäpe täŋo yen yäpman päŋku päya kujat terak topmänpän peŋkuŋ. ⁵⁴⁻⁵⁵Peŋpäŋ kunayän täjirä ämawebetä Jesu kaŋpäŋ nadänkaŋ päŋku yotpärare Genesaret kome kadata ittän kuŋkuŋo u biŋam yäweräkaŋ ämawebe käyäm ikek gäraŋ tänpän yäpman Jesutä itkuk-ken ugän iwatkuŋ. ⁵⁶jTänpän yotpärare taŋi ba täpuri ba tobät yotken epän täntän kuŋjirän ämawebe käyäm ikek kwawakgan yepmanpäŋ Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; Nadän yämiŋjiri tekka moräkigan injirä käyami

^e6:41 Mak 7:34 ^f6:46 Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28 ^g6:49-50 Luk 24:37

^h6:51-52 Mak 4:39 ⁱ6:51-52 Mak 8:17 ^j6:56 Mat 14:36

paorut yäj iwetkuņ. Ude iwerä nadäj yämiņirän käyäm ikek teki moräkigän iņitkuņo u kudup tägaņ moreņkuņ.

Äbek ora täņo man

Mat 15:1-9

7 Parisi äma ätukät Baga man yäwoņärewni äma ätu Jerusalem naniktä äbäņpäj Jesuken ahäņpäj itkuņ. ^{2k}Täņpäj yabäņkuņ; Jesu täņo iwaräntäkiyetä Parisi äma täņo бага man pewani u nämo iwatpäj kerä nämo ärutkaņ ketem jop yäpmäņpäj naņkuņ. Ude täņirä yabäwä siwoņi nämo täņkuņ. Bänepi täņpä wakaņ yäj nadäņkuņ. ³Unitäņo mebäri ñode; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup kerä ärutkaņ-gän ketem nak täņkuņonik. Uwä äbekiye oraniye täņo бага man buramiņpäj ude täk täņkuņonik. ^{4l}Ba käbeyäken naniktä äbäņpäj ketem näna yäņpäjä kerä ärutkaņ uyaku täga näneņ. Täņkaņ gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täņkuņonik. Ude nämo tänawä bänepnin yäpna waneņ yäj nadäk täņkuņonik. Täņpäj imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpäj täk täņkuņonik.

⁵Mebäri unita nadäņpäj Parisi ämakät Baga man yäwoņärewni ämatä Jesu ñode iwet yabäņkuņ; Gäwaräntäkaye imata nintäņo äbekniye oraniye täņo бага man u nämo iwat täkaņ? Kerä nämo ärutkaņ imata ketem jop nak täkaņ? Ude täk täkaņ uwä bänepi täņpäwak täkaņ yäk.

^{6-7m}Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peņirän ñode yäņkuko uwä bureni ahätäk;

Äma äbot ño menitä näk naniņ oret täkaņ upäņkaņ bänepitä näka bitnäk täkaņ.

Äma täņo бага mangän iwat täkaņ unita naniņ orerirä näk nämo nadäj yämik täyat yäk. *Ais 29:13*

⁸In Anutu täņo бага man peņpäj komeņ äma täņo бага man buramiņpäj kuņat täkaņ.

⁹Ude yäņpäj yäwetkuk; In Anutu täņo man weņkireņpäj injinken nadäk-nadäk kädet ugäņpäj iwat täkaņ. U siwoņi yäj nadäk täkaņ upäņkaņ näkä nadäwa siwoņi nämo täk täyak. Unita kädet udewanigän kubä ñode täwera mebäri-jin nadäwut. ¹⁰ⁿOrajin pähap Moses bian jukuman ñode yäņkuk; Gäk meņka nanka oraņ yämen. Ba kubä ñode; Äma kubätä miņi nani yebewänä kumäņ-kumäņ utneņ yäj yäņkuk. ¹¹Eruk, in man u nadäkaņ upäņkaņ mäde ut imiņpäj ñode yäk täkaņ; Äma kubätä imaka täga kubätä miņi nani täņkentäņ yämikta yäwekopäj ñode yäwerek; Ño ekta tamiņaņipäj ek jop irirän Anututa biņaņ peyat yäj yäwerek. Wa! Miņi nani nämo nadäj yämiņpäj ude yäweko uwä in täga täyan yäj iwetneņ. ¹²Meņnan tuņum upäj täņkentäņ yämiņaņi nämo yäj iwetneņ. ¹³Jesutä ude yäwetpäj yäņkuk; In ude täk täkaņ uwä Anutu täņo man u weņkireņpäj injinken man ugäņpäj iwat täkaņ. Täņpäkaņ ugän nämo. Imaka ätu udegän täk täkaņ yäj yäwetkuk.

Imatäkentä bänepnin täga täņpän waneņ?

Mat 15:10-20

¹⁴Jesutä ude yäņpäj ämawebe äneņi yäņpäbä äbot kubägän yepmaņpäj yäwetkuk; In juku peņirä man kubä täwera nadäwut; ^{15o}Imaka näņpanitä

^{k7:2} Luk 11:38 ^{l7:4} Mat 23:25 ^{m7:6-7} Ais 29:13

^{m7:10} Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 ^{o7:15} Apos 10:14-15

bäneppin nämö tänpäwak täkañ. Imaka bäneppin-ken nanik äbäk täyak unitägan bäneppin tänpäwak täkañ. ¹⁶Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

¹⁷Eruk ude yänpän ämawebe yepmanpeñ yot gänañ äronkuk. Äronjirän iwarantäkiyetä man wärani yänkuko unita iwet yabänkuñ. ¹⁸Iwet yabäwä yäwetkuk; Ai! In nadäk-nadäkjin nämö ba? Mebäri ñodeta nämö nadäkañ? Imaka kokjin gänañ äpmok täyak unitä bäneppin imata tänpän waneñ? ¹⁹Ketem nak täkañ unitä bäneppin-ken nämö äpmok täkañ. Uwä päpmo ini irani-ken itkanä käderi-kengän äpämañ kuk täkañ yän yäwetkuk. Ude yäwetkuko uwä ketem ätu Juda naniktä yäjiwäranani u kuduptagan Jesutä tägagan yän yänkuk.

²⁰Ude yänpän kubä pen ñode yäwetkuk; Imaka waki bäneppin-ken nanik-tägan äbäk täkañ unitä Anutu inamiken tänpewä waki täk täkañ. ²¹⁻²²Äma bänepi-ken naniktä imaka abäk täkañ u ñode; Nadäwäwak, kubokäret, kubota, äma kumän-kumän däpmäk, webe yäpmanpäñ pek, yabängärip, bänep iyp, jop yäkñat-yäkñat, kokwawak yäpman kuñat-kuñat, me yäkyäk, yänpän-yabän yäwat, ärowani täktäk, Anututa nadäwä äpani täktäk. ²³Imaka wakiwaki udewani äma ini bänepi-ken naniktä ahänpän tänpewä wak täkañ. Täñjirä Anututä yabäwän wakiinik kubä täk täkañ.

**Webe kubätä Jesuta
nadäkinik täñ imiñkuk**

Mat 15:21-28

²⁴Eruk Jesu kome u peñpeñ Tire komeken kuñkuk. Päñku ahänpän ämatä nabäneñ yän nadänpän yot kubä gä-

nañ käbop äronkuk. Käbop äronkukopän jide tänpän käbop-inik irän? ²⁵⁻²⁶Yot gänañ äro irirän pengän webe kubätä Jesu äbäk yän yänjirä nadänkuk. Webe uwä guñ äbotken nanik, kome kubä wäpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitä Jesu äbäk yän yänjirä nadänpänä äperi mäjäta magätkuko unita yänpän bäräneñ päñku Jesu gämori-ken inami yäpän äpmonpäpän patkuk. Ude täñkañ konäm butewaki tänpän iwetkuk; O Jesu, mäjo äpetna magärako u iweri kañ kwän yäk. ²⁷Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomä-gatpäñ aña yämiwä nämö tägawek. Ironjironita yämina nañpä koki tänpäkañ uyaku yäk. ²⁸Ude yäwänä webe unitä man kowata ñode iwetkuk; Ekäni, bureni yäyan upänkañ añ uwä ironitä ketem nañkañ kokoki pewä manjirä upän jop waki nak täkañ yäk.

²⁹Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan unita nadän gamitat. Eruk täga, kuyi! Mäjo äpetka kakätäyak yäk. ³⁰Ude iweränkañ kumañ komeni-ken ahänpän päñku ini yotken äronpäñ kañkuk; Äperi mäjo kakätänpeñ kuñjirän kwikinik patkuk.

Jesutä äma guñ kubä yäpän tägañkuk

³¹Ptänpäkañ Jesu uwä Tire kome peñpeñ Sidon kome irepmitpäñ päbä Galili gwägu käda Dekapolis kome ahänkuk. ³²Ahäñjirän äma guñ kubä, man nämö nadäwani ba man yäkyäkta meberi bäräpi, u imagut yäpman Jesuken ahänpän butewaki man ñode iwetkuñ; Jesu, ketka äma ño terak pe! yäk. ³³Ude iwerä nadänpän Jesutä äma uwä ketwära täñjireñpewän päñku inigän iränkañ keru nanakitä jukuni-ken peñkuk. Tänpän iwit keru-ken utpäñä meberiken injtkuk. ³⁴Ude tänpän

^{27:31} Mat 15:29-31 ^{27:33} Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13

^{27:34} Mak 6:41; Jon 11:41

kunum terak ijinpewän ärowäpäñ äma unita butewaki pähap nadänpäñ jäkjäk yänpäñ iwetkuk; Nadäwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yäñ iwetkuk.)³⁵ Ude yäwänä uterakgän jukunitä nadäwän tumbäpäñ meberi imaka pidäm tañirän man säkgämän yänjuk. ³⁶Täñirän Jesu ämawebetä manbiñam u nämo yänjahäneñ yänpäñ yäjiwätkuko upänkañ man nämo buramiñkuñ. Nämo, u ehutpäñ yänjahäñtäñ kuñkuñ. ³⁷Ude yänjahäñirä ämawebe biñam u nadänkuño unitä yänjuk; Wära! Imaka imaka täk täyak u kudup tägagän täk täyak! yäk. Äma man nämo yäwani tänpewän man yäk täkañ ba man nämo nadäwani imaka tänpewän man nadäk täkañ. U inide kubä! yäñ yänjuk.

**Jesutä ämawebe 4,000
ketem yepmäñ towiñkuk**

Mat 15:32-39

8¹⁻² Kadäni ukengän ämawebe äbot pähap Jesuken äneñi tokneñpäñ nakta jop irirä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäñ yäwetkuk; Ämawebe ño ninkät kepma yarakubä it yäpmäñ äbänkä nakta bumta yeñirä yabänpäñ butewaki nadätat. ³Jop yepmana päñku kädet miñjin nakta kumneñ. Ätu ban naniktä äbuñ yäk.

⁴Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken nanikpäñ yäpmänpäñ äma äbot ñodewanita yämine? ⁵Yäwäwä yäwetkuk; Inken käräga jidetä itkañ? Yäweränä iwetkuñ; ⁷tägän itkañ yäk. ⁶Ude iwerä nadänkañ Jesutä ämawebe yäwet-pewän kome terak mañit yäpmäñ kuñkuñ. Täñkañ käräga 7 ñokeño yäpmänpäñ Ekäni bänep täga man iwetkañ tokätpäñ iwaräntäkiyeta

yämiñkuk. Yämänkañä iwaräntäkiyetä ämawebe päke unita yämiñ yäpmäñ kuñkuñ. ⁷Täñkañ gwägu tom yarägän itkuño u udegän Ekäni bänep täga man iwetkañ yäpmäñ daniñpäñ iwaräntäkiyeta yämänkañ ämawebetä yämiñkuñ. ⁸Yämä äma 4,000 bumik itkuño u nañpäñ koki täñkuñ. Nañpä tagawäpäñ ketem ätu jop patkuño uwa iwaräntäkiyetä yäpmänpäñ yäk 7 ude daiwä tokneñkuñ. ⁹Ude täñkañ ämawebe u yäwet-pewän ini komen komen kuntuñpä kuñkuñ. ¹⁰Kuñ moreñirä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ päñku Dalmanuta komeken uken ahänkuñ.

¹¹Uken ahänpäñ irirä Parisi äma ätu Jesuken äbänpäñ manken tena yänkañ yännyabäk kehäromigän iwetpäñ ñode iwet yabänkuñ; Ai! Kudän kudupi kubä täñiri kañpäñ Anututä gepmañpäñ äpun yäñ nadäna! ¹²Uwerirä Jesutä gañani nadänpäñ yäwetkuk; Äma ude-wani imata kudän kudupi täñiri känäyän yänkañ nadäk täkañ? Näk bureni täwetat. Näk kudän kudupi kubä nämoinik täwoñärewayän! ¹³Ude yänpäñä yepmañpeñ iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmäñ gäpe terak äroman gwägu ani kukñi udude käda äronkuñ.

Parisi äma täño kudäni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴Tänpäkañ iwaräntäkiyetä guñ tañpäñ käräga däkum mäyap nämo yäpuñ. Gäpe terak kubägän itkuko ugänpäñ yäpuñ. ¹⁵xEruk kuñtäggän Jesutä man ñode yäwetkuk; In Parisi ämakät Herot täño yis unita ket nadänpäñ kañ kuñarut! ¹⁶Yäweränä iwaräntäkiyetä ini-tägän näwetgäwet tänpäñ yänjuk; Kärägata guñ tañpeñ äbämäño unita käwep nadänpäñ

⁷7:36 Mak 1:43-45 [†]7:37 Ais 35:5 ^u8:1-2 Mak 6:34-44

^v8:11 Mat 12:38 ^w8:12 Luk 11:29 ^x8:15 Luk 12:1

niwetak yäk. ¹⁷yMan ude yäjirä Jesutä nadänpäj yäwetkuk; Kärägata guj taņpej äbäņopäj imata yänpäj-nadäk täkaņ? Wari wari täwet yäpmäj äbäk täyat u mebäri nämo nadäkaņ? Bäņepjin nämo piräreytäak? ¹⁸zDapunjin tumbani ba jukujintä nämo nadäk täkaņ? Täņä ketem yepmäj towiņkuro u yabänpäj-nadäk tänpäj guj taņkuņ? ¹⁹aKäräga 5 yäpmäj daniņpäj äma 5,000ta yämiņira kokoki itgän täņkuņo u yäk jide daiņkuņ? Yäwerän 12 yäj iwetkuņ. ²⁰bBa käräga 7 yäpmäj daniņpäj äma 4,000 yepmäj towiņira kokoki itgän täņkuņo u yäk jide daiņkuņ? Ude yäwänä 7 yäj iwetkuņ. ²¹Yäwäwä yäwetkuk; Upäj imata nämo nadäwä tumäņkaņ?

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaņkuk

²²Ude yäweränkaņ gwägu terak kuņtängän Betsaida komeken ahäņkuņ. Ahäņirä uken äma ätutä noripak dapuri tumbani yäjikņat yäpmäj Jesuken kuņkuņ. Päjku dubini-ken ahäņpäjä Jesutä kerä dapuri waki terak peņirän tägawän yänpäj butewaki man iwetkuņ. ²³Eruk ude iwerirä Jesutä äma uwä iņitpäj yäjikņat yäpmäj yotparare gägäni-ken kuņkuk. Päjku dapuri-ken iwit utpäj keritä gupi terak peņpäj iwetkuk; Imaka kubä käyan ba nämo? ²⁴Iweränä yäjku; Ai, äma yabätat upäņkaņ u wäranigän, päya ude bumik yabätat. Ket nämo yabätat yäk. ²⁵Ude yäwänä Jesutä kerä dapuri-ken äneņi peņirän eruk dapun säkgämän ijiwän kuņkuņ. Ijiwän kwäpäj imaka kudup kwawakgän yabäņkuk. ²⁶cUde täņpänä Jesutä iwetkuk; Gäkņa yotken siwoņi kuyi. Yotparare-ken äroweno.

Pitatä Jesu täņo mebäri yäņahäņkuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷Ude täņkaņ Jesu iwaräntäkiye-kät Sisaria Pilipai komeken kuņkuņ. Kuņtängän iwaräntäkiye ñode yäwet yabäņkuk; Ämawebetä näka netä yäj näwet täkaņ? ²⁸dYäwänä iwetkuņ; Ätutäwä Jon ume ärut yämani yäj yäk täkaņ. Ba ätutäwä gäk profet biani Elaija yäj yäk täkaņ. Täņ, ätutäwä profet bian itkuņo uken nanik kubä yäj yäk täkaņ. ²⁹eUde yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täņpakaņ injinä näkawä netä yäj yäk täkaņ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Kristo, Anututä bian nin täņkentäj nimikta iwoyäwani u yäk. ³⁰Ude yäwänä Jesutä iniken mebäri äma ätu nämoinik yäwetneņ yänpäj yäniņ bitnäņkuk.

Jesu ini kumäkta yäņahäņpäj yäwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹Kadäni uken Jesutä yäput peņpäj man ñode yäņahäņpäj yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä komi mäyap api nadäwek. Täņpakaņ Juda täņo äma ekäni, ba bämop äma intäjukun täņpani-kät Baga man yäwoņärewani äma unitä Äma Bureni-inik mäde ut imiņpäj kumäj-kumäj api utneņ. Täņkaņ utpäj änenayäj täņopäj kepma yarakubä täreņirän äneņi api akwek. ³²Man u yäjkwawa tawänkaņ Pitatä inigän yäjikņat yäpmäj päņku ibeņkuk. ³³Täņpänä Jesutä äyäjutpäj iwaräntäkiye yabänpäj Pita iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk man nadätan uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä äma täņo nadäk-nadäkän.

^y8:17 Mak 6:52 ^z8:18 Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26 ^a8:19 Mak 6:41-44

^b8:20 Mak 8:6-9 ^c8:26 Mak 7:36 ^d8:28 Mak 6:15

^e8:29 Jon 6:68-69; Mak 9:9

^{34f}Jesutä ude yänpän ämawebe päke u itkuŋo ukät iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ŋode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiŋpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buramiŋkaŋ gwäk pimiŋpän kaŋ näwarän. ³⁵Tänpäkaŋ äma kubätä iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpänä u api paorek. Upänkaŋ äma kubätä näka yänpän iniken irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirenpän näkŋo Manbiŋam Täga yäp-män kuŋarayän täko uwä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek. ³⁶Tän, äma kubätä kome täŋo imaka kudup peŋ bäyanpän yäpmän kuŋattängän paot-paotta biŋam täŋpeko uwä tägawek? ³⁷Äma ude wani Anutu mäde ut imiŋpän kuŋarayän täko uwä irit kehäromi yäpmäkta kädetta api wäyäkŋewek. ³⁸gNadäkaŋ? Äma Bureni-iniktä nani täŋo tuŋum epmäget kudän ikek kudupi aŋeroniye-kät api äpneŋ. Kadäni uken äma kubätä äma änok gwäjiwani, Anutu täŋo man peŋawäk täk täŋpani ŋo bämopi-ken itpän wäpna ba manna biŋam mäde ut imayän täko uwä, Äma Bureni-inik uwä udegän äma unita mäde api ut imek.

9^hJesutä ude yänpän kubä pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Näk bureni täwetat. Itkaŋ ŋo inken nanik ätu nämo kumänjirä Anututä intäjukun it yämiŋjirän gämoriken irit täŋo kehäromini kwawak ahänjirän api käneŋ.

**Jesu mebärini kwawak
pewän ahänkuŋ**

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³Eruk ittän kuŋtängän kepma 6 täreŋjirän Pita, Jems, Jon yämagurän yäpmän pom käroni kubä terak

inigän päro itkuŋ. Äro u irirä Jesu terak inipärik kubä ahänkuŋ. Teki paki-inikiniŋ tänpän ägo weŋkuŋ, äma kubätä tek äuränkaŋ ude tänaŋi bumik nämo. ⁴Jesu terak ude ahänjirän yabänkuŋ; Profet biani yarä Moses kenta Elaija ini ugän iŋami terak ahän yämiŋpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täŋkuŋ. ⁵⁻⁶Tänjirä yabänpän iwaräntäkiyetä umun pähap nadänpän Pitatä man jide yäwet yän nadänpän ŋode yänkuŋ; Ärowani, itkamän ŋonita oretoret takamän yäk. Unita yottaba yaräkubä täŋ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk. ⁷Ude yäwänä gubamtä äpä uwäk tänpän yepmaŋjirän u gänän man kubä ŋode ahänkuŋ; ŋowä näkŋo ironina tägagämän. U kaŋpän gäripi nadäk täyat unita in unitäŋo man kaŋ buramik täŋput yän yäwetkuk. ⁸Man kotäk ude nadänjirä pit kubägän profet biani yarä u paoränkaŋ Jesu inigän irirän kaŋkuŋ. ⁹jTänpän pom itkuŋ-ken u naniktä äpäŋit äpäŋit Jesutä jukuman ŋode yäwetkuk; Imaka kaŋo unitäŋo manbiŋam äma nämo yäwerirä Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kaŋ akwän. ¹⁰Ude yäweränkaŋ iwaräntäkiye yaräkubä u man u yäpmänpän bänepi-ken peŋpän man yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Kumbani-ken naniktä akukakuk u imatäken man? yän yänkuŋ.

¹¹Ude yänpän Jesu ŋode iwet yabänkuŋ; Baga man yäwoŋärewani ämatä Elaijata jukun api ahäwek yän imata yäk täkaŋ? ¹²⁻¹³kl Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Elaija uwä bureni intäjukun ahänpän Anutu täŋo iwoyäwani äma unita tuŋum täŋkuk. Unita bureni ŋode täwetat; Elaijata yänkuŋo uku äbuk.

^f8:34 Mat 10:38-39 ^g8:38 Mat 10:33 ^h9:1 Mak 13:30

ⁱ9:7 Mat 3:17; 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22 ^j9:9 Mat 12:16; Mak 8:30

^k9:12-13 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 ^l9:12-13 Mat 11:14

Äbänpän irirän imaka täñ iminayän nadänkuño udegän täñ imiñkuñ. Imaka täñ imikta yäwani Anutu täño man bian kudän täwani udegän täñ imiñkuñ. Täñkañ Anutu täño man terak Äma Bureni-inikta mäde ut imiñirä komi komi mäyap api nadäwek yän yäwani, man u bureni api ahäwek.

**Mäjo kubä iwat
kirekta tänpä wañkuñ**

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴Tänpän pom terak naniktä äpämañ iwaräntäkiye ätu itkuñ-ken ahänpän yabänkuñ; Äma bumta it gwäñjipän irirä Baga man yäwoñärewani äma ätu iwaräntäkiye-kät yänärahut irirä yabänkuñ. ¹⁵Tänjirä äma päke u Jesu äbänjirän kañpäñ nadäwä inipärik kubä tänpäpäñ päñku bäräñeñ ahän imiñpäñ iniñ oretkuñ. ¹⁶Ahän imäwä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yänjawät itkañ? ¹⁷Yäwänä ämawebe u itkuño uken nanik kubätä iwetkuk; Yäwoñärewani äma, nanakna mäjotä magät-pewän man nämo yäk täyak uwä gäkken imagut yäpmän äbätat yäk. ¹⁸Mäjo unitä kadäni kadäni nanakna kehäromi initpäñ kome terak pudät mañpän kuk täkañ. Täñjirän jep yänutpäñ meni yeñärät täyak. Täñkañ keruñ kuroñi ba gupi kudup giginepän pat täyak yäk. Ude täk täyak upän gäwaräntäkayetä mäjo u iwat kirewut yän yäwerakañ tänpä wakañ.

¹⁹Yäwänä Jesutä gañani nadänpän yänkuk; Wa! Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! In nadäkinikjin nämo! Näk inkät kadäni jide it yäpmän äbätat? Jidegän api nadäwä tumneñ? Eruk, ironi u yäpmän äbut. ²⁰Ude yäweränä ironi u Jesuken yäpmän

äbänjirä mäjotä Jesu kañpäñ u terakgän ironi u ut mañpän kome terak mañ-patäbotpäñ meniken jep yänutkuk. ²¹Tänpänkañ Jesutä ironi nani iwetkuk; Imaka ño jidegän ahän imiñkuk? Iweränä yänkuk; Ironi täpuri-ken yäpüt peñkuk yäk. ²²Kadäni kadäni mäjo ñonitä ironi ño kumbän yänpän ut mañpän kädäp gänäñ äpmonit ume gänäñ äpmonit täk täyak. Unita kehäromika nitek tänpäwä nehta butewaki nadän nimiñpäñ täñkentän nimi yäk. ²³^mUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata kehäromika nitek yän näwetan? Äma nadäkinik ikek kuñat täkañ uwä imaka kudup täga täñ moreneñ. ²⁴ⁿYäwänkañ uterakgän ironi nanitä kikuñtupän iwetkuk; Näk nadäkinik täyat upänkañ nadäkinikna kwini yäk. Gäkä nadäkinikna täñ-kehäromtañ nami.

²⁵Yänjirän ämawebe päke u bäräñeñ äbänjirä yabänkañ Jesutä mäjo u kañ-yänpän iwetkuk; Näk ñode peñ gäwetat; Gäk ironi ño meni jukuni täñpipiñkuno u kakätänpeñ ku! Äneñi nämoinik magären! ²⁶^oUde iwerirän mäjotä kähän tañigän yänpän ironi u wädän mañpän päñku kumbanitä-yän patkuk. Ude täñpewän parirän mäjo kakätänpeñ kuñkuk. Kuñjirän ämawebe mäyaptä ironi u kumäntak yän yänkuñ. ²⁷Ude yänjirä Jesutä ironi u kerigän init yäpmän akuñpäñ tewän karonñ itkuk. ²⁸Ude täñkañ Jesu yot gänäñ äronjirän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Nin imata mäjo iwat kirenayän yänkuñat täñburut tamän? ²⁹Yäwäwä yäwetkuk; Mäjo udewani uwä jop täga nämo iwat kirewen. Nakta jop itkañ Anutu-ken yänpik man yäkyäk kädet uterakgän uyaku täga iwat kirewen.

**Jesu ini kumänpän
akukta äneji yäwetkuk**

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰Ude täņkaņ Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwoņärewa yänpän kome itkuņo u peņpeņ ämawebe yabän paotpeņ Galili kome irepmitpeņ kuņkuņ. ³¹Yabän paotpeņ pänku Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetpän yäwoņäreke täņkuk; Äma kubätä Äma Bureni-inik uwä iwan keru terak peņirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. ³²Ude yäweränä man yäwetkuko unita nämo nadäwä tärewäpän mebari nadäkta iwet yabäkta umuntaņkuņ.

Wäp biņam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³Kumaņ pänku Kapeneam yotpärare-ken ahänkuņ. Ahänpän yot gänaņ äronkaņ iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuk; Kädet miņin ima man yänätän abän? ³⁴Yänirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänpän-nadäk täņ itkuņo unita mäyäk nadänpän kowata nämo iwetkuņ.

³⁵Eruk Jesu maņitpän iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yepmaņpän yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänpänä notkaye päke unitäno äpani-inik itpän epän täņ yämen. ³⁶⁻³⁷Ude yänpän ironji kubä injit yäpmän päbä ämawebe itkuņo u bämopi-ken teņkuk. Teņpän ironji u bäyaņ imiņpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänpän ironji ñodewani oraņ yämayän täko uwä näk udegän api oraņ namek. Ba näk oraņ

namayän täko uwä näk naniņ kireņkuko u udegän api oraņ imek.

Nadäkinik täņpawakta man

Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

³⁸Tänpäkaņ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yäwat kireņirän kaņkumän. Kaņpän nintä äbotken nanik nämo yän nadänpän iniņ bitnäņkumän yäk. ³⁹Yäwänä Jesutä yänkuk; Imata iniņ bitnäņkuņ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä täņpeko uwä udewanitä jide täņpän näka man waki-waki yäneņ? ⁴⁰Nämo, äma epänin nämo täņpawak täkaņ äma unita täņkentäknin yän nadäne. ⁴¹Unita bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täņo ämaniye yän nadänpän täņkentän tameko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneņ.

⁴²Tänpäkaņ äma kubätä ironji ñodewani nadäkiniki näkken pek täkaņ u yän-yäkņat-pewän momi täneņo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpän ume gänaņ maņpä äpmonenjo u irepmitrek. ⁴³Unita ketkatä waki täņo buņep-ken gepmaņpayän täņpänä u madän täkņewen. Gäk ketka yaräbok yäpmän kuņatpän geņi waki täņo kädäp pähap gänaņ äpmonpet yän nadänpän jop kwäyähäneņ täņpän itkaņ irit kehäromi kaņ yäpmän. [⁴⁴Geņi wakiken yamun äma tohari nakta itkaņ u nämo paot täkaņ ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

⁴⁵Tänpän kuroņkatä waki täņo buņep-ken gepmaņpayän täņpänä u madän täkņewen. Gäk kuroņka bok kuņatpän geņi wakiken äpmonpet yän

¶9:30 Jon 7:1 ¶9:31 Mak 8:31; Mak 10:32-34 ¶9:32 Luk 9:45, 18:34

§9:35 Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 ¶9:36-37 Mat 10:40

¶9:38 Nam 11:27-29 ¶9:39 1Ko 12:3 ¶9:40 Mat 12:30; Luk 11:23

×9:41 Mat 10:42 ¶9:43 Mat 5:30

nadänpäj jop kwäyähäneŋ tänpäj irit kehäromi kaŋ yäpmäj. [⁴⁶Geŋi wakiken yamun äma tohari nakta itkaŋ u nämo paot täkaŋ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.] ⁴⁷^zBa dapunkatä waki täŋo buŋep-ken gepmaŋpayäj tänpänä dätpäj maŋpi kuneŋ. Dapunka bok ijin yäpmäj kuŋatpäj geŋi wakiken äpmonpet yäj nadänpäj kukŋi dätpäj maŋpi kwäpäj kukŋi-tägän ijinpeŋ kuŋatkaŋ irit kehäromi kaŋ yäpmäj. ⁴⁸Geŋi wakiken yamun äma tohari nakta itkaŋ u nämo paot täkaŋ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

⁴⁹Nadäkaŋ? Ämawebe kuduŋtagän kädäp mebet api ahäj yämek. Ba solpaŋ täŋo jägämi api nadäneŋ. ⁵⁰aPaŋ uwä imaka tägagämän upäŋkaŋ unitäŋo gäripi paoränkaŋ jide tänpewi äneŋi ahäwek? Paŋ uwä gäripi nitek udegän irit kuŋat-kuŋatjin gäripi nitek ahäwänpäŋ notjiye-kät säkgämän itneŋ.

Nädapitä duŋ-wewek täŋo man

Mat 19:1-12; Luk 16:18

10 Jesutä Kapeneam kome peŋpeŋ kuŋtängän Judia komeken Jordan ume udude käda ahänkuk. Päŋku u irirän äma bumta ukädatä-ukädatä äbuŋ. Äbäwä täk täŋkuko udegän man yäwetpäj yäwoŋäreŋ täŋkuk. ²Yäwetpäj yäwoŋäreŋ täŋ irirän Parisi äma ätutä äbänpäj Jesu yänikŋatta ŋode iwet yabänkuŋ; Nintäŋo бага man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yänjwareko uwä tägawek ba nämo? ³Yäwäwä yäwetkuk; Orajin pähap Moses uwä unita yänpäj бага man jide täwetkuk? ⁴bYäweränä iwetkuŋ; Mosestä ŋode niwetkuk; Äma kubätä webeni yänjiwarayäj nadänpäjä webena yänjiwatat ubayäj yäj kudän

tänpäj imiŋkaŋ uyaku täga yäj-iwarek yäj niwetkuk.

⁵cYäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita бага man u kudän täŋ tamiŋkuk yäk. ⁶Upäŋkaŋ bian-inik yäput peŋpäj Anututä ämawebe pewän ahänkuŋ-ken äma bok, webe bok täŋ yepmaŋkuk. ⁷⁻⁸dMebäri uterak ämatä miŋi nani yabä kätänpäj webeni-kät epmänpäj irirän tohari gupi kubägän api täŋpek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä nitek nämo. U kubägän tänpäj itkamän yäk. ⁹Anututä kubägän topmänpäj yepmaŋkuko uwä ämatä täga nämo yäpmäj danineŋ yäk.

¹⁰Ude yäwet paotpäj iwaräntäkiye-kät yotken kuŋkuŋ. Kuŋpäj iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko unitäŋo mebäri nadäkta iwet yabänkuŋ. ¹¹eIwet yabänjirä Jesutä mebäri ŋode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yänjiwatpäj kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayäj. ¹²Ba webenitä äpi kakätänpäj kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayäj.

Jesutä ironjironjita nadän yämikinik täŋkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³Tänpäj ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmäj äbuŋ, Jesutä keru gupi terak pewän yänpäj. Yäpmäj äbänjirä iwaräntäkiyetä yabän yänkuŋ. ¹⁴Ude tänjirä Jesu koki wawäpäj yäwetkuk; In yabä kätäwä ironjironji näkken äbut. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironjironji ŋodewani äworeŋpäj kuŋat täkaŋ uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵fUnita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiŋpäj tabäj täwatta ironjironjitä nadäk täkaŋ ude nämo nadänayäj täŋo

⁹9:47 Mat 5:29 ^a9:50 Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6

^b10:4 Lo 24:1-4; Mat 5:31 ^c10:5 Stt 1:27, 5:2 ^d10:7-8 Stt 2:24; Efe 5:31

^e10:11 Mat 5:32 ^f10:15 Mat 18:3

uwä nämoinik api tabäj täwarek yäk. ¹⁶Ude yäwetpäj ironironi yäpmäj äbuŋo u bäyaŋ yämiŋpäj keru kubäkubä terak peŋkaŋ Anututä watäni it yämikta yäŋapik man yäj yämiŋkuk.

Äma tuŋum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷Jesu akumaŋ kwayäj täŋirän äma kubätä bäräŋeŋ pänku ahäj imiŋkuk. Ahäj imiŋpäj gukut imäpmok täŋpäj iwetkuk; Yäwoŋärewni äma siwoŋi, näk kädet jide u iwatpäj irit kehäromi kaŋ yäpet? ¹⁸Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata äma siwoŋi yäj näwetan? Anutu kubä ugän siwoŋi yäk. ¹⁹Gäk Anutu täŋo бага man ŋode nadätan; Gäk äma kumäj-kumäj nämo uren, kubokäret nämo täŋpen, kubota nämo täŋpen, jop-man nämo yäwen, äma täŋyäkŋatpäj imaka kubä jop nämo yäpen, meŋka nanka oraŋ yämen yäk. ²⁰Ude iweränä äma unitä kowata iwetkuk; Yäwoŋärewni äma, näk kädet näwetan u kudup ironiken umunitä pen iwat yäpmäj äbätat yäk.

²¹^hUde iwerirän Jesutä kaŋpäj butewaki nadäj imiŋpäj iwetkuk; Imaka kubägän nämo täŋkun. Gäk kuŋkaŋ tuŋumka kudup yäniŋ kireŋpäj moneŋ yäpmänkaŋä äma jäwärita kaŋ yämi. Ude täŋpayäj täno uwä kunum gänaŋ tuŋum tägagämän api korewen yäk. Eruk ude täŋ moreŋkaŋ äbä näk kaŋ näwat! ²²Jesutä ude iweränkaŋ moneŋ tuŋum päke unita bänepitä nadäj bäräp taŋi täŋtäŋ kuŋkuk.

²³ⁱKuŋirän Jesutä iwaräntäkiye yabäŋpäj yäwetkuk; Tuŋum ämatä Anutu gämori-ken itkaŋ unitäŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärokta täŋburut täk täkaŋ yäk. ²⁴Yäweränä iwaräntäkiyetä

man u nadäŋpäjä kikuŋtpäj nadäwätäk täŋ irirä Jesutä äneŋi yäwetkuk; Nanaknaye, äma udewni Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärokta pipiri-inik täk täkaŋ yäk. ²⁵In jide nadäkaŋ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänaŋ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiŋ täwek yäk. Tuŋum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiŋpäj yabäj yäwatta api täŋburut täneŋ yäk. ²⁶Ude yäŋirän iwaräntäkiyetä bumta kikuŋtpäj ini-tägän yäŋkuŋ; Wära! Anututä äma moneŋ ikek bäräŋeŋ nämo api yämagurek yäj yäyan upäj äma jopi nin ŋodewani jide täŋpäj irit kehäromi api kaŋ-ahäne? ²⁷Ude yäwäwä Jesutä yabäŋpäj yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äroneŋ. Upäŋkaŋ ämatä ini täga nämo tänaŋi u kudup Anututä täga täŋpek yäk.

²⁸Man ude nadäŋpäj Pitatä Jesu iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imakanin kudup mäde ut yämiŋpäj gäk gäwatkumäŋo ŋo yäk. ²⁹⁻³⁰Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat. Äma kubätä näka ba näkŋo Manbiŋam Tägata nadäŋpäj yotpärare peŋpäj ba wanoriye noriye, miŋiye naniye, nanakiye ba epäni kudup peŋpäj näkŋo epän täŋ yäpmäj kuŋarayäj täko uwä kowata Anututä imaka imaka tägagämän api imek yäk. Ude täŋpayäj täko uwä kome terak irirän Anututä yotpärare, noriye wanoriye, miŋiye nanakiye ba epäni täŋ bumbum pewän ahäj imineŋ. Täŋkaŋ kadäni pähapken irit kehäromi api kaŋ-ahäwek yäk. Upäŋkaŋ äma näwarayäj täko uwä kome terak ŋo äma ätutä komi mebäri mebäri api imineŋ. ³¹^jUde yäŋpäj yäwetkuk; Äma apiŋo wäpi biŋam ikek intäjukun itkaŋ u mäyaptä mäde käda

⁸10:19 Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4

^h10:21 Mat 10:38; Mak 8:34 ⁱ10:23 Mak 4:19; 1Ti 6:17

^j10:31 Mat 20:16; Luk 13:30

kwäkaŋ ämawebe apiŋo äpani itkaŋ unitä wäpi biŋam ikek intäjukun api itneŋ yäŋ yäwetkuk.

**Jesu ini kumäkta manbiŋam
äneŋi yäwetkuk**

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³²^kEruk Jesu Jerusalem yotpärare-ken ärowayäŋ nadäŋpäŋ iwaräntäkiye yäwänkaŋ penta äronkuŋ. Äronpäŋ Jesu intäjukun kuŋirän iwaräntäkiye mäden iwatkaŋ nadäwätäk pähap täŋkuŋ. Täŋjirä ämawebe ätu yäwatkuŋo u bumta umuntaŋkuŋ. Eruk, bian täk täŋkuko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yäŋ-yäkŋat päŋku ini terak imaka kämi api ahäŋ imeko unita man ŋode yäwetkuk; ³³⁻³⁴Ket nadäwut! Nin kuŋtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahäŋpäŋä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoŋärewani ba bämop äma intäjukun täŋpani täŋo kerä terak äronjirän kumäkta man api topneŋ yäk. Täŋpäŋ äma guŋ äbotken nanik unita iniŋ kireŋjirä yäŋärok man iwerit, kaŋ-mägayäŋit täŋpäŋ pärip-päriptä utpäŋ kumäŋ-kumäŋ api utneŋ. Utpewä kumbänpäŋ äneŋpäkaŋ edap yaräkubä täreŋjirän api akwek yäk.

**Jems kenta Jontä wäpi biŋam
yäpmäkta nadäŋkumän**

Mat 20:20-28

³⁵Täŋpäŋ Sebedi täŋo nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu päŋku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubäta yäŋapidayäŋ nadäŋpeŋ äbäkamak yäk. ³⁶Yäwänä yäwetkuk; Jide täŋ nimän yäŋ nadäkamän? ³⁷Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek täŋpäŋ iriri nek kubäta järapka bure käda kubäta

järapka käpmäk käda wäpnek biŋam nitek kaŋ itda yäk. ³⁸^lUde yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebäri ket nämo nadäŋkaŋ yäkamän yäk. Ume jägämi näkä näŋpayäŋ täyat u ek udegän täga api nädeŋ? Ba ume kädäp ikek äruwayäŋ täyat uwä ek udegän täga api ärutdeŋ? ³⁹^mUde yäwet yabäwänä yäŋkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ŋode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi näŋpayäŋ täro uwä api nädeŋ. Ba ume kädäp ikek äruwayäŋ täro uwä api ärutdeŋ yäk. ⁴⁰Upäŋkaŋ näk järapna kukŋi kukŋi itdayäŋ näwetkamän unita näkä täwetnaŋi nämo. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitägän api itneŋ yäk.

⁴¹Jems kenta Jontä ude yäŋjirän iwaräntäkiye ätutä nadäwä waŋkuŋ. ⁴²ⁿTäŋpäkaŋ Jesutä iwaräntäkiye yäŋpewän äbäpäŋ ŋode yäwetkuk; In nadäkaŋ? Guŋ äbot täŋo intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täŋ yämikta gäripi nadäk täkaŋ. Ba unitäŋo äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. ⁴³⁻⁴⁴^oUpäŋkaŋ inä ude nämo täneŋ yäk. Inken nanik kubäta intäjukun irayäŋ nadäŋpäŋä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadäŋpäŋ intäŋo watä epän ude täŋpeŋ kuŋarek. Intäjukun irayäŋ nadäŋpäŋä inita nadäwän äpani täŋpänkaŋ noriye täŋo gämori-ken kuŋatpäŋ unitäŋo watä epän äma ude irek yäk. ⁴⁵^pImata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täŋo watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täŋ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniŋ kireŋpäŋ kumäŋjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketäreŋpäŋ inita biŋam yäpayäŋ äpuk.

^k10:32 Mak 8:31, 9:31 ^l10:38 Mak 14:36; Luk 12:50 ^m10:39 Apos 12:2; Rev 1:9 ⁿ10:42 Luk 22:25-26 ^o10:43-44 Mat 23:11; Mak 9:35 ^p10:45 1Ti 2:5-6

**Jesutä dapuri tumbani
kubä yäpän tägaŋkuk**

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuŋtängän Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpän u irepmitpeŋ kuŋirä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuŋ. Kuŋtängän kädet moräki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täŋo nanaki. Äma uwä kädet gägäni-ken itkaŋ moneŋta yänapiŋ ittängän nadänkuk; ⁴⁷ Jesu Nasaret nanik äbatak yän yänjirä. Ude nadänpänä gera taŋi ŋode yänkuk; Jesu, Devit täŋo orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniŋ bitnäppän iwetkuŋ; Kum isi. Man yäweno! Yänjirä gwäk pimiŋpän ehuranigän yänkuk; Jesu, Devit täŋo orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁹ Yänjirän Jesutä nadänpän uterakgän täpäneŋ itpäŋ yänkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yänpän iwetkuŋ; Bänep täga nadänpän aku! yäk. Jesu gäka yäyak! ⁵⁰ Eruk, ude yäwäwä tek punin nanik yänopmäŋ maŋpän kwäpeŋ bäräneŋ akumaŋ Jesuken äbuk. ⁵¹ Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Ima täŋ namän yänpän näka gera yäyan? Ude iweränä dapuri tumbani unitä yänkuk; O Yäwoŋärewani äma, näk dapun äneŋi ijikta nadätat yäk. ⁵² Yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga, kuyi! Bänepkatä nadän namikinik täyan unita tägatan yäk. Iwerirän uterakgän dapun äneŋi ijiwän kwäpäŋ Jesu iwarän täŋkuk.

Jesu doŋki terak Jerusalem äroŋkuk

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

11 Kuŋtängän Jerusalem yotpärare keräp taŋpän pom kubä wäpi

Olip u dubini-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahänkuŋ. Ahänpänä Jesutä iwaräntäki yarä intäjukun peŋ yäwetpän yäwetkuk; ² Ek yotpärare udu kun yäk. Pänku doŋki kädet moräki-ken topmäk terak itak u kawun. Doŋki uwä gubaŋi, nämo täŋbatak täwani. U kaŋpän pitpäŋ yäpmän äbun. ³ Pirirän äma kubätä tabänpän U imata yäpmänkamän? yän täweränä ŋode kaŋ iwerun; Ekänitä ŋopän epän kubä täŋpayän nadatak. U tänpän täreŋjirän äneŋi bäräneŋ pewän äbayän yän kaŋ iwerun.

⁴ Jesutä ude yäweränkaŋ äma yarä uwä kuŋpän doŋki gubaŋi yot yäman kädet moräki-ken topmäk terak irirän kaŋpän pitkumän. ⁵ Pirirän äma ätutä yabänpän yänkuŋ; E, u imata yäpmänkamän? ⁶ Ude yäweräwä äma yarä unitä Jesutä man yäwetkuko udegän yäwerirän nadäwä tärewäpän Doŋki u yäpmän kun! yän yäwetkuŋ. ⁷ Ude yänjirä doŋki uwä Jesuken yäpmän kuŋkumän. Yäpmän päŋku Jesuken ahän imiŋpän tek punin nanik yänopmäŋpän doŋki terak peŋkumän. Peŋjirän Jesutä äro uterak maŋitkuk. ⁸ Äro doŋki terak maŋjirirän ämawebe mäyaptä tek iniken iniken yänopmäŋpän kädet-ken peŋjirä ätutä päya pähäm tokätpän udegän kädet-ken peŋ wädän yäpmän kuŋkuŋ. ⁹⁻¹⁰ Ude täŋkaŋ ämawebe mäden ba intäjukun kuŋkuŋo u gera ŋode yänkuŋ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbatak ŋonita iniŋ oretna!

Kaŋjwat epän oranin pähap Devittä täŋkuko u äneŋi ahätak unita iniŋ oretna!

Anutu ärowani kunum gänäŋ itak u iniŋ oretna!

¹¹ Eruk, ude täŋ imiŋjirä kumaŋ Jerusalem äroŋpän Jesu kudupi yot

gánaŋ aroŋkuk. Aroŋpäŋ imaka imaka kuduŋtagän yabäŋpäŋ-nadäk täŋ irirän kome bipän taŋirän äpämaŋ iwaräntäkiye 12 u yämagut yäpmäŋ Betani yotpärare-ken kuŋkuk.

Jesutä wama päya kubä tagwän man iwetkuk

Mat 21:18-19

¹²Eruk patkuŋo yäŋewänä Betani peŋpeŋ äpämaŋ kuŋirä Jesu nakta iŋkuŋ. ¹³^sNakta iwäkaŋ ijiŋpewän kwäpäŋ wama päya kubä pähämi yabäŋkaŋ mujipi nitek käwep yäŋkaŋ wäyäkŋewän waŋkuŋ. Mujipi ahäk-ahäk kadäni nämo unita pähämiŋän itkuk. ¹⁴^tUde kaŋpäŋ päya u ŋode iwetkuk; Ämatä gäkŋo mujipka näna yäŋkaŋ api täŋpä waney! Man ude yäŋirän iwaräntäkiye nadäŋkuŋ.

Jesu kudupi yot gánaŋ aroŋkuk

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵Ude täŋkaŋ kumaŋ Jerusalem ahäŋpäŋä Jesutä kudupi yot gánaŋ aroŋpäŋ yabäŋkuk; Ämatä moneŋ ba barak imaka imaka kowat imän täŋirä. Yabäŋpäŋ yäwat kireŋpäŋ bukäni imaka, däpmäŋ äreyäŋ täŋpän kuŋ yämiŋkuŋ. ¹⁶Ude täŋpäŋ kudupi yot gánaŋ epän udewani äneji täneŋtawä yäŋpäŋ yäniŋ bitnäŋkuk. ¹⁷Täŋpäŋä ämawebe ŋode yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk; Anutu täŋo man kubä ŋode kudän täwani;

Yotna uwä ämawebe äbori äboritä näkken yäŋapik man yäkta api irek.

Ais 56:7

Upäŋkaŋ intä ŋode täŋirä kubo äma täŋo käbop irit bägup ude äworetak yäk.

Jer 7:11

¹⁸^uTäŋpäkaŋ bämop äma ba Baga man yäwoŋärewani äma Jesutä ude

täŋkuko unitäŋo manbiŋam nadäŋpäŋ ŋode yäŋpäŋ-nadäŋkuŋ; Jesu u jide täŋpäŋ utpena kaŋ paorek? Ämawebe päke u Jesu täŋo manta gäripi nadäk täŋkuŋo unita Jesuta umuntaŋpäŋ man ude yäŋpäŋ-nadäŋkuŋ.

¹⁹Täŋpäkaŋ kome bipänä Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peŋpeŋ kuŋkuŋ.

Jide täŋpäŋ yäŋapik man täŋo bureni yäpne?

Mat 21:20-22

²⁰^vEruk kuŋtäŋgän patkuŋo yäŋewänä akumaŋ kuŋpäŋä wama päya Jesutä tagwän man iwetkuko uwä kaŋkuŋ; Pähämi kujari kuduŋtagän kubit taŋ tewä äpukopäŋ kaŋkuŋ. ²¹Kaŋpäŋ Jesutä wama päya man iwetkuko Pitatä u juku piŋpäŋ yäŋkuk; Ärowani, päya ukeŋonita ka! Tagwän man iwetkuno ukeŋo kubit täŋkuko itak ŋo yäk.

²²Yäŋirän Jesutä ŋode yäwetkuk; Nadäwut! In Anutu nadäŋ imikinik täŋpäŋ kuŋat täkot! ²³^wNäk bureni täwetat. Äma kubätä bänep yarä nämo peŋkaŋ bureni-inik api ahäwek yäŋ nadäŋpäŋ Pom udu akumaŋ gwägu gänaŋ tubäpeŋpäŋ äpmo! yäŋ iwereko uwä bureni ahäwek.

²⁴^xUnita ŋode täwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yäŋapinayäŋ täŋo uwä imaka u yäpmäŋkamäŋ ubayäŋ nadäkinik ude täŋpäwä bureni api ahäŋ tamed. ²⁵^yUnita Anutu-ken yäŋapik man yänayäŋ nadäŋpäŋä äma kubä täŋo momi yäpmäŋ kuŋatpäŋä kaŋ pek täŋput! Ude täŋirä Nanjin kunum gánaŋ naniktä udegän intäŋo momi api peŋ tamed. [²⁶Upäŋkaŋ in äma täŋo momi yäpmäŋ kuŋaräwä Nanjin kunum gánaŋ

^s11:13 Luk 13:6 ^t11:14 Mak 11:20 ^u11:18 Mak 14:1 ^v11:20 Mak 11:14

^w11:23 Mat 17:20 ^x11:24 Mat 7:7 ^y11:25 Mat 5:23; Mat 6:14-15

naniktä udegän intäño momi pen api yäpmäj kujarek yäj yäwetkuk.]

Jesu netätä iweränpäj epäni täk täyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷Eruk man yäj paotpäj Jesu iwaräntäkiye-kät äneji Jerusalem kujkuñ. Päjku ahänpäj Jesu kudupi yotken äronpäj kujarirän bämpo äma, Baga man yäwoñärewnani äma ba Juda nanik täño ekäni ekäni ätutä ahäj imiñpäj iwetkuñ; ²⁸Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ²⁹Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayäj. ³⁰Eruk, Jontä ume ärut yämiñkuko u netä iweränkañ ume ärut yämiñkuk? Anututä iweränkañ täñkuk ba ini nadänpäj täñkuk? Unita yäwä nadäwa!

³¹Ude yäweränä äma äbot unita jide yäne yäj nadänpäj ini-tägän yänpäj-nadäk täñkuñ; Nin Anututä iwerän täñkuk yäj yänawä Jesutä ñode niwerayäj; A! Upäj imata mani nämo nadäñkuñ? yäj niwerayäj yäk. ³²Täj, Jon uwä ini nadänpäj täñkuk yäj yänawä ämawebe man bumta niwetnayäj. (Uwä ämawebeta umuntañkuñ. Ämawebetä Jonta Anutu täño manbiñam yäjahäwani äma kubä yäj nadäñkuño unita.)

³³Nadäj-bäräp yarä nitek ude tänpäj Jesu iwetkuñ; Nin nämo nadäkamañ yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkañ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäño mebäri nämo täwerayäj.

Wain epän täño watä äma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

12^zJesutä ude yänpäj yäput peñpäj man wärani ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täñ moreñpäj yewa täñ-äyäjurek. Täñpäj wain mujipi yeñ yäwatpäj umeni yäpmäkta komeni täñkañ watä ämata yot kubä täñ imek. Ude täñ moreñpäj wain epän u watäni itta äma ätu yepmañkañ kome ban kubäken kwek. ²Kwekopäj mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täñjirän mujipi ätu inita ketpäj yäpmäj imiñ äbäkta epän ämani kubä iwerän kwek. ³Kujirän wain epän watä äma unitä äma u kañpäjä utpäj iwat kireñpewä äneji ketäj kwek. ⁴Täñpäj wain epän mähemitä nadänpäj äneji epän ämani kubä iwerän kwek. Iwerän kujirän iñitkañ gwäki däpmäj käräpmitpäj waki täñ imineñ. ⁵Ude täñjirä äneji kubä iwerän kukgän täñpek. Iwerän kujirän kumäj-kumäj utneñ. Täñjirä wain epän mähemitä pen kubäkubä yäwerän kujirä ätu uwä däpmäjpäñ yepmañpä kuneñ, ätu uwä kumäj-kumäj däpmäk täneñ.

⁶^aEruk, yepmañpän kuñ moreñtäko iniken nanaki-inik unitägän iränä upäj iwerän kwek. Näkñaken nanakna ñonitä kwänä orañ imiñpäj mani api buramineñ yäk. ⁷Eruk, nanaki-iniktä kwänä wain epän täño watä äma unitä nanaki-inik u kañpäjä yänpäj-nadäk ñode täneñ; Unitä epän ño mäheми api täñpek yäk. Unita uritna epän ño ninta biñam kañ täñpän! yäj yäneñ. ⁸^bUde yänpäj iñitpäj kumäj-kumäj utpäj gupi wain epän gägäni kada mañpä kuneñ.

⁹Jesutä man wärani ude yänpäj ñode yäwetkuk; Epän mähemitä watä äma

^z12:1 Ais 5:1-2 ^a12:6 Mat 3:17 ^b12:8 Hib 13:12

u kowata jide api tãŋ yãmek? Ɔode api tãŋpek; Kuŋpãŋã wain epãn watã it tãŋkuŋo u dãpmãŋ moreŋpãŋã watã äma kodaki yepmanpek yãk. ¹⁰Anutu tãŋo man Ɔode kudãn tãwani u nãmo daniŋpãŋ nadãk tãkaŋ?

Äma yot tãŋpanitã bek kubã kawã wawãpãŋ peŋkuŋo unitã bek bã-mopi ude itak.

¹¹Anututã ude tãŋpewãn ahãŋjirãn kaŋpãŋ gãripi pãhap nadãkamãŋ yãk. *Sam 118:22,23*

¹²Jesutã ude yãŋjirãn Juda tãŋo intãjukun ämatã nadãŋkuŋ; Jesu ninta yãŋpãŋ man wãrani u yãyak. Ude nadãŋpãŋ iŋitnayãŋ tãŋkuŋo upãŋkaŋ ämawebetã Jesuta gãripi nadãk tãŋkuŋo unita umuntãŋpãŋ Jesu kakãtãŋpeŋ kuŋkuŋ.

**Ämatã Jesu takis
moneŋta iwet yabãŋkuŋ**

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³cKuŋpãŋ Parisi ämakãt äma Herot tãŋo äbotken nanik ätu Jesu tãŋo mani nadãkta yãwerã kuŋkuŋ. Jesutã man goret yãwãn nadãŋkaŋ uterak kaŋ iŋitna yãŋkaŋ kuŋkuŋ. ¹⁴Ude nadãŋpãŋ Jesu kaŋ-ahãŋpãŋ bãnep ärik-ärik man Ɔode iwetkuŋ; Yãwoŋãrewani äma, nin gãkŋo mebãri nadãkamãŋ. Gãk jopman nãmo yãk tãyan. Ämata nadãwãtãk nãmo tãŋpãŋ man bureniŋãn yãk tãyan. Gãk äma ärowani äpani nãmo yãpmãŋ daniŋpãŋ kuduŋtagãn Anutu tãŋo kãdet siwoŋiŋãn niwetpãŋ niwoŋãrek tãk tãyan. Unita niwari nadãna; Nin Juda naniktã Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintãŋo baga mantã yãjiwãt tãyak ba nãmo? ¹⁵Imik tãkãna ba imik tãnero? Ude iwerirã Jesutã jopman tãŋo mebãri nadãwãn tãrewãpãŋ yãwetkuk; In imata jopman nãkŋatkaŋ? Eruk moneŋ kubã yãpmãŋ pãbã namã kãwa.

¹⁶Yãwerãnã moneŋ kubã imiŋkuŋ. Imiŋjirã kaŋpãŋ yãwetkuk; Moneŋ Ɔo terak netã tãŋo iŋami dapun ba wãpitã itak? Ude yãwerirãn yãŋkuŋ; Rom gapman tãŋo intãjukun äma Sisa unitãŋotã itak yãk. ¹⁷dUde yãwãwã Jesutã yãwetkuk; Eruk ket Ɔode nadãwut; In imaka Rom gapmanta imikta yãwani u inita kaŋ imut. Tãŋ, imaka imaka Anututa imikta yãwani u Anututa kaŋ imut yãk. Ude yãwãnkaŋ kikiŋutpãŋ nadãwãtãk pãhap tãŋkuŋ.

**Kumbani-ken nanik
akukakuk tãŋo man**

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸eKepma ugãn äma ätu Satyusi äbotken naniktã Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwã kumbani-ken nanik akukakuk nãmo pãtak yãŋ nadãk tãŋkuŋonik.) Äbãŋpãŋ Ɔode iwetkuŋ; ¹⁹fYãwoŋãrewani äma, Mosestã ninta man kudãn Ɔode tãŋ nimiŋkuk; Äma kubãtã webe yãpmãŋpãŋ komenita yeri kubã nãmo bãyaŋkaŋ kumãŋjirãn monãnitã webeni kajat yãpmãŋpãŋ tuãnita biŋam yeri bãyaŋ imek yãŋ yãŋkuk. ²⁰⁻²²Tãŋpãkaŋ bianã ini buap 7 itkuŋowã tuãtã webe kubã yãpmãŋpãŋ yeri kubã nãmo peŋkaŋ kumbuk. Tãŋjirãn monãnitã webe ugãnpãŋ yãpuk. Yãpmãŋpãŋ udegãn yeri kubã nãmo peŋkaŋ kumbuk. Kumãŋjirãn gwekitã webe ugãnpãŋ koreŋpãŋ udegãn yeri kubã nãmo peŋkaŋ kumbuk. Kumãŋjirãn awãnitã webe kajat ini ugãnpãŋ yãpuk. Udegãn udegãn buap 7 uwã webe ugãnpãŋ yãpmãŋpãŋ yeri kubã nãmo peŋkaŋ kumãn-tagãn kumbuŋ. Äpiyetã kumãŋjirã webeni kajat udegãn mãden kumbuk. ²³Eruk kumbanitã akukakuk kadãni pãhapken webe uwã netãta biŋam api tãŋpek? yãŋ iwetkuŋ.

²⁴Ude iwerirä Jesutä yäwetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkaŋ u mebäri ŋodeta; In Anutu täŋo man kudän täwani ba Anutu täŋo kehäromita guŋ takinik tāk tākaŋ unita yāk. ²⁵Ittāngän kumbani-ken naniktä akuŋpāŋ āmawebe u nādapi nāmo api tāneŋ yāk. Aŋero kunum gānaŋ itkaŋ uwä webe yāpmāk-yāpmāk nāmo tāk tākaŋ ude āmawebe jop api itneŋ yāk. ²⁶gKumbani-ken nanik akukakukta yākaŋ unita täw-erä nadāwut; Mosestä man bian kudän tāŋkuko uterak ŋode nāmo daniŋpāŋ nadāk tākaŋ ba? Mosestä päya terak mebet tāŋjirän kaŋkaŋ u dubini-ken kuŋjirän Anututä iwetkuk; Nāk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitä naniŋ orerani yāŋ iwetkuk. ²⁷Anututä ude iwetkuko unita ŋode nadāwut; Anutu u āma kodak irani tāŋo Anutu, kumbani tāŋo nāmo. Āmatä kumāŋpāŋ paot-inik tāk tākaŋ yāŋ nadāk tākaŋ u goret-inik nadāk tākaŋ! yāk.

Baga man intājukun-inik tāŋo man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

²⁸hTāŋpāŋ Baga man yāwoŋārewani āma kubätä ābāŋpāŋ Jesu-kāt Satyusi āma ukāt man yāŋpāŋ-nadāk tāŋ itkuŋo u nadāŋkuk. Jesutä Satyusi man kowata tāgagän yāwet irirän nadāŋpāŋjä Jesu iwet yabāŋkuk; A, бага man jidetä intājukun-inik täyak? ²⁹iUde yāwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Baga man intājukun itak uwä ŋode; Juda āmawebe juku peŋpāŋ nadākot! Ekāni Anutunin u Ekāni bureni kubāgän. ³⁰Unita Ekāni Anutukata gāripi-inik nadāwen. Bānepka, gupka, nadāk-nadākka kumān-tagän Anutu-ken pewen yāk. ³¹jE kubä ŋode; Gākŋata nadāk täyan udegän notkayeta nadāŋ yāmen. Baga man kubätä yarä ŋo

nāmo inik yārepmatak yāk. ³²Ude yāŋjirän Parisi āma unitä yāŋkuk; Yāwoŋārewani āma, gāk yāŋjiri nadāwa siwoŋi täyak yāk. Bureni yāyan. Anutu u Ekāni bureni kubāgän, u ude wani kubä nāmo itak yāk. ³³kU bānepka nadāk-nadākka ba kehāromika kudup imen ba gākŋata nadāk täyan udegän notkapakta bānep iron tāŋ imeno unitä Anutu iniŋ oretta āŋnak-āŋnak gāripi nitek mebäri mebäri yārepmat morekamän yāk. ³⁴Ude yāŋjirän Jesutä nadāwän siwoŋi tāŋjirän iwetkuk; Gāk Anutu tāŋo kaŋiwat yewa dubini-ken itan yāŋ gabāŋpāŋ-nadātat yāk. Tāŋpākaŋ kadāni uken āmatä Jesu iwet yabāk ātukāt tākta umuntaŋpāŋ peŋkuŋ.

Jesu ini Kristo unita yāwet yabāŋkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵Kadāni kubä Jesutä kudupi yot gānaŋ āmawebe yāŋpāŋ-yāwoŋārek tāŋ itkaŋ ŋode yāwet yabāŋkuk; Imata Baga man yāwoŋārewani āmatä Kristota Devit tāŋo nanaki kubä, komen āmagän yāŋ yāk tākaŋ? ³⁶Anutu tāŋo Munapiktä nadāk-nadāk imākaŋ Devittä ŋode yāŋkuk;

Ekāni Anututä Ekānina ŋode iwetkuk; Gāk dubina-ken ābā maŋjiriri wāpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yāp-māŋpāŋ gāmotka-kengän api yep-maŋpet yāk. *Sam 110:1*

³⁷Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekānina yāŋ yāŋkuko unita imata Kristo u Devit tāŋo orani jopi kubä yāŋ yāk tākaŋ? Jesutä man ude yāŋjirän āmawebe ābot päke u gāripi-inik nadāŋkuŋ.

³⁸Tāŋpāŋ āneŋi ŋode yāŋpāŋ-yāwoŋāreŋkuk; Baga man yāwoŋārewani āmata ket nadāŋpāŋ

⁸12:26 Kis 3:2,6 ^h12:28 Luk 10:25-28 ⁱ12:29 Lo 6:4-5

^j12:31 Wkp 19:18 ^k12:33 Lo 4:35; Ais 45:21; 1Sml 15:22; Hos 6:6

kuŋatkot! Äma uwä ämawebetä nibänpäj biŋam yäwut yäj nadänpäj tek säkgämän karonji täŋkaŋ ämawebe iŋami-kengän kuŋat täkaŋ. ³⁹Käbeyä yot gänaŋ äma ekäni täŋo bägup-ken maŋit täkaŋ, intäjukun itta. Ba äŋnak-äŋnak taŋi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayäj nadäk täkaŋ. ⁴⁰Äma udewanitä webe kajattä yot gänaŋ äronpäj tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ba ämawebetä nibäwut yänkaŋ yänapik man karonji bohäm yäj yäpmäj kuk täkaŋ. Ude täk täkaŋ unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneŋ yäk.

**Webe kajat kubätä
moneŋi kudup peŋkuk**

Luk 21:1-4

⁴¹Kudupi yot gänaŋ äronkaŋ Jesu moneŋ pewani-ken kukŋi käda itkaŋ yabäj yäwat irirän ämawebe äbä moneŋ pewä äpmok täŋkuŋ. Täŋkaŋ äma tuŋum ikek mäyaptä äbänpäj moneŋ pähap pewä äpmok täŋkuŋ. ⁴²Täŋirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä moneŋ gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

⁴³^mUde täŋirän Jesutä webe kajat u kaŋpäj iwaräntäkiye yäj-päbä yepmaŋpäj yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe kajat jopi jäwäri ŋonitä moneŋ peyak uwä ätu pähaptä pekaŋ ŋo yärepmitak yäk. ⁴⁴Ämawebe päke u moneŋ bureni pat yämiŋirä uken nanik yarä-gänpäj pekaŋ yäk. Täŋ, webe kajat ŋowä ude nämo täyak. Nämo, täpuri iŋirako uwä kudup peŋkaŋ jopi-inik itak yäk.

Kudupi yot api tänpä wanëŋ

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

13 Ude tänpäj Jesutä kudupi yot gänaŋ naniktä äpamaŋ kuŋirän iwaräntäki kubätä iwetkuk; Ärowani, udu yabä! Mobä yot pähap-pähap udu säkgämän täŋpani yäk. ²ⁿUde yäwänä Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Ket nadäkot. Yot pähap u yabäŋgärip täkaŋ upäŋkaŋ mädenä api tokät mäneŋ. Mobä uterak terak itkaŋ uwä api eräj mäneŋ.

³Eruk kuŋtäŋgän Jesu iwaräntäkiyekät pom kubä wäpi Olip uterak äronpäj itpäj kudupi yot ban udu irirän kaŋpäj Pita, Jems, Jon, Andrutä inigän Jesu ŋode iwet yabäŋkuŋ; ⁴Yäno ukeŋo jidegän api ahäwek? Ba man yäno bureni ahäwayäj täŋirän kudän jidewani ahäŋirän api käne? ⁵Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ämatä jop yäj-täkŋatneŋta ket nadäŋkaŋ kuŋat täkot yäk. ⁶Äma mäyaptä äbäŋkaŋ näk wäpna terak ŋode api yäneŋ; Näk Anutu täŋo iwoyäwani ubayäj yäj api yäneŋ. Ude yäŋirä ämawebe mäyaptä nadäj yämiŋpäj api yäwarän täneŋ. ⁷Kadäni uken ämik mämä ba ämik täŋo manbiŋam nadäŋkaŋ Wära! Kadäni täretak yäj nadäŋkaŋ nämo kikŋutneŋ. Kudän ude ahäkta yäwani upäŋkaŋ kadäni bäräŋeŋ-inik nämo api tärewek yäk. ⁸^oKome taŋi täpuri kowat ämiwän api täneŋ. Tänpäj kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenäj komeni komeni api kwaiwek. Kudän u uwä bäräpi bureni ahänayäj täŋo unitäŋo wärani. Bureni u kämi api ahäwek yäk.

⁹^pUnita in nadäj täpäneŋpäj kuŋat täkot. Ämatä manken tepmaŋit, käbeyä yotken kadätä tadäpmaŋit api täneŋ yäk. Ba ugän nämo. In

^l12:41 2Kin 12:9 ^m12:43 2Ko 8:12 ⁿ13:2 Luk 19:44

^o13:8 Ais 19:2; 2Sto 15:6 ^p13:9 Mat 10:17-20

näka yänpäj tämagut päñku kome täño kañiwat äma ba intäjukun äma iñamiken api tepmanej. Täñjirä kadäni uken intä näkño man u yäñahänpäj yäwetneñta yäwani. ¹⁰ Täppäkañ kadäni tärek-tärek nämo ahäñjirän intäjukunä näkño Manbiñam Täga yäñahäñjirä ämawebe komeni komeni kañ nadäwut. ¹¹ Tänpäj tämagut päñku manken tepmanayäj täñjirä uken man jide yäwetnayäj yänpäj nadäwätäk nämo täneñ. Nämo, kadäni uken man ahäj tamijirä nadänpäj ugänpäj yäwetneñ. Man u yänayäj täño u injinken man nämo. Uwä Munapiktä bänepjin-ken peñjirän api yäñahäneñ yäk.

¹² Tänpäj kadäni uken ämatä ñode api täneñ; Tuänitä monäni iwan keriken peñjirän kumäj-kumäj api utneñ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneñ. Ba äperiye nanaktä miñjiye naniye iwan täñ yämiñpäj manken yepmañjirä kumäj-kumäj api däpneñ. ¹³ Täppäkañ näka yänpäj ämawebe mäyaptä iwan api täñ tamineñ. Upäñkañ äma kubätä gwäk pimiñpäj näkño man nämo peñpäj yäp-mäj kuñarayäj täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet yäk.

¹⁴ Man ño danijpäj ket ñode nadäwä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä peñawähut ikektä nämo itnañiken irirän api käneñ. Kañpäjä ämawebe Judia komeken nanik u bäräñej aku-mañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. ¹⁵ Äma kubätä yot yäman irayäj täko uwä tuñumi yäpmäktä yot gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän. ¹⁶ Ba äma kubä ketem epänken irayäj täko uwä äneñi äyäjutpeñ päñku mänit siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo,

jop kañ metäñpeñ kwän. ¹⁷ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! ¹⁸ Unita in Ekäniken yäñapiñjirä ämetpeñ kukkuk kadäni u mänit kadäni-ken ahäwek-tawä! ¹⁹ Bureni, imaka ahäwayäj täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahäñkumänken umunitä päbä apiño u bämopi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämo ahäñjuk. Ba udewanitä äneñi nämo api ahäwek. ²⁰ Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäj täkñejkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upäñkañ Ekänitä ämawebe inita biñam iwoyäjnkuko unita butewaki nadänpäj kadäni keräpigän api däpmäj täkñewek.

²¹ Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! Ba ño ahätak! yäj täwerirä unita nadäñjirä bureni nämo täñpek. ²² Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop man-man yäj-täkñatpäj Näk Kristo ba profet kubä yäj api yäneñ. Äma udewanitä kudän kudupi mebari mebari api täneñ. Ämawebe Anututä inita yäpmäj daniwani unitäño bänepi peñ awähutna yäñkañ käderi paränä epän pähap ude api täneñ. ²³ Täñkañ imaka udewani nämo ahäñjirän intäjukun täwetat unita nadäj täpäneñpäj kuñat täkot!

Äma Bureni-inik äneñi api äbek

Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

²⁴⁻²⁵ Imaka umuri umuri u ahänpäj paorirän mädeni-ken ñode api ahäwek; Edap täño peñyäjektä nämo iñjirän, emak udegän api bipmäj urek. Täñjirän, guk api täreñ mäneñ. Ude ahäñjirän imaka kehäromi nitek kunum gänañ it täkañ u wareñ api täñ moreneñ. *Ais 13:10, 34:4*

⁹13:11 Luk 12:11-12 [†]13:12 Mat 10:21 [§]13:13 Mat 10:22; Jon 15:21

[†]13:14 Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 ^u13:15 Luk 17:31 ^v13:17 Luk 23:29

^w13:19 Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 ^x13:22 Lo 13:1-3; Rev 13:13

^y13:24-25 Rev 8:12

²⁶ Eruk, kadäni uken Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi pähap ba epmäget kudän ikek äbänjirän ämawebe api käneḡ. ²⁷ ^zKadäni ugän aḡeroniye peḡ yäwet-pewän päḡku ämawebe inita iwoyäwani kome kukḡi kukḡi, umude ba unude uken nanik api yämagutneḡ.

²⁸ Jesutä ude yänpän äneḡi ḡode yänḡkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpän täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kaḡpän edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkaḡ. ²⁹ Unita udegän in imaka imaka api ahäneḡ yän täwetat unitä ahänjirä yabänpän tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneḡ. ³⁰ Näk bureni täwetat. Ämawebe apiḡo itkaḡ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahänḡ moreneḡ. ³¹ Täḡpakaḡ kunum kenta kome u bok api paotdeḡo upänkaḡ mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämo nadäkamän

Mat 24:36-44

³² Imaka täwetat ḡo äma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yän nämoinik nadätak. Kunum gänaḡ aḡero imaka nämo nadäkaḡ yäk. Ba Anutu täḡo Nanaki u imaka, nämo nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. ³³ Kadäni nämo nadäkaḡ unita bänepjinta watäni itpän kuḡat täkot. In imaka u kadäni udeken api ahäwek yän nämo nadäkaḡ unita. ³⁴ ^aKadäni uwä man wärani kubä ḡode bumik; Äma kubä kome kubäken kwa yänkaḡä watä ämaniye imaka tuḡumi watäni itneḡta epän man yäwerek. Ude yäwetpän yot yäma täḡo watä äma iwerek; Watä säkgämän kaḡ it yäk.

³⁵ ^bUnita inä udegän, watäni säkgämän itpeḡ kuḡatneḡ. In yot täḡo mähemitä äneḡi äbäkäbäk kadäni

uwä nämo nadäkaḡ. Bipäda ba bipani bämop ba yänḡe-yänḡeta ba tamimaḡ-inik kadäni uken ba uken api äbek yän nämo nadäkaḡ. ³⁶ Bäräḡek-inik äbänpän däpmon parirä tabäwekta. ³⁷ Unita in ba ämawebe kudup ḡode täwetat; Dapun iḡjnpän kodakgän itkot, däpmon nämo pätnēḡ! yäk.

Juda ämatä Jesu utta man topuḡ

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

14 ^cTänpakaḡ kepma yarä keräp täḡjirän Juda täḡo orekirit pähap kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani äḡnak-äḡnak kadäni täḡkuk. Täḡjirän bämop äma intäjukun täḡpani-kät Baga man yäwoḡärewani äma ätutä Jesu käbop iḡitpän utna yänkaḡ kädetta wäyäkneḡkuḡ. ² ḡode nadänkuḡ; Ämawebe bumta itkaḡ ḡonitä nadäwä täga nämo täḡpöpän peḡawäk täneḡ yänpän unita orekirit kadäni uken tänetawä yän nadänkuḡ.

Webe kubätä Jesuta iron täḡ imiḡkuk

Mat 26:6-13; Jon 12:1-8

³ ^dTänpakaḡ Jesu Betani yotpärareken itkuk. Itkaḡ Saimon, gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äroḡpän ketem bok naḡkumän. Ketem naḡ irirän webe kubätä ume käbänḡi säkgämän u gwäki taḡi peḡpän yäpanipän yäpmän äbuk. Yäpmän äbänpän Jesu gwäki-ken piḡ ibatkuk.

⁴ Ude täḡjirän äma ätu itkuḡo unitä kaḡpän kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ḡode täḡkuḡ; E! Ima mebarita imaka gwäki pähap peḡpän yäpani ḡowä jop ureḡ täḡpän kukaḡ? ⁵ Ämatä ume u suwaḡpän siliwa moneḡ taḡi gamäkaḡ äma jäwärita yäminaḡi. Ude yänpän webe u bumta kaḡ-yänkuḡ.

^a13:27 Mat 13:41 ^a13:34 Mat 25:14

^c14:1 Mak 11:18 ^d14:3 Luk 7:37-38

^b13:35 Luk 12:38

⁶ Kaŋ-yāŋ irirä Jesutä ñode yäwetkuk; Kakätäwut! yäk. Imata bäräpi imikaŋ? U iron inipärik kubä täŋ namitak yäk. ^{7e} Äma jäwäri inkät wari wari irirä iron täŋ yämına yāŋpāŋä kaŋ täŋ yämüt! Up-āŋkaŋ näk inkät pen nämo api itne. ^{8f} Webe ño iron täŋ namayāŋ nadāŋpāŋ ini täŋ namināŋi ude täyak. Näk äne-nayāŋ tākaŋ unita awaŋken kukta gupna ume kábāŋi gārīpi nīkek ño ärut namitak yäk. ⁹ Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeŋi komeŋi yāŋahāŋ yāpmāŋ kunayāŋ täŋo udegāŋ webe ñonitā täŋ namitak unitāŋo manbiŋam bok api yāŋahāŋ yāpmāŋ kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ñonita nämo api guŋ täneŋ yäk.

**Jesu iwaräntäkiye-kät
Pasova ketem naŋkuŋ**

Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30

¹⁰ Täŋpākaŋ iwaräntäkiye 12 u bāmopi-ken nanik kubä wāpi Judas Kariot unitā Jesu iwan kerī terak kaŋ pewa yāŋ nadāŋkaŋ bāmop äma intājukun täŋpanitā itkuŋ-ken u pāŋku yäwetkuk. ¹¹ Ude täŋirāŋ bānep täga nadāŋpāŋ moneŋ api gamine yāŋ iwetkuŋ. Judastā u nadāŋpāŋ pāŋku iwan kerī terak kaŋ pewa yāŋkaŋ Jesu iwaräntāŋ yāpmāŋ kuŋatkuŋ.

^{12g} Täŋpākaŋ kārāga yiskät nämo awāhurani täŋo āŋnak-āŋnak kadāni yāput peŋkuŋ. Kadāni ukengāŋ Juda ämawebe Anututā äbekiye oraniye bian täŋkentāŋ yāmiŋkuko u nadākta nādamiŋi-nani kubākubätā sipsip nanaki ini-ini dāpmāk täŋkuŋonik. Eruk kadāni ugāŋ Jesu iwaräntäkiyeta iwet yabāŋkuŋ; Yot deken pāŋku Pasova täŋo imaka imaka u täŋtuŋum täne? ¹³ Yāwāwā Jesutā äma yarā man ñode yäwetpāŋ peŋ yäwet-pewāŋ kuŋkumāŋ; Yotpārare bāmopi-ken

kuŋirāŋ äma kubä ume kābot ikek ukät äbā peronpāŋä u kaŋ iwarun! ¹⁴ Iwat yāpmāŋ kumaŋ äma unitā yot ärowayāŋ tākken u äronpāŋ yot mähemi ñode kaŋ iwerun; Yāwoŋärewani äma ñode yāyak; Bäguŋ nāwaräntäknaye-kät Pasova ketem āŋnak-āŋnaka de? yāŋkaŋ iwerun. ¹⁵ Ude iwerānkaŋ yot gānaŋ bäguŋ taŋi punin unu ketem āŋnak-āŋnak täŋpani tuŋum ikek täwoŋärewānkaŋ Pasova ketem täŋtuŋum tākon.

¹⁶ Eruk Jesutā ude yāwerānā yarā uwā yotpārare-ken äronpāŋ Jesutā yāŋkuko udegāŋ kaŋ-ahāŋpāŋ Pasova ketem täŋtuŋum täŋkumāŋ. ¹⁷ Eruk kome bipmāŋirāŋ Jesu iwaräntäkiye 12 ukät tuŋum täŋkumāŋ-ken u kuŋkuŋ. ^{18h} Kumaŋ yot gānaŋ äro ketem naŋ itkaŋ Jesutā yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In ketem penta näkamāŋ ño kubätā näk iwan kerī terak nepmaŋpayāŋ yäk. ¹⁹ Ude yāŋirāŋ nadāŋpāŋä butewaki nadāŋpāŋ ini-ini iwet yabāŋkuŋ; Ekāni, näka yāyan? ²⁰ Ude yāŋtāko Jesutā yäwetkuk; In nāwaräntäknaye 12 inken nanik kubä. Äma näkkät kārāga gāpe kubāgāŋ näkamāk ñonitā api täŋpek. ²¹ Nadākaŋ? Äma Bureni-inik uwā kädēt yāŋ imani udegāŋ api iwerek. Upāŋkaŋ äma iwan kerī terak nepmaŋpayāŋ täyak u kowata jidewani kubä api yāpek? Uwā komi umuri kubä api yāpek yäk.

²² Eruk ketem naŋ irirä Jesutā kārāga kubä yāpmāŋkaŋ Anutu bānep täga man iwetkaŋ tokät jukutpāŋ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpāŋ yāmiŋtāŋ kuŋkuk; Ño yāpmāŋpāŋ naŋput. Ñowā näkŋo tohatna yäk. ²³ Ude yāŋpāŋ wain ume yāpmāŋkaŋ Anutu bānep täga man iwetpāŋ yāmāŋ kudup naŋkuŋ.

²⁴iYämän nañirä yäwetkuk; ñowä näkño nägätna. Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta nägätna piwayän täyat. Ämawebe mäyapta yänpän piwayän täyat. ²⁵Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämö nañkañ it yäpmän kuñtängän Anutu täño kañiwat yewa gänañ äronkañ wain ume mebari kubä api nañpet. ²⁶Ude yäweränkañ kap kubä tenpäñ yot u peñpeñ kumañ Olip Pom terak äronkuñ.

**Pitatä wäpna käbop api
pewek yän yänjuk**

*Mat 26:31-35; Luk
22:31-34; Jon 13:36-38*

²⁷jÄronjit äronjit Jesutä yäwetkuk; In kuduhtagantä nabän umuntañ api kuñtänpä kuneñ. Ude täñjirä Anutu täño man kudän täwani ñode pätak u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kuñtänpä kuneñ. *Sek 13:7*

²⁸kUpänkañ kumbani-ken nanik äneñi akuñpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api itkirowet. ²⁹Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ upänkañ näk ude nämö api tänpet yäk. ³⁰Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera; Apiño bipani purup gera kadäni yarä nämö yänjirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayän. ³¹Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man kehäromigän yänjuk; Nämö! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämö api pewet yäk. Ude yäwänkañ noriyetä udegän yänkuñ.

**Jesutä Getsemane päñku
nani-ken yänjapinjuk**

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³²mKuñtängän Getsemane epän tobätken ahänpäñ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; ñode irirä näk päñku yänjapik man yäwayän yäk. ³³Ude yänkañ ätu yepmanpäñ irirä Pita Jems Jon ugänpäñ yämaguränkañ kuñkuñ. Kuñtängän Jesu nadäwän umuri pähap tänpäpäñ yänjuk; ³⁴nBänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ñogän kodak itkañ nabän näwatkot yäk. ³⁵Ude yänpeñ ätu nanak kuñpäñä bäräpi nadänpäñ kome terak manpäñ äpmonpäpäñ komi nadänjukko u nanatä nadän namiñjirän paorän yänpäñ ñode yänjapinjuk; ³⁶o nan, gäk imaka kubä tänpayän nämö bäräp tak täyan. Unita komi bäräpi nadäwayän täyat u ketären namisi. Upänkañ näkño nadäk nämö, gäkñaken nadäktä kañ ahäwän.

³⁷Ude yänpäñ äma yaräkubä unitä itkuñ-ken äyänjutpeñ kuñpäñ yabäwän döpmon pat itkuñ. Döpmon parirä yabänpäñ Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata döpmon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämö iren? ³⁸pTänjyabäk-ken kwitanenña ket nadänpäñ yänjapik man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkañ upänkañ kehäromijin nämö yäk.

³⁹Ude yäwetkanjä äneñi kuñpäñ yänjapik man yänjukko udegän yänjuk. ⁴⁰Yänjapik man ude yän paotpäñ äbänpäñ yabänjuk; Döpmona yewäpäñ pat irirä. Abä yabäwänä mäyäk tanpäñ man kubä nämö iwetkuñ. ⁴¹Eruk Jesu äneñi kuñpäñ täñjukko udegän täñkañ

ⁱ14:24 Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20 ^j14:27 Mak 14:50

^k14:28 Mat 28:16; Mak 16:7 ^l14:31 Jon 11:16 ^m14:32 Jon 18:1

ⁿ14:34 Jon 12:27 ^o14:36 Rom 8:15; Gal 4:6; Mak 10:38; Jon 6:38

^p14:38 Luk 11:4

äbänpäj yäwetkuk; Ai! In döpmon pen pat itkañ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keru terak ärokärok kadäni keräp täyak ño. ⁴² Akwäpäj päñku yabäj ahäna! Äma iwan keru-ken nepmakta yäwani äbätak ño yäk.

Komi ämatä Jesu iñitkuñ

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Jesu man ude yäjirän pengän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u ahäj yämiñkuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kät penta äbuñ. Komi äma uwä bämop äma, Baga man yäwoñäre-wani äma ba Juda täño ekäni ekäni ätu unitä yäwet-pewä äbuñ.

⁴⁴ Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä päñku äma u geñi dara nabäñkañ upäj kañ iñirut yäk. ⁴⁵ Eruk Jesu ahäj imiñpäj iwetkuk; Yäwoñäre-wani ämana! Ude yäñpäj geñi datkuk. ⁴⁶ Eruk, ude täñpän kañpäñä iñitpäñ kerigän topuñ. ⁴⁷ Ude täñjirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänañ nanik wädäwän kwäpäjä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni päñkuk.

⁴⁸ Täñpänä Jesutä komi äma äbuño u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä näk kubo äma ämik täñpani ude täñpapäj kadä boham ikek nutnayäj äbäkañ? ⁴⁹ Näk kepmani kepmani kudupi yot gänañ äronkañ inkät ämawebe Anutu täño man täwetpäñ täwoñäre-k täk täñkut-ken ugän imata nämo nepmäñitkuñ? Up-äñkañ täga! Ude täñ namiñjirä Anutu täño man terak näka man kudän pätak u bureni ahäwän. ⁵⁰ Ude yäjirän iwaräntäkiye kudup kañ-umuntañ kuñtäñpä kuñkuñ.

⁵¹⁻⁵² Täñpäkañä äma gubañi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatkuk. Iwarirän

komi ämatä iñitnayäj täñjirä tek yabuko u pitpäñ peñpeñ moräj metäñpeñ kuñkuk.

Jesu manken teñkuñ

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³ Täñpäkañ Jesu imagut yäpmäj bämop äma intäjukun iranitä yotken kuñkuñ. Yot uken bämop äma, ba Juda täño ekäni ekäni ba Baga man yäwoñäre-wani äma u kudup kubä-kengän ugän itkuñ. ⁵⁴ Yäpmäj kuñjirä Pita mädegän yäwatpäñ yot unitäño yewa gänañ äronkuk. Äronpäñä komi äma ukät bok itpäñ kädäp äñariñ itkuñ. ⁵⁵ Täñpäkañ Baga man yäwoñäre-wani ämakät Juda täño äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäñ Jesu kumäj-kumäj utna yäñkañ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñeñkuñ. Upäñkañ Jesuken imaka goret kubä nämo kañpäñ nadäñkuñ. ⁵⁶ Täñpäkañ äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täñkukonik yäj jop manman ude yäñkuñ. Jop manman mäyap ude yäñkuñopäj man mebäri inigän inigän yäñkuño unita man uterakgän nämo ahäñkuk. ⁵⁷⁻⁵⁸ Yäñtäko äma ätutä akuñpäj jopman ñode yäñkuñ; Nin Jesu u man ñode yäjirän nadäñkumäj; Näk kudupi yot äma keritä täñpani ño wärämutpäñ kepma yaräkubätagän äneri udewanigän äma keritä nämo täñpani kubä api täñpet yäk. ⁵⁹ Man yäñkuño u ini-ini yäjirä mebäri kubägän nämo täñkuk.

⁶⁰ Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani unitä akuñpäñä Jesu iwet yabäñkuk; Man kowata nämo yäwerayäj? Äma päke ño gäka man yäkañ ño nadäwi jide täyak? ⁶¹ Yäjirän

^{¶14:49} Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20 ^{¶14:57-58} Jon 2:19-21

^{¶14:61} Mak 15:5; Luk 23:9

Jesutä man kubä nämo yänjuk. Man nämo yänkaŋ kum irirän intäjukun ämatä äneŋi iwet yabäkgän täŋkuk; Äma Anututä ämawebeŋiye täŋkentäktä iwoyäwani Kristo uwä gäk? Anutu inijoret täkamän unitäŋo nanaki gäk?

⁶²Yäwänä yänjuk; Yäyan ubayän. Näk bureni täwetat. Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täŋo keru bure këda ittänŋän kunum gänäŋ gubam terak äbänjirän api kaŋ-yäputneŋ yäk. ⁶³Ude yänjirän eruk, intäjukun äma u nadäwän wawäpän iniken tek weŋ-gäjähutpäŋ yänjuk; Mangämän imata wari yäne?

⁶⁴Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkaŋ? Yäwänä kuduŋtagän ŋode yänkuŋ; U kumäktä biŋam täyak yäk. ⁶⁵Ude yäwäwä äma ätutä iwit ut ibatkuŋ, ätutäwä dapuri täŋpiŋipäŋ keru mugwäjiŋpän utkaŋ iwetkuŋ; Gäk profet unita äma gutak unitäŋo wäpi niwet! yäk. Ude täŋjirä komi ämatä injipän keru pipiyänpän injami dapun-ken utkuŋ.

Pitatä Jesu wäpi käbop peŋkuk

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62;

Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶Tänpakaŋ Pita yäman umu irirän bämop äma intäjukunta irani unitäŋo watä webe kubä äbänpän kaŋkuk; ⁶⁷Pita këdäp äŋäriŋ irirän. Kaŋpäŋ ket tänpän kaŋ-yäpmän äroŋkaŋ-äpäk tänpän iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukät kuŋarani kubä gäk yäk. ⁶⁸Yäwänä yänjuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guŋ täyat yäk. Ude yänpän yäma-ken äpmonjuk. ⁶⁹Äpmonjirän watä webe unitä kaŋpäŋ äma itkuŋo u yäwetkuk; Äma ŋo Jesu täŋo äbotken nanik yäk. ⁷⁰Yäwänä äneŋi äwo yänjuk. Eruk ätu itpäŋä ämawebe itkuŋo unitä iwetkuŋ; Nadäkamän! Gäk äbot uken nanik. Gäk Galili äma! yäk.

⁷¹Iweräwä Pitatä yäwetkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkaŋ u nämoinik kak täyat! Näk jopman yäwäwä Anututä kowata namän yäk.

⁷²Ude yänjirän uterakgän puruŋtä gera yänjirän këdäni yarä täŋkuk. Täŋpänkaŋ Pitatä nadäwän tumbäpän Jesutä man ŋode iwetkuko u nadänjuk; Puruŋtä gera yarä nämo yänjirän näka äwo këdäni yaräkubä ude api yäwen. Ude nadänkaŋ nadäwän ägekoräpän konäm bumta kotkuk.

Jesu Pailat keru-ken peŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-26; Luk

23:1-5; Jon 18:28-38

15^vTänpän tamimaŋ bipaniinik bämop ämakät Parisi äma ba äma ekäni ekäni u kuduŋtagän käbeyä tänpän Jesu utta tawaŋ peŋkuŋ. Ude täŋkaŋ eruk, Jesu keru pädät tänpän yäpmän päŋku Pailat keru terak teŋkuŋ. ²Teŋjirä Pailattä Jesu iwet yabänjuk; Gäk Juda täŋo äma ärowani ba? Yäwänä yänjuk; Yäyan uba yäk. ³Tänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani Jesuta yänpän-kaŋiwat man mäyap yänkuŋ. ⁴Ude yänjirä Pailattä Jesu äneŋi iwetkuk; Äma päke ŋonitä gäka man mäyap yänjirä imata kowata nämo yäyan? ⁵Ude iweränä Jesu kowata nämo yänjuk. Kowata nämo yänkaŋ man kum irirän Pailattä nadäwätäk taŋi täŋkuk.

⁶Tänpakaŋ Pasowa Orekirit Kädäni udeken Pailattä këdet ŋode täk täŋkukonik; Juda ämawebeŋä komi yotken irani kubäta nadänpän Pailat iwerirä nadän yämiŋpän äma u yänjirä kireŋpewän kuk täŋkuŋonik. ⁷Kädäni ugän äma kubä wäpi Barabas u noriye ätukät komi yotken itkuŋ. Äma uwä

^t14:64 Jon 19:7 ^u14:72 Mak 14:30 ^v15:1 Luk 22:66

^w15:5 Ais 53:7; Mak 14:61

Rom gapmanta kokwawak nadänpäj ämik pewä ahäwäpäñ äma kubä kumäj-kumäj utkuño unita gapmantä komi yotken yepmañkuñ. ⁸Täñpäkañ Juda ämawebetä Pasova Orekirit Kadäni ätuken täk täñkuko udegän täñpän yäj nadänpäj päbä Pailattä yäma-ken käbeyä täñpäj itkuñ. ⁹Irirä Pailattä yäwet yabäñkuk; Juda äma intäño intäjukun äma ño pitpäñ tewa kwän? ¹⁰(Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpäj yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadäñkuño unita Jesu näkken pewä äbuk yäj nadäñkuk.)

¹¹*Täñpäkañ Pailattä Jesu tewa kwän yäj yäñkuko upäñkañ bämop äma unitäwä ämawebe päke u peñ yäwet-yäwet täñtäko yäñkuñ; Barabaspäj tewi äbäj nimän! ¹²Ude yäjirä Pailattä äneñi yäwet yabäñkuk; Yäkañ unita Juda täño Intäjukun Äma yäj iwet täkañ ñowä jide täñ imet? ¹³Yäwänä äma päke unitä gera pähap ñode yäñkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! ¹⁴Yäwäwä yäwetkuk; Waki kubä jide täñkukta? Ude yäweränkañ ehutpäñ gera kehäromigän yänpäj iwetkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! ¹⁵Ude yäwäkañ ämawebe bänepi yäpmäj äpäkta Pailattä Barabas jop tewän äpämañ kuñirän Jesu kadätä päripmäñpäñ päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmäj kuñkuñ.

Jesu yäjärok man iwetkuñ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶Yäniñ kirewänpäj Pailat täño komi ämatä Jesu yot gänañ nanik yäpmäj äpämañ päñku yot mäde käda komi äma täño yewa gänañ äronpäñ noriye ätuta gera yäñpewä äbuñ. ¹⁷Yäñpewä äbäkañ tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ

udewani täñ imiñpäñä intäjukun täño gwäpäta gupmom yenpäñ kedoñ täñpäñ gwäki-ken ähäät imiñkuñ. ¹⁸Ude täñpäñ sära man iwetpäñ yäñkuñ; Juda täño intäjukun äma, ganiñ oretkamäj! yäk. ¹⁹Täñpäñ pärip-päriptä gwäki-ken urit iwit uwañ ibarit täk täñkuñ. Täñpäñ gukut imäpmok täñ imiñpäñ jop iniñ oretkamäj yäñkañ täñkuñ. ²⁰Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpäñä intäjukun äma täño tek yäñopmäñ imiñpäñ tek iniken upäj äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpäñ, eruk päya kwakäp terak utnayañ imagut yäpmäj kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹Yeruk, yäjikñat yäpmäj kuñpäñä äma kubä wäpi Saimon u epäniken naniktä äbätängän äbä peronkuñ. Uwä Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitäño nani. Äbä peronpäñä peñ iwet-pewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkañ penta kuñkuñ. ²²Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota, u ninin man terak gwäki kokäp, u ahäñkuñ. ²³Ahäñpäñä eruk Jesuta wain umekät päya umumi kubä ukät awähutpäñ Jesu gupi kwitawän yäñpäñ imiñkuñ. Imäwä bitnäñkuk. ²⁴zTäjirä komi ämatä teki yäñopmäñ imiñpäñ päya kwakäp terak utkuñ. Päya kwakäp terak utpäñä Jesu täño teki yäpmäkta komi ämatä närepmirek gärepmirek täñkuñ.

²⁵Täñpäñ 9'kirok täñirän utkuñ. ²⁶Täñpäkañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ; ñowä Jesu, Juda Ämawebe Täño Intäjukun Äma.

²⁷Täñpäkañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpäñ bok

däpuḡ. [²⁸ aUde täñirä Anutu täño man ḡode kudän täwanitä bureni ahänkkuk; Kawä äma waki täḡpani täḡkuk.] ²⁹⁻³⁰ bTäḡpākaḡ ämawebe kuḡkaḡ äbäk täḡkuḡo unitä yänjārok man iwetpāḡ ketsiwōḡ täḡpāḡ yänkuḡ; A! Gäk ḡonitä kudupi yot wārämupāḡ keḡma yarākubāta äneḡi api täḡpet yän yänkuno udegän gupka täḡkentāḡpāḡ päya kwakāp terak naniktä äpiwä!

³¹ Ude yänjirä bāmop äma ba Baga man yāwōḡārewani äma unitä udegän täḡ-ireḡpāḡ näwetgāwet täḡpāḡ yänkuḡ; Äma ḡowä äma ätu täga täḡkentāḡ yämik täḡkukopāḡ ini gupi täḡkentakta täḡpāḡ wakaḡ yäk. ³² ḡowä Anutu täño iwoyāwani Kristo, Isrel täño Intājukun Äma itak u täḡpāwä päya kwakāp terak naniktä äpāñjirän kaḡkaḡ nadākinik täḡ iminawä! yän yänkuḡ. Täḡpākaḡ äma yarä dāpmāḡpāḡ kukḡi kukḡi yepmaḡkuḡo unitä udegän yänjārok iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ cTäḡpāḡ kome keḡma bāmopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumāñjirän kome kudup bipmāḡ utpāḡ patpāḡ it yāpmāḡ kuḡjirän 3'kirok täḡkuk. ³⁴ dTäḡpāḡ 3'kirok ude täñjirän Jesutä iniken man terak gera taḡi ḡode yänkkuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmaḡtan? ³⁵ Ude yänjirän äma kaḡ itkuḡo unitä nadāḡpāḡ yänkuḡ; Nadāwut! Elaijata gera yāyak yäk. ³⁶ eYänjirän nadāḡpāḡ äma kubätä bārāḡeḡ pāḡku imaka kubä bima yabut bumik yāpmāḡpāḡ wain ume jägāmi gānaḡ yāputpāḡ jikon terak pädät täḡpāḡ Jesuta imiḡpāḡ noriye

yāwetkuk; Pewut! Jop itpāḡ kāna. Elaijata bureni päbä ketārewayāḡ käwep yäk.

³⁷ Ude täñjirä Jesu äneḡi gera taḡi yänpāḡ kumbuk.

³⁸ Kumāñjirän kudupi yot gānaḡ tek taḡi bagata pewä wādāwani u punin un-unitä komeḡ umu ini wewän täreḡkuḡ. ³⁹ Täḡpāḡ Jesutä kumāñjirän komi äma täño watä äma unitä dubini-ken itkaḡ kawän inide kubä täḡpāpāḡ yänkkuk; Bureni-inik, äma ḡowä Anutu täño Nanaki!

⁴⁰ fTäḡpākaḡ webe ätu ban itkaḡ Jesu kumāñjirän kaḡkuḡ. Ukät nanik ätu täño wāpi ḡode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubaḡi kenta Joses täño miḡi u, ba Salome ukät penta itkuḡ. ⁴¹ Webe u kuduḡtagän Galili komeken naniktä Jesu iwarän täḡpāḡ watä epän täḡ imiḡ yāpmāḡ äbäk täḡkuḡonik. Täḡkaḡ ugän nämo, webe ätu Jesu-kät Jerusalem yotpārareken penta äroḡkuḡo u imaka, äbä itpāḡ kaḡkuḡ.

Jesu äneḡkuḡ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Sabat kerāp täñjirän eruk bipāda Juda täño äma ekāni kubä wāpi Josep u äbuk. U komeḡi Arimatea. Uwä Anututä intājukun itkaḡ yabāḡ yāwat piāni kwawak ahänjirän kakta itsāmāḡtāḡ kuḡat täḡkukonik. Eruk, äma unitä Pailat-ken umunkät nämo, batakigän kuḡpāḡ Jesu täño gupi awaḡ gānaḡ äneḡta iwet yabāḡkkuk. ⁴⁴ Täñjirän Pailattä yänkkuk; Wa! Imata bārāḡeḡ kumāḡḡtak yän nadāḡpāḡ komi äma täño intājukun äma yänpewän äbänä iwet yabāḡkkuk; Jesu bureni kumak? ⁴⁵ Äma unitä bureni kumak yän

^a15:28 Ais 53:12 ^b15:29-30 Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58

^c15:33 Amo 8:9 ^d15:34 Sam 22:1 ^e15:36 Sam 69:21 ^f15:40 Luk 8:2-3

yāwānā Joseptā Jesu gupi ānekta nadāḡ imiḡkuk. ⁴⁶Nadāḡ imiḡirān Joseptā pāḡku tek paki suwaḡpāḡ, Jesu tāḡo gupi pāya kwakāp terak nanik ketāreḡ pāpā tek yāpuko unitā uwāk tāḡkuk. Ude tāḡpāḡ mobā awaḡ kodaki kubā āma kumbani pekta biḡam āneḡpani u ḡānaḡ peḡkuk. Peḡpāḡā mobā kubā pimiḡ iwāt-pewān pāḡku mobā awaḡ meni uwā yāput pipiḡkuk. ⁴⁷Āneḡirān Maria Makdala komeken nanik ukāt wahupi Maria Joses tāḡo miḡi, yarā u kaḡkumān.

Jesutā āneḡi akuḡkuko unitāḡo manbiḡam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

16 Tāḡpākaḡ Juda tāḡo Sabat tāreḡirān Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems tāḡo miḡi ba webe kubā wāpi Salome unitā Jesu tāḡo gupi ārut imikta ḡakḡi mebāri mebāri kābāḡi tāḡatāḡa u suwaḡpāḡ tuḡum tāḡkaḡ itkuḡ. ²Eruk Sande tamimaḡ kome ket nāmo yāḡeḡirān tuḡum ukeḡo yāpmāḡ Jesu tāḡo gupi peḡkuḡ-ken uken kuḡkuḡ. ³⁻⁴Kuḡit kuḡit yāḡpāḡ-nadāk ḡode tāḡtāḡ kuḡkuḡ; Mobā, awaḡ meni tāḡpipiwani u netātā yāpmāḡ keweḡ nimayāḡ? Ude yāḡpāḡ dapun tāḡpāḡ kaḡkuḡ; Mobā pāhap uwā yāpmāḡ keweḡkuḡo mobā awaḡ meni tumāḡirān. ⁵Eruk ude kaḡkaḡ āroḡpāḡ kaḡkuḡ; Āma ḡubaḡi kubā tek paki nikek awaḡ kāwuri bure kāda maḡit irirān. Kaḡpāḡ umuntaḡpāḡ bumta kwaiḡkuḡ.

⁶Kwaiḡirā yāwetkuk; Umuntāneḡo. In Jesu Nasaret nanik pāya kwakāp terak utkuḡo ukeḡo kānayāḡ ābākaḡ? U ḡo nāmo itak yāk. Akumaḡ kuk! Patpat bāḡupigān ḡo kawut! ⁷Unita

in pāḡku Pita ba iwarāntākiye ātu biḡam ḡode yāwerut; Jesu uwā Galili komeken intājukun it kirewayāḡ kuk. U pāḡku kawut, tāwetkuko ude. ⁸Ude yāwerānkaḡ webe yarākubā uwā umun pāhap tāḡkaḡ awaḡken naniktā metāḡpeḡ kwaiḡtāḡ kuḡkuḡ. Bumta umuntaḡkuḡo unita imaka kaḡkuḡo u āmawebe nāmo yāwettāḡ kuḡkuḡ.

Jesu noriye wanoriye ahāḡ yāmiḡkuk

Mat 28:9-10; Jon 20:11-18

[⁹h]Jesu uwā Sande tamimaḡ kumbani-ken naniktā akumaḡ pāḡku Maria Makdala nanik, bian māḡo 7tā maḡārani Jesutā ini yāwat kireḡ imiḡkuko u ahāḡ imiḡkuk. ¹⁰⁻¹¹iAhāḡ imiḡirān webe uwā pāḡku āma Jesu-kāt kuḡarani konām butewaki tāḡ irirā yabāḡpāḡ Jesu u nāmo kumbuk, kodak irirān kat yāḡ yāwerānkaḡ nadāwā bureni nāmo tāḡkuk.

¹²⁻¹³Eruk kadāni kubā āma yarā yot-pārare peḡpeḡ kādet miḡin kuḡirān Jesutā gupi inigān kubā āworeḡkaḡ ahāḡ yāmiḡkuk. Ahāḡ yāmānkaḡ āma yarā unitā āyāḡutpeḡ pāḡku noriye ātu yāwerānkaḡ udegān nadāwā bureni nāmo tāḡkuk.

¹⁴JEruk, u punin terak iwarāntākiye 11 u yot kubāken ketem naḡ irirā ahāḡ yāmiḡpāḡ ḡode yāwetpāḡ yabāḡ yāḡkuk; Imata nadākinikjin nāmo itkaḡ? Ba imata notjiye ātu kodak irira nabāḡpāḡ biḡam tāwetkuḡo u nadāwā bureni nāmo tākaḡ? ¹⁵kUde yāḡpāḡ yāwetkuk; In komeni komeni kuḡkaḡ āmawebe it yāpmāḡ kukaḡ udegān Manbiḡam Tāḡa u kaḡ yāwettāḡ kut. ¹⁶lĀma kubātā nāk nadāḡ namikinik tāḡpāḡ nāk wāpna terak ume ārurayāḡ tāko uwā Anututa biḡam api tāḡpeḡ. Tāḡ, āma kubātā nadāḡ namikinik

⁸16:7 Mat 26:32; Mak 14:28 ^h16:9 Luk 8:2 ⁱ16:10-11 Mat 28:10

^j16:14 1Ko 15:5 ^k16:15 Apos 1:8 ^l16:16 Apos 2:38

nämo tänpayäñ täko uwä Anututä geñita biñam api tewek. ¹⁷mÄmawebe nadäñ namikinik tänpäñ kuñatnayäñ täkañ unita kehäromi yämiñira näk wäpna terak kudän ñode api täneñ; Mäjo api yäwat kireneñ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneñ, ¹⁸nba gämok keritä api yepmäñitneñ, ba ume waki nañirä unitä nämo api däpek, ba äma käyäm ikek keritä gupi-ken iñirirä api täganeñ.

Jesu kunum gänañ äronkuk

Luk 24:50-53; Apos 1:9-11

¹⁹oEruk Ekäni Jesutä man ude yäwet moreñpäñ irirän Anututä imagut

yäpmäñ kunum gänañ äronkuk. Äronkuko uken Anutu keru bure käda itkukotä itak. ²⁰pÄronjirän iwaräntäkiye komeñi komeñi kuñ moreñpäñ mani biñam yäñahäñ yäpmäñ kuñkuñ. Täñirä Ekäñitä bämopi-ken itpäñ epäñi täkta täñkentäñ yämiñit mani biñam u täñkehärom takta kudän kudupi ämawebeniye-ken pewän ahäñkuñ.]

^m16:17 Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 ⁿ16:18 Luk 10:19; Apos 28:3-6

^o16:19 Apos 2:33-34 ^p16:20 Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk

*Luktä guŋ äbot ämawebeta yänpäj
Jesu täŋo manbiŋam ɲo kudän täŋkuk*

Luk imata manbiŋam ɲo kudän täŋkuk?

1 ^qEruk, äma ärowani Tiofilus, man ɲo gäwera nadä;
Äma mäyaptä imaka imaka Anututä nin bämopnin-ken pewän ahänkuŋo unitäŋo manbiŋam kudän täkta piäni taŋi täŋ yäpmäj äbuŋ. ^{2r}Imaka bian ahänjirä ini dapuritä kaŋpäj nadänkuŋo u ba apiŋo ahän yäpmäj abäkaŋ ugänpäj kudän täŋkuŋ. Äma uwä Anutu täŋo manbiŋam yänjahäk-ahäk piä täŋkaŋ manbiŋam ɲowä nimiŋkuŋ. ³⁻⁴Tänpäkaŋ näk imaka, kadäni käroni manbiŋam ɲo yäput pektä päŋku tärek-tärek u kudup-tagänta ket nadäwa yänkaŋ yänjabäk piä täŋ yäpmäj abut. Unita äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiŋam gäwerani u bureni-inik yän nadäkta imaka imaka ahänkuŋo unitäŋo manbiŋam siwoŋi kudän tänpäj gäkken pewa ärekta nadäk peŋkut. Eruk manbiŋam uwä ɲode;

Aŋero kubätä Sekaraia ahän imiŋkuk

^{5s}Herottä Judia kome täŋo intäjukun äma itkuk-ken uken bämop äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi Abiya unitä äbotken nanik. Tänpäkaŋ webeni Elisabet imaka, bämop äma äbot kubäken nanik. ⁶Täŋkaŋ yanäpi yarä uwä Anutu iŋamiken siwoŋi kuŋat täŋkumänonik. Täŋkaŋ Anutu täŋo бага man ba jukuman kuduptagän iwat morenpäj waki kubä nämo täk täŋkumänonik. ⁷Up-

änkaŋ nanakiye nämo. Elisabet äruŋ it yäpmäj äbänkä tägawani webe pähap täŋkumän.

⁸Tänpäkaŋ kadäni kubä, Sekaraia täŋo äbottä Anutu iŋamiken bämop äma piä täkta kadäni ahänkuk. ^{9t}U bämop ämatä täk täŋkuŋo ude piä yäpmäj danipäj Sekaraiatä kudupi eŋi gänaŋ Anutu iŋamiken gupe käbäŋi nikek ijiŋ imikta ahänkuk.

¹⁰Eruk, gupe käbäŋi nikek ijik-ijik kadäni ahänjirän ämawebe mäyaptä äbänkaŋ kudupi eŋi yämän umu itkaŋ Anutu-ken yänapik man yän itkuŋ. ¹¹Yänapik man yän irirä kudupi eŋi gänaŋ Sekaraia gupe käbäŋi nikek ijiŋ ittängän kaŋkuk; Ekäni täŋo aŋero kubätä gupe käbäŋi nikek ijiwani täŋo käwuri bure käda ahänpäj irirän. ¹²Kaŋkaŋ kikuŋputäj bumta umuntaŋkuk. ¹³Ude tänpänä aŋero unitä iwetkuk; Sekaraia, gäk umuntäweno. Anutu gäkŋo yänapik man nadän gamitak yäk. Unita webeka Elisabet uwä nanak ämani kubä api bäyawek. Bäyawänkaŋ wäpi Jon yän, kaŋ iwet. ¹⁴Tänpäj nanak unita bänep täga nadänpäj oretoret api tänpen. Ba unitä ahänjirän ämawebe mäyaptä bänep täga nadänpäj oretoret udegän api tänep yäk.

^{15u}Imata, nanaka unitä täganpäj Ekäni iŋamiken wäpi biŋam ikek api irek. Täŋkaŋ wain ume ba tängunŋuŋ ume ätu nämoinik api nak tänpök. Täŋkaŋ ahäwayän täyak-ken unitä it yäpmäj ärowayän täkken Kudupi Munapiktä uwäktäj iminjirän api irek. ¹⁶Tänpäkaŋ unitä Isrel ämawebe Anutu mäde ut imiŋkuŋo u mäyap bänepi yäpmäj sukurenpäj yepmaŋpän Anutu Ekänini-ken äneŋi api kuneŋ. ^{17v}Bureni, kuŋat-kuŋari ba kehäromini Profet

^q1:1 Apos 1:1 ^r1:2 Jon 15:27 ^s1:5 1Sto 24:10 ^t1:9 Kis 30:7

^u1:15 Nam 6:3 ^v1:17 Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13

Elaijata täņpeņ kuņatkuko udegän api täk täņpek. Ekänita intäjukun kuņkaņ nädanani täņo kokwawak yäpän-siwonj tawäpäņ yepmaņit, ba äma man bitnäk täk täkaņ unitäņo bänepi yäpmäņ sukureņpäņ yepmaņpän äma siwonji täņo kädet kuroņgän api iwat täneņ. Ude täņpayäņ täko uwä Ekänita watä piä täņ imikta ämawebe äbot ket utpäņ yepmak täņtäņ api kwek yäk.

¹⁸W^wEruk, aņerotä man ude iweränä, Sekaraiatä kowata ñode iwetkuk; Man yäyan u jide täņpäņ bureni yäņ nadäwet? Näk tägawani-inik ño, ba webena imaka, webe pähap ño! ¹⁹X^xUde yäwänä aņerotä iwetkuk; Näk wäpna Gebriel, Anutu inamiken it täyat unita jopman nämo gäweret yäk. Nämo, manbiņam täga ño gäwetta Anututä ini naniņ kireņpewän äbätat. ²⁰Y^yGäk nadätan? Näkņo man nämo nadäņ namitan unita meka bäräp tawäpäņ man kum api iren. Ude täņkaņ it yäpmäņ kuņiri manbiņam gäwetat ñonitä ahäwänkaņ man äneņi api yäwen. Manbiņam yäyat ñowä kadäni yäņ imani-ken uken bureni api ahäwek yäk.

²¹Täņpäkaņ ämawebe Sekaraiata yäņkaņ yäman umu irä wawäwä nadäwätäk täņpäņ yäņkuņ; Kudupi eņi gänaņ uken imatäken kubätä ahäņirän Sekaraia kadäni käreņi ñowä itak? ²²Ude yäņirä yäman äpäņpäņ ämawebe man kubä nämoinik yäwetkuk. Meni bäräp tawäpäņ man kum itkuko unita keritägän wärani täņyäreņkuk. Täņpänä ämawebetä nadäņkuņ; Imaka kudupi kubä kudupi eņi gänaņ kaņkaņ käwep äpätak yäk.

²³Eruk mäden, Sekaraia täņo piä u täņpän tärewäkaņ komeni-ken kuņkuk.

²⁴Päņku irirän Elisabet nanak kok itkuk. Nanak kok itkaņ eņi gänaņgän it yäpmäņ kuņirän komepak 5 ude täreņkuk. ²⁵Z^zTäņpäkaņ Elisabet nanak kok itat yäņ nadäņpäņ yäņkuk; Ekänitä iron u täņ namitak! Apiņo Ekänitä oraņ namiņirän näkņo mäyäkna ämawebe inamiken paotak yäk.

Aņerotä Maria ahäņ imiņkuk

²⁶Elisabettä nanak kok ikek it yäpmäņ kuņtäņgän komepak 6 täreņirän, eruk kadäni uken Anututä aņero Gebriel u peņ iwet-pewän yäpmäņ yotpärare kubä Galili komeken wäpi Nasaret uken kuņkuk. ²⁷A^aWebe gubaņ kubä äma kubä wäpi Josep unita yäņkaņ iwoyäņkuņo webe uken kuņkuk. Josep uwä Devittä äbotken nanik. Täņkaņ webe gubaņ iwoyäņ imiņkuņo u wäpiwä Maria. ²⁸Eruk, Gebrieltä webe uken kuņpäņ iwetkuk; Kepma yäk. Gäk nadätan? Ekäni Anutu gäkkät itpäņ iron täņ gamitak. ²⁹Ude iweränä Mariatä man u nadäņkaņ kikuņutpäņ yäņkuk; Yäke! Man kubä ño jidewanipäņ nadätat? ³⁰Yäwänä aņerotä iwetkuk; Maria, gäk umuntäweno! Anututä ini nadäņ gamitak. ³¹B^bNadätan? Gäk nanak kok itpäņ nanak ämani kubä api bäyawen yäk. Bäyaņpäņ wäpiwä Jesu yäņ api iweren. ³²U äma ekäni kubä ude irirän ñode api iwetneņ; U Anutu Ärowani Bureni unitäņo Nanaki yäņ api iwetneņ. Täņpäkaņ Anututä intäjukun ämata api tewek, orani Devittä itkuko ude. ³³C^cUnitä Jekop täņo äbotken nanik ämawebetä intäjukun äma ude tärektäreki nämo api irek yäk. Täņpäkaņ yabäņ yäwat piä täņpayäņ täko uwä paot-paori nämo api täņpek.

^w1:18 Stt 18:11 ^x1:19 Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 ^y1:20 Luk 1:45

^z1:25 Stt 30:23 ^a1:27 Mat 1:16,18; Luk 2:5 ^b1:31 Ais 7:14; Mat 1:21-23

^c1:33 Dan 7:14; Mai 4:7

³⁴Eruk, Mariatä u nadänpänä ajero ɲode iwetkuk; Man yäyan u jide ude api ahäwek? Näk äpna nämo ɲo!
³⁵^dMariatä ude yäwänä ajero unitä iwetkuk; Kudupi Munapiktä gäkä terak äronjirän Anutu Ärowani Bureni-inik unitäño kehärominitä gäk kumän api uwäk täwek yäk. Unita nanak kudupi bäyawayän täno uwä Anutu täño Nanaki yän api iwetneɲ. ³⁶Unita ket nadä! Notkapak Elisabet webe pähap täñkuko upänkaɲ apiño koki itak yäk. Bian äruɲ yän iwerani upänkaɲ apiño nanak kok itpäñ it yäpmän äbänjirän komepak 6 täretak. ³⁷^eNadätan? Anututä imaka kubä tänpayän nadänpän uwä bureni-inik täñpek. ³⁸Ajerotä man ude iweränä Mariatä yänkuk; Eruk, bureni! Näk Ekäni täño piä watä webegän. Unita imaka kubä täñ namayän nadänpänjä, yäyan ude kaɲ täñ namän. Mariatä ajero man ude iweränkaɲ teɲpeɲ kuñkuk.

Mariatä Elisabet käwayän kuñkuk

³⁹Kuñjirän Maria akumaɲ bäräneɲ kumaɲ Judia kome pom itkuɲ-ken yot-pärare kubä uken kuñkuk. ⁴⁰Kumaɲ päñku uken ahänkaɲ Sekaraiatä eñi gänäñ äronpänjä Elisabet iniñ oretkuk. ⁴¹^fUde täñjirän nanak Elisabet koki gänäñ itkuko unitä kikɲutpäñ wareɲ täñkuk. Ude tänpänkañä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk tänpän itkuk. ⁴²^gTäñjirän Elisabet oretoret man terak ɲode yänkuk; Maria! Anututä gäka iron täñ gamiko uwä webe ätu täño yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänäñ itak u imaka udegän, Anututä iron tañi täñ imani. ⁴³Näk jidewani unita Ekänina täño miñi gäk nabäwa yänkaɲ äbätan? ⁴⁴Nadätan? Gäkä naniñ

oreriri nanak kokna-ken itak ɲo täga nadänpän uterakgän kikɲutpäñ wareɲ täk! ⁴⁵^hGäk Ekäni täño biñam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yän nadäkinik täñkuno unita Ekäni täño oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yänkuk.

Mariatä Ekäni wäpi iniñ oretkuk

⁴⁶ⁱTänpäñ Mariatä yänkuk; Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmän akutat!
⁴⁷Tänjira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniñ oretak.
⁴⁸^jNäk piä watä webeni jopi upänkaɲ iron täñ namiñkuk. Apiño ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ɲode api näwetneɲ; Anututä iron tañi täñ gamani.
⁴⁹Anutu Kehäromitä imaka tañi kubä täñ namiñkuko unita ude api näwetneɲ. Unita wäpi biñam kudupi-inik itak yän yäwa!
⁵⁰^kNäk nadätat, Anutu täño bänep iron pähap uwä äma mani buramiñpäñ gämori-kengän kuñat täkaɲ unita biñam. Ba unitäño nanakiye täño nanakiye tawaɲ uteraktä pen udegän api kwek.
⁵¹^lKeritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani täñpani u yäwat kireñpewän uken-uken kuñtäñpä kuk täkaɲ.
⁵²^mUnitä intäjukun äma kehäromi täño wäpi biñam ärowani u yäpmän päpä peñpäñ äma jopi äpani täño wäpi biñam yäpmän akuk täyak.
⁵³ⁿTänkaɲ äma jäwärita imaka tägatäga daiñ yämiñkaɲ äma tuñum mäyap

^d1:35 Mat 1:20 ^e1:37 Stt 18:14 ^f1:41 Luk 1:15 ^g1:42 Lo 28:4

^h1:45 Luk 1:20 ⁱ1:46 1Sml 2:1-10 ^j1:48 Luk 1:25, 11:27

^k1:50 Sam 103:13,17 ^l1:51 2Sml 22:28

^m1:52 Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 ⁿ1:53 1Sml 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9

ikek uwä yawat kirenpewän ketän kuk täkañ.

⁵⁴ Tãñpãkañ piä ämaniye Isrel nanik u täñkentän yämiñ yäpmän äbuk. Täñkuko udegän butewaki pen nadän yämik täyak.

⁵⁵ P Ba oraniyeta ude api täñ yämet yän yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäño äboriye mäden ahän yäpmän äbuño unita butewaki tärek-täreki nämo nadän yämik täyak.

⁵⁶ Mariatä kap ude teñkañ Elisabet-kät it yäpmän kuñirän komepak yaräkubä ude tärenkuñ. Tärewäkañ Maria äneñi komeni-ken kuñkuk.

Jon ume ärut yämani täño manbiñam

⁵⁷ Eruk ittängän Elisabet nanak ämani bäyañkuk. ⁵⁸ Bäyañirän mähekiye ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täñ imiñkuko biñam u nadänpänjä oretoret pähap täñ imiñkuñ.

⁵⁹ Eruk kepma 8 ude täñirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madänkañ nani wäp Sekaraia udegän iwetna yänkañ äbuñ. ⁶⁰ Äbä nani wäpi yänirä miñitä yänkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yän iwetnayän. ⁶¹ Miñitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuñ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. ⁶² Ude yänkañ nanitä nanaki wäpi jide yän iwerayän yän nadänkañ ketwära-wära täñireñkuñ.

⁶³ Täñpawä Sekaraiatä kudän täñpani täño tuñumta yäwet yabänkuk. Eruk, u yäpmänpänjä äma päke itkuño u iñamiken ñode kudän täñkuk; Ño wäpiwä Jon. Ude kudän täñirän kañkañ nadäwätäk täñkuñ. ⁶⁴ Eruk, uteräkän Sekaraia meni bäräp tawäpän man kum itkuko ukeñowä meni äneñi pidäm

tañkuk. Ude täñkañä man yänpän Anutu wäpi bumta iniñ oretkuk. ⁶⁵ Ude täñirän noriye wanoriye ini u nanik u kañkañ umuntañkuñ. Umuntañkañ kudän mebäri mebäri ahänirän kañkuño unitäño manbiñam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuñat moreñkuk. ⁶⁶ Kuñat moreñirän ämawebe manbiñam u nadänkuñ u kudup bänepi-ken nadäwätäk täñpän yänkuñ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroñ jide ude api iwarek? Ekäni täño kehäromi ukät itkamän yän nadänpän unita man udewä yänkuñ.

Sekaraia oretoret täñpän kap teñkuk

⁶⁷ Täñpãkañ Jon täño nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkañ Anutu täño manbiñam yänahänpän ñode yänkuk;

⁶⁸ Isrel ämawebe täño Ekäni Anututä nin ño nadän nimiñpän wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäpmän akuna!

⁶⁹ Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahätäk.

⁷⁰ Bian-inik profet jukuman yäwerän yänjahäk täñkuño udegän ahätäk.

⁷¹ Anututä ñode yänkehärom tañkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpän api yäyomägaret yäk.

Äma nadäwäwak täñ yämik täkañ u keriken nanikpän api yäyomägaret yän yänkuk.

⁷² Unita ini-tägän äbekniye oraniyeta butewaki nadän yämiñpän täñkentän yämiñkuk.

Ba topmäk-topmäk kubägän bian pewän ahänkuko uteräk nadän iwatpän bureni ahätäk ño.

⁰1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 P1:55 Mai 7:20; Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17

¹1:59 Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 r1:60 Luk 1:13

^s1:68 Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16 t1:69 Sam 18:2

^u1:71 Sam 106:10 v1:72 Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45

73-74 ^wBian oranin pähap Abraham yänkehäromtak man iwetkuko ude apiño ninta täyak.

Ba nintä umunkät umunkät nämö kuñatpän iniken piä u täneta yäppän iwan keriken nanik api tämaguret yän yänkuko u täyak ño.

75 ^xUnita yänkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuñatpänä iniken piä ugänpän initpän tänpän inamiken kädet siwoñigän api kuñatne.

76 ^yTäj, nanakna, gäkä jukun kuñkañ Ekäni täño kädet api täwiredo unita gäka Anutu Ärowani Bureni-inik unitäño profet yän api gäwetneñ.

77 ^zEkäni uwä ämawebeniye täño waki-wakini ärut tänpän kwäpän inita biñam yämagurayän täko unita yäppän-yäwoñäreñ täntän kuñjiri api nadäneñ.

78 ^aBureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ñode api täñpek; Kunum gänañ täño peñyänek u api iniñ kireñpewän äpäñ nimek.

79 ^bPeñyänek uwä ämawebe bipmäñ urani-ken itkañ kumäkta umuntañ itkañ unita api peñyäneñ yämek.

Peñyänek unitä nintäño kädet kuroñnin nipmäñit niwarirän bänep kwini kädet iwatpän kuñatneta yäwani.

Jon täño nani Sekaraiatä man ude yäwän täreñjuk.

80 ^cTänpäkañ nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägañjuk. Täñkañ kome jopi-ken it yäpmäñ kuñtängän Isrel ämawebe inamiken kwawak ahänpän Anutu täño man yänahänpän yäwet täñkukonik.

Jesu nanaktä ahäñkuko unitäño manbiñam

Mat 18:1-25

2 Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe komeni komeni Rom gapmantä yabän yäwarani unita jukuman ñode pewän yäpmäñ kuñatjuk; Ämawebe päke u wäpi kuduhtagän gapman täño wäp kudän tawañ terak api peñ moreneñ yäk. ²(Piä udewani bian kubä nämö täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñjirän yäput peñkuñ.) ³Eruk, ude nadänpän ämawebe kuduhtagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

⁴Kuñjirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopän peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñjuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñjuk. ⁵^dU kwayäppänä webeni biñam yän imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. ⁶Kumañ päñku kome uken ahänpän ittängän nanak bäyawayän keräp tañjuk. ⁷^eTänpäkañ eñi äma ban naniktä pätnenña täñpani u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäñ bulimakautä eñiken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañjuk. Bäyañkañ tektä uwäk tänpän bulimakautä ketem näñpani gäpe gänañ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahäj yämiñkuñ

⁸Tänpäkañ bipani ugän yotpärare u gägäni-ken äma ätu sipsipta watäni itkuñonik. ⁹Irirä Ekäni täño

^w1:73-74 Stt 22:16-17; Mai 7:20 ^x1:75 Tai 2:12-14 ^y1:76 Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3 ^z1:77 Jer 31:34 ^a1:78 Ais 60:1-2 ^b1:79 Ais 9:2, 58:8; Mat 4:16 ^c1:80 Luk 2:40; Mat 3:1 ^d2:5 Luk 1:27 ^e2:7 Mat 1:25

aŋero kubätä ahäj yämiŋkuk. Ahäj yämiŋirän Ekäni täŋo peŋyänjek ägonitä peŋ-yänŋerirän bumta umuntaŋkuŋ. ¹⁰Umuntaŋirä aŋerotä yäwetkuk; E, in umuntäneŋo! Näk manbiŋam täga kubä yäpmäj abätat yäk. Manbiŋam tägagämän täwerayäj täyat ŋonitäŋo bureni uwä äma kuduptagän täŋkentäj yämikta biŋam! Täŋkentäj yämiŋirän oretoret pähap api täneŋ yäk. ¹¹Apiŋo edap ŋogän ämawebe paot-paotta biŋam täŋpani wädäj tädotpäj yepmakta yäwani u Devit täŋo yotpärare-ken ahätak. Uwä Anututä iwoyäwani Ekäni Kristo! ¹²Unita ket täwera nadäwut; In nanak paki tekpäj uwäk täwani bulimakau täŋo gäpe gänaŋ parirän kaŋpäjä yänŋirän nadäŋkumäŋo ukeŋo u yäj kaŋ nadäwut yäk.

¹³Yäwänkaŋä uterakgän kunum gänaŋ nanik aŋero äbot tawaŋ käroŋ ahäŋpäj noripak-kät ŋode yänpäj Anutu iniŋ oretkuŋ;

¹⁴fKunum gänaŋ unu Anutu iniŋ oretna! Kome terak ämawebe Anututä ini yabänŋärip täk täyak-ken bätaki pewän ahätak.

Sipsip watä ämatä Jesu nanak ahäj imiŋkuŋ

¹⁵Aŋerotä man ude yäj paotpäj peŋpeŋ kunum gänaŋ äronirä sipsip watä äma ukeŋonitä näwetgäwet täŋpäj yänkuŋ; Eruk kuna! yäk. Betlehem päŋku imaka kubä ahäjirän Ekänitä niwerako u käna! ¹⁶gUde yänpäj bäräŋeŋ päŋku Maria Josep yabäj ahäŋpäj nanak paki gäpe gänaŋ patkuko u imaka, kaŋkuŋ. ¹⁷Kaŋpäj nanak unitäŋo manbiŋam aŋerotä yäwerän nadäŋkuŋo u yäwetkuŋ.

¹⁸Yäwerirä ämawebe itkuŋo u nadäŋpäj jäkjäk yambuŋ. ¹⁹hTäj, Mariatäwä man u nadäŋpäj iyap taŋpäj yäpmäj kuŋatkuŋ. ²⁰Täjpäkaŋ sipsip watä ämatä imaka kaŋpäj nadäk täŋkuŋo unita Anutu iniŋ orettäj äneŋi piäni-ken kuŋkuŋ. Man aŋerotä yäwetkuko udegän kaŋkuŋo unita.

Simeontä Jesu kaŋkuŋ

²¹iEruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi moräk madäŋpäj wäpi Jesu yäj iwetkuŋ. Wäpi Jesu uwä, Maria nanak kok nämo irirän aŋero kubätä ahäj imiŋpäj wäpi iwetkuko u. ²²jTäjpäkaŋ Mosestä bian kädet webe nanak bäyaŋpäj ini ba nanak paki u Anutu iŋamiken kuräki itta бага man terak kudän täŋkuk. Eruk, kädet u iwatpäj Maria kenta Joseptä Jesu nanak Anututa biŋam imikta yänŋikŋat yäpmäj Jerusalem äroŋkumän. ²³kUde täŋkumäno uwä Ekäni täŋo бага man ŋode kudän täwani u iwatpäj täŋkumän; Nanakjiye intäjukun nanik u Anututa biŋam kaŋ iniŋ kirewut yäj kudän täwani. ²⁴lBa Ekäni täŋo бага man kubä pen ŋode nadäŋkumän; In Anutu iŋamiken kuräki itta barak wäpi känaräm yaräpäj yäpmäjpäj Anututa ijiŋ imut yäk. Ba känaräm nämo iränä barak wäpi yägu udewani yaräpäj ijiŋ imut. Eruk, бага man unita nadäŋpäj Jerusalem itkaŋ udegän täŋkumän.

²⁵mEruk kadäni uken äma kubä wäpi Simeon Jerusalem yotpärare-ken itkuŋ. Uwä äma siwoŋi, Anutu kadäni kadäni iniŋ orerani. Äma unitä Anututä Isrel ämawebeta täŋkentäj yämik-yämik kadänita itsämäŋpäj kuŋarani. Täŋŋirän Munapiktä bänepi-ken itpäj man ŋode iwetkuk; ²⁶Gäk nämo kumänjiri

^f2:14 Luk 19:38 ^g2:16 Luk 2:10-12 ^h2:19 Luk 2:51 ⁱ2:21 Luk 1:31,59

^j2:22 Wkp 12:1-8 ^k2:23 Kis 13:2,12,15 ^l2:24 Wkp 12:8

^m2:25 Ais 40:1, 49:13

Ekäni Kristo Anututä bian iwoyänjkuko u ahänjirän api käwen yäj iwetkuk. ²⁷⁻²⁸Täjnpäj Munapiktä iwet-pewän kudupi enj gänäj äronjkuk. Äro irirän Maria kenta Joseptä Juda täno бага man iwatpäj Jesu nanak yäpmäj äbumän. Tänjirän Simeontä nanak u kañpäj bäyaj iminjpäj Anutu ñode yäjnpäj iniñ oretkuk;

²⁹Ekäni pähap! Man näwetkuno ude bureni pewi ahänj namitak unita piä ämaka näk ño nabä kätäwipäj oretoret terak kwa.

³⁰nApiño dapunatä gäkken nanik ämawebe wakiken nanik yämagutta yäwani u käyat.

³¹Äma uwä ämawebe komeni komenitä kakta pewi ahätäk.

³²oUnitä ämawebe guñ äbotken nanik unita peñyänäj yämiñjirän gäkñjo kädät siwoñi api kañpäj nadänej.

Ba uterak Juda ämawebekayetä wäp biñam api yäpnej.

³³Simeontä nanak ahänjkuko unita man ude yäjirän miñi nanitä nadäwätäk täñkumän. ³⁴pUde tänjirän Simeontä Anutu täno wäpi terak man täga yäwetkañ Maria ñode iwetkuk; Gäk nadätan? Nanak ño terak Juda ämawebetä äbot yarä yäpmäj danikta iwoyäwani yäk. Ätutä paot-paotta biñam, ätutäwä irit kehäromita biñam yäk. Nanak ñowä Anutu täno бага ude api irek. Ämawebe mäyaptä kañjirä äpani tänjirän mäde api ut iminej.

³⁵Äma mäde ut iminayäj täno unitäño nadäk-nadäk waki u kwawak api pewä ahänej. Täñkañ komi iminjirä gäkñjawä bänepkatä jägämi-inik api nadäwen, mujuktä gupka awähurirän nadäweno ude yäk.

Webe pähap kubätä Jesu kañkuk

³⁶Eruk, Fanuel täno äperi, Asetä äbotken nanik kubä wäpi Ana. Ana u äma yäpmäjnpäj äpikät ittän kuñtängän obañ 7 tärenjirän äpi kumbuk. ³⁷qÄpitä kumäjirän webe kajat it yäpmäj kuñjirän obañ 84 tärenjkuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengän itkañ Anutu iniñ oretta nakta jop itpäj yäñapik man yäk täñkukonik. ³⁸rTäjnpäkañ Jesu nädamiñi nani kudupi enj gänäj irirä Anatä päñku ahäj yämiñpäj Anutu bänep täga man iwetkuk. Ude tänpäj Jesu nanak unita ämawebe mäyap Anututä Jerusalem ämawebe iwan keriken nanik ketärektä itsämäj itkuño u manbiñam ñode yäjähäñpäj yäwetkuk; Äma intä itsämäj itkañ u ñobayäj!

³⁹sSimeon kenta Anatä man ude yäwän tärenjirän Jesu miñi nani u бага man patkuko iwarän tärenjirän äyäjutpeñ Jesu nanak imagut yäpmäj Galili kome iniken yotpärare Nasaret u kuñkumän. ⁴⁰tPäñku u irirä Anututä nanak uwä orañ iminjirän gupi tägañpäj säkgämän itkuk. Itkañ nadäk-nadäk tägagämän, Anutu-ken nanik injitpäj kuñjatkuk.

Jesu ätu tägañpäjä kudupi yotken kuñkuk

⁴¹uTäjnpäkañ Jesu miñi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpärare-ken kuk täñkumänonik.

⁴²Eruk Jesu obañ 12 ude tänjirän miñi nanitä Jesu imaguränkañ täk täñkumäno udegän täkta Jerusalem penta kuñkuñ. ⁴³vPäñku Pasova täñpä tärenjirän Jesu Jerusalem pen irirän

²2:30 Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11 ^o2:32 Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10

^p2:34 Ais 8:14; Mat 21:42; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8 ^q2:37 1Ti 5:5 ^r2:38 Ais 52:9

^s2:39 Mat 2:23 ^t2:40 Luk 1:80, 2:52

^u2:41 Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 ^v2:43 Kis 12:18

minji nani Jesu noriye-kät käwep kukaŋ yän nadänkaŋ äneŋi äyänutpeŋ komeŋi-ken kuŋkumän. ⁴⁴ Jesu-kät penta kukamän yän nadänkaŋ kepma kubä kuŋarän bipuk. Kome bipmänjirän minji nanitä Jesuta noriye päke u gänaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋatkumän. ⁴⁵ Wäyäkŋewän wawäpäŋ äneŋi äyänutpeŋ Jerusalem kuŋkumän. ⁴⁶ Jerusalem kuŋkaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋarirän kepma yarakubä täreŋjirän kudupi eŋi gänaŋ äroŋpäŋ kaŋkumän. Jesu Baga man yäwoŋärewani äma u bämopi-ken itkaŋ man yänjirä nadänjit, yäwet yabäk täŋit täŋ itkukonik. ⁴⁷ Täŋpäŋ äma ekäni ekäni kudupi eŋi gänaŋ itkuŋo u Jesutä yäwet yabäk täŋkuko u ba kowata man yäwetkuko u kaŋpäŋ nadäkaŋ kikuŋtupäŋ nadäwätäk täŋkuŋ. ⁴⁸ Täŋpakaŋ Jesu ude täŋ irirän minji nanitä kaŋ-ahänpän udegän kikuŋtkumän. Täŋpäŋ miŋjitä iwetkuk; Nanakna, imata nämo niwatpäŋ bäräpi nimitan? Nankakät nek gäka nadäwätäk taŋi täŋpäŋ wäyäkŋek piä täŋ yäpmän äbäkamak ŋo yäk.

⁴⁹ Wäyänjirän kowata ŋode iwetkuk; Näka imata wäyäkŋekamän? Näk Nana täŋo piä täkta yäwani yän nämo nadäkamän? ⁵⁰ Ude yäwerirän minji nani Jesutä man yäwetkuko u mebäri nämo nadäwän täreŋkuŋ.

⁵¹ xEruk, ude täŋpäŋ Jesu akumaŋ minji nani-kät penta Nasaret kuŋkuŋ. Päŋku Nasaret komeken itkaŋ minji nani täŋo man kudup buramik täŋkuk. Upänkaŋ imaka Jesutä Jerusalem itkaŋ yänkuko ba täŋkuko unita miŋjitä nadänpän iyap täŋpäŋ yäpmän kuŋatkuk. ⁵² yTäŋpakaŋ Jesu nadäk-nadäki bok gupi bok taŋi tägaŋkuk. Tägaŋjirän Anutu ba

ämawebe imaka, kaŋjirä äma tägagämän täŋkuk.

Jontä Jesu täŋo kädet täwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

3 Täŋpäŋ kadäni uken Rom nanik täŋo intäjukun äma wäpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ätu täŋo ämawebe yabän yäwat piä täŋ yäpmän kuŋjirän obaŋ 15 ude täreŋkuk. Kadäni ukengän Sisa täŋo piä ämaniyeye Isrel kome täŋo kome täpuri täpuri ŋode yabän yäwat täŋkuŋ; Pontius-Pailattä Judia kome kaŋjwat täŋkuk. Herottä Galili kome kaŋjwat täŋkuk. Herot täŋo monäni Fil-iptä Ituria kenta Trakonitis kome yabän yäwat täŋkuk. Lisinias täwä Abilene kome kaŋjwat täŋkuk. ² zTäŋpäŋ Anas kenta Kaifastä bämop äma intäjukun täŋpani ude irirän kadäni uken Jon, Sekaraia täŋo nanaki u kome jopi-ken it täŋkukonik. Uken ittän kuŋjirän Anututä jukuman iwetkuk. ³ aIweränkaŋ Jontä kome Jodan ume gägäni gägäni ittän kuŋkuŋ-ken u kuŋatkaŋ manbiŋam ŋode yänahänpän yäwettän kuŋkuk; Irit kuŋat-kuŋatjin wakiwaki unita mäde ut yämiŋjirä näk ume ärut tamiŋjira Anututä wakijin peŋ tamayaŋ yäk.

⁴ Jontä ude täŋjirän man kudän ŋode, profet Aisaiatä bian kudän täŋkuko u bu-reni ahänkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päŋku itkaŋ gera ŋode api yän irek; Ekänitä äbäkta kädet täwirut! Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋ-siwon tawut!

⁵ Kome äpmonpani ba pom täpuri ba taŋi äneŋpäŋ yäpä tägakot.

Kädet gwäjiŋ ärowani ba kädet goreri u ket ut yäpmän kukot!

⁶ Ude täŋjirä Anututä waki keri-ken nanik yämagut-yämagut piä täk

^w2:49 Jon 2:16 ^x2:51 Luk 2:19 ^y2:52 1Sm 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80

^z3:2 Luk 1:80 ^a3:3 Apos 13:24, 19:4

täyak uwä ämawebe kudup api kaŋpäŋ nadäneŋ. *Ais 40:3-5*

^{7b}Täŋpäkaŋ ämawebe mäyaptä ume ärut nimän yänkaŋ Jonken äbuŋ. Äbänjirä Jontä ŋode yäwetkuk; Wa! In gämoktä äbotken nanik yäk. In bänepjin nämo sukureŋkaŋ äbäkaŋ? In Anututä intäŋo momita kokwawak nadänkaŋ tadäpayaŋ täko unita irepmittayän äbäkaŋ ba? ^{8c}Inä bänepjin bureni-inik sukureŋpäŋ äma bänepi sukurewani täŋo kudän kaŋ pewä ahäwut! Nin bänepnin täga, oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamän yän bäräŋeŋ nämo nadäneŋ. Nämo, Anututä Abraham täŋo äboriye ätu ahäwut yän nadänpänjä mobä jopi ŋopän täga täŋpewän ahäneŋ! ^{9d}Upänkaŋ man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäkta pinigoŋ ket uritak. Unitä päya, mujipi pogopigän wädäk täkaŋ u kudup madänpän ureŋ täŋpän kädäpta biŋam api kuneŋ yäk.

¹⁰Jontä ude yäwerän nadänpänjä ämawebe itkuŋo unitä kowata ŋode iwet yabänkuŋ; Ude yäyan unita jide täne? ¹¹Ude iwet yabäwä Jontä äneŋi ŋode yäwetkuk; Äma kubätä tek yarä nitek it imänä yäpmän daniŋpäŋ kubäwä äma teki nämota imek. Ketem imaka udegän täŋpek yäk.

^{12e}Tänpän takis moneŋ yäpani äma ätutä Jontä ume ärut nimän yänkaŋ äbänpän Jon iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, nin jide täne? ¹³Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe-ken takis moneŋ pekta yäwani ude u irepmittän nämo yäpneŋ yäk.

¹⁴Ude yäwerirän komi äma ätutä udegän iwet yabänkuŋ; E ninä jide? Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe

tänjäkŋatpena moneŋ ätukät nimut yänkaŋ nämo täneŋ yäk. Ba ämawebe jopman yän-yäkŋatpäŋ manken nämo yepmaneŋ. Ba piä täk täkaŋ unitäŋo gwäki täpuri tamik täkaŋ unita nadäwätäk nämo täneŋ. Bänep tägagän nadäk täneŋ.

¹⁵Jontä man ude yänjirän ämawebetä kikŋutpäŋ bänepi kädäp jiwäpäŋ nadäwätäk täŋpäŋ ŋode yänkuŋ; Bureni! Man yänjirän nadänjitna inide kubä täkaŋ yäk. Ŋowä Anutu täŋo iwoyäwani Kristo käwep? ^{16f}Ude yänjirä nadänpän Jontä ŋode yäwetkuk; Ude nämo! Äma kubä wäpi biŋam ikek mäden näwatak. Unitäŋo kehärominitä näkŋo kehäromina irepmittak. Näk äpanti-inik. U dubini-ken näk täga itnaŋi nämo. Näk ume-inikpäŋ ärut tamitat. Upänkaŋ äma mäden äbätak unitäwä Anutu täŋo Munapik ba kädäp mebetpäŋ bok api ärut tamek yäk.

¹⁷Äma ekäni uwä ämawebe yäpmän danik piä täkta api äbek. Yäpmän danik piä u man wärani ŋode bumik api täŋpek; Wit mujipi-kät gupi kubäkengän itkaŋ u yäpmän daniŋpäŋ mujipi bureni inita eŋi kubäken peŋkaŋä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureŋ täŋpän äpmonneŋ. ¹⁸Ude yänpän ämawebetä bänepi sukurekta jukuman yäwerit Manbiŋam Täga u yäwet täŋkuk.

^{19g}Jontä ämawebe jopita man ude yäwetkaŋ intäjukun äma Herot imaka, kaŋ-yänkuk. Imata, Herot uwä monäni täŋo webeni wäpi Herodias u yomägatpäŋ webenita yäpuko unita. Ba imaka wakiwaki mäyap täk täŋkuko unita yänpän kaŋ-yänkuk. ²⁰Jontä Herot kaŋ-yänkuko unita Herottä bänepi wawäpäŋ imaka wakiinik kubä ŋode täŋkuk; Jon u yäpmänpän komi eŋiken teŋkuk.

^b3:7 Mat 12:34, 23:33 ^c3:8 Jon 8:33,39 ^d3:9 Mat 7:19 ^e3:12 Luk 7:29
^f3:16 Apos 13:25 ^g3:19 Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

Jontä Jesu ume ärut imiŋkuk*Mat 3:13-17; Mak 1:9-11*

²¹⁻²²^hJontä ämawebe ume ärut yämiŋ irirän Jesu imaka, äbänä Jontä Jesu udegän ärut imiŋkuk. Täŋirän Jesutä Nani-ken yäŋapiŋ irirän kunum aŋeŋirän Anutu täŋo Munapiktä kånaräm ude päpä Jesu gwäki terak maŋitkuk. Täŋirän Anutu kunum gånarŋ naniktä gera ŋode yänjkuk; Gäk näkŋaken bånepna gämäni-inik yäk. Gäk gabårŋkaŋ gariŋi pähap nadäk täyat. Man ude yänjkuk.

Jesu täŋo oraniye wäpi tawaŋ*Mat 1:1-17*

²³ⁱTäŋpäŋ Jesutä obaŋ 30 ude bu-mik täŋkaŋä yänpäŋ-yäwoŋäreŋ piäni yäput peŋpäŋ täŋkuk. Täŋirän ämawebetä Jesu uwä Josep täŋo nanaki yän nadäk täŋkuŋonik. Täŋpäkaŋ Josep uwä Heli täŋo nanaki.

²⁴Heli uwä Matat-2 täŋo nanaki.

Matat-2 uwä Livai-2 täŋo nanaki.

Livai-2 uwä Melki-2 täŋo nanaki.

Melki-2 uwä Janai täŋo nanaki.

Janai uwä Josep-2 täŋo nanaki.

²⁵Josep-2 uwä Matatias-2 täŋo nanaki.

Matatias-2 uwä Amos täŋo nanaki.

Amos uwä Nahum täŋo nanaki.

Nahum uwä Esli täŋo nanaki.

Esli uwä Nagai täŋo nanaki.

²⁶Nagai uwä Mat täŋo nanaki.

Mat uwä Matatias-1 täŋo nanaki.

Matatias-1 uwä Semen täŋo nanaki.

Semen uwä Josek täŋo nanaki.

Josek uwä Joda täŋo nanaki.

²⁷^jJoda uwä Joanan täŋo nanaki.

Joanan uwä Resa täŋo nanaki.

Resa uwä Serubabel täŋo nanaki.

Serubabel uwä Serati täŋo nanaki.

Serati uwä Neri täŋo nanaki.

²⁸Neri uwä Melki-1 täŋo nanaki.

Melki-1 uwä Adi täŋo nanaki.

Adi uwä Kosam täŋo nanaki.

Kosam uwä Elmadam täŋo nanaki.

Elmadam uwä Era täŋo nanaki.

²⁹Era uwä Josua täŋo nanaki.

Josua uwä Eliesa täŋo nanaki.

Eliesa uwä Jorim täŋo nanaki.

Jorim uwä Matat-1 täŋo nanaki.

Matat-1 uwä Livai-1 täŋo nanaki.

³⁰Livai-1 uwä Simeon täŋo nanaki.

Simeon uwä Juda täŋo nanaki.

Juda uwä Josep-1 täŋo nanaki.

Josep-1 uwä Jonam täŋo nanaki.

Jonam uwä Eliakim täŋo nanaki.

³¹^kEliakim uwä Melea täŋo nanaki.

Melea uwä Mena täŋo nanaki.

Mena uwä Matata täŋo nanaki.

Matata uwä Natan täŋo nanaki.

Natan uwä Devit täŋo nanaki.

³²^lDevit uwä Jesi täŋo nanaki.

Jesi uwä Obet täŋo nanaki.

Obet uwä Boas täŋo nanaki.

Boas uwä Salmon täŋo nanaki.

Salmon uwä Nason täŋo nanaki.

³³^mNason uwä Aminadap täŋo nanaki.

Aminadap uwä Atmin täŋo nanaki.

Atmin uwä Ani täŋo nanaki.

Ani uwä Esron täŋo nanaki.

Esron uwä Peres täŋo nanaki.

Peres uwä Juda täŋo nanaki.

³⁴Juda uwä Jekop täŋo nanaki.

Jekop uwä Aisak täŋo nanaki.

Aisak uwä Abraham täŋo nanaki.

Abraham uwä Tera täŋo nanaki.

Tera uwä Naho täŋo nanaki.

³⁵Naho uwä Seruk täŋo nanaki.

Seruk uwä Reu täŋo nanaki.

Reu uwä Pelek täŋo nanaki.

Pelek uwä Ebe täŋo nanaki.

Ebe uwä Serari täŋo nanaki.

^h3:21-22 Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35 ⁱ3:23 Luk 4:22; Jon 6:42

^j3:27 1Sto 3:17,19; Esr 3:2 ^k3:31 2Sml 5:14

^l3:32 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22 ^m3:33 Stt 29:35

³⁶nSerari uwä Kainan täño nanaki.
 Kainan uwä Apaksat täño nanaki.
 Apaksat uwä Sem täño nanaki.
 Sem uwä Noa täño nanaki.
 Noa uwä Lamek täño nanaki.
³⁷Lamek uwä Metusela täño nanaki.
 Metusela uwä Enok täño nanaki.
 Enok uwä Jaret täño nanaki.
 Jaret uwä Mahalel täño nanaki.
 Mahalel uwä Kenan täño nanaki.
³⁸oKenan uwä Enos täño nanaki.
 Enos uwä Set täño nanaki.
 Set uwä Adam täño nanaki.
 Adam uwä Anutu täño nanaki.

Satantä Jesu yäj-ikñatkuk

Mak 1:12-13; Mat 4:1-11

4 Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokñeñ parirän Jodan umeken naniktä äyäjutpeñ abuk. Äbäjirän Munapik unitä yäjñkñat yäpmäj päñku kome jopi-ken teñkuk. ²Uken tewänkañ Satantä täñyabäk täñ yäpmäj kuñirän kepma 40 täreñkuk. Kadäni u bämopiken Jesu ketem kubä nämo nañkuko unita kepma 40 ude irän täreñirän nakta bumta iñkuñ. ³Täjñirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanaki bureni-inik täñpawä mobä itak ño iweri ketem äworewänkañ nañ! ⁴pyäwänä iwetkuk; Ude nämo täñpayäj yäk. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek.

⁵Jesutä ude iweränä Satantä pom käroni kubä terak yäjñkñat päro komeni komeni kudup pit kubägän täñpewän Jesu iñamiken ahäjirä yabäñkuk. ⁶qTäjkañ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuñjum tägatäga nitek yabätan u näkñata biñam yäjñpäj namani unita netä kubäta imayäj nadäjñpäj täga imet yäk. ⁷Unita gäkä näkño wäpna yäpmäj akuñpäj nanij

oreriwä imaka päke ño kudup gäkñata biñam täga ganiñ kirewet. ⁸rUde iweränkañ Jesutä iwetkuk; Anutu täño man kudän terak man kubä ñode pätak yäk. Ekäni Anutuñin u kubägän iniñ oretneñ. Unitagän watä piä täñ imineñ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹Ude iweränkañ Satantä äneñi yäjñkñat yäpmäj Jerusalem kuñpäj kudupi eñi medäj terak päro punin-inik unu teñkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani; Anututä añeroniye watä it gamikta yepmañkuko unitä api orañpäj gepmaneñ.

Täjñpäkañ kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren yäk. *Sam 91:11,12*

Man ude pätak unita gäk Anutu täño nanaki-inik bureni täñpawä man u nadäjñpäj punin ñonitä komen umu tubäpe! ¹²sUde iweränä Jesutä yäjñkuk; Näk ude nämo täñpayäj yäk. Anutu täño manbiñam terak man kubä ñode pätak; Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yäj jop nämo peñ iweren. ¹³rTäjñpäkañ Satantä Jesu kädet mebäri mebäri terak täñ-ikñatpäj teñpeñ kuñkuk. Kuñkañ äneñi täññkñatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peñkuk

Mat 4:1-11; Mak 1:12-13

¹⁴Eruk Satan Jesu kakätäjñpeñ kuñirän Munapiktä kehäromi imiñirän Galili komeken kuñkuk. Täjñpäkañ imaka täk täñkuko u biñami Galili kome kuñat moreñkuk. ¹⁵Täjkañ Jesu uwä Juda täño käbeyä eñi gänañ äronkañ ämawebe yäwetpäj yäwoñärek täñkuk. Täjñirän nadäjkañ wäpi biñam yäjñpäj iniñoret täñkuñ.

ⁿ3:36 Stt 11:10-26 ^o3:38 Stt 4:25–5:32 ^p4:4 Lo 8:3 ^q4:6 Mat 28:18

^r4:8 Lo 6:13-14 ^s4:12 Lo 6:16; 1Ko 10:9 ^t4:13 Hib 2:18, 4:15

¹⁶Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeni wäpi Nasaret u kuŋkuk. Kuŋpän Sabat kadäni-ken täk täŋkuko udegän Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äronkuk. Äro ittängän manbiŋam kudän täwani daniwa yänkaŋ akuŋkuk. ¹⁷Akwänä manbiŋam profet Aisaiatä kudän täwani upän imäkaŋ piräreytäntän kuŋtängän man kudän täwani kubä ŋode kaŋpän daniŋkuk;

¹⁸Näk Manbiŋam Täga äma jopi jäwäri yänahänpän yäwetta Anututä ini naniŋ kireŋkuk.

Unita Ekäni täŋo Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmänpän yepmäjirani u pit yämikta naniŋ kireŋkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta naniŋ kireŋpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yäniŋ kireŋpewa kukta naniŋ kireŋpewän äbut.

¹⁹Ba Ekänitä ämawebeta bänep iron api täŋ yämek u kadäni yänahäktä naniŋ kireŋkuk. *Ais 61:1,2*

²⁰Jesutä man ude daniŋ paotpän buk ŋokeŋo äneŋi kedoŋ tänpän yämiŋkaŋ maŋitkuk. Ude täŋirän ämawebe käbeyä eŋi gänaŋ päke itkuŋo u Jesu-gänpän kaŋ-yäputkuŋ. ²¹Kaŋ-yäput irirä yäwetkuk; In nadäkaŋ? Manbiŋam daniŋjira nadäkaŋ ŋo apiŋo iŋamjin-ken bureni ahätäk ŋo!

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

²²uJesutä man ude yäwerirän ämawebe päke itkuŋo unitä man säkgämän yänkuko u nadänpän jäkjäk yamänpän oraŋ imiŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ man ŋode yänkuŋ; Yäke! Man

yäkyäki ba täktäki täga upänkaŋ ŋowä Josep täŋo nanaki!

²³vUde yänirä Jesutä nadänpän kowata ŋode yäwetkuk; Ude yäkaŋ upänkaŋ intäŋo mebäri nadätat. Inä sära man ŋode api näwetneŋ; Gäk yäpätägak äma unita gäkŋa-tägän gupka täga yäpi täganen. Kudän mebäri mebäri Kapeneam komeken täŋiri biŋamka nadäŋkumäŋo ude komeka kujat-ken ŋo udegän täŋiri kaŋ gabäna! Ude api näwetneŋ yäk. ²⁴wUde yänpän yänkuŋ; Näk bureni täwetat. Ini komeken naniktä Anutu täŋo biŋam yänahäwani äma täŋo manita bitnäc täkaŋ. ²⁵xUnita ŋode bureni nadäwä tumbut; Anutu täŋo manbiŋam yänahäwani profet Elaijatä bian itkuko uken webe kajat mäyap Isrel komeken it täkaŋonik. Kadäni uken obaŋ yaräkubä komepak 6 udetä iwän kubä nämo taŋirän kome uken naniktä nakta jop-inik itkuŋ. ²⁶yUde itkuŋo upänkaŋ Anututä Elaija Isrel webe kajat täŋkentäktä nämo peŋ iwet-pewän kuŋkuk. Nämo, guŋ kome wäpi Sidon unitäŋo yotpärare kubä wäpi Sarefat uken peŋ iwet-pewän pänku webe kajat guŋ äbot uken nanik kubä täŋkentän imiŋkuk. ²⁷zTänpän udegän, Profet Elaijatä itkuko uken ämawebe gisik paräm ikek mäyap Isrel komeken itkuŋ. Upänkaŋä Anutu täŋo piä äma unitä Isrel komeken nanik kubä nämo yäpän tägaŋkuŋ. Nämo, u guŋ kome wäpi Siria uken nanik kubä wäpi Neman ugänpän yäpän tägaŋkuŋ.

²⁸Jesutä man ude yänirän äma käbeyä eŋi gänaŋ itkuŋo unitä nadänpän bänepi waŋkuŋ. ²⁹Bänepi wawäpän Jesu iŋit yäpmän äpämaŋ pänku yotpärare gägäni-ken teŋkuŋ. Yotpärare u geŋi pom terak itkuko

^u4:22 Luk 3:23; Jon 6:42 ^v4:23 Mat 4:13; Jon 2:12 ^w4:24 Jon 4:44

^x4:25 1Kin 17:1,7; 1Kin 18:1 ^y4:26 1Kin 17:8-16 ^z4:27 2Kin 5:1-14

unita genji-ken tena äpmonpän yänkañ täñkuñ. ³⁰Ude täñirä Jesu uwä täñyäkñatpeñ ämawebe bämopi-ken yärepmitpeñ kuñkuk.

Mäjotä äma kubä magätkuk

Mak 1:21-28

³¹aUde täñpeñ kumañ Galili kome täño yotpärare kubä wäpi Kapeneam u kuñkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe yäwetpän yawoñärek täñirän kañpän nadänpän yänkuñ; ³²bYäke! Äma ñowä man mähemitä ini yäyak yäk. ³³cTäñpäkañ käbeyä eñi uken äma Satan täño mäjo kubätä magärani kubä itkañ gera pähap terak ñode yänkuk; ³⁴dWa! Jesu Nasaret nanik, gäk jide täñ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan ba? Gäka nadäkamän, gäk Anutu täño Kudupi äma u yäk.

³⁵Yänjirän Jesutä ñode kañ-yänkuk; Bitnä! Äma ño kakätänpeñ ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uteragän ämawebe inamiken äma u mäjo wakitä pudät mañpän kome terak kuñkuko upänkañ gupi-ken jibi kubä nämö imiñpän kakätänpeñ kuñkuk.

³⁶Ude täñpän kañkañ ämawebe päke u kikäñutpän man näwetgäwet ñode täñkuñ; Wära! Äma ño jidewanitä man yänjirän mäjo mani buramiñpän metänpeñ kukañ? Mani kehäromi nikek yän yänkuñ. ³⁷Täñpäkañ Jesu täño biñamitä kome u kuñat moreñkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägañkuñ

Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸Täñpän Jesu käbeyä eñi u peñpeñ kumañ Saimontä eñiken kuñkuk. Kuñkuko Saimon webeni täño miñi gup kädäp kädäp käyäm täñkañ parirän

täñkentän imikta iwetkuñ. ³⁹Iwerä päñku webe u dubini-ken itpäñ käyäm u kañ-yänkuk. Kañ-yänjirän gup kädäp kädäp nadäñkuko u paoränkañ akuñpän ketem gwet yämiñkuk.

⁴⁰Eruk, kome bipmäñjirän kome uken nanik noriye käyäm ikek yän-yäkñat yäpmän Jesu-kengän äbuñ. Käyäm mebäri mebäri täñirä Jesutä keru gupi terak peñtäñ kuñjirän tägañ moreñkuñ. ⁴¹eTäñpän äma mäjotä magärani mäyap imaka, yäpän tägañkuñ. Täñjirän mäjo uwä ämawebe yabä-kätänkañ Jesu gera terak ñode iwet täñkuñ; Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täño Nanaki-inik yäk. Yäwäwä Jesutä yabän yänpän Mejin täñpiiwut! yän yäwet täñkuk. Imata, Äma ño Kristo ubayän yän nadäñkuño unita ude yäwetkuk.

⁴²Eruk patkuko yäñejirän kome u peñpeñ inigän irayän nadänpän kome äma nämö irani-ken kuñkuk. Kuñjirän ämawebe u nanik Jesuta wäyäkñeñtäñ kuñtängän kañ-ahänpänä kome kubäken kukta iniñ bitnäñkuñ. ⁴³fUde täñirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämö! Nana täño Manbiñam Täga u kome ñonitagän nämö. Kome ätuta bok yäk. Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piä täk täyak unitäño manbiñam api yäwet täñpet. Mebäri unitagän nanij kireñkuk.

⁴⁴gJesutä ude yänpän kome u peñpeñ Judia komeken nanik täño käbeyä eñi gänän Nani täño manbiñam yänahäñtän kuñatkuk.

Jesu iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

5^hEruk kepma kubäken Jesu Galili gwägu gägäni-ken irirän ämawebe mäyap Anutu täño manbiñam nadä-nayän äbä it gwäjiñkuñ. ²It gwäjiñirä

^a4:31 Luk 4:23

^b4:32 Mat 7:28-29; Jon 7:46

^c4:33 Mat 8:29; Luk 8:28

^d4:34 Jon 6:69

^e4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12

^f4:43 Luk 8:1

^g4:44 Mat 4:23

^h5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1

gäpe täpuri yarä gwägu gägäni-ken irirän yabänjukuk. Gäpe u mäheми gäpe terak naniktä äpämañ gwägu tom yäpani yäk ärutpäñ yäpätägañ itkuñ. ³Yäpätägañ irirä Jesutä gäpe u yabänpäñä kumañ Saimon täño gäpe uterak äronjukuk. Äronpäñ Saimon iwetkuk; Äbi yäk. Gäpe täñpewi kome peñpeñ gwägu terak ätu nanak kwän yäk. Ude iweränä Saimontä gäpe täñpewän ätu nanak kuñirän Jesu gäpe terak mañitkañ ämawebe gwägu gägäni-ken itkuño u Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñäreñjukuk.

⁴Eruk yäwetpäñ yäwoñäreñk täñ paotpäñä Saimon iwetkuk; Gäpe täñpewi gwägu bämopi-ken kwän yäk. Täñkañ yäk, gwägu tom yäpani u gwägu gänañ pewi äpmonpäkañ gwägu tom mäyap yäpayäñ yäk. ⁵Ude yäwänä Saimontä ñode iwetkuk; Yäwoñärewani äma, nin bipani käron pipiri pähap tämäñopäñ gwägu tom kubä nämo yäpmañ. Upänkañ gäkä yäyan unita udegän täga täñpayäñ yäk. ⁶Ude yänpäñ Jesutä yänjukuko udegän Saimon-kät noriye iwatpäñ täñkuñ. Täñpäñ gwägu tom mäyap-inik äpmonjirä yäk däkñenañi täñkuñ. ⁷Yäk däkñenañi täñjirä wädäwä wañtäko noriye gäpe kubä terak itkuño u ketwära täñyäreñkuñ. Ketwära täñyäreñpewä noriye ätu u äbä täñkentäñ yämiñkuñ. Täñpäkañ gwägu tom u yäpmañpäñ gäpe yarä u pewä tokñejirän gäpetä gwägu gänañ äpmodayäñ täñkumän. ⁸⁻⁹Ude täñjirän äma unitä gwägu tom päke u yabänpäñ umun nadäwätäk pähap täñkuñ. Nadäwätäk täñpäñ Saimon-Pita unitä Jesu gämoni-ken gukut imäpмок täñpäñ yänjukuk; Ekäni! Gäk nepmañpeñ ku! Näk waki täñpani ñodewani imata gäkkät kuñatde? yäk. ¹⁰Jäñjirän Jems kenta Jon, Saimon-kät piä bok täñpani

u imaka, umun nadäwätäk täñkumän. Yarä uwä Sebedi nanakiyat.

Täñjirä Jesutä Saimon iwetkuk; Gäk umun nadäwätäk täñpeno. Gäk kämi uwä, ämawebe gwägu tom yäpmañtan udegän api yämaguren yäk. ¹¹Ude iweränkañ gäpe yarä u äneñi täñpewä gwägu gägäni-ken kuñkumän. Täñpäkañ äma gwägu tom yäpani u Jesu iwatna yänpäñ iniken tuñum tuñumi päke u täñyäpäreñwäkañ Jesu iwarän täñkuñ.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägañjukuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹²Kadäni kubä Jesutä yotpärare kubäken päñku itkuk. Yotpärare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yäpän wañkuñ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kañpäñ äbä dubini-ken kome terak yäpän äpmonpäpäñ patkañ butewaki man ñode iwetkuk; Ekäni, täñkentäñ nam yäk. Gäk täñkentäñ namayäñ nadänpäñä näk täga nepmañpi kudupi iret yän nadätat. ¹³Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga täñkentäñ gamayäñ yäk. Paräm ño paorut! Ude yänpäñ keru gupi terak peñjirän uterakgän paräm paorirä gupi tagawänpäñ säkgämän itkuk. ¹⁴Ude täñpäñ Jesutä äma u ñode peñ iwetkuk; Gäk imaka täñ gamitat ñonitäño manbiñam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päñku gupka bämop äma iwoñäre yäk. Ude täñpäñ äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpäñ gupe käbäñi niked iñjiri ämawebetä paräm tagakañ yän api nadäwä täreneñ.

¹⁵Täñpäkañ imaka tagatäga Jesutä täk täñjukuko unitäño manbiñam yänpäñ-nadäk täñjirä komeni komeni kudup weñ parayäñ täñjukuk. Tokñewayäñ täñjirän ämawebetä

nadänpäj Jesutä man yäjirän nadäkta ba käyäm ikek yäpä tägakta Jesuken äbäk täjkuņ. ^{16m}Kadäni kadäni ude täjirä kadäni ätuken Jesutä ämawebe u yabäj paot päņku inigän itpäņ nani-ken yäņapik man yäk täjnkukonik.

**Kuroņi kwäyähäneņ täņpani
unitäņo manbiņam**

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷Eruk kepma kubäken Jesutä ämawebe man yäwetpäņ yäwoņäreke täņ itkuk. Ude täņ irirän Parisi äma ba Baga man yäwoņärewni äma, Galili komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbäņpäj ämawebe bämopi-ken penta itkuņ. Ude irirä Ekäni täņo kehäromitä Jesu täņkentäņ imiņirän käyäm ikekken yäpätägak piä täņkuk. ¹⁸⁻¹⁹Ude täņ irirän äma kubä kuroņi kwäyähäneņ täņpani gäraņ täņpäj yäpmäj äbuņ. Yäpmäj äbämaņ Jesu dubini-ken yäpmäj kunayäj nadäņkuņo upäņkaņ äma mäyaptä itpipiņpewä täņpä wawäpäņ Jesutä itkuk-ken eņi medäp terak äroņpäj medäp päņ-kireņkuņ. Päņ-kireņpäj äma kuroņi kwäyähäneņ täņpani u yen terak pewä yäpmäj äma bämopi-ken Jesutä itkuk-ken äpmoņkuk. ²⁰ⁿTäņirä Jesutä kwäyähäneņ täņpani täņo noriye unitäņo nadäkiniki yabäņpäj-nadäņkaņ äma kwäyähäneņ täņpani u ñode iwetkuk; Notnapak, momika paotkaņ yäk.

^{21o}Jesutä man ude yäjirän Baga man yäwoņärewni ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ñode nadäņkuņ; Wära! Äma ño netä? U Anututa yäjärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän täk täyak. ²²Ude nadäņirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäņpäj ñode yäwetkuk;

Nadäk udewni imata nadäkaņ? ²³Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahäņirän känäyäj? Momika peņ gami-tat yäj iweret ba Akumaņ ku yäj iweret? ^{24p}Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peņ yämik täņo kehäromi itak yäj nadäkta ñode täņira kawut. Ude yäjpäj äma kuroņi kwäyähäneņ täņpani u iwetkuk; Näk peņ gäwetat; Akuņkaņ patpat bägupka yäpmäņkaņ eņika-ken kuyi! yäk.

²⁵Ude iweränkaņ uterakgän äma unitä ämawebe iņamiken akumaņ teki iriņ patkuko u yäpmäņkaņ Anutu iniņ orettäņ eņini-ken kuņkuk. ²⁶Ude täņirän kaņpäj ämawebe päke itkuņo unitä nadäwä inide kubä täņpöpäj Anutu iniņ oretpäņ yäņkuņ; Apiņo imaka kudupi käkamäj! yäj yäņkuņ.

**Jesutä Livai inikät
kuņatta imagutkuk**

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷Jesutä eņi u gänaņ naniktä äpämaņ päņku takis moneņ yäpani äma kubä wäpi Livai moneņ pewani eņiken irirän kaņpäj ñode iwetkuk; Äbä näk näwat! ²⁸Ude iweränä Livaitä Jesu iwaräntäkta imaka tuņum tuņumi kudup peņ moreņpäj Jesu iwatkuk. ²⁹Täņpäj Jesu iniņ orerayäj yäņpäj äņnak-äņnak pähap täņtuņum täņpäj ini eņi gänaņ yäjikņat yäpmäj äroņkuk. Yäjikņat yäpmäj äroņirän takis moneņ yäpani noriye mäyapkät äma ätukät penta itpäņ ketem naņkuņ. ^{30q}Ketem naņ irirä Parisi äma ba Baga man yäwoņärewni noriye ätutä yabäwä täga nämo täņpöpäj Jesu täņo iwaräntäkiye ñode yäwetkuņ; Ai! Imata in takis moneņ yäpani ba äma waki täņpani ämakät penta itpäņ ketem nak täkaņ?

^m5:16 Mak 1:35 ⁿ5:20 Luk 7:48 ^o5:21 Luk 7:49; Ais 43:25

^p5:24 Jon 5:8 ^q5:30 Luk 15:1-2

³¹ Man ude yänjirä Jesutä nadänpän ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tågaken piä nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ yäk. ³² Äma inita näk äma siwoñi yän nadäk täkañ u yämagutta nämo äput. Ämawebe inita näk momi tänpäni yän nadäk täkañ unitä bänepi kañ sukurewut yänpän äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Jesutä man ude yänjirän iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi täño iwaräntäkiyetä Anutu nadän iminpäñ kadäni ätuta nakta jop it tākamän yäk. Upänkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ. Imata Anutu nämo nadän iminpäñ kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? ³⁴ Ude yänjirä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadänpän nakta jop itneñ? Nämo! ³⁵ Iwantä päbä äma uwä inñit yäp-män kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpän butewaki nadänpän nakta jop täga itneñ yäk.

³⁶ Ude yänpän man wärani terak ñode yän kwawa tañkuk; Jide? Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek kodaki weñpän tek wewani terak peñpän bipek? Ude nämo! Ude täñpeko uwä tek kodaki u tänpän yäpän waneñ yäk. Imata, tek moräk kodaki uwä tek biani udewanigän nämo. ³⁷ Täñkañ udegän, äma kubätä wain täño umeni api tänpänipän käbot tom gupipän tänpäni biani kubä gänañ nämo piwek. Nämo, wain umeni api tänpäni unitä tokñeñ äronpewän käbot biani u weñjirän wain ume ba käbot u bok jop awähutneñ yäk. ³⁸ Wain ume api tänpänipän käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga. ³⁹ Ba äma

kubätä wain ume biani nañkañ kodakita gäripi nämo nadänpän yäwek; Biani uwä tägainik yäk.

Jesu uwä Sabat täño mähem

Mat 12:1-8; Mak 2:23-28

6 ¹ Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät wit piä gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä wit mujip yäpmanpäñ gupi pangupmän tänpä kwäpän nañkuñ. ² Yäpmanpäñ nañirä Parisi äma ätutä u yabänpän-nadawä siwoñi nämo tänpäkañ yäwetkuñ; Wa! Imata ude täkañ? Orekirit kadäni-ken piä ude täkañ uwä Moses täño бага man irepmitpäñ täkañ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täñkuño unitäño manbiñam nämo daniñpän nadäk täkañ? ⁴ Devit uwä ñode täñkuk; Noriye-kät Anutu täño eni gänañ äronpän käräga kudupi yän yäwani yäpmanpäñ nañkañ noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Moses täño бага man terakä käräga uwä bämop äma-tägän nänäñi upänkañ nañkuñ yäk. ⁵ Ude yänpän ñode yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mähem.

Jesutä äma ker

Mat 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶ Eruk Sabat kadäni kubätawä käbeyä eni gänañ äronpän Jesutä man yäwetpän yäwoñärekañ täñ itkuk. Uken äma kubä ker

¹5:34 Jon 3:29 ²6:1 Lo 23:25 ³6:2 Jon 5:10 ⁴6:3 1Sml 21:1-6
⁵6:4 Wkp 24:5-9 ⁶6:7 Luk 14:1

Jesutä goret tänpänpän manken tekta kädetta wäyäkneŋkuŋ. ⁸xUde täŋ irirä Jesu Parisi äma ba Baga man yäwoŋärewani u nadäk-nadäki-ken yabänpän-nadänkaŋ äma keru täŋgurän täwani u iwetkuk; Gäk akuŋkaŋ ämawebe injamiken ŋo it yäk. Yäwänä udegän täŋkuk. ⁹Tänpänkaŋ Jesutä ämawebe päke u ŋode yäwet yabänkuk; In jide nadäkaŋ? Sabat kadäni-ken kädet täga tänaŋi ba kädet waki tänaŋi? Äma täŋkentän yäminanji ba äma yäpä wanaŋi? ¹⁰Ude yänpän ämawebe päke u yabän äyänutpäŋ äma keru waki u iwetkuk; Ketka täŋ-siwonŋa! Ude iweränä udegän täŋjirän keru täŋgurän täwani u tägaŋkuk.

¹¹Ude täŋjirän kaŋpäŋ Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani äma unitä Jesuta kokwawak pähap kubä nadänpäŋ ini-tägän näwetgäwet tänpän jide ude täŋ imine? yän yänkuŋ.

Jesutä iwaräntäkiye 12 yämagutkuk

Mat 10:1-4; Mak 3:13-19

¹²Kadäni kubäken Jesu Nani Anutuken yänapik man yäwayän pom kubä terak äronkuk. Äronpäŋ bipani käron päke u man yänpän-nadäk täŋjirän kome yänneŋkuk. ¹³yÄŋneŋjirän äma iwaräntäk täŋkuŋo u yänpäbä yepmaŋkaŋ inikät kuŋatta 12 udegänpäŋ yäpmän daniŋpäŋ yepmaŋkuk. Täŋkaŋ wäpi Aposoro yän yäwetkuk. Aposoro u mebari piä man yäwetpäŋ yepmaŋpä kwani. ¹⁴⁻¹⁶Äma u yäpmän daniŋkuko kubä wäpi Saimon yän iwerani upänkaŋ Jesutä wäpi Pita yän iwetkuk. Ätuwä wäpi ŋode;

Kubä Andru, Saimon täŋo noripaki.

Iniyat yarä Jems kenta Jon.

Kubä Filip. Kubäwä Batorom.

Kubä Matiyu. Kubä Tomas.

Kubä Alfias täŋo nanaki wäpi Jems.

Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabän yäwatukuko unita kokwawak nadänpäŋ kuŋarani.

Kubä Jems täŋo nanaki Judas.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak peŋkuko u.

Irta ba paot-paotta man

Mat 5:1-12

¹⁷⁻¹⁸Ude tänpän Jesu-kät iwaräntäkiye 12 yäpmän daniŋkuko ukät pom terak nanik äpänpän kome awanŋen ämawebe äbot Jesuta nadän imanitä itkuŋ-ken uken ahänpäŋ penta itkuŋ. Äbot u Jesutä man yänjirän nadänayän, ba yäpätägak piä täŋ nimän yänpäŋ Judia komeken nanik, Jerusalem yotpärare-ken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pome terak naniktä ukengän äbuŋ. Äbänjirä Jesutä äma mäjo wakitä magärani yäwat kireŋ yämiŋpäŋ yäpätägak piä täŋ yämiŋkuk. ¹⁹Jesu täŋo kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba mäjotä magärani u kumän yäpän tägaŋ yämiŋkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täŋo kehäromi ninken äbän yän nadänkaŋ Jesu gupi inŋitnayän täŋkuŋ. ²⁰Ude täŋ irirä Jesutä iwaräntäkiye yabänpäŋ ŋode yäwetkuk; In ätu jopi jäwäri it täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Anututä ini tabän täwat täyak.

²¹zTänpäkaŋ in apiŋo ketem burenita tek täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Kämiwä Anututä ini tepmäŋ towiwän api naŋ tokŋeneŋ.

Ba in apiŋo konäm butewaki terak it täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Kämiwä nadän bäräpjin kudup paoräkaŋ bänepjin pidäm tawäpäŋ mägayäk api täneŋ.

²² ^aÄma Bureni-inikta yänpäj ämatä inta kokwawak tañi pähap nadänpäj api täwat kireneñ. Ba taniñ täwetpäj äma waki yäj api täwetneñ. Ude täñ tamäwä säkgämän itkamäj yäj kañ nadäwut.

²³ Ude täñ taminayäj täkañ-ken uken bänep täga nadänpäj oretoret pähap kañ täñput. Imata, gwäki kunum gänañ it tamitak u tañi pähap. In nadäkañ?

Bian äbekiye orajiyetä profet biani biani unita udegän täñ yämik täñkuñonik yäk.

²⁴ ^bTäñpäkañ, in äma moneñ tuñum ikek uwä umuntäkot!

Irit säkgämän uku itkañ ubayäj.

²⁵ Ba in apiño nañ tokñek täk täkañ uwä umuntäkot!

Kämiwä nakta api teney.

Ba in apiño bänep täga terak it täkañ in umuntäkot!

Kämiwä konäm butewaki terak api itney.

²⁶ Ba in ämawebetä intäño wäpjin biñam yäpmäj akuñpäj äma täga yäj täwet täkañ uwä umuntäkot! Bian äbekiye oraniyetä profet jop manman yäwanita udegän täñ yämik täñkuñonik yäk.

Iwankayeta not täñ yämen

Mat 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Jesutä man ude yäwetpäj äneñi kubä ñode yäjku. Man täwera nadäj itkaj ño, in ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkañ unita bänep iron täñ yämineñ. Täñpäj äma inta kokwawak nadäj tamik täkañ unita not täñ yämineñ. ²⁸ Ba äma man wakiwaki täwet täkañ unita kowata man säkgämän yäwetneñ. Ba wäpjin yäpawak täkañ unita nadänpäj täñkentäj yämikta Anutu-ken yäñapik täkot yäk. ²⁹ Täñ, äma kubätä bumumka kukñi guränä kukñi bok iniñ kireñjiri gurek. Ba äma kubätä gäkño siot punin

nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewen. ³⁰ Ba äma kubätä imaka kubäta yäñapiwänä imaka u imen. Ba kubätä imaka kubä gomägaroko uwä äneñi gamikta gwäk pimiñpäj nämo yäñapiwen. ³¹ ^cNämo, in ñode nadänpäj kuñatneñ; Kudän ätutä täñ nimut yäj nadäk täkañ in udegän täñ yämineñ.

³² In äma iron täñ tamik täkañ unitagän iron täñ yämineño unitäño kowata jide yäpneñ? Nämo yäpneñ! Äma wakitä noriye waki täñpanita iron udegän täñ yämik täkañ yäk. ³³ Ba in äma täga täñ tamik täkañ unitagän kowata täñ yämineño unitäño kowata jide yäpneñ? Nämo! Äma wakitä noriye waki täñpanita kudän udegän täk täkañ. ³⁴ Ba in äma ätuta kowata kañ namän yäj nadäñkañ imaka yämineño unitäño gwäki kowata jide yäpneñ? Nämo inik! Äma wakitä kowata uteragän yäpmäkta noriye waki täñpanita iron täñ yämik täkañ!

³⁵ ^dUpäñkañ inä iwanjiyeta iron täñ yämineñ. Kowata tamikta nämo nadäneñopäj imaka kubäta yäñapiwäwä jop yäniñ kireneñ yäk. In ude täneño uyaku kowata säkgämän api yäpneñ ba Anutu Ärowani Pähap unitäño nanakiye ude api itney. U Imata? Anutu u ämatä bänep täga nämo nadäj imik täkañ upäñkañ unita iron täñ yämik täyak. Ba äma waki täñpanita iron udegän täñ yämik täyak yäk. ³⁶ Unita in äma ätuta butewaki nadäj yämineñ, Nanjintä butewaki nadäj yämik täyak udegän.

Kubätä iniken mebärita nadäwek

Mat 7:1-5

³⁷ ^eNäk äma siwoñi yäj nadänpäj äma kubä nämo yäñpäj-kañiwat täneñ.

^a6:22 Jon 15:19, 16:2 ^b6:24 Jem 5:1

^d6:35 Wkp 25:35-36 ^e6:37 Mat 6:14

^c6:31 Mat 7:12

Ba äma kubäta gäk kowata yäpmäkta biŋamgän yän nämo iwetneŋ. Anututä inta udegän täŋ tamekta ket nadäneŋ yäk. Äma kubäta waki täŋ tamiŋirän kowata waki imikta nämo nadäneŋo uwä Anututä udegän intäŋo momijin peŋ tamek. ³⁸fTäŋpäkaŋ ämata bänep iron täŋ yämiŋirä Anututä inta udegän bänep iron täŋ tamek. Upänkaŋ intä täŋ yämineŋo u irepmiŋpäŋ bumta buŋät tamek. In nadäkaŋ? In ämawebeta jide nadäŋpäŋ kuŋatnayän täkaŋ uteräkän Anututä inta api nadäŋ tamek.

³⁹gUnita yänpäŋ Jesutä iwaräntäkiye man wärani ŋode yäwetkuk; Äma dapuri tumbani kubäta noripak dapuri tumbani u kädet täga iwoŋärewek? Nämo, yarä u kuŋtängän geŋi bok ärideŋ yäk. ⁴⁰hUnita in ŋode nadäkot; Ironi kubäta yänpäŋ-yäwoŋärek ämani irepmiŋnaŋi nämo. Ironi u nadäk-nadäk piä täŋ yäpmän kuŋtängän nadäwän tärewäkaŋ uyaku yänpäŋ-yäwoŋärek äma udegänä äworewek yäk.

⁴¹⁻⁴²Täŋpäkaŋ gäk imata päya awäram dapunka-ken itak u nämo kaŋpäŋ nadäŋkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpäŋ yokut gama yän iwet täyan? Päya awäram gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämo kaŋpäŋ nadäk täyan? Gäk yän-yäkŋarani äma! Intäjukunä, gäkŋa dapunka-ken päya äwaram itak u yokutkaŋ uyaku dapunka täga ijiŋpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! yäk.

Päya täŋo mebäri

Mat 7:16-20, 12:33-35

⁴³Jesutä ude yänpäŋ man wärani äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; Nin nadäkamän; Päya mebäri täga terak, bureni waki täga nämo wädäneŋ. Ba

päya mebäri waki terak bureni täga gäripi nikek, täga nämo wädäneŋ. ⁴⁴Bu-
reni, päya terak mujiŋi parirä yabänpäŋ-
nadäŋkaŋ päya unitäŋo mebäri nadäk
täkamän. Unita kohoräk yen terak wama
mujiŋi nämo käwen. Ba dārāk-dārāk
terak yen mujiŋi nämo wädäk täkaŋ. ⁴⁵Eruk
äma täŋo irit kuŋat-kuŋatä udegän, äma u
bänepi-ken jide pätak u kwawak pewä
ahäk täkaŋ. Nadäk äma bänepi-ken pat
täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk
täkaŋ yäk. Äma täga täŋpani u bänepi-
ken nadäk tägatäga unitä irit kuŋat-
kuŋariken kädet täga pewä ahäk täkaŋ.
Tän, äma waki täŋpani u bänepi-ken
nadäk wakiwaki unitä irit kuŋat-kuŋari-
ken kädet waki pewä ahäk täkaŋ yäk.

Eni täktäk täŋo man

Mat 7:24-27

⁴⁶iJesutä man ude yänpäŋ äneŋi
kubä ŋode yäkgän täŋkuk; In imata
näŋŋo man nämo buramiŋpäŋ iwatkaŋ
wari wari wäpna Ekäni yän yäk
täkaŋ? ⁴⁷Eruk, äma näkken itpäŋ
näŋŋo man nadäŋpäŋ buramiŋpäŋ
iwat täkaŋ unita man wärani ŋode
täwera nadäwut; ⁴⁸Uwä äma kubä
eni kehäromi kubä täŋpeko udewani.
Äma u eni täŋpa yänpäŋ bek käreŋigän
äneŋpäŋ yäpurä-sinsik täŋpek. Ude
täŋpäŋ eni täŋ morewekopäŋ iwän
kadäni täŋpek. Täŋpäŋ iwän mäniŋ
täŋi täŋirän eni u kehärom täŋpäŋ
irek. Imata, eni säkgämän-inik täŋpeko
unita. ⁴⁹Täŋpäkaŋ äma kubä näŋŋo
man nadäŋpäŋ nämo iwarayän täko
uwä äma eni kehäromi nämo täŋpeko
udewani. Äma u eni täŋpa yänpäŋ bek
kehäromipäŋ nämo täŋpek. Bek jopjop
äneŋpäŋ täŋpek. Täŋpekopäŋ iwän

^f6:38 Mak 4:24 ^g6:39 Mat 15:14 ^h6:40 Mat 10:24-25

ⁱ6:46 Mal 1:6; Mat 7:21

mänittä äbänpänjä eņi u kwinit tänpän kwäkaņ paotpän paot-inik täņpek yäk.

Komi äma kubätä Jesuta nadäkinik täņkuk

Mat 8:5-13

7 Jesutä ämawebe man ude yäwet paotpänjä äyänjutpeņ Kapeneam yotpärare-ken kuņkuk. ²⁻³Uken komi äma täņo intäjukun äma kubä itkuk. Unitäņo piä watä äma kubä käyäm taņi täņkuk. Täņirän komi äma unitä piä watä ämanita gäripi taņi nadänjkuko unita Jesu ude täk täyak yäņ biņam nadänpänjä Juda täņo ekäni ätu yäwet-pewän Jesuken kuņkuņ. Jesutä piä ämani u yäpän tägawut yänpän yäwet-pewän kuņkuņ. ⁴⁻⁵Yäwet-pewän pänku Jesuken ahänpänjä butewaki man terak ñode iwetkuņ; Gäk nadätan? Äma uwä Juda äma ninta nadän nimikinik täņpän käbeyä eņi kubä täņ nimiņkuk yäk. U äma täga unita gäk mani nadän imen yäk.

⁶⁻⁷Man ude iwerirä Jesu akumaņ äma äbuņo ukät penta kuņkuņ. Kumaņ pänku eņiken keräp taņirä komi äma unitä noriye ätu yäwerän Jesuken kuņpän iwetkuņ; Ekäni, gäk ude iriri notnin-paktä man niwerako u gäwetnayäņ yäk. Näk äma täga uyaku eņina-ken äben. Upänkaņ gäk mangän yänjiri näkņo piä watä ämana tägawän yäk. ⁸Ude täga täņ namen yäņ nadätat yäk. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täņo gämori-ken itkaņ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaņ. U kubäpän, Ku! yäņ iwerawä, manna buramiņpän kwek yäk. Ba kubä, Äbi! yäņ iwerawä, äbek. Ba piä watä ämana kubä, Piä ño tä! yäņ iwerawä u täņpek yäk. Eruk, man notnin-paktä niwerako u gäwetkamäņ uba.

⁹Jesutä man ude nadänpän nadäkinikita nadäwän inipärik kubä täņpänjä äyänjutpän ämawebe äbot iwarän täņkuņo u ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Isrel äbot in bämopjin-ken nanik äma nadäkiniki ärowani udewani kubä nämo kaņpän nadäk täyat!

¹⁰Jesutä ude yäwänkaņ komi äma täņo noriye Jesuken äbuņo u äneņi äyänjutpeņ pänku eņiken äronpän käyäm täņkuko u säkgämän irirän kaņkuņ.

Jesutä nanak kubä täņpewän kodak täņkuk

¹¹Täņpän kepma kubäken Jesu yotpärare kubä wäpi Nen uken kuņkuk. Iwaräntäkiye-kät ämawebe äbot päke ukät penta kuņkuņ. ¹²Eruk, yotpärare-ken keräp täņpän kaņkuņ, äma kumbani kubä buramiņ yäpmän äbänjirä. Äma kumbuko u webe kajat kubä täņo nanaki tepi kubägan-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Täņpäkaņ webe kajat u ämawebe äbot yotpärare uken nanikkät penta äbuņ. ¹³Äbänjirä Jesutä webe kajat u kaņpän butewaki nadän imiņpän iwetkuk; Konäm butewaki täņpeno! ¹⁴Ude iwetpän dubini-ken kuņpän keritä gäraņ ugän iņitkuk. Jesutä ude iņiränä äma kumbani buramiņkuņo u kärongan wädän itkuņ. Kärongan ude wädän irirä Jesutä kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yäk. ¹⁵Nanakna, Aku yäņ iweränä kumbanitä kodak täņpän akuņpän manman yänkuk. Ude yänjirän Jesutä nanak u miņi-kät kuņatdeņta iniņ kireņkuk.

¹⁶Ude täņirän äma itkuņo unitä kaņpän nadäwä inide kubä täņpänjä Anutu iniņ oretkuņ. Iniņ oretpän ñode yänkuņ; Bureni! Profet ärowani kubä nin bämopnin-ken ahänjkuko itak! Anutu

7:13 Luk 8:52 **7:14** Luk 8:54 **7:15** 1Kin 17:23; 2Kin 4:36

7:16 Luk 1:68, 19:44

ini amawebeniye tãnjkentãkta äbãtak ño! yãk.

¹⁷Tãñpãkañ Jesutã tãñkuko u biñamiwã Judia kome ba kome gãgãni gãgãni it yãpmãñ kuñkuño uken kuñ moreñjuk.

**Jontã Jesu tãño mebãri nadãkta
man pewãn kuñkuñ**

Mat 11:2-19

¹⁸Jon komi eñiken irirãn iniken iwarãntãkietã pãbã kudãn kudupi Jesutã tãk tãñkuko unitãño biñam iwetkuñ. ¹⁹Iwerirã iwarãntãki yarã yãwetkuk; Pãñku Ekãni ñode iwet yabãwun; Äbãkta biñam yãwani u gãk ño? Ba kubãta itsãmne? ²⁰⁻²¹Ude yãwet-pewãn iwarãntãki yarã u Jesuken kuñpãñ kañkumãn; Jesu uwã äma kãyãm ikek yãpãn tãgañit, äma mãjo wãratã magãrani mãjo yãwat kireñit, dapuri tumbani yãpãn tãgañit tãñ irirãn. Kañpãñ Jesu iwetkumãn; Jon ume ärut yãmanitã ñode yãñpãñ peñ niwet-pewãn äbãkamãk yãk. Mesaia, äbãkta biñam yãwani u gãk? Ba kubãta itsãmne?

²²Ude iwerãnã Jesutã Jon tãño iwarãntãki yarã u kowata ñode yãwetkuk; Ek äneñi kuñkañ imaka nadãñit kañit tãkamãn ño, unitãño manbiñam pãñku Jon kañ iwerun. Äma dapuri tumbani äneñi ijiwã kuk tãkañ. Kwãyãhãneñ tãñpani äneñi tãgañpeñ kuñat tãkañ. Parãm wakiwaki nitek tãgañpãñ gupi dudum tak tãkañ yãk. Ba jukuni tãñguñ tãwani nadãwã tumãk tãkañ, ba kumbani kodak tañpãñ akumañ kuk tãkañ. Tãñpãkañ äma jãwãri-jãwãri Manbiñam Tãga u yãwera nadãk tãkañ yãk. ²³Ba äneñi kubã ñode kañ iwerun; Äma nãka yãñpãñ

nadãkiniki nãmo pewã putãrek tãkañ uwã säkgãmãn it tãkañ yãk.

²⁴Jon tãño iwarãntãki yarã uwã ude yãwerãn kuñirãn Jesutã amawebe äbot itkunjo u Jon tãño tãktãki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yãwetkuk; Jon kome jopi-ken irirãn kãnayãñ nadãñpãñ kuñkuño u äma jidewanipãñ kãnayãñ kuñkuñ? Pidãm eñini bumik, mãnittä piãñpewãn wareñ-wareñ tãk tãkañ äma udewanipãñ kãnayãñ kuñkuñ? ²⁵Ba ima kãnayãñ kuñkuñ? Äma tek säkgãmãn tãñpani ba? Ude nãmo! Äma udewani ba tuñum nitek uwã äma wãpi nitekã eñi gãnañ it tãkañ. ²⁶PUnita nãwerut! Äma jidewani u kãnayãñ kuñkuñ? Profet kubãpãñ kãnayãñ kuñkuñ? Bureni, profet kubã kañkuño upãñ Jon uwã profet inipãrik kubã yãk. ²⁷Tãñkañ Anutu tãño man ñode kudãn tãwani uwã Jontã kudãn tãwani;

Nãkño biñam yãñahãwani äma kubã ño. Intãjukun kãdet tãwit gamikta api iniñ kirewet. *Mal 3:1*

²⁸Unita nãk ñode tãwetat; Jon tãño wãpi biñamtã äma it yãpmãñ äbuño unitãño wãpi biñam yãrepmi moretak. Upãñkañã amawebe äpani Anututã intãjukun it yãmiñpãñ yabãñ yãwat tãyak unitãño wãpi biñamtã Jon tãño wãpi biñam irepmiatak.

²⁹Tãñpãkañ Jesutã man ude yãñahãñirãn nadãñpãñ amawebe jopi-kãt äma wakiwaki takis moner yãpani unitã ñode nadãñkuñ; Man säkgãmãn yãyak yãk. Nin ño ñonitã Anutu tãño man kãdet siwoñi iwat-iwatta gãripi nadãk tãkamãn yãñ nadãñkuñ. Äma udewaniwã bian Jonken kuñirã ume ärut yãmani. ³⁰Tãñ, Parisi ämakãt Baga manta mebãri nadãwani ämatã Jontã ume ärut yãmikta bitnãñkuñ. Ude tãñkuño

¹⁷7:22 Ais 35:5-6 ¹⁸7:23 Ais 61:1; Luk 4:18 ¹⁹7:26 Luk 1:76

²⁰7:29 Luk 3:12 ²¹7:30 Mat 21:32

uwä Anututä kädet täga iwatta peŋ yämiŋkuko u mäde ut imiŋkuŋ.

³¹ Täŋpākaŋ Jesutä yāŋkuk; Āmawebe kome ŋo terak itkaŋ ŋonita jide yāwet? U imatāken udewani? ³² Uwä ironi tāŋoret bāgup-ken itkaŋ udewani. Ironironi uwä gera kowat yāwān ŋode tāk tākaŋ;

Niwerä oretoret kap teŋitna gukut nāmo tokāt tāŋkuŋ.

Ba niwerä butewaki kap teŋitna, konām nāmo kotkuŋ yāŋ yāk tākaŋ.

Tāŋpākaŋ in uwä udewani, nadāk siwoŋi kubāgān nāmo peŋkaŋ ŋode tāŋkuŋ;

³³ Jon ume ārut yāmanitā ābāŋkaŋ ketem āma ātutā nak tākaŋ ude nāmo naŋkuk ba wain ume imaka nāmo naŋkuk. Tāŋirān intā kaŋpāŋ yāŋkuŋ; U mājotā kotawani! yāk. ³⁴ Tāŋ, Āma Bureni-iniktā ābāŋpāŋ ketem naŋit wain ume naŋit tāŋkuk. Tāŋirān intā kaŋpāŋ yāŋkuŋ; Āma ŋo kawut! Nak āmāŋ tāŋpani! yāk. Uwä āma waki-waki-kāt takis moneŋ yāpani tāŋo noripaki! yāŋ yāŋkuŋ. ³⁵ Upāŋkaŋ in nāmo nadāwā tumbākaŋ ude yāk tākaŋ. Āma ābot yarā unitā Anutu tāŋo nadāk-nadāk siwoŋi iwatpāŋ tāk tākamān. Täŋpākaŋ nadāk-nadāk u iwatpāŋ tāktāki siwoŋitā Anutu tāŋo nadāk-nadāk kwawak pewān ahāŋirān āmawebetā kaŋpāŋ nadāwā bureni tāneŋ yāk.

Webe kubätä Jesu kuroŋi ārutkuk

³⁶ Tāŋpākaŋ Parisi āma kubā wāpi Saimon unitā Jesu-kāt ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yāpmāŋ pāŋku tewān ketem nādāyāŋ maŋitkuk. ³⁷ Maŋit irirān kome u nanik webe waki tāŋpani kubätä Jesu u Parisi āma kubätä eŋiken ārotak yāŋ biŋam nadāŋkuk. Biŋam nadāŋpāŋ ume kābāŋi sākgāmān nīkek gwāki ārowani

u yāpmāŋkaŋ eŋi Jesutā itkuk-ken u āroŋkuk. ³⁸ Āroŋpāŋ Jesu kuroŋi kāda pāŋku itkaŋ konām kot itkuk. Konām kot irirān konāmi pitotā Jesu kuroŋi terak maŋkuŋ. Konāmi pitotā maŋirā gwāki pujiŋpāŋ ārut imiŋpewān kohoyāŋkuk. Ude tāŋpāŋ oraŋ imikta kuroŋi-ken iŋdat-naŋdat-naŋ tāŋpāŋ ume kābāŋi nīkek u ārut imiŋkuk. ³⁹ Ude tāŋ irirān Parisi āma Jesu imagutkuko unitā kaŋpāŋ ŋode nadāŋkuk; Jesu ŋo profet bureni yāwānā webe ŋowā waki tāŋpani yāŋ nadāwān tāretek yāk.

⁴⁰ Parisitā ude nadāŋirān Jesutā iwetkuk; Saimon yāk. Nāk man kubā gāwera nadā. Yāwānā Saimontā yāŋkuk; Yāwoŋārewani, yāwi nadāwa yāk. ⁴¹ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Man wārani kubā gāwera nadā; Moneŋ āma kubätä āma yarāta moneŋ, kowata kāmi kaŋkaŋ kaŋ dāpmāŋ tārewun yāŋpāŋ yāmiŋkuk. Kubāta moneŋ 500 ude imiŋkuk. Tāŋ, kubātwā moneŋ 50 ude imiŋkuk. ⁴² Kowata imik-imik kadāni-ken monēta wāyākŋeŋirān momini peŋ yāmiŋkuk. Eruk, ude tāŋirān āma yarā uken nanik netā unitā bānep tāga pāhap nadāŋkuk yāŋ nadātan? ⁴³ Yāwānā Saimontā kowata ŋode iwetkuk; Āma moneŋ taŋi yāpuko unitā yāk. Yāwānā Jesutā ŋode iwetkuk; Gāk tāga yāyan yāk. ⁴⁴ Ude yāŋpāŋ āyāŋutpāŋ webe u kaŋpāŋ Saimon iwetkuk; Webe ŋo kāyan? Nāk gākā eŋi gānaŋ ābāŋira ume kuroŋna ārutta nāmo piŋ namin yāk. Tānopāŋ webe ŋonitā konāmi pitopāŋ kuroŋna ārutkaŋ gwāki pujiŋpāŋ tāŋkohoyāk. ⁴⁵ Ba oraŋ namikta bumumnaken nāmo nen. Tānopāŋ webe ŋonitā oraŋ namikta pengān āba irat-ken ukentā kuroŋna-ken neŋdat-naŋdat-naŋ tāyak.

^{97:34} Luk 15:2 ^{97:36} Luk 11:37 ^{97:37} Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

^{97:44} Stt 18:4

⁴⁶W^wTānpān gāk gākŋi gwākna-ken nāmo āruranopān webe ŋonitā kuroŋna-ken ume kābānŋi nīkek ŋo piŋ āwatak.

⁴⁷Unita ŋode gāwetat. Webe ŋo momini taŋi peŋ imani unita nāka gāripi pāhap nadānpān bānep iron taŋi ŋo tānŋ namitak. Upānkaŋ āma mominita nadānŋirān āpani tānpani udewani tāno momi peŋ imero uwā nāka gāripi āhan nadāwek yāk.

⁴⁸x^xJesutā ude yānpān webe u ŋode iwetkuk; Momika peŋ gamitat. ⁴⁹Ude yāwānā āma ketem bok naŋ itkuŋo unitā nāwetgāwet ŋode tānkuŋ; Wāra! Āma ŋo jidewani unitā āma tāno momi menitā yānpān ārut tāyak? ⁵⁰y^yUde yānŋirā Jesutā webe u iwetkuk; Nadānŋ namikinik tāyan unitā momi tāno kowata-ken nanik gāmagutak yāk. Unita bānep oretoret terak kuŋat tāyi.

Jesu tāno ābot

8^zEruk, patkuŋo yānewānkaŋ Jesutā yotpārare taŋi tāpuri kuŋatkaŋ Anututā intājukun itkaŋ yabān yāwat piā tāk tāyak unitāno Manbiŋam Tāga yāwetpān yāwoŋārek tānŋtān kuŋatkuk. Ude tānŋirān āmawebe ŋodetā iwarān tānkuŋ; Iwarāntākiye 12 ukāt webe ātu. ²a^aWebe u bian mājotā magārirā Jesutā mājo u yāwat kireŋ yāmani, ba kāyāmi yāpān tāgaŋ yāmani. Webe kwayak ukāt nanik kubā wāpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutā bian webe uterak nanik mājo wāra 7 yāwat kireŋ imiŋkuk. ³Tān, webe kubāwā wāpi Joana, Kusa tāno webeni. (Kusa u Herot tāno tānŋkentāk āma kubā.) Kubāwā wāpi Susana. Webe yārākubā ukāt webe ātu bok kuŋatkuŋ. Webe kwayak uwā iniken monepān Jesu-kāt iwarāntākiye tānŋkentān yāmik tānkuŋonik.

Mujiipi pikpik tāno man wārani

Mat 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴Tānpākaŋ āmawebe uken-uken nanik Jesutā itkuk-kengān ābān morenpān irirā yabānpān man wārani kubā ŋode yāwetkuk; ⁵Āma kubātā ketem mujiipi piwa yānpān piāni-ken kwek. Kuŋpān mujiipi tānŋ-irāhuttān kwek. Tānŋ-irāhuttān kuŋirān mujiipi ātu kādet miŋin māneŋ. Kādet miŋin māneŋo u āmatā kuŋ ābān tānkaŋ yeŋ gatāneŋ. Tānpākaŋ mujiipi ātuwā baraktā nāneŋ. ⁶Tānkaŋ mujiipi ātuwā mobā terak māneŋ. Mobā terak maŋpān tādotneŋo upānkaŋ kome umeni nāmo unita kubit tāneŋ. ⁷Tān, mujiipi ātuwā mup gānaŋ māneŋ. Mup gānaŋ maŋŋirā mup waki unitā āroŋpān yāwarā kuneŋ. ⁸Tānpākaŋ mujiipi ātuwā kome tāgaken māneŋ. Kome tāgaken māneŋo u tādotpān bureni sākgāmān māyap-inik pātneŋ.

Jesutā man ude yānpān gera terak ŋode yānkuŋ; Āma jukuni nīkektā nākŋo man ŋo ket nadāwut!

Jesu imata man wārani terak yāk tāyak?

Mat 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹Tānpākaŋ Jesutā man wārani yānkuŋo unita iwarāntākiyetā mebārita iwet yabānkuŋ. ¹⁰Iwet yabānŋirā yāwetkuk; Anututā intājukun itkaŋ yabān yāwat piā tāk tāyak unitāno manbiŋam kābop irani inŋingān nadākta yāwani unita in-gānpān tāwetat, āma ātukāt nadākta nāmo. Unita man wārani terakgān yāwet tāyat yāk. Man wārani terak yāwetpewa; Dapuritā kānayān tāno upānkaŋ tāga nāmo api kawā tārewek.

^w7:46 Sam 23:5 ^x7:48 Luk 5:20-21 ^y7:50 Luk 8:48, 17:19; Luk 18:42

^z8:1 Luk 4:43 ^a8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Ba jukunitä nadänayäj täņo upäjkaņ mebäri täga nämo api nadäwä tum-bek. *Ais 6:9*

¹¹ ^bUde yäjnpäj yäwetkuk; Mujipi pikpik täņo manbiņam täweraro u mebäri ŋode; Mujipi uwä Anutu täņo man ude. ¹² Täņ, mujipi kädet miņin mäneņo u ŋode; Äma Anutu täņo manbiņam nadäjnpäj yäpmäj kuņarirä Satantä bänepi-ken nanik yäyomägat täyak u. Satantä ŋode nadäjnpäj täk täyak; Anutu täņo man bänepi-ken iyap taņpäj yäpmäj kuņatpäj Anututa biņam täneņ yäj nadäjnpäj yäyomägat täyak. ¹³ Täņ, mujipi mobä kujat terak mäneņo u ŋode; Äma Anutu täņo man nadäjnpäj gäripi nadäneņopäj bänepi-ken jäwäri nämo äpmonpani. Unita nadäkiniki kadäni keräpi-tagän yäpmäj kuņatpäj täņyabäkken Anututa mäde ut imik täkaņ. ¹⁴ Täņ, mujipi ätu mup gänaņ mäneņo u ŋode; Äma Anutu täņo man nadäk täkaņ upäjkaņ kome täņo moneņ tuņumta nadäwätäk ba nadäj gärip unitä Anutu täņo man utpewä kumäjirän kuņat-kuņariken bureni nämo ahäk täyak. ¹⁵ Täņpäkaņ mujipi kome tägaken mäneņo u ŋode; Äma Anutu täņo manbiņam nadäjnpäj bänepi-ken kehäromi iņitpäj mani buramiņpäj yäpmäj kuņarirä irit kuņat-kuņariken bureni ahäk täkaņ yäk.

Peņyäjek täņo manbiņam

Mak 4:21-25

¹⁶ ^cJesutä man wärani äneņi kubä ŋode yäwetgän täņkuk; Äma kubätä topän ijinpäj käbot gänaņ ba bukä gämori-ken käbop täga pewek? Nä-moinik! Topän uwä kwawak pewän eņi gänaņ peņ-yäņeņirän ämatä imaka imaka täga käneņ. ¹⁷ ^dIn nadäkaņ? Imaka imaka apiņo käbop itkaņ u mäden

Anututä kwawak api pewän ahäneņ. Bureni, imaka täņ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo, u täņkwawa taņirän api kaņpäj nadäneņ. ¹⁸ ^eUnita jukujuin-tägän nadäneņo u deta in Anutu täņo manta juku peņpäj ket nadäk täkot. Imata, äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmäj kuņarayäj täko uwä ätukät bujät imikta yäwani. Täņ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäj nadäk täkaņ upäjkaņ nämo! Täņpäkaņ imaka iņitkamäj yäj jop nadäk täkaņ uwä yäyomägatta yäwani.

Jesu täņo nägät moräk u netä?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Jesutä man ude yäj irirän miņi-kät noriye känäyäj äbuņ. Upäjkaņ ämawebe päke itkuņo unitä Jesu kumän itgwäjiņirä dubini-ken kukta täņpä waņkuņ. ²⁰ Täņirä äma ätutä yabäņkaņ Jesu ŋode iwetkuņ; Meņka-kät notkaye gabänayäj äbäņo yäman umu itkaņ yäk. ²¹ Ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ämawebe Anutu täņo manbiņam nadäjnpäj iwaräntäk täkaņ uwä näkņo meņnaye notnaye bureni!

Jesutä ibäm gwägu yäniņ bitnäņkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Eruk, kadäni kubäta Jesutä iwarän-täkiye yäwetkuk; Gwägu kukņi udude kädä kuna yäk. Ude yäjnpäj gäpe kubä terak äronpeņ kuņkuņ. ²³ Eruk gwägu terak kuņtäņgän Jesu döpmon patkuk. Parirän mäniņ pähap piäjirän gwägu tokätpäj gäpe gänaņ äpmon tokņeņirän gäpe nikek gwägu gänaņ äpmonayäj täņkuņ. ²⁴ Täņirän Jesu yäwä kikuņuränpäj iwetkuņ; Ai! Ekäni! Paot-nayäj täkamäj ŋo! yäk. Ude iweräwä Jesutä akuņpäj mäniņ kenta gwägu yabäj yäjkuņ. Yabäj yäjirän uter-

^b8:11 1Pi 1:23 ^c8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 ^d8:17 Mat 10:26; Luk 12:2

^e8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

akgän mänit bitnäjrän gwägu kwikinik patkuk. ²⁵Täjrän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Nadäkinikjin de?

Ude yäjrän iwaräntäkiye umuntaŋkaŋ nadäwätäk tänpän näwetgäwet ñode täŋkuŋ; Wära! Äma ño jidewani unita mänit kenta gwägu mani ño buramikamän? yän yänkuŋ.

Mäjo wära but gänaŋ äpmonkuŋ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶Eruk Jesutä gwägu kenta mänit yäniŋ bitnäwänkaŋ Galili kome u peŋpeŋ gwägu terak kuŋtängän gwägu kukŋi udude käda Gerasa kome ahänkuŋ. ²⁷Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä maŋatpeŋ kuŋjirän kome uken nanik äma mäjo mäyaptä magärani kubätä ahän imiŋkuk. Äma uwä kadäni käronji-inik enji gänaŋ nämo pat täŋkukonik. Däpmon pat täŋkuko uwä mobä kawut, äma kumbani äneŋpani-ken u tek morän pat täŋkukonik.

²⁸⁻²⁹Pattän kuŋattängän eruk Jesu kaŋpänä kähän yänkaŋ gämoni-ken maŋ-patäbotkuk. Ude täjrän Jesutä mäjo uwä yäwetkuk; Äma ño kakätänpeŋ kut yäk. Ude yäwerirän mäjo äma magätkuŋo unitä Jesu iwetkuŋ; Jesu, Anutu Ärowani täŋo nanaki, gäk jide täŋ nimayän äbätan? Komä nimenö! yän iwetkuŋ. Tänpäkaŋ mäjo uwä kadäni kadäni äma u injipän kwaik täjrä äma ätutä injipän yen kehäromitä kerä kuroŋi pädat täk täŋkuŋonik. Ude täk täŋkuŋo upänkaŋ mäjotä tänpewä äma u yen yäpmän däkeŋ tänpän kwäpeŋ kome äma nämo irani-ken kuŋat täŋkukonik.

³⁰Tänpäkaŋ Jesutä äma u iwet yabänkuŋ; Wäpka netä? Iwet yabäwän iwetkuk; Wäpna “Äbot pähap” yäk. (Mäjo mäyaptä magätkuŋo unita wäpna Äbot pähap yän iwetkuk.) ³¹Ude yäwänä mäjo unitä Jesu butewaki terak ñode iwetkuŋ; Gäk niwat

kireŋpewi awaŋ käronji, bipmäŋ urani gänaŋ äpmonektawä! yäk. ³²⁻³³But äbot pom terak udu yabätan? Gäk nibä-kätäwi but u gänaŋ äpmona! Ude yäwäwä Jesutä nadän yämiŋjirän mäjo uwä äma u kakätänpeŋ päŋku but gänaŋ äpmonkuŋ. But gänaŋ äpmonpäkaŋ bäräŋeŋ kumaŋ gwägu gänaŋ äpmonkaŋ ume naŋpän kumbuŋ.

³⁴Ude täjrä äma but watäni iranitä yabänpän bäräŋeŋ päŋku ämawebe yotpärare taŋi täpuri it yäpmän kuŋkuŋo u nanik manbiŋam yäwetkuŋ. ³⁵Yäweräkaŋ ninin käna yänkaŋ Jesutä itkuk-ken äbän moreŋkuŋ. Äbänpän kaŋkuŋ; Äma mäjotä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik maŋit irirän. Mäjotä kakätänpeŋ kuŋkuŋo unita. Maŋit irirän kaŋpän äma päke äbuŋo u umuntaŋkuŋ. ³⁶Täjrä imaka ahänjirän kaŋpän nadänkuŋo unitä mäjotä magärani päŋ yäpän tägaŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwetkuŋ. ³⁷⁻³⁸Manbiŋam u nadänpän ämawebe Gerasa kome u nanik umuntaŋpän Jesu komenin ño peŋpeŋ ku! yän iwetkuŋ. Ude iweräwä Jesu kome u peŋpeŋ Galili kome gwägu udude käda kwayän täjrän äma yäpän tägaŋkuŋo unitä Jesu iwetkuk; Nadän namiŋjiri bok kuda! yäk. ³⁹Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo yäk. Komeka-ken kuŋkaŋ imaka Anututä täŋ gamitak unitäŋo biŋam kaŋ yäwet! Ude iwerirän äma u äyänjutpeŋ komeni-ken päŋku Jesutä täŋkentän imiŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwettän kuŋatkuk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaŋkuŋ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰Eruk, Jesu Galili komeken äneŋi kuŋjirän ämawebe päke Jesuta itsämbuŋo unitä kaŋpän iniŋ oretkuŋ. ⁴¹Ude täjrä kome unitäŋo käbeyä enji täŋo watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahän imiŋkuk. Ahän imiŋpän Jesu

gāmori-ken gukut imäpmok tänpän Jesutä eņina-ken kwän yänpän butewaki man iwetkuk. ⁴²Imata, äperi tepi kubägan obaņ 12 ude itkaņ käyäm tänpän kumbayän täņkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täņo man buramiņpän eņini-ken kwayän kädet miņin kuņirän ämawebe buminik unitä yewa täņkaņ iwaräntän yäpmän kuņkuņ. ⁴³Ämawebe u bämopi-ken webe kubä käyäm mebäri kubä nitek itkuk. Webe unitä nägät piņ yäpmän kuņirän obaņ 12 ude täņkuk. Käyäm waki u yäpätägakta yäpätägak ämaken kuņ äbäk täņkaņ moneņi kudup jop awähtkuk. Täga nämo yäpä tägaņkuņ. ⁴⁴Ude tänpän wawäpän eruk webe unitä Jesu mädeni-ken äbänpän tekigän iņitkuk. Jesu täņo teki iņirirän uterakgän tägaņpän nägät piņ yäpmän äbuko u kawuk taņkuk. ⁴⁵Täņirän Jesutä nadänpän yäņkuk; Ai! Netätä nepmäņitak?

Ude yäņirän äma päke u äwo yäwäkaņ Pitatä ŋode iwetkuk; Ekäni, ämawebe päke ŋonitä dumän gäwatkaņ ŋo nämo nadätan?

⁴⁶Pitatä ude iweränä Jesutä yäņkuk; Ude nämo! Äma kubätä nepmäņirän kehäromina ätu kuņirän nadätat yäk.

⁴⁷Ude yäwänä webe u mebärina kaņahätak yänpän päbä Jesu gāmori-ken gukut imäpmok tänpän kwainpän itkuk. Itkaņ ämawebe päke u iņamiken Jesu täņo tek iņirirän käyami uterakgän paotkuko unitäņo mebäri yäņahäņkuk. ⁴⁸fYäņahäņirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan. Unita bänep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹Jesutä man ude yäņirän käbeyä eņi täņo watä äma unitä eņiken nanik äma kubä äbä Jairas u iwetkuk; Äpetka kumäņtak unita imata yäwoņärewani

äma jop yäņikņat yäpmän äben? ⁵⁰Ude yäņirän Jesutä nadänpän Jairas iwetkuk; Nadäwatak täņpeno! Nadäkinikka näkagan peņiri äpetka tägawayän yäk.

⁵¹Ude yänpän Jairastä eņiken kuņkuņ. Kuņpän äma päke u yäniņ bitnänpän yepmaņpän yäman ude irirä iwaräntäkiye yarakubä Pita, Jon, Jems ukät ironi kumbuko unitäņo miņi nani ugänpän yämaguränkaņ eņi gänaņ äroņkuņ. ⁵²gÄmawebe päke konäm yäntäbätek täņ itkuņo u yäwetkuk; Konäm wari kotneņo. Ironi u nämo kumak. Jop däpmon pätak yäk. ⁵³Yäwänä kumakopän jop yäyan yänpän kaņ-mägayäņkuņ. ⁵⁴hTänpäkaņ Jesu eņi gänaņ äroņpän ironi u kerigän iņitpän iwetkuk; Äpetna, aku! ⁵⁵Ude yäwänä uterakgän kehäromini äneņi äpmoņirän kodak taņpän akuņkuk. Kodak taņpän akuņirän Jesutä miņi nani yäwetkuk; Ketem imän naņpän! ⁵⁶iYäweränä miņi nani uwä nadäwän inide kubä täņkuko unita Jesutä imaka ahäņkuko u yäņahakta yäniņ bitnäņkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 u piä man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

9 Eruk, Jesutä iwaräntäkiye 12 u yänpäbä dubini-ken yepmaņkuk. Yepmaņpän käyäm wakiwaki yäpä tägaņit, mäjo äma magārani yäwat kirekta kehäromi ba wäpi biņam yämiņkuk. ²⁻³Yämiņkaņ Anututä intäjukun it yämiņirän gāmori-ken irit täņo man yäwetta ba äma käyäm ikek yäpä tägakta man ŋode yäwetpän yäniņ kireņpewän kuņkuņ; In ähottaba, ketem, moneņ ba yäk yäpmäņkaņ nämo kuneņ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneņ yäk. ⁴jKuņkaņ yotpärare kubäken

^f8:48 Luk 7:50 ⁸8:52 Luk 7:13 ^h8:54 Luk 7:14

ⁱ8:56 Mak 7:36; Luk 5:14 ^j9:4 Luk 10:4-11

ahäjirä eņi tamäwä ugän kaņ irut. Eruk, yotpärare uken piä täņ paotpäj eņi u peņpeņ kome kubäken kaņ kut. ⁵kUpäjkaņ yotpärare kubäken not nämo täņ tamäwä ŋode kaņ täņput; Yotpärare u mäde ut imiņpäj kugun kuroņjin-ken nanik yeņ ärähut täņpä kaņ kut. Ude täņirä äma kome uken naniktä tabäjpäj goret täņ yämikamäj yäj api nadäneņ yäk.

⁶Jesutä jukuman ude yäweränkaņ kädet yäput peņpäj kuņkuņ. Kuņkaņ yotpärare it yäpmäj kuņkuņo uken Manbiņam Täga u yäjahäjit, käyäm ikek yäpä tägaņit täņtäņ kuņatkuņ.

Herottä Jesu täņo biņam nadäjkkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

⁷lTäjppäkaņ Judia kome täņo kaņiwat äma wäpi Herottä imaka imaka ahäjkuņo unitäņo manbiņam nadäjpäj nadäwän nämo täreņkkuk. U imata, äma ätutä ŋode yäjirä nadäjkkuk; U Jon, ume ärut yämanitä kumbani-ken naniktä kodak taņpeņ akuņkuko unitä piä u täk täyak. ⁸Ba äma ätutä ŋode yäjkuņ; Ude nämo, uwä profet biani Elaijata kumbani-ken nanik akuņkuko unitä piä u täyak yäk. ⁹mTäjppäkaņ Herottä man mäyap ikek u nadäjpäj nadäwätäk täņpäj yäjkkuk; Jon u näkä bian kotäki madäj täkņeņkuro unitä jide täņpäj piä täyak? Netätä täņirän mani biņam nadätat? Ude yäjpäj Jesu kaņpäj nadäwa yäjkaņ kädetta wäyäkņeņkkuk.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäj towiņkkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwetpewän kuņkuņo u täņ paotpäjä, äyäjutpeņ äbäjpäj piä mebäri mebäri täņkuņo u biņam iweräkaņ Jesu iwaräntäkiyekät inigän itnayäj yäj-yäkņat yäpmäj

Betsaida komeken kuņkkuk. ¹¹Käbop kuņkuņopäj ämawebetä u käda kuyak yäj nadäjpäj iwarän täņkuņ. Iwarän täņirä yabäjpäj Jesutä yäniņ oretpäj Anututä intäjjukun it yämiņirän gämoriken irit täņo manbiņam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä tägaņit täņkkuk.

¹²Eruk, kome bipayäj täņirän iwaräntäkiye 12 u Jesu äbä iwetkuņ; Kome ŋo ketemi nämoken itkamäj. Unita gäk yäwerikaņ yotpärare ittäņ kukaņken u kuņkaņ ketem yabäj ahäjpäj naņkaņ parut yäk. ¹³Ude yäjirä Jesutä yäwetkkuk; Ude nämo! Injin yepmäj towiwurä! Yäwänä iwetkuņ; Yäke! Nintäņo käräga 5kät gwägu tom yarä-tägän itkaņ ŋo yäk. Jide? Nin yotpärare-ken kuņpäj äma äbot päke ŋonita ketem suwakta nadäjpäj yäyan? ¹⁴(Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk täņpäj yäjkuņ.)

Yäjirä Jesutä yäwetkkuk; Äma äbot ŋo yäwerä äbot 50-50 ude maņit yäpmäj kut yäk.

¹⁵Yäwänä yäjkkuko udegän yäweräkaņ maņit yäpmäj kuņkuņ. ¹⁶Maņiräntäj yäpmäj kwäkaņ Jesutä käräga 5 ukät gwägu tom yarä u yäpmäjpäj kunum terak dorajpäj ketemta Anutu bänep täga man iwetkkuk. Täņpäj ketem u tokät jukutpäj iwaräntäkiyeta yämänkaņ äbot itkuņo udegän yämiņtäj kuņkuņ. ¹⁷Yämiņirä kuduptagän ketem u naņpä koki täņpäj ätu jop peņkuņ. Täņppäkaņ jop patkuņo u yäpmäjpäj yäk 12 ude daiwä tokņeņkuņ.

Pitatä Jesu täņo mebäri yäjahäjkkuk

Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸Täjpäj kadäni kubäta Jesu inigän itpäj nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuņ.

Irirä Jesutä ñode yäwet yabängkuk; Ämatä näka netä yäj yäk täkañ? ¹⁹ⁿYäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yäj gäwet täkañ yäk. Ba ätutäwä Elaija yäj gäwet täkañ. Ba ätutäwä profet biani uken nanik kubätä kodak tañkuk yäj gäwet täkañ. ^{20o}Ude yäwäwä ñode yäwetkuk; Täñpäkañ injinä näkawä netä yäj yäk täkañ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutu-ken nanik Kristo, Isrel ämawebe täño täñkentäk bureni u yäk.

²¹Ude yäwänä Jesutä äma ätu nä-moinik yäwetneñ yäñpäj yäniñ bit-näñpäj ñode yäwetkuk; ^{22p}Äma Bureni-inik uwä ittäj kuñtängän yäj imani ude, komi pähap api nadäwek yäk. Täñpäkañ Juda täño äma ekäni ba bä-mop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñjärewani ämatä mäde api ut imineñ. Täñpäj Äma Bureni-inik uwä urä kumbänpäj änenayäj täñopäj kepma yaräkubä täreñjirän kodak tañpäj api akwek.

^{23q}Jesutä ude yäñpäj man kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä näwarayäj nadäñpäjä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpäj bäräpi näkä kotawayäj täyat udegän kepma kepma gwäk pimiñpäj kañ näwarän yäk. ^{24r}Täñpäkañ, äma kubätä säkgämän itta nadäñpäj iniken irit kuñat-kuñarita iyap tañpäjä u api paorek. Upäñkañ äma kubätä näka yäñpäj irit kuñat-kuñari iniñ kirewayäj täko uwä irit täga api kañ-ahäwek. ²⁵Täj, äma kubätä kome täño imaka kudup peñ bäyapñäj yäpmäj kuñarayäj täko uwä kumäñjirän imaka imaka yäpmäj kuñarayäj täko unitä täga nämo api täñkentäj imineñ. ^{26s}In

nadäkañ? Äma kubätä näka ba man näkä yäñahäk täyat unita yäñpäj mäyäk tañpäj näka bitnäwayäj täko uwä äma udewanita Äma Bureni-inik näkä udegän api bitnäwet. Kadäni näñjaken epmäget kudän ikek ba Nana täño ba kudupi añero täño peñyäjek kudän ikek äneñi ahäwayäj täro kadäni uken äma udewani täño wäpi yäñahäkta api mäyäk täwet. ²⁷Näk bureni täwera nadäwut; Itkañ ño inken nanik ätu nämo kumäñkañ Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat piäni kwawak ahäñjirän api käneñ yäk.

Jesu gupi inide kubä ahängkuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸Jesutä man ude yäweränkañ kepma 8 ude täreñjirän nani-kät man yädayäj Pita Jems Jon yämagurän yäpmäj pom kubä terak äronkuñ. ²⁹Päro u itkañ nani-kät man yäj irirän Jesu iñami dapun inide kubä ahängkuk. Ahäñjirän teki imaka, paki-inikini, yäpä kwinit täyak ude peñyäjek. ^{30-31t}Ude täñjirän Profet bian irani yarä ahängkumän. Kubä Moses, kubäwä Elaija, Anutu täño peñyäjek ikek ini ugän ahäñpäj itkañ Jesu-kät man yäñpäj-nadäk täñkuñ. Jesu Jerusalem yotpärare-ken api urä kumbek yäj man ude yäñpäj-nadäk täñ itkuñonik. ^{32u}Ude täñ irirä Pita noriye-kät dämponta gurän täñ ittängän kikuñtupäj Jesu iñami dapun peñyäjek ikek irirän kañkuñ. Profet yarä Jesu-kät itkuño u imaka, yabängkuñ. ³³Täñpäj äma yarä u kudayäj täñjirän Pitatä mebäri nämo nadäwän tärewäkañ jop ñode yängkuk; Ekänina, itkamäj ñonita oretoret täkamäj yäk. Unita yottaba yaräkubä

^m9:19 Luk 9:7-8 ^o9:20 Jon 6:68-69 ^p9:22 Luk 9:44; Luk 18:32-33

^q9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 ^r9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

^s9:26 Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12 ^t9:30-31 Luk 9:22, 13:33

^u9:32 Jon 1:14; 2Pi 1:16-18

täj tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elajata kubä yäk.

³⁴Pitatä man ude yäjirän gubamtä äpä uwäk tänpäj yepmajirän Pita Jems Jontä bumta umuntañkuñ. ³⁵vUmuntañ irirä gubam gänañ man kubä ñode ahäjñkuk; ñowä nanakna, näkña iwoyäjñkuro unita mani buramik täkot! ³⁶Man kotäk ude ahäwän tärenjirän Jesu inigän irirän kañkuñ. Tänpäkañ Pita Jems Jon imaka ahäjirän kañkuño unitäño manbijam yäjahäjñtäñ kukta nämo nadäjñkuñ.

Jesutä nanak kubä yäpän tägañkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷Eruk patkuño yäjewänä, Jesu iwaräntäkiye Pita Jems Jon-kät pom terak naniktä äpuñ. Äpäñtängän ämawebe äbot pähap u yabäj ahäjñkuñ.

³⁸Tänpäkañ ämawebe äbot u gänañ nanik kubätä Jesuken gera ñode yäjñkuk; Yäwoñärewani äma! Gäk manna buramiñpäñ nanakna tepi kubägän ño täga täñkentäj imayäj?

³⁹Mäjo kubätä magärirän uterakgän kähän yäk täyak. Ba pudät mañpän kome terak patäbottäj kuñatkañ meni-ken jep yäjñut täyak yäk. Täñkañ mäjo uwä kadäni kadäni komi imiñpäñ bäräñej nämo kakätäñpeñ kuk täyak.

⁴⁰Unita näk gäwaräntäkaye mäjo u iwat kirewut yäj yäwera piä täñkuño upäjñkañ iwat kirena yäkñat tänpä wañkuñ yäk.

⁴¹Ude iwerirän Jesutä ñode yäjñkuk; Wa! In bänepjin gwäjij ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumnej? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yäjñpäñ äma u iwetkuk; Eruk, nanaka yäpmäj äbi! ⁴²Ude iweränä nanitä nanaki yäpmäj äbäjirän mäjo unitä

nanak u pudät mañpän kome terak patäbottäj kuñatkuñ. Ude täñjirän Jesutä mäjo u kañ-yäjirän mäjotä nanak u kakätäñpeñ kuñkuk. Kuñjirän säkgämän iränä äneñi nani-ken teñkuk. ⁴³Ude täñjirän ämawebe itkuño unitä Anutu täjo kehäromi u kañpäñ kikñutpäñ-nadäwätäk pähap täñkuñ.

Tänpäkañ ämawebetä imaka itgagämän Jesutä täk täñkuko unita pen nadäwätäk täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; ⁴⁴wMan täwerayäj täyat ño juku peñpäñ nadäkot; Inkät nanik kubätä Äma Bureni-inik iwan kerä terak tewayäj kadäni keräpi täyak. ⁴⁵xUde yäwerirän mebäri nämo nadäwä tärenjkuñ. Nadäk-nadäki uwäk ikek pen itkuko unita mebärita iwet yabänayäj täñkuño upäjñkañ umuntañpäñ nämo iwet yabäjñkuñ.

Netätä intäjukun api irek?

Mat 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶yEruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yäj yäjñpäñ yäjñarahutkuñ. ⁴⁷⁻⁴⁸zTäjirä Jesutä nadäk-nadäki yabäjñpäñ-nadäjñkañ nanak täpuri kubä yäj-päbä dubini-ken teñpäñ yäwetkuk; Äma kubätä näka yäjñpäñ nanak täpuri ñodewani kubä orañ imayäj täko uwä näka udegän api orañ namek. Täñpäñ äma näk orañ namayäj täko uwä äma näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpani-inik ude kuñatpäñä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

⁴⁹Jesutä ude yäweränä Jontä ñode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yäwat kireñjirän kañkumäj yäk. Kañkumäjopäj nintäño äbotken nanik nämo unita iniñ bitnäñkumäj yäk.

^v9:35 Luk 3:22 ^w9:44 Luk 9:22 ^x9:45 Luk 18:34 ^y9:46 Luk 22:24

^z9:47-48 Mat 10:40

⁵⁰aYäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniñ bitnäñkuñ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentäñ tamani ubayäñ yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

⁵¹bJesu kunum gänäñ äneñi ärokta kadäni keräp täñirän Jerusalem kukta nadäk kehäromi peñpän kuñkuk. ⁵²Täñkañ äma ätu yäwerän intäjukun kuñkuñ. Jesu ño api äbek yän man ude yäwetta kuñkuñ. Eruk, äma unitä Samaria yotpärare-ken ahäñpän Jesuta tuñum täkot yän yäwetkuñ. ⁵³cYäweräkañ Jesu uwä Jerusalem api kwek yän nadänkuño unita äbänjirän nämo nadän imiñkuñ. ⁵⁴dSamaria naniktä ude täñirä Jems kenta Jon, kädet waki u kañpän Jesu iwetkumän; Ekäni, gäkä nadänjiri yädakañ kunum gänäñ nanik kädäptä päpä äma äbot ño kañ iññ paorut yäk. ⁵⁵⁻⁵⁶eUde iweränkañ Jesutä iwaräntäkiye yebewänkañ kome u peñpeñ kubäken kuñkuñ.

Jesu iwat-iwat täño man

Mat 8:19-22

⁵⁷Eruk kuñtäñgän kädet miñin, äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Gäk deken kwayän yänjiri näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ⁵⁸Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägup ikek. Barak udegän, bukäni nிக்க. Upänkañ Äma Bureni-inik iwarayän yäyan uwä patpat bägupi nämo yäk. ⁵⁹Ude yänpän äma kubä kañ-ahäñpän iwetkuk; Gäk abä näk näwat yäk. Yäwänä äma unitä ñode iwetkuk; Ekäni, nadän namiñiri nana kumbänpän äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. ⁶⁰Yäwänä iwetkuk; Ude

nämo! Näk näwarän täñiri kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput yäk. Gähä kuñkañ Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piä täk täyak unitäño manbiñam yänahäñpän yäwettän kañ kuñat. ⁶¹eUde iweränä äneñi äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Ekäni, näk gäk gäwatta gäripi nadätat yäk. Upän, nadän namiñiri pengän päñku webena nanaknaye yäwet yabäwa täga yän yäwäwä api äbet yäk. ⁶²Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo, äma kubätä imaka kubä täñpayän nadänpän nadäk-nadäki piä unitagän pewek. Äma ätu nadäk-nadäk jopjop pek täkañ uwä intäjukun äma Anutu unita watä piä täga tänañi nämo yäk.

Jesutä äma 72 piä man yäwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

10^fEruk, ätukät itpäñ u mädeni-ken Ekänitä äma 72 ude piä täkta iwoyänkuk. Iwoyänpän yarä-yarä yäpmän daniñpän kome kome ini mäden kuñarayän nadänkuko udegän kuñatta yepmañpän kuñkuñ. ²gTäñkañ jukuman ñode yäwetkañ yepmañpän kuñkuñ; Piä täñi kubä ahäñ nimiñirän käyat. Piä it yäpmän kukañ-ken uken ketem ahäñ bumbum täkañ. Upänkañ ketem u yäpmäkta piä äma yarägan. Unita piä mähemi-ken yänpäñirä ketem gämäneñ itkañ u yäpmäkta piä äma ätukät kañ pewän äbut yäk. ³hEruk, man kubä ñode täwerakañ kukot; Näk piä pidämi-ken nämo tepmañtat. Nämo, in yawak ude äma äbot añ komi udewani gänäñ tepmañtat. ⁴iTäñkañ moneñ, yäk kuratak, kuroñjin ärarani yäpmänkañ nämo kuneñ. Nämo, in piä man täwetat-ken u kuñkañ äma ätu kädet miñin yabän ahäñpän ukät man yänpän-nadäk

^a9:50 Mat 12:30; Luk 11:23 ^b9:51 Mak 10:32 ^c9:53 Jon 4:9

^d9:54 2Kin 1:9-16 ^e9:61 1Kin 19:20 ^f10:1 Mak 6:7 ^g10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35 ^h10:3 Mat 10:16 ⁱ10:4 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5; 2Kin 4:29

nämo täneŋ. Siwoŋi piä man täwetatken uken kaŋ kut.

⁵Tänpäkaŋ eŋi äronayän täkaŋ-ken u äroŋpäŋ pengän ñode kaŋ yäwut; Ämawebe eŋi ño gänaŋ irani, Anutu täŋo bänep pidämtä intä terak äroton! ⁶Ude yänjirä eŋi u gänaŋ nanik kubätä bänep pidäm udewanita gäripi nadäwani irayän täko tänpänä manjin täŋo burenitä uterak api ärowek. Upänkaŋ äma udewani kubä nämo iränä bänep pidäm man u äyänjutpeŋ injin terak äneŋi api ärowek. ⁷JNadäk-nadäk täga nikek unitäŋo eŋi-kengän irirä eŋi mähemitä änjiron täŋ tamänä täga api yäpmänpäŋ näneŋ. Imata, piä ämatä piä täk täkaŋ unitäŋo gwäki täga yäpnaŋi. Täŋkaŋ eŋi äroŋkaŋ äpäk nämo täneŋ.

⁸kTänpäkaŋ kome u peŋpeŋ kubäken kuŋjirä kome mähemitä tämagut päŋku ketem tamäwä u kaŋ naŋput. ⁹Täŋkaŋ kome uken nanik äma käyäm ikek kaŋ yäpä tägawut. Ude täŋkaŋ ñode kaŋ yäwerut; In bämopjin-ken Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ tawat piä kehäromi nikek täŋpayän täyak u tuän keräp täyak yän kaŋ yäwerut. ¹⁰⁻¹¹Upänkaŋ yotpärare kubäken kuŋjirä kome mähemitä nämo tämaguräwä yotpärare bämopi-ken kuŋkaŋ täpun-täpun kuroŋjin-ken nanik inamiken yeŋ arahutkaŋ ñode kaŋ yäwerut; Ño kawut! Täpüntäpun kome ño nanik däpmän äreyänpena maŋ injin terak äneŋi kukaŋ! Ude yäwetkaŋ ñode yäwetgän kaŋ täŋput; Ket ñode nadäkot! Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ tawat piä täŋpayän täyak u keräp täyak! yän kaŋ yäwerut. ¹²mU imata, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare uken naniktä kowata wakiinik, Sodom

naniktä yäpnayän täŋo u irepmitpäŋ ärowani pähap api yäpneŋ.

Ämawebe bänepi nämo sukurewanita man

Mat 11:20-24

¹³nWa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneŋ! Inken kudän kudupi mäyap täk täŋkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahäŋ yämiŋkuk yäwänäku mominita yänpäŋ konäm butewaki täŋpäŋ bänepi bian sukurewäm! ¹⁴Unita ñode nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäŋ yämayän täko u irepmitpäŋ inä ärowani-inik api kaŋ-ahäneŋ! ¹⁵Tän, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänaŋ api yännikŋat yäpmän ärowek yän nadäkaŋ? Wära! Nämoinik! In kumän-kumän komeken api äpmon moreneŋ.

¹⁶oJesutä man ude yänpäŋ iwarän-täkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä intäŋo manta gäripi nadäwayän täko uwä näkŋo mannata udegän api nadäwek yäk. Täŋ, äma kubätä mäde ut tamayän täko uwä näka udegän mäde api ut namek. Ba äma mäde ut naminayän täŋo uwä Äma naniŋ kireŋpewän äpuro unita udegän mäde api ut imineŋ yäk.

Äma 72 ukeŋo äneŋi äbuŋ

¹⁷Eruk, äma 72 Jesutä peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋo u piä täŋ paotkaŋ bänep oretoret terak äneŋi äbä Jesu iwetkuŋ; Ekäni, nin gäkŋo wäpka biŋam yänahäntän kuŋitna Satan täŋo mäjo wära mannin buraminaŋi nämopän mannin buramiŋkuŋ yäk. ¹⁸pUde iweräwä Jesutä kowata ñode

^j10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 ^k10:8 1Ko 10:27 ^l10:10-11 Apos 13:51, 18:6

^m10:12 Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24 ⁿ10:13 Mat 11:21-23

^o10:16 Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 ^p10:18 Jon 12:31; Rev 12:8-9

yäwetkuk; Bureni! In ude täñirä Satan kunum gänañ nanik, yäpä ude, kehäromini paoränkañ kome terak mañ parirän kañkut. ¹⁹¶Imata, näk kehäromi tamiñkut. Kehäromi tamiñkuro uwä in imaka meni komi, gämok kenta bam udewani yeñ jakñitta, ba iwanjin Satan unitäño kehäromi irepmit moreneñta tamiñkut. Unita imaka kubätä in nämo täñpän wañkuñ ba nämo api täñpän waneñ. ²⁰¶Upänkañ mäjo wäratä manjin buramik täkañ unitagän oretoret nämo täneñ. Nämo, Anututä inta nadänpän wäpjin ini irani-ken kudän täñkuko unita oretoret pähap nadäneñ yäk.

Jesutä Nani bäneñp täga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

²¹Ude yäwänkañ Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm tañirän Jesutä oretoret pähap täñkuk. Oretoret täñpän nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome täño mäheñi, näk bäneñp täga nadäñ gamitat. Imata, gäk manka biñam täño mebari äma kome täño nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatañ yämik täyan. Bureni Nan, gäkña ude kañ ahäwän yän nadänkuno udegän ahätak yäk.

²²¶Ude yänpän ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän ketna terak peñ moreñkuk. Täñpakañ äma kubätä Anutu täño nanaki näka täga nämo nadäwän täreneñ. Nana kubä-tägän mebarina nadäwän täretak. Ba äma kubätä ini Nana täño mebari u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebari yäwoñärewayäñ yänpänjä

yäwoñäreñjira Nana täño mebari täga nadäneñ.

²³¶Ude yänpän iwaräntäkiye yämagut päñku inigän yepmañpän yäwetkuk; Nadäkañ? Anututä nadäñ tamiñirän yabänpän-nadäk täkañ unita oretoret pähap nadäk täkot! ²⁴¶Imata, Anutu täño kehäromi kak täkañ uwä profet ba intäjukun äma bian itkuño u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkañ ño nadäkta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo nadäk täñkuñ yäk.

Samaria nanik äma täga kubä täño manbiñam

²⁵¶Jesutä ude yäwän tärewäkañ Baga manta mebari nadäwani äma kubätä Jesu man goret kubä yäwän nadäwa yänkañ Jesu dubini-ken äbänpän iwetkuk; Yäwoñärewani äma, kädet jidewanipän iwatpäñ irit kehäromi u api kañ-ahäwet? ²⁶Ude yäwänä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Mosestä Baga man bian kudän täwani uterak man jide daniñpän nadäk täyan? ²⁷¶Iweränä iwetkuk; ñode daniñpän nadäk täyat; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bäneñka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen. E kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkaye ätuta nadäñ yämen yäk.

²⁸¶Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni näwetan. Man yarä u iwatpäñjä irit kehäromi u api kañ-ahäwen yäk. ²⁹Ude iweränä äma uwä Jesutä näka äma nadäk-nadäk ikek yän nadäwän yän nadänkañ Jesu ñode iwet yabänkuk;

¶10:19 Sam 91:13; Mak 16:18 ¶10:20 Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5

¶10:22 Jon 3:35, 10:15 ¶10:23 Mat 13:16-17 ¶10:24 1Pi 1:10

¶10:25 Mat 22:35-40; Luk 18:18 ¶10:27 Lo 6:5; Wkp 19:18

¶10:28 Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12

Baga mantä notkaye ätu yäj yäyak u netäta yäyak?

³⁰Yäwänä Jesutä kowata man wärani kubä ñode iwetkuk; Äma kubä Jeriko kome kwayäj nadänpäj Jerusalem peņpeņ kädet miņingän kuņirän kubo äma ätutä kaņ-ahäneņ. Kaņ-ahänpäj teki weņ täņpä kwäpäņ pärip-päriptä päripmäntäko kumāņ-däpurek täņpek. Täņirän yäpmänpäj kädet miņin peņpeņ kuneņ. ³¹Kädet miņin pewä parirän bämop äma kubätä äbä kaņpäņ kukņi kädagän irepmitpeņ kwek. ³²Kuņirän Juda täņo äma ekäni kubätä äbä äma u dapuri-tägän kaņkaņ udegän irepmitpeņ kukņi kädagän kwek. Nämö täņkentäj imek. ³³Kuņirän eruk, äma Samaria nanik kubätä kädet ugän iwat yäpmäj äbänpäj äma u käwek. Kaņpäņ butewaki pähap nadänpäj dubini-ken äbek. ³⁴Äbä jibi meni-ken wain ume kenta olip gакñipäj ärut imiņkaņ uwäktäj imek. Uwäktäj imiņkaņ pudätpäj iniken doņki terak peņpäņ yäjikñat yäpmäj kuņtängän eņi kubä, äma ban naniktä patta täņpani-ken tewän parirän bipani watäni irän yäņewek. ³⁵Yäņewänä eņi täņo watä äma unita siliwa moneņ yarä imiņkaņ iwerek; Äma ñonita watäni säkgämän isi. Moneņ gamitat ño paoränä äbä äneņi ätukät api gamet yäj iwerek.

³⁶Eruk, Jesutä manbiņam u yäj moreņpäņ Baga manta mebäri nadäwani äma u ñode iwet yabäņkuk; Äma yaräkubä unita jide nadätan? Äma jibi nikek unita netätä noripak bureni ude täņpek? ³⁷Ude iwerirän iwetkuk; Äma täņkentäj imeko unitä noripak bureni-inik täņpek yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan unita gäk kuņkaņ kädet udegän kaņ iwat!

Jesu Mata kenta Mariakät itpäņ-nadäk täņkuļ

³⁸Kadäni kubä Jesu iwaräntäkiye-kät kuņtängän, webe kubä wäpi Mata unitä komeken ahäņkuļ. Uken ahäņirä Matatä ini eņiken Jesu yäjikñat yäpmäj äronkuk. ³⁹YÄro itkaņ Jesutä manbiņam yäjahawayäj täņirän Mata täņo noripak Maria u nadäwayäj yäjkaņ äbä Jesu dubini-ken maņitpäņ manbiņam nadäj itkuk. ⁴⁰Maria manbiņam nadäj irirän noripaktä u kaņpäņ piä taņi inigän täņ itkuko unita bänepi waņkuļ. Bänepi wawäkaņ äbä Jesu iwetkuk; Ekäni, butewaki nämö nadäj namitan? Notnapak ño nabä kätäņpeņ äbäko ño irirän näkñagän piä taņi täyat. Iweri täņkentäj namän! yäk.

⁴¹Matatä ude yäwänä Ekänitä kowata ñode iwetkuk; O Mata, gäk imaka imaka ñonita imata nadäwätäk pähap täyan? ⁴²ZImaka bureni kubätagän nadäwen. Notkapak Maria ñowä imaka bureni unita nadäwän tärewäpäņ täyak. Täņpäkaņ imaka bureni ñowä kubätä täga nämö yomägarek.

Yäņapik man yäkyäk täņo käderi

Mat 6:9-15, 7:7-11

11 ^aEruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkaņ nani-kät man yäj itkumän. Yäwän täreņirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetkuk; Ekäni, Anutu-ken yäņapik man yäkyäk täņo käderi niwetpäņ niwoņäre yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpäņ yäwoņäreņkuko ude. ²Ude iweränä Jesutä yäwetkuk; In Anutu-ken yäņapik man yänayäj yäņpäjä man ñode yäneņ; Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbänpäj bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täņ nimi.

³Keḗma kubäkubä täḗo ketem nimik täyi.

⁴Ämatä waki täḗ nimik täkaḗ unitäḗo momini peḗ yämik täkamäḗ unita gäk udegän nintäḗo mominin peḗ nimik täyi.

Täḗyabäk-ken nämo nipmaḗpen.

⁵Ude yäḗpäḗ man wärani ḗode yäwetkuk; In bä mopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäkḗeḗpäḗ bipani bä mop noripak kubätä eḗiken kwek. Kuḗpäḗ noripak u ḗode iwerek; Notnapak, ketem ätu täḗkentäḗ nam.

⁶Notnapak kubä, ban naniktä äbäḗjirän ketem imapäḗ imet yäḗpäḗ gäkken yäḗapitat. ⁷Ude iweränä eḗi mäheḗmitä iwerek; Imata däpmon wewe täḗ namitan? Yäma ukätpäḗ nanaknaye-kät däpmon pätkamäḗ ḗo yäk. Näk täga nämo akuḗpäḗ ketem yäpḗmäḗ gamayäḗ. ⁸^bEruk, Jesutä man wärani u yäwetpäḗ yäḗkuk; Pengänä eḗi mäheḗmi u noripak täḗkentäktä nämo nadäweko upäḗkaḗ ehuranigän yäḗapitäyön gaḗani nadäḗpäḗ nadäḗ imek. ⁹Unita ḗode täwera nadäwut; In Anutu-ken imaka kubätä yäḗapinirä api nadäḗ tamek. Uwä äma kubätä wäyäkḗek piä täḗ yäpḗmäḗ kuḗtäḗgän kaḗ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpḗmäḗ kuḗjirän yäma däḗ imeko ude. ¹⁰Unita näk bureni täwetat! Äma kubätä yäḗapik piä täḗpäḗä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäkḗek piä täḗ yäpḗmäḗ kuḗtäḗgän bureni kaḗ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadäḗ iminpäḗ yäma däḗ imeko ude.

¹¹Eruk, jide nadäkaḗ? Nanakka kubätä ketemta yäḗjirän nani gäkä mobä kubä täga imen? Nämo inik! Ba tomta yäḗapinirän gämokpäḗ täga imen? Nämo inik! ¹²Ba purup muḗipta yäḗjirän bampäḗ täga imen? Nämo inik! ¹³Inä

äma waki upäḗkaḗ nanakḗiyeta imaka tägatäga yämik täkaḗ. Unita ḗode nadäwut; Kunum gänaḗ Nanjin iron mäheḗmi itak uken Kudupi Munapikta yäḗapinirä imata nämo tamek? Nämo, u bureni-inik tamek yäḗ täwetat!

Jesu jop manman iwetkuk

Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴Kadäni kubäken Jesutä äma mäjotä magärani kubä mäjo iwat kireḗ iminḗkuk. Mäjo unitä magät-pewän äma u man nämo yäk täḗkukopäḗ Jesutä mäjo u iwat kireḗjirän äma u man äneḗi yäḗkuk. Man yäḗjirän ämawebetä kikḗutpäḗ nadäwätäk pähap täḗkuḗ. ¹⁵cUpäḗkaḗ äma ätutä Jesuta ḗode yäḗkuḗ; Ude nämo! Äma uwä mäjo täḗo äma ärowani wäpi Bilisibap unitä kehäromi iminḗjirän mäjo yäwat kirek täyak yäk.

¹⁶dTäḗpäkaḗ ämatä Jesu täḗikḗjatta kunum täḗo kudän kudupi kubä pewi ahäwut yäḗ iwetkuk. ¹⁷Ude täḗjirä Jesutä nadäk-nadäki täḗo mebäri nadäwän tärewäpäḗ man wärani ḗode yäwetkuk; Ude nämo! Kome kubä-tägän ämik pewä ahäwäpäḗ kowat ämiwän täḗjirä kehäromini paorek yäk. Ba udegän buap kubätä kowat ämiwän täḗjirä kehäromini paorek. ¹⁸Unita Satantä iniken ämaniye yäwat kireḗjirän jide täḗpäḗ Satan täḗo äbot kehäromi irek? U täga nämo! Inä näk Bilisibap täḗo kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yäḗ näwet täkaḗ. ¹⁹Upäḗkaḗ ude bureni täyat u täḗpäwä ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkaḗ? Satan täḗo wäpi terak yäwat kirek täkamäḗ yäḗ nämo yäneḗo unitä jop täḗ-näkḗatkaḗ unitäḗo mebäri kwawak ahäwek! ²⁰eUpäḗkaḗ ḗode nadäwut! Näk Anutu täḗo kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat ude bureni täḗpäwä ḗode nadäneḗ; Anututä

^b11:8 Luk 18:5 ^c11:15 Mat 9:34, 10:25 ^d11:16 Mat 12:38 ^e11:20 Kis 8:19

intäjukun irit piä kehäromi nitek tāk täyak unitäjo bureni inken ahätak ɲo.

²¹Unita man wārani kubä täwera nadāwut; Äma kehäromi kubätä Kadä boham injitkaɲ eɲnita watä ireko uwä tuɲumi eɲi gānaɲ säkgāmān itneɲ.

²²fUpāɲkaɲ äma kubä kehäromini taɲi pähap ikek unitä äbāɲpāɲä ɲode täɲpek; Eɲi mähemitä kadä boham injitat yāɲ nadāweko u yomāgatpāɲ tuɲumi eɲi gānaɲ itneɲo u yāpmāɲkaɲ noriyeta yāp-māɲ daniɲpāɲ yāmek.

²³gEruk unita ɲode täwera nadāwut; Äma not nämo täɲ namik tākaɲ uwä näka iwan täɲ namik tākaɲ. Ba äma näkɲo piäta watä nämo it tākaɲ uwä piäna yāpāwak tākaɲ yāk.

²⁴Tāɲpākaɲ äma äbot ɲowä ɲode bumik; Mäjo äma maɲārani kubätä äma u kakätāɲpeɲ pāɲku kome kurāki-ken irit bägup kodakita wäyäkɲeɲtāɲ kuɲarek. Wäyäkɲeɲtāɲ kuɲareko upāɲkaɲ nämo kaɲ-ahāwek. Nämo kaɲ-ahāɲpāɲä bian irani-ken äyāɲutpeɲ kwa yāɲ nadāwek. ²⁵Ude nadāɲpāɲ äyāɲutpeɲ pāɲku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpāɲ ket urani. ²⁶hUde kaɲpāɲä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yāmagurākaɲ äbä ukengān itneɲ. Täɲpākaɲ äma uwä pengān-inik waki irekopāɲ mäden waki-inikinik täɲpāɲ irek yāk.

²⁷iMan ude yāɲ irirān ämawebe päke itkuyo u bāmopi-ken webe kubätä gera terak Jesu ɲode iwetkuk; Yäke! Gäk bäyaɲpāɲ nonoɲ gepmāɲ towiɲkuko uwä Anutu täɲo oretoret terak kuɲarani! yāk. ²⁸jUde iwerānä Jesutä yāɲkuk; Ude nämo! Ämawebe Anutu täɲo man nadāɲpāɲ iyap taɲpāɲ yāpmāɲ kuɲat tākaɲ unitä uyaku Anutu täɲo oretoret terak kuɲarani bureni yāk.

Kudān kudupi kakta Jesu iwet yabāɲkuɲ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

²⁹kÄmawebe mäyap äbä Jesu it gwājiniɲä man ɲode yāwetkuk; Wa! Waki täɲpani ämawebe äbot intä kudān kudupi kubä kakta näwet yabākaɲ. Upāɲkaɲ in näkä kudān kudupi mebäri kubä nämo täɲjira api käneɲ. Kudān bian Jona terak ahāɲkuko udegān ahāɲirān api käneɲ. ³⁰Jona terak imaka ahāɲkuko unitä ämawebe Ninive komeken nanik ɲode yāwoɲäreɲkuk; Jona uwä Anutu-ken nanik. Udegān, Äma Bureni-inik terak imaka ahāwayāɲ täyak unitä äma äbot in ɲo ɲode api täwoɲärewek; Äma Bureni-inik uwä Anutu-ken nanik. ³¹lUpāɲkaɲ intä näka Anutu-ken nanik yāɲ nämo nadākaɲ. Urita kowata yāpmäk-yāpmäk kadāni-ken Siba kome täɲo intäjukun webe unitä inkät Anutu iɲamiken bok itkaɲ momijin kwawak api pewān ahāneɲ. Webe unitä Juda täɲo intäjukun äma Solomon unitäjo nadäk-nadäk siwoɲi yāɲahāɲirān nadākta gäripi nadāɲkuko unita kome ban naniktä kädet käroɲi-inik äbuk. Täɲ äma Solomontä tāk täɲkuko u irepmitak uwä itat ɲo! Upāɲkaɲ imata nämo nadāɲ namik tākaɲ? ³²mTāɲpākaɲ ämawebe Ninive yotpārare-ken naniktä udegān, kowata yāpmäk-yāpmäk kadāni-ken inkät bok itkaɲ intäjo momijin kwawak api pewä ahāneɲ. Imata, Jonatä man yāwerān Ninive ämawebetä nadāɲpāɲ bānepi sukureɲkuɲ. Täɲ äma Jonatä täɲkuko u irepmitak uwä itat ɲo! Upāɲkaɲ bāneɲjin imata nämo sukurekaɲ?

^f11:22 Kol 2:15 ^g11:23 Luk 9:50 ^h11:26 Jon 5:14

ⁱ11:27 Luk 1:28,42,48 ^j11:28 Luk 8:15,21 ^k11:29 Mat 16:4

^l11:31 1Kin 10:1-10 ^m11:32 Jna 3:5-10

Äbot tänpäni uwä topän ude

Mat 5:15, 6:22-33

³³ⁿJesutä man ude yänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpän käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän ijinpän käbotpän nämo ähäät yejämbek. Ude nämo! Topän u ijinpän kwawak peñirän ämawebe äma unitä eñiken abänpän peñyänpeñirän imaka imaka täga yabäneñ. ³⁴Udegän, dapunjin uwä gupjin täño topän. Dapunjintä täga ijineño uwä gupjin imaka, peñyänjek ikek irirän kädet siwoñi täga kuñatneñ. Täñ, dapunjin waneño uwä jide tänpän imaka imaka täga kañpän täpneñ kuñatneñ? Nämo, gupjin bipmäñ urani gänañ ireko ubayän. ³⁵Unita peñyänjek bänepjin-ken itak unitä bipmäñ urani täñpeko udetä watäni itpän kuñat täkot. ³⁶Täñkañ gup nadäk-nadäkjin tä bipmäñ urani nämo, peñyänjek ikekän irirän irit kuñat-kuñatjin kuduptagän peñyänjek ikek api itneñ, topäntä peñyänneñ tamik täyak ude.

Anutu täño man gup-tägän nämo yäpmän kuñaren

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

^{37-38o}Jesutä man ude yän moreñirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu eñini-ken yänikñat yäpmän äronkuk. Eñi gänañ äro mañitpänä kerä nämo ärutkañ ketem nañkuk. Täñjirän Parisi äma unitä kañpän nadäwän nämo tägawäpän nadäwätäk ñode täñkuk; Imata nintäño бага irepmitpän kerä nämo ärutkañ ketem näyak yäk. ^{39p}Nadäwätäk ude täñ irirän Jesutä ñode iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpän ketem peñ-nakjin gupigän ärut täkañ. Ude tänpän Anutu iñamiken bänep nadäk-nadäknin täga yän nadäk

täkañ. Upänkañ nämo! Bänepjin-ken moneñ tuñumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokneñkuko pätak. ⁴⁰Inä guñ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok täñkuk yän nadäk täkot. ⁴¹Unita äma jäwärita bänep iron täñ yämineño uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu iñamiken pakigän itdeñ.

⁴²Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In бага man iwatpän piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäño moräki Anututa biñam pek täkañ. Upänkañ bänepjin-ken Anutu nadäñ imikinik nämo täk täkañ, ba bänep iron kädet nämo iwat täkañ. Unita бага man iwatpänä bänep nadäk-nadäkjin bok penneño uyaku tägawek. ⁴³Jesutä ude yänpän kubä ñode yäwetgän täñkuk; Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In käbeyä eñiken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkañ. Ba kädet miñin, ämawebe jopitä taniñ oretta gäripi nadäk täkañ. ⁴⁴Upänkañ inä äma kumbani, kome gänañ käbop käbäntañ irirä ämawebe punin guno nämo nadäwä tumbäkañ kuñ äbäk täk täkañ ude wani.

⁴⁵Jesutä man ude yänjirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoñäre wani äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yänjärok man niwetan! yäk. ⁴⁶Ude yäwänä Jesutä kowata man ñode iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuñat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak peñkañ injin ketän kuñat täkañ. ⁴⁷Wa! In komi api nadäneñ! In äbekjiye orajiye ude wani gän. Unitä Anutu täño profet biani däpmanpän änek täñkuñ. Profet äneñkuño awañ meni-ken in epmäget tägatäga piñpän mebäri säkgämän täk täkañ. ⁴⁸Upänkañ in kädet ude täk täkañ unitä

node niwoṅārek täyak; Orajijetä profet dāpmāk tāṅkuṅo u täga tāṅkuṅ yāṅ nadāk tākaṅ. Orajijetä profet dāpmāṅpāṅ āneṅpani-ken piä tāk tākaṅ. ⁴⁹Unita Anutu nadāk-nadāk māhemitā man kubā ṅode yāṅahāṅkuk; Nāk inken profet ba piä āmanaye yāniṅ kireṅpewa āreṅirā ātu kumāṅ-kumāṅ dāpmāṅit, ātu dāpmāṅpāṅ waki tāṅ yāmiṅit api tāneṅ yāṅ yāṅkuk. Eruk, man bian yāṅkuko u bureni ahātak ṅo. ⁵⁰Unita bureni ṅode tāwetat; Āma ahāk-ahāk kadāni-ken yāput peṅpāṅ profet dāpmāṅ yāpmāṅ ābuṅo unitāṅo momini āmawebe kudup apiṅo itkaṅ ṅo intā terak ārotak. ⁵¹Āmik uwā bian-inik Abeltā nāgāri piwān kuṅkuṅo uken yāput peṅpāṅ āmiṅ yāpmāṅ ābāṅkā Sekaraia kudupi eṅi gānaṅ alta mebāri-ken utpāṅ peṅkuṅ. Urita āneṅi tāwetgān tāyat; Āmik tāṅ yāpmāṅ ābuṅo unitāṅo momi intā terak ārotak.

⁵²Wa! Baga man yāwoṅārewani āma in komi api nadāneṅ. In āmawebetā iritta biṅam tākta Anutu tāṅo man yāwetpāṅ yāwoṅārenaṅipāṅ Anutu tāṅo man mebāri bureni nadākta kādet tāṅpipiṅ yāmik tākaṅ. Injin iritta biṅam nāmo tāṅpāṅ udegān āmawebetā u tākta kādet tāṅpipiṅ yāmik tākaṅ.

⁵³⁻⁵⁴^qEruk, Jesutā man ude yāṅ paotpeṅ kuṅirān Baga man yāwoṅārewani āmakāt Parisi āmatā Jesu man ātu goret yāwān nadāna yāṅkaṅ iwet yabāk pāhap tāṅit, yāṅpāṅ-kaṅiwarit bumta tāṅkuṅ.

Parisi tāṅo tāṅyākṅarani kudānta man

Mat 10:19-33

12 Āmawebe bumini Jesuken dubini-ken pādā nīkek ābā itkuṅ. Ābā irirā Jesutā iwarāntākiye jukun ṅode yāwetkuk; Ket nadākot! yāk.

Parisi āma tāṅo yista ket nadāṅpāṅ kaṅ kuṅarut. Irit kuṅat-kuṅariken kudān gupi-tāgān tāk tākaṅ ude in udegān tāneṅo udetā yāṅpāṅ yāyat. ²^rUpāṅkaṅ imaka tāṅ-yejāmbani pātak u wari nāmo api pārek. Nāmo kwawakgān api irek. Ba imaka kābop itak u wari nāmo api irek. Nāmo, u kwawakgān api irek. ³Bipmāṅurani gānaṅ man yānayāṅ tākaṅ uwā kepma pāhapken kwawakgān api nadāneṅ. Ba eṅi gānaṅ jiap man yānayāṅ tākaṅ uwā kami gera terak yāṅirā api nadāneṅ.

Netāta täga umuntāne?

Mat 10:28-31

⁴Jesutā iwarāntākiye ude yāwetpāṅ āmawebe pāke u ṅode yāwetkuk; Notnaye, ṅode tāwera nadāwut; Āmata nāmo umuntāneṅ. Nāmo, āma u komegupgān dāpmāṅkaṅ mājojin dāpmākta api tāṅpā waneṅ. ⁵Upāṅkaṅ ṅode tāwetat; Āma kubātagān täga umuntāneṅ. Āma unitā tadāpmāṅpāṅ geṅi wakiken ureṅ tāṅpān āpmonēṅo udetā umuntak tākot yāṅpāṅ tāwetat.

⁶In nadākaṅ? Barak tāpuri kubā wāpi pakup u imaka jopi kubā. Unitāṅo gwāki täga nāmo yāpen. Upāṅkaṅ Anututā udewanita ket yabāṅ yāwat täyak. ⁷^sTāṅpāṅ Anututā inta gāripi nadāk täyak uwā pakup barakta nadāk täyak u irepmitak unita nāmoinik api tepmaṅpek. Gwākjin pujiṅ jide itkaṅ u kudup daniwān tārewākaṅ itak. Urita imaka kubāta nāmo umuntāneṅ yāk.

Jesu iwatta nāmo māyāk tāneṅ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸Nāk bureni tāwera nadāwut; Āma kubāta āmawebe iṅamiken Nāk Jesuta nadāṅ imikinik tāk tāyat yāṅ yāṅahāwayāṅ tāko uwā, Āma Bureni-

^q11:53-54 Luk 20:20 ^r12:2 Mat 16:6; Luk 8:17

^s12:7 Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34

inik näkä udegän äma unita Anutu täño aņero iņamiken ŋode api yāņahāwet; Äma uwä näkņata biņam yāpmāņtat yāņ api yāņahāwet. ⁹tTāņ, äma kubä ämawebeta umuntaņpāņ Nāk Jesuta nämo nadātat yāņ yāwayāņ täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täño aņero iņamiken ŋode api yāwet; Äma ŋonita nämo nadātat yāņ api yāwet.

¹⁰Tāņpākaņ äma kubätä Äma Bureni-inikta yāņärok man yāwayāņ täko uwä momini u täga api peņ imek. Täņ, äma kubätä Kudupi Munapikta yāņärok man yāwayāņ täko uwä momini nämoinik api peņ imek.

¹¹uIn ket nadāwut! Ämatä manken tepmanayāņ kābeyä eņi gānaņ yāņ-tākņat yāpmāņ äronpāņ äma ekāni ekāni iņamiken api tepmaneņ. Ude tāņirä man jide yāne yāņ nadāwätäk nämo täneņ. ¹²Nämo, kadāni uken manta wäyākņeņirä Kudupi Munapiktä ŋode yāwut yāņ täwerirä man ugāņpāņ api yāņahāneņ.

Moneņ tuņumta bānep iyap nämo täneņ

¹³Jesutä man ude yāņirän ämawebe päke u bāmopi-ken nanik kubätä Jesu ŋode iwetkuk; Yāwoņärewani äma, tuāna iweriri tuņum nantä peņ nimiņkaņ kumbuko u yāpmāņ daniņpāņ näka moräki kaņ namän yäk. ¹⁴Yāwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Nāk tuņum yāpmāņ daniwani äma uyaku, ude tāņpet yäk. ¹⁵vUde yāņpāņ man ŋode yāwetkuk; Tuņum pähap yāpmakta nadāneņo udetä watāni itpeņ kuņatneņ. Tuņum päke unitä iritjin täño meham bureni nämo täyak.

¹⁶Jesutä man ude yāņpāņ man wārani kubä ŋode yāwetkuk; Moneņ äma kubätä piāni-ken ketem piweko u

bureni ahāņ bumbum täneņ. ¹⁷Tāņirä ŋode nadāwek; Jide tāņpet? Ketem bureni bumta ahākaņ ŋo degän kaņ pewet? yāņ nadāwek. ¹⁸Ude nadāņpāņ yāwek; A! nadātat. Ketem pekpek eņina biani wārāmutpāņ kodaki taņigän tāņpāņ ketem ba tuņumna u gānaņ kaņ pewa! yäk. ¹⁹Ude tāņkaņ ŋode täga nadāwet yäk. Ketem kāmita pewayāņ täro uyaku piä äneņi kubä nämo tāņpāņ oretoret terak ketem ume tāgatāga naņkaņ säkgāmān api it yāpmāņ ärowet yāņ nadāwek.

²⁰Ude nadāņirän Anututä ŋode iwerek; Gäk guņ bureni! Bipani ŋogän iritka gomāgarayāņ yäk. Tāņpakaņ nadäk tawaņ peyan u kubäta biņam kaņ tāņpān yāņ iwerek. ²¹wUnita ŋode täwera nadāwut; Äma kubätä Anutu täño tuņumta nadāwätäk nämo tāņpāņ kome täño tuņum peņ bäyaņ yāpmāņ kuņarayāņ täko uwä udegän api ahāņ imek yäk.

Kome terak irit tägata nadāwätäk nämo täneņ

Mat 6:25-34

²²Unita yāņpāņ Jesutä iwaräntäkiye ŋode yāwetgän tāņkuk; In gupjinta nadāwätäk ŋode nämo täneņ; Ketem depāņ nāņpet? Ba tek depāņ tāņpāņ kuņaret? yāņ nämo nadāneņ. ²³Nämo, ketem ba tek u bureni nämo. Uwä irit kuņat-kuņatjin täño tāņkentäk moräkigän. Unita bānep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak peneņ. ²⁴xIn imata Anutu u watä säkgāmān nämo käwep it nimek yāņ nadäk täkaņ? Eruk, in barakta yabāņpāņ-nadāwut! U ketem nämo piņpāņ puget nak täkaņ, ba naņpāņ kāmita nämo pek täkaņ. Upāņkaņ Anututä ketem yepmāņ towik täyak. Tāņpākaņ inä barak yārepmiņkaņ

^t12:9 Luk 9:26 ^u12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15 ^v12:15 1Ti 6:9-10

^w12:21 Mat 6:19-20 ^x12:24 Sam 147:9; Luk 12:7

unita in nadawätäk nämö täneḡ.
²⁵Jide? Nadawätäkjintä kome terak
 iritjin täga wädawän käroḡ täwek?
 Nämoinik! ²⁶Nadawätäkjintä imaka
 täpuri udewani täga nämö täḡpeko
 unita imata ketem tuḡumta nadawätäk
 pähap täk täkaḡ? Nadawätäk nämö
 täneḡ. Anututä ini api täḡkentäḡ tamek.

²⁷Täḡkaḡ päya irorita yabäḡpäḡ-
 nadawut. U inita tekta piäni nämö
 täk täkaḡ upäḡkaḡ yabäḡgärip ikek.
 Unitäḡo yabäḡgäriptä intäḡjukun äma
 biani Solomon unitäḡo moneḡ tuḡum
 ba tek säkgämän kaḡgärip ikek päke
 u yärepmit täyak. ²⁸Täḡpäḡ päya
 irori uwä kadäni keräpigän itpäḡ paot
 täkaḡ. Apiḡo ahäneḡopäḡ kwep ude
 äneḡi täreḡ mäneḡ. Upäḡkaḡ Anututä
 kaḡgärip ikek pewän ahäk täkaḡ. Ude
 täk täyak upäḡ imata tek täga nämö
 pewän ahäḡ nimek yäḡ nadäk täkaḡ?
 Wa! In nadäkinikjin äreyäwani! ²⁹Unita
 ketem ba ume deken yäpmäḡpäḡ näne
 yäḡkaḡ nadawätäk nämö täneḡ. Ba
 tek deken yäpmäḡpäḡ täne yäḡkaḡ
 nadawätäk nämö täneḡ. ³⁰Nämoinik!
 U guḡ ämatä bänep nadäk-nadäki
 udewani terakgän pek täkaḡ. Täḡ,
 inä imaka udewanita nadawätäk
 pähap nämö täneḡ. Nämö, nanjintä
 in imaka udewanita wäyäkḡek täkaḡ
 yäḡ tabäḡpäḡ-nadäk täyak unita api
 täḡkentäḡ tamek. ³¹Unita Anututä
 intäḡjukun it tamiḡpäḡ tabäḡ täwatta
 unitagän gäripi-inik nadäḡpeḡ piäni täk
 täkot. Ude täḡirä uyaku ketem tuḡumta
 wäyäkḡek piä tänayäḡ täkaḡ u api taniḡ
 kirewek.

³²yUnita yawaknaye, in nämö
 umuntäneḡ. Nanjintä tämagutpäḡ
 intäḡjukun it tamiḡpäḡ tabäḡ täwatta

gäripi nadatak. ³³zUnita in tuḡumjin
 äma jopita yäniḡ kirewut. Ude täḡkaḡ
 kunum täḡo tuḡum wawaki nämö,
 ba paot-paori nämö pätak ugäḡpäḡ
 kaḡ korewut. Tuḡum uwä ämatä kubo
 tänaḡi nämö ba gwaktä naḡpä tumnaḡi
 nämö. ³⁴Nadäkaḡ? Imataken tuḡumta
 nadäwi ärowani täḡpeko uwä bänep
 nadäk-nadäka uterakgän peḡpäḡ
 kuḡaren.

Bänep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵aJesutä man ude yäwetpäḡ äneḡi
 ḡode yäwetkuk; In tuḡum täkot! Piä
 täḡo tek täḡpäḡ topän iḡiḡ-yäḡeḡkaḡ
 itkot. ³⁶bPiä watä äma tägatä intäḡjukun
 ämanitä äbäкта tuḡum täḡpäḡ itsämäk
 täkaḡ ude täḡpäḡ itkot. Intäḡjukun
 ämani uwä kome kubäken kwekotä
 äneḡi äbäḡpäḡ yäma-ken kwäpkwäp
 yäpurirän piä watä ämaniyete täga u äbä
 yäma bäräḡeḡ dät imineḡ. ³⁷cBureni,
 piä watä ämaniyetä täḡpidäm taḡpäḡ
 irirä äbä yabäḡ ahäḡpäḡnä täga nadäḡ
 yämek. Bänep täga nadäḡpäḡ piä täḡo
 tek yamäḡkaḡ piä watä ämaniyete ḡode
 yäwerek; Eruk näkḡo kome yäpmäḡpäḡ
 maḡit yäpmäḡ kuḡirä näkä ketem
 tepmäḡ towiwayäḡ yäk. ³⁸Äma ekäni u
 bipani bä mop ba yäḡe-yäḡeta äbäḡpäḡ
 däpmon nämö pätnējo uwä yabäwän
 tägainik täḡpek.

³⁹dIn mebäri ḡode nadawut; Eḡi kubä
 mähemitä bipani uken kubo äma api
 äbek yäḡ, ude nadäḡpäḡ pidäm taḡpäḡ
 irirän kubo äma u eḡi gänaḡ täga nämö
 ärowek. ⁴⁰Eruk ude bumik, in udegän
 Ekänijintä kepma ba kadäni uken api
 äbek yäḡ nämö nadäkaḡ-ken uken api
 äbeko unita pidäm taḡpäḡ itkot.

^y12:32 Luk 22:29; Rev 1:6 ^z12:33 Luk 18:22

^a12:35 Kis 12:11; Mat 25:1-13 ^b12:36 1Pi 1:13; Mak 13:33-36

^c12:37 Jon 13:4 ^d12:39 Mat 24:43-44; 1Te 5:2

Piä äma täga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹ Jesutä manbiŋam u yäwet paoränä Pitatä ɲode iwet yabänkuk; Ekäni yäk. Gäk man wärani yäyan ɲowä, nintagän ba kudup pähapta yäyan? ⁴² Ude iwet yabänjirän Jesutä man wärani kubä ɲode yäwetgän tänkuk; Äma ekäni kubätä piä watä ämaniye-kät nanik kubätä piä man ɲode iwerek; Näk kome kubäken kwayän. Kuŋarira piä watä ämanaye u watäni itpäŋ ketem kadäni-kengän kaŋ yepmäŋ towik täyi yän iwerek. Eruk, piä watä äma u kudän jide täŋpeko unita watä äma nadäk-nadäkka täga ba man buramiwani äma yän iwerek? ⁴³ Uwä ɲode; Piä watä äma u, yän imani ude täŋpän irirän ekänini äneŋi äyänutpeŋ äbek. Äbänpän piä watä äma u kaŋpäŋ oraŋ imek. ⁴⁴ Näk bureni täwetat. Ekäninitä oraŋ imiŋpän tuŋumi kuduŋtagän watäni it imekta iniŋ kirewek yäk.

⁴⁵ Täŋ, piä watä äma u goret täŋpeko uwä ɲode nadäwek; A! Ekäninawä ɲodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadänpän piä watä äma noriye wanoriye ätu däpmänpän yawat kireŋjit, ba täŋguŋguŋ ume naŋjit täŋkaŋ täŋguŋ täŋpän irek. ⁴⁶ Ude täŋkaŋ ekäninitä guŋ täŋpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki täŋ irirän kaŋpäŋ piä watä äma u utkaŋ madän jukutpäŋ äma nadäkinik nämo täŋpanitä päŋku irani-ken maŋpän kuneŋ yäk.

⁴⁷ Unita bureni-inik täwera nadäwut; Piä watä äma kubätä ekänini täŋo man uwäku nadäweko upänkaŋ man bit-näk täŋpeko uwä ekäninitä bumta urek. ⁴⁸ Täŋ, piä watä äma u ekänini täŋo

man nämo nadänkaŋ peŋawäk täŋpeŋ kuŋareko uwä ähan urek. Täŋpakaŋ äma kubätawä imaka imaka mäyap iniŋ kirewani äma udewaniwä kowatawä piäni taŋi pewän ahänjirän Anututä kawän tägawek. Ba kubä u piä wäp ärowani yäpanitä kowatawä gwäk pimiŋpän piäni täŋjirän tägawek.

Jesu duŋ-wewek pewän ahäkta äpuk

*Mat 10:34-36, 5:25-26,
16:1-4; Mak 8:11-13*

⁴⁹ Jesutä ude yänpän äneŋi ɲode yänkuk; Näk kome terak kädäp pewä ijineŋta äput yäk. Täŋkaŋ pengän ijinanji. ⁵⁰ Upänkaŋ näk ume inide kubä, komi nikek äruretta yän namani. Ume u ärura täreŋjirän nadän bäräp nadätat ɲo api tärewek.

⁵¹ In näka ɲode nämo nadäneŋ; U kome terak bänep kwini pewa ahäkta äpuk yän nämo nadäneŋ. Nämo, näk komen ämawebe bämopi-ken duŋ-wewek pewa ahäkta äput. ⁵² Apiŋotä it yäpmän äronayän täkamän-ken u ɲode api ahäwek; Nädamiŋi-nani 5 u bämopi-ken duŋ-weŋira kukŋi yarä, kukŋi yaräkubä ude api ahäwek. ⁵³ Ba wäpna terak ini yanani yarätä duŋ-wewek täŋpän nani ini, nanaki ini ude api itdeŋ. Ba wäpna terak yamiŋi yarätä duŋ-weŋpän miŋi ini, äperi ini api itdeŋ. Ba yanäbeki yarätä duŋ-wewek täŋpän ini-ini api itdeŋ.

Kadäni täŋo kudän yäpmän danik täkot

⁵⁴ Jesutä man ude yäwetpäŋ ämawebe päke itkuŋo u ɲode yäwetkuk; In gubam wärämänjirän kaŋpäŋ iwän tawayän yän nadäk täkaŋ. Ude nadänjirä ätu itpäŋä bureni ahäk täyak yäk. ⁵⁵ Ba mänittä

^e12:44 Mat 25:21,23 ^f12:47 Jem 4:17 ^g12:50 Mak 10:38-39

^h12:51 Mat 26:38; Jon 12:27 ⁱ12:53 Mai 7:6

piänpewän gubam keweñirän kañpän ñode yäk täkañ; Edap ijiwayän. Yänjirä udegän ahäk täyak. ⁵⁶Wära! Jop man-man yäwani in uwä äbän kubit unitäño mebäri nadäk täkañ upänkañ kadäni ñonitäño mebäri imata nämo nadäwä täretak?

⁵⁷Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwoñi u kawä tärewäpän nämo yäpmän danik täkañ? ⁵⁸Äma kubätä manken gepmañpayän nadänpän kuñareko uwä kädet miñjin kuñit kuñit kokwawaki yäpmän äpäkta yänpän-nadäk tädeñ. Ude nämo täñjiri iwanka unitä manken gepmañjirän man yäpmän daniwanitä nadänpän komi ämani peñ iwet-pewän komi eñiken gepmañpek. ⁵⁹Näk bureni täwetat. Komi eñiken u gepmañpeko uwä jop täga nämo äpämañ kwen. Momi täñpeno unitäño kowata kudupinik peñkañ uyaku äpämañ kwen.

Bänep äyänut-äyänutta man

13 Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuño unitä Jesu manbiñam ñode iwetkuñ; Man ñonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniñ oretta tom däpmanpäñ ijiñ imiñ irirä Pailattä yänpewän ämawebe u kumän-kumän däpuñ yäk. ^{2j}Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahän yämiñkuko u ima mebärita ahän yämiñkuk? Momini uwä ätu täño momini yärepmitkuko unita ahän yämiñkuk yän nadäk täkañ? ^{3k}Nämoinik! Upänkañ inä bänepjin nämo sukurenayän täño uwä udegän api paot moreneñ. ⁴Tän, äma 18 ude Siloam komeken mobä eñitä tokätpän mañ kumän-kumän däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täño momini yärepmitkuko unita

umuri u ahän yämiñkuk yän nadäkañ? ⁵Nämoinik! Upänkañ inä bänepjin nämo sukurenayän täño uwä udegän api paot moreneñ.

^{6-7lm} Täñpän Jesutä wama päyata man wärani ñode yänkuk; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äronpän tä-gawek. Tägañpän päya unitäño mujipitä ahäwut yänpän watäni irekopän mujipi nämo ahänjirä piä watä äma iwerek; Näk päya ñonitäño mujipita wäyäkneñ yäp-män äbänjira obañ yaräkubä täreñjirän ätu nämo yabän ahätat yäk. Unita madän mañpi kut! Päya ño jop-nadän piä bämopi-ken irektawä! yän iwerek. ⁸ⁿIweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämo! yäk. Obañ ñonitawä ini kañ irän. Näk mebäri täñpän däpuk äriwa äronjirä mujipi api ahäneñ ba nämo ahäneñ u kañpän nadäkta yäk. ⁹Bureni paränä ini kañ irän. Täñ, nämo paränä kañ madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän tägañkuk

¹⁰Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eñi gänañ äronpän ämawebe Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñärekañ täñ itkuk. ¹¹Täñpäkañ webe mäjotä magärani kubä u imaka bok itkuñ. Mäjotä webe u magärirän obañ 18 ude it yäpmän äbuk. It yäpmän äbänjirän mädeni mugetkuko unita siwoñ täga nämo kuñat täñjukonik. ¹²Eruk Jesutä webe u irirän kañpän iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ño apiño paotak! ¹³Ude yänkañ keritä gupi terak peñjirän uter-akgän siwoñi itpäñ Anutu wäpi biñam yänpän iniñ oretkuk.

^{14o}Täñpäkañ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän tägañkuño unita käbeyä eñi täño watä äma unitä kañpän bänepi

^j13:2 Jon 9:2 ^k13:3 Sam 7:12 ^l13:6-7 Mat 21:19 ^m13:6-7 Luk 3:9

ⁿ13:8 2Pi 3:9,15 ^o13:14 Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16

wan̄kuṅ. Bānepi wawāpāṅ āmawebe yāwetkuk; Ai! Piā tāktāk kadāni kepma 6tā itkaṅ yāk. Unita kāyām yāpān tāgaṅ nimān yāṅ nadāṅpāṅ piā tāktāk kadāni-kengān kaṅ ābut. Sabat kadāni-ken kāyām yāpā tāgakta nāmo āmneṅ yāk.

¹⁵Ude yāwānā Ekānitā bānepi wawākaṅ kowata ṅode iwetkuk; Wa! In āmawebe tāṅkentākta wāp biṅam yāpuṅo upāṅkaṅ u bureni nāmo tāk tākaṅ. In tāṅyākṅarani āma! In Sabat kadāni-ken yawakjiyeta butewaki nadāṅ yāmiṅpāṅ yen pit yāmiṅkaṅ yāṅ-yākṅat yāpmāṅ ume ketem nakta kuk tākaṅ. Upāṅkaṅ yawakjiyeta nadāk tākaṅ ude webe ṅonita butewaki udegān imata nāmo nadāṅ imikaṅ? ¹⁶Ude Webe ṅowā Abrahamtā ābotken nanik. Satantā obaṅ 18 udetā topmāṅpāṅ komi imiṅ yāpmāṅ ābuk. Unita Sabat kadāni-ken webe mājotā magārani pit imitat ṅonita jide nadākaṅ? U siwoṅi nāmo yāṅ ba nadākaṅ? ¹⁷Ude yāṅirān āma yāṅpāṅ-kaṅiwatkuṅo u māyāk nadāṅkuṅ. Tāṅpākaṅ āmawebe pāke u Jesutā imaka tāgatāga tāṅ yāmiṅkuko unita gāripi pāhap nadāṅpāṅ iniṅ oretkuṅ.

Anutu tāṅo ābot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸Tāṅpākaṅ Jesutā yāwetkuk; Jide yāwa? Ābot Anututā intājukun it yāmiṅkaṅ yabāṅ yāwat tāyak u imatāken udewani? ¹⁹Uwā pāya mujiṅpi kubā wāpi Mastat udewani. Āma kubātā mastat mujiṅpi yāpmāṅpāṅ piāni-ken piwān āroṅpāṅ pāhāmi obāt tāneṅ. Pāhāmi obāt tāṅirā baraktā eṅini pāya u momi terak tāneṅ. ²⁰Ude yāṅpāṅ āneṅi ṅode yāwetgān tāṅkuk; Ba Anututā intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat piā tāk

tāyak u jidewani? ²¹Uwā yis udewani. Webe kubātā kārāga tāṅpa yāṅkaṅ yis tāpuri yāpmāṅpāṅ parawa taṅi-kāt awāhurek. Ude tāṅirān yistā parawa kudup gānaṅ kuṅatkaṅ piāni tāṅpek.

Yāma tāpuri tāṅo man

Mat 7:13-14,21-23

²²Eruk Jesutā Jerusalem yotpārare kwa yāṅkaṅ yotpārare taṅi tāpuri manbiṅam yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅtāṅ kuṅkuk. ²³Manbiṅam yāṅhāṅtāṅ kuṅirān āma kubātā ṅode iwet yabāṅkuk; Ekāni! Gāk jide nadātan? Anutu uwā āmawebe inita biṅam jidepāṅ api yāpek? Māyap api yāpek ba yarāgān? Ude iwerānā Jesutā kowata ṅode yāwetkuk; ²⁴Bureni tāwetat, āmawebe māyaptā yāma tāpuriken ārokta api tāṅpā wanēṅo unita in yāma tāpuri u ārokta piāni gwāk pimiṅpāṅ tāneṅ. ²⁵In nadākaṅ? Eṅi māhemitā yāma u api ukārek. Ude tāṅirān in yāma-ken itkaṅ gera ṅode api yāneṅ; Ekāni! Yāma ṅo dāt nimiwā! Ude yāwāwā api tāwerek; Nāk inta nāmo nadātat. In de naniktā abākaṅ? ²⁶Ude yāwānā intā ṅode api iwetneṅ; Nin bian gākkāt ketem bok nāk tāṅkumāṅo ukeṅo. Gāk komenin-ken man niwetpāṅ niwoṅārek tāṅkuno ukeṅo yāk. ²⁷Ude iwetnayāṅ tāṅo upāṅkaṅ āneṅi ṅode api tāwerek; Inta nāmo nadātat, ba u naniktā abākaṅ yāṅ nāmo nadātat. Unita wakiwaki tāṅpani in kewewut!

²⁸Inā yewa kemat kāda maṅpā kunayāṅ tākaṅ-ken u itkaṅ Abraham, Aisak, Jekop-kāt profet biani kudup Anutu tāṅo yabāṅ yāwat yewa gānaṅ irirā api yabāneṅ. Yabāṅkaṅ konām butewaki tāṅpāṅ komi nadāṅkaṅ mejin api jiwātpeṅ itneṅ. ²⁹Tāṅpākaṅ āmawebe edap dapuri ābāk tāyak

^p13:15 Luk 14:5 ^q13:16 Luk 19:9 ^r13:24 Plp 3:12 ^s13:25 Mat 25:10-12

^t13:27 Sam 6:8 ^u13:28 Mat 8:11-12 ^v13:29 Sam 107:3; Luk 14:15

käda ba äpmok täyak käda ba kukñi kukñi uken naniktä api ämnej. Äbänpäñ Anututä yewa gänañ äronpäñ äñnak-äñnak pähap uken ketem api nänej. ³⁰WIn nadäkañ? Kadäni uken ämawebe wäpi biñam ikek itkañ u äpani api itnej. Täñ, äpani itkañ u uwä wäpi biñam ikek api itnej.

Jesu Jerusalem yotpärare-ken api kumbek

Mat 23:37-39

³¹Kadäni ukengän Parisi ätutä äbänpäñ Jesu iwetkuñ; Kome ño peñpeñ kome ätuken ku! Herot gäk kumän-kumän gutta nadatak yäk. ³²Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Kuñkañ añ ägwäri Herot u ñode iwerä nadäwän. Näk apiñokät kwep uwä mäjo äma magärani u yawat kireñit ba äma käyäm ikek yäpa tägañ yäminjit api täñpet yäñ iwerut. Täñkañ apiño ba kwep yäñen piäna täñ yäpmän kuñira kepma yaräkubä uken api tärewek yäñ iwerut. ³³Kepma kepma piä gwäk pimiñpäñ täñtän api kwet. U imata, profet kubä kome kubäken irirän täga nämo utpewä kumbek. Nämo, Jerusalem yotpärare-ken uyaku täga utpewä kumbek.

³⁴Jesutä ude yänpäñ yänkuk; O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpäñ piä ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkañ ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpmän äbuñ. ³⁵Unita Anututä tabä kätänjirän watäjän nämo, jop api itnej. Eruk nadäwut! Äneñi nämo nabänkañ it yäpmän ärontäñgän Anutu wäpi terak

abätak unita iniñ oretna! yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

Jesu Parisi kubä täño enjiken itkuk

14^xSabat kubäken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wäpi niked kubätä enjiken äronkuk. Äro irirän äma itkuño u ket kañiwatkuñ. ²Ket kañiwat irirä, äma gupi tokjeñ ärowani kubä yänikñat yäpmän Jesu dubini-ken äbä teñkuñ. ³Teñjirä Jesutä kañpäñ Parisi ämakät Baga manta mebari nadäwani äma ñode yäwet yabänkuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadäni-ken äma käyäm ikek täga yäpa tägañ ba nämo? ⁴Ude yäweränä kowata man kubä nämo yänkuñ. Man kum irirä Jesutä äma u injtpän yäpän tägawäpäñ tewän kuñkuk. ⁵Tewän kuñjirän äma itkuño u yäwetkuk; Näka goret täyak yän nadäkañ? In kubä täño nanak ba yawakjin kubätä Sabat kadäni-ken awañ gänañ äpmonpeko uwä butewaki nämo nadäneñ? Nämo, butewaki nadänpäñ bäräneñ päñku wädänpäñ teneñ. ⁶aYäweränä kowata iwetta manta wäyäkñewä wawäpäñ man nämo iniñ yänkuñ.

Gäkñata nadäwi ärowani nämo täñpek

⁷bEruk ätu itpäñ yabänkuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekäni yän nadänpäñ, bägup äma wäpi biñam ikektä mañirani-ken äro mañitkuñ. Mañjirä yabänpäñ Jesutä manbiñam ñode yäwetkuk; ⁸cÄma kubätä äñnak-äñnak pähap täñpäñ gämaguränä äma ekänitä mañirani-ken päro nämo mañiren. Äñnak-äñnak mähemitä äma wäpi biñam ärowani niked imaguränä gäk jide täñpen?

^w13:30 Mat 19:30 ^x14:1 Luk 11:37 ^y14:3 Luk 6:9

^z14:5 Mat 12:11; Luk 13:15 ^a14:6 Mat 22:46 ^b14:7 Mat 23:6

^c14:8 Snd 25:6-7

⁹Gäk äma ekänitā manjirani-ken manjiriri añnak-añnak māhemitā pābā gāwerek; Ai, akwikañ, ekāni ñonitā bāgup tāga ño manjirān yāñ gāwerek. Ude gāwērānā pāñku bāgup jopi-ken manjitkañ māyāk pāhap nadāwen. ¹⁰Unita äma kubätā ketem bok nadāyāñ nadāñpāñ gāmagurānā bāgup jopi-ken manjiren. Ude tāñjiri äma unitā gāwerek; Notnapak, abā bāgup sākgāmān peñ gamitat-ken ño manjit yāñ gāwerek. Ude tāñjiri ämawebe ätutā gabāñpāñ wāpka biñam punin yāpmāñ akuneñ. ¹¹^dNāk ñode tāwera nadāwut; Äma kubätā ini wāpi biñam yāpmāñ ärowayāñ tāko uwā Anututā wāpi biñam api yāpmāñ äpek. Tāñ, äma kubätā inita nadāwān äpani tāñpānpāñ kuñarayāñ tāko uwā Anututā api orañ imek.

¹²Jesutā ude yāñpāñ äma yāñikñat yāpmāñ äronkuko u ñode iwetkuk; Gäk añnak-añnak kubā tāñkañ gākñaken wanotkaye notkaye nimikñaye ba komeka-ken nanik äma wāpi biñam ikek nāmo yāñpewi ämneñ. Ude tāñpeno uwā kowata gāka udegān tāneñ. Kowata udegān tāñ gamiñirā tārewek. ¹³^eUnita añnak-añnak tāñpāñjä äma äpani, keri kuroñi gwājiwani, dapuri tumbani, äma jāwāri ugānpāñ yāñ-yākñat pābā yepmāñ towiwen. ¹⁴^fÄma jopi jāwāri udewanitā kowata tāga nāmo tāñ gamineñ, upāñkañ Anututā ini api ganiñ orerek. Kowata uwā äma siwonitā akukakuk kadāni-ken api yāpen.

Äñnak-äñnak pāhapta bitnāñkuñ

Mat 22:1-10

¹⁵^gJesutā man ude yāñjirān äma ketem bok nañ itkuño u kubätā Jesu iwetkuk; Bureni yāk. Anutu tāño kañiwat yewa gānañ ketem nānayāñ tākañ udewanitā

sākgāmān api itneñ yāk. ¹⁶Yāwānā Jesutā manbiñam kubā ñode iwetkuk; Äma kubätā añnak-añnak tañi kubā tāñpayāñ tāñtuñum tañpāñ äma bumta äbākta man pewān kuñarek. ¹⁷Tāñpāñ imaka imaka tāñket tañ moreñpāñ watā ämani kubā ñode iwerek; Pāñku äma nākño gera nadāñkuño u ñode yāweri äbut; Ketem kudup iñiñpāñ tāñtuñum tāwani unita kuna yāñ yāwet.

¹⁸Eruk pāñku yāwērānā bitnāñpāñ wohut-wohut man iwetneñ. Äma kubätāwā ñode iwerek; Nāk kome kubā nākñata yāpetta gwāki peñkut yāk. U kakta kuyat yāk. Unita ekānikatā nāka nadāwān waki nāmo tāñpek yāk. ¹⁹Tāñ kubätāwā iwerek; Nāk bulimakau 10 suwañkuro u pāñku yāñ-yākñat yāpmāñ pābā kehāromini yabāñpāñ-nadākta piāken yepmanñpayāñ yāk. Unita ekānikatā nāka nāmo nadāwān waneñ yāk. ²⁰^hBa kubätāwā iwerek; Nāk webe kubā api yāput. Unita nāmo ärewayāñ yāk. ²¹Ude yāñirā watā ämani uwā äneñi äyāñutpeñ pāñku ekānini manbiñam iwerek. Iwerān nadāñkañ bānepi wawāpāñ watā ämani äneñi ñode iwet-pewān kwek; Gäk bārāneñ kuñkañ yotpārare tāño kādet tāpuri tāpuri-ken ämawebe jāwāri, keri kuroñi gwājiwani, dapuri tumbani kuduñtagān yāñ-yākñat yāpmāñ äbi yāk. ²²Ude iwerānā watā ämanitā udegān tāñkañ äma ekānini u iwerek; Ekāni yāk. Nāwerano udegān tāt. Tāro upāñkañ eñi ketem nānayāñ tākañ-ken bāgup ätu jop itkañ yāk. ²³Yāwērānā iwerek; Eruk, äneñi kuñkañ kādet tāpuri tāpuri it yāpmāñ kukañken udegān kuñatkañ ämawebe kudup yāñporiñ yāpmāñ äbi. Nākño eñi ämawebetā tokñewān yāñ nadātat yāk. ²⁴Nāk bureni gāwera; Ämawebe pengān man pewa kuñarirān

^d14:11 Mat 23:12; Luk 18:14 ^e14:13 Lo 14:29 ^f14:14 Jon 5:29

^g14:15 Luk 13:29 ^h14:20 1Ko 7:33

nadänkuŋo unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwat-iwatta jukuman

Mat 10:37-38

²⁵Tännpän äma äbot pähaptä Jesu iwarän tänjirä äyänutpän ñode yäwetkuk; ²⁶ⁱÄma kubätä näkkät kuŋatta nadänkaŋ upänkaŋ miŋi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämo ut yämayän täko uwä näkño notnapak bureni täga nämo irek. Ba iniken irit kuŋat-kuŋarita mäde nämo ut imayän täko uwä näkkät bok täga nämo kuŋatde. ²⁷^jBa kubätä näkä päya kwakäp terak komi nadäwayän täro udegän nadäkta umuntaŋkaŋ näwarayän täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämo api irek.

²⁸Bureni! Äma kubätä eŋi kehäromi kubä tänpa yänkaŋ pengänä moneŋi daniŋpän moneŋ upän eŋi täga tänaŋi ba nämo tänaŋi yän nadäwek. ²⁹Ude nämo täŋkaŋä eŋi yäput peŋirän moneŋi paoränpän pewän jop pärek. Tänjirän ämawebetä eŋi päraki u kaŋpän yänpän kaŋ-mägayäk tänpän yäneŋ; ³⁰U kawut! Eŋi ño tänpayän yänpän ba täŋkukopän pewän päraki-tägan ño pätak! yäk.

³¹Ba kome kubä täño intäjukun ämakät kubä täño intäjukun ämakät ämik täda yänkaŋ intäjukun äma u pengän kaŋpän nadäk piä ñode tänppek; Kome kubä unitäño äboriye taŋi, 20 tausen ude yäk. Näkño 10 tausen-gän. Jide tänpän näkño äbottä iwan äbot taŋi u däpneŋ yän kaŋpän nadäk piä ude tänppek. ³²Ude tänpän iwan täga nämo däpmänpän yäwat kirewet yän nadäwek. Ude nadänpän noriye ätu kome unitäño intäjukun äma täño bänepi yäpmän äpäkta yäwet-pewän kuneŋ yäk. ³³Jesutä man wärani u

yän paotpän ñode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yänpänä bäräneŋ-inik nämo näwarek. Nämo äma u imaka imakani kudup nämo peŋ moreŋkaŋ näk näwarayän täko uwä näkño näwaräntäkna bureni nämoinik api tänppek.

Paŋ gäripi nitek ude kuŋatneŋ

Mat 5:13; Mak 9:50

³⁴Jesutä ude yänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Paŋ u gäripi kehäromi nitek. Upänkaŋ gäripi paoreko uwä jide tänpena äneŋi gäripi ahäwek? Täga nämo! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵Piäni nämo ude irek. U jop ureŋ täna kuneŋ.

Unita äma jukuni nitektä näkño man ño ket nadäwut!

Sipsip kubä paotkuko unitäño manbiŋam

Mat 18:12-14

15 Kepma kubäken äma takis moneŋ yäpani ätu ba äma waki tänpäni yän yäwerani ätukät Jesutä man yänjirän nadänayän äbuŋ. ²^kUde tänjirä Parisi ämakät Baga man yäwoŋäremani äma ätu u itkuŋo unitä yänpän-kaŋiwat man ñode yänkuŋ; U kawut! Äma ñowä waki tänpänita not täŋ yämiŋpän ketem bok nak täkaŋ yäk.

³Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ⁴^lInkät nanik kubä täño sipsip äbot 100 ude itneŋo upän kubätä paoränä jide tänppek? Äma u sipsip 99 säkgämän itneŋ u bägup tägaken yepmankaŋ kubä paoreko unita wäyäkneŋtäŋ kuŋarek. ⁵⁻⁶Kuŋatkä kaŋ-ahänpänä oretoret terak yäpmänkaŋ bu-ramiŋ yäpmän eŋiken kwek. Eŋiken kuŋpänä noriye yänpabä kubä-kengän yepmaŋkaŋ yäwerek; Wisikna! Näkño

ⁱ14:26 Luk 18:29 ^j14:27 Luk 9:23 ^k15:2 Luk 5:30

^l15:4 Ese 34:11,16; Luk 19:10

yawak kubä paorakopäñ kañ-ahäñpäñ yäpmäñ äbätat unita oretoret täna! yäñ yäwerek. ⁷Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayäñ täko uwä kunum gänañ ununitä oretoret bumta api tañ imineñ. Täñ, ämawebe mäyap Siwoñi yäñkañ bänepi sukurekta nämo nadäk täkañ unita oretoret nämo api täneñ.

⁸Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä ñode yäñkuk; Webe kubätä moneñ kujari 10 ude yäpmäñ kuñjarirän moneñ kujari kubätä paoreko uwä jide täñpek? Webe u topän ijiñpäñ eni gänañ imaka imaka ket däpmäñ äreyäñpäñ wäyäkñeñtäñgän kañ-ahäwek. ⁹Kañ-ahäñpäñä webe unitä noriye yäñpäbä kubä-kengän yepmañpäñ yäwerek; Wisikna! Moneña kubä paorakopäñ kañ-ahätat yäk. Unita oretoret täna yäñ yäwerek. ¹⁰Jesutä ude yäñpäñ ñode yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayäñ täko uwä, kunum gänañ oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäño manbiñam

¹¹Jesutä man wärani ude yäñpäñ man wärani äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubä täño nanaki yarä. ¹²Unitä ittängän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumäñiri moneñ tuñum näknata biñam yäpmäkta yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tuñum yäpmäñ danipäñ yämek. ¹³Täñjirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkañ moneñ tuñum nanitä imeko u yäpmäñpäñ komeñi peñpeñ kwek. Kumañ päñku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahäñpäñ imaka imaka yabänggärip ikek unita moneñi kudup ureñ täñpän kuneñ. ¹⁴Ureñ täñpän kuñjirä kadäni ugän kome

uken nakta jop irit ahäwek. Ude täñjirän monä uwä jop irek. ¹⁵Jop itkañ piä täñpayäñ kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ¹⁶Täñpäñ ketem kubä nämo imiñjirä nakta bumta iwäwä towik täño ketem näñpayäñ nadäwek. ¹⁷Täñpäñ inita näk goret täñ yäpmäñ äbätat yäñ nadäwätäk täñkañ bänepitä ñode nadäwek; Nana täño piä ämaniye kumän-tagän ketem bumta nañ irirä näk nakta jop ño itat. ¹⁸Unita näk komena-ken kuñkañ nana ahäñ imiñpäñ ñode kañ iwera; Nan, näk waki täñjira mominatä Anutu-ken ba gäkken waki-inik täyak. ¹⁹Unita gäk ironjina yäñ näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadäñ namiñjiri kañ ira yäk. Man ude api iweret yäñ nadäwek. ²⁰Eruk, ude nadäñpäñ akumañ äneñi nani-ken kwek.

Kuñtäñgän eruk, kädet moräk-ken äbäñjirän nanitä käwek. Kañpäñ butewaki nadäñpäñ bäräñeñ päñku bäyañ imiñpäñ geñi darek. ²¹Täñpäñä nanakitä ñode iwerek; Nan, näk waki täñjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak yäk. Unita gäk ironjina yäñ näwerentawä. ²²Ude iweränkañ nanitä piä ämaniyeta gera yäwek; In tek tägagämän kubä bäräñeñ yäpmäñ päbä täñ imut! yäk. Ba siworok keriken täñ imiñpäñ kuroñi ärärani peñ imut! yäk. ²³Ude täñkañ päñku bulimakau nanaki säkgämän ukeñopäñ yäpmäñkañ utpäñ ijiñkañ nañpäñ oretoret täna! ²⁴Imata, nanakna ñowä kumbukopäñ äneñi äbätäk yäk. Paotkukopäñ äneñi ahätäk. Ude yäweränkañ ärawa pähap yäput peñpäñ täneñ.

²⁵Ude täñ irirä nanaki tuäni piäken kuñjareko unitä äyägutpeñ eni mäde kada äbäñkañ kap oretoret mämä

^m15:13 Snd 29:3 ⁿ15:16 Snd 23:21 ^o15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13
^p15:24 Efe 2:1,5, 5:14

nadäwek. ²⁶Nadänpän piä äma kubä yänpewän abänkaŋ iwet yabäwek; U ima mämä? ²⁷Yäwänä iwerek; Monäka yotpärareken äneŋi äbätak unita nanjektä yänpewän bulimakau nanaki säkgämän ukeŋopän madänpän ijikamän yäk. ²⁸Ude iweränä nanaki tuänitä bänepi tänpän wawäpän eŋi gänaŋ ärokta bitnäwek. Ude tänjirän nanitä yäman äpä eŋi gänaŋ ärokta butewaki terak ehutpän iwet yabäwek. ²⁹Iwet yabäwänä nanaki tuänitä iwerek; Gäk nadätan? Näk obaŋ jide u piä täŋ gamiŋ yäpmän äbänpän manka kubä nämo ut täyat. Täŋkaŋ gäk meme nanaki täpuri kubä nami notnayekät naŋpän oretoret nämo täŋkumän yäk. ³⁰Upänkaŋ nanaka monäka gäkŋo moneŋ tuŋum webe jopjop kuŋaranita kudup ureŋ tänpän kuŋkuŋ! Udewaniitä äbänpän gäkä yänpewi bulimakau nanaki säkgämän kubä utpän iŋiŋ imikaŋ yäk.

³¹Yäwänä nanitä iwerek; Nanakna! Gäk kadäni kadäni näkkät it yäpmän äbäk täkamäk. Imaka kuduŋtagän itkaŋ uwä nekta biŋam it morekaŋ yäk. ³²Upänkaŋ monäkawä kumbukopän äneŋi kodak täyak yäk. Uwä ägwän takinik täŋkukopän äneŋi ahätak. Unita oretoret ŋowä täga täkamän yäk.

Tuŋum täŋo watä äma waki unitäŋo man

16 Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Kadäni kubäken tuŋum äma kubätä moneŋ tuŋumi watäni itta watä äma kubä iwoyänpän tewek. Teweko kadäni käroŋi it yäpmän äbätängän moneŋ äma unitäŋo piä watä äma ätutä päbä iwetneŋ; Ekäni yäk. Äma moneŋ tuŋumka watäni itta iwoyänpän teŋkuno ukeŋo gäkŋo moneŋ moräki

inita yäpmäk täyak yän iwetneŋ. ²Ude iwetpeŋ kuŋirä mebäri nadäwayän piä mähemitä watä äma u iwet-pewän äbänä iwerek; Näk gäkŋo manbiŋam waki u nadät yäk. Gäk udewaniitä näkŋo tuŋum watä täga nämo iren yäk. Unita piä täŋ nanik täŋkuno unitäŋo man kudän tänpän yäpmän äbikaŋ käwayän yäk. ³Ude yäwänä watä äma u kuŋkaŋ bänepitä ŋode nadäwek; Wära! Piä täŋkuro unitäŋo mähemitä näwat kirewayän täyak yäk. Ekäniitä piä watä äma kubä yäpmänirän jide api täŋpet? Piä tänpän yänat pikpikta gaŋani nadätat. Ba ämaken ketemta yänpikta mäyäk nadätat yäk. ⁴Ude yänkaŋ ŋode nadäwek; Eruk, nadätat! Piä peŋira kome mähem ätutä näka täga nadänpän käwep eŋini-ken yänäkŋat yäpmän kukta nadäk kubä nadätat. Eruk ŋode kaŋ täŋpa!

⁵Ude yänpän ämawebe ekänini täŋo tuŋum jop yäpmänpän kowata api imine yän yäneŋo u yän-yäkŋat yäpmän päbä yepmaŋpek. Tänpän intäjukun äbeko u ŋode iwet yabäwek; Ekänina täŋo imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? ⁶Yäwänä iwerek; Tom uwäk taŋi 100 ude yäk. Yäwänä ŋode iwerek; Eruk pipa ŋo yäpmänkaŋä 100 u awähutkaŋ 50 kudän tä yäk. ⁷Ude yänpän kubä iwet yabäwek; Ekänina täŋo imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? Yäwänä iwerek; Rais bek 100 yäk. Yäwänä ŋode iwerek; Eruk, gäk pipa ŋo yäpmänkaŋä 100 u awähutkaŋ 80 kudän tä yäk. ⁸Täŋkaŋ piä watä goret täŋpani unitä udegän täŋ yäpmän kuŋirän ekäniniitä manbiŋam nadänpän bänepi-ken ŋode nadäwek; Piä watä ämana u goret täŋkuko upänkaŋ ini gupi täŋkentäktä nadäk kubä yäpmänpän täŋkuk yän nadäwek. Ude nadänpän iniŋ orerek. Jesutä manbiŋam ude yänpän yäwetkuk;

Bureni! Ämawebe kome täño nadäk-nadäk yäpmän kuṇat täkaṇ uwä kome täño imaka imaka täkta gäripi nadänpän kehäromigän täk täkaṇ. Ude täñkaṇ kuṇat täkaṇ uwä nadäk-nadäk nitek tänpän noriye-kät kowat tänpän mebäri mebäri täk täkaṇ. Upänkaṇ peṇyänek täño nanakiye intä notjiye-kät kädet täga ude nämo täk täkaṇ.

^{9s}Unita in udegän, ämawebetä not täñ nimut yän nadänpänä kome täño moneṇ tuṇum pat tamikaṇ u yäniñ kireneṇ. Ude tänayän täño uyaku kome täño moneṇ tuṇum yäpmän kuṇat-kuṇat kadäni täreñirän ämawebe uwä irit kehäromi täño eñiken oraṇ tamipän api tämagutneṇ. ^{10t}Äma kubätä imaka täpurita watä täga ireko uwä, udegän imaka taṇita watä säkgämän irek. Täñ, äma kubätä imaka täpurita kädet siwoṇi terak watä nämo ireko uwä imaka taṇita udegän watä säkgämän nämo irek. ¹¹In kome täño moneṇ tuṇum jopi watäni täga nämo itpäñ yäpmän kuṇarirä netätä imaka bureni tamek? ¹²Ba äma kubä täño tuṇum watäni säkgämän täga nämo itpäñ yäpmän kuṇarirä netätä injinta biṇam yäwani u api tamek?

^{13u}Nadäkaṇ? Watä äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä piä täga nämo täñ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadänkaṇ kubäta gaṇani nadäwek. Ba kubä täño piä täñkaṇ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneṇ tuṇum terak bok täga nämo injitpäñ kuṇatneṇ.

^{14v}Jesutä man ude yän irirän Parisi äma ätu moneṇ tuṇumta nadän gärip täñpeṇ kuṇatkuṇo unitä nadänpäñ kaṇ-mägayänkuṇ. ^{15w}Kaṇ-mägayäwäwä Jesutä ḥode yäwetkuk; Ämawebetä siwoṇi yän nibäwut yänkaṇ in kädet mebäri

mebäri täk täkaṇ. Upänkaṇ Anututä mebärijin tabänpäñ-nadätak. Nadäkaṇ? Imaka ämatä yabänjirä gäripi nitek täk täkaṇ uwä Anututä yabänjirän taräki täk täyak.

Anutu täño man nämo api paorek

Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

^{16x}Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yänpabä Jonken täreñkuk. Jon-ken yäput peṇpäñ Anutu täño kaṇiwat piä unitäño Manbiṇam Täga yän-kwawataṇ yäpmän kukaṇ. Eruk ämawebetä u nadänpäñ Anutu täño kaṇiwat yewa gänaṇ äronpäñ itta piä kehäromi täkaṇ. ^{17y}Upänkaṇ ḥode nämo nadäneṇ; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yän nämo nadäneṇ. Nämo inik! Baga man kudän täwani unitäño moräki täpuri nanak nämo inik api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeño upänkaṇ Baga man u nämo inik api paorek.

Nädapitä duṇ-wewek täño man

Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

¹⁸Ḥode nadäwut; Äma kubätä webeni peṇpäñ kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täñpek. Ba äma kubätä webe, äpitä bian iwat kirewani yäpeko uwä, udegän kubokäret kädet täñpek.

Tuṇum äma kenta Lasarus täño manbiṇam

¹⁹Jesutä ude yänpäñ manbiṇam kubä ḥode yäwetgän täñkuk; Tuṇum äma kubä irek. U tek säkgämän säkgämän täñkaṇ ketem imaka, tägatäga nak täñpek. ²⁰Täñpakaṇ kadäni uken, äma jopi jäwäri-inik kubä wäpi Lasarus u

^s16:9 Mat 6:20; Luk 14:14 ^t16:10 Luk 19:17-26 ^u16:13 Mat 6:24

^v16:14 Mat 23:14 ^w16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17

^x16:16 Mat 11:12-13 ^y16:17 Mat 5:18

gupi kudup paräm nikektä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yänjikjat päñku tujum äma unitä eni yäman tek täñpek. ²¹ Ketem kokoki tujum äma unitä nañpän ureñ täñpän kwani u nañpayäj nadäñpän noriye yäwet-pewän päñku tek täñpek. U irirän añtä äbä paräm gupi-ken äjipmāñtāñ äronkañ äpäk täneñ. ²² Ude täñ yäpmāñ kuñtāñgāñ kumbuk. Kumāñirāñ Anutu täño añerotä bärāneñ äbä pudät yäp-māñ kunum gānañ Abraham dubini-ken päñku teñkuñ. Tewä irirän tujum äma u imaka, kumbuk. ²³ Kumbānkañ äneñkuñ. Äneñpäkañ geñi wakiinik u kuñkuk. Uken itkañ komi pähap nadāñ itkañ dapun täñpän Lasarus Abraham dubini-ken irirän kañkuk. ²⁴ Kañpän gera terak ñode yänjkuk; Nana Abraham, butewaki nadāñ namiñpän Lasarus peñ iwetpewi äpä keru ume gānañ peñkañ damana-ken ärurirāñ gupna bam tawān yäk. Näk kädäp gānañ itkañ komi pähap nadāñ itat ño!

²⁵ Butewaki man ude yāwānä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian tāk täñkuno ukeño nämo nadātan? Gäk kome terak tujum säkgāmāñ säkgāmāñ yäp-māñiri Lasarus imaka wakiwakigāñ yäpani yäk. Unita apiñowä Lasarus ore-toret terak ño irirän gähä komi nadāñ itan u yäk. ²⁶ Täñpākañ geñi waki kubä ek bämopjek-ken itak. Äma kubätä täñkentāñ gamikta u täga nämo kejp-māñpeñ kwek yäk. Ba gākä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamäk-ken ño täga nämo äbek yäk.

²⁷⁻²⁸ Ude iweränä tujum äma unitä yänjkuk; Ude yāyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkañ u näkä komi nadāñ itat-ken ño nämo äbäkta, Lasarus peñ iwetpewi päñku umun man yäwerän yäk. ²⁹ Ude yāwānä Abrahamtä

iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täño бага man ba man profettä kudāñ täwani täga danipñāñ nadāneñ. Man u danipñāñ nadāñkañ kädet siwoñi kañ iwarut yäk. ³⁰ Yāwānä tujum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbani-ken naniktä akumañ äbāñ kañpän uyaku bānepi sukureneñ yäk. ³¹ Ude yāwānä ñode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täño man nämo iwat täkañ unita äma kumbani kubä kodak täñpän äbānä udegāñ mani nämo buramīneñ yäk.

Momi täktäk ba momi pekpekta man

Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42

17 ¹⁻² Jesutä man ude yäñpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In momi kädet paotak yāñ nämo nadāneñ. Nämoinik! Täñyabäk mebäri mebäritä täñpewä ämawebetä momi pen api tāk täneñ. Upāñkañ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ñodewanita momi kädet täñpän yäwoñäreñ täñpāñ ket nadāñpän kuñarek. Äma udewanitä kowata tañiinik api yäpek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmāñpän ume gānañ mañpä äpmonenjo u irepmirek.

³ Unita ket nadāñpän kuñat tākot! Notkapak kubätä goret kubä täñpāñ päñku jukuman kehäromi iweren. Iwerikañ bānep sukureñpän momini pewänä gäk imaka, momini peñ imen. ⁴ Täñ, kepma kubāken kadāni 7 goret täñ gamiñkañ kadāni 7 momina peñ nami yāñ äbä gäweränä gäk udegāñ momini peñ imik täñpen.

⁵ Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ñode iwetkuñ; Ekāni, ude yāyan unita nadäkiniknin yäpurāräri tañi täñput! yäk. ⁶ Yāwāwä Ekānitä yäwetkuk; Nadäkiniknin yäpurāräri tañi

^a16:21 Mat 15:27 ^a16:31 Jon 11:44-48

^b17:3 Mat 18:15

^c17:5 Mak 9:24 ^d17:6 Mat 17:20, 21:21

tänpüt yäj näwetkaņ unita ȳode täwetat; Nadäkinikjin täpurigän, päya mujipi täpuri udewanigän tänpäwä in päya taņi kākamäj ȳo gākņa jäwän dätpeņ päņku gwägu gānaņ äpmo yäj iweräwä manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuņaren

⁷ȳonita jide nadäkaņ? Äma kubä täņo piä watä äma kubätä mäheimi täņo piäken piä taņi täņpek. Eruk bipäda, piä täņ paotpäņ ejiken äneņi kweko uwä ekäninitä ȳode täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, äbikaņ ketem bok näda yäj täga iwerek? ⁸Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u ȳode iwerek; Intäjukunä näka ketem ijiņpäņ gwet nami naņira gākņata kämi naņ yäj iwerek. ⁹Bureni, piä watä äma kubätä piä yäj imani uterakgän täņpeko uwä piä unita mäheimitä imata iniņ orerek? ¹⁰Unita in udegän, piä Anututä yäj-tamani udegän täņpänjä imata bänep täga man niwerän yäj nadäneņ? Nämo, in ȳode nadäneņ; Imaka taņi kubä nämo täkamäj. Nin piä watä ämani äpani jopigäntä piä yäj nimani ugän täkamäj unita imata bänep täga man niwerek? yäj nadäneņ.

Jesutä äma 10 ude yäpän tägaņkuņ

¹¹⁻¹²^eTäņpäņ Jesu Jerusalem kädet kuņtäņgän Samaria Galili kome bagani-ken yotpärare täpuri kubäken ahäņkuk. Kome uken äma 10 ude yabäņ ahäņkuk. Yabäņ ahäwänkaņ dubini-ken nämo äbuņ. U paräm waki, gisik paräm nitek unita. ¹³^fEruk ban itkaņ gera ȳode yäņkuņ; Jesu! Ekäni! Butewaki nadäņpäņ täņkentäņ nimi yäk. ¹⁴^gUde yäj irirä yabäņpäņ yäwetkuk; In päņku bämop äma

kubäken ahäņ imäkaņ gupjin yabäwän. Ude yäwet-pewän kuņtäņgän kädet miņin paräm u paoräkaņ gupi säkgämän ahäņkuņ. ¹⁵Ude ahäņ yämän kaņpäņä kubäwä äneņi äyäņutpeņ Anutu gera terak iniņ orettäņ Jesuken kuņkuk. ¹⁶Kuņpäņä Jesu dubini-ken iņami yäpän äpmonpäpäņ bänep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda äbotken nanik nämo. ¹⁷Ude täņjirän Jesutä yäņkuk; Näk äma 10 ude yäpa tägaņo upäņ 9 u de itkaņ? ¹⁸Jide täņpäņ äma gägäni ȳonitä-gän Anutu bänep täga man iwetta äbätak? ¹⁹^hUde yäņpäņ äma u iwetkuk; Täga. Akumaņ kuyi! Nadäņ namikinik täyan unita tägatan.

Anutu täņo kehäromi kwawak api ahäwek

Mat 24:23-28,37-41

²⁰ⁱKadäni uken Parisi äma ätutä äbä Jesu ȳode iwet yabäņkuņ; Anutu täņo kaņiwat piä kehäromi nitek jidegän api ahäwek? Ude iwet yabäwäwä Jesutä yäwetkuk; Bureni, kaņiwat piäni api ahäwek upäņkaņ dapunjäntä nämo api käneņ. ²¹^jDapunjäntä kaņpäņ äbätak ȳo yäj nämo api yäneņ, ba itak udu yäj nämo api yäneņ. Nämo, Anututä intäjukun itkaņ yabäņ yäwat piäni bämopjin-ken täņ itak.

²²Ude yäņpäņ iwaräntäkiye yäwetkuk; In nadäkaņ? Kämiwä ȳode api nadäneņ; Wära! Nin jop-inik itkamäj. Jide täņpäņ kepma kubätagän Äma Bureni-inik-kät äneņi bok itne? yäj api nadäneņ. Upäņkaņ nämo. ²³^kÄmawebetä ȳode api täwetneņ; Kawut! Itak udu yäj api täwetneņ. Ba, tuän itak ȳo yäj api täwetneņ. Ude täwerirä u bureni yäkaņ yäj

^e17:11-12 Luk 9:51-52; Luk 13:22 ^f17:13 Wkp 13:45-46

^g17:14 Wkp 14:2-3; Luk 5:14 ^h17:19 Luk 7:50 ⁱ17:20 Jon 3:3, 18:36

^j17:21 Mak 13:21 ^k17:23 Luk 21:8

nadänpäj mani buramiŋkaŋ näka nämo wäyäkŋeneŋ. ²⁴U imata, Äma Bureni-inik äbayäj täyak uwä yäpä kwiniŋirän kome kumän-tagän peŋyäjek täyak ude, kwawakinik ahäŋirän api käneŋ. ²⁵Upäŋkaŋ intäjukunä, ämawebe ŋonitä mäde ut imiŋirä Äma Bureni-inik uwä komi pähap api nadäwek. ²⁶Eruk, Äma Bureni-iniktä äneŋi äbayäj täyak-ken uwä Noa täŋo kadäni-ken ämawebetä täŋuruk-uruk täŋkuŋo udegän api täneŋ. ²⁷Kadäni uken ämawebetä Nin täga itkamäj yäj nadäŋkaŋ ketem naknak, kädet kuŋat-kuŋat, nädapi täktäk täŋ yäpmäj kuŋirä Noa gäpe gänaŋ äroŋkuk. Äroŋirän gwägu taŋi pähap tokŋeŋpäŋ ämawebe päke u däpmäj moreŋkuk. Ämawebe udegän täŋuruk-uruk täŋ irirä Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹mBa kadäni Lottä itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yänat täktäk, tuŋum suwak-suwak, eŋi täktäk täŋ irirä Lot Sodom yotpärare u peŋpeŋ kuŋkuk. Peŋpeŋ kuŋirän kädäp mebet-kät mobä kädäp ikektä iwän tak täyak ude maŋpäŋ ämawebe täŋuruk-uruk täŋ itkunjo u kumän-tagän däpuk. ³⁰Kädet u ahäŋkuko udegän Äma Bureni-iniktä äbayäj täyak-ken api ahäwek.

³¹nKadäni uken äma kubätä yäman irirän Jesutä äbäŋirän kaŋpäŋ tuŋumi yäpmäkta eŋi gänaŋ nämo ärowek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän! Ba kubätä piäken irayäj täko uwä eŋiken äneŋi nämo kwek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän. ³²Lot webenita juku piwut! ³³oNäk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpäŋä irit kehäromi nämo api korewek. Upäŋkaŋ kubätä irit kuŋat-

kuŋarita mäde ut imayäj täko uwä irit täga u api yäpek. ³⁴Kadäni näkä äneŋi äbayäj täyat-ken uken ŋode api ahäwek; Äma yarä, bok pat ittängän kubäwä paotpeŋ kuŋirän kubäwä api irek. ³⁵Ba webe yaräwä ketem äŋnaŋ ittängän kubäwä paotpeŋ kuŋirän kubäwä ugän api irek. [³⁶Ba äma yarä piäken irirän kubäwä paotpeŋ kuŋirän kubäwä ugän api irek.]

³⁷pMan ude yäŋtäreŋirän iwarän-täkiyetä iwet yabäŋkuŋ; Yäyan u de api ahäwek? Yäwäwä yäwetkuk; Tom kubä kumäŋkaŋ parirän baraktä u näna yäŋkaŋ punin unu änok piäj kuŋarirä u yabäŋpäŋ-nadäk täkaŋ. Eruk udegän, kudän täwetat udewani kaŋpäŋä Jesu ahätak yäj api nadäneŋ.

Anutu-ken yäŋapiŋitna nadäj nimik täyak

18^qTäŋpäŋ ämawebetä nadänpäj Anutu-ken yäŋapik man pengän pengän yäŋkaŋ nämo gaŋa täneŋta Jesutä man wäranu ŋode yäwetkuk; ²Yotpärare kubäken maŋ yäpmäj daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo oraŋ imiŋpäŋ ämawebetä udegän nämo oraŋ yämik täŋpek. ³Täŋirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbäŋ tarek täŋpek. Äbäŋpäŋ ŋode iwet täŋpek; Äma kubätä iwan bumta täŋ namik täyak yäk. Unita manken kuŋkaŋ näk gäarak itpäŋ kaŋ täŋkentäj nam. ⁴⁻⁵rUde iweränä pengänä man yäpmäj daniwani äma uwä webe kajat u täŋkentäj imikta gaŋa täwek. Gaŋa täweko upäŋkaŋ mäden ŋode nadäwek; Näk Anutu ba ämata nämo nadäj yämik täyat upäŋkaŋ webe kajat ŋonitä pipiri nabäŋ tarek täyak yäk. Unita manken kuŋkaŋ täŋkentäj

¹17:25 Luk 9:22 ^m17:28-29 Stt 18:20; Stt 19:25

ⁿ17:31 Stt 19:17,26; Mat 24:17-18 ^o17:33 Luk 9:24 ^p17:37 Jop 39:30

^q18:1 Rom 12:12; Kol 4:2; 1Te 5:17 ^r18:4-5 Luk 11:7-8

ima. Ude nämo täppawä pen api nabäñ tarewek. Ude täñjirän gañani kubä api nadäwet yäk.

⁶Ekänitä man wärani ude yäwetpäñ yäñkuk; Eruk, in man yäpmän daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. ⁷Anutu täño ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yäñapik täkañ. Ude täñjirä Anututä waki kubä nämo täñ yämek. Nämo, yäñapik man yäk täkañ u nadäppäñ nadäñ yämikinik täk täyak. ⁸Näk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bäräñeñ-inik api täñkentäñ yämek. Upäñkañ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayäñ täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu iñamiken netätä siwoñi itak?

⁹Täñpäkañ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani täñjirä nin äma siwoñi yäñ nadäñkañ äma ätuta nadäwä äpami täñkuñ. Äma udewanitä nadäkta Jesutä man wärani terak ñode yäwetkuk; ¹⁰Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yäñapik man yädayäñ kudupi eñi gänañ ärodeñ. Kubä u Parisi äma, kubä takis moneñ yäpami äma. Unitä ñode tädeñ; ¹¹Parisi äma uwä inigän päñku käroñ itkañ inita Anutu ñode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkañ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkañ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkañ. Täñ nähä äma takis moneñ yäpami bok itkamak ñodewani nämo yäk. ¹²†Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadäñ gamikta nakta jop it täyat. Ba bağa man iwatpäñ moneñ ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

¹³†Täñpäkañ takis moneñ yäpami äma uwä eñi käwuriken itkañ kunum gänañ iñiñpewän ärokta mäyäk nadäwek. Ba inita nadäwän waki täñpäpäñ kupäñi weñkañ Yäke! Yäke! yäñpäñ yäñapik man ñode yäwek; Anutu, näk äma waki täñpami unita bänep wakwak nadäñ namitan u täñpi bam tawänkañ butewaki nadäñ nami! yäñ yäwek. ¹⁴vEruk, näk ñode täwetat; Äma takis moneñ yäpami unitawä Anututä äma siwoñi yäñ iw-erirän eñini-ken kwek. Täñ, Parisi äma unitawä nämo. In nadäkañ? Äma kubäta ini wäpi biñam yäpmän ärowayäñ täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmän äpek. Täñ, äma kubäta inita nadäwän äpami täñpänpäñ kuñarayäñ täko uwä Anututä api orañ imek.

Iroñiroñi Jesuken yäpmän äbuñ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵Täñpäkañ ämawebe ätutä iniken nanak paki Jesutä keru gupi terak pewän yäñpäñ yäñ-yäkñat yäpmän äbuñ. Yäpmän äbäñirä iwaräntäkiyetä yabäñpäñ yabäñ yäñkuñ. ¹⁶Ude täñjirä Jesutä iroñiroñi kumän yäñpewän äbäpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; Yabä kätäwä iroñiroñi näkken yäpmän äbäk täkot. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe iroñiroñi ñodewani äworeñpäñ kuñat täkañ uwä Anututä intäjukun it yämipäñ yabäñ yawat täyak. ¹⁷wUnita näk bureni-inik täwetat; In iroñi iroñitä nadäñ namik täkañ udegän Anututä intäjukun it tamikta nämo nadäñ iminayäñ täño uwä nämoinik api tabäñ täwerek.

Tuñum äma kubä täño manbiñam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸xTäñpäñ Juda täño äma ekäni kubäta Jesu ahäñ imiñpäñ ñode

^s18:11 Luk 16:15 ^t18:12 Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23

^u18:13 Sam 51:1 ^v18:14 Mat 23:12 ^w18:17 Mat 18:3 ^x18:18 Luk 10:25

iwetkuk; Yäwoṅārewani äma täga, Näk jide u täñkañ irit kehäromi u kañ yäpet? ¹⁹Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imata äma täga yän näwetan? Äma täga uwä Anutu kubä ugän. ²⁰Yäñkañ, irit kehäromi yäpayän nadäñpänä Anututä kädet pewani nadätan ugän iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen. Uwä ṅode; Gäk äma kumän-kumän nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, äma kubä manken teñkañ jop manman nämo ikṅaren, gäk meñka nanka orañ yämiñpän mani buramik täñpen. ²¹Jesutä ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup ironiken umunitä pen iwat yäpmän äbätat yäk.

²²Ude iwerän nadäñpän Jesutä iwetkuk; Imaka kubägän nämo tän. Irit täga kañ-ahäwayän nadäñpänä ṅode kañ tä; Moneñ tuñum it gamikañ u kudup ämata yäniñ kireñpän moneñ yäpmänkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayän täno uyaku kunum gänäñ imaka tägatäga u api korewen. Eruk, ude täñ moreñkañä äbä näk kañ näwat! ²³Äma unitä man ude nadäñpän moneñ tuñum päke unita bänepitä nadän bäräp täñpän butewaki inam dapun iñpeñ kuñkuk.

²⁴Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänäñ ärokta api täñburut täneñ. ²⁵In jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri unitä gänäñ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwatta api täñburut täneñ. ²⁶Jesutä ude yänirän nadäñpän ämawebe bumta kikṅutpän yänkuñ; Yäke! Anututä äma moneñ ikek bäräñen

nämo api yämagureko u täñpawä äma jopi nin ṅodewani jide täñpän irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁷Ude yäwawä Jesutä yabäñpän yäwetkuk; Imaka ämatä ini täga nämo tänañi uwä Anututä täga täñpek.

²⁸Ude yänirän nadäñpän Pitatä iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän täkamän ṅonita kowata jide api yäpne? ²⁹⁻³⁰Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Äma kubätä näka yänpän noriye wanoriye, miñiye naniye, ironiñiye ba imaka kuduṅtagän peñkañ näk näwarayän täko uwä imaka peñkuko u irepmitpän irit kuṅat-kuṅariken kowata tägagämän u kañ ahäktä pära nämo api täñpek. Täñkañ kumänpänä irit kehäromi api kañ-ahäwek.

Jesu ini kumäkta äneñi yänkuk

Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹aEruk, man ude yän paotpän iwaräntäkiye 12 u inigän yänpabä yepmañpän yäwetkuk; Ket nadäwut. Nin kuñtäñgän Jerusalem yotpärareken api ahäne. Ahäñpänä bian profettä Äma Bureni-inikta manbiñam kudän täwani uwä kome uken bureni api ahäwek. ³²bÄma Bureni-inik uwä guñ äma kerit terak pewäkañ unitä yänjärok man iwetkañ waki täñ imiñpän, iwit api ut ibatneñ. ³³Ude täñkañ päripmäñpän kumän-kumän api utpewä kumbek. Ude tänayän täñopän kepma yärukubä täreñirän kumbani-ken naniktä äneñi kodak täñpän api akumañ kwek. ³⁴cJesutä ude yänirän mebari käbop itkuko unita iwaräntäkiyetä nämo inik nadäwä täreñkuñ.

^y18:20 Kis 20:12-16; Lo 5:17-20 ^z18:27 Mak 14:36 ^a18:31 Luk 24:44

^b18:32 Luk 9:22,44 ^c18:34 Mak 9:32

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuk

Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuŋtängän Jeriko yotpärare dubini-ken ahänpän kaŋkuŋ. Äma kubä dapuri tumbani, kädet miŋin maŋit itkaŋ ämawebe-ken monenŋa ketkewat itkuk. ³⁶ Ude täŋ ittängän ämawebe Jesu iwarän täŋkuŋo täŋo mämäni nadänpän yänkuk; U imataken? ³⁷ Ude yäwänä ämawebe ätutä iwetkuŋ; Jesu Nasaret nanik ukät äbänkaŋ täkamän yäk. ³⁸ ^dUde iweräwä äma dapuri tumbani u gera ŋode yänkuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadän nami! yäk. ³⁹ Ude yänjirän ämawebe intäjukun äbuŋo unitä kaŋ-yänppän iwetkuŋ; Wari yäweno! Ude iwerirä nämo nadän yämiŋpän gera äneŋi taŋigän ŋode yäkgän täŋkuk; Devit orani, täŋkentän nami! ⁴⁰ Yänjirän Jesutä nadänpän yänkuk; Äma u yänikŋat yäpmän äbut. Ude yäwänä yänikŋat yäpmän äbämaŋ Jesu dubini-ken äbäwä iwet yabänkuk; ⁴¹ Ima täŋ namän yänppän näkken gera yäyan? Yäwänä iwetkuk; Äma ärowanina, näk dapun äneŋi ijiwa kunayän nadätat yäk. ⁴² ^eUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadän namikinik täyan unitä tänpewän tägatan. ⁴³ Yänjirän uterakgän äma u ijiwän kwäpän Anutu-ken bänep täga man iwetpän Jesu iwarän täŋkuk. Ude tänjirän ämawebe äbot päke unitä u kaŋpän Anutu wäpi iniŋ oretkuŋ.

Sakius täŋo manbiŋam

19 Tänpäkaŋ Jesu Jeriko yotpärare bämopi-ken kuŋkuk. ² Kuŋjirän yotpärare uken takis monenŋ yäpani täŋo

intäjukun äma kubä wäpi Sakius itkuk. Sakius uwä monenŋ nani. ³ Unitä Jesu u netä yän ket kaŋpän nadäwa yänkaŋ kuŋkuk. Kuŋkuko upänkaŋ ämawebe äbot mäyap iwatkuŋo unita Sakius Jesu detäde käwet yänkaŋ tänpän waŋkuŋ. Imata, u äma keräpi-inik unita. ⁴ Ude tänpän wawäwä intäjukun bäräneŋ kumaŋ pänku päya käroni kubä kädet miŋin itkuko uterak äronkuk. Päro itkaŋ Jesu äbän käwayän yänkaŋ dapun täŋ itkukonik. ⁵ Täŋ irirän Jesu u äbä doränpän kaŋpän iwetkuk; Sakius! Gäk bäräneŋ äpi. Näk apiŋo gäkä enjiken bok itdayän yäk.

⁶ Ude iweränkaŋ Sakius bänepi-ken oretoret pähap nadänkaŋ bäräneŋ äpä Jesu imaguränkaŋ enjini-ken kuŋkumän. ⁷ ^f Ude tänjirän ämawebe päke unitä u kawä siwoŋi nämo tänpäpän man yänppän-nadäk ŋode täŋkuŋ; U kawut! Imata äma waki täŋpani-kät ketem näda yänkaŋ kuyak? ⁸ ^g Ude yänkuŋo upänkaŋ Sakiustä enjinen kuŋpänä Sakiustä Ekäni ŋode iwetkuk; Ekäni näk bureni gäwetat. Imaka monenŋ tuŋumna kumän yäpmän daniŋpän bämopgän peŋkaŋä moräki äma jäwärita yämayän. Täŋ, moräki uwä äma jop yän-yänkŋatpän tuŋumi kubota täŋ yämik täŋkuro unita kowata u irepmitpän taŋigän yämiŋtän kwayän yäk.

⁹ ^h Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiŋo ämawebe äbot eni ŋoken Anututä yäpätägak piä täŋ yämitak. Imata, äma ŋo imaka, Abraham täŋo nanak bureni-inik täyak yäk. ¹⁰ ⁱ Tänpäkaŋ Äma Bureni-inik uwä äma ŋodewani paot-paotta biŋam-ken nanik yabän ahänpän yämagutta äpuk.

^d18:38 Mat 15:22 ^e18:42 Luk 7:50 ^f19:7 Luk 15:2

^g19:8 Kis 22:1; Nam 5:6-7 ^h19:9 Apos 16:31; Luk 13:16

ⁱ19:10 Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

**Piä watä äma yaräkubä
unitäjo manbişam**

Mat 25:14-30

¹¹JEruk, Jeriko yotpärare penpen kädet mišin kuñtängän Jerusalem keräp tañkuñ. Tänpäkañ ämawebe ätutä ñode nadänkuñ; Eruk, Anututä intäjukun itkañ yabäj yawat piäni kehäromi nitek kwawak pewä ahäktä keräp täyak yäj nadänkuñ. Ude nadänkuño unita Jesutä man wärani kubä ñode yawetkuk; ¹²kÄma wäpi bişam ikek kubätä nadäk tawañ ñode pewek; Kome ban kubäken kwapäj intäjukun ämata kañ nepmañput. Intäjukun ämata nepmañpäkañ äneñi äbä ämawebenaye kañ yabäj yawara yäj nadäwek. ¹³Eruk, kwayäj nadänpäñ piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmañpäñ moneñ uwäk kubäkubä yäpmäj daniñpäñ yämek. Yäpmäj daniñpäñ yämiñkañ yawerek; Moneñ ñowä piä tänpäj moräki ätukät yäpmäjirä näk äneñi api äbet yäk. ¹⁴Ude yänpen kwepöpäj ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita gañani pähap nadänpäñ noriye ätu yepmañpä päñku yawetneñ; Nin äma ñonitä intäjukun it nimikta bitnäkamäj yäk. ¹⁵Ude yäneñopäjkañ ehutpäñ intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkañ ittängän äneñi ini komen äbänpäñ yawek; Piä watä ämanaye moneñ uwäk kubäkubä yämiñkuro ukeñonita yänpewä äbut yäk. Näk moneñ yämiñkuro upäj piä tänpäj moräki jide yabäj ahänkuño u kañpäñ nadäwayäj yäj yawek.

¹⁶Eruk, kubätä jukun äbänpäñ iwerek; Ekänina, moneñ uwäk kubägän namiñkuno ukeñopäj piäni täñira uwäk 10 ude ahänkuñ. ¹⁷mYänjirän intäjukun

äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täñkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiño näkño yotpärare 10 unitäjo watä ämata gepmañtat yäk. ¹⁸Tänpäkañä kubätä äbänpäñ iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubägän namiñkuno ukeñopäj piäni täñira uwäk 5 ude ahänkuñ yäk. ¹⁹Yänjirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiño näkño yotpärare 5 unitäjo watä ämata gepmañtat yäj iwerek.

²⁰Tänpäkañ kubätä äbänpäñä iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubä namiñkuno ukeño uwäk tänpäj penkañ itkuko äneñi yäpmäj äbätat ño yäk. ²¹Imata, näk gäkño mebärika ñode nadänpäñ umuntañkut; Gäk äma komi yäj nadänkut. Gäk äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani pugetpäñ nak täyan unita gäka umuntañpäñ moneñ uwäk käbop u penkut yäk. ²²Ude iweränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unita gäkñaken man unitä äyäjutpäñ manken gepmañpayäj yäk. Bureni! Gäk näka äma komi yäj yäyan. Ba äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan yäj näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yäj yäyan. ²³Yäyan ude bureni tänpäwä imata näkño moneñ, moneñ eñiken nämo penkun? Ude täñkuno yawänäku äbänpäñä moneñ u yäpmäjkañ moräki ätukät yäpmäjtet yäk.

²⁴Ude yänpäñ äma tuän itneño u yawerek; Moneñ uwäk kubägän u yomägatpäñ äma moneñ uwäk 10 yäpuko ñonita imut yäk. ²⁵Ude yawänä iwetneñ; Ekäni! Äma ño moneñ uwäk uku yäpuko ño yäk. ²⁶nUde yawäwä äma unitä yawerek; Juku penkañ ket nadäwut! Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuñarayäj täko uwä ätukät buñät imikta

^j19:11 Mat 25:14-30 ^k19:12 Mak 13:34 ^l19:14 Jon 1:11

^m19:17 Luk 16:10 ⁿ19:26 Mat 13:12; Luk 8:18

yāwani. Tāṅ, āma ātuwā nin imaka ude wani nitek yāṅ nadāk tākaṅ up-āṅkaṅ nāmo! Imaka iṅitkamāṅ yāṅ jop nadāk tākaṅ uwā yāyomāgatta yāwani. ²⁷Ude yāṅpāṅ yāwek; Eruk, āma nākā intājukun āma it yāmikta bitnāṅkuṅo u kumān yāṅporiṅ pābā iṅamna-ken ḡo yepmanpāṅ kumāṅ-kumāṅ dāput yāṅ yāwek.

Āmawebetā Jesu oraṅ imiṅirā Jerusalem āronḡuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸Jesutā man wārani ude yāṅ paorānkaṅ kuṅtāṅgān Jerusalem yotpārare kerāp taṅpāṅ Olip pom mebāri-ken yotpārare tāpuri yarā wāpi Betefage kenta Betani uken ahāṅkuṅ. ²⁹Pāṅku uken itkaṅā Jesutā iwarāntāki yarā ḡode yāwetpāṅ peṅ yāwet-pewān kuṅkumān; ³⁰Ek yotpārare tāpuri udu kuṅkaṅ doṅki nanaki kubā, āmatā nāmo tāṅbātak tāwani, topmāk terak itak u kaṅpāṅ pitpāṅ wādāṅ yāpmāṅ ābun. ³¹Ude tāṅjirān āma kubātā tāwet yabāk tāṅpānā ḡode kaṅ iwerun; Ekānitā doṅki ḡonita yāwānpāṅ ābā pitkamāk yāṅ kaṅ iwerun.

³²Ude yāwet-pewān kuṅpāṅā iwarāntākiyat uwā Jesutā man yāwetkuko udegān doṅki nanaki u kaṅ-ahāṅkumān. ³³Kaṅ-ahāṅpāṅ yen pit irirān doṅki u māhemitā ḡode yāwet yabāṅkuk; Imata doṅki uwā yen pit imikamān? ³⁴Ude yāwānā yarā unitā iwetkumān; Ekānitā ḡopāṅ piā kubā tāṅpayāṅ nadātak yāk. ³⁵Ude iwetkaṅ doṅki u pitpāṅ yāpmāṅ Jesuken kuṅkumān. Yāpmāṅ kuṅpāṅā teki punin nanik yāṅopmāṅpāṅ doṅki mādeni terak iriṅkaṅ Jesu kerigān iṅit iwarirā pāro maṅitkuk. ³⁶Maṅitkaṅ kuṅjirān āmawebe Jesu iwarān tāṅkuṅo unitā

teki punin nanik yāṅopmāṅpāṅ kādet miṅin iriṅ wādāṅ yāpmāṅ kuṅjirā Jesu uterak kuṅkuk.

³⁷Kuṅtāṅgān Olip pom gāmoriken ahāṅpāṅ Jerusalem kerāp taṅkuṅ. Jerusalem kerāp taṅpāṅā āmawebe Jesu iwarān tāṅkuṅo u oretoret pāhap nadāṅkuṅ. Jesutā kudān kudupi mebāri mebāri tāṅjirān kak tāṅkuṅo unita nadāṅpāṅ Anutu gera terak iniṅ oretkuṅ. Anutu iniṅ oretkaṅ ḡode yāṅkuṅ;

³⁸Iniṅ oretna! Intājukun āmanin Ekāni wāpi terak ābātak ḡonita Anututā iron tāṅ imān! *Sam 118:26*

Anutu ninta bānep tāga nadāṅ nimitak unita Anutu ārowani kunum gānaṅ itak u wāpi biṅam yāpmāṅ akuna! yāṅ yāṅkuṅ.

³⁹Ude yāṅjirā Parisi āma ātu āmawebe u gānaṅ itkuṅo unitā nadāṅpāṅ Jesu iwetkuṅ; E! Yāwoṅārewani āma! Gāwarāntākaye ḡo yabāṅ yāṅpewi bitnāwut! yāk. ⁴⁰Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāmo! Nāk bureni tāwetat. Nākā nāwārantāknaye ḡo yāniṅ bitnāwawā mobā ḡonitā gera terak api naniṅ oretneṅ!

Jesu Jerusalem kaṅpāṅ konām kotkuk

⁴¹Ude yāṅpāṅ kuṅtāṅgān Jerusalem yotpārare dubiniken ahāṅkuk. Ahāṅpāṅ Jerusalem kaṅpāṅā konām kotkuk. ⁴²Konām kotpāṅ yāṅkuk; Yākena! Jerusalem āmawebenaye! Kwinigān irit tāṅo mebāri apiṅo tāga nadānaṅi upāṅkaṅ nāmo nadāwā tārek tākaṅ. Nāmo, uwā kābop it tamitak unita nāmo kaṅpāṅ nadākaṅ. ⁴³Tāṅpākaṅ kāmi, kādāni kubāken umuri ḡode api ahāwek; Iwankayetā yewa tādotpāṅ āmik tākta it gwājiṅpāṅ api itneṅ.

^o19:32 Luk 22:13 ^p19:36 2Kin 9:13

^q19:38 Luk 2:14 ^r19:41 Jon 11:35

^s19:42 Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8

Ude täñirä inä täga nämo api ämetpeñ kuneñ. ⁴⁴†Nämo! Yewa däpmäj äreyäñpäj in ba intäño nanak kudup api täñpä waneñ. Ba intäño eñi tañi tañi u kudup api däpmäj eräj täñpä kuneñ. Buren! Anutu täñkentäj tamikta äbuko u mebarini nämo kañpäj nadäñpäj mäde ut imikañ unita bäräpi umuri pähap u api ahäj tamek.

⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, Jesutä kudupi eñi gänañ äronpäj yabäñkuk; Ämawebetä imaka imaka suwañ namiñ gamiñ täñ irirä. Yabäñpäj yawat kireñpäj ñode yawetkuk; Eñi ñonita ñode kudän täwani pätak; Näkño eñi uwä yäñapik man eñi ude irek yäk. Upäñkañ intä ñode täñirä kubo äma täño käbop irit bägup ude äworetak.

⁴⁷⁻⁴⁸ ^{uv} Eruk kepma kepma Jesu kudupi eñi gänañ äronpäj man yawetpäj yawoñärek täñkuk. Ude täñirän bämop ämakät Baga man yawoñärewani ba Juda täño äma ekäni ekänitä Jesu kumäj-kumäj utta kädetta wäyäkneñkuño upäñkañ täñpä wañkuñ. Imata, ämawebe kuduptagän Jesu täño manita gäripi nadäñpäj äbä itgwäjik täñkuño unita.

**Jesu netä täño kehäromi
terak piä täñkuk?**

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

20 Kepma kubäta Jesu kudupi eñi gänañ äronpäj ämawebe Manbiñam Täga u yäñahäñpäj yawetpäj yawoñärek täñkuk. Yawetpäj yawoñärek täñ irirän bämop äma intäjukun täñpani ätu, ba Baga man yawoñärewani äma ätukät Juda täño äma ekäni ekäni ätutä man iwetnayäj dubini-ken äbuñ. ²Äbäñpäj iwetkuñ; E! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ³Iweräwä Jesutä man kowata ñode

yawetkuk; Eruk näk udegän, man kubä täwerira kowata näwerut! ⁴Jontä ume ärut yämik täñkuko uwä nadäk-nadäk Anutu-ken yäpmäñkañ täk täñkukonik ba ini nadäñpäj täk täñkukonik?

⁵Ude yawet yabäwänä jide yäne yäj nadäñpäj yäñpäj-nadäk ñode täñkuñ; Nintä Anutu-ken nanik yäpmäñkañ täñkuk yäj yänawä Jesutä ñode niwerayäj; Upäj imata mani nämo nadäñkuñ? yäj niwerayäj yäk. ⁶Täñä Jon uwä ini nadäñpäj täñkuk yäj yänawä ämawebetä ninta kokwawak nadäñpäj mobätä kumäj-kumäj nidäpnayäj yäk. Jon uwä profet kubä, Anutu-ken nanik yäj nadäk täkañ unita ude täga nämo yäne yäk.

⁷Nadäñ-bäräp ude täñpäj Jesu iwetkuñ; Ninä Jontä ume ärut yämik täñkuko unitäño mebari nämo nadäkamäj yäk. ⁸Yäwäwä yawetkuk; Eruk, näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäño mebari nämo täwerayäj.

**Wain piä watä äma
waki täño manbiñam**

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹†Jesutä ude yäñpäj man wärani ñode yawetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain piä kubä täñpek. Täñpäj peñkañ wain piä u watäni itta äma ätu yepmañkañ kome ban kubäken päñku kadäni käronji-inik irek. ¹⁰†Päñku irirän wain mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täñirän mujipi ätu inita ketpäj yäpmäj imiñ äbäktä äma kubä iwerän kwek. Eruk kumañ päñku wain piäken ahäwänä wain piä watä äma unitä äma u inñtpäj päripmäñpäj tewä äneñi ketäj kwek. ¹¹Ketäj päñku piä mähemik-ken ahäwänä kañpäj äneñi äma kubä iwerän kwek. Kwänä wain piä watä äma unitä äma u inñtpäj päripmäñpäj waki täñ im-

^{†19:44} Luk 21:6, 1:68 ^{†19:47-48} Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20 ^{†19:47-48} Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19 ^{†20:9} Ais 5:1 ^{†20:10} 2Sto 36:15-16

ijpāj tewā u imaka, ketāj kwek. ¹²Piä watä ämatä ude tänpawä piä mähemitä äneji äma kubä iwerän kwek. Kwänä äma u utpewä kumäj-däpurek täjirän yewa gägäni-ken maṅpä kunej.

¹³Piä äma ätu däpmäntäko piä mähemitä jide tänpet yäj nadānpāj ḡode nadāwek; Nanakna bureni-inik ḡonitā pājku yāwänā bureni yāj nadānpāj mani käwep buraminej yäk. Ude nadānpāj iniken nanaki iwerän kwek. ¹⁴Eruk kwänä wain piä täjo watä äma unitājo nanaki-inik u kaṅpājā yānpāj-nadäk ḡode täne; Nanaki ḡonitā piä ḡo mähemi api täṅpek yäk. Unita uritna piä ḡo ninta biṅam kaṅ tänpän yäk. ¹⁵Ude yānpājā iwet kireṅpewä yewa gägäni-ken kuṅjirän iḡitpāj kumäj-kumäj utne; Eruk Jesutā manbiṅam ude yāj paot-pāj ämawebe päke itkuḡo u yāwetkuk; Jide nadākaṅ? Piä mähemitä kuṅpāj watä äma u kowata jide täj yāmek? ¹⁶U ḡode täj yāmek; Piä mähemitä äbānpāj watä äma biani kumäj-kumäj däpmānpāj watä äma kodaki yep-maṅpek. Ude yāweränā ämawebe päke itkuḡo unitä nadānpāj iwetkuḡ; Ude ahāwektawä!

¹⁷Ude iwerāwä Jesutā dapun kehāromigän yabānpāj ḡode yāwetkuk; Eruk, Anutu täjo man ḡode kudän täwani unitājo mebāri jide? Äma eji täṅpanitā bek kubä kawä wawāpāj peṅkuḡo unitä bek bämopi ude itak yäk. *Sam 118:22*

¹⁸yUnita ḡode täwera nadāwut; Bek bämopi uterak äma kubätā maṅpājā bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak maṅpājā äma u kumäj-kumäj api däpmāj jakḡirek. ¹⁹zJesutā man wārani ude yāṅjirän bämop äma ba Baga man yāwoṅārewani äma unitä nadāwä tärewāpāj yāṅkuḡ; Bureni! Man wārani

wain piä terak utpāj yāyak u ninta yāyak yäk. Ude yānpāj peṅgän iḡitpāj manken tenayāj nadāṅkuḡopāj ämawebeta umuntaṅpāj peṅkuḡ.

Jesu takis monej pekta iwet yabāṅkuḡ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

²⁰aTānpāj Jesu iḡitta kädetta wāyäkṅeṅpāj iwarāntāj yāpmāj kuṅatkuḡ. Täṅkaṅ äma ätu Jesu man goret yāṅjirän kaṅpāj iḡitpāj gapman keriken pekta yāniṅ kireṅpewä kuṅkuḡ. Eruk äma unitä Jesutā ninta äma täjyäkṅarani nämo yāj nadāwekta yāḡpāj äma täga iḡam dapun äworeṅpāj pājku ahāj imiṅkuḡ. ²¹Ahāj imiṅpāj Jesu ḡode iwetkuḡ; Yāwoṅārewani äma! Nin nadākamāj, gäk äma siwoṅi. Imaka imaka yāṅjiri bureniḡän ahäk täkaṅ. Anutu täjo kädet siwoṅigän niwetpāj näwoṅārek täk täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wāpi biṅam ärowani ba äpani unita umun nämo täṅkaṅ niwet täyan. ²²Ude täk täyan unita nin Juda naniktā Rom gapmanta takis monej täga imik täkamāj ba nämo, unitājo mebāri niweri nadāna.

²³Yāwāwä Jesutā yāj-yäkṅarani täjo mebāri yabānpāj-nadāṅkaṅ yāwetkuk; ²⁴Monej kubä namä käwa yäk. Yāwänā monej kubä imiṅkuḡ. Imāwä ḡode yāwet yabāṅkuḡ; Monej ḡo terak netä täjo iḡami dapun ba wāpitā itak? Yāwänā iwetkuḡ; Rom gapman täjo in-tājukun äma Sisa unitāḡotā itak yäk. ²⁵Yāwāwä Jesutā yāwetkuk; Eruk ket ḡode nadāwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yāwani u inita kaṅ imut. Täj, imaka imaka Anututa imikta yāwani u Anututa kaṅ imut. ²⁶Ude yāwānkaṅ kikḡutpāj-nadāwätäk täṅpāj kum itkuḡ. Ämawebe iḡamiken Jesutā

goret kubä nämö yäwän kaŋpäŋ ijitta täŋpä wawäpäŋ jop itkuŋ.

**Kumbani-ken naniktä
akukakukta man**

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷ Ude täŋkaŋ kuŋirä äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämö pätak yäŋ nadäk täŋkuŋonik.)

²⁸ Eruk abäŋpäŋ Jesu ŋode iwet yabäŋkuŋ; Yäwoŋärewani äma, Mosestä ninta man kudän ŋode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmäŋpäŋ komenita yeri kubä nämö bäyaŋkaŋ kumäŋjirän monänitä webeni kajat yäpmäŋpäŋ tuänita biŋam yeri bäyaŋ imek yäŋ yäŋkuk.

²⁹ U nadäŋjiri manbiŋam kubä ŋode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋowä tuänitä webe kubä yäpmäŋpäŋ yeri kubä nämö peŋkaŋ kumbuk.

³⁰ Täŋjirän monänitä webe ugänpäŋ yäpuk. Yäpmäŋpäŋ udegän yeri kubä nämö peŋkaŋ kumbuk.

³¹ Kumäŋjirän gwekitä webe ugänpäŋ koreŋpäŋ udegän yeri kubä nämö peŋkaŋ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäŋ yäpmäŋpäŋ yeri kubä nämö peŋkaŋ kumän-tagän kumbuŋ.

³² Äpiye 7tä kumäŋjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk.

³³ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yäŋ iwetkuŋ.

³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkaŋ? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ŋo täk täkaŋ.

³⁵ Upäŋkaŋ kadäni pähapken ämawebe kumbani-ken naniktä akukta biŋam u Anututä yäpmäŋ akwayäŋ täyak-ken uken nädapi täktäk äneŋi nämö api täneŋ.

³⁶ Kadäni uken äma wari nämö api kumneŋ, aŋerotä kumäk-kumäki nämö

itkaŋ udegän. U kumbani-ken nanik akunayäŋ täkaŋ unitä Anutu täŋo ironjiniye ude äworeŋpäŋ api itneŋ.

³⁷ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkaŋ unita ŋode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täŋ nimiŋkuko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yäŋ niwetpäŋ niwoŋärek täk täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitäŋo manbiŋam kudän täŋpäŋ ŋode imaka kudän täŋkuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anututä itak yäŋ yäŋkuk.

³⁸ Man ude yäŋkuko unitä ŋode niwoŋäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduŋtagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkaŋ. Unita ŋode täga yäne; Anutu u kumbani täŋo Anutu nämö. Uwä kodak irani täŋo Anutu.

³⁹ Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoŋärewani äma ätutä iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, kowata täga niwetan yäk.

⁴⁰ Täŋpäŋ äneŋi iwet yabäka umuntaŋpäŋ peŋkuŋ.

**Jesu ini-tägän Kristo
u netä yäŋ yäŋkuk**

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Täŋpäkaŋ Jesutä ämawebe ŋode yäwet yabäŋkuk; Man goret ŋode imata yäk täkaŋ? Kristo u Devit täŋo nanaki, komen ämagän yäŋ yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ ude nämö!

⁴² Devit ini uwä Sam kubä terak ŋode kudän täŋkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ŋode iwerirän nadäŋkut;

⁴³ Gäk dubina-ken äbä maŋjiriri wäpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yäpmäŋpäŋ gämotka-kengän api yepmaŋpet yäk. *Sam 110:1*

⁴⁴ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäŋ yäŋkuko unita jide täŋpäŋ Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä yäŋ yäk täkaŋ?

**Baga man yäwoṅärewani
täṅo täktäktä yänjuk**

*Mat 23:1-36; Mak
12:38-40; Luk 11:37-54*

⁴⁵ Ämawebe u Jesu täṅo man u nadän irirä iwaräntäkiye ṅode yäwetkuk; ⁴⁶ In Baga man yäwoṅärewani ämatä kuṅat täkaṅ ude nämo kuṅatneṅ. Uwä ämawebetä nibänpän wäpi biṅam ikek yän niwerut yänkaṅ tek käroṅi säkgämän wädawä ärowäkaṅ ämawebe iṅamiken kuṅat täkaṅ. Ba kädet miṅin kuṅarirä ämawebetä yabänpän yäniṅ oretta gäripi nadäk täkaṅ. Täṅkaṅ käbeyä eṅi gänaṅ ba äṅnak-äṅnak pähap täk täkaṅ-ken äroṅpän äma ärowanitä irani-ken itta gäripi nadäk täkaṅ. ⁴⁷ Äma udewani uwä webe kajattä eṅi gänaṅ äroṅkaṅ tuṅumi yäyomägat täkaṅ. Ba ämawebetä nibänpän äma siwoṅi yän niwerut yänkaṅ yänapik man käroṅi boham yäk täkaṅ. Äma udewani uwä Anututä kowata waki taṅi-inik api yämek.

**Anututa moneṅ pekpek
kädet bureni u jide?**

Mak 12:41-44

21 Jesutä ude yänkaṅ irirän ämawebe moneṅ ikek päbä moneṅi kudupi eṅi täṅo moneṅ käbot-ken peṅ irirä yabänjuk. ² Yabän irirän webe kajat kubä moneṅ tepi kubäḡänpän äbä käbot gänaṅ pewän äpmoṅkuṅ. Pewän äpmoṅirän kaṅpän Jesutä ämawebe yäwetkuk; ³⁻⁴ ^d Näk bureni täwetat; Webe kajat jäwäri ṅonitä peyak uwä ätu pähaptä pekaṅ u yärepmitak. Ätuwä moneṅ taṅi it yämikaṅ uken nanik täpurigän pekaṅ. Upänkaṅ webe ṅonitä peyak uwä täpuri it imiṅkuko udegän, kudup peṅpän jäwäri-inik itak.

Kudupi eṅi uwä api tokät maṅpek

⁵ Täṅpakaṅ iwaräntäkiyetä kudupi eṅi säkgämän u kaṅkaṅ yänkuṅ; Säkgämän! Moneṅ Anututa biṅam pewani upän tuṅum gäripi nikek yäpmaṅkaṅ mobä säkgämän ukät bok kudupi eṅi täṅkuṅ yäk. ⁶ Yäwawä Jesutä yäwetkuk; Imaka säkgämän käkaṅ uduwä mädenä api tokät maṅpek. Mobä uterak-terak itkaṅ uwä api eraṅ mäneṅ. ⁷ Yäwänä iwaräntäkiye ätutä iwetkuṅ; Yäwoṅärewani äma, yäyan uwä jideḡän api ahäwek? Kudän jidewani ahän nimiṅirän api kaṅpän nadäne? ⁸ Yäwawä yäwetkuk; Ämatä täṅ-täṅkatneṅo unita ket nadänkaṅ itkot. Äma mäyaptä näk wäpna terak man ṅode api täwetneṅ; Näk Jesu yäk. Ba kadäni pähap tuän äbatak yän api täwetneṅ yäk. Upänkaṅ man u nadän yämineṅtawä. ⁹ Ba ämik pähap-pähap ahäkaṅ yän täwetnayän täkaṅ unita nämo umuntäneṅ. Imaka umuri pähap u intäjukun ahänayän täṅopänkaṅ näkṅo äbäkäbäk kadäni uwä bäräneṅ nämo api ahäwek.

¹⁰ Täṅkaṅ kubä ṅode yäwetḡän täṅjuk; Bureni, kome kubätä kubäkät ämik pähap api täneṅ. Ba äma änok kubätä kubäkät ämik api täneṅ. ¹¹ Kadäni uken kenän taṅi api kwaiwek. Ba kome ätuken nakta jop api itneṅ ba käyäm wakiwaki api ahän yämineṅ. Ba kudän kudupi umuri pähap mebäri mebäri kunum terak ahänjirä api yabäneṅ. ¹² Täṅpakaṅ imaka umuri pähap u nämo ahänjirä ämatä tepmäṅitpän kädet wakiwaki api täṅ tamineṅ. Goret täkaṅ yänpän käbeyä eṅi täṅo äma ekäni ekäni iṅamiken tepmaṅpakaṅ manjin api yäpmaṅ danineṅ. Täṅpän komi eṅi gänaṅ api tepmaneṅ. Ba kome

^d21:3-4 2Ko 8:12 ^e21:6 Luk 19:44

täŋo intäjukun ämakät gapman ämatä intäŋo mebäri nadäkta api täwet yabäneŋ. Bureni, näka nadäŋ namikinik täŋpeŋ kuŋatnayäŋ täŋo unita udewä api täŋ tamineŋ. ¹³Kädet udewani täwoŋärenayäŋ täŋo uwä in näkŋo wäpna biŋam api yäŋahäneŋ. ¹⁴fTäŋpäkaŋ bäräpi u nämo ahäŋ tamiŋirän intäjukunä manken itnayäŋ täkamäŋ uwä man jide api yäne yäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. ¹⁵gNämo, kadäni uken näkŋa-tägän mejin api täŋpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude täŋ tamiŋira iwanjijetä man yäŋahänayäŋ täkaŋ u nadäŋkaŋ yäpmäŋ äpna yäkŋat api täŋpä waneŋ. ¹⁶hKadäni uken nanjiye meŋjiye ba notjiye äwäŋjiye ba äma ätu unitä iwan api täŋ tamineŋ. Ba in ätu kumäŋ-kumäŋ api tadäpneŋ. ¹⁷In näkŋo wäpna biŋam yäpmäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ unita komi api tamineŋ. ¹⁸iUde täŋ taminayäŋ täkaŋ upäŋkaŋ gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹jNadäk-nadäkjin näkken kehäromi peŋ yäpmäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ uwä säkŋämän api itneŋ.

Jesutä Jerusalem api wawek yäŋ yäŋkuk

²⁰Upäŋkaŋ guŋ äbot täŋo komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ŋo it gwäjinirä ŋode yabäŋpän-nadäneŋ; Kome ŋo apiŋo wawayäŋ yäŋ nadäneŋ. ²¹Kadäni ugän ämawebe yotpärare ini ŋo irani in akumaŋ kaŋ kut. Täŋpän ämawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräŋeŋ akumaŋ kome ŋo peŋpeŋ banken kaŋ kut. Täŋkaŋ kome kukŋi käda nanik Jerusalem

amneŋtawä! ²²kNadäkaŋ? Komi bäräpi u ahäŋirän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni Anutu täŋo man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³lButewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! Ekänitä kokwawak nadäŋirän imaka umuri pähap kome ŋonitäŋo ämawebe terak api ahäwek. ²⁴mTäŋpäkaŋ kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumneŋ. Ätuwä guŋ äbotken naniktä yämagut päŋku ini irani-ken yepmaŋpän komi piä api yämineŋ. Guŋ äbot unitä Jerusalem yotpärare ŋo täŋpä wawäpän inita biŋam yäpmäŋpän kadäni käroŋi it yäpmäŋ äroŋirä kadäni Anututä nadätäk-ken api tärewek.

Jesu täŋo äbäk-äbäkta man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵nEruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneŋ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täŋirän ämawebe api umuntäneŋ. Umuntaŋpän jide täne yäŋ api nadäneŋ. ²⁶oTäŋpän edap, komepak guktä wareŋ täŋirä kome terak ŋo jide ahätäk yäŋ nadäŋpän bumta api umuntäneŋ. ²⁷pTäŋuruk-uruk ude ahäŋirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nitek abäŋirän api käneŋ. ²⁸qUnita umuri unitä ahäŋ tamiŋirän nämo umuntäneŋ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpän ŋode kaŋ nadäwut; Eruk, Anututä waki ŋoken nanik nimagurayäŋ keräp täyak yäŋ kaŋ nadäwut.

^f21:14 Luk 12:11-12 ^g21:15 Apos 6:10 ^h21:16 Mat 10:21-22

ⁱ21:18 1Sml 14:45; Luk 12:7 ^j21:19 Hib 10:36

^k21:22 Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 ^l21:23 1Ko 7:26

^m21:24 Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2 ⁿ21:25 Sam 46:2-3; Sam 65:7-8 ^o21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 ^p21:28 Rom 13:11

²⁹ Man u yäwetpäj manbiñam kubä ñode yäwetkuk; Wama päya ño ba päya ätu täño mebäri yabäñpäj-nadäwut. ³⁰ Dätakitä ahäjirä Soropek kadäni keräp täyak yäj nadäk täkañ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahänayäj täkañ u yabäñpäj Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat piä kehäromi täñpayäj täyak u tuän keräp täyak yäj api nadäneñ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiño itkañ u kudup nämo kumäjirä imaka yäyat u api ahäj moreneñ. ³³ Täjnpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäjkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadäñpäj itneñ

³⁴ Unita in ket nadäñkañ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmiñneñ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneñ. Ude tänayäj täño uwä nadäk-nadäkjin unitagän api peneñ. Ude täñpäj tuñum nämo täñkañ irirä kadäni pähap api ahäj tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buñepta tom pit kubägän däpmäk täkañ udegän ämawebe kudup api ahäj yämek. ³⁶ Unita ket täñpäj nadäjnit nadäjnit kañ kuñarut. Ba imaka umuri pähap u ahäj taminayäj täkañ u gänañ kehärom täñpäj itta Ekäniken yäjapik täkot. Ude täñpäj it yäpmäj kuñtäñgän Äma Bureni-inik iñamiken api ahäneñ.

³⁷ Täjnpäkañ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpäj yäwoñärekk täk täñkukonik. Täñkañ bipani bipani uwä yepmañpeñ päñku pom kubä wäpi Olip uken äro it täñkukonik. ³⁸ U irän täreñjirän tamimañ-inik apämañ päñku kudupi yotken it täñkukonik. U irirän ämawebetä mani biñam nadäkta äbäk täñkuñonik.

Satantä Judas bänepi-ken äpmonjuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

22 Täjnpäj orekirit kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni keräp täñkuk. ² Täjñkañ bämop äma ätukät Baga man yäwoñärewni ämatä jide täñpäj Jesu utpena kañ paorek yäjnpäj kädetta wäyäkñeñkuño upäjkañ ämawebeta umuntäñkuñ.

³⁻⁴ Ude täñ yäpmäj kuñjirä Satantä Jesu iniken iwaräntäki kubä wäpi Judas, Kariot komeken nanik, u bänepi-ken äpmonjuk. Bänepi-ken äpmonpänkañ Judastä Jesu bämop äma intäjukun täñpani ba kudupi eñi täño watä äma u keriken pekta päñku man yäwetkuk. ⁵ Yäwerän nadäñpäj bänep täga pähap nadäj imiñpäj kowata gwäki imikta yäñtäreñkuñ. ⁶ Yäñtäreñ imäwä Judas täga nadäñkañ ämawebe kañpäj nadäk nämo täñjirä käbop iwan keriken terak kañ pewa yäjnpäj Jesu iwaräntäj yäpmäj kuñatukuk.

Pasova ketem nakta tuñum täñkuñ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

⁷ Täjnpäkañ Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni yäput peñkuñ. Orekirit kadäni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadäni täño mebäri nadäñpäj yawak gubañi däpmäjnpäj dubik täñkuñonik. ⁸ Eruk, kädet u iwatpäj Jesutä Pita kenta Jon ñode yäwetpäj peñ yäwet-pewän kuñkumän; Ek kuñkañ Pasova täño tom ketem täñ tuñum täkon. Täñjirän nintä ärenakañ kañ näna. ⁹ Yäwänä yarä unitä

^{21:33} Luk 16:17 ^{21:34} Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27; 1Te 5:3

^{21:36} Mak 13:33; Rev 6:17 ^{21:37} Luk 19:47 ^{22:2} Luk 20:19

^{22:3-4} Jon 13:2,27 ^{22:7} Kis 12:1-27

node iwetkumän; Eni deken pänku Pasova täño ketem täntuñum tädayän?

¹⁰Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek yotpärare-ken äronkañ äma kubä ume käbot ikek kañpäñä äma u iwat yäpmän kuñirän eni kubä gänäñ ärowänä ugän kañ iwarun. ¹¹Äronpäñä eni mäheми node kañ iwerun; Yänpäñ-yäwoñärek ämatä node yäyak; Eni deken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänyän? ¹²Ude iweränkañ eni dāpän tañi, äñnak-äñnak täño tuñum ikek kubä täwoñärewänkañ Pasova täño ketem uken kañ täntuñum tawun.

¹³^xJesutä ude yäweränkañ Pita kenta Jon pänku yänkuko udegän kañ-ahänpän Pasova täño ketem täntuñum tañ itkumän.

Ekäni täño äñnak-äñnak unitäño man

Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴Eruk kadäni ahänjirän Jesu iwarän-täkiye ätu yäwän yäpmän päro eni u gänäñ mañitkañ ketem u penta nañkuñ. ¹⁵Ketem nañ itkañ Jesutä node yäwetkuk; Komi nadäwayän täyat u keräp täyak unita Pasova äñnak-äñnak ñowä inkät bok nakta gäripi tañi nadän yäpmän kuñatkut. ¹⁶^yNäk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Anututä intäjukun itkañ ämawebeniye yabän yäwarayän täyak-ken uken Pasova täño mebäri kwawak api ahäwek.

¹⁷Ude yänpäñ wain ume yäpmänpäñ Anutu-ken bänep täga man yänpäñ node yäwetpäñ yämiñkuk; In kuduptagan ño yäpmänpäñ nañput. ¹⁸Näk wain ume äneñi nämo nañira Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piäni kehäromi täñpayän täyak u kwawak api pewän ahäwek.

¹⁹^zJesutä ude yänpäñ käräga kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta node yäwetpäñ yämiñtäñ kuñkuk; ñowä näkño gupna. U inta yänpäñ tañiñ kirewani. ño nañkañ näka nadäñpeñ kañ kuñat täñput. ²⁰Eruk ketem nañ paotpäñ Jesutä wain ume yäpmänpäñ udegän yämiñpäñ yänkuk; ñowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täñkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätna inta yänpäñ piwayän täyat uterak wohutak.

²¹^aUde yänpäñ yänkuk; In nadäkañ? Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmañpayän. ²²Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañä äma iwan keriken terak nepmañpayän täyak u kowata jide kubä api yäpek? ²³Ude yäwän nadänkañ iwaräntäkiyeta ini näwetgäwet node täñkuñ; Ninken nanik netätä ude api täñpek? yän yänkuñ.

Intäjukun irit täño man

Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

²⁴^bTänpäñ iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yänpäñ man wärät-wärät täñkuñ. ²⁵^cTänjirä Jesutä node yäwetkuk; In nadäkañ? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täñ yämik täkañ. Täñkañ inita node yäk täkañ; Nin ämawebe täño täñkentäk bureni yän yäk täkañ. ²⁶^dUpänkañ inken ude nämo ahäwek. Inken nanik kubätä äma ekäni ude itpäñä intäño mäden nanik ude kuñarek. Ba in kubätä intäjukun itpäñä eruk noriye täño watä äma jopi ude kuñarek. ²⁷^eEruk, unita jide nadäkañ? Netätä ärowani itak? Äma wäpi nitek jop it-

^x22:13 Luk 19:32 ^y22:16 Luk 13:29 ^z22:19 Luk 24:30

^a22:21 Sam 41:9; Jon 13:21-22 ^b22:24 Luk 9:46 ^c22:25 Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 ^d22:26 Mat 23:11; Mak 9:35 ^e22:27 Jon 13:12-15

tängän ketem nak tákaŋ unitä ärowani ba, watä äma ketem ijik-ijik ták tákaŋ unitä ärowani? Jop itkaŋ nak tákaŋ inä unitä ärowani yäj nadák tákaŋ. Täŋ, nähä ude nämo ták täyat. Näkä in bämopjin-ken watä äma jopi ude kuŋat täyat.

²⁸Täŋpákaŋ bäräpi mebäri mebäri ahän namik tákaŋ uwä inä nämo nabákätäk tákaŋ. ²⁹fTäŋirä nanatä näk intäjukun itkaŋ kaŋiwat piä kehäromi tákta wäp namiŋkuko udegän in näkkät bok kaŋiwat piä u tákta wäp biŋam tamitat. ³⁰gUde täŋ tamitat unita intäjukun irayän täyat-ken uken näkkät bok bägup kubä-kengän ketem penta api nak täne. Ba Isrel äbot 12 unitäŋo intäjukun äma api itneŋ.

**Jesu Pitatä näka äwo api
yäwek yäj yänkuk**

*Mat 26:31-35; Mak
14:27-31; Jon 13:36-38*

³¹hJesutä ude yänpän Saimon iwetkuk; Saimon, Satantä in täŋpän-tabäwayän yäyak. Ämatä wit mujipi-kät gupi yäpmän danik tákaŋ ude täŋpayän nadätäk. ³²iUnita Saimon nanakna, nadäkinikka paoränpän bänepka gapun täwek yänpän gäka Nanaken yänapik man yät. Ude tärö unita gäk äneŋi näkken äbayän täyan-ken uken Anutu täŋo man kädet notkaye yäwet täpänek kaŋ tä.

³³jUde yäwänä Pitatä ŋode iwetkuk; Ekäni gäkä komi eŋiken iriwä näk komi eŋiken bok itta pidäm täyat. Ba gäk gutpän näk imaka nutta yäwäwä api pidäm täwet. ³⁴Yäwänä Jesutä iwetkuk; Pita, ŋode gäwera nadä. Apiŋo bipani

purup gera nämo yänjirän gäkä kadäni yaräkubä wäpna käbop pewayän.

³⁵kUde yänpän yäwetkuk; Näkä moneŋ, kuroŋjin ärärani ba yäkta yäjiwätpäŋ jop taniŋ kireŋpewa kuŋkuŋ-ken uken imaka kubäta wäyäkŋeŋkuŋ ba nämo? Yäwänä Nämo yäj iwetkuŋ. ³⁶lYänjirä Jesutä man kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk apiŋo-ken kubätä moneŋ it imänä yäpmänkaŋ kuŋaton. Ba kubätä yäk kubä it imänä udegän tageŋkaŋ kuŋaton. Ba kubä täŋo kadä ämik tákta nämo it imänä iniken teki punin nanik yänopmäŋpän ämata yämiŋpän moneŋ yäpmänkaŋ kadä kubä suwatön. ³⁷mU imata, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Kubo ämata täŋ yämik tákaŋ ude täŋ imiŋkuŋ. Eruk, man uwä näkken bureni-inik ahäkta yäwani. Näka man yäwani uwä kudup bureni ahäwayän. ³⁸Jesutä ude yäweränä iwetkuŋ; Ekäni, ŋo ka! Kadä yarä iŋitkamän ŋo! Yäwäwä yänkuk; Täga, man u pewut! yäk.

**Olip pomken Jesu
nani-ken yänapiŋkuk**

Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹⁻⁴⁰nTäŋpän Jesu bipani bipani ták täŋkuko udegän yotpärare peŋpeŋ Olip pomken äronjirän iwaräntäkiye iwatkuŋ. Bägup it täŋkuk-ken u ahänpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; In täŋyabäk-ken kwitanenŋta Anutu-ken yänapik man yäwut.

⁴¹Eruk Jesu inigän ätukät kuŋpänjä gukut imäpmok täŋpän yänapik man ŋode yänkuk; ⁴²oNana, täga yäj nadänpänä gäk nadäj namiŋiri komi nadäwayän täyat u kaŋ närepmirän. Upänkaŋ näkŋo nadäk nämo, gäkŋaken

^f22:29 Luk 12:32 ^g22:30 Mat 19:28 ^h22:31 2Ko 2:11

ⁱ22:32 Jon 17:11,15,20; Sam 51:13 ^j22:33 Luk 22:54

^k22:35 Luk 9:3, 10:4 ^l22:36 Luk 22:49 ^m22:37 Ais 53:12; Luk 22:52

ⁿ22:39-40 Luk 21:37; Jon 18:1 ^o22:42 Mat 6:10

nadäk kaŋ ahäwän. ⁴³Ude yänjirän kunum gänäŋ nanik aŋero kubätä päpä täŋkentäŋ imiŋkuk. ⁴⁴Tänppänkaŋ bänepitä komi pähap nadänkaŋ gwäk pimiŋpän yänpäpik man kehäromigän yänjirän woŋ bumta imätkuko uwä nägät bumik unitä kome terak maŋkuŋ. ⁴⁵Tänppän yänpäpik man yänjtängän akumaŋ iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken u kuŋpän yabänkuk; Butewaki nadän bäräp tänpän pat irirä. ⁴⁶Pat irirä äbä yabänpän yäwetkuk; In imata dämpon pat itkaŋ? Tänyabäk-ken kwitanenŋta akuŋpän yänpäpik man yäwut!

Judastä Jesu iwan keru terak teŋkuk

*Mat 26:47-56; Mak
14:43-50; Jon 18:3-11*

⁴⁷Tänppän Jesutä man ude yän irirän iwaräntäkiye uken nanik kubä wäpi Judas unitä äma äbot yän-yäkŋat yäpmän äbänkaŋ Judas ini Jesu bayän imiŋpän iniŋ orerayän nadänkaŋ dubini-ken äbuk. ⁴⁸Äbänä Jesutä iwetkuk; Judas, gäk Äma Bureni-inik iwan keru terak tewa yänppän naniŋ oretan? ⁴⁹P^PTänppänkaŋ iwaräntäkiye Jesu-kät penta itkuŋo unitä iwan päke u yabänppän Jesu iwetkuŋ; Ekäni, iwan ŋo kadätä dämna? ⁵⁰Ude yänppän iwaräntäki kubätä bämop äma kubä täŋo watä äma kubä ura yäkŋat jukuni bure kädapän paiŋkuk.

⁵¹Tänjirän Jesutä kaŋpän yänkuk; Ai! Ude tänpeno! Ude yänppän äma u jukuni yäpmänppän äneŋi irani ude peŋ imiŋkuk. ⁵²Q^TTänkaŋ bämop äma, Juda täŋo äma ekäni ekäni-kät kudupi eŋi täŋo komi äma Jesu iŋitta äbuŋo u Jesutä ŋode yäwetkuk; Intä nabäwä näk kubo äma ämik tänpäni ude tänpapän kadä boham nikek nutnayän äbäkaŋ?

⁵³Näk kepmäni kepmäni kudupi eŋi gänäŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu täŋo man yäwetpän yäwoŋärek täk täŋkut-ken ugän nämo nepmäŋitkuŋo u. Upänkaŋ intä piäjin täkta kadäni ahä-tak. Uwä bipmäŋ urani täŋo kehäromi ubayän!

Pitä Jesu wäpi kábop peŋkuk

*Mat 26:57-58,69-75; Mak
14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27*

⁵⁴r^rUde tänpän Jesu iŋit yäpmän bämop äma intäjukun tänpänitä eŋi gänäŋ äronkuŋ. Tänjirä Pita uwä bankentä yabänit yabänit yäwatkuk. ⁵⁵Tänjirän komi äma yewa gänäŋ äro kädap iŋiŋppän änjariŋ irirä Pita imaka, äro bämopiken itpän kädap penta änjariŋ itkuŋ. ⁵⁶s^sÄnjariŋ irirä eŋi unitäŋo watä webe kubätä ket tänpän kaŋpän yänkuk; Äma ukät kuŋarani kubä ŋo yäk.

⁵⁷Yäwänä Pitatä yänkuk; Wanotna, näk äma u nämo kak täyat yäk. ⁵⁸Ude yänppän ätu irirän äma kubätä kaŋpän yänkuk; Bureni, gäk unitä äbotken nanik yäk. Yäwänä Pitatä yänkuk; Notnapak, jop yäyan yäk. Näk nämo! ⁵⁹Tänjirän mäden äma kubätä äbänppän kehäromigän ŋode yänkuk; A! yäk. Äma ŋo bureni-inik ukät kuŋarani. Uwä Galili ämagän yäk.

⁶⁰Yäwänä Pitatä yänkuk; Notnapak, gäk man ŋo yänjiri täŋguŋ täyat yäk. Yänjirän uteräkän puruptä gera yänkuk. ⁶¹t^tTänppäkaŋ Ekänitä äyänjupän Pitaken dapun tänjirän Pitawä Ekänitä man ŋode iwetkuko u nadäwän tärenkuŋ; Purup man nämo yänjirän gäk kadäni yaräkubä näkŋo wäpna kábop pewayän yäk. ⁶²Man u juku piŋpän bänepi-ken jägämi pähap nadänppän äpämäŋ päŋku konäm bumta kotkuk.

^p22:49 Luk 22:36 ^q22:52 Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13

^r22:54 Sam 31:11; Luk 22:33 ^s22:56 Apos 4:13 ^t22:61 Luk 22:34

Jesuta waki mebäri mebäri täj imiņkuņ

Mat 26:67-68; Mak
14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴Tänpäkaņ äma Jesu kaņ gwäjiņ itkuņo u sära man iwetpāņ iņami dapun tektä tänpipiņkaņ utpāņ iwetkuņ; Gäk profet unita äma gutak unitāņo wäpi niwet! yäk. ⁶⁵Täņkaņ ugān nämo. Yāņärok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuņ.

⁶⁶Ude täņirä kome yāņeņirān äma ekāni ekāni, bāmop äma intājukun täņpani-kät Baga man yāwoņärewani äma kudup man kābeyä tänpāņ Jesu yāņikĵat yāpmāņ äronpāņ man ņode iwetkuņ; ⁶⁷U Gäk Kristo tänpāwä yāņahāņpāņ niwet yäk. Yāwāwä yāwetkuk; Nāk Kristo yāņ tāwerawä täga nämo nadāņ naminayāņ. ⁶⁸Ba tāwet yabāk täņira kukĵini täga nämo näwetnayāņ. ⁶⁹VUpāņkaņ ņode tāwera nadāwut; Apiņo yāput peņpāņ Äma Bureni-inik uwä Anutu kehāromi māhemi keru bure kāda itpāņ tārek-täreki nämo api it yāpmāņ ärowek.

⁷⁰WUde yāwān nadāņpāņ kuduptagān ņode iwetkuņ; Gäk Äma Bureni-inik u? Yāwāwä yāņkuk; Yākaņ ubayāņ. ⁷¹Yāwānä yāņkuņ; Imata mangāmān wari yāne? Iņo ini menitā yāņirān nadākamāņ uba yäk.

Jesu Pailat ba Herot iņamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak
15:1-5; Jon 18:28-38

23 Eruk, kābeyä tāj itkuņo u kuduptagān akuņ-kireņpāņ Jesu yāņikĵat yāpmāņ pāņku Pailat iņamiken teņkuņ. ²xUken pāņku itpāņ ņode yāņpāņ manken teņkuņ; Äma ņonitāņo mebäri ņode pätak; Äma ņo

nin tājō ämawebeniye nadāk-nadāki täņkurāk tak täyak. Täņkaņ Rom tājō intājukun äma Sisa unita takis monē penēntawä yāņ yājiwät tak täyak yäk. Täņkaņä inita ņode yäk täyak, Nāk äbākta yāwani Kristo u, intājukun äma kubä yāņ yäk täyak. ³yUde yāwāwä Pailattä Jesu iwet yabāņkuk; Gäk Juda tājō intājukun äma ba? Yāwānä Jesutä iwetkuk; Yāyan ubayāņ. ⁴Yāwānä Pailattä bāmop äma ba äma äbot itkuņo u kudup ņode yāwetkuk; Nāk äma ņonitāņo momita wāyākĵewa wakaņ yäk.

⁵Pailattä ude yāwetkuko upāņkaņ kehārom taņpāņ yāņkuņ; Ude nämo! U äma yāņ-yākĵarirān manitā nintä kome ahāņ moretak yäk. U Galili komekentä yāput peņpāņ tāj yāpmāņ äbāņ täyon Judia komeken ņo udegān ahätak yäk.

⁶Ude yāwāwä Pailattä äneņi yāwet yabāņkuk; Äma ņo Galili komeken nanik ba? ⁷zU Galili komeken nanik bureni täņpānä, eruk, näkä unitāņo mebäri nadākta nämo yāwani. U kome Herottä yabāņ yāwat täyak u nanik unita Herottä man piāken kwān yäk. Täņpākaņ kadāni uken Herot Jerusalem yotpārare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewān kuņkuk. ⁸aTäņirān Herot uwä Jesu kaņpāņ bānep täga nadāņkuk. U Jesu tājō biņam māyap nadāk täņkuko unita u kakta gāripi nadāņ yāpmāņ äbuk. Imata Jesutä kudān kudupi kubä täņirān kāwayāņ gāripi nadāņkuk. ⁹Täņpāņ Jesu man mebäri mebäri iwet yabāņirān kowata man kubä nämo iwetkuk. ¹⁰Man kum irirān Baga man nadāwani ämakät bāmop äma intājukun täņpani uken itkuņo u nadāņkaņ Jesu terak man mebäri mebäri wohutpāņ gera terak

^u22:67 Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24 ^v22:69 Apos 7:56 ^w22:70 Luk 4:3,9

^x23:2 Luk 20:25 ^y23:3 1Ti 6:13 ^z23:7 Luk 3:1 ^a23:8 Luk 9:9

yäput iwetkuņ. ¹¹Täjirä Herot-kät komi ämatä Jesuta waki täņ imiņpāņ sära man iwetkuņ. Ude täņkaņ äma ekäni täņo tek täņ imiņpāņ Pailat-ken äneņi yāņikņat yāpmāņ kuņkuņ. ¹²Tāņpākaņ kadāni ukengān Pailat kenta Herot not täņpāņ bānep kubāgān peņkumān. Bian ini-ini itkumānopāņ kadāni ugān not täņkumān.

**Jesu kumāņ-kumāņ
utta Pailattä yāņtäreņkuk**

Mat 27:15-26; Mak 15:6-15;

Jon 18:39–19:16

¹³Tāņpāņ Pailat uwä Juda täņo äma ekäni ekäni-kät bāmop äma intājukun täņpani ba ämawebe päke itkuņo u yāņpewān dubini-kengān äbuņ.

¹⁴Tāņpāņ ņode yāwetkuk; In äma ņo ämawebe yāņ-yākņarani täk täyak yāņ yāņpāņ näkken yāpmāņ äbāņ yäk. Upāņkaņ näkä in iņamjin-ken mebärinita iwet yabätken momini kubä nämo kaņ-ahätat yäk. ¹⁵Tāņkaņ Herot udegān, mominita wäyäkņewān wawāpāņ ninken äneņi tewān äbatak yäk. Unita jide? Momi kubä nämo täņkukopāņ imata jop kumāņ-kumāņ utnek? ^{16–17}Eruk, komi äma yāwera iwānaptä jop päripākaņ pit ima yäk. ¹⁸Ämawebetä ude nadāņpāņ kuduptagān bānepi wawāpāņ gera ņode yāņkuņ; U paorān! U paorānkaņ Barabaspāņ pit nimi! yāņ yāņkuņ. ¹⁹Barabas uwä noriye-kät yotpārare bāmopi-ken ämik pewä ahāwāpāņ äma kubä kumāņ-kumāņ utpewān komi eņiken teņkuņ.

²⁰Tāņpākaņ Pailattä Jesu pit imayāņ nadāņkuko unita ämawebe päke u yāwetkuk. ²¹Yāweränä äneņi gera kehāromigān yāņkuņ; Päya kwakāp terak kumāņ-kumāņ ut! ²²Yāņirä

Pailattä äneņi yāwet yabäk ņode täņkuk; Waki kubä jide täņkukta? Näk nadāņira momi nitek bumik nämo täyak. Unita komi äma yāņiņ kirewa iwānap-tāgān päripākaņ kaņ tewa yāpmāņ kwān yäk.

^{23–24}Ude yāwänä mani utpāņ kuduptagān gera täņpāņ ņode yāņkuņ; Päya kwakāp terak kumbān! yäk. Gera taņi pen yāņtäņ kuņtäko Pailattä iniken gärip iwarut yāņpāņ yāņtäreņ yāmiņkuk. ²⁵Tāņkaņ mani buramiņpāņ äma ämik pewān ahāwānpāņ äma kubä kumāņ-kumāņ urani wäpi Barabas u pit imiņpāņ yāņiņ kireņkuk. Täņpāņ Jesu uwä kumākta yāņtäreņpāņ komi ämata yāmiņkuk.

**Jesu päya kwakāp terak
utpewä kumbuk**

Mat 27:32-44; Mak

15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶Tāņpākaņ komi ämatä Jesu yāņikņat yāpmāņ kuņtäņgān kädet miņin äma kubä kaņ-ahāņkuņ. Äma uwä wäpi Saimon, Sairini yotpārare-ken nanik. Uwä piäken naniktä äbāņirān kaņpāņ Jesu täņo päya kwakāp piriken pewä buramiņkaņ Jesu mädengān iwatkuk.

²⁷Tāņpākaņ ämawebe äbot pähaptä iwatkuņ. Iwarān täņkaņ webe ätu konām butewaki täņtäņ iwatkuņ. ²⁸Konām kottāņ iwarirä Jesutä äyāņutpāņ yabāņpāņ ņode yāwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in näka kotneņo. Nämo, injinta ba äpetjiye nanakta korut. ²⁹^bIn nadākaņ? Kadāni kerāp taņirān webe nanak bāyawanitā ņode api yāneņ; Äruņ kuņatnaņi täkamāņonik yäk.

³⁰Tāņkaņ pom kāroņi tokät päbä nin yejämbut!

^b23:29 Luk 21:23; Rev 6:16

Ba genji kwähärep duŋpäj nin yäpmäj
pänku gänaŋ umu yejämbut! yäk.
Hos 10:8

³¹ ^cUpänkaŋ kadäni täga bumik-ken ude
yänayäj täŋo uwä kadäni wakikenä jide
api yäneŋ?

³² Tännäpakaŋ waki täŋpani yaräkät
Jesu-kät penta dänayäj yäj-yäkŋat
yäpmäj kuŋkuŋ. ³³ Yäj-yäkŋat yäpmäj
kome kubä wäpi Gwäki Kokäp uken
kuŋkuŋ. Uken ahänpänä Jesu päya
kwakäp terak utkuŋ. Ba waki täŋpani
yarä, kubä kukŋi kubä kukŋi yepmaŋpän
bok däpuŋ. ³⁴ ^dTännäpakaŋ Jesutä yänapik
man ŋode yänkuk; Nan! Waki täŋ
namikaŋ ŋo nämo nadänkaŋ täkaŋ unita
momini peŋ yämi. Yänjirän komi äma
teki yäpmäkta närepmirek gärepmirek
täŋkuŋ. ³⁵ ^eTännäpän ämawebe bumta
ini ugän itpän yabänjirä Juda täŋo
äma ekäni ekänitä Jesu sära ŋode
iwetkuŋ; Äma ŋowä äbäkta yäwani
Kristo täŋpawä iniken gupi täŋken-
täwänä. U ämagän täŋkentäj yämik
täŋkukopän iniken gupi täŋkentäktawä
täŋpän wakaŋ yäk.

³⁶ ^fYänjirä komi ämatä udegän Jesu
yänärok man iwetkaŋ dubini-ken
äbänpän wain ume jägämi iminayäj
täŋkuŋ. ³⁷ Tännäpän yänkuŋ; Gäk Juda
äma täŋo intäjukun äma bureni u
täŋpawä gäkŋa gupka täŋkentäwä yäk.
³⁸ Tännäpän Jesu gwäki punin kädawä
man kudän ŋode kudän täŋkuŋ;

Ŋowä Juda Ämawebe Täŋo Intäjukun
Äma.

³⁹ Ude tänjirä waki täŋpani yarä
u kubätä päya kwakäp terak itkaŋ
Jesu yänärok man ŋode iwetkuk;
Gäk Kristo täŋpawä gäkŋa gupka

tänkentänpän nek imaka, täŋkentäj
nimi! yäk. ⁴⁰ Ude yäwänä noripaki
kubätä ibenpän ŋode iwetkuk; Nek
penta nidäpmäkta biŋam yäwanipän,
gäk man ude yäyan uwä Anututa nämo
umuntäyan? ⁴¹ Nek momineкта täga
nidäpmänkaŋ. Upän äma ŋowä momi
kubä nämo täŋkukopän jop utkaŋ yäk.
⁴² ^gUde yänkaŋ yänkuk; Jesu, gäk
intäjukun itkaŋ wäpka biŋam ikek
irayäj täyan-ken uken näka kaŋ nadän
nam yäk. ⁴³ Yäwänä Jesutä iwetkuk;
Näk bureni gäwera; Apiŋogän näkkät
irit bägup tägaken bok itdayäj yäk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak

15:33-41; Jon 19:28-30

⁴⁴⁻⁴⁵ ^{hi} Tännäpän kome kepma
bämopi tänjirän kome dapuri kumbuk.
Kumānjirän kome kudup bipmäj utpän
it yäpmäj kuŋjirän 3'kirok täŋkuk.
Tänjirän kudupi eŋi gänaŋ tek taŋi
bagata pewä wädäwani u punin ununitä
komen umu ini wewän täreŋkuŋ.
⁴⁶ ^jTänjirän Jesutä gera yänpän yänkuk;
Nan! Kehäromina ketka-ken peyat! Ude
yänpän kumbuk.

⁴⁷ Tänjirän komi äma kubä watäni
itkuko unitä u kaŋpän nadänkaŋ Anutu
iniŋ orepän yänkuk; Bureni-inik! Äma
ŋo momini nämo.

⁴⁸ ^kTännäpakaŋ ämawebe ätu kaŋ itkuŋo
unitä imaka ahänkuko u kaŋpän bute-
waki nadänpän kupänj weŋpeŋ eŋini-
ken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. ⁴⁹ ^lTännäpakaŋ Je-
suta not täŋ imik täŋkuŋo u ba, Galili
komeken nanik webe ätu iwat yäpmäj
äbuŋo u imaka banken itkaŋ imaka
ahänkuŋo u kaŋpän nadäk täŋkuŋ.

^c23:31 1Pi 4:17 ^d23:34 Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18

^e23:35 Sam 22:7-8 ^f23:36 Sam 69:21 ^g23:42 Mat 16:28

^h23:44-45 Amo 8:9 ⁱ23:44-45 Kis 36:35 ^j23:46 Sam 31:5; Apos 7:59

^k23:48 Luk 18:13 ^l23:49 Sam 38:11, 88:8; Luk 8:2-3

Jesu äneņķuņ

Mat 27:57-61; Mak
15:42-47; Jon 19:38-42

⁵⁰Tāņpākaņ āma kubā ukāt penta itkuņo wāpi Josep. Āma uwā Judia komeken yotpārare kubā wāpi Arimatea uken nanik. Uwā Juda tāņo āma ekāni ekāni unitā ābotken nanik. U āma tāga, Anututa nadāņ imiņpeņ kuņarani. ⁵¹mTāņpākaņ noriyetā Jesu man iwetpāņ iwan keriken peņirā nadāwān nāmo tāgaņkuk. Nāmo, u Anututā intājukun itkaņ yabāņ yāwat piāni kwawak ahāņjirān kakta itsāmāntāņ kuņat tāņkukonik. ⁵²Eruk, āma unitā Pailat-ken pāņku Jesu tāņo komegup yāpayāņ iwet yabāņkuk. ⁵³Iwerān nadāņ imānkaņ pāya kwakāp terak nanik ketāreņpāņ tek pakitā uwāktāņ-āwatpāņ yāpmāņ pāņku mobā kawut awaņ komegup āneкта biņam yāwani uken peņkuk. Mobā kawut uwā bian āma kumbani kubā nāmo pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu tāņo komegup peņkuk. ⁵⁴Kepma uwā Fraide, Sabat tāņo tuņum tāktāk kadāni udeken Jesu äneņķuņ.

⁵⁵nTāņpākaņ webe ātu Jesukāt Galili komeken naniktā bok ābuņo u Josep iwat yāpmāņ pāņku kaņjirā komegup awaņ gānaņ āneņķuk. Kaņjirā āneņpānkaņ eņiken āyāņutpeņ pāņku imaka imaka ume kābāņi nikek tāņtuņum tāņpāņ peņkuņ. ⁵⁶oUde tāņkaņ Sabat unita Moses tāņo бага man iwatpāņ itpāņ-nadāk tāņkuņ.

Jesu kumbani-ken naniktā akumaņ kuņkuk

Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

24 Tāņpākaņ Sande tamimaņ-inik webe ukeņo imaka kābāņi

tāgatāga tāņtuņum taņpāņ peņkuņo u yāpmāņkaņ Jesu äneņķuņ-ken kuņkuņ. ²Pāņku ahāņpāņ kaņkuņ; Mobā pāhap u yāpmāņ keweņkuņo parirān. ³⁻⁴pUde tāņpākaņ Jesu äneņķuņ-ken āroņpāņ Jesu tāņo komegupta wāyākņewā wawākaņ nadāwātāk tāņ irirā āma yarā teki paki-inik unitā pit kubāgān dubini-ken ahāņpāņ itkumān. ⁵qTāņjirān webe kwayak unitā bumta umuntaņpāņ iņami komek yāpā āpmonpāpāņ patkuņ. Parirā āma yarā unitā yāwetkumān; In kumbani komeken ņo imata kodak iranita wāyākņeņ itkaņ? ⁶rU ņo nāmo itak, akumaņ kuk yāk. Galili komeken itkaņ man ņode tāwetkuko unita guņ taņkuņ? ⁷Uwā ņode tāwetkuk; Āma Bureni-inikā, āma waki tāņpani keriken pewākaņ pāya kwakāp terak utpāņ āneņpākaņ kepma yarākubā tāreņjirān Anututā āneņi yāpmāņ pāņaku api tewek yāņ tāwetkuk. ⁸Ude yāņjirān webe kwayak u nadāņpāņ yāņkuņ; Bureni, nadākamaņ! yāk.

⁹Ude yāņpāņ awaņ u peņpeņ pāņku iwarāntākiye 11 ukāt āmawebe ātukāt biņami yāwetkuņ. ¹⁰⁻¹¹sWebe kwayak u wāpiwā Maria Makdala komeken nanik, kubā wāpi Joana, kubāwā Maria wahupi Jems tāņo miņi ukāt webe ātu bok kuņatkuņ. Tāņpāņ webe kwayak unitā iwarāntākiye ukeņo manbiņam yāwerirā mani nadāņjirā jopi ude tāņpāpāņ nadāwā bureni nāmo tāņkuk. ¹²Up-āņkaņ Pitatā akumaņ awaņken bārāņeņ pāņku awaņ gānaņ umu okāreņpāņ tek Jesu gupi uwāk tāņpāņ āneņkuņo ugāņpāņ kaņkuk. Ude kaņpāņ nadāwātāk pāhap tāņtāņ āneņi kuņkuk.

Jesu Emeus kādet-ken kaņkumān

¹³Tāņpāņ kepma ukengān iwarāntāki yarātā Emeus yotpārare-ken kuņkumān.

Emeus u Jerusalem yotpärare dubini-ken itkuk, 10 kilomitas ude. ¹⁴Kädet kuñit kuñit imaka Jesuken ahäñkuko unita man yäppän-nadäk täñtän kuñkumän. ¹⁵^tYäppän-nadäk täñtän kuñirän Jesu ini äma yarä u dubini-ken ahäwänkañ penta kuñkuñ. ¹⁶Täñpakañ äma yarä u Jesu kañkumäno upänkañ u Jesu yän siwoñ nämo kawän täreñkuñ. ¹⁷Ude täñirän Jesutä yäwet yabänkuñ; Ek imataken manpäñ yäppän-nadäk täñtän kuñatkamän? Yäwänä äma yarä uwä päñku täpäneppän itpäñ butewaki iñami dapun iñjñkumän. ¹⁸Täñkañ äma yarä u kubä wäpi Kliopas unitä iwetkuk; Gäk kome kubäken nanik käwep unita Jerusalem yotpärare-ken kudän ahäñkuko u nämo kañpäñ nadänkun.

¹⁹^uYäwänä Jesutä yäwetkuk; Imatakenta yäkamän? Yäwänä yarä unitä iwetkumän; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unitäño manbiñam yäk. U profet pähap. U Anutu ba ämawebe iñamiken imaka kehäromi nikek yäppän-täk täñ yäpmän äbäk täñkukonik yäk. ²⁰Upänkañä nintäño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani unitä kumäkta yäntäreñ imiñpäñ manken teñpäñ päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ²¹^vUnitä Isrel äbot nin Rom gapman täño ker-i-ken nanikpäñ nimagutta yäwani yän nadänkumäñopän u kawut, utpewä kumänjirän edap yäräkubä täretak ño yäk. ²²^wTäñpakañ apiño tamimañ ninken nanik webe ätutä manbiñam inide kubä niwerañ yäk. ²³Uwä tamiinik Jesu äneñkuñ-ken kuñpäñ Jesu täño komegupta kawä wañ yäk. Täñkañ äneñi äyänjutpeñ päbä ñode niwerañ; Añero yarätä ahän

nimiñpäñ Jesu kodak tañpeñ akumañ kuk yän niwerañ yäk. ²⁴^xEruk man u nadänpäñ nininken äbotken nanik ätutä awañken päñku webetä yäño udegän kañ yäk. Upänkañ Jesu nämo kañ-ahän.

²⁵Man ude iweränä Jesutä yäwetkuk; Yäke! Inä guñ bureni-inik! Profettä man yäppän kudän täñkuño u in imata täñguñ tañpäñ bänep nadäwätäk täñpäñ nadäkinik nämo täkañ? ²⁶^yProfettä ñode yänkuñ; Kristo u komi mebäri mebäri nadänpäñ kumäkta yäwani. Komi u nadänkañ eruk, epmäget peñyänjek ikek kunum gänañ api ärowek yän yänkuñ. ²⁷^zJesutä ude yäppän man kudup inita, Moses ba profet mäden ahäwanitä Anutu täño man terak kudän täñkuño unitäño mebäri kudup yänkwawa tañ yämiñkuk.

²⁸Eruk, kuñtängän Emeus yotpärare keräp tañkuñ. Täñpäñ Jesutä yotpärare u irepmitpeñ kwayän täñkuk. ²⁹Ude täñpänä äma yarä unitä iwetkumän; Kweno yäk. Kome bipayän unita nekkät penta ñogän itna yäk. Ude iwerän nadän yämänkañ eñi gänañ penta päro itkuñ.

³⁰^aÄronpäñ ketem nänayän mañitkuñ. Mañit itkañ Jesutä käräga kubä yäpmänpäñ tokätkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ äma yarä unita yämiñkuk. ³¹Ude täñpänkañ Anututä nadän yämiñirän eruk U Jesu yän kawän täreñkuñ. Kawän tärewäkañ uterakgän Jesu ini ugän paotkuk. ³²Täñpänkañ yarä u ini-tägän näwetgäwet täñpäñ yänkumän; Bureni! yäk. Kädet miñin man täño mebäri yänahänpäñ niwerirän man gäripi nikek u nadänpäñ bänepnektä pidäm tako ukeño!

³³Ude yäppän uterakgän akumañ Jerusalem yotpärare-ken äyänjutpeñ kuñkumän. Päñku

^t24:15 Mat 18:20 ^u24:19 Mat 21:11 ^v24:21 Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6

^w24:22 Luk 24:1-11 ^x24:24 Jon 20:3-10 ^y24:26 Luk 9:22, 24:44

^z24:27 Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31; Apos 3:13 ^a24:30 Luk 22:19

ahänpäj yabänkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägan irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuño unitä ñode yäwetkuñ; ³⁴bEkäni awañ gänañ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet miñin ahäj imik yäk. ³⁵Tänpäkañ yarä unitä udegän kädet miñin ahäj yämankañ eñi gänañ päro käräga tokätpäñ yämän nañkañ kawän täreñkuño manbiñam upäj yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahäj yämiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

³⁶cEruk Jesutä täñkuko unita manbiñam yänpäj-nadäk täñ irirä bämopi-ken ini ugän ahäj yämiñpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. ³⁷dYäweränkañ iwaräntäkiyetä kañpäñ kwaiñpäñ yänkuñ; Wära! Mäjo kubä äbätak ño! yäk. ³⁸Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikuñputpäñ bänep yarä-yarä pekañ? ³⁹ñowä näkña-inik äbätat. In ketna kuroña-ken ño nepmäñit näwatpäñ nabänpäj nadäkinik täñput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täñ, nähä gupna tohatna nitek ño yäk.

⁴⁰Man ude yäwetpäñ keru kuroñi-ken jibi me u yäwoñäreñkuk. ⁴¹eYäwoñärewän kañpäñ bänepi tägañkuñ. Tänpäkañ ño Jesu ini yäj ketinik nämo nadäwä täreñkuñ. Ude tänpäkañ yäwet yabänkuk; Inken ketem ätu itkañ? ⁴²Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiñkuñ. ⁴³Imiñkañ kañ irirä, eruk nañkuk.

⁴⁴fNañpäñ yänkuk; Näk inkät itkañ man täwet yäpmäj äburo ukeño nadäkañ? Näk ñode täwetkut; Man

näka Moses täño бага man kudän täwani terak, ba profet täño man kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahäj morekta yäwani yäj täwetkut. ⁴⁵gUde yäwetkañ Anutu täño man mebäri nadäkta nadäk-nadäki täñkwawa tañ yämiñkuk. ⁴⁶Täñkañ ñode yäwetgän täñkuk; Anutu täño man kudän terak ñode kudän täwani; Kristo u komi nadänpäj kumänkañ kepma yarä täreñjirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. ⁴⁷⁻⁴⁸hi Täñkañ komeni komeni ämawebe yäwetpäñ yäwoñäreñkuk täñpewä bänepi sukureñjirä Anututä Kristo unitäño wäpi terak wakini api peñ moreñ yämek yäj ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yäwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yäput peñpäñ kañ täñtäj kut. ⁴⁹jTänpäkañ nanatä imaka injinta biñam yäwani u iniñ kireñpewa api äpäñ tamek. Unita in kome ño nämo peñpeñ kuneñ. ñogän itsämäj irirä kunum täño kehäromi tama yäpmänkañ kañ kut yäk.

Jesu kunum gänañ äronkuk

Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

⁵⁰Man ude yäwetkañ eruk yäj-yäkñat päñku Betani yotpärare gägäniken itkañ keru yäpmäj akuñpäñ Anututä iron täñ yämikta man yäwetkuk. ⁵¹Man täga u pen yäwerit yäwerit kome käkätänjirän Anututä imagut yäpmäj kunum gänañ äronkuk. ⁵²kTänjirän iwaräntäkiyetä Jesu iniñ oretkañ bänep oretoret pähap terak Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuñ. ⁵³Kuñpäñ kadäni kadäni kudupi eñi gänañgän itkañ Anutu iniñ oret täñkuñ.

^b24:34 1Ko 15:4-5 ^c24:36 1Ko 15:5 ^d24:37 Mat 14:26

^e24:41 Jon 21:5 ^f24:44 Luk 9:22 ^g24:45 Luk 24:27

^h24:47-48 1Ti 3:16 ⁱ24:47-48 Jon 15:27; Apos 1:8

^j24:49 Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4 ^k24:52 Jon 14:28, 16:22

Jon

*Jontä Jesu uwä Anutu täŋo
nanaki yäj niwoŋärektä
manbiŋam ŋo kudän täŋkuk*

Jesu u Anutu täŋo Manbiŋam

1¹Manbiŋam U mebäri-ken-inik yäput peŋpäŋ it yäpmäj äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopäŋ u ini-tägän Anutu. ²U yäput peŋpäŋ Anutu-kät it yäpmäj äbukotä itak. ³^mManbiŋam U Anutu-kät ket kubägän täŋpäŋ imaka kuduŋtagän pewän ahänkuŋ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ⁴ⁿUwä irit täŋo mähemi unitä ämawebeta peŋyänŋeŋ yämik täyak. ⁵^oTäŋpäkaŋ peŋyänŋeki unitä bipmäŋ urani-ken peŋyänŋerirän bipmäŋ uranitä peŋyänŋek u döpän kumna yänkaŋ täŋpän wak täkaŋ.

Ämatä Jesu not nämö täŋ imiŋkuŋ

⁶⁻⁷^pÄma kubä wäpi Jon. Unitä peŋyänŋek unitäŋo manbiŋam yänahänjirän nadänpäŋ ämawebe kuduŋtagän nadäkinik täneŋta Anututä iniŋ kireŋkuk. ⁸^qJon ini uwä peŋyänŋek mähemi nämö. U peŋyänŋek mähemi täŋo manbiŋam yänahäkta äbuk. ⁹^rTäŋpäkaŋ peŋyänŋek mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni peŋyänŋeŋ yämik täyak unitä kome terak ahäkta keräp taŋkuk.

¹⁰^sEruk peŋyänŋek uwä komen ämawebe bämopi-ken ahänpäŋ itkuk. Täŋpäkaŋ ämawebe u ini-tägän pewän

ahänkuŋopäŋ ämawebe uwä mebärini nämö kaŋpäŋ nadänkuŋ. ¹¹Ini äbotken ahänkuko upänkaŋ äbot unitä not nämö täŋ imiŋkuŋ. ¹²^tTäŋ, ämawebe ätu not täŋ imiŋpäŋ nadäkinik täŋ imiŋkuŋo unita Anutu täŋo äperiye nanak itneŋta kädet peŋ yämiŋkuk. ¹³^uTäŋpäkaŋ äperiye nanak ahänkuŋo uwä ämatä ahäk täkamäj ude nämö ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäkta epän täktäk kädet-ken nämö ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyaŋ yepmaŋpani.

¹⁴^vEruk, Manbiŋam u äma äworeŋpäŋ bämopin-ken ahänpäŋ ninkät penta it täŋkumäŋonik. Ahänpäŋ irirän wäpi biŋam kehäromi nitek kaŋpäŋ nadänkumäj. Uwä Anutu täŋo nanaki-inik kubägän unita wäpi biŋam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täŋo mähemi ahänpäŋ irirän kaŋpäŋ nadänkumäj. ¹⁵^wTäŋpäkaŋ äma unitäŋo mebärini Jontä gera terak ŋode yänahänkuk; Näk äma unita ŋode täwerat; Näkä jukun ahänkuro upänkaŋ äma u näk närepmetak. Imata, näk nämö ahänjira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäj yänkuk.

¹⁶^xBureni! Manbiŋam uwä orakorak mähemi. Unitä nin kuduŋtagän imaka imaka gäripi nitek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täŋ nimik täyak. ¹⁷^yTäŋpäkaŋ bian Anututä Moses kerit terak бага man peŋ nimiŋkuk. Täŋ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahän nimiŋkuŋ. ¹⁸^zBa ugän nämö. Äma kubätä Anutu nämoinik kaŋkuk. Upänkaŋ Anutu täŋo nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-

¹1:1 Jon 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 ^m1:3 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 ⁿ1:4 Jon 5:26 ^o1:5 Jon 3:19 ^p1:6-7 Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 ^q1:8 Jon 1:20

^r1:9 Jon 8:12; 1Jo 2:8 ^s1:10 Jon 1:3, 17:25 ^t1:12 Gal 3:26

^u1:13 Jon 3:3-6; Jem 1:18; 1Pi 1:23 ^v1:14 Ais 60:1-2; Gal 4:4; Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11 ^w1:15 Jon 1:27,30; Mat 3:11 ^x1:16 Kol 2:10 ^y1:17 Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4 ^z1:18 Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mat 11:27

ken it täyak unitä äpänpän Anutu täjo mebäri kwawak pewän ahänj nimiŋkuk.

Jontä iniken mebäri yäwetkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

¹⁹Tänpäkaŋ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eŋi täjo watä äma ätu yäniŋ kireŋpewä Jonken kuŋkuŋ. Pänku Jon ŋode iwet yabänkuŋ; Gäk netä? ²⁰aYäwäwä Jontä mebärini käbop kubä nämo peŋpän ŋode yänjahänpän yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämo! ²¹bYäwänä iwetkuŋ; Etän, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämo! yäk. Yäwänä iwetkuŋ; A, Gäk profet, Anututä api taniŋ kirewet yän yänkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämo yäk. ²²Jontä ude yäwänä iwetkuŋ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Pänku äma niwet-pewä äbämäŋo u jide yäwetnayän?

²³cUde yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmänpän ŋode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkaŋ gera ŋode yän irani; Ekäni täjo kädet täwitpän kaŋ yäpä-siwonŋaŋ imut! yäk. *Ais 40:3*

²⁴⁻²⁵dTänpäkaŋ äma Jonken äbuŋo uwä äma Parisi äma ätu bok itkuŋo unitä äneŋi iwet yabäkän tänpän yänkuŋ; Näk Kristo nämo, Näk Elaija nämo ba Näk profet nämo yän niwetan up-änkaŋ imata äma ume ärut yämik täyan? ²⁶eYäwäwä Jontä ŋode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upänkaŋ äma kubä bämopjin-ken itak ŋo, u inä nämo kaŋpän nadäk täkaŋ yäk. ²⁷eÄma uwä mäden näwatta yäwani. Upänkaŋ

näk närepmitpän intäjukun it namitak unita äpani näk ŋodewanitä u dubini-ken itnaŋi nämo.

²⁸fImaka ahänkuko u Betani yot-pärare, Jodan ume udude käda täŋkuŋ. Jontä kome uken itkaŋ ämawebe ume ärut yämik täŋkuk.

Jontä Jesu täjo mebäri yäwetkuk

²⁹gPatkuŋo yänewänä Jesu Jonken kuŋirän bankentä kaŋkaŋ Jontä ämawebe ŋode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täjo tom bätaki äbätak! Ämawebe komeni komeni täjo momi u äma uterak äronjirän kotatak. ³⁰hÄma unita ŋode täwerat; Mäden äbätak unitä näk närepmitpän intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämo ahänjira it yäpmän äbukotä itak yän täwerat. ³¹iTänpän näkŋa imaka, äma u nämo kaŋkut. Upänkaŋ Isrel ämawebe intä äma unitäŋo mebäri kämi nadakta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täŋkut.

³²jJontä ude yänpän yäwetgän täŋkuk; Näk bian Munapiktä känaräm ude äpänpän uterak maŋitpän irirän kaŋkut yäk. ³³kTänpäkaŋ näkŋa bian Kristo nämo käwa täreŋjirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epän yän namiŋkuko ugän ŋode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpän api uwäktän yämek yän näwetkuk. ³⁴lNäwetkuko udegän kaŋkuro unita ŋode yänjahänpän täwet täyat; Äma uwä Anutu täjo nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kaŋ-ahänkuŋ

³⁵⁻³⁶lPatkuŋo yänewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän

^a1:20 Jon 3:28 ^b1:21 Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40

^c1:23 Ais 40:3 ^d1:24-25 Mat 21:25; Jon 1:33 ^e1:27 Jon 1:15; Apos 13:25

^f1:28 Mat 3:6; Jon 10:40 ^g1:29 Ais 53:6-7; Jon 1:40; 1Pi 1:18-19

^h1:30 Jon 1:15 ⁱ1:32 Mat 3:16 ^j1:33 Luk 3:2-3

^k1:34 Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54 ^l1:35-36 Jon 1:29

irirä Jesutä äbamañ yärepmitpeñ kuñirän kañpäñ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täño tom bätaki kuyak u yäk. ³⁷Yäwerirän yarä u man u nadänpäñ Jon teñpeñ mädegän Jesu iwatkumän. ³⁸Iwarirän Jesutä äyänutpäñ yabänpäñ yänjuk; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwatkumän; Yäwoñärewani äma! Gäk eñi de it täyan? (Yäwoñärewani äma u iniken man terak Rabai yän iwatkumän.) ³⁹Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbänkañ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda eñiken ahänpäñ kañpäñä kepma ugän Jesutä it täñjuk-ken ugän penta itkuñ.

⁴⁰mÄma yarä, Jon täño man nadänpäñ Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäño monäni u. ⁴¹nEruk Andru u bäräñeñ päñku tuäni Saimon ahäj imiñpäñ iwetkuk; Nek Mesaia käkamak yäk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) ⁴²oUde yänpäñ Andru u tuäni Saimon yänikñat yäpmäñ Jesuken kuñjuk. Kuñirän Jesutä Saimon kañpäñ iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täño nanaki. Upänkañ gäk wäpka Kefas yän gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

⁴³pEruk, patkuño yänewänä Jesu Galili komeken kwa yänpäñä äma kubä wäpi Filip kañ-ahänpäñ iwetkuk; Gäk näwat! yäk. ⁴⁴Filip uwä Andru kenta Pita täño yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. ⁴⁵qEruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kañ-ahänpäñ iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän tänpäñ Äma kubä api ahäwek yän yäwani ukeño nadätan? Nin äma u kañ-ahäkamäj.

Uwä Jesu, Josep täño nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

⁴⁶rIweränä Natanieltä man kowata ñode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret ude wani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoinik! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päñku ka! yäk. ⁴⁷Ude iweränä Natanieltä päñku Jesuken ahänjirän kañpäñ Jesutä yänjuk; Äma ñowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämö itak. ⁴⁸sUde yänjirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide tänpäñ näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämö gäwerirän wama äyuñken iriri gabät yäk. ⁴⁹tYäwänä Natanieltä ñode iwetkuk; Yäke! Yäwoñärewani äma, gäk Anutu täño nanaki, Isrel äma nintäño intäjukun äma yäk. ⁵⁰Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yän gäwerapän nadän namikinik täyan? Nadätan, kañpäñ nadäk täyan ño täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahänjirä api kañ yäpmäj kwen yäk. ⁵¹uUde yänpäñ äma päke u ñode yäwetkuk; Näk bureni ñode täwera nadäwut; In kunum añejirän Anutu täño añeroniyetä Äma Bureni-inik terak aroñkañ äpäc täñirä api yabäneñ yäk.

Jesu kudän kudupi yäput peñjuk

2^vKepma yarä täreñirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk täñjirän äñnak-äñnak täñkuñ. Jesu täño miñi imaka, penta itkañ äñnañkuñ. ²Tänpäñ äñnak-äñnak täño mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yänpewän äbäkañ bok itpäñ nañkuñ. ³Näñtäko wain ume paoränkañ miñjitä Jesu iwetkuk; E, wain ume pao-

^m1:40 Mat 4:18-20 ⁿ1:41 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25

^o1:42 Mat 16:18; Mak 3:16 ^p1:43 Mat 8:22; Mak 2:14

^q1:45 Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 ^r1:46 Jon 7:41,52

^s1:48 Sam 32:2 ^t1:49 Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11

^u1:51 Stt 28:12 ^v2:1 Jon 1:43

tak yäk. ^{4w}Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peḡ näwetan? Näkḡo kadäni nämo ahätak yäk. ^{5x}Ude yäwänä Jesu täḡo miḡitä eḡi unitäḡo epän watä äma yäwetkuk; Imaka kubäta täwerirän udegän kaḡ täḡput yäk.

^{6y}Täḡpäkaḡ eḡi uken ume käbot mobäpän täḡpani täḡi-inik 6 ude itkuj. Käbot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik täḡpek. Juda ämatä бага man iwatkaḡ ume ärutna yäḡpän ume käbot udewani-ken gwerani. ⁷Eruk Jesutä epän watä äma yäwetkuk; Käbot ḡo gänaḡ ume piwä tokḡewut yäk. Yäwänä udegän täḡkuḡ. ⁸Ude täḡpawä yäwetkuk; Eruk, käbot-ken nanik ume ätu gwet päḡku äḡnak-äḡnak mähemita imut yäk. Ude yäwänä udegän täḡkuḡ. ⁹Täḡkaḡ äḡnak-äḡnak mähemi uwä ume u naḡ yabäwän wain ume täḡkuk. Wain ume u Jesutä täḡpewän ahäḡkuk yäḡ nämo nadäḡkuk. (Upänkaḡ eḡi epän watä äma u ini nadäḡkuḡ.) Mähemi uwä ume naḡpän-nadäḡkaḡ yanäpi keräntäk täḡkumäno u äpita yäḡpewän äbuk. ¹⁰Yäḡpewän äbänä iwetkuk; E! yäk. Äma ätutä äḡnak-äḡnakken wain ume gäripi nitek ḡodewaniwä intäjukun piḡ yämik täkaḡ yäk. Täḡpän ämawebetä näḡtäḡgän täḡguḡ täḡpän wain ume gäripi nämo upän yämik täkaḡ yäk. Ude täk täkaḡ upänkaḡ gähä wain ume gäripi nitek ḡowä käbop pewi irakopän paot-paotta pewi ahätak yäk.

^{11z}Jesu kudän kudupi intäjukun uwä Galili kome Kana yotpärare-ken täḡkuk. Kadäni uken Jesu kehäromini ba wäpi biḡam kwawak pewän ahänjirän iwaräntäkiyetä kaḡpän nadäkinik täḡ imiḡkuḡ.

Kudupi eḡi u kudupi kaḡ irän

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

^{12a}Täḡpäkaḡ Kana yotpärare peḡpeḡ Jesu ini ba miḡi noriye-kät, iwaräntäkiye penta Kapeneam yotpärareken kuḡkuḡ. Päḡku uken kepma yarägän itkuj. ^{13b}Itkaḡ Juda täḡo orekirit kadäni kubä wäpi Pasova u keräp täḡkuko unita Jesu Jerusalem äroḡkuk. ¹⁴Päro kudupi eḡi moräki-ken yabäḡkuk; Äma ätuwä Anututa gupe käbäni nitek iḡi imikta sipsip, bulimakau, barak namiḡ-gamiḡ täḡit moneḡ imaka, namiḡ-gamiḡ täḡ irirä. ¹⁵Ude täḡ irirä Jesutä yabäḡpän yen yäpmäḡkaḡ irin utpäḡ äma u ba tom bok däpmäḡpän yäwat kireḡpewän äpamaḡ kuḡkuḡ. Äpamaḡ kuḡirä moneḡ käbot yäpmäḡ äreyäḡ täḡpän kuḡkuḡ. ^{16c}Täḡpän äma barak suwaḡ itkuḡo u ḡode yäwetkuk; Imaka ḡo yäpmäḡ kut! yäk. In mäyäkjin nämo! Nana täḡo kudupi eḡiken imaka jopi ḡo täḡirä tuḡum eḡi nämo täḡpek yäk. ^{17d}Jesutä ude täḡirän iwaräntäkiyetä man kubä Anutu täḡo man ḡode kudän täwani u juku piḡkuḡ; Gäkḡo eḡi säkgämän irekta bänepna kädäp iḡik täyak.

¹⁸Jesutä ude täḡirän kaḡpän Juda äma ekäni ekänitä kokwawak nadäḡkaḡ iwetkuḡ; Netä gäweränpän ude täyan? Gäk ude täkta kehäromi pat gamitak yäḡ nadäkta kudän kudupi kubä niwoḡärewi käna! yäk. ^{19e}Yäwäwä yäwetkuk; Intä kudupi eḡi ḡo kwiniḡäkaḡ näkä edap yaräkubä-tagän täḡpän äneḡi api täḡ morewet yäk. ²⁰Ude yäwänä yäḡkuḡ; Wa! Oraniyetä kudupi eḡi ḡo obaḡ 46 ude täḡ yäpmäḡ äroḡtäḡgän täḡ moreḡkuḡ! Upänkaḡ

^w2:4 Mat 12:48; Jon 19:26 ^x2:5 Jon 7:30, 8:20 ^y2:6 Mak 7:3-4

^z2:11 Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40 ^a2:12 Mat 4:13

^b2:13 Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55 ^c2:16 Luk 2:49 ^d2:17 Sam 69:9

^e2:19 Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14

gäkä edap yaräkubätagän täj morekta yäyan? yäj iwetkuj. ²¹fJesutä iniken gupita juku piñkañ kudupi eñi terak yäjñkuk. ²²gTäjnpäkañ mäden, Jesutä kumäjnpäj akuñjirän iwaräntäkiyetä man u nadäwä tumbuñ. Nadäwä tumbäpäj man Jesutä yäjñkuko u ba Anutu täjo man kudän täwani u nadäwä bureni täñkuñ.

²³hTäjnpäkañ Jesu Pasova orekirit kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken itkañ kudän kudupi mäyap täñkuk. Täñjirän äma mäyaptä nadäkinik täj imiñkuñ. ²⁴Upäjñkañ äma kudup täjo bänepi yabäjnpäj-nadäwani unita mebärini kudup nämo yäjñahäjnpäj yäwetkuk. ²⁵iImata, Jesu ini uwä äma bänepi yabäjnpäj-nadäk täñpani unita äma bänepi-ken jide pätak u kudup yabäjnpäj-nadäjñkuk. Uwä bänep kakkak mähemi unita kubätä iwetnañi nämo.

Nikodemus täjo manbiñam

3^jKome uken Parisi äma kubä wäpi Nikodemus. Nikodemus uwä Juda äma ekäni kubä. ²kEruk bipani kubä Nikodemus päñku Jesu ahäj imiñpäj iwetkuk; Yäwoñärewni äma, gäk yäjnpäj-yäwoñärek äma Anutu-ken naniktä äbun yäj nadäkamäj. Anutu-ken naniktä nämo äbun yäwänäku kudän kudupi täk täyan u täga nämo täk täyen yäk.

³lUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Äma kubätä ahäk-ahäk kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat epän kehäromi täk täyak unitäjo mebärini täga nämo kañpäj nadäwän tärewek. ⁴Jesutä ude yäwänä Nikodemus kikuñut-

päj iwetkuk; Ude nämo! Äma tägawan-itä jide täñpäj nanak paki ude äneñi äworewek? Äma kubätä nanak paki äworeñpäj miñi koki gänañ ahäwänkañ äneñi miñitä täga bäyanañi nämo! yäk.

⁵mYäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwetat. Äma kubätä ume terak ba Munapik terak äneñi kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkañ nämo api kañiwarek. ⁶nÄma miñi koki gänañ ahäwani uwä kome täjo nadäk-nadäk uterakgän kuñat täkañ. Täj, Kudupi Munapiktä äma kubä täjo nadäk-nadäki täñkodak täwayäj täko uwä Munapiktä iniken nadäk-nadäk terak api kuñarek. ⁷Näk kodaki ahäwen yäj gäwetat u nadäjnpäj nämo kikuñuren. ⁸oAhäkahäk kodaki Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä mänit ude bumik. Mänit uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmäñit täñjirän yabäk täkamäj, upäjñkañ de ahäjñkañä de päñku paotak yäj nämo kak täkamäj. Täñnpäkañ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak täkamäj. Upäjñkañ äma Munapik täjo irit kodaki nitek uterak Munapik täjo piäni ahäjñirän kak täkamäj yäk.

⁹Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäka! Näk jide täñpäj unitäjo mebäri nadäwa täreneñ? ¹⁰Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täjo yäjnpäj-yäwoñärek äma ñonitä man ñonita imata täñguñ täyan? ¹¹pNäk bureni gäwera; Imaka nadäk täkamäj ba kañpäj nadäk täk täkamäj udegän Juda äma in täwetpäj täwoñärek täk täkamäj. Upäjñkañ in nintäjo manta bitnäk täkañ. ¹²qImaka komen äma terak ahäk täkañ unita täwerira nadäwä bureni nämo täk täkañ unita imaka kunum gänañ

^f2:21 1Ko 6:19 ^g2:22 Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 ^h2:23 Jon 7:31

ⁱ2:25 Mak 2:8 ^j3:1 Jon 7:50, 19:39 ^k3:2 Mat 22:16; Jon 9:16 ^l3:3 Mat 18:3;

1Pi 1:23 ^m3:5 Ese 36:25-27; Tai 3:5 ⁿ3:6 Sam 51:5; Jon 1:13

^o3:8 Sav 11:5 ^p3:11 Jon 3:32, 8:26 ^q3:12 Luk 22:67

ahäk täkaŋ unita täwerawä jide tänpän nadäwä bureni täppek? ^{13r}Kome terak nanik äma kubätä kunum gänaŋ nämo äronkuko unita kunum gänaŋ ahäk täkaŋ uwä äma kubä-tägän yabänpän-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänaŋ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täŋo mebäri nadatak.

^{14s}Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmän äronpän ämawebe iŋamiken kwawak peŋkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmän äro punin kwawak pekta yäwani. ^{15t}Ude tänjirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täŋkentän namek yän nadäkinik ude tänpayän täko uwä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek. ^{16u}Anututä komen ämawebeta nadän yämik-inikinik täŋkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täŋkuko unita ämatä u nadän imiŋpän kuŋatnayän täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämo, u irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ. ^{17v}Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kaŋ yepmaŋpän yänpän nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yänpän nanaki kubägän-inik uwä iniŋ kireŋkuk. ^{18w}Unita äma kubätä Anutu täŋo nanaki u nadän imikinik tänpayän täko uwä manken itta biŋam nämo. Täŋ, äma kubätä nadän imikinik nämo tänpayän täko uwä manken itta biŋam. Imata, nadäkiniki Anutu täŋo Nanaki kubägän unita nämo täk täyak unita.

^{19-20xy} Manken irit täŋo mebäri ŋode pätak; Peŋyänjek pähap Anutu-ken naniktä kome terak ŋo äpatak. Upänkaŋ komen äma kuŋat-kuŋari waki unita

peŋyänjekta bitnäŋkaŋ bipmän uranita gäripi nadäk täkaŋ. Kädet wakini täŋo mebäri kwawak pewä ahäkta umuntak täkaŋ unita peŋyänjek gänaŋ nämo ärok täkaŋ. ²¹Tän, äma kubätä kädet bureni iwarayän täko uwä peŋyänjek u gänaŋ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma udewanitä peŋyänjek gänaŋ irirä ämawebe ätutä ŋode api yabänpän-nadäneŋ; Bureni! Äma unitäŋo täktäki uwä Anutu täŋo mangän iwatpän täk täkaŋ yän api nadäneŋ.

Jontä Jesu täŋo mebäri yänkwawa täŋkuk

^{22z}Jesutä man ude yän paotpänä iwaräntäkiye yämagut yäpmän Jerusalem yotpärare peŋpeŋ Judia gägäni käda kuŋkuŋ. Pänku itkaŋ ämawebe ume ärut yämiŋ itkuk. ²³Ude täŋ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiŋ itkuk. Aenon kome, Salim yotpärare dubini-ken uken täŋkuk, ume taŋi kubä u itkuko unita. ^{24a}(Kadäni uken Jon komi eŋiken nämo teŋirä epän u täŋkuk.)

²⁵Tänpäkaŋ Juda äma ekäni kubätä äbänpän Jon täŋo iwaräntäkiye-kät Anutu iŋamiken kuräki itta ume ärutärut täŋo käderita man wärät-wärät täŋkuŋ. ^{26b}Ude täŋkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiyetä kuŋpän Jon ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkaŋ unitäŋo mebärini niwetkuno äma ukeŋo nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuŋirä ume ärut yämiŋ itak yäk.

^r3:13 Snd 30:4; Rom 10:6 ^s3:14 Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32

^t3:15 Jon 20:31 ^u3:16 Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10

^v3:17 Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31 ^w3:18 Jon 3:36, 5:24

^x3:19-20 Jon 1:5,9, 8:12 ^y3:19-20 Efe 5:11-13 ^z3:22 Jon 4:1-2

^a3:24 Mat 4:12 ^b3:26 Jon 1:26-34

^{27c}Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkañ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Nimijirän epän nininta biñam nimani ugänpäj iwatpäñ tāk takamäj yäk. ^{28d}Näk ñode täwetkuro upäj imata täñguñ tākaj? Näk näkñata Kristo nämo yäj täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniñ kireñkuk yäk. ^{29e}Jontä ude yäñpäñ ñode yäwetgän täñkuk; In ñode nämo nadäkañ? Äma kubäta webe yäj iminejo uwä webe uwä äma ukengän kwek. Täñpäkañ äma unitäjo noripakitä biñam nadänpäj täñkentäj imiñpäñ bänep täga pähap nadäj imek. Eruk, näk äma unitäjo noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukañ unita bänep täga nadäj imitat. ³⁰Unita näk ñode nadätat; Notnapak täjo wäpitä äronjirän näkño wäpnatä kañ äpän yäk.

Äma kubä kunum gänañ naniktä äpuk

^{31f}Jontä ude yäñpäñ yäwetkuk; Äma kunum gänañ naniktä äpuko uwä äma kuduptagän yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñpäkañ nähä komen äma. Näk imaka imaka kome terak itkañ unitäjo mebäriğän nadäwa tärekañ. Täñ, äma kunum gänañ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduptagän nadäwän tärekañ. ^{32g}Äma unitä imaka kañpäñ nadäk täyak udegän yäñahäk täyak. Upäñkañ ämatä u nadäkta bitnäk täkañ. ³³Täñ, äma kubäta man u nadänpäj buramiwayäj täko unitäjo nadäk-nadäki-ken ñode pätak; Anutu u imaka bureniğän tāk täyak ba yäk täyak. ^{34h}Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täjo man yäñahäk

täyak. Anututä ini unita Munapik täjo kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

³⁵ⁱTäñpäkañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadänpäj kome terak ba kunum gänañ imaka imaka kuduptagän täjo mäheми pähap teñkuk. ^{36j}Unita äma kubäta Nanaki unita nadäj imikinik täñpayäj täko uwä irit kehäromi nitek api irek. Upäñkañ äma kubäta Nanaki täjo man nämo buramiwayäj täko uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täjo kokwawaktä äma ude wani terak pen api it yäpmäj ärowek yäk.

Jesu Samaria webe kubäkät man yäñkumän

4^kKadäni uken Parisi ämatä manbiñam ñode nadäñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä tāk täñkuko u irepmitpäñ täyak. ²(Täñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpäkañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäj yäñpäñ-nadäk täñkuño manbiñam u nadäñkuk. ³Manbiñam u nadänpäj Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyänutpeñ kuñkuk. ⁴Galili kädet u iwat yäpmäj kuñtängän Samaria kome kända ahäñkuk. ⁵Kuñtängän Samaria kome täjo yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u dubini-ken itkuk.) ⁶Jesutä kädet käreñi kuñtängän kepma bämopi täñjirän gañja tañpäñ ume awañ Jekoptä bian-inik äneppani u kañ-ahäñpäñ dubini-ken mañit itkuk.

^c3:27 Jon 19:11; 1Ko 4:7; Hib 5:4 ^d3:28 Jon 1:20,23; Mat 11:10

^e3:29 Mat 9:15 ^f3:31 Jon 8:23; 1Jo 4:5 ^g3:32 Jon 3:11 ^h3:34 Jon 1:32

ⁱ3:35 Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 ^j3:36 Jon 3:16-18; 1Jo 5:12; Luk 3:7

^k4:1 Jon 3:22,26 ^l4:5 Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32

⁷⁻⁸Tänpäj Jesu täjo iwaräntäkiye ketem suwanayäj yotpärare bämopi-ken kuñkuñopäj Jesu inigän uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayäj äbuk. Äbäjirän Jesutä kañpäj iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. ^{9m}Ume gwet nam yäj iwerirän webe unitä kikkutpäj yäjkkuk; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yäyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo tänpäj kuñat täñkuño unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

¹⁰ⁿWebe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täjo iron täjo mebäri nämo nadätan, ba umeta gäwerao näkño mebäri u imaka, nämo nadätan. Nadäwi tärewän yäwänäku, irit kehäromi täjo umeta näwet yabäjiri gamitet yäk. ^{11o}Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täjo umeta yäyan u depäj yäpen? Ume awaj ño käronji-inik unita ume gweranika nämo uwä jide tänpäj gweren? ^{12p}Nadätan? Oranin biani Jekoptä awaj käronji ño änekkuk. Tänpäkañ ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ñogänpäj nañ yäpmäj äbuñ yäk. Gäkä Jekop irepmitpäj ume kodaki kubä kañ-ahäwayäj yäyan?

¹³Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äma ume ño nak täkañ uwä nañirä umeta pen yek täkañ. ^{14q}Upäñkañ äma ätu ume näkä yäyat u yäma nänayäj täjo uwä umeta wari nämo api yeneñ. Ume uwä nañirä bänepi-ken ume dapuri ude ahäjirän äma uwä irit kehäromi nitek api itneñ yäk. ¹⁵Jesutä ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yäyan u nami nañpäj umeta wari neneñtawä! Ba umeta ño äbäk täyat uwä kañ pewa! yäk.

¹⁶Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, gäk päñku äpka yäwi äbun yäk.

¹⁷Yäwänä iwetkuk; Näk äpna nämo yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk äpna nämo yäj bureni näwetan. ¹⁸Upäñkañ gäk äpkaye 5 ude yäpmäjkañ yepmañpi kuk täñkuño u. Täñkañ apiño äma bok it takamän uwä äpka bureni nämo. Unita bureni näwetan yäk.

^{19r}Jesutä ude yäwänä webe unitä yäjkkuk; Bureni! Gäk profet kubätä yäyan yäk. ^{20sE}, pom itkamak-ken ño oranietä Anutu iniñoret yäpmäj äbuñ yäk. Täñ, Juda äma inä ñode niwet täkañ; Jerusalem komeken Ekäni wäpi iniñoret tänañi yäk. ²¹Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, gäwera nadä. Kadäni keräp täñirän in pom ñoken ba Jerusalem yotpärare-ken Anutu Nan wari nämo api iniñ oretneñ. ^{22t}Nämo, Samaria ämawebe intä Anutu täjo mebäri ket nämo nadäñkañ iniñoret täkañ. Täñ, Juda ämawebe ninä mebäri nadäna tärenjirä iniñoret takamäj. Nadätan? Anututa biñam täktäk kädet u Juda äbot bämopi-ken ahäjkkuk. ²³Kadäni keräp täñirän Anutu iniñoret-oret kädet kodaki api ahäwek. Kadäni ugän kome uken ba uken täne yäj nadäwätäk nämo api täneñ. Nämoinik! Kadäni uken ämawebe Anutu bureni iniñ oretnayäj täjo unitä ñode api täneñ; Nan täjo man bureni iwatpäj Kudupi Munapik täjo kehäromi terak api iniñ oretneñ. Kädet u iwatta kadäni ahätak uba. Anutu Nantä ämawebetä kädet ude iwatpäj kañ naniñ orerut yäj gäripi nadäk täyak. ^{24u}Nadätan? Anutu uwä äma ude nämo. Anutu ini munapik unita äma kubätä iniñ orerayäj täko uwä iniken

^m4:9 Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44; Luk 9:52-53 ⁿ4:10 Jon 4:26

^o4:11 Jon 7:37-38; Rev 21:6 ^p4:12 Jon 8:53 ^q4:14 Jon 6:35

^r4:19 Jon 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 ^s4:20 Lo 12:5-14; Sam 122:1-5

^t4:22 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 ^u4:24 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3

nadäk terak täga nämö iniñ orek. Nämoinik, man bureni-inik bänepi-ken parirän Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orek yäk.

²⁵Ude yäwänä webe unitä Jesu ñode iwetkuk; Ude käwep. Upänkañ näk ñode nadätat; Mesaia, Kristo yän yäwani unitä ahänpäñ imaka kudup niwetpäñ niwoñärek api täñpek yäk. ²⁶Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Etän, uwäku näk ñobayän yäk. ²⁷Ude iwerän täreñjirän iwaräntäkiye äbuñ. Äbänpäñ Jesu webe ukät man yänpäñ-nadäk täñjirän yabänpäñ-nadäwätäk täñkuñ. Nadäwätäk täñkuñopän imatakenta iwetan, ba jideta iwetan yän nämö iwet yabänkuñ.

²⁸Tänpakañ webe u ume käbot kämän paräpeñ yotpärare-ken bäräñeñ päñku ämawebe ñode yäwetkuk; ²⁹In äbänkañ äma kubäta kawut! yäk. Unitä kädet bian täñ yäpmän äburo u yänahän moretak. U Kristo käwep! ³⁰Yäweränkañ ämawebe yotpärare uken nanik Jesutä itkuk-ken ugän äbuñ.

³¹Webe uwä kuñkuko yotpärare-ken irirän iwaräntäkiyetä äbänpäñ Jesu peñ iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, ketem ätu nänä! yäk. ³²Ude yäwäwä Jesutä yänkuk; Ude nämö! Näkño ketem mebäri kubä intä nämoinik nadäkañ u it namitak. ³³Ude yäwän nadänpäñ initägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Ima ketemta yäyak? Äma kubätä ketem ätu käwep imän nakta yäyak yäk. ³⁴Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Näkño ketem bureni uwä ñode; Äma nepmanpäñ äpuro unitäño nadäk iwatta, ba epän man näwetkuko u täñpa tärekta gäripi nadätat yäk. ³⁵Tänpakañ intä ñode nadäkañ; Ketem puget-puget kadäni nämö ahätak. Komepak 4 ude täreñjirän

uyaku ketem bureni täga api yäpne yän nadäkañ, ei yän? Upänkañ epän pähap ño dapun ijinpäñ ket yabäwut! Ketem bureni pugetta biñam täkañ. ³⁶Äma ketem täñ-tägañirä pugerani u epän täño gwäki yäpmänpäñ ketem puget itak. Ketem uwä irit kehäromita biñam puget peyak. Ude täñjirän äma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarä u bok oretoret täga tädeñ. ³⁷Unita man kubä ñode yäk täkañ u bureni yäk täkañ; Äma kubätä ketem yeri piwekopän kubätä pugerek. ³⁸Nadäkañ? In näkä ketem äma kubätä piwani u pugetta tepmanpa kuñkuñ. Ketem u intä nämö piñkuñ. Äma ätutä piñkuñopän intä pugetpäñ gwäki yäpmäk täkañ yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuñ

³⁹Tänpakañ Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadän imikinik täñkuñ. Imata, webe ukeñonitä biñami ñode yäweränpäñ; Jesutä imaka bian täñ yäpmän äburo u kumän yänahän moreñkuk. ⁴⁰Biñam u nadänkañ Jesuken kuñpäñ man kehäromi ñode iwetkuñ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kañ it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiñpäñ kome uken kepma yarä itkuk. ⁴¹U itkañ manbiñam ätu yäwerirän nadänpäñ äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. ⁴²Ude täñpäñ webe ukeño iwetkuñ; Pengän mani biñam niwetkuno u nadänpäñ nadäkinik jop täñkumän yäk. Upänkañ apiñowä ini-tägän dubinin-ken äbä yänahänjirän kañpäñ nadäkinik täkamän. Apiño bureni kañpäñ nadäkamän; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki keri-ken nanikpäñ yäpmäkta biñam iwoyäwani bureni yäk.

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägaŋkuk

⁴³aEruk kepma yarä irän täreŋirän Jesu Samaria kome u peŋpeŋ Galili komeken kuŋkuk. ⁴⁴b(Bian Jesutä ini kome unita yänpäŋ ŋode yäŋkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biŋam nämo itak.) ⁴⁵cEruk, kumaŋ päŋku Galili komeken ähäŋirän ämawebe uken naniktä not täŋ imiŋpäŋ iniŋ oretkuŋ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniŋän täŋirän kaŋkuŋo unita Jesuta nadäŋirä ärowani täŋkuk.

⁴⁶dTäŋpäkaŋ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi täŋpewän wain ume äworeŋkuko uken kuŋkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäŋo nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm taŋi täŋ itkukonik. ⁴⁷eEruk, äma u Jesu Judia kome peŋpeŋ Galili komeken äbäŋirän biŋam nadäŋpäŋ Jesutä itkuk-ken kuŋkuk. Kuŋpäŋ butewaki man ŋode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayäŋ täŋ itak u täga yäpi täganayäŋ? ⁴⁸fUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi täŋirän kaŋpäŋ nadäŋpäŋ uyaku nadäkinik täne yäŋ nadäk täkaŋ? ⁴⁹Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayäŋ. Bäräŋeŋ äbi! yäk. ⁵⁰gYäwänä Jesutä iwetkuk; Eŋiken kuyi. Nanakna nämo kumbayäŋ yäk. Yäwänä nadäwän bureni täŋpöpäŋ eŋini-ken kuŋkuk. ⁵¹Kuŋtängän kädet miŋin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpäŋ iwetkuŋ; Nanakna nämo kumak. Tägaŋpäŋ itak yäk. ⁵²Ude yäwäwä yäwet yabäŋkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuŋ; Kwep, l'kirok bipäda gupi bamtaŋ

yäpmäŋ kuŋirä tägaŋkuk yäŋ iwetkuŋ. ⁵³hYäŋirä nanitä ŋode nadäŋkuk; Bureni! Kwep bipäda l'kirokken ugän Jesutä Nanakna nämo kumbayäŋ yäŋ näwetkuk. Ude nadäŋkuko unita nadämiŋi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ.

⁵⁴iTäŋpäkaŋ Jesu Judia komeken peŋpeŋ Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täŋkuk. Upäŋkaŋ äma ekäni unitäŋo nanaki yäpän tägaŋkuŋo unitäwä kadäni yarä ude täŋkuk.

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägaŋkuk

5Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp täŋirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. ²Täŋpäkaŋ Jerusalem yewa pähap gänaŋ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyuntä täŋpani eŋi 5 udetä it äyänutkuŋ. ³Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneŋ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täŋkuŋonik. [U imata, gwägutä wareŋ täŋpän käna yäŋkaŋ itsämäk täŋkuŋonik. ⁴Kadäni ätu Ekäni täño aŋero kubätä äbä täŋpewän gwägu wareŋ täŋirän äma kubätä jukun tärop taŋpeŋ äpmok täŋkukonik. Ude täŋpäŋ äma intäjukun tärop taŋpeŋ äpmok täŋkuko uwä käyäm tägaŋpeŋ kuk täŋkukonik.] ⁵Ude täŋ yäpmäŋ kuŋirä äma kubäwä pen pat it täŋkukonik. Äma u käyäm täŋ yäpmäŋ äronjirän obaŋ 38 ude täreŋkuk. ⁶Eruk, Jesutä äma u kaŋpäŋ kadäni käroni pat yäpmäŋ äbätäk yäŋ nadäŋkuk. Ude nadäŋpäŋ iwet yabäŋkuk; Gäk tägawayäŋ nadätan?

^a4:43 Jon 4:40 ^b4:44 Mat 13:57 ^c4:45 Jon 2:23 ^d4:46 Jon 2:1-11

^e4:47 Mat 8:5-6 ^f4:48 Jon 2:18; 1Ko 1:22 ^g4:50 Mat 8:13; Mak 7:29

^h4:53 Apos 16:14-15,31 ⁱ4:54 Jon 2:11,23

⁷Yāwānā āma kwāyāhāneḡ tājpani unitā iwetkuk; Ekāni, āma netā it nameko unitā gwāgu wareḡ tājirān bārāneḡ nepmaḡpān āpmaḡpam? Nākḡa āpmaḡpayāḡ tājira āmatā bārāneḡ nārepmitpeḡ āpmok tākaḡ yāk. ⁸JYāwānā Jesutā ḡode iwetkuk; Eruk, gāk aku! Irinḡ patka ba āmet patka yāpmāḡkaḡ ku! yāk. ⁹Yāwānā uterakgān gupi tāgawāpāḡ akuḡpāḡ teki peḡ bāyaḡ yāpmāḡ kuḡkuk. Tājpaḡkaḡ kepma uwā Sabat kadāni. ¹⁰kUnita Juda āma ekāni ātutā āma yāpān tāgaḡkuḡo u ḡode iwetkuḡ; Wa! Apiḡo Sabat kadāni-ken tekka peḡ bāyaḡ yāpmāḡ kuḡatan udeta yājiwārani! yāk.

¹¹Ude iwerāwā āma unitā yāwetkuk; Āma nepmaḡpān tāgatāt unitā irinḡ patka ba āmet patka yāpmāḡkaḡ ku yāḡ nāwet-pewān tāyat. ¹²Yāwānā iwetkuḡ; Āma gāwerān ābātan u wāpi netā? ¹³Ude iwet yabāwāwā guḡ taḡkuk, Jesu uwā āma pāke itkuḡo u bāmopi-ken paotpeḡ kuḡkuko unita. ¹⁴lEruk kāmi, Jesutā āma u kudupi eḡi gānaḡ kaḡ-ahāḡpāḡ jukuman ḡode iwetkuk; Gāk gupka tāgaḡkuḡo u kāyan? Eruk, imaka bārāpi udewani āneḡi nāmo ahāḡ gamekta momi wari nāmo tāḡpen yāk.

¹⁵Ude iwerānkaḡ āma u Jesu kawān tārewāpāḡ pāḡku Juda āma ekāni ekāni u ḡode yāwetkuk; Āma nepmaḡpān tāgaḡkuro uwā wāpi Jesu yāḡ yāwetkuk.

¹⁶mTājpaḡkaḡ Jesu uwā Sabat kadāni-ken epān udewani tāk tāḡkuko unita Juda āma ekāni ekānitā iwan tāḡ imiḡkuḡ. ¹⁷nTājirā Jesutā ḡode yāwetkuk; Nanatā epān tāk tāyak uwā itpāḡ-nadāki nāmo. Nāk imaka, udegān

tāk tāyat. ¹⁸oUde yāḡirān Juda āmatā nadāwā wawāpāḡ Jesu utta kādetta wāyākḡneḡkuḡ. Imata, Jesu u Sabat tāḡo бага man irepmit tāḡkukonik. Ba ugān nāmo, u Anututa Nana yāḡ yāḡkuko unita ini Anutu ude āworek tāḡkukonik.

Jesutā irit bureni pewān ahāk tākaḡ

¹⁹pTājpaḡkaḡ Jesutā ḡode yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Nanaki uwā iniken gāripi terak imaka kubā tāga nāmo tāk tāyak. Nanitā tāḡpān kaḡkaḡ uterakgān tāk tāyak yāk. Ba Nanitā tāk tāyak udegān Nanaki tāk tāyak. ²⁰qTājpaḡ Nani uwā Nanakita gāripi pāhap nadāḡ imik tāyak. Gāripi pāhap nadāḡ imiḡirān epān tāk tāyak udegān iwoḡārek tāyak. Upāḡkaḡ epān ḡo tāḡjira kak tākaḡ ugān nāmo. In nadāwātāk pāhap tāḡput yāḡpāḡ Nanatā imaka ārowani pāhap nāwoḡārewān tāḡjira api kaḡ-dākḡeneḡ.

²¹rNanatā āma kumbani-ken nanik yāpmāḡ aku kuḡat-kuḡat kodaki kuḡarekta yepmak tāyak. Udegān Nanakitā āma u ba u irit bureni yāma yāḡpāḡā api yāmek. ²²sTājpaḡkaḡ Nani uwā āma kowata manken nāmo yepmak tāyak. Nāmo inik, epān uwā Nanaki kerit terak peḡkuk. ²³tEpān ude tākta wāpi biḡam imiḡkuko unita āmawebetā Nani oraḡ imik tākaḡ udegān Nanaki api oraḡ imineḡ. Tājpaḡkaḡ āma kubātā Nanaki nāmo oraḡ imayāḡ tāyak uwā Nani, Nanaki iniḡ kireḡkuko u nāmo oraḡ imik tāyak ubayāḡ.

²⁴uUnita nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nākḡo man nadāḡpāḡ iyap taḡpāḡ, āma naniḡ kireḡkuko

j5:8 Mat 9:6 k5:10 Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14

l5:14 Jon 8:11 m5:16 Mat 12:14 n5:17 Jon 9:4

o5:18 Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33 p5:19 Jon 5:30, 8:28

q5:20 Jon 3:35 r5:21 Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25

s5:22 Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42 t5:23 Plp 2:10-11; 1Jo 2:23

u5:24 Jon 3:15-18; Jon 8:51; 1Jo 3:14

unita nadäŋ imikinik täk täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täkaŋ. Äma udeyani uwä kowata mankenta biŋam nämo. Nämo, uwä kumäŋ-kumäŋ täŋo kädet mäde ut imiŋpäŋ irit kehäromita biŋam täkaŋ. ²⁵vNäk bureni-inik täwera nadäwut; Kadäni kubä keräp täyak! Kadäni uken äma kumäŋ-kumäŋ täŋo kädet-ken kuŋarani kubätä Anutu Nanaki täŋo man nadäŋ imayäŋ täko uwä kodak taŋpäŋ kuŋat-kuŋat kodaki nitek api kuŋarek. Täŋpakaŋ kadäni uwä ahätäk ŋobayäŋ! ²⁶Nan uwä kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mähe mi. Täŋkaŋ Nanaki udegän kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mähe mi täŋpekta iniŋ kireŋkuk. ²⁷wTäŋpakaŋ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitä äma kowata manken yepmakta yäŋ imani. ²⁸Täŋkaŋ man yäyat ŋo nadäŋpäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kadäni kubä pewani itak. Kadäni uken äma kumaŋirä awaŋ äneŋpanitä Nanaki täŋo man kotäk api nadäneŋ. ²⁹xUnitäŋo man kotäk nadäŋpäŋ awaŋ gänaŋ nanik api ämneŋ. Täŋpäŋ irit kuŋat-kuŋat säkgämän kuŋaranitä irit kehäromita biŋam api akuneŋ. Täŋ, irit kuŋat-kuŋari wakitä kowata manken itta api akuneŋ. ³⁰yNäk näkŋaken nadäk-nadäk terak epän täktäk täŋo kädet nämo pätak. Nan täŋo meni jinom ugänpäŋ iwatpäŋ äma kowata biŋam yäŋtäreŋ yämik täyat. Unita man epän täk täyat u siwoŋigän täk täyat yäk.

**Anututä Nanaki täŋo mebäri
kwawak pek täyak**

³¹zTäŋpakaŋ näkŋa mebärina yäŋahäwero uwä ämatä nadäwä

bureni nämo täneŋ. ³²aMebärina uwä kubätä yäŋahäk täyak. Äma unitä mebärina yäŋahäŋirän bureni täk täyak yäŋ nadätat. ³³In Jon iwet yabäk täŋirä näkŋo mebärina bureni yäŋahäŋkuk. ³⁴bUpäŋkaŋ komen ämatä mebärina yäŋahäkta nadäwa ärowani nämo täk täkaŋ. Nämo, in mebärina nadäŋpäŋ kuŋat-kuŋat kodaki täŋo kädet kaŋ iwarut yäŋpäŋ Jontä näka yäŋahäŋkuko udegän täwetat. ³⁵Jon uwä bämopjin-ken topän ude peŋyäreŋ tamiŋkuk. Täŋirän in kadäni keräpi-tagän kaŋpäŋ gäripi nadäŋkuŋ.

³⁶cTäŋpakaŋ Jon uwä näkŋo mebärina täga yäŋahäŋkuko upäŋkaŋ imaka kubätä mebärina kwawakinik pewän ahäk täyak. Nadäkaŋ? Nantä epän man näwetkuk. Epän täk täyat unitä mebärina kwawak ŋode pewän ahäk täkaŋ; Nanatä näwerän äput. ³⁷dBa Nan naniŋ kireŋkuko u imaka, mebärina yäŋahäŋkuk. Inä unitäŋo meni-ken man nämo nadäk täkaŋ ba mäjoni udegän nämo kak täkaŋ. ³⁸eInä äma Nantä iniŋ kireŋkuko unitäŋo man mäde ut imik täkaŋ unita mani biŋam bänepjin-ken täga nämo irek. ³⁹fIn irit kehäromi kaŋ-ahäna yäŋpäŋ Anutu täŋo man kudän täwani daniŋpäŋ nadäk bumta täk täkaŋ. Eruk, man kudän täwani unitä näkŋo mebärina yäŋahäk täyak! ⁴⁰Upäŋkaŋ in irit mähe mi näkken irit kehäromi yäpmäkta bitnäk täkaŋ.

⁴¹Näk komen äma in udewanitä wäpna yäpmäŋ akukta nämo nadätat. ⁴²Nämo, intäŋo mebäri nadäkinik täyat. Bänepjin Anutu-ken nämo pek

^v5:25 Mat 8:22; Efe 2:5-6 ^w5:27 Jon 1:4, 5:22

^x5:29 Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15 ^y5:30 Jon 5:19, 6:38 ^z5:31

Jon 8:13-14 ^a5:32 Jon 5:36-37; 1Jo 5:9 ^b5:34 Jon 1:19-34; Jon 3:27-30

^c5:36 Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11 ^d5:37 Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18

^e5:38 Jon 6:29 ^f5:39 Luk 24:27,44; Apos 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11

täkaŋ. ⁴³ Näk Nan täŋo wäpi terak äburo upäŋkaŋ in näka not nämo täŋ namik täkaŋ. Täŋ, äma kubätä iniken gäripi terak äbäŋirän u not täŋ imiŋpän mani nadän imik täkaŋ. U inide kubä! ⁴⁴ Injin-tägän kowat yäniŋ oretta gäripi nadänkaŋ Anututä nintäŋo irit kuŋat-kuŋatta jide nadäk täyak yän nadäwätäk kubä nämo täk täkaŋ. Unita jide täŋpän näka not täŋpän nadäkinik api täŋ namineŋ? Täga nämo!

⁴⁵ Upänkaŋ in näka ŋode nämo nadäneŋ; Unitä Nanken täktäknin täŋo mebäri käwep api yänahän nimek yän nämo nadäneŋ. Ude nämo! Mosestä ini Anutu-ken täktäkjin täŋo mebäri api yänahäwek. In Moses wäpi terak kunum gänaŋ api ärone yän nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo! ⁴⁶ Nadäkaŋ? Mosestä man kudän täŋkuko u näka kudän täŋkuk. Unita inä unitäŋo man nadäwä bureni täŋpän yäwänäku näka udegän nadäwä bureni täkäneŋ. ⁴⁷ Täŋpäkaŋ Moses täŋo man kudänta bitnäk täkaŋ unita näkŋo man jide täŋpän nadäkinik api täneŋ?

**Jesutä ämawebe 5,000
ketem yepmäŋ towiŋkuk**

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

6 Jesutä man ude yän paotpäŋä Galili gwägu (wäpi kubä Taibirias), u udude käda kuŋkuk. ² Kuŋirän ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täŋkuŋ, Jesutä käyäm ikek yäpän tägaŋirä yabänkuŋo unita. ³ Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yän-yäkŋat yäpmän pom kubä terak äro itkuŋ. ⁴ Kadäni uwä Juda täŋo orekirit kadäni wäpi Pasova keräp taŋirän. ⁵ Täŋpäkaŋ pom uterak äro ittänŋän yabänkuk; Ämawebe äbot päke u äbäŋirä yabänpän Jesutä Filip

ŋode iwet yabänkuk; Filip, ämawebe päke ŋo yepmäŋ towikta ketem imapän yepmäŋ towinayän? ⁶ Ini ude api täŋpet yän nadänkaŋ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kaŋpän nadäkta iwet yabänkuk.

⁷ Ude iweränä Filiptä ŋode iwetkuk; Äma ŋo yepmäŋ towikta moneŋ taŋipän ketem suwanpän yäminero upänkaŋ nämo naŋpä tägawek yäk. ⁸ Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täŋo monäni unitä yänkuk; ⁹ Ironi kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuŋarirän käyat yäk. Udewani-pän ämawebe päke u jide täŋpän yepmäŋ towine? ¹⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä maŋirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak maŋirän täŋkuŋ. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä maŋirän täŋkuŋ, webe ironi penta itkuŋo ukät nämo daniwani. ¹¹ Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpän Nani bänep täga man iwetpäŋ ämawebe maŋirän täŋkuŋo unita yäpmän daniŋpän iniken gärip terak yäwäpän yämiŋtän kuŋkuk. Ude täŋpän gwägu tom yäpmänpän udegän yämiŋtän kuŋkuk. ¹² Yämiŋirän nabä tägawäpän Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Nänpani moräki moräki patpäŋ waneŋo unita butuwut yäk. ¹³ Ude yäweränä käräga 5 naŋkuŋo unitäŋo moräk-moräk butunpän yäk 12 daiwä tokŋeŋkuŋ.

¹⁴ Täŋpäkaŋ Jesutä kudän kudupi ude täŋpän kaŋpän ämawebetä yänkuŋ; Wära! Iŋo profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukeŋowä ŋobayän! yäk. ¹⁵ Ude yänpän itgwäjiŋpän Jesu iŋitpäŋ intäjukun äma it yämekta iŋitnayän täŋirä yabän umuntaŋ inigän pom terak äronkuk.

⁸5:43 Mat 24:5 ^h5:44 Jon 12:43 ⁱ5:45 Lo 31:26-27

^j5:46 Lo 18:15; Apos 3:22 ^k5:47 Luk 16:31 ^l6:4 Jon 2:13

^m6:14 Lo 18:15; Jon 5:46 ⁿ6:15 Jon 18:36; Mat 14:23

Jesu gwägu terak yejtän kuŋkuk

Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpeŋ Galili gwägu pomi-ken äpmonkuŋ. ¹⁷Äpmo Jesuta irä wawäpän Kapeneam yotpärare-ken äyänutpeŋ kuna yänkaŋ gäpe terak äronpeŋ kuŋkuŋ. U bipani kuŋkuŋ. ¹⁸Kuŋirä mänit kehäromi piänjirän gwägu taŋi tokätük. ¹⁹Ude tänjirän ehutpäŋ gwägu bämopi-ken kuŋirä Jesu gwägu terak yejtän äbuk. Yejtän äbämaŋ iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken äbänjirän kaŋpäŋ umun pähap täŋkuŋ. ²⁰Ude tänjirä gera täŋpäŋ yäwetkuk; Iŋo näkŋa äretat. Umuntäneŋo! ²¹Ude yäwän nadäŋpäŋä bänep pidäm terak Jesu täŋkentäŋpäŋ gäpe terak tenjirä kome kukta nadänkuŋ-ken uken pengän ahänkuŋ.

Ämatä Jesu yänärok man iwetkuŋ

²²Täŋpakaŋ ämawebe päke u gwägu udude parä yänŋkuk. Parä yänjewänä ŋode yänkuŋ; Gäpe kubä-tägän irirän kaŋkumänöpän Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuŋirän kaŋkumän yäk. Iwaräntäkiye inigän kuŋkuŋ yän nadänkuŋ. Ude nadäŋpäŋ Taibirias komeken nanik täŋo gäpe ätu Ekänitä yepmäŋ towiŋkuk-ken irirä yabänkuŋ. ²³⁻²⁴Ude Täŋpakaŋ kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkŋewä wawäpän gäpe uterak äronpäŋ Kapeneam komeken wäyäkŋeŋtäŋ kuŋkuŋ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵Wäyäkŋeŋtäŋ kuŋtängän kaŋ-ahänpäŋä iwet yabänkuŋ; Yäwonjärewani äma, gäk jidegän

äbän? ²⁶Yäwäwä ŋode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Näk kudän kudupi täŋpewa ahänjirän kak täkaŋ unita nämo! Ketem tepmäŋ towiŋjira naŋ tokŋek täŋkuŋo unita näka wäyäkŋekaŋ. ²⁷Inä epän bureni täk täkot. Kome täŋo ketem, paot-paori nikek unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi täŋo ketem paot-paori nikek nämo, unita piäni täk täkot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamek, Anutu Nantä wäpi biŋam imiŋkuko unita yäk.

²⁸Ude yäweränä kowata ŋode iwetkuŋ; Nin jide täŋpäŋ imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹Ude iweräwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Anututä epän intä täkta nadäk täyak u ŋode; Iwerän äpuko unita nadäkinik täŋ imineŋ. Anutu täŋo gärip ude yäk. ³⁰Ude yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Kudän kudupi jidewani kubä täŋjiri gabänpäŋ nadäkinik täŋ gamine? Imatäken kubä täŋjiri gabänpäŋ-nadänayän? ³¹Nadätan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuŋarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmäŋ towiŋkuk yäk. Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Anututä ketem kunum gänaŋ nanik yepmäŋ towiŋkuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani täŋjiri kaŋpäŋ nadänayän?

³²Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadäwut; Kunum gänaŋ nanik ketem uwä Mosestä nämo pewän ahän tamiŋkuŋ. Nämo inik, Nantä kunum gänaŋ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gänaŋ naniktä äpäŋpäŋ komen ämawebeta irit kodaki pewän ahän yämik täyak unitä Anutu-ken nanik

⁹6:23-24 Jon 6:11 ¹⁰6:26 Jon 6:11-12 ¹¹6:27 Jon 4:14; Jon 6:48-58

¹²6:29 1Jo 3:23 ¹³6:30 Mat 16:1; Jon 2:18

¹⁴6:31 Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24

ketem bureni täyak yäk. ³⁴uYäwänä iwetkuñ; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yäj iwetkuñ. ³⁵vUde yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi täjo ketem näkña ño. Äma näkken äbäk täkañ uwä nakta wari nämo api yeneñ. Ba äma nadäj namikinik täk täkañ uwä umeta äneñi nämo api yeneñ. ³⁶wNäk man täweraro ukeño; Nähä nabäk täkañ upäjkañ nadäj namikinik nämo täk täkañ. ³⁷xTäj, Nantä ämawebe näka biñam yäpmäj danipäj namik täyak u kuduhtagän näkken api ämneñ. Äbäjirä nämoinik api yawat kirewet. ³⁸yKunum gänañ naniktä äpuro u näknaken gärip iwatta nämo äput. Nämoinik, Nan täjo gäripgän iwatta äput. ³⁹zTäjkañ unitäño gärip uwä ñode; Ämawebe Nantä namik täyak u kubätä paorek yäjpäñ-yabäj yawat epän täntängän kadäni pähapken kumbani-ken nanikpäñ yäpmäj päjaku api yepmanpet. ⁴⁰aUnita äma Anutu täjo Nanaki u tumber kuñkañ nadäj imikinik täkañ uwä irit kehäromita biñam api täneñ. Äma udewani uwä kadäni pähapken tänpewa api kodak täneñ. Nana täjo nadäk u ude yäj yäwetkuk.

Jesu u irit kehäromi täjo ketem

⁴¹Yäjirän nadänpäj Jesu u kunum gänañ nanik ketem u näk yäj yäjkuo unita Juda äma ekäni ätutä man yäjburu-buru yäjkuñ. ⁴²bMan yäjburu-buru yäjpäñ yäjkuñ; Jesu u äma jopi kubä yäk. U Maria Josep täjo nanaki. U ninä yabäjpäñ-nadäk täkamäj. Upäj imata näk kunum gänañ naniktä äput yäj yäk täyak?

⁴³Ude yäjirä nadänpäj Jesutä yäwetkuk; In unita nadäwäwak täneño. ⁴⁴cÄma kubä ini-tägän näkken ämnañi nämo. Nan naniñ kireñpewän äpuro unitägän wädänpewän näkken äbäkäbäk kädät u itak. Äma udewani u kadäni pähapken tänpewa api kodak täneñ. ⁴⁵dTäjpäkañ profet bianitä ñode kudän täwani pätak; Anututä ini ämawebe kudup yäwetpäñ yäwoñarek api täñpek. Unita Nantä iwetpäñ iwoñäreñirän nadäweko unitä näkken äbek. ⁴⁶eTäjkañ äma kubätä Nan u nämo kañkuk. Anutu-ken naniktä äpani u kubä-tägän kañkuk. ⁴⁷fUnita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näka nadäkinik täñ namik täkañ unitä irit kehäromita biñam api täneñ. ⁴⁸gTäjpäñ irit täjo ketem u näkña ño. ⁴⁹Bureni, bian äbekjiye orajiye u kome jopi-ken mana nañkuño upäjkañ kumäj täñpä kuñkuñ. ⁵⁰Täj, kunum gänañ ketem äpuko u iñamjin-ken itak ño. Äma kubätä ketem u nañpäñä nämo api kumbek. ⁵¹Irit kehäromi täjo ketem kunum gänañ naniktä äpani u näkña! Unita äma kubätä ketem ño nañpäñä nämo kumäjkañ pen api it yäpmäj ärowek. Täñpäkañ ketem uwä tohatna. Komen ämawebetä irit kehäromi yäpneñta u api taniñ kirewet yäk. ⁵²Ude yäjirän nadänpäj Juda äma ekäni ekäni ini-tägän man wärät-wärät täñpäñ yäjkuñ; U jide täñpäñ tohari nimän näne?

⁵³Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; In Äma Bureni-inik täjo tohari nägäri nämo nänayäj täjo uwä irit kehäromita biñam nämo api täneñ. ⁵⁴Täj, äma tohatna nägätna nak täkañ uwä irit

^u6:34 Jon 4:15 ^v6:35 Jon 4:14; Jon 6:48-58 ^w6:36 Jon 20:29

^x6:37 Jon 17:6-8; Mat 11:28 ^y6:38 Mat 26:39; Jon 4:34 ^z6:39 Jon 10:28-29;

Jon 17:12 ^a6:40 Jon 11:24 ^b6:42 Mat 13:55 ^c6:44 Jon 6:65

^d6:45 Ais 54:13 ^e6:46 Jon 1:18 ^f6:47 Jon 3:15-16 ^g6:48 Jon 6:31,58

kehäromita biŋam tänpäj paot-paori nämo api it yäpmäj äronej. Tänpäkaŋ kadäni pähapken äma udewaniwä näkä tänpewa api kodak täneŋ. ⁵⁵U imata, tohatnatä ketem bureni-inik täyak unita. Ba nägätna udegän ume bureni-inik täyak. ⁵⁶Äma näkŋo tohatna nägätna nak täkaŋ uwä näkkät kowat kwasikorän täk täkamäj. ⁵⁷^hTänpäkaŋ Irit täŋo mähe mi Nantä naniŋ kirenpewän äpuro unita Nanta biŋam it täyat yäk. Näk imaka, irit mähe mi unita äma näk nak täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam api täneŋ. ⁵⁸Ketem bureni kunum gänaŋ nanik äpuko uwä ubayäj. Ketem wäpi mana äbekniye oraniyetä naŋkuŋo udewani nämo. Äbekniye oraniye uwä ketem u naŋkuŋo upäjkaŋ kumäj tänpä kuŋkuŋ. Täŋ, äma ketem ŋo nak täkaŋ uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäj äronej.

⁵⁹Jesutä man ŋo Kapeneam yotpärare-ken käbeyä eŋi gänaŋ yäwetpäj yäwoŋäre k täŋkuk.

Äma mäyaptä Jesu kaŋumuntaŋ kuŋkuŋ

⁶⁰Man ude yäjirän äma Jesu iwaräntäk täŋkuŋo ukät nanik mäyaptä nadänpäj yäjkuŋ; Wära, man ŋo nadäna siwoŋi nämo täyak. Man udewani netätä nadäwän bureni täŋpek? ⁶¹Yänğaŋa gaŋa yäjkuŋo u Jesutä yabänpäj-nadänpäj ŋode yäwetkuk; Man ŋo nadäjirä waki täyak? ⁶²ⁱE täŋ, Äma Bureni-inik u bian irani-ken äneŋi äroŋirän kaŋpäjä jide api nadäneŋ? ⁶³^jIn ŋode nämo käwep nadäkaŋ; Kome guptä irit kodaki täga pewä ahänaŋi nämo. Nämo, irit kodaki pewä ahäk-ahäk uwä Kudupi Munapik

täŋo epän. Näkä man täwetat ŋowä Kudupi Munapik täŋo irit kodaki nitek unita äma kubätä man u nadäkinik tänpayäj täko uwä irit kodaki u nitek api kuŋarek yäk. ⁶⁴^kUpäjkaŋ inken nanik ätutäwä man täwetat ŋo nadäjirä bureni nämo täyak. (Jesu u äma netä unitä näka api bitnäneŋ yäj uku intäjukun yabänpäj-nadäŋkuk. Udegän, äma netätä iwan keriken api nepmaŋpek yäj uku kaŋpäj nadäŋkuk.) ⁶⁵^lUde yäjpäj yäjkuŋ; Mebäri unita yäjpäj ŋode täwetkut; Äma kubä Nantä bänepi nämo tänpidäm taŋ iminjirän äma u näkken täga ämnaŋi nämo.

⁶⁶Man yäwa ude täreŋirän kadäni ugän ämawebe iwarän täŋkuŋo u ätutä gaŋa tänpäj teŋpeŋ kuŋkuŋ. ⁶⁷Teŋpeŋ kuŋjirä Jesutä iwaräntäkiye 12 u ŋode yäwetkuk; In imaka, nepmaŋpeŋ kunayäj käwep nadäkaŋ? ⁶⁸Ude yäwänä Saimon-Pita unitä kowata ŋode iwetkuk; Ekäni! Gäk gepmaŋpeŋ netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täŋo man yäpmäj kuŋat täyan yäk. ⁶⁹^mTäjiri nin nadäj gamikinik tänpäj ŋode nadäkamäj; Anutu täŋo Kudupi Äma uwä gäk ubayäj.

⁷⁰Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Näk in 12 näkŋata biŋam yäpmäj daniŋkut. Upäjkaŋ inken nanik kubätä satan äworetak yäk. ⁷¹Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäŋo nanaki wäpi Judas unita yäjpäj yäjkuŋ. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upäjkaŋ mädenä, Jesuta mäde ut iminjkuŋ.

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kuŋkuŋ

7 ⁿÄtu itpäj Jesu Galili kome käda kuŋatkuko upäjkaŋ Judia kome

^h6:57 Jon 15:4-5; 1Jo 3:24 ⁱ6:62 Jon 3:13; Apos 1:9-11 ^j6:63 2Ko 3:6

^k6:64 Jon 13:11 ^l6:65 Jon 6:44

^m6:69 Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49 ⁿ7:1 Jon 5:18

käda kuŋatta bitnäŋkuk. U imata, Juda äma ekänitä utpewä kumäkta itsämbuŋ. ²°Tänpäkaŋ orekirit kubä wäpi Yot-taba täŋo Ärawa Täktäk kadäni keräp taŋkuk. ³Täŋirän noriyetä Jesu man ŋode iwetkuŋ; Gäk kome ŋo peŋpeŋ Judia komeken kuŋkaŋ kudän kudupi täŋiri gäwaräntäkayetä kaŋ gabänpäŋ-nadäwut. ⁴Nadätan, äma kubätä mebä-rina kwawak ahäwän yänpäŋ epän käbop täga nämo tänppek. Kudän kudupi bureni täk täyan u tänpäwä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täŋiri kaŋ gabänpäŋ-nadäwut yäŋ iwetkuŋ. ⁵P(Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täŋ imiŋkuŋo unita man ŋo iwetkuŋ.)

⁶qNoriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämo! In täŋo kudän uwä mebäri nitek nämo unita kadäni kadäni tägagän täk täkaŋ. Upäŋkaŋ näkŋo kadäni nämo ahätäk. ⁷°Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täŋ tamineŋ. Upäŋkaŋ nähä komen äma täŋo irit kuŋat-kuŋari waki u yäŋahänpäŋ kwawak pek täyat unita iwan täŋ namik täkaŋ. ⁸Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiŋo nämo kwayäŋ yäk. ⁹⁻¹⁰Ude yänpäŋ Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuŋkuŋ. Eruk ätu itpäŋ Jesu mäden ämawebe yabaŋ paotpäŋ inigän uruŋ kadagän kuŋkuk. ¹¹sTänpäkaŋ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yäŋ yäŋkaŋ yäŋ-wäyäkŋeŋtäŋ kuŋatkuŋ.

¹²Ude täŋirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täŋirä ätutäwä ŋode yäŋkuŋ; Äma uwä täga yäk. Yäŋirä ätutäwä yäŋkuŋ; Nämo, ämawebe jop

manman yäŋ-yäkŋat täyak yäk. ¹³tMan ude yäŋkuŋo upäŋkaŋ Juda äma ekäni ekänitä umuntaŋpäŋ kwawak nämo yäŋahäŋkuŋ.

Jesutä ämawebe yäwetpäŋ yäwöŋärek täŋkuk

¹⁴Tänpäkaŋ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ yäwetpäŋ yäwöŋärek täŋkuk. ¹⁵uUde täŋirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpäŋ jäkjäk yämänpäŋ yäŋkuŋ; Äma ŋowä nintäŋo nadäk-nadäk eŋiken nämo ärowani upäŋkaŋ nadäk-nadäk ärowani ŋo de yäpuk? ¹⁶vUde yäŋirä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk man mebäri täwetpäŋ täwöŋärek täyat uwä näkŋaken nämo. Anutu, naniŋ kireŋkuko uken nanik. ¹⁷Äma kubätä Anutu täŋo gärip iwatta bänep peweko uwä man yäk täyat u Anutu ba näkŋaken manpäŋ yäk täyat yäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ nadäwek. ¹⁸wIn nadäkaŋ? Äma kubätä inita nadänpäŋ man yäweko uwä gup yäpmäŋ ärokärok kädet iwarek. Täŋ, äma kubätä epän mäheŋi täŋo wäpi yäpmäŋ akukta nadänpäŋ man yäweko uwä man bureni yäwek. U jopman kubä nämo yäwek. ¹⁹xMosestä бага man bian tamiŋkuko upäŋkaŋ inkät nanik kubätä man u nämo buramik täkaŋ. In imata näk nutta yäk täkaŋ?

²⁰yUde yäŋirän ämawebe päke unitä yäŋkuŋ; Netä gurayäŋ yäk täyak? Gäk mäjo wäratä bänepka peŋ awähutak yäk. ²¹zUde yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk kudän kudupi kubägän Sabat kadäni-ken täŋkuro unita nadäwätäk pähap täkaŋ. ²²aUnita

°7:2 Wkp 23:34 P7:5 Mat 13:55; Apos 1:14 q7:6 Jon 2:4

r7:7 Jon 15:18 s7:11 Jon 11:56 t7:13 Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19

u7:15 Mat 13:54; Luk 2:47 v7:16 Jon 12:49, 14:10 w7:18 Jon 5:44, 8:50

x7:19 Apos 7:53; Rom 2:21-24 y7:20 Jon 8:48,52; Jon 10:20

z7:21 Jon 5:16 a7:22 Wkp 12:3; Stt 17:9-13

ɳode täwera nadawut; Moses ba Moses täŋo oraniyetä nanakjiye gupi moräk madänetä yäntäreŋ tamiŋkuk. Eruk nanak paki kubä täŋo gupi moräki madäk-madäk kadäni Sabat ahäŋirän бага irepmiŋne yäŋpän nämo madäk täkaŋ ba? ^{23b}Nämo! In Sabat kadänita nadawätäk nämo täŋpän gupi madäk täk täkaŋ uwä! Bureni, in Moses täŋo man buramiŋpän Sabat kadäni-ken nanak paki täŋo gupi moräk täga madän yämik täkaŋ. Täŋpakaŋ näk äma kubä täŋo gupi kuduŋtagän yäpa tägaŋirä imata nebek täkaŋ? ^{24c}Jop dapun-tägän kak täkaŋ unita jop manman kubä nämo näwetneŋ. Nadawä tärewäpän man bureniŋän näwetneŋ.

Jesu u Anutu-ken naniktä äpuk

^{25d}Täŋpakaŋ Jerusalem ämawebe ätutä yänkuŋ; Jide? Äma ekäni ekänitä äma utpewä kumäkta yäk täkaŋ uwä ŋo ba? ²⁶Ŋo kawut! U man kwawakgän yänahäntän kuŋatak ŋo yäk. Yänahäntän kuŋarirän imata nämo iniŋ bitnäkaŋ? Nintäŋo äma ekäni ekänitä U Kristo yän bureni käwep nadäkaŋ. ^{27e}Upänkaŋ ninä ŋode nadäkamän, äma ŋo Kristo nämo yäk. Yotpärare u nanik yän nadäkamän. Täŋ, Kristo burenitä äbäŋirän yotpärare uken naniktä äbätäk yän nämo api nadäne yäk.

^{28-29f}Täŋpakaŋ Jesu kudupi eŋi gänäŋ itkaŋ ämawebe päke u manbiŋam yäwetpän yäwoŋärek täŋpän man kubä gera terak ŋode yänkuk; Bureni, in näka nadäkaŋ. Ba uken naniktä äbuk yän nadäkaŋ. Upänkaŋ ŋode täwera nadawut; Näk näkŋaken gärip terak

nämo äbät. Anutu Nan, imaka bureniŋän täŋpani, unitä naniŋ kireŋpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkaŋ. Täŋ, nähä ukät ittänŋän naniŋ kireŋpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

^{30g}Jesutä man ude yänirän ämawebe ätutä iŋitpän manken tenayän täŋkuŋ. Täŋpakaŋ kadänini nämo keräp täŋkuko unita täŋpä wawäpän peŋkuŋ. ^{31h}Täŋ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadän imikinik täŋpän ŋode yänkuŋ; Kristo äbäkta iwoyawani unitä äbäŋpänjä kudän kudupi äma ŋonitä täk täyak u irepmiŋpän täga api täŋpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu iŋitnayän täŋkuŋ

³²Ämawebetä man ude yänirä Parisi äma ätutä nadänkuŋ. Nadänpän bämop äma intäjukun täŋpani ätukät yänpän-nadäk täŋpän Jesu iŋitta komi äma peŋ yäwet-pewä kuŋkuŋ. ³³ⁱTäŋpakaŋ Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkaŋ äneŋi äyänut-peŋ äma naniŋ kireŋpewän äbutken api kwet. ^{34j}Tänjira in näka bumta wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. Ba kome näkä pänku irayän tätken u in täga nämo api kuneŋ.

³⁵Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Äma ŋo de kuŋirän unita api wäyäkŋena waney? Juda äma notniye ätu Grik kome itkaŋ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuŋpän ämawebe u nanik käwep yäwetpän yäwoŋärek api täŋpek yäk. ³⁶Wära! Mebäri jideta man ŋodewä yäk täyak; In näka wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. In kome näkä

^{b7:23} Jon 5:8-10,16 ^{c7:24} Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15

^{d7:25} Jon 5:18 ^{e7:27} Jon 7:41, 9:29 ^{f7:28-29} Mat 11:27; Jon 8:55

^{g7:30} Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1

^{h7:31} Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42 ^{i7:33} Jon 13:33

^{j7:34} Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24

pänku irayän tätken u täga nämö api kuney yäk.

**Kudupi Munapik u
ume dapuri udewani**

³⁷kTänpäkañ Juda täño orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täñirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuñpäñ man kubä gera terak ñode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkañ kañ nañpän! ³⁸lAnutu täño mantä yäyak ude; Äma näk nadän namikinik täk täkañ uwä irit kodaki täño ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkañ ude api äbän irek. ³⁹mJesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadän imikinik täñpani unitä yäpmäkta yäwani upänkañ kadäni uken Jesu kunum gänäñ nämö äronkuko unita Kudupi Munapik nämö äpuk.

⁴⁰nJesutä man yäk tänkuko u ämawebe ätutä nadänpäñ yänkuñ; Bureni-inik, äma ño Profet ahäkta yäwani ubayän yäk. ⁴¹oYänjirä ätutäwä yänkuñ; Nämö, uwä Kristo bureni yäk. Tänpäkañ ätutäwä yänkuñ; Ño Kristo nämö. Kristo u Galili komeken nämö api ahäwek. ⁴²pAnutu täño man kudäntä ñode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäkta yäwani yäk. ⁴³qÄma päke unitä man wärät-wärät ude tänpän duñ-weñkuñ. ⁴⁴rTän, ätutäwä Jesu injipän komi enjiken tenayän nadänkuño upänkañ äma kubätä Jesu nämö injitkuk.

**Juda äma ekänitä Jesuta
nadäkinik nämö täñkuñ**

⁴⁵sTänpäkañ komi äma Jesu injitnayän Jesuken kuñkuño uwä äneñi äyänutpeñ bämop äma intäjukun täñpani ätukät Parisi ämaken penta kuñkuñ. Kuñjirä yäwetkuñ; In imata Jesu nämö injitpäñ yäpmän äbäkañ? ⁴⁶tUde yäwäwä komi ämatä kowata ñode yäwetkuñ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nämö yäk täñpani yäk. ⁴⁷Ude yäwäwä Parisi ämatä yäwetkuñ; Wa! In imaka, Jesutä bänepjin yän-täkñat täyak? ⁴⁸uUnita in jide nadäkañ? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nämoinik! ⁴⁹Upänkañ ämawebe äbot päke ñonitä бага man nämö nadänpäñ Anutu injamiken wañ moreñkañ geñita biñam täkañ yäk.

⁵⁰vUde yänjirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yänpäñ-nadäk täñkumäno unitä yäwetkuk; ⁵¹wE, nintäño бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yän nämö nadänkañ manken jop täga tene? Nämoinik! Imaka täñpeko unitäño mebärini yänahäwän kañpäñ nadänpäñ uyaku manken täga tene yäk. ⁵²xUde yäwän nadänpäñ noriyetä sära ñode iwetkuñ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täño man ket danjipän nadänkañ ñode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahänäñi nämö yäk. ⁵³Ude yänpäñ-nadänkañ enjini-ken kuñtäñpä kuñkuñ.

^k7:37 Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:10,14 ^l7:38 Ais 58:11; Sek 14:8

^m7:39 Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 ⁿ7:40 Jon 6:14 ^o7:41 Jon 1:46, 4:29

^p7:42 Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 ^q7:43 Jon 9:16 ^r7:44 Jon 7:30

^s7:45 Jon 7:32 ^t7:46 Mak 1:22 ^u7:48 Jon 12:42 ^v7:50 Jon 3:1-2

^w7:51 Lo 1:16 ^x7:52 Jon 7:41-42

Webe waki täjpani kubä Jesuken yäpmäj kuñkuñ

8^yEruk Jesutä Olip pomken äronpäj u patkuk. ²Patkuko yäñejirän tamimañ-inik u naniktä äpamañ kudupi yotken äronjirän ämawebe bumta it gwäjiñkuñ. Itgwäjiñirä Jesutä mañitpäj manbiñam yäwetpäj yäwojärekk täjkkuk. ³Täñjirän Baga man yäwojärewni ämakät Parisi ämatä webe äpi nitek kubä kubokäret täñjirän kañ-ahänkuño u yäpmäj Jesuken kuñpäj ämawebe bämopi-ken pimiñ iwatkuñ. ⁴Täñpäj Jesu iwetkuñ; Yäwojärewni äma, webe ñonitä äma kubäkät kubokäret täñjirän kañ-ahänkumäj. ⁵^zMoses täño бага mantä webe ñodewanita mobätä kumäj-kumäj däpmäkta yäwani yäk. Unita gäkä jide yäwayäj? ⁶^aJop Jesu iwet yabäjirä Jesutä man goret ba jide kubä yäwän kañpäj buñep-ken kañ pena yäñpäj Jesu iwet yabäk täjkuñ.

Yäwäwä Jesu gwäjiñ äpmonpäj kome terak keritä kudän täjkkuk. ⁷^bUde täñjirän iwet yabäk pen täñ irirä Jesu dorajpäj yabäjpäj ñode yäwetkuk; Inken nanik kubätä momini nämo täñpawä unitä jukun mobätä uränkañ urut yäk. ⁸Ude yäñpäj äneñi gwäjiñ äpmonpäj kudän täjkkuk. ⁹^cMan ude yäjirän nadäñpäj äma intäjukun ämaniyetä kwä yabäjkañ yabäjit yabäjit kubäkubä kudup kuñ moreñkuñ. Kuñ moreñirä webe uwä Jesu dubini-ken inigän itkuk. ¹⁰Irirän Jesutä dorajpäj kañpäj iwet yabäjkkuk; Wanotna, äma manken gepmanayäj täño u de? Äma kubätä yäñtärekk man nämo gäwerak? ¹¹^dYäwänä webe unitä

Nämo yäj yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk udegän, yäñtärekk man nämo gäwerayäj. Gäk jop päñku itkañä waki äneñi nämo täñpen yäk.

Jesutä iniken mebäriñi yäjahäjpäj yäwetkuk

¹²^eEruk ittängän kadäni kubä Jesutä ämawebe man ñode yäwetkuk; Näk komen ämawebe intäño topän. Unita äma kubätä näk näwarayäj täko uwä bipmäj urani gänañ nämoinik api kuñarek. Uwä irit kehäromi täño peñyäjek terak api kuñarek yäk. ¹³Man ude yäjirän Parisi ämatä nadäñpäj ñode iwetkuñ; Jop manman yäyan yäk. Eruk ño gäkña-tägän mebärika yäjahätan unita nadäjitna bureni nämo täyak yäk.

¹⁴^fYäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Ude nämo. Näkñata siwoñi yäyat. U imata, näk de naniktä äbut ba de api kwet yäj unitäño mebäri nadäjkañ yäk täyat. Unita näkña mebärina yäjahäjira jopi nämo täk täyak. In ñowä näka de naniktä äbuko äneñi de api kwek yäj nämo nadäk täkañ unita täñguñtak täkañ. ¹⁵^gInä äma gupigän yäpmäj danik täkañ. Täñ, nähä äma nämo yäpmäj danik täyat. ¹⁶^hUpäjkañ näkä äma yäpmäj daniñpäj yäwänäku bureni yäpmäj danik täyet. Imata, äma yäpmäj danik-danik epän u näkñagän nämo täñpet. Nan naniñ kireñpewän äpuro unitä täñkentäj namiñirän bok täde. ¹⁷ⁱIn nadäkañ? Baga manjin terak ñode pätak; Äma yarätä kubä täño mebäri yäjahäjirän bureni yäj nadäwen. ¹⁸^jTäñpäj näk mebärina yäjahäjira Nan, naniñ kireñkuko unitä udegän yäjkentäj namik täyak.

^y8:1 Luk 21:37 ^z8:5 Wkp 20:10; Lo 22:22-24 ^a8:6 Mat 22:15

^b8:7 Lo 17:7 ^c8:9 Mat 22:22 ^d8:11 Jon 5:14 ^e8:12 Ais 49:6; Jon 1:4-9, 9:5;

Jon 12:46 ^f8:14 Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29 ^g8:15 Jon 7:24, 12:47

^h8:16 Jon 5:30, 8:29 ⁱ8:17 Lo 17:6, 19:15 ^j8:18 1Jo 5:9

U kawut, nek äma yarätä mebarina yäjahäk takamak!

¹⁹^kMan ude yäweränkañ ñode iwet yabänkuñ; Nanka de? Ude yäwäwä yäwetkuk; In näka nämö nadäwä tärewäpäñ nanta udegän nämö nadäwä tärekañ. In näka nadäwä tärewäpäñ uyaku Nanta udegän nadäwä tärekäneñ yäk. ²⁰^lJesu kudupi eñi gänañ ämawebe yäwetpäñ yäwoñäreñ täñkuko ugan Parisi äma man u yäwetkuk. Moneñ irona pek täñpani käwuri u dubini-ken itkañ man u yäwetkuk. Täñpäkañ kadänini nämö keräp täñkuko unita jide täñpäñ manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

²¹^mTäñpäkañ Jesutä ämawebe man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk api tepmañpeñ kwet yäk. Tepmañpeñ kuñjira näka api wäyäkñeneñ. Täñpäñ wakiwakijin nitek kuñattängän api kumneñ. Täñkañ näkä päñku irayän tätken uken in täga nämö api kuneñ yäk. ²²ⁿUde yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuñ; Näkä päñku irayän täyat-ken uken täga nämö api kuneñ yän yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpäñ kumäkta yäyak ba jideta yäyak? ²³^oUde yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; In komen äma nämö nadäkañ. Inä komen umude käda nanik. Nähä punin unude käda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nämö. ²⁴In wakijin nitek kuñatkä kumneñ yän täwerat. Bureni, mebarina näkña itat yän täwet täyat u nadäkinik nämö täneño uwä wakijin pat tamiñirän mätkumneñ. ²⁵Yäwänä iwet yabänkuñ; E täñ, gäk netä? Yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Mebarina uku, umunitä täwet yäpmän äbäro ugan. ²⁶^pNäkä

in manken tepmañpäñ mebarijin yäjahäkta kehäromina nitek. Upänkañ mebarijin nämö yäjahäwayän. Naniñ kireñkuko u meni-ken nadänkuro ugänpäñ kome terak ño yäjahänpäñ täwet täyat. Naniñ kireñkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

²⁷Täñpäkañ Nanita ude yäweränkañ nämö nadäwä täreñkuñ. ²⁸^qNämö nadäwä täreñkuño unita Jesutä ñode yäwetkuk; In Äma Bureni-inik yäpmän aku punin peñkañ mebarina näkña itat yän api nadäwä täreneñ. Täñpäkañ näkñaken nadäk-nadäkpän imaka kubä nämö täk täyak. Nämö, Nantä näwoñäreñkuko man ugänpäñ yäk täyat. U imaka, api nadäwä täreneñ. ²⁹^rNaniñ kireñkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadäni kadäni imaka yäk täyat ba täk täyat unita gäripi nadänpäñ näk nämö nepmak täyak yäk. ³⁰^sTäñpäkañ Jesutä man ude yänjirän Juda ämawebe mäyaptä nadän imikinik täñ imiñkuñ.

Abraham täño nanakiye

³¹Täñpäñ Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täñ imiñkuño u ñode yäwetkuk; In näkño man teragän kuñatnayän täño uwä näkño näwaräntäknaye bureni-inik api itneñ. ³²Ude täñpäñ näkño man bureni nadäwä täreñjä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäñ tepmañpäñ säkgämän api kuñatneñ yäk. ³³^tJesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuñ; Wära! Nin Abraham täño oraniye unita säkgämän itkamän yäk. Äma kubä täño topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmän äbäkamän. Ba äbot kubäta watä epän nämö täñ imiñ yäpmän äbäkamän.

^k8:19 Jon 14:7 ^l8:20 Jon 7:30 ^m8:21 Jon 7:34,36; Jon 13:33

ⁿ8:22 Jon 7:35 ^o8:23 Jon 3:31 ^p8:26 Jon 7:28, 12:49

^q8:28 Jon 3:14, 5:19 ^r8:29 Jon 8:16, 16:32 ^s8:30 Jon 7:31 ^t8:33 Mat 3:9

Upäj imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiņpāj tepmaņpān sākgāmān api itneņ yāj niwetan?

³⁴Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; In kudup waki tājo watā kuņat-kuņat āma ude itkaņ yāk. Āma momi tāk tākaņ uwā waki tājo watā kuņat-kuņat āma ude tāk tākaņ. ³⁵Tāj āma kubā tājo watā kuņaranitā ekānini tājo āboriye-kāt tāga nāmo kuņarek yāk. Nanaki uyaku nāgāt morāki unita nani tājo āboriye-kāt pen it yāpmāj ārowek yāk. ³⁶Unita Nanaki unitāwā topmäk-topmäkken nanik pit tamiņpāj tepmaņpayāj tāko uwā sākgāmān-inik api kuņatneņ. ³⁷U, nin Abraham tājo āboriye itkamāj yāj nāwetkaņ u nadāt. Tāņpākaņ in mannata bitnāk tākaņ unita kumāņ-kumāņ nutnayāj nadāk tākaņ. ³⁸Nāk Nantā nāwoņārek tāņkuko ugānpāj tāwet tāyat. Upāņkaņ inā in-jinken nanjintā tāwoņārek tāņkuko upāj tāk tākaņ yāk.

³⁹Ude yāwānā iwetkuņ; Nin tājo nanin u Abraham! yāk. Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; In Abraham tājo oraniye yāwānāku ini bumik āworekāneņ. ⁴⁰Nāk Anutu-ken nanik man bureni nadāņkuropāj tāwerakaņ inā nutnayāj yāk tākaņ. Abrahamtā imaka ude wani kubā nāmo tāņkuk. ⁴¹Unita bureni ņode tāwera nadāwut; Inā kādet in-jinken nanjintā iwatkuko udegān iwat tākaņ yāk. Jesutā ude yāwānā Juda āma unitā iwetkuņ; Wa! Ninā kubokāret tāņpāj bāyawani nāmo! Nanin Anutu kubāgān yāk.

Satan tājo nanakiye

⁴²Yāwāwā Jesutā ņode yāwetkuk; Nanjin Anutu yāwānāku nāka not tāj namikāneņ. Nāk Anutu-ken naniktā āput, nākņaken nadāk-nadākna terak nāmo āput. Anututā naniņ kireņpewān āput. ⁴³Mebāri imata nākņo mantā bāneņjin-ken nāmo yāput tāyak? U ņodeta; Nāk man yāņira in jukuņin peņpāj tāga nāmo nadāk tākaņ unita. ⁴⁴In-tājo nanjin Satan. Unitājo kādet iwatta gāripi nadāk tākaņ. U bian āma dāpmāk-dāpmāk tāk tāņkuko unitā pen tāj yāpmāj ābāk tāyak. Uwā man bureni māde ut imiņkuko unita bānepi-ken man bureni kubā nāmoinik pat tāyak. Uwā jop manman tājo māhemi-inik unita āma jop yākņatta gāripi pāhap nadāk tāyak.

⁴⁵Upāņkaņ nāhā man bureni-inik tāwet tāyat unita manna bitnāk tākaņ. ⁴⁶Jide? Inken nanik kubātā nākņo momi tāga kaņ-ahāwek? Nāmoinik. Tāņpākaņ nāk man bureni tāwerira imata nākņo man nadāwā bureni nāmo tāk tākaņ? ⁴⁷In nadākaņ? Āma ba webe Anututa biņam kuņat tākaņ uwā Anutu tājo man nadāņpāj buramik tākaņ. Tāņpākaņ inā Anututa biņam nāmo tākaņ unita mani bitnāk tākaņ.

Jesu ini ba Abrahamta yāņkuk

⁴⁸Ude yāwān nadāņpāj Juda āmatā koki bumta wawāpāj Jesu iwetkuņ; Gāk Samaria āma! Mājo wakitā kotawānkaņ ba yāyan! yāk. ⁴⁹Ude yāwāwā Jesutā ņode yāwetkuk; Nāk mājotā nāmo kotatak. Nāk Nan oraņ imik tāyat upāņkaņ inā nāk nabāņ āwarākuk tāk tākaņ. ⁵⁰Nāk wāpna

^u8:34 Rom 6:16,20; 2Pi 2:19 ^v8:37 Jon 5:18 ^w8:39 Mat 3:9

^x8:41 Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8 ^y8:42 1Jo 5:1; Jon 16:28

^z8:43 Rom 8:7; 1Jo 3:8 ^a8:46 2Ko 5:21; 1Pi 2:22; 1Jo 3:5

^b8:47 Jon 18:37; 1Jo 4:6 ^c8:48 Mak 3:21-22; Jon 7:20 ^d8:50 Jon 5:41

biŋamta nadāwātāk tānpāŋ nāmo tāwet tāyat. Wāpna biŋam yāŋahāk-ahāk u Āma kubā tāŋo epān. Āma unitā āma māde ut namik tākaŋ uwā api yāpmāŋ daniwek. ⁵¹eNāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nākŋo man buramiŋpāŋ yāpmāŋ kuŋat tākaŋ uwā paot-inik nāmo api tāneŋ. Nāmoinik!

⁵²Ude yāwānā Juda āmatā ŋode iwetkuŋ; Man ude yāŋiri bureni ŋode nadākamāŋ; Gāk mājotā magātāk! yāk. Abraham uwā kumbuk, ba profet biani udegān kumāŋ moreŋkuŋ. Upāŋkaŋ gāk ŋode yāyan; Āma nākŋo man yāpmāŋ kuŋat tākaŋ unitā paot-inik nāmo api tāŋpek yāŋ yāyan! ⁵³fJide? Gāk oranin pāhap Abraham u irepmitpāŋ yāyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegān kumbuŋ. Upāŋkaŋ gāk jidewani unitā āma u yārepmiŋpāŋ wāpka yāpmāŋ aroŋpāŋ yāyan? ⁵⁴Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nākŋa-tāgān wāpna yāpmāŋ aroŋjira nāmo tāgawek. Nāmo, Nan, nintāŋo Anutunin yāŋ iwet tākaŋ unitā oraŋ namik tāyak. ⁵⁵gAnutunin yāŋ iwet tākaŋ upāŋ mebārini nāmoinik nadākaŋ. Tāŋ, nākŋawā nadāwa tārekaŋ. Nāmo nadāwa tārekaŋ yāŋā, imata yāwet? Jop man ude yāŋpāŋ ingān āworewet. Ude nāmo! Nāk Nanta nadāwa tārewāpāŋ mani biŋam yāpmāŋ kuŋat tāyat. ⁵⁶Orajin Abraham uwā nākŋo ābākābāk kadāni u api kāwet yāŋkaŋ oretoret terak kuŋattāŋgān kaŋpāŋ wisikinikna! yāŋ yāŋkuk.

⁵⁷Ude yāwānā Juda āma ekāni ekānitā yāŋkuŋ; Wāra! Gāk obaŋ 50 ude nāmo tāreŋkukopāŋ Abraham kaŋkun? ⁵⁸hYāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Abraham nāmo ahāwani-ken itkuro unitā itat

yāk. ⁵⁹iUde yāwānā mobā yāpmāŋpāŋ utnayāŋ tāŋirā Jesu uwā āma itkuŋo u gānaŋ paotpeŋ kuŋkuk.

Jesutā dapuri tumbani kubā yāpān tāgaŋkuŋ

9 Kādet miŋin kuŋtāŋgān Jesutā āma kubā miŋi koki gānaŋ dapuri tumbanitā ahāwani u kaŋ-ahāŋkuk. ²JKaŋ-ahāŋpāŋ Jesu iwarāntākiyetā iwet yabāŋkuŋ; Yāwoŋārewani āma, netā tāŋo momita āma u dapuri tumbani ahāŋkuk? Iniken ba miŋi nani tāŋo? ³kYāwāwā Jesutā yāwetkuk; Ude nāmo. Iniken ba miŋi nani tāŋo momita nāmo. Anututā epān kehāromi āma ŋo terak kwawak ahāwekta Anututā inide teŋkuk. ⁴⁻⁵lm Nadākaŋ? Nāk kome terak irayāŋ tāyat udegān komen āmawebe tāŋo topān ude api iret. Tāŋpākaŋ Nan, naniŋ kireŋkuko unitāŋo epān kepma irayāŋ tāyat-ken ugān tāk tākāna. Bipmāŋ urani kadāni kerāp tāyak. Kadāni uken epān tāga nāmo api tāne yāk.

⁶nJesutā ude yāŋpāŋ kome terak iwit utpāŋ awāhutpewān okā tāŋkuk. Okā tāŋpākaŋ yāpmāŋpāŋ āma dapuri tumbani u dapuri-ken gatāŋkuk. ⁷oGatāŋpāŋ ŋode iwetpāŋ peŋ iwetkuk; Gāk kuŋkaŋ Siloam gwāgu-ken garok ŋo ārut yāk. (Siloam uwā ninin man terak peŋ iwetpewān kwani.) Jesutā ude peŋ iwerānā āma u pāŋku gupi ārutpāŋ dapun ijiwān kwāpāŋ eŋiken kuŋkuk. ⁸Eŋiken kuŋirān noriye ba āma ātu ketem ba moneŋta yāŋapik tāŋkuko-ken unitā kaŋpāŋ yāŋkuŋ; U kawut! Āma imaka imakata ninken yāŋapik tāŋkuko unitā ba ābātak? ⁹Ude yāŋirā ātutā yāŋkuŋ; Ini u! yāk. Ba ātutā yāŋkuŋ; Nāmo yāk.

^e8:51 Jon 5:24; Jon 6:40,47 ^f8:53 Jon 4:12 ^g8:55 Jon 7:28-29

^h8:58 Jon 1:1 ⁱ8:59 Jon 10:31 ^j9:2 Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4

^k9:3 Jon 11:4 ^l9:4-5 Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35

^m9:4-5 Mat 5:14; Jon 8:12 ⁿ9:6 Mak 8:23 ^o9:7 2Kin 5:10

Udewani bumik yäk. Ude yäjirä ini yäwetkuk; Näkña äbätat! yäk.

¹⁰Ude yäwänä iwet yabänku; Jide tänpän dapun ijitan? ¹¹Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatänkan ñode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuñkan gupka ärut yän näwerak. Näweränkan näk u päñku ume ärutkan eruk dapun ijit yäk. ¹²Ude yäwänä iwet yabänku; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täñku

¹³Ude yäwänkan ämawebetä dapuri tumbani u yäniknat yäpmän Parisi äma ätuken kuñku. ¹⁴⁻¹⁵PKepma Jesutä okä awähutpäñ dapuri-ken gatänkuko u Sabat kadäni-ken täñkuko unita Parisitä äma u iwet yabänku; Dapun jide tänpän ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpäñ gatänjirän päñku ume ärutpäñ ukengän dapun ijit yäk. ¹⁶Ude yäjirän Parisi äma ätutä yänku; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yäjirä ätutä yänku; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yänpäñ ini-tägän man wärät-wärät täñku.

¹⁷Tänpän äma uwä äneñi ñode iwet yabänku; Äma dapunka tänpewän ijino u gäkä unita netä yän yäyan? Ude yäwäwä yänku; U profet kubä yäk. ¹⁸Ude yäwänkan Juda äma ekäni ekäni unitä äma u bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneñi ijik yän nämo nadänku. Tänpän miñi nani yämagut yäpmän äbuñ ¹⁹Yämagut yäpmän äbänpäñ yäwet yabänku; Äma ño nanakjek bureni? Dapuri

tumbani yän iwet takamän u ño? U jide tänpän dapun ijik? ²⁰Yäwäwä miñi nanitä ñode yäwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadäkamäk, u bian dapuri tumbani inide ahänku yäk. ²¹Upänkan jide tänpän dapun ijik, ba netätä dapuri täwirak yän nämo nadäkamäk yäk. U bian täganuku unita ini iwet yabäwakan täwerän yäk. ²²⁻²³Uwä Juda ämata umuntanpäñ ude yänkumän. Juda äma ekäni ekänitä man ñode yänpäñ uku yänkehärom täñku; Äma kubätä Jesu u Kristo yän yäwänä äma u kudupi eñi gänañ ärokta api yäjiwätne yän yänku. ²⁴Tänpakan äma dapuri tumbani u äneñi ñode iwetku; Gäk Anutu iniñ oretpäñ man bureni yä! Ninä äma unitäño mebäri nadäkamän. U momi äma yäk.

²⁵Yäwäwä ñode yäwetkuk; Uwä momi äma ba momi äma nämo yän nämo nadätat. Upänkan näk ñode nadätat; Näkä dapun tumäk itkuropäñ dapun ijitat ño yäk. ²⁶Yäwänä Juda äma unitä iwetku; Jide tänpän dapunka tänpewän injin? ²⁷Yäwäwä yäwetkuk; Näk täweraro u nämo nadän? Imata äneñi niwerän yänkan yäkan? Inä iwaräntäkiye täna yänpäñ ba yäkan? ²⁸Ude yäwänä yänärok man ñode iwetku; Gäkña uyaku iwaräntäki. Ninäwä Moses täño iwaräntäkiye yäk. ²⁹U Moses uwä Anututä man iwetkuko u nadäkamän. Upänkan äma uwä äma jopi kubä yäk. Uken naniktä äbäk yän nämo nadäkamän!

³⁰Yäjirä äma unitä man kowata ñode yäwetkuk; Intä ude yäjirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna tänpewän ijiro upänkan imata äma u deken naniktä äbäk yän nämo nadäkan? ³¹Ninä ñode nadäk takamän; Anutu uwä äma

¶9:14-15 Luk 13:14 ¶9:16 Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33 ¶9:17 Jon 4:19

¶9:22-23 Jon 7:13 ¶9:24 Jos 7:19 ¶9:29 Jon 8:14

¶9:31 Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29

momi nikek nämo täñkentäj yämik täyak. Täñpäj kubätä iniñ oretpäñ mani buramiwänä täñkentäj imek yäk. ³²Äma kubätä dapun tumäk ahäwani kubä dapuri täñpewän ijiñkuk yäj biñam udewani bian umu-kentä kubä nämo nadäj yäpmäj äbumäj. ³³wUnita äma uwä Anutu-ken naniktä nämo äpuk yäwänäku epän udewani jide täñpäj täñpän? ³⁴xYäwänä koki wawäpäj ñode iwetkuñ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahäwani gäk! Gäk ñonitä manbiñam yäñpäj täga niwoñärewen? Ude yäñpäj iwat kireñkuñ.

Bänep bipmäj urani täño manbiñam

³⁵Iwat kireñjirä Jesutä biñam u nadäñkañ kañ-ahäñpäj ñode iwet yabäñkuk; Gäk Äma Bureni-inik nadäj imitan? ³⁶Yäwänä äma unitä iwetkuk; Ekäni, gäkä äma yäyan u netä? Näwoñäreñiri kañpäj nadäj imikinik täñpa! yäk. ³⁷yYäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nabäñiri man gäwetat ño näkña yäk. ³⁸Yäwänä yäñkuk; Ekäni, bureni! Näk nadäj gamikinik täyat yäk. Ude yäñpäj gämori-ken gukut imäpmok täñpäj iniñ oretkuk. ³⁹zTäñjirän Jesutä yäñkuk; Näkä komen äma mebariñin kwawak yäpmäj danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneñ. Täñ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneñ yäk. ⁴⁰aUde yäwänä Parisi äma bok itkunjo unitä nadäñpäj yäñkuñ; Ai! Ninta dapun tumäk yäj yäyan? ⁴¹bYäwäwä Jesutä yäwetkuk; In dapun tumäk yäwänäku momijin nikek nämo itkäneñ. Upäñkañ nin dapun ijiwani yäj yäk täkañ unita momijin mät pat tamek yäk.

Jesu uwä yawak täño mäheми tägagämän

10 Jesutä man ude yäñpäj äneñi kubä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänañ ärowa yäñpäj yäma siwoñi-ken nämo äronpäj jopi-ken tä-dotpeñ äpmonpeko uwä kubo äma. ²Täñ äma yäma pewani-ken siwoñi äroweko uwä yawak täño mäheми. ³Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpäjä iniken yawakiye wäpi terakgän gera yäñjirän nadäneñ. Täñpäj dubini-ken äbäñjirä yäj-yäkñat yäpmäj yäman äpämañ kwek. ⁴cÄpämañ yäman kumañ intäjukun kuñjirän yawakiyetä mäheми kotäki nadäñit iwatneñ. ⁵Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneñ. Nämoinik, kudupi kotäk nadäñpäj metäñpeñ kuneñ yäk. ⁶dJesutä man wärani ude yäwerirän mebari nämo nadäwä tärenkuñ.

⁷Man wärani täño mebari nämo nadäwä tärenkuño unita Jesutä man yäpurärätpäj ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ⁸eÄma intäjukun äbäñpäj yawakta watä epän täk täñkuño uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täñkuñ. ⁹fTäñpäkañ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänañ ärokta äbayäj täko uwä äronpäj säkgämän api irek. Kuñ äbäk täñkañ ketem tägagämän api nak täñpek. ¹⁰Täñpäkañ kubo äma uwä imaka kubäta nämo äbek. U yawak kubo täñit kumäj-kumäj däpmäñit

w9:33 Jon 9:16 x9:34 Sam 51:5; Jon 9:2 y9:37 Jon 4:26

z9:39 Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15 a9:40 Mat 15:14, 23:26

b9:41 Jon 15:22 c10:4 Jon 10:27 d10:6 Jon 16:25

e10:8 Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 f10:9 Sam 118:20; Jon 14:6

tāņpek. Upāņkaņ nāhā yawak irit kuņat-kuņat gāripi nīkek yāmīkta ābut.

¹¹§Nāk yawak tāņo māhemi tāgagāmān. Nāk yawaknaye sākgāmān kaņ irut yāņ nadāņpāņ gupnata nāmo iyap taņpāņ api iniņ kirewet. ¹²hTāņpākaņ āma yawak watāni itkaņ gwāki yāpmāk tākaņ uwā māhemi bureni nāmo. Aņ komi kubā yawak yewayāņ ābāņirān āma uwā kaņpāņ umuntaņpeņ yawak yabā kātāņpāņ metāņpeņ kwek. Metāņpeņ kuņirān aņ komi u yawak dāpmāņpāņ yāwat kireneņ. ¹³Imata, āma uwā yawakta gāripi-inīk nāmo nadāk tākaņ. U gwāki yāpmāk-tagān yawak watāni it tākaņ unita umuri kubā ahāņ yāmiņirān metāņpeņ kuk tākaņ.

¹⁴⁻¹⁵ij Upāņkaņ nāk yawak tāņo māhemi bureni-inīk. Nantā nāka nadāņ namikinīk tāk tāyak udegān nāk yawaknayeta nadāņ yāmikinīk tāk tāyat. Tāņpāņ nāk Nanta nadāņ imikinīk tāk tāyat udegān yawaknayetā nadāņ namikinīk tāk tākaņ. Yawaknayeta yāņpāņ gupna iniņ kirekta nāmo bitnātat. ¹⁶kIn nadākaņ? Yawaknaye ini ņo nanīk-gāņpāņ nāmo yabāņ yāwat tāyat. Nāmo, yawaknaye ātu kome ātuken itkaņ. U yāmagurira nākņo man kotāk nadāņpāņ nāwat yāpmāņ ābāņirā ābot kubāgān api yepmaņpet. Yepmaņa kubā-kengān irirā māhemi kubā-tāgān api yabāņ yāwarek.

¹⁷lTāņpākaņ nāk gupna api iniņ kirewero upāņkaņ āneņi pengān itkuro ude api āworewero unita Nantā nāka gāripi nadātak. ¹⁸mĀma kubātā nākņo irit jop nadāņ tāga nāmo nomāgarek,

nākņa yāwakaņ uyaku. Nākņa-tāgān gupna tāga iniņ kirewet. Gupna iniņ kirekta ba āneņi yāpmākta u kehāromina pātak. Ude tākta Nantā kehāromi peņ namiņkuk yāk.

¹⁹nJesutā man ude yāņirān Juda āma ekāni ekānitā nadāņpāņ āneņi nadāk yarā nīkek iņitkuņ. ²⁰oTāņpāņ āma ātutāwā yāņkuņ; Mājotā magārirān nadāk-nadāki paorānkaņ man ņodewā yāyak! Man yāyak u nadāneņo! yāk. ²¹Ude yāņirā āma ātutāwā yāņkuņ; Ude nāmo! Mājotā magārirān jide tāņpāņ man sākgāmān udewani yāwek? Āma mājotā magāranitā āma dapuri tumbani tāga nāmo yāpān tāganēņ yāk.

Juda āmatā Jesu iwan tāņ imiņkuņ

²²Tāņpākaņ Juda tāņo orekirit kubā kerāp taņkuk. Orekirit uwā kudupi eņi kodaki tāņpāņ yāma bian dātkuņo u nadākta pewani. Mānit kadāni-ken tāk tāņkuņonīk. ²³Eruk orekirit u kerāp taņirān Jesu kudupi eņi gānaņ āroņpāņ kumaņ kukņi kāda wāpi Solomon tāņo Itpāņ-nadāk Bāgup ukāda pāņku itkuk. ²⁴pUken irirān Juda āma ekāni ekānitā ābā itgwājiņpāņ iwet yabāk ņode tāņkuņ; Gāk jidegān mebārīka siwoņi api niweren? U nadāna yāņpāņ nadāwātāk terak kuņatkamāņ yāk. Eruk siwoņi niwet; Gāk Kristo ba Kristo nāmo?

²⁵qUde iwet yabāwāwā Jesutā kowata ņode yāwetkuk; Nāk uku tāwetkuro upāņkaņ in nadāwā bureni nāmo tāņkuņ. Kudān kudupi Nana tāņo wāpi terak tāk tāyat unitā mebārīna kwawak pewān ahāk tākaņ. ²⁶rUpāņkaņ

§10:11 Sam 23:1; Rev 7:17 h10:12 Apos 20:29

i10:14-15 Jon 10:27; 2Ti 2:19 j10:14-15 Mat 11:27; Jon 15:13; 1Jo 3:16

k10:16 Ais 56:8; Jon 11:52; 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 l10:17 Plp 2:8-9

m10:18 Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11 n10:19 Jon 7:43

o10:20 Jon 7:20, 8:48 p10:24 Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67

q10:25 Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 r10:26 Jon 6:64, 8:45

inä näkño yawak nämö unita nadän namikinik nämö tåk takañ. ²⁷sNäkño yawaknaye uwä manna nadänpän näwat takañ. Näwarirä yabänpän-nadäk tåk täyat. ²⁸tTänpän irit kehäromi yämik täyat unita nämoinik api kumneñ. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nämö api nomägarek. ²⁹Yawaknaye uwä Nanatä näka naniñ kireñjuk. Nana täño kehäromitā imaka kuduptagän täño kehäromi yärepmitak unita äma kubätä yawaknaye Nana täño keriken nanik täga nämö api kubo täwek. ³⁰In nadäkañ? Nana-kät nek kubägän yäk.

³¹uUde yänjirän nadänpän Juda äma ekäni ekäni unitā Jesu utnayän mobä porinjuñ. ³²Tänjirä Jesutā yäwetkuk; Näk Nana täño kudän tägatäga mäyap täñ yäpmän äbätat. Kudän jide u täñjira kañpän nutnayän täkañ? ³³vYäwänä iwetkuñ; Ude nämö. Imaka kubä terak nämö gutnayän täkamän. Gäk Anutu yänärok man iwet täyan unita täkamän yäk. Gäk äma jopi kubä upänkañ Näk Anutu yän niwet täyan!

³⁴wUde yäwäwä Jesutā yäwetkuk; In-täño бага man kudän täwani terak man Anututā yänjuk u nämö daninpäñ nadäk takañ? Uterak Anututā ñode yänjuk; Näk täwetat, in anutu. ³⁵xEruk, nin nadäkamän, man kudän Anutu täño man terak kudän täwani kudup uwä bureniñän. Täñ, ämawebe Anutu täño man buramiñkuño unita “In anutu” yän yäwetkuko u imaka, bureniñän. ³⁶Unita näk Anutu täño nanaki yän täwerira in imata gäk Anutu yänärok man iwetan yän näwet takañ? Anututā ini näk iwoyänpäñ kome terak

naniñ kireñpewän äput. ³⁷Unita näk Nana täño kudän bureni nämö tåk täyat tänpäwä näka nadäwä bureni nämö tänppek. ³⁸yUpänkañ näk Nana täño epän bureni-inik tåk täyat. Unita man yäk täyat unita nadäwä bureni nämö tänpäwä imaka imaka täñjira nabäk takañ unita nadäwä bureni-inik tänpuk. Ude täñkañ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän tåk täkamäk yän u täga api nadäwä tumneñ yäk.

³⁹zJesutā ude yäwänä äneñi inñitnayän täñkuñ. Täñkuñopän keriken yokut tänpän kwäpeñ kuñjuk. ⁴⁰aKeriken yokut tänpän kwäpäñ äneñi äyänjutpeñ kome Jontä bian ume ärut yämiñjuk-ken Jodan ume kukñi udude päñku itkuk. ⁴¹Päñku u irirän ämawebe mäyap äbä ahän iminjuñ. Ahän iminpäñ yänjuñ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämö täñjirän kañkumän. Upänkañ imaka äma uterak bureni api ahäneñ yän niwetkuko u bureni ahäkañ! ⁴²bTänpäkañ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadän imikinik täñkuñ.

Lasarus kumbuko unitäño manbiñam

11 ^cTänpäkañ äma kubä wäpi Lasarus käyäm täñ itkuk. U Betani komeken, wanoriyat Maria kenta Matakät it täñkuñonik. ²⁻³de Maria uwä Jesu kuroñi-ken ume käbäñi täga nitek ärut iminpäñ gwäki puñjipän kuroñi täñ-kohoyänjuk u. Tänpäkañ noripaki Lasarus käyäm tañi täñjirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiñam ñode pewän kuñkuñ; Ekäni, äma gäkä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm tañi täyäk yäk.

^s10:27 Jon 8:47, 10:3 ^t10:28 Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 ^u10:31 Jon 8:59

^v10:33 Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18 ^w10:34 Sam 82:6

^x10:35 Mat 5:18 ^y10:38 Jon 14:10-11 ^z10:39 Luk 4:30; Jon 8:59

^a10:40 Jon 1:28 ^b10:42 Jon 7:31 ^c11:1 Luk 10:38-39

^d11:2-3 Jon 12:3 ^e11:2-3 Jon 11:36

^{4f}Eruk, Jesutä manbiŋam u nadänpän yänkuk; Käyäm täyak u nämo api kumbek. Käyäm uterak Anutu täjo wäpi biŋam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wäpi biŋam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶Tänkaŋ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täŋkuko unita Lasarus u käyäm täyak yän nadänpän bäräneŋ pänku nämo yabänkuk. Itkukken u kepma yarakät itkuk. ⁷Kepma yarä itpäŋä Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Eruk, Judia komeken äneŋi kuna yäk.

^{8g}Ude yäwänä iwaräntäkiyetä kikiŋutpän iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, ude nämo! Kome uken Juda äma ekäni ekänitä mobätä gutnayän täŋkuŋo ukeŋo nämo nadätan? U bian nämo upän imata äneŋi kwayän yäyan? ^{9h}Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Jide? Kepma kubä edaptä kadäni käreŋi, 12 auas udetä nämo ijik täyak? Unita äma kubätä kepma täjo peŋyänek-ken kuŋareko uwä nämo maŋurek. Peŋyänek gänaŋ kwawakgän kuŋareko unita. ¹⁰ⁱUpänkaŋ bipani kuŋareko uwä bipmäŋ urani unita ŋoba-ŋoba täntän kuŋarek. ^{11j}Ude yänpän yäwetkuk; Notninpak Lasarus uwä dämpmon pätak. Dämpmon parirän pänku yäwa kikiŋurayän yäk. ¹²Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Ima yäyan? Dämpmongän patpäŋä äneŋi tägaŋpän ini täga akwek! yäk. ¹³Jesutä Lasarus dämpmon pätak yän yänjirän iwaräntäkiyetä Lasarus dämpmon bureni pätak yän nadänkuŋ. Upänkaŋ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yän nadänpän dämpmon pat itak yän yänkuk. ¹⁴Tänpän iwaräntäkiye täŋguŋtaŋ irirä Jesutä siwoŋi ŋode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵Nin dubini-ken nämo iritna kumako

unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täŋjira in kaŋpän nadänpän nadän namikinik api täneŋ. Eruk pänku këna! ^{16k}Ude yänjirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneŋ yänpän noriye yäwetkuk; Penta kunakaŋ kaŋ nidäput! yäk.

Kumbani-ken nanik akukakuk täjo mebäri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peŋpeŋ pänku kädet keräpi 3 kilomitas ude kuŋpän Betani yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpän yabänkuŋ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbänpän Mata kenta Maria bänepi täŋ-kawataкта penta irirä yabänkuŋ. ²⁰Ude täŋjirä Mata Jesu äbätak yän nadänpän Maria eŋiken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayän kädet miŋin pänku kaŋ-ahänkuk. ^{21l}Kaŋ-ahänpänä iwetkuk; Ekäni, gäk ŋo itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²²Upänkaŋ näk nadätat, gäk imaka kubätä Anutu-ken iwet yabänjiri täga nadän gamayän yäk.

²³Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täŋpeno. Wanotka kodak tänpän äneŋi akwayän yäk. ^{24m}Ude iweränä Matatä yänkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak tänpän api akwek yän nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduŋtagän api akuneŋ yäk. ²⁵Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäŋo mebäri ba irit kehäromi täjo mebäri u näk. Äma kubätä näk nadän namikinik täŋpeŋ kuŋarayän täko uwä kumbayän täko upänkaŋ äneŋi api kodak täŋpeŋ akwek. ²⁶ⁿBureni, äma kubätä nadän namikinik tänpän kuŋarayän täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat

^f11:4 Jon 9:3, 11:40 ^g11:8 Jon 8:59

^h11:9 Jon 9:4-5

ⁱ11:10 1Jo 2:11

^j11:11 Mat 9:24

^k11:16 Mak 14:31

^l11:21 Jon 11:32

^m11:24 Jon 5:29

ⁿ11:26 Jon 8:51

ŋo nadāŋiri bureni tāyak ba nāmo?
²⁷Ude yāwānā Matatā iwetkuk; Ekāni,
 nāk bureni nadātat; Gāk Kristo, Anutu
 tāŋo Nanaki. Anututā kome terak
 ābākta bian iwoyāŋkuko u gāk yāk.

²⁸Matatā ude yāŋpāŋ pāŋku
 noripaki Maria u inigān yāŋikŋat
 pāŋku teŋpāŋ jiap man terak ŋode
 iwetkuk; Yāŋpāŋ-yāwoŋārek āma ābāko
 itkaŋ gāka yāyak yāk. ²⁹P^pMariatā
 ude nadāŋpāŋjā bārāŋek terakgān
 akumaŋ Jesuken kuŋkuk. ³⁰Jesuwā
 yotpārareken nāmo ahāŋkuk, bāgup
 Matatā pengān kaŋ-ahāŋkuk-ken ugān
 irirān.

³¹Tāŋpākaŋ Juda āmawebe penta
 Maria-kāt eŋi gānaŋ ugān itkaŋ konām
 butewaki tāŋ itkuŋonik. Tāŋ ittāŋgān
 kaŋkuŋ; Maria bārāŋek terak akumaŋ
 yāman umu kuŋjirān kaŋkuŋ. Kaŋpāŋ
 ŋode nadāŋkaŋ iwāt yāpmāŋ kuŋkuŋ; U
 wanori āneŋkuŋ-ken u korayāŋ kuyak
 yāŋ nadāŋkuŋ.

³²q^qEruk, Maria Jesutā itkuk-ken u
 ahāŋpāŋjā Jesu dubini-ken pāŋku gukuri
 imān āpmonpāpāŋ konām butewaki
 terak ŋode iwetkuk; Ekāni, gāk ŋo itkun
 yāwānāku nākŋo wanotna ŋo nāmo
 kumbān yāk. ³³Ude iwerirān Jesutā
 Maria u ba Juda āmawebe Maria-kāt
 ābuŋo u konām korirā yabāŋpāŋ bānepi
 āgekorāpāŋ butewaki pāhap nadāŋkuk.
³⁴Ude tāŋpāŋ yāwetkuk; Eruk, in
 komegup de āneŋkuŋ? Ude yāwānā
 iwetkuŋ; Ekāni, ābāŋkaŋ ka yāk.
³⁵⁻³⁶r^rUde iwerāwā Jesu konām kotkuk.
 Tāŋjirān āmawebe pāke unitā kaŋpāŋ
 yāŋkuŋ; ŋo kawut! Āma kumbuko
 unita gāripi-inik nadāk tāyak unita
 butewaki nadāŋpāŋ kotak yāk. ³⁷s^sĀtutā
 ude yāwākaŋ ātutāwā yāŋkuŋ; Āma
 ŋowā āma dapuri tumbani yāpān tāgaŋ

yāmik tāyak. Upāŋkaŋ āma ŋo kāyām
 tāŋ itkuk-ken ugān tāŋkentāŋ iminaŋi
 tāŋjirān kumbuk yāk.

Jesutā Lasarus āneŋi yāpmāŋ aku teŋkuk

³⁸t^tTāŋpākaŋ Jesutā bānepi-ken
 butewaki pāhap nadāŋpāŋ Lasarus
 āneŋkuŋ-ken u kuŋkuk. Awaŋ u mobā
 taŋi kubāpāŋ āneŋpani. Tāŋkaŋ mobā
 kubāpāŋ awaŋ meni tāŋpipiwani.
³⁹Kuŋpāŋjā yāwetkuk; Mobā awaŋ meni
 tāŋpipiwani ŋo yāpmāŋ kewewut. Ude
 yāwānā Lasarus wanori wāpi Mata
 unitā iwetkuk; Ekāni, ŋo kumbānpāŋ
 āneŋkaŋ kepma yarābok-yarābok
 itkamāŋ unita kābāŋi wakiinik ŋo
 piātak yāk. ⁴⁰u^uMatatā ude yāwānā,
 Jesutā ŋode iwetkuk; Nāk pengān
 ŋode gāweraro u nāmo nadātan? Gāk
 nadāŋ namikinik tāŋpāŋjā Anutu tāŋo
 kudān kehāromi nikek ahāŋjirān tāga
 kāwen yāŋ gāwerat. ⁴¹Eruk, mobā taŋi
 awaŋ meni peŋpipiwani u yāpmāŋ
 kewewākaŋ Jesutā kunum gānaŋ dapun
 iŋiŋpewān ārowāpāŋ ŋode yāŋkuk; Nan,
 gāk nākŋo yāŋapik manna uku nadāŋ
 namino unita gāka bānep tāga nadāŋ
 gamitat. ⁴²v^vTāŋpākaŋ Nan, gāk nākŋo
 yāŋapik manna nadāŋ namik tāyan u
 nadātat upāŋkaŋ āmawebe itkaŋ ŋonita
 yāŋpāŋ man ŋowā gāwetat. Gākā
 nāk nepmaŋpi āput yāŋ kaŋ nadāwut
 yāŋpāŋ man ŋo yāyat.

⁴³Ude yāŋpāŋ gera terak ŋode
 yāŋkuk; Lasarus, gāk akumaŋ ābi!
⁴⁴Jesutā gera ude yāwānā, eruk āma
 kumbani tek keru kuroŋi ba iŋami
 dapun uwāk tāwani nikek unitā akumaŋ
 ābuk. Ābānā Jesutā yāwetkuk; Tek u
 wārāmut imiŋpāŋ tewā kwān yāk.

^o11:27 Jon 6:69 ^p11:29 Jon 11:20 ^q11:32 Jon 11:21

^r11:35-36 Luk 19:41 ^s11:37 Jon 9:6 ^t11:38 Mat 27:60

^u11:40 Jon 11:4,23-26 ^v11:42 Jon 12:30

Jesu utpewä kumäkta man topuḡ

Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ ^wJesutä ude tänpänkaḡ Juda äma Mariaken äbuḡo unitä Jesutä imaka kudän kudupi täḡkuko u kaḡpänjä nadäkinik täḡ imiḡkuḡ. ⁴⁶ ^xNadäkinik täḡ imiḡkuḡo upänkaḡ ätutawä pänku Parisi äma Jesutä kudän täḡkuko u yäwetkuḡ. ⁴⁷ Tänpäkaḡ bämop ämakät Parisi ämatä pänku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuḡ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri täk täyak ḡonita jide api täḡ imine? ⁴⁸ Kaḡäwaräkuk täḡitna udegän täḡ yäpmäḡ kuḡtäyon ämawebe kuduḡtagän unita biḡam täneḡ yäk. Tänpäkaḡ Rom täḡo komi ämatä äbänpän iwan täḡ nimiḡpän kudupi yotkät ämawebe äbotniye api täḡpä waneḡ yäk.

⁴⁹ Ude yäwäkaḡ uken nanik bämop äma intäjukun täḡpani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! ⁵⁰ ^yIn ḡode nämo nadäkaḡ? Ämawebe kumän-tagän paotneḡo ujeta äma kubä-tägän kaḡ kumbän yäk. ⁵¹⁻⁵² ^z Kaifastä man ude yänkuko u iniken nadäk-nadäkpän nämo yänkuk. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ḡode api ahäwekta yäwani u uwäk täḡkuk; Jesutä kumänpän Juda ämawebe api täḡkentäwek. Tänpäkaḡ Juda ämawebe täḡkentän yämik-tagän nämo. Uwä kumänpän Anutu täḡo nanakiye uken-uken ittän kukaḡ u äbot kubägän api yepmaḡpän itneḡ. Man Kaifastä yänkuko uwä uwäk täḡkuk.

⁵³ ^bEruk kepma uken yäput peḡpän yänkaḡ Jesu utpewä kumäkta man epän täḡtäḡ kuḡkuḡ. ⁵⁴ ^cUde täḡirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu

kwawak nämo kuḡatkuk. Kome u peḡpeḡ gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken pänku iwaräntäkiye-kät itkuḡ. ⁵⁵ ^dEruk, Juda nanik täḡo orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp täḡkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduḡtagän Jerusalem yotpärare-kengän kuḡ moreḡkuḡ. ⁵⁶ ^eKuḡpänjä Jesu kaḡ-ahäna yänpän kudupi eḡi gänaḡ äronpän ini-tägän man ḡode yänkuḡ; In jide nadäkaḡ? U nintäḡo orekirit kadäni ḡo nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ Tänpäkaḡ Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ḡode yänahänpän yäwetkuḡ; Äma kubätä Jesu u uken itak yän nadänpänjä yänahäwänkaḡ pänku iḡitpän komi eḡi gänaḡ kaḡ tena yän yänkuḡ.

Mariatä Jesu kuroḡi ärutkuk

Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

12 ^fTänpäkaḡ Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp täḡirän Jesu Betani yotpärare-ken kuḡkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko unitäḡo kome. ² ^gTänpäkaḡ kome uken Jesu iniḡ oretta äḡnak-äḡnak pähap täḡkuḡ. Eruk ketem nänayän Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta naḡkuḡ. ³ ^hNaḡ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, käbänji säkgämän ikekpän Jesu kuroḡi-ken piḡ ibatkuk. Piḡ ibatpän gwäki puḡinpän kuroḡi täḡ-kohoyänkuk. Täḡirän ume unitäḡo käbänji äma päke itkuḡo u nadänkuḡ.

⁴ ⁱTänpäkaḡ, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan keri terak pekta yäwani unitä käbänji u nadänpän

^w11:45 Jon 4:48, 7:31 ^x11:46 Luk 16:31 ^y11:50 Jon 18:14

^z11:51-52 Stt 50:20 ^a11:51-52 Jon 10:16, 17:21; 1Jo 2:2 ^b11:53 Jon 5:18

^c11:54 Jon 7:1 ^d11:55 2Sto 30:17; Apos 21:26 ^e11:56 Jon 7:11

^f12:1 Jon 11:1,43 ^g12:2 Luk 10:40 ^h12:3 Luk 7:37-38 ⁱ12:4 Jon 18:3

yänjuk; ⁵JE! Ume u gwäki ärowani, äma monej epän obaŋ kubäta tänpän yäpmäk täkaŋ ude. Ume u yäpmänpän ämata yämiŋkaŋ monej yäpmänpän äma jäwärita yäminañi yäk. ⁶Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadän yämani. Uwä kubo äma unita man ude yänjuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täŋo monej watä itkaŋ kubota täk täŋkukonik.

⁷kEruk, Judastä man ude yänjirän Jesutä nadänpän iwetkuk; Ibeweno! Ume kääñi niked iŋirako u iŋit yäpmän kuŋjirän näkŋo kumäk-kumäk kadäni ahänjirän piŋ nabatta yäwani. ⁸lTänkaŋ äma jäwäri uwä inkät kadäni käroni api it yäpmän äronej. Upänkaŋ nähä inkät kadäni käroni nämo api it yäpmän ärone yän yänjuk.

⁹mTänpäkaŋ Jesu Betani komeken itak yän biŋam nadänpän äma mäyap käna yänkaŋ päŋku ahän imiŋkuŋ. Täŋkaŋ Jesugän kakta nämo kuŋkuŋ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u imaka, bok yabänayän kuŋkuŋ. ¹⁰⁻¹¹nJesutä Lasarus täŋkentän imiŋkuko u nadänpän Juda nanik mäyaptä bämop äma yabä kätänpej Jesuta nadäkinik täŋkuŋ. Ude täŋjirä bämop äma unitä kokwawak nadänpän Lasarus kumäj-kumäj utta man topuŋ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äronjuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹²Eruk, patkuŋo yänewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuŋkuŋo u Jesu ŋo äbatak yän manbiŋam nadänkuŋ. ¹³oNadänpän imuk yej yäpmänpän Jesutä kädet

äbayän täŋkuk-ken päŋku itpäŋ gera ŋode yänkuŋ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbatak ŋonita iniŋ oretna!

Isrel täŋo intäjukun äma iniŋ oretna!

Man ude yänkuŋ.

¹⁴Tänpäkaŋ Jesu ini uwä doŋki gubaŋi kubä kaŋ-ahänpän uterak päro maŋitkaŋ äbuk. Ude täŋjirän manbiŋam ŋode bian kudän täwani u bureni ahänjuk;

¹⁵Jerusalem ämawebe, umuntäneŋo!

Intäjukun ämajin äbän tamitak ŋo.

U doŋki gubaŋi terak maŋitkaŋ äbatak ŋo! yäk. *Sek 9:9*

¹⁶pMan ude kudän täwani pätkäŋ Jesu täŋo iwaräntäkiyetä man uwä pengän nadäwä nämo täreŋkuŋ. Täŋkuŋopän Jesu kunum gänaŋ äronpän wäpi biŋam ikek iränkaŋ mäden man u nadänpän imaka ŋokeŋo ämawebetä täŋ imiŋkuŋo unitäŋo mebäri nadäwä täreŋkuŋ.

¹⁷qTänpäkaŋ Jesutä Lasarus awaŋ gänaŋ nanik yänpewän akuŋkuko kadäni ugän ämawebe mäyaptä kaŋpän nadänkuŋ. Kaŋpän nadänkaŋ manbiŋam u yänahänpäŋ kuŋkuŋ.

¹⁸Yänahänpäŋ kuŋjirä ämawebe mäyaptä kudän kudupi unitäŋo manbiŋam nadänkaŋ Jesu doŋki terak äbatak yän nadänpän känayän kuŋkuŋ.

¹⁹rUde täŋjirä Parisi ämatä yabänpän ini-tägän yänpäŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wära, u kawut! Ämawebe kuduŋtagän iwatkaŋ yäk. Iŋitnayän nadämäŋo ukeŋo täna wakaŋ ubayän. Man ude yänkuŋ.

Jesu ini kumäkta yänjuk

²⁰Ämawebe Pasova Orekiritta äbuŋo ukät nanik ätu Grik äma, guŋ äbotken nanik. ²¹sGrik äma unitä

^j12:5 Mat 19:21 ^k12:7 Jon 19:40 ^l12:8 Lo 15:11 ^m12:9 Jon 11:43-44

ⁿ12:10-11 Jon 11:45 ^o12:13 Mat 27:42; Jon 1:49 ^p12:16 Jon 2:22

^q12:17 Jon 11:43-44 ^r12:19 Jon 11:48 ^s12:21 Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8

pänku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kaṅ-ahänpän iwetkuṅ; Notninpak, nin Jesu kənayāṅ äbəkamāṅ yäk. ²²Eruk, ude iwerāwä Filiptä pänku Andru iweränkaṅ bok pänku Jesu iwetkumän.

²³Tänpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biṅam yäpmäkta kadäni ahätak ḡo. ²⁴Unita näk bureni täwera nadawut; Saguom mujipi kome gənaṅ peṅirä nämo waweko jide tänpän kärük tädorek? Nämo. Täṅ, mujipi u kome gənaṅ peṅirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänjirän bureni mäyap ahän bumbum täneṅ yäk. ²⁵Ude yänpän yänkuk; U udegän äma iniken irit kuṅat-kuṅarita iyaptak täkaṅ uwä api paotneṅ. Täṅ, äma irit kuṅat-kuṅari kome terak ḡo mäde ut imik täkaṅ uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kaṅ-ahəneṅ. ²⁶W^tTänpəkaṅ in kubätä watä epän ämana ude irayän nadänpänjä näk kaṅ näwarän. Ude tänpänjä näk it täyat-ken bok api itde. Nadäkaṅ? Äma täṅkentän namik täkaṅ u Nanatä api oraṅ yämek.

²⁷X^uUde yänpän äneṅi ḡode yänkuk; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namiṅiri bäräpi ahän namayän täyak u äbä närepmirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. ²⁸Y^uUnita Nan, tänpewi wäpka biṅam taṅi kaṅ ahän parän! Ude yänjirän man kotäk kubä kunum gənaṅ naniktä ḡode äpuk; Wäpna biṅam tänpewa taṅi ahänkuko udegän api tänpet yäk. ²⁹Z^uMan kotäk ude yänjirän äma päke itkuṅo unitäwä iroməṅtä yäyak yän yänkuṅ. Täṅ

ätutäwä Nämo yäk. Aṅerotä yäyak yän yänkuṅ.

³⁰A^uUde yänjirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänjirän nadäkaṅ u näka nämo. U intä nadawut yänpän yäyak. ³¹B^uApiṅo Anututä kome ämawebe täṅo irit kuṅat-kuṅari yäpmän daniwayän. Tänpän kome ḡonitänṅo intäjukun äma u pimiṅ maṅpän kwayän. ³²C^uKadäni keräp taṅjirän ämatä näk yäpmän pänjaku punin api nepmaneṅ. Kadäni uken ämawebe komeṅi komeṅi kudup yänporiṅ päbä dubina-kengän api yepmaṅpet yäk. ³³D^uJesutä jide täṅ imiṅjirä api kumbeko unitänṅo man wärani ude yänkuk.

³⁴E^uEruk, Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuṅo unitä yänkuṅ; Ude nämo. Nin Baga man terak ḡode daniṅpän nadäk täkamän; Kristo ahəwayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmän pänjaku punin api teneṅ yän yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

³⁵F^uUde yäwäwä Jesutä äneṅi ḡode yäwetkuk; Peṅyänək inkät kadäni keräpigän irayän täyak unita inä peṅyänək uterakgän kaṅ kuṅarut. Bipmän uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmän urani-ken kuṅareko uwä kädet ude kuyat yän nämo nadänkaṅ kwek. ³⁶G^uUnita apiṅo inken peṅyänək itak unita peṅyänəkta nadäkinik täkot. Ude tänayän täṅo uyaku peṅyänək täṅo nanakiye bureni api itneṅ yäk. Jesutä ude yänpän yepmaṅpeṅ pänku käbop itkuk.

^t12:23 Jon 13:31-32; Jon 17:1 ^u12:24 1Ko 15:36 ^v12:25 Mat 16:25

^w12:26 Jon 14:3, 17:24 ^x12:27 Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 ^y12:28 Mat 3:17

^z12:29 Apos 23:9 ^a12:30 Jon 11:42 ^b12:31 Jon 9:39, 14:30

^c12:32 Jon 3:14 ^d12:33 Jon 18:32 ^e12:34 Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7;

Dan 7:14 ^f12:35 Jon 7:33, 8:12; 1Jo 2:10-11 ^g12:36 Efe 5:8

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

³⁷Täñpakañ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe ijamiken täñkuko upañkañ nadäkinik nämo täñ imiñkuñ. ³⁸^hUde täñjirä man profet Aisaiatä ñode kudän täñkuko u bureni ahäwekta täñkuñ;

Ekäni, nin manbiñam yäñahänjitna netätä nadäwän bureni täñkuk?

Ba netätä gäkño kehäromika kawän tärenjuk? *Ais 53:1*

³⁹ⁱTäñkañ Jesu täño man nämo nadän imiñkuño uwä Aisaia täño man kudän kubä ñode pätak;

⁴⁰Anututä dapuri ba bänepi täñpipiñkuk.

Mebäri unita, dapuritä näkño mebärina nämo nabäwä tärek täkañ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkañ uwä bäräñeñ nämo nadäwä tärewäpäñ bänepi nämo sukurek täkañ.

Ude nämo täk täkañ unita momini nämo peñ yämik täyat yäk. *Ais 6:10*

⁴¹^jAisaiatä man yäñkuko uwä, imaka u nämo ahänjirän Jesutä wäpi biñam ikek api ireko u nadänpäñ uterak yäñkuk.

⁴²^kTäñpakañ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ. Upañkañ Parisita umuntañkuño unita nadäkiniki käbop peñkuñ. Parisitä kudupi eñji gänañ äneñji ärokta ninin bitnäneñ yäñpäñ umuntañkuñ. ⁴³^lUde täñkuño uwä ämatä wäpi biñam yäniñ oretta gäripi nadänpäñ Anututä wäpi biñam yäpmäñ akukta bitnäñkuñ.

⁴⁴^mEruk, Jesutä gera terak ñode yäñkuk; Äma kubätä näk nadän

namiñpäñä uwä näkagän nämo. U naniñ kireñpewän äburo u bok nadän imik täyak. ⁴⁵ⁿTäñkañ äma u näk nabänpäñä naniñ kireñpewän äpuro käyak ubayän. ⁴⁶^oImata, ämawebe näk nadän namikinik täñpäñ bipmäñ urani gänañ wari nämo itneñta kome terak ño peñyäñek ikek ude äput.

⁴⁷⁻⁴⁸^{pq} Täñ, äma kubätä man yäk täyat u peñpäñ kowata api yäpek. Upañkañ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk kome ämawebe yämagutta äput. Täñpakañ äma näka bitnänpäñ näkño man nämo buramik täkañ u yäpmäñ danikta äma kubä itak. Tärektärek kadäni-ken näk kome terak itkañ man yäwetpäñ yäwoñärek täñkuro unitä äma u manken api yepmañpek. ⁴⁹Nadäkañ? Man yäk yäyat uwä näkña bänepna-ken nanikpäñ nämo yäk täyat. Nämo, Nana naniñ kireñkuko unitä man yäñahäwetta näwetpäñ näwoñärek täñkuk. ⁵⁰^rTäñpakañ näk ñode nadäk täyat; Mani biñamtä ämawebeta irit kehäromi yämik täyak. Urita man yäk täyat uwä Nanatä yäñtäreñ namiñkuko udegän yäk täyat yäk.

Jesutä iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñkuk

13 ^sTäñpäñ Juda täño orekirit pähap wäpi Pasova keräp täñjirän Jesutä kome ño peñpeñ Nanaken kukta kadäni ahätak yäñ nadäñkuk. Täñpäñ iniken iwaräntäkiyeta ban umunitä pen nadän yämikinik täñ yäpmäñ äbänjirän kumäk-kumäki kadäni ahänjuk.

²^tEruk bipäda uken Jesu ini ba iwaräntäkiye penta ketem nañ itkuñ. Täñpakañ ketem kämi nänayäñ täñjirä

^h12:38 Rom 10:16 ⁱ12:39 Mat 13:15 ^j12:41 Ais 6:1

^k12:42 Jon 7:48, 9:22 ^l12:43 Jon 5:44 ^m12:44 Mat 10:40

ⁿ12:45 Jon 14:9 ^o12:46 Jon 8:12, 12:35 ^p12:47-48 Jon 3:17, 8:15

^q12:47-48 Hib 4:12 ^r12:50 Jon 8:26,28

^s13:1 Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13; 1Jo 3:16; Plp 2:8 ^t13:2 Luk 22:3; Jon 13:27

Satantä jukun Saimon-Kariot täño nanaki wäpi Judas, Jesu mäde ut imikta nadäk-nadäk imiŋkuk. ^{3u}Nadäk-nadäk u imiŋirän Jesutä kaŋpäŋ nadänpäŋ nadäwätäk nämo täŋkuk. Nämo, u ɲode nadäŋkuk; Nanatä kehäromi, nadäk-nadäk ba imaka kudup ketna terak peŋ moreŋkuk. Ba näk Anutu-ken naniktä äburo unita äneŋi iniken api kwet yäŋ nadäŋkuk. ⁴Ude nadänpäŋ Jesutä ketem peŋpäŋ tek punin nanik yäŋopmäŋpäŋ tek, gupi täŋ-kohoyäwani kubä yäpmäŋpäŋ yabuk. ⁵Ude tänpäŋ ume gäpe gänaŋ piŋkaŋ gwetpäŋ iwaräntäkiye kuroŋi ärut yämiŋpäŋ tek gupi täŋ kohoyäwani yabuko ugänpäŋ pitpäŋ täŋkohoyäŋ yämiŋkuk.

⁶Ärut yämiŋtän äbätäŋgän Pita kuroŋi ärunayän täŋirän Pitatä iwetkuk; Wa! Ekäni, gäk kuroŋna ärunayän ba täyan? ⁷Yäŋirän Jesutä kowata ɲode iwetkuk; Gäk näkä kädet täyat ɲo nämo nadäwi tumäŋkaŋ. Kämi uyaku api nadäwi tumneŋ yäk. ⁸Ude yäwänkaŋ Pitatä iwetkuk; Nämoinik! Gäk kuroŋna äruno. Kämi imaka, nämoinik api ärut namen yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nämo nadätan. Näk kuroŋka nämo ärut gamawä gäk äbotna gänaŋ täga nämo api iren yäk. ⁹Jesutä ude iweränä Pitatä kowata iwetkuk; Wära! Ekäni, gäk kuroŋnagän äruno. Gwäkna ketna, gupna kumän ärut nami! yäk.

^{10v}Ude yäwänä Jesutä ɲode yäŋkuk; Äma kubä gupi kudup ume ärunani uwä pakigän itak. U kuroŋigän äneŋi ärunek. In päke ɲo pakigän itkaŋ. Up-äŋkaŋ kubägän nämo yäk. ¹¹Man ude yäŋkuko uwä äma iwan keru terak api peweko unita nadänpäŋ yäŋkuk. Mebäri

unita äbotnaye inken nanik kubä-tägän pakigän nämo itak yäŋ yäŋkuk.

¹²Eruk, iwaräntäkiye kuroŋi ärut moreŋpäŋ teki äneŋi täŋkaŋ maŋitkuk. Maŋitpäŋ ɲode yäwet yabäŋkuk; In näkä täŋ tamitat ɲonitäŋo mebäri nadäkaŋ ba nämo? ^{13w}In näka yäŋpäŋ-yäwoŋärek äma ba ekäni yäŋ näwet täkaŋ u bureni näwet täkaŋ. ^{14x}Unita ɲo nabäwut; Ekänijin, yäŋpäŋ-yäwoŋärek ämajin näkä kuroŋjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroŋjin äruttäŋ kaŋ kuŋarut. ^{15y}Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga tänpäŋ-täwoŋärekta täyat. Unita näkä täŋ tamitat ɲodegän kaŋ täk täŋput. ^{16z}Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmitpäŋ kuŋarek. Ba manbiŋam yäŋahäwani äma kubätä äma peŋ iwet-pewän äbeko u nämo irepmitpäŋ kuŋarek. ^{17a}Eruk, apiŋo in kädet bureni u nadäkaŋ unita kädet u iwatnayän täŋo uwä Anutu täŋo oretoret terak api kuŋatneŋ yäk.

Jesu ini kumäkta yäwetkuk

*Mat 26:22-25; Mak
14:17-21; Luk 22:21-23*

^{18b}Täŋpäkaŋ in kudupta nämo yäyat. Äma näkɲata biŋam iwoyäŋkuro unitäŋo mebäriini nadäŋ moretat. Upäŋkaŋ man kubä Anutu täŋo manbiŋam kudän täwani ɲode uwä bureni kaŋ ahäwän; Äma näkkät ketem bok näŋpanitä iwan täŋ namitak. ^{19c}Täŋkaŋ imaka uwä bureni nämo ahäŋirän täwet kiretat. Unitäŋo bureni uwä kami ahäŋirän näkɲa äma u

^u13:3 Jon 3:35, 16:28 ^v13:10 Jon 15:3; Jon 6:64,70-71

^w13:13 Mat 23:8,10 ^x13:14 Mat 20:28; Luk 22:27

^y13:15 Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 ^z13:16 Mat 10:24

^a13:17 Mat 7:24; Jem 1:25 ^b13:18 Sam 41:9 ^c13:19 Jon 14:29, 16:4

ubayäj* yäj nabäjpäñ-nadäneŋta. ^{20d}Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkŋo epän ämana kubäta not täñ imayäj täko uwä näka udegän not api täñ namek. Täñpäñ näka not täñ namayäj täko uwä näk naniñ kireñkuko unita udegän not api täñ imek yäk.

^{21e}Eruk, ude yäwän täreñirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadäñpäñ kwawak ñode yäñahäñpäñ yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan keru terak nepmanpayäj yäk. ²²Yäñirän nadäñpäñ iwaräntäkiyetä kowat kawän täñpäñ netäta yäyak yäñpäñ nadäwätäk täñkuñ. ^{23f}Täñpakañ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadäñ imik täñpani uwä Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴Irirän Saimon-Pitatä injam wära täñpäñ jiap terak iwetkuk; Iwetpäñ ka; Netäta yäyan? ²⁵Ude täñirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tubeñ kuñpäñ iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yäj iwetkuk.

²⁶Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpäñ tokän gäpe gänañ yäputpäñ imayäj täyat äma unitä iwan täñ namayäj yäk. Jesutä ude yäñpäñ ketem moräki tokätpäñ gäpe gänañ yäputpäñ Judas, Saimon-Kariot nanaki unita imiñkuk. ^{27g}Imiñirän uterakgän Satantä Judas kottañkuk. Täñirän Jesutä Judas iwetkuk; Imaka täñpayäj täyan u bäräñeñ täyi yäk. ²⁸Ude yäñirän äma Jesu-kät ketem penta nañ itkuño uwä Jesutä man yäñkuko u täga nämo nadäwä täreñkuñ. ^{29h}Judas uwä iwaräntäkiye täño moner watä äma

ude itkuko unita iwaräntäkiye ätutä ñode nadäñkuñ; Päñku äñnak-äñnak pähap ahäwayäj täyak unita ketem yäpmäkta käwep iwet-pewän kuyak yäj nadäñkuñ. Täñpäñ ätutäwä ñode nadäñkuñ; Ba äma jäwärita moner yämän yäñpäñ käwep iwet-pewän kuyak yäj nadäñkuñ. ³⁰Täñpakañ ketem moräki Jesutä Judasta imiñkuko u yäpmäñpäñ uterakgän äpämañ kuñkuk. U kome bipmäñ urirän täñkuk.

Pitatä Jesu wäpi käbop api pewek

Mat 26:31-35; Mak

14:27-31; Luk 22:31-34

³¹ⁱTäñpakañ Judas äpämañ kuñirän Jesutä ñode yäñkuk; Eruk, apiño Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpayäj. Täñirän uterak Anututä wäpi biñam udegän yäpayäj. ^{32j}Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biñam imayäj. Täñkañ bäräñeñ imayäj.

^{33k}Jesutä ude yäñpäñ yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni käronji nämo api itne. In näka api wäyäkñeneñ. Upäñkañ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayäj täyat-ken u täga nämo api kuner.

^{34l}Unita apiño бага man kodaki kubä ñode täwetat; In kubäkubätä notjiye ñonita gäripi kowata kowata nadäñ yämik täneñ, näkä inta nadäñ tamiñ yäpmäñ äburo udegän. ³⁵Täñpakañ in kubäkubätä notjiye ätu näkŋo äbotken nanik unita gäripi nadäñ yäminayäj täño uwä ämawebetä ñode api tabäñpäñ nadäneñ; Bureni-inik,

***13:19** Jesutä näkŋa äma u ubayäj yäj yäñkuko u Anutu, Moses päya karäni gänañ mebet täñkuko ugänañ ahäñ imiñpäñ wäpi näkŋa itat yäj iwetkuko unita juku piñpäñ man ño yäñkuk. Ude yäñkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayäj yäj yäñkuk.

^d**13:20** Mat 10:40 ^e**13:21** Jon 12:27 ^f**13:23** Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20

^g**13:27** Jon 13:2 ^h**13:29** Jon 12:6 ⁱ**13:31** Jon 12:23 ^j**13:32** Jon 17:5

^k**13:33** Jon 7:33-34 ^l**13:34** Jon 15:12,17; 1Jo 3:23; 2Jo 5

ḡowä Jesu täḡo iwaräntäkiye äbot bureni yäj api nadänej.

^{36m}Täppäkaḡ Saimon-Pita unitä Jesu ḡode iwet yabäḡkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayäj täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmäj kwen. Upäḡkaḡ kämi uyaku api näwat yäpmäj kwen. ³⁷Ude yäwänä Pitatä äneḡi iwet yabäḡkuk; Ekäni, imata näk apiḡo täga nämo gäwaret? Näk gäk täḡkentäḡpäj kumäkta nadätat! ³⁸Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täḡkentäḡpäj kumäkta bureni nämo yäyan. Unita bureni ḡode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayäj keräp taḡirän gäk näka nämo nadätat yäj yaräkubä api yäwen.

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

14 ⁿJesutä iwaräntäkiye man äneḡi ḡode yäwetgän täḡkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneḡ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täḡkaḡ näka imaka, nadäkinik täḡ namikot. ²Imata, Nanatä eḡiken ämawebetä itneḡta bäḡup mäyap itkaḡ. Ude bureni nämo itneḡo uwä in man ḡode täga nämo täweret. Täppäkaḡ näk inta bäḡup täḡket urayäj kuyat. ³Näkä päḡku bäḡup ket utkaḡ äneḡi päbä näkkät itta tämagut yäpmäj irayäj täyat-ken api kwet. ⁴Täḡpäj kome näkä kwayäj täyat-ken unitäḡo kädet uwä nadäkaḡ.

⁵Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayäj täyan u nämo nadäkamäj unita jide täḡpäj kädet u nadäne? ^{6p}Yäwänä Jesutä ḡode yäwetkuk; Näḡḡa-tägän kädet. Ba man bureni täḡo mäheḡi u näk. Ba irit kodaki täḡo mäheḡi u näk. Unita äma

kubätä Nanken kwayäj yäḡpäjä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. ^{7q}In näk siwoḡi nabäḡpäj-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadänej yäk. Täppäkaḡ apiḡo yäput peḡpäj in Nan täḡo mebäri kaḡpäj nadäkaḡ. Ba Nan käkaḡ yäk.

⁸Ude yäwänä Filiptä ḡode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoḡäreḡiri kaḡpäj nadäna tärewut! ⁹Yäwänä Jesutä yäḡkuk; Filip, kadäni käroḡi näk inkät it yäpmäj äbäkamäj upäḡkaḡ gäk imata näḡḡo mebärina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayäj. Gäk jide unita Nan niwoḡäre yäj yäyan? ^{10s}Gäk ḡodeta nadäwi bureni nämo täk täkaḡ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bäneḡna-ken itak. Nankät nek kubägän itkamäk. Täḡkaḡ man täwet täyat uwä näḡḡaken nadäkpäj nämo täwet täyat. Nämo, Nan näkken itkaḡ iniken epän täk täyak. ^{11t}Unita näk man ḡode yäḡira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kaḡpäj bureni yäj nadäḡpäj näka nadäkinik täḡ namikot.

^{12u}Näk bureni ḡode täwera nadäwut; Äma näka nadäwä bureni täḡpäj nädäkinik täk täkaḡ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneḡ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täḡkuro u irepmiḡpäj api täk täneḡ. ^{13v}Täḡkaḡ Nan täḡo wäpi biḡam ärowani kwawak ahäḡpäj tokḡeḡ päreкта Nanaki näkä ḡode api täḡpet; Imaka kubätä näk wäpna biḡam terak yäḡapinayäj täḡo uwä api nadäḡ tamik täḡpet. ¹⁴Bureni-inik täwetgän täḡpa; Imaka kubätä näk

^m13:36 Jon 7:34; Jon 21:18-19 ⁿ14:1 Jon 14:27 ^o14:3 Jon 12:26, 17:4

^p14:6 Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20 ^q14:7 Jon 8:19

^r14:9 Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 ^s14:10 Jon 12:49, 14:24

^t14:11 Jon 10:38, 14:20 ^u14:12 Mak 16:19-20 ^v14:13 Mat 7:7; Jon 15:16

wäpna biŋam terak yänŋapinayän täjŋo uwä api nadän tamet yäk.

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

¹⁵wEruk man kubä pen ɲode täw-
era nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik
nadänpänä näkŋo man buramiŋpän api
kuŋat täneŋ. ¹⁶xUde täjirä näk Nanken
yänŋapiŋira täŋkentäk äneŋi kubä api
taniŋ kirewek. Täŋkentäk taniŋ kire-
wayän täyak uwä inkät tärek-täreki
nämo itneŋta. ¹⁷yTäŋkentäk u Munapik,
Anutu täjŋo mebäri kwawak pewän
ahäwani u. Täŋpäkaŋ komen ämawe-
betä Munapik u nämo kaŋpän nadäk
täkaŋ unita bänepitä not täga nämo täŋ
imineŋ. Täŋ, inä unita nadäk täkaŋ. Bu-
reni, Munapik uwä inkät it täyak unitä
kämi bänepjin-ken api irek.

¹⁸zNäkä tepmaŋpeŋ kuŋirawä in
kodänjani ude nämo api itneŋ. Nämo,
inken äneŋi api äbet. ¹⁹aKadäni keräpi
itkaŋ komen ämawebetä näka api ijiwä
wanenŋ. Upänkaŋ intäwä api nabäneŋ.
Näk irit kodaki täjŋo mäheŋi unita in
udegän irit kodaki nikek api kuŋatneŋ.
²⁰bTäŋpän kadäni näk kumänpän äneŋi
kodak taŋpän akumaŋ kuŋarayän
täyat-ken uken ɲode api nadäwä
täreneŋ; Näk Nana bänepiken itat.
Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk
bänepna-ken itkamän yän api nadäneŋ.
²¹cTäŋpäkaŋ äma näkŋo man inŋipän
säkgämän buramik täkaŋ uwä näka
gäripi nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ äma näka
gäripi nadäk täkaŋ uwä Nanatä udegän
äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä
udegän, bänep iron täŋ yäminpän

näkŋaken mebäri kwawak api peŋ
yämet yäk.

²²dJesutä ude yäwänä Judas kubä
(Judas Kariot u nämo), unitä Jesu
ɲode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen
ämawebetä ahän yämikta bitnäŋpän
nin-kengän ahän nimikta yäyan? ²³eUde
yänŋirän Jesutä kowata ɲode yäwetkuk;
Äma näka gäripi-inik nadäk täkaŋ uwä
näkŋo man säkgämän iwat täkaŋ. Täjirä
Nantä äma udewanita gäripi udegän
nadänŋirän Nankät nek äma ukät ken-
täŋpän bok itpän api kuŋatne. ²⁴fTän,
äma näka gäripi nämo nadäk täkaŋ uwä
näkŋo man nämo iwat täkaŋ. Täŋpäkaŋ
man yänŋira nadäkaŋ ɲo näkŋa-kenpän
nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniŋ
kireŋpewän äburo unitäŋo.

²⁵Näkŋa inkät itpän unita man ɲo
täwet yäpmän äbätat. ²⁶gUpänkaŋ
Täŋkentäk unitä imaka kuduŋtagän api
täwetpän täwoŋärewek. Ude täjirän
man täwet yäpmän äburo unita api
juku pineŋ. Täŋkentäk uwä Kudupi
Munapik, Nantä wäpna biŋam terak
taniŋ kirewayän täyak u.

²⁷hNäk tepmaŋpa yänpän bänep kwini
tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä
nadäk täkaŋ udewanipän nämo tami-
tat. Nämo, bänep kwini näkŋa nadänpän
kuŋat täyat upän tamitat unita bute-
waki nadäwätäk täŋpän umun terak
nämo kuŋatneŋ. ²⁸iTänkaŋ näk tep-
maŋpeŋ kuŋkaŋ inken äneŋi api äbet
yän uku täwerira nadän. Upänkaŋ in
imata näk Nanaken kukta naniŋ bit-
näkaŋ? In bänepjin näkken bureni pekaŋ
yäwänäku Nanaken api kwet yän täw-
erira nadäwä tägawäm. Nan u näk

^w14:15 Jon 15:10; 1Jo 5:3 ^x14:16 Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7

^y14:17 Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26 ^z14:18 Jon 14:3

^a14:19 Jon 16:16 ^b14:20 Jon 17:21-23 ^c14:21 Jon 15:10, 16:27

^d14:22 Apos 10:41-42 ^e14:23 Mat 18:20; Jon 13:34; 2Ko 6:16; Efe 3:17

^f14:24 Jon 7:16 ^g14:26 Jon 14:16 ^h14:27 Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7

ⁱ14:28 Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52

närepmiak unita täga, kuyi yäj näwet-naŋi. ^{29j}Imaka täwetat u kwawak nämö ahäjirän intäjukun täwet kiretat ŋo. Unita kämi, bureni ahäjirän kaŋpänjä bureni yäj api nadäneŋ. ^{30k}Tänpakaŋ näk inkät man yänpän-nadäk kadäni käroŋi nämö tänayän. Nämö, kome ŋonitänjo mähe mi äbayän. Unitä näkŋo kehäromina kubä täga nämö yäpmän äpek. ^{31l}Upänkaŋ kome ämawebe tä näk Nanta gäripi pähap nadatak yäj ude nadäwä täreneŋta epän man Nanatä näwetkuko udegän täyat.

Eruk, kome ŋo peŋpeŋ kuna!

Jesu u wain päya, ninä känani

15 Tängpakaŋ Jesutä man pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Näk wain päya bureni-inik. ^{2m}Tängkaŋ Nana uwä wain epän täjo mähe mi. Näkä terak känani yäput peŋpän bureni nämö pat täkaŋ uwä Nantä taniŋpän yäpmän täŋpän kuk täkaŋ. Täŋpän känani bureni wädäk täkaŋ uwä bureni taŋigän kaŋ wädäwut yänkaŋ täŋket täŋpän ket utpän pek täyak. ³ⁿTängpakaŋ inä, manna biŋam täwerira nadängpän bänepjin pak taŋkuŋ. ^{4o}Nadäkaŋ? Päya känanitä kujari terak nämö gatängpän ireko uwä bureni täga nämö wädäwek unita in näkkät kwasikotpän irirä näk inkät udegän kwasikotpän kaŋ ira. Näkkät nämö kwasikotpän kuŋatpänjä injingän imaka täga kubä täga nämö api täneŋ.

^{5p}Näk wain päya irira inä wain päya unitänjo känani ude itkaŋ. Unita äma näkkät kowat kwasikorän täŋpän kuŋat täkaŋ uwä känani tägatä ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pähap api pewän ahäj yämek. Upänkaŋ näkkät

nämowä, in imaka kubä täga nämö täneŋ. ^{6q}Tängpän äma näkkät nämö itpän kuŋat täkaŋ uwä känani waki taniŋpän maŋpä kuk täkaŋ ude api täneŋ. Känani u kubit tawänkaŋ ämatä känani kubiri ätukät kubä-kengän peŋpän pewä ijineŋ. ^{7t}Unita in näkkät kowat kwasikorän täŋpän manna kaŋ buramik täŋput. Ude tänayän täjo uyaku imaka u ba u yäpmäka nadängpänjä iwet yabänjirä Anututä api tamek. ^{8s}Tängpän irit kuŋat-kuŋatjinken bureni pähap ahäjirän in näkŋo nanaknaye äbot täjirä Nana täjo wäpi biŋam kwawak ahäjirän käneŋ.

⁹Tängpakaŋ Nantä bänep iron pähap täŋ namik täyak udegän näkä inta bänep iron täŋ tamik täyat. Ude täŋ tamik täyat unita näkŋo bänep iron terakgän kaŋ kuŋat täŋput. ^{10t}Näk bureni täwera nadäwut; In manna biŋam buraminayän täjo uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täjo mani buramiŋpän unitänjo bänep iron terak kuŋat täyat udegän. ^{11u}Tängpän nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yänpän man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpän pat täyon yäj yänpän täwetat.

^{12v}Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadän tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadän imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ^{13w}In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yänpän iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämö irepmiak. ^{14x}Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buramiŋpän kuŋarirä tabänjira notnaye bureni täneŋ.

^j14:29 Jon 13:19 ^k14:30 Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2

^l14:31 Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46 ^m15:2 Mat 3:10 ⁿ15:3 Jon 13:10

^o15:4 Jon 6:56 ^p15:5 Jon 15:16; 2Ko 3:5 ^q15:6 Mat 7:19, 13:42 ^r15:7 Mat

7:7 ^s15:8 Mat 5:16 ^t15:10 Jon 14:15; 1Jo 2:5 ^u15:11 Jon 17:13

^v15:12 Jon 13:34 ^w15:13 Jon 10:11; 1Jo 3:16 ^x15:14 Mat 12:50

¹⁵Tänpäj näk kadäni ñoken watä ämanaye yäj wari nämo täwet täyat. Nämoink! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkañ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täjo bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upänkañ nähäwä Nanaken nanik man nadänkuro u kudup yäñahänpäj täwet moreñkuro unita notnaye yäj täwetat yäk.

¹⁶Tänpäkañ, intä näk inta biñam nämo yäpmäj daniñkuñ. Nämoink, näkä inä näkñata biñam yäpmäj daniñkut. Tänpäj in yäpmäj daniñkuro uwä irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäj tamikta in yäpmäj daniñpäñ tepmañkut. Tänpäj bureni bäräñej wak täkañ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi nitek, paot-paori nämo udewani irit kuñat-kuñatjinken ahäj tamikta yäyat. Ude täñkañ näk wäpna terak Nanaken yäñapiñirä uterakgän api tamek. ¹⁷Unita näk jukuman äneñi ñode täwera nadäwut; In notjijetakät gäripi kowat nadäj imän täñpeñ kañ kuñarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneñ

¹⁸Jesutä man ude yänpäj ñode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täñ tamäwä ñode kañ nadäwut; Jesuta jukun täñ imiñkuño udegän täñ nimikañ yäj kañ nadäwut. ¹⁹^aIn komen ämawebe udewanigän itneño uyaku inkät not tänpäj kuñatneñ, iniken noriye-kät not täñpeñ kuñat täkañ udegän. Upänkañ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpäñ yäpmäj daniñpäñ tepmañpa kome täño täktäki mäde ut imiñkuño unita iwan täñ tamik täkañ. ²⁰^bNäk man ñode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekänini

nämo yärepmitneñ. Näka iwan täñ namiñkuño unita inta udegän api täñ tamineñ. Tänpäkañ äma ätutä näkño man nadänpäñ iyap täñkuño uyaku intäño man udegän api nadänpäñ buramineñ. ²¹^cUpänkañ komen äma uwä näk naniñ kireñpewän äpuro unita nämoink nadäkañ. Tänpäj in näkño näwaräntäknaye itkañ unita iwan api täñ tamineñ.

²²Tänpäkañ näkä äpänpäj man nämo yäwetkuro yäwänäku, momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upänkañ apiño momini käbop pekta kädet nämo pätak. ²³^dIn nadäkañ? Äma näka iwan täñ namik täkañ uwä Nanata udegän täñ imik täkañ. ²⁴^eNäk äma äbot ño bämopiken kudän kudupi pähap, ämatä nämo tänañi u nämo täñkut yäwänäku momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upänkañ nämo. Kudän kudupi bämopiken täñira nabänpäñ-nadäk täk täñkuño upänkañ näka iwan täñ namiñpäñ Nanta udegän täñ imik täkañ. ²⁵Ude täñirä man kubä unitäño бага man kudän täwani terak pätak u täñkehärom täyak. Man uwä ñode;

Mebäri nämo, iwan jop nadäj täñ namiñkuñ. *Sam 35:19, 69:4*

²⁶^fUpänkañ näk täñ-kehäromtañ tamikta Täñkentäk, Nanken nanikpäñ api taniñ kirewet. Tänpäj Täñkentäk uwä Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbänkañ näkño manbiñam api täwerek. ²⁷^gTänpäkañ in bian näkä epän yäput peñira näkkät it yäpmäj äbäkañ unita kadäni uken näkño manbiñam kañ yäñahänpäj yäwerut.

16 Jesutä man ude yänpäj äneñi pen ñode yäñkuk; In nadäkinikjin pewä putäreneño udetä

^y15:17 Jon 13:34 ^z15:18 Mat 10:22; 1Jo 3:13 ^a15:19 1Jo 4:5; Jon 17:14

^b15:20 Jon 13:16 ^c15:21 Mat 5:11; Mak 13:13 ^d15:23 Luk 10:16

^e15:24 Jon 9:41, 14:11 ^f15:26 Jon 14:26 ^g15:27 Luk 1:2; Apos 1:8,21-22

man ɲo täwetat. ^{2h}In nadäkaŋ? Ämatä käbeyä yot ganaŋ nanik täwat kireŋpäŋ äneŋi ärokta api yäjiwätneŋ. Bureni täwetat, kadäni keräp taŋirän ämatä nin Anututa watä epän bureni täŋ imikamaŋ yäŋ nadäŋkaŋ kumaŋ-kumaŋ api tadäpneŋ. ³ⁱUde tänyaŋ täkaŋ uwä Nankät nekta nämo nadäwä tärewäpäŋ api täŋ tamineŋ. ^{4j}Täŋpäkaŋ imaka u nämo ahäŋirän man ɲowäku intäjukun täwet kiretat. Täŋpäŋ imaka u bureni ahäŋ tamiŋirän jukuman täwetat ɲo api juku pineŋ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täŋpek?

Jesutä ude yäŋpäŋ yäwetkuk; Näk inkät penta itpäŋ unita imaka umuri ɲo bian nämo täwetkut. ^{5k}Eruk, näk apiŋo tepmaŋpeŋ naniŋ kireŋpewän äputken kwayäŋ. Upäŋkaŋ in kubätä gäk de kwayäŋ yäŋ nämo näwet yabäkaŋ. ⁶Nämo, näk man täweraro unita nadäwätäk täŋpäŋ bäneŋjintä bäräpi pähap nadäkaŋ. ^{7l}Upäŋkaŋ bureni täwera nadäwut; Tepmaŋpeŋ kwayäŋ täyat uwä in täŋkentäktä kwayäŋ. Bureni, näk päŋku Täŋkentäk u iniŋ kireŋpewa inken api äpek. Täŋ, näkä nämo kwawä Täŋkentäk u inken täga nämo api äpek.

⁸Täŋpäkaŋ Täŋkentäk unitä äbäŋpäŋä komen ämawebe siwoŋi nadäwut yäŋpäŋ imaka ɲodeta goret nadäk täkaŋ u yäwetpäŋ yäwoŋäreŋk api täŋpek; Momini täŋo mebäri, Anutu iŋamiken siwoŋi irit täŋo mebäri, ba yäpmäŋ danik-danik epän Anututä täŋpayäŋ täyak unitäŋo mebäri. ^{9m}Täŋkaŋ momini täŋo mebäri uwä näkä nadäkinik nämo

täk täkaŋ yäŋ api yäwoŋärewek. ¹⁰ⁿBa näk Anutu iŋamiken siwoŋi itat yäŋ kaŋ nadäwut yäŋpäŋ ɲode api yäwetpäŋ yäwoŋärewek; Näk kumaŋpäŋ Nanken api kwet. Kuŋira wari nämo api nabäneŋ. ^{11o}Täŋkaŋ Anututä yäpmäŋ danik-danik epän täk täyak unitäŋo mebäri ɲode api yäwetpäŋ yäwoŋärewek; Kome ɲonitäŋo intäjukun äma waki Anututä manken uku teŋjuk yäŋ api nadäneŋ.

^{12p}Man mäyap täga täwerero upäŋkaŋ in täga nämo nadäwä täreneŋ. ^{13q}Upäŋkaŋ Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäwani unitä äbäŋpäŋä Anutu täŋo mebäri kwawakinik nadäktä kädet api täwit tamek. Täŋpäkaŋ iniken nadäk-nadäkpäŋ nämo api täwerek. Nämo, imaka Anutu-ken nadäŋkaŋ ugänpäŋ api täwerek. Ba imaka ahäktä yäwani u imaka, api täwerek. ¹⁴Täŋpäŋ Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäwani unitä wäpna biŋam imaka, kwawak api pewän ahäneŋ. Ude täktä näkɲo mena jinom yäpmäŋpäŋ api täwerek. ¹⁵Nadäkaŋ? Nanatä iniken nadäk-nadäk kumaŋ-tagän namiŋkuk. Mebäri unita Munapiktä näkɲo mena jinom yäpmäŋpäŋ api täwerek.

Nadäŋbäräp ba oretoret täŋo man

^{16r}Jesutä man ude yäŋpäŋ iwarän-täkiye man ɲode yäwetgän täŋkuk; Ätu nanak itpäŋ kuŋira nämo api nabäneŋ. Täŋkaŋ ätukät it yäpmäŋ äronpäŋä äneŋi api nabäneŋ. ¹⁷⁻¹⁸Ude yäwänä iwaräntäkiye ätutä ini-tägän näwetgäwet täŋpäŋ yäŋkuŋ; Man yäyak ɲo jide ude? Kadäni keräpi-tagän nämo api käne. Täŋpäkaŋ ätu itpäŋ äneŋi api käne

^h16:2 Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 ⁱ16:3 Jon 15:21 ^j16:4 Jon 13:19

^k16:5 Jon 7:33, 13:36 ^l16:7 Jon 14:16 ^m16:9 Jon 3:18

ⁿ16:10 Apos 5:31; Rom 4:25 ^o16:11 Jon 12:31 ^p16:12 1Ko 3:1-2

^q16:13 Jon 14:26; 1Jo 2:27 ^r16:16 Jon 14:19

yäj niwetak u mebäri jideta? Kadäni keräpi yäj niwetak u jideta yäyak? Ba Näk Nanaken kwayäj yäj niwerako u jideta niwerak? Man yäyak u guj takamäj. Nämo nadäna tärekañ yäk.

¹⁹ Ude täñjirä Jesutä nadäwätäki u yabäñpäj-nadäñkañ ñode yäwetkuk; In man ñode täweraro unita yäñpäj-nadäk täkañ? Ätu itpäñ kuñjira nämo api nabäneñ. Täñkañ ätukät it yäpmäj äronpäñ äneñi api nabäneñ. Man unita guj täkañ? ²⁰ Eruk, näk bureni täwera nadäwut; Inä näka yäñpäj konäm butewaki api täneñ. Täñ, komen ämawebetä wisikinik, kumäñtak yäñpäj oretoret pähap api täneñ. Bureni, in butewaki api nadänejo upäñkañ äyäjutpäñ mädenä oretoret terak api kuñjatneñ. ²¹ In nadäkañ? Webe nanak bäyanayäj komi nadäk täkañ. Upäñkañ nanaktä ahäñjirän kañpäñ Wisikna, nanakna ahätak ño yäñpäj oretoret pähap nadäk täkañ. ²² Täñpäkañ in udegän. Apiño in butewaki terak itkañ upäñkañ näk äneñi ahäj tamiñjira nabäñpäj bäneñjintä oretoret inide kubä api täneñ. Täñjirä äma kubätä oretoret u täga nämo api utpewän mänjek.

²³ Täñpäj kadäni näkä kumäñpeñ kunum gänäñ ärowayäj täyat-ken uken in näk-kenä imaka kubäta nämo api yäñapineñ. Nämo, imaka kubäta näk wäpna terak yäñapiñirä Nanatä ini api tamek. ²⁴ Umunitä päbä apiño in imaka kubäta näk wäpna terak nämo yäñapik täkañ. Täñpäkañ apiñotä päñku kämi, in imaka kubäta yäñapiñpänä api yäpmäk täneñ. Ude täñpäj bäneñp täga pähap api nadäneñ yäk.

Jesutä kome täño mäheñi api urek

²⁵ Jesutä ude yäñpäj pen ñode yäwetgän täñkuk; Man täwet yäpmäj äbätat ño man wärani terak täwetat. Upäñkañ kämiwä man wärani terak nämo api täweret. Nämo, kadäni uken Nana täño manbiñam kwawakinik api täweret. ²⁶ Bureni, kadäni ukentä päñku kämi injin-tägän näk wäpna terak Nanken api yäñapineñ. Näk inta Nanken nämo api yäñapiwet yäj täwetat. ²⁷ Nämo, Nantä ini inta nadäj tamikinik täk täyak. Imata, in näka gäripi nadäj yäpmäj äbäkañ unita. Ba in näka Anutu-ken naniktä äpuk yäj nadäwä bureni täk täkañ unita. ²⁸ Täñkañ näk Anutu-ken naniktä kome ñoken äpuropäñ kome ño peñpeñ äneñi Nanken kwayäj.

²⁹ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Eruk, apiño gäk man wärani terak nämo niwetan. Kwawakinik niwet ahätan yäk. ³⁰ Nin nadäkamäj, gäk imaka kuduhtagän nadäwi tärekañ. Äma kubätä yänyabäk kubä täñpayäj nadäñjirän gäkä jukun kañpäñ nadäñkañ kowata täga iwet ahäwen yäk. Unita gäk Anutu-ken naniktä äpän yäj gabäñpäj-nadäkamäj.

³¹⁻³² Ude yäñjirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Apiño nadäj namikinik täkañ upäñkañ ñode täwera nadäwut; Kadäni keräptañ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireñpewä komejin-ken kuñtäñpä kuñjirä näkñagän api iret. Eruk, kadäni u ahätak! In nepmañjirä näkña kubägän irayäj. Upäñkañ näkñagän-inik nämo irayäj. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. ³³ Eruk, man täweraro uwä mebäri ñodeta täwerat; In näkkät kowat

^{16:21} Ais 26:17 ^{16:22} Ais 66:14 ^{16:23} Mat 7:7 ^{16:24} Jon 15:11

^{16:25} Jon 10:6 ^{16:27} Jon 14:21,23 ^{16:30} Jon 2:25

^{16:31-32} Mat 26:31,56; Jon 8:29 ^{16:33} Jon 14:27; Rom 5:1; 2Ti 3:12; 1Jo 5:4

kwasikorän tänpäj näkņo bānep pidām terak kaņ kuņarut. Bureni, kome ŋoken bārāpi mebāri mebāri api kaņ-ahāneņo upāņkaņ ŋode nadākot; Nāk kome ŋonitāņo māhemi unitāņo kehāromi yāpmāņ āpāro unita nadāwātāk nāmo tāneņ!

Jesutā inita Nani-ken yāņapiņkuk

17^bEruk, man ude yāņ paotpājā Jesutā kunum doraņpāj ŋode yāņkuk;

Nan, kadāni ahātak unita gāk āmanaye iņamiken wāp biņam kaņ nam. Ude tāņjiri nāk manka buramiņpāj epān namiņkuno u tāņjira wāpka biņam udegān kaņ ahāņ parān. ^{2c}Unita nāk ŋode yāyat; Gāk āmawebe kuduhtagān intājukun it yāmikta kehāromi uku namiņkun. Kehāromi namiņkuno uwā mebāri ŋodeta namiņkun; Āmawebe gākā nāka biņam namiņkuno unita irit kehāromi yāmikta kehāromi u namiņkun. ^{3d}Irit kehāromi unitāņo mebāri ŋode; Āmawebetā gāk kubātagān Anutu bureni-inik nadākinik tänpāj nāk Jesu Kristo gākā nepmaņpi āpuro unita imaka, bok nadāņ namikinik tänpāj irit kehāromi api kaņ-ahāneņ.

^{4e}Tāņpākaņ nāk epān namiņkuno u kumān tāņpa tāreņirā wāpka biņam ba kehāromika kome ŋo terak kwawak kaņpāj nadāņkuņ. ^{5f}Tāņpākaņ Nan, nāk nadāņ namiņjiri gākkāt bok itpāj wāpnek biņam ikek kaņ itda. Kome ŋo nāmo yāwi ahāņirān nāk gākkāt bok itkaņ wāpna biņam ikek itkuro udegān āneņi kaņ nam.

Jesutā iwarāntākiyeta Nani-ken yāņapiņkuk

⁶Tāņpāj āmakaye komen āmawebe bāmopi-ken nanik yāpmāņ daniņpāj nāka biņam namiņkuno ŋo gākņo mebārika yāwoņāreņkut. Mebārika yāwoņāreņjira manka buramiņ yāpmāņ ābākaņ. ⁷⁻⁸᠑Tāņpākaņ man nāwetkuno u kudup yāwerira bānepi-ken daiņpāj yāpmāņ kuņat tākaņ. Daiņpāj yāpmāņ kuņatpāj apiņo ŋode nadāwā tārekaņ; Imaka namiņkuno u kudup gākken nanikgān. Ba ŋode imaka nadākaņ; Nāk gākkāt iranipāj gākņa-tāgān nāwetpewi āput.

^{9h}Eruk, āmanaye unita yāņpāj gākken yāņapitat. Komen āmawebe pāke unita nāmo gāwetat. Nāmo, āma gākņata biņam iwoyāņpāj namiņkuno unita gāwetat. ¹⁰ⁱNāk nadātāt, gākņo āmawebekaye uwā nākņo bok. Ba nākņo āmawebenaye uwā gākņo bok. Āmawebeniye unita yāņpāj iņamka-ken wāp biņam taņi yāpuro itat. ^{11j}Upāņkaņ nāk kome ŋoken wari nāmo api it yāpmāņ ārowet. Apiņo gākken āretat. Tāņ, ābotnaye ŋowā ŋogān itnayāņ unita Kudupi Nana, gāk watāni it yāmiņjiri sākgāmān kaņ irut. Kehāromika terak watāni kaņ it yāmi. Kehāromi namiņkuno uterak watāni it yāmiņjiri bānep kubāgān kaņ irut, nektā bānep kubāgān itkamāk udegān. ^{12k}Tāņpākaņ nāk ukāt itpāj gākņo kehāromika terak watāni it yāmik tāyat. Bureni, kehāromi namiņkuno uterak watā ude it yāmiņjira ukāt nanik kubā-tāgān paotkuk, āma geņita biņam yāwani u. Tāņkaņ

^b17:1 Jon 11:41, 12:23 ^c17:2 Mat 11:27 ^d17:3 1Jo 5:20 ^e17:4 Jon 4:34

^f17:5 Jon 1:1, 17:24 ^g17:7-8 Jon 16:30 ^h17:9 Jon 6:37,44

ⁱ17:10 Jon 16:15 ^j17:11 Jon 10:30, 17:21 ^k17:12 Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9

unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahatak.

¹³lEruk nan, näk ärewayän. Upänkañ näk kome terak ɲo pen itkañ yäñapik man ɲo gäwetat. Täñpän äbotnaye ɲonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kañ nadäwut yänpän gäkken yänapitat.

¹⁴mNan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreñkut. Täñira komen ämawebetä mäde ut yämik täkañ. Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet nämö iwat täyat udegän äbotnaye ɲowä komen ämawebe täño kädet waki u nämö iwat täkañ. Mebäri unita komen ämawebetä iwan täñ yämik täkañ.

¹⁵nÄbotnaye ɲo kome terak ɲo nanikpäñ kunum gänañ yämagut yäpmän kukta nämö gäwetat. Nämö, gäk watä säkgämän it yämiñiri Äma Wakitä nämö api täñpän waneñ yänpän gäwetat ɲo.

¹⁶Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet waki nämö iwat täyat udegän äbotnaye ɲowä kädet waki u nämö iwat täkañ.

¹⁷Unita gäkɲo manbiñam bureni yäweriri kome ɲonitäño gäripita mäde ut imiñpän gäkɲata biñam kañ täñ morewut.

¹⁸oTäñpäkañ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ɲo terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ɲonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa kuñtäñpä kunayän. ¹⁹pTäñpäkañ täñkentän yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduptagän gäkɲata biñam ganiñ kiretat. Ude täñira äbotnaye ɲowä

udegän man burenita biñamgän kañ täñput.

Jesutä nadäkinik täñpani kudupta yänapiñkuk

²⁰Nan, äbotnaye ɲonita gäkken yänapitat. Upänkañ unitagän nämö gäwetat. Ämanaye ɲonitä näkɲo biñam yäwetpän yäwoñärek täñirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän täkañ unita bok yänapitat. ²¹qTäñpäkañ nan, gäk täñkentän yämiñiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkañ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäñ kañ kuñarut yänpän yänapitat. Täñpän nekkät bänep kubägän bok kañ it yäpmän ärona. Ude kuñarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api nadäneñ. ²²rTäñpän kehäromi ba nadäk-nadäk tägagämän gäkä namiñkuno udegän äbotnaye ɲonita yämiñkut. Bänep kubägän it täkamäk, udegän kañ irut yänpän yämiñkut. ²³Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kañ itda. Täñkañ ugän nämö. Bänep kubägän itpäñ kuñarirä komen ämawebetä yabänpän-nadänkañ näka ɲode api nadäneñ; Anututä tewän äpuk yän api nadäneñ. Ba Anututä gäripi nadän imiñkuko udegän äbot ɲonita gäripi nadän yämik täyak yän api nadäneñ.

²⁴sO nan, ämawebe ɲo näka biñam iwoyänkuno u kome näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Täñpän näkkät bok itkañ kehäromina ba wäpna biñam nikek kañ nabänpän-nadäwut. Kunum kenta kome nämö ahäñirän näka gäripi nadänpän kehäromi ba wäpna biñam u namiñkun.

¹17:13 Jon 15:11 ^m17:14 Jon 15:19 ⁿ17:15 Mat 6:13; 2Te 3:3; 1Jo 5:18

^o17:18 Jon 20:21 ^p17:19 Hib 10:10 ^q17:21 Jon 4:11; Gal 3:28

^r17:22 Apos 4:32 ^s17:24 Jon 12:26, 17:5

²⁵Siwoŋi nana, komen ämawebetä mebarika u nämö nadäwä tumänkaŋ. Täŋ, nähä gäkŋo mebarika nadätat. Ba ima mebarita nepmaŋpi äput yän, äbotnaye ŋowä nadäkaŋ. ²⁶Tänpäkaŋ näk kome terak ŋo äpänpän mebarika yäwetpän yäwoŋärek täŋ yäpmän äbätat. Täŋkaŋ kämiwä, mebarika kumän-tagän api yäwoŋäreŋ morewet. Yäwoŋäreŋ moreŋira gäkä näka gäripi nadän namik täyan udegän äbotnaye ŋonitä gäripi kowat nadän imän api tänen. Täŋirä u kentänpän api iret yäk.

Judastä Jesu iwan keriken peŋkuk

*Mat 26:47-56; Mak
14:43-50; Luk 22:47-53*

18 ^uJesutä yänapik man ude yäwän tärenjirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awaŋ pähap wäpi Kidron udude käda Olip päya epän gänaŋ kuŋkuŋ.

^{2v}Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadäni mäyap itpäŋ-nadäktä kuk täŋkuŋo unita Judas, Jesu iwan keriken pewani unitä ñode nadänkuk; Jesu uken käwep itak yän nadänkuk.

^{3w}Ude nadänpän komi äma ätukät bämop äma ba Parisi täŋo watä äma ätu yämaguränkaŋ epän uken kuŋkuŋ. Topän ijin-yäŋeŋpän yäpmänkaŋ kadä boham ikek kuŋkuŋ.

⁴Tänpäkaŋ iwan tuän äbänjirä Jesu jide ahän imayän täŋkuko uku nadäwän tärewäpän äma äbot äbuŋo u dubini-ken kuŋpän yäwet yabänkuk; Netä känäyän äbäkaŋ? ⁵Yäwänä yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yäk. Yäwäwä yänkuk; Etän uwäku näkŋa itat ŋobayän

yäk. (Komi äma u bämopi-ken Judas, Jesu iwan keriken pewayän täŋkuko u penta itkuŋ.) ⁶Jesutä uwäku näk ŋo yän yäwänä komi äma u mäde käda päŋku kome terak bumta maŋdäpuŋ. ⁷Tänjirä Jesu äneŋi yäwetgän täŋkuk; Netäta äbäkaŋ? Yäwänä äneŋi yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yän yänkuŋ.

⁸Yäwäwä Jesutä äneŋi yäwetgän täŋkuk; Etän, u näkŋa ŋobayän. Unita näk nepmäŋitnayän yänpän ätu ŋo yabä kätäwä ini kut yäk. ^{9x}Jesu man ude yänkuko uwä man bian ñode yänkuko udegän bureni ahänkuk; Yabän äwaräkuk täŋira äma namiŋkuno u kubätä nämoinik api paorek. ^{10y}Ude yäwerirän uterakgän Saimon-Pitatä päipi pioŋ gänaŋ nanik wädäwän kwäpänä bämop äma intäjukun täŋpani unitäŋo watä ämani kubä ura yäkŋat jukuni bure käda paiŋkuk. (Epän watä ämani u wäpi Malkus.) ^{11z}Tänjirän Jesutä Pita iwetkuk; Mujuk äneŋi dai! Ume komi nikek Nanatä namayän täyak ini kaŋ näŋpa!

Jesu Anasken yäpmän päŋku teŋkuŋ

¹²Ude yäwänä komi äma täŋo intäjukun ämakät komi ämaniye ba kudupi eŋi täŋo watä ämatä Jesu iŋitpäŋ keriken pädat täŋkuŋ. ¹³Keriken pädat tänpän Anasken jukun yänikŋat yäpmän kuŋkuŋ. Anas uwä Kaifas täŋo yepmani. Täŋkaŋ Kaifas uwä kadäni uken bämop äma intäjukun itkuko u. ^{14a}Ba unitägän Juda äma ekäni ekäni bian ñode yäwetkuk; Ämawebe kumän-tagän paotneŋo udetä yänpän äma kubä-tägän kaŋ kumbän yän yänkuko u.

^{17:25} Jon 8:55 ^{18:1} Mat 26:36 ^{18:2} Luk 21:37 ^{18:3} Jon 7:45

^{18:9} Jon 6:39; Jon 17:12 ^{18:10} Luk 22:38 ^{18:11} Mat 26:39

^{18:14} Jon 11:49-51

Pitatä Jesu wäpi käbop peŋkuk

*Mat 26:69-70; Mak
14:66-68; Luk 22:55-57*

¹⁵^bTäŋpäkaŋ Jesu yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋjirä Saimon-Pitakät noripak kubä Jesu iwat yäpmäŋ kuŋkumän. Noripaki uwä bämop äma intäjukun täŋpani ukeŋonita nadäŋkuko unita nadäŋ imiŋirä bämop äma täŋo yewa gänaŋ Jesu-kät bok äroŋkuŋ. ¹⁶Äroŋjirän Pita yäma-kengän itkukonik. Ude irirän noripaki ukeŋonitä yäman äneŋji äpäŋpäŋ webe yäma watä itkuko u iwerän Pita yäŋikŋat yäpmäŋ äroŋkuk. ¹⁷Täŋpäj webe unitä Pita kaŋpäŋ iwetkuk; Äma unitäŋo iwaräntäki kubä gäk ba? Ude iweränä Näk nämo! yäŋ iwetkuk. ¹⁸Mäniŋ kadäni unita eŋi unitäŋo watä ämakät komi äma ätutä kädäp iŋjipäŋ äŋäriŋ itkuŋ. Äŋäriŋjirä Pita imaka, penta äŋäriŋ itkuŋ.

Anastä Jesu manken teŋkuk

*Mat 26:59-66; Mak
14:55-64; Luk 22:66-71*

¹⁹Täŋjirä bämop äma intäjukun täŋpani unitä Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Gäwaräntäkaye u netä-netä? Ba man jidepäŋ yäŋpäŋ-yäwoŋäreŋk tak täŋkun? ²⁰^cUde yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk komeni komeni kuŋatpäŋ ämauwebe man kwawakgän yäŋahäŋpäŋ yäwet täŋkut. Näk kadäni kadäni kudupi yot gänaŋ ba käbeyä eŋi, Juda ämauwebetä äbä kubä-kengän it täkaŋ-ken äroŋpäŋ yäwetpäŋ yäwoŋäreŋk täŋkut. Ba man kubä käbop nämo yäŋahäk täŋkut. ²¹Unita gäk imata näwet yabätan? Nadäwa yäŋpäŋä ämauwebe näkä man yäŋpäŋ-yäwoŋäreŋk tak täŋkuro u yäwet yabä. Unitä uyaku näkä man yäwet täŋkuro u nadäkaŋ yäk. ²²^dJesutä ude yäwänä komi äma kubä u

itkukonitä utkuk. Täŋpäj yäŋkuk; Gäk bämop äma ŋonitäŋo man imata utan? Gäk goret täyan yäk. ²³Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Jide? Näkä man waki kubä yäwawä yäŋahä. Täŋ, man yäro u bureni yäŋ nadäŋpäŋ imata nutan? ²⁴Ude täŋpäj yen topuŋo u nämo pit imiŋkaŋ Anastä Jesu iniŋ kireŋpewän bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas uken kuŋkuk.

Pita Jesu wäpi äneŋji käbop peŋkuk

*Mat 26:71-75; Mak
14:69-72; Luk 22:58-62*

²⁵Täŋpäkaŋ Saimon-Pita kädäp äŋäriŋ itkuk-ken pen irirän ŋode iwet yabäŋkuŋ; Iwaräntäki kubä gäk, bure? Yäwawä yäŋkuk; Nämo inik! Näk unitäŋo iwaräntäki nämo yäk. ²⁶^eUde yäwänä bämop äma intäjukun täŋpani täŋo watä äma kubä, Pitatä jukuni madäŋ täkŋeŋkuko unitä äbotken naniktä yäŋkuk; Piäken bok irirän tabäro u gäkkät irirän tabät yäk. Bure? ²⁷^fYäwänä Pitatä yäŋkuk; Nämo inik! Ude yäwänä uterakgän purup gera yäŋkuk.

Jesu imagut yäpmäŋ Pailat-ken kuŋkuŋ

*Mat 27:1-2,11-14; Mak
15:1-5; Luk 23:1-5*

²⁸Täŋpäkaŋ tamimaŋ-inik Juda äma ekäni ekänitä Jesu imaguräkaŋ Kaifas täŋo eŋi yäma peŋpeŋ Rom Gapman täŋo yäma-ken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ ŋode nadäŋkuŋ; Uken äroŋpäŋä Anutu iŋamiken bänepnin täna wawäpäŋ Pasova äŋnak-äŋnak täŋo ketem täga nämo näne unita äronero yäk. Ude yäŋpäŋ Rom gapmantä eŋi gänaŋ nämo äroŋkuŋ. ²⁹Yäman umu itsämäŋ irirä Pailattä äbäŋpäŋ ŋode yäwet yabäŋkuk;

^b18:15 Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58 ^c18:20 Mat 26:55; Jon 7:26

^d18:22 Apos 23:2 ^e18:26 Jon 18:10 ^f18:27 Jon 13:38

Äma ɲo mebäri imata manken tenayän äbäkaɲ? ³⁰Yäwänä iwetkuɲ; Äma ɲonitä imaka waki kubä nämo täppeko uwä gäkken ɲode täga nämo yänjikaɲ yäpmän ämne yäk. ³¹Yäwäwä Pailattä yäwetkuɲ; Yänjikaɲ yäpmän kuɲkaɲ injinken бага man uterak manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuɲ; Ude nämo! Nintä äma kumän-kumän däpmähta yäjiwäranani yäk. ^{32h}(Ude yänjirä bian Jesutä ude api kumbet yän yänjukoko unitä bureni täɲkuko.) ³³Ude yäwäwä Pailat äneɲi eɲi gänaɲ unu kuɲkaɲ Jesuta yänpewän ärowänpäɲ ɲode iwet yabänkuɲ; Bureni? Gäk Juda äma täɲo intäjukun äma? ³⁴Yäwänä Jesutä kowata ɲode yänkuɲ; Gäkɲa nadänpäɲ man ɲo yäyan, ba äma ätutä näka man yänjirä nadänkun? ³⁵ⁱYäwänä Pailattä iwetkuɲ; Jide? Näk Juda äma kubä nabätan? Nämoinek! Upänkaɲ gäk jide täɲkunta gäkɲaken äbotkäät bämop äma intäjukun tänpänitä gäk yänjäkäɲat yäpmän äbäkaɲ?

³⁶Yäwänä Jesutä iwetkuɲ; Näk intäjukun äma kome terak ɲo ämawebe yabän yäwat täkaɲ udewani nämo. Näk ude ira yäwänäku epän ämanaye ämik tänpän äma kubätä näk Juda äma ekäni ekäni kerä terak täga nämo nepmanpäɲ. Upänkaɲ näk kome ɲonitäɲo intäjukun äma nämo itat. Nämo, näk kome kubä täɲo yäk. ^{37j}Ude yäwänä Pailattä iwetkuɲ; Aha, gäk intäjukun äma kubä? Yäwänä Jesutä iwetkuɲ; Intäjukun äma yäyan u bureni yäyan. Näk mebäri kubätagän kome ɲoken ahänkut; Ämawebe manbiɲam bureni yänhänpän yäwetta äbut. Mebäri unita ämawebe man burenita gäripi nadäwanitä näka nadän namik täkaɲ yäk.

³⁸Ude yäwänä Pailattä yänkuɲ; Wa! Manbiɲam bureni u imatäken?

Pailattä Jesu kumän-kumän utta yänjäreɲkuɲ

Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattä ude yänpänä yäman äpämaɲ kuɲpäɲ äma ekäni ekäni yäwetkuɲ; Näk äma ɲoken kudän waki kubä nämo täɲkuko käyat. ³⁹Upänkaɲ näkä kädet ɲode iwat täyat u in nadäkaɲ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eɲiken irani kubä taniɲ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkaɲ? Näkä Juda täɲo intäjukun äma ɲo tewa äpämaɲ kwek? ⁴⁰Ude yäwänkaɲ gera terak yänkuɲ; U nämo! yäk. Gäk Barabas tewi äpämaɲ kuɲ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota tänpäni kubä.)

19 Ude tänpän Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänjikaɲ yäpmän päɲku bumta päripuɲ. ^{2k}Päripmänpän täɲikaɲarani ɲode täɲ imiɲkuɲ; Intäjukun äma täɲo gwäpä ude täɲ imina yänpän gupmom yenpäɲ kedon tänpän gwäki terak ähäät imiɲkuɲ. Ähäät imiɲpäɲ tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkaɲ udewani täɲ imiɲkuɲ. ^{3l}Ude tänpän dubini-ken tawaɲ itpäɲ Jesu sära man ɲode iwetkuɲ; Juda täɲo intäjukun äma gäk ganiɲ oretkamän! Ude täɲkaɲ iɲami-kengän ut täɲkuɲ.

^{4m}Ude tänpäkaɲ Pailattä äneɲi yäman äpänpän Juda äma ekäni ekäni yäwetkuɲ; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänjikaɲ yäpmän äbätat unita ɲode nadäwut; Äma ɲo imaka waki kubä nämo täɲkuko käyat. ⁵Yänjirän Jesu gupmom yen ähäät imiɲkuɲo ba tek säkgämän täɲ imiɲkuɲo u nitek yäman

⁸18:31 Jon 19:6-7; Apos 18:15 ^h18:32 Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33

ⁱ18:35 Jon 1:11 ^j18:37 1Ti 6:13; Jon 8:47 ^k19:2 Luk 23:11

^l19:3 Jon 18:22 ^m19:4 Jon 18:38

äpäñirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ño waki kawut!

⁶ⁿTäñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño komi ämatä Jesu kañpäñä gera yänkuñ; Päya kwakäp terak ärowän! yän yänjirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkñewa wakañ unita injitpäñ päya kwakäp terak urut yäk. ^{7o}Yäwänä Juda ämatä yänkuñ; U inita näk Anutu täño nanaki yän yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biñam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. ⁸Ude yänjirä nadäñpäñ Pailattä bumta umuntañkuk. ^{9p}Umuntañpäñ Jesu äneñi yänjikäñ yäpmän päro iwet yabänjuk; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänjuk. ¹⁰Ude täñjirän Pailattä ñode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? Ñode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakañ api iren ba näkä yäwakañä päya kwakäp terak api gutneño unita kehäromi namani yäk.

^{11q}Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiñkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unitä äma näk ketka terak nepmañkuko unitäño momitä gäkño momi irepmitpäñ unitäño tañi-inik yäk. ^{12r}Ude yäwänkañ Pailattä iniñ kireñpewän kukta kädetta wäyäkñeñkuk. Upänkañä Juda naniktä gera pähap ñode yänkuñ; Gäkä äma u kakätän-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täñ gamek yäk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yän yäweko uwä Sisata iwan täñ imek yäk. ¹³Ude yänjirä Pailattä nadäñpäñ Jesu yänjikäñ yäpmän yäman äpäñpäñ bägup kubä wäpi Mobä Iriñ Wädäwani uken kuñpäñ äma man yäpmän daniwanitä

bägup-ken mañitkuk. (Mobä Iriñ Wädäwani uwä Juda täño man terak Gabata yän yäk täñpani.) ¹⁴Kepma uwä Pasova täñtuñum täktäk kadäni-ken. Täñpäkañ kepma bämopi täñjirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Kawut! In-täño intäjukun ämajin ño yäk.

¹⁵Yäwänä gera terak yänkuñ; Yäpmän kewe! Yäpmän kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yänjirä Pailattä ñode yäwet yabänjuk; Intäjukun ämajin ño päya kwakäp terak utpewa kumäkta nadäkañ, bure? Yäwänä bämop äma intäjukun täñpanitä iwetkuñ; Nintäño intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubägän! yäk. ¹⁶Ude yäwäkañ Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yäniñ kireñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷Täñpäkañ komi ämatä Jesu injitpäñ päya kwakäp imä buramiwänkañ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuñkuñ. ¹⁸Pänku kome uken ahänpäñ päya kwakäp terak utkuñ. Täñpäkañ äma waki täñpani yarä, bok däpmänpäñ kubä kukñi kubä kukñi, Jesu ini uwä bämop teñkuñ. ¹⁹⁻²⁰Täñpäkañ Pailattä yäwänkañ Jesu gwäki punin käda man kudän kubä ñode täñkuñ;

Ñowä Jesu Nasaret Komeken Nanik, Juda Ämawebe Täño Intäjukun Äma. Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täñkuñ. Täñpäñ kome Jesu utkuño uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuñ äbän täñkañ kudän u daniñkuñ. ²¹Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani ätutä

ⁿ19:6 Jon 18:31 ^o19:7 Wkp 24:16; Jon 5:18 ^p19:9 Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9 ^q19:11 Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1 ^r19:12 Luk 23:2; Apos 17:7

u danip̄p̄ān nadānkaŋ p̄ānku Pailat iwetkuŋ; Juda tāno uwā goret kudān tān yāk. Ŋode kudān tānaŋi; Āma ŋowā inita Nāk Juda tāno intājukun āma yāŋ yāk tāŋkukonik yāk. ²²Yāwāwā Pailattā yāwetkuk; Kudān tāro unitāgān ini irān yāk.

²³⁻²⁴Eruk, Jesu pāya kwakāp terak utpānā komi āmatā teki punin nanik yāŋopmānp̄ān yāpmāŋ danip̄p̄ān ābot 4 ude peŋkaŋ ābot kubākubā komi āma ini-ini yāpuŋ. Tāŋkaŋ teki gupi terak nanik uwā nāmo yāpurārātp̄ān bu-pani unita komi āmatā madānero yāŋ yāŋkuŋ. Ude tāŋpena waki tāŋpek yāŋ yāŋkuŋ. Unita nārepmirek gārepmirek tāŋkaŋ kubātā intājukun tāŋp̄ān unitā kaŋ yāpān yāŋ yāŋkuŋ. Ude yāŋirā Anutu tāno man bian ŋode kudān tāwani bureni ahāŋkuk;

Uwā tekna yāpmāŋ danip̄p̄ān ini-ini yāpuŋ.

Ba nārepmirek gārepmirek tāŋp̄ān tekna yāpuŋ yāk. *Sam 22:18*

Man ude kudān tāwani uterakgān komi āmatā udegān tāŋkuŋ.

²⁵Tāŋp̄ākaŋ Jesu miŋi uwā nanaki tāno pāya kwakāp dubini-ken itkuk. Tāŋkaŋ miŋi tāno noripaki kubā, Klopas webeni wāpi Maria ukāt Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuk.

²⁶Ude irirā Jesutā miŋi ba iwarāntāki kubā, Jesutā ini gāripi-inik nadān imik tāŋkuko u irirā yabāŋkuk. Yabāŋp̄ān miŋi ŋode iwetkuk; Nanakka kubā ŋo yāk. Ude yāŋp̄ān iwarāntāki u ŋode iwetkuk; Webe ŋowā gākŋo meŋka yāk.

²⁷Tāŋp̄ākaŋ kadāni ukengān iwarāntāki uwā Jesu miŋi yāŋikŋat yāpmāŋ eŋjini-ken pānku watāni it tāŋkukonik.

Jesu kumbuk

²⁸Ude yāwetp̄ānā Jesutā Imaka kudup tāŋpa tāretak yāŋ nadānp̄ān, eruk yāŋkuk; Umeta nekaŋ yāk. Man kerāpi ude yāŋirān Anutu tāno man bian kudān tāwani kubā bureni ahāŋkuk. ²⁹Umeta nekaŋ yāwānā wain ume jāgāmi, ume kābot kubā itkuko uken nanik imaka kubā yabut bumik uterak piŋ ibatkuŋ. Piŋ ibatp̄ān pāya kubā wāpi hisop unitāno momi kubā terak pādāt tāŋp̄ān yāpmāŋ pānaku Jesu meni-ken peŋkuŋ. ³⁰Tāŋirā Jesutā ume u naŋp̄ānā yāŋkuk; Piāna tāretak uba yāk. Ude yāŋp̄ānā gwāki gurot maŋp̄ān kumbuk.

³¹WāTāŋp̄ākaŋ kepma Jesu kumbuko uwā Pasova tāŋtuŋum tāktāk kadāni. Tāŋp̄ān kwep ude uwā Sabat yāŋkaŋ ŋode tāŋkuŋ; Āma kumbanitā orekirit kadāni-ken pāya kwakāp terak irirā orekirit tāno бага irepmitne yāŋp̄ān Juda āmatā pānku Pailat iwetkuŋ; Gāk yāwetpewi komi āmatā pānku āma pāya kwakāp terak itkaŋ unitāno kuroŋi dāpmāŋ tokārā bārāŋeŋ kumbākaŋ komegup yāpmāŋ kewewut yāŋ iwetkuŋ. ³²Ude iwerirā Pailattā yāwet-pewān komi āmatā pānku āma Jesu kukŋi kukŋi itkumāno unitāno kuroŋi dāpmāŋ tokātkuŋ. ³³Tāŋp̄ān Jesu kuroŋi dāpmāŋ tokātna kumbān yāŋkaŋ dorānp̄ān kaŋkuŋ; Jesu uku kumāŋirān. Ude kaŋp̄ānā kuroŋi nāmo dāpmāŋ tokātkuŋ. ³⁴Tāŋp̄ākaŋ komi āma kubātā Jesu jārapī-ken bohamtā yāputkuk. Tāŋirān uterakgān ume nāgāt maŋkumān.

³⁵x(Imaka ahāŋkuko u āma dapuritā kaŋkuko unitā ini ŋo kudān tāŋirān bureni-inik tāyak. Uwā nadātak; Man ŋo bureni yāk. Intā nadākinik tāŋput

^{19:25} Mat 27:55-56

^{19:26} Jon 13:23

^{19:28} Sam 22:15

^{19:29} Sam 69:21

^{19:31} Lo 21:22-23

^{19:35} Jon 21:24

yänpäj yäjahäatak.)³⁶ yTänpäkaŋ Anutu täŋo man kudän täwani kubä ɲode pä-tak uwä kehärom tawän yänpäj ude u ahäŋkuk; Kujari kubä nämo api tokät-neŋ yäk.³⁷ zBa Anutu täŋo man kudän täwani kubä pen ɲode pätak; Äma yäputkuŋo u api käneŋ.

Jesu äneŋkuŋ

³⁸ aEruk ätu itkaŋ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä päŋku Pailat Jesu täŋo komegup änehta iwet yabäŋkuk. (Josep uwä Jesuta nadäŋ imani äma kubä upäŋkaŋ Juda äma ekäni ekänita umuntaŋpäŋ nadäkiniki kwawak nämo yäjahäk täŋkukonik.) Unitä päŋku iweränkaŋ Pailattä yäntäreŋ imiŋkuk. Yäntäreŋ imänkaŋ päŋku Jesu täŋo komegup päya kwakäp terak nanik ketäreŋkuk.³⁹ bÄma kubä bok täŋkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuŋkuko u. Nikodimas unitä Jesu täŋo gupi kábäŋ täwek yänpäj gakŋi kábäŋi tägagämän nikek yäpmäj kuŋkuk. Gakŋi täpuripäj nämo yäpuk. Täŋi, bäräpini uwä 30 kilogram udepäj yäpuk.⁴⁰ Yäpmäj päŋku Josep täŋken täwänkaŋ Jesu täŋo komegup gakŋi kábäŋi tägagämän upäj ärut imiŋkaŋ tek pakipäj uwäk täŋkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkaŋ ude iwatpäj täŋkumän.

⁴¹ Tänpäkaŋ Jesu utkuŋo kome u kukŋi käda epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänaŋ ikek, äma änehta biŋam yäwani kubä itkuk. U gänaŋ äma kubä nämo äneŋpani, jop ini ude irani.⁴² Unita Sabat keräp täyak yäj nadänpäj äma yarä uwä Jesu gupi yäpmäj mobä awaŋ u gänaŋ päŋku peŋkumän. Mobä awaŋ u tuän itkuko unita u peŋkumän.

Jesu kumbani-ken nanik akuŋkuk

Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

20 Eruk Sande tamimaŋ-inik, kome ket nämo yäneŋirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneŋkuŋ-ken kuŋpäŋ kaŋkuk; Mobä awaŋ meni täŋpipiwani u yäpmäj keweŋkuŋopäj yäma tumäŋirän.² cUde kaŋkaŋ bäräneŋ päŋku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko ukät yabäŋ ahänpäj ɲode yäwetkuk; Ai! Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäj päŋku dekaken peŋ?³⁻⁴ Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräneŋ Jesutä patkuk-ken kakta kuŋkumän. Kuŋkaŋ noripakitä Pita irepmitpäj awaŋken intäjukun ahäŋkuk.⁵ Ahänpäjä papayänpäj yabäŋkuk; Tek gupi terak täŋ imiŋkuŋo u yabänpäj gänaŋ unu nämo äroŋkuk.⁶⁻⁷ dUde täŋirän Pitatä mäden äbämaŋ awaŋ gänaŋ unu kuŋ tädot kuŋkuk. Ude kuŋkaŋ tek Jesu gupi terak täŋ imiŋkuŋo u kaŋpäŋ tek gwäki-ken pädat täŋkuŋo u säkgämän pimiŋ tokätpäj peŋkuko inigän parirän kaŋkuk.⁸ Ude kaŋpäŋ irirän iwaräntäki awaŋ meni-ken intäjukun ahäŋkuko u imaka, äro yabänpäj-nadäwän bureni täŋkuŋ.⁹ eTänpäkaŋ äma yarä u Anutu täŋo man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneŋi kodak taŋpäŋ akwekta yäwani u nämo nadäwän täreŋkuŋ. Eruk kämi, nadäwän täreŋkuŋ.

Jesu Maria ahäj imiŋkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwaräntäki yarä u eŋiken kuŋkumän.¹¹ Kuŋirän Maria ini ugän itkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ papayänpäj awaŋ gänaŋ dapun tänpäj

^y19:36 Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20

^z19:37 Sek 12:10; Rev 1:7

^a19:38 Jon 7:13

^b19:39 Jon 3:1-2

^c20:2 Jon 13:23

^d20:6-7 Jon 11:44

^e20:9 Apos 2:24-32; 1Ko 15:4

yabāŋkuk; ¹²Aŋero yarä tek paki nitek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroŋi käda. ¹³Tāŋkaŋ äma u kubätä Maria ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konām kotan? Yāwänä iwetkuk; Ekänina yāpmāŋ pāŋku deken peŋo u nāmo nadätat yäk. ¹⁴^fUde yānpāŋ äyāŋutpāŋ Jesu pengän dubini-ken irirän kaŋkuk. Kaŋkuko upāŋkaŋ ŋo Jesutä ahāŋ namitak yāŋ nāmo nadāwän tärenkuŋ.

¹⁵Tāŋpāŋ Jesutä ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konām kotan? Ba netätä wäyäkŋetan? Ude yāwänä Mariatä epän ŋo mähemitä yāyak yāŋ nadānpāŋ iwetkuk; Gäkä kome kubäken yāpmāŋ pāŋku peŋpāŋä näwerikaŋ pāŋku yāpa yäk. ¹⁶Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Maria! Yāwänä Mariatä äyāŋutpāŋ iwetkuk; Yāwoŋärewani ämana! (U iniken man terak Rabonai yāŋ iwetkuk.) ¹⁷^gYāwänä Jesutä iwetkuk; Nepmāŋireno, näk Nanaken nāmo ärot. Gäk kuŋkaŋ notnaye ŋode yāwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayāŋ. Ba intāŋo Nanjin ba Anutuŋin-ken kwayāŋ yāŋ yāwet. ¹⁸Ude iweränä Maria, Makdala komeken nanik u äyāŋutpeŋ kuŋpāŋ iwaräntäkiye yāwetkuk; Näk Ekäni kaŋkaŋ äbätat! Ude yānpāŋ man Jesutä iwetkuko u yāwetkuk.

Jesu iwaräntäkiye ahāŋ yāmiŋkuk

*Mat 28:16-20; Mak
16:14-18; Luk 24:36-49*

¹⁹^hEruk kepma ugän kome bipmāŋirän iwaräntäkiye eni kubä-kengän itkuŋ. U Juda äma ekäni ekänita umuntaŋpāŋ yāma kehāromigän ukät-pipiŋpāŋ itkuŋ. Ude tāŋpāŋ irirä Jesu pengän bāmopi-ken

ahāŋ yāmiŋpāŋ yāwetkuk; Bānep kwini terak itkot! yäk. ²⁰ⁱUde yānpāŋ jibi meni keru jārapi-ken u yāwoŋäreŋirän kaŋpāŋ U Ekäninin bureni yānpāŋ oretoret bumta tāŋkuŋ.

²¹^jTāŋjirä Jesutä äneŋi yāwetgän tāŋkuk; Bānep kwini terak itkot! Nadākaŋ? Nanatä epän täkta naniŋ kireŋpewän äpuro udegän näkä in taniŋ kireŋpewa komeŋi komeŋi api kuneŋ. ²²Ude yānpāŋä meni woŋ piāŋ-yāwatpāŋ yāwetkuk; Kudupi Munapik yāput! ²³^kIn äma kubä tāŋo momi peŋ iminayāŋ tāŋo uwä momini api paorek. Tāŋ, kubä tāŋo momi nāmo peŋ imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahāŋ imiŋkuk

²⁴^lEruk Jesu iwaräntäkiye ahāŋ yāmiŋkuk-ken ugän iwaräntäki kubä wāpi Tomas (wāpi kubä Didimus) u penta nāmo itkuŋ. ²⁵Unita Tomas kuŋatkuko äbänä noriyetä nin Jesu kākamāŋ yāŋ iwetkuŋ. Iwerāwä Tomastä yāŋkuk; Ude nāmo! Näk keru-ken niri bāräm u ba jārapi-ken bāräm u nāmo iŋitpāŋ kaŋpāŋä nadāwa bureni nāmo tānayāŋ yäk. ²⁶Tāŋpākaŋ kepma 7 ude täreŋirän iwaräntäkiye uwä eni bian itkuŋ-ken ugän Tomas penta itkuŋ. Tāŋkaŋ yāma ukät ikek itkuŋo upāŋkaŋ Jesu äbä bāmopi-ken ahāŋ yāmiŋpāŋ yāwetkuk; Bānep kwini terak itkot! ²⁷Ude yānpāŋ Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ŋo peŋpāŋ iŋitkaŋ nadä. Ba jārāpna-ken jibi meni ŋo iŋitpāŋ-nadä. Ude tāŋpāŋ bānep yarä nitek tāyan uwä peŋpāŋ nadäkinik tä. ²⁸Ude iweränä Tomastä pengän yāŋkuk; Ekäni Anutuna! ²⁹^mEkäni Anutuna yāŋ yāŋjirän Jesutä

^f20:14 Luk 24:16; Jon 21:4 ^g20:17 Rom 8:29; Hib 2:11-12

^h20:19 Jon 19:38 ⁱ20:20 Jon 16:22, 19:34; 1Jo 1:1 ^j20:21 Jon 17:18

^k20:23 Mat 16:19 ^l20:24 Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 ^m20:29 1Pi 1:8

iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upänkañ äma nämö nabänkañ nadän namikinik tänayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ.

Buk ño ima mebärita täñpani?

³⁰nTäñpakan Jesutä iwaräntäkiye iñamiken kudän kudupi mäyap-inik täñkuko upänkañ buk ño terak näk kudup nämö kudän täyat. ³¹oTän, imaka buk ño gänäñ kudän täyat ño mebäri ñodeta kudän täyat; Intä Anutu täño iwoyāwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täño nanaki bureni-inik yän nadäkinik täneñta. Täñpän in nadäkinik ikek kuñatpänä unitäño wäpi terak irit kehäromi niked itta buk ño kudän täyat.

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahäj yäminkuk

21 Täñpän ätu itpän kepma kubä iwaräntäkiye Taibirias† gwägu dubini-ken irirä ahäj yäminkuko unitäño manbiñam ñode; ²⁻³Piwaräntäkiye ñodetä itkuñ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wäpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeni tañi Galili, komeni täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täño nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädawayän kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yänkuñ; Nin imaka, penta kunawä yäk. Ude yänpän gäpe terak äroman gwägu terak kuñkuñ. Kuñkuño bipani käron päke u pis kubä nämoinik yäpuñ.

⁴Eruk kome yänewänä Jesu gwägu pomi-ken ahänpän itkuk. Ahänpän

irirän iwaräntäkiyetä kanpän u Jesutä ahatak yän nämö kanpän nadäwä tärenkuñ. ⁵qTäñpän yäwetkuk; Notnaye, in pis ätu yäpmänkañ ba nämö? Yäwänä nämö yän iwetkuñ. ⁶rUde yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk tañi ukeño yäpmänkañ gäpe bure kada pewi äpmonpöpän pis ätu yäpnayän yäk. Yäwerän udegän täñpän pis mäyap yäk gänäñ äpmonpöpän yäk u äneñi gäpe terak wädänpän pena yäkñat täñpä wankuñ.

⁷sTäñpän iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk täñkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayän yänkañ, morän itkañ epän täñ itkukopän tek äneñi täñpän gwägu gänäñ tubäpenpän gwägu wenñän gägäni-ken kuñkuk. ⁸Kuñirän noriye gäpe terak pen itkuño unitä gäpe täñpewä pis yäk u wädän yäpmän gägäni-ken mäden äronkuñ. Gwägu terak itkuñ-ken unitä gägäni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämö, 100 mitas udegän. ⁹Eruk kuñtängän gägäni udude ahänpän kankuñ; Kädap kubä iñiñirän gwägu tomkät käräga ätukät kädap gänäñ buan iñiñ irirä. ¹⁰Täñpakan Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yäpmanjo u ätu yäpmän äbut yäk. ¹¹tYäwänä Saimontä gäpe-ken pänku yäk u gwägu gägäni-ken wädänpän abä penkuk. U gänäñ pis mäyap, 153 udetä itkuñopän yäk u nämö däkñenkuñ. ¹²Täñpän Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yänirän u Ekäninin yänpän gäk netä yän iwetta umunñkuñ. ¹³wTänirä Jesutä pis kenta käräga u yäpmänkañ yämän nankuñ.

†21:1 Wäp Taibirias uwä Galili gwägu täño wäpi kubä

^m20:30 Jon 21:25 ^o20:31 Jon 3:15; Rom 1:17; 1Jo 5:13 ^p21:2-3 Jon 1:45-51; Jon 20:24 ^q21:5 Jon 20:14; Luk 24:41 ^r21:6 Luk 5:4-7

^s21:7 Jon 13:23; Mat 14:29 ^t21:11 Luk 5:6 ^w21:13 Jon 6:11

¹⁴v Jesu awaŋ gānaŋ naniktā akuŋpāŋ iwarāntākiye kadāni yarā uku ahāŋ yāmiŋkuk. Eruk ŋonitāwā kadāni yarākubā ude tāŋkuk.

Jesutā Pita āneŋi imagutkuk

¹⁵w Gwāgu tomkāt kārāga u naŋ moreŋpāŋ Jesutā Saimon iwetkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, Notkaye ŋonitā nāka nadāk tākaŋ u irepmitpāŋ gāk nāka nadākinik tāk tāyan? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka nadākinik tāŋ gamik tāyat u nadātan yāk. Yāŋjirān Jesutā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁶x Jesutā ude yāŋpāŋ āneŋi iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk tāyan ba nāmo? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka gāripi nadāŋ gamik tāyat u nadātan. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁷y Tāŋpāŋ āneŋi pen ŋode iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk tāyan ba nāmo? Jesutā kadāni yarākubā ude iwet yabāŋkuko unita Pitatā nadāŋ bārāp tāŋpāŋ iwetkuk; Ekānina, gāk imaka imaka kudup nadāwi tārek tākaŋ unita nāk gāka gāripi nadāŋ gamikinik tāk tāyat u kudup nadātan! Ude yāwānā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁸Nāk bureni gāwera nadā; Gāk gubaŋi-ken itkaŋ tek wādāwi ārowāpāŋ gākŋaken gārip terak kuŋat tāŋkunonik. Tāŋ, gāk tāgawani tāŋpayāŋ tāyan-ken gāk ketka yāpi-siwonŋanŋiri āma kubātā ketka bok topmāŋpāŋ kome kukta bitnāk tāyan-ken api wādāŋ yāpmāŋ kwek yāk. ¹⁹z (Man Jesutā iwetkuko uwā Pitatā Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ

akukta kādet jide terak api kumbeko unita yāŋahāŋkuk.) Iwetpāŋ Pita iwetkuk; Nāk kaŋ nāwat!

²⁰a Ude iwerānā Pitatā āyāŋutpāŋ iwarāntāki kubā Jesutā gāripi pāhap nadāk tāŋkuko u māden yāwarirān kaŋkuk. (Iwarāntāki uwā Pasowa ketem penta naŋkuŋ-ken ugān Jesu tubeŋ kuŋpāŋ ŋode iwet yabāŋkuko u; Ekāni, netātā gāk iwan kerī terak api gepmaŋpek yāk?) ²¹ Eruk Pitatā noripaki u māden yāwarirān kaŋpāŋ Jesu iwetkuk; Ekāni, āma ŋo imaka, jide iwerayāŋ? ²²b Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk nadāwātāk nāmo tāŋpen. U kadāni kārōŋi it yāpmāŋ āroŋjirān nāk āneŋi abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret, gākŋo gārip nāmo. Tāŋ, gāhā nāk kaŋ nāwat!

²³ Jesutā man ude yāŋkuko unita noriyetā ŋode nadāŋkuŋ; Notninpak uwā nāmo api kumbek yāk. Upāŋkaŋ Jesutā āma u nāmo api kumbek yāŋ ude nāmo yāŋkuk. Nāmo, u ŋode yāŋkuk; U kadāni kārōŋi it yāpmāŋ āroŋjirān nāk āneŋi abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret yāŋ yāŋkuk.

²⁴c Tāŋpākaŋ iwarāntāki manbiŋam yāŋahātāk ŋo ba kudān tāyak ŋo u nākŋa. U jop nāmo yāwani, manbiŋam bureniŋān yāk tāyak yāŋ nadākamāŋ. ²⁵d Tāŋpākaŋ Jesutā imaka imaka tāŋkuko unitāŋo manbiŋam kudān tāyat ŋogān nāmo tāŋkuk. Nāmo, imaka imaka kuduŋtagān ŋo kudān tāyat yāwānāku man kudān unitā ahāŋpāŋ kome terak ŋo jiraŋ ude tokŋeŋ moretek.

^v21:14 Jon 20:19,26 ^w21:15 Mat 26:33; Jon 1:42 ^x21:16 Apos 20:28

^y21:17 Jon 13:38, 16:30 ^z21:19 Mat 16:24-25; Mak 1:17; 2Pi 1:14

^a21:20 Jon 13:23-25 ^b21:22 Mat 16:28 ^c21:24 Jon 19:35

^d21:25 Jon 20:30

Aposoro

*Jesu täŋo biŋamtä komeni komeni weŋ
patkuko unitäŋo manbiŋam*

Jesutä Munapik iniŋ kirekta yänjuk

1¹⁻²eEruk, äma ärowani Tiofilus, man ŋo gäwera nadä;
Manbiŋam pengän tänpäj tamiŋkuro uwä³ ŋode kudän täŋkut; Imaka imaka Jesutä yäpüt peŋpäŋ täŋkuko u ba ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täŋkuko u kudup kudän täŋkut. Imaka täŋkuk ba yäj yäpmäj äbukken unitä päbä Nanitä yänjiktat yäpmäj äroŋkuk-ken u kudup kudän täŋkut. Jesu uwä kunum gänaŋ ärowayäj keräp taŋirän äma mani biŋam yäpmäj kuŋatta yäpmäj daniŋkuko u ahäj yämiŋkuk. Ahäj yämiŋpäŋ Munapik täŋo kehäromi terak epän man yäwetkuk. ³fEruk komi nadänpäj kumbuko u punin terak kadäni mäyap ahäj yämiŋpäŋ paot täŋirän kepma 40 ude täreŋkuk. Ahäj yämiŋpäŋ kudän mebäri mebäri täŋirän bureni-inik kodak itak yäj nadänkuŋ. Kadäni kadäni ahäj yämiŋpäŋ Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken iritta man yäwet täŋkuk. ⁴gTänkaŋ kadäni kubä penta itkuŋ-ken uken ŋode yäwetkuk; In Jerusalem nämo peŋpeŋ kuneŋ yäk. Ini ugän itkaŋ, iron Nantä tamikta yänkehärom täwani täwetkuro ukeŋonita kaŋ itsämbut. ⁵hJontä ämawebe ume-inikpäŋ ärut yämik täŋkuko upänkaŋ kadäni keräpigän

itkaŋ Anututä Munapikpäŋ api uwäktäj tamek yäj yäwetkuk.

⁶iEruk kadäni penta itkuŋ-ken uken aposoro unitä ŋode iwet yabänkuŋ; Ekäni, gäk kadäni ŋoken Rom gapman yäwat kireŋiri Isrel ämawebe nintä bian itkumäŋo ude ninin keran api itne ba nämo? ⁷jUde iweräwä kowata ŋode yäwetkuk; Intä nadäkta yäj tamani uyaku, kepma ba kadäni Nantä iniken nadäk ärowani uterak peŋkuko u nadäneŋ. Upänkaŋ nämo. Kadäni ba kepma Nantä ini-tägän nadatak. ⁸kTänpakaŋ kämiwä Kudupi Munapiktä inken äpänpäj kehäromi tamänkaŋ näkŋo manbiŋam yänhäk äma api täneŋ. Tänpäj inä näkŋo manbiŋam Jerusalem yotpärare-kentä yänhäŋ yäpmäj Judia ba Samaria komeken api kuneŋ. Yänhäŋ yäpmäj kuŋirä komeni komeni kudup api kuŋat morewek yäk.

⁹lJesutä man ude yäwet morewänkaŋ aposoro dapuri terak Anututä imagut yäpmäj kunum gänaŋ äroŋkuk. Äroŋirän gubamtä uwäk täŋirän ijiwä waŋkuŋ. ¹⁰mIjiwä wawäpäŋ doränpäj dapun pen täŋ irirä äma yarä tek paki nitek unitä bäräneŋ ahäj yämiŋkumän. ¹¹nAhäj yämiŋpäŋ yäwetkumän; Galili nanik in imata kunum terak dapun karoŋ täŋ itkaŋ? Jesu dapunjin terak kunum gänaŋ ärotak uwä ärotak udegän ittängän äneŋi äpäŋirän api käneŋ yäk.

Judas täŋo komenita äma kubä kaŋ-ahänkuŋ

¹²oTänpakaŋ iwaräntäkiyetä man ude nadänpäj Olip Pom peŋpäŋ äyänut-peŋ äpämaŋ Jerusalem kuŋkuŋ. (Olip

³1:1-2 Manbiŋam Luktä pengän kudän täŋkuko uwä miti wäpi Luk

^e1:1-2 Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^f1:3 Luk 24:36-49; Apos 10:41

⁸1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33 ^h1:5 Mat 3:11 ⁱ1:6 Luk 24:21

^j1:7 Mak 13:32 ^k1:8 Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32 ^l1:9

Jon 6:62 ^m1:10 Luk 24:4 ⁿ1:11 Mat 26:64; Luk 21:27 ^o1:12 Luk 24:50-53

Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 kiromita ude.) ¹³P Eruk, Jerusalem äronpän yot ini irani-ken äro itkuḡ. U wäpi ḡode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu, Alfias täḡo nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yän iwerani, ba Jems täḡo nanaki wäpi Judas. ¹⁴Q Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän itpäḡ Anutu-ken yänapik täk täḡkuḡonik. Jesu täḡo miḡi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkaḡ yänapik täḡkuḡonik.

¹⁵Eruk kepma kubä nadäkinik täḡpanitä käbeyä täḡkuḡ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuḡ. Irirä Pitatä bämopi-ken akuḡpän ḡode yäwetkuk; ¹⁶r Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magärirän Anutu täḡo man kudän kubä täḡkuko u Judas terak bureni ahäkta yäwani yäk. Man kudän täḡkuko udegän Judas uwä iwan yän-yäḡḡat päbä yepmaḡpän Jesu iḡitkuḡ. ¹⁷Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumäḡo udegän yäpuk yäk. ¹⁸s Täḡpäkaḡ äma unitä waki täḡkuko unita moneḡ yäpuk. Moneḡ upän kome suwaḡkuk. Täḡpäkaḡ kadäni kubä kome suwaḡkuk-ken maḡutpäḡ koki däpmän ḡeḡpän koki kudup kwawak abuḡ yäk. ¹⁹Ude täḡirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiḡam u nadänpäḡ kome u wäpi Nägät Kome yän yänkuḡ. (Nägät Kome uwä iniken man terak Akeldama.) ²⁰Täḡpäkaḡ man Sam kubäken ḡode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneḡtawä.

Sam 69:25

Täḡpäkaḡ man kubä pen ḡode;
Äma kudupi kubätä komenita epän kaḡ yäpän yäk. Sam 109:8

²¹⁻²²t Pitatä ude yänpän pen ḡode yäḡgän täḡkuk; Eruk, Judas täḡo kome yäpmäkta äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käronḡi penta kuḡarani kubä kaḡ kaḡ-ahäna. Jontä ume ärut imänkaḡ epäni yäput peḡkuk kadäni uken nin niwarän täḡpän kuḡat yäpmän äbänjirän kunum gänaḡ äronḡkoko äma kubä u kudup kaḡpän nadäwani kaḡ kaḡ-ahäna yäk. Kaḡ-ahänakaḡ täḡkentän nimänpäḡ Jesu kumänpeḡ akuḡkuko unitäḡo manbiḡami u yänahänitna kome kaḡ tokḡewän.

²³Pitatä man ude yäwänkaḡ äma yarä yabän ahänkuḡ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. ²⁴⁻²⁵u Yabän ahänpänḡä yänapik man ḡode yänkuḡ; Ekäni, gäk ämawebe kuduḡtagän täḡo bänep käwani. Unita gäk äma yarä ḡoken nanik kubä netäpäḡ yäpmän danitan u niwoḡärenjiri iwetpena Judas täḡo kome yäpmänkaḡ aposoro epän kaḡ täḡpän. Judas uwä epäni peḡpän kome waki ini päḡku irekta biḡam yän imani-ken kuḡkuko unita. ²⁶Ude yänpän mobä pipiyäwani kubä yäpmänkaḡä kukḡi äma kubäta iwoyänkuḡ, kukḡi äma kubäta iwoyänkuḡ. Täḡkaḡ maḡpä ärowäkaḡ maḡpänḡä Matiasta iwoyänkuḡo unitä kwawak ahänkuk. Ude täḡpänkaḡ aposoro 11 ukät kuḡatta teḡkuḡ.

Munapiktä nadäkinik täḡpani terak äronḡkuk

2^vTäḡpän kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude tärenjirän Juda täḡo orekirit kubä wäpi Pentikos ahänkuk. Ahänjirän Jesuta nadäkinik täḡpani ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahän yämiḡjirän nadänkuḡ; ²Pengänä mämä taḡi pähap kubä, mänit

^p1:13 Mat 10:2-4 ^q1:14 Jon 6:42, 7:5

^r1:16 Sam 41:9

^s1:18 Mat 27:3-10 ^t1:21-22 Jon 15:27

^u1:24-25 Jon 2:25

^v2:1 Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

mämä pähap ude kunum gänäŋ naniktä yot itkuŋ-ken u ahäŋkuk. Ahäŋjirän nadäŋpäŋ dapun täŋpäŋ yabäŋkuŋ; ³WImaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkaŋ äma kubäkubä terak ijiŋ yäpmäŋ kuŋirä. ⁴XIjiŋirä Ekäni täŋo Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äronkuk. Munapiktä ämawebe terak äronkaŋ meni täŋpidäm taŋjirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yäŋkuŋ.

⁵Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu oraŋ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkuŋ. ⁶Itkaŋ mämä pähap u nadäŋpäŋä Munapiktä äpä mämä täŋkuk-ken ugän abä tokŋeŋ moreŋkuŋ. Abä tokŋeŋ moreŋpäŋ nadäŋkuŋ; Jesuta nadäkinik täŋpani ämawebetä ämawebe päke äbuŋo unitäŋo man kotäk iniken iniken terak yäŋjirä nadäŋpäŋ nadäwä inide kubä täŋkuk. ⁷YNadäŋpäŋ nadäwätäk pähap täŋpäŋ jäkjäk yäŋkuŋ. Jäkjäk yäŋpäŋ yäŋkuŋ; Ai! Äma ŋowä Galili komeken nanikgän. ⁸Upäŋkaŋ jide täŋpäŋ nininken nininken man terak yäŋjirä nadäkamäŋ? Ninä kome kubäken nanikgän nämo. ⁹⁻¹⁰ZNin ätu Patia nanik, ätu Midia nanik, ätu Elam nanik, ätu Mesopotemia nanik, ätu Judia nanik, ätu Kapadosia nanik, ätuwä Pontus nanik, ätu Esia nanik, ätu Frikia nanik, ätu Pamfilia nanik, ätu Isip nanik, ätu Libia kome Sairini yotpärare-ken nanik, ätu Rom nanik yäk. ¹¹Rom nanik uwä Juda äma bureni ba äma ätu Juda nanik täŋo kädet iwarani. Täŋpäŋ äma ätu Krit nanik, Arebia nanik yäk. Ninä kome uken-uken nanik upäŋkaŋ äma itkaŋ ŋo Anutu täŋo täktäki inipärik kubä unitäŋo manbiŋam nininken nininken

man terak yäŋahäŋjirä nadäkamäŋ! yäk. ¹²Ude yäŋpäŋ kikuŋutpäŋ-nadäwätäk bumta täŋkuŋ. Nadäwätäk täŋpäŋ ini-tägän man yäŋpäŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wära! ŋo jide ahätäk? ¹³Ude yäŋjirä äma ätutä yäŋärok man ŋode yäŋkuŋ; Ude nämo! yäk. U wain ume taŋi naŋpäŋ nadäk-nadäki paoräkaŋ man ŋo yäkaŋ yäk.

Pitätä man mebäri yäŋahäŋpäŋ yäwetkuk

¹⁴Ude yäŋjirä Pitakät noriye 11 ämawebe iŋamiken akuŋpäŋ Pitätä gera terak ŋode yäwetkuk; Juda nanik in ba ämawebe päke uken-uken nanik äbäŋo Jerusalem yotpärare-ken itkaŋ ŋo in juku peŋjirä imaka ahätäk ŋonitäŋo mebäri täwera nadäwut; ¹⁵In äma itkamäŋ ŋo wain ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täkamäŋ yäŋ nadäkaŋ, upäŋkaŋ nämoinik yäk. ⁹kirok tamimaŋ apiinik täyak ŋopäŋkaŋ jide täŋpäŋ täŋguŋguŋ täkamäŋ? ¹⁶Nadäkaŋ? Imaka ahäŋjirän kakaŋ ŋonita profet biani kubä wäpi Joeltä ŋode yäŋahäŋkuk;

¹⁷Anututä ŋode yäyak; Tärektäre
kadäni-kenä Munapikna
ämawebenaye kuduŋtagänta kireŋ
yämijira kudän mebäri mebäri api
pewä ahäneŋ yäk.

*Äpetjiye nanaktä näkŋo mena jinom yäp-
mäŋpäŋ api yäŋahäk täneŋ.*

*Ba gubanjiä kudän kudupi ayäbu ude api
käneŋ,*

*Ba ämawebe tägawanitä näkŋo kudän döp-
monken api yabäk täneŋ.*

¹⁸Bureni, kadäni uken näkŋaken Munapik
epän ämawebenaye terak imaka, api
piŋ yäbaret yäk.

*Piŋ yäbarira unitä mena jinom yäp-mäŋpäŋ
api yäŋahäk täneŋ yäk.*

W2:3 Mat 3:11 X2:4 Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17

Y2:7 Apos 1:11 Z2:9-10 2Ti 1:15

¹⁹⁻²⁰ *Täjkaŋ Ekäni täŋo kadäni pähap, iniken mebäri säkgämän kwawak pewän ahäwayäj täyak u nämo ahäŋirän näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänaŋ ba kome terak api pewa ahäneŋ yäk.*

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneŋ yäk. Edaptä bipmäŋ urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api peŋyäjewek.

²¹ ^a*Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täŋkentäj namän yäjkaŋ gera yäjŋirän Ekäni uwä imagutpäŋ tewän inita biŋam api irek yäk. Jol 2:28-32*

²² ^b*Ude yäjpäŋ Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unita täwerayäj. Anututä kehäromi imiŋirän in bämopjin-ken itpäŋ epän kehäromi nitek ba kudän kudupi Anutu-ken nanik täŋirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. Kudän täŋkuko unitä mebärini yäjahäŋirän u Anututä iniŋ kireŋpewän äpuk yäj kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. ²³ ^cUwä Anututä nadäŋirän patkuko ude, ba yäntäreŋ imiŋkuko udegän, ketjin terak äroŋirän intä iwan täŋ imiŋkuŋ. Inä Anututa nämo nadäŋ imanita iniŋ kireŋirä päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ²⁴ ^dUpäŋkaŋ Anututä äma uwä kumbani-ken nanik äneŋi yäpmäj päŋaku teŋkuk. Anututä nadäwän patkuko ude kumäj-kumäjntä äma u täga iŋitnaŋi nämo unita kumäj-kumäj täŋo komi pähap u ketäreŋ imiŋkuk. ²⁵ ^eTäjkaŋ unitagän Devittä man ŋode yäjŋkuk; *Näk Ekäni kakinik täŋpäŋ nämo kakätäk täyat.**

U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk täga nämo täŋpewän umuntäwet yäk.

²⁶ *Unita bänepnatä gäripi nadäŋpäŋ menatä oretoret pähap täyak yäk.*

Ba guŋna imaka, Anututä täŋ namayäj täyak unitagän pidäm täyak yäk.

²⁷ ^e*Täjpäkaŋ kudupi ämaka näk nabäj äwaräkuk täŋiri kumäj-kumäj komeken itpäŋ nämo api parawet yäk.*

²⁸ *Nämoinik, gäkä irit täŋo kädet näwoŋäreŋkuno unita dubika-ken itkaŋ bänep oretoret terak api kuŋaret yäk. Sam 16:8-11*

²⁹ ^f*Notnaye, Devittä man ude yäjŋkuko unita oranin Devit täŋo manbiŋam kwawak ŋode täwera nadäwut; U kumbänpäŋ äneŋkuŋ. Unitäŋo awaŋ uwä ninken ŋo pen itak yäk.*

³⁰ ^g*Upäŋkaŋ Devit ini uwä profet itkuko unita ŋode nadäŋkuk; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kaŋ-ahäwänkaŋ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yäj nadäŋkuk. Anututä ude täkta ini wäpi terak yäjŋkehärom taŋkuko unita ude nadäŋkuk. ³¹ ^hUde nadäŋpäŋ mebäri-ken umu Kristo täŋo akukakukita yäjŋkuk. Mebäri unita ŋode yäjŋkuk; Anututä kaŋ-äwaräkuk täŋirän kumäj-kumäj komeken itpäŋ nämo api parawek yäk. ³² ⁱEruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj päŋaku teŋirän nin kudup dapunintä kaŋkumäj. ³³ ^jTäjpäŋ äroŋkuko Anutu täŋo keru bure käda wäpi biŋam ikek itak. Itkaŋ Munapik ninta biŋam yäj nimani u Jesutä Nani-ken nanik yäpmäjpäŋ piŋ nibatak ŋo yäk. Piŋ nibatak unitäŋo mebäri kaŋpäŋ nadäkaŋ ŋo. ³⁴⁻³⁵ ^kTäjpäkaŋ Devit ini*

^a2:21 Rom 10:13 ^b2:22 Jon 3:2 ^c2:23 Apos 4:28; 1Pi 1:20

^d2:24 Apos 3:15 ^e2:27 Apos 13:35 ^f2:29 1Kin 2:10; Apos 13:36

^g2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11 ^h2:31 Sam 16:10

ⁱ2:32 Apos 1:8 ^j2:33 Apos 1:4, 7:55-56

uwä kunum gänäŋ nämo äronkuk.
Mangän ɲode yänkuk;

Ekänitā näkjo ekänina iwetkuk;

*Abä ketna bure kāda iriri iwankaye äbot
gämotka-kengän kaŋ yepmaŋpa yäk.*

Sam 110:1

³⁶kUnita Isrel ämawebe in kudup nadäkinik ɲode täŋput; Inä Jesu päya kwakäp terak utkuŋo u Anututä iwoyänpänj Ekäni intäjukun-inik irekta teŋkuk. Ba Jesu u Kristo, ämawebenaye yämagurekta iwoyäwani ubayänj yänpänj yänkwawa taŋkuk yäk.

Ämawebe mäyaptä bänepi sukurenkuk

³⁷lTänpäkaŋ Pitatä man yänkuko uwä ämawebe bänepi yäpurinik täŋpöpänj Pitakät aposoro ätu ɲode yäwetkuk; Eruk notniye, nin jide tänayän? ³⁸mYänjirä Pitatä yäwetkuk; In kuduŋtagän injin injin bänepjin sukurewäkaŋ Jesu Kristo wäpi terak ume ärut tamiŋirä momijin kaŋ paorän yäk. Ude tänjirä Anututä Kudupi Munapik, bänep ironita api tamek yäk. ³⁹nImata, bian Ekäni Anutunintä injinta ba nanakjiyeta ba ämawebe komeni komeni it yäpmänj kukaŋ u inita yämagurayänj täyak u kuduŋtagän Kudupi Munapik tamikta yänkehärom taŋkuk yäk.

⁴⁰oPitatä man ätukät yäpurärätpäŋ umun man ba jukuman ɲode yäwetgän täŋkuk; Inä äma waki täŋpani äbot ɲo kowata yäpnayänj täkaŋ uwä yabänj umuntaŋ yepmaŋpeŋj äbänjirä tämagutnayänj yäk. ⁴¹pTänpäkaŋ kepma ugän ämawebe 3000tä Pitatä Jesu täŋjo

manbiŋam yäwerirän nadänpänj iyap tänjirä ume ärut yämiŋirä Jesu täŋjo äbotken yäput penkuŋ. ⁴²qUde täŋpänj aposorotä Jesu täŋjo kädet niwetpäŋ niwoŋärewut yänpänj nadäkinik täŋpani päke unitä ehutpäŋ kepmani kepmani abä kubä-kengän it täŋkuŋonik. Täŋpänj bänep kubägan terak täŋkentäk kowata kowata täŋpeŋ kuŋatkaŋ kubä-kengän itpäŋ kāräga^f naŋit Anutu-ken yänjapik epän täŋjit täk täŋkuŋonik.

Bänep kubägan täŋpänj säkgämän itkuŋ

⁴³rKadäni uken aposorotä kudän kudupi ämatä tänaŋi nämo täŋjit, Anutu täŋjo kehäromi kwawak pewä ahänjirä ämawebe mäyaptä Anututa nadäwä inide kubä täŋkuŋ. ⁴⁴sTänpäkaŋ nadäkinik täŋpani päke unitä änok kubägan itpäŋ tuŋum imaka kudup uwä nin kuduŋtagän täŋjo yänj nadänpänj täŋkentäk kowata kowata täk täŋkuŋonik. ⁴⁵U komeni ba tuŋumi äma ätuta yäniŋ kirenpänj moneŋ yäpmänpänj noripaki kubä imaka kubäta wäyäknewänä täŋkentänj imik täŋkuŋonik. ⁴⁶tTänpänj kepma kepma kudupi yot gänäŋ äro kubä-kengän itpäŋ Anutu iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋkaŋ ketem ba kāräga uwä, yot kubäkubäken penta itpäŋ bänep kubägan penpäŋ oretoret terak nak täŋkuŋonik. ⁴⁷uTänkaŋ kadäni kadäni Anutu wäpi yänpänj iniŋoret täŋkuŋonik. Säkgämän ude kuŋarirä ämawebe kuduŋtä gäripi nadänj yämik täŋkuŋonik. Täŋpäkaŋ kepmani kepmani Ekänitä epän tänjirän ämawebe

^f2:42 Kārägata yäyak uwä Ekäni täŋjo däkum naknakta yäyak

^k2:36 Apos 5:30-31 **^l2:37** Luk 3:10,12; Apos 16:30

^m2:38 Luk 24:47; Apos 3:19 **ⁿ2:39** Ais 57:19 **^o2:40** Lo 32:5; Plp 2:15

^p2:41 Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14 **^q2:42** Apos 20:7 **^r2:43** Apos 5:11

^s2:44 Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 **^t2:46** Luk 24:53

^u2:47 Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24

ätu bäneþ sukureþþäþ Anututa biþam täþþäþ nadäkinik täþpanitä äbotken yäþurärät täþkuþonik.

Pitatä äma kubä yäþän tägaþkuk

3^vEruk kadäni kubäta Pita kenta Jon kudupi yot gänaþ ärodayäþ kuþkumän. U Anutu-ken yäþapik man yäkyäk kadäni, 3^kkirok bipäda kuþkumän. ^{2w}Kuþþäþä kaþkumän; Äma kubä, miþitä inide kwäyähäneþ bäyaþþäþ tewani u irirän. Äma uwä kepma kepma noriyetä yäþikþat yäþmäþ þäþku kudupi yot täþo yäma kubä, wäþi Yäma Säkgämän uken tek täþkuþonik. Tewäkaþ äma unitä ämawebe kudupi yot gänaþ äroþirä yabäþþäþ monerþta ketkewat täþkukonik. ³Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gänaþ äroþirän äma kwäyähäneþ täþpani unitä yabäþþäþ monerþta yäþapiþkuk. ^{4x}Yäþapiþirän Pita kenta Jontä kaþ täþäneþþäþ Pitatä man þode iwetkuk; Nibä! yäk. ⁵Yäwänä äma unitä imaka kubä käwep namida yäþ yäkamän yäþkaþ dapun täropigän yabäþkuk. ^{6y}Täþirän Pitatä iwetkuk; Näk monerþ nämo upäþkaþ imaka kubä näkken itak u täga gamayäþ. Uwä þode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitäþo wäþi terak þode gäwetat; Gäk þidäm täþþäþ akuþkaþ ku! yäk.

⁷Ude iwetþäþ Pitatä äma kwäyähäneþ täþpani unitäþo keru bure käda iþitþäþ täþkentäþ imiþþäþ þäþaku teþkuk. Teþirän uterakgän äma unitäþo gukuri kuroþi kehärom taþkuþ. ^{8z}Ude täþþäþ þidäm täþþäþ akuþþäþ kuþat yabäk-yabäk täþkuk. Täþkaþ Pita Jon-kät kuþkaþ äma unitä täþoret terak kumaþ Anutu wäþi iniþ orettäþ kudupi yot yewa gänaþ äroþkuþ.

⁹⁻¹⁰Äma u akumaþ kuþatkaþ Anutu wäþi iniþ orerirän ämawebetä kaþþäþ þode nadäþkuþ; Äma þo kwäyähäneþ täþpani Yäma Säkgämän-ken monerþta yäþapiwani ukeþo! yäk. Ude kaþþäþ nadäwä inide kubä täþþäþäþ jäkþäk yäþkuþ.

Pitatä kudupi yot gänaþ manþiam yäþahäþkuk

¹¹Täþþäkaþ ämawebe þäke u biþam u nadäþkaþ kikuþtþäþ bäräþeþ kumaþ kudupi yot täþo bägup moräki wäþi Solomon täþo bägup, Pita Jontä itkumän-ken u kuþþäþ kaþkuþ; Äma kwäyähäneþ täþpani unitä Pita kenta Jon kerigän yäþmäþ wädäþkaþ irirän. ¹²Ämawebetä bäräþeþ äbäþirä yabäþþäþ Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunþin-ken ahätak þonita imata kikuþtþäþ-nadäwätäk täkaþ? Ba dapun taþi imata nibäkaþ? In neka þode käwep nadäkaþ; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoþi unita äma þo yäþän tägawäþäþ tewän kuþatak þo. Ude nämo! ^{13a}Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täþo Anututä epän ämani Jesu unita wäþi biþam ärowani imiþkuk. Imiþkuko upäþkaþ inä äma u iwan keru terak teþkuþ. Täþþäkaþ kadäni Pailattä jop tewa kwän yäþ yäþirän intä nämoþnik yäþ yäþþäþ Jesuta mäde ut imiþkuþ. ¹⁴Jesu u kudupi, siwoþi-inik upäþkaþ intä unita bitnäþþäþ Pailat iweräþäþ äma kumaþ-kumaþ urani kubä jop tewän kuþkuk yäk. ^{15b}Buren! Inä irit täþo mäþemi urä kumbukopäþ Anututä kumbani-ken nanik yäþmäþ þäþaku kwawak peþirän kaþkumaþo u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶Täþþäkaþ Jesu u, unita nadäkinik täþþäþ wäþi biþam

^v3:1 Apos 10:3,9,30 ^w3:2 Jon 9:1; Apos 14:8 ^x3:4 Apos 14:9

^y3:6 Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 ^z3:8 Jon 5:14; Apos 14:10 ^a3:13 Kis 3:6,15;

Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 ^b3:15 Apos 1:8, 2:36; Apos 4:10

kehäromi terakgän äma intä kanpän nadawani ñokenjo tagatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesutä pewän ahäk täkan unitä äma dapunjin-ken itak ño yäpän tagakan.

¹⁷cUpänkan notnaye, in ba watä ämajiyetä mebärini nämo nadawä tärewäpän Jesuta kädet ude täñ iminķuñ yän nadätat. ¹⁸dUde täñķuñ upänkan ñode nadawut; Anututä bian profet kudup meni terak iniken iwoyawani Kristotä komi nadänpän api kumbek yän yänahäk täñkuk. Eruk, kudän intä täñ iminķuñ uterak Anututä tänpewän iniken man biani u bureni ahänķuk. ¹⁹eUnita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut iminpän bänepjin sukurenpän Anutu-ken kut! Ude täñjirä Anututä momijin täga api ärut tamek yäk. ²⁰Ba Ekäni ini uwä bämopjin-ken it taminpän api tänpidäm tañ tamik tänppek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyän taminķuko u imaka, api tamek yäk. ²¹Tänpäkan apiñowä Jesu kunum gänan itkan kadäni Anututä imaka imaka kudup täñkodak takta penķuko, kadäni unita itsämäntak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yänahänķuk. ²²fTänpäkan bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä ñode yänķuk; Anutu Ekänijin unitä notjinpak kubä profet näk ñodewani ahäkta api iwoyäwek yäk. Äma u ahänpän man kädet täwerirän nadänpän inä unitäño meni jinom ugän kan iwarut yäk. ²³Tän, äma kubätä profet unitäño mani nämo buramiwayän täko uwä Anututä yäpmän daninpän inigän tewän pänķu kumänpän paotiniķ api tänppek yän yänķuk.

²⁴Bureni, profet biani Anutu täño manbiñam yänahäk täñķuñ u, Samuel-ken yäput penķan u mädeni-ken profet ätu ahän yäpmän äbuño u kuduhtagäntä äma udewani kubä kome terak api ahäwek yän yänķuñ. Eruk bian ude yänķuñ kadäni u ahätak ño yäk. ²⁵gImaka tagatäga Anututä tamikta profet meni terak yänķehärom tañpän oraniye-kät topmäk-topmäk kubägan täñkuko, in u yäpmäkta biñam täkan yäk. Nadäkan? Anutu uwä orajin pähap Abraham ñode iwetkuk; Gäkño oranķa kubä terak ämawebe äbot komeni komenita iron pähap api täñ yämet yäk. ²⁶hEruk, Anututä epän ämani u iwoyänpän inin ķirenpewän kome ño terak inken jukun ahänķuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yän bian yänķuñ ude. Tänpäkan iron pähap api täñ yämet yän Abraham iwetkuko u ñode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u penpän bänepjin sukurewut yänpän täñkentän tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

Pita kenta Jon komi yotken yepmanķuñ

4ⁱEruk Pita kenta Jon ämawebe manbiñam yäwerirän bämop äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun äma unitä ahän yäminķuñ. ²⁻³jk Äma yarä uwä ämawebe manbiñam ñode yäwet täñķumäno unita kokwawak nadän yäminķuñ; Jesu uwä kumbani-ken nanikpän kodak tañpän akunķuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak tañpeñ akun moreneñ. Man ude yäwerirän nadänpän Pita kenta Jonta kokwawak nadänpänä manken yepmanayän nadänķuñopän

^c3:17 Luk 23:34; 1Ti 1:13 ^d3:18 Luk 24:27 ^e3:19 Apos 2:38

^f3:22 Lo 18:15,18-19; Apos 7:37 ^g3:25 Stt 22:18; Gal 3:8

^h3:26 Apos 13:46 ⁱ4:1 Luk 22:4,52 ^j4:2-3 Apos 23:8 ^k4:2-3 Apos 3:1

kome bipänpäj kwep kaŋ yänpäj yepmäñitpäŋ jop komi yotken päŋku yepmaŋpä patkumän. ⁴Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ ämawebe mäyaptä Jesu täŋo manbiŋam nadäŋ moreŋpäŋ Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. Täŋpakaŋ kepma uken ämawebe mäyap-inik Jesuta nadäkinik täŋpäŋ Jesu täŋo äbotken yäput-peŋirä äbot u 5,000 ude täŋkuk. Täŋpakaŋ äbot 5,000 uwä äma ekäni-gänpäj daniwani, webe ironjikät nämo.

Pita kenta Jon manken itkumän

⁵Eruk patkuŋo yägewänä Juda äma ekäni ekäni, ba watä ämakät Parisi äma unitä Jerusalem yotpärare-ken käbeyä täŋkuŋ. ⁶Käbeyä täŋkuŋo uwä bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukät nägät moräkiye ätukät käbeyä bok täŋkuŋ. ⁷Käbeyä täŋpäŋ Pita kenta Jon u yäŋ-yäkŋat pübä yepmaŋpäŋ yäwet yabäŋkuŋ; Ek imatäken kehäromi upäŋ yäpmaŋkaŋ imaka u täŋkumän? Ba netä wäpi terak täŋkumän?

⁸Eruk, Kudupi Munapiktä Pita uwäk täŋirän ŋode yäwetkuk; Isrel ämawebe täŋo äma ekäni ekäni ba watä äma, ⁹in nektä äma kwäyähäneŋ täŋpani täŋkentäŋ imiŋkumäko unita yänpäj ba niwet yabäkaŋ? Ba jide täŋpäŋ äma unitä tägaŋpeŋ kuŋkuko unita nadäna yänpäj yäkaŋ? ¹⁰Mebäri unita nadä-nayäŋ yäwäwä in ba Isrel ämawebe kudup ŋode täwera nadäwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wäpi terak äma kwäyähäneŋ täŋpani u tägaŋpeŋ aku-maŋ kuko apiŋo iŋamjin-ken itak ŋo yäk. Täŋpakaŋ Jesu u intä bian iñitpäŋ päya kwakäp terak utkuŋ. Täŋkuŋo up-äŋkaŋ Anututä kumbani-ken nanikpäŋ äneŋi yäpmäŋ päŋaku teŋkuko kodak

itak yäk. ¹¹PJesuta man ŋode kudän täwani pätak;

Bek yot täŋpanitä kawä wawäpäŋ maŋpä kuŋkuŋo upäŋkaŋ apiŋo bek bämopi kehäromi intäjukun ude itak. Sam 118:22

Eruk bek bämopi u Jesu. ¹²QNadäkaŋ? Kome terak nanik äma kubätä waki keriken nanik täga nämo api nimagurek. Nämoinik! Jesu u kubägänpäj komen ämawebe nin nimagureka inij kirewani.

Äma täŋo man nämo buramine

¹³Pitatä ude yäŋirän äma ekäni ekäni unitä nadäwätäk pähap täŋkuŋ. Pita kenta Jon uwä nadäk-nadäk yot gänäŋ nämo ärowani. U äma jopigän upäŋkaŋ umunkät nämo, man kehäromigän yäŋahäŋirän yabäŋpäŋ-nadäwä inide kubä täŋkuk. Täŋpäŋ bian yarä uwä Jesu-kät kuŋarirän yabäŋkuŋo upäŋ nadäŋpewä kuŋkuk. ¹⁴Täŋpakaŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u imaka, gupi tägaŋkuko u bok wädäŋirän yabäŋpäŋ kowata man kubä yäwetta wäyäkŋewä wawäpäŋ peŋkuŋ.

¹⁵Kowata yäwetta wäyäkŋewä wawäpäŋ Pita kenta Jon yäŋ-yawat-pewä käbeyä peŋpäŋ yäman päŋku irirän inigän itkaŋ ŋode yäŋpäŋ-nadäŋkuŋ; ¹⁶rNin äma yarä ŋonita jide tänayäŋ? Kudän kudupi iniparik kubä täŋirän Jerusalem naniktä biŋam kudup nadäŋ morekaŋ yäk. Unitä nintä nämo täŋkumän yäŋ äwo täga nämo yäne. ¹⁷Man unitä komeni komeni kuŋat moreŋirän kudup nadäŋ moreneŋo udetä äma yarä u umun man yäwetpena äma unitäŋo wäpi terak ämawebe wari yäŋahäŋpäŋ yäwetdentawä yäk.

¹4:4 Apos 2:41 ^m4:7 Mat 21:23 ⁿ4:8 Mat 10:19-20

^o4:10 Apos 3:6,13-16 ^p4:11 Mat 21:42 ^q4:12 Mat 1:21 ^r4:16 Jon 11:47

¹⁸sEruk, ude yänpäj Pita kenta Jon yänpewä äbänpäj ñode yäwetkuñ; Ek Jesu wäpi terak äma äneñi yäwetpäñ yäwoñärek nämoinik tädeñ yäk. ¹⁹Ude yänirä kowata ñode yäwetkumän; Injin kañpäñ nadäwut yäk. In täño man buramiñkañ Anutu täño man pekta Anututä nadäwän tagawek ba nämo? ²⁰Imaka kañpäñ nadäk täñ yäpmäj äbumäko u käböp täga penañi nämo yäk. ²¹⁻²²Ude yäwänä eruk Juda äma ekäni ekänitä äma yarä u bäräpi u ba u yämikta nadäk kubä nämo yäpuño unita äneñi jop yäjiwät-inik tänpäj peñ yäwet-pewä kuñkumän. U imata, äma kwäyhäneñ tänpäni u tagawani bumik, obañ 40 ude irepmiranipäj yäpän tagañkuko unita ämawebe päke unitä kañpäñ nadäñkuñ; Ñowä Anutu-ken nanik kudän kudupi kubä yäñ nadänpäj Anutu iniñoret täñkuñ.

Anutu täño äboriyetä Anutu-ken yäñapiñkuñ

²³Eruk, Pita kenta Jontä ekäni ekäni täño käbeyä-ken naniktä äpämañ äbot tänpäni noriye-ken kuñkumän. Tänpäj bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño ekäni ekänitä man yäwetkuño u kumän yäwetkumän. ²⁴Uyäwerän nadänpäj bänep nadäk-nadäki kubä-kengän peñpäñ Anutu-ken oretoret terak ñode yäñapiñkuñ; Ekäni pähap, gäk kunum, kome, gwägu pähap ba imaka mebäri mebäri uterak itkañ u kudup yänjiri ahäñkuñ. ²⁵Tänpäkañ Kudupi Munapikka iniñ kireñpewi unitä oranin pähap Devit, watä ämaka meni täñpidäm tañjirän man ñode yänjuk; *Äma äbori äbori imata kokwawak tañi nadäk täkañ?*

Ba ima mebärita tänpäwak täkta man top-mäk täkañ? Upäñkañ täga nämo api täneñ.

²⁶Tänpäj komeni komeni täño intäjukun ämatä käbeyä tänpäj Ekäni ba iwoyäwani Kristota iwan täñ yämikta man yänpäj-nadäk täk täkañ. Sam 2:1,2

²⁷vO Anutu, Devit täño man uwä bureni ahäñkuk. Jerusalem yotpärare ñoken Herot kenta Pailat-kät Isrel äma ätu, ba guñ äbotken nanik ätu unitä kudupi epän ämaka Jesu iwoyänkuno u utta käbeyä tänpäj man topuñ. ²⁸wTänpäkañ gäkñaken nadäk-nadäkka ba kehäromikatä ude kañ ahäwän yäñ tawañ bian peñkuno udegän iwatpäñ täñkuñ. ²⁹xUnita Ekäni, umun man ämatä niwet täkañ u yabänpäj-nadänpäj watä ämakaye nin ño täñpidäm tañ nimiñiri manka batakigän yäñahäk täkana! ³⁰Tänpäkañ kehäromika kañ niwoñäre. Gäk ketkatä käyäm ikek yäpmäj päñaku kañ yepmañ. Ba kudupi epän ämaka Jesu u wäpi terak kudän kudupi mebäri mebäri kañ tä.

³¹yEruk, yäñapik man ude yänpäj irirä yot käbeyä itkuño unitä kwanjuk. Tänpäkañ Kudupi Munapiktä äbot tänpäni u kudup uwäk täñjirän u punin terak Anutu täño man gwäk pimiñpäñ batakigän yäñahäk täñkuñ.

Äbot tänpänitä bänep kubägän terak kuñatkuñ

³²zTänpäkañ nadäkinik tänpäni kuduptagän bänep kubägän peñkuñ. Tänpäj imaka pat yämiñkuño u näkño-gäkño yäñ nämo yänjuk. Nämo, imaka kudup pat yämiñkuño u nin kudup täño yäñ yäk täñkuñ.

^s4:18 Apos 5:28,40 ^t4:19 Apos 5:29 ^u4:24 Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6

^v4:27 Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13 ^w4:28 Apos 2:23

^x4:29 Efe 6:19 ^y4:31 Apos 2:4 ^z4:32 Apos 2:44

³³aTänpäkaŋ aposoroniyetä Ekäni Jesu kumbani-ken naniktä akuŋkuko unitäŋo manbiŋam man ba kudän kehäromi terak yäŋahäŋ yäpmäŋ kuŋkuŋ. Täŋirä Anutu täŋo orakorakitä bämopi-ken taŋi tokŋeŋ patkuk.

³⁴bU bämopi-ken kubätä jäwäri nämo kuŋatkuk. Epän tobät ba tuŋum ikek itkuŋo u ämata yämiŋpäŋ moneŋ yäpuŋ. ³⁵Moneŋ yäpmäŋpäŋ aposorota yämiŋirä yäpmäŋ daniŋpäŋ noriye ätu ketem tuŋumta wäyäkŋek epän täk täŋkuŋo uterakgän yämik täŋkuŋonik.

³⁶cTänpäkaŋ äbot u gänaŋ nanik äma kubä wäpi Josep, Livai äbotken nanik kubä, kome täpuri kubä wäpi Saiprus u nanik. Täŋkaŋ aposorotä wäpi kubä Banabas yäŋ iwetkuŋ. U ninin man terak äma bänep täŋpidäm täwani.

³⁷Tänpäkaŋ äma unitä epäni tobät yäniŋ kireŋpäŋ moneŋ yäpmäŋpäŋ aposorotä yäpmäŋ danikta kudup peŋkuk.

Yanäpi yarätä täŋyäkŋarani täŋkumän

5 Täŋ, äbot täŋpani u gänaŋ nanik yanäpi yarä wäpi Ananias Safaira u imaka, epän tobäri ämata yäniŋ kireŋpäŋ moneŋ yäpuman. ²dUde täŋpäŋ Ananias yanäpi bänep kubägän peŋpäŋ Ananiastä moneŋ moräki inita käbop peŋkaŋ moräki yäpmäŋ päŋku aposoro kerik-ken peŋkuk. ³eEruk ude täŋirän Pitatä Ananias iwetkuk; Gäk imata bänepka-ken Satan yäŋikŋat päbä tewi irirän epän tobätka terak moneŋ yäpuno unitäŋo moräki gäkŋata käbop peŋkun? U Kudupi Munapik täŋikŋarani täyan! ⁴Nadätan? Nin nämo peŋ gäwetkumäŋ. Gäkŋaken gärip terak epän tobätka ämata yäniŋ kireŋpäŋ moneŋ yäpun. Ba moneŋ yäpuno u imaka, gäkŋata biŋam unita moneŋ

upäŋ imaka u ba u täŋpayäŋ nadäŋpäŋ täga täŋpen yäk. Upäŋkaŋ imaka nämo tänaŋi täkta imata nadäŋkun? Nadätan? U nin nämo täŋ-nikŋatan, u Anutu täŋikŋatan yäk. ⁵⁻⁶Pitatä man ude yäŋirän nadäŋpäŋ uterakgän Ananias Pita dubini-ken kumäŋpäŋ maŋ patkuk. Kumäŋpäŋ parirän äma gubaŋi gubaŋitä manbiŋam u nadäŋpäŋ bäräŋeŋ äbä Ananias tektä uwäk täŋpäŋ yäpmäŋ päŋku äneŋkuŋ. Ude täŋirä ämawebeä umuri ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam nadäŋpäŋ umun pähap täŋkuŋ.

⁷Täŋpäŋ 3 auas ude täreŋirän Ananias webeni, äpitä kumbuko u nämo nadäŋkaŋ Pitaken kuŋkuk. ⁸Päŋku kawän Pitatä iwetkuk; Ek moneŋ, epän tobät terak yäpumanö u kudup nimimän ba nämo? Yäwänä Safairatä iwetkuk; Ei, u kumän tamimäk yäk. ⁹Ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Etäŋ, ek imata bänep kubägän täŋpäŋ Ekäni täŋo Kudupi Munapik täŋikŋarani tämän? Iŋo yabä! Äma äpka yäpmäŋ päŋku äneŋpeŋ äbä yäma-ken itkaŋ ŋo yäk. Gäk imaka, udegän yäpmäŋ päŋku änenayäŋ yäk. ¹⁰Pitatä man ude yäŋirän uterakgän Safaira Pita dubini-ken kumäŋpäŋ maŋ patkuk. Kumäŋpäŋ parirän äma gubaŋi gubaŋi ukeŋonitä äneŋi äbä kaŋpäŋ komegup yäpmäŋ päŋku äpi dubini-ken äneŋkuŋ. ¹¹Ude täŋirä ämawebe äbot täŋpani kuduptagän ba ämawebe gägäni ätu manbiŋam u nadäŋkuŋo unitä bumta umuntanŋkuŋ.

Aposorotä kudän kudupi pewä ahäŋkuŋ

¹²fTänpäkaŋ kadäni uken aposorotä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe bämopi-ken pewä ahäŋkuŋ. Täŋpäŋ

^a4:33 Apos 2:47 ^b4:34 Apos 2:45 ^c4:36 Apos 11:22-26; Apos 13:2-3

^d5:2 Apos 4:34-35 ^e5:3 Jon 13:2 ^f5:12 Apos 2:43, 14:3

aposoro-kät nadäkinik tänpänitā kudupi yot yewa gānaŋ aroŋpāŋ bāgup kubā wāpi Solomon tāŋo bāgup uken ānok kubāgān itpāŋ kābeyā tāk täŋkuŋonik. ¹³Tāŋirā āmawebe gāgānitā nadäkinik tänpänita bānep tāga nadāŋ yāmik täŋkuŋopāŋ umuntaŋpāŋ bok nāmo it täŋkuŋonik. ¹⁴Upāŋkaŋ kepma kepma āma māyaptā Ekānita nadäkinik tänpāŋ nadäkinik tänpāni ābot ukāt yāpurārtāpāŋ ānok pāhap kubāgān täŋkuŋ. ¹⁵Tāŋpākaŋ biŋam nadāŋpāŋ āmatā noriye kāyām mebāri mebāri nīkek yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ. Edaptā Pita terak yāpurirān wāranitā kāyām ikek uterak kuŋirān kaŋ tāgawut yāŋpāŋ kādet gāgāni-ken bukā ba gāraŋ terak yepmak täŋkuŋonik. ¹⁶^hBa āmawebe ānok pāhap yotpārare tāpuri tāpuri Jerusalem dubini-ken naniktā noriye kāyām ikek ba mājotā magārāni yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābuŋ. Tāŋirā aposorotā u kudup yāpā tāgaŋkuŋ.

Juda āmatā aposorota iwan tāŋ yāmiŋkuŋ

¹⁷ⁱAposorotā ude tāŋirā bāmop āma intājukun tänpāni-kāt noriye Satyusi ābotken nanik unitā yabāŋpāŋ ninpāŋ nirepmitkaŋ yāŋ nadāŋpāŋ kokwawak pāhap nadāŋ yāmiŋkuŋ. ¹⁸Ude tänpāŋ aposoro u yepmāŋitpāŋ yotpārare unitāŋo komi yotken yepmaŋkuŋ. ¹⁹⁻²⁰^jTāŋpākaŋ bipāni ugān Ekāni tāŋo aŋero kubātā ābā yāma dātpāŋ aposoro u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ yāman āpmoŋpāŋ ŋode yāwetkuk; In kudupi yotken kuŋpāŋ āmawebe irit kuŋat-kuŋat kodakita manbiŋam kudup yāwetpāŋ yāwoŋārek täŋput yāk. ²¹Yāwerānā mani buramiŋpāŋ kome yāŋeŋirān kudupi yotken pāŋku aŋerotā yāwetkuko udegān Anutu

tāŋo manbiŋam āmawebe yāwetpāŋ yāwoŋāreŋkuŋ.

Yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋ irirā kābeyā yot kubāken bāmop āma intājukun tänpāni-kāt noriye ātu unitā yāŋpewā Juda āma ekāni ekāni ba watā āma kudup ābākaŋ kābeyā taŋi täŋkuŋ. Kābeyā tänpāŋ aposoro yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābākta komi āma ātu yāwet-pewā komi yotken kuŋkuŋ. ²²Komi yotken kuŋpāŋ aposorota wāyākŋewā waŋkuŋ. Wāyākŋewā wawāpāŋ āneŋi āyāŋutpeŋ pāŋku kābeyā täŋkuŋ-ken ahāŋpāŋ yāwetkuŋ; ²³Aposoro komi yotken nāmo itkaŋ! Nin kumāŋo u yāma kehāromi-inik tāŋ-tāpānewani irirān watā āmatā watā irirā yabāmāŋ. Tāŋpākaŋ yāma dātpāŋ gānaŋ unu kubā nāmo kamāŋ yāk. ²⁴Ude yāŋirā kudupi yot tāŋo watā āma unitāŋo intājukun āmakāt bāmop āma intājukun tänpāni unitā nadāŋpāŋ nadāwātāk pāhap tänpāŋ yāŋkuŋ; Jide ahātāk?

²⁵Nadāwātāk ude tāŋ irirā āma kubātā ābāŋpāŋ yāwetkuk; Ai, nadāwut! Āma komi yotken yepmaŋkuŋo ukeŋowā kudupi yotken kuŋo āmawebe yāwetpāŋ yāwoŋārek epān tāŋ itkaŋ yāk. ²⁶^kUde yāwānā kudupi yot tāŋo watā āma unitāŋo intājukun āmatā noriye yāmagurānkaŋ pāŋku aposoro yepmāŋitpāŋ kābeyā-ken yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābuŋ. Komi nāmo yāmiŋkuŋ. Jop yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābuŋ, āmawebetā mobātā nidāpneŋ yāŋ nadāŋpāŋ.

Aposoro umunkāt nāmo kuŋatkuŋ

²⁷Yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kābeyā taŋiken ābāŋpāŋ Juda āma ekāni ekāni iŋamiken yepmaŋkuŋ. Yepmaŋirā bāmop āma intājukun tänpānitā

^{85:14} Apos 2:41, 21:20 ^{h5:16} Mak 6:56; Apos 19:11-12

^{i5:17} Apos 4:1-2,6 ^{j5:19-20} Apos 12:7-10 ^{k5:26} Mat 14:5

node yäwet yabänkuḡ; ²⁸!Nadäwut! Nin äma u wäpi terak ämawebe yäwetpäḡ yäwoḡäreкта yäjiwät man kehäromi-inik täwetkumäḡo u nämo nadänkuḡ ba? Upänkaḡ täkaḡ ḡo kawut yäk. In nintäḡo man irepmitpäḡ manbiḡam yänahäntän kuḡirä Jerusalem komeken nanik ämawebe kudup nadän morekaḡ yäk. Ba ugän nämo. Äma unitäḡo kumäk-kumäki nintä terakgän wohutta ehurani täk täkaḡ!

²⁹mUde yäweränä Pitakät aposoro ätutä yänkuḡ; Ude nämo! Äma täḡo man buramiḡkaḡ Anutu täḡo man mäde utnaḡi nämo pätak yäk. ³⁰⁻³¹no In Jesu u päya kwakäp terak bureni utpewä kumbuk. Upänkaḡ oranin täḡo Anututä kumbani-ken nanikpäḡ wädän tädot päro ini keru bure käda wäpi biḡam ikek teḡkuko itak yäk. Äma u Anututä intäjukun äma ärowani ba waki keru-ken nanik nimagurani wäp ude imiḡkuk. Täḡpakaḡ äma unitä täḡkentän yämiḡirän Isrel ämawebetä kädet wakiwaki peḡpäḡ bänep sukureḡirä momini api peḡ yämek yäk. ³²pImaka imaka äma uken ahän imiḡkuḡo u dapunintä yabänitna ahänkuḡ. Täḡpäḡ äma unitäḡo manbiḡam uwä Kudupi Munapiktä täḡ-mehamtaḡ nimiḡirän yänahäk täkamän. Nadäkaḡ, Kudupi Munapik u ämawebe Anutu täḡo mani buramik täkaḡ unita yäniḡ kirewani.

³³qAposorotä man ude yänirä nadänpäḡ Juda äma ekäni ekänitä kubiri pähap nadänpäḡ man topmäḡpäḡ kumän-kumän kaḡ dāpna yän yänkuḡ. ³⁴⁻³⁵rMan ude yän irirä ukät nanik kubä wäpi Gamalieltä noriye iḡamiken akuḡkuk. Gamaliel uwä Parisi äma

täḡo Baga man yäwoḡärewani äma kubä. Ämawebe kuduptä Gamaliel u oraḡ imik täḡkuḡonik. Eruk, Gamalieltä akuḡpäḡ kudupi yot täḡo watä äma yäwerän aposoro yäma-ken yepmaḡpä irirä noriye ḡode yäwetkuk; Isrel ämanaye, in äma äbot ḡo kädet kubä yäwoḡärena yänpäḡ ket nadäwä tumbäkaḡ kaḡ täḡput yäk. ³⁶sÄma kubä wäpi Teudas unitä bian täḡkuko ukeḡo nadäkaḡ? Uwä inita näk wäpna biḡam ikek yän yänirän äma 400 udetä mani buramik täḡkuḡonik. Täḡpakaḡ gapmantä kumän-kumän urirä äma ukät irani umuntaḡpäḡ kuḡtäḡpä kuḡkuḡ. Ude täḡirä unitäḡo wäpi biḡam kwawak itkuko u paotkuk. ³⁷tBa ätu itkaḡ gapmantä äma danik-danik kadäni-ken äma Galili komeken nanik kubä wäpi Judas, unitä gapman yäwat kirekta äma ätu yämaguränkaḡ ämik pewä ahänkuḡ. Täḡpakaḡ gapmantä Judas urirä noriyetä kuḡtäḡpä kuḡkuḡ. ³⁸Unita ḡode täwera nadäwut; Äma äbot ḡo imaka kubä nämoinik yäwoḡärene. Yäniḡ kireḡpena jop kut yäk. Nadäkaḡ? Kädet jide iwat täkaḡ uwä äma täḡo nadäk-nadäk terak iwat täkaḡ u täḡpäwä ini jop täga api paorek yäk. ³⁹Upänkaḡ Anutu täḡo nadäk-nadäk terak täk täkaḡ u täḡpäwä täga nämo api yäniḡ bitnäneḡ yäk. Anutu iwan täḡ imineḡo udetä! yäk.

⁴⁰uGamalieltä ude yänirän Juda äma ekäni ekäni käbeyä täḡkuḡo unitä man yänkuko u buramiḡpäḡ yänpewä aposoro yäman kuḡkuḡo u äneḡi yot gänaḡ äronkuḡ. Äronirä komi äma yäwerä pärip-päriptä dāpmänpäḡ Jesu wäpi terak man nämo yänahäkta yäniḡ bitnäḡkuḡ. Ude täḡpäḡ yabä

¹5:28 Apos 4:18; Mat 27:25 ^m5:29 Apos 4:19 ⁿ5:30-31 Apos 3:15 ^o5:30-31 Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2 ^p5:32 Apos 1:8 ^q5:33 Apos 7:54
^r5:34-35 Apos 22:3 ^s5:36 Apos 21:38 ^t5:37 Luk 2:1-2 ^u5:40 Apos 4:18

kätänpewä äpämaŋ kuŋkuŋ. ⁴¹vTänpän aposorotä Juda täŋo äma ekäni ekäni u yepmaŋpeŋ oretoret terak kuŋpän ŋode yäŋtäŋ kuŋkuŋ; Wisiknin, Anututä nibäwän tägawäpän nadän nimiŋirän Jesu wäpita yänpän mäyäk yäpmanŋkamän! ⁴²wTänpäkaŋ epän täk täŋkuŋo u nämo peŋkuŋ. Nämoïnik, kepma kepma kudupi yot gänaŋ ba ämawebeä yotken äronpän Jesu täŋo manbiŋam yäwetpän yäwoŋärek täŋkuŋ. Manbiŋam Täga u ŋode yäwet ahänkuŋ; Äma Anututä ämawebe inita yämagutta bian iwoyänkuko wäpi Kristo u Jesu ubayän!

Aposoro täŋkentäktä äma 7 yabän ahänkuŋ

6^xEruk kadäni uken ämawebe Jesu iwaräntäktä nadäkinik täŋ imiŋpän äbot täŋpani yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä äbot taŋi täŋkuk. Täŋirä nadäkinik täŋpani ätu Grik man yäwani, ätuwä Juda man yäwani u bämopi-ken yäŋwawak ahän yämiŋkuk. Tänpän Grik man yäwanitä Juda man yäwani ŋode yäwetkuŋ; In kadäni kadäni ämawebe ketemta jop it täkaŋ u täŋkentän yämik täkaŋ yäk. Täŋkaŋ nin nanik webe kajat u imata nämo täŋkentän yämik täkaŋ? ²Ude yänjirä nadänpän aposoro 12 unitä nadäkinik täŋpani ämawebe yän-päbä äbot kubägan yepmaŋpän ŋode yäwetkuŋ; Nintä Anutu täŋo man yänjahäktä u mäde ut imiŋkaŋ ketem yäpmän daniŋpän yämik-yämikgän täna siwoŋi nämo täŋpek yäk. ³yUnita notniye, in bämopjin-ken äma siwoŋi kuŋarani 7 ude, nadäk-nadäk täga yäpmän kuŋarani ba Munapiktä uwäk täwani u yabän ahäwäkaŋ epän kädet udewani

yabän yäwatpän täkta yepmana yäk. ⁴Ude tänpäkaŋ nininä kadäni kadäni epän täk täkamän ude, yänjapik man ba Anutu täŋo mangän api yänjahäk täne.

⁵zUde yänjirä ämawebe päke unitä aposoro täŋo man kädet unita gäripi nadänpän äma ŋodepän iwoyänpän yepmaŋkuŋ; Stiven, u nadäkiniki kehäromi ba Munapiktä uwäk täkinik täŋpani. Kubä Filip, kubä Prokorus, kubä Nikano, kubä Timon, kubä Pamenas, kubä Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nämo upänkaŋ iniken äbekiye oraniye täŋo kädet peŋpän Juda täŋo Anutu iniŋ oretoret kädet u iwarani kubä. ⁶aEruk äma 7 u yabän ahänpän aposoro inamiken yepmaŋirä aposorotä Anutu-ken yänjapik man yänkaŋ keru äma uterak peŋpän yäniŋ kireŋkuŋ.

⁷bTänjirä Anutu täŋo mantä weŋ patkuk. Weŋ parirän ämawebe mäyaptä manbiŋam u nadänkaŋ nadäkinik tänpän Jerusalem komeken nadäkinik täŋpani äbot u äbä yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä bäräŋeŋ äbot taŋi täŋkuk. Täŋirä bämop äma mäyaptä udegän Jesu täŋo manbiŋam u nadänpän Jesuta nadäkinik täŋ imiŋpän Jesu täŋo kädet ugän iwatkuŋ.

Juda ämatä Stiven manken teŋkuŋ

⁸cEruk Stivenken Anutu täŋo orakoraki ba kehäromitä patinik täŋirän kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek ämawebe bämopi-ken täŋkuk. ⁹dTänjirän kaŋkaŋ Juda äma ätutä kokwawak tänpän Stiven-kät yän-awätkuŋ. Äma uwä käbeyä yot kubä wäpi Friman käbeyä yot uken käbeyä täk täŋpani. Yänjawät irirä äma ätu Sairini, Aleksadria yotpärare-ken nanik ba kome taŋi yarä

^v5:41 Mat 5:10-12; 1Pi 4:13

^w5:42 Apos 9:22, 17:3

^x6:1 Apos 4:35

^y6:3 1Ti 3:7

^z6:5 Apos 8:5

^a6:6 Apos 13:3, 14:23

^b6:7 Apos 2:41, 16:5

^c6:8 Apos 2:43

^d6:9 2Ti 1:15

wäpi Silisia kenta Esia uken naniktä äbä penta itpäñ yäj-awätkuñ. ^{10e}Eruk, Stiven-kät yäjawätkuñ upäjkañ Kudupi Munapiktä täñkentäj imiñpäñ nadäk-nadäk täga imiñirän äma ekäni ekäni u Stiventä man yäjkuñ u täga nämo irepmiñkuñ. ^{11f}Ude täñkuñ unita käböpgän äma ätu Stiven jopman ñode ikñatta yäj-yäñjatpäñ yämagutkuñ; Nin Stiventä Moses kenta Anututa yäjärok man yäjirän nadäk täkamäj. ¹²Eruk äma unitä jopman ude yäjirä ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekäni ekäni ba Baga man yäwoñärewani äma unitä nadänpäj kokwawak nadäñkuñ. Täñpäñ päñku Stiven inñitpäñ imagut yäpmäj päñku Juda äma ekäni ekäni täño käbeyä täñiken teñkuñ. ^{13g}Käbeyä-ken Stiven jop ikñatta äma ätu yepmañkuñ. Täñkañ Stiven imagut päñku u tewäwä äma jopman ikñatta yepmañkuñ unitä ñode yäjkuñ; Kadäni kadäni äma ño Anutu täño kudupi yot ba Moses täño бага man unita yäjärok yäjirän nadäk täkamäj yäk. ¹⁴Ñode yäjirän nadäñkumäj yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wärämuppäñ kädet nintä iwatta Mosestä niwetpäñ niwoñärenkuko u kudup awähutpäñ kodaki api pewek. Ude yäjirän nadäñkumäj yäk. ¹⁵Yäjirä Juda äma ekäni ekäni itkuñ u kuduñtagäntä Stiven-gänpäj kañ-yäputkuñ; Stiven inami dapun uwä anero inam dapun bumik äworenjirän.

Stiventä manbiñam yäjahäñkuk

7 Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani unitä Stiven ñode iwet yabäñkuk; Man äma ñonitä yäkañ ño bureni ba jop? ^{2h}Yäwänä Stiventä yäjkuñ; Nanaye notnaye, juku peñpäñ

man yäwayäj täyat u nadäkot; Kadäni oranin pähap Abraham unitä Haran komeken nämo kuñkañ ini komen Mesopotemia uken irirän Anutunin kehäromi mähem unitä ahäj imiñkuk. ³ⁱAhäj imiñpäñ ñode iwetkuk; Gäk komeka kujat ño ba ämawebekaye yepmañkañ kome näkä gäwoñärewayäj täyat-ken u kañ ku yäk. ^{4j}Ude iweränkañ Abraham Kaldia nanik täño kome u peñpäñ Haran komeken päñku itkuk. Uken ittängän nanitä kumbänä Anututä äneñi peñ iwet-pewän kome intä itkañ-ken ño äbuk yäk. ^{5k}Täñpäkañ Anututä Abraham inita kome moräki täpuri kubä waki nämo imiñkuk. Upäjkañ Anututä Abraham nanak kubä nämo bäyawanipäj yäjkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk ba orañkayeta kome ño api täniñ kirewet yäk. ^{6l}Täñpäkañ intäjukun, orañkayetä päñku äma ätutä komeken api itneñ yäk. Ude itkañ kome mähem täño watä epän äma jopi irirä komi epän yämiñ yäpmäj kuñirä obañ 400 ude api täreneñ yäk. ^{7m}Upäjkañ mäden, äma orañkayeta komi yäminayäj täño uwä kowata näkä api yämet yäk. Ude täñira orañkayetä kome u peñpeñ kome ñoken äbä itkañ api naniñ oret täneñ yäk. ⁸ⁿTäñpäkañ Anututä Abraham man ude iwetpäñ ukät topmäk-topmäk kubägän pewän ahäñkuk. Täñpäñ topmäk-topmäk unitäño wäranita nanak ämani täño gupi moräk madäka Abraham iwetkuk. Täñpäkañ mäden, Abrahamtä Aisak bäyañkuk. Bäyañpäñ kepma 8 ude itkañ nanaki täño gupi moräk madäñkuk. Täñpäkañ Aisaktä tägañpäñ Jekop bäyañkuk. Bäyawanikañ Jekoptä tägañpäñä nanakiye 12

^e6:10 Luk 21:15 ^f6:11 Mat 26:59-61 ^g6:13 Jer 26:11 ^h7:2 Stt 11:31

ⁱ7:3 Stt 12:1 ^j7:4 Stt 11:31-12:5 ^k7:5 Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5

^l7:6 Stt 15:13-14; Kis 12:40 ^m7:7 Kis 3:12 ⁿ7:8 Stt 17:9-14; Stt 21:4

bäyaŋkuk. Nanaki 12 uwä Juda äma nintäŋo oraniye pähap u yäk.

⁹°Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadäŋ imiŋpäŋ gwäki yäpmäkta nadäŋpäŋ Isip komeken watä epän jop täkta yäniŋ kirewäpäŋ yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ Anututä Josepta watäni it imiŋkuk. ¹⁰°Täŋpäŋ Anututä täŋkentäŋ imiŋirän kome uken bäräpi mebäri mebäri ahäŋ imiŋkuŋo u kumän yärepmit moreŋkuk. Täŋkaŋ kadäni Joseptä Isip täŋo intäjukun äma Fero ukät man yäŋpäŋ-nadäk täk täŋkumän-ken ukenä Anututä nadäk-nadäk kädet tägagän imänkaŋ man yäŋirän Fero unitä nadäŋkaŋ Josepta gäripi pähap nadäŋkuk. Gäripi pähap nadäŋpäŋ unita Fero uwä Joseptä Isip ämawebe täŋo ba iniken epän ämawebeniye täŋo yabäŋ yäwat äma ekäni kubä itta iwoyäŋpäŋ teŋkuk.

¹¹°Täŋpäkaŋ kadäni uken edap pähap iŋiŋirän Isip kome ba Kenan kome Jekoptä itkuk-ken uken ketem kumän paot moreŋkuŋ. Paot moreŋirä äbekniye oraniyetä ketemta wäyäkŋek epän täŋpäŋ komi bumta nadäŋkuŋ. ¹²°Ude täŋkaŋ Jekoptä Isip kome wit ketem itkaŋ yäŋ biŋam nadäŋpäŋ nanakiye ketem yäpmäkta Isip kome mämäram peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋ. ¹³°Kuŋkuŋo äbä ittäŋgän äneŋi kuŋkuŋ. Kuŋirä Joseptä yabäŋpäŋ noriye ŋode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep yäŋ yäwetkuk. Ude yäŋirän intäjukun ämani Fero u imaka, Josep täŋo ahäk-ahäki täŋo mebäri nadäŋkuk. ¹⁴°Ude yäwetkaŋ Joseptä nani Jekop-kät äboriye kuduŋtagän, ämawebe 75 udetä

Isip kome äbäkta man pewän kuŋkuŋ. ¹⁵°Ude täŋpäkaŋ Isip kome äpmo ittäŋgän Jekop kumbuk. Ba nintäŋo oraniye imaka udegän uken päŋku ittäŋgän kubäpäŋ kome uken äneŋkuŋ. ¹⁶°Kome uken äneŋkuŋopäŋ mäden Jekop-kät nanakiye täŋo kujari u äneŋi yäpmäŋ päŋku Sekem yotpärare, äma äneŋpani-ken u äneŋkuŋ. (Kome moräk, äma änektä u bian, Abrahamtä siliwa moneŋ Hamo täŋo nanakiyeta yämiŋpäŋ inita yäpuko u.)

Moses täŋo manbiŋam

¹⁷°Täŋpäkaŋ Anututä Abraham yäŋkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäkta kadäni keräp taŋkuk. Kadäni uken Jekop täŋo äbot Isip kome itkuŋo u bumta weŋ patkuk. ¹⁸°Eruk mäden Isip kome täŋo intäjukun äma kodaki kubä, Josep täŋo mebärita nämo nadäwani u ahäŋkuk. ¹⁹°Täŋpäŋ intäjukun äma unitä Jekop täŋo äbot, nintäŋo oraniye u, jop yäkŋatpäŋ komi epän waki taŋi yämiŋkuk. Täŋpäŋ nanak paki api ahäwani miŋiye naniye peŋ yäwet-pewän yepmaŋpä kumäkta biŋam täŋkuŋ. ²⁰°Kadäni uken Moses, miŋitä bäyaŋkuk. Moses u Anututä kaŋirän nanak tägagämän kubä täŋkuk. Täŋpäŋ watäni it imiŋirä nanitä yotken it yäpmäŋ äbäŋpäŋ komepak yaräkubä täŋkuk. ²¹°Täŋirän mäden miŋi nanitä yäman peŋirän Isip kome täŋo intäjukun äma täŋo äperitä yäpmäŋpäŋ naŋ towiŋkuk. ²²°Täŋirän Moses u Isip täŋo nadäk-nadäk kädet kudup u iwetpäŋ iwöŋärek täŋirä nadäŋpäŋ äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi nitek ude ahäŋkuk.

7:9 Stt 37:11,28; Stt 39:1-3; Stt 39:21-23 7:10 Stt 41:37-44; Sam 105:21

7:11 Stt 41:54 7:12 Stt 42:1-5 7:13 Stt 45:1-4,16

7:14 Stt 45:9-11; Stt 46:27 7:15 Stt 46:1-7; Stt 49:33

7:16 Stt 23:2-20; Stt 33:19; Jos 24:32 7:17 Kis 1:7 7:18 Kis 1:8

7:19 Kis 1:10-22 7:20 Kis 2:2; Hib 11:23 7:21 Kis 2:3-10

²³Eruk, Mosestä täganpän obaᅇ 40 ude tärenjirän noriye Isrel ämawebe kuᅇpän yabäwayän nadänkuk. ²⁴^bUde nadänpeᅇ kuᅇpänä kaᅇkuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubätä komi imiᅇjirän kaᅇpän noripähap u täᅇken-tänpän kowata Isip äma u kumän-kumän utkuk. ²⁵Tänpän Mosestä nadänkuk; Notnayetä kaᅇpän ᅇode api nadäneᅇ yäk; Anututä Moses keru terak api täᅇkentän nimek. Ude nadänkuko up-änkaᅇ ude nämo nadänkuᅇ. ²⁶Nämo, kepma kubätä Mosestä kuᅇatpän Isrel äma yarä ämiᅇjirän yabänjuk. Yabänpän ämik täᅇkumäno u däpmän täᅇᅇwewa yänkaᅇ kuᅇpän yäwetkuk; E! Ek injektäᅇän imata ämiᅇ itkamän? ²⁷Yäwänä äma ämik yäput peᅇpän täᅇkuko unitä Moses pimij maᅇpän kwäpän yänkuk; Gäk nintäᅇo intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmak? ²⁸Gäk kwep Isip äma kubä utpewi kumbuko ude näk nura yänkaᅇ täyan? ²⁹^cUde yänjirän Mosestä man u nadänpänä ämetpeᅇ kuᅇkuk. Ämetpeᅇ kumaᅇ Midia naniktä komeken kuᅇkuk. Uken pänku äbani ude itkaᅇ webe yäpmänpän nanak ämani yarä bäyanjuk.

³⁰^dEruk, kome uken irirän obaᅇ 40 ude tärenjirän kepma kubätä Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuᅇatkuk. Kuᅇarirän Anutu täᅇo aᅇero kubätä ahän imiᅇkuk. Ahän imiᅇkuko uwä päya täpuri kubä känani terak kädäp mebet iᅇjirän aᅇero u gänaᅇ irirän kaᅇkuk. ³¹Tänpäkaᅇ Mosestä u kaᅇpän nadäwätäk pähap täᅇkuk. Tänpän ket tänpän käwa yänkaᅇ dubini-ken kuᅇpän Ekänitä ᅇode iwerirän nadänkuk; ³²Näk oraᅇkaye Abraham

Aisak Jekop, unitäᅇo Anutu yäk. Ude yänjirän Mosestä bumta kwaiᅇpän äneᅇi kakta umuntaᅇkuk. ³³Tänjirän Ekänitä iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gäk kuroᅇka ärarani u yänopmänpän pe yäk. ³⁴Nadätan? Näk ämawebenaye Isip kome itkaᅇ komi epän waki taᅇi nadän yäpmän äbuᅇo u yabänpän-nadät yäk. Ba konäm gera täᅇ yäpmän äbuᅇo u nadän yämit yäk. Unita apiᅇo u yämagura yänpän äpätat yäk. Tänpäkaᅇ Moses, näk äneᅇi peᅇ gäwetpewa Isip komeken kaᅇ ku yän, ude iwetkuk.

³⁵Eruk Stiventä manbiᅇam u yänpän äneᅇi ᅇode yäwetgän täᅇkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubä nämo. U Moses, Isrel ämatä bitnänpän Gäk nintäᅇo intäjukun äma ba yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmaᅇkuk yän iwetkuᅇo ubayän yäk. Ude iwetkuᅇo upänkaᅇ Anututä Moses ugänpän intäjukun äma ba Isrel ämawebe komi-ken nanik yämagurekta aᅇeroni iwerän päya täpuri-ken ahän imiᅇpän epän man u imiᅇkuk. ³⁶^eTänpän iwerän pänku Isrel ämawebe yän-yäkᅇat yäpmän äbuk. Ude tänpän Isip komeken ba Gwäᅇu Gämäniken ba kome kuräki-ken kudän kudupi mebäri mebäri ude täᅇ yäpmän kuᅇjirän obaᅇ 40 ude tärenjuk. ³⁷^fTänpäkaᅇ Moses unitäᅇän Isrel ämawebe ᅇode yäwetkuk; Anutu uwä notjiye täᅇo bämopi-ken nanik profet kubä näk udewani api iwoyän tamek yän yäwetkuk. ³⁸^gTänpän Moses ini uwä kome kawuki-ken äbekniye oraniye-kät kubä-kengän itkuᅇ. Ba Sainai pom terak aᅇerotä Anutu täᅇo meni-ken man yäpmän päbä irit täga täᅇo man iwerän nadänkuk. Man u

^b7:24 Kis 2:11-15 ^c7:29 Kis 2:21-22; Kis 18:3-4 ^d7:30 Kis 3:1-10

^e7:36 Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 ^f7:37 Apos 3:22

^g7:38 Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53

äbekniye oraniye yänjahänpän yäwetta yäpuk.

³⁹^hUpänkañ äbekniye oraniyetä Moses täño man nadäkta bitnänpän Moses ini imaka, udegän mäde ut imiñpän äneñi Isip komeken kukta gäripi nadänkuñ. ⁴⁰ⁱTäñpäkañ kadäni kubä Mosestä Sainai pom terak äronpän irirän oraniyetä Aron ñode iwetkuñ; Moses nin Isip nanikpän yännikñat yäpmän äbuko unitä jide täñpän itak yän nämo nadäkamän yäk. Unita Aron, gäkä anutunin ätu täñ nimi. Täñ nimikañ unitä intäjukun täñ nimiñpän yännikñat yäpmän kädet-ken kañ kut yäk. ⁴¹^jUde yänpän bulimakau nanaki wärani kubä täñkuñ. Täñpän anutu jopi unita gupe käbäñi nikek iñij imiñkuñ. Täñpän imaka keritä täñkuño unita oretoret täñpän äñnak-äñnak pähap täñkuñ. ⁴²^kUde täñirä Anututä mäde ut yämiñkuk. Mäde ut yämiñpän yäniñ kireñirän guk kenta komepak, edap dapurita orañ yämik täñkuñonik. Ude täñkuño unita profet täño man kudän terak ñode kudän täwani;

Anututä ñode yäyak;

*Isrel ämawebe, in kome kawuki-ken obañ
40 ude itkuñ-ken u bulimakau ba sip-
sip däpmänpän gupe iñijkuño u näka
nämo inik iñijkuñ yäk.*

⁴³ *Täñpän yottaba pähap tekpän täñ-
pani yäpmänkañ kuñat täñkuño uwä
näñpöpän nämo yäpmän kuñatkuñ.*

*Nämo, uwä anutu jopi wäpi Molek unitäño.
Ba wäbätjin Refan unitäño guk wärani
yäpmän kuñatkuñ.*

*Täñpän u iniñ oretna yänpän yäwik ku-
jat kejima täñkuño unita näk täwat
kireñpewa Babilon kome kukri udude
päñku api itneñ yäk. Amo 5:25-27*

Yottaba tekpän täñpani täño man

⁴⁴^lStiventä ude yänpän pen ñode yäwetgän täñkuk; Täñpäkañ äbekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpän täñpani yäpmän kuñatkuño uwä Anututä unitäño wärani Moses iwoñärenkuko udegän täñpani. Kudupi yottaba u gänañ Anututä mani bureni yäwet täñkukonik. ⁴⁵^mEruk mäden oraniye unitäño nanakiyetä kudupi yottaba u yäpmänkañ Josuatä intäjukun täñ yämiñirän guñ äma äbori äbori unitä komeken kuñkuñ. Yäpmän kumañ kome u ahänjirä Anututä kome mähem yäwat kireñirän äbekniye oraniye kome u koreñpän kudupi yottaba kome ugän täñpän ukengän it yäpmän äronjirä Devit ahänkuk. ⁴⁶ⁿTäñpäkañ Anututä Devitta nadäwän tägagämän kubä täñkuk. Devit uwä Jekop täño Anutu unita yot täga kubä täñ imikta Anutu-ken yänapik man yänkuk. ⁴⁷^oTäñpäkañ Devittä ini nämo täñkuk. Nanaki Solomontä yot u täñkuk.

⁴⁸ *Upänkañ Anutu Ärowani uwä yot
äma keritä täñpani-ken nämo it täyak.
Unita profet kubätä bian Anutu meni ji-
nom yäpmänpän man ñode yänkuk;*

⁴⁹ *Ekänitä ñode yäyak;*

*Kunum u näñjo manjirani bägup. Ba
kome uwä kuroñna täño yenpän irit
bägupna.*

*Unita yot jidewani kubä täñ namijirä api
tägawek? Nämo!*

⁵⁰ *Imaka imaka päke ño kudup näñja ket-
natä täñkut. Ais 66:1,2*

⁵¹^pUde yänpän Stiventä ñode yäwetgän täñkuk; In gwäkjin täpäni-inik! Bänepjin ba nadäk-nadäkjin uwä guñ

^h7:39 Nam 14:3 ⁱ7:40 Kis 32:1,23 ^j7:41 Kis 32:2-6 ^k7:42 Jer 19:13

^l7:44 Kis 25:40 ^m7:45 Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1

ⁿ7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 ^o7:47 1Kin 6:1

^p7:51 Kis 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10

äma ude wani yäk. Jukujuin pik tänpän Anutu täjo man nämo nadäk täkañ. Täñkañ äbekjiye orajiyetä bian täñkuño udegän inä Munapik täjo man wari wari ut täkañ yäk. ⁵²¶ In täjo profet biani kubä netä irirän orajiyetä kudän waki nämo täñ imiñkuñ? Nämoinik! Profet biani mäyaptä ñode yäñahäk täñkuñ; Äma kädet siwoñi täkta yäwani api äbek yäñ yäñkuñ. Yäñirä orajiyetä profet u kudup däpmäk täñkuñonik. Eruk, äma kädet siwoñi täkta yäwani u bämopjin-ken ahäñjirän intä äma u iwan keru terak peñirä kumäj-kumäj utkuñ. ⁵³¶ Bure, inä Anutu täjo man kädet, añero menitä yäwani u yäpuño upäñkañ nämo iwatkuñotä apiño udegän nämo iwat täkañ.

Stiven kumäj-kumäj utkuñ

⁵⁴¶ Stiventä man ude yäwerirän kokwawak pähap nadäñ imiñpäñ mäm tänpän utnayäñ täñkuñ. ⁵⁵¶ Upäñkañ Munapiktä Stiven uwäk täñjirän kunum terak dorapän Anutu täjo peñyäjek kudän kañkuk. Ba Jesu imaka, Anutu täjo keru bure käda wäpi biñam ikek wädäñjirän kañkuk. ⁵⁶¶ Ude kañpäñ yäñkuk; Eruk kawut! Näk kañjira kunum añeñjirän Äma Bureni-inik uwä Anutu täjo keru bure käda wädäñjirän käyat yäk. ⁵⁷¶ Stiventä ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä man yäñuruk-uruk pähap yänpän jukuni yäputpäñ akuñ-kirenpän bäräñeñ päñku Stiven bäyañ iñitkuñ. ⁵⁸¶ Bäyañ iñitpäñ yäpmäj päñku yotpärare gägäni-ken kumbän yäñkañ mobätä utkuñ. Tänpäkañ äma pengän jop ikñatkuño unitä iniken teki punin nanik yäñopmänpän äma gubañi kubä wäpi Sol u dubini-ken peñkuñ.

⁵⁹¶ Täñkañ mobätä pen ut irirä Stiventä yäñapik man ñode yäñkuk; Ekäni Jesu, gäk mäjona yäpmäj yäk. ⁶⁰¶ Ude yänpän gukut imäpmok tänpän gera kehäromigän ñode yäñkuk; Ekäni, gäk äma nutkañ ñonitäño momini peñ yämisi. Ude yänpän kumbuk. Utpewä kumäñjirän Soltä bänep tägagamän nadäñkuk.

Yäput peñpäñ äbot tänpänita iwan täñ yämiñkuñ

8 ¹⁻²¶ Täñkañ äma Anutu iniñ orerani ätutä konäm butewaki ärowani tänpän Stiven täjo komegup äneñkuñ. Eruk kadäni ukengän Jerusalem yotpärare-ken nanik äbot tänpänita yäput peñpäñ iwan täñ nimiñpäñ komi yämiñkuñ. Ude täñ yämiñjirä metäñpeñ kumañ Judia komeken ba Samaria komeken kuñtänpä kuñkuñ. Kuñtänpä kuñirä aposoro-tägän Jerusalem yotpärare ugän itkuñ. ³¶ Tänpäkañ Sol uwä ämawebe äbot tänpäni däpmänpän yäwat kirenpän yori gänäñgän yäwatpäñ yepmäñit yäpmäj äpämäñ päñku komi yot gänäñ yepmak täñkukonik.

Jesu täjo biñam Samaria kome weñ patkuk

⁴¶ Tänpäkañ ämawebe päke ämetpeñ uken-uken kuñtänpä kuñkuño unitä kome päñku ittän kuñkuñ-ken Jesu täjo manbiñam yäñahäñtän kuñkuñ. ⁵¶ Täñjirä äbot tänpäni äma kubä wäpi Filip uwä yotpärare kubä Samaria kome uken päñku Anutu täjo iwoyäwani Kristo unitäño manbiñam yäwet ahäñtän kuñatkuñ. ⁶¶ Manbiñam yäwet ahäñit kudän kudupi täñit täñtän kuñarirän

¶7:52 2Sto 36:16; Mat 23:31 ¶7:53 Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2

¶7:54 Apos 5:33 ¶7:55 Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 ¶7:56 Kol 3:1

¶7:58 Apos 22:20 ¶7:59 Sam 31:5; Luk 23:46 ¶7:60 Luk 23:34 ¶8:1-2 Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19 ¶8:3 Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11 ¶8:4 Apos 6:5

ämawebe uken nanik mäyaptä kanpäñ nadäkinik täñkuñ. ^{7b}Täñpäkañ Filip uwä ämawebe mäjo wakitä magärani mäyap yäwat kireñirän mäjo kähän yäñpeñ ämawebe yabä kätänpeñ kuk täñkuñ. Ba ämawebe kwäyähäneñ täñpani ba guräj täwani mäyap yäpä tägañ yämik täñkuk. ⁸Ude täñ yämiñirän Samaria naniktä bänep oretoret terak itkuñ.

⁹Täñpäkañ uken nanik äma kubä wäpi Saimon. U täñpäwak ba kon mebäri mebäri täñpani. Epän u täñpewän bureni ahäjirä Samaria ämawebetä kawä inipärik kubä täk täñkuñonik. Täñkañ Saimon uwä inita nadäwän ärowani täñpäpäñ näk wäpna biñam nitek yäj yäk täñkuk. ¹⁰Ude täk täñirän äma ekäni ekäni ba ämawebe jopi kuduptä unitäño man nadäkta gäripi nadäk täñkuñ. Gäripi nadänpäñ ñode yäk täñkuñonik; Äma ñonitä Anutu täño kehäromi täñi pähap yäj imani. U Anutu Kehäromi unitäño äpani yäj yäk täñkuñonik. ¹¹Täñpäñ kadäni käronji ämawebe bämopi-ken kudän udewani täñ yäpmäj äronkuko unita ämawebetä kawä inide kubä täñpäpäñ nadäkinik täñ imiñkuñ. ¹²Nadäkinik täñ imiñkuño upänkañ Filiptä Anutu täño kañiwat epän ba Jesu Kristo täño kehäromi unitäño manbiñam täga yäwerirän äma ba webe bok nadäwä bureni täñpäpäñ nadäkinik täñirä Filiptä ume ärut yämiñkuk. ¹³Täñpäkañ Saimon imaka, manbiñam bureni nadänpäñ nadäkinik täñpäñ ume yäpuk. Täñkañ Filip iwarän täñirän Filiptä kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek täñirän kak täñkuk. Kanpäñ nadäwän ärowani täk täñkuk.

¹⁴Täñpäkañ aposoro Jerusalem itkuño unitä Samaria ämawebetä Anutu

täño manbiñam nadänpäñ iñit-inik täñkuño unitäño manbiñam nadäñkuñ. Eruk nadänpäñ Pita kenta Jon yepmañpä yäpmäj uken kuñkumän. ¹⁵Päñku ahänpäñä Samaria ämawebe nadäkinik täñkuño unita Anututä Kudupi Munapik yäniñ kirewän yänpäñ Anutu-ken yäñapik man yäñkumän. ¹⁶Imata, ämawebe u Kudupi Munapik nämo yäpuño unita. Jop, Ekäni Jesuta biñam itneñta ume ärut täñkuñ. ¹⁷Eruk aposoro yarä unitä kerä ämawebe gwäki terak peñirän Anututä Kudupi Munapik kireñ yämiñkuk.

¹⁸Aposoro yarä unitä kerä ämawebe terak peñirän Kudupi Munapiktä uwäk täñ yämiñirän Saimontä yabänpäñ näk udegän kañ täñpa yäñkañ moneñ yäp-mäñkañ äbuk. Äbänpäñ yäwetkuk; ¹⁹Ek yarä ño näka imaka, kehäromi u namun yäk. Kehäromi u namänkañ näkä ketna äma kubä terak peñira Kudupi Munapik kañ yäpän yäj yäwetkuk.

²⁰Yäwänä Pitatä man kehäromi ñode iwetkuk; Wa! Imaka Anututä ironita jop nimani upäñ moneñpäñ suwayayäj yäyan? Nämoinik! Moneñ u gäkña-kät bok geñi kañ äriwun! yäk. ²¹^dBänepka Anutu inamiken siwonji nämo pätak. Unita gäk Anutu täño epän nintä täk täkamäj ño täkta u gänäñ täga nämo äpmonpen. Nämoinik! ²²Gäk bänepka sukurenpäñ nadäk-nadäk waki iñitan ño peñpäñ mäde ut imi yäk. Täñkañ Ekäniken gera yäjiri bänepka-ken nadäk waki pätak, momi u käwep peñ gamek yäk. ²³eNäk ñode gabänpäñ-nadätat; Wakiwakikatä bänepka täñpän wañkuñ. Waki unitä gäk wakita biñam iwoyänpäñ topmänpäñ gepmäñitkañ itak.

²⁴Ude yäwänä Saimontä ñode yäñkuk; Wära! Ek Ekäniken gera yäj

^b8:7 Mat 10:1; Mak 16:17 ^c8:17 Apos 19:6 ^d8:21 Sam 78:37

^e8:23 Hib 12:15

namiñirän näka butewaki nadäwän. Täñjirän imaka umuri näkken api ahäj namek yäj yäkamän u ahäj namektawä yäj yäjkuuk. ²⁵Täñpäkañ aposoro yarä Pita kenta Jon unitä imaka Ekänitä jide täñ yämiñkuko unitäño manbiñam yäwettäj kuñkumän. Täñkañ äneji Jerusalem äyäjutpeñ kuñkañä Samaria ämawebe kädet miñin-miñin ittäj kwani u Manbiñam Täga u yäjahäjppäj yäwet täñtäj kuñkumän.

Itiopia äma kubä täño manbiñam

²⁶Eruk, Ekäni täño añero kubätä Filip ahäj imiñpäj iwetkuk; Gäk tuñum täñpeñ iwoni käda ku. Jerusalem kädet peñpäj Gasa yotpärare kädet kañ iwat yäk. Kädet uwä äma nämo irani-ken pä-tak u nadätan? ²⁷fIweränä Filip akumañ kuñkuk. Kuñtängän kädet yäjkuuk-ken u Itiopia nanik äma kubä kañ-ahäjkuuk. Äma uwä wäpi biñam nitek kubä, ini komeken nanik intäjukun webe wäpi Kadasi unitäño epän äma ärowani kubä. U webe unitäño moneñ yotta watäni irani. ²⁸Äma u Jerusalem komeken Anutu iniñoretta äbuko äneji karis terak kuñjirän. Karis terak mañitkañ man-biñam profet Aisaiatä kudän täwani u daniñtäj kuñkuk. ²⁹Kuñjirän Kudupi Munapiktä Filip ñode iwetkuk; Gäk äma unitä kuyak-ken dubini-ken ku yäk. ³⁰Ude iweränä Filip bäräñeñ dubini-ken kuñpäj nadäjkuuk; Äma uwä profet Aisaia täño manbiñam u daniñtäj kuñjirän. Nadänpäj yäjkuuk; Notnapak, gäk manbiñam danitan unitäño mebäri nadätan ba nämo? ³¹gYäwänä äma unitä kowata ñode iwetkuk; Äma kubätä man-biñam ñonitäño mebäri nämo näweränä näkña jide täñpäj mebäri nadäwet? Ude yäjppäj Filip iwetkuk; Gäk äbä näkä itat-ken ño mañirikañ bok kuda yäk.

³²Manbiñam daniñtäj kuñkuko u man mujiñi ñodepäj daniñtäj kuñkuk; *U sipsip ude, utnayäj nadänpäj yäjikñat yäpmäj kuñkuñ.*

Täñjirä kwikinik itpäñ man kubä nämo yäjkuuk. Ämatä sipsip pujiñi madä-nayäj täñjirä kwikinik it täkañ ude itkuk.

³³Täñpäkañ wäpi biñam yäpmäj äpäñpäj kudän waki mebäri mebäri jop nadän täñ imiñkuñ.

U yeru kubä nämo peñkañ kumbuk. Unita unitäño biñam netätä api nadäneñ? Nämoinek, irit kuñat-kuñari kome terak u keräpigän däpmäj täkñeñ im-iñkuñ. Ais 53:7,8

³⁴Täñpäj Afrika äma unitä man u daniñ paotpäjä eruk Filip iwetkuk; Näweri nadäwa. Profettä netäta yäjppäj man ño yäjkuuk? Inita yäjkuuk, ba äma kubätä yäjkuuk? ³⁵Ude yäwänä Filiptä man daniñkuko uterak ba man ätu terak Jesu täño manbiñam täga yäjahäjppäj iwetkuk.

³⁶⁻³⁷hYäñpäj-nadäk täñtäj kumañ ume kubäken ahäjkuumän. Ahäjppäj äma ekäni unitä yäjkuuk; Nabä! Jesu yäpurärätta ume ñopäj täga ärut naminañi nämo? ³⁸Ude yäjppäj karis iniñ bitnäñpewän itkuk. Irirän Filip-kät äma ekäni u äpämañ ume gänañ äpmonkañ Filiptä äma ekäni u ärut imiñkuuk. ³⁹iÄrut imänkañ ume gänañ naniktä abämañ äbä gägäni-ken irirän Ekäni täño Munapiktä Filip pit kubägän imagut yäpmäj kuñkuk. Ude täñjirän äma ekäni u Filip äneji nämo kañkañ bänep oretoret pähap terak ini kädet-ken kuñkuk. ⁴⁰jTäñpäkañ Filip uwä yotpärare kubä wäpi Asdot u ahäjkañ, eruk Jesu täño manbiñam yotpärare kubäkubäken yäjahäjtäj kumañ Sisaria komeken ahäjkuuk.

^f8:27 Ais 56:3-7 ^g8:31 Jon 16:13 ^h8:36-37 Apos 10:47

ⁱ8:39 1Kin 18:12 ^j8:40 Apos 21:8

Ekänitā Sol ahāṅ imiṅkuk

Apos 22:4-16, 26:9-18

9^kKadāni uken Soltā Ekāni tāṅo iwarāntākiye kumāṅ-kumāṅ api tadāpet yāṅ umun man bumta yāwettāṅ kuṅatkuk. Tāṅpāṅ bāmop āma intājukun tāṅpani-ken kuṅkuk. ²Kuṅpāṅ iwetkuk; Gāk Juda āma tāṅo kābeyā yot Damaskus kome itkaṅ unitāṅo watā āmata man kudān kaṅ tāṅ yāmi yāk. Ude tāṅjiri nāk pāṅku āmawebe Jesu tāṅo kādet iwarani u tāga api yepmāṅjiret. Yāwānā bāmop āma unitā mani buramiṅpāṅ man kudān ḡode tāṅpāṅ imiṅkuk; Soltā āmawebe Jesu tāṅo kādet iwarani āmawebe ātu yabāṅpāṅjā yepmāṅitpāṅ yāṅ-yākḡat yāpmāṅ Jerusalem komeken api ābek yāk.

³Man kudān ude tāṅpāṅ imānkaṅ Sol Jerusalem peṅpāṅ Damaskus kuṅkuk. Kuṅtāṅgān Damaskus yotpārare kerāp taṅjirān uterakgān kunum gānaṅ nanik peṅyāṅek pāhap kubātā Sol uwāk tāṅkuk. ⁴Peṅyāṅek unitāṅo kehāromitā tāṅpewān Sol kome terak maṅpatkuk. Ude tāṅpāṅ āma kubā tāṅo man kotāktā ḡode yāṅjirān nadāṅkuk; Sol! Sol! Gāk imata nāk tāṅpā wakta epāni tāyan? ⁵Ude yāwānā Soltā yāṅkuk; Ekāni, gāk netā? Yāwānā unitā yāṅkuk; Nāk Jesu, tāṅppi wawetta epāni tāk tāyan ubayāṅ yāk. ⁶Eruk, akuṅkaṅ kumaṅ yotpārare-ken ku yāk. Kuṅjiri āma kubātā gabāṅ ahāṅpāṅ epān man api gāwerek. Gāwerānā udegān kaṅ tā yāk.

⁷Yāṅjirān āma Sol-kāt bok kuṅatkuṅo u bārom tāṅpāṅ man kum kwikinik itkuṅ. Kwikinik itkaṅ āma bureni kubā nāmo kaṅkaṅ man kotāk ugānpāṅ nadāṅkuṅ. ⁸Tāṅpāṅ Soltā akuṅpāṅ

dapun ijiṅkuko upāṅkaṅ dapuri bipmāṅ urani pen irirān kerigān inḡit yāpmāṅ kumaṅ Damaskus yotpārare uken pāṅku teṅkuṅ. ⁹Tewākaṅ ume ketem nāmo naṅkaṅ dupik ikekgān pen irirān kepma yarākubā ude tāreṅkuṅ.

¹⁰Tāṅpākaṅ Damaskus kome uken Jesu tāṅo iwarāntāki kubā itkuko u wāpi Ananias. Ananias uwā dāpmonken Ekānitā gera terak wāpi yāṅkuk. Yāṅjirān Ananiastā yāṅkuk; Ekāni, nāk itat ḡo yāk. ¹¹^mYāwānā Ekānitā ḡode iwetkuk; Gāk akuṅkaṅ kādet kubā wāpi Kādet Siwoṅi yāṅ yāwani u iwat yāpmāṅ ku yāk. Kuṅtāṅgān Judastā yotken ahāṅpāṅ Tasus nanik āma kubā wāpi Sol unita kaṅ iwet yabā yāk. Āma u yot u gānaṅ itkaṅ Anutu-ken yāṅpāpik man yāṅ itak yāk. ¹²Sol u dapuri tumbani itak upāṅkaṅ dāpmonken ḡode kak; Āma kubā wāpi Ananias unitā Sol dapuri yāpān tāgakta yot gānaṅ āroṅpāṅ keru gupi terak peṅjirān kak yāk. ¹³ⁿYāwānā Ananiastā kowata ḡode yāṅkuk; Ekāni, ude nāmo! Āma māyaptā āma unita man ḡode yāṅjirā nadāk tāyat; Āma u imaka wakiwaki Jerusalem komeken āmawebekayeta tāṅ yāmik tāṅpani yāk. ¹⁴^oU bāmop āma intājukun tāṅpanitā āmawebe ḡo nanik gāk wāpka terak yeṅgāmā pek tākaṅ u yepmāṅjitta yāṅtāreṅ imiṅkuṅ yāk.

¹⁵^pUde yāwānā Ekānitā ḡode iwetkuk; Gāk ku. Sol uwā nākḡo epān watā āmana ude iwoyāṅkut yāk. Uwā āmawebe Juda ābotken nanik nāmo, ba kome kubākubā tāṅo intājukun āma, ba Isrel nanik nākḡo manbiṅam u yāṅahāṅpāṅ yāwetta iwoyāṅkut yāk. ¹⁶^qTāṅpāṅ nākḡo wāpnata yāṅpāṅ komi bārāpi māyap nadāwayāṅ tāyak uwā nākḡa-tāgān api iwoṅārewet yāk.

^k9:1 Apos 8:3 ^l9:5 Apos 5:39; 1Ko 15:8 ^m9:11 Apos 21:39, 16:9

ⁿ9:13 Apos 8:3 ^o9:14 Apos 9:1-2,21; 1Ko 1:2

^p9:15 Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5 ^q9:16 2Ko 11:23-28

¹⁷ Ekänitā Ananias ude iweränā kumaṅ Judas tāṅo yot gānaṅ āronpāṅ keriyat Sol terak peṅpāṅ ḡode iwetkuk; Notnapak Sol, Ekāni Jesu, kādet miṅin ahāṅ gamiṅkuko unitā apiṅo nāk peṅ nāwet-pewān gākken ābātat yāk. Gāk dapun āneṅi ijiwi kuṅirā Kudupi Munapiktā gāk uwāk tawān yāṅpāṅ nāk peṅ nāwet-pewān ābātat yāk. ¹⁸ Ananiastā ude yāwān tārenjirān uterakgān imaka kubā āwon bumik dapuri tāṅpipiṅkuko u tārenj maṅkuk. Maṅjirān dapuri ijiwān kuṅkuṅ. Ijiwān kwāpāṅ kāronj akwānkaṅ pāṅku Ananiastā Jesu wāpi terak ume ārut imiṅkuk. ¹⁹ Tāṅpānkaṅ Sol ketem nanpāṅ kehāromi āneṅi yāpuk.

Solta iwan tāṅ imiṅkuṅ

Ude tāṅkaṅ Sol Jesu iwarān tāwani Damaskus nanik ukāt kepma yarāgān itkuṅ. ²⁰ Kadāni ugān yāput peṅpāṅ Juda tāṅo kābeyā yot kome uken itkuṅo u gānaṅ āronpāṅ manbiṅam ḡode yāṅahāk tāṅkukonik; Jesu u Anutu tāṅo nanaki ubayāṅ yāṅ yāk tāṅkuk. ²¹ Ude yāṅjirān nadāṅpāṅ āmawebe pāke unitā kikṅutpāṅ yāṅkuṅ; Wa! Āma ḡonitāgān Jerusalem komeken āmawebe Jesu terak yeṅgāmā pek tākaṅ u tāṅpān waṅkuṅopāṅ udegān tāṅpa yāṅkaṅ ḡo ābuk yāk. U āmawebe yepmāṅitpāṅ yāṅyākṅat yāpmāṅ bāmop āma intājukun tāṅpani-ken kwa yāṅkaṅ ābuk. Ude tāk tāṅkukopāṅ jide tāṅpāṅ Jesu tāṅo manbiṅam niwetak?

²² Tāṅpākaṅ Sol nadāk-nadāk Anutu-ken nanik yāpmāṅkaṅ Juda āma Damaskus itkuṅo u ḡode yāṅahāṅpāṅ yāwet tāṅkuk; Jesuwā āmawebeniye yāmagutta Anututā iwoyāṅpāṅ teṅkuko ubayāṅ. Tāṅpāṅ Soltā Jesu tāṅo mebāri u kwawakinik yāṅahāṅjirān Juda āmatā

u nadāṅpāṅ mani wārāmutta tāṅbārāp tāṅpāṅ nadāwātāk pāhap tāṅkuṅ.

²³ Soltā epān u kepma māyap tāṅ yāpmāṅ kuṅjirān eruk, Juda āmatā Sol utta man yāṅpāṅ-nadāk tāṅkuṅ. ²⁴ Kābop kābop yāṅpāṅ-nadāṅjirā utnayāṅ yāṅkuṅo u Soltā manbiṅam nadāṅkaṅ kuṅarirān utnayāṅ yotpārare yewa unitāṅo yāma taṅi taṅiken kepma bipani watāni itkuṅ. ²⁵ Ude tāṅjirā bipani kubāken kābop, Sol tāṅo iwarān tāwani Sol yāṅikṅat yāpmāṅ yotpārare tāṅo yewa kāronj uterak āronkuṅ. Āronpāṅā Sol iwerā yāk taṅi gānaṅ māṅjirānkaṅ yāk ikek tewā komeken umu āpmonkaṅ ukādagān metāṅpeṅ kuṅkuk.

²⁶ Tāṅpākaṅ Sol kumaṅ pāṅku Jerusalem yotpārare-ken ahāṅpāṅ Jesu tāṅo ābot tāṅpani-ken yāpurārāyāṅ yāṅjirān u Jesu tāṅo iwarāntāki kubā yāṅ nadāwā bureni nāmo tāṅpāpāṅ umuntaṅkuṅ. ²⁷ Upāṅkaṅ Banabastā Sol not tāṅ imiṅpāṅ yāṅikṅat yāpmāṅ aposoro ābotken kuṅpāṅ Sol tāṅo manbiṅam ḡode yāwetkuk; Soltā Ekāni kādet miṅin kawānpāṅ man iwetkuko unitāṅo manbiṅam, ba Soltā Damaskus yotpārare-ken Jesu tāṅo manbiṅam kehāromigān yāṅahāṅkuko unitāṅo manbiṅam yāwetkuk. Tāṅjirān āma kubātā nāmo iniṅ bitnāṅkuk.

²⁸ Ude tāṅpānkaṅ Sol uwā Jerusalem komeken penta itkuṅ. Tāṅpākaṅ Ekāni tāṅo manbiṅam umunkāt nāmo, gwāk pimiṅpāṅ yāṅahāṅtāṅ kuṅatkuk. ²⁹ Tāṅpāṅ kadāni kadāni Soltā Juda āma Grik mangān nadāwani-kāt Jesu tāṅo manbiṅam yāṅpāṅ-nadāk tāk tāṅkuṅo upāṅkaṅ āma u Sol utnayāṅ kādetta wāyākṅek tāṅkuṅonik. ³⁰ Ude tāṅjirā noriyetā nadāṅpāṅ Sol yāṅikṅat

¹⁹:21 Apos 8:3 ¹⁹:22 Apos 17:3; Apos 18:5,28 ¹⁹:23 Apos 23:12

¹⁹:25 2Ko 11:32-33 ¹⁹:26 Gal 1:17-19 ¹⁹:27 Apos 9:4,20; 1Ko 9:1, 15:8

¹⁹:30 Apos 11:25; Gal 1:21

yäpmän Sisaria komeken äpmonkuḡ. Tänpän Sisaria kome unitä tewä yäpmän kumaḡ pänku Tasus kome ahänkuk.

³¹Tänpäkaḡ kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik äbot tänpäni säkgämän, kwini terak itkuḡ. Äma kubätä waki nämö täḡ yämiḡkuk. Tänpäkaḡ kädet siwoḡi terak Ekäni gämori-ken kuḡarirä Kudupi Munapiktä bänepi tänpidäm tänpän täḡ-kehäromtaḡ yämiḡirän ämawebe kodaki mäyaptä Jesu täḡo äbot tänpäni yäpurärätkuḡ.

Pitatä käyäm ikek kubä yäpän tägaḡkuk

³²Pitatä komeni komeni kuḡatkä yotpärare kubä wäpi Lida ahänpän Anutu täḡo kudupi ämawebe uken irani ahän yämänkaḡ penta itkuḡ. ³³Tänpän uken äma kubä wäpi Enas ahän imiḡkuk. Äma uwä täḡgurän takinik tänpän it yäpmän äbänirän obaḡ 8 ude tärenkuk. ³⁴Äma u parirän Pitatä kaḡpän iwetkuk; Enas, Jesu Kristotä gepmaḡpän tägatan unita akuḡkaḡ tek ämetpäränika yäpi tägawut yäk. Pitatä ude iwerirän uterakgän akuḡkuk. ³⁵Ude täḡkaḡ kuḡarirän Lida kome mähem ba Saron komeken nanik kuduptä kaḡpän bänepi sukurenpan Ekänita biḡam täḡkuḡ.

Kumbani kubä kodak taḡkuk

³⁶Kadäni uken Jopa yotpärare-ken äbot tänpäni webe kubä wäpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmoḡ.) Webe unitä kadäni kadäni kädet tägatäga tänpän ämawebe jäwäri täḡkentäḡ yämik täḡkukonik. ³⁷Tänpäkaḡ Pita Lida komeken irirän Tabita uwä käyäm tänpän kumbuk. Kumäḡirän komegup ume ärut imiḡpän yot gänaḡ täḡkireki kubäken

yäpmän päro peḡkuḡ. ³⁸Tänpäkaḡ Lida yotpärare u Jopa yotpärare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot tänpäni Pita Lida komeken itak yän nadänpän äma yarä yäwerä kumaḡ pänku Pitaken ahänpän butewaki terak ḡode iwetkumän; Nintä komeken bäräḡeḡ kuna yänpän gämagutdayän äbäkämäk yäk. ³⁹Yäwänä Pitatä nadän yämiḡpän tuḡum tänpänkaḡ penta kuḡkuḡ. Kumaḡ pänku Lida yotpärare ahänpän kumbani patkuk-ken u yänḡkḡat yäpmän äronkuḡ. Äronḡirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduptagän äbä Pita itgwäḡiḡpän konäm butewaki täḡit, Tabita kodak itkaḡ tek mebäri mebäri bipmän yämik täḡkuko u iwoḡäreḡit täḡkuḡ.

⁴⁰Yäḡirä Pitatä peḡ yäwet-pewän yäman kuḡ moreḡirä gukut imäpmok tänpän yänpik man yänkuk. Yänpik man yäwän tärewäpän äyänutpän Tabita kaḡpän yänkuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijiwän kwäpän Pita kaḡpänä akuḡ maḡit itkuk. ⁴¹Aku maḡirirän Pitatä kerigän iḡitpän iwerän aku käron itkuk. Tänpänkaḡ Anutu täḡo ämawebe-kät webe kajat-kajat yänpewän ärowäkaḡ Tabita akutak ḡo kawut yän yäwetkuk. ⁴²Ude täḡirän unitäḡo manbiḡam Jopa yotpärare ahän parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täḡ imiḡkuḡ. ⁴³Tänpäkaḡ Pita uwä äma kubä tom gupipän imaka imaka täk tänpäni wäpi Saimon unitä yotken kadäni käronḡi bumik it täḡkumänonik.

Anutu täḡo aḡerotä Konilias man iwetkuk

10^aÄma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkaḡ Rom täḡo komi äma äbot kubä 100 ude unitäḡo intäḡukun äma it

tänjukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yäj yäwerani. ²Konilias uwä guŋ äbotken nanik upänkaŋ ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täŋo Anututa nadäkinik täŋ imiŋpäŋ iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋpäŋ Konilias uwä moneŋi Juda äma jäwäri täŋken-täŋ yämik täŋjukonik. Täŋkaŋ kadäni kadäni Anutu-ken yäŋapik man yäk täŋjukonik. ^{3b}Eruk kepma kubä 3'kirok bipäda täŋirän yori gänaŋ itkaŋ jop dupiŋkaŋ Anutu täŋo aŋero kubätä ahäŋ imiŋirän kwawakinik kaŋkuk. Täŋpäŋ aŋero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴Yäwänä Koniliastä kaŋpäŋ bumta umuntaŋpäŋ iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Anututä gäkŋo yäŋapik manka nadäk täyak. Ba gäk moneŋ tuŋumka äma jäwärita yämiŋiri gabäk täyak. Ude täŋiri gabäŋpäŋ kädēt unita gäripi nadäŋ gamik täyak yäk. ⁵Unita apiŋo ämakaye yepmaŋpi Jopa komeken kut. Kuŋkaŋ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmäŋ äbut yäk. ^{6c}Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipäŋ täŋpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäj iwetkuk. ⁷Ude iwerän tärewäpän aŋero Konilias teŋpeŋ kuŋkuk. Kuŋirän Koniliastä watä ämani yarakät komi ämani kubä yänpewän äbuŋ. (Komi äma u Anututa nadäkinik täŋpäŋ Konilias-kät bok irani.) ⁸Eruk äma yarakubä u äbäŋirä Koniliastä imaka ahäŋ imiŋkuko u kudup yäwerän nadäŋkuŋ. Nadäŋ morewäkaŋ peŋ yäwet-pewän Jopa komeken kuŋkuŋ.

Pitatä dāpmonken imaka kubä kaŋkuk

⁹Kuŋtängän kome bipänä kädēt miŋin patkuŋ. Patkuŋo yäŋewänä äneŋi akumaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtängän kepma bämop täŋirän Jopa kome keräp taŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Pitatä yot itkuko uwä itpäŋ-nadäk bäguŋ punin unu täŋpani unita Anutu-ken yäŋapiwa yäŋkaŋ unu äroŋkuk. ¹⁰Äro irirän nakta iwäkaŋ ketemta yäŋjuk. Yäwänä ketem api ijiŋirä jop dupiŋkaŋ dāpmonken ŋode kaŋkuk; ^{11d}Kunum aŋeŋirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek taŋi käwuri käwuri yentä topmäŋpäŋ pewä yäpmäŋ kome terak äpäŋirän kaŋkuk. ¹²Täŋpäŋ tek u gänaŋ tom mebäri mebäri ba gämok, damaŋ ba barak mebäri mebäritä irirä yabäŋkuk. ¹³Pitatä ude yabäŋ yawat ittängän man kotäk kubä ŋode nadäŋkuk; Pita, gäk aku tom uwä dāpmäŋpäŋ naŋ!

^{14e}Yäŋirän Pitatä yäŋjuk; Ekäni, u nämoinik näŋpayäŋ! Tom u nintäŋo бага mantä nämo nakta yäjiwäranı yäk. Ämatä u naŋpäŋ bānepi täŋpä waneŋ. Gäk mebärina nadātan, tom udewani kubä nämoinik nak täyat yäk. ^{15f}Ude yäwänä man kotäk u äneŋi kubäkät ŋode yäŋjuk; Ude nämo! Imaka Anututä u täga yäj yäwani u gäkä waki yäj täga nämo yäwen yäk. ¹⁶Täŋpäkaŋ imaka ahäŋ imiŋkuko u kadäni yarakubä ude äroŋkaŋ äpäk täŋjuk. Kadäni yarakubä ude kaŋpäŋ nadäwänkaŋ äneŋi wädäŋ yäpmäŋ kunum gänaŋ äroŋkuk.

¹⁷⁻¹⁸Kunum gänaŋ äroŋirän Pitatä imaka kaŋkuko unitäŋo mebärita nadäwätäk pähap täŋjuk. Nadäwätäk täŋ irirän äma yarakubä Koniliastä peŋ yäwet-pewän äbuŋo u Saimontä yotken ahäŋpäŋ yäman umu itkaŋ gera terak

^b10:3 Apos 3:1 ^c10:6 Apos 9:43 ^d10:11 Apos 11:5-17

^e10:14 Wkp 11:1-47; Ese 4:14 ^f10:15 Mak 7:15,19

node yänkuñ; Ai, Saimon wäpi kubä Pita, yot ɲo itak?

^{19g}Tänpäkañ Pitawä yot medäp terak unu imaka kudupi kañkuko unita pen nadawätäk täñ irirän Munapiktä iwetkuk; Nadätan? Yäman umu äma yaräkubä gäka wäyäkñeñtäñ äbäkañ yäk. ²⁰Äma uwä näkña yäwetpewa äbäkañ unita nadawätäk nämo täñpen. Äpmonpikañ batakigän penta kut yäk. ²¹Munapiktä ude iveränä Pita yäman umu äpmonpäñ äma yaräkubä u yäwetkuk; Äma wäyäkñeñtäñ äbäkañ uwä näk ɲo. E, ɲo ima mebarita äbäkañ? ^{22h}Yäwänä iwetkuñ; Komi äma täño intäjukun äma wäpi Koniliastä yäñpewän äbäkamäñ yäk. Konilias uwä äma siwoñi. U Anutu iniñ orerirän Juda ämawebe kuduhtagäntä äma unita orañ imik täkañ yäk. Tänpäñ Anutu täño kudupi aɲero kubätä ahäñ imiñpäñ Konilias ɲode iwetkuk; Gäk äma kubä wäpi Pita imagut yäpmäñ kuñpäñ gäkña yotken teñiri man nadatak u yäñirän kañ nadä yäñ iwetkuk. ²³ⁱUde yäñirä Pitatä yämagut päñku ini yotken yepmañpän patkuñ.

Eruk, patkuño yäñewänä akuñpäñ Pita tuñum tänpänkañ äma yaräkubä ukät Jopa komeken nanik äbot täñpani äma ätu ukät penta kuñkuñ. ²⁴Kuñtäko bipänä kädet miñin patkuñ. Patkuño yäñewänkañ äneñi yäput peñpäñ kuñkä Koniliastä yotpärare-ken Sisaria ahäñkuñ. Uken Koniliastä iniken mähemije ba norije gägäni ätu yäñpewän päbä kubä-kengän itsämäñirä päñku ahäñ yämiñkuñ. ²⁵Ahäñ yämiñpäñ yot gänañ ärowayäñ täñirän kañpäñä Koniliastä Pita gämori-ken gukut imäpmok tänpäñ iniñ orerayäñ täñkuk. ^{26j}Ude täñirän kañpäñ Pitatä iwetkuk; Ai! Ude imata

täyan? Aku! Näk Anutu nämo, näk äma, gäk udewanigän yäk. ²⁷Man ude näwetgäwet täntäñ yot gänañ äronpän Pitatä ämawebe yot gänañ tokñek irirä yabäñkuk. ²⁸Yabäñpäñ yäwetkuk; Juda äma nintäño mebarinin ɲode käwep nadäk täkañ; Ninä, äma guñ äbotken nanik in udewani kubäkät itpäñ yänpäñ-nadäk täga tänañi nämo. Kädet ude ta yäjiwäranani yäñ nadäk täkamäñ. Täñ, Anututä däpmonken kudän ɲode näwetpäñ näwoñäreñkuk; Näk äma kubäta nadäwa jirañ täga nämo täñpek, ba äma kubäta ɲode täga nämo nadäwet; U ninkät nanik nämo unita ukät itpäñ yänpäñ-nadäk tänañi nämo. ²⁹Anututä ude näwoñäreñkuko unita ɲo äbäkta nämo bitnäñkut. E, in ima mebarita yäñpewä äbätat?

^{30k}Yäwänä Koniliastä ɲode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipäda 3'kirok itkamäñ ɲodegän täñirän, näk yot gänañ itkañ Anutu-ken yäñapik man yäñ itkut. Pengän, äma kubä tek paki-inik ägo wabiñirä iñamna-ken ahäñkuk. ³¹Ahäñ namiñpäñ yäñkuk; Konilias, Anututä gäkño yäñapik man nadäk täyak yäk. Ba gäk moner tuñumka äma jäwärita yämiñiri gabäk täyak yäk. Ude täñiri gabäñpäñ kädet unita gäripi nadäñ gamik täyak yäk. ³²Unita apiño ämakaye yepmañpi Jopa komeken kut yäk. Kuñkañ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita imagut yäpmäñ äbut yäk. Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipäñ täñpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäk. ³³Äma unitä ude näwerirän eruk, bäräñeñ gäk gämagutta äma ätu peñ yäwetpewa kuñkuñ. Tänpäkañ gäk ɲo äbäkta nämo bitnäñkuno unita bänep täga nadäñ gamitat yäk. Eruk,

^g10:19 Apos 11:12, 13:2 ^h10:22 Apos 10:1-2 ⁱ10:23 Apos 10:45, 11:12

^j10:26 Apos 14:13-15; Rev 19:10 ^k10:30 Apos 3:1, 1:10

man kuduptagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäkta, Ekäni injamiken kwawak itkamäj ɲo yäk.

Pitatä Jesu täɲo manbiɲam yänjahänkuk

³⁴⁻³⁵ ^{lm} Tänpäj Pitatä man ɲode yäput peɲpäj yänkuk; Eruk, apiɲogän burenigän ɲode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadänjirän uterakgän täk täyak yäk. U gupninta nadänjirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nä-moinik, äma Anutu iniɲ oretpäj kädet siwoɲi iwat täkaɲ uwä Anututä not täɲ yämik täyak. ³⁶ ^{pE}, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahänkuko unitäɲo manbiɲam in nadäk täkaɲ. Manbiɲam Täga uwä ɲode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubägän täktäk täɲo man u niwetpäj niwoɲarek täɲkuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduptagänta Ekäni it yämik täyak.

³⁷ ^o Tänpäkaɲ Galili ba Judia komeken imaka ahänkuko unitäɲo manbiɲam in nadäkaɲ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yänjahänpäj yäwet täɲkuko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken naniktä Galili komeken epäni yäput peɲkuk. ³⁸ ^p Anututä kehäromi ba Munapik kireɲ imiɲirän äyänutpäj äyänutpäj ämawebe iron täɲ yämiɲtän kuɲatkuk. Tänpäj Anututä itkentän imiɲirän äma Satantä tänpäwak täɲ yämani u kuduptagän yäpän tägawäpäj yepmak täɲkukonik. ³⁹ Täɲjirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap äyänutpäj äyänutpäj imaka imaka yänpäj-täk täɲkuko u kanpäj nadäk täɲ moreɲkumäj.

Tänjtän kuɲtäyon päya kwaköp terak utpewä kumbuk. ⁴⁰ ^q Utpewä kumbuko upänkaɲ kepma yarä täreɲjirän kepma kubäta Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmäj akuɲkuk. Yäpmäj päɲaku teɲpäj äneɲi kwawak pewän ahänkuk yäk. ⁴¹ ^r Tänpäkaɲ ämawebe kudupken nämo ahäj yämik täɲkuk. Nämo, mani biɲam yänjahäkta intäjukun iwoyänpäj nipmanpani nin-kengän ahäj nimik täɲkuk yäk. Täɲjirän kumbani-ken naniktä akwänkaɲ ninä ukät ketem bok naɲpäj yänpäj-nadäk täk täɲkumäjonik. ⁴² ^s Tänpäkaɲ ämawebe wäpi biɲam yänjahänpäj yäwetta ɲode niwetkuk; Anututä äma kubä, äma kumbani ba äma kodak irani manken yäpmäj danikta iwoyänkuko u näk yäj niwetkuk. ⁴³ ^t In nadäkaɲ? Ämawebe netä unitä Jesuta nadäkinik täɲpeɲ kuɲatnayäj täkaɲ uwä momini täga api ärut yämek. Bureni, Anututä Jesu wäpi terak wakini api peɲ yämek, profet kuduptä yänjahänkuɲo ude.

Guɲ äbot ätutä Munapik yäpuɲ

⁴⁴ ^u Pitatä man ude pen yäj irirän Kudupi Munapiktä ämawebe mani nadäj itkuɲo uterak äpuk. ⁴⁵⁻⁴⁶ ^v Äpäɲjirän ämawebe guɲ äbotken nanik u man kotäk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniɲ oretkuɲ. Ude täɲjirä yabänpäj äma Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täɲpani Pitakät penta äbuɲo u nadäwätäk tänpäj keri inpäj yänkuɲ; U kawut! yäk. Anututä bänep ironi terak Munapik guɲ ämawebe ɲonita kireɲ yämitak yäk. Apiɲo kanpäj nadäkamäj, Munapik

¹10:34-35 1Sml 16:7; Rom 2:11; Gal 2:6

²10:36 Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14

³10:38 Mat 3:16; Luk 4:17-20 ⁴10:40 1Ko 15:4-7

⁵10:41 Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43 ⁶10:42 Apos 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 ⁷10:43 Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24

⁸10:44 Apos 11:15, 15:8 ⁹10:45-46 Apos 2:4, 19:6

^m10:34-35 Jon 9:31

^o10:37 Mat 4:12-17

u Juda äma nintagän nämo yäk. ⁴⁷wUde yäjirä Pitatä yäjku; Äbot ɲo, nintä yäpumaŋo udegän, Munapik yäpmaŋkaŋ. Unita äbot ɲo ume ärut yämikta netätä täga niniŋ bitnäwek? Nämoïnik! ⁴⁸xUde yäwänkaŋ ämawebe u Jesu Kristo wäpi terak ärut yämiŋkuŋ. Ärut yämäkaŋ ämawebe unitä Pita iwetkuŋ; Ninkät ätu it nipmaŋkaŋ kaŋ ku yäj iweräwä udegän täŋkuk.

Pitatä iniken mebärini yäŋahäŋkuk

11 Tänpän aposoro-kät äbot tänpäni ämawebe-kät Judia komeken iranitä manbiŋam ɲode nadäŋkuŋ; Ämawebe guŋ äbotken naniktä Anutu täŋo man nadänpän bänepi-ken iyap taŋkuŋ yäj nadäŋkuŋ. ²⁻³yUde nadäŋkuŋo unita Pitatä Jerusalem yotpärare äyäjutpeŋ äronjirän Juda nanik äbot tänpäni äma ätutä nadäwä nämo tärewäpän man taŋi ɲode iwetkuŋ; Gäk imata Moses täŋo бага man irepmitpän äma gupi moräk nämo madäwani, guŋ äbotken nanik unitäŋo yot gänaŋ äronkun? Ba imata äma udewani-kät ketem bok naŋkuŋ? U siwoŋi nämo! ⁴Yäwäwä Pitatä imaka ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam mebäri-ken umunitä yäj yäpmän kuŋtäŋgän ɲode yäwetkuk; ⁵zNäk Jopa yotpärare-ken yäŋapik man yäj yäpmän kuŋjira Ekänitä nadäk-nadäkna-ken pewän ahäŋjirä ɲode kaŋkut yäk. Kunum aŋejirän imaka kubä äpuk yäk. Äpuko uwä tek taŋi, käwuri käwuri yentä topmänpän pewä yäpmän kome terak dubina-ken äpäŋjirän kaŋkut. ⁶Äpäŋjirän ket tänpän yabäŋkut; Tek u gänaŋ tom mebäri mebäri taŋi täpuri, ba gämok ba barak mebäri mebäritä irirä. ⁷Ude yabän yäwat itkaŋ man

kotäk kubä ɲode nadäŋkut; Pita, gäk aku tom uwä däpmaŋpän naŋ!

⁸Man ude nadänpän ɲode yäjku; Ekäni, u nämoïnik nänpayän. Tom u waki, nakta yäjiwärani. Ämatä u naŋpän bänepi tänpä waneŋ. Tom udewani kubä nämoïnik nak täyat yäj iwetku. ⁹Ude yäwawä man kotäk kunum gänaŋ nanik u äneŋi kubäkät ɲode yäjku; Ude nämo yäk. Imaka Anututä u täga yäj yäwani u gäkä waki yäj täga nämo yäwen yäk. ¹⁰Tänpäkaŋ imaka ahäj namiŋkuko u kadäni yaräkubä ude äronkaŋ äpäk täŋkuk. Kadäni yaräkubä u kaŋpän nadäwakaŋ äneŋi wädäj yäpmaŋ kunum gänaŋ äronkuk.

¹¹Eruk, imaka u paorirän uterakgän Sisaria komeken nanik äma yaräkubä näk nämagutta yot itkut-ken ugän ahäŋkuŋ. ¹²aAhäŋjirä Munapiktä ɲode näwetkuk; Gäk ukät kuŋkaŋä nadäwätäk terak nämo kwen yäj näwetkuk. Ude näwerirän notniye 6 ɲo näkkät bok Koniliastä yotken kuŋkumän. Kumaŋ päŋku Koniliastä yot gänaŋ äronitna ɲode niwetkuk; ¹³Näkä yot gänaŋ aŋero kubätä ahäj namiŋpän ɲode näwetkuk; Gäk Jopa yotpärare-ken watä ämakaye ätu yäniŋ kireŋpewi päŋku Saimon wäpi kubä Pita yäjikŋat yäpmän kaŋ äbut. ¹⁴bÄma unitä man täwerirän ket nadänpän Ekänita biŋam kaŋ täŋput, gäkŋa ba ämawebe gäkkät irani u kudup yäk. Aŋerotä man ude iwetkuk. ¹⁵cEruk, näk Anutu täŋo manbiŋam yäwet irira bian Munapiktä ninken äpuko udegän ämawebe uterak äronkuk. ¹⁶dTäŋjirän näkä u kaŋpän Ekänitä man ɲode yäjku u juku piŋkut; Jontä umegän ärut tamikuk. Upäŋkaŋ inä Munapikpän api uwäktän tamet

^w10:47 Apos 8:36 ^x10:48 Apos 2:38 ^y11:2-3 Apos 10:28; Gal 2:12

^z11:5 Apos 10:9-48 ^a11:12 Apos 10:23,45 ^b11:14 Apos 16:31

^c11:15 Apos 2:4 ^d11:16 Apos 1:5

yäj yäjkuuk. ¹⁷Täjnpäkaŋ ninä Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täj imiŋitna iron pähap täj nimiŋkuko udegän Konilias-kät äboriyeta täj yämiŋirän näk ŋodewanitä imata Anutu iniŋ bitnäwam?

¹⁸ePitätä manbiŋam ude yäwerän nadänpäj bänepi kwitawäpäj Anutu iniŋ oretpäj ŋode yäjkuŋ; Wära! yäk. Anutuwä guŋ äbottä bänepi sukurenpäj irit kehäromita biŋam täkta yäntäreŋ yämik täyak yäj yäjkuŋ.

Jesu täŋo manbiŋam Antiok ahäj patkuk

¹⁹fTäjnpäkaŋ Stiven kumäj-kumäj utkuŋo uterak äma ätutä äbot täŋpani mäyap däpmäj yäwat kireŋirä Juda kome peŋpäj Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. Kuŋtäŋpä kuŋkuŋo uwä Ekäni täŋo manbiŋam Juda ämawebegän yäjahänpäj yäwettäj kuŋkuŋ. Äma ätu nämo yäwet täŋkuŋonik. ²⁰Upäjkaŋ nadäkinik täŋpani ätu Saiprus Sairini komeken naniktä Antiok yotpärare-ken kuŋkaŋ Grik man yäwani ämawebe, guŋ äbotken nanik ukät yänpäj-nadäk täŋpäj Ekäni Jesu Kristo täŋo manbiŋam yäjahänpäj yäwetkuŋ. ²¹gUde täŋirä Ekänitä kehäromi yämiŋirän yäwerä guŋ äbotken nanik ämawebe u nadänpäj mäyaptä bänepi sukurenpäj Ekänita biŋam täŋkuŋ. ²²hTäjnpäkaŋ unitäŋo manbiŋam nadänpäj äbot täŋpani Jerusalem itkuŋo unitä Banabas peŋ iwet-pewä Antiok kuŋkuk.

²³iPäjku Antiok ahänpäj Anutu täŋo iron u kaŋpäj oretoret pähap

täjnpäj bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋpäj ŋode yäwetkuk; Bänepjintä Ekäni kwasikotpäj iŋit-inik täŋpäj kaŋ irut yäj yäwetkuk. ²⁴jBanabas uwä äma tägagämän kubä. Bänepi-ken Kudupi Munapik ba nadäkiniki kehäromi nitek. Täŋpäkaŋ yotpärare uken äma mäyap-inik Ekänita biŋam täŋkuŋ.

²⁵kEruk ätu nanak itpäjä Banabastä Sol kaŋ-ahäwa yäjkaŋ Tasus yotpärare-ken kuŋkuk. ²⁶lPäjku kaŋ-ahänpäj imaguränkaŋ Antiok äbumän. Äbänpäj äbot täŋpani bämopi-ken obaŋ kubä ude itkaŋ äma bumta Ekäni täŋo manbiŋam yäwetpäj yäwojäreŋ täŋkumän. Antiok uken ämatä Jesu täŋo äbot täŋpanita wäpi Kristen^s yäj mämäram yäwetkuŋ.

Äbot täŋpanitä täŋkentäk moneŋ pewä kuŋkuŋ

²⁷mKadäni uken profet äma ätu Jerusalem naniktä Antiok kuŋkuŋ. ²⁸nProfet kuŋkuŋo uken nanik kubä wäpi Agabas, uwä Munapiktä peŋ iwerirän komeni komeni nak jop irit ahäwayäj täŋkuko unita jukuman yäjkuuk. (Nak jop irit uwä äma wäpi Klodiustä Rom täŋo intäjukun äma irirän bureni ahäŋkuk.) ²⁹O Nakta jop iritta yäjirän nadänpäj äbot täŋpani kubäkubätä moneŋ pat yämiŋkuko udegän yäpmäj danipäj Judia komeken noriye ketemta jop itkuŋo unita pewä kukta yäntäreŋkuŋ. ³⁰oYäntäreŋpäj moneŋ peŋkuŋo u Banabas kenta Solta yämäkaŋ yäpmäj päjku äbot täŋpani Judia komeken irani unitäŋo watä äma unita yämiŋkumän.

§11:26 Kristen täŋo mebari uwä Kristo täŋo tawaŋken nanik

e11:18 Apos 13:48, 14:27 f11:19 Apos 8:1-4 g11:21 Apos 2:41

h11:22 Apos 4:36 i11:23 Apos 13:43 j11:24 Apos 2:41, 6:5

k11:25 Apos 9:30 l11:26 1Pi 4:16 m11:27 Apos 13:1, 15:32

n11:28 Apos 21:10 o11:30 Apos 12:25

Herottä äbot tänpänita iwan täj yämiŋkuk

12 Kadäni uken Herot Judia kome täño intäjukun äma ude itkaŋ äbot tänpäni ätu komi yäma yänkaŋ yepmäñit päñku komi yot gänaŋ yepmañkuk. ²Uwä ñode; Unitä yäwänkaŋ Jems, Jon täño noripak päiptä madänpewä kumbuk. ³Ude täñirä Juda ämawebetä kädet Herottä täñkuko unita gäripi nadäwäpäñ Pita imaka, komi yotken tewa yänkaŋ yäwänpäñ iñitkuñ. Uwä Juda täño orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni bämopi-ken täñkuk.

⁴Eruk, Pita iñitpäñ komi yotken teñpäñ komi äma 16 ude yäwerän watä it täñkuñonik. Täñpakaŋ Herottä ñode nadäñkuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni täreñirän ämawebe iñamiken manken api tewet yän nadäñkuk. ⁵Ude nadäñkuko unita Pita komi yot-kengän irirän komi ämatä watäni itkuñ. Täñpakaŋ äbot tänpäni ämawebetäwä Pita täñkentäñ imikta Anutu-ken wari wari yänpäpik man yäk täñkuñonik.

Ajero kubätä Pita täñkentäñ imiñkuk

⁶Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yänkuko u keräp tañkuk. Kwep yän yänkaŋ bipani Pita komi yot gänaŋ yen kehäromitä kerä kuroñi topmäñpäñ tewä komi äma yarä bämopiken däpmon pat itkuk. Täñpakaŋ komi äma ätu komi yot täño yämabam unita watäni itkuñ. ⁷Täñirän pit kubägän Ekäni täño ajero kubätä komi yot gänaŋ ugän ahäñkuk. Ahäñirän peñyänjekitä komi yot gänaŋ u peñyänepäñ patkuk. Täñpäñ ajero unitä Pita iñit täñpewän akwänpäñ iwetkuk; Gäk bäräñeñ aku!

yäk. Ude yänjirän yen kehäromi yarä Pita kerä kuroñi topuño u pitpäñ mañkumän. ⁸Täñirän ajerotä Pita iwetkuk; Päñaku tek täñpäñ kuroñka ärärani tä yäk. Ude yäwänä Pita udegän täñkuk. Täñpänä ajerotä yänkuk; Mäni tekka u täñpäñ näk näwat yäk. ⁹Ude yänpeñ kuñjirän Pita komi yot u peñpeñ iwatkuk. Ajerotä bureni ude täñkentäñ namitak yän nämo nadäñkuk, däpmonken käwep täyat yän nadäñkukopñ bureni ahän imiñkuk. ¹⁰Eruk kumañ päñku komi äma äbot yarä watä itkuño u äbot kubä yärepmitpäñ äneñi äbot kubä yärepmitpeñ kuñjirän komi yot täño yäma tañi dätpäñ äpämañ yotpärare-ken kwani u ini dätkuk. Däriirän yarä u äpämañ yäman umu kuñkumän. Kuñtängän kädet miñin ajerotä Pita pit kubägän teñpeñ kuñkuk.

¹¹Täñirän eruk Pita uken nadäwän tumbuñ. Täñpäñ yänkuk; Eruk, bureni gän nadätat yäk. Ekäni tä ajeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot keräken nanik ba Juda ämawebe täño kokwawak keräken nanikpäñ nämagutak yäk. ¹²Ude nadäñkaŋ kumañ päñku Jon wäpi kubä Mak unitäño miñi wäpi Maria unitä yotken ahäñkuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä täñpäñ Anutu-ken yänpäpik man yän itkuñ. ¹³Ude yän irirä Pitatä päñku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude täñpänä epän watä webe kubä wäpi Roda unitä yäma därayän kuñkuk. ¹⁴Kuñpäñ Pita täño kotäk nadänpäñ bänepi-ken oretoret pähap nadänpäñ yäma nämo dätkuk. Nämo, äneñi äyägutpeñ yot gänaŋ unu kuñpäñ ämawebe päke u yäwetkuk; Pita äbäko yäma-ken itak yäk. ¹⁵Ude yäwänä iwetkuñ; Täñguñ tañpäñ ba yäyan yäk. Ude yäwäkaŋ ehuranigän yänkuk; Nämo! Bureni yäyat! Pita yäman umu itak yäk. Yäwänä

^p12:3 Apos 4:3 ^q12:5 Jem 5:16 ^r12:6 Apos 5:23 ^s12:10 Apos 5:19

^t12:12 Apos 12:25, 15:37 ^u12:15 Apos 26:24; Mat 18:10

yänkuḡ; Ude nämo, Pita täḡo aḡeronitä käwep itak yäk.

¹⁶Ude yän irirä Pita yäma-ken kwäp-kwäp pen yäpuritkuk. Täñjirän eruk päñku yäma dätpän Pita ini kañpän kikäñutpäñ yänpäñ-nadäk täñ irirä Pitata yäniḡ bitnäñpäñ ketwära täñyäreñkuk.

¹⁷Ude täñkañ Ekänitä komi yotken nanikpäñ imagut yäpmän äbäko unitäño manbiñam yäwetkuk. Täñpäñ ḡode yäwetḡän täñkuk; In kuñkañ Jems-kät äbot täñpani ätu manbiñam ḡo kañ yäwerut. Ude yäwetkañ Pita yepmañpeñ kukñi kända kuñkuk.

¹⁸W Täñpäkañ kome yäñeñjirän komi äma Pitata watä itkuño u Pitata ijiwä wawäkañ dekaken paorak yän yänkañ nadäwätäk pähap täñpäñ manbiñam Herot iwetkuḡ. ¹⁹Iwerä nadäñpäñ Herottä äma ätu yäwetkuk; Pitata wäyäkñeñpäñ kawut! Yäweränkañ päñku wäyäkñeñtän kuñarä wañkuḡ. Täñpäwä komi äma Pitata watä itkuño u manken yepmañpäñ däpmän-pewän kumäkta yänkuk. Ude täñkañ ittängän Herot Judia kome peñpeñ päñku Sisaria yotpärare-ken itkuk.

Intäjukun äma Herot u kumbuk

²⁰xPänku uken itkañ Herot Tire kenta Sidon ämawebeta kokwawak nadän yäpmän kuñatpäñ ketem Herottä komeken nanik yäpmäkta бага peñ nimek yän nadänkuḡ. Ude täñpeko uwä ketem deken nanikpäñ api yäpne yän yänpäñ Tire Sidon ämawebe ätutä käbeyä täñpäñ yänpäñ-yäpä-tägawäkañ bänep kubäḡän äneñi täkta uken kuñkuḡ. Pengän päñku Herot täḡo yot pähap unitäño watä ämani wäpi Blastus u ahän imiñpäñ ukät

man yänpäñ-nadänjirä Blastustä Herot iñamiken yänkentän yämekta yänkehärom tañkuk. Ude täñpäñ Herot-kät man yäkta kadäni peñkuḡ.

²¹Eruk kadäni peñkuḡ-ken Herottä intäjukun äma täḡo tek täñpäñ man yäwera yänkañä intäjukun ämatä mañitpäñ man yäwani-ken kuñkuk. Uken kuñkañ man mebäri mebäri yäwetkuk. ²²Yänjirän nadäñpäñ ämawebe päke unitä gera terak ḡode yänkuḡ; Anutu kubä täḡo meni jinom yäk. U äma täḡo nämo yän yänkuḡ. ²³yUde yänjirä Herottä man u nadäñpäñ Anutu ärowani bureni täḡo wäpi biñam yäpmän akukta bitnäñkuk. Ude täñjirän uterakḡän Ekäni täḡo aḡero kubätä päbä utkuk. Urirän käyäm waki kubä Herot terak ahän imiñjirän yamuntä nañ äreyäñpewä kumbuk.

²⁴zTäñpäkañ Ekäni täḡo manbiñam kehärom tañpäñ komeni komeni ahän patkuk. ²⁵aAhän parirän Banabas kenta Sol täñkentäk moneñ Judia äbot täñpanita Jerusalem yäpmän kuñkumäno u yämän tärewäpäñ äyänutpeñ Antiok kuda yänkañ Jon wäpi kubä Mak u imaguränkañ penta kuñkuḡ.

Banabas kenta Sol epän man yäwetkuḡ

13^bTäñpäñ äbot täñpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet ḡäripi nadäk täyak u yäwetpäñ yäwoñarek täkta itkuḡ. U wäpi tawañ ḡode; Kubä Banabas, kubä Simeon wäpi kubä Kubiri yän iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot täḡo noripaki kubä. ²cEruk, kepma kubätä äbot täñpanitä Ekäni in-

^v12:17 Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40 ^w12:18 Apos 5:22-24

^x12:20 1Kin 5:11; Ese 27:17 ^y12:23 Dan 5:20

^z12:24 Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 ^a12:25 Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37

^b13:1 Apos 11:27 ^c13:2 Apos 9:15

ijoret itkaŋ inita nak nämo nakta yäji-wätpäŋ nakta jop itkuŋ. Ude täŋ irirä Kudupi Munapiktä ɲode yäwetkuk; In Banabas kenta Sol epän kubä näkä iwoyäŋ yämiŋkuro u täkta iwoyäŋpäŋ yepmaŋpä yäpmäŋ kaŋ kun yäk. ^{3d}Ude yäwänä nakta jop itkaŋ Anutu-ken yäŋapik man yäŋpäŋ keru yarä uterak peŋpäŋ yepmaŋpä yäpmäŋ kuŋkumän.

Saiprus kome manbiŋam yähähäŋkumän

^{4e}Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol peŋ yäwet-pewän Selusia komeken kuŋkumän. U naniktä gäpe terak äronpeŋ gwägu bämöpi-ken kome täpuri kubä wäpi Saiprus uken kuŋkuŋ. ^{5f}Kuŋtängän Saiprus täŋo yotpärare kubä wäpi Salamis u ahähäŋpäŋ Juda täŋo käbeyä yot gänäŋ äronpäŋ Anutu täŋo manbiŋam yähähäŋpäŋ yäwetkumän. Jon-Mak imaka, bok täŋkentäŋpäŋ yäwetkuŋ.

⁶Ude täŋkaŋ Saiprus kome u gänäŋ manbiŋam yähähäŋpäŋ yäwettäŋ kuŋtängän yotpärare kubä wäpi Pafos u ahähäŋkumän. Uken Juda äma kubä wäpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kären käwani. Grik man terak wäpi Elimas yäh iwetkuŋ. ⁷Elimas u kome unitäŋo intäjukun äma wäpi Segius-Paulus unitäŋo täŋkentäk kubä. Täŋpäkaŋ Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu täŋo manbiŋam nadäwa yähäŋpäŋ Banabas kenta Solta yähewän äbumän. ^{8g}Täŋpäkaŋ äma kären käwani unitä Banabas kenta Sol täŋo epän u ura yähkaŋ täk täŋkuk. Täŋpäŋ intäjukun ämani Segius-Paulus unitä Jesuta nadäkinik täŋpek yähäŋpäŋ Segius ude täŋpeno! yäh iwet täŋkuk. ⁹Ude täŋkuko upähkaŋ Kudupi Mu-

napiktä Sol wäpi kubä Pol u uwäk täŋpäŋ irirän Elimas dapun täŋi kaŋpäŋ iwetkuk; ¹⁰Gäk Satan täŋo nanaki! yäk. Gäk kädet siwoŋi täŋo iwan. Täŋyäkŋarani kädet ba nadäk waki-waki gäkken tokŋeŋ pätak yäk. Ekäni täŋo kädet siwoŋi u täŋpi wanayäh täk täyan! ^{11h}Eruk, nadätan? Apiŋo Ekänitä gurirän dapunka wawayäh yäk. Dapunka wawänkaŋ kadäni käroni bumik edap dapuri nämo kaŋkaŋ api it yäpmäŋ kwen!

Poltä ude yähirän uteragän gubamtä-yäh dapuri-ken uwäk täŋpewän dapuri bipmäŋ utkuk. Täŋpäkaŋ Elimastä äma yepmäŋirapäh kädet näwoŋärewut yähkaŋ puŋ ijihäŋ kuŋatkuŋ. ¹²Tähirän intäjukun äma unitä u kaŋpäŋ Ekäni täŋo manbiŋam nadähkuko u nadäwän inide kubä täŋpäŋpäŋ Ekänita nadäkinik täŋkuk.

Saiprus peŋpeŋ kome kubäken kuŋkumän

¹³ⁱEruk, Polkät äma ätu penta kuŋatkuŋo Pafos kome peŋpeŋ gäpe terak äronpeŋ Pamfilia komeken yotpärare kubä wäpi Pega u kuŋkuŋ. Kuŋirä Jon-Mak yepmaŋpeŋ äneŋi Jerusalem kuŋkuk. ¹⁴Tähirän ätu u Pega yotpärare peŋpeŋ ini kuroŋ kuŋtängän Pisidia komeken yotpärare kubä wäpi Antiok u ahähäŋkuŋ. Ahähäŋpäŋ Sabat kadäni-ken Juda täŋo käbeyä yot gänäŋ äro maŋitkuŋ. ^{15j}Äro maŋirirä Juda täŋo äma ekäni ekäni yot gänäŋ itkuŋo unitä Moses täŋo Baga man kudän täwani, ba profet biani täŋo man u daniŋ paotpäŋ Polkät Banabas u ɲode yäwet yabähkuŋ; Ektä ämawebe bänepi täŋkehärom takta man kubä yäkta nadähäŋpäŋä täga yähähädäyäh yäk.

^d13:3 Apos 6:6 ^e13:4 Apos 15:39 ^f13:5 Apos 12:12, 13:13

^g13:8 2Ti 3:8 ^h13:11 Apos 9:8 ⁱ13:13 Apos 13:5, 15:38 ^j13:15 Apos 15:21

¹⁶^kYäwäwä Poltä akunpän yänuruk-uruk yänejo yänpän ketwära tänyäreᅅkuk. Tänpän manbiᅅam ᅅode yäpüt peᅅpän yänkuk; In Isrel ämawebe ba ämawebe gägäni ätu Anututa nadäkinik täᅅ imiᅅpän gätori-ken kuᅅarani in ket nadäwut! ¹⁷^lIsrel äbot täᅅo Anutu unitä äbekniye oraniye, ämawebe bämopi-ken nanikpän inita biᅅam yäpmän daniᅅkuk. Yäpmän daniᅅpän yepmaᅅpän iniken komeni peᅅpeᅅ pänku Isip kome itkuᅅ-ken uken täᅅpewän äbot pähap ahän patkuk. Täᅅpäkaᅅ mäden, iniken kehäromi terak Isip komeken nanik yän-yäkᅅat yäpmän äpämäᅅ kuᅅkuk. ¹⁸^mTänkaᅅ obaᅅ 40 ude kome jopi-ken ittän kuᅅatkuᅅ-ken uken mani nämo iwatkuᅅo upänkaᅅ yabän koreᅅkuk. ¹⁹ⁿEruk Kenan kome yäniᅅ kirewayän täᅅkuk-ken nanik Anututä ämawebe äbot pähap 7 ude täᅅpän waᅅkuᅅ. Täᅅpän wawäpän kome u Isrel ämawebeta yäniᅅ kirewänpän unitä koreᅅpän itkuᅅ. ²⁰^oImaka ahänkuko u kuduptagän obaᅅ 450 u gänäᅅ ahän yäpmän kuᅅkuᅅ. Eruk u punin terak Isrel ämawebeta kome u yäpmänpän irirä Anututä watä ämaniye ätu iwoyänpän yepmak täᅅtäᅅ kuᅅirän Samuel, profet ude itta ahänkuk. ²¹^pTänpäkaᅅ kadäni uken äma kubätä intäᅅukun it yämekta Anutu-ken gera yänkuᅅ. Gera yänirä Anututä Sol intäᅅukun ämani itta iwoyänkuk. Sol uwä Kis täᅅo nanaki, Benjamintä äbotken nanik. Täᅅpäkaᅅ Soltä Isrel ämawebeta yabän yäwat epän täᅅ yämiᅅ yäpmän kuᅅtäyon

obaᅅ 40 ude täreᅅkuk. ²²^qTäreᅅirän Anututä Sol u yäniwatpän komenita Devitpän intäᅅukun äma itta teᅅkuk. Teᅅpän Devitta yänpän ämawebe ᅅode yäwetkuk; Näk Jesi täᅅo nanaki Devit u kaᅅpän gäripi nadänpän bänepnatä u inᅅit-inik täyat. Unitä uyaku näᅅᅅo man kädet u kumän api iwat morewek yäk. ²³^rEruk, Anututä yänkehäromtak man bian yänkuko udegän Devit täᅅo äbotken nanik Anututä ini äma kubä iwoyänkuk. Äma unitä Isrel ämawebe waki kerik-ken nanik api yämagurek yän yänkuk. Uwä wäpi Jesu.

²⁴^sTänpäkaᅅ Jesu epäni nämo yäpüt peᅅpän täᅅtäᅅ kuᅅirän Jontä Isrel ämawebe-ken manbiᅅam yänahänpän ᅅode yäwettän kuᅅkuk; In bänepjin sukureᅅpän irit kuᅅat-kuᅅatjin yäpä-siwon täᅅirä ume ärut tamayän yän yäwettän kuᅅkuk. ²⁵^tEruk Jon epän täᅅkuko u tärewayän keräp täᅅirän ämawebe ᅅode yäwet yabänkuk; Intä näka netä yän nadäk täkaᅅ? Näk äma intä itsämäk täkaᅅ, Kristo u nämo yäk. Upänkaᅅ kawut! Äma kubä mäden näwatak yäk. Näk äpani-inik unita u dubini-ken itnaᅅi nämo yän yäwetkuk.

²⁶^uPoltä ude yänpän yänkuk; Not-naye Abraham täᅅo äbotken nanik, in nadäwut! Ba in ätu Juda äbotken nanik nämopän Anutu nadän imiᅅpän gätori-ken kuᅅat täkaᅅ, in imaka nadäwut! Anututä ämawebe wakiken nanik yämagutpän inita biᅅam yäpmäk-yäpmäk unitäᅅo manbiᅅam u nin bämopninken ahätak ᅅo! ²⁷^vJerusalem ämawebe jopi ukät watä ämaniyetä Jesu täᅅo mebäri nämo nadäwä tumbuᅅ. Ba pro-

^k13:16 Apos 12:17 ^l13:17 Kis 1:7, 6:6; Kis 12:51

^m13:18 Kis 16:35; Nam 14:34; Lo 1:31 ⁿ13:19 Lo 7:1; Jos 14:1

^o13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 ^p13:21 1Sml 8:5,19; 1Sml 10:20-24

^q13:22 1Sml 13:14; 1Sml 16:13; Sam 89:20 ^r13:23 2Sml 7:12-16; Ais 11:1

^s13:24 Mat 3:1-2 ^t13:25 Jon 1:20,27 ^u13:26 Apos 13:16

^v13:27 Jon 16:3; Apos 3:17

fet biani täjo manbiŋam Sabat kadäni-ken danipŋäj nadäk täj yäpmäj äbäk täjkuŋo unitäjo mebäri nämo nadäwä täreŋkuŋ. Nämo nadäwä täreŋkuŋo up-änkaŋ Jesu utta man yänjirä manbiŋam biani u bureni ahänkuk. ^{28 w}Äma uken goret kubä nämo kaŋkaŋ manken teŋpäj utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänkuŋ.

^{29 x}Imaka bian profettä Jesu ude api täj iminej yäj yäwani u kudup täj imiŋkuŋ. Täjpäj päya kwakäp terak nanik ketäreŋ yäpmäj päpä awaŋ gänaŋ peŋkuŋ. ^{30 y}Awaŋ gänaŋ peŋkuŋo upänkaŋ Anututä äneŋi awaŋ gänaŋ nanikpäŋ yäpmäj päŋaku tewän kodak taŋkuk. ^{31 z}Täjpäkaŋ u punin terak kepma mäyapta ämawebe Jesu nämo kumäŋirän ukät Galili kome peŋpeŋ Jerusalem penta kuŋkuŋo unitä kak täjkuŋ. Äma unitä apiŋo Jesu täjo manbiŋam Juda äbotken yänahäntäj kuŋat täkaŋ. ^{32 a}Täj, nin uwä intä nadäkta Anututä äbekniye oraniyeta yänkehäromtak man yäj yämiŋkuko unitäjo Manbiŋam Täga yänahäj itkamäj ŋo. ³³Täjpäkaŋ yänkehäromtak man u bureni ahänkuk. Anututä Jesu awaŋ gänaŋ nanikpäŋ yäpmäj päŋaku tewän kodak taŋkuko unita äbekniye oraniye täjo äbot ninken unitäjo bureni ahän nimitak. Täjpäj manbiŋam udewanigän Sam 2-ken itak. Uwä ŋode;

Gäk nanakna. Apiŋo bäyanpäj gepmaŋtat.

Sam 2:7

³⁴Anututä Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäp-mäj päŋaku teŋkuko u äneŋi awaŋ gä-naŋ täga nämo api äpmo parawek. Uwä Anututä ini yänkuko ude;
Imaka täga Devitta biŋam peŋ imiŋkuro unitäjo bureni uwä gamiŋira ke-

häromigän api ahänj pärek yäk. Ais 55:3

^{35 b}Ba man kubä pen Anutu täjo man-biŋam terak pätak u ŋode;

Gäk kaŋ-äwaräkuk täjiri epän ämaka iwoyäwani awaŋ gänaŋ nämo api parawek. Sam 16:10

^{36 c}Notnaye, man biani u bureni ahänjirän käkamäj. Kadäni Devit kome terak itkuk-ken uken uwä Anutu täjo nadäk-gärip ugän iwarän täjkuŋ. Täjkuŋopäj mäden Devit kumbänä äbekiye oraniye täjo awaŋken äneŋpäkaŋ paraŋkuk.

³⁷Täj, äma Anututä awaŋ gänaŋ nanik yäwän kikŋutkuko u komegup nämo paraŋkuk. ^{38-39 de}Ude yäppäj Poltä ŋode yäwetgän täjkuŋ; Unita notnaye in ket nadäneŋ; Äma kumbuko uwä intäjo momi täga peŋ tamek. Manbiŋam unitagän täwetkamäj ŋo. Moses täjo бага mantä momijin täjo topmäk-topmäk u pit tamiŋpäj siwoŋi ämawebe täga nämo api täwerek. Nämo inik. Täj, ämawebe Jesuta nadäkinik täppeŋ kuŋatnayäj täjo u kuduŋtagän Jesutä momini bureni api peŋ yämek. ⁴⁰Unita in juku peŋpäj ket nadäwut! Profettä man bian yänkuŋo unitä intä terak ärowekta. Man ŋode yänkuŋo u;

⁴¹*In yänjärok man yäwanitä nadäwätäk pähap täjpäj kaŋ waŋ morewut!*

In irirä näkä imaka kudupi kubä täjpajäj täyat unita nadäwä inide kubä api täneŋ.

Täjpäkaŋ ämatä unitäjo manbiŋam täw-erirä nadänkaŋ bureni yäj nämo api nadäneŋ. Hab 1:5

⁴²Eruk, Poltä manbiŋam u yänahäj paotpäjä Banabas-kät käbeyä yot peŋpeŋ yäman äpämaŋ kudayäj

^w13:28 Mat 27:22-23 ^x13:29 Mat 27:59-60 ^y13:30 Apos 2:24

^z13:31 Apos 1:3,8 ^a13:32 Apos 13:23 ^b13:35 Apos 2:27

^c13:36 Apos 2:29 ^d13:38-39 Apos 10:43 ^e13:38-39 Rom 10:4

täjirän ämawebe päke unitä yäwetkuḡ; Man niwet ahäkamän unitäḡo moräki äneḡi Sabat kadäni kubäta äbänkaḡ kaḡ niwerun yäk. ^{43f}Ude yäweräkaḡ äpämaḡ kuḡkumän. Täḡjirän Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täḡo бага man iwarani guḡ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yäwarän täḡkuḡ. Yäwarän täḡjirä bänep nadäk-nadäki täḡkwawa tawänpäḡ Anutu täḡo nadäk-gärip u iwarän täḡpän unitäḡo iron terak kaḡ kuḡarut yäḡ man kwini terak peḡ yäwetkumän.

⁴⁴Eruk äneḡi Sabat kadäni kubäken ämawebe yotpärare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täḡo manbiḡam yäḡahänjirän nadänayäḡ äbuḡ. ^{45g}Täḡpäkaḡ Juda äma ekäni ekänitä ämawebe mäyap u yabänpäḡ kokwawak nadäḡpän Pol yäḡärok iwetpäḡ joḡman pähap yäyak! yäḡ yäwetkuḡ. ^{46h}Ude yänjirä Pol kenta Banabas ehutpäḡ man ḡode yänkumän; Bureni! Nek Anutu täḡo man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yäḡ nimani. Upänkaḡ in man ḡonita mäde ut imikaḡ uwä injin-tägän ḡode bumik yäkaḡ; Nin irit täga tärek-täreki nämo unita biḡam nämo täkamäḡ. In ude yäkaḡ unita nek inta mäde ut tamiḡpän ämawebe guḡ äbotken päḡku Ekäni täḡo manbiḡam yäḡahänpäḡ api yäwetde yäk. ⁴⁷Ekänitä ḡode peḡ niwetkuḡ;

Näkä täḡpewa in guḡ äbot täḡo peḡyänjek ude itkaḡ ämawebe komeni komeni u täḡkentäḡ yämiḡjirä näḡḡata biḡam api yäpmäḡ morewet yäk. Ais 49:6

⁴⁸ⁱEruk, ämawebe guḡ äbotken nanik itkuḡo unitä man u nadäḡpän bänep oretoret pähap nadäḡpän Ekäni täḡo man-

biḡamta gäripi-inik nadäḡkuḡ. Täḡpän ämawebe mäyaptä manbiḡam unita nadäwä bureni täḡkuḡ. Ämawebe Anututä irit kehäromi yäpmäkta biḡam iwoyäwani unitägän nadäkinik täḡkuḡ.

⁴⁹Täḡpäkaḡ Ekäni täḡo mantä kome u gänäḡ kumän kuḡat moreḡkuḡ. ^{50j}Ude täḡjirän Juda täḡo ekäni ekänitä Anutu nadäḡ imani webe wäpi biḡam ikek ätukät yotpärare unitäḡo äma ekäni ätu man yäput-yäwerirä Pol kenta Banabasta kokwawak nadäḡpän waki täḡ yämiḡpän kome uken nanik yäwat kireḡpewä kuḡkumän. ^{51k}Ude täḡjirä yarä u kugun kuroḡi terak nanik däp-mäḡ äreyänpewän maḡpäkaḡ yotpärare u mäde ut imiḡpän Aikoniam yotpärare-ken kuḡkumän. ⁵²Täḡpäkaḡ Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadäkinik täḡ imani u bänepi täḡpidäm täḡjirän bänep oretoret pähap nadäḡtän kuḡatkuḡ.

Aikoniam Manbiḡam Täga u yäḡahänkumän

14 Pol kenta Banabas Antiok yotpärare-ken täk täḡkumäno udegän Aikoniam yotpärare-ken äronpäḡ Juda nanik täḡo käbeyä yot gänäḡ äronkumän. Äronpäḡ Ekäni täḡo manbiḡam säḡgämän-inik yäḡahänpäḡ yäwerirän Juda äbotken nanik ba guḡ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadäkinik täḡkuḡ. ^{2l}Täḡjirä Juda äma ätutäwä Ekäni täḡo man nadäkta bitnä-k-inik täḡpän ämawebe ätu guḡ äbotken nanik yäput-yäwet-pewä nadäkinik täḡpanita iwan täḡ yämiḡkuḡ. ^{3m}Ude täḡ yämiḡkuḡo upänkaḡ Pol kenta Banabastä ehutpäḡ ini ugän itkaḡ Ekäni täḡo man yäḡahäk täḡkumänonik. Ude täḡkaḡ Ekänitä

^f13:43 Apos 11:23, 14:22 ^g13:45 Apos 14:2

^h13:46 Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6 ⁱ13:48 Apos 11:18 ^j13:50 Apos 17:4,12

^k13:51 Mat 10:14; Apos 18:6 ^l14:2 Apos 13:45

^m14:3 Mak 16:20; Apos 19:11; Hib 2:4

orakoraki täño manbiñam täñkehärom takta kehäromi yämiñirän kudän kudupi mebäri mebäri täñkumän. ⁴Täñpäkañ äma päke yotpärare u nanik duñ-weñpäñ ätutä Juda ämakät bänep kubägän täñkuñ. Täñirä ätutäwä aposoro yarä ukät bänep kubägän täñkuñ.

⁵ⁿUde täñpäñ itkañ mädenä Juda äma ätu ba guñ äbotken nanik ätukät intäjukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täñ yämiñpäñ mobätä kumäj-kumäj däpmähta yäñpäñ-nadänkuñ. ^{6o}Ude täñirä biñam nadänpäñ Pol kenta Banabas kome u peñpeñ Likonia komeken kuñkumän. ⁷Uken kuñpäñ Listra Depe yotpärare ba yotpärare tuän tuän itkuño uken Manbiñam Täga u yänjahänkumän.

Depe yotpärare-ken manbiñam yänjahänkumän

^{8p}Listra yotpärare uken äma kuroñj kwäyähäneñ täñpani kubä itkuk. Äma u miñitä inide bäyañkukopäj kuñat-kuñat kubä nämo täñpani. ^{9q}Eruk Poltä ämawebe manbiñam yäwet irirän äma kwäyähäneñ täñpani uwä juku peñpäñ nadän itkuk. Nadän irirän Poltä äma uwä nadäkiniki kañpäñ Anututä u täga yäpän-täganañi yän nadänpäñ dapun kehäromigän kañkuk. ¹⁰Kehäromigän kañpäñ gera terak ñode iwetkuk; Eruk, käroñ aku! Ude yäwänä Poltä man yänkuko uterakgän äma uwä akuñpäñ käroñ kuñatkuk. ^{11r}Poltä kudän kudupi ude täñirän kañpäñ ämawebe päke itkuño unitä ini Likonia man terak ñode yänkuñ; Wära! Nininken uraktä äma äworeñpäñ äbäkamän ño! yäk. ¹²Ude yäñpäñ anutuniye wäpi yäwetkuñ. Ban-

abas uwä wäpi Sus yän iwetkuñ. Täñpäñ Pol uwä man yänjahäk täñkuko unita wäpi Hemes yän iwetkuñ.

¹³Täñpäkañ yotpärare u dubini-ken urak Sus unitäño iniñoret yottä itkuk. Täñkañ yot unitäño watä ämakät ämawebe päke unitä Pol kenta Banabas yäniñ oretta ärawa tänayän nadänkuño unita watä äma unitä bulimakau ba päya irotpäñ omäk meranta täñpani mäyap yäpmäj äbuk. ¹⁴Ude täñirän aposoro yarä unitä ude tänayän yän yabänpäñ bärom täñpäñ iniken tek weñ täñpän kuñkuñ. Teki weñ täñpän kwäpäñ bäräneñ täropigän ämawebe u bämopi-ken äpmoñpäñ yäwetkumän; ^{15s}In imata ude tänayän yänkañ täkañ? Nek ämagän, in udewanigän! In anutu jopi-jopi mäde ut yämiñpäñ Anutu Bureni irit ikek u iniñ oretneñta Manbiñam Täga täwetkamäk ño. Anutu u uwä kunum kenta kome gwägu ba imaka kudup pewän ahänkuñ. ^{16t}It yäpmäj äbuño kadäni uken äma äbori äbori yabän äwaräkuk täñirän kädet mebäri mebäri pewä ahänkuñ. ^{17u}Upänkañ Anututä mebäriñi nadäneñta not täñ tamiñirän iwän ba edap iniken kadäni terakgän ahän tamiñirän ketemtä ahän bumbum täñirä nañ oretoret pähap täñ it täkañ yäk. ¹⁸Eruk manbiñam ude yäwetpäñ yäniñ bitnäñkumäno upänkañ ehutpäñ ärawa täñ yämikta nadänkuñ.

Pol mobätä utkuñ

^{19v}Kadäni uken Juda äma ätu Antiok ba Aikoniam komeken naniktä äbänpäñ Listra ämawebe peñ yäwetkuñ. Peñ yäwettäko Polta iwan täñpäñ mobätä utkañ kerigän inñitpäñ wädäj yäpmäj

ⁿ14:5 Apos 14:19; 2Ti 3:11 ^o14:6 Mat 10:23 ^p14:8 Jon 9:1; Apos 3:2

^q14:9 Apos 3:4; Mat 9:28 ^r14:11 Apos 28:6

^s14:15 Apos 10:26; Sam 146:6 ^t14:16 Apos 17:30

^u14:17 Sam 147:8; Jer 5:24 ^v14:19 Apos 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

pänku kumäntak yäj yänkaŋ yotpärare gägäni-ken teŋkuŋ. ²⁰Tewä parirän äbot täŋpani ätutä äbä it gwäjinpän kaŋ irirä nadäwän tägawäpän akumaŋ yotpärare-ken äneŋi äronkuk. Eruk patkuko yäjewänä Banabas-kät kome u peŋpeŋ Depe yotpärare-ken kuŋkumän.

²¹WDepe kome uken Manbiŋam Täga yäwerirän ämawebe mäyaptä Jesuta biŋam täŋkuŋ. Ude täŋpän äyänutpeŋ kädēt kuŋkumäno udegän Listra Aikoniam ba Antiok yotpärare-ken äneŋi äbumän. ²²xÄbä yotpärare taŋi ba täpuri uken Jesuta nadäkinik täŋpani bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋpän nadäkiniki täŋkehärom takta man yäwettän kuŋkumän. Täŋpän man ŋode yäwetkumän; Nadäkaŋ? Nadäkinik täŋpani nin komi bäräpi mebäri mebäri nadänkaŋ kuŋatnayän täkamän uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ api äpmone yäj yäwetkumän. ²³Pol kenta Banabastä ude yäwetkaŋ yotpärare u nanik ämawebe äbot täŋpani watä it yämikta watä äma yabän ahänpän iwoyänpän yepmaŋkumän. Täŋpän Ekäni nadän imikinik täŋkuŋo uwä Ekänitä täŋkentän yämekta inita nak nämo nakta yäjiwätpäŋ nakta jop itkaŋ yänapik man yäj itkumän.

²⁴Ude täŋkaŋ yepmaŋpeŋ kuŋkumän. Kumaŋ pänku Pisidia kome irepmitpeŋ Pamfilia komeken ahänkumän. ²⁵Eruk Pega yotpärare-ken äronpän ämawebe u nanik Ekäni täŋo manbiŋam yäwetkumän. Yäwetkaŋ äneŋi yotpärare u peŋpeŋ Atalia yotpärare-ken äpmonkumän. ²⁶zKome uken gäpe terak äronpeŋ kumaŋ Antiok yotpärare-ken ahänpän epäni u täŋ-täreŋkumän. Kome ukenä äbot täŋpanitä bian äma yarä unitä Ekäni

täŋo manbiŋam yäjahänpän kuŋarirän Ekäni täŋo orakorakitä watä it yämekta Anutu kerit terak yepmaŋkaŋ epän man yäwet-pewä kuŋkumän. ²⁷aEruk Antiok ahänpän äbot täŋpani kubä-kengän yepmaŋpän Anututä täŋkentän yämiŋirän epän täŋkumäno unitäŋo manbiŋam yäwetkumän. Ba Anututä guŋ ämawebeta kädēt täwit yämiŋirän nadäkinik täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam yäwetkumän. ²⁸Ude täŋkaŋ ämawebe äbot täŋpani ukät kadäni karonji bumik itkuŋ.

Jerusalem käbeyä kubä täŋkuŋ

15^bKadäni uken äma ätu Judia komeken naniktä Antiok kuŋpän Antiok nanik äbot täŋpani ŋode yäwetkuŋ; In Moses täŋo man buramiŋpän guŋjin moräk nämo madänpänä Ekänita biŋam täga nämo api täneŋ yäj yänkuŋ. ²cUde yänirä Pol kenta Banabastä man u nadäwän siwoŋi nämo täŋpöpän Judia äma ukät man wärät-wärät täŋpän man kowat yäwän täŋkuŋ. Ude täŋirä äbot täŋpani ämawebetä man ŋode topuŋ; Eruk, Pol Banabas-kät nadäkinik täŋpani ätu yäwetpena pänku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ŋo kaŋ yänpän yäpä-siwoŋ tawut yäk.

³Man ude topmänpänä Antiok äbot täŋpanitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyänkuŋo u yepmaŋpä kuŋkuŋ. Kumaŋ pänku Ponika ba Samaria kome irepmitpäŋ kome u nanik äbot täŋpani manbiŋam ŋode yäwettän kuŋkuŋ; Äma guŋ äbotken nanik mäyaptä Anutu täŋo man nadänpän Anututa biŋam täŋkuŋ. Ude yäwerirä nadänpän bänepitä oretoret pähap nadänkuŋ. ⁴dEruk manbiŋam u yäjahänpän

^w14:21 Mat 28:19 ^x14:22 Mat 7:14; Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23; 1Te 3:3

^y14:23 Apos 13:3 ^z14:26 Apos 13:1-2; Apos 15:40 ^a14:27 Apos 15:4,12; Apos

11:18 ^b15:1 Gal 5:2 ^c15:2 Apos 11:30; Gal 2:1 ^d15:4 Apos 14:27

kumaŋ Jerusalem ahänkuŋ. Jerusalem ahänjirä aposoro, äbot täŋpani täŋo ekäni ekäni ba äbot täŋpani ämawebe ini imaka, penta yäniŋ oretkuŋ. Yäniŋ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä täŋkentäŋ yämiŋirän guŋ äbot ämawebe-ken epän täŋkumäno unitäŋo manbiŋam yäwetkumän. ⁵Ude yäwerirän äbot täŋpani ätu Parisi äma itkunjo unitä ŋode yänkuŋ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäneŋo uyaku nadäna siwoŋi täŋpek. Äma uwä yäweräkaŋ Moses täŋo бага man bok kaŋ buramiwut yäk.

⁶Parisi ämatä man ude yänjirä aposoro-kät äma ekäni ätukät käbeyä täŋpän man yän-ket utnayän täŋkuŋ. ⁷eMan u ket utnayän yänkaŋ man epän pähap täŋkuŋ. Yäwä täreŋirän Pitatä akuŋpän ŋode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämoŋjin-ken nanik näk iwoyänpän nepmaŋkuko u nadäkaŋ. U nähä guŋ äbotken Manbiŋam Täga yänahänpän yäwerira Ekänita nadäkinik täneŋta iwoyänpän nepmaŋkuk. ⁸fAnutu, ämawebe kuduptagän bänepi-ken yabänpän-nadäk täyak unitä guŋ ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta ninij kireŋkuko udegän yäniŋ kireŋkuk. Ude täŋirän kaŋpän ŋode nadänkumän; Anututä ämawebe u inita biŋam yäpmän danitak yäk. ⁹gU ninta kädet kubä niwoŋäreŋkaŋ guŋ ämawebeta kädet inigän kubä nämo yäwoŋäreŋkuk. Nämoinik! U nadäkinik täŋ imiŋirä bänepi ärut yäpän tagawäpän yepmaŋkuk.

¹⁰hUnita in imata Anutu täŋo täktäki irepmitpän tänayän täkaŋ? In бага man täŋo bäräpi u notniye guŋ äbotken nanikta nämo kotaŋ

yämineŋ. Nämoinik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kotaŋkumän yäk. ¹¹iUpänkaŋ ŋode nadäk täkamän; Ekäni Jesu täŋo orakoraki uterakgän Anututä nin inita biŋam iwoyänkuko udegän notniye guŋ äbotken nanik imaka, iwoyänkuk.

¹²jPitatä man ude yän irirän nadänpän äma käbeyä täŋ itkunjo u kudup man bitnänpän Pol kenta Banabas-tagän juku peŋkuŋ. Juku peŋjirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi keru terak guŋ äbotken täŋkuko unitäŋo manbiŋam ätu yänahäkän täŋkumän. ¹³kEruk, manbiŋam u yän paorirän Jemstä ŋode yänkuk; Notnaye, juku peŋpän nadäkot! ¹⁴lMan Saimon-Pitatä ŋode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpän guŋ ämawebe bämoŋpi-ken nanik ätu inita biŋam iwoyänpän yäpmän daniŋkuk. ¹⁵Ma profet biani täŋo man u inidewanigän. U ŋode kudän täŋkuŋ;

¹⁶Ekänitä ŋode yänkuk;

Devit täŋo äbot uwä yottaba tokät maŋpani ude bumik yäk.

Upänkaŋ kämiwä, näkä äbänpänä äneŋi yäpmän päŋaku peŋpän api täŋkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸Ude api täŋpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabän ahäkta epäni api täneŋ.

Burenä, ämawebe guŋ äbotken nanik näkŋata biŋam iwoyänkuro u näka api wäyäkŋeŋtän kunen.

Ekänitä bian imaka ude api ahäneŋ yän yänkuko udegän täŋkuk. Amo 9:11,12

¹⁹Unita notnaye, näk ŋode nadätat. Nin notniye guŋ äbotken nanik bänepi sukureŋpän Anutu-ken kuŋ moreŋkuŋo unita bäräpi nämo kotaŋ yämine.

^e15:7 Apos 10:1-43 ^f15:8 Apos 10:44, 11:15 ^g15:9 Apos 10:34-35

^h15:10 Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 ⁱ15:11 Gal 2:16; Efe 2:5-8

^j15:12 Apos 14:27 ^k15:13 Gal 2:9 ^l15:14 Apos 15:7-9

²⁰ ^mNämo, jukuman ñode ugänpäj kañ kudän tänpäj yämina; In wäbätta tom ketem ijij yämani u moräki nämo näneñ. Ketem udewani u nañpäj bänepjin tänpä waneñ. Ba kubokäret kädet u ba u nämo täneñ. Ba tom kotäki topmäñpäj däpmäj-pewä kumbani-kät tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneñ. ²¹ ⁿNin nadäkamäj, bian umu-kentä päbä apiño itkamäj-ken ñoken guñ äbot täño yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot gänäñ Moses täño бага man u kudup daniñpäj yäñahäk täkañ. Unita Baga man yarägän ude kañ kudän tänpäj yämina.

Jerusalem käbeyätä man ñode topuñ

²² Eruk, aposoro-kät äbot täñpani ämawebe ba watä ämaniyetä man topmäñpäj äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabäj ahäñkuñ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot täñpani täño watä äma ude itkumän. ²³ Täñpäj manbiñam yäpmäj kukta ñode kudän tänpäj yämiñkuñ;

Man kudän ño guñ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik täñpani, inta kudän täñ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot täñpani täño watä ämaniyetä nintä kudän täñ tamiñpäj oretoret man tena äretak. ²⁴ ^oEruk man kubä ñode nadämäj; Nintä nämo nadäj yämiñitna ninken nanik äma ätutä inken kuñkañ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täñkuñ. ²⁵ Nintä u nadäñpäj man epän täñpäj äma yarä ño yabäj ahäñpäj yepmana yäpmäj

notniñpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekañ.

²⁶ Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk täkamäj. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täño epän terak ini gupita nämo iyap täñpäj bäräpi mebäri mebäri kotañkumän.

²⁷ Täñpäj nin Judas kenta Silastä manbiñam ño täñkehärom takta, inken yepmana yäpmäj ärekañ.

²⁸ ^pKudupi Munapik-kät nintä man yäñpäj-nadäk ñode täñkumäj; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamäj. Unita in kädet ñode-gänpäj iwatneñ; ²⁹ ^qIn nañ moräk wäbätta peñ yämani u nämo yäpmäjpäñ näneñ. Ba tom kotäki topmäñpäj däpmäj-pewä kumbani ba tom nägäri u nämo näneñ. Ba kubokäret kädet nämo täneñ. Injinta watäni itpäñ imaka ño mäde ut moreñirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kañ irut.

³⁰ Man ude kudän tänpäj yämiñkañ yepmañpä yäpmäj Antiok komeken kuñkuñ. Eruk kumañ päñku Antiok ahäñpäjä äbot täñpani yäñpäbä yepmañpäj man kudän u yämiñkuñ. ³¹ Yämäkañ ämawebetä irit kuñat-kuñari täñ-kehäromtak man u daniñpäj nadäñkañ bänep oretoret pähap nadäñkuñ. ³² Täñpäkañ Judas kenta Silas u Anutu täño meni jinom yäñahäwani unita äbot täñpani ämawebe bänepi täñpidäm takta ba täñkehärom takta man kädet tägatäga mäyap yäwetpäñ yäwoñärek täñkumän. ³³⁻³⁴ Täñpäkañ yarä u Antiok kome uken kadäni käreñi bumik itkañ äbot täñpani uken naniktä bänep kwini terak äneñi yepmañpä yäpmäj äbumän-ken kuñkumän. ³⁵ Täñ, Pol kenta Banabas

^m15:20 Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 ⁿ15:21 Apos 13:15

^o15:24 Apos 15:1 ^p15:28 Mat 23:4 ^q15:29 Apos 15:20

^r15:32 Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22

uwä ini Antiok kome ugän itkumän. Itkañ äma ätu mäyap ini u nanikkät Ekäni täño man yäñahäjit, Ekäni täño kädet täga mebäri mebäri unita yäwetpäñ yäwoñjerek täk täñkumän.

Pol kenta Banabas duñ-weñkumän

³⁶Eruk uken kadäni käronji ittängän Poltä Banabas ñode iwetkuk; Nek äneñji äyänjutpeñ päñku notniyeta yabäda yäk. Bian Ekäni täño manbiñam yäñahäñpäñ yäwetpäñ kuñatkumäk-ken kuñpäñ täga ba goret itkañ unita yabäda yäk. ³⁷Ude yäñpäñ Banabastä Jon wäpi kubä Mak u bok kukta yäñkuk. ³⁸Yäwänä Poltä yäñkuk; Äma uwä bian nekkät epän täkta bitnäñpäñ Pamfilia komeken niñmanpeñ kuñkuko ukeño. Unita ukät nämo kunayäj yäk. ³⁹Ude yäñpäñ yäñ-awätpäñ duñ-weñpäñ inigän inigän itkumän. Ude täñpäñ Banabastä Mak imaguränkañ gäpe kubä terak äronpeñ Saiprus kome kuñkumän. ⁴⁰Täñjirän Pol uwä Silas imaguränkañ kudayäj täñjirän äbot täñpani ämawebe u nanik unitä Anutu keriken yepmanpäñ yäñkuñ; Ekäni täño orakorakitä watäni it tamiñjirän kañ kuñarun. ⁴¹Ude yäweräkañ yarä uwä eruk Siria ba Silisia komeken ittäj kuñatkumän. Kome u ittäj kuñatkumäno uwä, u käda nanik ämawebe äbot täñpani Poltä nadäkiniki täñkehärom tañ yämiñjirän ittäj kuñatkumän.

Timoti Pol kenta Silas-kät bok kuñatkuñ

16^vEruk Pol kenta Silas kuñat-tängän Depe irepmitkañ Listra komeken ahäñkumän. Kome uken Jesuta nadäkinik täñpani kubä wäpi Tim-

oti. Miñji uwä Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani. Täñ, naniwä Grik äma, guñ äbotken nanik. ²wTäñpäkañ Listra Aikoniam äbot täñpani ämawebetä Timotita u äma tägagämän yäj yäk täñkuñ. ³xYäñjirä nadäñpäñ Poltä Timoti-kät kuñatta gäripi nadäñkuk. Ude nadäñkuko upäñkañ Juda ämawebe kome uken iranitä Timoti nani u guñ äbotken nanik yäj nadäñkuño unita Poltä Juda noriyetä bänep täga nadäkta Timoti täño gupi moräk madäñkuk. ⁴yUde täñpäkañ Polkät noriye ätutä komeki komeki kumän kuñat moreñpäñ man aposoro-kät Jerusalem äbot täñpani täño watä ämaniyetä guñ äbot nadäkinik täñpanitä nadäñpäñ iwatta topuño, u yäwet täñkuñ. ⁵zUde täñtäj kuñjirä äbot täñpani ämawebe täño nadäkiniki kehärom täñkuk. Täñpäñ ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñpäñ päbä äbot täñpani u yäpurärät täñjirä äbot tañji täñkuk.

Poltä dämpmonken äma kubä kañkuk

⁶aTäñpäkañ Poltä Esia komeken Ekäni täño manbiñam yäñahäkta nadäñkuko upäñkañ Kudupi Munapiktä iniñ bitnäñkuk. Iniñ bitnäñpewän Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuñatkuñ. ⁷bKuñattängän Misia komeken ahäñpäñ unitä Bitinia komeken kunayäj täñkuño upäñkañ Jesu täño Munapiktä yäniñ bitnäñkuk. ⁸Yäniñ bitnäñpewän Misia kome jop irepmitpeñ Troas yotpärare-ken kuñkuñ. ⁹Päñku u patkañ bipani Poltä dämpmonken kubä ñode täñkuk; Masedonia komeken nanik äma kubätä Pol butewaki man terak ñode iwetkuk; Gäk Masedonia kome ñoken äbä nin

^s15:37 Apos 12:12,25 ^t15:38 Apos 13:13; Kol 4:10

^u15:40 Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26 ^v16:1 Apos 14:6; 2Ti 1:5

^w16:2 Plp 2:19-22 ^x16:3 Gal 2:3-5 ^y16:4 Apos 15:23-29

^z16:5 Apos 2:47 ^a16:6 Apos 18:23 ^b16:7 2Ti 1:15

tänjkentän nimi yäk. ¹⁰ Poltä dāpmonken ude kawānkaŋ ŋode nadāŋkumāŋ; Anututā Masedonia komeken pāŋku Ekāni tāŋo manbiŋam yāwetta ninta gera yāyak yāŋ nadāŋkumāŋ. Ude nadāŋpāŋ tuŋum tāŋkumāŋ.

Lidiatā Ekānita biŋam tāŋkuk

¹¹ Eruk tuŋum tāŋpeŋ gāpe terak āroŋpāŋā Troas kome peŋpeŋ Samotres kome gwāgu bāmopi-ken kuŋkumāŋ. Uken pāŋku pātna yāŋewānā u peŋpeŋ āneŋi gāpe terak āroŋpeŋ Neapolis kuŋkumāŋ. ¹² U nanik-tagānā Pilipai yotpārare ninin kuroŋ kuŋkumāŋ. Pili-pai uwā Masedonia kome u kāda tāŋo yotpārare intājukun, Rom gapmantā kaŋ-iwarani. Uken pāŋku kepma yarā ude itkumāŋ.

¹³ Eruk Sabat kadāni tāŋjirān Juda āmatā yāŋapik man yākyäk bāgup kubā uken itak yāŋ nadāŋpāŋā yotpārare-ken naniktā āpāmaŋ yewa gāgāni umude ume terak āpmonkumāŋ. Uken kuŋpāŋ webe ābot ātu irirā yabāŋkumāŋ. Yabāŋpāŋ ukāt māŋjiritpāŋ man yāŋpāŋ-nadāk tāŋkumāŋ. ¹⁴ Tāŋ, webe nintāŋo man nadāŋkuŋo ukāt nanik kubā wāpi Lidia. U Taiataira yotpārare-ken nanik. Moneŋta tek sākgāmān sākgāmān gwāki ārowani u peŋjirān yāpmāk tāŋkuŋonik. Uwā guŋ ābotken nanik upāŋkaŋ Anutu bureni kubāgān inioŋoret tāŋkukonik. Tāŋpākaŋ Ekānitā bānepi tāŋpidām taŋ imiŋjirān Poltā man yāŋkuko u nadāŋpāŋ iyp tāŋkuk. ¹⁵ Eruk webe u ini ba āboriye unita Jesu wāpi terak ume ārut yāmiŋkumāŋ. Ude tāŋ yāminakaŋ webe unitā āyāŋutpāŋ niwetkuk; Intā nāka Ekānita nadākinik tāyak yāŋ nadāŋpāŋā nākā yotken tāga āmnayāŋ? Man

ehuranigān yāŋtāyon mani buramiŋpāŋ iwatkumāŋ.

Pol kenta Silas komi yotken yepmaŋkuŋ

¹⁶ ^d Kepma kubāta yāŋapik man yākyäk bāgup-ken āpmonitna watā webe jopi kubātā nibāŋ ahāŋkuk. Tāŋkaŋ webe u wābāt ikek. Unitā āma tāŋo mebāri yāŋahāk tāŋkukonik. Kādet u terak māhemiyetā moneŋ taŋi yāpmāk tāŋkuŋonik. ¹⁷ ^e Tāŋpākaŋ webe unitā nibāŋ ahāŋpāŋ Polkāt nin niwarān tāŋpāŋ man gera terak ŋode yāŋkuk; Āma ŋonitā Anutu ārowani pāhap unitāŋo epān āma itkamān yäk. U Anututa biŋam tāktāk kādet tāwetpāŋ tāwoŋāredayāŋ ābākamān yäk. ¹⁸ ^f Kepma kepma man udegān yāŋ yāpmāŋ kuŋtāyon Poltā gaŋa taŋpāŋ āyāŋutpāŋ iwetkuk; Nāk Jesu Kristo unitāŋo kehāromi terak peŋ gāwetat; Wābāt, gāk webe ŋo teŋpeŋ ku! yäk. Ude yāwānā uterakgān teŋpeŋ kuŋkuk.

¹⁹⁻²⁰ ^g Eruk ude tāŋjirān webe unitāŋo māhemiyē moneŋ tuŋum wādāk-wādāk kādet kawā nāmo tāŋpāpāŋ Pol kenta Silas yepmāŋitpāŋ yāŋ-yākŋat pāŋku yotpārare bāmopi-ken Rom gapman tāŋo āma ekāni ekāni keriken yepmaŋpāŋ yāwetkuŋ; Juda āma yarā ŋonitā nintā yotpārare-ken ābāŋpāŋ āmawebe bānepi peŋ awāhutkamān yäk. ²¹ Man kādet kudupi Rom āma nintā nāmo tānaŋipāŋ yāŋahāŋpāŋ niwetkamān yäk. ²² ^h Ude yāwerāwā āma ābot pāhap itkuŋo unitā kokwawak nadāŋ yāmiŋkuŋ. Ude tāŋjirā man yāpmāŋ daniwani āmatā komi āmata yāniŋ kireŋjirā yepmāŋitpāŋ teki yāŋopmāŋ yāmiŋpāŋ iwānaptā bumta dāpuŋ. ²³ Dāpmāŋpāŋ komi yot gānaŋ

^c16:15 Apos 16:33, 18:8 ^d16:16 Apos 19:24 ^e16:17 Mak 1:24,34

^f16:18 Mak 16:17 ^g16:19-20 Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11

^h16:22 2Ko 11:25; Plp 1:30; 1Te 2:2

yepmañirä komi yot täño watä äma kubä yäma täñkehärom tañpäñ watäni itta iwetkuñ. ²⁴Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmañpäñ kuroñiyat päya kujattä uyiñ-yepmäñitpäñ täñkehärom tañpäñ yepmañkuk.

²⁵Yepmañpän itkañ bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yäñapik man yäñit, iniñoret kap ätu teñirän äma komi yot gänañ bok itkuño u nadäñkuñ. ²⁶U nadäñirä uterakgän kenäñ kwaitirän komi yot bumta kwaitkuk. Kwaitirän komi yot täño yäma päke u kudup ini jop tägeñkuñ. Täñpäñ yen kehäromi äma komi yot gänañ irani kerä kuroñi topoño u imaka, ini jop äreyäñ mañkuñ. ²⁷Täñpäkañ watä ämatä kikäñtuk. Kikäñtupnä dapun täñpäñ kañkuk; Komi yot täño yäma kudup tägeñkuño irirä. Yabäñpäñ-nadäñkuk; Komi yot gänañ ño iraño ñokeño käwep äpämañ metäkañ yäñ nadäñkuk. Ude nadäñpäñ päip yäpmanpäñ iniken gupi urayäñ täñkuk. ²⁸Ude täñjirän Poltä gera terak ñode iwetkuk; Ude täñpeno! Nin kuduptagän itkamäñ ño yäk.

²⁹Ude yäñjirän watä äma unitä topänta gera yäñtän komi yot gänañ äronkuk. U umuntañkañ bumta kwaitpäñ Pol Silas dubini-ken mañpän äpmonkuñ. ³⁰Täñpäñ yarä u yäñ-yäkñat yäpman yäman äpmonpäñ yäwetkuk; Notnapakyat, näk imapän täñjira Anututä api täñkentän namek?

³¹Yäwänä iwetkumän; Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täñ imikañ uyaku gäk ba webeka nanak ba ämawebe gäkkät it täkañ u kudup Ekäni Jesu Kristota nadäkinik täñ imiñkañ uyaku Anututa biñam api täneñ yäk. ³²Yäwän yarä unitä Ekäni täño manbiñam äma u ba noriye unitä yotken itkuño u yäwet-

päñ yäwoñärek täñkumän. ³³KYäwerän nadäñpäñ bipani ugän watä äma unitä yäñ-yäkñat yäpman päñku dapuño meni ärut yämiñkuk. Täñpäñ yäwerän ini ba webeni nanak Jesu wäpi terak ume ärut yämiñkumän. ³⁴Täñkañ watä äma unitä yäñ-yäkñat yäpman päñku ini yot gänañ yepmañpäñ ketem ijiñ yämiñkuk. Täñpäkañ äma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biñam täñpäñ bänep ore-toret pähap täñkuñ.

Pol kenta Silas yepmañpä äpämañ kuñkumän

³⁵Eruk parä yäñeñirän Rom gap-man täño man yäpman daniwani äma ätutä komi ämaniye ñode yäwet-pewä kuñkuñ; Äma yarä u yabä kätäñpewä kun! yäk. Ude yäwet-pewä kuñkañ komi yot täño watä äma udegän iwetkuñ. ³⁶Iwerä nadäñpäñ watä ämatä Pol iwetkuk; Näkä ek tabä kätäñpewa kukta äma ekäni ekänitä man pewä äbatak. Unita ek äpämañ kuñkañ säkgämän itkon. ³⁷Yäwänä Poltä iwetkuk; Ude täga nämo! Nek Rom äbotken nanik up-äñkañ goret ude nämo täñ niminañipäñ jop nadäñ täñ nimiñkuñ. Manken jukun niñmañpäñ mebarinek kañkañ uterak komi yotken niñmañkuño uyaku tä-gawän! Upäñkañ ude nämo täñ nimiñkuñ. U jop nadäñ nidäpmanpäñ komi yotken niñmañkuñ. Ude täñkuño up-äñkañ käbop äpämañ kun yäñ ni-wetkañ? Nämo inik! Äma ekäni u initägän äbäñkañ keran kañ nimagut yäpman äpämañ kut.

³⁸Poltä ude yäweränä komi ämatä äyänjutpeñ päñku man yäpman daniwani äma ñode yäwetkuñ; Pol kenta Silas u Rom äbotken nanik yäk. Yäweränkañ man u nadäñpäñ kwaitkuñ. ³⁹mwaiñpäñ äma yarä uken äbäñpäñ

¹16:27 Apos 12:18-19 ^j16:30 Apos 2:37 ^k16:33 Apos 16:15

^l16:37 Apos 22:25 ^m16:39 Mat 8:34

butewaki man yäwetkuḡ. Tänpän yarä u yän-yäkḡat yäpmän äpämaḡ kuḡkuḡ. Täḡkaḡ kome u peḡpeḡ kome kukḡi käda kukta man yäwetkuḡ. ⁴⁰Ude yäweräwä yarä u komi yotken naniktä äpämaḡ Lidiatä yotken kuḡpänä Jesu täḡo äbot yabän ahänpän bänep täḡ-kehäromtak man yäwetpeḡ kuḡkumän.

Tesalonaika kuḡkumän

17 ^mTänpäkaḡ Pol kenta Silas yot-pärare yarä wäpi Amfipolis ba Apolonia u yärepmitpeḡ Tesalonaika yotpärare-ken ahänkumän.Uken Juda äma täḡo käbeyä yot kubä itkuk. ²Eruk, u ahänpänä Pol uwä ini täk täḡkuko udegän Sabat yaräkubä ude Juda naniktä käbeyä yot gänaḡ u äronpän Juda ämawebe ukät Ekäni täḡo man yänpän-nadäk täḡkuḡ. Ude täḡkaḡ Ekäni täḡo man kudän ätu yäwetpän yäwoḡjärek tänpän ḡode yäwetkuk; ³^oKristo, Anutu täḡo iwoyäwani uwä kumänpän äneḡi akukta biḡam yäwani yäk. Tänpäkaḡ Jesu täḡo wäpi biḡam täwet täyat uwä Kristo ubayän. ⁴^pMan ude yäwerirän Juda ämawebe ätutä nadäwä bureni tänpäpän Pol kenta Silas yäwatkuḡ. Täḡkaḡ Grik nanik ätu Anutu iniḡ orerani u mäyaptä penta yäwatkuḡ. Ba uken nanik webe wäpi biḡam ikek udegän, mäyap yäwatkuḡ.

⁵Tänpäkaḡ ämawebe päke unitä Pol kenta Silas u yäwarä yabänpän Juda ämatä kokwawak nadänkuḡ. Ude tänpän äma wakiwaki käbeyä bägup-ken u ini-ini ittän kwani u mäyap yämagut päbä yepmaḡpä ämawebe yotpärare u nanik jop manman terak yäput-yäwettäko man yän täḡuruk-uruk pähap täḡkuḡ. Ude täḡ irirä äma wakiwaki unitä Pol kenta Silas yepmäḡit päbä ämawebe u keru terak pena yänkaḡ

pänku äma kubä wäpi Jeson unitä yotken bäränḡ kuḡpänä wäyäkḡeḡkuḡ. ⁶^qPänku wäyäkḡewä wawäpän Jeson-kät äbot tänpäni ätu ugänpän yepmäḡit yäpmän kome unitäḡo intäjukun äma u inamiken yän-yäkḡat yäpmän kuḡkuḡ. Ude täḡkaḡ gera terak ḡode yänkuḡ; Äma komeni komeni kuḡtaḡkaḡ kädet wakiwaki täk täḡkuḡo ukeḡo äbäḡo itkaḡ ḡo yäk. ⁷^rJesontä äma u yän-yäkḡat yäpmän ini yotken kuḡkuk yäk. Nadäkinik tänpäni äma päke u intäjukun ämanin wäpi Sisa unitäḡo man kädet urani. Unitä ḡode yäk täkaḡ; Intäjukun äma kudupi kubä itak, u wäpi Jesu yän ude yäk täkaḡ.

⁸Ude yänjirä ämawebe päke ukät kome u nanik täḡo äma ekäni ekänitä man u nadänkaḡ kikuḡtupän-nadäwätäk pähap täḡkuḡ. ⁹Eruk ude täḡkaḡ Jeson-kät nadäkinik tänpäni ätu yepmäḡitkuḡo u yäwerä komi yotta gwäki pewäkaḡ yäniḡ kireḡpewä kuḡkuḡ.

Beria kome pänku epän täḡkumän

¹⁰Eruk, kome bipmäḡirän, äbot tänpäni noriyetä Pol kenta Silas yepmaḡpä yotpärare kubä wäpi Beria uken kuḡkumän. Kumaḡ Beria kome u ahänpänä Juda nanik täḡo käbeyä yot kome u itkuko u gänaḡ äronkumän. ¹¹^sÄmawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani unitäḡo bänep nadäk-nadäki u tägagämän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitäḡo yärepmitkuk. Tänpäkaḡ Pol täḡo man nadänpän gäripi-inik nadänkuḡ. Ude täḡkaḡ kepma kepma Anutu täḡo man kudän täwani u danipän yänpän-nadäk täk täḡkuḡ, Pol täḡo man ḡo bureni ba bureni nämo yän nadäkta. ¹²Täḡkaḡ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik

^m17:1 1Te 1:1,2 ^o17:3 Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22 ^p17:4 Apos 13:50

^q17:6 Apos 16:20 ^r17:7 Luk 23:2; Jon 19:12 ^s17:11 Jon 5:39

tänkuj. Ba Grik webe, guj äbotken nanik wäpi biñam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik tänkuj.

¹³Ude täñirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiñam ñode nadänkuj; Pol uwä Beria komeken Ekäni täño manbiñam yänjahänpäñ yäwet itak yän ude nadänpäñä päñku yotpärare uken ahänpäñ ämawebe yäput-yäwettäko Pol Silasta kokwawak nadän yämiñkuj. ¹⁴Täñirä äbot täñpanitä Pol bäräñek-inik iniñ kirepewä kome, gwägu pähap dubini-ken äpmonkuk. Täñ, Silas kenta Timoti uwä pen Beria kome-kengän itkumän. ¹⁵Eruk äma Pol yänjikjat yäpmän kuñkuño uwä Pol yänjikjat yäpmän pen kumañ Atens yotpärare tañi uken kuñkuj. Täñpakañ äneñi kunayäj yäwäwä Poltä Silas kenta Timotita man ñode pewän kuñkuk; Ek bäräñej näkä itat-ken ño kañ äbun yäk.

Pol Atens yotpärare-ken man yänjahänkuj

¹⁶Poltä Silas kenta Timotita Atens komeken itsämäj yäpmän kuñkuk. Täñkañ yotpärare u gänañ yäwik jopi, äma keritä täñpani mäyap-inik irirä yabänkuk. Ude yabänpäñ Pol bänepitä jägämi-inik nadänkuk. ¹⁷UJägämi nadänkuko unita Juda täño käbeyä yotken kuñkañ Juda nanikkät Grik äma Anutu bureñita nadäj imani ukät man unita yänpäñ-nadäk tänkuj. Ba kepma kepma yotpärare unitäño käbeyä bägup-ken kuñkañ ämawebe jop itkunjo ukät man kowata kowata yäk tänkujonik. ¹⁸Täñpakañ kome uken äma äbot yarä nadäk-nadäki ärowani wäpi Epikurian ba Stoiktä itkuj. Täñpäñ kadäni kubä äma nadäwani äbot yarä uken nanik ätutä Ekäni täño

manta yänpäñ yän-awätpän Polkät man kowat yäwän tänkuj. Poltä Jesu täño manbiñam ba kumbani-ken nanik akuñkuko unitäño man yäwetkuko unita ukät nanik ätutä ñode yänkuj; Äma jop manman yäwani uwä jide yäwayäj yänpäñ yäyak? Yänirä ätutä yänkuj; Kome ätu täño anutu unitäño manpäñ käwep yäyak. ¹⁹Ude yänpäñ Pol yänjikjat päñku äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken teñpäñ iwet yabänkuj; Gäk man kudupi yäyan u jideta yäyan? Niweri nadäna yäk. ²⁰Gäkño man ño nadänjitna inide kubä täyak unita man yäyan unitäño mebäri niweri nadäna! yän iwetkuj. ²¹Täñpakañ Atens ämawebe täño mebäri uwä ñode; Kome mähemkät äma äbani Atens kome irani-kät imaka kubä nämo täk tänkujonik. Nämo, u kadäni kadäni käbeyä täñpäñ man kudupi kudupita yänpäñ-nadäk täk tänkuño unita Pol täño man u nadänayäj yänkañ yänkuj.

²²Ude yänpäñ iwet yabänirä Poltä äma ekäni ekäni bämopi-ken itpäñ ñode yäwetkuk; Näkä in Atens nanik äma tabäk täyat uwä anutuñin yäniñ oretta gwäk pimiñpäñ täk täkañ yäk. ²³Pengän yotpärare ño gänañ kuñattängän mobä änok pewani kubä kañkut. Mobä uterak man kudän kubä ñode kudän täwanipän daniñkut; Ñowä anutu nintä nämo nadäwani kubäta täñpani. Eruk, apiño Anutu intä nämo nadänkañ iniñoret täkañ unitäño mebäri ñode yänjahänpäñ täwera nadäwut;

²⁴vNämo nadäk täkañ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkañ ño pewän ahäwäpäñ kunum kenta kome täño Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämatä täñpäñ kudupi yot yän iwerani gänañ nämo it

täyak yäk. ²⁵ wBa imaka kubäta nämo wäyäknek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämo täñkentäj imine. Nämo, ini-tägän ämata irit-kuñat-kuñat ba imaka päke u kudup nimik täyak. ²⁶ Täñpäkañ äma kubä täñpäñ peñkuko uken naniktä äma äbori äbori ahäj yäpmäj kuñkumäj. Ahänpäj it yäpmäj kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täñkirenpäj täñkirenpäj peñ niniñkuk yäk. ²⁷ xTäñpäkañ bänepnintä wäyäknek epän täñtän kuñtängän Anutu nadän imikinik täñpäñ kañ-ahäneta käwep, ude täñ niniñkuk. Upänkañ nin kubäkubäta ban nämo it nimik täyak. ²⁸ Nämo, unita ñode yäwani; Nin unitäño nadäk kehäromi terak itkañ imaka imaka täk täkamäj. Täñkañ injinken nadäwani äma ätutä udegän ñode yänkuñ; Nin urakken ahäwani yäk.

²⁹ yEruk, nin Anutu unitäño nanakiye unita nin ñode nämo nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpäj gol ba siliwa, ba mobäpäñ wäbät kujat äma keritä täk täkañ udewani yäj nämo nadäne. Nämoinik! ³⁰ zBian ämawebetä nämo nadäwä tumbäpäñ nadäk udewani nadäppäj täñpeñ kuñarirä Anututä yabäj koreñkuk. Upänkañ apiño ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peñ yäwet täyak. ³¹ aU kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänjkuk. Uken äma kubä iwoyänjkuko unitä kudän siwoñi terak api yäpmäj daniwek. Täñpäkañ u bureni-inik api täñpet yäj niwojärekta äma uwä kumbani-ken nanikpäñ yäpmäj päñaku teñkuk.

³² Täñpäñ Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäñ yäpmäj akukakuk täño

man yäwerirän äma ätutä yänjrok iwetkuñ. Täñ, ätutä yänkuñ; Man yäyan u kadäni kubä äneñi yänjiri kañ nadäna! ³³ Ude iwerirä Pol yepmanpeñ kuñkuk. ³⁴ Täñpäkañ äma ätutäwä Pol iwatpäñ Jesuta nadäkinik täñkuño u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täñkuñ.

Pol Korin komeken epän täñkuk

18 Täñpäñ Pol Atens kome peñpeñ Korin yotpärare-ken kuñkuk. ² bKuñpäñ Juda nanik äma kubä kañ-ahänjkuk. Äma u wäpi Akwila, u komeni kujat wäpi Pontus. Täñpäkañ kadäni uken Akwila-kät webeni wäpi Prisila u Itali kome peñpeñ äbumän. U imata, Rom äma täño intäjukun äma wäpi Klodius unitä Juda nanik Itali kome itkuño u ñode yäwetkuk; In kumän-tagän Rom kome ño peñpeñ kome kukñi käda kañ kut yäk. Eruk, Pol Korin kome kuñpäñä yanäpi yarä upäj yabäj ahänjkuk. ³ cPol uwä äma ukät moneñ epän mebäri kubägän, sel yot täk täñpani unita päñku ukät penta itkuñ.

⁴ Täñpäkañ Sabat kadäni-kenä Pol uwä Juda nanik täño käbeyä yotken äronkañ man yänpäñ-nadäk täk täñkuñonik. Man yänpäñ-nadäk ba yänpäñ-yäwojäreke täñjira Juda äbotken nanik ba Grik ämatä Jesuta nadäkinik kañ täñput yäj yänkañ täk täñkukonik.

⁵ dTäñpäkañ Silas-kät Timotiwä Masedonia peñpeñ äpä irirän eruk Pol uwä kadäni kadäni, epän kubä täñkañ nämo, Anutu täño manbiñamgän yänjahäk täñkukonik. Täñpäñ Juda

^w17:25 Sam 50:12; Ais 42:5 ^x17:27 Lo 32:8; Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23

^y17:29 Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26 ^z17:30 Apos 14:16

^a17:31 Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42 ^b18:2 Rom 16:3

^c18:3 Apos 20:34; 1Ko 4:12 ^d18:5 Apos 17:14-15; Apos 9:22

nanik man kehäromi ñode yäwet täñkuk; Jesu u Kristo, Anututä bian ämawebeniye täñkentäj yämikta iwoyäñkuko u yäk. ^{6e}Ude yäweränkañ Pol yänjärok man iwetpäñ mani ut täñkuñ. Ude täñpäwä mäde ut nimitak yäj kañpäñ nadäkta teki terak täpun-täpun u däpmäj äreyäj täñpäñ kwäpäñ ñode yäwetkuk; Eruk, in paot-paotta biñam täkañ u täñpäwä, injinken wakita api täneñ yäk. Uken näkño waki kubä nämö itak. Unita apiño näk ño peñpeñ guñ äbotken kwayäj yäk.

⁷Eruk Pol käbeyä yot u peñpeñ kumañ äma kubä guñ äbotken naniktä yot gänañ äronkuk. Äma u wäpi Titius, wäpi kubä Jastus. Äma uwä Anutu Burenita nadäkinik täñpani. Täñpäkañ äma unitäño yori uwä Juda nanik täño käbeyä yot dubini-ken itkuk. ^{8f}Täj, Juda nanik täño käbeyä yot unitäño intäjukun äma u wäpi Krispus. Ukät webeni äperiye nanak-tägän Ekäni Jesuta nadäkinik täñkuñ. Täñpäkañ Korin ämawebe ini uwä mäyaptä Pol täño man u nadäñpäñ Ekänita nadäkinik täñjirä ume ärut yämijñkuk.

^{9g}Eruk bipani kubäta Pol imaka kubä däpmonken bumik kañkuk. U Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk nämoinik umuntäwen. Gäk näkño man yänjahäkta meka nämö täñppiwen. ^{10h}Nadätan? Näk gäckät itkamäk. Ba näkño ämawebe mäyaptä yotpärare ño gänañ itkañ unita äma kubätä gäk täga nämö api täñpäñ wawen yäk. ¹¹Täñpäkañ Pol ini Korin komegän itkañ ämawebe Ekäni täño man yänpäñ-yäwoñärek täñ yäpmäj kuñjirän obañ kubä itkañ äneñj komepak 6 ude täreñkuk.

¹²Täñpäkañ äma kubä wäpi Galiotä Akaia komeken Rom gapman täño watä äma itkuk. Irirän kadäni uken Juda nanik ätu Polta iwan täñ im- inpäñ manken yänjiktat yäpmäj kuñpäñ ñode yänkuñ; ¹³Äma ñowä ämawebetä Anutu iniñoretta kädet mebäri kubä, nintäño бага mantä nämö yäyak upäj yäwoñärek täyak yäk. ¹⁴Ude iweräwä Poltä man kowata yäwayäj täñpäñä, gapman Galiotä Juda nanik ñode yäwetkuk; Äma ñonitä gapman täño бага kubä irepmiränä, ba kudän waki kubä täñpäñä, näk intäño man täga nadäj tamet yäk. ¹⁵ⁱUpäñkañ inä injinken man ba wäp ba бага ätuta äbä näk näwet yabäkañ. Unita uwä injin kañ yäpä tagawut yäk. Näk man ude- wani yäpmäj danikta nämö nepmañpani. ¹⁶Ude yänpäñ yäj-yäwat-pewän äpämañ kuñkuñ.

¹⁷Ude täñpäñä eruk pengän Juda nanik täño käbeyä yot unitäño intäjukun äma kubä wäpi Sostenes uwä gapman yori yäma-ken ugän inñitpäñ utkuñ. Ude täñpäkañ gapman Galio uwä unita nadäwätäk nämö täñkuk.

Pol äneñj Antiok Siria kome kuñkuk

^{18j}Täñpäkañ Poltä ugän kadäni ätukät itkuk. Ittängän äbot täñpani noriye yepmañpeñ gäpe terak äronkuk. Ärowänkañ gäpetä kome u peñpeñ Siria kome kwayäj täñkuk. Täñpäkañ Akwila yanäpi u Polkät bok kuñkuñ. Kumañ päñku Senkria kome ahäñpäñ imaka kubä täkta Anutu-ken yänkehäromtak man yänkuko unita gwäki puñj kudup äriñpäñ pakigän peñkuk. ^{19k}Eruk, u peñpeñ kumañ päñku Efesus kome ahäñkuñ. U ahäñpäñä, Poltä Akwila yanäpi u yepmañkuk. Täñpäkañ Pol

^e18:6 Apos 13:46,51; Apos 20:26 ^f18:8 1Ko 1:14 ^g18:9 1Ko 2:3

^h18:10 Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16 ⁱ18:15 Apos 23:29; Apos 25:18-19;

Jon 18:31 ^j18:18 Apos 21:24 ^k18:19 Apos 17:17

iniwä kumaŋ päŋku Juda naniktä käbeyä yot gānaŋ äronkuk. Äro u itpäŋ Juda nanikkät Anutu täŋo man yäŋpäŋ-nadäk täŋkuŋ. ²⁰Ude täŋjirän Juda naniktä iwetkuŋ; Gäk ninkät kadäni käronji bumik kaŋ itna yäk. ²¹Ude yäwäwä Pol bitnäŋpäŋ bänep täga mangän yäwetpäŋ ŋode yäŋkuk; Anututä äneŋi nepmaŋpäŋ äbäŋpäŋä, uwä äneŋi api äbet yäk. Ude yäwetpäŋ Efesus kome peŋpeŋ gäpe terak äronpeŋ kuŋkuk. ²²Eruk gäpe terak kumaŋ päŋku Sisaria kome ahäŋkuk. Ahäŋpäŋä Pol gäpe terak naniktä äpämaŋ päŋku äbot täŋpani u yabäŋ ahäŋpäŋ man yäŋpäŋ-nadäk täŋ itkuŋ. Ude täŋkaŋ yepmaŋpeŋ Antiok yotpärare-ken kuŋkuk.

Apolos Efesus komeken manbiŋam yäŋahäŋkuk

²³Pol Antiok kome kadäni käronji bumik itkaŋ kuŋkuk. Kumaŋ päŋku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täŋpani u Anutu täŋo man yäwetpäŋ bänepi täŋ-kehäromtak täŋtäŋ kuŋatkuk. ²⁴Täŋpākaŋ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nitek yäŋahäwani, ba Anutu täŋo man kudänta nadäwän tärekinik täŋpani. ²⁵^mTäŋpākaŋ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täŋo kädet iwetpäŋ iwoŋärek täŋjirä nadäkinik täŋkuk. Nadäkinik täŋpäŋ Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täŋo man yäŋpäŋ-yäwoŋärek täk täŋkukonik. Täŋpäŋ Jesutä imaka imaka täk täŋkuko unitäŋo manbiŋam bureniŋän yäŋahäk täŋkukonik. Upäŋkaŋ Jontä ume ärut yämik täŋkuko ugänpäŋ nadäŋkuk.

²⁶ⁿTäŋkaŋ Apolos bänepi pidäm tawäpäŋ Juda täŋo käbeyä yotken päro bätakigän Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkukonik. Täŋjirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiŋam yäŋahäŋkuko u nadäŋkumän. Nadäŋpäŋ yori-ken yäŋjiktät yäpmäŋ päŋku Jesu Kristo täŋo kädet uwä siwoŋi-inik iwetpäŋ iwoŋärekumän. ²⁷^oUde täŋkaŋ eruk Apolos uwä Akaiä komeken-ken kukta nadäŋkuk. Täŋjirän Efesus ämawebe äbot täŋpani unitä Apolos täŋo nadäk-nadäki täŋkehärom takta ŋode täŋkuŋ; Akaiä nanik äbot täŋpanitä daniŋpäŋ nadäktä man kudän ŋode täŋkuŋ; In äma u imagutpäŋ not kaŋ täŋ imut yäk. Ude kudän täŋpäŋ imäkaŋ yepmaŋpeŋ kumaŋ päŋku Akaiä komeken ahäŋkuk. Ahäŋpäŋ Apolostä kome u nanik äbot täŋpani ämawebe, Anutu täŋo orakoraki terak nadäkinik täŋkuŋo u säkgämän oraŋ yämiŋpäŋ täŋ-kehäromtaŋ yämiŋkuk.

²⁸^pEruk, ude täŋkaŋ ämawebe päke u iŋamiken Juda nanik täŋo man ba nadäk goret nadäŋkuŋo u yäpmäŋ äpäktä epän kehäromigän täŋkuk. Täŋpākaŋ Anutu täŋo manbiŋam terak kwawakinik ŋode yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayäŋ, äma Anututä bian ämawebeniye täŋkentäŋ yämikta iwoyäŋkuko u.

Pol Efesus yotpärare-ken manbiŋam yäŋahäŋkuk

19^qTäŋpākaŋ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yärepmittäŋ kumaŋ päŋku Efesus ahäŋkuk. Uken äbot täŋpani ätu yabäŋ ahäŋpäŋ ŋode yäwet yabäŋkuk; ²^rIn

¹18:21 Rom 1:10; 1Ko 4:19; Jem 4:15 ^m18:25 Rom 12:11; Apos 19:3

ⁿ18:26 Apos 19:8 ^o18:27 2Ko 3:1; Kol 4:10 ^p18:28 Apos 9:22

^q19:1 1Ko 3:6 ^r19:2 Apos 2:38, 8:16

bian nadäkinik tänpäj Kudupi Munapik yäpuŋ ba nämo? Yäwänä kowata ɲode iwetkuŋ; Nämo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yäj nämoinek nadänkumäj. Apiŋogän nadäkamäj ɲo yäk. ³Ude iweräwä Poltä yäwetkuk; E, inä käderi jide terak äbot uwä täŋkuŋ? Ude yäwänä iwetkuŋ; Jontä ume ärut yämik-yämik täk täŋkuko ugänpäŋ ärutkumäj yäk. ⁴Yäwäwä Poltä yäjkuŋ; Bian Jontä ämawebe ume ärut yämiŋkaŋ ɲode yäwetkuk; In bänep nadäk-nadäkjin wakiwaki u kudup peŋ morewäkaŋ ume kaŋ ärut tama yäk. Tänpäj nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abätak unitagän kaŋ pewut yäj yäwetkuk. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yäj yäjkuŋko uwä Jesu.

⁵Eruk, man u nadäwäkaŋ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yämiŋkuk. ⁶Ume ärut yämiŋpäŋ kerä ämawebe gwäki terak peŋirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreŋkuk. Magät moreŋirän man kotäk kudupi kudupi terak yäjit, manbiŋam profettä-yäj yäjahäŋkuŋ. ⁷Äma päke u 12 ude bumik.

⁸Tänpäj u punin terak Poltä Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaŋ batakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yäjahäk täŋkuk. Tänpäj Juda äma man yäwerit nadäk-nadäki täŋpidäm taŋ yämiŋit Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit unita yäwetpäj yäwoŋärek täŋ yäpmäj kuŋirän komepak yaräkubä ude täreŋkuk. ⁹Ude Tänpäkaŋ Juda ämawebe ätutäwä Poltä Jesu täŋo manbiŋam yäjahäk täŋkuko unita nadäwä jopi ude tänpäkaŋ nadäkinik nämo täŋkuŋ. Täŋkaŋ ämawebe iŋamiken Ekäni täŋo kädet siwoŋi unita u kädet waki

yäj yäk täŋkuŋ. Ude tänpewä Poltä nadäkinik täŋpani ämawebe yäj-yäkŋat yäpmäj kuŋkuk. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni yäjpäŋ-yäwoŋärek täŋpani yot kubäken Ekäni täŋo manbiŋam yäjahäk täŋkuk. Yot uwä Tiranus täŋo. ¹⁰vEruk, yäjpäŋ-yäwoŋärek täŋ yäpmäj kuŋirän obaŋ yarä ude täreŋkuk. Ude täŋkuko unita Juda ämawebe ba Grik ämawebe Esia kome itkuŋo u mäyap-inik Ekäni täŋo manbiŋam nadänkuŋ.

Skeva täŋo nanakiye

¹¹wKadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahäŋkuŋ. ¹²xUde täŋirän kaŋkaŋ ämawebetä käyäm ikeкта tek moräk yäpmäj päŋku Pol gupi terak peŋkaŋ yäpmäj käyäm ikekken kuk täŋkuŋ. Ude täŋirä Ekäni täŋo kehäromitä tänpewän käyäm paorit, mäjotä käyäm ikek yabä kätäŋpeŋ kuk täŋkuŋ.

¹³yTänpäkaŋ Juda nanik ätutäwä moneŋ epäntawä komeni komeni kuŋatpäj mäjo yäwat kirek-kirek täk täŋkuŋ. Täŋkaŋ kadäni kubäkubä äma uwä Ekäni Jesu wäpi terak mäjo yäwat kirenayäj yäjkaŋ täk täŋkuŋonik. Uwä mäjo ɲode yäwet täŋkuŋ; Jesu, wäpi Poltä yäjahäk täyak unitäŋo wäpi terak peŋpeŋ kut yäj täwetkamäj. Man ude yäk täŋkuŋ. ¹⁴Tänpäkaŋ Juda nanik täŋo bämop äma ekäni kubä wäpi Skeva, unitäŋo nanakiye 7 ude unitä kädet uwä täk täŋkuŋ. ¹⁵zEruk, kepma kubä Skeva nanakiye unitä mäjo yäwat kirek-kirek täŋirä mäjo kubätä äyäjutpäj man kowata ɲode yäwetkuk; Näk Jesu ba Polta nadätat. Täŋ, in netä? ¹⁶Ude yäjpäŋ äma mäjotä magärani unitä päreŋ äroŋpäŋ äma 7 man yäj itkuŋo upäj däpmäj päret

⁹19:4 Mat 3:11 ¹19:6 Apos 8:17; Apos 10:44,46 ^u19:9 2Ko 6:14-18

^v19:10 2Ti 1:15 ^w19:11 Apos 14:3 ^x19:12 Apos 5:15 ^y19:13 Mak 9:38

^z19:15 Mak 1:24,34

tänpän kuŋkuŋ. Tänpän teki imaka weŋ tänpän kuŋ yämiŋkuŋ. Eruk ude tänpänä nägät piŋtäŋ tek moräŋ yot u peŋpeŋ kuŋtänpä kuŋkuŋ.

¹⁷a Ude tänjirä Juda ba Grik nanik Efesus kome itkunjo u kudup manbiŋam u nadänkuŋ. Ude nadänpän umun pähap bumta täŋkuŋ. Ude ahänjkuko unita ämawebe mäyaptä Ekäni Jesu wäpi oraŋpän yäpmäŋ kuŋatkuŋ. ¹⁸ Tänpäkaŋ ämawebe mäyaptä nadäkinik täŋkaŋ äbä iniken iniken täktäki waki u kumän-tagän yänahänkuŋ. ¹⁹ Ba äbot täŋpani ämawebe ätu kären käwani ba kon mebäri mebäri täŋpani unitäŋo buk kumän-tagän ämawebe iŋamiken kädäp pewä ijiŋkuŋ. Tänpäkaŋ buk unitäŋo gwäki ärowani, siliwa moneŋ 50,000 udepän pewä ijiŋkuŋ.

²⁰b Eruk ude täŋkuŋo unita Ekäni täŋo man u komeni komeni ahänpän weŋ patkuk. Ahänpän weŋ patkuko uwä ämawebe-ken kehäromi nikek ahänpänjä irit-kuŋat-kuŋariken kehäromigän patkuk.

Efesus naniktä Polta nadäwä waŋkuŋ

²¹ c Eruk Pol uwä epän täŋ yäpmän kuŋtäŋgän tänpän tärewäpän Masedonia ba Akaia kome kukta nadäk peŋkuk. Täŋkaŋ u kädätä Jerusalem yotpärare-ken kukta imaka nadänkuk. Tänpän ŋode yänjkuk; Jerusalem kuŋkaŋ unitä Rom kome kaŋ kwa yäk. ²² d Tänpäkaŋ Poltä iniken täŋkentäki yarä u kubä wäpi Timoti, kubä wäpi Erastus, äma yarä u yepmaŋpän Masedonia kome kuŋkumän. Tänpäkaŋ Pol ini uwä kadäni käronji bumik Esia kända ugän itkuk.

²³ e Eruk kadäni uken äma ätutä Ekäni täŋo kädät siwoŋi unita iwan tänpän

man bumta yänkaŋ täŋuruk-uruk mäyap täŋkuŋ. ²⁴ f Äma u kubä wäpi Demetrius. Uwä moneŋ epäntawä imaka imaka siliwa kapapän täk täŋkukonik. Tänpäkaŋ ämawebe u naniktä yäwik webe kubä wäpi Artemis nadän imik täŋkuŋonik. Tänpän yäwik webe u iniŋ oretta kudupi yot kubä täŋkuŋ. Eruk Demetrius, siliwa kapa täŋpani unitä siriwapän yot unitäŋo wärani täpuri täpuri tänpän peŋirän ämawebe moneŋ pähap imiŋpän yäpmäk täŋkuŋonik. ²⁵ Eruk ude tänpän näkŋo moneŋ epän maŋpek yänpän äma epän u bok täŋpani ba äma epän udewanigän täŋpani kudup yän-yäkŋat yäpmän päbä yepmaŋpän ŋode yäwetkuk; Notnaye, in ŋode nadäwut. Epänin täŋo gwäki säkgämän yäpmäk täkamän yäk. ²⁶ g Upänkaŋ u kawut! Äma Pol uwä Efesus ämawebe mäyap täŋo nadäk-nadäki peŋawähut täyak yäk. Tänpäkaŋ u kome ŋogän nämo täyak. Esia kome u kumän udegän bumik täyak yäk. Täŋkaŋ ŋode yäk täyak; Anutu wärani wärani injin ketjintä täŋpani uwä Anutu bureni nämo yäk. Uwä yäwik jopi yäk.

²⁷ Tänpäkaŋ in nadäkaŋ; Poltä man yäk täyak unitäwä nintäŋo moneŋ epän ŋowä täga api tänpän wanen. Tänpäkaŋ ugän nämo. Jop man unitägän tänpewä ämawebetä yäwiknin Artemis unitäŋo kudupi yotta nadäwä imaka jopi kubä api täŋpek yäk. Upänkaŋ bianä Esia nanik ba komeni komeni päke ŋowä anutu webe Artemis ugänpän oraŋ imik täŋkumänjonik. Tänpäkaŋ Pol täŋo manbiŋam unitä Artemis wäpi biŋam u yäpän wanayän täyak yäk.

²⁸ Eruk man ude nadänpänjä äma päke uwä bänepi bumta tänpä waŋkuŋ.

^a19:17 Apos 5:5,11 ^b19:20 Apos 12:24 ^c19:21 Apos 23:11; Rom 1:13

^d19:22 Rom 16:23; 2Ti 4:20 ^e19:23 2Ko 1:8 ^f19:24 Apos 16:16

^g19:26 Apos 17:29; 2Ti 1:15

Tänpän gera kehäromigän yänpän ñode yänkuñ; Nin Efesus nanik täño anutu Atemis uwä intäjukun-inik itak yäk. ²⁹hUde yänjirä ämawebe yotpärare u nanik täñuruk-uruk pähap kubä pewä ahäwäpän bäräñej kumañ käbeyä bägup-ken kuñkuñ. Täñkañ äma yarä Masedonia nanik, Polkät bok kuñarani u yepmäñitpän yäpmän kuñkuñ. Yarä uwä wäpi Gaius kenta Aristakus. ³⁰Eruk ude täñkañ irirä Pol uwä man yänahäwa yänkañ käbeyä täñkuñ-ken kwayän nadänkuko upänkañ ämawebe äbot täñpanitä iniñ bitnäñkuñ. ³¹iBa kome u nanik äma wäpi nitek ätuwä, Polta not säkgämän täñ imik täñkuño unitä Polta man kehäromi ñode pewä yäpmän kuñkuñ; Gäk käbeyä pähap täñ itkañ-ken kwentawä yän iwetkuñ.

³²Eruk, käbeyä-ken täñuruk-uruk pähap täñ itkuñ. Äma päke uwä nadäk ñoba-ñoba täñkuñ. Täñjirä ätuwä gera kotäk kubägän yänkuñ. Ätuwä gera inigän kubäpän yänkuñ. Tänpäkañ ude täñkuño unitäño mebari udetä ämawebe äbot käbeyä ño itkamän yän nämoinik nadäwä tumbuk. ³³Eruk ude tänpän Juda nanik ätutä äma kubä wäpi Aleksada initpän pimiñ iwat-pewä yäpmän käbeyä bämopi gänañ umu kwänkañ eruk, äma ätutä man mebari yänahänpän iwetkuñ. Iweräwä Aleksadatä man kowata yäwerayän ketwära täñkuk. ³⁴Ude täñjirän äma ätutä äma uwä Juda nanik, Anutu kubä iniñ orerani yän kañpän nadänkuñ. Ude nadänpän unita pen gera mämä terak bumta ñode yänkuñ; Efesus nanik nintäño yäwik Atemis uwä intäjukun-inik itak! Ude yän yäpmän kuñtäko 2 auas ude täreñkuk.

³⁵Tänjirä Efesus nanik täño gapman kubätä ämawebe päke u yäniñ bitnänpän yäwetkuk; Efesus äma, in juku

penpän nadäwut yäk. Nin kudup ñode nadäkamän. Efesus nanik nin uwä yäwik webe Atemis unitäño kudupi yot kañiwat täkamän yäk. Ba unitäño wärani kunum gänañ nanik mañkuko unita imaka, watä it täkamän. ³⁶Äma kubätä man uwä utnañi nämo unita in kumän-tagän bitnänpän imaka waki kubä täkta nämo tärop täneñ yäk. ³⁷Tänpäkañ äma yarä ñowä kudupi yot täño imaka ätu nämo kubo täñkumäno upänkañ jop yän-yäkñat yäpmän äbäkañ yäk. Ba yäwik webenin unita yänärok man kubä nämo yänkumän. ³⁸Tän, Demitrius-kät epän ämaniyetä äma kubäken man kubä iränä, man yäpätägak-tägak kadäniwä itak yäk. Ba man yäpmän daniwani äma itkañ yäk. Unitägän man yäpätägak epän api täneñ. ³⁹Ba äma kubätä man kubä nadänpänä, uwä käbeyä kadäni-ken ugän yänpän täga ket utneñ yäk. ⁴⁰Tän, apiño ämik pena ahatak u mebarini nämo unita nin bäräpi yäpnañi bumik yäk. Tänpäkañ käbeyä waki ñonitäño mebarita niwet yabäwäwä kowata täga nämo api yäwetne. ⁴¹Eruk ude yäwetpän ämawebe päke uwä yäwerän yäpmän kuñtänpä kuñkuñ.

Pol Masedonia, Grik komeken kuñkuk

20 Eruk kadäni Efesus ämawebetä kähän gera mämä päke yänkuño u bitnäñjirä Pol äbot täñpanita yänpewän äbuñ. Yänpewän äbäkanjä bänep nadäk-nadäki täñ-kehäromtañ yämikta jukuman ätu yäwetkañ yepmañpen Masedonia komeken kuñkuk. ²Masedonia komeken kuñkañ ämawebe u nanik täño bänepi täñ-kehäromtañ yämikta jukuman mäyap yäwettän kuñkuk. Ude täñtäñ kumañ eruk, Grik komeken ahänkuk. ³Ahänpän komepak yaräkubä ude

^h19:29 Apos 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm 24

ⁱ19:31 2Ti 1:15

Grik komeken irän täreñirän gäpe terak äronpeñ kome kubä wäpi Siria komeken kwayäj nadänjuk. Tänpäj Juda naniktä utta man topuño u nadänpäjä äneñi äyäjutpeñ Masedonia komeken kuñjuk. ⁴JTänpäkañ äma ñodetä Polkät kuñkuñ; Beria komeken nanik kubä wäpi Sopate, Pirus täño nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wäpi Aristakus-kät Sekudus, Depe yotpärare-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Tänpäkañ kome tañi Esia uken nanik yarä wäpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuñatkuñ. ⁵Äma uwä intäjukun kuñkuño Troas yotpärare-ken ninta itsämäj itkuñ. ⁶Täjirä ninäwä Pilipai yotpärare-ken orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni, u itna täreñirän gäpe terak äronpeñ kuñkumäj. Kuñkä kepma 5 uken eruk Troas yotpärare-ken äma intäjukun kuñkañ ninta itsämbuñ-ken u ahänjukumäj. Ahänpäñ yabänakañ kepma 7 udewä Troas yotpärare-ken itkumäj.

Poltä Yutikus tänpewän kodak täñjuk

⁷kTäñkañ Sande kubäken äbot tänpäni-kät käräga näna yänpäñ äbä äbot kubägän itkumäj. Iritna Poltä ämawebe päke u manbiñam yänhänpäj yäwetkuk. Imata, kwep api yepmañpeñ kwet yäj nadänpäj unita manbiñam pen yäwet yäpmäj kuñtäyon bipani bämopi-inik täñjuk. ⁸Yot u gänäñ topän mäyaptä iñiñ-yäñeñirä itkumäj. Yot uwä karoni boham unuken. ⁹Täñkireki yaräkubä punin unu käbeyä täñ itkumäj. Täñitna äma gubañi kubä wäpi Yutikus uwä mänit yäpani kädet kubäken mañit

itkuk. Irirän Pol manbiñam karoni pähap yäñiwat yäpmäj kuñirän nadäj ittängän däpmonta täñjuk. Täntängän eruk patkuk. Pattängän punin ununitä kome terak umu mañjuk. Täñirän äma itkuño uwä iñit yäpmäj akuna yänkañ äpmonpäñ kuñkuñ; Kumänpäj bam tänpäj parirän. ¹⁰Äpmonjirä Pol imaka, yawat yäpmäj äpmonpäñ päñku Yutikus dubini-ken guket imäpmok tänpäj bäyañ imiñjuk. Bäyañ imiñpäñ ämawebe ñode yäwetkuk; In nadäwätäk nämo täneñ. Äma ño nämo kumak, kodak itak yäk. ¹¹Ude täñkañ Pol äneñi äromañ yot gänäñ äronpäñä käräga tokätpäj ämawebe ukät bok nañkuñ. Nañkañ manbiñam äneñi yäwet yäpmäj kuñtäyon kome yänpeñjuk. Yänpeñirän eruk yepmañpeñ kuñjuk.

¹²Kuñirän äma gubañi äneñi kodak täñkuko u bänep oretoret terak yänjikñat yäpmäj yotken kuñkuñ.

Pol Troas yotpärare peñpeñ kuñjuk

¹³Ude täñirä nin Pol ugän teñkañ gäpe terak äronpeñ Asos yotpärare-ken nintä jukun kuñkumäj. Kuñkumäño Polta itsämäj iritna eruk Pol ini niwetkuko udegän ini kuroñ äbänkä nibäj ahänjuk. ¹⁴Äbä Asos yotpärare-ken nibäj ahänpäñ gäpe terak ärowänkañ eruk Mitilini yotpärare-ken kuñkumäj. ¹⁵Pätna yänjewänä kuñkä gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Kios u dubini-ken ahänjukumäj. Tami äneñi kuñkä Samos yotpärare-ken ahänjukumäj. Yänjewänä äneñi u naniktä kuñkä eruk Miletus yotpärare uken ahänjukumäj. ¹⁶mOrekirit kadäni pähap kubä wäpi Pentikos u keräp tañirän unita Pol Efesus yotpärare irepmitpäñ kukta nadänjuk. Bäräñeñ kumañ Jerusalem

kuŋkaŋ Pentikos orekirit u kaŋ käwayän nadänpäŋ unita Esia komeken kuŋatta bitnäŋkuk.

Poltä iniken mebäriini yäwetkuk

¹⁷nMiletus yotpärare-ken ahänpänjä eruk Poltä Efesus äbot täŋpani täŋo intäjukun ämata man tewän kwäkaŋ äbä kaŋkuŋ. ¹⁸oÄbä kawäkaŋ jukuman ŋode yäwetkuk; Näkä Esia komeken äbä inkät itkaŋ kädet jide jide täk täŋkuro u kudup injin nadäkaŋ u yäk. Pengän äbutken umunitä päbä äneŋi tepmaŋpeŋ kuŋkuro u kädet mebäri kubä nämo täŋkut. ¹⁹pNämo, kadäni kadäni Juda nanik näk täŋpäwakta man yänpän-nadäk täŋjirä nadän bäräp täk täŋkut. Ba täŋyäkŋarani ude täŋjirä kadäni mäyap konäm kot täŋkut. Up-änkaŋ näkä gupna yäpmän äpänpän kuŋatkaŋ Ekäni täŋo epän ehutpäŋ täk täyat. ²⁰Ba in täŋkentäktä man tägatäga täwetta nämo umuntaŋkut. Käbeyä-ken ba injin yotken täŋpän-täwoŋärek täk täŋkuro, u nadäkaŋ u yäk. ²¹Kadäni kadäni Juda nanik ba Grik nanik bok, bänepjin sukurenpeŋ Anutu-ken kuŋpäŋ Ekäninin Jesuta nadäkinik täŋ imikta man kehäromigän täwet yäpmän äbut.

²²qEruk nadäkaŋ; Apiŋo Kudupi Munapiktä peŋ näwet-pewän näk Jerusalem kwayän. Imaka näkä terak jide ahän namayän täko u nämo nadätat. ²³rŊode ugänpäŋ nadätat; Komeni komeni kuŋat täyat-ken Kudupi Munapiktä ŋode yänhänpän näwet täyak; Bäräpi mebäri mebäri gäka itsämänkaŋ yäk. ²⁴sUpänkaŋ näk irit kuŋat-kuŋatnata nämo iyaptak täyat. Nämo, näk kädet iwatat ugänpäŋ

iwatpäŋ epän man Ekäni Jesuken yäpuro u täŋtärekta nadätat. Epän uwä Anutu täŋo iron unitäŋo manbiŋam yänhähäk-yänhähäk u.

²⁵Eruk notnaye, nadäwut. Bian näk in bämopjin-ken itkaŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat epäni täk täyak unitäŋo manbiŋam täwetpäŋ täwoŋärek täk täŋkuronik. Ude täk täŋkuropäŋ apiŋo ŋode nadätat; Kämi in kümän-tagän näk wari nämo api nabäneŋ yäk. ²⁶tUnita näk pengän ŋode täwet ahäwayän nadätat; In bämopjin-ken nanik kubätä paot-paotta biŋam täŋpänä, näkä terak nämo yäneŋ. ²⁷Imata, näk Anutu täŋo nadäk-gärip kudup in täwet ahäktä umun kubä nämo täk täŋkuronik. ²⁸uEruk, in injinta watä säkgämän itpeŋ kuŋatneŋ. Ba Anutu täŋo kudupi ämawebe äbot, iniken nanaki täŋo nägäripän suwanpäŋ yepmaŋkuko unita watä udegän it yämineŋ yäk. Inäwä Kudupi Munapiktä Anutu täŋo yawak äbot unitäŋo watä äma ude iwoyänpän tepmaŋkuk. ²⁹vNäk nadätat. Kadäni näkä tepmaŋpeŋ kuŋirawä aŋ ägwäritä bämopjin-ken äbänkaŋ yawak äbot u api täŋpäwaneŋ yäk. ³⁰wTänjirä inken nanik ätutäwä jop manman yänkaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe äbot yän-yäkŋarani täŋpewä api yäwatneŋ. ³¹xUde täneŋo udetä kadäni kadäni watä säkgämän kaŋ it täŋput. Obaŋ yaräkubä unita bipani ba kepma kudän näkä täŋpän-täwoŋärenkuro unita nämo guŋ täneŋ. Nämo, näkä umun man ba jukuman in kubäkubä täwet täŋkuro u konäm butewaki terak täwetkuk.

ⁿ20:17 Apos 18:21 ^o20:18 Apos 18:19, 19:10 ^p20:19 Apos 20:3

^q20:22 Apos 19:21 ^r20:23 Apos 9:16; Apos 21:4,11

^s20:24 Apos 21:13; 2Ti 4:7 ^t20:26 Apos 18:6 ^u20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4

^v20:29 Mat 7:15; Jon 10:12 ^w20:30 1Jo 2:19

^x20:31 Mak 13:37; Apos 19:8,10; 1Te 2:11

³²yEruk, apiŋo Anutu keriken tepmaŋtat. Unita inä unitä bänep iron täŋkuko unitäŋo mani biŋam u nadänpäŋ iŋitpeŋ kuŋatneŋ. Täŋirä bänep iron unitä in täga api täŋ-kehäromtaŋ tamek. Ba unitägän imaka täga kudup Anututä ämawebeniye inita iwoyäwanita yämik täyak u inta udegän api tamek. ³³zNäk äma kubä täŋo moner ba tek tuŋumta yabäŋgärip nämo täŋkut. ³⁴aInjin nabänpäŋ-nadäk täkaŋ u. Näkŋaken ketna ŋonitä-gän epän tänpäŋ näkŋata watä it täŋkuronik. Ba äma ätu näkkät bok it täŋkumäŋo u täŋkentäŋ yämik täŋkuronik yäk. ³⁵bEpän mebäri mebäri täk täŋkuro uwä ŋode tänpäŋ-täwoŋäreŋkut; Nin epän täktäk kädet ugänpäŋ täŋkehärom taŋpäŋ iwat täkäna. Ude täŋkaŋ uyaku äma ini gupi täga nämo täŋkentänaŋi udewani uwä täga täŋkentäŋ yämine. Ekäninin Jesutä man kubä ŋode yäŋkuko upäŋ nadäkot; Iron kädet u kädet tägagämän kubä. Äma iron täŋpeko udewani täŋo bänep oretoret unitä äma tuŋum yäpmäk-tagän nadäweko unitäŋo bänep oretoret u irepmitak yäk.

³⁶cEruk Poltä jukuman ude kumän yäwet morenpäŋä Efesus äbot täŋo intäjukun äma ukät gukut imäpmok tänpäŋ Anutu-ken yäŋapik man penta yäŋkuŋ. ³⁷Ude tänpäŋ intäjukun äma päke unitä Pol bumta kot ibatkuŋ. Täŋkaŋ bäyaŋ iŋitpäŋ iniŋ oretkuŋ. ³⁸dTänpäŋ butewaki pähap bumta nadäŋkuŋ. Imata, Poltä ini ŋode yäŋkuko unita; In näk wari nämo api nabäneŋ yäk. Ude täŋkaŋ eruk, yäŋikŋat yäpmäŋ gäpetä itkuk-ken u kuŋkuŋ.

Pol gäpe terak äroŋpeŋ Jerusalem kuŋkuk

21 Uken kuŋpäŋ äbot tänpäni täŋo intäjukun äma u yepmaŋpeŋ kukta butewaki pähap nadäŋkaŋ gäpe terak äronakaŋ gäpe kuŋkuk. Gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kos u nadäŋ iwatkaŋ siwoŋigän ude kuŋkumäŋ. Kuŋitna bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän kome täpuri kubä pen wäpi Rodes uken ahäŋkumäŋ. Eruk Rodes peŋpeŋ kuŋpäŋä yotpärare kubä wäpi Patara u ahäŋkumäŋ. ²Patara kome u ahäŋpäŋ kaŋkumäŋ. Gäpe kubä kome u peŋpeŋ Ponika komeken kwayäŋ täŋirän. Ude kaŋpäŋä uterak äronakaŋ kuŋkuk. ³Kuŋtägän gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Saiprus u kaŋpäŋ Siria komeken kunayäŋ nadäŋkumäŋo unita käpmäk kädagän irepmitkaŋ kumaŋ päŋku Tire yotpärare-ken ahäŋkumäŋ. Ahäŋpäŋ gäpe terak nanik tuŋum ätu u penayäŋ täŋkuŋ. ⁴ePeŋirä ninä kome uken nanik äbot tänpäni ämawebe u yabänayäŋ äpämaŋ kuŋkumäŋ. Päŋku kepma 7 ude ukät penta itkumäŋ. Itkaŋ Kudupi Munapiktä äbot tänpäni manbiŋam yäwerirän nadänpäŋ Pol iwetkuŋ; Gäk Jerusalem kwentawä yäk. ⁵Eruk gäpetä Tire kome peŋpeŋ kwayäŋ täŋirän yotpärare peŋpeŋ kuŋitna äbot tänpäni ämawebe meŋ nanak bok nimagut yäpmäŋ äpämaŋ kuŋkuŋ. Äpämaŋ kumaŋ päŋku gwägu pomi terak gukutnin imina äpmonpöpäŋ Anutu-ken yäŋapik man yäŋkumäŋ. ⁶fUde täŋkaŋ butewaki man kowata kowata yäŋkaŋ gäpe terak äroŋitna ini yotken kuŋkuŋ.

⁷Äroŋpeŋ eruk Tire kome peŋpäŋ kumaŋ Tolemes yotpärare-ken

^y20:32 Apos 26:18 ^z20:33 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12

^a20:34 Apos 18:3; 1Te 2:9 ^b20:35 Mat 10:8 ^c20:36 Apos 21:5

^d20:38 Apos 20:25 ^e21:4 Apos 20:23 ^f21:6 Apos 20:36

ahänjkumäj. Ahänjpäj äbot tänpäni u naniktä äbä nimagut yäpmäj kwäkaŋ ukät kepma kubä itpäj patkumäj. ^{8g}Patkumäŋo yänjewänä Tolemes yotpärare peŋpeŋ ninin kuroŋ kumaŋ päŋku Sisaria yotpärare-ken ahänjkumäj. Ahänjpäj kumaŋ Anutu täŋo manbiŋam yänjahäwani äma kubä wäpi Filip unitä yotken kuŋkumäj. Äma uwä äma 7 aposoro täŋkentäj yämik täŋkuŋo ukät nanik kubä. ^{9h}Uwä äperiye 4 ude, äma nämo yäpani unitä Anutu täŋo man profettä-yän yänjahäk täŋkuŋonik. ¹⁰ⁱEruk, uken kepma ätu iritna profet kubä wäpi Agabas u Judia kome peŋpeŋ Sisaria komeken äpuk. ^{11j}Äpäŋpäj ninken ahäj nimiŋpäj Pol täŋo pion yäpmäŋpäj iniken keru kuroŋi pädät täŋpäj ŋode yänkuk; Kudupi Munapiktä ŋode yäyak; Juda naniktä pion ŋo täŋo mäheŋi Jerusalem komeken kudän ŋode täŋpäj guŋ äbot ätu u keru terak api penej yäk.

^{12k}Yänjirän nin ba ämawebe äbot kome u naniktä man u nadänpäj Poltä Jerusalem kukta iniŋ bitnäk man kehäromi yänjkumäj. ^{13l}Upänkaŋ Poltä kowata ŋode yänkuk; In imata konäm butewaki täŋkaŋ näkŋo bänep nadäk-nadäkna täŋpä wakaŋ? Näk Jerusalem naniktä kädet waki u ba u täŋ namikta nämo bitnätat. Ba ugän nämo. Ekäni Jesuta yänpäj kumäkta pidäm täyat yäk. ¹⁴Ude yänjirän Pol täŋo gäripi u iniŋ bitnanaŋi bumik nämo nadänjkumäŋo unita ŋode iwetkumäj; Eruk, Ekänitä imaka kubä ahäj gamikta nadätäk u ini kaŋ ahäj gamän.

Pol Jerusalem ahänjkuk

¹⁵Eruk u itna täreŋjirän Jerusalem ärokta täŋtuŋum tuŋum täŋkumäj. ¹⁶Täŋtuŋum tuŋum täŋpeŋ kunayän täŋitna Sisaria nanik nadäkinik täŋpani ätu penta kuŋkumäj. Unitä nimagut yäpmäj äma kubä wäpi Nason unitä yotken kuŋkuŋ. Äma uwä Sairpus nanik, äbot täŋpani bian yäpurärätük. Unitä yotken päŋku itkumäj. ¹⁷Tänkaŋ eruk, Jerusalem äbot täŋpani ämawebetä bänep oretoret terak nimagut päŋku nipmaŋpä patkumäj. ^{18m}Patkumäŋo yänjewänä Pol uwä ninkät Jems kakta bok kuŋkumäj. Täŋpakaŋ kadäni ugän äbot täŋpani ämawebe täŋo intäjukun äma käbeyä täŋ itkuŋ. ¹⁹ⁿTänjirä Pol uwä päŋku bok itkaŋ yäniŋ oretpäŋ guŋ äbotken epän täŋjirän Anututä keru terak kudän jide pewän ahänkuŋo u kudup yäwet ahänjirän nadänkuŋ.

^{20o}Pol täŋo man u nadänpäj Anutu täŋo wäpi yäpmäj akuŋpäj iniŋ oretkuŋ. Täŋkaŋ iwetkuŋ; Gäk nadätan? Juda ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋ imiŋ moreŋ yäk. Täŋkaŋ ämawebe uwä Moses täŋo бага man u pen iwaräntäkta kehärom täkaŋ yäk. ^{21p}Upänkaŋ gäka manbiŋam ŋode nadäk täkaŋ; Poltä Juda ämawebe, guŋ ämawebe bämopi-ken itkaŋ u ŋode yäwet täyak; In Moses täŋo бага man peŋpäj nanakjiye täŋo gupi moräk madäneŋtawä, bian täŋpani ude. Ba Juda täŋo täktäki kudup kaŋ peŋ morewut yäk. Gäkä ude yäk täyan yän nadäk täkaŋ. ²²Gäk äma udewanitä abän yän biŋam uku nadäŋo unita nadäwätäk täŋ itkamäj. ²³Unita kädet kubä ŋode gäweritna täŋpikaŋ

^g21:8 Apos 6:5, 8:40 ^h21:9 Apos 2:17 ⁱ21:10 Apos 11:28

^j21:11 Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33 ^k21:12 Mat 16:22

^l21:13 Apos 20:24 ^m21:18 Apos 15:2,13; Gal 1:19 ⁿ21:19 Apos 15:12

^o21:20 Apos 15:1,5 ^p21:21 Apos 16:3; Gal 2:3

gäka äma täga yäj kaŋ nadäwut. Nin bämopnin-ken äma 4 ude itkaŋ yäk. Äma 4 uwä Anutu iŋamiken äneni pakigän itta бага man täŋo kädet kubä iwatta yänkehärom taŋkuŋ yäk. ²⁴qEruk äma ukät bok kudupi yotken kuŋkaŋ Moses täŋo бага man iwatpäŋ imaka tänayän täkaŋ u gäk udegän kaŋ tä yäk. Ba moneŋ penayän täkaŋ unita ba gäkŋata bok kaŋ pe. Ude täŋiri äma 4 u Anutu-ken yänkehäromtak man yäwani uwä täŋ-tärekaŋ yäj nadäneŋta gwäki pujiŋ täga äriŋ täŋpä kuneŋ. Eruk, gäk ude täŋkentäŋ yämiŋiri ämawebetä ŋode api nadäneŋ; Pol täŋo biŋam nadänkumäŋo u bureni nämo, jopi yäk. Pol uwä Moses täŋo бага man iwat täyak yäj api nadäneŋ.

²⁵rTäŋpäkaŋ äma guŋ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täŋpani unitawä, man-biŋam ŋowäku bian yämiŋkumäŋo u nadäkaŋ yäk. Imaka ŋodewani nämo täkta yäŋpäŋ-nadänkumäŋo uwä kudän täŋpäŋ yämiŋkumäŋ; Tom anutu jopita naŋimik täŋpani u nämo näneŋ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmäŋpäŋ däpani nämo näneŋ yäk. Ba kubokäret nämo täneŋ. Man kudän ude täŋpäŋ yämiŋkumäŋ yäk.

²⁶sEruk käbeyä täŋpä tärewänkaŋ patkuŋo yänewänä Pol äma Anutu-kät yänkehäromtak man yäwani 4 ukät päŋku yänkehäromtak man yänkuŋo udegän yänkuk. Ude täŋkaŋ kudupi yot gänaŋ äronpäŋ bämop äma ŋode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna täreŋirän yänkehäromtak man yänkumäŋo unitäŋo epäni u api tärewek yäj iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetä ugän it yäpmäŋ kuŋtängän yänkehäromtak man u täŋ-täreкта gupe käbäŋi nikek ijiŋkuŋ.

Juda naniktä Pol iŋitkuŋ

²⁷tEruk kepma 7 u tärewayän täŋirän Juda nanik Esia komeken naniktä abänpäŋ kaŋkuŋ; Pol kudupi yot täŋo yewa gänaŋ irirän. Abä ämawebe peŋ yäwettäko Polta kokwawak täŋ imiŋkuŋ. Ude täŋpäŋ Pol iŋitkuŋ. ²⁸uIŋitpäŋ gera ŋode yänkuŋ; Isrel ämawebe in täŋkentäŋ nimut! Äma ŋonitä ämawebe komeŋi komeŋi nintäŋo wäpnin biŋam ukät Moses täŋo бага man ba kudupi yot ŋo täŋpäwakta yäwetpäŋ yäwoŋäreк täŋtäŋ kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yäj-yäkŋat yäpmäŋ kudupi yot gänaŋ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biŋam yäwani-ken äronjirä Anutu iŋamiken täŋpäwäк täŋkuŋ yäk. ²⁹vTäŋpäkaŋ man u yänkuŋo uwä imata, bian yabänjirä Trofimus Efesus komeken nanikpäŋ Polkät yotpärare u gänaŋ irirän yabänkuŋ. Yabänkaŋ nadänkuŋ; Poltä ini imagut yäpmäŋ kudupi yot täŋo yewa gänaŋ ärok yäj jop nadänkuŋ.

³⁰Täŋpäkaŋ Jerusalem ämawebetä man u nadänpäŋ kikiŋutpäŋ täŋ-urukuruk bumta täŋkuŋ. Ude täŋkaŋ Pol iŋitpäŋ wädän gärepmäŋ yäpmäŋ yewa kemat umude kuŋkuŋ. Ude täŋpäŋ bäräneŋ kudupi yot yewa täŋo yäma yäputkuŋ. ³¹Ude täŋkaŋ Pol iŋit yäpmäŋ äpämaŋ päŋku ut irirä Rom täŋo komi äma täŋo intäjukun ämatä biŋam ŋode nadänkuk; Jerusalem ämawebe kuduŋtagän kokwawak täŋpäŋ kowat ämiwän täkaŋ yäk. ³²Ude nadänpäŋ bäränek-tagän intäjukun äma ätukät komi ämaniye ätukät yämagurän yäpmäŋ äma peŋawäk täŋ itkuŋ-ken bäräneŋkuŋ. Bäräneŋ äbänjirä Juda ämawebetä yabänpäŋ

^q21:24 Nam 6:1-20; Apos 18:18 ^r21:25 Apos 15:29 ^s21:26 1Ko 9:20

^t21:27 2Ti 1:5 ^u21:28 Ese 44:7; Apos 6:13 ^v21:29 Apos 20:4; 2Ti 4:20

Pol wari nämo utkuḡ. ³³wUde täñirä komi äma täño intäjukun ämatä äbä Pol iñitkaḡ komi ämaniye yäwerirän yen kehäromi yarä yäpmäḡ päñku pädät täñkuḡ. Ude täñkaḡ Juda ämawebe yäwet yabäñkuk; Äma ḡo netä? Ba imapäḡ täk? ³⁴Yäñirän ämawebe äbot päke itkuḡotä yäḡ-täñurän yäñpäḡ yäñkuräk tañkuḡ. Yäñuruk-uruk pähap ude täñirä komi äma täño intäjukun ämatä mebäri ket nämo nadäñkuk. Täñpäḡ komi ämaniye yäwerän Pol iñit yäpmäḡ komi ämatä ini yotken kuñkuḡ. ³⁵Iñit yäpmäḡ yot yäma-ken u kuñpäḡ komi ämatä yabäñkuḡ; Ämawebe päke u Pol utta yäwat-yäñirä ude yabäñpäḡ Pol pudätpäḡ punin yäpmäḡ äronkuḡ. ³⁶xÄmawebe äbot päke unitä yäwarän täñkaḡ kähän gera terak ḡode yäñtäḡ kuñkuḡ; Kumäḡ-kumäḡ utpewä kumbän! yäk.

Poltä nadäkiniki täño mebäri yäwetkuk

³⁷Eruk komi ämatä Pol yäñikḡat yäpmäḡ yot gänaḡ äronayäḡ täñirä Poltä komi äma täño intäjukun äma u Grik man terak ḡode iwetkuk; Näk man kubä gäk täga gäwerayäḡ? Ude yäwänä iwetkuk; Wära, gäk näkḡo man kotäk nadätan? ³⁸yNäkä gäka Isip nanik bian gapmanta kokwawak täñpäḡ ämik pewän ahäñkuko u yäḡ nadätat yäk. Äma u noriye äma komi komi 4,000 yäḡ-butuwän yäpmäḡ kome kawuki-ken ämik täkta kuñkuḡ. ³⁹Yäwänä Poltä yäñkuk; Näk u nämo! Näk Juda äbotken nanik, Silisia komeken, yot-pärare tañi kubä wäpi Tasus u nanik yäk. Unita nadäḡ namiñiri ämawebe man yäwerayäḡ yäk. ⁴⁰Ude iweränä komi äma täño intäjukun ämatä nadäḡ imiñkuk. Nadäḡ imiñirän, eruk Poltä

yot täño yeḡpeḡ ärowani terak it-päḡ ketwära tänyäreñirän ämawebetä u kaḡpäḡ kwikinik it yäpmäḡ kuñkuḡ. Kwikinik irirä eruk Pol ämawebe päke u iniken man kotäk Hibru uterak ḡode yäwetkuk;

22 Nanaye, notnaye, in juku peḡpäḡ nadäkot! Näk imaka goret kubä nämo täñira nepmäñitkaḡ unitäḡo mebäri yäḡ ahäwayäḡ yäk. ²Poltä iniken man kotäk Hibru uterak yäñirän unita u nadäñpäḡ kwikinik-inik it yäpmäḡ kuñkuḡ. Kwikinik irirä Poltä äneḡi ḡode yäñkuk; ³Näk Juda äma kubä yäk. Meḡnatä Silisia kome, Tasus yotpärare-ken bäyañkukopäḡ äbä yotpärare ḡo itpäḡ tägañkut yäk. Äbekniye oraniye täño бага man kuduḡta yäñpäḡ-näwoḡäreḡ täk täñkuko uwä Gamaliel. Uwä näkḡo yäñpäḡ-näwoḡäreḡ äma ude yäk. Ude täñirän näk intä Anutu täño nadäk-gärip u iwatpäḡ täkta pipiri intä täk täkaḡ udegän täḡ yäpmäḡ äbut. ⁴aNäk äma Jesu täño Kädet iwarani u täñpäwak täḡ yäpmäḡ äbut. Äma ba webe bok ätu yentä pädät täñpäḡ komi yotken yämagut yäpmäḡ kuk täñkut. Täñkaḡ ätu kumäḡ-kumäḡ däpmäk täñkut yäk. ⁵Bämop äma intäjukun täñpani Ananias, ba Juda täño äma ekäni ekäni u näkä ude täñkuro u kudup nadäkaḡ. Unitä täga täwetnayäḡ yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täño Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkaḡ u yepmäñit yäpmäḡ päbä komi yotken Jerusalem ḡo yepmakta nadäñkut. Ude nadäñira ini ḡo nanik täño äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkaḡ u Näk ude api täḡpet yäḡ yäwet yabäkta manbiñam kudän täñpäḡ namiñkuḡ.

⁶Kudän täñpäḡ namä yäpmäḡ Damaskus kädet kuñtäḡän kepma

^w21:33 Apos 20:23 ^x21:36 Luk 23:18; Apos 22:22 ^y21:38 Apos 5:36-37

^z22:3 Apos 5:34; Rom 10:2 ^a22:4 Apos 8:3, 22:19

bämopi tanjirän imaka kubä pit kubägan ñode ahäj namiñkuk; Peñyäjek pähap kubä kunum gänäñ naniktä peñyäjepñän nabänkuk. ⁷Ude tanjirän näk kome terak mañ patkañ gera kubä ñode nadänkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Ude yäjira unitä yänkut; Näk Jesu Nasaret nanik upän gäkä näk täñpiwak täkañ yäk. ⁹Täñpäkañ äma näkkät bok itkumäño u peñyäjek ugän kañkuño upänkañ man kotäk ahänkuko u nämo nadänku. ¹⁰Ude täñkañ näkä yänkut; Ekäni, unita näk jide täñpet? Yäjira näwetkuk; Gäk akuñkañ Damaskus yotpärare-ken ku! U kuñiri äma kubä uken itak. Unita epän man yäj gamiñkuro u, uken kwikañ unitä api gäwerek yäk. ¹¹Täñpäkañ peñyäjek unitäño ägonitä täñpewän dapuna bipmäñ urirän imaka imaka täga nämo yabänkut. Ude täñira ämanaye dubina-ken itkuno unitä nepmäñit yäpmäñ Damaskus kuñku.

¹²Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämori-kengän itkañ Moses täño бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkañ unitä äma u orañ imik täñkuñonik. ¹³Täñpäkañ äma unitä päbä dubina-ken itpäñ ñode näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneñi ijiwi kut yäk. Ude yäjirän uterakgän dapun ijiwa kwäpäñ kañkut. ¹⁴Käwawä yänkut; Äbekniye oraniye täño Anutu unitä iniken nadäk tawañ u nadäkta gäk iwoyänpäñ gepmañkuk yäk. Ba Siwoñi Äma u kakta ba mani kotäk nadäkta iwoyänpäñ gepmañkuk yäk. ¹⁵Unita gäk imaka kañkuno ba nadänkuno unitäño biñam ämawebe api yäwetpäñ yäwoñärewen yäk. ¹⁶Unita imata kadäni käronji

itsämbeñ? Akuñpäñ Ekäni wäpi yäjpäñ ume äruriri momika kumän ärut moreñ gamayäj yäk.

¹⁷Poltä ude yäwetpäñ ämawebe äneñi ñode yäwetgän täñkut; Eruk, kadäni käronji kuñattängän Jerusalem ño äneñi äbut yäk. Äbänpäñ kepma kubäta kudupi yot gänäñ äröñkuro Anutu-ken yänapik man yäj itkañ dämpmonken ude bumik Ekäni kañkut. ¹⁸Kañira ñode näwetkuk; Gäk bäräñej akuñkañ Jerusalem u peñpeñ ku! yäk. Näkño manbiñam yotpärare ñoken yäjähawayäj täyan u nämo nadäj gaminayäj yäk. ¹⁹Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, ini-tägän näkño biñam ñode u nadäkañ; Näk bian Juda täño käbeyä yot komeni komeni itkañ-ken u äröñpäñ ämawebe Jesuta nadäkinik täñpani u dämpmäñpäñ yepmäñitpäñ komi yotken yepmak täñkut. ²⁰Äba kadäni Stiven gäkño man yäjähäñtäj kuñattäyon utpewä kumbuko u näk imaka, it yämiñira täñkuñ. Täñirä yabänkañ bänep täga nadänkut. Ba äma utkuño unitäño tek käronji unita watäni it yämiñira täñkuñ. ²¹Ude yäwawä Ekänitä ñode näwetkuk; Ku! yäk. Guñ äbot ban itkañ uken näkño manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreka ganiñ kirewayäj yäj näwetkuk.

Poltä näk Rom kome mähem yäj yäwetkuk

²²Eruk, Poltä guñ äbotta yäjirän Juda naniktä nadänpäñ man wari nadäkta bitnäñpäñ kähän gera yäjpäñ yänkuñ; Utpewä kumbän! Äma ñodewani kome terak itnañi nämo! ²³Kähän gera ude yäjpäñ kokwawak terak iniken tek punin nanik yäjopmäñ täñpä kwäpäñ kugun poriñpäñ ureñ täñpä punin äröñkuñ.

^b22:16 Apos 2:21

^c22:18 Apos 9:29-30

^d22:19 Apos 8:3, 26:9-11

^e22:20 Apos 8:1

^f22:21 Apos 9:15, 13:2

^g22:22 Apos 21:36

²⁴ Ude täñirä komi äma täño intäjukun äma unitä komi ämaniye peñ yäwet-pewän Pol yäpmäj yot gänäñ äronkuñ. Yäpmäj äronirä intäjukun äma unitä yäwet-pewän Polta kokwawak täñ imiñkuño u mebäri nadäkta päripmänpäj iwet yabänayäj täñkuñ. ^{25h} Ude tänpäj eruk Pol täño kerä kuroñi pädat tänpäj päripnayäj täñirä Pol komi äma kubä iwet yabänkuñ; Jide? Rom gapman täño бага man terak kädet ñode kubä pätak ba nämo pätak? yäk. In näk, Rom kome mähepäj, manken nämo nepmañkañ imata intäjukun nutnayäj täkañ? Ude täkañ u täga?

²⁶ Poltä ude yäwänä komi äma unitä päñku intäjukun ämani ñode iwetkuñ; Ai, jide tänpayäj? Äma ñowä Rom kome mähem kubä yäk. ²⁷ Ude iweränä komi äma täño intäjukun äma unitä Polken äbänpäj iwetkuñ; Gäk näwet! Gäk Rom kome mähem bureni? Iweränä Poltä Ei, näk Rom kome mähem yäj iwetkuñ. ²⁸ Ude iweränä intäjukun ämatä yänkuñ; Bureni? Näk Rom kome mähem ude itta nadänpäj moneñ täñi dārat yäk. Yäwänä Poltä yänkuñ; Näk nämo yäk. Näk Rom kome mähem ude ahänkuro itat. ²⁹ⁱ Ude yänirän komi äma Pol utnayäj täñkuño u man u nadänkañ umuntañpäj kakätänkuñ. Täñirä komi äma täño intäjukun äma unitä Pol u Rom nanik yäj nadänpäj, ini imaka, umuntañkuñ. U imata, komi ämaniye yäwerän päñku yentä pädat täñkuño unita.

**Pol Juda äma ekäni
ekäni iñamiken itkuk**

³⁰ Eruk komi äma täño intäjukun äma unitä Juda naniktä Pol waki jide täñkukta kokwawak nadäj imikañ yäj

ket nadäkta nadänkuñ. Ket nadäwa yänkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda nanik täño äma ekäni ekäni käbeyä täñput yänpäj yäwetkuñ. Käbeyä täñirä komi äma täño intäjukun äma u Pol pit imiñpäj yänikñat yäpmäj päñku äma ekäni ekäni iñamiken tewän wädänkuñ.

23 ^J Täñirä Pol Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani dapun täñi yabänpäj ñode yäwetkuñ; Notnaye! Näk Anutu iñamiken siwoñi kuñararo unita kädet u iwatpäñ it yäpmäj abätat ñonita bänepnatä täga nadätat yäk. Näk imaka waki kubä nämo tät yäj nadätat yäk. ^{2k} Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Ananias unitä äma Pol dubini-ken itkuño u yäwetkuñ; Meni däpmäj gäreput! ^{3l} Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuñ; Anututä gäkña uyaku api gurek yäk. Nadäkinikka nämopäj tek säkgämän säkgämän täk täyan! Moses täño бага man iwatpäñ manken nepmañkañ äbäno mañit itan? Ude täno upänkañ бага man gäkña irepmitpäñ yäniñ kireñpewi nutkañ yäk.

⁴ Yäwänä äma tuän itkuñonitā nadänpäj Pol iwetkuñ; Jide? Gäk bämop äma intäjukun täñpani ño yänjärok man iwerayäj yänpäj yäyan? ^{5m} Yäwäwä Poltä yäwetkuñ; Notnaye, näk äma ñonita bämop äma intäjukun täñpani yäj nämo nadätat. Unita näk goret yät yäk. Anutu täño mantä ñode yäyak; In intäjukun ämajiyē man waki nämo yäwetneñ.

⁶ⁿ Eruk, Poltä äma päke itkuño u ñode yabänpäj-nadänkuñ; Ätu Satyusi äma, ätuwä Parisi äma. Ude nadänpäjä gera tänpäj ñode yäwetkuñ; Notnaye,

^h22:25 Apos 16:37 ⁱ22:29 Apos 16:38 ^j23:1 Apos 24:16

^k23:2 Jon 18:22-23 ^l23:3 Mat 23:27 ^m23:5 Kis 22:28

ⁿ23:6 Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5

näk Parisi äma kubä. Ba nana imaka, Parisi äma yäk. Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yänpäj manken ño nepmanñkañ. ⁷Poltä man ude yäwänä Parisi Satyusi bämopi-ken man yänkañ bumta yän-awätkuñ. Tänpäj käbeyä u duñweñkuk. ⁸Imata, Satyusi äma ñode nadäk täkañ; Äma kumbani-ken naniktä äneñi täga nämö api akuneñ. Ba añero ba mäjo nämö itkañ yän nadäk täkañ. Upänñkañ Parisi ämatä man unita nadäkinik täk täkañ.

⁹Mebäri unita yäñuruk-uruk pähap yäntäj kuñkañ abäk täñkuñ. Tänpäkañ Baga man yäwoñärewni äma itkuño u ätu Parisi äbotken nanik. Äma unitä akuñpäñ Pol gäarak itpäñ man kehäromigän ñode yänkuñ; Ude nämö! Äma ñoken goret kubä nämö käkamäj. Añero ba mäjo kubätä iwerirän käwep man ño yäyak! ¹⁰Ude yäntäj kuñkañ abäk täntängän ämik bureni tänpäj Pol gupi yäpmäj däkñeneñ yän nadänpäñ komi äma täño intäjukun äma u umuntañkuk. Ude nadänpäñ komi ämatä Pol Juda äma keriken nanik yomägat yäpmäj komi ämatä ini yotken kukta yäwerän äpmonkuñ.

¹¹Imagut päñku tewä parirän bipani Ekänitä Pol ahän iminpäñ iwetkuk; Gäk nämö umuntäwen! Kehärom tänpäj bätakigän kuñaren yäk. Näkño manbiñam Jerusalem yotpärare-ken yänahätan udegän Rom komeken api tänpän yän nadän gamitat.

Juda äma ätutä Pol kumäj-kumäj utta man topuñ

¹²Patkuño yäñejirän Juda äma ätutä käbeyä tänpäj Pol utpewä kumäkta man yänpäñ-nadänpäñ yänkehäromtak man ñode yänkuñ; Pol bureni-inik api

utpena kumbek. Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ume nämoinik api näne. ¹³Äma yänkehäromtak man yänkuño u 40 ba 45 udetä yänkuñ. ¹⁴Äma unitä bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño äma ekäni ekäniken ahän yäminpäñ ñode yänkuñ; Nin yänkehäromtak man ñode yäkamäj yäk. Ketem täpuri kubä nämoinik nanñkañ it yäpmäj kuñkä eruk, Pol api utpena kumbek. ¹⁵Unita inä Pol tewä yäpmäj äpäkta manbiñam pewä yäpmäj komi äma täño intäjukun ämaken kwän. Jop man ñode kañ yänjikñarut; Pol tewä äbä mebärini ket tänpäj niwerirän kañ nadäna. Eruk ude yänpewä äbänjirän, ninä kädet-ken jämjäm patpäñ api utne yäk.

¹⁶Eruk, Pol wanori täño nanak kubä itkañ nadänjirän man u yänkuñ. Yänjirä nadänkañ komi ämatä yotken kuñpäñ äwäñi Pol päro iwetkuk; ¹⁷Iweränä Poltä komi äma täño intäjukun äma kubäta yänpewän äbänä iwetkuk; Äma ño man kubä yäpmäj äbätak unita yänjikñat yäpmäj intäjukun ämaken ku. ¹⁸Ude iweränä komi äma unitä yänjikñat yäpmäj intäjukun ämaniken u kuñkuk. Kuñpäñ yänkuk; Äma ñonitä man kubä gäwerayän yäwänpäñ Pol komi yotken irani unitä peñ näwet-pewän yänjikñat yäpmäj äbätat yäk. ¹⁹Ude iweränä intäjukun äma unitä äma gubañi u imagut yäpmäj päñku inigän teñpäñ ñode iwet yabänkuk; Ima man näwerayän äbätan? ²⁰Yäwänä äma gubañi unitä ñode iwetkuk; Juda ämatä kwep gäkä Pol iniñ kireñpewi äpmokta äbä gäwet yabänayän. Man topmäj itkañ yäk. Äbä jop manman ñode api yänägäñatneñ; Nin Pol täño man mebäri unita ket nadänayän. ²¹Ude yänayän täkañ upänñkañ gäk unitäño man nämö nadän

⁹23:8 Mat 22:23 ^P23:9 Apos 25:25

⁹23:11 Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23 ^r23:15 Apos 25:3

yämen! Äma 40 ba 45 ude unitä Pol utta jämjäm itkañ yäk. Äma uwä yänkehäromtak man ñode yänkuñ; Nin Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ba ume kubä nämoinik api näne yän yänkuñ. Ude yänkuño apiñowä gäkä kowata man jide yäwayäj täyan unita itsämänkañ yäk.

²² Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä jukuman kehäromi ñode iwetkañ iniñ kireñpewän kuñkuk; Man näwetan ño äneñi äma kubä nämoinik iweren yäk.

Pol Sisaria yotpärare imagut yäpmäj kuñkuñ

²³ Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä komi äma täño watä ämaniye yarä yänpewän äbänpäñ ñode yäwetkuk; Ek täño komi äma 200 udekät komi äma ätu hos terak kuñarani 70 ukät komi äma boham ikek 200 ude yämaguränkañ 9'kirok bipani Sisaria komeken kukta täñtuñum täkot yäk. ²⁴ Polta imaka, hos kubä täñket tänpän kañ peñ imut yäk. Täñkañ eruk, watäni säkgämän itpäñ imagut yäpmäj päñku Sisaria kome täño kañiwat epän täñpani äma wäpi Feliks uken kañ ahäwut yäk. ²⁵ Ude yäwetkañ Feliksta manbiñam ñode kudän tänpän yämiñkuk;

²⁶ Näk Klodius Lisiastä äma ekäni ärowani Feliks unita manbiñam ñode kudän täñ gamitat. Kepma täga. ²⁷ Juda naniktä äma ño iñitpäñ utpewä kumbayäj täñjirän näkä äma ño Rom kome mähem yän nadänpän komi ämanaye-kät päñku täñkentäj imiñpäñ keriken nanik yäyomägat yäpmäj äbämäj. ²⁸ Unita näkä mebari ima terak täkañ yän nadäkta imagut yäpmäj

Juda täño intäjukun ämaniyeken kut. ²⁹ Kuñpäñ yäwet yabäwawä iniken бага man ätu terak wohutpäñ yänkuñ. Upänkañ manken teñpäñ utpewä kumäkta ba komi yotken tehta momi kubä nämö kat. ³⁰ Taro upänkañ utpewä kumäkta man käbop käbop topmaño biñam u nadänpän unita gäkken bäräñej tewa äretak. Täñkañ Juda nanik manken teño u yäwetpewa äreñkañ u ima mebarita manken teño iñamka-ken api yänahäñej. Eruk, näkño manbiñam gäka kudän täyat u ude. Näk Klodius Lisiastä kudän täyat.

³¹ Eruk komi äma, intäjukun ämani täño man buramiñpäñ bipani ugän Pol imagut yäpmäj Antipatris yotpärare-ken kuñkuñ. ³² Kuñkuño yänjewänä komi äma hos terak kuñarani u Pol imagut yäpmäj Sisaria yotpärare-ken kuñjirä komi äma ätuwä äneñi äyänutpeñ Jerusalem kuñkuñ. ³³ Täñpäkañ komi äma hos terak kuñarani u kumañ päñku Sisaria yotpärare-ken ahänpänä Klodius Lisiastä manbiñam kudän täñkuko u gapman täño kañiwat äma Feliks unita imiñkañ Pol imaka, iñamiken yänjikñat yäpmäj päñku tewä itkuk. ³⁴ Tewä irirän Felikstä manbiñam u daniñpäñ nadänkañ Pol iwet yabänkuk; Gäk komeka tañi de? Yäwänä Poltä iwetkuk; Komena tañi Silisia yäk. ³⁵ Yäwänä Felikstä kowata ñode yänkuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaño unitä äbäkañ yänjiri kañ nadäwa yäk. Ude yänkañ watä äma yäwerän Pol yäpmänpän gapman täño yot, Herottä täñpani, u tewä irirän watä it imiñkuñ.

^{23:27} Apos 21:30-33; Apos 22:25-27 ^{23:28} Apos 22:30

^{23:29} Apos 18:14-15 ^{23:30} Apos 24:5-8

Pol Feliks keru terak teŋkuŋ

24 Eruk, kepma 5 ude tāreŋirān bāmop āma intājukun tāŋpani Ananias ukāt Juda āma ekāni ekāni ātu bok, ba gapman tāŋo бага man mebāri nadāwani wāpi Tetulus ukāt Sisaria yotpārare-ken ābuŋ. Ābānpāŋ Pol manken tenayāŋ tāŋkuŋo unita gapman tāŋo kaŋiwat āma Feliks u ahān imiŋkuŋ. ²Ahāŋ imāwā Felikstā Polta yāŋpewān ābuk. Ābānā Tetulustā Pol kowata kaŋ yāpān yāŋpāŋ Feliks iŋamiken ŋode yāŋkuk; Ekāninin Feliks, gāk watā sākgāmān it nimiŋiri bāmopnin-ken āmik kubā nāmo ahāk yāk. Ba tāŋkentāŋ nimiŋiri imaka māyap goret-goret irani u tāŋpāŋ yāpna tāgaŋ yāk. ³Gākkāt imaka imaka yāpna tāgaŋo u yabāŋkaŋ bānep tāga nadāŋpāŋ ganiŋ oretkamāŋ yāk. ⁴Tāŋpākaŋ man kāroŋi yāŋjira gaŋa tāweno udetā nāk pengān ŋode gāwet yabātāt; Gāk nadāŋ nimiŋiri man kerāpi kubā gāwetnayāŋ. ⁵W Nintā āma ŋo kākamāŋ uwā peŋawāk mebāri mebāri pewān ahāwani yāk. U ŋode tāk tāyak; Juda āmawebe komeni komeni ittāŋ kukaŋ-ken man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpewān kokwawak ba āmik bāmopi-ken ahāŋ yāmik tākaŋ. Ba uwā ābot ātu nin nipmanpāŋ ābot inigān itpāŋ wāpi Nasaret yāŋ yāwani unitāŋo intājukun āmani ude itak yāk. ⁶⁻⁸xBa ugān nāmo. Kubā pen ŋode; U kudupi yot tāŋpāwakta kudān mebāri mebāri tāk tāŋkuk. Ude tāŋtāyon iŋitkumāŋ. Unita gākŋa-tāgān iwet yabāŋiri nintā manken teŋkumāŋo unitāŋo mebāri initāgān gāwerirān api nadāwen yāk. ⁹Ude yāŋirān Juda āma ekāni ekānitā udegān Tetulus yāŋ-kentāŋpāŋ Polta yāŋpāŋ ŋode yāŋkuŋ; Man yākamāŋ ŋowā bureni-inik!

Pol man kukŋini yāŋahāŋkuk

¹⁰Ude yāŋirā gapman tāŋo kaŋiwat āma Feliks unitā Pol man tāga yāwayāŋ yāŋ yāŋpāŋ ketwāra tāŋireŋkuk. Tāŋirān Poltā ŋode yāŋkuk; Nāk nadātāt yāk. Obaŋ māyap āmawebe ābot ŋonitāŋo man yāpmāŋ daniwani āma ude it yāpmāŋ ābun yāk. Unita man kowata gāwetta tāga nadātāt yāk. ¹¹YMan ŋo bureni gāwera. Anutu iniŋ oretta Jerusalem ābānpāŋ it yāpmāŋ ābāŋjira kepma 12gān tāretak yāk. Unita āma ātu yāwet yabāwikaŋ man yāyat ŋonita u bureni yāŋ gāwetnayāŋ. ¹²Āma man kābeyā-ken nepmankaŋ ŋo kudupi yot gānaŋ ba yotpārare-ken goret kubā tāŋjira nāmo nabāŋkuŋ. Nāmo inik! Man wārāt-wārāt ba āmawebe bānepi tāŋpāwak-wak kādet kubā nāmo pewa ahāŋkuŋ yāk. ¹³Ude tāk-tāyak tāk-tāyak yāŋpāŋ manken nepmankaŋ ŋonitāŋo bureni kubā tāga nāmo gāwoŋārenayāŋ yāk. ¹⁴ZTāŋpākaŋ, man bureni u ŋode; Nāk Kādet āma ātutā U kādet waki yāŋ yāk tākaŋ u iwatpāŋ Anutu, ābekniye oraniyetā iniŋ orerani u iniŋoret tāyat. Tāŋ, man kudup Moses tāŋo бага man terak itkaŋ u ba profet bianitā kudān tāwani unita nadākinik tāyat. ¹⁵aUnita imaka kubā Juda āmawebetā itsāmāk tākaŋ unita nāk imaka, itsāmāk tāyat yāk. Uwā ŋode; Anututā āma siwoŋi ba āma waki bok kumbani-ken nanik āneŋi api yāwān kikuŋtneŋ yāk. ¹⁶bMebāri unitagān nāk Anutu iŋamiken ba āmawebe iŋamiken siwoŋi kaŋ ira yāŋ nadāŋpāŋ bānep nadāk-nadāknata watāni itpeŋ kuŋat tāyat.

^w24:5 Apos 17:6 ^x24:6-8 Apos 21:28-30 ^y24:11 Apos 21:17

^z24:14 Apos 24:5 ^a24:15 Jon 5:28-29 ^b24:16 Apos 23:1

^{17c}Näk ɲode tən̄kut yäk. Obaɲ ätuta kome ätuken kuɲat moreɲkaɲ näkɲaken äbot gänaɲ äma jäwäri itkun̄o u tən̄kentän̄ yämikta moneɲ yäpman̄kaɲ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänaɲ Anutu iniɲoretta gupe käbän̄i nikek ijin̄ imikta äbut yäk. ^{18d}Tän̄pakaɲ näk kudupi yot gänaɲ jop nämo äron̄kut. Nämo, Juda täno бага mantä Anutu in̄amiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpän̄ eruk kudupi yot gänaɲ äron̄pän̄ irira Juda äma ɲowä nabän̄ ahän̄kuɲ yäk. Näk ämakät nämo itkumän̄. Ba peɲawäk kubä nämo täɲira nabän̄kuɲ. ^{19e}Tän̄pakaɲ Juda äma Esia komeken nanik, nabäwä goret tänpapän̄ nepmän̄jtkun̄o unitä in̄amka-ken ɲogän̄ äbäkaɲ man yänaɲi yäk. ²⁰Nämo tänpäwä, äma ɲo yäwet yabä. Bian Jerusalem komeken Juda täno man käbeyä-ken itkun̄-ken näkken goret kubä kaɲ-ahän̄kuɲ ba nämo? Ude yäwet yabä yäk. ^{21f}Etän̄, käbeyä uken man kubä ɲode yän̄ahän̄kuro unita käwep nadäwä wawäpän̄ nämagut yäpman̄ gäkken ɲo äbuɲ. U ɲode yän̄kut; Näk nadäkinik ɲode täyat; Äma kumbanitä äneɲi api akuneɲ. Mebäri unita yän̄pän̄ manken ɲo nepman̄kaɲ.

^{22g}Eruk, Felikstä Jesu täno Kädet unitäno mebäri bian nadäwän̄ täreɲkuko unita Poltä man yäwän̄ tärewäkaɲ Juda äma ɲode yäwetkuk; Komi äma täno in̄täjukun̄ äma wäpi Lisias unitä äpän̄kaɲ uyaku man ɲo yän̄ket utnayän̄ yäk. Ude yän̄pän̄ käbeyä u yäwerän̄ peɲpeɲ kuɲkuɲ. ^{23h}Peɲpeɲ kuɲjäri komi äma täno watä äma u iwerän̄ Pol äneɲi komi yot gänaɲ tewän̄kaɲ iwetkuk; Noriyetä päbä kaɲpän̄ tən̄kentän̄ imikta бага nämo peɲkirewen yäk. Ba yentä nämo

pädät täneɲ. Nämo, komi yot täno yewa gänaɲ jop täga kuɲarek yäk.

Pol obaɲ yarä komi yotken itkuk

²⁴Eruk Pol komi yot gänaɲ kepma ätu irirän̄ Feliks-kät webeni Drusila u äbumän̄. Drusila uwä Juda äbotken nanik. Äbän̄pän̄ Felikstä Pol täno man ätu nadäwayän̄ yän̄pän̄ yän̄pewän̄ äbuk. Pol äbän̄pän̄ Jesu Kristota nadäkinik täktäk täno kädet yän̄pän̄-iwoɲäreɲkuk. ²⁵Ba kädet siwoɲi kuɲatpän̄ irit kuɲatkuɲarita watäni säkgämän̄ irekta ba Anututä komen ämawebe yäpman̄ daniwekta kadäni peɲkuko unita iwetkuk. Iwerirän̄ Felikstä nadän̄kaɲ umuntaɲpän̄ yän̄kuk; Gäk ku! Kämi, kadäni ätu iränä äneɲi yän̄pewa api äben̄ yän̄ iwetkuk. ²⁶Tän̄pakaɲ ugän̄ nämo. Felikstä imaka kubä yäpmahta nadäkgän̄ tən̄kuk. U ɲode; Poltä iniɲ kireɲpewa äpämaɲ kukta moneɲ ätu käwep namek yän̄ nadän̄kaɲ kadäni mäyap Polta yän̄pewän̄ äbän̄pän̄ man yän̄pän̄-nadäk täk tən̄kumänonik.

²⁷ⁱTän̄pakaɲ Felikstä Juda ämawebetä näka bänep täga nadän̄ namut yän̄pän̄ Pol komi yot gänaɲgän̄ teɲkuk. Tewän̄kaɲ it yäpman̄ kuɲtäyon obaɲ yarä täreɲirän̄ äma kubä wäpi Posius Festus unitä Feliks täno kome yäpman̄pän̄ gapman täno kaɲiwat äma ude itkuk.

Pol Sisatä mani nadäkta yän̄kuk

25 Festustä Feliks täno kome yäpman̄pän̄ Sisaria kome täno kaɲiwat epän̄ tänpäni äma ude itkuk. Eruk kepma yaräkubä ude irän̄ täreɲirä Sisaria kome peɲpeɲ Jerusalem kuɲkuk. ^{2j}Pän̄ku irirän̄ bämop äma in̄täjukun̄ tänpäni ba Juda täno äma ekäni ekäni

^c24:17 Rom 15:25-26; Gal 2:10 ^d24:18 Apos 21:26-27 ^e24:19 2Ti 1:15

^f24:21 Apos 23:6 ^g24:22 Apos 23:26 ^h24:23 Apos 27:3; Apos 28:16,30

ⁱ24:27 Apos 25:9 ^j25:2 Apos 24:1, 25:15

uken kuṅpāṅ Polta man iwetkuṅ. Ude tāṅpāṅ ṅode iwet yabāṅkuṅ; ³kGāk nin nadāṅ niniṅpāṅ āma u bārāṅṅ inin kireṅpewi Jerusalem kaṅ ābān. Pol kumāṅ-kumāṅ utta āma yepmaṅpā jāmjām parirā ābuṅo unita man ude yāṅkuṅ. ⁴Yāwāwā kowata ṅode yāwetkuk; Nāmo! Pol Sisaria komeken komi yot gānaṅ itak yāk. Ba nāk imaka, Sisaria komeken āneṅi kwayāṅ. ⁵Unita āma ekānijiye ātukāt nākkāt bok kuṅkaṅ āma unitā goret bureni kubā tāṅjirān kāneṅo tāṅpāwā Sisaria kome uken manken kaṅ tewut yāk.

⁶Tāṅpāṅ Festustā kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkaṅ Juda tāṅo āma ekāni ekāni-kāt man yāṅpāṅ-nadāk epān tāṅpān tārewāpāṅ āneṅi Sisaria kuṅkuk. Kuṅkuko tamiwā man yāpmāṅ daniwani āma yāṅpewā ābā irirā komi āma yāwerān Pol imagut yāpmāṅ ābuṅ. ⁷Ābāwā Juda āma ekāni ekāni Jerusalem peṅpeṅ ābuṅo unitā dubini-ken pābā itpāṅ Pol terak man bārāpi bārāpi peṅpāṅ yāṅkuṅ. Upāṅkaṅ ude tāk-tāyak tāk-tāyak yāṅ yāṅkuṅo unitāṅo bureni kubā Festus tāga nāmo iwoṅāreṅkuṅ. ⁸Ude yāṅtāko Poltā kowata ṅode yāwetkuk; Nāk imaka waki kubā nāmo tāṅkut yāk. Ba Juda tāṅo бага man kubā nāmo irepmitkut, ba kudupi yot gānaṅ tāṅpāwak kubā nāmo pewa ahāṅkuṅ. Ba Sisata man waki kubā nāmo yāṅkut yāk.

⁹Upāṅkaṅ Festustā Juda āma ekāni ekāni unitā bānep tāga nadākta Pol ṅode iwetkuk; Jerusalem kuṅkaṅ Juda āma iṅamiken man ṅo āneṅi yākta tāga nadāwiwā, eruk nāk uken kuṅkaṅ api nadāṅ gamet yāk. ¹⁰Yāwānā Poltā yāṅkuk; Ude nāmo yāk. Sisa tāṅo man nadāwani yot uku itat ṅobayāṅ yāk. Unita yot ṅokengān uyaku nākṅo man nadāwen yāk. Nadātan u, nāk Juda

ābotken imaka waki kubā nāmo pewa ahāṅkuk yāk. ¹¹Tāṅ, imaka waki kubā unita kaṅ kumba yāṅ yāṅpāṅ tāṅpero tāṅpāwā, tāga api nutpewā kumbet. Tāṅpākaṅ man yāk tākaṅ u bureni nāmo tāṅpāwā u kerī terak āma kubātā tāga naniṅ kirenaṅi nāmo. Unita āma ārowaninin Sisatā ini-tāgān nākṅo man u kaṅ nadāwān yāk.

¹²Poltā ude yāwānā, eruk Festus āyāṅputpāṅ tāṅkentākiye-kāt man yāṅpāṅ-nadāk tāṅpāṅ Pol āneṅi iwetkuk; Gāk Sisa kaṅ kāwa yāṅ yāyan unita eruk, Sisaken kaṅ ku! yāk.

Festustā Polta Agripa iwet yabāṅkuk

¹³Kepma ātu tāreṅjirān Juda tāṅo intājukun āma wāpi Agripa, wanori Benike-kāt Festus inin oretdayāṅ Sisaria ābumān. ¹⁴Sisaria pābā kepma māyap u itta nadāṅkumāno unita kadāni kubā bok itkaṅ Festustā Agripa Pol tāṅo biṅam ṅode iwetkuk; Āma kubā bian Felikstā komi yotken teṅkuko pen itak yāk. ¹⁵Kadāni Jerusalem itkuro ugān bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt Juda āma ekāni ekāni unitā nākā U waki tāṅpani yāṅ nadāṅpāṅ komi āma yāwet-pewān kaṅ urā kumbān yāṅ nadāṅkaṅ āma uterak man mebāri mebāri peṅpāṅ nāwetkuṅ yāk. ¹⁶Upāṅkaṅ nākā kowata ṅode yāwetkut yāk. Rom āma nintā āma kubā jop nadāṅ utpewā kumākta kādet kubā nāmo pātak yāṅ yāwetkut. Āma kubā manken ireko uwā āma manken teneṅo ukāt itpāṅ mebāri jideta teneṅo unita kowat yāwān tāṅpāṅ kawān bureni tāṅpākaṅ uyaku tāga tāne yāṅ yāwetkut yāk. ¹⁷Unita yāṅpāṅ nākā Sisaria ābāṅjira āma ṅo nāwat yāpmāṅ ābuṅ yāk. Ābāwā kadāni kāroṅi nāmo itkumāṅ. Nāmo, ābā patkumāṅo yāṅewānā tami man

^k25:3 Apos 23:15 ^l25:7 Apos 24:5-6,13 ^m25:9 Apos 24:27

ⁿ25:14 Apos 24:27

nadawani yotken kuŋpāŋ Pol imagut yāpmāŋ ābākta yāŋkut. ¹⁸ Āma manken teŋkuŋo u penta itkaŋ ŋode nadāŋkut; Kādet wakiinik kubā tāŋkuko unita kāwep yāneŋ yāŋ nadāŋkuropāŋ nāmo yāk. ¹⁹ Judatā iniken бага man irepmit-irepmit ba āma kubā wāpi Jesu uterak bok wohutpāŋ manken teŋkuŋ. Āma Jesu u kumbuk yāŋ yāwākaŋ Poltā āma u kodak itak yāŋ yāŋkuk. ²⁰ P Yāŋirā nāk kādet ude wani tāŋo mebāri nadāwa yākŋat tāŋpa waŋkuŋ yāk. Unita Pol ŋode iwet yabāŋkut; Jerusalem kuŋkaŋ man epān u kaŋ tāna yāŋ nadātan? yāŋ iwetkut. ²¹ Iwerira Poltā yāŋkuk; Nāmo, Sisatā ini-tāgān nākŋo man kaŋ nadāwān yāŋ yāŋkuk. Ude yāwānpāŋ komi yotken ugān tewa irirān, eruk kādet kubā kaŋ-ahāŋkaŋ Sisaken kaŋ kwān yāŋ nadāŋkut yāk.

²² Yāŋirān Agripatā man u nadāŋpāŋ Festus iwetkut; Nākŋa-tāgān āma u meni jinomken nadāwayāŋ yāk. Yāŋirān Festustā iwetkut; Kwep kaŋ nadā yāk.

²³ Eruk, tamiwā Agripa-kāt wanori Benike āma ārowani tāŋo tek wādāwān ārowākaŋ komi āma tāŋo intājukun āmakāt Sisaria nanik āma ekāni ekāni-kāt penta kumaŋ man nadāwani yot gānaŋ āronkuŋ. Āronpāŋ Festustā komi āmaniye yāwerān Pol imagut yāpmāŋ ābuŋ. ²⁴ Imagut yāpmāŋ abākaŋ Festustā ŋode yāŋkuk; Āma ārowani Agripa, ba āma ekāni ekāni in kuduptagān itkamāŋ ŋo, āma ŋonita kawut! Juda āmawebe ŋo irani, ba Jerusalem naniktā āma ŋopāŋ manken tenayāŋ ŋode yāŋkuŋ; Āma u utpewi kaŋ kumbān! yāk. Itkaŋ ārowani kudān wari tāŋpek yāŋ nāwet tāŋkuŋ. ²⁵ Ude yāk tāŋirā nākā āma ŋonitā kumākta waki kubā nāmo kaŋ-ahāk tāŋkut yāk. Ini-tāgān intājukun āmanin

Sisatā nākŋo man kaŋ nadāwān yāŋ yāŋpewān ude kaŋ tāŋpayāŋ nadāŋkut. ²⁶ Upāŋkaŋ Āma ārowaninin Sisatā āma ŋonitāŋo mebāri nadākta manbiŋam bureni jide kaŋ kudān tāŋpāŋ pewa kuneŋ? Nadāwa nāmo tumbuŋo unita āma ārowani Agripa gāk, ba āma ekāni ekāni ātu itkaŋ ŋo in iŋamjin-ken teyat yāk. Intā kāwep tāŋkentāŋ namiŋpāŋ man tāga kubā pewā ahāwākaŋ upāŋ manbiŋam terak kaŋ kudān tawā! ²⁷ Tāŋpākaŋ nākā āma komi yotken irani kubā Sisaken tewā kukta mebāri unita manken teŋ yāŋ siwoŋi nāmo kudān tāŋpāŋ bok pewa kuneŋo uwā siwoŋi nāmo yāk.

Pol Agripa iŋamiken itkuk

26 Tāŋpāŋ Agripatā Pol iwetkut; Eruk, man tāga yāwayāŋ yāk. Yāwānā Poltā keru yāpmāŋ akuŋpāŋ man ŋode yāŋahāŋkuk; ² Intājukun āma Agripa, nāk Juda āmatā bārāpi nākā terak peŋo unita kowata ŋode yāwayāŋ; Gāk iŋamka-ken man yāŋahākta itat ŋonita tāgagāmān kubā nadātat yāk. ³ Gāk Juda āma nintāŋo tāktāknin u kudup nadātan. Ba imaka unita yāŋ-tāŋkarakŋeŋ yāŋawāt tākamāŋ unita imaka nadātan. Unita ude itkaŋ nadāŋ namiŋjiri man ŋo yāwayāŋ.

⁴ Juda āmawebe kuduptagān nākŋo irit kuŋat-kuŋat unitāŋo mebāri nadākaŋ yāk. Nāk Tāsus ahāŋpāŋ itpāŋ tāgaŋkaŋ eruk māden Jerusalem kuŋkuro u nadākaŋ yāk. ⁵ Nāka nadāŋ morekaŋ unita ini gāwetnayāŋ nadāŋpāŋā ŋode tāga gāwerirā nadāwayāŋ; Nāk gubaŋi-ken Parisi āma ude itkaŋ unitāŋo tāktāki kudup iwarān tāŋkut yāk. Gāk nadātan, Juda ābot ātu tāŋo бага man u pidāmi bumik upāŋkaŋ Parisi āma tāŋo бага man iwarāntākta

^{25:19} Apos 18:15 ^{25:20} Apos 25:9 ^{25:23} Mat 10:18; Mak 13:9

^{25:24} Apos 25:2,7; Apos 22:22 ^{26:5} Plp 3:5-6

pipiri kubä tänpän yäk. ⁶Tänpäkañ näk apiño manken nepmañpä itat ño. Manken itat ñonitäño mebäri ñode; Näk Anututä bian äbekniye oraniye imaka kubä täñ yämäyän yänkuko unita nadäkinik tänpän itsämäk täyat. ⁷Imaka Anututä yänkehärom täwani unitäño bureni ahänjirän kakta Isrel äma äbot 12 ude yäpmän daniwanitä ehutpäñ kepma bipani Anutu inij oretoret täk täkañ yäk. Äma ärowanina, imaka bureni unita näk imaka, nadäkinik täk täyat. Mebäri unitagän Juda ämatä manken ño nämagut yäpmän kuñatkañ yäk. ⁸Unita in ätu imata Anututä äma kumbani-ken nanik täga nämö yäwän kikuñtneñ yän nadäk täkañ?

⁹Intä nadäk täkañ, näk bian udegän Jesu Nasaret nanik u wäpi biñam kädet mebäri mebäri terak kañ tänpa wawut yän yänpäñ-nadäk täñkuronik. ¹⁰Kädet ude-ude u Jerusalem kome täk täñkut. Bämop äma intäjukun tänpänitä nadän namiñjirä Anutu täño kudupi ämawebe mäyap komi yotken yepmak täñjira äma ekäni ekänitä kañ kumbut yän yänjirä näk imaka, täñkentänpän udegän yäk täñkut yäk. ¹¹Ba kadäni mäyap käbeyä yot komeni komeni it yäpmän kukañ-ken äronjtän kuñpäñ ämawebe mäyap yepmäñitpäñ däpmäk täñkuronik. Ude tänpewa Jesuta mäde ut imiñpäñ yänjärok man iwerut yänpäñ, ba bänepna wakiinik tänpäpäñ yot-pärare banban it yäpmän kukañ-ken u kuñpäñ ämawebe yabän ahänpäñ däpmäk täñkuronik.

¹²Ude yänpäñ Poltä äneñi ñode yäkgän täñkut; Unita kadäni kubäta bämop äma intäjukun tänpänitä nadän namiñpäñ iniken wäpi terak nepmañpä yäpmän Damaskus yotpärare-ken kuñkut. ¹³Äma ärowanina, Damaskus

kuñtäyiwa kädet miñin kepma bämopi-ken peñyänjek pähap kubä kunum gänañ naniktä näk ba notnayetä itkumän-ken u peñyänjekuk. Peñyänjek unitäño peñyänjekitä edap täño peñyänjekki irepmitkuk. ¹⁴Peñyänjek täño kehärominitä nidäpmän-pewän kumän-tagän kome terak mañ patkumän. Mañ patkañ Hibru man terak äma kubäta ñode näwet yabänkuk; Sol, Sol, gäk imata komi namitan? Gäk näk närepmitta pipiri täk täyan yäk.

¹⁵Ude nadänpäñ näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Yäwawä Ekänitä yänkut; Näk Jesu, komi namik täyan ubayän yäk. ¹⁶Ude täk täyan upänkañ aku! yän näwetkuk. Jop nämö ahän gamitat. Epän ämana ude kuñarenta iwoyänpäñ ganiñ kirewayän ahän gamitat yäk. Unita kuñkañ imaka gäwoñäretat ño, ba kämi gäwoñärewayän täyat unitäño biñam api yäwettän kwen yän näwetkuk. ¹⁷Näk jop gabän äwaräkuk täñjira gäkña äbotken nanik ba äbot ätutä gäka waki kubä täga nämö api täñ gamineñ. ¹⁸Ude näwetpäñ ñode näwetgän täñkut; Näk epän ñode tänpenta ganiñ kiretat yäk. Kuñkañ ämawebe täño bänepi tänpidäm tänpän yepmañpi bipmän urani mäde ut imiñpäñ bänepi sukureñpeñ peñyänjek-kengän api ämneñ yäk. Ba äma waki Satan täño kehäromi peñpäñ Anutu näk-kengän api ämneñ. Ude täñjirä näkä unitäño momini peñ yämiñjira ämawebe ätu näka nadäkinik tänpän kudupi äworewani u yäpurärätpän ukät penta api itneñ yän näwetkuk.

Pol epäni täño manbiñam yäwetkuk

¹⁹Poltä ude yänpäñ ñode yäkgän täñkut; Äma ärowani Agripa, gäk

⁶26:6 Apos 23:6, 28:20 ⁴26:9 Apos 8:3

^v26:18 Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32

nadätan? Näk kunum gänäj nanik imaka kaŋkuro unitäjo man nadäj äwaräkuk nämo täŋkut yäk. Nämo inik!^{20 w}Imaka u kaŋkuro unitäjo biŋam Damaskus nanik jukun yawet ahänkaŋ Jerusalem ämawebe ba Judia kome päke u yawet ahänkut yäk. Ba guŋ äbotken imaka, yawet ahänkut. Man ŋode upäj yawet ahäntän kuŋatkut; In bänepjin sukurenpanj Anututa nadäkinik täj iminej. Täŋkaŋ bänepjin bureni sukurekamäj yäj yawoŋäreka kädet tägatäga täŋpej kuŋat takot.^{21 x}Man ude-ude upäj yäŋahäntän kuŋattäyiwa Juda naniktä kudupi yotken nabäj ahänpanj nepmäŋitpanj nutnayän täŋkuŋ.²²Upänkaŋ Anututä täŋkentän namiŋirän säkgämän it yäpmäj äbätat. Unita apiŋo ŋo itpanj äma jopi ba äma ekäni ekäni in bämopjin-ken itkaŋ imaka kaŋkuro u yäŋahänpanj täwetat yäk. Man inigän kubäpanj nämo yäŋahätat. Man ŋo bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahäwek yäj yäŋahäwani ugänpanj yäŋahätat.^{23 y}Uwä ŋode yänkuŋ; Äma Anututä ämawebeniye täŋkentäktä bian iwoyäwani u komi nadänpanj api kumbeko upänkaŋ kumbani-ken naniktä intäjukun akwani ude api irek yäj yänkuŋ. Täŋkaŋ Isrel ämawebe-ken ba guŋ äbotken unitä Anutu täjo peyänjek täjo biŋami api yäŋahänpanj yawerek. Moseskät profet bianitä ude yänkuŋ.

**Poltä Agripa nadäkinik
täkta man iwetkuk**

²⁴Pol man pen yäj irirän Festustä nadäwän waŋtäko man kehäromi ŋode yänkuk; Pol gäk täŋguŋ täŋkaŋ ba yäj itan? Gäk nadäk-nadäk epän

mäyap täk täyan unita nadäk-nadäkka pej awähurirän guŋ man yäj itan!²⁵Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo täŋguŋ täyat yäk. Näk nadäk-nadäkna irirän man bureni yäyat.^{26 z}Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk man ŋo yänjira nadäten unita nämo umuntänpanj man täga gäwerayän yäk. Gäk nadäten, imaka ŋo käbop nämo ahänkuk.²⁷Unita Agripa, gäk profet täjo man unita nadäkinik täyan ba nämo? Näk nadätat, gäk nadäkinik täyan.²⁸Iweränä Agripatä Pol iwetkuk; Jide? Kadäni keräpi-tagän gäkä näk täga täŋpewi Jesuta nadäkinik täj imet?²⁹Yäwänä Poltä kowata ŋode iwetkuk; Kadäni keräpi ba kadäni karoŋi unita näk nadäwätäk nämo täyat yäk. Näkä Anutu-ken yäŋapik man yänjira gäk ba äbotkaye man ŋo nadäj itkaŋ ŋowä näkgän täga äworenej. Täŋkaŋ yentä kuroŋna pädat täŋpanj nepmaŋkuŋo ŋonita nämo yäyat!

³⁰Ude yäwänä eruk äma ärowani ukät ba gapman täjo kaŋjiwat epän äma u ba Benike ba äma itkuŋo u akuŋ-kireŋkuŋ.^{31 a}Akuŋ-kireŋpanj äpämaŋ yäman kuŋkuŋ. Äpämaŋ kuŋkaŋ ini-tägän näwetgäwet ŋode täŋkuŋ; Äma ŋoken imaka waki kubä nämo yäk. Kumäktä ba komi yotken kukta bumik kubä nämo täŋkuk yäj yänkuŋ.^{32 b}Täŋpäkaŋ Agripatä Festus ŋode iwetkuk; Gäk äma ŋo iniŋ kireŋpewi täga äpämaŋ kunaŋipän ini Näk Sisatä näkŋo man api nadäwek yäj yänkuk yäk.

Pol Rom kukta gäpe terak äroŋkuk

27^cEruk, nin gäpe terak nipmaŋpä yäpmäj Itali komeken kukta tawaŋ peŋkuŋ. Ude täŋpanj Polkät äma komi yotken irani ätu bok komi

^w26:20 Mat 3:8 ^x26:21 Apos 21:30-31 ^y26:23 Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

^z26:26 Jon 18:20 ^a26:31 Apos 23:29, 25:25 ^b26:32 Apos 25:11

^c27:1 Apos 25:12

äma täño intäjukun äma kubä wäpi Julius u keru terak yepmañkuñ. Julius u Sisa Augustus täño komi äma tawañken nanik. ^{2d}Ude tänpäkañ eruk, Adramitium nanik täño gäpe kubä unitä Esia komeken, yotpärare täpuri täpuri gwägu pomi terak ittän kukañ-ken u kukta yäwänä uterak äronkumän. Tänpäkañ Masedonia kome, Tesalonaika yotpärare-ken nanik äma kubä wäpi Aristakus u imaka, bok kuñkumän. ^{3e}Kuñtäkäna kome bipuk. Bipuko eruk yäñeñrän Sidon yotpärare-ken ahänpäj Juliustä Polta kädät täga kubä ñode täñ imiñkuk; Pol iniñ kireñpewän noriye kome uken nanikken päñku ketem ba imaka imaka yäpuk. ⁴Ude tänpänkañ eruk, Sidon peñpeñ kunayäj täñitna mänit tañi piäñirän gäpetä kukta täñburut täna wañtäko Sairpus järepi käda, mänit tañi nämo piäñkuk käda u äyäjutkumän. ⁵Ude täñkañ kumañ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwägu weñpeñ Lisia kome Maira yotpärare-ken ahäñkumän. ⁶Kome uken komi äma täño intäjukun ämatä Aleksadria nanik gäpe kubä Itali kwayäj täñirän kañpäñ nadänpänä nin yäñnikjat yäpmän u gänañ äronkuk.

⁷Tänpänkañ kuñkumän. Mänit kehäromi kunayäj täñkumän käda piäñkuko unita kwikinik kwikinik kuñitna kepma ätu täreñkuk. Gäpe täño epän äma komi pähap kubä täñ yäpmän kuñtäko eruk, Nidas yotpärare dubin ahäñitna, ätukät kukta mänittä kädät u ukät-pipiñkuk. Unita äyäjutpeñ kumañ Krit kome uruñi käda Salmone yotpärare ukädagän äyäjutpäñ Krit mädeni käda kuñkumän. ⁸Gäpe täño epän ämatä komi epän pähap kubä udegän täñtäko eruk kumañ Krit mädeni käda Lasea yotpärare

dubini-ken kome kubä wäpi Kome Täga uken ahäñkumän.

⁹Pipiri täñtän äbumäño unita kepma mäyap jop täreñirä gwägu tokät-tokät kadäni keräp tañkuk unita gwägu terak kuñatnañi nämo. Gwägu wakiinik api täñpek yäj nadänpäj Poltä ñode yäwetkuk; ^{10f}Notnaye, in nadäwut! Näk nadätat, kadäni ñodeta kunayäj täkamänj uwä gwägu terak bärepi wakiinik api kañ-ahäne yäk. Tuñum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämatä Pol täño man nämo nadäj imiñkuk. Gäpe mäheми ukät gäpe täño watä äma unitäño nadäk ugän iwatkuk. ¹²Tänpäkañ iwän mänit tañi kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnañi nämo bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuño unitä kome u peñpäñ ehutpeñ Finiks yotpärare kukta yänpäj-nadäñkuñ. Finiks yotpärare uwä Krit kome täño bure käda, pom täpuri täpuritä mänit kädät itpipiwani unita u kukta nadäñkuñ.

Mänit pähap kubä piäñkuk

¹³Eruk mänit bure käda äbuk. Mänit uwä kehäromi-inik nämo unita kome yäñkuñ-ken u täga kune yäj nadänpäj eruk gäpe yen topuño uwä piräreñpäñ Krit gägäni kädagän kuñkumän. ¹⁴Upänkañ kuñtäkäna mänit kehäromi kubä wäpi Käpmäk Käda Mänit unitä käpmäk käda äbuk. ¹⁵Äbä piäñ-iwat-pewän gäpe siwoñgän kunayäj nadäñkumäño ude täga nämo kuñkuk. Uruñi käda kuñkuk. Siwoñi kukta täñburut tawä wañtäko gäpeta watä epän peñpäñ jop irirä mänittä täñyäkñat yäpmän kuñkuk. ¹⁶⁻¹⁷Täñyäkñat yäpmän kumañ gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kauda u bure kädagän kuñkumän.

^d27:2 Apos 19:29

^e27:3 Apos 24:23

^f27:10 Apos 27:22

Kome unitä mänit kädet itpipinjirän eruk gäpe täpuri gäpe tanjita bok wädän yäpmän kujarani u wädän pewä äbäktä pipiri pähap kubä täñkä eruk wädänpena äbänä gäpe täño epän ämatä wädän päbä gäpe tanj terak punin topuñ. Ude täñkañ gäpe tanjita imärek yänpän yen ätu topmän täpäneñkuñ. Ba gäpetä Afrika kome dubin mobä jirañ ume gänañ käbop itkuño uterak däpän yewäpän irek yän nadänpän umuntañkuñ. Unita gäpe täño tek wädänpewä äpäñirän mänit täño gärip terak kuñkumän. ¹⁸ Kuñtäkäna kome bipuk. Bipuko yänjeñirän mänit pähap piänpewän gwägu wakiinik tokärrirän eruk, gäpe täño epän ämatä tuñum ätu butuñpän gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. ¹⁹ Äneñi kuñitna kome bipuko yänjeñirän epän ämatä gäpetä iniken tuñum tuñum butuñpän ureñ täñpä gwägu gänañ äpmonkuñ. ²⁰ Kepma bipani mäyap kome dapuri ba guk täga nämo yabänkumän. Mänit pähap unitä piänkañ nin yäpmänpän ño peñpeñ täñkuk. Ude täñtäyon ñode nadänkumän; Nin ñode täkamän ñowä kuduptagän paotnayän yän nadänkumän.

²¹ Ude täñkañ kepma mäyapta ämatä ketem nämo nanjuño unita mäden, eruk Poltä äma päke itkuño u bämopi-ken aku itpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye, in näkño man iwatpäñ Krit kome nämo peñpeñ äbumän yäwänäku bäräpi ñode nämo kañ-ahäkäne yäk. Ba imaka tuñum tuñum ñode nämo ureñ täna äpmokäneñ yäk. ²² Upänkañ näk ñode täwetat; In bänep pidäm nadäkot yäk. Imata, äma notninpak kubä nämo api pena datneñ yäk. Gäpe-tägän api wawek yäk. ²³ Näk Anutu bureni täño äbotken nanik. U iniñoret täyat yäk. Anutu unitäño

añeronitä bipani ahän namiñpän ñode näwerak; ²⁴ Pol, gäk nämo umuntäwen yäk. Gäkä Sisa injamiken kukta imaka kubätä kädet täga nämo api täñpipiwek yäk. Anututä nadän gamiñpän äma gäpe terak itkañ ño kumän gäk ketka terak ganiñ kiretak yäk. Unita kubä täga nämo api pewi darek yäk. ²⁵ Añerotä man ude näwerako unita notnaye, bänep oretoret pähap nadäkot! Näk Anututa nadäkinik ñode täyat; Imaka näwerako udegän api täñpek. ²⁶ Upänkañ jop iritna männittä piänpewän gäpe kome täpuri kubä gwägu bämopi-ken u gägäni-ken päñku api wañpän irek yäk.

²⁷ Eruk kepma 14 ude täreñirän bipani uken mänit tanjita piänpewän gwägu tanj wäpi Mediterenian u bämopi-ken orañtäñ kuñatkuñ. Eruk, bipani bämop keräp tanjirän gäpe täño epän ämatä gäpe gägäni-ken käwep äbätak yän nadänkuñ. ²⁸ Ude nadänpän gwägu käronjini kañpän nadäktä yen pewä äpmonkuk. Ude täñpän kañkuñ; Gwägu täño käronjini 40 mitas ude. Eruk ätukät kuñpänä yen äneñi pewä äpmonpänä gwägu täño käronjini 30 mitas ude kañkuñ. ²⁹ Ude kañpän gäpetä päñku mobä terak yäput wekwek yänpän umuntañkuñ. Unita gäpe injit täpänewani yaräbok-yaräbok tewä äpmonkuñ. Ude täñkañ kome bäräñeñ yänewän yän yänkañ yänapik epän täñkuñ. ³⁰ Täñpäkañ gäpe täño epän äma ätu gäpe peñpeñ kuna yänpän gäpe täpuri ukeño pewä äpmonkuk. Täñkañ gäpe injit täpänewani ätu pewä äpmokañ yän nadäwut yänkañ jop ude täñ-nikñatkuñ. ³¹ Täñjirä yabänpän Poltä komi ämakät intäjukun ämani ñode yäwetkuk; Äma ño gäpe terak bok nämo itnero uwä in kumän-tagän täga paotneñ! yäk. ³² Ude yäwänä komi

§27:22 Apos 27:10,31 h27:24 Apos 23:11 i27:26 Apos 28:1
j27:31 Apos 27:22

amatä gäpe täpuri täño yen madäj täkñeñpewä gwägu terak mañjirän orañ yäpmäj kuñjuk.

³³Eruk, kome nämo yäñeñjirän äma gäpe terak itkuño unitä ketem nañput yäñpäñ Poltä man ñode yäwetkuk; Kadäni käronj säkgämän nämo it yäpmäj äbänkañ ketem nämo nañkuñ yäk. Nakta jop kepma bipani 14 ude irañ yäk. ³⁴kUnita ñode peñ täwetat; Ketem ätu nañpäñ täpänewut yäk. Nadäkañ? In kubätä jibi täpuri kubä nämoinik yäpayäj yäk. In kumän-tagän täga itnayän. ³⁵Ude yäñpäñ käräga kubä yäpmäñpäñ äma itkuño u injamiken Anutu bänep täga man iwetkañ tokätpäñ nañjuk. ³⁶Ude täñjirän äma päke u, unita nadäwä tagawäpäñ ketem ätu udegän yäpmäñpäñ nañkuñ. ³⁷Täñpakañ äma gäpe terak itkumäño u 276 ude. ³⁸Ketem nañpä tagawäpäñ eruk gäpetä pidäm tawän yäñpäñ ketem yäk ätu itkuño u gwägu gänañ ureñ täñpä kuñkuñ.

Gäpe wañjuk

³⁹Eruk yäñeñjirän gäpe täño epän amatä kome gwägu gägäni-ken u kañkuño upänkañ kome udeken yäj nämo nadänkuñ. Täñpakañ kome kubä gäpetä täga äronañi bumik kañpäñ gäpe u täga käwep yäpmäj päñku pene yäj nadänkuñ. ⁴⁰Ude nadäñpäñ gäpe inñit täpänewani täño yeni madäñpäñ gwägu gänañ ugän peñkañ yen gäpe inñit iwarani täñkehärom takta topuño u imaka, madäj täkñeñkuñ. Ude täñkañ gäpe täño tek äneñi piräreñkuñ. Ude täñpena mänittä piäñpewän gäpe gwägu gägäni-ken kwän yäj nadänkañ täñkuñ. ⁴¹Ude täñpakañ upänkañ gäpe kuñkä gägäni-ken nämo ahänkañ mobä jirañ ume gänañ käbop itkuño uterak päñku däpäñ yewäpäñ itkuk, täga

kunañi nämo. Täñjirän gwägu tokätpäñ gäpe mädeni däpmäj äreyäj täñpäñ kuñkuñ.

⁴²Ude täñjirän komi amatä äma komi yotken irani unitä akumañ paotpeñ kuneñ yäj nadäñpäñ kumäj-kumäj däpmäkta nadänkuñ. ⁴³Upänkañ in-täjukun ämani Julius unitä Poltä paotta bitnäñpäñ yäniñ bitnäñjuk. Yäniñ bitnäñpäñ yäwetkuk; Äma gwägu orañpäñ nadäwani uwä gwägu gänañ intäjukun tubäpeñpeñ kukñi udude kañ kut yäk. ⁴⁴mTäñjirä ätuwä gäpe täño päya kujat moräk-moräk itkañ ño yäpmänkañ gwägu gänañ tubäpeñkañ uterak kukñi udude kañ kut yäk. Ude yäwänkañ Juliustä yäjnkuko udegän täñpeñ kukñi udude kuñ moreñkumäj. Täñpakañ not-ninpak kubä nämo tena datkuk.

28 Eruk gägäni-ken udude kudup säkgämän ahäj moreñpäñ ñode kañpäñ nadänkumäj; Ño gwägu bämopi-ken kome täpuri wäpi Malta. ²nU iritna kome mähemtä säkgämän kubä täñ nimiñkuñ. Iwän mänit bumta täñjirän kome mähemtä kädäp ijinpäñ yäñnikjat päñku nipmanpä äñäriñpäñ kom tañkumäj. ³Täñkañ Poltä kädäp ätukät yäpmäj päbä pewän ijinkuñ. Kädäp yäpmäj äbuko u gänañ gämok kubä parirän nämo kañkañ pewän jiwäkañ komi nadäñpäñ äbämañ päbä Pol kerik-ken ingämän pewäpäñ itkuk. ⁴Täñjirän ämawebe u naniktä gämoktä Pol kerik-ken ingämän pewäpäñ irirän kañpäñ ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; U kawut! yäk. Äma ñowä äma däpani käwep! Gwägu gänañ nämo kumako unita anutunin Yäpmäj Daniwanitä nämo kañ-korewayäj yäk. ⁵oUpänkañ Poltä gämok u kwarut mañpäñ kädäp gänañ äpmonpäñkañ käyäm ba bäräpi kubä nämo ahäj

^k27:34 Mat 10:30 ^l27:35 Mat 15:36; 1Ti 4:4-5 ^m27:44 Apos 27:22-25

ⁿ28:2 2Ko 11:27 ^o28:5 Mak 16:18

imiŋkuk. ⁶ Ämawebe Pol gupi maŋpän akwän käna yänkaŋ, ba kumänpän maŋ parän käna yänkaŋ irä waŋkuŋ. Pol gupi-ken imaka kubä nämo ahänjirän kadäni käronji irä wawäpän yänkuŋ; Wära! Ijowä anutu kubä! yäk.

⁷ Kome yotpärare itkuŋo u dubini-ken uwä kome täpuri itkuk. Kome uwä Malta täŋo watä intäjukun äma wäpi Publius unitäŋo. Äma unitä nimagut yäpmän ini yotken päŋku nipmaŋpän kepma yaräkubä udetä watä säkgämän it nimiŋkuk. ⁸ Täŋkaŋ Publius nani uwä käyäm pähap ŋode täŋkuk; Gup kädäp kädäp ba terak täkgän täŋkuk. Täŋjirän Poltä dubini-ken kuŋpänä Anutu-ken yänapik man yänpän keru gupi terak peŋjirän uterakgän tägaŋkuk. ⁹ Ude täŋjirän käyäm ikek kome u nanik ätutä biŋam u nadänpän Pol-kengän äbänjirä u imaka, yäpän tägawäpän yepmak täŋkuk. ¹⁰ Täŋpakaŋ kome u naniktä imaka imaka säkgämän täŋ nimik täŋkuŋ. Säkgämän täŋ nimiŋpän kunayän täŋitna kädetta imaka, täŋkentän nimiŋkuŋ.

Pol kuŋatkä Rom kome ahänjkuk

¹¹ Kome ugän komepak yaräkubä ude itna tärewäpän Aleksadria nanik Gäpe kubä terak äronkumän. Gäpe uwä kome ugän it yäpmän kuŋjirän mänit kadäni täreŋkuk. Gäpe u iŋami terak anutu jopi kubä wäpi Sus, unitäŋo nanaki yarä täŋo wäranitä itkumän. ¹² Uterak äronpeŋ kumaŋ päŋku Sirakus yotpärare-ken ahänpän kepma yaräkubä ude itkumän. ¹³ Itna täreŋjirän Sirakus peŋpeŋ kumaŋ yotpärare kubä wäpi Rekiu u ahänjkumän. Ahänpän patkumäŋo yänewänä mänit bure käda naniktä piänjirän kome u peŋpeŋ kuŋkumän. Kuŋtänngän kepma

yaräkubä uken kome kubä wäpi Puteoli ahänjkumän. ¹⁴ Yotpärare uken äbot täŋpani ätu yabän ahänjkumän. Yabän ahänakaŋ ukät penta itta niwet yabänkuŋ. Täŋkaŋ kepma 7 ude ukät itkumän. Itna täreŋjirän yepmaŋpeŋ ninin kuroŋ kuŋkä eruk Rom yotpärare taŋi pähap u dubin ahänjkumän. ¹⁵ Rom nanik äbot täŋpani unitä ninta äbäkaŋ yän biŋam nadänpänä kädet miŋin nibänpän nimagutnayän äbuŋ. Äbänpän kome kubä wäpi Apius täŋo käbeyä bägup, ba Äma ban nanik yepmaŋpani yot yaräkubä itkuŋ-ken uken nibän ahänkuŋ. Nibän ahäwäkaŋ Poltä yabänpän bänep oretoret pähap nadänpän Anutu bänep täga man iwetkuk. ¹⁶ Eruk Rom yotpärare äronakaŋ Rom gapmantä Pol nadän imiŋpän yot inigän kubä iniŋ kireŋkaŋ komi äma kubä watäni irekta teŋkuk.

Rom kome Jesu täŋo manbiŋam yänjahänjkuk

¹⁷ Eruk, Pol Rom kome ahänpän kepma yaräkubä ude itkaŋ Juda täŋo äma ekäni ekänita yänpewän äbuŋ. Äbä käbeyä täŋ irirä man ŋode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täŋo wäpi yäpmän äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täŋo täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upänkaŋ Jerusalem komi yotken nepmaŋpä Rom gapman keru terak itkut. ¹⁸ Täŋpakaŋ Rom gapmantä näkŋo man u yäpmän daniŋpän kawänä näk imaka waki kubä kumäkta biŋam nämo täŋkut. Unita naniŋ kireŋpewän jop äpämaŋ kukta nadänkuŋ. ¹⁹ Upänkaŋ Juda naniktä man u utkuŋ. Unita jide täŋpet yän nadänpän ŋode yänkut; Sisatä ini näkŋo man yäpmän daniŋpän kaŋ

^p28:16 Apos 24:23

^q28:17 Apos 25:8

^r28:18 Apos 26:31

^s28:19 Apos 25:11

kawän yän yänkut. Täñ, man uwä Juda notnaye manken yepmakta yänpäñ nämo yänkut. ²⁰†Eruk notnaye, mebäri imata ño äbätat yän täwerayän yänpäñ inta yänpewa äbäkañ. Nadäkañ? Näk imaka u Isrel ämawebe nintä kakta itsämänpäñ kuñatkumän unita nadäkinik täyat yäk. Mebäri unitagän yänpäñ topmäk-topmäkken ño itat yäk.

²¹‡Yäwänä ñode iwetkuñ; Judia nanik äma ätutä gäka manbiñam kubä nämo pewä yäpmän äbuñ. Ba Juda notniye kubätä gäka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yäk. ²²†Upänkañ gäkña u ba unita nadäk täyan u yänhäñjiri nadänyän yäk. Imata, nin ñode nadäkamän; Juda äbot bämopnin-ken äbot kodaki ude ahänkuño unita ämawebe komeni komenitä yänpäñ-yabän yäwat täk täkañ yäk.

²³‡Ude yänpäñ eruk käbeyä äneñi täkta kepma kubä iwoyänkuñ. Eruk kepma iwoyänkuñ-ken uken ämawebe bumta yot Poltä itkuk-ken ugän äbä itkuj. Äbä iräkañ tamimañtä päñku bipäda käron päke uwä Poltä Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epäni täk täyak unitäño manbiñam yänhäñpäñ yäwet yäpmän kuñkuk. Jesuta nadäkinik täñ imut yänpäñ ehutpäñ manbiñam ätu Moses täño бага man ba man profettä kudän täwani nadäwä tumäkta uterak yäwetpäñ yäwoñäreñkuk. ²⁴‡Yänjirän äma ätutä nadänpäñ Pol man siwoñi yäyak yän nadänkuñ. Täñ, ätutäwä unita nadäkinik nämo täñ imiñkuñ. ²⁵‡Ude täñpäñ ini-tägän man wärät-wärät yäñtän kuñkä akumañ kunayän täñkuñ. Akumañ kunayän täñjirä Poltä pengän

ñode yäwetkuk; Kudupi Munapiktä äbekjiye orajiyeta yänpäñ profet Aisaia u meni terak man bureni ñode yänhäñkuk;

²⁶‡Gäk ämawebe äbot uken kuñkañ man ñode yänhäñpäñ yäwet;

Manbiñam kadäni kadäni nadänayän täkañ upänkañ unitäño mebäri nämoinik api nadäwä tumneñ.

Ba dapun käron täñ yäpmän kunayän täkañ upänkañ imaka bureni kubä nämo api kañpäñ nadäneñ.

²⁷‡Nämo, ämawebe uwä bänepi ukät-pipiwani unita jukuni pik täñjirä man nämo nadäk täkañ, ba dapuri imaka, täñpipiñkuñ.

Ijiwä kwäpäñ imaka u kañpäñ mebäri ni kañpäñ nadäwä tumbäpäñ uyaku bänepi äyänutpeñ näkken äbänjirä näkä äneñi yäpa tagakäneñ. Upänkañ nämo! Ais 6:9,10

²⁸⁻²⁹‡Poltä ude yänpäñ ñode yäkgän täñkuk; Juda äma in, ket ñode nadäwut; Anututä yäpätägak epän täñkuko uwä guñ äbotta biñam täyak yäk. Unitä man u nadänpäñ nadäkinik api täneñ! yäk.

³⁰‡Tänpäkañ Rom kome uken Poltä yot kubäta gwäki peñkañ pat täñkuko ukengän it yäpmän kuñjirän obañ yarä täñkuk. Ude täñkañ ämatä känayän äbänjirä yabänkañ äbäkotgän yänpäñ yämagut täñkuk. ³¹‡Yämagut päbä yepmañpäñ Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epäni täk täyak unita, ba Ekäni Jesu Kristo täño manbiñam u yäwetpäñ yäwoñäreñkäñ täñit täñkuk. Man u yänhäkta umun kubä nämo nadänkuk, ba äma kubätä nämo iniñ bitnäñkuk. Ugän.

†28:20 Apos 24:15; Apos 26:6-7 ‡28:22 Apos 24:14 †28:25 Mat 13:14

‡28:28-29 Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6 †28:30 Apos 28:16

‡28:31 Apos 28:23

Rom

*Anututä nin inita biñam
nimağutta nadäk tawan
peñkuko unitäño manbiñam*

1^zPol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpäj nepmañkuk. Iwoyänpäj nepmañkuko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yäñahäñira komeni komeni kwekta näk yäpmäj daniñkuk. ^{2a}Täñpakañ Manbiñam Täga u api ahäwek yäj Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñjirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik täkamäj. ^{3b}Kudän täñkuño u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. ^{4c}Upäñkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yäj kwawak niwoñaretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. ^{5d}Täñpakañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yäñpäj wäp aposoro yäput. Näk ñode täkta orañ namiñpäj iwoyänpäj nepmañkuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpäj gämori-ken kuñatneñta. ⁶Täñpakañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

^{7e}Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadäj tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it täkañ inta kudän täyat. Täñpakañ

orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutukät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

Poltä Rom ämawebe yabäkta nadäñkuk

^{8f}Eruk, pengän ñode yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni komenitä nadäwä täga täk täyak unita Jesu Kristota yäñpäj Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. ^{9g}Nadäkañ? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täñ imiñpäj Nanaki täño manbiñam yäñahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabäñjirän man ño täwera nadäwut; ^{10h}Anutu-ken yäñapik man yäk täyat uwä inta nitek wari wari iwet täyat. Täñpakañ kubä iwet täyat uwä ñode; Anutuna nadäj namiñiri kädet kubä ahäwänä Rom äbot täñpani-ken kañ kwa yäj iwet täyat.

¹¹Nadäkañ? Gäripna tañi uwä in tabäkta nadätat. Inken äreñpäj iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täñkentäj tamapäj kehärom tañpäj kañ irut yäj nadätat. ¹²Ba ñode yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkiniknin täño bureni kowat iwoñärewän täñpäj bänepnin täñpidäm tak täne. ¹³ⁱUpäñkañ notnaye, mebarinata tänguj täneño udetä ñode täwetat; Guñ ämawebe ätuken epän täñjira Ekänita biñam täk täkañ udegän inken äreñpäj bämopjin-ken bureni pewa ahäkta wari yäk täyat. Upäñkañ ärewayäj täñjira imaka imaka ätutä kädet täñpipiñ namik täkañ. ¹⁴Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma guñguñi u kudup, watä epän täñ

^z1:1 Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15 ^a1:2 Rom 16:25-26; Tai 1:2

^b1:3 Mat 22:42; Rom 9:5; 2Ti 2:8 ^c1:4 Apos 13:33

^d1:5 Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9 ^e1:7 Nam 6:25-26; 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Efe 1:2 ^f1:8 1Te 1:8 ^g1:9 Efe 1:16; Plp 1:8; 1Te 2:5,10

^h1:10 Apos 19:21; Rom 15:23,32 ⁱ1:13 Apos 19:21; Jon 15:16

yämikta yäj namani. ¹⁵Mebäri unita Rom äbot täņpani in Manbiņam Täga ŋo täwet ahäkta bänepna kädäp ijik täyak. ¹⁶JNäk Manbiņam Täga unita nadäņira imaka mäyäki nitek nämo täk täyak. Nämo, uwä Anutu täņo kehäromi ämawebe wakiken nanik wädäj tädotpäj yepmak täyak. Ämawebe manbiņam u nadäņpäj iyap tänayäj täņo uwä irit kehäromita biņam api täneņ. Manbiņam u Juda äbotken naniktä jukun nadäņkuņ. Täņpäkaņ u punin terakä guņ äbotken naniktä nadäkta yäwani. ¹⁷KManbiņam Täga unitä kädet Anututä iwatpäj ämawebeta siwoņi ämawebe yäj yäntäreņ yämik täyak u kwawak niwoņaretak. Uwä ŋode; Anutu iņamiken siwoņigän itta kädet kubä nämo pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik täņpeņ kuņatnayäj täņo uwä Anututä äma u siwoņi äma yäj api yäntäreņ yämek. Unitawä ŋode kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwoņi ämawebe yäj yäntäreņ yämik täyak uwä irit kehäromi yäp-mäkta biņam.

Anutu imata kokwawak nadätäk?

¹⁸LÄmawebetä Anutu mäde ut imiņkaņ kädet wakiwaki iwatpäj Anutu täņo man bureni yejämäk täkaņ. Unita Anutu kunum gänaņ naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkaņ. ¹⁹MU mebäri ŋodeta; Anututä iniken mebäri ämawebe kudupta kwawak peņ yämiņkuko unita mebäri ätu ämatä nadänaņi u nadäk täkaņ. ²⁰NAnutu u ämatä känäņi nämo upäņkaņ kunum kenta kome pewän ahäņkumän-ken yäput peņpäj

imaka mebäri mebäri pewän ahäņkuņo unitä kehäromini paot-paori nämo ba iniwä Anutu yäj kwawak yäņahäj yäpmäj äbatak. Kwawak yäņahäjirän äma kuduptagäntä kaņpäj nadäk täņ yäpmäj äbuņonitä apiņo nin udegän kaņpäj nadäk täkamäj. Unita äma kubätä wohut-wohut man ŋode täga nämo yäwek; Näk Anutu täņo mebäri nämo nadätat unita käderi irepmit täyat yäj täga nämo yäwek. Nämoinik!

²¹OAnutu itak yäj nadäņkaņ upäņkaņ nadäwä Anutu nämo itak bu-mik täņpöpäj, nämo oraņ imik täkaņ, ba bänep täga nämo nadäņ imik täkaņ. Nämo, nadäk-nadäki peņ awähutpäj jopi ude täņpäj guņ bureni täņkuņ. Ude irirä bipmäj uranitä nadäk-nadäki uwäk täņpäj yepmaņkuk. ²²PÄma ude-wani Nin nadäk-nadäknin nitek yäj yäk täkaņ upäņkaņ nämoinik! U guņ itkaņ. ²³QAnutu paot-paori nämo unitäņo wäpi pähap iniņ oretnaņipäj komenita äma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gämok, gwakgwak unitäņo wärani oraņ yämik täkaņ.

²⁴RUde täk täkaņ unita Anututä yabäj äwaräkuk täņirän bänep nadäk-nadäki-ken nadäņ gärip waki pewä ahäwäpäj kubokäret kädet mebäri mebäri kowat täņpän täņpäj bänepi gupi täņpäwak täkaņ. ²⁵S Täņkaņ Anutu täņo mebäri kwawak itkuko u peņpäj jop man-manta nadäwä bureni täņpöpäj kuņat täkaņ. Ude täņkaņ Anututä imaka pewän ahäwani u yäniņ oretpäj watä epän täņ yämiņpäj Anutu pewä ahäwani ini u mäde ut imik täkaņ. Yäke! Ämawebe kuduptagän Anutu u wäpi wari wari yäpmäj akuk tänaņi! Bureni!

^j1:16 Sam 119:46; Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Apos 13:46 ^k1:17 Rom 3:21-22; Hab

2:4 ^l1:18 Efe 5:6; Kol 3:6; 2Te 2:12 ^m1:19 Apos 14:15-17; Apos 17:24-28

ⁿ1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3 ^o1:21 Efe 4:17-18

^p1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 ^q1:23 Lo 4:15-19; Sam 106:20

^r1:24 Apos 14:16 ^s1:25 Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5

²⁶Tänpäkaŋ ämawebe Anutu mäde ut imiŋkuŋo uwä Anututä yabä kätänjirän iniken gärip iwatpänj ämatä nämo tänaŋi pewä ahäk täkaŋ. Wära! Webetäwä nädapi täktäk kädet Anututä peŋ yämiŋkuko u irepmiŋpänj kudän nämo tänaŋi webe noriye-kät kowat tänpänj täk täkaŋ. ²⁷^tTänpäkaŋ äma ätutä udegän, nädapi täktäk kädetta bitnänpänj kangärip täŋo kädäpitä tänpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkaŋ. Ude tänjirä peŋawäk täŋo kowata iniken gupi bänepi bok tänpäwak täkaŋ.

²⁸Ba ugän nämo. Äma udeuwani uwä Anutu täŋo mebäri nadänkaŋ upänkaŋ jop nadän ärowani täŋ imik täkaŋ unita Anututä mäde ut yämiŋpewän nadäk-nadäki paoräpänj imaka nämo tänaŋipänj täk täkaŋ. ²⁹Ude tänpänj imaka waki mebäri mebäri kudup ŋode täŋ morek täkaŋ; Nadän-gärip waki, ämäŋi täktäk, peŋawäk, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak, äma kumänj-kumänj urut, iwan kowata kowata, yänj-yäkŋarani ba jopman yäkyäk unitä ahänpänj tokŋeŋ pätak. ³⁰⁻³¹Ba yänpänj-yabänj yawat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täŋ imikimik, ärowani kudän täktäk, gup yäpmänj ärokärok, waki kädet pewä ahäk-ahäk, meŋnan täŋo man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämo kuŋat-kuŋat, butewaki nämo nadänkaŋ komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämo. ³²Anututä äma kädet udeuwani tänpäni uwä paot-paotta biŋam täkaŋ yänj yäwani u nadänkaŋ upänkaŋ gwäk pimiŋpänj pen täk täkaŋ. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän tänjirä oret yämik täkaŋ.

Anututä man epän siwoŋi täk täyak

2¹⁻³^uEruk, Anututä äma kädet wakiwaki udeuwani tänpäni unita kowata api yämek. Tänpäkaŋ kowata yämäyänj täyak uwä siwoŋi api yämek yänj nadäk täkamänj. Upänkaŋ äma gäk, jide tänpänj gäkŋaken mebärika käbop pewen? Ämatä waki udeuwani tänjirä yäpmänj danik täyan uwä gäkŋaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayänj. Yäpmänj danik täyan udegän gäkŋa täk täyan. Äma udeuwani tänpäni yäpmänj danik täyan upänkaŋ kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabänj koreŋjirän kowata api irepmiret yänj nadätan? Nämo inik! ⁴^vTänpäkaŋ Ekänitä iron pähap tänpänj bänepka äyänjut yänpänj gäk gabänj koreŋpänj kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpänj täk täyak? Gäk bänepka äyänjutta ude oraŋ gamik täyak u nämo nadätan? ⁵Upänkaŋ bänepka nämo äyänjutkaŋ kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täŋo kokwawak kädäp bukä ude täk täyan. Buŋät yäpmänj äroŋjiri Anutu täŋo kokwawak kadäni pähapken Anutu täŋo yänjtäreŋ man siwoŋi kwawak ahänjirän kokwawak päke unitä ijiŋpänj api gewän kumben.

⁶^wŋode nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduptagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. ⁷^xÄma kudän tägatäga pen täŋ yäpmänj kuŋpänj irit paot-paori nämo, wäpi biŋam ba orakorak ikek u kaŋ-ahäkta gwäk pimiŋpänj kuŋatnayänj täŋo uwä irit kehäromi api yämek. ⁸Tänj, äma initagän nadänpänj man bureni mäde ut imiŋpänj tänpäwak täŋo man buraminayänj täŋo uwä kokwawak ba kowata

¹:27 Wkp 18:22; Wkp 20:13; 1Ko 6:9 ^u2:1-3 Mat 7:1-2; Jon 8:7

^v2:4 Efe 1:7, 2:9; 2Pi 3:15 ^w2:6 Mat 16:27; Jon 5:29; 2Ko 5:10 ^x2:7 2Te 1:8

komigämän api kaŋ-ahänej. ⁹YAnututä waki täŋpani kuduptagänta bäräpi taŋi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiŋkaŋ guŋ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹⁰Upäŋkaŋ äma kudän tägatäga tä-nayänj täŋo u kuduptagänta orakorak, wäp biŋam ba kwini terak irit api yäp-nej. U Juda äbotken nanikta jukun yämiŋkaŋ guŋ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹¹Imata, Anutu uwä äbot wäpi terak nämo api yäpmänj daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoŋi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät guŋ äbotken nanik bok api yäp-mänj daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

¹²Uwä ŋode; Äma äbot Moses täŋo бага man nitek nämotä kuŋatkaŋ waki täk täkaŋ u kudup, бага mani nämo upäŋkaŋ momini uterak api paotnej. Täŋpäkaŋ äma äbot бага man nitek-täwä waki täk täkaŋ u kudup Moses täŋo бага mantä mebärini kwawak yäŋahänjirän paot-paotta biŋam api yäp-mänj daninej. ¹³aU imata, бага mantä ini täŋpewän äma kubä Anutu iŋamiken siwoŋi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayänj täŋo uwä Anututä yabänjirän siwoŋi ämawebe nämo api tänej. Nämo, nadänpänj buraminayänj täŋo uyaku, siwoŋi yänj api yäntärenj yämek. ¹⁴bTäŋpäkaŋ äma ätu guŋ äbotken nanik, Moses täŋo бага man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak бага man täŋo käderi iwat-pänjä, Moses täŋo бага mani nämo upäŋkaŋ бага man nadäwani bumik äworek täkaŋ. ¹⁵⁻¹⁶cUde tänjirä бага man bänepi-ken kudän täwani yänj

kwawak niwoŋärek täyak. Eruk, бага man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäput täyak. Täŋpäkaŋ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmänj äyänut-pänj täga täyan yänj ba waki täyan yänj api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitänj mebäri kwawak api pewek. Bureni, biŋam man näkä yänjahäk täyat uterakgän api ahäwek.

Juda äma bureni u äma jidewani?

¹⁷dEruk, in wäpjin Juda äma yänj yäk täkaŋ unita jide täwerayänj? Intä Moses täŋo бага man terak yeŋgämä pek täkaŋ. Ude täŋkaŋ nin Anutu dubini-ken irani yänj biŋam yäk täkaŋ. ¹⁸Täŋkaŋ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkaŋ, ba unitänj бага man täwetpänj täwoŋärek täŋpani unita imaka siwoŋi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkaŋ. ¹⁹⁻²⁰eUde täŋkaŋ ŋode nadäk täkaŋ; Baga man injät täkamänj unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba bip-mänj urani-ken irani täŋo peŋyänjek uwä nin yänj nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ ämawebe guŋguŋi, ba ironjironj man bureni täŋo kädet siwoŋi u yäwetpänj yäwoŋärek täga täne yänj nadäk täkaŋ. ²¹fEruk jide? In ude nadänpänj äma ätu Anutu täŋo man yäwetpänj yäwoŋärek täŋkaŋ in-jinken bänepjin nämo yäwet täkaŋ. Kubota nämo tänej yänj yäwetkaŋ injin kubota täk täkaŋ. ²²Ba yanäpi täŋpanitä kubokäret nämo tädeŋ yänj yäwetkaŋ injin kubokäret kädet iwat täkaŋ. Ba anutu jopi nämoinik nadänj yäminej yänj yäwet täkaŋ upäŋkaŋ in guŋ äma täŋo kudupi yotta yabänjgärip täŋpänj tuŋumi kubota

^y2:9 Rom 1:16 ^z2:11 Efe 6:9; 1Pi 1:17 ^a2:13 Mat 7:21; 1Jo 3:7

^b2:14 Apos 10:35 ^c2:15-16 2Ti 2:8 ^d2:17 Jem 2:19

^e2:19-20 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 ^f2:21 Sam 50:16-21; Mat 23:3-4

täk täkaŋ. ²³Nin бага ман надăвани яŋ биŋам яċ täkaŋ upăŋkaŋ Anutu tăŋo kădet irepmit tăkaŋ uwă wăpi iniŋ iwet tăkaŋ. ²⁴Ude tăŋiră Anutu tăŋo man kudăn tăwani kubă ŋode unită bureni tăyak; Juda âma intăŋo mebărita yăŋpăŋ guŋ âmată Anutu yăŋărok iwet tăkaŋ.

²⁵^hNin gupnin morăk madăwani unita Anututa biŋam tăkamăŋ yăŋ biŋam yăk täkaŋ upăŋkaŋ ŋode tăwera nadăwut; Moses tăŋo Baga man iwatpăŋ kuŋatnayăŋ tăŋo uyaku gupjin morăk madăwani u Anutută kawăn imaka bureni kubă api tăŋpek. Tăŋ, бага ман кубă irepmitnayăŋ tăŋo uwă gupjin terak kudăn itak u bureni nămo, nămo tăŋpani bumik api tăŋpek. ²⁶ⁱTăŋpăkaŋ man unităŋo kukŋini ŋode pătak; Guŋ âma kubă gupi morăk nămo madăwanipăŋ бага ман tăŋo kădet iwarayăŋ tăko uwă Anutută kawăn gupi morăk madăwani ude api âworewek. ²⁷Nadăkaŋ? In Juda äbot Moses tăŋo бага ман nıkek ba gupjin morăk madăwani upăŋkaŋ ină бага ман u irepmitnayăŋ tăŋo uwă, âma gupi morăk nămo madăwanită бага ман tăŋo kădet u iwatnayăŋ tăŋo uwă mebărijin kwawak api pewă ahăneŋ.

²⁸^jTăŋpăkaŋ Juda âma bureni u âma jıdewani? Ba gup morăk madăwani bureni u jıdewani? Äma iŋami dapun Juda tăŋo iŋam dapun ikek u nămo, ba gupităgăn Anutu tăŋo kudăn yăpmăŋ kuŋat tăkaŋ u nămo! ²⁹^kNămoinik! Juda âma bureni uwă âma Juda tăŋo nadăk-nadăk bănepită yăpmăŋ kuŋarani. Ba âma Anutu tăŋo kudăn bănepi-ken tăŋpani u. Kudăn uwă Munapiktă tăŋpani, бага ман terak gupi morăk madăk-madăk u nămo. Äma udewani uwă âmată nămo

kăwep oraŋ yămineŋ. Upăŋkaŋ Anutută ini oraŋ yămik tăyak.

Anutu nadăk siwoŋigăn iŋit tăyak

3 Unita, yănyabăk kubă ŋode; Jide? Juda âma uwă âma găgăni păke ukăt uterakgăn itkaŋ? Ba gupi morăk madăk-madăk u imaka bureni nămo? ²^lUde nămo! Juda âma u imaka măyap yăniŋ kirewani. Anutută Juda nanıkta inıken manbiŋam mebări mebări yăwetpăŋ yăwoŋărek tăŋpewăn manbiŋam unităŋo măhemi dăkŋeŋkuŋ. ³^mUpăŋkaŋ Juda äbot ätu uwă man u măde ut imiŋpăŋ Anututa nadăŋ imıkinik nămo tăŋkuŋo unita jide? Ude tăŋkuŋo unita Anutută udegăn, inıken man bian yăŋkuko u nămo iwatpăŋ Juda âma u măde api ut yămek? ⁴U nămotă nămoinik! Äma kuduptagăn jop manman yăkyăk tăŋo măhemi itneŋo upăŋkaŋ Anutu u inipărik, yăwăn bureni ahăwani măhemi itkukotă api it yăpmăŋ ärowek. Unita man kudăn kubă ŋode pătak;

Găk man yăŋiri âmată u man bureni-inik yăŋ kaŋ nadăwut!

Ba yăŋtărek mankată bureniġăn api ahăwek. Sam 51:4

⁵Nin nadăkamăŋ; Waki tăktăknintă Anutu u siwoŋi-inik yăŋ kwawak pena ahăk tăyak. Eruk, mebări ude pătak u bureni tăŋpăwă Anutută wakinin tăŋo kowata tăga nıminăŋi nămo yăŋ tăga yăne? (Man ŋowă âma tăŋo nadăk-nadăk terak yăyat.) ⁶Ude nămoinik yăne! Momita kowata yămik-yămik kădet siwoŋi nămo păreko uwă jide tăŋpăŋ Anutută komen âmawebe tăŋo tăktăk tăga yăpmăŋ daniwek?

⁷Tăŋpăkaŋ âma kubătă ŋode kăwep yăwek; Năkŋo jopman yăkyăknată

§2:24 Ais 52:5; Ese 36:20 ^h2:25 Jer 4:4, 9:25 ⁱ2:26 Gal 5:6

^j2:28 Jon 7:24, 8:39 ^k2:29 Lo 30:6; Kol 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18

^l3:2 Sam 147:19-20; Rom 9:4 ^m3:3 Rom 9:6, 11:29; 2Ti 2:13

Anutu u man siwoŋigän yäwani yäj kwawak pewän ahänjirän wäpi biŋam taŋi yäpmäk täyak. Unita Anututä jideta näka waki täŋpani yäj näwet täyak?⁸ ⁿMan udewani uwä man jopi-inik, äma kubätä ɲode yäweko ude bumik; Eruk, waki täŋitna, kädet siwoŋi kaŋ ahäwän! Jop man u äma ätutä näkä terak wähurirä yäjupit täyat. Man ude yäk täkaŋ unita kowata waki yäpmäkinik täŋirä api tägawek!

Äma kuduptagän siwoŋi kädet irepmirani

⁹Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäŋ ninin pärik kubä itkamäj ba jide? Nämoïnik! Yämäŋo udegän, Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk täkamäj. ¹⁰PUnita Anutu täŋo man ɲode kudän täwani; Äma kubätä siwoŋi nämoïnik kuŋat täyak.

¹¹Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuŋat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkaŋ.

¹²Ämawebe kuduptagän siwoŋi kädet mäde ut imiŋpäŋ wakiniäk täŋkuŋ. Wära! Kubätä imaka siwoŋi kubä nämo täk täyak. Nämoïnik! Sam 14:1-3

¹³qMeni käbäj taräki, äma kumbani täŋo käbäj ude. Menitä jop mangän yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ uwä komigämän, gämok meni ude. Sam 5:9

¹⁴Meni jinomtä man jägämi, täŋpawak man pewä ahäk täkaŋ. Sam 10:7

¹⁵rTäŋkaŋ ämik täkta pidämigän nadäŋpeŋ kuŋat täkaŋ.

¹⁶Deken deken kuŋarirä täktäk wakini unitä ämawebe täŋo irit täga u pewän paot täkaŋ.

¹⁷Äma udewanitä bätaki säkgämän itta kubä nämo nadäk täkaŋ. Ais 59:7,8

¹⁸Täŋpakaŋ Anututa umun kubä nämo nadäk täkaŋ. Sam 36:1

¹⁹Eruk, nin ɲode nadäkamäj; Moses täŋo бага man uwä Juda äbot ninta nimani unita nintä unitäŋo jukumani u nadäne. Baga man unitä ämawebe kudup mebärinin kwawak peŋ nimiŋjirän momininta äwo täga nämo yäne. Nämoïnik, äma kuduptagän Anutu iŋamiken mominin nikek unita kowata yäpmäkta biŋam täkamäj. ²⁰sMebäri unita бага man kädet iwat-iwat unitäwä Anutu iŋamiken täga nämo yäpän-siwoŋ tawäpäŋ niŋmaŋpek. Nämo, бага man unitäwä mominin kwawakgän niwoŋäreäk täyak.

Anutu iŋamiken siwoŋi iritta man

²¹tUpäŋkaŋ apiŋowä kädet Anututä iwatpäŋ ämawebe iŋamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ yepmak täyak u kwawak ahätäk. U бага man iwat-iwat kädet terak nämo. Täŋpakaŋ manbiŋam Mosestä kudän täwani ukät man profet bianitä yäŋahäwani unitä Anutu täŋo täktäk kädet ɲonita yäŋahäwani.

²²uTäktäk kädet uwä ɲode; Ämawebe kuduptagän Jesu Kristota nadäj imikiniäk täk täkaŋ unita Anututä siwoŋi ämawebe yäj yäŋtäreŋ yämik täyak. Uwä Juda nanikta kädet inigän kubä, ämawebe ätuta kädet kubä nämo. ²³vNämoïnik, ämawebe nin kuduptagän momi täŋpani unita Anutu peŋyäŋpek mäheми ukät kunum gänaŋ bok itnaŋi nämo. ²⁴wUpäŋkaŋ Anututä

ⁿ3:8 Rom 6:1,15 ^o3:9 Rom 1:18–2:24; Rom 3:23

^p3:10 Sam 53:1-3; Sav 7:20 ^q3:13 Sam 140:3 ^r3:15 Snd 1:16

^s3:20 Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 ^t3:21 Apos 10:43

^u3:22 Rom 1:17; Gal 2:16 ^v3:23 Rom 3:9, 5:2 ^w3:24 Rom 5:1; Efe 2:8

bänep iron pähap, kowatani nämo täñ nimiñkuko uterak siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimik täyak. Iron uwä Jesu Kristo täño kumäk-kumäki terak mominin ärut nimiñkuk. ²⁵xTäñpäkañ Anututä iniken kokwawak täñpäñ bam tawäkañ ämawebe Jesuta nadäñ imikinik täk täkañ unitäño momini ärut yämikta Jesu iniñ kirewän nägäri piwän kuñkuñ. Kädet u täñkuko uwä Anututä nadäk siwoñi iwatpäñ momi täño kowata däpmäj tärek täyak yäj kwawak niwoñäreñkuk. Täñpäkañ bianä iniken nadäk terak Anututä ämawebe momi täñjä kwikinik itkañ yabäj koreñ it yäpmäj äbuk. ²⁶yabäj koreñ it yäpmäj äbätängän eruk apiñode ämawebe täño momini unitäño kowata däpmäj tärekta kädet siwoñi kubä pewän ahäñkuñ. Kädet u täñkuko unitä ñode niwoñäretak; Anutu ini uwä siwoñi itkañ ämawebe Jesuta nadäkinik täk täkañ uwä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ yämik täyak.

²⁷yUnita äma netätä näkñaken täktäkna siwoñi unita Anutu iñamiken siwoñi itat yäj biñam täga yäwek? Äma kubätä täga nämo. U imata, Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoñi ämawebe yäj nämo niwet täyak. Nämo, u Jesuta nadäkinik täktäk kädet uterakgän. ²⁸zBureni-inik, Anutu iñamiken siwoñi irit u Jesuta nadäkinik täktäk u kubä-tägän pewän ahäk täkañ, бага man iwat-iwat kädet uterak nämo. ²⁹aUnita Anututä äma jidewanita siwoñi äma yäj täga yäwerek? Juda ämawebe ugän? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täñogän? U guñ äbotken nanik unitäño Anutu nämo? Ude nämo! Anutuwä u guñ äbot täño bok. ³⁰bImata, Anutu bureni kubä unitägän itak. Unitä Juda

ämawebe gupi moräk madäwani u ba guñ äbotken nanik, gupi moräk nämo madäwani u, kädet kubä uterakgän siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ yämik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadäkinik täk täkañ unita siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ yämik täyak.

³¹cUnita Jesuta nadäkinik täktäk kädet unita nadäñitna intäjukun täñpäñä jide? Baga manta nadäñitna imaka jopi täñpek? Nämo Moses täño бага man u mehamtäk täkamäj.

Anututä Abraham siwoñi äma yäj iwetkuk

4 Eruk Abraham, Juda äbot nintäño oranin pähap unita nadäna. Nadäkinikta man yäkamäj ño Abraham yäpmäñtak ba nämo? ²Abraham unitä kädet täga täñjäñ uterak Anututä gäk siwoñi äma yäj iwetkuk yäwänäku Abraham ini wäpi biñam u täga yäpmäj akwän. Upäñkañ Anutu iñamiken siwoñi itkuko uwä kädet ude terak nämo. ³dUnita Anutu täño mantä jide yäyak? U ñode yäyak;

Abraham uwä Anutu täño man unita nadäkinik täñkuko unita Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ imiñkuk. Stt 15:6

⁴eNin ñode nadäkamäj; Äma epän täñpäñ gwäki yäpmäk täkañ unita iron yäj nämo yäk täkamäj. Nämo, epän täyak unitäño gwäki yäpmäk täkañ. ⁵Upäñkañ äma kubätä epän täga kubä täñjäñ epän täño gwäki ude Anututä siwoñi äma yäj täga nämo iwerek. Unitä äma u jide täñpek? U Anutu, momi ämata siwoñi äma yäj yäñtäreñ yämani unita nadäñ imikinik täñpek. Ude täñpeko uwä Anututä siwoñi äma

^x3:25 Efe 1:7 ^y3:27 1Ko 1:31 ^z3:28 Gal 2:16 ^a3:29 Rom 10:12

^b3:30 Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20 ^c3:31 Mat 5:17; Rom 8:4

^d4:3 Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 ^e4:4 Rom 11:6

yäj yäntärej imek. ⁶Man unita Devittä yäj-kentänpäj udegän yäjkkuk. Äma kubäkubä Anututä unitäjo täktäki yabänpäj-nadänkañ nämo, siwoñi äma yäj yäntärej yämiñirän oretoret nadäk täkañ unita man ñode yäjkkuk;

⁷Anututä äma kubä täjo momi pej imiñpäj yejämäñirän äma udewani gäripi nadäwek.

⁸Bureni, Anututä äma unitäjo momita mäde ut imiñirän äma udewani oretoret täñpek. *Sam 32:1,2*

⁹fJide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga täneñ? Ba gupi moräk nämo madäwani, guj äbotken naniktä udegän täga täneñ? Eruk man intäjukun yäro unita ket nadäna. Uwä ñode; Anututä Abraham nadäkinikitagän yäjnpäj siwoñi äma yäj yäntärej imiñkkuk. ¹⁰Täjkañ Abraham jide irirän Anututä siwoñi äma yäj iwetkkuk? Gupi moräk madäwanipäj ba nämo madäwanipäj irirän Anututä ude iwetkkuk? U gupi moräk nämo madänkañ itkukken ugän Anututä siwoñi äma yäj yäntärej imiñkkuk. ¹¹gUde iweränkañ eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madänkkuk. Gupi moräk madänkkuko uwä wäran kubä, kwawak ñode iwoñärektä; Nadäkinik intäjukun täñkkuko uterak Anututä siwoñi äma yäj yäntärej imiñkkuk. Unita Abraham uwä ämawebe gupi moräk nämo madänkañ Anututa nadäkinik täñirä Anututä siwoñi äma yäj yäntärej yämik täyak u kudup-tagän täjo orani pähap. ¹²hBa Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäjo orani pähap. Upänkañ gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madänkañ nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkkuko udegän täñpej

kuñat täkañ unita yäjnpäj orani yäj täga yäneñ.

Anutu täjo yäjkehäromtak man u bureni

¹³iBian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yäjkehäromtak man ñode yäwetkkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yäj yäwetkkuk. Täñpäkañ yäjkehäromtak man yäwetkkuko u Abraham бага man buramiñpäj iwarän täwani ude yäjnpäj nämo yäjkkuk. Nämo inik, u Anututa nadäkinik täñkkuko u terak siwoñi äma yäj yäntärej imani unita yäjnpäj yäjkehäromtak man u yäwetkkuk. ¹⁴jTäjnpäkañ бага man iwät-iwät kädet uterakgän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäpnejo u bureni täñpänä eruk nadäkinik u imaka jopi ude täñpek. Täñirän Anutu täjo yäjkehäromtak man Abraham iwetkkuko u imaka, mewuni ude täñpek. ¹⁵kU imata, бага man uwä Anutu täjo kokwawak pewän ahäk täkañ, ämatä бага u kudup täga nämo buramik täkañ unita. Täñ, бага man nämo ireko uwä бага irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

¹⁶lUnita ñode yäna; Anututä imaka nimikta yäjkehärom täñkkuko u, bänep iron terakgän api yäpneñ yäj niwoñärektä, ba Abraham täjo oraniye bureni mäden ahänayäj täkañ u kuduptagäntä täga api yäpneñ yäj niwoñärektä nadäkinik täktäk kädet u pewän ahänkkuk. Ude nämo täñkkuk yäwänäku, бага man täjo nanakiye-tägän täga yäpmänkäneñ. Upänkañ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täñkkuko udegän täk täkañ u imaka, api yäpneñ. Unita Abraham u

^f4:9 Rom 4:3 ^g4:11 Stt 17:10-11 ^h4:12 Mat 3:9

ⁱ4:13 Stt 17:4-6; Stt 22:17-18; Gal 3:29 ^j4:14 Gal 3:18

^k4:15 Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8 ^l4:16 Gal 3:7

nadäkinik tänpäni udewani kudup täjo orani pähap. ^{17m}Unita Anutu täjo man ñode kudän täwani; Näk gäk tänpewa ämawebe komeni komeni mäden ahäj yäpmäj kunayäj täkañ unitäjo orani pähap ude itan. Eruk, yänkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadäj imikinik täñkuko u injamiken kehäromi itak. Anutu uwä kumbani-ken nanik täñkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipäj yänpewän ahäwani.

¹⁸ⁿTänpäkañ imaka ahäkta Anututä yänkehärom täñkuko u ahänañi nämo bumik upänkañ Abrahamtä bureni api ahäwek yäj nadänkañ nadäkiniki Anutu terakgän peñkuk. Mebäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täjo orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahäjirän Anututä ñode iwetkuko u bureni täñkuk; Gäkken nanik yeritä ahäj bumbum api täneñ. ^{19o}Eruk Abraham obañ 100 ude bumik täñjirän gupita nadäjirän kumbani täjo bumik täñkuk. Ba webeni Saratä äruñ it yäpmäj äbäjirän nanak bäyak-bäyak kadäni tärenjirän kañpäñ nadänkuk. Upänkañ nadäkiniki nämo pewän putäreñkuk. ²⁰Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäñ Anututä imaka ude api täñ gamet yäj yänkehäromtak man iwetkuko unita bänep yarä nämo nadänkuk. Nämo inik, u nadäkiniki täñkehärom tänpäj Anutu iniñ oretkuk. ²¹Tänpäj ñode nadänkuk; Anutu yänkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täñ namek yäj nadäkinik täñkuk. ^{22p}Ude nadänkuko unita Anututä Abraham täjo nadäkiniki kañpäñ siwoñi äma yäj yäntären imiñkuk.

²³Tänpäkañ “siwoñi äma yäj yäntären imiñkuk”, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yänkuk. ^{24q}Nämo, ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku teñkuko unita nadäkinik täk täkamäj unita nikek bok yänkuk. ^{25r}Tänpäkañ Jesu u momininta yänpäñ kumäkta Anututä iniñ kireñkuk. Tänpäj täñkodak tänpewän akuñkuko uterak siwoñi ämawebe yäj yäntären nimani.

Oretoret inipärik kubä

5 ^sEruk, nadäkinikninta yänpäñ Anututä siwoñi ämawebe yäj yäntären nimiñkuko unita apiño Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bänep kubägän tänpäj nipmañkuko itkamäj. ^{2t}Tänpäkañ Anutu täjo orakoraki uterak apiño itkamäj uwä Jesutä nadäkiniknin unita yänpäñ kädet täwit nimiñpäñ uken nipmañkuk. Ude täñkuko unita Anutu-kät kunum gänañ bok itta oretoret terak itsämänkamäj! ^{3u}Ba ugän nämo. Bäräpi ahäj nimik täkañ unita imaka, oretoret täk täkamäj. U imata, bäräpi udewani tä ehutpäñ kuñat-kuñat kädet pewän ahäj nimik täkañ yäj nadäk täkamäj. ⁴Tänpäkañ bäräpi gänañ ehutpäñ kuñat-kuñat unitä tänpewän äma bureni äworek täkamäj. Eruk, äma bureni äworenpänä nadäkinik kehäromi ñode täk täkamäj; Imaka iwoyäj nimani u bureni api yäpne yäj nadäk täkamäj. ^{5v}Tänpäkañ nadäk udewaniwä jopi nämo inik täk täyak. Nämo, unita yänpäñ bänepnin-ken tägagän nadäk täkamäj. U imata, Anututä nadäj nimikinik tänpäj Munapiki jop ninij

^m4:17 Stt 17:5; Ais 48:13 ⁿ4:18 Hib 11:1; Stt 15:5 ^o4:19 Stt 17:17

^p4:22 Stt 15:6 ^q4:24 Rom 15:4; 1Pi 1:21 ^r4:25 Ais 53:4-5; 1Ko 15:17

^s5:1 Rom 3:24,28; Rom 4:24 ^t5:2 Efe 2:18, 3:12 ^u5:3 Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

^v5:5 Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19

kireŋkuk. Täñirän Munapik unitä Anutu täño bänep iron pähap bänepnin-ken tokŋek-inik pewän ahäj nimiŋkuk.

⁶Täñpäkaŋ nin ninin täñkentäktä kehärominin kubä nämo pat nimänpäñ ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yänpäñ kadäni siwoŋi-ken kumbuk. ⁷Kristotä ude täñkuko uwä inde kubä täñ nimiŋkuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoŋi täñkentäktä yänpäñ iniken gupi kumäktä täga nämo iniñ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täñkentäktä äma kubätä bänepi täñkehärom tañpäñ iniken gupi kumäktä käwep iniñ kirewek. ^{8w}Täj, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täñkentäktä kumbuk. Ude täñkuko unitä bureni-inik ŋode niwoŋäretak; Anutu nadäj nimikinik täk täyak.

^{9x}Täñpäkaŋ Kristo täño nägärita yänpäñ Anututä siwoŋi ämawebe yäj yäñtäreñ nimiŋkuko unita bureni-inik ŋode nadäkamäj; U täñkentäj nimikinik täñirän Anutu täño kokwawaki pähap täga api irepmitne. ^{10y}Täñpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täñpa; Nin Anutu-kät iwan täñpäñ iritna Nanaki täño kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahäjnkuk. Eruk, apiŋo Anutu-kät bänep kubägän kuŋat takamäj unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak tañkuko itak unita yänpäñ. ¹¹Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yänpäñ inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahäjnkuko unita Anututa oretoret pähap nadäk takamäj.

Kumäj-kumäj ba Irit kädet täño manbiŋam

^{12z}Täñpäkaŋ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkaŋ unitä kome terak weŋ patkuk. Täñkuko unitä kumäj-kumäj wädäj yäpmäj äbuk. Täñpäkaŋ kumäj-kumäjntä äma kudup koreŋkuk, ämawebe kuduŋtagän momi täñpani unita. ^{13a}Täñpäkaŋ Moses täño бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopäj бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täño wäpi nämo yäpmäj daniñ yämik täñkukonik. ^{14b}Nämo, u Adam täño noriye unita kumbuŋ. Yäput peŋpäñ Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täño kadäni-ken kumäj-kumäjntä ämawebe kudup koreŋkuk. Täñpäkaŋ Adam uwä Anutu täño jukuman irepmitpäñ kumbuk. Täñ, ämawebe momi Adamtä täñkuko udegän nämo täñpani u imaka, kumäj-kumäjntä koreŋkuk. Unita ŋode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäj täñkuko unitäño wärani.

¹⁵Upäñkaŋ Anutu täño iron pähap u ba Adam täño momi uwä kubägän nämo. Nämoinik, u inigän inigän. Äma kubä unitäño momitä ämawebe kuduŋtagän-ken kumäj-kumäj kädet pewän ahäjnkuk. Ude upäñkaŋ iron pähap Anututä pewän ahäjnkuko uwä ärowani-inik. U kumäj-kumäj täño kehäromi irepmitpäñ ämawebe mäyap-ken tokŋeŋ patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäño iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biŋam täñkuŋ. ¹⁶Täñpäkaŋ Adamtä momi kubägän täñirän manken iritta biŋam täñkuk. Upäñkaŋ Anutu täño iron pähap uwä inipärik kubä.

Ämawebetä momi mäyap täj yäpmanj äbänjirä iron pähap u ahänjkuk. Iron pähap ahänjkuko unitä intäjukun itkuk. Upänkañ Anutu täjo iron pähaptä nin injamiken yäpän-siwonj tawäpän nipmanpän Ekäninin Jesu Kristo täjo epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyänj nimijnkuk. Ude tänjukuko unita apiñowä Anutu täjo iron tä irepmitpän intäjukun ärowani-inik itak.

¹⁷Eruk äneji ñode yäkgän täjpa; Äma kubätä momi tänjukuko uterak kumän-kumäntä äma kuduptagänta ärowani täj yämiñkuk. Täj, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän tänjukuko unitäjo bureni u ärowani inipärik kubä! Uwä ñode; Ämawebe Anutu täjo iron tokjek yäpmanjirä Anututä siwonji ämawebe yäj yäjtären yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täjo epän terak imaka kuduptagänta intäjukun it yämiñpän kehäromi nitek kuñat täkañ.

¹⁸Unita Adam täjo momi kubätä ämawebe kuduptagäntä täjpän wawäpän Anutu täjo manken iritta biñam täjkuñjo udegän, äma kubä täjo epän siwonjitä momi täjo topmäk-topmäk däpmän däkñepän ämawebe kuduptagänta Anutu injamiken siwonji itpän irit kehäromita biñam itta kädet täwitkuk. ¹⁹Äba äma kubätä Anutu täjo jukuman irepmitkuko unitä ämawebe kudup momi-ken yepmanjkuk. U udegän äma kubätä Anutu täjo jukuman buramiñkuko uterak ämawebe mäyap siwonji ämawebe yäj yäjtären yämani ude api itneñ.

²⁰Unita Moses täjo бага manta jide yänayän? Ñode; Momi bumta tokñeñ pätnenja бага man uwä ahänjkuk. Upänkañ, ämawebe momi bumta tänjirä Anututä momi unitäjo kehäromi yäpmanj äpäkta iniken bänep iron bumta-inik pewän ahänjkuk. Momi täktäktä Anutu täjo iron u täga irepmitnañi nämo. Nämo inik.

²¹Momi täktäktä kumän-kumän kädet pewän ahänjkuko unitä intäjukun itkuk. Upänkañ Anutu täjo iron pähaptä nin injamiken yäpän-siwonj tawäpän nipmanpän Ekäninin Jesu Kristo täjo epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyänj nimijnkuk. Ude tänjukuko unita apiñowä Anutu täjo iron tä irepmitpän intäjukun ärowani-inik itak.

Nin Jesu-kät jide ude kumbumänj

6⁸Unita man ñode täga yänäñi ba nämo? Nadäkinik täjpani nin gwäk pimiñpän momi täj yäpmanj kuñitna Anututä iron täjpän yäpätägak epäni pen tak täyon? ²Ude yänäñi nämo. Nämo inik! Nin momi kädawä kumbani ude itkamänj upän imata gwäk pimiñpän momi kädet ugän wari täne? ³Unita ñode nämo käwep nadäk täkañ? Nin ume yäpumanj-ken uken Kristo yäpurärätkumänjo udegän nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumänj. ⁴Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumänjpän awañ gänäñ äpmonjkumänj. U jop nämo, mebäri ñodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yäpmanj akuñpän kodak teñkuko itak udegän nin irit kodaki kudupi kubä kuñatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

⁵Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän täjpän bok kumbumänj bumik unita ninä ukät kentäjpän kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak täjpän akuñkuko udegän. ⁶Unita nin nadäkamänj; Bänep-nin biani täjo irit kuñat-kuñat u päya kwakäp terak Jesu-kät bok kumbunjo

^c5:18 1Ko 15:22 ^d5:19 Ais 53:11 ^e5:20 Rom 4:15; Gal 3:19

^f5:21 Rom 6:23 ^g6:1 Rom 3:5-8 ^h6:2 1Pi 4:1 ⁱ6:3 Gal 3:27

^j6:4 Kol 2:12 ^k6:5 Plp 3:10-11 ^l6:6 Gal 5:24

u mebäri ɲodeta kumbuɲ; Nin momita watä epän äneɲi nämo täneta irit kuɲat-kuɲat bänepnin biani unitäɲo kehäromi dämpäɲ tärenɲuk. ^{7m}U imata, momi täɲo kehäromitä äma kumbani täga nämo imagurek.

⁸Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumäɲo unita ukät bok api it yäpmäɲ kune yäɲ nadäkinik täkamäɲ. ⁹U imata, Kristo kumbani-ken nanik äneɲi akuɲkuko unita äneɲi täga nämo api kumbek yäɲ nadäkamäɲ. Bureni, kumäɲ-kumäɲtä Kristo täɲo kehäromi yäpmäɲ äpäkta kehäromini nämo. ¹⁰ⁿU kadäni kubägän kumäɲpäɲ momi täɲo kehäromi u täɲpän wawäpäɲ peɲkuko itak. Täɲkaɲ kodak täppäɲ akuɲkuko Anutu oraɲ imiktagän it täyak. ^{11o}Unita in udegän, injinta ɲode nadäneɲ; Nin Jesu-kät bok kumbumäɲo unita apiɲo momitä ärowani nämo täɲ nimitak. Nämo inik, nin Kristo Jesu-kät kubägän itpäɲ Anutu oraɲ imiktagän itkamäɲ. Nadäk ude inɲitpäɲ kaɲ kuɲarut.

^{12p}Unita kome terak itkaɲ gupjin u momita iniɲ kireɲirä watä nämo it tamek. Ude täɲirä momitä tämagut yäpmäɲ gup täɲo nadäɲ gärip kädet wakiken kwekta. ^{13q}Ba in ketjin kuroɲjin momita watä epän täɲ imikta nämo iniɲ kireneɲ. Nämo, in äma kumäɲ-kumäɲ-ken nanik akuɲpäɲ kodak irani udewani unita gupjin nadäk-nadäkjin kudup Anututa biɲam iniɲ kireɲpäɲ siwoɲita watä epän ugän täɲpeɲ kuɲatneɲ. ^{14r}In nadäkaɲ? In бага man terak nämo itkaɲ. In Anutu täɲo bänep iron uterak itkaɲ unita momitä inta ärowani nämo it tamek.

Kädet siwoɲita watä epän täk täkamäɲ

^{15s}Eruk nin бага man gämoni-ken nämo itkamäɲ. Nin Anutu täɲo bänep iron terak itkamäɲ unita jide? Gwäk pimiɲpäɲ momi täga täne? Nämo inik! ^{16t}Unita ɲode nämo nadäkaɲ? Äma kubätä äma kubä täɲo mani buramiɲpäɲ epän täɲ imikta yäɲpäɲ iwareko uwä äma unitäɲo gämoni-kengän kuɲarek. Udegän momita watä epän täɲ iminayäɲ täɲo uwä unitäɲo gämoni-kengän itkaɲ kumäɲ-kumäɲta biɲam api täneɲ. Täɲ, Anututa watä epän täppäɲ gämoni-kengän kuɲatnayäɲ täɲo uwä Anututä mominin peppäɲ siwoɲi ämawebe yäɲ api yäɲtäreɲ nimek. ¹⁷Täɲpäkaɲ bian in momi täɲo gämoni-ken itpeɲ kuɲatkuɲo upäɲ tägagämän kubä, Anutu täɲo man täwetpäɲ täwoɲärewani u buramikta gup nadäk-nadäkjin siwoɲi kubägän peɲkuɲ. Unita Anutu iniɲ oretna! ^{18u}Ude täɲkuɲo unita Anututä momi täɲo topmäk-topmäk dämpäɲ däkɲeɲ tamɲpäɲ siwoɲi kuɲat-kuɲat täɲo watä epän ämawebe ude tepmaɲkuk. ¹⁹(Täɲkaɲ man wäranı terak yäyat ɲo mebäri ɲodeta; Man bureni gän yäwawä unita yäyak yäɲ bäräneɲ täga nämo nadäwä tunneɲo unita.) Eruk, bianä inä gupjin kudup wakita watä epän täɲ imikta iniɲ kireɲkaɲ kädet wakitä wakiinik u täɲ yäpmäɲ äbuɲ. Eruk apiɲo udegän, in gupjin kudup kädet tägata watä epän täɲ imikta iniɲ kireɲkaɲ kudupigän kaɲ kuɲarut.

²⁰In nadäkaɲ? Bian inä momi täɲo watä epän täɲpani ude itpäɲ siwoɲi

^m6:7 1Pi 4:1 ⁿ6:10 Hib 9:26-28; 1Pi 3:18

^o6:11 2Ko 5:15; Gal 2:19; 1Pi 2:24 ^p6:12 Stt 4:7

^q6:13 Rom 12:1; Efe 2:5, 5:14 ^r6:14 1Jo 3:6 ^s6:15 Rom 6:1

^t6:16 Jon 8:34; 2Pi 2:19 ^u6:18 Jon 8:32

täktäk täŋo watä epän äma ude nämo itkuŋ. ²¹vUde itkaŋ kädet wakiwaki unita apiŋo mäyäk nadäk täkaŋ unitä täŋkentäk kubä täŋ tamŋkuk ba nämo? Nämo inik, kädet udewanitä mähekiye kumäŋ-kumäŋ kädet-ken yepmak täyak. ²²Upäŋkaŋ apiŋo Anututä momi täŋo topmäk-topmäkken nanik däpmäŋ däkŋepäŋ tämagut päbä iniken watä epän ämawebeniye ude tepmaŋkuko unitä täŋkentäk tägagämän kubä tamik täyak. Uwä ŋode; Ämawebe kudupi äworeŋpäŋ irit kehäromi api yäpneŋ. ²³wEruk, unita äneŋi ŋode nadäwut; Momitä epän ämaniyeta gwäki yämik täyak uwä kumäŋ-kumäŋ tärek-täreki nämo. Täŋpakaŋ Anututä iron kowatani nämo täŋ nimik täyak uwä Ekäninin Jesu Kristo terak irit kehäromi tärek-täreki nämo u.

Baga mantä ninta mähe mi nämo täyak

7 Notnaye, man yäŋ yäpmäŋ äbätat unita yäŋpäŋ man wärani ŋode täwera nadäwut. In бага man täŋo mebari nadäk täkaŋ unita täwerira u nadäwä tärenayäŋ yäŋ nadätat. Eruk Moses täŋo бага manta nadäwut. Äma kodak it täkaŋ uwä бага man terak ittäŋ kuŋtäŋgän kumäŋjirä бага man gämoriken irit u tärek täyak. ²Yanäpi täktäktä udegän kwawak niwoŋäretak. Moses täŋo бага mantä ŋode yäyak; Äpitä kodak irirän webeni uwä äma unitä inita biŋam täŋpek. Eruk äpitä kumbeko uwä бага man unitä wari nämo topmäŋpäŋ iŋirek. ³Upäŋkaŋ äpitä kodak irirän webe unitä päŋku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret webe yäŋ iwetneŋ. Täŋ, äpitä kumbeko uwä бага mantä wari nämo topmäŋpäŋ iŋirek. Nämo,

u äma kubä yäpayäŋ nadäŋpäŋä täga yäpek. U kubokäret nämo täŋpek.

⁴xUnita notnaye, man wärani u mebari ŋodeta yäŋahätat; In Kristo-kät kubägän kumbuŋo uwä apiŋo бага man gämoriken kuŋat-kuŋat kädet nämo pat tamitak. Nämo, apiŋo in äma kubäta biŋam itkaŋ. Äma uwä kumäŋ-kumäŋ-ken nanik Anututä yäpmäŋ päŋaku teŋkuko u. Täŋpakaŋ äma unita biŋam itkaŋ uwä Anututa yäŋpäŋ bureni pewä ahäktä itkaŋ. ⁵vIn nadäkaŋ; Bänep nadäk-nadäk biani ärowani it nimŋkuk-ken uken бага mantä gupnin täŋo nadäŋ gärip peŋ iwerirän kumäŋ-kumäŋ tärek-täreki nämo unitäŋo watä epän täk täŋkumäŋonik. ⁶zKadäni uken бага mantä topmäŋpäŋ nipmaŋkuko upäŋkaŋ kumbumäŋo unita бага man topmäŋpäŋ nipmäŋitkuko u imaka, däkŋeŋkuk. Unita apiŋo kädet kodaki iwatpäŋ Anutu oraŋ imiŋpäŋ watä epän täŋ imik täkamäŋ. U бага man kudän täwani uterak nämo, Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäknin täŋpidäm taŋjirän iwatpäŋ täk täkamäŋ.

Baga man täŋo epän u jide?

⁷aTäŋpakaŋ бага mantä gupnin täŋo nadäk-gärip peŋ iwerirän momi täŋkumäŋo unita бага manta ŋode täga yäne? Baga man uwä waki, momi täktäk udewanigän. Ude nämo! Unita näkŋa terak ŋode yäwa; Baga uwä täga upäŋkaŋ бага mantä täŋkentäŋ namiŋjirän momi täktäk kädet u kwawak kaŋpäŋ nadäk täyat. ŋodeta yäyat; Baga mantä Äma kubä täŋo tuŋum kubä kaŋgärip nämo täŋpen yäŋ yäyak unita kudän uwä momi yäŋ nadätat. Täŋ, бага u nämo pareko uwä jide täŋpäŋ kaŋgärip täktäk u

kudän waki yäj nadäwet? ^{8b}Tänkañ бага ман u täga upänkañ momitä бага ман uterak yengämä pewäkañ kañgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahänkuñ. Täñ, бага ман ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämö. ^{9c}Unita ñode yäwa; Baga manta nämö nadäwa tärenkuñ-ken, guñi, momi nämö täñpani bumik itkut. Upänkañ бага манта nadäwa-tumänjirä momi täktäk kädettä näkken weñ patkuk. Ude täñjirän näk kumäj-kumäñta biñam täñkut. ^{10d}Butewaki, бага ман u irit täga pewä ahäкта yäwanipän kumäj-kumäj tärek-täreki nämö u pewän ahäj namiñkuk.

^{11e}Tänkañ momitä бага ман terak yengämän pewäkañ täñ-näkñatpäñ kumäj-kumäñta biñam nepmañkuk. ^{12f}Eruk unita Moses täño бага манта jide yänayäj? Ñode; Ini uwä kudupi, ba бага ман u gänäñ jukuman kubäkubä u imaka, kudupi siwoñi-inik, Anutu-ken nanik. ^{13g}Täñpäkañ jide? Baga ман täga unitä täñpewän näk kumäj-kumäñta biñam täñkut? Nämoinik, momi-tägän täñpewän kumäj-kumäñta biñam täñkut. Momitä imaka täga kubä uterak yengämän pewäpäñ itkañ kumäj-kumäj kädet-ken nämagutkuk. Ude täñjirän бага манта momi täño mebäri u kwawakinik ñode pewän ahäj däkñeñkuk; Momi täktäk kädet u imaka wakitä wakiinik.

**Baga mantä nin täga
nämö yäpäñ täganey**

^{14h}Unita ñode nadäkamäj; Moses täño бага ман uwä imaka täga kubä, Anutu-ken nanik. Upänkañ bänep nadäk-nadäk biani pen iñitat uwä,

Anutu-ken nanik nämö. Täñkañ momitä topmäñpäñ watä epän ämanita nepmañkuko unita бага ман u täga nämö buramik täyat. ¹⁵ⁱWära! Näkñaken mebärina nämö nadäwa tärekañ! Täktäkna täga täñpayäj gäripi nadäk täyat u nämö täk täyat. Upänkañ täktäk waki yäj nadäk täyat upäj täk täyat! ¹⁶Täñpäkañ waki unita nämö täkta nadätat ugänpäñ täk täyat unitä ñode näwoñäretak; Anutu täño бага ман u waki nämö, täga. ¹⁷Upänkañ imaka waki täk täyat u näkñaken gärip terak nämö. Nämö, u momi täktäk kädet nadäk bänepna-ken itak unitä täk täyak. ^{18j}Unita bänep nadäk-nadäkna bianken imaka täga kubä nämoinik itak yäj nadätat. Imata, kädet tägatäga u täkta gäripi nadäk täyat upänkañ bureni pewä ahäкта täñpawak täkañ. ¹⁹Unita imaka täga täkta nadäk täyat u nämö täk täyat. Täñ, imaka waki u täkta gäripi nämö nadäk täyat, ugänpäñ wari täk täyat. ²⁰Eruk, imaka nämö täkta nadäk täyat upäj täk täyat unita ñode nadätat; Kädet ude u näkña nämö täk täyat. Nämö, u momi näk gänäñ käbop it täyak unitä täk täyak.

²¹Unita näkña ñode kañpäñ nadätat; Kädet täga täñpayäj nadäk täyat-ken uken waki kädet unitä kädet täñpipiñ namik täyak. ²²Täñpäkañ bänepnatä Anutu täño бага ман iwatta gäripi nadäk täyat. ^{23k}Upänkañ gupnatä бага mebäri kubä iwatt täyak. Baga uwä bänepnatä бага u iwatta gärip nadäk täyak ukät ämik täk takamän. Täñkañ бага kubä uwä momi, gupna kudup topmäñpäñ nepmäñit täyak u. ²⁴Wära, butewaki pähap! Bäräpi unitä näk täñpewän wakinik täyat. Netätä waki täñkentäj namänpäj bänep

^b7:8 Rom 4:15 ^c7:9 Jem 1:15 ^d7:10 Wkp 18:5; Rom 10:5

^e7:11 Stt 3:13; Hib 3:13 ^f7:12 1Ti 1:8 ^g7:13 Rom 5:20 ^h7:14 Sam 51:5; Jon 3:6 ⁱ7:15 Gal 5:17 ^j7:18 Stt 6:5, 8:21 ^k7:23 Gal 5:17; Jem 4:1; 1Pi 2:11

nadäk-nadäk biani kumäj-kumäj kädet-ken nämagurayäj täyak u pewet? ²⁵lEruk nadätat! Anututä täjkenätäj namayäj. U Ekäninin Jesu Kristo täjo kumäk-kumäkita yäjpäj api täjkenätäj nameko unita Anutu bänep täga pähap iwet täyiwa!

Täjpäkañ ñode kañpäj nadäk täyat; Näkjawä nadäk-nadäknatä Anutu täjo man kädet iwatta nadäk täyat. Täjkañ bänep nadäk-nadäk biani näkken itak unitäwä momi täktäk kädetta watä epän täj imikta nämagut täyak.

Munapik täjo nadäk tawañ u jide?

8 Eruk, man säkgämän kubä ñode täwetat; Ämawebe Jesu Kristo-kät kowat-kwasikorän täjpäj it täkañ uwä Anututä momi täjo kowata nämö api yämek. ²mU imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktä nin kubäkubäta nimani unitä momi ba kumäj-kumäj tärek-täreki nämö unitäjo kehäromi-ken nanik ketärenpäj nipmañkuk. ³nBureni, imaka бага mantä täga tänañi nämö u Anututä ini täjnkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man täjo kehäromi yäpmäj äpäñirän бага man uwä nin yäpätägakta kehäromi nämö. Upäñkañ Anututä iniken nanaki-inik momita yäjpäj momi äma nin täjo gup iñam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpäñpäj momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäjo kehäromi utpewän mañkuk. ⁴oAnututä ude täjnkuko unita apiño nibäñirän бага man täjo jukuman siwoñi u kudup iwat morewani täk täkañ. Imata, apiño nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämö kuñat täkamäj. Nämö, Kudupi Munapik täjo nadäk tawañ terak kuñat täkamäj.

⁵Unita nadäkañ? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. Täj, äma Kudupi Munapik täjo kädet iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. ⁶pBureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peñ yäweränpäj iwaräntäk täkañ uwä kumäj-kumäña biñam täkañ uba. Täj, äma Kudupi Munapik täjo bänep nadäk-nadäk kädettä peñ yäweränpäj iwaräntäk täkañ uwä irit tägata biñam täjpäj bänep pidäm terak itkañ. ⁷qMebäri ñodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täjo iwan uba. Nadäk-nadäk u Anutu täjo бага man iwaräntäka bitnä-k-inik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatanaji nämö. ⁸Nämoinik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkañ uwä imaka kubä Anututä kañirän tägawekta täga nämö täneñ.

⁹rTäjpäkañ Anutu täjo Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u täjpäwä bänep nadäk-nadäkjin bianitä peñ täwerirän nämö iwat täkañ. Nämö, Munapiktä peñ täwerirän udegän iwat täkañ. Täj, äma kubä Kristo täjo Munapiktä bänepi-ken nämö itak u täjpäwä äma uwä Kristota biñam nämö täyak. ¹⁰sTäjpäkañ momitä täjpewän gupnin kumäkta biñam täk täyak upäñkañ Kristotä bänepnin-ken bureni iränä ninä ämawebe Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimani itkamäj unita mäjonintä irit kehäromita biñam täkañ. ¹¹In nadäkañ; Anututä Jesu kumbukopäj äneñi Munapiki täjo kehäromi terak awañ gänañ nanik wädäj tädotkuk. Eruk udegän, Munapik unitä inken iränä Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wädäj

l7:25 1Ko 15:57 m8:2 Rom 7:23-24

n8:3 Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15 o8:4 Gal 5:16,25

p8:6 Rom 6:21 q8:7 Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4

r8:9 1Ko 3:16, 12:3 s8:10 Gal 2:20; Efe 3:17; 1Pi 4:6

tädotkuko unitä gupjin kumäkta bişam u Munapiki täjo kehäromi terak api täñkodak täwek.

Munapik terak Anutu täjo nanakiye itkamäj

¹²Notnaye, mebäri unita nin kuñat-kuñat mebäri kubä pena ahäkta yäj nimani. Uwä bänep nadäk-nadäk biani u iwatta nämo yäyat. Nämoïnik. ¹³‘Bänep biani täjo nadäk-nadäk waki unitäjo kädet iwatpäñä kumäj-kumäj tärek-täreki nämo unita bişam api täneñ. Upänkañ Munapiktä kehäromi tamiñirän gupjin täjo kuñat-kuñat waki u utpewä mañpäñä, eruk irit bureni tä bişam täñpeñ api kuñatneñ. ¹⁴U imata, ämawebe Anutu täjo Munapiktä irit kuñat-kuñat täga yäwoñärek täyak uwä Anutu täjo nanak ämawebeniye bureni. ¹⁵‘Täñpäñ apiño Anutu ijamiken kuñat täkamäj. Upänkañ Munapik, Anututä nimiñkuko unitä täñpewän in epän watä äma jopi, Anutu ijamiken umun terak kuñat täkañ ude nämo itkañ. Nämoïnik! Munapiktä täñpewän Anututä nimpäj towiwani nanakiye bureni-inik itkañ Munapik täjo kehäromi terak nin Anututa gäripi-inik nadäñpäñ Nan! Nan! yäj iwet täkamäj.

¹⁶‘Täñpäñ Munapiktä ini-tägän mäjonin täñkentäñirän bureni-inik ñode nadäk täkamäj; Nin Anutu täjo nanakiye bureni itkamäj. ¹⁷‘Eruk, Anutu täjo nanakiye bureni ude itkamäj u täñpäwä imaka tägatäga Anututä ninta bişam peñ nimiñkuko u api yäpne. Imaka tägatäga u notninpak Kristo-kät penta api yäpne. Upänkañ intäjukun, Jesutä komi nadäñkuko u moräki nintä nadänayäj täkamäj uwä,

eruk kämiwä ukät wäpnin bişam ikek ba irit tägagämän u täga api yäpne.

Kämi wäpnin bişam ikek irit täjo man

¹⁸‘Wäpnin bişam ikek irit täga kämi kwawak ahäj nimayäj täyak u tägagämän-inik kubä. Unita komi apiño nadäk täkamäj unita nadäñjira jopi kubä täk täyak. ¹⁹‘Bureni-inik! Anututä nanakiye bureni kwawak pewän ahäkta kadäni peñkuk. Täñpäkañ kadäni u bäräñeñ ahäwänpäj kwawak këna yänkañ imaka imaka kumän-tagän Anututä täñ-peñkuko u dapun käroñ täñ itkañ. ²⁰‘U imata, imaka kuduptagän Anututä täñ-peñkuko u pengän-inik säkgämän itkuñopäj Anututä täñpewän gapuntañ moreñkuño itkañ. U ini nadäñpäñ nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kañ itsämbut yäñpäñ täñpewän ude täñkuñ. ²¹‘Eruk nadäk tawañ Anututä peñ yämiñkuko uwä ñode; Apiño imaka pewän ahäwani kuduptagän käbäj täñpäñ pärakta bişam täkañ u täñkentäj yämiñirän tägañpäñ Anutu täjo nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

²²Bureni, imaka imaka kudup Anututä täñ-peñkuko u komi, webetä nanak bäyanayäj nadäk täkañ ude nadäñkañ kähän yäj yäpmäj äbäj itkañ yäj nadäkamäj. ²³‘Täñpäkañ imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk täkamäj. Anututä Kudupi Munapikpäñ iron intäjukunta ude täñ nimiñkukopäj apiño moräki pat nimitak u yäpna yänkañ bänepnintä komi nadäñkañ yänkähän-kähän yäj itkamäj. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yäj kwawa yänhäñpäñ

¹⁸:13 Gal 6:8; Kol 3:5 ¹⁸:15 2Ti 1:7; Mak 14:36 ¹⁸:16 2Ko 1:22

¹⁸:17 Gal 4:5-7; Rev 21:7 ¹⁸:18 Rom 5:2; 2Ko 4:17 ¹⁸:19 Kol 3:4

¹⁸:20 Stt 3:17-19 ¹⁸:21 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 ¹⁸:23 2Ko 5:2-4; Gal 5:5

comegup täño bäräpi-ken nanik ketären nimikta itsämänkañ dapun käron täñ itkamäj. ^{24c}Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biñam nimagutkuk. Upänkañ imaka kämi yäpmäkta yäwani u apiño käbop itak. Täñ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäkta imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä injirani udewanita nämo itsämäk täkamäj. ²⁵Upänkañ imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yäj nadäkinik täkamäj unita bänepnin täñkehärom täñpäñ kwikinik itsämäj itkamäj.

²⁶Tänkañ ugän nämo. Nin kehäromi nikek nämo iritna Kudupi Munapiktä täñkentäj nimik täyak. Täñkañ Anutu-ken imaka unita yäñapine yäj nämo nadänkañ jop bänepnin-kengän nadäj bäräp täñitna Munapiktä bänep nadäj bäräpnin u yäpmänkañ Anutu-ken butewaki man, ämatä täga yäjähänäñi nämo, uterak yäjähäj nimik täyak. ^{27d}Ude täñjirän Anutu, äma täño bänep kañpäñ nadäwanitä Kudupi Munapik täño nadäk u kawän tägak täyak. U imata, Munapiktä Anutu täño nadäk ugän iwatpäñ Anutu täño kudupi ämawebeniye nin täñkentäj nimikta Anutu-ken yäñapik man yäk täyak.

Anutu täño bänep iron u täñpipinañi nämo

^{28e}Unita nin nadäkamäj; Ämawebe Anututa gäripi nadäk täkañ, ämawebe Anututä iniken gärip terak yämagut päbä yepmañpani u jop yabäj äwaräkuk nämo täk täyak. Nämoininik, Anututä ini täñpewän imaka kudup ahäj yämik täkañ u täñkentäj yämikta ude täk täyak. ^{29f}U imata, kunum kenta

kome nämo pewän ahänkumän-ken uken Anututä iniken ämawebeniye u nadäj yämiñkuk. Täñkañ ämawebe u Nanaki unitäño täktäk udegän täñpeñ kuñatta iwoyänpäñ yepmañkuk. Ude täñkuko unita nanak ämawebe mäyap irirä Jesutä u bämopi-ken noripaki intäjukun ahäwani ude it yämiñkukotä it täyak. ³⁰Täñpäñ ämawebe yäput peñpäñ inita iwoyänkuko u yämagut päbä yepmañpäñ siwoñi ämawebenaye yäj yäñtären yämiñkuk. Täñkañ ämawebe siwoñi ämawebenaye yäj yäñtären yämiñkuko unitä irit täga kañ-ahänenña iniken wäpi biñam yäñiñ kireñkuk.

^{31g}Täñpäkañ Anututä ude täk täyak unita jide yäne? Anututä täñkentäj nimiñjirän netätä iwan täñ nimiñpäñ täga täñpäñ waneñ? Kubätä täga nämo! ^{32h}Anututä kudän inide kubä täñ nimiñkuko u nämo nadäkañ? U nin kudup täñkentäktä iniken nanaki-inik u nämo iyap täñpäñ iniñ kireñpewän äpuko unita ñode bureni täñ nimek; U orañ nimiñpäñ nanaki nimiñkuko ukät imaka kudup bureni-inik api nimek! ³³ⁱUnita Anututä ämawebe inita iwoyänkuko u man käbeyä-ken mominita yäñpäñ netätä äma uwä siwoñi nämo yäj täga yäñtären yämek? Ude nämo! Anututä ini ämawebe unita siwoñi ämawebe yäj yäñtären yämiñkuko unita täga nämo! ^{34j}Ba netätä Anutu täño kudupi ämawebe u geñita biñam täñput yäj yäñtären yämek? Kubätä täga nämo! Imata, Kristo Jesu ninta yäñpäñ kumbuk. Täñkañ kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku kodak tewani unitä apiñowä Anutu nan keri bure käda itkañ nin täñkentäj nimikta iwet yabäk täyak

^c8:24 2Ko 5:7 ^d8:27 Sam 139:1; 1Ko 4:5

^e8:28 Efe 1:11

^f8:29 Kol 1:18; Hib 1:6 ^g8:31 Sam 118:6

^h8:32 Jon 3:16

ⁱ8:33 Ais 50:8

^j8:34 Sam 110:1; Apos 7:55-56; 1Jo 2:1

unita ude täga nämo. ³⁵Eruk Kristotä nadäj nimikinik täk täyak upäj imataken kubätä täga duj-wenpäj nipmaņirän Kristo u inigän nin niningän api itne? Nadäj-bäräp ba komi nadänero unitä täga duj-wenpäj nipmaņpek? Ba Jesuta yänpäj ämatä waki täj niminejo ba nakta jop irit unitä täga? Ba jäwäri-inik itne ba umuri gänaņ itnero unitä täga täņpek? Ba ämatä kumäj-kumäj nidäpnayäj tänejo unitä täga duj-wenpäj nipmaņpek? Nämoinik! ³⁶kBureni, Anutu täno man kudäntä imaka bäräpi udewani ahäj nimik täkaņ unita ñode yäñahätak;

Nin gäkjo ämawebekaye itkamäj unita kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkaņ.

Ba nibäñirä tom nakta däpmäk täkaņ ude täk täkamäj. Sam 44:22

³⁷Upäñkaņ Jesu iron pähap täj nimiņkuko unitä täñkentäj nimiñirän bäräpi u ba u ahäj nimik täkaņ unitä bänep nadäk-nadäknin täga nämo täñpän wanej. Nämoinik! Nin iwan u kudup irepmit-inik täk täkamäj. ³⁸⁻³⁹Unita nadäkinik ñode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadäj nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinaņi nämo. Nämoinik! Anututä nadäj nimikinik täñpäj Ekäninin Jesu Kristo nimiņkuko unita kumäj-kumäj ba irit, aņero ba mäjo wära kehäromi nitek u, imaka apiñode ahäj nimik täkaņ ba imaka kämi ahäkta yäwani u, ba imaka imaka kehäromi nitek u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänaņ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittäj kukaņ, imaka udewani unitä Anututä ninta nadäj nimikinik täk täyak u täga teņpipinaņi nämo.

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadäñkuk

9¹⁻²Notnaye, ñode täwera nadäwut; Juda ämawebenaye unita yänpäj näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nämo täyat. Nämo, näk Kristo täno äma unita manna u bureni-inik yäj nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kaņ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yäj nadätat. ³mButewaki! Näk jide täñpäj nägät moräknaye, Isrel ämawebe äbot u täñkentäj yämiñira Kristota biñam kaņ täneņ? Kristota biñam täñput yänpäj bänepna kädäp ijik täyak u ñode; Anutu täno kokwawak näkä terak ärowänkaņ Kristo täno iwan äworeñpäj guj ude irira Isrel ämawebenayetä näkjo kome kaņ yäput! yäj nadäk täyat. ⁴nIsrel ämawebe uwä äbot jopi nämo, Anututä nanak ämawebenaye yänpäj iwoyänpäj yepmaņkuk. Ude täñkaņ Ekänitä iniken mebäri yäñahäñpäj yäwetkuk. Täñpäj ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägän täñpäj бага man yämiñpäj Anutu iniñoret kädet siwoņi u yäwetpäj yäwoñäreñkuk. Täñkaņ imaka säkgämän säkgämän täj yämikta yäñkehäromtak man yäwetkuk. ⁵oTäñpäkaņ äbot uwä oranin wäpi biñam ikek bian itkujo unitäno äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahäñkuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kuduptagän täno intäjukun irirän wäpi biñam tärek-täreki nämo iniñoret täkana! U Bureni!

⁶pTäñpäkaņ apiño Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkaņ unita ñode täga yäne ba nämo? Anututä yäñkehärom-

^k8:36 2Ko 4:11 ^l8:37 Jon 16:33 ^m9:3 Kis 32:32

ⁿ9:4 Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 ^o9:5 Mat 1:1-16; Jon 1:1; Rom 1:25

^p9:6 Nam 23:19; Rom 2:28

tak man bian yäwetkuko uken bureni nämo pewän ahänjuk? Nämo, udetä nämo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täño tawañken nanik päke u kuduptagän Anutu täño nanakiye bureni, inita biñam itta yäwani nämo. ⁷ Ba udegän, Abraham täño äbotken nanik u kudup u Abraham täño oraniye bureni ude nämo itkañ. Nämo, Abraham täño oraniye mäyap upañkañ Anututä Abraham ñode iwetkuk; Yänkehärom tañkuro ude, orañkaye ahänayäj täkañ u yäpmäj daniñpäñ nanaka Aisak täño tawañ terak nanik u yabäwa orañkaye bureni api täneñ. ⁸ Täñpäkañ man unitä mebäri ñode niwoñaretak; Ämawebe Abraham täño tawañken nanik u kudup Anutu täño oraniye bureni-inik ude nämo itkañ. Nämo, oraniye bureni-inik uwä Anututä yänkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahänjuk ugan. ⁹ Eruk Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u ñode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bäyañpäñ iñirirän äneñi api äbet yäj iwetkuk.

¹⁰ Täñpäkañ ugan nämo. Rebeka imaka, nanak yarä bäyañkuk. Täñpäñ nanak yarä bäyañkuko u nani Aisak, oranin pähap u kubägän. ¹¹⁻¹² Täñpäkañ Anutu iniken gärip kadäni kadäni iwatpäñ täk täyak udegän iwatpäñ äma inita biñam yäpmäj daniñpäñ yepmak täyak. Ämawebe epän täktäki terak nämo yäpmäj danik täyak. Nämo, ini-tägän äma yäpmäj daniñpäñ iwoyäk täyak. Unita nanak yarä u kädet waki ba täga nämo täñkañ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ñode iwetkuk; *Nanak intäjukun nanik uwä mäden nanik täño epän watä ämani ude api irek yäj iwetkuk. Stt 25:23*

¹³ Unita Anutu täño mantä ñode yäyak; *Näk monäni Jekopta nadäj imikinik täñkañ tuäni Isota mäde ut imiñkut. Mal 1:2,3*

¹⁴ Unita jide yäne? Anututä ude täk täyak uwä kädet siwoñi nämo täk täyak? Ude nämo! ¹⁵ Unita Anututä Moses ñode iwetkuk;

Näkä äma kubäta bänep iron täñ imayäj nadäñpäñjä u bureni täñ imet.

Ba äma kubäta butewaki nadäj imayäj nadäñpäñjä u butewaki nadäj imiñpäñ orañ imet. Kis 33:19

¹⁶ Unita ñode nadäna; Anututä äma täño gärip ba unitäño täktäk terak nämo yäpmäj daniñpäñ yepmak täyak. Nämo, Anututä iniken nadäk-gärip tawañ uterak iwatpäñ kubä kañ-korekta nadäñpäñjä udegän täk täyak.

¹⁷ Unitäño wäranı kubä Anutu täño man kudän täwani terak pätak u ñode; Anututä Isip kome täño intäjukun äma Fero ñode iwetkuk; Mebäri ñode unita nadäj gamiñira intäjukun äma wäp biñam yäpmäjpäñ itan; Gäkä terak kehäromina kwawak pewa ahänjirän biñam nadäñpäñ ämawebe wäpna biñam komeni komeni api yänjahäj yäpmäj kuneñ yäk. ¹⁸ Unita manbiñam unitä ñode niwoñaretak; Anututä äma kubä kañ-korekta nadäñpäñjä u udegän täñ imek. Täñkañ Anututä äma kubä bänep nadäk-nadäki täñpipiñ imayäj nadäñpäñjä iniken nadäk-gärip ugan iwatpäñ udegän täñpek.

¹⁹ Täñpäkañ in kubätä man u nadäñpäñ ñode käwep näwerek; Netätä täga kehärom tañpäñ Anutu täño nadäk-gärip tawañ u täga irepmirek? Täga nämo upäj imata äma nin ätu momininta kokwawak nadäj nimik täyak? Anutu ude uwä siwoñi nämo

⁹9:7 Stt 21:12 ^r9:8 Gal 4:23 ^s9:9 Stt 18:14 ^t9:10 Stt 25:21

^u9:11-12 Stt 25:23 ^v9:13 Mal 1:2-3 ^w9:16 Efe 2:8 ^x9:17 Kis 9:16

^y9:18 Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4

täk täyak yäj näwerek. ²⁰zTänpäkañ yänyabäk udeyani ämatä täga yänañi nämo. Gäk äma jidewani unita Anutu ude goret täyan yäj iweren? Ude yäweno u ñode bumik; Käbotinik kubätä äma u tänpäko u ñode täga iwerek? Gäk imata näk goret ude tän? ²¹aUde nämo! Äma käbot tänpäni kubätä iniken gärip iwatpäñ gäj yäpmänpäñ käbotinik yarä tänpök. Kubä säkgämän, äñnak-äñnak täkta. Tänpäkañ kubäwä jirañ pekta tänpök. Ude tänpäko unita goret täyak yäj täga yäwen? Nämo inik!

²²Tänpäkañ Anututä tänpäko u udeyanigän. U iniken kokwawak kwawak pewa ahänjirañ kehäromina kañpäñ nadäwut yänpäñ ñode tänpök; Käbot kokwawaki yäpmäkta biñam täkañ uwä bäräñej tänpän wanañipäñ kadäni käroni kehärom tañpäñ kwikinik it yäpmäj äbuk. ²³bTänpäkañ udegän, iniken bänep iron tägagämän-inik u kwawak pewän ahäkta käbot butewakini yäpmäkta biñam täkañ uterak ironi u piñ yäbatkuk. Tänpäñ ämawebe uwä irit täga, wäp biñam ikek u yämikta bian yäpmäj daniñpäñ yepmañkuk. ²⁴Tägagämän kubä! Ämawebe u uwä nin Anututä ini nimagutkuko u. Tänpäkañ ämawebe nin Juda äbotken nanik ugän nämo, guñ äbotken nanik imaka, bok nimagutkuk. ²⁵Unita guñ äbotta nadänpäñ Anututä profet Hosea meni-ken ñode yäñahäñkuk;

Näk ämawebe näkño äbotken nanik nä-mopäj Näkño ämawebenaye yäj api yäweret.

Ude tänpäkañ ämawebe nadäj yämikinik nämo tänpäko unita bänepna gämäni yäj api yäweret. Hos 2:23

²⁶Tänpäkañ bian äma äbot u Näkño äbot nämo yäj yäwetkut. Eruk kome ude yäwetkut-ken ukengän ñode api yäw-eret; In Anutu irit mähe mi näkño nanaknaye yäj api yäweret. Hos 1:10

²⁷Tänpäkañ Aisaiatä udegän Isrel ämawebeta nadänpäñ man ñode yäñahäñkuk;

Isrel ämawebe mäyap, mobä jirañ ume terak nanik ude ahäj uyinayäj täño upäñkañ uken nanik yarä-gänpäj api yämaguret.

²⁸U imata, Ekänitä komen ämawebe manken yepmañpäñ bäräñej api tänpän wañ morenej. Ais 10:22,23

²⁹Tänpäkañ unitagän yänpäñ Aisaiatä man kubä pen ñode yäkgän tänpök;

Ekäni kehäromi mähemitä ämawebe yerita yänpäj yarägän nämo yepmañkuk yäwänä Sodom Gomora paot moreñkuño ude paot morenam. Ais 1:9

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiñkuñ

³⁰cEruk man päke ñonitäño mebäri jide? U ñode; Äma guñ äbotken nanik Anutu iñamiken siwoñi itta epäni nämo tänpäniñ Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtärej yämiñkuk. Yäñtärej yämiñkuko uwä nadäkiniki unitagän yänpäñ. ³¹dTäj, Isrel ämawebe uwä Anutu iñamiken siwoñi ämawebe itta komi epän terak Moses täño бага man iwatna yäkñat tänpä wañkuñ. ³²eMebäri ñodeta tänpä wañkuñ; U Anututä yäpän-siwoñ tawäpäñ yepmañpekta nadäkiniki Anutu terak nämo peñkuñ. Nämo, iniken komi epäni uterak Anutu iñamiken siwoñi ämawebe api itne yäj nadäñkuñ. Butewaki, u mobä pähap uterak jänani yäputkañ mañkuño bumik. ³³fMobä

^{9:20} Ais 29:16, 45:9 ^{9:21} Jer 18:6

^{9:30} Rom 10:20 ^{9:31} Rom 10:2-3

^{9:33} 1Pi 2:6; Rom 10:11

^{9:23} Rom 8:29; Efe 1:3-12

^{9:32} Ais 8:14

unita Anutu täŋo man kudän täwani kubä ɲode pätaŋ;

Nadäkaŋ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem komeken peŋkut. Uterak jänani yäputkaŋ api maŋdäp-neŋ yäk.

Täŋpakaŋ äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäŋ täko uwä nadäkiniki täŋo bureni yäpmäkta pära nämo api täŋpek. Ais 8:14, 28:16

10 Unita notnaye, näk bureni ɲode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkŋaken äbotnaye uwä Anututa biŋam kaŋ irut yäŋpän bänepna kädäp ijiŋjirän Anutu-ken yäŋapik man yäk täyat. ²Unitäŋo täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni taŋi täk täkaŋ upäŋkaŋ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämo nadäwä tärek täkaŋ. ³Anututä kädet iwatpän siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ nimik täyak u nämo nadäwä tärewäkaŋ iniken kehäromi terak Anutu iŋamiken siwoŋi ämawebe itta epäni täŋpän kuŋatkuŋ. Täŋkaŋ kädet Anututä iwatpän ämawebeta siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak u mäde ut imiŋkuŋ. ⁴ḠKädet uwä Kristo. Kristotä äbäŋpän бага man terak Anutu iŋamiken siwoŋi irit täŋo kädet u däpmän täreŋpän kädet kodaki kubä pewän ahäŋkuk. Uwä ɲode; Ämawebe nadäŋ imikinik täk täkaŋ u kudup Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak.

Kuduptagän Anututa biŋam täga tänaŋi

⁵hTäŋpakaŋ бага man iwatpän Anutu iŋamiken siwoŋi irit kädetta Mosestä ɲode kudän täŋkuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätaŋ u iwarayän täko uwä бага uterak irit kehäromita biŋam api täŋpek. ⁶iMosestä бага man

iwat-iwatta ude yäŋkukopän nadäkinik kädet iwatpän Anutu iŋamiken siwoŋi itta man kubä ɲode pätaŋ; Injin-tägän ɲode yäneŋta; Kunum gänaŋ netätä täga äronpän Kristo imagut yäpmän äpek? Ude nämo yäneŋ! U äpuko uba! ⁷Ba ɲode imaka yäneŋta; Netätä kumbani yotpärare-ken täga äpmonpän Kristo kumbani-ken nanik imagut yäpmän abek? Ude imaka, nämo yäneŋ. U akuŋkuko uba!

⁸Ude nämo, man unitäŋo kukŋini u ɲode kudän täwani; Anutu täŋo man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bänepjin-ken itak u. Täŋpakaŋ man uwä nadäkinik pewä ahäk-ahäk man bureni nintä yäŋahäk täkamän ubayän. ⁹Bureni, mejintä Jesu u Ekäninin yäŋ yäŋahäŋit, bänepjintä Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmän akuŋkuko unita nadäkinik täŋ imiŋjirä Anututä ini api tämagurek. ¹⁰U imata, bänepnintä Jesuta nadäkinik täŋitna Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ nimik täyak, ba menintä nadäkiniknin u yäŋahäŋitna inita biŋam nimagut täyak. ¹¹JMan unita Anutu täŋo man mujipi kubä ɲode kudän täwani; Äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäŋ täko uwä nadäkiniki täŋo bureni yäpmäkta pära nämo api täŋpek. ¹²kTäŋpakaŋ man unitä ämawebe äbot terak nämo yäpmän danik täyak. Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik u tägagän. Ekäni kubä unitägän ämawebe kuduptagän täŋo Ekäni. Unita ämawebe netätä Ekäni täŋkentäŋ nimi yäŋ yäŋpän yäŋapik täkaŋ unita iron säkgämän täŋ yämik täyak. ¹³lUnitawä Anutu täŋo mantä bureni ɲode yäŋahätaŋ; Netätä Ekäni täŋkentäŋ nam yäŋpän gera yäk täkaŋ uwä Ekänitä inita biŋam api yämagurek.

ḡ10:4 Mat 5:17; Jon 3:18 h10:5 Rom 7:10; Gal 3:12 i10:6 Lo 30:12-14

j10:11 Rom 9:33 k10:12 Apos 15:9 l10:13 Jol 2:32

¹⁴Upänkañ Ekänita nadäkinik nämo tänejo uwä jide tänpänj täñkentäktä gera yäneñ? Ba unitäño manbiñam nämo nadänejo u jide tänpänj Ekänita nadäkinik täneñ? Ba äma kubätä manbiñam u nämo yänahäweko uwä jide tänpänj manbiñam u nadäneñ? ^{15m}Ba manbiñam yänahäkta äma kubä nämo tewä kweko uwä netätä manbiñam yänahänjirän nadäneñ? Tänpäkañ manbiñam yänahäwani unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Äma manbiñam tägagämän yäpmänj äbäk täkañ unitäño kuroñi säkgämän yänj yäwut!

¹⁶ⁿUpänkañ waki! Juda ämawebe kuduptä Manbiñam Täga u nämo iyap tañpänj injtkuñ, kubäkubä-tägän. Unita Aisaiatä ñode yänjuk; Ekäni, manbiñam yänahänjitna netätä nadäwän bureni täñjuk? ^{17o}Unita nadäkinik burenita ñode yäna; Manbiñam yänahänjirä nadäk täkañ unitä nadäkinik pewän ahäk täkañ. Täñkañ manbiñam jopi kubä nämo, Kristo täño manbiñam u. ¹⁸Upänkañ Juda äma u jide? Manbiñam uwä nämo käwep nadänkuñ? Nämo, u nadänkuñ! Anutu täño mantä unita ñode yäyak;

Mani kotäktä komeni komeni kuñarirän ämawebe kuduptagän nadänkuñ. Sam 19:4

¹⁹Eruk, näkño yänjabäk kubä pen ñode; Isrel ämawebe uwä guñ ämawebetä komeni yäpmänpänj Anututa biñam api täneñ yänj nämo käwep nadänkuñ? Nämo, u nadänkuñ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ñode yänjuk;

Juda äbottä näkken äneñi äbut yän nadänpänj ämawebe äbot nämo täñpani, guñ äbot kubäta iron api täñ yämet yäk.

Ude täñjira Juda äbottä kañkañ bänepi wawäpänj ninta täñ niminañi yänj api nadäneñ. Lo 32:21

²⁰Tänpäkañ Moses täño man u yänkentänpänj Aisaiatä kwawakinik ñode yänahänjuk;

Äma näka nämo yän-wäyäkñewani u ahänj yämänpänj yämagurira nabänkuñ. Ais 65:1

²¹Tänpäkañ Isrel ämawebeta yänpänj Anututä ñode yäkgän täñjuk;

Ämawebe gwäki täpäni ärowani täñ namik täkañ u yämagutta kepma käroñ ket kewatkañ it täyat. Ais 65:2

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmañjuk

11 ^PUnita jide nadäkañ? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiñjuk? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täño nägät moräk kubä. Näk Benjamin täño äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduptagän mäde ut yämiñjuk yänj täga nämo yäne. ²Unita ñode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahänjirä Anututä inita biñam yänpänj iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiñjuk. Jide? In Anutu täño man kudän terak Elaija täño manbiñam unita nämo nadäkañ? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yänpänj Anutu-ken ñode yänjapiñjuk; ^{3q}Ekäni, ämawebe ño gäkño profetkaye däpmänj-pewä kumbäpänj alta ganiñ oretta täñpani u kudup wärämüt täñpä kuñkuñ. Täñkuño profet morek-morek näk imaka, kumänj-kumänj nutnayänj epäni täkañ. ^{4r}Ude yänjirän Anututä kowata jide iwetkuk? Iñode iwetkuk; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkñata biñam iwoyänjira uwä anutu jopi Bal unita gukut imäpmok nämo täñ imik täkañ yäk. Gäk kubägän nämo yänj

^m10:15 Ais 52:7 ⁿ10:16 Ais 53:1; Jon 12:38 ^o10:17 Jon 17:20

^p11:1 1Sml 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 ^q11:3 2Kin 19:10,14 ^r11:4 1Kin 19:18

iwetkuk. ⁵Eruk, u udegän kadäni ɲoken Juda äbot päke u gänäɲ nanik äbot täpuri Anututä ironita yänpäj inita biɲam iwoyänjkuko itkaɲ. ⁶Ämawebe iwoyänjkuko uwä, iniken iron terakgän iwoyänjkuk, ämawebe unitäɲo täktäkita yänpäj nämo. Nämo, täktäkita yänpäj iwoyänjkuko yäwänäku iron täɲkuko uwä iron bureni nämo yäj nadäktäkäne.

⁷Unita ɲode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwoɲi itta pipiri pähap täɲkuɲopäj tänpä waɲkuɲ. Upäjkaɲ äbot uken nanik Anututä iwoyänjkuko u imaka bureni u kaɲ-ahänkuɲ. Tänpäkaɲ ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäktä bänep nadäk-nadäki tänpip-iɲkuk. ⁸Unita ɲode kudän täwani; *Anututä bänep nadäk-nadäki tänpän guɲ taɲkuɲ. Ais 29:10*

Täɲkaɲ dapuri tänpipipäj jukuni yäpurän guɲ tawäpäj yepmaɲkuko it yäpmäj abäkaɲ. Lo 29:4

⁹Tänpäkaɲ unitagän Devittä ɲode yäkgän täɲkuk; *Ärawa äɲnak-äɲnakitä buɲeptä-yäj däp-mänjirän komi kaɲ nadäwut.*

Bureni, äɲnak-äɲnakitä momi-ken yep-maɲpänkaɲ kowata kaɲ yäput yäk.

¹⁰Täɲkaɲ dapuri tänpewän biɲmäj utpäj bäräpitä kotaɲ yäwarirän mädeni kaɲ muget yäpmäj kut. *Sam 69:22,23*

Anututä guɲ äbot yämagutta man

¹¹Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetä Jesu mäde ut imiɲpäj maɲkuɲo u maɲpäj makinik täɲkuɲ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki täɲkuɲo unita Anutu täɲo yäpätägak epän bureni guɲ äbotken ahänjkuk. U ahänjkuko uwä mebäri ɲodeta; Isrel äbottä ninta täɲ niminaɲi täɲkuk yäj nadänpäj äneɲi Anutu-ken äbäktä Anututä guɲ äbot yämagutkuk. ¹²U kawut! Isrel

äbot täɲo wakiwaki unitä tänpewän imaka tägagämän kubä komen ämawebe kuduɲta ahän yämiɲkuk. Bureni, iron Isrel äbottä mäde ut imiɲkuɲo unitä guɲ äbotken nanikta täɲkentäk pähap ahänjkuk. Eruk, Isrel täɲo wakini terak imaka tägagämän kubä ahänjkukopäj Juda äma äneɲi bänepi äyänutpäj Anutu-ken kukta yäwani u kudup Anututa biɲam tänayäj täkaɲ-ken uken Anututä iron pähap jidewani upäj api pewän ahäwek?

¹³Eruk, guɲ äbotken nanik nadäkinik täɲpani, in man ɲo täwera nadäwut; Anututä guɲ äbot täɲo aposoro ude itta yänpäj naniɲ kireɲkuko unita nadäwa ärowani tänpöpäj oretoret täyat. ¹⁴Guɲ äbot inken epän ude tänpapäj nägät moräknaye ätutä kaɲkaɲ koki wawäpäj bänepi äyänutpäj Anututa biɲam kaɲ täɲput yäj nadätat. ¹⁵Täj, Anututä ämawebe äbot u mäde ut yämiɲkuk-ken uken ämawebe gägäni Anutu täɲo iwan ude itkuɲopäj Anututä inikät bänep kubägän itta yämagutkuk. Tänpäkaɲ Anututä Juda äbot u äneɲi not täɲ yämayäj täko unita jide yäwet? U tägagämän-inik kubä, kumbanitä kodak tänpäj äneɲi akuneɲo ude bumik.

¹⁶Unita man wärani kubä ɲode täwera nadäwut; Ketem intäjukun nanik epän kodaki-ken yäpmänpäj Anututa biɲam peɲ imineɲ. Ude täneɲo uwä epän uken nanik ketem u kudup Anututa biɲam täneɲ. Ba udegän, äma kubätä päya kubä täɲo jäwäri Anututa biɲam iwoyäweko uwä kujari känani kudup u Anututa biɲam tänpök.

¹⁷Tänpäkaɲ Isrel ämawebe uwä olip päya piwani kubä udewani upäj Anututä känani ätu tokät tänpän kuɲkuɲ. Täj, guɲ äbotken nanik in uwä olip päya ägwäri täɲo känani udewani upäj Anu-

tutä yäpmanpäñ olip päya piwani täño kånani tokät tänpän kuñkuño u komeniken yäpurärätkuk. Yäpurärätkuko unita olip päya täga unitäño umenitä kånani, iniken ba in yäpurärani uterakgän tepmäj towinjirän säkgämän it täkañ. ^{18z}Upañkañ kånani madäj tänpä kwani unita nadäwä äpani tänpäpäñ injinta nadäwä ärowani nämo täneñ. Nämo inik, in kånanitä jäwäritä nämo towik täyak. Nämo, jäwäritä ume yäpmanpäñ kånani in tepmäj towik täyak.

¹⁹Tänpäkañ inä ñode käwep yäneñ; Anututä olip päya kånani madäj tänpän kuñkuño u komenita nin yäpurärätta nadänpäj madäjkuñ. ^{20a}Bureni, Anututä ude täñkuko upañkañ Anututä kädet ude täñkuko unitäño mebäri ñode; U nadäkinik nämo täñkuño unita madäj tänpän kuñkuñ. Tänpäkañ inä nadäkinikjinta yänpäj tämagut päbä yäpurärätkuk. Unita täga itkamäj yäñkañ biñam nämo yäneñ. Nämo, umuntäneñ! ²¹Imata, Anututä Juda nanik, olip päya täño kånani bureni ude nämo yabäj koreñkuko unita in ärowani kudän ude tänpäwä in udegän nämo api tabäj korewek. ^{22b}Unita Anutu täño täktäkita ket nadäneñ; Anutu u bänep kwini kädet bok, komi kädet bok täk täyak. Unitäño mebäri ñode; Ämawebe mäde ut imik täkañ uwä komi epän kädet terak yämagut täyak. Tänpäkañ in orakoraki terak pen kuñarirä Anututä api orañ tamik täñpek. Täñ, inä ude pen nämo kuñatnayäj täño uwä in imaka, api tokät tänpän kuneñ. ²³Tänpäkañ Juda äbot madäj tänpän kuñkuño uwä nadäkinik pewä putärewni u äneñi täñkehärom tänayäj täño uwä Anututä äneñi yäpmanpäñ päbä kujarini terak api yäpurärärek. U tänañi nämo yäj

nämo nadäneñ. Nämo, Anututä äneñi täga api yäpurärärek. ²⁴Imata, guñ äbotken nanik inä olip päya ägwäri täño kånanipäñ tokät päbä olip päya piwani terak nämo yäpurärätñañipäj yäpurärätkuk. Upañkañ Juda nanik uwä olip päya piwani unitäño kånani tokät tänpän kwani unita Anututä äneñi täga yäpmanpäñ päbä iniken kujari uterak pidämigän yäpurärärek.

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

^{25c}Eruk notnaye, man kubä käböpin itkuko unitäño mebäri nämo nadäñkañ injinta nadäwä ärowani täneño udetä täwera ket nadäwut; Man uwä ñode; Isrel ämawebe bänep nadäk-nadäkita Anutu täño man nadäkta mäde ut imiñkuño u pen inidegän nämo api it yäpmanpäñ kuneñ. Nämo, Anututä guñ ämawebe udetä näka biñam kañ täñput yäj nadäk täyak u täreñirän Isrel ämawebe täño bänep nadäk-nadäki u äneñi api pirärewek. ^{26d}Kädet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneñi inita biñam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ñode pätak;

Waki keri-ken nanik yämagurani äma kubä Saion komeken nanik api äbek. Äbänpäj Jekop täño äbottä näka peñawäk tänpäni u yäpän-siwon tawäpäñ api yepmanpek.

²⁷Täñkañ momini peñ yämayäj täyat-ken uğan ämawebe-kät topmäk-topmäk kubägän u api täñpet yäk. Ais 59:20,21, 27:9

²⁸Eruk, Isrel ämawebe u Manbiñam Täga u nadäkta bitnäñkuño unita Anutu täño iwan ude äworeñkuñ. Ude täñkuño unitä guñ äbot ämawebe in täñkentäj tamñkuk. Upañkañ yäput peñpäñ

^a11:18 Jon 4:22 ^a11:20 Rom 12:16 ^b11:22 Jon 15:2,4; Hib 3:14

^c11:25 Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16 ^d11:26 Mat 23:39; Sam 14:7

Anututä ämawebe u inita biŋam iwoyän yepmaŋkuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko unita yänpän pen nadän yämik täyak. ²⁹Imata, Anututä äma inita biŋam yäpmän daniwekopän äneŋi mäde täga nämö ut yämek. Ba imaka tägatäga yänij kirewekopän äneŋi täga nämö yäyomägarek. ³⁰Tänpakaŋ guŋ äbot ämawebe inä bian Anututa peŋawäk täŋ imik täŋkuŋopän apiŋo Isrel äbottä täŋirä in uwä Anutu täŋo butewakini yäpmänpän itkaŋ. ³¹Tänpakaŋ Isrel ämawebe imaka, Anutu täŋo man peŋawäk täŋkuŋopän Anutu täŋo butewaki intä yäpuŋo udegän yäpmäkta yäwani. ³²eUnitäŋo mebäri u ŋode; Anututä butewakini ämawebe kudup terak kwawak pewän ahän yämikta nadänkuko unita ämawebe kuduptä peŋawäk täŋo topmäk-topmäk terak itta yänij kireŋkuk.

Anutu iniŋoret täkäna!

³³Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokŋek pätak, äpmonpani pähap! U inide kubä täk täyak.

Unitäŋo nadäk tawaŋ mebäri nadäna täre-naŋi nämö ba unitäŋo täktäki netätä kaŋpän nadäwän täreneŋ?

³⁴fÄma netätä Anutu täŋo nadäk u kaŋpän nadäwän tärewek? Ba äma netätä jukuman täga iwerek? Ais 40:13

³⁵Ba äma netätä Anututa imaka kubä in-täjukun iniŋ kirewänkaŋ unita yänpän Anututä kowata imek? Jop 41:11

³⁶gNämoinik! Anututä ini-tägän imaka imaka täŋpewän ahänkuŋo unita imaka imaka unitäŋo mebäri bureni-inik itak.

Imaka imaka u kudup inita biŋam itkaŋ.

Unita wäpi biŋam peŋyänjek ikek ärowani pen pat iniŋ yäpmän kuyon! U Bureni.

Gupnin Anututa ärawa ude iniŋ kirene

12^hEruk notnaye, Anututä bute-waki pähap nadän nimiŋkuko unita ŋode peŋ täwetat; Kome terak it yäpmän kunayän täŋo udegän in gupjin irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa biŋamgän ärawa ude iniŋ kirek täkot. Täŋkaŋ kudupigän itkaŋ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpän täneŋ. Kudän udewanitä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täyak. ²iTänkaŋ komen äma täŋo irit kuŋat-kuŋat kädettä äneŋi tämagureko udetä nadän täpäneŋpän kuŋatneŋ. Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäkjin piräreŋirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kaŋ täwoŋärewän. Ude täŋirän irit kuŋat-kuŋatjin udegän kodakigän kaŋ ahäwän. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk kädet, imaka täga, siwoŋi-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadäwä tärewäpän täga api iwatneŋ.

³jTänpakaŋ Anututä orakorak namiŋkuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ŋode täwera nadäwut; Injinta nadäwä ärowani-inik nämö täneŋ. Nämö, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide inŋitkaŋ u ket kaŋpän nadäwä tärewäpän uterakgän kuŋat täkot. ⁴kImata, äma nin gupnin kubägän upänkaŋ gupnin täŋo moräki moräki mäyap itkaŋ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkaŋ. ⁵lUdegän äbot täŋpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamän upänkaŋ Kristo terak gupnin täŋo moräki moräki ude, yäpurärätpäŋ

^e11:32 Gal 3:22; 1Ti 2:4 ^f11:34 Ais 40:13; 1Ko 2:16 ^g11:36 1Ko 8:6

^h12:1 Rom 6:11,13; 1Pi 2:5; Jon 4:24 ⁱ12:2 Efe 4:23; Efe 5:10,17

^j12:3 1Ko 12:11; Efe 4:7 ^k12:4 1Ko 12:12 ^l12:5 1Ko 12:27; Efe 4:25

kubägan itkaŋ täŋkentäk kowata kowata täkta yäwani. ^{6m}Unita Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimiŋkuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täŋo meni jinom yäpmanpäŋ yäŋahäkä iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uterakgän yäŋahäk täŋpek. ⁷Ba äma kubä äbot täŋpanita watä epän täŋ yämikta iron imani uwä udegän täŋ yämek. Ba äma kubä Anutu täŋo man kädet yäwetpäŋ yäwoŋäreċ täkta iron imani uwä epän u täŋpek. ⁸ⁿBa äma kubätä äma bänepi täŋpidäm takta iron imani uwä udegän täŋpek. Ba äma kubä äma jäwäri täŋkentäŋ yämikta iron imani uwä iron taŋi täŋ yämek. Täŋpakaŋ äma kubätä ämawebe täŋo intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimiŋpäŋ yabäŋ yäwat epän säkgämän täŋpek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadäŋ yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak täŋkentäŋ yämiŋtäŋ kuŋareċ.

Äbot täŋpani täŋo irit kuŋat-kuŋat

^{9o}Täŋpakaŋ iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneŋ. Jop gup-tägän nämo täneŋ. Täŋkaŋ kädet wakita taräki nadänpäŋ kädet täga u iŋit-inik täk täkot. ^{10p}Täŋkaŋ äbot täŋpani notjiyeta nägät moräknin yäŋ nadänpäŋ gäripi kowata kowata nadäk täkot. Ude täŋkaŋ injin äpani itkaŋ notjiye oraŋ yämik täkot. ^{11q}Täŋpän Munapik täŋo kädäp bänepjin-ken ijinjirän Ekänita yäŋpän epän kehäromigän täk täkot. ^{12r}Täŋpakaŋ Ekänitä bureni-inik api nimagureċ yäŋ nadäkinik täk täkaŋ

unita oretoret terak kuŋat täkot. Täŋkaŋ bäräpi ahäŋ tamäwä kwikinik it täkot. Täŋpän Anutu-ken yäŋapik man yäċta gaŋani nämo täneŋ. ^{13s}Täŋpakaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe ätu ketem tuŋumta wäyäkŋek epän täk täkaŋ u täŋkentäŋ yämik täkot. Ba äma yämagut yäpman päŋku yotjin-ken iron täŋ yämikta pidämtak täkot.

^{14t}Täŋpakaŋ äma ätutä waki täŋ tamiŋirä Anututä täŋkentäŋ yämikta yäŋapik täkot. Waki täŋ yämikta nämo yäŋapineŋ. Nämo, Anututä säkgämän täŋ yämikta yäŋapik täkot. ^{15u}Täŋkaŋ äma kubätä imaka kubäta oretoret täŋpänä ukät oretoret bok täk täkot. Täŋ, äma kubätä konäm butewaki täŋpänä ukät bok udegän täk täkot. ^{16v}Ude täŋkaŋ ämawebe-kät bänep kubägan täŋpeŋ kuŋat täkot. Täŋpän injinta nadäwä ärowani nämo täŋpöpän epän äpani täkta nämo bitnäneŋ. Ba injinta nadäk-nadäknin ärowani nitek yäŋ nämo nadäneŋ.

^{17w}Täŋpakaŋ äma ätutä kädet waki täwoŋäreŋjirä kowata kädet waki terakgän nämo däpman täreneŋ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe kudup inamiken nadäŋ dämiŋpäŋ siwoŋigän kuŋat täkot. ^{18x}Täŋkaŋ injin yäŋwawak täŋpän ämik täkta nämo nadäneŋ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe-kät bänep kubägan täŋpän itta epäni täk täkot. ^{19y}Unita notnaye, waki täŋ tamiŋirä kowata waki nämoinik täŋ yämineŋ. Nämo, bäräpi u Anututa iniŋ kireŋjirä iniken kokwawakitä kowata däpman tärewayän yäŋpänä u ini api nadäweċ. Unitä Anutu täŋo man ŋode

^m12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 ⁿ12:8 2Ko 9:7 ^o12:9 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Amo 5:15 ^p12:10 2Pi 1:7; Plp 2:3 ^q12:11 Apos 18:25; Rev 3:15

^r12:12 1Te 5:17 ^s12:13 Hib 13:2 ^t12:14 Mat 5:44; Apos 7:60; 1Ko 4:12

^u12:15 Sam 35:13 ^v12:16 Rom 15:5, 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21

^w12:17 1Te 5:15 ^x12:18 Mak 9:50; Hib 12:14

^y12:19 Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4; 1Te 1:6-7; Hib 10:30

kudän täwani; Ekänitä ñode yäyak; Kowata yämik-yämik uwä näkño epän. Kowata näkña api däpmäj tärewet yäk. ^{20z}Waki nämo täñ yämiñkañ Anutu täño mantä yäyak udegän ñode täneñ; *Iwankaye kubätä nakta iwäwä ketem imen, ba umeta iwäwä ume imi näñpek.*

Ude täñ imeno uwä iniken täktäki waki unita mäyäk nadäwek. Snd 25:21,22

²¹Täñpäkañ irit kuñat-kuñatjinta watä nämo irirä kädet wakitä intäño kehäromjin yäpmäj äpekta. Ude nämo, kädet waki täño kehäromi yäpmäj äpäkta kowata kudän täga upäj täk täkot.

Nin gapman gämori-ken it täkäna

13 ^aÄma kuduptagän gapman täño mani buramineñ. U imata, Anututä nämo iwoyäweko uwä gapman kubä täga nämo irek. Gapman täño kehäromi uwä Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabäj yäwat epän täñpäñ it yäpmäj kukañ uwä Anututä iwoyäñpäñ yepmañpani. ²Mebäri unita äma kubätä gapman täño man utpäñ imaka Anututä ini pewän ahäwani u urek. Äma ude täk täkañ uwä kowata ini yäpmäkta biñam täkañ. ^{3b}Täñpäkañ äma irit kuñat-kuñari täga uwä äma intäjukun it yämik täkañ unita nämo umuntak täkañ. Täñ, äma kudän waki täk täkañ unitä uyaku umuntäneñ. Unita in gapmanta täñmun-umunkät nämo kañ kuñatnayäj nadäñpäñjä eruk imaka tägagänpäj täñpeñ kuñat täkot. Imaka tägagänpäj täñpeñ kuñarirä gapmantä in tabäñjirän api tägawek. ^{4c}U imata, gapman uwä Anutu täño epän watä äma, inta yäñpäñ iwoyäj tamani. Täñpäkañ in waki täneño uwä gapmanta umuntäneñ. U imata, kowata

yämikta kehäromi jop nämo yämani. Nämo, uwä Anutu täño watä epän äma itpäñ Anutu täño kokwawak äma waki täñpani-ken pewä ahäkta yäj yämani. ⁵Mebäri unita mani buramik-inik täneñ. Täñpäkañ komi nadäwet yäj nadäñkañ unitagän umuntäñpäñ mani nämo buramineñ. Nämo, bänepkatä gapman täño man buramik u kudän siwoñji yäj nadäñpäñ mani buramineñ.

⁶Mebäri unita in takis moneñ imaka, pek täkañ. Gapman uwä Anututä watä äma epän yäj yämiñkuko u gwäk pimiñpäñ täk täkañ unita epäni täñmeham takta takis moneñ täga yäpneñ. ^{7d}Unita in imaka yäwani udegän täñ yämik täkot. Takis moneñ yämikta yäwani unitawä takis moneñ yämik täkot. Ba äma wäpi yäpmäj akukta yäwani uwä udegän wäpi yäpmäj akuneñ. Ba orañ yämikta yäwani uwä udegän orañ yämineñ.

Not täñpäñ bänep iron täk täkot

^{8e}Eruk, imaka kubä yäpneño uwä kowata pengän däpmäj täreneñ, kämi kañ pena yäj nämo yäneñ. Täñpäkañ bänep iron kowata kowata täñjirä tärektäreki nämo pärek. Kudän u uwä täga däpmäj tärenañi nämo. Nadäkañ? Äma kubätä bänep iron kädet bureni iwatpäñ kuñareko uwä бага man kudup buramiwani yäj täga iwetneñ. ⁹Täñkañ бага man ñode kudän täwani; Kubokäret nämo täñpen. Gäk äma kumäj-kumäj nämo uren. Gäk kubota nämo täñpen. Gäk äma täño imaka kubä kangärip nämo täñpen. Baga man u ba бага man ätu itkañ u kuduptagäntä ñode yäwani; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. ^{10f}Nadäkañ? Äma bänep iron ikek kuñat täkañ uwä

^z12:20 Snd 25:21-22; Mat 5:44 ^a13:1 Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11

^b13:3 1Pi 2:13-14; 1Pi 3:13 ^c13:4 Rom 12:19 ^d13:7 Mat 22:21

^e13:8 Mat 22:39-40; Jem 2:8 ^f13:10 1Ko 13:4-7

noriyeta waki nāmo tāj yāmik tākaŋ. Unita bānep iron tāktāk kādet unitā бага man buramik-buramik kādet bureni tājak.

^{11g}Eruk, kudān ude tāŋput yāŋ tāwetat uwā mebāri ŋodeta; In kadāni itkamāŋ-ken ŋonita kaŋpāŋ nadāŋkaŋ kuŋat tākot. U dāpmon peŋpāŋ kodak irit kadāni. U imata, nadākinik tāŋpāŋ yāput peŋpāŋ it yāpmāŋ ābāŋitna Anututā nin nimagutta kadāni kerāp tājak. ^{12h}Bureni! Bipmāŋ urani paorayāŋ tāŋirān kome yāŋewayāŋ kerāp tājak. Unita bipmāŋ urani tāŋo tāktāk u kudup peŋ moreŋpāŋ wakikāt āmik tākta tāŋtuŋum taŋpāŋ peŋyāŋek gānaŋ kuŋat tākāna. ¹³ⁱNin kādet siwoŋi iwatpāŋ kuŋat tākāna, kepma tāŋo peŋyāŋek gānaŋ kuŋat tākaŋ ude. Āŋnak-āŋnak kap tektek tāŋpāŋ ume naŋkaŋ tāŋguŋguŋ nāmo tāne. Tāŋkaŋ kubokāret ba kudān ātu āmatā nāmo tānaŋi nāmo tāne. Ba āmik kokwawak man nāmo yāne. ^{14j}Nāmo inik, in Ekāni Jesu Kristopāŋ tek ude wādāwā ārowākaŋ gup tāŋo nadāŋ gārip waki u dāpmāŋ tāreкта epāni nāmo tāneŋ.

Nadākiniki kwini ba kehāromita man

14^kĀma kubā nadākinik ikek upāŋkaŋ nadākiniki uwā kwini, ude wani māde nāmo ut yāmineŋ. Nāmo, not tāj yāmik tāneŋ. Upāŋkaŋ man ātu tāŋo mebāri kwawak nāmo kudān tāwani unita āma ude wani-kāt yāŋawāt-awāt nāmo tāneŋ. ^{21u}ŋodeta yāyat; Āma kubā nadākiniki kehāromi u imaka kuduptagān nakta tāga nadāwek. Tāŋpākaŋ āma kubā nadākiniki kwini uwā ketem tomkāt nakta tāga nāmo nadāwek. ^{3m}Tāŋirān āma tom ketem

kudup nāŋpani unitā noripaki ketem tomkāt nāmo nāŋpani unita nadāwān āpani tāga nāmo tāneŋ. Ba āma ketem tomkāt nāmo nāŋpani unitā āma tom ketem kudup nāŋpani unita waki inik tāyan yāŋ nāmo nadāŋ imek. Nāmo, Anututā āma u imaka, inita biŋam imagurani. ⁴ⁿGāk āma jidewani unitā āma kubā tāŋo epān watā āmani tāŋo tāktāki yāpmāŋ daniwen? U epān tāga tājak ba goret tājak u epān māhemitā ini yāwek. Bureni, Ekānitā āma ude wani tāga tāŋkentāŋ yāmiŋirān kehāromigān api itneŋ.

^{5o}Tāŋpākaŋ āma kubātā kepma kubātā nadāŋirān kudupi-inik tāŋpek, kepma ātu yārepmetak yāŋ nadāwek. Tāŋ, āma kubātā kepma pāke u kudup uterakgān yāŋ nadāwek. U tāga upāŋkaŋ nadāk ude wani āma kubākubātā ini bānepiken yāpmāŋ daniŋkaŋ nadāk kubāgān yāpmāŋ kuŋatneŋ. ⁶Nadākaŋ? Āma kepma kubātā nadāŋirā inipārik kubā tāk tākaŋ uwā Anutu iniporetta nadāŋkaŋ ude tāk tākaŋ. Ba udegān, āma tom ketem kudup nāŋpanitā Anutu oraŋ imikta nadāŋkaŋ nak tākaŋ. Imata, ketem unita Anutu bānep tāga man iwetkaŋ nak tākaŋ unita. Tāŋ, āma ketem ātuta bitnāk tākaŋ uwā udegān, Anutu oraŋ imikta nadāŋpāŋ Anutu bānep tāga man iwet tākaŋ.

⁷Unitāŋo mebāri ŋode; Bāmpninken nanik kubātā irit kuŋat-kuŋarita u nākŋa-kengān yāŋ nāmo yāwek. Ba kubātā kumāk-kumākita nākŋata biŋam yāŋ nāmo yāwek. ^{8p}Nāmo, kodak itnero uwā Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta kumne. Unita kodak

^g13:11 Efe 5:14; 1Te 5:6-7 ^h13:12 1Jo 2:8; Efe 5:11, 6:11

ⁱ13:13 Luk 21:34; Efe 5:18 ^j13:14 Gal 3:27 ^k14:1 Rom 15:7

^l14:2 Stt 1:29, 9:3 ^m14:3 Kol 2:16 ⁿ14:4 Mat 7:1; Jem 4:11-12

^o14:5 Gal 4:10 ^p14:8 Luk 20:38; Gal 2:20; 1Te 5:10

itne ba kumnero uwä Ekäni oraŋ imik-tagän täne. ⁹Mebäri unita, Kristo uwä äma kumbani ba kodak irani täŋo Ekäni ude itta kumänpän äneŋi kodak taŋkuk.

¹⁰Unita gäk, imata äbot täŋpani notkapak kubä täŋo nadäkinikita nadäwi jopi täk täkaŋ? Ba gäk, imata notkapak kubä iniŋ täwet täyan? Ijode nämo nadätan? Gäk ba nin kuduŋtagän Anutu täŋo man käbeyä-ken api itne.

¹¹Unita Anutu täŋo man ijode kudän täwani;

Näk Ekäni tärek-täreki nämo it täyat unitä bureni-inik ijode yäyat;

Komen ämawebe kudup näk-kengän äbänpän gukut imäpmok api täŋ namineŋ.

Täŋkaŋ ini kubäkubätä ijode api näwetneŋ; Gäk Anutu bureni-inik. Ais 45:23

¹²Unita ijode nadäna; Anututä nin kuduŋtagän täŋo mebarininta api niwet yabäwek.

Notniye täŋyäkŋatpena momi nämo täneŋ

¹³Unita notniye täŋo nadäkiniki yäpman danik-danik kädet kaŋ pena! Peŋpän nin kubäkubätä nadäk kädet kubä ijode iwaräntakta nadäk kehäromi kaŋ pena; Imaka täga upänkaŋ u täŋjira notnapaktä nabänkaŋ nadäkiniki tänpän waneŋo udetä imaka udewani täga nämo api täŋpet. ¹⁴Tänpäkaŋ Ekäni Jesutä nadäk-nadäkna täŋkwawa täŋjirän ijode nadäwa tumänkaŋ; Imaka kubä ketem kejima udewani ini-tägän Anutu täŋo iŋamiken äma täŋo bänepi täga nämo tänpän waneŋ. Ude nadätat upänkaŋ äma kubätä imaka kubäta yäjiwäranı yän nadäweko uwä eruk imaka u bureni yäjiwäranı täŋpek. ¹⁵Unita gäk imaka kubä jop naŋjiri

notkapak kubätä gabänpän bänep nadäk-nadäki tänpän waneŋo uwä eruk gäkŋata ijode nadäwen; Ijode täyat uwä notnapak unita nadän imikinik nämo täyat yän nadäwen. Nadätan? Kristotä notkapak unita yänpän kumbukopän imata jop nadän ketem naknak terak notkapak täŋo nadäkiniki u täŋpi waneŋ? ¹⁶Nämo, unita ket ijode nadäkot; Täktäkkä unitä tänpewän imaka u ba unita nadäwi täga täk täkaŋ unita äma ätutä waki yän yäneŋta. ¹⁷Nadäkaŋ, imaka jopi, tom ketem udewaniä Anutu gämori-ken kuŋat-kuŋat kädet u nämo täŋ-mehamtäk täyak. Nämo, Anutu gämori-ken kuŋat-kuŋat kädet bureni uwä siwoŋi kuŋat-kuŋat, ba bänep kwini terak irit, ba oretoret Munapiktä pewän ahäk täkaŋ u. ¹⁸Unita äma kubätä kädet u iwarän tänpän Kristota watä epän täŋ imayän täyak uwä Anututä äma unita gäripi nadänjirän ämawebetä imaka, kaŋkaŋ api oraŋ imineŋ.

¹⁹Unita notnaye, nin täktäk jide unitä bänep kubägän irit täŋo kädet pewän ahäk täkaŋ ba notniye täŋo nadäkiniki täŋ-kehäromtak täkaŋ, täktäk ugänpän iwatpän täk täkäna. ²⁰Täŋkaŋ imaka jopi, ketem udewani terak Anutu täŋo epän nämo täna waneŋ. Bureni, imaka kuduŋtagän u täga nanaŋi upänkaŋ nin ketem kubä naŋitna äma kubätä nibänkaŋ bänepitä momi täŋpeko uwä kädet waki täne. ²¹Kädet siwoŋi uwä ijode; Tom ketem ba wain ume naŋjira ba imaka kubä täŋjira notnapaktä nabänpän momi täŋpek yän nadänpänjä eruk gäk kädet u wari nämo täŋpen.

²²Tänpäkaŋ imaka udewanita jide nadäk täyan u kwawak nämo

⁹14:10 Mat 25:31-32; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Plp 2:10-11 ^r14:12 Gal 6:5

^s14:14 Apos 10:15; Tai 1:15 ^t14:15 1Ko 8:11-13 ^u14:16 Tai 2:5

^v14:19 Rom 12:18; Rom 15:2 ^w14:20 1Ko 8:13

yāñahāwen. Nāmo, Anutu iñamiken gākña-tagān iyap tañpāñ nadāñpeñ kuñaren. Täñpāñ āma kubätä imaka kubāta tāga yāñ nadāñpāñ imaka u bānep nadāwātāk-kāt nāmo täñpeko uwā bānep oretoret terak tāga irek. ^{23x}Tāñ, āma unitā tom ketem bānep yarā nadāñkañ nāñpeko uwā Anututā goret tāyan yāñ iwerek. Imata, u siwoñi tāyat yāñ nadākinik kubāgān nāmo peñpāñ täñpek. Unita imaka kubā u siwoñi yāñ ket nāmo nadāñkañ tāk tākamāñ uwā momi tāk tākamāñ.

Gākña-tagān nāmo nadāwen

15 Eruk, āneñi ñode yākgān täñpa; Nin kubākubā nadākiniknin kehāromi nitek uwā nininken gāripgān nāmo iwatne. Nāmo, notniye nadākiniki kwini u täñkentāñ yāmiñpāñ bārāpini kotañ yāmine. ^{2y}Tāñkañ nin kubākubätä notniye nadāk-nadāki ba kuñat-kuñaritā tågawekta täñkentāñ yāmiñitna nadākiniki kañ kehārom tawut. ^{3z}U imata, Kristo, wāpi biñam tañi upāñkañ iniken gārip terak nāmo kuñatkuk. Nāmo, kādet Anutu täño mantā ñode yāyak udegān ahāñ imiñkuk;

Āmatā yāñārok gāwetkuño u nākā terak āronkuk. Sam 69:9

^{4a}Nadākañ? Man kudup Anutu täño manbiñam terak bian kudān tāwani u nin niwetpāñ niwoñäreka kudān tāwani. U Anututā bureni api tāmāgurek yāñ niwetpāñ niwoñārek tāyak. Täñkañ Anutu täño man uwā bānepnin täñpidām tañjirān gwāk pimiñpāñ kuñattāngān imaka bureni u api kañ-ahāne. ⁵Tāñpākañ in Jesu Kristo täño kādet kuroñ iwarirā Anutu bānep täñpidām taktak māhemi ba

gwāk pimiñpāñ kuñat-kuñat māhemitā in bāmoñjin-ken bānep kubāgān irit pewān ahāñ tamik tāyon. ⁶Ude täñ tamiñjirān in bānep nadāk-nadākjin ba mejin kubāgān peñpāñ Anutu, Ekāninin Jesu Kristo täño nani u wāpi iniñoret tākot.

^{7b}Unita Kristotā not täñ tamiñkuko udegān ābot täñpani notjiye kudup not täñ yāmiñpāñ bānep kubāgān terak it tākot. Ude täñjirā Anutu täño wāpi biñam punin-inik ārok tāyon. ^{8c}Unita bureni tāwetat; Kristotā Juda ābot täño watā epān āma jopi āworeñkuko uwā Anututā yāñkehāromtak man oraniye pāhap yāwetkuko u bureni pewān ahākta täñkuk. ^{9d}Ba guñ ābottā butewakinita yāñpāñ Anutu iniñoretta täñkuk. Unita yāñpāñ Anutu täño mantā ñode yāyak; *Unita guñ ābot bāmopi-ken wāpka biñam api yāpmāñ akwet.*

Kap terak wāpka biñam api ganiñ oretet.

Sam 18:49

¹⁰Ba unitagān Anutu täño man kubätä āneñi yākgān ñode tāyak;

Āmawebe kome kukñi kāda nanik in Anutu täño kudupi āmawebeniye yāpurārät-pāñ oretoret bok tākot. Lo 32:43

¹¹Ba āneñi kubā pen ñode yākgān tāyak; *Guñ ābot āmawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak Ekāni wāpi iniñ oretet. Sam 117:1*

^{12e}Tāñpākañ Aisaiatā man unitagān āneñi yākgān ñode täñkuk; *Jesitā ābotken nanik intājukun āma kodaki kubā ahāñkañ āma ābot komeni komeni api yabāñ yāwarek.*

Tāñkañ guñ ābottā āma uterakgān api yengāmā peney. Ais 11:10

¹³Tāñpākañ in Anutu terakgān tubeñ kuñjirā bānep pidām ba oretoret pāhap inken daiwān tokñeton. Anutu, imaka

^x14:23 Tai 1:15 ^y15:2 Rom 14:19; 1Ko 9:19; 1Ko 10:24,33

^z15:3 Sam 69:9 ^a15:4 Rom 4:23-24; 1Ko 10:11 ^b15:7 Rom 14:1

^c15:8 Mat 15:24 ^d15:9 Apos 3:25; Rom 11:30; 2Sml 22:50 ^e15:12 Rev 5:5

bureni pewä ahäk-ahäk mäheми unitä ude täñjirän Kudupi Munapik täño kehärominitä täñkentäj tamiñirän ñode burenitä bureni-inik nadäk täkot; Anututä nimagutpäñ imaka tägatäga u bureni api nimek.

Poltä iniken mebäri yäñahäñkuk

¹⁴ Notnaye, siwoñi kädet inken tokñek pätak yäñ nadäkinik täyat. Täñkañ nadäk-nadäk Anutu-ken nanik tokñek pat tamik täyak uterak injin-tägän yäwetpäñ yäwoñarek kowata kowata täga täneñ yäñ nadäkinik täyat. ¹⁵ Ude nadätat upäñkañ ehutpäñ man ätu äneñi täñ-kwawatañ tamikta manbiñam ño kudän täyat. Bätakigän yäñahätat ñowä mebäri ñodeta; ¹⁶ Anututä nadäñ namiñpäñ guñ äbotken Kristo Jesu täño watä epän täkta iwoyäñpäñ nepmañkuko unita. Näk bämop äma ude itpäñ ämawebe guñ äbot u yämagut päbä yepmañpa Anututa ärawa täga täñ iminañi ude täñ imikta Anutu täño manbiñam yäñahäñ yämik täyat. Ude täñjira Kudupi Munapiktä täñpewän ämawebe u kudupi, Anututa biñam täk täkañ. ¹⁷ Unita näk Jesu Kristo täño wäpi terak Anutu täño watä epän täk täyat unita nadäñjira ärowani täk täyak.

¹⁸ Täñkañ imaka ätuta yäñjira nämo tägawek. Nämo, Jesu Kristotä ketna terak epän täñkuko unitagän ehutpäñ kwawakgän ñode yäñahäñpäñ täwerayäñ; Näk guñ äbot ämawebe yäñ-yäkñat päbä yepmañpa Anutu täño man buramiwani ämawebe ude täñkuñ. ¹⁹ Ude täñkuro uwä Kristotä mena ba täktäkna täñmeham täñjirän Kudupi Munapik täño kehäromi terak kudän kudupi kehäromi nimek mebäri

mebäri pewa ahäñkuñ. Näk Jerusalemtä päñku Ilirikum kome u bämopi-ken Kristo täño manbiñam yäñahäñtäñ päñku epän u käda täkta yäwani u täñ täreñkut. ²⁰ Täñpäkañ nadäk kehäromi kubägan ñode nadäk täyat; Jesu täño manbiñam yäñahäk täyat uwä, guñ äbot bureni-inik, Kristo täño wäpi biñam nämo nadäk täkañ-ken ugän yäñahäkta nadäk täyat. Näk äma kubätä epän täñpani-ken u täkta nämo nadätat. ²¹ Nämoñinik, Anutu täño mantä ñode yäyak udegän täkta nadätat;

Ämawebe mani biñam nämo yäwerani u api kañpäñ nadäwä tumneñ.

Bureni, ämawebe mani biñam nämo nadäwanitä api nadäwä tumneñ. Ais 52:15

Pol Rom kome kukta nadäk tawañ peñkuk

²² Täñpäkañ epän ñonitä kadäni käroñi nepmäñit yäpmäñ äbäñjirän in täga nämo äre tabätat. ²³ Upäñ kome ño käda epän täñ paotat unita, ba kadäni käroñi-inik äre tabäkta nadäñ yäpmäñ äbätat unita kadäni ñoken täga käwep api äre tabäwet. ²⁴ Näk Spen kome kwayäñ täyat ugän äre inken jukun oretoret terak it tepmañpa täreñjirän täñkentäj namiñirä Spen kome api kwet. ²⁵ Upäñkañ pengänä Anutu täño kudupi ämawebe Jerusalem käda itkañ u päñku yabäñpäñ täñkentäj yämikta kuyat. ²⁶ Äbot täñpani Masedonia ba Grik komeken naniktä yäñpäñ-nadäñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpärare-ken jäwäri itkañ u täñkentäj yämikta moneñ peñkuño u api yäpmäñ kwet. ²⁷ Täñpäkañ moneñ u iniken gärip

^f15:16 Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 ^g15:18 2Ko 3:5

^h15:20 2Ko 10:15-16 ⁱ15:22 Rom 1:10-13 ^j15:24 1Ko 16:6

^k15:25 Apos 19:21 ^l15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 2Ko 9:2,12; Apos 24:17

^m15:27 Rom 9:4; 1Ko 9:11

terak peŋkuŋ. Kädet ude täŋkuŋo u täga täŋkuŋ. Imata, Juda äbottä bänepi yepmäj towikta tuŋum tägagämän Anutu-ken nanik yämiŋkuŋ. Unita kowata därmäj tärekta Juda äbot täŋo gup käda täŋkentäj yämikta yäwani. ²⁸ Eruk moneŋ u yäpmäj päŋku Jerusalem äbot täŋpani jäwäri itkaŋ unita yäma tärewänkaŋ Spen kome kwa yänpänä äre tabänpäj it tepmaŋkaŋ api kwet. ²⁹ Tärkäŋ ŋode nadätat; Kadäni inken ärewayäj täyat-ken ukenä Kristo täŋo iron pähap näkken tokŋeŋ pätak u api duiŋ tamet.

³⁰ Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadäj imikinik täk takamäj unita, ba iron kädet Munapiktä nin bämopnin-ken pewän ahäŋkuŋo unita yänpäj ŋode peŋ täwetat; Komi epän täyat ŋo täŋmeham takta näka yänpäj Anutu-ken yäŋapik man yäk täkot. ³¹ Ude täŋirä Anututä äyuy täŋ namiŋpäŋ äma Judia komeken nanik Anutu täŋo man bitnäc täc täkaŋ u keriken nanik kaŋ nämagurän. Ba in Anutu-ken yäŋapiŋirä Jerusalem äbot täŋpani ämawebetä täŋkentäk yäpmäj kwayäj täyat unita gäripi kaŋ nadäwut. ³² Ude täŋirä Anututä nadäj namiŋirän inken oretoret terak äre tabänpäj itpäŋ-nadäk säkgämän tänpäj kehäromi bok kaŋ yäpna.

³³ Tänpäkaŋ Anutu bänep pidäm mähemi unitä inkät tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

Äbot täŋpanita yäniŋoret man

16 Eruk man kubä nadätat uwä ŋode; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot täŋpani täŋkentäj yämik täyak u säkgämän imagutpäŋ kaŋ oraŋ imut yäj nadätat. ² Anutu täŋo kudupi ämawebetä kädet ude takta yäwani unita udegän Ekäni täŋo

wäpi terak imagurirä imaka kubäta wäyäkŋeŋpäŋ yäŋiränä kaŋ täŋkentäj imut. U imata, wanotnin uwä näc ba äbot täŋpani mäyap täŋkentäj nimik täyak.

³ Tärkäŋ Prisila-kät äpi Akwila, u näkkät Kristota watä epän bok täŋpani u bänep oretoret manna ŋo kaŋ yämüt. ⁴ Yarä uwä näc täŋkentäj namikta gupita nämo iyap täŋkumän. Unita näkägän nämo yäniŋ oretat. Nämo, guŋ äbotken nanik äbot täŋpani uken-uken nanik u imaka, udegän bänep täga nadäj yämik täkaŋ. ⁵ Tärkäŋ äbot täŋpani ämawebe yanäpi unitä yotken käbeyä täc täkaŋ u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut.

Tärkäŋ notnapak tägagämän Epainetus u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. U Esia komeken intäjukuninik Jesuta nadäkinik täŋkuk. ⁶ Tärkäŋ Maria, komi epän täŋ tamik täŋkuko unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁷ Tärkäŋ Adronikus kenta Julius unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. Yarä uwä nägätnin moräk kubägän, komi yotken näkkät bok itkumäj. U aposoro yarä tägagämän yäj yäwerani. Yarä uwä Jesuta nadäkinik täŋirän näc mäden nadäkinik udegän täŋkut.

⁸ Tärkäŋ Ampliatus, Kristo wäpi terak notnapak gäripi-inik nadäj imik täyat unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁹ Tärkäŋ Abanus, näkkät Kristota watä epän bok täŋpani unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba notnapak tägagämän kubä Stakis unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ¹⁰ Tärkäŋ Apeles, Kristo täŋo epän täŋpani bureninik kubä unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Aristobulustä

^m15:29 Rom 1:11 ^o15:30 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

^p16:3 Apos 18:2,18,26 ^q16:5 1Ko 16:15,19; 2Ti 1:15

äbotken nanikta imaka, näkŋo bänep täga manna ŋo kaŋ iwerut.

¹¹Tänkaŋ näkŋakät nanik Herodian unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Nasisus täŋo äbotken nanik Ekänita nadäkinik täŋpani unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. ¹²Tänkaŋ webe yarä Ekäni täŋo watä epän täŋpani wäpi Trifinia kenta Trifosa unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. Ba wanotna tägagämän Pesis unita imaka. U Ekänita watä epän kehäromi täk täyak. ¹³^rTänkaŋ bänep oretoret manna ŋo Rufus kaŋ iwerut. Rufus uwä Ekäni täŋo iwaräntäki tägagämän kubä. Ba Rufus miŋi imaka, näkŋo bänep täga manna ŋo kaŋ iwerut. U näkŋo meŋna ude itkuk.

¹⁴Tänkaŋ näkŋo bänep oretoret manna ŋo Asinkritus, Flegon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukät notniye ätu penta it täkaŋ u kaŋ yäwerut. ¹⁵Tänkaŋ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kät Anutu täŋo kudupi ämawebe penta it täkaŋ unita imaka kaŋ yäwerut.

¹⁶^sTänpakaŋ äbot täŋpanitä täk täkaŋ ude kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋkaŋ Kristo täŋo äbot komeni komeni kudup-tagäntä bänep oretoret man tamikaŋ ŋo.

Jukuman tärek-tärek

¹⁷^tEruk notnaye, äma ätu täŋo mebäri täwerayaŋ täyat unita ket nadäŋ täpäneppäŋ kuŋatneŋ; Äma man bureni täwetpäŋ täwoŋärewani u mäde ut imiŋpäŋ äbot täŋpani bämopi-ken duŋ-wewek kädet mebäri mebäri pewä ahäk täkaŋ unita watäni it täkot. Äma udewanitä äma täŋo nadäkiniki täŋpewä putärek täkaŋ

unita yabäŋ umuntaŋ päŋku injingän itneŋ. ¹⁸^uNadäkaŋ, äma udewani Ekäninin Kristo täŋo epän nämo täk täkaŋ. Nämoinik, u iniken gup täŋo nadäŋ gärip ugänpäŋ iwarän täŋpän täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ bänep ärik-ärik man me pidäm terak ämawebe kädet waki udewanita mebäri nämo nadäwä tumbani u täŋyäkŋat täkaŋ. ¹⁹^vTän, inä Anutu täŋo man iwarän täŋjirä intäŋo biŋam ämawebe kudup nadäŋ moreŋkuŋ. Unita näk inta oretoret pähap nadäŋ tamitat upänkaŋ ŋode kaŋ irut yäŋ nadätat; Kudän siwoŋi kädetta nadäwä tumbäpäŋ waki täktäk kädetta nadäwä tumäkta guŋ ude kaŋ irut. ²⁰^wUde irirä bänep kwini terak irit täŋo mähemi Anutu unitä ätu nanak itkaŋ täŋkentäŋ tamiŋjirän Satan yeŋiwat päpmo api yeŋjakŋitneŋ. Eruk Ekäninin Jesu täŋo orakorakitä inken it tamik täyon.

²¹^xE man kubä ŋode; Näkkät epän bok täŋpani Timoti unitä inta bänep oretoret man täwetak. Ba näkŋakät nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegän, täwetkaŋ. ²²Tänpakaŋ äma Pol täŋo meni jinom yäpmäŋpäŋ man päke kudän täyat ŋo, Tetius näk imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man täwetat. ²³^yTänkaŋ Gaius imaka, bänep oretoret man täwetak. Gaius uwä yori-ken yänäkŋat päŋku nepmaŋpäŋ watä it namik täyak, ba ŋo nanik äbot täŋpani kudup-tagänta imaka, watä säkgämän it yämik täyak. Täŋpakaŋ yotpärare ŋonitäŋo moneŋ watä irani wäpi Erastus ukät notninpak kubä Kwatus, yarä u imaka, inta bänep oretoret man täwetkamän. ²⁴Eruk

^r16:13 Mak 15:21 ^s16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 ^t16:17 Mat 7:15; Tai 3:10

^u16:18 Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pi 2:3 ^v16:19 Rom 1:8; Mat 10:16; 1Ko 14:20

^w16:20 Rom 15:33; Stt 3:15 ^x16:21 Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4

^y16:23 1Ko 1:14

Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki unitä in kuduhtagän-ken it tamik täyon.

Anutu wäpi iniñoret tākāna!

²⁵⁻²⁶ ^zAnutu wäpi iniñoret tākāna! Anutu u nadäkinikjin täga täñ-kehäromtañ tamiñpäñ tepmañpäñ kehäromigän itneñ, Jesu Kristo täño Manbiñam Täga, näkä täwetpäñ täwoñärek täyat unitä yäyak ude. Manbiñam Täga u bian käbop it yäpmäñ äbukopäñ apiño unitäño bureni profettä

man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahäñkuk. Ude täñpäñ Anutu tärek-täreki nämo it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiñam u nadäkinik täñpäñ buramineñta peñ niwerirän yäñahäk tākamäñ. ²⁷ ^aTäñpäkañ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mähemi. Unita kudän Jesu Kristotä täñkuko uterak epmäget kudän ba iniñ oretoret pähaptä Anututa tärek-täreki nämo ärok täyon. U Bureni!

1 Korin

*Korin äbot tänpäni täjo nadäk
ätu yäpä siwoŋtakta Poltä
manbiŋam ŋo kudän täŋkuk*

1 Näk Pol, Anutu täjo nadäk tawaŋ terak Kristo Jesu täjo aposoro itat. Tänpäkaŋ notninpak Sostenes-kät nektä man ŋo kudän tänpäŋ Anutu täjo äbot tänpäni ämawebe Korin yotpärareken itkaŋ inta peda äretak. ^{2b}Inä Jesu Kristotä Anutu iŋamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ tepmaŋpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäjo Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo iniŋoret täkaŋ unitäjo Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeniye ude itta yänpäbä nipmaŋpani. ^{3c}Eruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taŋi täŋ tamiŋkuko unita inta yänpäŋ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵Bänep täga man iwet täyat uwä ŋodeta; Kristo terak iron taŋi täŋ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokŋeŋ parirän u gänaŋ it täkaŋ. U täŋkentäŋ tamiŋirän mani bureni nadäwä tärewäpäŋ mejintä u yäŋahäk täkaŋ. ⁶Bureni! Kristo täjo man in täwetkumaŋjo u bänepjin-ken jäwäri äpmoŋkuk. ^{7d}Unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristotä äneŋi äbäktä dapun käroŋ täŋ itkaŋ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo

wäyäkŋek täkaŋ. ^{8e}Tänpäkaŋ Kristo unitä täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän nämo kwitaŋpäŋ it yäpmäŋ äroŋirä Ekäni Jesu Kristo täjo kadäni pähap api ahäŋ tamek. Ude täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän kadäni pähap uken momijin nämotä api itneŋ. ^{9f}Tänpäkaŋ Anutu u man kubä-yäŋ kubä-yäŋ nämo täk täyak. Nämo, u nanaki Ekäninin Jesu Kristo ukät bänep kubägan itta yänpäbä nipmaŋkuko uwä imaka täŋ tamikta yäŋkuko u pära nämo, bureniŋan api täŋ tamek.

Äbot tänpäni bämopi-ken duŋ-wewek ahäŋkuk

^{10g}Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ŋode täwetat; In yäŋawät-awät nämo täneŋ. Nämo, duŋ-wewek man peŋpäŋ nadäk-gärip kubägan peŋpäŋ äbot kubägan ude kaŋ irut. ¹¹Notnaye, äma ätu notjinpak Kloe unitä äbotken naniktä äbä ŋode näwetkuŋ; In bämopjin-ken yäŋawät-awät terak man mebäri mebäri ŋode yäk täkaŋ; ^{12h}In ätutä Ninä Pol iwat täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Yäŋirä ätutä Nin Apolos iwat täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Täŋ, ätutä Nin Pita iwat täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Täŋ, ätutäwä ŋode yäk täkaŋ; Ude nämo, nin uwä Kristo iwat täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. ¹³Wa! Ude täk täkaŋ uwä Kristo kwäk duk täkaŋ bumik! Jide? Pol näkä inta yänpäŋ päya kwakäp terak äroŋkut? Ba näk näwaräntäktä ume yäpuŋ?

¹⁴ⁱNämoinik, näk in mäyap nämo ärut tamiŋkuro unita Anututa bänep täga nadäŋ imitat. Näk Krispus kenta Gaius ugänpäŋ ume ärut yämiŋkut. ¹⁵Unita kubäta Näk Pol iwaräntäktä ume yäput

^b1:2 1Ko 6:11; Apos 9:14 ^c1:3 Rom 1:7 ^d1:7 Luk 17:30; 2Te 1:7; Tai 2:13

^e1:8 Plp 1:6; 1Te 3:13, 5:23 ^f1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24

^g1:10 Plp 2:2 ^h1:12 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42

ⁱ1:14 Apos 18:8; Rom 16:23

yäj yänäni nāmo. ^{16j}E, Stefanas äboriye imaka ume ärut yämiŋkut. Täŋkaŋ äma ätu ume ärut yämiŋkut ba nāmo ärut yämiŋkuro u nāmo nadätat. ^{17k}Bureni täwetat, Kristotä ume ärutärut piä täkta nāmo nepmaŋpän äbut. U iniken Manbiŋam Täga yänahäkta naniŋ kireŋkuk. Täŋpakaŋ mani biŋam yänahäk täyat uwä kome täŋo nadäk-nadäk terak nāmo yänahäk täyat. Nāmo, ude täjira Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unitäŋo kehäromi imaka jopi kubä täŋpekta.

Anutu täŋo kehäromi u Kristo

^{18l}Täŋpakaŋ ämawebe paot-paotta biŋam täŋpanitä päya kwakäp täŋo manbiŋamta nadäŋirä guŋ täŋo man ude täk täyak. Täŋ, ämawebe waki keriken nanik nimagurani ninä manbiŋam u nadäŋitna Anutu täŋo kehäromi, ämawebe yäpätägakta, ude täk täyak. ¹⁹Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Näk äma nadäk-nadäk ikek yäj yäwerani unitäŋo nadäk-nadäki api pewa paotneŋ.

Nadäk-nadäki pewa paorirä guŋ ude api itneŋ yäk. Ais 29:14

^{20m}Eruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani nitek unita jide yänayäj? Ba äma man kudän äpmonpani daniŋpän nadäk täŋpanita jide? Ba äma kome ŋonitäŋo man yäkta meni pidämi unita jide yänayäj? Ude nāmo! Anututä kome ŋonitäŋo nadäk-nadäk ärowani täŋpewän guŋ täŋo nadäk-nadäk ude äworeŋkuk.

²¹ⁿUwä ŋode; Anututä iniken nadäk iwatpäj kädet itpipiŋpewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu

täŋo mebäri täga nāmo nadäwä tumneŋ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahäŋkuko u ŋode; Ämawebe, guŋ täŋo man nintä yänahäwani u nadäŋpäj Jesuta nadäkinik täk täkaŋ uwä Anututä ämawebe u inita biŋam yämagut täyak. ^{22o}Bureni, Juda ämatä kudän kudupi kakta wari yäk täkaŋ, ba Grik ämatä kome täŋo nadäk-nadäk ärowani unita nadäkinik täk täkaŋ. ^{23p}Upäŋkaŋ ninä man ŋode yänahäk täkamän; Kristo u päya kwakäp terak kumbuk! Täŋpakaŋ Juda ämatä man u nadäŋirä nadänaŋi nāmo ude täk täyak. Ba Grik ämatä man u nadäŋirä guŋ täŋo man ude täk täyak. ^{24q}Upäŋkaŋ ämawebe Anututä inita biŋam iwoyäwani, Juda äbotken nanik ba Grik äbotken nanik imaka, Kristo täŋo biŋam u nadäŋitna Anutu täŋo kehäromi ba nadäk-nadäk kädet bureni ude täk täyak. ^{25r}Bureni-inik, Anutu täŋo man ämatä u nadäŋirä guŋ täŋo man täk täyak uwä kome täŋo nadäk-nadäk irepmit morek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo täktäki, ämatä u kaŋpäj nadäŋirä kwini ba jopi ude täk täyak uwä äma täŋo kehäromi irepmit morek täyak.

^{26s}Eruk notnaye, in jidewanitä irirä Anututä yänpabä tepmaŋpän inita biŋam täŋkuŋ? Komen äma iŋamiken inken nanik mäyaptä äma nadäwani ude nāmo itkuŋ. Ba inken nanik mäyaptä äma ekäni ude nāmo itkuŋ. Ba inken nanik mäyaptä udegän, äma wäpi biŋam ikek täŋo ironjiniye nāmo itkuŋ. ²⁷Wäpjin biŋam ikek nāmo upäŋkaŋ komen ämatä mäyäk tawut yänpäj Anututä ämawebe nadäk-nadäki guŋ täŋo bumik upäj inita iwoyäŋkuk. Ba komen äma inita nadäŋirä kehäromi

j1:16 1Ko 16:15 k1:17 Mat 28:19; Jon 4:2 l1:18 2Ko 4:3; Rom 1:16

m1:20 Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25; Jop 12:17 n1:21 Mat 11:25

o1:22 Mat 12:38; Apos 17:28,32 p1:23 Rom 9:32; 1Ko 2:14 q1:24 Kol 2:3

r1:25 2Ko 13:4 s1:26 Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5

nikek tãŋpani unitä mäyäk nadäkta, ämawebe kwini yãŋ yãwerani upãŋ inita yãpuk. ²⁸Uwä ämawebe wãpi biŋam ikek nãmo, upãŋ yãmagutkuk, ba ämawebe äma nadãkinik nãmo tãŋpanitã unita nadãwã äpani-inik, jiraŋ ude tãk tãkaŋ upãŋ yãpuk. Ude tãŋkaŋ imaka kome ämatã nadãwã ärowani tãk tãkaŋ u awãhutkuk. ²⁹Ude tãŋkuko uwã äma kubãtä Anutu iŋamiken iniken wãpi yãpmãŋ akukta kãderi tãŋpipiŋkuk. ³⁰Urita ket ŋode nadãwut! Anututã ini Jesu Kristo dubini-ken tepmaŋkuk. Tãŋpãkaŋ Anututã yãŋpewãn Kristo uwã nintãŋo kome yãpmãŋirãn Anututã nibãŋpãŋ Jesu Kristo unitãŋo nadãk-nadãki tãgagãmãn ba tãktãki siwoŋi kak tãyak. Tãŋpãkaŋ, Kristotã momi tãŋo kehãromi yãpmãŋ äpuko unita apiŋo momitã nãmo nimagurirãn kudupi it tãkamãŋ.

³¹Uruk, ude unita Anutu tãŋo man ŋode kudãn tãwani unitã kaŋ kehãrom tawãn;

Äma kubãtä imaka kubãtä biŋam pãhap yãwa yãŋpãŋã Anutu-tagãn biŋam kaŋ yãwãn. Jer 9:24

Kristo kumbuko unitãŋo manbiŋam

2^wUruk notnaye, Anutu tãŋo man bureni, bian kãbop itkuko u yãŋahãŋpãŋ tãwetta inken ärenkuro kadãni uken nãkŋaken wãpna biŋam nãmo yãpmãŋ akuŋkut. Man gãripi nikek terak, bãnepjin jop ärika ba äma nadãwani tãŋo man terak nãmo tãwetkut. ²xNãmo, nãk ŋode nadãŋpãŋ ärenkut; Kuŋkaŋ imaka kubã tãŋo biŋam nãmo api yãwet. Jesu Kristo-tagãn, ba u pãya kwakãp terak kumbuko unitagãn api yãŋahãŋpãŋ

tãweret yãŋ nadãk kehãromi ude peŋkut. ³yUrita ärenpãŋ kehãromina nikek nãmo, umuntaŋkaŋ dãdãtna kwaiŋirã in bãmopjin-ken itkut. ⁴zTãŋpãkaŋ manbiŋam yãŋahãŋpãŋ tãwetkuro uwã äma nadãk-nadãki ärowani tãŋo man terak, ba bãnep ärik-ärik man nãmo tãwetkut. Nãmo, man tãwetkuro uterak Munapik tãŋo kehãromini kwawak ahãŋirãn kaŋpãŋ nãkŋo man unita nadãwã bureni tãŋkuk. ⁵Ude tãŋkuro uwã nadãkinikjintã äma tãŋo nadãk-nadãk terak nãmo yeŋgãmã penenãta tãŋkut. Nãmo, nadãkinikjin Anutu tãŋo kehãromi terak yeŋ tãpãnenenãta ude tãŋkut.

Anutu tãŋo nadãk-nadãk tãga

⁶aTãŋ, ämawebe nadãkiniki äma bureni äworewanitã manbiŋam yãŋahãk tãyat unita manbiŋam nadãk-nadãk bureni Anutu-ken nanik pewãn ahãwani yãŋ nadãk tãkaŋ. Tãŋpãkaŋ nadãk-nadãk u kome tãŋo nadãk-nadãk nãmo, ba nadãk-nadãk kome ŋonitãŋo äma ekãni ekãni, pewã paotta yãwani unitã nadãŋpãŋ yãpmãŋ kuŋat tãkaŋ u nãmo. ⁷bNãmoinik, nadãk-nadãk nãkã yãŋahãk tãyat uwã Anutu tãŋo nadãk-nadãk kãbop it yãpmãŋ äbuko u. Tãŋpãkaŋ nin nadãk-nadãk uterak kunumta biŋam tãneta bian-inik, kunum kenta kome nãmo ahãŋirãn iwoyãŋkuk. ⁸cTãŋ, nadãk-nadãk u kome ŋonitãŋo äma ekãni ekãnitã nãmoinik nadãwã tumbuŋ. U nadãwã tumbuŋ yãwãnãku kunum tãŋo Ekãni pãya kwakãp terak nãmo utpewã kumbãn. ⁹Tãŋpãkaŋ manbiŋam nintã yãŋahãk tãkamãŋ

¹:29 Rom 3:27; Efe 2:9 ¹:30 Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21 ¹:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17 ²:1 1Ko 1:17 ²:2 Gal 6:14 ²:3 Apos 18:9; 2Ko 10:1 ²:4 1Te 1:5 ²:6 Efe 4:13; Plp 3:15 ²:7 Rom 16:25 ²:8 Luk 23:34; Jem 2:1

unita man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä ämawebe gäripi nadäj imik täkañ unita imaka säkgämän-inik, inipärik kubä täntuñum tañpäñ peñ yämiñkuk.

U äma dapuritä nämö käwani, ba jukunitä nämö nadäwani, ba unita juku piñpäñ nadäwä tärenañi nämö. Ais 64:4

^{10d}Imaka säkgämän uwä bian käböb itkukopäñ Anututä Munapiki terak niwoñäreñkuk. Nadäkañ, Anutu täño Munapikitä imaka kuduptagän nadäwän tärek täyak. Täñkañ Anutu täño nadäk-nadäk äpmoñpani imaka, nadäwän tärek täyak. ^{11e}Uwä ñode; Äma kubätä noripaki täño nadäk-nadäki täga nämö nadäwän tärenañ. Nämö, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Täñpakañ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täño nadäk-nadäki täga nämö nadäwän tärenañ. Nämö, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. ^{12f}Eruk, ninä kome ñonitäño mäjo nämö yäpumañ. Nämö, Munapik Anutu-ken nanik yäpumaño u mebäri ñodeta yäpumañ; Iron mebäri mebäri Anututä nimiñkuko u nadäna tumäkta. ^{13g}Unita imaka unitäño manbiñam yäñahäk täkamäñ uwä äma täño man terak nämö täwetpäñ täwoñäreñkuk täkamäñ. Nämö, man Munapiktä niwetpäñ niwoñärewani uterak täwetpäñ täwoñäreñkuk täk täkamäñ. Bureni, Munapik täño nadäk-nadäkä man äma Kudupi Munapik iekettä täga nadänañi uterak täwetpäñ täwoñäreñkuk täk täkamäñ.

^{14h}Täñ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämö uwä imaka Munapik-ken nanikpäñ täga nämö yäpneñ. Nämö, äma udewanitä imaka Munapik-ken nanik

unita nadäwä jopi ude täk täkañ unita. Ba imaka udewani täño mebäri täga nämö nadäwä tärenañ. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kañpäñ nadäwä tärenañ. ¹⁵ⁱTäñkañ äma Munapik iekettä imaka kuduptagän kañpäñ nadäwä tärewäpäñ yäpmañ danik täkañ upañkañ äma Munapik ikek nämö uwä äma unitäño mebäri täga nämö kañpäñ nadäwä tärewäpäñ yäpmañ danineñ. Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

^{16j}Komen äma netätä Ekäni täño nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäñ nadäk-nadäk ätu imiñkuk? Ais 40:13

Täga nämö! Täñ, ninä Kristo täño nadäk-nadäk inñtkamäñ.

Äbot täñpanita watä irit täño man

3^kEruk notnaye, äma Kudupi Munapik ieketta man täga yäwetnañi, man udewani bian in täga nämö täwetnañi. Nämö, äma kome täño nadäk pen inñiranita täga yäwetnañi udegän täwetpäñ täwoñäreñkuk. Kadäni uken in Kristo täño nadäk kädet terak nämö tägañkañ nanak paki ude pen itkuñ. ²¹Unita man täwetpäñ täwoñäreñkuk täñkuro u ketem kehäromi ude nämö, ketem näbäni, nonoñ udewanipäñ tepmäñ towik täñkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämö itkuñ. Upañkañ apiño inidegän itkañ! ^{3m}In nadäk kädet biani u pen iwaräntäñ yäpmañ äbakañ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yäñ-ämikämik kädet u inken pen pätak. Unita in bänep nadäk-nadäk waki kädet-ken pen itkañ yäñ bureni täwetat. Komen äma täño kudängän täk täkañ. ⁴ⁿIn ätutäwä ñode yäk täkañ; Nin Poltä äbotken nanik.

^d2:10 Mat 13:11 ^e2:11 Snd 20:27 ^f2:12 Jon 16:13-14 ^g2:13 1Ko 2:4

^h2:14 Jon 8:47, 14:17; 1Ko 1:23 ⁱ2:15 1Jo 2:20 ^j2:16 Rom 11:34

^k3:1 Jon 16:12 ^l3:2 Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 ^m3:3 1Ko 1:10-11; 1Ko 11:18

ⁿ3:4 1Ko 1:12

Täjirä ätutäwä Nin Apolostä äbotken nanik yäj yäk täkaņ. Kädet u iwat täkaņ uwä komen äma täņo kädetgän iwat täkaņ.

⁵ Wa! Apolos u äma jidewani? Ba näk Pol imaka, äma jidewani unita nin unitä äbotken nanik yäj yäk täkaņ? Nek watä piä äma jopigän, Ekänitä piä man ini-ini nimiņkuk. Nektä piä täk täkamäk unitä täņpewän in Kristota nadäkinik täņkuņ. ⁶ U man wäranı ņode bumik; Näkä yänat täņpakaņ Apolostä ume piņ yäbat täyak. Upäņkaņ Anututä ini ketem bureni pewän ahäk täkaņ. ⁷ Unita äma yänat täņpani u wäpi biņam ikek nämo. Ba äma ume piņ yäbarani u imaka, wäpi biņam ikek nämo. Nämoinik, Anutu, ketem bureni täņ pewän ahäk täkaņ u kubä-tägän wäpi biņam ikek. ⁸ Täņkaņ äma yänat täņpani u ba äma ume piņ yäbarani uwä mebäri kubätagän piä täk täkamän. Unita piä iniken iniken uterak gwäki kowata api yäpdeņ. ⁹ Unita ņode täwetat; Nekä Anutu täņo piäken piä kubägän täk täkamäk. Täņpakaņ inä Anutu täņo piä ude.

Ba in eņi kubä Anututä täņ itak ude. ¹⁰ PTäņpakaņ näkä Anututä nadäk namiņkuko uterak eņi täkta mebäri nadäwani äma ude itkaņ eņi unitäņo bek äneņkut. Eruk bek uterak äma ätutä eņi päraki täņ itkaņ. Täņpakaņ äma kubäkubä eņi u täkta nadäņ dämikinik täņkaņ täneņ. ¹¹ QTäņpakaņ bek äneņkuro uwä Jesu. Uwä eņi unitäņo mebärita itak. Äma kubätä eņi unitäņo mebärita kudupi kubä täga nämo pewek. ¹² Upäņkaņ äma ätutä bek uterak eņi tänayäņ täkaņ uwä gol siliwa ba mobä säkgämän säkgämänpäņ api täneņ. Täjirä ätutäwä ket nämo nadäwä tumbäkaņ imaka pidämi ņodewanipäņ

api täneņ; Päya kujat näbäni, gwängwäņ kujat ba tepäraņpäņ api täneņ. ¹³ Ude tänayäņ täņopäņ piä tänayäņ täņo unitäņo bureni Kristo täņo Kadäni Pähapken kawawak api ahäņ morewek. Kadäni pähap u kädäp ikek ahäņkaņ kädäp unitä äma kubäkubä täņo piäni uken api täņ-yabäwek. ¹⁴ Kädäptä täņ-yabäņirän äma kubä eņi, bek uterak täņpayäņ täyak uwä nämo ijiwänä äma uwä kowata täga api yäpek. ¹⁵ Täņpakaņ äma kubä bek uterak täņpayäņ täkopäņ kädäptä kudup ijiņ paoranä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upäņkaņ äma kädäp gänaņ nanik wädäņ tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniņ oretneņ

¹⁶ S Eruk, äbot täņpani inta ņode täw-erayäņ täyat u nämo nadäkaņ? In uwä Anutu täņo kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷ Unita äma kubätä Anutu täņo eņi u täņpän wanayäņ täņo uwä Anututä kowata udegän äma u api täņpän waneņ. Imata, eņi uwä Anututä inita iwoyäwani. Täņpakaņ eņi uwä in ubayäņ.

¹⁸ Nadäkaņ? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ņo terak nadäk-nadäk ikek itat yäj nadäweko uwä iniken bänepi täņiķjarek. Eruk äma uwä nadäk ude-wani mäde ut imiņpäņ nadäk-nadäk komen ämatä U guņ täņo bumik yäj yäk täkaņ u yäpayäņ täko uwä nadäk-nadäk bureni nikek api irek. ¹⁹ U imata, kome ņonitäņo nadäk-nadäk täga uwä Anutu iņamikenä guņ täņo nadäk-nadäk täyak. Man unita Anutu täņo man kudän kubätä ņode yäyak;

Anututä täņpewän äma täņo nadäk-nadäktä äyäjutpäņ äma ini täņpäwak täkaņ. Jop 5:13

²⁰U Tǎŋpǎkaŋ Anutu tǎŋo man kudǎn kubǎtǎ ŋode yǎkgǎn tǎyak;
Komen ǎmawebe tǎŋo nadǎk-nadǎki u Ekǎni dapuri-ken jopi ude tǎkaŋ. Sam 94:11

²¹Unita ǎma tǎŋo tǎktǎkita nadǎwǎ ǎrowani tǎŋpǎpǎŋ wǎpi biŋam yǎp-mǎŋ ǎrokǎrok kǎdet u kaŋ pewut. U imata, imaka imaka pǎke u in tǎŋkentǎŋ tamikta biŋamgǎn. ²²Pol, Apolos, Pita, ba kome ŋo, ba irit ba kumǎŋ-kumǎŋ, imaka apiŋo itkaŋ ba kǎmi api itneŋ u kudup in tǎŋkentǎŋ tamikta biŋam. ²³Tǎŋpǎkaŋ inǎ Kristota biŋam tǎŋirǎ Kristo uwǎ Anututa biŋam tǎyak.

Kristo tǎŋo aposoroniyeta man

4^vIn ninta ŋode nadǎneŋ; Kristo tǎŋo piǎ watǎ ǎmaniye, Anutu tǎŋo man kǎbop itkuko u yǎŋahǎkta piǎ man yǎŋ yǎmani yǎŋ nadǎneŋ. ²wEruk, ǎma ude wani piǎ kerik-ken pewani u ŋode tǎkta yǎwani; Piǎ tǎgagǎn tǎŋirǎ piǎ mǎhemitǎ man buramik ǎma bureni yǎŋ nadǎŋ yǎmekta yǎwani. ³Unita in ba kome ŋo terak man yǎpmǎŋ daniwani ǎmatǎ manken nepmaŋpǎŋ piǎ tǎyat u yǎpmǎŋ danikta nadǎwǎtǎk kubǎ nǎmo tǎk tǎyat. Nǎmo, nǎkŋa imaka, piǎ tǎk tǎyat u nǎmo yǎpmǎŋ danik tǎyat. ⁴xTǎŋpǎkaŋ nǎkŋawǎ piǎ tǎktǎk kǎdawǎ waki kubǎ nǎmo tǎk tǎyat yǎŋ nadǎtat. Upǎŋkaŋ Anututǎ nǎkken momi kubǎ nǎmo kak tǎyak yǎŋ nǎmo yǎyat. Nǎmo, piǎ tǎk tǎyat u Ekǎni kubǎ-tǎgǎn yǎpmǎŋ danik tǎyak. ⁵yUnita Ekǎni tǎŋo kadǎni nǎmo ahǎŋirǎn ǎma kubǎ tǎŋo piǎ nǎmo yǎpmǎŋ danineŋ. Ekǎnitǎ ini ǎbǎŋkaŋ imaka bipmǎŋ urani-ken kǎbop itkaŋ u kudup kwawak api pewǎn ahǎneŋ. Tǎŋkaŋ ǎma tǎŋo bǎnep nadǎk-nadǎki kǎbop itak u imaka, kwawak

api pewǎn ahǎneŋ. Kadǎni ugǎn Ekǎnitǎ ǎma kubǎkubǎtǎ piǎni kome terak itkaŋ tǎŋpani uterakgǎn api yǎniŋ orek.

Kristo tǎŋo piǎ ǎmaniyeta man

⁶zNotnaye, Apolos-kǎt ninekta man yǎyat ŋowǎ intǎ nek-tǎŋo kǎdet kuroŋ u kaŋpǎŋ nadǎŋkaŋ man ŋode yǎwani tǎŋo mebǎri nadǎwǎ tumǎkta; Anutu tǎŋo man kudǎn tǎwani ugǎn iwatneŋ. Injinken nadǎk nǎmo yǎpurǎrǎtpǎŋ iwatneŋ. Man u nadǎkinik tǎŋkaŋ ǎma kubǎ tǎŋo wǎpi biŋam yǎpmǎŋ akuŋkaŋ kubǎ tǎŋo nǎmo yǎpmǎŋ ǎpneŋ. ⁷aUnita imata injinta ǎma ǎtu yǎrepmittǎŋ ǎrowani itkamǎŋ yǎŋ nadǎk tǎkaŋ? Ba imataken upǎŋ Anutu-ken nanik nǎmowǎ yǎpmǎk tǎkaŋ? Imaka imaka pǎke u kudup Anutu-ken nanik yǎpmǎk tǎkaŋ unita imata ninin pena ahǎk tǎkaŋ yǎŋkaŋ wǎpjin biŋam yǎpmǎŋ ǎrok tǎkaŋ?

⁸bIn ŋode kǎwep nadǎk tǎkaŋ; Imaka imaka pǎke ŋo kudup yǎpmǎŋ moreŋpǎŋ tǎgagǎn itkamǎŋ yǎŋ nadǎk tǎkaŋ. Jide? Inǎku nin nirepmittǎŋ intǎjukun ǎma tǎŋo wǎp biŋam yǎpmǎŋkamǎŋ yǎŋ nadǎk tǎkaŋ? Ude nǎmo! Bureni ude itkaŋ yǎwǎnǎku nin imaka, inkǎt intǎjukun ǎma ude bok itkaŋ Wisikinik yǎŋ yǎkkǎne. ⁹cUpǎŋkaŋ nǎmo! Intǎ ninta nadǎwǎ ǎpani tǎk tǎkaŋ unita ŋode bumik kaŋpǎŋ nadǎtat; Anututǎ aposoro nin, ǎma ǎpani-inik ude, mǎden-inik nipmaŋkuk. ǎmawebe ba aŋero ba imaka pǎke u iŋamiken nidǎpmǎŋ-pewǎ kumǎkta biŋam ude bumik nipmaŋkuk. ¹⁰dBureni-inik! Kristota yǎŋpǎŋ ninta nadǎŋirǎ ǎma nadǎk-nadǎki nǎmo, guŋ ude itkaŋ yǎŋ nadǎŋkaŋ injintawǎ nin Kristo tǎŋo kǎdetta nadǎna

^u3:20 Sam 94:11 ^v4:1 Tai 1:7 ^w4:2 Luk 12:42 ^x4:4 Sam 143:2

^y4:5 1Ko 3:8 ^z4:6 Rom 12:3 ^a4:7 Rom 12:6 ^b4:8 Rev 3:17,21

^c4:9 Rom 8:36; Hib 10:33 ^d4:10 1Ko 3:18

tumäk-inik tənpani yən nadäk täkañ. Ninä kehärominin nämo. Täñ, inä Nin kehärominin nitek yən nadäk täkañ. Ba ämatä intəño wəpjin biñam yəpmən akuñkañ ninta mäde ut nimik täkañ. ^{11e}Nadäkañ? Bian umu itkumənotä it yəpmən äbəkamən ɲo ketem umeta niñirä, ba tek dəkneñ jukut-jukut tənpani wädäna ärowäkañ kuñat tənçumənotä pen kuñatkamən. Ba ämatä nidəpmənəpən niwat kireñirä patpat kometa wäyäkneñ takamən. ^{12f}Tənkañ ketem yabən ahənəpən nakta ketnintä komi piä tənəpən yabən ahäk takamən. Tənçitna yənərok man niwerirä upənkañ Anututä tənçentəñ yämən yənəpən yənəpik takamən. U komi piä nimik täkañ unita täga yən nadənəpən buramik takamən. ^{13g}Ninta man wakiwaki yäk täkañ upənkañ kowata man kwini yəwet takamən. Bureni-inik! Ninä ämatä jirañ ureñ tənəpə kuk täkañ udewani. Ämawebe iñamiken jopi jäwəri, garok ikek ude itkamən. Ude itkumənotä pen it yəpmən äbəkamən.

¹⁴Man ɲo in mäyäk tamikta yənəpən nämo yəyat. Nämoinik, nanaknaye bureni yən yənəpən umun man kudən tənç tamitat. ^{15h}Kristo tənço kädət täwetpən täwönərehta äma bumta, 10,000 ude it tamikañ upənkañ nanjiye mäyap nämo. Näk pengən Manbiñam Täga täwerira nadäkinik tənçkuño unita Jesu Kristo tənço Manbiñam Täga uterak nanjin kubəgən ude itkut. ¹⁶ⁱUnita man kehäromi ɲode täwetat; In näkño kädət kuroñ iwatneñ. ^{17j}Mebəri unitagən yənəpən Timoti, Ekäni wəpi terak nanakna bureni-inik ba tənçentäkna təgagämən, gäripi nadənç imik täyat u iniñ kireñira äretak. U Jesu Kristo

tənço kädət näkä iwatpən äbot tənpani ämawebe komeni komeni yäwetpən yäwönərek tək täyat unita guñ tənəñ yənəpən yənçkodak tənəpən kañ täwerən yənəpən iniñ kiretat.

¹⁸Tənəpəkañ in ätutä ɲode nadäkañ; Täga nämo pəbə api nibəwek yən nadənkañ gup yəpmən ärokərok kudən tənç itkañ. ^{19k}Upənkañ Ekänitä nadənç namənä näk inken bärənəñ-inik api ärewet. Ärenəpənä äma gup yəpmən ärokərok kudən tənç itkañ unitəño mebəri api kañəñ nadäwet. Äma uwä bureni pewä ahäk täkañ ba mangən jop yäk täkañ u api kañəñ nadäwet. ^{20l}Unita nadäkañ? Anututä intəjukung irirən gəmori-ken itkañ kuñat-kuñat kädət u man terakgən nämo, u kehäromini terak ahäk täyak. ²¹Eruk, kädət jidewani u tənçira kənayənç nadäkañ? Komi terak yəpən-siwonç tawəpən kañ nipmanəpən yənç nadäkañ? Ba ninin kädətñin yəpna siwonç tawəpənç iritna gäripi nadənəpənç bənep kwini terak kañ äbən yənç nadäkañ?

Kubokäret kädət iwarani iwat kirewut!

5^mEruk, ämatä intəño manbiñam ɲode yənçirä nadäk täyat; Kubokäret kädət wakiinik kubä, guñ ämatä nämo tək täkañ u in bəmopjin-ken ahätak. Uwä ɲode; Inkät nanik äma kubätä iniken miñi-kät pat takamən. ²Wära! In bəmopjin-ken kädət udewani itak upənkañ imata nin täga itkamən, Anutu tənço man nadəwani bureni yənç yäk täkañ? Ude nämo, gup yəpmənç ärokərok kädətjin pənəpənç injinta nadəwä wakiinik tənəpəpənç konäm butewaki tənəñi täkañ. Ude tənçkañ äma waki ude tənç-

^e4:11 2Ko 11:23-27

^f4:12 Apos 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44 ^g4:13 Kra 3:45

^h4:15 Gal 4:19 ⁱ4:16 Plp 3:17; 1Te 1:6 ^j4:17 Apos 19:22; Plp 3:19-21

^k4:19 Apos 18:21 ^l4:20 1Ko 2:4 ^m5:1 Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20

pani u bämopjin-ken nanik yäñiwat-pewä inigän itnañi täyak. ³ⁿInä näka ban itak yäj nämo nadäneñ. Nämo, gupna ban itak upäñkañ bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Täñkañ inkät ude itkañ äma kudän wakiinik täñpani uku yäpmäj danitat. ^{4-5op}Unita man kehäromi ñode täyat; In käbeyä täñpäñ Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayäj täkañ unitäño kehäromi terak äma waki täñpani u Satan keriken pewut. Ude täñjä gupi täñpän wawayäj täko upäñkañ bänepi sukureñirän Ekäni täño kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biñam äneñi kañ täñpän. Täñpäkañ bänep nadäk-nadäkna inkät bok itpäñ käbeyä kañ ahäwän.

^{6q}Unita nadäkañ? Nin täga itkamäj yäñpäñ gupjin yäpmäj ärok täkañ uwä täga nämo. Ñode nämo käwep nadäk täkañ; Yis täpurigän upäñkañ käräga tañi-kät awähutpewä piä tañi täk täyak. ^{7t}Eruk äbot täñpani in uwä käräga ude. Unita in bämopjin-ken nanik yis biani u kudup täñpäreñ täñpä kut. Ude täñkañ käräga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak täkañ ude kañ irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Täñpäkañ nin ärut-paktañ nimani tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken dämpän-pewä kumäk täkañ ude. Uwä Kristo, ninta yäñpäñ ärawa ude kumbuko u. ^{8s}Unita ämawebe Pasova ketem näna yäñpäñä yis biani ureñ täñpä kuk täkañ, in udegän momijin ba kädet waki-waki u kudup kañ peñ morewut. Ude täñkañ bänep siwoñi terak, käräga yiskät

nämo awähurani ude man bureni täño kädet iwatpäñ kuñat täkot.

^{9t}Eruk, manbiñam kubä bian kudän täñ tamiñkuro uterakä in ämawebe kubokäret kädet iwarani-kät bok kuñatta yäjiwätkut. ¹⁰Täñpäkañ äma Anututa nämoinik nadäñkañ kubokäret kädet, äma täño tuñum yabängärip täñpani, kubo äma ba anutu jopi yäniñ orerani ukät itpäñ-nadäkta ba man yäñpäñ-nadäkta nämo yäjiwätat. Nämo, äma udewani tokñek itkañ unita yabäj umuntañ päñku deken iren? ^{11u}Nämo, äma ñodewanita yäñkut; Äma näk äbot täñpani yäñkañ kubokäret kädet, dapun-gärip kädet, anutu jopi yäniñoret kädet, ba äma täño wäpi yäpmäj äpani, ba ume nañkañ tänguñguñ täñpani ba kubota täñpani, äma udewanita yäñpäñ kudän täñ tamiñkut. Äma udewani mäde ut yämiñpäñ ukät itpäñ-nadäk ba ketem bok naknak nämoinik täneñ.

^{12-13vw}Unita nadäkañ? Ämawebe Anututa nämoinik nadäwani u yäpmäj danikta nämo itkamäj. Nämo, Anututä ini ämawebe udewani api yäpmäj daniwek. Täñpäkañ ninä äbot täñpani ämawebe yäpmäj daninañi. Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; *Äma waki täñpani bämopjin-ken nanik yäwat kireñpewä kut! Lo 17:7*

Notjiye gapman täño manken nämo yepmaneñ

6 Notnaye, intäño manbiñam ñode nadäk täyat; Inkät nanik kubätä noripakita bänepi wawäpäñ ämawebe Anututa nämo nadäk täkañ u iñamiken manken yepmak täkañ. Wa! Kädet u mäyäki! Äbot täñpani notjiye bämopi-

^{n5:3} Kol 2:5 ^{o5:4-5} Mat 16:19; 2Ko 13:10 ^{p5:4-5} 1Ti 1:20; 1Pi 4:6

^{q5:6} Gal 5:9 ^{t5:7} Kis 13:7, 12:21; Ais 53:7; 1Pi 1:19 ^{s5:8} Lo 16:3

^{u5:9} Mat 18:17; 2Te 3:14 ^{v5:11} 2Te 3:6; Tai 3:10; 2Jo 10

^{w5:12-13} Mak 4:11 ^{v5:12-13} Lo 13:5, 17:7; Lo 22:24

ken täga yäpä täganaŋi nämo? ²*Ai! Anutu täŋo kudupi ämawebe nintä ämawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ it täkaŋ u intäjukun it yämiŋpäŋ api yäpmäŋ danine yäŋ nämo ba nadäkaŋ? Eruk, imaka taŋi ude tänaŋäŋ tämäŋo unita in injin-tägän bäräpi täpuri täpuri bämopjin-ken ahäk täkaŋ u täga yäpä täganaŋi nämo? ³Ba nin aŋero kunum gänaŋ it täkaŋ u imaka, api yäpmäŋ danine. Ude tänaŋäŋ tämäŋo unita kome terak ŋonitäŋo bäräpi ahäŋ nimik täkaŋ u täga yäpmäŋ daninaŋi! ⁴Unita man bämopjin-ken ahäŋjirän imata Anututa nadäkinik nämo täŋpani-ken man u yäpmäŋ daniwut yäŋpäŋ kuk täkaŋ? ⁵In mäyäk nadäwut yäŋpäŋ ude täwetat! Inken äma nadäk-nadäk ikektä man äbot täŋpani notjiye bämopi-ken ahäwayäŋ täko u yäpmäŋ danikta kubä nämo itak ba? ⁶In ude tänaŋi upäŋkaŋ äbot täŋpani kubätä noripaki wädäŋ päŋku manken teŋirän äma Kristota nämo nadäwanitä man u yäpmäŋ danik täkaŋ. Umuri pähap!

⁷Inä äbot täŋpani notjiye manken yepmak täkaŋ uwä kwawak ŋode niwoŋärek täyak; In kädet wakiken uku mäŋkaŋ uba. Inä ŋode täga nämo täneŋ? Kubätä waki täŋ gameko uwä jop kwikinik täga nämo iren? Ba kubätä tuŋumka kubo täweko uwä jop täga nämo käwen? ⁸Upäŋkaŋ ude nämo täk täkaŋ. Nämo, in injin buap upäŋkaŋ kubota ba waki kowata kowata täk täkaŋ. ⁹⁻¹⁰^zUpäŋkaŋ jide? Man ŋode nämo nadäk täkaŋ? Ämawebe gwäk pimiŋpäŋ kädet waki täk täkaŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ täga nämo api itneŋ. Uita bänepjin jop täŋyäkŋatneŋta! Kubokäret kädet iwarani, Anutu jopi yäniŋ orerani, webe äpiye nikek

yäwarän täwani, ämanitä ämani noriye yäwarän täwani, kubota täŋpani, äma täŋo tuŋum yabäŋgärip täŋpani, äma ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täŋpani, noriye wäpi yäpmäŋ äpäk-äpäk täŋpani ba äma piä mähemiyä täŋyäkŋatpäŋ moneŋ tuŋumi kubo täŋ yämani, ämawebe udewani kubätä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämoink api ärowek. ¹¹^aTäŋpäkaŋ inken nanik ätu kädet ude täk täŋpani. Upäŋkaŋ Anututä momijin ärutpak taŋpäŋ tepmaŋpän inita biŋam täŋkuŋ. Täŋkaŋ Ekäni Jesu Kristo wäpi terak ba Anutunin täŋo Munapik unitäŋo kehäromini terak Anututä täŋpewän iŋamiken ämawebe siwoŋi äbot ude itkaŋ.

Gupjinä Anutu iniŋ oretta biŋam

¹²^bTäŋpäkaŋ äma kubätä ŋode yäwek; Kristotä nämagutkuko unita näk imaka u ba u tägagän täŋpet yäk. Yäwänä kowata ŋode iweret; Täga yäyan upäŋkaŋ imaka u ba u täkta nadäk täyan u kuduptagäntä kädet siwoŋi iwatta nämo täŋkentäŋ gamek. Täŋpäkaŋ äma u ŋode yäwek; Imaka u ba u kudup täga täkta naniŋ kirewani yäk. Yäwänä ŋode iweret; Ude upäŋkaŋ ŋode nadäwen; Imaka u ba u jop kaŋira närepmirirän näk unita watä äma ude täga nämo iret. ¹³^cTäŋpäkaŋ äma uwä manna u utpäŋ ŋode yäwek; Ude nämo yäk. Kokna uwä ketem nakta biŋam. Täŋpäkaŋ ketem uwä koknata biŋam. Anututä yarä u bok api pewän paotdeŋ unita nadäwätäk nämo täk täyat yäŋ yäwek. U bureni upäŋkaŋ ŋode täwetat; Gupnin uwä kubokäret täkta biŋam nämo. Nämoink, u Ekänitä inita watä piä täŋ imikta biŋam. Ba Ekänitä ini gupnin kaŋiwatta

*6:2 Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4

†6:7 Mat 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9 †6:9-10 Gal 5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15

‡6:11 Tai 3:3-7 ‡6:12 1Ko 10:23 ‡6:13 1Te 4:3-5

biŋam yāwani. ¹⁴dU imata, Anututä Jesu komegup ikek awaŋ gānaŋ nanik wādāŋ tādokuk. Eruk, nin imaka udegān kehāromini terak komegup ikek api wādāŋ tādorek.

¹⁵eJide? Gupjin uwä Kristo täŋo gupi moräk-moräktä itkaŋ yāŋ nämo nadäkaŋ? Ude itkaŋ unita jide? Kristo täŋo gupi moräk uwä kubokäret webekät bok kentāŋirān tågawek? Nä-moinik! ¹⁶fBa ŋode nämo nadäk täkaŋ? Äma kubätä kubokäret webekät kentāweko uwä gup kubägān takamān. Unitawä Anutu täŋo mantä kwawak ŋode yāyak; Yarä uwä gup kubägān api tädeŋ. ¹⁷gTāŋpākaŋ äma Ekāni-kät kentäk täkaŋ uwä mājoni Ekāni-kät kubägān ude takamān.

¹⁸Unita kubokäret kädēt kaŋumuntaŋ metāŋpeŋ kut. Imata, momi ätu tāk takamāŋ uwä gupnin punin ŋonitā-gān tāk takamāŋ. Täŋ, kubokäret kädēt tāk täkaŋ uwä iniken gupi ba bānepi bok täŋpā wakiinik tāk täkaŋ. ¹⁹hBa man ŋode pätak u nämo käwep nadäk täkaŋ? Gupjin uwä Kudupi Munapik, Anututä tamiŋkuko bānepjin-ken it täyak unitäŋo kudupi yot ude itkaŋ. In injinta biŋam nämo! ²⁰iNämoinik, inä Anutu, gwäki ärowani peŋpāŋ tāmāgutkuko unita biŋam itkaŋ. Unita gupjintä Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ ärok tākot.

Yanāpi tāktäk täŋo man

7 Eruk, man kubäkubä kudān täŋpāŋ namiŋkuŋo unitäŋo kowata kudān täŋ tamitat ŋo. Inä ŋode yāŋkuŋ; Äma, webe nämo yāpneŋo uyaku täga. ²Ude täga yäk täkaŋ upāŋkaŋ kubokäret kädēt taŋi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni nikek, ba webe kubäkubä äpiye

nikek itneŋ. ³Tāŋkaŋ äma täŋo gupi uwä webenita biŋam unita nämo iyap täwek. Täŋpākaŋ udegān, webe täŋo gupi uwä äpita biŋam unita nämo iyap täwek. ⁴Unita ŋode nadäkot; Webeni ini-tägān iniken gupita māhemi nämo täyak, äpitä webeni täŋo gupita māhemi bok tākta yāwani. Täŋ, udegān äpi ini-tägān iniken gupita māhemi nämo täyak, webenitā äpi täŋo gupita māhemi bok tākta yāwani. ⁵Unita nādapi täŋpani in, gupjinta nämo iyap täneŋ. Täŋ, yāŋpāŋ-nadäk täŋpāŋ inigān inigān itpāŋ Anutu-ken yāŋapik piä kaŋ tädayāŋ nadāŋpāŋä inigān inigān täga itdeŋ. Upāŋkaŋ inigān inigān kadāni kārōŋi täga nämo itdeŋ. U imata, nadäk-nadäkita watä nämo irirān Satantä täŋyäkŋat-pewān waki tädeŋo udetā äneŋi kentädeŋ. ⁶Man yāŋahätat ŋo in täŋkentāŋ tamik-tagān. U бага ude nämo peyat. ⁷jNäkä gāripi nadäk täyat uwä näkä itat udegān kaŋ irut yāŋ nadäk täyat. Upāŋkaŋ nadäkinik täŋpani kubäkubäta iron Anutu-ken nanik inigān inigān yāmani. Kubätä ude itta kehāromi imani. Täŋ, kubāwä ude tākta kehāromi imani.

⁸Unita gubaŋi gubaŋi ba ämawebe kajatta ŋode yāyat; U gubaŋi näkä itat udegān itnayāŋ täŋo uyaku täga. ⁹kUpāŋkaŋ nadäk-nadäkna ba gupnata watāni täga nämo iret yāŋ nadāŋpāŋä webe ba äma kaŋ yāput. U imata, kaŋgārip täŋpāŋ kubokäret kädēt iwatneŋta.

¹⁰lEruk, nādapi inta бага ŋode peyat. Baga ŋowä näkŋaken nadäk-nadäk nämo, u Ekāniken nanik. Uwä ŋode; Webenitā äpi nämoinik pewek. ¹¹Tāŋ, peweko uwä gubaŋigān irek, ba ittāŋgān äpikät äneŋi kentāŋpāŋ itdeŋ.

^d6:14 Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 ^e6:15 Rom 12:5; Efe 5:30

^f6:16 Mat 19:5 ^g6:17 Jon 17:21-23; Rom 8:9-11 ^h6:19 1Ko 3:16

ⁱ6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Plp 1:20 ^j7:7 Mat 19:12 ^k7:9 1Ti 5:14

^l7:10 Mat 5:32, 19:9

Tänpäkaŋ ämatä webeni udegän, nämoinik pewek.

¹²Eruk, in ätutawä näkŋaken nadäk, Ekäni tänpöpäŋ nämo, ɲode täwetat; Nadäkinik tänpäni kubä täŋo webeni nadäkiniki nämotä äpikät pen itta nämo bitnäweko uwä äpitä nämo yäŋ-iwarek.

¹³Tänpäkaŋ udegän, nadäkinik tänpäni webe kubä täŋo äpi nadäkiniki nämotä webeni-kät pen itta nämo bitnäweko uwä webenitä nämo yäŋ-iwarek. ¹⁴U imata, äma nadäkiniki nämo uwä webeni täŋo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ba webeni nadäkiniki nämo u äpi täŋo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ude bureni nämo tänpäwä ironjiye Anututa biŋam nämo itneŋ. Upäŋkaŋ uwä kudupi itkaŋ. ¹⁵^mTänpäkaŋ nadäkinik nämo tänpäni kubätä webeni ba äpi nadäkinik ikek u pekta nadäweko uwä nämo iniŋ bitnäneŋ. Nämo, teŋpeŋ kweko uwä nadäkinik tänpäni äma ba webe u nädapi täŋo topmäk-topmäk terak pen täga nämo itneŋ. Upäŋkaŋ ɲode nadäwut; Anututä ämawebe ätukät bänep kubägän terak itta nimagutkuk. ¹⁶ⁿTänpäkaŋ bok itdeŋo uwä webe nadäkinik tänpäni in äpjiye nadäkiniki nämo u täŋkentäŋ yämiŋirä bänepi käwep sukureŋpäŋ Anututa biŋam täneŋ. Ba äma nadäkinik tänpäni in webejiye nadäkiniki nämo u täŋkentäŋ yämiŋirä bänepi käwep sukureŋpäŋ Anututa biŋam täneŋ.

Anututä ude tepmaŋpani unita täga nadäneŋ

¹⁷^oTänpäkaŋ Anutu täŋo äbot kubäkubäta бага ɲode peŋ yämik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuko udegän pen

kaŋ irut. Ba jide irirä Anututä in inita biŋam tämagutkuko udegän kaŋ irut. ¹⁸Uwä ɲodeta yäyat; Inken nanik ätu gupi moräk madäwani itkaŋ nadäkinik täŋirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä jide tänpäŋ gupnin moräk äneŋi yäpurärätne yäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämo madäwani itkaŋ nadäkinik täŋirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäta nämo nadäneŋ. ¹⁹^pU imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämo madäwani u Anutu iŋamiken tägagän itkaŋ. Täŋ, Anutu täŋo бага man iwat-iwat unitä bureni-inik täyak. ²⁰Unita Anututä in inita biŋam tämagutkuk-ken itkuŋo udegän kaŋ irut. ²¹Gäk äma täŋo piä watä äma jopi itkaŋ nadäkinik tänpäŋ Anututa biŋam täŋkuno tänpäwä eruk, unita nadäwätäk nämo täŋpen. Täŋ, äma täŋo komi piä u peŋpäŋ gäkŋaken gärip terak itta kädet kubä tumbänä täga iwaren. ²²^qNadäkaŋ? Äma kubä äma täŋo piä watä äma jopi irirän Anututä imagutkuko u tänpäwä eruk, äma uwä inidegän itkaŋ ɲode nadäwek; Näk Anututä yen pit namiŋpäŋ iniken piä täkta nepmaŋpani yäŋ nadäwek. Täŋkaŋ udegän äma kubä äma gämori-ken nämo, ini jop kuŋarani ude irirän Anututä imagutkuko u tänpäwä eruk äma uwä inidegän itkaŋ ɲode nadäwek; Näk Kristo täŋo watä piä äma jopi ude itat yäŋ nadäwek. ²³Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikpäŋ in suwaŋkuko unita äma täŋo topmäk-topmäk terak nämo itneŋ. ²⁴Unita notnaye äneŋi ɲode yäkgän täŋpa; Anututä in kubäkubä inita biŋam tämagutkuk-ken uken itkuŋo Anutu-kät kwasikotpäŋ pen udegän kaŋ irut.

^m7:15 Rom 14:19 ⁿ7:16 1Pi 3:1 ^o7:17 1Ko 7:20,24

^p7:19 Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15 ^q7:22 Plm 16; Efe 6:6; 1Pi 2:16

Gubaŋita man

²⁵ Eruk, gubaŋi gubaŋita kudän täwayäŋ. Uwä näkŋaken nadäk, Ekäni täŋo nämo upänkaŋ Anutu butewaki nadän namiŋkuko unita man yäyat ŋo täga nadäwä bureni täneŋ. ²⁶ Näk ŋode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäŋ unita in gubaŋi itkaŋ udegän kaŋ irut. ²⁷ Täŋkaŋ gäk webe yäpuno u täŋpawä webe u pekta kädetta nämo wäyäkŋewen. Ba nämo yäpuno u täŋpawä yäpmäkta piäni nämo täŋpen. ²⁸ Upänkaŋ webe yäpayäŋ täno uwä momi nämo. Ba webe gubaŋitä äma yäpayäŋ täko u imaka, momi nämo. Upänkaŋ ämawebe nädapi täŋpanitä kome terak ŋo bäräpi mäyap api yabäŋ ahäneŋo unita kädet udewani inken ahäŋ tamek yäŋpän täwetat. ²⁹ ŋodeta yäŋpän yäyat; Kadäni iwoyäŋkuko uku keräpi-inik täyak, kome pähap ŋo itak ŋodegän nämo api irek. Unita kome ŋo terak irit unita nadäwätäk taŋi nämo täneŋ. Mebäri unita webe nitek in nadäk-nadäkjin webejiye terakgän nämo peneŋ. Nämo, webe nämo yäpani ude bumik kaŋ irut. ³⁰ Ba konäm butewaki terak it täkaŋ in konäm butewaki terak nämo irani ude kaŋ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nämo täŋpani ude kaŋ irut. Ba moner piä täŋpani intä moner u näkŋaken nämo yäŋ nadäŋpän kaŋ kuŋarut. ³¹ Ba äma kome täŋo tuŋum yäpmäŋ kuŋat täkaŋ in moner tuŋumjin nämo ude bumik kaŋ kuŋarut. U imata, kome pähap ŋo itak ŋodegän nämo api irek. Nämo, uwä paorayäŋ keräp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadäwätäk ikek kuŋatta nämo nadätat unita man ŋo täwetat. ŋode nadäk täkamäŋ; Yanäpi irit täŋo nadäwätäktä äma gubaŋi nämo yepmäŋit täyak unita Ekäni täŋo piä-

tagän nadäwätäk täk täkaŋ, ba Ekänitä yabäwän tägakta nadäk kädet kubägän iwat täkaŋ. ³³ Täŋ, nadäkinik täŋpani webe nitektä kome täŋo nadäwätäk terak bok kuŋat täkaŋ. Ba webeni bänepi täŋpidäm takta nadäwätäk täk täkaŋ. ³⁴ Unita nadäk yarä terak kuŋat täkaŋ, webeni nanakta watä itta ba Ekäni täŋo piä täkta nadäwätäk yarä u täk täkaŋ. Täŋpakaŋ webe gubaŋi, äma nämo yäpani u Ekäni täŋo piäta nadäwätäk täk täkaŋ. U gupi bänepi kuduŋtagän Anututa biŋam kudupi ude inŋ kirekta piäni täk täkaŋ. Täŋ, webe äpi nitektä kome täŋo nadäwätäk terak bok kuŋat täkaŋ. Ba äpi bänepi täŋpidäm takta nadäwätäk täk täkaŋ. ³⁵ Man yäyat ŋo in täŋkentäŋ tamikta yäyat. U bäräpi tamikta ba taniŋ bitnäkta nämo yäyat. Nämo, man ŋonitä täŋkentäŋ tamiŋirän in kudän siwoŋi iwatpän bänep nadäk-nadäkjin kudup Ekäni terakgän peŋpän kaŋ kuŋarut yäŋ nadätat.

³⁶ Unita äma gubaŋi, webe jop iwoyäŋ tamanipän yepmakta nadäk täkaŋ inta ŋode yäyat; In kubätä ŋode nadäwek; Webe u nämo yäpayäŋ täro uwä goret täŋ imet yäŋ nadäwek. Ba gup nadän gäripnata watä täga nämo iret yäŋ nadäŋpän, ba webe u yäpnaŋi yäŋ nadäwek. Eruk ude nadäwayäŋ täko uwä iniken gärip iwatpän webe u täga api yäpek. Täŋpakaŋ yäpeko uwä momi nämo. ³⁷ Täŋ, äma kubä gubaŋigän itta kubätä peŋ iweränkaŋ nämo, ini nadäk kehäromigän peŋpän gup nadän gäripnata watä täga iret yäŋ nadäwek. Eruk, äma udewani uwä webe iwoyäŋ imani u nämo yäpeko u täga. Goret nämo täŋpek. ³⁸ Unita ŋode yäwa; Äma, webe iwoyäŋ imani yäpeko uwä täga täŋpek. Täŋ äma, webe u kehärom taŋpän nämo yäpeko uwä tägagämän kubä täŋpek.

^{39v}Eruk unita man kubä ñode yäkgän tänpa; Äpi kodak irirän webeni äma unita biñamgän pen irek. Tänpäkañ äpi kumbeko uwä webe u äma kubä täga yöpeko upänkañ Ekänita nadäkinik tänpänpän yöpek. ⁴⁰Ude upänkañ näkña ñode nadätat; Webe u äma kubä nämö yöpeko uwä säkgämän-inik irek. Tänpäkañ näk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yäyat ño Munapik unitä nadäk-nadäkna täñmeham tañ naminjirän yäyat yän nadätat.

Tom anutu jopita ijin yämanita man

8^wEruk, tom anutu jopita ijin yämani unita kudän täwayän. Äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin kudup nadäk-nadäknin ikek yän yäk täkañ. U bureni yäk täkañ upänkañ äma mäyaptä nadäk-nadäki tañita yänpän gupi jop yöpmän ärok täkañ. Täñ, äbot tänpänitä nadän yämikinik kowata kowata tänpän kuñat-nayän täño uyaku Kristo täño ämawebe kehäromini nitek api itneñ. ^{2x}Tänkañ äma kubätä inita näk imaka kudup nadäwa tärekañ yän nadäweko uwä ini bänepi jop yän-ikñarek. U nadänañi ude nämö nadätak yän yäne! ^{3y}Tän, äma kubätä Anututa gäripi nadän iminjän nadän imikinik täk täyak, äma unita Anututä bureni-inik nadän imitak.

^{4z}Unita tom anutu jopita ijin yämanipän naknakta näwet yabänkuño unita jide yänayän? Ñode; Anutu jopi uwä bureni nämö, wäranigän yän nadäk täkamän. Ba Anutu yarä nitek nämö, Anutu bureni-inik kubä-tägän itak yän nadäk täkamän. ^{5-6a}Imaka unita anutu yän yöwerani kunum terak ba kome terak itkañ, ba imaka mäyapta anutu yän yäk täkañ, ba imaka mäyapta ekäninin

yän yäk täkañ upänkañ nintäño Anutu bureni-inik kubä-tägän itak. U Nanin pähap, imaka yöwän ahäwani unita biñamgän it täkamän. Ba Ekäninin bureni kubä-tägän itak. U Jesu Kristo, imaka kuduptagän unitäño kehäromi terakgän it täkañ, ba nin imaka, unitäño kehäromi terakgän it täkamän.

⁷Tänpäkañ nadäkinik tänpäni notjiye ätu man unita nämö nadäwä tärek täkañ. U anutu jopi nadän yämik-yämik kädet bian iwät täñkuño unita pen juku piñ itkañ unita ketem anutu jopita ijin yämanipän nañkañä u imaka bureni-inikta ijin yämani yän nadäk täkañ. Anutu jopi täño mebari ket nämö nadäwä tärek täkañ unita ketem u nañkañ bänepitä Anutu injamiken goret täkamän yän nadäk täkañ. ^{8b}Nadäkañ? Ketemtä nämö nimagut päñku Anutu dubiniken nipmak täyak. Nämö, ketem u ba u nänero ba nämö nänero unitä tänpewän Anutu injamiken täga ba waki ude nämö itne. ^{9c}Ude upänkañ ket nadäwut. In nadäwä tärewäpän imaka u ba u tägagän täne yän nadäk täkañ upänkañ nadäk-nadäk u iwarirä notjiye nadäkiniki kwinitä tabänpän udegän täñkañ nadäkiniki tänpä waneñta!

¹⁰Ñodeta nadäwut; Nadäwä tärewani inkät nanik kubätä anutu jopi täño iniñoret eni gänañ itkañ tom anutu jopita ijin yämani nañ irirän notjinpak nadäkiniki kwini kubätä käweko uwä ñode nadäwek; Näkña udegän täga tänpet yän nadänpän nadäkiniki tänpän waneñ. ^{11d}Wära! Kristotä notjinpak nadäkiniki kwini unita yänpän kumbuk. Uunita nadäk-nadäkjin nitekta notjinpak udewani kubä täño nadäkiniki tänpewä waneño uwä tägawek? Nämö!

^{v7:39} Rom 7:2-3 ^{w8:1} Apos 15:29 ^{x8:2} Gal 6:3 ^{y8:3} Gal 4:9

^{z8:4} 1Ko 10:19; Gal 4:8; Lo 4:35,39; Lo 6:4

^{a8:5-6} Mal 2:10; 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 ^{b8:8} Rom 14:17

^{c8:9} Rom 14:13-15; Gal 5:13 ^{d8:11} Rom 14:15,20

¹²Notjiye nadäkiniki kwini udewanita goret täñ yämiñpewä bänep nadäknadäki kehäromi nämo u täñpawak täkañ uwä Kristota udegän goret täñ imik täkañ. ^{13e}Unita nin kubäkubätä ñode nadänañi; Ketem näkä nak täyat unitä täñpewän äbot täñpani notnapak kubätä momi-ken manpänä eruk, tom wari nämoinik api näñpet. Nämötä nämoinik, näkä täñpewa notnapak momi täñpek yäj nadäwet.

Pol uwä aposoro noriye ätu udewanigän

9^fJide? Man yäyat unita näkä nadäwä äpani täk täyak? Eruk näkñata ñode täwera nadäwut; Näk äma kubä täño topmäk-topmäk terak nämo it täyat. Nämo, näk aposoro bureni kubä. Näk Ekäninin Jesu u kañkut. Ba Ekäni täño piä täk täyat unitäño bureni uwä in ubayäj. ^{2g}Äma ätutä näkä nadäñirä aposoro bureni nämo täk täkañ. Upänkañ intä uyaku näkä aposoro bureni yäj nadäk täkañ, ei yäj? Täñkañ Ekäni täño manbiñam täwerira nadäkinik täñkuño unitä kwawak ñode yänahätak; Näk Ekäni täño aposoro bureni kubä.

³Eruk, äma näkño aposoro wäp ba piä yäpmäj danik täkañ unitäño jop manman u yäpmäj äpäkta ñode yäyat; ^{4h}Jide? Banabas-kät nektä piä täño gwäkita ketem ume täga nämo näde? ⁵ⁱBa aposoro ätu ba Pitakät Ekäni täño noriyetä webeniye yämaguräkañ piäta bok kuñat täkañ u, nek udegän, äbot täñpani webe ninekta yäpmäjkañ bok täga nämo kuñatne? ⁶Ba jide nadäkañ? Aposoro ätutä piä gwäki yäpmäjirä Banabas-kät nek-tägän ninek gupnek

täñkentäkta moneñ piä täga täde? ⁷Ude nämo! Äma piä mebäri mebäri täk täkañ uterak gwäki yäpmäk täkañ. Ämatä ämaken piä täñpäñ unita gwäki yäpmäk täkañ. Ba gapman täño komi ämatä ini-tägän ini nämo täñkentäk täkañ. Ba äma kubätä ketem piä täñpäñ ketem u täga näñpek. Ba sipsip täño watä ämatä watäni itneño u gwäkita nonoñi täkätpäñ nak täkañ. Watä jop nämo it täkañ.

⁸Täj, yäyat ñowä äma täño nadäk terak yänahätak yäj käwep nadäkañ. Upänkañ nämo, бага mantä udegän yäyak. ^{9j}Moses täño бага man terak ñode kudän täwani pätak; Bulimäkautä piä täñ gamiñkañ ketem moräki näñpayäj täñirän nämo yäjiwären. Man unita jide nadäkañ? Anututä bulimakauta nadäwätäk täñpäñ man u yäjkuñ? ^{10k}Nämo, u Anutu täño piä äma ninta juku piñpäñ man u yäjkuñ. Nadäkañ, äma kome dukduk piä täk täkañ ba äma ketem bureni puget-puget täk täkañ uwä piä u jop nämo täk täkañ. Unitäño kowata bureni ätu api näne yäj nadäñpäñ piäni täk täkañ. ^{11l}Nek udegän. Munapik täño yeri täga bämoñjin-ken pik täñkumäko unita kowata intäño tunum ätu gupnek täñkentäkta yäpnañi nämo? ^{12m}Äma ätutä inken piä täñirä täga täñkentäj yämik täkañ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata tañi täga nämo yäpde?

Täñpäkañ intä ude täga täñkentäj niminañi upänkañ in bämoñjin-ken itkumäkken uken nämo peñ täwetkumäk. Nämo, intä Kristo täño Manbiñam Täga u korekta nektä kädet täñpipide yäj nadäñpäñ bäräpi u ba u kotak täkamäk. ¹³ⁿUde upänkañ

^e8:13 Rom 14:21 ^f9:1 Apos 22:17-18; Apos 26:16; 1Ko 15:8

^g9:2 2Ko 3:2-3 ^h9:4 Luk 10:8; 1Ko 9:13-14 ⁱ9:5 Jon 1:42

^j9:9 Lo 25:4; 1Ti 5:18 ^k9:10 2Ti 2:6 ^l9:11 Rom 15:27

^m9:12 Apos 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 ⁿ9:13 Nam 18:8,31; Lo 18:1-3

ɲode nadäkot; Äma Anutu täño eɲiken piä tæk täkaɲ uwä piä uterak ketem yäpmäk täkaɲ. Ba äma kudupi yot gänaɲ alta-ken Anututa tom ijiɲ imik täkaɲ uwä tom u ätu kowata nak täkaɲ. ¹⁴oTäɲpakaɲ äma Jesu täño manbiɲam yäɲahäk täkaɲ uwä udegän, piä uterak täga itnaɲi. Ekäninintä kädet u yäɲkehärom taɲkuk.

¹⁵pEkänitä kädet u peɲkuko u täga iwarero upäɲkaɲ piä gwäkita nämo yäɲapik täyat. Ba intä täɲkentäɲ namikta man ɲo nämo kudän täyat. Nämo, Ekäni täño manbiɲam gwäki yäpmäkta niked nämo, jop täwet täyat unita oretoret pähap tæk täyat. Äma kubätä kädet u täɲpipiɲ nameko uwä kumbet yäɲ nadäwet. ¹⁶qTäɲpakaɲ näk Manbiɲam Täga yäɲahäk täyat unita yäɲpäɲ wäpna täga nämo yäpmäɲ akwet. Nämo, piä u täkta yäɲ namani unita imata ehutpäɲ nämo täɲpet? Näk Manbiɲam Täga u nämo yäɲahäwayäɲ täro uwä waki api kaɲ-ahäwet yäɲ nadätat. ¹⁷rTäɲpakaɲ Manbiɲam Täga u yäɲahäkta näkɲaken gärip terak yäɲahäwero uyaku gwäkita täga yäwet. Upäɲkaɲ ude nämo, piä tæk täyat uwä ude täkta yäɲ namani unita jop, Ekänitä kädet peɲ namani ude iwatpäɲ tæk täyat. ¹⁸Eruk, gwäki imatäkenpäɲ api yäpet? Uwä ɲode; Epänta gwäki yäpmäk-yäpmäk kädet näkɲa täga iwatnaɲi u peɲpäɲ Manbiɲam Täga u gwäki yäpmäkta nämo, jop yäɲahäk täyat unitä piäna täño gwäki ude täyak.

**Pol ämawebe täño piä
watä äma äworeɲkuk**

¹⁹sNadäkaɲ? Anututä yen pit namiɲkuko unita näk äma täño yen terak nämo it täyat. Upäɲkaɲ näkɲaken

gärip iwatpäɲ ämawebe kudup täño watä piä äma jopi ude äworeɲpäɲ kuɲat täyat. U imata, äma mäyap yämagutpäɲ Anututa biɲam yepmakta nadäk täyat. ²⁰tMebäri unita näk ɲode tæk täyat; Juda ämawebe yämagutpäɲ Anututa biɲam yepmakta Juda äma ude äworeɲpäɲ bämopi-ken piäni tæk täyat. Uwä Moses täño бага man terak it täkaɲ unita бага man terak irani ude äworeɲpäɲ täɲkentäɲ yämik täyat. Näkɲawä бага man terak nämo it täyat upäɲkaɲ äma бага man terak it täkaɲ u Kristota biɲam yämagutta ini bumikgän äworek täyat. ²¹uTäɲkaɲ äma Moses täño бага man niked nämo u yämagutta äma бага man niked nämo ude äworek täyat. Ude tæk täyat uwä Anutu täño бага nämo irepmit täyat. Nämo, näk Kristo täño man kädet ugän iwatpäɲ ude uwä tæk täyat. ²²vTäɲkaɲ äma nadäkiniki kwini ätu Kristota biɲam yämagutta, äma nadäkiniki kwini ude bumik äworeɲpäɲ bämopi-ken piäni tæk täyat. Bureni, äma mebäri mebäri ude wani ätu Kristota biɲam yämagutta nadäk täyat unita äma mebäri mebäri u bumik äworeɲpäɲ bämopi-ken piäni mebäri mebäri tæk täyat. ²³Ude tæk täyat uwä Manbiɲam Täga u täɲmeham täkta tæk täyat. Ba imaka tägatäga Manbiɲam Täga u pewä ahäk täyak u Ekäni täño ämawebeniye-kät bok kaɲ yäpna yäɲkaɲ tæk täyat.

**Gwäki bureni yäpmäkta
bäräɲek täkäna**

²⁴Täɲpakaɲ uwä ɲode bumik; Närepmirek gärepmirek-ken äma mäyaptä bäräɲeneɲo upäɲkaɲ äma kubä-tägän бага pewani-ken intäjukun ahäɲpäɲ gwäki yäpek.

⁹9:14 Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 ^p9:15 Apos 18:3 ⁹9:16 Jer 20:9

^r9:17 1Ko 4:1 ^s9:19 Mat 20:26-27 ^t9:20 Apos 21:20-26 ^u9:21 Gal 2:3

^v9:22 2Ko 11:29; Rom 11:14

Eruk, in udegän gwäki bureni u yäpmäkta juku piñpäj kehäromigän kañ bäräjewut. ²⁵wNadäkañ, äma närepmirek-gärepmirek-ken bäräjenayäj nadäk täkañ uwä gärip mebäri mebäri mäde ut yämiñpäj gupi täñpidäm takta komi piä täk täkañ. Täñkañ äma uwä gwäki paotpaot ikek yäpmäkta ude täk täkañ. Täñ, ninäwä gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yäpmäkta bäränek täkamäj. ²⁶Mebäri unita näk dapun jopjop nämo täñkañ bäränek täyat. Nämo, siwoñigän bäränek täyat. Ba äma ämik täñkañ keru jopjop wepmät täkañ ude nämo täk täyat. ²⁷xNämo, gupnatä gäripna ba manna iwatta ut täyat. U gupnatä gärip mebäri mebäri peñjirän goret bäräjewet yäñpäj ude uwä täk täyat. Näk äma ätu Ekäni täño manbiñam yäwet yäpmäj äbäñtäyiwa gwäki nämo yäpayäj yäj näwerekta!

Isrel äbottä täñkuño udegän nämo täne

10^yNotnaye, äbekjiye orajiye Moses iwarän täñkuño uken bäräpi ahäj yämiñkuño u ket juku piwut yäj nadäñpäj man ño täwerayäj; U kudup gubam pähap Anututä watä it yämikta pewän äpuko u gänañ kuñatkuñ. Ba u kudup Gwägu Gämäni u weñpeñ kukji udude säkgämän ahäjkuñ. ²Gubam u gänañ kuñatkuño ba ume weñkuño u ume ärutärut bumik ude täñkuñ. Kadäni uken kuñat-kuñat kodaki yäput peñpäj Moses täño iwaräntäkiye ude ahäjkuñ. ³zTäñkañ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepmäj towiñkuko u nak

täñkuñonik. ⁴aBa u kuduptagäntä ume Munapiktä yämiñkuko u imaka, nak täñkuñonik. Ume uwä möbä Munapiktä peñ yämani bok kuñat täñkuño uken naniktä äpäñjirän nañkuñ. Möbä uwä Kristo ubayäj. ⁵bUde täk täñkuño upäñkañ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täño gärip nämo iwatuño unita yabäwän nämo tägañkuñ. Mebäri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kumäj täñpä kuñkuñ.

⁶cEruk, imaka ahäj yämiñkuño u nintä kañpäj nadäkta wärani ude ahäjkuñ. Unitä nin ñode niwoñäretak; Ninä bänep nadäk-nadäknin imaka wakiwaki terak nämo pene, ämawebe biani unitä täñkuño ude. ⁷dBa anutu jopi nämo yäniñ oretne, äma biani ätutä täñkuño ude. Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Ämawebe u ketem ume nañpäj tängunguñ täñkañ guñ äma täño kap teñpäj kudän waki-wakiinik täñkuñ. Kis 32:6

⁸eEruk kubokäret kädet äma biani u ätutä täñkuño ude nämo täne. Äma uwä ude täñkuño unita kepma kubägän ämawebe 23,000 udetä paotkuñ. ⁹fUnita ninä Anututä täga nämo nin däpek yäj nadäñpäj imaka u ba u täga täne yäj nämo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täñ-yabäñjirä gämoktä kumäj-kumäj däpuñ. ¹⁰gBa Anutu täño kudänta gañani nadäñpäj yäjkubit-kubit nämo yäne. Äma biani ätu ude täñkuño uwä Kumäj-kumäj täño Añjerotä äbä kumäj-kumäj däpuñ.

¹¹hNotnaye, imaka ahäj yämiñkuño u äma ätutä juku piñpäj kädet kuron

^w9:25 Plp 3:14; 2Ti 4:7-8; 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4

^x9:27 Rom 8:13, 13:14 ^y10:1 Kis 13:21-22; Kis 14:22-29 ^z10:3 Kis 16:35

^a10:4 Kis 17:6; Nam 20:11 ^b10:5 Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5

^c10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 ^d10:7 Kis 32:6 ^e10:8 Nam 25:1-9

^f10:9 Nam 21:5-6 ^g10:10 Nam 16:41-49; Hib 3:11,17

^h10:11 1Ko 10:6; 1Pi 4:7

udegän nämo täneŋta ude ahänkuŋ. Tänpänj unitäŋo manbiŋam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkamänj nintä daniŋpänj nadänkaŋ umuntäneta kudän täŋkuŋ. ¹²Unita äma kubätä näk kehäromi itat, wakiken täga nämo mänpet yänj nadänpänjä momi-ken mänpekta nadänj täpäneŋpänj kuŋarek. ¹³iTänpäkaŋ notnaye ŋode nadäkot; Tänyabäk kudupitä nämo ahän tamik täkaŋ. Nämo, ahän tamik täkaŋ uwä äma ätuken ahäk täkaŋ unitägän ahän tamik täkaŋ. Upänkaŋ Anututä yänjkehäromtak mani iwatpänj nämo api tepmaŋpek. Nämo, u tabänj äwaräkuk täŋirän tänyabäk kubä intä täga irepmitnaŋi nämo, udewani kubätä nämo api ahänj tamek. Nämoïnik! Tänyabäk kubätä ahänj tamiŋirän Anututä kädet täwit tamiŋpänj tänyabäk u gänaŋ kehärom taŋpänj itta kehäromi api tamek.

Anutu ba wäbät bok yänij oretnaŋi nämo

¹⁴JUnita notnaye tägagämän, wäbät yänij oretoret kädet kaŋumuntaŋ ban pänku irut. ¹⁵In guŋ nämo, nadäwä tumbani unita man täwerayänj täyat ŋo injin ket yäpmänj daniŋpänj nadäwut. ¹⁶kEkäni täŋo wain ume näna yänpänj Anutu bänep täga man iwetpänj nak täkamänj uwä naŋpänjä Kristo täŋo kumäk-kumäki terak tubeŋ kuŋpänj Kristo inikäät bänep kubägän tänpänj it täkamänj. Ba käräga tokätänj nak täkamänj u udegän. U naŋpänjä Kristo täŋo gupikäät kentänpänj Kristo-kät bänep kubägän tänpänj it täkamänj. ¹⁷lEruk, käräga bureni mebäri kubägän itak u kubägän nak täkamänj unita

ämawebe ini-ini itkamänj upänkaŋ gup kubägän ude ahäk täkamänj.

¹⁸mEruk, Juda ämawebe täŋo täk-täkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa iŋij imanipänj u moräki nak täkaŋ uwä naŋpänj Anutukät kentänpänj bänep kubägän tänpänj it täkaŋ. ¹⁹nTänkaŋ man unita nadänjit anutu jopi yänijoret-oret man täwerayänj täyat ŋonita nadäwut; Imaka guŋ ämatä anutu jopita iŋij yämik täkaŋ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayänj? U imaka bureni? Nämoïnik! U imaka bureni nämo yänj täwetat. ²⁰oUnita ŋode yäyat; Guŋ ämatä imaka anutu jopita iŋij yämik täkaŋ uwä Anututa nämo, Satan täŋo watä ämaniyeta iŋij yämik täkaŋ. Unita ketem anutu jopita iŋij yämani nämo näneŋ yänj täwet täyat uwä ŋodeta; In u naŋpänj Satan täŋo watä ämaniyekät kentänpänj bänep kubägän tänpänj itta nämo nadätat. ²¹pInä Ekäni täŋo wain ume naŋit, Satan täŋo watä ämaniyekät kentänpänj bänep kubägän tänpänj itta nämo nadätat. ²²qU imata, ude tänayänj tämäŋo uwä Ekänitä kokwawak bureni api täŋ nimek. Ude tänpänjä nin kehärom taŋpänj Anutu täŋo kokwawak täga api irepmitne? Nämoïnik!

Notniye täŋkentänj yämikta täktäk ugänpänj täne

²³rTänpäkaŋ äma ätutä ŋode yäk täkaŋ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwäranä kubä nämo, kudup u ninij kirewani yänj yäk täkaŋ. Man udewanita ŋode yäyat; Täga yäkaŋ upänkaŋ täktäk kudup uwä tägagän nämo. Ba täktäk kuduptagäntä täga nämo täŋkentänj nimek. ²⁴sUnita ŋode

¹10:13 1Ko 1:9 ^j10:14 1Jo 5:21 ^k10:16 Mat 26:26-28 ^l10:17 Rom 12:5; Efe 4:16 ^m10:18 Wkp 7:6 ⁿ10:19 1Ko 8:4 ^o10:20 Lo 32:17; Rev 9:20
^p10:21 2Ko 6:15-16 ^q10:22 Lo 32:21 ^r10:23 1Ko 6:12 ^s10:24 Rom 15:2

nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämö täne. Nämö, äma ätu täñkentäñ yämikta piäni täne.

²⁵Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki peñpäj yäpmäkta maketken pek täkañ u yänyabäk kubäkät nämö, täga suwanpäj näneñ. Yänyabäk ñode nämö yäneñ; U anutu jopita ijin yämani ba nämö ijin yämani yäj nämö yäneñ. ²⁶U imata, imatawä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Kome ini ba imaka imaka uterak itkañ u kudup Ekäni täñogän. Sam 24:1

²⁷U unita Jesuta nadäkinik nämö täñpani kubätä ketem bok näda yäj gäwerän täga yäj nadäñpäjä ketem gwet gameko u kudup yänyabäk kubäkät nämö, ba nadäwätäk ikekät nämö, jop täga näñpen. Ketem u bänep nadäk-nadäkka täga nämö täñpän waneñ. ²⁸U päñkañ ketem kubä näñpayäj täñiri äma kubätä ñode gäwerek; Ketem ñowä anutu jopita ijin yämani yäj gäweränä eruk, notkapak unita yäñpäj ketem u nämö näñpen. Nämö, notkapak unitä gäka nadäwätäk täñpäj goret täk täyan yäj gäwerekta! ²⁹Gäkña momi täñpen yäj nämö yäyat. Nämö, notkapak unitä momi täyan yäj nadäweko unita ketem u nämö näñpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikñutpäj ñode yäwek; Wära! Näk imaka u ba u tagagän näñpet ba täñpet yäj nadätat unita imata äma ätu udegän nämö nadäk täkañ unita yäñpäj kädet u pewet? ³⁰W Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpäj näñpero uwä äma kubätä goret näyan yäj imata näwerek? ³¹X Eruk unita ñode yäwa; In ketem ba ume nänayäj, ba imaka u ba u tänayäj nadäñpäjä u kudup Anutu wäpi biñam yäpmäj

akuktagän täneñ. ³²Y Unitä äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot täñpani kubä momi-ken tewet yäj yäñpäj imaka siwoñi täñpeñ kuñat täkot. ³³Z Näkä täk täyat udegän täk täkot; Näkña täñkentäkta nadäñpäj nämö, ämawebe kudup täñkentäj yämiñira Ekänita biñam täñput yäj nadäñpäj kuñat täyat.

11 ^aUnita näkño kädet kuroñ iwat täkot, näkä Kristo täño kädet kuroñ iwat täyat ude.

Ämawebe täño mebäri

²Kadäni kadäni näk man kudup täwetpäj täwoñäreñkuro u pen juku piñ it täkañ. Täñkañ iñitpäj yäpmäj kuñat täkañ unita taniñ oretat. ³b Upäñkañ man kubä ñode täwerayäj täyat unita imaka, nadäkinik kañ täñput; Äma kuduhtagän täño gwäki u Kristo. Täñpäj webe täño gwäki uwä äpi. Täñpäj Kristo täño gwäki uwä Anutu. ⁴Unita äma kubätä tek ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäwayäj täko ba Ekäni täño meni jinom yäñahäwayäj täko u gwäki Kristota mäyäk äpi imek. ⁵Täj, webe kubätä tek nämö ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäwayäj täko, ba Anutu täño meni jinom yäñahäwayäj täko uwä udegän gwäki äpita mäyäk äpi imek. Webe ude täk täkañ uwä webe jopjop kuñarirä mäyäk yämikta gwäki pujiñ madäj yämik täkañ udegän äpi äworeneñ. ⁶U ñodeta yäyat; Webe kubätä tek nämö ämetkañ kuñareko uwä kubätä webe unitäño gwäki pujiñ kudup kañ madäj imän. Upäñkañ u uwä imaka mäyäk unita webe uwä gwäk muyam nikek kuñatpäjä tek ämetkañ kuñarek. ⁷c Täñpäkaj ämawä tek nämö ämetkañ gwäki jopitä kuñatneñ. U imata, äma

^t10:26 Sam 24:1 ^u10:27 Luk 10:8 ^v10:28 1Ko 8:7 ^w10:30 1Ti 4:4

^x10:31 Kol 3:17 ^y10:32 Rom 14:13 ^z10:33 1Ko 9:20-22

^a11:1 1Ko 4:16 ^b11:3 Stt 3:16; Efe 5:23; 1Ko 3:23 ^c11:7 Stt 1:26-27; Jem 3:9

uwä Anutu täño injam dapun ba Anutu täño epmäget moräki unita. Täñ, webe uwä äma täño epmäget moräkipäj täñpani. ^{8d}Äma uwä webeken nanikpäñ nämo yäpuk. Webe uyaku ämaken nanik yäpuk. ^{9e}Äma jukun täñpäñ peñkañ webewä äma täño täñkentäki ude itta yäñpäñ täñpäñ pewani. ¹⁰Mebäri unita webe uwä man buramik webe unitäño wäranu uwä tek ämetpäñ kuñatneñ. Ude kuñatnayäj täño uwä aņero api orañ yämينةñ.

¹¹Täñpakañ Ekäni-kät kowat kwasikorän täñpanitä webe inipärik, äma inipärik nämo kuñatneñ. Nämo, webetä äma täño täñkentäki ude itneñ, ba ämatä udegän, webe täño täñkentäki itneñ. ¹²U imata, webe uwä ämaken nanik yäpani. Udegän ämatä webeken ahäj bumbum täk täkamäj. Täñkañ u kudup Anutu-ken nanikgän.

¹³Eruk, injin-tägän kañpäñ nadäk täñput; Webe kubä tek nämo ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäñirän tägawek? ¹⁴Ba äma gwäki pujiñ tañitä kuñarirän kawä siwoņi täñpek? Nämo! Anututä kädet kubä äbekjiye orajiye-ken ñode inide pewän ahäwani; Ämatä gwäk pujiñ tañi, webe täño ude bumik yäpmäj kuñat-kuñat u mäyäki. ¹⁵Upäñkañ webetä gwäk pujiñ karoni yäpmäj kuñarirä kawä tägawek. Gwäk pujiñ karoni u webe täño epmäget moräk. Gwäki pujiñtä tek ude täñpek. ¹⁶Täñpakañ äma kubätä näkño man ño urayäj nadäñpäñä ket ñode nadäwek; Kädet ätu nämo iwat täkamäj, ba Anutu täño äbot ätu komeni komeni itkañ u kädet ugän iwat täkañ.

Ekäni täño äñnak-äñnakta man

¹⁷Eruk, man ño täwerayäj täyat uwä bänep täga terak nämo täwer-

ayäj. Anutu iniñoret käbeyä täk täkañken kädet tägatäga nämo pewä ahäk täkañ. Nämo, äma bänep yäpä wak-wak käbeyä ude täk täkañ. ^{18f}In-täño biñam man ñode nadäk täyat; Käbeyäta änok kubägän irirä bämopjin-ken duñwewek ahäj tamik täyak yäk. Ude näwerirä u bureni käwep yäj nadäk täyat. ^{19g}Bureni, duñwewek in bämopjin-ken ahäk täyak u täga nämo. Upäñkañ jop uken, ini kañ ahäwän. Ude uyaku inken nanik netätä kädet Anututä gäripi nadäk täyak u iwat täkañ u kwawak api ahäwek.

²⁰Täñpakañ käbeyäta änok kubägän itkañ äñnak-äñnak täk täkañ uwä Ekäni täño äñnak-äñnak bureni nämo täk täkañ. Nämoinek! ²¹In kubäkubätä injinken ketem yäpmäj päbä notjiye mäde ut yämiñpäñ karoni nak täkañ. Täñjirä ätu nakta yeñirä it täkañ. Täñpäñ in ätutä wain ume bumta nañpäñ täñgunguñ täk täkañ. ^{22h}Jide? In eñjijn nämo? Äñnak-äñnak injin eñiken täga nämo täneñ? Ude täk täkañ uwä Anutu täño äbot täñpanita nadäñjirä imaka jopi kubä täk täyak. Ba notjiye jäwärita mäyäk yämik täkañ. Unita jide täweret? Kudän täk täkañ unita oretoret man täweret ba? Nämotä nämoinek!

²³Nadäkañ? Man täwetat ñowä Ekäniken nadäñkuro upäj täwetat. Man uwä ñode; Bipani Judas Kariottä Jesu iwan keru terak teñkuko kadäni uken Jesutä ñode täñkuk; ²⁴Uwä käräga yäpmäñpäñ Anutu-ken bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta yämiñpäñ ñode yäñkuk; Ñowä näkño gupna yäk. Uwä in täñkentäktä iniñ kirewani. Unita näk nadäj namikta kañ nak täñput yäk. ²⁵ⁱKetem nañ paotpäñ iräwä udegän

^d11:8 Stt 2:21-23; 1Ti 2:13 ^e11:9 Stt 2:18 ^f11:18 1Ko 1:10-12; 1Ko 3:3

^g11:19 Lo 13:3; 1Jo 2:19 ^h11:22 Jem 2:5-6

ⁱ11:25 Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13

wain ume yäpmanpäñ yämiñkañ yänkkuk; ñowä näkño nägätna. Nägätna ñonitä topmäk-topmäk kodaki yäput peyak yäk. Unita kadäni kadäni ño nanpäñä näka kañ nadäñ namik täñput yän yäwetkuk. ²⁶Unita kadäni kadäni käräga ba wain ume u nak täkañ uwä Ekänitä komi nadänpäñ kumbuko unitäño manbiñam yänjahänpäñ täk täkañ. Ude täñ yäpmäñ kuñirä Ekäni uwä kañ äbän.

²⁷JEruk, unita nadäkot; Ekäni täño däkum naknak u imaka jopi kubä nämo. Unita äma kubätä kädet siwoñi nämo iwatkañ Ekäni täño käräga ba wain ume näñpeko uwä Ekäni täño tohari ba nägärita nadänjirän imaka jopi kubä ude täñjirän Ekänitä kawän momi täñpek. ²⁸KUnita äma kubätä käräga ba wain ume u näñpa yänpäñ bänep nadäk-nadäki-ken jide päreko u jukun yäpmäñ daniñkañ täga näñpek. ²⁹Tänkañ äma kubätä Ekäni täño gupi, äbot täñpani noriye unita siwoñi nämo nadäñ yämiñpäñ käräga ba wain ume näñpeko uwä ini-tägän ini gupi Anutu täño manken tewek. ³⁰Mebäri unita inken nanik ämawebe ätuwä kehäromini nämo itkañ ba ätu käyäm ikektä itkañ ba ätuwä kumbuñ. ³¹Upänkañ nin bänep nadäk-nadäknin säkgämän yäpmäñ daniñkañ nänayän tämäño uwä Anututä manken nämo api nipmanpek. ³²lTän, Anututä nibäwän täga nämo täñpäwä kädet siwoñi niwoñärektä bäräpi mebäri mebäri nimik täyak. Imata, äma komen ämawebe-kät paot-paotta biñam tänero udetä yänpäñ täk täyak.

³³Unita notnaye, inä kubä-kengän itkañ Ekäni täño ketem bok näna yänpäñä äma kuduptagän äbän

moreñpäñ iräkañ yäput-peñpäñ uterakgän kañ nak täñput. ³⁴Tänpäkañ äma kubätä nakta iwäwä intäjukun ini enjiken nañ koreñkañ käbeyä-ken täga kwek. Ude tänayän täño uyaku käbeyä nämo täñpä wawäpäñ Anututä kowata waki nämo tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u äneñi äreñpäñ tabäwayän täyat-ken uken api täweret.

Munapiktä iron täk täyak unita man

12 Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäño mebärita intä guñ itneño udetä ñode täwera ket nadäwut; ²mIn bian guñ itkañ anutu jopi, man nämo yäwani uken päñku gämori-kengän itkañ unitäño nadäk kädet gwäjiwani iwatpäñ kuñat täñkuñonik. ³nUnita ñode täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täñkuño u man Anutu täño Munapiktä pewän ahäk täkañ u nämo. Nämoinik! Anutu täño Munapiktä äma kubäken itkañ man iwerirän ñode täga nämo yäwek; Jesu kañ wawän! Ba äma kubä Ekäni täño Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yän täga nämo yäwek.

⁴oTänpäkañ äbot täñpani ninken Munapiktä iron mebäri mebäri pewän ahäk täkañ uwä Munapik kubä-tägän pewän ahäk täkañ. ⁵pBa Ekäni täño watä piä mebäri mebäri täk täkamän upänkañ Ekäni kubägän. ⁶Ba piä u täkta piä täk-täk täño käderi mebäri mebäri upänkañ Anutu kubä unitägän piä u kudup täkta äbot täñpani ämawebe kuduptagäntä kehäromi nimik täyak. ⁷qBurenä, Munapiktä äbot täñpani ätu täñkentän yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkañ. ⁸Uwä ñodeta yäyat; Munapiktä äma kubätä kehäromi imiñjirän nadäk säkgämän

^j11:27 Hib 10:29 ^k11:28 Mat 26:22; 2Ko 13:5 ^l11:32 Hib 12:5-6

^m12:2 Hab 2:18-19 ⁿ12:3 1Jo 4:2-3 ^o12:4 Rom 12:6; Efe 4:4

^p12:5 Efe 4:11 ^q12:7 1Ko 14:26

kubä Anutu-ken nanik täga yänjahäwek. Tänpäkaŋ äma kubätawä Munapik kubä unitägän nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yänjahänpän yäwetta kehäromi imik täyak. ⁹Tänkaŋ Munapik kubä uterakgän äma kubä nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägän äma kubätawä äma käyäm ikek yäpän-tägakta kehäromi imik täyak. ¹⁰rTänpäkaŋ äma kubätawä Munapik unitägän kudän kudupi ätu täkta kehäromi imik täyak. Täŋ, kubätawä Munapik unitägän Anutu täŋo meni jinnom yäpmanpäŋ yänjahäkta kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täŋo man bureni ba mäjo täŋo man jopi u yäpman danikta kehäromi imik täyak. Täŋkaŋ äma kubätawä man kotäk kudupi mebäri mebäri terak yäkta kehäromi imik täyak. Tänpäkaŋ äma kubätawä man kotäk u yäpman äyänutpewän äma ätutä nadäkta kehäromi imik täyak. ¹¹sKudän mebäri mebäri uwä, Munapik kubä unitägän pewän ahäk täkaŋ. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

Gupnin kubägän upän moräki mäyap

¹²tEruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägän täyak upänkaŋ gupnin täŋo moräki wäpi inigän inigän. Täŋkaŋ wäp inigän inigän unitäkaŋ gup kubägän täyak. Eruk Kristo täŋo äbot terak udegän pätak. ¹³uNin kubäkubä mäyap upänkaŋ Kristo terak gup kubägän ude itkamän. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guŋ äbotken nanik, watä piä täŋpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubägänpäŋ uwäktän nimani. Munapik uwä ume bumik, naŋ täpäneppän säkgämän itta nimani. Täŋkaŋ Munapik unitä

tänpewän gup kubägän ude täŋkumänjo itkamän.

¹⁴Unita gupnin terak man wärani ŋode täwetat; Gupnin täŋo moräki mäyap, kubägän nämo. Uwä ŋode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi niniŋirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täŋo äbot täŋkehärom takta täk täkamän. ¹⁵Unita kuroŋnintä ŋode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upänkaŋ u gupnin moräk! ¹⁶Ba jukuningä ŋode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! ¹⁷Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täŋpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täŋpeko uwä imaka kubä täŋo kábäŋi jide ude yäna-kuneŋ? ¹⁸Upänkaŋ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäŋ gupnin täŋo moräki inigän inigän penirän piä iniken iniken täk täkaŋ. ¹⁹Tänpäkaŋ gupnin moräkitä kubägän äworeŋpäŋ itneŋo uwä gup bureni nämo! ²⁰Nämo, gupnin täŋo moräki mäyap unitä gup kubägän ude täŋkaŋ piä iniken iniken täŋirä säkgämän it täkamän.

²¹Unita dapuningä ketnin ŋode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkŋagän täga täŋpet! yäk. Ba gwäknintä kuroŋnin ŋode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkŋagän täga iret! yäk. ²²Nämo inik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yän yäk täkamän upänkaŋ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? ²³Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani täk täkamän upän watä säkgämän it yämik täkamän. Ba gupnin moräk kubä u mäyäknin uwä säkgämän-inik uwäk täk täkamän. ²⁴Tänpäkaŋ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it täkaŋ unita ŋode nadäkamän; Anututä gupnin

^r12:10 Apos 2:4; 1Ko 14:5 ^s12:11 Rom 12:3; 1Ko 7:7 ^t12:12 1Ko 10:17

^u12:13 Gal 3:28

moräki kuduhtagän peŋkuko gup kubägan ude itkaŋ. Täŋkaŋ gupnin moräki ätuwä wäpi biŋam ikek nämo bumik unita intäjukun peŋkuko itkaŋ. ²⁵Intäjukun peŋkuko uwä gupnin täŋo moräki moräki duŋ-wewek nämo täŋkaŋ watä kowata kowata täneŋta täŋpän peŋkuk. ²⁶Unita gupnin moräki kubätä komi nadänjirän moräki ätu kuduhtagän komi nadäneŋ. Ba kubätä wäp biŋam yäpmanjirän noriye kuduhtagän wäpi biŋam yäpneŋ.

²⁷vEruk, man unitäŋo mebäri ŋode; Äbot täŋpani in kuduhtagän Kristo täŋo gup ude itkaŋ. Täŋpakaŋ in kubäkubätä gup unitäŋo moräki moräki ude itkaŋ. ²⁸wTäŋkaŋ äbot täŋpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri täkta äma inigän inigän ŋode iwoyänpän yepmaŋkuk; Intäjukun, aposoro yäpmanj daniŋpän yepmaŋkuk. Täŋpän uterakä äma Anutu täŋo meni jinom yäpmanjän yänahawani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpän yäwoŋärewani. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyänpän yepmaŋkuk. Ba ätuwä kudän kudupi täkta, ätuwä täŋkentäk piä mebäri mebäri täkta, ätuwä piäta watä itta. Täŋ, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyänpän yepmaŋkuk. ²⁹Unita jide? Äbot täŋpani kudup uwä aposoro? Ba kuduhtagän uwä Anutu meni jinom yän ahawani? Ba kuduhtagän uwä yäwetpän yäwoŋäreŋ piä täk täkaŋ? Ba kudup-tagän kudän kudupi täk täkaŋ? ³⁰Ba kuduhtagän äma käyäm ikek täga yäpätäganen? Ba kuduhtagän man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ? Ba kuduhtagän man u yäpmanj äyänjut täkaŋ? Nämoinik! U piäni inigän inigän täk täkaŋ.

³¹xUpänkaŋ Munapik täŋo iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik

itkaŋ u yäpmaŋta gwäk pimiŋpän piäni täk täkot. Unita apiŋo kädet tägagämän kubä täŋo mebäri täwetpän täwoŋärewayän.

Bänep iron bureni täktäk kädet

13 Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itpän äma täŋo man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänaŋ aŋero unitäŋo man terak täga yäwero upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayänj täro uwä manna säkgämän uwä yänuruk-uruk, wagäm mämä ude api täŋpek. ²yTänpakaŋ näk Anutu täŋo meni jinom yäpmanjän pidämigän täga yänahawet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitäŋo mebäri täga nadäwa täreneŋo upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayänj täro uwä imaka jopi ude api iret. Ba nadäkinikna kehäromitä pom täŋpewän ini irani-ken täga peŋpeŋ äpamaŋ kweko upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayänj täro uwä nadäkinikna u jopigän api täŋpek. ³zTänpän näk tuŋumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yänpän gupna paotta täga iniŋ kirewero upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayänj täro uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api täŋkentänj namek.

⁴Eruk ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkaŋ uwä ŋode täk täkaŋ; U kwikinik itkaŋ äma ätu oraŋ yämik täkaŋ. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk täkaŋ. Ba u inita näk äma ätu yärepmimat yän nadänpän nadäwä ärowani nämo täk täkaŋ. ⁵aÄmawebe bänep iron ikek uwä ärowani kudän nämo täk täkaŋ ba initagän nadäwätäk nämo täk täkaŋ. Täŋpän kokwawak bäräneŋ nämo nadäk täkaŋ. Ba ämatä waki

v12:27 Rom 12:5; Efe 5:30 w12:28 Efe 4:11-12 x12:31 1Ko 14:1

y13:2 Mat 17:20 z13:3 Mat 6:2 a13:5 Plp 2:4

täj yämiñirä momi u kadäni käronjita nämo yäpmäj kuŋat täkaŋ. ^{6b}Täjkaŋ wakitä äma ätuken ahäj yämiñirän wi yäwatpäŋ oretoret nämo täk täkaŋ. Nämo, u man bureni täŋo kudän kwawak ahäjirän uyaku oretoret pähap nadäk täkaŋ. ^{7c}Täjpäkaŋ äma bänep iron ikektä äma kehäromini nämo täŋ-mehamtaŋ yämik täkaŋ. Ba nadäkiniki nämo pewä putärewäkaŋ Anututä täŋkentäj yämikta itsämänpäŋ nämo gaŋatak täkaŋ. Nämo, bänep iron täktäk kädet gwäk pimipäŋ täk täkaŋ.

⁸Bänep iron kädet bureni uwä nämo api paorek. Täŋ, kädet täga ätu ŋodewani u api paotneŋ; Kudupi Munapik terak Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk-ahäk uwä kadäni keräpi-tagän. Ba Kudupi Munapik täŋo iron yäpmänpäŋ man kotäk kudupi kudupi terak yäkyäk u api paorek. Ba Anutu täŋo nadäk yäpmänpäŋ yäŋahäk-ahäk u imaka, api paorek. ⁹Bureni, Anutu täŋo nadäk kuduŋtagän täga nämo nadäna tärewäpäŋ yäŋahäne, moräkigän nadänpäŋ yäŋahäk täkamäj. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduŋtagän täga nämo yäŋahäne, moräkigän nadäk täkamäj. ¹⁰Upäŋkaŋ imaka bureni-iniktä ahäjirän imaka ket nämo nadäwani ba ket nämo täŋpani u api paotneŋ. ¹¹Uwä ŋode bumik; Näk ironi itkaŋ man yäŋkuro, nadäk-nadäk piä täŋkuro ba yäpmäj danik-danik piä täŋkuro u ironitä-yäj täk täŋkuronik. Ude itkuropäŋ tägaŋpäŋä äma ekäni äworeŋpäŋ ägiŋ kädet u peŋkut.

^{12d}Täj, apiŋo imaka imaka yabäŋpäŋ-nadäk täkamäj u wäranigän kaŋuruk ikek, glas waki terak mäjonin säkgämän nämo kak täkamäj ude bumik yabäŋpäŋ-nadäk täkamäj.

Upäŋkaŋ kami iŋam kowat-kawän api täne. Apiŋo Anututa nämo nadäwa tärek täkaŋ. Upäŋkaŋ kadäni uken api nadäwa täreneŋ, Anututä näkŋo mebarina nadäwän tärekinik täk täyak ude.

^{13e}Täjpäkaŋ imaka u nämo ahäjirän imaka yäräkubätä bureni täkaŋ uwä ŋode; Nadäkinik, ba imaka Anututä kämi nimikta yäwani unita bänep peŋpäŋ itsämäk, ba bänep iron täktäk kädet. Täŋkaŋ imaka yarä unitäŋo intäjukun-inik uwä bänep iron.

Munapiktä iron kubäkubä nimik täyak

14 ^fUnita notnaye, iron kädet bureni u iwatta piäni kehäromigän täneŋ. Täŋpäŋ iron Kudupi Munapiktä nimik täyak u yäpmäkta imaka, piäni täneŋ. Täŋkaŋ iron tägagämän kubä ŋode, Anutu täŋo meni jinom yäŋahäkta kehäromi u yäpmäkta iyaptak täkot. ²Nadäkaŋ, man kotäk kudupi, Munapiken nanik u yäkyäk täga upäŋkaŋ äma man kotäk uterak yäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkaŋ. U Anutukätgän iniken man käbop nanik yäŋpäŋ-nadäk täkaŋ. Täŋjirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkaŋ. ³Täjpäkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ unitä ämawebe täŋ-kehäromtaŋ yämiŋpäŋ nadäkiniki täŋmeham taŋjit, bänepi täŋpidäm taŋjit täk täyak. ⁴Täj, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ uwä inigänpäŋ täŋkentäj yämik täyak. Upäŋkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä äbot täŋpani kudup täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ.

^b13:6 Rom 12:9 ^c13:7 Rom 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12

^d13:12 2Ko 5:7; Jem 1:23 ^e13:13 1Te 1:3; 1Jo 4:16

^f14:1 1Ko 12:31; 1Ko 14:39

^{5g}Unita näkŋo gärip uwä ŋode; In kuduptagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayän tãŋo uwä gäripi nadäwet. Upänkaŋ gäripna taŋi-inik pätak uwä in kudup Anutu tãŋo meni jinom yänahänirä ämawebe mebäri kwawak nadäneŋta kehäromi tamani. U mebäri ŋodeta yäyat; Äma Anutu tãŋo meni jinom yänahäk tãkaŋ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk tãkaŋ u yärepmit tãkaŋ. Upänkaŋ äma man kotäk kudupi yänirä äma kubätä man u yäpmän äyänurirän äbot tãŋpani kudup tãŋkentän yämayän täko uyaku täga. ⁶Unita notnaye, ŋodeta ket nadäwut; Näk inken ärenpän man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude tãŋkentän tamek? Nämö, bureni tãŋkentän tamayän nadänpänä ŋode tãŋpet; Man kubä Anututä näwerani u täweret, ba Anutu tãŋo nadäk kubä yäpmänpän yänahänpän täweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu tãŋo meni jinom yänahänpän täweret, ba Anutu tãŋo man ätu täwetpän täwoŋärewet. Ude tãŋpero uyaku täga tãŋkentän tamet.

⁷Unita imaka irit ikek nämö, mämä-mämägän tãŋpani unita nadäwut; Kap kubä tewayän nadänpän uhuwep säkgämän nämö piäweno, ba gita inipän säkgämän nämö ureno uwä jide tãnpän ämatä kap upän teyak yän nadäwä täreneŋ? Täga nämö! ⁸Ba womat säkgämän nämö piänirä mebäri unita piäkaŋ yän nämö nadäwä täreneŋ. ⁹Tãnpän in udegän, manbiŋam man kotäk kudupi terak yänirä jide tãnpän ämawebetä man kotäk u nadäwä täreneŋ? Täga nämö. Manka uwä jop piän kuneŋ. ¹⁰Tãnpäkaŋ kome terak ämatä man kotäk mebäri mebäri yäk tãkaŋ. Man kotäk u mebäri kudup kwawak pätkäŋ. ¹¹Tän, äma kubätä

man kotäk näkä nämö nadäwani u yänirän nämö nadäwa täreneŋo uwä äma unita kubäken nanik yän nadäwet, ba äma u näka kubäken nanik yän udegän nadäwek. ¹²Unita Munapik tãŋo iron kubäkubä yäpmäkta pidämtak tãkaŋ u täga upänkaŋ iron äbot tãŋpani tãŋ-kehäromtaŋ yämik tãkaŋ upän yäpmän kuŋatta ehuranigän täk täkot.

¹³Mebäri unita äma kubä man kotäk kudupi yäkta kehäromi imani uwä ämawebe ätutä nadäkta mani u yäpmän äyänureka kehäromi yäpmäkta Anutu-ken yänapiwek. ¹⁴Imata, näk man kotäk kudupi yänpän Anutu-ken gera yäwero uwä bänepna-tägän tãŋpet, nadäk-nadäkna guŋ parirän. ^{15h}Unita jide tãŋpet? Eruk, ŋode kaŋ tãŋpa yän nadätat; Bänepnatä yänapiŋirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä yänahäk täyon. Ba kap tektek udegän. Bänepnatä kap teŋirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä kap tek täyon. ¹⁶U ŋodeta yäyat; Gäkä man kotäk kudupi yänpän bänepka-tägän Anutu-ken yänapik man yänpän iniŋ orereno uwä jide tãnpän äma man kotäk u nämö nadäwanitä manka u nadäwä tärewäpän tãŋkehärom takta “U bureni” yän yäneŋ? U täga nämö! ¹⁷Iniŋoret man yäweno u täga upänkaŋ notkapak kubä gäkŋo man kotäk unitäŋo mebäri nämö nadäweko u jide tãnpän manka unitä tãŋkentän imek? Täga nämö!

¹⁸Nadäkaŋ? Näkŋagän it täyat-ken uken Anutu iniŋ oretta in kudup tärepmitpän kadäni kadäni man kotäk kudupi terak yäk täyat unita Anutu bänep täga nadän imik täyat. ¹⁹Ude täk täyat upänkaŋ Anutu iniŋoret käbeyä-ken ämawebetä näkŋo man nadäwä tärewut yänpän man kotäk kwawani terak täga yäwetpän yäwoŋärewet. Upänkaŋ kotäk kudupipän imata man käroŋi boham

yäweret? Man käronji yänjira nadänpän mebäri nämo nadäwä tärenej.

²⁰ⁱUnita notnaye, ironjironji ude itkañ ägiñ täño nadäk nämo yäpmäj kuñatneñ. Nämo, nadäk-nadäkinin uwä Munapik täño nadäk, äma ekäni täño nadäk ude yäpmäj kuñatneño upänkañ täktäkinin uwä nanak pakitā kudän wakiwaki täkta nämo nadäk täkañ ude kuñat täkot. ²¹Tänpäkañ Anutu täño man ñode kudän täwani;

Ekänitā ñode yäyak; Näk äma kudupi yäniñ kirewa äma äbot ño man kotäk kudupi terak manna biñam yäwetnayäñ täño upänkañ nämoinik api nadäñ namineñ. Ais 28:11-12

²²Man unitäño kukñini ñode yäwa; Kotäk kudupi terak man yäkyäk uwä nadäkinik täñpani täñkehärom takta pewän ahäwani nämo. Nämo, u kudän ude Anututä äma nadäkinik nämo täñpanita iniken kehäromi yäwoñärek täyak. Täñ, Anutu täño meni jinom yänjahäk-ahäk uwä nadäkinik täñpanitā nadäkta yäwani. ²³^jUnita ñode nadäwut; Äbot täñpanitā Anutu iniñoretta käbeyä täñpän kuduptagän man kotäk kudupi terak yänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani kubätä bämopjin-ken itpäñ-nadänpän ñode täwerek; Täñguñguñ täñkañ yäkañ yäk.

²⁴^kTänpäkañ äbot täñpani kuduptagän Anutu täño meni jinom yänjahänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani unitä nadänpän man nadäweko unitä bänepi yäpurirän eruk, iniken mebäri ñode kañpän nadäwek; Näk momi täñpani yäk. ²⁵^lNadäk-nadäk waki bänepi-ken käbop irani u kwawak pewän ahäj imiñirän gukut imäpmok täñpän Anutu iniñ orerek. Täñpän

ñode yänjahänpän täwerek; Anutu bämopjin-ken bureni-inik itak yäk.

Iniñoret käbeyä-ken kudän jide täne?

²⁶^mEruk notnaye, unita yänpän kädet siwoñi jide ude iwatne? Inä Anutu iniñ oretta käbeyä täñpän ñode täk täkañ; Äma kubätä kap tewek. Täñpäkañ kubäwä Anutu täño man kubä täwetpäñ täwoñärewek. Täñ, äma kubätäwä nadäk kubä Anutu-ken nanik yänjahäwek. Täñkañ kubätäwä kotäk kudupi terak yäwek. Yänjirän kubätä man kotäk unitäño mebäri yänjahäwek. Imaka u kudup Anutu täño äbot täñpani ämawebe täñkehärom takta täneñ.

²⁷Ñodeta yäyat; Äma ätutä kotäk kudupi terak yäna yänpänä mäyaptä nämo yäneñ. Yarä ba yaräkubä-tägän yäneñ. Kubätä yäwänä kubätä yäwek. Täñkañ äma kubäkubä täñkentäki mebäri yäpmäj äyänurani nikek.

²⁸Täñ, äma kubätä man yäpmäj äyänuranita wäyäkñewän waneño uwä käbeyä-ken kotäk kudupi terak nämo yäwek. Nämo, ini bänepi-ken, Anutu-tägän nadäkta yäwek. ²⁹ⁿBa Anutu täño meni jinom yänjahäwanita udegän yäyat; Äma yarä ba yaräkubä bumik yäneñ. Yäj irirä ätutä man unitäño mebäri ket yäpmäj daniñpän yänpän-nadäk täneñ. ³⁰Tänpäkañ äma kubä mañjirän Munapiktä bänepi-ken man kädet jide pewän ahänjirän u yänjahäwayäj täñpänä man yän ireko u bitnänpän iränkañ äma uwä yäwek.

³¹Anutu täño meni jinom yänjahäk-ahäk u imaka täga kubä. Urita in u täk täkañ uwä injin kubäkubätä yänjahäk täkot. Yänjahänjirä ätu juku peñpän Anutu täño man mebäri nadänpän bänepi täñ-kehäromtak täkot. ³²Imata,

¹14:20 Efe 4:14; Plp 3:15 ^j14:23 Apos 2:13 ^k14:24 Jon 16:8

^l14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19 ^m14:26 1Ko 12:8-10; Efe 4:12

ⁿ14:29 Apos 17:11; 1Te 5:21

Kudupi Munapiktä tänpewän äma kubä Anutu täño meni jinom yäñahähta nadäweko uwä iniken menita watäni itpäñ kubätä yäwän tärenjirän täga yäñahäwek. ³³Unita nadäkañ? Anutu uwä yäñuruk-uruk ba täñuruk-uruk Anutu nämo, u Anutu kwini pewän ahäwani.

³⁴oTänpäkañ äbot täñpani ätuken Anutu iniñoret käbeyä-ken webewä man kum it täkañ, inken udegän it täkot. Webetä ude tänpäñ Moses täño бага man terak yäwani ude äpani kañ irut. ³⁵Man kubä nadäneño unitäño mebäri nadänañ nadänpäñä ini enjiken kuñkañ äpiye yäweräkañ kañ yäwet täñput. Webetä Anutu iniñoret käbeyä-ken yäkyäk u kädet siwoñi nämo.

³⁶Tänpäkañ inä kädet päke yäyat u nämo iwat täkañ unita jide? Anutu täño man inken naniktä ahäñkuk? Ba intägän nadäñkuñ? ³⁷pEruk, inken nanik kubätä inita nadäñjirän Anutu täño meni jinom yäñahäwani, ba Munapik ikek täñpeko uwä man kudän täñ tamitat ñowä Ekäni täño jukuman ude nadäwän tärek täkot. ³⁸Tänpäñ äma kubätä manna ño nadäñ äwaräkuk täñpayäñ täko uwä äma ude wani mäde kañ ut yämut. ³⁹Unita notnaye, ñode nadäwut; In Anutu täño meni jinom yäñahäwani ude itta gwäk pimik täkot. Ba man kotäk kudupi terak yähta бага nämo peñkireneñ. ⁴⁰qUpäñkañ Anutu iniñoret käbeyä tänpäñä kudän siwoñi säkgämän täñjirä käbeyä säkgämän ahäk täyon.

Kristo awañken naniktä akuñkuk

15 Eruk notnaye, Manbiñam Täga täwetpäñ täwoñareñkuro u äneñi yäñkodak täppäñ täwetat. Manbiñam u nadänpäñ iñitkuñ, ba uterak nadäkinikjin yengämä pek täkañ. ²Näkä Manbiñam Täga yäñahäñpäñ täwetkuro u iñit-inik täkañ u tänpäwä wakiken nanik täga wädäñ tädotpäñ api tepmanpek. Täñ, nadäk kubä yäpmäñ kuñatnayäñ täño uwä nadäkinikjin u jopigän api täñpek.

³rManbiñam doni nitek näka namani ugänpäñ inta tamiñpäñ ñode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän.

⁴sKumbänpäñ äneñkuñ. Tänpäkañ man kudän terak yäñ imani udegän, kepma yaräkubä tärenjirän awañ gänañ naniktä kodak täppäñ akuñkuk. ⁵tAkuñpäñ intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahäñ imiñkuk. Täñkañ äma 12 yäñ yäwerani** u ahäñ yämikgän täñkuk. ⁶Täñkañ nadäñ imikinik täñpani 500 ude bumik äbot kubä-kengän irirä kwawak ahäñ yämiñjirän kañ moreñkuñ. Uken nanik ätu kumbuñopäñ mäyap pen kodak itkañ. ⁷uNadäñ imikinik täñpani u ahäñ yämiñpäñä Jems ahäñ imikgän täñkuk. Jems ahäñ imiñpäñä aposoro kuduñtagän ahäñ yämiñkuk.

⁸vEruk päke u ahäñ yämiñtäñ äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahäñ namiñkuk, aposoro ätu ahäñ yämiñkuko udegän nämo. ⁹wNäk aposoro äpanitä äpani-inik. Näk Anutu täño äbot däpmäñ yäwat kirek täñkuro unita aposoro wäp nämo yäpnañi. ¹⁰xUpäñkañä apiño aposoro

**15:5 Äma 12 yäñ yäwerani yäyak u Jesu täño iwaräntäkiye 12 unita yäyak

o14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tai 2:5 p14:37 1Jo 4:6

q14:40 Kol 2:5 r15:3 Ais 53:8-9 s15:4 Mat 12:40; Apos 2:24-32 t15:5 Luk 24:34; Mat 28:16-17 u15:7 Luk 24:50 v15:8 Apos 9:3-6; 1Ko 9:1

w15:9 Efe 3:8; 1Ti 1:15 x15:10 Apos 8:3; 2Ko 6:1; 2Ko 11:5,23

it täyat uwä Anutu täjo orakorak näkä terak patkuko unitä nepmanpän ude itat. Ekäni täjo orakorak näkken patkuko u bureni nämowä nämö täjkkuk. Näkä piä täjkkuro u täj dämikinik täjkkut, ätu täjo yärepmittak. Upänkañ imata näkña wäpna jop yäpmäj ärowet? Nämö, Anutu täjo orakorak näkken pätak unitä kehäromi namijirän piä u täjkkut. ¹¹Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän täk täkamäj. Nin kuduptagän manbijam mebäri kubägän yäjahäk täkamäj. Yäjahäjitna nadänpäj nadäkinik täjkkuro u.

Kumbanitä äneji akukakukta man

¹²Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuñkkuk, manbijam ude yänpäj täweritna imata inken nanik ätutäwä kumbani-ken naniktä akukakuk täjo käderi nämö pätak yäj yäk täkañ? ¹³Kumbani-ken akukakuk nämö pätak u tänpäwä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämö akuñkkuk yäj nadäneñ. ¹⁴Täñkañ Kristo nämö akuñkkuk yäwänä mani bijam yäk täkamäj u bureni nämö tänpän, ba nadäkinikjin u udegän, jopi tänpän. ¹⁵⁠Ba ugän nämö. Nin Anututa ñode yäjkkumäj; U Kristo kumbani-ken nanikpäj yäpmäj akuñkkuk. Tänpäkañ kumbani-ken naniktä akukakuk nämö parän yäwänäku Anututä jide tänpäj Kristo yäpmäj akwän? Unita man yäjkkumäjo u Anutu meni yäpurärätpäj jop manman yäwani ude tänam. ¹⁶Unita äma kumbani-ken naniktä nämö api akuneñ yäj yänpäjä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämö akuñkkuk yäj yäk täkot. ¹⁷Täj, Kristotä kumbani-ken naniktä nämö akuñkkuk yäwänäku nadäkinikjin bureni nämö,

jopigän täyek. Ba momijin pen pat tamitek. ¹⁸Ba Kristo nadäj imiñpäj kumbujo u imaka, kumänpäj paot-inik tänpäm. ¹⁹Täñkañ udegän, Kristotä nin kome terak ñogän täjkkentäj nimän yäwänäku butewaki äbot bureni-inik yäj niwet täkäneñ.

²⁰⁠Upänkañ ude nämö! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanita intäjukun tänpäj akuñkkuko itak! Ude unita äma kumänpäj kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akuneñ. Jesu täjo akukakukitä ude täjkkehärom täjkkuk. ²¹⁠aU ñode; Äma kubätä kumäj-kumäj pewän ahäjkkuro udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahäj nimiñkkuk. ²²⁠Adamtä äbotken nanik kuduptagän kumäk täkamäj udegän Kristotä äbotken yäpurärärani u kuduptagäntä kumbani-ken naniktä api akuneñ. ²³⁠bTänpäj kumbani-ken naniktä akukakuk tawañ ñode tänpäni; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäjo äboriyetä api akuneñ. ²⁴⁠Äboriyetä akuñjirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehäromi nikek ba wäpi bijam ärowani nikek u kuduptagän täjo kehäromi yäpmäj äpäkinik api täñpek. Ude täñkañ kome ba imaka päke yabäj yäwatpäj intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniñ kirewek. ²⁵⁠cU imata, Kristotä intäjukun-inik itpäj kañiwat piä täkta yäj imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduptagän täjo kehäromi yäpmäj äpänpäj Kristo gämori-ken yepmanpänkañ eruk, piäni u api tänpän täreneñ. ²⁶⁠dTänpäj iwan ätu däpmäjpäñ iwan pähap, kumäj-kumäj unitäjo kehäromi utpewän paot-inik api

⁠15:15 Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32 ⁠15:20 Kol 1:18 ⁠15:21 Rom 5:12,18

⁠15:23 1Te 4:16; Rev 20:5 ⁠15:25 Mat 22:44 ⁠15:26 Rev 20:14, 21:4

tänppek. ²⁷eUnita Anutu täno man kubä ñode kudän täwani; Anututä imaka kuduhtagän Kristo gämori-kengän api yepmanj morewek. Tänpkanj man “imaka kuduhtagän” uwä Anutu inita bok nämo yäyak. Anututä Jesu gämori-ken nämo api irek. Nämo, Anutu unitä imaka päke u Kristo gämori-kengän yepmanjpani. ²⁸Eruk, imaka kuduhtagän u Kristo gämori-ken yepmanjpan irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gämori-ken api tewek. Ude tänpjran Anutu, imaka imaka nanaki gämori-ken pewani unitä imaka kuduhtagänta intäjukun-inik api irek.

²⁹Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämo api akunego u tänpäwä imata äma ätu noriye kumbanita kome yäpmanjpanj ume yäpmäk täkanj? Anututä äma kumbani nämoinik api yäwän kikjnutnejo u tänpäwä imata noriye kumbani komeni yäpmanjpanj ume ärut täkanj? Unitäno bureni jide api ahäwek? ³⁰fBa ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yänpänj kokwawak nadänj nimik täkanj. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä imata komi u gänanj jop nadänj wari kuñatne? ³¹Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumänj-kumänj kepmani kepmani kanj-ahäwayänj täk täyat. Upänkanj komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkanj. Injinta nadäwut; Ekäninin Kristo Jesuta biñam tepmanjkuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ³²gNäk näkñaken gärip iwatpänj piä ño täk täyat u tänpäwä imataken yäpmäkta nadänjpanj Efesus yotparare-ken tom ägwäri, meni komi komi-kät ämik tänpkumänj? Ude jop nadänj tänpet? Nämoinik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä nininken gärip terak kuñat täkana! Ba man ñode yäwani täga iwatne;

Äma kubä kwep kumbeko ujeta ñodetä tom ketem täj tuñum tänpänj änpnanj isiwa yän nadäwek. Ais 22:13

³³Unita notnaye, in äma ätu yabänj äwaräkuk tänpjran jop manman nämo yän-täkñatneñ. In man ñode yäwani u nadäkanj? Äma wakikat not tänpänj itnayänj tämäno uwä nintäno täktäknin täga u api yäpä wanen. ³⁴hUnita in nadäk-nadäkjin äneñi nadäwä tumbäpänj momi täktäk kadet pewut. Inken nanik ätutä Anututa tänpunjak täkanj unita nadänjpanj mäyak tawut yänj yänpänj täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵iEruk äma kubätä ñode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpänj äneñi api akunego? Ba akunayänj täkanj uwä gupi jidewanitä api akunego? ³⁶Wära! Man udewani guñ täno man! Unita ñode nadäwut; Yänat mujipi kome gänanj äpmonjpanj gupi nämo paraweko uwä jide tänpänj imätpäñ kodaki abek? ³⁷Imaka mujipi pik täkanj uwä burenitä ahäkta gäripin nadänjpanj pik täkanj udewani nämo. U mujipin gänpäñ pik täkanj. ³⁸jTänpäkanj Anututä nadäwänj tärewäpänj gupi täno wäranin yänj iminjkuko udegän ahänjranj yabäk täkamänj. Mujipi uwä mebari inigän inigän ahäk täkanj. ³⁹Gup täno mebari udegän, kubägän nämo. Äma nintäno gupnin u inigän. Tom täno inigän, barak täno inigän, gwägu tom täno inigän. ⁴⁰Tänpäkanj kunum ba kome udegän. Kunum gänanj ba kome terak imaka imaka itkanj. Tänpkanj kunum gänanj itkanj unitäno epmäget inigän. Ba kome terak itkanj unitäno epmäget u inigän. ⁴¹Tänpkanj edap täno penjñeki inigän. Komepak täno penjñeki inigän. Guk täno penjñeki inigän. Tänpäkanj guk

^e15:27 Sam 8:6 ^f15:30 Rom 8:36 ^g15:32 2Ko 4:10-11; Luk 12:19-20

^h15:34 Rom 13:11; Apos 26:8; 1Ko 6:5 ⁱ15:35 Jon 12:24 ^j15:38 Stt 1:11

täño peŋyãŋeki kubãgãn nãmo, inigãn inigãn.

⁴²Eruk, kumbani-ken naniktã akukakuk unitãño mebãri udegãn pãtak. Komegup ãnek tãkamãñ uwã parakta yãwani. Tãñ, kumbani-ken nanik akunayãñ tãmãño uwã gupnin kodaki u inigãn, nãmo api parawek. ⁴³^kÃneŋpani uwã kañoreri nãmo. Tãñ, akukta yãwani uwã kañoret ikek. Ãneŋpani uwã kwini, akukta yãwani uwã kehãromi nitek. ⁴⁴Ãneŋpanitã komegup ikek, akukta yãwanitã kunum tãño gup ikek. Kome tãño gup itak udegãn kunum tãño gup itak.

⁴⁵^lUnitawã ñode kudãn tãwani; Ãma bian ahãwani Adam uwã iritgãn yãpuk. Tãñ, Adam mãden nanik uwã Munapik ikek irit kehãromi unitãño mãhemi tãñkuk. ⁴⁶Tãñpãkañ Munapik ikek irittã intãjukun nãmo ahãñkuk. Nãmo, u mãden ahãñkuk. Komegup ikek irittã intãjukun ahãñirãn Munapik ikek mãdengãn iwatkuk. ⁴⁷^mTãñpãñ Adam biani komepãñ tãñpani unita kome ãma tãñkuk. Tãñ, Adam mãden nanik uwã kunum gãnañ nanik. ⁴⁸Kome ãma tãñkuko udegãn kome terak nanik ãboriye tãkamãñ. Tãñ, ãma kunum terak nanik udegãn kunum terak nanik ãboriye ude api itne. ⁴⁹Tãñpãkañ ãma kome terak nanik tãño gup wãdãna ãronkuño uwã, udegãn ãma kunum gãnañ nanik tãño gup api wãdãna ãroneñ.

⁵⁰ⁿNotnaye, ñodeta yãyat; Komegup ikektã Anutu tãño kañiwat yewa gãnañ tãga nãmo api ãrone. Ba imaka parakta yãwanitã irit kehãromi, nãmo parak tãyak u tãga nãmo api korewek.

Kumãñ-kumãñ tãño kehãromi u paotkuk

⁵¹^oEruk, juku peñirã man kãbop nanik kubã tãwerayãñ; Nin kuduptagãn nãmo api kumnero upãñkañ ãyãñutpãñ gup kubã wãdãna ãronayãñ tãkañ u kuduptagãn api tãne. ⁵²^pWomat mãmã yãñirãn u pit kubãgãn api tãne. Womat mãmã u yãñirãn kumbanitã akuñpãñ parakparaki nãmo api itne. Ba parawanitã itnayãñ tãkañ upãñkañ ãyãñutpãñ gup mebãri kubã kehãromi nitek u api wãdãna ãroneñ. ⁵³^qBureni-inik! Gup ño parakta yãwani unitãkañ irit kehãromi tãño tek ude mãt wãdãna ãroneñ. Ba kumãñ-kumãñta yãwani unitãkañ irit kehãromi mãt korewek. ⁵⁴^rTãñpãkañ imaka parakta yãwanitã irit kehãromi tãño tek wãdãwã ãrowãkañ, ba kumãñ-kumãñta yãwanitã irit kehãromi korewãkañ eruk man ñode kudãn tãwanitã api kehãrom tãwek;

Anutu u iwan irepmit-inik tãñkuk.

Tãñpewãn irit burenitã kumãñ-kumãñ daiñkuk! Ais 25:8

⁵⁵ *Unita kumãñ-kumãñ, gãk kehãromika de?*

Kumãñ-kumãñ gãkño kãripka de? Hos 13:14

⁵⁶^sUnita nadãkañ? Momitã kumãñ-kumãñ tãño kãrip ude tãyak. Ba baga manta yãñpãñ momitã kehãromi nitek tãyak. ⁵⁷Upãñkañ Anutu uwã Ekãninin Jesu Kristo iniñ kireñpewãn iwaniye unitãño kehãromi yãpmãñ ãpuko unita Anututa bãnep tãga pãhap nadãk tãkana!

⁵⁸^tEruk notnaye tãgagãmãn, mebãri unita nadãkinikjin nãmo pewã putãreneñ. Nãmo, kehãrom tãñpãñ Ekãni tãño piã kadãni kadãni gwãk

^k15:43 Plp 3:20-21 ^l15:45 Stt 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17 ^m15:47 Stt 2:7

ⁿ15:50 1Ko 6:13 ^o15:51 1Te 4:15-17 ^p15:52 Mat 24:31 ^q15:53 2Ko 5:4

^r15:54 Ais 25:8 ^s15:56 Rom 6:14, 7:13 ^t15:58 2Sto 15:7; Rev 14:13

pimiŋpäj täk täkot. Ekänita yänppäj piä täŋirä bureni nämowä nämö api ahäwek yäj nadäŋpäj täk täkot.

Äbot täŋpanita monej täŋkentäj yämikta man

16^uEruk man kubä ŋode; Anutu täŋo kudupi ämawebe bäräpi terak itkaŋ unita monej täŋkentäj yämikta yänppäjä Galesia komeken nanik äbot täŋpani yäwetpäj yäwojäreŋ täŋkuro udegän täk täkot. ²Uwä ŋode yäwetkut; In kubäkubätä monej kaŋ-ahänayäj täkaŋ u Sande Sande yäpmäj daniŋpäj taŋi täga penaŋi ude ini-ini käbop inigän kaŋ pek täŋput. Jop ittängän näkä äreŋira monej kaŋ-ahäkta pipiri täneŋta. ³Ude täŋirä näk äreŋpäjä äma iwoyänayäj täkaŋ unitäŋo mebäri uwä man kudän terak kudän täŋpäj yämakaŋ monej bänep tägata pewani u yäpmäj Jerusalem api kunej. ⁴Näkŋa bok kunaŋi täŋpawä bok api kune.

⁵vTawaŋ ŋode peyat; Pengän Masedonia kome kuŋkaŋ äbot täŋpani-kät ätu itkaŋ inken api ärewet. ⁶wInken äreŋpäj kadäni käroŋi bumik käwep api iret. Kadäni käroŋi bumik it yäpmäj äroŋira iwän mänit kadäni käwep api tärewek. Irira intä kädetta täŋkentäj namäkaŋ kome uken-uken api kuŋaret. ⁷xKadäni ŋodeken päre inkät kadäni keräpigän itkaŋ kome ätuken kukta nämö nadätat. Nämö, kämi äreŋpäj inkät kadäni käroŋi bumik itta gäripi nadätat. Unita Anututä nadäj namänä ude api täŋpet. ⁸Täŋpakaŋ apiŋode Efesus komeken ŋo itta nadätat. ŋo irira Pentikos orekirit ahäŋirän uyaku inken api ärewet. ⁹yU imata, ŋoken Ekänitä piä taŋi kubä

täkta kädet täwit namitak. Piä täŋira bureni taŋi pewän ahäkaŋ. Upäŋkaŋ äma mäyaptä piä unita iwan täkaŋ.

¹⁰zE man kubä ŋode; Timotitä inken käwep api ärewek. Äreŋirän not täŋ imiŋirä umun terak nämö irek. Nadäkaŋ, uwä näkä Ekäni täŋo piä täk täyät udegän täk täyak. ¹¹aUnita äma kubätä Timotita nadäwän äpani nämö täŋpek. Nämö, täŋkentäj imiŋpäj tewä yäpmäj bänep pidäm terak täŋtäj kuŋtänggän äyäjutpej äneŋi näkŋaken kaŋ äbän. Ukät äbot täŋpani ätukät äbäkta api itsämbet.

¹²bTäŋkaŋ notninpak Apolos unita ŋode täwetat; Uwä äbot täŋpani ätukät inken ärekta pej iwerira nämö pidäm täyak. Kadäni ŋoken nämö käwep, kadäni kubäta nadäwän tägawawä api ärewek.

Ekäni täŋo piä äma nadäj yämik täkot

¹³cNotnaye, nadäjit nadäjit kuŋat täkot. Täŋkaŋ nadäkinikjin nämö pewä putäreneŋ. Nämö, nadäj täpäneŋpäj nadäkinikjin täŋkehärom taŋpäj kehäromigän kuŋat täkot. ¹⁴Täŋpäj imaka kuduŋtagän bänep iron terakgän täk täkot. ¹⁵dTäŋpakaŋ notnaye, man kubä, Stefanus ba äboriye unita yänjira nadäwut. Uwä Grik komeken unitä jukun bänep äyäjutpäj Ekänita biŋam täŋkuŋ. Täŋkuŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye in bämopjin-ken watä piä täk täkaŋ. Unita ŋode pej täwetat; ¹⁶eIn äma u ba noriye ätu Ekäni täŋo piä täŋpäj komi nadäk täkaŋ, äma ude wani täŋo man buramiŋ yämik täkot.

¹⁷fStefanus, Potanus, ba Akakus u näkken äbäŋirä bänep täga nadäj

^u16:1 Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10 ^v16:5 Apos 19:21

^w16:6 Rom 15:24; Tai 3:12 ^x16:7 Apos 18:21 ^y16:9 Apos 19:8-10; 2Ko 2:12;

Kol 4:3; Rev 3:8 ^z16:10 1Ko 4:17 ^a16:11 1Ti 4:12 ^b16:12 1Ko 1:12, 3:6

^c16:13 Sam 31:24; Efe 6:10 ^d16:15 Rom 16:5; 1Ko 1:16 ^e16:16 1Te 5:12

yämiŋkut. Inta nitek unitä pübä nabäŋirä tagagämän nadäŋkut. ^{18f}Äma unitä in ba näka bok bänep pidäm täŋ nimiŋkuŋo unita äma udewanita nadäŋirä säkgämän täk täkot.

^{19-20 gh} Täŋpäkaŋ Esia kome ŋonitäŋo äbot täŋpani kuduptä inta bänep oretoret man pewä ärekaŋ. Täŋpäŋ Akwila Prisila yanäpi u imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man pewän ärekaŋ. Ba äbot täŋpani Anutu iniŋoretta yanäpi yarä unitä eŋiken käbeyä täk täkaŋ u, ba nadäkinik täŋpani notjiye Efe-

sus kome ŋoken nanik u kudup imaka, man udegän tewä ärekaŋ. Täŋpäkaŋ injin-tägän Ekäni wäpi terak not täŋpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot.

^{21 i}Pol näkŋa-tägän oretoret man täwetpäŋ wäpna kudän täyat ŋo.

^{22 j}Täŋpäkaŋ äma kubätä Ekänita gäripi-inik nämo nadäŋpäŋä kädäpta biŋam täŋpän! O Ekäni, äbi!

²³Eruk, Ekäninin Jesu täŋo orakoraki inken iton. ²⁴Irirän Jesu Kristo terakgän in ba näk kowat kwasikorän täkamäŋ unita nadäŋ tamikinik täyat. Ugän.

^f16:18 Plp 2:29 ^g16:19-20 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5

^h16:19-20 Rom 16:16; 2Ko 13:12 ⁱ16:21 Kol 4:18; 2Te 3:17 ^j16:22 Gal 1:8-9

2 Korin

*Äma ätutä Pol wäpi yäpmäj äpäñjirä
Poltä iniken mebäriini yäñahäjkkuk*

1^kNäk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Täñpäkañ notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän täñpäj Anutu täño äbot täñpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittäj kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. ²lEruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

³mEkäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret täkana! U butewaki mäheimi-iniktä watä it nimiñirän bänep kwini terak it täkamäj. ⁴Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahäj nimiñirän bänepnin äneñi täñpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude täñ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga täñpidäm täne. ⁵nImata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gänañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahäj nimik täkañ. ⁶oTäñpäkañ näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk täkamäj. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentäj tamiñirän bänepjin äyäjutpäj Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it täkañ. Ba Ekäni täño bänep pidäm

ahäj nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk täkamäj. Nämo, unitä täñkentäj tamiñirän bänepjin täñpidäm tak täkañ. Täñpäkañ bänep pidäm ahäj tamik täyak unitä täñ-kehäromtañ tamiñirän komi butewaki nintä nadäk täkamäj udegän ahäj tamiñirän nämo kwitañpäj gwäk pimiñpäj kuñat täkañ. ⁷Bureni notnaye, intä bäräpi u gänañ nämo api kwitaney yäj nadäkinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadäk täkamäj u inkät nin bok nadäk täkamäj unita u udegän, Ekäni täño bänep pidäm ahäj nimik täyak u inta bok ahäj tamik täyak yäj nadäkamäj.

⁸pNotnaye, Esia komeken komi butewaki ahäj nimiñkkuko unitäño manbiñam nadäwut yäj nadäñpäj ñode täwetat; Kome uken bäräpi ahäj nimiñkkuko u tañi pähap, nintä täga kotanañi nämo. Unitä täñpewän api kumne yäj nadäñkumäj. ⁹Bureni täwetat. Nin kumäj-kumäñta biñam täkamäj yäj nadäñpäj bänepnin pena putäreñkuñ. Upäñkañ u ahäj nimiñkkuko uwä nininken kehäromita nadäna äpani-inik täñpöpäj Anutu kumbani-ken nanik yäpmäj akwani u kubägän nadäj imineta ude uwä ahäj nimiñkkuk. ¹⁰⁻¹¹qBureni-inik, Anutu unitä kumäj-kumäj-ken nanikpäñ ketäreñ nipmañkkuk. Ba äneñi api ketäreñ nipmañpek. Man unita nadäkinik täñpäj Anutu ugän tubeñ kuñpäj kuñat täkamäj. Ba inä Anutu-ken yäñapik man yäj nimiñirä äneñi api täñkentäj nimek yäj nadäkamäj. Bureni, Anututä äma mäyap täño yäñapik man nadäñpäj täñkentäj nimiñirän ämawebe mäyaptä api käneñ. Täñkentäj nimayäj täyak u kañpäj Anutu bänep täga man api iwetneñ.

^k1:1 1Ko 1:1 ^l1:2 1Ko 1:3 ^m1:3 Efe 1:3; 1Pi 1:3; Rom 15:5 ⁿ1:5 Sam 34:19; Sam 94:19 ^o1:6 2Ko 4:15 ^p1:8 Apos 19:23; 1Ko 15:32 ^q1:10-11 2Ti 4:18

Poltä bänep nadawätäki nämo itkuk

¹²rEruk notnaye, nininta bişam ɲode yājahānpāj tāwetat; Bānepnintā bureni-inik ɲode nadāk tākamāj; Āmawebe ätu ba in bāmojjin-ken man bureni ba kudān siwoŋi terakgān kuŋat tākamāj. Kudān uwā Anutu-ken nanik. Uwā komeŋ äma tājō nadāk terak nämo tāk tākamāj. Nāmo, Anutu orakoraki unitājō kehāromi terak ude tāj tamik tākamāj. ¹³Nadākaŋ? Man kudān tānpāj tamik tākamāj uwā intā tāga daniŋpāj nadawā tāreŋaŋi. Man ätu kābop nämo pek tākamāj. ¹⁴sUnita nintā nininta nadākamāj udegān in kāmi api nadawā tāreŋeŋ yāj nadātat. Apiŋo nintājō mebārinin moräkigān nadākaŋ. Nadawā tārewāpāj Ekāni Jesu tājō kadāni pāhapken nintā Anutu iŋamiken inta oretoret tānayāj tākamāj udegān intā ninta oretoret kaŋ tāŋput yāj nadātat.

¹⁵⁻¹⁶tNäk man u bānepna-ken peŋkaŋ pengān inken päre bānep tāga man tāwetta yājkuŋt. Tānpākaŋ päre tabāŋkaŋ Masedonia komeken kukta yājkuŋt. Uken kuŋatkaŋ äyāŋutpeŋ äneŋi äreŋpāj ätu irira in tāŋkentāj naminjirā Judia komeken kukta nadāŋkuŋt. Eruk, in kadāni yarā ude tabānjira oretoret kadāni yarā kaŋ tāŋput yāj nadāŋkuŋt. ¹⁷Tawaŋ ude peŋkuro upāŋkaŋ jide? Tāŋnikŋarani tāŋkuŋt yāj nadākaŋ? Nāk kome tājō nadāk-nadāk yāpmāj kuŋarani unita man yājira kubā bureni, kubā jop yājnikŋat täyak yāj ba nadākaŋ? ¹⁸Upāŋkaŋ ude nämo, Anututā man bureniŋän yāk täyak unita u iŋamiken imata man bureni ba jopi

bok awāhutpāj tāweret? Nāmoinik! ¹⁹uTānpākaŋ Anutu tājō nanaki Jesu Kristo, Silas Timoti-kāt nintā yājahānpāj tāwetkumājō unita nadawut; U man bureni ba jopi bok awāhutpāj nämo yāk täyak. Nāmo, u man bureniŋän yāk täyak. ²⁰vTāŋkaŋ man bureni yāk täyak uwā ɲode; Imaka imaka Anututā tākta yājkehārom taŋkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahāŋkuŋ ba kāmi imaka, api ahāneŋ. Mebāri unita Anutu tājō manbiŋam nadānpāj Jesu Kristo terak bureni-inik yāj yājkaŋ Anutu iniŋoret tākamāj. ²¹⁻²²wTānpākaŋ Anutu unitā in ba nin bok tāj-mehamtaŋ niniŋjirān Kristo terak yeŋ tāpāneŋpāj it tākamāj. Ini-tāgān nin inita biŋam yāpmāj daniŋpāj wāren kehāromi-inik tāŋkuŋt. Ude tānpāj imaka tāgatāga kāmi yāpmākta peŋ nimani u bureni-inik api nimek yāj niwoŋäreŋta Kudupi Munapik bānepnin-ken peŋkuŋt.

Pol imata Korin kome bārāneŋ nämo kuŋkuŋ?

²³xɲode tāwerira Anututā näkŋo man tāŋkehārom tāwayāj; Korin āmawebe inken nämo äreŋkuro uwā äreŋjira nabānpāj māyāk nadāneŋ yājnpāj nämo äreŋkuŋt. ²⁴yNinā intājō nadākinikjin kaŋiwarani ude itta nämo nadākamāj. Nāmo, nadākinikjin u kehāromi itak yāj nadākamāj. Tāj, nintājō gārip bureni uwā intā bānep oretoret terak kaŋ kuŋarut yānpāj unita tāŋkentāj tamik tākamāj.

2Mebāri unita nadāk ɲode peŋkuŋt; Kuŋjira nadāj bārāp äneŋi api tāneŋo unita nämo api kwet yāj nadāŋkuŋt. ²Inken äreŋpāj tāŋpewa

^f1:12 Hib 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 ^s1:14 2Ko 5:12; Plp 2:16

^t1:15-16 1Ko 16:5-6 ^u1:19 Apos 18:5 ^v1:20 Rev 3:14

^w1:21-22 1Jo 2:27; Efe 1:13-14; 2Ko 5:5; Rom 8:16-17

^x1:23 Rom 1:9; 2Ko 11:31 ^y1:24 1Pi 5:3 ^z2:1 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

bäräpi butewaki nadäneḡo uwä netätä äyänutpäḡ näkḡo bänepnawä täḡpidäm täwek? Nämo, in kuduḡtagän bäräpi nadäneḡo uwä jide täḡpäḡ bänepna täḡpidäm täneḡ yän nadänkut. ³Ude nadänkuro unita inken nämo äreḡkaḡ manbiḡam komi nikek in yäpän tägawäpäḡ tepmakta intäjukun u kudän täḡpäḡ tamiḡkut. Inken äreḡpäḡ ämawebetä täḡkentän namiḡirä bänep oretoret tänaḡpäḡ täḡpewä butewaki nadäkta nämo nadänkut. Nämo, bureni nadäk täyat uwä ḡode; Näkä oretoret terak irira in udegän oretoret terak itneḡ. ^{4a}Notnaye, manbiḡam u jop nadän nämo kudän täḡ tamiḡkut. Nämo, bänepna-ken ägekot pähap ahän namänpäḡ konäm terak kudän täḡ tamiḡkut. U bäräpi tamikta nämo, u ninta gäripi pähap nadän nimik täyak yän nadäkta kudän täḡkut.

Momi pekpek täḡo man

^{5b}Eruk, notjinpak bäräpi namiḡkuko ukeḡonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täḡkuko u bäräpi näka bumik namiḡkuko upänkaḡ bäräpi bureni intä terak äroḡkuk. Upänkaḡ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶Nämo, näk komi ätukät nämo yäpuräräret. Waki täḡkuko unitäḡo kowata in mäyaptä täḡ imiḡkuḡo u täga. ⁷Unita apiḡo momini peḡ imiḡpäḡ bänepi täḡpidäm taḡ imikot, butewaki pähap nadänpäḡ bänepi pewän putärek-inik täḡpeкта. ⁸Bureni peḡ täwetat; In kudän säkgämän täḡ imiḡirä näka bureni nadän namikinik täkaḡ yän kaḡ nadäwän.

^{9c}Täḡpakaḡ manbiḡam kudän täḡ tamiḡkuro uwä bänepjin täḡ-yabäkta kudän täḡkut. Näkḡo jukuman u kudup

täga buramineḡ ba nämo buramineḡ u nadäwa yänkaḡ kudän täḡkut. ¹⁰Nadäkaḡ? Intä äma unitäḡo momi peḡ imiḡirä näk imaka, unitäḡo momi täga api peḡ imet. Täḡkaḡ äma unitä waki u ba u täḡ namiḡkuko inta yänpäḡ unitäḡo momi Kristo iḡamiken uku peḡ imiḡkut yän nadäwut. ^{11d}Äma unita butewaki nämo nadän imiḡitna Satantä täḡ-nikḡatpäḡ äma uwä inita biḡam yäpeko unita ude täwetat. Satan täḡo mebarini u nadäna tärekaḡ.

Topmäk-topmäk kodaki täḡo piä äma

^{12e}Täḡpakaḡ Kristo täḡo Manbiḡam Täga yänahäkta Troas komeken kuḡpäḡ Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiḡirän kaḡpäḡ nadänkut. ^{13f}Ude kaḡpäḡ nadänkuro upänkaḡ Taitusta wäyäkḡewa wawäpäḡ nadäwätäk pähap täḡkut. Nadäwätäk täḡpäḡ Troas nanik äbot täḡpani in itkot yän yäwetpeḡ Masedonia komeken kuḡkut.

¹⁴Upänkaḡ Anutu bänep täga pähap nadän imik täyiwa! U imata, u intäjukun it nimiḡpäḡ Kristo täḡo piäni täkta täḡkentän nimiḡirän täga täk täkamän. Uwä ḡode bumik; Komi ämatä päḡku iwankät ämik täḡkaḡ yärepmitpäḡ intäjukun ämanikät äneḡi oretoret bumta täḡtäḡ eḡiken ämneḡ. Udegän intäjukun ämanintä täḡkentän nimiḡirän Kristo täḡo manbiḡam käbäḡi säkgämän ude komeḡi komeḡi piän wädän yäpmän kuḡirän unitäḡo mebari nadäk täkaḡ. ^{15g}Bureni, manbiḡam yänahäwani ninä Anututä peḡ niwerirän Kristo täḡo käbäḡi säkgämän yäpmän kuḡat täkamän. Täḡitna unitäḡo käbäḡitä äma irit kehäromita biḡam ba äma geḡi wakita biḡam u bämopi-ken piän wädäk täyak.

^a2:4 Apos 20:31 ^b2:5 1Ko 5:1 ^c2:9 2Ko 7:15, 10:6 ^d2:11 Luk 22:31

^e2:12 Apos 14:27; 1Ko 16:9 ^f2:13 Apos 20:1 ^g2:15 1Ko 1:18

^{16h}Geŋita biŋam tənpanitā nin piāŋ nadāŋirā kumbani kābāŋ bumik tənŋirān tāmapu tāk tākaŋ. Tāŋ, irit kehāromita biŋam tənpanitā nin piāŋ nadāŋirā irit sākgāmān tāŋo kābāŋ ude piāŋirān wādāŋ nadāk tākaŋ. Tənŋpākaŋ piā u tākta kehāromi nikek netā? Kubā nāmo itak! ¹⁷ⁱĀma māyaptā moneŋ yāpmākta Anutu tāŋo man jop yāŋ āwarākukgān tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ ninā ude nāmo tāk tākamāŋ. Nāmo inik, Anututā ninin kirewani unita iŋamiken, Kristo tāŋo piā watā āmaniyē ude bānep siwoŋi terak yāŋahāk tākamāŋ.

3^jMan udewani yāŋitna yāŋbiŋam-biŋam āneŋi yākaŋ yāŋ nadākaŋ? Ba ninta ŋode kāwep nadāk tākaŋ; Polkāt noriye uwā āma jopi. Mebārini niwoŋärektā man kudān ābot tənpani tāŋo intājukun āmatā kudān tən yāmani u yāpmāŋ kuŋatta bitnāk tākaŋ. Ude nadāk tākaŋ? Ba man kudān tāwani udewani kudān tən niminayāŋ yāŋ nadākaŋ? Ude nāmo! Āma māyaptā man kudān udewanita nadāwā ārowani tāk tākaŋ upāŋkaŋ nin ude nāmo. ^{2k}Imata, inā nintāŋo man kudān udewani, bānepnin-ken kudān tāwani. Bānepjin sukurenŋpāŋ Anututa nadākinik tənkuŋo unitā nin āma jidewani u siwoŋi yāŋahāŋirān āmawebe kuduptā kaŋpāŋ nadāk tākaŋ. ^{3l}Uwā ŋode kaŋpāŋ nadāk tākaŋ; Inā man kudān Kristotā ini kudān tāwani bumik, nintā piā tənŋkumāŋo unitāŋo bureni. Tənkaŋ uwā āma keritā mobā terak kudān tāwani nāmo, uwā Irit Māhemi tāŋo Munapikitā āma bānepi-ken kudān tāwani.

^{4m}Piānin unita nadākinik tākamāŋ. Imata, Kristotā piāni u tākta

tən-kehāromtaŋ nimiŋirān Anututā kawān tākak tāyak. ⁵Bureni, nininken kehāromi ba nadāk-nadāk terak piā u tāga tāk tākamāŋ yāŋ yānaŋi nāmo. Nāmo, kehārominin uwā Anutu-ken nanik. ⁶ⁿAnutu ini uwā topmāk-topmāk kodaki tāŋo watā piā tākta kehāromi nimik tāyak. Topmāk-topmāk kodaki uterak āmawebe Anutu-kāt bānep kubāgān tāga itneŋ. Tənŋpākaŋ topmāk-topmāk uwā бага man kudān tāwani uterak yeŋgāmā pewani nāmo, u Munapik tāŋo kehāromi terak yeŋgāmā pewani. Baga man kudān tāwani unitā kumāŋ-kumāŋ kādet irepmitta nāmo tənŋkentāŋ nimik tāyak. Tāŋ, Munapik uwā irit bureni pewān ahāk tāyak.

^{7-8 op} Baga man uwā mobā pipiyāwani terak kudān tāwani u Ekāni tāŋo peŋyāŋek ba kehāromi nikek ahāŋkuk. Unitā tənŋpewān Moses tāŋo iŋami-dapun āgo paki-inik weŋkuko paorayāŋ tənŋkukopāŋkaŋ āmawebetā pen ugān kānaŋi nāmo tənŋkuk. Eruk, бага man, māhemiye kumāŋ-kumāŋta biŋam yepmaŋpani unitā peŋyāŋek ba kehāromi udewani nikek ahāŋkuk. Tāŋ Kudupi Munapik tāŋo watā piā āmaniyetā peŋyāŋek ba kehāromi jidewani nikek upāŋ api kāneŋ? U peŋyāŋek sākgāmān kehāromi-inik, kādet biani tāŋo irepmit-inik tənpani u api kāneŋ! ^{9q}Ba Anututa watā piā tāktāk kādet biani, āmawebe mankenta biŋam yepmak tāyak u peŋyāŋek ba kehāromi nikek ahāŋkuk. Tāŋ piā unitā āmawebe Anutu iŋamiken momini nāmo yepmak tāyak unita jide yānayāŋ? Uwā ŋode; Piā u sākgāmān-inik, Ekāni tāŋo kehāromi ba peŋyāŋek ikek!

^h2:16 Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 ⁱ2:17 2Ko 1:12; 1Pi 4:11

^j3:1 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1 ^k3:2 1Ko 9:2 ^l3:3 Kis 24:12; Jer 31:33;

Ese 36:26-27 ^m3:4 2Ko 2:16 ⁿ3:6 Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63; Rom 7:6

^o3:7-8 Kis 34:30 ^p3:7-8 Gal 3:2,5 ^q3:9 Lo 27:26; Rom 1:17, 3:21

¹⁰rBureni, ämawebetä бага man unita nadäñirä säkgämän täñkuko upañkañ imaka säkgämän-inik, kehäromi pähaptä ahäñirän apiño imaka biani unita nadäñitna äpani, peñyäjeki nämo täk täyak. ¹¹U imata, бага man, imaka kadäni keräpi itta yäwani u peñyäjek ba kehäromi nitek ahäñkuk. Täñ imaka tärek-täreki nämo itta yäwanitä peñyäjek ba kehäromi jidewani nitek? U inipärik kudupi kubä!

¹²Eruk nin peñyäjek bureni u nämoinik api paoreko unita nadäkinik takamäj unita unitäño manbiñam täñumun-umun terak nämo, batakigän yäñahäk takamäj.

¹³sNin Mosestä täñkuko ude nämo täk takamäj. Ägo iñami dapun-ken weñkuko u nämo paorirän tektä iñami-dapun täñpipiñkuk, Isrel ämawebetä nadäk-nadäki imaka kadäni keräpi-tagän peñyäjekta yäwani uterakgän peney yäñpäj täñpipiñkuk.

¹⁴tTäñjirän Isrel ämawebe täño nadäk-nadäki mobä ude äworeñkuko unita peñyäjek unitäño mebäri nämo kañpäj nadäwä tumbuñ. Täñpäj topmäk-topmäk biani unitäño man daniñpäj nadäk täk täkañ upañkañ pen, mebäri kwawak nämo kañpäj nadäk täkañ. Tek u pen iñami-dapun ba nadäk-nadäki täñpipiñ itak bumik. Bureni, u nämo wärämurani. Nämo, äma kubätä Kristota nadäkinik täñpäj kwasikorirän uyaku Anututä tek u täga wärämutek. ¹⁵Täñkañ apiño imaka, Moses täño бага man u daniñpäj nadäk täkañ upañkañ tek unitä bänep nadäk-nadäki-ken uwäk täñjirän mebäri nämo nadäwä tumäk täkañ. ¹⁶uTäñpäkañ äma kubäkubätä bänep

nadäk-nadäki Ekänikengän peñjirä eruk tek u wärämüt yämik täyak.

¹⁷vTäñpäj Ekänita yäyak uwä Munapik ubayäj. Ekäni täño Munapiktä äma kubäken irirän eruk äma u бага man täño topmäk-topmäk terak nämo it täyak. Bureni, Anutu dubini-ken kukta imaka kubätä käderi wari nämo itpipitak. ¹⁸wUnita notnaye, nadäkinik täñpani nininta ñode yäwa; Tek unitä nintäño iñam-dapunin nämo uwäk täyak. Nämo, Ekäni täño peñyäjek ba täktäki säkgämän u kañpäj nadäkinik täk takamäj. Ude täñpäj nintä terak Ekäni ini peñyäjek kudäni ba täktäki u yäpurärätpäj yäpurärätpäj peñjirän ini bumik äworeñ itkamäj. Täñpäkañ Ekänitä ude täñ nimiñ itak. Täñ Ekäni uwä Munapik ubayäj.

Imaka säkgämän käbot jiburani ganañ itak

4 ^xAnututä orañ nimiñpäj piä u nimiñkuko unita bänepnin nämo pena putärek täkañ. Nämo, ehutpäj täk takamäj. ²yTäñpäj kudän waki mäyäk ikek, ämatä käbop täk täkañ u mäde ut yämik takamäj. Nin täñyäkñarani nämo täk takamäj, ba Anutu täño mankät jop mankät bok nämo awähut takamäj. Nämoinik, Anutu iñamiken man bureni iñit-inik täñpäj kwawak yäñahäk takamäj. Ude täk takamäj uwä ämawebetä nibäñpäj nadäñkañ bänepitä kädet siwoñi iwatkañ yäj nadäwut yäñpäj täk takamäj. ³Bureni, äma ätu dapuri itpipiwanitä Manbiñam Täga nintä yäñahäk takamäj unitäño mebäri nämo nadäwä tumäk täkañ. Eruk, äma ude-wani uwä pewä paotta biñam täñpani yäj nadäwut. ⁴zKomen ämawebe

^r3:10 Kis 34:29 ^s3:13 Kis 34:33-35 ^t3:14 Rom 11:25

^u3:16 Rom 11:23,26 ^v3:17 Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1

^w3:18 Kis 16:7, 24:17 ^x4:1 2Ko 3:6 ^y4:2 2Ko 2:17; 1Te 2:5; 1Ko 1:18

^z4:4 Efe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

täŋo anutu waki unitä nadäk-nadäki uwäk täŋpipiŋirän Manbiŋam Täga täŋo peŋyäneki ahäŋ yämik täyak uwä täga nämo kaŋpäj nadäk täkaŋ. Manbiŋam Täga unitä Kristo täŋo peŋyänek ba kehäromi u yänahäk täyak. Täŋkaŋ Kristo ini uwä Anutu udegän-inik. ^{5a}Bureni-inik täwetkamäj; Manbiŋam yänahäk täkamäj uwä ämawebetä wäpnin yäp-mäj akukta nämo täk täkamäj. Nä-moinik! Nin ŋode yänahäk täkamäj; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak. Täŋpakaŋ Jesu unitä wäp biŋam yäpän yänpäj in-täŋo watä piä ämajje ude itkaŋ täŋken-täŋ tamik täkamäj. ^{6b}Anututä bian ŋode yänkuk; Bipmäj urani gänaŋ peŋyänek ahäwän! Eruk Anutu unitägän iniken peŋyänek bänepnin-ken pewän ahäk täkaŋ. Peŋyänek unitä nadäk-nadäknin kwawak piräreŋirän Anutu täŋo täktäki ba kehäromi Kristo terak itak u kwawak kaŋpäj nadäk täkamäj.

^{7c}Upänkaŋ piä täk täkamäj uwä ninin-tägän täga tänaŋi nämo. Unita imaka säkgämän-inik iŋit täkamäj uwä käbotinik jiburani gänaŋ iŋit täkamäj bumik. Ude unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Manbiŋam unitäŋo kehäromi pähap u ninken nanik nämo, u Anutu-ken nanik. ^{8d}Komeni komeni bäräpi mebäri mebäri yabäj ahäk täkamäj upänkaŋ bäräpi unitä nin nämo uyij-jakŋit täkaŋ. Nadäwätäk täk täkamäj upänkaŋ bänepnin nämo pena putärek täkaŋ. ⁹Ämatä iwan täŋ nimik täkaŋ upänkaŋ Anutu nämo nipmak täyak. Ämatä nidäp-mäj-pewä mak täkamäj upänkaŋ gwäk pimijpäj pen kuŋat täkamäj. ^{10e}Kepma kepma gupnintä komi bäräpi Jesutä nadäŋpäj kumbuko udegän nadäŋpäj kotak täkamäj. Upänkaŋ

jop nadäj nämo kotak täkamäj. Nämo, ämawebetä gupnin terak Jesu, kodak taŋpeŋ akuŋkuko unitäŋo kehäromi kwawak ahäŋirän kakta komi bäräpi u nadäŋpäj kotak täkamäj. ^{11f}Bureni, kodak itkamäj upänkaŋ kepma kepma Jesu täŋo piä terak kumäj-kumäj-ken it täkamäj. Ude iritna Jesu Kristotä gupnin kumäkta yäwani u täŋ-kehäromtaŋ nimik täyak unitä Jesu uwä kehäromi nitek itak yän kwawak yänahäk täyak. ¹²Unita ŋode täwetat; Manbiŋam yänahäk täkamäj uniterak kumäj-kumäj-tä ninken ahäk täyak upänkaŋ piänin uterak inken irit säkgämän ahäk täyak.

^{13g}Anutu täŋo man kudän täwani terak äma kubätä ŋode yänkuk; Näk nadäkinik täŋkuro unita man yänahäŋkut. Eruk, nintä bänep nadäk-nadäk udegän iŋit täkamäj. Nin nadäkinik täkamäj unita manbiŋam yänahäk täkamäj. ^{14h}Imata, nin ŋode nadäk täkamäj; Anutu, Ekäni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yäp-mäj päŋaku teŋkuko unitä nin imaka, Jesu-kät bok api yäp-mäj päŋaku nipmaŋpek. Täŋirän inkät ninkät bok iŋamiken api itne. ¹⁵ⁱUnita ŋode yäwa; Komi bäräpi nadäk täkamäj u in täŋkentäj tamikta nadäk täkamäj. Ba uterak Anutu täŋo orakorakitä ämawebe mäyap-ken weŋ parirän ämawebe u bänep täga pähap iwetpäj Anutu wäpi biŋam iniŋ oretinik api täneŋ.

Kunum gänaŋ iritta gup

^{16j}Mebäri unita bänepnin nämoinik pena putärek täkaŋ. Komegupnin uwä putärek täkaŋ upänkaŋ Ekänitä bänepnin uwä kepma kepma täŋ-kodaktaŋ

^a4:5 2Ko 1:24 ^b4:6 Stt 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 ^c4:7 2Ko 5:1

^d4:8 2Ko 1:8, 7:5 ^e4:10 1Ko 15:31 ^f4:11 Rom 8:36 ^g4:13 Sam 116:10

^h4:14 1Ko 6:14 ⁱ4:15 2Ko 1:3-6 ^j4:16 Efe 3:16

nimik täyak. ¹⁷^kKomi bäräpi täpuri, apiŋo-tagän yäwani nadäk täkamäj unitä imaka säkgämän-inik, tärek-täreki nämo kubä api pewän ahäj nimek yäj nadäk täkamäj. Imaka säkgämän u komi apiŋo nadäk täkamäj u irepmit-inik api täjpek. ¹⁸^lUnita imaka dapunitä nämo känäŋi uterak kakinik täk täkamäj. Imaka dapunitä täga känäŋi u kadäni keräpi-tagän api itneŋ. Upäjkaŋ imaka nämo känäŋi uwä tärek-täreki nämo, pen api it yäpmäj ärowek.

5^mBureni ŋode nadäkamäj; Komegup, eŋi waki kome terak ŋo it täkamäj u wawänä kunum gänäŋ Anutu-ken nanik eŋi paot-paori nämo ba äma keritä täjpani nämopäj wädäna ärowäpäj api itne. ²ⁿUpäjkaŋ kome terak ŋo itkaŋ eŋi kodaki, kunum täjgo gup nitek u jide täjppäj bäräŋeŋ wädäna äroneŋ yäj nadäjpäj yäjkähän-kähän yäjtäŋ kuŋat täkamäj. ³^uImata, eŋi kodaki u wädäna ärowäpäj moräj, apiŋo kuŋat täkamäj ude nämo api kuŋatne. Nämo, u gup bureni nitek api kuŋatne. ⁴^oTäjpkäŋ komegup, kome ŋonitäŋo eŋi waki nitek kuŋatkaŋ bäräpi pähap nadäjpäj yäjkähän-kähän yäk täkamäj. U imata, komegup yäjopmäjpäj jop maŋpä-kukta nämo nadäk täkamäj. Nämo, nin kunum täjgo gup, komegup punin terak wädäna ärokta gäripi nadäkamäj. Ude täjnitna imaka irit kehäromi nitek unitä imaka paotta yäwani api uwäktäj morewek. ⁵^pNadäkaŋ? Anututä ini irit kehäromi u yäpmäk-tagän iwoyäjpäŋ nipmaŋkuk. Täjppäj irit u bureni-inik api tamet

yäj niwojäreкта Kudupi Munapiki intäjukun niniŋ kireŋkuk.

⁶^qMebäri unita bänep pidäm terak bätakigän kuŋat täkamäj. Upäjkaŋ ŋode imaka nadäk täkamäj; Komegup ŋo nitekä, Ekänitä ini komeken dubini-ken-inik nämo itkamäj. ⁷^rUnita apiŋo, imaka bureni unita nadäkinik täjppäj kuŋat täkamäj. U kwawak irirän kaŋiwattäj nämo kuŋat täkamäj. ⁸^sUpäjkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täjpa; Kumäkta nämo umuntak täkamäj. Nämo, gäripnin taŋi uwä komegup ŋo pejppäj Ekäni-kät itta nadäk täkamäj. ⁹^tTäjpkäŋ komegup ikek itnayäj täkamäj ba komegup pejppäj Ekäni-kät itnayäj täkamäj upäjkaŋ nadäk kehäromi-inik ŋode pek täkamäj; Ekäni täjgo gärip terakgän kuŋaritna gäripi kaŋ nadäwän. ¹⁰^uU imata, Kristotä nin yäpmäj danikta kuduŋtagän iŋamiken api ahäne. Ahäjnitna komegup ikek itkaŋ kudän täk täkamäj, täga ba waki, uterak kowata nimikta yäwani u api nimek.

Anutu-kät not täjppäj kuŋat-kuŋat

¹¹^vEkänitä ude api täjpeko uwä umuri pähap. Unita nadäna tärewäpäj ämawebetä udegän nadäkot yäjppäj gwäk pimiŋpäj yäwetgän yäwetgän täk täkamäj. Täjnitna nin täjgo mebärinin uwä Anututä kwawakinik kaŋpäŋ nadäj moretak. Täj, inä jide? Bänepjintä ninta jide nadäk täkaŋ? Siwoŋi täkaŋ yäj käwep nadäj nimik täkaŋ? ¹²^wNotnaye, ude yäjira iniken gupi äneŋi jop nadäj yäpmäj ärokaŋ yäj nadäneŋta! Ude nämo, mebäri ŋodeta yäyat; Intä ninta gäripi bureni nadäj nimut yäjppäj man udewä täwetat. Ninta ude nadäjpäj

^k4:17 Rom 8:17-18 ^l4:18 Kol 1:16; Hib 11:1-3 ^m5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14

ⁿ5:2 Rom 8:23 ^o5:4 1Ko 15:53-54 ^p5:5 Rom 8:16,23

^q5:6 Hib 11:13-16 ^r5:7 1Ko 13:12 ^s5:8 Plp 1:23 ^t5:9 Kol 1:10; 1Te 4:1

^u5:10 Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10 ^v5:11 2Ko 4:2 ^w5:12 2Ko 3:1, 1:14

äma tänyäkjarani täño jopman täga api utneĵ. Äma uwä äma bänepi-ken jide pätak unita nadäwätäk nämo täk täkaĵ. Äma gupitagän, dapuritä kak täkaĵ unitagän nadäwä ärowani täk täkaĵ.

¹³Äma uwä ninta yänguĵuĵ man yäk täkaĵ yäĵ yäk täkaĵ. Täga, ini yäk täkot! Upänkaĵ man yänjahäk täkamän u Anutu wäpi yäpmän ärokta yänjahäk täkamän. Täĵ, nadäna tumbäpän kuĵat täkamän uwä inta yänpän kuĵat täkamän. ¹⁴Imata, Kristotä bänepi iron pähap niwoĵärenkuko unitä peĵ niwerirän piäni täk täkamän. Iron pähap täĵkuko u ĵode kaĵpän nadäkinik täkamän; Äma kubätä ämawebe kuduĵtagänta yänpän kumbuk. Ude täĵkuko unita ämawebe kuduĵtagän u bok kumbumän bumik. ¹⁵xTäĵkaĵ kuduĵtagänta yänpän kumbuko unita ämawebe iritta biĵam uwä pen inita nadäwätäk täĵpän nämo kuĵatneĵ. Nämo, u äma täĵkentän yämikta kumänpän kodak täĵkuko unitäño wäpi biĵam oraĵ imiktagän nadänpeĵ kuĵatneĵ.

¹⁶Unita apiĵo nin ämawebe gupi-tagän, kome täño nadäk terak nämo yäpmän danik täkamän. Täĵ, bian ninä äma täño nadäk terak Kristo kaĵpän nadäk täk täĵkumänjo upänkaĵ apiĵode uwä nämo! ¹⁷yApiĵo ĵode kaĵdäkĵek täkamän; Äma kubä Kristo terak kwasikot täyak uwä Anututä äma u täĵpewän mebarini inipärik kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpän imaka kodaki korewani. ¹⁸zU Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäño iwan itkumänjo upänkaĵ Kristo terak Anututä täĵpewän inikät bänepi

kubägän it täkamän. Täĵpän äma ätutä inikät bänepi kubägän udegän itta piä ĵo nimiĵkuk. ¹⁹aUnita manbiĵam ĵode yänjahänpän yäwet täkamän; Anututä Jesu terak kome ämawebe inikät bänepi kubägän itta piä täĵkuk. U momini peĵ yämiĵpän momi unita wari nämo nadäk täyak. Täĵpäkaĵ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänepi kubägän pewä ahäk-ahäk täño manbiĵam u nintä yänjahäkta ketnin terak peĵkuk.

²⁰Unita Kristo täño meni jinom yäpmänpän mani yänjahäk täkamän. Yänjahäk täkamän uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayän. Kristotä iniken man kehäromigän ĵode yänjahäk täkamän; Bänepiĵin äyänĵutkaĵ Anutu-kät bänepi kubägän itpän kaĵ kuĵarut! ²¹bNadäkaĵ? Kristo u momi nämo upänkaĵ Anututä nin täĵkentän nimikta täĵpewän momi äma bureni äworeĵkuk. Ude täĵkuko u ĵodeta; Nintä Kristo-kät kwasikotpän ini Anutu ude, siwoĵi kudupi äworekta täĵkuk.

6^cUnita notnaye, Anutu-kät piä bok täĵpani nintä man kehäromigän ĵode täwetkamän; Watä ket itpän kaĵ kuĵarut! Anutu täño orakoraki yäpuĵo unitäño bureni nämo pewä ahänenĵa! ^{2d}Anututä unita yänkuko u ĵode nadäwut;

Oraĵ tamikta kadäni näkĵa nadänĵkut-ken uken nadän tamikĵkut.

Intä imaka umuri kubä irepmitta täĵkentän tamikĵkut yäk. Ais 49:8

Notnaye, man unita ĵode täwera nadäwut; Oraĵ tamikta kadäni iwoyänkuko uwä apiĵo. Unitä apiĵowä uken tubeĵ kuĵirä waki kerik-ken nanik kaĵ ketärenpän tepmanpän!

^x5:15 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 ^y5:17 Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5

^z5:18 Rom 5:10 ^a5:19 Rom 3:23-25; Kol 1:19-20

^b5:21 Jon 8:46; Hib 4:15; Gal 3:13; 1Ko 1:30; Plp 3:9 ^c6:1 2Ko 5:20

^d6:2 Luk 4:19-21

Poltä bäräpi mäyap kotaŋkuk

³Nin ämatä nibäwä waki täŋpöpän piä täk takamäj ɲonitä täŋpewän Anututa bitnänejo ba momi-ken mänejo udetä gwäk pimiŋpän kudän siwoŋigän täk takamäj. ^{4e}Bureni, imaka kuduŋtagän ahäj nimik täkaŋ uterak nin Anutu täjo piä watä ämaniye bureni yäj yöwoŋärek takamäj; Komi bäräpi ba umun mebäri mebäri terak itpäŋ nämo kwitak takamäj. ^{5f}Ekäni täjo piäta yäŋpän ämatä pärip-päripta nidäpmäŋpän komi enjiken nipmak täkaŋ. Ba iwantä nin itg-wäjiŋpän nidäpmäkta täk täkaŋ. Ba piä, woŋ imätpän täk takamäj. Ba döpmon kodak, nakta jop it takamäj.

^{6g}Täŋpäkaŋ täktäknin uwä, siwoŋi kudupi kuŋat takamäj. Ba nadäk-nadäk täga iŋit takamäj. Kokwawak bäräŋeŋ nämo täŋpän äma oraŋ yämik takamäj. Kudän udewani terak nin Anutu täjo piä watä äma bureni yäj yöwoŋärek takamäj. Ninä Kudupi Munapik täjo kehäromi terak kuŋat takamäj. Ba bänep iron täktäk kädet bureni iwat takamäj. ^{7h}Täŋkaŋ man bureni-gänpän yänahäk takamäj. Ba Anutu täjo kehäromi terak piä täk takamäj. Täŋ, iwan täjo kehäromi yäpmän äpäkta ämik täjo tuŋum ketnin kukŋi kukŋi iŋit takamäj uwä kudän siwoŋi u. ⁸Täŋitna äma ätu oraŋ nimiŋirä ätutä wäpnin yäpmän äpäk täkaŋ. Ätu niniŋ oret täkaŋ, ätu yänärok niwet täkaŋ. Ätutä täŋyäkŋarani äma yäj nadäk täkaŋ upän nämo, man bureniŋän yäk takamäj. ⁹ⁱÄma mäyapta piä ude täŋpani yäj nadäj nimik täkaŋ upänkaŋ nadäwä äpani täk täkaŋ. Ämatä ninta kumbani ude nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo, kodak itkamäj! Nidäpmäŋpän niwat kirek

täkaŋ upänkaŋ nämo kumänkamäj. ^{10j}Butewaki nadäk takamäj upänkaŋ bänep oretoret terak it takamäj. Äma jäwäri it takamäj upänkaŋ äma mäyap täŋkentän yämik takamäj. Tuŋumta wäyäkŋek takamäj upänkaŋ täŋbumbum pähap ikek it takamäj.

¹¹O Korin nanik notnaye, man ba nadäk kubä käbop nämo pek takamäj. Nämo, inta gäripi-inik nadänpän nintäjo nadäk kudup kwawak yänahänpän täwet takamäj. ¹²Nin gäripi taŋi nadän tamik takamäj upänkaŋ ninta udegän nämo nadän nimik täkaŋ. ^{13k}Nadäkaŋ? Man täwetat ɲo, in äpetnaye nanaknaye bureni unita täwetat. Unita nintä gäripi nadän tamik takamäj udegän gäripi nadän nimik täkot.

Siwoŋi-kät wakikät not täga nämo tädeŋ

^{14l}Notnaye, ɲode täwera nadäwut; Nadäkinik täŋpani intä äma nadäkinik nämo täŋpani-kät imaka kubä täkta bänep kubäŋän nämo täneŋ. Ude täga tänaŋi nämo. In mebäriŋin inigän inigän. Jide nadäkaŋ? Siwoŋi-kät wakikät not täga tädeŋ? Ba peŋyänek kenta bipmän urani bänep kubäŋän täga tädeŋ? Nämo inik! ¹⁵Ba Kristo-kät Satan, yarä u jide täŋpän bänep kubäŋän tädeŋ? Ba nadäkinik täŋpani-kät nadäkinik nämo täŋpani, yarä u jide täŋpän bänep kubäŋän tädeŋ? U täga nämo! ^{16m}Ba Anutu täjo kudupi yotkät wäbät, yarä unitä jide ude täŋpän bänep kubäŋän tädeŋ? Nadäkaŋ? Ninä Anutu irit mähe mi täjo kudupi yot. Unita Anututä ɲode yänkuk; *Näk in bämopjin-ken itkaŋ itpäŋ-nadäk api täŋ yäpmän kwet.*

^e6:4 2Ko 4:2 ^f6:5 2Ko 11:23-27 ^g6:6 1Ti 4:12 ^h6:7 1Ko 2:4

ⁱ6:9 2Ko 4:10; Sam 118:18 ^j6:10 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24

^k6:13 1Ko 4:14 ^l6:14 Efe 5:7,11 ^m6:16 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27

*Tänpäj Anutujin irira ämawebenaye api it-
neŋ. Wkp 26:12*

¹⁷ⁿMebäri unita Ekänitä ɲode yäkgän täŋkuk;

*Unita Anututa nadäkinik nämo tänpäni u
yabä kätänpəŋ injingän injingän itkot.
Tänpäkaŋ imaka taräki yepmäŋitpäŋ-pek
nämo täneŋ.*

Ude täŋirä näk not api täŋ tamet.

^{18o}Täŋkaŋ nanjin ude it tamijira äpetnaye
nanaknaye ude tänpəŋ api kuŋatneŋ.
Ekäni kehäromi mähemitä ini man ude
yäyak.

7 Notnaye tägagämän, Anututä ude
täŋ nimikta man ude täŋkehärom
taŋkuko unita imaka waki taräkitä gup-
nin bänepnin tänpəwak täkaŋ u yabä
kätänpəŋ kuräki-inik it täkäna. Täŋkaŋ
Anutu oraŋ imiŋpəŋ kudupi-inik itta
gwäk pimiŋpəŋ piäni täk täkäna.

Pol oretoret täŋkuk

^{2p}Tänpäkaŋ inä ninta äneŋi nadäŋ
nimik täkot. Nin inken nanik äma kubäta
waki nämo täŋ imiŋkumäŋ. Ba äma kubä
täŋ-ikŋatpena nadäkiniki nämo pewän
putäreŋkuŋ. Ba äma kubä jop ikŋatpəŋ
imakani nämo kubo täŋkumäŋ. ^{3q}Man
ɲowä tebenpəŋ nämo yäyat. Nämo, man
pengän täwetkumäŋo ugänpəŋ äneŋi
täwetat; Bänepnintä inta gäripi nadäk
täkamäŋ. Nämo kumnayäŋ täkamäŋ ba
kumnayäŋ täkamäŋ upäŋkaŋ inta gäripi
pen api nadäk täne. ⁴In-täŋo nadäk-
nadäkjinta bänep yarä nämo täyat.
Nämo, inta oretoret täyat u inide kubä.
Komi butewaki punin terak it yäpmäŋ
äbumäŋo upäŋkaŋ bänepna nämo pewa
putäreŋk täyak. Nämo, oretoret pähap
nadäk täyat.

^{5r}Tänpäkaŋ Masedonia komeken
ahäŋpəŋ jide tänpəŋ itpəŋ-nadäk

tänam? Nämo inik. ɲoken ämatä ninkät
bumta yäŋ-awätpəŋ komi bäräpi mebäri
mebäri täŋ nimiŋirä bänepnin imaka,
umuntaŋkuŋ. ^{6s}Täŋitna äma bänep
bäräp ikek tänpidäm täwani Anututä
bänepnin tänpidäm takta Taitus iniŋ
kireŋpewän äbuk. ⁷Ba iniŋ kireŋpewän
äbuko unitagän nämo. Nämo, Taitus
inkät irirä bänepi tänpidäm taŋ
imiŋkuŋo unitäŋo manbiŋam niwerirän
bänepnin pidäm taŋkuk. ɲode imaka
niwerirän bänepnin tägaŋkuk; Intä
bäräpi täŋ namiŋkuŋo unita butewaki
nadäŋ namiŋpəŋ äneŋi bänep kubägän
itta nadäk täkaŋ. Ba näka gäripi
nadänpəŋ äneŋi nabäkta nadäk täkaŋ
yäŋ niwetkuko unita oretoret inide
kubä nadätat.

^{8t}Näk man kudän kubä bian kudän
täŋ tamiŋkuro uterak nadäŋ bäräp
tamiŋkut. Tänpəŋ man u täŋkentäŋ
tamikta kudän täŋkuro unita goret
täŋkut yäŋ nämo nadätat. Bureni,
pengänä goret tät yäŋ nadäŋkuro
upäŋkaŋ bänep nadäŋ bäräpjin u
paotkuko unita apiŋo täga nadätat.
⁹Tänpäkaŋ apiŋo oretoret täyat uwä
bänep nadäŋ bäräp nadäŋkuŋo unita
nämo. Nämo, bänep nadäŋ bäräp
nadäŋkuŋo unitä tänpewän bänepjin
äyänutkuŋ. Mebäri unita oretoret
täyat. Anututä ude kaŋ nadäwut yäŋ
nadäŋkuko udegän bänep nadäŋ bäräp
u nadäŋkuŋ. Unita nintäŋo mantä in
nämo tänpän waŋkuŋ yäŋ nadätat.
^{10u}Bänep nadäŋ bäräp Anututä ini
pewän ahäk täkaŋ unitä tänpewän
äma nintä bänepnin sukurek täkamäŋ.
Tänpəŋ kädet uterak Anututä irit
kehäromita biŋam nimagut täyak. Unita
nadäŋ bäräp udewanita nadäwätäk
nämo täne. Tänpäkaŋ kome terak

⁶6:17 Rev 18:4 ^o6:18 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8

^p7:2 Apos 20:33; 2Ko 12:17 ^q7:3 2Ko 6:11-12 ^r7:5 2Ko 2:13

^s7:6 2Ko 1:3-4 ^t7:8 2Ko 2:4 ^u7:10 Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

nanik bänep nadäŋ bäräptä äma nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Nämo, u kumäŋ-kumäŋ imagut täyak. ¹¹Upäŋkaŋ kawut! Bänep nadäŋ bäräp Anutu-ken nanik nadäŋkuŋo unitä inken bureni jide pewän ahäŋ tamiŋkuk? Momi täktäk kädet peŋpäŋ kädet siwoŋi iwatta bänepjin kädäp ijik täkaŋ. Täŋpäŋ waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta pidäm taŋkuŋ. Nadäwätäk pähap täŋpäŋ äneŋi kudupi itta kädetta wäyäkŋeŋkuŋ, ba äma momi u täŋkuko u yäpä-siwoŋ takta piäni täŋkuŋ, ba ninta gäripi äneŋi nadäŋkuŋ. Waki u nämo uwäk täŋkuŋo unita mebarijin kwawak ahätak.

¹²Bian man kudän täŋ tamiŋkuro uwä äma waki täŋkuko unita yäŋpäŋ nämo, ba äma bäräpi kotaŋkuko unita yäŋpäŋ nämo kudän täŋ tamiŋkut. Nämo, man täweritna Anutu iŋamiken bänepjintä näka jide nadäkaŋ u kwawak pewa ahäŋ tamikta täŋkut; Bureni, in näka gäripi taŋi nadäŋ namiŋpäŋ äneŋi nabäka nadäkaŋ. ¹³Ude täŋkuŋo unita bänepnin täŋpidäm taŋkuŋ.

Ba bänepnin täŋpidäm taŋkuŋo unitagän nämo. In Taitus bänepi täŋpidäm taŋ imiŋirä oretoret täŋkuko unitä manbiŋam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täŋkumäŋ. ¹⁴Bian intäŋo biŋam Taitus iwetkuro, man u jopi täŋirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniŋän täŋkuŋo udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekgän täŋkuk. ¹⁵Taitus inken äreŋirän umuntaŋkuŋo upäŋkaŋ not täŋ imiŋpäŋ mani buramiŋkuŋo unita nadäŋpäŋ bänepitä inta gäripi-inik nadätak. ¹⁶Unita oretoret täk täyat uwä ŋodeta; In kudän siwoŋi terakgän api kuŋatneŋ yäŋ nadäkinik täyat.

Täŋkentäk moneŋ yämik-yämik täŋo man

8^wNotnaye, Masedonia komeken nanik äbot täŋpani ätuken iron kädet Anututä pewän ahäŋkuko unita täwetat; ²Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuko upäŋkaŋ jop waki Ekäni täŋo manta oretoret ärowani pat yämiŋkuko unita äma ätu täŋkentäŋ yämikta iron pähap täŋ yämiŋkuŋ. ³Näk dapunatä kaŋkuro u bureni ŋode täwetat; Uwä iniken bänepitä pidäm tawäpäŋ kehäromi pat yämiŋkuko udegän, imaka tänaŋi u irepmitpäŋ moneŋ tuŋum taŋi-inik peŋ yämiŋkuŋ. ⁴^xNin nämo peŋ yäweritna ini-tägän man kehäromi ŋode niwetkuŋ; Baga nämo peŋ nimiŋirä äbot täŋpani ätu täŋkentäŋpäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe Judia komeken nanik u kaŋ täŋkentäŋ yämina! yäk. Ude takta gäripi pähap nadäkamäŋ yäŋ niwetkuŋ. ⁵Täŋpäkaŋ imaka täpuri käwep täneŋ yäŋ nadäŋitna ŋode täŋkuŋ; Pengän bänepi Ekänikengän peŋkaŋ Anutu täŋo nadäk iwatpäŋ nintäŋo man buramikta pidäm taŋkuŋ.

⁶Masedonia naniktä kädet ude täŋkuŋo unita Taitus inken kädet udegän pewän ahäka peŋ iwetkumäŋ. Bian Taitustä in täŋkentäŋirän bämopjin-ken bänep iron kädet u ahäŋpäŋ paotkuko äneŋi täŋkentäŋ tamiŋirän iron kädet u yäpurärätpäŋ pen täŋtäŋ kukta peŋ iwetkumäŋ. ⁷yInken Anutu täŋo iron bumta ŋode pat tamik täkaŋ; Nadäkinik, manbiŋam yäŋahäk-ahäk, nadäk-nadäk taŋi, ba Anutu täŋo kädet iwatta pidäm taktak u pat tamikaŋ. Ba ninta gäripi taŋi nadäk täkaŋ. Eruk u udegän, äma täŋkentäktä moneŋ tuŋum pekpek kädet iwatta pidäm täkot. ⁸Peŋ täwetpäŋ nämo

yäyat. Nämo, äbot tänpäni ätuken iron kädet iwatta tänpidäm-pidäm ahänkuko u täweritna intäño bänep iron jide ude pätak unitäño mebäri niwoñärewut yänpäj yäyat. ^{9z}Unita Ekäninin Jesu Kristo täño ironita juku piwut. Uwä tänbumbum ikektä inta yänpäj jopi jäwäri ude tänkuk. Intä tänbumbum u korekta jopi jäwäri ude äworenkuk.

¹⁰Unita in ñode tänjirä tagawek yäj nadätat; Imaka obaņ gumonita moräki tänpäj peņkuņo u äneņi yäpurärätpäj kaņ täņ yäpmäj kut yäj nadänpäj täwetat. Kädet u bänepjin pidäm tawäpäj intäjukun tänkuj. ¹¹Unita imaka u tänayäj nadänpäj bänepjin pidäm tawäpäj yäput peņkuņo udegän imaka it tamikaņ uterak pidämigän kaņ täņ yäpmäj kut. ^{12a}Nadäkaņ? Äma kubätä iron täkta pidäm täweko uwä Anututä iron unita gäripi nadänpäj yäpek. Moneņ tuņum it tamikaņ upäj iron täga tänaņi u pidämigän tänjirä Anututä kawän tagak täyak. Täņ, imaka nämo it tamikaņ upäj iron täwut yäj nämo peņ täwet täyak.

^{13-14b}Man ño intä bäräpi taņi-inik kotaņirä ämawebe ätu säkgämän itta yänpäj nämo täwetat. Nämo. Täņ, apiņode in tänbumbum terak itkaņ unita ämawebe ätu jäwäri-inik itkaņ u täņkentäj yämiņirä tagawek. Ude täneņo uyaku mäden intä jäwäri iräwä unitä tänbumbum terak itpäjä kowata api täņkentäj tamineņ. Kädet ude terak iritjin kuņat-kuņatjin bok uterakgän api pätdēj. ^{15c}Unita Anututä Isrel ämawebe kome jopi-ken kuņarirä ketem kubä wäpi mana unita yänpäj Anutu ñode iwetkuņo udegän täkot;

Äma mana taņi yäpuņo uwä naņ yäp-mäj kuņpäj naņ paotnaņi nadäņkaņ uterak yäpuņ.

Tänpäkaņ äma mana täpuri yäpuņo uwä äneņi ätuta nämo wäyäkneņkuņ. Nämo, naņpä koki täņkuņ. Kis 16:18

Taitus-kät noriye täño manbiņam

¹⁶Anututä Taitus bänepi tänpidäm taņ imiņirän in täņkentäj tamikta nintä nadäk täkamäj udegän nadätak unita Anututa bänep täga nadäj imikamäj. ¹⁷Äneņi inken ärekta iwet yabäņitna bänep täga nadäņkuk. Tänpäkaņ nintä iwet yabäņkumäño unitagän nämo, ini imaka, inken äreņpäj täņkentäk piä täņ tamikta gäripi pähap nadäņkuk. ¹⁸Täņ, Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot tänpäni ätuken Manbiņam Täga yäñahäk-ahäk piä täk täyak unita wäpi biņam oraņ imik täkaņ. ¹⁹Ba piä u täktagän nämo. Nämo, äbot tänpäni ätutä äma u ninkät bok kuņatta iwoyäņkuņ. U täņkentäj nimiņirän Judia komeken nanik äbot tänpäni täņkentäk moneņ yämikta yäwani u watäni itpäj yäpmäj kuņat täkamäj. Piänin uwä Ekäni ini wäpi biņam iniņ oretta täk täkamäj. Ba ämawebe ñode yäwoñärekta; Äbot tänpäni bäräpi terak itkaņ u täņkentäj yämikta pidäm täkamäj. ²⁰Tänpäkaņ ämatä yänpäj-nibäj niwat täneņo u deta ämawebetä bänep ironita pewani moneņ taņi ño watäni ket itta nadäkamäj. ²¹Nin kudän siwoņi täktagän nadäk täkamäj. Kudän siwoņi u Ekäni iņami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoņi täkta yänpäj täktäknin u kwawak pena ahäk täkaņ.

²²Tänpäkaņ Taitus-kät notninpak ukät kuņatta notninpak kubä bok yepmana ärenayäj. Notninpak unitäño kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri imiņitna kudup täņ morek täyak. Äma u Anutu täño piä gwäk

⁹8:9 Mat 8:20; Plp 2:6-7 ^a8:12 Mak 12:43 ^b8:13-14 2Ko 9:12

^c8:15 Kis 16:18

pimiŋpāŋ tāk täyak. Täŋ, in kudän siwoŋi terakgän api kuŋatneŋ yāŋ nadäkinik täyak unita täŋkentāŋ tamikta gäripi pähap nadätak. ²³Täŋpākaŋ Taitus täŋo mebäri uwä kudup nadākaŋ. Uwä näkŋo notnapak bureni kubä, in täŋkentāŋ tamikta piä bok täŋpani. Täŋ, notninpak yarä unitawä ŋode nadāneŋ; Yarä uwä kome ŋo kädä äbot täŋpani täŋo iŋam dapun yäpmāŋpāŋ piä tāk tākamän unitä Kristo täŋo wäpi biŋam yäpmāŋ akuk tākamän. ²⁴Unita in kudän siwoŋi ugän täŋ yämiŋjirä äbot täŋpani kome ätuken naniktä iron täktäk kädēt inken tokŋek pätak yāŋ nadäk täkot. Ba ŋode imaka, nadäk täkot; In-täŋo biŋam yäk tākamāŋ uwä jop nämo yäk täkaŋ yāŋ nadäk täkot.

Äbot täŋpani notniye täŋkentāŋ yämikta man

9^eAkaia kome täŋiken nanik inta man käreŋi nämo kudän täŋ tamayāŋ. Nämo, inä Anutu täŋo kudupi ämawebe ätu täŋkentāŋ yämikta moneŋ pekpek täŋo käderi uwäku nadākaŋ. ²In äbot täŋpani jopi jäwäri itkaŋ u täŋkentāŋ yämikta bānepjin pidāmtak täkaŋ yāŋ nadāŋpāŋ Masedonia äbot täŋpani iŋamiken wäpjin biŋam yäpmāŋ akuŋpāŋ ŋode yäwet täyat; Akaia nanik äbot täŋpani notjiye täŋkentäk moneŋ udewani pekta bian, obaŋ kubä gumonita nadäk tawaŋ peŋkuŋ. Piä udewani täkta intäŋo nadäk-gärip u yäwerira nadāŋpāŋ udegän täkta mäyaptä pidäm taŋkuŋ. ³Unita yāŋpāŋ notniye yaräkubä ŋo intäjukun yepmaŋpa ärekaŋ. Yaräkubä unitä täwerä täŋtuŋum taŋpāŋ irirä näkŋawä api ärewet. Bian intäŋo wäpjin yäpmāŋ akuŋpāŋ moneŋ uku täŋtuŋum taŋpāŋ peŋkuŋo

itak yāŋ yāŋkumāŋo biŋam u jopigän täŋpekta! ⁴Nadākaŋ? Näkkät Masedonia äbot täŋpani ätukät intäjukun äreŋpāŋ tuŋum nämo täŋjirä tabānero uwä in ba näk mäyäk pähap nadāne, bureni täŋtuŋum taŋpāŋ peŋkuŋ yāŋ nadāŋpāŋ Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. ⁵Mäyäk ude nadāwet yāŋ yāŋpāŋ notnaye ŋo intäjukun yāniŋ kireŋpewa äreŋkaŋ in täŋkentāwāpāŋ täŋkentäk moneŋ taŋi pekta yāŋkehārom taŋkuŋo u täŋtuŋum taŋpāŋ peŋjirä näk mäden api ärewet. Ude tänayāŋ täŋo uyaku mebäri kwawak ŋode api tabāŋpāŋ-nadāne; Moneŋ u injinken gärip terak täŋtuŋum taŋpāŋ peŋkuŋ, nintä peŋ täweritna nämo yāŋ api tabāŋpāŋ-nadāne.

Iron, bāneptä pewä ähäk täkaŋ unita man

⁶Nadākaŋ? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Unita näkŋo man ŋonita juku piŋpāŋ kuŋatneŋ; Äma kubätä ketem yeri ähan piweco uwä bureni yarägän pugerek. Täŋpākaŋ äma kubä ketem yeri mäyap piweco uwä bureni udegän mäyap pugerek. ⁷Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täŋkaŋ moneŋ irona penayāŋ yāŋpāŋjä penēŋ, ämatä peŋ täwerirä nämo, ba bānep yarä nikek nadāŋkaŋ nämo. Nämo inik, Anututä äma bānep oretoret terak iron tāk täkaŋ unita gäripi-inik nadäk täyak. ⁸Unita nadākaŋ? Anututä bānep ironi terak täŋbumbum kudup täga taŋiŋ kirewek. Ude täŋ tamiŋjirän irit kuŋatkuŋatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ. Ba täŋkentäk-kentäk täkta kehāromi kubäta täga nämo api ijineŋ. ⁹Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

^d8:24 2Ko 7:13-14 ^e9:1 2Ko 8:1-7 ^f9:6 Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8

^g9:9 Sam 112:9

U äma jäwärita täñbumbum täñ yämik täyak.

Unitäño orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek. Sam 112:9

¹⁰^hAnutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak täkamäj u pewän ahäwanitä inken täñbumbum udegän api pewän ahäj tamek. Täñirän uken nanik iron tänayäj täkañ unitä täk-täkjin täga u täñpewän ämawebe ätuken bureni bumta api ahäneñ. ¹¹ⁱBureni, Anutu jop nämo täñkentäj tamik täyak. Nämo, täñbumbum täñ tamik täyak uwä ämawebe ätu täñkentäj yämikta täñ tamik täyak. Unita intäño iron yäpmäj kwayäj täyat u ämawebe mäyaptä yäp-mäñpäñ Anutu bänep täga api iwetneñ. ¹²^jNadäkañ, ironjin unitä Anutu täño kudupi ämawebe jop gupi täñkentäj yämik-tagän nämo api täñpek. Nämo, iron u yäp-mäñpäñä Anutu bänep täga man iwetpäñ bänep oretoret pähap api täñ imineñ. ¹³Ba ugän nämo. Iron täñ yäminayäj täkañ unitäwä nadäkinikjin täño mebäri kwawak pewän ahäñirä ämawebe mäyaptä kañpäñ nadäñpäñ ñode api nadäneñ; Nadäkiniki jop menitägän nämo yäñahäk täkañ yäk. Nämo, Kristo täño Manbiñam Täga u inñit-inik täñpäñ buramik täkañ yäj nadäñpäñ Anutu api inñit oretneñ. Täñkañ iron inita ba äma ätuta täñ yäminayäj täkañ unita yäñpäñ Anutu wäpi api yäp-mäj akuneñ. ¹⁴Ude täñkañ Anutu täño orakoraki intä terak ärokinik täñkuko unita yäñpäñ yäñapik man yäkyäki-ken inta gäripi nadäj tamiñpäñ inta nitek api yäk täneñ. ¹⁵Eruk Anutu täño iron ärowani inipärik kubä täñ nimiñkuko unita bänep täga pähap iwet täkäna!

Poltä piäni täño mebäri yäñkehärom tañkuk

10^kEruk notnaye, näkñaken mebäri yäñahäwayäj. Inken nanik ätutä näka man ñode yäk täkañ; Pol uwä, kadäni ninkät it täkamäj-ken äma mäyäki ude äworeñkañ täk täyak up-äñkañ ban it täyak ukenä man kehäromi yäwani yäñkañ man kudän mebäri mebäri täñ nimik täyak. Up-äñkañ ude nämo. Kristotä ini bänep kwini terak täwereco ude butewaki man terak ñode täwetat; ²^lInken äreñpäñ man komi nitek täga täwerero upäñkañ ude täkta gäripi nämo nadätat unita injin irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwon tawut. Täñ, inken nanik ätutä näka kome täño nadäk terak kuñat täyak yäj yäk täkañ u nadäñit kañ kuñarut. Äreñpäñ bätakigän itkañ man kwini nämoinik api yäweret. ³Bureni, kome äma bämopiken it täkamäj upäñkañ unitäño nadäk ba kehäromi terak nämo ämik täkamäj. ⁴^mNämo, ämik täño tuñum nintä inñit täkamäj uwä kome ñonitäño nämo. Tuñum nintä inñit täkamäj uwä Anutu täño kehäromi nitek, iwan täño yewa kehäromi yeñwekta kehäromi nitek. ⁵Kehäromi unitä äma iniken nadäk-nadäkita nadäwä ärowani täñpäñ jop manman ba täñyäkñarani man mebäri mebäri uterak Anutu täño nadäk bureni ut täkañ u wärämut täkamäj. Täñpäñ äma täño nadäk jopi utpena paoräkañ Kristo täño nadäk ugän iwarän täwut yäñpäñ piäni täk täkamäj. ⁶ⁿUde täñkañ intagän itsämäñkamäj. Bänep äyäjutpäñ Kristo täño man kudup buramiñirä, eruk u punin terak äma mannin nämo buramik täkañ u komi yämikta api pidäm täne.

^h9:10 Ais 55:10; Hos 10:12 ⁱ9:11 2Ko 1:11, 4:15 ^j9:12 2Ko 8:14

^k10:1 1Ko 2:3 ^l10:2 1Ko 4:21 ^m10:4 Efe 6:13-17 ⁿ10:6 2Ko 2:9

⁷Nadäkaŋ? Inken nanik ätu inita Nin-tägän Kristo täŋo äma yän nadäk täkaŋ. Eruk, äma udeyani, kwawak ŋode nibänpäŋ nadäwut; Nin imaka, Kristo täŋo ämagän itkamäŋ. ⁸Ekänitä ini in täŋpawakta nadänpäŋ nämo, intäŋo nadäkinikjin täŋkehärom takta yänpäŋ wäp namiŋkuk. Unita nininta biŋam yäk täkamäŋ unita mäyäk täga nämo nadäwet. ⁹Täŋpäkaŋ in ŋode nadäneŋta; Umuntänpäŋ kwaiwut yänpäŋ Pol uwä man kudän täŋ nimik täyak. Upäŋkaŋ notnaye, ude nämo! ¹⁰Bureni, äma ätutä näka ŋode yäk täkaŋ; Poltä man kudän täk täyak uwä komi kehäromi mebäri mebäri niked. Täŋ, ini ahäŋ nimiŋirän kak täkamäŋ uwä äma jopi gaŋani. Täŋ, menitä yäk täyak u udegän, mebäri niked nämo bumik yän nadäk täkamäŋ. ¹¹P^TTäŋpäkaŋ äma man ude yäk täkaŋ uwä ket ŋode nadäneŋ; Kadäni nintä äreŋpäŋ kädet iwatnayäŋ tämäŋo uwä ban itkaŋ man kudän täkamäŋ ŋo terakgän siwoŋi iwatpäŋ api täne.

¹²Äma bämoŋjin-ken itkaŋ gup yäp-mäŋ ärokärok man yäk täkaŋ u nin udegän täga nämo yäpurärätpäŋ yäne. Nin täŋo täktäknin uwä unitäŋo udeyani nämo. Äma uwä iniken mebäriŋi yäp-mäŋ danikta nadäk kubä ba imaka kubä terak kaŋpäŋ nadäŋkaŋ nämo yäp-mäŋ danik täkaŋ. Nämo, u inita jop nadäŋ kubä nadäwä ärowani täk täkaŋ. Äma udeyani uwä guŋ bureni-inik! ¹³R^TTäŋ, yänaŋi ude uwä irepmit-päŋ nininta biŋam täga nämo yäne. Nämo, piä täkta baŋa Anututä yän nimani uterakgän itkaŋ biŋam yäk täkamäŋ. Täŋpäkaŋ piä baŋa yän nimani u päŋku in bok yäp-mäŋtak. ¹⁴Unita piä inken täŋkumäŋo unita oretoret biŋam yäk täkamäŋ uwä yänaŋi u

irepmitpäŋ nämo yäk täkamäŋ. Inken piä nämo täŋkaŋ, jop nadäŋ yänero uyaku nadäŋirä waki täŋpek. Upäŋkaŋ ude nämo, nintäjukun inken Kristo täŋo Manbiŋam Täga u yänahäŋkumäŋo unita biŋam täga yäne. ¹⁵S^UUnita ŋode yäwa; Piä ninin täk täkamäŋ unitagän biŋam yäk täkamäŋ. Äma ätutä täŋpani ukät nämo. Nämo inik. Nintäŋo gärip u ŋode; In täŋo nadäkinikjintä tägaŋirän-tägaŋirän bämoŋjin-ken piä ätukät täŋitna taŋi kaŋ weŋ parän. ¹⁶T^NNadäkinikjintä ude ahäŋirän eruk Manbiŋam Täga u kome ätu mädejin käda u käda u api yänahäŋtäŋ kune. Nadäkaŋ? Nin kome ätu äma ätutä bian piä täŋpani-ken täŋkaŋ biŋam jop nadäŋ yäkta nämo nikaŋ.

¹⁷U^UUnita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

*Imaka kubäta biŋam yäwa yänpäŋä
Ekänitä täŋ gamik täyak unitagän
yäwen. Jer 9:24*

¹⁸V^UU imata, äma kubä Ekänitä wäpi yäp-mäŋ ärok täyak, äma udeyani ŋode nadäk täkamäŋ; Ekänitä äma unitäŋo piä kawän tägak täyak yän nadäk täkamäŋ. Täŋ, äma kubätä iniken gupi yäp-mäŋ äroŋpäŋ oretoret täŋpeko uwä oretoreri uwä jopiŋän täŋpek.

Aposoro jopi täŋo täktäki

11 Notnaye, in nadäŋ namiŋirä guŋ man täpuri ätu ŋode täwer-ayäŋ; ²W^NNäkä inta iyap takinik täk täyat uwä Anututä nadäk täyak udegän. Inä webe gubaŋ kuräki siwoŋi-inik äma kubäta biŋamgän iwoyänpäŋ tepmaŋkuro ude. Äma uwä Kristo ubayäŋ. ³X^TTäŋpäkaŋ gämoktä Iv täŋiŋkatkuko ude inken udegän ahäwek yän yänkaŋ umuntak täyat. Äma ätutä täŋ-täŋarirä

^o10:8 2Ko 13:10; 2Ko 12:6 ^p10:11 2Ko 13:2,10 ^q10:12 2Ko 3:1, 5:12

^r10:13 Rom 12:3 ^s10:15 Rom 15:20 ^t10:16 Apos 19:21

^u10:17 1Ko 1:31 ^v10:18 1Ko 4:4-5 ^w11:2 Efe 5:26-27 ^x11:3 Stt 3:4,13

nadäk-nadäkjin tänguj tawäpäñ Kris-tota nadäj imikinik tänpäj siwoñi kuñat-kuñat kädetjin unita mäde ut imineñta! ^{4y}U imata, äma ätutä man mebäri mebäri täwerirä mebäri nämo yäpmäj danipäj nadänkañ bäräñej jop yämagut täkañ. Äma udewanitä Jesu täño biñam täwetpäñ täwoñärekamäj yänkañ täk täkañ uwä Jesu bureni täño biñam nintä täwetpäñ täwoñäre-wani unitäñopäj nämo täk täkañ. Ude terak munapik intä yäpmäkta täwet täkañ uwä Kudupi Munapik bian yäpujo u nämo. Ba manbiñam mebäri kubä täwet täkañ uwä Manbiñam Täga nintä täweritna nadänpäj nadäkinik täñkujo u nämo. Inä äma udewani yämagutta gäripi nadänpäj yäniñ kireñjirä piäni waki u täk täkañ.

^{5z}Intä aposoro unita nadäjirä aposoro ärowani täk täkañ. Upänkañ nähä unitäño gämori-ken nämo itat yäj nadätat! ^{6a}Man yänahäkta mena nämo käwep pidämtak täyak upänkañ nadäk-nadäkta nämo wäyäkñek täyat. Näk Anutu täño nadäk-nadäkpäj yänahäk täyat yäj uku kädet mebäri mebäri terak kwawak täwoñäreñkumäño u.

^{7b}Anutu täño Manbiñam Täga yänahänpäñ täwetkuro unita gwäki nämo yäput. In orañ tamikta yänpäñ näknata nadäjira äpani täñkuko unita jide? U momi täñkut ba? ^{8c}Tänpäkañ in bämopjin-ken piä täñkuro uwä kome ätuken nadäkinik tänpänitä moneñ täñkentäj namiñirä täñkut. In täñkentäkta ude täñkuro uwä äma uken kubota ude bumik täñkut. ^{9d}Kadäni inkät itkut-ken uken moneñta inken nanik kubäken nämo yänapiñkut. Nämo, moneñ paorirän notnaye

Masedonia komeken peñpeñ Korin äbujo unitä täñkentäj namiñkuñ. Unita kadäni uken kädet ude iwatkuro udegän bämopjin-ken äneñi itpäñ ugän api iwaret. Inta bäräpi kubä nämo api kotañ tamet. ^{10e}Bureni-inik! Kristo, mani bureni bänepna-ken pätak unitäño wäpi terak ñode yänkehärom täyat; Akaia kome päke u gänañ kudän ude täk täñkuro u kubätä täga nämo naniñ bitnäwek. Nämo, täga täñkut yäj nadänpäj unita biñam pen api yäk täñpet. ¹¹Jide? Inta gäripi nämo nadäk täyat unita kudän u täñkut? Nämoinik, Anutu inamiken inta gäripi pähap nadätat yäj bureni täwetat!

¹²Upänkañ intäño aposoro ärowani u ini wäpi biñam yäpmäj ärokärok kädet täñpipiñ yämikta kädet ude täñkuro udegän pen api täk täñpet. Moneñ ketjin terak nanik yäpero uwä aposorojiye unitä ñode yäneñta; U kawut! Nintä täk takamäj Pol udegän täk täyak yäj yäneñta! ^{13f}Tänpäkañ aposoro u aposoro bureni nämo, u aposoro jopi, piä täñyäkñarani kädet terak täk täkañ. Kristo täño aposoro bureni täño inam dapun wädäwä ärowäpäñ bämopjin-ken kuñat täkañ. ¹⁴Ude yänjira kikñutkañ? Nämo! Satantä ini, peñyänek täño añero unitäño inam dapun wädäwän ärowäpäñ kuñat täyak. ¹⁵Unita piä ämaniye imaka, siwoñi äma täño inam dapun wädäwä ärowäpäñ kuñarirä yabänkañ imata kikñutne? Ude nämo! Kämiwä gwäki, piä täk täkañ uterak api yäpneñ!

Pol bäräpi mebäri mebäri kotañkuk

^{16g}Eruk, äneñi ñode täwetgän täyat; In näka guñ yäj nämo nadäj namineñ. Täñ, guñ yäj nadänpäjä, eruk guñ

y11:4 Gal 1:8-9 z11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Gal 2:6

a11:6 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 b11:7 1Ko 9:12,18 c11:8 Plp 4:15-18 d11:9 2Ko 12:13 e11:10 1Ko 9:15 f11:13 2Ko 2:17; Plp 3:2 g11:16 2Ko 12:6

yäj kaŋ nadäwut! Ude nadänpäj unita nadäj namiŋirä guŋtä tāk tākaŋ udegän näkŋata biŋam täpuri yäwa! ¹⁷ Man yäyat ŋowä Ekäni täŋo nadäk iwatkaŋ nämo yäyat. Nämo, äma guŋtä wäpi yäp-mäj akuk tākaŋ ude yäyat. ¹⁸ Upänkaŋ jop uken! Äma inkät it tākaŋ uwä kome täŋo nadäk terak wäpi yäp-mäj akukta nadäk tākaŋ unita näk imaka, biŋam yäwa! ¹⁹ Inä nadäk-nadäkjin ärowani nikek käwep unita äma guŋ äma nadäj yämiŋirä man täwetpäj täwoŋäreŋ tāk tākaŋ! ²⁰ Ba ugän nämo, äma udewani yäniŋ kireŋirä watä piäni täŋ yämikta tämagut tākaŋ. Ba jop manman terak täŋ-täkŋarirä imaka imakajin kudup yäniŋ kirek tākaŋ. Ba ärowani täŋpäj etä päpä tabänkaŋ iŋamjin dapun-ken tadäp-mäk tākaŋ. Ude täŋ tamik tākaŋ unita gäripi käwep nadäj yämik tākaŋ? ²¹ ^hBureni, aposorojiye unitä nin nirepmit tākaŋ! Kudän täŋ tamik tākaŋ ude nämo täŋkumäŋo unita waki, ninä mäyäk tänaŋi käwep!

Yäke! Guŋ man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä iniken täktäk kwawak yänahäkta kehärom tawänä, eruk näk imaka, udegän täŋpawä! ²² Äma uwä Hibru nanik täŋpawä, eruk näk imaka Hibru nanik. Ba Isrel äma täŋpawä, näk imaka Isrel ämagän. Ba Abraham täŋo tawaŋken nanik täŋpawä, näk imaka Abraham täŋo tawaŋken nanikgän.

²³ ⁱWära! Guŋ man bureni yäŋtän äbatat ŋopäj jop uken waki äneŋi yäkgän täŋpa! Äma uwä Kristo täŋo piä watä äma täŋpawä, näk imaka u yärepmitpäj Kristo täŋo piä watä äma bureni-inik itat. Ba äma unitä komi piä tāk tākaŋ u näkä yärepmitpäj gwäk pim-ŋpäj tāk täyat. Kadäni mäyap iwantä

komi eŋiken nepmanpäj bumta nut täŋkuŋ. Kadäni mäyap kumnaŋipäj it täŋkut. Bäräpi ude-ude terak äma unitä bäräpi kotak tākaŋ uwä näkä yärepmitpäj kotak täŋkut. ²⁴ ^jJuda ämatä kadäni 5 ude nepmäŋitpäj 39-39 ude näk pärip-mäk täŋkuŋ. ²⁵ ^kTänkaŋ Rom gapmantä nepmäŋitpäj kadätä nutkuŋo u kadäni yaräkubäta täŋkuŋ. Täŋ, kadäni kubä äma ätutä utna kumbän yänkaŋ mobätä nutkuŋ. Täŋkaŋ kadäni yaräkubä ude gäpe näkä kuk täŋkuro u imärirän gwägu gänaŋ äpmok täŋkut. E kadäni kubä-kenä gäpe waŋirän gwägu gänaŋ äpmonpäj kepma kubä, bipani kubä gwägu terak jop oraŋtän kuŋatkat.

²⁶ ^lTäŋpäj komeni komeni kuŋat täŋkut-ken uken ume tokätpäj pära nutpäj yäp-mäj kuk täŋkuŋ, ba kome kubo ämatä irani-ken kuŋat täŋkut. Täŋpäj Juda notnaye ba guŋ äbotken nanik imaka, näk täŋpawakta piäni tāk täŋkuŋ. Yotpärare-ken ba ämatä nämo irani-ken ba gwägu terak iwan terakgän äbä perok täŋkut. Täŋpakaŋ nadäkinik täŋpani notkapak yäj jop yänäkŋarani keru terak komi nadäk täŋkut. ²⁷ ^mNäk komi piä mebäri mebäri kädäp ikek täŋkaŋ bipani mäyap dāpmon täga nämo patkut. Nakta ba umeta neŋirä it täŋkut. Ketem nakta, patpat bägupta ba tekta wäyäkŋek piä taŋi täŋkut. ²⁸ ⁿBa ugän nämo, äbot täŋpani komeni komeni ittän kukaŋ u watäni itta kepma kepma nadäwätäk pähap tāk täyat. ²⁹ ^oNadäkinik täŋpani kubä täŋo kehäromi paorirän näk kehäromina udegän paotak yäj nadäk täyat. Täŋ, kubätä momi-ken maŋirän nadänkaŋ jägämi nadäk täyat.

³⁰ ^pNadäkaŋ, näkŋaken wäpna yäp-mäj akutat bumik ŋowä imaka

^h11:21 Plp 3:5 ⁱ11:23 Apos 16:23; 1Ko 15:10 ^j11:24 Lo 25:3 ^k11:25 Apos

16:22, 14:19 ^l11:26 Apos 9:23, 14:5 ^m11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5

ⁿ11:28 Apos 20:18-21,31 ^o11:29 1Ko 9:22 ^p11:30 2Ko 12:5

imaka upäj kehäromina nitek nämö yäj kwawak täwojärekañ unitagän biñam yäyat. ³¹Ekäninin Jesu unitäño Anutuni ba Naniä nadänjirän jop nämö yäyat yäj täwetat! Täñ, Anutu uwä, imaka kuduptagäntä wäpi biñam ärowani ugän tärek-täreki nämö iniñoret täkot! ³²Täñpäkañ Damaskus yotpärare itkut-ken uken intäjukun äma kubä wäpi Aretas unitäño kañiwat piä ämani unitä komi äma yäwerän yotpärare täño yämabam-ken näk nepmäñitta watä itkuñ. ³³Watä ude irirä notnaye ätutä näk yäk gänañ daiñpäñ gänañ-kengän nepmañpä yäpmäj äpämañ ämetpeñ kuñkut.

Pol täñkentäk inipärik kubä yäpuk

12 Bureni, wäp yäpmäj ärokärok kädet unitä bureni kubä nämö pewän ahäk täkañ upäjkañ kädet kubä nämö pat namitak. Unita manna ño yäpurärätpäj döpmonken kak täñkuro ba Ekänitä kwawak näwojärenkuko unita yäwa nadäwut; ²Kristo täño äma kubä näkä nadätat unitäño manbiñam yäwayäj. Bian, obañ 14 gumonita Anututä äma u pit kubägän pudät yäpmäj kunum yotpärare-keninik äroñkuk. Äma uwä komegup ikek äroñkuk ba komegup peñkañ äroñkuko u nämö nadätat. Anututä nadätak. ³Äneji ñode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup peñpäñ äroñkuko u nämö nadätat. Anututä nadätak. Upäjkañ ñode nadätat; Anututä äma uwä Paradais komeken pudät yäpmäj äroñkuk. ⁴Uken äroñpäñ man kotäk ämatä nadänkañ äneji yäjähänañi nämö, ba nadänkañ yäjähäkta yäjiwäranu upäj nadänkuk. ⁵Täñpäkañ äma yäyat uwä näk. Imaka u ahäj namiñkuko uterak wäpna täga

yäpmäj äronañi upäjkañ wäpna nämö yäpmäj ärowayäj. Nämö, imaka unitä näk kehäromina nämö yäj kwawak täwojäretak biñam unitagän api yäk täñpet. ⁶Täñ, wäpna yäpmäj ärowayäj nadänpäñä manbiñam bureniğän yäjähäwero unita mäyäk man uterak täga nämö näwetneñ. Upäjkañ ämatä jop nadän näka nadäwä ärowani täneño udeta wäp yäpmäj ärokärok man nämö yäwayäj. Nämö, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabänpäñ-nadänkañ mebarina siwoñi nadäwä täreneñ.

⁷Täñpäkañ imaka yabänañi nämöpäj Anututä näwojärewänpäñ yabänkuro uterak näkñata jop nadän nadäwa ärowani täñpeko udeta gupnata bäräpi kubä imiñkuk. Bäräpi u Satan täño watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenäñtä-yäj namäñpäñ nut täyak. ⁸Ude täñjirän Ekänitä u yäpmäj keweñ namikta yäjapik man kadäni yaräkubä ude yäjkut. ⁹Ude yäjapinikuro upäjkañ Ekänitä kowata ñode näwetkuk; Ude nämö. Näkño orakorakna gäkä terak pätak unita imata imaka kubäta wäyäkñewen? Nadätan? Gäk kehäromika nämotä iriri näkño kehärominatä gäkä terak kwawak ahäj gamik täyak yäj näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiño Kristo täño kehäromi unitä näkä terak ärowän yäñpäñ kehäromina nitek nämotä itat unita oretoret täyat. ¹⁰Mebäri unita Kristota yäñpäñ kehäromina nämotä irira äma komi namiñit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebari mebari ahäj namiñit täñjirä unita täga nadänpäñ bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nitek nämö it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi

^q11:31 2Ko 1:23 ^r11:32 Apos 9:23-25 ^s12:5 2Ko 11:30

^t12:6 1Ko 10:8; 1Ko 11:16 ^u12:7 Jop 2:6 ^v12:9 Plp 4:11-13

naminjirän kehäromi bureni niked it täyat.

**Pol Korin ämawebeta
nadawätäk täjkuk**

¹¹Wära! Man yäyat ɲo guɲ täɲo man kubäpän yäyat. Yänaɲi nämo upänkaɲ injinken nadäk terak yänahätat. Injin näkɲo täktäkna täga unita biɲam yänaɲipän nämo yänkuɲo unita yänpän yänahätat. Bureni, näk äma jopi upänkaɲ aposoro ätu unita intä nadänjirä ärowani täk täkaɲ u yärepmit morenkaɲ itat. ¹²xKadäni in bämopjin-ken itkuro uken kehärom taɲpän aposoro bureni täɲo kudän mebäri mebäri mäyap pewa ahänjirä yabänpän-nadänkuɲ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo tänaɲi, ba imaka ätu Anutu täɲo kehäromi niked u täɲjira unitä mebärina täɲkwawa täjkuk. ¹³yTäɲpäkaɲ waki täɲ tamiɲkuro u de? Äbot täɲpani kome ätuken nanikta täɲ yämik täɲkuro inta udegän täɲ tamik täɲkut. Täɲpäkaɲ imaka kubägän inta nämo täɲ tamiɲkuro u ɲode; Gupnata watä it namikta inta bäräpi nämo tamiɲkut. Ude täɲkuro uwä jide? Momi täɲkut ba? Butewaki, unita goret täɲ tamiɲkuro täɲpawä eruk momina u kaɲ peɲ namut!

¹⁴zTäɲpäkaɲ inken äneɲi ärekta nadän itat ɲo äreɲjira kadäni yaräkubä ude api täɲpek. Eruk äreɲpänjä udegän gupnata watä it namikta bäräpi nämo api tamet. Imata, nanaktä meɲ-nanta imaka yabän ahänpän yämikta nämo yäwani. Nämo, meɲ-nantä imaka yabän ahänpän nanakiyeta yämikta yäwani. Unita ɲode yäwa; In-täɲo moneɲ tuɲumjin yäpmäkta nämo api ärewet. Nämo, inkät näkkät bänep kubägän täɲpän itta yänpän api ärewet. ¹⁵aUnita

in täɲkentän tamikta näkɲakät tuɲumna päɲiɲ taniɲ kirekta gäripi nadätat. Upänkaɲ jide? Gäripi pähap nadän tamiɲjira kowatawä gäripi täpurigän nadän namineɲ?

¹⁶Täɲpäkaɲ äma ätutä täktäkna ɲode yäk täkaɲ; Bureni, gupita watäni itta bäräpi nämo nimiɲkuko upänkaɲ jop manman yännikɲatkuk. ¹⁷Näka ude yäk täkaɲ upänkaɲ jide ude täɲ-täkɲatkut? Ämanaye yäniɲ kireɲpewa äreɲkuɲo uterak täɲ-täkɲatpän moneɲ tuɲumjin kubo täɲkut ba? ¹⁸bUde nämo! Taitus inken ärekta peɲ iwetpän nadäkinik ikek notninpak kubäkät bok yepmanpa äreɲkumän. Eruk, Taitustä äreɲpän jop täɲ-täkɲatpän moneɲ tuɲumjin yäpuk ba nämo yäpuk? Nämo! Nek täɲo nadäk-nadäk u kubägän unita bämopjin-ken käderi kubägän peda ahänkuk.

¹⁹Ba jide nadäkaɲ? Man kudup yäyat ɲo u in iɲamjin-ken täktäknin u täɲkehärom takta yänpän yäyak yän nadäkaɲ? Nämo, nin Anututä nibänjirän Kristo täɲo ämatä man yänaɲi ude yäkamän. O notnaye, bureni täwetat; Imaka kudup täk täkamän u intäɲo nadäkinikjin täɲkehärom taktagän. ²⁰cTäɲpäkaɲ näk umuntäyat. Äreɲkaɲ irit kuɲat-kuɲat intä kuɲatta gäripi nadäk täyat ude nämo irirä tabäwetta. Täɲkaɲ ude tabänpänjä kudän intä gäripi nämo api nadäneɲo ude täwoɲärewetta! Äreɲpän in bämopjin-ken kudän wakiwaki ɲodewanitä parirä yabäwet yänkaɲ umuntäyat; Yänawät-awät, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak pewä ahäk-ahäk, man jäpi kowat-yäwän, iyapi täktäk, äma wäpi yäpmän äpäk-äpäk, yänpän-yabän

w12:11 2Ko 11:5 x12:12 Rom 15:19 y12:13 2Ko 11:9 z12:14 2Ko 13:1

a12:15 Plp 2:17 b12:18 2Ko 8:6,16-18 c12:20 2Ko 2:1-4

yawat, gup yäpmäj ärokärok ba äbot täñpani bämopi-ken täñuruk-uruk pewä ahäk-ahäk. ²¹dBa ñodeta imaka, umuntäyat; Inken äreñpäñ siwoñi nämö kuñarirä tabäwayäj täro uwä Anutunatä unita yäñpäñ mäyäk api namek. In bämopjin-ken äma bian, imaka taräki taräki, kubokäret ba kañgärip kudän wakiwaki täk täñpanipäj bänepi nämö sukureñkañ pen täñ irirä yabäñkañ bänepna ägekoräpäñ konäm butewaki täñpet.

Jukuman ätu

13^eEruk kadäni yaräkubäta inken ärewayäj täyat ño. Täñpäkañ Anutu täño mantä ñode niwetak;

Äma kubä manken tena yäñpäñjä äma yarä ba yaräkubäta äma u goret täñjirän käneño uyaku manken täga irek. Lo 19:15

²Tabäkta inken äreñira kadäni yarä täñkuk-ken uken in bämopjin-ken äma momi täñpani bänepi sukurekta jukuman yäwetkut. Unita apiño ban itkañ äma unita ba ätuta bok jukuman äneñi ñode täwetat; Näkä ärewayäj täyat-ken uken momi ämawebe u yabäñpäñ nämö api yabäj korewet. ³In Kristotä mena-ken man yäñahäk täyak u kañpäñ nadäkta gäripi nadäkañ unita ude täñjira bureni yäj api nadäneñ. Unita nadäkañ? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nitek nämowä nämö täk täyak. Nämö, kehäromini intä kañpäñ nadäkta näkä terak kwawak täwoñärekk täyak. ⁴fBureni, päya kwakäp terak utpewä kumbuk-ken uken ämawebetä kañjirä kehäromi nitek nämö täñkuk. Upäñkañ Anututä iniken kehäromi terak yäpmäj päñaku tenkuko apiño itak. Täñpäkañ nin imaka, Kristo ukät kwasikotpäñ unita kehärominin nitek

nämö, äpani ude kuñat täkamäj. Täñkañ Anutu täño kehäromi terak itkañ Kristo täñkentäñpäñ in täñkentäkta bämopjin-ken piä api täne.

⁵gUnita kadäni kadäni irit kuñat-kuñatjin kañpäñ nadäñpäñ bänepjin ñode yäpmäj daniñpäñ nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuñatkamäj ba nämö? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämö nadäkañ? Täñ, bänepjin yäpmäj daniñpäñ kawä nadäkinikjin nämö paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yäj nadäneñ. ⁶Täñpäkañ nininta nadäkinik ñode täkamäj; Intä nintäño irit kuñat-kuñatnin nibäñpäñ nadäñpäñä uwä Kristo täño aposoro bureni yäj api nadäneñ.

⁷Täñpäkañ intä waki kubä nämö täñpäñ siwoñigän kuñatneña Anutu-ken yäñapik man yäk täkamäj. In siwoñi kuñarirä ämatä ninta piä äma bureni yäj nadäneña nämö yäyat. Nämö, ämatä ninta piä säkgämän nämö täñpani yäj nadänayäj täño upäñkañ gäripnin tañi uwä intä siwoñigän kuñatta nadäkamäj. ⁸hImata, nin man bureni u täñpäwakta piäni täga nämö täne, u täñkehärom takta uyaku täga täne. ⁹Unita ämatä nibäñjirä kehärominin nitek nämö täñpäwä u täga. Upäñkañ intä kehäromigän itkañ kuñarirä tabäñkañ oretoret tañi täk täkamäj. Mebäri unita inta yäñpäñ yäñapik man ñode yäk täkamäj; Irit kuñat-kuñatjin ba nadäkinikjintä tägañjirä-tägañjirä nadäkinik bureni täñpani, kehäromigän ude kañ irut yäj yäk täkamäj. ¹⁰iTäñpäkañ ban itkañ man kehäromi nitek ño intäjukun kudän täñ tamitat. Inken äreñpäñ man jäpi terak täweretta! Bureni, Ekänitä ini piä ño namiñkuko unita man komi täga täwetnañi upäñkañ ude täkta nämö

^d12:21 2Ko 13:2 ^e13:1 2Ko 12:14; Mat 18:16; 1Ti 5:19 ^f13:4 Plp 2:7-8

^g13:5 1Ko 11:28 ^h13:8 1Ko 13:6 ⁱ13:10 2Ko 2:3, 10:8

nekaŋ. Imata, Ekänitä in täppäwakta nämo iwoyänpäj nepmaŋkuk. Nämo, uwä intäŋo nadäkinikjin täŋkehärom takta nepmaŋkuk.

Pol täŋo yäŋtärek man

¹¹JEruk notnaye, man tärek-tärek ŋode täwerayäj; Oretoret täŋput! Täŋpäŋ nadäkinik täŋpani kehäromigän itta piäni ehutpäŋ täk täkot. Täŋkaŋ näkŋo man nadäj namikinik täŋpäŋ nadäk bänep kubägän iŋitpäŋ bänep kwini terak it täkot. Ude täŋirä Anutu nadäj nimikinik täŋpäŋ bänep

pidäm pewän ahäj nimani unitä inkät itinik api täŋpek. ¹²kTäŋirän äbot täŋpani burenitä täk täkaŋ ude not täŋpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot. ¹³Täŋpakaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe kome ŋoken irani kuduptagäntä bänep oretoret man täwetkaŋ ŋo.

¹⁴Eruk, Ekäni Jesu Kristo täŋo orakoraki, ba Anutu täŋo bänep iron, ba bänep kubägän irit Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkaŋ unitä intä terak äroton. Ugän.

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäño manbiñam

1^lNäk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ño takta iwoyänpän nämö nepmanpän yäpmäj äbut. Nämö, näk piä man ño Jesu Kristo-kät Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u kerik-ken nanikpän yäput. ²Eruk näk ba notnaye näkkät itkamäj ñonitä bänep oretoret man kudän tänpän pena yäpmäj äbot tänpäni ämawebe äbori äbori Galesia komeken nanik inta äretak. ³^mAnutu Nankät Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak tokçek päton. ⁴ⁿKristo uwä nintäño momita yänpän kowata Anutu Nanin täño mani buramiñpän gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä nin kome ñonitäño topmäk-topmäk waki uken nanikpän nimagutkuk. ⁵Unita Anutu wäpi tärek-täreki nämö, iniñoret täkäna! U bureni.

Manbiñam bureni-inik u kubägän

⁶In täño manbiñam ñode nadänkañ kikäputpän-nadawätäk pähap umuri kubä täñkut! In imata Anutu, Kristo täño orakoraki terak inita biñam tämaguranipän bäräñeñ-tagän mäde ut imikañ? Ba imata manbiñam kubä iwarän täkañ? ⁷^oNadäkañ? Manbiñam bureni kudupi kubä nämö itak. Nämoinik. Upänkañ äma ätutä intäño nadäkinikjin täñkuräk takta Kristo täño manbiñam bureni u yäpmäj äyänutpän goret käda yänpän-täwojäreke tak täkañ. ⁸^pUnita

ñode täwera ket nadawut; Ninin-tägän ba añero kubä kunum gänañ naniktä manbiñam kudupi kubä, nintä bian nämö täwetpän täwojärewani udewani kubä yänahäweco uwä geñi wakita biñam kañ tänpän! ⁹Eruk, man ugänpän äneñi ñode täwetgän tänpa; Äma kubätä manbiñam kudupi kubä intä manbiñam bian nadänpän iyap täwani u udewani-gänpän nämö yänahänpän täwereco uwä äma udewaniwä geñi wakita biñam tänpäk.

¹⁰^qTänpäkañ ude yäyat unita in jide nadäkañ? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadawä tagawapän wäpna yäpmäj akukta yäyat ba Anututä nadawän tagakta yäyat? Bian täk täñkuro ude ämatä nabänpän wäpna biñam orañ namut yänpän täk täyat u tänpawä eruk näk Kristo täño piä äma bureni nämö!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäño manbiñam

¹¹^rTänpäkañ notnaye ñode täwera nadawut; Manbiñam yänahäk täyat uwä ämatä nämö pewä ahäwani. ¹²^sManbiñam u äma kubä meni-ken nämö yäput, ba äma kubätä nämö näwetpän näwojäreñkuk. Nämö, Jesu Kristo ini-tägän manbiñam unitäño mebari näwojäreñkuk.

¹³^tTänpäkañ in bian näkño manbiñam uku nadänkuñ. Nadänkuño uwä ñode; Juda täño bagata nadäkinik tänpän iwarän täñkañ Anutu täño kudupi ämawebe äbot mäyap tänpa wañkuñ. U kudup paorut yänpän butewaki-kät nämö, peñ awähuttän kuñat täñkuronik. ¹⁴^uTäñkañ gubañi-ken näk äbeknaye oranaye täño kädet biani kudup u nadäwa-tärewäpän Juda äma bureni itta bänepna kädap ijiwänpän näkä

^l1:1 Gal 1:11-12 ^m1:3 Rom 1:7; Plp 1:2 ⁿ1:4 Gal 2:20; 1Ti 2:6; Tai 2:14; 1Jo 5:19 ^o1:7 Apos 15:1,24 ^p1:8 1Ko 16:22 ^q1:10 1Te 2:4
^r1:11 Mat 16:17 ^s1:12 Gal 1:1 ^t1:13 Apos 8:3 ^u1:14 Apos 22:3

jukun-jukun kehärom taŋpāŋ iwarān taŋkut. Taŋpākaŋ ude taŋkuro unitāwā Juda nanik āma gubaŋi ātu nākŋakāt bok tāgawani uwā nākā yārepmi moreŋkut.

¹⁵vUpāŋkaŋ meŋtā nāk nāmo bāyaŋirān Anututā nāk bian iwoyāŋkuk. Taŋkaŋ kadāni ini nadāŋkuk-ken iniken orakoraki terak piā āma ude itta yāŋpāŋ nāmagutkuk. ¹⁶wEruk kadāni ini nadāŋkuk-ken uwā nākā guŋ ābotken pāŋku Jesu tāŋo Manbiŋam Tāga u yāŋahākta Nanaki kwawak nāwoŋäreŋkuk. Taŋpākaŋ nāk jukuman nāwerut yāŋkaŋ āmaken nāmo yāŋapiŋtāŋ kuŋatkut. ¹⁷Ba aposoro intājukun ahāwani unita yabāwayāŋ Jerusalem nāmo kuŋkut. Nāmo, Arebia komeken pengān kuŋkuro uken kadāni kāroŋi ittāŋgān āneŋi āyāŋutpeŋ Damaskus komeken kuŋkut. ¹⁸xEruk obaŋ yarākubā tāreŋirān Pitakāt man yāŋpāŋ-nadākta Jerusalem kuŋkut. Pāŋku kepma 15 ude u itkut. ¹⁹yTaŋpākaŋ kadāni uken uwā aposoro ātuwā nāmo yabāŋkut. Jems, Ekāni tāŋo nāgāt morāk ugānpāŋ kaŋkut.

²⁰Notnaye, manbiŋam kudān tāŋ tamitat ŋowā jopman nāmo yāyat. Anutu iŋamiken bureni-inik tāwetat. ²¹zTaŋpākaŋ Jerusalem u ira tāreŋirān mādenikenā Siria, Silisia kome, yotpārare kubākubā gānaŋ uken kuŋatkut. ²²Upāŋkaŋ Judia komeken Kristo tāŋo āmawebe ābot itkuŋo u nāk iŋamna nāmo nabāŋkuŋ. ²³Āma ātutā nākā ŋode yāk tāŋirā nadāk taŋkuŋ; Āma bian ninta iwan tāŋpāŋ nidāpmāk taŋkuko, ba manbiŋam bureni unita nadākinik tāŋpanita bian tāŋpāwak tāŋ yāmiŋkuko upāŋkaŋ apiŋo manbiŋam upāŋ yāŋahāŋtāŋ

kuŋatak yāk. ²⁴Tāŋkaŋ Anututā kādet jide jide nāwoŋäreŋkuko unitāŋo biŋam nadāŋkaŋ wāpi biŋam iniŋ oretkuŋ.

Aposoro ātutā Pol not tāŋ imiŋkuŋ

2^aEruk, Siria Silisia kome kāda kuŋarira obaŋ 14 ude tāreŋkuk. Eruk mādeniken Banabas-kāt nektā Taitus imagutdakaŋ Jerusalem āneŋi kuŋkumāŋ. ²Anututā ini u kukta yāŋpāŋ peŋ nāwetkuko unita kuŋkut. Jerusalem kuŋpāŋā piā taŋkuro ba tāŋpayāŋ tāyat unitā jopi tāŋpeko udeta nadāŋpāŋ ābot tāŋpani tāŋo āma ekāni ekāni ukātgān kābeyā taŋkumāŋ. Kābeyā tāŋpāŋ Manbiŋam Tāga guŋ ābotken yāŋahāŋtāŋ kuŋat taŋkuro unita yāwetkut. ³bTaŋpākaŋ notnapak Taitus, nākkāt itkumāko u Grik, guŋ ābotken nanik upāŋkaŋ gupi morāk madākta aposoro uwā nāmo peŋ niwetkuŋ. ⁴cNāmo, upāŋkaŋ āma ātu gupi-tāgān not tāŋpāŋ bāmopnin-ken ābā itkuŋ. Āma uwā nin Kristo terak бага man tāŋo komi piā māde ut imiŋkumāŋo unitāŋo mebāri nibāŋpāŋ nadākta bāmopnin-ken ābā itkuŋ. Āma unitāwā Taitus gupi morāk madānaŋi yāŋ yāk taŋkuŋ. Ude yāk taŋkuŋo uwā nin yāŋ-nikŋat-pewā бага man tāŋo watā piā āma ude āneŋi irut yāŋkaŋ yāk taŋkuŋ. ⁵Upāŋkaŋ man udewanitā Manbiŋam Tāga tāŋo kādet bureni tāŋpāwak tākaŋ. Unita Galesia āmawebe notnaye inken ude ahāwek yāŋpāŋ nin Taitus tāŋo gupi morāk madākta yāŋkuŋo u nāmoinik nadāŋ yāmiŋkumāŋ.

⁶dEruk, ābot tāŋpani tāŋo āma ekāni ekāni wāpi biŋam ikek kābeyā bok taŋkumāŋo unitā manbiŋam nākā yāŋahāk tāyat uniterak man kodaki

v1:15 Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 w1:16 Apos 9:3-6; Gal 2:7

x1:18 Jon 1:42; Apos 9:26 y1:19 Mat 13:55 z1:21 Apos 9:30

a2:1 Apos 15:2 b2:3 Apos 16:3 c2:4 Gal 1:7; Gal 5:1,13 d2:6 Apos 10:34

kubä nämo yäpurärätkuŋ. Tänpäkaŋ äma uwä wäp biŋam ikek yäŋ yäyat upäŋkaŋ wäp biŋam ikek ba wäp biŋam ikek nämo, unita nadäŋira inigän inigän nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biŋamta yänpäŋ äma nämo yäpmäŋ danik täyak. ⁷⁻⁹^{ef} Tänpäkaŋ äma ekäni ekäni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo näwetkuŋ. Nämo, u nektä piä täŋkumäko u kaŋpäŋ nadänpäŋ notniye bureni-inik yäŋ nadäŋkuŋ. Ude nadänpäŋ Banabas-kät nek ketnek wädäŋkaŋ piänin kubägän yäŋ nadäŋkaŋ not täŋ nimiŋkuŋ. Uwä ŋode nabänpäŋ-nadäŋkuŋ; Anututä iron täŋ namiŋpäŋ näkä Manbiŋam Täga guŋ äbotken yäŋahäkta piä man namiŋpäŋ peŋ näwetkuk, Pitatä Juda äbotken manbiŋam yäŋahäkta piä man imiŋpäŋ peŋ iwetkuko udegän. Pitatä Anutu täŋo kehäromi terak Juda äbotken aposoro piä täk täŋkuk. Tänpäkaŋ näk udegän, Anututä guŋ äbotken aposoro piä täkta kehäromi namiŋkuk. Eruk, ude nabänpäŋ-nadäŋkaŋ Pita, Jems, Jon, äbot täŋpani täŋo intäjukun äma ude itta yäŋ yämani unitä nadäŋ nimiŋpäŋ ŋode niwetkuŋ; Inä guŋ äbotken piä täga täŋirä ninä Juda äbotken piä api täk täne yäŋ niwetkuŋ. ¹⁰^gTänpäkaŋ man kubä ŋode niwetgän täŋkuŋ; In kuŋkaŋ piä tänayäŋ täkaŋ-ken u itpäŋ äma jäwäri ninken itkaŋ unita nämo guŋ taŋpäŋ täŋkentäk ätu kaŋ pewä äbäk täŋput yäŋ niwetkuŋ. Ude täkta niwetkuŋo nadäk tawaŋ uku bian nadänpäŋ pidäm taŋkut.

Poltä Pita ibeŋkuk

¹¹ Eruk Pita täŋo manbiŋam ŋode täw-erayäŋ; Nin Antiok iritna Pita äbuk. Äbänä kudän waki kubä täŋkuko unita yänpäŋ iŋami-kengän iwet ahänpäŋ kaŋ-

yäŋkut. ¹²^hKudän waki u ŋode täŋkuk; Pitatä Antiok pengän äbukken ugän guŋ äbot nadäkinik täŋpani-kät itpäŋ ketem bok nak täŋkuŋ. Ude täk täŋkukopäŋ kadäni Jemstä Juda äbotken nanik äma ätu yäniŋ kireŋpewän äbuŋo ugänä Pitatä guŋ äbotken nanikkät ketem bok nak täŋkuŋo u yabäŋ umuntaŋ päŋku inigän itkuk. U imata, äma Jemstä yäniŋ kireŋpewän äbuŋo uwä ŋode nadäwani; Guŋ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täŋpani u kudup gupi moräk madänaŋi yäŋ nadäk täŋkuŋo unita Pitatä umuntaŋpäŋ tänyäkŋarani kudän ude täŋkuk. ¹³ Ude täŋirän Juda noriye ätu bok itkunŋo u imaka, tänyäkŋarani kudän u udegän täŋkuŋ. Ude täŋirä nadäk kädet unitä Banabas imaka imagutkuk. ¹⁴ Eruk, ude täŋkuŋo u Manbiŋam Täga täŋo kudäni bureni u nämo iwarirä yabänpäŋ näkä Pitapäŋ noriye iŋamiken ŋode iwetkut; Wa! Gäk Juda äbotken nanik kubä upäŋkaŋ Juda täŋo бага mebäri mebäri nämo iwatpäŋ guŋ äbot täŋo täktäki iwatpäŋ bok täga itkunŋ. Eruk, ude täŋ itkunopäŋ imata apiŋo guŋ äbotken nanik notkaye unita Juda täŋo бага man u iwaräntäkta yäwönjärewen?

¹⁵ Bureni, nin uwä Juda äbotken ahäwani, guŋ äbot momi täŋpani yäŋ yäwerani uken ahäwani nämo.

¹⁶ⁱUpäŋkaŋ ŋode bureni nadäkamäŋ; Moses täŋo бага man iwarän täwani unita yänpäŋ Anututä äma kubäta siwoŋi äma yäŋ nämo yäntäreŋ imek. Nämo inik. Äma Jesu Kristota nadäkinik täŋpeko unita uyaku Anututä siwoŋi äma yäŋ yäntäreŋ imek. Unita äbot täŋpani nin imaka, Juda äbotken nanik upäŋkaŋ Anututä siwoŋi äma yäŋ yäntäreŋ nimikta Kristo Jesuta nadäkinik täŋkumäŋ. Baga man iwat-iwat kädet uterak nämo. U imata,

^e2:7-9 Apos 22:21 ^f2:7-9 Jon 1:42 ^g2:10 Apos 11:29-30

^h2:12 Apos 11:3 ⁱ2:16 Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11

baga man iwarän täwani yänpäj Anututä äma kubä siwoŋi äma yäj nämo iwerek.

¹⁷Tänpäkaŋ nin Juda äma upänkaŋ Anututä siwoŋi äma yäj yäntäreŋ nimikta Jesu Kristota nadäkinik täŋkumäŋo unitä kwawak ɲode niwoŋäretak; Nin imaka, momi äma, guŋ äbotken nanik udewanigän. Ude unita ɲode yäjitna tägawek? Kristotä momi kädet taŋi ahäkta piäni täk täyak. Ude täga nämo yäne! Nämoïnik!

¹⁸Upänkaŋ ɲode täŋpero uyaku momi äma bureni-inik täŋpet; Baga man iwat-iwat kädet mäde ut imiŋkuro u äyäjutpäŋ äneŋi iwarän täwero uyaku.

¹⁹ᵐNäk ɲode nadäj däkŋeŋkut; Baga mantä täŋkentäj namiŋirän uterak Anututä siwoŋi äma yäj täga nämo näwereco unita apiŋo näk бага man iwat-iwat kädet kädawä äma kumbani ude itat. Uwä бага mantä ini nutkuk bumik. Bureni, näk Anututa biŋam itpeŋ kuŋatta бага man iwat-iwat kädet mäde ut imiŋkuro u. ²⁰ᵐNäk Kristo-kät päya kwakäp terak bok kumbumäko unita irit mebäri kubä yäput. Unita apiŋo bian itkuro ude nämo itat. Näk näkŋaken kehäromi terakgän itat yäj nämo yäwet. Nämo, Kristotä bänepna-ken itak unitä näkŋo mähemna ude it namitak. Gupna nïkek kuŋat täyat upänkaŋ Kristo, näka nadäj namikinik tänpäj näk täŋkentäkta gupi iniŋ kireŋkuko unitagän nadäkinik tänpäj kuŋat täyat. ²¹Baga man terak itat yäj nämo yäk täyat. Nämo, ude yäwero uwä Anutu täŋo orakoraki u täŋpewa imaka jopi ude täŋpek. Mebäri ɲodeta yäyat; Baga man iwat-iwat kädettä täŋpewän Anutu iŋamiken siwoŋi äma irero u tänpäwä Kristo u jop nadäj kumbuk yäj nadäne.

Baga iwat-iwat ba nadäkinikta man

3 Butewaki pähap! Galesia äbot täŋ-pani, inä guŋ bureni-inik! In Jesu Kristo u päya kwakäp terak kumbuko u kwawakinik täwetpäŋ täwoŋäre-wani upänkaŋ netätä jukuŋin yäpurän guŋ taŋirä man burenita mäde ut imiŋkuŋ? ²Unita näk imaka kubägän ɲonita täwet yabäŋira näwerut; Kudupi Munapik yäpuŋo uwä kädet jide terak yäpuŋ? Baga man iwat-iwat kädet terak yäpuŋ ba Manbiŋam Täga u nadänpäj nadäkinik täktäk kädet terak yäpuŋ? ³In guŋ bureni täŋo nadäk-nadäk pewä ahäkaŋ ɲonita nadäwa inide kubä täkaŋ! Jide? Munapik täŋo kehäromi terak yäput-peŋpäŋ Jesu iwarän täŋkuŋopäj apiŋo imata kunum kaŋ-ahäkta kädet biani täŋo täktäk terak täkaŋ? ⁴Jesuta yänpäj komi bäräpi ahäj tamïkkuŋo unita nadäŋirä imaka jopi täŋkuk? Wa! Ude täkaŋ unita nadäwätäk pähap täyat. ⁵Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamïnpäj kudän kudupi bämopjin-ken pewän ahäk täkaŋ u mebäri imata ude täŋ tamik täyak? U intä бага man iwaräntäk täkaŋ unita yänpäj, ba intä Manbiŋam Täga nadänpäj nadäkinik täk täkaŋ unita yänpäj täk täyak?

⁶Unita yänpäj Anutu täŋo man terak Abrahamta ɲode kudän täwani; U Anutu täŋo man nadänpäj nadäkinik täŋirän Anututä siwoŋi äma yäj yäntäreŋ imiŋkuk. ⁷Eruk, man unitä ɲode niwoŋäretak; Äma nadäkinik täk täkaŋ uwä Abraham täŋo nanakiye bureni. ⁸Imaka bureni u nämo ahäŋirän Anutu täŋo mantä kwawa ɲode yäŋahäŋkuk; Jesuta nadäkinik täŋirä uterak Anututä guŋ äbotta siwoŋi ämawebe yäj api yäntäreŋ yämek. Unita Anutu täŋo mantä Abrahamken Manbiŋam Täga ɲode yäŋkwawak taŋ imiŋkuk; Gäkä

terak Anututä ämawebe kuduaptagänta iron säkgämän api täñ yämek yäk. ⁹Eruk Abrahamtä man unita nadäwän bureni täñjirän Anututä iron säkgämän täñ imiñkuk. Ude täñkuko unita ämawebe nadäkinik täk täkañ unita udegän täñ yämik täyak.

¹⁰mTäñpakañ äma бага man iwat-iwat kädet terak yengämä pek täkañ uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam itkañ. Unitawä ñode kudän täwani; Äma бага man kudän täwani u kudup nämö buramik täkañ uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam itkañ. ¹¹nMan uwä kwawak ñode niwoñaretak; Baga mantä täñkentäñ imiñirän äma kubätä Anutu iñamiken siwoñi täga nämö irek. Nämoinik! Uwä ñode kudän täwani; Äma nadäkinik täñjirä Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ yämik täyak u irit kehäromi yäpmäkta biñam täk täkañ. ¹²°Täñ, бага man iwat-iwat ba nadäkinik täktäk u mebäri kubägän nämö. Nämoinik! Äma бага man terak it täkañ uwä бага man kudup säkgämän buramineño uyaku irit kehäromi yäpmäkta biñam täneñ.

¹³pNadäkañ? Baga man iwat-iwat kädettä bäräpi pähap ñode nimik täyak; U kudup nämö buraminero uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam täne. Ude tänero upäñkañ Kristotä бага man täño bäräpi u nintä terak nanik ketäreñkuk. U Anutu täño kokwawak nintä yäpnañipäñ ninta yäñpäñ kotañkuk. Unitawä man kubä ñode kudän täwani; Anutu täño kokwawakitä äma päya terak däpmäñ-pewä wädäk täkañ uterak ärok täyak. ¹⁴Kristotä ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Bänep iron Anututä Abrahamta imikta yäñkehärom tañkuko uwä Kristo Jesu

terak guñ äbottä täga yäpneñ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yäñkehärom tañkuko u imaka, nadäkinik kädet terak nin täga yäpne.

Baga man ba Yäj-kehäromtak man

¹⁵Eruk notnaye man ño äma nininken täktäknin terak wohutpäñ man wärani ñode yäwayäj; Äma ätutä imaka kubä täkta yäñpäñ-nadäñkañ bänep nadäk-nadäk kubägän peñpäñ yäñkehärom täneñ. Eruk ude täneñopäñ äma kubätä yäñkehäromtak man topneño uterak kodaki kubä täga nämö yäpurärerek ba bureni pewän ahäkta kädet täga nämö täñpipiwek. Täñpakañ Anutu täño yäñkehäromtak man uwä udegän. ¹⁶qAnutu täño man kudän täwani terak ñode danik täkamäj; Yäj-kehäromtak man Anututä bian yäñkuko unitäño bureni uwä Abrahamkät nanakita biñam yäwani. Uwä nanakiye oraniye päke unita nämö yäyak. Nämö, u orani kubätagän yäyak. Täñpakañ orani kubägän uwä wäpi Kristo u. ¹⁷rEruk, man u mebäri ñodeta yäyat; Intäjukun Anututä Abraham terak iron säkgämän nimikta yäñkehäromtak man yäñkuk. Eruk, obañ 430 ude täreñirän mädeni käda бага man uwä ahäñkuk. Unita ñode nadäwut; Baga man mäden-inik ahäñkuko unitä yäñkehäromtak man intäjukun ahäñkuko unitäño bureni pewä ahäkta kädet täga nämö täñpipiwek. Nämoinik! ¹⁸sIroni u бага man iwat-iwat kädet terak täga yäpnero u täñpäwä, eruk yäñkehäromtak man yäñkuko u imaka jopi kubä täñpek. Upäñkañ Abrahamtä Anutu täño ironi u yäñkehäromtak mani terak yäpuk, бага man terak nämö yäpuk.

^m3:10 Lo 27:26 ⁿ3:11 Rom 1:17; Gal 2:16 ^o3:12 Rom 10:5

^p3:13 Rom 8:3; 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23 ^q3:16 Apos 7:5

^r3:17 Kis 12:40 ^s3:18 Rom 4:14, 11:6

¹⁹ Eruk, бага man ima mebärita ahänjkuk? Uwä ñode; Anututä yänkehäromtak man Abrahamta yän imiñpäjä u mädeni käda waki täktäk täño mebäri kwawak pewän ahäktä yänpäñ бага man u pewän ahänkuñ. Täñpäñ бага man iwat-iwat kädet u kadäni käronji itta nämö nadänjkuk. Nämö, u it yäpmän kuñtäyon Nanak bian ahäktä Abrahamta yänkehäromtak man yän imiñkuko unitä kwawak ahänjirän kañ paorän yän nadänjkuk. Ba ñodeta nadäwut; Baga man uwä imaka bureni-inik, kadäni käronji itta uyaku, Anututä Mosesta u ini keran imän. Upänkañ ude nämö täñkuk. Nämö, u aņeroniyeta yämänkañ unitä päpä bämop äma, Moses u kerä terak peñkuñ. ²⁰ Täñpäkañ imaka bureni, Anutu täño yänkehäromtak man uwä aņero terak ba bämop äma kubä terak nämö ahän yämiñkuk. Nämö, Anutu kubägän unitä ini pewän ahänjkuk.

²¹ Eruk, ude unita ñode täga yäne? Baga man uwä yänkehäromtak man Anututä bian yänjkuko unitäño iwan? Nämoinik! Anututä ämawebe irit kehäromita biñam yepmakta бага man nämö pewän ahänkuñ. Nämö, бага man kubätä irit kodaki täga pewän ahäwän yäwänäku ämawebe бага man iwarani uwä Anutu iñamiken siwoñji iräm. ²² Upänkañ ude nämö. Anutu täño man ñode kudän täwani; Ämawebe kuduhtagän momita watä piä täñpani. Eruk, man u bureni unita iron Anututä bian, ämawebe kämi Jesuta nadäkinik tänayän täkañ unita yämikta yänkehärom tañkuko u бага man iwatpäñ täga nämö yäpneñ. Nämö, iron uwä ämawebe nadäkinik täk täkañ

unitägän täga yäpneñ. ²³ W Täñpäkañ Jesuta nadäkinik täktäk kädet nämö tumänjirän бага mantä nin topmäñpäñ nipmäñ irirän it yäpmän äbänjitna Kristota nadäkinik täktäk kädet kwawak ahänjkuk. ²⁴ X Unita бага man uwä watä piä ñode täñ nimikta yäwani; Nin Manbiñam Täga u nadäkinik täñjitna Anututä siwoñji ämawebe yäñtäreñ nimekta бага man unitä nimagut yäpmän äbätängän Kristoken nipmañkuk. ²⁵ Eruk apiñode nadäkinik täktäk kädet kwawak ahän patkuko unita nin бага man täño gämori-ken wari nämö itkamän.

Anutu täño nanakiye bureni

²⁶ Y Nämö, in kudup Kristo Jesuta nadäkinik täk täkañ uterak Anutu täño nanakiye ahänkuño itkañ. ²⁷ Z Ume yäpmänpäñ Kristo-kät kowat kwasikorän täñkuño uwä inä Kristo ini, tek ude wädäwä äronkuñ. ²⁸ A Unita inigän inigän, närepmirek gärepmirek paotkuk. Guñ äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piä watä äma ba ämata watä piä nämö täñpani, äma ba webe u inigän inigän nämö itkañ. Nämö, in Kristo Jesu-kät kentänpäñ kubägän-inik itkañ. ²⁹ B Bureni-inik! In Kristo täño tawañken itkañ u täñpäwä, eruk Abraham täño nanakiye bureni-inik täkañ unita Anututä bian imaka Abrahamta yänkehäromtañ imiñkuko u bureni-inik api kañ-ahäneñ.

4 Man yäyat u yänkwawa takta man wärani kubä ñode yäwa; Äma kubä täño nanaki, nanitä kumänjirän nani täño tuñumi u korewekta yäwani. U kuduhtagän korewekta yäwani upänkañ nanak täpuri irirän nani kumbeko uwä nani täño tuñum jop täga nämö yäpek.

[†]3:19 Rom 5:20; Apos 7:38 [‡]3:21 Rom 8:2-4

^v3:22 Rom 3:9-19; Rom 11:32 ^w3:23 Gal 4:3 ^x3:24 Rom 10:4

^y3:26 Jon 1:12 ^z3:27 Rom 6:3, 13:14 ^a3:28 Rom 10:12; 1Ko 12:13

^b3:29 Rom 4:13

Nämo, nani täjo piä watä ämaniyetä itnejo udegän irek. ²U nanak täpuri irirän nanitä nanaki u kanjwatta äma iniñ kirewani u gämori-kengän kuñarek. U gämori-kengän it yäpmän kuñtängän kadäni nanitä bian peñ imani u ahänjirän täga yäpek. ³Eruk, nintä terak udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuñatpäñ kome täjo imaka jopi-jopi unita watä piä täk täñkumäñonik. ⁴Täñpäkañ kadäni Anututä ini iwoyänjuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äpuk. Pewän äpä komen webe kubätä bäyañjuk. Bäyawänkañ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ⁵dUde itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpäñ nipmañpäñ Anutu täjo nanakiye bureni-inik itneta täñjuk.

⁶eEruk, nin unitäjo nanakiye bureni-inik itkamän yän niwoñärekta Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peñ nimiñjuk. Peñ nimiñkuko itkañ Munapik unitä täñpewän Anututa gäripinik nadäñpäñ Nan! Nan! yän iwet täkamän. ⁷fKädet ude täk täkamän unitä ñode niwoñärek täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämo itkamän. Nämo inik! Anututä täñpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamän. Ude itkamän unita imaka tägatäga Anututä nanakiyeta biñam peñ yämani u bureni-inik api korene.

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täñjuk

⁸gBian in Anutu täjo mebärini nämo nadäñpäñ unita imaka jopi u anutu yän yäwerani unita watä piä täñ yämik täñjuk. Upäñkañ imaka uwä Anutu bureni nämo. ⁹Täñ, apiño in Anututa

nadäñpäñ Anututa not täñ imik täkañ. Etäñ goret yäyat. Bureni ñode yäwa tägawek; Anutu in tabäñpäñ nadäñkañ not täñ tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täjo imaka jopi-jopi, kehäromini nämo u äneñi not täñ yämiñpäñ yämagutkañ? Unita watä piä äneñi täñ yämikta nadäñpäñ ude täkañ ba? ¹⁰hIn Anututä nibäwän tägawut yäñpäñ kadäni ñodewanita бага peñpäñ iwaräntäk täkañ; Kepma wäpi biñam ikek, komepak kodaki ba obañ kodaki täjo orekirit unita nadäñjirä ärowani inide kubä täk täkañ. ¹¹Kädet ude täñjirä näkño piäna bämopjin-ken täñkuro unitä jopi ude täñpek yän yänkañ nadäwätäk täk täyat.

¹²Notnaye, näk täñkentän tamikta in bumik äworeñpäñ bämopjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ñode yänapitat; Nadäk näkä inñitpeñ kuñat täyat udegän nadäñpäñ kañ kuñarut. Bok itkumän-ken uken näka goret kubä nämo täñ namiñkuñ. Nämo! ¹³iñodeta juku piwut; Mämärem Manbiñam Täga yänahäñpäñ täwetkuro uwä näk käyäm mebäri kubätä nepmäñit-pewän inken itpäñ manbiñam u täwetkut. ¹⁴Kadäni ugän gupna-ken wakiinik nadäñkuro unitä inta bäräpi tamiñjuk. Upäñkañ in näka gañani nadäñpäñ mäde nämo ut namiñkuñ. Nämo, Anutu täjo añero kubä imagutnejo ude bumik nämagutkuñ. Ba Kristo Jesu ini imagutnejo ude täñ namiñkuñ. ¹⁵Unita jide? Kadäni uken oretoret pähap nadäñpäñ imaka imaka pidämigän täñ namik täñkuñopäñ oretoretjin u apiño de itak? Kadäni uken näk täñkentän namikta gäripin pähap nadäñpäñ injinken dapunjin dätpäñ näka naminayän bumik täñjuk. ¹⁶jUde

^c4:3 Gal 3:23; Kol 2:20 ^d4:5 Gal 3:13 ^e4:6 Rom 8:15-16

^f4:7 Rom 8:17; Gal 3:29 ^g4:8 1Ko 8:4-6 ^h4:10 Rom 14:5; Kol 2:16

ⁱ4:13 1Ko 2:3 ^j4:16 Amo 5:10

tänkuņopāņ apiņo jide? Nākā man bureni tāwet ahātat unitā tāņpewān nāka iwan tāņ namikaņ ba?

¹⁷Notnaye, nadākaņ? Āma бага man kādet iwarāntākta tāwet tākaņ uwā gup-tāgān not taņi tāņ tamik tākaņ upāņkaņ bureni tāņkentāņ tamikta nadāņkaņ nāmo yāk tākaņ. Nāmo, ude tāņpena Pol kakātāņpeņ nintagān gāripi nadāņpāņ niwarut yāņkaņ tāk tākaņ. ¹⁸Eruk, imaka tāga kubāta gāripi nadāneņo uyaku tāga. Nāk inkāt irira ba inkāt nāmo irira udegān tāneņ. ¹⁹O nanaknaye bureni-inik, inta yāņpāņ komi pāhap, webetā nanak bāyanayāņ yāņkaņ nadāk tākaņ ude āneņi nadātat. Komi ude nadāņ yāpmāņ kuņtāyiwa Kristo tāņo irit kuņat-kuņari ba tāktāki unitā inken kaņ tokņeņ parān. ²⁰Inkāt bok itne yāņ nadātat upāņkaņ butewaki, apiņo inkāt nāmo itkamāņ. Bok itpāņ yāwānā man kwini terak yāpā-siwontak man tāga tāwetet. Wāra! Kādet jide upāņ iwatkaņ api tāņkentāņ tamet yāņ nadāņkaņ inta nadāwātāk pāhap tāņ itat!

Haga kenta Sara terak man wārani yāwani

²¹Ai, in бага man tāņo gāmori-ken kuņatta gāripi nadāk tākaņ u tāwet yabāņira mebāri nāwerut; Anutu tāņo бага man kudān tāwanitā ņode yāyak u nāmo nadākaņ ba? ²²^kU ņode yāyak; Abraham tāņo nanaki yarā. Kubā uwā piā watā webe jopi wāpi Haga unitā bāyaņkuk. Tāņpākaņ kubāwā webeni bureni Sara unitā bāyaņkuk. Sara uwā webe komi piā terak nāmo irani u wāp biņam ikek. ²³¹Tāņpāņ nanak watā piā webe unitā bāyaņkuko u āmawebetā nanak bāyakta piāni tāk tākaņ

kādet uterak bāyaņkuk. Tāņpākaņ webe wāp biņam ikektā bāyaņkuko uwā Anutu tāņo yāņkehāromtak man uterak ahāņkuk. ²⁴^mMan unitāņo kukņini ņode pātak; Webe yarā uwā topmāk-topmāk man mebāri yarā tāņo wārani ude itkamān. Topmāk-topmāk kubā Sainai pom terak ahāņkuko unitāņo wārani uwā Hagatā itak. Topmāk-topmāk unitā nanak pewān ahāk tākaņ uwā piā watā āma jopigān. ²⁵Haga uwā Sainai pom Arebia komeken itak unitāņo wārani kubā. Ba Jerusalem apiņo itak unitāņo wārani kubā. U imata, Jerusalem nanik āmawebe uwā man Sainai pom terak ahāņkuko unita watā piā tāņpani, ba nanakiye imaka, udegān tāk tākaņ. ²⁶ⁿTāņpākaņ Jerusalem mebāri kubā punin unu itak. Uwā Sara, webe wāpi biņam ikek ude. Uwā nadākinik tāņpani nin tāņo meņnin pāhap. ²⁷Unita Anutu tāņo mantā ņode yāyak;

Webe āruņ itan u oretoret tāyi!

Nanak bāyak-bāyak tāņo komi nāmo nadātan unita kap tenpāņ oretoret gera yāyi!

Imata, webe āpitā iwat kirewanitā webe āpi nikek irepmitpāņ nanak bumta api bāyawek yāk. Ais 54:1

²⁸^oEruk notnaye, in uwā Aisak ude, nanak Anutu tāņo yāņkehāromtak man terak ahāwani. ²⁹Tāņpākaņ nanak nādāpitā nanak pewā ahāk-ahāk kādet terak ahāņkuko unitā nanak Munapik terak ahāwani unita komi imik tāņkukonik. Tāņpākaņ apiņo kādet udegānigān bāmoņjin-ken itak. ³⁰^pUnita Anutu tāņo mantā jide yāyak? U ņode yāyak; Watā piā webe u nanaki bok yāwat kirewut! Watā piā webe unitāņo nanaktā webe wāp biņam ikek unitāņo nanak tāņo tuņum, nanitā peņ

^k4:22 Stt 16:15, 21:2 ^l4:23 Rom 9:7-9

^m4:24 Rom 8:15; Gal 5:1

ⁿ4:26 Hib 12:22; Rev 3:12; Rev 21:2,10

^o4:28 Rom 9:7; Gal 3:29

^p4:30 Stt 21:10; Jon 8:35

imani u täga nämö korewek. ³¹Unita notnaye, man unita ñode nadäwut; Ninä watä piä webe unitäño nanakiye nämö. Nämoinik, ninä webe wäpi biñam ikek unitäño nanakiye.

Baga man gämori-ken nämö itne

5¹Eruk apiño nin imaka kubä täño komi piä terak nämö it täkamäj. Nämoinik, Kristotä komi piä u gänañ nanik nimagutpäñ nipmañkuk. Unita in kehärom tañpäñ itkot. Äma kubätä äneñi бага man täño komi piäken itta tämagurekta ket nadäj täpänek-inik täñkañ itkot. ²Unita näk Poltä bureni-inik ñode täwera nadäwut; In äma gupjin moräk madäkta bänepjin ärik täkañ u nadäj yämiñirä gupjin moräk madäneño uwä Kristo täño piäni unitä in täpuri kubä täga nämö täñkentäj tamek. Nämoinik! ³Eruk äneñi kwawak ñode yäkgän täñpa; Äma kubätä Anutu iñamiken siwoñi irayäj nadäñpäñ gupi moräk madäweko uwä, eruk kädet kubä nämö pat imitak, äma u бага man kudup kañ iwarän! ⁴Bureni, Anutu iñamiken siwoñi itnayäj nadäñpäñ бага man iwatiwat kädet iwatiwä täkañ uwä Kristo mäde ut imikañ ubayäj. Ba Anutu täño orakoritä täga nämö api täñkentäj tamek.

⁵Täñpäkañ Munapiktä bänepnin täñpidäm tañjirän Anututä nadäkinikninta yäñpäñ siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimekta oretoret terak itsämäjkamäj. ⁶Nadäkañ? Äma Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täk täkañ uwä gup moräk madäk-madäk ba gup moräk nämö madäk-madäk unita nadäñjirä imaka jopigän täk täkañ. Imaka bureni uwä ñode; Nadäk-nadäknin kudup Jesu terakgän peñpäñ notniyeta gäripi kowat nadäj

imän täktäk kädet unitäwä imaka bureni-inik täyak.

⁷Bian in Kristo täño kädet gäripiğän iwatiwä täñkuñonik. Ude täk täñkuñopäñ man bureni täño kädet u iwaräntäkta netätä tañiñ bitnäñkuk? ⁸Tañiñ bitnäñkuko u Anutu tämagurani unitä nämö täñkuk. ⁹Upäñkañ nadäk-nadäk waki täpuri-inik ireko unitäwä äma mäyap täñpäñ waneñ, yis täpuritä käräga täñpewän tañi tokñeweko ude. ¹⁰Täñpäkañ in ba näk Ekänita nadäkinik täk täkamäj unita inta ñode nadätat; Nadäk inigän kubä nämö api iñitneñ. Näñño nadäk ñogänpäñ api iñitpäñ iwarän täneñ yäj nadätat. Täñpäñ netä kubätä nadäk-nadäkjin u täñpäñ wakañ u nämö nadätat upäñkañ äma uwä waki kädet pewän ahäkañ unita kowata gwäki waki api yäpek.

¹¹Täñpäkañ notnaye, näka ñode nadäwut; Täñyäkñarani äma bämopjinken itkañ u näka ñode yäk täkañ; Pol uwä gup moräk madäkta nintä yäk täkamäj udegän yäk täyak yäj yäk täkañ. Upäñkañ man u bureni nämö, jopi! U bureni täñpäwä Juda äma u imata näka kokwawak pen täk täkañ? Ba u bureni täñpäwä äma uwä näka bänep täga nadäñpäñ päya kwakäpta yäñpäñ man yäñahäk täyat unita nadäwätäk täñpäñ bänepi täga nämö täñpä waneñ. ¹²Eruk, äma nadäk-nadäkjin täñpäwak täkañ unita ñode yäwa; Ude täk täkañ uwä gupi moräk ugän nämö madäneñ. Nämö, gupi kudup madäj däkñeñ täñpä kwäpäñ komi nadäwut!

¹³Täñpäkañ notnaye inä Anututä бага man täño komi piäken nämö itta yäñpäñ tämagutkuk. Ude unita ñode nadäneñ; Apiño бага man täño topmäk-topmäk terak nämö itkamäj unita bänep

94:31 Gal 3:29 ¹⁵:1 Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10

⁵:6 1Ko 7:19; Gal 6:15 ¹⁵:7 Gal 1:6 ¹⁵:9 1Ko 5:6

¹⁵:10 Gal 1:7; 2Ko 11:15 ¹⁵:11 1Ko 1:23 ¹⁵:13 1Pi 2:16

biani tãjo tãktãk waki tãga tãne yãñ nãmo nadãneñ. Nãmoinik! Ñode tãneñ; Gãripi kowata kowata nadãñpãñ watã piã kowata kowata tãneñ. ¹⁴yUnita ñode nadãkañ? Man tãpuri ñonitã бага man kudup uwã tãyak; Gãkñata nadãk tãyan udegãn notkapakta nadãñpãñ iron tãñ imen yãk. ¹⁵Unita jukuman ñode tãwetat; In añ ägwãritã-yãñ yãñ-awãtpãñ iwan kowata kowata tãk tãkañ u pen tãñpãñã ket nadãkañ; Injin-tãgãn kowat tãñpã wawãn tãñpãñ kudup paotneñta nadãñkañ!

Munapik tãjo nadãk tawañgãn iwatne

¹⁶zUnita ñode tãwetat; In Kudupi Munapik tãjo nadãk tawañ terak pen kuñat-nayãñ tãjo uwã bãnep biani tãjo nadãñ gãrip waki u nãmo api iwat tãneñ. ¹⁷aU imata, bãnep biani tãjo gãripkãt Munapik tãjo gãrip u nin nimagutta nãrepmirek gãrepmirek tãk tãkamãn. Yarã uwã iwan ude tãkamãn unita imaka bureni tãkta gãripi nadãk tãkañ u nãmo iwatpãñ tãk tãkañ. ¹⁸bTãñpãkañ Munapiktã irit kuñat-kuñatjinta watãni irayãñ tãko uwã бага mantã komi piãken tãga nãmo api tepmañpek.

¹⁹⁻²¹cEruk kudãn bãnep bianitã pewãn ahãk tãkañ uwã kwawak ñode; Kubokãret, kudãn tarãki tãktãk, mãjo wãra orañ yãmik-yãmik, ãmik gãrãm ba ãma tãñpãwak kãdet, kokwawak tãñpãñ duñ-wewek tãktãk, ãma tãjo tuñum yabãngãrip, tãñ-pãnapãna, wãpi biñam yãpmãkta nãrepmirek gãrepmirek, äbot duñ-wenpãñ ini-ini itkañ yãñawãt-awãt tãktãk, ba nãrepmitak yãñkañ yãñ-kokwawak nadãk-nadãk, bipani kap tenpãñ ume

nañkañ tãñguñguñ tãktãk kãdet. Bãnep bianitã kudãn u, ba kãdet waki ätu udewanigãn pewãn ahãk tãkañ. Unita jukuman bian tãwetkuro udegãn äneñi ñode tãwetat; ãma kudãn udewani tãk tãkañ uwã Anutu tãjo kanjihat yewa gãnañ tãga nãmo api äroneñ.

²²⁻²³de Tãñpãkañ kudãn bureni Kudupi Munapiktã pewãn ahãk tãkañ uwã ñode; Bãnep iron tãktãk, oretoret tãñpãñ bãnep kubãgãn irit kãdet, bãrãpi gãnañ bãnep kwini terak irit, orakorak tãktãk kãdet, kudãn tãgatãga tãktãk kãdet, nadãk kubãgãn penpãñ kuñat-kuñat, ãmawebe injamiken äpãni kuñat-kuñat ba irit kuñat-kuñatkata watãni itpeñ kuñat-kuñat. Kudãn udewani tãkta бага man kubãtã бага nãmo penkiretak. ²⁴fUnita nadãkañ; Kristo Jesuta biñam tãñpãni ãmawebe tã bãnep biankãt unitãjo tãktãki ba nadãñ gãripi u kudup pãya kwakãp terak utpewã kumãñpãñ paotkuk. ²⁵gBureni, Kudupi Munapiktã irit bureni nimikukuko unita Munapik unitãjo nadãk tawañ ugãn iwat tãkãna! ²⁶hUnita notnaye, nininta nadãñitna ärowani-inik nãmo tãñpek, ba nadãk waki terak nãrepmirek gãrepmirek tãñpãñ notniye tãjo bãnepi nãmo tãna waneñ.

Tãñkentãk kowata kowata tãkta man

6ⁱNotnaye, notjinpak kubãtã momi kubã tãñjirãn kañpãñã noriye Kudupi Munapik tãjo nadãk ikektã bãnep kwini terak imagutpãñ yãpã-siwonñtañ imineñ. Tãñpãkañ injin imaka tãñyabãk-ken mãneño udeta watãni ket itkañ. ²jTãñkañ bãrãpi injin kubãkubã tãjo u tãñkentãk-kentãk

y5:14 Mat 5:43; Rom 13:9 z5:16 Rom 8:4; Gal 5:25

a5:17 Rom 7:15-23; 1Pi 2:11 b5:18 Rom 6:14, 8:14 c5:19-21 1Ko 6:9-10

d5:22-23 Efe 5:9 e5:22-23 1Ti 1:9 f5:24 Rom 6:6; Kol 3:5; 1Pi 2:11

g5:25 Rom 8:4 h5:26 Plp 2:3 i6:1 Mat 18:15; Jem 5:19 j6:2 Rom 15:1

terak buraminej. Ude tänayäj täjo unitäwä Kristo täjo бага man u api buraminej. ³Tänpäkañ äma kubä wäpi biñam ikek nämo upäj wäpna biñam nikej yäj nadänpäj gupi yäpmäj äroweko uwä inita täñikñarani ude täñpek.

⁴kTänpäkañ wäpjin biñam yäpmäj akukta äma ätu täjo täktäki-kät gäkñaken ukät peñ kentänpäj yabänpäj-nadänpäj näkä yärepmitat yäj nämo nadäwen. Nämo, äma kubäkubätä iniken täktäki waki ba täga u yäpmäj daniñpäj kañpäj nadäk täneñ. Täga täro yäj nadänpäjä eruk inita oretoret täga nadäwek. ⁵Imata, äma kubäkubätä täktäki iniken iniken unitäjo bäräpi kotaneñ.

⁶mTänpäkañ Anutu täjo man täwetpäñ täwoñärek täñpanita ironjinta tuñum pat tamikañ uken nanikpäñ täñkentäj yämineñ.

⁷Notnaye, siwoñi ñode täwera nadäwut; Gäk piäka-ken ketem yeri jidewanipäj piweno uwä bureni inidegän ahäwek. U täktäkjin käda udegän ahäwek. Unita ñode nämo nadäneñ; Anutu täga api täñikñatne. Nämo, ude nadänayäj täkañ uwä injinken bänepjin täñikñarani api täneñ. ⁸U ñodeta yäyat; Äma kubätä bänep bianini täjo nadäj gärip u iwarän täwayäj täko uwä täktäki waki unitä kudup api täñpänwañ imineñ. Täñ, äma Kudupi Munapik täjo täktäki iwarän täwayäj täko uwä Kudupi Munapiktä täñpewän irit kehäromi u api kañ-ahäwek. ⁹nUnita täñkentäk-kentäk piä täkta gañani nadänetawä! Gwäk pimiñpäj ude tänayäj tämäjo uyaku ketem bureni puget-puget kadäni-kenä bureni säkgämän api yäpne. ¹⁰Unita kädet

tumäj nimiñiränä äma kuduptagänta kudän täga täñ yämik täkäna! Upäñkañ kudän täga u Ekäni täjo äboriye-ken bureni-inik täk täkäna!

Jukuman tärek-tärek

¹¹In ketna kwaiñirän kudän goret täyat ño käkañ? U näkñaken ketnatä kudän täñ tamitat. ¹²oNadäkañ? Äma in gupjin moräk madäkta peñ täwet täkañ u Juda noriye inamiken gup käda täjo täktäkta wäp biñam ikek ita nadänpäj täk täkañ. Ude täk täkañ uwä mebari kubäta nämo, u Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unita nadäkinik tänpäj kuñat täkañ yäj yänpäj komi niminejo udetä täk täkañ. ¹³Upäñkañ äma gup moräk madäk-madäk kudän täk täkañ u бага man kudup säkgämän nämo iwat täkañ. Nämo, u in peñ täwerirä gupjin moräk madäwäpäñ uterak wäpnin biñam kañ yäpna yäj nadänpäj täk täkañ. ¹⁴pUpäñkañ nähäwä imaka unitäjo biñam nämo, Ekäninin Jesu Kristo päya kwakäp terak kumbuko unitäjo manbiñam u kubätagän nadänpäj oretoret tänpäj nadäkinik täk täyat. U imata, unitäjo kumäk-kumäkitä täñpewän imaka komen ämawebetä nadäñirä täñkentäki ude täk täkañ, näk unita nadäñira jopi-inik täk täkañ. Näk kumbani ude irira kome täjo imaka udewanitä täga nämo täñkentäj namik täkañ. ¹⁵qÄma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täñpek. Nämo, imaka tañi uwä Anututä äma u täñpewän kodaki-inik äworewoko unitä bureni täyak. ¹⁶Eruk, Anutu täjo bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat täkañ uterak kañ pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täjo äbot bureni.

^k6:4 1Ko 11:28 ^l6:5 Rom 14:12 ^m6:6 1Ko 9:11,14 ⁿ6:9 1Te 3:13

^o6:12 Gal 5:11; Plp 3:18 ^p6:14 1Ko 1:31, 2:2 ^q6:15 Gal 5:6; 2Ko 5:17

¹⁷Eruk yäntärek man ɲode yäwa; ɲonita äma kubätä nadäɲ bäräp äneɲi kubä nämo namek. Nämo inik, man yäɲahäntäɲ kuɲatkut-ken äma keritä nut täɲkuɲo unitäɲo bärämi gupna-ken

itkaɲ unitä näk Jesu Kristo täɲo piä äma bureni-inik yäɲ yäɲahätak. ¹⁸Täɲpakaɲ notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täɲo orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

Efesus

*Anututä iniken äbot pähap kubägän
nipmak täyak unitäño manbijam*

1^sNäk Pol, Anutu täño nadäk terak Jesu Kristo täño aposoro itat. Täñkañ manbijam ñowä Anutu täño kudupi ämawebe Efesus yotpärare-ken itkañ Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäñ nadäkinik täñ imik täkañ inta kudän täñ tamitat. ²tTäñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpümäj

³uEruk nin Ekäninin Jesu Kristo täño Anutu ba Nani u wäpi yäñpäñ iniñ oretta! U Kristo terak, kunum gänañ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep käda täño bumta nimik täyak. ⁴vU kunum kenta kome nämo ahäñjirän nintä iñamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biñam iwoyänjkuk. ⁵wBa iniken ironita yäñpäñ kunum kenta kome nämo ahäñjirän Jesu Kristo täño piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawañ peñkuk. U äma kubä täño nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täñkuk. ⁶xUde täñkuko uwä nintä bänep ironi inipärik kubä unita yäñpäñ iniñ oretta täñkuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo bujät nimiñkuk.

⁷yNadäkañ? Kristo täño kumäk-kumäki terak nin momi täño topmäk-topmäkken nanikpäñ pirären

nipmañpäñ mominin ärut nimiñkuk. U uwä Anutu täño iron inide kubä! ⁸⁻⁹zIron u bumta-inik bujät nimiñkuk! Ude täñkañ nadäwän tärewäpäñ imaka Kristo terak ude api täñpet yäñ nadäk tawañ käbop peñkuko u kwawak pewän ahäñ nimiñkuk. Ude täñkuko uwä iniken gärip terak täñ nimiñkuk. ¹⁰aNadäk tawañ bian-inik peñkuko u iniken kadäni siwonji-ken bureni pewän ahäwayäñ täko uwä ñode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänañ täñ-pewani u kudup yäpmäj päbä kubä-kengän Kristo gämori-ken yepmañpäñ iräkañ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

¹¹bTäñpäkañ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biñam bian iwoyänjkuk. Kunum kenta kome nämo ahäñjirän iniken nadäk tawañ iwatpäñ nin iwoyänjkuk. Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwatpäñ imaka imaka kudup täñpewän ahäk täkañ. ¹²Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täñkumäño nintä Anutu täño täktäki ba wäpi biñam ärowani-inik u iniñ oretta iwoyänjkuk.

¹³cTäñpäkañ guñ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täño Manbijam Täga unitä tämagutkuko unita nadänpäñ Kristota nadäñ imikinik täñkuñ. Nadäkinik täñjirä Anututä in näkñata yäñpäñ Kudupi Munapik iniñ kirekta bian yäñkehärom tañkuko upäñ wären täñkuk. ¹⁴dTäñkañ Munapik nimiñkuko uwä imaka tägatäga ämawebeniyetä kämi yämikta yäñkehäromtak man yäwani unitäño kädet täwit-täwit.

^s1:1 Rom 1:1,7; 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1

^t1:2 2Ko 1:2; Kol 1:2 ^u1:3 Efe 2:6 ^v1:4 Jon 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Efe 5:27;

Kol 1:22 ^w1:5 Jon 1:12 ^x1:6 Mat 3:17; Kol 1:13

^y1:7 Efe 2:7; Kol 1:14,20 ^z1:8-9 Rom 16:25 ^a1:10 Gal 4:4; Kol 1:16,20

^b1:11 Rom 8:28-29 ^c1:13 Kol 1:4-6; Efe 4:30 ^d1:14 2Ko 1:22

Munapik ude nimiŋkuko unita Anututä nimagut paŋku dubini-ken niŋmanpän oretoret terak api itnero u bureni-inik nadäkamäj. Unita täktäki ba kudäni siwoŋi unita wäpi biŋam yäpmäj akuk täkana!

Pol Efesus äbot täŋpanita yäŋapiŋkuk

¹⁵⁻¹⁶^{ef} Mebäri unita nadäkinikjin ba Anutu täŋo kudupi ämawebeta iron täŋ yämik täkaŋ unitäŋo manbiŋam nadäŋkaŋ inta Anutu-ken bänep täga man yänkurotä pen yäj yäpmäj äbäk täyat. ¹⁷^gKadäni kadäni inta yänpän Anutu, Ekäninin Jesu Kristo iniŋ kirewani, Nanin peŋyänek mähe mi uken ŋode yäŋapik täyat; O Anutu, Munapikka yämiŋiri unitä nadäk-nadäk tägagämän yämiŋkaŋ gäŋŋo mebäri kwawak pewän ahäj yämiŋirän bänepitä gäka nadäkinik kaŋ täŋput.

¹⁸⁻¹⁹^{hi} Täŋpakaŋ inta yänpän ŋode imaka, yäŋapik täyat; Anututä bänep nadäk-nadäkjin täŋo yäma dät-pewän tumäŋirän imaka ŋodeta nadäwä tumneŋ; Imaka bureni kämi yäpmäktä yänpäbä tepmaŋkuko unitäŋo mebäri, ba imaka tägatäga Anututä ämawebenyeta yämikta yänkehärom täwani uwä imaka säkgämän-inik, epmäget kudän ikek. Ba ŋodeta imaka, nadäwä tumbut yäj yänpän yäŋapik täyat; Kehäromini, nadäkinik täŋpani ninken piä täk täyak uwä kehäromi pähap, inipärik kubä. ²⁰^jKehäromi uwä kehäromi pähap Anututä inŋitkaŋ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotpän kunum gänäŋ yänjikaŋ paŋku keru bure käda teŋkuko u dedewanigän.

²¹Ude täŋkuko unita imaka kunum gänäŋ itkaŋ, imaka kehäromi niked, ba wäpi biŋam ärowani niked, apiŋo itkaŋ ba kämi itnayän täkaŋ u kudup Kristotäŋan intäjukun itkaŋ yabäj yäwat täyak. ²²^kAnututä imaka imaka päke u kudup Kristo gämori-kengän yepmanpän iniken äbotta yänpän imaka päke u kuduŋtagän täŋo gwäki ude irekta teŋkuk. ²³^lTäŋpakaŋ Anututä iniken äbot uwä Kristo täŋo gupi moräki moräki ude irirä Kristotä gwäki ude it yämikta. Äbot täŋpani unitä paŋku Kristo yäpuräriä Kristo-kät kubägän ude täyak. Täŋirä Kristotä imaka kudup unita yabäj yäwat piä täk täyak.

Kristo terak äneŋi kodak täŋkumäj

2^mBian in momijin ba peŋawäkjintä täŋpewän mäjojin kumbani ude itkuŋ. ²ⁿUde itkaŋ kome ŋonitäŋo nadän gärip waki kädet u iwarän täŋkuŋ. In aŋero äbot waki, punin it täkaŋ unitäŋo intäjukun ämani täŋo mani buramik täŋkuŋonik. Äma waki unitä ämawebe Anutu mäde ut imik täkaŋ u yabäj yäwatkaŋ kädet waki täkta peŋyäwet täyak. ³^oBureni, bian nin imaka, unitä tawaŋken itkaŋ gupnin täŋo nadän gärip däpmäj tärekta nadänpän unita watä piä täk täŋkumäŋonik. Ude täŋitna ämawebe päke u udegän, Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä yäwani ämawebe ude itkumäj.

⁴⁻⁵Täŋpän peŋawäknin unitä nidäpmäj-pewän mäjonin kumbani ude itkumäŋo upänkaŋ Anututä bänep iron pähap täŋpän, butewaki taŋi nadän nimiŋkuko unita Kristo-kät

^e1:15-16 Kol 1:4 ^f1:15-16 Kol 1:3; 1Te 1:2 ^g1:17 Kol 1:9

^h1:18-19 Efe 4:4; Kol 1:12 ⁱ1:18-19 Kol 1:11

^j1:20 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 ^k1:22 Sam 8:6; Mat 28:18

^l1:23 Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 ^m2:1 Kol 1:21, 2:13

ⁿ2:2 Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31; Efe 5:6, 6:12 ^o2:3 Kol 3:6

bok täņkodak täņpäņ nipmaņkuk. Bureni-inik! Anutu täņo bänep iron unitägän waki keriken nanikpäņ nimagutkuk. ^{6p}Ude täņpäņ Kristo-kät bok awaņ gänaņ nanik wädäņ tädotpäņ yabäņ yawat piä bok täkta kunum gänaņ Kristo dubini-ken nipmaņkuko itkamäņ. ^{7q}Ude täņkuko uwä mebäri ŋodeta täņkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädet täņ nimiņkuko u bänep ironi ärowani inipärik kubä unitäņo mebäri kadäni kadäni kwawak pewän ahäntäņ kunenĵta ude täņkuk. ^{8r}Unita ŋode yäwa; Nadäkinik terak Anutu täņo bänep iron unitägän waki keriken nanikpäņ tämagutkuk. U intä imaka kubä täņjirä kaņpäņ unita nämo tämagutkuk. Nämo, iniken bänep irona yäņpäņ jop tämagutkuk. ^{9s}Unita äma kubätä iniken wäpi biņam täga yäpmäņ akunaņi nämo. U imata, intä piä täņjirä unita yäņpäņ nämo tämagutkuk. ^{10t}Nadäkaņ? Nin Anutu täņo ket kudän, Kristo Jesu terak ämawebe kodaki ude pewän ahäwani. Upäņkaņ ude jop itta nämo nipmaņkuk. Nämo, u kädet tägatäga nintä täkta uku bian iwoyäņ nimiņkuko u täkta yäņpäņ nimagutkuk.

Kristo terak äbot kubägän irit

^{11-12uv} Eruk, guņ äbotken ahäwani in ŋode nadäwut; Juda äbottä inita gupnin moräk madäwani yäņ yäņpäņ intawä gupjin moräk nämo madäwani yäņ täwerani. (Upäņkaņ gup moräk madäk-madäkta yäk täkaņ uwä äma täņo gup kädatagän.) Täņpäkaņ inä Kristo-kät nämo kentäwani ude itkuņ. Ba Isrel kome mähem nämo unita topmäk-topmäk kubägän Anututä

iniken Juda ämawebe-kät täņkuko u in unitäņo moräki nämo. Ba imaka ämawebenyeta yämikta yäņkehärom täņkuko u imaka, nämo yäpmäkta yäwani. In Anutuĵin nämo, ba imaka täga kubä kämi yäpmäkta biņam nämo itkuņ. ^{13w}Bian, Anutu dubini-ken nämo, ban itkuņo upäņkaņ apiņo Kristo-kät kowat kwasikorän täņpäņ itkaņ unita Kristo täņo kumäk-kumäkitä tämagut pabä Anutu dubini-ken tepmaņkuko itkaņ. ^{14x}Täņkaņ Kristotä ini Juda äbot nin, ba guņ äbotken nanik in, u bämopnin-ken bänep kwini terak irit kädet pewän ahäņ nimiņjirän äbot kubägän ude itkamäņ. Bian ninin pärik-pärik it täņpani upäņkaņ Kristotä bämopnin-ken бага parirän iwan kowata kowata täņpeņ kuņatkumäņo u kwinit maņpäņ kuņkuņ. ^{15y}U äbot yarä u näkkät kowat kwasikorän täņpäņ äbot kodaki kubägän ahäwän yäņpäņ kumäk-kumäkitä Moses täņo бага man ba Juda täņo бага täpuri täpuri kudup kwinit täņpäņ kuņkuņ. Ude täņjirän bänep kubägän irit kädet ahäņkuk.

^{16z}Täņpäņ Kristo u, päya kwakäp terak kumbuko uniterak iwan kädet bämopnin-ken itkuko u kwinit täņpäņ kuņjirän gup kubägän ude ahäņkumäņ. Ude täņkuko unita äbot yarä uwä Anututa iwan ude täņpanipäņ äneņi nimagut päbä dubini-ken nipmaņkuk. ^{17a}Täņpäkaņ Kristo unitä päbä ämawebe kudup, Juda äbot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nämo irani in manbiņam täga ŋode niwetkuk; Iwan kädet paotak. Anutu-kät bänep kubägän irit kädet pewa ahäkaņ yäk. ^{18b}Unita Kristo

^p2:6 Kol 2:12 ^q2:7 Efe 1:7 ^r2:8 Jon 4:10; Hib 6:4

^s2:9 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 ^t2:10 Tai 2:14 ^u2:11-12 Efe 5:8

^v2:11-12 Kol 1:21; Rom 9:4; 1Te 4:13 ^w2:13 Kol 1:20

^x2:14 Ais 9:6; 1Ko 12:13; Kol 2:14 ^y2:15 2Ko 5:17; Kol 1:20,22

^z2:16 Sek 9:10 ^a2:17 Ais 57:19 ^b2:18 Efe 3:12

uterakgän ämawebe kudup, Juda äbot nin, ba guŋ äbotken nanik in, Munapik kubä unitägän täŋkentän nimiŋirän Anutu nanin-ken yäŋapik man täga yäk täkamän.

¹⁹cMebäri unita apiŋo guŋ äbotken nanik inä kubäken nanik bumik nämo itkaŋ. Komejin inigän nämo, Anutu täŋo kudupi ämawebe-kät komejin kujat kubägän ude itkaŋ. Ba Anutu täŋo kudupi ämawebe ukät koŋ kubägän ude täŋpäŋ itkaŋ. ²⁰dNadäkaŋ? Nadäkinik täŋpani in uwä eŋi Anututä täŋpani ude bumik. Uwä ŋode; Nin aposoro-kät profetpäŋ eŋi unitäŋo bek ude äneŋtäŋ kuŋkuk. Täŋkaŋ bek bämopi udetawä Kristo Jesupäŋ äneŋkuk. ²¹eUnita Kristotä eŋi unitäŋo kujari kudup kubägän pädat täŋpäŋ yepmaŋ irirän säkgämän ahäŋpäŋ kudupi yot, Ekänita biŋam ude täŋ itak. ²²fTäŋpäkaŋ in imaka, Kristokät kowat kwasikorän täŋpäŋ irirä Anututä ämawebeniye ätukät kubägän tepmaŋpän iniken kudupi yot täŋ itak ude irirä Kudupi Munapiki terak eŋi u gänaŋ it täyak.

Poltä guŋ äbotken piä täŋkuk

3⁸Mebäri unita Pol näkä guŋ äbotken nanik inta yäŋpäŋ Jesu Kristo täŋo manbiŋam yäŋahäŋjira komi eŋiken nepmaŋkuŋo itat ŋo. ²hIn täŋkentän tamikta Anututä iron täŋpäŋ piä namiŋkuko unita nämowä nämo nadäkaŋ! U nadäkaŋ yäŋ nadätat. ³iTäŋkaŋ iron Anututä namiŋkuko uwä ŋode; Nadäk tawaŋ käbop peŋkuko u kwawak pewän ahäŋ namiŋkuk. ⁴Unitäŋo manbiŋam kudän täŋ tamitat ŋo daniŋkaŋ uyaku imaka Anututä

Kristo terak ude api täŋpet yäŋ nadäk tawaŋ käbop peŋkuko unita nadäwa tumäk täkaŋ uwä in imaka, api kaŋpäŋ nadäwä tumneŋ. ⁵Nadäk tawaŋ u Anututä ämawebe bian itkuŋo u kwawak nämo pewän ahäŋ yämiŋkuk. Upäŋkaŋ apiŋo Kudupi Munapik terak Anututä iniken kudupi aposoroniye ba profet ninken kwawak pewän ahäŋ nimiŋkaŋ. ⁶jTäŋpäkaŋ nadäk tawaŋ käbop patkuko uwä ŋode; Manbiŋam Täga unitä guŋ äbotken nanik in tämagut päbä tepmaŋpän nin Juda nanik-kät gup kubägän ude täkamän. Ude täŋkaŋ nin kudup Anututä imaka Jesu Kristo terak nimikta yäŋkehärom täwani u kudup yäpmäk täkamän.

⁷kTäŋpäkaŋ näk Manbiŋam Täga unitäŋo watä piä ämani kubä ude ahäŋkut. Piä u Anututä iniken bänep iron terak, gwäki nämo ude namiŋpäŋ täŋ-kehäromtaŋ namiŋkuk. ⁸lNäk Anutu täŋo kudupi ämawebeniye kudup täŋo äpani-inik ude itat upäŋkaŋ Anututä ironi terak nadäŋ namikinik täŋpäŋ piä namiŋkuko uwä ŋode; Näk guŋ ämawebe uken Kristo täŋo imaka imaka tägagämän-inik daninaŋi nämo unitäŋo manbiŋam yäwettäŋ kuk täyat. ⁹mBa Anutu täŋo nadäk tawaŋ käbop nanik unitäŋo bureni ude ahätak yäŋ ämawebe kudup nadäwä tumäkta yäŋahäŋpäŋ yäwet täyat. Nadäk tawaŋ u Anutu imaka kuduptagän täŋpä-morewani unitä bian umu-kentä käbop peŋkaŋ it yäpmän äbuk. ¹⁰nUde täŋkuko uwä kadäni ŋoken aŋero ärowani ba imaka wäpi biŋam ikek punin it täkaŋ u Anutu täŋo kudupi äboriye yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ

^c2:19 Efe 3:6; Hib 12:22-23 ^d2:20 Mat 16:18; 1Ko 3:11

^e2:21 Efe 4:15-16; Kol 2:19; 1Ko 3:16 ^f2:22 1Pi 2:5

^g3:1 Efe 4:1; Plp 1:7,13; Plm 1,9 ^h3:2 Kol 1:25 ⁱ3:3 Efe 1:9-10; Kol 1:26

^j3:6 Efe 2:13,16-19 ^k3:7 Kol 1:23,25 ^l3:8 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7

^m3:9 Rom 16:25 ⁿ3:10 Rom 11:33; 1Pi 1:12

ɳode nadäneſta täŋkuk; Anutu täŋo nadäk-nadäk mebäri mebäri u ärowani-inik! ¹¹ Anututä ude ahäkta nadäk inide iŋitkuko udegän apiŋo Ekäninin Kristo Jesu täŋo piäni terak bureni pewän ahäkaŋ. ¹² °Täŋpakaŋ Kristo ukät kowat kwasikorän täŋpän nadän imikinik täk takamäj unita Anutu dubini-ken kukta kädet tumäj nimiŋirän bätakigän täga kuk takamäj. ¹³ pUnita näk ɳode peŋ täwetat; Näkä inta komi nadäk täyat unita bänep yarä-yarä nadänpän nadäkinikjin nämo pewä putäreneŋ. Nämoinek! Komi nadäk täyat unita nadäŋirä intäŋo omäk meran ude täk täyon.

Kristotä nadäj nimikinik täk täyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantä imaka imaka ude täŋkuko unita gwäjij äpmonj imik täyat. ¹⁵ Uwä äbot kubäkubä kunum gänäŋ itkaŋ ba kome terak itkaŋ unitäŋo nani ude täŋpän wäpi ini-ini yämik täyak. ¹⁶ qU gwäjij äpmonj imiŋpän inta yäŋpän yäŋapik man ɳode yäk täyat; Anututä ini käwut-ken imaka imaka paot-paori nämo itkaŋ-ken u nanikpän intä kehäromigän itta Kudupi Munapik tewän äpänpän bänepjin täŋkehärom täyon. ¹⁷ rMunapiktä ude täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän nadäkinikjintä Kristo imagut pänku tewä bänepjin-ken iritnik täyon. Ba ɳode imaka yäŋapik täyat; Kristotä in bänepjin-ken itkaŋ täŋpewän iron kowata kowata täktäk kädet unitä bänepjin-ken kehäromigän parirän imaka u ba u tänayäj täkaŋ u kädet uterakgän täk täkot. ¹⁸⁻¹⁹ st In ude täŋit Anutu täŋo kudupi ämawebe päke ukät Kristo täŋo iron ärowani-inik, inipärik

kubä unitäŋo mebäri nadäwä tärekta kehäromi pat tamiton yäŋpän yäŋapik täyat. Kristo täŋo iron u äpmonjpani pähap, täga nämo nadäwä tärenäŋi upänkaŋ u kaŋ kaŋpän nadäwä tumbut yäj yäŋpän Anutu-ken yäŋapik täyat. Ude kaŋpän nadäwä tumäŋirä Anututä iniken mebäriŋi tokŋek pätak uwä inken udegän tokŋek päton.

²⁰⁻²¹ uUnita Anutu täŋo kudupi ämawebeniye, Kristo Jesu-kät kwasikorani nintä Anutu u wäpi biŋam yäŋpän tärek-täreki nämo iniŋoret täk täkäna! U imata, Anututä iniken kehäromi ninken piä täk täyak uterak imaka nintä nadäk takamäj ba unita yäŋapik takamäj u irepmitpän bumta täga täŋpek.

Äbot täŋpani uwä Jesu täŋo gupi ude

4 vNäk Pol, Ekänita watä piä täŋ imik täyat unita yäŋpän komi enjiken itkaŋ man täwerayäj täyat ɳonita nadäkinik täneŋ; Anututä inita biŋam yäŋpabä tepmaŋpän kädet ude kaŋ iwarut yäŋpän täwetpän täwoŋärenkuko udegän gwäk pimiŋpän kaŋ kuŋarut. ² wKädet uwä ɳode; In äbot täŋpani notjiye gämori-ken itkaŋ oraŋ yämiŋpän bänep kwini ba bänep äpani terak irit täŋo kädet iwatpän bänep ironjin kwawak peŋkaŋ täŋkentäk kowata kowata täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ³ xImata, inä Kudupi Munapik täŋo bänep kwinitä topmäŋpän äbot kubägän tepmaŋpani itkaŋ unita. Ude itkaŋ unita ehutpän bänep kwini uterak bänep kubägän täŋpän itta piäni pen täk täkot. ⁴ yUnita in ɳode nadäwut; Äbot bureni kubägän, Munapik bureni kubägän itak. Ba imaka nintä kämi

°3:12 Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16 p3:13 Kol 1:24 q3:16 Kol 1:11

r3:17 Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7 s3:18-19 Kol 2:2 t3:18-19 Kol 2:10

u3:20-21 Kol 1:29 v4:1 Efe 3:1; Kol 1:10 w4:2 Kol 3:12-13

x4:3 Kol 3:14-15 y4:4 Rom 12:5; Efe 2:16,18

yäpmäkta Anututä iwoyän nimani u udegän, bureni kubägan itak. ⁵Ba Ekäni bureni kubägan itak, ba nadäkinik bureni kubägan itak, ba ume ärutärut mebäri kubägan, u Jesu yäpurärät-tagän. ⁶aTänpäkañ ämawebe kuduptagän täño Anutu ba Nanin bureni kubägan itak. Ini kubä-tägän ämawebe päke unita intäjukun täñ yämik täyak. Täñkañ ini-tägän ämawebe kudup kehäromi yämik täyak. Ba ini-tägän ämawebe kudup bämopi-ken it täyak.

⁷bUpänkañ äbot täñpani nin kubäkubäta Kristotä ini nadätak udegän iron yäpmän daniñpäñ kubäkubä nimik täyak. ⁸cUnita yänpäñ Anutu täño man kudän terak ñode pätak;

U iwaniye täño kehäromi yäpmän äpäkinik täñpäñ punin-inik unu äronkuk.

Äronpäñ ämawebe kubäkubäta iron yämigtän kuñkuk. Sam 68:18

⁹dEruk, man biani uterak man “äronkuk” unitä ñode niwoñaretak; Intäjukunä Kristo u kome terak ño äpuk. ¹⁰Tänpäkañ äma äpuko unitägän äneñi äronkuk. U wäpi biñamtä komeni komeni, punin terak ba kome terak päke ño it morekta nadänpäñ punin-inik, kunum irepmiñpäñ unu äronkuk. ¹¹eEruk, äma unitägän äbot täñpani ämawebeta iron ñode yäminkuk; Äma ätu aposoro piä täkta iwoyänkuk. Ätuwä Anutu täño meni jinom yäpmänpäñ yänahäk piä täkta. Ätuwä Anutu täño manbiñam komeni komeni yäpmän kuñatta. Ätuwä Anutu täño kudupi ämawebe watä it yämikta. Ätuwä ämawebe Anutu täño man kädet u yäwetpäñ yäwoñarekta iwoyänkuk. ¹²fEruk, ima mebärita äma äbot u iwoyänkuk? U Anutu täño kudupi ämawebeniye täñpidäm täñ yämijirä unitä täñkentäk piä mebäri mebäri

täneñta iwoyänkuk. Anutu täño kudupi ämawebetä ude täñkañ Kristo täño gupi, Anutu täño äbot kubägan u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nikek api itneñ. ¹³gEruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin tägañirä-tägañirä nin kudup täño nadäkiniknin mebäri kubägan api täñpek! Ba nin kuduptä Anutu täño Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadän imiñpäñ nadän imikinik uterakgän api täne. Ude tänayän tämäño uyaku äma bureni itpäñ Kristotä itkuko udegän api itne.

¹⁴hEruk, Kristotä itkuko udegän itkañ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täñitna äma man bureni yänkañ jop manman yänpäñ-yäwoñarek piä täk täkañ unitä yän-nikñat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täñkuräk täneñ. Äma udewani uwä yän-yäkñarani kädetta mebäri nadäkinik täñpani upänkañ unitäño jop manman ba yän-yäkñarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädän täñpän kuneñ.

¹⁵Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täñ, ninä not kowata kowata täñpäñ kuñat-kuñat täño kädet ugänpäñ iwarän täñpäñ kuñatkañ Anutu täño man bureni ugän yäk täkäna. Ude täñpeñ kuñatkañ bänep nadäk-nadäknin, yäkyäknin, irit kuñat-kuñatnin u kudup tägañpäñ ämawebe kehäromi nikek ude it täkäna, äbot täñpani täño gwäknin Kristotä it täyak ude. ¹⁶Tänpäkañ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täñpani kubäkubä unita intäjukun täñ nimiñirän gup kubägan ude täk täkamän. Täñitna Kristotä gup kubägan u towik täyak. Towiñirän gup moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täñirä gup u

^z4:5 Jon 10:16 ^a4:6 1Ko 12:6 ^b4:7 Rom 12:3,6 ^c4:8 Kol 2:15 ^d4:9 Jon 3:13
^e4:11 1Ko 12:28 ^f4:12 2Ti 3:17 ^g4:13 Kol 1:28 ^h4:14 1Ko 14:20

iron kädet tänpəŋ kuŋat-kuŋat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuŋat-kuŋat kädet kodaki iwatne

17–18 ij Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ɲode peŋ täwetat; In guŋ äbotken naniktä kuŋat täkaŋ ude wari nämo kuŋatneŋ. Unitäŋo nadäk-nadäki u jopigän, bipmäj urani ude wani. U imaka kubäta nämoinik nadäkaŋ. Imata, man nadäkta bitnänpäj juku nämo pek täkaŋ. Unita irit täga Anututä iwoyäj nimani u täga nämo api koreneŋ. ¹⁹kNadäj-gärip waki u täkta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkaŋ. Irit kuŋat-kuŋariken waki kädet u iwattagän gäripä pähap nadäk täkaŋ. Ude tänjirä gäripä inide kubä ahänjirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täŋtäj kuk täkaŋ.

²⁰Upäjkaŋ Kristo täŋo kädet täwetpäj täwoŋäre wani u ude wani nämo. ²¹Nämoinik! Ba jide? Manbiŋam bureni Jesuken nanik täwetpäj täwoŋäre wani unita guŋ täkaŋ? ²²Man bureni täwetpäj täwoŋäre wani uwä ɲode; Apiŋo in ämawebe kodaki ude itkaŋ. Bian nadäkinik nämo tänpäj ämawebe biani ude itkuŋ. Ämawebe biani ude itpäj unitäŋo bänep ba nadäj gärip biani iwarän täŋkuŋo u kakätäwut yäj täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bänepjin täŋ-täŋtaggän. U iwarän tänpäj waŋpäj wakiniŋ tänyäj täŋkuŋ. ²³mUnita kädet biani u maŋpä kwäkaŋ mäjojin ba nadäk-nadäkjin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta täwetpäj täwoŋäre wani. ²⁴nInä ämawebe kodaki ahäwut yäj täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anututä tänpäj

pewän nadäk-gärip kodaki nitek, ini bumik ude ahäwani. Unitäŋo täktäki uwä siwoŋi kudupi-inik.

²⁵oUnita yänpäj in jopman yäkyäk kädet peŋpäj man siwoŋi bureniŋä notjiye-kät kowat yäwän tänpäj kuŋat täkot. Imata, nin gup kubä täŋo moräki moräki ude itkamäj unita. ²⁶pUnita kokwawak nadänpäj, ket nadänkaŋ; Kokwawakka unitä momi täktäk kädet-ken tepmaŋpehta. Unita kokwawakjin u pen nämo nadäj yäp mäj kuŋatneŋ. Nämo, kome nämo bipmäjirän kepma ugän peneŋ. ²⁷Täjkaŋ Satanta yäma nämo dät imineŋ. ²⁸qTäjpäkaŋ inkät nanik äma ätu kubota tänpäni itkuŋo u kubota wari nämo täneŋ. Nämo, tuŋum imaka imaka yäp mäkta piäni ini tänpäj yabäj ahäneŋ. Ude tänpäj yäp mäjkaŋ inita peŋit, äma jäwärita yämiŋit täneŋ. ²⁹rTäjpäkaŋ man yäkyäkjin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täŋkentäj yämikta man ugänpäj yäk täneŋ. Ude tänjirä ämatä nadänkaŋ säkgämän nadänpäj bänepi täŋkehärom täneŋ.

³⁰sTäjpäkaŋ in Anutu täŋo Kudupi Munapikta nadäj bäräp nämo imineŋ. Imata, Anututä näkŋaken ämawebe ude it namiŋirä kadäni pähapken näkŋata biŋam bureni-inik kaŋ yämagura yäj nadänpäj Kudupi Munapik upäj inä wären täŋkuk. ³¹tUnita inä kädet waki-waki ɲodewani u kudup peŋ moreneŋ; Injam kumät, täŋkubit-kubit, kokwawak, yäjawät-awät, äma yänpäj-yebek, ba tänpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik täneŋ. ³²uNämo, kädet ɲodepäj täga täneŋ; Äbot tänpäni notjiye ätukät not kowata kowata tänpäj bänep kwini

¹4:17-18 1Pi 1:14; Rom 1:21 ^j4:17-18 Efe 2:12 ^k4:19 Kol 3:5

^l4:22 Rom 8:13; Kol 3:9 ^m4:23 Rom 12:2 ⁿ4:24 Stt 1:26; Kol 3:10

^o4:25 Kol 3:8-9; Sek 8:16 ^p4:26 Sam 4:4; Jem 1:19-20 ^q4:28 1Te 4:11

^r4:29 Efe 5:4; Kol 3:8, 4:6 ^s4:30 Ais 63:10; 1Te 5:19; Efe 1:13-14

^t4:31 Kol 3:8 ^u4:32 Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13

terak kubägän kuŋatneŋ. Ude täŋkaŋ notjiye täŋo momi peŋ yämik täkot, Anututä Kristo wäpi terak momijin peŋ tamıŋkuko udegän.

Peŋyänjek gänäŋ kuŋat-kuŋat

5^vInä Anutu täŋo nanakiye, bänepi gämäni unita ini it täyak udegän itpeŋ kuŋat täkot. ^{2w}Tänpakaŋ irit kuŋat-kuŋatjinken iron kädettä intäjukun irek. Iron kädet nintä täkta yäwani uwä Kristotä ɲode niwoŋjäreŋkuk; Unitä nadän nimikinik täŋpäŋ iniken gupi nin täŋkentän nimikta iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä Anututa ärawa kábäŋi säkgämän-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude täŋ imiŋkuk.

^{3x}Inä Anutu täŋo kudupi ämawebe unita kubokäret kädet, yabängärip waki ba äma täŋo tuŋumta yabängärip täŋirä Anutu iŋamiken täga nämo täŋpek. Kädet udewanita yänpän-nadäk nämoinik täk täneŋ. ^{4y}Tänkaŋ man kábäŋi-kábäŋi, me yäkyäk, ba imaka mäyäk ikeкта äräpi täktäk u inken nämo ahäwek. Nämo, inäwä Anutu bänep täga man iwet-iwet unitagän yäk täkot. ^{5z}Tänkaŋ ɲode unita bureni-inik yän nadäneŋ; Äma kubokäret kädet iwarani, kädet taräki täŋpani ba äma täŋo tuŋumta yabängärip täŋpanitä Kristo ba Anutu täŋo yabän yäwat yewa unitäŋo bureni nämoinik api koreneŋ. Imata, kudän u uwä anutu jopi nadän yämik-yämik kädet ubayän.

^{6a}Unita äma kubätä kädet waki udewani iwatta bänep ärik-ärik man täwerirän nämo nadän imineŋ. Kädet udewanita Anutu täŋo kokwawaktä

äma mani bitnäk täkaŋ-ken api ahäwek. ⁷Unita in äma udewani-kät not nämoinik täŋpeŋ kuŋatneŋ. ^{8b}Nadäkaŋ? In bian bipmäŋ urani ude itkuŋo upänkaŋ apiŋo Ekäni-kät kowat kwasikorän täk täkaŋ unita peŋyänjek ude itkaŋ. Unita peŋyänjek nanak ämawebe ude itneŋ. ⁹U imata, peŋyänjektä kädet täga ba kädet siwoŋi mebäri mebäri, ba man bureni yäkyäk kädet u pewän ahäk täkaŋ. ^{10c}Unita irit-kuŋat-kuŋat Ekänitä gäripi nadäk täyak u kaŋ-ahäkta piäni täk täkot. ^{11d}Tänkaŋ bipmäŋ urani täŋo kädettä bureni täga kubä nämo pewän ahäk täkaŋ unita mäde ut imiŋpän wakini u kwawak pewä ahäk täkot. ¹²Wära! Kädet wakiwaki äma peŋawäk täŋpanitä kábop kábop täk täkaŋ u mäyäk ikek unita näkä kwawak yänahänaŋi nämo. ^{13e}Upänkaŋ-peŋyänjektäwä imaka kudup täŋo täktäki ba mebärini kwawakgän pewän ahäk täkaŋ. ^{14f}U imata, peŋyänjektä imaka kudup kwawak pewän ahäkta yäwani. Unita yänpän man kubä ɲode kudän täwani pätak;

Ai! Kumbani komeken dämpmon pätkan in apiŋo kodak täŋpän akukot!

Ude täŋirä Kristo täŋo peŋyänjek intä terak iŋiŋ-yäneton.

¹⁵Unita irit kuŋat-kuŋatjinta watäni ket itpäŋ kuŋatneŋ. Guŋtä kuŋat täkaŋ ude nämo kuŋatneŋ. Nämo, äma nadäk-nadäk ikeкта kuŋat täkaŋ ude itpeŋ kuŋatneŋ. ¹⁶Apiŋo intä Anutu täŋo nadäk kädet u iwaräntäкта gwäk pimiŋpän kuŋat-kuŋat kadäni. Imata, apiŋo kadäni wakiken itkamän unita

^v5:1 Mat 5:48 ^w5:2 Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18

^x5:3 Kol 3:5 ^y5:4 Efe 4:29 ^z5:5 1Ko 6:9-10; Kol 3:5

^a5:6 Kol 2:4,8; Rom 1:18 ^b5:8 Efe 2:11,13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36

^c5:10 Rom 12:2 ^d5:11 2Jo 1:11 ^e5:13 Jon 3:20-21

^f5:14 Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11

kepma kubä jop nämoinik tärepmirek.
¹⁷gTänkaſ nadäk-nadäkjin nämo tänkuräk täneſ. Nämoinik, Ekänitä kädet ſiwonſi intä iwatpäſ täkta nadäk täyak u kaſ-ahäkta piäni täk täkot.

¹⁸hTänkaſ ume komi tänſunſunſ täkta taſi nämo näneſ. Ude tänpänä irit kuſat-kuſatjin api tänpawanenſ. Ude unita ſode täneſ; Ume nanpā tokſek täkaſ ude Kudupi Munapik imagurā tokſek täyon. ¹⁹iTänkaſ äbot tänpani notjiye-kät man ſodewanipänſ kowat yāwān täk täkot; Anutu inioſoret kap Sam gānaſ nanik ba ämatā yāſtewani, ba kap kodaki Munapiktā bāneſjin-ken pewān ahäk täkaſ, kap udewani-udewanipänſ tenpänſ bāneſjintā Ekāni inioſoret täkot. ²⁰jUde tänkaſ Ekāninin Jeſu Kriſto wāpi terak imaka imaka ahāſ nimik täkaſ u kudupta yāſpänſ Anutu Naninta bāneſ täga man kadāni kadāni iwet täkot.

Nādapi iritta man

²¹kTänpākaſ in Kriſto täſo man buramiſpänſ oraſ imik täkaſ unita inſin udegān, man buramik kowata kowata tänpeſ kuſat täkot. ²²lEruk webe, Kriſtota watā piä täſ imikta yāſpänſ inā äpjiye täſo man kaſ buramiwut. ²³mU imata, äpitā webeni täſo intäjukun ude itak, Kriſtotā gupi, äbot tänpani waki keriken nanik yāmagutkuko unitäſo gwāki itak ude. ²⁴nUnita webeniyetā äpiye täſo man buramik-inik täneſ, Anutu täſo äbottā Kriſto täſo man buramik-inik täk täkaſ udegān.

²⁵oEruk äma, in uwā webejiyeta nadāſ yāmikinik täneſ, Kriſtotā iniken äbot nadāſ yāmikinik tänpänſ unita gupi inioſ kireſkuko udegān. ²⁶oKriſtotā

ude tänkuko u mebāri ſodeta tänkuk; Äbot u Anututa biſam tänpänſ kudupi irut yāſpänſ iniken manpänſ umetā-yāſ ärutpak tanpänſ yepmanſkuk. ²⁷pu äbot unitā ini iſamiken ſākgāmān, kurāki-inik, bārām bārām nikek kubäkāt nämo, dudumi-inik kaſ irut yāſ nadāſpänſ ude uwā tänkuk. ²⁸U udegān, ämatā iniken gupita gāripi nadäk täkaſ udegān webeniyeta nadāſ yāmineſ. Unitā äma, webeniyeta gāripi nadäk täkaſ, äma udewanita ſode täga nadāne; U iniken gupita gāripi nadäk täkaſ yāſ nadāne. ²⁹Nadākaſ, äma kubätā iniken gupita iwan täga nämo tänpek. Nämo, u watāni itpänſ ketem towik täkaſ, Kriſtotā äboriye watāni itpänſ yepmāſ towik täyak udegān. ³⁰qu imata, nin uwā iniken gupi täſo morāki morāki unita. ³¹rBureni, Anutu täſo man ſode kudān täwani unitā näkſo man ſo meham täyak; Ämatā miſjiye naniye yabā-kätāſ pänku webeni-kät kentāſpänſ gup kubāgān ude tänpänſ api itdeſ. ³²sTänpākaſ man kudān ſo täſo mebāri uwā äpmonpani. Eruk man unitäſo bureni uwā Kriſto-kät äboriye unita yāyat. ³³Upänkaſ äma kubākubā inta imaka, ſode yāyak; Inſinken gupjinta gāripi nadäk täkaſ udegān webejiyeta nadäk täkot. Tänpākaſ webe intāwā äyāſutpänſ äpjiye oraſ yāmik täkot.

Nādamiſi-nani iritta man

6 ¹Eruk ironſironſi, in Ekänita biſam itkaſ unita meſjiye nanjiyeta man buramik täſ yāmijirā Anutu iſamiken ſiwonſi täk täyon. ²uU imata, Moſes täſo бага man kubā, jukuman ikek in-

§5:17 Rom 12:2; Kol 1:9 h5:18 Luk 21:34 i5:19 Kol 3:16; Sam 33:2-3

j5:20 Kol 3:17 k5:21 1Pi 5:5 l5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1

m5:23 1Ko 11:3; Efe 1:22 n5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7; Gal 1:4 o5:26 Tai 3:5; Hib 10:10 p5:27 2Ko 11:2; Kol 1:22 q5:30 1Ko 6:15; Efe 1:22-23

r5:31 Mat 19:5 s5:32 Rev 19:7 t6:1 Kol 3:20 u6:2 Mat 15:4

täjukun täyak uwä ñode; In meñjiye nanjiye orañ yämineñ. ^{3v}Eruk, unitäño jukuman uwä ñode; Ude tänayän täño uyaku säkgämän itkañ kome terak kadäni käronji api it yäpmän äroneñ. *Lo 5:16*

^{4w}Tänpäkañ meñnan inä nanakjiyeta kokwawak jop nadän nämo täñ yämineñ. Ude tänpäwä inta gäripi nämo nadänpän kokwawak nadän tamineñ. Unita kädet siwoñi iwatta, kädet Kristotä gäripi nadäk täyak ugänpän yäwetpän yäwoñäreñpän irit kuñat-kuñari yäpä-siwoñtañ yämik täkot.

Piä äma jopi-kät intäjukun ämaniyeta man

^{5x}Eruk, äbot tänpäni in ätu äma täño piä watä äma jopi kuñat täkañ inta ñode yäyat; Piä täñ yämik täkañ unitäño mähemita umuntañpän orañ yämiñkañ bänep yarä täñkañ nämo, mani buramik täkot. Kristo täño mani buramiñpän watä piä täñ imineño udegän täñ yämik täkot. ⁶Näk äma täga yän nadäwän yänpän kudän ude piä mäheminiñamiken ugän nämo tänyäkñatneñ. Nämo, bänep nadäk-nadäkjin piä uterak peñkañ Kristota watä piä täñ imikamän yän nadänpän piä mäheminiñ täño man buramik täneñ. Anututä kädet udetawä gäripi nadäk täyak. ⁷Unita Kristota täkamän, äma kubäta nämo yän nadänpän watä piäjin u oretoret terak täk täkot. ^{8y}Imata, Ekänitä kowata piä wäp yäpani uterak nämo api tamek. U piä täga täk täkañ uterak api tamek.

^{9z}Tänpäkañ piä mäheminiñ inä udegän, piä ämajiyeti jopi unita kudän säkgämän täñ yämik täkot. Täñmun-umun kädet

täñ yämikta nadäk täkañ u kudup kañ peñ morewut. Imata, Ekäni kunum gänañ it täyak unitä in ba piä watä ämajiyeti bok Ekäni ude itkañ nadäk-nadäk kädet kubä terakgän inä yäpmän danik täyak.

Ämik täño tuñum Anututä nimani

^{10a}Eruk, man tärek-tärek ñode täwera nadäwut; In Ekäni-kät kowat kwasikorän tänpän itkañ unita kehärominiñ wädän yäpmän päbä inñitpän uterak yengämä pewäkañ kehäromigän itkot. ^{11b}Täñkañ ämik täño tuñum Anututä tamik täyak u kudup yäpmänpän wädäwä ärowäkañ itkot. Ude täñkañ uyaku äma waki Satan unitäño tänyäkñarani kudän waki mebäri mebäri unitä ahän tamiñirä täga api kehärom tänpän itneñ. ^{12c}Unita ket nadäwut; Ämik täk täkamän u ämakät nämo täk täkamän. Nämo inik! Uwä imaka ärowani ba wäpi biñam ikek, ba imaka imaka mebäri mebäri kehäromi nitek bipmän urani kome ñonita watäni it täkañ, ba äma waki täño añero kehäromi nitek punin kuñat täkañ ukät ämik täk täkamän. ¹³Unita ämik täño tuñum Anututä tamik täyak u kudup wädäwä ärowäkañ itkot. Ude tänayän täño uyaku ämik kadäni-ken iwankät ämik tänpän nämo api ämetpeñ kuneñ. Nämo inik, ämik täñtäñ kuñtängän iwan täño kehäromi paorirän inä ugän kehärom tänpän täga api itneñ.

^{14d}Tänpäkañ kehärom tänpän itnayän nadänpänä eruk ñode täneñ; Man bureni upän pion ude täñ-täpänek täkot. Täñkañ kädet siwoñi täktäkjin upänä kupäñtek ude pewä wädäk täkot. ^{15e}Täñkañ ämatä bäräñekta

^v6:3 Lo 5:16 ^w6:4 Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam 78:4; Snd 22:6

^x6:5 Kol 3:22-23; Tai 2:9-10; 1Pi 2:18 ^y6:8 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

^z6:9 Kol 4:1; Rom 2:11 ^a6:10 1Ko 16:13

^b6:11 Rom 13:12; 2Ko 10:4; Efe 4:14 ^c6:12 Jon 14:30; 1Pi 5:8-9

^d6:14 Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 ^e6:15 Ais 40:9; Rom 10:15

kuroŋi ärärani peŋpän pidämtak täkaŋ udewä bänep kubägan pewä ahäk-ahäk täŋo Manbiŋam Täga u ämawebe nämo nadäwani-ken pänku yänahäkta pidämtak täkot. ¹⁶Ude täŋkaŋ kadäni kadäni nadäkinik kehäromi täŋpeŋ kuŋarirä unitäwä kurepä ude täŋ tamik täyon. Ude uyaku äma waki Satan unitä kuwek kädäp ikek gwäjin täŋpän ämnayän täŋo u täga api weŋkireneŋ. ¹⁷fTäŋkaŋ Kristotä waki kerikeni nanik tämagutkuko unita juku piŋpän kuŋarirä unitä gwäpä kehäromi ude täŋ tamik täyon. Täŋpakaŋ Anutu täŋo man Kudupi Munapiktä tamik täyak upänjä kadä ude inŋit täkot. ¹⁸gTäŋkaŋ Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak Anututä täŋkentän tamikta yänapik man kädet mebäri mebäri terak kadäni kadäni iwet yabäk täkot. Täŋkaŋ nämo gaŋa täneŋ. Nämo, gwäk pimiŋpän Anutu täŋo kudupi ämawebe kuduŋta yänpän yänapik man yäk täkot.

¹⁹hBa näk täŋkentän namikta imaka, yänapik täkot. Ude yänapiŋirä man yäwayän täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiŋam Täga täŋo mebäri käbop

itkuko u umunkät nämo, bätakigän yänahäk täyiwa. ²⁰iNäk unitäŋo biŋam yänahäwani äma. Täŋkaŋ näk komi enjiken itat unita notnaye, Ekäniken yänapiŋirä yän namani ude, manbiŋam u bätakigän yänahäk täyiwa.

Yäntäre man

²¹jEruk notnaye, näk jide itat ba täk täyat unitäŋo manbiŋamä Tikikustä äreŋkaŋ api täwerek. Tikikus täŋo mebäri nadäkaŋ; U notninpak tägagämän, Ekäninin täŋo watä piä äma bureni-inik kubä. ²²U iniŋ kireŋpewa äretak uwä ŋodeta; Nin kome itkamän-ken ŋoken jide itkamän u täwerirän nadänpän bänepjin täŋkehärom täŋpän itneŋta yänpän iniŋ kireŋpewa äretak.

²³kTäŋpakaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täŋpani notnaye in kuduŋta bänep kubägan irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. ²⁴lTäŋpakaŋ ämawebe Ekäninin Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk täkaŋ uterak Anutu täŋo orakorakitä pat yämiton. Ugän.

^f6:17 1Te 5:8; Ais 49:2; Hib 4:12 ^g6:18 Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17

^h6:19 Apos 4:29; Kol 4:3-4; 2Te 3:1 ⁱ6:20 2Ko 5:20; Plm 9

^j6:21 Apos 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12 ^k6:24 1Pi 1:8

Pilipai

*Notniyeta oretoret terak watä
piä täj yämikta manbiñam*

1¹Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täjo epän ämanigän, nektä man kudän ño kudän täkamäk. Tänpäj Anutu täjo kudupi ämawebe, Pilipai yotpärare-ken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikörän tänpäni, in ba intäjukun äma ba täñkentäkjije-kät in kudupta man ño kudän täj tamikamäk.

^{2m}Tänpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

³ⁿIntä nadäj namikinik täk täkañ u juku piñpäñ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁴⁻⁵Yäput peñpäñ in Jesuta nadäkinik täñkuñ-kentä päbä apiño nin täñkentäj nimiñirä Ekäni täjo Manbiñam Täga yäñahäk täkamäj. Unita kadäni kadäni inta yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat u bänep oretoret terak yäñapik täyat. ^{6o}Unita näk bureni-inik ñode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput peñpäñ täñkuko u täj yäpmäj kuñirän Jesu Kristo täjo äbäkäbäk kadäni ahäñirän api tärewek.

⁷Unita näk inta yäñpäñ bänep oretoret täk täyat u jop nämo täk täyat. Nämo, in nadäj namiñpäñ täñkentäj namik täkañ unita. Nadäkañ? Anututä näka nadäj namiñpäñ epän tägagämän kubä namiñkuko uwä intä täñkentäj namiñirä epän u bok täk täkamäj bumik. Täñkentäj namiñirä komi yotken itat ño, täga itat. Ba Anutu täjo Manbiñam Täga u bureni-inik yäj yäwet-

päj täñmeham täk täyat uwä, intä täñkentäj namiñirä täk täyat. Ude täk täkañ uwä inkät nin epän tägagämän u bok täk täkamäj. ^{8p}Unita notnaye, in tabäkta bänepnatä kädäp ijik täyak. Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäj tamikinik täyak näk udegän in kudup-tagänta nadäj tamikinik täk täyat.

⁹Tänpäkañ inta yäñpäñ Anutu-ken ñode yäñapik täyat; Irit kuñat-kuñatjinken bänep iron kädät ahäj päton. Täñkañ Anututä nadäk-nadäk täga tamiñirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. ^{10q}Nadäwä tumbäpäñ kädät täga ba waki yäpmäj daniñpäñ kädät tägagän api iwatneñ. Iwat yäpmäj kuñirä Jesutä äbayäj täyak-ken uwä iñamiken momijin nämo, siwoñi pähap api itneñ.

^{11r}Ba kubä ñode yäñapik täyat; Kristotä täñkentäj tamiñirän kädät siwoñi iwarirä irit kuñat-kuñatjinken bureni kañ ahäj parän. Ude täñirä Anutu täjo wäpi biñam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täjo epän täñkentäjkkuk

^{12s}Näk ñode täwerira nadäwä inide kubä täñpäñ. Nepmäñitpäñ komi yot gänañ ño nepmañkuño unitä Anutu täjo epän nämo itpipitak. Nämo inik! Uwä täñkentäjirän Anutu täjo mantä pen kuñatak! ^{13t}Unita gapman täjo komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ñode nadäj morekañ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teñkuñ yäj nadäk täkañ. ¹⁴Tänpäkañ näk komi yotken ño irira notniye mäyap nabäñpäñ bänepi ñode täñkehärom täkañ; Pol u bätakigän itak, udegän itna yäñkañ Ekäni terak

¹1:1 Apos 16:12-40 ^m1:2 Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3 ⁿ1:3 Rom 1:8; 1Ko 1:4

^o1:6 1Ko 1:8; Plp 2:13 ^p1:8 Rom 1:9; 2Ko 1:23 ^q1:10 Hib 5:14; Plp 1:6, 2:16;

1Te 5:23 ^r1:11 Jon 15:8 ^s1:12 2Ti 2:9 ^t1:13 Apos 28:30; Efe 3:1

yengämä pewäpäñ unitäño manbiñam yäñahäkta bätakigän nadäk täkañ.

¹⁵Täj, ätuwä näka kokwawak nadänkañ näk närepmitnayän Jesu täño manbiñam yäñahäk täkañ. Upänkañ ätutäwä näk täñkentäktä manbiñam yäñahäk täkañ. ¹⁶Äma udewani uwä näka nadän namikinik täñpäñ ñode nadänpäñ manbiñam yäñahäk täkañ; Anututä nadänirän Pol u Manbiñam Täga u täñkehärom takta komi yotken itak yäj nadäk täkañ. ¹⁷Täñpäkañ äma näk närepmitnayän täkañ uwä nadäk siwoñi nämo inñitpäñ ini gupi yäpmäj ärokta, Manbiñam Täga u yäñahäk täkañ. Uwä ñode nadänkañ ude uwä täk täkañ; Manbiñam yäñahäñitna Poltä nadän bäräp täyon yänkañ yäk täkañ.

¹⁸Ude täñ namikta Manbiñam Täga u yäñahäk täkañ upänkañ nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, nadäk täga terak yäñahäneño ba nadäk waki terak yäñahäneño u tägagän yäj nadätat. Imata, äma uwä manbiñam mebäri kubä nämo yäñahäk täkañ. Nämo! U Kristo täño manbiñam ugänpäñ yäñahäk täkañ unita bänep oretoret täk täyat. Täñkañ oretoret pen api nadän yäpmäj ärowet! ¹⁹U imata, näk ñode nadätat; Yäñapik manjin terak ba Jesu Kristo täño Munapik unitäño täñkentäk terak bäräpi kotatat ñonitä näk nämo api täñpäñ waney. Nämo, bäräpi unitä täñkentän naminjirän tägagän api iret.

²⁰Unita näkño gäripna bureni-inik uwä ñode; Epän Kristotä yäj namani u säkgämän kañ täñpa! Täñpa waneytäwä! Nämo! Bänepna kehäromi-inik irirän apiñonitä it yäpmäj ärowayän täyat-ken u, irit kuñat-kuñatnatä Kristo täño wäpi biñam yäpmäj ärok täyon! Kodak irero ba nutpewä kumbero u tägagän. U

ba u täñpayän täro unitä Kristo täño wäpi biñamgän kañ yäpmäj ärowän yäj nadätat. ²¹Imaka kubäta nämo nadätat. Kristo-tagän nadänpäñ kuñat täyat. Unitägän iritna täño kehäromi. Täñpäkañ kumbero uwä, tägagämän! ²²⁻²³xy E täñ näk kodak irero uwä Ekäni täño epän pen täga täñ yäpmäj ärowet. Unita nadäk yarä nitek ñode peyat; Kodak itta nadätat, ba kumäkta udegän nadätat. Siwoñi kubätägän nämo nadätat. Gäripni nadätat uwä komegup ño kakätänpeñ Kristoken kuñpäñ uyaku säkgämän. ²⁴Upänkañ näkä kumbakañ netätä in täñkentän tamineñ? ²⁵Nämo! Mebäri unitägän Anututä nadän naminjirän kodakgän api iret yäj nadätat. Inkät itkañ täñkentän tamiñpäñ nadäkinikjin täñ-kehäromtañ tamiñira bänep oretoret terak api itneñ. ²⁶Bureni-inik! Komi yot ño kakätänpeñ päre inkät bok itnayän takamäj uwä Jesu Kristo nadän imikinik täk täkañ u täñ-kehäromtañ tamiñira oretoret pähap api täneñ.

²⁷zTäñpäkañ, inä kunum täño kome mähem ude äworeñkuño itkañ unita Kristo täño Manbiñam Täga unitä kädet ude kuñarut yäj niwet täyak in udegän kuñat täkot! Manbiñam unita iwan kubä nämo täneñ. Inken api ärewet ba nämo api ärewet yäj nämo nadätat upänkañ in ude kuñarirä näk intäño Manbiñam Täga ñode ahänjirän api nadäwet; In iwanta mäde ut yämiñpäñ bänepjin nämo pewä putärekañ. Nämo, bänep kubägän peñpäñ Manbiñam Täga u täñmeham täkañ. ²⁸Ude täñkañ iwanjiyeta nämo umuntak täkañ yäj kañ nadäwa. Nadäkañ? Bätakigän ude täñpeñ kuñat täkañ unitä iwanjiye kwawak ñode yäwoñärek täyak; Ninä paot-paotta

^u1:19 2Ko 1:11 ^v1:20 1Pi 4:16 ^w1:21 Gal 2:20 ^x1:22-23 Rom 1:13

^y1:22-23 2Ko 5:8 ^z1:27 Efe 4:1; 1Te 2:12; Plp 4:3

biŋam iritna äma ŋowä Anututa biŋam täkaŋ! ²⁹aUde nadäk täkaŋ uwä mebäri ŋodeta; Anututä nadäkinik täŋpani inta imaka tägagämän kubä ŋode täŋ tamiŋkuk; Täga nadäŋ tamiŋirän Kristota nadäkinik-gän nämo täk täkaŋ. Nämo, inä u komeni yäpmäŋpäŋ komi bok nadäk täkaŋ.

³⁰bTäŋpäkaŋ Manbiŋam Täga täŋmeham täkta komi epän täŋkuro u in apiŋo komi udegän nadäk täkaŋ. Uwä imaka kudupi kubä nämo. Inkät bok itkaŋ Anutu täŋo manbiŋamta yäŋpäŋ komi nadäŋkuro u nadäkaŋ. Ba apiŋo komi nadätat ŋonitäŋo biŋam imaka, nadäk täkaŋ.

Kristotä kuŋatkuko udegän kuŋat täkot

2 Notnaye, injinta ŋode nadäwut; Kristo-kät kowat-kwasikorän täŋirä unitä bänepjin täŋ-kehäromtak täyak, ba nadäŋ tamikinik täŋpäŋ bänep nadäwätäkjin pewän paot täyak. Täŋkaŋ Munapiktä bänepjin-ken epän täŋirän äbot täŋpani notjiye-kät bänep kubägän täŋpäŋ kuŋat täkaŋ. Ba Anutu täŋo butewaki ba orakoraki uwä in nadäk täkaŋ. ²Unita äbot täŋpani notjiye-kät bänep nadäk-nadäk kubägän täŋpäŋ kowata kowata nadäŋ yämikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Ude täŋpeŋ kuŋarirä biŋam nadäŋpäŋ bänep oretoret pähap api täŋpet.

³cInjinta nadäwä ärowani täŋirän injin-tagän nämo nadäneŋ. Nämoinik! Injinta nadäwä äpani täŋirän notjiyeta nadäwä ärowani täk täkot. ⁴dBa injinken epäntagän nämo nadäneŋ. Nämo, notjiye täŋkentäk-kentäk täŋpäŋ kuŋat täkot. ⁵eJesu Kristotä kädet ŋode täŋpeŋ

kuŋatkuko udegän-inik täŋpeŋ kuŋat täkot;

⁶eJesu ini uwä Anutu itkuko upäŋkaŋ wäpi biŋam ikek Anutu udegän itta nämo nadäŋkuk.

⁷fNämoinik! U wäpi biŋam käbop peŋpäŋ komen äma äworeŋpäŋ watä äma jopigän ude itkuk.

⁸gKomen äma inŋam dapun terak äbäŋkaŋ inita nadäwän äpani täŋirän Nani täŋo mani buramiŋpäŋ kädet peŋ imiŋkuko ugän ehutpäŋ iwat yäpmäŋ kuŋtänggän kumäk-kumäki kaŋ-ahäŋkuk. Täŋkaŋ jop nämo kumbuk. U komi pähap nadäŋpäŋ päya kwakäp terak utpewä kumbuk.

⁹⁻¹⁰hi Ude täŋkuko unita Anututä imaka imaka kunum gänaŋ, kome terak ba kumbani mäjäotä irani-ken u kuduptagän gwäjiŋ äpmon imineŋta Jesu yäpmäŋ päro punin-inik unu teŋkuk. Teŋpäŋ wäp ätu yärepmit moreŋpäŋ wäp biŋam ärowani-inik imiŋkuk.

¹¹jUnita imaka meni nitek kudup-tagäntä kwawak ŋode yäŋahäneŋ; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak! Ude yäŋahäŋirä Anutu Nan täŋo wäpi biŋamtä punin-inik ärok täyon.

Komen äma bämopi-ken peŋyäŋek ude kuŋatne

¹²kUnita notnaye, inä Anutu täŋo man buramik täkot. Näk inkät bok itkaŋ mani biŋam täwerira buramik täŋkuŋ. Unita apiŋo inkät nämo itkamäŋ upäŋkaŋ Jesu Kristo täŋo kädetta nadäŋkaŋ gwäk pim-ŋpäŋ man buramik bian täk täŋkuŋo udegän täk täkot. Täŋkaŋ Anututä in inita biŋam iwoyäŋkuko unita nadäŋpäŋ

^a1:29 Apos 16:19-40 ^b1:30 Plp 1:13 ^c2:3 Gal 5:26; Rom 12:10

^d2:4 1Ko 10:24,33 ^e2:6 Jon 1:1-2, 17:5 ^f2:7 2Ko 8:9; Jon 1:14 ^g2:8 Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 ^h2:9-10 Apos 2:33; Efe 1:20-21; Hib 1:3-4

ⁱ2:9-10 Rom 14:11 ^j2:11 Rom 10:9 ^k2:12 Sam 2:11; 1Pi 1:17

ijamiken umuntanpän nadän däminpän irit kodaki täjo kädet iwat täkot. ¹³ ^lNadäkañ? Anututä kädet ini gäripi nadäk täyak intä u iwatta bänepjin-ken gäripikät kehäromi bok pewän ahäk täkañ.

¹⁴ Unita imaka u ba u tänayän täkañ uwä bänep täga terak täneñ. Mankät-mankät ba yänwawak terak nämo täneñ. ¹⁵ Ude tänayän täjo uwä Anutu täjo nanakiye ude, momijin nämo, siwonjigän api itneñ. Ude itkañ komen ämawebe gwäijñ ärowani, momi täñpani u bämopi-ken peñyänjek, guk ude kañ irut. ¹⁶ Peñyänjek ude itkañä irit kehäromi täjo man iñit däminpeñ kañ kuñarut. Ude tänayän täjo uwä Kristo täjo äbäkäbäk kadäni-ken inta bänep oretoret pähap täga api täñpet. Imata, epän pähap inken täñkuro u täñira jopi nämo täñkuk yän api nadäwet.

¹⁷ ^mTäñpäkañ nägätna käwep api piwa kuneñ. Upänkañ kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätnatä intäjo nadäkinikjin-kät awähutpän Anututa ärawa täñ-imikimik ude täñpek. Ude täkta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kañ täna! ¹⁸ ⁿTäñpäkañ in udegän oretoret täñpän näkä nadätat udegän bänep pidäm nadäneñ.

Timoti täjo manbiñam

¹⁹ In jide itkañ yän nadäwa yänpän unita Ekäni Jesutä ini nadänjirän Timoti inken iniñ kireñpewa api ärewek. Täñkañ inken nanik manbiñam kubä äbä näwerän nadänpän bänep pidäm kañ täñpa. ²⁰ Nadäkañ? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik täk täyak. ²¹ ^oTän, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk

tänpän Jesu Kristo täjo epänta nämo nadäk täkañ. ²² Täñpäkañ Timoti täjo mebäri u nadäkañ. Uwä nanakiyetä naniye täñkentäk täñ yämik täkañ udegän Ekäni täjo Manbiñam Täga unitäjo epän täñkentän namik täyak. ²³ Unita näkken imaka u ba u ahäwayän täyak unita itpän kañkañä kämi, Timoti api iniñ kireñpewa ärewek. ²⁴ Täñpäkañ Ekänitä nadän namänä kadäni käroni nämo itkañ api ärewet yän nadätat.

Epafroditus täjo manbiñam

²⁵ ^pEruk, notninpak Epafroditus unita täwerayän. Näk täñkentäka wäyäkneñira Epafroditus u iniñ kireñpewä wäpjin terak päbä täñkentän namiñkuk. Täñkentäk ämana unitä täñkentän namiñpän Anutu täjo man meham täk täyak. Täñpäkañ u inken äneñi iniñ kireñpewa ärekta nadätat. ²⁶ Notninpak u käyäm täñjirän manbiñam nadänkuño unita inta nadäwätäk täñ itak. Täñkañ intä nadäwätäk täneño udetä in tabäkta bänepi kadäp ijiñ itak. ²⁷ Täñpäkañ käyäm ähan nämo täñkuk. Täñ täñpän pära kumbuk. Upänkañ Anututä butewaki nadän nimiñpän täñkentän imiñjirän nämo kumbuk. Kumbuk yäwänä butewaki ärowani nadäwam unita nek bok täñkentän nimiñkuk yän yäyat. ²⁸ U kañpän bänepjin tagawekta ba näk udegän nadäwätäk ikek nämo kañ kuñara yänpän ñodetä api tewa ärewek. ²⁹ ^qUnitä äreñjirän bänep täga nadän imiñpän Ekänita yänpän not täñ imineñ. In äma udewani orañ yämik täkot. ³⁰ Uwä Kristo täjo epänta yänpän gädap kumbuk. In täjo bägup yäpmänpän watä epän täñ namiñpän gupita nämo iyap täñkuk.

^l2:13 Jon 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13

^m2:17 Rom 15:16; 2Ti 4:6 ⁿ2:18 Plp 3:1, 4:4 ^o2:21 2Ti 4:10

^p2:25 Plp 4:18 ^q2:29 1Ko 16:16,18; 1Ti 5:17

**Gup kädata nadänjitna
ärowani nämo täneḡ**

3^rEruk notnaye, man kubä yäwa. Ekänita yänpänḡ bänep pidäm terak kuḡat täkot.

Ba man bian täwerani ugänpänḡ täwetta nämo gaḡa täyat. Nämo, man unitä watä täga it tamek. ^{2s}Tänḡkaḡ aḡta watäni itpeḡ kuḡat täkot! Uwä äma wakiinik, Anutu iḡamiken siwoḡi itta gupi moräk madäkta yäk täkaḡ. U Juda täḡo бага man u iwatpänḡ ude uwä yäk täkaḡ. Upänḡkaḡ nämoinik nadänḡ yäminenḡ. ^{3t}Nämo! Gup moräk madäwani bureni-inik uwä nin. Ninä Kudupi Munapik täḡo kehäromi terak Anutu iniḡ orerani, ba Kristo Jesu terakḡan oretoret täk täkamänḡ unita gup moräk madäwani bureni-inik itkamänḡ. Täḡkaḡ nin ḡode nadäk täkamänḡ; Imaka u ba u gupnintä täk täkamänḡ unitä Anutu iḡamiken täga nämo täḡkentänḡ nimek.

^{4u}Imaka u ba u gup kädätä täḡpewän Anutu iḡamiken siwoḡi täga itne täḡpänä Pol näk Anutu iḡamiken siwoḡi-inik iram. Imata, näk gup käda täḡo täḡkentäk udewani mäyap yäput, äma kudup yärepmitkuro uwä ḡode; ^{5v}Näk Isrel äma bureni, Benjamin täḡo äbotken nanik. Näk ahänpänḡ parira kepma 7 ude tärenjirän gupna moräk madäwani. Bureni! Näk Juda äma pähap. Täḡkaḡ бага man täḡo miḡi, Parisi äma itkut. ^{6w}Baga man unita nadäkinik täḡpänḡ unita gwäk pimiḡpänḡ äbot täḡpani täḡo iwan äma ude itkut. Ba näk Moses täḡo бага man kudup iwat moreḡpänḡ siwoḡi-inik ude itkut.

Äma kubätä Moses täḡo бага man iwatpänḡ Anutu iḡamiken siwoḡigänḡ täga irän yäwänäku näk imaka, siwoḡigänḡ itet. Imata, näk бага man u iwatta gwäk pimiḡpänḡ iwat täḡkuronik.

^{7x}Upänḡkaḡ ude nämo! Bian imaka u ba unitä Anutu iḡamiken täḡpewän siwoḡi itat yänḡ nadänḡkuro unita apiḡo Kristota yänpänḡ nadänjira jopi täk täyak. ^{8-9y}Ba ugän nämo. Apiḡo näk Ekänina Kristo unitäḡo mebäri kakinik täḡpänḡ nadäwa inide kubä täk täyak. U imaka tägagämän-inik kubä unita imaka bian yänḡkut ba täḡkuro unita nadäwa jiraḡ bureni-inik ude täk täyak. Näk Kristo yäpmanḡ wädänpänḡ u kwasikorayänḡ yänpänḡ imaka kuduḡtagänḡ jiraḡ yänḡ yänpänḡ bitnäḡ moreḡkut. Apiḡo бага man iwatpänḡ Anutu iḡamiken siwoḡi irit unita nadäwa bureni nämo täk täyak. Nämoinik! Anutu iḡamiken siwoḡi irit kädet kubägänḡ itak, u Kristota nadänḡ imikinik täktäk kädet. Kädet uterakḡan Anututä ini Ämawebe siwoḡi yänḡ yänḡtärenḡ nimani. ^{10z}Tänḡpäkaḡ näk imaka kubätä nämo nadätat. Kristo-kät not täḡpänḡ kuḡattagänḡ nadätat. Ba akukakuki täḡo kehäromi näkä terak ahänjirän komi nadänḡkuko udegän näkä yäpurärätpänḡ kaḡ nadäwayänḡ nadätat. ^{11a}Ude täḡpänḡ nadäk unitä iḡitpänḡ kumbuko udegän iḡitpänḡ kuḡattänḡgänḡ kumänḡ-kumänḡ-ken nanik akuḡkuko udegän äneḡi api akwet yänḡ nadätat.

**Epmäḡet peḡ nimani u
yäpmäkta bäräḡene**

^{12bḡ}ḡode uwä näkḡata nämo yäyat; Baga pewani-ken ahänpänḡ epmäḡet uku

^r3:1 Plp 2:18 ^s3:2 Sam 22:16,20; Rev 22:15 ^t3:3 Rom 2:29

^u3:4 2Ko 11:18,21 ^v3:5 Luk 1:59; Rom 11:1; 2Ko 11:22; Apos 23:6

^w3:6 Apos 8:3 ^x3:7 Mat 13:44,46 ^y3:8-9 Rom 3:21-22

^z3:10 Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal 6:17 ^a3:11 Apos 4:2; Rev 20:5-6

^b3:12 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6

yäput yäj nämö yäyat, ba Kristo-kät kwasikot-inik tänpäj kuñat täyat yäj nämö yäyat. Nämö, jop Kristo Jesutä näk inita nämagutkuko unita epmäget u yäpmäka ehutpäñ kädet-ken bäräñek täyat. ¹³Unita notnaye, näkñata epmäget u bian yäput yäj nämö nadätat. Upänkañ ñode uwä täk täyat; Imaka bian nadänkut ba täñkuro u mäde ut yämik täyat. Tänpäj imaka iñamna-ken itak u yäpmäka gwäk pimiñpäñ bäräñek täyat. ¹⁴“Buren! Anututä Jesu Kristota yänpäj kunumta biñam nämagutpäñ бага pewani-ken epmäget peñ namiñkuko u kañ-ahäwetta dapunatä kañit-kañit bäräñetat.

¹⁵“Tänpäkañ ämawebe nadäk-nadäk täga yäpmäj kuñat täkañ inä, nadäk-nadäk näkä yäñahätat ño udegän nadänpeñ kuñatne. Täñ, in ätutäwä nadäk inigän kubä inñit täkañ uwä Anututä bänepjin-ken peñyänepirän api nadäwä täreneñ. ¹⁶“Unita kädet iwat yäpmäj äbumäño ugän kañ iwat yäpmäj kuna!

¹⁷“Eruk notnaye, näk intäjukun kuñkañ kädet näkä tänpäj täwoñarek täyat ugän kañ täñput. Ba äma ätutä näkño kädet iwarirä yabänpäj-nadäk täkañ udegän kañ täñput. ¹⁸“Tänpäkañ äma ätuta täwetkuro u äneñi konäm butewaki terak täwetat; U Kristo kumbuko unitäño manbiñamta iwan tänpäj kuñat täkañ. ¹⁹“Äma udewani uwä paot-paotta biñam yäwani. Gupi täño gäriptä ärowani täñ yämik täyak. Ba imaka mäyäk ikeka bänep täga pähap nadäk täkañ. Täñkañ bänep nadäk-nadäki imaka kome terak nanik unitagän pek täkañ. ²⁰“Tänpäkañ

ninäwä kmenin kujat uwä kunum unita uken nanik Ekäni Jesu Kristotä äpänpäj nimagurekta oretoret terak itsämänkamäj. ²¹“Täñkañ Kristo unitä äma ba imaka kuduaptagän yäpmäj äpänpäj ini gämori-kengän äbot kubägän yepmañpeka kehäromi pat imitak. Täñkañ kehäromi unitä gupnin parawani yäpmäj äyänutpewän iniken gupi ude, peñyänek wärani nitek api äworene.

4^kUnita notnaye, näkño man u nadänkañ Ekäni terak kwasikotpäñ kehäromigän kuñat täkot. Bänepnatä inta nadäk täyat u inide kubä. Ba in uwä gwäki tägagämän kubä Anututä namitak ude bumik unita inta yänpäj bänep oretoret terak kuñat täyat.

²Tänpäkañ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekänita yänpäj bänep kubägän peñpäñ kuñat täkon.

³“Tänpäkañ notnapak täñkentäk ämana, gähä webe yarä u yabäj yäwariri siwoñigän kuñat täkon. Imata, webe yarä u ba Klemen-kät notnaye ätu ukät Ekäni täño Manbiñam Täga u yäñahäka täñkentäj namiñkuñ. Unitäño wäpi kudän, irit kehäromi täño buk terak kudän täwani.

Yäñpidäm-pidäm man

⁴mUnita ämawebenaye, kadäni kadäni Ekänita yänpäj bänep oretoret nadänpeñ kuñat täkot. Äneñi udegän yäkgän tänpa; Oretoret täk täkot!

⁵nTänpäkañ Ekäni täño äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita äma iñamiken äma kwini täño kädet iwat täkot.

⁶oTäñkañ imaka u ba unita nadäwätäk nämö täneñ. Nämoinik, bänepjin-ken

^c3:14 1Ko 9:24 ^d3:15 1Ko 2:6 ^e3:16 Gal 6:16 ^f3:17 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi

5:3 ^g3:18 1Ko 1:23; Gal 6:12 ^h3:19 Rom 16:18; Rom 8:5-6

ⁱ3:20 Efe 2:6,19 ^j3:21 Rom 8:29; 1Ko 15:28; 1Ko 15:43-53

^k4:1 1Te 2:19-20 ^l4:3 Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 ^m4:4 Plp 3:1

ⁿ4:5 Hib 10:25,37; Jem 5:8-9 ^o4:6 Mat 6:25-34; Kol 4:2

nadäk ba man jide pätak u Anutu-ken yäñahänpäj iwet täkot. Täñkañ yäñapik manjin uwä bänep täga terak yäñapik täkot. ⁷P Ude täñkañ Anututä bänepnin-ken bänep pidäm pewän ahäk täkañ unitä bänep nadäk-nadäkjinta watä irirän Kristo Jesu kwasikotpäñ bätakigän täga api kuñatneñ. Bänep pidäm Anututä bänepnin-ken pewän ahäk täkañ uwä säkgämän, inipärik kubä, komen ämatä nadäwä tärenañi nämo.

⁸ Tännäpäkañ notnaye, man kubä ñode täwetat; Imaka tägatäga ñodetagän nadäñpeñ kuñat täkot; Imaka bureni-inik, imaka mäyäki nämo, imaka siwoñigän kudupi paki-inik, imaka säkgämän, ba kädet mebäri mebäri unita tägagämän yäj yäk takamäj. Nadäk-nadäkjin imaka ude wani terakgän peñpäñ kuñat täkot. ⁹ Ude täñkañ näk imaka täñpäñ-täwoñärek ba täwetpäñ täwoñärek täñira kañpäñ nadäk täñkuño ugänpäj täñ yäpmäj kuñat täkot. Täñpäkañ Anutu bänep pidäm mähemitä inkät bok api itneñ.

Pol bänep täga nadäñkuk

¹⁰ Eruk notnaye Ekänita oretoret pähap täyat uwä ñode; In kadäni käronji nabäj äwaräkuk bumik täñ yäpmäj äbätängän apiño näka äneñi nadäñ naminpäñ täñkentäj namik täkañ. Täñkañ in näka nadäñkuño upäñkañ imaka täñkentäj namikta kädetta wäyäkneñkuñ käwep. ¹¹ S Näkñata butewaki nadäñpäñ nämo yäyat. Nämo, waki ba täga ahäj namik täkañ uken nadäwätäk-kät nämo, bänep täga terakgän itta epäni täñpäñ nadäwa tärekañ. ¹² Unita jäwäri ba

tuñumna nitek irero upäñkañ unita nadäwätäk nämo täk täyat. Ketemna nitek ba nakta jop iret, ba tuñumna nitek ba tuñumta jop irero upäñkañ bänep tägagän nadäñpäñ iret. Kadäni tägaken ba kadäni wakiken kwikinik irit unitäño mebäri nadäñ moretat. ¹³ U imata? Kehäromi namani Kristo unitäño kehäromi terak imaka imaka täga täñpet. ¹⁴ Upäñkañ intä näk komi bäräpi terak irira täñkentäj naminkuño unita inta säkgämän nadätat.

¹⁵ U Täñkañ Pilipai äbot täñpani in ñode nadäk täkañ; Ekäni täño man yäput peñkut-ken uken Masedonia kome pewayäj täñira äbot täñpani kome ätuken naniktä nabäj äwaräkuk täñkuñ. Täñira inkätgän namin-gaminj täñpeñ kuñatkumäj. ¹⁶ Bureni, Tesalonaika yotpärare-ken irira in täñkentäj namikta näka iron ätu pewä äbäk täñkuñ. ¹⁷ Moneñ tuñum ätukät kañ namut yäñpäñ nämo yäyat. Nämo, gwäki täga kunum täño käwut-ken nanikpäñ täñigän kañ ahäj tamän yäñpäñ yäyat. Mebäri unita täñkentäk epän u pen kañ täñput yäj nadätat. ¹⁸ V Täñpäkañ näk imaka kubäta nämo wäyäkñetat. Nämo, notjinpak Epafroditustä iron inken nanik naminjirän täñbumbum äma ude bumik itat. Intä näka täñ naminkuño unita nadäñira Ekänita gupe kábäñi nitek ijin imani bumik täyak. Anututä unita nadäwän säkgämän-inik kubä täkañ. ¹⁹ Täñpäkañ Anutunatä tuñumi säkgämän-inik, iniken peñyänjek ikek, Jesu Kristoken bujārani uken nanikpäñ api tepmäj towik täñpek. ²⁰ Unita Anutu nanin-ken oretoretä oretoret pat yäpmäj kuk täyon. Bureni!

P4:7 Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 4:8 Rom 12:17

†4:9 Rom 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 §4:11 1Ti 6:6

‡4:13 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 ¶4:15 2Ko 11:9 ¶4:18 Plp 2:25; Ese 20:41; Efe 5:2

Yäjtärek man

²¹Eruk, in mena jinom yäpmanpäñ Anutu täño kudupi ämawebe Kristo Jesuta biñam täkañ u oretoret manna kañ yäwerut. Ba äbot täñpani notjiye näkkät itkamäj ño udegän oretoret

man täwetkañ. ²²wTäñkañ Anutu täño kudupi ämawebe kuduptagän ba äbot täñpani Sisatä yotken epän täñ imik täkañ u imaka, oretoret man tewä ärekañ. ²³Täñpäkañ Ekäni Jesu Kristo täño bänep irontä bänepjin täñ-meham täyon.

Kolosi

*Kristo ini kubä unitägän ämawebe
wakiken nanik täga yämagurek*

1^{1-2xy} Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño tänpäj tamikamäk. Täñkañ Anutu nanin-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

³Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yänpäj yäñapik täkamäj. In täño manbiñam nadäñkumäjño unita inta yänpäj bänep täga man wari wari iwet täkamäj. ⁴⁻⁵In Kristo Jesu nadäñ imikinik täk täkañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadäñkumäj. Ude täk täkañ uwä omäk tägagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yänpäj ude täk täkañ. Tänpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäj täwoñäreñk täñirä imaka tägagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. ⁶Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäj yäpmäj kuñkañ bureni pewä ahäj bumbum täñ yäpmäj kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk täkañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäj bänepjin-ken peñpäj yäpmäj kuñatkuñotä pen yäpmäj kuñat täkañ. ⁷Tänpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni

Epafras unitä täwetpäj täwoñäreñkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tägagämän kubä. U täñkentäj nimiñpäj inken epän täk täyak. ⁸Tänpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäñkuño unitäño manbiñam niwetkuk.

^{9z}Nin manbiñam u nadänpäj uterakgän yäput peñpäj kadäni kadäni Anututä täñkentäj tamikta yäñapik man ñode yäk täkamäj; Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkjin tañi pewän ahäj tamiñirän Anutu täño mebari kañpäj nadäkinik kañ täñ yäpmäj kut. Ude täñkañ kädet unitä gäripi nadäk täyak u ketinik nadäwut yänpäj yäñapik täkamäj. ^{10a}Ba ñode imaka yäñapik täkamäj; Intä irit kuñat-kuñat Ekänitä ini gäripi nadäk täyak ugänpäj iwarirä gäripi nadäwän. Tänpäj epän täga mebari mebari täñtäj kuñarirä unitäño bureni kañ ahäwut. Ba Anutu täño mebari yänpäj-nadäk täñ yäpmäj kuñirä tañi kañ tägawän. ^{11b}Tänpäkañ Anutu kehäromini pähap inide kubätä täñ-kehäromtañ tamekta yäñapik man yäk täkamäj. Ude täñ-kehäromtañ tamiñirän ehutpäj nadäkinikjin nämo pewä putärewäkañ bäräpi ahäj tamäwä u gänañ oretoret terak kwikinik itsämneñ. ^{12c}Ude täñkañ nanin uwä bänep täga man iwet täkot. U imata, Nanin uwä tuñum täga kämi yäpmäkta yäwani u kañ-ahänetta nin yäpän-tägawäpäj nipmañkuko unita. Täñ, imaka tägagämän u ekäni täño ämawebe peñyänjeki gänañ kuñarani ätu ukät api kañ-ahäne. ^{13d}Anutu u bipmäj urani mäheми täño kehäromi-ken nanik ketäreñpäj nanaki bänepi gämäni täño kañiwat yewani gänañ nipmañkuk. ^{14e}Nanaki

^x1:1-2 Efe 1:1 ^y1:1-2 Rom 1:7 ^z1:9 Efe 1:9,16,17; Plp 1:9

^a1:10 Plp 1:27; Efe 2:10 ^b1:11 Efe 1:19, 3:16 ^c1:12 Efe 1:11,18

^d1:13 Luk 22:53; Efe 2:2 ^e1:14 Efe 1:6,7

unitä wakinin täño kowata yäpmanpäñ mominin ärut moreñ nimiñkuk.

Kristo u intäjukun-inik itak

¹⁵fTäñpakañ Anutu ämatä nämö kawani unitäño inam-dapun bureni uwä Jesu Kristo kwawak ahänkuko u. U imaka kuduptagän täño intäjukun äma ude kuñatkukotä pen kuñatak. ¹⁶gTänkañ u keru terak imaka kuduptagän ahän moreñkuñ. Imaka kunum gänañ ba kome terak, imaka känäñi ba nämö känäñi, imaka ärowani, ba imaka wäpi biñam ba kehäromi nikek u kuduptagän täñpäñ yepmañkuk. Täñpakañ imaka kuduptagän u keru terakgän ahänkuñ, ba u kuduptagän watä epän täñ imikta yäwani. ¹⁷hTänkañ imaka kuduptagänta intäjukun täñ yämik täyak ba unitäño meham terak itkuñotä itkañ.

¹⁸iTäñpakañ Kristo ini uwä nadäkinik täñpani äbot pähap täño gwäki ude irirän äbot täñpani uwä Kristo täño gupi ude. Täñkañ Kristo uwä äbot pähap unitäño doni-inik. Uwä äma intäjukun-inik kumbani-ken naniktä akwani. Ude täñpäñ ini kubä-tägän imaka kuduptagän täño intäjukun ude itkukotä itak. ¹⁹jU imata, Anututä nadän imiñirän iniken täktäk ba mebärini kudup u Nanakiken tokneñ pätak. ²⁰kTäñpakañ Anututä nadäk tawañ ñode peñkuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänañ päke u kudup näkñata biñam äneñi kañ täñput yän nadänkuk. Ude nadänkuko unita topmäk-topmäk kubägän pewän ahäkta nanakitä päya kwakäp terak nägäri piwän kuñkuñ.

²¹lTäñpakañ inä bian Anutu mäde ut imiñpäñ injingän kuñat täñkuñonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkjin waki unitä Anututa iwan täñ imik täñkuñonik. ²²mUde täñpeñ kuñat täñkuño upänkañ Kristotä gup tohari nikek ahänpäñ päya kwakäp terak kumbuko uterak inä Anutu inikät bänep kubägän ude kuñatta tämagutkuk. Ude täñkuko uwä intä inamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuñatneña tepmañkuk. ²³nUde unita in nadäkinikjin kehäromigän inñitpäñ kañ irut. Täñpäñ Manbiñam Täga nadänkuño unitä imaka täga ninta nimikta yäwani u bureni-inik api yäpneñ yän täwoñäreñirän bureni yän nadäk täkañ. Eruk nadäk kehäromi inñit täkañ u pewä paotneño udetä nadäkinikjin täñkehärom täñpäñ itneñ. Täñpakañ manbiñam uwä in-tägän nämö nadänkuñ. Nämö, äma äbori äbori komeni komeni yäwet yäpman kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuñat täyat.

Pol äbot täñpanita yänpäñ epän pähap täñkuk

²⁴oNäk inta yänpäñ komi bäräpi punin terak kuñat täyat unita nadänjira säkgämän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u täñkentän yämikta komi yäput peñpäñ nadänkuko u nämö täreñkuk bumik. Ude unita Pol näkä täñkentänjira komi u näkä terak kañ tärewän yän nadäk täyat. ²⁵pNadäkañ? Näk Anutu täño man tawañ terak Kristo täño äbot pähap unitäño watä kuñatpäñ inken Ekäni täño manbiñam kudup täwetpäñ täwoñäreñ täkta yän namani. ²⁶qMan u

^f1:15 2Ko 4:4; Jon 1:18 ^g1:16 Jon 1:3,10 ^h1:17 Jon 1:1, 8:58

ⁱ1:18 Efe 1:22-23; Apos 26:23; Rev 1:5 ^j1:19 Jon 1:16; Kol 2:9 ^k1:20 Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13; 1Jo 2:2 ^l1:21 Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18

^m1:22 Efe 2:14-16; Efe 5:27 ⁿ1:23 Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15; 1Ti 3:16

^o1:24 Efe 3:13 ^p1:25 Efe 3:2,7-8 ^q1:26 Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10

yäput peŋpäŋ käbop it yäpmäŋ äbäŋjirän ämawebe bian it yäpmäŋ äbuŋo u nämo nadäŋkuŋ. Upäŋkaŋ kadäni ŋokengän nadäk bian käbop itkuko u Ekäni täŋo ämawebeniye yäŋahäŋpäŋ niwerani. ²⁷rBureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeniye kwawak yäŋahäŋpäŋ niwetkuk. Täŋpäŋ nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guŋ ämawebe äböri äböri täŋkentäktä yäŋkwawak täŋkuko uwä ŋode; Kristo u bänepjin-ken itak. Täŋpäŋ bänepjin-ken itak unita imaka imaka tägagämän kunum gänaŋ intä yäpmäktä iwoyänkuko u bureni-inik api yäpneŋ.

²⁸⁻²⁹st Mebäri unita ämawebe kuduŋtagän Kristo täŋo mebäri yäŋahäŋpäŋ yäwet täkamäŋ. Täŋkaŋ man kädet mebäri mebäri iwatpäŋ jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täk täkamäŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe u kudup Kristo terak äma bureni täŋjirä Anututa iniŋ kirenayäŋ nadäŋpäŋ unita kehäromi pähap Kristotä nimik täyak uterak ehutpäŋ epän u täŋ-dämik täkamäŋ.

2 Eruk ŋode täwera nadäwut; In ba Laodisia komeken nanik ba ämawebe ätu iŋamna dapun nämo nabäwani, unita komi kwini nämo nadäk täyat. ²uKomi epän täk täyat u bänepjin täŋkehärom takta ba äbot täŋpani notjiye-kät bänep iron terak kowat-kwasikorän täŋpäŋ kuŋatta u täk täyat. Ba intä nadäk säkgämän yäpmäŋjirä unitä nadäkinikjin täŋ-kehäromtak täyon yäŋ nadäk täyat. Ba Anutu täŋo man bureni käbop nanik kwawak ahäŋkuko unitäŋo mebäri ket nadäwä tärek täkot yäŋ nadäk täyat.

Täŋpäkaŋ Kristo ini uwä man bureni käbop itkuko unitäŋo mebäri. ³vUkenä nadäk-nadäk siwoŋi ba nadäwä tärek-tärek Anutu-ken nanik u kudup tokŋek it moretak.

Äma täŋo man jopi nämo nadäneŋ

⁴wTäŋpäŋ äma kubätä in yäŋ-täkŋarani täŋpäŋ bänepjin täŋpä wanenŋta man ŋowä yäyat. ⁵xNäk inkät nämo itkamäŋ upäŋkaŋ bänepnatä inta juku piŋpäŋ nadäŋ tamik täyat. Täŋkaŋ in täŋkentäk säkgämän kowata kowata täŋpäŋ Kristota nadäŋ imikinik kehäromigän täŋpeŋ kuŋat täkaŋ unita bänep oretoret nadätat. ⁶Täŋpäkaŋ in Kristo Jesutä Ekäni täŋ tamekta imagutkuŋo unita ukät kowat-kwasikorän täŋpeŋ kuŋat täkot. ⁷yUde täŋpäŋ Kristo uterak jäwänjin pewä äpmonŋpäŋpäŋ yeŋkehärom täkot. Ude täŋpäŋ nadäkinik täktäk kädet täwetpäŋ täwoŋäreŋ täŋpanitä bänepjin täŋmeham täŋjirän kuŋat täkot. Täŋkaŋ bänep oretoret pen täŋ iniŋ yäpmäŋ ärok täkot.

⁸zTäŋpäkaŋ äma kubätä nadäk-nadäk jopi ba yäŋ-yäkŋarani man terak täwetpäŋ täwoŋäreŋ täŋjirän kädet siwoŋi kakätänenŋta nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täkot. Man udewani uwä ämaken nanik, äbek ora täŋo kobap man. Uwä kome terak imaka kehäromi nitek uterak wohutpäŋ yäk täkaŋ, u Kristoken nanik nämo. ⁹aNadäkaŋ, Kristo tohari gupi nitek ahäŋkukotä itak. Kristo uterak Anutu täŋo täktäk ba mebäri-inik tokŋek pat imitak. ¹⁰bUnitä imaka imaka kehäromi nitek unita intäjukun-inik täyak. Ukät kowat-kwasikorän täŋjirä Anututä irit

¹1:27 Efe 1:18; 1Ti 1:1 ⁵1:28-29 Efe 4:13 ¹1:28-29 Efe 3:7,20; Plp 4:13

^u2:2 Efe 3:4,18; Kol 1:26 ^v2:3 Ais 45:3; 1Ko 1:24,30; Efe 3:19

^w2:4 Rom 16:18; Efe 5:6; Kol 2:8 ^x2:5 1Ko 5:3 ^y2:7 Efe 3:17; Efe 2:20-22

^z2:8 Kol 2:3 ^a2:9 Jon 1:14,16 ^b2:10 Efe 1:21-22

bureni intä terak tokŋek peŋ tamiŋkuko itak. ^{11c}Täŋpakaŋ Kristo tubeŋ kuŋpäŋ itkuŋ-ken uken Juda kädet iwatpäŋ gupjin moräk bureni nämo madäŋkuŋ. Nämo, gup moräk madäk-madäk mebari kubä yäpuŋ. U ŋodeta yäyat; Ämatä gupi moräk madäk täkaŋ ude, Kristotä bänep nadäk-nadäkjin biani u madäŋ däknękuk. ^{12d}Täŋpakaŋ ume ärutkuŋ-ken uken Kristo-kät kowat-kwasikorän täŋkuŋ. Täŋkuŋo unita Anututä inä Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ äneŋkuk. Täŋpakaŋ inä Anututä Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäŋ akuŋkuko unitäŋo kehäromi pähapta nadäkinik täŋkuŋo unita kadäni ume yäpuŋ-ken uken Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotpäŋ tepmaŋkuk. ^{13e}Bian inä guŋ, Juda täŋo бага man nämo iwarani, ba momi mäyap täŋpäŋ kumbani ude bumik kuŋarirä Anututä momijin peŋpäŋ Kristo-kät bok täŋpän kodak taŋkuŋ. ^{14f}Juda täŋo бага man kudän täwani unitä iwan täŋ tamiŋkuk. Uwä momijin kubäkubä kwawak ude pewän ahäwäpäŋ mankenta biŋam tepmaŋkuk. Upäŋkaŋ Jesutä momijin бага mantä yäŋahäŋkuko u kuduŋtagän päya kwakäp terak urirän paotkuŋ. ^{15g}Täŋpäŋ ugän nämo; Jesutä päya kwakäp terak kumbuko uterak mäjo wära kehäromi nikek ba imaka kuduŋtagän kehäromini nikek u kehäromini kudup yäyomägatkuŋ. Kehäromini yäyomägatkaŋ wi yäwatpäŋ mebarini kwawak peŋjirän imaka jopi ude äworeŋkuŋ.

Äma täŋo бага man nämo iwatneŋ

^{16h}Unita äma kubätä ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit

ba orek nämo itta ba Sabatta yäjiwät man täwetpäŋ taniŋ wärät täkaŋ u nämo nadäŋ imineŋ. ¹⁷ⁱBaga udewani uwä imaka bureni kämi ahäkta yäwani unitäŋo wärani bumikgän. Upäŋkaŋ imaka bureniwä Jesuken ahäŋkuko pätak. ¹⁸Täŋpakaŋ äma udewani kubätä man ayäbu käda käwanipäŋ yäŋahäŋjirän ba in injinta äpami nadäŋpäŋ aŋero yäniŋ oretta täwerirän man udewanita bureni yäŋ nadäŋpäŋ nadäkinikjin pewä putärewäpäŋ gwäki yäpmäkta täŋpä waneŋta. Butewaki, äma udewani uwä äma täŋo nadäk jopi iwatkaŋ ehäritä inita nadäŋjirä ärowani täk täkaŋ. ^{19j}Äma udewani Kristo nämo tubeŋ kuŋkaŋ meni-tägän jop yäŋ-täkŋat täkaŋ. Nadäkaŋ? Kristo uwä äbot täŋpani täŋo gwäknin pähap. Täŋkaŋ äbot täŋpani nin uwä Kristo täŋo gupi ude. Gupi u towiŋjirän kehärom taŋpäŋ Anutu täŋo nadäk uterakgän taŋjän tagak täyak. Täŋ, äma udewani uwä Kristo peŋpäŋ iniken nadäk terak kuŋarani.

²⁰Eruk, inä Kristo täŋo kumäk-kumäki yäpurärätpäŋ kome täŋo mäjo ba imaka mäde ut yämiŋkuŋopäŋ mebari imata kome ŋonitäŋo mäheŋi bumik täŋpäŋ unitäŋo бага man mebari mebari iwaräntäk täkaŋ? ²¹Man u ŋode yäk täkaŋ; U iŋirentawä! U naŋpentawä! U yäpentawä! ^{22k}Täŋpakaŋ imaka u ba u yäjiwät täkaŋ uwä bäräneŋ paotta yäwani. U ämatä iniken nadäkpäŋ yäŋpäŋ-täwoŋärewani. ²³Täŋkaŋ kaŋpäŋ ŋode nadäneŋ; Baga man udewani täga täŋkentäŋ nimek yäŋ nadäneŋ. Ba unita nadäŋjirä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täneŋ. U gup yäpmäŋ äpäk-äpäk kädet bureni niwoŋäreŋk täkaŋ yäŋ nadäneŋ. Ba u

^c2:11 Rom 2:29 ^d2:12 Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1 ^e2:13 Efe 2:1,4-5

^f2:14 Efe 2:14-16; 1Pi 2:24 ^g2:15 Kol 1:13 ^h2:16 Rom 14:1-12

ⁱ2:17 Hib 8:5, 10:1 ^j2:19 Efe 2:21; Efe 4:15-16 ^k2:22 Ais 29:13; Mat 15:9

komi epän Anututä gäripi nadäk täyak unitäño kädet niwoñarek täkañ yän nadäneñ. Upañkañ nämotä nämoinik! Imaka udewani uwä bureni nämo. Uwä gup täño kañgärip ba nadäñ gärip kädet waki u däpmäkta kehäromini nikek nämo. Nämoinik!

Kristo terak bänep kodaki iritta man

3¹Tänpäkañ inä Anututä Kristo-kät bok yäpmän akuñkuko unita kunum täño tuñum, Kristotä Anutu dubiniken intäjukun itak-ken itkañ u yäpmäkta gwäk pimik täkot. ^{2m}Tänkañ bänep nadäk-nadäkjin kunum gänañ imaka säkgämän itkañ unitagän pewä kuk täyon, kome terak imaka itkañ uterak nämo peneñ. ³ⁿImata, in kumbuño unita. Kumäñirä iritjin bureni uwä Kristo-kät kwasikorirän Anututä käbop peñkuko ini watäni it täyak. ^{4o}Eruk, iritnin täño mebäri bureni Kristo unitä äneñ ahäñirän in udegän kuduptagän ukät bok, iniken peñyänek epmäget kudän ikek api ahäneñ.

⁵Unita yänpän kome täño irit kuñat-kuñat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpän kañ yejämbut! U ñodeta yäyat; Kubokäret, kañgärip nadäñ gärip waki, ba imaka imakata ämäñi täktäk. Nadäkañ? Ämäñi täktäk uwä anutu jopita gwäjiñ äpmon imik-imik udewanigän. ⁶Tänpäkañ imaka udewanita yänpän Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. ⁷Nadäkañ, inä bian kome ñonitäño nadäk terak itkuñ-ken uken imaka u iñit yäpmän kuñat täñkuñonik. ^{8p}Unita apiño imaka päke u mäde ut yämüt. Kokwawak, bänep kubit,

nadäwäwak, yänpän-kañiwat ba me yäkyäk u kudup peñ moreneñ. ^{9-10qr}Tänkañ äbot täñpani notjiye jop yäkñat-yäkñat nämo täneñ. Nämoinik, inä bänep bianijin täño kudän yejämän morenpän bänep kodakipän tek ude wädäwä äronkuño unita. Tänpäkañ bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahäkta täñkodak täk täyak. U näkño mebärina kañpän nadäkinik täñput yänpän ude täk täyak. ^{11s}Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk. Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämo madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuñum äma, nin kuduptagän Kristotä gwäknin ude itpän imaka kuduptagän uwäk täk täyak.

^{12t}Eruk, in Anututa biñam täñpani, ini-tägän bänep iron täñ tamiñpän yäpmän daniñkuko unita kudän ñode täñpeñ kuñat täkot; In notjiyeta butewaki nadänpän täñkentän yämik täkot. Täñkañ injinta nadäñirä äpani tänpäpän notjiyeta kokwawak bäräneñ nämo nadäñ yämineñ. Nämo, bänep kwini terak orañ yämik täkot. ^{13u}Tänkañ bämopjin-ken yänwawak ahäñirän momi pekpek täk täkot. Ekänitä momi peñ tamiñkuko udegän täk täkot. ^{14v}Tänkañ bänep iron kädet bureni iwat täkot. Kädet unitä kädet päke u kuduptagän yärepmi morek täyak. Bänep iron täktäk unitä kädet täga ätu täñ-meham täñirän in bämopjin-ken bänep kubägän terak säkgämän irit pewän ahäk täkañ. ^{15w}Tänpäkañ bänepjin täño

¹3:1 Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20 ^m3:2 Mat 6:33

ⁿ3:3 Rom 6:2; 2Ko 5:14 ^o3:4 Plp 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2

^p3:8 Efe 4:25-31, 5:4 ^q3:9-10 Efe 4:22,25 ^r3:9-10 Efe 4:24

^s3:11 Gal 3:28 ^t3:12 1Pi 2:9; Efe 4:2,32 ^u3:13 Efe 4:32, 5:2

^v3:14 Rom 13:8-10; 1Ko 13:13; Efe 4:3 ^w3:15 Plp 4:7; 1Ko 12:13,27; Efe 4:4

yäma därirä bänep pidäm Kristoken naniktä intäjukun it tamiñpäñ bänep nadäk-nadäkjin-ken kañiwat epän täk täyon. Nadäkan? In bänep pidäm uterak itta Anututä yän-päbä äbot kubägän tepmañkuk. Täñpäkañ imaka u ba unita yänpäñ Anututa bänep täga nadäñ imik täkot. ^{16x}Täñkañ Kristo täño mantä bänepjin-ken tokjek pat täyon. Kristo täño mantä bänepjin-ken tokjek ude parirän nadäk-nadäk täga terak notjiye täño bänepi täñkehärom takta yawetpäñ yawoñarek täñjit kap mebäri mebäri tek täkot. Kap Sam terak tewani, ba Ekäni iniñ oretoret kap ätu ba kap ätu Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäwani u Anututa bänep täga nadäñ imiñpäñ tek täkot. ^{17y}Täñkañ imaka u ba u yäk täkañ ba täk täkañ u kuduptagän Ekäninin Jesu u nadäñ imiñpäñ täk täkot. Ude täñpäñ Jesu wäpi terakgän Anutu Nan bänep täga nadäñ imikinik täk täkot.

Näda miñi nani täño irit

^{18z}Eruk, webe, in äppiye gämorigängän kuñat täkot. Ekänita biñam täñpanitä ude täñpäwä api tägawek. ^{19a}Täñpäkañ äma, inäwä webejiyeta nadäñ yämikinik täñpäñ komi mebäri mebäri nämo yämineñ. ^{20b}Täñpäkañ ironironi, inä menjiye nanjiyetä man yänjirä mani buramik-inik täneñ. Ude täñjirä Ekänitä tabäwän gäripi nitek api täk täneñ. ^{21c}Täñpäkañ nan, inä äpetjiye nanakjiye man jäpi ba yäniñ wärät man yawettäko bänepi täñpä wawäpäñ nadäñ bäräp terak nämo kuñatneñ.

Intäjukun äma ba watä ämaniye jopita man

^{22d}Äma täño epän watä ämaniye, inä intäjukun ämajiyete täño man kudup buramik täkot. Täñkañ intäjukun ämajiyete iñamiken epän täñpani yän niwerut yänkañ täñyäkjarani nämo täneñ. Nämo, iñamiken itkañ ba nämo itkañ, epän kehäromigän täneñ. In Ekäni orañ imik täkañ unita bänep täñjikjat-kät nämo, kadäni kadäni kudän siwoñi terak epän bureni täñ yämineñ. ²³Täñkañ epän u ba u täk täkañ u ämata yänpäñ nämo, Ekänita epän täyat yän yänpäñ gwäk pimiñpäñ täñ-dämik täkot. ²⁴Ñode nadäñpäñ täneñ; Epän täk täkamäñ unitäño gwäkiwä kunum gänañ nininta yän nimani itak uwä Ekäniken mät yäpne. Nadäkan? Inä Ekäni Kristo täño watä äma irirä ini-tägän intäjukun ämajin bureni ude it tamik täyak. ^{25e}Täñpäkañ äma kudän wakiwaki täñpaniwä kudän waki unitäño kowata api yäpneñ. Imata, Ekänitä ämawebe kudup täño täktäki uwä nadäk kubä terakgän yäpmañ danik täyak.

4 ^fTäñpäkañ epän watä äma täño intäjukun ämaniye, inä ñode nadäk täkot; Nin täño intäjukun ämanin kunum gänañ itak. Unita nadäñpäñ watä ämajiyete kudän siwoñi terakgän yabäñ yawatneñ.

Ekäniken yänapik-apik täño man

^{2g}Täñpäkañ Ekäniken yänapik-apikta ket nadäwä tumbäpäñ gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni yäk täkot. Ude täñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imikinik täk täkot. ^{3h}Täñkañ ninta imaka, yänapiñirä Anututä iniken mani täño käderi täwit

^x3:16 Efe 5:19 ^y3:17 1Ko 10:31; Efe 5:20 ^z3:18 Efe 5:22

^a3:19 Efe 5:25 ^b3:20 Efe 6:1 ^c3:21 Efe 6:4 ^d3:22 Efe 6:5-8

^e3:25 Rom 2:11 ^f4:1 Wkp 25:43,53; Efe 6:9 ^g4:2 Efe 6:18; Plp 4:6

^h4:3 Rom 15:30; Efe 6:19; 1Ko 16:9

nimiñirän Kristota man käbop itkuko u yäñahäk täkäna.

Man unitagän näk komi yotken itat. ⁴1Tänkañ Ekäniken yäñapik mantä mehamtäñ namiñirä man pidämigän yäñkwawa tañira ämawebe komeni komenitä mebäri kañ nadäwä tumbut. Näk ude täkta yän namani. ⁵JTänpäkañ äma Anutu nämo nadäñ imani bämopi-ken inä säkgämän kuñatpäñ Kristo täño kädet yäwoñärehta pidämtak täkot. ⁶kUde täñkañ yäkyäkjintä gäripi gakñi nikek kañ ahäwän. Tänpäkañ ämatä man u ba u täwet yabänayäñ täkañ unita ketinik nadänpäñ kowata säkgämän kañ yäwerut.

Äma Polkät bok irani unitäño man

⁷1Näkñaken manna biñam Tikikustä api täwerek. Uwä nintäño notninpak bänepnin gämäni, täñkentäk ämanin ba Ekäni täño watä piä äma bureni-inik, man buramik täñpani. ⁸mBänepjin täñpidäm tawut yäñpäñ iritnin täño manbiñam täwetta notninpak u iniñ kireñpewa äretak. ⁹nTänpäkañ äma tägagämän Onesimus, man buramik täñpani notjinpak, injin äbotken nanik u bok yäwera äreñkañ näkä itat-ken ñonitäño manbiñam api täwetdeñ.

¹⁰oTänpäkañ komi yot ñoken bok irani notnapak Aristakus ukät Banabas nämeni Maktä nadäñ tamikamän. (Mak unitäño mebäri täwetkuro unita inken äreñirän not kañ täñ imut.) ¹¹Tänpäkañ notnapak kubä Josua, wäpi kubä Jastus u imaka, nadäñ tamitak. Äma yaräkubä uwä Juda äbotken nanik. Juda äma ätutä Anutu intäñjukun

itkañ kañiwat epän täk täyak unitäño man yäñahäkta nämo täñkentäñ namik täkañ, yaräkubä unitagän bänepna täñkehäromtañ namik täkañ.

¹²Tänpäkañ intä äbotken nanik kubä Epafra, Kristo täño watä piä äma unitä taniñ oretak. U intä kehärom tañpäñ Anutu täño nadäk siwoñi yäp-mäñpäñ nadäwä-tärewäpäñ kudup buramiñpäñ kuñatneñta kadäni kadäni Anutu-ken ehuranigän yäñapik täyak. ¹³Bureni-inik täwetat; Epafra unitä in ba Laodisia ba Hierapolis yotpärareken nanik äbot täñpani ämawebe täñkentäñ tamikta komi epän inide kubä täk täyak. ¹⁴Tänpäkañ yäpätagak äma notninpak tägagämän wäpi Luk kenta Demastä taniñ oretkamän. ¹⁵Tänpäkañ näkä Laodisia yotpärareken nanik äbot täñpani ba Nimfa ukät äboriye Anutu iniñ oretta Nimfatä ini yotken ärok täkañ u näkño bänep täga man ño yäñahäñpäñ kañ yäwerut.

¹⁶Tänpäkañ man kudän ño ämawebe daniñpäñ yäwerä nadäñ morewäkañ Laodisia äbot täñpani uken pewä kuñirän unitä udegän kañ daniñpäñ nadäwut. Tänpäñ unita kubä kudän tänpäñ yämiñkuro u imaka, tamäkañ kañ daniñpäñ nadäwut. ¹⁷pDaniñpäñ nadäñkañ Akipus ñode kañ iwerut; Epän Ekänitä yän gamani uwä säkgämän siwoñigän kañ täñ yäp-mäñ ku yän kañ iwerut.

¹⁸qEruk, Pol näkña-tägän ketnatä bänep täga man ño kudän tänpäñ tamitat. Komi yotken irani näka nadäñ namik täkot. Eruk, Ekäni täño orakorakitä inken itinik täyon.

¹4:4 Efe 6:20 ²4:5 Efe 5:15-16; 1Te 4:11-12 ³4:6 Efe 4:29; 1Pi 3:15

⁴4:7 Efe 6:21 ⁵4:8 Efe 6:22 ⁶4:9 Plm 10-12

⁷4:10 Apos 19:29, 12:12; Apos 13:13; Plm 24 ⁸4:17 Plm 2 ⁹4:18 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

*Ämawebe bänepi api äyänjurani
täñkehärom takta manbiñam*

1 ^rEruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäj namiñirän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäñ äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorrän täk täkañ, inta pewa äretak. Anutu täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot täñpani täño nadäkiniki

^{2s}Nin kadäni kadäni yänjapik epän täñkañ inta nadäj tamiñpäñ Anutu bänep täga man iwet takamäj. ³Nadäkinikjin täño bureni kañ-ahäk täkañ ba täñkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkañ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän peñpäñ bänepjin täñkehärom tañpeñ kuñat täkañ unita nin Anutu Nanin iñamiken kadäni kadäni nadäj tamiñpäñ yänjahäñpäñ iwet takamäj.

⁴Notnaye, nin inta bureni-inik ñode nadäkamäj; Anututä nadäj tamikinik täñpäñ inita biñam iwoyänjkuk. ^{5u}Ude nadäk takamäj uwä mebäri ñodeta; Mani biñam Täga täweritna man u jopi nämo täñkuk. Nämo, nin mani biñam unita nadäna bureni-inik täñpäpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak täwetkumäj. Inkät itkumäj-ken uken inta yänpäñ imaka u ba u yänpäñ täk täñkumäño u nadäkañ. ^{6v}Täñjitna nintäño kädet kuroñ ugän iwarän täñkuñ. Iwarän täñpäñ Ekäni imaka,

udegän iwarän täñkuñ. Täñpäkañ Ekäni täño Manbiñam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täñ tamiñirän man u bänepjinta biñam täñkuk.

^{7w}In ude täñkuño uwä nadäkinik täñpani Masedonia ba Akaia komeken nanikta intäjukun täñ yämiñpäñ kädet täga yäwoñäreñkuñ. ^{8x}Täñpäkañ inken, Ekäni täño mantä tokneñ moreñpäñ Masedonia ba Akaia komeken kuñ moreñkuk. Täñkañ, ugän nämo. In Anutu nadäj imikinik täñkuño unitäño manbiñam uwä komeni komeni nadäj moreñkuño unita nintä yäwetnañi kubä nämo täñkuk. ^{9y}Ini-tägän, nintä inken epän täñjitna not täñ nimiñkuño unitäño manbiñam niwet täkañ. Ba intäño manbiñam komeni komeni yänpäñ-nadäk ñode täñ yäpmäj kukañ; In anutu jopi nadäj yämik täñkuño u mäde ut yämiñpäñ Anutu irit kehäromi mäheми bureni unitäño watä epän ämaniye ude itkañ. ^{10z}Ba apiño in anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet u mäde ut imiñpäñ nanaki Jesu kunum gänañ naniktä äpäkta itsämäñpäñ itkañ. Nanaki u kumbani-ken nanikpäñ yäwän kikuñurani unitä täñkentäj nimiñirän Anutu täño kokwawak kadäni pähap ahäwayäñ täyak uwä api irepmitne.

Poltä Tesalonaika kome epän täñkuk

2 ^aNotnaye, ninä inken ahäñpäñ epän nämo täna wañkuñ. Nämo inik, epän täñjitna bureni ahäñkuk. U injin nadäkañ. ^{2b}Ba pengän Pilipai kome nidäpmäñpäñ niwat kireñkuño u imaka, nadäkañ. Ude täñ nimiñkuño päñ nämo kwitañkumäj. Nämo inik. Äma ätutä iwan pähap täñ nimiñirä Anutu

^r1:1 Apos 17:1-10; 2Te 1:1 ^s1:2 Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Te 1:11

^t1:3 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 ^u1:5 1Ko 2:4-5; 1Ko 4:20 ^v1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Apos 17:5-9 ^w1:7 1Pi 5:3 ^x1:8 Rom 1:8 ^y1:9 Apos 14:15 ^z1:10 Tai 2:13; Apos 17:31; 1Te 5:9 ^a2:1 1Te 1:5,9 ^b2:2 Apos 16:19-24; Apos 17:1-9

yäpman wädänpän bätakigän nadänkan inken ärenpän Anutu täño Manbiñam Täga u täwetkumän. ³Tänpäkan manbiñam täwetkumäño uwä bänepjin tänpidäm takta täwetkumän. U jop manman ba yän-täkjarani man nämo täwetkumän. Ba in tänpäwakta man nämo täwetkumän. ⁴cNämo, Anututä nibawän tagawäpän mani biñam yänahänekta epän ño ketnin terak peñkuk. Epän u täk takamän uwä ämatä ninta nadäwä ärowani takta nämo täk takamän. Nämoinik, Anutu bänepnin yäpman danik täyak unitä nibawän gäripi tänpakta täk takamän.

⁵dTänpäkan in nintäño mebari nadäk takan, ba Anututä udegän nintäño mebari nadatak. In nintäño manta gäripi nadawut yänpän bänep ärik-ärik man nämo täwetkumän ba intäño moneñ tuñumta yabängärip tänpän Anutu täño man terak yän-täkjaratpän yäpmakta nämo täñkumän. ⁶eBa in bämopjin-ken ba kome kukñi käda wäpnin biñam ikek kuñatta nämo täñkumän. Nämo, nin Kristo täño aposoro bureni-inik itkamän unita täñkentän nimut yän täga peñ täwetnañpän nämo peñ täwetkumän. ⁷Tänpäkan webe kubätä nanakiye watäni säkgämän itkan nonoñ yepmän towik täyak ude bumik in bämopjin-ken kwini terak it täñkumänonik. ⁸Gäripnin tañi inken peñkumäño unita Anutu täño Manbiñam Täga täwettagan nämo. Inta yänpän gupnin iniñ kirekta bok pidäm tañkumän. Imata, bänepnintä inta gäripi pähap nadänkumäño unita. ⁹fNotnaye, nintä bämopjin-ken itkan epän tañi täñkumäño u nadäkan. Bäräpi tamine yänpän kepma bipani gupnin

mehamtäkta epän bok kädap ikek täk täñkumänonik. Ude täñkan Anutu täño Manbiñam Täga uwä täwetkumän.

¹⁰Inken mominin nämo, kudupi-inik, bänep siwoñi terak kuñatpän epän täñ tamñkumäño u in nadäkan. Uwä in ba Anutu imaka, penta nadäkan. ¹¹Tänpäkan kubä pen ñode nadäkan; Äma kubätä äperiye nanakiyeta täñ yämik täyak, in kubäkubäta udegän täñ tamñkumän. ¹²Intä irit kuñat-kuñat Anututä nadawän siwoñi täk täyak udegän täñpeñ kuñarut yän nadänpän bänep täñ-kehäromtak man täwerit, bänep tänpidäm tak man täwet täñkumän. Ba Anututä tabänjirän täga tänpakta in kädet täga terak kuñarut yänpän kadäni ätu man kehäromi täwetkumän. Imata, Anutu unitä kañiwat yewani gänañ, iniken wäpi biñam ikek itta yänpäbä tepmak täyak unita.

Anutu täño manta jibi yäpuñ

¹³gTänpäkan nin Anutu täño man täweritna nadawä kome äma täño man kubä bumik nämo täñkuñ. Nämoinik! Anutu täño man bureni-inik ude nadänkuño unitä Anutu täño äbot täñpani inken epän täñjirän irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäk takan. Unita nin inta yänpän Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet takamän. ¹⁴hNotnaye, inä Judia komeken nanik Anutu täño äbot täñpani Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täñpeñ kuñat takan, apiño udegän takan. Judia äbot täñpani uwä Juda naniktä däpmanpän komi yämik täñkuño udegän in notjiye ätutä tadäpmanpän komi tamik takan. ¹⁵iKädet u kudupi nämo. Juda

^c2:4 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20

^d2:5 Apos 20:33; 2Pi 2:3; Rom 1:9; 1Te 2:10 ^e2:6 Jon 5:41,44

^f2:9 Apos 20:34; 1Ko 4:12 ^g2:13 1Te 1:2; 2Te 2:13; Gal 1:11-12

^h2:14 Apos 17:5 ⁱ2:15 Apos 2:23, 7:52

naniktä profet biani biani ätu dämpän yäpman äbätängän Ekäni Jesu udegän utpewä kumbuk. Tänpäkan nin udegän nidämpänpäjä komi nimiņkuņ. Ude täņkuņo u Anututa not nämo täņ imik täkan ba ämawebe kuduptagänta iwan täņ yämik täkan.^{16j} Ba ugän nämo. Guņ äbotken Anutu täņo man yäweritna nadämpän Anututa bijam täneņ yänkan бага penkirek täkan. Tänpäkan äma uwä kädet wakiwaki ude täņ yäpman äbäntäko mominitä ärowani pähap täņirän eruk, Anutu täņo kokwawak ahän yämatak.

Tesalonaika ämawebe äneņi yabäktä nadänjuk

^{17k}Notnaye, kadäni keräpigän in tepmaņkumäņo upänkan tepmak-inik nämo täņkumäņ. Nämo inik. Bänepnintä inta butewaki nadän tamiņpäņ äneņi tabäktä gäripi-inik nadäkamäņ unita inken äneņi ärekta ehut itkamäņ.¹⁸ Inken ärekta gäripi nadäkamäņ upän Pol näkä kadäni kadäni inken ärekta nadänjira Satantä kädet penpipiņ namik täyak.^{19-20l} Täņ, inta gäripi pähap nadäk täkamäņ u ŋodeta; Epänin täņo bureni-inik uwä in, ba nintäņo oretoret ba epmägetnin uwä in, unita Ekäninin Jesu unitäņo äbäkäbäk kadäni-ken iņamiken inkät penta itkan kehäromigän bänep oretoret terak täga api itne.

Pol Timoti iniņ kireņkuk

3^{1-2mn} Notnaye, inta nadäwätäk taņi tänpän nek Atens yotpärare-ken itkan Timoti iniņ kireņpeda inken ärekta man yänpäņ-nadäk täņkumäņ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu täņo epän äma ude itpäņ Kristo täņo Manbiņam Täga yänjahäk täyak unitä

päre Anutu täņo man terak bänepjin ba nadäkinikjin täņkehärom takta iwoyänkumäk.^{3o} Komi ba bäräpitä tänpewän kwaineņ yänpäņ Timoti teda äreņkuk. In nadäkan, Anutu täņo man uwä kwini terak itpäņ-nadänekta nämo yän nimani.^{4p} Nin inkät itkan pengän man ŋode täwetkumäņ; Anututa yänpäņ komi bäräpi in ba nintä terak api ärowek. Man yänkumäņo u bureni ahätak ŋo yän nadäkan.^{5q} Mebäri unitagän inta nadäwätäk pähap tänpän intäņo nadäkinikjin kanpäņ nadäkta Timoti iniņ kireņpewa äreņkuk. Tänyäkņarani äma waki Satantä täņ-täkņat-pewän nadäkinikjin pewä putäreņjirä epänin jop pewä paorektawä yän nadänkut.

Timoti manbiņam täga yäpman äbuk

^{6r}Tänpäkan Timotitä inken nanik äyänut päbä nadäkinikjin ba bänep ironjin unitäņo manbiņam ŋode niwetkuk; Intä ninta gäripi pähap nadäk täkan. Ba nintä in tabäktä gäripi nadäk täkamäņ, udegän intä nin nibäktä yäk täkan. Manbiņam ude niwetkuk.^{7s} Tänpäkan notnaye, in nadäkinikjin ikek itkan yän biņam niwerirän nadänkumäņo unitäwä nin komi butewaki terak kuņat täkamäņ unitäņo bäräpi tänpidäm taņkuk.⁸ Bureni, in Ekäni iņit-inik täņpeņ kuņarirä nadämpän nintäņo iritninken gäripi pähap ahäk täyak.

⁹Tänpäkan inta yänpäņ Anutu iņamiken bänep täga pähap nadäk täkamäņ unita Anutu bänep täga inide kubä iwet täkäna!¹⁰ Täņkan nadän nimiņirän inken päre kowat kawän tänpän nadäkinikjin ätukät täņkehärom takta kepma bipani Anutu-ken gwäk

^j2:16 Mat 23:32-33 ^k2:17 1Te 3:10 ^l2:19-20 Plp 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4

^m3:1-2 Apos 17:15 ⁿ3:1-2 Apos 16:1-3 ^o3:3 Efe 3:13; 2Ti 3:12

^p3:4 Apos 14:22 ^q3:5 Plp 2:16 ^r3:6 Apos 18:5 ^s3:7 2Te 1:4

pimiŋpäj kehäromigän yäjapik täkamäj.

¹¹ Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit nim-iŋirän inken kaŋ ärena. ¹² Täŋpäkaŋ Ekänitä bänepjin-ken epän täŋirän inken bänep iron kädet taŋi ahäŋirän inŋintäŋän bänep iron kowata kowata täk täkot. Ba äma gägänita udegän kaŋ täŋ yämut, nintä inta täŋ tamik täkamäj udegän. ¹³ Ude täŋirä Anutu Nanintä bänepjin täŋkehärom taŋirän iŋamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuŋat täkot. Pen udegän kuŋarirä Ekäninin Jesutä ämawebe inita biŋam iwoyäwani yämagut yäpmäj äneŋi kaŋ äbän.

Anutu iŋamiken siwoŋi kuŋat-kuŋatta man

4 ^vNotnaye, Ekäni Jesuta yäjppäj jukuman kubä ŋode täwetnapäj nadäwut; Irit kuŋat-kuŋatjintä Anutu not täŋ imikta mebäri täwetpäj täwoŋäreŋk täŋkumäŋo udegän kaŋ irut. Täŋkaŋ Anutu täŋo man u täga iwat täkaŋ upäj gwäk pimiŋpäj ehuranigän kaŋ iwarut yäjppäj täwetkamäj. ² Ekäni Jesu täŋo meni terak man kehäromi täwetpäj täwoŋäreŋk täŋkumäŋo nadäkaŋ u.

³ ^wAnututä ŋode täwet täyak; Kubokäret penpäj bänep siwoŋi terak kuŋat täkot. ⁴ Täŋpäkaŋ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäj webejiye-kät kädet siwoŋi terak kaŋ kuŋarut. ⁵ Kädet siwoŋi terak kuŋatkaŋ ämawebe guŋ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip täŋpäj kubokäret täk täkaŋ ude nämo täneŋ. Nämoinek! ⁶ ^xUnita in

notjiye täŋyäkŋatpäj webeniye nämo kubotäneŋ. Kädet waki udewanita bian man ŋode täwetkumäj; Ekänitä äma kädet ude täk täkaŋ uwä kowata waki api yämek. ⁷ ^yBureni! Nadäk-nadäk waki yäpmäj kuŋatneta nämo, kudupi-inik itpäj nadäk-nadäk siwoŋigän yäpmäj kuŋatneta Anututä nimagutkuk. ⁸ ^zUnita äma kubätä man u mäde ut imayän täko uwä äma kubäta nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

⁹ Eruk äbot täŋpani ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebäri täwetpäj täwoŋäreŋirän bureni iwat täkaŋ upäj imata bänep iron kowat täŋpän täneŋta äneŋi jop kudän täŋ tamine? ¹⁰ ^bNämo, inä Masedonia kome äbot täŋpani ämawebe komeni komeni it yäpmäj kukaŋ u bänep iron täŋ yämik täkaŋ. Upäjkaŋ pen kaŋ täŋput yäjppäj täwetkamäj. ¹¹ ^cTäŋpäkaŋ man kubä pen ŋode täwetpäj täwoŋäreŋkumäj; Kuŋ äbäj täŋkaŋ täŋuruk-uruk nämo täneŋ. Komejin-kengän it dämiŋpäj epän ketjin-ken pewani u kehärom taŋpäj kaŋ täŋput. ¹² ^dUde täŋpäj nakta jop kubä nämo api itneŋ. Ude täŋirä äma Anutu täŋo kädet nämo iwat täkaŋ u inta bänep täga api nadäneŋ.

Jesutä äneŋi äbäŋta man

¹³ ^eNotnaye, in bämopjin-ken nanik ätu kumbuŋo u jide itkaŋ unitäŋo mebäri ket nadäwä tärewut yäjppäj man ŋo täwetat. Ket ude nadäwä tärewäkaŋ guŋ ämatä noriye kumäŋirä nadäk-nadäki paoräpäj konäm butewaki pähap täk täkaŋ in udegän nämo täneŋ. Nämoinek! ¹⁴ ^fNin

^t3:11 2Te 2:16 ^u3:13 Plp 1:10; 2Te 1:7,10 ^v4:1 2Te 3:6 ^w4:3 1Te 5:23; Hib 10:10; 1Pi 1:16 ^x4:6 Sam 94:1 ^y4:7 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16

^z4:8 Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14; 2Ko 1:22 ^a4:9 Jon 13:34

^b4:10 2Te 3:4 ^c4:11 Efe 4:28; 2Te 3:8,12 ^d4:12 1Ko 5:12-13; Kol 4:5

^e4:13 Efe 2:12 ^f4:14 Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12

nađakinik ɲode ták tákamäj; Jesu kumäjkaɲ akuɲkuk. Ude tājnkuko unita ɲode imaka nađakinik ták tákamäj; Anututä Jesu iniɲ kireɲpewän ämawebe nađäj imiɲkaɲ kumbuɲo u ini-tägän yämaguränkaɲ inikät bok api ämneɲ. ¹⁵gBa Ekänitä iniken man kubäwä ɲode täwetna; Kome terak kodak iritna Ekänitä äbayäj tàyak-ken uken kodak irani nintä kumbani nämo api yärepmitne. Nämoinek!

¹⁶hEkäni kunum gänaɲ naniktä äpayäj täjirän womat mämä api ahäwek. Täjpäj aɲero intäjukun täjpanitä gera yäjirän Ekäni ini uwä gera pähap yäjkaɲ api äpek. Äpäjirän ämawebe Kristo nađäj imiɲpäj kumbuɲo unitä jukun api akuneɲ. ¹⁷Akuɲirä kokoki yarägän kodak itnayäj tákamäj uwä kumbani yäput penakaɲ gubamtä pudät päro nipmaɲpän punin terak Ekäni-kät kowat kawän api täne. Täjpäkaɲ Ekäni-kät-gän api it yäpmäj ärone. ¹⁸Unita in man ɲowä yäjpäj-nadäk täjpäj notjiye kumbanita nađawätäk peɲpäj bänepjin täjpidäm tákot.

Ekäni äneɲi pit kubägän api ahäwek

5¹⁻²ij Notnaye, injin ɲode bureni nađäk tákaj; Nämo nađäjirä kubo ämatä bipani äbäk tákaj udegän Ekäni täjo äbäkäbäk kadäni täropigän api ahäj nimek. Ude nađäk tákaj unita Ekäni äneɲi äbayäj tàyak uwä kadäni ba kepma uken api ahäwek yäj imata kudän täjpäj tamine? ³kTäjpäkaɲ kadäni uken ämawebeä nin säkgämän kwini terakgän itkamäj yäjkaɲ irirä Ekänitä pit kubägän ahäj yämiɲpäj api däpmäj paorek. Bäraɲeɲ ahäj

yämayäj tàyak uwä webe nanak koki ikektä ittängän komi bäraɲeɲ nađäk tákaj ude. Imaka umuri u bäraɲeɲ ahäj yämiɲirä jide täjpäj api metäjpeɲ kuneɲ? ⁴Upäjkaɲ notnaye, inä bipmäj urani gänaɲ nämo itkaɲ unita Ekäni täjo kadäni, kubo ämatä bäraɲeɲ ahäk tákaj ude ahäjirän nämo kikiɲutneɲ. ⁵lNämoinek, ninä bipmäj urani ba bipanita biɲam nämo, peɲyäjek ba kepmata biɲam äbot täjpani.

Bänep kodaki it tākäna

⁶Unita äma ätu bänepi nađäk-nadäkita watä nämo itkaɲ däpmon pat tákaj ude nämo täne. Nämoinek, nađana tumbäpäj watäni itpäj kuɲat tākäna! ⁷Täjpäkaɲ äma däpmon pärani uwä bipmäj urani gänaɲ pat tákaj. Ba äma ume jägämi naɲkaɲ täjɲuɲguɲ kudän ták tákaj uwä bipani ták tákaj. ⁸Upäjkaɲ kepma täjo äbot ninäwä bänep nađäk-nadäkninta watä kehäromi itpäj kuɲat tākäna. Täjpäkaɲ nađakiniknin ba notniyeta nađäj yämik-iniktä kurepä ude ukät-pipik täj nimiɲirän äma wakitä nämo niđäpek. Ba Anututä bureni api nimagurek yäj bänepnin ukädagän peɲitna unitä gwäpä kehäromi ude täj nimik täyon. ⁹mU mebäri ɲode unita; Nin Anutu täjo bänep wakwaki bureni kaɲ-ahäneta nämo iwoyäj nipmaɲkuk. Nämoinek! Ekäninin Jesu Kristo täjo wäpi terak irit kehäromi korenetä iwoyäjpäj nipmaɲkuk. ¹⁰nJesutä ninta kowata kumbuko unita ukät bok täga api itne. Urita Jesu täjo äbäkäbäk kadäni-ken nin kumnayäj tämäjo u ba kodak itnayäj tämäjo u tägagän, ukät penta api it yäpmäj ärone. ¹¹oEruk, inä

84:15 1Ko 15:51 ^h4:16 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52

ⁱ5:1-2 Mat 24:36 ^j5:1-2 Mat 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 ^k5:3 Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 ^l5:5 Rom 13:12; Efe 5:9

^m5:9 1Te 1:10; 2Te 2:14 ⁿ5:10 Rom 14:8-9; 1Te 4:14 ^o5:11 Jud 20

man tägagämän u nadänpäj man kowat iwerän tänpäj bänepjin pen täñ-kehäromtak täkot, täk täkañ ude.

Kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwatne

¹²PNotnaye, man kehäromi ñode täwetkamäj; Äma inta yänpäj in täñkentäktä bämopjin-ken komi epän täk täkañ ba Ekänita yänpäj intäjukun täñ tamik täkañ, ba täwetpäj täwoñärek täk täkañ u nadäj yämik täkot. ¹³Täñkañ epän ude täñ tamik täkañ unita inä nadäj yämikinik tänpäj bänep oretoret terak orañ yämik täkot.

Tänpäj notjiye-kät not tänpäj bänep kwini terak it täkot. ¹⁴QUnita notnaye, in ñode täk täkot; Äma gañani, epän nämo täñpanita umun man yäwet täkot. Ba äma täñ mäyäk-mäyäk ba umun terak kuñarani udewani täñkentäj yämiñpäj bänepi täñ-kehäromtak täkot. Ba äma kehäromini nämo täñ-mehamtañ yämik täkot. Tänpäj äma udewani täñkentäj yämikta nämo gaña täneñ. Nämo, pentagän täñkentäk-kentäk terak kuñat täkot. ¹⁵RTäñkañ waki kowata kowata täneñta watä kehäromi itpäñ kuñat täkot. Ude täñkañ injin-tägän ba äma gägäni kuduhtagän täñkentäk-kentäk kowata kowata kañ täñ yäpmäj ärowut.

¹⁶SUde täñkañ kadäni kadäni bänep pidäm terak oretoret täñpeñ kañ kuñarut. ¹⁷Täñkañ Anutu-ken yäñapik man yäkta nämo gaña täneñ. Nämo, pen yäk täkot. ¹⁸UBa imaka u ba u unita

Anutu bänep täga man iwet täkot. Inä Kristo Jesu-kät kwasikoranitä ude kañ täñput yänpäj Anututä peñ täwetak.

¹⁹VTäñpäkañ Munapik täño kädäp nämo däpä kumneñ. ²⁰WTänpäj äma kubätä Anutu täño mani biñam yäñahänpäj täwerirän nadäj äwaräkuk nämo täneñ. ²¹Upäñkañ man nadäk täkañ u kuduhtagän nadänpäj yäpmäj danik kañ täñput. Ude täñkañ imaka täga tänpänä u kañ yäpmäj kuñarut. ²²Ude täñkañ waki mebäri mebäri kudup mäde kañ urut.

²³XEruk notnaye, inta yänpäj Anutu-ken ñode yäñapik täkamäj; Anutu, bänep kwini mähemitä ini ärutpak tänpäj tepmañirän bänep kudupi kañ täñ morewut. Ude täñjirän gupjin, bänepjin ba mäjojin kudupi parirän Ekäninin Jesu Kristo äbayäj täyak u iñamiken momijin nämo, kañ irut. ²⁴Täñpäkañ näk nadätat, Anutu tämagut täyak, man bureniñän yäwani unitä imaka yäyat ño inken bureni api täñpek.

²⁵YTäñpäkañ notnaye, in ninta nadänpäj Ekäniken yäñapik täkot. ²⁶ZTäñkañ äbot täñpani injin-tägän, Ekäni wäpi terak not tänpäj keräntäk täk täkot. ²⁷Unita näk Ekäni iñamiken man kehäromi ñode täwetat; In man kudän ño äbot täñpani kuduhtagän daniñpäj yäwerirä nadäwut.

²⁸Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraktä inken itpäñ itinik täk täyon. Ude.

^P5:12 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 ^Q5:14 2Te 3:6,11,15

^R5:15 Snd 20:22; Rom 12:17; 1Pi 3:9 ^S5:16 Plp 4:4 ^T5:17 Luk 18:1

^U5:18 Efe 5:20 ^V5:19 Efe 4:30 ^W5:20 1Ko 14:1,39

^X5:23 1Ko 1:9; 2Te 3:3 ^Y5:25 Kol 4:3; 2Te 3:1 ^Z5:26 Rom 16:16

2 Tesalonaika

*Bäräpi ätu bänepi api äyäjuranitä
yabäj ahäk täkaņ unitäņo manbiņam*

1^aEruk notnaye, Silas kenta Timotitä täņkentäj namänpäj näk Poltä man ŋo kudän täyat. Kudän täņpäj äbot täņpani Tesalonaika kome itkaņ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkaņ, inta pewa äretak. ²^bAnutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täņo orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

³^cNotnaye, kadäni kadäni yäņapik epän täņkaņ bänepnintä peņ niwerirän inta yäņpäj oretoret man iwet täkamäj. Nadäkinikjin taņi pähap tokņeņ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet taņi ahäj pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamäj. ⁴^dTäņpäkaņ Anututa yäņpäj in komi komi tamiņirä gupjin komi butewaki terak itkaņ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäj gwäk pimiņpäj kuņat täkaņ. Unita intäņo manbiņam u nintä komeni komeni Anutu täņo äbot täņpani yäņahäņpäj yäwet täkamäj.

Ekänitä äma yäpmäj danikta man

⁵^eKomi butewaki ahäj tamiņirä kehärom täņpäj it täkaņ uwä ŋode niwoņäreķ täyak; Anututä iniken kädet siwoņi iwatpäj nadäņirän bäräpi u ahäj tamik täkaņ. Komi unitä inä Anutu täņo kaņiwat yewa gänaņ kukta yäpän-siwoņtaņ tamik täyak. Täņpäkaņ Anutu täņo kaņiwat epän u täņkehärom takta epäni täk täkaņ. ⁶^fUnita kämiwä Anututä kädet siwoņi iwatpäj äma komi

butewaki tamik täkaņ u kowata komi butewaki udegän api yämek. ⁷^gUpäņkaņ ämawebe komi butewaki nadäk täkaņ inäwä, ninkät penta komi butewaki u api ketäreņ nimeķ. Ketäreņ nimayäj täyak u Ekäni Jesu-kät aņeroniye äbot pähap-kät kunum gänaņ naniktä äpnayäj täņo kadäni ugän Anutu ini ude api täņ nimeķ.

⁸^hKadäni uken kädäp mebet ikeķ äpä äma Anututa täņguņtak täkaņ ba Ekäninin Jesu täņo Manbiņam Täga u nadäj äwaräkuk täk täkaņ uwä komi api yämek. ⁹ⁱKowata Anututä äma udewanita yämayäj täyak u kumäj-kumäj tärek-täreķi nämo. Ba ini dubini-ken nanik ba kehäromini täņo epmäget kudäniken yäwat kireņpewän päņku äneņi äbäkta nämo, ukädagän api kuneņ. ¹⁰^jKadäni uken Jesutä wäpi biņam yäpmäkta kwawak api ahäweķ. Ahäņirän iniken äboriye, ämawebe mani nadäņpäj bänepi-ken peņpeņ kuņarani unitä epmäget kudäni u kaņpäj biņam api yäj imineņ. Täņpäkaņ inä mani biņam täweritna nadäwä bureni täņkuņo unita penta api käneņ.

¹¹^kUnita inta yäņpäj kadäni kadäni Ekäniken yäņapik man ŋode yäk täkamäj; Anutunintä kädet siwoņi iwatta iwoyäņkuko uterakgän itneņta täņpidäm taņ tamiton. Täņkaņ iniken kehärominitä mehamtäj tamiņirän imaka tägatäga täkta gäripi nadäk täkaņ u täņpäj irit kuņat-kuņatjinken nadäkinikjin täņo epäni bureni u kaņ kaņ-ahäwut. ¹²^lUde täņpäj irit kuņat-kuņatjintä Ekäninin Jesu täņo wäpi biņam oraņ yäpmäj ärok täkot.

^a1:1 1Te 1:1 ^b1:2 Rom 1:7 ^c1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13

^d1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 ^e1:5 Plp 1:28 ^f1:6 Rom 12:19; Rev 18:6-7

^g1:7 Mat 25:31; 1Te 3:13, 4:16 ^h1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Rom 2:8; 1Pi 4:17

ⁱ1:9 Ais 2:10,19,21 ^j1:10 Kol 3:4; 1Te 3:13 ^k1:11 Kol 1:9; 1Te 1:2-3

^l1:12 Ais 24:15; Mal 1:11

Ude tänpäj Jesu täjo wäpi bişam äronjirän in udegän Jesu ijamiken wäpjin bişam ikek kañ irut. Wäpi bişam uwä Anutunin ba Ekäninin Jesu Kristo unitäjo iron.

Anutu täjo manta iwan api ahäwek

2^mNotnaye, Ekäninin Jesu Kristo täjo äbäkäbäk ba unitä nimagut yäpman päbä dubini-ken api nipmanpeko unitäjo manbişam täwera nadäwut. ²Äma ätutä ñode api yäj-täkqatnej; Munapiktä ñode niwetak; Ekäni täjo kadäni uku ahänkuk yäj api täwetnej. Ba meni-tägän jop api yäj-täkqatnej. Ba man kudän terak Poltä kudän täk yäj api yäj-täkqatnej. Ude yäj-täkqarirä in tänguñ tänpäj kwainkañ bänepjin nämo pewä putärewek. ³nYäj-täkqat man udewani täwerirä nämo nadäj yämineñ. Ekäni täjo kadäni keräp täjirän pengänä Ekäni täjo manta iwan pähap api ahäwek. Täñkañ Pejawäk Äma, geñita bişam tänpäni unitä kwawak api ahäwek. ⁴oTänpäj äma uwä imaka imaka ämatä anutu yäj iwetpäñ yäniñ oret täkañ u kudup yäpman päpä yepmanpäñ ini wäpi api yäpman ärowek. Ude täñkañ Anutu täjo kudupi yot gänäñ äro itpäñ inita Näk Anutu yäj api yäwek.

⁵Tänpäkañ näk inkät itkañ unita täwetkuro ukeño u nadäkañ ba nämo? ⁶Kadäni ñokengän ukät-pipik pätak u nadäkañ? U kewenjirän Pejawäk Ämatä kadäni yäj imani-ken api ahäwek. ⁷Tänpäkañ apiño Pejawäk Ämatä epän käbop käbop täk täyak. Ude täjtäj kuñattäyon ukät-pipik u kewenjirän Pejawäk Äma u kwawak api ahäwek. ⁸pKwawak ahänpäj irirän Jesutä äbänpäj meni woñ piäj-iwat-pewän

Pejawäk Äma u kumänjirän eruk Jesu täjo peñyänek ägonitä yäput pewän paot-inik api täñpek. ⁹qTänpäkañ intäjukun, Pejawäk Äma u nämo kumänjirän Satantä kehäromi imänkañ Pejawäk Äma u Näk näwarut yäj nadänpäjä tänyäkqarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneñ. ¹⁰Ude tänpäj ämawebe paot-paotta bişam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api tänyäkqarek. Ämawebe uwä Anutu täjo man bureni u nadänpäj iyap takta bitnäk täkañ unita api paotnej. Man bureni u nadänpäj iyaptak täñkuñ yäwänä man unitä täñkentäj yämitek. ¹¹rUpäñkañ nämo! Man burenita nadäkinik nämo täk täkañ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniñ kireñpewän nadäk-nadäki peñ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneñ. ¹²Man burenita bitnänpäj imaka wakita gäripi nadäk täkañ unita ämawebe uwä kowata ahäj yämekta Anututä kädet ude uwä api peñ yämek.

Nadäj dämiñpäñ itkot

¹³sTänpäkañ notnaye, Ekänitä inta nadäj tamikinik täk täyak! Pengän-inik Anututä intä irit kehäromi kañ-ahäktä iwoyänjkuko unita inta yänpäj Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkana! Tänpäkañ in irit kehäromi kañ-ahäktä iwoyänjkuko uwä Munapiktä bänepjin täñ-kodaktañ tamiñjirän Jesu täjo manbişam burenita nadäkinik tänpäj kuñattängän api kañ-ahäneñ. ¹⁴Tänpäkañ Anututä in u kañ-ahäktä Jesu täjo Manbişam Täga nintä täweritna nadänkuño uterak iwoyänpäj tepmankkuk. Bureni-inik, Ekäninin Jesu Kristotä wäpi bişam ärowani yäpayäj

^m2:1 1Te 4:13-17 ⁿ2:3 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12 ^o2:4 Dan 11:36; Ese 28:2 ^p2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 ^q2:9 Mat 24:13; Rev 13:11-13
^r2:11 2Ti 4:4 ^s2:13 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4; 1Te 4:7, 5:9

täyak u in ukät penta itpäñ kañ yäput yäñpäñ yäñpäbä tepmañkuk. ¹⁵Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom tañpäñ man, kudän terak ba menintä täwetpäñ täwoñärekk täñkumäño u kañ yäpmäñ kuñarut.

¹⁶⁻¹⁷†Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin täñpidäm tañpäñ kehäromi tamiñjirän man ba epän bureni inken peñkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadäñ nimikinik täñpäñ bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahäñ nimik täkañ. Täñkañ nadäkiniknin täñkehärom tañjirän imaka tagagämän kubä mät kañ-ahäne yäñ bureni-inik nadäk täkamäñ.

Ekäniken kehäromi nimikta yäñapik täkot

3 ^uEruk notnaye, ninta yäñapik man yäk täkot. Ude täñjirä Ekäni täño mantä itpäñ-nadäki nämo, inken ahäñjirän nadäwä ärowani täñkuko udegän komeni komeni kañ kuñ morewän. ²Täñpäkañ äma wakiwaki ba äma peñawäk täñpani unita yäñpäñ täñkentäñ nimikta Anutu-ken yäñapik man yäñ nimik täkot. Nadäkañ? Ämawebe ätutä Anututa nadäñ imikinik nämo täk täkañ. Ämawebe udewanitä iwan täñ nimik täkañ.

³vUpäñkañ Ekänitä imaka u ba u täkta yäk täyak udegän täk täyak. Unita waki täño mähemitä in täñpän wanerjo udetä bänepjin mehamtañ tamiñpäñ watä it tamik täyak. ⁴wUde täñ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo täk täkamäñ. Nämo, ñode nadäk täkamäñ; Man täwet täkamäñ u buramik täkañ. U pen api buramiñ yäpmäñ kuneñ yäñ

nadäk täkamäñ. ⁵Ekänitä ini nadäk siwoñi täwetpäñ täwoñäreñjirän Anutu täño bänep iron terak kañ kuñarut. Täñpäñ Kristotä komi bäräpi gänañ nämo kwitañkuko udegän gwäk pim- inpäñ kañ kuñarut.

Epän nämo täñpeno uwä ketem nämo näñpen

⁶xNotniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ñode täwetna nadäwut; Äbot täñpani ätutä epänta gaña tañpäñ jop kuñat täkañ. Äma udewani man täwetpäñ täwoñäreñkumäño u nämo buramik täkañ. Unita udewani-kät penta nämo kuñatneñ. ⁷yNämo inik! Nintä kädet täñpäñ-täwoñärekk täñkumäño udegän kañ täñput. Ninä inken jop nämo itkumäñ. ⁸zNin inken ketem gwäki nämo, nämo nañkumäñ. Nämo inik. Ketem tuñumta yäñ-niwarani yäkañ, yäneñ yäñpäñ tamimañ bipani ketnintä epän kädäp ikek täñkä komi nadäñkumäñ. ⁹aTäñpäkañ ude tänetä nämo yäñ nimani. Ninä ketem inken nanik täga yäpnañpäñ in kädet täga täñpäñ-täwoñäreñjitna udegän kañ iwarut yäñpäñ ude täñkumäñ. ¹⁰bKädet täga unita inkät penta itkañ ñode täwetkumäñ; Äma kubätä epän nämo täñpeko uwä, ketem nämo näñpek.

¹¹cTäñpäkañ inken naniktä man ñode äbäñjirän nadäñkumäñ; Äma ätu uwä epän peñpäñ käroñ-käroñ kuñatkañ yot äroñkañ-äpäk täñtäñ kuñat täkañ. ¹²dU täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ñode yäwet- napäñ nadäkinik täk täkot; Komejin- ken itdämiñpäñ epänjin täñjirä bureni ahäwäpäñ injinken ugänpäñ nak täkot.

†2:16-17 1Te 3:13 u3:1 1Te 5:25 v3:3 1Te 5:24

w3:4 2Ko 7:16; Gal 5:10; 1Te 4:10 x3:6 Mat 18:17; Rom 16:17

y3:7 Plp 3:17; 1Te 1:6 z3:8 1Te 2:9 a3:9 1Ko 9:4; 1Te 1:6

b3:10 1Te 4:11 c3:11 1Ti 5:13 d3:12 1Te 4:11

^{13e}Täjkaŋ notniye, inä kädet siwoŋjita gaŋani nämo täneŋ.

^{14f}Täjpäkaŋ man kudän ɲo terak täwetkamäŋ uwä äma kubätä bitnäŋirän mebarini yäŋahäŋpäŋ kakätäwäpäŋ inigän itpäŋ kaŋ mäyäk tawän. ^{15g}Iwan kaŋ täŋ imut yäŋpäŋ nämo yäyat. U äbot täŋpani notjinpak kubä unita yäŋpäŋ-iwoŋjärekaŋ täŋirä kädet siwoŋji kaŋ iwarän.

^{16h}Eruk, Ekäni kwini mähe mi unitä kwini pewän ahäŋ tamiŋirän kadäni

kadäni, imaka u ba u tänayäŋ täkaŋ-ken u kwini terakgän kaŋ täŋ yäpmäŋ kut. Täŋirä Ekäni inkät kaŋ irän.

¹⁷ⁱYäŋtärekaŋ man ɲowä Pol näkŋatägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärekaŋ täkaŋ uwä ini udegän täk täyat. ¹⁸Täjpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

1 Timoti

Poltä äma gubaŋi kubä Anutu täŋo man yäŋahäwani u jukuman iwetkuk

1^{1-2jk} Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täŋo aposorotä man ŋo kudän täŋ gamitat. Waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peŋ näwet-pewän aposoro ahäŋkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänaŋ täga api nimagut yäpmäŋ ärowek. Täŋpäkaŋ Timoti, nadäkiniknek kubägän unita gäka nadäŋira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täŋo man peŋawähut täkaŋ

^{3l}Timoti, näk Masedonia kome kwa yäŋkaŋ gäwetkuro ude kaŋ tä! Efesus komeken ätukät itkaŋ äma ätutä Anutu täŋo man yäŋpäŋ peŋawähut täkaŋ uwä yabäŋ yäŋpewi kaŋ pewut!^{4m}Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkaŋ. Uwä äbekiye oraniye täŋo kobap man yäŋit äma biani umunitä it yäpmäŋ äbuŋo unitäŋo mebärita yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Man ude-wanitä äbot täŋpani ämawebe täŋo nadäk-nadäki täŋpä wawäpäŋ Anututa nadäŋ imikinik täŋpäŋ kuŋatta nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadatak u nämoinik täŋkentäŋ yämik täyak. Unita man jopi yäk täkaŋ u kaŋ pewut!

⁵Ima mebärita man kehäromi ŋo yäyat? U äbot täŋpani ämawebe

bämopi-ken bänep iron kädet täŋmeham täkta yäyat. Täŋpäkaŋ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täŋpäŋ Anutu iŋamiken bänep kuräki-inik itkaŋ bänep udewanitä kädet u siwoŋi yäŋ täwet täkaŋ ugänpäŋ iwatneŋ. Ude täŋirä bänep iron kädet bureni u api ahäwek. ⁶Upäŋkaŋ äma ätu kädet u peŋpäŋ man jopi, jiraŋ-ken nanik kaŋ-ahäŋkuŋo upäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. ⁷ⁿTäŋkaŋ inita ŋode yäk täkaŋ; Nin Juda täŋo бага man unitäŋo yäwoŋäre-wani äma yäk. Baga man unita nadäna tärek täkaŋ yäŋ yäk täkaŋ. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ бага man unitäŋo mebäri nämo nadäwä tärewäkaŋ jop man yäk täkaŋ.

^{8o}Täŋpäkaŋ ninä бага manta ŋode nadäk täkamäŋ; Uwä nadäk siwoŋi terak yäpmäŋ kuŋatnero uyaku бага man u imaka täga yäŋ nadäne. ⁹Baga man u äma siwoŋi kuŋaranita yäŋpäŋ nämo pewä ahäwani. Nämo uwä äma бага man utpäŋ ärowani kädet pewä ahäk täkaŋ unita yäŋpäŋ pewani. Äma ude-wani Anutu täŋo kädet mäde ut imiŋkaŋ momi täktäk kädet ba kome täŋo kädet ugänpäŋ iwat täkaŋ. Täŋpäŋ miŋiye naniye ba äma ätu kumäŋ-kumäŋ däp-mäk täkaŋ. ^{10p}Ba kubokäret täk täkaŋ, ba aŋ täŋo kudän täk täkaŋ, ba ämawebe jop yäkŋatpäŋ yäpmäŋ päŋku äma ätuta watä piä täŋ yämikta yäniŋ kireŋirä moner yämik täkaŋ. Täŋkaŋ äma ude-wani jopman yäk täkaŋ, ba Ekäni täŋo wäpi yäŋpäŋ jopman terak yäŋkehärom-tak man yäk täkaŋ, ba kädet waki u ba u Anutu täŋo man mebäri burenitä yäjiwät täyak upäŋ täk täkaŋ. ^{11q}Täŋpäkaŋ man bureni mäde ut imik täkaŋ uwä manbiŋam Anututä näkä

j1:1-2 Kol 1:27 ^k1:1-2 Apos 16:1-3; Tai 1:4 ^l1:3 Plp 2:24

^m1:4 1Ti 4:7; Tai 1:14 ⁿ1:7 1Ti 6:4,20; Tai 1:10 ^o1:8 Rom 7:12,16

^p1:10 Tai 1:9 ^q1:11 1Ti 6:15

yäñahäkta namiñkuko u. U Anutu irit gäripi nitek täño mäheimi, unitäño manbiñam epmäget peñyänjek ikek u.

Ekänitä Pol orañ imikinik täñjuk

¹²rEkäni Jesu Kristotä kehäromi namiñpäñ täñ-kehäromtañ namiñjuk. Täñkañ piäna täga api täñpek yän nadän namiñpäñ watä piä täñ imetta yän namiñjuk. Unita bänep täga man iwet täyat. ¹³Bian it yäpmäj äbutken uken näk Kristota yänärok man yänjit, komi imiñit ba piäni täñpäwakta kädet mebäri mebäri pewa-ahänkuñ. Täñpäkañ guñ itkañ Ekäni täño mebäri nämo nadäwa tumbäpäñ waki täñ imiñkuro mebäri unita Anututä butewaki nadän namiñjuk. ¹⁴Täñpäñ Ekäni täño irontä näkä terak tokñek parirän Kristo Jesuken nanik bänep ironkät nadäkinik nitek ahänkut.

¹⁵sñode nadä; Jesu Kristotä momi täñpani wakiken nanik yämagutta kome terak äpuk. Man uwä bureni-inik. U kuduptagän bänepnin-ken peñpäñ yäpmäj kuñatnañi. Täñpäkañ waki täñpani täño intäjukun äma bureni u näk ño. ¹⁶Kowata yäpnañi upänkañ butewaki pähap, unitäño mebäri näkä terak kuduptagän äronjuk. Täñpäñ äma momi wakiinik täñpani näkä butewaki u mebäri ñodeta nadän namiñjuk. Ämawebe nadäkinik täñpäñ irit kehäromita biñam tänayän täkañ unitä kudän kudupi näkä terak äronjuk. Ude kañpäñ nadänpäñ ñode täga nadänej; Polta täñ imiñkuko udegän ninta täga täñ nimek. ¹⁷tUnita ñode yäwa! Irit kehäromi täño Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-

kumäki nämo ba ämatä kënañi nämo. U Anutu pähap kubägän. Unita unitäño wäpi biñam ba epmäget peñyänjeki pat yäpmäj kuñpäñ pen it yäpmäj kuk täyon. Bureni-inik!

¹⁸uEruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yänätärej gamani udegän peñ gäwetat. Gäk man u iyap tañpäñ Ekäni täño man unita yänpäñ ämik kañ tä. ¹⁹vTäñpäkañ nadäkinikka kehäromigän parirän bänepkatä kudän u siwoñi yän nadäk täyan ugänpäñ kañ iwat. Äma ätutä ude nämo täñkuño unita nadäkiniki pewä putärewäpäñ wañkuñ. ²⁰wÄma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yänärok man iwet takamän unita Satan kerit terak yepmañkut. Ude täñkurowä Satantä komi yämiñ yäpmäj kuñjirän kudän waki u kañ pewun yänpäñ ude täñkut.

Ekäniken yänapikta jukuman

2Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi inñit täyat uwä ñode gäwera; Nadäkinik täñpanitä ämawebe kuduptagänta yänpäñ Ekäniken yänapik täkot. Täñpäñ imaka u ba unita äma ätutä wäyäkñek täkañ unita yänpäñ Anutu-ken yänapiñpäñ bänep täga man iwet täkot. ²xTäñkañ kome täño intäjukun äma ba gapman kudupta Anutu-ken yänapik manpäñ mehamtäñ yämik täkot. Yänapik man ude yänjitna watä it nimiñirä kwiniñgän itpäñ Anutu iniñ orerani ude kuñatpäñ kudupi siwoñigän kañ itna. ³Ude tänayän takamän unitä api tägawek. Ba waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tägawek.

¹1:12 Apos 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10; Gal 1:13 ⁵1:15 Luk 15:2, 19:10

¹1:17 Rom 16:27 ¹1:18 1Ti 6:12; Jud 3 ^v1:19 1Ti 3:9

^w1:20 2Ti 3:17, 4:14-15; 1Ko 5:5 ^x2:2 Efe 6:18; Plp 4:6

⁴yUnitäwä äma kuduaptagän inita biñam täñpäj man bureni yäpmäñpäj bänepi-ken pekta nadäk täyak. ⁵U imata, Anutu kubä-tägän it nimitak. Ba bämop äma bureni kubägän, Anutu ba äma nin bämopnin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. ⁶Kristo unitä kadäni iwoyāwani-ken ämawebe kuduaptagän mominin täño kowata däpmäj tärekta gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä kwawak ñode niwoñäretak; Anutu u ämawebe kuduaptagän waki kerik-ken nanik yämagutta nadäk täyak. ⁷aUnita näk ämawebe Manbiñam Täga u yāñahäñpāj yāwetta ba aposoro ude iretta yāñpāj iwoyāñpāj nepmanñani. Täñpākañ guñ äbotken man bureni-inik ba nadäkinik täño mebäri yāwetpāj yāwoñärektä yāwoñärewani äma täño piä ude yāñ namani. Man uwä jop nämo, bureni yäyat!

Ämawebe täño man

⁸Eruk, ämanita ñode yäyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutu-ken ket kewatpāj kañ yāñapik täñput. Ude täñpāj noriye-kät kokwawak ba iwan nämo täneñ. Nämo, irit kuñat-kuñari pakigän kañ kuñarut.

⁹bBa webeta udegän ñode yāwa; Webewä tek ähan nadāwani kañ täñpāj yāpmāj kuñarut. Inita nadāwä äpani täñpāpāj ämatä gäripi nibāwut yāñpāj gupita epmäget tañi nämo täneñ. Täñpāj gwäk puñiñ topmāk-topmāk täñpāj nämo kuñatneñ. Ba omäk meran, gwäki ärowani nämo meran täñ yāpmāj kuñatneñ. ¹⁰cNämoinik. Webe, Ekäni täño gäripi terakgän kuñatnayāj

yäk täkañ unitäwä täñkentäk-kentäk piä täñpeñ kuñarirä uyaku api tägawek.

¹¹Täñpāj Anutu täño käbeyä-ken webewä, kwikinik äpani itkañ juku peñpāj nadäk-nadäk piä täk takot. ¹²dTäñpākañ webetä ämani Anutu täño manpāj yāwetpāj yāwoñäreka piä ude täkta ba intäjukun täñ yämikta nämo nadāj yämimat. Uwä käbeyä-ken man kum itneñ. ¹³eU mebäri ñodeta; Anututä Adam jukun täñkañ Iv mäden tewän ahäñkuko unita webetä intäjukun itta bitnätat. ¹⁴fBa Adamtä täñyabäk täño mähemi nämo nadāj imiñkuk. Webenitä nadāj imiñpāj momi-ken mañkuk. ¹⁵Upāñkañ webewä nanak bāyak-bāyak terak Anututä api yāpän taganeñ. Bureni, webe u nadäkinik, bänep iron ikek, bänep siwoñi ba nadäk-nadäk täga terak kuñatnayāj täño uwä Anututä api täñkentäj yämek.

Äbot täñpanita watä äma täño man

3gÑode nadä; Äma kubätä äbot täñpani täño watä äma kubä ude itta nadāweko uwä piä täga täñpayāj nadatak yāñ yāneñ. Man u bureni-inik. ²hUpāñkañ äma kubätä watä äma piä u täkta nadāñpājä uwä ämawebe iñamiken kädet siwoñi terak kuñarek. Uwä webe kubägän yāpani. U irit kuñat-kuñarita watäni itkañ nadäk-nadäk täga Anutu-ken nanik yāpmāj kuñarani. U iron terak kuñarani. U yāñpāj-yāwoñäreka piä säkgämän täñpani. ³Täñkañ ume komita ämäñi nämo täñpani. Täñkañ ämik täñpani nämo, äma kwini, komi nämo, säkgämän-inik kuñarani. Ba moneñ tuñumta nadāj gäripi-inik nämo täñpani. ⁴Äma uwä iniken webe

†2:4 Ese 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib 12:24 †2:6 Gal 1:4

†2:7 Apos 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 †2:9 1Pi 3:3-5 †2:10 1Ti 5:10

†2:12 1Ko 14:34 †2:13 Stt 2:7,22; 1Ko 11:8-9 †2:14 2Ko 11:3

†3:1 Apos 20:28 †3:2 Tai 1:6-9

nanakta watäni säkgämän it yämiñpän äperiye nanakiye yänpän-yäwoñärek täñirän nani orañ imiñpän mani buramiñpän kuñarani. ⁵Unita jide nadätan? Äma kubätä webeni nanakiye watä säkgämän nämo it yämeko uwä jide tänpän Anutu täño äbot tänpäni ämawebeta watä säkgämän it yämek? ⁶Tänpäkañ bänep apigän äyänurani kubätä äbot tänpäni watä nämo irek. Äma udewani tä inita nadäwän ärowani täñirän Anututä Satanta täñkuko ude, manken tewekta. ⁷Ba ugän nämo. Äma kubätä watä äma piä yäpmäktä nadäweko uwä ämawebe Jesuta nadäkinik nämo tänpäni iñamiken siwoñi kuñarirän äma täga yäj iwerani. Täñ, äma udewani nämo wä ämawebetä yänpän-kañiwat täñirä Satantä bänepi tänpän guñ tawäpän buñep-ken tewekta.

⁸Äbot tänpäni täño täñkentäk äma imaka, ämawebe iñamiken siwoñi kuñatkañ tänyäkñarani nämo tänpäni. Täñkañ ume komi nañkañ tängunguñ nämo tänpäni. Ba moneñ äma tänyäkñarani tänpän moneñ tuñum jop nämo yäpäni. ⁹Täñkañ äma u Anutu iwat-iwat kädet Anututä ini kwawak niwoñärenkuko u inñit-inik tänpän Anutu iñamiken bänepi kuräki-inik irani. ¹⁰Tänpäkañ pengänä täktäki ba irit kuñat-kuñari yabänpän-nadäk tänpän käderi täga tänpäko uwä, eruk piä yämen. ¹¹Tänpän webeniye udegän, ämawebeniye iñamiken siwoñi kuñarani ba man äyänutpän yäkyäk nämo tänpäni. Uwä kwikinik itkañ bänepita watäni itpäñ man bureniñän yänpän kuñarani. ¹²Tänpäkañ äbot tänpäni täño täñkentäk äma uwä webe kubägän yäpmänpän äperi nanak ba watäniyeta säkgämän yabäj yäwarani.

¹³Eruk, täñkentäk äma piäni tänpewä tägak täkañ uwä wäpi biñam säkgämän ahäk täkañ. Ba nadäkiniki kehäromigän inñitpäñ unitäño mebari yäjähäktä bätakigän nadäk täkañ.

Anutu iwat-iwat kädet unitäño mebari-inik

¹⁴Timoti, näk gäkken bäräñej ärekta nadätat upänkañ ñodeta yänpän man ño intäjukun kudän tänpän gamitat. ¹⁵^kUde tänpän imaka kubätä gäkken ärekta kädet tänpipiñ nameko uwä, eruk man ño daniñpän nadänkañ Anutu täño äbot nin kädet siwoñi u ba u täga iwatne yäj ket nadäwen. Tänpäkañ Anutu täño äboriye nin uwä Anutu irit mähe mi täño äbot bureni. Nadätan? Anutu täño äbot pähap uwä man bureni täño meham ba bek bämopi ude itkañ. ¹⁶^lBureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kädet unitäño mebari-inik u imaka täñi pähap kubä! Anututä ini niwoñärenkuko uwä ñode; Äma äworeñirän ämawebetä kañkuñ. Munapiktä unitäño täktäki u siwoñi-inik yäj niwoñärenkuk. Täñirän ajerotä kañkuñ. Tänpäkañ ämatä wäpi biñam äma äbori äboriken yäpmäj kuñatpän yäjähäñkuñ. Täñirä komeñ ämatä nadäkinik täñ imiñkuñ. Nadäkinik täñ imiñirä Anututä kunum gänaj yäjikñat yäpmäj äro wäpi biñam ikek teñjuk.

Äma täño nadäk jopi nämo iwatneñ

4^mMunapiktä kwawak ñode yäjähäk täyak; Kämiwä äma ätutä Anutu täño man peñpän Satan täño äboriye unitäño yäj-yäkñarani man ba mäjo täño jop manman api nadäj yämineñ. ²Tänpäkañ äma man udewani yäjähäk

^l3:7 2Ko 8:21 ^j3:11 Tai 2:3 ^k3:15 Efe 2:19-22

^l3:16 Jon 1:14; Mak 16:19 ^m4:1 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Jud 18

täkaŋ uwä jopman yäwani. U bänepitä kudän u siwoŋi yäŋ nadäk täkaŋ u nadäŋ parit tänpäŋ äma jop yäŋ-yäkŋatpäŋ yäjiwät man mebäri mebäri ŋode yäk täkaŋ; ³ⁿWebe yäpmäkta yäjiwäarani yäk. Gubaŋigän itkot yäk. Ba, ketem ätu nämo näneŋ yäŋ yäk täkaŋ. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ ketem uwä Anututä peŋ moreŋkuk. Ketem u ämawebe nadäkinik ikek itpäŋ man bureni bänepiken pewani unitä bänep täga man iwetpäŋ näneŋta yäŋkuk. ^{4o}Imaka kuduptagän Anutu-ken nanik ahäwani uwä tägagän. Unita äma kubätä u nakta yäjiwätnaŋi nämo. Nämoinik, bänep täga man iwetpäŋ u kuduptagän täga yäpmänpäŋ näne. ⁵Ude täŋitna Anutu täŋo man ba bänep täga man unitä ketem terak äronjirän Anutu iŋamiken nintä nakta biŋam täk täkaŋ.

Timotita jukuman ätu

⁶Eruk Timoti, gäk äbot täŋpani notkaye man ŋo yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpayäŋ täno uwä Jesu Kristo täŋo piä ämani, man buramik ämani ude api iren. Täŋkaŋ nadäkinik täŋo man ba Anutu täŋo man mebäri bureni nadänpäŋ buramiŋ yäpmäŋ äbuno unitä bänepka täŋo ketem ude täŋjirän api kuŋaren. ^{7p}Täŋpäkaŋ äma jop manman yäwani täŋo kobap man ba Anututa nämo nadäwani täŋo jop manman u nadäkta kaŋ bitnä. Man udewani mäde ut imiŋpäŋ Ekäni täŋo käderita yänpäŋ-nadäk tänpäŋ nadäkinikka täŋkehärom täyi. ^{8q}Nadätan? Gupnin täŋpidäm takta täŋoret u täga täŋkentäŋ nimik täyak upäŋkaŋ bänep täŋpidäm tänpäŋ Ekäni täŋo käderi siwoŋi iwat-iwat u imaka bureni-inik. Unitäwä kome terak ŋo, ba kämi kunum gänaŋ

bok, täŋkentäk bureni pewän ahäŋ nimikta biŋam yäwani. ⁹Man ŋowä bureni-inik. U ämawebe kuduptagän yäpmänpäŋ bänepnin-ken penäŋi. ^{10s}Täŋpäkaŋ unitäŋo bureni yäpmäkta nin nämo gaŋa täŋkaŋ gwäk duŋduŋ piä pähap täk takamäŋ. Täŋkaŋ Anutu irit mäheŋi, unitäŋo kehäromi terak yeŋgämina pek täkaŋ. Anutu uwä ämawebe kuduptagän waki keriken nanik yämagutta kehäromi pat imitak. Täŋpäkaŋ kehäromini uwä nadäkinik täŋpani nin waki keriken nanik nimagutkuko ubayäŋ!

¹¹Timoti, man gäwetat ŋo kudup yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täyi. ^{12t}Täŋpäŋ gäk äma gubaŋi unita yänpäŋ ämawebetä gäka nadäwä äpani nämo täŋpek. Gäk bänep iron ba nadäkinikka nitek, ba bänep siwoŋi terak itkaŋ man yäkyäkka ba täktäkkatä äbot täŋpani kädet siwoŋi kaŋ yäwoŋäre. Ude täŋjiri udegän täk täkot. ¹³Ude tänpäŋ näka itsämäŋkaŋ Anutu täŋo man danipäŋ yäwoŋärek täŋit, unitäŋo mebäri bureni yäwetpäŋ yäwoŋärek tänpäŋ, kädet siwoŋi iwatta peŋ yäwet täyi. ^{14u}Täŋpäŋ intäjukun ämatä Munapik-ken nanik man yäŋahänpäŋ keriken gwäkka terak peŋjä piä täkta Anutu täŋo iron yäpuno unita nadäsi. Iron unitäŋo bureni pewi putärewekta kehärom tänpäŋ kaŋ yäpmäŋ kuŋat. ^{15v}Täŋpäŋ piäka u täŋ-dämiŋjiri burenitä ahänpäŋ parirän kaŋ kawut. ¹⁶Täŋkaŋ gäkŋaken irit kuŋat-kuŋatkata ba man yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täyan unitä siwoŋi itta watäni itpäŋ kaŋ kuŋat. Ude täŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ täŋpayäŋ täno uyaku ämawebe gäkŋo man nadäk täkaŋ u, ba gäkŋa bok, irit täga api kaŋ-ahäneŋ.

ⁿ4:3 Stt 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31 ^o4:4 Stt 1:31; Apos 10:15

^p4:7 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 ^q4:8 1Ti 6:6 ^r4:9 1Ti 1:15 ^s4:10 1Ti 2:3-4

^t4:12 Tai 2:15 ^u4:14 2Ti 1:6; Apos 6:6, 8:17 ^v4:15 1Ti 5:22

**Äbot tänpäni ämawebejiye
tägagän täj yäminej**

5^wTimoti, äma ekäni kubätä goret kubä tänjirän man jäpi nämo iweren. Nämo, yäpä-siwonjak man kwini terak iweren, gäkñaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubañi gubañi udegän, gäkñaken notkayeta täj yämeno udegän täj yämen. ²Ba gäkñaken meñkata täj imeno udegän webe ekäni ekänita täj yämen. Ba webe gubañi gubañi udegän, gäkñaken wanotkayeta täj yämeno udegän kädet siwoñi terak täj yämen.

³Tänpäj webe kajat u orañ yämen. U webe täñkentäkiye nämo udewanita yäyat. ⁴Tänpäkañ webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye nikek tänpäwä, yäwetpäñ yäwoñarek täñiri miñi ba äbeki pähap u täñkentäj iminej. Ude tänejo uwä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täneñ. Ude tänpäj kowata komi nadänpäj watä it yämeko uwä udegän täj iminej. Ude tänjirä Anututä yabäwän tägawek. ⁵*Tänpäkañ webe kajat bureni-inikä, inigän-inik itkañ Anutu kwasikotpäñ kepma bipani Anutu-ken täñkentäktä yänapik täkañ. ⁶Täj, webe kajat kubätä iniken gärip terak kuñareko uwä kodak itak upäñkañ kumbani yäj iwetneñ. ⁷Unita Timoti, man uwä kehäromigän yäweri nadänpäj Anutu ba ämawebe injamiken momi nämo, siwoñigän kuñat takot. ⁸Tänpäkañ äbot tänpäni kubätä äboriye ba nägät moräkiye yabänpäj nämo täñkentäj yämeko, ba bänep iron kädet nämo täj yämeko uwä äma udewanita u nadäkiniki peñpäñ Anutu kakätäk-inik täyak ubayäj yäj nadäneñ. Unitäño kudän wakitä Anututa nämo nadäwani äma täjo yärepmitak.

⁹Tänpäkañ webe kajat kubä webe pähap tänpäj obañ 60 ude tärewani, äma kubägän yäpini udewani äbot tänpäni-ken täñkentäk yäpmäktä wäpi webe kajat täjo wäpi tawañ terak täga peneñ. ¹⁰yWebe uwä täñkentäk piä tänpäni ba nämo tänpäni unitäño mebäri kakta äma ätu ñode yäwet yabäneñ; Äperiye nanak jide ude yabäj yäwatku? Ba äma kudupitä ahäj imiñirä jide ude täñkentäj yämiñku? Ba äma Anutu täjo man yäpmäj kuñarani iron jide täj yämiñku? Ba äma bäräpi nikekta täñkentäk jide ude täj yämiñku? Ba iron kädet ätu jide ude täñku? Kädet udewanita yäwetpäñ nadäk tänjirä tägawäpäñ eruk, webe u äbot tänpäni täjo täñkentäk täga yäpek.

¹¹⁻¹²Upäñkañ webe kajat gupi kodakitä täñkentäk yäpmäktä wäpnin tawañ terak kudän täwut yäj yänejo uwä yäjiwätneñ. Imata, kajari udewani uwä kangäriptä tänpewän Jesu mäde ut imiñpäñ yänkehäromtak man webe kajat wäpi tawañ terak itta yänejo u irepmitpäñ äneñi äma kubä yäpmäktä nadäneñ. Ude tänpäj man bian yänejo u utpäñ momi täneñ. ¹³zWebe udewani uwä piäni nämo bumik, iniken gärip terak eñi äro täpätek täñtäj kuñat täkañ. Tänpäkañ ugän nämo. U ämawebe yänpäj-yabäj yäwat täñkañ man waki mebäri mebäri yäj-danik täkañ. ¹⁴aUnita näk ñode yäyat; Webe kajat gupi kodaki udewani äma äneñi yäpmänpäj nanak bäyanpäñ eñi ba ironiñiye nädananita watä piä täñpeñ kuñatnañi. Ude tänjirä iwantä yabänpäj man waki yäwetta manta wäyäknewä wawäpäñ itneñ. ¹⁵Timoti, nadätan? Äbot tänpäni webe kajat ätu kädet siwoñi irepmitpäñ Satan täjo kädet iwat täkañ.

^w5:1 Wkp 19:32 ^x5:5 Luk 2:37, 18:7
^a5:14 1Ko 7:9

^y5:10 Hib 13:2 ^z5:13 2Te 3:11

¹⁶Tänpäkaŋ nadäkinik tänpäni webe kubä täŋo äbotken nanik kubätä webe kajat ude ireko uwä, webe unitä kajari unita watäni täga it imek. Ude täneŋo uyaku äbot tänpäni ätutä webe kajat udewani watäni itta nämo api täŋbäräp täneŋ. Upänkaŋ webe kajat inigän-inik irani uwä, äbot tänpäniä watäni täga itneŋ.

Äbot tänpäniä watä irit täŋo man

¹⁷^bÄbot tänpäni täŋo watä äma piä säkgämän tänpäniä piä täŋo gwäki yämineŋ. Tänpäkaŋ u bämopi-ken nanik Anutu täŋo man mebäri bureni yäwet-pän yäwoŋäreŋ ba yänhäk-ahäk kadäni kadäni täk täkaŋ äma unita gwäki taŋi yämineŋ. ¹⁸^cUnitawä Anutu täŋo man kudän täwani ŋode itak u nadäkaŋ;

Bulimäkautä piä täŋ gamiŋkaŋ ketem moräki näŋpayäŋ täŋjirän nämo yäji-wären. Ketem näŋpeko uwä piä täŋo gwäki. Lo 25:4

Ba man kubä ŋode;

Piä ämatä piä täŋo gwäki täga yäpek. Luk 10:7

¹⁹^dTänpäkaŋ äma kubä-tägän äbot tänpäni täŋo watä äma kubä manken tewa yän yäweko uwä nämo nadän imen. Äma yarä ba yaräkubätä yäneŋo uyaku nadän yämiŋpän man piä tänpän.

²⁰^eTänpäkaŋ watä äma u momi täŋjirän kaŋ-ahäweno uwä ämawebe iŋamiken yäpä-siwontak man kehäromi iweriri äma ätu imaka, nadänpän umuntäneŋ.

²¹Tänpäkaŋ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwoŋi aŋero äboriye u nabänjirä ŋode peŋ gäwetat; Jukuman gäwetat ŋo kudup kaŋ iwat. Ude täŋkaŋ äma ätuta gäripi nadänpän täŋkentän yämiŋkaŋ ätuta mäde nämo ut yämen. Nämo, kuduptagänta piä uterakgän täŋ yämen. ²²Täŋkaŋ äma kubätä

Anutu täŋo piä täŋpayän yänjirän gäkä jukun tärop tänpän piä täkta ketka gwäki terak nämo pewen. Nämo, äma u momi pengän täŋpeko uwä momi bok tädeŋo udetä. Unita gäkŋaken bänepka gupkata watäni iriri pakigän kaŋ irän. ²³⁻²⁵Nadätan? Äma ätu täŋo momi pengän kwawak ahänjirän ämawebe kuduptagän kaŋpän nadäk täkaŋ. Täŋ, ätu täŋo uwä käbop pat yämik täkaŋ uwä kämi yäpmän danik-danik kadäni-ken kwawak määt ahäneŋ. Tänpäkaŋ ämawebe bämopi-ken täŋkentäk-kentäk piä udegän kwawak ahäk täyak. Täŋ, pengän kwawak nämo ahäk täyak uwä käbop it yäpmän kuŋkä kämi määt ahäwek.

Tänpäkaŋ Timoti, kokka-ken käyäm kadäni kadäni täk täyan unita umegän nämo nänpän. Wain ume täpuri ätu bok nänpän.

Watä piä äma jopita man

6^fTimoti, gäk watä piä äma jopi, Jesuta nadän imani u ŋode yäwären; In kuduptagän mähemjiye täŋkentän yämiŋpän u gämori-kengän kuŋat täkot. U imata, ärowani täŋ yämiŋjirä Anutu täŋo wäpi biŋam ba unitäŋo man bureni iniŋ wärätneŋo udetä. ²^gTänpäkaŋ watä piä äma ätu täŋo mähemije uwä nadäkinik tänpäni upänkaŋ ŋode yänpän ärowani nämo täŋ yämineŋ; U notnapak unita unitäŋo mani täga uret yän nämo nadäneŋ. Nämo inik! In ŋode nadänaŋi; Mähemna ŋowä Jesu täŋo äbotken nanik. Unita nadän imikinik täŋkaŋ gwäk pimiŋpän piä säkgämän täŋ imik täyiwa! Unita Timoti, gäk man u wari wari yäwetpän yäwoŋäreŋ tänpän kädät siwoŋi u iwatta bänepi täŋpidäm taŋ yämen.

^b5:17 1Ko 16:18 ^c5:18 1Ko 9:9; Mat 10:10 ^d5:19 2Ko 13:1

^e5:20 Gal 2:14; Efe 5:11 ^f6:1 Efe 6:5 ^g6:2 Plm 16

Moneḡ tuḡumta nadāḡ gārip tāḡo man

^{3h}Tāḡpākaḡ man kubā ḡode; Āma ātutā man bureni yāpmāḡ āyāḡutpāḡ man inigān kubā yāḡpāḡ Ekāninin Jesu Kristo tāḡo meni jinom unita bitnāk tākaḡ. Ude tāḡpāḡ unitāḡo man kādet, yāwetpāḡ yāwoḡārek tāḡpani u māde ut imik tākaḡ. Eruk āma udewanita ḡode nadāneḡ; ⁴⁻⁵ⁱU inita nadāwān ārowani tāḡpākaḡ guḡinik tāyak yāḡ nadāneḡ. Āma udewaniwā man bureni peḡpāḡ manbiḡam jopi-jopi terak yāḡuruk-uruk bumta yāk tākaḡ. Ude tāḡpāḡ noriye tāḡo moneḡ tuḡumta nadāḡ gārip, yāḡpāḡ-yabāḡ yāk, yāḡtāwen-tāwen ba nadāk wakiwāki, kadāni kadāni pewā ahāk tākaḡ. Āma udewani uwā bānep nadāk-nadāki paorākaḡ man bureni nāmoinik nadāḡkaḡ ḡode nadāk tākaḡ; Anutu tāḡo man yāpmāḡ kuḡaritna moneḡ tuḡum kaḡ ahāḡ nimut yāḡ nadāk tākaḡ.

^{6j}Ude nāmo, upāḡkaḡ tuḡum Anututā āhan peḡ nimani unita nadāna tāgawākaḡ Ekāni tāḡo kādet siwoḡi iwat-iwat unitā bureni-inik, imaka sākgāmān sākgāmān pewān ahāḡ nimek. ^{7k}Unita ḡode nadāk tākāna; Meḡnin koki gānaḡ naniktā ketāḡ ābumāḡo udegān kumāḡpāḡā ketāḡ api kune. ^{8l}Unita ketem kenta tek nadāwani yāpmāk tākamāḡ unitagān nadāk tākāna! ^{9m}Moneḡ tuḡum pāhap ātukāt yāpmākta nadāk tākaḡ uwā tāḡyabāk tāḡo buḡep gānaḡ āpmok tākaḡ. Tāḡpākaḡ imaka jopi mebāri mebārita nadāḡ gārip tāk tākaḡ unitā yepmāḡitpāḡ irit kuḡat-kuḡari tāḡpānwak tākaḡ. ¹⁰ⁿBureni-inik!

Moneḡ tuḡumta nadāḡ gārip unitāwā kādet waki mebāri mebāri tāḡo mebāri-inik tāyak. Nadākaḡ? Āma ātutā kādet ude iwatpāḡ Ekāni tāḡo man kādet peḡ awāhutpāḡ bārāpi pāhap māyap kotaḡkuḡ.

Irit kehāromi yāpmākta gwāk pimineḡ

^{11o}Tāḡpākaḡ Timoti, Anutu tāḡo āma gāhā imaka udewani kaḡ-umuntaḡ uruḡ kāda kuḡaren. Ude tāḡkaḡ siwoḡigān kuḡatpāḡ Anutu ini bumik itkaḡ, nadākinik, bānep iron nikek kuḡaren. Tāḡkaḡ kehāromigān itpāḡ āmawebe bānep kwini terak yabāḡ yāwāren. ^{12p}Tāḡkaḡ gwāk pimipāḡ nadākinik bureni tāḡo kādet tāgagāmān u iwat tāyi, āmatā gwāk pimipāḡ nārepmirek gārepmirek tāk tākaḡ ude. Ba irit kehāromi kaḡ-ahākta kehārom taḡpāḡ kuḡat tāyi. Unita nadātan? Irit kehāromi unita biḡam tākta Anututā gāmagutkuk. Tāḡpāḡ āmawebe iḡamiken Nāk Jesuta nadākinik tāyat yāḡ yāḡahāḡkun-ken uken gāmagutkuk.

^{13q}Anutu, imaka kuduḡtagān irit ikek yāmik tāyak u iḡamiken, ba Jesu Kristotā nāmo umuntaḡpāḡ Pailat iḡamiken man bureni yāḡahāḡkuko u iḡamiken, ḡode peḡ gāwetat; ¹⁴Gāk Anutu ba āmawebe iḡamiken siwoḡigān, momika nāmo kuḡatkaḡ piā man yāḡ gamani u iwatpāḡ tāḡpeḡ kuḡariri Ekāninin Jesu Kristo kaḡ ābān. ^{15r}Uwā kadāni Anututā iwoyāḡjuk-ken uken api ābek. Tāḡpākaḡ Anutu uwā irit gārip i nikek itkaḡ intājukun irit piā tāḡpani bureni-inik ini kubā unitāgān it tāyak. Uwā intājukun āma tāḡo Intājukun-inik, ba āma ekāni tāḡo Ekāni-inik. ^{16s}Anutu

^h6:3 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 ⁱ6:4-5 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 ^j6:6 1Ti 4:8; Plp 4:11-12;

Hib 13:5 ^k6:7 Jop 1:21; Sav 5:15 ^l6:8 Snd 30:8 ^m6:9 Snd 23:4, 28:22

ⁿ6:10 Efe 5:5 ^o6:11 2Ti 2:22 ^p6:12 1Ko 9:25-26; 1Ti 1:18; 2Ti 4:7

^q6:13 Jon 18:36-37; Jon 19:11 ^r6:15 Lo 10:17; Rev 17:14 ^s6:16 Kis 33:20

uwä inigän, kumäk-kumäki nämo. U peŋyäneki inigän kubä u gänäŋ it täyak. Peŋyäneki u äma kubätä u dubini-ken kunaŋi nämo. Täŋkaŋ Anutu uwä äma kubätä bian nämo kaŋkuk ba apiŋode imaka kubätä täga känäŋi nämo. Täŋpäkaŋ wäpi biŋam, iniŋoret-oret ba kehäromi pähap it imiŋkuko unitä pen it yäpmäŋ ärok täyon. Bureni!

**Imaka jopi terak nämo
yeŋgämä peneŋ**

¹⁷ Eruk Timoti, äbot täŋpani ätu kome täŋo moneŋ tuŋum taŋi nitek uwä ŋode yäweren; Gupi yäpmäŋ äronpäŋ imaka äbutkwani uterak nämo yeŋgämä peneŋ. Nämoinik, Anutu, täŋbumbum pewän ahäŋ nimiŋirä unita gäripi nadäk täkamäŋ uterakgän kaŋ yeŋgämä pewut yäŋ kaŋ yäwet. ¹⁸ Täŋpäŋ ŋode yäwet-

gän täŋpen; Kädet tägatäga ude täŋpäŋ tuŋum bureni täŋo mähemi ude kaŋ irut. Ba imaka päke it yämikaŋ uken nanik iron täŋpäŋ ämawebe täŋkentäŋ yämineŋ. ¹⁹ Ude täŋirä tuŋum bureni kunum gänäŋ api buŋät yämek. Tuŋum bureni unitä täŋkentäŋ yämiŋpäŋ Irit bureni-inik kämi kaŋ-ahäkta yäwani u mät kaŋ-ahäneŋ.

²⁰ vTäŋpäkaŋ Timoti, piä yäŋ gamani u watäni itpäŋ kaŋ yäpmäŋ kuŋat. Äma ätutä Nin nadäna-tärewani yänkaŋ man jopi yänpäŋ-nadäk täk täkaŋ, unita mäde kaŋ ut yämi. Man u Anutu-ken nanik nämo. ²¹ wÄma ätu man uterak wohutpäŋ nadäkiniki täŋo kädet kakätäŋirä putäreŋkuk.

Eruk uba. Anutu täŋo orakoraktä in kudup terak äroton.

2 Timoti

*Poltä Timoti täŋo bänepi täŋpidäm
takta manbiŋam ŋo kudän täŋjuk*

1^{1-2xy} Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täŋo aposorotä man ŋo kudän täŋ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u täkta näk iwoyänpäŋ peŋ näweränkaŋ ämawebe man ŋode yäwettäŋ kuŋat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayäŋ tämäŋo uwä Anututä irit bureni api nimek, yäŋkehärom täŋkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täŋo bänepi täŋkehärom täŋjuk

^{3z}Oranaye nanayetä bänep siwoŋi terak Anututa watä piä täŋ yäpmäŋ äbuŋo unitäŋo kodakini näkä udegän täk täyat. Täŋkaŋ Timoti, gäka juku piŋpäŋ Anutu bänep täga nadäŋ imiŋpäŋ uken yäŋapik man terak kepma bipani nadäŋ gamik täyat. ⁴Täŋpäŋ gepmaŋpeŋ kwayäŋ täŋjira näka konäm butewaki täŋkuno unita nadäŋpäŋ äneŋi gabäŋpäŋ bänep täga pähap nadäkta gäripi-inik nadätat. ^{5a}Täŋpäkaŋ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meŋka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak päreŋpäŋ itkukotä itak u nadätat. ^{6b}Mebäri unita näk nadäŋ gamiŋpäŋ ŋode gäwetat; Ketnatä gwäkka terak peŋjira Anututä iron pähap täŋ gamiŋkuko u täŋkehärom täŋjiri kädäp ikek kaŋ ahäwän. ^{7c}U imata, Anutu uwä täŋumun-umun terak kuŋatneta

Munapik nämo nimiŋkuk. Nämo inik, Kudupi Munapiki nimiŋkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokŋeŋ nimik täyak. Ba täŋkentäŋ nimiŋjirän irit kuŋat-kuŋatninta watä it takamäŋ.

^{8d}Unita Timoti gäk Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäkta täŋmäyäk-mäyäk nämo täŋpen. Ba komi eŋiken irani näka man yäkta nämo mäyäk täwen. Nämo, Anututä kehäromi gamiŋjirän uteragän Ekäni täŋo manbiŋamta yäŋpäŋ komi bäräpi näkä kotak täyat udegän kotakta nämo umuntäwen. ^{9e}Täŋpäkaŋ Anutu uwä nin waki keriken nanik wädäŋ tädotpäŋ kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka täga kubä täŋ imiŋitna unita yäŋpäŋ nämo nimagutkuk. Nämo inik! Bian-inik, Anututä imaka kubä nämo peŋjuk-ken uken iniken iron täŋ nimiŋpäŋ Jesu Kristo wäpi terak nimagutta iwoyäŋkuk. ^{10f}Täŋpäŋ bian-inik nin iwoyäŋkuko upäŋkaŋ apiŋo ironi u kwawak ŋode niwoŋäretak; Nimagurani Kristo Jesu uwä kwawak ahäŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromi utpewän maŋpänkaŋ, mani biŋamtä irit kehäromi kumäk-kumäk ikek nämo unitäŋo kudän kwawak pewän ahätak.

^{11g}Täŋpäkaŋ näk Anututä mani biŋam täga u yäŋahäkta iwoyäŋkuk. Täŋkaŋ Manbiŋam Täga unitäŋo aposoro ba yäwetpäŋ yäwoŋärek äma ude itta imaka, iwoyäŋpäŋ nepmaŋkuk. ¹²Täŋpäŋ mebäri unitagän komi eŋi ŋoken komi bäräpi nadäŋ itat. Upäŋkaŋ nämo mäyäk täŋpäŋ, nadäŋ imikinik täk täyat unita bänep yarä nämo täk täyat. Nämo inik, näk nadäkinik kehäromi ŋode täyat; U kehäromi nikektä piäni ketna terak peŋkuko unita watä it namiŋjirän piä u säkgämän täŋ

^x1:1-2 Efe 1:1 ^y1:1-2 1Ti 1:2 ^z1:3 Plp 3:5; Apos 23:1 ^a1:5 Apos 16:1

^b1:6 1Ti 4:14 ^c1:7 Rom 8:15 ^d1:8 Rom 1:16 ^e1:9 Efe 2:8-9; Tai 3:5

^f1:10 1Ko 15:55-57; Hib 2:14 ^g1:11 1Ti 2:7

yäpmäj kuŋtäyiwa kadäni pähap api ahäwek.

^{13h}Unita Timoti, man bureni täŋo tawaŋ näkä gäwetpäŋ gäwoŋärenkuro ugänpäŋ iwarän täŋpäŋ ämawebe udegän yäwetpäŋ yäwoŋärek täyi. Ude täŋkaŋ Kristo Jesuta nadäŋ imiŋpäŋ ba gäriпка uteragän kaŋ pe. ¹⁴ⁱTäŋpäŋ Munapik bänepnin-ken it nimitak unitä täŋkentäŋ gamiŋirän man bureni säkgämän yäŋ gamani unita watäni it täyi.

¹⁵Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kuduŋtagän nabäkätäŋ moreŋkuŋo uku nadäŋkuno u. Täŋpäŋ notnapakyat Figelus kenta Hemogenestä udegän nabä kätäŋkumän. ^{16j}Täŋpäkaŋ Onesiforustä ude nämo täŋkuk. U näk komi eŋiken irira näkä nämo mäyäk täŋpäŋ kadäni kadäni bänep pidäm täŋ namik täŋkuk. Unita näk Ekänitä Onesiforus-kät äboriyeta butewaki nadäŋ yämekta yäŋapik man yäk täyat. ¹⁷Äma unitä Rom komeken ahäŋpäŋ näkä gwäk pimiŋpäŋ wäyäkŋeŋkä nabäŋ ahäŋkuk. ^{18k}Ba ugän nämo, Efesus komeken täŋkentäk pähap täŋ namik täŋkuko u imaka, biŋam nadäŋkuno u. Unita Ekänitä kadäni pähapken butewaki kaŋ nadäŋ imän yäŋpäŋ yäŋapik man yäk täyat.

Timoti uwä Ekäni täŋo komi äma ude

2 Eruk ironjina Timoti, Kristo Jesutä iron pähap äboriyeta täŋ yämik täyak u yäpmäj wädäŋpäŋ kehärom täŋpäŋ kuŋat täyi. ²Ude täŋpäŋä gäk ba ämawebe mäyap nadäŋirä man yäŋahäk täŋkuro u äma ätu Anutu täŋo man kehäromi iŋitpäŋ yäpmäj kuŋat täkaŋ u yäwetpäŋ yäwoŋärek täk

täyi. Täŋiri unitä äma ätu täga yäwetpäŋ yäwoŋäregän api täneŋ. ^{3l}Täŋpäŋ gäk Kristo Jesu täŋo komi äma täga ude itkaŋ komi bäräpi yäpmäkta nämo gaŋa täwen. ⁴Komi äma bureni täŋo mebäri nadätan? U intäjukun ämanatä näkä täga nadäŋ namän yäŋpäŋ piä, äma jopitä täk täkaŋ u nämo täk täkaŋ. Nämo, u gwäk pimiŋpäŋ piä yäŋ yämani kehäromigän täk täkaŋ. ^{5m}Ba äma närepmirek-gärepmirek-ken bäräŋek täkaŋ unita nadä. Äma ude-waniwä noriye yärepmiŋpäŋ intäjukun ahäŋpäŋ gwäki yäpayäŋ nadäŋpäŋä, närepmirek-gärepmirek unitäŋo бага man siwoŋi iwarek. Baga man nämo iwatpäŋ jopjop täŋpeko uwä gwäki nämo yäpek. ⁶ⁿBa man wärani kubä ŋode; Äma kubä ketem piä täŋigän täŋpeko uwä kowatawä noriye ätu yärepmiŋpäŋ ketem täŋigän näŋpek. ⁷Unita Timoti, man gäwetat ŋonita juku piŋpäŋ kuŋariri Ekänitä nadäk-nadäkka api täŋkwawa täwek. Täŋirän unitäŋo mebäri api nadäwi-täreneŋ.

^{8o}Täŋpäkaŋ gäk Jesu Kristota nadäŋit nadäŋit kuŋaren. U Devit täŋo oranitä kumbani-ken naniktä akuŋkuk yäŋ mani biŋam ude täwet täŋkuro ukeŋo. ^{9p}Mani biŋam unitagän yäŋpäŋ komi pähap nadäk täyat. Täŋpäkaŋ waki täŋpani ude topmäŋpäŋ nepmaŋkuŋo itat. Upäŋkaŋ Anutu täŋo man uwä nämo topani! ^{10q}Unita ämawebe Anututä inita iwoyäwani u täŋkentäŋ yämikta nadäŋpäŋ näk bänepna täŋ-täpäneŋpäŋ komi bäräpi ŋo kotaŋ itat. Ämawebe uwä Jesu Kristo terak irit bureni itak u yäpmäŋpäŋ kämiwä Jesu-kät peyŋäŋek gänaŋ tärek-täreki nämo itneŋta komi ŋo nadätat.

^h1:13 1Ti 1:10; 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1 ⁱ1:14 1Ti 6:20 ^j1:16 2Ti 4:16

^k1:18 Jud 21 ^l2:3 2Ti 1:8, 4:5 ^m2:5 2Ti 4:8 ⁿ2:6 1Ko 9:7,10

^o2:8 1Ko 15:4,20; Rom 1:3 ^p2:9 Efe 3:1,13; Plp 1:12-14 ^q2:10 Kol 1:24

¹¹rUnita man ñode pätak u bureni-inik;

Jesu-kät bureni kumbumäño täppäwä irit kehäromi-ken Jesu-kät penta api itne.

¹²sTäppäj komi bäräpi kottañpäj nämo kwitanayäj tämäño uwä Jesu-kät yabäj yawät piä bok api täne.

Upänkañ Jesuta äwo yänayäj tämäño uwä Jesutä kowata ninta äwo api yawek.

¹³tTäppäkañ nin Jesu iwatta yänkehärom tañkumäño u irepmitnero upänkañ Jesutä ude täkta yänkehärom tañkuko u nämo api irepmirek. Nämoinik! U imata, iniken mebäri ba täktäki täga nämo irepmirek.

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

¹⁴uUnita Timoti, gäk kadäni kadäni man ñowä yawetpäñ yawoñärek täk täyi. Täppäkañ man jopita yänawät-awät täneñta Anutu iñamiken man kehäromi kañ yawet. Man udewanitä äma kubä täga nämo tañkentäj imek. Nä-moinik, äma man u nadäk täkañ unitäño bänepi täppänwak täkañ. ¹⁵vTäppäkañ Anututä nadäj gaminjirän tagawekta gwäk pimiñpäñ piäka täk täyi. Ude tañkañ man bureni pähap siwoñigän yänahäj yäpmäj kuñiri mäyäkätä piä äma gäkä terak ärowektawä. ¹⁶wBa man jopi, kome täño nadäk unita yänuruk-uruk yänjirä nämo nadäwen. Ude täk täkañ uwä tañ yäpmäj kuñkä man jopi kehäromi-inik iñitpäñ Ekäni täño man pekinik api täneñ. ¹⁷xMan udewani uwä paräm tokneñ äronpäñ äma gupi täppäwak täkañ udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wäpi

Himeneus, kubä Filetus. ¹⁸Äma yarä u man bureni peñkañ ñode yäk täkamän; Ämatä kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahänjkuko unita nin kumäñpäñ äneñi nämo api akune yäk. Täppäj man udewani terak ämawebe täño nadäkiniki täppän wañjirä nadäkiniki pewä putärek täkañ. ¹⁹yUpänkañ ämatä eñi tänayäj nadäñpäñ bek kehäromi änek täkañ ude Anututä iniken äboriye kehäromi nitek itneñta bek kehäromi äneñ-kireñkuko pen itak. Bek uterak man kudän ñode kudän täwani itak; Ekänitä äboriye bureni-inik unita nadätak. Täppäj man kudän täwani kubä pen ñode bek uterak itak; Ämawebe Ekäni wäpi yäpmäj kuñat täkañ uwä kädet wakita mäde ut imineñ.

²⁰zTimoti, gäk nadätan? Äma wäpi biñam ikek täño eñi gänäñä pärek ba käbot ätuwä gol siriwapäj täñpani. Ba ätuwä päya kuñat kenta komepäñ täñpani. Imaka uwä ätu piä täga täkta biñam ba ätuwä piä jopi mebäri mebäri u tañkañ jop mañpä kukta yawani. ²¹aTäppäkañ äma kubä iniken irit kuñat-kuñariken wakini peñpäñ kuräki irayäj täko uwä käbot siliwa ba golpäñ täñpani, piä täga täkta biñam yawani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Mähemi täño piä tägatäga täkta biñam yawani. Uwä Mähemi täño piä täkta pidämtak täyak unita Mähemitä piä man u ba u täga iwerän täñpek. ²²bUnita gäk kadäni kadäni nadäk waki gubanjitä yäpmäj kuñat täkañ u mäde ut imiñpäñ kädet tägatäga ñodewani u iwatta gwäk pimiwen; Täktäk siwoñi, Anututa nadäkinik bureni, bänep iron, bänep kwini. Imaka tägatäga u ämawebe bänep nadäk-nadäki siwoñitä Anutu yäpmäj

^r2:11 2Ko 4:11 ^s2:12 Mat 10:33 ^t2:13 Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2

^u2:14 1Ti 6:4; Tai 3:9 ^v2:15 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 ^w2:16 1Ti 4:7

^x2:17 1Ti 1:20 ^y2:19 Nam 16:5,26; Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11

^z2:20 1Ko 3:12 ^a2:21 2Ti 3:17 ^b2:22 1Ti 6:11

wädäk täkaŋ u täŋkentänpäŋ penta kaŋ iwarut. ^{23c}Tänpäŋ nadäk-nadäki gwäji-wanitä jopman yäk täkaŋ unita juku nämo peney. Nadätan, man udewanitä ämik man pewä ahäk täkaŋ. ^{24d}Tänpäŋ Ekäni täŋo piä ämatä man wärät-wärät nämo täŋpek. Nämo, u äma kudup-tagän not täŋ yämiŋpäŋ Ekäni täŋo man meni täŋpidäm-pidäm terak ba bänep kwini terak yäwetpäŋ yäwoŋärewek. ^{25e}Tänpäŋ äma nadäk-nadäk gwäjiwani yäpmäŋ kuŋat täkaŋ u bänep täga terak yäwetpäŋ yäwoŋärewek. Yäwet-päŋ yäwoŋäreŋ täŋirän Anututä nadäŋ yämiŋirän bänep sukurenpäŋ man burenita nadäkinik äneŋi käwep täneŋ. ²⁶Ude täneŋo uwä nadäwä tumbäpäŋ Satantä iniken mani iwatneŋta buŋep pewän yepmäŋireko u dat-kwinitpeŋ kuneŋ.

Kadäni bämopi-ken wakitä api ahäŋ pärek

3^fMan ŋonita juku penpäŋ nadä! Kadäni tärek-täreken bäräpi mebäri mebäri api ahäneŋ. ^{2g}Ämatä initagän nadäŋkaŋ moneŋ wädäk-wädäkta gäripi api nadäneŋ. Tänpäkaŋ ini wäpi yäpmäŋ äroŋpäŋ ärowani pähap tänpäŋ yäŋawät-awät ba noriye man wakiwaki api yäwetneŋ. Ba miŋiye naniye täŋo man api utneŋ. Täŋkaŋ iron kädetta bänep täga nämo api nadäneŋ. Uwä Anutu ini ba, unitäŋo man mäde api ut imineŋ. ³Uwä ämawebe not nämo api täŋ yämineŋ, ba äma kubätä waki täŋ yämiŋirän momini nämo peŋ imiŋpäŋ yäŋwawak man api yäneŋ. Ba äma yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat api täneŋ. Tänpäŋ iniken gupi täŋo gärip ugän api iwatneŋ. Uwä komi tänpäŋ ämik bumta api täneŋ. Ude täŋkaŋ

kädet tägata iwan api täneŋ. ⁴Ba iniken noriyeta waki täŋ yämiŋpäŋ iniken nadäk waki täropigän api iwatneŋ. Täŋkaŋ inita nadäŋirä ärowani pähap api täneŋ. Ude täŋkaŋ Anututa gäripi nadänaŋipäŋ kome täŋo gäripgän api iwarän täneŋ. ^{5h}Tänpäkaŋ Anutu täŋo kädet bureni-inik, kehäromi nikek unita ket nämo nadäŋkaŋ gupi-tägän api iwatneŋ. Eruk Timoti, äma udewani yabäŋ umuntaŋpäŋ ukät itpäŋ-nadäk kubä nämoinik täŋpen.

⁶⁻⁷ⁱTänpäkaŋ äma udewani ätutä webe nadäk-nadäki kwini unitä eŋiken käbop ärok täkaŋ. Äroŋkaŋ man jopi-jopi yäŋ-yäkŋat-pewä nadäkiniki äma uterak pek täkaŋ. Webe uwä nadäk-nadäki kehäromi nämo unita bänep nadäŋ gäripitä momi-ken yämagurirä nadäwätäk pähap täk täkaŋ. Täŋkaŋ nadäk-nadäk yäpmäkta gäripi nadäk täkaŋ upäŋkaŋ Anutu täŋo man bureni u täga nämo nadäwä tärek täkaŋ. ^{8j}Tänpäkaŋ äma kädet udewani täk täkaŋ uwä man burenita iwan täk täkaŋ, bian äma yarä wäpi Janes kenta Jabrestä Moses täŋo manta iwan täŋkumäno udegän. Äma udewani täŋo nadäk-nadäki wawäkaŋ Anututa nadäkinik nämo täŋ imik täkaŋ. ⁹Upäŋkaŋ täktäki waki u kadäni käroŋi täga nämo api täneŋ. Nämo, ämatä unitäŋo kädet u kaŋpäŋ nadäwä guŋ täŋo bumik api täŋpek, bian äma Janes kenta Jabres täŋo täktäki kaŋpäŋ nadäŋkuŋo ude. Ude kaŋpäŋ nadäŋpäŋ nämo api iwarän täneŋ.

Timoti, Anutu täŋo man iŋit-inik täyi

¹⁰Upäŋkaŋ Timoti gähä bian näkkät itpäŋ Anututä kädet gäripi nadäk täyak u ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋira

^c2:23 1Ti 4:7 ^d2:24 1Ti 3:3; Tai 1:7 ^e2:25 1Ti 2:4 ^f3:1 1Ti 4:1

^g3:2 Rom 1:29-31 ^h3:5 Mat 7:15,21; Rom 2:19-20; Tai 1:16

ⁱ3:6-7 Tai 1:11 ^j3:8 2Ti 2:25; Kis 7:11,22; 1Ti 6:5

nabänpäj-nadänkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u täk täyat u mebäri imata täk täyat u nadätan. Tänpäj mebärina ñode nadätan; Näk Anutu nadäj imikinik täk täyat, bäräpi gänañ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täñ yämik täyat, ba piä ehuranigän täk täyat. U kudup nadätan. ¹¹kTänkañ komi bäräpi täñ namiñkuño u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi namiñirä komi pähap nadänkut. Ude upänkañ Ekänitä bäräpi u kudup ketären namiñkuk. ¹²lBureni-inik, äma kuduptagän Jesu Kristota yänpäj Anutu täño man iwatnayäj täño uwä komi bäräpi api ahäj yämek. ¹³Täj, äma täktäki taräkikät jop yäj-yäkñarani ämatä ini bänepken ba ätu täño bänepiken yäj-yäkñat piä täñtäko tañi-inik ahänpäj api weñ pärek.

¹⁴mTänpäkañ Timoti, gähä man bureni gäwetpäj gäwoñärenirä nadäkinik täñkuno u iñit-inik tänpäj kañ kuñat. U imata, äma man u gäwetpäj gäwoñärenkuño unitäño mebäri u nadätan. ¹⁵nBa gäk ironikentä yäput peñpäj Anutu täño man u nadäj yäpmäj äbätan u bureni-inik yäj nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken peñyäjek pewän ahäj gamiñirän Kristo Jesu nadäj imiñpäj irit kehäromita biñam täga api tänpen. ¹⁶oTänpäkañ Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañirän ahäj moreñkuñ. Man u daniñpäj nadäk täñitna man bureni täño mebäri niwetpäj niwoñärek täk täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjijñ

ärowani yäpän-siwonçakta yabäj yäk täyak. Ba kädet gwäjiwani yänpäj yäpän-siwonçak täyak, ba kuñat-kuñat siwoñi niwetpäj niwoñärek täk täyak. ¹⁷Tänpäkañ Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täñtäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän täneñta pidämçak täkañ.

Timoti, Anutu täño piä gwäk pimiñpäj täyi

4 ^PTimoti, näk Anutu iñamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpmäj daniwayäj täyak u iñamiken jukuman kubä gäwerayäj. Kristo Jesu u äneñi kwawak ahänpäj ämawebeta intäjukun it yämayäj täyak unita ñode peñ gäwetat; ²qUnitäño manbiñam ehuranigän yäñahänpäj yäwet täyi. U kadäni kadäni, ämawebe man u nadäneñ ba nämo nadäneño u jop uken gwäk pimiñpäj Kristo täño manbiñam yäwet täyi. Ude tänpäj ämawebe täño nadäk-nadäki yäpi-siwonçak täkot. Täñkañ kädet gwäjiwani iwarani u jukuman kehäromigän kañ yäwet. Ba äma nadäj bäräp ikek bänepi täñpidäm tañ yämik täyi. Piä u täkta nämo gaña tañpäj Kristo täño man kädet ket tänpäj yäwetpäj yäwoñärek kañ tä.

³rNadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäj yäwoñärek täk takamäj u nadäkta api bitnäneñ. Man burenita bitnäñkañ yäwetpäj yäwoñärek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpäj niwoñärewut yänpäj gera api yäneñ. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk täkañ ugän api nadäneñ. ⁴sMan bureni peñpäj kobap man api nadäneñ. ⁵Tänpäkañ Timoti gähä bänep nadäk-nadäkka ba

^k3:11 Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19

^l3:12 Mat 16:24; Jon 15:20; Apos 14:22 ^m3:14 2Ti 2:2

ⁿ3:15 Jon 5:39; 1Pi 1:20-21 ^o3:16 Rom 15:4; 2Ti 2:21 ^p4:1 Apos 10:42; Rom 14:9-10 ^q4:2 Apos 20:20,31 ^r4:3 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 ^s4:4 1Ti 4:7

irit kuŋat-kuŋatkata watäni kaŋ it. Tänpän Kristota yänpän komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Tänpän Anutu täŋo man yänahäk-ahäk piä säkgämän kaŋ tä. Ude tänpän Anutu täŋo watä äma gähä piä yän-gamani u kudup kaŋ täŋ more.

Pol täŋo kumäk-kumäk kadäni keräp taŋkuk

⁶tTänpäkaŋ nähä paorayan. Bian Anutu iniŋ oretta wain ume piwä kuŋkuŋo ude nägätna api piwä kuney. Kumänpeŋ kukkukna kadäni keräp täyak. ⁷uUpänkaŋ nämo umuntäyat. Nämo inik, äma närepmirek gärepmirek tänpän gwäk pimiŋpän bäräŋeŋ pänku бага pewani-ken ahäk täkaŋ näk udegän nämo kwitaŋkaŋ bäräŋeŋ yäpmän äbätänän бага pewani-ken ahätat ŋo! Näk nadäkinikna nämo pewa putäreŋkuŋ. ⁸vUnita nadätat, siwoŋi kuŋat-kuŋat täŋo gwäki tägagämän u näkä yäpmäkta itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täŋo täktäk yäpmän daniwani äma siwoŋi-inik unitä api namek. Tänpäkaŋ gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämo inik, ämawebe Ekäni äbäktä bänep peŋpän itsämäk täkaŋ unita imaka, api yämek.

Man paotpaot

⁹wTänpäkaŋ Timoti, gwäk pimiŋpän näkken bäräŋeŋ äbi. ¹⁰xButewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täŋo gärip iwatpän nabä kätänpeŋ Tesalonaika komeken kuŋkuk. Tänpäkaŋ Kresens imaka nabä kätänpeŋ Galesia komeken kuŋkuk. Kuŋjirän Taitus Dalmesia komeken

kuŋkuk. ¹¹yTänpäkaŋ Lukkät ninekän itkamäk. Unita Timoti, Mak yäwikaŋ bok kaŋ äbun. Unitä piä täga api täŋkentän namek. ¹²zTänpän notninpak Tikikus uwä iniŋ kirewa Efesus komeken u äreŋkuk. ¹³aTänpäkaŋ gäk äbayän yänpänä näkŋo mäniŋ tek Troas yotpärare-ken Kapustä eŋken yänopmänpän peŋkuro u yäpmänkaŋ kaŋ äbi. Ba näkŋo buk kenta man kudän moräki tänpän pewani u imaka, kaŋ yäpmän äbi.

¹⁴bEruk, Aleksada kapa-pän imaka imaka tänpäni unitä waki mäyap täŋ namiŋkuk. Unita Ekäni kowata api imek. ¹⁵Äma unitä man yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋkumänŋo u mäyap utpän yejämək täŋkukonik. Unita udegän täŋ gamekta watäni itpeŋ kaŋ kuŋat.

¹⁶cNadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gäarak nämo itkuk. U kudup nabä kätänpeŋ kuŋkuŋ. Unitäŋo momini uwä Ekäni peŋ yämiton. ¹⁷dBureni, notnayetä nabä kätänpeŋ kuŋkuŋo upänkaŋ Ekäni täwä nämo nepmaŋkuk. Nämo, u mani biŋam guŋ äbotken yänahänjira unitä nadäkta manna täŋmeham tänpän kehäromi namiŋkuk. Tänpän tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketäreŋpän nepmaŋkuk. ¹⁸Ude täŋ namiŋkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketäreŋpän kunum gänäŋ irit bägupi täga u gänäŋ api nepmaŋpek. Tänpäkaŋ Ekäni uterak epmäget peŋyänek pen mät it yäpmän ärowek. U bureni!

¹⁹eEruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitäŋo äboriye

^t4:6 Plp 2:17 ^u4:7 1Ti 6:12 ^v4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 ^w4:9 2Ti 1:4

^x4:10 Kol 4:14; Tai 1:4 ^y4:11 Kol 4:14; Apos 15:37-39 ^z4:12 Efe 6:21-22

^a4:13 Apos 20:6 ^b4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6

^c4:16 2Ti 1:15 ^d4:17 Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22

^e4:19 Apos 18:2; 2Ti 1:16-17

näkŋo mena yäpmänpänj bänep täga man yäwet. ²⁰fButewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimus käyäm tänpewän Miletus komeken teŋkut. ²¹Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo keräp taŋirän gäkä jukun kaŋ äbi. Tänpäkaŋ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba

Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkaŋ u kuduŋtagän udegän bänep täga man gäwetkaŋ.

²²Eruk, Ekänitä bänep nadäknadäkka-ken iton. Täŋkaŋ unitäŋo orakorakitä gäk uwäktäŋ gamiton.

Taitus

*Poltä Taitus jukuman iwetta
manbiŋam ŋo kudän täŋkuk*

1 Näk Pol, Anutu täŋo piä ämagän ba Jesu Kristo täŋo aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyänkuko u täŋkentän yämiŋira Kristota nadän imikinik täkta naniŋ kireŋkuk. Ba täŋkentän yämiŋira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniŋ kireŋkuk. Man bureni uwä irit kuŋat-kuŋat Anututä gäripi nadäk täyak upän niwoŋärek täyak. ²†Täŋpäkaŋ man bureni unitäŋo mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kaŋ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämo pewän ahäŋirä irit kehäromi u nimikta yänkehärom taŋkuk. Täŋpäkaŋ Anutu uwä jopman kubä nämo yäk täyak.

³hEruk it yäpmän äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadänkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täŋo manbiŋam yänahäkta yäpmän daniŋpäŋ yepmaŋkuk. Ude täŋkuko uwä mani biŋam kwawakinik pewä ahänkuŋ. Täŋpäkaŋ Anutu, waki kerik-ken nanik nimagurani unitä piä u näk ketna terak peŋkuk.

⁴iEruk nanakna Taitus, man ŋo gäka kudän täyat. Gäk äbot täŋpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk täkamän unita nanakna bureni yän gäwetpäŋ ŋode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä oraŋ gamiŋirän unitäŋo bänep pidäm terak kaŋ kuŋat.

Äbot täŋpani täŋo intäjukun ämata jukuman

⁵Taitus, gäk piä moräki täŋ paotta ba äbot täŋpani yotpärare kubäkubä täŋo watä äma yabän ahänpäŋ yepmakta Krit komeken gepmaŋpeŋ kuŋkut. Täŋkaŋ man bian gäwetkuro unita juku piŋpäŋ nadä; ⁶jÄbot täŋpanita intäjukun itta äma ŋodewanipän yäpmän daniŋpäŋ kaŋ yepmaŋ yän gäwetkut; Äma, ämawebe iŋamiken siwoŋigän kuŋarani, ba webe kubägan yäpani. Ba äma unitäŋo nanakiye uwä Jesuta nadän imikinik täŋpäŋ peŋawäk ba miŋi nani täŋo man bitnäc nämo täŋpani. Äma udewanipän, äbot täŋpanita intäjukun itta kaŋ yabän ahänpäŋ yepmaŋ. ⁷kUnita ŋode nadä; Äbot täŋpani täŋo intäjukun ämatä Anutu täŋo piäta watä it täkaŋ unita äma u siwoŋi-inik kuŋarirä ämawebetä yabänpäŋ-nadäwä momini nikek nämo täneŋ. Täŋpäŋ äma uwä näk wäpna biŋam ikek itat yänkaŋ äboriye yäwetpäŋ yäwoŋärek kokwawak terak nämo täŋpani. Ba ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täŋpäŋ äma komita nämo täŋpani. Täŋkaŋ moneŋ tuŋumta nadäwätäk nämo täŋpani. ⁸Ba äma u iron täga täŋpäŋ kädet siwoŋigän kuŋatpäŋ kädet täga-tagän gäripi-inik nadäwani. Täŋkaŋ äma uwä man yäkyäki ba täktäkita watä irani. ⁹lTäŋpäkaŋ watä äma uwä Anutu täŋo man mebäri bureni nintä yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täkamän udegän iŋit-inik täneŋ. Man bureni u iŋit-inik täŋpäŋ säkgämän yänahäŋirä ämawebe kädet siwoŋita nadäkinik täŋpäŋ täga kuŋatneŋ, ba äma Anutu täŋo man bureni ut täkaŋ unitäŋo jopman uwä täga utpewä mäneŋ.

§1:2 Kol 1:27 h1:3 Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4; 1Ti 1:1,11

i1:4 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Ti 1:2, 4:10; Rom 1:7 j1:6 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

k1:7 1Ko 4:1 l1:9 2Ti 4:3; Tai 2:1

Nadäkinik tänpä wawanita man

¹⁰mTänpäkañ Taitus, gäk watä äma täga-tägapäñ kañ yabäñ ahänpäñ yepmañ. Imata, Krit komeken äbot tänpäni bämopi-ken nanik mäyaptä man burenita bitnänpäñ jop manman yäñ-yäñpatpäñ ämawebe mäyap kädet goret käda yämagut täkañ. Äma yäyat uwä mäyaptä jopman ñode yäk täkañ; In guñ äbotken naniktä äbot tänpäni-kät itta nadänpäñä, eruk бага man iwatkañ gupjin moräk kañ madäwut yäk. ¹¹nTänpäñ äma uwä mäyäk-kät nämo moneñ yäpmäta jop manman ude yäñ-yäñpat-pewä nädamiñi-nani ätu nadäkiniki pewä putärewäpäñ säkgämän nämo it täkañ. Unita Taitus, gäk äma jop manman yäk täkañ u yäniñ bitnä. ¹²Nadätan? Krit nanik iniken äma nadäwani kubätä ini Krit nanik ämawebeta ñode yäñkuk; Krit nanik u waki, jop manmangän yäwani yäk. Uwä tom ägwäri udewani, orek patkañ ketem naktagän nadäk täkañ yäñ yäñkuk. ¹³⁻¹⁴op Tänpäkañ Taitus, äma nadäwani uwä man bureni-inik kubä yäñkuk. Unita gäk äbot tänpäni täño kuñat-kuñari yäpä tägakta man kehäromi kañ yäwet. Yäweriri nadäkiniki äneñi täñkehärom tänpäñ Juda nanik täño kobap man unita nadäkinik nämo täñ yämineñ. Ba äma Anutu täño man burenita bitnäñ täkañ unitäño бага man nämo nadäñ yämineñ.

¹⁵qTaitus, gäk nadätan? Äma bänepi paki-iniktä kuñat täkañ uwä imaka kuduptagänta nadäwä tägagän täk täkañ. Upäñkañ äma bänepi-ken momitä tokñek itkañ nadäkinik nämo pewän ahäk täkañ

uwä imaka kuduptagänta nadäwä wakigän täk täkañ. U imata, bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokñek parirä kädet siwoñi u iwatta nämoinik nadäk täkañ. ¹⁶rÄma udewani uwä man ñode yäk täkañ; Näk Anututa nadäkinik täk täyat yäk. Ude yäk täkañ upäñkañ täktäki waki unitä ñode niwoñärek täyak; Ekänita mäde ut imani. Uwä man bitnäñ tänpäñ kädet täga kubä nämoinik pewä ahäk täkañ. Tänpäkañ kädet waki ude täñjirä Anututä taräki-inik yabäk täyak.

Äbot tänpäni ämawebeta jukuman

2^sEruk Taitus, gähä äbot tänpäni ämawebe Anutu täño man mebäri bureni ugän iwatta yäwetpäñ yäwoñärek kañ tä. ²Täñkañ äma ekäni ekäni ba tägawani u ñode kañ yäwet; In man yäkyäkjin ba täktäkjinta watä itpäñ kañ kuñarut. Ba nadäwätäk ikek kuñatpäñ Ekäni täño manbiñam ño iñit-inik tänpäñ iron kädet täga ugän kañ iwarut. Tänpäñ in bäräpi gänañ kwikinik kañ irut.

³tTänpäkañ Taitus, äma ekäni ude yäwetkañ webe ekäni ekäni udegän ñode kañ yäwet; In Anutu iñamiken siwoñi kañ kuñarut. Ume komi täñi nañkañ ämawebe yänpäñ-yabäñ yäwat nämo täneñ. Nämoinik! Kädet tägagän tänpäñ-yäwoñärek täneñ. ⁴Ude tänpäñ webe gubañi kädet tägatäga yäwetpäñ yäwoñärenjirä äpiyeta gäripi nadänpäñ nanakiyeta udegän nadäneñ.

⁵uTäñkañ ämawebe gägäni ätutä Anutu täño manta man waki yäneño udetä yäwetpäñ yäwoñärek täñjirä webe gubañi gubañi uwä kädet siwoñi iwatpäñ kwikinik itneñ. Ini eñi-kengän itpäñ nanak ba imaka imkanita watä

^m1:10 1Ti 4:7 ⁿ1:11 Jon 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 ^o1:13-14 2Ti 4:2

^p1:13-14 1Ti 4:7 ^q1:15 Mat 15:11; Rom 14:20 ^r1:16 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4

^s2:1 Tai 1:9 ^t2:3 1Ti 3:11 ^u2:5 Efe 5:22

säkgämän itneḡ. Täñkaḡ bänep iron kädet siwoḡi ugänpäḡ iwatneḡ. Täñpän äpiye täño man buramineḡ.

⁶Eruk Taitus, äma gubaḡi gubaḡi imaka, man kehäromi yäweriri nadänpän iniken irit kuḡat-kuḡarita watäni itpän kaḡ kuḡarut. ⁷Tän gäkḡawä kädet tägagän täñpeḡ kuḡariri äma gubaḡi gubaḡi unitä gäkḡo täktäkka u kaḡkaḡ udegän api iwatneḡ. Ba man yäwetpän yäwoḡäreḡ piä täk täyan unita nadäkinik täñpän säkgämän kaḡ tä. Jop, yän-yäkḡarani nämo yäwen. ⁸Nämo, man bureni siwoḡigän yänjiri ämatä man yäwayän täyan uken goret kubä nämo kaḡ-ahänpän yänpän gabän gawat kubä täga nämo täneḡ. Ude täñjiri iwaniyetä mäyäk man niwetta kädetta wäyäkḡewä wawäpän ini api mäyäk täneḡ.

⁹Täñpakaḡ Taitus, äbot täñpani ämawebe u gänäḡ nanik äma ätu äma täño piä äma jopi ude itkaḡ uwä ḡode kaḡ yäwet; In intäjukun ämajiyē täño man buramikgän kaḡ täk täñput. Mani nämo utkaḡ piä siwoḡigän täñjirä intäjukun ämajiyetä tabänpän gäripi pähap api nadäneḡ. ¹⁰Tänpän intäjukun ämajiyē unitäño tuḡum nämo kubotäneḡ. Ba täñyäkḡarani kubä nämo täneḡ. Nämo, man buramikgän täñjirä intäjukun ämajiyetä piä siwoḡigän täñpani yän api nadän tamineḡ. Eruk in kädet siwoḡi ude iwatnayän täkaḡ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäño manbiḡam unita ämawebetä nadänjirä ärowani api täñpek.

¹¹Unita Taitus, kädet täga ude täñpeḡ kuḡat täkäna. U imata, Anututä orakoraki kwawak pewän ahänkuḡ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta

biḡam täñpani kuduptagän waki keriken nanik yämagurekta kehäromi nikek. ¹²Täñpakaḡ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ḡode niwetpän niwoḡäreḡ täyak; Kome täño nadän gärip ba Anutu täño man peḡawäk u mäde ut imiḡkaḡ gwäk pimiḡpän Anutu-tagän nadän imiḡpän siwoḡigän kuḡat täkäna. ¹³Tänkaḡ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nikek ahäwayän täko unitagän itsämänpän kuḡat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biḡam täñpanipän nimagurani. ¹⁴Täñpakaḡ Jesu uwä iniken gupi ninta kowata iniḡ kirenpän kome täño kuḡat-kuḡat wakiken nanikpän nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inipärik kubä inita biḡamgän itta ärutpak täñpän niḡmaḡkuk. Ba nintä kädet siwoḡita gäripi nadänpän kuḡatta udewä täñkuk.

¹⁵Unita Taitus, gäk ämawebe kuduptagän man u yäwet. Gäk piä ḡo täkta wäpka biḡam nikek unita ämawebe bänepi täñpidäm täñ yämiḡjiri man u kaḡ iwarut. Ba äma kädet täga peḡpän goret kuḡarani u yänpän yäpä-siwoḡ takta man kehäromi kaḡ yäwet. Täñpakaḡ äma kubätä gäka nadänjirän äma jopigän täñpayän täko uwä, äma udewani nämo nadän imen.

Kädet siwoḡi terak kuḡatne

3^dEruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ḡode kaḡ täk täñput; Kome täño intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpän mani kaḡ buramik täñput. Täñpän kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneḡ. ²eBa äma yänpän-yabän yäwat ba yänwawak nämo täneḡ. Bänep kwini terakgän itpän ämawebe kuduptagäntä kädet tägagän täñ yämineḡ.

ḡ2:7 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 ḡ2:8 1Pi 2:15 ḡ2:9 1Ti 6:1 ḡ2:10 Tai 1:3

ḡ2:12 1Jo 2:16; Efe 1:4 ḡ2:13 1Ko 1:7; Plp 3:20

b2:14 Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23; 1Pi 2:9

c2:15 1Ti 4:12 d3:1 Rom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 e3:2 Plp 4:5

^{3f}Nadätan? Äbot tänpäni ämawebe nin kudup imaka, guṅ kädet iwet täṅkumāṅonik. Anutu täño man mäde ut imiṅpäṅ man bitnäk ba kädet goret-goret-gän kuṅat täṅkumāṅonik. Kome täño kangärip ba nadäṅ gärip unitä ärowani täṅ nimiṅjirän watä piä ude täṅ imik täṅkumāṅonik. Nadäwäwak ba kokwawak terakgän kuṅatpäṅ iwan kowata kowata täṅpäṅ kuṅat täṅkumāṅonik. ^{4g}Ude täk täṅkumāṅo upäṅkaṅ mäden, eruk yäpätägak ämanin Anututä iniken bänep ironi niwoṅäreṅpäṅ oraṅ nimiṅpäṅ paotpaotken nanikpäṅ wädäṅ tädotpäṅ nipmaṅkuk. ^{5h}Nintä kudän siwoṅi kubä täṅitna nämo, Anututä iniken bänep iron terak imaka umuri-ken nanik wädäṅ tädotpäṅ nipmaṅkuk. Täṅpäṅ unitäṅo Munapikitä bänepnin ärut nimiṅpäṅ täṅkodak täṅpäṅ nipmaṅkuk. ⁶ⁱTäṅpākaṅ Anututä yäpätägak ämanin Jesu Kristo iwet-pewän Munapiki tokṅek-inik peṅ nimiṅkuk. ^{7j}Nin inikät bänep kubäḡän itta iron pähap ude täṅ nimiṅkuko unita ṅode nadäkamäṅ; Irit kehäromita nadäkinik täk täkamäṅ u it yäpmäṅ kuṅtängän bureni api kaṅ-ahäne.

⁸Taitus, man u bureni-inik. Unita man u kehäromigän yäweriri ämawebe Anututa nadäkinik täṅkuṅo unitä nadäwä tärewut. Nadäwä tärewäpäṅ piä täga mebäri mebäri u täktägän nadäk ba kehäromi unitagän iṅitneṅ. Kädet täga unitä ämawebe kudup bureni-inik täṅkentäṅ yämik täyak. ^{9k}Täṅ, man jopi-jopi äma ätutä yäṅahäk täkaṅ unita juku peṅpäṅ nämo nadäneṅ; U man goret-goret yäk täkaṅ.

Äbekjiye orajiye täño wäpi tawaṅ ugänpäṅ yäṅpäṅ-nadäk täk täkaṅ ba Moses täño бага täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täṅpākaṅ ämik man pewä ahäk täkaṅ. Täṅpākaṅ man yäk täkaṅ uwä jopigän, täṅkentäk kubä nämo pewä ahäk täkaṅ.

^{10l}Täṅpākaṅ inkät nanik äma kubätä duṅ-wewek kädet pewän ahäwayäṅ täko uwä jukuman kehäromi kadäni kubä ba yarä ude kaṅ iwet. Eruk, ude iwerikaṅ kädet u nämo pewänä mäde kaṅ ut imi. ^{11m}Gäk nadätan, äma uwä kädet siwoṅi peṅpäṅ momi kädet iwarani. Täṅpākaṅ imaka wakiwaki täk täyak unitä ṅode niwoṅäretak; U waṅ moretak.

Man ätu juku piṅpäṅ kuṅatta

¹²ⁿTaitus, gäṅṅo kome yäpmäkta näk Atemas ba Tikikus yarä uken nanik kubäpäṅ gäkken tewa yäpmäṅ api ärewek. Äreṅjirän gäk näk nabäkta ehutpeṅ Nikopolis komeken ṅo äbä kaṅ nabä. Imata, mäniṅ kadäni-ken näk Nikopolis kome ṅo itta nadätat unita. ^{13o}Eruk, бага manta nadäwani äma wäpi Senas ukät Apolos kädet käroṅi kudayäṅ täkamän unita ketem tuṅum täṅkentäṅ yämiṅjiri kädet miṅin uken imaka kubäta wäyäkṅedentawä. ^{14p}Nadätan? Nintäṅo ämawebeniyeṅtä jopjop, iniken gärip terak nämo kuṅatneṅ. Nämo, u kudän tägagän ba piä tägagän kaṅ täk täṅput. Ude täṅkaṅ äma ätutä imaka kubäta wäyäkṅenayäṅ täño uwä kaṅ täṅkentäṅ yämik täṅput.

¹⁵Taitus, äma näkkät itkamäṅ ṅonitä ganiṅ oret man pewä ärekaṅ. Täṅpākaṅ ämawebe Ekänita nadäkinik täṅpäṅ ninta gäripi nadäk täkaṅ unita ore-

^f3:3 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8 ^g3:4 Tai 1:3 ^h3:5 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5

ⁱ3:6 Apos 2:17-18 ^j3:7 Rom 3:24 ^k3:9 2Ti 2:14,16,23

^l3:10 Mat 18:15-17; 2Jo 10 ^m3:11 1Ti 6:3-5 ⁿ3:12 Efe 6:21-22

^o3:13 Apos 18:24; 1Ko 3:5-6; 1Ko 16:12 ^p3:14 Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

toret man kaŋ yäwet. Eruk, Anutu täŋo
bänep irontä intä terak äroton.

Piremon

*Piä watä äma jopi kubä Anututa
biŋam täŋkuko unitäŋo manbiŋam*

1^{1-2qr} Näk Pol Kristota yänpäj komi eŋiken nepmaŋpani näkä, ba notninpak Timoti-kät man kudän ŋo takamak. Man ŋowä ŋodeta kudän takamak; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubäŋän tänpäni gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yänpäj ämik bok tänpäni unita. Ba äbot tänpäni ämawebe Anutu iniŋ oretta Piremontä eŋiken ärok täkaŋ unita imaka man ŋo kudän takamak. Tänpäkaŋ in kuduŋta ŋode täwetkamäk; ^{3s}Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täŋ tamiŋirän iniken bänep kwini terak kaŋ kuŋarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäŋkuk

^{4t}Eruk, Piremon, gäkŋo manbiŋam ŋode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yänpäpik man yänpäkaŋ gäka bänep täga man iwet täyat. ⁵Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täŋo kudupi ämawebe unita gäripi nadänpäj nadäŋ yämikinik täŋiri manbiŋamka nadäk täyat. ^{6u}Tänpäkaŋ näk gäka Anutu-ken ŋode imaka yänpäpik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yänpäj-nadäk säkgämän bok täk takamaŋ unitä nadäk-nadäka piräreŋ gamiŋirän iron kädät täga mebäri mebäri Kristo-kät kentänpäj yäpmäk takamaŋ ŋonitä pen yäpmäj yäpmäj kunayäŋ takamaŋ unita kaŋ nadäwi tumbut. ^{7v}Tänpäkaŋ notnapak, gäk Anutu täŋo kudupi ämawebenyeta iron täŋ yämiŋiri oretoret täk täkaŋ. Ude täŋiri manka

biŋam nadänpäj näk imaka, bänep oretoret pähap tänpäj bänepna pidämtak täyak.

Piremontä Onesimus äneŋi imagutta man

⁸Eruk Piremon, gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä gäkä täga tänaŋi u takta täga peŋ gäw-eret. ^{9w}Upänpäkaŋ gäka nadäŋ gamikinik täyat unita piä u takta jop gäwet yabätat. Gäk näkŋo mebärina nadätan; Näk tägawani, ba apiŋo näk Kristo täŋo piä täk täyat unita yänpäj komi eŋi gänaŋ itat. ^{10x}Unita nanakna Onesimus ŋo täŋkentäŋ imikta gäwet yabäŋjira käwep nadäŋ namen. Nadätan? Näk komi eŋi ŋo gänaŋ irira Onesimus uwä ahäŋ namänpäj näkä Anutu täŋo man iwetpäŋ iwoŋäreŋjira Anututa nadäkinik täŋkuko unita nani ude täyat. ¹¹Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täŋ gamiŋkuk. Upänpäkaŋ bänepi yäpmäj äyäŋutkuko unita apiŋo gäkkät nekta piä säkgämäninik täga api täŋ nimek.

¹²Unita apiŋo Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. ^{13y}Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnaŋi. Näk Anutu täŋo manbiŋamta yänpäj komi eŋi gänaŋ irira u gäk wäpka terak täŋkentäŋ namik täyek. ^{14z}Upänpäkaŋ näkŋaken gärip nämo iwarayäŋ. Gäkä täga yäŋ yäwikaŋ uyaku bok täga itkäde. Unita apiŋo gäkken tewa äretak. Näk ŋode nadätat; Iron kädät näkä peŋ gäwerira tänpayäŋ täno uwä tägainik nämo. Täŋ, gäkŋaken gärip terak tänpayäŋ täno uyaku säkgämän.

¹⁵Tänpäkaŋ duŋ-weŋpäŋ Onesimus-kät ek kadäni keräpita inigän inigän itkumäno u mebäri ŋodeta käwep; U

q1:1-2 Efe 3:1 r1:1-2 Kol 4:17; 2Ti 2:3 s1:3 Gal 1:3 t1:4 Rom 1:8-9

u1:6 Plp 1:9; Kol 1:9 v1:7 2Ko 7:4 w1:9 Plm 1 x1:10 Kol 4:9; 1Ko 4:15

y1:13 Plp 2:30 z1:14 2Ko 9:7; 1Pi 5:2

änenji gäkken ärewänkañ bok pen api it-deño unita. ^{16a}Uwä gäkño piä äma jopi ude änenji ittagän nämo. Nämoinik. U irepmitpäñ notkapak säkgämän ude itta api ärewek. Nadätan, näk äma unita notnapak bureni yäj nadäñpäñ gäripi nadätat. Täñ, gähä udegän äma unita gäripi pähap api nadäj imen. U piä ämaka irirän gäripi nadäj imayäj täno ugän nämo. U Ekäni wäpi terak notkapak bureni-inik irirän gäripi nadäj imikinik api täñpen. ¹⁷Unita gäk näka Ekäni wäpi terak nägät moräkna bureni yäj nadäñpäñä, Onesimus ño not säkgämän kañ täñ imi, näka not täñ namayäj täno udegän.

¹⁸Täñpäkañ Onesimustä goret kubä täñ gamiñkuk ba gäkño imaka kubä jop yäpuko täñpäñä eruk näweriri näkä kowata api täñ gamet. ^{19b}Näk bureni gäwetat. Man ño näkña ketnatä kudän täyat unita nadä; Goret täñkuko unitäño kowata näkä api dämpmäj tärewet. Täñpäkañ ñode nämo nadätan? Gäk kumäkta biñam itkunopäj näkä

gäwetpäñ gäwoñärek täñira Ekänita biñam täyan unita gäk kowata täñ naminajñi bumik. ²⁰Unita notnapak, Ekäni wäpi terak nek kubägän itkamäk unita täñkentäk kubä nam yäj nadätat. Ude täñ namiñiri Kristo wäpi terak bänepna pidäm tawän!

²¹Näk nadätat, gäk näkño man api buramiweno unita man ño kudän täyat. Ba imaka täñ namikta yäñapitat ño irepmitpäñ säkgämän kubä api täñpen yäj nadätat. ^{22c}Täñpäkañ gäripiña ñode pätak; Anututä gäkño yäñapik man nadäj gamiñpäñ täñkentäj namiñirän näk gäkken täga ärewet. Unitä näkä itta, eñjika-ken bägup täñkireki kubä kañ peñ nam.

^{23d}Eruk, tärek-tärek u ñode; Epafrastä ganiñ oret man pewän äretak. U Jesu Kristo täño piäta yäñpäñ näkkät komi eñji gänañ bok itkamäk. ^{24e}Ba täñkentäknaye Mak, Aristakus, Demas-kät Luk unitä udegän gäwetkañ. ²⁵Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño bänep irontä bänepka-ken itinik täyön.

^a1:16 1Ti 6:2^b1:19 1Ko 16:21; Gal 6:11^c1:22 Plp 1:25, 2:24^d1:23 Kol 1:7^e1:24 Kol 4:10,14; 1Ti 4:10-11

Hibru

*Kristo uwä nintäño bämop äma
bureni-inik unitäño manbiñam*

Jesutä Anutu täño mebäri yāñahāj nimiñ moreñkuk

1 Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmäj äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmäjpäñ kadet mebäri mebäri terak yäwetkuñ. ^{2f}Täñpakañ tärek-tärek kadäni ñobayäj Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduhtagän unitäño mähemi-inik täñpekta iwoyäjñkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahäñkumän. ^{3g}Anututä iniken epmäget kudän peñyäjek ikek, nanaki unita wädäwän äron imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayäj yäj yāñahäk täyak. Täñpakañ mani kehäromitä imaka imaka kuduhtagän täñ-mehamtañ itak. Täñpäñ momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gānañ äronpäñ Anutu kehäromi mähemi kerä bure kada wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpäñ ärowani-inik itak

^{4h}Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpäñ wäp inipärik kubä imiñkuk. ⁵ⁱJide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

*Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä
gäkño nanka itat.*

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yäjñkuk?

*Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude
api irek.*

^{6j}Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayäj täñirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

*In kuduhtagän gukut imäpmok täñ imut!
yäk.*

⁷Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

*Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit
bumik, ba kädäp mebet ude äworek
täkañ.*

⁸Añerota ude yäjñkukupäj nanakitawä ñode yäjñkuk;

*Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api
it yäpmäj ärowen. Kañiwat piäka u
kudän siwoñi terakgän täk täyan.*

⁹Gäk kudän siwoñita gäripi nadäñkañ kudän wakita taräki nadäk täyan. Mebäri unita Anutukatä gäk kañiwat piä täkta iwoyäjñkuk.

*Ude täñkañ notkaye yärepmitpäñ wäpka
biñam ärowani pähap gamiñirän ore-
toret pähap nadäk täyan. Sam 45:6,7*

¹⁰Täñpäñ nanakita Anututä man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

*Ekäni, gäk yäput-peñpäñ kome gatäjñkun.
Täñpäñ ketkatä kunum u täñkun.*

¹¹Upäjkañ uwä wañpäñ api paotdeñ. Tektä wek täkañ ude api weñpäñ paotdeñ.

*Täj, gähä paot-paotka nämö, pen api it
yäpmäj ärowen.*

¹²Kunum kenta kome u gäkä tek biani ude yäjopmäñpäñ pimiñ tokätpäñ api pewen. Ude täñpayäj täno upäjkañ gähä kudupi kubä nämö api äworewen. Nämoinik, gäk

^f1:2 Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3

^g1:3 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 ^h1:4 Plp 2:9

ⁱ1:5 Apos 13:33; Hib 5:5; 1Sto 17:13 ^j1:6 Rom 8:29; Sam 97:7

paot-paotka nämo, pen api it yäpmäj ärowen. Sam 102:25

¹³Tänpäkaŋ Anututä Jesu man ɲode iwetkuko ude aŋero kubä nämo iwetkuk; *Gäk ketna bure käda wäpka biŋam ikek iriri näkä gäkɲo iwankaye yepmaŋpa gämotka-ken jiraŋ ude api itneŋ. Sam 110:1*

¹⁴^kEruk, ude unita aŋerota jide yä-nayäŋ? ɲode; Aŋero u kudup mänit ude itkaŋ Anututa watä piä täŋ imik täkaŋ. U Anututä peŋ yäwet-pewän päŋku ämawebe kununta biŋam yäwani u täŋkentäŋ yämik täkaŋ.

Jesuta nadäŋitna äpani nämo tänpək

2 Bureni, Anutu täŋo nanakitä wäp ärowani-inik yäpuko unita man bureni niwerirä nadäŋkumäŋo uwä iyap takinik tänpäŋ yäpmäj kuŋat täkäna. Ude tänayäŋ tämäŋo uwä man u nämo api pena paorek. ²¹Nadäkaŋ? Baga man biani Anututä äbekniye oraniyeta aŋero meni jinom terak yäwetkuko u bureniŋän. Unita ämatä man u irepmitpäŋ nämo buramik täŋkuŋo uwä kowata wakiinik iniken täktäki waki uterakgän kaŋ-ahäk täŋkuŋonik. ³^mEruk, бага man biani u imaka bureni kubä upäŋkaŋ imaka burenitä bureni-inik kubä itak u ɲode; Anututä nin waki kerik-ken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piä pähap kubä täŋkuk. Tänpäkaŋ nin piä unita mäde ut imiŋpäŋä jide tänpäŋ kowata api irepmitne? Nämo inik, Ekäni initägän piä pähap unita ɲode yäŋahäŋkuk; Ämawebe waki kerik-ken nanik api yämaguret. Ude yäŋahäŋirän äma man u nadäŋkuŋo u niwetpäŋ niwoŋärek täŋirä nadäŋitna bureni täŋkuk. ⁴ⁿTänpäkaŋ manbiŋam u täŋ-mehamtäktä Anututä kudän kudupi ba wärani kehäromi nitek

mebäri mebari pewän ahäŋkuŋ. Tänpäŋ iniken gärip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadäk-nadäk iron ude äma kubäkubäta yämiŋkuk.

Jesu uwä komen äma äworeŋkuk

⁵Tänpäkaŋ kome punin käda yämäŋo u ahäwayäŋ täŋirän Anututä u watäni itta aŋero nämo yepmaŋkuk. Nämo, u watäni itta äma kubä teŋkuk. ⁶Unita Anutu täŋo man mujiŋi kubäken ɲode pätak;

Anutu, näk nadäwätäk ɲode täk täyat; Nin ämawä jidewani unita nadäŋ nimiŋpäŋ watä it nimik täyan?

⁷*Gäk kadäni keräpi-tagän aŋero gämori-ken niŋmaŋkuno upäŋkaŋ epmäget kudän ba wäpnin biŋam ärowani nimiŋkun.*

⁸^o*Ude täŋkaŋ imaka kudup ketkatä täŋ yepmaŋkuno u watäni itneta gämotnin-kengän peŋ moreŋkun. Sam 8:4-6*

Man uterak ɲode daniŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Anututä äma gämori-ken imaka kudup yepmaŋkuk. Tänpäŋ imaka kudup yäŋ yäyak u imaka päke u kuduptagän uwäk täyak. Täŋ, apiŋo imaka kuduptagän äma nin gämotnin-ken nämo irirä yabäk täkamäŋ. ⁹^pNämo, upäŋkaŋ Jesutä intäjukun irirän kak täkamäŋ! U äpäŋpäŋ Anutu täŋo iron terak äma kuduptagäntä yäŋpäŋ kumäkta kadäni keräpi-tagän, äpani ude, aŋero gämori-ken itkuk. Tänpäkaŋ apiŋo komi nadäŋkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biŋam ärowani pähap imiŋkuko u kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ.

¹⁰^qTänpäŋ Anutu uwä imaka kuduptagän täŋo mähe mi. Ba imaka kuduptagäntä unitäŋo wäpi biŋam yäpmäj

^k1:14 Sam 34:7, 91:11 ^l2:2 Gal 3:19 ^m2:3 Hib 10:29, 12:25

ⁿ2:4 Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 ^o2:8 1Ko 15:27 ^p2:9 Plp 2:8-9

^q2:10 Rom 11:36

ärokta itkaŋ. Unita nadäk tägagämän kubä iwatpän ɲode täŋkuk; Nanakiye mayaptä näkkät bok säkgämän kaŋ itna yän nadänkaŋ Jesu nadän imiŋirän komi nadänkuk. Tänpän komi nadänkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki keriken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeŋkuk.

¹¹⁻¹²†Tänpän ämawebe täŋo bänepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bänepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yän yäwetta gäripi nadäk täyak. ɲode yänkuko unita nadäwut;

Anutu, notnaye uwä gäkŋo mebarika api yänhänpän yäwet täŋpet. Ba änok kubägän irirä u inamiken wäpka biŋam api ganiŋ oret täŋpet yäk. Sam 22:22

¹³Tänpän kubä pen ɲode yäkgän täŋkuk;

Näk imaka, Anutuɲän pen api yengäma peney yän yänkuk. Ais 8:17

Ba noriyeta yänpän äneŋi kubä pen ɲode yäkgän täŋkuk;

Nabä yäk. Näk nanak Anututä namiŋkuko ukät penta itkamän ɲo! Ais 8:18

¹⁴†Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworeŋkuk. Ude täŋkuko uwä mebäri ɲodeta täŋkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumän-kumän täŋo mäheŋi Satan yenjakŋitta täŋkuk. ¹⁵Ude täŋkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntänpän kuŋat täŋkuŋo u täŋkentän yämiŋkuk. Umun unitä kehäromi yepmän irirän umun täŋo watä äma ude itkuŋ. Upänkaŋ Jesu täŋo kumäk-kumäkitä umun u yäpmän kewey yämiŋkuk.

¹⁶†Unita ket nadäwut! Jesutä piä u aŋero täŋkentän yämikta nämo täŋkuk. Nämo, Anutu täŋo man ɲode kudän

täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u täŋkentän yämik täyak. ¹⁷†Mebäri unita Jesutä noriye täŋkentän yämikta noriye udegän-inik äworeŋkuk. Ude nämo täŋkuk yäwänäku jide tänpän Anutu-kät noriye täŋo bämop äma intäjukun ude irän? Nämo, noriye udegän äworenpän intäjukun äma bätaki-inik ba butewaki nadän yämani ude itkaŋ Anututa piä säkgämän täŋ imiŋkuk. Piäni uwä ämawebe momi tänpäni täŋo momi peŋ yämikta komeni yäpmänpän kumbuk. ¹⁸Tänpäkaŋ ini uwä täŋ-yabäkken äpmonkaŋ komi nadäk täŋkuko unita apiŋo ämawebe täŋ-yabäkken it täkaŋ u täga täŋkentän yämik täyak.

Jesu wäpi biŋamtä Moses täŋo irepmitkuk

3 Unita kudupi notnaye, kunumta biŋam bok nimagurani in Jesuta nadäwut! Uwä Anututä tewän äpani, nintäŋo bämop äma intäjukun yän nadäkinik tänpän yänhäk takamän. ²U piä ude takta Anututä iwoyän imiŋkuko uwä säkgämän täŋkuk, bian Mosestä piä Anutu täŋo äbotken säkgämän täŋkuko udegän. ³Upänkaŋ wäp taŋi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. U imata, Moses uwä Anutu täŋo äbotken piä ämagän itkuk. Täŋ, Jesu uwä äbot unitäŋo intäjukun äma. Uwä ɲode bumik; Äbot kubä täŋo intäjukun äma uwä wäp biŋam yäpek, äbot ini nämo. Udegän, wäp taŋi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. ⁴Nadäkaŋ? Äbot kudup u intäjukun äma nikek. Tänpäkaŋ Anutu uwä imaka kuduptagän täŋo intäjukun-inik.

⁵†Eruk, Moses uwä Anutu täŋo äbot pähapken piä äma ude itkaŋ piä täga tänpän imaka imaka Anututä kwawak

†2:11-12 Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17

‡2:14 Jon 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 †2:16 Ais 41:8-9

‡2:17 Plp 2:7; Hib 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 †3:5 Nam 12:7

kämi yājahäkta nadāṅkuko u yājahäk tājukonik. ^{6w}Tāj, Jesu Kristo uwä piä äma ude nämo itkuk. Nämo, u nanaki tuānitä nani Anutu tājō äbotta intājukun ude it yāmiṅpāj piä säkgämān tājuk. Tājpäkaṅ ninä Anutu tājō äbot. Unita ämawebe iṅamiken kehärom taṅpāj imaka säkgämān kämi kaṅ-ahānayāj tākamāj uterak yeṅgāmīna pewāpāj kuṅatpājä, Anutu tājō äbot bureni-inik itkamāj yāj nadāne.

Anutu tājō manta ärowani nämo täne

^{7-8 x}Unita man Kudupi Munapiktä ḡode yäk täyak unita nadāna;

Äbekjiye orajiyetä bian kome jopi-ken täṅyabäk terak Anutu tājō man bit-nājṅpāj ärowani tāk tājkuṅo u in udegän nämo täneṅ. Apiṅo Anutu tājō man nadāj parit ärowani nämo inik täneṅ yäk.

⁹*Äbekjiye orajiyetä peṅawäki terak täṅpāj-nabäk tājkuṅonik yäk. Uwä kadāni kārōṅi, obaṅ 40 ude näkṅo taktäk täga yabājṅpāj-nadäk tājkuṅo upājkaṅ ärowani tāj namiṅkuṅ.*

¹⁰*Ude tāj namiṅ yāpmāj äbājirä kok-wawak nadājṅpāj yāṅkut; Nadākiniki uruṅ kāda pewä kwāpāj näkṅo kādet iwatta bitnäk tākaj.*

^{11 y}*Unita kokna wawāpāj man kehäromi ḡode yāṅkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämo inik api itne. Sam 95:7-11*

¹²Unita nadākinik tājpani notnaye, injinta watä ket itpāj kuṅarut! In bāmopjin-ken nanik kubätä bānepi tājpan wawāpāj nadākiniki pewän putärewākaṅ Anutu paot-paori nämo, u mäde ut imekta! ¹³Momi kädettä bāmopjin-ken nanik äma kubä tājṅiṅat-pewän Anutu mäde ut imek yājṅpāj injin-tägän tājṅentäk kowata

kowata tājkaṅ notjiye tājō bānepi kaṅ tājkehärom tawut. Kadāni uken api paorek yāj nämo nadākamāj unita apiṅogän yäput peṅpāj kepma kepma kaṅ tāj yāpmāj kut. ^{14 z}Tājṅpākaṅ nin nadākinik kehäromi pengän tājṅumājō apiṅo udegän iṅit-inik tājpeṅ kuṅaritna tärek-tärek kadāni kaṅ ahāwän. Ude tājpeṅ kuṅatpājä Kristo-kät kowat kwasikorän tākamāj yāj nadāne.

^{15 a}Anutu tājō man punin kāda yāmājō ude;

Äbekjiye orajiyetä bian Anutu tājō man bitnājṅpāj ärowani tāk tājkuṅo u in udegän nämo täneṅ.

Apiṅo Anutu tājō man nadāj parit ärowani nämo inik täneṅ yäk. Sam 95:7-8

^{16 b}Eruk jide nadākaṅ? Netätä Anutu tājō kotäk nadāṅkuṅopāj mäde ut imiṅkuṅ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yāmagutkuko ubayāj.

^{17 c}Ba Anututä netäta kokwawak nadāj yāpmāj kuṅirän obaṅ 40 ude täreṅkuk? Uwä ämawebe momi täṅpāj kome jopi-ken kumbuṅo ubayāj. ^{18 d}Ba Anututä man kehäromi yājṅpāj Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämo inik api itne yāj yāṅkuko u netäta yāṅkuk? Uwä ämawebe mani nämo buramiṅkuṅo unita yāṅkuk. ¹⁹Tājṅpākaṅ orekirit kome uken imata täga nämo äroṅkuṅ? U nadākinik bureni nämo tājkuṅo unita.

Anutu tājō kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

4 Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yāṅkehäromtaṅ nimiṅkuko unita ḡodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunaṅi nämo tājpekta! ²Nadākaṅ? Manbiṅam Täga intä

^w3:6 Kol 1:23; Hib 3:14 ^x3:7-8 Kis 17:7; Nam 20:2-5 ^y3:11 Nam 14:21-23

^z3:14 Hib 3:6 ^a3:15 Hib 3:7-8 ^b3:16 Nam 14:1-35 ^c3:17 1Ko 10:10

^d3:18 Hib 3:11

nadäk täkaŋ u äbekjiye orajiye udegän nadänkuŋ. Nadänkuŋo upänkaŋ bänepi-ken daiŋpän nadäkinik nämo täŋpän yäpmän kuŋat täŋkuŋo unita manbiŋam u nämo täŋkentän yämiŋkuk. ^{3e}Unita Anututä yänkuk;

Kokna wawäpän man kehäromi ŋode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. Sam 95:11

Upänkaŋ ninäwä Manbiŋam Täga unita nadäkinik täk täkamän unita apiŋo pänku orek Anutu-kät it täkamän. Täŋpakaŋ orekirit uwä imaka kodaki kubä nämo. Nämo, Anututä imaka imaka päke u täŋpän yepmaŋkaŋ orek itkuko kadäni ukengän iwoyänkuk.

^{4f}Unita man ŋo nadäwut; Anutu täŋo man kubätä kepma 7 unita ŋode yäyak; Piäni täŋtän kuŋtängän kepma 7 uken Anututä piä peŋpän orek itkuk. ^{5g}Ba man yämäŋo unitä orekirit unitagän ŋode yänkuk; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

⁶Bureni, Isrel ämawebe Manbiŋam Täga u intäjukun nadänkuŋo upänkaŋ man u nämo buramiŋkuŋo unita orekirit-ken nämo kuŋkuŋ. Upänkaŋ kädet nämo itpipiŋkuk. Nämo, ämawebe ätutä pänku orek Anutu-kät täga api itneŋ. ⁷Jide ude nadäkamän? Ŋode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyänkuk. Kepma u wäpi apiŋo. Kadäni käroni it yäpmän kuŋirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi “apiŋo” unitawä yänkuk. Miti mujiŋ yämäŋo ukeŋo;

Apiŋo in Anutu täŋo man nadän parit ärowani nämo täneŋ yäk. Sam 95:7,8

^{8h}Eruk, man unita ŋode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyänkuko uwä Kenan kome Josuatä äbekjiye orajiye yämagutkuko u nämo. Kome

uwä orekirit bureni yäwänäku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi “apiŋo” u nämo yäwän. ⁹Ude unita ŋode nadäkamän; Anutu täŋo kudupi ämawebeniyetä orek itneŋta orekirit bureni kubä itak. ¹⁰ⁱÄma kubätä pänku orek Anutu-kät irayän täko uwä iniken piä peŋpän orek api irek, Anututä piä peŋpän orek itkuko ude. ¹¹Unita ninä gwäk pimiŋpän Anututä orekirit iwoyänkuk-ken u kaŋ kuna! Äbekniye oraniye täŋo man bitnäc kädet iwatpän orekirit-ken u kukta täna wanenŋta!

^{12j}Nadäkaŋ? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämo. Uwä irit ikek täŋkaŋ piä kehäromi täk täyak. Uwä päraŋi-inik. Päraŋini uwä päip päraŋi, meni kukŋi kukŋi wädäwani täŋo päraŋini yärepmitak. U päraŋi-inik unita gupnin bajirok yäput-däkŋek täyak. Ba nin madän jukutkaŋ yäpmän daniŋpän bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täŋkaŋ bänep nadäk-nadäknin ba nadän gäripnin käbop it täkaŋ u yäpmän daniŋkaŋ kwawak niwoŋärek täyak. ¹³Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu iŋamiken käbop täga nämo irek. Imaka Anututä täŋ-yepmaŋkuko u kuduŋtagän iŋamiken kwawakinik itkaŋ. Täŋkaŋ Anututä nin kudup, irit kuŋat-kuŋatnin täŋo mebärita api niwet yabäwek.

Jesu uwä nintäŋo bämop äma intäjukun-inik

^{14k}Ude unita nadäkiniknin nämo pena putäreneŋ. Nämo, u iŋit-inik täŋpän kuŋat täkäna! U imata, bämop äma intäjukun täŋpani ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täŋo nanaki, kunum gänaŋ äronkuko Anutu

^e4:3 Hib 3:11 ^f4:4 Stt 2:2 ^g4:5 Sam 95:11 ^h4:8 Lo 31:7; Jos 22:4

ⁱ4:10 Hib 4:4 ^j4:12 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48

^k4:14 Hib 3:1, 10:23

dubini-ken it täyak u. ¹⁵Bämop ämanin Jesu u käyäpnin tägagämän. Bänep nadäk-nadäknin u kehäromi nämö yäj nadänpäj butewaki bureni-inik nadäj nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuñarirän tänyabäk mebäri mebäri ninken ahäj nimik täkaŋ udegän ahäj imiŋkuŋ. Upänkaŋ momi kubä nämö täŋkuk. ¹⁶^lEruk, mebäri unita Anututa nämö umuntäne. Nämö, bänepnin pidäm tawäpäj Anutu orakorak mäheimi u dubini-ken kuk täkäna! Kuŋitna butewaki täga nadäj nimek. Ba uken orakorakitä bäräpinin täga tänpidäm tawek.

5 Nadäkaŋ? Bämop äma kudup uwä noriye bämopi-ken nanik yäpmäj daniŋpäj yepmaŋpani. Täŋkaŋ piäni uwä noriyeta yänpäj Anutu iŋamiken päŋku momini ärutta ketem tägatäga iron ude peŋ imiŋit tom däpmänpäj ärawa ude ijiŋ imiŋit täk täkaŋ. ²^mTäŋpäkaŋ bämop äma ini uwä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämö unita noriye täŋo mebäri nadäwä tärewäpäj noriye nadäk-nadäki paorani ba kädet goret täŋpani unita butewaki nadäj yämik täkaŋ. ³ⁿTäŋkaŋ ini uwä momi täŋpani unita ärawa täŋ imikimik piä noriye täŋo momi äruttagän nämö täk täkaŋ. Nämö, iniken momi ärutta imaka, bok täk täkaŋ. ⁴^oTäŋpäkaŋ bämop äma irit piä u wäp biŋam ikek unita äma kubätä iniken gärip terak wäp u täga nämö yäpek. Nämoinik, Anutu täŋo gera terakgän piä u yäpmäk täkaŋ, Arontä yäpuko ude. ⁵^pTäŋpäkaŋ Kristo imaka, wäpi biŋam ikek itta bämop äma irit piä u iniken gärip terak nämö yäpuk. Nämö, Anututä ŋode iwet-pewän piä u yäpuk;

Apiŋo gäkä näkŋo nanakna iriri näkä gäkŋo nanka itat. Sam 2:7

⁶^qBa kubä pen ŋode iwetkuk;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämö api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4

⁷^rTäŋpäkaŋ Jesu kome terak kuŋatkaŋ Anututä täŋkentäj namän yänpäj yäŋapik man yäk täŋkukonik. Anutu-tägän kumäj-kumäj keriken nanik täga nämagurek yäj nadänpäj gera konäm terak yäŋapik man yäk täŋkukonik. Täŋkaŋ iniken nadäk-nadäki mäde ut imiŋpäj Anutu täŋo gärip terakgän it täŋkuko unita yäŋapiŋirän Anututä nadäj imik täŋkukonik. ⁸Uwä Anutu täŋo nanaki-inik itkuko upänkaŋ komi butewaki terak man buramik kädet täŋo mebäri nadäwän täreŋkuŋ. ⁹Nadäwän tärewäpäj man buramik äma bureni-inik irirän Anututä Jesu u bämop äma intäjukun-inik itta teŋkuk. Bämop äma intäjukun itkaŋ ämawebe mani buramik täkaŋ u kuduŋtagän täŋkentäj yämiŋpäj waki keriken nanik yämagutpäj irit kehäromi yämik täyak. ¹⁰^sTäŋpäkaŋ Anututä Jesu uwä bämop äma intäjukun-inik itta iwoyänpäj teŋkuk, bian bämop äma kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Nanak bakä terak pärani ude itnetawä

¹¹In nadäkaŋ? Man ŋonitäŋo moräki taŋi täwerayäj nadätat upänkaŋ nadäk-nadäkjin nämö nadäwä tumbäpäj mebäri täga nämö nadäwä täreŋeŋ. ¹²^tIn Anutu täŋo manbiŋam kadäni käroŋi nadäj yäpmäj äbätägän manbiŋam unitäŋo mebäri uwä äma ätu täga yäwetpäj yäwoŋärenäŋi

^l4:16 Hib 10:19 ^m5:2 Hib 4:15 ⁿ5:3 Wkp 9:7, 16:6 ^o5:4 Kis 28:1

^p5:5 Hib 1:5 ^q5:6 Hib 6:20, 7:1,17 ^r5:7 Mat 26:39-46; Plp 2:6-8

^s5:10 Hib 5:6 ^t5:12 1Ko 3:1-3

upänkaŋ täga nämo! In nämo nadäwä tumbäpän nanak paki ude äneŋi äworeŋirä äma ätutä in man pengän yänahäwani pidämipän täwetpän täwoŋärenäŋi bumik. Butewaki! Ketem bureni nänäŋipän in nonoŋ pen naŋ itkaŋ! ¹³Nadäkaŋ? Nonoŋ näŋpani u nanak paki yän yäwet täkaŋ. Äma udewanitä kädet siwoŋi täŋo man mebäri täga nämo nadäwä täreneŋ. ¹⁴U Täŋ, ämawebe ekäniwä nonoŋ peŋpän ketem kehäromi nak täkaŋ. Äma udewaniwä man bureni uterak nadäk-nadäki yäpä-siwoŋ tawäpän täŋ-kehäromtaŋ yäpmän kuŋtängän waki ba täga unitäŋo mebäri yäpmän danik täkaŋ.

6 Unita Kristota man pidämi intäjukun nadänkumäŋo u wari wari nadänetawä! U peŋpän man mebäri bureni, äma ekänitä nadänaŋi upän yänpän-nadäk täkäna. Ude täŋitna bänep nadäk-nadäknin api tägawek. Yäput peŋpän man ŋode nadänkumäŋo u imata äneŋi yänpän-nadäk täne? Bänep sukureŋpän kumän-kumän täŋo täktäk peŋpän Anutu-tagän nadäkinik täktäk unitäŋo man imata pen yänpän-nadäk täk täkamän? ²U Ba man pidämi pidämi, ume ärutärut täŋo man, kon yäpmäta keritä gwäki-ken pekpek täŋo man, äma kumbani-ken naniktä äneŋi akukakuk täŋo man ba kadäni pähapken kowata waki tärek-täreki nämo unitäŋo man ba man udewaniŋän imata pen yänpän-nadäk täk täkamän? ³Ude nämo, Anututä nadän niminirän man udewani yärepmitpän, man mebäri nikek, äma ekänitä nadänaŋi upän yäk täkäna!

⁴Tänpakaŋ ŋode nadäwut; Äma kubätä nadäkiniki pewän putärek-inik täŋpayän täko uwä jide täŋitna äma

udewanitä bänepi äneŋi sukurewek? U täga nämo! Äma udewani uwä pengän peŋyänek gänaŋ kuŋarani. U kunum gänaŋ nanik täŋo kon yäpani. Ba Kudupi Munapiktä bänepi-ken bureni äpmonpani. ⁵WTänkaŋ pengänä bänepitä Anutu täŋo manta nadäwä täga täŋpani. Ba Anutu täŋo kadäni ahäwayän täyak unitäŋo kehäromi yäpmänpän kuŋarani. ⁶XImaka säkgämän säkgämän u yäpani upänkaŋ nadäkiniki pewän putäreŋkuŋ. Butewaki pähap! Äma udewanitä Anutu täŋo Nanaki päya kwakäp terak äneŋi utpän ämawebe inamiken mäyak imik täkaŋ unita yämaguritna bänepi äneŋi täga sukurenaŋi nämo. Nämo inik! ⁷Äma uwä kome udewani bumik. Kome iwän pengän pengän taŋirän ume yäpmäk täyak ba ketem bureni piä mähemitä pugetta pewän ahäk täkaŋ, kome udewani Anututä täŋkentäk bumta täŋ yämik täyak. ⁸YTän, kome muŋ waki mebäri mebäri ugän pewän ahäk täkaŋ, kome udewani Anututä waki nadän iminirän kadäp gänaŋ api ijiŋ paorek.

⁹Eruk notnaye, umun man ude täwetat upänkaŋ inta nadäkinik ŋode täyat; Inä kädet täga iwatpän Anututa biŋam täŋirä Anututä api tämagurek. ¹⁰ZNadäkaŋ, Anututä kudän siwoŋi iwatpän ämawebe yäpmän danik täyak unita intä piä täga täŋkuŋo unita nämo api guŋ täwek. Ba in Anututa gäripi nadänpän ämawebeniye täŋkentän yämiŋkuŋotä pen täŋkentän yämik täkaŋ u tabänpän-nadätaŋ. ¹¹aUnita piä täga u täk täkaŋ udegän gwäk pimiŋpän pen kaŋ täŋ yäpmän ärowut yän nadäk täyat. Ude täŋpänä imaka kämi kaŋ-ahäkta itsämäk täkaŋ uwä bureni api kaŋ-ahäneŋ. ¹²Gaŋani nämo

^u5:14 Rom 16:19; Plp 1:10 ^v6:2 Hib 9:14 ^w6:5 1Pi 2:3 ^x6:6 Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Jo 5:16 ^y6:8 Stt 3:17-18 ^z6:10 Hib 10:32-34 ^a6:11 Hib 3:14

täneŋ yäj täwetat! Nämoinik, äma biani gwäk pimiŋpäj nadäkinik ikektä kuŋatkuŋo unitäŋo kädet kuroŋ iwat täkot. Äma uwä imaka u ba u Anututä yämikta yäjkehäromtak man yäjkuuko u bureni-inik yäpuŋ.

Anutu täŋo yäjkehäromtak man u bureni

¹³Yäj-kehäromtak man Anututä Abraham iwetkuko unita nadawut. Äma kubä Anutu irepmiŋpäj inipärik kubä nämö itak unita Anututä iniken wäpi terak yäjkehäromtak man u iwetkuk. ^{14b}U ŋode iwetkuk; Näk bureni-inik nadäj gamiŋpäj äbotkaye mäyap-inik api pewa ahäj gamineŋ yäk. ¹⁵Anututä ude iweränkaŋ Abrahamtä kwikinik itpäŋ yäjkehäromtak man iwetkuko unitäŋo bureni kaŋ-ahäkta itsämbuk. Itsämäj yäpmäj kuŋtäŋgän bureni u kaŋ-ahäjkuuk.

^{16c}Täŋpäkaŋ äma kubätä yäjkehäromtak man yäwayäj nadäŋpäj iniken wäpi terak nämö yäwek. Nämö, u äma kubä wäpi biŋam ärowani nitek u wäpi yäŋpäj yäwek. Ude täŋpänä ämatä ŋode nadäneŋ; Man yäyak u bureni-inik ubayäj. U wärämutnaŋi nämö. ¹⁷Eruk, Anututä yäjkehäromtak man yäjkuuko u iniken wäpi terak yäjkuuk. Täŋkaŋ iniken wäpi terak yäjkuuko uwä ämawebe man unitäŋo bureni yäpmäkta yäwanitä u bureni api ahäwek yäj nadäneŋta ude täŋkuuk. ^{18d}Unita ŋode nadäkamäj; Anututä kudän udewani apiŋo pen udegän täk täyak. Anututä jopman kubä nämö yäk täyak unita iniken wäpi terak yäjkehäromtak man yäweko uwä bureniŋän ahäwek. Unita ämawebe nin Anututä watä it nimekta dubini-ken kuŋkumäŋo uwä bänep pidäm terak

imaka tägatäga u nimikta yäjkuuko unita itsämäjpäj nämö gapuntak täkamäj.

¹⁹Bureni, imaka täga-tägata itsämäk täkamäj u Anututä bureni-inik api nimek yäj nadäk täkamäj. Ude nadäk täkamäj unitä nadäkiniknin täŋ-kehäromtak täyak. Täŋpäkaŋ bänep nadäk-nadäknin u jopi nämö. Nämoinik, u kumaŋ päŋku kudupi yot kunum gänaŋ itak unitäŋo tek wädawani pähap mädeni-ken säkgämän käbop it täyak. ^{20e}Kudupi bägup uken Jesutä ninta yäŋpäj intäjukun äronkuuko it nimitak. Äro itkaŋ bämop äma intäjukun tärek-täreki nämö it täyak, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Melkisedek u wäpi biŋam ärowani nitek

7 ^fEruk Melkisedek uwä kome kubä wäpi Salem unitäŋo intäjukun äma. U Anutu Täŋpämerek unitäŋo bämop äma kubä itkuk. Täŋpäkaŋ kadäni Abrahamtä kome ätu täŋo intäjukun ämakät ämik täŋpäj däpmäj yäwat kireŋkuuko komeni-ken äneŋi kuŋirän Melkisedektä kädet miŋin kaŋ-ahäŋpäj kon man iwetkuk. ²Ude täŋirän Abrahamtä tuŋum ämik täŋpäj yäpuko u äbot 10 ude yäpmäj daniŋpäj äbot kubä Melkisedekta imiŋkuuk.

Wäpi Melkisedek unitäŋo mebariwä Intäjukun äma kudän siwoŋi-inik täŋpani. Täŋpäj wäpi kubä, Salem täŋo intäjukun äma yäj iwet täŋkuŋo uwä mebari ŋode; Intäjukun äma irit säkgämän imagurani. ^{3g}Täŋpäkaŋ Melkisedek uwä miŋi nani nämö, orani äbeki nämö, ahäk-ahäki nämö ba kumäk-kumäki nämö. Ude itkuko unita Anutu täŋo nanaki bumik yäj

^b6:14 Stt 22:16-17 ^c6:16 Kis 22:10-11

^d6:18 Nam 23:19; 1Sml 15:29

^e6:20 Wkp 16:2-3; Wkp 16:12,15; Hib 5:6

^f7:1 Stt 14:17-20 ^g7:3 Sam 110:4

iwet täkaŋ. U bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo itak.

⁴Bureni, Melkisedek uwä äma äpani nämo! Äma äpani itkuk yäwänäku oranin pähap Abrahamtä imaka tägatäga ämik täŋpäŋ yäpuko unitäŋo moräki nämo imän. Imiŋkuko unita äma ärowani-inik kubä itkuk yäŋ nadäwut! ⁵^hEruk, ŋode nadäwut; Moses täŋo бага man terak ŋode kudän täwani; Juda noriyetä tuŋumi yäpmäŋ daniŋpäŋ Livai täŋo oraniye bämop äma irit piä yäpmäk täkaŋ unita moräki yämineŋ. Juda äma uwä noriye bureni, Abraham täŋo oraniye upäŋkaŋ tuŋumi moräki u yämikta yäwani. ⁶Täŋ, Melkisedek uwä Abraham täŋo äboriye-ken nanik nämo upäŋkaŋ Abrahamtä tuŋumi moräki imiŋkuk. Imiŋirän Melkisedektä Anutu täŋo yäŋkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkaŋ u yärepmit täkaŋ yäŋ nadäkamäŋ. ⁸Täŋpäkaŋ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täŋo tuŋum moräki yäpmäk täkaŋ uwä kumäk-kumäki nitek. Upäŋkaŋ Melkisedek, Abraham täŋo tuŋum moräki yäpani unitawä Anutu täŋo mantä ŋode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹Unita ŋode täga yänaŋi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täŋpäŋ noriye täŋo tuŋum moräki yäpmäk täŋkuŋo unitä iniken tuŋum täŋo moräki Melkisedekta imiŋkuŋ. ¹⁰Ude imata yäkamäŋ? U ŋode; Melkisedektä Abraham kaŋ-ahäŋkuko uken Livai nämo itkuk. U nämo ahäwani-ken. Upäŋkaŋ u orani Abraham täŋo nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuŋumi moräki imiŋkuk yäŋ täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹Bian Isrel ämaweбетä Moses täŋo бага man yäpuŋ. Täŋpäŋ бага man uterak ŋode kudän täwani; Livai täŋo äboriyetä bämop äma irit piä api täk täneŋ. Upäŋkaŋ, ŋo kawut! Bämop äma unitäŋo piätä ämawebe täŋo bänepi u bureni täga yäpän täganepäŋ täŋpäwä, Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämo, u kubätä api ahäwek yäŋ yäŋkuk? ¹²Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänaŋi. ¹³Nadäkaŋ? Man yäkamäŋ ŋo Kristota yäkamäŋ. U Livaitä äbotken nanik nämo, u äbot kubäken nanik. Täŋpäŋ iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänaŋ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämo täŋ-pani. ¹⁴ⁱEkäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Täŋpäkaŋ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä täkta Mosestä nämo yäŋahäŋkuk.

¹⁵Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahätak unita ŋode kaŋpäŋ nadäkamäŋ; Unitäŋo piätä Livai täŋo äboriyetä piä täk täŋkuŋo u yärepmit moretak. ¹⁶Täŋpäkaŋ бага mantä ŋode yäwani; Bämop äma, äma kudupi kubätä täga nämo api itneŋ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneŋ. Upäŋkaŋ Jesu uwä bämop äma irit piä, бага man uterak nämo yäpuk. Nämo, u iniken irit kehäromini nitek, paot-paori nämo uterak yäpuk. ¹⁷^jAnutu täŋo man mujipi kubätä yäyak ude; *Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4*

¹⁸Man unitä ŋode niwoŋäretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nitek nämotä täga nämo täŋkentäŋ nimeko unita

Anututä u awähutkuk. ^{19k}Moses täjo бага man u äma täjo bänepi bureni täga nämo yäpän täganepo unita Anututä kädet kodaki tägagämän-inik kubä pewän ahäj nimijukuk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk täkamäj.

²⁰Tänpäkañ Anututä Jesu bä mop äma intäjukun itta iwoyänjukko uwä jop nämo iwoyänjuk. Nämo, u iniken wäpi terak yänkehärom tänpäj iwoyänjuk. Juda täjo bä mop äma biani bä mop äma irit piä täkta wäp yäpujo uwä yänkehäromtak man u dewani terak nämo yäpani. ^{21l}U jop yäpujo upänkañ Anututä ini yänkehärom tänpäj Jesu bä mop äma irit piä täkta iwoyänjuk. Unita Anututä ñode yänjuk;

Ekänitä ñode yänkehärom tänjukko u nämoinik api pewek; Gäk bä mop äma pen api it yäpmäj ärowen. Sam 110:4

^{22m}Tänpäkañ Jesu u Anutu täjo yänkehäromtak man terak bä mop äma irit piä yäpuko unita ñode nadäkamäj; Jesu täjo piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmäk-topmäk kodaki tänjukko uwä tägagämän, kehäromi-inik. U topmäk-topmäk biani u irepmit moretak.

²³Ba kubä ñode; Bä mop äma biani uwä paot-paori nitek unita jide tänpäj piäni pen täj yäpmäj kunep? U täga nämo unita bä mop äma biani paorirä kodaki ahäk täjkuñ. ²⁴Upänkañ Jesu uwä paot-paori nämo, u bä mop äma irit piä pen api täj yäpmäj ärowek. Äma kubätä komeni täga nämo api yäpek. ²⁵ⁿUnita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk täkañ uwä waki keriken nanik yämagutta kehäromi nitek itkukonitä pen api it yäpmäj kwek. U imata, paot-paori nämo itkañ ämawebe täñkentäj yämikta Anutu-ken yänapik täyak.

^{26o}Unita bä mop äma Jesu uwä momi äma nin täjo käyäpnin bureni-inik. Täjkañ u dewani kubä nämo itak. U kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwat täyak. Uken momi kubä nämo itak. U Anutu iñamiken siwoñi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpäñ nämo, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut päro kunum gänañ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täjo täñkentäk bureni ude itak. ^{27p}U bä mop äma ätu bumik nämo. Bä mop äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk täjkuñonik. Iniken momita intäjukun tänpäjä äneñi ämawebe täjo momita täk täjkuñ. Upänkañ Jesu uwä ude nämo täjkuñ. U kämita nitek kadäni kubägän täjkuñ ubayäj. Ärawa ude iniken gupi inij kireñjuk. ^{28q}Tänpäkañ Moses täjo бага man terak komen äma kehäromini nitek nämotä bä mop äma irit piä täkta iwoyäk täkañ. Upänkañ, mäden Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man yänpäñ Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämo itta tewani u bä mop äma intäjukun bureni iwoyänjuk.

Jesu uwä topmäk-topmäk kodaki täjo bä mop äma

8 ^rEruk, man yäkamäj ñonitäjo mebäriwä ñode; Bä mop äma intäjukun tänpäni u dewani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intäjukun äma ärowani kunum gänañ itak u keribure kädä kehäromi nitek manjirit täyak. ²U kudupi yot bureni, kunum gänañ itkañ uken bä mop äma irit piä täk täyak. Kudupi yot bureni u Ekänitä ini täjkuñ, äma keritä tänpäni nämo.

³Tänpäkañ bä mop äma kudup uwä Anututa ketem tägatäga iron ude peñ imikta ba tom däpmäñpäñ ärawa

^k7:19 Hib 9:9 ^l7:21 Hib 5:6 ^m7:22 Hib 8:6, 12:24 ⁿ7:25 Rom 8:34

^o7:26 Hib 3:1 ^p7:27 Hib 5:3 ^q7:28 Hib 5:1-2

^r8:1 Hib 1:3, 3:1; Hib 10:12, 12:2

ude ijiŋ imikta iwoyāwani. Unita bāmop āmanin Jesutā udegān iron kubā Anututa imikta yāwani. ⁴Tāŋkaŋ bāmop āmanin bureni uwā kome terak irān yāwānā bāmop āma ude tāga nāmo itek. Imata, kome terak bāmop āma uku itkaŋ unitā Moses tāŋo бага man iwatpāŋ Anututa iron mebāri mebāri ijiŋ imik tākaŋ unita. ⁵Tāŋpāŋ bāmop āma irit piā kome terak ŋo tāk tākaŋ uwā imaka bureni kunum gānaŋ itak unitāŋo wāranigān tāk tākaŋ. Mebāri unita Mosestā iniŋoret yottaba tāŋpayāŋ yāŋirān Anututā jukuman ŋode iwetkuk; Ket nadāwi tārewākaŋ wārani pom terak gāwoŋāreero udegān kaŋ tā yāŋ iwetkuk. ⁶Tāŋpākaŋ Jesutā bāmop āma irit piā yāpuko unitā bāmop āma irit piā āma ātutā kome terak tāk tākaŋ u yārepmit moretak. U udegān, Jesutā Anutu ba āmawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewān ahāŋkuŋo u tāgagāmān-inik, topmāk-topmāk biani uwā irepmit moretak. U imata, imaka tāgatāga topmāk-topmāk kodaki uterak ahākta yāŋkehārom tāwani u tāgagāmān-inik, biani tāŋo u yārepmit moretak.

Topmāk-topmāk kodakitā biani irepmitak

⁷Eruk ŋonita nadāwut; Topmāk-topmāk biani intājukun ahāŋkuko u kehāromi nitek yāwānāku imata topmāk-topmāk kodaki pewān ahāwān? ⁸Upāŋkaŋ topmāk-topmāk biani terak kudān tāga nāmo ahāŋkuk. Unita Anututā āmawebeniye nadāwān tāga nāmo tāŋpāpāŋ ŋode yāŋahāŋkuk; *Kadāni kubā iwoyāŋkut. Kadāni uken āmawebe Isrel ābotken nanik ba Juda ābotken nanik ukāt topmāk-topmāk kodaki api pewa ahāneŋ yāk.*

⁹Tāŋpākaŋ topmāk-topmāk pewa ahānayāŋ tākaŋ uwā biani ude nāmo. Biani uwā ābekiye oraniye Isip komeken nanik kerigān yepmāŋitpāŋ yāmagut yāpmāŋ āburo ugān tāŋkut yāk.

Ude tāŋkuro upāŋkaŋ topmāk-topmāk unitāŋo man kāderi u nāmo iwatkuŋ. Ude tāŋkuŋo unita māde ut yāmiŋkut yāk. Nāk Ekānitā ŋode yāyat!

¹⁰^vEruk, kāmi Isrel āmawebe-kāt topmāk-topmāk ŋode api tāŋpet; Man kādetna siwoŋi u nadāk-nadāki-ken peŋ yāmiŋpāŋ bānepi-ken kehāromigān api kudān tāwet yāk.

Ude tāŋkaŋ nāk Anutuni ude irira u āmawebenaye api itneŋ.

¹¹Tāŋpākaŋ āmawebe kuduŋtagān, āpani ārowanitā Ekāni nākŋo mebārina api nadāwā tāreneŋo unita āma kubātā noriye āwāŋiye ŋode nāmo api yāwetpāŋ yāwoŋārewek; Ekāni tāŋo mebārinita nadāwut.

¹²^vTāŋpākaŋ āmawebe unitāŋo wakini peŋ moreŋpāŋ mominita guŋ takinik api tāŋpet yāk. *Jer 31:31-34*

¹³Anututā man ŋode terak topmāk-topmāk kodakita yāŋkuko unita kwawak ŋode yāŋahāŋkuk; Topmāk-topmāk intājukun ahāŋkuko u biani tāyak. Unita imaka biani, kehāromini paorani, u jiraŋta biŋam tākaŋ.

Anutu iniŋ oretoret kādet biani

9^wTāŋpākaŋ topmāk-topmāk biani intājukun ahāŋkuko u Anutu iniŋ oretta man kādet nitek. Ba āmawebe topmāk-topmāk biani uterak itkuŋo u Anutu iniŋ oretta yottaba āma keritā tāŋpani kubā gānaŋ ārok tāŋkuŋonik. ²^xYottaba u gānaŋ tāŋkireki yarā. Kubāwā wāpi Bāgup Kudupi yāŋ yāwani. Bāgup u gānaŋ topān kāroŋi

⁸8:5 Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40 ^t8:6 2Ko 3:6; Hib 7:22, 9:15

^u8:10 Hib 10:16 ^v8:12 Hib 10:17 ^w9:1 Kis 26:1-30 ^x9:2 Kis 25:23-40

u, ba bukä, käräga Anututa bişam yäwani nikek unitä itkuḡ. ³Yeruk, u mädeni käda tek taḡi kubä wädänkuk. Tänpäkaḡ tek u mädeni kädawä bägup kubä wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik yän iwerani. ⁴ZBägup u gänaḡä alta golpän tänpäni kubä itkuk. Uterak gupe kabäḡi säkgämän-inik upän ijik täḡkuḡonik. Täḡkaḡ topmäk-topmäk täḡo kudupi gäpe u imaka, itkuk. Gäpe u gol pidämipän, gänaḡ umu ba punin u kudup gatän äyänurani. Gäpe u gänaḡ käbot täpuri golpän tänpäni, Juda äma täḡo ketem biani wäpi mana u nikek itkuk. Ba Aron täḡo ähottaba, kärük tädotkuko u imaka, gäpe u gänaḡ itkuk. Täḡkaḡ mobä pipiyäwani yarä, бага man 10 ude kudän täwani u imaka, gäpe u gänaḡ itkumän.

⁵A Tänpäkaḡ gäpe unitäḡo gwäpäni wäpi momi pekpek täḡo bägup yän yäwani. Täḡkaḡ u punin terak imaka aḡero bumik wäpi Serubim unitäḡo wärani yarätä itkumän. Itkaḡ piritä gäpe unita äyuḡ täḡkumän. Serubim yarä uwä Anutu peḡyäneki pähap unitäḡo wärani täḡkumän. Täḡkaḡ imaka u ba unita yäyat ḡo puningän yäyat. Unitäḡo mebari-inik yänahänaḡipän man ätu täwerayän nadätat.

⁶B Eruk, eḡi unitäḡo tuḡum u tawaḡ ude irirä bämop ämatä piäni täkta kepma kepma bägup intäjukun wäpi Bägup Kudupi uken ärok täḡkuḡonik. ⁷C U täḡkireki kubä yot bämopi-ken itkuko wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik, u gänaḡ täga äronaḡi nämo. Nämo inik, bämop äma intäjukun tänpäni unitägän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaḡ ärok

täḡkukonik. Upänkaḡ kadäni kadäni nämo ärok täḡkukonik. Nämo, u obaḡ kubä gänaḡ kadäni kubägän ärok täḡkukonik. Täḡkaḡ ketän nämo ärok täḡkukonik. Nämo, bulimakau täḡo nägät yäpmänkaḡ ärok täḡkukonik. Nägät u iniken momi ba ämawebe täḡo momi nämo nadänkaḡ tänpäni u däpmän täreкта Anututa piḡ imik täḡkukonik. ⁸D Eruk, kädet unita jide yänayän? Munapiktä imaka u ba u niwoḡärenkaḡ ḡode niwetpän niwoḡäreк täyak; Topmäk-topmäк biani terak ämawebe jopitä Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaḡ täga äronaḡi nämo. Yot biani u ba unitäḡo täktäki irirän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaḡ ärokta kädet kubä nämo tumbuk. ⁹E Uwä wärani ude apiḡo kwawak ḡode niwoḡäreк täyak; Anututa iron peḡ imik, ba tom iḡiḡ imikimiktä ämawebe Anutu iniḡoret täkaḡ unitäḡo momi täḡo nadäwätäk u täga nämo ärutpak täweк. Nämo inik. ¹⁰F Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täḡo бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmän kuḡirän kädet kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täḡo nägäritä piä täḡkuko unita man

¹¹G Tänpäkaḡ imaka imaka kodaki tägagämän ahänkuḡo itkaḡ unitäḡo bämop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbänpän yot ini ämawebe täḡkentän yämikta äronkuko uwä Juda täḡo kudupi yot u irepmitak. U kudupi-inik, äma keritä nämo tänpäni, kome ḡonitäḡo nämo. ¹²Ba

ḡ9:3 Kis 26:31-33

ḡ9:4 Kis 16:33; Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5

ḡ9:5 Kis 25:18-22 ḡ9:6 Nam 18:2-6 ḡ9:7 Kis 16:2-34 ḡ9:8 Hib 10:19

ḡ9:9 Hib 10:1-2 ḡ9:10 Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13

ḡ9:11 Hib 3:1, 10:1

Bägup Kudupitā Kudupi-inik u kadāni kubāgān-inik, kāmita nitek āronkuk. Tānkaḡ Juda tāḡo bāmop āmatā ārawa tākta bulimakau ba meme tāḡo nāgāt yāpmānkaḡ ārok tānkuḡo ude nāmo āronkuk. Nāmoinik, Anututa ārawa tāḡ imikta yāpmāḡ āronkuko uwā iniken nāgāt. U yāpmāḡ āro mominin kudup dāpmāḡ tāreḡ niminḡ moreḡpāḡ inita biḡam tārek-tāreki nāmo itta nimagutkuk.

^{13h}Tānpākaḡ bianā āmawebetā бага tāpuri tāpuri irepmitpāḡā, uwā Anutu iḡamiken gupnin tānawakaḡ yāḡ nadāk tānkuḡonik. Ude tāḡirā bāmop āmatā meme ba bulimakau tāḡo nāgāri gwetpāḡ āmawebe terak kwarut yābat tānkuḡonik. Ba bulimakau nanaki dāpmāḡpāḡ iḡiḡpewā kādākut āworewākaḡ yāpmāḡpāḡ āmawebe terak ureḡ yābat tānkuḡonik. Ude tāḡirā āmawebe u Anutu iḡamiken āneḡi gupi kurāki it tānkuḡonik.

¹⁴ⁱEruk tom tāḡo nāgāt u kehāromi udewani nitek tānpāwā Kristo tāḡo nāgātta jide yāne? Nāgāt Kristotā piwān kuḡkuḡo u bulimakau tāḡo nāgāt irepmitpāḡ tāḡkentāk pāhap tāga nāmo tāḡ nimek? Bureni-inik, u tāḡkentāḡ nimikinik tāḡpek. Munapik tārek-tāreki nāmo uterak iniken gupi Anututa ārawa sākgāmān-inik kubā ude iniḡ kireḡkuk. Ude tāḡkuko unita nāgāritā nin punin gupningān nāmo ārut nimik tāyak. Nāmoinik, u mominin ārutinik tānpāpāḡ Anutu iḡamiken bānepnin kurāki-inik it tākamāḡ. Ude tāḡirān imaka jopi Anutu bānepi tāḡbātak tākta tāk tākamāḡo u peḡpāḡ Anutu paot-paori nāmo u bureniḡān oraḡ imiḡpāḡ tāga kuḡatne.

^{15j}Unita ḡode yāna; Kristo uwā Anutu ba āmawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewān ahāḡkuk. Ude tāḡkuko unita āmawebe Anututā yāḡpābā yepmaḡpani unitā iron tāgagāmān tārek-tāreki nāmo u tāga api yāpneḡ, imaka kāmi yāpmākta Anututā yāḡkehāromtak man yāḡkuko u. U mebāri ḡodeta tāga api yāpneḡ; Āmawebe topmāk-topmāk biani terak itkaḡ momi tāḡkuḡo unitāḡo kowata dāpmāḡ tārekta Kristo kumbuk.

¹⁶Eruk, yāḡkehāromtak man tāḡo mebārita yāna. Āma kubātā nāk kumāḡira nākḡo tuḡum māt yāpen yāḡ gāwerekopāḡ āma u nāmo kumāḡirān tuḡumi tāga nāmo yāpen. ¹⁷Āma uwā kodak irirān yāḡkehāromtak mani tāḡo bureni nāmo ahāwek. Kumbānkaḡ uyaku bureni ahāwek.

¹⁸Eruk, mebāri unita topmāk-topmāk biani uwā jop nāmo pewān ahāḡkuk. Nāmo, Mosestā tom kubā utpewān kumbānpāḡ nāgāri piwān kuḡirān bureni ahāḡkuk. ^{19k}Unitāḡo kāderi uwā ḡode; Pengān Mosestā āmawebe jukuman kuduptagān бага terak itkuḡo u yāḡahāḡpāḡ yāwet moreḡkuk. Ude tāḡpāḡā bulimakau nanaki dāpmāḡpāḡ nāgāri yāpmānkaḡ umekāt awāhutkuk. Ude tāḡkaḡ sipsip pujiḡi gāmāni ba tokān kubā wāpi hisop u yāpmāḡpāḡ nāgāt umekāt awāhutkuko u gānaḡ pewān āpmonḡpāpāḡ nāgāt u бага man tāḡo buk ba āmawebe terak kwarut yābatkuk. ^{20l}Ude tāḡpāḡ ḡode yāḡkuk; Nāgāt ḡowā topmāk-topmāk Anututā intā iwatta peḡ tāwetkuko u tāḡkehārom tāyak yāk. ^{21m}Ude yāḡpāḡā Mosestā nāgāt u kudupi yottaba, ba unitāḡo tuḡum pāke uterak imaka, kwarut yābatkuk. ²²ⁿBureni,

^h9:13 Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19

ⁱ9:14 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hib 6:1 ^j9:15 1Ti 2:5; Hib 8:6 ^k9:19 Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6 ^l9:20 Kis 24:8 ^m9:21 Wkp 8:15,19 ⁿ9:22 Wkp 17:11; Efe 1:7

Moses täño man kädet terak ñode pätak; Imaka kuduhtagän bumik nägät terakgän kudupi ahawani. Ba nägät nämo piwä kuneño uwä äma täño momi nämoinik paotneñ.

**Kristo uwä kadäni
kubägän kumbuko uba**

²³°Unita ñode kañpäj nadäkamäj; Imaka bureni kunum gänañ itkañ unitäño wärani kome terak ño itkuño uwä kudupi jop nämo ahawani. Nämo, nägät terakgän kudupi ahawani. Upäjkañ imaka bureni kunum gänañ itkañ uwä tom täño nägät terak kudupi täga nämo ahäneñ. Nämoinik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneñ. ²⁴PUnita ñode nadäwut; Kristo Bägup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täño wärani, äma keritä täñpani uken nämo äronkuk. Nämo, uwä ini kunum gänañgän äronkuk. Äronkuko Anutu iñamiken nin gäarak itak. ²⁵Täñpäkañ bämop äma kome terak naniktä täk täñkuño u Kristotä udegän nämo täñkuk. Bämop äma uwä obañi obañi ärawa täkta tom täño nägäri yäpmänkañ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täñkukonik. Upäjkañ Kristotäwä ude nämo täñkuk. U gupi ärawa ude kadäni kadäni nämo iniñ kireñkuk. ²⁶Nämoinik, ude täñkuk yäwänäku kadäni kadäni kunum kenta kome pewän ahäñkuñ-kentä apiño komi nadäj yäpmäj äbäk täyek. Upäjkañ nämoinik! Kadäni tärek-tärek ñoken kome terak ahäñpäj momi peñ morekta iniken gupi ärawa ude kadäni kubägän, kämita nitek iniñ kireñkuk.

²⁷¶Täñpäkañ ämawebe kuduhtagän kadäni kubägän kumäkta yäwani. Kumäjpäñä täktäki yäpmäj danik-danik käbeyä-ken api äroneñ.

²⁸U udegän Kristotä ämawebe mäyap täño momi däpmäj tärekta kadäni kubägän ärawa ude gupi iniñ kireñkuk. Täñpäkañ äneñi api äbek. Momi däpmäj tärekta nämo, ämawebe unitä äbäkta dapun käronñ täñ itkañ u yämagutta api äbek.

**Ärawa bianitä momi täga
nämo ärut morewek**

10¶Moses täño бага mantä imaka tägatäga Kristotä täñ nimikta yäwani u kwawak nämo, wäranigän niwoñäreñkuk. Baga man u iwatpäñ momi däpmäj tärekta Anutu-ken ärawa pen obañi obañi täk täñpani. Täñpäj ärawa udewanitä ämawebe Anutu iniñ oretta dubini-ken kuk täkañ u iñamiken momini nämo, täga nämo yepmañpek. ²Nämoinik! Kädet udewani täga yäwänäku kadäni kubägän täñpani unita pewäm. Ba u täga yäwänäku ämawebe kädet biani iwatpäñ Anutu iniñ orerani uwä bänepi kuräki-inik itpäñ mominita nadäwätäk pen nämo täk täñpäm. ³⁻⁴¶Upäjkañ nämo! Bulimäkau ba meme täño nägäritä momi täga däpmäj täreñañi nämo unita Anutu-ken ärawa obañi obañi täk täkañ uwä kadäni kadäni ñode yäwoñäreñkuk täyak; Nin momi täñpani.

⁵Mebäri unita Kristotä kome terak äpäñpäj Anutu ñode iwetkuk; *Gäk momita iron peñ gamik-gamik ba tom däpmäjpäñ iñiñ gamik-gamik unita nämo nadäk täyan.*

Nämo, gäk gupna namiñpäj naniñ kireñkun.

⁶Bureni-inik, momini ärutta iron peñ gamiñirä, ba tom däpmäjpäñ iñiñ gamiñirä yabäwi gäripi nämo täk täkañ yäk.

°9:23 Hib 8:5, 10:1 P9:24 1Jo 2:1 ¶9:27 Plp 3:20; Hib 10:10; 1Pi 2:24

†10:1 Hib 8:5 §10:3-4 Hib 9:13

⁷ Ude yānpāṅ ḡode yāḡgān tāṅkuk; Nabā!
Nāhā ḡāḡḡo ḡāripka iwatta ābātat ḡo.
Man kudān tāwani biani uterak nāka
yāḡḡāwani udegān tāyat ḡo yāḡ. Sam
40:6-8

⁸ Eruk, man Kristotā yāṅkuko unita nadāwut. Pengānā ārawa tāktāk kādet Moses tāḡo бага man terak pārani unita ḡode yāṅkuk; ḡāk momita iron peṅ gamik-gamik ba tom dāpmānpāṅ ijiṅ gamik-gamik unita nāmo nadāk tāyan ba kawi ḡāripi nāmo tāk tākaṅ yāṅ yāṅkuk. ⁹ Tānpāṅ u punin terak man ḡode yāḡgān tāṅkuk; Nabā! Nāka ḡāḡḡo ḡāripka iwatta ābātat ḡo yāṅ yāṅkuk. Eruk, man ude yāṅkuko unitā ḡode niwoḡāretak; Momi ārutta Anututā ārawa tāktāk kādet biani u awāhut-pāṅ komenita momi ārutārut kādet kodaki kubā pewān ahāṅkuk. ¹⁰ Unita ḡode nadāwut; Jesu Kristotā Anutu tāḡo ḡārip iwātpāṅ ārawa ude, kāmita nīkek, kadāni kubāḡān inīken gupi inīṅ kireṅkuko uterak mominin paorirā Anutu iḡamiken kudupi-inik itkamāṅ.

¹¹ Tānpākaṅ āneṅi ḡode tāwera nadāwut; Juda tāḡo bāmop āmatā kepma kepma momita yānpāṅ alta-ken kāroṅ wādāṅ itkaṅ ārawa tāktāk piā bian tāṅpani udegān wari wari tāk tākaṅ. Upāṅkaṅ waki, ārawa unitā āmawebe tāḡo momi tāṅpewān nāmoinik paot tākaṅ. ¹² Tāṅ, Kristowā kadāni kubāḡān, kāmita nīkek gupi inīṅ kireṅpāṅ kumbuk. Tāṅkaṅ piā u tāṅpa tārekaṅ yāṅ nadānpāṅ Anutu kerī bure kāda āro maṅitkuk. ¹³ Maṅitkaṅā Anututā iwaniye ḡāmori-ken yepmaṅpeka itsāmāṅ itak. ¹⁴ Burenitā bureni-inik, ārawa kubāḡān tāṅkuko unitā āmawebeniye Anutu iḡamiken momini nāmo, yepmaṅkuk.

Tāṅkaṅ āmawebe u kudupi itneṅta irit kuṅat-kuṅariken yāpā-siwoṅtak piā tāṅ itak.

¹⁵ Kudupi Munapiktā mebāri u kwawak yāḡḡāḡpāṅ niwetkuk. Pengānā ḡode niwetkuk;

¹⁶ Ekānitā ḡode yāyak; Eruk, kāmi Isrel āmawebe-kāt topmāk-topmāk ḡode api tāṅpet;

Man kādetna siwoṅi u nadāk-nadāki-ken peṅ yāmiṅpāṅ bānepi-ken kehāromigān api kudān tāwet.

¹⁷ Ude yānpāṅ āneṅi kubā pen ḡode yāḡgān tāṅkuk;

Tāṅpākaṅ wakini peṅ moreṅpāṅ mominita guṅ takinik api tāṅpet yāḡ.

Jer 31:33,34

¹⁸ U kawut! Momi peṅ morewani unita momita yānpāṅ ārawa āneṅi kubā tānaṅi nāmo. Nāmoinik!

Anutu dubini-ken kuk tākāna!

¹⁹ Notnaye, mebāri unita nin bātāḡigān tāṅpāṅ Bāḡup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāḡa ārok tāne. U nāmo yājiwārani. Nāmoinik, Jesu tāḡo nāḡāritā mominin ārut moreṅpāṅ kādet tāwit nimiṅkuk. ²⁰ Bianā kādet u itpipiṅkuk. Juda tāḡo bāmop āma intājukun unitāḡān tek wādāwani pāhap yāpmāṅ kewēṅpāṅ Bāḡup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāḡa ārok tāṅkuṅ. Upāṅkaṅ Jesu ini gupitā бага, kādet tāṅpipiṅkuko u yāpmāṅ kewēṅ nimiṅirān kādet kodaki, irit ikek kubā tumbuk. Kādet uterak nin kudup Anutu-ken tāḡa ārok tāne. ²¹ Nadākaṅ? Apiḡo bāmop āma ārowani kubātā Anutu tāḡo āboriye ninta intājukun it nimitak. ²² Unita bānep nadāk-nadāk siwoṅi nīkek tāṅkaṅ nadākiniknin tāṅ-tāpānewani nīkektā Anutu

^t10:10 Hib 9:12,28 ^u10:11 Kis 29:38 ^v10:13 Hib 1:3; Sam 110:1

^w10:16 Hib 8:10 ^x10:17 Hib 8:12 ^y10:19 Hib 4:16

^z10:20 Mat 27:51; Hib 9:8 ^a10:22 Wkp 8:30; Ese 36:25; Efe 5:26

dubini-ken kuk tākāna! Ninā gupnin ume sākgāmānpāy ārut morewani ba mominin tājo māyāk ārut tānpā kwani unita tāga kune!

²³^bTānpākaṅ Jesutā api nimagurek yāṅ nadākinik tānpāy yāṅahāk tākamāy u inṅit-inik tānpēṅ kuṅat tākāna! U imata, Anututā ude api tāṅ tamet yāṅ yāṅkehārom taṅkuko u bureni-inik api tāṅpek. ²⁴Tāṅkaṅ ābot tānpāni notniye kowat nadāy imān tāṅkaṅ iron kādet ba piā tāgatāga mebāri mebāri tāna yānpāy bānepnin kowata kowata tānpidām tak tākāna. ²⁵^cTāṅkaṅ notniye ātutā Anutu inṅoret kābeyāta gaṅa taṅpāy nāmo ārok tākaṅ u nin udegān tānetawā! Nāmo, Ekāni tājo kadāni pāhap kerāp tāyak u kaṅpāy nadāk tākamāy unita kābeyā tānpāy kādet siwoṅi iwatta bānepnin kowata kowata tānpidām tak tākāna!

²⁶^dUnita ket ṅode nadāwut; Ninā Kristo tājo man bureni nadāna tum-bākaṅ gwāk pimiṅpāy momi kādet iwat-nero uwā jide tānpāy kowata api irepmitne? Nāmo, momi u ārutta ārawa tāktāk kādet kubā nāmo patak. ²⁷^eIn āma udewani uwā bumta umuntākot! Kowata wakikāt kādāp komi pāhap, āma Anutu māde ut imanita biṅam u inta itsāmāṅtak. ²⁸^fKādet bianita nadāwut; Āma kubātā Moses tājo бага man iwatta bitnāṅirān āma yarā ba yarākubātā momini yāṅahāneṅo uwā āma udewani nāmo yabāy koreneṅ, kumāṅ-kumāṅ dāpneṅ. ²⁹^gUnita āma kubātā Anutu tājo nanaki nāmo oraṅ imiṅpāy jiraṅ ude yeṅ gatāwani ude-wanita jide yāne? Āma udewanitā nāgāt momini ārut-paktaṅ yāmiṅkuko unita nadāwā āpani tānpākaṅ iron tāṅ yāmani

Munapik u yāṅārok ude iwet tākaṅ. Butewaki, jide tānpāy āma udewanitā kowata wakiinik kubā api irepmitneṅ? Nāmotā nāmoinik. ³⁰^hAnututā ṅode yāṅkuko unitājo mebāri nadākamāy; Kowata nākṅa api yāmet yāk. Ba āneṅi kubā pen ṅode yākgān tāṅkuk; Ekānitā ini āmawebeniye tājo tāktāki terak api yāpmāy daniwek. ³¹Bureni-inik, kowata waki yāpmākta Anutu paot-paori nāmo unitājo kerī-ken āroweno uwā imaka umuri pāhap kubā.

Nadākinikjin tāṅkehārom taṅpāy itkot

³²Eruk notnaye, bian peyāṅektā pengān ahāy tamiṅkuko kadāni unita juku piwut. Kadāni uken bārāpi mebāri mebāri intā terak āronṅuko upāṅkaṅ gwāk pimiṅpāy nadākinikjin nāmo pewā putāreṅkuṅ. ³³ⁱKadāni kubākubā in āmawebetā tabāy māgayāwut yānpāy inṅamiken tepmaṅpāy man waki tāwerit komi tamiṅit tāk tāṅkuṅonik. Ba notjiye ātu komi udegān yāmik tāṅkuṅo u bok kaṅ nimut yānpāy pidāmtak tāṅkuṅ. ³⁴^jTāṅkaṅ notjiye ātu komi eṅiken yepmaṅkuṅo u in butewaki nadāy yāmiṅpāy tāṅkentāy yāmiṅkuṅ. Tānpākaṅ āma ātutā inta nadāwā jiraṅ ude tānpāpāy tuṅumjin kudup tāyomāgarirā bārāpi u oretoret terak kotaṅkuṅ. U imata, imaka sākgāmān, paotpaot nīkek nāmotā it nimikaṅ yāṅ nadāṅkuṅo unita.

³⁵Unita notnaye, kadāni uken nadākinik kehāromi tānpāy bātākiṅān it tāṅkuṅo ude, apiṅo udegān it tākot. Ude tānayāṅ tājo uwā gwāki pāhap api yāpneṅ. ³⁶^kTāṅkaṅ kehārom taṅpāy itneṅ. Ude tānpāyā Anutu tājo gārip

^b10:23 Hib 4:14 ^c10:25 Hib 3:13 ^d10:26 Hib 6:4-8 ^e10:27 Ais 26:11

^f10:28 Lo 17:6, 19:15 ^g10:29 Kis 24:8; Hib 13:20

^h10:30 Rom 12:19; Lo 32:36; Sam 135:14 ⁱ10:33 1Ko 4:9

^j10:34 Mat 6:20; Mat 19:21,29 ^k10:36 Luk 21:19; Hib 6:12

u täga api iwatneŋ ba imaka u ba u tamikta yänkehärom taŋkuko u täga api yäpneŋ. ³⁷Unita Anututä ɲode yäyak; Kadäni keräpi itkaŋ äma äneŋi äbäкта yäwanitä api äbek. U itkaŋ nämo api äbek.

³⁸^lTänpäkaŋ näkɲo siwoŋi ämawebe-nayetä nadäkinik tänpäŋ kodakgän api itneŋ.

Täŋ, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneŋ yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹Upänkaŋ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiŋpäŋ paot-paotta biŋam täŋpani nämo. Nämoinik, ninä nadäkinik ikek kuŋatpäŋ irit kehäromita biŋam täŋpani.

Nadäkinik ikek

kuŋat-kuŋat täŋo mebäri

11^mNadäkinik ikek kuŋat-kuŋat täŋo mebäri ɲode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamäŋ unita U bureni-inik itkaŋ yäŋ nadäk täkamäŋ. Ba imaka imaka kämi yäpmäкта Anututä peŋ nimiŋkuko u bureni-inik api yäpne yäŋ nadäk täkamäŋ. ²Ämawebe bianitä nadäkinik udewani niked kuŋarirä Anututä yabänpäŋ-nadäwän täga täŋkuŋ. ³ⁿBa ninäwä nadäkinik tänpäŋ ɲode uwä bureni yäŋ nadäk täkamäŋ; Anututä man yänjirän kunum kenta kome ahänkumän. Tänpäŋ imaka imaka yabäk täkamäŋ u Anututä imaka nämo yabäwani upäŋ tänpewän ahänkuŋ yäŋ nadäk täkamäŋ.

⁴^oTänpäkaŋ äma biani kubä wäpi Abel unitä nadäkinik tänpäŋ Anututa ärawa tägagämän kubä täŋjirän Anututä kawän tägaŋkuk. Noripaki Kentä täŋkuko u irepmitpäŋ täŋkuk. Tänpäŋ

nadäŋ imikinik täŋkuko unita Anututä Abel, Gäk äma siwoŋi yäŋ iwetkuk. Tänpäkaŋ Abel kumbuko upänkaŋ nadäkiniki terak man pen yäŋ itak.

⁵^{PE}, äma biani kubä wäpi Enok unitä Anututa nadäŋ imikinik täŋkuko unita kome ɲo terak nämo kumbuk. Nämo, Anututä komegup ikek wädäŋ yäp-män äronkuko unita noriyetä Enoкта wäyäkɲewä waŋkuŋ. Täŋkaŋ äma unita Anutu täŋo mantä ɲode yänkuk; U kome terak kuŋatkuk-ken uken Anututä Enok kaŋpäŋ gäripi nadäk täŋkukonik.

⁶Bureni-inik, äma nadäkiniki nämotä jide täŋjirän Anututä u kawän tägawek? Nämoinik, äma kubätä Anutu dubiniken kwayäŋ nadänpäŋä nadäkinik ɲode täŋpek; Anutu u bureni itak. Ba ɲode imaka nadäkinik täŋpek; Äma bänepitä Anutu täŋo mebäri ket nadänayäŋ yäŋ nadäk täkaŋ u Anututä kowata täga api yämek.

⁷^qBa kubä ɲode; Äma biani kubä wäpi Noa unitä Anututa nadäŋ imikinik tänpäŋ imaka umuri kämi ahäwayäŋ täŋkuko unita jukuman iwerirän nadäwän bureni täŋkuk. Anututä imaka ude api ahäwek yäŋ iwetkuko u nämo ahänjirän upänkaŋ Anutu täŋo mani buramiŋpäŋ gäpe pähap kubä täŋkuk. Tänpäŋ gäpe u gänaŋä Noa ini ba webeni nanakiye bok äronpän säkgämän itkuŋ. Tänpäkaŋ nadäkiniki bureni unitä ämawebe päke itkuŋo unitäŋo kädet waki kwawak pewän ahän yämiŋkuk. Täŋjirän man Anututä ämawebe nadäŋ imikinik täŋpani u yäwet täyak udegän, Noata siwoŋi äma yäŋ yänjäreŋ imiŋkuk.

⁸^rBa Abraham täŋo nadäkinikita nadäna; Abrahamtä nadäŋ imikinik tänpäŋ Anututä man kubä ɲode

^l10:38 Rom 1:17; Gal 3:11 ^m11:1 Rom 4:18; 2Ko 5:7

ⁿ11:3 Stt 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 ^o11:4 Stt 4:3-10 ^p11:5 Stt 5:24

^q11:7 Stt 6:13-22; Stt 7:1; 1Pi 3:20; Rom 3:22, 4:13 ^r11:8 Stt 12:1-5; Apos 7:2-4

iwērīrān mani buramiŋkuk; Gāk komeka peŋpāŋ kome nākā gamikta iwoyāŋkut-ken u ku! Anututā man ude iwērīrān mani buramiŋpāŋ u kuyat yāŋ nāmo nadāŋkaŋ, komeni peŋpeŋ akumaŋ kuŋkuk. ^{9s}Tāŋkaŋ nadākinik tāŋpāŋ kome iwoyāŋ imani-ken pāŋku yot bureni nāmo, āma ābanitā-yāŋ yottaba tāŋpāŋ ittāŋ kuŋat tāŋkukonik. Tāŋjirān Aisak kenta Jekop Anututā biŋam bok yāŋ yāmani unitā udegān tāŋkumān. ¹⁰Tāŋpākaŋ Abraham ābanitā-yāŋ itkuko unita nadāwātāk nāmo tāŋkuk. Nāmo, u yotpārare kehāromi-inik kubāta itsāmāk tāŋkukonik, yotpārare Anututā ini tawaŋ peŋpāŋ udegān pewān ahāwani.

^{11t}Tāŋpākaŋ Abraham ini uwā tāgawani tāŋjirān webeni Sara imaka, āruŋ it yāpmāŋ ābātāŋgān webe pāhap tāŋkuko upāŋkaŋ nadākinik tāŋkumāno unita Anututā nadāŋ yāmiŋjirān webeni nanak bāyaŋkuk. Sara uwā ŋode nadāŋkuk; Anututā nāk nanak bāyakta yāŋkehāromtaŋ namiŋkuko unita nanak api bāyawet. Anutu u man bureniŋgān yāk tāyak yāŋ nadāŋkuk. ^{12u}Tāŋpākaŋ mebāri unita kumāk-kumāk kadāni kerāp tāŋkuko upāŋkaŋ āma tāgawani Abraham uterak ābekiye oraniye daninaŋi nāmo, guk ba mobā jiraŋ ude ahāŋkuŋ.

^{13v}Tāŋpākaŋ āmawebe mani biŋam yāŋahātāt ŋo kudup Anututa nadāŋ imikinik tāŋpeŋ kuŋat-tāgān kumbuŋ. U imaka Anututā kāmi yāpmākta yāŋkehārom tāŋkuko u kome ŋo terak nāmo yāpuŋ. Nāmo, u ban irirān kaŋpāŋ nadāŋkaŋ oretoret tāŋpāŋ ŋode yāŋahākta māyāk nāmo nadāŋkuŋ; Kome ŋowā komenin bureni nāmo, nin

ābanigān yāŋ yāŋkuŋ. ¹⁴Tāŋpākaŋ āmawebe man ude yāwani uwā ŋode niwoŋārek tākaŋ; U komeni burenita wāyākŋjekaŋ. ¹⁵Tāŋpāŋ komeni kujat peŋpeŋ ābuŋo unita yāŋpāŋ yāŋkuŋ yāwānāku āneŋi komeni-ken tāga kwām. ^{16w}Upāŋkaŋ komeni bianita nadāŋpāŋ nāmo yāŋkuŋ. Nāmo, u kome sākgāmān kubā, komeni biani u irepmitak upāŋ kaŋ-ahāna yāŋ nadāŋpāŋ yāŋkuŋ. U kumumta yāŋkaŋ yāŋkuŋ. Unita āma udewanitā Anututa U nin tāŋo Anutunin yāŋ yāŋjirā Anututā nadāwātāk nāmo tāk tāyak. U imata, yotpārare kubā tāŋkettaŋ yāmiŋkuko itak unita.

¹⁷⁻¹⁸Tāŋpākaŋ Anututā tāŋyabāk pewān ahāŋ imiŋjirān Abrahamtā nadāŋ imikinik tāŋpāŋ nanaki Aisak Anututa ārawa ude kumāŋ-kumāŋ utta pidām taŋkuk. Tāŋkaŋ Anututā nanaka Aisak terak oraŋkaye māyap api ahāneŋ yāŋ yāŋkehāromtaŋ imiŋkuko upāŋkaŋ nanaki tepi kubāgān u ārawa ude ijiŋ imikta nāmo bitnāŋkuk. ^{19x}Nāmo inik, u ŋode nadāŋkuk; Aisaktā kumāŋjirān Anututā kumbani-ken nanik āneŋi tāga yāpmāŋ akwek yāŋ nadākinik ude tāŋkuk. Tāŋpākaŋ bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik āneŋi imagutkuk.

^{20y}Eruk Aisak u ittāŋ kuŋtāŋgān āma ekāni tāŋpāŋ Anututa nadāŋ imikinik tāŋpāŋ nanakiyat Jekop kenta Iso unita imaka tāga Anutu-ken nanik kāmi ahāŋ yāmikta kon man yāwetkuk. ^{21z}Tāŋpākaŋ Jekop imaka, Anututa nadāŋ imikinik tāŋkuko unita tāgawani tāŋpāŋ kumbayāŋ nadāŋpāŋ ŋode tāŋkuk; Josep tāŋo nanakiyat kon man yāwetpāŋ āhottaba iŋitkaŋ

^s11:9 Stt 26:3; Stt 35:12,17 ^t11:11 Stt 18:11-14; Stt 21:2 ^u11:12 Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17; Lo 10:22 ^v11:13 Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11

^w11:16 Kis 3:6,15; Mak 12:26 ^x11:19 Rom 4:17

^y11:20 Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 ^z11:21 Stt 48:15-16

gwäjijj äpmonkañ Anutu inij oretkuk. ^{22aE}, Josep uwä ittäj kuñtängän kumäk-kumäki keräp tanjirän Anututa nadäkinik tänpäj ñode yänjahäñkuk; Kämiwä, Isrel ämawebe Isip kome peñpeñ api kunej. Ude yänpäj kujari änekta jukuman yäwetkuk.

^{23b}Ba Moses täño manbiñam nadäna; Moses täño miñi nanitä Anututa nadän imikinik täñkumäno unita Moses ahäwänpäj käbop peñjirän komepak yarakubä täreñkuk. Miñi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä tänpänpäj Isip kome täño intäjukun äma wäpi Fero unitäño man mäde ut imikta nämo umuntañkumän. ^{24c}Eruk Moses u tägañpäj Anututa nadän imikinik tänpäj Fero äperi unitäño nanaki ude, gäripi terak itta bitnäñkuk. ²⁵Tänpäj ñode nadäñkuk; Imata kome ñonitäño gärip kadäni keräpi-tagän kañ iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täño kudupi ämawebeniye-kät bok nadänayäj tämäño uyaku täga yäk. ^{26d}Ude yänkuko unitä ñode niwoñaretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäkta nadäñkuk. Unita kämi ahäkta yäwani Kristota yänpäj bäräpi ahän yäminayäj täño unita nadäwän tagawäpäj Isip täño tuñum gäripi nikek u yäpmäkta nadäwän jirañ ude täñkuk. ^{27e}Tänkañ Moses u Anututa nadäkinik tänpäj Anutu nämo kak takamäj u dapuritä kañkañ bumik gwäk pimijpäj Fero täño kokwawakta nämo umuntañkañ Isrel ämawebe yämagurän Isip kome peñpeñ kuñkuñ. ^{28f}Tänkañ Moses u Anututa nadäkinik täñkuko unita Pasova äñnak-äñnak yäput peñpäj Isrel ämawebe sipsip

täño nägäri eni yäma terak ärutkot yäj yäwetkuk. Ude täñkuko unita kumäk-kumäk täño añero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmitpäj nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

^{29g}Tänpäkañ Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täñkuño unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämopgän kuñkuñ. Kuñjirä Isip nanikä udegän kuna yäkñat gwägu gänañ äpmonpäj ume nañpäj kumbuñ.

^{30h}Tänpäkañ äneñi kubä ñode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik tänpäj mani buramijpäj Jeriko täño yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuñat äyänjurirä yewa u tokät mañkuk.

³¹ⁱTänpäkañ kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täñkentäj imijirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuñ. U imata, äma kome kañiwatta käbop kuñkuño u yämagutpäj ini eni gänañ käbop yepmañkuko unita.

³²Eruk imata man käreñi yänjiwat yäpmäj kwet? Nämo, man kudän ñoken bägup iränpäj uyaku Gidion, Balak, Samson, Jepta, Devit, Samuel ba profet biani ätu täño manbiñam täga täweret. ^{33j}Äma unitä Anututa nadäkinik tänpäj kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik tänpäj kehäromini yäpmäj äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabäj yäwatpäj imaka imaka Anututä yämikta biñam yäwani u yäpuñ. Tänpäkañ ätutäwä añ komi, äma däpani täño meni täñpiñkuñ. ^{34k}Ätutäwä kädäp mebet pähap däpä kumbuñ, ba iwantä nadäkinik täñpani ätu

^a11:22 Stt 50:24-25; Kis 13:19 ^b11:23 Kis 1:22, 2:2

^c11:24 Kis 2:10-12 ^d11:26 Hib 10:34-35 ^e11:27 Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20; 1Ti 1:17; Hib 11:1 ^f11:28 Kis 12:21-30 ^g11:29 Kis 14:21-31

^h11:30 Jos 6:12-21 ⁱ11:31 Jos 2:1-21; Jos 6:21-25; Jem 2:25

^j11:33 Dan 6:22 ^k11:34 Dan 3:23-27

kumäj-kumäj dāpnayäj tājirä Anututä tājkentäj yāmiñirän nämo kumbuñ. Bureni, äma uwä iniken kehäromini nämo upäjkañ Anututä kehäromi yāmiñkuk. Kehäromi yāmiñirän kome ätuken nanikkät ämik kehäromigän tājpäñ dāpmäj yawat kireñkuñ.

³⁵ Tājpäkañ webe ätutä Anututa nadäkinik tājkuño unita nanakiye kumbani-ken nanik äneñi akuñirä yāmagutkuñ. Tāj, nadäkinik tājpani ätuwä äma kerä terak komi pähap nadäntājgän kumbuñ. Anututa äwo yājkuñ yāwänaku komi u täga irepmiräm. Upäjkañ ñode nadänpäj äwo nämo yājkuñ; Kumäj-kumäj nidäpäkañ äneñi akuñpäñ irit tägagämän kañ yäpna yäj nadäñkuñ. ³⁶ Tājpäkañ ämatä nadäkinik tājpani äma ätu yäjärok yäwerit päripmäñit tājkuñ. Ba ätu kerä kuroñi topmäñpäñ komi eñiken yepmañkuñ. ³⁷ Tāj, ätuwä mobätä kumäj-kumäj dāpuñ. Ba ätu yepmiñitpäñ sotä kwäk duk tājkuñ. Ba ätuwä päiptä kumäj-kumäj dāpuñ. Tājpäkañ ukät nanik ätutä jopi jäwäri itkañ tekta tom gupipäj tājkañ kuñarirä bäräpi mebäri mebäri yāmiñkuñ. ³⁸ Ude tāj yāmiñirä kome jopi-ken, pom terak, mobä kawut ba kome gānañ ittāj kuñatkuñ. Butewaki! Äma tägatäga ude wani imata kome waki ño pen itneñ?

³⁹ Tājpäkañ Anututä ämawebe u nadäkiniki yabänpäj-nadäwän tägagämän tājkuño upäjkañ imaka ämawebenyeta kämi yämikta yājkehärom tājkuño u kome terak irirä pengän nämo yāmiñkuk. ⁴⁰ U imata, yäput peppäj Anututä ninta yājpäñ-nadäk tawañ tägagämän kubä ñode peñ nimiñkuk; Ämawebe biñam ikek u ninkät penta päke kubägän

Kristo tājō piä terak Anutu dubini-ken kuñpäñ säkgämän-inik api itne.

Jesu tājō kädet kuroñ iwat tākāna

12 ^oEruk, u kawut! Ämawebe nadäkinik ikek päke u nin it gwäjij nimiñpäñ nadäkinik täktäk kädet bureni niwoñärekañ. Unita imaka u ba unitä wädän nimpäjit tākāñ ba momi ninken kwasikot tākāñ u datäreñ tājpä kwäpäñ kädet Anututä peñ nimiñkuko uken ehutpäñ bäräñek tākāna. ² Ude tājkañ intäjukun ämanin, nadäkinik kädet bureni niwetpäñ niwoñärewani Jesu u kañiwatpäñ kädet ugän iwat tākāna. Jesu uwä bānep oretoret pähap itsämäj imiñkuko u juku piñkañ päya kwaköp tājō mäyäk unita nadäwän mewuni tājirän ehutpäñ kotajkuk. Ude tājkañ äronkuko apiño Anutu intäjukun äma u kerä bure kända wäpi biñam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadäwut. U ämatä waki tāj imiñkuño upäjkañ kehärom tājpäñ kwikinik itkuk. Unita in udegän nadäkinik kädet täga u gwäk pimiñpäñ iwatta gapun täneñtawä.

Anutu uwä nanin bāyawani bumik

⁴ Bureni, in kubäkubätä momijin mäde ut yämikta piä tāk tākāñ. U täga tāk tākāñ upäjkañ it yäpmäj abākañken inken nanik kubätä äma kerä terak nägäri nämo piwän kuñkuñ. Nämo, kämi käwep api ahāj tameko unita man kubä täwera nadäwut. ⁵ Jide, Anututä in nanaknaye yājpäñ bānepjin tājpidäm takta man ñode kudän täwani unita tājguñ tājkuñ?

Nanakna, Ekänitä yäpän-siwoñ takta komi gamiñirän unita nadäwi äpani nämo tājpek, ba nadäj bäräp tājpäñ nämo kañ-umuntañ kwen.

¹11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 ^m11:36 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 ⁿ11:37 2Sto 24:21 ^o12:1 Rom 7:21; 1Ko 9:24-25 ^p12:2 Hib 1:3

⁶ *qU imata, Ekänitâ äma kubäta nadäj imikinik tänpäj nanakna yäj iwet-päjä irit kuŋat-kuŋari yäpän-siwontaj imikta komi imik täyak. Snd 3:11-12*

⁷ *r*Unita bäräpi kotalpäj kwikinik irut. U Anutu täŋo yäpä-siwontak piä. Yäpä-siwontak piä täk täyak uwä nanjiye bäyawanitâ-yäj täŋ tamik täyak. Nadäkaŋ? Kome terak naniyetä ironiye yäpä-siwontak täkaŋ. Eruk, Anututä udegän täk täyak. ⁸ *Täj, Anututä ironiye bureni kudup yäpän-siwontak täyak unita in yäpä-siwon takta komi nämö tamedo uwä ŋode nadäneŋ; Nin kubokäret nanak, nanakiye bureni nämö. ⁹ *Tänpäkaŋ ŋode nadäk täkot; Nin ironiken naniye bäyawanitâ yäpä-siwontak piä täŋ nimiŋirä oraŋ yämik täŋkumäŋonik. Eruk, ude täk täŋkumäŋo unita mäjonin täŋo Nanin pähaptä ninken yäpä-siwontak piä täŋirän, imata nadäna bureni-inik nämö tänppek? Nämö, komi bäräpi ahäj nimiŋirä u kotalpäj kwikinik itnayäj tämäŋo uwä irit burenita biŋam api täne.**

¹⁰ *Tänpäkaŋ naniye bäyawanitâ iniken nadäk terak apiŋotagän yäpä-siwontaj nimik täŋkuŋonik. Täŋ, Anututäwä täŋkentäj nimikta ba nin ini kudupi-inik it täyak udegän itta yäpä-siwontak piä täŋ nimik täyak. ¹¹ *s*Bureni, yäpä-siwontak täŋo komi unita pengän gäripi nämö nadäk täkamäj. Nämö, u komi! Upäjkaŋ kämi, yäpän-siwontaj nimiŋirän nadäna tärewäpäj kädet siwoŋi äneŋi iwatpäj bänepnin pidämtak täyak.*

Jukuman ätu

¹² *t*Butewaki! In ätu gapun tänpäj itkaŋ. Eruk bänepjin täŋkehärom tänpäj äneŋi kehäromi niked kaŋ irut! ¹³ *u*Gapun tänpäj kuŋarirä nadäkinikjin paot-inik täneŋta! Unita kädet siwoŋi iwatpäj kehäromi niked kuŋat täkot. ¹⁴ *v*Ude täŋkaŋ ämawebe-kät not tänpäj bänep kubägän terak itta piäni täk täkot. Täŋkaŋ udegän, ehutpäj momi täktäk kädet mäde ut imiŋpäj kudupi kaŋ irut. Nadäkaŋ? Äma kubäta kudupi nämö irayäj täko uwä Ekäni nämoinik api kaŋ-ahäwek. ¹⁵ *w*Tänpäkaŋ in kubäta Anutu täŋo orakorak pära yäpeko udetä nadäj täpäneŋpäj kaŋ kuŋarut. Ba inken nanik kubäta tokän jägämi ude äworeŋpäj in bämoŋjin-ken tänpäwak pähap pewän ahäneŋo udetä watäni ket itpäj kaŋ kuŋarut. ¹⁶ *x*Ba in kubokäret täneŋo udetä irit kuŋat-kuŋatjinta nadäj täpäneŋpäj kaŋ kuŋarut. Tänpäkaŋ in kubäta Iso ude äworeŋpäj Anututa nadäj äwaräkuk tänppekta! Iso uwä nanak intäjukun nanik unita imaka tägagämän nani keri-ken nanik täga yäpnaŋipäj kepma kubä nakta iwäpäj monäni ŋode iwetkuk; Gäk ketem ijiŋ namikaŋ imaka päke nantä namayäj täyak u kudup Gäka biŋam yäk. ¹⁷ *y*Eruk ude yäjkuŋopäj kämiwä jide nadäŋkuk? U nani-ken nanik kon man ba tuŋumi äneŋi näkŋata biŋam kaŋ tänpän yäj nadäŋkuko upäjkaŋ nanitâ Nämö yäj iwetkuk. Nämö yäj iwerirän konäm butewaki täŋkuko upäjkaŋ goret pengän täŋkuko u yäpä-siwontakta kädetta wäyäkŋewän waŋkuŋ.

^q12:6 Rev 3:19 ^r12:7 Lo 8:5; 2Sml 7:14 ^s12:11 Jem 3:17-18

^t12:12 Ais 35:3 ^u12:13 Snd 4:26 ^v12:14 Sam 34:14; Rom 12:18

^w12:15 Apos 8:23 ^x12:16 Stt 25:33-34 ^y12:17 Stt 27:30-40

**Topmāk-topmāk kodaki
terak it takamān**

^{18z}Eruk, in uken it takamān yān nadāk tākañ? In imaka ketjintā tāga iñirani ba dapunjintā kānañi, Isrel āmawebetā kañkuño udewani-ken nāmo itkañ. Isrel āmawebe uwā Sainai pom mebāri-ken kuñkañ kādāp mebet pāhappāñ kañkuñ. Ba kome wārāmāñirān bipmāñ utpāñ mānit pāhap piāñirān kañkuñ. ^{19a}Tāñkañ womat māmā pāhap gānañ gera kotāk kubā nadāñkuño uwā nadāñkañ umuntañpāñ Moses butewaki man terak ñode iwetkuñ; Man u āneñi nāmo ahāñjirān nadānayañ yāk. ^{20b}Tāñpākañ Moses man ude iwetkuño uwā mebāri ñodeta; U Anutu tāño jukuman ñodeta nadāñjirā umuri pāhap tāñkuko unita; Āma ba tom kubātā pāñku pom u yeweko uwā mobātā kumāñ-kumāñ utneñ. ^{21c}Bureni-inik, imaka kañpāñ nadāñkuño uwā umuri pāhap tāñjirān Mosestā yāñkuk; Umuntañpāñ dādātna kwaikañ! yāk.

^{22d}Tāñ, intā pāñku itkañ-ken uwā imaka umuri udewani nāmo. Nāmoinik, inā Saion pom, Anutu paot-paori nāmo unitāño yotpārare wāpi Kunum Gānañ Jerusalem uken kuñkuño itkañ. Uken añero jirañ, daninañi nāmo oretoret pāhap tāñ itkañ-ken u kuñkuño itkañ. ^{23e}Ba in Anutu tāño nanakiye intājukun nanik unitāño kābeyā pāhapken ābā yāpurārātkuño itkañ. Āmawebe ābot uwā wāpi kunum gānañ kudān tāwani. Ba in Anutu, āmawebe kuduptagān yāpmāñ daniwani āma, uken ahāñkuño itkañ. Ba āmawebe siwoñi, Anututā momini ārut-paktañ yāmīñkuko unitāño

mājotā irani-ken ahāñkuño itkañ. ^{24f}Ba in Jesu, Anutu ba āmawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewān ahāñkuño uken ahāñkuño itkañ. Ba nāgāt, Jesutā momi pekpek kādet tāwitta piwān kuñkuño uken ahāñkuño itkañ. Nāgāri uwā manbiñam sākgāmān kubā yāñahāk tāyak, manbiñam Abel tāño nāgättā yāñahāñkuko ude nāmo. Nāgāt Abeltā piwān kuñkuño unitā kowat-urān pewān ahāñkuk.

^{25g}Unita eruk, Anutu man niwet tāyak u man yāñjirān mani buramikta bitnāneñta nadāñpāñ bānep nadāk-nadākjinta watā ket itkot. Nadākañ? Anututā bian Moses meni jinom terak kome āmawebe jukuman yāwetkuko upāñkañ mani nāmo buramiñkuñ. Mani nāmo buramiñkuño unita kowata waki bureni yāpuñ. Tāñ, apiño Anututā kunum gānañ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Tāñjirān nin man kunum gānañ nanik u buramikta bitnānero uwā jide tāñpāñ kowata waki u irepmitne? Nāmoinik, u wakiinik yāpne. ^{26h}Tāñpākañ man bian yāwetkuko unitā kome iñitpāñ kwañkuk. Ude tāñkuko upāñkañ apiñowā yāñkehāromtak man ñode yāyak; Nāk bian komegān iñitpāñ kwañkut yāk. Tāñ, kāmiwā kunum ba kome bok āneñi api yepmāñitpāñ kwaiwet yāk. ²⁷Tāñpākañ man “āneñi ude api tāñpet” yāñ yāyak uwā ñode yāñkwawa tāyak; Imaka tāñ-pewani u kuduptagān tāñpewān paot-inik api tāneñ. Upāñkañ imaka kumān-tagān-inik nāmo api paotneñ. Nāmo, imaka wakta yāwani ugānpāñ api tāñpewān paotneñ. U paorirā

^z12:18 Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 ^a12:19 Kis 20:18-21; Lo 5:22-27

^b12:20 Kis 19:12-13 ^c12:21 Lo 9:19 ^d12:22 Gal 4:26; Rev 5:11

^e12:23 Luk 10:20 ^f12:24 Hib 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Stt 4:10

^g12:25 Hib 2:1-3; Hib 10:26-29 ^h12:26 Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6

imaka kehäromi, nämo wakta yäwani unitägän api itneḡ.

²⁸Tänpäkaḡ imatäken u api irek? U intäjukun ämanin täḡo kome ninta biḡam peḡ nimani unitägän api ireko unita oretoret täkäna! Kome u api korenero unita iniḡoret-oret kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak udegän iwatpäḡ nadäwätäk terak oraḡ imiḡpäḡ iniḡoret täkäna. ²⁹iU imata, Anutunin u kädäp mebet pähap, imaka kudup iḡiḡ paot täkaḡ udewani.

Kädet ätu Anututä gäripi nadäk täyak

13^jTänpäkaḡ inä ninin buap yäḡ nadänpäḡ bänep iron kowata kowata täḡpeḡ kuḡat täkot. ²kTäḡkaḡ kädet täga ḡodeta nämo täḡguḡ täneḡ; Äma kudupitä komejin-ken äbäḡirä yämagutpäḡ eḡjiḡin-ken yepmaḡpä pätnēḡ. Äma ätu kädet ude täḡkuḡo uwä ämapäḡ yämagutkamäḡ yäḡḡat aḡeropäḡ yämagutkuḡ. ³lTänpäkaḡ äma komi eḡi gänaḡ itkaḡ u täḡkentäḡ yämik täkot, in u bok itkaḡ bumik. Ba äma keru terak komi yäpmäk täkaḡ u imaka, täḡkentäḡ yämik täkot, in komi u bok nadäk täkaḡ bumik.

⁴mTänpäkaḡ yanäpi täktäk u imaka tägagämän kubä unita äma kuduptagäntä täḡmeham täneḡ. Täḡkaḡ yanäpi yarätä ämawebe ätukät jopjop nämo kuḡatneḡ. Nämo, ini yanäpi siwoḡi itdeḡ. Nadäkaḡ? Anututä ämawebe kubokäret kädet iwarani udewani manken api yepmaḡpek. ⁵nTänpäkaḡ moneḡ tuḡumta nadäḡ gärip nämo täneḡ. Nämo, nadäk udewani mäde ut imiḡpäḡ kukḡi kädagän kuḡatpäḡ ketjin-ken tuḡum ähan peḡ tamani unita nadäwä täga täḡpäpäḡ nadäwätäk terak nämo kuḡatneḡ. Imata, Anututä ḡode yäḡkuk;

Näk inta nämo api guḡ täwet, ba nämoinik api tabä kätäwet yäk. Wkp 31:6

⁶oAnututä ude niwetkuko unita kwawak ḡode yäḡahäna;

Anutu u näḡḡo täḡkentäkna unita imaka kubäta nämoinik api umuntäwet.

Nämo, ämatä näk täga nämo tänpä wanēḡ. Sam 118:6

Jesu iwaräntäkta nämo umuntäne

⁷pTänpäkaḡ injinken watä ämajije bianita juku piwut. Watä ämajije uwä Anutu täḡo manbiḡam täwetpäḡ täwoḡäreḡ täḡ täḡkuḡ. Täḡkaḡ kädet jide kuḡatpäḡ kumbuḡo unita nadänpäḡ kädet kuroḡ unitä täḡ täḡkuḡo udegän täḡ täneḡ. ⁸qNadäkaḡ? Äma unitäḡo intäjukun äma Jesu u täktäki ba yäkyäki ini udegän. Kwep itkuko udegän apiḡo itak, ba pen udegän api it yäpmäḡ ärowek.

⁹rEruk, watä ket itpäḡ kuḡarut. Anutu wäpi terak jop manman mebäri mebäri yäk täkaḡ u bänepjin äriḡpewän kädet siwoḡi peḡpäḡ kädet gwäjiwani iwatneḡta! Äma täḡo бага mantä bänepjin täga nämo täḡkentäḡ tamineḡ. Ketemta yäjiwät man ba äma täḡo man udewani mäde ut imiḡirä Anutu täḡo orakorakitä bänepjin täḡ-kehäromtak täyon. ¹⁰Tänpäkaḡ ärawa pähap kubä ninta biḡam täḡpani itak. Upäḡkaḡ unitäḡo bureni uwä Juda täḡo bämop ämata biḡam nämo täyak. Nämo, bämop äma uwä kudupi yotken ärawa täktäk piä biani pen täḡ täkaḡ unita. ¹¹sJuda täḡo бага man iwatpäḡ bämop äma intäjukun täḡpanitä momi ärutta tom däpmäḡkaḡ unitäḡo nägäripäḡ yäpmäḡpäḡ Bäḡup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täkaḡ. Tom däpmäk täkaḡ unitäḡo bureni nämo

ⁱ12:29 Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14 ^j13:1 Jon 13:34 ^k13:2 Rom 12:13; 1Pi 4:9; Stt

18:1-8; Stt 19:1-3 ^l13:3 Mat 25:36; Hib 10:34 ^m13:4 Gal 5:19,21; Efe 5:5

ⁿ13:5 1Ti 6:8; Jos 1:5 ^o13:6 Sam 27:3, 146:5 ^p13:7 1Ko 4:16; Hib 6:12

^q13:8 Efe 4:14 ^r13:9 Rom 14:17 ^s13:11 Wkp 16:27

yäpman ärok täkaŋ. Namo, bureni uwä yäpman paŋku yotpärare gägäni-ken pewä ijik täkaŋ.

¹² Tãŋpãkaŋ mebãri unita Jesutã udegãn, mãyak kotaŋpãŋ yotpärare gägäni-ken komi pãhap nadãŋkuk. Amawebeniye nãgãri piwãn kuŋkuŋo uterak kudupi-inik itneŋta kumbuk. ¹³ U unita ninã mãyak Jesutã kotaŋkuko udegãn kotaŋkaŋ yotpärare gägäni-ken kuŋpãŋ Jesu tubeŋ kuna! ¹⁴ U imata, kome ŋo terak yotpärare kehãromi paot-paori nãmo, kubã nãmo itak. Namo, ninã yotpärare mebãri kubã, kãmi ahãŋ nimekta dapun kãroŋ tãŋ itkamãŋ.

¹⁵ U unita amawebenaye, Jesuta nadãŋpãŋ Anutu wãpi yãŋahãŋpãŋ iniŋoret tãkãna! Ude tãnayãŋ tãkamãŋ unitã Anututa arawa ude api tãŋpek. ¹⁶ Tãŋkaŋ tãŋkentãk ba iron kowata kowata tãkta nãmo guŋ tãneŋ. Kudãn ude wani uwã arawa Anututã gãripi nadãk tãyak ude.

¹⁷ Tãŋkaŋ watã amajiye tãŋo mani buramiŋpãŋ gãmori-kengãn kuŋat tãkot. Watã piã tãŋ tamik tãkaŋ unita Anututã api yãwet yabãweko unita gwãk pim-ĩpãŋ watã it tamik tãkaŋ. Unita waki, mani buramik tãkot. Ude tãŋirã uyaku watã piã uwã bãnep oretoret terak api tãneŋ. Tãŋ, in peŋawãk tãŋirã watã piã butewaki terak tãnayãŋ tãkaŋ u tãga api tãŋkentãŋ tamineŋ? Tãga nãmo!

¹⁸ U unita in ninta Anutu-ken yãŋapik tãkot. Nin kudãn siwoŋi tãkta gãripi nadãk tãkamãŋ unita Anutu iŋamiken bãnepnintã nadãwãtãk nãmo tãk

tãkamãŋ. ¹⁹ Tãŋkaŋ gãri pna tãŋi pãtak u ŋode; In Anutu-ken yãŋapiŋirã ini tãŋkentãŋ namiŋirãn inken äneŋi bãrãŋeŋ kaŋ ärewa!

Yãŋtãrek man

²⁰⁻²¹ Tãŋpãkaŋ inta yãŋpãŋ ŋode yãŋapik tãyat; Anutu bãnep pidãm mãhemi unitã in kudãn ini gãripi nadãk tãyak ude tãŋpeŋ kuŋatta tuŋumi sãkgãmãn u tãŋkentãŋ tamiton. Tãŋkaŋ Jesu Kristo terak nadãk-nadãk ba tãktãk ini kawãn tãgak tãkaŋ u irit kuŋat-kuŋatnin-ken pewãn ahãŋ nimiton! Ude tãŋ nimiŋirãn Jesu Kristo unitãŋo wãpi biŋam arowani inide pen it tãyon. Ekãninin Jesu, Sipsip watã äma pãhap unitã kumãk-kumãki terak topmãk-topmãk paot-paori nãmo u tãŋkehãrom tãŋkuko unita Anututã kumbani-ken nanik yãpman akuŋkuk. U Bureni.

²² Eruk notnaye, man kudãn tãŋ tãmi-tat ŋowã kãroŋi nãmo unita man bãnepjin tãŋpidãm takta kudãn tãyat ŋonita nãmo gaŋa tãneŋ. ²³ E man kubã ŋode tãwera nadãwut; Notninpak Timoti u komi eŋi gãnaŋ itkukopãŋ tewã äpãmaŋ kuŋkuk. Unita nãkken bãrãŋeŋ äbãnã imagurakaŋ bok api ärede.

²⁴ Intãjukun amajiye ba Anutu tãŋo kudupi amawebeniye komejin-ken itkaŋ u mena jinom yãpmanpãŋ oretoret man kaŋ yãwerut. Tãŋ, Itali komeken nanik äbot tãŋpani notniye imaka, oretoret man tãwetkaŋ. ²⁵ Tãŋpãkaŋ Anutu tãŋo orakorakitã inken itinik tãyon. Eruk, ugãn.

¹13:12 Mat 21:39; Jon 19:17 ^u13:13 Hib 11:26, 12:2

^v13:14 Hib 11:10,16; Hib 12:22 ^w13:15 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2

^x13:16 Plp 4:18 ^y13:17 Ese 3:17; 1Te 5:12 ^z13:18 Apos 24:16; 2Ko 1:12

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam

1^aNäk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täŋo piä watä äma. Unita näkä Anutu täŋo kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpmäŋ kukaŋ inta bänep täga nadänpäŋ man kudän ŋo tänpäŋ tamitat.

Tänyabäk-ken kehäromigän iritta man

²bNotnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamäwä oretoret inide kubä täk täkot. ³cImata, in ŋode nadäk täkaŋ; Imaka udewani tä nadäkinikjin täŋ yabäŋirän bänepjintä kehärom taŋpäŋ bäräpi udewani gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ api kuŋatneŋ. ⁴Tänpäkaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋat-kuŋat unitäŋo bureni inken kaŋ ahäŋ parän. Eruk, ude tänpäŋ kädet täga kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ. Nämo, ämawebe bureni, siwoŋi kudupi api kuŋatneŋ.

⁵dTänpäŋ in bämopjin-ken nanik kubäta nadäk kädet siwoŋita wäyäkŋeŋpäŋä Anutu-ken yäŋapiŋirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mähemi unita imaka kubäta yäŋapiŋirä äwo nämo yäk täyak. ⁶eTänpäkaŋ äma uwä Anututä nadäŋ namek ba nämo käwep yäŋ nadänpäŋ, bänep yarä ude nadäŋkaŋ Anutu-ken nämo yäŋapiwek. Nämoinik. U nadäkinik täŋkaŋ uyaku yäŋapiwek. Täŋ, äma bänep yarä nitek nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä

piäŋirän gwägutä pom äworeŋpäŋ äroŋkaŋ äpäk täyak udewani. ⁷⁻⁸Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpäŋ kädet kubäŋän nämo iwatkaŋ kädet mebäri mebäri iwat täkaŋ. Tänpäkaŋ äma udewaniwä Ekäniken yäŋapiŋitna imaka kubä api nimek yäŋ nämo nadäneŋ. Nämoinik.

⁹fTänpäkaŋ äbot tänpäni kubäta jopi jäwäri-inik itat yäŋ nadänpäŋ nadäwätäk nämo tänpäk. Nämoinik, Anututä wäpi biŋam imayäŋ täko unita oretoret täk täyon. ¹⁰gTäŋ, udegän äbot tänpäni kubäta tuŋum mähemi tänpäŋ irirän Anututä tuŋumi yomägaränä nadäwätäk nämo tänpäk. Imata, Anututä kome täŋo wäpi biŋam yäpmäŋ äpäŋirän äma u nämo api waweko unita oretoret tänpäk. Nadäkamäŋ; Kome täŋo tuŋumtä täŋkentäŋ nimiŋirän irit kehäromi nämo api käne. Nämoinik. Kome täŋo tuŋumtä waŋpäŋ wädan iroritä äreyäŋ kuk täkaŋ ude api täneŋ. ¹¹Unita nin ŋode kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Kome taŋi ijiŋpäŋ kekeki pähap tänpäŋ wädan kejima kudup yeŋpewän kubit tak täkaŋ. Äma tuŋum mähemi uwä ude bumik. Wädan irot gäripi nitek unitä äreyäŋ kuk täkaŋ udegän moneŋ piäni nämo täŋ paotkaŋ kumbek.

Anututä waki kädet-ken nämo nimagut täyak

¹²hÄma kubäta tänyabäk mebäri mebäri ahäŋ imiŋirä u gänaŋ kehärom taŋpäŋ irayäŋ täko uwä Anutu täŋo bänep iron gänaŋ pen api irek. Äma unita gwäki uwä Ekänitä omäk meran säkgämän ude irit kehäromi paot-paori nämo api imek. Bureni, ämawebe Anututa nadäŋ imikinik täk täkaŋ

^a1:1 Gal 1:19; Apos 15:23; 1Pi 1:1

^b1:2 Rom 5:3-5 ^c1:3 1Pi 1:7

^d1:5 Snd 2:3-6

^e1:6 Mak 11:24

^f1:9 Jem 2:5

^g1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24

^h1:12 2Ti 4:8

unita gwäki u yämikta Anututä ini yänkehärom tañkuk. ¹³Tänpäkañ äma kubätä waki kubä tänpayän nadänkañ ñode nämo yäwek; Anututä täñ-näkñat-pewän waki ño tänpayän nadätat yän nämo yäwek. Nämoïnik! Imata, wakitä Anutu täga täñkñatnañi nämo. Ba udegän Anututä momi täkta täñyabäk-ken nämo nipmak täyak. ¹⁴iUpänkañ nininken bänep nadän gärip waki unitägän momi täkta bänepnin ärik täyak. ¹⁵Tänpän nadän gärip unitä momi täktäk täño kädet pewän ahäk täkañ. Ude täñjirän momi täktäk täño kädet unitä tañi tänpänä kumän-kumän täño kädet-ken nipmak täyak.

¹⁶Eruk, notnaye, man unita nadäwä jopi nämo tänppek. ¹⁷jAnututä waki kubä nämo nimik täyak. Nämoïnik. Imaka imaka tägatäga ba bänep iron bureni u kudup kunum gänañ nanik-tägän ahäk täkañ. Tänpän Nanin, kunum gänañ peñyänek pewän ahäwani unitä iron u nimik täyak. Ude täñkañ Nanin uwä kubä-tän kubä-tän nämo täk täyak. Täktäki bian patkuko unitä api pat yäp-män ärowek. ¹⁸kTänpäkañ Anututä ini nadänkuko udegän imaka kudup pewän ahänkuño unita intäjukun ude itta mani burenitä äboriye nin bäyañ nipmanñkuk.

Anutu täño man nadän äwaräkuk nämo täneñ

¹⁹Eruk notnaye näk man kubä täwerayän nadätat unita juku peñpäñ nadäkot. In äma kubätä man yäwänä jop jukugän peñpäñ kañ nadäwut. Ba man kowata bäränneñ nämo iwetneñ. Ba kokwawak bäränneñ nämo nadäneñ. ²⁰lImata, äma täño bänep wakwaktä täñkentän imiñirän Anutu täño kädet

siwoñi u nämo iwarek. ²¹mUnita in kädet wakiïnik mebäri mebäri ba kädet taräki taräki täk täkañ u mäde kañ ut imut. Ude tänpän Anutu täño man mujipi bänepjin-ken piwani u bänep kwini terak yäp-mänpäñ iyap tänpän kañ yäp-män kuñarut. Imata, man unitä waki kerik-ken nanik tämagutta kehäromini nitek.

²²nTänpäkañ Anutu täño man uwä kañ iwarut. Jop nadäk-nadäkgän nämo täneñ. Nämoïnik! Jop nadäk-nadäkgän tänayän täño uwä bänepjin jop api ikñat-neñ. ²³Äma Anutu täño man nadän äwaräkuk tänayän täño uwä ämatä glas terak mäjoni yabäk täkañ ude. ²⁴Glas terak mäjonin kañkañ päñku iñamnin dapunta täñguñtak täkamän ude täk täkañ. ²⁵oTän, äma Anutu täño man siwoñi-ïnik u ket yänpäñ-nadäk täk täkañ uwä Anutu täño bänep iron gänañ pen it täkañ. Imata, äma udewanitä Anutu täño man u jop nadäk-nadäkgän tänpän nämo guñtak täkañ. Nämo, u man buramiñpäñ kädet tägatäga täk täkañ. Tänpäkañ Anutu täño man unitä momi täño kehäromi utpewän mañjirän kunumta biñam täk täkamän.

²⁶pTänpäkañ äma ätu inita näk nadäkinik täñpani yän yäk täkañ upänkañ meni jinomta watäni nämo itnayän täño uwä nadäkinik täñpani yän nadäk täkañ u bänepi jop api ikñatneñ. Tänpän Anutu iniñoret-oret ba nadäkiniki u jopi ude täk täyak. ²⁷Tän, Anutu iniñoret-oret kädet bureni Anututä kawän tagak täyak uwä ñode pätak; Ironi kodänjani ba webe kajat butewaki terak kuñat täkañ u yabän yäwatpäñ täñkentän yämineñ. Ba kubä ñode; Irit kuñat-kuñatjinta watäni irirä

¹1:14 Rom 7:7-10 ^j1:17 Mat 7:11 ^k1:18 Jon 1:13 ^l1:20 Sav 7:9

^m1:21 Kol 3:8; 1Pi 2:1 ⁿ1:22 Mat 7:26; Rom 2:13

^o1:25 Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17 ^p1:26 Sam 34:13; Sam 141:3

kome tãjo nadãk-nadãktã nãmo tãnpãn wanej.

Ämawebeta iron uterakgãn tãj yãmen

2^qEruk notnaye, Ekãninin Jesu Kristo u tãgagãmãn-inik. In u nadãnj imik tãkañ unita äma kubãta nadãwã äpani tãnpãnkanj kubãta nadãwã ärowani nãmo tãneñ. ²Nãk u ñodeta yãyat; Injin kãbeyã-ken äma kubã tek säkgãmãn epmãget porak ikektã äbãnjirãn äma jãwãri kubã teki weñ-gãjãhurani mãdengãn iwarek. ³Ude tãnjirãn intã äma tek säkgãmãn ikek u kanpãn ñode iwetneñ; Ekãni yãk. Gãk abãnkanj bãgup tãgaken ño it yãñ iwetneñ. Tãnpãkañ äma jãwãri teki wewani u ñode iwetneñ; Gãk dãpi terak uken mañirisi yãñ iwetneñ. ⁴Eruk, intã kãdet ude tãnayãñ tãjo uwã äma tãjo tãktãki bãnep nadãk-nadãkjin waki terak api yãpmãñ danineñ.

⁵^rUnita notnaye, juku peñpãn man ño ket nadãwut! Anututã inita äma jidepãn yãpmãñ daniñkuk? U ämawebe kome terak jãwãri ude kuñat tãkañ uwã Anutu iñamiken säkgãmãn itpãn nadãkiniki kehãromi iñitpãn kuñatta iwoyãñkuk. Äma udewanitã kanj iwat yewani gãnãñ bok itneñta iwoyãñpãn yepmañkuk. Tãnpãn irit kehãromi uwã ämawebe Anututa gãripi nadãk tãkañ unitã kanj-ahãneñta bian yãñkehãrom tañkuk. ⁶Bureni! Anututã äma udewani inita iwoyãñpãn yepmañkuko upãnkanj inã äma jãwãri u yabãñ äwarãkuk tañkanj äma wãpi biñam ikekta nadãnjirã ärowani tãk tãkañ. Ñode nadãwut; Netãtã komi tamik tãkañ? Ba äma netãtã manken tepmak tãkañ? Äma tuñum ikek unitã komi tamijit, manken tepmañit tãk tãkañ.

⁷Ba äma unitãgãn Mãhemjin Jesu tãjo wãpi biñam yãpmãñ äpãk tãkañ. Ude tãk tãkañ upãnkanj in imata äma udewanita nadãnjirã ärowani tãnpãpãn äma Anututã inita biñam iwoyãñkuko unita mãde ut yãmik tãkañ?

⁸^sUnita бага man miñi ñode kudãn tãwani; Gãkñata nadãk tãyan udegãn notkapakta nadãwen. Kãdet ude tãñpeñ kuñatnayãñ tãjo uyaku tãga api kuñatneñ. ⁹^tUpãnkanj intã äma ätu not tãñ yãmijkanj ätuta mãde ut yãmik tãkañ uwã бага man miñi u irepmitpãn momi tãk tãkañ. Tãnjirã бага man unitãgãn In бага man irepmirani yãñ tãwoñãrek tãyak. ¹⁰^uTãnpãkañ in бага man kudup iwatkanj kubãgãn nãmo iwatnayãñ tãkañ uwã бага man u kudup yãrepmitkuñ yãñ api tãwerek. ¹¹^vUnita nin nadãkamãñ, Anututã bian man kubã ñode yãñkuk; Kubokãret nãmo tãneñ yãk. Ba kubã pen ñode yãkgãn tañkuk; Äma kumãñ-kumãñ nãmo dãpneñ yãk. Eruk, in kubokãret nãmo tãnayãñ tãkañ upãnkanj äma kubã kumãñ-kumãñ utnayãñ tãkañ uwã Anutu tãjo бага man kudup yãrepmirani api äworeneñ. ¹²^wTãnpãkañ man kãdet kehãromi kubã pãtak u nadãkanj. U бага man kuduhtagãn yãrepmitak. Man kãdet uterak Anututã nin api yãpmãñ daniwek. Uwã ñode; Anututã ninta butewaki nadãñ nimijpãn momi tãjo kehãromi utpewãn mañirãn kunumta biñam tãk tãkamãñ. Unita Anutu tãjo butewakita juku piñpãn notjiye bãmopi-ken man siwoñigãn yãñit tãktãk siwoñigãn tãñpeñ kanj kuñarut. ¹³^xTãnpãkañ inã ämata butewaki nadãñ yãmik-yãmik kãdet iwatpãn nãmo tañkentãñ iminayãñ tãkañ uwã

^q2:1 Apos 10:34; Jem 2:9 ^r2:5 1Ko 1:26-28 ^s2:8 Mat 19:19; Gal 5:14

^t2:9 Lo 1:17 ^u2:10 Mat 5:19 ^v2:11 Kis 20:13-14; Rom 13:9

^w2:12 Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 ^x2:13 Mat 5:7; Mat 18:32-35

Anututä udegän ämawebe yäpman danik-danik kadäni-ken butewaki nämo api nadän tamek. Täñ, in ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpän täñkentän yäminayän täkañ uwä yäpman danik-danik kadäni-ken umun kubä nämo api täneñ.

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

¹⁴yNotnaye, äma kubätä ñode yäwek; Näk Kristota nadän imikinik täk täyat yän yäwek. Upänkañ äma unitäño nadäkinikitä irit kuñat-kuñariken bureni kubä nämo pewän ahäwayän täko uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadäkañ? Nadäkiniki udewanitä wakiken nanik täga wädän tädorek? Nämoïnik! ¹⁵⁻¹⁶zUnita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäkñek piä täñtän kuñarirän inken nanik kubätä ñode iwerek; Täga yäk. Gäk kuñkañ kwikinik isi! yäk. Pänku ketem nañ tokñek täñkañ gupkata mänit täneñta tek wädäwi ärowäkañ isi yän iwerek. Ude iwereko upänkañ iron nämo täñkañ meni-tägän man ude iwereko uwä jide täñpän täñkentän imek? Nämoïnik! ¹⁷aTäñpäkañ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämo pewän ahäwayän täko uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

¹⁸bEruk, äma ätutä ñode nadäk täkañ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täñ, äma ätu iron kädet täk täkañ yäk. Kädet yarä uwä tägagän yän nadäk täkañ. Wa! U jop nadäk täkañ! Äma kubä täño nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämo pewän ahäweko uwä jide täñpän nintä äma unita nadäkiniki nitek yän nadäne? Nämoïnik! Täñpäkañ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin

täño mebari u kwawak pewän ahäk täkañ. ¹⁹cTäñpäkañ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yän nadäkinik täk täkamän yän yäk täkañ. Ude täga nadäk täkañ upänkañ nadäkiniki u jopi täneñta. Nadäkañ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yän nadänkañ bumta umuntak täkañ upänkañ nadäkiniki unitä kädet täga kubä nämoïnik pewän ahäk täkañ.

²⁰Äma udewaniwä guñ bureni täño nadäk yäpman kuñat täkañ! ñode nämo käwep nadäk täkañ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämo pewän ahäk täkañ uwä jirañ ude. Unita Oranin pähap Abrahamta nadäwut. ²¹dAnututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoñi-inik itan yän iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täño täktäki u kañpän nadänpän unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik täñpän nanaki Aisak Anututa gupe käbänji nitek ijin imekta mobä bukä terak teñkuk. ²²eUnita ñode käkamän; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoñi kubägän patkuk. Täñpän täktäki täga unitä täñpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tägagämän-inik täñkuk. ²³fUde täñjirän Anutu täño man ñode kudän täwani kehärom täñkuk; Abraham uwä Anutu nadän imikinik täñkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoñi yän iwetpän gäk näkño notnapak yän iwetkuk. ²⁴Unita ñode nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkinikitagän yänpän äma siwoñi yän täga nämo iwerek. Nämo! Bureni uwä, täktäki tägata yänpän äma siwoñi yän täga iwerek.

²⁵gTäñpäkañ kubokäret webe kubä wäpi Rahap uwä udegän kädet täga kubä ñode täñkuko uterak Anututä webe

^y2:14 Mat 7:21 ^z2:15-16 1Jo 3:17 ^a2:17 Jem 2:20,26 ^b2:18 Gal 5:6

^c2:19 Mat 8:29 ^d2:21 Stt 22:9-12 ^e2:22 Hib 11:17-18

^f2:23 Rom 4:3,9,22; 2Sto 20:7; Ais 41:8 ^g2:25 Hib 11:31

siwoŋi yāŋ iwetkuk. Uwä äma yarä kome kaŋpäŋ nadäkta Josuatä yäwet-pewän kuŋkumäno unita iwantä dāpneŋ yāŋpäŋ täŋkentāŋpäŋ yepmaŋpän yāp-māŋ kuŋkumän.

²⁶^hUnita ŋode täwetat; Gup, mäjoni nämo uwä kumbani yāŋ nadäk täkamāŋ. Udegän äma kubä nadäkinikitä täktäki-ken bureni nämo pewän ahäk täkaŋ uwä nadäkiniki kumbani yāŋ nadäk täkot.

Meninta watä it täkäna

3ⁱUnita notnaye, man kubä täwera nadäwut; In bämoŋjin-ken nanik mäyaptä Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ piä nämo yāpneŋ. Imata, nin ŋode nadäkamāŋ; Man piä käbeyä pähapken Anututä ämawebe ätu täŋo täktäki yāpmāŋ danipäŋ äma yäwet-päŋ yäwoŋäreŋ piä täŋpani nintäŋo yäkyäk ba täktäknin u yāpmāŋ danikinik api täŋpek. ²Tāŋpākaŋ nin kuduŋtagän imaka kubä täna yäkŋat tänawak täkaŋ. Äma kubätä man goret kubä nämo inik yäk täŋpän yäwänäku siwoŋigän, mo-mini nämo itek. Äma udewanitä keru gupi kuduŋtagän watäni täga it täyek. ³Unita man wärani kubä ŋode; Tom kubä wäpi hos u nintäŋo man burami-wän yāŋpäŋä jikon täpuri yen nitek u meni-ken peŋkaŋ, yen kukŋi wädāŋpena u käda kwek. Ba kukŋi wädāŋpena u käda kwek. Jikon u imaka täpuri-inik upāŋkaŋ wädāŋpena tom taŋi unitä gäripnin iwat täkaŋ. ⁴Eruk, gäpe taŋi gwägu pähap terak kuŋat täkaŋ uwä udegän. Gäpe taŋi u imaka taŋi-inik, ba mänit pähaptä piāŋjirän gäpe taŋi u kuk täkaŋ upāŋ jide täŋpäŋ gäpe u watä äma täŋo gärip iwarek? Täga tänaŋi nämo bumik upāŋkaŋ gäpe täŋo watä ämatä gäpe taŋi u käda kwän yāŋpäŋ jikon täpuri, iŋit iwarani upāŋ iŋit iwat täkaŋ.

Ude täŋjirä gäpe, imaka taŋi pähap unitä watä äma täŋo gärip ugän iwat täkaŋ. ⁵Tāŋpākaŋ man wärani unitäŋo mebäri ŋode; Äma nin täŋo menin uwä jikon täpuri udewani. Menin uwä imaka täpuri kubä upāŋkaŋ piä pähap täk täkaŋ.

Menin uwä imaka komigämän-inik

Nadäkaŋ? Kome kekek täŋjirän kädäp päripni täpuri-inik kubä maŋpi kuneŋo upāŋkaŋ bipi pähap u kudup iŋiŋ pärek. ⁶JTāŋpākaŋ menin uwä kädäp mebet udewani. Unitä ketnin gupnin irepmitpäŋ waki intäjukun täk täyak. Uwä Anutu inamiken gupnin kudup täŋpän wak täkaŋ. Ude täŋpäŋ irit kuŋat-kuŋatnin iŋiŋ däkŋek täyak. Ba ini uwä geŋi täŋo kädäp. ⁷Nadäkaŋ? Ämatä tom mebäri mebäri, bipiken nanik ba gwägu gānaŋ nanik ba gämok kenta barak imaka, täga täŋbätäk täneŋ. ⁸^kUpāŋkaŋ äma kubätä iniken meni täŋbätäk tänaŋi nämo. Uwä wareŋ-wareŋgän täŋpäŋ man wakigän pewä ahäk täkaŋ. Menin uwä ume komi nitek, äma kumāŋ-kumāŋ dāpani bumik. ⁹ⁱTāŋpākaŋ menin unitä Ekäni Nanin iniŋoret täkamāŋ. Täŋkaŋ ini unitägän ämawebe Anututä iniken inam dapun täŋpani man jägämi yäwet täkamāŋ. ¹⁰Menin kubägän unitägän man säkgämän bok man jägämi bok pewän ahäk täkaŋ. Täŋpākaŋ notnaye, kädet ude siwoŋi nämo. ¹¹Ume dapuri kubä-tägän ume jägämi bok gäripni nitek bok äbäk täkaŋ ba? Nämo inik! ¹²Ba gämam terak wäyän täga wädäwek? Ba kumip terak gämam täga wädäwek? Notnaye, nämo inik yāŋ täwetat. Gwägu kubä-kengän ume nämo näŋpani ba näŋpani bok täga nämo näŋpen.

^h2:26 Jem 2:17 ⁱ3:1 Luk 12:47 ^j3:6 Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19

^k3:8 Rom 3:13 ^l3:9 1Ko 11:7

Nadäk-nadäk mebäri yarätä itkamän

¹³Inken nanik äma nadäk-nadäki tägagämän ätu itkañ? Eruk, äma u kwini terak kuñatpäñ täktäki tägatä nadäk-nadäki täga unitäño mebäri kwawak kañ pewä ahäwut. Äma u inita nadäwä ärowani nämo täneñ. Täñpäñ kädet täga täñpeñ kuñatneñ. ¹⁴Upäñkañ inä äma ätutä tärepmirirä kokwawak nadäñ yämiñpäñ gupjin yäpmäñ äronpäñ man bureni nadäkamäñ yäñ yänayäñ täño uwä mejintä jopman api yäneñ. ^{15m}Nadäk-nadäk u kunum gänañ nanik nämo yäñ nadäneñ. Nadäk-nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶Unita in ätutä injin-tagän nadänpäñ gup yäpmäñ ärokärok kädet tänayäñ täño, ba in ätutä notjiye tärepmirirä tabänpäñ jägämi nadänayäñ täño uwä, eruk duñwek ba kädet wakiinik ätu in bämojpjin-ken bäräñeñ api ahäwek.

¹⁷Täñpäkañ äma kunum täño nadäk-nadäk yäpmäñ kuñat täkañ uwä ñode kuñat täkañ; Pengänä nadäk-nadäk siwoñigän inñitpäñ bänep kwini terak kuñat täkañ. Uwä noriye-kät ämik yäñawät-awät nämo täk täkañ. Ba jop manman nämo yäñkañ man buramik terak kuñat täkañ. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadäñ yämiñpäñ iron kädet iwatpäñ täk täkañ. Täñpäñ äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unitä siwoñigän kuñat täkañ, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigän nämo. ¹⁸ⁿNadäkañ? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk täkañ uwä kädet siwoñi pewä ahäk täkañ.

Anutu gämori-kengän kuñatneñ

4^oInken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadäñ gärip bänepjintä pewän ahäk täkañ unitägän. U nämo nadäk täkañ? ²Imaka u ba u yäpmäkta nadäñ gärip täk täkañ upäñkañ nämo yäpmäk täkañ. Ude täñpä wawäwä äma kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ. Ba imaka yäpmäkta yabängärip täk täkañ u nämo yäp-mäñpäñä iwan täñpäñ ämik pewä ahäk täkañ. Täñpäkañ ñode nadäwut; In Anutu-ken nämo yäñapik täkañ unita u ba u nämo tamik täyak. ³Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yäñapiñirä nämo tamik täyak uwä mebäri ñodeta; In nadäk-nadäk siwoñi nämo inñitkañ yäñapik man yäk täkañ unita. Injinken gärip iwattagän nadänpäñ Anutu-ken yäñapik man yäk täkañ unita Anutu iwet yabäk täkañ uwä nämo tamik täyak.

^{4p}Unita ñode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätänpäñ äma ätukät kuñat täkañ ude Anututa udegän täk täkañ. In ñode nämo käwep nadäkañ; Kome terak imaka pätak unita not täñpeñ kuñatnayäñ täño uwä Anututa iwan api täñ imineñ. Bureni, kome täño tuñum unita not täñpeñ kuñatnayäñ nadänpäñä Anutu täño iwan itkañ ubayäñ. ^{5q}Anutu täño mantä ñode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki peñ nim-ñkuko unita iyap takinik täk täyak. In imata man unita nadäñirä jopi ude täk täyak? ^{6r}Täñpäkañ Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ñode yäyak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita iwan täñ yämiñkañ äma inita nadäwä äpani täk täkañ unita orañ yämik täyak. Snd 3:34

⁷Unita in Anutu täjo man buramiñpäñ gämori-kengän kuñat täkot. Täñpäñ Satantä yäj-täkñarayäj täñpäñä kehärom täñpäñ yäñiwatneñ. Ude täñjirä api tabäj umuntañ kwek. ⁸Ude täñkañ Anutu dubini-ken kuñirä Anututä udegän in dubinjin-ken kañ äbän. Momi täñpani in, ba bänep yarä nikek yäpmäj kuñat täkañ in bänepjin ärut paktawut, ämatä kerä garok ärut täkañ udegän. ⁹In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpäñ nadäwätäk pähap täñpäñ konäm butewaki terak kuñatkot. Ba täñoret-oret penpäñ butewaki terakgän it täkot. Täñkañ wärämäñpäñ butewaki iñam dapun ude iñjipäñ kuñat täkot. ¹⁰Täñpäkañ Ekäni iñamiken injinta nadäwä äpani täñpäñ kuñarirä Anututä ini wäp biñam api tamek.

¹¹Unita notnaye, in äbot täñpani notjiye yäñpäñ-yabäj yawat nämo täneñ. Nämo, äma kubätä noripaki täjo täktäki yäpmäj daniñpäñ yäñpäñ-kañiwarayäj täko uwä бага manta nadäwän jopi täñpäpäñ api iniñ wäräreke. Eruk, in бага man iniñ wärätñayäj täjo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneñ. Nämo, in man yäpmäj daniwani äma ude api äworeneñ. ¹²Täñpäkañ бага man unitäño mähemä, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmäj daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän ämawebe täñkentäj yämiñit ba däpmäñit täga täñpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken teney?

Ekänitä nadäj nimänä imaka u ba u täga täne

¹³W^wEruk, man kubä ño ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop täñpäñ ñode

bumik yäk täkañ; Apiño ba kwep kome uken kuñkañ moneñ tuñum piä täñjira obañ kubä tärenjirän äneñi api äbet yäj yäk täkañ. ¹⁴x^xUpäñkañ, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yäj nämoinik nadäk täkañ. Gubam, kubatken kuñat täkañ unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahäñpäñ itkañ äbutkuk täkañ. Kome terak kuñat-kuñatjin u udewanigän. ¹⁵y^yUnita ñode yäwäpäñ uyaku tägatek; Ekänitä nadäj nimiñirän nämo kumäñpäñä u ba u täga api täne yäj yänañi. ¹⁶Upäñkañ inä wäpjin yäpmäj akuñpäñ imaka u ba u täga api täne yäj yäk täkañ. Täñpäkañ ärowani kudän udewani uwä wakiinik. ¹⁷z^zUnita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoñi u nadäñkañ nämo iwareko u momi täñpek.

Jemstä tuñum äma wakita umun man yäjnkuk

5 ^aEruk, apiño näkä tuñum ämawebe in man kubä ñode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadäñpäñ konäm butewaki pähap täk täkot. ²b^bIn-täjo tuñum u kudup kábäj täñit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup nanpä tumäñit täñpani. ³Ba intäjo siliwa moneñ ba gol moneñ imaka, kuduptagän gämäneñ ärowani. Gämäneñ äronkuño unitä intäjo irit kuñat-kuñatjin waki unitäño mebäri kwawak api pewän ahäneñ. Täñpäkañ unitägän gupjin kädäptä-yäj api teñ täyiwek. Täñkañ tärek-tärek kadäni keräpi täyak upäñkañ in moneñ tuñumjin pen butuñpäñ peñ bäyañkañ itkañ.

^s4:7 Efe 6:12 ^t4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 ^u4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6

^v4:12 Rom 2:1, 14:4 ^w4:13 Luk 12:18-20 ^x4:14 Snd 27:1; Sam 39:5,11

^y4:15 Apos 18:21 ^z4:17 Luk 12:47 ^a5:1 Luk 6:24 ^b5:2 Mat 6:19

^{4c}Unita in ket nadawut! Piä amajiyetä piäken ketem puget tamiñkuḡopāñ inä täñyäkḡatpāñ piä täñ tamiñkuḡo unitāño gwäki moräki peñkañ moräkigän yämik täñkuḡ. Eruk, moneñ moräki nämo yämiñkuḡo unitä mebärijin kwawak yāñahätak! Ba piä amajiyetä täño konäm butewakitä Ekäni kehäromi mäheми unitāño jukuni gānañ äpmonḡuk. ^{5d}Tāñpākañ inä kome terak ḡo itkañ imaka tägatāga gäripi nikek u yäpmāñpāñ nañkañ oretoret terak it täkañ. Ude täñkañ injin-tägän injin paotneḡta kädet täwit täkañ. ⁶Tāñpākañ inä äma siwoñi manken yepmañpāñ kumañ-kumañ däpmäk täkañ. Ude täñirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkañ.

Bäräpi kotañpāñ kwikinik itneñ

^{7e}Unita, notnaye, in bānepjin täñkehärom tañpāñ kwikinik itpāñ Ekänitä äneñi äbäkta itsämāḡkot. E, Ekänitä äneñi äbäkta itsämāñkañ uwä äma yānat piñkañ burenitä ahāwāpāñ nāna yāñkañ itsämäk täkañ udegän. Äma uwä piä täñpāñ yeri piwek. Piñkañ kwikinik irirän iwän tañpāñ gakñi yämiñit, edap iññpāñ kehäromi yämiñirän ärok täkañ. Äronpāñ bureni ahāñpāñ parirä mäheмитä ketem bureni puget täkañ. ^{8f}Eruk, in imaka udegän, bānepjin täñkehärom tañpāñ bäräpi mebäri mebäri ahāñ taminayāñ täkañ uwä kotañpāñ itkañ kwikinik-inik kañ irut. Ekäni täño äbäkābäk kadäni keräp täyak unita bānep nadäk-nadäkjin nämo pewä putärewek. Kehäromigän iñitpāñ itkot. ^{9g}Ude täñkañ in äbot täñpani notjiye ätu yāñpāñ-yabāñ yāwat nämo täneñ. Anututä kowata

udegän manken tepmañpekta ket nadāñkañ. In nadākañ? Man yäpmāñ daniwani äma uwä yāma-ken itak.

¹⁰Unita notnaye, in profet biani bian-itä Ekäni wäpi terak manbiñam yāñahäk täñkuḡo u ket nadäk täkot. Iwantä wakiwaki täñ yämik täñkuḡo upāñkañ bānepi täñkehärom tañpāñ bäräpi kotañkañ kwikinik it täñkuḡonik. Unita in kädet kuroñ unitä täñpāñ iwatkuḡo udegän kañ iwarut. ^{11h}Tāñpākañ man ḡode yäk täkamāñ uwä in nadākañ; Äma bäräpi kotañkañ ehutpāñ kuḡat täñkuḡo uwä Anutu iñamiken säkgämän-inik kuḡatkuḡ. Tāñpākañ inä äma biani kubä wäpi Jop, unitāño manbiñam nadäk täkañ. Äma unitä bānepi täñkehärom tañpāñ bäräpi u ba u ahāñ imiñkuḡo uwä kotañpāñ itkañ nadäkiniki nämo pewän putäreñkuk. Eruk mädenä Ekänitä äma unita kädet täga täñ imiñkuk. Täñkañ Ekänitä ude täñkuko unita nin ḡode kañpāñ nadäk täkamāñ; Ekäni uwä butewaki ba bānep iron mäheми.

Jop man yāñkañ bureni-inik yāñ nämo yāneñ

¹²ⁱEruk notnaye, imaka bureni-inik ḡode kañ täñput; In kunum gānañ ba kome terak ba imaka kubä wäpi terak bureni-inik yāñ nämo yāneñ. “Ei” yāñ yānayāñ yāñpāñä man keräpi “Ei”-gän yāneñ. Ba “nämo” yāñ yānayāñ yāñpāñä, “Nämo”-gän kañ yäk täñput. Manjin yāñmeham tañirä Anututä kowata waki tamekta nadāñkañ.

Äma siwoñi täño yāñapik man uwä kehäromi nikek

^{13j}Inken nanik kubätä konäm butewaki terak kuḡarayāñ täko uwä Anutu-

^c5:4 Lo 24:14-15; Mal 3:5 ^d5:5 Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34

^e5:7 Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23

^f5:8 Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pi 4:7 ^g5:9 Mat 24:33

^h5:11 Kis 34:6; Sam 103:8; Sam 111:4 ⁱ5:12 Mat 5:34-37 ^j5:13 Kol 3:16

ken yänpäk man kaŋ yäwän. Ba äma kubä bänepitä oretoret tänpayäŋ täko uwä Anutu wäpi inijoret kap kaŋ tewän. ¹⁴kBa injin-kät nanik kubätä käyäm tänpänä äbot tänpäni täŋo in-täjukun äma yämagut päbä yepmaŋpän ume käbäŋi säkgämän gupi terak ärut imiŋkaŋ Anutu-ken yänpäk man kaŋ yäŋ imik tänpüt. ¹⁵lEruk, Ekänitä äma u täga yäpän täganeŋ yäŋ nadäkinik ude tänpäŋä yänpäk man yänayäŋ täkaŋ uwä, Ekänitä äma käyäm ikek uwä tänpewän tägawäpän säkgämän api tewek. Täŋkaŋ momini imaka, api peŋ imek.

¹⁶ Unita säkgämän itnayäŋ nadänpäŋä momijin kowat yäŋahäwän kaŋ täk tänpüt. Täŋkaŋ Anututä täŋkentäŋ tamikta yänpäk man kaŋ yäk tänpüt. Eruk ude täŋirä Anututä in api tepmaŋpän täganeŋ. Nadäkaŋ? Äma siwoŋi täŋo yänpäk man uwä kehäromi nikek. Unitä yänpäk man yäweko uwä ämawebe ätu täga täŋkentäŋ yämek. ¹⁷mUnita Elaijata nadäwut; Elaija uwä äma nin ŋodewanigän upäŋkaŋ

iwäntä tawektawä yänpäŋ Anutu-ken ehutpäŋ yäŋapiŋirän kadäni ukengän iwän nämo taŋkaŋ komegän ijiŋ päŋku obaŋ yaräkubä itkaŋ komepak 6 ude täreŋkuk. ¹⁸nUde tänpänkaŋ mäden äneŋi yänpäk man yänpewän, iwäntä tawänkaŋ ketem piäken nanik ba imaka imaka waŋkuŋo u äneŋi ahäŋkuŋ.

Nadäkiniki pewä putärewani u täŋkentäŋ yämineŋ

¹⁹⁻²⁰op Notnaye, inken nanik kubätä Anutu täŋo man bureni-inik u peŋkaŋ jopjop kuŋarirän noripak kubätä äneŋi kädet siwoŋi-ken yäŋikŋat yäpmäŋ äbayäŋ täko uwä kädet tägagämän-inik api täŋpek. Unita in man ŋo ket nadäwut; Äma kubätä noripaki kubä waki ba bipmäŋ urani kädet-ken nanik imagut yäpmäŋ päbä kädet siwoŋi-ken tewayäŋ täko uwä täŋkentäŋ imiŋirän äma waki tänpäni unitäŋo mäjoni uwä kumäk-inik nämo api täŋpek. Täŋpäkaŋ kädet ude terak Anututä momi mäyap api peŋ morewek.

^k5:14 Mak 6:13 ^l5:15 Mak 16:18 ^m5:17 1Kin 17:1; Luk 4:25

ⁿ5:18 1Kin 18:42-45 ^o5:19-20 Gal 6:1

^p5:19-20 Sam 51:13; Snd 10:12; 1Pi 4:8

1 Pita

*Äbot täjpani komi piä gänaŋ irani
bänepi täjkehärom takta manbiŋam*

1^qMan ɲowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täjo aposoro kubä. Täjnpäkaŋ Anututä inita biŋam yäp-mäŋ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireŋpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuŋtäjnpä kuŋkuŋo inta kudän täjnpäŋ tamitat. ²rInä Jesu Kristo täjo mani buramikta ba nägäritä bänepjän ärutpak täneŋta Anutu Nantä iniken nadäk tawaŋ terak iwoyänpäŋ tepmaŋkuk. Ude täjŋirän Kudupi Munapik-itä täjnpewän äbot siwoŋi kudupi-inik it täkaŋ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokŋek päton.

Irit tägagämän kunum gänaŋ api kaŋ-ahäne

³sAnutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäjo nani ba Anutuni, unitäjo wäpi biŋam in-iŋoret täkäna! U butewaki pähap nadäŋ nimiŋpäŋ Jesu kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädotkuko uterak irit kodaki nimiŋkuk. Täjnpäŋ irit kodaki unitä kehäromi nimiŋirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäkta bänep oretoret terak itsämäŋkamäŋ. ⁴tBureni-inik! U nin kunum gänaŋ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäkta biŋam iwoyäŋ nipmaŋkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api täjnpän waneŋ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biŋam peŋkuk. ⁵uUnita Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ in Anututä kehäromini terak watä it tamiŋirän säkgämän it yäp-

mäŋ äronjirä api tämagurek. Anutu täjo täjŋkentäk bureni unitä kadäni tärek-tärekkken kwawak ahäkta itsämäŋ nimitak.

⁶vMebäri unita oretoret pähap nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ kome terak ɲo kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yäjpäŋ bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamiŋirä komi nadäk täkaŋ. ⁷wTäjpäkaŋ bäräpi u nadäkinikjin täjkehärom täjnpäŋ imaka bureni äworewekta ahäŋ tamik täkaŋ. Uwä gol ude. Gol, imaka tägagämän unitäjo bureni kaŋ-ahäkta kädäp-ken ijik täkaŋ. Täjnpäkaŋ gol uwä paotpaot ikek. Täj, nadäkinikjin u gol irepmitpäŋ imaka tägagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamik täkaŋ u kädäptä gol täj-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täjkehärom täjnpäŋ kehäromigän pen itta ahäŋ tamik täkaŋ. Nadäkinik ikek it yäpmäŋ äronjirä kadäni tärek-tärekkken, Jesu kwawak ahäŋ tamiŋpäŋ in taniŋ oretpäŋ wäpjän biŋam tamiŋpäŋ epmäget kudän ikek api tepmaŋpek.

⁸xTäjpäkaŋ in Kristo dapunjintä nämo kaŋkuŋ ba apiŋo nämo kak täkaŋ upäŋkaŋ unita gäripi pähap nadänpäŋ nadäŋ imikinik täk täkaŋ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikekta nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ nadäk täkaŋ. ⁹yTäjkaŋ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämo inik, nadäkinikjin täjo bureniwä ɲode nadäk täkaŋ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täjo man u bureni ahäŋkuk

¹⁰zTäjpäkaŋ Anututä inita biŋam tämagutta tawaŋ peŋkuko u profet bianiä yäŋahäŋkuŋ. Iron pewän

^q1:1 Jem 1:1; 2Ti 1:15 ^r1:2 Rom 8:29; 2Te 2:13; Hib 12:24 ^s1:3 2Ko 1:3

^t1:4 Kol 1:12 ^u1:5 Jon 10:28, 17:11 ^v1:6 1Pi 5:10; Jem 1:2

^w1:7 Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3

^x1:8 Jon 20:29; 2Ko 5:7 ^y1:9 Rom 6:22 ^z1:10 Mat 13:16-17

ahäj tamikta tawaņ peņkuko unitäņo mebärita wäyäkņek epän taņi täņkaņ siwoņigän täņkuņ. ^{11 a}Kristo täņo Munapiktä nadäk-nadäki täņpidäm taņirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotaņpäj kumaņkaņ äneņi akuņpäj wäpi biņam ikek irayäj täņkuko u yäņahäņkuņ. Profet unitä yäņyabäk epän ñode täņkuņ; Äma waki kerik-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? ^{12 b}Epän ude täņkuņo upäņkaņ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä yäņahäņpäj yäwetkuk. Täņpäkaņ epän täņkuņo unitäņo bureni uwä Anututä Kudupi Munapiki iniņ kireņpewän kunum gänaņ naniktä äpäņpäj Ekäni täņo manbiņam yäņahäwani äma täņkentäj yämiņirän mani biņam u yäņahäņpäj täwerirä nadäņkuņ. Täņpäkaņ Anututä imaka säkgämän u inken pewän ahäkta yäņkuko unitäņo mebäri nadäwä tärekta aņero imaka, gäripi nadäņ itkaņ.

Guņ kädet mäde ut imikinik täneņ

¹³Unita bänep nadäk-nadäkjin täņkehärom taņpäj Ekäni täņo epän täkta kaņ pidäm tawut. Täņkaņ irit kuņat-kuņatjinta watä ket itpäj imaka säkgämän, Jesu Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken yäpnayäj täkaņ unita nadäkinik täņpäj kaņ kuņarut. ^{14 c}Ude täņkaņ Anutu täņo nanakiye inä mani buramiņpäj nadäņ gärip waki, guņ kadäni-ken yäpmäj kuņatkuņo u wari nämo yäpmäj kuņatneņ. ¹⁵Nämo, in siwoņi

kudupigän kuņat täkot, tämagurani Anututä siwoņi kudupi-inik it täyak udegän. ^{16 d}Unita Anutu täņo man kubä ñode kudän täwani pätak;

Näk kudupi itat unita in udegän kudupigän it täkot. Wkp 11:44,45

^{17 e}Inä Nan yäņpäj Anutu-ken yäņapik täkaņ. Täņ, Nan uwä äma ärowani äpami inigän inigän nämo yäpmäj danik täyak. Nämo, ämawebe kudup täktäki terakgän siwoņi yäpmäj danik täyak unita kome terak ño kadäni keräpi-tagän itnayäj täkaņ-ken uwä Anutu oraņ imikinik täņpeņ kuņat täkot. ^{18 f}In ñode nadäk täkaņ; In bianijiye täņo täņpäwak kädet iwarirä in suwaņpäj waki u gänaņ nanik wädäj tädotpäj tepmaņkuko uwä, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa moner udewanipäj nämo, inä suwaņkuk.

^{19 g}Nämo, uwä Kristo täņo nägäri gwäki ärowani-inik upäj inä suwaņkuk. Kristo uwä sipsip nanaki gupi terak paräm bärämi nämo, kuräki-inik udewani.

^{20 h}Kadäni Anututä kunum kenta kome nämo pewän ahäņirän uken Jesu Kristopäj in suwawekta iwoyäņkuk. Täņpäkaņ kadäni tärek-täreken itkamäj-ken ñoken Anututä ninta yäņpäj Kristo tewän kwawak ahäņkuk. ^{21 i}Täņkaņ Kristo uterak inä Anutu, Kristo kumaņ-kumaņ-ken nanik yäpmäj akuņpäj peņyäņek epmäget kudän täņ imiņkuko unita nadäņ imikinik täk täkaņ. Täņkaņ nadäkinikjin Anutu terakgän peņpäj imaka kämi yäpmäkta yäwani u bureni api yäpne yäņ nadäk täkaņ.

^a1:11 Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 ^b1:12 Efe 3:10

^c1:14 Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 ^d1:16 Wkp 11:44-45; Mat 5:48

^e1:17 Mat 6:9; Rom 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 ^f1:18 1Ko 6:20

^g1:19 Apos 20:28; Hib 9:12-14; 1Pi 1:2 ^h1:20 Apos 2:23; Efe 1:4

ⁱ1:21 Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9

Anutu tãjo mantã tãnkodak tanpãj nipmanjuk

^{22j}In man bureni yãnpãj buramik tãjirã bãnep nadãk-nadãkjin pak tanjuk. Bãnep nadãk-nadãkjin pak tãnkuko unitã in äbot tãnpani notjiye ätukã not bureni-inik tãkta kãdet täwit tamãnkuk. Unita bãnepjintã notjiye ukãt topmãk-topmãk kubãgãn tãnpej kuñat tãkot. ^{23k}Nadãkan? Inã ahãk-ahãk kodaki bãyanpãj tepmanpani. Irit kuñat-kuñatjin kodaki uwã ketem kodaki epãnken ahãk tãkanj ude ahãnkuj. Upãnkanj inã yãnat epãnken piñirã gãmanej äronpãj wak tãkanj udeuwani terak nãmo ahãnkuj. In Anutu tãjo man, irit paot-paori nãmo uken naniktã imãtpãj ahãnkuj. ^{24l}Unita Anutu tãjo man kubã terak ñode pãtak; *Ämawã wãdan udeuwani. Ba kehãromini uwã wãdan irot udeuwani.*

Wãdantã gãmanej äronjirã irori paot tãkanj.

²⁵*Upãnkanj Anutu tãjo manã irit kehãromi nïkek. Uwã paot-paori nãmo. Ais 40:6-8*

Eruk, Manbiñam Täga täwerani ukeñowã ubayãj yãk.

Jesu uwã bek bãmopinin

2^mInã ahãk-ahãk kodaki bãyanpãj tepmanpani unita in kãdet waki-waki, tãnpãwak, jop manman, äma tãnyãkjarani, äma tãjo tuñumta nadãj gãrip, ba äma yãnpãj-yabãj yãwat, kudãn udeuwani u kudup kanj pej morewut. ²ⁿPej moreñkanj nanak pakitã nonoñta wakiinik yek tãkanj, in udegãn Munapik-ken nanik bãnepjin towiwani nonoñ säkgãmãn unita nadãk tãkot. U

nanpãj Ekãni tãjo man terak tãganpãj Anututa biñam tãkot. ^{3o}Inã Ekãni tãjo iron uku nanpãj-nadãnkujo unita u pen nakta gãripi pãhap nadãk tãkot.

^{4p}Unita Ekãni Jesu, mobã bek pãhap irit ikek u tubej kuk tãkot. Bek uwã ämatã kawã wawãpãj yãpmãj kewenkujo upãnkanj Anututã iwoyãwani unita kawãn tãgagãmãn tãnkuk. ^{5q}In udegãn, mobã irit ikek ude irirã Anututã inã inita kudupi äbot säkgãmãn Munapik tãjo kehãromi terak itta tãj-kehãromtanj tamãj itak. Ude tãjirãn inã bãmop äma, inita iwoyãwani ude itnayãj tãjo uwã Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgãmãn, ini gãripi nadãk täyak ude api tãj iminej. ^{6r}Tãnpãkanj unita Anutu tãjo man ñode kudãn täwani;

Ño kawut yãk. Nãkã Saion pom terak yot tãjo mobã bek pãke unitãjo intãjukunta kubã peñkuro uwã nãkña iwoyãwani, bãnepna gãmãni yãk.

Tãnpãkanj äma kubãtã unita nadãkinik tãnpayãj tãko uwã nadãkiniki tãjo bureni yãpmãkta pãra nãmo api tãnpek. Ais 28:16

^{7s}Unita ämawebe nadãkiniki uterak kwasikot tãkanj unitã äma unita nadãwã bãnepi gãmãni tãk täyak. Upãnkanj ämawebe nadãkiniki nãmota ñode yãwani;

Mobã bek, yot tãnpanitã kawã waki tãnpãpãj yãpmãj kewenkujo u mobã bek bãmopi pãhap, intãjukun ude itak. Sam 118:22

^{8t}*Tãñkanj mobã uterak äma mäyaptã jãnani api yãputneñ ba yewã äreyãwãpãj api manñãpneñ. Ais 8:14*

Äma uwã ini ude tãkta yãwani udegãn Anutu tãjo man nãmo buramik tãkanj

j1:22 Jon 13:34; Rom 12:10 **k1:23** Jon 1:13; Hib 4:12 **l1:24** Jem 1:10-11

m2:1 Efe 4:22; Jem 1:21 **n2:2** Mat 18:3; 1Ko 3:2

o2:3 Sam 34:8 **p2:4** Mat 21:42; Ais 28:16 **q2:5** Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6;

Rev 1:6; Rom 12:1 **r2:6** Rom 9:33; Efe 2:20 **s2:7** Mat 21:42 **t2:8** Rom 9:33

unita yewä äreyäwäpäñ mañdäpماك täkañ.

^{9u}Täñpakañ inä ämawebe udewani nämo. In Anututä inita iwoyänpäñ tepmañpani äbot, Intäjukun Äma täño bämop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmäñ urani gänañ nanik tämagutpäñ peñyäneki säkgämän u gänañ tepmañkuko unitäño wäpi biñam yänpäñ yawet täñjirä ahäñ patta iwoyän tepmañkuk. ^{10v}Täñkañ bian, ämawebe jopi kuñatkuñopäñ apiño Anutu täño kudupi ämawebeniye ude itkañ. Ba bianä Anututä nämo nadäñ tamñjirän geñjita biñam täñkuño upänkañ apiñowä nadäñ tamikinik täñjirän irit kehäromita biñam täkañ.

Anutu täño watä epän ämawebe ude kuñatneñ

^{11w}Unita notnaye tägagämän, ñode täwera nadäwut; Inä kome ñonitäño mäheми nämo itkañ, inä äbani itkañ unita kehärom tañpäñ bänepjin täño iwan, gup täño kañgärip ba nadäñ gärip waki uterak nämo mäneñ. ^{12x}Täñkañ Anututa nämo nadäñ imani bämopi-ken siwoñigän kuñat täkot. Ude kuñatnayän täño uwä äma nadäkinik nämo täñpani uwä mebarijin kawä tärewäpäñ waki täñpani yän täwet täkañ, man u peñpäñ Kristo äbayän täyak kadäni uken Anutu api iniñ oretneñ.

^{13-14y}Täñpakañ Ekänita yänpäñ in kädet siwoñi ñode kuñat täkot; Äma kome terak ño intäjukun it tamik täkañ unitäño man buramik täkot. Täñpäñ gapman täño äma ärowani it täyak u ba unitäño epän ämaniye it

täkañ u imaka, gämori-kengän kuñat täkot. Äma uwä waki täñpani komi yämikta ba äma täga orañ yämikta epän yän yämani. ^{15z}Nadäkañ? Anutu täño nadäk uwä ñode; Inä kädet siwoñi ude kuñarirä äma nadäk-nadäki gwäjiwanitä inta man waki yäk täkañ uwä mäyäk nadäñpäñ man waki u wari täwetneñtawä. ^{16a}Täñkañ inä бага man täño topmak-topmak terak nämo kuñarani upänkañ бага man irepmitpäñ kädet wakiwaki täga täne yän nämo nadäneñ. Nämo inik, Anutu täño watä epän ämaniye ude kuñatpäñ mani buramik täkot. ^{17b}Ude täñkañ ämawebe kuduhtagän orañ yämiñpäñ äbot täñpani notjiyeta nadäñ yämikinik täñpeñ kuñat täkot. Täñkañ Anututa umuntañpäñ u gämori-ken kuñatpäñ kome täño intäjukun äma u orañ imik täkot.

Kristo täño kädet kuroñ iwatneñ

^{18c}Äma täño epän äma, in intäjukun ämajiye orañ yämiñpäñ mani buramik täkot. Kome täño intäjukun äma bätaki unitagän nämo yäyat. Nämo, komita bok yäyat. ¹⁹Täñpakañ momijin nämopäñ jop nadäñ komi tamñjirä upänkañ Anutu nadäñ imiñpäñ bäräpi u kotañpäñ kwikinik kuñarirä Anututä tabäwän api tägawek. ^{20d}Täñ, goret täñpakañ unita tadäpmanjirä bäräpi u kotañkañ kuñatneño uwä netätä butewaki nadäñ tamek? Nämo inik, upänkañ kädet siwoñi täñpapañ tadäpmanjirä bäräpi u kotañpäñ kuñatnayän täño uwä Anututä tabänjirän siwoñi api täñpek. ^{21e}Nadäkañ? Inä kädet udegän täkta yän tamani. Imata, Kristo inta yänpäñ komi

^u2:9 Ais 9:2; Ais 40:20-21; 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8

^v2:10 Rom 9:25 ^w2:11 Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1

^x2:12 Mat 5:16; Luk 19:44 ^y2:13-14 Tai 3:1 ^z2:15 1Pi 3:16

^a2:16 Gal 5:13 ^b2:17 Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21 ^c2:18 Efe 6:5

^d2:20 1Pi 3:14,17; 1Pi 4:14 ^e2:21 Mat 16:24; Jon 13:15

nadänjuk. Ude tänjukuo uwä kädet siwoŋi kubä intä iwatta yäwani u täwoŋjäreŋjuk, Anutu täŋo mantä yäyak ude;

^{22f}U momi kubä nämo tänjuk ba jop man-man kubä nämo yänjuk. Ais 53:9

^{23g}Tänkaŋ ibeŋpäŋ man wakiwaki iweräkaŋ kowata udegän nämo tänjuk. Täŋkaŋ komi imiŋirä kowata man nämo yäwetkuk. Nämo, u man epän siwoŋi täŋpani unitä watä it namiton yän nadänpäŋ kwikinik itkuk. ^{24h}Tänkaŋ ninä wakita watä epän peŋpäŋ kädet siwoŋi iwatpäŋ täneкта nintäŋo momitä Jesu uterak äronjirän päya kwakäp terak yäpmän äronjuk. Täŋkaŋ unitäŋo jibitä nin yäpän tägaŋkuŋ. ²⁵ⁱBureni, inä yawak ägwän taŋpäŋ kuŋarani ude täŋkuŋopäŋ apiŋo mäjoŋin kaŋiwarani, watä ämajin pähap u iwatneŋta änenji tämagutkuk.

Yanäpi täŋo man

3^{1-2j}Webe äpjiye nikek, inta udegän yäwa nadäwut. In äpjiye gämori-ken kuŋat täkot. Täŋpäkaŋ äpjiye ätuwä Anutu täŋo manta nadäkinik nämo täk täkaŋ uwä bänep sukurek man kubä nämo yäwetkaŋ oraŋ yämiŋpäŋ bänep kudupi kuŋarirä äpjiyetä intäŋo täktäk siwoŋi u kaŋpäŋ nadänkaŋ bänepi äyänjut täkot. ^{3k}Nadäkaŋ? Gupjin-ken ba gwäkjin-ken täŋkuraŋ-kuraŋ, gwäk pujiŋ topmäk-topmäk, omäk meran täktäk ba tek säkgämän, kaŋgärip ikek täktäk udewanita nadänjirä bureni-inik nämo täŋpek. ⁴Nämo, inä täŋkuraŋ-kuraŋ uwä bänepjin-ken pewä ahäk täyon. Bänepjin täŋo epmäget bureni paot-paori nämo uwä bänep kwini, mämä wareŋ-wareŋi nämo. Epmäget

udewanita Anututä nadäwän ärowani täk täyak. ⁵Tänpäkaŋ webe kudupi biani ätu, Anutu-tagän nadän imikinik täŋkuŋo unitä epmäget udewani yäpmän kuŋatkuŋ. Yäpmän kuŋatpäŋ iniken äpiye oraŋ yämik täŋkuŋonik. ^{6l}Sara u webe udewani. U Abraham täŋo man buramiŋpäŋ ärowanina yän iwet täŋkukonik. Täŋpäkaŋ in udegän, täktäk täga täŋkaŋ täjumun-umun ba nadäwätäk nämo täŋpäŋ kuŋatnayän täŋo uwä Sara täŋo äperiye ude api itneŋ.

^{7m}Tänpäkaŋ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpäŋ nadän yämikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Täŋkaŋ u inkät irit kehäromita biŋam penta iwoyän tamani unita oraŋ yämik täkot. Ude tänayän täŋo uwä imaka kubätä yäŋapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täŋpäŋ kuŋatneŋ

⁸ⁿEruk, kuduptagänta ŋode yäwa; In bänep kubägän täŋpäŋ bätakigän kuŋat täkot. Täŋkaŋ nägät moräkjiye ude äbot täŋpani notjiyeta nadän yämikinik täŋpäŋ gämori-ken kuŋatpäŋ butewaki ba bänep kwini kowata kowata täŋpeŋ kuŋat täkot. ⁹Tänpäkaŋ ämatä waki täŋ tamiŋjirä kowata waki nämo täŋ yämineŋ. Ba teberjirä kowata nämo yebeneŋ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täŋ tamikta tämagutkuko unita inä äma udewanita yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapiŋirä kaŋ täŋkentän yämän. ¹⁰Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

^f2:22 Jon 8:46 ^g2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9

^h2:24 Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5

10:14 ^j3:1-2 Tai 2:5 ^k3:3 1Ti 2:9

ⁿ3:8 Mat 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23

ⁱ2:25 Ais 53:6; Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon

^l3:6 Stt 18:12 ^m3:7 Efe 5:25

Äma kubätä säkgämän itkañ oretoret terak kañ it yäpmäj ärowayäj nadänpäjä ñode täñpek;

Jop manman ba man kabäñi kubä nämö yäwek. Nämoinik!

¹¹ *Kädet waki mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän iwarek. Täñkañ kädet täga u kañ-ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän itta gwäk pimiñpäñ epäni täñpek.*

¹² *U imata, Ekäniitä ämawebe siwoñi yabäj yäwatpäñ yäñapik man yäk täkañ u nadäj yämik täyak.*

Täj, äma kädet waki täk täkañ u mäde ut yämik täyak. Sam 34:12-16

Kädet täga täñirä waki täñ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiñpäñ täñirä netätä iwan täñ tamek?

¹⁴ ^oTäñpäkañ irit kuñat-kuñat siwoñi täñpeñ kuñarirä komi epän jop nadäj täñ taminayäj täkañ unita nadawätäk nämö täneñ. Imata, inä Anutu täño oretoret terak kuñat täkañ. Unita ämata nämö umuntäneñ. Ba umun man täwetnayäj täño unita imaka, nämö umuntäneñ. ¹⁵ Nämö, bänepjintä Kristota nadäñirä Ekäni kudupi ude täñpöpäñ orañ imik täkot. Ude täñkañ Irit täga api yäpne yäj nadäkinik täk täkañ unita täwet yabäk tänayäj täkañ u mebäri kwawak yäwetta pidämtak täkot. ¹⁶ ^pTäñkañ jäpi terak nämö, man kwini terak yäwet täkot. Täñkañ Anutu iñamiken siwoñigän kuñarirä Kristo iwatpäñ siwoñi kuñat täkañ unita yäjärok täwetnayäj täkañ uwä mani waki unita mäyäk api nadäneñ. ¹⁷ ^qTäñpäkañ Anututä nadäj tamiñirän in kädet täga täñpeñ kuñarirä iwan täñ taminayäj täño uwä imaka täga kubä

yäj nadäneñ. Täñ, waki täñirä kowata täñ tamineño unita täga yäj nämö nadäneñ.

¹⁸ ^rTäñpäkañ Kristo komi udegän nadäñkuko unita nadawut. U siwoñitä wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nitek kumbuk. U siwoñitä äma gwäjiwani in Anutu-ken tepmanpekta ude uwä täñkuk. U komegup ikek itkuko unita utpewä kumbänpäñ äneñkuñ. Komegup utpewä kumbuko upäñkañ Munapiktä täñpewän kodak tañkuk. ¹⁹ Täñpäñ Munapik unitäño kehäromi terak äma kumbani täño mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täño man yäjähäñpäñ yäwetkuk. ²⁰ ^sTäñpäkañ kumbani täño mäjo uwä ämawebe Noa täño kadäni-ken Anutu täño mani nämö buramiñkuño unitäño mäjo. Kadäni uken Noa gäpe pähap täñ irirän Anutu ämawebe bänepi sukurekta itsämbuk. Itsämäj irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänañ äroñirä umetä orañ yämiñkuk. ²¹ ^tTäñpäkañ unitäño kukñini ñode; Ume orañ yämiñkuko uwä ume ärutärut apiñode waki keriken nanik tämagut täyak ude bumik. Täñ, ume ärutärut uwä gupjin täño garok nämö ärut täyak. Nämö, ume ärutärut uwä Anutu iñamiken siwoñi api kuñaret yäj yäjkehäromtak man. Täñpäkañ waki keriken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuñkuko, kehäromi uterak. ²² ^uJesu Kristo u kumbani-ken nanik akumañ kunum gänañ äroñkuko uwä apiño Anutu keriken bure käda itkañ ajeero ba imaka kehäromi nitek, wäpi biñam ikek kunum terak it täkañ u kuduptagän intäjukun it yämiñpäñ yabäj yäwat itak.

^o3:14 Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20, 4:14

^p3:16 1Pi 2:12

^q3:17 1Pi 2:20 ^r3:18 Rom 6:10; Efe 2:18

^s3:20 Stt 6-7

^t3:21 Hib 10:22

^u3:22 Mat 22:44; Efe 1:20-21

Anutu oraŋ imiktagän kuŋat-kuŋat

4^vTänpäkaŋ Kristo uwä gupi-ken komi nadänkuko unita nadäk-nadäk unitä inŋitpäŋ kuŋatkuko udegän inŋitpäŋ bänepjin täŋ-kehäromtak täkot. U imata, äma gupi-ken komi taŋi nadäwani uwä momi kädet pen iwatta bitnäk täkaŋ. ^{2w}Unita bänepjin täŋkehärom taŋpäŋ kome terak ŋo itnayän täkaŋ uwä nadän gärip waki täŋo kädet nämo iwatpäŋä, kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugänpäŋ kaŋ iwarut. ^{3x}In bian, bänepjin nämo sukurenpäŋ guŋ ämatä täk täkaŋ udegän ŋode bumta täk täŋkuŋonik; Kubokäret, kaŋgärip nadän gärip waki, kap wakiwaki teŋit, ume komi naŋkaŋ täŋguŋguŋ täŋit, ba anutu jopi nadän yämik-yämik kädet waki u täk täŋkuŋonik. ⁴Tänpäkaŋ apiŋo kädet udewani bok täkta bitnäŋirä Anututa nämo nadäwani ämatä kikŋutpäŋ-nadäwä nämo tägawäpäŋ tabäŋ mägayänpäŋ yänärok täwet täkaŋ. ^{5y}Ude täwet täkaŋ upänkaŋ kämiwä Anutu inamiken mebärini api yänahäneŋ. U imata, Anutu uwä äma kumbani ba äma kodak irani täŋo täktäk yäpmäŋ danikta pidämtak täyak. ^{6z}Tänpäkaŋ ämawebe bian kumän tänpä kuŋkuŋo u Anutu täŋo Manbiŋam Täga yäwerirän nadänkuŋ. U momi täŋpani kuduŋtagän ude, kumäkta biŋam täŋkuŋo upänkaŋ mäjonitä Anutu täŋo irit ikek täneŋta manbiŋam u yäwetkuk.

^{7a}Eruk, imaka päke unitäŋo paotpaot kadäni keräp täyak. Unita Anutu-ken yänapik man säkgämän yäna yänpäŋ

bänep nadäk-nadäkjinta, ba irit kuŋat-kuŋatjinta watäni ket itpäŋ kuŋat täkot. ^{8b}Tänpäkaŋ intäjukun-inik ŋode täk täkot; Bänep iron kädet inŋit-inik tänpäŋ kuŋat täkot. Imata, iron kädet unitä momi mäyap-inik wejämäk täyak. ^{9c}Unita yänğaŋa-gaŋakät nämo, notjiye yotjinken yän-yäkŋat yäpmäŋ äronpäŋ iron täŋ yämik täkot. Täŋkentäk kowata kowata ude täk täkot. ^{10d}Nadäkaŋ, Anututä iniken ironi terak inta iron inigän inigän tamiŋkuk. Unitä in kubäkubätä Anutu täŋo epän ämaniye ude itkaŋ iron inŋinta-inŋinta tamani upäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe täŋkentäŋ yämik-tagän yäpmäŋ kuŋat täkot. ^{11e}ŋodeta yäyat; Äma kubäta Anutu täŋo manbiŋam yänahäkta iron imaniwä, eruk Anutu täŋo meni yäpmäŋpäŋ yänahäwek. Ba äma kubäta täŋkentäk epän täkta iron imaniwä, eruk, kehäromi Anututä imik täyak uterak epän u täŋpek.

Tänpäkaŋ Jesu Kristo terak Anutu täŋo wäpi biŋam taŋi ahän parän yänpäŋ imaka u ba u tänayän täŋo u kudup säkgämän kaŋ täŋput. U imata, epmäget peŋyänek ba kehäromi pat imiŋkuko unitä tärek-täreki nämo api pat imin yäpmäŋ ärowek. U Bureni.

Jesuta yänpäŋ ämatä iwan api täŋ tamineŋ

^{12f}Notnaye tägagämän, nadäkinikjin täŋkehärom takta komi kädäp ikek ahän tamiŋirä imaka kudupi yänkaŋ nämo kikŋutneŋ. ^{13g}Nämo, ŋode nadänpäŋ oretoret kaŋ täŋput; Kristotä komi nadänkuko u täŋkentäŋpäŋ bok nadäkamäŋ yän kaŋ nadäwut. Ude

^v4:1 Rom 6:2,7 ^w4:2 1Jo 2:16 ^x4:3 Efe 2:2-3 ^y4:5 Apos 10:42

^z4:6 Rom 8:10; 1Ko 5:5 ^a4:7 Rom 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18

^b4:8 1Pi 1:22; Jem 5:20 ^c4:9 Hib 13:2 ^d4:10 Rom 12:6-8

^e4:11 1Ko 10:31 ^f4:12 1Pi 1:6-7

^g4:13 Apos 5:41; Rom 8:17; 2Ti 2:12; Jem 1:2

tānayāñ tājō uwā Jesu tājō kehāromi ba peñyāñeki kwawak ahāwayāñ tājō-ken uken bānep oretoret inipārik kubā api nadāneñ. ¹⁴hNadākañ, Kristo wāpita yāñpāñ sara tāwerirā tāgagāmān yāñ nadāñpāñ ñode kañ nadāwut; Anutu tājō Munapik, peñyāñek ikek u nintā terak itak unita ude tājō nimik tākañ yāñ nadāk tākot. ¹⁵Upāñkañ in kubātā kādet waki kubā ñodewani tājōpāñ kowata komi nadāweko uwā nāmo tāgawek; Āma kumāñ-kumāñ urut, ba kubota tāktāk, ba tājōyāñpāñ āma tājō epān tājōpāwāk tāktāk ba kudān waki ātu tāktāk. ¹⁶iTāj, kubātā Kristo tājō āma ude irirān komi iminayāñ tākañ unita māyāk nāmo nadāwek. Nāmo, āma uwā bānepitā orepāñ Kristo wāpi initat yāñ nadāñpāñ Anututa bānep tāga nadāñ imek. ¹⁷jUnita nadākañ? Anututā man epāni tākta kādāni ahātak. Iniken āboriye ninken jukun pewān ahātak ño. Tāj, iniken āboriyeinik-ken man epān u yāpūt peyak u tājōpāwā āmawebe mani biñam tāga nāmo buramik tākañ unita jide api pewān ahāñ yāmek? U komi pāhap api yāmek! ¹⁸kMan unita man kubā ñode kudān tāwani pātak;

Anututā āma siwoñi inita biñam yepmakta komi epān tāk tājō u tājōpāwā, āma Anutu māde ut imiñpāñ momi tāk tākañ unita kowata jide u api ahāñ yāmek? Snd 11:31

¹⁹lUnita Anututā āma kubā nadāñ imiñirān āma kerī terak komi nadāñpāñjā Anututā watāni irekta gupi iniñ kireñpāñ kādet tāga pen iwarek. U imata, Anutu uwā āma u pewān ahāwani, ba āma unitājō watā āmani sākgāmān.

Ābot tājōpanita tājō watā āmata man

5^mEruk, ābot tājōpani tājō watā āma inta man kubā tāwerayāñ. Nāk imaka, watā āma in udewanigān, ba Kristotā komi nadāñkuko u dapunatā kañkut. Ba Kristotā peñyāñek ba wāpi biñam ikek ābāñpāñ āmawebeniya wāpi biñam yāmāyāñ tājō-ken uken nākkāt bok api yāpne. Unita in epāñjin sākgāmān tākta man kādet ñode tāwetat; ²nInā Anutu tājō yawakiye ketjin terak pewani unita watāni sākgāmān it tākot. Gañani terak, āmatā epān u tākta peñ tāwerirā ude nāmo tāneñ. Nāmo, bānep nadāk-gārip kubā terakgān tāneñ. Ba epān uterak monēñ tañi kañ yāpna yāñ nāmo nadāneñ. Nāmo, bānepjin kādāp ijiwāpāñ tāna yāñ gāripgān nadāñpāñ tāneñ. ³oTājkañ in wāpjin biñam ikek ude itkañ āmawebe Anututā ketjin-ken pewani u, ārowani itkamāñ yāñpāñ komi epān nāmo yāmineñ. Nāmo, kādet kuroñ sākgāmān kañ tājōpāñ-yāwoñjārewut. ⁴pUde tānayāñ tākañ uyaku eruk Watā Āma Intājukun-inik itak unitā kwawak ahāwayāñ tājō-ken uken gwāki sākgāmān, nāmo wawani ba nāmo paorani upāñ api yāpneñ.

⁵qEruk āma gubañi, in ekāñijiye tājō man buramiñpāñ gāmori-ken kañ kuñarut. Tājōpākañ in kuduptagān āpani ude itkañ āpani tājō kudān ude kowata kowata tājōpāñ kañ kuñarut. Man unita man kubā ñode kudān tāwani pātak; *Anututā āma inita nadāwā ārowani tāk tākañ unita iwan tājō yāmiñkañ āma inita nadāwā āpani tāk tākañ unita orañ yāmik tājō. Snd 3:34*

^h4:14 Sam 89:50-51; 1Pi 2:20 ⁱ4:16 Apos 11:26; Plp 1:20 ^j4:17 Jer 25:29; 2Te 1:8 ^k4:18 Luk 23:31 ^l4:19 Sam 31:5 ^m5:1 Rom 8:17 ⁿ5:2 Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14; Tai 1:11 ^o5:3 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tai 2:7
^p5:4 Hib 13:20; 1Ko 9:25 ^q5:5 Efe 5:21; Jem 4:6

⁶Unita injinken gärip peŋpäj Anutu Kehäromi u gämori-kengän kaŋ kuŋarut. Ude täŋpeŋ kuŋarirä ini kadäni pewaniken api oraŋ tamed. ⁷^sNadäkaŋ, Anututä inta nadäŋ tamikinik täk täyak unita bäräpi ahäŋ tamik täkaŋ u kerikengän pek täkot.

⁸Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjin ba bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäŋ dapun täŋpäj kuŋat täkot. U imata, Satan, intäŋo iwanjin u, aŋ ägwäri komigämän kubä u dewani unitä äma yeŋpäŋ näŋpa yäŋkaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋat täyak. ⁹^uUnita nadäkinikjin täŋtäpäneŋpäŋ äma waki u yokut tärek-tärek täŋpäŋ kuŋat täkot. Nadäkaŋ? Äbot täŋpani notjiye komeni komeni it-täŋ kukaŋ u komi intä nadäk täkaŋ udegän nadäk täkaŋ. ¹⁰^vKomi nadäk täkaŋ upäŋkaŋ kadäni keräpi-tagän api nadäneŋ. U täreŋirän Anututä ini tepmaŋpän tägawäpäŋ bänepjin api täŋkehäromtaŋ tamed. Ude täŋ tamiŋirän kehäromigän api it yäpmäŋ kuneŋ. Nadäkaŋ? Anutu uwä orakorak mähem. Unitä in Kristo-kät kentäŋpäŋ wäpi

biŋam tärek-täreki nämo u yäpmäkta yäŋpäbä tepmaŋkuk. ¹¹Unita Anutu uken kehäromi pen pat yäpmäŋ kuk täyon! U Bureni.

Yäŋtärek man ätu

¹²Man kudän keräpi ŋo Silastä täŋkentäŋ namiŋpäj kudän täyak. Silas u notninpak bureni-inik yäŋ nadätat. Täŋpäkaŋ man kudän täŋ tamitat ŋowä bänepjin täŋpidäm takta, ba kädet Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoŋäreкта täyat. Unita orakorak uterak yeŋkehärom taŋpäj kaŋ irut!

¹³^wE man kubä ŋode; Babilon^{††} nanik äbot täŋpanitä oretoret man, man kudän ŋo terak täwetkaŋ. Ämawebe uwä Anututä inkät bok inita biŋam iwoyäŋpäj tepmaŋpani. Täŋpäkaŋ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. ¹⁴^xEruk, äbot täŋpani notjiyekät not täŋpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋpäkaŋ bänep pidäm, Kristo täŋo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugän.

^{††}5:13 Babilonta yäyak uwä Rom yotpärareta yäyak käwep

[†]5:6 Mat 23:12; Jem 4:10 ^s5:7 Sam 55:22; Mat 6:25-30 ^t5:8 1Te 5:6

^u5:9 Efe 6:11-13; Jem 4:7 ^v5:10 1Te 2:12; 1Pi 1:6 ^w5:13 2Ti 4:11

^x5:14 1Ko 16:20

2 Pita

*Yäj-yäkjarani äma täjo man jopi
yäpä-siwonj takta manbiñam*

1 Man ñowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täjo watä epän äma ba aposoro kubä. Täñkañ ämawebe nadäkinik nintä yäpmäj kuñat takamäj udegän yäpmäj kuñat takañ inta yäñpäj man ño kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki keriken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäjo täktäk siwonj terak yäpumäño u. Nadäkiniknin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk takamäj. ^{2y}Täñpakañ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäjo manbiñam daniñpäj yäñpäj-nadäk täj irirä unitäjo orakoraki ba bänep pidämtä inken tokñek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inita iwoyäñpäj nipmañkuk

^{3z}Jesu Anutu ude itkañ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi nimiñ moreñirän irit kehäromita biñam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täñpeñ kuñatta nadäk kädet ätuta wäyäkñenañi nämo. Ude kuñatneta mebärini käbop nämo peñkañ wäpi biñam peñyänjek ikek kwawak niwoñäreñkuk. Uterak, ba ninta yäñpäj epän säkgämän kubä täñkuko uterak inita biñam yäñpäbä nipmañkuk. ⁴Ude täñkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yäñkehärom täñkuko u nimiñkuko ubayäj. Täñjirän iron uterak kome täjo nadäj gärip ba kañgärip waki äma täjo bänepi täñpänwak takañ u täga irepmitpäj bänep nadäk-nadäkjin Anutu täjo ude bumik äworek täyak.

⁵Mebäri unitagän kudän siwonj mebäri mebäri yäpurärätpäj yäpurärätpäj täñpäj kuñat takot. Nadäkinikjin niked itkañ kudän siwonj pewä ahäwäpäñ kañ kuñarut. Täñkañ kudän siwonj terak kuñatpäj kudän siwonj Anututä gäripi nadäk täyak unita yäñpäj-nadäk täk takot. ^{6a}Ude täñkañ irit kuñat-kuñatjinta watäni itkañ bäräpi gänañ gwäk pimiñpäj kuñat takot. Ude täñkañ Anututä iniken kudän siwonj u iñitpäj ini bumikgän kuñat takot. ⁷Ude täñpäj notjiye kowat nadäj imän täñpäj iron kädet bureni pewä ahäk täyon. ⁸Kudän udewani koreñpäj yäpmäj kuñatneñ. Yäpmäj kuñarirä täñi tokñenayäj takañ uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuño uwä jopi nämo api täñpek. Nämo, u irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäj bumbum api täneñ.

⁹Täj, äma kubätä kudän siwonj udewani nämo yäpmäj kuñarayäj täko uwä Anututä kädet ude kañ iwarut yäj niwet täyak u nämo nadäwän tum-bani yäj iwetne. U äma dapuri tum-bani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ärutpak täwani unita guñ täyak. ¹⁰Eruk notnaye, in äma udewani nämo äworeneñ. Nämo, Anututä inita biñam iwoyäñpäj tämagutkuko unita gwäk pimiñpäj iniken äbot itta epäni kehäromi täneñ. Ude tänayäj täjo uyaku nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäñ täñyabäk-ken nämo api mäneñ. ¹¹Kädet ude terak Anututä Ekäninin ba waki keriken nanik nimagurani ämanin Jesu Kristo täjo kañiwat yewani paot-paori nämo u gänañ ärokta api täñiñ kirewek.

Anutu täjo man u bureni

^{12b}Notnaye, man u nadäkañ. Ba Anutu täjo man buramiñpäj yäpmäj kuñat takañ u bureni-inik yäj nadäñpäj ke-

häromigän iñit täkañ. Upañkañ näk intä man u tänguñ takta gäripi nämo nadätat. Unita yänpän kadäni kadäni pen api täwet täñpet. ¹³cÑode kañ tänpa yän nadätat; Nämo kumänkañ irayän täyat ude bänep nadäk-nadäkjin äneñi täñpidäm takta man u wari wari pen api täwet täñpet. ¹⁴dU imata, näkä kumäkta kadäni keräp täyak yän nadätat, Ekäninin Jesu Kristotä näwetkuko ude. ¹⁵Unita näk inken täwetpän täwoñärek epän kehäromi tänpayän. Ude tänpayän täro uyaku kumänjirawä man täwetpän täwoñärek täk täyat u juku piñpän api yäpmän kuñatneñ.

¹⁶eIn nadäkañ; Ekäninin Jesu Kristotä kehäromi niked äbayän täyak unitäño manbiñam uku täwetpän täwoñärek täñ yäpmän äbumäño uwä äma täño kobap manpän nämo täwetkumänj. Nämoïnik, dapunintä Anutu täño wäpi biñam peñyänek pähap ikek uterak ahänjirän bureni kañkumäño unita yäk takamänj. ¹⁷fNin kañpän nadänjitna Anutu Nanintä orañ imiñpän wäpi biñam iniñ oretkuk. Täñkañ Anutu wäpi biñam säkgämän-inik, inipärik kubä iranitä Jesu ñode iwerirän nadänjkumänj; Ñowä nanakna bureni, näkñaken bänepna gämäni-inik. Unita gäripi pähap nadäk täyat yän yänjkuk. ¹⁸Man kotäk uwä, pom kudupi uterak iritna kunum gänäñ naniktä äpäñjirän nadänjkumänj.

¹⁹Ude kañpän nadänjkumäño unita man profet bianitä yänahäwani unita nadäkinik bureni täk takamänj. Unita in imaka, manbiñam u juku peñpän nadänpän yäpmän kuñarirä api tägawek. Profet täño man u topän täño peñyänektä bipmän urani gänäñ peñyänek täyak ude. Topäntä ijiñ yäpmän kuñtäyon kome yänjek

täyak udegän man unitä bänepjin-ken peñyäneg tamiñ yäpmän kuñtäyon guk pähap wäpi äbayänektä kañ ahän tamän. ²⁰Täñpäkañ ñodeta nadäkinik täñput; Imaka kämi ahäkta yäwani profet bianitä yänkuño u inken nadäk terak nämo yänahänkuñ. ²¹gNämo, profet man biani kubä ämatä inken nadäk terak kubä nämoïnik ahänjkuk. Nämo, Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm tañ yämiñjirän Anututä man yämäni u yänahänkuñ.

Yän-yäkñarani ämata man

2^hBian profet jopi ätu Isrel ämawebe bämopi-ken itkuño udegän in bämopjin-ken api ahäneñ. Ahänkañ Anutu wäpi terak jop manman, nadäkinik täñpäwak man, u käbop käbop bämopjin-ken api yänahänjtän kuneñ. Ba ugän nämo, Ekäni ärowani suwanpän yämagutkuko unita imaka, mäde api ut imineñ. Ude tänayän täño unita Anututä bäränjek-inik api täñpän waneñ. ²Täñpäkañ äma mäyaptä unitäño kädet kuroñ iwatpän kudän ämatä nämo tänañi u api täneñ. Täñjirä äma nadäkinik nämo täñpanitä yabänpän man bureni täño kädet unita yänpän-yabän yäwat api täneñ. ³^lTäñpäkañ äma jopman yäwani unitä monenta yabänjärip täñkañ Anutu wäpi terak kobap man mebäri mebäri yän-täkñarirä moneñ api yämineñ. Ude tänayän täkañ upañkañ yäpmän daniwani ämatä manken yepmakta kadäni bian peñ yämiñkuko unita itsämänjtak. Ba yäpmän daniwani ämatä täñpäwak tänpayän täko u täga nämo api irepmitneñ.

⁴jUnita imaka bian ahäwani täño manbiñam ñode täwera nadäwut; Bian

^c1:13 2Pi 3:1 ^d1:14 2Ko 5:1; Jon 21:18-19 ^e1:16 Mat 17:1-5

^f1:17 Mat 17:5 ^g1:21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 ^h2:1 Mat 24:11; Jud 4

ⁱ2:3 Rom 16:18; 1Te 2:5 ^j2:4 Jud 6

aņero ätutä waki täņirä Anututä nämö yabäj koreņkuk. Nämö, u geņi waki, awaņ bipmäņ urani gänaņ uken ureņ täņpäņ äpmonpäpäj yen kehäromipäj pädät täņpäņ yepmaņkuko kadäni pähapta itsämäņkaņ. ^{5k}Ba udegän äma biani biani Anututa mäde ut imiņirä nämö yabäj koreņkuk. Nämö, yäņirän umetä tokätpäņ kudup däpuk. Täņkaņ Noa, Anutu iņamiken siwoņi irit kädet täņo manbiņam yäņahäwani ukät iniken tawaņken nanik 7 ugänpäj täņkentäj yämiņpäņ yepmaņkuk. ^{6l}Ba kubä pen ŋode; Anututä Sodom Gomora ämawebe yabäwän wawäpäņ yotpärare yarä ukät ämawebe kudup kädäp pewän päņku pat ijiwäpäņ kädäkut äworeņpeņ kuņkuņ. Ude täņkuko uwä ämawebe Anutu mäde ut imik täkaņ unitä kaņpäņ ŋode nadäkta; Nintä terak udegän api ahäj nimek. ^{7m}Täņ, äma kubä wäpi Lot, Sodom uken itkuko ugänpäj täņkentäj imiņkuk. Lot, äma täga uwä ämawebetä kädet käbäņi-inik u täņirä yabäņkaņ nadäņ bäräp täņkuk. ⁸Ini uwä äma täga upäņkaņ kepma kubäkubä ämawebe täņo täktäki yäkyäki waki u yabäņpäņ-nadäņkaņ bänepi siwoņi-ken ägekot pähap nadäņkuk, ärowani kudän täk täņkuņo unita.

⁹ⁿEruk unita ŋode nadäwut; Ekänitä iniken kudupi ämawebeniye täņyabäk mebäri mebäri-ken nanik täga täņkentäj yämiņpäņ yämagut täyak. Täņ, ämawebe waki kädet iwatta gäripi nadäk täkaņ u yabäj yäwat itak. Yabäj yäwat ittängän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kowata api yämek. ^{10o}Bureni, äma kaņgäripi ba nadäņ gäripi waki täņpäņ kubokäret kädet ämatä nämö tänaņi täk täkaņ u, ba Anutu täņo man iwatpäņ gämoni-ken

kuņatta bitnäk täkaņ uwä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken täga nämö api irepmitneņ. Nämoinik!

Äma uwä äma jop manman yäwani bämopjin-ken itkaņ u. U iniken gupi yäpmäj äroņpäņ iniken gäripi ugän iwat täkaņ. Täņkaņ imaka wäpi biņam ikek kunum gänaņ irani u yäņärok yäwetta umun kubä nämö täk täkaņ.

^{11p}Nadäkaņ, aņero, äma udewani yärepmit moreņpäņ kehäromi nikek it täkaņ upäņkaņ Ekäni iņamiken itkaņ jop manman terak nämoinik yäniņ wärät täkaņ.

^{12q}U kawut! Profet jopi uwä imaka nämö nadäwä tärek täkaņ unita man waki bumta yäk täkaņ. U tom ägwäri bumik, nadäk-nadäki nämö. Tom ude, iniken gup täņo gäripi ugän iwaräntäk täkaņ. Tom ämatä yabäņpäņ däpmäkta yäwani udegän äma uwä paotta biņam täkta yäwani. ^{13r}Uwä äma ätuta komi yämik täkaņ kowata komi udegän api yäpneņ. Imaka unita gäripi nadäk täkaņ uwä käbop nämö peņkaņ kepma käroņ gäripi däpmäj tärekta kudän waki mebäri mebäri wari wari täk täkaņ. Ba inkät ketem bok täņnak täkaņ unitä äņnak-äņnakjin uwä täņpewä imaka käbäņ täwani taräki ude äworek täkaņ. Ude täņpäņ oretoret täk täkaņ.

¹⁴Täņpäņ ugän nämö. U webe yabäņgäripi täņpäņ yäwarän täktagän nadäk täkaņ. Momi täkta gäripi nadäk täkaņ, u däpmäj tärenaņi nämö. Ude täņkaņ ämawebe nadäkiniki kehäromi nämö udewani täņyäkņat-pewä momi täk täkaņ. Täņkaņ äma ätuta nämö nadäk täkaņ. Nämoinik, initagän nadäkinik täņpäņ iniken gäripi däpmäj tärektagän nadäņpeņ kuņat täkaņ. Unita Anututä api däpmäj morewek. ^{15s}Kädet siwoņita mäde ut imiņpäņ

^k2:5 Stt 6–8, 8:18; 2Pi 3:6 ^l2:6 Stt 19:24; Jud 7 ^m2:7 Stt 19:1-16

ⁿ2:9 1Ko 10:13; Jud 6 ^o2:10 Jud 7-8,16 ^p2:11 Jud 9 ^q2:12 Jud 10

^r2:13 Jud 12 ^s2:15 Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14

tängunguŋ täntän kuŋat täkaŋ. Uwä Beo täŋo nanaki wäpi Balam unitäŋo kädet kuroŋ iwat täkaŋ. Balam uwä monenta yänpän kädet waki täkta gäripi nadänkuk. ¹⁶tUde täntän kuŋtäyon doŋki, man nämo yäk täkaŋ upänkaŋ doŋki kubätä ämatä-yän man iwetpän Balam ŋode kaŋ-yänkuk; Tängunguŋ kädet täk täyan u kaŋ pe! yäk.

¹⁷uTänpakaŋ profet jopi uwä ume dapuri kawuk täwani udewani. Ba gubam mänittä piän äreyän tänpän jopjop kuk täkaŋ udewani. U täŋkentäk kubä täga nämo täneŋ. Unita äma udewanita Anututä yotpärare bipmäj urani wakiinik kubä peŋ yämiŋkuko uken api itneŋ. ¹⁸vU gup yäpmäj ärokärok man bumta yäntän kuŋat täkaŋ. Täŋkaŋ äbot tänpäni guŋ äbot täŋo täktäk kädet waki apigän pewanipän tänyäkŋat-pewä gup täŋo kaŋgärip kädet mebäri mebäri äneŋi iwat täkaŋ. ¹⁹wU bänep ärik-ärik man ŋode yäwet täkaŋ; Nin niwarän tänyäŋ täŋo uyaku säkgämän-inik api itneŋ. Ude yäk täkaŋ upänkaŋ iniwä säkgämän nämo it täkaŋ. Nämo, u imaka tänpäwak ikek unita watä epän täŋ imik täkaŋ. Unita ŋode nadäwut; Imaka kubätä intäjukun täŋ gameko uwä, gäk unitäŋo watä epän ämani jopi ude iren.

²⁰xUnita äma udewanita ŋode yäwa nadäwut; Bian äma uwä waki keriken nanik nimagurani Ekäninin Jesu Kristo unita nadäŋ imikinik täŋirä Jesutä täŋkentän yämiŋpän kome terak waki täktäk kädet kudup yärepmit moreŋkuŋ. Yärepmit moreŋkuŋo upänkaŋ äneŋi äyänutpeŋ kädet wakiken irirä unitä topmännän yepmännitkuk. Eruk äma udewani uwä wakiken bian itkuŋo u irepmitpän wakiinik-inik-ken

itkaŋ. ²¹yUnita kowata wakiinik yäpmäkta biŋam. Pengän Jesu täŋo kädet siwoŋita nämo nadäwä tumbuŋ yäwänäku täga bumik itkäneŋ. Upänkaŋ uwä kädet siwoŋita nadäwä tumbuŋopän äneŋi äyänutpeŋ man kudupi yäwetpän yäwoŋärewani u mäde ut imiŋkuŋo unita kowata wakitä wakiinik api yäpneŋ. ²²zKädet u täŋkuŋo unita man kubä ŋode kudän täwani u bureni täyak; Aŋtä aŋek aŋeŋpän peŋkaŋ äneŋi nak täkaŋ. Ba kubä pen ŋode; But kubä ume ärut imiŋpän pewäkaŋ äneŋi kumaŋ pänku okä näbä gänaŋ dumäk täkaŋ.

Jesu bureni-inik api äbek

3^aNotnaye tägagämän, bänepjin-ken nadäk siwoŋi pewä ahäkta man kudän intäjukun kudän täŋ tamiŋkuro ukät kubä ŋo man bian nadäwani u äneŋi yänkodak taŋpän täwetat. ²bImaka kämi ahänayän täkaŋ profet kudupi bianitä yäwani unita äneŋi juku piwut yänpän täwetat. Ba jukuman waki keriken nimagurani Ekänininintä aposoro meni-ken yänahän tamiŋkuko unita guŋ täneŋ yänpän man ŋo täwetat. ³⁻⁴cd Tänpäkaŋ imaka taŋi intä nadänaŋi u ŋode; Tärektäreŋ kadäni keräp taŋirän ämatä iniken gärip iwatpän sära man ŋode api yäneŋ; Äbäkta yänkuko u bureni de? Äbek oratä irä wawäpän kumbuŋ-ken unitä päbä apiŋo itkamän-ken imaka imaka kunum kenta kome ahänpän irirän itkuŋo udegän itkaŋ ŋo yäk. Nämo api äbek! yän api yäneŋ. ⁵eUde yäk täkaŋ uwä imaka bian ahänkuŋo unita guŋ taŋpän ukeŋode yän yäk täkaŋ. Upänkaŋ bian imaka inidegän nämo itkuŋ. Anutu täŋo meni jinom

^t2:16 Nam 22:28-35 ^u2:17 Jud 12-13

^v2:18 Jud 16 ^w2:19 Jon 8:34

^x2:20 Mat 12:45 ^y2:21 Luk 12:47-48

^z2:22 Snd 26:11 ^a3:1 2Pi 1:13

^b3:2 Jud 17 ^c3:3-4 1Ti 4:1; Jud 18

^d3:3-4 Ais 5:19; Ese 12:22; Mat 24:48

^e3:5 Stt 1:6-9

terak kunum kenta kome ahänkumän. Täjkaņ Anututä yänpewän kometä ume gänaņ nanik kwawak abänpäņ ume bämopi-ken itkuk. ^{6f}Täjkkukopäņ mäden Anututä ini äneņi yäjirän ume tokņeņpäņ kome biani u kudup peņ awähutkuk. ⁷Eruk apiņo kunum kenta kome udegän Anututä yäjirän itkamän. U jop nämo itkamän, u kädäptä ijiņ paotta biņam itkamän. Yäpmäņ danik-danik kadäni-ken kunum kenta kome-kät ämawebe Anututa mäde ut imik täkaņ u kudup api paot moreneņ.

^{8g}Unita notnaye tägagämän, imaka ŋodeta nämo guņ täneņ; Ekänitä kadäni nämo danik täyak. Unitäņo nadäk-nadäkken kepma kubä uwä obaņ 1,000 ude bumik. Täņpäkaņ obaņ 1,000 uwä kepma kubä ude. ^{9h}Kadäni nämo danik täyak unita ŋode yänaņi nämo; Api äbek yäj yäjkkukopäņ bäräņeņ nämo äbätak. Eruk bäräņeņ nämo äbätak uwä mebäri ŋodeta; Ekänitä äma ba webe kubätä paot-paotta biņam täkta gäripi nämo nadätak. Kuduptagän bänepi äyäjutpäņ näkken äbut yänpäņ nadäņ tamiņkaņ kwikinik itsämäņtak.

¹⁰ⁱUpäņkaņ Ekäni täņo Kadäni u, iwantä äbäk täkaņ ude, pit kubägän api ahäwek. Täjirän kunum mämä yäjawat pit kubägän api paorek. Ba imaka imakani u gänaņ itkaņ u kädäptä api ijiņ morewek. Täjkaņ kome ini ba imaka imakani u terak itkaņ u kudup udegän api paotneņ. ^{11j}Kädet ude terak imaka päke u kudup api paotneņo unita in irit kuņat-kuņat kädet jidewani upäņ iwatneņ? Uwä ŋode; Inäwä irit kuņat-kuņatjin kudup Anututa imiņ moreņpäņ kädet siwoņi, Anututä iniken ugänpäņ iwat täkot. ^{12k}Kädet ude kuņatkaņ Anutu täņo kadäni pähaptä

bäräņeņ ahäwän yäjkaņ dapun käroņ täņpäņ itsämäņkot. Nadäkaņ, kadäni ugän kunum api ijiņ paorek ba imaka imaka kunum terak itkaņ u kudup api mutneņ. ^{13k}Upäņkaņ ninäwä imaka Anututä nimikta yäjkehäromtak man yäjkkuko unita itsämäņkamäņ. Uwä kunum kenta kome kodaki, irit kuņat-kuņat kädet siwoņitä tokņeņ pärekta yäwani u.

Ket nadänpäņ Ekänitä itsämäņkäna

¹⁴Eruk notnaye, kadäni pähap unita itsämäņit itsämäņit Anutu iņamiken momi nämo, siwoņi kuņatta gwäk pim-iņpäņ kuņat täkot. Täjkaņ Anutu-kät bänep kubägän itpäņ kuņatta epäni täk täkot. ^{15l}Unita ket nadäwut; Anututä ämawebe bänepi äyäjutpäņ inita biņam täkta unita yänpäņ itsämäņtak. Man u kudupi nämo. Anututä notninpak Polta man kädet u imiņirän yänpäņ kudän täņpäņ tamiņkuko u udegän. ¹⁶Poltä manbiņam kubäkubä kudän täk täyak uwä man u nikekgän. Bureni, Pol täņo manbiņam ätu mebäri nadäna tumäkta pipiri täk täkamäņ. Unitä äma ätu bänep nadäk-nadäk kubägän nämo iņirani, ba Anutu täņo man burenitä nämo nadäwä tumbanitä Pol täņo man ätu yäpmäņ äyäjutpäņ goret yäjahäk täkaņ, ba Anutu täņo man ätuta täk täkaņ udegän. Ude täk täkaņ uwä paotta biņam.

^{17m}Upäņkaņ notnaye, kudän udewani kämi api ahäwek yäj uku nadäk täkaņ unita injinta ket nadänpäņ kuņat täkot. Täņyäkņarani äma, Anutu täņo man täņpäwawani unitä täņ-täkņarani täņpäņ man jopi täwerirä nadäkinikjin kehäromi u pewä putärewäpäņ säkgämän itkaņ u irepmiņpäņ wakiken äpmonenja! ¹⁸ⁿTäņpäkaņ Jesu Kristo

^f3:6 Stt 7:11-21; 2Pi 2:5 ^g3:8 Sam 90:4 ^h3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4 ⁱ3:10 1Te 5:2; Mat 24:29,35 ^j3:12 Ais 34:4 ^k3:13 Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27
^l3:15 Rom 2:4; 2Pi 3:9 ^m3:17 Mak 13:5,33; 1Ko 10:12 ⁿ3:18 Jud 25

u Ekäninin ba waki keriken nanik
 nimagurani. Unitä orakoraki tamik
 täyak unitäno mebäri, ba iniken
 täktäkita yänpän-nadäk tänpän
 nadäwä tumbäpän kehäromigän kan

irut. Tänpäkan wäp biyam ärowani,
 penyänek ikek ba iniñoret man kudup
 Jesu Kristoken tärek-täreki nämo it
 yäpmän kuk täyon. U bureni!

1 Jon

*Bänep iron kädet kowata kowata
täñpeñ kuñatta manbiñam*

Manbiñam Irit ikek u kwawak ahäñkuk

1^oManbiñam, irit kehäromi nikek unitäño mebarini yäjahäk täkamäj. Manbiñam u imaka u ba u nämo ahäñirä itkuk. Manbiñam unitä man yäñirän nadäñkumäj. U kuñarirän dapunintä kañkumäj. Ba ketnintä imaka, iñitpäñ-nadäñkumäj. ²Pirit kehäromi täño mäheми u kwawak ahäñirän kañkumäño u yäjahäk täkamäj. U Anutu Nankät itkumänöpäñ ahäj nimiñkuko unitäño mani biñam täwet täkamäj. ³Täñpäkañ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bänep kubägän terak it täkamäj unita in nin yäpurärätkañ bok udegän kañ itna yäñpäñ mani biñam täwet täkamäj. Imaka dapunintä kañkumäj ba jukunintä nadäñkumäño upäñ yäjahäñpäñ täwet täkamäj. ⁴Bureni-inik, bänep oret-oretnin tokñek-inik pat nimitak u inken udegän tokñek-inik pat tamiton yäñpäñ mani biñam ño kudän täñpäñ tamikamäj.

Peñyäjek-kengän kuñat täkäna

⁵Jesutä manbiñam yäjahäñirän nadäñkumäño u täwet ahäkamäj. Uwä ñode; Anutu uwä peñyäjek. Uken bipmäj urani kubä nämoinik itak. ⁶sUnita nin Anutu-kät bänep kubägän täñpeñ kuñat täkamäj yäñ yäñkañ bipmäj urani gänañ pen

kuñatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yäne. Täñkañ kädet bureni nämo iwatne. ⁷Täñpäkañ Anutu u peñyäjek unita nin peñyäjek-ken kuñatpäñä, äbot täñpani notniyekät nin bämopnin-ken bänep kubägän irit ahäñpäñ pat täyak. Ude kuñaritna Anutu nanaki Jesu, unitäño nägäritä mominin kudup ärut-paktañ nimik täyak.

⁸uTäñpäkañ äma kubätä momi nämo täk täyat yäj yäweko uwä man bureni äma uken nämoinik parirän bänepi jop yäj-ikñarek. ⁹Upäñkañ mominin Anutu iñamiken yäjahänawä Anututä iniken yäñkehäromtak mani u iwatpäñ kädet siwoñi ñode täñ nimek; U mominin peñ nimiñpäñ momi täño garok bänepnin-ken pätak u ärut-paktañ nimek. ¹⁰Täñpäkañ nin momi nämo täñpani yäj yäñpäñä Anutu u jopman yäwani yäj yäne. Ba Anutu täño man siwoñi nin bänepnin-ken nämoinik irek.

2^vÄpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneñta manbiñam ño kudän täñ tamitat. Täñ, in momi täñpäñä ñode nadäneñ; Äma kubä Anutu iñamiken nin gäarak it täyak. Uwä äma siwoñi-inik, Jesu Kristo. ²wTäñpäñ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peñ nimik täyak. Täñpäkañ nintäñogän nämo, Jesu u komen äma kuduptagän täño momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadäñpäñä jide kuñaren?

³Nin Anutu täño бага man nadäñpäñ buraminero uwä, eruk nininta ñode täga nadäne; Bureni, nin Anututa nadäkamäj yäj täga nadäne. ⁴xTäñpäkañ, äma kubätä Näk Anututa nadätat yäj yäñkañ

^o1:1 Jon 1:1-2,4; 1Jo 2:13-14 ^P1:2 Jon 1:14 ^q1:4 Jon 16:24 ^r1:5 1Ti 6:16;

Jem 1:17 ^s1:6 1Jo 2:4 ^t1:7 Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14

^u1:8 Sam 32:5; Snd 28:13 ^v2:1 Hib 7:25, 9:24

^w2:2 Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20; 1Jo 4:10,14 ^x2:4 1Jo 1:6,8

unitäŋo man kädet siwoŋi nämo iwareko uwä man bureni bänepi-ken nämo parirän jopman yäwek. ⁵⁻⁶Täj, äma ehutpäŋ Anutu täŋo man kädet siwoŋi iwat täkaŋ unita ŋode täga yäne; Äma u Anututa gäripi bureni-inik nadäk täkaŋ. Täŋpakaŋ äma kubätä näk Anutu-kät kuŋat täkamäk yäj yäweko uwä Kristotä kädet täga u ba u täk täŋkuko udegän täŋpek. Unita nin udegän täŋpänä nin kubäkubätä ŋode täga nadäne; Bureni, näk Anutu-kät kuŋat täkamäk yäj nadäne.

⁷Yanakhnaye, man kädet kodakipän nämo täwetat. Nämoinik, uwä biŋam bian nadäŋkuŋo u ba бага man pengän nadäŋkuŋo upän täwetat. ⁸ZBureni, man kädet u biani upänkaŋ kodaki. Unitäŋo bureni Jesu täŋo irit kuŋat-kuŋariken kwawak ahäŋirän kaŋkuŋ ba in täŋo irit kuŋat-kuŋatjinken udegän unitäŋo bureni kwawak ahätak. Bureni-inik, peŋyänek burenitä äbänpän bipmäj urani iwat kirewayäj täyak.

⁹aTäŋpakaŋ äma kubätä Näk peŋyänek gänaŋ kuŋat täyat yäj yänkaŋ noripak kubäta kokwawak nadänpän kuŋat täyak u bipmäj urani-ken pen itak. ¹⁰bTäj, äma noriye nadän yämikinik täŋpän bänep iron kädet iwat täkaŋ uwä Anutu täŋo peŋyänek gänaŋ kuŋat täkaŋ. Ude kuŋarirä imaka kubätä täŋpewän goret kubä täga nämo täneŋ. ¹¹cTäŋpakaŋ äma noriyeta kokwawak nadän yäpmäj kuŋat täkaŋ uwä bipmäj urani gänaŋ itkaŋ. Äma udewani uwä bipmäj urani gänaŋ itkaŋ dapuri itpipiŋpewän kädet upän kuyat yäj nämo nadäwän tumäk täkaŋ.

¹²dUnita nanakhnaye, Kristo täŋo kumäk-kumäki terak Anututä momijin peŋ

tamiŋkuko unita man kudän ŋo täŋ tamitat.

¹³eTäŋpän nanaye, in äma bian yäput peŋpän itkukotä itak u nadän imikinik täk täkaŋ unita man ŋo kudän täŋpän tamitat.

Ba ämawebe gubaŋnaye, in Äma Wakikät ämik täŋpän kehäromini yäpmäj äpuŋo unita man ŋo kudän täŋpän tamitat.

Täŋpän nanakhnaye, in Nanta nadäkaŋ unita man ŋo kudän täŋpän tamitat.

¹⁴Ba nanaye, in äma bian yäput peŋpän itkukotä itak unita nadäkinik täk täkaŋ unita man ŋo kudän täŋpän tamitat.

E, ämawebe gubaŋnaye, in Anutu täŋo man bänepjin-ken itinik täyak unita kehäromijin nikek itkaŋ. Kehäromijin nikektä Satan täŋo kehäromini yäpmäj äpuŋo unita man ŋo kudän täŋpän tamitat.

Nin kome täŋo gärip nämo iwatne

¹⁵fIn imaka imakata kome ämawebetä gäripi nadäk täkaŋ udegän nämo nadäneŋ. Ba gäripjin kome täŋo tuŋum mebäri mebäri uterakgän nämo penenŋ. Täŋkaŋ äma kubätä kome täŋo irit kuŋat-kuŋat ba tuŋum unita gäripi nadänpeŋ kuŋareko uwä äma unita ŋode nadäne; U Anututa gäripi nämo nadäk täyak. ¹⁶gTäŋpakaŋ kome täŋo tuŋum uwä ŋode; Bänep biani täŋo nadän gärip, yabängärip ba nininta nadäna ärowani täktäk. Imaka kuduptagän u kome täŋo biŋam, Anutu Nanken nanik nämo. ¹⁷hIn nadäkaŋ? Kome ini ba kome täŋo tuŋum u kudup paot-inik api täneŋ. Upänkaŋ ämawebe Anutu täŋo gärip iwat täkaŋ

^y2:7 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 ^z2:8 Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9

^a2:9 1Jo 3:10,15; 1Jo 4:20 ^b2:10 Jon 11:9; Rom 14:13

^c2:11 Jon 11:10, 12:35 ^d2:12 1Ko 6:11 ^e2:13 1Jo 1:1 ^f2:15 Rom 8:7

^g2:16 Rom 13:14; Jem 4:16; 1Pi 2:11 ^h2:17 Mat 7:21; 1Ko 7:31

uwä kadäni käronji, tärek-täreki nämo, pen api it yäpmäj äronej.

Kristo täjo iwan mäde ut yämine

¹⁸iNanaknaye, kadäni pähap keräp täyak! Kadäni u keräp tañirän Kristo täjo Iwan pähap api ahäwek yäj nadänkuj. Eruk, mäyap ahänkujo itkañ unita kadäni keräp täyak yäj nadäk takamäj. ¹⁹jTänpäkañ iwan uwä äbot täjpani nin bämopnin-ken itkuñopäj nibä kätäjpeñ kuñkuj. Nibä kätäjpeñ kuñkujo unita ñode nadäkamäj; Uwä ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik täjpän yäwänaku, äma uwä ninkät pen itkäne. Upänkañ kuñkujo unita ñode niwoñärek täkañ; U ninkät nanik nämo.

²⁰kTänpäkañ iron, Kudupi Ämatä tamijnkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadäk täkañ. ²¹Manbiñam ñowä man bureni täjo mebäri täwetpäñ täwoñärekta nämo kudän täj tamitat. Nämo, in man bureni nadäwä tärewäpäñ man bureni tä jopman nämo pewän ahäk täkañ yäj nadäk täkañ. ²²lEruk, jop manman yäwani u netä? Jop manman yäwani uwä man ñode yäk täkañ; Jesu u äma Anututä bian iwoyänkuko wäpi Kristo u nämo yäj yäk täkañ. Äma man ude yäwani uwä Anutu ba Jesu Kristota mäde ut yämik täkañ. U Kristo täjo iwan ubayäj. ²³mBureni-inik! Äma Nanakita mäde ut imik täkañ uwä Nani Anututa udegän täk täkañ. Täñ, äma Nanakita nadäkinik täk täkañ uwä Nani Anututa udegän nadäk täkañ.

²⁴Unita man bian nadänkujo u pen iyap täjpäj iñit täkot. In man bian nadänkujo ugän iwaräwä kadäni

kadäni Anutu Nanak ba Nan inkät kentäjpäj api kuñatneñ. ²⁵nTänpäkañ Kristotä imaka nimikta yäjkehäromtak man yäjnkuko uwä ñode; Irit kehäromi api tamet yäj yäjnkuk.

²⁶Notnaye, äma ätutä in bänep nadäk-nadäkjin putärekta jopman täwet täkañ unita manbiñam ño kudän täjpäj tamitat. ²⁷oUde täñ tamik täkañ upänkañ Kristotä in Munapikpäñ piñ tabatkuk. Piñ tabatkuko uwä inken pen irirän in nadäk-nadäk tägata nämo wäyäkñek täkañ. Nämo, Munapiktä ini imaka kudup täwetpäñ täwoñärek täyak. Täjpäj man täwetpäñ täwoñärek täyak uwä jopi kubä nämo, bureniñän. Unita Munapiktä täwetpäñ täwoñärek täyak udegän in Kristo-kät kentäjpäj kuñat täkot.

Anutu täjo nanakiye bureni

²⁸pUnita nanaknaye, äneñi täwera nadäwut; In Kristo-kät kentäjpäj kuñat täkot. Udegän täñ yäpmäj kuñtängän Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken nin umun nämo api täne. Nämo inik, nin injamiken mäyäk ba nadäwätäk kubä nämo api täne. ²⁹qTänpäkañ in ñode nadäk täkañ; Kristo u siwoñi-inik. Ude nadäk täkañ unita ñode imaka nadäk täkañ; Ämawebe mani buramiñpäñ siwoñi kuñat täkañ uwä Anututä bäyäj yepmañpani.

3 ^rWisiknin! Nantä ninta nadän nimiñkuko u inide kubä! U nadän nimikinik täjpäj wäpnin Nanaknaye yäj niwerani. Bureni-inik, nin unitäjo nanakiye-inik itkamäj. Upänkañ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkañ unita ninta udegän nämo nadäwä tärek

ⁱ2:18 1Pi 4:7; Mat 24:5,24; 2Jo 7 ^j2:19 Apos 20:30; 1Ko 11:19

^k2:20 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 ^l2:22 1Jo 4:3; 2Jo 7

^m2:23 Jon 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 ⁿ2:25 Jon 3:15, 6:40 ^o2:27 Jon 16:13 ^p2:28 1Jo 3:2, 4:17 ^q2:29 1Jo 3:7,10 ^r3:1 Jon 1:12-13; Jon 16:3

täkaŋ. ^{2s}Notnaye, nin apiŋo Anutu täŋo ironiŋiye bureni itkamäŋ upäŋkaŋ kämiwä jide api äworeŋpäŋ itne yäŋ ket nämo nadäk täkamäŋ. Upäŋkaŋ ŋode nadäk täkamäŋ; Kristotä kwawak ahäwayäŋ täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipäŋ kwawakinik api kaŋpäŋ nadäne. ³Täŋpäŋ ämawebe Kristota itsämäk täkaŋ uwä, kädet wakiwaki täŋo garok mäde ut imiŋpäŋ pakigän kuŋat täkaŋ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

⁴Ämawebe momi täk täkaŋ uwä, Anututa ärowani täŋ imik täkaŋ. Bureni, momi täktäktä Anutu täŋo бага man irepmit täyak. Ba ŋode imaka nadäk täkaŋ; Kristo u mominin ärut täŋpä kukta äpuk. ^{5t}Täŋpäkaŋ Kristo ini, momi kubä nämo. ^{6u}Unita ämawebe Kristo-kät kentäŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä momi täŋo kädet gwäk pimiŋpäŋ nämo iwat täkaŋ. Äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ momi täkgän täkgän täŋpayäŋ täko unita ŋode yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yäŋ nadäne.

^{7v}Unita nanaknaye, äma kubätä yäŋ-täŋkatpäŋ kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneŋ. Kristo u siwoŋi-inik, unita Kristo ude kaŋ itnayäŋ nadäŋpäŋjä kädet siwoŋigän iwatneŋ. ^{8w}Täŋpäkaŋ yäput peŋpäŋ äma waki Satantä momi täŋkukotä pen täŋ yäp-mäŋ äbatak. Uunita äma gwäk pimiŋpäŋ momi täk täkaŋ uwä Satan täŋo nägät moräk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo nanaki u mebäri ŋodeta äpuk; Satantä epän waki täk täyak u peŋ awähutta äpuk.

^{9x}Täŋpäkaŋ Anutu täŋo nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo

täk täkaŋ. Nämo inik, Anututä iniken mebäri äma ude wani bänepi-ken pewän ahäŋjirän Anutu täŋo nanakiye bureni ahäŋkuŋo unita momi kädet täga nämo iwatneŋ. ¹⁰Unita äma netätä Anutu täŋo nanakiye bureni ude itkaŋ ba netätä Satan täŋo nanakiye ude itkaŋ yäŋ nadäna yäŋpäŋ ŋode yabäŋpäŋ-nadäneŋ; Äma kädet siwoŋi nämo iwat täkaŋ uwä Anututa biŋam nämo. Ba äma äbot täŋpani ätuta iron kädet nämo täŋ yämik täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täŋo man

^{11y}Manbiŋam bian-inik nadäŋkuŋo uwä ŋode; Nin iron kowata kowata täne.

^{12z}Ude täŋkaŋ Ken täŋo kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biŋam itpäŋ iniken noripaki-inik kumäŋ-kumäŋ utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä ŋode; Ken u täktäki waki. Täŋpäkaŋ noripaki täŋo täktäki uwä siwoŋi.

^{13a}Unita notnaye, komen ämatä iwan täŋ tamiŋjirä nadäwätäk täŋpäŋ nämo kikäŋutneŋ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkaŋ unita. ^{14b}Upäŋkaŋ nin äbot täŋpani notniye nadäŋ yämikinik täk täkamäŋ unita bureni ŋode nadäk täkamäŋ; Nin kumäŋ-kumäŋ kädet irepmitpäŋ iritta biŋam täkamäŋ. Täŋpäkaŋ äma iron kädet nämo iwat täkaŋ uwä kumäkta biŋam pen itkaŋ. ^{15c}Bureni-inik! Äma noripakta kokwawak täŋpeŋ kuŋat täkaŋ uwä Anutu iŋamiken äma kumäŋ-kumäŋ däpani ude it täkaŋ. Täŋpäŋ äma ude wani ŋode nadäkamäŋ; Äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo.

^s3:2 2Ko 3:18; Plp 3:21 ^t3:5 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2

^u3:6 Rom 6:1-2,14; 1Jo 3:9 ^v3:7 1Jo 2:29 ^w3:8 Jon 8:44 ^x3:9 1Jo 5:18

^y3:11 Jon 13:34 ^z3:12 Stt 4:8 ^a3:13 Mat 5:11-12; Jon 5:18-19

^b3:14 Jon 5:24; 1Jo 2:11; Mat 5:21-22 ^c3:15 Rev 21:8

^{16d}Iron kädet bureni uwä ñode kañpäj nadäk takamäj; Kristotä ninta yäñpäj komi nadäkta nadäwätäk nämo täñpäj iniken gupi iniñ kireñkuk. Ude täñ nimiñkuko unita nin udegän äbot täñpani notniyeta yäñpäj gupnin iniñ kirekta nämo bitnäne. ^{17e}Unita äma tuñum ikektä äbot täñpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkñejirän kañkañ butewaki nadäñpäj nämo täñkentäj imeko uwä jide täñpäj bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yäj nadäwek? ^{18f}Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik takamäj yäj menin-tägän jop nämo yäne. Nämoinik, nin bureni-inik nadäj yämiñpäj iron bureni u kwawak pena ahänej.

¹⁹Ude täñkañ nininta ñode täga nadäne; Nin man bureni-iniktä bäyañ nipmañpani yäj nadäne. Ude nadäñkañ Anutu iñamiken täñgumun-umun terak nämo kuñatne. Nämoinik, bänepnintä batakigän itpäñ Anutu iñamiken säkgämän kuñatne. ²⁰Unita bänepnin kubäkubätä Anutu iñamiken goret täyan yäj niweräwä ñode nadäne; Anutu imaka kudup nadäwän tärewani unitä bänepnin täño nadäk-nadäk nadäwän tärek täkañ.

^{21g}Täñpäkañ bänepnin kubäkubätä goret täyan yäj nämo niweräwä Anutu iñamiken nadäwätäk ikek nämo, täga kuñatne. ^{22h}Ude täñkañ mani buramiñpäj gäripini iwat takamäj unita imaka kubäta yäñapiñitna nadäj nimik täyak. ²³ⁱTäñpäj man miñi niwet täyak uwä ñode; Nanaki Jesu Kristo unita nadäj imikinik täñpäj iron kowata kowata tänej, peñ niwetkuko udegän. ^{24j}Täñpäkañ ämawebe mani

buramik täkañ uwä Anutu-kät kowat kwasikorän täñpäj kuñat täkañ. Täñkañ nin udegän täñitna Munapik Anututä peñ nimiñkuko unitä ñode niwoñärek täyak; Anutu ninkät kentäñpäj itkamäj.

Profet jopi-jopita watä ket itneñ

4^kNotnaye, äma ätutä Anutu wäpi terak man u ba u yäñahäñpäj täwet täkañ u bäräñej bureni yäj nämo nadänej. Nämoinik, man u Anutu-ken nanik ba kubäken nanik yäj nadäkta ket yäñpäj-nadänej. Nadäkañ? Apiño, profet jopi-jopi komeni komeni kudup it morekañ. Uita man bureni ba man jopi niwetkañ yäj ket nadäna yäñpäjä ñode nadänej; ^{21l}Äma ätutä man bureni ñode yäk täkañ; Jesu Kristo, Anututä ämawebeniye täñkentäj yämikta bian iwoyäkñkuko u äma äworeñpäj kome terak kuñatkuk. Eruk, äma man ude yäñahäk täkañ uwä Anutu-ken nanik, Anutu täño Munapik ikek yäj nadänej. ^{3m}Täj, äma Jesuta ude nämo yäk täkañ uwä Anutu-ken nanik nämo, Munapik bureni ikek nämo. Nämoinik, äma ude-wanitä man yäñahäk täkañ uwä Kristo täño Iwan unitäño nadäk-nadäki ugäñpäj yäñahäk täkañ. Täñpäkañ Kristo täño Iwan u api ahänej yäj mani biñam bian nadäñkuño uwä kome terak ño uku ahäñkuño itkañ.

⁴ⁿNanaknaye, in Anututa biñam täñpäj bänepjin täñkehärom täñpäj profet jopi-jopi u nämo nadäj yämiñpäj yärepmitpäñ itkañ. Imata, Munapik inken itak unitäño kehärominitä komen äma täño mähehi, äma waki unitäño kehäromini irepmitak. ^{5o}Täñpäkañ profet jopi-jopi uwä

^d3:16 Jon 13:1; Gal 1:4; 1Te 2:8 ^e3:17 Lo 15:7 ^f3:18 Jem 2:15-16

^g3:21 Hib 4:16 ^h3:22 Mat 21:22 ⁱ3:23 Jon 6:29, 13:34 ^j3:24 Rom 8:9; 1Jo 4:13 ^k4:1 Mat 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 ^l4:2 1Ko 12:3

^m4:3 1Jo 2:18; 2Jo 7 ⁿ4:4 Mat 12:29; 1Jo 5:4-5 ^o4:5 Jon 15:19

kometa biŋam unita mani uwä kome terakta biŋamgän. Mebäri unita komen ämatä juku peŋpäj mani nadäk täkaŋ. ^{6p}Upäjkaŋ ninäwä Anutu-ken nanik unita ämawebe Anututa nadäkinik täk täkaŋ uwä mannin nadäj nimik täkaŋ. Täŋ, äma Anututa biŋam nämo itkaŋ uwä mannin nämo nadäj nimik täkaŋ. Mebäri uterak äma man niwetta äbäk täkaŋ unitäŋo bänep nadäk-nadäki täga yäpmäj danine. Äma udewanitä nintäŋo man nadäj nimineŋo uwä man bureni yäŋahäwani yäj nadäne. Täŋ, nintäŋo man nämo nadäj nimineŋo uwä man jop manman yäwani yäj nadäne.

Iron kädet bureni u Anutu-ken nanik

^{7q}Notnaye, bänep iron kädet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita äbot täŋpani ämawebe in bänep iron kowata kowata täŋpeŋ kuŋatneŋ. Ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkaŋ uwä Anututä bäyaŋ yepmaŋpani ba Anutu täŋo mebäri nadäkaŋ. ^{8r}Anutu ini bänep iron mäheми unita ŋode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkaŋ. ^{9s}Täŋpäkaŋ Anututä bänep ironi kwawak niwoŋäreŋkuko uwä ŋode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biŋam täŋput yäj nadäŋpäj Nanaki tepi kubägän kome terak ŋo tewän äpuk. ^{10t}Bureni-inik, bänep iron täŋo mebäri-inik uwä ŋode; Nintäjukun Anututa nadäj imikinik nämo täŋkumäj. Nämo! Anututä jukun ninta nadäj nimikinik täŋpäj mominin ärut täŋpän kukta nadäŋpäj Nanaki iniŋ kireŋjuk.

^{11u}Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täŋ nimiŋkuko unita äbot täŋpani notniyeta udegän nadäj yämikinik täne. ^{12v}Nadäkaŋ? Äma kubätä Anutu nämoink kaŋkuko upäjkaŋ nin notniye kowat nadäj imän täk täkamäj unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ninkät itkamäj, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u ninken itinik täyak.

^{13w}Anututä iniken Munapiki nimiŋkuko uterak bureni ŋode nadäkamäj; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it täkamäj. ^{14x}Täŋpäkaŋ Nanintä komen ämawebe yäpätägakta Nanaki iniŋ kireŋkuko u kaŋkumäj. Kaŋkumäŋo unita mani biŋam u yäŋahäk täkamäj. ^{15y}Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäj nadäŋpäj yäŋahäk täkaŋ unita ŋode nadäk täkamäj; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutu-kät it täkaŋ. ^{16z}Täŋpäkaŋ Anututä ninta nadäj nimikinik täk täyak u bureni-inik yäj nadäŋpäj bänepnin täŋ-kehäromtak täkamäj.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mäheми. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat täkaŋ uwä Anutu-kät it täkamäj yäj nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäj nadäneŋ. ^{17a}Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnin-ken pewän ahäk täyak u iŋit-inik täŋpäjä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu iŋamiken nadäwätäk ikek nämo täga api itne. U mebäri ŋodeta; Kome terak ŋoken Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat täkamäj unita. ¹⁸Täŋpäkaŋ Anutu täŋo bänep iron kädet tokŋeŋpäj pat

p4:6 Jon 8:47 **q4:7** 1Jo 2:29 **r4:8** 1Jo 4:16 **s4:9** Jon 3:16

t4:10 Rom 5:8-10; 1Jo 2:2 **u4:11** Mat 18:33 **v4:12** Jon 1:18; 1Jo 2:5-6

w4:13 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 **x4:14** Jon 3:17 **y4:15** 1Jo 5:5 **z4:16** 1Jo 4:8

a4:17 1Jo 2:28

täyak-ken umun kubä nämo itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upänkañ umun täño mebäri uwä ñode; Kowata waki käwep api kañ-ahäwet yän nadäk täkañ unitä täñpewän umun pähap nadäk täkañ. Unita ñode nadäkamäj; Äma umun ude täk täkañ uwä Anutu täño bänep iron kädet bänepi-ken pat imikinik nämo täyak. Nämoinik!

¹⁹Täñpäkañ iron kädet iwat täkamäj u mebäri ñodeta iwat täkamäj; Anututä jukun nadän nimikinik täñkuko unita. ²⁰Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yän nadänkañ noriyeta kokwawak nadänpäñ kuñat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämo nadänkañ jide täñpäñ Anutu dapuritä nämo käwani unita gäripi nadäwek? Nämoinik! ²¹^bTäñpäkañ Jesutä jukuman ñode nimiñkuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadänpäñä äbot täñpani noriyeta udegän nadän yämek.

Anutu täño nanakita nadäj imikinik man

5 ^cÄmawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayän nadäkinik ude täk täkañ uwä Anutu täño nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Unita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkañ uwä Nan täño nanakiyeta udegän gäripi nadän yämik täkañ. ²Tänkañ nin Anutu täño nanakiyeta gäripi nadäk täkamäj yän jop täga nämo yäne. Nämo, Anututa gäripi nadänpäñ mani buraminero uyaku ude täga yäne. ³^dBureni, Anututa gäripi nadänpäñä, mani buramine. Täñkañ nintä Anutu täño jukumani

u täga iwatnañi. U bäräpi nämo. ⁴^eUnitäño mebäri ñode; Ämawebe Anutu täño nanakiye bureni-inik itkañ u kuduptagän kome täño kehäromi yäpmäj äpäkta kehäromi nitek itkañ. Täñkañ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täño kehäromi yäpmäj äpäk täkamäj. ⁵^fEruk, netätä kome täño kehäromi täga yäpmäj äpneñ? Ämawebe Jesu u Anutu täño Nanaki yän nadäkinik ude täk täkañ u.

⁶^gJesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nitekgän nämo äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täñjirän Munapik, man bureni yänjahäwani unitä Man u bureni yän yänpäñ yänjahäk täyak. ⁷Ude unita imaka yaräkubätä Jesu täño mebäri yänjahäk täkañ. ⁸^hYaräkubä uwä ñode; Munapik ini, ume, ba nägät. Täñpäkañ yaräkubä uwä yänmeham-meham täñpäñ Jesu täño mebärini kubägän yänjahäk täkañ. ⁹ⁱTäñpäkañ ämatä man yänjirä nadän yämik täkañ. Upänkañ Anutu u Anutu unita man bureni yänjahäk täyak. Täñkañ man bureni uwä äma täño man irepmit morek täyak. Man bureni u Nanakita yänjahäk täyak. ¹⁰^jUnita äma Anutu täño Nanakita nadäkinik täk täkañ uwä man bureni, Anututä yänjahäk täyak u bänepi-ken itinik täk täyak. Täñ, äma, Anutu täño man unita nadäkinik nämo täk täkañ uwä Anutu uwä jopman yäwani yän nadäk täkañ.

¹¹Tänkañ man bureni uwä ñode; Anututä irit kehäromita biñam nipmanpäñ itkamäj. Täñpäkañ irit kehäromi unitäño mäheми u Nanaki ubayän. ¹²^kÄmawebe Nanaki-kät kwasikotpän kuñat täkañ uwä irit kehäromita biñam täk täkañ.

^b4:21 Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 ^c5:1 1Jo 4:15 ^d5:3 Jon 14:15,23-24; 2Jo 6; Mat 11:30 ^e5:4 Jon 16:33 ^f5:5 Rom 8:37; 1Jo 4:4 ^g5:6 Jon 1:29-34 ^h5:8 Jon 15:26 ⁱ5:9 Jon 5:32-37; Jon 8:18 ^j5:10 Gal 4:6 ^k5:12 Jon 3:36

Täj, ämawebe Nanaki-kät nämö kwasikotpäj kuŋat täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämö täk täkaŋ. Nämoinik!

Jukuman ätu

¹³Ämawebe Anutu täŋo Nanakita nadäkinik täk täkaŋ, inta man kudän ŋo mebäri ŋodeta kudän täŋpäj tamitat; Inä irit kehäromita biŋam täkamäj yäj nadäwut yäjpäŋ manbiŋam ŋo kudän täŋpäj tamitat. ¹⁴mTäŋpäkaŋ nin ŋode nadäkamäj; Nin imaka Anututä gäripi nadäk täyak unita yäjapinawä, u bureni api nadäj nimek. Ude nadäk täkamäj unita Anutu dubiniken kuŋkaŋ imaka kubä yäjapikta nämö umuntäne.

¹⁵Nämö! Kadäni kadäni yäjapiŋitna nadäj nimik täyak. Unita ŋode bureni nadäkamäj; Imaka u ba unita yäjapik täkamäj uwä bureni nimik täyak.

¹⁶nTäŋpäkaŋ gäk äbot täŋpani notkapak kubätä momi kumäkta biŋam ikek nämö udewani täŋjirän kaŋpäjä täŋkentäj imikta Anutu-ken yäjapiwen. Yäjapiŋiri Anututä momini peŋ imiŋpäj irit säkgämän imek. Äma momi

geŋita biŋam nitek udewani täk täkaŋ unita nämö yäyat. Nadäkaŋ? Momi kumäkta biŋam ikek kubägän itak unita äma momi u täŋpani täŋkentäj imikta Anutu-ken nämö yäjapiwen. ¹⁷Kädet wakiwaki u kudup momi ubayäj. Täŋ, momi ätu kumäkta biŋam nitek nämö.

¹⁸oNin ŋode nadäkamäj; Anutu täŋo nanakiye burenitä gwäk pimiŋpäj momi nämö täk täkaŋ. Nämoinik, Anutu täŋo Nanaki Jesutä watäni it yämiŋjirän Täŋpäwak Mähemitä äma u täga nämö däpek. ¹⁹pTäŋpäwak Mähemitä kome pähap ŋo kaŋiwat täyak upäŋkaŋ ninä Anututa biŋam bureni itkamäj yäj nadäk täkamäj. ²⁰qTäŋkaŋ ŋode nadäk täkamäj; Anutu täŋo Nanakitä äbä nadäk-nadäknin täŋo yäma dät nimiŋkuko unita Anutu Bureni-inik it nimitak yäj nadäk täkamäj. Täŋpäj Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpäj kuŋat täkamäj. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Täre-k-täreki nämö unitäŋo mähemi.

²¹rUnita nanaknaye, in anutu jopita mäde ut yämiŋpäj yabäj umuntaŋ päŋku injingän it täkot. Ugän.

¹5:13 Jon 20:31 ^m5:14 Jon 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 ⁿ5:16 Mat 12:31

^o5:18 1Jo 3:9; Jon 17:5 ^p5:19 1Jo 4:6 ^q5:20 Jon 17:3 ^r5:21 1Ko 10:14

2 Jon

Yäj-yäkņarani äma nämo täņkentäj yämine

1 ^sWatä ämajin näkä webe pähap yäpmäj daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ŋo kudän täņpäņ tamitat. Näk nadäj tamikinik täk täyat. Täņpäkaņ näkņagän nämo. Ämawebe man bureni-inik nadäņpäņ bänepi-ken pek täkaņ u bok nadäj tamikinik täk täkamäj. ²Man bureni unitä täņpewän not ude täņpäņ itkamäj. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmäj kwek.

³Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäņo orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kaņ it yäpmäj ärowän. It yäpmäj äronjirän man bureniņän nadäņpäņ Anutu täņo bänep iron terakgän it täkana. ⁴^tTägagamän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kaņ iwarut yäņpäņ peņ niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiņpäņ yäpmäj kuņat täkaņ. Manbiņam ude nadäņpäņ bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. ⁵^uUnita webe pähap, man kudupi nämo gäwerayäj. Nämo, bian mebäri-ken umunitä nadäj yäpmäj äbäk täņkumäņo ugäņpäņ gäwerayäj. Uwä ŋode; Äbot täņpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata täņpäņ kuņat täkana. ⁶^vTäņpäkaņ bänep iron kädet täņo mebäri u ŋode; Nin Anututa gäripi-inik nadäņpäņä unitäņo mani buramine. Unita äneņi yäkgän täņpa; Man yäput peņpäņ ŋode nadäņkuņo udegän iwat täkot;

Bänep iron täktäk kädet iwatpäņ kuņat täkot.

⁷^wNadäkaņ? Yäj-yäkņarani äma mäyap it yäpmäj kukaņ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworeņpäņ ahäņkuko unitäņo manbiņam ut täkaņ. Äma udewaniwä yäj-yäkņarani äma ba Kristo täņo iwan ubayäj. ⁸Unita äma udewaniä täņ-täkņat-pewä Ekäni täņo kädet iwatpäņ gwäki yäpmäkta piäni täk täņkuņo u paot tamekta nadäņit nadäņit kuņat täkot. Pen ude täņ yäpmäj kuņarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. ⁹^xTäņpäkaņ äma Jesu Kristo täņo manbiņam säkgämän nämo injtkaj iniken nadäk yäpurärätpäņ yäņahäk täkaņ, äma udewanita ŋode nadäneņ; Anututa biņam nämo itkaņ. Täņ, äma Jesu täņo manbiņam ugäņpäņ pen injtpäņ yäpmäj kuņat täkaņ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkaņ yäj nadäk täkot. ¹⁰^yTäņpäkaņ äma kubätä inken kuņpäņ Jesu u äma äworeņpäņ kome terak kuņatkuk yäj man siwoņi ude nämo täwetpäņ täwoņärewayäj täko uwä not täņ imiņpäņ yotjin-ken nämo yäņikņat yäpmäj äroneņ. ¹¹Täņ, in kubätä äma udewanita not täņpäņä jop manman yäwani täņo noripaki yäj nadäkot.

¹²^zNanaknaye, man mäyap täwerayäj nadätat upäņkaņ mäyap nämo kudän täņ tamayäj. Ärewayäj nadätat unita kadäni ärewayäj täyat uken man yäņpäņ-nadäk kaņ täna. Ude täņpäņ bänep oretoret bureni api nadäne. ¹³Eruk, yäpmäj daniwani notkapak unitäņo äperiye nanaktä bänep täga man täwetkaņ ŋo. Ugän.

^s1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1 ^t1:4 3Jo 3 ^u1:5 1Jo 2:7, 3:11 ^v1:6 1Jo 5:3

^w1:7 1Jo 4:1-3 ^x1:9 1Jo 2:23 ^y1:10 Efe 5:11; 2Te 3:6 ^z1:12 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot tänpäni man bureni yäjahäk täkaŋ ugänpäj täŋkentäj yämine

1^aÄbot tänpäni täŋo watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ŋo kudän tänpäj gamitat. Man bureni bok nadäk täkamäk unita gäka gäripi-inik nadätat. ²Notnapak, bänep nadäk-nadäkka täga itak udegän gup käda käyäm tänpentawä. Säkgämän kaŋ kuŋat yäj nadänpäj Anutu-ken yäŋapik täyat. ³^bNotniye ätutä äbä gäka manbiŋam ŋode näwetkuŋ; Man bureni nadäkinik tänpäj buramiŋpäŋ yäpmäj kuŋat täyak yäj näwetkuŋ. Ude näwerä nadänpäj bänepnatä säkgämän kubä nadäŋkut. ⁴Nadätan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täŋo kädet iwat täkaŋ, manbiŋam u nadänpäj bänep täga ärowani-inik nadäk täyat.

⁵Notnapak, gäk äbot tänpäni notkaye gäkŋa-kät it täkaŋ ugänpäj nämo täŋkentäj yämik täyan, äbot tänpäni kudupi ätu imaka, bok täŋkentäj yämik täyan. Kädet uwä tägagämän! ⁶^cÄma kudupi täŋkentäj yämiŋkuno unitä äbot tänpäni ŋo iŋamiken gäkŋo iron kädet u yäŋahäŋkuŋ. Unita äma uwä inken äneŋi äbä itkaŋ eruk äneŋi kunayäj täŋirä bian täŋkentäj yämik täŋkuno udegän täŋkentäj yämi yäpmäjkaŋ kuneŋ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. ⁷^dÄma uwä Ekäni täŋo wäpi yäpmäj kuŋatnayäj nadänpäjä Anututa nadäkinik nämo tänpäni-ken moneŋ tuŋumta nämo yäŋapik täkaŋ. ⁸Unita äma udewaniwä täŋkentäj yämiŋpäŋä man bureni täŋo epän bok tänpäni ude äworeneŋ.

⁹Näk äbot tänpäni ämawebeta man ätu kudän tänpäj yämiŋkuro upäŋkaŋ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yänpäj nin täŋo man nämo nadäk täyak. ¹⁰Unita näkä inken äreŋpäŋä unitäŋo mebäri kwawak api yäŋahäwet. Uwä ninta jopman yänpäj nibek täyak. Täŋkaŋ ugän nämo. Äbot tänpäni notniye kome ätuken nanik äreŋirä ini nämo täŋkentäj yämiŋkaŋ ätutä täŋkentäj yämikta udegän yäjiwät tak täyak. Ba täŋkentäj yämiŋirä in äbot tänpäni nämo yäj yäwetpäŋ yäwat kirek täyak.

¹¹^eUnita notnapak tägagämän, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämoinik! Kädet tägagän iwat täyi. Äma kädet tägagän täk täkaŋ uwä Anutu-ken nanik. Täŋ, äma kudän waki täk täkaŋ uwä Anututa nämoinik nadäk täkaŋ. ¹²^fTäŋpäkaŋ ämawebe kudup Demitriusta nadäwä säkgämän tänpäpäŋ unitäŋo manbiŋam yäjahäk täkaŋ. Ba Anutu täŋo man burenitä Demitrius täŋo täktäki imaka, yäjahäk täyak. Ba nin udegän, imaka säkgämän täk täyak unitäŋo manbiŋam yäjahäk täkamäj. Täŋkaŋ nin jopman nämo yäk täkamäj. Nämo, intä nintawä u man bureniŋän yäŋahäwani yäj nadäk täkaŋ.

¹³^gMan mäyap gäwerayäj nadätat upäŋkaŋ mäyap nämo kudän tänpäj gamayäj. ¹⁴Imata, näk kadäni käroni nämo itkaŋ gäkken ärekta nadätat unita kadäni uken ärewakaŋ man yänpäj-nadäk kaŋ täda. ¹⁵Eruk, bänepka kwikinik iton. Täŋkaŋ notkaye näkkät ŋo itkamäj nintä oretoret man gäwetkamäj. Täŋ, gäkä notnaye gäkkät itkaŋ unita udegän oretoret man kaŋ yäwet.

^a1:1 2Jo 1 ^b1:3 2Jo 4 ^c1:6 Tai 3:13 ^d1:7 1Ko 9:12,15

^e1:11 1Jo 3:6-10 ^f1:12 Jon 19:35 ^g1:13 2Jo 12

Jut

Yäj-yäkŋarani äma täŋo jop manmanta jukuman

1^hNäk wäpna Jut, Jesu Kristo täŋo epän watä ämani, ba Jems täŋo noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yänpän manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Anutu Nan inta nadän tamikinik täk täyak. Ba Jesu Kristo initägän inta watä it tamik täyak. ²ⁱUnita Anutu täŋo butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokŋeŋ päton.

Anututa iwan täŋpani täŋo man

³^jEruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keriken nanik nimagutkuko unitäŋo man ätu kudän täŋpän tamikta gäripi nadänkut. Upänkaŋ apiŋo man kubäpän kudän täŋ tamikta bänepnatä peŋ näwetak. Man u ŋode; Nadäkinik kädet Anututä niwonärenkuko u iwantä täŋpä wanepo u deta weŋkirek-kirekta pidäm täŋpän kaŋ irut. Nadäkinik kädet u iniken ämawebenyeta yämiŋkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätŋaŋi nämo ba man moräki kubä yäpmän täkŋenaŋi nämo. ⁴^kNadäkaŋ? Äbot täŋpani nin gänaŋ äma ätu mebäriŋi käbop peŋkaŋ nin yäpurärätpän itkaŋ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäkta bian yänjäreŋkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiŋpän kädet wakiwaki täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; Anutu u iron mähe mi unita kädet waki täga täk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yäj yäk täkaŋ. Kädet ude täk täkaŋ uwä Anutu

täŋo iron unitäŋo mebäri yäpmän äyänutpän täŋpawak täkaŋ. U Jesu Kristo, nintäŋo Intäjukun Ämanin ba Ekäninin kubägän unita mäde ut imik täkaŋ.

⁵^lIn Ekäni täŋo mebäri nadäkaŋ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopän äma mäde ut imiŋkuŋo u täŋpän waŋkuŋ. Inä manbiŋam uwä nadäkaŋ upänkaŋ inken udegän ahän tamekta man ŋo intä nadänpän inŋitpeŋ kuŋatta äneŋi täwetat. ⁶^mBa kubä pen ŋode; Aŋero Ekänitä epän wäp biŋam yäj yämani u irepmiŋkaŋ täŋpän iniken komeŋi kuŋat peŋpeŋ kuŋkuŋo unita Anututä yawat kireŋkuk. Yawat kireŋpän aŋero uwä yentä pädät täŋpän tärek-täreki nämo yepmaŋkuko bipmän urani-inik gänaŋ itkaŋ. U itkaŋ Ekänitä manken yepmaŋpän yäpmän danikta kadäni pähap unita itsämänkaŋ. ⁷ⁿBa bian yotpärare yarä wäpi Sodom Gomora, ba yotpärare u dubini-ken dubini-ken nanik unitä kädet aŋero unitä täŋkuŋo udegän täŋkuŋ. U kädet waki-wakiinik täŋpän kubokäret kädet mebäri mebäri ämatä nämo tänaŋi wakiinik upän täŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unita Anututä kädäp mebet tärek-täreki nämo u gänaŋ yepmaŋkuk. Anututä ude täŋkuko uwä ämawebe kuduptagäntä kaŋpän nadänkaŋ umuntäneŋta ude uwä täŋkuk.

⁸^oUpänkaŋ äma käbop käbop äbot täŋpani nin gänaŋ äpmonkuŋo uwä kädet udegän iwat täkaŋ. Däpmonken mebäri mebäri täŋkaŋ uterak iwatpän irit kuŋat-kuŋariken kädet wakiinik ämatä nämo tänaŋi u pewä ahäk täkaŋ. U Ekäninin unita ärowani täŋ imiŋpän aŋero Anutu täŋo epmäget kudän ikek kunum gänaŋ itkaŋ u yäniŋ wärät täkaŋ.

^h1:1 Mat 13:55 ⁱ1:2 2Pi 1:2 ^j1:3 1Ti 1:18 ^k1:4 Gal 2:4; 2Pi 2:1 ^l1:5 2Pi 1:12; 1Ko 10:5 ^m1:6 2Pi 2:4,9 ⁿ1:7 Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 ^o1:8 2Pi 2:10

⁹P Ude tāk tākaŋ uwä goret-inik tāk tākaŋ. Unita aŋero tāŋo intäjukun äma wäpi Maikelta nadawut. Unitä Moses tāŋo komegupta Satan-kät man yänpän wädän ehätkumäno uwä inita nadawän äpani tänpäpän äma waki u yänärok man nämo iwetkuk. Nämo inik, jop ŋode iwetkuk; Kowata Ekänitä ini-tägän api gamek yän iwetkuk.

¹⁰ Tānpäkaŋ äma waki nin yäpurärätkuŋo uwä ude nämo nadäk tākaŋ. Nämo, imaka u ba unitäŋo mebäri nämo nadawä tumäk tākaŋ u iniŋ wärät tākaŋ. Uwä tom bumik, nadäk-nadäki nämo. Gupi tāŋo nadäk-nadäk ugän iwatta nadäk tākaŋ. Kädet ude tāk tākaŋ unitä irit kuŋat-kuŋari tänpänwak tākaŋ.

¹¹ Wära! Äma udewani komi api nadäneŋ! U äma biani wäpi Ken unitäŋo kädet ugän iwat tākaŋ. Ba äma kubä wäpi Balamtä kädet goret täŋkuko ude, gwäki yäpmäk-tagän nadänkaŋ kudän waki ba täga, tägagän täneŋ. U goret tāk tākaŋ. Ba Anututa ärowani, Koratä tänpän paotkuko udegän tänpän api paotneŋ.

¹² Tānpäkaŋ kadäni kadäni in äbot tänpäni ämawebetä bänep kubägän äŋnak-äŋnak käbeyä tāk tākaŋ-ken äma uwä bämopjin-ken penta it tākaŋ. Upänkaŋ initagän nadänkaŋ äŋnak-äŋnak jopi kubä yänpän mäyäk-kät nämo, kädet mebäri mebäri terak täŋ-urukuruk tāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ unita Anutu inamiken bänep kubägän äŋnak-äŋnak käbeyä uwä tänpäwak tākaŋ. Uwä gubam iwän bureni nämo tak täyak udewani, mänittä jop piän äreyän tänpän kuk tākaŋ ude bumik. Ba uwä päya, bureni

wädäk-wädäk kadäni-ken bureni nämo wädänjä mähemitä dät maŋpä kuk tākaŋ udewani bumik. Uwä gupi bok mäjoni bok kumbani. ¹³ Äma udewani mäyäki nämo. Kädet wakini u ume tokätpän porarak gägäni-ken tänpän pek tākaŋ udewani. Ba guk käderi siwoŋi nämo iwatkaŋ jopjop kuŋat tākaŋ udewani. Äma udewani unitawä Anututä kome bipmäŋ urani-inik, tärek-täreki nämoken päŋku itneŋtä yäntäreŋ yämani.

¹⁴⁻¹⁵ Tānpäkaŋ Adam tāŋo tawaŋken nanik äma ekäni kubä wäpi Enok unitä äma udewanita bian-inik profet man ŋode yänkuk; Ket nadawut! Ekäni aŋeroniye jiraŋ-kät ämawebe kuduŋtagän manken yepmakta api ämneŋ. Äbänpän Ekäni unitä ämawebe mani nämo iwatkaŋ kädet ini gäripi nämo nadäk täyak u tänpäni unita, ba momi ämatä Anututa yänärok man iwet tākaŋ unita kowata komi api yämek.

¹⁶ Äma udewani uwä kadäni kadäni imaka mebäri mebäri ahän yämiŋirä kokwawak tänpän yänburu-buru terak yänpän-yebek man yän ittän kuk tākaŋ. Ba iniken nadäk kädet waki ugän iwarän tänpän gup yäpmän ärokärok tāk tākaŋ. Tänpän yängärip-gärip yän-yäkŋat-pewä ämatä täŋkentän yämäpän gäripini tärek tākaŋ.

Bänepjin täŋkehärom tänpän itneŋ

¹⁷ Tānpäkaŋ notnaye bureni-inik, in imaka ahäwayän täyak unita Ekäninin Jesu Kristo tāŋo aposoroniyetä yänahäwani unita juku pineŋ. ¹⁸ U ŋode täwetkuŋ; Tärektärek kadäni bämopi-ken yänärok man yäwani ämatä ahänpän itpäŋ Anutu mäde

P1:9 Dan 10:13,21; Dan 12:1; 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2 ¶1:10 2Pi 2:12

¶1:11 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 16:1-35 §1:12 2Pi 2:13,17; Ese 34:8

¶1:13 2Pi 2:17; Ais 57:20 ¶1:14-15 Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31

v1:16 2Pi 2:10,18 w1:17 2Pi 3:2 x1:18 2Pi 3:3

ut imiŋkaŋ iniken gärip terak api kuŋatneŋ. ¹⁹yÄma udewaniä äbot täŋpani täŋpewä duŋwek täkaŋ. U Kudupi Munapik ikek nämotä kome täŋo gärip ugän iwatpäŋ täk täkaŋ.

²⁰zUpäŋkaŋ notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä tamiŋkuko uterak yeŋgämä pewäpäŋ nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kaŋ ahän tamän. Täŋkaŋ Munapik täŋo kehäromi terak yänapik man yäneŋ. ²¹Anutu inta nadäŋ tamikinik täk täyak unita in dubini-kengän it-päŋ irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa iniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni Ekäni Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwäpäŋ irit kehäromi tamayän täyak unita itsämneŋ.

²²In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ täŋkentäŋ yämineŋ. ²³aÄma udewani ätuwä kädäpta biŋam täkaŋ unita bäräneŋ äneŋi yämagutneŋ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän täŋpet yän nadäŋpäŋ umunkät umunkät

butewaki kudän terak yämagutneŋ. Upäŋkaŋ nadäŋ gärip täŋpäŋ momi kädet wakiwaki täk täkaŋ unita nadäwä taräki-inik kaŋ täŋput.

Anutu iniŋ oretna

²⁴bAnututä inta watä säkgämän it tamiŋirän in täŋyabäk terak nämo mäneŋta kehäromi pat imitak. Unitä täŋtäkŋat päŋku tepmaŋpän momi kubäkät nämo, siwoŋi-inik, bänep oretoret terak, peŋyänjek mäheŋi ini dubini-ken api itneŋ. ²⁵cU kubä-tägän Anutu bureni-inik itak. Unitägän Jesu Kristo täŋo epäni terak waki keriken nanik nimagurani. Unita Ekäninin wäpi ugänpäŋ oraŋ imik täkäna! Uwä nintäŋo intäjukun äma ärowani-inik, ba imaka imaka päke ŋonitäŋo intäjukun-inik. Wäp biŋam, ba kehäromi ba peŋyänjek tärek-täreki nämo it imitak. Bian ude itkuko unitä apiŋo udegän itak. Ba kämi udegän api it yäpmän ärowek. U Bureni.

y1:19 1Ko 2:14 z1:20 Kol 2:7; 1Te 5:11 a1:23 Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4
 b1:24 Plp 1:10; 2Pi 3:14 c1:25 Rom 16:27; 2Pi 3:18

(Revelesen)

Kwawak Iwoŋärewani

*Kristo uwä intäjukun äma
bureni kehäromi nitek it täyak*

Yänkwawatak man

1^dMan ŋowä bian käbop itkukopän Jesutä yänkwawa taŋkuk. Tänpäkaŋ imaka kadäni keräpigän itkaŋ ahäкта yäwani u epän ämaniye yänpän-yäwoŋäreкта Anututä Jesu kwawak iwoŋäreŋkuk. Iwoŋärewänkaŋ Jesutä imaka u aŋeroni iwet-pewän äpä epän ämani Jon näk näwetpän näwoŋäreк täŋkuk. ²Ude tänjirän Anutu täŋo man ba Jesu Kristo täŋo yänkwawatak man kaŋpän nadäŋkuro u näkä nadäkinik tänpän mani biŋam yänhäŋkut. ³eTänpäkaŋ imaka manbiŋam ŋo terak kudän täwani ahäкта Anututä yänkuko u keräp täyak unita ämawebetä nadäкта äma man ŋo daniŋpän yäwet täyak uwä säkgämän it täyak. Ba ämawebe man kudän täwani ŋo nadänpän bänepitä iyaptak täkaŋ u imaka, säkgämän it täkaŋ.

⁴fEruk, näk Jon, Esia komeken äbot täŋpani 7 inta man kudän ŋo täyat. Anutu itkukotä itak ba pen api it yäpmän ärowek u, ba munapik 7[†] Anutu iŋamiken itkaŋ u, ba Jesu Kristo unitä oraŋ tamiŋirä bänep pidäm terak kaŋ kuŋarut. ⁵gTänpäkaŋ Jesu Kristo

uwä Anutu täŋo manbiŋam bureni siwoŋigän yänhäwani. Unitägan kumbani-ken nanik akukakuk täŋo äma intäjukun-inik itak. Ba komeni komeni äma ärowani itkaŋ unitäŋo äma ärowani-inik pähap kubä ugän. Täŋkaŋ ninta nadäŋ nimikinik tänpän nägäritä momi täŋo topmäк-topmäкken nanikpän pit nimiŋkuk. ⁶hPit nimiŋpän irit kehäromi täŋo äbot ude itkaŋ nani Anutu täŋo bämop äma ude kuŋatpän watä epän täŋ imineta nipmaŋkuk. Unita Jesuken epmäget kudän ba kehäromi u pen it yäpmän äroton! U bureni. ⁷iDapun täkot! Jesu gubam terak äbayän täyak!

Äbänjirän ämawebe kuduŋtagän dapu-ritä api käneŋ. Täŋkaŋ butewaki! Äma Jesu iŋitpän päip bohämtä yäputkuŋo, äma u imaka bok api käneŋ. Kaŋkaŋ komeni komeni äma mebäri mebäritä konäm butewaki api täneŋ. Man u bureni-inik api ahäwek!

⁸jEkäni Anututä ŋode yäyak; Näkägan intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Tänpämörek näkä itkurotä itat ba api it yäpmän ärowet yäk.

Kudupi Munapiktä Jon magätkuk

⁹kEruk, näk notjinpak Jon, Jesu Kristo wäpi terak ninin buap ude itkamän yän täwetat. Näk täŋkentänpän komi bok nadäk takamän. Ba täŋkentänpän Anutu täŋo äbot ude itpän kome ŋonitäŋo bäräpita nämo umuntaŋkaŋ Jesuta

[†]1:4 Munapik 7ta yäyak uwä man wärani. Juda ämatä imaka säkgämän kudupi kuräki kumänikeк unita namba 7 yän yäk täŋpani. Unita Munapik 7 itkaŋ ŋo u Munapik inigän inigän nämo. U Kudupi Munapik kubägan unitäŋo kehäromi ba täktäk siwoŋi u uwäk täyak.

^d1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 ^e1:3 Rev 22:7,10

^f1:4 Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2

^g1:5 Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14; 1Jo 1:7, 4:10

^h1:6 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 ⁱ1:7 Mat 24:30; Jon 19:34-37

^j1:8 Rev 1:4, 15:3; Rev 21:6, 22:13 ^k1:9 Rev 6:9

itsämäk takamänj. Tänpäkañ näk Anutu täño man yänjahäk täñkuro unita ba, Jesu täño mebarini yänkwawa tañkuro unita nepmāñitpāñ Patmos kome gwägu bāmopi-ken ño nepmañpāñ komi epān namñkuñ. ¹⁰Eruk ittāngān Ekāni kadāni pāhapken Kudupi Munapiktā näk magārīrān nadāñkut. Mādenaken man māmā tañi, womat ude bumik ahāñjirān ñode nadāñkut; ¹¹Imaka kañpāñ nadāwayāñ tāyan u kudān täñpāñ ābot täñpani yotpārare 7 uken itkañ unita pewi kut yäk. Yotpārare 7 uwā wāpi ñode; Efesus, Smena, Pegamum, Taiataira, Sadis, Firadelfia, Laodisia.

Jontā Jesu kañkuk

¹²Tänpäkañ näk āma man näwetkuko u kāwa yänkañ äyāñutkut. Äyāñutpāñ topān säkgāmān golpāñ täñpani 7 udepāñ yabāñkut. ¹³Tänpäkañ topān 7 u bāmopi-ken āma kubā kārōñ wādāñjirān kañkuro uwā Āma Bureni-inik täño iñam dapun bumik kañkut. Āma uwā tek kārōñi tewān wādāwāpāñ meran golpāñ täñpanipāñ kupāñi-ken meran täñkuk. ¹⁴^mTāñkañ gwākī puññ kudup uwā paki-inik, gubam paki, ba notek puññi ude. Täñpāñ dapuriwā kādāp mebet udewani. ¹⁵E, kuroñiwā kurāki-inik, āgo wabiwani. Ba mani kotāk uwā ume mañtapmak māmā ude bumik. ¹⁶ⁿTänpäkañ kerī bure kādatā guk 7 ude yepmāñitkuk. E, meni-ken nanik päip, meni kukñi kukñi pārañi-inik kubā ābā itkuk. Täñkañ iñami dapun edap bāmop täñkañ ijik täyak udewani bumik iññ-ñāñjirān kañkut.

¹⁷Näk ude kañpāñā kuroñi-ken mañpāñ yāpa āpmonpāpāñ kumbanitä-

yāñ patkut. Ude täñjira kerī bure kādatā näkā terak peppāñ ñode näwetkuk; Gāk umuntāweno. Nākāgān intājukun-inik ba māden-inik itat. Ba irit māhemi näk yäk. ¹⁸^oUnita nadātan? Nāk kumāñpāñ akuñkuro unitā api it yāpmāñ ārowet. Täñkañ kumāk-kumāk ba geñi waki unitāño yāma dātdāt ba yāma ukāt-ukāt täño māhemi näk. ¹⁹^pTänpäkañ gāk imaka apiño ahāñjirā yabātan u, ba kāmi ahākta yāwani yabāwayāñ tāyan u kudup kañ kudān tā yäk. ²⁰^qTāñ, gāk ketna bure kādatā guk 7 yepmāñ irira yabāno u, ba topān golpāñ täñpani 7 yabāno unitāño mebari gāwera nadā; Topān 7 u ābot täñpani 7 u. Tänpāñ udegān guk 7 u ābot täñpani unitāño añeroniye 7 u yäk.

Efesus komeken ābot täñpanita man

2 ^rEruk āma unitā ñode näwetgān täñkuk; Efesus nanik ābot täñpani täño añeronita man ñode kudān tā;

Āma guk 7 u kerī bure kādatā yepmāñitkañ topān golpāñ täñpani 7 u gānañ kuñarani unitā inta ñode yāyak; ^{2s}Nāk tāktākjin ba komi epāññin yabāñpāñ-nadāk täyat. Ba bārāpi gānañ gwāk pimiñpāñ kuñatpāñ āma wakiwaki täñpanita gañani nadāk tākañ u imaka, tabāñpāñ-nadāk täyat. Ba ñode imaka tabāñpāñ-nadāk täyat; Āma ātutā nin aposoro yāñ jop yāñjirā in jop manman unitāño mebari kawā tāreñkuk. ³Ba in nāka yāñpāñ kehārom tañpāñ komi kadāni kārōñi nadāk tākañ upāñkañ nāmō kwitak tākañ.

⁴In kādet tāgatāga ude täñkuño upāñkañ ñode unita nadāñjira

¹1:13 Dan 7:13, 10:5 ^m1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12; Rev 14:2

ⁿ1:16 Hib 4:12; Rev 1:20; Rev 2:12,16; Rev 19:15,21 ^o1:18 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 ^p1:19 Rev 1:1 ^q1:20 Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1

^r2:1 Rev 1:16,20 ^s2:2 Rev 2:19; Rev 3:1,8,15; 1Jo 4:1

täga nämo täyak; Yäput peŋpäŋ nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadäŋkaŋ iron kädēt iwatkuŋo apiŋo udegän nämo täk täkaŋ. ⁵Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpäŋ bänepjin äyäjutkaŋ kädēt pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämo sukurenayäŋ täŋo uwä näkä äreŋpäŋ intäŋo topän uwä api täyomägaret. ⁶Täŋpäkaŋ imaka kubä täŋirä nadäwa täga täyak uwä ŋode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädētta taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkaŋ.

⁷Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä irit päya täŋo mujipi, Anututä epänken nanik u nakta api nadäŋ imet yäk.

Smena komeken äbot täŋpanita man

⁸W^{eruk} äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumäŋpäŋ kodak taŋkuko unitä inta ŋode yäyak; ⁹x^{In} komi bäräpi nadäŋkaŋ ämawebe iŋamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkaŋ u tabäŋpäŋ-nadäk täyat. (Upäŋkaŋ in jäwäri nämo, tuŋum pähapjin nitek.) Täŋpäkaŋ näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmäŋ äpäkta sära man täwet täkaŋ. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämo,

u Satan täŋo äbot. ¹⁰y^{Täŋpäkaŋ} mäden, imaka ahäŋ taminayäŋ täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nadäkaŋ? Satantä nadäŋirän inken nanik ätu yämagut päŋku komi yotken yepmanayäŋ täkaŋ. Ude tänayäŋ täkaŋ uwä intäŋo nadäkinikjin täŋyabäkta kepma 10 ude api ahäŋ tamek. Upäŋkaŋ kumäŋ-kumäŋ tadäpnayäŋ täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nämo, Anutu täŋo man iyap taŋpäŋ ehutpäŋ pen yäpmäŋ kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

¹¹z^{Unita} äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

¹²a^{Man} ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmäŋ kuŋat täyak unitä inta ŋode yäyak; ¹³b^{Intä} kome it täkaŋ unitäŋo mebari nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upäŋkaŋ in wäpna biŋam iŋit-inik täŋpäŋ kuŋat täkaŋ. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumäŋ-kumäŋ utkuŋo upäŋkaŋ nadäkinikjintä näka äwo nämo

[†]2:5 Rev 2:16,22; Rev 3:3,19 [‡]2:6 Sam 139:21

[¶]2:7 Stt 2:9; Rev 22:2,14,19 [•]2:8 Rev 1:17 ^{*}2:9 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev

3:9 [‡]2:10 Mat 10:28; 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 [‡]2:11 Rev 20:14, 21:8

[‡]2:12 Ais 49:2; Rev 1:16 [‡]2:13 Rev 3:8

yänkuḡ. ^{14c}Tänpākaḡ tāktākjin ätuta nadāwa tāga nāmo tāk täyak uwā ḡode; In bāmopjin-ken Balam tāḡo kādet iwarani ätu itkaḡ. Balam u nadākaḡ. U Balaktā Isrel nanik peḡ yāwet-pewān waki kādet iwatneḡta iwetpāḡ iwoḡäreḡ tänkuk. Waki kādet uwā anutu jopi nadāḡ yāmiḡpāḡ anutu jopita ārawa tāḡpani tāḡo ketem naḡkuḡ, ba kubokāret kādet iwatkuḡ. ¹⁵Tänpākaḡ udegān, in bāmopjin-ken Nikolas tāḡo kādet iwarān tāwanitā itkaḡ. ¹⁶Unita in bānepjin āyāḡurut. Bānepjin nāmo āyāḡutnayāḡ tāḡo uwā nāk bārāḡek ahāḡ tamīḡpāḡ mena pāraḡi unitā āma udewani iwan api tāḡ yāmet.

^{17d}Unita āma jukuni nīkektā man Munapīktā äbot tāḡpani yāwetak ḡo juku peḡpāḡ ket nadāwut. Āma kubā nadākiniki nāmo pewān putārewānkaḡ iwan tāḡo kehāromi yāpmāḡ āpayāḡ tāko uwā ketem kābop nanik wāpi mana upāḡ api ima nāḡpek. Ude tāḡpāḡ mobā paki kubā terak wāpi kodaki kudān tāḡpāḡ api imet. Tāḡpākaḡ wāpi kodaki uwā māhemi-tāḡān kaḡpāḡ nadāk api tāḡpek yāk.

Taiataira komeken äbot tāḡpanita man

^{18e}Eruk man ude yāḡpāḡ āma unitā ḡode nāwetgān tänkuk; Taiataira äbot tāḡpani tāḡo aḡeronita man ḡode kudān tā;

Anutu tāḡo nanaki, dapuri kādāp mebet udewani nīkek ba kuroḡi kurāki-inik, āḡo wabiwani nīkektā inta ḡode yāyak; ¹⁹Tāktākjin kudup yabāḡpāḡ-nadāk täyat.

Ba bānep iron tāḡit, nadākinik ikek kuḡarit, ba bārāpi gānaḡ gwāk pimiḡpāḡ kuḡat tākaḡ u kudup tabāḡpāḡ-nadāk täyat. Ba āmawebe-ken tāḡkentāk mebāri mebāri tāḡ yāmik tākaḡ u imaka, yabāḡpāḡ-nadāk täyat. Bureni, kādet tāgatāga bian tāk tāḡkuḡo u yārepmiḡpāḡ apiḡo sākgāmān-inik tāk tākaḡ.

^{20f}Upāḡkaḡ nāk ḡode unita nadāḡira tāga nāmo täyak; In webe ārowani wāpi Jesebel u nadāḡ imiḡpāḡ jop kaḡkaḡ irirā nāk profet yāḡ jop yāk täyak. Jop man ude yāwetpāḡ āmanaye yāḡ-yākḡat-pewān kubokāret tāḡit anutu jopi nadāḡ yāmiḡpāḡ anutu jopita ārawa tāḡpani tāḡo ketem nak tākaḡ. ²¹Ude tāḡjirā webe unitā bānepi āyāḡutta itsāmāḡ yāpmāḡ äbut. Ude itsāmburopāḡ bānepi nāmo āyāḡutpāḡ kubokāret kādet māde ut imikta nāmo yāyak. ²²Unita nāk webe u tāḡpewa komi api nadāwek. Ba āma, webe ukāt epān waki tāk tākaḡ unitā webe u māde nāmo ut iminayāḡ tāḡo uwā komi wakiinik api ahāḡ yāmek. ^{23g}Tāḡpāḡ āperiye nanak kumāḡ-kumāḡ api dāpet. Ude tāḡjira äbot tāḡpanitā nāka ḡode api nadāneḡ; U bānep nadāk-nadāknin kudup nibāḡpāḡ nadāwān tārewani yāk. Ba nin āma kuduptagān tāktāknin tāḡo kowata api dāpmāḡ tārewek yāḡ api nadāneḡ.

²⁴Tänpākaḡ Taiataira nanik äbot tāḡpani in ätutā webe unitāḡo jopman u māde ut imiḡkuḡ. Ba āma ätu Nin Satan tāḡo nadāk kābop nanik u iwat tākamāḡ yāḡ

^c2:14 Nam 22–24; Nam 25:1-2; Nam 31:16; 2Pi 2:15 ^d2:17 Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 ^e2:18 Rev 1:14-15 ^f2:20 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14 ^g2:23 Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13

yäk täkaŋ äma udewanita mäde ut yämik täkaŋ. Eruk inta äneŋi bäräpi kubä nämö api tamet. ²⁵hTänpän ɲode kaŋ täŋput; Kädet täga yäpmän kuŋat täkaŋ ugänpän iŋit-inik tänpän yäpmän kuŋarirä äneŋi api äbet. ²⁶⁻²⁷iTäŋ, äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä guŋ ämata intäjukun it yämikta näkä kehäromi api imet.

Ude täŋira mana buramiwut yänpän käbotinik däpmän käräpmit täkaŋ ude pärip-päriptä api däpmän käräpimirek yäk. Sam 2:9

Kehäromi, äma udewanita yämayän täyat uwä kehäromi Nanatä namiŋkuko udegän. ²⁸jKehäromi u yämiŋpän guk pähap wäpi äbäyängek u imaka, api yäniŋ kirewet. ²⁹Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ɲo ket nadäwut yäk.

Sadis komeken äbot täŋpanita man

3^kEruk man ude yänpän äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Sadis nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Äma Anutu täŋo Munapik 7 u ba guk 7 u yäpmän kuŋat täyak unitä inta ɲode yäyak; Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Ämatä tabäŋirä kodaki bumik kuŋat täkaŋ upänkaŋ bänepjin kumbani. ²Unita in däpurenpän nadäkinikjin täpuri itkaŋ kumbayän täyak u äneŋi tänpewä kodak tänpän kehäromi nitek kaŋ irut. Nadäkaŋ? Täktäkjin Anutuna iŋamiken käwa nämö tagak täyak. ³lUnita imaka tamiŋpän taniŋ kirewani ba

täwetpän täwojärewani unita äneŋi juku piŋpän yäpmän kuŋatpän bänepjin äyänurut. Tänpäkaŋ nämö kikŋuräwä näkŋa iwantä-yän api tädot tamet. Näkŋo kadänina nämö nadänjirä api tädot tamet.

⁴mTänpäkaŋ Sadis äbot täŋpani in ätu itkaŋ uwä tekjin kome täŋo garok nämö yäpurä iŋjkuŋ. Äma udewani unita nadäwa täga täk täyak unita äma udewani tek paki täŋkaŋ näkkät bok api kuŋatne. ⁵nNadäkaŋ? Äma kubätä nadäkiniki nämö pewän putärewäkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä tek paki udewani iniŋ kirewa tänpän kuŋarirän irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak wäpi nämö api awähuret. Nämoinik, wäpi u Nana-kät aŋeroniye iŋamiken api yänahäwet. ⁶Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ɲo ket nadäwut yäk.

Filadelfia komeken äbot täŋpanita man

⁷oEruk man ude yänpän äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Filadelfia nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Imaka bureni täŋo mäheŋi, äma kudupi unitä Devit täŋo ki yäpmän kuŋatpän yäma dārīrān äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämö. Ba yäma yäput pipiŋirän äma kubätä äneŋi dātnaŋi nämö. Unitä inta ɲode yäyak; ⁸pNäk täktäkjin yabänpän-nadäk täyat. Tänpäkaŋ näk yäma dāt tamiŋkuro ɲo äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämö.

^h2:25 Rev 3:11 ⁱ2:26-27 Rev 12:5 ^j2:28 Rev 22:16

^k3:1 Rev 1:4,16, 2:2 ^l3:3 Rev 2:5; 1Te 5:2 ^m3:4 Jud 23

ⁿ3:5 Mat 10:32; Luk 10:20 ^o3:7 Ais 22:22 ^p3:8 1Ko 16:9; Rev 2:2

Ba intäḡo kehäromijin täpuri-inik pat tamitak u nadätat. Kehäromijin täpuri upänkaḡ ehutpäḡ manna biḡam yäpmäḡ kuḡatpäḡ näka äwo nämo yänkuḡ. ⁹Unita ḡode nadäwut; Satantä äbotken nanik äma ätutä Nin Juda äma yän yäk täkaḡ upänkaḡ Juda äma bureni nämo, udewani peḡ yäwetpewa inken äbänkaḡ gukut imäpmok api täḡ tamineḡ. Ude täḡpäḡ inta nadäḡ tamikinik täk täyat u api nadäwä täreneḡ. ¹⁰Täḡpäkaḡ komi bäräpi gänäḡ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäḡ näka kwikinik itsämbut yän man täwetkuro u bureni iwat täkaḡ. Unita ämawebe komeni komeni uken kadäni waki ahäwayäḡ täko uwä inken nämo ahäwekta api peḡpipiwet. Täḡkaḡ kadäni waki uwä ämawebe kuduḡtagän api täḡyabäwek.

¹¹Täḡpäkaḡ kadäni käroḡi nämo itkaḡ pengän api ärewero unita imaka iḡitkaḡ u nämo pewä putärewek. Ude tänayäḡ täḡo uyaku epmäḡet kudän inta biḡam iwoyäwani u äma kubätä täga nämo api täyomägarek. ¹²Nadäkaḡ? Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaḡ iwan täḡo kehäromi yäpmäḡ äpayäḡ täko uwä Anutuna täḡo kudupi yot kujat kehäromi kubä ude api tewet. Tewakaḡ äma u kudupi yot uken api it yäpmäḡ ärowek. Täḡpäkaḡ äma uterak Anutuna täḡo wäpi api kudän täwet. Ba Anutuna täḡo yotpärare, wäpi Jerusalem Kodaki kunum gänäḡ Anutuna-ken nanik äpäk täyak unitäḡo wäpi,

ba näkḡaken wäpna kodaki äma uterakḡän api kudän täwet. ¹³Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täḡpani yäwetak ḡo ket nadäwut yäk.

Laodisia komeken äbot täḡpanita man

¹⁴Man ude yänpäḡ äma unitä ḡode näwetgän täḡkuk; Laodisia nanik äbot täḡpani täḡo aḡeronita man ḡode kudän tä;

Man bureni mäheми-inik, kubä-yän kubä-yän nämo täḡpani unitä imaka kuduḡtagän Anututä pewän ahänkuḡo unitäḡo mäheми-inik it täyak. Unitä inta ḡode yäyak; ¹⁵⁻¹⁶Näk täktäkjin kudup yabänpäḡ-nadäk täyat. Irit kuḡat-kuḡatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuḡarirä näḡpa gäripi nämo täḡpäkaḡ mena-ken nanik aḡeḡ mäba-kunayäḡ täyat ḡo! In ume säkgämän, mäniri-inik ude nämo kuḡat täkaḡ, ba ume komiinik ude nämo kuḡat täkaḡ. Mäniri-inik ude kuḡatneḡ, ba komiinik ude kuḡatneḡo uyaku täga nadäwet. Upänkaḡ in ude nämo kuḡat täkaḡ!

¹⁷Täḡkaḡ in ḡode yäk täkaḡ; Nin tuḡum äma yän yäk täkaḡ. Imaka imaka mäyap yäpumaḡo unita säkgämän itkaḡ imaka kubäta nämo wäyäkḡek täkamäḡ yän nadäk täkaḡ. Upänkaḡ ude nämo! In mebärjin nämo nadäwä tumäk täkaḡ. Näkä tabäḡira äpani-inik, jopi jäwäri ude kuḡat täkaḡ, ba dapunjin tumbani, moräḡinik kuḡat täkaḡ. ¹⁸Unita jukuman kubä

ḡ3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14 ḡ3:10 Luk 21:19; 2Ti 2:12

ḡ3:11 Rev 2:10,16 ḡ3:12 Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2

ḡ3:14 Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 ḡ3:15-16 Rom 12:11; Rev 2:2 ḡ3:17 Hos 12:8;

1Ko 4:8; Luk 12:21 ḡ3:18 Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15

node täwera nadawut; In näkken gol money säkgämän u yäpmanpän tunumjin nitek täkot. Ba näkken tek paki suwanpän yäpmanpän mayäkjin kan tänpipiwut. Ude tänpän dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwanpän dapunjin-ken ärutkan dapun säkgämän kan ijiwä tumbut.

¹⁹yNadakan? Ämawebe nadän yämikinik täk täyat unitäno irit kuñat-kuñari yäpä-siwonakta komi yäminjit, yabän yänpän yawetpän yawonerek täk täyat. Unita inä ehutpän kehärom tanpän bänepjin äyäjurut. ²⁰zTänpakan näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat no nämo nadakan? Eruk, äma kubätä manna nadänpän yäma dät namayän täko uwä, unitä yot gänañ äronpän itpän ukät ketem bok api näde. ²¹aBa äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewanpän iwan täno kehäromi yäpman äpayän täko uwä näkkät wäpnek biñam ikek bok itta api nadän imet. U nanatä nadän naminkuko udegän api nadän imet. Näk komi epän täntängän iwan täno kehäromi yomägakuro unita Nankät wäpnek biñam ikek bok itta nadän naminkuk. ²²Unita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot tänpäni yawetak no ket nadawut yäk.

Kunum gänañ Anutu iniñ oretkuñ

4^bImaka kudup u yabänpän-nadänkuro u punin terak dapun tänpän kanjut; Kunum gänañ yäma kubä tumänjirän. Kan irira man kotäk, womat mämä bumik pengän

nadänkuro unitägän äneñi ahänkan node näwetgän tänkuk; Gäk päbä imaka ahäktä yawani no gäwonjärewa ka yäk. ²cUde yänjirän uteragän Munapiktä magärirän kanjut; Kunum gänañ äma ärowani täno manjirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä manjirän. ³dManjirän kanjuro uwä gweni gämäni bok bumik ägo wabiñ irirän. Tänpakan manit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa tänkuk. Gämok wära uwä mobä gweni ägo wabiwani bumik.

⁴eTänpakan manit irani u it gwäjinkuño uwä manjirani bägup äneñi 24tä itkun. Tänpän manjirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä manit äyäjutkuñ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamänpän gwäki-ken äma ärowani täno gwäpä säkgämän, golpän tänpäni nitek unitä itkun. ⁵fEruk manjirani bägup bämopi-ken itkuko u gänañ yäpä ba iromän mämä pähap ahän irirän inam dädan-ken topän mebet 7 ude ijinkuñ. Topän mebet 7 u Anutu täno munapik 7 u. ⁶gUde kanpän äneñi, manjirani bägup u inam dädan-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, ijiwä tumän-kuk.

Ude tänpän manjirani bägup dubini-ken kukni kukni imaka kuñat-kuñat ikek yaräbok-yaräboktä itkun. U uwä inami käda ba mädeni käda dapuri nitekgän. ⁷Kubä uwä laion udewani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma inam dapun bumik. Kubäwä siän piän kuñat täkan udewani. ⁸hImaka kuñat-kuñat ikek 4 u piri 6 nitekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nitekgän. Unitä kepma bipani, tarek-täreki nämo node yäk täkan;

y3:19 1Ko 11:32; Rev 2:5 z3:20 Jon 14:23; 1Jo 2:24 a3:21 Mat 19:28

b4:1 Rev 1:1,10 c4:2 Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 d4:3 Ese 1:28

e4:4 Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11 f4:5 Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18

g4:6 Ese 1:5-10,22; Ese 10:14 h4:8 Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8

Ekäni Anutu täppämorek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitägän api irek.

⁹iTäppäkañ imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä irit mäheми маңирани bägup säkgämän terak it täyak u orañ im- iñpäñ iniñ orerit, bänep täga man iwerit täk täkañ. ¹⁰JUde täk täkañ- ken uken äma ekäni 24 unitä irit ke- häromi mäheми маңирани bägup terak it täyak u iñamiken gwäjiñ äpmon i- iñpäñ gwäpäni säkgämän gämori-ken peñkañ ñode yäk täkañ; ¹¹Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biñam ba kehäromi, gäkä mäheми täñiri säkgämän täk täyak.

Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahäñkuñ. Ba gäkñaken nadäk terak imaka kuduptagän ahäñ moreñkuño itkañ.

Netätä buk nämo pirärewani täga pirärewek?

5^kU kañpäñ uterakgän ñode kañkut; Äma mañirani bägup säkgämän terak it täyak u keru bure kädätä buk wagupani kubä iñit irirän kañkut. Buk uwä mädeni kända ba gämori kända kudän ikekgän. Täppäkañ buk u ämatä jop pipiyäneño u deta nämäk 7päñ kehäromigän yäpmäñ gatäwani. ²Täppäñ äneji añero kehäromi kubä kañkut. Unitä gera terak ñode yäñkuk; Äma siwoñi netä unitä buk ñonitäño nämäk ketäreñpäñ täga pipiyäwek? ³Ude yäñirän kunum gänañ ba kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyäñpäñ daninañi nämo täñkuk. ⁴Äma kubätä täga itpäñ buk u daninañi nämo kañkuro unita

butewaki nadäñpäñ konäm bumta kotkut. ⁵Konäm korira äma ekäni 24 ukät nanik kubätä ñode näwetkuk; Koreno yäk. Nadätan? Juda täño äbotken nanik Laion kubä ahäñkuk. U Devit täño orani wäpi biñam ikek unitä ämik täppäñ iwan täño kehäromi yäpmäñ äpuko unita buk unitäño nämäk 7 u ketäreñpäñ täga pipiyänañi yäk.

Tom Bätaki-tägän buk u täga pirärewek

⁶mUde yäñirän kañkut; Tom Bätaki kubä, kumäñ-kumäñ urani bumik unitä imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24, mañirani bägup säkgämän it äyäñutkuño u bämopi-ken käreñ wädäñirän kañkut. Joñani 7, dapuri udegän 7. Joñani ba dapuri 7 uwä Anutu täño munapik 7 komeñi komeñi yäñiñ kireñpewän kwani it yäpmäñ kukañ u. ⁷nUde kawakañ Tom Bätakitä päñku äma mañirani bägup säkgämän it täyak unitäño keru bure kända buk u irirän yäpuk. ⁸oBuk nämo pipiyäwani u yäp- mäñkañ irirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24 unitä Tom Bätaki gämori-ken gwäjiñ äpmon imiñkuñ. U kubäkubätä wagäm-kät gäpe golpäñ täñ- panipäñ iñitkuñ. Täppäkañ gäpe u gänañ naniktä gupe kábäñi gäripi nikek abuk. Gupe uwä Anutu täño kudupi ämawebe unitäño yäñapik man.

⁹pTäppäkañ äma ekäni 24 ukät imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä kap kodaki kubä ñode teñkuñ; Gutkuño unita buk unitäño nämäk ketärektä wäpka biñam ikek itan. Gäkñe nägätkatä komeñi komeñi,

ⁱ4:9 Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10 ^j4:10 Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev 6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5 ^k5:1 Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10

^l5:5 Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16 ^m5:6 Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 ⁿ5:7 Rev 4:2,10 ^o5:8 Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2

^p5:9 Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam 144:9; Rev 14:3

äböri äböri uken nanik äma gupi iḡam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani suwanpän yepmaḡpi Anututa biḡam täḡkuḡ.

¹⁰Ämawebe uwä irit kehäromi täḡo äbot ude itkaḡ Anutunin täḡo bämop ämaniye ude kuḡatneḡta yepmaḡkun.

Ude yepmaḡkuno unita kome terak in-täḡukun itkaḡ kaḡiwat epän api täneḡ yäk.

¹¹Tänpakaḡ äneḡi kaḡpän nadänkuro uwä ḡode; Äma ärowani täḡo maḡirani bäḡup säkgämän ba imaka kuḡatkuḡat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u irirä aḡero mäyap-inik, 1,000 ini äbot-äbot ba 10,000 ini äbot-äbot unitä äbä it gwäḡiḡpän mäma pähap täḡirä nadänkut. ¹²Tänkaḡ gera terak man ḡode yänkuḡ;

Tom Bätaki kumäḡ-kumäḡ urani u siwoḡi-inik unita kehäromi, täḡbumbum ba nadäwä tärek ba wäpi biḡam, epmäḡet kudän, iniḡoret-oret, ba bänep täga man iwet-iwet u kumän-tagän inita biḡam täyak!

¹³Tänpakaḡ imaka kuḡatkuḡat ikek kunum gänäḡ, kome terak, kumbani mäḡotä irani-ken ba gwäḡu pähap gänäḡ itkuḡo u kuduḡtagäntä ḡode yänjirä nadänkut;

Äma maḡirani bäḡup säkgämän uterak it täyak ukät Tom Bätaki bok, iniḡoret-oret, wäpi biḡam, epmäḡet kudän ba kehäromi pat yämিতak udegän pen pat yämik täyon!

¹⁴Ude yänjirä eruk, imaka kuḡatkuḡat ikek 4 unitä ḡode yänkuḡ; U bureni-inik! Tänpakaḡ äma ekäni 24 unitä gwäḡiḡ äpmoḡ yämiḡpän äma bäḡup säkgämän

terak it täyak ukät Tom Bätaki u yäniḡ oretkuḡ.

Hos 4 unitäḡo manbiḡam

6^uTänpakaḡ äneḡi ijiwa kwäpän kaḡkut; Tom Bätaki unitä buk nämäk 7pän kehäromi yäpmän gatäwani u iḡitkaḡ nämäk kubä ketäreḡkuk. Ketäreḡirän imaka kuḡatkuḡat ikek 4 ukät nanik kubätä iromän kotäk terak gera ḡode yänkuḡ; Abi! yäk. ²Ude yäwänkaḡ hos paki kubätä uterakgän äbänjirän kaḡkut. Hos paki uterak äma kubä itkuko uwä äpa kuek ikek. Tänpän äma ärowani täḡo gwäpä imäkaḡ komi äma täḡo kehäromi yäpmän äpani ude tänpän komi äma mäyap komeḡi komeḡi däpmän paotta äneḡi kuḡkuk.

³Tänpakaḡ Tom Bätakitä nämäk buk uterak yäpmän gatäwani namba 2 u ketäreḡirän imaka kuḡatkuḡat ikek namba 2tä yänkuḡ; Abi! yäk. ⁴Yänjirän hos gämäni kubätä äbä ahänkuḡ. Hos gämäni uterak äma itkuko u kome terak bätaki säkgämän irit wärämurirän ämatä kowata kowata ämiḡ kumäkta kehäromi imani. Ba kadä taḡi kubä keriken pewani iḡirirän kaḡkut.

⁵Tänpakaḡ Tom Bätakitä äneḡi nämäk namba 3 u ketäreḡirän imaka kuḡatkuḡat ikek namba 3tä yänkuḡ; Abi! yäk. Ude yäwänä uterakgän dapun tänpän kaḡkut; Hos kubiri kubätä äbä ahänkuḡ. Äma hos kubiri uterak itkuko uwä ketem täḡo bäräpi wohurani kubä iḡitkuḡ. ⁶Iḡirirän imaka kuḡatkuḡat ikek 4 u bämopi-ken äma täḡo man kotäk bumik kubätä ahänpän äma hos terak itkuko u ḡode iwerirän nadänkut; Gäk päḡku kome terak epän täḡiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api

⁹5:10 Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5 ¹5:11 Dan 7:10; Hib 12:22

⁹5:12 1Sto 29:11; Rev 5:6 ¹5:13 Rev 4:2,10 ^u6:1 Rev 4:6, 5:1

^v6:2 Sek 1:8, 6:1-6

penej yäk. Saguom kubäkubä gwäki tañi, 10 kina ude yäk. Täñkañ olip gakñi ba wain ume nämo täñpewi wanej yäk.

⁷Täñpäkañ Tom Bätakitä äneji nämäk namba 4 u ketäreñirän imaka kuñatkuñat ikek namba 4tä yänjuk; Abi! yäk. ⁸wYäwänä dapun täñpäñ hos pujiñi jänjwam bumik kubätä äbä irirän kañkut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumän-kumäj. Äbänjirän kubä wäpi Geñi Wak-itä tuängän iwatkuk. Täñpäkañ kome terak ämawebe yäpmäj daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumän-kumäj pewän ahäktä kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumän-kumäj däpmäktä ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahänkuñ. Ba ämawebe u däpmäktä tom komi komi yäniñ kireñkumän.

⁹Täñpäkañ Tom Bätakitä äneji nämäk namba 5 u ketäreñirän kañkut. Ämawebe Anutu täño manta nadäkinik täñpäñ manbiñam yänahänjirä däpani ätu unitäño mäjoni, alta gämori-ken irirä yabänkut. ¹⁰xÄmawebe uwä gera terak Anutu ñode iwet yabänkuñ; O Ekäni intäjukun-inik, yänkehäromtak mähemi kudupi, komen ämatä nidäpmäj-pewä kumbumäño u kowata bäräneñ api däpmäj tärewen ba nämo? ¹¹yUde yänjirä tek paki ini-ini yämiñ moreñpäñ ñode yäwetkuk; Kämi. Kristo täño watä epän täñpani notjiye ätu, in tadäpuño udegän ätu däpmäktä yäwani u däpmäkgän täñjirä kowata api däpmäj tärewet yäk.

¹²zTäñpäkañ Tom Bätakitä äneji nämäk namba 6 u ketäreñirän kenän pähap kwaiñjuk. Kwaiñjirän edap

bipmäj utpäñ käbot jiburani ude äworeñkuk. Ba komepaktä nägät äworeñkuk. ¹³aBa guktä kunum terak nanik täreñpäñ kome terak mañkuñ, wama mujip mäniñ tañi piänpewän täreñ mak täkañ ude. ¹⁴bBa kunumtä udegän, tek gwäjik takamäj ude ini gwäjiñpäñ paotpeñ kuñjuk. Täñjirän pomkät, kome gwägu bämopi-ken irani u kuduptagän ini iranitä akumañ paotpeñ kuñkuñ.

¹⁵cUde ahänjirän komeni komeni uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täño intäjukun äma, ba tuñum äma kehäromi nitek, ba ärowani äpani kuduptagän päñku mobä gänañ ba mobä käwut-ken käbop itkañ ñode yänkuñ; ¹⁶dPom ba mobä intä äpäñpäñ nidäpmäj-pewä paoritna äma mañjirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täño kokwawak kañ-ahänetawä yän yänkuñ. ¹⁷eEruk yarä unitäño kokwawak kadäni pähap ahätak unita äma netä unitä täga api irek?

Äma damani-ken wären täñpani

7 ^fImaka u käwa täreñjirän eruk añero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuñatkañ kome täño mäniñ 4 ude yepmäñitpäñ yäniñ bitnäñkuñ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mäniñ äneji nämo piäwekta ude täñkuñ. ²Täñjirä edap abani käda añero kubä äbänjirän kañkut. U Anutu irit kehäromi mähemi täño wären yäpmäj kuñatkuk. Yäpmäj kuñatkañ añero 4 u kome terak ba gwägu terak täñpawak täkta kehäromi yämani uwä gera terak

^w6:8 Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27

^x6:10 Rev 16:7; Lo 32:43; Sam 79:10 ^y6:11 Rev 3:18, 7:9,13; Rev 19:14 ^z6:12

Mat 24:29; Apos 2:20; Rev 8:12 ^a6:13 Ais 34:4 ^b6:14 Ais 34:4; Rev 16:20

^c6:15 Ais 2:10,19,21 ^d6:16 Luk 23:30; Rev 4:2,10

^e6:17 Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 ^f7:1 Jer 49:36; Dan 7:2

ɲode yäwetkuk; ^{3g}In kome, gwägu ba päya bäräŋeɲ nāmo täppä waneɲ. In-täjukunä nintä Anutu täño watä epän ämawebe niye damani terak Anutunin täño wären tänayäɲ yäk. ^{4h}Ude yänkaɲ Isrel ämawebe u bämopi-ken nanik ämawebe Anutu täño wären ikek u kudup 144,000 yän yänjirän nadänkut. ⁵Tänpäkaɲ Isrel ämawebe kuduptagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaɲ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täño wären nikek ɲode yäpmän daniɲ yepmaɲkuɲ;

Juda täño äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täño äbotken nanik äma 12,000

Gat täño 12,000

⁶Ase täño 12,000

Naptali täño 12,000

Manase täño 12,000

⁷Simeon täño 12,000

Livai täño 12,000

Isasa täño 12,000

⁸Sebulun täño 12,000

Josep täño 12,000

Benjamin täño 12,000

Äma mäyap Anutu iɲamiken itkaɲ iniɲ oretkuɲ

⁹ⁱTänpäkaɲ imaka u kaɲpäɲ nadäwa täreɲjirän äneɲi kubä ɲode kagän täɲkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaɲi nāmo, ämawebe äbori äbori, komeni komeni, gupi iɲam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebari mebari yäwani, äbot pähap u äma maɲjirani bägup säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki u dubini-ken käroɲ wädänjirä yabänkut. Äbot pähap u tek paki nikekgän, keritä imuk päham iɲitkaɲ man gera terak ɲode yänkuɲ; ^{10j}Anutunin, maɲjirani bägup säkgämän

terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätägak täño mähe mi-inik itkamän.

¹¹Tänpäkaɲ maɲjirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuɲat-kuɲat ikek 4 u irirä aɲero kuduptagän itgwäjinɲkuɲ. Itgwäjinpäɲ bägup säkgämän u dubini-ken kome terak iɲami yäpä-äpmonpöpäɲ patkuɲ. Ude patkaɲ Anutu iniɲ orepäɲ ɲode yänkuɲ;

^{12k}Bureni! Iniɲ oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bänep täga man iwet-iwet, wäpi biɲam ärowani pähap, ba kehäromi u Anutunintä mähe mi täppäɲ tärek-täreki nāmo it yäpmän äroton! U bureni-inik!

^{13l}Näk ude käwa täreɲjirän äneɲi äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki nikek u netä? De naniktä äbuɲ? ^{14m}Ude näwet yabänjirän kowata ɲode iwetkuk; Äma ärowanina, uwä gäkä nadätan. Ude iwerawä näwetkuk; Ätu ɲowä iwan kerit terak butewaki ba komi pähap gänaɲ naniktä äbuɲ yäk. Unitäɲo teki uwä Tom Bätaki täño nägäripäɲ ärutpak taɲkuɲ yäk.

¹⁵ⁿUde täɲkuɲo unita Anutu täño maɲjirani bägup säkgämän u dubini-ken itkaɲ bipani kepma unitä yotken watä epän täɲ imik täkaɲ.

Tänjirä äma maɲjirani bägup säkgämän terak it täyak unitä yabän yäwatpäɲ watäni it yämik täyak.

^{16o}Tänpäkaɲ nakta ba umeta äneɲi kubä nāmo api yeneɲ.

Ba edaptä komi nāmo api yewek. Ba komi kädäp ikektä nāmo api yewek.

^{17p}Imata, Tom Bätaki maɲjirani bägup säkgämän bämopi-ken it täyak unitä watäni säkgämän api it yämeko unita.

87:3 Ese 9:4,6; Rev 9:4 h7:4 Rev 14:1,3 i7:9 Rev 3:18 j7:10 Rev 4:2,10

k7:12 Rev 5:12, 11:17 l7:13 Rev 3:18 m7:14 Mat 24:21

n7:15 Rev 4:2,10 o7:16 Ais 49:10

p7:17 Sam 23:2; Ais 25:8; Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4

Itkañ irit kehäromi täño ume dapuri-ken api yämagut yäpmäj kuk täñpek. Täñkañ Anutunitä ini dapuri-ken konämi pito uwä api ärut yämek.

Nämäk namba 7 u ketäreñkuk

8^qTäñpäkañ Tom Bätakitä nämäk buk terak yäpmäj gatawani namba 7 u ketäreñirän kunum gänañ mämäni nämo irirän kadäni käroni bumik täñkuk. ²Kum itkuño u täreñirän yabäñkut; Añero 7 Anutu dubini-ken käroni wädän it täkañ unita ätutä womat 7 ude yämiñkuñ.

³rTäñpäkañ añero kubätä alta dubini-ken äbä itkuk. U gäpe golpäñ täñpani inñit irirän kubätä äbä päya umumi käbäñi täga nitek gäpe u gänañ bumta piñkuk. Piñkuko uwä kudupi ämawebe täño yäñapik mankät awähutkañ Anututa ärawa ude ijikta. Ude piwänkañ añero uwä gäpe u alta golpäñ täñpani, mañirani bägup säkgämän inam dädan itak uterak peñkañ pewän ijiñkuñ. ⁴sPewän ijiñirä gupe käbäñi nitek ukät kudupi ämawebe täño yäñapik mantä añero unitäño kerik-ken naniktä Anutu-ken äronkuk. ⁵tÄronirän añero uwä kädäp gäyek alta terak nanik yäpmäjkañ gäpe u gänañ pewän tokñewäpäñ kome terak umu äreñ täñpän mañkuñ. Äreñ täñpän mañirä yäpä kwinitpäñ, iromän mämä tañi yäñirän kenän pähap bumta kwaiñkuk.

Kome terak imaka imaka ahäñkuñ

⁶Eruk, u punin terak añero 7 unitä womat inñit itkuño u piäkta kadäni keräp tañkuk. ⁷uTäñkañ añero namba 1 unitä womat piäñirän iwän mim ikek, ba

kädäp mebet nägät-kät awähurani unitä kome terak mañkuñ. Mañkañ kome ätuken kädäp pähap ijiñ patkuk. Täñkañ kome ätukenä päya ijiñ paotkuñ. Täñkañ kome terak mup kuduptagän, udegän ijiñ paotkuñ.

⁸vIjiñ paorirä añero namba 2tä womat piäñkuk. Piäñirän imaka kubä pom tañi bumik, kädäp mebet ikek unitä gwägu pähap gänañ mañpä äpmonkuk. ⁹Äpmonirän gwägu pähap u moräki nägät äworeñkuk. Nägät äworeñirän gwägu tom mäyap kumbuñ. Täñirä gäpe, gwägu uterak kuñarani imaka, mäyap imät täñpä kuñkuñ.

¹⁰Täñpäkañ äneñi añero 3tä womat piäkän täñkuk. Womat piäñirän guk pähap kubä kunum gänañ naniktä täreñkañ topäntä-yäñ ijiñ-yäñeñkañ kome ätuken ume gänañ ba ume dapuri-ken mañkuk. ¹¹wGuk u wäpi Jarip. U ume gänañ mañirän ume uwä jägämi pähap, ämatä nänäñi nämo täñkuk. Nänäñi nämo täñkuko u nañirä jägämi täñpäpäñ äma mäyaptä kumäj täñpä kuñkuñ.

¹²xTäñpäkañ añero namba 4tä womat piäkän täñkuk. Womat piäñirän edap moräki, komepak moräki ba guk ätu kehäromini yäyomägat-pewä peñyänjeki moräki paotkuñ. Peñyänjeki moräki paorirä kome kukñi kada bipmäñ utkuk. Ba bipani udegän, kome ätuken guk ba komepak kumkum ijiñkuñ. ¹³yUde kañkañ uteragän siäñ pähap kubä kañkut. Uwä punin-inik unuken piäñ kuñkañ gera ñode yäñkuk; Wära! wära! Añero yaräkubä womat nämo piäwanitä womat piäñirä kome ämatä jide api täneñ?

^q8:1 Hab 2:20 ^r8:3 Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13 ^s8:4 Rev 5:8

^t8:5 Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18

^u8:7 Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 ^v8:8 Kis 7:20-21 ^w8:11 Jer 9:15

^x8:12 Rev 6:12-13 ^y8:13 Rev 9:12, 11:14

Käpukbam awaŋ käroŋi-ken naniktä abuŋ

9^zEruk aŋero namba 5tä womat piäkän täŋkuk. Womat piänjirän dapun täŋpäŋ guk kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋpeŋ kome terak maŋ päranipäŋ kaŋkut. Guk unita awaŋ käroŋi boham, unitäŋo yäma dätta ki imani. ^{2a}Unitä awaŋ käroŋi boham unitäŋo yäma därirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap ijinjirä ärok täkaŋ ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipipewän gwägätuk. ^{3b}Tänjirän gupe gänaŋ nanik käpukbamtä abämaŋ kome terak äpmonkuŋ. Täŋkaŋ kehäromi yämani uwä bam bumik, meni komigämän. ^{4c}Täŋpäkaŋ kome terak tepäraŋ, päya pähäm ba moyeŋ, nak yeŋ udewani täŋpä wanentawä yäŋ yäwerani. Täŋkaŋ ämawebe damani-ken Anutu täŋo wäreni nämo, u iwan täŋ yämikta yäntäreŋ yämani. ⁵Täŋkaŋ kumäŋ-kumäŋ däpneŋta nämo. Jop, komi pähap yämikta kehäromi yämani. Komi pähap uwä bamtä äma yek täkaŋ ude komepak 5ta nadäneŋta yäwani. ^{6d}Eruk kadäni uken ämatä komi pähap nadäŋpäŋ kumäkta gäripi-inik nadäneŋo upänkaŋ kumäk-kumäk kädetta wäyäkŋewä wawäkaŋ komi pen nadäneŋ.

^{7e}Täŋpäkaŋ käpukbam uwä hos ämik täkta tuängän tuängän itkaŋ tawaŋ kuk täkaŋ ude irirä yabänkut. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä golpäŋ täŋpani bumik. Täŋpäkaŋ iŋami dapun äma täŋo bumik. ^{8f}Täŋkaŋ gwäki pujiŋ käroŋi, Juda webe täŋo gwäki pujiŋ udewani bumik. Täŋkaŋ meni uwä, laion meni

udewani. ^{9g}Täŋ, kupäŋteki uwä kapa-päŋ täŋpani bumik. Ba piri mämäni u hos mäyaptä ämikta bäräŋeŋkaŋ täk täkaŋ ude bumik. ¹⁰Täŋkaŋ uyaŋi uwä tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwä uyaŋi-ken itak. Meni unitä ämata komi pähap yämiŋtäŋ kuŋjirä komepak 5 ude täreкта kehäromi yämani. ¹¹Täŋpäkaŋ käpukbam komi unitäŋo äma ärowani kubä itak. U awaŋ käroŋi boham unitäŋo aŋero wäpi Täŋpäwak. Täŋpäwak u Juda täŋo man terak wäpi Abadon, ba Grik man terak Apolion.

^{12h}Eruk imaka umuri kubä täretak uba. Imaka umuri yarä ahäkta yäwani unitä itkamän.

Komi äma äbot pähap ahänkuŋ

^{13-14ij} Eruk, aŋero namba 6tä womat piänkuk. Piänjirän alta golpäŋ täŋpani Anutu iŋamiken it täyak, unitäŋo joŋani 4 u bämopi-ken nanik man kotäk kubä ahänjirän nadänkut. Man ahänkuko uwä aŋero namba 6 womat iŋitkuko u man ŋode iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmäk terak itkaŋ u pit yämi yäk. ^{15k}Aŋero 4 u ämawebe kome kukŋi kada irani dämpäŋ paotneŋta kadäni yäŋ yämanita itsämäŋ itkaŋ yäk. Ude yänjirän aŋero 4 kadäni yäŋ yämani uwä siwoŋi ahänjirän aŋero nabä 6 unitä päŋku pit yämiŋkuk. ¹⁶Täŋkaŋ komi ämaniye hos terak maŋirani 200 milion ude itkaŋ yäŋ yänjirän nadänkut.

¹⁷Täŋpäkaŋ dämpmonken hoskät, mähemiyä bok yabänkuro u ŋode yabänkut; Hos mähemiyä täŋo kupäŋtek ätu gämäni-inik, ätu gwägäri, ätu jänwam bumik. Täŋ, hos gwäkiwä laion gwäki bumik. U meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp

^z9:1 Rev 20:1 ^a9:2 Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 ^b9:3 Kis 10:12,15

^c9:4 Rev 7:3 ^d9:6 Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 ^e9:7 Jol 2:4 ^f9:8 Jol 1:6

^g9:9 Jol 2:5 ^h9:12 Rev 8:13 ⁱ9:13-14 Rev 8:3 ^j9:13-14 Rev 16:12

^k9:15 Rev 8:7-12

mebet ikek unitä abuj. ¹⁸Imaka waki umuri yaräkubätä äma ätu däpman paotkuṅ. Hos meni gānaṅ nanik kädāp mebet, gupe ba mobā kädāp mebet ikek komigāmān unitāgān kumāṅ-kumāṅ dāpuṅ. ¹⁹Tāṅpākaṅ hos unitāṅo kehāromini uwā meni ba uyaṅi-ken nīkek itkaṅ. Tāṅkaṅ hos uyaṅi uwā gāmok bumik, gwāki nīkek. Unitä komi yāmik tākaṅ.

²⁰Tāṅpākaṅ äma ätu imaka waki umuri uterak kumāṅirā ätu oraṅ yāmiṅkuṅo upāṅkaṅ ini bānēpi nāmo sukureṅkuṅ. Ba irit kuṅat-kuṅarita nadāṅirā waki kubā nāmo tāṅkuṅ. Nāmoīnik! Ätu uwā mājo wārata nadākinik pen tāṅkuṅ. Ba yāwik gol ba siriwapāṅ tāṅpani ba ain, mobā ba pāya kujatpāṅ tāṅpani, yabāṅpāṅ-nadāk nāmo tāṅpani ba jukunitä nāmo nadāwani ba ini kuroṅ nāmo kuṅarani u māde nāmo ut yāmiṅkuṅ. ²¹Ude tāṅkaṅ äma kumāṅ-kumāṅ dāpmāk-dāpmāk, äma yārat-yārat, kubokāret, ba kubota u nāmo peṅkuṅ. Nāmoīnik!

Aḡerotā buk tāpuri Jonta imān naṅkuṅ

10 Eruk ude kāwa tāreṅirān āneṅi kubā ṅode kagān tāṅkuṅ; Aḡero kehāromi nīkek kubā kunum gānaṅ naniktā āpāṅirān kaṅkuṅ. U tektawā gubampāṅ uwāk tāṅkaṅ gwāki terak gāmok wāra gubam terak it tāyak ude-wanitā yewa tāṅkuṅ. Tāṅkaṅ iṅami dapun edap dapuri ude, ba kuroṅi uwā kädāp mebet bumik ude tāṅkuṅ. ²Tāṅpākaṅ kerī-ken buk tāpuri kubā pipiyāṅpāṅ iṅitkuṅ. Tāṅkaṅ abā kuroṅi bure kädātā gwāgu pāhap terak yeṅkuṅ. Tāṅ, kuroṅi kāpmāk kädawā kome terak yeṅirān kaṅkuṅ. ³Ude tāṅkaṅ laiontā

gāwo yāk tākaṅ ude gera pāhap yāṅkuṅ. Ude yāṅirān iromāṅ 7tā iniṅ yāṅkuṅ. ⁴Iromāṅ 7tā iniṅ yāṅirā uterakgān nāk kudān tāwayāṅ tāṅkuṅ. Ude tāṅira kunum gānaṅ man kotāk kubā ṅode yāṅirān nadāṅkuṅ; Kudān tāweno! Man iromāṅ 7 unitā yāṅo u nadāk-nadākka-ken kābop iṅit yāk.

⁵Ude nadāṅpāṅ kaṅkuṅ; Aḡero gwāgu pāhap ba kome terak yeṅirān kaṅkuro u kerī bure kāda kunum iwoṅṅäreṅkuṅ. ⁶Ude tāṅpāṅ Anutu, irit tārek-tāreki nāmo, ba kunum kome, gwāgu pāhap ba imaka kudup uterak itkaṅ u yāwān ahāwani, u wāpi terak ṅode yāṅkehārom tāṅkuṅ; Kadāni kāroṅi nāmo itnayāṅ. Kadāni ahātāk! ⁷Unita aḡero namba 7tā womat piāṅirān Anututā kāmi tākta nadāk kābop peṅkuko u apiṅo tāṅ-tārewayāṅ. Watā āmaniye profet bian yāwetkuko udegān ahāṅirān tārewayāṅ yāk.

⁸Aḡero nabā 7tā ude yāṅirān kunum gānaṅ nanik man kotāk nadāṅkuro u āneṅi yākgān tāṅirān nadāṅkuṅ. U ṅode nāwetkuk; Gāk pāṅku buk tāpuri aḡero gwāgu pāhap ba kome terak yeyak u kerī-ken pipiyāṅpāṅ iṅitak u yāpmāṅ! ⁹Ude yāwānā nākā pāṅku aḡero, buk u tāga namayāṅ? yāṅ iwetkuṅ. Iwerawā ṅode nāwetkuk; Buk tāpuri ṅo yāpmāṅkaṅ naṅ yāk. Naṅkaṅ mekaken gāripi sākgāmān nadāwayāṅ, kuron doki bumik. Upāṅkaṅ kokka gānaṅ āpmonirān wakiinik nadāwayāṅ yāk. ¹⁰Ude nāwerirān buk tāpuri u kerī-ken nanik yāpmāṅpāṅ naṅkuṅ. Naṅkaṅ mena-ken gāripi nīkek, kuron dok bumik nadāṅkuṅ. Upāṅkaṅ kāma āpmonpākaṅ kokna-ken wakiinik kubā nadāṅkuṅ. ¹¹Nāṅpākaṅ nāwetkuk; Eruk, äma ābot komeni komeni ba man kotāk

^{19:20} Rev 16:9,11; Ais 2:8,20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23 ^m10:4 Dan 8:26; Dan 12:4,9 ⁿ10:5 Lo 32:40; Dan 12:7

^o10:6 Neh 9:6; Sam 146:6 ^p10:7 Dan 9:6,10; Amo 3:7 10:9 Ese 2:8, 3:1-3

mebāri mebāri yāwani ba intājukun āmaniye, imaka kāmi ahāṅ yāmikta yāwani u āneṅi kaṅ yāṅahāṅpāṅ yāwet yāk.

Āma yarätā Anutu tāṅo meni jinom yāṅahāṅkumän

11 ⁹Eruk, aṅero unitä jikon, ähot-taba udewani, imaka imaka tāṅo kārōṅini peṅpāṅ kāwani niked kubä namīṅkaṅ ṅode näwetkuk; Gäk jikon ṅo yāpmāṅ pāṅku Anutu tāṅo kudupi yot u, ba unitāṅo alta terak peṅpāṅ kārōṅini kaṅpāṅ nadä yāk. Tāṅkaṅ āmawebe yot u gānaṅ iniṅoret epän tāṅ itkaṅ u kaṅ dani yāk. ²rTāṅ, kudupi yot yāma-ken yewa tāṅ-āyāṅurani unitāṅo kārōṅini nämo peṅpāṅ kāwen. Bāgup uwä guṅ āmawebe äbotta yāniṅ kirewani yāk. Guṅ āmawebe uwä kudupi yotpārare bāmopi-ken yeṅ gatāṅtāṅ kuṅarirä komepak 42 ude api tārewek yāk. ³Tāṅkaṅ näkṅo man yāṅahāwani āma yarä unita kehāromi yāmiṅira näkṅo man yāṅahāṅ yāpmāṅ kuṅirän kadāni udegän, kepma 1,260 ude api tārewek. Tāṅkaṅ āma yarä uwä butewakini kwawak pewän ahākta tek upuri nikedpāṅ api tāṅpeṅ kuṅatdeṅ. ⁴sĀma yarä uwä olip päya yarä u, ba peṅyāṅek yarä, kome pähap tāṅo Ekāni iṅamiken it tākamän u.

⁵tEruk, āma kubätä āma yarä u komi yāmeko uwä kädāp mebet āma yarä unitāṅo meni-ken naniktä abāmaṅ pāṅku āma iwan tāṅ yāmeko u kumāṅ-kumāṅ ijiwek. Āma udewani kädet uterak kumākta biṅam yāk. ⁶uTāṅpākaṅ man yāṅahāwani āma yarä uwä kadāni man yāṅahādayāṅ tākamän-ken u bāmopi-ken iwän iniṅ

bitnākta kehāromi yāmani. Ba ume dapuri tāṅpewän nāgät āworekta kehāromi yāmani. Ba imaka waki umuri-inik mebāri mebāri kome terak iniken gārip terak tāga pewän ahāneṅ.

⁷vTāṅpākaṅ āma yarä uwä man yāṅahāk epän tāṅtāṅ kuṅattākon tāreṅirän, tom pähap kubä, awaṅ kārōṅi boham u gānaṅ nanik abāṅkaṅ yarä ukät āmiṅpāṅ kehāromini yāpmāṅ āpāṅpāṅ kumāṅ-kumāṅ api dāpek yāk.

⁸wKumāṅ-kumāṅ dāpānkaṅ man yāṅahāwani āma yarä unitāṅo komegup yotpārare pähap, Ekānini päya kwakāp terak kumbuk-ken u bāmopi-ken api pätdeṅ yāk. Yotpārare u wāpi Sodom, ba wāpi Isip yāṅ yāwani. Wāp uwä man wārani ude bumik.

⁹Āma yarä u yotpārare bāmopi-ken parirän āmawebe äbori äbori, komeni komeni ba man kotāk mebāri mebāri yāwanitā äbä āma ätutä yarä u ānektā yāniṅ bitnāṅpāṅ jop yabāṅ irirä kepma yarākubä tāṅkaṅ āneṅi kepma kubä morāki tārewek yāk. ¹⁰Tāṅkaṅ kome āmawebe unitä ṅode api yāneṅ; Āma yarä u āmawebe komeni komeni komi pähap nimiṅkumän. Unita wisikinik kumāṅkamän yāṅ api yāneṅ. Ude yāṅkaṅ āṅnak-āṅnak tāṅit kap teṅit ba iron kowata kowata api tāneṅ yāṅ näwetkuk.

¹¹xEruk, kepma yarākubä tāṅkaṅ āneṅi kepma kubä morāki irän tāreṅirän ṅode kaṅkut; Anututä woṅ irit niked piāṅpewän āma yarä uken āpmonjirän kodak tāṅpāṅ akuṅkumän. Kodak tāṅpāṅ akuṅjirän yabāṅkaṅ āmawebe bumta umuntaṅkuṅ. ¹²yUmuntaṅ irirä āma yarä uwä kunum gānaṅ man kotāk gera terak ṅode yāṅirän nadāṅkumän;

⁹11:1 Ese 40:3; Sek 2:1-2 ^r11:2 Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5

^s11:4 Sek 4:3,11-14 ^t11:5 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14

^u11:6 1Kin 17:1; Kis 7:17-20; 1Sml 4:8 ^v11:7 Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7,

17:8 ^w11:8 Luk 13:34 ^x11:11 Ese 37:5,10 ^y11:12 2Kin 2:11

Ŋo abun! Yänjirän iwaniye itkaŋ yabän yäwat irirä gubamtä äma yarä u oraŋ yäpmän kunum gänaŋ äroŋkuk.

^{13z}Eruk, uterakgän koŋ pähap kwaitpewän yotpärare unitäŋo moräki awähurirän ämawebe 7,000tä kumbuŋ. Tänpäkaŋ ämawebe nämo kumbuŋo uwä umun pähap nadänpän Anutu kunum mähemi u inij orerirä yabänkut.

^{14a}Tänpäkaŋ imaka umuri kaŋkuro u umuri pähap namba 2. Täŋkaŋ äneŋi umuri pähap namba 3 unitä ahäwayän keräp täyak.

Äŋero namba 7tä womat piänkuk

^{15b}Äŋero namba 7 unitä womat piänjirän ämawebe kunum gänaŋ itkaŋ u gera ŋode yänjirä nadänkut;

Eruk, kome pähap ŋo kaŋiwatta Ekäninin-kät unitäŋo iwoyäwani Kristo uken kehäromi ba wäpi biŋam apiŋo pat yämitak. Ekäninin uwä kaŋiwat epäni tärek-tärek nämo api täŋ yäpmän ärowek yäk.

^{16c}Ude yänjirän äma ekäni 24, maŋirani bägup terak Anutu injamiken it täkaŋ unitä Anutu iniŋoretta kuroŋi-ken injami yäpä äpmonpöpän yänkuŋ; ^{17d}Ekäni, kehäromi mähemi, itkunonitä api it yäpmän ärowen.

Gäk kehäromika pähap terak kaŋiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamän.

^{18e}Komen ämawebetä kokwawak wakinik kubä nadän yäpmän äbuŋo upänkaŋ gäkŋa kokwawakka kwawak pewi ahäktä kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmän danikta kadäni ahätak. Tänpäkaŋ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi

ämawebe äpani ärowani, ganiŋoret täkaŋ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak.

Ba äma kome tänpäwak täkaŋ u däpmän paotta kadäni ahätak yäk.

^{19f}Ude yäwä täreŋjirän Anutu täŋo kudupi yot kunum gänaŋ itak u yäma dārirän Anutu täŋo topmäk-topmäk kubägän unitäŋo gäpe kwawak irirän kaŋkut. Eruk uterakgän yäpä kwirinirir, iromän mämbä ba äma kotäk ahänjit, koŋ kwaiŋit, iwän mim nitek maŋjirän kaŋkut.

Webe kubäkät gämok pähap kubä

12 Eruk, ude kaŋkaŋ äneŋi kubä ŋode kaŋkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahänjirän kaŋkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täŋkaŋ gämori-ken komepaktä iränkaŋ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä ijiŋ-yäŋeŋkuŋ.

^{2g}Täŋkaŋ webe uwä nanak kok itkaŋ nanaktä komi injirän kähän yän itkuk.

^{3h}Kähän yän irirän kunum terak kudän inidewani kubä äneŋi ahäkgän täŋkuk. U gämok gämäni pähap, gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joŋani 10 ude itkuŋ. Ba gwäki kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täŋo udewani 7tä itkuŋ.

⁴Tänpäkaŋ gämok unitä kunum terak guk kukŋi käda nanik kudup uyanjitä päripmän-pewän kome terak maŋkuŋ. Maŋjirä gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän nänpa yänkaŋ webe u injamiken kaŋ-gwäjiŋ itkuk.

⁵ⁱTänpäkaŋ nanak u ain pärip-pärip injitkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni kehäromigän yabän yäwarekta yäwani upän bäyanjuk. Bäyawänä aŋerotä

^z11:13 Rev 8:5, 16:18

^a11:14 Rev 9:12 ^b11:15 Kis 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 ^c11:16 Rev 4:4,10 ^d11:17 Rev 1:4,8, 15:3 ^e11:18 Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5;

Sam 115:13 ^f11:19 Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21 ^g12:2 Mai 4:10

^h12:3 Dan 7:7 ⁱ12:5 Sam 2:9; Rev 19:15

bäränej pudät yäpmäj Anutu-ken ba Anutu täño mañirani bägup säkgämän uken kuñkuñ. ⁶JYäpmäj kuñirä webe u metänpeñ kumañ kome jopi-ken, Anututä iwoyäj imiñkuk-ken kuñkuk. Uken Anututä watäni it yäpmäj kuñirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

⁷kEruk näk pen kañiwat irira kunum gänañ ämik pähap kubä ahäñkuk. Ämik täñkuño u aņero täño intäjukun äma wäpi Maikel ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiñkuñ. ⁸⁻⁹1Ämiñpäñ Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täño kehäromini yäpmäj äpuñ. Kehäromini yäpmäj äpäñpäñ kunum gänañ wari itta nämo, yawat kireñpewä kome terak ukädagän äpuñ. Täñ, gämok pähap uwä gämok bian-inik itkuko ukeño wäpi kubä äma waki, wäpi kubä Satan, komen ämawebe päke ño täñyäkñarani u.

¹⁰mUde kañkañ irira kunum gänañ gera tañi kubä ñode yäñkuk;

Eruk apiño Anutu täño yäpätägak epän täkta yäwani ukeño ahätak. Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä kehäromini kwawak pewän ahätak.

Ba unitäño iwoyäwani Kristo u apiño wäpi biñam kwawak pewän ahätak.

Wisikniñ! Äma waki kepma bipani Anutu injamiken notniyeta yäñpäñ-yabäj yawat man yäwani ukeño kunum gänañ nanik yeñtären mañpäñ äpmotak.

¹¹Bureni-inik! Notniyetä äma waki täño kehäromi yäpmäj äpuño uwä, Tom Bätaki täño nägäri unitäño kehäromi terak, ba Anutu täño man bureni, gwäk pimiñpäñ yäñahäñtän kuñkuño uterak kehäromini yäpmäj äpuñ.

Täñkañ Anututa nadäñpäñ gupi iniñ kirekta nämo iyap tañkuñ.

¹²nUnita kunum gäk, ba imaka gäkä terak itkañ u kuduptagän oretoret pähap nadäkot!

Upäñkañ kome gwägu, ek butewaki pähap nadäkon! Imata, äma waki, ekken äreñkuko itak. U kadäni keräpigän irayäj täyat yäj nadäñpäñ kokwawak pähap nadätak!

¹³Täñpäkañ gämoktä kunum gänañ nanik näwat kireñpewä kome terak äpätat yäj nadäñpäñ koki wawäpäñ webe, nanak ämani bäyañkuko u urayäj iwatkuk. ¹⁴oUde täñirän webe nanak bäyañkuko unita siäj pähap täño piri imä peñkañ gämok waki u kañumuntañ piäj kome jopi-ken kuñkuk. Kome uken säkgämän irirän watäni it yäpmäj kuñirä obañ yaräkubä täñkañ äneñi obañ kubä moräki tärekta yäwani.

¹⁵Täñpäkañ gämok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokät täkañ ude abäñkañ webe u urayäj täñkuk.

¹⁶Täñirän webe u täñkentäktä kometä aņeñpäñ ume pähap, gämok meni gänañ nanik äbuko u kudup kämän äpmonkuñ. ¹⁷pKometä ude täñirän gämok u koki wawäpäñ webe unitäño nanakiye ätuken ämik pewän ahäktä kuñkuk. Webe unitäño nanakiye u Anutu täño man buramiwani ba Jesutä man bureni yäñahäk täñkuko unita nadäkinik täñpani.

¹⁸Ude täñkañ gämok pähap u gwägu pomi-ken itkuk.

Tom umuri pähap yarä ahäñkumän

13 ^qEruk u yabäñkañ äneñi kubä ñode kagän täñkut. Tom pähap

†12:6 Rev 11:2-3 ^k12:7 Jud 9

†12:8-9 Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2 ^m12:10 Jop 1:11; Sek 3:1

ⁿ12:12 Ais 44:23; Ais 49:13 ^o12:14 Dan 7:25, 12:7

†12:17 Rev 11:7, 14:12 ^q13:1 Rev 12:3; Rev 17:3,7-12

kubä gwägu pähap gänäṅ ahäñjirän kaṅkut. U gwäki 7, joṅani 10. Täñkaṅ joṅani kubäkubä terak äma ärowani täṅjo gwäpätä itkuṅ. Täñkaṅ damani kubäkubä terak Anututa yänjārok man kudän täwani. ^{2r}Täñpākaṅ tom uwä tom komigämän kubä wäpi lepat udewani. Täñkaṅ kuroṅi uwä tom taṅi kubä wäpi bea unitāṅo kuroṅi udewani. Täñ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahäñjirän gämok pähap gwägu gägäni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biṅam ba komeni, tom pähap unita imiṅkuk.

^{3s}Täñpākaṅ tom pähap unitāṅo gwäki kubä utpewä kumbuko upāñkaṅ paräm gwäki-ken tokṅṅepāṅ tägaṅkuko u bārāmi pen itkuk. Täñkaṅ tom pähap u kaṅpāṅä komen ämawebe kuduṅtagän kikiṅutpāṅ jäkjäk yamāṅpāṅ iwarän täñkuṅ. ⁴Iwarän täñpāṅ iniṅ oretpāṅ yāñkuṅ; Wära, tom inidewani kubä kākamāṅ yäk. Netätä ukät täga ämideṅ? Ude yāñkaṅ gämok pähap u imaka, udegän iniṅ oretkuṅ, tom pähapta kehäromini imiṅkuko unita.

^{5t}Eruk, tom pähap u iniken wäpi yāpmāṅ äronpāṅ Anutu yänjārok iwet yāpmāṅ kukta, ba komen ämawebeniye yabāṅ yāwatta komepak 42 ude iniṅ kirewani. ^{6u}U Anutu wäpi, Anutu täṅjo komeni, ba Anutu täṅjo kudupi ämawebeniye kunum gänäṅ itkaṅ u yänjārok pähap yāwet täñkukonik. ^{7u}Täñkaṅ kudupi ämawebe ukät ämik täñpāṅ kehäromi yāpmāṅ äpākta kehäromi imani. Täñpākaṅ ugän nämo. Ämawebe äbori äbori, komeni komeni, man kotäk mebäri mebäri yāwani ba gupi mebäri mebäri u yabāṅ yāwatta kehäromi yāpuk. ^{8v}Täñpākaṅ komen ämawebe kuduṅtagän bumiktä wäpi api

iniṅ oretneṅ. Ämawebe tom pähap u iniṅ oretnayāṅ täkaṅ uwä kunum kenta kome nämo pewän ahäñjirän wäpi irit kehäromi täṅjo wäpi tawaṅ terak nämo kudän täwani u. Täñkaṅ irit kehäromi täṅjo wäpi tawaṅ u Tom Bätakitä ini kudän täwani.

⁹Eruk, in jukujin nikektä man ṅo ket nadäkot;

^{10w}Äma kubä komi yot gänäṅ itta biṅam yāwani täñpāṅä, komi yot gänäṅ bureni api irek.

Ba äma kubä äma keru terak kumäkta biṅam yāwani täñpāṅä, äma keru terak bureni api kumbek.

Mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom taṅpāṅ nadäkiniki nämo pewä putäreneṅ.

¹¹Eruk u kaṅpāṅä tom pähap kubä äneṅi kākän täñkut. U kome gänäṅ naniktä abuk. Joṅani yarä, api äbani, sipsip nanaki täṅjo udewani upāñkaṅ man kotäki uwä äriṅiṅ täṅjo kotäk ude. ¹²Täñpākaṅ tom u tom intäjukun ahäñjirän kaṅkuro u iṅamiken itkuk. Täñkaṅ tom yarä unitāṅo kehäromini uwä mebäri kubägän. Kehäromini uterak peṅ yāwet-pewän komen ämawebe kuduṅtagän tom intäjukun ahāwani, paräm bārām nitek u iniṅoret täñkuṅonik. ^{13-14xy}Täñkaṅ tom intäjukun ahāñkuko u dubini-ken itkaṅ kudän mebäri mebäri u täkta kehäromi imani udegän täk täñkukonik. Kudän kubäwä, ämawebe kañjirä kädäp mebet kunum gänäṅ nanik täñpewän äpāk täñkukonik. Kudän udewani terak täñyäkṅat-pewän ämawebetä tom pähap intäjukun ahäñjirän uräkaṅ nämo kumbuko u iniṅoret täñkuṅonik. Täñpākaṅ kudän kudupi udewani täñkaṅ ämawebe

^r13:2 Dan 7:4-6 ^s13:3 Rev 17:8

^t13:5 Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2
3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27
14:12 ^x13:13-14 Mat 24:24; 1Kin 18:24-39

^u13:7 Rev 11:7 ^v13:8 Sam 69:28; Rev
^w13:10 Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev
^y13:13-14 Lo 13:1,4; Rev 19:20

node penyäwet täñkukonik; In tom u orañ imikta yäwik kubä täñ imut yäk. ^{15z}Ude yäwet-pewän täñirä tom mäden ahänjkuko u kehäromi node täkta imani nikek; Meni woñ piänpewän äp-moñirä yäwik u wareñ täñpän man node yänjkuk; Äma näk nämo naniñ oretnayän täño uwä kumäj-kumäj api däpet yäk.

¹⁶Täñpäkañ ugän nämo. Tom pähap mäden ahänjkuko u komi ämaniye yäwet-pewän ämawebe ärowani ba äpani, jäwäri ba tuñum ikek, watä epän täñpani ba wäpi biñam ikek u kudup yepmäñitpän keru bure käda terak ba damani terak kudän kubä däpmän gatänjkun. ^{17a}Ude täñirä äma kudän ude wani niked nämowä ketem tuñum kubä täga suwananji nämo, ba äma kubätä äma uken tuñum täga suwananji nämo. Täñpäkañ kudän uwä tom pähap unitäño wäpi ba wäpi täño namba. ¹⁸Täñpäkañ äma nadäk-nadäk ikektä kudän ñonitäño mebari täga nadäwän täreneñ. Namba damani-ken däpmän gatäwani u äma kubä täño wäpi. Namba uwä 666.

Tom Bätaki-kät ämawebeniye täño man

14^bU kañpänä äneñi dapun täñpän Tom Bätaki Saion pom terak irirän kañkut. Saion pom terak irirän ämawebe 144,000 Tom Bätaki-kät Nani täño wäpi kudän, damani terak kudän täwani unitä itgwäñiñ irirä yabänjkut. ^{2c}U yabänpän gera kubä kunum gänäñ ume tokätkañ mämä yäk täkañ ude, ba iromänjtä mämä kuñayäk täyak ude yänjirän nadänjkut. Ba man kotäk u ämatä wagäm säkgämän utpän kap

tek täkañ ude nadänjkut. ^{3d}Täñpäkañ ämawebe 144,000 uwä Ekäni-kät imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u iñamiken itkañ kap kodaki kubä teñkuñ. Ämawebe 144,000 Anututä komen ämawebe u bämopi-ken nanik yämañkutkuko unitägän kap u tekta mebari nadänjkun, päke ukät nämo. ^{4e}Uwä äma kubokäret nämo täñpani, kudupi siwoñigän kuñarani u, ba Tom Bätakitä deken kwänä ugän iwarani u. Ämawebe u Tom Bätakitä komen ämawebe bämopi-ken nanik suwanpän inita biñam yämagurani. Uwä äbot intäjukun Anutu ba Tom Bätakitä ini yäniñ oretta biñam iwoyän yepmanpani u. ^{5f}U kuräki-inik, meni-ken jop manman kubä nämo ahäwani.

Añero yaräkubätä man yänahänjkun

⁶Eruk äneñi añero kubä kunum terak piän kuñirän kañkut. Añero u Man-biñam Täga tärek-täreki nämo u yäp-män kuñatkañ ämawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotäk mebari mebari yäwani ba gupi mebari mebari gera terak node yänahänpän yäwetkuk; ^{7g}In Anututa umuntanpän wäpi biñam yäpmän akuwut! Anututä ämawebe yäp-män danik-danik kadäni keräp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwägu pähap ba ume dapuri yäwän ahänjkunjo u iniñ orerut!

^{8h}Tänjirän äneñi añero kubätä noripaki u iwatpän node yänjkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare paot-inik täyak. Yotpärare u mähe mi komeni komeni kubokäret wain ume komi niked yepmäñ towiñtän kuñatkuko

^z13:15 Dan 3:4-6 ^a13:17 Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4

^b14:1 Rev 3:12, 7:3,4 ^c14:2 Ese 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 ^d14:3 Sam 149:1;

Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 ^e14:4 Efe 5:27 ^f14:5 Sam 32:2; Sef 3:13

^g14:7 Rev 10:6 ^h14:8 Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3

ubayāḡ yāk. ⁹⁻¹⁰^{ij} Ude yāḡirān āneḡi aḡero kubätä noripak yarā yāwatpāḡā gera terak ḡode yāḡkuk; Āma kubätä tom pāhap u ba yāwiki u yāniḡ orepāḡ wāpi kudān damani ba keriken yāpayāḡ tāko uwā Anutu tāḡo kokwawaki umuri pāhap unitā, ume komigāmāntā-yāḡ iḡtāyiniḡirān api nadāwek. Āhan nāmo api nadāwek yāk. Nāmoinik, Tom Bātaki-kāt kudupi aḡeroniye iḡamiken kādāp komigāmān ba mobā kādāp ikektā-yāḡ iḡtāyiniḡ yāpmāḡ api ārowek yāk. ¹¹^kTāḡpāḡ kādāptā āma udewani komi yewayāḡ tāyak unitāḡo gupeni paot-paori nāmo api ārowek. Bureni-inik, āma tom pāhap u ba yāwiki yāniḡ orepāḡ wāpi kudān damani ba keriken yāpnayāḡ tāḡo uwā mānit kubā yāpmākkāt nāmo, komigān pen api nadāḡ yāpmāḡ āroneḡ yāk. ¹²^lEruk mebāri unita kudupi āmawebetā kehārom taḡpāḡ Anutu tāḡo man buramiḡpāḡ nadākiniki Jesuken pek tākaḡ uwā nāmo pewā putāreneḡ.

¹³^mTāḡpākaḡ āneḡi kunum gānaḡ gera kubā ḡode yāḡirān nadākgān tāḡkut; Man ḡo kudān tā yāk. Yāput peḡpāḡ apiḡonitā āmawebe Jesuta nadākinik tāḡpāḡ kumnayāḡ tākaḡ uwā oretoret terak it tākaḡ. Ude yāḡirān Munapiktā ḡode yāḡkuk; Man u bureni yāyak yāk. Āma Jesuta nadākinik tāḡpāḡ kumnayāḡ tākaḡ u komi epān kome terak itkaḡ tāḡkuḡo u peḡpāḡ sākgāmān kwikinik api itneḡ yāk. Imata, tāktāki sākgāmān u nīkek bok api kuneḡ yāk.

Kome terak ketem puget-puget kadāni

¹⁴ⁿTāḡpākaḡ nāk āneḡi dapun tāḡira uterakgān gubam paki ahāḡkuk. Gubam uterak āma kubā Āma Bureni-inik unitāḡo iḡam dapun bumik unitā maḡit itkuk. Āma unitāḡo gwāpi terak āma ārowani tāḡo gwāpā, golpāḡ tāḡpani. Keriken pāip komigāmān kubāpāḡ iḡit itkuk. ¹⁵^oUde iḡitkaḡ irirān kunum tāḡo kudupi yot gānaḡ nanik aḡero kubätä āpāḡpāḡ aḡero gubam terak itkuko u gera terak ḡode iwetkuk; Kome terak epānka-ken ketem bureni puget-puget kadāni ahātak ubayāḡ. Unita gāk pāipka yāpmāḡ pāpmo kome terak ketem bureni dāpmāḡpāḡ yāpmāḡ yāk. ¹⁶Ude yāwānā, eruk āma gubam terak itkuko unitā pāipi wepmātpāḡ ketem bureni kome terak itkuḡo u kudup madāḡpāḡ yāpuk.

¹⁷Ude tāḡpānkaḡ kunum tāḡo kudupi yot gānaḡ nanik aḡero kubätä pāip, meni komigāmān iḡitkaḡ āpuk. ¹⁸^pĀpāḡirān aḡero noripaki kubätä alta terak naniktā āpuk. Aḡero u uwā kādāpta watāni irani. Unitā noripaki pāip komigāmān iḡitkuko unita gera ḡode yāḡkuk; Kome terak wain mujipi gāmāneḡ morekaḡ. Unita gāk pāipka unitā kome terak wain bureni madāḡpāḡ yāpmāḡ yāk. ¹⁹⁻²⁰^qUde yāwānā aḡero noripaki unitā kome terak wain bureni kudup madāḡpāḡ yāpmāḡ pāḡku Anutu kokwawaki tāḡo gāpe pāhap yotpārare mādeni kāda itkuko u gānaḡ pewān āpmonkuḡ. Pewān āpmonpāpāḡ yeḡ kākārirān nāḡāt pāhap kubā āpuk. Āpāḡpāḡ

^{14:9-10} Rev 13:12-17

^{14:9-10} Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19; Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 ^{k14:11} Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3

^{14:12} Rev 12:17, 13:10 ^{m14:13} 1Ko 15:58; Hib 4:10 ^{n14:14} Dan 7:13

^{o14:15} Jol 3:13 ^{p14:18} Jol 3:13 ^{q14:19-20} Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15

gwägu pähap äworeŋkuk, kukŋitä kukŋi udu 300 kilomitas bumik. Ba käronji, hos täŋo kuroŋi-ken umunitä päjaba geŋi terak bumik tokŋeŋkuk.

Komi bäräpi paotpaot täŋo manbiŋam

15^rTäŋpäkaŋ kunum terak kudän kudupi pähap, inipäräk kubä äneŋi ŋode ahänjirän kaŋkut; Aŋero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek kerik-ken iŋit itkuŋ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreŋjirä Anutu täŋo kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. ^{2-3st} Täŋpäkaŋ gwägu kubä kaŋkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk, kädäp mebet-kät awähurani bumik kaŋkut. Täŋpäŋ ämawebe mäyap gwägu unitäŋo pomic-ken itkuŋ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäŋo wäpi täŋo namba kehärom taŋpäŋ mäde ut yämiŋkuŋo u kuduptagän. Itkaŋ wagäm, Anututä yämiŋkuko u iŋitpäŋ Anutu täŋo watä epän äma Moses ba Tom Bätaki, yarä unitäŋo kap ŋode teŋkuŋ;

O Ekäni Anutu täŋpämerek, gäk epän ärowani pähap, tägagämän-inik kubä täk täyan. Äma komeni komeni unitäŋo Ärowani Pähap, gäkŋo kädet u siwoŋi bureni-inik.

^{4u}Ämawebe kuduptagän api oraŋ gamineŋ. Ba äma kubätä wäpka biŋam nämowä nämö api ganiŋ oretneŋ.

Gäk kubä-tägän siwoŋi ubayäŋ. Unita ämawebe komeni komeni gäkken äbänpäŋ gukut imäpmok täŋ gamut!

Täŋpäkaŋ gäk yäpmäŋ danik-danik epän bureni täŋjiri mebäri kwawak ahäk täyak.

Kap ude teŋjirä nadänkut.

^{5v}Täŋpäkaŋ näk dapun täŋpäŋ kunum gänaŋ Anutu täŋo yottaba, kudupi yot unitäŋo yäma tumänjirän kaŋkut.

^{6w}Tumänjirän aŋero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gänaŋ nanikpäŋ yäpmäŋ äpuŋ. Aŋero u teki paki, ägo wabiwani. Täŋkaŋ meran golpäŋ täŋpanipäŋ kupäŋi-ken meran täŋkuŋ.

^{7x}Äpäŋjirä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät nanik kubätä aŋero 7 gäpe golpäŋ täŋpani 7 ude yämiŋtäŋ kuŋkuk. Gäpe u gänaŋ Anutu irit paot-paori nämö unitäŋo kokwawakitä tokŋeŋ patkuk.

^{8y}Täŋpäkaŋ kudupi yot gänaŋ Anutu peŋyäŋeki ba kehäromini, gupe bumik unitä tokŋeŋpäŋ patkuk. Täŋkaŋ aŋero 7tä imaka waki umuri-inik 7 u täŋpewä nämö ahäŋ moreŋjirän yot gänaŋ ärokärok täŋo kädet täŋpipiŋkuk.

Anutu täŋo kokwawakita man

16^zUde ahäwänkaŋ kudupi yot gänaŋ naniktä gera kubä ŋode ahänjirän nadänkut. U aŋero 7 ŋode yäwetkuk; In gäpe 7 u yäpä äreyänjirä Anutu täŋo kokwawak kome terak umu piwä äpmonŋput yäk. ^{2a}Ude yänjirän aŋero namba 1 unitä ini gäpe gänaŋ nanik kome terak piwän kuŋkuŋ. Piwän kuŋjirä tom pähap täŋo wäpi kudän ikek

ba yäwikita gukut imäpmok täŋ imani ämawebe u gupi terak umetumet paräm taräki komigämän u ahäŋ yämiŋkuk. ^{3b}Täŋpäkaŋ aŋero namba 2 unitä iniken gäpe yäpän äreyänjirä gwägu pähap gänaŋ äpmonŋkuk. Äpmonjirän gwägu

^r15:1 Wkp 26:21; Rev 15:6-7 ^s15:2-3 Rev 4:6, 5:8

^t15:2-3 Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17 ^u15:4 Jer 10:6-7; Sam 86:9 ^v15:5 Kis 38:21 ^w15:6 Rev 15:1 ^x15:7 Rev 14:10

^y15:8 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4 ^z16:1 Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8 ^a16:2 Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17 ^b16:3 Kis 7:17-21

pāhap u tabā nāgāt bumik āworeṅkuk. Ude āworeṅirān gwāgu pāhap gānaṅ tom kudup kumbuṅ.

^{4c}Tāṅpākaṅ aṅero namba 3 unitā gāpeni gānaṅ nanik piwān kuṅirān ume taṅi tāpuri kudup nāgāt āworeṅkuṅ. ^{5d}Ude tāṅirān aṅero kubā ume watā irani unitā Anutu ṅode iwerirān nadāṅkut;

Siwoṅi kurāki itkunonitā itan, Āma waki tāṅpani ṅonita kowata yāmitan u siwoṅi tāyan.

^{6e}Āma ṅonitā kudupi āmawebe ba profet āmakaye dāpmāṅ-pewā nāgāt piṅkuṅo unita kowata nāgāt yepmāṅ towiṅiri nākaṅ u tāgatak.

^{7f}Ude yāṅirān altatā man ṅode yāṅkuk; Bureni-inik! Ekāni tāṅpāmōrek māhemi, momita kowata dāpmāṅ tārek tāyan u siwoṅi-inik, tāga tāyan.

⁸Ude tāṅpākaṅ aṅero namba 4 unitā gāpeni gānaṅ nanik piṅpewān edap terak āpmonṅkuk. Edap terak āpmonṅirān edaptā kādāp bumik āma ijikta kehāromi yāpuk. ^{9g}Edap kādāp ikek yeṅirān āma uwā komi bumta nadāṅpāṅ imaka umuri unitāṅo māhemi Anutu, man wakiwaki yāṅpāṅ ibeṅkuṅ. Ude tāṅkuṅo upāṅkaṅ bānepi sukureṅpāṅ Anutu inin oretta bitnāk-inik tāṅkuṅ.

^{10h}Tāṅpākaṅ aṅero namba 5 unitā gāpeni gānaṅ nanik piṅpewān tom pāhap tāṅo maṅirani bāgup uterak āpmonṅpānkaṅ kōmeni kudup pit kubāgān bipmāṅ utkuk. Bipmāṅ urirān āma ātu komigāmān nadāṅtāṅgān meberi naṅ dākṅeṅkuṅ. ¹¹ⁱTāṅpākaṅ āma u komi nadāṅkuṅo unita, ba parām gupi-ken tokṅeṅkuṅo unita Anutu man wakiwaki yāṅpāṅ ibeṅkuṅ. Ude tāṅkuṅo up-

āṅkaṅ bānepi sukureṅpāṅ irit kuṅatkuṅari waki u nāmo peṅkuṅ.

^{12j}Tāṅpākaṅ aṅero namba 6 unitā ini gāpe-ken nanik piwān āpmonṅirān Yufretis umetā kawuk taṅkuk. Umetā ude kawuk taṅirān āma ārowani ārowani kāda naniktā ābākta kādet tumāṅ yāmiṅkuk. ¹³Tāṅpākaṅ nāk kaṅjira gāmok pāhap u meni gānaṅ nanik, ba tom pāhap u meni gānaṅ, ba profet jopi u meni gānaṅ nanik mājo yarākubā wirit bumik unitā abuṅ. ^{14k}Mājo uwā Satan tāṅo watā epān tāṅpani unitāṅo mājo wāra. Uwā kudān kudupi tākta kehāromi pat yāmani. U kōmeni kōmeni unitāṅo āma ārowani peṅ yāwet-pewā Anutu Tāṅpāmōrek Māhemi unitāṅo kadāni pāhapken ābāṅkaṅ āmik api tāneṅ.

^{15l}Unita ket ṅode nadāwut! Nāk iwantā-yāṅ bārāṅek-inik api ahāṅ tamet yāk. Unita āma kubā morāṅ kuṅarira nabāneṅ yāṅ nadāṅpāṅ kodak itpāṅ tekita watāni irek. Ude tāṅpayāṅ tāko unita nadāṅjira gāripi nīkek tāyak yāk.

^{16m}Tāṅpākaṅ mājo wāra yarākubā unitā kōmeni kōmeni tāṅo intājukun āma yāṅpābā kubā-kengān yepmaṅpāpāṅ kōme kubā wāpi Amagedon yāṅ iwerani uken kābeyā tāṅkuṅ.

¹⁷ⁿKābeyā tāṅirā aṅero namba 7 unitā gāpeni gānaṅ nanik kwarut yābatkuk. Kwarut yābattāṅ kuṅirān Ekāni tāṅo maṅirani bāgup kudupi yot gānaṅ itkuko u gānaṅ nanik gera kubā ṅode ahāṅirān nadāṅkut; U tāretak! ^{18o}Ude yāwānkaṅ yāpā, iromāṅ māmā pāhap ba yāṅ urum-urum ahāṅkuk. Ahāṅirān kenāṅ pāhap kwaiṅkuk. Kenāṅ u bian

^c16:4 Sam 78:44 ^d16:5 Sam 119:137; Rev 1:4 ^e16:6 Sam 79:3; Ais 49:26

^f16:7 Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2 ^g16:9 Rev 9:20-21; Rev 16:21

^h16:10 Kis 10:22; Ais 8:22 ⁱ16:11 Rev 9:20-21; Rev 16:21 ^j16:12 Ais 11:15;

Jer 50:38 ^k16:14 Rev 16:7; Rev 19:6,15,19 ^l16:15 Rev 3:3,18

^m16:16 Het 5:19; Sek 12:11 ⁿ16:17 Rev 16:1 ^o16:18 Rev 4:5

ämätä kome terak irirä kwaiwani u kudup yörepmi morenkaŋ umuri pähap kubä kwaŋkuk. ¹⁹PKwaiŋpewän Babilon yotpärare imätpän yaräkubä ahänkuŋ. Tänpäkaŋ guŋ ämawebe komeŋi komeŋi unitäŋo yotpärare uwä paot morenkuŋ. Bureni, Anututä Babilon yotpärare täŋo täktäki wakita nadäwän wawäpän kokwawaki täŋo ume komi nitek yämän naŋ paotkuŋ. ²⁰Ude tänpänkaŋ gwägu pähap bämopi-ken kome täpuri, ba pom karoni karoni uken-uken udegän paot morenkuŋ. ²¹Ba kunum gänäŋ nanik iwän mim mobä pähap bumik unitä maŋpäŋ äma däpmän täyon Anutu man wakiwaki yänpäŋ ibenkuŋ. U imata, iwän mim ikek taŋkuko uwä umuri pähap, äma kumän-kumän däpmäka.

Kubokäret webe tom gämäni terak maŋitkuk

17 ^sEruk, aŋero gäpe 7 u yäpmän kuŋatkuŋo u kubätä näkken äbänpäŋ man ŋode näwetkuk; Äbänkaŋ ka! yäk. Kubokäret webe pähap ume mäyap terak maŋit täyak uwä kowata ahän imayän täyak u gäwojärewa ka! ²Webe unitä intäjukun äma ärowani komeŋi komeŋi uken-uken nanikkät gäripini däpmän tärek täŋkuŋ. Ba äma komeŋi komeŋi naniktä webe ukät kubokäret tänpän ämatä ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täk täkaŋ ude täŋkuŋ. ³Ude näwerirän Munapiktä näk magätpän kome jopi kubäken nämagut yäpmän kuŋkuk. Tänpäkaŋ uken webe kubä kaŋkut. U tom pähap gämäni kubä terak maŋit itkuk. Tom pähap uwä gupi terak Anutu wäpi yäpmän äpäka man waki mebari mebari kudän täwani.

Tänkaŋ tom unitäŋo gwäki 7, joŋani 10. ⁴Tän, webe tom uterak maŋitkuko uwä tek gämäni gwagäri udewanipän gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebari mebari upän meran täŋkuk. E, keri-kenä gäpe kubä golpäŋ täŋpani upän inŋit itkuk. U gänäŋ kaŋgärip ba nadän gärip ba imaka wakiwaki unitä tokŋenpäŋ patkuk. ⁵Wädamani terak wäpi kudän mebari nitek, käbop nanik ŋode kudän täwani;

Babilon Pähap

Kubokäret Täŋpani Täŋo Miŋi,

Ba Komeŋi Komeŋitä Kudän Taräki Taräki Täŋpani

Unitäŋo Miŋi Näk Ubayän.

⁶xTänpän ŋode kaŋkut; Webe u kudupi ämawebe, Jesu täŋo manbiŋam yänahänirä däpmän-pewä kumbani täŋo nägät wain ume ude gäripi nitek näntängän täŋguŋguŋ taŋirän kaŋkut. Ude kaŋpäŋ nadäwätäk taŋi tänpän jäkjäk yänkut.

Tom gwäki 7 unitäŋo man

⁷yJäkjäk yänira aŋero unitä ŋode näwet yabänkuŋ; Imata nadäwätäk tänpän jäkjäk yäyan? Näk webe ŋonitäŋo mebari, ba tom pähap gwäki 7, joŋani 10 unitä kotaŋ imitak ŋonitäŋo mebari gäwera nadä yäk. ⁸zTom pähap käyan u bian-inik itkuk. Upän apiŋo nämo itak, kumbuk yäk. Kämiwä awaŋ karoni boham-ken naniktä äyänutpeŋ äneŋi äbänkaŋ paotpäŋ paot-inik täkta api kwek. Tänpäkaŋ bian itkukopän apiŋo nämo itak, ba äneŋi kodak taŋpeŋ api äbeko unita komeŋi ämawebetä kaŋpäŋ nadäwätäk bumta api täneŋ. Ämawebe nadäwätäk tänayän täŋo uwä wäpi kudän kome ahänkuŋ-kentä

^p16:19 Rev 14:10 ^q16:20 Rev 6:14

^r16:21 Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11

Ais 23:17; Rev 14:8

^u17:3 Rev 13:1

14:8 ^x17:6 Rev 18:24, 19:2

^y17:7 Rev 13:1

^z17:8 Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8

^s17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15

^t17:2

^v17:4 Jer 51:7; Rev 18:16

^w17:5 Rev

14:8

it päbä apiño irit kehäromi täño wäpi tawañ terak nämo kudän täwani.

⁹Ude yänpän näwetkuk; Man ñowä äma nadäwä tärewanitä nadänañi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak mañit täyak. ¹⁰Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkuñ. Täñ, kubä itak ño yäk. Ittängän äneñi kubä api ahäwek. Ahänpän kadäni keräpi-inik kuñarekta yäwani. ¹¹Täñpäkañ tom pähap bian itkuko u apiño nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäño tawañ terak yäpurärätpän namba 8 ude api täñpek. Ahänpän paotpaot täño yotpärare-ken api äpmonpek.

^{12a}Täñpäkañ joñani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kañiwat epän takta kehäromi nämo yäpani yäk. Kämi uyaku, epäni yäput peñpän tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kañiwat epän takta kehäromi api yäpneñ yäk. ¹³Täñkañ u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän peñpän tom pähap unitäño epän täñkehärom takta wäpi biñam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineñ. ^{14b}Täñjirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneñ yäk. Ämik pewä ahäñjirä Tom Bätakitä kehärom täñpän däpmänpän kehäromini api yäpmän äpek. U imata, Tom Bätaki unitägän äma ärowani täño ärowani intäjukun ba ekäni täño ekäni intäjukun yäk. Täñkañ inigän nämo api täñpek. Nämo, ini iwaräntakta iwoyäwani, ämawebe yäpmän daniñpän yepmañpän nadäñ imikinik tak täkañ u Tom Bätaki-kät itkañ ämik täñpän iwan unitäño kehäromi api yäpmän äpneñ yäk. Añerotä man ude näwetkuk.

Webe ukeñonitäño manbiñam

^{15c}Ude näwetpän äneñi ñode näwetkuk; Kubokäret webe ume mäyap terak mañjirän käyan? Ume mäyap uwä äma äbori äbori, komeni komeni uken nanik, äma gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani. ^{16d}Täñkañ joñani 10 yabätan ukät tom pähap unitä kubokäret webe u kokwawak nadäñ imiñpän tek yäñopmän imiñkañ tohari gupi nañpän kädap pewä pänku api ijiwek. ¹⁷Uwä jop nämo api ahäwek. Nämo, Anututä ini nadäk tawañ peñkuko u bureni ahäkta bänepi peñ yäwet-pewän bänep kubägän täñpän tom pähapta watä epän api täñ imineñ. Watä epän täñ imiñ yäpmän kuñtäko man Anututä yäñkuko u bureni ahäñjirän api peneñ yäk. ¹⁸Täñpäkañ webe käyan uwä yotpärare pähap, komeni komeni täño intäjukun äma ärowanita intäjukun täñ yämik täyak u yäk.

Webe pähap Babilon u wañkuk

18 Eruk ude käwa tärewäpän äneñi añero kubä kunum gänañ naniktä äpäñjirän kañkut. U ämawebe yabän yäwatta wäpi biñam ärowani nitek. Täñkañ peñyäjeki pähaptä peñyäjenjirän kome terak kepma pähap ude täñkuk. ^{2e}Täñpän gera pähap terak ñode yäñkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare pähap ukeño paot-inik täyak! Kome u apiño mäjo wära täño kome ude äworetak. Mäjo wakiwaki ba barak tom käbän täwani nañpanitä apiño kome ño korekañ.

^a17:12 Dan 7:24 ^b17:14 1Ti 6:15 ^c17:15 Ais 8:7; Jer 47:2

^d17:16 Rev 18:8 ^e18:2 Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39

^{3f}Imata, komen ämawebe kuduḡtagän webe unitäḡo kubokäret kädetta gäripi pähap nadänkaḡ unitäḡo kädet ugän-inik iwat täḡkuḡ, ämatä wain umeta gäripi nadänpäḡ naḡkaḡ täḡguḡguḡ wakiinik täk täkaḡ ude.

Komeni komeni täḡo intäjukun ämatä webe ukät gäripi däpmän tärek täk täḡkuḡ. Täḡirä webe u mäyäk-kät nämo kädet wakiwaki täk täḡkuko uterak moneḡ ämatä moneḡ bumta wädäk täḡkuḡ.

^{4g}Näk man ude nadänpäḡ äneḡi kunum gänaḡ nanik gera kubä ḡode yänḡirän nadänkut;

Ämawebenaye, in yotpärare u peḡpeḡ äpämaḡ kut! In u täḡkentänpäḡ momi unitä täk täyak udegän täneḡta. In unitäḡo kädet ugän iwatpäḡä imaka umuri-inik ahäḡ imayän täyak udegän ahäḡ tamekta.

^{5h}Nadäkaḡ? Yotpärare unitäḡo momi buḡät yäpmän kunum gänaḡ ḡo abä-tak. Täḡpakaḡ kädet wakini unita Anutu nämo guḡtak täyak u nadä-tak! yäk.

⁶ⁱUnita inta kädet waki täḡ tamiḡkuko kowata ähan yäpektawä. Nämo, ätukät uterak wakiinik kaḡ täḡ imut. Ba täḡguḡguḡ kädet äma ätu yäwoḡäreḡkuko unita kowata täḡpewä webe u täḡguḡguḡ-inik kaḡ täḡpän. ^{7j}Bian wäpi biḡam, gäripi nitek itkuk. Unita kowata waki imiḡirä komi pähap, gäripi terak itkuko udegän kaḡ nadäwän.

Imata, webe u inita ḡode yäk täyak; Näk intäjukun webe ude itat yäk. Näk

webe kajat nämo, butewaki kubä nämo api nadäwet yän yäk täyak.

^{8k}Ude yäk täyak unita imaka waki umuri-inik ḡode api ahäḡ imineḡ; Kumän-kumän, konäm butewaki ba nakta jop irit uken kepma kubäḡan api ahäḡ imineḡ.

Ude ahäḡ imiḡirä kädäptä iḡiḡpäḡ api iḡiḡ paorek. Imata, Ekäni Anutu, webe unitäḡo täktäki yäpmän danik täyak u kehäromi-inik.

^{9l}Iḡiḡ parirän kädäp gupe ärowän kaḡpäḡ komeni komeni täḡo intäjukun äma, webe ukät gäripi däpmän tärek täḡkuḡo unitä konäm butewaki pähap api täneḡ. ^{10m}Webeni pähap uwä komi pähap nadän irirän kaḡumuntaḡ päḡku ban itkaḡ api käneḡ. Kaḡkaḡ butewaki man ḡode api yäneḡ;

Wära! Wära! Yotpärare pähapnin ḡokeḡo wäyak yäk. Kadäni käroḡi säkgämän gäripi terak it yäpmän äbätängän komi pit kubäḡan yäpmänḡtak ḡo yäk.

¹¹ⁿUde yänḡirä moneḡ epän täḡpani komeni komeni naniktä yotpärare unita yänḡpäḡ konäm butewaki täḡpän butewaki terak api itneḡ. Butewaki nadänpäḡ ḡode api yäneḡ; Wära! Tuḡumnin netätä suwanpäḡ moneḡ api nimek? ^{12o}Tänḡpakaḡ tuḡum tuḡumi wäpi wäpi ḡodepäḡ ämatä suwakta pewä ahäḡkuḡ; Imaka imaka gol ba siriwapän täḡpani, omäk meran säkgämän, tek säkgämän mebäri mebäri, täbori ba pidämi. Ba päya käbänḡi nitek ätu, ba imaka imaka tom taḡi wäpi elefant unitäḡo meniḡpäḡ täḡpani. Ba imaka imaka gwäki taḡi, päya kuḡat ba kapa mebäri mebäri ba mobä säkgämän upän täḡpani ämatä

^f18:3 Rev 14:8 ^g18:4 Ais 48:20; Jer 50:8; Jer 51:6,45; 2Ko 6:17

^h18:5 Stt 18:20-21; Jer 51:9 ⁱ18:6 Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6

^j18:7 Ais 47:7-9 ^k18:8 Jer 50:34; Rev 17:16 ^l18:9 Rev 17:2; Ese 27:30-35

^m18:10 Ese 26:17; Dan 4:30 ⁿ18:11 Ese 27:36 ^o18:12 Ese 27:12,13,22

suwakta pewä ahäk täñkuṅonik. ¹³Ba päya päham käbäñi nikek, ketem-kät awähutpän nänpani mebäri mebäri, ba imaka imaka käbäñi nikek gupi terak ärurani ba imaka kodaki nänpani ba ijinpän nänpani ämatä suwakta pewä ahäk täñkuṅonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka ämatä uterak mañiräkanj hostä wädawani u imaka, ämatä suwakta pewä ahäk täñkuṅonik. Ba ugän nämo, ämapän, tuṅum bumik ämatä moneṅ peñpän pen yäpneṅta yäpmänj kuṅat täñkuṅonik. Täñpakanj webe pähap unitä paoränkanj netätä tuṅumi u api suwanenṅ?

¹⁴Täñpänj moneṅ epän täñpani unitä ṅode api yäneṅ; Babilon, imaka säkgämän säkgämän yabänḡarip täk täñkuno u kudup gabänj umuntaṅ kuṅ morekanj! Äneṅi täga nämo api yämaguren! yänj api yäneṅ. ¹⁵Ude yänpänj moneṅ äma tuṅumi yotpärare uken peñirä moneṅ yämik täñkuṅo unitä Nin komi udegän nadäne yänpänj kanj-umuntaṅ pänku ban api itneṅ. Itkanj konäm butewaki täñpänj api itneṅ.

¹⁶ṠTäñpänj ṅode api yäneṅ;
Wära! Wära! Webenin pähap ṅokeṅo waṅ pätak ṅo yäk. Uwä tek gämäni gwagäri udewanipänj gupi säkgämän uwäk täñkuk. Täñkanj epmäget mebäri mebäri upänj meran täñkanj it täyakonik. ¹⁷ṠUpänkanj butewaki pähap! Tuṅumi säkgämän terak itkuko u pit kubäḡän waṅ moretak ṅo yäk.

Täñpakanj gäpe tañi tañi yäpmänj kuṅarani, gäpe unitänjo mähemikät epän ämaniye, ba äma gwägu terak kuṅatpänj moneṅ epän täk täkanj u kuduptagän ban itkanj Babilon api kañiwat itneṅ. ¹⁸ṠBan

itkanj kañiwarirä Babilon kädäp ijin patkanj gupe äronirän kanpänj gera ṅode api yäneṅ; Yotpärare udewani bian kubä nämo itkuk yäk. ¹⁹ṠUde yänpänj butewaki nadänkanj keṅkeṅ porinpänj gwäki terak ureṅ täñpä ärowäpänj konäm api kotneṅ. Konäm kotpänj api yäneṅ;

Wära! Wära! Yotpärarenenin pähap ṅokeṅo waṅ pätak ṅo yäk. Gwägu terak gäpe kuṅat täkanj unitänjo mähemitä webe ṅo terak tuṅum mähemini täñkuṅ. Upänkanj ṅo kawut! Imaka imaka kudup pit kubäḡän paot morekanj yäk. ²⁰ṠUnita kunum gänäṅ it täkanj, in oretoret täkot! Ba Anutu täño kudupi ämawebeniye, ba profet äbot, epän ämaniye in kudup bänep tägagämän nadäkot!

Webe unitä waki täñ tamik täñkuko unita Anututä kowata imitak yäk.

²¹ṠEruk u punin terak ṅode kanjut; Aṅero kehäromi kubätä mobä bäräpi kubä yäpmänj aku mañpän gwägu gänäṅ äpmonkuk. Mañpän äpmonpänkanj man ṅode yänkuk;

Babilon wawän yänpänj udegän api mañpä äpmonenṅ yäk. Mañpä äpmo paot-inik täñjirän äneṅi nämoinik api käneṅ.

²²ṠWisikinik! Babilon bämopka-ken wagäm, uhuwep, ba womat terak kap teñirä mämä äneṅi nämoinik api ahäwek.

Ba bämopka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täneṅ. Ba ketem äñṅañ täñuruk-uruk kubä nämoinik täñjirä api nadäneṅ. ²³ṠTäñkanj bämopka-ken topän mebet kubä äneṅi nämo api ijin-yänjewek.

^P18:15 Ese 27:31,36 ^Q18:16 Rev 17:4 ^Ṡ18:17 Ese 27:27-29

^s18:18 Ese 27:32 ^t18:19 Ese 27:30-34

^u18:20 Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48 ^v18:21 Jer 51:63-64; Ese 26:21

^w18:22 Ais 24:8; Ese 26:13 ^x18:23 Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9

Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk. Kome jopi äneji api äworewen. Monej epän ämakaye täjo wäpi bijam komeni komeni kuḡat moreḡkuk. Kuḡat moreḡirän gäkä kon täḡpāḡ ämawebe komeni komeni täḡyäkḡatpewi gäkä nadäkinik täḡkuḡ.

²⁴yBabilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumāḡ-kumāḡ dāpmāḡ-pewi nägäri kädēt-ken piwä kuḡkuḡo unita Anutu iḡamiken momi pähap täyan.

Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä dāpmāḡ-pewä kumäk täkaḡ, eruk momi u kuduḡtagän Babilon gäkä terak ärotak yäk.

Anutu iniḡ oretna!

19 Ude nadäḡpāḡä ḡode nadäḡgän täḡkut; Kunum gānaḡ ämawebe äbot pähap täjo māmätä bumik ḡode ahāḡirän nadäḡkut;

Anutu iniḡ oretna! Yäpätäḡak, kehäromi ba peḡyāḡek u kudup Anutunintä mäheḡi täyak.

²Man epän täk täyak uwä bureni siwoḡi-inik täk täyak. Unita Anututä kubokäret webe, kome ämawebe kuduptagän kädēt waki mebäri mebäri yäwoḡäreḡkuko ukeḡo komi imiḡkuk.

Ba epän ämaniye kumāḡ-kumāḡ dāpuko unita Anututä webe u kowata waki-inik imitak.

³aUde yāḡpāḡ äneji gera terak ḡode yāḡkuḡ;

Ekäni iniḡ oretna! Webe ukeḡo iḡiḡ parirän ḡupeni paot-paori nämo pen api äroḡ irek.

⁴bUde yāḡirä äma ekäni 24 ukät imaka kuḡat-kuḡat ikek 4 unitä ḡukut imāpmok täḡpāḡ Anutu, äma ärowani täjo maḡirani bāḡup säḡgāmān-ken it täyak u iniḡ oretpāḡ ḡode yāḡkuḡ;

U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmāḡ akuna!

⁵cUde yāḡirä äma ärowani täjo maḡirani bāḡup-ken nanik man kotäk kubä ḡode ahāḡkuḡ;

Ämawebe Anutunin täjo mani buramik täkaḡ in kuduḡtagän iniḡ orerut! Ba äma ärowani äpani Anutu oraḡ imik täkaḡ in kudup iniḡ orerut!

⁶dEruk ude nadäḡpāḡä ämawebe mäyap täjo māmä nadäḡkut. Māmä u ume tokätkaḡ māmä yäk täkaḡ ude bumik, ba iromāḡ māmä ude bumik. U ḡode yāḡirä nadäḡkut;

Iniḡ oretna! Täḡpāmerek, Ekäni Anutunin intäḡjukun-inik itpāḡ kaḡiwat epäni täyak.

⁷Unita nin wäpi bijam ärowani iniḡ oretpāḡ bānep pidām terak oretoret täk täkäna!

Tom Bätaki webeni-kät keräntäk täkta kadäni ahätak unita Anutu iniḡ oretna!

Tom Bätaki täjo webenitä äpi kakta pidām täyak. ⁸eTek säḡgāmān paki-inik imiḡkuko u täḡpāḡ äpiken kuyak.

(Tek paki-inik unitäḡo mebäri u ḡode; Kudän siwoḡi, Anutu täjo kudupi ämawebetä täk täkaḡ u.)

⁹fTāḡirä aḡero unitä ḡode näwetkuk; ḡode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täjo ärawa-ken kukta iwoyāwani u säḡgāmān, oretoret terak it täkaḡ! Täḡpāḡ äneji ḡode yäkḡän täḡkuk; Man yäyat ḡowä Anutu täjo meni

^y18:24 Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6

^z19:2 Rev 6:10, 16:7

^a19:3 Rev 14:11 ^b19:4 Rev 4:2,10

^c19:5 Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev 11:18 ^d19:6 Rev 11:15, 14:2; Rev 15:3, 21:2 ^e19:8 Ais 61:10 ^f19:9 Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9

jinom bureni-inik! yäk. ¹⁰Aḡerotä ude näweränä näk gämori-ken gukut imäpmok tänpäḡ inij orerayäḡ täḡkut. Täḡjira näwetkuk; Ude täḡpeno! Näk nämo naniḡ oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumigän, ba notkaye Jesu täḡo man bureni nadäkinik täḡpani u bumigän. Unita Anutupäḡ inijoret! Imata, Jesuta man bureni yäḡahäk täkaḡ uwä Munapiktä täḡkentäḡjirän yäḡahäk täkaḡ. Täḡkaḡ Munapik unitägän täḡpewän profettä man bureni yäḡahäk täḡkuḡonik yäḡ näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabäḡkuk

¹¹ḡTäḡpäkaḡ näk kunum aḡeḡjirän hos paki kubä irirän kaḡkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadäḡ Nimikinik Täḡpani ba Man Burenigän Yäwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoḡi terakgän täk täyak ba ämik imaka, kädet siwoḡi terakgän täk täyak. ¹²hTäḡkaḡ dapuri uwä kädäp mebet u dewani. Gwäki terak äma ärowani täḡo gwäpä säkgämän mäyap itkuḡ. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga danijpäḡ nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaḡ. ¹³iTäḡkaḡ teki uwä nägät däpä ijiwani. Ba wäpi Anutu täḡo Manbiḡam yäḡ iwet täkaḡ. ¹⁴Unitä kuḡjirän kunum gänaḡ nanik komi äma äbori äboritä hos paki terakgän maḡitkaḡ iwatkuḡ. Teki kudup pakigän. ¹⁵jTäḡpäkaḡ meni gänaḡ päip päraḡi-inik kubätä abuk. Päip unitä guḡ äma äbori äbori api däpek. Ude täḡkaḡ ain pärip-pärip iḡitkaḡ ämawebe uwä kehäromigän api yabäḡ yäwarek. Ude täḡkaḡä äma wain mujipi yeḡ käkät

täkaḡ ude ämawebe u Anutu Täḡpämorek täḡo kokwawak umuri pähap uterak api yeḡ käkärek. ¹⁶kTäḡpäkaḡ teki terak ba bakäni terak man kudän ḡode pätak;

Äma Ekäni Täḡo Ekäni Intäjukun,
Ba Äma Ärowani Täḡo Ärowani Intäjukun.

¹⁷lTäḡpäkaḡ dapun täḡpäḡ aḡero kubä kome dapuri-ken irirän kaḡkut. Itkaḡ barak punin kuḡ äbäḡ täḡkuḡo u gera täḡpäḡ yäwetkuk; Anututä äḡnak-äḡnak pähap täyak unita äbä kubä-kengän irut! ¹⁸Äbäḡkaḡ komeni komeni täḡo intäjukun äma, ba komi äma täḡo intäjukun äma, ba äma wäpi biḡam ikek täḡo gupi tohari kaḡ naḡput. Hoskät komi ämaniye täḡo gupi tohari ba äma äpani ärowani, watä epän täḡpani, ba äma intäjukun täḡpani kuduptagän täḡo gupi tohari imaka, kaḡ naḡ morewut!

¹⁹mTäḡpäkaḡ näk tom pähap u ba komeni komeni täḡo intäjukun ämaniye-kät komi ämaniye äbot pähaptä äbä kubä-kengän irirä yabäḡkut. Uwä äma hos paki terak itkuko ukät komi ämaniye-kät ämik täkta äbuḡ. ²⁰nUpäḡkaḡ tom pähap u ba profet jopi, yarä uwä kwitaḡjirän yepmäḡitkuḡ. Profet jopi uwä tom pähap täḡo iḡamiken kudän kudupi mebäri mebäri täk täḡkuko u. Unitä kudän kudupi täk täḡkuko uterak ämawebe täḡyäkḡat-pewän tom pähap täḡo wäpi kudän yäpmäḡ kuḡatpäḡ yäwiki nadäḡ imiḡkuḡ. Täḡpäkaḡ profet jopi ukät tom pähap u kodak irirän yepmäḡitpäḡ gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik äbäk täyak u gänaḡ

ḡ19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4

h19:12 Rev 1:14, 2:17 i19:13 Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 j19:15 Rev 1:16, 12:5;

Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 k19:16 Rev 17:14 l19:17 Ese 39:17-20

m19:19 Sam 2:2 n19:20 Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33

pudät maḡpä äpmonḡkumän. ²¹Ude täḡirä äma hos paki terak itkuko unitä yarä unitäḡo äboriye päke u däpuk. U päip meni-ken äbuko unitä däpmäḡ moreḡkuk. Däpmäḡ moreḡirän baraktä päbä äma däpuko unitäḡo gupi tohari kudup yäpmäḡ däkḡeḡpāḡ näkko koki täḡkuḡ.

Satantä kowata yäpmäkta man

20 ^PTäḡpäkaḡ näk aḡero kubä kunum gänaḡ naniktä äpäḡirän kaḡkut. Aḡero uwä awaḡ käronḡ boham täḡo yäma dätta ki kubäkät yen kehäromi kubä iḡitkaḡ irirän kaḡkut. ²⁻³qr Unitä gämok pähap, gämok biani ukeḡo, mäḡo wära täḡo intäḡukun äma wäpi Satan u iḡitpāḡ yen kehäromi unitä topmäḡpāḡ obaḡ 1,000 ude kaḡ irän yäḡpāḡ awaḡ käronḡ boham u gänaḡ pewän äpmonḡkuk. Pewän äpmonḡpāḡpāḡ yäma ḡikḡiyāḡ täḡpipiḡpāḡ päya umumitä gänaḡ gänaḡ kudup gatāḡ pipiḡkuk. Ude täḡkuko uwä äma äbori äbori bänepi täḡpāwak nämo täḡpekta obaḡ 1,000 ude irekta yāḡ imiḡkuk. Täḡpäkaḡ kadäni täreḡirän pit imäkaḡ äbä kadäni keräpigän jop api irek.

⁴S^TTäḡpāḡ maḡjirani bägup säkgämän ätu uterak äma maḡitkaḡ irirä yabāḡkut. Maḡitkaḡ itkuḡo uwä man yäpmäḡ danik epän täkta yāḡ yämani. E, ämawebe Anutu täḡo man ba Jesu täḡo manbiḡam bureni iwan gänaḡ umunkät nämo yäpmäḡ kuḡarirä kotäki madāḡ täkḡeḡpāḡ kumäḡ-kumäḡ däpuḡo unitäḡo mäḡjoni imaka, penta yabāḡkut. Ämawebe uwä tom pähap u ba unitäḡo yäwiki nämo iniḡoret täḡpani, ba tom pähap täḡo wäpi

kudän damani-ken ba kerikeni nämo yäpmäḡ kuḡarani. Täḡpäkaḡ ämawebe kumbuḡo uwä gupitä kodak täḡpāḡ Kristo-kät intäḡukun äma täḡo kaḡiwat epän täḡ yäpmäḡ kuḡirä obaḡ 1,000 ude täreḡkuk. ⁵Uwä kumbani-ken naniktä intäḡukun akukakuk. Täḡ, äma kumbani päke uwä nämo kodak täḡkaḡ obaḡ 1,000 u täreḡirän akukta itsämāḡpāḡ patkuḡ. ⁶T^TTäḡpäkaḡ ämawebe intäḡukun akukakuk u gänaḡ yäpurärätkaḡ uwä oretoret, bänep täga terak kudupi-inik itkaḡ. Kumäḡ-kumäḡ namba 2tä ämawebe udewani täga nämo däpek. Nämoinik! Äma uwä Anutu ba Kristo täḡo bämop ämawebe ude itpāḡ Kristo-kät intäḡukun äma täḡo kaḡiwat epän täḡ yäpmäḡ kuḡirä obaḡ 1,000 u api tärewek.

⁷Eruk, obaḡ 1,000 u täreḡirän Satan pit imänkaḡ komi yotken naniktä äneḡi api äpämaḡ kwek. ⁸U^AÄpämaḡ pāḡku äma äbori äbori kome kukḡi ba kukḡi, unude käda ba umude käda itkaḡ wäpi Gok kenta Magok, u jopman terak bänepi api täḡpāḡ guḡ täneḡ. Bänepi täḡpāḡ guḡ tawäpāḡ ämik pähap täkta yāḡ-bäyaḡ päbä kubä-kengän yepmaḡpayāḡ täko uwä möbä jiraḡ ude, täga daninaḡi nämo. ⁹V^AÄmawebe komeni komeni uwä akuḡ kireḡkaḡ äbä Anutu täḡo kudupi ämawebe ini yotpärare täḡpāḡ itkuḡken u it gwäḡiḡkuḡ. It gwäḡiḡkuḡo uwä yotpärare Anututä gäripi nadäk täyak u. Ude täḡkuḡo upāḡkaḡ kunum gänaḡ nanik kädäp kubätä maḡpāḡ kudup iḡiḡpāḡ paot-inik täḡkuḡ. ¹⁰W^{Ba} äma bänepi täḡpāḡ guḡtak täḡkuko Satan uwä gwägu, kädäp mebet umuri-inik äbäk täyak, tom pähap-kät profet jopi u

^{19:21} Rev 19:17-18 ^{P20:1} Rev 9:1 ^{120:2-3} Rev 12:9 ^{r20:2-3} Jud 6

^{s20:4} Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rev 13:17 ^{t20:6} Rev 1:6

^{u20:8} Ese 38:2,9; Ese 38:15-16 ^{v20:9} 2Kin 1:10; Ese 39:6

^{w20:10} Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8

maḡpä äpmonḡumän-ken ugän maḡpä äpmonḡuk. Uken kepma bipani komi tärek-täreki nämo mät nadäḡ yäpmäḡ kuneḡ.

Äma kumbani yäpmäḡ danikta man

¹¹Ude kaḡpäḡä maḡirani bäḡup pähap säkgämän kubä, paki-inikpäḡ kaḡkut. Äma u punin terak itkuko u iḡamiken kunum kenta kome kaḡumuntaḡ paotpeḡ kuḡkumän. ¹²xPaotpeḡ kuḡirän ämawebe kumbani ärowani äpani kudup, äma maḡirani bäḡup uterak itkuko u iḡamiken irirä yabäḡkut. Eruk ude irirä aḡerotä buk mebäri mebäri pipiyäḡkuḡ. Kubä pipiyäḡkuḡo uwä irit kehäromita biḡam täkta yäwani unitäḡo wäpi kudän tawaḡ. Ude täḡirä ämawebe kumbani, kodak itkaḡ kudän täk täḡkuḡo unitäḡo manbiḡam buk terak kudän täwani uterakgän yäpmäḡ daniḡkuk. ¹³yTäḡpäkaḡ kadäni uken gwäḡu pähaptä kumbani patkuḡo u yabä kätäḡpewän yäpmäḡ äronḡkuḡ. Ba Kumäḡ-kumäḡtä äma kumbani yäniḡ kireḡpewän kuḡkuḡ. Ba Geḡi Wakitä äma kumbani yabä kätäḡpewän kuḡkuḡ. Ude täḡirä ämawebe kumbani kuduḡtagän uwä täktäki terak yäpmäḡ daniḡkuk. ¹⁴zUde täḡpäḡ wäpi Kumäḡ-kumäḡ ba Geḡi Waki u, gwäḡu pähap kädäp mebet ikek u gänaḡ maḡpä äpmonḡumän. Gwäḡu pähap kädäp mebet ikek u wäpi kumäḡ-kumäḡ namba 2. ¹⁵aTäḡpäkaḡ äma, irit kehäromita biḡam täkta yäwani unitäḡo wäpi tawaḡ terak wäpi nämo itkaḡ uwä

gwäḡu pähap kädäp mebet ikek u gänaḡ yepmaḡpä yäpmäḡ äpmonḡkuḡ.

Kunum kenta kome kodaki api ahädeḡ

21^bTäḡpäkaḡ näk kunum kenta kome kodaki ahäḡirän yabäḡkut. Kunum ba kome biani u paotkumän. Ba gwäḡu pähap udegän paotkuk. ²cPaorirän kudupi yotpärare, Jerusalem kodaki u, kunum gänaḡ, Anutu-ken naniktä äpäḡirän kaḡkut. Kaḡkuro uwä webe gubaḡi kubä äma biḡam yäḡ imanipäḡ äpiken tenayäḡ epmäḡet täḡ yämik täkaḡ ude bumik täḡpanipäḡ kaḡkut. ³dTäḡpäkaḡ maḡirani bäḡup säkgämän uken nanik gera kubä ḡode yäḡirän nadäḡkut; Käyan? Apiḡo Anutu ini ämawebe-kät it täyak. Bämogḡän irirän ämawebeniye ude api itneḡ. ⁴eAnutu ini-tägän bämopi-ken itkaḡä konämi pito api ärut yämek. Täḡirän kumäḡ-kumäḡ, konäm butewaki ba komi nadäk-nadäk, nämo api ahäḡ yämineḡ. Nämoinik, kädet biani u kudup paot morekaḡ yäk.

⁵fUde näwetpäḡ äma maḡirani bäḡup säkgämän uterak itkuko unitä ḡode näwetgän täḡkuk; U yabä! Näk imaka kudup täḡpewa kodakigän ahäḡ morekaḡ yäk. Ude näwetpäḡ yäḡkuk; Man ḡowä bureni-inik, nadäḡpäḡ iyap tänaḡi unita kudän täyi!

⁶gUde näwetpäḡ äneḡi ḡode näwetgän täḡkuk; Eruk, u täretak! Näkäḡän intäḡukun-inik ba mäden-inik itat. Ba imaka yäḡut-pekpek ba tärek-tärek u näkgän. Äma kubätä umeta iwäwä näkḡa Irit täḡo ume dapuri-ken ume

*20:12 Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Rev 13:8

y20:13 Rom 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 z20:14 1Ko 15:26,55

a20:15 Rev 13:8, 19:20

b21:1 2Pi 3:13 c21:2 Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12 d21:3 2Sto 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16; Rev 7:17 e21:4 Ais 35:10; Ais 65:19 f21:5 2Ko 5:17; Rev 4:2,10 g21:6 Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17; Rev 22:17

gwetpāṅ kowatani nāmo māt imet. ⁷Unita āma kubätä nadākiniki nāmo pewān putārewākaṅ iwan tāṅo kehāromi yāpmāṅ āpayāṅ tāko uwā imaka u api korewek. Tāṅjirān nākā Anutuni it imiṅjira unitā nākṅo nanakna ude api irek. ⁸Tāṅ, āmawebe nāk nāwatta umuntāṅpāṅ nākṅo man peṅkaṅ kudān tarāki tarāki tāk tākaṅ, āma kumāṅ-kumāṅ dāpmāk-dāpmāk, kon tāktāk ba ewat waki, kubokāret, anutu jopi nadāṅ yāmik-yāmik ba jop manman yākyāk ba kādet waki ātu mebāri mebāri yāpmāṅ kuṅat tākaṅ, āma udewani gwāgu pāhap kādāp mebet umuri-inik abāk tāyak, ukenta yāwani. Uwā kumāṅ-kumāṅ namba 2.

Jerusalem yotpārare kodaki

⁹Jude yāwān tārewākaṅ eruk kaṅkut; Aṅero 7 gāpeni kudup, imaka waki umuri-inik tārek-tārek unitā tokṅewākaṅ iṅitkaṅ itkuṅo uken nanik kubätä ābā nāk ṅode nāwetkuk; Ābikaṅ pāṅku Tom Bātaki tāṅo webeni biṅam yāṅ imani gāwoṅṅārewa yāk. ¹⁰KUde nāwerānkaṅ Munapiktā nāk magārirān pom taṅi kāroṅi kubā itkuko uken yāṅnākṅat pāro kudupi yotpārare Jerusalem u kunum gānaṅ, Anutu-ken naniktā āpāṅjirān wārani ṅode nāwoṅṅāreṅkuk; ¹¹Yotpārare u Anutu tāṅo peṅyāṅek pāhaptā peṅyāṅepāṅ patkuk. Unitāṅo peṅyāṅeki uwā inide kubā, sākgāmān-inik. Mobā gwagāri, kawā tumāṅ-kuk kubā, edaptā yāpurirān āgo wek tākaṅ ude bumik peṅyāṅepkuk. ¹²mTāṅkaṅ mobā yewa pāhap, kāroṅi boham, yotpārare u it āyāṅutkuk. Yewa u yāma 12. Yāma unita watāni aṅero 12 udetā watāni it yāpmāṅ kuṅkuṅ.

Tāṅpākaṅ yāma 12 u kubākubā terak Isrel āma ābot 12 unitāṅo wāpi kudān kubākubā it yāpmāṅ kuṅkuṅ. ¹³Ude tāṅkaṅ yotpārare yāma kāda, mādeni kāda, jārapī kukṅi ba kukṅi yāma yarākubā-yarākubā udetā itkuṅ. ¹⁴Tāṅpākaṅ yotpārare unitāṅo yewa uwā mobā pāhap 12 uterak tāṅpani. Tāṅkaṅ mobā pāhap 12 u kubākubā terak Tom Bātaki tāṅo aposoro 12 unitāṅo wāpi kudān kubākubā it yāpmāṅ kuṅkuṅ.

¹⁵nAṅero wārani u nāwoṅṅāreṅkuko uwā jikon kubā, golpāṅ tāṅpani, namba nīkek iṅitkaṅ irirān kaṅkut. Jikon upāṅ yotpārare yāmani ba yewani u kudup tāṅo kāroṅini peṅpāṅ yabāṅkuk. ¹⁶Tāṅpākaṅ yotpārare tāṅo yewa unitāṅo kāwuri yarābok-yarābok. Tāṅkaṅ gāgāni kukṅi yarābok-yarābok kāroṅini uterakgān. Tāṅpākaṅ aṅero unitā jikoni peṅpāṅ kawān 2,200 kilomitas ude tāṅkuk. Tāṅkaṅ gāgāni kukṅi yarābok-yarābok unitāṅo kāroṅini ba mebāri umunitā miṅgupi unu uterakgān itkuk. ¹⁷Tāṅkaṅ yewa uwā tābori-inik. Aṅerotā jikoni uterak peṅpāṅ kawān 70 mitas ude tāṅkuk. Tāṅpākaṅ man mitas uwā kudupi nāmo. U nin āmatā imaka kubā peṅpāṅ kāroṅini kaṅpāṅ mitas yāk tākamāṅ udewanigān.

¹⁸Tāṅpākaṅ yotpārare tāṅo yewa uwā mobā sākgāmān kubā wāpi jaspā upāṅ tāṅpani. Tāṅkaṅ yotpārare ini uwā golpāṅ tāṅpani sākgāmān, kurāki-inik. ¹⁹oTāṅkaṅ yewani tāṅkehārom takta mobā pāhap 12 uwā mobā sākgāmān sākgāmān mebāri mebāri, āgo wabiwani, uwā wāpi ṅode; Mobā pāhap kubāwā jaspā, uwā mobā gāmāni. Kubāwā sepaia, uwā mobā

^h21:7 2Sml 7:14 ⁱ21:8 Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20, 21:27; Rev 22:15

^j21:9 Rev 15:1 ^k21:10 Ese 40:2; Rev 21:2 ^l21:11 Ais 60:1-2,19

^m21:12 Ese 48:30-35 ⁿ21:15 Rev 11:1 ^o21:19 Ais 54:11-12

kubiri. Kubäwä aget, uwä mobä paki. Kubäwä emeral, uwä mobä gwenji. ²⁰Kubäwä onik, uwä mobä kubiri-inik. Kubäwä kanelian, uwä mobä gämäni. Kubäwä krisorit, uwä mobä jänjwam. Kubäwä beril, uwä mobä jänjwam bumik. Kubäwä topas, uwä mobä jänjwam-inik. Kubäwä krisopes, uwä mobä paki. Kubäwä jesinit, uwä mobä gwagäri. Kubäwä ametis, uwä mobä gwagäri. ²¹Tänkañ yewa unitäño yäma 12 uwä omäk kubä wäpi konep, gwäki tañi-inik, upän täñpani. Yäma päke u udegän udegän täñ yäpmän kwani. Täñpäkañ yotpärare unitäño kädet uwä gol säkgämän-inik, kwawani, ijiwä tumän-kuk, upän täñpani.

²²PTäñpäkañ yotpärare u gänañ kudupi yot kubä nämo kañkut. Nä-moinik. Ekäni Anutu täñpä-morewani ukät Tom Bätaki unitä kudupi yot ude it yämik takamän. ²³Uken komepak kenta edapta nämo yäk täkañ. Nämo, Anutu täño epmäget kudäntä yotpärare unitäño peñyänjek ude it täyak. Ba Tom Bätaki uwä yotpärare unitäño topän mebet ude it täyak. ²⁴Täñpäkañ ämawebe äbot komeni komenitä yarä unitäño peñyänjek gänañ api kuñatneñ. Ba komeni komeni täño intäjukun ämatä tuñumi säkgämän säkgämän yäpmän päbä yotpärare u gänañ api penej. ²⁵Yotpärare u gänañ kome nämo api bipek. Kepmagän irayän täyak unita yotpärare unitäño yäma inide pen api tumän itneñ. ²⁶Tumän irirä ämawebe komeni komeni naniktä tuñumi säkgämän säkgämän yotpärare u gänañän mät yäpmän ärok täneñ. ²⁷Upänkañ imaka taräki taräki

yotpärare u gänañ nämoinik api yäpmän äroneñ. Ba äma imaka mäyäk ikek täñpani ba jop yän-yäkñarani kädet wakiwaki iwarani udewanitä yotpärare u gänañ nämoinik api äroneñ. Yotpärare u gänañ ämawebe Tom Bätaki täño buk terak irit kehäromi yäpmäktä yäwani wäpi tawañ itkañ unitägän api äroneñ.

Irit kehäromi täño ume ba päya

22 ^VTäñpäkañ añerotä irit täño ume tañi näwojärewän kañkut. Ume uwä paki-inik, kwawani. U Anutu ba Tom Bätaki unitäño mañirani bägup mebari-ken naniktä äpätak. ²Unitä äpämañ yotpärare bämopi-kengän kuyak. Täñkañ ume gägäni kukñi kukñi irit kehäromi täño päya it yäpmän kukañ. Päya unitäño mujipi mebari kubägän nämo. Uwä mujipi mebari mebari 12 ude wädäwanitä komepak komepak ahänkañ gämänek täkañ. Täñkañ äma komeni komenitä päya unitäño pähämi nanpäñ api täganey. ³Täñpäkañ yotpärare uken imaka taräki, Anutu iwan täñ iminanitä nämoinik api irek. Nämo, Anutu ba Tom Bätaki unitäño mañirani bägup-tägän irirän ämawebenyetä Tom Batakita watä piä api täñ imineñ. ⁴Tänjirä Ekänitä iniken wäpi kudän damani-ken api täñ yämek. Täñjirän Anutu täño inam dapun kañtäñ api kuñatneñ. ⁵Täñpäkañ yotpärare uken bipmäñpäñ yänjek nämo, topän ägo ba edap täño peñyänjekta nämo api yäneñ. Ekäni Anututä ini peñyäney yäminjirän ämawebeniye intäjukun äma ude itkañ

^P21:22 Rev 15:3 ^Q21:23 Ais 60:19-20; Rev 22:5 ^r21:24 Ais 60:3,5

^s21:25 Ais 60:11 ^t21:26 Sek 14:7; Rev 22:5

^u21:27 Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8 ^v22:1 Ese 47:1

^w22:2 Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19 ^x22:4 Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 ^y22:5 Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev 21:23,25

wäpi biṅam ikek tärek-täreki nämo api itneṅ.

^{6z}Aṅero unitä ude näwoṅāreṅkaṅ man ḡode näwetgän täṅkuk; Man u bureni-inik! Ba unita nadäkinik täneṅ. Ekäni Anutu, profet biani täṅo mäheṅi unitä aṅeroni näk peṅ näwet-pewän epän ämaniye in imaka kämi ahäktä yäwani u täwetpäṅ täwoṅāretat ḡo.

Jesu uwä api äbek

^{7a}Jesutä ḡode yäyak; Näk kadäni käroni nämo itkaṅ bäräṅeṅ api ahäṅ tamet yäṅ yäyak. Unita ämawebe buk ḡo terak man yäṅahäwani u iyap taṅpäṅ yäpmäṅ kuṅat täkaṅ uwä oretoret terak it täkaṅ yäk.

^{8b}Täṅpākaṅ Jon näkä imaka ḡo kudup yabäṅpäṅ-nadäk täṅkut. Täṅkaṅ aṅero imaka kudup u näwoṅāreṅkuko u iniṅ orerayäṅ gukut imäpmok täṅ imayäṅ täṅkut. ⁹Täṅjira aṅero u yäjiwätpäṅ ḡode näwetkuk; Ude täṅpeno! Näk nämo naniṅ oreren! Näk piä watä äma, gäk bumigän, ba poropet notkaye u bumigän. Ba ämawebe man buk ḡo terak nadäṅpäṅ buramik täkaṅ udewanigän yäk. Unita Anutupäṅ iniṅoret! ^{10c}Ude näwetpäṅ yäṅkuk; Kadäni keräp täyak unita gäk buk ḡonitäṅo man bureni, kämi ahäktä yäwani u käbop nämo pewen. ^{11d}Unita yabä kätäwä waki täṅpani ini pen ude täṅpeṅ kuṅatkot. Ba äma bänepi-ken imaka taräki yäpmäṅ kuṅat täkaṅ unitä ini ude kuṅat täkot. Täṅ, äma siwoṅi kuṅat täkaṅ unitä siwoṅigän kuṅat täkot. Ba bänepi kuräki kuṅat täkaṅ unitä bänepi kuräkigän säkgämän kuṅat täkot.

^{12e}Täṅpākaṅ Jesutä ḡode yäyak; Näk pengän ärewayäṅ yäk. Näk gwäki nikek äreṅkaṅ ämawebe täṅo täktäki täga unitäṅo kowata uterakgän api yämet. ^{13f}Näkägän intäjukun, näkägän mäden. Yäput pekpek ba tärek-tärek u näkägän. ^{14g}Täṅpākaṅ näk ämawebe teki ärut-paktak täkaṅ unita nadäṅjira gäripi nikek täk täyak. Udewani u peṅ yäwetpewa irit kehäromi täṅo päya mujiṅi u api näneṅ. Täṅkaṅ yotpärare uken päro api itneṅ.

^{15h}Täṅpākaṅ yewa mädeni käda it-nayäṅ täkaṅ uwä aṅ. Uwä äma gäram ba kon mebäri mebäri täṅpani, kubokäret täṅpani, äma kumäṅ-kumäṅ däpani, mäjo wära nadäṅ yämani, ba jop-man yäpmäṅ kuṅatpäṅ unita gäripi nadäwani. Ämawebe udewani kudup yewa mäde kädata biṅam.

¹⁶ⁱTäṅpākaṅ Jesu näkä aṅerona iwet-pewa äbot täṅpani ämawebenaye inta man ḡo yäṅkwawa taṅkuk. Nadäkaṅ? Näk Devit täṅo gukṅi ba näk guk pähap, iräyāṅek u yäk.

^{17j}Eruk, Munapik ba Jesuta webe biṅam yäṅ imanitä ḡode yäk täkaṅ; Gäk äbäsi! Ude yäṅjirän ämawebe nadäk täkaṅ unitä udegän yäk täkot; Gäk äbäsi! Äma ba webe kubätä umeta iwäwä ḡo äbäk täyon. Ba ume nakta nadäṅkaṅä äbäṅpäṅ irit kehäromi täṅo ume, gwäki nämo näyon.

Jontä jukuman yäṅkuk

^{18k}Eruk, buk ḡo gänaṅ kudän täwani daniṅpäṅ nadäk tänayäṅ täkaṅ u in ḡode täwera ket nadäwut! Äma kubätä iniken man kotäk kubä yäpurärätpäṅ yäwayäṅ täko uwä Anututä yäṅjirän imaka waki umuri-inik buk ḡo gänaṅ kudän täwani

^z22:6 Rev 1:1 ^a22:7 Rev 1:3, 2:16

^b22:8 Rev 19:10 ^c22:10 Rev 1:3, 10:4 ^d22:11 Dan 12:10 ^e22:12 Ais 40:10;

2Ko 11:15; Rev 2:16,23 ^f22:13 Rev 1:8,17, 21:6 ^g22:14 Rev 22:2

^h22:15 Rev 21:17 ⁱ22:16 Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5

^j22:17 Sol 8:14; Rev 21:6 ^k22:18 Lo 4:2, 12:32; Rev 15:1,6

u äma uterak api ahäṅ imineṅ. ¹⁹lBa äma kubätä man kämi ahäkta yäwani ṅo kubä peṅ awähurayäṅ täyak uwä Anututä irit päyata man ba siwoṅi yot-pärareta man buk ṅo terak kudän täwani u äma unita biṅam iwoyäṅ imani u api awähut imek yäk.

²⁰mÄma, man yäṅahätat ṅo täṅ-mehamtäk täyak unitä ṅode yäyak; Eruk! Näk pengän ärewayäṅ yäk.

Bureni! Ekäni Jesu, äbäsi!

²¹Eruk, Ekäni Jesu täṅo orakoraki inken paton. Bureni-inik!